

דוד המלקטים

הלכות שבת

אז"ח סימן דמ"ב - סימן שד"מ

חלק שישי
סי' של"ג - סי' שמ"ד

יוצא לאור ע"י
חבורת נר גבריאל
ישיבת מיד ירושלים תובב"א

מחזור א' - שנת תשס"ה
מחזור ב' - שנת תש"ע
מחזור ג' - שנת תשע"ו

בעזרת החונן לאדם דעת
י. א. בן אבי מודי
הרב נחום שטילדמן שליט"א

ידוע לכל בר בי רב דחד יומא

כי אי אפשר לדעת ולהבין שום דבר בלי עיון במקורות. ולכן פשוט ואין צורך להזכיר שכל מה שימצא בספר הזה הוא רק מראה מקום היכן ימצא מבוקשו, ואל יסמוך על מה שמוצא כאן כלל וכלל בלי לפנות אל המקור.

שגיאות מי יבין

ובמאמר החכם "כשם שאי אפשר לבר בלי תבן כך אי אפשר לספר בלא שגיאות", בקשתינו שטוחה לכל מעיין שימצא איזה דבר טעות או שגיאה בתוך ספר זה, נא לפנות אל המחבר, ואי"ה יתקן הדבר במהדורה הבאה.

לתועלת המעיינים:

« הספר הוא רק תוצאה של השיעורים שנאמרו בחבורתנו, ולא נרשמו על דעת לפרסמם בתוך ספר. ולכן צורת הדברים ותוכנם אינו כ'ספר' רגיל. וממילא אין להסתמך על מספר הדעות שהובאו בכל שיטה ולהחליט דהלכה כרבים, כי לא היה בזה שום כוונה להכריע. לפעמים ריבוי השיטות הובאו רק בשביל להבהיר נקודה אשר דנו בה בהמשך השיעור.

« כשכתוב, ע'; הכוונה שמשמעות דברי ספר פלוני נוטים לשיטה פלונית, אך לא מפורש הכי להדיא באותו הספר.

« כשכתוב מראי מקומות; הכוונה שהספרים שברשימה דנו על הנושא המדובר (לפעמים לא היה ברור שיטתם בענין, לפעמים מחמת האריכות לא הספיק הזמן לעבוד על כל מה שכתוב, ולפעמים הענין מוזכר שם רק בדרך אגב וכיוצ"ב).

« ספר זרע שמואל; נכתב ע"י הרב יוסף שטילדמן שליט"א, תלמיד של הגר' יצחק ברקוביץ שליט"א.

« ספר אסיפת יצחק; הוא אוסף שאלות (בכתב) ששלח הר' יצחק ווינקלר שליט"א לבמה רבנים עם תשובות הרבנים אליו.

« קונטרס הארת אהרן; נכתב ע"י הרב ארי גינזברג שליט"א.

« המעוניין לקבל את הספר חנם באימייל, נא לשלוח בקשה לדואר אלקטרוני dorhamilaktim@gmail.com

"מרחן החזון איש כותב כי בזמננו קוראים לחיפוש 'יגיעה'. בודאי קלע כאן מרחן בלבבה של הקלקלה הגדולה בסדרי הלימוד בזמננו. העמדת החיפוש במקום ה'יגיעה' היא השחתת כל הציור של עמלה של תורה. ובתחלת מגעי עם הספר 'אוצר מפרשי התלמוד', הסתכלתי בעומק פעולתו של האוצר על מחשבתם של המעיינים. ומתוך הסתכלות זו הבחנתי נאמנה כי הפעולה הראשית של האוצר על המעיינים היא תחושת השחרור מהטיידה של החיפוש. ועל ידי זה נעשים כלי- המחשבה והעיון לנכסים בני חורין, להתפנות לעבודת עמלה של תורה בעיון במקורות ובגופם של דברים..."

[הגר"י הוטנר זצ"ל (פחד יצחק אגרות וכתבים אות ע"ט, פתח דבר ל"אוצר מפרשי התלמוד" ריש איזהו נשך)].

ולהודיע מעלת קיבוץ דברי רבותינו ועדיכתם לפני הלומדים, יש בנותן טעם להביא בכאן את דבריו הנפלאים של בעל הפלא יועץ (ערך אסופה) ז"ל:

"כמה טובה עשו לנו בעלי אסופות. רבותינו הקדושים אשר בכל דור ודור זכו וזיכו את הרבים, זכות הרבים תלוי בהם, שאלמלא הם נשתכחה תורה מישראל, ובפרט כגון אנן דור יתום, יתמי דיתמי, אשר טרדות הזמן רבו עלינו ואין הפנאי מסכים אתנו כל כך ללמוד. בשקידה כל כך כמו הראשונים ודעתנו קצרה. ואם נבוא ללמוד ספרים הרבה אין קץ ומי הוא זה אשר תשיג ידו להיות כל הספרים נמצאים אצלו. אבל על ידי האסיפות נוכל לצאת מעט ידי חובתנו:

ובכל דור צריכים האסיפות כמו שעשה הרמב"ם וה'טור' והרב 'בית יוסף' והרב 'בגדול' ורבים כמוהם שהיו לנו לעינים, ומהם יראו וכן יעשו בכל דור ודור, כל תלמיד חכם אשר חננו ה' דעת וספרים הרבה ישתדל להועיל לרבים בדברים הנצרכים מאד, כאמדם (ברכות סד, א) הכל צריכים למדי חטיא. ויעשו אסיפות ביד ה' הטובה עליהם, מי מקצורי דינים על ארבעה טורים, מי מכללים, מי מהקדמות לדרושים, ומי מתוכחות מוסר וכדומה, כל אשר עושים חסד גדול יחשב, ואין לך חסד גדול מזה שהוא חסד בנפש, ועושי אלה הם מזכים את הרבים וזכות הרבים תלוי בהם.

ואל יחושו ללעג השאננים שאומרים, מה הועילו אלו החכמים בתקנתם לשנות לנו את הידוע ומפורסם בספרים, אין זה כי אם ללקט כסף וליטול את השם שהוציאו ספר. שרי להו מדיהו למדברים בן, כי לא צדקו, שודאי הגמור יותר טובים לנו אלו הספרים של אסיפות מכל חבורי הפלפולים והחריפות, כי מה יתן ומה יוסיף לנו אלו החבורים, רובם הם מתעפרים בעפר אין דורש ואין מבקש, שכל חכם רוצה להיות מבין מדעתו ולישא וליתן בהלכה כפי השגתו, ואם ידעה אדם ללמוד כל חיבורי הפלפולים והחריפות, יכלו שנותיו ולא ילמוד אחד מני אלף מהדברים שצריך ללמוד, וכדאמרו בש"ס: אי דיקנא לא גרסינא. מה יתן ומה יוסיף לנו לידע הויכוח שהיה בין שני תלמידי חכמים, שזה אומר בכה וזה אומר בכה, ואם כדי ללמוד דרכי הפלפול והחריפות וחדוד השכל, הלא יש די לנו בתורתן של ראשונים ז"ל, אשר לבם פתוח כפתחו של אולם וחכמתם ניכרת מתוך דבריהם. אבל אלו הספרים של האסיפות תועלתם מרובה כאמור, ולכן כל תלמיד חכם ירדוף אחריהם כאשר ירדוף הקורא בהרים, ויד כל ממשמשת בהם כל שעה, כי בזמן הזה הקיצור הוא מטבע חריף אהוב ונחמד לכל, ואומרים דרך צחות (רות ב ד) 'ויאמר לקוצרים ה' עמכם':

ולכן אף מי שעושה ספר שו"ת, שהוא מועיל לרבים בהיותו מחדש דינים חדשים ופושט ספיקי דינים, לא ילך בארוכה ויצא מענין לענין ממלאכת השאלה למלאכת השיטה ופלפול

בדברי האחרונים לנתון ולנתוש, לבנות ולנטוע, ולומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה, כי מה יתן ומה יוסיף, וחוששני מחטאת ברוב דברים. רק יכתב הלכות קטנות, מצוי הדין הנצרך לענין דינא דוקא. וכן הרוצה לכתב פשטים אשר חננו ה' על תנ"ך ומאמדי רבותינו ז"ל, אם רוצה שיהא יד רבים ממשמשת בו, לא ילך בארוכה ויצא ממלאכת הדרוש למלאכת הפלפול, אלא יכתוב פסקי פסקי על סדר התנ"ך והש"ס דברים מתוקים מעורב עם דברי מוסר ויראת ה', שהמוסר הנאמר על פסוק הוא מתוק מדבש ועומד ליכרון בין העינים, ומתוך כך יהיו דבריו נקראים ונזכרים ונאמרים בבתי כנסיות של תלמידי חכמים ובבתי מדרשות, ויהיה מזכה את הרבים, ותתענג בדשן נפשו בהיות שפתותיו דובבות בקבר (יבמות צו א). זהו דרך ישרה לפי דעתי לחבורי חבורים:

אמנם הבעלי אסופות שמאספים קצורי דינים צריכים לזהר הרבה שלא יכנסו למלאכה זו אלא אם כן יכולים לעשות אותה על מתכונתה, כי היכי דלא תיפוק מינה חורבה, דהיינו שיהא להם ספרים הרבה מהראשונים ואחרונים ותשלט עיניהם בכולם בעיון יפה יפה, ולא יסמכו על הכלל העולה, כי יש פתח טועה, ולא יטעו לדרוש היפך ממה שכתוב בספר, כאשר נמצא לפעמים באלו הקיצורים, ולכן אמרו שאין ראוי לסמוך על הקיצורים להקל או להוציא ממון מיד המוחזק עד שילמד חיפוש מחיפוש ועד שיראה הדין בשדרשו.

ושמעתי אומרים, שאף על פי שהרב 'מעם לועז' עשה מלאכה גדולה וזכה וזיכה את הרבים, לא היה רוח חכמים שבדורו נוחה הימנו על שכתב הלכות פסוקות, ורבים מעמי הארץ שאין יודעים לקרות אלא ספרו ומקבלים דבריו כנתינתם מסיני ואין חוזרים לשאול פי חכם וסומכין עליו בין להקל בין להחמיר, ופעמים המצא ימצא איזה דין שנתחדשו בעת ספרים שחולקים על דבריו ומחמירים וכן ראוי להחמיר, ולכן יש להזהר ללועזים שלא יסמכו על ספרי הלועזים להקל באין שאלת חכם, ודין להם שספרי הלועזים יעוררום ליכנס לבית הספק כדי לשאול לחכם. (ויש את לבבי לכתוב ספר אסופת דינים בקיצור, אך לא אכתוב אלא מה הוא אסור, ולא אוכיר את המותר, למען לא תצא תקלה כזו). וגם ראוי לבעלי אסופות שיעשו טובה שלימה ולא יכתבו על דין פלוני עיין בספר פלוני, ולא עוד אלא שלפעמים יש שנצרך לו אותו הדין מאד ואותו הספר שציין אינו בנמצא בעירו, והרי זה דומה למי שמביאין אותו אל המעיין ואין מניחים אותו לשתות מים, לכן יכתב גם כן מה שכתוב באותו ספר למען ינוח הקורא בו כי ימצא תאות לבו, עכ"ל.

נשמות

לעילוי

ודעיתו זקנתי

מדת **איטה** ע"ה
בת הרב אהרן ז"ל

שטילדמן

גלב"ע כ"א אלול תשנ"ג

זקני

ר' **ישראל** ז"ל
ב"ר נחום ז"ל

שטילדמן

גלב"ע ד' תשרי תשכ"ח

ודעיתו זקנתי

מדת **לאנע דבורה** ע"ה
בת הרב נחום הלוי ז"ל

נעמעט

גלב"ע כ"ז חשוון תשנ"ב

זקני

ר' **משה** ז"ל
ב"ר מתתיהו ז"ל

נעמעט

גלב"ע י"ח כסלו תשמ"ז

ודעיתו זקנתי

מדת **אלטע פריידה** ע"ה
בת ר' עזריאל ז"ל

זויינמאן

גלב"ע ט"ז טבת תשמ"ז

זקני

הרב **מאיר יהודה** ז"ל
ב"ר יחיאל יצחק ז"ל

זויינמאן

גלב"ע כ"ח שבט תשנ"א

ודעיתו זקנתי

מדת **פייגע צירקא** ע"ה
בת ר' יחיאל מאיר ז"ל

סוקולובר

גלב"ע י"ב אדר תשס"ב

זקני

הרב **אברהם** ז"ל
ב"ר יעקב אריה ז"ל

סוקולובר

גלב"ע כ"ז תמוז תשל"ז

לעילוי נשמת

ר' אברהם בן דוד הכהן ז"ל
ר' ישראל בן אברהם ז"ל
ר' אברהם שמואל בן אהרן יוסף ז"ל

לעילוי נשמת

הרב יואל בן חנוך העניך ז"ל
הרב מנחם מנדל בן יעקב ז"ל
הרב יצחק אייזיק בן מרדכי לייב ז"ל

לעילוי נשמת

הרב ישראל לייב ב"ר מרדכי יהושע ז"ל

לעילוי נשמת

שדה חיה
בת הרב אריה זאב הלוי שליט"א

לעילוי נשמת
הרב חיים אלעזר
ב"ר עזריאל ז"ל
טדטנר

נפטר י"ג טבת תשע"ד

הרב שמעון מיכאל
ב"ר יצחק ז"ל
גויברגר

הרב משה יהודה ב"ר מנחם מנדעל ז"ל
הרב יהודה לייב ב"ר אברהם ז"ל
הרב אליהו חיים ב"ר מרדכי ז"ל
מרת אגוסטא בת ר' יוסף הכהן ע"ה
מרת רחל לאה בת ר' ישעיהו ע"ה
מרת טייבל בת ר' שמואל ע"ה

לעילוי נשמת

הרב שמואל משה בן יוסף צבי באשקאזויץ ז"ל

לעילוי נשמת

אבי מודי הרב פנחס דוד ב"ר שרגא פייבל הלוי ארזעל ז"ל
נפטר כ"ז תשרי תשנ"א

לעילוי נשמת

אמי מורתי מרת שלמה ראכיל בת ר' ישראל מנחם ע"ה הלפרין

לעילוי נשמת

ר' שמואל צבי ב"ר נחמיה הכהן ז"ל, מרת סימא בת הענוך ע"ה, ור' הירש דוד ב"ר יצחק ברוך ז"ל
מאת משפחת גרינבערג, לייקווד

לדפואת הרב חיים בן רחל הי"ו

תוכן ענינים

חלק ראשון

סימן רמ"ד - סימן רע"ד

11 סימן רמ"ב

45 **אמירה לנכרי**

64 סימן רמ"ג

69 סימן רמ"ד

86 סימן רמ"ה

89 סימן רמ"ו

104 סימן רמ"ז

114 סימן רמ"ח

דינים השייכים לערב שבת

135 סימן רמ"ט

153 סימן ר"נ

172 סימן רנ"א

179 סימן רנ"ב

הלכות שהיה חזרה והטמנה

213 סימן רנ"ג

311 סימן רנ"ד

328 סימן רנ"ה

330 סימן רנ"ו

332 סימן רנ"ז

363 סימן רנ"ח

377 סימן רנ"ט

דינים הכנסת שבת, הדלקת נרות, ותפילת שבת

380 סימן ר"ס

408 סימן רס"א

430 סימן רס"ב

451 סימן רס"ג

539 סימן רס"ד

552 סימן רס"ה

555 סימן רס"ו

561 סימן רס"ז

576 סימן רס"ח

דיני קידוש, ובציעת הפת

592	סימן רס"ט
602	סימן ע"ר
604	סימן רע"א
660	סימן ער"ב
696	סימן רע"ג
718	סימן רע"ד

חלק שני

סימן ער"ה - סימן ש"ז

741	סימן ער"ה
757	סימן רע"ו
799	סימן רע"ז
803	סימן רע"ח
803	סימן רע"ט
804	סימן ר"פ
812	סימן רפ"א
814	סימן רפ"ב
827	סימן רפ"ג
829	סימן רפ"ד
836	סימן רפ"ה
895	סימן רפ"ו
901	סימן רפ"ז
904	סימן רפ"ח
929	סימן רפ"ט
940	סימן ר"צ
964	סימן רצ"א
983	סימן רצ"ב

דיני ערבית, הבדלה, ומלוה מלכה

990	סימן רצ"ג
994	סימן רצ"ד
1007	סימן רצ"ה
1013	סימן רצ"ו
1035	סימן רצ"ז
1039	סימן רח"צ
1049	סימן רצ"ט
1077	סימן ש'
1098	ל"ט מלאכות
1110	חצי שיעור
1128	סימן ש"א סעיף א' - סעיף ו'

1141	סימן ש"א סעיף ז' - סעיף נ"א
1174	סימן ש"ב
1267	סימן ש"ג
1270	סימן ד"ש
1272	סימן ש"ה
1273	סימן ש"ו סעיף א' - ג', סימן ש"ז סעיף ט' - י'
1282	סימן ש"ו סעיף ד' - סעיף ה'
1314	סימן ש"ו סעיף ו'
1328	סימן ש"ו סעיף ז'
1345	סימן ש"ז סעיף א', סעיף ו' - סעיף ח'
1357	סימן ש"ז סעיף ב' - סעיף ה'
1382	סימן ש"ז סעיף י"א
1393	סימן ש"ז סעיף י"ב - סעיף י"ז
1444	סימן ש"ז סעיף י"ט - סעיף כ"ב

חלק שלישי

סימן ש"ח - סימן שי"ב

1461	הלכות מוקצה
1471	אסור לבטל כלי מהיכנו
1500	אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת
1509	סימן רע"ט
1530	סימן ש"ח
1827	סימן ש"ט
1875	סימן ש"י
1925	סימן שי"א
1970	סימן שי"ב

חלק רביעי

סימן שי"ג - סימן שי"ט

2021	מלאכת בונה
2027	סימן שי"ג
2072	סימן שי"ד
2159	סימן שט"ו
2236	סימן שט"ז
2303	סימן שי"ז
2373	סימן שי"ח
2561	סימן שי"ט
2711	סימן שי"ט רמ"א סעיף י"ז

חלק חמישי

סימן ש"כ - סימן של"ב

2721	סימן ש"כ
2796	מלאכת צובע: סימן ש"ג סעיף כ"ה
2815	סימן ש"כ סעיף י"ט - סעיף כ'

סימן שכ"א

2838	מי מלח: סימן שכ"א סעיף ב'
2849	מליחה: סימן שכ"א סעיף ג' - סעיף ו'
2878	מלאכת טוחן: סי' שכ"א סעיף ז' - סעיף י"ב
2927	מלאכת לש: סימן שכ"א סעיף י"ד - סעיף ט"ז, סימן שכ"ד סעיף ג'
2968	מלאכת ממחק: ממרח

2983	סימן שכ"ב
2985	סימן שכ"ב סעיף ה'
3004	סימן שכ"ב מ"ב ס"ק י"ח
3022	סימן שכ"ב סעיף ו'
3032	סימן שכ"ג סעיף א' - סעיף ה'
3044	סימן שכ"ג סעיף ו'
3093	סימן שכ"ג סעיף ז' - סעיף ט'
3097	סימן שכ"ד
3108	סימן שכ"ה
3132	סימן שכ"ו

הלכות חולה בשבת

3164	סימן רע"ח
3166	סימן שכ"ז
3178	סימן שכ"ח
3180	חולה שיש בו סכנה
3224	סכנת אבר
3230	חולה שאין בו סכנה
3247	תרופה בשבת
3259	מצטער הרבה
3314	סימן שכ"ט
3350	סימן ש"ל

3381	סימן של"א
3393	סימן של"ב

חלק שישי

סימן של"ג - סימן שד"מ

3399	סימן של"ג
3418	סימן של"ד

3485	סימן של"ה
3486	סימן של"ו
3515	סימן של"ז
3534	סימן של"ח
3567	סימן של"ט

סימן ש"מ

3597	מלאכת גוזז: סימן ש"מ סעיף א' - סעיף ב'
3614	מלאכת כותב ומוחק: סימן ש"מ סעיף ג' - סעיף ה'
3688	מלאכת משרטט
3694	מלאכת תופר: סימן ש"מ סעיף ו' - סעיף ז', סימן שי"ז סעיף ג'
3722	מלאכת מעמר: סימן ש"מ סעיף ט' - סעיף י', סימן של"ה סעיף ה'
3746	מלאכת קורע: סימן ש"מ סעיף י"ג - סעיף י"ד
3790	מלאכת מכה בפטיש

3793	סימן שמ"א
3797	סימן שמ"ב
3810	סימן שמ"ג
3835	סימן שד"מ
3836	מלאכות האריגה

מלאכת מחשבת

3854	דבר שאינו מתכוין, פסיק רישא
3915	מתעסק
3925	מלאכה שאינה צריכה לגופה
3947	כלאחר יד (שינוי)
3957	מקלקל
3963	מלאכה המתקיימת

קיצור הלכות

3975	קיצור הלכות: אמירה לנכרי
3979	קיצור הלכות: מלאכת טוחן
3981	קיצור הלכות: מלאכות גוזז
3982	קיצור הלכות: מלאכות קושר - מתיר
3984	קיצור הלכות: דבר שאינו מתכוין

3987	אסיפת יצחק
4041	הארת אהרן
4095	מראי מקומות

מפנין את האוצר

סימן של"ג

א] אוצר - סעיף א'.	ח] שיעורים.	טו] <u>עובדין דחול</u> : הגדר.
ב] טעמים.	ט] <u>הכנסת אורחים</u> : סעודת מרעים - רמ"א. טז] עובדין דחול: הלכות.	יז] עובדין דחול: מקרים.
ג] סוגית הגמרא.	י] הגדר.	יח] טירחא.
ד] כולו לא יפנה, מה החשש והאיסור.	יא] עוד ענינים בהכנסת אורחים.	יט] הסוגיא דף קכ"ז.
ה] כולו לא יפנה, הגדרים.	יב] למעוטי בהילוכא - סעיף ב'.	
ו] התחיל מבעוד יום: בדבר רשות.	יג] לפי האורחים - סעיף ג'.	
ז] מפנין במקום מצוה.	יד] השתמשות בכלי של אוצר - רמ"א.	

א] אוצר - סעיף א'.

משנה (דף קכו): – "מפנין אפילו ארבע וחמש קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחים, ומפני בטול בית המדרש, אבל לא את האוצר".

א. הגדר.

1. חסד לאלפים (סעי' ב') – "דלאו דוקא לפנות תבואה או יין הצבור שאינו צריך לו כי אם לפנות מקום, אלא הוא הדין לפנות כל דבר דינא הכי".
2. הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק א') – "וכמדומה לי שנזכר שהמטמין מקיץ לחורף נקרא אוצר, וצ"ע אם כלים של פסח חשיבי כאוצר כיון דמוטמנים שנה שלימה".
3. נשמת שבת (סי' של"ג אות נ' ס"ק ה') – "משום טירחא ... דאין נפק"מ בין אם המדובר מן אוצר שהצניע שם חפצים לאורחא, או אוצר המיוחד להשתמש מתוכו מזמן לזמן בשביל צרכי בית ... וכן ... משום עובדין דחול ... אבל ... משום לתא דמוקצה ... ולהלכה יש להחמיר אף באוצר של חפצים שרגיל להשתמש מהם".
4. נשמת שבת (סי' של"ג אות נ"ה ד"ה עוד, אות נ"ו ד"ה אלא) – "דאוצר היינו שמצניעין שם חפצים לזמן מסויים ובבוא הזמן מסירין אותו משם ושוב אין מחזירין אותו לשם".
4. מראי מקומות – פסקי תשובות (דפו"ח אות א').

ב. פחות מט"ו סאה.

1. אין שם אוצר – כה"ח (ס"ק כ"א).
2. מראי מקומות – מנחת פתים (על סעי' ג'), נשמת שבת (סי' של"ג סוף אות נ').

ג. המפנה אוצר מתוך כלים.

1. מראי מקומות – נשמת שבת (סי' של"ג סוף אות נ"ב).
- א) אשל אברהם (בוטשאטש מהדו"ת) – "צלע"כ אם גם כלי משא כ"כ אסור לפנותה".
- ב) אמרי יושר (הערות על א"א שם) – "לענין כלי מבואר בעירובין ק"ב דהיו מטלטלין שירותא ב' ב"א וא"כ היו יותר מט"ו סאה ואפ"ה שרי לטלטלו ... וצ"ל ... שלא בדרך פיגוי מחדר לחדר ...".

ב] טעמים - למה אסור לפנות לצורך רשות, או לגבי מצוה יותר מט"ו סאין.

א. משום טירחא.

1. ראשונים – רש"י (דף קכו: ד"ה מפנין, ד"ה מאוצר), תוס' (דף ס: ד"ה השתא), ראבי"ה (סי' רס"ז), או"ז (שבת סי' פ"ז), ר"ן (דף נ. ד"ה מפנין, ד"ה וחמש), ריבב"ן (דף קכו:), ר"י מלוניל (דף קכו: ד"ה מפנין, ד"ה וחמש), נמ"י (דף קכו:), המאורות (דף קכו:), ר' ירוחם (ני"ב חלק ח'), אהל מועד (שער השבת דרך י"א), רע"ב (פרק י"ח משנה א' ד"ה מפנין).
2. פוסקים – ב"י (ס"ק א'), ט"ז (ס"ק א'), עטרת צבי (ס"ק ג'), תוס' שבת (ס"ק א'), גר"ז (סעי' א'), תפארת ישראל (פרק י"ח אות ג', אמנם עי' ריש כלכלת שבת), ערה"ש (סעי' ב'), כה"ח (ס"ק א').

ב. משום עובדין דחול.

1. עי' הרמב"ם (פמ"ג מש"ז ס"ק א' [משא"כ לדעת ב"י]) – "וברמב"ם ... רק הטעם עובדין דחול כמ"ש הב"ח".
2. ריטב"א (סוכה דף מב: ד"ה גמרא) – "שאע"פ שבטול בית המדרש והכנסת אורחים מצות גדולות לא התירו מפני מצות אלו אלא טלטול היתר בדבר שאין בו אלא משום עובדין דחול, כדתנן מפנין אפילו ארבעה וחמשה קופות מפני האורחים וביטול בית המדרש".
3. ב"ח (ס"ק א' ד"ה ומ"ש) – "לפנות אסור משום דהוי עובדין דחול ולא התירוהו אלא לצורך מצוה".

ג. טירחא או עובדין דחול.

1. ריטב"א (דף קכו: ד"ה מתני) – "דהתירו עובדין דחול וטירחא יתירה".
2. שלחן עצי שטים (סי' ב' ריש סעי' ט"ו) – "שאסרו מפני הטורח או משו' עובדא דחול".

3. פמ"ג (מש"ז ס"ק א', א"א ס"ק ו').

4. מ"ב (ס"ק א', ס"ק י', ע"י ס"ק ה', ע"י בה"ל ד"ה וכל) – "והטעם משום טרחא או משום עובדין דחול".

ד. טירחא יתירא הוי עובדין דחול.

1. שיטה להר"ן (דף קכו:) – "אם הוצרך למקומו לצורך עצמו לא משום דטלטול דארבע וחמש קופות הוי טירחא יתירא ומיחזי כעובדין דחול".

2. תפארת ישראל (כללי ל"ט מלאכות אות א' ד"ה אמנם) – "עובדין דחול ... יש בו ג' אופנים ... או משום טרחא יתירא ... וכ"כ מפנין ד' וה' קופות של תבואה ושל קש מפני אורחים, ולא יותר, משום טרחא יתירא ...".

ה. חסרון בעונג שבת.

1. ר' פרחיה (דף קכו:) – "מפנין אפילו ארבע וחמש. נאמר וקראת לשבת עונג. מכאן שאדם מזהיר שלא לייגע ולהתעמל בשבת".

ו. לתא דמוקצה.

1. מקור חיים (חו"י, על סעי' א') – "משום דסבירא ליה דאם מתיר המוקצה אין סברא דיאסר משום טורח ... דייקא נמי דטעם רז"ל הוא לאסור הטורח דווקא בדבר המוקצה מדעתו דביה חשש לטורח, כמ"ש הרמב"ם בחד טעמא שאסרו רז"ל טלטול דברים המוקצים, דאם לא כן יתעסק כל היום במלאכת הטלטול, ולכן ג"כ י"ל דאע"פ דק"ל כר"ש לענין היתר טלטול כל אוכל חוץ מגרורת וצימוקים וכבסימן ש"י, מ"מ לענין פינוי אוצר חששו ולכן נקטו אוצר, משא"כ כשהוא מונח בביתו בחדרו דשרי אפילו לדבר רשות דלא גרע מכלי דמלאכתו לאיסור דשרי לצורך מקומו, וגזרו חז"ל הוא לפי דעתם וסברתם הנראה להם".

2. בית מאיר (סעי' א') – "לענ"ד משום לתא דמוקצה הוא אף לר"ש".

3. ערה"ש (סעי' ד') – "דאטו טירחא אסורה בשבת ואם ישא שלחן כבד האם ליכא טירחא אלא דהענין היא דאע"ג דלית לן מוקצה מ"מ הא מובדל הוא מזה ואין להתחיל בדבר המובדל כשיש טירחא אבל כשהתחיל מבע"י אין זה דבר המובדל והוא ככל הטרחות בשבת".

4. תורת שבת (ס"ק א').

5. מראי מקומות – ל"ט מלאכות (ריביאט, ח"א הע' תכ"ח, הע' תל"ו).

ז. מראי מקומות – נשמת שבת (סי' של"ג אות נ' ס"ק ה', אות נ"ה).

1. הגר"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ע"א עמ' מ"א סוף טור א') – "א. בטעם למה אסור לפנות אוצר שלא לצורך מצוה, כתב המשנ"ב סי' של"ג סק"א ב' טעמים, א. משום טרחא. ב. משום עובדין דחול. והנה בס"ב כתב השו"ע 'כשמפנה אלו ד' או ה' קופות לא יחלקם בקופות קטנות להוליקם בהרבה פעמים כדי להקל המשאוי, מפני שמרבה בהילוך ואוושא מילתא טפי, ור"ל דכשמרבה בהילוך מרבה בעובדין דחול. וקשה, בשלמא למ"ד משום עובדין דחול ניהא, אלא למ"ד משום טרחא, אדרבה היה לנו להתיר לחלקם כדי שיטרח פחות. ב. וכן יש לשאול מהמבואר בס"ג שכשם שאסור לפנות אוצר, ה"ה דאסור לפנות עגלה הטעונה בחביות יין, וכתב המשנ"ב שאם צריך לשותות ממנו מותר לשאוב מהחבית מה שצריך, אבל לא להוריד את החבית, עכ"ד. וקשה מ"ש מאוצר שמשמע בשו"ע ס"א שאם מטרתו כדי לאכול מותר לקחת גם את החבית עצמה. וי"ל שאוצר הדרך להסתפק ממנו מידי פעם לאכילה, ולכן לא הוה עובדין דחול, משא"כ עגלה שאין דרך לקחת ממנה אלא כדי לשמור באוצר, הוה עובדין דחול. אמנם הניחא האי תירוצא למ"ד משום עובדין דחול, אבל למ"ד משום טרחא אכתי קשיא מ"ש עגלה מאוצר. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: א. כמו שהתחיל. ב. שם טירחא טפי".

ג. סוגית הגמרא.

א. גירסא בשבת (דף קכו:) – "אמר רב חסדא: ארבע מחמש. (איכא דאמרי: ארבע מאוצר קטן) וחמש מאוצר גדול. ומאי אבל לא את האוצר, שלא יתחיל באוצר תחלה".

1. "ומשני רב חסדא ד' מאוצר קטן חמש מאוצר גדול" – תוס' (דף ס: ד"ה השתא), ע"י ריטב"א (דף קכו: ד"ה ושמואל).

2. גרס רק ד' מה' – רי"ף (דף נ.), רא"ש (סי' א'), שאר ראשונים.

3. "אמר רב חסדא ארבע מחמש איכא דאמרי ארבע מאוצר קטן וחמש מאוצר גדול ומאי אבל לא את האוצר שלא יתחיל באוצר תחלה" – ב"י (ס"ק א').

ב. דעת רב חסדא: ג' או ד' קופות.

1. מיקל – ב"ח (ס"ק א', "דאפילו אין שם אלא שלש או ארבע קופות לא יפנה כולו ואילו לרב חסדא שרי לפנות כולו דאפילו ישוה גומות דבר שאין מתכוין הוא אבל לשמואל חיישינן שמא ישוה גומות במתכוין הילכך לעולם לא יפנה כולו אפילו אם אין שם אלא שלש").

2. מחמיר – קרבן נתנאל (פרק י"ח סעי' א' אות ה'), מאמר מרדכי (ס"ק ב').

3. מראי מקומות – מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ה').

ג. דעת שמואל: האם מותר לפנות כל ה' קופות.

1. מיקל – ריטב"א (דף קכו: ד"ה ושמואל, "דסבירא ליה לשמואל דחמש בין מאוצר גדול בין מאוצר קטן וארבע או חמש כדאמרי אינשי ... אלא כשמואל דאמר שלא יגמור את האוצר גדול כולו"), ב"ח (ס"ק א', "אפילו מאוצר קטן שאין בו אלא חמש יכול לפנות כל החמש אלא שלא יכבד את האוצר כדרך לכבד לפני אורחים"), נחלת צבי (ס"ק א', "לשמואל ... אף באוצר שאין בו רק חמש קופות נמי מותר לפנות כולו, א"כ מצי למימר דסיפא בא לאשמועין שלא יגמור כולו דהיינו שלא יכבד קרקעיתו").
2. מחמיר – שאר מראי מקומות.

ד. הלכה.

1. הלכה כשמואל, ואפילו טובא נמי – א"ז (שבת ס' פ"ז, ע"י פסקי או"ז), ר"י מלוניל (דף קכו:), ס' הבתים (שערי הקידוש והשביתה שער שמיני), רע"ב (פרק י"ח משנה א' ד"ה ארבע).
2. פסק רק ה' מאוצר גדול, אבל מותר להתחיל – רמב"ם (פרק כ"ו הל' ט"ו), ההשלמה (דף קכו:), רמב"ן (דף קכו: ד"ה ומסתברא, מלחמת דף נ.), רשב"א (דף קכו: ד"ה גמרא), מחבר (סעי' א'), פוסקים.
- א) דלא תליא הא בהא – בעל המאור (דף נ. ד"ה והא, "והא דאמר רב חסדא ארבע מחמש וחמש מאוצר גדול קיי"ל כוותיה בהא ודלא כשמואל דאמר ד' וחמש כדאמרי אינשי ואפי' טובא נמי משום סוגיא דשמעתא בהא כרב חסדא אזלא ובפי' אבל לא את האוצר קיי"ל כשמואל דאמר שלא יגמור את האוצר אבל אתחולי מתחילין כר"ש דלית ליה מוקצה ורב חסדא לטעמיה דאית ליה מוקצה דאמר בשר תפוח אסור לטלטלו ולא קיי"ל כוותיה אלא כר"ש קיי"ל במוקצה בכל השבת כולה בין באכילה בין בטלטול ולא תקשי לך משום דפסיקנא בחדא כרב חסדא ובחדא כשמואל דלא תליא הא בהא ודברים ברורים הם כמו שכתבנו"), רא"ש (פרק י"ח ס' א').
- ב) פסק כשמואל, ולא גרס 'אפילו טובא נמי' – שאילתא (ר"ן דף נ. ד"ה ואע"פ, "רב אחא משבחא גאון ז"ל גריס בהא דשמואל ארבע וחמש כדאמרי אינשי ומאי אבל לא את האוצר שלא יגמור את האוצר ולא גריס בה ואי בעי אפי' טובא מפני ולפי גירסא זו בעיין דלקמן דבעינן הני ארבע וחמש קופות דאמרינן אע"ג דאיכא אורחין טובא כשמואל נמי אתיא דשמואל נמי לא שרי טפי מה' קופות וכיון דסוגיא דשמעתא לא קשיא ליה קי"ל כותיה חדא דמוקי למתני' כרבי שמעון ועוד דשמואל קשיש מרב חסדא ועדיף מיניה").
- 1) מאמר מרדכי (ס"ק ב') – "וצ"ע מאי נ"מ מן שתי האוקמתות לענין דינא ואפשר שלא נחלקו אלא בפירושא דמתניתין אבל הפוסקים לא הבינו כן ...".

ה. ע"י עכו"ם.

1. אסור לפנות ע"י עכו"ם – הוספות למנחת פתים (או"ח ס' ש"ז סעי' כ"ב, "אסור לישראל לפנות את האוצר וה"ה לומר לגוי").
- א) וכן מוכח מהפוסקים על הרמ"א בסעי' ג' [המג"א, מ"ב, ועוד].

ד] כולו לא יפנה - מה החשש והאיסור.

שבת (דף קכו:) – "אבל לא את האוצר, שלא יגמור כולו דילמא אתי לאשוויי גומות".

- א. דילמא ע"י שגומרו מעיין בו ורואה בו גומות ואתי לאשוויינהו ולתקנינהו בידים ומדעת ואיכא משום בונה.
1. רש"י (דף קכו: ד"ה ארבע, ביצה דף לו. ד"ה שלא) – "כאן לא התירו לפנותן כולן ולגלות את הרצפה, דלמא הוי בה גומא ומשוה לה".
2. רמב"ן (דף קכד: ד"ה הא, מלחמת שם) – "דהתם לאו במכבד עסקינן אלא בגומר אותו בלא כיבוד ואעפ"כ אסור משום שמא יראה שם גומות וישוה אותם לדעת לפי שלא ראה אותם עד עכשיו, ודרך מכבדי אוצר בכך לפי שנעשה כולו גומות גומות ועשויות למלאות מפני האורחים".
3. רשב"א (דף צה. ד"ה אבל) – "לאו משום דאתי לאשוויי גומות מתוך כיבוד קאמר, דהא התם לאו במכבד עסקינן אלא בגומר בלבד בלא כיבוד, ואף על פי כן אסור משום שמא יראה שם גומות וישוה אותם לדעת קאמר לפי שלא ראה אותם עד עכשיו, ודרך מכבדי אוצר בכך לפי שנעשה כולו גומות גומות ועשויות למלאות מפני האורחין".
4. ר"ן (ריש פרק י"ח).
5. ריטב"א (דף קכד: ד"ה אבל, סוף דף קכו:) – "דהתם לאו בכיבוד אוצר מיירי אלא בגומר בלבד בלא כיבוד ולהכי קתני שלא יגמור את האוצר דילמא אתי לאשוויי גומות במתכוין בשוגג לפי שלא ראה אותם גומות עד עכשיו, שכן דרך מכבדי אוצר בכך לפי שהוא נעשה כולו גומות גומות ועשויות למלאות מפני האורחים".
6. מאירי (דף קכו: ד"ה אמר) – "כלומר שלא יגמרהו מכל וכל משום אשוויי גומות שדרך השרצים לחטט באוצר וכשמפנהו כלו ישוה את הגומות".
7. מאמר מרדכי (ס"ק ב') – "ומ"ש הרב ב"ח ... ובלבד שלא יכבד אינו נראה דלא אתא שמואל לענין כיבוד הבית אלא אמר דלא יגמור כל האוצר כדי שלא יבא לאשוויי גומות".
8. גר"ז (סעי' ב') – "אבל כולו לא יפנה שמא יראה גומות בקרקעיתו וישוה אותן".
9. מ"ב (ס"ק ו') – "שמא יבוא וכו'. היינו שמא יראה גומות בקרקעות האוצר ויבוא להשוותם ואפילו אין שם אלא ג' או ד' קופות אסור [א"ר]".

10. וכן עוד פוסקים – שביתת השבת (חורש סעי' י"ד), יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"א עמ' י"ב ד"ה המפנה), הלכות שבת (איידר, עמ' מ"ו), פשוטות הפוסקים.

ב. שלא יכבד קרקעיתו.

1. עי' רמב"ם (פרק כ"ו הל' ט"ו) – "מפנין אותו כל אחד ואחד ממלא ארבע או חמש קופות עד שגומרין, ולא יכבדו קרקעיתו של אוצר כמו שבארנו".
(א) עוד פשוט ברמב"ם – אור שמח (פרק כ"ו הל' ט"ו), "כי מפנה האוצר שלא להסתפק ממנו אלא לדבר מצוה לבית המדרש וכיוצא בזה אסור לפנות כל האוצר וכדאמר שמואל שלא יגמור האוצר דחיישין דלמא אתי לאשווי גומות ודין זה כתב רבינו לעיל פרק כ"א הלכה ב' לא יגמור את כל האוצר שמא יבוא להשוות גומות אבל כאן שכתב שרבים הן וסובר דכל אחד מפנה ה' קופות ולא יותר ומוכרח כל אחד לפנות לעצמו לכן שרי לגמור כל האוצר וכמו שכתב כל אחד כו' ממלא כו' עד שגומרין ... וטעמו משום דכיון דרבים מפנו מדכרי אהדדי".
2. שלטי גבורים (דף נ. אות א') – "לא יגמור דהיינו לא יכבד מקום האוצר שפנה כדי שלא יבא להשוות גומות".
3. ב"ח (ס"ק א') – "שלא יכבד את האוצר כדרך לכבד לפני אורחים".
4. נחלת צבי (ס"ק א') – "מצי למימר דסיפא בא לאשמועין שלא יגמור כולו דהיינו שלא יכבד קרקעיתו".

ג. דנראה טפי כעובדין דחול.

1. שיטה לר"י (דף קכז. ד"ה שלא) – "וי"מ שלא יגמור את האוצר לר' שמעון משום דנראה טפי כעובדין דחול".

ד. מראי מקומות – מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ו'), אגלי טל (חורש ס"ק ט"ו).

ה. כולו לא יפנה - הגדרים.

א. מקצת העיר מרוצף.

1. מיקל.
(א) שלטי גבורים (דף נ. אות א') – "אם יהיה המקום מרוצף באבני' דליכא למיחש לאשווי גומות יהיה מותר לכבדו".
(ב) ח"א (כלל מ' סעי' ד') – "אסור להוריד חבית של יין מן העגלה. אם לא לצורך אורחים. ואם צריך לשתות ממנו, ימסוך שם ממנו. ואם אי אפשר, מותר לפרקו, כיון דלא שייך בעגלה אשווי גומות (של"ג)".
(ג) עי' הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ג') – "בשלטי הגבורים כתב דבמרוצף שרי נמי לגמור האוצר, והמשנ"ב בביה"ל כתב דלדידן אסור כמו בכבוד בית שגזרו אתו אינו מרוצף - לקמן סי' של"ז סעיף ב' וברמ"א שם -. וצ"ע כיון דהכא שרינן רק לדבר מצוה וגם אין זה כ"כ מצוי כמו כבוד הבית, וכיון שכן מנלן לדחות דבריו של השלטי גבורים, וצ"ע".
2. מחמיר.
(א) בה"ל (סעי' א' ד"ה שמא) – "עיין בש"ג דמצדד דבמרוצף לא חיישין לזה ולענ"ד דזה תלוי בפלוגתא לקמן בסימן של"ז ס"ב ובהג"ה שם".

ב. כל העיר מרוצף.

1. יש להקל – לפי חשבון המשנה ברורה (בה"ל סעי' א' ד"ה שמא, וסי' של"ז סעי' ב'), הל' שבת (איידר, עמ' מ"ו), נשמת שבת (סי' של"ג אות נ' ס"ק ג'), "בזמן הזה שכל בתי העיר מרוצפין יש מקום להקל אף לפנות כולו", פתח האהל (סי' י"ז סעי' י"ח), מחזה אליהו (ח"א סי' ע"א אות ו' ד"ה ובכמה).
2. מסופק – הגר"א בנצול שליט"א (ביצחק יקרא על סעי' א', צ"ע אם גם במקום מרוצף ובעיר שרבה מרצפת אסור לפנות כליו").
3. מחמיר, לא פלוג – תורת שבת (סוף ס"ק ו').
4. מראי מקומות.
(א) כף החיים (ס"ק ט') – "ואם המקום מרוצף באבנים דליכא למיחש לאשווי גומות מותר לכבדו. שה"ג. ואפשר דדעת הפו' שלא כתבו זה ס"ל לא פלוג".
(ב) הל' שבת (איידר, חורש הע' נ"ה) – "וצ"ע אם מהני רוב בתים להתיר אוצרות או בעינן רוב אוצרות מרוצפים".

ג. שבת (דף קכז.) – "אבל לא את האוצר. שלא יגמור כולו דילמא אתי לאשווי גומות ... פעם אחת הלך רבי חייא למקום אחד וראה מקום דחוק לתלמידים, ויצא לשדה ומצא שדה מלאה עומרים ועימר רבי חייא כל השדה כולה".

1. אור שמח (פרק כ"ו הל' ט"ו) – "כאן שכתב שרבים הן וסובר דכל אחד מפנה ה' קופות ולא יותר ומוכרח כל אחד לפנות לעצמו לכן שרי לגמור כל האוצר וכמו שכתב כל אחד כו' ממלא כו' עד שגומרין וכמו דמוכח לשון הגמרא ועימר רבי כל השדה כולה לגמרי רק שלא יכבד קרקעיתו של אוצר דאפילו בבית אסור אלא אם כן היה רצוף באבנים כמו שכתב לעיל פרק כ' אם וטעמו משום דכיון דרבים מפנו מדכרי אהדדי וכמו דאמר סוף פרק חבית גבי הבאת אלונטית בעשרה בני אדם".
 2. יש לחלק בין שדה לבית – גמרא ארטסקרול (דף קכז. הע' כ"ב, ע"פ הגמ' דף קיג, "בשדה לא אתי לאשווי גומות, הכא בבית - אתי לאשווי גומות").
 3. מראי מקומות – מנחת אריאל (דף קכז. אות ה' ד"ה ש"מ).
- (א) בה"ל (סוף סי' ש"מ ט') – "דמרש"י שבת קכ"ז ד"ה ועימר משמע דס"ל דבכרמלית מותר בפחות פחות מד"א. אמנם באמת אפילו

לרש"י אינו מוכח אלא דוקא לדבר מצוה כמו שהיה שם במעשה דרבי עי"ש ואפשר דרש"י אזיל לשיטתו דס"ל דבביה"ש ג"כ מותר בפחות פחות מד"א אבל לדברי התוספות וסייעתם דס"ל דאף בין השמשות אסור בפחות פחות מד"א ושם איירי לענין עירוב דקי"ל דאין מערבין אלא לדבר מצוה לכאורה מסתברה דה"ה דאסור בכגון זה אף בכרמלית אבל מהסוגיא דשבת קכ"ז משמע דשרי וכן"ל ואפשר דאף לדברי התוספות מקרי כרמלית בפחות פחות מד"א שבות דשבות ושרי לצורך מצוה וצ"ע".

ו. התחיל מבעוד יום: בדבר רשות.

א. מיקל – ב"י (בדעת הרמב"ם, סוף ס"ק א'), עולת שבת (ס"ק א'), מג"א (ס"ק ב'), "ואם התחיל לפנות מע"ש משמע דשרי לפנותו בשבת אפי' לדבר הרשות", עטרת צבי (ס"ק ב'), תוס' שבת (ס"ק ב'), שלחן עצי שטים (סי' ב' סעי' ט"ו, "והמחמיר תע"ב"), מקור חיים (חו"י, על סעי' א'), בית מאיר (סעי' א'), ח"א (כלל מ' סעי' ד'), "ואם התחיל לפנות מערב שבת, מותר לפנות אפילו לדבר רשות", נהר שלום (ס"ק א'), ערה"ש (סעי' ד'), כה"ח (ס"ק ב'), נשמת שבת (סי' של"ג אות נ' ס"ק ב'), "ולהלכה יותר משיעור ט"ו סאה ודאי שאסור, ובפחות מכך אם התחיל לפנות ממנו מבעוד יום יש להקל אף לדבר הרשות".

1. והטעם: דאם אין צד להחמיר משום המוקצה [אפי' לר' יהודה], אין סברא דיאסר משום טורח. כדאי' במקור חיים, בית מאיר, ערה"ש, ועוד [לשונם לעיל].

ב. מחמיר – ט"ז (ס"ק א'), "מ"מ לא תידק מינה דאם התחיל מבע"י מותר בדבר הרשות אלא קמ"ל דאפי' התחלה בעלמא אסורה אע"ג דלא מפנה שיעור ד' או ה' קופות וזהו בעצמו כוונת הרמב"ן כאן שכתב אסור להתחיל כו' כ"ז נראה ברור ופשוט לע"ד", א"ר (ס"ק א'), "וכן מסתברא", מחה"ש (ס"ק ב'), מנורה הטהורה (ס"ק א'), קני המנורה ס"ק ב'), מאמר מרדכי (ס"ק א'), תהלה לדוד (ס"ק א'), "הסכמת האחרונים כט"ז", תורת שבת (ס"ק א').

1. והטעם: סוף סוף יש טירחא.

ג. מיקל פחות מט"ו סאה – מ"ב (ס"ק ב'), "דאם התחיל מע"ש שרי לפנותו בשבת פחות מד' וה' קופות אף לדבר הרשות", מרומי שדה (דף קכו. ד"ה אין, וזה פשוט בב"י וט"ז), פסקי תשובות (דפו"ח אות א' ד"ה אבל).

ד. מראי מקומות – בא"ה (ס"ק א').

ז. מפנין במקום מצוה.

א. אם סעודת שבת בגדר "מצוה".

1. כן – עי' מג"א (ס"ק ו'), "ואם א"א בע"א שרי לפורקן כנ"ל עסי' רע"ו ס"ב בהג"ה", פמ"ג (א"א ס"ק ו', סי' ש"ז א"א ס"ק ז'), מ"ב (ס"ק י'), "דמפני כבוד השבת הוא בכלל דבר מצוה", פסקי תשובות (דפו"ח אות א').
2. יש לעיין האם רק סעודת שבת, או כל אכילה וצורך – משמע שיש נ"מ בין מג"א ומ"ב.
- א) מהר"י ברנא (סוף סי' מ"ו) – "כל צרכי שבת חשיב מצוה ושרי".
- ב) מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ט') – "ובסי' רע"ו לא מבואר אלא דעיקר סעודות שבת הוא לצורך מצוה ולא מה שאוכל ושותה לתענוג מ"מ אפשר דאין להחמיר ביין דאין איסור אלא משום טרחא ובפרט ע"י עכו"ם".
3. מראי מקומות – תהלה לדוד (ס"ק ה').
- א) חזו"א (סי' נ"א ס"ק י"ח ד"ה כתב) – "עונג שבת לא גריעא מאורחין כדאמר שבת קי"ט א' עדיפת לן מינה".
- ב) מנחת יצחק (ח"ד סי' פ"ב אות ל"ח) – "ומש"כ החזו"א ... דאין לומר דלא התירו אלא בקישוי, דהרי עונג שבת לא גרע מאורחים, י"ל עפי"מ דאיתא בבגדי ישע על המרדכי (פכ"ב אות א'), דמשום עונג שבת, לא שרי שבירת חבית, אלא כשאין לו מה לאכול עיי"ש, א"כ י"ל דכבוד אורחים, חשוב כאין לו מה לאכול, אבל בלא אורחים, דוקא כשאין לו מה לאכול".
- ג) הגר"ח שליט"א (אסיפת יצחק ט"ו חשון תשס"ז) – "שאלה: המחבר בס' של"ג אומר שמותר לפנות לדבר מצוה, האם נכלל בזה כל מצות כמו סעודת שבת, או דוקא הכנסת אורחים או ביטול בית מדרש. תשובה: אולי".
- הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא חע"א עמ' מ"א ריש טור ב') – "האם סעודת שבת נחשבת סעודת מצווה להתיר בה לפנות אוצר הנה בכל סימן של"ג מבואר שהתירו פינאי האוצר רק לאורח או למי שבא לכבודו (מ"ב ס"ק ט'), ולא לשאר בני הבית, ומשמע מזה שכדי לפנות מקום לסעודת שבת אסור לפנות, מיהו במ"ב ס"ק י' מבואר שמותר לפרק חביות של יין מן העגלה אם רוצה הוא לשותות מהם, שכבוד שבת הוא ג"כ סעודת מצוה, וא"כ צ"ע מדוע לפנות כדי שיהיה מקום לסעודת שבת לא התירו מידי דהוי אסעודת מצוה, כמבואר במ"ב שם סק"ט. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: כאן עיקר הסעודה".
- ד) פסקי תשובות (דפו"ח הע' י"ב) – "ומסתבר שגם לצורך שינה מותר, דמכבוד שבת הוא, דשינה בשבת תענוג וחשיבי כעין אכילה".

ב. היה שהות לפנות בערב שבת.

1. מחמיר.

- א) מור וקציעה (ד"ה אבל) – "אבל אם היה שהות לפנות מבע"י, לא הותר להתחיל לפנות כלל. שאפילו במועד מלאכות המותרות בו, אסור לכיין להניחם במועד, גם השוכח פושע הוא".
- ב) כה"ח (ס"ק ו').
- ג) נשמת שבת (סי' של"ג אות נ' ס"ק ד') – "ולהלכה יש לאסור באופן שהיה יכול לסדרו מער"ש".

2. מיקל.

(א) ריטב"א (דף קכו:) – "והאי דקתני מפנין משמע אפילו שאפשר לעשות מערב שבת כגון שבאו האורחים והתלמידים [בערב שבת]".

(ב) סתימות שאר פוסקים.

3. מראי מקומות – תורת שבת (סוף ס"ק ה').

(א) מקור חיים (סי' ש"ח סעי' ב') – "לא ימתין בכוונה בכה"ג על שבת ויפנה אותה מע"ש, ס' חסידים תת"נ, ובהגה ס"ס של"ג וכמה דוכתי אסרו טרחא בלי מלאכה ... ואפילו לפנות ספרים מחדר לחדר וכלי בית או מלבושים לארגז או מארגז לארגז".

(ב) הגרח"ק שליט"א (אסיפת יצחק ד' חשון תשס"ז) – "שאלה: במחבר בס' של"ג סעיף א' כתב שמותר לפנות ה' קופות לדבר מצוה, האם עדיין יש היתר באופן שיכול לעשותו מערב שבת. תשובה: "אם יכול ראוי להכין מע"ש".

(ג) יש ראייה להקל (לכל הפחות בדיעבד) מסי' שמ"א סעי' א', "מתירים נדרים בשבת אם הם לצורך השבת, כגון שנדר שלא לאכול או שלא לשתות, אע"פ שהיה לו פנאי להתירם קודם השבת". ולשון הבה"ל שם, "ומסתברא דלכתחילה יפירם בע"ש אך בדיעבד אין קונסין אותו בשביל זה".

(ד) לכאורה תלוי בהמחלוקת גבי נתינת מזונות לבע"ח [שמזונותם עליך] בשבת, כשאפשר לתת בערב שבת [כמו דגים שבאקווריום], אם מותר לכתחילה להמתין עד שבת – עי' סי' שכ"ד סעי' י"א [ערך "מזונות לפני בעלי חיים"], לשיטות ומראי מקומות.

ג. פינוי מותר.

1. רק אם א"א במקום אחר – ריטב"א (דף קכו: ד"ה מתני', "פי' אם צריך למקום להושיב שם האורחים בסעודה או תלמידים לדרשא ואין לו מקום אחר להושיבם אלא זה"), כף החיים (ס"ק ה', ס"ק י"ב).

(א) וכן נראה מהפוסקים על סעי' ג' - מג"א, ועוד. עי' לקמן.

ד. הגדר.

1. אפילו הרבה טירחא – מג"א (ס"ק ד', "לדבר מצוה. ומפנה אפי' מגג לגג ובחלונות וסולמות (יש"ש ביצה ב"י ועס"י תקכ"א)), תוס' שבת (ס"ק ד'), בא"ה (ס"ק א'), גר"ז (סעי' א'), מ"ב (ס"ק ד', "לדבר מצוה. ואפילו בענין שיש בו טורח יותר כגון להגביהם ולשלשלם בחלונות שבכותל או להורידם בסולמות או לטלטלם מגג לגג"), כה"ת (ס"ק ד').

2. מחמיר – תורת שבת (ס"ק ב', "שאין להקל בדבר").

(א) מראי מקומות – מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ד'), תהלה לדוד (ס"ק ג'), נשמת שבת (סי' של"ג אות נ' ס"ק א').

ה. במקום צעב"ח.

1. שרי אפילו יותר מט"ו סאין.

(א) מג"א (סי' רס"ו ס"ק י"ב) – "דאפי' הם יותר מט"ו סאה שרי משום צער ב"ח משא"כ בעגלה דאסור לפנותה כלל כמ"ש ססי' של"ג".

(ב) מ"ב (סי' רס"ו ס"ק כ"ד) – "ואפילו הם יותר מט"ו סאין שרי משום צער בע"ח אבל בלא"ה אסור לפנות מן העגלה כלל כמ"ש סוף סימן של"ג".

ו. מראי מקומות.

1. לב חיים (ח"ג סי' ס"ה) – "נשאלתי בראובן שאירע לו שביום שב"ק שבמקום מושבו אשר הוא יושב וסועד סעודות שבת קודש ולומד תורה שם ומענג את השבת שנפל שם מי רגלים וטינוף ע"ג הכרים והכסות ויש ריח רע שאינו יכול לסבול וא"א לסעוד ולברך וללמוד מפני הטינוף והריח רע דאין לו מקום אחר. אם מותר לו להחליף ולהסיר השמלות של הכרים והכסות וליתנם באחרים נקיים כדי לישב שם ולעשות עונג שבת לאכול סעודות שבת ולנוח וללמוד בתורה כמקום נקי ובר, או דילמא אסור משום דעביד עובדין דחול וטירחא יתירה להסיר המטונפות ולהניח עליהם האחרות והוי מלאכה שצריכה לגופה ועביד מנא בשבת. תשובה ... שבת דמ"ח ע"א רב חסדא ... דיש לנו לחלק ... והוא דבש"ס מיירי שמכניס המוכים כמו שהן לתוך הכרים והכסות ואיכא מלאכה וטירחא יתירה להכניס המוכים בידום פעם אחר פעם ... וגם שעושה ע"י זה השתא מנא בשבת דמקודם המוכים הנ"ל לא היו ראויים למסגי ושריה ולישכב עליהן והשתא כשנותנין אותן לתוך הכר והכסת נעשו מנא הכרים לישכב עליהם והכסות לסמוך עליהן ולהשים אותן תחת מראשותיו ... מה שאין כן בנ"ד שאין ידו נוגע במוכין או בצמר וכיוצא בעצמם שכבר הן מונחים תוך השקים וכיוצא, דלאו השתא עביד להו מנא שכבר הם ראויים לשכב ולסמוך עליהן ... וכיון דלא עביד מנא ולא עביד מלאכה נלע"ד דשרי להחליף הכרים והכסות באחרות הנק' אינפ' ונדאס אפי' שיהיו חדשים ממש שעדיין לא נשתמש בהם שהרי לא עביד השתא מנא ... שרוצה לבית תלמוד ללמוד ולעסוק בתורת ד' לא חיישינן משום טירחא בשבת ... שהרי משנה שלימה שנינו בפכ"י דשבת מפנין אפי' ד' וה' קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחים ומפני בטול בית המדרש וכו' ... ואם מצינו דשרו רבנן להיות מפנין קופות הרבה הגם שהקופה היא משא מג' סאים והיא טירחות הרבה זה אחר זה ממקום למקום, כ"ש וק"ו דשרי להחליף הכסות והכרים באחרות הנקיות בתוך החדר שהוא בהצנע ומשום לישב שם לענג את השבת לאכול סעודת שבת וגם לעסוק בתורה שלדבר מצוה לא חיישינן לטירחא בשבת".

ה' שיעורים.**א. ה' קופות.**

1. אמה על אמה ברום אמה וג' אצבעות – מג"א (ס"ק ז', "ט"ו סאין הוא אמה על אמה ברום אמה וג' אצבעות לפי חשבון המקוה"), תוס' שבת (ס"ק י'), א"ר (ס"ק ד'), בא"ה (ס"ק ד'), מנורה הטהורה (קני המנורה סוף ס"ק י'), מ"ב (ס"ק י"א), תורת שבת (ס"ק ו'), כה"ח (ס"ק כ"א), נשמת שבת (סי' של"ג אות נ' ס"ק א', אות נ"ה).
 2. פתח האהל (סי' י"ז סעי' כ"א) – "שיעור חמש עשרה סאין הוא מאה עשרים וארבע ליטר וארבעים ואחד סמ"ק. ולדעת החזו"א זצוק"ל, הוא מאתים וארבע עשר ליטר ותשע מאות תשעים וחמש סמ"ק".
 3. שיעור מ' סאה.
- (א) קצות השלחן (שיעורי תורה סי' ג' סעי' כ"ט) – "שיעור המקוה שלש מאות שלשים ואחד ליטר, שבע מאות שבעים ושש גרם".

ב. מידה או משקל.

1. מידה – אשל אברהם (בוטשאטש, מהדו"ת, "שהשיעור במדה ולא במשקל ואין מועיל קלות הנוצות"), נשמת שבת (סי' של"ג אות נ' ס"ק א', "ומשמעות הדברים דשיעור זה מחשבין במדה לא במשקל").

ג. האם ד' או ה' קופות, או ט"ו סאה.

1. ד' או ה' קופות.
(א) קיצור פסקי הרא"ש (פרק י"ח סי' א') – "ודוקא ד' קופות אבל לא יתן שיעור ארבע קופות בקופה אחת ...".
(ב) אור זרוע (שבת סי' פ"ז) – "וה' קופות שהתירו לנו לפנות בהתחיל להסתפק היינו שאין הקופה מחזקת יותר מג' סאין אבל אם מחזקת יותר מג' סאין אז אין מפנין לא ד' מחמש לא חמש מאוצר גדול".
2. ט"ו סאה.
(א) נשמת שבת (סי' של"ג אות נ' סוף ס"ק א') – "ממשמעות כל הפוסקים משמע דמותר לפנות אף כלי אחד גדולה המחזקת עד מדת ט"ו סאין (מדהתירו כלי בשיעור אמה על אמה וג"א), וזה דלא כמו שכ' באור זרוע".
3. מראי מקומות – מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק י').
(א) הגר"ח ק"ש שליט"א (אסיפת יצחק ח' חשון תשס"ז) – "שאלה: בענין איסור של מפנין בשבת שיש היתר במקום מצוה של ד' וה' קופות, האם צריך לקחת דוקא ד' קופות ד' פעמים, או שיכול לקחת שיעור ד' קופות בפעם אחת. תשובה: לכאן מותר אפי' ד' בב"א וצ"ע".

ד. מראי מקומות.

1. הגר"ח זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ב') – "שככל קופה ג' סאים. נראה דאם יש בקופה משא כבד יותר מג' סאין כיון שזה כבד מאד אפשר דאסור אפילו קופה אחת, וצ"ע".
2. הגר"ח ק"ש שליט"א (אסיפת יצחק ד' חשון תשס"ז) – "שאלה: מותר לאדם אחד לפנות ה' קופות בשבת, האם ליל שבת ויום שבת מצטרף לשיעור אחד, או יכול לפנות ה' קופות בלילה ועוד ה' קופות ביום. תשובה: אם זה מקרא אחר ואורחים חדשים אינו שייך לראשון".

ט. האם סעודת מרעים נכללת במצות הכנסת אורחים - רמ"א.

- א. תרומת הדשן (ח"א סי' ע"ב) – "שאלה: יש שבות שמקילין בו במקום מצוה, יש להקל באותו שבות ג"כ במקום כבוד אורחים. או לאו. תשובה: יראה דאם באו לו אורחים לביתו, יש להקל לכבודם ולצורכם, כמו לצורך שאר מצוה. כדאמרינן בהדיא פ' מפנין גדול הכנסת אורחים ממצות בית המדרש. והתם נמי אשבות דשבת קאי. אמנם אם זימן אורחים לסעוד סעודה בביתו, אבל לא נתארחו אצלו, כה"ג אין לנו ראייה להקל. דהתם אאורחים שבאו מן השדה לביתו קאי, ואפשר דמכל מקום אין לחלק".

ב. לא מקרי אורחים: ואינו סעודת מצוה, רק סעודת רשות.

1. ב"י (או"ח סוף סי' של"ג) – "כתוב בתרומת הדשן סימן ע"ב ... עכ"ל ונ"ל דלאו במזמן את חבירו שיסעוד אצלו מיירי דההיא פשיטא דסעודת הרשות היא ואין בה מצוה כלל אלא באורחין שנתארחו אצל אחד וזימנם אחר לסעוד סעודה בביתו הוא דמספקא ליה".
2. רמ"א (סעי' א') – "ולא מקרי אורחים, אלא שנתארחו אצלו בביתו, או שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים, אבל כשזימן חבירו לסעוד אצלו לא מקרי אורחים ואינו סעודת מצוה רק סעודת רשות".
3. תוס' יו"ט (תורת אשם כלל ט"ו סוף סעי' ג').
4. תורת השלמים (סולת למנחה כלל ט"ו דין ג').
5. שלחן עצי שטים (סי' ב' סעי' ט"ו, ס"ק ד').
6. יד אפרים (יו"ד סוף סי' ס"ח).
7. חסד לאלפים (סעי' ב').
8. תפארת ישראל (שבת פרק י"ח אות ד', כלכלת שבת אמירה לעכו"ם אות ז' ס"ק ב') – "להכנסת אורחים ממקום אחר. אבל בב' לריעתא לא מקרי אורח".

9. שלחן שלמה (סעי' א') – "ולא מקרי אורחים אלא שנתארחו אצלו בביתו או אצל אחרים מבני עיר או שקורא את בני העיר לכבוד האורחים שזימן אבל מה שקורא א' מבני העיר מקרי רשות".
10. ח"א (כלל מ' סעי' ד') – "ולא מקרי אורחים אלא שנתארחו אצלו בביתו או בבית אחרים. אבל כשיזמן חברו שיסעוד אצלו, לא מקרי סעודת מצוה".
11. גר"ז (סעי' ו') – "ואינן נקראים אורחים אלא שבאו מעיר אחרת בין שנתארחו אצלו בין שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים אבל כשיזמן חברו שבאותה העיר שיסעוד אצלו אינו נקרא אורח וסעודת הרשות היא".
12. זבחי צדק (יו"ד סי' ס"ט ס"ק ס"ח, ריש סי' ל"ה ס"ק י"א).
13. ערה"ש (סעי' ה') – "וכתב רבינו הרמ"א ... ולא מקרי אורחים אלא כשנתארחו אצלו בביתו או שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים אבל כשיזמן חברו לסעוד אצלו לא מקרי אורחים ואינה סעודת מצוה רק סעודת רשות עכ"ל".
14. תורת שבת (סעי' א').
15. כה"ח (יו"ד סי' ס"ט ס"ק צ"ד, ריש סי' ל"א ס"ק י"א).
16. אג"מ (אה"ע ח"א סי' צ"ד ד"ה והראיה) – "עיין ברמ"א סי' של"ג סעי' א' שרק בנתארחו אצלו מיקרו אורחים להקל בשבותים שהתירו לצורך מצוה ולא בזמן אורחים לסעוד אצלו".
17. ס' הבית (סי' ל"ג ס"ח, הע' י"א, הע' י"ב).

ג. זהו מצות הכנסת האורחים.

1. ס' החיים (אחי המהר"ל וחבירו של הרמ"א, ספר פרנסה וכלכלה פרק ג' עמ' ק"ח) – "וראוי לאדם לקרב שכניו ומידעיו, אפילו הן עשירים יכניסם לפעמים לביתו כדי לכבדם, וזהו מצות הכנסת האורחים ... שהנותן אכסניה לאורח הבא, לא מקרי הכנסת אורחים, כי האורח מאליו הוא בא, והוא לא הכניסו. ומעתה אל תהא סעודת המרעים קל בעיניך ... וכן היה המנהג אף מימים הקדמונים, להיות לכל משפחה ומשפחה יום מיחד בשנה שהיה להם למשתה ולשמחה, כמו שאמר דוד: כי זבח משפחה לנו בעיר".
 2. טעמי המנהגים (קונ' אחרון אות תתרע"ז) – "בספר שער האמונה כתב בשם הקדמה לספר חסד לאברהם על משניות זרעים וז"ל ... לקיים ביום היא"צ מצות צדקה והכנסת אורחים בחבורת אנשים יחד לסעודה באחדות וריעות, כמ"ש בספר החיים דבסעודת מריעים מקיים הכנסת אורחים, דלעניינן נקרא בשם צדקה".
 3. מנחת יצחק (ח"ו סי' קל"ה) – "מש"כ בספר שער האמונה (והועתק בכמה ספרים) בשם ספר חסד לאברהם (על משניות בהקדמה), וז"ל ... לקיים ביום היא"צ מצות צדקה והכנסת אורחים בחבורת אנשים יחד לסעודה באחדות וריעות, כמ"ש בספר החיים, דבסעודת מריעים מקיים הכנסת אורחים, דלעניינן נקרא בשם צדקה עכ"ל".
 4. ויואל משה (מאמר ישוב אר"י עמ' רמ"א ד"ה והנה).
 5. בתורתו יהגה (ח"ב עמ' רע"ו אות ב') – "ומ"מ גם באורח מאותה העיר איכא מצוה".
- בתורתו יהגה (ח"ב עמ' רע"ו הע' ב') – "ומ"מ אין מזה הכרח לנדון דידן ... י"ל דהרמ"א יודה דגם בבן עירו איכא מצוה, וכמו שכתב בסולת למנחה וז"ל לעניות דעתי דאפשר לחלק, דוקא התם בשבת אין מפנין אלא לדבר מצוה וכל כה"ג ליכא סעודת מצוה וגם ליכא ביוש כולי האי אם אין לו מקום מרווח כל כך משא"כ כאן דבעינן כבוד אורחים וכל שזימן חברו הראוי לכבדו אצלו ואין לו מה יאכל אין לך זלזול ובושת גדול מזה ... לכן נ"ל דודאי לכתחילה לא יזמן אצלו חברו כשיודע שיהא צריך להקל בענין הדחה או מליחה אבל אם כבר זימן או משום כבודם יש להקל כמו מפני שאר אורחים וגדול כבוד הבריות עכ"ל".
- (א) נ"ל מהסולת למנחה (עי' ערך הכנסת אורחים) מוכח להפוך. שמצוה רק חוץ לעיר. ויש עוד דין מצד בושה.

ד. מראי מקומות.

1. פתח האהל (סי' ג' סעי' ב') – "גם אם בעל הבית מצד עצמו מזמין את חבריו וקרוביו לאכול אצלו, מקיים בזה מצות הכנסת אורחים".
- אמנם עי' פתח האהל (סי' ח' סעי' ב') – "אם הזמין לביתו חברים שיש להם מה לאכול בביתם שיאכלו עמו בביתו, לא חשוב סעודת מצוה".

י' הגדר - להשיטות שסעודת מריעים לא נכלל במצות הכנסת אורחים.

א. הבא מעיר אחרת, הוי מצות הכנסת אורחים.

1. פמ"ג (מש"ז ס"ק ב') – "דמפנין לכל אחד ד' וה' כשיש אורח אחד הבא מעיר אחרת אף שאחרים בעירם".
- פמ"ג (סי' ש"ז א"א ס"ק ז', ס"ק ט"ז) – "אורחים הוי מצוה והיינו הכניסם משדה לביתו אבל הזמין אורחים מעירו י"ל לאו מצוה הוה עיין תה"ד סימן ע"ב".
- עי' פמ"ג (סי' תק"י א"א ס"ק י"ז).
2. מחה"ש (סי' תק"י ס"ק י"ז) – "אע"ג שכתב רמ"א בסי' של"ג דאורחים מאותו העיר לא הוי סעודת מצוה".
3. גר"ז (סעי' ו') – "ואינן נקראים אורחים אלא שבאו מעיר אחרת בין שנתארחו אצלו בין שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים אבל כשיזמן חברו שבאותה העיר שיסעוד אצלו אינו נקרא אורח וסעודת הרשות היא".
- גר"ז (סי' תק"י סעי' כ') – "אע"פ שהאורחים הן מאותה העיר שאין כאן מצות הכנסת אורחים".
4. מ"ב (סי' תקט"ו ס"ק י"ב) – "כתבו האחרונים להקל לאורחים מעיר אחרת אף אם הזמין מקודם ואף הוא בעצמו אוכל עמהן מפני כבודם שזהו בכלל מצות הכנסת אורחים וסמכין בזה אדעה ראשונה דמתיר ביו"ט שני של גלויות אחר בכדי שיעשו".

5. מהרש"ם (עין הרועים ערך סעודת מצוה אות ט') – "על רמ"א או"ח סי' של"ג ס"א דלא מיקרו אורחים אלא שנתארחו אצלו בביתו, או שזימן אורחים שנתארחו אצל אורחים, [כלומר: שהם אורחים בעיר הזאת], אבל כשזימן חברו לסעודה אצלו [והוא ג"כ גר בעיר הזאת] לא מיקרי אורח, ואינו סעודת מצוה רק סעודת רשות".
6. עי' מנחת שבת (סי' צ' ס"ק כ"ט) – "דמשמע מדברי הפמ"ג הנ"ל דאפי' בשכבר הזמין אורחים מעירו לא הוי מצוה ...".
7. משמרת שלום (הקדמה כלל ז' אות ז') – "ועפמ"ג ... דהזמין אורחים מעירו, י"ל דלאו מצוה הוי".
8. כה"ת (ס"ק י"א) – "ואינם נקראים אורחים אלא שבאו מעיר אחרת".
9. אנציקלופדיה תלמודית (ח"ט, עמ' קל"ג ד"ה אינו).
10. פסקי תשובות (דפו"ח אות ג').

ב. מה הגדר של חוץ לעיר - למשל, כשאשתו לא בבית ואין מי שיבשל בעבורו [או כגון כשעושים שיפוצים בביתו].

1. הוי מצות הכנסת אורחים.
- א) הגר"ח ק"ש שליט"א (אסיפת יצחק ד' חשון תשס"ז) – "שאלה: האם מקיים מצות הכנסת אורחים בבן עירו שאשתו נסעה לחוץ לארץ ואין מי שיבשל עבורו. תשובה: כן".
- ב) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ה' חשון תשס"ז) – "שאלה: האם מקיים מצות הכנסת אורחים בבן עירו שאשתו נסעה לחוץ לארץ ואין מי שיבשל עבורו. תשובה: כן".
- ג) בתורתו יהגה (ח"ב עמ' רע"ו הע' א') – "והוא הדין הדר בעיר כשעושים שיפוצים בביתו, או שאשתו לא בבית ואין מי שיבשל בעבורו, דגם זה בכלל עיקר המצוה".
2. מסופק.
- א) ס' הבית (סי' ל"ג הע' י"א) – "ויש לחקור אם מקיים מצות הכנסת אורחים בבן עירו שאינו יכול לאכול בביתו - כגון אשתו נסעה לחו"ל ואין מי שיבשל עבורו, או שבעת עוסקים בשיפוצים במטבח בביתו, וכיוצא ב".

ג. מה הגדר של חוץ לעיר: נוגע לבחורים בישיבה.

1. הגר"ח ק"ש שליט"א (אסיפת יצחק ח' אדר תשס"ו) – "שאלה: בתרומת הדשן ס' ע"ב משמע שאם מזמן אורחים רק לאכילה לא הוי בגדר הכנסת אורחים, וכן פסק ברמ"א בס' של"ג סעיף ב' ומוסיף 'או שזמן אורחים שנתארחו אצל אחרים', מה הדין אם מזמן בחורים שלומד בישיבה שאין עושים להם סעודת שבת, אם זה בכלל הכנסת אורחים או משום שיש להם מקום לישן לא הוי בגדר הכנסת אורחים. תשובה: אפשר דהוי".
- הגר"ח ק"ש שליט"א (אסיפת יצחק ד' חשון תשס"ז) – "שאלה: לפני כמה זמן הרב כתב לי שבחורים שלומד בישיבה שאין להם סעודת שבת 'אפשר דהוי' הכנסת אורחים אם מזמין אותם לסעודה, האם ה"ה אם יש להם דירה עם מטבח, ובחול אוכלים שם. תשובה: הכל לפי הענין".
2. הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ה' חשון תשס"ז) – "שאלה: מה הדין בענין זה בבחור בישיבה שיש דירה עם מטבח. תשובה: אם הוא זקוק שיקרבוהו הרי זו הכנסת אורחים".
3. הגר"ח ק"ש גרסו שליט"א (אסיפת יצחק כ"ה חשון תשס"ז) – "שאלה: האם מקיים מצות הכנסת אורחים, עם בחור בישיבה שיש דירה עם מטבח, או בן עירו שאשתו נסעה לחוץ לארץ ואין מי שיבשל עבורו. תשובה: מתקיים".
4. הגר"א שלזינגר שליט"א (אסיפת יצחק י"ג כסליו תשס"ז) – "שאלה: האם יש מצוה של הכנסת אורחים, אם מזמין בחורים שלומדים בישיבה, ויש להם דירה עם מטבח ואוכלים שם בימי חול. תשובה: הכנסת אורחים מקיימים במי שאין לו איפה לשהות ואיפה לאכול, וגם מי שבזכות זה יהיה בריוח ולא בדוחק ג"כ מקיימים בו המצוה. וראה ברמ"א או"ח סי' שלג עפ"י המהרי"ל, וזו עיקר המצוה, ההשתדלות להביא אל הבית את הזקוקים למאכל או לינה ואין הדבר מצוי להם".
5. הגר"י זילברשטיין שליט"א (אסיפת יצחק ה' תמוז תשס"ז) – "שאלה: האם יש מצוה של הכנסת אורחים, אם מזמין בחורים שלומד בישיבה, ויש להם מטבח בדירה ובימי חול אוכלים שם. תשובה: אם הבחורים הולכים לבית המארחים סימן שהם מעדיפים לאכול בביתם, אם כן יש בזה מצות הכנסת אורחים".
6. מהמקורות להלן, אין ראיה. הגם שכתוב שמקיים רק צדקה ודברי תורה, ולא כתיב הכנסת אורחים. מדויק שם, שמקפיד על רק צדקה ודברי תורה.
- א) של"ה הקדוש (שער האותיות, עמק ברכה סעי' ו') – "דאם אין לו עני ליתן לו בשעת אכילה לכפר עליו כנזכר, אז ידבר דברי תורה בשעת אכילה, כי התורה מכפרת יותר מן הקרבנות ... ושבת אני הקהלות י"ץ אשר במדינות האלו המחזיקים ידי הלומדים י"ץ, ויקחו להם מכל אשר בחרו להיותם מאוכלי שלחנם, שבת וחול כל השנה כולה לא יסורו מהם, כי טוב להם עמהם, עמם במאכל עמם במשתה כאחד מבניהם של בעל הבית, כעל גמולות כעל יושלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלימה מעם ה' אלהי ישראל. ובוזה יצאו הבעלי הבתים ידי חובתם על שלחנם מהשני דברים הנזכרים, דהיינו חלק עניים ודברי תורה על שלחנו, כי בו בחר, חדא דאית ביה תרתי, כי סתם בחור יחיד ועני הוא, וגם יוכל הבעל הבית לדבר עמו דברי תורה מידי אכלו ומדי שתותו, כי הבחור שונה הלכה בכל יום".
- ב) א"ר (סי' ק"פ ס"ק א') – "מזומנין לעני וכו'. ומזה הטעם אמרו חז"ל המאריך בשלחנו מאריך ימיו דילמא אתא עניא ויהיב ליה, והטעם דהמאכיל לעני על שולחנו או שולח מנות לאין נכון לו הוי כמקריב קרבן במזבח ואי ליכא עני יתן מחיר כסף שיווי המאכל, גם ידבר בדברי תורה כי התורה מכפרת יותר מקרבנות. וכתב של"ה ... ושבת אני את הקהילות המחזיקים לומדים בחורים על שולחנם כל השנה כאחד מבניהם של בעל הבית, ובוזה יצאו הבעל הבית משני דברים דהיינו חלק עניים ודברי תורה כי סתם בחור עני ומדבר דברי תורה ובודאי מה שנאכל על השולחן בזה ערבית ושחרית נחשב כשני תמידין ...".

(ג) פמ"ג (א"א ס"ק א') – "ועיין אליה רבה אות א' באשכנז שמחזיקים בחורים על שלחנם טוב ויפה הוא, כי מחזיק ידי עניים וגם אומר תורה בשולחן. ובעונותינו הרבים פסקו ישיבות במדינות פולין, וגם באשכנז נתמעטו, ה' ירחם ובמהרה בימינו יושע יהודה וירושלים אמן".

(ד) מ"ב (סי' ק"פ ס"ק ג') – "וכתב של"ה ... ומשבח אני את הקהלות שמחזיקין לומדים בחורים על שלחנם כל השנה כאחד מבניהם **ובזה יוצא הבעה"ב בשני דברים** מצות חלק עניים וגם מצות דברי תורה על השלחן דסתם בחור כזה עני הוא וגם ידבר בדברי תורה על השלחן ובודאי מה שנאכל על השלחן שחרית וערבית נחשב כשני תמידין וכו' עכ"ל והובא בא"ר".

ד. מראי מקומות.

1. משנה הלכות (חט"ז סי' קל"ב) – "בהורים שלו שיחי' באים אליו בכל שב"ק והם מתאכסנים שמה עד מוצש"ק ונותנין להם אכילה שתיה לינה ושמח מאד על המצוה הגדולה שזכה בה ... שיש בזה מצוה גדולה של כבוד אב ואם ומצוה להאכילם ולהשקותם ומצוה זו לעולם הוא שהבן חייב לכבדם ואפילו הם בביתם מצוה לכבדם וה"ה בבית בניו שמצוה לכבדם בכל הכבוד שאפשר **ואין זה מדין אורחים**".
2. שבט הלוי (חי"א סי' צ"ז) – "מה שכבודו מתקשה **בענין שמזמין אביו ואמו** לאי"ט הדריים בעיר הזאת אם נקרא הכנסת אורחים, ע"פ דברי התה"ד בשו"ע או"ח סי' של"ג דלא נקראו אורחים רק הבאים מן השדה וכיו"ב, ומסופק אם קיים בזה מצות הכנסת אורחים. כל האריכות בזה אך למותר, דהתה"ד כ' רק לאפוקי מזמין חבירו לסעודה דנעשה כענין סעודת מרעים, אבל כשמזמין הוריו כדי להקל עליהם, פשיטא דנקראו אורחים, ובפרט שכתבו הפוסקים דאם הם ת"ח נקרא סעודת הכנסת אורחים ומכ"ש כבוד אב וגם ת"ח, ועיין מג"א או"ח סוס"י תק"י ס"ק י"ז, ובמחצית השקל שם".

יא] עוד ענינים בהכנסת אורחים.

- א. **האם סעודת הכנסת אורחים הוי סעודת מצוה.**
 1. הסעודה עצמה הוי רשות, הגם שבע"ה עושה מצוה.
 - (א) מג"א (ס"ק ה') – "וכשסועד עם אורחי' הוי סעוד' הרשו' רק שבע"ה המזמנ' עושה מצוה".
 - (ב) בא"ה (ס"ק ב').
 - (ג) גר"ז (סעי' ו') – "וסעודת הרשות היא".
 - (ד) מהרש"ם (עין הרועים ערך סעודת מצוה אות ח') – "עמג"א סי' של"ג סק"ה דסעודת אורחים הוי רשות, רק בעה"ב המזמנים עושה מצוה, וע"ש דאפי' היו שם ת"ח ומפלפלים בד"ת תוך הסעודה לא מיקרי סעודת מצוה, רק אם יש דרשה מיוחדת לאותה סעודה".
 - (ה) מ"ב (ס"ק ח') – "שבעה"ב המזמנ' עושה מצוה וכמו שאחז"ל דגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני השכינה".
 - (ו) ערה"ש (סעי' ה') – "ואפילו באורחים המצוה היא להבעל הבית ולא להאורחים ואצלם מקרי זה סעודת רשות [מג"א סק"ה]".
 - (ז) כה"ח (ס"ק י"א).
 2. מראי מקומות – תוס' שבת (ס"ק ה', ס"ק ז').
 - (א) פסקי תשובה (סי' קצ"ד בהג"ה ד"ה סעודה, עי' סי' רפ"ו הג"ה א') – "סעודה שעושין עבור אורחים דעת המ"א (סי' של"ג סק"ה) דהוי סעודת הרשות רק שבע"ה המזמנ' עושה מצוה, אמנם דעת ה"ט שם (סק"ב) נראה כי הסעודה חשובה סעודת מצוה".
 - (ב) ס' הבית (סי' ל"ג סעי' כ"ב) – "נחלקו האחרונים אם הסעודה שעורכים לכבוד האורח נחשבת סעודת מצוה".

ב. המזמין את חבירו שיבוא לכבוד אורח, האם נחשב כאורח.

1. נחשב כאורח.
 - (א) ט"ז (ס"ק ב') – "פשוט שאין בכלל זה המזמן חבירו לבוא אצלו לכבוד אורח הבא אצלו שגם חבירו בכלל אורח לענין זה וכ"ש שאר סעודת מצוה".
 - (ב) תוס' שבת (ס"ק ו').
 - (ג) א"ר (ס"ק ה').
 - (ד) בא"ה (ס"ק ב').
 - (ה) שלחן שלמה (סעי' א') - לשונו מובא לעיל.
 - (ו) גר"ז (סעי' ו') – "אלא אם כן זימנו לבא אצלו לכבוד האורח שיש לו שאז גם חבירו בכלל אורח לענין זה".
 - (ז) מ"ב (ס"ק ט', עי' שעה"צ ס"ק ח') – "ומ"מ אם מזמין חבירו שיבוא לכבוד האורח אז גם הוא נחשב כאורח לענין דשרי לפנות בשבילו".
 - (ח) ערה"ש (סעי' ה') – "וכשזימן חבירו לכבוד האורח שאצלו מקרי סעודת מצוה [ט"ז]".
 - (ט) כה"ח (ס"ק י"א, ס"ק י"ב).

ג. מעלות של מצות הכנסת אורחים.

1. עי' ערך הכנסת אורחים, לשיטות ומראי מקומות.

יב) למעוטי בהילוכא - סעיף ב'.

שבת (דף קכז.) – "איבעיא להו: הני ארבע וחמש קופות דקאמר, בארבע וחמש קופות אין, טפי לא. אלמא: למעוטי בהילוכא עדיף. או דילמא: למעוטי משוי עדיף".

א. רש"י (שם ד"ה או) – "ולרב חסדא קבעי לה, דאמר חמש דוקא".

1. למה אין נ"מ גם לשמואל, מה עדיף – מרומי שדה (דף קכז.), הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת דף קכז. ד"ה איבעיא).

ב. פסק למעוטי בהילוכא עדיף, למה.

1. "ועבדינן כפשטא דמתניתין ארבע וחמש קופות אין טפי לא" – רא"ש (פרק י"ח סי' א').
 2. "ומסקנא דמעוטי בהלוכא עדיף" – ר"ן (ריש דף נ:), עי' תוס' (ביצה דף כט: ד"ה המביא, "וקאמר התם במסכת שבת למעוטי בהלוכא עדיף").
 3. "לא דכולי עלמא מעוטי בהלוכא עדיף ומי סברת וכו'. ואע"ג דבדרך דחויא קאמר לי' ולומר דאי מהא לא תפשוט מ"מ מסתברא דלא הוי כשאר דחויי דתלמודא אלא דהכי קי"ל דמעוטי בהלוכא עדיף, משום דבהכי מיתרצן מתנייתא דמיתנינן אהדדי דלא פליגן" – שיטה להר"ן (דף קכז. ד"ה לא).
 4. "מפני שמרבה בהילוך ואוישא מלתא טפי" – טור (סעי' ב'), מחבר (סעי' ב').
 5. עי' באר הגולה (אות ג') – "ופסקו הפוסקים לחומרא". צ"ע.
 6. מראי מקומות – קובץ אור ישראל (שנה ז' קונ' א' עמ' קנ"ד-ה'), דף על הדף (דף קכז., עמ' רצ"ד).
- (א) ל"מ זה דין ברי"ף או רמב"ם.

יג) לפי האורחים - סעיף ג'.**א. חד גברא מפני ליה לכולא, או דילמא כל גברא וגברא מפני לנפשיה.**

1. מחמיר, כל גברא וגברא מפני לנפשיה – ר"ת (דף קכז., לשונו מובא לקמן), הו"ד באו"ז (שבת סי' פ"ז), רי"ף (סוף דף נ., לשונו מובא לקמן), בה"ג (סי' ז' עמ' ק"ל), רמב"ם (פרק כ"ו הל' ט"ו, פירוש המשניות פרק י"ח משנה א'), ריטב"א (סוף דף קכז.), רא"ש (פרק י"ח סעי' א', לשונו מובא לקמן), ראב"ן (סי' שס"ו, לשונו מובא לקמן), ר' ירוחם (ני"ב ח"ח, לשונו מובא לקמן), מחבר (סעי' ג'), פוסקים.
 2. מיקל – פסקי ריא"ז (פרק י"ח הל' א' אות א', "וספיקו להחמיר כדברי מז"ה. ולי נראה שכל ספק דברי סופרים להקל, ויכול אדם [אחד] לפנות לכולם").
 3. מראי מקומות.
- (א) הגר"ח ק' שליט"א (אליבא דהלכתא חע"א עמ' מ"א טור ב') – "סימן של"ג סעיף ג': מותר לפנות ארבע וחמש קופות לכל אורח, ובלבד שלא יפנה אחד לכולם, אלא כל אחד יפנה לעצמו או אחר יפנה בעדו. וצ"ע, וכי איזו מצוה היא זו שיהיה כל אחד מפנה לעצמו, האם אדם מצווה לארח את עצמו, או שמא הוא חייב לסייע ביד הבעה"ב לארח את עצמו. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: סעודת שבת".

ב. טעם להחמיר.

1. ספיקו לחומרא – ר"ת (דף קכז., "דאיסורא הוא, וסתמא לחומרא"), הו"ד באו"ז (שבת סי' פ"ז), רי"ף (סוף דף נ., "וכיון דאיסורא הוא עבדינן לחומרא"), רא"ש (פרק י"ח סעי' א', "וכיון דאיסורא הוא עבדינן לחומרא"), ר' ירוחם (ני"ב ח"ח, "ואזלינן לחומרא לענין שבת"), ראב"ן (סי' שס"ו, "דאיסורא הוא ולחומרא").
- (א) קשה: למה לא נימא ספק דרבנן לקולא. ועוד שהב"י מיד אח"כ כתב "דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן לקולא", ע"ש. צ"ע.
2. מראי מקומות – שיטה להר"ן (דף קכז. ד"ה אלא, "ובעיינן לא איפשיטא, ויש מי שפסק דחד מפני לכולהו דהוה לי' ספיקא דרבנן ולקולא, אבל הרי"ף ז"ל פסק דכל חד וחד מפני לנפשי' דהוה לי' ספיקא דאיסורא ולחומרא"), מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ח').
- (א) ט"ז (סי' של"ב ס"ק א') – "טירחא יתירה ובדרבנן אזלינן בספיקו להקל אלא דא"א לומר כן שהרי בפרק המפנין איבעיא דכל אחד מפנה לנפשיה דלא אפשיטא כתב הרא"ש וכיון דאיסורא הוא עבדינן לחומרא ושם לא הוה אלא משום טירחא".
- (ב) פמ"ג (סי' של"ב מש"ז ס"ק א') – "צ"ע ליישב דכל ספק דרבנן לקולא ושבת קכ"ז י"ל הואיל ולא אמר 'תיקו' הוה ליה ספק חסרון ידיעה אף בדרבנן לחומרא".

ג. מראי מקומות.

1. הגר"ח ק' שליט"א (אליבא דהלכתא חע"א עמ' מ"א טור ב') – "כתב השו"ע סי' של"ג ס"ג: 'אלו ד' או ה' קופות שמפנה היינו לאורח א', ואם באו לו הרבה מפנה כשיעור הזה לכל אורח ואורח'. וצ"ע מה שייך להזכיר כאן שיעור דד' קופות, הרי שיעור זה נאמר באוצר קטן שאין בו אלא ה' קופות, שאסור לפנות כולו משום גזרה אלא רק ד', וא"כ גם בבאו לו הרבה אורחים לא יוכל לפנות יותר משום האי גזרה. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: לכל א' ד".

יד] השתמשות בכלי של אוצר.

- א. רמ"א (סעי' ג') – "חביות של יין שהובאו על עגלה **אסור להורידן** בשבת אם לא לכבוד אורחים או לצורך מצוה דהוי כמפנה האוצר".
1. ימשוך שם ממנו, אא"כ שאי אפשר בענין אחר – מג"א (ס"ק ו'), "ואם צריך לשתות ממנו בשבת נמי אסור לפנותו אלא ימשוך שם ממנו ואם א"א בע"א שרי לפרוקן", תוס' שבת (ס"ק ט'), א"ב (ס"ק ג'), מחה"ש (סי' רס"ו ס"ק י"ב), בא"ה (ס"ק ג'), גר"ז (סעי' ו'), "אם אי אפשר למשוך משם מותר להוריד", ח"א (כלל מ' סעי' ד'), "ואם צריך לשתות ממנו, ימסוך שם ממנו. ואם אי אפשר, מותר לפרוקן", בה"ח (ס"ק י"ט).
2. נשמת שבת (סי' של"ג אות נ"ג ד"ה ונראה) – "שאף שכ' המג"א שאין לו להוריד החבית מן העגלה אלא ימשוך ממנו יין לפי הצורך, נראה דבזמנינו מי שרוצה לשתות יין ויש לו באוצר בקבוקי יין **אינו מחוייב לילך לשם עם הכוס בידו ולשפוך שם מתוך הבקבוק לתוך הכוס** ולהשאיר הבקבוק שם, אלא רשאי ליקח לחדר האכילה כל הבקבוק דאין בזה שום טירחה ליטול הבקבוק, אדרבה יהיה טירחה מרובה פי כמה אם נצריכו לילך לשם עם הכוס בידו".

ב. אם אי אפשר בענין אחר, מותר לפנות - למה.

1. הוי מקום מצוה.
- (א) עי' מג"א (ס"ק ו') – "ואם א"א בע"א שרי לפרוקן כנ"ל עס"ר רע"ו ס"ב בהג"ה".
- (ב) מ"ב (ס"ק י') – "אלא ימשוך שם ממנו כשהוא עומד על העגלה ואם אי אפשר בענין אחר והוא צריך לשתות ממנו שרי לפרוקן דמפני כבוד השבת הוא בכלל דבר מצוה".
- (ג) תהלה לדוד (ס"ק ה') – "מיירי דאין בו יותר מט"ו סאין דלא עדיף משאר ד"מ".
- (1) נ"מ: יותר מט"ו סאה אסור.
2. אינו מעשה פינאי.
- (א) עי' נשמת שבת (סי' של"ג אות נ"ג) – "ונראה שכל האיסור הוא רק בפינוי גרידא, כשאנו מעונין להשתמש ולאכול או לשתות מהדברים שמפניה ... אבל אם מפני כדי לאכול או לשתות ממנו בשבת שפיר דמי ... דאז מותר להוריד כמה שצריך לו לאותה השבת, פי' משום דאז אינו נכנס לגדר פינוי כלל".
- (ב) עי' גר"ז (סעי' ו') – "אם אי אפשר למשוך משם מותר להוריד אפילו ע"י ישראל **כמה שצריך לו** לאותה סעודה".
3. דלא שייך בעגלה אשוויי גומות.
- (א) ח"א (כלל מ' סעי' ד') – "ואם צריך לשתות ממנו, ימסוך שם ממנו. ואם אי אפשר, מותר לפרוקן, **כיון** דלא שייך בעגלה אשוויי גומות".
- (ב) מנחת פתים (על סעי' ג' ד"ה לכבוד).
4. מראי מקומות – נשמת שבת (סי' של"ג אות נ"ג-ב').
- (א) נשמת שבת (סי' של"ג סוף אות נ"ג) – "שיל"ע מי שיש לו הרבה בני בית והוא צריך להרבה בקבוקי סוד"ה במשך השבת אי מותר בליל שבת להוציא מן האוצר חבילה שלימה ('באקס' בלע"ז) של הרבה בקבוקי סוד"ה, או"ד צריך ליטול בנפרד בקבוק בקבוק לפי הצורך (אף שע"כ מרבה בטירחא), ולכאורה היוצא מן הנ"ל לאיסור, אבל כמדומני שהמנהג להקל וצ"ע (ואם אי אפשר בלא"ה כבר כ' המג"א להתיר כנ"ל)".

ג. מטה מתקפלת במחסן, שגדולה יותר מט"ו סאה, האם מותר לקחתה לבית, או שנכלל במפנה אוצר.

1. הגר"ק שליט"א (אסיפת יצחק כ"ב חשון תשס"ז) – "שאלה: מטה מתקפלת המאוחסנת במחסן, והוי יותר מט"ו סאה, ויש אורח, האם מותר לקחתה משם בשבת, או אסור משום נכלל במפנה האוצר. תשובה: **אי"ז מפנה לאוצר**".
- הגר"ק שליט"א (אסיפת יצחק ר"ח כסליו תשס"ז) – "שאלה: הרב כתב לי שמותר לקחת מטה מתקפלת מן המחסן בשבת ש"א אי"ז מפנה לאוצר", ורציתי לדעת מה החילוק בין זה לציור שהרמ"א בס' של"ג, שאסור להוריד חביות של יין מעגלה, והמג"א כתב על זה שאפילו לצורך אורחים אסור אם יש יותר מט"ו סאה. תשובה: **אי"ז יותר מט"ו סאה**".
- הגר"ק שליט"א (אסיפת יצחק ט' כסליו תשס"ז) – "שאלה: הרב כתב לי שמותר לקחת מטה מתקפלת ממחסן בשבת ואין איסור של מפנה האוצר, משום "אי"ז ט"ו סאה", אם יש מטה שהוא ט"ו סאה האם אסור לקחתה משם. תשובה: **לא ע"ז גזרו**".
2. ששכ"ה (אסיפת יצחק תמוז תשס"ז) – "שאלה: אם יש מטה מתקפלת במחסן, והוי יותר מט"ו סאה, ויש אורח, האם מותר לקח משם בשבת, או אסור משום זה נכלל במפנה האוצר. תשובה: ובדבר שאלתך במטה מתקבלת במחסן האם יש גזירת אוצר, תשובה **לא** דלא דמי לאוצר שאין דרך ליטול ונשאר לאורך זמן ולכן אסור. משא"כ כלים השייכים לבית כדוגמת מיטה שנמצאים במחסן".
3. הגר"ש קרוס שליט"א (אסיפת יצחק כ"ה חשון תשס"ז) – "שאלה: אם יש מטה מתקפלת במחסן בשבת (והוא יותר מט"ו סאה) ויש אורח, האם מותר לקח משם, או אסור ונכלל במפנה האוצר. תשובה: **מותר**".
4. הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ה' כסליו תשס"ז) – "שאלה: אם יש מטה מתקפלת במחסן בשבת, והוי יותר מט"ו סאה, ויש אורח, האם מותר לקחתה משם בשבת, או אסור משום שנכלל במפנה את האוצר. תשובה: **מותר**".
- הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ז כסליו תשס"ז) – "שאלה: הרב כתב לי שמותר לקחת מטה מתקפלת ממחסן בשבת אפילו אם הוי יותר מט"ו סאה ואינו אסור משום מפנה לאוצר, מה החילוק בין זה לציור של הרמ"א בסוף ס' של"ג שאסור להוריד יין מעגלה ואם לכבוד אורחים מותר, ובמגן אברהם שם מסביר דוקא אם הוא פחות מט"ו סאה. תשובה: **זה אוצר, ומטה היא חפץ בודד**".

5. נשמת שבת (סי' של"ג אות נ"ב) – "שאלה - מהו לכמה בני אדם לפנות ביחד כלי או מטה הגדול יותר ממדת ט"ו סאין. תשובה - מותר לפי ערך האנשים דהיינו בכדי שיעור ט"ו סאין לכל אחד ואחד".
6. לענין מטות מתקפלות: מצד טירחא - עי' לקמן.

ד. מראי מקומות – פסקי תשובות (דפו"ח אות ב').

1. נשמת שבת (סי' של"ג אות ג') – "מי שיש לו אוצר ('סטאָרידש' בלע"ז) שהוא מחזיק שמה כמה מיני אוכלים ומשקאות מהו להוציא משם בשבת לפי צורך שבת, ומהו להוציא משם חבילה שלמה (כגון קופסת סאָדא). תשובה - גם לפנות מ'סטאָרידש' הוא בגדר איסור פינוי, ולא יוציא חבילה שלימה מן האוצר אלא כפי צורך אכילתו בשבת".

טו] עובדין דחול: הגדר.

- א. תפארת ישראל (ריש כלכלת שבת אות א' ד"ה אמנם), מנחת שבת (סי' פ' סי' מ"ב), שבת בית (ארטסקרול, ח"ב עמ' רצ"ו בהג"ה, שם הע' י"ח, שבת במטבח פרק ט' הע' ט'), גמרא ארטסקרול (הקדמה למסכת שבת) – "עובדין דחול. [עי' מ"ש באגרת הרמב"ם דנ"ו ב' בהשאלה תלא כוזא וכו' דאין הפירוש לאסור כל מה שעושה בחול דאם כן לא יאכל ולא יסוב כדרך שעושה בחול. אלא] יש בו ג' אופנים. דהיינו אם שאסרו חכמים הדבר משום דדומה לאחד מהל"ט מלאכות, או משום שמא על ידי כך יבא לעשות מלאכה, או משום טירחא יתירתא, וכולן נכללין בשם שבות. א) כגון בורר שהוא א' מל"ט מלאכות. ותולדתו המזקק משקה משמרו, ואסרו לזקק משקה מזוקק, בסודרין שיש בהן כעין גומא, מדמחזי כמלאכת משמר, והו"ל עובדין דחול, גזירה שמא ישמר (כשבת קל"ח א', ורמב"ם פכ"א משבת י"ז). זהו האופן הראשון שזכרנו. ב) וכ"כ האי מאן דסלית סילתא, ר"ל מבקע עצים דקים להבעיר אש, חייב משום טוחן (כשבת דע"ד ב'). והחוטב עצים לחתיכות גדולות, אף דבכי ה"ג לא דמי לטוחן, אסרוהו מדמחזי כעובדין דחול (כמג"א ש"י"ד סקי"ד), משום דכל המסלת סלתא, מחטב עצים גסים תחלה, ויבא ע"כ לסלת באמת סלתא. והוא האופן השני שזכרנו (או משום חשדא) ... ג) וכן כתוב מפנין ד' וה' קופות של תבואה ושל קש מפני אורחים. ולא יותר, משום טירחא יתירתא ...".
1. מנחת שבת (סי' פ' סי' מ"ב) – "בכלכלת שבת ... זהו מעיקר הדין אבל מבעלי הזוהר הקדוש משמע דבשבת צריך אדם לשנות מכל עניניו ודרכיו שהוא נוהג בחול ...".

- ב. קצות השלחן (ח"ח עמ' ק"ב - עמ' ק"ה) – "דהלשון שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, יבא על ד' אופנים. א) על דבר שכל האיסור שבו משום עובדא דחול שמחלל בזה כבוד השבת, ומקורו בדרשת חז"ל (שבת קי"ג). על הפסוק וכבדתו מעשות דרכיך שלא יהא הילוכך של שבת כהילוך של חול, (ראה רמב"ם פכ"ד הי"ב), וע"ז אמרו שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, ובגמ' (שבת קמ"ג): לפני הברייטא דנתפזרו לו פירות תנא לא יספוג ולא יטפח בשמן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, ופירש"י משום עובדין דחול (ועל"ר ר"מ פכ"ב הט"ז), ובגמ' (ביצה כ"ט): לא יביאם בסל ובקופה, ופירש"י משום דנראה כמעשה חול, ועוד טובא שם. ובגמ' (יומא ע"ז): ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו, וכ' הר"מ (פ"ג מהל' שביתת עשור ה"ו) כדרך שעושין בחול (ועל"ר ש"י שם), ובגמ' (עירובין ק"ד). אינו מרדה לא בסל ולא בקופה, ופירש"י כדרך חול. ומפורש כן בתוספתא (שבת פט"ו ה"ו) שלא ירדה בידו ובקופה כדרך שעושה בחול (והר"מ פכ"א ה"ד פי' שיבא להשוות גומות), ובגמ' (שבת קמ"ז): סכין וממשמשיין בבני מעיים בשבת ובלבד שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ב) דבר שהוא איסור דאורייתא או דרבנן, אלא שהאיסור הוא שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, דהיינו כדרכו ושלא כדרך חול דהיינו כלאח"י או שינוי אחר מותר, (וכגון גונח יונק, ולכתוש המלח בקתא דסכינא), ובגמ' (שבת פ"א) אסור למשמש בצרור בשבת כדרך שממשמש בחול, ופי' בגמ' שימשמש כלאח"י, ואין האיסור בעושה כדרכו משום עובדין דחול, אלא משום השרת נימין (עי' קצוה"ש ח"ז צד פז) ובגמ' (שבת קכ"ח). וחכ"א מולל בראשי אצבעותיו ואוכל ובלבד שלא ימלול ביהו הרבה כדרך שהוא עושה בחול, ואין האיסור משום עובדין דחול, אלא שאם עושה בידו הוי מפרק תולדה דדש, ובראשי אצבעותיו הוי שבות דשבות (עי' שו"ע אדמו"ר סי' ש"ט ט') ובגמ' (שבת ק"מ). אין שורין את החלתית כו' ר' יוסי אומר בחמין חסור בצונן מותר, ואמר אביי ע"ז שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, ושם ג"כ עצם האיסור לשרות חלתית הוא מדרבנן משום גזרת שחיקת סמנים, ואסור לשרות בחמין שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, היינו בלא שינוי דאז יש בו הגזרה שמא יבא לידי שחיקת סמנים (והארכתי בפי' דברי אביי בקצוה"ש ח"ז צד ד). ג) אם כשעושה הדבר כדרכו יש לחוש שיבא לידי איסור, אמרו ג"כ שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, וכמו שפי' הרמב"ם (פכ"א מהל' שבת ה"א) על הא דנתפזרו פירות לא יתן לתוך הסל שלא יעשה כדרך שעושה בחול, שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחול שמא יכבשם בידו בתוך הקופה ויבא לידי עימור, ושם (הי"ט) אבל לא בידו הרבה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לדוק ... ד) אם ע"י שעושה כדרך חול נראה כעושה איסור שייך ג"כ הל' שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, וכמו בברייטא דנתפזרו לו פירות דלא יתן לתוך הסל וכמו שמפרש הרמב"ם דמיחזי כבורר; שמצד הדין מותר לברור כיון שבורר האוכל כדי לאכול מיד, אבל כשנותנו לתוך הסל כדרך שהוא עושה בחול כשבא לברור אוכל אפילו כדי לאכול לאחר זמן אסור בשבת שנראה כבורר ... שו"ר בתפא"י בתחלת כלכלת שבת דעובדין דחול יש בו ג' אופנים, ודבריו דומים במקצת למש"כ, והזכיר קצת ענינים שהזכרנו ויש להעיר הרבה בדבריו ואכ"מ, ודע כי לא ציינתי מה שנזכר בפוסקים עובדין דחול, רק מגמ' ותוספתא".

- ג. אג"מ (או"ח ח"ד סי' ע"ד טוחן אות ד') – "וכי מה שעושין להקל המלאכה יתחשב עובדא דחול, דגם בשבת יש צורך ורצון להקל, ועובדא דחול שכתב הריב"ש שעושה טחינה דקה כמו שעושין בחול שמותר במלאכה וכן לברור בקינון ותמחוי היא מלאכה כזו שעושין בחול שלא ניכר ע"ז מלאכה עראית אלא קבועה וגם משמע שהריב"ש דחה טעם זה משום דאין דרך לגרוד אלא מה שצריך ואוסר רק מטעם ראשון עיי"ש. ועובדא דחול הוא כדכתבתי שהמלאכה נעשית עי"ז טובה כמלאכה קבועה דעושין בחול ולא ניכר ענין עשיית עראי שנעשית בלא קפידא כל כך על המלאכה שתעשה יפה. ולקטית פירות [בסי' של"ה ס"ה] ודאי זהו המלאכה

שעושין בלקיטת פירות להטמינן שמלקטן לסל וקופה וגם מן השדות עושין כן. ולכלי קטן שמונחין גם בשבת להאכילה ודאי מותר. והטעם דעובדא דחול מפורש זה בהביריתא שבת דף קמ"ג. ולבקע עצים ביו"ט שאסור (ועי' ס' שי"ד במ"ב ס"ק מ"א) בקרדום ובמגרה ומגל פרש"י בביצה דף ל"א דהן כלי אומן ונראה כעושה בו מלאכה עיי"ש, וזהו עובדא דחול דליו"ט יש לו לעשות באופן הניכר שהוא עראי לצורך עתה. ולכבד הבית במכבדות העשויים מקסמים שמשבתירין קסמיהן אף שהוא באופן שלא פ"ר הוא עובדא דחול כדכתב הב"ח [ס' של"ז], הוא דעצם הכבוד הוא עובדא דחול שבע"ש צריך לנקות הבית לכבוד שבת ורק כשנעשה ע"י האכילה שהתינוקות לכלכו הרצפה שמותר מטעם דהו"ל כגרף של רעי שאין לזה צורך אלא בכבוד שאינו מוסיף עוד דברים לכבדם וע"י שישברו הקיסמין הרי יוסיף זה מלאכה שבחול לא איכפת כיון שע"ז יעשה מלאכה יפה כשיגמור שלכן הוא עובדא דחול דאינו חושש למה שיעשה יותר מלאכה מאחר דתהיה יפה ביותר. [והא דאין מגרדין בכלי העשוי לכך בסימן שכ"ז ס"ג, הא] ומגרדת הוא כלי לנקות כשהוא מלוכלך כדחזינן שזה אמר רשב"ג שמותר ואיפסק כן. ולנקות עצמו מחוייב כל אדם בע"ש לכבוד שבת ולכן אינו יכול לנקות עצמו במגרדת כשהוא רק מלוכלך מעט אף שבחול לוקח זה אף כשאינו מלוכלך כל כך אסור בשבת שהרי הוא ממש עובדא דחול, אבל לא אסור כשאירע שנתלכלך אולי משום דלא שכיחא או שהנקוי עדיף. ורדיית הפת בשכח פת בתנור שלא ירדה אפילו הג' סעודות במרדה אלא בסכין כדאיתא בשבת דף קי"ז, הרי זה ממש מעשה המלאכה, אבל שם א"צ לאסור מצד עובדא דחול דהא יש לאסור כדרך המלאכה בלא זה ולהתיר רק בשינוי, וזהו כוונת רש"י שם".

אג"מ (דברי חכמים או"ח אות רצ"ו) – "שפשוט נראה לומר דעובדא דחול אסור לעשותה בשבת מטעם גדר ותקנה שלא יבא לעשות איסורי שבת ממש".

ד. אמת ליעקב (הע' של"ט) – "ועיקר ההגדרה של 'עובדא דחול' הוא כל הנעשה באופן המוכשר לעשות הרבה יחד, כי פעולות שבת המותרות היינו רק המצטרך לאותו יום עצמו, וכל ריבוי כמויות מורה על עשייה לצורך יותר מלאותו יום. ולכן להשתמש במנקה שטיחים אף על רצפה של עץ וכדומה, מטעם דכלי זה נעשה להיות מוכשר לכבד שטח גדול בנקל, ולכן אף שהוא משתמש בו עכשיו רק לשטח קטן אסור. ומטעם זה אסור לרכוב על אופניים בשבת, כיון שהוא כלי שנעשה שיכול האדם ליסע על ידו מהלך גדול וארוך, ולכן אף למהלך קטן אסור. אבל על תלת-אופן (tricycle) מותר, שזה לא נעשה לכך".

ה. הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב סוף פרק ל"ג) – "גדר עובדא דחול הוא, כל שנראה מלאכה או טירחא מרובה".

ו. מחזה אליהו (ח"א סי' ע"ב, עי' סי' מ"ד אות י"א, סי' ס"ג, סי' ע"א) – "**יש שני מיני** עובדא דחול. (א) עסק שלא יביא האדם לידי מלאכה אלא שעשיתו הוא ענין עסק של חול וטירחא (המשכח את האדם שכעת הוא שבת) ואושא מילתא להתיר דבר כזה שבת. (ב) שהעסק בעצמו יכול להביא האדם לידי מלאכה. ויסוד ... משום חשש רחוקה של מלאכה ... דאין מתחילין באוצר תחילה ... אושא מילתא להתחיל לפנות אוצר בשבת".

ז. מראי מקומות – מנוחה נכונה (עמ' ע"א - עמ' ע"ה), באר משה (ח"א סי' ל"ב, ביאור רחב בדין עובדין דחול), הל' שבת (איידר, עמ' ט"ו הע' מ"ו, טוחן הע' כ"ד), שערים מצויינים בהלכה (סי' פ' ס"ק קונ"א ס"ק מ"ו ד"ה שם), ל"ט מלאכות (ריביעט, עמ' קכ"ז - עמ' קל"א), קובץ אור השבת (ח"א עמ' נ'), שבות יצחק (חי"ד סי' ח').

1. קצות השולחן (סי' קמ"ו ס"ק נ"ב) – "ועגלה של קטן אפי' גדולה מאד מותר לגרור ע"ג קרקע דעגלה שאני דכובשת הקרקע ואינה עושה חריץ כמבואר ביצה כ"ג: ... והנה כ"ז לגרור בתוך הבית, אבל להושיב בה הקטן לטייל בחוץ (במקום שיש ערוב) אם דאין בזה איסור דעשיית חריץ. אבל נראה כעובדין דחול, וכמו דאסור להוציא אדם על הכסא ביו"ט משום שהוא דרך חול (סי' תקכ"ב), ומיהו כיון דמצינו דאדם שרבים צריכים אליו או שהולך לפקח על עסקי רבים מותר להוציא בכסא אפילו על הכתף (שם), דמשום דרבים צריכים לו לא חיישינן לעובדין דחול, י"ל דכן בקטן כיון שלישא אותו בידים הוא טורח וצער, וגם חוששין שלא יטנף את בגדי הנושא, וקטן שיש לו דעת קצת ואינו מטנף מ"מ מתגעגע אל העגלה (עי' סי' ש"ט ס"א), מכל הלין טעמי לא חיישיט לעובדין דחול, וכבר נתפשט המנהג בזה והנח להם לישראל".

2. הגרש"א זצ"ל (מאור השבת מכתב ב' אות ב', שולחן שלמה סי' ש"ו ס"ק ט"ז.ה', סי' ש"ט ס"ק כ"ד.ב.) – "ובעיקר הגדרת עובדא דחול, אגיד לו נאמנה, שמצד הסברה נראה דהיינו ככהאי גוונא שרגילים לעשות אותו דבר בשעה שמתעסקים בדבר שאסור לעשותו בשבת, ומשום כך גם מדידה הוי לי' עובדין דחול מפני שבדרך כלל מודדין כדי לעשות אחר כך מה שאסור לעשות בשבת [אמרתי משום כך במד-חום הוא רק עובדא דחול ולא של חול], אך אעפ"כ **אין אני יודע דבר ברור בזה**".

3. רבבות אפרים (ח"א סי' רכ"ב אות ד') – "לסדר רהיטים ולהזיזן ממקום למקום אחר בשבת דאסור משום עובדא דחול".

4. נשמת שבת (סי' של"ז אות רצ"ג) – "באמת יסוד זה של עובדא דחול לא ברירא ...".

5. ל"ט מלאכות (ריביעט, הקדמה למלאכת שבת הע' תקכ"ג) – "והנה עיקר הגדרים בעובדין דחול לא נתבארו בגמ' וראשונים, וכמעט לא מצאנו ידים ורגלים להבין הענין על בוריינו ...".

טז] עובדין דחול: הלכות.

א. אמירה לעכו"ם.

1. מיקל.

(א) א"ר (סי' רנ"ב ס"ק י"ב) – "ואי הטעם משום עובדין דחול על ידי כותי לא הוי עובדין דחול".

(1) אמנם עי' א"ר (סי' ש"ג ס"ק ט"ז) – "והט"ז [סק"י] מתיר לצורך גדול ע"י כותים אפילו ביד, כיון דאין איסורו אלא משום עובדין דחול".

- (ב) תפארת ישראל (כלכלת שבת, מלאכת סותר) – "מאבד המפתח של פתח הבית, אסור להסיר (האגגלין והשלאס) ע"י עובד כוכבים, וע"י (דיטריך) ע"י ישראל אסור מדהו"ל עובדין דחול, וע"י עובד כוכבים שרי".
- (ג) ערוגת הבושם (או"ח סי' נ"ה).
- (ד) מהר"ם בריסק (ח"ב סי' כ"ד) – "איכא טירחא ועובדא דחול שאינו מלאכה שאסור לישראל עצמו ומותר ע"י נכרי".
2. מחמיר.
- (א) ט"ז (סי' שי"ג ס"ק י') – "נראה דע"י עכו"ם מותר כיון דגם בישראל אין בו איסור רק משום עובדא דחול והיינו שיש בו צורך הרבה כדלעיל סימן ש"ז ס"ח בכל מידי שהוא שבות דשבות".
- (ב) מהר"ם שיק (או"ח סי' קנ"ה אות ט', עי' סי' קל"ה).
- (ג) מ"ב (סי' שי"ג ס"ק נ"ו) – "משום דהוא עובדא דחול. וע"י אינו יהודי שרי אם יש בו צורך הרבה ככל מידי שהוא שבות דשבות". עי' מ"ב (סי' רנ"ד ס"ק מ"ד) – "ונראה דע"י א"י מותר להוציא אף ברחת".
- (ד) תהלה לדוד (ס"ק ו') – "באו"ז ... ולדעת הב"ח דהאיסור משום עובדין דחול מבואר מכאן דעובדין דחול אסור ע"י עכו"ם וכדעת הט"ז בסי' שי"ג ס"ק ו' ... וראיתי להא"ר סי' רנ"ב ס"ק ב' כתב בין טורח בין עובדין דחול שרי ע"י עכו"ם וצ"ע ג".
- (ה) נשמת שבת (סי' של"ג אות נ"ד, "אסור".
- (ו) מלכים אמניך (פרק א' סעי' י"א).
- (ז) אמירה לנכרי (פרק א' סעי' ג').
- (ח) ארחות שבת (פרק כ"ג סעי' קל"ח).
3. מראי מקומות – משאת שבת (עמ' ש"ד סעי' י"ד), ל"ט מלאכות (ריביאט, הקדמה הע' שי"ד).
4. ראיה לחומרא [אם הסוגיא כאן משום עובדין דחול, כמו המ"ב] – ראבי"ה, הו"ד באו"ז (שבת סי' פ"ז, "מעשה שהביאו יין ממרחק ללובי"ן במקום שהיה דר מורי אב"י העזרי בע"ש ולא הספיקו להורידו עד שקדש עליהם היום והיו הרבה סוסים בעגלה והיה אומר להם העגל או תורידו היין או תצטרכו לשלם לי כל הוצאות סוסים אעפ"כ לא התיר אב"י העזרי" לא להוריד ולא לומר לעכו"ם להוריד"), פסקי מהר"ם (דף קכז), דרכי משה (ס"ק ב', "ולא לומר לגוי להורידו"), גר"ן (סעי' ו', "ולא יורידו ע"י נכרי"), עי' מ"ב (ס"ק י"א), כה"ח (ס"ק כ').

ב. במקום מצוה.

1. מיקל – ב"ח (ס"ק א' ד"ה ומ"ש, לשונו מובא לעיל), ולפי המ"ב (ס"ק א', ס"ק י', בה"ל ד"ה וכל), וסייעתו.
2. מראי מקומות.
- (א) תהלה לדוד (ס"ק א') – "והב"ח כתב טעמא דאסור משום עובדין דחול וזה צ"ע אם מותר לצורך מצוה".
- (ב) הגרשז"א צ"ל (שולחן שלמה סי' ש"ו הע' על ס"ק ט"ז.ד) – "מרן זללה"ה הסתפק אם הכלל של לצורך מצות הוא בכל עובדין דחול".
- (ג) משנה הלכות (ח"ח סי' רכ"א) – "בקצת מקומות שא"א לשנותן אא"כ או שיעשן כבחול או לא יעשה כל עיקר כה"ג התירו לצורך מצוה דהיכא דהאיסור הוא רק משום עובדין דחול שרינן לכבוד שבת או לצורך מצוה".
- (ד) הגרשז"א צ"ל (חידושי בתרא על מ"ב סי' רנ"ב ס"ק ל"א) – "צ"ע למה אסור הלא מיירי שזה לצורך שבת, ע' ביה"ל ד"ה שצריך אליו לשבת, והלא עובדא דחול הותר לצורך מצוה, ובפרט שלא יהא גרוע משבות דשבות במקום מצוה, דהא מיירי גם ע"י עכו"ם, ואולי יש לחלק בין מיני עובדא דחול, דהשמעת קול וכדומה מתירין, וכן הבאת פירות הרבה כאחת, אבל כאן הוא כענין מקח וממכר, וזה אסור אפילו לצורך מצוה".

ג. במקום צער.

1. מיקל – ב"י (סי' שכ"ח סוף ס"ק מ"ג), מג"א (סי' שכ"ח ס"ק מ"ח), מ"ב (סי' שכ"ח ס"ק קל"ו), חוט שני (ח"ד פרק פ"ט ס"ק ב', עמ' קנ"א).
- ד. השמעת קול ועובדין דחול באינו מכוון.
1. הגרשז"א שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ע"א עמ' מ"ג טור א' אות כ"ד) – "מ"ב סימן של"ח ס"ק ו': ותו דאותו הפותח והסוגר הס"ת אינו מכוון כלל להשמעת הקול, כי אם ליטול ס"ת. ועיין לעיל בסימן ש"א סעיף כ"ג (ברמ"א בסוף הסעיף) שאסור לילך בבגד שיש בו זגין, כיון שע"ז ישמע קול אם לא שסתמו לזגין (ומבואר שאפילו שהוא אינו מכוון לקול אסור, שהרי איסור עובדין דחול נאמר גם באינו מכוון, ומבואר בבה"ל בסעיף א' ד"ה הואיל שהאיסור הוא משום עובדין דחול). ועיין בסימן שכ"ג סעיף א' בבה"ל ד"ה אבל למדוד כלי ומינקת... המיוחד למידה... מותר לומר מלא לי כלי זה. ועיין בשמירת שבת כהלכתה פרק י"ב הערה נ"ג שביאר הטעם כיון שאיסור מידה מבואר לעיל סימן ש"ו ס"ק ל"ד משום עובדין דחול, לא גזרו בו באינו מכוון. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: נכון".

ה. כלי מיוחד לשבת: והאם צריך שינוי בכלי מיוחד לשבת.

1. עי' סי' שכ"ז סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

יז עובדין דחול: מקרים.**א. מטאטא (broom): האם יש לאסור לכבד עם מטאטא משום עובדין דחול.**

1. מחמיר, אא"כ מיוחד מטאטא לשבת.
(א) הגריש"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק ט' הע' י"ח, דרור יקרא עמ' רע"ב, עמ' של"ה, אשרי האיש או"ח ח"ב סוף פרק ל"ג) – "צריך מטאטא מיוחד לשבת בצורה שונה מטאטא רגיל, כדי שלא יהא בזה משום עובדין דחול".
(הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק ח"י"ז עמ' ק"ד, אליבא דהלכתא חס"ט עמ' ל"ב טור ב') – "דיש ליהד מטאטא מיוחד בשביל שבת, ובוזה יהא מותר לטאטא בשבת ולא יהא בזה משום עובדין דחול ... דאפילו אם לא ניכר על המטאטא שזה מיוחד לשבת, מותר".
(ב) עי' הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק כ"ה אדר תשס"ז) – "שאלה: לפי הבאור הלכה ס' של"ז שאם כל העיר מרוצף מותר לכבד הבית, האם יש עדיין חסרון של עובדא דחול וצריך מטאטא מיוחד לשבת. תשובה: לכאורה כן".
2. מיקל, אין חסרון של עובדא דחול.
(א) אג"מ (הגר"ש איידר, חורש הע' קט"ו).
(ב) הגר"ח ק"ק שליט"א (אסיפת יצחק כ"ה אדר תשס"ז) – "שאלה: לפי שיטת הביאור הלכה בס' של"ז שאם כל העיר מרוצף מותר לכבד הבית, האם יש עדיין חסרון של עובדא דחול וצריך מטאטא מיוחד לשבת. תשובה: לא נהגו".
(ג) חוט שני (סידור השולחן סי' של"ז סעי' ב' הע' מ"ו) – "דמותר".
(ד) נשמת שבת (סי' של"ז אות רצ"ג) – "נראה דלא גזרו לאסור משום עובדא דחול דבר שיש בו צורך לשבת עצמו ... אבל באמת יסוד זה של עובדא דחול לא ברירא ... דמנהג העולם להקל לכבד במכבדות שמשותמין בו בכל ימות השבוע, ולא מצרכין לייחד מכבדות מיוחד לשבת, ומנהג ישראל תורה הוא".
(ה) הגר"ע אויערבאך שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' ל"ב טור ב') – "דאין בשימוש במטאטא משום עובדין דחול, ואין צריך מטאטא מיוחד לשבת".
(ו) פסקי תשובות (דפו"ח סי' של"ז אות ח', הע' ס"ג) – "והנה, בביה"ל (ד"ה שלא) כתב לחדש עפ"י הב"ח (הכא) שגם במכבדות שאינו פסיק רישא לשבירת קיסמים אין כדאי להשתמש, משום עובדין דחול וכמזלזל באיסורי שבת, וכבר מצינו כזאת בדבריו לעיל סימן ש"ב סעי' א' (ביה"ל ד"ה ועיין) בשם התפארת ישראל לענין מכבדות לניקוי בגדים. ולדבריו היה לנו לייחד מטאטא מיוחד לשבת שיהיה שונה וניכר מהמטאטא שמשותמש בו בכל ימות החול, וכעין שכתב לענין מברשת שיער (בסימן ש"ג משנ"ב סקפ"ז בשם מג"א), ולענין כלי שמתגרדין בו (בסימן שכ"ז סק"י). אמנם למעשה זולת המדקדקין אין מי שינהג כן, וכבר נתפשט בכל תפוצות ישראל לטאטא בשבת במטאטא שמשותמין בו בכל ימות החול, והנה להם לישראל, ובלבד שיהיו שערות המטאטא חזקים שלא יהיה 'פסיק רישא' לתלישת ולקטימת שערות בכל פעם שמשותמש בו, וכפי שנתבאר. [דגם לשיטת המשנ"ב י"ל שלא אמר דבריו אלא בזמניהם שבאותו מטאטא שהיו מכבדים בבית היו מכבדים גם שאר מקומות שאין בהם ריצוף, שבשבת יש בו משום איסור שמא יבוא לאשוויי גומות, ובוזה החמירו שלא לטאטא בהם אפילו במקומות מרוצפים משום 'עובדין דחול', אבל בזמנינו שאין רגילין כלל לטאטאות מקומות עפר באותו מטאטא שמשותמין מקומות מרוצפים, אזי המטאטא שבבית אינו בגדר כלי של איסור, ודו"ק. ואכן מטאטא המיוחד לנקות ולכבד גינות ושאר מקומות שאינם מרוצפים, יש לימנע מלהשתמש בו במקומות מרוצפים, ומוקצה הוא ככלי שמלאכתו לאיסור]".
3. מראי מקומות – ס' הבית (סי' כ"ה הע' ד'), סידור השולחן (סי' של"ז סעי' ב' הע' מ"ו).
(א) בה"ל (סי' של"ז סעי' ב' ד"ה הקלים) – "בבארש"ט שדרכו לכבד בזה בימות החול ג"כ והוי זילותא דשבת ...".
(ב) שרגא המאיר (ח"ב סי' ס"ד אות ב' ד"ה ומה) – "הנה באמת יש למדקדקין מטאטא מיוחד על שבת, ממילא לפי"ז ליכא שוב משום עובדא דחול, עי' באו"ח סי' שכ"ז סעי' ג' ושם במג"א ובסי' ש"ג סעי' כ"ז ושם במש"ב ס"ק פ"ז, ואפילו אין לו מטאטא מיוחד לשבת ג"כ אינו דומה לקארפעת קלינער (מברשת לניקוי שטיחים) דהוי יותר זילותא דשבת מסתם מטאטא".
(1) לענין מברשת לניקוי שטיחים (carpet sweeper) – עי' סי' ש"ב סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.
(ג) הגר"ש דבליצקי זצ"ל (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' ל"ב טור ב') – "דיש לדון אם יש משום עובדין דחול בלטאטא את הבית, לכן אולי יש להחמיר וליחד מטאטא מיוחד לשבת [והוסיף ואמר שבביתו אין מכבדים את הבית כלל בשבת, אף לא במטאטא מיוחד לשבת]".
4. ביאור הדבר.
(א) י"ל הטעם להחמיר: שהגדר של עובדין דחול הוא בשלש אופנים: או משום שדומה לאחד מהל"ט מלאכות, או משום שמא על ידי כך יבא לעשות מלאכה, או משום טרחא יתירתא.
(1) לכאורה מטאטא אינו דומה לאחד מהל"ט מלאכות, וכן אין חשש שמא יבא לעשות מלאכה.
(2) אמנם נראה דזה בגדר טירחא בשבת, שהוא עושה עבודה (chore) בשבת.
(ב) י"ל הטעם להקל:
(1) כמו שיש להקל במקום מצוה (עי' לעיל), ה"ה יש להקל בדבר נחוץ (מ"ב סי' של"ז ס"ק י"ז, בשם המג"א בשם המ"מ) שהוא לצורך שבת (בה"ל סי' של"ז סעי' ב' ד"ה ויש, ושעה"צ שם ס"ק ז').
(2) א"נ: עי' פסקי תשובות (דפו"ח, סי' של"ז הע' ס"ג), לשונו מובא לעיל.
(3) [א"נ י"ל, כמו שמותר לגרד בכלי אם ידיו או רגליו מטונפות בטיט וצואה (סי' שכ"ז סעי' ג'), שלא נכלל בגדר של עובדין דחול (מ"ב שם ס"ק ג'). ה"ה להסיר פסולת ע"י מטאטא. אמנם עי' לבוש, שהוא המקור של המ"ב שם, שהאיסור של מגדר בכלי הוא משום עובדין דחול של רפואה, ולא עובדין דחול של טירחא יתירה. וצ"ע].

ב. צמר פלדה (steel wool): האם יש לאסור משום עובדין דחול.

1. מחמיר – קצות השלחן (סי' קמ"ו סוף ס"ק ל"ג, "ובזמננו נוהגין לרחוץ כלים בחוטי ברזל עשויים כספוג, ובשבת נמנעין מלרחוץ בהם משום עובדין דחול"), הגר"ש דבליצקי זצ"ל (אליבא דהלכתא חס"ד עמ' ל"ג טור ב', "דאין לנקות כלים בשבת בצמר פלדה, משום עובדין דחול").
2. מראי מקומות – שבת בית (ארטסקרול פרק כ"ז סוף הע' י').
(א) אז נדברו (שלמי יהודה פרק ט' הע' ז') – "ואולי גם עובדין דחול אין בזה, ובכלל אין לנו לבדות מלבנו עובדין דחול".
(ב) ששכ"ה (פרק י"ב הע' ל"ג [דפוח, הע' ל"ה]) – "ועיין בקצוה"ש ... משום עובדין דחול (וגם בזה צ"ע מנליה)".
3. לענין מלאכות שבת.
(א) מצד ממשק - עי' סי' שכ"ג סעי' ט', לשיטות ומראי מקומות.
(ב) מצד סחיטה - עי' סי' ש"ב סעי' ט', לשיטות ומראי מקומות.

ג. שבת חנוכה: סביבון (דריידע"ל, dreidel) - האם יש חשש עובדין דחול.

1. ראוי לייחד סביבון מיוחד לשבת.
- (א) מקדש ישראל (חנוכה סוף סי' רע"ד, נשמת שבת סי' של"ח אות תי"א) – "דמן הראוי לקנות ולייחד משחק מיוחד בשביל שבת, דבלא"ה יש חשש עובדא דחול להשתמש עם כלי המיוחד לימות החול".

ד. תיבת דואר: האם יש איסור משום עובדין דחול בעצם נטילת דבר דואר מן התיבה ביום השבת.

1. וישמע משה (פר' וארא תשע"ח עמ' ב', עי' פר' בא תשע"ח עמ' ד') – "הגאון הגדול רבי חיים קניבסקן שליט"א אמר שיאמר לגוי להוציא את השבועון עבורו מתיבת הדואר, וחושש לעובדין דחול בהוצאה מן התיבה בעצמו. וכן הסכים הגאון רבי חיים מאיר וואזנר (שליט"א) [זצ"ל] שיש בזה משום עובדין דחול. והגאונים רבי מרדכי גרוס, רבי משה שאול קליין, רבי שלמה זלמן אולמן, רבי נפתלי נוסבוים, רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א התירו את נטילת השבועון מתוך התיבה ולא חששו בזה לעובדין דחול ...".

ה. ציורים נוספים: עובדין דחול.

1. רכיבה על אופניים בשבת (bicycle) - עי' סוף סי' רמ"ח, לשיטות ומראי מקומות.
2. לעשות מלאכה קודם שהבדיל במוצ"ש - עי' סי' רצ"ט סעי' י', לשיטות ומראי מקומות.
3. מברשת לניקוי שטיחים (קארפט סוויפער, carpet sweeper) - עי' סי' ש"ב סוף סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.
4. מברשת שיניים (toothbrush) - עי' סי' ש"ב סעי' י"ב, לשיטות ומראי מקומות.
5. מדידה בשבת - עי' סי' ש"ו סעי' ז', לשיטות ומראי מקומות.
6. מוקצה: כלי ששמשו אסור משום עובדין דחול.
(א) מחלוקת - עי' סי' ש"ח סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.
7. שימוש במטריה בשבת - עי' סי' שט"ז סעי' ח', לשיטות ומראי מקומות.
8. להשתמש במקלף (peeler) בשבת - עי' סי' שי"ט סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.
9. אין עושין הילמי (מי מלח) בשבת - עי' סי' שכ"א סעי' ב', לשיטות ומראי מקומות.
10. טוחן: כלי מיוחד - עי' סי' שכ"א סעי' י', לשיטות ומראי מקומות.
11. אין מגרדין בשבת - עי' סי' שכ"ז סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.
12. פלטה ליישור שיניים (בייט פלעיט: biteplate, night brace) - עי' סי' שכ"ח סעי' מ', לשיטות ומראי מקומות.
13. נתפזרו לו פירות בחצר - עי' סי' של"ה סעי' ה', לשיטות ומראי מקומות.
14. בין השמשות: מיקל - עי' סי' שמ"ב, לשיטות ומראי מקומות.
15. לסרק פאה נכרית - עי' אחר סי' שמ"ד, לשיטות ומראי מקומות.

ו. מראי מקומות – שבות יצחק (אליבא דהלכתא חס"ח עמ' קי"ג).

1. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב במייל) -

What are the issues with snow sledding on Shabbos and what is the halacha lma'ase for children and for adults (who still do so, such as teenagers or our talmidim)?

R' Y. Berkovits wrote: Some sort of uvda d'chol like skateboarding and rollerblading.

(א) עי' סוף סי' רמ"ח, לשיטות ומראי מקומות.

יח [טירחא.

א. במקום הפסד.

1. מיקל – הגר"ש זצ"ל (הערות במסכת שבת דף קיז: ד"ה מכדי, "דבמקום הפסד לא נאסרה הטרחה במידי דראוי לו בשבת").
2. מראי מקומות – ל"ט מלאכות (ריביאט, סוף עמ' ק"ז).

ב. במקום מצוה.

1. מיקל – רמ"א (סעי' ג'). לפי הפוסקים שהאיסור משום טירחא (המ"ב, וסייעתו), תהלה לדוד (ס"ק א'), פוסקים.
2. מראי מקומות – ששכ"ה (מבוא פרק ב' הע' כ"ג [דפ"ח, הע' כ"ג]), "ונראה שלא בכל מקום התירו במקום מצוה, דהרי אסרו להכין משבת לחול אף במקום מצוה, סי' רנד במ"ב ס"ק מג, סי' תרסז במ"ב ס"ק ה, וצ"ע".
3. טירחא לכבוד שבת אם הוא לדבר מצוה.
(א) הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ח עמ' ק"ג טור ג') – "שאלה: כתב השו"ע (סי' של"ג ס"ג) גבי חביות של יין ע"ג העגלה, שאסור להורידן בשבת משום עובדין דחול ומשום טירחא יתירא אם לא לצורך מצוה, וכ' המ"ב (סק"י) וז"ל: ואם א"א בע"א והוא צריך לשנות ממנו, שרי לפורקן, דמפני כבוד השבת הוא בכלל דבר מצוה, עכ"ל. ושאלתי אמאי בשו"ע נשמט הק טעמא דכל טירחא הנעשה לכבוד השבת אף הוא בכלל ד"מ, אף כשלא נעשה לצורך אורחים, והא איכא נ"מ למעשה כשאין לו בעצמו מקום לסעוד או לישון דג"כ יהיה שרי. תשובה [בע"פ]: זו הערה נכונה. ואה"נ דשרי לטעם זה".
(ב) הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ח עמ' מ"א טור א') – "סימן של"ג סעיף א': מותר לפנות לדבר מצוה, ובמ"ב ס"ק ד' כ' ואפילו היכי שיש בו טורח יותר. והנה בשע"צ בסימן שמ"א ס"ק ב' הוכיח מכאן שטירחא הותרה במקום מצוה, והיינו כדעת המג"א שהביא המשנ"ב בסימן ש"ה ס"ק ע"א ובסימן שכ"ד ס"ק כ"ז כשאי אפשר ע"י גוי להמראות האוונים בשבת, כיון שיש בו משום צעב"ח והוא מצוה, אע"פ שהוא טירחא [אולם בסימן שכ"ד ס"ק כ"ז הביא דעת הא"ר לאסור להמראות האוונים בשבת משום טירחא אף במקום צעב"ח], וכן בסימן רס"ו ס"ק כ"ד מבואר שבמקום צעב"ח מותר לפנות יותר מט"ו סאין [שהוא איסור טירחא], הרי להדיא שבמקום צעב"ח מותר איסור טירחא [וכמג"א דלא כא"ר]. וצ"ע, שהרי הטעם שאסור לתת את הלולב למים ביו"ט הוא משום טירחא, כמבואר בסימן תרנ"ד ס"ק ג', ומן הסתם ליתן את הלולב במים שלא יתייבש הוא ענין של מצוה. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: גם אם יתייבש קצת כשר".

ג. אמירה לעכו"ם: גבי איסורי טירחא.

1. מיקל.
(א) א"ר (סי' רנ"ב ס"ק י"ב) – "דאי הטעם משום טירחא ... דעל ידי כותי ליכא טירחא".
(ב) עי' פמ"ג (סי' שי"ז א"א ס"ק ט') – "ונפקא מינה ע"י עכו"ם באין צריך לו כל כך הרבה, למ"ד מתקן מנא, אסור שבות דשבות באין צורך הרבה כבסימן ש"ז סעיף ה' יעו"ש, ואם מפני טורח, יש לומר דשרי ע"י עכו"ם וצ"ע".
(ג) מאמר מרדכי (סי' רנ"ב ס"ק ו') – "אי נימא דטעמא משום טירחא ... ע"י עכו"ם נימא דשרי דליכא טירחא".
(ד) מהר"ם בריסק (ח"ב סי' כ"ד) – "איכא טירחא ועובדא דחול שאינו מלאכה שאסור לישראל עצמו ומותר ע"י נכרי".
(ה) תשובות והנהגות (ח"א סוף סי' רכ"ג) – "ובנכרי שאין אסור טירחא, מותר גם שלא לצורך ואפילו לצוותו".
2. מחמיר.
(א) תהלה לדוד (ס"ק ו') – "באו"ז ... ולדעת רש"י ז"ל בר"פ מפנין דהאיסור משום טורח לכאורה מבואר מכאן דדבר האסור משום טורח אסור לומר לעכו"ם לעשותו ... וראיתי להא"ר סי' רנ"ב סקי"ב כתב בין טורח בין עובדין דחול שרי ע"י עכו"ם וצ"ע".
תהלה לדוד (סי' שי"ד ס"ק י"א) – "אי דבר האסור משום טירחא אסור לומר לעכו"ם לעשותו".
(ב) נשמת שבת (סי' של"ג אות נ"ד).
(ג) מלכים אמנו (פרק א' סעי' י"א, עמ' ש"ס אות ד', סי' ט"ו) – "שאלה: דברים האסורים משום טירחא אבל אין בזה סרך מלאכה, האם מותר לומר לנכרי לעשותו. תשובה: אסור".
(ד) אמירה לנכרי (פרק א' סעי' ג').
(ה) ארחות שבת (פרק כ"ג סעי' קל"ח).
3. מראי מקומות – משאת שבת (עמ' ד"ש סעי' י"ד).
(א) הגר"א בנצל שליט"א (ביצחק יקרא סי' ש"ז ס"ק ח') – "צ"ע אם מותר לומר לו לעשות דבר האסור משום טירחא, או לטלטל לצורך מחר כלי שמלאכתו להתר כזה שאין טלטולו אסור מדינא, אלא דיש מחמירין בטלטולו, כבסי' ש"ח מ"ב ס"ק כ"ג".
4. ראייה לחומרא – ראבי"ה, הו"ד באו"ז (שבת סי' פ"ז, "מעשה שהביאו יין ממרחק ללובי"ן במקום שהיה דר מורי אב"י העזרי בע"ש ולא הספיקו להורידו עד שקדש עליהם היום והיו הרבה סוסים בעגלה והיה אומר להם העגל או תורידו היין או תצטרכו לשלם לי כל הוצאות סוסים אעפ"כ לא התיר אב"י העזרי" לא להוריד ולא לומר לעכו"ם להוריד"), ופסקי מהר"ם (דף קכז), דר"מ (ס"ק ב', "ולא לומר לגוי להורידו"), גר"ז (סעי' ו', "ולא יורידן ע"י נכרי"), עי' מ"ב (ס"ק י"א), כה"ח (ס"ק כ').
- ד. מטות של ברזל שמקופלות ומחוברות וסמוכות לכותל וכשרוצים לישן עליהם פושטן.
1. בה"ל (סי' שט"ו סעי' ה' ד"ה לכתחילה) – "במטות של ברזל שלנו שעשוין מקופלין וסמוכין לכותל וכשרוצין לישן עליהן פושטן דמותר לפושטן בשבת ... אך מ"מ עצם דין הפשטת המטה זו רפיא בידי דמצינו בכמה מקומות שאסרו חז"ל משום טירחא דשבת [עיין בסימן שכ"ד ס"ט ובסימן של"ג] ובזה נמי אפשר דיש בפשיטתו משום טירחא וצ"ע [ואם יש בזה מפני כבוד האורחים שנתארחו אצלו מבואר בסימן של"ג דאז לא חיישינן לטירחא ויעשה העצה שכתבנו מתחלה] אך אם יש לו מטה אחרת לשכב בודאי דאין נכון לפשוט המטות אלו דלא עדיף מקיפול הכלים דאסרו חז"ל היכא דיש לו להחליף וכמבואר לעיל בסימן ש"ב ס"ג".
2. חזו"א (או"ח סי' נ"ב סוף ס"ק י') – "בבה"ל שם ד"ה לכתחילה, האריך במטות שפרקיה משולבות זל"ז והיא מתקפלת וחוזרת ומתפשטת וזה דין כסא טרסקל ואם אין בין פס לפס ג"ט מותר לפושטה וליתן עליה המצעות, ואין לאסור משום טורח ולא משום קיפול שאין מדמין ד"ס זל"ז, ואם יש ג"ט אויר אסור ליתן עליה המצעות אלא מלמעלה למטה, ואפי' אין לה מחיצות אסור משום מיתוח".

3. חוט שני (שבת ח"ב פרק ל"ו ס"ק י' ד"ה מטות) – "מטות של ברזל שמקופלות ומחוברות וסמוכות לכותל וכשרוצים לישן עליהם פושטן דן בביה"ל ... והנה במטות מתקפלות שלנו שאין בהם אלא טירחא מועטת אין שייך הך טעמא ולא גרע מכסא טרסקל ומותר".

ה. נתינת מזונות לפני בעלי חיים.

1. עי' סי' שכ"ד סעי' י"א, לשיטות ומראי מקומות.

ו. מראי מקומות – ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' ק"ו - עמ' ק"י).

1. ערה"ש (סי' של"ג סעי' ד') – "דאטו טירחא אסורה בשבת ואם ישא שלחן כבד האם ליכא טירחא ...".

2. דברות משה (שבת פרק ג' סי' ל"ד הע' ל"ג) – "ואולי כשהדקו ואין יכולים ליטלו משם בקלות איכא איסור טירחא להוציא הספסל משם ...".

3. הגרח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ע"א עמ' מ"א טור א') – "מ"ב סימן של"ב ס"ק א': אסור למשוך הוולד מן הרחם משום טירחא יתירא. עיין סימן ש"ו סעיף א' דאסור לטלטל בע"ח משום מוקצה, והנה לפ"ז צ"ע מה הנידון כאן, הרי אסור משום מוקצה, וכן הקשה בתהילה לדוד ס"ק א' (ובמשנ"ב מבואר שמסעדין אותה הוא דין נוסף), והכריח מכאן בתהילה לדוד שמוקצה מותר משום צעב"ח, עיין בסימן ש"ה ס"ק ע' שהביא בזה המשנ"ב מחלוקת האם מותר גם איסור מוקצה משום צעב"ח (ולאוסרים שם וכן נראה שנקט סתמא דלא כא"ר וצ"ע), ואכן בתורת שבת כתב דהטעם הוא משום מוקצה, אמנם המשנ"ב כאן כתב משום טירחא יתירא. אמנם זה צ"ע, שהרי איסור טירחא הותר משום צעב"ח, כמבואר בסימן שכ"ד ס"ק כ"ז שאווזים פטומות שאי אפשר להם בלא שיאביסו אותם, מותר להאביסם בשבת, וא"כ קשיא טובא אי נימא כההילא לדוד ששייך בו צעב"ח, למה לא התירו גם הטיירחא שבלידה, ואפשר דהכא גרע טפי שהוא טירחא יתירא. והנה בסימן של"ג ס"ק י"א מבואר שאסור לפנות עגלה שיש בה יותר מט"ו סאין, כמו שנתבאר בסעיף א', ושם בסעיף א' מבואר בס"ק א' שהוא משום טירחא. ובסימן רס"ו ס"ק כ"ד מבואר שבמקום צעב"ח מותר לפנות יותר מט"ו סאין, הרי להדיא שבמקום צעב"ח מותר איסור טירחא, וא"כ קשיא טובא אי נימא כההילא לדוד ששייך בלידה צעב"ח, למה לא התירו גם הטיירחא שבלידה (אולי מחמת שכאן הוא טירחא יתירא). תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: פקו"נ".

יט הסוגיא (דף קכ"ז).

א. גמרא (דף קכז.) – "עושה בו שביל ברגליו בכניסתו וביציאתו".

1. עי' סי' שי"א סעי' ח' [ערך מוקצה], לשיטות ומראי מקומות.

ב. בצדק תשפט עמיתך (ויקרא פרק י"ט פסוק ט"ו).

1. עי' ערך בצדק תשפט עמיתך, לשיטות ומראי מקומות.

ג. יחוד ביהודיה, במטרוניתא.

1. עי' אה"ע סוף סי' כ"ב [ערך יחוד], לשיטות ומראי מקומות.

"לעולם ישתדל אדם בהכנסת אורחים שאין לך מצוה גדולה הימנה"

מאירי (שבת דף קכז.)

מכבה - דליקה בשבת

סימן של"ד

א] המזון שמותר להציל - <u>סעיף א'</u> .	יט] מצילין כתבי הקדש - <u>סעיף י"ב</u> .	לז] בידקא דמיא ע"י כח שני.
ב] מזון לבהמות.	כ] עת לעשות לה'.	לח] ב"ק דף ס.
ג] מזון לבני ביתו.	כא] דפוס.	לט] יש מלאכות שחייבים בגרמא.
ד] סעודת שחרית אחר חצות.	כב] מגילת אסתר - <u>סעיף י"ג</u> .	מ] שאר ענינים.
ה] בתים הקרובים.	כג] קמיעין - <u>סעיף י"ד</u> .	מא] טלית שאחז בה האור - <u>סעיף כ"ג</u> .
ו] טלטול מוקצה, ס' התרומה - <u>סעיף ב'</u> .	כד] תיק הספר, תיק התפילין - <u>סעיף ט"ו</u> .	מב] ליתן משקין על בגד - <u>סעיף כ"ד</u> .
ז] בבית שנפלה בו הדליקה.	כה] הניח כתבי קודש בשבת - <u>סעיף ט"ז</u> .	מג] עריכת " <u>שעון שבת</u> " בערב שבת.
ח] בבית הסמוך לדליקה.	כו] ככר או תינוק - <u>סעיף י"ז</u> .	מד] הזות כפתורים בשעון שבת: להקדים.
ט] טלטול מוקצה במקום הפסד.	כז] אמירה לעכו"ם - <u>סעיף י"ח</u> .	מה] הזות כפתורים בשעון שבת: לאחר.
י] הצלת פת - <u>סעיף ג'</u> .	כח] שאר אונסים - <u>סעיף י"ט</u> .	מו] שעון שבת: מצד מוקצה.
יא] יום כיפור - <u>סעיף ד'</u> .	כט] גליונים - <u>סעיף כ'</u> .	מז] שעון שבת: שאר מקרים.
יב] שיעור סעודה - <u>סעיף ה'</u> .	ל] אפיקורסים שכתבו כת"ק - <u>סעיף כ"א</u> .	מח] מכשירי גרמא, מניעת מונע.
יג] מצילין בפעם אחת - <u>סעיף ו'</u> .	לא] פורסין עור של גדי - <u>סעיף כ"ב</u> .	מט] קטן שבא לכבות - <u>סעיף כ"ה</u> .
יד] הצלת כלי תשמישו - <u>סעיף ז'</u> .	לב] מחיצה להפסיק בין הדליקה.	נ] אמירה לעכו"ם - <u>סעיף כ"ו</u> .
טו] לבישת בגדים - <u>סעיף ח'</u> .	לג] <u>גרמא</u> .	נא] בזמן הזה: מותר לכבות דליקה בשבת.
טז] אומר לאחרים - <u>סעיף ט'</u> .	לד] מה נכלל בהגדר של "מקום הפסד".	נב] תשובה.
יז] הצלה לחצר שאינו מעורבת - <u>סעיף י'</u> .	לה] פס"ר במלאכה הנעשית ע"י גרמא.	נג] לפדות התענית.
יח] הצלה לחצרו, לביתו - <u>סעיף י"א</u> .	לו] בידקא דמיא.	נד] מקום נזק רבים - <u>סעיף כ"ז</u> .

א] המזון שמותר להצילו - סעיף א'.

א. משנה (דף קיז:): – "מצילין מזון שלש סעודות, הראוי לאדם לאדם, הראוי לבהמה לבהמה. כיצד: נפלה דליקה בלילי שבת, מצילין מזון שלש סעודות. בשחרית, מצילין מזון שתי סעודות. במנחה, מזון סעודה אחת. רבי יוסי אומר: לעולם מצילין מזון שלש סעודות".

1. גמרא (שם) – "מכדי בהיתרא קטרה, נציל טפי. אמר רבא: מתוך שאדם בהול על ממונו, אי שרית ליה אתי לכבויו".

2. מחה"ש (ס"ק ד') – "דמה שלא הותר לו כי אם שלש סעודות, היינו טעמא כיון דאדם בהיל בהצלתו ישכח שהוא שבת ואתי לכבויו, וכיון דלא הותר לו כי אם מזון שלש סעודות שהוא צורך לכל אחד בשבת, אית ליה הכירא ולא יכבה. ולכן אפילו יש לו מה יאכל מכל מקום שרי, כיון דעל כל פנים אית ליה הכירא".

ב. לחם משנה.

1. שרי להציל – תוס' שבת (ס"ק ב'), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' א'), בה"ל (סעי' א' ד"ה ובשחרית, "ופשוט דשרי להציל לחם משנה לכל סעודה [תו"ש]), תורת שבת (ס"ק ג'), בה"ח (ס"ק ד'), קצות השלחן (סי' קמ"א ריש ס"ק ב'), ששכ"ה (פרק מ"א סעי' ז' [דפו"ח, סעי' ז']).

ג. שתיה.

1. כל שתיה שצורך היום [חוץ מיין] – תוס' שבת (ס"ק ב', ס"ק י"ג), מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ח'), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' א', סעי' ט'), בה"ל (סעי' א' ד"ה ובשחרית, סעי' ז' ד"ה כלי, סי' של"ה ס"ק ב', "דמשקים יכול להציל לצורך כל היום דכל היום ראוי לשתיה כמ"ש סימן שכ"ג ס"ו אך יין אינו שרי רק לצורך ג"ס ע"ש"), תורת שבת (סוף ס"ק ג'), בה"ח (ס"ק ד', ס"ק ל"ב), קצות השלחן (סי' קמ"א סוף ס"ק ב'), שערים מצויינים בהלכה (סי' פ"ה ס"ק א'), ששכ"ה (פרק מ"א סוף סעי' ז' [דפו"ח, סעי' ז']).

א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ג') – "יצ"ע וכי בירה ומיצים וכדומה יוכל להציל גם אלף בקבוקים, ונראה שכוונתו שמציל כדרך שאדם רגיל לשתות כגון מהצהרים עד הלילה וכדומה".

2. מראי מקומות – בית מאיר (ריש סי' של"ה, "צ"ע").

ד. ספל ומים ראשונים ואחרונים: שהם צרכי האכילה.

1. שרי להציל.
א) שלמי יהונתן (ס"ק א', ס"ק ז' הע' ט') – "פשוט שיש היתר להציל ספל ומים ראשונים ואחרונים שהם צרכי האכילה".

ה. יום טוב.

1. מיקל – עי' הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק מ"א הע' י"ד [דפו"ח, הע' י"ד], שולחן שלמה ס"ק א' ב', "דלענין הצלה ביו"ט יל"ע, דאי משום הוצאה אפשר דמותר להציל מהפסד משום 'מתוך', וגם משום כיבוי הרי מבואר בסי' תקיד סעי' א', דאיכא כמה גווני שמותר לכבות ביו"ט, וכיון שכן אפשר ולא גזרו איסור הצלה אלא בשבת ולא ביו"ט").

ו. דליקה שמותר לישראל לכבות: כמו בזה"ז - לפי הרמ"א סעי' כ"ו.

1. מיקל – שולחן עצי שטים (המכבה סי' ג'), נזר ישראל (סי' י"ב ס"ק כ"ח), דעת תורה (סעי' א'), נשמת שבת (סי' של"ד אות ק"ו ד"ה בדליקה, י"ש מקום להקל"), שערים מצויינים בהלכה (סי' פ"ה ס"ק א'), עי' היטב האו"ה (כלל נ"ט סעי' מ"א).
2. מחמיר – עי' מ"ב (ס"ק ד'), ויעיין בספר נזר ישראל שהביא בשם שולחן עצי שטים שכתב דלפי מה שמבואר לקמן בסכ"ו בהג"ה דבזה"ז שאנו שרויין בין הא"י ויש חשש סכנת נפשות דמותר לכבות ממילא מותרין אפילו באותו בית שהדליקה שם להציל אוכלין כמה שירצו וה"ה דברים המוקצים וכמו שהדין בבית השכנים כיון דאין לגזור שמתוך שיהיה בהול יבוא לכבות דהרי בזה"ז מותר לכבות ואין זה מוכרח דאפשר שמתוך בהילתו יבוא לידי שאר מלאכות להוצאה בר"ה וכדומה וכענין שאמרו שם בגמרא קי"ז ע"ב גבי נשברה לו חבית בראש גגו ע"ש ומ"מ אין למחות ביד המקילין דלדעת הט"ז המובא בסק"ב משמע ג"כ דבהצלת מעות מותר לדעת בעל התרומות אם אין עובר עי"ז איסור דאורייתא וכן באו"ה אף דבנ"א מפקפק מאד על דבריו ע"ש").
- א) הטעם, שכבוי לאו דוקא, ה"ה הוצאה ושאר מלאכות – ב"ח (ס"ק ז'), ותלמודא דקאמר אתא לכבוי לאו דוקא כיבוי לחוד קאמר אלא נקט חדא איסורא דאורייתא והוא הדין שאר איסורי דאורייתא דמתוך שהוא בהול ישכח ויבא להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים"), מ"ב (ס"ק ד'), שעה"צ ס"ק א', "אנו מוכרחין לומר לדעת בעל התרומה המובא בשולחן ערוך סעיף י"א דמה שנקט הגמרא דלמא אתי לכבוי הוא לאו דוקא, וכמו שכתב הב"ח שם").
3. מראי מקומות – מגילת ספר (סי' כ"ח ס"ק ב'), "כתב המ"ב ... ויש להעיר על מש"כ להתיר אפילו טלטול דברים המוקצים..."

ב] מזון לבהמות.

א. חקירה: מה הפשט בהדין של הצלת מזון בשביל בהמתו. אם הוא משום שהוא נכלל בדין של הצלת עצמו, או יש דין חדש, שיכול להציל מזון לבהמות. ולכאורה יש כמה נ"מ:

1. נראה מדברי המ"ב, שטעם ההיתר משום שאסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו, וא"כ הוא דין של הצלת עצמו. [ולא נראה שכוונתו שבפועל צריך ליתן תחילה לבהמתו לאכול. אלא המ"ב מביא רק ראייה, שהוא בגדר הצלת עצמו, כיון שהבמות תולה מזונותיו על האדם (שמזונותו עליה). ולא הדין "שאסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו" הסיבה, אלא הסימן שנכלל במזונות עצמן].
 2. ממילא, כמו שמציל לעצמו ג' סעודות, ה"ה לבהמה. הגם שאין לה צורך בג' סעודות, דלא גרע מאדם שמציל לעצמו הגם שאין צריך ג' סעודות (מי שהוא בתענית).
 3. ובזה י"ל פ' מש"כ במ"ב, שבני ביתו "לא גרע ממה שמותר להציל כדי להאכיל לבהמה". דר"ל שכמו שהצלת מזון לבהמות נכלל בהצלת עצמו, כ"ש הצלת מזון בשביל בני ביתו. [ומה שמדייק הפסקי תשובות, עי' לקמן, י"ל שהמ"ב רק מביא ראייה שהוא נכלל במזון עצמו מהדין "שאסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו". אבל אין ה"ה סיבת החיוב, אלא סימן. וממילא, שמותר לאכול קודם בני ביתו].
 4. ובזה י"ל פשט במג"א בשם תוס', שאסור להציל בשביל קטנים ביום כיפור, כיון שהצלה בשביל בני ביתו נכלל בהצלת עצמו, ובשביל עצמו הרי אסור להציל ביו"כ, ממילא אסור גם לבני קטנים. [ואולי זה גופא המקור של המ"ב, תוס'. דלא כהריטב"א והמאירי].
 5. ולפ"ז אסור להציל מזון בשביל בהמות ביו"כ, ודלא כהתורת שבת שכ' שיכול להציל.
 6. ולכן, מה שחקר השש"כ ה"ה אם רשאי כל אחד מבני ביתו להציל עבור כולם, או רק לעצמו, לפי הנ"ל אסור להציל.
 7. ולכן, ג"כ יש לדון איך חשבינן השיעור להציל בשביל בהמתו. לפי המ"ב יכול לומר כשיעור בינונית, ודלא כקצות השולחן.
 8. עוד חקירה: מה הגדר של הצלת מזון לאדם, רק מה שצריך לו במציאות, או יש תקנה להציל ג' סעודות בין לקולא בין לחומרא.
- א) לפי המ"ב הנ"ל, שגבי הצלת בשביל בהמות ובני ביתו, יש תקנה להציל בשבילם הגם שאין צורך בפועל, ה"ה י"ל דהצלה לעצמו הוי תקנה ואינו תלוי בצורך ממש, [וכע"י שמוכח בר' יוסי במשנה, שכל פעם מצילין ג' סעודות. ה"ה לת"ק, כל פעם מצילין הסעודות שצריך בדרך כלל]. והסברא, כמו שכ' המחז"ש (ס"ק ד'), כיון שיש היכר אין בהול בממונו.
- ב) וכמה ראיות לזה: (1) שאפילו שיש לו מה יאכל, מותר להציל ג' סעודות. (2) לפי המ"ב, אפילו הציל בשביל בני ביתו, מותר לבני ביתו להציל בשביל עצמם. (3) המתענה בשבת, מותר להציל ג' סעודות. (4) השיעור הוי כשיעור בינוני, בין לקולא [זקן, חולה] בין לחומרא [רעבתן].

ב. הטעם: משום צורך אדם, או משום צורך הבהמה.

1. צורך אדם, משום שאסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו – תוס' שבת (ס"ק א'), לשונו מובא לקמן, מור וקציעה (ריש סי' של"ד, לשונו מובא לקמן), תפארת ישראל (פרק ט"ז אות י"ג, לשונו מובא לקמן), בה"ל (סעי' א' ד"ה והראוי, לשונו מובא לקמן).
 2. צורך הבהמה – קצות השולחן (סי' קמ"א ס"ק ג'), "הבה"ל שם בשם תו"ש הטעם דמצילין לבהמה משום דאסור לאכול קודם שיתן לבהמתו, בודאי אין ראי' מבהמה, אלא דההצלה לבהמה התירו משום צעב"ח שיהא לה מה לאכול בשבת ולא בעינן לטעם דאסור לאכול קודם").
- א) ולכאורה ה"ה המחמירים לקמן.

ג. אם להציל ג' סעודות, או המזונות שראוי לו - לכאורה תלוי על הטעמים דלעיל.

1. ג' סעודות.

א) תוס' שבת (ס"ק א') – "הראוי לבהמה לבהמה. משום דאסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו ולכך מציל גם לבהמה מזון ג' סעודות כך, מ"כ".

(ב) מור וקציעה (ריש סי' של"ד) – "הראוי לבהמה לבהמה. נמצא גם בהמתו של ישראל אוכלת ג"ס בשבת לפי שאסור לאדם שיאכל קודם שיאכל לבהמתו".

(ג) תפארת ישראל (פרק ט"ז אות י"ג) – "תמוה לג"ס לבהמה למה. ונ"ל ע"פ מ"ד (ברכות ד"מ) דאסור לאדם לאכול עד שיתן לבהמה".

(ד) דמשק אליעזר (סוף סי' רצ"א) – "כתובות ס"ד גבי משרה אשתו ע"י שלישי דפריך שם הגמ' א"ה שתסרי הויין ... הרי להדיא דאשה חייבת בג"ס. [ראי' זו לענ"ד יש לדחות דהלא מצינו במתניתין קי"ז מצילין מזון ג' סעודות הראוי לאדם לאדם. הראוי לבהמה לבהמה. כיצד נפלה דליקה בלילי שבת מצילין מזון ג"ס בשחרית ב"ס במנחה ס"א וכו' ברמב"ם פכ"ג ובשו"ע סי' של"ד הרי דגם לבהמה יש ליתן ג' פעמים בשבת כיון דהאדם אוכל ג"ס והה"ד לאשתו דעולה עמו אף במשרה ע"י שלישי כמ"ש בר"ן פ' אע"פ ע"ש. ודאי כל הזמנים שהוא אוכל מחויב ליתן לאשתו הן בעצמו הן ע"י שלישי אבל להוכיח מזה דאשתו חייבת בג' סעודות אין לנו]".

(ה) בה"ל (סעי' א' ד"ה והראוי) – "והראוי לבהמה לבהמה. משום דאסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו ולכך מציל גם לבהמה מזון ג' סעודות [תו"ש]".

2. לאו דווקא ג' סעודות, אלא כל מה שצריך לבהמה. [האם הוא רק שיעור בינונו, עי' לקמן].

(א) ריטב"א (דף קיז: ד"ה מתני') – "הראוי לבהמה לבהמה. פי' לאו אג' סעודות קאי אלא מילתא באנפי נפשה היא שמצילים לבהמה מן הראוי לה כדי מזונותיה ליום אחד".

(ב) מאירי (דף קיז: ד"ה אמר) – "הראוי לבהמה מציל ממנו כשיעור שתוכל להתפרנס היום".

(ג) תפארת יעקב (על תפארת ישראל פרק ט"ז אות י"ג) – "טעם זה אינו נוח לי. דלענ"ד דהא דאסור לאדם לאכול עד שיתן לבהמה. היינו בהגיע אז עת האוכל לבהמה. צריך ליתן תחלה לה. אבל אם אין בדעתו ליתן אז לבהמה. אין איסור בדבר. ולדבריו לר' חידקא דס"ל דצריך ד' סעודות בשבת. גם לבהמה צריך ליתן ד' סעודות. גם בשבת דיש מצוה באכילתו אולי לא שייך דין זה כלל. ועי' תשובת כתב סופר סי' ל"ב מזה".

(ד) פתח הדביר (ס"ק ב') – "תפארת ישראל ... תוס' שבת ... מו"ק ז"ל. וזה דרך דרש ומתוק לפיות אמנם לענין דינא לבי מהסה להתיר להציל ג"ס לבהמה מפני הדליקה דאין אין הבהמה רגילה לאכול ג"ס היום אין נראה להתיר להציל אלא כשיעור אכילתה של אותו יום ולא יותר ... המאירי".

(ה) תורת שבת (ס"ק ב').

(ו) שפת אמת (דף קיז: ד"ה במשנה) – "במשנה מצילין מזון ג' סעודות כו' הראוי לבהמה לבהמה צ"ל דג' סעודות לא קאי אלא על הראוי לאדם דלבהמה ליכא חילוק בין ג"ס או יותר [וכמ"ש ג"כ במאירי דלבהמה מצילין בשיעור שתוכל להתפרנס באותו היום ע"ש, דאע"ג דאסור לאדם שיאכל קודם שיתן לבהמתו מ"מ אם נתן לה בשחרית שיעור פרנסתה א"צ ליתן ג"כ שנית במנחה דוקא]".

(ז) דברי מלכיאל (ח"ו סי' ד') – "דמשק אליעזר ... בכ"ז הדבר נפלא ... ומצאתי בחי' הר"ן שכ' הראוי לבהמה היינו שמצילין כדי מזון יום לבהמה והוא פי' שהדעת סובלתו, אף כי הוא דחוק קצת בכ"ז שבקיה דדחיק ומוקי אנפשיה, וגם הדין דאסור שיאכל לא נאמר רק היכא שיודע שחפצה הבהמה לאכול, ואטו אם הוא חולה וצריך לאכול עשרה פעמים יתן כן לבהמתו וכן אם יזדמנו לו איזה סעודות מצוה ביום אחד, וז"ב לענ"ד, ואף כי מצאתי בתפארת ישראל במשניות שם שהבין ככתר"ה, בכ"ז האמת יורה דרכו".

(ח) הגרמ"י פעלדמאן זצ"ל (הג' מהרש"ם שבת דף קיז:; בהג"ה מחתן המחבר) – "יש לדקדק למה הקדים אדם לבהמה דהרי אסור לאכול קודם שיתן לבהמתו וא"כ הוי ליה למימר הראוי לבהמה ואח"כ הראוי לאדם וכדדייק הש"ס לקמן ר"פ מפנין ככ"ז גדולה הכנסת אורחים כו' מדקתני מפני האורחין והדר מפני ביטול בית המדרש והיה נראה דמזה ראייה למה שכתב הכת"ס סי' ל"ב דבשבת ויו"ט דמצוה לאכול אדם קודם ובפרט בכה"ג שאם לא יציל יתבטל מג' סעודות לגמרי האדם קודם ... תפארת ישראל ... דחה בהגהות בתפארת יעקב ... דלבהמה אינו מחויב להאכיל רק בעת שהגיע זמן האוכל לבהמה ע"ש ... ומעתה אומר אי לאו דדלאי חספא כו' דמש"ה הקדים למתני הראוי לאדם בכדי להסמיך להרישא דמצילין מזון ג"ס דזה ל"ש רק באדם ולא הי' יכול לשנות מקודם הראוי לבהמה דאז הוי משמע דקאי אדסליק מני' מצילין מזון ג"ס הראוי לבהמה כו' דגם לבהמה מצילין ג"ס ובאמת ז"א ע"כ הסמיך לג"ס הראוי לאדם ומ"ש אח"כ הראוי לבהמה לא מיירי עוד בג"ס רק מה שראוי לה וז"פ".

(ט) קצות השלחן (סי' קמ"א ס"ק ד') – "ושיעור סעודה לבהמה, לא מסתבר דחשבינן כשיעור שדרך בהמה בינונית לאכול וכמו שחושבין לכל אדם בבינונית, דשאני בהמה שאם לא תאכל כפי רגילותה יהי' צעב"ח, וכמ"ש החו"י (סו"ס קצ"ו) דלענין צער חמור בהמה מאדם משום אדם שהוא בר דעת יכול להבליג על צער, ע"כ נראה דמצילין לכל בהמה לפי מה שדרכה לאכול בכל יום, ואם אוכלת מעט מצילין מעט אע"פ שהוא פחות משיעור בינונית, דלא אמרו בבהמה שיעור בינונית".

(י) כה"ח (ס"ק ג') – "תו"ש או' א' וכו' בס' תפארת ישראל ... וכ"כ המו"ק והב"ד הפתה"ד אות ב' וכתב דזהו דרך דרש אבל לפום דינא ...".

(יא) צור יעקב (הורוויץ, סוף ח"א בושם מרדכי' סי' מ"ט) – "מ"ש לראי מתפארת ישראל שבת פט"ז במשנה מצילין ג' סעודות הראוי לאדם לאדם הראוי לבהמה לבהמה וכו' התפא"י תמוה דג' סעודות לבהמה למה ונראה ע"פ ש"ס ברכות דאסור לאדם לאכול עד שיתן לבהמה ומזה מוכח דבכל סעודה בעי' להקדים לבהמה לאו דוקא ראשונה, יסלח לי מעכ"ה כי מזה אין הוכחה ולדעתי אין זה תלוי בראשונה כמ"ש למעלה, אבל לא חיוב בכל סעודה ג"כ ושייתחייב ליתן ג' סעודות לבהמה אינו תסתבר כלל אך העיקר נלע"ד בעת שדרך להאכיל לבהמה צריך להקדים לבהמתו קודם שהוא יאכל. אבל לא לחייב בכל עת אכילתו להקדים לבהמה וכן נראה לשון הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהל' עבדים ומקדימין מזון הבהמות ועבדים לסעודת עצמן כמובן, ומה שדייק התפא"י מהמשנה במחכת"ה אין קשה כלל דהמשנה אומרת הראוי לבהמה לבהמה מה שראוי לבהמה ליומי' לבהמה יצול עבור הבהמה אבל לא ג' סעודות דוקא וזה ברור לענ"ד בעזה"י".

(יב) ברכות שמים (דף קיז: אות מ"ט).

(יג) משנה הלכות (ח"ד סי' כ"ה) – "תמהתי על האחרונים שהביאו ממרחק לחמם ולא ראו בפיה"מ להרמב"ם שבת הנ"ל וז"ל: מצילין מזון ג"ס וכו' אדם חייב בשלש סעודות בשבת הרי דדיק לכתוב אדם חייב בשלש סעודות בשבת, ובחדושי המאירי כתב וז"ל: מצילין ג' סעודות שהוא מזון הצריך לו לאותה שבת וכן הראוי לבהמה מצילין ממנו כשיעור שתוכל להתפרנס היום וכו' הרי שכתב מפורש שתוכל להתפרנס היום ועיין בס' שבת של מי שפי' דהא דקתני דמצילין גם לבהמה מלתא אגב אורחא קמ"ל דכ"ז שהוא אוכל מחויב לתת המזונות גם לבהמתו כמ"ש הרב הון עושר ע"ש ועיין שפת אמת שכתב דג"ס לא קאי רק על האדם לבהמה ליכא חילוק ופלא שכתב כן מדנפשי ולא הרגיש בדברי הראשונים".

(יד) פסקי תשובות (אות ב', דפו"ח סוף אות א').

(טו) נפש כל חי (סי' י"א הע' מ"א) – "בשבת דף קיז ב תנן גבי דליקה שנפלה בשבת, דמצילין מזון ג' סעודות, הראוי לאדם לאדם, הראוי לבהמה לבהמה. ותמה התפארת ישראל שם [פרק טז אות יג] למה צריך להציל מזון ג' סעודות לצורך הבהמה. וצידד דהטעם בזה הוא משום שאסור לאדם לאכול עד שיתן לבהמתו. וכן אי' ב'תוספת שבת' או"ח ר"ס שלד, [והו"ד בביאור הלכה שם]. וגם במור וקציעה שם כתב כן להדיא, דלפי שאסור לאדם שיאכל קודם שיאכיל לבהמתו, לכן מציל ג' סעודות גם לבהמה [וכתב המור וקציעה שם דנמצא לפ"ז דגם בהמת ישראל אוכלת ג' סעודות בשבת]. וגם בדמשק אליעזר (או"ח סו"ס רצא) נקט בפשיטות דצריך להציל מזון ג' סעודות גם לבהמה ... אמנם בהגהות תפארת יעקב (על התפארת ישראל שם) דחה טעם זה, שהרי האיסור לאכול עד שיתן לבהמה זהו דוקא כשהגיע זמן אכילת הבהמה, שאז צריך ליתן לה תחילה, אך אם אין בדעתו ליתן אז לבהמה, אין איסור לאכול בעצמו. וכתב להוכיח כן, דאי לא נימא הכי, א"כ לרבי חידקא דס"ל [בשבת דף קיז ב] דד' סעודות צריך לאכול בשבת, אטו נימא דגם לבהמה צריך ליתן ד' סעודות, עיי"ש. וכע"ז כתב גם בפתח הדביר שם (בסימן שלד ס"ק ב) דדברי התפארת ישראל והמור וקציעה הנ"ל הם בדרך דרש, אבל לפום דינא אין להתיר להציל לבהמה ג' סעודות אם אינה רגילה לאכול ג' פעמים ביום, ואין להתיר להציל לה אלא כשיעור אכילתה של אותו היום ולא יותר, והאיסור לאכול קודם שיתן לבהמתו היינו כששניהם רעבים, והביא ראיות לזה, עיי"ש. ועיין גם בדברי מלכיאל (ח"ו סימן ד) שצייד דאין זה טעם להתיר מזון ג' סעודות לבהמה ... וגם בשו"ת 'צור יעקב' ... (וביותר מזה חזינו באשל אברהם [לאב"ד בוטשאטש] סימן קסז סוף סעיף ו, שכתב שבכך שהאכילם פעם אחת ביום מאכל כל דהו, או השקה אותם, כבר קיים בכך חיוב הקדמת אכילת הבהמה, ומה שממשיך להאכילם עד כדי סיפוקם יאכילם רק אחר שיאכל הוא. [וכדלעיל סעיף ה]. ולכא' גם בראשונים בשבת שם משמע כדבריהם, דהנה במשנה שם בדף קיז: אי' 'מצילין מזון ג' סעודות, הראוי לאדם לאדם, הראוי לבהמה לבהמה', ופירש הריטב"א [הנדפס מחדש] שם דהא דתנן 'הראוי לבהמה לבהמה', לא קאי אהא דתנן 'מזון ג' סעודות', אלא מילתא באפי נפשה היא, שמצילים לבהמה מן הראוי לה כדי מזונותיה ליום אחד, עיי"ש. וכע"ז נראה במאירי שם, שכתב דמצילין מזון שלש סעודות שהוא מזון הצריך לו לאותה שבת, וכן הראוי לבהמה מציל ממנו כשיעור שתוכל להתפרנס היום, עיי"ש. ומבואר דתרי מילי קתני, דלאדם מצילין מזון הראוי לו, וזהו מזון ג' סעודות, והדר קאמר דלבהמה מצילין מזון הראוי לה ליום השבת, וא"כ לפ"ז אין מקור להציל לבהמה מזון ג' סעודות, ודו"ק. [וכן כתב בפתח הדביר שם להוכיח כן מדברי המאירי האלו] ועי' בשפת אמת ...".

3. מראי מקומות – הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת ריש דף קיז:), הר"י חממי (רבבות אפרים ח"ז סי' ש"ב אות ג'), פירות תאנה (דף קיז: ד"ה מצילין).

(א) הון עשיר (פרק ט"ז משנה ב') – "מצילין מזון שלש סעודות הראוי לאדם לאדם והראוי לבהמה לבהמה. מהלשון הזה נראה דאף לבהמה מצילין מזון ג' סעודות, לא שיהיה חייב אדם להאכיל לבהמתו ג' סעודות, אלא שחייב להאכיל בהמתו קודם שיאכל הוא, וקמ"לן שבכל סעודה שעושה חייב להאכילה אם היא רגילה לאכול באותו זמן".

(ב) שבת של מי (דף קיז:): – "והא דקתני דמצילין גם לבהמה מילתא אגב אורחא קמ"ל התנא דמזונותיה עליו דכל זמן שהוא אוכל מחויב לתת המזונות גם לבהמה כמ"ש הרב הון עשיר ע"ש".

(ג) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק מ"א הע' י"ט [דפו"ח, הע' כ'], שולחן שלמה ס"ק ב') – "דדברי הביה"ל בשם התו"ש, דמציל לבהמתו מזון ג"ס צ"ע, וכי כל פעם שבעה"ב סועד צריך ליתן גם לבהמתו".

(ד) הגר"ע אויערבאך שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ח עמ' כ"ד טור ג') – "דהא דאיתא דבמקום שריפה מותר להציל מזון ג' סעודות לבהמות, כיון דאסור לו לאכול קודם שמאכיל לבהמתו, משמע שלפני כל סעודה שאוכל יש לו להאכיל לבהמתו, פי' כיון דבהמה אוכלת כל היום, ואינו מחויב לתת לה לאכול כל היום, לפחות לפני שאוכל בעצמו יש לו חיוב להאכיל גם לבהמתו".

(ה) כמה פעמים ביום צריך להקדים אכילת בהמה לאכילתו: האם בשבת צריך להקדים להאכיל לבהמתו בכל ג' סעודות.

(1) עי' סי' קס"ז סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.

(ו) סעודת מצוה: האם מותר לאכול קודם בהמתו.

(1) לכאורה יש ראייה מכאן, שאין לחלק - עי' סי' קס"ז סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.

ג] מזון לבני ביתו.

א. הציל כבר הבעה"ב.

1. רשאים בני ביתו להציל כל אחד ג' סעודות – מג"א (ס"ק ד', ונ"ל דאפי' הציל הוא פת הרבה רשאים בני ביתו להציל כל א' מזון ג' סעודות דלכל חד התירו להציל ג' סעודות עס"ט), גר"ז (סעי' ג'), נור ישראל (סי' י"ב סעי' ה'), מ"ב (ס"ק י', וואפילו הציל הוא פת הרבה רשאים בני ביתו ג"כ להציל כ"א מזון ג' סעודות אף שיכולים לאכול משלו דלכל חד התירו להציל ג' סעודות), קצות השולחן (סי' קמ"א סעי' א'), חוט שני (ח"ב פרק ל"ה ס"ק ג' אות ח', עמ' רל"ז).

ב. הסבר דברי המג"א: מה הציור שהציל הבעה"ב.

1. מיירי בהציל בכלי אחד.
(א) תוס' שבת (סוף ס"ק ח') – "והמג"א כתב דאם הצייל פת הרבה כגון בכלי א' כמ"ש ס"ו רשאים גם ב"ב כל אחד מהם להציל מזון ג"ס".
 - (ב) תהלה לדוד (ס"ק ו') – "כתב המג"א ... וכתב הא"א ... והדבר צ"ע דלא דמי למה דמותר להציל בשביל בהמה כמ"ש בס"א הראוי לבהמה דהתם אם הוא לא יציל מי יציל בשבילם. אבל ב"ב יצילו להם לעצמם כמו אחרים. ומודינא בקטנים שאין יכולים להציל דמותר להציל הם. וכמ"ש התוס' ... אלא דיותר נראה דהמ"א מיירי בהציל בכלי אחד דמצילין אפילו יש בו ק"ס כמ"ש ס"ו".
 - (ג) קצות השלחן (סי' קמ"א ס"ק ג') – "כ' הפמ"ג ... וכן ע"ז הבה"ל ... ומיהו מש"כ המג"א שהציל הרבה יש לומר פשוט שהציל בתוך כלי א' דשרי, ושו"ר בכה"ח שהביא כן מתו"ש".
 - (ד) עי' חוט שני (ח"ב פרק ל"ה ס"ק ג' אות ח', עמ' רל"ז) – "ואפשר דהיינו דוקא כשבעל הבית הציל הרבה בכלי גדול שיש בזה סיפוק לכולם, אבל אם הציל בשביל כל אחד משום היתר הצלה בשבת אפשר שאינו יכולים להציל פעם שניה".
 - (ה) מגילת ספר (קונ' שמירת שבת פרק מ"א אות א') – "והמג"א והמ"ב מדברים באופן שהוא הציל עבור עצמו בכלי אחד הרבה יותר מג"ס ויש לו מספיק גם עבור בני ביתו".
 2. עבר והציל.
(א) ערה"ש (סעי' כ"ג) – "כבר כתבנו שיכול להציל ג' סעודות בעד כל אחד מבני ביתו ויש מי שכתב בלשון זה נ"ל דאפילו הציל הוא פת הרבה רשאים כל אחד מבני ביתו להציל כל אחד מזון ג' סעודות לכלל חד התירו ג' סעודות [מג"א סק"ד] ולי נראה דזהו רק כשהוא הציל הרבה לא בשביל בני ביתו אלא בשביל עצמו ועבר על תקנת חכמים אבל כשהציל בשביל בני ביתו למה נתיר להם להציל בפני עצמם הרי כבר הצילו בעדם".
 3. עבר והציל, א"נ שיש רשות להציל.
(א) פמ"ג (א"א ס"ק ד') – "והיינו באם עבר והציל יותר מג' סעודות או י"ל דרשאי".
 4. יש רשות להציל.
(א) מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ד') – "והת"ש כ' ... אין זה מוכרח".
 - (ב) בה"ל (סעי' א' ד"ה כדי) – "עיין בפמ"ג סק"י דמסתפק דאפשר דיכול הבעה"ב להציל מזון ג"ס עבור כל אחד ואחד מבני ביתו וכן משמע לענ"ד מתוד"ה אבל לא משבת ליוה"כ שכתבו שם דאפילו כדי להאכיל התינוקות ביוה"כ נמי אסור להציל ומשמע דעל שבת גופא מותר וכן בדין דלא גרע ממה שמותר להציל כדי להאכיל לבהמה".
 5. מראי מקומות – כה"ח (ס"ק כ"א, "הא"א ... והתו"ש").
- ג. האם יכול בעה"ב לכתחילה להציל מזון ג"ס עבור כל אחד ואחד מבני ביתו - הלכה.**
1. מיקל – מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ד', "דשרי לו להציל עבורם כדקתני במתני' הראוי לאדם לאדם כו"), בה"ל (סעי' א' ד"ה כדי, לשונו מובא לעיל), תורת שבת (ס"ק ח'), שערים מצויינים בהלכה (סי' פ"ה ס"ק א'), ששכ"ה (פרק מ"א סעי' ז' [דפו"ח, סעי' ז']).
 2. מחמיר – תהלה לדוד (ס"ק ו', לשונו מובא לעיל).
 3. מראי מקומות – קצות השלחן (סי' קמ"א ס"ק ג', לשונו מובא לעיל), חוט שני (ח"ב פרק ל"ה ס"ק ג' אות ח' [עמ' רל"ז]), לשונו מובא לעיל), פירות תאנה (דף קיז: תד"ה אבל).
 - (א) הגר"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חע"א עמ' מ"א טור ב') – "עי' בביאור"ל סי' של"ד סעי' א' ד"ה כדי מזון ג' סעודות, שנסתפק אם יכול בעה"ב להציל עבור כ"א וא' מבני ביתו, וסיים הביאור"ל דכן מציל לכא"א, דלא גרע מבהמה. וצ"ע, דלפמ"ש כ' בביאור"ל ד"ה והראוי לבהמה, דטעמא דהצלה לבהמה הוא מטעם שמחוייב להאכיל לבהמה קודם לאכילתו, א"כ מה הראיה להכא דל"ש דין זה. ועוד צ"ע דמה גרע מהצלה לאורחים להלן סי' של"ה ס"ג לענין חבית שיכול להציל, וה"ה כאן לכא"ו, וא"כ אמאי לא הוכיח משם דה"ה דמציל לכאורה [ואולי איה"נ]. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: וכי אדם גרע מבהמה".
 - הגר"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חע"א עמ' מ"א סוף טור ב') – "בסימן של"ד סעיף א' בבה"ל ד"ה כדי מזון, כתב שהטעם שמותר להציל לבני ביתו מזון ג' סעודות, כיון שלא גרע מבהמה, ובה"ל אחריו כתב שצריך להציל מזון שלוש סעודות לבהמה כיון שהוא צריך להאכילה לפני שיאכל, וא"כ טעם זה לא שייך בבני ביתו, שהרי יכול הוא לאכול לפני שבני ביתו אוכלים, והיאך כתב שטעם בני ביתו כי לא גרע מבהמתו, וצ"ע. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: כנ"ל".
- ד. אם גם כל אחד מבני ביתו יכול להציל עבור כולם, או רק לעצמו.**
1. מיקל – אדני שלמה (ח"ו סי' של"ד סוף אות י"ב).
 2. מראי מקומות.
 - (א) ששכ"ה (פרק מ"א הע' כ"א * [דפו"ח, הע' כ"ג]) – "ויל"ע, אם גם כל אחד מבני ביתו מותר להציל עבור כולם, או רק לעצמו".
 - (ב) לכאורה לדעת המ"ב, לא. כיון שמראי מקומות הוי, שבני ביתו לא גרע מבהמה. ובהמה, משום "שאסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו". אין אחד מבני ביתו דין של "שאסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו" על השני. וכדאי' בפסקי תשובות (סי' קס"ז אות ט"ו).

ה. אכילה קודם שיתן מאכל לתינוקות.

1. בה"ל (סי' של"ד סעי' א' ד"ה כד'): "כדי מזון ג' סעודות - עיין בפמ"ג סק"י דמסתפק דאפשר דיכול הבעה"ב להציל מזון ג"ס עבור כל אחד ואחד מבני ביתו וכן משמע לענ"ד מתוד"ה אבל לא משבת ליוה"כ שכתבו שם דאפילו כדי להאכיל התינוקות ביוה"כ נמי אסור להציל ומשמע דעל שבת גופא מותר וכן בדין **דלא גרע** ממה שמותר להציל כדי להאכיל לבהמה".

(א) **קצות השלחן** (סי' קמ"א ס"ק ג') – "והבה"ל ... דלא גרע ממה שמותר להציל לבהמה ... אין ראי' מטעם זה מהא דמותר להציל לבהמה כיון שאינה יכולה להציל לעצמה, (בפרט למש"כ הבה"ל שם בשם תו"ש הטעם דמצילין לבהמה משום דאסור לאכול קודם שיתן לבהמתו, בודאי אין ראי' מבהמה, אלא דההצלה לבהמה התירו משום צעב"ח שיהא לה מה לאכול בשבת ולא בעינן לטעם דאסור לאכול קודם)".

(ב) **פירות תאנה** (דף קיז: ד"ה מיהו) – "בביאור הלכה ... מש"כ שם דכן נ' דלא גרע ב"ב מבהמה שמותר להציל עבורה, יש להעיר ע"ז דהא הביאור הלכה בעצמו הביא דהטעם דשרי להציל לבהמתו הוא משום דאסור לו לאכול לפני שיאכיל לבהמתו וזה לא שייך בבני ביתו".

(ג) מראי מקומות – הגר"ח ק"ש שליט"א (הליכות חיים ח"א פרק י"ח אות קע"ג, לשונו מובא לקמן), **פסקי תשובות** (סי' קס"ז הע' קט"ו, לשונו מובא לקמן), הו"ד **בשלמי יהונתן** (ס"ק ג' אות ב', לשונו מובא לקמן).

(1) י"ל: שהמ"ב רק מביא ראייה שהוא נכלל במזון עצמו מהדין "שאסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו". אבל אין הוא סיבת המחויב, אלא סימן. וממילא, שמותר לאכול קודם בני ביתו.

2. מחמיר.

(א) **רבבות אפרים** (ח"ו סי' נ"ו ד"ה שאלה, סי' צ"ב, עי' ח"ז סי' ש"ב אות ב') – "נשאלתי בדין זה דלא יאכל קודם שיתן לבהמתו דכתוב ואכלת וכו' ולפני כתוב לבהמתך, האם די"ז הוא רק בבהמות וחיות או ג"כ בילדים הקטנים, וכ"כ חקרתי האם זה בכל אכילה או זה רק אכילה אחת ביום, ומסתברא דג"כ בילדים קטנים כי הם לא מבינים וכן בכל סעודה".

(ב) עי' **פסקי תשובות** (סי' קס"ז הע' קט"ו), הו"ד **בשלמי יהונתן** (ס"ק ג' אות ב', "וצ"ע בזה") – "ומלשון הרמב"ם (בסופ"ט מהל' עבדים) משמע דלא רק שהם קודמים לבהמתו, אלא הם קודמים גם לו, וכשם שבהמתו קודמת לו, מדכתב דיש להקדים מזון לעבדים למזונו משום שהם תלויים בו, וכן מוכח קצת מדברי הבה"ל ריש סי' של"ד (שכתב להתיר להציל מזון התינוקות מק"ו שמותר להציל מזון הבהמה אע"פ שבבהמה יש לנו האיסור לאכול קודם ומש"ז התירו, משמע דגם בתינוקות צריך לאכול קודם, ק"ו מבהמה), והיינו כשהגיע זמנם לאכול, ואין הם יכולים לאכול מעצמם או לקחת האוכל לעצמם בזה צריך להקדים לתת להם מאכלם, או להאכיל אותם ואח"כ יאכל הוא".

(1) ר' נסים שושן (רבבות אפרים ח"ו סי' צ"ב, עי' ח"ז סי' ש"ב אות ב') – "ועיין בשד"ח ... הביא דהבית מנוחה גופיה, הביא לריצב"א הנזכר, והשיג עליו דעכ"פ הו' דרבנן, והביא להר"מ סוף עבדים, דהוי מידת חסידות ועכ"פ דרבנן, ניתן לדמות אמירת המזמור דבתרווייהו שרי להפסיק עי"ש. והנה הר"מ סוף עבדים כתב וז"ל: חכמים הראשונים היו נוהגין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזק הבהמות והעבדים לסעודת עצמן עכ"ל. וחזינן מדברי הר"ם דבהמה לאו דוקא, וה"ה עבד יש להקדים וליתן לו המאכל, ולפ"ז יש מקום לומר דגם קטנים יש להקדים. ברם, כל זה להר"מ דהוי מידת חסידות, ואולם לכל הפוסקים הסוברים דהו' איסור ועכ"פ דרבנן, עדיין יש לדון ...".

(ג) **שערי הברכה** (פרק ג' הע' א') – "פסקי תשובות".

3. מיקל, אינו נוהג באנשים.

(א) **הגר"ח פ"ש זצ"ל** (צהר ח"ג עמ' נ"ג אות ג') – "שאלה - בדין איסור טעימה קודם שיתן לבהמתו וכדאיתא בסי' קס"ז ס"ו ובמ"ב סק"מ, אם בניו ובנותיו הקטנים נכללו ג"כ בהאיסור מאחר שאינם יכולים לקחת בעצמם או לא. תשובה - דהאיסור הוא רק בבהמה ואל בקטנים".

(ב) **הגר"ח ק"ש שליט"א** (צער בעלי חיים פרק ח' אות ו') – "אין דיני בהמה נוהגים באדם (גם אם צעב"ח נוהג באדם)". **הגר"ח ק"ש שליט"א** (הליכות חיים ח"א פרק י"ח אות קע"ג, צהר ח"ג עמ' נ"ג אות ג') – "בהא דאיתא בפוסקים דאסור לטעום קודם שיתן לבהמותיו, מה הדין בבניו ובנותיו הקטנים שמוטלים עליו לזונם, אם יש איסור לאכול בעצמו קודם שיתן להם או לא. [וח"א הביא ראי' ממ"ש הבה"ל בסי' של"ד דמותר להציל בדליקה בשביל בהמתו כיון שאסור לטעום קודם לה, ולעיל שם כתב דלא גרעי בניו ובנותיו מבהמתו, ש"מ דגם הבנים והבנות בכלל האיסור דטעימה קודם שיתן להם]. תשובה: אין אנשים בכלל בהמות (והראיה שהביא יש לדחות)".

הגר"ח ק"ש שליט"א (דרך אכילה עמ' ל"ח) – "שאלה: האם **אשה מינקת** מותרת לאכול כשיגיע זמן הנקה קודם שתניק בנה, דמסברא כיון שאשה מינקת חייבת להניק בנה [וכדאיתא בכתובות נט:], והתינוק אין יכול לדאוג לאוכל לעצמו, לא גרע מבהמה, וכמו שעל הבהמה שחייב ליתן אוכל לבהמתו, ציוותה אותו התורה דכיון שבהמתו אינה בת דעת שתוכל לדאוג לאוכל לעצמה צריך לחוס עליה ולהקדים ליתן לה לאכול, כן נמי אשה מינקת שחייבת להניק בנה יש לה לחוס על התינוק שאין יכול לדאוג לעצמו ולקדים וליתן לו לאכול. תשובה: חייך קודמין, והאדם אינו בהמה".

4. מראי מקומות.

(א) **אג"מ** (או"ח ח"ב סוף סי' נ"ב), **צער בעלי חיים** (פרק ט"ו אות ה' סעי' ט' ס"ק ה') – "ולענין **בניו הקטנים שאין יכולין ליקח בעצמן**, ודאי הם קודמים להבהמות כדכתב כתר"ה, ואם יכולין ליקח גם בעצמן יש להקדים הבהמות שהרי להבנים יכול לומר להם שיקחו בעצמם, ואינו נוגע מה שעליהם לא מוטל החיוב להאכיל להבהמה כיון דעל בעל הבהמה שהוא הנותן גם להבנים מוטל להאכילם, אך שהוא תלוי באיכות הבנים דאם יכולין ליקח בעצמן הרי יכול לקיים תרווייהו ואם אין יכולין ליקח בעצמן ודאי הם עדיפי".

(ב) **הגר"ח ק"ש שליט"א** (דרך שיחה ח"א עמ' תקמ"ו) – "שאלה: בביאור הלכה (סי' של"ד ס"א ד"ה והראוי) כתב כי מה שמצילין בנפלה דליקה בשבת 'הראוי לבהמה לבהמה', משום שאסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו, ולכך מציל גם לבהמה מזון ג'".

סעודות, וקשה הרי אם לא יציל לא יהיה לו עבור בהמתו ואז לכאורה יהיה לו מותר לאכול. תשובה: אף אם אין כדי שניהם אסור, וראיה מגמרא גיטין (ס"ב, א') שמירי באורח שנתנו רק לו ואין לו יותר, ובכל זאת לא רצה לאכול".

הגר"ח ק' שליט"א (דרך שיחה ח"א סוף עמ' תקמ"ו) – "שאלה: אם מה שמציל 'הראוי לבהמה לבהמה' משום שאסור לאדם לאכול קודם שיתן לבהמתו, מה עניינו לתינוקות, שאצלם לא שייך הענין. תשובה: גם לתינוק מצוה ליתן אוכל, ואי משום מצוה דבהמה מותר ה"ה לתינוקות, שהרי אם אין לו מספיק אוכל – ודאי הוא קודם, ומה שמוכח מהגמ' בגיטין הנ"ל שאסור – זה רק אם יהיה לו אח"כ, א"כ מה מתיר לו להציל הרי אין לו ופטור, ע"כ המצוה שבזה, וה"ה לתינוקות".

(ג) עי' סי' קס"ז סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.

ו. הצלה בשביל אורחים.

1. מיקל – ר"ח (דף קכ. לפני ד"ה ואם, וכדמפרש הקצות השלחן סי' קמ"א ס"ק ג', "וכיון שדרך בני אדם להזמין אורחים בשבת אומרים לאחרים בואו והצילו לכם, אבל להציל הוא ואח"כ להזמין אסור עכ"ל, מתוך דבריו מוכח שאם הזמין אורחים יכול הוא אח"כ להציל עבורם"), תורת שבת (ס"ק ח'), "מדמדה הגמ' בדקי"ז גזירת שמא יכבה לגזירת שמא יביא מרה"ר אצל הצלת יין שבו מותר להציל לאורחיו, וגם מדמה בדק"כ בענין בא לקפל את דין חבית לדליקה ... ש"מ דגם אצל דליקה יכול להציל לאורחיו ולבני ביתו, והא דלא כתבו את הדין דלא יציל ואח"כ יזמין רק בס"י של"ה, היינו דנקטו לשון הש"ס שלא אמרו הכי רק אצל חבית שנשברה, אבל באמת דינם שוה. וכבר הוא כלול בלשון הרמב"ם ...".
2. מחמיר – לכאורה המחמירים גבי לבעה"ב להציל ג' סעודות עבור כל אחד ואחד מבני ביתו, לעיל.

ד] סעודת שחרית אחר חצות.

א. עי' סי' רפ"ח סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.

ה] בתים הקרובים.

א. בתים הקרובים ויראים שתגיע להם הדליקה.

1. יכולים להציל כל מה שירצו – ר"ח (תוס' דף קטו. ד"ה כל, "אומר ר"ח דכולא האי פירקא איירי כשנפלה דליקה באותו בית או באותו חצר דכיון שהאש שם ודאי בהול הוא ואי שרית ליה אתי לכבויה כדמפרש בגמרא אבל נפלה דליקה בבית אחר מותר להציל הכל"), ס' התרומה (סי' רכ"ו, סי' רמ"ה ד"ה פסק שנינו), רמב"ן (דף קטו. ד"ה מתני'), רשב"א (דף קטו. ד"ה כל), מ"מ (פרק כ"ג הל' כ'), ר"ן (דף מב: ד"ה והא), רא"ש (פרק ט"ז סי' ג'), "היה אומר רבינו תם ז"ל דוקא אותו בית שהדליקה בה דאיתן בהילי טפי ואיכא למיגזר בהו. אבל בתים הסמוכים להדליקה ויראים שמא תגיע אליהם ולא בהילי כולי האי לא גזרו בהן"). הג' מיימוניות (פרק כ"ג הל' כ' אות מ'), מ"מ (פרק כ"ג סוף הל' כ'), טור (ריש סי' של"ד), סמ"ג (לאוין ס"ה, "אומר רבינו יעקב (שבת קטו, א תד"ה כל) שמה שאמרנו למעלה שלא התירו רק הכלים הצריכין לו ודווקא מזון שלש סעודות, זהו דווקא כשהדליקה באותה בית דמתוך שבהול אי שרית ליה טפי אתי לכבויה, אבל כשהדליקה בבית אחר מותר להציל כל מה שיחפזן בחצר חבירו [דווקא] המעורבת"), סמ"ק (מצוה רפ"ב), מחבר (סעי' א'), פוסקים.
 2. מראי מקומות.
- (א) ה"ט"ז (ס"ק ב') – "אבל בבתי הסמוכים ודאי חיישינן דשמא ישכח שהוא שבת כיון דליכא חשש אחר כנגדו".
- (ב) י"ל הפמ"ג (מש"ז ס"ק ב') – "שאם נתיר מוקצה ישכח לשבת שרואה שמטלטל מוקצה ויבא לעשות שוגג איסור תורה וכדומה".

ב. הגדר: כמה בתים פתוחים לחצר חצר.

1. ב"ח (ס"ק ב') – "ודוקא בבית שהדליקה בו וכו'. כן כתבו התוספות בדיבור הראשון (קטו א ד"ה כל כתבי) בשם רבינו תם וכתב לשם באותו בית או באותו חצר וכו' ורצונו לומר בין אם הבתים פתוחים למבוי שכל בית ובית הוא עם חצר שלו בפני עצמו כמו שהוא בזמנינו זה על הרוב ובין אם הם דרים כמו בזמן חכמי התלמוד שכמה בתים פתוחים לחצר וחצרות פתוחים למבוי ודליקה נפלה בחצר בבית אחד מן הבתים שבחצר דכל החצר דינו כבית אחד ורבינו לא הזכיר חצר לפי שבמדינתו היה כל בית ובית בפני עצמו אבל ודאי דכן הדין בנפלה דליקה בחצר וכן כתב הרמב"ם בפרק כ"ג (ה"כ) נפלה דליקה בחצר וכו' וכ"כ הסמ"ג (לאוין סה טז ע"ג) וסמ"ק (סי' רפא עמ' רצה ד"ה המחטה)".
2. ערה"ש (סעי' י"ז) – "וי"א דדוקא בחצר אחר הותרה זה אבל שארי בתים שבחצר דינם כבית שהדליקה בו [ב"ח] והסברא כן הוא דבכל החצר גדולה הבהלה ויש לחוש לשכיחת שבת משא"כ בחצר אחר וכן משמע מלשון התוס' ע"ש [ריש פרק כל כתבי קט"ו. ד"ה כל כתבי שכתבו אומר ר"ח וכו' כשנפלה דליקה באותו בית או באותו חצר וכו' כלומר באותו חצר אפילו בבית אחר]".
3. תורת שבת (ס"ק ד') – לשונו מובא לקמן.
4. כה"ח (ס"ק ו') – "ודוקא בני הבית וכו' כ"כ הרא"ש בשם ר"ת. מיהו בתו' ר"פ כל כתבי כתבו בשם ר"ת באותו בית או באותו חצר וכו' כ"כ הר"ן בשמו וכו' נ"ל מלשון הרמב"ם כמ"ש המ"מ. וכתב הב"ח ...".

ג. בנין אחד עם כמה דירות (apartment building).

1. מחמיר, שנידון כאותו בית.
- (א) ששכ"ה (פרק מ"א הע' ל"ט [דפו"ח, הע' מ"ב]) – "בערוה"ש סעי' יז וכף החיים ... ולפ"ז ה"ה"נ דירות שונות שבבנין אחד דדינם כהבית שהדליקה בו".

- (ב) חוט שני (ח"ב פרק ל"ה ס"ק ג' אות י"ב, עמ' רל"ז) – "ונראה דבנין אחד שיש בו דירות חלוקות והדליקה מתפשטת בדירה אחת, מיקרי כל הבנין בית שהדליקה בו לענין הצלה".
 (ג) טלטולי שבת (פרק כ"א הע' ז') – לשונו מובא לקמן.
 (ד) פסקי תשובות (אות א', דפו"ח הע' ט').

ד. בית הסמוך ומחובר לאותו בית שהדליקה בו (row houses).

1. נידון כאותו בית.
 (א) תורת שבת (ס"ק ד') – "כתב הב"ח ... ונלע"ד שגם בית הסמוך ומחובר לאותו בית שהדליקה בו נידון כאותו בית, דלא גרע מהבתים הנפרדים זה מזה בחצר אחד".
 (ב) טלטולי שבת (פרק כ"א הע' ז') – "בערוה"ש ... ב"ח ... ולפ"ז פשוט דבתים הסמוכים ומודבקים זה בזה כגון מה שאנו קורין condominiums או row houses דינם כאותו בית שבו הדליקה".
2. מראי מקומות.
 (א) נשמת שבת (סי' של"ד אות קי"ב) – "בעיירות שהבתים מחוברים זה לזה ויש שריפה בא' מן הבתים שברחוב זה אי מותרין אנשים הדורים בשאר הבתים ברחוב זה (שחוששים שמא יגיע הדליקה עד ביתם) להציל חפציהם מן בתיים (כשיש עירוב). תשובה - דוקא כשיש הפסק אויר בין הבתים נידונין שאר הבתים כבית הסמוך (שמותין להציל חפציהם) מיהו אם יש הפסק **כותל אבנים** בין הבתים או **שמרוחק** מאוד ממקום הדליקה י"ל דנידונין ג"כ כבית הסמוך שמותרין להציל".
 ה. **בתים הפתוחים לחצר אחד** (כמו ארזי הבירה או מעלה דפנה).
 1. ע"פ גדר הדין נחשביים כמו בית אחד - ע"פ הב"ח, והערה"ש.

ו] טלטול מוקצה: ספר התרומה - סעיף ב'.

א. ספר התרומה (סי' רכ"ו) – "סוגיא (1) פסק המהלך בדרך ולא יכול ליכנס בעיר קודם שבת ויש כיסו עליו או חבילה על כתפו יתן לנכרי ההולך עמו קודם שיחשיך ואם אין שם נכרי או אין מאמינו יתנו על הסוס מבעוד יום. ואם ירצה הסוס לעכב ולעמוד יטלנה מעליו ולכשיתחיל ללכת יתנה עליו כדי שלא תעשה הבהמה עקירה משבא שבת ואם אין בהמה עמו אז יתננה לקטן ישראל שעמו ואם אין קטן לא זה ולא זה מוליכה פחות פחות מארבע אמות ואם ידאג פן יראהו עכו"ם ויגזלו לא יניחנה עליו וירוצ' שלא יעמוד כלל וכשיהיה לו סמוך לביתו יזרוק אותה שם כלאחר יד ונראים הדברים כמו כן (דין 1) אם רוא' באי' מושלים ליקח בשבת מעות שבתוך תיבתו יכול ליטלם ולהצניעם במקום אחר אעפ"י שמוקצי' הם וגדולה מזו אמרו להוליך פחות פחות מארבע אמות למי שהחשיך לו בדרך שיש מוקצה גם איכא למיחש פן יעביר ארבע אמות בלא הנחה בנתיים (סוגיא 2) ומה ששנינו מצילין תיק הספר עם הספר אעפ"י שיש בתוכו מעות מפני הדליקה אבל בלא ספר אסור להציל המעות לבדם היינו להציל לחצר שאינה מעורבת (סוגיא 3) ואע"ג דככרות נמי לא יציל יותר ממזון שלשה סעודות היינו לחצר מעורבת (תירוצ' 1) אבל לביתו ולחצרו שלא הוצרכו תיקון כל מה שירצה יציל. (תירוצ' 2) ועוד דפירש רבינו יעקב דהתם מיירי כשהדליקה באותה בית מתוך שאדם בהול אי שרית ליה טפי אתי לכבווי אבל אם הדליקה בבית אחר יכול להציל כל מה שירצה בחצר מעורבת וה"ה מעותיו (עיין ב"י של"ד וב"ח ובהגהות וט"ז ס"ק ל"ג וט"ז ס"ק ב' ופ"א) שיכול להציל ובמקום פסידא לא יניח בשביל מוקצה כמו בשהחשיך לו בדרך שמוליכה בפחו' פחות מד' אמות ואפילו כי יהיה נמי אסור מפני הדליקה להציל מעותיו בלא שום דבר קדושה עמהם בתיק משום דילמא אתי לכבווי אבל מפני מושלי' ופחד שוללי' ממון מותר דליכא למיחש כל כך לאיסורא דאורייתא. (סוגיא 4) והא דאמרין שילהי נוטל (קמ"ב ע"א) שכח ארנקי בסרטיא או בחצר מניח עליה ככר או תינוק ומטלטלה ורב אשי אמר לא אמרו ככר ותינוק אלא למת בלבד משמע דככר ותינוק נמי אסור שאני התם דפושע בשכחה טפי מבשהחשיך לו בדרך. ועוד יכול לישב שם בעירו ולשמרו או ליתן שם שומר עכו"ם אבל בפחד תפיסה מותר לטלטל ולהצניע במקום המשתמר".

1. סיכום.

- (א) ד' סוגיות: מי שהחשיך, מצילין תיק, מצילין מזון, שכח ארנקי.
 (ב) בפחד תפיסה, מותר לטלטל מוקצה.
 (ג) קשה: דליקה. י"ל" לבית וחצר מותר לטלטל מוקצה. א"נ, דליקה חמור.
 (ד) קשה: שכח ארנקי - י"ל, פושע או יכול לשמרו.
2. תוצאה.
 (א) טלטול מוקצה מותר בשביל בפחד תפיסה, לביתו וחצירו (מסוגיא דף קנ"ג).
 (ב) אולי טלטול מוקצה מותר בשביל הפסד ע"י דליקה, לביתו וחצירו.
 (ג) לחד מהלך: יכול להציל מזון ג' סעודות אפי' לחצר מעורבת (גמ'), ולביתו וחצירו יכול להציל הכל - עי' סעי' י"א.
 (ד) מטלטלין תיק עם מעות בשביל ספר, אפילו חצר שאינה מעורבת (גמ').
 (ה) בית של אחר בהדלקה, מיקל גם לחצר מעורבת (אפילו כסף).
 (ו) אם הוא פושע או שייך ע"י שומר, יש להחמיר (וכן מג"א ס"ק ב', תו"ש ס"ק ו').

ב. הצלת מוקצה בדליקה שלו: דעת ס' התרומה.

1. מיקל – ר"ן (דף סו. ד"ה וכתבו), פרישה (ס"ק א', "לרווחא דמילתא"), מהר"י אבוהב (הו"ד בב"י), ט"ז (ס"ק ב').

2. מחמיר – ב"ח (ס"ק ג'), "פשוט דבבית שנפלה בו הדליקה מעולם לא התיר שום חכם", מג"א (ס"ק א'), מ"ב (ס"ק ה'), בה"ל ד"ה ויש, שעה"צ ס"ק ג').
 3. מסופק – ב"י (ס"ק ב'), "נראה מדבריו דלהציל מפני הדליקה לא פשיטא ליה כולי האי להתיר טלטול דבר מוקצה".
 4. יסוד המחלוקת [שיש כאן ב' חששות מתנגדות] - ע' לקמן.

ג. טעם: דעת ס' התרומה.

1. משום הפסד לא גזרו.

א) ב"ח (ס"ק ג') – "אבל בבית הסמוך לדליקה לשם יש מתירין הם סמ"ג וספר התרומה להציל את המוקצה משום פסידא".
 ב) חת"ס (או"ח סי' ס' ד"ה ועוד) – "הא מייט רשב"א ור"ן ר"פ מי שהחשיך וה"ה פ"ו ובטור רס"י של"ד והרב"י שם שיטת ר"ת ותוס' והתרומות וסמ"ג דס"ל משום הפסד ממונו התירו לטלטל מוקצה להחביא מפני השוללים וחומסים אע"ג דליכא למיחש שיעבור איסורא [רבא]".

ג) גר"ן (סעי' ב') – "אבל יש אוסרים טלטול מוקצה ואפילו במקום הפסד מרובה ואי אפשר להציל בענין אחר וכן עיקר. ואף על פי כן יש אומרים שמותר להציל מעות וכיוצא בהם מפני הדליקה או מפני הליסטים לפי שאדם בהול על ממונו ובודאי יצילם מהפסד ואם לא נתיר לו להציל ע"י טלטול מוקצה יבא לידי איסור חמור שיכבה הדליקה או שיחפירם ויטמינם בקרקע וכיוצא בענין זה (ואף שיכול להצילם בלבד מכל מקום מחמת שהוא בהול ונחפז בהצלתם ימהר להצילם בכל הצלה שתזדמן לו יותר במהרה אף שהיא באיסור חמור כי יאמר איך שאציל לא אציל בהיתר משא"כ כשהתירו לו להציל ע"י טלטול לא יציל ע"י איסור חמור). ומטעם זה יש מתירין אפילו להוציא דרך כרמלית כמ"ש בס"א אבל לפי שהרבה חולקין על היתר זה לפיכך אין להקל אלא באיסור טלטול שיש אומרים שלא גזרו כלל טלטול מוקצה במקום הפסד מרובה אבל בכרמלית אין להקל כלל".
 (1) וממילא יש ג' שיטות [וכן מפורש בגר"ן]. להקל מצד הפסד לא גזרו, להקל כדי להציל מאיסור יותר חמור, להחמיר.

2. רק כשיש שיוכל לבא לידי איסור דאורייתא מפני שהוא בהול על ממונו.

א) מ"ב (ס"ק ו') – "טעמם דלמדו מהא דהתירו למי שהחשיך בדרך להוליך כיסו פחות מד"א כדי שלא יעשה איסור חמור ממנו ויוליך אותם להדיא ה"ה נמי בכאן התירו איסור טלטול מוקצה כדי שלא יבוא לכבות הדליקה".
 ב) ערה"ש (סעי' י"ח, סעי' כ"א) – "אפילו לספר התרומות אינו אלא בלסטים או בדליקה לפי שהענין בהול ויכול להכשל באיסור תורה".

(1) וממילא יש ב' שיטות. להקל מצד להציל מאיסור יותר חמור, או להחמיר.

ז. בבית שנפלה בו הדליקה: טלטול מוקצה - הלכה.

א. מחמיר – ר"ן (דף סו. ד"ה אלא), סמ"ג (ל"ת ס"ה), ב"ח (ס"ק ג'), עולת שבת (ס"ק ב'), מג"א (ס"ק א'), ע' גר"א (שעה"צ ס"ק ג'), מאמר מרדכי (ס"ק ב'), ט"ז ... ואין דבריו נראים), גר"ן (סעי' ב'), "וגם אפילו בטלטול לבד אין להקל אלא בבתי הקרובים לדליקה אבל בבית שהדליקה בו אפילו מזונות אסור להציל יותר מג' סעודות וכל שכן מעות"). ח"א (כלל מ"ה סעי' ג', סעי' ח', נשמת אדם ס"ק א'), נהר שלום (ס"ק א'), תהלה לדוד (ס"ק ג'), תורת שבת (ס"ק ו', ס"ק כ"ח).

ב. מיקל – מהר"י אבובב (בדעת הטור), דרך החיים (מוקצה סעי' מ"א), "במקום פסידא מותר לטלטל מעות ודברים המוקצים ... ואפי' בבית שהדליקה בו יש לסמוך על הט"ז שמתיר"). בגדי ישע (ס"ק א'), "בהפסד יש לסמוך"), ע' ערה"ש (סעי' כ"ב, ויש להסתפק אם יש לסמוך על דיעה זו, ואנן נהגינן כדיעה זו"), מסגרת השלחן (על שלחן שלמה ס"ק א'), שערים מצויינים בהלכה (סי' פ"ה ס"ק א').

ג. טעמים.

1. יש כאן ב' חששות מתנגדות, דיש חשש של מזיד וע"כ צריך להקל [אין אדם מעמיד עצמו על ממונו], ויש חשש שמא ישכח וע"כ צריך להחמיר [אדם בהול על ממונו].
 א) הטעם להחמיר: ב"ח - "דטעמא דאיסורא הוא דאי שרית ליה לאצולי חיישינן שמא מתוך שהוא בהול ישכח את השבת ואתא לכבויה בשוגג ולא אמרינן אי לא שרית ליה אתי לכבויה במזיד דאין אנו אחראין לרשעים".
 ב) הטעם להקל: ט"ז - "וטפי מסתבר למיחש למזיד מאחר שהוא בהול הרבה על ממונו יכבה במזיד ממה דניחוש אם יהיה מותר שמא ישכח שהוא שבת מחמת טרד' דהצלה".

ד. בזמן הזה מקילין: שאין לנו רשות הרבים – איסור והיתר הארוך (כלל נ"ט סעי' מ"א), א"ר (ס"ק א', ס"ק ב', א"ז ס"ק א', ואיסור והיתר הארוך כלל נ"ט [סעיף מא] כתב בזמן הזה שאין לנו רשות הרבים וליכא למיגזר אטו דאורייתא, אם נפלה דליקה אפילו בביתו יכול להציל כל דבר אפילו מעות, דבמקום פסידא אין לחוש לאיסור מוקצה, וכן מפני הגנבים או אנס או פחד תפיסה או מצור ע"כ"), רע"א (סוף הסימן).

1. מראי מקומות – ח"א (כלל מ"ה סעי' ג', סעי' ח', נשמת אדם ס"ק א', "איסור והיתר והביאו גם כן א"ר, אף שלעניות דעתי הוא נגד כל הפוסקים ולא נמצא בשום פוסק כדבריו, והבוחר יבחר ולא אני"), תהלה לדוד (ס"ק י"ט), מגילת ספר (סי' כ"ח ס"ק ב' ד"ה ולדינא, "ובאמת דברי הט"ז ודברי האו"ה נסמכים על שני יסודות שונים שחידש בעל התרומות ...").

ה. מסקנת הט"ז (ס"ק ב', ע"י ס"ק י"ג) - "ובדבר המותר וחשוב ואינו מוקצה נראה דלכ"ע מותר אפי' הרבה בבית הסמוכים ולא בבית הדליקה".

1. מחמיר - פמ"ג (מש"ז סוף ס"ק ב', ס"ק י"ג, "ומה שכתב ובאותו בית אסור צ"ע דהא כתב באותו בית אף מוקצה חשוב לכו"ע אף להטור שרי כ"ש היתר חשוב ודוחק לומר טעות סופר יש כאן ולהגיה ולא בבית הדליקה דווקא וי"ל דלדינא לא התיר באותו בית ופוסק כב"י בזה דהטור חולק אף באותו בית").

2. מיקל - תוס' שבת (ס"ק ו', סוף ס"ק ל'), מאמר מרדכי (ס"ק ב'), דרך החיים (מוקצה סעי' מ"א, לשונו מובא לעיל).

3. מראי מקומות - ע"י מ"ב (ס"ק ד', "משמע". שעה"צ ס"ק ג', "שרוצה לצדד". בה"ל ד"ה ויש, "מצדד").

ו. אין מוחין בידו - בה"ל (סעי' ב' ד"ה ויש, שעה"צ ס"ק ג'), ע"י כף החיים (ס"ק ט"ז, "ורק בשעת הדחק יש לסמוך המתירים"), ששכ"ה (פרק מ"א הע' י"ב [דפוח, הע' י"ג], "דאין למחות"), נשמת שבת (סי' של"ד אות ק"ז), טלטולי שבת (פרק כ"א הע' ב' ס"ק ד').

ז. דעת המחבר.

1. סעיף ב', בין בבית הסמוך לדליקה בין בבית שנפלה בו הדליקה - ב"ח (ס"ק ג' ד"ה והבית, "כתב בשלחן ערוך בתחלה (ס"א) בדברים המותרים לחלק בין בית שנפלה בו הדליקה לבית הסמוך לדליקה כמו שכתב רבינו והוא על פי רבינו תם וכמו שמפרש הרא"ש ואחר כך כתב (ס"ב) דבמעות ושאר דברים המוקצים יש מתירים ויש אוסרים וכו' ומשמע דיש מתירין אפילו בבית שנפלה בו הדליקה ויש אוסרין אפילו בבית הסמוך לדליקה").

2. סעיף ב', רק בבית הסמוך לדליקה - פרישה (ס"ק א' ד"ה והכי), מג"א (ס"ק א'), נחלת צבי (ס"ק א'), עטרת צבי (ס"ק ג'), עולת שבת (ס"ק ב'), מאמר מרדכי (ס"ק ב', "ודלא כהרב ב"ח"), מ"ב (ס"ק ה', "היינו דוקא בבית אחר שאינם בהולים ולא בבית הדליקה וכו"ל בס"א").

ח. אנשים אחרים: להציל בשבילו בבית הדולק.

1. אפשר שנחשב כמו בית אחר [רק, שאין יכול לבקשם שיצילו בשבילו] - ח"א (כלל מ"ה סעי' ז', "ונראה לי דאפשר דלפי זה גם אחרים חוץ בעל הבית ואשתו ובניו מהבית שהדליקה בו שהם בהולים. אבל אנשים אחרים שאינם בהולים כל כך, מותר להם להציל בשבילו ואפילו מעות, דאין בו אלא איסור מוקצה. אבל אסור לטלטל בשבילו בכרמלית"), מ"ב (ס"ק ד', ס"ק כ', "ואפשר"), הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ז', "דברי סברא הם"), ששכ"ה (פרק מ"א סוף סעי' י"א [דפוח, סעי' י"א], דפוח"ה הע' י', "יש מקום להתיר להציל כל דבר"), נשמת שבת (סי' של"ד אות ק"ו ד"ה כתב), טלטולי שבת (פרק כ"א הע' ב' ס"ק ה', הע' ח').

2. מחמיר - גר"ז (סעי' ז', "כשם שהוא אינו רשאי להציל יותר מג' סעודות כך אחרים אינם רשאים להציל לו"), נזר ישראל (סי' י"ב ס"ק ג'), קצות השלחן (סי' קמ"א סעי' ד', ס"ק ח', "הח"א ...").

3. מראי מקומות - ארחות שבת (פרק ל"ב סעי' כ"א).

א) תהלה לדוד (ס"ק ט"ו) - "שאמר הצילו ... דאין יכולים להציל כיון שמצילין בשבילו הו"ל כאילו הוא בעצמו מציל יותר מג' ס"ס".
 ב) ששכ"ה (פרק מ"א דפוח"ה הע' מ"א) - "ולכאורה מראה שמזה שהתיר שם לטלטל אף מעות, י"ל דמותר להם לטלטל אף אם לא עשו עירוב, ובלבד שלא יוציאו אלא לחצר שאינה מעורבת, אבל לא לכרמלית וכ"ש לא לרה"ר".
 ג) ע"י סעי' ט': שהח"א הגר"ז והמ"ב, הם לשיטתו.

ט. ממון של אחרים בבית שנפלה בו הדליקה, להציל על ידי בעל הבית [ולא ע"י בעל הממון].

1. חת"ס (או"ח סי' פ"ב ד"ה מ"מ) - "מעשה מסברא י"ל כל שהתירו לטלטל בממון של עצמו מותר נמי בהשבת אבידה לחברו לכל מר כדאית ליה, ולא מטעם דחי' דאית השבת אבידה ודחי' אלא כיון דבשלו התירו משום דבהול, נמצא ליכא במקום הזה גזירת טלטול מוקצה וא"כ במקום מצוה לא יתחילו לגזור בתחלה, ולא שייך העמידו דבריהם כיון דבמציאה לא גזרו מעולם למה יתחילו בביטול מצות עשה".

2. הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ד') - "ויש מתירים לטלטל. מצינו בשו"ע מחלוקת ויש מתירים לטלטל מוקצה במקום הפסד הבא פתאום, והטעם הוא מפני שבהול על ממונו ויבא לעשות איסור, ויש להסתפק מה הדין בממון של אחרים לענין דין זה של מי שהחשיך המבואר בסי' רס"ו סעי' ב' - ז', או להציל מדליקה וגנבים, ואפשר דהרי יש מצות השבת אבידה ולא אסור רק מפני שגם בשלו אינו מחזיר - ב"מ דף ל' ע"ב - בגלל האיסור שבדבר, משא"כ הכא דבשלו שרי לכאורה יהא מותר גם בשל אחרים, אך אפשר דבנ"ד בשלו ג"כ אסור רק כיון שבהול על ממונו מתירים לו שלא יעבור על איסור חמור משא"כ בשל חברו, וגם יתכן בגלל הטעם של לא דחינן איסורא מקמי ממונא".

י. מראי מקומות.

1. חוט שני (ח"ב פרק ל"ה ס"ק ג' אות ז', עמ' רל"ז) - "בשו"ע כתב דאם באים אנשים לגזולם במקום פסידא אין לחוש לאיסור מוקצה ומותר להחביא המעות ויש אוסרים. ונראה דהיינו אנשים כאלו שאין בעה"ב מנסה להעמיד עצמו על ממונו, מחמת שידוע שלא יצליח לגבור עליהם, דאם הוא בכה"ג דשייך דינא דהבא במחתרת דיוכל ומותר להורגם, א"כ עד שיעשה איסור דאורייתא להורגם יחביא המעות. ונראה עוד דאם הוא בכה"ג של הבא במחתרת, מותר להחביא את המעות אף אם רק התחיל לחתור".

ח בבית הסמוך לדליקה: טלטול מוקצה [או הצלת מוקצה מאונס] - הלכה.**א. הגדר.**

1. בהפסד הבא פתאום – ס' התרומה (סי' רכ"ו, "בפחד תפיסה מותר לטלטל ולעצניען במקום המשתמר"), ח"א (כלל ס"ז סעי' כ'), "ודוקא בהפסד שאינו בהול עליו, כירידת גשמים, שיכול לקרות לנכרי לטלטל או לכסותו בעצמו. אבל היזק שבא פתאום על אדם, כגון דליקה או שמתירא מגנבים וגזלנים, מותר לטלטל אפילו מעות על ידי ככר או דבר המותר. ויש מתירין אפילו בלא דבר המותר (סימן של"ד סעיף ב' וסעיף י"ז)", גר"ז (סעי' ב', לשונו מובא לעיל), קצות השלחן (סי' קמ"א סעי' ט').

ב. ראשונים.

1. מחמיר – רמב"ן (דף קנג. ד"ה הא), רשב"א (עה"ק ש"ג ס"ב, חי' דף קנג. ד"ה אין, שו"ת ח"ד סי' רע"ז), מ"מ (פרק ו' הל' כ"ב), ר"ן (דף סו. ד"ה אלא), טור (סעי' ב').
(א) אפילו עכו"ם – רשב"א (ח"א סי' תשפ"ד, ח"ד סי' רע"ז).
2. מיקל – ס' התרומה (סי' רכ"ו, לשונו מובא לעיל), סמ"ג (לאוין ס"ה), בשם תוס' (ראשונים), בשם מהר"ש (דרשותיו סי' נ"ז, או נ"ט).

ג. פוסקים.

1. מחמיר – כללי המחבר (עי' לקמן).
(א) מיקל בעכו"ם – מחבר (סי' ש"ז סעי' ה', סעי' י"ט).
(ב) מראי מקומות – מג"א (ס"ק ג'), א"ב (ס"ק ג'), מ"ב (ס"ק ח').
2. מיקל – ב"ח (ס"ק ג'), עי' מג"א (ס"ק ג'), מלבושי יו"ט (ס"ק א'), ח"א (כלל מ"ה סעי' ו', "הבתים שאין הדליקה בהם רק שסמוכים לדליקה, כיון שאינם בהולים כל כך, ואדרבה אם לא נתיר להם להציל, יחללו שבת. ואם נתיר להם להציל, יצילו בהיתר ולא יבואו לכבות, ולכן התירו חכמים להציל אפילו מעות ולא חיישינן לאיסור מוקצה במקום הפסד, ומותרים לטלטל ולהציל ברשות היחיד. ואפילו ברשות הרבים מותר לטלטל פחות פחות מד' אמות, דהיינו שבכל פחות מד' אמות יעמוד. ובלבד שלא יוציא מרשות היחיד לרשות הרבים"), גר"ז (סעי' ב', עי' סוף סעי' י"ח, לשונו מובא לעיל), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' ג', ס"ק כ"ח), מ"ב (ס"ק ו', "ועיין בב"ח שהכריע כהמתירין [והעתיקו כמה אחרונים את דבריו]"), ערה"ש (סעי' כ'), "וגדולי האחרונים הסכימו לפסק ספר התרומה [ב"ח ומג"א סק"ג] דבאמת אטו לבד הוצאה ליכא חששות דאורייתא שהרי יכול לחפור בארץ ולהטמינם וכיוצא בזה [שם]"), תורת שבת (סעי' ב'), קצות השלחן (סי' קמ"א סעי' ט'), חוט שני (ח"ב פרק ל"ה ס"ק ג' אות ו', עמ' רל"ו), נשמת שבת (סי' של"ד אות ק"ז), טלטולי שבת (פרק כ"א הע' ג').

ד. כללי המחבר.

1. יש אומרים ויש אומרים, הלכה כבתרא – יד מלאכי (כללי שו"ע אות י"ג), עי' שד"ח (כללי הפוסקים), מ"ב (סי' תרמ"ח ס"ק מ"ד, "ולדינא יש להחמיר כדעה בתרייתא מדנקט אותה המחבר לבסוף"), כה"ח (ס"ק ט"ז, ס"ק נ"ד, "דכל היכא שכותב הש"ע יש מתירים ויש אוסרים דדעתו לפסוק כדעת האוסרים ורק בשעת הדחק יש לסמוך המתירים"), ילקוט יוסף (הע' ט' ד"ה ואולם, הע' י"ד ד"ה ומרן), עי' נשמת שבת (סי' של"ד אות ק"ז).

ה. לכרמלית: למקילים לעיל.

1. מחמיר – גר"ז (סעי' ב', לשונו מובא לעיל), מ"ב (סוף ס"ק ד', בה"ל סעי' ב' ד"ה דבמקום), ערה"ש (סעי' י"ט, "ואפילו לדיעה זו אינו אלא להציל לחצר המעורבת אבל לשאינה מעורבת לא התירו וכל שכן לכרמלית"), קצות השלחן (סי' קמ"א סעי' ט').
2. מראי מקומות – טלטולי שבת (פרק כ"א הע' ו').

ו. טעמים להקל.

1. להציל מאיסור חמור [רק בחשש שיוכל לבא לידי איסור דאורייתא מפני שהוא בהול על ממונו] – ב"ח (ס"ק ג', "הכא נמי אי לא שרית ליה להציל ממונו שיש בו איסור מוקצה שהוא קל אין אדם מעמיד עצמו על ממונו ואתא לחפור בקרקע במזיד ולהטמין ממונו שם להצילו מפני הדליקה או מן האנס או להוליכו חוץ לעיר למקום אחר בסרטיא דאית בה רשות הרבים גמורה וכיוצא בזה מאיסורי דאורייתא"), מג"א (ס"ק ג', "נ"ל דדוק' מפני הלסטי' או מפני הדליקה התירו דהדבר בהול וחיישי' שיבא לידי איסור דאורייתא"), תוס' שבת (ס"ק ו'), גר"ז (סעי' ב', לשונו מובא לעיל), מ"ב (ס"ק ו', מ"ב סי' ש"ח ס"ק קמ"ו [לשונו מובא לקמן]), שעה"צ סי' רע"ט ס"ק ג' [לשונו מובא לקמן], "נ"ל דדוק' מפני הלסטי' או מפני הדליקה התירו דהדבר בהול וחיישי' שיבא לידי איסור דאורייתא"), ערה"ש (סעי' כ', לשונו מובא לעיל), שבט הלוי (ח"א סי' ס"ב אות ב', ח"ג סי' צ"א, לשונו מובא לקמן), חוט שני (ח"ב פרק ל"ה ס"ק ג' אות ו', עמ' רל"ו), טלטולי שבת (פרק כ"א הע' א'), ארחות שבת (פרק י"ט הע' ש"ו, לשונו מובא לקמן).

- (א) חוט שני (ח"ב פרק ל"ה ס"ק ג' אות ו', עמ' רל"ו) – "ונראה דהכי נמי דבזמנינו אע"פ שאין הדרך להטמין בקרקע, מ"מ איכא חשש שמא יעשה איזה מלאכה אחרת ומשו"ה יש להתיר לטלטלם להצילם".
(ב) לכאורה אסור לאדם אחר, לטלטל המוקצה בשביל הבעל החפץ.

ז. **טעמים להחמיר: מה החילוק בין כאן והדין של מי שהחשיך בדרך** (סי' רס"ו) - הכלל שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו.

1. שב ואל תעשה [דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו היינו בממון שהוא אחוז בידו להפסידו].

(א) **רמב"ן** (דף קנג.) – "הא דאמרינן קים להו לרבנן דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו. ה"ק שאין אדם יכול לזרוק ממונו מידו להפסד ומש"ה שרו ליה שבות דלא ליתי לידי איסור דאורייתא, משא"כ בדליקה שלא התירו לו אמירה לגוי ואדרבה אמרו (קי"ז ב') אי שרית ליה אתי לכבוויי, ומסתברא דוקא החשיך לו בדרך שבו ביום גזשו סאה וחששו שמא יקל לומר עדיין יש שבות ביום אבל שכח בשבת והוציא כיסו לרה"ר או לדרך לא התירו לו כלום, והא דאמרינן בפ' נוטל (קמ"ב ב') פעם אחת שכחו ארנקי מלאה מעות בסרטיא ואמרו הניחו עליה ככר או תינוק וטלטלוה, במחיצה של בני אדם קאמר אבל לטלטלה פחות פחות מד"א לא אמרו אלא במי שהחשיך בדרך, תדע דהא מסקנא התם לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד והכא שרי טלטול והולכה פחות פחות מד"א, אלא ש"מ שאני כים שבידו שאין אדם מוצא לבו לזרקו. ומכאן נלמוד למי שבאו לסטים בביתו שאינו נוטל מעות מפניהם להטמינן אלא הרי לסטים כדליקה ושנינו (קט"ז ב') תיק הספר עם הספר אע"פ שיש בתוכו מעות, הא בשביל הפסד המעות ושאר הנכסים לא נתיר הצלתן ולא אמירה לגוי כבה ואל תכבה, ואע"ג דהתם נמי איכא למיחש מתוך שאדם בהול על ממונו אי לא שרית ליה אתי לכבוויי כדאמרינן בפ' במה אשה יוצאה (ס"ה ב') במערימין בדליקה ואפ"ה לא שרינן אלא הצלה דדבר הראוי למקום הראוי, ואם היתה הצלה זו דומה לכיס שבידו בדרך יצייל לכל מקום שלא יהא בו איסור תורה ויאמר לגוי להדיא כבה, אלא ש"מ דין אחר הוא במחשיך וכיס בידו ממש, ומסתברא נמי דדוקא במחשיך אבל בשוכח ומוציא כיסו לדרך אסור, ובעל התרומות מתיר להציל כיסו מפני הליסטין הבאים בביתו ואין בדבריו טעם".

2. רק להציל מאיסור חמור [דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו היכא דחיישינן שיבוא לידי איסור חמור].

(א) **רשב"א** (דף קנג.) – "אין דינים של רבותינו הצרפתים ז"ל נראה בעיני, דהכא לאו משום הפסד התירו לו לטלטלו ולהעביר פחות פחות מארבע אמות, אלא מפני שהוא במקום שאם לא תתיר לו כן אינו מעמיד עצמו על ממונו ואתי לידי איסורא דאורייתא, ותדע לך שהרי שנינו הגיע לחצר החיצונה נוטל כלים הניטלין בשבת ושאינן ניטלין בשבת מתיר חבליים והשקים נופלין מאיליהן, ואמרינן בגמ' דאפילו בשליפי ברבבי דקרני דאומנא דהוי הפסד מרובה לא חששו ומאבדן ביד ואע"פ שעד עכשו התרתו בטלטולן בעודו בדרך, דאלמא שמעינן מינה בהדיא דלא התירו לו כלל משום הפסד ממונו אלא מפני שהוא במקום שקרוב לבא בו לידי איסורא דאורייתא, אבל מי שמתירא מפני לסטים מאי איכא, אי לא שרית ליה אתי לטלטולי, אטו כדי שלא יבא לידי טלטול מי שרינן ליה טלטול, הלכך לא שרינן ליה כלל כן נראה לי".

(ב) **טור** (סעי' ב') – "ונ"ל שהוא אסור שלא התירו למי שהחשיך לטלטלו פחות פחות מד' אמות אלא כדי שלא יבא לידי איסור דאורייתא לטלטלו בהדיא אבל הכא דליכא למיחש שיבוא לידי איסור גדול מזה שודאי ירא להוציאו מפניהם אסור ועוד אפילו אם מוציאו אין איסור דאורייתא לדידן שאין לנו רשות הרבים".

(ג) **מ"ב** (ס"ק ו').

(1) **מג"א** (ס"ק ב') – "ועוד אפי' יוציאנו ליכא איסורא דאורייתא שאין לנו ר"ה בזמן הזה (טור) וא"כ מי שהחשיך נמי אסור בזמן הזה וצ"ע".

(2) **גר"ז** (סי' רס"ו קונ"א ס"ק ב') – "כתב [המג"א] עיין סי' של"ד ס"ב, וכונתו ששם הניח בצ"ע אם יש להתיר מי שהחשיך בזמן הזה להאוסרים שם, ואף להמתירים שם היינו ג"כ כדי שלא יבאו לידי איסורא דאורייתא עיין שם במג"א, וכן כתב הט"ז שם שמא יעשה איזו מלאכה להצניע הממון עיין שם, אם כן הכא דלא שייך למימר הכי ... אבל בלא רכיבה משמעות כל האחרונים כאן שיש להתיר אף בזמן הזה ...".

3. שבא פתאום [דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו רק אא"כ אין השעה דחוקה לו כל כך שיהא לבו בהול עליו].

(א) **ר"ן** (דף סו. ד"ה אלא) – "כך אני אומר דהיינו טעמא דשרו ליה רבנן הכא ובדליקה לא שרו לפי שכל הפסד שהוא נופל פתאום שאפילו בלא אסור שבת אדם בהול עליו וצריך שימהר הצלתו כגון דליקה ככה"ג שייך למימר מתוך שאדם בהול על ממונו אי שרית ליה אתי לכבוויי לפי שמתוך שהדבר נחפז הרבה ואין לבו עליו אי שרית ליה מידי אף הוא לא יתן דבריו לשיעורין ואתי לכבוויי דכל בכי האי גוונא טפי איכא למיחש למתוך שאדם בהול ממאי דאיכא למיחש לאין אדם מעמיד אבל הכא אין השעה דחוקה לו כל כך שיהא לבו בהול עליו ואי שרית ליה אף הוא יצייל בההוא גונא דשרית ליה בלחוד ואי לא שרית ליה מידי אף הוא לא יעמוד עצמו על ממונו ויציל כי היכי דבעי והיינו לישנא דלעיל אמרינן מתוך שאדם בהול והכא אמרינן לפי שאין אדם מעמיד עצמו כן נ"ל ובההיא דפרק נוטל [דף קמב:] אע"פ שאין הדבר נחפז שיהא לבו בהול עליו היינו טעמא דלא שרי ליה רבנן לפי שכיון שבעיר הוא ואפשר לו לישב ולשמור עד לערב לא שייך למימר אין אדם מעמיד עצמו על ממונו שהרי יכול הוא להציל ממונו בלא דחיית איסור ולענין לסטים נראין הדברים שלבו של אדם בהול עליהן כדליקה שהרי הצלתן נחפזת אפילו בלא איסור שבת ואי שרית ליה מידי אתי לידי איסורא דאורייתא זהו דעת".

4. מראי מקומות – **עולת שבת** (ס"ק ב').

ט] **טלטול מוקצה במקום הפסד.**

א. **בכלליות.**

1. מיקל [אא"כ הוא הפסד מועט].

(א) **תפארת ישראל** (פרק ט"ז אות י"ב, כלכלת שבת הכלל בכל פרטי מוקצה אות ג') – "מותר לטלטל מוקצה להדיא מפני ד' דברים ... משום פסידא ... אילה"ק מסחורה הנפסדת מגשמים או מד"א, או חבית שנשברה, דמותר להצל רק ע"י כותי [ש"ז י"ט], התם מיירי בהפסד מועט ולא חששו ליה (כשבת קנ"ד ב'). וגם אין להקשות לדבריו מדליקה דיש אוסרין להצל מוקצה (כשל"ד ס"ב) התם מיירי כמסופק רק שמא ישרף, או משום דבמהומה חיישי' שיכבה. גם אין להקשות מגשמים שיורדין על

לבנים, דאפי' לכסותו אסור רק ע"י כותי [כשל"ח מג"א י"א], התם מיירי דאיכא טירחא יתירא. ובכלל במקום פסידא ל"ג בה רבנן".

(ב) ששכ"ה (פרק כ"ז הע' קנ"ב [דפו"ה, הע' קס"ד]) – "יש להתיר לטלטל החלב מהא דח"א כלל מה סי' ו, דבמקום הפסד יש להתיר לטלטל מוקצה, אפי' במקום שאין חשש שמא יבוא לעשות איסור חמור, עיין סי' שלד במ"ב ס"ק ד ו-ו ובב"ח שם".

(1) י"ל המגילת ספר (סי' כ"ח הע' ב') – "המ"ב בסק"ד בשם החיי אדם ... והביאור בזה דהיות ואצל אחרים אין החשש של אדם בהול שוב אפשר לדאוג לזה שהוא לא יעמיד עצמו על ממונו ולכן מותר להם לטלטל גם מוקצה בשבילו".

א. קשה: וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חבירו - עי' סי' רנ"ד סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.

2. מחמיר.

(א) ע"י שבט הלוי (ח"א סי' ס"ב אות ב', ח"ג סי' צ"א) – "ואשר שאל בענין אם מותר לטלטל מוקצה במקום הפסד, עיין או"ח סימן של"ד ס"ב דרך במקום דאיכא חשש שמא יעשה איסור תורה י"א דמותר, אבל סחורה שירד עליו גשם ומתקלקל וכה"ג גם במקום הפסד אסור כמבואר היטב במג"א שם, ועיין בבית מאיר שם הקשה מהמבואר סי' רס"ו ס"ט דמבואר דבמקום הפסד מרובה לא חששו משום מוקצה ומותר לפרוק בנחת, ולכן כ' דדברי מג"א רק במקום שאין הפסד מרובה אבל בהפסד מרובה מותר יע"ש, ולא זכיתי להבין דהתם סי' רס"ו מפורש הטעם משום צער בעלי חיים וכיון דאיכא תרתי צעב"ח והפ"מ התירו, משא"כ האי דהכא וכן משמעות מג"א דבכל ענין אסור, וצ"ע לדינא".

ע"י שבט הלוי (ח"ג סוף סי' כ"ט) – "ונהי דלא קיי"ל כן בשו"ע מ"מ במקום הפסד מרובה איכא להקל ע"פ דברי בית מאיר שהבאתי בשבט הלוי שם אות ב' דבמקום הפסד מרובה לא חששו חז"ל לאיסור מוקצה, ונהי דבשאר מוקצה ודאי קשה לסמוך ע"ז דלא מצינו רק בצרופ שמא יעשה איסור תורה, או בצרופ צער בעלי חיים וכמשמעות מג"א סימן של"ד, מכ"מ כאן דאינו מוקצה ודאי דהא איכא שיטת רש"י ותוס' דגם לדין מותר כדאים לסמוך עליהם בהפ"מ בצרופ דברי בית מאיר הנ"ל, ובפרט למש"כ הש"ך יו"ד סו"ס רמ"ב בהנהגת או"ה דבשעת הדחק והפסד מרובה אפשר לסמוך בדרבנן אפילו איחיד נגד רבים יע"ש".

(ב) נשמת שבת (סי' של"ד סוף אות ע"ה) – "כלכלת השבת ... להלכה לא משמע משאר כל הפוסקים כוותיה".

(ג) שלמי יהונתן (ס"ק ב', מוקצה ח"ג פרק א' סעי' ז') – "לא התירו לטלטל מוקצה ואפילו במקום הפסד, ואע"פ שי"א שמפני הדליקה התירו לטלטל מוקצה, שם כל סברתם שכיון שבהול מחמת הדליקה אם לא נתיר לו יבוא לעשות איסור כיבוי שהוא איסור חמור מאוד, אך בכל שאר המקומות לא התירו איסור מוקצה משום הפסד ממון".

(ד) ארחות שבת (פרק י"ט סעי' רכ"א, הע' ש"ו) – "אסור לטלטל מוקצה אף באופן שעלול להגרם לאדם הפסד מרובה, וראה הערה. אמנם מותר לומר לנכרי לטלטלו אם הוא במקום הפסד מרובה [עיין גמ' שבת דף קמב: דפעם אחת שכחו דיסקיא מלאה מעות בסרטיא ואסרו לטלטלה משום איסור מוקצה] [ועיין שם ברש"י שכתב שמיירי באופן שאין איסור הוצאה כגון שיעשו מחיצה של בני אדם]. ומה שמצינו בסי' של"ד ס"ב דבמקום פסידא אין לחוש לאיסור מוקצה, עיי"ש במג"א סק"ג ובמשנ"ב ס"ק ז' שהכוונה להתיר המבואר בריש פרק מי שהחשיך דבמקום שאדם בהול על ממונו ואם לא יתירו לו איסור קל יבא לעשות איסור יותר חמור, נדחה האיסור הקל, וכן מבואר בספר התרומה שהוא מקור הדין של השו"ע הנ"ל, והאריך המג"א להביא ראיות לזה. ועיין גם בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' ס"ב אות ב' שכתב שאף שבספר בית מאיר סי' של"ד ס"ב התיר לטלטל מוקצה במקום הפסד מרובה [וכתב הב"מ שדברי המג"א הנ"ל אמורים במקום הפסד שאינו מרובה] מ"מ ראיית הב"מ צ"ע ומשמעות המג"א שבכל ענין אסור. [אמנם במקום שיש צירופים נוספים להתיר והוא שעת הדחק כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' נ"ט אות ד' דאפשר לצרף שיטת הב"מ הנ"ל, עיי"ש]].

3. בהפסד מרובה יש להקל.

(א) בית מאיר (ריש סעי' ב') – "עיין סי' רס"ו סעיף ט' שם מבואר בהרמב"ם וש"ע דבמקום הפסד מרובה לא חשו לטלטל מוקצה ומותר להוריד בנחת כלים מוקצים כדי שלא ישברו. וכן הוא שם בהטור ... העיקר לענ"ד לחלק כדדייק שם הה"מ דבמקום ה"מ לא חשו לטלטל מוקצה וכל הנהו דמייתי המ"א הכא היינו באין ה"מ ... והכי נלענ"ד להכריע להלכה בפלוגתא דהכא דבה"מ יש לסמוך על המתירין ונקרא ה"מ בענין זה לפ"ע העושר וההעני מה שלגבי דידי' חשוב ה"מ".

(1) חולק – גר"ר (סעי' ב', לשונו מובא לקמן), ע"י שבט הלוי (ח"א סי' ס"ב אות ב', ח"ג סוף סי' כ"ט, סי' צ"א סי' ס"ב, לשונם מובא לעיל), ארחות שבת (פרק י"ט סעי' רכ"א, הע' ש"ו, לשונו מובא לעיל).

4. מראי מקומות – חת"ס (או"ח סוף סי' ס', "העולה מכל זה דלהתוס' ור"ת ותרומות וסמ"ג והר"ן התירו לטלטל מוקצה משום הפסד מרובה, ומבואר נמי דלאו דוקא לטלטל מוקצה אלא ה"ה כמה שבותים הקלים ממוקצה ...).

(א) מ"ב (סי' רע"ט ס"ק א') – "ומפמ"ג משמע שאם ירא שיכחו או שאר הפסד ממון לכו"ע שרי".

(1) שעה"צ (סי' רע"ט ס"ק ג') – "וסיים הפרי מגדים על זה, ועדיין צריך עיון, ונראה שכוונתו דאפילו באופן זה גם כן אינו מתורץ כל כך מימרא דרב דאמר, כדאי הוא ר' שמעון וכו', דמשמע דלר' יהודה דאית לה מוקצה מחמת איסור אסור, והא לקמן בסימן של"ד סעיף ב' סבירא לה לדעה הראשונה שם, וכן הסכימו האחרונים שם, דמוקצה במקום פסידא אין איסור לטלטל. אך לפי מה שכתב המגן אברהם שם דדוקא במקום שהדבר בהול דחיישינן שיבא לידי איסור דאורייתא אם לא נתירו בטלטול אבל אם לא בהול לא, אפשר לישב קצת".

(ב) מ"ב (סי' ש"ח ס"ק קמ"ו) – "וכמבואר בסימן של"ד במ"א בסק"ג דאיסור לטלטל מוקצה הוא אפילו במקום הפסד".

ב. ירדו גשמים על סחורה.

1. מחמיר.

(א) מג"א (ס"ק ג') – "נ"ל דדוק' מפני הלסטי' או מפני הדליקה התירו דהדבר בהול וחיישי' שיבא לידי איסור דאורייתא אבל אם ירדו גשמים על הסחורה המוקצה אסור לכ"ע לטלטל ע"י ישראל וכ"מ סי' ש"ח סל"ז ובגמ' שם גבי ריח' וכ"מ קצת בר"ן פכ"ד וכ"מ סי' של"ח ס"ז דאפי' פירות הראוי' יש אוסרי' לכסות כ"ש פירו' המוקצי' וכ"מ רפ"ה דביצה דקאמ' ה"ה דאפי' אוירא

דליבני ואידי דקתני רישא פירות הראוים וכו' משמע דרישא דוקא פירות הראוים שרי ועסי' ש"א ס"ה אעפ"י שמדברי השואל ברשב"א לא משמע כנ"ל מ"ש עיקר".

(ב) גר"ז (סעי' ב') – "וכל זה בדליקה ולסטים וכיוצא בזה שהדבר בהול (ונחפז הוא) מאד (להציל מפניהם) אבל אם ירדו גשמים על סחורה המוקצה כיון שאין הדבר בהול כל כך אין לחוש שיבא להציל על ידי איסור חמור אם נאסור לו הטלטול ולכן אין היתר בזה וכל כיוצא בזה אלא לטלטל על ידי נכרי אם יש שם הפסד גדול כמו שנתבאר בס"י ש"ז".

(ג) ח"א (כלל ס"ז סעי' כ') – לשונו מובא לעיל.

(ד) מ"ב (ס"ק ז') – "וכ"ז דוקא מפני הדליקה או הליסטים שבהול הרבה אבל אם ירדו גשמים על סחורה המוקצה ודאי אסור לטלטל ע"י ישראל [כ"כ מ"א ותו"ש וכן משמע בהגר"א]".

(ה) ערה"ש (סעי' כ"א) – "ואפילו לספר התרומות אינו אלא בלסטים או בדליקה לפי שהענין בהול ויכול להכשל באיסור תורה אבל אם ירדו גשמים על סחורה המוקצה אסור לכל הדיעות לעשות דבר ע"י ישראל דבזה אין הבהלה כל כך שניחוש שיבא לידי איסור תורה אלא ע"י אינו יהודי מותר".

(ו) טלטולי שבת (עמ' רנ"ו).

2. רק בהפסד מועט יש להחמיר.

(א) תפארת ישראל (כלכלת שבת הכלל בכל פרטי מוקצה אות ג') – "אילה"ק מסחורה הנפסדת מגשמים או מד"א, או חבית שנשברה, דמותר להציל רק ע"י כותי [ש"ז י"ט], התם מיירי בהפסד מועט ולא חששו ליה (כשבת קנ"ד ב')".

3. מראי מקומות – טלטולי שבת (פרק כ"א הע' י"א).

ג. לטלטל מוקצה כדי להציל ממנו.

1. מחמיר.

(א) ששכ"ה (פרק מ"א דפו"ח הע' י"ג) – "והא דמשמע סי' שלד במ"ב ס"ק עז, וכ"ה בס"י שח במ"ב ס"ק קמו, דאסור לטלטל מוקצה משום הצלה, י"ל דשאני התם שמטלטל את המוקצה למנוע הפסד ממנו, וזה חמור טפי, משא"כ בני"ד שמטלטל את המוקצה עצמו כדי להצילו מהפסד, ובזה יש מקילים".

י. הצלת פת - סעיף ג'.

א. האם יכול להערים: הדראה ואח"כ נקיה.

1. מותר בהערמה, אפילו לכתחילה – תוס' שבת (ס"ק ח'), עי' פמ"ג (מש"ז ס"ק ג', א"א ס"ק ה'), נזר ישראל (סי' י"ב ס"ק ז'), היינו אפי' לכתחילה (תו"ש), מ"ב (ס"ק י"ב), "ואפילו לכתחילה יכול להציל פת הדראה ואח"כ נקיה", כה"ח (ס"ק כ"ד), הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת דף קיז: ד"ה פת).

2. לכתחילה מחמיר – נחלת צבי (ס"ק ג'), מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ד', "לכתחילה אסור להערים"), עי' תהלה לדוד (ס"ק ז', "וצ"ע").

3. מראי מקומות.

(א) הגר"ח ק"שליט"א (אליבא דהלכתא חע"א עמ' מ"א טור ג') – "במשנ"ב סימן של"ד ס"ק י"ב כתב דאפילו לכתחילה יכול להציל פת הדראה ואח"כ פת נקיה, שיוכל לומר מחמת בהילותי שכחתי ולקחתי פת הדראה, ומאידך בסימן של"ה סעיף ג' פסק השו"ע שאסור לאדם להציל מן החבית ולהערים לזמן אורחים, וכת"ק דריב"י [ובתהילה לדוד ואו"ש כתבו שבאמת ברייתא דפת הדראה אזלא אליביה דריב"י שמערימין, אבל לפסוק להלכה את שניהם זה אי אפשר, ובשפ"א כתב ליישב את הסתירה שכל ההיתר הוא אחר שכבר הציל פת הדראה באיסור, אמנם זה לא יתכן למשנ"ב שכתב שמותר לכתחילה]. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: לתלות אפשר".

ב. אם הציל נקי, ויש לו בני בית שנותן להם הדראה.

1. מיקל – עי' פמ"ג (מש"ז ס"ק ג', "מותר באפשר").

2. מחמיר – תוס' שבת (ס"ק ח'), מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ד'), מאמר מרדכי (ס"ק ד'), כה"ח (ס"ק כ').

3. מראי מקומות – עולת שבת (ס"ק ד').

ג. להציל מכל מין ומין.

1. מיקל – פסקי ריא"ז (דף קכ. ד"ה ולשם), שלטי גבורים (דף מג: אות ד'), דרכי משה (ס"ק א'), מלבושי יו"ט (ס"ק ב'), מג"א (ס"ק ה'), תוס' שבת (ס"ק ח'), א"ר (ס"ק ד', א"ז ס"ק ב'), שלחן עוצי שטים (המכבה סי' ג'), מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ד'), גר"ז (סעי' ב'), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' ה'), מ"ב (ס"ק י"ב), תורת שבת (סעי' ג'), כה"ח (ס"ק כ"ג), ששכ"ה (פרק מ"א סעי' ז' [דפו"ח, סעי' ז']).

(א) רק אם הציל כבר – תורת שבת (ס"ק ט', "ונלע"ד מדנאמר בגמר דק"ז אם הציל היינו שהציל כבר, משמע דבעת שהוא מציל את הבשר צריך לגמור בדעתו לאכול בשר, ואח"כ יכול להתחרט על זה ולומר בגדים אני חפץ, ושרינן ערמה כזה כדי להציל, וכדרך שרמרין בדק"ז מעלה את הראשון על מנת לשוחטו ואינו שוחטו, אבל אם בשבת הצלת הבשר כוונתו מיד לאכול דגים אסור לדמוכה בס"י של"ה ס"ג").

ד. יש לו מה יאכל.

1. עדיין יכול להציל מזונו – ריטב"א (דף קיז: ד"ה מתני', "מתני' מצילים מזון שלש סעודות. פי' ואפילו יש לו מה יאכל, דהא קתני במתני' (לקמן ק"כ א') שאומר לאחרים בואו והצילו לכם, ואותם אחרים לא סגיא דלא הוה להם מה יאכלו מסתמא, כי לא היו סומכין על פתו של זה, וכן פירשו בתוספות"), שיטה לר"ן (דף קיז: ד"ה ואומר), ב"י (ס"ק י"א ד"ה כתב), מג"א (ס"ק ד'), א"ר (ס"ק א'), תוס' שבת (סוף ס"ק ח'), גר"ן (סעי' ג'), ואפילו יש לו מה יאכל במקום אחר כל השבת רשאי להציל ג' סעודות מהדליקה לפיכך אפילו אם הציל הוא הרבה רשאים בני ביתו להציל כל אחד ג' סעודות אע"פ שיש להם מה יאכלו ממה שהציל הוא"), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' ה'), מ"ב (ס"ק י'), תורת שבת (סעי' א'), עי' ס"ק ח' משא"כ בני ביתו) קצות השלחן (סי' קמ"א סעי' א'), כף החיים (ס"ק ב'), הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת דף קיז: ד"ה והנה), ששכ"ה (פרק מ"א סעי' ז' [דפוס, סעי' ז']), מגילת ספר (קונ' שמירת שבת פרק מ"א אות א').
2. מראי מקומות – ר"ן (דף מג:), מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ד'), תהלה לדוד (ס"ק ו').

ה. המתענה בשבת.

1. עדיין יכול להציל מזונו – תוס' שבת (סוף ס"ק ח'), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' ה'), מ"ב (ס"ק י'), וכן אפי' מתענה בשבת ת"ח רשאי להציל דלא חלקו חז"ל [תו"ש"], הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת דף קיז: ד"ה והנה).
2. מחמיר – מנורה הטהורה (קני המנורה סוף ס"ק ד').
3. מראי מקומות – פתח הדביר (ס"ק ה'), כה"ח (ס"ק כ"ב).

יא] יום כיפור - סעיף ד'.

א. להציל לבהמה.

1. מיקל – תורת שבת (ס"ק ב'), "ביום הכיפורים שאינו אוכל כלל מי יאמר שאינו יכול להציל לבהמה".
2. יש לדון: שלפי מה שכתבתי בתחילת הסימן בדעת המ"ב, שהצלת מזון לבהמתו נכלל בהצלת עצמו, ואין זה דין חדש של הצלת מזון לבהמתו, א"כ כיון דהצלת מזון לעצמו אסור ביוה"כ, לכאורה ה"ה מזון לבהמתו. [ואולי התורת שבת הוי לשיטתו].

ב. להציל לקטן.

1. מחמיר – תוס' (דף קיז: ד"ה אבל), מג"א (ס"ק ו'), "והתוס' כתבו דלי"ה עצמו להאכיל בניהם נמי אסור להציל", תוס' שבת (ס"ק ט'), עי' בה"ל (סעי' א' ד"ה כדי), כה"ח (ס"ק כ"ה).
2. מראי מקומות – שלמי יהונתן (ס"ק ד' אות א').

ג. יו"כ שחל בשבת.

1. חוט שני (ח"ב פרק ל"ה ס"ק ג' אות י"א, עמ' רל"ז) – "ונראה שיוה"כ שחל להיות בשבת ודאי מותר להציל למוצאי יוה"כ, דרך בשבת קודם יוה"כ לא התירו להציל בשביל מוצאי יוה"כ כיון שיש יום שמפסיק החמירו מפני כבוד שבת, אע"פ שמותר להציל משבת לשבת באופן שאין לו להשיג בינתיים מה לאכול".

ד. יו"כ שחל ביום ה'.

1. מיקל.
- א) מג"א (ס"ק ו') – "נ"ל דאע"ג דלא מקלע י"ה ושבת סמוכים להדדי כתבו דין זה לאשמעי' דאם י"ה ביום ה' וידע שלא ימצ' לקנות ביום ו' מצילין".
- ב) גר"ן (סעי' ד').
- ג) מ"ב (ס"ק י"ג).
- ד) ערה"ש (סעי' כ"ד).
2. מחמיר.
- א) עי' תוס' שבת (ס"ק ט') – "והמג"א ... ואין זה ברור כ"כ דאפשר דשבות קרובה התירו ושבות רחוקה לא התירו ... ויותר נראה דנ"מ לאותן הנוהגין לעשות שני ימים יוה"כ".
3. מראי מקומות – כה"ח (ס"ק כ"ה).

ה. הטעם: שמויה"כ למוצאי יוה"כ מצילין מזון סעודה אחת.

1. מפני הסכנה.
- א) תוס' שבת (ס"ק י').
- ב) גר"א (על סעי' ד').
- ג) מ"ב (ס"ק י"ד) – "מפני הסכנה שיתענו עוד כשלא יזדמן להם מה לאכול ומ"מ בשבת לא רצו להתיר מה"ט למוצאי יוה"כ דחמירא".
2. מפני עגמת נפש.
- א) גר"ן (סעי' ד') – "מפני עגמת נפש".

3. ב' טעמים, עגמת נפש וסכנה.
 (א) ר"ן (דף מג; ח"ה ה"ן דף קיז): – "והיינו טעמא דשרי מפני עגמת נפש מידי דהוה אקניבת ירק דשרי [שבת קיד ב] מן המנחה ולמעלה והכי איתא בירושלמי בהדיא דגרסינן התם ביום הכפורים מה אית לך על דעתך דרבנן לא יציל כלום כ"ע מודו שמצילין מזון סעודה אחת מפני הסכנה".
 (ב) ריטב"א (דף קיז: ד"ה אבל) – "דאע"ג דהוה הצלה מיום הכפורים לחול אפ"ה התירו מפני עגמת נפש שלא תתעכב לו אכילתו בלילה, וכן הוא בירושלמי דגרסינן התם (ה"ג) ביום הכפורים מאי אית לך כל עמא מודו שמצילין מזון סעודה אחת מפני הסכנה, אבל משבת ליום הכפורים אסרו דאיכא קדימת יום אחד, דהא אפשר ליה למיטרח למוצאי יום הכפורים ואע"פ שיתעכב קצת לא חששו לעגמת נפש".
 (ג) מג"א (ס"ק ז') – "מפני עגמת נפש ובירוש' משמע מפני הסכנה (פי' שיתענו) (ר"ן) וצ"ל דבשבת לא רצו להתיר מה"ט למוצאי י"ה דחמירא".
 (ד) כה"ת (ס"ק כ"ו).
 4. משום טירחא.
 (א) ערה"ש (סעי' כ"ד) – "וזה שלא התירו להציל משבת למוצאי יום הכיפורים משום דלא רצו הטורח של שבת על מוצאי יום הכיפורים משא"כ יום הכיפורים הוי אורחא דמילתא".
 (ב) תורת שבת (ס"ק י"א) – "כתב המג"א הטעם דבשבת החמור לא רצו להתיר למוצאי יו"כ, ולפ"ז אם חל יו"כ בשבת אסור להציל למוצאי יו"כ. ואין נראה לע"ד, דבירושלמי פי"ו נאמר הטעם מפני הסכנה, ומי זה יאסור דבר בשבת במקום חשש סכנה, עי' בס"ח ושכ"ט ותרי"ז ותרי"ח, אבל הטעם הוא דאסור לטרוח משבת ליו"כ, היינו למוצאי יו"כ שחל ביום א' כמ"ש רש"י, ובגמרא דקי"ז איירי בזמן שקידשו ע"פ ראיית הלכנה, והטעם משום שיכול לטרוח ולייתא ביו"כ עצמו, כי היכא דשרי בקניבת ירק, אבל אם חל יו"כ בשבת י"ל דשרי".
 5. ציץ אליעזר (חכ"ב סי' כ"ה) – "סימן של"ד סעי' ד' בכזאת: מצילין מיוה"כ לשבת אבל לא משבת ליוה"כ ויו"ט ולא לשבת הבאה, אבל מיוה"כ למוצאי יוה"כ מצילין מזון סעודה אחת. ומסביר המשנ"ב בס"ק י"ד (ומציין בשעה"צ המקור מהמ"א) שלכן מצילין מיוה"כ למוצאי יוה"כ שהוא מפני הסכנה שיתענו עוד כשלא יזדמן להם מה לאכול. ומ"מ בשבת לא רצו להתיר מה"ט למוצאי יוה"כ דחמירא עכ"ל. ועל זה שואל כבו' דהיכן מצינו בכזאת שלא יתירו דבר בשבת בגלל חשש סכנה מפני דחמירא יותר מיוה"כ. והקושיא היא חמורה ולפלא על נו"כ השו"ע שלא העירו בזה. והנה בר"ן על הרי"ף בר"פ כל כתבי שלשם מציין המג"א בסק"ז המקור לכך עיינתי וראיתי שמראש הוא כותב הטעם לכך שמצילין מיוה"כ למוצאי יוה"כ שהוא מפני עגמת נפש בלבד ומידי דהוה אקניבת ירק דשרי, ורק לאחר מיכן הוא מזכיר מהירושלמי שכתוב בלשון שמצילין מזון סעודה אחת מפני הסכנה, וניתן איפוא לפרש שתפס אבל לעיקר הטעם בזה אליבא דידן דהוא מפני עגמת נפש, והכי ראיתי באמת בחידושי הר"ן על מס' שבת, שלא מזכיר בכלל מהטעם של "מפני הסכנה", אלא כותב הטעם שהזכירו בגמ' דידן לאסור משבת ליוה"כ, מפני דסד"א דמשבת ליוה"כ אע"ג דלצורך חול הוא שיציל דהא במוצאי יוה"כ ירעב נפשו ותאבל עליו נפשו שימתין מעונה עד שיקנה ויתקן ואפ"ה לא, כ"ש שלא יציל לצורך יו"ט עיי"ש. הרי לנו שהר"ן לא הזכיר בכאן בכלל ענין של סכנה בכך, אלא כתב רק הטעם של עגמת נפש שירעב נפשו וכו'. ומשמע שתפס טעם זה לעיקר, אבל ולא חשש לסכנה בכך. וניתן איפוא לפרש בכזאת גם בדברי המג"א שם באשר מקודם לזה כתב רק הטעם של עגמת נפש, ורק לאחר מיכן הוסיף להזכיר גם זאת דבירושלמי משמע מפני הסכנה, וניתן על כן לפרש שסיום דבריו שמנמק דצ"ל דבשבת לא רצו להתיר מה"ט למוצאי יוה"כ דחמירא מוסב על הטעם והנימוק העיקרי שכתב בראשית דבריו שהוא מפני עגמת נפש, ושסכנה ממשית אין בכך. אבל על המשנה ברורה שהזכיר בדבריו רק הנימוק על מפני הסכנה שיתענו עוד, תיקשו שפיר קושית כבו' דא"כ מדוע לא התירו משום כך גם משבת למוצאי יוה"כ. ובפרט שהמדובר לא בעשיית מלאכה דאורייתא. ומצאתי בספר תורת שבת ... ועוד יעוין בספר שבת של מי על מס' שבת ד' קי"ז שמתלבט בזה בסוגין דגמרא שם והירושלמי. ורוצה להעמיד דסוגין דידן מיירי ליוה"כ עצמו להאכיל לתינוקות דקא סלקא דעתין דלישרי קמ"ל דאסור, אבל לעולם למוצאי יוה"כ שרי, ושזין לטובה גמרינן והירושלמי ע"כ. עיי"ש".

יב] שיעור סעודה - סעיף ה'.

א. אדם.

1. כשיעור אדם בינוני, אפילו רעבתן – מחבר (סעי' ה'), גר"ז (סעי' ה'), מ"ב (ס"ק ט"ו), "דלא חלקו חכמים בשיעור ג"ס בין להקל בין להחמיר", ערה"ש (סעי' כ"ד), כה"ת (ס"ק כ"ז), קצות השלחן (סי' קמ"א סעי' א'), ששכ"ה (פרק מ"א הע' י"ט [דפוח"ח, הע' כ'], הע' כ' [דפוח"ח, הע' כ"א]).
2. לרעבתן כמזונו – גר"א (על סעי' ה'), "מצילין כו'. ירוש' שם וגירסתינו לרעבתן כמזונו ע"ש", מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ו'), תורת שבת (סעי' ה', ס"ק י"ב).

ב. מאכל שאינו ראוי להם.

1. מחמיר – פתח הדביר (ס"ק ד'), תורת שבת (ס"ק י"ב), "הת"ש ... א"נ לע"ד, דבמשנה בשבת דקי"ז נאמר הראוי לאדם לאדם".
2. מראי מקומות – תוס' שבת (ס"ק י"א, ויש להסתפק"), כה"ת (ס"ק כ"ח).

ג. בהמה.

1. מה שדרכה לאכול – קצות השלחן (סי' קמ"א ס"ק ד'), "ושיעור סעודה לבהמה, לא מסתבר דחשבינן כשיעור שדרך בהמה בינונית לאכול וכמו שחושבין לכל אדם בבינונית, דשאני בהמה שאם לא תאכל כפי רגילותה יהי צעב"ח, וכמ"ש החו"י (סו"ס קצ"ו)

דלענין צער חמור בהמה מאדם משום אדם שהוא בר דעת יכול להבליג על צערו, ע"כ נראה דמצילין לכל בהמה לפי מה שדרכה לאכול בכל יום, ואם אוכלת מעט מצילין מעט אע"פ שהוא פחות משיעור בינונית, דלא אמרו בבהמה שיעור בינונית"), פסקי תשובות (אות ב').

2. מראי מקומות – ששכ"ה (פרק מ"א הע' ב' [דפו"ח, הע' כ']).

(א) יש לדון: לפי מה שכתבתי לעיל בדעת המ"ב, שהצלת מזון לבהמתו נכלל בהצלת עצמו, ואין דין חדש של הצלת מזון לבהמתו. וכיון הצלת מזון לעצמו יכול להציל רק מזון בינוני, ה"ה מזון בהמתו. [וקצות השלחן הוי לשיטתו].

יג) מצילין בפעם אחת - סעיף ו'.

א. משנה (דף קכ.) – "מצילין סל מלא ככרות אע"פ שיש בו מאה סעודות ועיגול של דבילה וחבית של יין".

1. גמרא (שם) – "והא תנא ליה. רישא ג' סעודות ותו לא. אמר רב הונא לא קשיא כאן בבא להציל כאן בבא לקפל, בא להציל מציל את כולן בא לקפל אינו מקפל אלא מזון ג' סעודות. ר' אבא בר זבדא אמר רב אידי ואידי בבא לקפל ולא קשיא כאן לאותה חצר כאן לחצר אחרת. בעי רב הונא בריה דרב יהושע פירש טליתו וקיפל והניח וקיפל להציל דמי או כבא לקפל דמי ... ש"מ כבא להציל דמי ושפיר דמי".

ב. להניח הרבה כלים מלאים תוך הטלית ולהוציאם בבת א': ראשונים.

1. מחמיר, אלא במביא כלים מלאים ומערן בתוך הטלית ואח"כ מוציא הטלית מלאה אוכלין – רמב"ן (ריש דף קכ.), "ובעיא דרב הונא בריה דר' יהושע היא מעין שתיהן שלא הציל הכלים בתוך טליתו אלא שפכן והניח האוכלין שבשנים או שלשה כלים בתוך טליתו והצילין", מ"מ (פרק כ"ג הל' כ"ג), "ופירשו בתוס' שהביא כלים הרבה וקפל טליתו עליהן והוציא הטלית מקופל על הכלים המלאים. אבל הרמב"ן ז"ל פירש שזה אסור הוא כיון שהמזון בכלים מוחלקין ולא התירו אלא במביא כלים מלאים ומערן בתוך הטלית ואח"כ הוציא הטלית מלאה אוכלין וכ"נ מדברי רבינו ועיקר".

2. מראי מקומות – תוס' (דף יט: ד"ה וחד), רשב"א (דף קכ.), ר"ן (דף מה. ד"ה הלכך, "ונראה מדברי רבותינו בעלי התוס' ז"ל שאפילו קפל והניח כלים הרבה תוך כלי אחד כבא להציל דמי ושרי אבל מדברי רש"י ז"ל נראה דדוקא כששופך מה שבאותן הכלים לתוך כלי אחד הוא דשרי אבל במוציא כלים הרבה אע"פ שהן מקופלין בתוך כלי אחד כבא [לקפל] דמי ואסור").

ג. להניח הרבה כלים מלאים תוך הטלית ולהוציאם בבת א': פוסקים.

1. מחמיר, אלא במביא כלים מלאים ומערן בתוך הטלית ואח"כ מוציא הטלית מלאה אוכלין – מג"א (ס"ק ח'), "אבל להניח הרבה כלים מלאים תוך הטלית ולהוציאם בבת א' אסור כיון שהם כלים מחולקים (מ"מ ור"ן)", תוס' שבת (ס"ק י"ב), תפארת ישראל (פרק ט"ז אות ט"ז), גר"ז (סעי' ו'), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' ח'), מ"ב (ס"ק ט"ז), "אבל להניח הרבה כלים מלאים תוך הטלית ולהוציאם בבת אחת אסור כיון שהם כלים מחולקים", ערה"ש (סעי' כ"ה), תורת שבת (סעי' ו'), כה"ח (ס"ק ל"א), קצות השלחן (סי' קמ"א סעי' ב'), חוט שני (ח"ב פרק ל"ה ס"ק ג' אות ט', עמ' רל"ז).

2. מיקל – עי' תהלה לדוד (ס"ק י'), "ועבב"י שיש מתירין ... ואפשר שיש לסמוך ע"ז לדידן שכתב האו"ה לדעת הספ"ת דכיון דל"ל רה"ר מותר להציל כל דבר".

3. מראי מקומות – מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ז').

(א) תורת שבת (ס"ק י"ג) – "ונלע"ד דבשני כלים דנקט לאו דוקא, דה"ה אם הציל בכלי אחד מזון סעודה אחת אעפ"כ יכול להציל בכלי השני אפי' מאה סעודות, ואפי' בכלי השלישי י"ל דמצי להציל מאה סעודות בבת אחת".

(ב) חזו"א (או"ח סי' ס' סוף ס"ק א') – "וכלים בתוך כלי אסור להוציא אף אם היו מונחים כן קדם הדליקה".

(ג) חוט שני (ח"ב פרק ל"ה ס"ק ג' סוף אות ט', עמ' רל"ז) – "ונראה דהכי נמי אם המאכלים מונחים בתוך שקיות ניילון חשיב כלים נפרדים".

(ד) לכאורה יש לחלק: שאם האוכל נשאר בתוך הכלי גם בזמן האכילה, ה"ז כמו קליפה. למשל, פחית של קפה או שקית של פרוסות לחם. אמנם כשמשמש בהכלי כדי להעביר ממקום למקום, יש לדון.

ד. הטעם.

1. נראה ככמה הוצאות – ערה"ש (סעי' כ"ה), "אבל להעמיד הכלים בהטלית ולנושאן ביחד אסור כיון שהם בכלים נפרדים נחשבים ככמה משאות", הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק מ"א הע' כ"ז [דפו"ח, הע' כ"ט]), מילואים, שולחן שלמה ס"ק ה', "וצריכים לומר שכשמוציא בכלים נפרדים הרי זה נראה ככמה הוצאות".

2. מראי מקומות – ששכ"ה (פרק מ"א הע' כ"ז [דפו"ח, הע' כ"ט]).

יד) הצלת כלי תשמישו - סעיף ז'.

א. משנה (דף קכ.) – "מצילין ... ולשם מוציא כל כלי תשמישו".

1. כגון כוסות וקיתוניות – רש"י (שם ד"ה כל), מחבר (סעי' ז'), פוסקים.

ב. כלי שתיה.

1. יכול להציל בכמות מספיקה לצורך כל היום – תוס' שבת (ס"ק י"ג), מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ח'), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' ט'), בה"ל (סעי' ז' ד"ה כלי), ערה"ש (סעי' כ"ו), כה"ח (ס"ק ל"ב), ששכ"ה (פרק מ"א סעי' ז' [דפו"ח, סעי' ז']).

2. מראי מקומות – הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ו', "וצ"ע").

ג. מוטות, כסאות, שלחנות.

1. יכול להציל.

(א) שיטה לר"ן (דף קכ. ד"ה מתני') – "כלי תשמישו. פי' כגון מטתו ושלחנו וכל דבר שצריך לו לשבת לשכב עליו ולישב עליו ולאכול עליו".

(1) לכאורה דוקא 'מטתו' בזמן שלהם, שעשוי לשכב ולישב עליו בשעת אכילה.

(ב) תורת שבת (ס"ק י"ד) – "דמ"ש רש"י כגון כוסות וקיתוניות היינו לדוגמא, אבל אם הוא צריך לספסל ומטה נמי יכול להציל, דמה בין זה למלבושים דס"ח, וגם ברמב"ם פכ"ג ה"כ נכתב וכלים שצריך להשתמש בהם בשבת, מבלי להזכיר דבר מצורך סעודה, וגם בסמ"ג ובמרדכי ובר"ן לא כתוב רק כלי תשמישו הצריכים לו באותו יום".

(ג) הגר"ש זצ"ל (הערות במסכת שבת דף קכ. ד"ה כלי).

(ד) עי' הגר"א בנבצל שליט"א (ביצחק יקרא על מ"ב ס"ק י"ז) – "אולי רשאי להציל שלחן וכסאות ומטות לאכילה ולשינה".

טו] לבישת בגדים - סעיף ח'.

א. משנה (דף קכ.) – "ולובש כל מה שיכול ללבוש ועוטף כל מה שיכול לעטוף. ר' יוסי אומר י"ח כלים וחוזר ולובש ומוציא".

1. גמרא (שם) – "ת"ר לובש מוציא ופושט וחוזר ולובש ומוציא ופושט ואפילו כל היום כולו דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר שמנה עשר כלים ואלו הם שמנה עשר כלים מקטורן אונקלי ופונדא קלבוס של פשתן וחלוק ואפיליות ומעפורת ושני ספרקין ושני מנעלים ושני אנפילאות וב' פרגד וחגור שבמתניו וכובע שבראשו וסודר שבצוארו".

ב. להוציא מלבושים בידו.

1. מותר מה שצריך לאותו יום – א"ר (ס"ק ה'), פמ"ג (מש"ז ס"ק ה'), נזר ישראל (סי' י"ב ס"ק י'), מ"ב (ס"ק י"ח), "ואה"נ דלהוציא מלבושים בידו אין מותר כ"א מה שצריך לו לאותו יום כאוכלין ומשקין", קצות השלחן (סי' קמ"א ס"ק ט'), ששכ"ה (פרק מ"א סעי' ט' [דפו"ח, סעי' ט']), ארחות שבת (פרק ל"ב סעי' ט"ז אות ב').

2. מראי מקומות – הגרש"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ו', "וצ"ע").

ג. פושט חוזר ולובש.

1. מיקל – מ"מ (פרק כ"ג הל' כ'), מחבר (סעי' ח', סי' ש"א סעי' מ"ד), א"ר (ס"ק ה'), "ולעיל סי' ש"א סעיף מ"ד פסק בסתם כסברא ראשונה, וכן נ"ל עיקר כי כל הפוסקים שראיתי פסקו הכי, ודעת הרמב"ם [פכ"ג ה"כ] שהביא ב"י יחידאה הוא. ועוד נ"ל שאפשר שגם הרמב"ם מודה לזה", גר"א (סי' ש"א סעי' מ"ד), ח"א (כלל מ"ה סעי' ד'), גר"ז (סעי' י'), שו"א ומשיב (קמא ח"ב סי' א'), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' י'), מ"ב (ס"ק י"ט, בה"ל סי' ש"א סעי' מ"ד ד"ה ופושט), פתחי תשובה (על סעי' ח'), תורת שבת (סעי' ח'), קצות השלחן (סי' קמ"א סעי' י' [דפו"ח, סעי' י']), ששכ"ה (פרק מ"א סעי' ט"ז אות ב').

2. מראי מקומות – ערה"ש (סעי' כ"ו, סי' ש"א סעי' ק"ו).

(א) הגרש"א זצ"ל (ששכ"ה פרק י"ח הע' ל"ב [דפו"ח, הע' ל"ב], שולחן שלמה סי' ש"א ס"ק ל"ה) – "לובש כל מה שיכול ללבוש. אמנם מהמגן אברהם סי' של"ד ס"ק י"ד נראה דאין להתיר טפי מדרך לבישה וכן משמע מהגר"א בסעיף ל"ו דכל מה שיכול ללבוש היינו דוקא דרך לבישה, ואפי"ה שפיר הוצרכו לאשמועין דלובש כל מה שיכול ללבוש כיון דהצלה מדליקה חמור יותר ואסור באוכלין ובמשקין - עיין סי' של"ד מ"ב ס"ק כ"ה".

(ב) הגר"א בנבצל שליט"א (ביצחק יקרא על סעי' ח') – "נראה דרשאי להציל דרך מלבוש אף מעיל גשם בקיץ, ואולי לא לרשות הרבים".

טז] אומר לאחרים - סעיף ט'.

א. משנה (דף קכ.) – "ואומר לאחרים בואו והצילו לכם ואם היו פיקחין עושין עמו חשבון אחר השבת להיכן מצילין אותן לחצר המעורבת בן בתירה אומר אף לשאינה מעורבת".

1. גמרא (שם) – "חשבון מאי עבידתיה מהפקירא קזכו. אמר רב חסדא מדת חסידות שנו כאן. אמר רבא חסידי אגרא דשבתא שקלי. אלא אמר רבא הכא בירא שמים עסקינן ולא ניחא ליה דליתנהי מאחרים ובחנם נמי לא ניחא ליה דליטרח והכי קאמר ואם היו פיקחין דידעי דכה"ג לאו שכר שבת הוא עושין עמו חשבון לאחר השבת".

ב. אחרים.

1. אסור לומר להם להציל עבורו, כשיש לו ג' סעודות – מ"ב (ס"ק כ'), ששכ"ה (פרק מ"א סעי' י"א [דפו"ח, סעי' י"א]), פוסקים.

ג. אחרים להציל לעצמו: מה השיעור - ראשונים.

1. כמו הבעל הבית עצמו, רק מזון ג' סעודות וכדו'.

(א) מאירי (דף קיז: ד"ה אמר) – "ואומר לאחרים באו והצילו לכם ר"ל שהוא מפקיר להם והם מצילין לעצמן כל אחד כצורך שלש סעודות או כלי אחד מחזיק הרבה".

(ב) טור (סעי' ט').

(ג) רע"ב (פרק ט"ז משנה ד' ד"ה בואו, כדאי' בתוס' רע"א שם).

2. אין שיעור.

(א) פסקי הר"ד (דף קכ. ד"ה ואומ') – "פי' האחרים רשאים להציל לעצמן יותר מג' סעודות, דבהיתירא קא טרחי".
 (ב) ר"ן (דף מד: ד"ה ואם, חי' הר"ן ריש דף קכ.) – "וכתב הרב ר' ישעיה מטרנני ז"ל דהנך אחרים רשאים להציל אפילו כמה ואפי' בכלים הרבה דדוקא לבעל הבית הוא דחיישין דלמא אתי לכבווי אבל באחרים **ליכא למיחש שהרי הדליקה גורמת להם שיכולין לזכות מן ההפקר** דאילו כבתה הוה הכל לבעל הבית וכן נמי [דף קיז ב] נשברה לו חבית בראש גגו שיכול לומר לאחרים בואו והצילו לכם מצילין הם אפילו בכלים הרבה וכי תימא תינת בדליקה דלא אתי לכבווי מטעמא דכתיבנא אבל נשברה לו חבית בראש גגו ניוחש דאי שרינן ליה אתי לאיתויי כלים דרך רה"ר י"ל דכי חיישין להכי היינו מתוך שאדם בהול על ממונו אבל במי שזוכה מן ההפקר שאינו ממונו ליכא למיחש להכי".

ד. אחרים להציל לעצמו: מה השיעור - פוסקים.

1. כמו הבעל הבית עצמו, רק מזון ג' סעודות וכדו' – מחבר (סעי' ט'), עולת שבת (ס"ק ו'), מג"א (ס"ק י'), "מזון ג' סעודות. אבל יותר אסור (כ"פ ש"ג)", תוס' שבת (ס"ק ט"ז), חמד משה (ס"ק ב'), מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ט'), ח"א (כלל מ"ה סעי' ד'), גר"ז (סעי' ז'), נזר ישראל (סי' י"ב ס"ק י"א), מ"ב (ס"ק כ'), תורת שבת (סעי' ט'), כה"ח (ס"ק מ"ב), קצות השלחן (סי' קמ"א סעי' ד'), ששכ"ה (פרק מ"א סעי' י"א [דפו"ח, סעי' י"א]).
 (א) משום שמא יכבה – תוס' שבת (ס"ק ט"ז), מחה"ש (ס"ק י'), "כי על כל פנים אם יהיו רשאים להציל יותר יהיו טרודים, ומצד טרדא ישכחו ויכבו, ולא ישימו על לבם דאחר הכביה לא יהיו רשאים לזכות", נזר ישראל (סי' י"ב ס"ק י"א), שעה"צ (ס"ק י"א), "ובאמת טעמא דמסתבר הוא, דבזה חשובין כבעל הבית גופא דבהול וחיישין שיבא לכבות".
 (ב) משום הוצאה – עולת שבת (ס"ק ו'), "ואין להקשות דהא הטעם דאסרינן לבעת הבית להציל יותר ממזון ג' סעודות הוא משום דחיישין דלמא אתי לכבווי ובאנשים אחרים ודאי דאין לחוש לכך דאם יכבה את הדליקה אז לא יהיו רשאים לזכות בכלים ויש לומר דמשום דחיישין שלא יבאו להביא כלים דרך רה"ר להצילו בהם וכמו שכתב הר"ן בנשברה לו חבית בראש גגו ע"ש", פמ"ג (א"א ס"ק י'), "והטעם, אפשר הכי נמי ישכחו ויוציאו לרשות הרבים, ואף עתה דלית רשות הרבים יש לאסור".
 (ג) לא פלוג – גר"ז (סעי' ז'), "ואע"פ שאינם בהולים כל כך על הדליקה שיבאו לכבותה אעפ"כ לא חלקו חכמים בגזרתם".
 (ד) מראי מקומות – קצות השלחן (סי' קמ"א ס"ק ח' ד"ה כ'), "שמא יבואו לכבות, וכ"כ המחמה"ש דמצד טרדה ישכחו ויכבו, או כמ"ש הפמ"ג שמא ישכחו ויוציאו לרה"ר, או דרך מה שהתירו לבעה"ב התירו לאחרים וכמ"ש אדמו"ר".
 2. מראי מקומות – תפארת ישראל (פרק ט"ז אות י"ח), תהלה לדוד (ס"ק י"ג), שפת אמת (ריש דף קכ.), הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת דף ק"כ ד"ה במשנה).
 (א) נ"מ: לפי הגר"ז, אסור לאחרים להציל בשביל הבעל הבית יותר משיעור הצלה, אפי' במקום שלא מבקש להציל בשבילו. משא"כ לפי הח"א ומ"ב. עי' לעיל סעי' ב', שהם לשיטתו.

ה. מראי מקומות.

1. חוט שני (ח"ב פרק ל"ה ס"ק ה' ד"ה ולפי"ז, עמ' רל"ט) – "ולפי"ז הא דאיתא בשו"ע הל' השבת אבידה שם, דאם המוצא הוא עני ובעל אבידה עשיר אינו צריך לעשות לפנים משורת הדין, י"ל דהכי נמי בדליקה דאם המציל ירא שמים עני ובעל הבית עשיר אינו צריך להחזיר אף לפנים משורת הדין. המציל מן הדליקה אין בזה משום איסור של קנין בשבת כיון שאינו מתעסק במעשה הקנין אלא שנוטלו וממילא זוכה לעצמו ע"י זה".

יז] הצלה לחצר שאינו מעורבת - סעיף י'.

א. משנה (דף קכ.) – "להיכן מצילין אותן, לחצר המעורבת. בן בתירא אומר: אף לשאינה מעורבת".

ב. הלכה: מזון, כלי תשמישו.

1. מחמיר: פסק כחכמים, מצילין רק לחצר המעורבת – רמב"ם (פרק כ"ג הל' כ'), הג' מיימוניות (פרק כ"ג הל' כ' אות ס'), מ"מ (פרק כ"ג הל' כ'), טור (סעי' י'), מחבר (סעי' י'), "כל הצלה שאמרנו אינה אלא לחצר אחרת המעורבת, אבל לא לשאינה מעורבת", ב"ח (ס"ק ו'), תוס' שבת (ס"ק כ'), ח"א (כלל מ"ה סעי' ד'), גר"ז (סעי' ט'), "כל הצלה שאמרנו אינה אלא לחצר אחרת המעורבת עם חצר זו אבל לא לשאינה מעורבת", נזר ישראל (סי' י"ב סעי' י"ג), תורת שבת (סעי' י'), כה"ח (ס"ק נ'), קצות השלחן (סי' קמ"א סעי' ז').

ג. מלבושים.

1. מחמיר: מצילין רק לחצר המעורבת – ב"ח (ס"ק ו'), "ומיהו ודאי אין כך הלכה אלא ככל שאר פוסקים דאין חילוק בין מזון שלש סעודות ובין מלבושים לעולם אינו מציל אלא לחצר המעורבת", תוס' שבת (ס"ק כ').
 2. מיקל: מצילין אף לחצר שאינה מעורבת – רמ"א (סעי' י'), "ויש מקילין אף לשאינה מעורבת", פרישה ([ס"ק א', סי' ש"א ס"ק מ"ג], שעה"צ ס"ק י"ז), נחלת צבי (ס"ק י'), א"ר (ס"ק ז'), "ויש מקילין וכו'. דוקא במלבושים אבל לא באוכלין (ב"ח ס"ו, מג"א ס"ק יד) ... ולענין הלכה פסק הנחלת צבי [סק"י] ופרישה [סק"א] כסברת יש מקילין, וכן הוכחתי בסי' ש"א סק"י דעת הלבוש", ח"א (כלל מ"ה סעי' ד'), גר"ז (סעי' י'), נהר שלום (ס"ק ה'), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' י"ג), מ"ב (ס"ק כ"ו, "והנה הב"ח פסק כדעה הראשונה אבל כל האחרונים פסקו כדעה זו"), תורת שבת (סעי' י"א), כה"ח (ס"ק מ"ט, ס"ק נ'), קצות השלחן (סי' קמ"א סעי' ה'), ששכ"ה (פרק מ"א סעי' י' [דפו"ח, סעי' י']).

(א) אפילו לרה"ר – ח"א (כלל מ"ה סעי' ד'), גר"ז (סעי' י'), נהר שלום (ס"ק ה'), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' י"ג), מ"ב (ס"ק כ"ו), שעה"צ ס"ק ט"ז, כה"ח (ס"ק מ"ט, ס"ק נ'), קצות השלחן (סי' קמ"א סעי' ה'), ששכ"ה (פרק מ"א סעי' י' [דפו"ח, סעי' י']).
3. מראי מקומות – חמד משה (ס"ק א').

ד. מראי מקומות.

1. הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא חע"א עמ' מ"א טור ג') – "כתב המשנ"ב סי' של"ד ס"ק כ"ה בביאור טעם האוסרים להציל מלבושים לחצר שאינה מעורבת, ואע"פ שמוציאם דרך מלבוש, משום דחיישין שמא אגב טרדתו ישכח ויכבה. וצ"ע אמאי חיישין להאי חשש בחצר שאינה מעורבת טפי מחצר מעורבת. ואולי מש"כ המשנ"ב שמא יכבה, ל"ד הוא, ולעולם החשש הוא שמא יוציא שלא כדרך מלבוש, וכמש"כ בס"ק כ"ז שגם משום טעם זה גזרו חכמים. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: או יכבה או יוציא".

יח] הצלה לחצרו: לביתו – סעיף י"א.

א. הצלה לבית אחר שעירב עמו: ראשונים.

1. מיקל, יכול להציל מה שיחפוץ – התרומה (סי' רכ"ו, סי' רמ"ה ד"ה פסק שנינו, "ואומר אני דוקא לחצר ולמבוי הסמוכין לרה"ר. וגם אינן מקורין שאין גג עליהן ומחלף בר"ה וגם לדידהו שהיה להם ר"ה דאורייתא ולהכי אין מצילין רק כלי תשמישתו שצריך לו לאותו יום כדפירש רש"י אבל בבית חבירו יכול להציל מה שיחפוץ ובלבד שיהיה לשם עירוב כיון שיש גג. ועוד שאין לנו ר"ה גמורה וליכא למיגזר לאיסורא דאורייתא ולכך יציל כל מה שירצה שם"), הג' מיימוניות (פרק כ"ג הל' כ' אות מ').
2. מחמיר – רמב"ן (דף קטו. ד"ה מתני'), הו"ד בר"ן (דף מב: ד"ה והא), טור (סעי' י"א).

ב. הצלה לבית אחר שעירב עמו: פוסקים.

1. מיקל, יכול להציל מה שיחפוץ.

(א) עי' ב"ח (ס"ק ז').

(ב) שלחן עצי שטים (המכבה סי' ג').

(ג) ח"א (כלל מ"ה סעי' ד') – לשונו מובא לקמן.

(ד) נזר ישראל (סי' י"ב ס"ק ט"ו).

(ה) עי' מ"ב (ס"ק כ"ט) – "ולמעשה כיון שהוא מלתא דרבנן אפשר שיש לסמוך להקל".

(ו) ששכ"ה (פרק מ"א סעי' ו' [דפו"ח, סעי' ו']).

(ז) נשמת שבת (סי' של"ד אות ק"ו ד"ה בתוך, אות ק"י).

(ח) עי' ארחות שבת (פרק ל"ב הע' מ"ט).

2. מחמיר.

(א) מחבר (לפי כללי הפסק).

(ב) עי' גר"ז (סעי' י"א) – "ויש לחוש".

(ג) עי' קצות השלחן (סי' קמ"א סעי' ח', עי' ס"ק י"ג) – "ויש לחוש. [וי"ל כוונתו במש"כ לחוש לדברי האוסרין היינו באם יש לו ברירה להציל לחצר אחר באותו בית דזה מותר לכו"ע]".

3. שעת הדחק.

(א) כה"ח (ס"ק נ"ד) – "דכל היכא שכותב הש"ע יש מתירין ויש אוסרין דדעתו לפסוק כדעת האוסרים ורק **בשעת הדחק** יש לסמוך אמתירין".

(ב) עי' פסקי תשובות (דפו"ח, אות א' ד"ה ואם).

ג. להציל לחצרו שלו [שהדליקה בה].

1. מיקל, לכו"ע.

(א) ט"ז (ס"ק ח', עי' סי' של"ה ס"ק ב') – "ונ"ל טעמו דלחצר שלו שהוא קרוב לו מסתמא אין לו טורח כ"כ כמו לרשות חבירו".

(ב) תוס' שבת (ס"ק כ"א).

(ג) א"ר (ס"ק ט') – "והט"ז [שם] כתב דבחצר שלו אין טורח כל כך לחוש שיטרד ויכבה, ומשמע דס"ל לדינא להתיר בחצר שלו, וכ"כ בסי' של"ה [סק"ב]".

(ד) ח"א (כלל מ"ה סעי' ד') – "אבל אם מציל לחצרו, אף על פי שהוא מגולה, מכל מקום כיון שאין אחרים דרים בו, או כשמציל לבית חבירו שעירב עמו, כיון שאינו דומה כלל לרשות הרבים שהרי הוא מקורה, מותר להציל שם כל מה שירצה מדברים המותרים לטלטל".

(ה) גר"ז (סעי' י"א).

2. מחמיר.

(א) תורת שבת (ס"ק י"ז) – "דבהצלה לחצר עצמה שהדליקה בו יש לגזור ביותר שמא יכבה, לפי שבכל עת הוא אצל הדליקה ... משא"כ אם מציל לחצר אחרת".

3. בדעת המחמירים, יש להחמיר.

(א) מחבר (סעי' י"א, ב"י ס"ק י"א).

(ב) חמד משה (ס"ק ה') – "בט"ז סק"ח אלא ודאי וכו' דבר תימא הוא זה".

- (ג) עי' נהר שלום (ס"ק ו') – "דאין זה מוכרח".
 (ד) מ"ב (ס"ק כ"ט, שעה"צ ס"ק י"ט, עי' סי' של"ה ס"ק ז') – "ומה לי אם החצר הוא של רבים או חצר שלו".
 (ה) כה"ח (ס"ק נ"א, ס"ק נ"ג).
 (ו) נשמת שבת (סי' של"ד אות ק"י).
 4. מראי מקומות – ערה"ש (סעי' ל'), קצות השלחן (סי' קמ"א סעי' ח').

ד. באותו בית: מחדר לחדר.

1. מיקל, לכו"ע – שלטי גבורים (דף מד: אות ב'), א"ר (ס"ק ט'), "ובשלטי גבורים [שם] כתב דביתו ממש מחדר לחדר יכול להציל", נהר שלום (ס"ק ו'), "בבית עצמו שנפלה הדליקה נר' דודאי שרי להציל מחדר לחדר אפי' טובא", מ"ב (ס"ק כ"ח, "שמותר להוציא מחדר לחדר לכו"ע ולא גזרו בזה"), כה"ח (ס"ק נ"ב), קצות השלחן (סי' קמ"א סעי' ח'), נשמת שבת (סי' של"ד אות ק"ו ד"ה באותה), ארחות שבת (פרק ל"ב סעי' י"ט), פסקי תשובות (דפו"ח, אות א' ד"ה ואם).
 (א) לפי"ז לס' התרומה, ה"ה מוקצה – מגילת ספר (סי' כ"ח ס"ק ג' ד"ה גם).

ה. מקרים: הלכה - לפי המ"ב.

1. באותו בית: מחדר לחדר - מיקל.
 2. מביתו לחצרו [הגם שאינו מקורה], מהבית לבית חבירו [שהוא מקורה] - אפשר להקל.
 3. מביתו או חצירו לחצר משותפת או לחצר אחרת או לרחוב [וכולם אינו מקורים] - מחמיר, צריך הכללים של המשניות.
 4. חזו"א (או"ח סי' ס' ס"ק א' ד"ה ואותה) – "ואותה חצר שהתיר ראב"ז היינו שיש פנה בחצר מבטחת את ההצלה ודעתו להשאיר שם את המוצלין, אבל פנה שהיא בסכנת הדליקה ואינו מניח שם רק בשביל להחזיר ולהבריח משם למקום ההצלה, לכו"ע אין איסור בטלטול הראשון וכמש"כ לעיל, וכן חצר שלו שהזכיר בשו"ע היינו שיש בה פנה מובטחת מן הדליקה".

ו. נפל נר דלוק על המפה ויש חשש דליקה, האם מותר לטלטל הנר ולהעבירו למקום אחר.

1. מחמיר.
 (א) עי' נשמת שבת (סי' של"ד אות ע"ה) – "אסור ... ואם הדבר דחוק יש להקל".
 (ב) הו"ד בפרי הגן (עמ' מ"ו) – "נשמת שבת ... אולם בודאי דבאופן שיש עצה לעשותו באופן היתר דהיינו כלאחר יד דאסור לעבור אאיסור טלטול".
 (1) יש לדון אם זה נכון.
 2. מיקל.
 (א) ששכ"ה (פרק מ"א סעי' י"ז [דפו"ח, סעי' י"ז], הע' ס' [דפו"ח, הע' ס"ד]) – "נר דלוק שנפל על המפה ... קיים חשש לדליקה, מותר גם לטלטל את הנר ולהעבירו למקום אחר [מהא דסי' שלד סעי' ב ובמ"ב ס"ק ז ונג]".
 (ב) מגילת ספר (סי' כ"ח ס"ק ג' ד"ה גם) – "נראה דגם במפנה מחדר לחדר דבזה לא חששו שיהיה בהול יש להתיר גם כשמטלטל מוקצה, ולפ"ז גם אם נפל נר על שולחן ויש חשש דליקה שרי לטלטל את הנר ולהעבירו למקום אחר, וכן כתב בשש"כ ... במ"ב ס"ק נ"ג".
 (1) מגילת ספר (סי' כ"ח ס"ק ג' ד"ה גם) – "וק"ו אם יש חשש של שריפת כתבי קודש שודאי מותר לו להעביר את הנר ... שהתירו טלטול מוקצה לצורך הצלת כתבי קודש".
 3. מראי מקומות – מ"ב (סי' רס"ה ס"ק ט"ז), מנוחה נכונה (פרק ג' מלאכת כבוי ד"ה נר), ארחות שבת (פרק ט"ז סעי' י"ח).
 (א) ח"א (כלל מ"ה סעי' י"א) – "נר דולק שנפל על השלחן, מותר לנער השלחן. ואפילו הניחו על השלחן מדעת ואם כן הרי השלחן בסיס לדבר איסור, מכל מקום במקום הפסד סמכינן על הפוסקים דלא הוי בסיס כיון שאין דעתו שיהיה מונח שם כל השבת".
 (ב) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק י"ב) – "יכול לפרוס עור של גדי. ועיין במשנ"ב ס"ק נ"ג שזה מוקצה ואפי"ה מותר, ומוכח דלא רק מותר להציל את המוקצה עצמו אלא רשאי גם להציל דברים אחרים ע"י דבר שהוא מוקצה, וצ"ע אם מותר גם להשתמש במוקצה, וצ"ע אם פריסת גדי נקרא רק טלטול או השתמשות".

4. הצד להקל.

- (א) לפי הנזר ישראל שהביא השלחן עצי שטים הו"ד במ"ב (ס"ק ד'), יש להקל.
 (ב) ואפילו למ"ב (שם) שכ' רק שאין למחות. אולי י"ל שהמ"ב מסכים להקל, כיון שאין חשש "שמתוך בהילתו יבוא לידי שאר מלאכות להוצאה בר"ה וכדומה".
 (1) וכ"ת שיש חשש כיבוי אחר שהוא בידו (עי' דגול מרובה על המג"א ס"ק ל"ג), ועכשיו אינו פקו"נ. א"נ במקום שלא היה חשש פקו"נ.
 (ג) עדיין י"ל: מחדר מחדר יש להקל לטלטל מוקצה, כדאי במגילת ספר (לעיל).
 (ד) וכן מוכח מהמ"ב (ס"ק נ"ג), כדאי בששכ"ה (לעיל), להקל.

יט] מצילין כתבי הקדש - סעיף י"ב.

א. משנה (דף קטו.) – "כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה, בין שקורין בהן ובין שאין קורין בהן. אף על פי שכתובים בכל לשון טעונים גניזה".

1. גמרא (שם) – "איתמר: היו כתובים תרגום או בכל לשון, רב הונא אמר: אין מצילין אותן מפני הדליקה, ורב חסדא אמר: מצילין אותן מפני הדליקה".

2. גמרא (שם) – "אמר רבי יוסי: מעשה באבא חלפתא שהלך אצל רבן גמליאל בריבי לטבריא, ומצאו שהיה יושב על שלחנו של [ר' יוחנן בן ניוזף] ובידו ספר איוב תרגום והוא קורא בו. אמר לו: זכור אני ברבן גמליאל אבי אביך שהיה עומד על גב מעלה בהר הבית, והביאו לפניו ספר איוב תרגום, ואמר לבנאי: שקעו תחת הנדבך. אף הוא צוה עליו וגנזו. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: עריבה של טיט כפו עליו. אמר רבי: שתי תשובות בדבר, חדא וכי טיט בהר הבית מניין. ועוד: וכי מותר לאבדן ביד. אלא: מניחן במקום התורפה, והן מרקיבין מאליהן".

(א) אבא חלפתא: איך קראו בשמו, מצד כיבוד אב ואם - עי' יו"ד סי' ר"מ סעי' ב', לשיטות ומראי מקומות.

ב. משנה (שבת דף קטו.) – "אף על פי שכתובים בכל לשון טעונים גניזה. ומפני מה אין קורין בהם, מפני ביטול בית המדרש".

1. רש"י (שבת דף קטו. ד"ה בין) – "ורבינו הלוי אמר: דאפילו יחידים אין קורין בהן, כדקתני טעמא משום ביטול בית המדרש, דמשכי לבא, ובשבת היו דורשין דרשה לבעלי בתים שעסוקין במלאכה כל ימות החול, ובתוך הדרשה היו מורין להן הלכות איסור והיתר, וטוב להן לשמוע מלקרות בכתובים".

2. בית אפרים (או"ח סי' ס"ח ד"ה ומעתה) – "ומעתה הדבר פשוט שאין מקום לקושית כ"ת כלל דודאי מגילה לא עדיפה מק"ש והמבטל מלימוד משנה והתלמוד לקרות בנביאים וכתובים בכלל ביטול ת"ת הוא ומכ"ש קריאת מגילה אי לאו משום חביבות מצוה בשעתא ופרסומי ניסא וזהו שאמרו של בית רבי שהם היו לומדים משנה וגמ' ותורתם אומנתם ואפילו לתפלה ולשאר מצות דרבנן א"צ להפסיק ומכ"ש שאין להם להפסיק לקרות במקרא ואפ"ה היו מבטלין לשמוע מקרא מגילה שכך קיימו וקיבלו עליהם עפ"י מרדכי ואסתר שאמרו ברוה"ק להפסיק אפילו מעבודה וק"ו מת"ת וכן בירושלמי פ"ב דמגילה מכאן לבית הוועד שיהא בטל ובית הוועד הוא מקום שהישיבה קבוע שם כדאיתא בר"ה וכמה דוכתי ונראה דאפילו בלימוד נביאים וכתובים בדרשות המקראות הוי ביטול לגבי לימוד משנה וגמרא ומכ"ש בקריאה בעלמא ומשנה מפורשת בפ' כל כתבי שאין קורין בכתובים בשבת מפני ביטול בית המדרש ופרש"י שם לפי שבתוך הדרש היו מורים להם ה' איסור והיתר וטוב להם לשמוע מלקרות בכתובים ואמרינן התם דף קט"ז ע"ב אע"פ שאמרו אין קורין בהם אבל שוין בהם ודורשין בהם אלמא דבקריאה בעלמא ודאי ביטול בית המדרש הוא".

3. קדימות של סדר לימוד התורה: ביטול תורה באיכות - עי' יו"ד סי' רמ"ו סעי' י"ח, לשיטות ומראי מקומות.

ג. ספר שאין קורין בו: צריך גניזה או נשאר במקום תורפה.

1. תורפה: מה הפשט.

(א) פי', גילוי והפקר – רש"י (דף קטו. ד"ה התרופה, "גלוי והפקר"), אולי הרמ"א (סעי' י"ב, "פירוש מקום מגולה והפקר").
(ב) היינו גניזה היינו תורפה, כיון דלא שליט אוירא – חזו"א (או"ח סי' ס' ס"ק ט"ו, יו"ד סי' קס"ד ס"ק א', ידים סי' ח' ס"ק ט"ז, "היינו שכל גניזה הוא תורפה כיון דלא שליט אוירה").

2. במקום תרופה – מ"ב (ס"ק ל"ג, שעה"צ ס"ק ל', לשונו מובא לקמן).

3. מראי מקומות – מטה יהודה (ס"ק ד', "וצ"ע"), תהלה לדוד (ס"ק כ', "וצע"ג"), שבת של מי (דף קטו.), אג"מ (או"ח ח"א סי' ו' ד"ה ומה, ח"ד סי' ח' אות ב' ד"ה ומה), פירות תאנה (דף קטו. ד"ה אלא), משמרת המועד (עמ' ק"כ).

(א) שעה"צ (ס"ק ל') – "ותמיה לי הא מוכח בגמרא קט"ו ע"א דאפילו לר"ה דלא ניתנו לקרות בהן ג"כ טעונים גניזה ואף דבברייא סבר רבי דמניחן במקום התורפה וכו' הא קי"ל דסתמא במתניתין ומחלוקת בברייא הלכה כסתם מתניתין וצ"ע ואחד מחכמי הזמן תירץ משום דרבי הוא מכריע עי"ש בגמרא".

(ב) אחיעזר (ח"ב סי' מ"ח סוף אות ב') – "וצ"ע בכל כתבי שם דאמר רבי וכי מותר לאבדן ביד אלא מניחן במקום התורפה הא כשיניחן במקום התורפה כדי לכלותן יראה בזיון לזמן מרובה".

ד. יש ב' דינים: קדושה ובזיון.

1. גמרא (שבת דף קטו:) – "אליבא דמאן דאמר לא ניתנו לקרות בהן. רב הונא אמר: אין מצילין, דהא לא ניתנו לקרות בהן, רב חסדא אמר: מצילין, משום בזיון כתבי הקדש".

(א) ב"ה (ברוך השם) בראש הדף.

(ב) שם שמים בלע"ז על כסף: האם מותר ליכנס עמהם לבית הכסא.

2. עי' יו"ד סי' רע"ו, לשיטות ומראי מקומות.

ה. חידושי תורה.

1. ג"כ הוי כתבי הקדש – הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ח', "ולהלכה גם ספרי ש"ס ושו"ע וכל חידו"ת, אך צ"ע כמה הוא הגבול אטו פסוק אחד נמי או תפילת בריך שמיה סגי").

2. ברכות ותפילות לא ניתנו ליכתב – יעב"ץ (ס' לוח ארש הקדמה עמ' 26 הע' ע"ז).

ו. קדימות בהצלה.

1. הצלת המת קודם – מג"א (סוף ס"ק ל"א), א"ר (ס"ק י'), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' י"ח), מ"ב (ס"ק ל', ס"ק ס"ח), בה"ח (ס"ק נ"ה).
- (א) הגדר, ע"י לקמן.
2. ס"ת קודם לשאר ספרים – קיצור שו"ע (סי' פ"ה סעי' ז'), ערה"ש (סעי' ל"ד).
3. תורה קודם לנביאים – חוט שני (ח"ב פרק ל"ה ס"ק ג' אות י"ג, עמ' רל"ז).
4. תורה שבכתב קודם לתורה שבעל פה.
- (א) ס"ת (סי' תתנ"ח), "כשיש דליקה בחול או אפי' בשבת יעסוק להוציא קטנים או חולים וזקנים מן הבית לפקוח נפש ואח"כ יציל תורה שבכתב ואח"כ תורה שבע"פ וחלוף הדברים בלומדי תורה בעלי תלמוד קודמין לבעלי מקרא לפי שהם מלמדים לעשות מצות. ודוקא כשהן שוים ביראת שמים ואם יש בידם משנה ותלמוד מושכרים או שאולין יציל תחלה תורה שבכתב ואל יחוש להפסד שלו".
- (ב) הו"ד בפוסקים – מג"א (ס"ק ט"ו), א"ר (ס"ק י'), תוס' שבת (ס"ק כ"ב), באר היטב (ס"ק י"א), פמ"ג (א"א ס"ק ט"ו), גר"ז (סעי' י"ד), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' י"ח), מ"ב (ס"ק ל'), ערה"ש (סעי' ל"ד), כה"ח (ס"ק נ"ה), קצות השלחן (סי' קמ"א סעי' י"א), ששכ"ה (פרק מ"א הע' מ"א [דפוח"ח, הע' מ"ד]).
- (ג) אפילו יצטרך לשלם – א"ר (ס"ק י'), באר היטב (ס"ק י"א), פמ"ג (א"א ס"ק ט"ו), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' י"ח), מ"ב (ס"ק ל'), כה"ח (ס"ק נ"ה).

ז. הצלת המת קודם.

1. הצלת מת גוי משריפה בשבת.
- (א) הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ח עמ' ק"ג טור ב') – "שאלה: כתב המ"ב (סי' של"ד סק"ל) מהא"ר בשם ספר חסידים, דהצלת המת קודם לספרים, ושוב חזר ע"ז בשמו בס"ק פ"ח וז"ל: ומת וספרים [ואין] סיפוק להציל שניהם, מת קודם, עכ"ל. ויש להסתפק האם דין זה מיירי דוקא במת ישראל או גם במת גוי, וצדדי הספק דהנה ברמב"ן (דברים פכ"א פכ"ב) עה"פ 'לא תלין נבלתו על העץ כי קללת אלקים תלוי' וגו', כתב וז"ל: ומן הלאו הזה קבר יהושע מלכי כנען ביום, אע"פ שאין בתלייתו הקלקלה וכו', אבל היה בהם משום טומאת הארץ, או שחשש לקללת אלקים מן המשל של שני האחים כאשר פירשתי, עכ"ל. הנה משמע מדבריו דיש מצות קבורה גם בגוי, וא"כ לכאול' לפי"ז יש מקום לדון גם לענין הצלה מן הדליקה. תשובה [בע"פ]: מת גוי ה"ה כבהמה לענין הצלתו, ולא קאי הרמב"ן מדינא אלא משום ענינא כמבואר בדבריו הנ"ל".
2. הצלת מת שאינו שומר תומ"צ משריפה בשבת.
- (א) הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ח עמ' ק"ג טור ב') – "שאלה: באותו ענין, מה דינו של מת שאינו שומר תו"מ, האם צריך לדקדק בדינו כמבואר בסי' שכ"ט במ"ב סק"ט [וז"ל: ישראל בעל עבירות לתיאבון, כ"ז שאין כופר בתורה נראה דמחללין עליו שבת כדי להצילו, אבל אם הוא להכעיס אסור להצילו אף בחול, וכ"ש דאסור לחלל עליו שבת בפיקוח נפש או בשאר רפואה, עכ"ל]. תשובה [בע"פ]: יש לחוש שמא הוא בכלל תינוק שנשבה, וכמבואר בחזו"א (יו"ד סי' ב' סק"ח שכתב שרבים מהם נחשבים כאנוסים וכתינוקות שנשבו שמצווים אנו להחיותם, יעו"ש)".

ח. תנ"ך שלא בדיו: לקרות בהם.

1. מחמיר.
- (א) מג"א (ס"ק י"ח) – "אבל בסם ובסיקרא לא ניתן לכתוב אפי' בזמן הזה משום דבקל יכול לקנו' דיו כמו סם וסיקרא".
- (ב) תוס' שבת (ס"ק כ"ז).
- (ג) מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ט"ו).
- (ד) גר"ז (סעי' י"ב) – "אבל מכל מקום אסור לכתבם במיני צבעונים אפילו בזמן הזה מפני שבקל יוכל לקנות דיו כמו מיני צבעונים ואם נכתבו אסור לקרות בהם אפילו בחול".
- (ה) נזר ישראל (סי' י"ב סעי' ט"ו).
- (ו) מ"ב (ס"ק ל"ב, ס"ק ל"ח) – "אבל אם היו כתובים התנ"ך בלשה"ק לא הותר לקרות בהן אם היו כתובים שלא בדיו דמדינא צריך לכתוב תנ"ך בלשון הקודש ובדיו ונהי דהותר שאר לשון משום עת לעשות לה' כנ"ל אבל לשנות מדיו לא הותר דקל להשיג דיו [מ"א בסי"ג]".
- (ז) ערה"ש (סעי' ל"ה) – "אבל לא כשנכתב בסם וסיקרא שהרי דיו מצוי ויכול לכתוב בדיו וכן נראה עיקר לדינא [מג"א סקי"ח]".
- (ח) תהלה לדוד (ס"ק כ"ב).
- (1) דוקא על קלף – שעה"צ (ס"ק ל"ז, "ודע, דהאליה רבה פליג אעיקר דינא דמגן אברהם וסבירא לה דהאידינא שהתירו משום עת לעשות אין נפקא מיניה בין כתיבה בדיו או בסם וסיקרא [וכתב דמלשון השולחן ערוך בסעיף י"ב לא משמע כוותיה דהמגן אברהם. ונראה לי לתרץ, דהשולחן ערוך מיירי היכי דנכתבת או נדפסת על נייר, ומסתברא דבזה גם המגן אברהם מודה דקורין בה בכל גווני הואיל דבלאו הכי מקילינן משום עת לעשות, והוא מיירי רק היכי דנכתבת על קלף]").
2. מיקל.
- (א) א"ר (ס"ק י"א, ס"ק י"ב) – "פירש מג"א [ס"ק יח] דוקא כשכתב בכל לשון, אבל בלשון הקודש ובסם ובסיקרא אין קורין בהו ע"כ. ומשמעות הש"ע ולבוש אינו כן, וכן בשלטי גיבורים [מג ע"א ד"ה ואם] משמע דקורין בהו האידינא".
- (ב) תורת שבת (ס"ק כ"א).

ג) עי' חזו"א (או"ח סי' ס' ס"ק י"ד ד"ה והיה, יו"ד סי' קס"ז ס"ק י"ג, ידיים סי' ח' ס"ק ט"ו) – "והיה נראה דא"צ להדר לכתוב ס"ת נ"ך בהכשר, אף במקום שאפשר לו להטריח, כגון שכותב ס"ת על הקלף כדינו וכותבו בסם שאין כאן איסור כיון שרשאי לכתוב מגלה, ולכתוב על הנייר ובמקום שיש ס"ת קמץ אנו קורין בחומשין, א"כ לא אכפת לן אם יכתוב בסם וסיקרא, אבל במ"ב בשעה צ"ס של"ד אות ל"ז כ' בשם מ"א דאם כתובה כדין ופוסלה בדבר שבשביל זה לא היו מקילין האידנא דאין אנו דחוקין בדבר ההוא כמו כותב בסיקרא במקום דיו, פסול גם לדידן ואין קורין בה, אמנם כ' דהא"ר חולק על המ"א דכיון דשרי בכל פסול שרי גם בכתובה בסיקרא".

3. כתב או לשון אחר: מיקל – פמ"ג (א"א ס"ק י"ח), מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ט"ו), גר"ז (סעי' י"ב), "במה דברים אמורים כשנכתבו בכתב אשורית ולשון הקודש אבל בכתב או לשון אחר מותר לכתבם אפילו במיני צבעונים וקורין בהם ומצילין אותם"), שעה צ"ס (ס"ק ל"ז, "אבל אם כתבה בשאר לשון, אז בין במגילה ובין שאר כתבי הקודש נתן לקרות בה ומצילין אותה מפני הדלקה גם כן, דהואיל שכתובה בלשון אחר אין בה קפידא לענין דיו [פרי מגדים בביאור דברי המגן אברהם]), כה"ת (ס"ק נ"ט, ס"ק ע"ג).

א) תלוי אם כתב אחר או לשון אחר – נזר ישראל (סי' י"ב סעי' ט"ו).

ב) חזו"א (או"ח סי' ס' ריש ס"ק י"ד, יו"ד סי' קס"ז ס"ק י"ג, ידיים סי' ח' ס"ק ט"ו) – "נמצא לדינא אם יש הכרח לכתוב ס"ת נו"ך בשאר לשון לאינם מכירים בלה"ק ואפשר להם לכתוב בסופר כשר על הספר בדיו, צריך לכתבו כדת של תורה, וצריך לכתוב ספר שלם, ואם משום עת לעשות צריך לכתוב מגלה אין לדקדק בקלף ודיו ואף לא בסופר ומותר בדפוס, אבל אפשר דצריך לדקדק בלה"ק ואם משום עת לעשות אי אפשר לדקדק בקלף או בסופר א"צ לדקדק בס' שלם".

4. מראי מקומות – גר"ז (סי' רפ"ד קונ"א ס"ק א'), כה"ת (ס"ק נ"ט, ס"ק ע"ג).

ט. ליקוט פ"ה אותיות.

1. גבי נביאים וכתובים.

א) כמו תורה – גנזי הקודש (פרק ה' סוף הע' ח'), שמשמע מס' מרחשת (סי' נ"ג אות ד').

ב) מסופק – משנה אחרונה (ידיים פרק ג' משנה ה'), הו"ד בפירות תאנה (דף קטו.).

2. ספק אם יש בו פ"ה אותיות, או ספק אם יש הזכרה בספר זה.

א) חוט שני (ח"ב פרק ל"ה ס"ק ג' אות י"ג, סוף עמ' רל"ז) – "ספק אם יש הזכרה בספר זה, או ס"ת שספק אם יש בו פ"ה אותיות, מסתברא שהדבר תלוי היאך הוחזק הספר קודם לזמן הדליקה, שאם הוחזק כשר ולא ידעין אם נמחק מצילין, ואם הוא בספק אם נכתב הזכרה אין מצילין".

3. מראי מקומות.

א) הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' קכ"ה טור א') – "שאלה: כתב השו"ע (שם סעיף י"ב) 'כל כתבי הקודש מצילין האידנא מפני הדליקה, וכן ס"ת שיש בו ללקט פ"ה אותיות שלימות או שיש בו אזכרה מצילין אותה', עכ"ל. וק"ל למה לא נזכר בפוסקים דה"ה אם נשאר בס"ת כמה תיבות שיש בהם משמעות דברים, או איזה מטבע ברכה, דלא גרע ס"ת ממטבע ברכה שמצילין האידנא מפני הדליקה. ודוחק להעמיד כל דין זה באופן שיש פ"ה אותיות מתיבות שלימות שאין בהם שום משמעות לשון, וצ"ע. תשובה: צריך שידבק מילה לחברתה".

הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' קכ"ה טור א') – "שאלה: בא"ד, מה הדין באופן שיש תיבות בס"ת שיש בהם משמעות רק ע"פ נוטריקון (שבת קה.), כגון 'אנכי' שנדרש 'אנא נפשי כתבית יהיבתי' וכל כיוצא ב. תשובה: אין זה תיבה".

הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' קכ"ה טור א') – "שו"ע סימן של"ד סעיף י"ב: וכן ס"ת שיש בו כדי ללקט פ"ה אותיות וכו' מצילין אותה. וצ"ע, דבשלמא בדינא דגמ' דמבואר דין הנ"ל, הוא לפי מה דשורת הדין דרק ס"ת שנכתב כדין מצילין [וברכות וקמיעין וכו' לא מצילין וכו'], וממילא בס"ת עד פ"ה אותיות חשיב ספר ולא פחות. אך לדידן דנקטינן דגם תושבע"פ כותבים וקוראים ומצילין, מה גרע ס"ת מתושבע"פ וברכות וקמיעין שכן מצילין, אטו בתושבע"פ לדידן פחות מפ"ה אותיות לא מצילין, וא"כ ס"ת נמי [ודוחק לומר דאירי דוקא שהוא תיבות מפוזרות שא"ל ללמוד ממנו ולהבין, ולכן ל"ח תורה לולי קדושת הס"ת שבו, ולכן בעי' פ"ה אותיות]. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: ס"ת שנכתב שלא כדין גרע".

הגר"ח שליט"א (ויכתוב מרדכי עמ' שע"ד אות ש"פ) – "מש"כ במשנ"ב (סי' של"ד ס"ק ל"ו) על הדין שמותר להציל בשבת ס"ת מפני הדליקה אם יש בס"ת ללקט פ"ה אותיות. וכתב המ"ב שע"י שיעור זה יש עליה עדיין 'קצת' קדושת ס"ת וכו'. לכא' מדוע נקט 'קצת' ולא כתב משום שיש בו קדושת ס"ת, דלכא' מה שייך קצת בס"ת, או שהוא קדוש או לא. תשובה: אין לה קדושת ס"ת שלמה".

י. מטבע ברכות - מחבר (סעי' י"ב).

1. אג"מ (יו"ד ח"ב סי' קל"ה) – "ויעוד נראה לע"ד שאף אם ידפיסו נוסח ברכת המזון ושאר ברכות בלא השמות נמי אסור מהא דשבת דף קט"ו דתניא מכאן אמרו כותבי ברכות כשורפי תורה, ומשמע סתם אף שכתבו בלא השמות ממש אלא בסימנים על השמות נמי הוא כשורפי תורה, משום דנוסח הברכות הוא ג"כ תורה ככל תורה שבעל פה וכיון שאז היה אסור לכתוב תורה שבע"פ שלכן היה אסור להציל מפני הדליקה והיו נשרפין היה על הכותב איסור לכתוב גם ממה שיגרום שישפרו כשיזדמן דליקה אף כשיכתבם בלא שמות".

יא. ספר שנמחק - מ"ב (ס"ק ל"ז).

1. חוט שני (גנזי הקודש פרק י"א ס"ק י"ד) – "שאם יש מי שיכול לקרוא כתב מטושטש טעון גניזה, אף במקרה שהקורא נעזר בידיעה מוקדמת שידע מה שכתוב בדף זה, מ"מ טעון גניזה. וכך פסק לגבי פרסומות שמצולם בהם ספר קודש פתוח, שאם אפשר

לקרוא הכתב, טעון גניזה, אע"פ שאין כולם יכולים לזהות הכתב. ואה"נ אם אין אפשרות לקרוא, אין זה כתב, ואפשר לזורקו לאשפה".

יב. **מחיקה שם שמים בלע"ז - שעה"צ** (ס"ק כ"ז).
1. עי' יו"ד סי' רע"ו, לשיטות ומראי מקומות.

יג. מראי מקומות – **פירות תאנה** (דף קטו. ד"ה כל).

1. **עין יצחק** (או"ח סי' ה' אות ו', אות ט"ו) – "אכן מן מה דאמרו בשבת (דף קט"ו) דמצילין בשבת כתבי הקודש מפני הדליקה ואף שבות דחו שם וכמבואר באו"ח סי' של"ד סעי' י"ח וביאור הגר"א זצלה"ה שם מוכח מזה לכאורה דמוזהר מה"ת על שמירתן משריפה וכש"כ שלא לשורפן בידים. ואמרו שם בירושלמי שבת פ' ט"ו ה"א הדא אמרו שמצילין אותן מפני הדליקה מתניתא דר"ש דאין שבות עומד מפני כתבי קודש ומסיק מה פליגין תמן מפני בזיון ברה"כ כ"ע מודו שמצילין מפני הדליקה הרי דבמקום דליקה חסו יותר מן בזיון. ויש לחלק דשא"ה דס"ל לרבנן כיון דהוי בזיון קצת שאני. משא"כ במקום בזיון גדול אכתי י"ל דזהו מה"ת [דמוזהר לשמור אותם מבזיון גדול אבל איסור שריפתן י"ל דאינו אלא מדרבנן]. אכן ממה דחזינו דדחו לשבות דרבנן התם מוכח מזה דעל שריפתן מוזהר מה"ת. אך גם זה אינו הוכחה דהא ידוע הכלל דאין לדמות השבותין להדדי וכמש"כ המג"א בסי' ש"ז ס"ק ז'. ע"כ אכתי י"ל דעיקר איסור שריפת כתבי קודש אינו אלא מדרבנן ומ"מ ראו חז"ל לדחות לשבות קל בזה ... והנה בשבת (דף קט"ו) אמרו גבי כתבי הקודש שכתובין בכל לשון דרב הונא ס"ל דאין מצילין דהא לא ניתנו לקרות בהן ואפ"ה בעי גניזה וכן אמרו שם מעשה באבא חלפתא שהלך אצל ר"ג כו' ועוד וכי מותר לאבדן ביד כו'. וכ"כ הרמב"ם פרק כ"ג ה' שבת ה' כ"ו ע"ש. והא שם לא ניתנו לקרות בהם ואפ"ה טעונין גניזה ואיסור לשורפן ולאבדן ביד. ועכ"ז אין מזה סתירה למה שכתבתי דהא שם בעת שכתב להנך כתבי קודש בכל לשון ה' בדעת הכותבו שיהי' קורין בהם דאם לא כן למה כתבו אותן וע"כ קרינן בהו שנעשה בקדושה ושייך גביהו להכלל שכתב הרמב"ם גבי כתבי קודש דאינו נוהג קדושה בהם רק אם עשאו בקדושה וכנ"ל. אבל בנ"ד בהנך קורעקטין דיודעים הכל דיש בהעלין הראשונים כמה שבועים וטעיות דלא ניתנו לקרות בהם לעולם ע"כ אף בסתמא הוי כאלו התנו עליהם בפירוש דלא יחול עליהם דין קדושת כתבי הקודש מעולם ושפיר יש להתירן לשורפן לפי הכלל של הרמב"ם".

2. **יעב"ץ** (ח"ב סי' ק"מ ד"ה אלענין) – "ולענין אזכרות שכתבן גוי או ישראל **ולא נתקדשו בפה** כדינן שהביא שם הרב בעל התשוב' הנז' דעת הרא"ם שבהגהות מיימון דס"ל שאם כתב אותיות השם ולא נתכוין לקדש שאין בהם קדוש' ופלפל בו אי ס"ל דשרי למחקו נמי. או דילמא לענין הכשר ס"ת קאמר ולהחמיר. נ"ל להביא ראיה שהאמת כדעת הרא"ם שאם לא קדש השם מותר למחקו. מהא דס"ל לרב הונא ריש כל כתבי. דאין מצילין משום דלא ניתנו לקרות ש"מ דקושטא כל היכא דלא ניתן לקרות. ודכוותיה ס"ת שאזכרותיו אינן כתובין לשמן. דאינו שוה כלום. ולא ראוי לקרות בו אין מצילין אותו אליבא דר"ה ואי ס"ד דקדיש לא הוה פליג ר"ה. להניח לשורף משום שבות. וכן משמע תו התם. מהא דכותבי ברכות כשורפי תורה. לפי שאין מצילין אותן מפני הדלק' ונשרפין עם האזכרות. ובודאי דלא גרע משם שלא נתקדש ואי ס"ד מדאורייתא קדיש. ואסור בהנא' ובמחיק'. היאך נניח לשורפן אף דלא קיי"ל כר"ש בבבא דעירובין. היינו בבזיון לחוד משא"כ לעבור על לאו דלא תעשון כן לא אף שיש לחלק. דאע"ג דאמרין כשורפי תורה מ"מ כיון דלא עביד בידים. לית לן בה משום לא תעשון והעמידו דבריהם בשבות דשבת דחמיר".

יד. **ביזוי ספרים: שם השם.**

1. עי' יו"ד סי' רע"ו, לשיטות ומראי מקומות.

כ. עת לעשות לה'.

א. שו"ת רמ"א (סי' ל"ד) – "יש לדקדק איזה מיקרי ספרי קדש לענין זה, דאמרין פרק כל כתבי וכתבו הרמב"ם סוף פ' כ"ג מהלכות שבת, דספרים הכתובים בכל לשון או בכתב אחר אין מצילין אותן מפני הדליקה, ובחול אסור לקרות בהן אלא מניחן במקום התורף והן מתאבדין מאליהם. ואם בספרים שלנו הכתובים בכתב משיט"ה שאינו כתב אשורי אשר נכתב בספרים יש לומר דקדושתיהו לא חמורה כ"כ".

1. הו"ד במג"א (ס"ק י"ז) – "ורמ"א בתשובה סי' ל"ד כתב דאפשר שהראשונים המציאו כתב משיטה כדי לכתוב דברים שבע"פ וי"ל דוקא בכתב אשורית לא ניתנו לכתוב ע"ש".

2. **פי', רק כתב משיט"א.**

(א) **מחה"ש** (ס"ק י"ז) – "דכתב משיט"א לא הוי כתב ... כי כתב הגוים ודאי כתב מיקרי".

3. **פי', רק כתב אשורית.**

(א) **יד אפרים** (על מג"א ס"ק י"ז) – "באשורית דוקא ולא התיר לכתוב דברים שבע"פ בכתב אשורית אלא משום עת לעשות אבל בכתב אחר שלא זה שרי".

(ב) **הגרשז"א זצ"ל** (שולחן שלמה ס"ק ח' ב') – "ועיין במג"א שהביא מהרמ"א בתשובה ל"ד דתורה שבע"פ דאסור בכתב רק נקראים על פה הוא רק אשורי ולשון הקודש, וכתב שם דאפשר שהראשונים המציאו כתב משיט"א כדי לכתוב דברים שבע"פ, עיי"ש. ואולי נהגו משום כך להדפיס חיבורי תורה בכתב רש"י משום חששא דשלא לשמה".

(ג) **שפתי שושנים** (פרק י"ב סעי' ד').

4. **האם אותיות מרובעות הוי כמו כתב אשורית.**

(א) כמו כתב משיט"א.

1) צִיץ אֱלִיעֶזֶר (חי"א סי' ה' אות ד') – "וברור הדבר שה"ה כל כתב אחר שחוץ מכתב אשורית שמותר. וכתב אשורית יש מקום גם לומר דנקרא לא רק אם הוא מרובע בלבד, אלא בעינן שיהא כתב שהסופרים כותבים ס"ת ותפילין ומרומז בכל אות בצורתו ותגין סודות עליונים, וכדמצינו שמאריך לברר ולצדד בכזאת בספר שו"ת צור יעקב סי' פ"ב, דבעינן דוקא כנ"ז, אבל כתב המרובע הנדפס אין בו קדושת כתב אשורית עיי"ש".

(ב) כמו כתב אשורית.

1) נשמת שבת (סי' של"ד אות קט"ו ד"ה וידידי) – "וגם שאותיות מרובעות של ספרי דפוס שלזמנינו כשרים בדיעבד (אפילו לס"ת) ועוד שהוא כתב אשורית של הספרדים, ומסתבר דאף אשכנזים מצווין להצילן כיון שלהספרדים הוא מכלל ספרי קודש".

(ג) מראי מקומות – שפתי שושנים (פרק י"ב הע' ה' ד"ה ובנוגע).5. **האם פסקינן כמו השו"ת רמ"א.**(א) מסקנת המג"א (ס"ק י"ז) – יד אפרים (על מג"א ס"ק י"ז).

(ב) חולק – עי' מ"ב (ל"מ דין זה. עי' סוף ס"ק ל"א), חזו"א (או"ח סי' ס' ס"ק ט', יו"ד סי' קס"ז ס"ק ח', ידים סי' ח' ס"ק י', "ונראה דדין דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרן בכתב דאמר גיטין ס' ב' הוא בכל כתב ובכל לשון ואין חילוק בין דיו לסם וסיקרא").

(ג) מראי מקומות – שפתי שושנים (פרק י"ב הע' ה' ד"ה והנה).6. **תורה שבכתב: האם מותר בכל כתב, ויכול להציל בפני הדליקה בזה"ז.**

(א) מיקל – עי' מג"א (ס"ק י"ז), הו"ד במ"ב (ס"ק ל"א, שעה"צ ס"ק כ"ו, "מגן אברהם, עיין שם שתירץ מפני שאין הכל בקיאות לכתוב אשורית, ועיין שם שלא פסיקא לה תרוץ זה כל כך").

7. מראי מקומות – חוט שני (תשמישי קדושה ס"ק ה' ד"ה והנה בתשו').ב. **דיני ספר: כשאין הציבור צריכים לו.**

1. מחמיר – ר"ן (דף מג, "איני רואה מקום לאסור אלא לכתבן בלשון שאין אותו העם בקיאים דבכהאי גוונא ודאי ליכא משום עת לעשות לה"), עי' מחבר (סעי' י"ב, "כל כתבי הקדש מצילין האידינא מפני הדליקה וקורין בהם, אפי' כתובים בכל לשון ... או בלשון אחר שאותו העם בקיאים בו"), מג"א (ס"ק י"ז), תוס' שבת (ס"ק כ"ד), גר"ז (סעי' י"ג), מ"ב (ס"ק ל"ה), כה"ת (ס"ק ס"א).

2. קצות השולחן (סי' קמ"א ס"ק י"ח) – (1) ונראה דספר שנכתב בלעז בהיתר, כגון במקום שהעם אינם בקיאים בלה"ק, ונתגלגל אח"כ הספר למקום שאין בקיאים בשפה זו כלל, מ"מ מותר להצילו כיון שנכתב בהיתר ממילא יש לו קדושת ספדי הקודש, – (2) וספר שנכתב בלעז כדי לשלחו אח"כ למקום שבקיאים בלעז הזה, פשיטא דהוא נכתב בהיתר ומצילין אותו אפילו במקום שנכתב, – (3) ויל"ע בספר שנכתב באיסור, ונתגלגל אח"כ למקום שבקיאים בלעז, אם אזלינן בתר כתיבתו שנכתב באיסור ואין מצילין אותו, אז אזלינן בתר לבסוף דהשתא מיהא ראוי לקרות בו, ובמקום הזה מותר לכתבו, – (4) ובזה"ז שכל העולם כמקום אחד, והדואר מוליך ומביא ספרים ממדינה למדינה, יש לומר דספר שנכתב בלעז במקום שאין בקיאים בו, מ"מ הרי הוא ראוי להשלח למדינה שבקיאים בו. והדי כמה מקומות יש שאינם בקיאים בלה"ק רק בשפת המדינה".

3. מראי מקומות.

(א) שפתי שושנים (פרק י"ג סעי' ט', הע' י') – "ומכל זה יש לכאן נ"מ למעשה, דיש להסתפק אם ניתן להדפיס דברי תורה בלעז, בארץ ישראל, דרך מיעוט מבני א"י מבינים אותו הלשון, אבל רובא דאינשי אינם מבינים הלשון, וגם אלו שמבינים אותו הלשון מ"מ אינם צריכים לזה, דישנם גם בלשון הקודש, בלא תוספת מרובה על לשוה"ק. [ומיעוטא דמיעוטא הם אלו הצריכים לספרים הכתובים בלשון לעז], וא"כ יש לדון אם מותר להדפיס בא"י דברי תורה בלעז, הואיל ומ"מ יש מיעוט הצריכים לזה, א"כ הוי עת לעשות לה' הפרו תורתך, ומותר ליכתב ולקרוא בו, או דילמא הואיל ואין רוב העם בקיאים בו, ואף הבקיאים בו אין כולם צריכים לזה, לא הוי לשון שאותו העם בקיאים בו, ולא ניתן ליכתב, ואין מצילין אותו מפני הדליקה. והנה במג"א ... ובספר קצות השולחן ...".

ג. **גדר של 'עת לעשות', בספר שלם: האם הותר שלא לצורך.**

1. מחמיר – רמב"ם (הל' תפילין פרק ז' הל' י"ד, "מותר לכתוב התורה כל חומש וחומש בפני עצמו ואין בהן קדושת ספר תורה, אבל לא יכתוב מגילה בפני עצמה שיהיה בה פרשיות, ואין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה, ואם דעתו להשלים עליה חומש מותר").

(א) מחבר (יו"ד סי' רפ"ג ס"ק ב') – "ואין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה ואם דעתו להשלימה לחומש מותר".(ב) ט"ז (יו"ד סי' רפ"ג ס"ק א') – "אותן שכותבין פסוקים על הכותל לאיזה סימן טוב לאו שפיר עבדי דתורה חתומה נתנה".

(ג) מ"ב (סי' תרל"ח ס"ק כ"ד) – "אסור לחקוק פסוק בסוכות תשבו על דלעת וכיוצא בו ולתלותו בסוכה ... שאסור לכתוב פסוקים מן התורה אא"כ יש בהן ספר שלם כמו שנתבאר ביו"ד סימן רפ"ג ואע"ג דנוהגין היתר להתלמד בהן דוקא אבל **שלא לצורך אסור**".

(ד) ערה"ש (יו"ד סי' רפ"ג סעי' י"ג) – "וכיון שמן הדין אסור לכתוב מגילות אלא שהתירו משום ביטול תורה אבל במקום שאין שייך ביטול תורה אסור ולכן יש לגעור באותן שכותבים פסוקים על הכתלים של בהכ"נ ובית המדרש [ט"ז] וכן אסור לרקם פסוקים בטלית ועוד איסור מוסיף יש בזה דהטלית אין בו קדושה ומותר ליכנס בו למקומות המטונפין ואיך יכנסו בהפסוקים [עי' ש"ך ס"ק] שכתב רק טעם זה ודחי טעם דאיסור לכתוב מגילות ולדבריו בכותלים מותר אבל העיקר לדינא כהט"ז שהרי גם הרא"ש הסכים להרמב"ם".

(ה) צדקה ומשפט (פרק ט"ז סעי' ל"ח, הע' צ"ו) – "יש להחמיר [ע'י ט"ז שם סק"א שכתב שאותן שכותבים פסוקים על הכותל לסימן טוב לאו שפיר עבדי, ובבני יונה כתב להתיר אפילו במקום שאין צורך כולי האי, כגון על כותלי ביהכנ"ס פסוקי מוסר ויראה, וגם על המפה לסימן טוב מותר, אלא שסיים שיותר טוב למנוע כשא"צ. וכתב במקדש מעט שם הטעם שהקיל דכיון דאשתרי אישתרי, וכן משמע קצת בש"ך שם סק"ו לענין לרקום פסוקים על הטלית שכתב רבינו ירוחם הטעם משום אין כותבין מגילה, ודחה הש"ך טעמו עפ"י המנהג, הרי דאע"פ שאין צורך בכתיבת הפסוקים על הטלית ס"ל להתיר. ובמ"ב סימן תרלח ס"ק כד כתב בשם אחרונים שאסור לכתוב פסוק בסוכות תשבו לתלותו בסוכה, והזכיר גם משום איסור כתיבת מגילה. ובהגהות מהרש"ם סימן א כתב שאיסור כתיבת מגילה אינו אלא בפרשה שלמה, עיי"ש".

2. מיקל.

(א) ע'י רי"פ (גיטין דף סוף דף כז:) – "כיון דלא אפשר עת לעשות לה' הפרו תורתך כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה וכן הלכה".

(ב) ב"ח (יו"ד סי' רפ"ג ס"ק ד').

(ג) ש"ך (יו"ד סי' רפ"ג ס"ק ו') – "התירו לכתוב פסוקים על המפות של ס"ת מפני שהם תשמישי קדושה ואסור לנהוג בהם קלות עכ"ל ואף ע"ג דרבינו ירוחם שם כתב עוד טעם לאסור והיינו משום שאסור לכתוב מן התורה פסוקים כבר נתבאר דיתפשט המנהג להקל בזה".

(ד) בכורי יעקב (סי' תרל"ח ס"ק י"ח) – "דכבר כתב הש"ך שם דנתפשט המנהג להקל לכתוב מן התורה פסוקים".

3. מראי מקומות – מקור חיים (סי' מ"ט), אג"מ (או"ח ח"ד סי' ל"ט), חיי משה (יו"ד פרק ט"ז), ע'י שפתי שושנים (פרק י"ג הע' ג', הע' ו').

(א) נ"מ: לרקום פסוקי תורה בטלית, במודעה בפתח ביהכ"נ, הזמנות חתונה, וכדו'.

ד. ספר שלם: האם ה"ה נביאים וכתובים.

1. מחמיר.

(א) גר"ז (סי' רפ"ד סעי' ד') – "אף על פי שספר תורה החסר אפילו אות אחת אין קורין בו אבל בהפטרות אין צריך שיהא הנביא שמפטירים בו ספר שלם אלא די בפרשה שמפטירין בה (כדי שלא יקרא בעל פה דברים שבכתב) ואף אם גם פרשה זו אינו כתובה כמשפט כתיבת ספרי הנביאים בימי חכמי הגמרא דהיינו על הגויל או על הקלף של עור בהמה טהורה ועשוי בגלילה כספר תורה כמ"ש בי"ד סי' רע"א אעפ"כ (היו) יכולים להפטיר בה (אף בימיהם) שההפטרות לא נתקנה כלל שיקראוה בספר כשר כמו שתיקנו בקריאת התורה לקרות בספר תורה כשר אלא שאסור לקרותה על פה ואף שבימיהם היה אסור לכתוב פרשיות פרשיות בפני עצמן כל שאינן ספר שלם בין שהן מן התורה בין שהן מנביאים וכתובים כמ"ש בי"ד סי' רפ"ג אעפ"כ התירו לכתוב הפטרות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך שאין יכולת ביד כל צבור לקנות להם נביאים שלמים ויתבטלו מקריאת ההפטרות לגמרי. ואף שעכשיו שנתגלית מלאכת הדפוס והספרים בזול אעפ"כ מותר להדפיס או לכתוב ההפטרות בלבדן לפי שאף אם ידפיסו ספר נביא שלם על הנייר לא יהיה מותר לקרות בו אלא משום עת לעשות לה' כיון שאינו על עור בהמה טהורה ואינו עשוי בגלילה ואף אם בהפטרות זו הנדפסת או הכתובה יש בה חסרון הרבה תיבות קורא החסרון בעל פה אם הוא בענין שאין איסור משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בעל פה (עיי' סי' קמ"ג)".

2. מראי מקומות.

(א) ערה"ש (יו"ד סי' רפ"ג סעי' י"ג) – "ודע דלכאורה זה אינו אלא בתורה אבל נביאים וכתובים מותר לכתוב פרשיות דתורה חתומה ניתנה לא שייך רק בתורה כמבואר בגיטין שם אמנם מקודם כשאומר שם האי ספר אפסרתא אסור למקרי ביה בשבת מ"ט דלא ניתן ליכתב ופירש"י פחות מספר אחד שלם ע"ש הרי דגם בנביאים אסור לכתוב מגילות ואינו מובן דהרי תורה חתומה לא נאמרה רק בתורה כדפירש"י שם וכן כל הסוגיא רק בתורה הוא ע"ש וצ"ל דילפינן נביאים מתורה דגם הנביא לא כתב ספרו עד שנשלמו נבואותיו וצ"ע מב"ב ט"ו א דאלעזר ופנחס גמרו ספר יהושע וגד החוזה ונתן הנביא גמרו ספר שמואל ע"ש וצ"ע ג' ודו"ק".

3. נ"מ: שויתי ה', כי מציון, וכדו'.

ה. תורה שבעל פה: לכתוב שלא לשמה.

1. מחמיר.

(א) חת"ס (או"ח סי' ר"ח) – "ומ"ש שם ממחברי ספרים החדשים, אומר, כל המחבר ספר ומתערב במחשבתו לגדל שמו, רבצה בו האלה האמורה במילי דאבות [פ"א מ"ג] נגיד שמא אבד שמא, ולא תעשה ידי תושיה להוציא מחשבתו אל הפועל כי יבוא מבקרי מומין ויחפשו וימצאו, מלבד שהוא עובר איסור דאורייתא דברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבן ולא הותר אלא משום עת לעשות לה' [כגיטין ס' ע"א] ואם איננו עושה לה' הרי איסורו במקומו עומד".

2. מיקל.

(א) להורות נתן (הקדמה לחלק ה') – "ובעיקר דברי החתם סופר ז"ל דהיכי שכותב דברי תורה שלא לשם שמים הדרא איסורא קמא דדברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבן, יש לעיין דהא מבואר בפסחים (נ ב) לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אף על פי שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, וכן פסק הרמב"ם ... והנה חת"ס כתב דבריו הקדושים לפי עוצם מדרגתו וסביביו נשערה מאוד, אבל ודאי מי שחננו השי"ת לחדש חידושי תורה ולברר הלכה על צד היושר והאמת, מצוה עליו לגלות תורתו ברבים, כי הוא בגדר מצוות ושננתם לבניך אלו התלמידים, ועל ידו תתרבה הדעת וקנאת סופרים תרבה חכמה. ואף אם הוא עצמו מסתפק ועולה אם זכה למדרגת לימוד תורה לשמה, מכל מקום הועיל לעורר לומדים אחרים העוסקים בתורה לשמה. ומכל שכן בדורנו זה של עוקבא דמשיחא, שנתקיים בנו אמרם ז"ל (סוטה מט ב) חכמות סופרים תסרה ויראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת נערים פני זקנים ילבינו, וגברו בעלי זרוע ופורקי עול, וממלאים את העולם בדברי שיקוציהם - הרי אין ספק כי

חיוב גמור על השרידים אשר ה' קורא, עוסקי תורת ה', להפיץ מעיינות חכמתם חוצה, ויש בכל ספר שמחברו הוא ירא שמים ישר הולך, משום קידוש שם שמים ברבים, להראות לעיני עמי הארץ כי לא פסקה אהבת התורה מישראל. וכשם שפירות הגדלים על האילן מודיעים ומעידים על חיותו של האילן, כך חידושי תורה המתחדשים כל יום, והם פירותיהם של תלמידי חכמים, מעידים כי זאת התורה חיה וקיימת בקרב ישראל. **ובזמן הזה** גם לדעת רבינו החתם סופר ז"ל אין לחשוש שמא יש תערובת שלא לשמה, **כי אין לך עת לעשות לה' גדול מזה**".

(ב) **יחזה דעת** (ח"ג סי' ע"ד) – "תמה הגאון רבי דוד שפרבר בשו"ת אפרקסתא דעניא (סימן ב') על דברי החתם סופר הנ"ל, שאילו היה כדבריו א"כ היה להם להרמב"ם ולמרן השלחן ערוך להביא להלכה הדין שדברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבם, שאף שכבר הותר לכתוב משום עת לעשות לה', הרי נפקא מינה שלא הותר אלא כשכותב לשם שמים, ועדיין יש איסור על הכותבם לשם כבוד, אלא ודאי שלאחר שהותר הדבר משום עת לעשות לה', חזר להיות כעצם מצות תלמוד תורה, שאמרו חז"ל, לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ולכן השמיטו דין זה בכלל ע"כ. וכדברים האלה כתב גם הגאון בעל אבן שלמה על ספר הראב"ן (סימן מ"ב דף ל"א ע"ב). וכן ראיתי להגאון רבי אברהם פלאג' בספר פדה את אברהם (מערכת ס' אות ז', דף י"א ע"ד) שהעיר כיוצא בזה על דברי החתם סופר, שדיבר קשות על מחבר שמדפיס ספריו בחייו, שאדרבה מצוה להדפיס חיבוריו בחייו, כדי שלא ילכו לאיבוד, כמו שקרה להרבה מחברים. וכל אחד קיבל חלקו מסיני, כמו שאמרו בחולין (ז' ע"א) מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו, אלא שהעיקר שיהיה לשם שמים שתהיה תורה לשמה וכו' ע"ש. גם הגאון רבי יצחק אבולעפייא (בראש ספרו פני יצחק חלק ה') החרה החזיק אחריו לדחות דברי החתם סופר בזה כיעו"ש. ומוכח מדבריהם שגם זה בכלל מה שאמרו שמתוך שלא לשמה בא לשמה. וכן העלה הר"מ שטרנבוך בהקדמת מועדים וזמנים חלק א' וראה עוד בשו"ת ישכיל עבדי חלק ז' (בקונטרס דעה והשכל סימן י"ח), ובדברי הגרא"י זלזניק שליט"א בריש ספר אור יעקב חלק א'".

3. מראי מקומות – הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ח' ב'), לשונו מובא לקמן), עי' שפתי שושנים (פרק י"ג סעי' ד', הע' ה').
(א) **בצל החכמה** (ח"ד סי' פ"ד אות ד') – "בשו"ת ח"ס ... ורבים נמנעים בשביל זה מלהדפיס חידושיהם כי מי יאמר זכיתי לבי. ואולי זה הי' גם כוונת אותו מחבר ז"ל. ברם עיי' שו"ת אפרקסתא דעניא (סי' ב') שכ' דאחר שהתירו לכתוב משום עת לעשות לה' נשאר הדבר כמו שאר תורה ומצות שאמרו, לעולם יעסוק אדם בתו"מ אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. וכו' דמה"ט השמיטו הרמב"ם והטושו"ע הך דינא דדברים שבע"פ א"א רשאי לאומן בכתב, כי אחר רבי הותר הדבר לגמרי ע"ש חוץ מאותן שנעשית להם סם המות ר"ל. שוב ראיתי בס' ליקוטי הערות על הח"ס (סי' ר"ה אות א') שהעתיקו ומביא כן גם בשם ס' לחם שלמה על הראב"ן (סי' מ"ב) ע"ש, ועיי' עוד בהקדמה שני' לשו"ת משנה שכיר אות ט' ואות יו"ד. לפי"ז בודאי שאין למנוע הדפסת ספר בשביל הנ"ל".

ו. עבור עכו"ם: ספרים שלנו שנמצאים אצלם.

1. מחמיר.

(א) עי' **מג"א** (ס"ק י"ז) – "וצ"ע דהא לא שרי לכתוב בלשון אחר אלא משום עת לעשות לה' ולהם מי היתיר".
(ב) עי' **מ"ב** (סוף ס"ק ל"א) – "וספרים שלנו שכתובים בלשונם של כותים ונמצא אצלם יש להסתפק אם טעונים גניזה דהא לא שרי לכתוב בלשון אחר ובכתב אחר אלא משום עת לעשות לה' ולהם מי היתיר ועיי' במ"א שהאריך עוד בזה".
(ג) **הגריש"א** זצ"ל (הערות במסכת שבת דף קטו. ד"ה בהא).

2. מראי מקומות.

(א) **הגרשז"א** זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ח' ב') – "שאמר רב הונא שאין מצילין, הוא גם להלכה לדין מפני שלא התירו לכתוב בלשון אחרת, - ועיי' בר"ן שעל הרי"ף שהשיג עליו - ועיי' גם במפרשי השו"ע במג"א ס"ק י"ז ובמ"ב ס"ק ל"א דעבור גוים ג"כ אסור לכתוב בלשונם אפילו האידא כי לא הותר רק משום עת לעשות לה' אבל לא בשביל כותים. וצ"ע דהנה כידוע חידוש החתם סופר דשלא לשמה אסור בכגון דא, אך **אחרים כתבו שהאיסור כבר נפקא לגמרי מכל וכל**, וא"כ אולי במדפיס עבור יפן וסין בלשון שלהם ג"כ שרי לפי"ד".

ז. **בה"ל** (סעי' י"ב ד"ה בקיאים) – "לענין עצם למוד תורה שבכתב בשאר לשון **למי שיכול לקרותה בלשה"ק** גם אנו מודים להמחה"ש דלדעת הר"ן בשם הראב"ד אינו נכון לעשות כן דכן משמע לשונו להמעין בו [ועיי' בסימן תר"צ ס"י בדעה הראשונה שהיא סתמית כוונתה דהראב"ד]".

1. **חזו"א** (או"ח סי' ס' סוף ס"ק י"ד, יו"ד סי' קס"ז ס"ק י"ג, ידיים סי' ח' ס"ק ט"ו) – "ומש"כ במ"ב שם בבה"ל דלדעת הראב"ד אם מכיר בלה"ק אסור לקרותה בכתב לעז, דברי הר"א הן בעיקר הדין ולא נסתפק בזה אדם דהלא קיי"ל כרשב"ג אבל **לדידן דקורין בספרים נדפסים** וחשיב כקורא ע"פ, שפיר י"ל דמותר לקרות בכל לשון לכתחילה, ונ"מ נמי לענין הצלה אם כלם מכירים בלה"ק אי מותר להציל לדידן".

ח. מראי מקומות.

1. **חזו"א** (או"ח סי' ס' ס"ק י"ד ד"ה אחרי, יו"ד סי' קס"ז ס"ק י"ג, ידיים סי' ח' ס"ק ט"ו) – "אחרי שהותר לכתוב תנ"ך שלא כהלכתו ולקרות בו **אין אנו רגילים לשער בכל שעה ושעה** אם אפשר לקרות בתנ"ך כשר דלא הטריחו בדבר שזה גם כן עשי' לתורה שלא להטריח בדבר, ומ"מ אין ללמוד תורה שבכתב ע"פ אף שקורא בחומש שלנו ג"כ דינו כע"פ".

כא [דפוס]א. **האם יש להם קדושה.**

1. ע"י יו"ד סי' רפ"ב, לשיטות ומראי מקומות.

ב. הדפיסום נכרים.

1. מצילין אותו, חיוב בגניזה – שבות יעקב (ח"א סי' ט"ו, "נ"ל דיש להם כל דין קדושת ספרים כאלו נדפסו ע"י ישראל"), ברכי יוסף (ס"ק ב', "וה"ה שמצילין ספרי הש"ס והפוסקים הנדפסים ע"י אחרים, ולא בעינן שידפסו ע"י ישראל. הרב שבות יעקב ח"א סי' ט"ו"), שע"ת (ס"ק א'), נזר ישראל (סי' י"ב ס"ק י"ט), כה"ח (ס"ק נ"ח), נשמת שבת (סי' של"ד אות ק"ו ד"ה אגב), ילקוט יוסף (סי' של"ד הע' י"ב), גנזי הקודש (פרק א' סעי' א', הע' ז').
2. מראי מקומות – מנחת יצחק (ח"א סי' י"ז אות ט'), פסקי תשובות (סי' קנ"ד אות י"ז ד"ה ואף).
- א) הגר"ח ק"שליט"א (שאלת רב ח"ב פרק י"ד אות ל') – "האם יש להזהר שלא להתפלל בסידור (ישן) שהדפיסו עכו"ם. תשובה: אם לא כיון לשם ע"ז אין איסור".

ג. תנ"ך שהדפיס המושומדים והאפיקורסים (missionary) וכדו'.

1. ע"י לקמן, סעי' כ"א.

כב [מגילת אסתר - סעיף י"ג]א. **שלא כהלכתה.**

1. אינו מצילין – ע"י מחבר (סעי' י"ג).
2. מצילין וקוראין, אא"כ כתוב בסם ובסיקרא – מג"א (ס"ק י"ח, "נ"ל פשוט דמודה המרדכי שמצילין המגילה אפי' כתובה בכל לשון בנייר משום דניתן לקרות בהם משום עת לעשות לה' שאין כל אדם יכול לכתוב אשור' וגם אינו מבין ל' הקודש וגם אין סיפק בידו לקנות קלף אבל בסם ובסיקרא לא ניתן לכתוב אפי' בזמן הזה"), תוס' שבת (ס"ק כ"ז), באר היטב (ס"ק י"ג), מ"ב (ס"ק ל"ח, ע"י שעה"צ ס"ק ל"ז), ערה"ש (סעי' ל"ה), תהלה לדוד (ס"ק כ"ב).
3. מצילין וקוראין – א"ר (ס"ק י"ב), תורת שבת (ס"ק כ"א), ע"י חזו"א (או"ח סי' ס' ס"ק י"ד ד"ה והיה).
4. מראי מקומות – נזר ישראל (סי' י"ב סעי' כ', ס"ק כ').

ב. גניזה.1. שטעונה כלי חרס, כיון שמצילין וקוראין – הגריש"א זצ"ל (גנזי הקודש פרק ט"ו ס"ק א').**כג [קמיעין - סעיף י"ד]**א. **בזמן הזה: הצלה.**

1. אין מצילים אותם – רשב"א (ח"א סי' רפ"א, ח"ה סי' קי"ט), ר' ירוחם (ני"ב ח"ז, עו.).
- א) פוסקים – כללי המחבר (סעי' י"ד), מהרש"ל (ביאורו לטור), הו"ד בב"ח (ס"ק ח'), מלבושי יו"ט (ס"ק ו'), מג"א (ס"ק י"ט), א"ר (ס"ק י"ג, א"ז ס"ק ד'), תוס' שבת (ס"ק כ"ח), גר"ז (סעי' י"ג), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' י"ז), מ"ב (ס"ק מ"ב), ערה"ש (סעי' ל"ה), תורת שבת (סעי' י"ד ס"ק כ"ב), כה"ח (ס"ק ע"ט).
2. צריך להציל – טור (סעי' י"ב).
3. יסוד המחלוקת – אג"מ (או"ח ח"ד סי' ל"ט).
- א) שפתי שושנים (פרק י"ג הע' ג') – "ולכא"י יש לחקור אם ההיתר דעת לעשות לה', הוא היתר שרבנן התירו משום דהוי עת לעשות, ולפ"ז איכא למימר לא פלוג, או דילמא דכן הוא הדין, דבמצב שהוא עת לעשות לה', הפרו תורתך, אלא דרבנן הם מגלים אם כן הוא המצב דהוי עת לעשות או לא, בל לא שהם המתירים והמפרים היכא דעת לעשות לה', ולפ"ז ליכא למימר דלא פלוג. ולכא"י הדבר שנוי במחלוקת ראשונים ... אבל הקמיעין, אין מצילין מפני הדליקה, הואיל ואין בהם משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, עיי"ש. ובטור או"ח (סימן שלד) פסק דאף הקמיעין מצילין מפני הדליקה ...".

ב. אם יש הזכרות.

1. מצילין – פמ"ג (א"א ס"ק י"ט), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' י"ז, ס"ק ט"ז), מ"ב (ס"ק מ"ב), כה"ח (ס"ק ע"ו, ס"ק ע"ט).
2. מראי מקומות – תהלה לדוד (ס"ק כ"ג, "וצ"ע").

ג. בזמן הזה: כתיבה.

1. מותר לכתוב – מהרש"ל (ביאורו לטור), הו"ד בב"ח (ס"ק ח').
2. תלוי במחלוקת של מצילין – ב"י (ס"ק י"ד), לבוש (סעי' י"ד), ט"ז (ס"ק י"ב), גר"ז (סעי' י"ג), מ"ב (ס"ק מ'), ערה"ש (סעי' ל"ה), כה"ח (ס"ק ע"ד).
3. מראי מקומות – פמ"ג (מש"ז ס"ק י"ב).

כד] תיק הספר, תיק התפילין - סעיף ט"ו.

א. לבוש (סעי' ט"ו) – "מצילין תיק הספר עם הספר, ותיק התפילין עם התפילין, אף על פי שיש בתוכן מעות, דכולהו בטלין גבי הספר והתפילין משום קדושתן, והוא הדין לשאר ספרי הקדש".
1. עי' ערך בסיס [סי' ש"י סעי' ח'], לשיטות ומראי מקומות.

כה] הניח כתבי קודש בשבת - סעיף ט"ז.

א. הלכה.

1. יכול להציל – כללי המחבר (סעי' ט"ז), עי' גר"א (שעה"צ ס"ק מ"א).
2. אסור להניח תפילין אצל מעות בשעת הדליקה כדי להציל, אבל אם הניח בשבת תפילין אצל מעות ואח"כ נפלה דליקה דשרי להצילו – ט"ז (ס"ק י"ג), מג"א (ס"ק כ'), תוס' שבת (ס"ק ל'), גר"ז (סעי' י"ח), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' כ"ג), ערה"ש (סעי' ל"ו), כה"ח (ס"ק פ"ו).
3. אסור להציל – תורת שבת (ס"ק כ"ד).
4. מראי מקומות – א"ר (ס"ק י"ד, ס"ק ט"ו), תהלה לדוד (ס"ק כ"ח), מ"ב (ס"ק מ"ה).

כז] ככר או תינוק - סעיף יז.

א. היזק שבא פתאום על אדם: הלכה.

1. יש מתירים.
(א) מחבר (סעי' י"ז).
(ב) ערה"ש (סעי' ל"ז).
2. מיקל.
(א) ח"א (כלל ס"ז סעי' ג') – "ודוקא בהפסד שאינו בהול עליו, כירידת גשמים, שיכול לקרות לנכרי לטלטלן או לכסותן בעצמו. אבל היזק שבא פתאום על אדם, כגון דליקה או שמתירא מגנבים וגזלנים, מותר לטלטל אפילו מעות על ידי ככר או דבר המותר. ויש מתירין אפילו בלא דבר המותר (סימן של"ד סעיף ב' וסעיף י"ז)".
(ב) טלטולי שבת (פרק כ"א הע' ב' ס"ק ג').
3. מיקל בהפסד מרובה.
(א) גר"ז (סעי' י"ח) – "ויש לסמוך על זה להקל בדברי סופרים במקום הפסד מרובה".
(ב) כה"ח (ס"ק פ"ח).
(ג) קצות השלחן (סי' קמ"א סעי' ו').
(ד) ששכ"ה (פרק כ' הע' ט"ז [דפ"ח, הע' י"ז], פרק מ"א הע' י"ב [דפ"ח, הע' י"ג]) – "דה"ה בשאר סוגי מוקצה במקום הפסד".
4. מראי מקומות – תהלה לדוד (ס"ק כ"ט), תולדות שמואל (ח"ג מצוה ל"ב סי' צ"ז אות ב').

כז] אמירה לעכו"ם: כתבי קודש - סעיף י"ח.

א. הלכה.

1. יכול להציל, אפילו ע"י מלאכה דאורייתא – מחבר (סעי' י"ח), "כתבו משם גאון שמותר לומר לאינו יהודי להציל ספרים מן הדליקה אפי' דרך רשות הרבים", מנחת כהן (משמרת השבת שער ראשון פרק א' ד"ה הדבר), שלחן עצי שטים (סי' א' סעי' ט"ז אות ג'), עי' גר"ז (סעי' י"ט, סעי' כ"ה, "יש מתירין"), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' כ"ה), מ"ב (ס"ק ס"ח), ערה"ש (סעי' ל"ח), תורת שבת (סעי' י"ח), ששכ"ה (פרק מ"א סעי' ט"ו [דפ"ח, סעי' ט"ו]), מנוחת אהבה (ח"א פרק ט"ו אות ו'), ארחות שבת (פרק כ"ג סעי' ק"ב), פוסקים.
2. עי' לקמן סעי' כ"ו, שמשום כתבי קודש [וה"ה מזוזות] שרי לכבות.

ב. לפי ר"ש שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, האם מיקל גבי הצלת כתבי קודש, ע"י ישראל.

1. מיקל.

- (א) ירושלמי (פרק ט"ז הל' ג') – "תני אף מכבין להציל. מתניתא דר"ש דאמר אין דבר משום שבות עומד בפני כתבי הקודש".
(ב) הו"ד ברשב"א (דף קטו. ד"ה מצילין), הו"ד במ"מ (פרק כ"ג הל' כ"ו), הו"ד בב"י (ס"ק כ"ו ב'), – "מצילין מפני הדליקה. פירוש אבל לא לכבות, ובירושלמי (ה"ג) אמרו שאם אינו יכול להציל אלא בכבוי מציל לרבי שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, ואף על גב דמשום שבות איכא אין לך דבר של שבות עומד בפני כתבי הקדש".
(ג) ר"ן (דף מב: ד"ה ומדתנן, וחי' לר"ן דף קטו. ד"ה מצילין), הו"ד בב"י (ס"ק כ"ו ב'), – "מצילין מפני הדליקה. משמע דוקא להציל מפניה אבל לכבות את הדליקה אסור אבל בירושלמי אמרו שאם אינו יכול להציל אלא (לכבוי) [בכבוי] יציל לרבי שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ואף על גב דמכל מקום איסורא דרבנן מיהא איכא אין לך דבר של שבות שעומד מפני כתבי הקדש".
2. אסור.

(א) פמ"ג (א"א ס"ק כ"ה) – "הא ליתא".

(ב) גר"א (על סעי' י"ב) – "וכ' המרדכי דלפום גמרא דידן דוקא מצילין אבל לא מכבין אף לר"ש ר"ל דבגמ' דידן לא הוזכר חילוק בין ר"י לר"ש אבל בירוש' אי' דלר"ש אפי' מכבין כיון דהוא משאצ"ל ואין שבות עומד בפני כתבי הקודש ולכאורה דברי

הירושלמי כנים להלכה כיון דל"פ בגמרא בהדיא עליהן **וליתא** דהירושלמי קאמר דוקא לר"ש דס"ל בפרק בתרא דעירובין דאין שבות עומד כו' אבל אנן לא קי"ל כר"ש שם ואף דקי"ל במשאצ"ל כוותיה".

(ג) ערה"ש (סעי' ל"א) – "ודע דבירושלמי אומר דלר"ש דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור מן התורה יכול אפילו לכבות הדליקה מפני הצלת כתבי הקדש שאין לך דבר שהוא משום שבות שעומד בפני כתבי הקדש וכתבו הפוסקים דמדלא נזכר זה בש"ס דילן ש"מ דס"ל דאפילו לר"ש אסור לכבות ולא הותר רק לטלטלן לחצר שאינה מעורבת".

(ד) פוסקים.

3. מראי מקומות – נזר ישראל (סי' י"ב ס"ק כ"ב).

(א) ריטב"א (דף קטו. ד"ה מתני') – "אבל כיבוי לא עבדינן ואפילו לר"ש דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ולית בה אלא שבות דרבנן, ולא דחינן שבות דרבנן בידים כדי להצילו, אבל בירושלמי [אמרו] דמתני' לר' יהודה דסבר דכיבוי זה איסור תורה דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה אבל לר"ש כיון דליכא אלא שבות דרבנן דחינן לה בפני כתבי הקדש, ומיהו אף להירושלמי דוקא משום כתבי הקדש אבל משום ממון דעלמא אין מכבים לעולם ואפי' לר"ש".

(ב) מרדכי (סי' שצ"ג) – "כל כתבי הקדש לפום גמ' דילן משמע דוקא הצלה הוא דשרי אבל כיבוי לא ואפילו לר"ש דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ולית בה אלא שבות דרבנן אפ"ה לא דחינן שבות דרבנן בידים כדי להצילן אבל בירושלמי [מפרש] דמתני' דהכא דמשמע מינה דדוקא הצלה הוא דשרי אבל כבוי לא היינו לרבי יהודה דסבר דכבוי זה איסור תורה דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה אבל לר"ש כיון דליכא אלא שבות דרבנן דחינן ליה בפני כתבי הקדש".

כת שאר אונסים - סעיף י"ט.

א. הלכה.

1. כמו דליקה – מחבר (סעי' י"ט), גר"ז (סעי' י"ב), ערה"ש (סעי' ל"ח), תורת שבת (סעי' י"ט), ששכ"ה (פרק מ"א סעי' כ"ד [דפו"ח, סעי' כ"ג]).

2. תורת שבת (ס"ק כ"ח) – "היינו בענין שי"ל שאם לא יתירו לו יעשה איסור החמור יותר ממה שהוא עושה עתה".

כט גליונים - סעיף כ'.

א. מקרים - עי' יו"ד סי' רפ"ב סעי' י', לשיטות ומראי מקומות.

1. הקודח בספר כדי לכורכו, פירורי הקידוח טעונים גניזה.

2. הכותב ד"ת בעיפרון ומוחק הכתב, האם הפירורים שנתהוו ממחיקת הד"ת עם המחק טעונים גניזה.

3. הכותב דברי תורה עם גיר על לוח (chalk on a blackboard), ומחקם.

ל אפיקורסים שכתבו להם כתבי קודש - סעיף כ"א.

א. "יש להזהיר על אותן מטבעות של זהב וכסף שטבעו אותן האדוקין לשם ע"ג ... אין להחזיק אותם ברשותו אלא יתיכם מיד כדי שלא יהיה שום זכרון למעשיהם" – ב"ח (ס"ק י' ד"ה המינין), ט"ז (ס"ק ט"ז), גר"ז (סעי' כ"א), קצות השלחן (סי' קמ"א סעי' י"ג).

1. אולי אסור להתיכון, ששמא אינו מינים לע"ג – בא"ה (ס"ק י"ז), תוס' שבת (ס"ק ל"ו), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' כ"ג), מ"ב (ס"ק נ"ב).

2. "מתיר להתיר המטבעות של שם בן ד' שנעשים במדינות שוויידן מטעם כי נטבעו להוציאם והו"ל כאלו נכתבו בפירוש לשם חול" – חות יאיר (סימן ט"ז), עי' פמ"ג (מש"ז ס"ק ט"ז), עי' מחה"ש (סוף ס"ק כ"ד), נזר ישראל (סי' י"ב סעי' כ"ג), מ"ב (ס"ק נ"ב), כה"ח (ס"ק צ"ז), קצות השלחן (סי' קמ"א ס"ק כ"ב).

3. נוב"ת (יו"ד סי' ק"פ) – "ואני אומר שיפה כיון הט"ז שזה ברור שאף אם המושל שתיקן מטבע זה היה לכו לשמים ואף אם גם האומן שחקק צורת המטבע על החותם היה כוונתו לשמים מ"מ זה המכה בקורנס שהחותם יוטבע על המטבע זה עושה מעשה קוף ואין לו שום כוונה ועיקר האותיות שנטבעים על הכסף הוא ע"י זה וא"כ עכ"פ לא נעשה לשמו. אלא שמטעם זה היה מותר לקיימו אבל מטעם חשש שמא נעשה לשם ע"ז כתב הט"ז להתיכו וא"כ אין בזה שום חשש איסור להתיכו. ואעפ"כ לדעתי אין חיוב להתיכו והרי במדינות הודו על הרבה מטבעות יש שם ע"ז ונושאים ונותנים בהם כמבואר ביו"ד סי' קמ"א ואולי דעת הט"ז ששם בן ד' שטבעוהו לשם ע"ז הוא בזיון להשם ביותר ולכן יש להתיכו".

4. מראי מקומות – ביע אומר (יו"ד ח"ד סי' כ"א אות ה').

ב. ספרי הרשעים המסיונרים (missionary): שמעורבים בו דברי כפירה.

1. שורפן.

(א) אג"מ (יו"ד ח"א סי' קע"ב, ח"ב סי' קל"ז) – "הנה בדבר ספרי הרשעים המסיאנערן אשר מפצים להסית ולהדיח ויש שם הרבה פוסקים עם אזכרות וגם שם הויה אשר נסתפקת אם רשאים לשורפם מטעם דהמדפיס אולי לא נתכוין לכלום, ובעצם ברור שלא נתכוין לכלום דהמדפיס אינו מי שעושה האותיות של העופרת שהוא קורא מה שכתוב, דשם בכלל אינו בדין שם שהרי נכתבו האותיות בהיפוך, אלא מי שחותם ע"י המאשין את האותיות העופרת על הגליונות והוא אינו קורא ואינו יודע כלל מה נכתב שם. וא"כ הוא כשם הנכתב שלא בכוונה שג"כ אסור למוחקו ולכן אולי אסור אף שהוא בתוך דברים מכווערים כאלו ... והנכון לע"ד שרשאים לשורף אותם עם האזכרות שבהן וממילא מחוייבין לעשות כן מטעם ... לכן צריך לשורפם וכן עשיתי מעשה".

(ב) משנה הלכות (חי"ב סי' רט"ו) – "הספרים שחיברו אותן המינין דברי הכל ישרפו".

(ג) אבני ישפה (ח"א סי' ר"ד).

2. מראי מקומות – שבט הלוי (ח"ג סי' קמ"ה), גנזי הקודש (פרק ח' סעי' ד').

ג. תנ"ך שהדפיס המשומדים והאפיקורסים וכדו'.

1. טעונין גניזה, [שהמדפיס אינו יודע כלום].

(א) חזו"א (מעשה איש ח"ה עמ' כ"ד ד"ה אמר) – "התנ"ך שהדפיסו המשומדים והאפיקורסים, דכיון שהמדפיס עצמו אינו משומד ולא הם הדפיסום - אין זה ספר שכתבו מין. אבל לאבא (הקהלות יעקב) ז"ל לא היה ניהא להשתמש בזה אף שמעיקר הדין מותר".

(ב) הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת דף קטו. ד"ה אגב) – "גוים שמדפיסים תנ"ך אפי' מסינורים אין לזה דין ס"ת שכתבו מין שהמדפיס אינו יודע כלום. ומעשה רב חזינא בעיני, אצל הגאון הגדול הגר"ז בענגיס זצ"ל שהיה אצלו תנ"ך שהיה מצוייר באות ק' שבסוף התורה (דולכל היד החזקה) צלב ממש, והוא לקח סכין וחתכו, (א"ה, או עט ומחקו, עי' הערות גיטין ס"ה ע"ב) והשאיר התנ"ך".

הגריש"א זצ"ל (ישורון חכ"ו עמ' תתצ"ה אות ד') – "ספרי תנ"ך שהמסינורים מדפיסים אין על זה דין ספר תורה שכתבו מין, שכל זה לא נאמר אלא במין שכתב בעצמו ומתכוון לשם עבודה זרה. אבל אלה המדפיסים הפועלים בעבדותיהו טרידי, (ואפילו אם נאמר שיש בהדפסה מדין כתיבה) - אין להם מחשבת פיגול. ויש לפי זה לשרוף רק ספר המינים שצורף לתנ"ך".

(ג) שבט הלוי (גנזי הקודש פרק ח' הע' ט"ז).

2. מראי מקומות – תורת אמת (פרק ב'), אבני ישפה (ח"א סי' ר"ד), גנזי הקודש (פרק י"א סעי' ד', הע' ט"ז).

(א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב במייל) -

In an earlier shaila Rebbe said he was unaware of a Conservative Chumash. It seems that the Etz Hayim is such a chumash. "Etz Hayim is a publication of the Conservative movement, produced through a joint venture with the Rabbinical Assembly, the United Synagogue of Conservative Judaism, and the Jewish Publication Society." If someone gave this to us as a gift, should it be burnt or thrown into the garbage? What if it will cause animosity (because it is not on the shelf)? This is not a currently l'mysa question but I would love to know how we view this.

R' Y. Berkovits wrote: Depends on how bad the translation is. While a sefer torah written by a min is to be burnt, that's because of the bad kavonos for the shem Hashem. Here it's mass printed, and there are no bad kavanos, just business. The issue would be if there's kefir in the translation. The Koran tanach uses the JPS translation - it's not a great translation but no kefir. Depends what's written here.

ד. פסוקים או הלכות על גבי כסף.

1. עי' יו"ד סי' רע"ו, לשיטות ומראי מקומות.

לא פורסין עור של גדי - סעיף כ"ב.

א. משנה (קכ.) – "רבי שמעון בן ננס אומר: פורסין עור של גדי על גבי שידה תיבה ומגדל שאחז בהן את האור, מפני שהוא מחרך. ועושין מחיצה בכל הכלים, בין מלאין בין ריקנים, בשביל שלא תעבור הדליקה. רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאין מים, לפי שאין יכולין לקבל את האור, והן מתבקעין ומכבין את הדליקה".

1. רש"י (שם ד"ה עור) – "עור של גדי. לח".

ב. עור של גדי: האם הוי מוקצה.

1. אינו מוקצה.

(א) תוס' (דף מט. ד"ה טומנין) הו"ד ברע"א (בגליון דף קכ.) – "והא דתנן בפ' כל כתבי (דף קכ.) פורסין עור גדי על גבי התבה כו' צריך לומר לפי דמירי כשיחדו לשיבה".

(ב) ריטב"א (סוף דף קטז:) – "ועוד דהא תנן לקמן (ק"כ א') פורסין עור גדי על גבי שידה תיבה ומגדל מפני שהוא כמחרך דאלמא עור גדי בר טלטול הוא, ובתוספות פירשו דהתם בעור שהוא יבש קצת וחזי למיזגא עליה וכו' דרך העולם להטמין".

(ג) סמ"ק (מצוה רפ"ב) – "אמר ר' שמעון בן ננס פורסין עור גדי על גבי שידה תיבה ומגדל שאחז בהן האור ונראה דיש לחלק בין עור לח לעור יבש דלח אסור לטלטל".

(ד) תוס' שבת (ס"ק ל"ז).

2. אפילו הוא מוקצה.

(א) פנים מאירות (ח"א סי' ע"ז) – "א"ח סי' של"ד בש"ע תיבה שאחז בה האור יכול לפרוס עור של גדי כו' ויש לדקדק למה סתמו הפוסקים דין זה הא כתבו התוספות בפ' במה טומנין והובא בש"ע סי' ש"ח סי' כ"ה דיש מחלוקת רש"י ור"ת בזה דלרש"י עור בהמה דקה אסור לטלטל ומוקי להאי פורסין עור גדי על גבי תיבה כשיחדה לשיבה ולר"ת מירי ביבישין א"כ עור לח בלא יחוד אסור לטלטל אליבא דכ"ע א"כ למה סתמו הפוסקי' דין זה ולא הזכירו שום רמז מחלוקת' הנ"ל ונ"ל דסמכו אתירון שני

- שכתבו התוספו' בזבחים דף צ"ד סוף ד"ה מניין לרבות שק דבדליקה התירו טפי כדאמר' התם ע"ש ואפשר אליבא דכ"ע נוכל לסמוך במילי דרבנן וק"ל".
- (ב) מ"ב (ס"ק נ"ג) – "עור של גדי. לח ועיין בסימן ש"ח סכ"ה לענין מוקצה אך לפי המבואר לעיל בס"ב בדעה ראשונה דטלטול מוקצה מותר במקום פסידא אתי שפיר בפשיטות".
3. מראי מקומות – פתח הדביר (ס"ק ז' ד"ה ועוד), כה"ח (ס"ק ק'), הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת דף קכ. ד"ה פורסין).
- (א) ע"פ הנ"ל [המ"ב]: נר דלוק שנופל על המפה ויש חשש דליקה, מותר לטלטל הנר ולהעבירו למקום אחר - עי' לעיל, סעי' י"א.

לב) מחיצה להפסיק בין הדליקה.

א. כמה שיטות במשנה.

1. ג' שיטות: ר' שמעון בן ננס, רבנן, ר' יוסי.
- (א) רבינו חננאל (דף קכ:) – "ואתינן לאוקמיה לר' יהודה ב"ר שמעון בן ננס ולא קם דר' שמעון בן ננס לא קאמר אלא מפני שהוא מחרך הא גרמא בידים לא קאמר אלא קם רב יהודה כרבנן דתנן מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנין דשרו גרם כיבוי".
2. ב' שיטות: ר' שמעון בן ננס (היינו רבנן), ר' יוסי.
- (א) ריטב"א (דף קכ:) – "וכיון דאוקימנא להא דרב יהודה כרבי שמעון בן ננס הלכה היא, דהא קיי"ל דהלכתא כרבי שמעון בן ננס, דבלשון רבנן קרי ליה תלמודא לקמן".
- (ב) מרדכי (סי' שצ"ט) – "ואע"ג דהלכה כר' יוסי מחבירו הכא הלכה כר"ש משום דרב יהודה קאי כוותיה".

ב. פשט בר' יוסי.

1. שפת אמת (דף קכ: ד"ה במשנה) – "במשנה פורסין עור של גדי כו' לכאורה אין מובן דאע"ג דאין בו משום כיבוי מ"מ ליתסר ככל הצלה דאסרו בשבת משום דבהול ואפשר דכיון דהצלה זו בשינוי מבחול הוי זה עצמו היכר ולא יכבה ונהי דבהצלת מזון אפי' בשינוי אסור מ"מ בגוף הכיבוי שעושה ע"י שינוי הוי היכרא טפי שלא יכבה להדיא או אפשר כיון דע"י מעשה זו יהי' נכבה כל הדליקה ליכא איסור אך לפ"ז אם הי' דליקה גדולה והוא רוצה לפרוס עור על כלי אחת אסור ולא התירו אלא כשאחזה האור בכלי זה בלבד וצ"ע שסתמו הפוס' בזה [וגם לא משמע כן לקמן דס"ד למימר טעמא דר"י דאוסר כאן בגרם כיבוי משום דאדם בהול על ממונו ואתי לכבויי ע"ש]".
2. הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת דף קכ. ד"ה משנה) – "פורסין עור של גדי ... כאן לא שייך לחוש לה כיון שאינו עושה כדרך שעושה בחול".

ג. האם מותר להניח כלי פלסטיק או שקיות ניילון מלאים במים סמוך לאש.

1. מחמיר.
- (א) אור לציון (ח"ב פרק מ"ג סעי' ו') – "וגרמא בדרבנן שרי ... גרם הבערה, ומלאכה זו צריכה לגופה, שצריך שימסו כלים אלו ויצאו המים, וזה לא הותר בשבת".
- (1) צ"ב למה נקרא מלאכה שצריכה לגופה.
2. מיקל.
- (א) מאירי (דף קכ. ד"ה אמר) – "ומעתה מותר אף בכל כלים שדרכם להשתבר וכן כתבו קצת מפרשים שאם לא היו לו כלים המגינים מכל וכל כגון של מתכת מותר להגין בכלי עץ הקשים אע"פ שאיפשר שהאור שולט בהם לכונה לעכב האש מעט שלא יעבור במהירות ושלא בין כך ובין כך יבאו גוים ויציילו מאליהם ואע"פ שגורם להבעיר אף גורם להבערה במקום פסידא התירו".
- (ב) ששכ"ה (פרק מ"א סעי' ט"ז [דפו"ח סעי' ט"ז]) – "ואף מותר להניח שקיות-פלאסטיק מלאות מים בסמוך לאש, כדי שהן תתבקענה מחום האש, והמים שבהן יכבו את האש".
- (ג) הגר"ש דבליצקי זצ"ל (אליבא דהלכתא חס"ח עמ' כ"ה טור א') – "דמותר להניח סביב הדליקה שקיות ניילון או כלי פלסטיק מלאים מים כדי שיתבקעו מחום האש, אף שהם חומרים דליקים, מכל מקום לא חשיב הבערה זו כצריכה לגופה, וזה אותו דבר כמו כלי חרס".
- (ד) הגר"א קופשניץ שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ח עמ' כ"ה טור א') – "דמותר להניח סביב הדליקה שקיות ניילון או כלי פלסטיק מלאים מים כדי שיתבקעו מחום האש, אף שהם חומרים דליקים, מכל מקום לא חשיב הבערה זו כצריכה לגופה, וזה אותו דבר כמו כלי חרס".
- (ה) הגר"ע אויערבאך שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ח עמ' כ"ה טור א') – "דמותר לכבות אש בשבת ע"י הנחת שקיות ניילון או כלי פלסטיק מלאים במים סמוך לאש, כדי שישפרו מהאש ויצאו המים ויכבו את האש, ואין לאסור בזה משום גרם הבערה".
- (ו) ל"ט מלאכות (עמ' רי"ט, הע' קס"ט).
- (ז) הל' שבת בשבת (ח"ג עמ' רמ"ט, הע' ט"ו) – "גרם כיבוי - מותר במקום הפסד, אבל שלא במקום הפסד אסור, לפיכך במקום דליקה מותר למלאות קנקנים בכלי זכוכית וכלי חרס או דליים עם מים, באופן שכשתגיע להם האש הם מתפקעים ומכבים את הדליקה, וכן הדין בכלי פלסטיק או ג'ריקנים עם מים אף שכשתגיע להם האש יובערו אף הם ויתבקעו ויכבו הדליקה, ויש בכך משום גרם הבערה. [אף דניחא ליה בהבערתן ויש בכך משום גרם הבערה, עי' באור הלכה סו"ס של"ד ד"ה דגרם, דלאו דוקא גרם שהוא משאצל"ג דאפי' בכל מלאכות הדין כן כנ"ל ... ועי' תשו' אור לציון ...]".
- (ח) ילקוט יוסף (שבת ח"ד עמ' שע"ב).
- (ט) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ח' סעי' ד').

גרמא

דור המלקטים - קובץ אור השבת (חוברת י"ח עמ' ס"ז - עמ' קל"ה), אנציקלופדיה תלמודית (חי"ח עמ' תשנ"ז אות י"ד), ארחות שבת (ח"ג פרק כ"ט), הלכות שבת (איידר, עמ' ל"ט), שו"ת יבקש תורה (סי' א' - סי' ג'), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' רי"ז - עמ' רכ"ב), מלאכת מחשבת (ח"ב סי' ז'), נתיבות שלום (סי' מ"ג - סי' נ"ט), שבות יצחק (ח"ו פרק י"ב - פרק ט"ז), שביתת השבת (מעשה חושב פרק ד'), ששכ"ה (מבוא פרק א' סעי' כ"ד - סעי' כ"ה [דפו"ח סעי' כ"ה - סעי' כ"ט]), הלכה שלימה (ח"ג קונ' בעניני גרמא), הר"צ סנדלר (RJJ חוברת ל"ט עמ' כ"ג - עמ' נ').

לג] הלכות.

א. **האם מיקל רק במקום הפסד או אפילו שלא במקום הפסד.**

1. מחמיר, אא"כ במקום הפסד – רבינו יואל, הו"ד במרדכי (סי' שצ"ט, "וה"ר קלונימוס בר' עובדיה משום ה"ר יו"ט התיר ביו"ט לתת סכין או כלי או דבר הניטל על נר של שעה שלא במקום הדלקתה שאינו אלא גרם כיבוי אבל רבינו יואל פי' דאפילו ביו"ט לא שרינן גרם כיבוי לכתחילה אלא במקום היזק דוקא וה"ק בביצה אין מכבין הבקעת כדי לחוס עליה ואם בשביל שלא יתעשן הבית או הקדירה מותר וכן רב יהודה לא שרי הכא אלא במקום היזק"), רמ"א (סי' של"ד סעי' כ"ב), פוסקים.
2. מראי מקומות – מנורה הטהורה (ס"ק ד', קני המנורה ס"ק כ"ה, "דמקיל שלא במקום פסידא לא הפסיד").

ב. האם ר' יואל דעת יחידי.

1. לא מצינו חבר לר' יואל בזה.

(א) ט"ז (סי' תקי"ד סוף ס"ק ו') – "מכל מקום נראה דבצורך קצת אף שאינו צורך גדול יש להקל אפי' במים כי לא מצינו חבר לר' בזה כנ"ל".

(ב) הו"ד בשעה"צ (סי' תקי"ד ס"ק ל"א) – "שהקשה מגן אברהם על זה מסעיף ב, כונתו במה שכתבנו שם בסעיף קטן ה דלא שרי גרם כיבוי אלא במקום פסידא, כמו שכתוב סימן של"ד סעיף כ"ב בהג"ה, באמת אותה הג"ה אין לה מקור, וכמו שכתב הט"ז בסוף סעיף קטן ו בסימן זה דלא מצינו חבר לשיטה זו, וגם המגן אברהם בעצמו סעיף קטן ז כתב דהרא"ש לא סבירא שיטה זו, ועיין במאמר מרדכי שכתב, דאפשר דביום טוב לכולי עלמא שרי גרם כיבוי לכתחילה, וכמשמעות התוספות ביצה דף כ"ב ועיין לקמיה".

2. כמה ראשונים סבר כר' יואל – נתיבות שלום (סי' נ"ח אות ז'), שבות יצחק (ח"ו פרק י"ג עמ' קכ"ג).

(א) ארחות שבת (פרק כ"ט הע' מ"ד) – "והנה הט"ז סי' תקי"ד ס"ק ז' כתב להקל בגרמא משום שלא מצינו חבר לרבינו יואל בסברא זו [ובשעה"צ שם ס"ק ל"א הזכיר את דברי הט"ז האלו], אמנם לכאורה מצינו כמה ראשונים שאסרו גרמא, עיין תוס' ביצה דף כב. ד"ה והמסתפק שכתבו לגבי המסתפק משמן שבנר דאין החיוב בזה משום שגורם למהר את כביית הנר וז"ל 'דגרמא ביו"ט שרי וגם בשבת אינו חייב' עכ"ל, ודייק מזה המג"א סי' תקי"ד ס"ק י"ט וכן רעק"א בשו"ע סי' של"ד סכ"ב דגרמא בשבת חמירא מגרמא ביום טוב, וכן נקט המאמר מרדכי, מובא בשעה"צ הנ"ל, דגרמא בשבת חמירא [ועיין חזו"א סי' ל"ח ס"ק ו' שלא פירש כן בדעת תוס']. וע"ע במרדכי פרק ט"ז דשבת שהביא את דברי הר"ר יום טוב שהתיר גרמא ביו"ט ומשמע דבשבת אסור, וכן מבואר באו"ז דיני ערב שבת סי' כ"ט בשם ריב"א דגרמא אסורה, והובאו הדברים בהג"א ביצה דף כב. וע"ע ברשב"א בעבודת הקודש בית מועד שער ג' פ"ג שאסר להוסיף פתילה נוספת בנר אם כוונתו למהר את כיבוי הנר מפני שגורם כיבוי, וכן כתבו המאירי והמנהיג, ומבואר דגרמא אסורה [אמנם שעה"צ סי' תקי"ד ס"ק כ"ט כתב דאיסור זה של הוספת פתילה הוא משום שנוטל מגוף הדבר הדולק וכשיטת הרא"ש בביצה פ"ב סי' י"ז, וקצ"ע שהרשב"א סתם בדבר ולא כתב סברא זו של נטילה מגוף הדבר הדולק], וע"ע בחידושי הרא"ה ביצה דף כב. בדין קינסא שרי שכתב דגרם כיבוי שרי ביו"ט לצורך, ומשמע דבשבת אסורה גרמא, וע"ע ב"י סי' רס"ה שהביא דברי רבנו ירוחם בשם הרמ"ה וז"ל מותר ליתן מים מבעו"י בנר כי כל מה שעושה מערב שבת אין בו משום גורם כיבוי עכ"ל, ומבואר דבשבת עצמה אסרינן גרמא [ואין לומר שזה משום הדין המבואר בסי' רס"ה דקירוב כיבוי אסור, דא"כ אף מבעו"י אסור]. ורק לשון הרא"ה ביצה פ"ב סי' י"ז הוא דקיימ"ל כרבנן דגרם כיבוי מותר, וכן הוא לשון הטור סי' תקי"ד, ומשמע דס"ל דגרמא מותר, אמנם רעק"א בשו"ע סי' של"ד סכ"ב והחזו"א סי' ל"ח ס"ק ו' כתבו שאין מלשון הרא"ה שראיה מוכחת. וע"ע בביתאור הגר"א ריש סי' שיי"ד שכתב דהא דהתירו להסיק ביום טוב בכלים אף שנמצא שסותר אותם על ידי הבערתם הוא משום דגרמא שרי כמבואר בגמ' שבת דף קכ: ומשמע דס"ל דגרמא שרי אף בשבת [אא"כ נדחוק שהכוונה דמתוך שבשבת אין איסור תורה בגרמא לכן ביו"ט הרי זה מותר אף לכתחילה כאשר הדבר נעשה לצורך]. ולענין הלכה כבר הובאו דברי הרמ"א שאין להתיר גרמא אלא במקום פסידא, ולפי המבואר לעיל אין זו דעה יחידא אלא הרבה ראשונים אסרו גרמא מדרבנן".

ג. **דעת המחבר:** בני ספרד - מחבר (סי' של"ד סעי' כ"ב), ב"י (סי' תקי"ד סוף ס"ק ג'), "כתב המרדכי בפרק כל כתבי (שבת סי' שצט) שיש מתירים ביום טוב לתת סכין או כלי או דבר הניטל על נר של שעה שלא במקום הדלקתה שאינו אלא גרם כיבוי אבל רבינו יואל פירש דאפילו ביום טוב לא שרינן גרם כיבוי לכתחילה אלא במקום היזק דוקא עכ"ל".

1. מיקל לגמרי.

(א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"ח הע' על ס"ק ס"ח.ב') – "וכיון שהדעת נוטה כהמחבר ותימא שהרמ"א נסמך ע"י הרבינו יואל ...".

- (ב) אז נדברו (ח"ז סי' מ' סוף ד"ה מה) – "ולפי הב"י לעולם מותר".
- (ג) הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא על סעי' כ"ב, סי' רע"ז על סעי' א', סי' ש"ז על מ"ב ס"ק כ"ד) – "מותר לומר לספרדי לעשות עבור אשכנזי מלאכה בגרמא, אפילו לדבר רשות".
- (ד) הגר"ש הינמאן שליט"א (ישורון ח"כ עמ' תק"ד ד"ה העולה).
2. מיקל רק במקום הפסד.
- (א) חמד משה (סי' תקי"ד ס"ק ג'), הו"ד במחזה"ש (סי' תקי"ד ס"ק ז').
- (ב) אור לציון (ח"ב פרק כ"ה הע' ג', פרק ל' הע' ב' ד"ה ולענין) – "ועכ"פ אסור מדרבנן, כמבואר בב"י סימן תקי"ד סוף ד"ה אפילו בשם המרדכי, וכן מוכח מדברי הרמ"א בסימן של"ד סעיף כ"ב, שגרם כיבוי אינו מותר אלא במקום פסידא, ע"ש".
- (ג) מנוחת אהבה (ח"ב פרק א').
- (ד) יביע אומר (ח"ג או"ח סי' י"ח, ח"ד או"ח סי' ל"ה, סי' ל"ו, סי' ל"ז, יחזה דעת ח"ה סי' כ"ט, ועוד כמה תשובות).
- (ה) ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' רל"ה סעי' ט"ז, עמ' רל"ז סעי' כ').
- (ו) על שבות יצחק (ח"ו עמ' קכ"ד ד"ה ובדעת).

ד. יום טוב: גרם כיבוי.

1. עי' סי' תקי"ד סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

לד] מה נכלל בהגדר של "מקום הפסד".

הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"ח הע' על ס"ק ס"ח.ב) – "והרבינו יואל שמחדש שרק גרם כיבוי במקום פסידא שרי הוא תמוה, כי אין סברא לחלק ... וכיון שהדעת נוטה כהמחבר ותימא שהרמ"א נסמך ע"י הר"י, הלכך גרמא בצירוף עוד היתר, שרי".

א. מקום הפסד.

1. צריך הפסד גדול – ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' רל"ז סעי' כ', "במקום הפסד גדול").
- (א) לא נראה כן משאר פוסקים.
- (ב) באר משה (ח"ו קונ' עלקטריק ריש סי' ל"ו) – "דרבינו הרמ"א (סי' של"ד סכ"ב) קבע מסמרות שאסור לגרום כיבוי אם לא במקום הפסד גדול ואפילו הפסד קטן לא אלא מיעוטא דבטל במיעוטו".
2. "וצ"ע אם חשיב הפסד מפני איבוד הגז הדולק בזמן שלא נצרך לכך" – חוט שני (פרק ל"ה ס"ק ד'), עי' הגרשז"א זצ"ל (מאור השבת ח"א מכתב י"ב ד"ה וידוע, לשונו מובא לקמן).
- (א) עי' המרדכי שלכאורה שלא נכלל "במקום הפסד" – מרדכי (סי' שצ"ט, "דאפילו ביו"ט לא שרינן גרם כיבוי לכתחילה אלא במקום היזק דוקא וה"ק בביצה אין מכבין הבקעת כדי לחוס עליה ואם בשביל שלא יתעשן הבית או הקדירה מותר").
3. "דהפסד היינו הפסד ניכר" – הגרשז"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ו עמ' קכ"ד הע' ב', מאור השבת ח"א מכתב י"ב ד"ה וידוע, "אם קרה ושכח לכבות את הגז בערב יו"ט ויש בזה הפסד ניכר בזה יש להקל לגרום לכיבוי הגז"), ששכ"ה (פרק י"ג סעי' י"ג [דפו"ח, סעי' י"ג]).
4. אם מותר לפרוס עור גדי על שידה שלא במקום פסידא, לפי הרמ"א.
- (א) מיקל – מג"א (סי' תקי"ד ס"ק ה', "ואף דגרם כיבוי לא שרי אלא במקום הפסד כמ"ש סי' של"ד סכ"ב שאני שם דכשמגיע האש שם מתכבה ממש אבל הכא שמונעו רק מלשרוף שרי אפילו להרא"ש"), גר"ז (סי' תקי"ד סעי' ט').
- (ב) מחמיר – רע"א (על סעי' כ"ב), מנוחת נכונה (פרק ג' מלאכת הבערה ד"ה אסור).

ב. צורך גדול.

1. מיקל.
- (א) גר"ז (סי' תקי"ד קונ'א ס"ק ג') – "במקום הפסד כו'. או לשאר צורך גדול".
- (ב) הגרשז"א זצ"ל (מנוחת שלמה ח"א סי' י"ג ד"ה נראה, ד"ה אך, תנינא (ב - ג) סוף סי' כ"ז, מאורי אש השלם עמ' תרמ"ח ד"ה אך, עמ' תרמ"ט ד"ה אך, סוף עמ' תרנ"ד).
- (ג) ששכ"ה (פרק י"ג סעי' כ"ה [דפו"ח, סעי' כ"ט], סעי' ל' [דפו"ח, סעי' ל"ה], הע' ק"ג* [דפו"ח, הע' קט"ו] גבי הע' ק"ט [דפו"ח, הע' קי"ז]).
- (ד) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' רפ"ג).

ג. במקום מצוה.

1. מיקל.
- (א) גר"ז (סי' תקי"ד קונ'א ס"ק ג') – "או לצורך מצוה כדמוכח במג"א ס"ק י"ג ע"ש".
- (ב) אבני נזר (יו"ד סי' ש"ע בהג"ה) – "י"ל בפשיטות דס"ל לרש"י כשיטת ר' יואל במרדכי דגרם כיבוי מותר רק במקום פסידא. והא דמקשי עליה מהא דכורך עליו גמי. היינו דמשום מצות טבילת מצוה הוי לן למשרי כמו משום פסידא. אבל רחיצה בעלמא שפיר אסור גרם מחיקה".

(ג) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' כ"ג ענף א' אות ג', עי' סי' כ"ד, תנינא (ב - ג) סי' כ"ז אות א' ס"ק ג', מאורי אש השלם עמ' תרנ"ב אות ג') – "דלצורך מצוה או לצורך חולה קיל טפי במקום הפסד (ע' מ"א ש"ז סק"ז) וחזינן נמי דלדעת העיטור שרי שבות דאמירה לעכו"ם במקום מצוה ולא במקום הפסד".

(ד) שערים מצויינים בהלכה (סי' פ' קונ"א ס"ק ג' ד"ה שם, ע"פ החזו"א יו"ד סי' קס"ד אות ב' ד"ה והא דאמרינן).

(ה) אז נדברו (ח"ג סי' כ"ה ד"ה והנה, סי' כ"ז) – "מסתבר מאד שכן הדין במקום מצוה".

(ו) הגרמא ש"ז צ"ל (חידושי בתרא סי' ש"ז על מ"ב ס"ק א') – "כמו גרם כיבוי דמותר לצורך פסידא, וכן לצורך מצוה, וכן הוא בשערים המצויינים בהלכה ספ"ב סק"ג דבאיסור קיל כגרם, שרי במקום פסידא או מצוה, וע' בסל"ד סכ"ב בבית"ל ד"ה גרם".

(ז) יביע אומר (ח"ג או"ח סי' י"ח אות ח') – "ואין להתיר להזיז מחוגי השעון בשבת בכדי להדליק בשעה יותר מוקדמת בשבת עצמו, אא"כ במקום מצוה. לצורך לימוד וכה"ג".

(ח) ששכ"ה (פרק י"ג הע' צ"א [דפו"ח, הע' ק"א], הע' צ"ג [דפו"ח, הע' ק"ג]).

(ט) הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא על סעי' כ"ב) – "או במקום מצוה (כבסי' רע"ו סע' ב')".

(י) ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' ר"כ סעי' ע"ט) – "במקום מצוה לצורך לימוד תורה".

(יא) ארחות שבת (פרק כ"ט סוף הע' מ"ד) – "ואמנם אף שגרמא אסורה מדרבנן מ"מ הרי זו שבות קלה יותר משאר שבותין, שהרי הותרה במקום פסידא [אפילו הפסד טלית] ובמקום מצוה, כמבואר בגמ' שבת דף קכ:, ושאר שבותין לא הותרו, וקילא אף מאמירה לנכרי האסורה אף במקום פסידא ובמקום מצוה".

ארחות שבת (פרק כ"ט סעי' כ"א, הע' ב', הע' כ"ז, סוף הע' מ"ד, הע' מ"ה, הע' מ"ו [לשונו מובא לקמן]) – "כשם שהותרה גרמא במקום הפסד כך הותרה גרמא במקום מצוה [גמ' שבת דף קכ: גבי מי שהיה שם כתוב על גבי בשרו ונזדמנה לו טבילה של מצוה שהתירו לו לטבול אף שגורם את מחיקת השם]".

2. מראי מקומות – חלקת יעקב (או"ח סי' קכ"ה אות ד', ח"א סי' ע"ח).

(א) הגרמא ש"ז שליט"א (אסיפת יצחק י"ג אלול תשס"ו) – "שאלה: הרמ"א בס' של"ד סעיף כ"ב מתיר גרם כבוי במקום הפסד, האם יש להתיר זאת גם במקום מצוה. תשובה: לא מצינו".

ד. במקום חולה.

1. מיקל, הגם שאין בו סכנה.

(א) חזו"א (סי' ל"ח ס"ק ט' ד"ה ליתן) – "דלא התירו גרם כיבוי אלא במקום הפסד, וכמש"כ הרמ"א סי' של"ד, ולפ"ז אם עושה בשביל חולה [שהעשן העולה מן הפתילה המארכת כביית הפחם מזיק לן] מותר".

(ב) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י"ג ד"ה נראה, תנינא (ב - ג) סי' כ"ז אות א' ס"ק ג', מאורי אש השלם עמ' תרמ"ח ד"ה אך, עמ' תרנ"ב אות ג') – לשונו מובא לקמן.

(ג) יביע אומר (ח"ג או"ח סי' י"ח אות ח') – "ובמקום חולה שא"ב סכנה שמצטער עי"ז ואינו יכול לישון יש להתיר".

(ד) ששכ"ה (פרק י"ג הע' צ"א [דפו"ח, הע' ק"א], הע' צ"ג [דפו"ח, הע' ק"ג]).

(ה) ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' ר"כ סעי' ע"ט).

(ו) יבקש תורה (שבת סי' א' ענף ט' אות ד').

(ז) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' רפ"ג).

2. מראי מקומות – מג"א (סי' שכ"ח ס"ק נ"ג), חלקת יעקב (או"ח סי' קכ"ה אות ד', ח"א סי' ע"ח).

(א) ארחות שבת (פרק כ"ט סעי' כ"ב, הע' מ"ו) – "בראשונים לא נתפרש דין גרמא במקום חולי [ואף שהותרה גרמא במקום מצוה י"ל דמצוה שאני, כמבואר במג"א סי' של"ח סק"א שכתב לענין גזירת השמעת קול דאם הותרה לחולה כ"ש למצוה, ומבואר דסובר המג"א דמצוה עדיפה מחולי], והנה המג"א סי' שכ"ח ס"ק נ"ג כתב דגרמא שריא לחולה כשאר שבותין וציין לסעיף י"ז שם, ומשמע לכאורה שכוונתו בהיתר זה רק למאן דס"ל דשבות שריא לחולה שאב"ס [וע"ע במג"א ס"ק מ"א וס"ק מ"ד שהתיר שבותין על סמך סעיף י"ז והפמ"ג בא"א ס"ק מ"ב תמה על דבריו דהא בסעיף י"ז נקט השו"ע דלהלכה יש לאסור שבות לחולה]. והחזו"א סי' ל"ח ס"ק ט' ד"ה וליתן התיר גרמא לצורך חולה".

ה. לכבוד שבת.

1. מיקל.

(א) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סי' כ"ז אות א' ס"ק ג', מאורי אש השלם עמ' תרנ"ב אות ג') – "וגם נלענ"ד דמשום הנאת אורה דחשיב כאוכל נפש לגבי יו"ט אפשר שפיר להתיר גרמא בשבת וכמו"ש כת"ר שהרי הט"ז כתב דלא מצא חבר להר"י שבמרדכי, ועיין במנורה הטהורה שהרבה לתמוה על שטה זו ומסיים 'דהמקיל שלא במקום פסידא לא הפסיד', וא"כ כ"ש דיש להתיר משום כבוד שבת".

ו. אמירה לנכרי במעשה של גרמא.

1. מיקל.

(א) בית אפרים (יו"ד סי' ס"ב ד"ה ומ"ש מכ"ת כיון) – "ולפי דברי מכ"ת למאי דס"ל לר"י לאסור גרם כבוי אף ע"י עכו"ם אסור אף במקום שהתירו שבות דשבות כיון דס"ס אנו הגורמין הכבוי ובאמת ז"א דאין מקום לאסור אמירה לעכו"ם כ"א היכא דכי עביד הישראל הכי איכא איסורא דאורייתא משא"כ באם אינו עושה רק גרמא בלבד דאפי' אי ישראל עביד הכי ליכא איסור דאורייתא אין לאסור האמירה בזה ומה ענין גרמא זו לגרמא דע"י עכו"ם דהתם עביד מעשה בידים אלא שמ"מ השתא לא נעשה

- רק לאחר זמן ואמירה לעכו"ם לא הוי מעשה כלל והכי אמרינן בעירובין ולא שאני לך בין שבות דאית בי' מעשה כו' ופשיטא שאין לך שבות דשבת גדול מזה שאף הגרם אינו נעשה ע"י עצמו".
- (ב) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י' אות ו' ד"ה ומעתה, אמירה לעכו"ם ארטסקרול פרק י"א הע' כ"ו) – "ועיין גם בבית אפרים חיו"ד סי' ס"ב, שסובר שמותר לעשות גרמא ע"י עכו"ם ולא אסור כלל משום שבות דאמירה לעכו"ם".
- (ג) עמק התשובה (אמירה לעכו"ם ארטסקרול פרק י"א הע' כ"ו).
- (ד) אמירה לעכו"ם (ארטסקרול, עמ' ק"ט).
- (ה) עי' פסקי תשובות (סי' רע"ו אות י', הע' ע"ה) – "ואמירה לנכרי לעשות מלאכה דאורייתא על ידי 'גרמא' לדברי הכל שפיר דמי, ואפשר אפילו בצורך כלשהו אפילו שלא לצורך גדול. [כגון להפעיל או לכבות חשמל ומכשיריו ע"י הכוונת שעות השבת שיעשה פעולה זו תוך זמן קצר] (והיינו כשאין בעצם הכוונת שעות השבת שום מלאכה דאורייתא, וטלטול מוקצה שרינן ע"י גוי, וכדלהלן אות י"ג), וכל כיוצא בזה".
2. מחמיר, רק במקום מצוה וכדו' יש להקל.
- (א) עי' אור לציון (ח"ב פרק כ"ה הע' ג') – "כיון שכל הבישול נעשה על ידי גרמא בלבד, וגרמא אינה אסורה מן התורה, כמבואר בשבת ק"כ ע"ב, וחשיב שבות דשבות במקום הצורך דשרי, כמבואר בשו"ע בסיומן ש"ז סעיף ה'".
- (ב) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ג סיון תשס"ז) – "שאלה: האם מותר בשבת לומר לגוי לעשות מלאכה ע"י גרמא. תשובה: רק לצורך מצוה".
- (ג) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' רפ"ה) – "שהמנהג להחמיר לכתחילה אא"כ מקום הפסד, כמו בישראל. ומ"מ במקום הפסד, יותר טוב לעשות ע"י עכו"ם שגם הוי דינו כשבות דשבות".
3. מראי מקומות – הר צבי (או"ח ח"א סי' ק"כ ד"ה עכ"פ), נשמת שבת (סי' של"ח אות שצ"ט ד"ה וממילא), פסקי תשובות (סי' רע"ו אות י').
- (א) ששכ"ה (אסיפת יצחק אלול תשס"ז) – "שאלה: האם מותר בשבת לומר לגוי לעשות מלאכה דאורייתא ע"י גרמא. תשובה: איני יודע".
- (ב) ארחות שבת (פרק כ"ג הע' קפ"א) – "ואמנם מה שציין הגרשז"א אויערבאך שם דכן כתב בשו"ת בית אפרים חיו"ד סי' ס"ב לכאורה אינו מוכרח, דהב"א התיר אמירה לנכרי בגרמא בשאר איסורי תורה ולא בהלכות שבת, וטעמו משום שבשאר איסורי תורה לא אסרו כלל אמירה לנכרי בדרבנן, וכפי שכתב הבית אפרים לעיל מינה, ואין ללמוד מזה לאיסורי שבת שבהם אסרו אמירה לנכרי גם בדרבנן".
4. גרמא או עכו"ם – הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י' אות ו' ד"ה גם, מאורי אש השלם עמ' רמ"ז ס"ק ה', "והשבות של אמירה לעכו"ם חמורה יותר מגרמא, דנפיש רבואתי הסוברים שמותר לכתחילה אפילו שלא במקום פסידא"), קדושת שבת (חשמל בשבת, עמ' קי"ח).

ז. גרמא עם מלאכה דרבנן.

1. מיקל: חוץ ממלאכה שאינה צריכה לגופה.

- (א) בכורי יעקב (או"ח סי' ח' ד"ה והנה) – "דדוקא באיסור תורה יש להחמיר גם ע"י גרמא שכונתו לזה אבל בדרבנן שרי".
- (ב) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י' אות ו' ד"ה ומעתה, שולחן שלמה סי' של"ט ס"ק ה' ד"ה ואע"ג) – "אמנם שהרמ"א בסי' של"ד סעיף כ"ב כתב דלא שרי גרם כיבוי כי אם במקום פסידא, מ"מ נלענ"ד שכל זה דוקא בגרם מלאכה דאורייתא משא"כ בדרבנן לא מצינו שאסור שהרי אפילו לענין יו"ט כתבו התוס' במס' ביצה כ"ב ע"א דגרמא שרי לכתחילה אפילו שלא במקום פסידא, ואף שהמג"א כתב בסי' תקי"ד סק"ה דאסור, מ"מ בדרבנן ממש לא מצינן שאסור, וזה שגרם כבוי אסור אע"פ שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה, כבר מבואר בראשונים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חמורה יותר ונחשבת כדאורייתא, וחושבני שגרם כבוי גחלת של מתכת מותר גם שלא במקום הפסד".
- (ג) אור לציון (ח"ב פרק ל' הע' ב' ד"ה ולענין, פרק ל"ט הע' ב' ד"ה ומכל, פרק מ"א הע' ב' ד"ה ומכל, פרק מ"ג הע' ו') – "שכל גרמא בדרבנן שרי".
2. מראי מקומות – חלקת יעקב (ח"א סי' נ"ד, או"ח סי' ע"ו אות ח').
- (א) ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' רל"ו אות י"ט) – "להקל כשיש סניף נוסף".
- (ב) יבקש תורה (שבת סי' א' ענף ט' אות ד') – "במיליה דרבנן יש להקל בצורך והפסד קצת".
- (ג) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' רפ"ט) – "שאין זה מוסכם (אבל יש על מי לסמוך)".

ח. כלי שמלאכתו לאיסור רק ע"י גרמא.

1. יש להקל בטלטול מוקצה.
- (א) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סי' כ"ז אות א' ס"ק ג', מאורי אש השלם עמ' תרנ"ב אות ב', ששכ"ה פרק כ"ג הע' ס"ח [דפו"ח, הע' ע"ה], מילואים שם) – "ומה שהשיג על דברי שאין הבורג של השעון נקרא כשמל"א, נכון הדבר דכלי העומד למלאכת איסור דרבנן ג"כ חשיב מוקצה ואסור לטלטלו מחמה לצל, אבל בנד"ד שהבורג עומד לגרם הדלקה שיש בו משום צורך שבת או לגרם כבוי דשייך בו הטעם של הפסד נמצא שעומד לדבר המותר כמו לדבר האסור כלומר כגון ככה"ג דלא הוי כ"כ לצורך. וגם יפה כוון כת"ר דעיקר כוונתי היה דנהי דהרמ"א (של"ד סכ"ב) החמיר כהמרדכי אבל כיון שרבים חולקים עליו ומתירין בכל גווני לכן יש להקל לענין טלטול מוקצה דקיל. (דמה שמוקצה חמור היינו לאכול או להשתמש בו). ואפי' להאומרים שגם טלטול גרידא נקרא איסור חמור היינו במוקצה מחמת עצמו או מחמת איסור אבל לא בכלי שמלאכתו לאיסור דשרי בטלטול לצורך גופו ומקומו, ומלשונו של הרמב"ם משמע דאיסורו רק משום גזירה שלא יבוא לעשות בו מלאכה".

ט. מראי מקומות – הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' רנ"ב ס"ק י"ב).

1. הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק י"ג הע' נ"ח [דפו"ח, הע' ס"ג], מאור השבת ח"א עמ' תק"י ד"ה וידוע, שולחן שלמה סי' תקי"ד ס"ק י', מאור אש השלם ריש עמ' תרל"ד) – "כי ההיתר של גרמא הוא רק על דרך מקרה, אבל לאו לנהוג כן בקביעות לכתחילה".

לה) פסיק רישא במלאכה הנעשית ע"י גרמא.

א. מיקל: ואין צריך מקום הפסד.

1. עי' מאירי (דף קכ: ד"ה מי) – "וי"מ שמאחר שאינו מכבה אלא גורם אף בפס"ר מותר".
2. ס' המנהיג (הל' יו"ט הצריכות סי' צ"ט, עמ' תקי"ח. כדאי במנוחת אהבה ח"ב פרק א' הע' נ"ג, ונתיבות שלום סי' נ"ח אות י"ב) – "דלעניין כיבוי וגורם לכיבוי י"ט ושבת שווין כי לא הותרה בי"ט אלא הבערה שהוא צריך אוכל נפש אבל הכיבוי שאינו לצורך אוכל נפש לא, ואם יש פתילה אחת בנר מותר לתת בו כמה פתילות שירצה ואף על פי שימחר ויכלה השמן במהרה ויותר אין זה גורם לכבוי, ואף על גב דפסיק רישיה הוא שאין מתכווין לאותו הגורם אלא להאיר לו יותר, ועוד ...".
3. תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ב' ס"ק ד') – "או שאינו עושה מלאכה בידים, ששופך מים בחצר ויצאו אח"כ לרה"ר, מותר פ"ר (כמג"א שם, ורנ"ג סקמ"א)".
4. עי' הר צבי (או"ח ח"א סוף סי' קל"ג, סוף סי' קפ"ח, עי' אה"ע סי' כ"ב) – "... מ"מ הרי בנ"ד בכה"ג שאינו מתכוין אעפ"י שהוא פסיק רישא יש לצרף בזה מה שכתב באבני נזר (או"ח סימן קצד) דלא מהני פסיק רישא לחשוב גרמא כמעשה".
5. הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י' אות ו' ד"ה גם, שולחן שלמה סי' רנ"ב ס"ק י', סי' רע"ז ס"ק ז', סי' של"ד ס"ק י"ח ד"ה ומיהו, עי' מאור השבת ח"א עמ' תק"ט אות ד', ח"ד עמ' ת"ח, עי' ששכ"ה פרק א' הע' פ' [דפו"ח, הע' צ"ג], הע' קי"ח [דפו"ח, הע' קל"ה], פרק י"ב הע' נ"א [דפו"ח, הע' נ"ג], פרק כ"ג הע' ס"ד [דפו"ח, הע' ע"א]) – "שכיון שמעיקר הדין אמרו בגמ' שגרמא מותר, לכן אף שהרמ"א הביא דעת המרדכי דלא שרי אלא במקום פסידא, מ"מ אפשר שדוקא בכה"ג שמכוין להדיא לגרמא, אז הוא דאסור שלא במקום הפסד, אבל בכה"ג דנידון דידן שאינו מכוין אלא לפתוח הדלת, ורק פס"ר הוא שיצא מזה גרמא בכה"ג לא מצינן שאסור אף להמג"א בסי' שי"ד שאוסר פס"ר אפי' בדרבנן. וקצת דוגמא לכך מזה שבשבות של אמירה לעכו"ם לא אסור בפסיק רישא כמבואר שם במג"א ובסוף סי' רנ"ג עיי"ש, והשבות של אמירה לעכו"ם חמורה יותר מגרמא, דנפיש רבואתי הסוברים שמותר לכתחילה אפילו שלא במקום פסידא, וכיון שכן אפשר שכמו כן יש לחלק בנידון שלנו בין מכוין להדיא ובין פסיק רישא".
6. הגרשז"א זצ"ל (חוקי חיים סי' ט' ד"ה ולמשל).
7. ששכ"ה (פרק א' הע' קי"ח [דפו"ח, הע' קל"ה], פרק י"ב הע' נ"א [דפו"ח, הע' נ"ג], פרק כ"ג הע' ס"ד [דפו"ח, הע' ע"א], פרק כ"ו הע' ל"א [דפו"ח, הע' ל"ג], מבוא פרק א' הע' צ"ה [דפו"ח, הע' ק"ו]).
8. עי' מנוחת אהבה (ח"ב פרק א' סעי' ט"ז) – "יש אומרים שמותר לעשות בשבת דבר המותר אפי' אם בגללו ודאי תיעשה מלאכה ע"י גרמא, ובלבד שלא יתכוין למלאכה שנעשית ממילא, שלא אסרו חכמים גרמא בשבת אלא כשמתכוין למלאכה הנעשית ע"י הגרמא, אבל אם אינו מתכוין לה אע"פ שבדאי תיעשה, מותר. ויש לסמוך עליהם במקום צורך. (וכלל זה נקרא 'פסיק רישא בגרמא')".
9. נשמת שבת (סי' של"ז סוף אות רס"ז) – "מנוחת אהבה ... מנחת שלמה ...".
10. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' קפ"ה).
11. מלאכת מחשבת (עמ' צ"ב - עמ' צ"ה).
12. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' רפ"ז, הע' רצ"ב, הע' רצ"ג) – "שכן המנהג להקל בזה לכתחילה".
13. עי' מחזה אליהו (ח"א סי' מ"ב ס"ק ב', סי' ס"ה אות כ"ד).
14. מלאכת מחשבת (חזון, ח"א סי' ז' אות ט"ו, ח"ב סי' ז', סי' כ"ד אות ג') – "פס"ר בגרמא שזהו היתר גמור כדשא"מ דשרי אף בדניח"ל, וכדמוכח מד' המאירי שבת (קמ.)".

ב. פס"ר דלא איכפת עם גרמא יש להקל.

1. יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ל"ו אות ה', עי' סי' ל"ה אות ט"ז) – "ולפ"ז כיון דהוי פסיק רישיה בגרמא, יש מקום להקל, ע"פ מ"ש הגאון אבני נזר (סי' קצד אות ב) שלדעת הרשב"א פ"ר בגרמא שרי. וכ"כ בשו"ת חלקת יואב (חאו"ח סי' יא) ד"ה ובמה. ע"ש. והגם שיש חולקים ע"ז, מ"מ בנ"ד יש עדיין מקום לומר דהוי כפ"ר דלא איכפת ליה, שבשביל חימום דירתו יש די והותר במים החמים שבמיכל, ומה יתן ומה יוסיף מעט הצונן שברדיאטור שבדירתו לחימום הדירה. (ובשביל חימום שאר הדירות שבבית הו"ל כמ"ש בעביד בארעא דחבריה דהוי נמי פ"ר דלא איכפת ליה.) ופ"ר דלא איכפת ליה לכ"ע ליכא איסור תורה בהכי. ובצירוף גרמא יש להקל".
- עי' יביע אומר (ח"ד או"ח סוף סי' ל"ז) – "וגרמא בפסיק רישיה לדעת כמה פוסקים מותר. וכמ"ש האבני נזר (סי' קצד). אלא שאין זה ברור כ"כ. וכבר כתבנו בזה במקום אחר".
- ע"ע יביע אומר (ח"א סי' כ"א אות י"ד, ח"ג או"ח סי' י"ז אות י"ט, ח"ד סי' ל"ז אות י', יחווה דעת ח"ה סי' כ"ט).

ג. מחמיר.

1. ר"ח (דף קכ: - לשונו מובא לקמן).
2. תורת שבת (סי' שט"ו ס"ק ח' ד"ה גם).

3. מנחת יצחק (ח"ב סי' ט"ז אות ט"ו, ע"י אות ז' - אות ט').

4. ציץ אליעזר (ח"ב סי' י"ח אות ט') – "דאפילו גרם כיבוי לא הותר בפסיק רישיה ולא ימות".

ד. מ"ב (סי' רנ"ט ס"ק כ') – "וקמ"ל דלא צריך למיחש שמא יש בפנים גחלים לוחשות וכשיסתמנו יגרום שיכבו".
מ"ב (סי' שט"ו ס"ק כ') – "ונראה דכל זה כשאינו מונח אז גחלים לוחשות בהתנור דאל"ה בכל גווני אסור לישראל לסתום את החור למעלה דע"י סתימתו גורם כיבוי להגחלים ואף דאינו מכיין לזה פסיק רישא הוא וכעין מה שכתב בסימן רנ"ט בסופו ובסימן רע"ז ס"א".

1. מנחת יצחק (ח"ב סי' ט"ז אות ט') – "דיש להעיר פליאה נשגבה, דהנה המשמעות מהפוסקים הנ"ל, דלפתוח התנור מותר לכ"ע, ול"ח שיבעיר האש, ורק הפלוגתא בסתימת התנור אם חיישינן לכיבוי, וקשה דמדוע ישתנה מדין פתיחת ונעילת הדלת כנגד המדורה, דפתיחת הדלת אסור לכ"ע, משום שמבעיר המדורה, ונעילת הדלת מותר לכ"ע וכדאיתא (בסי' רע"ז), והכא להיפוך, וקשיא ... ונ"ל להסביר דבריו בטוב טעם, בהקדם שני הקדמות, א' דס"ל להמ"ב, דגם גרמא האסורה במלאכת שבת, הוא דוקא אם עושה גרם לעשיית מלאכה, אבל לא אם מסלק הגרם, ועי"ז המלאכה עשויה ממילא, או תבטל ממילא, והב' דיש אויר ויש רוח, יש אויר אף בבית סגורה, ונצרכה לגבי עיקר חיותה של האש, דבלא אויר א"א לה להאש להתקיים, והאויר הזה הנצרך לעיקר חיותה וקיומה של האש, י"ל דהוי כמו חומר הדלקה בעצמה, דהיינו השמן והפתילה, דכתב הרא"ש (במס' ביצה שם) דאם ממעט מא' מהם הוי כמו מכבה ממש, וכמו כן י"ל באם ממעט האויר סביבות האש הנצרך לחיותה, הוי מכבה ממש, ויש רוח, היינו שמצד חיותה של האש, יש לה די אויר סביבותי, אלא שעומד להכבות מאיזה טעם שיהי, ואם משוי אורחא לרוח שאינו מצויה (דוקא, כדאיתא במס' שבת ק"כ שם), הרוח שאינו מצויה מלבה ומדליק האש, וזה רק גורם להדלקה, ואם מסלקו ע"י נעילת הדלת הוי רק מסיר הגרם כנ"ל, ובזה יהי' אתי שפיר הכל, דהמג"א והמ"ב שניהם לדבר אחד נתכוונו ומה שחסר זה גילה זה, דמש"כ המג"א לחלק משום דבבית יש אויר הרבה, הכוונה, דבבית יש די אויר לחיותו של האש, והרוח מבחוץ בא רק ללבות ולהבעיר האש, ובנעילת הדלת הוא רק עוצר הרוח היינו מסלק הגרם, ואם תכבה תכבה וכדברי המ"ב, וכלומר דזה שרי, משא"כ בתנור דאין הרוח מחוץ לתנור, בא להבעיר האש, דהרי התנור הוא בתוך הבית, ואין הדלת שבבית פתוח שנשיבת הרוח יגרום להבעיר האש, ואם רוח מצויה אינו מלבה האש מכ"ש האויר שבתוך בית סגור, ועי' בזה בס' תורת חיים (פעסט), וע"כ החשש, משום דבתנור יש אויר מועט, ויש לחשוש שע"י הסתימה ימעט מאויר הנצרך לחיותו של האש, וזה הוי כממעט חומר הדלקה, והוי מכבה ממש כנ"ל".

2. הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ח אלול תשס"ו) – "שאלה: ר' שלמה זלמן במנחת שלמה בס' י' כתב שפסיק רישא במקום גרמא הוי מותר לכתחילה, וק"מ מס' רנ"ט סעיף ז' שאסור לסתום פי התנור משום מכבה הגחלים, ולכאורה זה גרמא ופסיק רישא ועדיין אסור. תשובה: אין זה גרמא".

3. מראי מקומות – נשמת שבת (סי' של"ז סוף אות רס"ז).

ה. אם יש ראייה מעירובין (דף פח.), דשרי לשפוך מים לעוקה ברה"י אע"ג שהמים יוצאים לרה"ר מחמת המדרון.

1. יש ראייה.

(א) תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ב' ס"ק ד') - לשונו מובא לעיל.

(ב) ל"ט מלאכות (ריביאט, מלאכת מחשבת הע' ל"ה).

2. אין ראייה, דשאני הוצאה דהוי מלאכה גרועה.

(א) הרצ"ב (או"ח ח"א סי' ק"כ ד"ה אבל) – "באמת אין להביא ראייה מדברי הרמב"ם והרדב"ז הנ"ל, די"ל דלא אמרו כן אלא לענין מלאכת ההוצאה, שלגבי הוצאה כחו ברה"ר אינו אסור אלא מדרבנן, ומשו"ה לא גזרו בכח כחו, אבל בשאר מלאכות דכחו אסור מן התורה, אפשר דגם כח כחו אסור".

(ב) הגרשז"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ו עמ' קי"ד ד"ה ותיירץ, עמ' קמ"א בהג"ה, שולחן שלמה סי' של"ד הע' י"ח, מאורי אש השלם עמ' ר"ח ס"ק כ"ה, עמ' תרנ"ב ד"ה גמ, עמ' תשכ"ו ד"ה פשוט, מנחת שלמה ח"ב סי' כ"ג ענף א' אות א' ד"ה גמ, תנינא (ב - ג) סי' כ"ז אות א' ס"ק א') – "דאף שמבואר ברש"י ערובין פ"ח ע"א שהשופך מים ברה"ר והמים יוצאים מאליהם לרה"ר פטור אף אם מתחלה נתכוין לכך, מ"מ י"ל דשאני הוצאה דהוי מלאכה גרועה ולא נעשה כלל שום התחדשות בגוף הדבר לכן לא אמרינן בה טעמא דמלאכת מחשבת אסרה תורה לחייב גם על גרם מלאכת הוצאה ולא מיחייב אא"כ כל ההוצאה מתחלה ועד סוף נעשתה ממש על ידו, משא"כ בשאר מלאכות".

(ג) הגר"ש זצ"ל (שבות יצחק ח"ו עמ' קי"ד ד"ה ותיירץ).

ו. היתר פתיחת כיסוי שעל הסכך והמים נשפכים על קרקע, והא יש חשש זריעה וחרישה.

1. עי' סי' של"ו סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

ז. מראי מקומות – מהרש"ם (ח"ז סי' ז', ארחות חיים סי' תקי"ד ס"ק א', דעת תורה שם ס"ק א' ד"ה ונשאלתי), אבני נזר (או"ח סי' קצ"ד אות ב', סי' רל"ו אות ז', אגלי טל זורע ס"ק כ"א [עי' נתיבות שלום סוף סי' נ"ח]), חלקת יעקב (ח"א סי' נ"ד, או"ח סי' ע"ו אות א'), הגר"ש איידר זצ"ל (פרק ג' הע' קנ"ב), ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' רל"ז הע' י"ט, הע' כ"א).

1. הגר"ח זצ"ל (הליכות חיים ח"ב הע' קמ"ט) – "דמותר אפילו אם יודע שידליק האור, משום דהו"ל פס"ר בגרמא, והוי נמי במקום מצוה משום ביטול תורה שלא יצטרך לעקום דרכו".

2. ארחות שבת (פרק י"ח הע' י"א, פרק כ"ט הע' מ"א) – "ואמנם מדברי האוסרים פתיחת מקרר חשמלי כשאנו פועל [עיין פרק כ"ו סעיף ג'] מוכח דס"ל דפ"ר בגרמא אסור".

3. פתיחת דלת של מקרר [או תנור] מצד שגורם שהמונע לפועל.

(א) ע"י סוף סי' שי"ד, לשיטות ומראי מקומות.

ל"ן בידקא דמיא.

א. סנהדרין (דף עז:), חולין (דף טז:). – "אמר רב פפא: האי מאן דכפתיה לחבריה ואשקיל עליה בידקא דמיא, גירי דידיה הוא, ומיחייב. הני מילי בכח ראשון, אבל בכח שני גרמא בעלמא הוא".

1. רש"י (שם ד"ה גיריה) – "גיריה דידיה הוא. הן הן חציו, והרי הוא כזורק בו חץ וכדמפרש ואזיל שהמים באים בכח ראשון עליו מיד, כגון שהניחו סמוך לשפת הים והשפה מדרון".

2. רש"י (שם ד"ה אבל) – "אבל בכח שני. שהניחו **רחוק קצת** ולא נפלו המים מיד בצאתו מגדרותיהן עליו, אלא לאחר מכאן הלכו על המקום שהוא שם, גרמא הוא ולא מכחו".

ב. הלכה: לענין שבת.

1. מיקל, כמו כל גרמא בשבת.

(א) מחזה אברהם (ח"א סי' מ"ב ד"ה והנה) – "משא"כ לענין שבת דמעטינין גרמא י"ל בהסרת המונע אף כח ראשון חשוב גרמא ... דבמשכן לא הוי גרמא".

2. כמו כוחו.

(א) בה"ל (סי' רנ"ב סעי' ה' ד"ה להשמעת) – "אבל אם פותח מסגרת המים בשבת נ"ל דאף להמ"א חייב דהלא תיכף מתחיל להטחן והוא עושה מעשה ממש שעל ידו מסבב גלגל המים והריחים והוא דומה כאלו הוא עצמו היה מסבב הריחים בכחו דחייב וכעין דאמרינן בסנהדרין דאי אשקיל עליה בדקא דמיא אם בכח ראשון הומת חייב דכחו כגופו דמי וה"ל המים הראשונים שיצאו מכחו שהניעו הגלגלים עכ"פ הועילו בודאי שיטחן כגורגרת על ידם ועיין ב"ק דף ס' דלענין שבת חמירא מלענין נזיקין".

(ב) הר צבי (או"ח סי' קל"ג ד"ה איברא) – "איברא שלענין רוצח אנו מוצאים בסנהדרין דף עז באשקיל עליה בידקא דמיא דבכח ראשון חייב, אעפ"י שאינו אלא מסיר את המונע בהלוח המים, וראיתי לאחד ממחברי זמננו שכתב לומר דלענין שבת שאני כיון דבמשכן לא הוי. **אולם לא משמע כן בשבת דף קכ ע"ב** בהא דאמר ר"י: פותח אדם דלת כנגד מדורה בשבת. לייט עלה אביי דגזרינן רוח מצויה אטו רוח שאינה מצויה, ומשמע שברוח שאינה מצויה הוי איסור דאורייתא דאל"כ הוי גזירה לגזירה (וכדאיתא ביצה דף ל"ו: ש"מ תחומין דאורייתא, וכתב רש"י: דאי מדרבנן לא הוו אסרי מילתא אחרייתא משום ידיה, וברא"ש ריש פרק אין צדין מוכיח דתלישה ביו"ט דאורייתא מדגזור אטו תלישה), וא"כ מוכח משם שגם לענין שבת הנוטל דבר המונע הוי מלאכה, שהרי גם שם בפתיחת הדלת אינו אלא מסיר את הדבר המונע והרוח ממילא בא. ולעומת זאת מצינו גם לענין רוצח שמסיר דבר המונע לא הוי כעושה מעשה דאיתא שם דף עז ע"ב: אמר רבא הזורק חץ ותריס בידו ובא זה ונטלו ואפילו הוא קדם ונטלו פטור דבעידנא דשדיא מפסיק פסיק גירי' - הרי מבואר שהמסיר דבר המונע אינו מעשה. ולכאורה שתי הסוגיות סותרות אהדדי, וראיתי ביד הרמ"ה על סנהדרין שם שעמד על סתירה זו ותוכן תירוצו שהזורק חץ ותריס בידו בשעה שסילק את התריס עדיין לא הגיע החץ עד לתריס ועדיין לא נגע בו, ולפיכך אין זה אלא גרמא, משא"כ באשקיל עליה בידקא דמיא דמיא הדף או העפר המפסיק הוא נוגע להמים, וכל המים המחוברים אליו הרי הם כגוף אחד ובנטילתו את המונע כאילו נוטל בידו את הנוגע ודבוק אליו וחשיב כאילו נוטל בידים ממש (ובמקום אחר הסברתי עפ"י דברי הרמ"ה אלו שמה"ט אינו חייב אלא על המים הבאים בקילוח ראשון בלבד משום דרק המים של הקילוח הראשון הם מחוברים ודבוקים אל הדבר המונע, אבל שאר המים הרי אינם דבוקים אל הדבר המונע). ולפי"ז צ"ל שהפוח דלת נגד המדורה והרוח נושבת הוי כאשקיל עליה בידקא דמיא, שהרי הרוח מגיע ונוגע לדלת, ובפתיחתו את הדלת הרי הוא כמביא את הרוח בידים".

(ג) חסדי אבות (הו"ד בס' פירות תאנה סוף דף קכ: ד"ה מיהו).

(ד) ע"י הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י' אות ח') – "ראיתי בשו"ת מחזה אברהם סי' מ"ב שכתב: 'דלענין שבת דמעטינין גרמא י"ל דבהסרת המונע אף כח ראשון חשיב גרמא משום דבמשכן לא הוי גרמא', ועיקר ראיתו הוא ממ"ש החת"ס בחיו"ד סי' רי"ד שמה שהאדם מסיר הברזא וגורם למרוצת המים אינו נקרא הויה ע"י אדם, כיון שהוא מסיר רק את המונע והמים נמשכים מאליהם, וכמו כן כתב שם בס' נ"ב לענין גן מקורה בגג של זכוכית, שנשאל אם מותר לפתוח את הגג בשבת כדי שיכנסו לשם קרני השמש המועילים לגידול הזרעים, והשיב שכיון שאינו עושה בידים שום פעולה בגוף השמש או הזרעים אלא שהוא מסיר רק את המונע שחוצץ בין השמש והזרעים הוא רק כגרמא שלפי הגמ' בשבת ק"כ ע"ב שרי מדאורייתא, ומביא שגם מהרש"ם בהשטות לח"ג סי' מ"ד הסתמך על החת"ס הנ"ל גם לענין שבת עיי"ש. אולם לענ"ד צ"ע הרבה מהמבואר שם בשבת ק"כ שאסור לפתוח דלת כנגד המדורה בשעה שיש רוח מצויה גזירה אטו רוח שאינה מצויה, שבפירוש משמע שאם עושה כן בשעה שיש רוח שאינה מצויה הרי היא מלאכה גמורה מדאורייתא, ואין שום סברא לחלק בין פתיחת הדלת בפני רוח לבין פתיחת גג לחדירת קרני השמש, וא"כ הרי מוכח שכמו שלענין שחיטה רחיצה ונטילת ידיים אנו חושבים את הכח הראשון ככחו, כך גם לענין שבת אין לחשוב את הסרת המונע כסילוק תריס בעלמא. גם מפורש כתב שם הר"ח שהטעם שהוא חייב ולא נחשב גרמא, הוא משום "דכיון דמשוי אורחא אפי' לרוח מצויה ללבות ומחשב לכן אסור בשבת דהיינו מלאכת מחשבת", הרי מפורש שבוזה שהוא עושה דרך לכניסת הרוח נחשב לענין שבת כמעשה בידים, וכך גם בנידון שלנו לענין כניסת החום".

(ה) הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא סי' רע"ז סעי' א').

(ו) נתיבות שלום (סי' נ"א ס"ק י"א).

(ז) ארחות שבת (ח"ג עמ' רכ"ה אות ד', עמ' רל"ה, הע' ל"ב) – "הסרת סכר בפני בידקא דמיא [הסרת מונע] - בגמ' סנהדרין איתא דאם אדם כפת את חבירו ליד אמת המים והסיר דבר המעכב את המים מלצאת ומכח זה נפלו המים על האדם והרגוהו, הרי זה

חייב משום רוצח, ואף שלא הרגו בידים, מ"מ פעולה זו של הסרת המונע נחשבת כמעשה של האדם. ואמרו על זה בגמרא דהיינו דוקא כשהמים באו על האדם בכח ראשון, אבל בכח שני גרמא בעלמא הוא. ובגמ' חולין מבואר שגם לענין דיני שחיטה נאמר דין זה, שאם שחט על ידי סכין המורכבת על גלגל אשר תנועתו באה על ידי הסרת סכר בפני בידקא דמיא הרי זו שחיטה כשרה אם הסכין שחטה בכח ראשון. ומוכח בגמרא שדין זה נאמר גם לענין מלאכות שבת, שהעושה מלאכה בשבת על ידי הסרת מונע חייב, וכגון אם פתח ברז מים ועל ידי זה נעשתה מלאכה, דפתיחת הברז אינה אלא הסרת המונע ומ"מ חייב על המלאכה הנעשית מכח זה".

3. מראי מקומות – יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ל"ד אות ל"ו, סי' ל"ה אות ז'), מלאכת מחשבת (עמ' צ"א), יבקש תורה (שבת סי' ב' ענף ה').

ג. הדלקת נר עלעקטרי.

1. הוי בידקא דמיא – אחיעזר (ח"ג סי' ס', דלא כערה"ש, "אם הסיר הגשר וזרם האלקטרי עובר מיד הרי הוא כמו בידקא דמיא, דמתחברים הזרמים כמו המים. ונראה דזה הוי ככח ראשון"), יביע אומר (ח"ג או"ח סי' י"ז אות ט"ז, "והסכמת רוב ככל אחרוני זמנינו שהמדליק את החשמל חייב מן התורה דהו"ל עושה מעשה ממש, ולא רק גרמא").
 2. הוי מלאכת מחשבת – לפי הר"ח (דף קכ; כדא"י במאורי אש השלם עמ' ר"ז הע' כ"ג, הע' כ"ד).
 3. אם הוא דרך עשייתה, אינו גרמא – הגר"א ז"ל מלצר צ"ל (מאורי אש דף עב; מאורי אש השלם עמ' רי"ז, "דלא אמרינן דגרמא שרי אלא כשעושה את המלאכה קצת שלא כדרך עשייתה ... משא"כ כיבוי והדלקה של האלקטריא דהוי לעולם ע"י סיבוב הכפתור מקרי שפיר מבעיר ומכבה בידים ולא גרמא").
 4. מראי מקומות – הגרשז"א צ"ל (שולחן שלמה יו"ט ח"ב מדור העיונים סי' ה').
 5. הליכה ברחוב הגורמת הדלקת אור, ע"י חיישן שנדלק כשיש תנועה לפניו (motion detectors): מצד גרמא.
- (א) הגרשז"א צ"ל (שולחן שלמה סי' שכ"ח הע' לס"ק ח'ה') – "ולשאול אודות זה שסביב לביתו ע"ג קיר השכנים יש נורות הנדלקות כאשר הוא יוצא מביתו, אמר מרן זללה"ה שישאר בביתו והטעים דלדעתו ה"ז זה חשיב כמעשה בידים וגם אין זה כלאחר יד. אולם כשנשאל ע"י אחר אם צריך להזהיר אחרים שלא יעברו במקום זה, השיב מרן זללה"ה דא"צ".
- (ב) קנין תורה בהלכה (ח"ח סי' כ"ג, קובץ אור ישראל ח"ז עמ' י"ח) – "דהבערת העלעקטר נעשית מיד כשדורך שם אין זה גרמא, וליתא גם היתר ב' וח"ו לחפש היתרים בחילול ש"ק בהל"ת דלא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת רק לסדר עם בני הבית שבשבת לא יכינו הבערת העלעקטרי אפי' אם צריך קצת הוצאות ע"ז".
- (ג) הגרשז"א צ"ל (הליכות חיים ח"ב הע' קמ"ט) – "דמותר אפילו אם יודע שידליק האור, משום דהו"ל פס"ר בגרמא, והוי נמי במקום מצוה משום ביטול תורה שלא יצטרך לעקום דרכו".
- (ד) להלכה – עי' סוף סי' שי"ד, לשיטות ומראי מקומות.

ד. פתיחת ברז מים.

1. מעשה ממש – ארחות שבת (פרק כ"ט סעי' י'), "הפותח ברז של מיחם ונפלו המים החמים לתוך כוס שהיה בה דבר שאינו מבושל [כגון עלי תה] הרי זה נחשב כמעשה בידים על גבי העלים ואין זה כגרמא". סעי' י"א, "הפותח ברז והמים נופלים על גבי צמחים הרי זה נידון כמשקה את הצמחים בידים".
2. דקא עביד דרך המלאכה, ומלאכת מחשבת – הגרשז"א צ"ל (מאורי אש השלם עמ' ר"ז ס"ק כ"ד ד"ה ועיין).

ה. הורדת מים בשירותים.

1. הוי גרמא.
- (א) אור לציון (ח"א סי' כ"ט ד"ה ועוד) – "בכח שני".
- (ב) שרגא המאיר (ח"ב סי' ו') – "יש להתיר גם כי הלא אינו מכוין לצבוע המים, גם אין כאן פסיק רישא, דכיון דאם ידחוף המים תיכף זה אחר זה לא יצבע המים כלל, כן היא במציאות, והוי רק גרמא בעלמא וכח כחו, דבזה שדוחף ונתרוקן המים באים אח"כ מאליו מים מחדש, ומקבלים אותו מים שבאו מחדש הצבע והוי רק כח כחו, וע"כ לא מצאתי חשש בדבר, ומי שרוצה להחמיר יחמיר לעצמו".
- (ג) הליכות עולם (ח"ד עמ' רפ"ו בהע') – "דחשיב גרמא".
2. אינו גרמא.
- (א) הגרשז"א צ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' י"ד, תנינא (ב - ג) סי' ל"ג, שולחן שלמה סי' ש"כ ס"ק ל"א.ג.) – "אע"ג דלא קעביד מעשה בידים לצבוע וחשיב רק ככח כוחו או גרמא שאמרו עלה בגמ' (שבת ק"כ ע"ב) דשרי, מ"מ נראה דהמים הראשונים שנכנסים תיכף עם הורדת המים הו"ל כמים הסמוכים לדף המעכב מחיצת המים דחשיב ממש כוחו, אך גם על המים השניים קשה להקל, וגם לא בכל הדברים אמרינן דכוחו בכרמלית לא גזרינן ועכ"פ המים הראשונים אינם כלל בגדר של גרמא, והרי זה כמו בדוד שמש שתיכף עם הוצאת המים נכנסים מיד מים אחרים שמתחממים בתולדת חמה דהוי רק דרבנן".
- (ב) ארחות שבת (פרק ט"ו הע' צ"ב, פרק כ"ט סעי' י"ב) – "נראה דהורדת המים ונפילתם על גבי החומר התלוי באסלה הוי מעשה ולא גרמא, וכדין בידקא דמיא בכח ראשון, וכדמצינו בגמ' סנהדרין עז: לענין איסור רציחה. וכיון שכן הורדת המים חשיבא צביעה גמורה. ובמקרה שהחומר מונח בבית הקיבול שמעל האסלה, המכונה 'ניאגרה', מצוי שאין המים נופלים עליו בכח ראשון כיון שהוא תלוי מלמעלה ורק לאחר שנתמלא בית הקיבול נצבעים המים, אמנם יש בזה איסור דרבנן כיון שעושה מלאכה בכח שני".

3. בתוך נגרה.

(א) ע"י סי' ש"כ סעי' כ' [ערך צובע], לשיטות ומראי מקומות.

4. מראי מקומות – מלאכת מחשבת (חזן, ח"ב סי' י"ד אות ו', אות ז').

(א) חוט שני (תורת המלאכות הוספות אות מ"ו) – "ובהורדת המים אפשר דהוי רק גרמא".

(ב) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק כ"ו שבט תשס"ז) – "שאלה: ראיתי בכמה מקומות בשם ר' שלמה זלמן זצ"ל שאסור להוריד מים בבית הכסא בשבת אם יש חומר חיטוי שצובע המים, ולכאורה יש צד היתר שזה פסיק רישא וגרמא. והאם יש חילוק בדין אם נמצא באסלה או הניאגרה, ומה הדין אם אינו צובע ורק יש ריח טוב. תשובה: אם אין צובע מותר, אם צובע דעת אדמו"ר זלה"ה דמיקרי מתכוון".

(ג) ל"ט מלאכות (ריביאט, צובע הע' ל"ז, י"ל הע' נ') – "לא שייך להתיר משום גרמא בצובע כה"ג דעיקר מלאכת צובע נעשית בכך דשריית בגד בעין צבע הוי מלאכה דאורייתא אע"ג שכלו מעשיו מיד בשעת נתינת הבגד והצביעה נעשית מאליה ולא נגמרה עד לאחר זמן ... משא"כ הכא (הסבון) דהוי גרמא שגורם מצד אחר למעשה הצביעה דינו כשאר גרמא לענין שבת".

1. פתיחת ברז.

1. כח ראשון.

(א) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' י"ד, תנינא סי' ל"ג, שולחן שלמה סי' ש"כ ס"ק ל"א.ג', ארחות שבת פרק כ"ט סוף הע' ל"ו) – "דחשיב כח ראשון".

(ב) הגר"ש"א זצ"ל (מאור השבת סי' י"ד סוף הע' פ"ז) – "ולא נחשב גרמא כי מיד כשפותח הברז נכנסים מים קרים".
(ג) ע"י ארחות שבת (פרק כ"ט סעי' י"ג) – "הפותח את ברז המים החמים ומכח זה נכנסים מים שאינם מבושלים אל הדוד החשמלי [בויילר] ומתבשלים בו, יש להסתפק אם כניסה זו של המים אל תוך הבויילר נחשבת ככח ראשון או שדינה כנעשית בכח שני, ויש להחמיר בזה דחשיב ככח ראשון".

2. מראי מקומות – חלקת יעקב (או"ח סי' קכ"ה אות ג', ח"א סי' ע"ח), מנחת יצחק (ח"ה סי' כ"ד).

ז. דלת הנסגרת כשמיסר ידו ממנה.

1. מחמיר.

(א) ע"י הר צבי (או"ח ח"א סי' קנ"א אות ב') – "ואם שכח ולא הסיר בע"ש את המנורה הזאת ושגג ופתח את המקרר ונדלקה המנורה והדלת מסודרת באופן זה שנסגרת מאליה אם אינו מעכבה, יש לעיין אי שרי לסלק ידו מהדלת, כי בסלוק ידו הדלת תסגר מאליה והנר יכבה בהסגרו, וכע"ז בגמרא שבת (דף ג ע"ב) היתה ידו מלאה פירות והוציאה לחוץ תני חדא אסור להחזירה ומחוייב להחזיק ידו כך עד לאחר חשיכה, וא"כ כאן נמי יהא אסור לסלק ידו שלא יבוא לידי כבוי".

(ב) ארחות שבת (פרק כ"ט סעי' ט"ז, הע' ל"ח) – "אדם שפתח דלת מקרר ונדלקה הנורה בתוכו אסור להרפות ידו מן הדלת באופן שתיסגר מאליה משום שסגירת הדלת מכח הרפיית היד נחשבת כמעשיו ונמצא מכבה את הנורה בידים [ולכן אל יסגור את המקרר אלא ישים דבר שיחצוץ בין הדלת למקרר כדי שלא תכבה הנורה. ויש להוסיף דאף אם דלת המקרר אינה חוזרת למקומה מכח קפיץ אלא מכח שיפוע שהיא עומדת בו גם בזה חשיבא סגירת הדלת כמעשיו. אמנם אם דוחף את הדלת לכיוון ההפוך וכאשר פוסק כוחו הדלת חוזרת ונסגרת אין זה אלא גרמא".

(ג) ע"י מעדני דניאל (ח"ד סי' שי"ח סוף הע' נ"ט).

2. מיקל.

(א) באר משה (ח"ז קונ"ע סי' ח'), הו"ד בילקוט יוסף (סי' שי"ח הע' ל"ה) – "ואם כשפתח הדלת ונדלק המנורת עלעקטריק ואין בידו להניח שם שום דבר, ובע"כ מוכרח להסיר ידו מהדלת יעשה כן ומה שהדלת יסגר מעצמו ע"י כח מאגנאט וכיוצא"ב אין על שום חטא ואשמה בכה"ג שא"א לו לעמוד התם זמן רב בלא"ה".

(ב) שבת וינפש (חזון עובדיה ח"ו אות פ"ב) – "ואף אם שכח הישראל ופתח את דלת המקרר בשבת, אסור לסוגרה משום כיבוי הנורה, אלא א"כ ישים דבר החוצץ, בין הדלת לגוף המקרר. ואם אי אפשר, מותר לסגור דלת המקרר כלאחר יד [כגון במרפקו, בראשו]. וכן אם כשיסלק ידו תסגר הדלת של המקרר מאליה, יעשה כן. או שיאמר לקטן לסגור הדלת. (ק"ג, וע"ע בחזו"ע ח"ג עמוד תל' ד"ה ודע, ובשו"ת יביע אומר ח"י סימן כח)".

(ג) מאור השבת (ח"ד סי' י"ד הע' קנ"ו ד"ה ועפ"ז) – "יש לומר ג"כ, דאם פתח את דלת המקרר וראה שבפתיחתו נדלקה הנורה, יכול לסלק את ידו מהדלת אפילו אם הדלת תסגר מאליה, כי אין זה אלא סילוק".

לז [בידקא דמיא ע"י כח שני.

א. הסבר כח שני.

1. פי', שהאדם רחוק.

(א) רש"י (סנהדרין דף עז: ד"ה אמר) – "אבל בכח שני. שהניחו רחוק קצת ולא נפלו המים מיד בצאתו מגדרותיהן עליו, אלא לאחר מכאן הלכו על המקום שהוא שם, גרמא הוא ולא מכחו".

2. פי', המים אתו בתר הכי.

(א) יד רמה (סנהדרין דף עז: ד"ה אמר) – "מיא דאתו בתר הכי והיני כח שני פטור דגרמא בעלמא הוא".

3. חזו"א (ב"ק סי' א' ס"ק ה') – "והנה כח שני יש בו שתי חלוקות, אחת המים היוצאים מן הנקב בשיהוי מרגע הפתיחה וזו פרש"י חולין ... שנית שהמים שיצאו לא פגעו מיד בניזוק וזה פרש"י שם לענין חיון מיתה".

ב. הלכה.

1. חייב.

- (א) עי' חזו"א (ב"ק סי' י"ד ס"ק י"ב ד"ה ומיהו בשיבר) – "אין לדמות מלאכת שבת להן שהרי פורש מצודה חייב לענין שבת ואפי' ניצוד לאחר כמה שעות ולענין רציחה כה"ג פטור".
- (ב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' רצ"ג) – "שהלכה כחזו"א".
2. גרמא.
- (א) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' י"ד, תנינא סי' ל"ג, שולחן שלמה סי' ש"כ ס"ק ל"א.ג') – "המכונה 'ניאגרה', מצוי שאין המים נופלים עליו בכח ראשון כיון שהוא תלוי מלמעלה ורק לאחר שנתמלא בית הקיבול נצבעים המים, אמנם יש בזה איסור דרבנן כיון שעושה מלאכה בכח שני".
- (ב) אז נדברו (ח"ב סי' י"ג) – לשונו מובא לעיל.
- (ג) אור לציון (ח"א סי' כ"ט ד"ה ועוד) – לשונו מובא לעיל.
3. מראי מקומות – בה"ל (סי' רנ"ב סעי' ה' ד"ה להשמעת, "ואם יש תחתיה עוד תבואה אחרת ..."), הגר"ש אייזר זצ"ל (פרק ג' הע' קנ"ב, זורע הע' ל"ו, לשונו מובא לעיל), ארחות שבת (פרק כ"ט הע' ל"ד).

לח [זורה: ב"ק (דף ס.)].

א. "ת"ר: ליבה וליבתה הרוח, אם יש בלביו כדי ללבותה חייב, ואם לאו פטור. אמאי. ליהוי כזורה ורוח מסייעתו. אמר אביי ... רבא אמר ... ר' זירא אמר ... רב אשי אמר: כי אמרינן זורה ורוח מסייעתו הני מילי לענין שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל הכא גרמא בעלמא הוא וגרמא בנזיקין פטור".

1. קשה: מכאן נראה גרמא חייב בשבת.

ב. תלוי במלאכה.

1. י"ל פשט כהרא"ש "בהכי חייבה תורה כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע"י רוח אבל הכא גרמא בעלמא וגרמא בנזיקין פטור", דדוקא בזורה – כוס ישועות (ב"ק דף ס.), ערה"ש (סי' רמ"ב סעי' כ"ד, סי' שי"ט סעי' א'), "דדרך מלאכה בכך"), אחיעזר (ח"ג סי' ס' ד"ה אולם הרא"ש), אבני נזר (אה"ע סי' קפ"ט אות ט', עי' או"ח סי' נ"ח אות א', שם סי' קצ"ד אות ב'), מהרש"ם (ח"ז סי' ז', ארחות חיים סי' תקי"ד ס"ק א'), דעת תורה שם ס"ק א' ד"ה ונשאלתי, עי' ח"ה סי' ק"ס אות ח', ח"ט סי' י"א), שבות יצחק (ח"ו עמ' ק"י).

ג. תלוי במחשבה.

1. ר"ח (שבת דף קכ:): – "אמר רב יהודה אמר שמואל פותח אדם דלת כנגד המדורה בשבת ואינו חושש. ואע"פ שהרוח מלבה את האש. לייט עלה אביי ... אביי סבר גזרינן ברוח מצויה אטו רוח שאינה מצויה. ומר סבר לא גזרינן והלכתא כאביי וקאמרינן בגמרא דהכונס צאן לדין בנזיקין המלבה ואין בליביו כדי ללבותה פטור. ואקשינן אמאי פטור. ליהוי כי זורה ורוח מסייעתו ... רב אשי אמר היכא אמרינן זורה ורוח מסייעתו לענין שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה. אבל הכא גרמא בעלמא היא וגרמא בנזיקין פטור. ש"מ דכיון דמשוי אורחא אפי' לרוח מצויה ללבות ומחשב לכן אסור בשבת דהיינו מלאכת מחשבת".
- (א) מנחת יצחק (ח"ב סי' ט"ז אות ב') – "הר"ח ... הרי שפתיו ברור מללו דהביא מדברי הש"ס בב"ק לומר דיש בזה חיוב מה"ת כמו בזורה ורוח מסייעתו".
- (ב) הגרשז"א זצ"ל (מאורי אש השלם עמ' ר"ו) – "רבינו חננאל ... הרי מוכח מהכא דאף דאיהו פתח רק את הדלת שהיא כתרס מפני הרוח, ואפילו הכי אי איכא רוח שאינה מצויה חייב סקילה".
2. קשה: אי"כ איך גרמא מותר – ל"ט מלאכות (ריביאט, מלאכת מחשבת סוף הע' קס"א).
- (א) י"ל, תוצאת המלאכה נעשה רק לאחר זמן.

- (1) זרע אמת (סי' מ"ד ד"ה אכן, הו"ד בדעת תורה סי' של"ד סעי' כ"ו ד"ה ועשו"ת, וראיה ממדורה ד"ה תדע).
- (2) מהרש"ם (ח"ז סי' נ"א ד"ה ומ"ש, הסכמה לס' מגן אבות ד"ה והנה) – "ומ"ש רו"מ לדין בזה מדין מפרק כמ"ש הפמ"ג בפתיחה לה"ש וגם מדין בורר לענ"ד דוקא היכי דהמלאכה נעשה מיד בשעת עשייתו איכא חיוב אבל הכא אין הדם יוצא בשעת מליחה אלא אחר קצת שעה שמתחמם הבשר ויוצא עי"ז הדם או ע"י חריפות המלח שנבלע בו כמ"ש הב"י סי' צ"ח בשם רשב"א א"כ הוי רק גרמא ולא מיתסר בשבת מדאורייתא כדאי' בשבת ק"כ ע"ב אי הכי ה"נ כתיב ל"ת מלאכה עשיי' היא דאסור הא גרמא שרי והא דבב"ק ס' ע"א כי אמרי' זורה ורוח מסייעתו ה"מ לענין שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה אבל הכא גרמא בעלמא הוא ומוכח דבשבת גם גרמא אסור כבר ביאר הרא"ש שם דהתם משום דמלאכת זורה עיקר עשייתה הוא ע"י הרוח וכה"ג כ' הריב"ש סי' שצ"ד לענין גוזז דאפי' משאצל"ג חייב משום דדרכו בכך וגם במשכן הי' כן ועמ"ג"א סוס"י ש"ג וח"צ סי' פ"ב משא"כ בשאר מלאכות. ובשו"ת זרע אמת ח"א סי' ס"ד העיר בסתירת הש"ס הנ"ל ותי' דדוקא היכי דהמלאכה נעשית מיד גם גרמא אסור בשבת משא"כ בנעשית אחר איזו שעה ועפ"ז צידד במלאכת כיבוי האש ע"י כלי העשויים לכך (שפריצערס) דהוי רק גרמא יעו"ש. ולענד"נ כמ"ש ועפ"ז יש לדין בדברי אהעו"ז סי' שכ"ח בדין העמדת עלוקה ע"ש ותבין (אבל במג"א סי' שכ"ח סקנ"ג כ' דבכה"ג הוי מפרק)".

3. מנחת יצחק (ח"ב סי' ט"ז, לפי הר"ח) – "זה דוקא אם לכל הפחות מיד בשעת הנחה מתחיל הפעולה".
 4. הגרשז"א זצ"ל (מאורי אש עמ' ע', מאורי אש השלם עמ' ר"ז) – "כיון שע"י מעשה זו נעשית כל המלאכה מיד ממילא חייב מיתה".
 (ב) עוד פשטים – שבות יצחק (ח"ו פרק י"ג), מלאכת מחשבת (עמ' צ"ב).
 3. י"ל, משאצ"ל אינו מלאכת מחשבת – ישועות יעקב (סוף סי' של"ד, דברי הנכד קנ"ג-ד' ד"ה ומעתה), עי' אבני נזר (אה"ע סי' קפ"ט אות ט', או"ח סי' שפ"ח אות ב', עי' סי' ר"ל אות ד').

ד. תלוי בדרך המלאכה.

1. אבן העזר (סי' שכ"ח, לפי האחייעזר ח"ג סי' ס' ד"ה ולכאורה) – "ולכאורה ד' האה"ע תמוהים מאי ראי' מזורה דזהו מלאכתו כמו זורע ואופה וצד, אלא דגם ד' המג"א בס' רנ"ד שהוכיח מצידה אינו מובן, דשאני צידה דזהו מלאכתו, אבל ברחיים של מים הא אפשר מלאכת הטחינה ברחיים של יד. ונראה בדעתם דמה שאמרו בזורה ורוח מסייעתו מלאכת מחשבת אסרה תורה ולא אמרו שזהו עצם המלאכה, היינו דכל שהוא מלאכת מחשבת והמלאכה מתעבד באופן זה חשוב מלאכת מחשבת ועל כן גם בנותן חטים ברחיים של מים, שזהו דרך הטחינה אף שבאפשרי לעשות ע"י טחינה ביד מ"מ זוהי מלאכת מחשבת שאסרה תורה. ולא דמי להא דשבת ק"כ בגרם כבוי שהוא בא במקרה ובכה"ג אמרינן לא תעשה כל מלאכה, דגרמא שרי דבכה"ג לא חשוב מלאכה, אבל באופן שהמלאכה היא תמיד ע"י גרמא זהו חשוב מלאכת מחשבת".
 2. מ"ב (סי' שט"ז ס"ק י') – "ואפילו אם רק עמד בפניו והבהילו עד שהגיע הכלב ותפסו הוי ג"כ תולדה דצידה ומחייב שכן דרך הציידים".
שעה"צ (שם ס"ק י"ג) – "הוספתי סברא זו ... הכא דהוא רק גרמא לזה ... ועיין ב"ק דף ס' לענין זורה".
בה"ל (סי' רנ"ב סעי' ה' ד"ה להשמעת) – "עיין במ"א שמצדד לומר דנתינת חטים לתוך ריחים של מים בשבת ליכא חיוב חטאת דהטחינה אח"כ ממילא אתי והביא ראיה לזה מתוספות די"ח ד"ה ולימא וכל האחרונים דחו ראיתו וכן בסמ"ג וסמ"ק שלפנינו לא נמצא שום רמז לזה וכן ברמב"ם פ"ח אין הוכחה לזה והסכימו האחרונים [היינו הא"ר והאבן העזר והדגמ"ר והח"מ] למה שמביא המ"א בעצמו ראיה מדברי התוס' דף י"ז ע"ב לענין מצודה דפורס מצודה ובשעת פריסתו נכנס החיה לתוכה ונלכדה דחייב אף דאחייעזר ממילא וכן כשאופה בתנור אף שהאפיה ממילא אתי לבסוף מ"מ מקרי מעשה ממש אף שאינו מקרב האש לגבי הפת אלא הפת לגבי האש והאש פועל פעולתו לבסוף אפ"ה חייב וה"ה בעניננו אף שהטחינה ממילא אתי לבסוף אפ"ה חייב ועיין באבן העזר שם עוד ראיות לזה".
 3. מהרש"ם (ח"ז סי' נ"א ד"ה ומ"ש, הסכמה לס' מגן אבות ד"ה והנה) – "ומ"ש מהא דצידה י"ל דהתם דרך לצוד ע"י כלבים משא"כ כשעושה שלא כדרך המלאכה ההוא".
 4. חזו"א (ב"ק סי' י"ד ס"ק י"ב ד"ה ומיהו דוקא) – "מיהו בנותן חטים לרחיים שהמלאכה נעשה מיד נראין דברי האחרונים ז"ל דיש כאן חיוב דאורייתא, כיון דדרך טחינה בכך".
 5. הגרשז"א זצ"ל (מאורי אש סוף עמ' צ"ט-ב') – "נ"ל דכל היכי דקא עביד כדרך המלאכה אמרינן שפיר דשאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה וחייב גם על גרמא".
 עי' הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סוף סי' ט') – "כל זה נראה לענ"ד אי לאו שמצינו לומר דבכה"ג שדרך המלאכה בכך שרגילין לעשותה על ידי גרמא הרי זה חשיב כמעשה בידים ולא כגרמא, וכמו"ש בב"ק ס' א' שאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, וגם כתבנו במקום אחר שלדעתנו נראה דהאי כללא דגרמא שרי האמור לענין שבת לא שייך לגרמא דרציחה ונזיקין, כי בשבת אזלינן בעיקר בתר מחשבתו ומשום כך סובר הגר"א ז"ל בס' שי"ד סעיף א' דטעמא דמסיקין בכלים שלמים ולא אסור משום סותר הוא משום 'דגרמא מותר', אף דלענין נזיקין ורציחה אין זה חשיב כלל גרמא. ולא פה המקום להאריך בזה, אבל חקירה זו גדולה וחשובה למאוד לענין כמה דברים הנוגעים למעשה, כגון חליבה בשבת וכדומה מהדברים שאפשר לעשותם תמיד על ידי חשמל בדרך של גרמא".
 6. מראי מקומות – אוצר מפרשי התלמוד (ב"ק עמ' ק"ד הע' י"ז), מפתח לב"ק (עמ' רס"א-א'), שבות יצחק (ח"ו פרק י"ב), נתיבות שלום (סי' מ"ו), דף על הדף (דף קכ; עמ' רס"ג), אנציקלופדיה תלמודית (חי"ח עמ' תשס"ז אות ז').
 (א) חולק – יבקש תורה (שבת סי' א' ענף ט' אות ג').
 (ב) אפשר זה פשט ברא"ש.

ה. עלוקה.

1. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק כ"ט סעי' ו').
 (א) מ"ב (סי' שכ"ח ס"ק קמ"ז) – "המדבק שרץ עלוקה [שקורין פיאוקע"ס או אייגלי"ן] שתמצוץ דם מצדד המ"א דיש חיוב בזה וע"כ אסור בכ"ז לכו"ע לעשות ע"י ישראל לחולה שאין בו סכנה אלא ע"י א"י".
 (ב) הגר"ח ק' שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ס"ז עמ' נ"ח אות י"ח) – "מ"ב סי' שכ"ח ס"ק קמ"ז: המדבק שרץ עלוקה שתמצוץ דם מצדד המג"א דיש חיוב בזה. ויש להקשות מה הראיה שהביא המג"א לאסור, עי"ש שהוכיח מזבחים י"ט א', והתם מיירי בגמי שכורכו כדי להוציא דם, ונמצא שהנחת הגמי היא הגורמת לכך, משא"כ כאן שהעלוקה היא המוצצת ומאי ראיה דחשיב מלאכה (ויש לדון משום מלאכת מחשבת כזורה ורוח מסייעתו, אך עכ"פ מה הראיה מזבחים לדהכא). תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: שלוחו כמותו".
 ו. מראי מקומות – מנחת אשר (שמות סי' ס"ד, סי' ס"ה).
 1. הר צבי (או"ח ח"א סי' קמ"ח, יו"ד סי' ר"ל ד"ה ולכאורה) – "במג"א סימן רנב ס"ק כ פסק, דהנותן חטים לרחיים של מים בשבת לא הוי אלא שבות בעלמא ומדאורייתא לא הוי מלאכה כלל כיון דממילא נטחנים. ובנתיב חיים (להגאון בעל קרבן נתנאל) שם

באר יפה דעת המג"א דאין ללמוד טחינה מאפיה דחייב אף דנגמרת מאליה, משום דהעיקר תלוי איך היה מעשה כל מלאכה במשכן ואפיה במשכן היינו בישול לא היה באופן אחר אלא שנתבשלו הסממנין ממילא ע"י האש, אבל טחינה מה שהיתה אותה אב מלאכה אצל משכן כתישת הסממנין במכתשת לא היתה אלא בידים, עכ"ד. נמצא **שלדעת המג"א, פרטי כל מלאכה ומלאכה תלוי באופני עשייתה** במקדש ואין ללמוד שאר מלאכות מאפיה דחייב אף דנגמרת מאליה, משום דהעיקר תלוי איך היה המעשה של המלאכה במשכן, ואפיה במשכן היינו בישול, לא היה באופן אחר אלא שנתבשלו הסממנין ממילא ע"י האש, אבל טחינה מה שהיה אותה אב מלאכה אצל משכן, כתישת הסממנין במכתשת, לא היתה אלא בידים ...".

2. **ארחות שבת** (פרק כ"ט הע' י"ב) – "בעיקר יסוד זה דמכח הסברא דמלאכת מחשבת מחייבין ליה אף שלא עשה מעשה בידים מצינו מחלוקת אם הדבר נאמר גם בשאר מלאכות או רק במלאכת זורה: [א]. הרא"ש ב"ק פ"ו סי' י"א כתב דהטעם משום שמלאכת זורה עיקר עשייתה על ידי הרוח, וכתבו האגלי טל מלאכת חורש ג', ג' והאחיעזר ח"ג סי' ס' שלדעת הרא"ש לא יהיה חיוב בשאר מלאכות בכה"ג. [ב]. והרמב"ם פ"י הלכה כ"ב חייב משום מלאכת צידה אם אדם שיתף את הכלב במעשה הצידה, ועיין שעה"צ סי' שט"ז ס"ק י"ג שציין לגמרא ב"ק דף ס. דהזורה ורוח מסייעתו חייב וכתב דכיון שדרך הציידים לצוד בכלבים לכן נאמר בזה דין זורה ורוח מסייעתו, ומבואר דלא בעינן שעיקר דרך המלאכה יהיה באופן זה אלא די בזה שגם צידה בכלבים היא דרך מקובלת של צידה. [ג]. ובספר אבן העזר סי' שכ"ח מבואר דס"ל דאף באופן שאין דרך המלאכה בכך אמרינן דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ועיי"ש שמשמע מדבריו שאם יהיה האדם מעוניין לתלוש עשבים מהקרקע ולשם כך יעמיד בהמה על גבי העשבים על מנת שתאכלם יהיה חייב כתולש בידים, וע"ע בשו"ת זרע אמת סי' מ"ד שגם מדבריו משמע דסברא זו דזורה ורוח מסייעתו נאמרת גם בדברים שאין דרך המלאכה בכך, ולכאורה כדבריהם משמע בירושלמי המובא בבה"ל סי' ש"ט סי"ז ד"ה מפזר דהרוקק לרוח חייב משום זורה, וכתב הבה"ל שם בשם ספר אלפי מנשה דהכוונה שהעביר את הרוק ד' אמות ברה"ר ע"י הרוח".

ארחות שבת (פרק כ"ט הע' י"ג) – "האחרונים כתבו כמה הגבלות בחידוש זה של זורה ורוח מסייעתו: [א]. עיין בהערה הקודמת שהבאנו דמלשון המשנ"ב בשעה"צ סי' שט"ז מבואר דאין מחייבים אלא כאשר עשיית המלאכה בשיתוף הרוח היא דרך מקובלת של המלאכה [אף באופן שלא כל עיקר המלאכה נאמרה באופן זה, וכגון בצד בכלבים]. [ב]. כתבו האחרונים [שו"ת זרע אמת סי' מ"ד] שלא נאמר דין זורה ורוח מסייעתו אלא כאשר הרוח מצטרפת למעשה האדם ועושה מיד את פעולתה, אבל אם הרוח מצטרפת רק לאחר זמן אין אומרים בזה דחשיב כמלאכת מחשבת, דבאופן זה אין האדם נידון כשותף לעצם המלאכה, ובזה מתבאר הא דהפורס מצודה בשבת וניצוד בה בע"ח דאינו חייב כמבואר בראשונים שבת דף יז: ולא אמרינן שיתחייב משום שזו היא שיטה מקובלת של צידה, דמ"מ מעשה האדם פסק ואין הוא משתתף בצידה, וכן המשסה כלב לצוד בעלי חיים ואין האדם משתתף בצידה אינו חייב כמבואר במשנ"ב סי' שט"ז ס"ק י'. [ג]. אין זורה ורוח מסייעתו חייב אלא כאשר כוונתו של האדם היא לעשות את המלאכה, וכלשון רש"י ב"ק דף ס. ד"נתקיימה מחשבתו", אבל אם יזרוק אדם חטים מן הגג לארץ שלא בכוונת זרייה לא יתחייב אף אם הרוח ביררה את המזון מן החטים [כן מבואר בספר אבן העזר סי' שכ"ח ובשו"ת אבני נזר אור"ח סי' קצ"ד]."

לט) יש מלאכות שחייבים בגרמא.

א. **זורה** – גמרא (ב"ק דף ס.), פוסקים.

ב. בישול, אפיה.

1. **הר צבי** (או"ח ח"א סי' קמ"ח) – "דבישול תמיד הוא ע"י גרמא וכל חיוב בישול הוא על מעשה ההעמדה שע"ג האש, וכאן נמי יש העמדה שמביא לידי בישול".
2. **חזו"א** (סי' ל"ו ס"ק א' ד"ה ומיהו, סי' ל"ח ס"ק א' ד"ה ונראה, ס"ק ג', "ומיהו מלאכה שדרכה בכך כמו אפי' ובישול שאין החיוב אלא כשיגיע לשיעור מב"ד, וזה נעשה מאיליו, מ"מ כיון שכן דרכו מקרי מלאכה ולא גרמא". עי' ב"ק סי' י"ד ריש ס"ק י"ב, שם ד"ה ומיהו דוקא, "כיון דרכו מקרי מלאכה ולא גרמא".
3. **זקן אהרן** (ח"א סי' ט"ו).
4. **אור לציון** (ח"ב פרק ל' הע' י"ד) – "שהתורה אסרה הוא מעשה בישול, אף שהבישול עצמו נעשה רק גרמא, אבל אם גם המעשה הבישול הוא בגרמא אינו אסור מדאורייתא".
5. **ששכ"ה** (מבוא פרק א' סעי' כ"ה [דפו"ח, סעי' כ"ו]) – "ואם דרך המלאכה היא שתתחיל להיעשות מיד, אבל עשיית נמשכת והולכת, אפילו אם לגמירתה דרוש זמן מרובה, אין תחילת עשיית נקראת בשם גרמא, אלא זוהו דרך עשיית המלאכה עצמה והעושה כן חייב מן התורה ... שכן דרך בישול ... שכן דרך הצביעה".
6. **חוט שני** (ח"ב עמ' קמ"ט) – "כיון שכך דרכו שנעשה ע"י שמניחו על האש והם מתבשלים ... אין זה מיקרי גרמא. ובאמת אם אפה או בישל באופן של גרמא יהיה פטור".
7. **ארחות שבת** (ח"ג עמ' רכ"ד אות א') – "המבשל בשבת - חייב אף שהאדם רק הניח את הקדירה על גבי האש והיא מתבשלת אחר זמן מכח האש, ואין בזה פטור של גרמא אלא הרי זה מעשה מלאכה גמור משום שכך דרך הבישול".
8. **יבקש תורה** (שבת סי' א' ענף ט' אות ג').

(א) **המבשל ע"י גרמא, נכלל בכללי גרמא.**

1) **חזו"א** (סי' ל"ח ס"ק ג') – "אבל משום גרם בישול ליכא בהעמדה בתנור צונן שסוף חום לבוא, דגרמא לא אסרה תורה בכל מלאכות כדאמר ק"ך ב', וזה נקרא גרמא כדין גודר בכלי חרס חדשים וכנותן מים לקבל נצוצות, וכדאמר סנהדרין ע"ז א' לענין רציחה".

2) **זקן אהרן** (ח"א סי' ט"ו ד"ה אכן).

3) **אור לציון** (ח"ב פרק ל' הע' י"ד) – לשונו מובא לעיל.

- (4) יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ל"ה אות ה') – "יש לפטור גרמא ממש בבישול ואפייה וזריעה בשבת".
 (5) חוט שני (ח"ב עמ' קמ"ט) – לשונו מובא לעיל.
 (6) ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' רל"ה אות י"ז).
 (7) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' רצ"ג) – "שהלכה כהיסוד זה. ולכן מותר לסגור ברז של מים חמים אם אינו דולקת עכשיו, אף שעתיד להדליק למחר. שרק פס"ר לגרמא".
 (ב) מראי מקומות – ל"ט מלאכות (מלאכת מחשבת הע' קנ"ח ד"ה ולע"ד).

ג. צובע.

1. ששכ"ה (מבוא פרק א' סעי' כ"ה [דפו"ח, סעי' כ"ו]) – לשונו מובא לעיל.
2. ל"ט מלאכות (ריביאט, צובע הע' ל"ז) – "לא שייך להתיר משום גרמא בצובע כה"ג דעיקר מלאכת צובע נעשית בכך דשריית בגד בעין צבע הוי מלאכה דאורייתא אע"ג שכלו מעשיו מיד בשעת נתינת הבגד והצביעה נעשית מאליו ולא נגמרה עד לאחר זמן".

ד. צידה.

1. אבן העזר (סי' שכ"ח).
 2. ערה"ש (סי' שט"ז סעי' י"א) – "במלאכת צידה אפילו גרמא חייב ... דבצידה לא מיקרי זה גרמא".
 3. אחיעזר (ח"ג סי' ס' ד"ה ולכאורה) – "דזהו מלאכתו".
 4. תזו"א (או"ח סי' ל"ו ס"ק א' ד"ה ומיהו, סי' ל"ח ס"ק א' ד"ה ונראה, ב"ק סי' י"ד ריש אות י"ב, שם ד"ה ומיהו דוקא) – "ומיהו מלאכה שדרכה בכך כמו ... צידה נראה דאע"ג דניצוד לאחר זמן חייב, ומש"כ תו' לעיל י"ז ב' ד"ה אין, כגון שבשעת פריסתו ילכוד, אין כונתם דנלכד בתנועת האדם, דא"כ היה להם לפרש בהדיא וכמו שדקדקו התו' כאן, ועוד שכתבו שאינו חייב חטאת שאינו יודע אם יצוד אם לאו, משמע שאם יצוד איכא חיוב חטאת, וכן בתוספתא שהביאו לא הוזכר שעת פריסה אלא נראה כונתם אע"ג דאין כאן חיוב חטאת ודאי בשעת פריסה, ולא שייך כל כך לגזור דאף אם יפרוס בשבת יזכור ויוציאנה טרם שצדדה, מ"מ גזרו דלמא תצד בשעת פריסה קדם שיזכר שהיום שבת, מיהו המ"א סי' שט"ז סק"ט לא פי' כן וצ"ע".
 5. ע' ששכ"ה (מבוא פרק א' סעי' כ"ו [דפו"ח, סעי' כ"ז]).
 6. ארחות שבת (פרק כ"ט סעי' ה') – "כתב הרמב"ם דהמשלח כלבים כדי שיצודו חיות וברח הצבי מפני הכלב והיה האדם רודף אחרי הצבי או שעמד בפניו והבהילו עד שהגיע הכלב ותפסו הרי זו תולדת מלאכת צידה וחייב. וכתב המשנ"ב דהטעם שזה נחשב מעשה גמור של האדם ואינו בגדר גרמא אף שהכלב צד את החיה ולא האדם משום שכן דרך הצידים, והרי זה כוונה ורוח מסייעת. אמנם אם האדם לא השתתף בעצם הצידה רק שילח את הכלב שיצוד חיה אין בזה חיוב".
 7. יבקש תורה (שבת סי' א' ענף ט' אות ג').
- (א) מראי מקומות – פמ"ג (סי' שט"ז א"א ס"ק ט'), שעה"צ (סי' שט"ז ס"ק י"ג), מחזה אברהם (סי' מ"ב), ל"ט מלאכות (ריביאט, מלאכת מחשבת הע' קנ"ח).
- (ב) מנחת חינוך (מצוה ל"ב מלאכת צד) – "הפורש מצודה ובשעת פרישתו נכנס חי' בתוכה חייב אבל אם נכנס אח"כ בתוכה פטור דא"י אם יצוד א"ל והם ד' התוס' בשבת הובאו במג"א שט"ז סק"ט ואיני מבין אפי' אם יודע שנכנס כיון דנכנס בעצמו בלא מעשה שלו ודאי פטור ועפמ"ג ומג"א סק"ד וצ"ע".
- (ג) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סי' כ"ז סוף אות ב', מאורי אש השלם עמ' תרנ"ג אות ג') – "נראה דאף להמג"א בסי' שט"ז שהבין בדעת התוס' דרך משום שאינו יודע אם יצוד הוא דפטור מחטאת אבל אם ודאי יצוד חייב, מלבד שיש חולקים על זה גם נראה דשאני התם שדרך צידה בכך, וכמ"ש בב"ק לענין זורה דמלאכת מחשבת אסרה תורה".
- (ד) שונה הלכות (סי' שט"ז סעי' א') – "וכתב בחזו"א דלא נתפרש מה נקרא מיד שחייב ואפשר דבענין שיאחזו המצודה בידו או שנותן המצודה על הניצוד וע"ש שמפקפק קצת דאפשר דגם אם ניצוד לאחר זמן חייב (וע"ל סי' תקט"ו דין א') מיהו כ"ז במלאכות שדרכן בכך כגון אפיה בישול וצידה אבל במלאכות אחרות אפשר דבענין מיד ממש ובטחינה חייב אפי' אין נטחן מיד כשנותן כיון דדרך טחינה בכך".

ה. מבעיר – מחזה אברהם (סי' מ"א, השמטות שם).

1. חולק.
 - (א) ע' חת"ס (אה"ע ח"א סי' כ' ד"ה והנה).
 - (ב) אחיעזר (ח"ג סי' ס' ד"ה אולם הרא"ש).
 - (ג) הר צבי (או"ח ח"א סוף סי' קל"ד) – "א"ו דגם בהבערה גרמא פטור כמו בשאר מלאכות".
 - (ד) בצל החכמה (ח"ב סי' ל"ב, ח"ה סי' קנ"ד) – "ולענ"ד מסתבר שאילו היה הגאון בעל מחזה אברהם נזכר באותה שעה בדברי כל הנהו רבוותי לא היה חולק עליהם מסברא בעלמא".
 - (ה) יביע אומר (ח"א או"ח סי' י"ט אות ז') – "ודאי שאף בהבערה גרמא שרי".
 - (ו) מנחת אשר (שמות סי' ס"ד סוף ענף א') – "מחזה אברהם ... כל דבריהם אין להם יסוד כלל".
 2. מראי מקומות – ציץ אליעזר (ח"א סי' כ' פרק ח' אות ג', ח"ב סי' כ"ט).
- (א) מנחת יצחק (ח"ב סי' ט"ז סוף אות ג') – "והייתי סבור לומר דהרא"ש יסבור כמ"ש באחרונים לחדש דמלאכת הבערה שאני דכתיב בפירושו לא תבערו, וא"צ ללמוד מלא תעשה כל מלאכה, וע"כ גם גרמא חייב בהבערה, ובזה ה' אפשר לאחד גם שיטת הרא"ש והר"ח, אבל כתבו האחרונים בעצמם לסתור עיקר חידושם הנ"ל, מהא דאיתא בש"ס כ"פ הבערה למה יצאת, וקאמר ללאו יצאת או לחלק יצאת, ולא אשתמט בשום מקום לומר דיצאת לגרמא, וצע"ג, ושוב עיינתי עו"ה בת' ריב"א (סי' ו') שצינתי

לדבריו בספרי שו"ת מנחת יצחק ח"א (סי' ק"ט) וראיתי שהעיר ג"כ לומר דבהבערה גרמא אסור מטעם דהוי ממלאכות שעיקרן בכך, עיי"ש".

ו. זורע – עי' יבקש תורה (שבת סי' א' ענף ט' אות ג').

1. הזורע ע"י גרמא, נכלל בכללי גרמא – יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ל"ה אות ה', "יש לפטור גרמא ממש בבישול ואפייה וזריעה בשבת"), ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' רל"ו אות י"ח).
2. מראי מקומות – הר צבי (או"ח ח"א סי' רי"א ד"ה ובר, ט"ל הרים זורע סי' ד').

מ) שאר ענינים.

א. כוונה: מלאכה הנעשית ע"י גרמא ומכוין להתוצאה.

1. עדיין גרמא.
(א) בה"ל (סעי' כ"ב ד"ה שודאי) – "ומשמע בגרמא דאפילו אם מכוין לזה [והוא מדף מ"ז ע"ב דאמר שם מתחלה קודם דמתרץ מפני שמקרב את כיבוי דלרבנן מותר בניצוצות אפילו בשבת אף שהוא מכוין שיכבה עי"ז] ג"כ שרי כיון שהוא אינו אלא גרמא וכן מוכח שם גם בדף ק"כ ע"ב דמפיק דגרמא שרי מדכתיב לא תעשה בו מלאכה עשייה הוא דאסור גרמא שרי ודומיא דעשייה שרינן בגרמא".
(ב) הלכות שבת (איידר, עמ' ל"ט אות ג').
(ג) יבקש תורה (שבת סי' א' ענף ט' אות ב').
2. מחמיר.
(א) נכדו של הישועות יעקב (אחיעזר ח"ג סי' ס' ד"ה ובישועות) – "ובישועות יעקב סי' של"ד בתשו' נכדו הגאון ז"ל כתב בשיטת הש"ג דגרם כבוי פטור דוקא באינו מכוין, דבמתכוין חייב משום כבוי דהוי מלאכת מחשבת דחייב גם בגרמא כמבואר בב"ק ס', ורק בלא נתכוין דאין זה מלאכה ואין זה מלאכת מחשבת בכה"ג אין חיוב בגרמא יעו"ש".
(ג) מראי מקומות – הגר"ש מילר שליט"א (ישורון ח"כ עמ' תק"י ד"ה והנה ידוע, עמ' תקי"א ד"ה וכדאי).
(א) שלטי גבורים (דף מה. סוף אות ב') – "ומסופקני בכל מלאכת שבת הנעשית בלא מתכוין ע"י גרם בפסיק רישיה כי האי דגרם כבוי, אי שריא או דילמא גבי דליקה הקילו".

ב. גרמי.

1. חייב.
(א) אבן העזר (סי' שכ"ח).
2. כמו גרמא.
(א) אבני נזר (או"ח סי' נ"ח אות ו') – "ולזהסוברים גרמי קנסא ניהא. אך להרמב"ן וסייעתו דסוברין דגרמי דינא. צריך לומר דנזקין סוף סוף הניזק ממונו ניזוק. ואפילו גרמא חייב בדיני שמים. אבל שבת הוא חובת הגוף. ואם המלאכה נעשית מאל"י בשבת והוא פעל זאת מערב שבת מותר לכתחילה. על כן אין חייב בגרמי שכל שאינו כחו ממש אין בו חיוב של כלום".

ג. כח כחו.

1. מיקל, דרבנן.
(א) אבני נזר (או"ח סי' ר"ל אות ב') – "וכתבו התוס' סנהדרין (דף ע"ז ע"א) דכח כחו פטור ממיתה והוא הדין לענין שבת".
(ב) אור שמח (שבת פרק ט' הל' ב') – "למדנו מזה דעל כח כחו אינו מתחייב גבי שבת".
(ג) שרגא המאיר (ח"ב סי' ו') – "יש להתיר גם כי הלא אינו מכוין לצבוע המים, גם אין כאן פסיק רישא, דכיון דאם ידחוף המים תיכף זה אחר זה לא יצבע המים כלל, כן היא במציאות, והוי רק גרמא בעלמא וכח כחו, דבזה שדוחף ונתרוקן המים באים אח"כ מאליו מים מחדש, ומקבלים אותו מים שבאו מחדש הצבע והוי רק כח כחו, וע"כ לא מצאתי חשש בדבר, ומי שרוצה להחמיר יחמיר לעצמו".
(ד) אור לציון (ח"ב פרק מ' הע' ב' ד"ה ומכל).
2. חייב.
(א) משפטי עוזיאל (כרך ג' או"ח סי' ל"ב אות ג') – "דין כח כחו לענין שבת, והנה מצאנו להתיר כח שני בשבת מדתניא: פותקין מים לגנה מערב שבת עם חשכה ומתמלאת והולכת כל היום כולו (שבת י"ח), מכאן למדנו שכח שני הואיל והוא גרמא מותר להתחיל בו מערב שבת. אבל אין ללמוד מזה לכה כחו שהסברא נותנת לאסור, אפילו אם לענין נזקין נחלקו בדבר ואין מוציאין ממון מספק דפולגתא, לענין אסור שהוא למגדר דבר דאורייתא הולכין בו להחמיר (עי' ש"ך סי' ק"י כללי ספק ספקא סעיף י"ז ובספר ארעא דרבנן אות תדן) ובאמת מצאנו ראינו לענין שבת דכח כחו דמי שהרי משנה ערוכה שנינו: זרק חוץ לד' אמות ונתגלגל תוך ד' אמות חייב ומוקמינן לה בגמ' כשנח משהו חוץ לד' אמות (שבת ק"י), והא נתגלגל אחרי שנח הוא כח כחו, ואעפ"כ חייב הואיל ונעשית מחשבתו שהרי תוך ד' אמות הם בכלל חוץ לד' אמות, ואם כן הוא הדין בכח כחו שלא כיון בו, על אחת כמה וכמה כשכיון מתחלה לכך להשתמש בכח כחו כגון שאלה דנדון דידן, וכיון שאשו חייב משום חצו גם כחו חציו איקרו ומחייבים אותו לענין שבת".
(ב) חלקת יעקב (ח"א סי' נ"ד, או"ח סי' ע"ו) – "דאין חילוק בין כחו לכה כחו".
(ג) מראי מקומות – הר צבי (או"ח ח"א סי' ק"כ ד"ה ואשר).

ד. לזלף מים כלפי מעלה כדי שיכבו את הדליקה בירידתם למטה לאותו מקום.

1. גרמא, ומותר במקום הפסד.
(א) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה תניינא (ב - ג) סי' ל"א שאלה ב' אות ב') – "ומיהו אכתי איכא לספוקי ביה טובא, דהן אמנם שאם רוצה אדם לכבות דליקה בשבת במקום פסידא שפיר רשאי ע"י אופן זה שיזלף מים כלפי מעלה והכבוי יהי' אח"כ לאחר שירדו המים למטה משום דדמי שפיר לזרק צרור למעלה והרגה בירידתה למטה (ואף שהתוס' כתבו דאין מצוי שתפול ממש למטה ולא תיזל לצדדין מ"מ הרי יכול לכוון שהזילוף יהי' מכוון ממש נגד הדליקה דאז אם הכבוי יהי' ע"י ירידת המים לצדדין כ"ש דחשיב טפי גרמא), מ"מ יתכן דכל זה דוקא מפני שאין הכבוי וההריגה מתחילים תיכף עם פסיקת כח הזריקה כי אם אח"כ לאחר שהצרור והמים כבר ירדו למטה דאז שפיר חשיב גרמא".

ה. נותן חיטים לריחים של מים.

1. עי' סי' רנ"ב סעי' ה', לשיטות ומראי מקומות.

ו. גרם מחיקת השם.

1. עי' יו"ד סי' רע"ו, לשיטות ומראי מקומות.

ז. מראי מקומות.

1. חת"ס (אה"ע ח"א סי' כ' ד"ה והנה) – "דבכל התורה היכי דכתיב לא תעשה עשיה אסור גרמא שרי ... וכל כי האי גוני כגון לא תבשל גדי בחלב אמו".

מא] טלית שאחז בה האור - סעיף כ"ג.

א. מראי מקומות.

1. הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' קכ"ה טור א') – "שאלה: כתב המ"ב (סי' של"ד ס"ק נ"ה) וז"ל: וכן ס"ת שאחז בו האור פושטו וקורא בו, ואם כבה כבה (שבת קכ.). ויש לדון האם מה שנקטה הגמרא 'וקורא בו', האם הוא בדווקא או לאו דוקא, ונ"מ האם יהיה רשאי לפתוח הס"ת שלא ע"מ לקרוא בו אלא רק בשביל להצילו מן הדליקה, דהלא מדינא שרי דחשיב גרמא דהתירו במקום הפסד, וכ"ש בכתבי קודש. תשובה: לכאורה טוב שיקרא כדי שיהא ניכר".

מב] ליתן משקין על בגד כדי שיכבה כשיגיע להם האש - סעיף כ"ד.

א. מקרב את הכיבוי: סתירת הסוגיות - בין שבת (דף מז:) לשבת (לדף קכ:).

1. עי' סי' רס"ה סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.

ב. מצד גרם ביטול.

1. אין לחוש.

(א) אור לציון (ח"ב פרק מ"ג הע' ו') – "ומצד גרם מבשל על המים אין לחוש, כיון שאין צריך למים וחשיב מלאכה שאינה צריכה לגופה".

(ב) חוט שני (ח"ב עמ' רל"ו אות ד') – "ולמעשה יש להקל משום דהוי פסיק רישא דלא ניחא ליה".

ג. נתינת "מים" על הטלית.

1. מ"ב (הקדמה להלכות שבת) – "אך באיזה ענין נוכל לבוא לזו המדריגה שישמור שבת בכל פרטיו - העצה היעוצה לזה, שיראה לזרז את עצמו ללמוד הלכות שבת ולחזור עליה תמיד כדי שידע האסור והמותר, דאי לאו הכי, אפילו אם ילמוד כל ענינים המוסרים המזרזים לשמירת שבת כראוי לא יועיל לו, וכדאיתא ... הדמיון: כגון שקרה לו הפסד פתאום, שמרדו בהמותיו וברחו להן בשבת, או אווזין ותרנגולין שקנה זה מחדש ולא הורגלו בבית וברחו - מה מאד נקל לו להכשל באיסור צידה דאורייתא כשיתפסם, וגם אמירה לנכרי לתופסם בידו לא הותר בכזון זה, ואלו היה לומד הדין היה יודע אופן המותר, והיינו שיאמר: כל המציל אינו מפסיד. או שיאמר לנכרי שיכניסם האווזין ותרנגולין למקום דלית ביה צידה דאורייתא, כגון בבית גדול שאינו קל לתופשם אף אחר שיכניסם, וכמו דאיתא בגמרא, דהיכא דלא מטי ליה בחד שיחיא לית ביה צידה דאורייתא. או דרך משל, שקרה שנדלקה המפה שעל השולחן בשבת - הנה אדם בהול על ממנו, יתכן שמפני זה ימהר לכבות גם כי יודע שהוא אסור. והכל מפני שאינו יודע אופן המותר, אבל אם הוא לומד הלכות שבת ידע אופן המותר בזה, דהיינו שישפוך מים על המקום שלא אחז האש, או שיקרא לעובד גילולים לכבות. וכן באיסור בורר מצוי מאד ... וכבר העיד בנו הגאון בעל 'אורים ותומים' בספרו 'יערת הדבש', כי אי אפשר כלל במציאות שינצל מאיסור שבת אם לא ילמוד כל הדינים על בוריים היטב היטב".

2. עי' סי' ש"ב סעי' ט', לשיטות ומראי מקומות.

ד. לפי הרא"ש (ביצה פרק ב' סי' י"ז) - למה מותר ליתן משקים על טלית שאחז בו האור.

1. עי' סי' תקי"ד סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

מג] עריכת "שעון שבת" בערב שבת.

א. נמוקי יוסף (ב"ק דף י. ד"ה אשו) – "אשו משום חציו. כאילו בידיו הבעירו כדאמרן. ואי קשיא לך א"כ היכי שרינן עם חשיכה להדליק את הנרות והדלקתה הולכת ונגמרת בשבת וכן מאחיזין את האור במדורה והולכת ונגמרת הדלקתה בשבת ולפי זה הרי הוא כאילו הבעירה הוא בעצמו בשבת וכל שכן הוא דאילו הכא לא נתכוון להבעיר גדיש של חבירו כלל והכא עיקר כוונתו הוא שתדלק ותלך בשבת ועם כל זה תנן משלשין את הפסח לתנור עם חשיכה ומאחיזין את האור במדורת בית המוקד ומעשים בכל יום וכדאמרן כי נעיין במילתא שפיר לא קשיא לך **שהרי חיובו משום חציו כזורק החץ שבשעה שיצא החץ מתחת ידו באותה שעה נעשה הכל** ולא חשבינן ליה מעשה דמכאן ולהבא דאי חשבינן ליה הוה לן למפטריה דאנוס הוא שאין בידו להחזירה וה"נ אילו מת קודם שהספיק להדליק הגדיש ודאי משתלם נזק מאחריות נכסים ידיה דהא קרי כאן כי תצא אש שלם ושלם ואמאי מחייב הרי מת ומת לאו בר חיובא הוא אלא לאו ש"מ דלאו כמאן דאדליק השתא בידים חשבינן ליה אלא כמאן דאדליק מעיקרא משעת פשיעה חשבינן ליה וכן הדין לענין שבת דכי אתחיל מערב שבת אתחיל וכמאן דאגמריה בידים בההוא עידנא דלית ביה איסור חשיב".

1. אם אמרינן אשו משום חציו גבי שבת – הגרשז"א זצ"ל (מאורי אש השלם עמ' רמ"ג, עמ' תרנ"ד אות ג', מנחת שלמה תנינא (ב) - ג) סי' כ"ז אות ג' ס"ק ד', "ולמעשה אין חוששין להא דאשו חשיב חציו לענין נזיקין ורציחה שזה גם במלאכת שבת אע"ג שזה נגד דברי התוס' בסנהדרין ע"ז", חוט שני (ח"א עמ' רל"ו אות ה', "צ"ע"), ארחות שבת (פרק כ"ט סעי' ג', הע' ט"ו).
2. אג"מ (או"ח ח"ד סי' ס' ד"ה ומאחר) – "דעצם סברת הנ"ל **לא מובן** כל כך דאף אם נימא כהקושיא דנחשב מעשיו אח"כ בעת שנשרף גדישו של חבירו לא שייך זה לחיובי שבת, דלענין נזיקין הוא חייב מדין כחו כגופו דהא מפורש בגמ' דכשהכלב עשה האש הוא בדין צרורות דחייב רק ח"נ, שלכן באדם שליכא חדושה דצרורות להקל מגופו חייב נ"ש וכשהרג אדם חייב מיתה כדאיתא בדף כ"ב לר' יוחנן משום דגם על כח חייב, אבל לענין חיוב שבת לא מצינו שיהיה חייב על הכח כשבא ממעשה גופו שעשה קודם השבת, אף אם דין חציו הוא על זמן שנעשה בשבת וצ"ע דברי הנ"ל, שודאי לא שייך לחיבו מדאורייתא".

ב. שביתת כלים.

1. שבת (סוף דף יח.) – "מאן תנא שביתת כלים דאורייתא, בית שמאי היא ולא בית הלל. לבית שמאי, בין דקעביד מעשה בין דלא קעביד מעשה אסור. לבית הלל, אף על גב דקעביד מעשה שרי. והשתא דאמרת: דלבית שמאי אף על גב דלא עביד מעשה אסור, אי הכי מוגמר וגפרית מאי טעמא שרו בית שמאי. התם מנח אארעא. גיגית ונר וקדרה ושפוד מאי טעמא שרו בית שמאי. **דמפקר להו אפקוריי**".
- (א) להלכה - עי' סי' רמ"ו סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.
2. יש לירא שמים להפקיר את השעון מערב שבת – הגרשז"א זצ"ל (מאורי האש סוף פרק ד', שולחן שלמה סי' רמ"ו ס"ק א', "נלענ"ד דירא שמים הרוצה לצאת מכל ספק וחושש גם לדעת הב"ח, נכון שיפקיר את השעון ולא יעבור כלל על ספק איסור שביתת כלים").
3. אי"צ להפקיר – ציץ אליעזר (ח"א סי' כ' פרק ט' אות ב', "בהעמדת השעון האובטומטי מע"ש, אין שום חשש של איסור שביתת כלים אף לדעת הרוקח. ואין צורך להפקיר את השעון [וכמו שראיתי למי שמעיר על כך לדעת הרוקח שהב"ח מזהיר לכל ירא שמים לחוש לדבריו], מכיון דפעולת איסור זה של הדלקה או כיבוי, שפועל השעון האובטומטי, אין האדם מסייעו ולא עושה במלאכתו אף פעם, לו אפילו יעמידנו לפעולה זו בימות החול. [ועצם פעולת העריכה והכנסת הבורג כשלעצמו שמעריכו מע"ש שהשעון ילך בשבת, הרי אין בכך שום איסור של שביתת כלים] ולכן מכיון שעצם פעולת האיסור של ההדלקה או הכיבוי אין האדם עושה עם הכלי אף פעם, אין לאסור בכה"ג כשהכלי עושה מאליה פעולה זו בשבת ע"י ההערכה שמע"ש, משום שביתת כלים, והר"ז דומה ממש לריחים של מים שאף הרוקח לא אסר שם אלא משום משמעת קול ומודה שאין בה משום שביתת כלים").
- (א) לכאורה שעון שבת **שלנו**, גם להציץ אליעזר לדעת הרוקח והב"ח, יראי שמים יש להחמיר.
4. מראי מקומות – אנציקלופדיה תלמודית (חי"ח עמ' תר"פ הע' פ"ב).

ג. מחמיר.

1. מחנה חיים (או"ח ח"ג סי' כ"ב) – "הנמ"י ... היוצא מזה דהיתר עשיות מלאכה בערב שבת עם חשיכה הוה הטעם דנחשב התחלת מלאכה כאלו גם נגמר המלאכה בערב שבת דהכל הולך אחרי התחלת המלאכה והסוף נגרר ממילא וכל זה אם הי' ההתחלה בהיתר בימות החול אבל **אם עושה פעולה אשר יתחיל המלאכה בשבת הוא אסור** ודוק. אך טעמא בעי ...".
- (א) מראי מקומות – שביתת השבת (סוף מלאכת זורע ד"ה והנה).
2. משפטי עוזיאל (כרך ג' או"ח סי' ל"ב) – "והוריתי להתיר כוונתה ומטעמיה דמעכ"ת, וזהו דוקא בהעמדת שעון זה לכבות את הנר אולם בזמן האחרון תקנו שעונים כאלה שיש בהם כדי לכבות את הנר בליל שב"ק ולהדליקו ביום השבת בערב וצדדתי לאסור עפ"י מ"ש הנמק"י דלמאי דקיי"ל אשו משום חציו היכי שרינן עם חשיכה להדליק הנר והדלקתה נמשכת בשבת וכן מאחיזין את האור במדורה והולכת ונגמרת הדלקתה בשבת. כי נעיין במילתא שפיר לא קשיא לך **שהרי חיובו משום חציו כזורק החץ שבשעה שיצא החץ מתחת ידו באותה שעה נעשה הכל** ולא חשבינן ליה מעשה דמכאן ולהבא וכו' וכן הדין לענין שבת דכי אתחיל מערב שבת אתחיל וכמאן דאגמריה בידים בההוא עידנא דלית ביה איסור חשיב (נמק"י ב"ק פ"ב ד' כ"ג). מכאן למדנו שאם מתחיל ההדלקה ביום שבת עצמו אעפ"י שהכין הדבר מערב שבת אסור משום דבשעה שהוא מדליק הרי הוא מתחיל פעולת אשו שהיא משום חציו, ושם בארתי שגם בגחלת של מתכת ישנו איסור זה להרמב"ם דסובר דהבערת גחלת של מתכת אסורה משום מבשל והרי היא בכלל אשו משום חציו דכך הוא מבעיר אש לשם הארה או חמום, כמבעיר לשם בשול אין זה משום גורם הואיל והוא רוצה בהבערה ובודאי תתמלא כוונתו על ידי מעשיו שהכין מערב שבת כדי שתתחיל פעולתו ביום השבת".

3. איתן אריה (סי' ק"י, סי' קי"א) – "בסי' רס"ה ... אם יהי' מכין הגרם כיבוי בע"ש לשעה ידועה בשבת איכא למיחש דלפעמים כשישכח לעשות כן בע"ש ויאחר שכבר הדליקו האור יזכור בליל ש"ק בשעת הסעודה וכדומה יזכור שלא הכין הגרם כיבוי הנ"ל ושהאור ידלוק כל הלילה לרבות היום ויגרם לו צער ונזק ממון ויטעה להורות היתר לעצמו להפך בכפתור השעון בש"ק דקיל להו לאינשי דלא הוי רק גרם כיבוי ומפני שרגילים לעשות כן בכל ע"ש מפני שאינו רק גרם כיבוי".
4. אג"מ (או"ח ח"ד סי' ס', עי' מסורת משה ח"ג או"ח אות ק"ע) – "פשוט שאסור להתיר זה דהרי ע"י מורה שעות כזה יכולים לעשות כל המלאכות בשבת ובכל בתי החרושת (פעקטעריס) ואין לך זלזול גדול לשבת מזה, וברור שאם היה זה בזמן התנאים והאמוראים היו אוסרין זה, כמו שאסרו אמירה לעכו"ם מטעם זה, וגם אולי הוא ממילא בכלל איסור זה דאסרו אמירה לעכו"ם, דאסרו כל מלאכה הנעשית בשביל ישראל מצד אמירת ישראל וכ"ש מצד מעשה ישראל ... יש טעם גדול לאסור מטעם אחר דהא זילותא דשבת ואף זילותא דיו"ט הא אסרו בכמה דברים וכיון שברור שאיכא זילותא דשבת הוא בכלל איסור זה ממילא אף שלא אסרו זה ביחוד דכל ענין זילותא הוא האיסור. וגם פשוט לע"ד דעושה דבר שהוא זילותא לשבת הוא עובר בידים על חיוב הכבוד שמשמע שהוא ג"כ חיוב התורה ... אבל עכ"פ מה שכבר נהגו להעמיד ע"י מורה שעות לכבות הנרות דעלעקטרי שהודלקו וגם שיחזרו להדלק אח"כ בסוף היום, אין לאסור מאחר דלכבוי הנרות של המנורות הגדולות שנקראו בלע"ז לאמפן שהיו דאש ממש נהגו בכל המקומות לכבותם ע"י עכו"ם והיו גם מקומות שהיו נוהגין לחזור ולהדליקם בביהמ"ד לתפלת נעילה ביו"כ ונמשך מזה באיזה מקומות שגם בשבת לעת ערב הדליקו ע"י נכרי לאמירת המזמורים אף שכבר צוהו הרבה עיין בנוב"ק חאו"ח סימן ל"ג אבל נתן טעם להמתירין, והרמ"א בסימן רע"ו סעי' ב' שנהגו רבים להקל לצוות לעכו"ם להדליק לצורך סעודה בפרט בסעודת חתונה או מילה ומשמע שבמקום צורך גדול מתיר שלכן אף שמן הראוי להחמיר ובגבולנו ביוראפ החמירו, מ"מ כיון שיש רבוותא שהתירו ונהגו כן בהרבה מקומות, אין לאסור מה שכבר נהגו להקל בהעמדת העלעקטרי בע"ש ע"י מורה שעות שיכבה וגם שידליק בשבת להזמן שהעמידו, וגם ממילא ליכא זילותא לשבת בזה וליכא טעם האחרון לאסור כיון שהיו מקומות שנהגו בזה אדרבה למצות כבוד סעודת שבת, ונשאר רק טעם הראשון שיש ג"כ לסמוך להתיר, אבל הבו דלא לוסף עלה להתיר גם לבשול ומלאכות אחרות ויש לאסור".
- אג"מ (או"ח ח"ד סי' מ' אות ב') – "עשיית מלאכה בשבת ע"י שעון ובדבר לעשות מלאכה בשבת ע"י שעון עלעקטרי אמת שאסרתי ... ורק מה שכבר נהגו שהוא לכבות הנרות דעלעקטרי שהודלקו וגם שיוחזרו להדלק אח"כ באיזה זמן מהיום התרתי וגם נתתי טעם והבו דלא להוסיף עלה כמפורש שם".
- אג"מ (או"ח ח"ה סי' כ"ד אות ה') – "ולעשות מלאכת בישול בשבת ע"י שעון חשמלי שיבעיר למחר בזמן הבישול קודם האכילה, שאסרתי בסימן ס' באגרות או"ח ח"ד, אין להקל אף כשהוזמנו לשבות שבת אצל אחד שמקל בזה, כי וודאי אצלי שאין להתיר זה. ורק בהדלקת וכיבוי הנרות דחשמל שנהגו העם להתיר אין למחות, ואולי גם מותר לכתחילה. ואין למילף מזה לשאר דברים, אף שלא ידוע טעם לחלק".
- (א) אמנם עי' אג"מ (או"ח ח"ה סוף סי' קכ"ח) – "ובדבר פתיחת הפרעזעדירער איני רוצה להשיב כי יש טעמים לכאן ולכאן ועיין בס' היובל של עז"ת להגרי"א הענקין (שליט"א) [צ"ל] ... ואם אפשר להשיג מאשינקע שעושה שלא יהיה שום חשש בפתיחת הפרעזעדירער טוב לתקנה בהפרעזעדירער".
- (ב) וכן האג"מ (ח"ה סוף עמ' 11) – "רבנו כיבד מאד את דודו הגר"י. לימים נעשה הגר"י צ"ל רב בטרנטון ניו ג'רסי. הוא פסק, וכן פסק הגרי"א הענקין צ"ל, ראה אגרות או"ח ח"ב סימן ס"ח, שאסור לפתוח את דלת המקרר בשבת מחשש שמא על ידי כך יופעל מנוע המקרר. אף שרבנו חלק על פסק זה, מכל מקום משום כבודו של הגר"י חיבר את המקרר שבביתו לשעון שמפעם לפעם ניתק את המקרר מן החשמל, ובשעה שהמקרר היה מחובר לחשמל פעל המנוע שלו תמיד. כך שבין בשעה שהמקרר מנותק מן החשמל ובין בשעה שהוא מחובר מותר לפתוח את דלת המקרר כי פתיחה זו אינה מפעילה אותו".
- (ג) י"ל הר"צ יארמיש נ"י (אליבא דהלכתא ח"נ עמ' ק"ד טור א', עי' חנ"א עמ' קמ"ג טור ג') – "אמנם יש עיצה אחרת בזה, דאם המקרר מותקן באופן קבוע בצורה שהמנוע נכבה ונדלק בזמנים קבועים, א"כ מכיון שזהו צורת המכשיר לא חשיב כאמירה לעכו"ם, וכמו שמותר להשתמש עם כל טרמוסטט כיון שלא הוי עשייה מיוחדת לשבת אלא דזהו צורת המכשיר, ועיצה זו הובאה באג"מ ח"ה סי' קכ"ח, ובאג"מ כרך ח' (הכרך החדש) עמ' 11 הובא דכן היה מותקן המקרר בבית הגר"מ פיינשטיין עצמו, וצ"ל שהיה כן באופן קבוע ולא לשבת בלבד מהטעם שהבאנו, ויל"ע בכ"ז עוד".
- (ד) שו"ר אג"מ (מסורת משה ח"ג או"ח אות קצ"ז) – "בהדמנות אחרת שאלתי את רבינו למה משתמש בשעון שבת למקרר (שבשעות מסוימות מכבה את המקרר מפעולתו), הרי לדעתו יכול להיות שיש בשעון שבת מעין האיסור של אמירה לנכרי. ובתחילה אמר רבינו שבמקרה כזה שחוששים לאסור במקרר, אולי כדאי להקל. ושאלתי שהלא לסברת רבינו יש כמה סיבות להתיר השתמשות במקרר, וא"כ כל השאלה היא שאלה מאוד קטנה, כנגד חשש האיסור בהשתמשות בשעון שבת שהוא חשש לאיסור גדול. ולא ענה רבינו כלום. ובליילה שלאחריו כשעמד רבינו על המרפסת קודם שהלך לישון, אמר לי שלגבי מה שדיברנו אתמול בענין המקרר והשעון, החשבון הוא כזה, דהרבה פעמים אמרתי שמעיקר הדין עצם עשיית חיבור חשמלי נוסף אין בזה איסור, וכל הצד לאסור בזה הוא רק שאם בפעולה החשמלית גורמת הבערה אז הוא נחשב כעשיית הבערה, אם תופר נחשב כתופר וכדומה, ולפיכך במקרר שאין נעשית שום מלאכה רק שנעשה יותר קר אין איסור בדבר. ושאלתי דאם נאמר כן א"כ אין בכלל צורך לשעון, דאין שום איסור בדבר אפילו אם עושה את ההתקרות בעצמו, והשיב רבינו שמ"מ הוא כן רוצה לחוש לצד דיש בזה איסור בפתיחת מקרר, ולצד זה יש יותר איסור לפתוח המקרר מכך שישאיר את המקרר פועל עם שעון".
- (ה) מראי מקומות – אג"מ (מסורת משה ח"ה או"ח אות קצ"ט).
5. אמת ליעקב (דברי חכמים או"ח אות ר"צ) – "בגליון 'עם התורה' ראיתי מהגרמ"פ שהוא מתיר שעון-שבת לאורה בלבד (שכבר נהג היתר בזה) ולכל מכשיר עלעקטרוני אחר אוסר להשתמש בשעון שבת, ושמעתי שהגרי"ק מסכים לדבריו".
6. מנחת יצחק (ח"ד סי' כ"ו אות כ') – "תבנא לדינא דלהלכה למעשה, אין להתיר לעשות כן אפילו מע"ש, אפילו בגרופ וקטום, ואפילו ביבש, ועוד שייך בזה משום זילותא דשבת, וחשש מכשולים, במקום שאינם בני תורה".

7. הגר"ד פיינשטיין שליט"א (קונ' יד דודי, שבת אמירה לעכו"ם אות י', אות י"א, ע"י אות י"ב).

8. ע"י שבת במטבח (ארטסקרול, סוף עמ' רכ"א) – "It is best to heed his view".

ד. טעמים להחמיר.

1. שביתת כלים [לפי ב"ש: י"א שלירא שמים יש להחמיר] – הגרשז"א זצ"ל (מאורי האש סוף פרק ד', שולחן שלמה סי' רמ"ו ס"ק א', לשונו מובא לעיל).
2. אם המלאכה מתחיל בשבת עצמו, הוי כאילו עשה בכחו בשבת [ע"י הנמ"י בב"ק] – מחנה חיים (או"ח ח"ג סי' כ"ב, לשונו מובא לעיל), משפטי עוזיאל (כרך ג' או"ח סי' ל"ב, לשונו מובא לעיל).
3. נכלל באיסור אמירה לעכו"ם – אג"מ (או"ח ח"ד סי' ס', לשונו מובא לעיל).
4. הוי זלזול שבת – אג"מ (או"ח ח"ד סי' ס', לשונו מובא לעיל), מנחת יצחק (ח"ד סי' כ"ו אות כ', לשונו מובא לעיל).
5. יש לגזור ער"ש אטו שבת, כמו מקרב את הכיבוי – איתן אריה (סי' ק"י, סי' קי"א, לשונו מובא לעיל).
6. יש חשש מכשולים – מנחת יצחק (ח"ד סי' כ"ו אות כ', לשונו מובא לעיל).
7. מראי מקומות – אנציקלופדיה תלמודית (חי"ח עמ' תרע"ז ד"ה עריכת).

ה. מיקל.

1. שואל ומשיב (מהד"ת ח"א סי' ה') – "לענין דינא נראה דשרי בע"ש לתקן הדבר ולא גזרינן אטו שבת דגם בשבת עצמו אפשר דאינו רק גרמא".
2. מהר"ם שיק (או"ח סי' קנ"ז) – "נראה לי דשרי לתקן בע"ש. שבשבת יבער האש בעצמו".
3. מחנה אברהם (ח"א סי' מ"ב).
4. חזון איש (או"ח סי' ל"ח ס"ק ג') – "משום גרם בישול ליכא בהעמדה בתנור צונן שסוף חום לבוא, דגרמא לא אסרה תורה בכל מלאכות כדאמר ק"ך ב', וזה נקרא גרמא כדין גודר בכלי חרס חדשים וכנותן מים לקבל נצוצות, וכדאמר סנהדרין ע"ז א' לענין רציחה, ונראה דגם איסור דרבנן ליכא דלא דמי לנתינת מים לקבל נצוצות דהכא עדיין חסר כח החשמל לגמרי והשעון עדיין לית לי' כח הפתיחה ולא חמיר מכ"ח חדשים, וכש"כ לפי' תו' דגם מים לקבל נצוצות אינו אלא משום חשש דלמא יכבה בשעת קירוב המים, והכא לא שייך חשש זה".
5. חלקת יעקב (ח"א סי' מ"ט, או"ח סי' ע"א) – "באמת גם לענין הדלקה דלא שייך איזה צדדי היתר כמו לענין כיבוי ג"כ יש לנו די באר צדדי היתר להתיר השעון להעריכו בכדי להדליק כפסקו של מהר"ם שיק, גם אם לא נתיר, משום הפסד ממון שלא יצטרך להדליק כל יום השבת, ממנעי ולא ידליקו כלל בשבת ויתבטל עונג שבת, ודאי יש לנו להתיר להיות לכל בני ישראל אור במושבותם ביום השבת".
6. הגרי"א הענקין זצ"ל (עדות לישראל אות כ', עמ' קכ"ב ד"ה להעריך) – "להעריך מע"ש מורה שעות שיכבה או ידליק בש"ק העלעקטרי וכן שיבעיר תנור העלעקטרי לחמם התבשיל שעומד בו מע"ש מותר".
7. ישכיל עבדי (ח"ד סי' י"ז) – "אך רבו המתירים על האוסרים וגם דברי המתירים וטעמיהם נראים יותר כאשר יראה הרואה בדבריהם".
8. הגרשז"א זצ"ל (מאורי אש פרק ד') – "ופשוט הוא דאין לחוש כלל".
9. ציץ אליעזר (ח"א סי' כ' ריש פרק ט') – "בדבר הערכת השעון האובטומטי המדליק ומכבה מאור החשמל. הנה להעריכו מע"ש שידליק או יכבה בשבת, כבר דנו בזה ובכדומה לזה גאוני הדור שבדור הקודם והיו שאסרו מטעמים שונים, עיין בספר שו"ת ריב"א (סימן ו') ובמפתחות מ"ש חתן המחבר הבעל עט סופר, ובספר גורן דוד (סימן ט"ו), ומה שמביאים גם בשם ספר בן יהודה, אבל רבו המתירים על האוסרים, עיין בשו"ת שואל ומשיב ח"ב (סימן ה') ובשו"ת מהר"ם שיק חאו"ח (סי' קנ"ז) ועוד, ופוק חזי מאי עמא דבר".
10. הגריש"א זצ"ל (דברי חכמים או"ח הע' ר"צ) – "ולא הסכים לדבריו כלל".
11. שבט הלוי (ח"א סי' מ"ז) – "תבנא לדינא, דאין איסור בעריכת שעון מע"ש בין שעון המקשקש בין שעון המדליק מאליו וכיו"ב".
12. יביע אומר (ח"ג או"ח סי' י"ז) – "ולפי דרכינו למדנו שרבו המתירים בזה. ודלא כהרב בן יהודה, ואחיו הרב מתא דירושלם, שהחמירו בזה. וכל כה"ג אמרינן פוק חזי מאי עמא דבר".
13. ששכ"ה (פרק י"ג סעי' כ"ג [דפו"ח, סעי' כ"ו]) – "מותר לכווננו בערב שבת ובערב יו"ט".
14. נשמת שבת (סימן של"ט אות שצ"ו) – "מותר".
15. ע"י ארחות שבת (פרק כ"ט סעי' ח') – "מותר להכין שעון שבת מערב שבת שידליק או יכבה את האור או את המזגן בשעה מסויימת, וכתבו פוסקי זמננו דאין להשתמש בשעון שבת להפעלת בתי חרושת ומכונות וכיוצ"ב משום שיש בדבר זילותא דשבתא. ומטעם זה הוא הדין שאין להשתמש במדיח כלים על ידי שעון אף באופן שלא יהיה בדבר חשש מפני איסורים אחרים".

ו. טעמים להקל - קשה: למה לא נגזור ער"ש אטו שבת, כמו מקרב את הכיבוי. מחבר (סי' רס"ה סעי' ד'), ע"ש לשיטות ומראי מקומות.

1. י"ל: בשבת עצמו יש רק איסור דרבנן של גרמא. וכן ע"י בה"ל (סוף סי' רס"ה), "גרם כיבוי. ואף דבסימן של"ד קי"ל דגרם כיבוי שרי דוקא במקום פסידא זהו בשבת עצמה אבל לא גזרינן בכה"ג ע"ש אטו שבת [תו"ש]".
- א) שואל ומשיב (מהד"ת ח"א סי' ה') - לשונו מובא לעיל.
- ב) מהר"ם שיק (או"ח סי' קנ"ז ד"ה אמנם לדינא).
- ג) ישכיל עבדי (ח"ד סי' י"ז סעי' ב' אות ג').

- (ד) הגרשז"א זצ"ל (מאורי אש השלם עמ' תרנ"ד אות א', מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סי' כ"ז אות ג' ס"ק א').
- (ה) יביע אומר (ח"ג או"ח סי' י"ז אות י"ג) – "י"ל שאין לגזור מע"ש אטו שבת, הואיל ועריכת השעון בשבת אינה אלא גרמא לכבוי ואין כאן איסור תורה כלל".
- (ו) ששכ"ה (פרק י"ג הע' פ"ה [דפו"ח, הע' צ"ה]).
2. י"ל: אין האש בעין, וכמו הדין דעושה מחיצה בכלי חרס.
- (א) מהר"ם שיק (או"ח סי' קנ"ז ד"ה אמנם לדינא).
- (ב) חלקת יעקב (ח"א סי' מ"ט, או"ח סי' ע"א הע' א') – "ואפשר עוד כיון דהדבר המכבה עדיין אינו לפנינו א"כ הוי כמו ההוא דעושה מחיצה בכלי חרס ומותר לכו"ע מע"ש".
3. י"ל: מי שמשתמש בשעון שבת מינכר דבשבת עצמו אסור לעשות כן, ממילא אין כאן שום חשש.
- (א) עי' חזון איש (או"ח סי' ל"ח ס"ק ב', ס"ק ג') – "ונראה דלפי' תו' דנותן מים חיישינן דלמא יכבו הנצוצות בשעת נתינה לא שייך כאן".
- (ב) הגרשז"א זצ"ל (מאורי אש עמ' פ"ט-ב', מאורי האש השלם עמ' ער"ה ד"ה אמנם, שולחן שלמה סי' רס"ה ס"ק ו') – "נראה לי דלכן נהגו בו היתר משום ד"ל דלא גזרו איסור בנתינת מים לתוך הכלי בערב שבת אטו שבת כי אם משום דלא מינכר כלל דמה שהוא עושה כן בע"ש הוא משום דבשבת אסור, אלא אמרינן לכך הוא נותן את המים עכשו מפני שהוא חס שלא ישרף שום דבר מחמת הניצוצות ולכן חיישינן שפיר שמה יבא לעשות כן גם בשבת, משא"כ בנ"ד דזה עצמו מה שהוא עושה כן בע"ש מינכר דבשבת עצמו אסור לעשות כן ממילא אין כאן שום חשש".
4. חלקת יעקב (ח"א סי' מ"ט, או"ח סי' ע"א אות ה') – "ואם כנים הדברים בזה דהערכת השעון הוי רק כגרמא בעלמא שפיר מותר להעריכו בער"ש דלתי' הא' של התוס' דחיישינן שמא יכבה בידים ע"י שיגביה הכלי בשעת נפילת הניצוצות, לא שייך דבשם מתכוין לכבות הניצוצות בכל עת שיפלו ויש חשש שמא יכבה בידים ע"י שיגביה הכלי בשעת נפילת הניצוצות והוי בכוונה, אבל בני"ד כוונתו רק שיתכבה לאחר זמן ואם יזדמן שעל ידי הערכתו יתכבה כמו שאירע לפעמים וכידוע הוי דבר שאינו מתכוין דמותר, כמוכח. ולתי' הב' והג' דשם יש חשש דאורייתא וכן"ל בשם המהר"ם שיק דמחיצות מים בלי הפסק אסור מדאורייתא והוא נותן המים בידים אבל בני"ד דהוי רק כח כחו והוי רק גרמא בעלמא דאף בשבת אינו רק דרבנן שלא במקום פסידא א"כ בער"ש מותר כהאי דדורכין בית הבד דמותר אף לב"ש כיון דלא הוי רק דרבנן. ואף למה שהוכחנו דנראה דמחיצות המים אסור רק דרבנן ואפה"כ אסרינן גם בער"ש ועכ"ח כסברת המחזה"ש דגרם כיבוי קל בעיני הבריות, ג"כ יש להתיר, כיון דלתי' הא' דתוס' ודאי דמותר וכן"ל ולתי' הב' וכן מבואר בחידושי הרשב"א דהכא אסור רק משום דהניצוצות נופלים להדי' להמים אבל במים מן הצד של האש מותר, ומבואר במ"מ פ"ב מהל' שבת ה"ו שזה התירוף הוא העיקר, א"כ בני"ד ג"כ גרם הכיבוי בא רק מן הצד ולא נשאר לן רק תי' הג' של התוס' דאף מן הצד אסור, ונוכל לסמוך בזה במילי דרבנן על שני תירוצי התוס' הנ"ל, ובפרט לאחר עדות של המ"מ דתי' הב' היא העיקר (אכן חוכך אני בזה דאפשר גרם כיבוי הלזה דבא מן הפסקת חוטי החשמל וכידוע דומה לנפילת ניצוצות להדי' למים)".
5. מראי מקומות – אנציקלופדיה תלמודית (חי"ח עמ' תרע"ו אות ג').

ז. מראי מקומות – הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא סי' רנ"ב על סעי' א'), אור יצחק (ח"ב או"ח סי' צ"ח).

מד] הזות כפתורים בשעון שבת: להקדים.

א. מחמיר: הוא מעשה בידים [דאורייתא].

1. אג"מ (או"ח ח"ד סי' צ"א אות ה') – "ולזהיז את השעון שבת שמעמידים מע"ש שיכבה ושידלק פלונית, כדי לקרב הזמן או להרחיק הזמן, דהדלקה אסור כמדליק בעלעקטרי מתחלה, וגם ביו"ט מסתבר שאסור כבמדליק בתחלה בעלעקטרי שהוא באיסור נולד".
- אג"מ (יו"ד ח"ג סי' מ"ז אות ד', מסורת משה ח"ג או"ח אות רט"ז) – "שהוא מלאכה דאורייתא כגון שעושה שידלק בין באחור זמן בין בקרוב זמן הוא מלאכה, וכן שיכבה בין באחור זמן בין בקרוב זמן הוא מלאכה, אך כיבוי הוא משאצל"ג".
2. אג"מ (ח"ג סי' כ"ה, עי' סי' ע"ב ד"ה וכפי, ח"ו סי' כ"ד אות ג', ח"ח סי' ל"ב) – "שכתב הרא"ש ... לפי דבריו ה"ה דאסור לקצר נר בשעה שהוא דולק כמבואר בסימן תקי"ד (ולפי התו' מותר ובמ"ב שם שיש להחמיר כהרא"ש) וכשיטת מרן ז"ל בש"ע כיון דהשעון מיוחד ומחובר להאלקטרי אנו רואים זה כחלק ממנו ומה שעושה בשעון כאילו עושה בעצם הלקטרי וכ"ש הוא מהא דלא יקוב אדם שפופרת דנותן רק באופן עראי ולהרא"ש אין חשש הבערה וכיבוי בזמן השימוש אלא מה שגורם שיתכבה מהר וה"נ הוי כאילו אין בכח הלקטרי לדלוך יותר ואח"כ כשמזיז המחוגים הוי מכבה ומבעיר ממש ואינו דומה כלל להסוגר דלת די"ל דגם גרמא לא הוי".
3. הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ו עמ' קמ"ט ד"ה ומדברי, ארחות שבת פרק כ"ט סוף הע' כ"ו, מאור השבת ח"ד סי' י"ד הע' רל"ז, סי' ט"ו הע' ל"א, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ט אות ל"א, עי' הערות במסכת שבת דף קכ. ד"ה וכיון) – "דבכל גוונא של שינוי זמן הדלקה או הכיבוי בשעון שבת בין לאחר בין להקדים, הוי כמעשה בידים, דכיון שהוא מכשיר המתוכנן לפעול כך, אי"ז בכלל גרמא".
4. חוט שני (ח"א עמ' ר"ד אות ו') – "אסור בשבת לכוין את מתגי השעון לזמנים אחרים ע"מ להקדים או לאחר את הדלקתם או כיבויים מחשש תיקון כלי בשבת כמו כל הכוונת שעון שאסור מחשש תיקון כלי ... וכל זה אסור אף בזמן שאין הזרם החשמל עובר דרכם".

5. נשמת שבת (סי' של"ח אות שצ"ט, אות ת') – "אסור, ואף לצורך גדול אין להקל ... ועל כן ע"י ישראל יש להחמיר לחשוש שהוא מלאכה דאורייתא וממילא דאף לצורך גדול אסור".
 (א) ע"י נשמת שבת (סי' של"ח אות ת"א), שמיקל במקום צורך גדול גבי כיבוי נר חשמלי.
 6. שבת בית (ארטסקרול, עמ' ת"ז).

ב. מחמיר.

1. באר משה (ח"ו קונ' עלקטריק סי' ל"ו, סי' ל"ט) – "בשעה שהזרם נפסק ע"י שעון ... עיין רא"ש ביצה ... אולם יש להבע"ד לחלוק ולומר דאדרבא שאלתנו אינו דומה לדברי הרא"ש דהרי בעניינינו נהי שהשעון מקושר להעלעקטרי אבל הוא בעצמו איננו נוגע בהעלעקטרי עצמו שהוא חומר הדולק כמו שמן שעליו הרא"ש דן בביצה (שם), עכ"ז איסור גמור להזיז הבורג בין להמשיך אורו ולקצר אורו שיכבה מהר, דרבינו הרמ"א (סי' של"ד סכ"ב) קבע מסמרות שאסור לגרום כיבוי אם לא במקום הפסד גדול ואפילו הפסד קטן לא אלא מיעוטא דבטל במיעוטו".
 2. משנה הלכות (ח"ח סי' ל"ה) – "וח"ו להקל בזה ולהניחו בשבת אפילו ע"י תחבולות שלא יהי' משום חשש מוקצה כגון שבע"ש יקצה להדיא כפתורים לשם זה ויקצוהו לעולם דמהני לגבי אבנים וכיוצא בזה עיין ש"ע א"ח סי' ש"ח סכ"ב".
 3. שבט הלוי (מאור השבת ח"ד סי' י"ד הע' רל"ז).
 4. הגר"ח ק"ש שליט"א (נזר החיים עמ' קפ"ט אות פ"ה) – "דבשעון שבת אסור בין להקדים את כבוי או לאחר".

ג. הוי גרמא.

1. הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י"ג, מאורי אש השלם עמ' תרמ"ח).
 (א) דעת הגרשז"א זצ"ל רק כיבוי, ולא הדלקה.
 (1) שבות יצחק (ח"ו עמ' קמ"ח ד"ה וכמו"כ).
 (ב) גם הדלקה.
 (1) ע"י הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סי' כ"ז אות ב', מאורי אש השלם עמ' תרנ"ג) – "כנים הם הדברים שכל ההיתר הוא רק על כבוי דהוי משאצל"ג ובעיקר מפני שכבוי חשמל דינו ככבוי גחלת של מתכת דלא שייך בי' עשיית פחם, אבל לא לענין הדלקה שגם בחשמל זה ממש עשיית אש. אולם בעל פה אמרתי לו אחרת מפני שלענ"ד נראה שכמעט אי אפשר כלל [להלכה] לחשוש ממש לאש משום חציו גם בשבת, דא"כ גם בכדים מלאים מים הן אמנם דאיכא דבר המפסיק אבל הרי מבואר בב"ק כ"ג ע"א דלא כלו לי' חיציו אלא בנפלה גדר שלא מחמת הדליקה והכא הרי הכדים מתבקעים מחמת הדליקה, וגם בחבור החוט בשבת ע"י שעון מעורר שכתב החזו"א (ל"ח אות ב') דחשיב גרמא אין לחלק בין גלגל ראשון לגלגל שני אם נחשוש לאש משום חיציו, ולכן מסתבר שגם בדליכא הפסק איסורו רק מדרבנן ולא מדאורייתא, וכן נראה מהמשנ"ב בסי' של"ד ס"ק נ"ז ובשעה"צ ... ולכן חושבני שבמקום צורך גדול מאד הרי זה כלול במה שאמרו בגמ' עשייה הוא דאסור הא גרמא שרי".
 (2) ששכ"ה (פרק י"ג הע' צ"ג [דפו"ח, הע' ק"ג], מאורי אש השלם עמ' תרנ"ז).
 (3) ארחות שבת (פרק כ"ט הע' כ"ו ד"ה ואם).
 2. ששכ"ה (פרק י"ג הע' צ"א [דפו"ח, הע' ק"א]).
 3. יביע אומר (ח"ג או"ח סי' י"ח) – "אבל אם רוצה להקדים כיבוי החשמל בשעה מוקדמת יותר, הנכון להחמיר בזה שלא להזיז מחוגי השעון, דהו"ל כגורם כיבוי ... ואין להתיר להזיז מחוגי השעון בשבת בכדי להדליק בשעה יותר מוקדמת בשבת עצמו, אא"כ במקום מצוה. לצורך לימוד וכה"ג".
 4. הגר"צ קושלבסקי שליט"א (צהר ח"א עמ' פ"ט, דף על הדף דף קכ: עמ' רס"ד) – "דלכתחילה ודאי יש להחמיר ... אכן במקום חולי ... דיש מקום להקל".
 5. ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' ר"כ סעי' ע"ט).
 6. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ש"ב) – "אבל להדליק או לכבות לפני זמנו, הוא גרמא רגיל שאינו מותר אא"כ מקום הפסד. [ולכן ביום שמאוד חם והוא ממש מצטער, שייך להקל. וכן כל כיוצא בזה]".

ד. מיקל.

1. אור יצחק (ח"א או"ח סי' קנ"ז) – "שאלת: האם מותר לכיין שעון שבת בשבת שידליק תנור בשבת, למרות שלא היה עומד להדלק קודם. תשובה: מותר".

ה. מצד בונה - לדעת החזו"א.

1. מחמיר.
 (א) הגר"ש זצ"ל (שבות יצחק סוף פרק ט"ז) – "וי"א משמו דאף כשאין זרם בחוטים הוי בונה וסותר ... הכ"נ שינוי בשעון אע"פ שאינה גורמת הדלקה או כיבוי אלא המשך המצב הקיים, גם זה חשיב שינוי בבנין מכפי שהיה ואסור".
 2. מיקל.
 (א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק י"ג הע' פ"ח [דפו"ח, הע' צ"ז], מילואים) – "דנ"ל שגם לדעת החזו"א שפיר מותר לשנות את השעון כדי לאחר את הכיבוי. אך בעיקר דבריו נ"ל שהדברים כמו שהם כתובים בחזו"א תמוהים מאד, דכיון שפעולתו היא רק 'שליבת החוט' של השעון (בחוט שמחובר בקצה אחד למתג החשמל ובקצהו השני לכפתור של שעון מעורר), ולא ניתוק וחיבור של גוף החוטים שדרכם עובר הזרם, ודאי מסתבר שהעושה כן בשבת אין זה אלא גרמא של סותר ובונה או הדלקה וכיבוי, כי

לא ניתן כלל לחשוב ששליבת החוט חשיב כבונה את השעון וההסרה כסותר אותו. אך אפשר שכוונת החזו"א היא על שעון שעומד להתחבר למערכת החשמל ובשבת הזרם עובר דרכו שאמור לחבר את השעון למערכת החשמל (דהיינו שעון שבת רגיל) בשבת".

3. מראי מקומות – מאור השבת (ח"ד סי' ט"ו הע' ל"ב).

ו. מצד תיקון מנא.

1. מחמיר.

(א) עי' אג"מ (רשומי אהרן ח"ב או"ח סי' שי"ד אות ד') – "אין להסיר או להכניס סיכה (pin) לתוך מערכת אזעקה (alarm system) בשבת משום תיקון מנא".

(ב) חוט שני (ח"א עמ' ר"ד אות ו') – לשונו מובא לעיל.
2. מיקל.

(א) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י"ג ד"ה נראה, מאורי אש השלם עמ' תרמ"ח ד"ה אך, עמ' תר"ס ד"ה נעיצת) – "וגם פשוט הוא דמה שמוציא את הבורג ממקומו הראשון וקובעו במקום אחר לא מיקרי תיקון מנא כיון שרגילים תמיד לפרקו ולהחזירו כמבואר בט"ז סי' שי"ג סק"ז, ולכן חשיב רק כמשתמש עם הכלי ולא כמתקן אותו".

ז. טעמים - למה הוא מעשה בידים, דאורייתא.

1. ע"פ הסוגיא בביצה דף כב., המסתפק מן השמן חייב לדעת הרא"ש משום שנוגע בדבר הדולק, וה"נ אנו רואים השעון שבת הוא כחלק ממנו ומה שעושה בשעון כאילו עושה בעצם העלקטרי – אז נדברו (לשונו מובא לעיל), עי' באר משה (לשונו מובא לעיל).

2. ע"פ הסוגיא ב"ק דף ס., כמו המ"ב וחזו"א ועוד. שכל פעולה שדרכו בכך, הוי מלאכת מחשבת וחייב בגרמא. וכיון שהדרך להשתמש בשעון שבת, הוא ע"י הזזת הכפתורים, הוי מלאכת מחשבת וחייב – הגריש"א זצ"ל (לשונו מובא לעיל).

3. ע"פ הסוגיא ב"ק דף ס., לפי הר"ח. שאם מתרץ הר"ח שגרמא מיקל רק אם הוא משאצל"ג, א"נ לעצור שהמים לא תתפשט, א"נ בזמן שאינו מתכוין. ממילא כאן, הוי מלאכת מחשבת, וחייב. [אם מתרץ הר"ח שתלוי אם המלאכה בא מיד או לאחר זמן, אין ראוי מכאן שהוא מה"ת].

4. ע"פ הדין של אשו משום חציו – הגרשז"א זצ"ל (מאורי אש השלם פרק ד' ענף ב' [אבל לא מסקנתו], עי' מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סי' כ"ז אות ב', מאורי אש השלם עמ' תרנ"ג [לשונו מובא לעיל], "ומיהו אכתי קשה דאמאי חשיב רק גרמא, דמה חילוק איכא בין אם המלאכה נעשית מיד או רק לאחר זמן, והא קי"ל כר' יוחנן דאשו משום חיציו, ועיין בנמוק"י ...").

5. משום בונה, לפי החזו"א – עי' לעיל.

6. משום מתקן מנא – חוט שני (לשונו מובא לעיל).

ח. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק כ"ט סעי' ט').

מה [הזזת כפתורים בשעון שבת: לאחרו.

א. מחמיר, הוי מעשה בידים [דאורייתא].

1. אג"מ (או"ח ח"ד סי' צ"א אות ה', יו"ד ח"ג סי' מ"ז אות ד', אמנם עי' מסורת משה ח"ג או"ח אות רט"ז) – לשונו מובא לעיל.

2. אז נדברו (ח"ג סי' כ"ה, עי' סי' ע"ב ד"ה וכפי, ח"ו סי' כ"ד אות ג', ח"ח סי' ל"ב) – לשונו מובא לעיל.

3. הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ו עמ' קמ"ט ד"ה ומדברי, ארחות שבת פרק כ"ט סוף הע' כ"ו, מאור השבת ח"ד סי' י"ד הע' רל"ז, סי' ט"ו הע' ל"א, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ט אות ל"א, עי' הערות במסכת שבת דף קכ. ד"ה וכיון) – לשונו מובא לעיל.

4. חוט שני (ח"א עמ' ר"ד אות ו') – לשונו מובא לעיל.

5. שבת בית (ארטסקרול, עמ' ת"ז) – לשונו מובא לעיל.

(א) למה הוא מעשה בידים – עי' לעיל, גבי להזיז השעון להקדים הזמן.

ב. מחמיר.

1. באר משה (ח"ו קונ' עלקטריק סי' ל"ו, סי' ל"ט) – לשונו מובא לעיל.

2. משנה הלכות (ח"ח סי' ל"ה) – לשונו מובא לעיל.

3. שבט הלוי (מאור השבת ח"ד סי' י"ד הע' רל"ז).

4. הגר"ח ק"ק שליט"א (נזר החיים עמ' קפ"ט אות פ"ה) – "דבשעון שבת אסור בין להקדים את כבוי או לאחרו".

ג. מיקל.

1. הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י"ג ד"ה אולם, מאורי אש השלם עמ' תרמ"ח ד"ה אולם, שולחן שלמה סי' רע"ז ס"ק ג', ס"ק ד') – "להזיז את המחוג כדי לאחר את הכבוי נראה לכאורה דאין בזה שום חשש איסור כלל וכלל כיון שבפעולתו הוא רק מונע את הכבוי ומניעת הכבוי לאו מלאכה היא כלל [ואין זה שייך כלל למוסיף שמן בנר] והרי זה דומה לדוחף את הרוח הבא לכבות את הנר כדי לאחר בכך את הכבוי בכל מאי דאפשר, והוא פשוט".

2. ששכ"ה (פרק י"ג סעי' כ"ה [דפו"ח, סעי' כ"ח], מילואים) – "מותר".

3. יביע אומר (ח"ג או"ח סי' י"ח) – "המורם מכל האמור שאם כיון השעון מע"ש לכבות החשמל בליל שבת בשעה מסוימת, ושוב נמלך בליל שבת להשאירו דולק עד שעה מאוחרת יותר, מותר להזיז מחוגי השעון, בכדי שיצלצל השעון לכבות החשמל בשעה מאוחרת ... ומותר להזיז מחוגי השעון הזה בכדי להדליק בשעה יותר מאוחרת בשבת".
4. אור יצחק (ח"א או"ח סי' קנ"ז) – "שאלת: בתנור חשמלי שדולק, האם מותר להעלות את הטרימוסטט, או שמא יש לחשוש שבאותו זמן שמעלה את הטרימוסטט התנור יכבה וע"י שמעלהו הוא מדליקו. תשובה: אין לחשוש".
5. הגר"צ קושלבסקי שליט"א (צהר ח"א עמ' צ"ב ד"ה וכו') – "דומה לסגירת הדלת לפני הרוח ... כהסרת המונע".
6. ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' ר"כ סעי' ע"ט) – "מותר".
7. עי' נשמת שבת (סי' של"ח אות שצ"ח, אות ת"ב) – "יש להקל לעת הצורך [אבל היות שעלול לצאת מזה קלקול וחילול שבת על כן ישתדל בכל עוז להמנע מזה]".
8. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ש"ב) – "למעשה שמותר להאריך כל מצב שיהיה, שאינו עושה כלום במה שגורם להיות נשאר במצבו יותר ארוך".
- א) דוקא בשעון שאינו מבטל את פעולת השעון, וכדו' – הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סוף סי' י"ג, "אך אעפ"י כן נראה דגם הזזת הבורג כדי לאחר את זמן הכבוי ג"כ לא שרי אלא דוקא בשעון כזה שבשעה שמשנה את זמן הכיבוי או ההדלקה אינו מבטל את פעולת השעון לכיבוי או להדלקה כגון שעון שאפשר לסובב את הטבלא, אבל בשעון שיש צורך לפתוח את הבורג ע"מ להזיזו למקום הרצוי ושוב להדקו לא שרי אלא במקום צורך גדול, משום דמיד כשמרפה את הבורג כדי לשנותו ממקומו שוב אינו יכול עוד לכבות ובאותה שעה אין החשמל עומד כלל לכיבוי ע"י השעון, ונמצא דאח"כ כשמרפה את מקומו ומהדק את הבורג למען יוכל אח"כ לכבות הרי הוא עושה באותה שעה גרם כבוי, ולא שרי אלא במקום הפסד וצורך גדול, ולכן פשוט הוא שהרוצה לאחר את זמן הכבוי לא יוציא כלל את הבורג ממקומו אלא יסובב רק את הטבלא לאחריה לכוון את הכבוי בשעה הרצויה לו ואז הוא רק מונע כבוי ולא גורם כבוי"), ששכ"ה (פרק י"ג סעי' כ"ה [דפו"ח, סעי' כ"ט]), נשמת שבת (סי' של"ח אות ת"ג).
- ב) ארחות שבת (פרק כ"ט סעי' ט', הע' כ"ו סוף ד"ה ואם, סוף הע' כ"ט) – "אמנם לענין מעשה שמענו שהגרשז"א זצ"ל הורה לתלמידיו בשיבה להמנע מעשיית כל שינויים בשעון שבת, ואף שינויים שהיו מותרים לדעתו מן הדין כגון איחור הכיבוי או ההדלקה, אלא אם הדבר נעשה לצורך גדול כגון לצורך חולה וכיוצא ב".

ד. בזמנינו, שעון שבת חדשים - להאריך את המצב הקיים שימשיך לדלוך.

1. מחמיר.
- א) הגר"ל"ה הלפרין שליט"א (מאור השבת ח"ד סי' י"ד הע' רל"ט) – "ששעון-שבת המצוי בשנים אחרונות אין ההיתר של הגרש"ז אויערבך זצ"ל להאריך את המצב הקיים כגון שימשיך לדלוך ...".
- 1) ביאור הדבר: שאם אדם לוחץ על מתג חשמל, פסק כמה פוסקים, שחייב להסיר ידו. ממילא, להחליף באצבע אחר, פשוט שהוא אסור. ממילא, להחליף אם אבן, פשוט שהוא אסור. ממילא, לכאורה ה"ה שאם יש אבן עליו, להחליף אם אבן אחר ג"כ הוי מעשה בידים. א"כ השעון שבת בזמנינו, הם מחליפים חד אבן עם השני, אמנם הוי לאחר כל חמש עשרה דקות. א"כ הוי מעשה, אבל בגרמא.
2. אין לחלק.
- א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' רע"ז הע' על ס"ק ג') – "אודות שעוני שבת המצויים כיום שיש בהם כפתורים קטנים שע"י לחיצתם לבפנים ממשיך החשמל לדלוך עד שהשעון עובר את הכפתורים הלחוצים, ונשאל מרן זלה"ה אם בהם יהא אסור לאחר את הכיבוי משום שע"י הוספת כפתורים לחוצים ה"ה גורם הדלקה, ואחר שהתבונן בהם אמר דגם הם מותרים הואיל ובפעולה זו מסלק את גורם הכיבוי, ואף שפעולה זו נעשית באופן חיובי אך בפועל אינו עושה שום דבר בנר עצמו רק גורם שהניתוק שהיה אמור להיות בשעה מסוימת לא יתבצע, ושפיר חשיב כסוגר דלת בפני הרוח שלא יכבה הנר".
- ב) ארחות שבת (פרק כ"ט הע' כ"ח) – "יש שכתבו שבשעון שבת המצוי בזמננו יש חשש איסור גם בלחיצת סיכות המאחרת את הכיבוי, והטעם משום שהמתג הנלחץ ע"י הסיכות האלו עשוי כמין קפיץ וכאשר הסיכה לוחצת עליו המעגל החשמלי מחובר וכאשר הסיכה עוברת מכנגדו משתחרר הקפיץ מאליהו והמעגל מתנתק, ומעתה כתבו דכשם שאם אדם לוחץ על מתג חשמל העשוי כמין קפיץ [כדוגמת פעמון חשמלי] הרי אנו אומרים שבכל זמן משך לחיצתו הרי הוא נחשב כעושה מעשה ואם יבא אדם אחר להחליפו וללחוץ במקומו לא נאמר שאין בזה מלאכה משום שהוא רק ממשיך את המצב הקיים, אלא האדם השני נחשב מעתה כלוחץ על המתג ומפעיל את המערכת, א"כ נמצא שאם לוחץ בשעון שבת על סיכה העתידה להצטרף לסיכות שקדמו לה וללחוץ בהגיע הזמן על המתג החשמלי הרי זה בגדר גרם הדלקה ולא בגדר המשך המצב הקיים. אמנם נראה שאין לחוש לכך, דאף אי נימא שהדברים נכונים לגבי אדם העומד ולוחץ על המתג, שאנו אומרים שבכל רגע ורגע הוא מחדש מלאכה, מ"מ פשוט שאם אדם הניח אבן על גבי המתג אין רואים זאת כמעשה מתמשך של האבן אלא אמרינן שהמציאות כרגע היא שהמתג לוחץ ע"י האבן והמעגל מחובר, ולכן נראה דמותר להחליף את האבן ע"י שיניח בסמוך לה אבן אחרת על גבי המתג ואח"כ יסלק את הראשונה, דבאופן זה שהאדם אינו לוחץ בידים על המתג אין כאן אלא הארכת המצב הקיים, ולכן הלוחץ על הסיכה בשעון שבת ומאריך על ידה את זמן חיבור המעגל אינו מחדש הדלקה רק מונע כיבוי".
3. מראי מקומות – מאור השבת (ח"ד סי' י"ד הע' רל"ט).
- א) לענין טעה ולחץ על כפתור של פעמון חשמלי - עי' סוף סי' שי"ד, לשיטות ומראי מקומות.

ה. מראי מקומות – שלמת חיים (סי' ר"צ - סי' רצ"ג), ארץ צבי (סי' ע"ב ד"ה קיצור לדינא), עולת נח (או"ח סי' ה'), קונ' זרע יעקב (חכ"ה עמ' קמ"ו), אנציקלופדיה תלמודית (ח"ה עמ' תרפ"ב), פסקי תשובות (סי' רע"ז אות א'), ארחות שבת (פרק כ"ט סעי' ט').

מיו הזזת כפתורים בשעון שבת: מצד מוקצה - להזיז שעון שבת שלא יכבה כלל, או שלא ידליק כלל.

א. הוי מוקצה גמור.

1. חלקת יעקב (ח"א סי' נ"ח, ח"ב סי' מ"ה, או"ח סי' פ"א, סי' קי"ד) – "לסגור השאלטער באופן שגם לשעה המיוחדת לבא זרם החשמל להבית, הוא סוגר השאלטער שבחדר בכדי שלא יבא זרם החשמל לשם, דבאופן זה אין שום גרם כיבוי ולא חשש נצוצות, וכמו שביארתי בתשובה לעיל סימן פ"א שאלה זו, דאפה"כ אסור מטעם מוקצה, דהכפתור (שאלטער) מלאכתו לאיסור, להדליק ולכבות, וגם אין על הכפתור תורת כלי, עי' שבת קכ"ד, דדומה יותר למוקצה ממש שאסור אף בצריך למקומו, וגם משום דיכול לצמוח מזה חילול שבת (וכמו שהאריך כת"ה במכתבו) ומשום עובדין דחול, והבאתי גם מספר לבושי מרדכי יו"ד ג' סימן כ"ה לאיסור, ודחיתי בשם ספר לב יהודה להג' צירלזאהן שרוצה להתיר - עי"ש השאלה בביאור קצת בארוכה. והנה כת"ה האריך במכתבו אם שייך במחובר איסור מוקצה, ולפע"ד הדבר מפורש להדי' ...".
2. באר משה (ח"ו קונ' עלקטריק סי' ל"ו אות א') – "אבל כשאין זרם עלעקטרי לפנינו בודאי אין לאסור, אבל משום הזזת מוקצה אסור דכלי שעון זה הוא כלי שמלאכתו לאיסור וא"א להשתמש בו רק לצורך זה והוי מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור משום מוקצה בכל אופן שבעולם (עיין רס"י ש"ח), וכנראה שעוד חמור ממוקצה מחמת חסרון כיס לבד מאחר שהוא גם כלי שא"א להשתמש בו אך ורק למלאכה אסורה (ועיין באבני נזר ח"א סי' נ"ה אות ב')".
3. עי' מנחת יצחק (ח"א סי' נ"ח, ח"ב סי' ק"י אות ה', הג"ה שם) – "ומה שהעיר ע"ד אשר כתבתי בספרי (סי' נ"ח) לאסור להניע כפתור האלקטרי בזמן שהאור האלקטרי כבוי, בשבת ויו"ט, משום איסור מוקצה, וע"ז העיר דאם נאמר דמותר להניע הכפתור, י"ל דאין זה נקרא מלאכתו לאיסור, כיון דעומד להיתר כמו לאיסור, ועוד אפילו מלאכתו לאיסור מותר לצורך גופו ומקומו, והביא שבירחון התורני המעיין (אלול תשי"ד) נתוכחו בזה איזה גדולים, הנה זה פשוט דהכפתור עיקר מלאכתו לאיסור להדליק ולכבות, ואזלינן בה בתר רוב תשמישין, וכמו שביאר בפמ"ג (פתיחה לאו"ח סי' ש"ח בדיני מוקצה ב') עיין שם, ומש"כ מטעם דמותר לצורך גופו ומקומו, הנה בכה"ג דל"ה עליו תורת כלי כלל אסור גם לצורך גופו ומקומו כמבואר בפמ"ג שם, [ואף דיש לדון דהוי עליו תורת כלי כיון דנעשה להשתמשות מ"מ אסור גם לצורך גופו ומקומו, מטעם דהוקצה בין השמשות גם לצורך גופו ומקומו, כיון שהיה דולק בביה"ש כמבואר בשו"ע (או"ח סי' רע"ט) עיין שם.] וכן ראיתי בספר חלקת יעקב ממחותני הגאון שליט"א (סי' נ"ח), שגם הוא כתב לאסור, והעיר מטעם הנ"ל על הג' בתשו' לב יהודה, שכתב להתיר מטעם דמותר לצורך גופו ומקומו עיין שם".
4. אז נדברו (ח"ג סי' כ"ה ד"ה מיהו, ח"ח סי' ל"ב ד"ה אמנם) – "ולא שייך בזה מה שנפסק בסי' רע"ט ס"ד דמועיל תנאי ולפי מנהג הרמ"א אינו מועיל תנאי, דשם המדובר בנר שכל המוקצה הוא משום דנעשה בסיס להשלהבת ומכיון דנר עשוי להכבות מש"ה מועיל בו תנאי ולא אמרינן מכיון דבהש"מ הוי בסיס הוי בסיס לכל השבת אבל השעון הוא מוקצה מצד עצמו לא שייך תנאי, דאין מועיל תנאי לטלטל אבנים רק ביחוד לאיזה השתמשות דאז נעשה כלי ... וראיתי בספר 'ביע אומר' ... ותמוה ...".
5. הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ט אות ל"א) – "ומלבד כן השעון הוא מוקצה".
6. לוח המוקצה (ערך שעון שבת - מחובר לקיר, הע' שם) – "מוקצה. [כוונת הדין: בשעון שדרכו להיות מחובר לקיר והתפרק או שעודנו חדש ולא חובר שדינו כמוקצה. ולענין הזזת הכפתורים המכוונים את השעון לפי שיטות המתירים לשנות יש לדון את הכפתורים ככלי שמלאכתו לאיסור, אכן יש כמה אופנים שיש לדונם כמוקצה ולענ"ד יתכן ובכל אופן דינם כמוקצה ולכן יעשה בזה טלטול בגופו או על ידי דבר היתר והיינו שיקח כלי היתר ועמו ישנה המתגים. ומכל מקום ראוי לשאול מורה הוראה בכל אופני השינוי שעושים בשעון שהדין משתנה מתי מותר ומתי אסור וח"ו יכול לבוא לידי מכשול. טעם הדין: עיין היטב בערך דלת בית שהתפרקה וערך מתג מנורת חשמל ובהערה שם, וערך מקרר שדלקה בו נורה, ובשש"כ פ"ג הכ"ה]."

ב. כלי שמלאכתו לאיסור.

1. אג"מ (או"ח ח"ד סי' צ"א אות ה') – "אם מותר להזיז שעון שבת בשבת וכל כלי העלעקטרי כשעון ומנורה וכדומה הם מוקצה אבל כדין כלים שמלאכתן לאיסור שלצורך גופו ומקומו מותר להזיזם".
- א) עי' אג"מ (יו"ד ח"ג סי' מ"ז אות ד') – "ובעושה שלא ידלק כלל אלא שישאר כמו שהוא עתה וכן כשעושה שלא יכבה כלל ליכא איסור מלאכה אבל עכ"פ אסור מדין מוקצה".
- ב) שבות יצחק (ח"ו הע' ריש פרק ט"ז, עמ' קמ"ו) – "וצ"ל דס"ל דהזזת השעון אינה כהזזת כלי שמלאכתו לאיסור לצורך מקומו דהיינו שלא יגיע המתג למקום זה ויגרום כיבוי או הדלקה, דכיון שאינו צריך להשתמש במקום אלא מזיז הטבלא או המתג כדי שלא יגרם כיבוי, שמא ס"ל דדמי למש"כ המאירי בדף קנ"ד: דהסרת כלים שמלאכתם לאיסור מע"ג בהמה כדי שלא תמות בהמתו מכובד המשא, אין זה כצורך מקומו, שאין צורך מקומו נאמר אלא שצריך למקומו ממש לישב בו ע"כ, והכ"נ אין צריך למקומו ממש להשתמש בו, אלא הוא צריך שמתג השעון לא יזיז את מתג ההדלקה ממקומו, וצ"ע".

ג. כלי שמלאכתו לאיסור שאין להם שימושי היתר.

1. עי' ארחות שבת (פרק כ"ט סוף הע' כ"ט) - לשונו מובא לקמן.

ד. אינו מוקצה.

1. הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י"ג ד"ה גם, מאורי אש השלם עמ' תקמ"ז, עמ' תרמ"ח, עמ' תר"ס, שולחן שלמה סי' רע"ז ס"ק ז', ששכ"ה פרק י"ג הע' פ"ו [דפו"ח, הע' צ"ו]) – "נראה דאפילו אם נאמר שהבורג חשיב ככלי שמלאכתו לאיסור ג"כ שרי לעשות כן כיון דהו"ל כלצורך גופו ומקומו הואיל ומשתמש בו לצרכו להקדים או לאחר את הכיבוי, אך באמת נראה דלא חשיב

כלל מוקצה כיון דנתבאר שמותר להזיז אותו ונמצא שהבורג עומד שפיר להיתר כמו לאיסור, וגם נראה דאף שמצד עצמו עומד הבורג לכבוי והבערה מ"מ כיון שעומד רק לגרמא דאמרו עלה בגמ' שבת ק"כ ע"ב עשייה הוא דאסור הא גרמא שרי לא מסתבר לקרותו משום כך כלי שמלאכתו לאיסור, ומוקצה מחמת חסרון כיס נמי לא שייכא הכא משום דאע"ג שמקפיד לא לעשות בו תשמיש אחר מ"מ הרי עכשיו הוא משתמש בו לדבר שעומד לכך, ובפרט דכלי שאין מלאכתו לאיסור לא נעשה מוקצה מחמת חסרון כיס אלא א"כ קובע לו מקום ומקפיד שלא להזיז אותו כלל ממקומו".

2. ששכ"ה (פרק י"ג הע' פ"ו [דפו"ח, הע' צ"ו], דפו"ח הע' צ"ח, פרק כ"ג הע' ס"ח [דפו"ח, הע' ע"ה]).

(א) שהוא כלי שמלאכתו לאיסור, ועוד מותר להאחור הזמן, ועוד דבר שהוא מצד גרמא אינו מוקצה [כיון שהוא חומרא, שולחן שלמה שם].

ה. מחמיר – חוט שני (ח"א עמ' ר"ד אות ו', לשונו מובא לעיל).

ו. מתג חשמל שבבין השמשות היה זרם החשמלי מחובר: מיגו דאיתקצאי בין השמשות.

1. עי' סוף סי' ש"ט, לשיטות ומראי מקומות.

ז. מראי מקומות – אנציקלופדיה תלמודית (חי"ח עמ' תרפ"ה), ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' רי"ב סעי' נ').

1. יביע אומר (ח"ג או"ח סי' י"ח אות ב') – "והנה אין לחשוש בנ"ד משום איסור מוקצה, ולומר שהואיל והוקצה השעון בבית"ש אתקצי כולי יומא, ואסור לנגוע במחוגי השעון ובברגיו משום מוקצה. שלפי האמור לא הוקצה השעון מעולם, שאף אם ירצה לסלקו לגמרי (בבין השמשות), ע"י הסרת החוט התלוי בכפתור החשמל, רשאי לעשות כן. וא"כ כ"ש שרשאי להזיז מחוגי השעון".

יביע אומר (ח"ז או"ח סי' ל"ו) – "אודות מנורת חשמל שנכבית בשבת על ידי שעון אוטומטי שהוכן מערב שבת להדליק ולכבות בשעות מסוימות, האם מותר להזיז ולסבב את כפתור החשמל, בעודו כבוי, לפני שיגיע זמן הדלקתו, כדי למנוע הדלקתו שנית, או שמא יש לאסור מטעם מוקצה ... המורם מכל האמור שיש לסמוך על הפוסקים הסוברים שאין דין מוקצה במחובר, בצירוף תנאי מערב שבת, שיוכל לסבב או ללחוץ על כפתור החשמל, לאחר שיכבה בשעה הקבועה, כדי שלא ידלק שוב לאחר מכן. ואז יהיה מותר לעשות כן לגרום מניעת הדלקת החשמל לאחר מכן בשעה הקבועה להדלקתו, ותנאי אחד די לכל השנה, וכמ"ש האחרונים".

(א) מראי מקומות: לענין תנאי – אז נדברו (ח"ח סי' ל"ב ד"ה ולא, לשונו מובא לעיל).

2. ארחות שבת (פרק כ"ט סוף הע' כ"ט) – "ולענין חשש טלטול מוקצה בלחיצה על הסיכות של שעון השבת הדבר תלוי בנידונים דלעיל, שאם יש איסור להאריך את המצב הקיים מצד חשש בונה או טעם אחר הרי הסיכות של השעון הן מוקצה, ככלים שמלאכתם לאיסור שאין להם שימושי היתר, וכ"כ בשו"ת אג"מ שם שהסיכות הן מוקצה, אך אם ננקוט שאין איסור בונה בעצם הלחיצה וגם ננקוט שמותר מן הדין לאחר את ההדלקה או את הכיבוי והנידון הוא מצד גרם ההדלקה והכיבוי הנעשים על ידי לחיצת הסיכות נמצא שהסיכות חשיבי רק ככלי שמלאכתו לגרמא, ויש להן גם מלאכת היתר [כאשר רק מאריך את המשך ההדלקה או הכיבוי], ובכה"ג אין איסור מוקצה [דאף את"ל דהסיכות הן כלי שמלאכתו לאיסור מ"מ מותר לטלטלן לצורך שימוש בגופן או במקומן, וע"ע במש"כ הגרשז"א זצ"ל בספר מנחת שלמה ח"א סי"ג דאפשר דכלי שמלאכתו לגרמא הוי ככלי שמלאכתו לדבר האסור מחמת חומרא, דלא חשיב כלי שמלאכתו לאיסור כמבואר בפמ"ג סי' של"ז בשם הלבוש]. אמנם לענין מעשה כבר הבאנו שהגרש"ז אוערבאך זצ"ל הורה לתלמידיו בישיבה שלא לעשות שינויים בשעון שבת אף באופן שהדבר מותר מן הדין, פרט למקרים של צורך גדול".

3. לענין מוקצה במחבר (עי' חלקת יעקב, ויביא אומר [לשונם לעיל]) – סי' שי"ב סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.

מזן [הזות כפתורים בשעון שבת: שאר מקרים.]

א. להקדים כיבוי האם הזרם חשמל מכבה בשביל פעם הבא, להקדים הדלקה האם עכשיו הוא מדליק בשביל פעם הבא.

1. מיקל.

(א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק י"ג הע' צ"ח [דפו"ח, הע' ק"ח], מנחת שלמה ח"א סי' י' אות ג', מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סי' כ"ז אות ג' ס"ק א', מאורי אש השלם עמ' תרי"ג, עמ' תרנ"ד, עמ' תרנ"ח ס"ק צ"ח) – "שמותר לגרום כבוי לפני ההדלקה, כגון לנעוץ בורג בשעון אוטומטי לכבות את החשמל שהשעון עתיד אח"כ להדליקו, ומוכח הוא מכמה מקומות שמותר בכה"ג גם בגרם מלאכה דאורייתא ולא רק בגרם הפעלת מנוע שאינו עושה שום מלאכה. ולדוגמא אציין ...".

(ב) ששכ"ה (פרק י"ג סעי' כ"ו [דפו"ח, סעי' ל']).

(ג) עי' נשמת שבת (סי' של"ח אות ת"ד) – "יש מקום להקל (בשינוי) לעת הצורך".

2. לכאורה רק לשיטות שהוא גרמא, אבל הפוסקים [אג"מ, ועוד] שסבר שהוי מעשה ידיים בפשטות אין לחלק ואסור.

ב. לחבר השעון שבת.

1. הוי גרמא – הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק י"ג סעי' ל' [דפו"ח, סעי' ל"ה]).

2. מציאות – ארחות שבת (פרק כ"ט סעי' ח'), "אם שכח להעביר מבעוד יום את שעון השבת למצב שבת ובא להעבירו בשבת למצב שבת יש להבחין בזה בין שני סוגי שעוני שבת: [א]. ישנם שעונים שבהם פעולה זו היא ניתוק המעגל החשמלי של ימות החול וחיבור המעגל של מצב שבת, והרי זה אסור. [ב]. ובזמננו מצויים שעוני שבת שבהם ההעברה למצב שבת אין בה ניתוק מעגל

כלל, ובשעונים אלה ההעברה למצב שבת אסורה מטעם גרמא, שגורם את כיבוי האור בשעה היעודה ואת הדלקתו למחר, ולדעת החזו"א המובא בסעיף הבא יש בזה לכאורה גם איסור תיקון מנא, שמעמיד את המערכת של השעון על מתכונתה").
(א) לכאורה לפי הגר"י הלפרין שליט"א (מאור השבת ח"ד סי' י"ד הע' רל"ט, לשונו מובא לעיל) השעון שבת בזמנו הוי מעשה בידים ולא גרמא.

ג. מדיח כלים (dishwasher) ע"י שעון שבת.

1. עי' סי' רנ"ב סעי' ה', לשיטות ומראי מקומות.

ד. לסגור את כפתור הצלצול קודם שיצלצל בשבת.

1. עי' סי' של"ח סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

ה. **תנורים חדשים: ביו"ט** - התנורים החדשים שהיצרן מתקין בהם תוכנה מיוחדת המאפשרת את ויסות החום שבתנור בהשהיה, דהיינו, שעובר זמן מה בין מתן הפקודה לבין הוצאתה לפועל ע"י מנגנון התנור הממוחשב.

1. מיקל - הגר"ש היינמאן שליט"א (ישורון ח"כ עמ' תק"ג, "שבשבת שנוהגים כרמ"א לאסור גרמא שלא במקום פסידא, אסור להעלות או להנמיך את החום ע"י מתן פקודה בלוח הבקרה של התנור, ואע"פ שדרך גרמא הוא זה, אבל ביו"ט שגרמא מותר אפילו שלא במקום פסידא, אין לחוש, ושפיר דמי. ומחמת זה שפועל דבר מה במערכת הממוחשבת של התנור, ומכח זה הוא נדלק או נכבה בכוח הזמן, אין בכך כלום, הואיל ובשעת מעשה של מתן הפקודה לא ניכר שום שינוי בתנור, וכנ"ל. ואע"ג שלאחר מכן ניכר למפרע שכנן את התנור למלאכתו, מ"מ כיון שהדרך הוא לכוון את המוסת, ונעשה לכך לכונו תמיד, אין זה תיקון מנא או בונה, אלא הריהו ככסא המתקפל").

2. מחמיר - הגר"ש מילר שליט"א (ישורון ח"כ עמ' תק"ט), הגר"י בעלסקי זצ"ל (שמעתי מכמה בנ"א), הגר"י פורסט שליט"א (שמעתי), הגר"ש גלבר שליט"א (ישורון ח"כ עמ' תקי"ג), הגר"י רובין שליט"א (שמעתי).

ו. מראי מקומות.

1. אג"מ (או"ח ח"ד סי' מ' אות י"ז) - "שימוש בדוד חימום חשמלי בשבת, והוצאת תקע הטעלעפאן מהקיר בענין שמוש בשבת בלקיחת מים שגורם להאריך העלעקטרי וגם שידלק הוא לא רק במים אלא על כמה דברים ולא רק על העליונים אלא גם על התחתונים יש לשאול, וכבר הלא דנו בזה כמה גדולים ואין זה ענין לכתוב בזה לא ארוכים ולא קצרים והנה להם לישראל".
2. קובץ מבית לוי (ח"ו עמ' מ' אות י', חי"ט עמ' כ"ז אות י"א) - "מי שפתח בטעות בשבת את ברז המים החמים שבאים מדוד חשמל ... מותר לסגור את הברז המים חמים ... לא הוה אלא גרמא ...".

מחן מכשירי גרמא: מניעת מונע.

א. מכשירי גרמא.

1. מחמיר, דאורייתא - אג"מ (שבות יצחק ח"ו עמ' קל"ט, "שאינו מסכים לשיטת 'גורם' ו'גרמא'"). **אמנם** עי' יבקש תורה שבת סי' א' סוף ענף ח').
2. כמו כל גרמא - יבקש תורה (שבת סי' א' ענף ו', ענף ט' אות ח', "דקיי"ל לרוב האחרונים ופוסקי הדורות ובמפורש החזו"א, הר צבי, אג"מ, וגרשז"א דלא גרע משאר הגרמות ושריא מה"ת").
(א) עי' סי' ש"ח סעי' ג', המחלוקת אחרונים גבי דוד שמש, בזמן שמים קרים באים בשעת פתיחת הברז, אם נקרא גרמא או לא. י"א שנקרא גרמא [הר צבי, אור לציון, ציץ אליעזר], לכאורה ה"ה כאן.
3. מראי מקומות - ציץ אליעזר (חכ"א סי' י"ג).

ב. מכשירי גרמא: ע"י מניעת מונע.

1. מחמיר, דאורייתא.

(א) הגר"ש זצ"ל (שבות יצחק ח"ו עמ' קל"ח, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ט אות י"ח, אות נ') - "דשימוש במיתקן גרמא הנ"ל הפועל ע"י מניעת המונע, אינו בגדר גרמא אלא הוי כמעשה גמור גם לענין נזיקין, ובודאי הוא בכלל מלאכת מחשבת. ולא דמי לסוגר דלת בפני הרוח, דהתם אין שייכות בין הרוח ובין הנר, ולכן עצירת הרוח אינה חשובה מעשה כיבוי באש, משא"כ מיתקן זה וכל כיו"ב שמתוכננים כך מעיקרא שע"י הפעלתם באופן זה משיגים את התוצאה הרצויה. וכן עולה מדברי החזו"א [ע"פ הרמב"ן וכו"ל]. וכן טלפון גרמא, מעיקר הדין הוא כטלפון רגיל ממש".

2. במקום חולי, וכדו'.

(א) מחמיר.

1) הגר"ש זצ"ל (שבות יצחק ח"ו עמ' קל"ח, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ט אות י"ח, אות נ'), קובץ תשובות סוף ח"ד תשובות נוספת אות ד') - "עוד הוסיף דאפי' מי שצריך לטלפן משום פיקוח נפש, **עדיף שישתמש בטלפון רגיל**, כדי שלא יטעה לחשוב שיש מקום להקל להשתמש בטלפון זה כשאין היתר של פיקוח נפש. וכמו"כ כלי רכב זעיר המיועד לשימוש נכים וזקנים [קלנוע] שהתקינו בו לצורך שבת מנגנון הפעלה בדרך גרמא [כפי שמתואר במאמר של מכון צומת], השימוש בו אסור מדינא".

- (2) ארחות שבת (פרק כ"ט סעי' כ"ז, הע' נ"ב) – "בענין השימוש במכשירים המכונים בשם 'מכשירי גרמא' נתפרסמה דעת גדולי ישראל שאין להשתמש בהם בשבת אף לא במקום מצוה או חולי שאין בו סכנה, והיינו אף מכשירים הבנויים על עקרון של מניעת המניעה או המשכת מצב קיים וכיוצ"ב".
- (ב) מיקל, יש להקל בבתי חולים וכדו'.
- (1) הגר"ח ש"ז (יבקש תורה שבת סוף סי' א').
- (2) תשובות והנהגות (ריש ס' יבקש תורה שבת) – "שלח לי קונטרס בענין גרמא דמלאכת שבת, שמחבר אחד יצא בחדשות שגרמא אסור מה"ת במלאכת שבת אם הכל מונח בכלי אחד (כעין כלי מצרף!) ויפה כותב **ש"ז** שומר שורש, להסרת מניעה רק גרמא לכ"ע ומותר מה"ת. והמחבר לא הביא שום דיעה מהפוסקים המקובלים רק בע"פ מעתיק שמועות מפוסקי זמנינו וצריך לבדוק ולברר אבל מרחיק לכת שמותר אפילו לחלל שבת באיסור דאורייתא מלבד לא להשתמש בגרמא שהותר ע"י גדולי הפוסקים כאן בבתי חולים, ובמח"כ אני קורא בדברים אלו 'אשר התאמת אסרתי ואשר אסרת התרת' וכל הלכה שתחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין. ובעיקר הדין ראוי לאסור גרמא שעלול לקעקע שמירת שבת לגמרי, ובמעלית גם כן פירסמתי כאן בהר נוף דעתי לא להתיר, אבל במקום צורך דחוף כמו בבתי חולים יש להתיר עכ"פ בגרמא, ואם לדבריו בבתי חולים בבני ברק לא התירו גרמא, יש להם מסתמא דרך אחר אבל נראה דאין כאן איסור דאורייתא, ואם כי יש כאן הערמה ניכרת גם במכירת חמץ וריבית התרנו, ועל גדולי הדור לעמוד בפרץ, וכפי הנראה הסכמתם להתיר גרמא לצורך גדול כמו בבתי חולים, ואין לפקפק בהוראתם. ויודע אני שהגאון בעל 'מנחת יצחק' זצ"ל התיר לבתי חולים במקום דוחק כהנ"ל".
- (3) יבקש תורה (שבת סי' א' ענף ט' אות י') – "פשיטא דמילתא דמותר בבתי החולים להשתמש בכפתורי הגרמא דכל שאר המכשירים הפועלים בצורה הזו של הסרת המונע במקום תורן לחושאיב"ס. וכל המחמיר ה"ז חומרה דאתו לידי קולא".
3. מראי מקומות – מנחת אשר (שמות סי' ס"ה).
- ג. דעת הגרש"א זצ"ל.
1. הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סוף סי' ט') – "כל זה נראה לענ"ד **אי לא שמצינו לומר** דבכה"ג שדרך המלאכה בכך שרגילין לעשותה על ידי גרמא הרי זה חשיב כמעשה בידים ולא כגרמא, וכמו"ש בב"ק ס' א' שאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, וגם כתבנו במקום אחר שלדעתנו נראה דהאי כללא דגרמא שרי האמור לענין שבת לא שייך לגרמא דרציחה ונזיקין, כי בשבת אזלינן בעיקר בתר מחשבתו ומשום כך סובר הגר"א ז"ל בסי' ש"ד סעיף א' דטעמא דמסיקין בכלים שלמים ולא אסור משום סותר הוא משום 'גרמא מותר', אף דלענין נזיקין ורציחה אין זה חשיב כלל גרמא. ולא פה המקום להאריך בזה, אבל חקירה זו גדולה וחשובה למאוד לענין כמה דברים הנוגעים למעשה, כגון חליבה בשבת וכדומה מהדברים שאפשר לעשותם תמיד על ידי חשמל בדרך של גרמא".
2. הגרש"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"א ס"ק י"ג.ג.) – "עגלה חשמלית המיוחדת לשבת המופעלת ע"י מפסק גרמא או המופעלת בשעה מסוימת על ידי שעון שבת, והנכה רק משחרר את הבלמים, **מותר לצאת** איתה לשם מצוה כגון להתפלל במנין, שיעור תורה וכו', אך ורק במקום שיש עירוב. ומשום חשש מראית העין יהיה מחובר על הכסא שלט המודיע ברבים שהוא נוסע בהיתר עם מונע מיוחד לשבת".
3. הגרש"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ו עמ' קמ"ג ד"ה וכן) – "היתה **נוטה לאסור** עשית מלאכה בכלים אלו שפועלים ע"י מניעת המונע וכיו"ב, וגם כשנעשית המלאכה לאחר זמן, דכיון שהם מתוכננים לכך אינם דומים לעשיה ע"י גרמא".
4. הגרש"א זצ"ל (יבקש תורה שבת סי' א' ענף ח' ד"ה ועוד) – "השבות יצחק ... **והנני משתומם** היאך אפשר להכניס לדעת מרן שנטה לאיסור עשיית מלאכה בכלים אלו שפועלים ע"י מניעת המונע וכיו"ב, וגם כשנעשית המלאכה לאחר זמן דכיון שהם מתוכננים לכך דומים לעשיה ע"י גרמא. והרי ידוע לכו"ע שהגרמות בבית חולים שערי צדק נעשו בפירוש על דעת מרנן ורבנן המנחת יצחק ומנחת שלמה וכן המכון להלכה לבעיות טכנולוגיה שע"י הגאון הרב לוי יצחק הלפרין שליט"א וכן כל הפוסקים בששכ"ה שכל מה שלא היה דעת מרן ניה"ל במובא בשמו הרי דשינה בתיקונים ומילואים שהשקיע בזה עד סוף שנותיו, ובכ"ז לא מצא לנכון לשנות את כל היתרי גרמא שהובאו שם בשמו בשעון שבת, מעלית, מקרר ועוד ... וכמו כן נאמר לי בע"פ ... והגר"י נויברט שליט"א במפורש בשם הגרש"א זצ"ל".
5. הגרש"א זצ"ל (ארחות שבת פרק כ"ט הע' נ"ב) – "והוסיף מו"ר הגר"ש אויצרבאך (שליט"א) [זצ"ל] דגם אביו הגרש"ז זצ"ל אמר דכיון שנעשה באופן מכוון לאותה מלאכה י"ל **דלא חשיב גרמא**".
- ד. מראי מקומות – שבות יצחק (ח"ו פרק ט"ו), אנציקלופדיה תלמודית (חי"ח עמ' תרנ"ט).

ה. אפילו יש צדדים להקל, אסור מצד פירצה גדולה ועקירת קדושת השבת.

1. הגר"מ שך זצ"ל (מכתבים ומאמרים ח"ו אות תרנ"ה) – "אסור להשתמש בדודי החימום המיוסדים עפ"י היתרי גרמא, וכן ... עפ"י ההמצאות הטכנולוגיות של גרמא וכח שני - כי הצד השווה בכולם שהם הירוס ועקירת קדושת השבת".
2. הגר"ש זצ"ל (שבות יצחק ח"ו עמ' קל"ט הע' א') – "דגם אם ימציאו דרך להפעיל קלנוע חשמלי בלי שיעשה בו שום איסור מדינא, מ"מ אין להתיר השימוש בו דהוא פירצה גדולה".
3. חוט שני (ח"א עמ' ר"ו) – "לאסור כל שימוש בהיתרים אלו ... בודאי שהדבר יגרום מכשולים רבים. ועוד שהדבר מהוה פירצה חמורה בחומת השבת וקלות ראש בקדושת והלכות שבת, והמתבונן בשורש סוגי קולות אלו יווכח כי מקורם באנשים שמחפשים פתרונות לבעיית הדת ר"ל, וחלילה להקל או להסתמך על היתרים אלו".
4. תשובות והנהגות (הסכמה לס' יבקש תורה שבת) – "ובעיקר הדין ראוי לאסור גרמא שעלול לקעקע שמירת שבת לגמרי".

5. ארחות שבת (פרק כ"ט סעי' כ"ז, הע' נ"ב) - לשונו מובא לעיל.

6. יבקש תורה (שבת סי' א' ענף ט' אות י"ב).

מט) קטן שבא לכבות - סעיף כ"ה.

א. משנה (דף קכא.) – "נכרי שבא לכבות, אין אומרים לו כבה ואל תכבה, מפני שאין שבייתו עליהן. אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו, מפני ששבייתו עליהן".

1. גמרא (דף קכא.) – "אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששבייתו עליהן. שמעת מינה: קטן אוכל נבלות בית דין מצווין עליו להפרישו. – אמר רבי יוחנן: בקטן העושה לדעת אביו. דכוותה גבי נכרי דקא עביד לדעתיה דישראל, מי שרי. נכרי לדעתיה דנפשיה עביד".

2. עי' ערך שבייתו בנו [סוף סי' שמ"ג], לשיטות ומראי מקומות.

ב. גוי קטן שבא לכבות דליקה, האם הוא עושה ע"ד הישראל וצריך למחות בידו.

1. הגר"ח ק"ש שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת מ"ב עמ' כ"ה טור ב') – "שאלה: כתב השו"ע [סי' של"ד סעיף כ"ה] שקטן הבא לכבות צריך למחות בידו, והטעם כתב המ"ב [בס"ק ס"ה] שקטן אינו עושה ע"ד דנפשיה, רק על דעת אביו הגדול, ובשעה"צ [ס"ק נ"ד] הוסיף שגם בדליקת אחרים צריך האחר למחות בקטן מדרבנן, שהקטן עושה ע"ד הגדול וחייב למחות בו, ולפי"ז יש להסתפק בקטן גוי המכבה את הדליקה של הישראל, האם צריך למחות בידו שעושה ע"ד הגדול הישראל, וצ"ע. תשובה: גוי אין עושה כלל על דעת ישראל".

ג. אדם שביקש מבנו לעשות מלאכה ערב שבת, והילד נזכר בשבת, ומתוך פחד עשה מלאכה.

1. נחשב שעשה לדעת אביו.

(א) אבן ישראל (מאור השבת ח"א עמ' של"ז ד"ה והגרי"י) – "דדינו כעל דעת אביו ואסור ליהנות ולא עדיף ממעשה עכו"ם".

(ב) קנה בשם (מאור השבת ח"א עמ' של"ז ד"ה ובהגדרת) – "דפשיטא דדין עשייתו כעשייה על דעת אביו ולא על דעת עצמו".

(ג) הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק כ"ד סעי' י"ח).

(ד) עי' הגר"ח ק"ש שליט"א (מאור השבת ח"א עמ' של"ז ד"ה והגרי"י) – "מצדד ... והוסיף כיון דקטן לאו בר דעת לעשות על דעת עצמו וכל מה שעושה הוא עושה על דעת אביו וכעין המבואר במ"ב של"ד ס"ק ס"ה".

(ה) נשמת שבת (סי' שמ"ג אות תפ"ב) – "אסור, דזה ג"כ מיקרי עושה על דעת אביו".

2. לדעת עצמו.

(א) הגרש"א זצ"ל (מאור השבת ח"א סוף עמ' של"ז, עמ' תקכ"ג אות ג', שולחן שלמה סי' שכ"ה ס"ק ז') – "דודאי חשיב על דעת עצמו כדי שאביו לא יכעס עליו".

3. נ"מ: אם מותר ליהנות מהמעשה של הקטן, עי' בה"ל (סי' שכ"ה סעי' י').

4. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק כ"ג הע' ק"ז, פרק כ"ה סוף הע' כ"ג).

(א) הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק כ"ד סעי' י"ז, הל' שבת בשבת פרק ח' הע' רמ"ז) – "דבשבייתו בנו יש להחמיר אפ"ל במתעסק, דומיא דשבייתו בהמתו והוא איסור עצמי".

(ב) שבט הלוי (מבית לוי ח"ט עמ' נ"א אות ח') – "ילד שהדליק חשמל בשבת, וצעק עליו אביו למה הדלקת, והילד הולך לכבות, חייב האב למנועו מלכבות".

(ג) ארחות שבת (פרק כ"ג הע' ק"ז) – "עיין מג"א סי' תקט"ו ס"ק ג' שדן במקרה שהישראל קצץ עם הנכרי שיביא לו פירות בערב שבת והנכרי לא עשה כן אלא הביאן בשבת אם צריך להמתין למוצ"ש בכדי שיעשו. ומבואר שבשבת עצמה אסור ליהנות מהפירות. ויש ללמוד מזה שבמקרה שבמקרה שהנכרי עבר על צויו של הישראל או שכח ולא הדליק את הנר מערב שבת לא נאמר ההיתר של הא"ר המובא בסעיף הקודם, דהא"ר אמר דבריו רק באופן שהיה לישראל אור לשבת והנכרי כיבהו בטעות, דבזה אמרינן שעיקר צורת מעשהו לצורך עצמו, לתקן מה שקלקל, אבל באופן שמחמת טעות הנכרי אין לישראל אור לשבת נמצא שכאשר הנכרי עושה זאת עיקר שם המעשה הוא הדלקה לצורך הישראל, והנה בספר מאור השבת ח"א סי' י"ח הערה י"ד שהביא מעשה שאדם אמר לבנו בערב שבת להכניס את התקע של הפלטה החשמלית למקומו והילד שכח לעשות זאת ונזכר בשבת ומחמת פחדו מאביו הכניס את התקע למקומו בשבת, והביא שם דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א שאמר דאסור ליהנות ממעשהו של הקטן כיון שנעשה ע"ד אביו, ואח"כ הביא דעת הגרש"א זצ"ל שכתב שזה נחשב כקטן שעשה ע"ד עצמו, כדי שאביו לא יכעס עליו, ולכאורה יש לעיין אם ה"נ היה הגרש"א זצ"ל מתיר גם בנכרי שטעה ולא להדליק ובא לתקן טעותו. אמנם יתכן שיש לחלק בין קטן לבין נכרי, דבקטן הדבר ברור שהאב מקפיד שלא יעשה זאת בשבת, וה"ז כאילו צוהו להדיא שלא יעשה זאת בשבת, שבזה גם בנכרי נתבאר לעיל סעיף מז שהדבר מותר. משא"כ בנכרי שצוהו בסתמא הדליק מערב שבת".

(ד) פסקי תשובות (סי' רע"ו סוף אות ו', הע' נ"ב) – "וכן אם אמר היהודי בערב שבת לגוי שידליק האור או יעשה שאר מלאכה עוד קודם כניסת השבת, ושכח הגוי לעשות זאת, ונזכר כשכבר שבת, ועשה המלאכה עקב יראתו מבעליו היהודי או מחשש לחסרון במשכורתו וכיוצא"ו, אסור ליהנות מלאכתו, ואח"כ הוזהירו היהודי באזהרה מוחלטת ואמיתית שאין לו לעשות מלאכה זו בשבת, ובכל זאת עשאו, ואם גם להלאה אינו שומע לו חייב לגרשו מביתו, וכנ"ל. [עיין סי' שי"ח אות י"א לענין מלאכת קטן במקרה כזה, ובנידו"ד גרע טפי דקיים הגזירה ד'אי שרינן ליה אתי למימר לנכרי לעשות בשבילו' (המובא בא"ר), לאפוקי בקטן]".

ד. שביתת בנו.

1. עי' סוף סי' שמ"ג [ערך שביתת בנו], לשיטות ומראי מקומות.

נ אמירה לעכו"ם - סעיף כ"ו.

גמרא (דף קכא.) – "אמר רבי אמי: בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד".

א. האם מותר לומר לעכו"ם לכבות דליקה משום כתבי קודש, אפילו אם יצטרך לעשות דבר שאסור מה"ת.

1. מיקל [ע"פ סעי' י"ח].

(א) עי' מג"א (ס"ק ל') – "ומשום כתבי קודש י"א דשרי לכבות".

(ב) תפארת ישראל (כלכלת שבת, אמירה לעכו"ם אות ו' ס"ק ד').

(ג) עי' גר"ז (סעי' כ"ה) – "אבל מותר לומר לו לכבות מפני ספרים אם אי אפשר בענין אחר".

(ד) מ"ב (ס"ק מ"ט, ס"ק ס"ח) – "בכתבי הקודש מותר לומר לא"י לכבות מפני בזיון כתבי הקודש וכן"ל בסי"ח לענין הצלה דרך ר"ה".

1 (א) ארחות שבת (פרק ל"ב סעי' ט"ז אות ד') – "ואם אין אפשרות להצילם בלי כיבוי האש מותר לומר לנכרי לכבותם".

ב. הצלת מזוזה.

1. ה"ה מותר לומר לעכו"ם לכבות דליקה משום המזוזות.

(א) מסגרת השולחן (סי' פ"ה ס"ק ב').

(ב) יסודי ישרון (מער' הל' שבת עמ' רצ"ג ד"ה נפלה).

(ג) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק י"א) – "בשריפה שפרצה בבית מסתבר שמותר לומר לנכרי לכבותה משום המזוזות הקבועות בבתיים, דלא גרע מכל כתבי הקודש".

(ד) ששכ"ה (פרק ל' סעי' י"ב [דפו"ח, סעי' י"ב]).

(ה) מגילת ספר (סי' כ"ח ס"ק ד').

(ו) אור יצחק (ח"א או"ח סי' קפ"ה).

(ז) נשמת שבת (סי' של"ד אות צ"ד) – "וצריך לומר דבזמן הגמ' והשו"ע הי' המזוזות קבועות באופן שהי' יכולין לשלשלו וליטלם מתוך התיק, וצע"ק דהא מבואר בשו"ע יו"ד (סי' רפ"ט ס"ד) דיש לקבוע המזוזה במסמרים (במזוזת הפתח), ויש לדחוק ולומר דהיינו שיקבע השפופרת במסמורת אבל המזוזה עצמה אינה קבועה להמזוזה ויכול לשולפו מתוך השפופרת, ואכתי צ"ע למה לא הזכירו שאר הפוסקים היתר פשוט ומצוי כזה".

(ח) מלכים אמניך (סוף עמ' שס"ג) – "מותר לומר לנכרי שיעשה מלאכה להצלת כתבי הקודש מהדליקה. ואפילו כשיצטרך להוציאם מרה"י לרה"ר. נפלה שריפה בבית ואין אפשרות להציל את המזוזות כי אם ע"י כיבוי, מותר לומר לנכרי שיכבה".

(ט) פסקי תשובות (אות ג').

(י) ארחות שבת (פרק כ"ג סעי' ק"ב, הע' קצ"ז, פרק ל"ב הע' מ"ו) – "אם הדליקה עלולה לשרוף את המזוזות הקבועות בדירה מותר לומר לנכרי לכבות את האש על מנת שהמזוזות לא ישרפו [מסגרת השולחן, מובא בספר שש"כ פרק ל' סי"ב, והא דעדיף לומר לנכרי לכבות את האש מלומר לו לעקור את המזוזות מן הפתח הוא משום שעקירת המזוזה מהפתח יש בה חשש מלאכת סותר מן התורה, דסותר את המזוזה מחיבורה על מנת להצילה, ואין זה מקלקל כיון שיש כאן תיקון בגופה של המלאכה דסותר את בית המזוזה עם המזוזה שבתוכו כדי להצילם מהאש]. ואילו כיבוי האש היא מלאכה שאינה צריכה לגופה".

(יא) ס' הבית (מילואים סי' כ"ה הע' ק"ח).

(יב) ילקוט יוסף (מהדורת תשע"ג, סי' רע"ו סעי' ל"ו).

2. מראי מקומות.

(א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ל' הע' ל"ה [דפו"ח, הע' ל"ז], מילואים, שולחן שלמה סי' ש"ז ס"ק ד') – "ברם אם המזוזה אינה קבועה ממש בבנין, אפשר דבהסרתה אינו עובר רק אדרבנן, ואילו הכבוי חמור דהוה כעין דאורייתא, ובפרט דצריך לכבות בכמה מקומות, ואפילו אם הנכרי שופך בבת אחת מ"מ יש בזה משום ריבוי בשיעורין, ולכן אף דבהסרת המזוזה הוא גם מטלטל מוקצה, מ"מ עדיף טפי שהנכרי יסיר את המזוזה ולא יכבה".

1 (א) הגרשז"א זצ"ל (הג"ה שם) – "ובתשובה לשואל כתב מרן זללה"ה: עם מסמרים ודאי אסיר, רק כשעליון לא מחובר כלל כמו שיש אצלי בבית וכן בהרבה בתים [בכה"ג נאמרו הדברים]".

ג. שאר היזקים (חוץ מדליקה) שכא לאדם פתאום.

1. עי' סי' ש"ז סעי' י"ט, לשיטות ומראי מקומות.

ד. מראי מקומות.

1. גר"ז (סי' ש"ז סעי' ל"ה) – "לא אסרו אמירה לנכרי אלא לעשות בשביל ישראל אבל מותר לומר לו שיעשה מלאכה לצורך עצמו או לצורך נכרי אחר ואפילו אם מגיע לישראל הנאה מזה כגון שאומר לנכרי כבה דליקתך וכוונתו שלא תעבור הדליקה מבית הנכרי לבית הישראל וכל כיוצא בזה".

2. הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק י"ט) – "א"צ למחות בידו. ובמ"ב ס"ק ס"ג כתב דאף שבא מעצמו לזה אסור לזרוז שיכבה, עיי"ש. ובחידושי הר"ן – שבת דף קכ"א ע"א – כתב שאפילו אם שואל אסור לומר לו כבה. ובפשוטו יתכן דמאי דאמרין במתניתין שם דאין אומרים לו כבה, איירי כשהוא בא וממתין עד שיגידו לו דבכה"ג תנינן דאין אומרים לו מידי, אולם הר"ן סובר דאף בשואל אין אומרים לו, ומסתבר שעכ"פ יכול לענות לו עשה כרצונך, וצ"ע אם יכול למסור לו מפתח של מים".
3. הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ל' הע' נ"ב [דפו"ח, הע' נ"ו], שולחן שלמה ס"ק כ"א) – "דמכיון דהטעם הוא משום דאדם בהול על ממונו, **מסתבר דיהודי אחר שאינו בעל הממון, שפיר רשאי לומר לנכרי לכבות**, וק"ו הוא ממ"ש התו"ש סי' רמג ד"ה וכללא, לענין ישראל שקצץ עם הנכרי, דאף דאסור לומר לנכרי לעשות בשבת, מ"מ ישראל אחר שפיר שרי לומר לנכרי, עשה מלאכה זו בשבת, כיון דהוא אינו נהנה ממלאכה זו כלל".
- (א) עי' ר"ן (דף סא. ד"ה ובמקום), הו"ד במג"א (ס"ק ל'): ששואל ב' שאלות. (א) למה לא נתיר ע"י ישראל, כמו דא' בכתובות (דף ס.), צנור שעלו בו קשקשין ממעכן ברגלו בצנעא בשבת, דמתקן כלאחר יד הוא ובמקום פסידא לא גזרו ביה. ה"ה למה אסרו לכבות דליקה בשבת, והא מלאכה שאינה צריכה לגופה. (ב) וכ"ש יש להקל ע"י נכרי.
- (1) י"ל שמחמירים אצל ישראל: שאני כיבוי דכיון דאם היה צריך לגופו היה אסור מן התורה, ואין הכל בקיאות לחלוק בין מלאכה הצריכה לגופה לשאינה צריכה, מש"ה אסרי רבנן אפי' במקום פסידא.
- (2) י"ל שמחמירים אצל נכרי: לפי שמתוך שאדם בהול על ממונו, אי שרית ליה ע"י נכרי אתי לכבויי איהו גופיה.
- (3) א"נ שאני הכי שהוא שבות כלאחר יד שממעכין ברגליו (וחמיר) [וקיל] טפי משבות דשבת הנעשה כדרכו דהיינו ע"י נכרי.
- (ב) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה הע' על ס"ק כ"א) – "ובתשובה לשואל אם היתר זה הוא גם לדעת הר"ן – שבת דף ס"א ע"א מדפי הרי"ף ד"ה ובמקום פסידא – דאיסורו חמור כיון דבלאו אצל"ג הוי דאורייתא ואין הכל בקיאות לחלק בין צריכה לגופה לא"צ, וא"כ הוי איסור חמור וכעין דאורייתא, כתב מרן זללה"ה להשיב: במקום הפסד גדול שאסור רק מפני שבהול".
- (1) ביאור הדבר: השואל חשב שהיסוד "ואין הכל בקיאות לחלוק בין מלאכה הצריכה לגופה לשאינה צריכה" כ' לפרש למה החמיר אצל נכרי. והגרשז"א זצ"ל תירץ, שמחמיר ע"י נכרי רק מפני שבהול. [וישראל משום אין הכל בקיאות לחלק].
- (2) ועדיין יש להקשות, שהר"ן מוסיף עוד תירוץ, "שאני צנור דשבות שלא כדרכו הוא" (לשון המג"א). י"ל, שהר"ן מחלק בין צנור שעלו בו קשקשין, ולכבות דליקה בשבת. וקשה: יש להקל מצד שהוא שבות דשבות במקום הפסד גדול. צ"ל, שמחמירים מפני שבהול כדא' בפמ"ג (א"א ס"ק ל'). ממילא, "יהודי אחר שאינו בעל הממון, שפיר רשאי לומר לנכרי לכבות". ודו"ק.
4. הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק מ"א הע' ז' [דפו"ח, הע' ז']) – "דמותר לבקש לשלוח שוטר נכרי (אבל לא ע"י חילול שבת), כדי שירשום את הממצאים, ויתכן שאם הנכרי ישאל, מותר גם לענות לו, אך להגיד לו לרשום אסור".

נא | בזמן הזה: מותר לכבות דליקה בשבת.

רמ"א (סעי' כ"ו), שלחן שלמה (סעי' א'), גר"ז (סעי' כ"ח) – "וכל הדינים הנזכרים בדיני הדליקה ה"מ בימיהם, אבל בזמן שאנו שרויין בין עובדי כוכבים והיה חשש סכנת נפשות, כתבו הראשונים והאחרונים ז"ל שמותר לכבות דליקה בשבת משום **דיש בה סכנת נפשות** והזריז הרי זה משובח".

א. הטעמים: שמותר לכבות דליקה בשבת, שהוא פקו"נ.

1. מצד הנכרים: שכשהדליקה מתגברת, אז הנכרים חוטפים ושוללים, וכשאדם מעמיד עצמו על ממונו, יבואו להרוג אותו – ב"י (סוף הסי'), גר"ז (סעי' כ"ח), מ"ב (ס"ק ע"ב).
 2. מצד הדליקה: דאפשר אם לא יכבנה, אל יחסר מהיות שם בעיר זקן או חולה שאין יכול לברוח ותבוא הדליקה עליו – שכנה"ג (הג' ב"י ס"ק י"א), א"ר (ס"ק כ"ה), מ"ב (ס"ק ע"ג).
- (א) **ע"פ רוב** יש היום ספק פקוה נפש – חזו"א (דעת חזו"א פרק ח' אות א', מנוחה נכונה פרק ג' מלאכת הבערה, "אם נפלה דליקה בשבת, ואין נכרי לכבותה, ע"פ רוב יש היום בדבר ספק פקוה נפש, ולכן מותר לכבות, ואם ברי לו שאין סכנת נפשות, בודאי הע' ק"כשס"ה הע' ב' ד"ה ובספר), **ארחות שבת** (פרק ל"ב הע' ל"ה).
- (ב) **חזו"א** (ארחות רבנו ח"א עמ' קס"ד אות רל"ט), **ילקוט יוסף** (ח"ד עמ' שס"ד סוף הע' א') – "אמר לי מו"ר (שליט"א) זצוק"ל שמרן החזו"א זצוק"ל התיר לכבות דליקה בשבת **אף בארץ ישראל** וכפסק הרמ"א ז"ל בסי' של"ד סכ"ו ואף דהרמ"א נתן טעם שאנו שרויים בין הגוים ויש בדליקה סכנת נפשות (א"ה, עי"ש במ"ב) מ"מ אמר מרן מאחר שכבר התיר הרמ"א מטעם פקו"נ א"כ פסקו קיים אף בארץ ישראל. (א"ה, גם במ"ב שם ס"ק ע"ג, מיקל בכל מקום דעל מש"כ הרמ"א שם דבחשש סכנת נפשות מותר לכבות וכו', כתב המ"ב וז"ל: ומזה יצא ההיתר לכבות הדליקה בכל מקום כיון דאפשר אם לא יכבנה אל יחסר מהיות שם בעיר זקן או חולה שאין יכול לברוח וכו' ומצוה להודיע זאת ברבים דמותר לכבות עכ"ל).
- (ג) **שבט הלי** (ח"ח סי' קע"ז על הל' ג') – "הרמ"א ... והיינו דהגוים היו חומסים ושוללים בשעת שריפת בתי היהודים, ולפ"ז **בזה"ז באה"ק ברוב השטחים שגרים רק יהודים** אין שום היתר לכבות מפני הסכנה ובפרט בבתיים של היום שהם של אבנים, גם לדידך דקיי"ל כר"ש דמלאכה שאצל"ג פטור או שהוא ספיקא דדינא אם הוא פטור עיין סי' רע"ח ועיין מג"א סי' של"ד ס"ק ל"א ובמחה"ש שם. והרבה מזלזלים בזה, ואמנם **מכמה מעשים למדתי** שיש הבדל בזה גם בזה"ז שכל זמן שעדיין לא יצאו כל אנשי הבית ובפרט במציאות שמתפחדים או שאינם יכולים לצאת שהאש לוחט בכל הצדדים, א"כ הכבוי הוא ספק סכנה ממש, אבל אם יכולים לצאת או שיצאו כבר, וקוראים חברת מכבי אש רק להציל הבית והממון אין מקום בזה בהלכה כדמוכח מדברי הרמ"א עצמו. ובס' תהילה לדוד סוס"י של"ד ס"ק מ"ד תמה על מש"כ בכנה"ג דאם לא יכבנה אל יחסר מהיות שם בעיר זקן או חולה שאינו יכול להתמהמה לברוח ותבא הדליקה עליו, והקשה התה"ל בצדק דא"כ אף בימיהם למה לא ה' מותר לכבות, ואף שהמרדכי ר"פ כל כתבי כתב בעין זה בעבור התינוקות שלא יכלו לברוח, הא כ' באמת שאין להם על מה שיסמכו, והנח להם

לישראל והניח בצ"ע, - ואולי כהיום נתוסף שבכל בית ישנם המיכלי הגז השונים שאם יתפוצצו מחמת האש יכולים לגרום סכנה גמורה כידוע, עכ"פ עלינו להיות זהירים בהוראה זו וה' יולכנו בדרך אמת".

(ד) הגר"ש דבליצקי זצ"ל (דעת חזו"א פרק ח' אות א') – "שמסתמא הטעם (בחזו"א) שהוא סבר שהיום זה ספק פיקוח נפש כי היום הבתים צפופים ויש כמה קומות בכל בית לכן יש חשש סכנה יותר".

(ה) חוט שני (ח"ב פרק ל"ה ס"ק ג' אות א' [עמ' רל"ו], ח"ד פרק צ' ס"ק ב' [עמ' רל"ב]) – "שריפה הפורצת בשבת ר"ל בעיר שהדיור בה צפוף, יש בזה סכנה מחמת החשמל והגז וכיוצ"ב, אף אם יפנו את הבנין מיושבי, על כן אם יש חשש של התפשטות הדליקה מותר לחלל את השבת לכבות את הדליקה".

חוט שני (ח"ב פרק ל"ה ס"ק ג' אות ב', עמ' רל"ו) – "דוד חשמלי ששכח לכבותו בערב שבת, ויש סכנה שישרף ויכול לבוא לידי סכנה, יקרא לעכו"ם לכבותו, ואם אי אפשר יש להתיר לפתוח הברז שיצאו המים מן הדוד ויכנסו מים קרים וישאר כך הברז פתוח בשבת, ואף אם יתבשלו המים, כיון דבכה"ג הוי פסיק רישא דלא ניהא ליה ומותר".

(1) בזמן הזה: המציאות הוא, שלא הוי סכנה.

(ו) ארחות שבת (פרק ל"ב הע' ל"ה) – "וכאשר הדליקה היא בתוך דירה בבית משותף יש לחוש שהאש והעשן יצאו לחדר המדרגות וגם יכנסו לדירות סמוכות ולכן יש בדבר חשש סכנה. אמנם אם יש בית יחידי שהמרחק ממנו לבתים אחרים הוא גדול ויודעים בבירור שאין בתוכו אדם ואין חשש שהדליקה תתפשט לבתים אחרים וגם אין חשש שיתפוצצו מיכלי גז ודלק, בזה אין חשש פיקוח נפש ואסור לכבות את הדליקה".

3. מצד עגמת נפש: אם מותר לחלל שבת כדי למנוע מצטער הרבה, שאפשר שיחלה האיש מרוב צער וימות (stress).

(א) עי' סי' שכ"ט סעי' א' [ערך חולה בשבת], לשיטות ומראי מקומות.

4. מראי מקומות.

(א) נשמת שבת (סי' של"ד אות ע"ז) – "ודבר נפלא ראיתי בס' ארחות רבנו ... והוא חידוש גדול לומר כן על דבר שלא נמצא מפורש בחז"ל, אלא נמצא בדברי הפוסקים שלאחריו שהורו כן לפי מצב השעה".

ב. הכללים.

1. "מצוה להודיע זאת ברבים" – מ"ב (ס"ק ע"ד), ששכ"ה (פרק מ"א סעי' א' [דפו"ח, סעי' א']), ילקוט יוסף (הע' ב').
2. מה עדיף: ע"י נכרי או ע"י ישראל – חזו"א (דעת חזו"א פרק ח' אות א', מנוחה נכונה פרק ג' מלאכת הבערה, לשונו מובא לעיל), ששכ"ה (פרק מ"א הע' ב' [דפו"ח, הע' ב']), ילקוט יוסף (הע' ב' ד"ה ובספר), נשמת שבת (סי' של"ד אות פ', אות פ"א).

ג. סגולה נפלאה: להניח על אותו הבית כתונת אשה שיש עליה דם נדה כנגד האש.

1. פחד יצחק (ערך דליקה [ה']) – "שמעתי מפי מקובל שקבל מרבו שבר מינן בשיש דליקה בבית אחר ומתפחדים השכנים שמא ח"ו תבא גם לביתם שיקחו כתונת אשה נדה שעליו דם נדות וישימו אותו על אותו בית שכנגד האש שהיא סגולה גדולה להרחיק האש מאותו בית. ובשנת תמ"ו לפ"ק כ"ו לחדש כסליו בליל ו' לח' שעות נפלה דליקה בבית גוי בעיר ריגיי"ו נגד חצר היהודים והיתה הדליקה כ"כ גדולה עד שכמעט בחצרות היהודים היו באות הגחלים והניצוצות בוערות עד שנפל פחד גדול על היהודים ועשו סגולה זאת ומיד ראו פלא גדול. ה' יציל את עמו ישראל מכל צרה".
2. עיקרי הד"ט (או"ח סי' י"ד אות פ"ח) – פחד יצחק.
3. דעת תורה (סוף סעי' א') – "ועי' עקרי הד"ט סי' י"ד אות פ"ח בשם ספר פחד יצחק ערך דליקה, ששמע ממקובל א' שקיבל מרבו סגולה להציל בית ישראל מדליקה, שלא יצטרך לחלל ש"ק, להניח על הגג כתונת אשה שיש עלי' דם נדה".
4. ילקוט יוסף (שבת ח"ד עמ' שס"ה הע' ב') – "עיקרי הד"ט".

ד. יש היתר לכבות הדליקה כדי למנוע היזק רבים.

1. ערה"ש (סעי' ט') – "נלע"ד עוד היתר בזמן הזה על ההיתרים שיתבארו בסוף סי' זה בכיבוי שריפות בזמן הזה בשבת דכיון דעכשיו הבתים בנויים על מיצר רשות הרבים דלא כבזמן הגמ' שהבתים היו תוך החצר ולא היו הבתים סמוכים לרשות הרבים אבל עכשיו הבתים סמוכים לרשות הרבים וממילא דמהשריפה נופלים הרבה גחלים עד אין מספר לרשות הרבים ואנן קיי"ל דמכבין גחלת ברשות הרבים אפילו של עץ מפני נזק רבים ודבר ידוע שאם באנו לכבות כל גחלת במקום שנפלה א"א בשום אופן משום דהרוח מפזרן למקומות רבים בלי שיעור ולא נספיק לכלות כולם ולכן מפני נזק רבים יש היתר לכבות הדליקה עצמה כדי למנוע היזק רבים".

נב [תשובה.

א. עבר וחילל שבת: דרך התשובה.

1. צום: צריך להתענות ארבעים יום שני וחמישי - רמ"א.
(א) יכול לדחות לימות החורף – מג"א (ס"ק ל"ג), א"ר (ס"ק כ"ו), ערה"ש (סעי' כ"ח), מ"ב (ס"ק ע"ח), קצות השולחן (סי' ק"א סעי' ו').
2. לא ישתה יין ולא יאכל בשר בליל התענית - רמ"א.
(א) אחר התענית או קודם התענית - עי' יו"ד סוף סי' קפ"ה, לשיטות ומראי מקומות.
3. ויתן במקום חטאת י"ח פשיטים לצדקה - רמ"א.

- (א) שלא יהא החוטא נשכר – מג"א (ס"ק ל"ד), מ"ב (ס"ק פ').
 (ב) שיעור י"ח פשיטת: הוא שיעור סלע - ע"י לקמן.
 4. אמירת פרשת חטאת – מ"ב (סוף ס"ק פ'), "וכתבו הספרים שמהנכון שיאמר פרשת חטאת ויבין אופן הקרבתה וכבר אחז"ל כל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת", קצות השולחן (סי' ק"א ס"ק י"ח).
 (א) כשעבר על כמה מלאכות: האם צריך לומר פר' חטאת כמה פעמים כפי מספר המלאכות שעבר - ע"י סי' תר"ו, לשיטות ומראי מקומות.
 5. רושם בפנקסו החיוב הקרבן – מג"א (ס"ק ל"ד).
 (א) ע"י סי' תר"ו, לשיטות ומראי מקומות.

ב. תשובה: על איזה עבירה.

1. אונס גמור: הגדר והדין - ע"י סי' תר"ו, לשיטות ומראי מקומות.
 2. שוגג באיסור דרבנן - ע"י סי' תר"ו, לשיטות ומראי מקומות.
 3. מתוך בהלה: האם נקרא מזיד שוגג או אונס - ע"י או"ח סי' תר"ו, לשיטות ומראי מקומות.
 4. מתעסק - ע"י ערך מתעסק [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.
 5. גבי דליקה, א"צ תשובה שלא ימנעו מלכבות – מג"א (ס"ק ל"ב), "אבל בכבוי א"צ תשובה שלא ימנעו מלכבות", תוס' שבת (ס"ק מ"ט), מ"ב (סוף ס"ק ע"ו), "ומ"ש ואם עבר וחילל צריך וכו' היינו בדברים אחרים אבל בכבוי א"צ תשובה שלא ימנעו מלכבות", מסגרת השלחן (על שלחן שלמה ס"ק א').
- (א) אור זרוע (ח"ב הל' ערב שבת סי' ל"ח) – "והיכא שהיתה דליקה והיה שם ספק נפשות וכבוה ישראלים אין צריכין שום תענית ושום צדקה ע"ז שהרי בהיתרא עשו מה שעשו ואפי' אם הם רוצים לתת צדקה על כך ב"ד מוחין בידם שא"כ אתה מכשילם לעתיד. ויש שמורים להם להתענות על ככה ושוב בהיות הדליק' מורים להם לכבות ואח"כ גוזרים עליהם תענית ורוצים לדמות להיא דזה בורר דהנהו קבדאי דקבור נפשא ביו"ט ראשון של עצרת שמתניהו רב פפא ופסלינהו ואכשרינהו רב הונא ברי' דרב יהושע א"ל ר"פ והא רשעים נינהו סברי מצוה קא עבדינן והא קא משמתי' להו סברי כפרה קא עבדי להו רבנן ה"נ אע"פ שאנו רגלים לגזו' עליהם תענית סברי כפרה קא עבדינן להו. ולא נהירא לי אלא כדפרי' כך נראה בעיני הלכה למעשה שאפי' אם רוצים להתענות על ככה מוחים בידם שלא להתענות כדי שלא ימנעו פעם שני' מלכבות".
- (ב) הגריש"א זצ"ל (תורת היולדת פרק נ"ט הע' א'), עלינו לשבח ח"ג עמ' תרל"ז, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ד אות ג', אות כ"ז) – "שלא מסתבר שמי שמחלל שבת להצלת נפש מבטל מצות עשה ד'שבתון' ... ומה שכתב המשנ"ב דהמכבה את הדליקה אין צריך תשובה כדי שלא ימנעו בעתיד מלכבות. דמשמע שאלמלא כן היה צריך לתשובה שמענו מהגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל], דכיוי שריפה יש בו לפעמים חילול שבת שלא לצורך מחמת הבהלה, לכן היה מקום לתשובה לולא החשש שימנעו מלכבות בעתיד".
- (ג) תשובות ונהגות (ח"ה סי' שצ"ט) – "כתב במ"ב (סי' של"ד ס"ק ע"ו) שאם כיבה שריפה בשבת משום סכנה אינו צריך תשובה, והטעם, כדי שלא ימנעו מלכבות במקום שצריך. ותמוה דהלוא בלאו הכי אין כאן עבירה, ואדרבא עשה מצוה גדולה, ומה שייך בזה תשובה. ונראה דמירי שחילל שבת באופן שדימה שיש סכנה, ובאמת טעה ולא היה סכנה כלל, דבכה"ג ראוי לבקש כפרה, אבל כיון שע"ז ימנעו בעתיד מלחלל במקום שבאמת יש סכנה, ולפיכך לא צריך כפרה כיון שעכ"פ נתכוון להצלה".
- (ד) הגרי"ש שליט"א (משנת פקוח נפש תשובה כ"ח) – "דכתב המשנ"ב בסימן של"ד בס"ק ע"ו 'שאם כיבה שריפה בשבת משום סכנה, אין צריך תשובה שלא ימנעו מלכבות', משמע שיש כאן עבירה, ורק כדי שלא ימנעו מלכבות לכן אין צריך תשובה. תשובה: זה טעם שאם רוצה לעשות תשובה אומרים לו שלא לעשות".
- (ה) מראי מקומות – כה"ח (ס"ק קל"ג), עיונים בהלכה (ח"ב סי' כ"ב ענף ב'), משנת פקוח נפש (סי' י"ג הע' כ"ג).
- (1) שע"ת (ס"ק ב') – "וע' בחו"י סי' רל"ו שבמקום שבהצלת הדליקה היה חשש סכנת נפשות אין להמורה לפסוק להשוואל שיתענה ואפי' משום חומרא ומכ"ש שאין לגזור תענית בצבור מחמת החילול דממנעי ולא עבדי ומכ"ש אם לא היה רק בטלטול או בשאיבת מים שנתן לחבירו וחבירו לחבירו דלא הוי רק שבות דשבות וא"צ תשובה כלל ואם חילל שבת במלאכה דאורי' ואחד יחיד רוצה להתענות לכפר יוכל לעשות לעצמו דלא יהא אלא רשות וכמו דר"ה איתהפך לי' רצועה כו' והב"י סי' שכ"ח סעיף כ"א מסיק דשבת דחווה הוא אצל פ"נ ע"ש אבל מ"מ אין להורות כן למי ששואל אם יתענה ע"ש".

ג. סדר התשובה בזמנינו.

1. דקדוק בשמירת שבת.
- (א) חזו"א (תשובות וכתבים סי' מ"ה) – "תשובה לאחד שנכשל בחילול שבת בשוגג: שלו רב. עיקר התשובה על אי זהירות, הוא שימת לב על להבא, ובאמת צריך להתרגל להחמיר בכניסת השבת, אף במקום מצוה, כי זה מצוי מאד שבשביל מצוה נכנסין למצב נלחץ וסוברין יכולני עדיין לגמור קודם השבת. ובאמת ראוי להחליט לפרוש אף במקום מצוה, ומוטב שיהי' המכשול בביטול המצוה ממכשול של חילול השבת. ואמנם תיקונים הנזכרים בראשונים אין אנו ראויים להם, ודקדוק בשמירת השבת בכל ל"ט מלאכות הוא הטוב שבתיקונים".
- (ב) קהלות יעקב (ארחות רבנו ח"א עמ' קס"ה אות רמ"א) – "טבת תשל"א שאלתי את מו"ר (שליט"א) זצוק"ל נשאלתי מאשת אברך שהדליקה חשמל בשבת בשוגג מה תעשה ותתכפר וענה לי במ"ב כתוב מי שעשה בשוגג מלאכה בשבת יתן דמי חטאת לצדקה דהיינו בשווי דנקא וזה היום כשתים שלוש לירות וצריכים לדעת איך לענות לה בענין זה משום שאפשר שתזלזל בעבירה שתראה שעם סכום כסף קטן אפשר שתתכפר. (א"ה, ולכא' צ"ע מהמ"ב בסי' של"ד ס"ק פ', ועי' בזבחים בדמ"ח ע"א בתוד"ה

וחטאת וכו', ובכריתות ד"י ע"ב בתוס'). עוד שמעתי שפעם בא אחד למו"ר (שליט"א) זצוק"ל וביקש כפרה על חלולי שבת רבים ואמר לו מו"ר שילמוד מ"ב הל' שבת".

(ג) הגר"ח ק"ק שליט"א (אש התורה, בראשית, תורת חיים עמ' ר"ח אות נ"ב) – "הובא ברמ"א בס"ד סעי' כ"ו ואם עבר וחילל צריך להתענות ארבעים יום שני וחמישי וכו' ויתן במקום חטאת י"ח פשיטתים לצדקה ואם ירצה לפדות התענית יתן בעד כל יום שנים עשר פשיטתים לצדקה. ובמשנ"ב שם בס"ק ע"ח וכל זה הוא בין שעבר על איסור דאורייתא או על איסור דרבנן ומיירי כשעבר בשוגג והביא בסוף דבריו שהשיעור צדקה הוא פחות שבכבשים או בעזים. ובזמנינו אברכים ובני תורה שאין פרוטה מצויה בכיסם מה יעשו כאשר נכשלו בשוגג בהדלקת אור בשבת ל"ע או בתלישת שער בזקן או בראש. אי יתנו צדקה ואיזה שיעור יתנו, או יסיפו בלימוד תורה או בכ"ז יתענו יום אחד. תשובה: אאמו"ר (שליט"א) [זצ"ל] ה' מייעץ לחזור משנה ברורה הלכות שבת".

2. כמו שכתב בשו"ע.

(א) שבת הלוי, חוט שני (איל משולש בורר פרק א' הע' ל"ז) – "והנה פשוט שכל המבואר בשו"ע הנ"ל [דצריך להתענות, ולתת דמי קרבן], שייך ונוהג גם היום, וכן שמעתי מהגר"נ שליט"א ושוב מהגר"ש ואזנר (שליט"א) [זצ"ל]".

3. מראי מקומות – אג"מ (או"ח ח"א סי' קע"ה).

(א) גר"א (על משלי פרק ט"ז פסוק ו') – "בחסד ואמת יכופר גו' כי כאשר האדם רוצה לשוב אל ה' מן רוע מעלליו צריך ב' דברים א' תשובה על העבר ב' לקבל על עצמו על להבא לסור מרע ואמר שעל העבר בחסד ואמת יכופר שהוא גדול וטוב מכל הסיגופים לעסוק בתורה ובגמ"ח כמ"ש בגמרא חסד זו גמ"ח אמת זו תורה ובה יכופר עונו ועל להבא אמר עצה לסור מרע והיינו שישים יראת ה' נגד פניו שהקב"ה מלא כל הארץ כבודו ועומד עליו ורואה מעשיו המגועלים ואיך לא יבוש מפניו לעבור על רצונו בפניו ממש וזהו ביראת ה' סור מרע".

(ב) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק כ"ו) – "צריך להתענות. ועיין במ"ב ס"ק ע"ח שכתב דמיירי כשעבר בשוגג. וצ"ב ממאי דכתב הרמ"א גופא בשו"ת שלו סי' ל"ז, דמש"כ הרוקח בסדרי התשובה 'לא כיון רק אל המורדים והפושעים אשר עוזבים דרכם לשוב, אבל לא אל השוגגים והאנוסים'. הנה מסבירא חשבתי דמסתמא כוונתו רק למי שעבר בזדון ובשואט נפש, ומזה יש לדעת גם על שוגג וכדומה, אך ידעתי שאין זה נראה מלשון השו"ע ובפרט שגדולי אחרונים הרחיקו לכת גם על שוגג בדרבנן אף שלדעת הנתיבות בס"ד רל"ד אין חייבים כלל בתשובה על שוגג בדרבנן. אולם בנוגע לבעלי תשובה שהם גם בעלי דעת נלענ"ד דמסתבר שתעניתים וסיגופים אינם קבועים כלל לכל אדם וגם לא בכל הדורות ובכל הזמנים, וחושבני שבזמננו צריכים לומר לכל השבים באמת מדרכם הרעה שהם חייבים להאמין באמונה שלמה שהקב"ה מוחל וסולח לכל השבים אליו באמת, וגם יחד עם צערם על העבר הם צריכים גם להודות ולהלל לז' שנתן להם לב מבין לשוב אליו באמת. אבל יש להמנע מליתן הבטחות, ועדיין צ"ע".

4. הגר"ש זצ"ל (קובץ תשובות ח"ג סי' ע"א) – "הלכה פסוקה ... צריך להתענות ארבעים יום שני וחמישי, ולא ישתה יין לא יאכל בשר ... יש אומרים שאם מצטער הרבה בתעניתו יכול לפדותו בממון ...".
הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש ח"ב או"ח פרק מ"ד אות ב') – "וכן הורה רבינו, במי שהשהה בשוגג על כירה שאינה גרופה וקטומה, שתשובתו שילמד הלכות שבת".

נג] לפדות התענית.

א. מחבר (סעי' כ"ו) – "ואם עבר וחילל צריך להתענות ארבעים יום שני וחמישי, ולא ישתה יין ולא יאכל בשר, ויתן במקום חטאת י"ח פשיטתים לצדקה; ואם ירצה לפדות התענית, יתן בעד כל יום שנים עשר פשיטתים לצדקה".

1. אפילו עבר איסור דרבנן בשוגג.

(א) תפארת ישראל (כלכלת שבת כללי ל"ט מלאכות אות א' סוף ד"ה אמנם) – "אפי' בעבר אשבות בשוגג, חייב להתענות מ' יום".

(ב) ח"א (כלל ט' סעי' י"ב) – "המחלל שבת בשוגג, אפילו באיסור דרבנן, יתענה מ' יום ואפילו אינם רצופים".

(ג) מ"ב (ס"ק ע"ח, שעה"צ ס"ק ס"ה) – "וכן כתב בספר כלכלת שבת דאפילו עבר בשוגג איסור דרבנן הדין כן".

(ד) מנחת שבת (סי' פ"ה ס"ק כ"ו).

(ה) כה"ח (ס"ק קל"ט).

(ו) קצות השולחן (סי' ק"א סעי' ו') – "המחלל שבת בשוגג, או מפני הצלת ממון, אפילו בדבר האסור מדרבנן, תיקונו להתענות מ' יום".

ב. שיעור י"ח פשיטתים: הוא שיעור סלע.

1. גר"ז (סעי' כ"ח) – "ויתן י"ח פשוטים לצדקה במקום חטאת אם נתחייב בה והוא שיעור סלע של תורה".

2. הגר"ח נאה (שיעורי תורה סי' ג' סוף הע' צ"ו, עמ' רפ"ו) – "ועי' או"ח (סי' של"ד) דבמקום חטאת יתן י"ח פשיטתים לצדקה (וכ' אדמו"ר שם דהוא שיעור סלע) ולפדיון תענית יתן בעד כל יום י"ב פשיטתים לצדקה, והם שוה משקל 4 דרהם כסף מזוקק".

3. שיעור הסלע בזמנינו: י"ח פשיטתים.

(א) 17 גרם כסף – מדות ושיעורי תורה (פרק כ"ב סעי' י"א).

(ב) 19.2 גרם כסף. [שיעור י"ב פשיטתים: 12.8 גרם כסף] - בירור הלכה (קמא או"ח סי' של"ד [עמ' קפ"א], תנינא שם [עמ' קל"ו]).

ג. המציאות.

1. בורסה: גרם כסף - הוא 1.8 שקל.
2. המחיר בחנויות בממוצע, דהיינו בתוספת 35% (דמי תיווך וכיו"ב + 17% מס ערך מוסף) - הוא 2.43 שקל.

לפי הבירור הלכה (יתד נאמן י"ז טבת תשע"ו).

לפי המחיר בחנויות	לפי מחיר הבורסה	
31.10 ש"ח	22.90 ש"ח	פדיון תענית (12.8 גרם)
46.60 ש"ח	33.4 ש"ח	פדיון חטאת (19.2 גרם)
1290.30 ש"ח	951.1 ש"ח	חטאת + 40 תעניות (531.2 גרם)

- **אמנם** "י"ב פשיטים. שהוא ח"י מעות וזהו שיעור הפחות אם אפשר לו, והעשיר יתן יותר, הכל לפי עשרו. שהרי טעם הפדיון ששקול צער הממון כנגד צער התענית" – גר"ז (סעי' כ"ח), מ"ב (ס"ק פ"א).
- ולפי המ"ב (ס"ק פ') בשם המג"א (ס"ק ל"ד): שפדיון חטאת הוא י"ח פשיטים, "וטעם לשיעור זה שכתבו הפוסקים הוא מפני שזה היה פחות שבכבשים או שבעזים באותו העת ולכך צריך ליתן שיעור זה לצדקה שהרי כשהיה בהמ"ק קיים היה חייב להביא חטאת מאלו המינים אם עשה מלאכה דאורייתא ולא יהא חוטא נשכר". א"כ פדיון חטאת הוא הרבה יותר, ושמעתי, שבזמן הזה הוא קרוב לאלף שקל!

"ועי' עקרי הד"ט סי' י"ד אות פ"ח בשם ספר פחד יצחק ערך דליקה, ששמע ממקובל א' שקיבל מרבו סגולה להציל בית ישראל מדליקה, שלא יצטרך לחלל ש"ק, להניח על הגג כתונת אשה שיש עלי' דם נדה"
דעת תורה (סוף סעי' א')

נד] גחלת המונחת במקום שרבים ניזוקים בה - סעיף כ"ז.

א. מה החילוק בין סי' רע"ח וכאן.

1. עי' סי' רע"ח, לשיטות ומראי מקומות.

ב. מהו השיעור של רבים.

1. עי' סי' ש"ח סעי' י"ח, לשיטות ומראי מקומות.

ג. חוטי חשמל הגלויים ברחוב ויש חשש שיסכן בני אדם: לחלל שבת כדי לתקנם.

1. מחמיר, אפשר להעמיד אדם שיזהיר וכדו'.

(א) הגר"פ אפשטיין זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' ז' ריש אות א') – "וכמו כן העיר על האמור שם בפרק מא סעיף כב: 'חוטי חשמל שנפלו ברחוב ויש חשש שיגע בהם אדם, מותר להזעיק את חברת החשמל על מנת להפסיק את הזרם, ואין חיוב מעיקר הדין לעמוד שם במשך כל השבת כדי להתרות בבני אדם לכל יגעו בחוטים ויבואו לידי סכנה' וכתב שם בזה"ל: 'איני מסכים עם זה, אפשר להעמיד אדם שיזהיר או לתלות שלט מוכן באותיות: סכנה לנגוע, ואפילו ע"י גוי כשהוא מיוחד לישראל, ג"כ אינו כדאי כשאפשר כדלעיל' עכ"ל".

(ב) הגר"ע אויערבאך שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ח עמ' כ"ז סוף טור ג') – "דחוטי חשמל ברחוב ויש חשש שמסכן בני אדם, אין לחלל שבת כדי לתקנם, אלא יש לעמוד שם ולהזהיר את העוברים שם שלא יתקרבו".

(ג) הגר"א קופשיץ שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ח עמ' כ"ז סוף טור ג').

2. מותר להזעיק את חברת החשמל על מנת להפסיק את הזרם, ואין חיוב לעמוד שם.

(א) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' ז' אות א'), ששכ"ה פרק מ"א הע' ס"ה [דפו"ח, הע' ס"ט], מילואים, שולחן שלמה סי' ש"ל ס"ק י"ב ב' [לשונו מובא לעיל].

(ב) ששכ"ה (פרק מ"א סעי' כ"ב [דפו"ח, סעי' כ"א]) – "חוטי-חשמל שנפלו ברחוב, ויש חשש שיגע בהם אדם, מותר להזעיק את חברת-החשמל על-מנת להפסיק את הזרם, ואין חיוב, מעיקר הדין, לעמוד שם במשך כל השבת כדי להתרות בבני-אדם לכל יגעו בחוטים ויבואו לידי סכנה. ומכל מקום, המחמיר לעמוד שם - תבוא עליו ברכה".

3. מראי מקומות.

(א) חוט שני (שבת ח"ד עמ' קס"א ד"ה ואמנם) – "אם נפל חוט חשמל לארץ, ויש בו זרם חשמל שהעוברים ושבבים יכולים לנגוע בזה, נראה דאף שהוא יכול לעמוד שם במשך השבת ולהזהיר את העוברים ושבבים שיתרחקו מהחוטי חשמל, והרי נתבאר דמחויב אדם לטרוח אף שיש לו צער מזה להציל נפשות מישראל, מ"מ נראה דמותר לקרוא בשבת לחברת חשמל שיתקנו את החוטים באופן שלא יהיה סכנה, דאם האדם יעמוד שם אין זה תיקון גמור, כיון שאי אפשר לשמור היטב כ"כ שלא יסתכנו בזה כל השבת, והתיקון הגמור הוא לקרוא להאחראים על כך (חברת החשמל) שהם יתקנו, ומ"מ הכל לפי הענין".

ד. חלון שהתנפץ.

1. ששכ"ה (פרק כ"ג סעי' ל"ה [דפו"ח, סעי' מ']) – "רסיסי שמשו שהתנפצה ... ואולם, אם קיים חשש לנזק של רבים, או במקום שיש בו קטנים שאין יודעים להיזהר, מותר להוציא את הזכוכית על-ידי נכרי, ואם אין נכרי – יוציאה היהודי כלאחר-יד כגון ברגלו".

(א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ג הע' ק"י* [דפו"ח, הע' קכ"ח], מילואים, שולחן שלמה ס"ק כ"ח) – "ושמעתי מהגרש"ז זצ"ל כי לכאורה היה נראה דדמי לצפורן שפירשה רובה ואין בהוצאת חצי זכוכית איסור תורה, אך יותר נראה דהחלק הזה כמו שהוא עכשיו חזק מאד ומחובר לבנין ואפשר דאסור מן התורה ודינו כסותר ע"מ לבנות במקומו וצ"ע. ואף גם בצפורן שפירשה רובה אפשר דלא מותר רק החלק שפרש ולא המיעוט שעדיין מחובר לבשר, וראה לעיל פרק יד סעיף ס (וכן משמע בערוה"ש סי' שכח סעי' מא, י.נ.נ.) דפשיט ליה דמותר לחתוך גם חלק זה".

"אמר רב יהודה בריה דרב שמואל משמיה דרב: אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש חילול שבת, שנאמר ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא וגו' והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלים ולא תכבה. מאי ולא תכבה. אמר רב נחמן בר יצחק: בשעה שאין בני אדם מצויין לכבותה"
שבת (דף קיט:)

חבית שנשברה

סימן של"ה

- א] חבית שנשברה - סעיף א'.
 ב] נשברה חבית בראש הגג - סעיף ב'.
 ג] אורחים - סעיף ג'.
 ד] תירוש הזב מגיגית של ענבים - סעיף ד'.
 ה] נתפזרו פירות בחצר - סעיף ה'.

א] חבית שנשברה - סעיף א'.

א. כללים של הצלה.

1. עי' סי' של"ד, לשיטות ומראי מקומות.

ב] נשברה חבית בראש הגג - סעיף ב'.

א. קליטה וצירוף.

1. מיקל לג' סעודות - תוס' שבת (ס"ק ה'), חזו"א (סי' ס' ס"ק א').
2. מחמיר גם לג' סעודות - עי' פמ"ג (מש"ז ס"ק א'), "והוי יודע, דמשמע בחבית שנשברה בראש גגו דמציל בחד מנא אפילו הרבה, ובכלים רבים מציל על כל פנים מזון שלש סעודות, והיינו להניח על הארץ זה אצל זה, אבל להביא כלי אחר יותר מאחד אסור אפילו שלש סעודות כל שקולט מאויר, ואפילו לצרפו לגג ממש, דמכל מקום נראית ההצלה ביותר ואסור".
3. מראי מקומות - מ"ב (ס"ק ט').

ג] אורחים - סעיף ג'.

ד] תירוש הזב מגיגית של ענבים - סעיף ד'.

- א. לענין ביטול כלי מהיכנו - עי' ערך מוקצה: אסור לבטל כלי מהיכנו [קודם סי' ש"ח], לשיטות ומראי מקומות.
- ב. לענין גרף של רעי - עי' סי' ש"ח סעי' ל"ד [ערך מוקצה], לשיטות ומראי מקומות.
- ג. לענין דבר שיש לו מתירים - עי' יו"ד סי' ק"ב, לשיטות ומראי מקומות.

ה] נתפזרו פירות בחצר - סעיף ה'.

- א. הגדים והכללים - עי' סי' ש"מ סעי' ט' [מלאכת מעמר], לשיטות ומראי מקומות.

זורע, קוצר

סימן של"ו

- א] קוצר.** [י] אוכלים בגנות. [א] מקרים. [ב] עולה באילן - סעיף א'. [ג] קנס: עלה באילן במזיד, אסור לירד. [ד] כלים באילן מערב שבת. [ה] שרשי אילן - סעיף ב'. [ו] **זורע** - סעיף ג'. [ז] המשקה מים לזרעים בשבת. [ח] לילך ע"ג עשבים בשבת. [ט] דבר שאינו מתכוין.
- [יט] פתיחת כור, וכדומה: בזמנינו. [כ] להריח במחובר - סעיף י'. [כא] השורה זרעים במים - סעיף י"א. [כב] פרחים באגרטל. [כג] לטלטל מצד מוקצה. [כד] תולש פירות מאילן יבש - סעיף י"ב. [כה] להשען באילן - סעיף י"ג. [כו] צידי צדדין. [כז] להשען באילן - סעיף י"ג. [כח] לטלטל עציץ נקוב - סעיף ח'. [כט] לטלטל עציץ שאינו נקוב: מצד מוקצה. [ל] צינור שעלו בו קשקשין - סעיף ט'.

א] קוצר - עוקר דבר מגדולו.

דור המלקטים - ארצות שבת (פרק י"ח סעי' נ"ד - סעי' ע"ז), ברית עולם (קוצר), הל' שבת (אידר, פרק ו'), חזון עובדיה (ח"ד עמ' ס"ו - עמ' צ"ח), כללים (קוצר), ל"ט מלאכות (ריביאט, ח"ב), מגילת ספר (סי' י"א), מלאכת שבת (שטרן), מנוחת אהבה (ח"ב פרק ד'), משנת השבת (פרק ו'), נשמת שבת (ח"ו סי' של"ו), עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ז' אות כ"ג - סעי' כ"ז), שבת בית (ארטסקרול, ח"ב פרק י"ז), תורת המלאכות (ח"א).

א. איסורים דרבנן, נראה כקוצר.

1. אסור לרדות דבש מכוורת בשבת - סי' שכ"א סעי' י"ג.
2. עשבים שתחבן בעפר ונתכוין לזריעה, אסור להוציאן אף קודם שהשרישו - לקמן סעי' ו', מ"ב ס"ק מ', שעה"צ ס"ק ל"א.
3. תלישה מעציץ שאינו נקוב - לקמן סעי' ז'.

ב. גזירות חז"ל, שמא יתלוש.

1. אסור להשתמש באילן - סעי' א'.
(א) אין עולין באילן.
(ב) אין נתלין באילן.
(ג) אין נסמכין באילן.
(ד) אין משתמשין במחובר לקרקע כלל - להניח חפץ על אילן, או להוריד איזה דבר ממנו, או לקשור בו בהמה, וכיוצא בו.
(ה) שלא יגדנד האילן - סעי' י"ג.
(ו) להשען באילן - עי' סעי' י"ג.
2. אסור להשתמש בבהמות - סי' ש"ה סעי' י"ח.
(א) אין רוכבין על גבי בהמה.
(ב) אין נתלין בבהמה.
(ג) אין נסמכין לצדי בהמה.
3. אסור לאכול פירות שנפלו מאילן בשבת - סי' שכ"ב סעי' ג'.
4. אסור להריח פירות שמחוברים לקרקע - לקמן סעי' י'.

ג. לפי הירושלמי, השולה דג מן הים הוי קוצר.

1. אם יבש כסלע בימי החול - עי' ערך "אם גמר מלאכה נחשב חלק מהמלאכה בעצמה" [לפני סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.
2. אם החזיר הדג למים, קודם שיבש כסלע - עי' ערך "אם גמר מלאכה נחשב חלק מהמלאכה בעצמה" [לפני סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.
3. הגר"ח ק"שליט"א (אליבא דהלכתא ח"א עמ' מ"ב ריש טור ג') - "מ"ב סי' של"ו ס"ק ל"ה: שאף שכל התולש מעציץ נקוב פטור, מ"מ בכישות והיזמי ועשבים הגדלים באוזני הכלי חייב, שעיקר גידולו כן הוא. עיין במחנה ישראל פ"ח בדיני קוצר, שהביא י"א (הוא הירושלמי שהובא במג"א בסימן תצ"ז ס"ק ו') שהמוציא את הדג מן המים עובר משום קוצר, שהוא עוקר דבר מגידולו, ומבואר שהוא דאורייתא אף שהוא אינו מחובר לקרקע, וצ"ל שהוא דומה לכישות והיזמי ולעשבים הגדלים באוזני הכלי, שעיקר גידולו כן הוא. עוד מבואר שאף שאינו גדל מזה, כיון שהוא מקום גידולו חייב, ויל"ע גבי כוורת מבואר בסימן שכ"א ס"ק מ"ז שאין להוציא דבש מן הכוורת, כי מקום גידול הדבש הוא בכוורת, וחשבוהו חכמים כמחובר, ושמעין [וכן מבואר בגמרא] שבכוורת אינו אלא דרבנן, ומה חילוק יש בין רודה מן הכוורת למוציא דג מן המים, הרי שניהם הוא מקום גידולם. ואולי גם לירושלמי יש חילוק כיון שאין חיותו מהכוורת, ואילו הדג זקוק לחיותו לשתיית המים. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: **בע"ח נחשב מחובר לקרקע**."

ד. **מפרק הוי תולדה של איזה מלאכה** - עי' ריש סי' ש"כ [ערך "חולב", בתקיה של דש], לשיטות ומראי מקומות.
1. י"א קוצר - ירושלמי (פ"ז הל' ב', דף נב:), עי' רש"י (דף צה. ד"ה מפרק, עי' רש"ש שם).

ה. **הושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר שבמעה חייב** - עי' סי' שט"ז סעי' ח', לשיטות ומראי מקומות.
1. לפי הירושלמי, אסור מצד קוצר.

ו. **האם יש איסור קוצר על מילה.**
1. מראי מקומות - ישועות יעקב (סי' שכ"א ס"ק א'), בית יצחק (או"ח סי' ל"ה אות ו').

ז. **חצי שיעור.**
1. עי' ערך חצי שיעור [לפני סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.

ח. **שרשים שיצאו מבצל.**
1. הגר"א בנבצל של"א (אסיפת יצחק ה' כסלו תשס"ז) - "שאלה: האם מותר בשבת לחתוך שרשים שיצאו מבצל או גזר תלושים. תשובה: לאכילה כן, אבל לא בשביל לגדל".
2. כללים (קוצר עמ' רפ"ט) - "מותר לחתוך שרשים שיצאו מבצל או גזר התלושים".

ט. מראי מקומות.
1. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב במייל) -

Is it muttar to blow apart the soft fluff on dandelions on Shabbos/ Yomtov? What about walking next to or on them?

R' Y. Berkovits wrote: If it's מחובר - it's assur m'din קוצר. If it's תלוש - it would be a shaila of דש. I don't think it's a problem.

Rebbe recently answered a shaila about blowing dandelions on Shabbos. Rebbe mentioned that if it was תלוש he could not see any problem of דש. As far as I understand, the white fluff contains seed and when blown, this scatters the seed so that the dandelion can reproduce. Wouldn't blowing the dandelion, even if detached, be a problem of זורע?

R' Y. Berkovits wrote: If that in fact is the metzious, that it's a פסיק רישא for zoreah, then it's assur.

ב] עולה באילן - סעיף א'.

א. **אילן יבש, שאין פירות וענפים.**

1. מיקל - רא"ש (פרק י' סי' י"א), טור (סעי' א').
2. מחמיר - רמב"ם (פרק כ"א הל' ו'), מחבר (סעי' א', ב"י ס"ק א').
3. מראי מקומות - מ"ב (ס"ק א').

ב. **לא נשאר ממנו אלא גזעו היונק מהקרקע.**

1. מיקל.

א) ערה"ש (סעי' י"ח) - "כיון שאסרו חכמים מלהשתמש באילן אפילו אילן שנקצץ אם נשאר ג' טפחים השורש מן הארץ יש עליו דין אילן ואסור להשתמש בו והנה דין זה לא מצאתי מפורש רק שכן נ"ל דכיון שיתבאר דעד ג' טפחים שם אילן עליו אפילו בהשורש בלבד בלא ענפים א"כ גם אם קצצו מה בכך כיון שעדיין יש ג' טפחים אף על גב שיש לחלק דזה שיתבאר היינו כשהאילן בשלימות דאז גם השורש נאסר משא"כ בקצצו לגמרי מ"מ לא נראה לחלק בכך ומ"מ נראה דזהו כשקצצו למען יגדל עוד דאז שם אילן עליו כשנשאר ג' טפחים אבל אם קצצו לגמרי אף כשנשאר ג' טפחים עץ בעלמא הוא ובטל ממנו שם אילן [כנלע"ד ולא מצאתי גילוי לדין זה]".

ב) נשמת שבת (סי' של"ו אות קמ"ו) - "מותר".

2. מחמיר.

א) אור לציון (ח"ב פרק מ"ז סעי' כ"ט) - "אין לשבת על גזע עץ שגבוה שלושה טפחים ויונק מן הקרקע. אף שנועד לשיבה עליו [אף באילן שנקצץ כל שגבוה ג' טפחים ויונק מן הקרקע דחשיב אילן, יש בו משום גזירת חז"ל שאין משתמשים באילן כלל, ואין להקל בזה כדברי הערוך השולחן שם סעיף י"ח, שרצה לחלק דהיינו דוקא שנקצץ על מנת שיגדל עוד, ע"ש]".

ג. **עלה באיסור לאילן: בשוגג - אם יש חיוב לרדת, או יכול לרדת.**

1. מחייב הוא לרדת - ט"ז (ס"ק ג', "וצריך לירד"), תוס' שבת (ס"ק ב', "צריך לירד"), אגלי טל (קוצר סעי' ל"ד, "ויראה לי שמחויב לירד"), ששכ"ה (פרק כ"ו סעי' י"ג [דפו"ח, סעי' י"ג], "ואף מחייב הוא לרדת"), שבת בית (ארטסקרול, עמ' רע"ז, עמ' רע"ט, פרק י"ז הע' מ"ה).
2. מראי מקומות - מגילת ספר (סי' י"ב אות ג').

ד. ירק.

1. מיקל – רמ"א (סעי' א'), גר"ז (סעי' ד').
2. מחמיר – ב"ח (ס"ק א'), ט"ז (ס"ק ד').
3. בקלחי כרוב ודלעת, יש להחמיר – מ"ב (ס"ק ט"ו).

ה. קנים הרכים כירק.

1. מיקל – רמ"א (סעי' א').
2. מחמיר – ב"ח (ס"ק א'), ט"ז (ס"ק ד').
3. רק קנה רך יש להקל, אבל קשה [אפילו אינו כאילן] יש להחמיר – א"ב (ס"ק ג'), תוס' שבת (ס"ק ד'), גר"ז (סעי' ד'), מ"ב (ס"ק ט"ו), ארחות שבת (פרק י"ח סעי' ע'), הל' מוקצה (ארטסקרול, עמ' רל"ב).
4. העשויין להתקשות, יש להחמיר – א"ר (סוף ס"ק ג'), מ"ב (ס"ק י"ד, שעה"צ ס"ק ח').

ו. מראי מקומות.

1. אג"מ (רשומי אהרן ח"ב או"ח סי' של"ו אות א') – "מותר לתפס על עמוד טלפון כיון שאינו יונק מהקרקע".
2. הגר"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' נ"א ריש טור א') – "שאלה: הנה קי"ל (בסי' של"ו סעי' א') שאין עולין באילן, ואין נתלים בו, ואין משתמשים במחובר, והכל מחשש שמא יעלה ויתלוש. ובמ"ב (ס"ק ג') כתב, שמהו איסור שימוש באילן, כגון להניח חפץ באילן, או להוריד דבר מהאילן, או לקשור בו בהמה וכיו"ב. והנה בהמשך הסעיף כתב הרמ"א, שבקנים רכים אין איסור זה כלל, שזהו כמו ירק, ומותר להשתמש בהם גם במחוברים, ומשמע שמותר כל איסורי שימוש, וכגון להניח חפץ על קנים רכים, ולהוריד חפץ מקנים רכים, וכן לקשור בקנים רכים בהמה וכיו"ב [שכל דברים שאסור באילן באיסור שימוש, משמע שבקנים רכים בכלל היתר של שימוש]. וקשה שאיך נתיר לקשור בהמה וכיו"ב לקנים רכים, הרי ע"י הקשירה יבוא להתלש, שהם חלשים, והקשירה בעצמה שוברתם ותולשתם, ואיך מותר, וצ"ע. תשובה: במקום שיש חשש זה אולי אסור. (תשו' הגר"ח החדש, ח"ב עמוד תש"י)".

ג. קנס: עלה באילן בשבת במזיד, אסור לירד.

א. עלה מבעוד יום.

1. מחמיר: יש קנס – נחלת צבי (ס"ק א'), א"ר (ס"ק ב').
2. מיקל – גר"ז (סעי' ב'), מ"ב (ס"ק י'), מנחת אהבה (ח"ב פרק ד' סעי' י"א), ששכ"ה (פרק כ"ו דפו"ח הע' מ"ו), חזון עובדיה (ח"ד עמ' צ"ב).
3. מראי מקומות – ערה"ש (סעי' ט"ו).

ב. לטפס באותו העץ ממקום למקום: כשעלה במזיד.

1. מראי מקומות.

- (א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ו הע' מ"א [דפו"ח, הע' מ"ד], שולחן שלמה ס"ק א') – "דיל"ע, אם זה שקונסין אותו לא לרדת מן העץ, מותר לו לטפס באותו העץ עצמו ממקום למקום, כיון שגם בישיבתו על העץ חשיב כמשתמש במחובר".

ג. הושטת חפצים להיושב בעץ: כשעלה במזיד.

1. מיקל.

- (א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ו הע' מ"א [דפו"ח, הע' מ"ד], שולחן שלמה ס"ק א') – "דפשוט הוא שהאיש היושב על העץ אינו דומה לסל, להלן סעי' טז, דחשיב כצדי העץ, ולכן נראה דמותר ליקח דבר מתוך ידו או ליתן דבר לתוך ידו".

ד. לקפוץ מן העץ לקרקע: כשעלה במזיד.

1. מיקל.

- (א) עי' הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ו הע' מ"ב [דפו"ח, הע' מ"ה], שולחן שלמה ס"ק א') – "דמכיון שבעירובין ק א מסביר רש"י בד"ה אם עלה, דכל דרך ירידתו הוא משתמש במחובר, אפשר דבקפיצה אחת יהיה מותר לקפוץ מן האילן, כיון דגם בישיבתו על האילן הוא עובר איסור (ע"ש רד"ה ה"נ יורד), וגם א"א כלל שלא יזוז ממקומו על האילן (עיין לעיל הערה מד), וכיון שכן, אפשר דמוטב לקפוץ מאשר לשבת כל השבת על העץ, שהרי מסתבר שאם עבר וישב על ענף או שורש שגבוה ג"ט, שחייב לקום תיכף ולא להישאר במקומו עד מוצש"ק".

- (ב) הו"ד בפסקי תשובות (דפו"ח סוף אות ב').

2. מראי מקומות.

- (א) נשמת שבת (סי' של"ו אות קמ"ח) – "יש שכ' להתיר, וצ"ע".

ה. גזע: כשעלה במזיד.

1. מיקל – הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ו הע' מ"ב [דפו"ח, הע' מ"ה], שולחן שלמה ס"ק א', לשונו מובא לעיל), הו"ד בפסקי תשובות (דפו"ח סוף אות ב').

ו. קטן: כשעלה במזיד.

1. מיקל.

(א) חזון עובדיה (ח"ד עמ' צ"ד) – "דלא שייך קנס לגבי קטן שאינו חייב במצוות".(ב) נשמת שבת (סי' של"ו אות קמ"ז) – "מסתבר דלא קנסינן לקטן".(ג) פסקי תשובות (דפו"ח אות ב') – "וקטן שעדיין לא הגיע לגיל מצוות שעלה וטיפס על אילן, אפילו במזיד (שידע שיש איסור בדבר ובכל זאת עלה וטיפס), מותר לומר לו לירד כי לא גזרו 'קנס' לקטן שאין חיובו במצוות אלא מדין חינוך".

ז. מראי מקומות.

1. פני שבת (ח"ג סי' י"א אות י"ג) – "יל"ע **אם צריך לילך לבית הכסא** אם מותר לירד מן האילן, ומסתבר דשרי משום כבוד הבריות, ויש לדמות דין זה למה שהתירו לקנח בצרור שעלו בו עשבים, דאף דיש בזה עכ"פ איסור תלישה מדרבנן, שרי משום כבוד הבריות, כמבואר בשו"ע (סי' ש"ב סעיף ג') ובמ"ב (סק"ב), ע"ש".2. פסקי תשובות (דפו"ח ריש אות ב') – "ואסור עליו לעבור ממקום למקום באילן כדי לשפר ישיבתו וכדומה, שהרי משתמש באילן, ואסור להושיט לו כר או כסת כדי להקל עליו, אבל מותר להושיט לו אוכל ושתיה כפי המצטרך לו, **ואם הוצרך לנקביו** מותר לו לירד, שגדול כבוד הבריות, וכן אם אינו מרגיש בטוב והוא כחולה שאין בו סכנה התירו איסורים דרבנן לצורכו, ורשאי לרדת".

ד] כלים באילן מערב שבת.

א. להניח כלים ער"ש באילן.

1. מחמיר: אא"כ אסור לטלטלם בשבת – מחבר (סי' רע"ז סעי' ד', "מותר להניח נר של שבת מבע"י ע"ג אילן וידלק שם בשבת דליכא למיחש דלכשיכבה לשקליה מיניה ונמצא משתמש במחובר, אבל אין מניחין נר של יום טוב ע"ג אילן, דשקיל ומנח ליה ונמצא משתמש באילן"), מ"ב (ס"ק י"ב).

2. רק אם הדרך ליקח משם.

(א) הגרשז"א וצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ו הע' נ' [דפו"ח, הע' נ"ה]) – "דאסרו דוקא כעין נר ביו"ט, שמוזכר שם בשו"ע, שהאדם נהנה ממנו בשבת וביו"ט, אבל להניח על העץ מבעו"י חפץ שלא ע"מ להסירו ולא ליהנות ממנו בשבת, נראה שמותר, דלא מצינו איסור לתלות סל על העץ מבעו"י או חיוב להוריד כל דבר מן העץ מבעו"י, ולכן נראה דמה שכתוב סי' תקיד במ"ב ס"ק לו (ועיין גם אג"ט מלאכת קוצר סוסע' כד), דגזרו בדברים שמותרים בטלטול, היינו בכלים שרגילים להשתמש בהם תמיד, ויל"ע בדברי התו"ש סי' רעט ס"ק ז'".(ב) אז נדבר (ח"ד סי' כ"ה אות ב') – "ונראה דכל דבר שדרכו להיות על האילן או על הצדדין להשתמש בו לא גזרו שעיקר הגזירה היתה על דבר שאין דרכו להיות באילן רק בבית כגון נר בזה חששו לשמא ישכח ויביא להבית כמו שרגיל תמיד אבל דבר שדרכו להיות שם לא גזרו. ומדובר שהכלכלה דרכה להיות באילן וזה דרך תשישה תמיד ולפ"ז יוצא דנדנדה שדרכה להיות באילן מותר אפילו כשאינה קשורה היטב באילן".(ג) ארחות שבת (פרק י"ח הע' קי"ג).(ד) פסקי תשובות (דפו"ח אות ג').3. בצדי האילן – ע"י לקמן סעי' י"ג.

ב. הניח כלי על אילן גבוה ג' טפחים ונתמעט.

1. הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' קכ"ה טור ב') – "שאלה: הניח כלי על גבי אילן גבוה מג' טפחים, ובשבת נתמעט האילן מג' טפחים, מה דינו של הכלי האם מותר ליטלו. תשובה: [בע"פ]: הדבר תלוי מה היה מצבו של האילן בזמן ביה"ש".

ג. הניח כלי על אילן פחות מג' טפחים ונתגלה העפר ונתמעט ג' טפחים.

1. הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' קכ"ה טור ב') – "שאלה: וכן יל"ע להיפך בהניח כלי ע"ג אילן פחות מג' טפחים, ובשבת נתגלה העפר שתחתיו ונמצא האילן ג' טפחים, האם מותר ליטלו לכלי, וצ"ע. תשובה: [בע"פ]: כיון דלא אתקצאי בביה"ש לכאז' מותר ליטלו".

ד. טלית של מצוה שנפל על אילן וכדו': אם מותר לקחתו בשבת.

1. מיקל.

(א) שבט הלוי (ח"ז סי' מ"ד) – "טלית של מצוה נפל על אילן פחות מעשרה טפחים בשבת או יום טוב, ונשאלתי אם מותר לקחתו מהאילן והתירתי, ואיזה ת"ח הי' דעתם לאסור מהמבואר באו"ח סי' של"ו ס"א ברמ"א, אבל אם הניח שם חפץ מבעו"י אסור ליטלו משם בשבת. ובענייני דאין ראה משם, דלא זו לדעת הרא"ש בשבת פ"ה, דבשבת אם נטלו לא נקרא משתמש באילן, והטעם בנר דאסור להניחו שמא יעלה ויתלוש, אבל הנטילה מותר, שהרי כ' דהא דאין נותנין נר ע"ג דקל ביום טוב לא בשביל שיהא נקרא משתמש במחובר אם נטלו משם אלא גזרינן שמא יעלה באילן כדי ליטלו, ובמג"א סי' תקי"ד ס"ק ט"ז הקשה מעירובין ל"ב כשנוטל עירובו מע"ג אילן הא משתמש באילן, ושם א"ל משום שמא יעלה באילן דהא ע"כ איירי בלמטה מעשרה דטעם שמא יעלה ליכא – ומשתמש איכא, ובאו"ח סי' של"ו ס"ק ב' כ' מג"א דרך אפשר דס"ל להרא"ש כיון דלמעלה יש לגזור גם למטה מיו"ד אסור, דלא פלוג, ועדיין אינו מבואר היטב כיון דסו"ס גם למטה מיו"ד דהוא נמוך ואין חשש שמא יעלה אסור, א"כ מה נפ"מ במש"כ הרא"ש דאין איסור בנטילה. ויראה בעניי די"ל למש"כ מג"א באו"ח סי' תמ"ז ס"א דלעולם לא פלוג אינו חמור כמו האיסור עצמו, וא"כ י"ל דהא דאנן אמרינן לא פלוג וגם למטה מ' אסור, היינו באילן גבוה דיש בו מעלה מ' ומטה

מי' וגזרינן משום לא פלוג למטה מעשרה אטו למעלה, אבל באילן שכולו נמוך פחות מעשרה אולי אין מקום לגזור כלל, והש"ס דעירובין מקשה משום דמשמע לי' נמי דנתנו באילן וכו', באותו אילן עצמו למעלה מעשרה ולמטה מעשרה, ועיין היטב לשון הפמ"ג בשל"ו שם וכן ס' מחהש"ק בזה. ובא"ר סי' תקי"ד כ' בדעת הרא"ש דס"ל דיותר ליטול חפץ מאילן בשבת ויו"ט, רק להניח לכתחילה אסור מבעו"י דבר הצריך לשבת ויו"ט ואם הניחו לא יטול, ובה נתיישבו הקושיות על הרא"ש, ובקרבן נתנאל פ"ה דשבת נדחק מאד לדעת הרא"ש, ואעפ"י שלדינא סיים הא"ר דבכל אופן לא יטול, היינו לפי מה שדייק מלשון השו"ע באו"ח סי' רע"ז אבל אין מניחין נר של יום טוב ע"ג אילן דשקיל ומנח ונמצא משתמש באילן דלשון זה סותר לשון השו"ע בתקי"ד דמשמע כשיטת הרא"ש, ואילו השו"ע סי' רע"ז משמע דיש בלקיחתו איסורי השתמשות ודלא כהרא"ש, מ"מ עדיין לא מוכח מזה מילתא דלא שכיח לגמרי, שפרח הדבר מעצמו ע"ג אילן ועוד הוא למטה מעשרה, דלהחמיר בזה לא שמענו. ועוד בר מין דין, **איזה איסור השתמשות יש בלקיחה לבד מיד שנפל על האילן נגד רצונו**, דע"כ לא פליגי ארא"ש אלא בהנחת הנר, דהחולקים על הרא"ש ס"ל כיון שהניח הנר מדעתו ורצונו על האילן עד שיצטרך לו, א"כ לקיחת הנר הוא גמר השתמשות במה שהי' מונח עליו לדעת, לא כן הנ"ד שהנחה אין כאן וסילוק יש כאן ואינו בגדר השתמשות כלל. ואף על גב דהי' לן למיחש למש"כ במ"ב סי' של"ו י"ב בטעם דאסור ליטול חפץ בשבת מהאילן בשם הה"מ משום דבקי"ב יבא עי"ז להשען עליו או על אחד מענפיו, ולשון זה נובע מעיקרו מהה"מ פ"ה מה' שבת הי"ז ד"ה ומניחין, וזה שייך לכאורה גם בנ"ד, מ"מ גם מזה אין לנו ראיה להחמיר דהא הה"מ נתן בטעמו פי' לדין דאין מניחין לכתחילה ביום טוב שמא יבא להשתמש באילן דרוצה בהשתמשות האילן ומניח עליו מדעת והנר שוהה שם, משא"כ בנ"ד דפרח עליו הטלית ובין רגע מסלקו בקלות, והדברים רחוקים זמ"ז, ע"כ בעניותי אין להחמיר בזה".

שבת הלוי (חי"א סי' צ"ח) – "ומש"כ כב' דלפ"ז להקל גם באילן גבוה יותר מעשרה, ואני סתמתי רק באילן שהיה אז פחות מעשרה דשמא יעלה באילן ליכא, בודאי כתבתי זה נגד השואלים דגם לדבריהם אין להחמיר כה"ג, מכ"מ צודק כב' דפשוטות לשון הרא"ש מוכיח דבכל אופן אין בלקיחה מן האילן גדר השתמשות וכהסכמת הא"ר סי' תקי"ד, ובפרט בנדון זה שבארתי מילתא בטעמא, וכבר ידוע לנו דמרן החתם סופר זי"ע החשיב פסקו ודעתו של הגאון אלי' רבא בכ"מ כראי מוצק והלכה, ובנדון זה יש לענ"ד עוד קצת טעם להקל, דבאמת אינו דומה טלית שהוא חפץ ארוך ורחב ואפשר לקחתו בקל ע"י משיכה מן האילן, לנר וכו"ב שהוא בדרך כלל טמון באיזה זווית משומר על האילן והחשש שישתמש או יעלה הי' קרוב יותר. סו"ד הדבר יצא בהיתר עם טעם לשבח של כ"ת".

(ב) **פסקי תשובות (דפו"ח סוף אות ג') – "וההולך לתומו ברחוב ונתפסה טליתו או כובעו או כל בגד אחר על אילן שלא ברצונו, יש לדון בכוחא דהתירא ליטול הבגד מהאילן**, ובהירות שלא ישען ולא יעלה על האילן, ולא יתפוס עצמו בו, ואם נסתבך הבגד בין ענפי האילן יזהר להפרידו בנחת שלא יהיה פסיק רישא לתלישת ענפים או עלים, או לקריעת הבגד".
2. מראי מקומות – **שבט הקהתי (ח"ד סי' צ"ט).**

ה. כדור שנתקע בשבת בענפי אילן.

1. אסור להורידו בשבת.

(א) **שרגא המאיר (ח"ח סי' י"ב אות ג') – "בודאי אסור ליטול מן האילן דאסור להשתמש באילן".**
(ב) **ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' ז' [דפו"ח, סעי' ח']) – "אסור להורידו משם בשבת וביו"ט, בין ביד ובין במקל, וכן אסור לנענע את האילן כדי שיפול הכדור, כי הרי אסור להשתמש במחובר לקרקע".**
(ג) **נשמת שבת (סי' של"ו אות קנ"ט) – "שאלה - נפל כדור על אילן מהו להסירו משם, ומהו לנדנד האילן כדי שתפול, ומהו לזרוק אליה כדור אחר כדי שתפול הראשונה. תשובה - אסור".**
(ד) **ארחות שבת (פרק י"ח סעי' ע"ג), פסקי תשובות (דפו"ח סוף הע' כ"ח).**

2. אחר שנפל מהאילן.

(א) אינו מוקצה: **אא"כ שהיה שם ביהמ"ש – הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט"ז הע' כ' [דפו"ח, הע' כ"ה]), מילואים, שולחן שלמה ס"ק ב', ששכ"ה (פרק ט"ז דפו"ח סעי' ח'), עי' נשמת שבת (סי' של"ו אות קנ"ז), פסקי תשובות (דפו"ח אות ג', עי' הע' כ"ז).**

ה) שרשי אילן - סעיף ב'.

א. **אם משני צדדין שוין לארץ.**

1. **הצצדים שם שבגובה ג', יש להחמיר – עי' תוס' שבת (סוף ס"ק ח'), מ"ב (ס"ק כ"ג, שעה"צ ס"ק י"ז, "דשני צדדים השניים גם לרבה אסור כיון שהם נראים גבוהים ג' טפחים, ומצאתי שכן כתב בתוספות שבת").**
2. **מיקל על כל הצדדים, עד כנגד מקום שמותר להשתמש בצדדים השוים – גר"ז (סעי' ז', "אבל אם מב' צדדים הם שוין לארץ ומב' צדדים הם גבוהים ג' טפחים מהארץ מותר להשתמש אפילו בצדדים הגבוהים עד כנגד מקום שמותר להשתמש בצדדים השוים").**

ב. מראי מקומות – **הגר"ח ק"ש שליט"א (אליבא דהלכתא דע"א עמ' מ"ב טור ב' אות ג').**

ו) זורע - סעיף ג'.

דור המלקטים - ארחות שבת (פרק י"ח סעי' א' - סעי' ל"א), ברית עולם (זורע), הל' שבת (איידר, פרק ה'), חוט שני (ח"א פרק י'), חזון עובדיה (ח"ד עמ' א' - עמ' כ"ט), ל"ט מלאכות (ריביאט, ח"ב), מגילת ספר (סי' י"א), מלאכת שבת (שטרן), מנוחת אהבה (ח"ב פרק ג'), משנת השבת (פרק ד'), נשמת שבת (ח"ו סי' של"ו), עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ז' אות א' - סעי' כ"ב), שבת בית (ארטסקרול, ח"ב פרק ט"ו), תורת המלאכות (ח"א).

א. האם במלאכת זורע חייב גם על גרמא.

1. עי' סי' של"ד סעי' כ"ב [ערך גרמא], לשיטות ומראי מקומות.

ב. האם חייב זורע הוא דוקא בכיסוי הזרע בעפר.

1. מראי מקומות – שבט הלוי (ח"א סי' ע', ח"ז סי' צ"ד אות ד').

ג. משקים אותן: השיעור.

1. מראי מקומות.

(א) דעת תורה (על סעי' ג') – "סמוך להעשבים אפי' תוך ג' טפחים יש להקל, דעיקר יניקה רק כנגדו, כמ"ש התוס' קידושין כ"ו וב"ב כ"ו. שמשקים אותם וכו'. העירני חכ"א דלפי"ז באילנות תוך ט"ז אמה אסור, שהוא שיעור יניקתן".

(ב) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ו הע' י"ד [דפו"ח, הע' ט"ו], מילואים, שולחן שלמה ס"ק ה') – "מסתבר דיש לחוש שלא לשפוך מים בסמוך לעץ עד ט"ז או כ"ה אמה. אך מכיון שאין רגילין להשקות מרחוק, אפשר שאפי' במתכוין ליכא איסור תורה מפני שזה גרמא וגם שינוי".

(ג) ששכ"ה (פרק כ"ו הע' י"ד [דפו"ח, הע' ט"ו]) – "וצ"ע".

ד. מה הדין אם לא השריש ונקלט כלל, כמו שהגביה הזרעים מן הקרקע.

1. עי' ערך "אם גמר מלאכה נחשב חלק מהמלאכה בעצמה" [לפני סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.

ז. המשקה מים לזרעים בשבת.

מועד קטן (דף ב:) – "אתמר, המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת, משום מאי מתרינן ביה. רבה אמר: משום חורש, רב יוסף אמר: משום זורע. אמר רבה: כוונתי ידי מסתברא, מה דרכו של חורש לרפויי ארעא, האי נמי מרפויי ארעא. אמר רב יוסף: כוונתי ידי מסתברא, מה דרכו של זורע לצמוחי פירא, הכא נמי מצמח פירא. אמר ליה אבבי לרבה: לדידך קשיא, ולרב יוסף קשיא. לדידך קשיא: משום חורש אין, משום זורע לא. לרב יוסף קשיא: משום זורע אין, משום חורש לא".

א. יסוד המחלוקת.

1. בתר מעשה או בתר מחשבה – תוס' (מו"ק דף ב: ד"ה קא), או"ז (ח"ב שבת סי' נ"ד, "הזורע אתמר המנכש והמשקה מים בשבת משום מאי מתרינן ביה רבה אמר משום חורש רב יוסף אמר משום זורע אמר רבה כוונתה ידי מסתברא מה דרכו של חורש לרפויי ארעא אף האי נמי מרפה ארעא פ' רשב"ם דבית עיקר המלאכה אזלינן ודמי לחורש אבל לזורע לא דמי כלל והיינו סברת רבה דבית המעשה אזלינן ולא אחר המחשבה ורב יוסף [סבר] כיון שמחשבתו לאצמוחי פירא בתר המחשבה אזלינן דהוי' עיקר ולא אזלינן בתר הדמיון עכ"ל").

(א) תלוי בהסוגיא במנחות (דף סד.) – או"ז (ח"ב שבת סי' נ"ד, "ובספר שלפני כתוב רבא וטעות הוא דרבא בתר מחשבה אזיל כדמוכח בפ' ר' ישמעאל כמה שאפרש מיד ... ותו דרבא קאי כוונתה פ' ר' ישמעאל דאיתמר לא שמע שטבע תינוק בים ופרס מצודה להעלות דגים והעלה תינוק ודגים רבה אמר פטור ורבא אמר חייב רבה אמר פטור זיל בתר מעשיו רבא אמר חייב זיל בתר מחשבתו והלכה כרבא").

(ב) שבט הלוי (ח"ז סי' צ"ד אות ב') – "וראיתי בתשובת כוכב מיעקב סוס"י י"ח כ' דרבה דס"ל בתר מעשה הוא לשיטתו מנחות ס"ד ע"א דאם כוונתו להעלות דגים והעלה דגים ותנוק פטור דבית המעשה אזלינן, וכן פסק ברמב"ם פ"ב משגגות, וא"כ גם בזה פוסק כרבה, וזה כמש"כ כ"מ פ"א מכלאים דרמב"ם פסק כרבה דמנכש משום חורש דלא כמש"כ כאן. ולפי דעתי העני' שני נושאים אלו אינם דומים דהתם במנחות מסתבר לפסוק כרבה דקרבן בא על המעשה לא על המחשבה וכיון דמעשה פטור הוא שהעלה גם תינוק לפקוח נפש חסר מעשה איסור ולא חייב על מחשבה לחוד אעפ"י שהעלה עמו גם דגים, ומה זה ענין להאי פלוגתא דמו"ק דמחשבת המלאכה לתכלית זריעה אעפ"י שבחיצוניות הפעולה דומה לחורש מכ"מ יותר מסתבר לחייב על הזריעה דאין חיצוניות הפעולה קובע כמו זומר דחייב משום זורע אעפ"י שבחיצוניות הפעולה דומה לקוצר, ושבת מלאכת מחשבת קובע, וזה פשוט ודברי הכ"מ כאן נראין יותר. ושוב העיר אותי ת"ח מדברי האו"ז במלאכת זורע שמדמה נמי פלוגתת רבה ור' יוסף במו"ק אי אזלינן בתר מחשבה או מעשה, להא דמנחות ס"ד ע"א פלוגתת רבא ורבה וכו' האו"ז לדרכו דהתם קיי"ל כרבא דבית מחשבה והה"ד הכא כר' יוסף, איברא לדעת הרמב"ם דהתם בתר מעשה ופטור בהעלה דגים ותינוק והכא לדעת הכ"מ ורוב המפ' כר' יוסף דבית מחשבה ע"כ כמו שכתבנו דההבדל רב ביניהם ועוד אולי גם האו"ז אינו מדמה רק לרבא דאם התם אזיל בתר מחשבה ק"ו הכא ודו"ק".

ב. נ"מ.

1. או"ז (ח"ב שבת סי' נ"ד) – "והשתא לרב יוסף מותר לשפוך מים על גבי קרקע שאינה זרועה ולרבה אסור".

ג. ראשונים.

1. חייב רק משום זורע: כרב יוסף.

(א) רמב"ם (פרק ח' הל' ב').

(ב) רשב"א (ח"א סי' תרכ"ג).

(ג) או"ז (ח"ב שבת סי' נ"ד) – "ולכאורה הי' נרא' דהלכה כרבה דאסור דהלכתא כוותיה דרב יוסף רק בשדה ענין ומחצה ומיהו נ"ב אני המחבר דהלכה כרב יוסף דהמשקה לא הוי אלא משום זורע דאמר' בירושלמי פרק כלל גדול כל דבר שהוא מבחיל את הפירי חייב משום זורע הנוטע המבריך והמקרסם המזרד המפסל [המזהם] המפרק המאבק והמעשן המתלע הקוטם הסך המשקה והמנקב והעושה בתים וכל דבר שהוא מבחיל את הפרי חייב משום זורע דהיינו כרב יוסף ותו דרבא קאי כוותיה פ' ר' ישמעאל דאיתמר לא שמע שטבע תינוק בים ופרס מצודה להעלות דגים והעלה תינוק ודגים רבה אמר פטור ורבא אמר חייב רבה אמר פטור רבה אמר חייב רבה אמר פטור זיל בתר מעשיו רבא אמר חייב זיל בתר מחשבתו והלכה כרבא וכ"כ ה"ר משה מיימן המשקה צמחים ואילנות בשבת ה"ז תולדות זורע וחייב בכל שהו עכ"ל".

(ד) כל בן (סי' ל"א).

2. חייב משום זורע ומשום חורש: כאביי.

(א) יראים (סי' רע"ד) – "ומסיק אביי דחייב משום חורש ומשום זורע".

(ב) סמ"ג (לאוין סי' ס"ה) – "ובריש מועד קטן (ב, ב) מסיק אביי דמשקה מים לזרעים חייב משום חורש ומשום זורע (יראים שם)".

(ג) סמ"ק (מצוה רפ"ב) – "ובריש מועד קטן (דף ב') מסיק אביי דמשקה לזרעים חייב משום חורש ומשום זורע".

(ד) הג' מיימוניות (פר' ח' הל' ב' אות ג').

(ה) אהל מועד (שער השבת דרך ד' נתיב ג') – "משקה מים לזרעים חייב משום חורש ומשום זורע".

ד. הלכה.

1. חייב רק משום זורע: כרב יוסף.

(א) א"ר (ס"ק ו') – "שמשיקין וכו'. וחייב משום זורע".

(ב) קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' כ"ח) – "השופך משקים במקום שהקרקע מצמחת, חייב משום זורע, שהרי המשקה גורמת שתצמח הקרקע".

2. חייב משום זורע ומשום חורש: כאביי.

(א) מג"א (ס"ק ה') – "והמשק' מים לזרעים חייב משום חורש ומשום זורע (פ"ק דמ"ק הג"מ)".

(ב) גר"א (על סעי' ג') – "שמשיקין. מ"ק ב' ב' משום חורש וזורע".

(ג) גר"ז (סעי' ט') – "המשקה מים לזרעים חייב משום חורש ומשום זורע מפני שמרפה ומרכך את הקרקע כמו החורש והוא שמתכוין להצמיח הזרעים כמו הזורע".

(ד) מ"ב (ס"ק כ"ו, ע'י שעה"צ ס"ק י"ח, סי' שכ"א שעה"צ ס"ק מ"ב) – "והמשקה את הזרעים חייב משום זורע דמועיל להצמיח וגם משום חורש שמרפא הקרקע ע"י הלחלוח".

(ה) כה"ח (ס"ק כ"ז).

(ו) ארחות שבת (פרק י"ח סעי' ו').

3. מראי מקומות – תהלה לדוד (ס"ק ג').

(א) חזו"א (שביעית סי' י"ח ס"ק ב' ד"ה ולפ"ז) – "ובמ"ב סי' של"ו בשעה"צ אות י"ח הביא דעת הרבה ראשונים לפסוק כאביי דחייב משום שניהם, ונראה דבשדה העומדת לחרישה אף ר"י מודה דחייב משום חורש כיון דאין כאן זורע, מיהו במשיקין השורפין את הזרעים אם אין בהן משום זורע אין בהן גם משום חורש דרפוי ארעא היינו מה שמתערב המים בארעא ועירוב של דבר הקשה לו אין דרך חרישה בכך, ולכן התירו הראשונים, מיהו בשדה שאינה זרועה עדיין אין מ"ר מזיק כל כך ואפשר דמועיל וחשיב חורש, ולא התירו אלא על הזרעים שמזיק, מיהו מבואר בהדיא שבת פ"א ב' דאין איסור לפנות בשדה ניר משום מזבל וחורש, ואפשר דחשיב כלאחר יד וגם אינו מכיון, ומותר מפני כבוד הבריות".

ה. קרקע שאינה זרועה ועומדת לחרישה, אם מותר להטיל מים - תלוי במחלוקת דלעיל.

1. מיקל.

(א) או"ז (ח"ב שבת סי' נ"ד) – "הלכך השתא שפרשנו שהלכה כרב יוסף מותר לשפוך מים ע"ג קרקע שאינה זרועה ואפי' בקרקע שדרכה ליחרש דלא דמי לחופר וחורץ ואסור לשפוך מים על שדה זרועה וע"ג עשבים".

2. מחמיר, מצד חורש.

(א) שעה"צ (ס"ק י"ח) – "ועיין באור זרוע שדעתו כהרמב"ם דאינו חייב רק משום זורע, וכתב שם דלפי זה בקרקע שאינה זרועה אף שעומדת לחרישה מותר להטיל בה מים, אכן דעת הסמ"ג והגהות מיימוני כמסקנת אביי, וכן משמע גם כן דעת הרוקח שהעתיק לדין זה במלאכת חורש ובמלאכת זורע, וכן משמע גם כן דעת הגר"א בביאורו, ולפי זה יש ליתור גם בקרקע שאינה זרועה אם רק עומדת לחרישה".

(ב) ששכ"ה (פרק י"ב הע' נ"ב [דפו"ח, הע' נ"ד], פרק כ"ו סעי' ה' [דפו"ח, סעי' ה']).

(ג) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ז' אות ד').

3. מראי מקומות – שערים מצויינים בהלכה (סי' פ' ס"ק כ"ח).

ו. קרקע שאינה עומדת לזריעה וחרישה.

1. מיקל – ששכ"ה (פרק כ"ו הע' ט"ז [דפו"ח, הע' י"ז]).

2. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק י"ח הע' ח').

ז. כשאין תועלת בהמים.

1. מיקל – חוט שני (ח"א פרק י' ס"ק ד' ד"ה כתב, עמ' פ"ט), עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ז' אות ד').
2. מראי מקומות.
- (א) יראים (סי' רע"ד) – "צריך האדם להזהר במקום שעשבים וזרעים צריכין למים כגון בימות הקיץ שלא ישליך שם מים..."

ח. לילך ע"ג עשבים בשבת.

א. הלכה.

1. מותר, שאינו מתכוין לתלוש – מחבר (סעי' ג').

ב. רץ על עשבים גדולים.

1. מחמיר, פס"ר.
 - (א) מ"ב (ס"ק כ"ה, בה"ל סעי' ג' ד"ה מותר) – "דהיכי דעשבים הם גדולים יזהר שלא ירוץ עליהן דהוי פסיק רישא שיתלש בודאי".
 - (ב) ששכ"ה (פרק כ"ו סעי' י"ט [דפו"ח, סעי' י"ט]).
 - (ג) מנוחת אהבה (ח"ב סוף פרק ד', הע' נ"ו) – "ואף לדעת הסוברים דפ"ר בדרכבן מותר וכמש"ל בפרק א סעיף ו. מ"מ בנ"ד הוי פ"ר בדאורייתא, כיון שאין דרך בכלל לתלוש עשבים הצומחים מאליהן בדרכים, כדי שנאמר שכשדורסן ברגלו ותולשן הו"ל כלאחר יד. וכן מתבאר בדברי האליה רבה (סימן שלז ס"ק א) דהתולש עשבים ברגלו אסור מה"ת. ועיין בפמ"ג (מש"ז סימן שלז אות א) שכ' שהתולש עשבים ברגלו י"ל דהוי כלאחר יד. ע"ש. ואין דבריו נראים. וכ"ר בשו"ת איש מצליח ח"ג (חאו"ח סי' יט אות טז) שכ' שהתולש עשבים ברגלו הוי תולש סה"ת ודלא כפמ"ג. ע"ש. וכן עיקר".
 - (ד) זכור ושמור (דפו"ח עמ' קל"ח).
 - (ה) ארחות שבת (פרק י"ח סעי' נ"ז).
 - (ו) ויהי בנסוע (פרק י"ב סעי' ח').
2. מיקל, אינו פס"ר.
 - (א) ערה"ש (סעי' כ"א) – "ושרי ואין חילוק בין כשהעשבים ארוכים או קצרים או בין הולך במנעל להולך יחף ובין הולך כדרכו להולך במרוצה וראיתי מי שמחמיר בהולך במרוצה וכשהעשבים גדולים ואין לנו לחדש איסורים מדעתינו דכיון דחז"ל אמרו דלא הוי פסיק רישא בכל ענין לא הוה פסיק רישא והחוש מעיד כן [ובה"ל רוצה לחדש בשביל הדבר התמוה הנמצא בסמ"ג ואין אנו אחראים לזה]".
 - (ב) קצות השלחן (סי' קמ"ב ס"ק י"ג) – "והנה דברי הבה"ל אינם מובנים כלל דמאן מוכח דע"י ריצה מוכרח להתלש והוי פס"ר, הרי גם בהילוך דורס וכופף העשבים בכל כח גופו, ואם אעפ"כ לא הוי פס"ר גם בריצה אין להחליט דהוי פס"ר. ותו דהו"ל לרמי בר אבא לומר אסור לאדם לרוץ ע"ג עשבים, ולא לומר בלשון הילוך, ולטמון ברמז דהיינו שלא לרוץ מדהביא הפסוק ואץ ברגלים שהוא אץ ונמהר, ותו הא הסמ"ג לא הביא הפסוק וכ"ג"כ דאסור להלך ולא הזכיר ריצה, ולפ"ד הבה"ל רק בריצה אסור דהוי פס"ר. ותו דא"כ למה לא תי' הגמ' דהברייתא דאוסרת הליכה על עשבים מיירי בריצה, וכמו שמפרש המשנ"ב דרמי ב"א מיירי בריצה, והברייתא דמתרת מיירי בהילוך רגיל, ובפרט לפי גרסת ר"ח שם דגרס בברייתא אסור להלך ע"ג עשבים בשבת שנאמר ואץ ברגלים חוטא, א"כ הרי מפורש לדברי המשנ"ב דהברייתא מיירי בריצה, וע"כ דאין חילוק בין ריצה להילוך, אבל י"ל דהסמ"ג התכוין למה דמבואר בגמ' ההיתר אליבא דר"ש לפי שא"מ ואינו פס"ר. ומזה ילפינן דהיכי דהוי פס"ר אסור, ואע"פ דבעשבים עצמם לא יצויר פס"ר, אבל נ"מ לגבי גבעולין קשים שמשתברים בדריסת הרגלים שיהא אסור להלך עליהם".
 - (ג) חזון עובדיה (ח"ד עמ' ע"ד) – "וכן עיקר להקל".
 - (ד) נשמת שבת (סי' של"ו אות קע"ד) – "ואף לרוץ יש להקל".

ג. מראי מקומות.

1. הגר"ח שליט"א (אש התורה, בראשית, תורת חיים עמ' ר"ט אות נ"ו) – "ללכת על גבי דשא בשבת או לשכב על דשא בשבת האם זה מותר. תשובה: מותר".

ט. דבר שאינו מתכוין.

א. דבר שאינו מתכוין.

1. מחלוקת ר"ש ור"י - עי' ערך דבר שאינו מתכוין [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ב. דבר שאינו מתכוין במקום פס"ר.

1. עי' ערך דבר שאינו מתכוין [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ג. לא איכפת ליה - אם נכלל בלא ניהא ליה.

1. עי' ערך דבר שאינו מתכוין [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ד. גינת חבירו - דבר שאינו מתכוין במקום פס"ר דלא ניהא ליה.

1. מחלוקת ערוך ורא"ש - עי' ערך דבר שאינו מתכוין [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ה. הגדר של "לא ניהא ליה" - אם זה רק עכו"ם או ה"ה סתם ישראל.
1. עי' ערך דבר שאינו מתכוין [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ו. פס"ר דלא ניהא במקום תרי דרבנן: קלקול וכלאחר יד.

1. הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ו הע' ס"ד [דפו"ח, הע' ס"ט], שולחן שלמה ס"ק ד') – "דאולי י"ל דחוששין לתלישה כזאת אשר אם לא היה נתלש, היה מפריע לו בשעת ההליכה והריצה, ושפיר הוה ניה"ל".
2. עי' ערך דבר שאינו מתכוין [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ז. אם דנים על כל תנועה קטנה בנפרד או הכל ביחד.

1. עי' ערך דבר שאינו מתכוין [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ח. פס"ר בדבר שלא נעשה מיד.

1. עי' ערך דבר שאינו מתכוין [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

י. אוכלים בגנות.

א. להטיל מי רגלים או יין.

1. מיקל – מחבר (סעי' ג'), חזון עובדיה (ח"ד עמ' י"ג).
2. מראי מקומות – חזון"א (שביעית סי' י"ח ס"ק ב' ד"ה ולפ"ז, לשונו מובא לעיל), ילקוט יוסף (זורע סעי' ז').

ב. שאר משקין.

1. מיקל – מחבר (סעי' ג').
2. ראוי לזוהר – ס' הזכרונות (שבת פרק א' מל' הזורע ד"ה ומ"ש, "דטוב לזוהר בכל משקה"), מג"א (ס"ק ז'), א"ר (ס"ק ז').
3. בגינת חברו, אין להחמיר – שעה"צ (ס"ק כ"ה).

ג. מי דבש, שכר.

1. מחמיר – פמ"ג (א"א ס"ק ז', "ומע"ד ושכר יש בהן מים, משמע דמצמיחין וודאי"), מ"ב (ס"ק כ"ט, "כתב הפמ"ג דמי דבש ושכר יש בהן מים ובודאי מצמיחין").
2. ה"ה "apple juice, soda" – שבת בית (ארטסקרול, עמ' רל"ו).

ד. משקה ששורף השרשים.

1. קצות השלחן (סי' קמ"ב ס"ק י"ט) – "וכ' המשנ"ב כ' הב"י וז"ל אבל מותר להטיל בהם מי רגלים וכו' כ"כ סמ"ג כו' דיין או מ"ר אין לחוש לפי ששורפים העשבים ואדרבה מונעים אותם מלצמוח עכ"ל, וק"ל דא"כ יהא אסור מטעם עוקר דבר מגידולו כיון ששורפים את העשבים, ואע"פ דהוי כלאח"י במ"ר מ"מ איך התירו לכתחילה, וביין הוי כדרכו, ולא ראיתי מי שהעיר בזה. ונראה לומר דאין המ"ר מבטלים הצמיחה לגמרי, אלא שמונעים אותם לפי שעה מלצמוח, ואח"כ חוזרים וצומחים. ע"כ לא הוי עוקר דבר מגידולו, אבל לשפוך על העשבים נוזל חריף מאד שישורף השרשים לגמרי מסתבר דאין מי שיתיר בזה".

ה. יריקה ע"ג קרקע.

1. מחמיר.
(א) שביתת השבת (זורע סעי' ב', ס"ק א') – "יש לזוהר שלא לרוק על הצמחים [ולענין לרוק ע"ג זרעים לא הזכירו הפוסקים ששורף הזרעים ע"כ יש להחמיר]".
(ב) באר משה (ח"ג סי' מ"ט) – "פשוט שאיסור גדול וחמור הוא לרוק במקום עשבים".
(ג) הל' שבת (איידר, ריש עמ' נ"ח).
(ד) נשמת שבת (סי' של"ו אות ר"ח) – "יש לאסור".
(ה) ששכ"ה (פרק כ"ו סעי' ו' [דפו"ח, סעי' ו']) – "ואף יזהר מלירוק על-גבי עשבים אלה".
2. מיקל.
(א) הגרש"ק שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב עמ' קפ"ה אות מ"ב) – "השו"ע בסי' של"ו סעי' ד' כתב שאסור להשקות זרעים בשבת משום איסור זורע. האם לירוק על אדמה גם כן יש איסור. תשובה: אין איסור כי זה לא משפיע לזריעה".
(ב) לירוק מעט רוק, יש להקל.
3. חוט שני (ח"א פרק י' ס"ק ד' ד"ה אין, עמ' צ') – "אין איסור לירוק קצת בשבת ע"ג קרקע או ע"ג זרעים, כיון שאין הדרך להשקות זרעים ע"י רוק ואין לחשוש בקצת רוק משום הצמחת הזרעים".
(ב) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ז' אות ה').
(ג) שבת בית (ארטסקרול, פרק ט"ו הע' כ"ח).
(ד) מראי מקומות – ויהי בנסוע (פרק י"ב סעי' א').

ו. לאכול שם.

1. טוב להחמיר.

(א) ס' התרומה (סי' רל"ה) – "וכן אומר אני דבר הרגילות כי בקושי יש לאכול בשב' במקום שיש עשבים מחוברין כמו פרדס שרגילין לאכול בימות החמה והטעם לפי שאי אפשר שלא יביאו שם מים לרחוץ ידים או לשתות או לרחוץ כלים ושופכין מים על העשבים במזיד בשעת רחיצת ידיו ובשע' שרוצ' לשתות וצומחין העשבים ע"י כך והוי נמי פסיק רישיה דבשעה ששופך מים על העשבים אי"א שלא יצמחו יותר כי מלחלחן ועובר משום משקה מים לזרע".

(ב) רמ"א (סעי' ג') – "טוב להחמיר שלא לאכול בגנות, אם ישתמש שם עם מים, דבקושי יש ליהדר שלא יפלו שם מים".

(ג) ס' הזכרונות (שבת פרק א' מל' הזורע).

(ד) תפארת ישראל (כלכלת שבת מל' הזורע).

(ה) קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' כ"ח) – "יש ליהדר".

2. רק בארעא דידיה, חשש דאורייתא. או גם בארעא דחביריה, חשש דרבנן.

(א) מחמיר.

(1) נשמת שבת (סי' של"ו אות ר"ט) – "יש להחמיר, ואף בארעא דלאו דידיה".

(ב) מיקל.

(1) הגר"ש פעלדער שליט"א (שבת בית פרק ט"ו הע' נ"א) – "ראיה לזה, דהמ"ב שם ס"ק ל' הוסיף בזה וז"ל: כתב הט"ז דבגינה

שיש בה יותר משבעים אמה דהוי כרמלית ולא מהני בה שום היקף בלא"ה צריך ליהדר דהא אסור בה טלטול ד' אמות. ולפ"ז

אפילו בגינת חבירו יש ליהדר, עכ"ל. הרי מבואר דרק בגינה של יותר מע' אמה צריכין ליהדר בגינת חבירו, אבל פחות מזה

אין צריך ליהדר בגינת חבירו".

(2) ויהי בנסוע (פרק י"ב סעי' ד').

3. לעשות "קידוש" בחצר.

(א) מחמיר.

(1) נשמת שבת (סי' של"ו אות ר"א) – "ג"כ יש למנוע".

(ב) מיקל.

(1) שבת בית (ארטסקרול, עמ' רמ"ד) – "It is permitted to make a Kiddush outdoors on Shabbos".

4. אכילה אצל השלחן על פני השדה.

(א) מיקל.

(1) הגר"מ הלברשטאם זצ"ל (ויהי בנסוע שער ג' עמ' ש"ג) – "אין להחמיר".

(2) נשמת שבת (סי' של"ו אות ר"ד) – "יש להקל ... והטעם שבאמת לא חיישינן שמא תשפוך מאליו י"ל או משום שזה דבר

שאינו מצוי כל כך, או משום שאף אם תשפוך מהמים שבהכוס על גבי השולחן ומשם תזול המים על גבי קרקע הזרועה אינו

אלא דרך גרמא (דאף לענין היזק ממון קי"ל בשו"ע חו"מ (סי' קנ"ה) שאם שפך מים על קרקעית ביתו ומשם ירדה למטה

והזיק את של חבירו פטור דאינו אלא גרמא), וגם הוי דרך שינוי".

(3) ויהי בנסוע (פרק י"ב סעי' ד').

(ב) מראי מקומות – שבת בית (פרק ט"ו הע' נ"א ד"ה ועוד).

ז. היתר פתיחת כיסוי שעל הסכך והמים נשפכים על קרקע, והא יש חשש זריעה וחרישה.

1. י"ל: אם אין תועלת בהמים.

(א) אג"מ (רשומי אהרן ח"ב או"ח סי' תרל"ט אות ב') – "מותר לפתוח גגון מעל גבי הסוכה לאחר שירדו גשמים ואין בכך כלום

אם ישפכו המים על גבי הארץ כיון שכבר ספוגים ממי הגשם".

(ב) ע"פ החוט שני (ח"א פרק י' ס"ק ד' ד"ה כתב, עמ' פ"ט) – עי' לעיל.

(ג) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' רס"ט).

2. י"ל: אם הוי ספק אי מהני המים.

(א) הגר"ש איידר זצ"ל (זורע הע' ל"ו) – "ונראה דאפילו אי הוי ספק אי מהני המים לזרעים יש מקום לצדד דלא הוי פ"ר וא"כ יש

להתיר משום דשא"מ".

3. י"ל: אם אין צמחים ואין הקרקע עומדת לחרישה.

(א) חוט שני (ח"א פרק י' ס"ק ד', סוף עמ' פ"ט) – "אם ע"י פתיחת הגג נוטפים מים למקום זרעים, אם במקום שהוא יש כבר מים

ומוסיף מים בכוונה כדי להשקות יותר אסור, ואם יש כבר מים ולא נתכוון להשקות ואינו פסיק רישיה תועלת לקרקע או

לצמחים מותר לפתוח הגג. אבל יש ליהדר שלא ינטפו המים למקום שלא ירדו בו גשמים, אבל אם אין צמחים ואין הקרקע

עומדת לחרישה מותר".

(ב) הו"ד בשבת בית (ארטסקרול, פרק ט"ו סוף הע' מ"ח).

4. י"ל: ע"י נכרי [כיון פסיק רישא מותר בנכרי].

(א) שבת בית (ארטסקרול, עמ' רמ"א).

5. י"ל: לתת פלסטיק מסביב הסוכה ומשם ירצו לקרקע, דהוי גרמא.

(א) אג"מ (הגר"ש איידר זצ"ל זורע הע' ל"ו [לשונו מובא לקמן], לכאורה הו"ד בל"ט מלאכות [ריביאט] זורע הע' מ"ג).

- (ב) הגר"ש איידר זצ"ל (זורע הע' ל"ו) – "ואם יפול על קרקע מרוצף או קרשים וכד' הוי כח שני והיכא דאינו מכוין נראה דיש להתיר, ושמעתי מפי הגרמ"פ (שליט"א) [זצ"ל] דבאופן זה בודאי מותר, והיכא שאין העשבים צריכים עוד למים כגון אחר הרבה גשם מותר אף בלא זה".
- (ג) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' ר"ע).
- (1) יש לפרש, כמו שבמקום פסידא יש להקל (רמ"א סי' של"ד סעי' כ"ב) כ"ש במקום מצוה – שבת בית (ארטסקרול, עמ' רמ"א). א. עי' סי' של"ד סעי' כ"ב [ערך גרמא], לשיטות ומראי מקומות.
- (2) יש לפרש, אינו מתכוין בצירוף גרם מלאכה יש להקל – ע"פ הששכ"ה (פרק י"ב הע' נ"א [דפו"ח, הע' נ"ג], לשונו מובא לקמן). ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' ר"ע).
6. י"ל: אם הוא לא איכפת ליה כלל ממילא מותר במקום מצוה.
- (א) ע"פ המ"ב (סי' תרמ"ו ס"ק ח') – "אע"ג דפסיק רישא הוא ... וכיון דלבסוף יהיה תועלת בזה לאדם אחר שיהיה יכול לצאת בהן ידי מצוה לא מחמירין בזה".
- (1) אמנם, י"א שיש להקל רק באיסור דרבנן.
7. מראי מקומות – חמד שלמה (ח"ב סי' כ"א), שרגא המאיר (ח"ג סי' ב' אות ו', ח"ח סי' י"ב אות א').

ח. כיור שהמים שזורמים בצינור, נשפכים לאדמה.

1. מיקל, אם אין כוונתו שירדו לארץ.
- (א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק י"ב הע' נ"א [דפו"ח, הע' נ"ג], מילואים) – "מכיון שנעשה רק ע"י כוח שני וחשיב רק גרמא, אין לאסור אף בכה"ג דהוה פ"ר".
- (ב) ששכ"ה (פרק י"ב סעי' י"ח [דפו"ח, סעי' י"ט]) – "אם אין כוונתו אליה".
- (ג) חזון עובדיה (ח"ד עמ' י').
- (ד) עי' מנחת אהבה (ח"ב פרק ג' סעי' ח').
2. מחמיר.
- (א) עי' הגרשז"א שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ז' הע' ח', עמ' קפ"ה אות מ"ג) – "כיור שהמים שזורמים בצינור, נשפכים לאדמה האם מותר לשפוך בו מים בשבת. תשובה: כדאי לזהר לא לשפוך מים בכיור והאיסור רק אם יש שם זרעים (באדמה) אבל בסתם אדמה שלא עומדת לחרישה ואין זרעים אין איסור".
3. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק י"ח הע' י').

ט. חופר גומא.

1. הגרשז"א שליט"א (אסיפת יצחק ט"ו חשון תשס"ז) – "שאלה: האם חופר גומא בקרקע שאינו ראוי לזריעה, האם עובר בזה איסור דרבנן של חרישה או שזה מותר. תשובה: אסור".
- י. מראי מקומות.
1. אור לציון (ח"ב פרק מ"ז סעי' ל') – "מותר לשותות מברז מים הנמצא בגינה אם אינו ודאי שישפכו מים לגינה".

יא. מקרים.

א. בכוונה לשמש, וכדו'.

1. מחמיר.
- (א) הגרשז"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"א סעי' ד') – "חממה שמגדלים שם פרחים וירקות, אסור בשבת לפתוח או לסגור את חלונותיה. והטעם כמש"כ בירושלמי פרק כלל גדול, העושה בתים חייב משום זורע, כל שהוא להבחיל את הפרי חייב משום זורע, וגם כאן כוונתו לתועלת הפרי. ואף אם יפתח מעט מערב שבת, אינו מועיל להתיר לו לפתוח יותר בשבת".
- (ב) חוט שני (ח"א עמ' פ"ח ד"ה איתא) – "שאיין לסגור את התריס כדי שלא יכנס החמה על העציץ ועי"ז יהיה אויר נוח לצמח, וה"ה דאין לפתוח חלון או תריס כנגד עציץ כדי שיהיה על הצמח שמש או אויר שיועיל לצמיחתו, דכל זה אסור עכ"פ מדרבנן משום זורע".
2. מראי מקומות – הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ו הע' ל' [דפו"ח, הע' ל"ב], שולחן שלמה ס"ק ו', הע' שם), ארחות שבת (פרק י"ח סוף הע' מ"ח).

ב. פתיחת חלון לפני זרעים, בזמן שאינו מתכוון לזריעה.

1. מחמיר.
- (א) עי' שביתת השבת (זורע סעי' י') – "מי שיש לו עציץ הזורע בחלון אסור לפתוח או לנעול החלון או לפרוס סדין אם יש בזה תועלת להצמחים להגן מן הקור או להסיר המסך כדי שתזרח עליהם השמש או שירדו עליהם גשמים".
- (ב) עי' ברית עולם (הזורע אות ז') – "שבה"ש".
- (ג) נשמת שבת (סי' של"ו אות רכ"ג) – "אם השמש כבר זורח כנגד החלת לא יפתחנו".
2. מיקל.
- (א) הר צבי (או"ח ס' קל"ג) – "פתיחת החלון דלא היה במשכן הוספת יניקה בכה"ג, שאין איסור מן התורה, ולפי"ז בנידן דידן הוי ל' תרי דרבנן דמותר בדש"מ אף על גב דהוי פסי"ר. ובר מן דין יש לדון שבנדון שלפנינו אין זה אלא גרמא, ואינו דומה

להשקאה דשם מביא מים ושופך מים המצמיחים, אבל בנידון דידן אינו מביא בידו דבר המצמיח אלא שבפתיחת החלון הוא נוטל דבר המונע את האויר מלהכנס ואוירא ממילא קאתי וגרמא שריא מן התורה ... וה"ה בנידון דידן אף אם נאמר דבפתיחת החלון להביא את האויר הוי כאשקיל עליה בידקא דמיא מ"מ אם השתילים אינם עומדים סמוך לחלון והם רחוקים קצת מהחלון ומהאויר הדבוק אל החלון אין זה אלא גרמא דכשמגיע האויר אל השתילים כבר פסק כח האדם. ואם כי בגרמא לענין שבת י"ל דעכ"פ יש איסור דרבנן ... מ"מ הרי בנ"ד בכה"ג שאינו מתכוין אעפ"י שהוא פסיק רישא יש לצרף בזה מה שכתב באבני נזר (או"ח סימן קצד) דלא מהני פסיק רישא לחשוב גרמא כמעשה".

(ב) עי' אג"מ (מסורת משה ח"ג או"ח אות קצ"א).

(ג) שרגא המאיר (ח"ח סי' י"ב אות ב') – "כיון שפתיחת החלון או הדלת אינו דרך זריעה, ולא גזרו רבנן פתיחת החלון בשבת בשאינו מכוין לגידול זרעים".

(ד) חוט שני (ח"א עמ' פ"ח ד"ה איתא) – "אם אינו מכוין לצמיחתו אין בזה איסור".

(ה) יחזקע דעת (ח"ה סי' כ"ט, חזון עובדיה ח"ד עמ' כ"ז) – "יש מקום לדון ולהתיר לפי מה שכתב חידושי הרשב"א לשבת (קז ע"א) ... ואפילו להר"ן ... בנידון שלנו יש להקל, כי בפתיחת התריסים והחלונות אין כאן אלא הסרת המונע, שהאויר הצח וחום קרני השמש ישנם במציאות, אלא שהתריסים והחלונות כשהם סגורים מונעים מהם לחדור אל הדירה, ובפתיחתם נחשב כמסיר המונע, ואם כן אינו נחשב כעושה מעשה אלא גרמא בעלמא הוא ... ובצירוף שאינו מתכוין להצמחת השתילים, יש להתיר ... ומשום זה נחשב כעין גרמא בפסיק רישיה, שאינו נחשב כעושה מעשה, וכמו שכתבו האבן העזר (סימן שכח), והאבני נזר (סימן קצד) הנ"ל, לפי זה פשוט שבנידון דידן יש להקל ... גם בנידון דידן שיש מספיק אויר בדירה, ועל ידי פתיחת התריסים והחלונות הוא רק מוסיף לה אויר, וגם בלעדי פתיחתם בשבת, יוכלו השתילים לצמוח, והואיל ולא היתה מלאכה כזאת במשכן לגרום צמיחת השתילים על ידי פתיחת תריסים וחלונות, אין כאן איסור מן התורה. והואיל ורבים מהפוסקים מתירים פסיק רישיה באיסור דרבנן, ומהם ... כאן שיש לנו סברת הרשב"א להקל, ועוד שאין כאן אלא גרמא בעלמא, שהרי אינו נוגע כלל בגוף השתילים, והכל נעשה על ידי הסרת המונע, יש מקום רב להקל".

(ו) הגר"ח שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב עמ' קפ"ה אות מ"ה) – האם יש איסור לסגור תריס בבית כדי שלא תיכנס שמש על העציצים, והם יצמחו יותר טוב מחמת האויר. תשובה: אם מכוון לכך נכון ליזהר".

עי' הגר"ח שליט"א (אסיפת יצחק ח' חשון תשס"ז) – "שאלה: האם מותר לפתוח תריס כנגד עציץ עם זרעים (בזמן השמש זורחת) על מנת להכניס אויר לתוך הבית. תשובה: יתכן שיש מקום להקל".

(ז) ששכ"ה (פרק כ"ו סעי' ט' [דפו"ח, סעי' ט'], הע' ל"א [דפו"ח, הע' ל"ג]) – "הר צבי או"ח סי' קלג, דבכה"ג שאינו מתכוין שרינן, דאע"פ שהוא פ"ר, מ"מ לא מהני פ"ר להיחשב גרמא כמעשה, עיין שו"ת אב"נ".

(ח) קיצור הלכות שבת (סי' ו' אות א', הע' ה') – "הר צבי".

(ט) ארחות שבת (פרק י"ח סעי' ל', הע' מ"ח, בירורי הלכה סי' א' אות ח') – "כיון שאינו עושה מעשה בגוף הצמחים והתועלת אינה ניכרת בהם, לכן אין לפעולה זו חשיבות מלאכה כלל".

3. מראי מקומות – מחזה אברהם (ח"א סי' נ"ב ד"ה ובענין), עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ז' אות ט"ז).

(א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ו סעי' ל' [דפו"ח, הע' ל"ב], מנחת שלמה ח"א סי' י' ס"ק ח', ח"ב סי' כ"ו ס"ק א').

(ב) שערים מצויינים בהלכה (סי' פ' ס"ק כ"ט) – "צ"ע על מה סומכין העולם שפותחים החלונות וכנגדם יש עציץ זורע ... וי"ל עפ"י מש"כ בשו"ת מחזה אברהם ...".

ג. בגנה שיש עליה גג זכוכית, אי שרי לפתוח הגג בשבת להכניס יותר אויר.

1. מיקל – הר צבי (או"ח ח"א סי' רי"א).

[יב] להשליך זרעים במקום ירידת גשמים - סעיף ד'.

א. מצד הכנה.

1. עי' סי' שכ"ג סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.

ב. במקום שלא פס"ר שירדו גשמים.

1. הר צבי (או"ח ח"א סוף סי' קל"ה) – "בספר אגלי טל (מלאכת זורע, סעיף כד ס"ק ג) על דברי היראים שיש ליזהר שלא ישליך זרעים בחצר במקום ירידת גשמים, דאעפ"י שאינו מכוון מ"מ אסור משום פסיק רישא, ואף על גב דלאו פסיק רישא הוא שירדו גשמים בו ביום ואפשר שירדו אחר השבת מ"מ כיון דפסיק רישא הוא שירדו גשמים ותהיה כאן זריעה אעפ"י שיש ספק אם הגשמים ירדו בשבת והזריעה תהיה זריעת איסור בשבת, או שהגשמים ירדו אחר השבת והזריעה תהיה מלאכת היתר, מ"מ כיון דפ"ר היא אצל זריעה חשיב כמכוון לזריעה אף שלא נתכוון לזרוע בשבת. ולדבריו ה"ה בנידון דבדואי יתוסף יניקה וגדול האילן רק הספק אם יהיה במוש"ק - זה חשיב פסיק רישא, שעכ"פ המלאכה בידוע שתהיה אלא שיש ספק, שהיניקה תהיה אחר השבת ותהיה מלאכת היתר. ולכאורה יש להביא ראיה נגד האגלי טל, מהא שכתב הט"ז ... אלא שמדברי הגרעק"א ... וצ"ע".

2. שבט הלוי (ח"א סי' ר"ה ד"ה סימן של"ו) – "יש ליזהר מלהשליך זרעים במקום ירידת גשמים וכו'. פשוטו היינו שכבר ירדו גשמים והמקום לח והחשש דילמא יצמיחו או ישתרשו וע"כ השיעור ב' ימים דהשרשה לחומרא ג' ימים וכ"כ בנ"א ובמ"ב וצ"ע מש"כ בס' אגלי טל מלאכת זורע אות יו"ד דאף בשלא ירדו עדיין גשמים מ"מ חיישינן דירדו אח"כ ושיעור ב' ימים היינו דבזמן ארוך יותר מיומיים קרוב לודאי שירדו גשמים ודבריו צ"ע יעוי"ש".

ג. האם יוכל לתת יותר ממה שצריך לשבת.

1. ע"י סי' שכ"ד סעי' י"א, לשיטות ומראי מקומות.

ד. זמן קליטה.

1. שבת הלוי (ח"ז סי' צ"ד אות ו', סי' ק"פ אות א') – "עיינ בהג"ה מי' אות ב', בדין דלא ישליך זרעים במקום ירידת הגשמים שסופן לצמוח ולא ישליך לתרגולין אלא שיעור אכילת יום או יומים, והוא מס' יראים והובא ברמ"א או"ח סי' של"ו, וראיתי בזה פלוגתת אחרונים בטעם חשש האיסור דבתוס' שבת כ' משום חשש דשמא יקלוט וישרש בארץ, וע"כ לא הותר רק ליומים דבג' ימים חיישינן לקליטת הזרע, ותו"ש הקשה מהמבואר ביו"ד סי' רצ"ד דשיעור קליטה להלכה ב' שבועות גם בתבואה ועיין בש"ך יו"ד סי' רצ"ג בשם תה"ד, ואולם זה י"ל למש"כ מרן הח"ס יו"ד סי' רפ"ד דלכו"ע גם למ"ד ב' שבועות יש ספק דאורייתא שמא יקלוט בג' ימים יעש"ה. איברא בנשמת אדם כלל י"א כ' דאין הטעם משום קליטה בקרקע אלא משום דבמקום לה יצמיחו אם יניח שם איזה ימים וע"כ כ' דוקא ליום או ליומים מותר, והיינו ע"ד שכ' רבינו הרמב"ם כאן ובשו"ע סי' של"ו דהשורה חטים במים חייב משום זורע דהיינו שמא יצמיחו ויקדחו מחמת המים, ועיין מג"א סי' של"ו ותבין. וראיתי בס' תהלה לדוד סי' של"ו שם כ' דטעם היראים ורמ"א דלג' ימים אסור כיון דהאיסור מחמת השורה הזרעים במים ואיכא למימר דהיראים ס"ל דשיעור שרי' ג' ימים כי היכא דאיכא דעות דאין כבוש פחות מג' ימים עיין ב"י יו"ד סי' ק"ה, ודמיון זה עדיין צ"ע דהא מ"מ אנן ס"ל דשיעור כבישה יום א' מע"ל וא"כ הרמ"א ע"כ לא מהאי דמיון כ' כן דאל"כ גם במשליך ליותר מיום יאסר".

יג. ירוקת שעלו על כלים (moss) - סעיף ה'.

א. הלכה.

1. חייב – שבת (סוף דף קז): "אמר רב ששת: האי מאן דתלש כשותא מהיזמי והיגי, מיחייב משום עוקר דבר מגידולו ... אמר אביי: האי מאן דתלש פיטרא מאונא דחצבא, מיחייב משום עוקר דבר מגידולו", טור (סעי' ה'), מחבר (סעי' ה'), פוסקים.

ב. כיור (mold).

1. הגר"א נבנצל שלי"א (אסיפת יצחק ה' כסלו תשס"ז) – "שאלה: המנתק כיור מע"ג הקיר בשבת האם עובר על איסור קוצר מן התורה. תשובה: כן".

ג. אלמוגים שגדלים בים, וכדו'.

1. חייב.

א) אג"ט (קוצר סעי' י"ז) – "ובירושלמי איתא דהקוצר ספוג גמי ואלמוג חייב שתיים משום זורע ומשום קוצר".
 ב) שבת הלוי (ח"ז סי' צ"ו אות ב') – "בירושלמי ההן דגזז ספוג גומי קרולין חייב משום קוצר, ומשום נוטע - הנה מפ' הירושלמי לא פי' לנו מה נתחדש במינים אלה יותר מכל המינים של האילן והצמחים שהוזכרו שם. ובעניותי י"ל כי בשלשתן חי' גמור דספוג ידוע נמצא בימים והוא מין צמח של ים וקס"ד שלא יהיה שייך כאן גדר קוצר וגם נוטע, וכיו"ב בגומי, לא גמי אלא אילן גומי שבלקחת הגומי מן האילן אעפ"כ שייך תורת נוטע ג"כ, וכן קרולין, והם קרולים אכן הטוב שנמצא בימים והם אלמוגים שגדלים בים, עיין ר"ה כ"ג ע"א וברש"י שם ד"ה עד שיוורדים למעמקי מים וקוטפים אותם משם וקס"ד דלא שייך בזה גדר קוצר ונוטע קמ"ל ודו"ק".
 ג) פסקי תשובות (דפו"ח אות י"ג).

יד. הוצאות זרעים מהקרקע - סעיף ו'.

א. עשבים שתחבן בעפר ונתכון לזריעה.

1. אסור להוציאן, אף קודם שהשרישו – מ"ב (ס"ק מ', שעה"צ ס"ק ל"א).

ב. מראי מקומות.

1. הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא ע"א עמ' מ"ב טור ג' אות י"ב) – "במ"ב סימן של"ו ס"ק ל"ח מבואר שמותר להחזיר עשבים אחרי שהוציאן קודם שהשרישו [היינו בתוך ג' ימים], ולכאורה הכוונה היא כה"ג שהוא מכוון להוציאן בחזרה קודם השרשה, שבלא"ה יהיה אסור משום זורע שזה אסור אפילו אינו מכוון לזריעה, וכן מבואר להדיא בבה"ל בד"ה על גבי יתדות גבי עציץ נקוב: להעמיד כד מן השולחן ע"ג קרקע אינו נכון, רק אם יעמוד שם יום או יומיים, אבל אם יעמוד שם כמה ימים אינו כדאי, עיי"ש. אולם אם אינו רוצה להוציאן אח"כ אסור, וצריך לבאר מאי טעמא לא חיישינן שישכח, כמו המקרב דבר אצל האש והוא רוצה ליקחו קודם שיבוא לידי יד סולדת, שחששו רבנן שמא ישכח ויניחנו עד שיבוא לידי יד סולדת, כמבואר לעיל סימן שי"ח סעיף י"ד. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: מכוין לתולשם ויחזירנו, בתמי".

טו. לתלוש מעציץ - סעיף ז'.

משנה (שבת דף צה.) – "התולש מעציץ נקוב חייב, ושאינו נקוב פטור. ורבי שמעון פוטר בזה ובזה".

א. החלוק בין עשבים שעלו על הכלים ועציץ שאינו נקוב.

1. שבת (סוף דף קז:), ט"ז (ס"ק ז'), מג"א (ס"ק ח'), תוס' שבת (ס"ק י"ג) – "אמר רב ששת: האי מאן דתלש כשותא מהיזמי והיגי, מיחייב משום עוקר דבר מגידולו ... אמר אביי: האי מאן דתלש פיטרא מאונא דחצבא, מיחייב משום עוקר דבר מגידולו. מתיב רב אושעיא: התולש מעציץ נקוב חייב, ושאינו נקוב פטור. **התם לאו היינו רביתיה, הכא היינו רביתיה**".
(א) רש"י (דף קח.) – "לאו היינו רביתיה. דאין דרך זריעה שם, אבל אלו שאמרנו הוא עיקר גידולו".
(ב) ע"י ערך "כלאחר יד" [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ב. בזמנינו.

1. מראי מקומות.
(א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ז') – "בזמנינו נוטעים פרחי נוי וכדומה בעציץ שאינו נקוב, יותר מפטרא דאונא ... וא"כ אפשר דהאידינא הקוצר מעציץ שאינו נקוב חייב חטאת".

ג. הזורע בעציץ שאינו נקוב.

1. חייב.
(א) נשמת אדם (כלל י"א ס"ק א') – "והנה לא מצינו דין זה לענין שבת הזורע בעציץ שאינו נקוב אם חייב, ולא מצינו אלא לענין תולש מעציץ שאינו נקוב דפטור כדאיתא סוף פרק המצניע, ולא אמרו הזורע בעציץ שאינו נקוב. ומסתברא דחייב, דדוקא בתולש דאינו חייב אלא בדבר שהוא מחובר לקרקע, כדאיתא לקמן [כלל י"ב ס"א א' וב'], ובעציץ שאינו נקוב לא הוי מחובר, כדאיתא בשבת דף [קז, ב] האי מאן דתלש פיטרא מאונא דחצבא חייב משום עוקר דבר מגידולו, פרש"י פטריות שגדל בשפת הדלי ממים, ומתיב רב אושעיא, התולש מעציץ שאינו נקוב פטור, פרש"י משום דלא מחובר בקרקע עולם הוא, ומשני התם לאו היינו רביתא, פרש"י דאין דרך זריעה שם, הכא היינו רביתא, ע"ש. הרי דדוקא מה שדרך לגדל מאיליו קרי מחובר, ובעציץ שאינו נקוב אינו קרוי זריעה, כיון דאין דרך זריעה שם והוי כתלוש ודומה למחתך התלוש דפטור, אבל לענין חיובא דזורע דמרבין תולדת כל שכוונתו להצמיח, וא"כ מאי שנא נקוב משאינו נקוב, וה"ה במים ובכל דבר, שהרי כל תולדות לא היו במשכן אלא כיון שהן דומין לאב קצת דמיון חייב, כדאיתא ברמב"ם ועיין במ"מ שם ועיין בס"י תצ"ז במ"א, וה"נ כיון שכוונתו להצמיח וגם יצמח למה לא יהיה חייב. ואף דבמנחות דף ע' ע"א איתא דהזורע כלאים בעציץ שא"נ אינו אלא מדרבנן וכן לענין תרומה שם דאינו אלא מדרבנן, התם שאני דכתיב שדך לא תזרע כלאים, וכן בתרומה כתיב תבואת זרעך היוצא השדה כו', ולכן בעינן דוקא בשדה, מה שאין כן לענין שבת דמרבין תולדת כל שהוא דומה לאב, ודאי דחייב".
(ב) ערה"ש (סעי' ל') – "פשיטא דזורע חייב גם בעציץ שאינו נקוב ולא דמי לתלישה דכל מין זורע הוי אב מלאכה".
2. דרבנן.
(א) אגלי טל (זורע סעי' ט', ס"ק כ"ג) – "יראה לי שהזורע בעציץ שאינו נקוב הוא ג"כ תולדה שאין אסורה אלא מדבריהם".
(ב) שבט הלוי (ח"ז ס"י צ"ד אות ג') – "הנה לענין זורע בעציץ שאינו נקוב נסתפק בס' מגן אבות להגאון רמ"ב זי"ע, ובמנ"ח ושאר אחרונים נוטים דפטור כמו תולש מאינו נקוב, וכן הוכחתי במק"א מרבין חננאל שבת צ"ה ע"ב, וראיתי בס' תוצאות חיים על מלאכת הוצאה ס"י ח' במכתב של הגאון ר' אברהם לופטביר זצ"ל שהוכיח דזורע חייב גם באינו נקוב ממש"כ הרמב"ם דשורה חטים תוך המים חייב משום זורע, ולא גרע קרקע המונח באינו נקוב ממים דחייב, ויש מקום לחלק דקרקע בעינן קרקע עולם או יניקה מקרקע עולם, משא"כ מים דאם חייב אין הבדל אם הוא בכלי או בקרקע, והגאון מהר"א לדרכו שחייב גם באינו נקוב כ' שם במכתב דאעפ"י דבשאר זורע חייב מיד גם אם לא נשרש עדיין, מכ"מ בעציץ שאינו נקוב חייב רק בהשרשה יע"ש".
3. מראי מקומות – מ"ב (ס"ק מ"א), שבת בית (ארטסקרול, פרק ט"ו הע' כ"ג).

ד. עציץ של חרס ועץ.

1. מראי מקומות – מג"א (ס"ק ח'), בה"ל (סעי' ז' ד"ה מעציץ).
2. התולש עציץ שאינו נקוב, אם חייב מיד משנה ראשונה שנטעו.
(א) שבט הלוי (ח"א ס"י ר"ה ד"ה סימן של"ו) – "סימן של"ו ס"ז אסור לתלוש אפילו מעציץ שאינו נקוב, אבל מנקוב חיובא נמי איכא, ויש מחלוקת הראשונים אם חרס בעיא נקיבה, דלי"א חייב גם בלי נקב, ולהחולקים בעיא נקיבה, ושל עץ לא בעיא כאשר העיר כבר בבאור הלכה כאן, וראיתי באגלי טל מלאכת קוצר כ' בפנים עציץ של חרס שאינו נקוב, ונטע בו אילנות הקוצר מאילנות שבו חשוב כקוצר מהמחובר ע"כ, ולא ידעתי למה כ' חרס דוקא דהרי כ' הרמב"ם פ"י מהל' מע"ש ונט"ר דלענין אילן אין הבדל בין עץ לחרס וכן סתם בשו"ע יו"ד סוס"י רצ"ד עיין שם ובבאור הגר"א. ובעיקר דין זה **צל"ע אם חייב כבר בשנה ראשונה ושני' לנטיעת האילנות** דמהירושלמי שהוא מקור דין זה אין ראיה כ"כ אלא על אילן זקן שעכ"פ הוא כבר בשנה השלישית ואולי דוקא בכזה השרשים מפעפעים הכלי, והא דחייב בערלה ומנינן משנה ראשונה משום דנטעו באופן דיהי' מחובר כשיגדלו השרשים, אבל לענין שבת דבעינן מחובר במציאות, אין סברא דמיד אחרי נטיעתו י"ד יום שהוא שיעור השרשה יבקעו השרשים הכלי וצ"ע".

ה. רצפת "בלטות".

1. חשוב כעצור נקוב.
(א) שבט הלוי (ח"ו ס"י קס"ז, ח"ז ס"י קפ"ד אות א') – "ודע דמש"כ החזון איש ס"י כ"ב - א' שם וכ"ש בעומד על רצפה של אבן שאינו יונק מן הארץ - ר"ל בבית) אין כוונתו רצפה הרגילה שלנו שקוראים באלאטען - **דבידי הי' עובדא** עם הגאון **חזון איש** זה לי שלשים שנה שדעתי הי' אז שרצפה הרגילה הנ"ל הו"ל כאבן ומפסקת בין עציץ לקרקע ונקרא לעולם אינו נקוב והחזון

איש התווכח אתי ואמר דרצפה זאת אינה מפסקת והעציץ יונק מבעדה מן הקרקע, ושוב אחרי זמן הרימותי עציץ כזה ואבן הרצפה מן הקרקע וראיתי ברור שכנגד נקב העציץ הי' חלול כמו נקב באבן הרצפה על השכבה העליונה וניכר לעינים שזה מכח משיכת קרקע העציץ ע"י נקב שלו ואין האבן מפסיק, ואמרתי **ברוך שבחר בהכמים ובמשנותם**, - וע"כ מש"כ החזון איש דכ"ש בעומד על רצפה של אבן ר"ל אבן ממש, אבל אבני רצפה דידן אינם מפסיקים".

(ב) הגריש"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק ג' הע' ס"ד) - "שמרצפות מחוברות כקרקע דמיא לכן עציץ העומד עליהם מוקצה הוא, וגם בקומות העליונות של בית יש שאלה באחרונים ויש להחמיר לכן עציץ שעומד בקומה עליונה יש להחמיר שמוקצה הוא".

(ג) חוט שני (שביעית פרק א' שעה"צ ס"ק ת"ז) - "וידוע המעשה ... שבט הלוי ...".

(1) **ארחות שבת** (פרק י"ח סכ"ו, הע' מ"ב) - "אף שהחזו"א נקט שהיניקה מפעפעת דרך המרצפות נראה **דלא אמר כן אלא לחומרא**, דיש להחמיר בזה כעציץ נקוב, אבל לא לקולא".

2. מראי מקומות - ששכ"ה (פרק כ"ו הע' ב' [דפו"ח, הע' ג']), **הל' מוקצה** (ארטסקרול, פרק כ"ב הע' ט"ו, "ומצאתי דבר פלא ..."), **פסקי תשובות** (אות ו', דפו"ח אות ט"ז).

(א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ח') - "ונראה דדוקא אם עומד ע"ג קרקע אבל לא אם נמצא על מרפסת שאינה בקרקע הבית".

ו. עציץ פלסטיק (plastic).

1. כנקוב: כמו עץ וחרס.

(א) הגריש"א זצ"ל (משפטי ארץ שביעית פרק ח' הע' ט"ו, דרך אמונה פרק א' שמיטה ציה"ל ס"ק ק"ז, **ארחות שבת** פרק י"ח הע' ל"ג, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"א אות ה') - "ואם גדל בעציץ פלסטיק שהשורשים לא יכולים לנקב אותם, נחשב שגדל בעציץ נקוב, דלא ברור לנו מה היא היניקה שדיברו עליה חז"ל, לכן אין לנו אפשרות להכריע בחומרים שחז"ל לא כתבו במפורש מה דינם".

2. אינו נקוב: שדינו כמתכת ואין היניקה מפעפעת דרכו.

(א) **חוט שני** (משפטי ארץ שביעית פרק ח' הע' י"ב, **ארחות שבת** פרק י"ח הע' ל"ב).

(ב) **נשמת שבת** (סי' של"ו אות קפ"ב) - "יש להקל".

3. מראי מקומות - **מנחת יצחק** (ח"ח סי' צ"ב אות ד'), **שבט הלוי** (ח"ו סי' קס"ז), **משפטי ארץ** (שביעית פרק ח' סעי' ו' אות ב'), **ארחות שבת** (פרק י"ח סעי' י"ט), **עם מקדשי שביעי** (ח"ב פרק ז' אות כ"א), **פסקי תשובות** (דפו"ח אות ט"ז, הע' קי"ז).

(א) הגר"ח ק"ש שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב עמ' קפ"ה אות מ"ד) - "עציץ שעשוי מפלסטיק האם כשהוא אינו נקוב דינו כנקוב או לא. תשובה: ספק".

ז. שיעור שורש קטן.

1. מילימטר.

(א) הגריש"א זצ"ל (דרך אמונה שמיטה פרק א' ציה"ל ס"ק ק"ז) - "שאם הנקב פחות ממילימטר חשוב כאינו נקוב ויותר מזה חשוב כנקוב".

2. סנטימטר.

(א) **אבן ישראל** (ח"ח סי' ס"ח, על מ"ב סי' של"ו אות א') - "דשיעורו הוא לכה"פ 1 סנטימטר".

3. מראי מקומות - **מנחת יצחק** (ח"ח סי' צ"ב), **חוט שני** (ח"א עמ' פ"ו), **פסקי תשובות** (אות ה', דפו"ח הע' קט"ו).

(א) מ"ב (ס"ק מ"ב) - "ואפילו אם היה הנקב קטן כ"כ שהוא בכדי שיצא ממנו שרש קטן שהוא פחות מכזית".

(ב) **שבט הלוי** (ח"ח סי' רל"ב אות ה') - "ואשר שאל בענין שיעור הנקב בעציץ נקוב, וכ' בשם גדולי פוסקי אחרונים שהוא בערך מ-2 עד 2.5 ס"מ נקוב עגול (בקוטר) הנה הלכה זו אצלי מהלכות עמומות כי באמת אין להכחיש דפשוטות משנתנו עוקצין פ"ב מ"י כמה הוא שיעורו של נקב כדי שיצא בו שורש קטן, וזה נראה כמו שכ' גם במשנה אחרונה שם דמדלא יהיב שיעורא משמע אפ"ל כ"ש אפילו כשערה אלא דמש"ס שבת צ"ה ע"ב מוכח דהוא עכ"פ יותר מכונס משקה אלא דהרמב"ם פ"ה דתרומות הט"ו כ' דהוא פחות מכזית, משמע לכאורה קרוב לכזית, ולשון רש"י בשבת שם ד"ה ניקב כשורש קטן הוי טפי מכונס משקה, והוא שפת יתר לגמרי דהא מפורש כן בש"ס, וברור דקמ"ל דהש"ס משמיענו חידוש דאף דלשון המשנה שורש קטן משמע כ"ש ממש וכן ידוע שיש שרשים קטנים כאלה מכ"מ קי"ל להש"ס דעכ"פ קצת יותר מכונס משקה בעינן. ואם לשון הרמב"ם דוקא וכ"ה בפיה"מ לרבינו הרמב"ם פ"ה מ"י וברע"ב שם, וא"כ ברור שיש כאן מחלוקת הראשונים ואין אנחנו יודעים טעם להומרת הרמב"ם, ואולי י"ל תרתי חדא דס"ל להרמב"ם דשורש קטן משתנה לפי המין הזרוע בעציץ הנקוב ויש יותר קטן ויש גדול קצת ע"כ נקט שיעור השוה הכולל כל שרשים קטנים שבכל המינים, או דס"ל להרמב"ם דבעינן גם קצת מקרקע הסמוך להשורש, כי ברור ששורש קטן אינו מגיע לשיעור גדול של 2.5 ס"מ בקוטר, ואיך להכחיש את המציאות, ע"כ כיון שיצא הדבר מכ"מ מפי גדולים יש להחמיר בזה, ובשו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' צ"ב דן בחומרת השיעורים בזה, והרבה יש להעיר על יסודות אלה שכתבו להחמיר גם בזה ביסוד של נתקטנו השיעורים, ולדידי אין מקום בזה בהלכה זאת. מ"מ אהני לן דברינו לקבל הצעת מע"כ לכסות גודל הנקב עם נייר וכיו"ב שבדרך כלל מעכב נזילת העפר ואינו מעכב את היניקה, ולהניח פתוח כדי שורש קטן ממש יותר מכונס משקה".

טז [טז] טלטול עציץ נקוב - סעיף ח'.

שבת (דף פא:) - "פרפיסא ... היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתדות מיחייב משום תולש, היה מונח על גבי יתדות והניחו על גבי קרקע חייב משום נוטע".

א. דרבנן או דאורייתא.**1. דרבנן.**

(א) רש"י (שבת דף פא: ד"ה חייב) – "חייב משום תולש. דאינו נהנה שוב מריח הקרקע, ולי נראה דהאי חייב לאו דווקא, אלא אסור משום דדמי לתולש, דאי חייב ממש קאמר, לצורך היכי שרי רבנן אסור כרת וסקילה משום קינוח, ודומה לו במסכת סנהדרין (פב, א): הבא על הכותית חייב משום נשג"ז, דלאו מדאורייתא היא, אלא מדרבנן".

(ב) תוס' (שבת דף פא: ד"ה והניחו) – "והניחו ע"ג יתדות מיחייב משום תולש. האי מיחייב מכת מרדות מדרבנן כדפירש בקונטרס".

(ג) מג"א (סי' שי"ב ס"ק ד') – "מותר לקנח. ומדסתם ש"מ דס"ל דאפי' מונח על הארץ מותר ליטלו דאין בזה משום תלישה אלא איסורא דרבנן ומשום כבוד הבריות לא גזרו כמ"ש רש"י ור"ן וכ"מ בסימן של"ו ס"ח ע"ש דלא כהרמב"ם".

(ד) מ"ב (ס"ק מ"ג, שעה"צ ס"ק ל"ז) – "אף בנקובה לא הוי אלא מדרבנן, כיון שאינו מפסיק דבר בין העציץ להקרקע".

(ה) הר צבי (או"ח ח"א סי' רי"א) – "היה מונח ע"ג יתדות והניחו ע"ג קרקע חייב משום נוטע, ושיטת רש"י ותוס' שם דאין זה אלא מדרבנן, ובהג"א שם מבואר דאע"ג דכשמניחו ע"ג קרקע יונק יותר מ"מ מכיון דגם כשהוא מוגבה ע"ג יתדות נמי יונק קצת אין בזה משום תולש ונוטע מן התורה, הרי דאקרויב יניקה והגדלת כח הצמיחה אין בזה משום זורע מן התורה, א"כ כ"ש מסיר תקרה אף את"ל דזה מגדיל כח הצמיחה אבל הרי גם תחת התקרה הי' צומח שוב לא שייך בהסרת התקרה משום זורע. הן אמנם דמהרמב"ם (פ"ח מה' שבת ה"ד) נראה דלא ס"ל כרש"י והתוס', ותוספת יניקה חשיב כזורע ממש, אבל להלכה נקטינן כרש"י ותוס' וכמו שכתב המג"א סימן שי"ב ס"ק ד' עיין שם".

(1) הר צבי (או"ח ח"א סי' רי"א ד"ה ולכאורה, עי' סי' קע"ה, ט"ל הרים זורע סי' א', קוצר סי' א') – "ולכאורה מדין משקה לזרעים דחייב משום זורע מוכח דהגדלת כח הצמיחה יש בו משום זורע אף שגדל בלא"ה וא"כ גם במניח עציץ נקוב על הארץ או פותח התקרה נמי נאמר דיש בו חיוב זורע. הנה ראיתי שהגאון אבני נור עמד בזה ומחלק דשאני מנכש ומשקה מים לזרעים דבאמת היו במשכן אלא דלא חשיבי יש להם דין מלאכה משא"כ הורדת עציץ נקוב מגבוה לארץ דלא היה במשכן הוספת יניקה, לא משויא ליה מלאכה. וא"כ ה"ה ומכש"כ הסרת התקרה דלא היה במשכן הוספת יניקה ככה"ג. ובאור שמת מחלק באופן אחר (בפי"ד מה' מא"ס) שם בהגה אומר דמלאכה שהיא בכ"ש ולית לה שיעורא לחיובא אמרינן דגם בריבויא או במיעוטא מתחייב וכמוש"כ תוס' (ביצה דף כ"ב ע"א) דבמסתפק משמן שבנר חייב משום מכבה אבל נטיעה הנברכת וגדלה משני קצותיה אם יחתך צד אחד אף על גב דממעט ביניקה לא תולש הוי משום דקצירה אית לה שיעורא לא מהני מה דמעט ביניקה לאשוויי לה למלאכה, ע"כ. ולכאורה הי' קשה לי חילוקו זה משיטת רש"י ותוס' דלעיל דס"ל דמוריד עציץ נקוב מע"ג יתדות ומניחו על הארץ אינו חייב משום זורע אף דמרבבה ביניקה והא מלאכת זורע לית בה שיעורא, ואולי י"ל דהרמב"ם לשיטתו דזריעה לית בה שיעורא, אה"נ דס"ל דעציץ נקוב שהי' מונח ע"ג יתדות והניחו על הארץ חייב משום תוספת יניקה. ולרש"י והתוס' דלא מחייבי משום זורע אפשר דפליגי על הרמב"ם וס"ל דזורע יש לו שיעור ולכן אינו חייב משום תוספת יניקה".

ב. עציץ שאינו נקוב.

1. מחמיר: כיון שחושש ב' פרושים [הגדר של אינו נקוב, לחרס ועץ].

(א) גר"א (על סעי' ח') – "ויש לחוש לשני הפירושים הנ"ל וא"כ אפי' אינו נקוב אסור בין כו".

(ב) עי' רע"א (על סעי' ח') – "ואולי דטעם השו"ע..."

(ג) שעה"צ (ס"ק ל"ז, בה"ל סעי' ח' ד"ה אפילו) – "הנכון כמו שכתב הגר"א דחשש לשיטת הסוברים דאחז מהני כלים אינו נקוב כנקוב דמיא וחש לשני הפירושים".

ג. גרירת עציץ נקוב על הקרקע.**1. מיקל.**

(א) תהלה לדוד (ס"ק ו') – "ועכ"פ משמע דליטלו מע"ג קרקע ולהניח ע"ג קרקע שרי. ודוקא להניחו ע"ג יתדות אסור. ואף דכשנטלו מע"ג קרקע הוא מרחיקו מן הקרקע ל"ד להניחו ע"ג יתדות דבשעה מועטת כזו אינו דומה לתולש כיון שמניחו תיכף ע"ג קרקע. וכן בהי' מונח ע"ג יתדות מותר לטלו ולהניחו ע"ג יתדות אחרים. ומשמע להדיא דאינו אסור בטלטול. ועבא"א סס"י זה".

(ב) חוט שני (שביעית פרק א' סוף ס"ק כ"ג, עמ' קי"א) – "ואף לדעת הרמב"ם י"ל להגורר עציץ נקוב על גבי הקרקע ואינו מגביהו, נחשב הדבר שעדיין העציץ נמצא במצב של 'היינו רביתיה' מפני ששינוי מקום יניקתו אינו מגרע מדרך הזריעה, ודו"ק. וכן י"ל לדעת רש"י ותוס' דבגרירה ליכא איסורא אף מדרבנן משום עוקר דבר מגידולו".

2. מראי מקומות – ששכ"ה (פרק כ"ו הע' ה' [דפו"ח, הע' ו']).

ד. אילן שגדל בעציץ נקוב ע"ג יתדות הניחו בשבת לרגע על הארץ וחזר והגביהו, אם חייב משום תולש.

1. הגרשז"א וצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' ס"ט אות ג' ד"ה אלא, שולחן שלמה ס"ק י') – "אילן שהוא גדל בעציץ נקוב והיה מונח כל

הזמן ע"ג יתדות הלא פשוט הוא שאם הניחו לרגע על הארץ וחזר והגביהו משם בשבת דחייב משום תולש, [נלענ"ד שגם מהא דהמוריד עציץ נקוב מיתדות על הארץ חייב משום נוטע מוכח שהיניקה מתחלת מיד, והוא משום דאע"פ שהזורע בשבת כתב המנ"ח דשפיר חייב אף אם קדם הוא עצמו והוציאו מן הארץ קודם שהושרש. והיינו מפני שהחיוב הוא רק בשביל מעשה הנטיעה במקום שאפשר להשתרש ולהצמיח אעפ"י שלא בא כלל לבסוף לידי השרשה, אבל מ"מ נראה דכל זה דוקא בזורע ממש ומשום דקא עביד עכ"פ עיקר מלאכת זורע שהיתה במשכן, משא"כ בהורדת עציץ נקוב מן היתדות לארץ הלא אין כאן ממש נטיעה כיון שאינו נעשה כלל מחובר לארץ, אלא עיקר החיוב הוא רק מפני שמשביח עכ"פ את היניקה וגורם לזרעים שיוכלו לינק יפה גם מן

הארץ, בזה מסתבר שאינו צריך להיות חייב א"כ התחיל עכ"פ לינק באותה שבת, משא"כ אם נאמר שאין היניקה מתחלת אלא אחר השבת צריך להיות פטור]. ואף על גב דחטים שזרעו בקרקע ועדיין לא השרישו מבואר בגמ' שבת שמותר גם לכתחילה להוציאם משם בשבת, והיינו משום דכל זמן שלא השרישו כמאן דמנחי בכדא דמי, וע"כ דשאני הכא משום דכיון שבלא"ה הוא חי לכן אמרינן דמיד כשהניחו על הארץ הוא מתחיל תיכף לינק גם מן הקרקע".

2. הגר"ח"ק שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב עמ' קפ"ו אות מ"ז) – "האם להרים עציץ לרגע אחד מהאדמה ומיד להחזיר אין איסור כי אולי ברגע אחד אין לזה חשיבות של פסיקת היניקה. תשובה: זה שאלה וצריך ליוזרה".

ה. לעבור תחת ענפי אילן הצומח בעציץ.

1. מיקל.

(א) חוט שני (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ז' הע' י"ז).
(ב) הגר"ח"ק שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ז' הע' י"ז, עמ' קפ"ה אות מ"ו) – "עציץ שענפיו גדולים האם יש איסור לעבור מתחת הענפים כי אולי גורם להפסיק את יניקתם כשעובר שם. תשובה: אין איסור כי הוא יונק מהצדדים ולא מפסיקים את היניקה".

ע"י הגר"ח"ק שליט"א (אש התורה, בראשית, תורת חיים עמ' ר"ג אות א') – "מה יהיה הדין בעציץ נקוב בשבת כתוב במ"ב שאסור להזיזו מקרקע ליתדות מחשש שעובר על איסור תולש האם האיסור הזה גם שיש בלטות בקומת הקרקע דווקא או גם בקומה שניה. 2. וא"כ יש איסור תולש מה יהיה הדין בקומה שניה שאני תולה עציץ נקוב על התקרה האם מותר לי לעבור תחתיו או שאסור מטעם תולש כי זה מחובר לקרקע כי זה יונק, ואולי זה דוקא בקומת קרקע ששם זה יונק יותר אבל בקומה שניה לא. 3. וכמה הוא שיעור היניקה, ואם לעבור מתחזו לעץ זה יש איסור תולש. הרי מצינו שלגבי אילן שהענפים שלו יונקים מהקרקע לא מצינו מקום לחייב משום תולש, ועוד יותר יש גמ' בגיטין שאומרת, שאשה שמתגרשת ע"י שציץ נקוב היא צריכה להניח אותו ע"ג קרקע ולכאול למה שלא תניח בידה הרי אדם זה הפסק זה הכל אם נאמר כך ומה היא באמת ההלכה. תשובה: גם בקומה שניה אסור. אבל לעבור תחתיו מותר שעדיין יונק מהצדדים".

(ג) ארחות שבת (פרק י"ח סעי' כ"ט) – "והטעם משום שהיניקה יכולה להגיע אל העציץ גם מהצדדים".

(ד) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ז' אות י"ד).

(ה) ויהי בנוסע (פרק י"ב סעי' י"ז).

2. מראי מקומות.

(א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ט') – "הקשתי איך מותר לעבור תחת עציץ נקוב בשבת כגון בכה"ג שתולה מן התקרה וכדומה, והרי בעמידתו תחת העציץ הו"ל קוצר ובהליכתו הו"ל זורע".

ו. עציץ שנפל על צידו (flower pot that fell on its side).

1. נשפכה ממנו האדמה, אין להחזירה לתוכו – ששכ"ה (פרק כ"ו דפו"ח סעי' ב'), ארחות שבת (פרק י"ח סעי' ל"א, "עציץ שנפל על צידו ונשפכה ממנו האדמה, אין להחזירה לתוכו משום איסור חורש וזורע"), עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ז' אות ט"ו), פסקי תשובות (דפו"ח סוף אות ט"ו).

2. אם מתגלים חלק מהשרשים, אין לזקוף את העציץ – ע"י ששכ"ה (פרק כ"ו דפו"ח סעי' ב'), ארחות שבת (פרק י"ח סעי' ל"א), עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ז' אות ט"ו).

ז. האם מותר לתלוש בשבת פירות מענף שנתלש מן העץ מערב שבת.

1. מקור חיים (חו"י, סוף סי' תצ"ד) – "דיני ענפי אילנות שמעמידין בבתים או בבה"כ, ואם תלי בהם פירות אם נפלו מהם בטלטול ופרטי הדיני".

2. בצל החכמה (ח"ה סי' ק"כ) – "דמבואר בפרמ"ג (סי' תרנ"א א"א סק"ג) וז"ל נשאלתי ביום טוב א' שלא הי' עלין תלושין מלולב אי שרי לתלוש מלולב ולעשות אגד, י"ל דשרי כל בתלוש לית איסור, וע"ש בשע"ת (סק"ג) שמעתיק דבריו ומה שהעיר עליו ומסיק שהעולם נוהגין חומרא בזה שלא לתלוש ביום טוב ומכינים עלי לולב מעיו"ט ואם שכח להכין וא"א לו לאגוד בענין אחר כמדומה שיש נוהגין לתלוש בשינוי דאיכא שינוי ופשיטא דלצורך מצוה שרי בכה"ג ומ"מ טוב לעשות בצנעא עכ"ל. ועיי' ס' דעת תורה שם (סוד"ה ואם מותר) שכ' על דברי שע"ת הנ"ל דנראה לו דהוי מנהג בטעות. וראיתי בביאור אלף המגן על המטה אפרים (סי' תרכ"ה סק"א ד"ה אם שכח) שמביא מש"כ בס' זת"מ לבעל החיי"א שאסור לתלוש עלין מהלולב כדי לאגדו ושבס' בכורי יעקב סק"ג (ט"ס וצ"ל סק"ה) פסק להקל ולבסוף מעתיק שם דברי שע"ת הנ"ל. ומדברי ספר מקור חיים הנ"ל יוצא שדעתו להחמיר אפי' לתלוש פירות מענף תלוש וע"כ שאינו מדינא כמבואר (אות א') רק מצד מנהגא שנהגו להחמיר וכמש"כ בשע"ת הנ"ל, אלא שלדידי' לא רק בעלים של לולב נוהגים להחמיר אלא גם בפירות העומדים לאכילה וממילא דה"ה במידי העומד להריח עיין פרמ"ג ושע"ת הנ"ל ועיי' גם דעת תורה (שם ד"ה שו"ר) – עכ"פ מוכח דעת הגאון חו"י בספרו מקור חיים להחמיר לתלוש גם מתלוש, כחומרת המנהג שהזכיר בשע"ת ול"ה מנהג טעות לדעתו".

ח. מצד מפרק - ע"י סי' שי"ט סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.

1. בשלמא להשיטות מפרק הוי רק באוכל בפנים, ולא עם הוא בצדו וכדו' – פמ"ג (מש"ז ס"ק ד', פתיחה לא"א סי' ש"כ אות ה', סי' של"ו מש"ז ס"ק ח', "ומפרק שייך באוכל מפסולת הטמון בו ונתגדל בו, כעין חטה במוץ, או משקה מאוכל, או סמנין מתוך שרביטין שלהם שזה היה במשכן, הא אוכל מאוכל מן התורה פטור אף בזיתים וענבים. וכן דבר שתלוי בפסולת ואין מכוסה בו

- לית מפרק, כבסימן של"ו סעיף ח' יחור כו' מותר לתלוש הפירות, וכפירוש רש"י שבת ע"ד א' ד"ה וליחשוב, דמפרק מלבוש, וצ"ה א' תולדות [דש] מפרק אוכל ממקום שנתכסה בו, יע"ש").
2. להחולקים, מאי איכא למימר.
- א) אג"ט (דש ס"ק ב' אות ד') – "והא דסי' של"ו ... י"ל כיון דאין דישה אלא בגידולי קרקע אין חיוב אלא בשעה שגדל בהקרקע יהי' הדרך לקצור ולדוש. אבל בפירות אילן דאין דרך כלל לתלוש היחור ואח"כ לתלוש הפירות מן היחור רק אח"כ כשנתלוש היחור חל עליו תורת דישה חשוב כאילו לא הי' מגידולי קרקע".
3. מראי מקומות – שביתת השבת (פתיחה לדש אות ה'), ארחות שבת (פרק ד' סעי' ח', הע' י"ב).

ט. מראי מקומות.

1. הגר"ח שליט"א (ויכתוב מרדכי עמ' שס"א אות רמ"ז) – "הא דמובא ברמב"ם (בפ"ח מהל' שבת) דשיעור תולש הוא כגרוגרת, האם בתולש בריה פחות מכגרוגרת ג"כ יהא חייב, דומיא דברכה אחרונה על בריה אע"פ שפחות מהשיעור. תשובה: אולי".
- הגר"ח שליט"א (שיח התורה ח"ב אות תתל"א) – "שאלה: בביה"ל שלו' ס"ח (סוד"ה ע"ג יתדות) כתב דלהגביה כד שיש בו זרעים מן השלחן ולהעמיד ע"ג קרקע אין נכון רק אם דעתו שיעמוד שם יום או יומים אבל כמה ימים אסור דודאי יצמחו ונחשב כזורע, וצ"ל דאמאי לא נחוש שישכחנו שם כמה ימים, וכמו לענין ליתן צונן על המיחם להפשיר, דבמקום שיכול להגיע ליד סולדת אסור אף זמן מועט שמא ישכחנו שם ויתבשל כבשו"ע שיח' סי"ד וסי"ז. תשובה: שם אין דרך לשכוח".

יין לטלטל עציץ שאינו נקוב: מצד מוקצה - כגון עציץ של מתכת, זכוכית, וכדו'.

א. מחמיר.

1. תפארת ישראל (כלכלת שבת מל' הזורע) – "ואפי' לטלטלו אסור משום מוקצה, ואפי' לצורך גופו ומקומו אסור לטלטל המוקצה זה".
2. מנחת שבת (סי' פ' ס"ק קצ"ד) – "ראוי להחמיר כהני תרי אשלי רברבי הפמ"ג והכלכלת שבת".
3. אג"מ (טלטולי שבת פרק ד' הע' ל"ג) – מפרש לי הגר"פ באדנער שליט"א (בעה"מ ס' טלטולי שבת) "הדין כל טלטול צמח חי אסור, הוי מהאג"מ. הגם להל' שלפעמים הוי מותר. אמר האג"מ, כיון דאתי לאיחלופי [ותלי אם מטלטל למקום שיהיה גורם לצמח, כמו למקום שיש שמש וכדו'], יש לכתוב בס' אנגלית שהוא אסור", עכת"ד.
4. הגרש"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק ג' הע' ס"ד) – "להחמיר לא לטלטל עציץ והסביר דהיות והמ"ב בשם הפמ"ג מסתפק בדבר (בשעה"צ סי' של"ו ס"ק ל"ח) לכן קשה להקל אע"פ שלא מובן הטעם בעציצים שלנו העשויים לנו".
5. הגריש"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק ג' הע' ס"ד).
6. ששכ"ה (פרק כ"ו סעי' ב' [דפו"ח, סעי' ב']) – "עציץ, אפילו שאינו נקוב, מוקצה הוא ואין לטלטלו".
7. שלמי יהודה (פרק ג' סעי' י') – "עציץ עם צמחים בתוך עפר, מוקצה".
8. טלטולי שבת (עמ' פ"ו).
9. לוח המוקצה (ערך עציץ עם עפר, עי' ח"ג סי' כ"ו) – "מוקצה".
10. פסקי תשובות (אות ז', דפו"ח אות ט"ז) – "ולאור ריבוי השיטות שלא מצינו להם הכרעה ברורה, לכן נכון שלא לטלטל עציץ כלל, מכל סוג שהוא, וביותר כי גם מכניס עצמו לפלוגתא הפוסקים אם יש בעציץ משום איסור מוקצה (ואפילו שאינו נקוב), ואם גדול וכבד הוא ואדם מקצה לו מקום ונזהר שלא לטלטלו בכדי, שמא ישבר או ינזק, לדברי הכל אסור הוא בטלטול, וכן אם גדל בו אילן או שאר צמח שיש בו גובה של ג' טפחים ומשתבר בכפיפתו, אסור מן הדין בטלטול, וכדלעיל (אות א'), משום גזירה שמא יבוא להשתמש בו".

ב. מיקל.

1. מעשה רוקח (פרק ח' הל' ג') – "ולענין טלטול זאת הצלוחית כדי להריח באותם הפרחים נראה להביא ראיה מדאמרינן התם דף פ"א ... ע"כ לצורך מיהא הותר וא"כ להריח באותם הפרחים לענג את השבת לצורך נמי מקרי ואין כאן חשש איסור מכ"ש דאין לגזור שמא יעקר הפרחים דאף שיעקור אין כאן חיוב".
2. תהלה לדוד (ס"ק ו') – "ומשמע להדיא דאינו אסור בטלטול. ועבא"א סס"י זה. ומצאתי בחי' הר"ן ז"ל דפ"א ע"ב ...".
3. תורת שבת (ס"ק י"ג) – "מוכח שאין איסור לטלטל עציץ נקוב שגדל בו דבר המונח על השלחן, שהרי יש מחלוקת אם עציץ של עץ או של חרס כנקוב דמי כמ"ש בב"י הביאו המג"א, ואפ"ה בשניהם לא אסרו אלא ליטלו מע"ג קרקע ולהניחו ע"ג יתדות או איפכא אבל טלטול בעלמא לא, מכש"כ אם הונח ע"ג שלחן וכדומה, שחפסיק יניקתו מן הקרקע לגמרי כמ"ש הג"א פ"ח הביאו הב"י, מכש"כ בחדר מרוצף שהוא תרתי לטיבותא".
4. אור לציון (ח"ב פרק כ"ו אות ט') – "עציץ עם פרחים חיים אין לטלטלו בשבת, אלא על גבי קרקע מרוצפת".
5. שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ו עמ' מ"ז אות י', ח"ט עמ' נ"ב אות י') – "עציץ שאינו נקוב המונח ע"ג שלחן אין בו משום מוקצה ומותר לטלטלו".
6. חוט שני (ארחות שבת פרק י"ט הע' קפ"ד, עי' חוט שני ח"א עמ' פ"ח ד"ה עציץ) – "כתב בספר חוט שני ח"א פרק י' דעציץ שרגילים לטלטלו ממקום למקום כגון שעומד על השולחן מותר לטלטלו בשבת אם אין בו חשש זורע או קוצר".
7. נשמת שבת (סי' של"ו אות רמ"א) – "מותר".
8. הל' מוקצה (ארטסקרול, עמ' רל"ג).
9. ארחות שבת (פרק י"ט סעי' קמ"א) – "עציץ שרגילים לטלטלו מדי פעם כגון שעומד על גבי השולחן אין הוא מוקצה ומותר לטלטלו".

ג. מראי מקומות – הר צבי (שביתת השבת קוצר ס"ק ז').

1. פמ"ג (א"א ס"ק ט"ו) – "לטלטל כלי חרס עם עפר ובשמים, למאן דאמר [רמ"א סעיף א] ירק מותר, יש לומר עפר כו' לא, ולט"ז [ס"ק ב וד] דאוסר אסור בטלטול. ומיהו ממה שכתב המחבר בסעיף ח' משמע עציץ מותר בטלטול, וי"ל ביש לו בהמה דמעמיד על גבי עשבים [סימן שכד סעיף יג], ודוחק".
2. שעה"צ (ס"ק ל"ח) – "ואף לענין טלטול מפקפק קצת בפרי מגדים, עיין שם".
3. שביתת השבת (קוצר סעי' ה', ס"ק ז') – "ולענין טלטול עציץ שא"נ יש מתירין ויש מסתפקים בזה ושלא לצורך גופו ומקומו ודאי יש לאסור".
4. קצות השלחן (סי' קמ"ב סוף ס"ק ה') – "ולענין טלטול עציץ שאינו נקוב לצורך גופו או מקומו, כ' בשביה"ש דיש מתירים, ופשוט דזה דוקא בעציץ של מתכת או זכוכית אבל של עץ או של חרס הרי מחמירים לחשבם כנקובים אבל אם הם עומדים על טס של מתכת שמפסיק בינם לאויר קרקע, מותר לטלטלו ממקום למקום יחד עם הטס ולא הוי מוקצה משום העפר כיון שמיוחד לנוי ע"ש בשביה"ש וכ"כ הפמ"ג סוס"י זה דכלי חרס עפר ובשמים מותר לטלטל (והיינו ג"כ באופן שאינו זורע)".

יח צינור שעלו בו קשקשין - סעיף ט'.

כתובות (דף ס.) – "תניא, נחום איש גליא אומר: צינור שעלו בו קשקשין, ממעכן ברגלו בצנעא בשבת ואינו חושש. מאי טעמא. מתקן כלאחר יד הוא, ובמקום פסידא לא גזרו בה רבנן".

א. הלכה.

1. ראשונים – בה"ג (סי' ל"ו, עמ' שע"ט), רי"ף (שבת דף סא.), רא"ש (שבת פרק כ"ב סי' ד'), רשב"א (ביצה דף ט. ד"ה והרי"ף), עיטור (שחיטה, דף כג.), ראב"ד (שבת פרק ו' הל' ט'), טור (סעי' ט').
 2. מחבר (סעי' ט') – "צינור המקלח מים מן הגג שעלו בו קשים ועשבים שסותמים ומעכבים קילוחו ומימיו יוצאים ומתפשטים בגג ודולפים לבית, ממעכן ברגלו בצנעה, דכיון דמתקן על ידי שינוי הוא, שאינו עושה אלא ברגליו, במקום פסידא לא גזרו רבנן".
 3. להסירם הנה והנה, אסור – מאירי (דף קמד:), מ"ב (ס"ק מ"ז).
- (א) לענין הגדר של טלטול מוקצה בגופו - עי' סי' שי"א סעי' ח', לשיטות ומראי מקומות.

ב. איסור דאורייתא או דרבנן.

1. דאורייתא – תוס' (כתובות דף ס. ד"ה ממעכן), כמה ראשונים (עי' משנה הלכות ח"ו סי' פ"א ד"ה ברם), פני יהושע (כתובות דף ס.), תוס' שבת (ס"ק י"ז), תהלה לדוד (ס"ק ז'), אג"ט (אופה ס"ק מ"ד), עי' שביתת השבת (קוצר בב"ר ס"ק י"ח), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תרכ"ד).
 - (א) משום בונה – שביתת השבת (קוצר בב"ר ס"ק י"ח), "דאיירי בצנור מחובר והאיסור משום בונה דאיירי דהעשבים נדבקים ומחברים להצנור ע"כ הוי דאורייתא".
 2. דרבנן – ערה"ש (סעי' כ"ה), "שאינו מתקנו בידיו אלא ברגליו התירו לו רבנן במקום פסידא שהרי אין כאן חשש מלאכה דאורייתא אלא תקון בעלמא דמדרבנן ולכן במקום פסידא לא גזרו אבל שלא במקום פסידא כגון שאינו דולף לבית אסור ואע"ג דכל דבר שאסרו משום מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור זהו בדבר שהאיסור הוא מן התורה ולא בדבר שאיסורו מדרבנן", בה"ח (ס"ק נ"ח), חלקת יעקב (או"ח סי' קט"ז אות ג').
 3. מראי מקומות.
- (א) פמ"ג (מש"ז ס"ק ט') – "וצנור שעלו קשים ועשבים תלושים לא הוה רק דרבנן נראה כמתקן כלי, וברגלו הוה שבות דשבות שלא כדרכו, בצנעא שרי בפהרסיא אסור, וחמור משבות דשבות ע"י עכו"ם, שי"א במקום צורך גדול שרי כדרכו, וי"ג קי"ל הא עלו עשבים וגדילים שם דהוה דאורייתא כבסעיף ה' י"ל אסיר, וע"י עכו"ם למ"ד שרי ה"ה זה".
- (ב) מ"ב (ס"ק מ"ו) – "ועשבים. תלושין [פמ"ג]".

ג. כשא"א בצינעא, האם מותר בפרהסיא.

1. מיקל – ר"ן (דף סא. ד"ה ממעכן), הו"ד בב"י (ס"ק ט'), עולת שבת (ס"ק ח'), תוס' שבת (ס"ק י"ז).
2. מחמיר – בה"ל (סעי' ט' ד"ה בצינעא).
3. מראי מקומות – א"ר (ס"ק י'), יצ"ע ("), בה"ח (ס"ק ס').

יט פתיחת כוור, וכדומה: בזמנינו.

א. מחמיר [ומותר רק בפסידא או כבוד הבריות, ע"י שינוי, בצנעא].

1. עי' אבן ישראל (ח"ח סי' ל"ד) – "דבדאי זה דבר קשה להתיר ... ואיכא שאלה של כבוד הבריות, דדוחה כל איסורי דרבנן ולכן נראה שיש להתיר כאן לפתוח ע"י משאבה כזו, כי אף שהוא מחובר לקרקע מ"מ נראה דאין כאן איסור בונה מדאורייתא".
2. ציץ אליעזר (ח"ז סי' י"ב אות ז') – "לשאלתו הרביעית אם אין זה כמתקן המסננת בשבת, באמת שאלה גדולה שאל, ולפענ"ד נראה דאם הפסולת לא ניתן להיזרק ואינו מונח מעל למסננת באופן שטחי בדרך שירדו בשטיפה בעלמא כשיחזיקו המסננת מן הצד (שבכך נשטף ונותן מקום לפסולת לרדת) אלא שסותם נקבי הפליטה של המסננת, דבאופן זה אסור באמת לנקות המסננת ביד ואיכא בזה משום חששא דתיקון מנא, ואמינא לה מדברי הגמ' בכתובות ד' ס' ע"א דאיתא: תניא נחום איש גליא אומר צינור שעלו בו קשקשין ממעכן ברגלו בצנעא ואינו חושש מאי טעמא מתקן כלאחר יד הוא ובמקום פסידא לא גזרו רבנן אמר רב יוסף

הלכה כנחום איש גליא, ונפסק כן להלכה בשו"ע או"ח סי' של"ו סעי' ט' בלשון זה: צנור המקלח מים מן הגג שעלו בו קשים ועשבים שסותמים ומעכבים קילוחו ומימיו יוצאים ומתפשטים בגג ודולפין לבית ממעכן ברגלו בצנעה דכיון דמתקן ע"י שינוי הוא שאינו עושה אלא ברגליו במקום פסידא לא גזרו רבנן, והמדובר בפשטות בנצטברו בו עשבים תלושים דומיא דקשים, וכך מבאר הפרי מגדים במשבצות סק"ט דמיירי בקשים ועשבים תלושים דלא הוי רק דרבנן דנראה כמתקן כלי וברגלו הוי שבות דשבות שלא כדרכו עיין שם. הרי כהצינור של נידון שאלתנו שהצינור שמקלח המים נסתם מקשים ועשבים שנצטברו על פיו ומעכבים הילוך המים ואסרו זה משום תיקון מנא, או כלשונו של הפרמ"ג משום דנראה כמתקן כלי, ולא התירו כי אם ע"י שינוי בכלאחר יד ובצינעא, וא"כ ה"ה בנידוננו".

3. אור לציון (ח"ב פרק כ"ז סעי' י"ב) – "שאלה. אם נסתם כיור המים, האם מותר לפתוח סתימתו על ידי משאבת גומי המיועדת לכך. תשובה. אין לפתוח את סתימת כיור המים על ידי משאבת גומי. ואם הסתימה היא בחדר השירותים ואין לו מקום אחר, מותר לפתוח הסתימה על ידי גוי".

4. משנה הלכות (ח"ו סי' פ"א, סי' פ"ב, סי' פ"ג, ברוך צורי עמ' קכ"ו סי' כ"ה) – "הנני במכתבי זה הנה בהיותי בירושלים עיה"ק לפני איזה שנים ובקרתי אצל ידי"נ מעכ"ג שליט"א ושוחחנו אז אי מותר לפתוח בית שימוש שנסתם בשבת בכלי הנעשה לזה (פאמפף בלע"ז) ומע"כ גאון תורתו ידידי אז אמר להתירא וגם אנכי הקטן הי' פשיטא לי אז לפום ריהטא להתירא כי לא ירדתי בעמקה של הלכה אמנם אמרו ז"ל אין אדם עומד על דבר הלכה אלא א"כ נכשל בה והנה עכשיו נשאלתי שאלה זו מאחד התלמידים ועיינתי יותר בדבר ולאחר התיישבות נלפענ"ד כדעת האוסרים בזה אם לא כלאחר יד וכיוצא בזה ולפי שמיראי הוראה אני אמרתי בנפשי אולי יש לכ"ג ראיות להתירא ודאי אקבל האמת ממי שאמרו וכ"ש מכ"ג ידידי הנאמן וגאון מובהק בתורה וביראת ה' טהורה אמנם עד התם אמרתי להעתיק צילום לכ"ג ממה שכתבתי בקיצור מזה ומיני ומיני יתקלס ברי' ועכ"פ אין דעתי להתיר להשתמש כדרכו בשום אופן".

5. הגר"ש"א זצ"ל (ארחות שבת פרק ח' הע' ל"ח, הל' שבת בשבת פרק ט"ו הע' נ"ב, הע' נ"ד, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ח סעי' ט', יביע אומר ח"ט או"ח סי' ק"ח סוף אות קנ"ט) – "דעת האוסרים היא דצינור זה הוי ממש כצינור שעלו בו קשקשים המבואר בס' של"ו ס"ט ראין היתר למעך את הקשקשים כאורחיה רק ע"י שינוי ומשום פסידא, וכן מורה הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל]".

6. יביע אומר (ח"ה או"ח סי' ל"ג, ח"ט או"ח סי' ק"ח אות קנ"ט, הליכות עולם ח"ד עמ' רנ"ד סעי' ח') – "לנ"ד שע"פ כל האמור בודאי יש לאסור בנ"ד לפתוח הכיור במשאבת גומי, משום מתקן מנא, שהוא איסור תורה לכל הראשונים הנ"ל. ועד כאן לא התירו חכמים לתקן הצנור שעלו בו קשקשים, אלא כשעושה כן כלאחר יד, שממעכן ברגליו, וגם זה לא התירו אלא במקום פסידא, משא"כ בנ"ד דהוי מלאכה גמורה דאורייתא, שמתקן הצנור של הכיור ע"י משאבת גומי, שע"ז מסתלקת הסתימה לגמרי ... אולם נראה שאם לא נסתם הכיור לגמרי, והמים עוברים בתוכו לאט לאט, וע"י לחיצתו במשאבת גומי פעם ושתים, גורם שהמים יזרמו בתוכו באופן תקין יותר, יש להתיר בזה, כל שעושה כן במשאבת גומי ביתית, הואיל ואין כאן מעשה אומן, וגם אין בזה עובדין דחול בכה"ג".

7. חוט שני (ח"ב עמ' רמ"ג ד"ה ולפי"ז) – "שיירי מאכל ופסולת המתלקטים בצינור של הכיור יש בזה משום צינור שעלו בו עשבים דאסור לפנותם משם בשבת, ואף אם אין הדרך שיהיו קבועים שם, מ"מ זה מהני דלא ליהוי איסור תורה אבל עכ"פ אסור מדרבנן. וה"ה דאסור לפתוח בשבת סתימה בצינורות וכ"ש ע"י כלי המיוחד לו כמו פומפה וכדו'. צינור במרפסות הבתים להוצאת המים [מרזב] אם נסתם בכלל וכו', אסור לפתוח את הנקב בשבת".

8. נשמת שבת (סי' של"ו אות רנ"ב, עי' אות רנ"ג) – "אם לא נסתם הצינור לגמרי רק שנפל לתוכה איזה דבר שמפריע ירידת המים אזי מותר לפותחו, אבל אם נסתם בחוזק יש להחמיר".

9. הגר"ש דבליצקי זצ"ל (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' ל"ב טור א') – "דיש להחמיר לא לפתוח סתימה בצינורות בשבת במשאבת גומי".

10. הגר"ע אויערבאך שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' ל"ב טור א') – "דאין לפתוח סתימה בכיור בשבת במשאבת גומי, דדין סתימה בכיור הוא כדין צינור המקלח מן הגג שעלו בו קשים ועשבים שסותמים ומעכבים קילוחו, שכתב בשו"ע סימן של"ו סעיף ט' דמותר לתקנו על ידי שינוי".

11. הל' שבת בשבת (פרק ט"ו סעי' כ"ט) – "כיור שנסתם בכלל אסור להשתמש בו בפומפיה וכדו' כדי להעביר הסתימה משום תיקון ובנין, אך אם נצטבר לכלוך בכיור בפי הצינור, ואין למים מקום לרדת, יסלק הלכלוך בשינוי כלאחר יד. אך אם הסתימה בשירותים העשויים לכניסת וציאת לכלוך, מותר להשתמש בפומפיה כדי לשחרר הסתימה, שזהו דרך שימוש, ובמשך הזמן הסתימה נופלת מאליה בלא המכשירים".

ב. מיקל, [ד' טעמים: מצוי. הוי רק מונע. קל לתקן. שרק מקצת מקולקל].

1. באר משה (ח"א סי' כ"ט) – "וכל המחמיר אינו אלא טועה בדבר פשוט ולא מצא ידי ורגליו בביהמ"ד".

באר משה (ח"ג סי' ע') – "שההיתר שכתבתי הוא ברור כשמש ואין בדברי השגותיו צל של השגה".

2. עי' הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' י"ג אות ג', תנינא ב - ג) סי' י"ט אות ד', שולחן שלמה הע' על ס"ק י"א, משנה הלכות ח"ו סי' פ"ב) – "והנני כותב לכת"ר בקיצור נמרץ הטעם שאני נוטה להתיר [בשש"כ פ"ב הערה נ]. כמו שמותר לדחוף את הלכלוך ע"י הורדת מים אשר כידוע שיש הרבה פעמים שאם לא היו מורידים את המים הזורמים בשפע ובכח לדחוף את אשר בתוכו היה נחשב ממש כסתום יותר מצנור שעלו בו קשקשין, ולכן כמו שמותר לדחוף ולהוריד ע"י מים כך מותר גם ע"י 'פאמפא' (בכה"ג דליכא משום עובדין דחול) הואיל ומראש הוא בנוי באופן כזה שתמיד צריכים לדחוף ולהוריד קליפין ולכלוך שבתוכו, פעם במים ולפעמים גם בדבר אחר. גם חושבני דכל מערכת הביוב של מושב בית הכסא אע"ג דחשיב ככלי שחברו לקרקע מ"מ כמו שמותר לשטוף במים ולנקות חלון שעשוי להאיר שנתלכלך ואינו מאיר ולא חשיב בהדחתו כבונה או עושה חלון בשבת כך

מותר גם לדחוק את הסתימה של בית הכסא (עדיין צ"ע בנוגע לנקוי חלון בשבת דאפשר שבאמת אסור, אבל מ"מ בנד"ד שפיר נראה דשרי), **דאלת"ה** **יהא אסור להוציא סתימה מבקבוק שנסתם צוארו** למאן דסובר שיש בנין בכלים. וגם נ"ל פשוט דה"ה נמי שמותר להוציא סתימה אפילו מצואר של בקבוק גדול שמחובר לקרקע, והטעם הוא משום דבקבוק סתום לא פקע מיניה שם בקבוק (וכן חלון שנתלכלך לא פקע ממנו שם חלון), משא"כ **בצינור שעלו בו קשקשין פקע ממנו שם צנור**, משא"כ בנד"ד במושב של בית הכסא כמו שמותר לנקותו אם נתלכלך במים ולעשותו בכך ראוי לישיבה כך מותר גם להוריד בכח את הסתימה שבתוכו. גם חושבני דאם נאמר שנד"ד דומה לצינור שעלו בו קשקשין דאסור, צריכים גם לחוש בכיור שבמטבח שאם נפלו עצמות וקליפין על הנקבים שבתוך הכיור שיהא אסור להזיז אותן כדרך ממוקם הסתימה משום האי טעמא דחשיב כעלו בו קשקשין והרי נהוג עלמא לעשות כן גם בשבת".

א. **אמנם** עי' **הגרש"ז** א"צ"ל (ששכ"ה פרק י"ב הע' נ' [דפו"ה, הע' נ"ב], שולחן שלמה ס"ק י"א) – "אך מכיון שאין הדברים כ"כ ברורים, וגם דיש בזה משום עובדא דחול, לכן אין להקל, אף במשאבה ביתית אלא בשעת הדחק ובמקום צורך גדול".

ב. **הגר"י טרגר שליט"א** (בעל הליכות שלמה, מכתב במייל) – "לסכם כשמירת שבת כהלכתה".
3. **שבט הלוי** (מבית לוי ח"ו עמ' מ"ה אות י"א, ח"ט עמ' מ' אות י"ב) – "צינור של כיור מים או ביהכ"ס שנסתם, מותר לפותחו שלא ע"י מכשיר המיועד לכך אלא שיתחבר משהו לפותחו. ואם אינו יכול, ויש בדבר משום כבוד הבריות ישתמש במקל גומי (פומפה) העשוי לכך".

4. **הגר"ח** שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב עמ' ק"צ אות ס"ה, אות ס"ו) – "אפשר להקל (בשירותים) עם פומפה כיון שזה לא סתימה גמורה אם ע"י הפומפה זה מסתדר".

5. **רבבות אפרים** (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' ל' טור א') – "דמותר לפתוח בשבת סתימה במשאבת גומי".

6. **אור יצחק** (ח"א או"ח סי' קפ"ו) – "כיור או בית הכסא שנסתמו, מותר לפותחן בשבת אפילו בכלי המיוחד לכך ולא חשוב תיקון".

7. עי' **שלחן הלוי** (פרק ט' אות ז') – "מותר להשתמש בפומפה בשבת אבל עדיף בשינוי. ומותר להשתמש בה גם כאשר יש בית הכסא אחר שאפשר להשתמש בו (אם הוא צריך גם לאותו בית הכסא)".

ג. לכתחילה מחמיר, בדיעבד מיקל.

1. **שבת בית** (ארטסקרול, עמ' ת"כ - עמ' תכ"ב).

2. **ל"ט מלאכות** (ריביאט, עמ' תרכ"ד - עמ' תרכ"ו).

ד. מראי מקומות – **אהלי יששכר** (סי' כ"א), **אג"מ** (מסורת משה ח"ב או"ח אות קל"א, ח"ג או"ח אות קפ"ז, אות קצ"ח), **שערים מצוינים בהלכה** (סי' פ' ס"ק ס"ט, קונ"א שם), **אז נדברו** (ח"ה סי' כ'), **רבבות אפרים** (ח"ג סי' רי"ד אות ב'), **ס' הבית** (סי' כ"ה סעי' ט"ו), **נשמת שבת** (סי' שי"ב אות תרצ"ד), **פתחי תשובות** (אות ט', דפו"ח סי' שי"ד אות ה'), **ארחות שבת** (פרק ח' סעי' ל"א), **בנין שבת** (ח"א עמ' ט"ז, עמ' י"ח), **הל' שבת בשבת** (פרק ט"ו סעי' כ"ט), **הלכה שלימה** (ח"ד סי' כ"ב).

1. **חלקת יעקב** (ח"ג סי' קל"ח, או"ח סי' קנ"ה) – "בני"ד שאין האיסור רק משום תיקוני מנא, נראה דיש להתיר אף ע"י ישראל, ב כמובן במקום שקשה לעשות ע"י נכרי".

2. **אג"מ** (או"ח ח"ד סי' מ' אות ט') – "פתיחת הכיור שנסתם בשבת וכשנסתם הכיור (סינק) בשבת אם מותר לקחת כיפת שאיבה (פלענגער) ולנקותו, נראה לע"ד דאם הוא דבר המצוי אין זה ענין קלוקל ותיקון ויש להתיר גם בכיפת שאיבה, דהא מיוחד לכך והוי זה רק כהדחת כלים לצורך השבת, אבל אם אינו מצוי יש להחשיב זה כתיקון קצת אף אם אין צורך לאומן, שלכן בכיפת שאיבה אסור אף אם לא נסתם ממש שיוצאין המים מעט מעט שהרי אינו מיוחד שוב לשבת וגם יש להצריך לעשות שלא כדרך שמנקין ואם נסתם לגמרי שהוא תיקון ממש כעשיית פתח יש לאסור לגמרי אך אם יש צורך גדול יש להתיר ע"י נכרי".

3. **מנחת יצחק** (ח"ה סי' ע"ה, ח"ו סי' כ"ט, ח"ז סי' י"ט) – "כדי לצאת מכל חשש ופקוק יש לעשות אם אפשר ע"י עכו"ם, ואם אי אפשר יעשה כלאחר יד דהיינו ביד שמאל, או עכ"פ בידא חדא כיון שדרך הפעולה לפתוח סתימת ביה"כ ע"י פאנטשער בשתי ידים".

4. **ויען יוסף** (סי' קמ"ט) – "הנוגע למעשה אני מצטרף לדברי הגאון ראב"ד דעדה החרדית בירושלים שהקיל במקום צורך, והוסיף לעשותו ביד אחת שהוא לא כדרכו, דרך עשייתו של כלי המנקה לאחזו בב' ידים, ואני מוסיף דאם אפשר שיעשוהו ב' בני אדם יעשוהו בשנים, דקיימ"ל זה יכול וזה יכול פטורין כמבואר ברמב"ם".

5. **הגר"א נבנצל שליט"א** (תשובות אביגדר הלוי או"ח עמ' שכ"ב אות רמ"ז) – "האם מותר בשבת לפתוח סתימה בביוב ע"י התזה של זרם מים לתוך הכיור או האסלה. למה. תשובה: במקום פסידא נ' דשרי כי זה מתקן כלאחר יד, ע' כתובות ס"ו".

6. **מנוחת אהבה** (ח"ג פרק כ"ד סעי' כ"ט) – "כיור שנסתם בשבת משירי מאכל ולכלוך, ואין המים יוצאים ממנו, מותר לפותחו על ידי משאבת גומי אבל לא בעזרת כלי של אומן המיוחד לפתיחת סתימות. והוא הדין לאסלה של בית כסא שנסתמה מלכלוך וניירות וכיו"ב, מותר לפתוח את הסתימה ע"י הוצאת הלכלוך או על ידי דחיפתו פנימה בעזרת מברשת ארוכה, אבל אסור לפתחו בעזרת המכשיר המיוחד לפתיחת סתימות. ויש אוסרים בכל זה".

7. **שלמי ניסן** (בנין סעי' מ"א, סעי' מ"ב) – "מותר לפתוח סתימה בשירותים על ידי הוצאת הלכלוך או דחיפתו, או אפילו ע"י משאבת גומי [לא של אומן] כשיש צורך גדול בכך. מותר לפתוח סתימה בכיור ע"י הוצאת הלכלוך או דחיפתו, או ע"י משאבת גומי [לא של אומן] כשיש צורך גדול בכך".

8. **ילקוט יוסף** (סי' שי"ד סעי' כ"ו) – "כיור שנסתם בשבת, אסור לפתוח את הסתימה על ידי משאבת גומי אפילו כשיש צורך גדול בדבר, שיש בזה חשש איסור תורה של מתקן מנא. ואפילו במשאבה ביטית שאינה של אומן אסור".

ה. פתיחת סתימה ע"י 'פומפה' (plunger).

1. מחמיר.
(א) הגריש"א זצ"ל (יביע אומר ח"ה או"ח סוף סי' ל"ג, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ח סעי' ט', ע"י סעי' י', ע"י הע' י"א) – "ודיברתי בזה עם ידידנו הרב הגאון הגדול מהרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל], והסכים לדברינו לאסור לפתוח סתימת הכיור ע"י משאבת גומי".
2. מחמיר, דאורייתא.
(א) משנה הלכות (ח"ו סי' פ"א, סי' פ"ב, ברוך צורי עמ' קכ"ו סי' כ"ה) – "שיש בזה איסור דאורייתא וח"ו להקל בזה באיסור שבת".
3. מחמיר, עובדין דחול.
(א) חוט שני (איל משולש בורר פרק ז' הע' קי"ב) – "אם נסתם פי הכיור מבפנים, אסור לפותחו ע"י הכלי מגומי העשוי לכך [הנקרא 'פומפה'] דהוי עובדא דחול".
4. מחמיר, כלי שמלאכתו לאיסור.
(א) לוח המוקצה (ערך 'פומפה לסתימות') – "מלאכתו לאיסור".
5. מיקל.
(א) באר משה (ח"א סי' כ"ט) – "הדבר פשוט מאוד ... שמותר להשתמש בו".
(ב) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' י"ג אות ג', תנינא (ב - ג) סי' י"ט אות ד', שולחן שלמה ס"ק י"א, הע' שם) – לשונו מובא לעיל.
(ג) אור יצחק (ח"א או"ח סי' קפ"ו) – לשונו מובא לעיל.
(ד) ברוך צורי (סי' כ"ה אות ב', ע"י עמ' קכ"ו).
(ה) מנחת אהבה (ח"ג פרק כ"ד סעי' כ"ט) – לשונו מובא לעיל.
(ו) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתרכ"ז).
6. מראי מקומות – אג"מ (מסורת משה ח"ב או"ח אות קל"א, ח"ג או"ח אות קפ"ז, אות קצ"ח), הגריש"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק י"א הע' י"ח), אז נדברו (ח"ה סי' כ'), חזון עובדיה (שבת ח"ד עמ' רנ"ד סעי' ח'), ס' הבית (סי' כ"ה סעי' ט"ו).

ו. פתיחת סתימה ע"י 'נחש' (snake).

1. מיקל.
(א) באר משה (ח"א סי' כ"ט) – "ומותר".
2. מחמיר.
(א) המחמירים לעיל (כל שכן).
(ב) משנה הלכות (ח"ו סי' פ"א) – "שו"ת באר משה ... מ"מ לאחר בקשת מחכ"ת שגגה גדולה הוא לפענ"ד וח"ו לסמוך בזה להקל ולא מבעיא בכלי הנקרא סנעיק שהפותח בו בשבת לפענ"ד הוא חייב חטאת אלא אפילו בכלי גומי קרוב הדבר לחיוב חטאת אם עושה כדרכו וכמו שהבאתי לעיל דהוא אסור מדאורייתא לכ"ע וזה לפענ"ד ברור".
(ג) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתרכ"ז).
(ד) הל' שבת בשבת (פרק ט"ו סוף סעי' כ"ט).
3. מראי מקומות – ס' הבית (סי' כ"ה סוף הע' ל"א).

ז. לפתוח סתימה ע"י חומר חריף שממיס את הפסולת שסותמת את הצינורות (drain cleaner, Draino).

1. מחמיר.
(א) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתרכ"ז).
(ב) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק י"א סעי' י"ב).
2. מיקל.
(א) ע"י יביע אומר (ח"ה או"ח סי' ל"ג אות ג', הליכות עולם ח"ד עמ' רנ"ד סעי' ח') – "נראה להתיר לשפוך מים רותחים לתוך הכיור שנסתם ע"י שומן הכלים שנקרש בצנור, ומעכב זרימת המים שבתוכו, וע"י שפיכת הרתחים לתוכו השומן נימס וחוזרים המים לזרום דרך הצנור באופן תקין. ואין לאסור משום בישול השומן ע"י עירוי הרתחים, כי מסתמא השומן הזה בא משיווי התבשיל שבקדרות ושבצלחות הנשטפות בתוך קערת הכיור, ואין בישול אחר בישול. וכמ"ש בש"ע (סי' שיח סט"ז) שמותר ליתן פשטידא כנגד האש במקום שהיס"ב אע"פ שהשומן שבתוכה שנקרש חוזר ונימוח. ואפילו המחמירים שם יודו להקל בנ"ד. וכאשר עיני המעיין תחזינה מישרים. ומכ"ש לפמ"ש בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סי' צב) שכל ענין בישול בשבת היינו דוקא כשצריך לדבר שמתבשל, משא"כ כשהדבר כלה והולך. ואחר בישולו לא נשאר ממנו מאומה, אע"פ שמ"מ בישל הדבר ההוא אין בזה משום מבשל, ואע"ג דלגבי בשר בחלב ס"ל להאחרונים דהוי מבשל, שאני מלאכת שבת דבעינן שיהיה כיוצא בהן במשכן, ושם היה בישול סממנים, שדבר המבושל נשאר בעולם והיו צריכים לו. ע"ש. וכ"כ בשו"ת תשורת שי ח"א (סי' שכד). ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין".
(ב) ילקוט יוסף (סי' שי"ד סעי' כ"ו) – "אבל מותר לשפוך שם מים חמים, שאם יש בצנור של הכיור שומן קרוש המעכב את זרימת המים לחוץ יהיה נימוח ברותחים, ויוכלו המים לזרום כדרכם החוצה".

3. מראי מקומות.

(א) ארחות שבת (פרק ח' הע' ל"ח) – "ולענין שימוש בחומר הממס את הסתימה, לכאורה גם זה תלוי בב' הדעות הנ"ל, ולהסוברים דחשיב תיקון אין בזה היתר אלא אם יעשנו כלאח"י [ויל"ע אם שפיכת החומר לכיור כלאח"י מהניא להתיר זאת], ולהסוברים דאין כאן תיקון ה"ז מותר. אמנם אם החומר ממס את השומן [ולא רק מפרק את דיבוקו בצינור] יש לחוש לאיסור מוליד".

כ] להריח פירות שמחוברים לקרקע - סעיף י'.

סוכה (דף לז:): – "ואמר רבה: הדס במחובר מותר להריח בו, אתרוג במחובר אסור להריח בו. מאי טעמא. הדס דלהריח קאי, אי שרית ליה לא אתי למגזייה, אתרוג דלאכילה קאי, אי שרית ליה אתי למגזייה".

א. הדסים: שעומד להריח בו - ראשונים.

1. מיקל.

(א) בה"ג (סי' ט"ו הל' לולב).

(ב) רי"ף (סוכה דף יח.).

(ג) רמב"ם (פרק כ"א הל' ז').

(ד) רא"ש (סוכה פרק ג' סי' כ"ה).

(ה) ראב"ן (סוכה ד"ה ואמר רבא).

(ו) ר' ירוחם (נתיב י"ב ח"ח, ע"ח-ב').

(ז) טור (סעי' י').

(ח) אהל מועד (שער שבת דרך ד' נתיב ה').

2. מחמיר.

(א) ר"ח (סוכה דף לז:): – "הדס במחובר אסור להריח בו גזירה שמא יתלוש. אתרוג מותר דלא אתי למתלש דלאכילה עביד ולאכול מיניה הא לא שרית ליה".

(ב) הג' אשרי (סוכה פרק ג' סי' כ"ה) – "ובפירוש ר"ח ...".

3. מראי מקומות – ס' העיטור (עשרת הדיברות הל' לולב פט-א, צ"א-ב'), רוקח (סי' נ"ט, סי' ר"כ, סי' ש"א. וצ"ב).

ב. הדסים: שעומד להריח בו - פוסקים.

1. מיקל.

(א) מחבר (סעי' י').

(ב) לבוש (סעי' י').

(ג) א"ר (ס"ק י"א, ע"י א"ז ס"ק ו') – "ומ"מ לדינא עיקר דמותר כי בכל הפוסקים שראיתי מתירין, רק ר"ן פ' אין צדין [יד ע"א ד"ה הנהו] בשם הגאונים יחידא הוא [ואוסר], והוא גופיה בפרק לולב הגזול [סוכה יח ע"א ד"ה ואמר] מתיר".

(ד) גר"ז (סעי' ט"ז).

(ה) מ"ב (ס"ק מ"ח).

(ו) ערה"ש (סעי' כ"ז).

(ז) אז נדברו (ח"ו סי' ל"ז אות ה').

(ח) מנוחת אהבה (ח"ב פרק ד' סעי' י"ד).

(ט) חזון עובדיה (ח"ד עמ' ע"ז).

(י) נשמת שבת (סי' של"ו אות קע"ב).

(יא) ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סי' של"ו קוצר סעי' ו').

(יב) שבת בית (ארטסקרול עמ' רפ"ד, הל' מוקצה עמ' רל"ב).

2. מחמיר.

(א) יש"ש (ביצה פרק ג' סי' י') – "ומ"מ הגאונים ז"ל גרסו לשם בהפך, הדס במחובר אסור להריח בו, כיון שלריחא קאי, ליכא היכירא, ואתי למקצייה, אתרוג, דלאכילה קאי, לא אתו למקצייה ע"כ. ולפ"ז היה ראוי להכריע כגירסת הגאונים ור"ת, דלדידהו לק"מ, ולגירסא שלנו צריכין לשנוייא בדחיקא. אכן, מאחר שהרי"ף והרמב"ם (ה' שבת פכ"א ה"ז) והרא"ש (סוכה פ"ג סימן כ"ה) והסמ"ג (לאוין ס"ה, מל' קוצר) גורסין ג"י הספרים, א"כ אין הכרע, וראוי לאסור שתיהן, שלא להריח במחובר, בין באתרוג, בין בהדס, ואל תשגיח בפשרת הקאר"ו (ב"י סימן של"ו)".

(ב) מג"א (ס"ק י').

(ג) תוס' שבת (ס"ק י"ח).

(ד) ע"י אג"ט (קוצר סעי' כ') – "ונכון להחמיר אף בהדס במחובר".

3. מראי מקומות – שביתת השבת (קוצר סעי' כ"ט, ס"ק ל"ו), קצות השלחן (סי' קמ"ב סעי' א', ס"ק ב').

ג. אתרוג בזמנינו.

1. מחמיר – הגר"ח ק' שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב עמ' קפ"ו אות מ"ח, "גם בזמנינו הרבה אנשים אוכלים אתרוגים").

ד. לטלטלו בידו.

1. מחמיר – ט"ז (ס"ק י'), גר"ז (סעי' ד').
2. מיקל [הכללים כמו סעי' א'] – א"ר (ס"ק ג', "ומ"ש הט"ז שם [סק"י] דאינו נוטלו ביד, לא משמע הכי מכל הפוסקים"), מ"ב (ס"ק מ"ח, שעה"צ ס"ק מ"ב).

ה. התולש בפיו.

1. דרבנן – גר"ז (סעי' ט"ז, "ואף שאין דרך תלישה בפיו אלא ביד בלבד ופטור הוא מן התורה (כמו שהיוגן בפיו פטור כמ"ש בסי' שכ"ח) מכל מקום אסור מדברי סופרים"), ת"א (כלל י"ב סעי' א', נשמ"א ס"ק א'), בצל החכמה (ח"ה סי' ע"ד, "ונראה עיקר שאינו אלא דרבנן").
2. מראי מקומות – מג"א (ס"ק י"א, "אפשר דאין חייב עליה דאין דרך תלישה בכך"), א"ר (ס"ק י"ג, "ומ"מ אפשר דאין חייב עליה דאין דרך תלישה בכך (מג"א ס"ק י"א), תוס' שבת (ס"ק י"ט), יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ל"ח אות ה').

ו. ברכת האילנות בשבת וביו"ט, אם יש לחוש שישכח ויקטוף.

1. עי' סי' רכ"ו, לשיטות ומראי מקומות.

כא) השורה חטים ושערים במים - סעיף י"א.**א. שורה תבואה במים.**

1. מחמיר – ת"א (כלל י"א סעי' ב', נשמ"א ס"ק א', "וכן השורה תבואה לעשות מהן מלצ"ן [חטה נבוטה] וידוע דכוונתו להצמיח, חייב"), מ"ב (ס"ק נ"א).
2. מראי מקומות – שבט הלוי (ח"א סי' ע"א).

ב. גלעין אבוקדו, נתינתו במים.

1. מראי מקומות – הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ו הע' ט' [דפו"ח, הע' י']), ששכ"ה (פרק כ"ו סעי' ד' [דפו"ח, סעי' ד']).
- (א) פסקי תשובות (אות ד', דפו"ח אות י"ט) – "וכן מה שישנם מניחים כצל או גרעין אבוקדו או שעועית ושאר סוגי קטניות בתוך מים או על גבי מצע של צמר גפן לח וכדומה, כדי שינבטו ויצמיחו ויכו שורשים, ומצעי 'נבטים' למיניהן, העושה כל זה בשבת, או המחזירם למים כשנפלו ונשמטו ממקומם, חייב משום זורע מן התורה, וזאת זולת איסור מוקצה שיש על גרעינים או קטניות בלתי מבושלים שאינם ראויים לאכילה".

ג. שיעור הזמן לחיוב.

1. מיד.
- (א) ת"א (כלל י"א סעי' ב') – "ונראה לי דתיכף משנתן למים, חייב (ודלא כמ"א)".
- (ב) מ"ב (ס"ק נ"א, עי' שעה"צ ס"ק מ"ו).
2. רק אם שרה זמן ארוך כמו חצי יום.
- (א) עי' מג"א (ס"ק י"ב) – "וחייב בכל שהוא. וצ"ע דבזבחים ד' צ"ד אמרי' הזורק זרע פשתן במים מ"ט חייב אילמא משום דמצמח ממים וה"ל זורע אי הכי חטים ושעורים נמי התם קעביד לישא פ' שנדבקין זה בזה וכו' ע"ש דמשמע דאין חייב אלא בפשתן משום לש אבל בחיטי ושערי פטור כמ"ש סי' ש"מ סי"ב וע"ק למה בפשתן טעמא משום לש הל"ל משום זורע וי"ל דבפשתן חייב תכף כשנותנו במים משום לש אבל בחיטים ושעורים אינו חייב אלא בשורה זמן ארוך כמו חצי יום ולהכי נקט השורה וכן מעשים בכל יום שנותנים חטים למים ומאכילן לבהמות ומכל מקום צ"ע מנ"ל להרמב"ם הא".
- (ב) הו"ד בא"ר (ס"ק י"ד).
- (ג) תפארת ישראל (כלכלת שבת מל' הזורע).
3. מראי מקומות – היכל יצחק (או"ח סי' מ"ד).
- (א) שבט הלוי (ח"א סי' ע"א) – "שהמציאו בזמנינו בענין זרעוני המים, דהתם ודאי כיון שגדלים ומצמיחים וגם עושים פרי, ע"י שמטילים כמה מיני כמיי"ם לתוך המים, ועל ידם נעשים המים מוכשרים לזריעה, א"כ מים אלו ודאי במקום קרקע, ולכ"ע חייב בהם, וכאן נראה דגם המג"א ודעמי' מודים להחיי"א דחייב תיכף דהו"ל כמו זורע ממש".

ד. מראי מקומות – חזו"א (מנוחה נכונה עמ' ל"ג), הר צבי (או"ח ח"א סי' ר"ח).**כב) פרחים באגרטל (flowers in a vase).****א. ליתן פרחים לתוך אגרטל עם מים - כשהפרחים נפתחו כל צרכם.**

1. מחמיר.
- (א) שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ו עמ' מ"ז אות י"א, ח"ט עמ' נ"ב אות י"א) – "אסור להכניס מתחלה או להחזיר פרחים למים אבל מותר להוציאם מהמים [אם אין להם שרשים]".
2. מחמיר, רק להחזירם יש להקל.
- (א) תוס' שבת (ס"ק כ"א).

(ב) תפארת ישראל (כלכלת שבת מל' הזורע) – "ענפים תלושים שנתנום במים בע"ש, מותר לטלן ולהחזירן למים בשבת, כשאין בהן פרחים ושושנים שנפתחים כשעומדים במים, וכדאמר' (סוכה דמ"ב) בשבת מחזירין, ביום טוב מוסיפין, ובחובה"מ מחליפין המים. אבל אסור לתנן למים בשבת לכתחלה, אי משום טרחא, אי משום דמחזי כמתקן מנא (עי' רש"י שם בסוכה. ודלא כמשמע לכאורה מש"ע (של"ו סי"א) דאפי' ליתנן לכתחלה שרי. אב"י וכן באשל של"ו ובמשבצות תרנ"ד משמע דמותר לכתחלה. אבל דברי ע"ר מרן נשיא ישראל נ"י א"צ חיזוק, וכן ראיתי לכל המפרשים שפי' כן, ועי' בכפות תמרים שם).

(ג) ח"א (כלל י"א סעי' ג') – "ודוקא כשעמדו מאתמול כבר במים. אבל לא יתן לכתחילה אם לא עמדו מאתמול וגם אסור להוסיף מים ופשיטא להחליף, דטורח לתקוני מנא. וביום טוב, מוסיפין. ובחול המועד, מחליפין".

(ד) מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק י"ח).

(ה) ערה"ש (סעי' ל') – "ביאור דבריו דענפי אילנות שעמדו במים מקודם השבת שלא יכמושו וניטלו מהמים בשבת או קודם השבת יכול להחזירן לאותן מים אבל אסור להוסיף על המים וכ"ש שלא יחליף מים אחרים ומשנה מפורשת היא בסוכה [מ"ב]. לענין הלולב ע"ש ופירש"י [ד"ה בשבת] הטעם דטורח לתקוני מנא ע"ש".

(ו) אור יצחק (ח"א או"ח סי' קפ"ז) – "מותר להעמיד ענפי אילנות במים בשבת, לא שנא אם היו כבר במים קודם לכן, או שנותן אותם עתה לכתחילה".

(ז) קובץ הלכות (שבועות פרק י"א סעי' ה', סעי' ו') – "מותר להחזיר פרחים או ענפי אילנות למים שהיו בו מקודם ... פרחים או ענפי אילנות שכבר נפתחו צריך לתת במים קודם יו"ט, ואם שכח להעמידן במים מבעוד יום אין להקל להעמידם במים ביו"ט אפילו אם המים מזומנים כבר בתוך הכלי מערב יו"ט".

3. מיקל, אבל שלא ליתן מים בתוך הכלי.

(א) פמ"ג (מש"ז ס"ק י', א"א ס"ק י"ג) – "והוי יודע, דמדסתם [הרמ"א] משמע אף שלא היו במים מותר ליתנם במים לכתחילה בשבת, ועיין רש"י סוכה מ"ב [ע"א, ד"ה] בשבת מחזירין, שמשם לוקח, הוא הדין לכתחילה, רק לשאוב מים מכלי לכלי אסור משום טורח".

(ב) גר"ז (סעי' י"ח) – "וצריך לזהר שלא ליתן מים אל כלי כדי להעמידם שם אלא יעמידם במים שהיו בכלי מכבר ואפילו העמידם במים מבעוד יום אסור להוסיף עליהם מים בשבת ויו"ט מפני שטורח לתקן כלי עיין סי' תרנ"ד".

(ג) אגלי טל (זורע סעי' י"א, ס"ק כ"ו) – "ענפי אילנות שהוכנו לתשמיש מבעוד יום באופן שמותרים בטלטול, מותר להעמידן במים בשבת ובלבד שלא יהי' בהן פרחים ושושנים שהם נפתחים מלחלוחית המים".

(ד) מנחת פתים (על סעי' י"א) – "ולשון מהרי"ל התיר להעמיד תוך המים בשבת ענפי אילנות אשר קוצצין בימות החמה לשמוח בבית בהן ... דבמהרי"ל ה' לולב כתב ואם לא נתן הערבה קודם יו"ט במים מותר ליתנן שם ביו"ט יעו"ש. וע"כ כנ"ל דמירי במים מוכנים בכלי ואין כאן טורח, ומצאתי בתשו' רשב"א ח"ד ... ומוכח לומר כחילוק הפמ"ג והרב ז"ל".

(ה) קצות השלחן (סי' קמ"ב סעי' י"ג) – "וצריך לזהר שלא ליתן מים אל כלי כדי להעמידם שם, אלא יעמידם במים שהיו בכלי מכבר, ואפילו העמידם במים מבעוד יום אסור להוסיף עליהם מים בשבת ויו"ט".

(ו) ילקוט יוסף (זורע סעי' י"א) – "אם השושנים והפרחים נפתחו, מותר ליתנם בשבת לאגרטל שיש בו מים. והמחמיר בשושנים גם באופן שנפתחו כבר, תבוא עליו ברכה".

(ז) אפשר דיש לסמוך להקל.

(1) שעה"צ (ס"ק מ"ח) – "ואפשר דיש לסמוך על זה אם שכח להעמידן מבעוד יום, כיון שאין בהן פרחים ולית בזה חשש דאורייתא".

(2) ארחות שבת (פרק י"ח סעי' ה', עי' פרק י"ט סעי' קמ"ד).

4. מיקל: אף מותר לתת מים לתוך הכלי ולהעמיד הפרחים בתוכו, וכן מותר להוסיף מים להפרחים בשבת.

(א) יחזק דעת (ח"ב סי' נ"ג) – "עצי בשמים וענפי הדסים מותר ליתנם בשבת אף לכתחילה לתוך האגרטל שיש בו מים, וגם מותר לתת מים לתוך האגרטל, ולתת בתוכו את ההדסים והבשמים. ומכל שכן שמותר להוסיף מים בשבת בתוך האגרטל. אבל פרחים ושושנים שניצניהם סגורים ועלולים להפתח במים, אין ראוי ליתנם לכתחילה בשבת לאגרטל שיש בו מים, וגם אם הסירים כדי להריח בהם, אין להחזירם לתוכו, אבל אם השושנים והפרחים נפתחו, מותר ליתנם בשבת לאגרטל שיש בו מים. והמחמיר בשושנים גם באופן שנפתחו, תבוא עליו ברכה".

(ב) מנוחת אהבה (ח"ב פרק ג' סעי' ו', הע' י"ח) – "מותר".

5. מראי מקומות – פסקי תשובות (דפו"ח, אות כ"א), הלכה שלימה (ח"ד סי' כ"ו).

(א) מ"ב (ס"ק נ"ד) – "ודע דביש בהן פרחים שנפתחים מחמת המים אסור לכו"ע אף להחזיר במים שעמדו בהם מכבר".

(ב) קובץ הלכות (שבועות פרק י"א סעי' ה', הע' ו') – "וכל זה בפרחים שכבר נפתחו, אבל פרחים סגורים שלא נפתחו עדיין והם נפתחים מלחלוחית המים, אסור אפילו להחזירם למים שהיו בו מקודם. [שאין זה איסור זורע מה"ת, והוא רק איסור דרבנן דדמי לזורע שגורם פתיחת הפרחים, ונראה שלא אסרו אלא בפרחים סגורים שנפתחים לראשונה מלחלוחית המים, שבזה ניכר פעולת הפתיחה ע"י המים ודמי לזורע, אבל פרחים שכבר נפתחו מותר להחזירן למים אף שהחזרתן למים גורם שיפתחו יותר, דמה שנפתח יותר לא נראה כזורע, וכן מטעם זה מותר להוציאם מן המים אף שעדיין לא נפתחו ולא חשיב תולש, דבאמת ליכא בזה משום זורע ממש ורק דגזרו שלא להשקותן באופן שיפתחו דבזה דמי לזורע]".

(ג) חוט שני (ח"א עמ' פ"ח) – "דהא דאסור ליתן הפרחים הנפתחים בשבת במים, היינו דוקא כשהם נפתחים מחדש שהיו סגורים עד עכשיו וכעת הם נפתחים בפעם הראשונה, אבל כשהם נפתחים מעט אין זה בכלל נפתחים ומותר ליתנם במים".

ב. להוציא מן המים.

1. מיקל.

(א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ו הע' פ"ט* [דפו"ח, הע' צ"ו], נשמת אברהם סי' של"ו ס"ק א', שולחן שלמה ס"ק י"ב) – "ולכן אלה שמבקרים חולה בשבת ומביאים איתם פרחים עבורם, אין לאחות לשים אותם באגרטל, אבל מותר להוציא בשבת פרחים וענפי אילנות מן המים שבהם היו מבעוד יום ולא חשיב לתולש, ועיין במ"ב ס"ק נ"ד דהאיסור בשושנים אינו אלא להחזיר, משמע דלהוציא מותר".

(ב) שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ו עמ' מ"ז אות י"א, חי"ט עמ' נ"ב אות י"א) – לשונו מובא לעיל.

(ג) נשמת שבת (סי' של"ו אות רמ"א) – "נראה להקל".

(ד) קובץ הלכות (שבועות פרק י"א סוף סעי' ה') – "והוא הדין דמותר להוציאם מן המים ואין בזה משום תולש".

ג. אבוקדו קשה לרכך בחמה, וכדו'.

1. מיקל.

(א) הגר"ח ק"ש שליט"א (אסיפת יצחק י"א חשון תשס"ז) – "שאלה: האם מותר בשבת להניח אבוקדו קשה שראוי לאכילה (בשעת הדחק) בתוך החמה ע"מ שיתרכך בחמה. תשובה: אם לאכלו בשבת לכאן מותר".

עי' הגר"ח ק"ש שליט"א (דרך אכילה עמ' ס"ו) – "שאלה: האם מותר ליתן אבוקדו קשה שאינו ראוי לאכילה, בתוך נייר עיתון כדי לרככו, כדי שיהיה אפשר ליהנות ממנו עוד באותו יום. תשובה: אולי".

(ב) חוט שני (ח"א פרק י' שעה צ"ס"ק כ"ה) – "כל כה"ג שאין בו הצמחה מותר אם הוא תלוש, ומשו"ה מותר להניח בשבת עגבניה שעדיין לא הבשילה לגמרי [כגון ירוקה] וראויה לאוכלה ע"י הדחק במקום החמה ע"מ שתאדים [במקום דליכא משום מכין משבת לחול], וה"ה אבוקדו קשה שראוי לאכילה בשעת הדחק ע"מ שיתרכך בחמה שיהיה ראוי לאכילה בשבת, דכל אלו אין הצמחה וכיון שהם תלושים מותר לעשותם בשבת".

2. מראי מקומות.

(א) אמרות משה (ח"ב סי' י"א [בתוך רשימות קה"י]) – "י"ל"ע במה שרגילים להכניס אתרוג ירוק לתוך קופסה עם תפוחים, ועי"ז מזהיב במהרה, אם שרי להכניס אתרוג ביו"ט דסוכות כך, ולכאן יש לדון בזה מצד ג' ענינים. (א) צובע (ב) מתקן (כגון כשהוא ירוק ממש, או כדי שיהיה מהודר יותר לכל הדעות) (ג) הכנה (אם מכניסו ביו"ט אחר שכבר יצא בו) ... והנה לכאן נפק"מ נמי בשאלתינו [לענין הצהבת אתרוג] גם לענין אי מותר להעמיד ירקות כגון בננות ועגבניות וכו' בחמה בשבת שיתבשלו היטב, ועי"ז נעשה צבעם אדום וצהוב. אכן באמת התם שאני, שאין כוונתו להצבע כלל. ובזה י"ל שפיר אין צביעה באוכלין, וכן משום מתקן ליכא התם, דאין כוונתו אלא לתקנו לאכילה, ואין מתקן באוכלין. ועוד דמצינו להדיא דאין איסור אף בבישול ממש בשבת בחמה. ופשוט".

(ב) חשוני חמד (שבת דף קב; סוכה דף לד:) – "ואין לתמוה דא"כ גם הנוטל עגבניה ירוקה ומניחה בשמש, או הנוטל בצל ומניחו בחלון ע"מ שיצמיח עוד עלים, האם יעבור על מכה בפטיש ...".

כג. טלטול אגרטל עם פרחים: מצד מוקצה.א. אגרטל (vase) **עם פרחים חיים במים.**

1. מיקל.

(א) אור לציון (ח"ב פרק כ"ו אות ט') – "אגרטל עם פרחים חיים שאינם יונקים מן הקרקע, אף שיש באגרטל מים, מותר לטלטלם בשבת בכל אופן".

(ב) הגריש"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק ג' הע' ס"ז, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ז אות קס"ו) – "ואינו מוקצה דעשוי לטלטלם משלחן לשלחן".

הגריש"א זצ"ל (טל לישראל [ביטון] ח"א סי' ל"ו אות י"א) – "עציץ עם פרחים האם חשיב מוקצה ואסור לטלטלם או לא. תשובה: כיון דרגילות לטלטל משלחן לשלחן לא הוי מוקצה אולם אם יש מים בתוכם יש לטלטלם בעדינות ובנחת לבל ינדנד המים דאפשר דאיכא בהו גידול".

(ג) ששכ"ה (פרק כ"ו סעי' כ"ה [דפו"ח סעי' כ"ה]) – "אגרטל, אף שיש בו פרחים וענפי אילנות, אינו מוקצה ומותר לטלטלו".

(ד) קובץ הלכות (שבועות פרק י"א סעי' ה', הע' ו') – לשונם מובא לקמן.

(ה) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ז חשון תשס"ז) – "שאלה: האם מותר לטלטל בשבת אגרטל שיש בתוכו פרחים במים. תשובה: כן".

(ו) הגר"י זילברשטיין שליט"א (אסיפת יצחק ה' תמוז תשס"ז) – לשונם מובא לקמן.

(ז) הגר"א שלזינגר שליט"א (אסיפת יצחק י"ג כסליו תשס"ז) – "שאלה: האם מותר לטלטל בשבת אגרטל שיש בתוכו פרחים במים. תשובה: אגרטל עם פרחים מותר לטלטל בשבת, דכיון שהפרח אינו מוקצה, גם המים אינם מוקצים, ועיין סימן תרנ"ד בשעה צ"ס"ק ג".

(ח) שלמי יהודה (פרק ג' סעי' י') – "עציץ עם פרחים בתוך מים אינו מוקצה".

(ט) הל' מוקצה (ארטסקרול, עמ' רל"ב) – "כלים שמלאכתם להיתר".

(י) שלמי יהונתן (ח"ג פרק ב' סעי' י"ג) – "כלי שמשמש לנוי בעלמא וכגון אגרטל דינו ככלי שמלאכתו להיתר".

לוח המוקצה (ערך אגרטל-עם פרחים ומים, ערך עציץ עם מים ופרחים) – "מותר".

(יא) ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סי' ש"ח סעי' קס"ז) – "פרחים הנמצאים בתוך מים שבאגרטל, מותר לטלטל האגרטל להעבירו משלחן לשלחן".

- (ב) ארחות שבת (פרק י"ט סעי' קמ"ג) – "אגרטל שיש בו פרחים מותר לטלטלו ממקום למקום, והטעם משום שהפרחים מוכנים לקישוט הבית וגם רגילים להעבירם ממקום למקום".
- (ג) פסקי תשובות (דפו"ח אות כ"א) – לשונו מובא לקמן.
2. מחמיר.
- (א) הגר"ק שליט"א (אסיפת יצחק י"א חשון תשס"ז) – "שאלה: האם מותר לטלטל בשבת עציץ שיש בתוכו פרחים במים. תשובה: שמעתי שהחזו"א ז"ל אסר".
3. מראי מקומות – יסודי ישרון (מערכת הל' שבת עמ' קס"ה), רבבות אפרים (ח"א סי' רנ"ח).

ב. בזמן שהפרחים עוד נפתחים.

1. מחמיר.
- (א) הגר"י זילברשטיין שליט"א (אסיפת יצחק ה' תמוז תשס"ז) – "שאלה: האם מותר לטלטל אגרטל שיש בתוכו פרחים במים. תשובה: אגרטל עם פרחים אינו מוקצה ומותר בטלטל. ודוקא בפרחים שכבר נפתחו, אבל אם הפרחים עדיין לא נפתחו, אסור לטלטלו, כמבואר בשו"ע סימן של"ו סעיף י"א".
2. מיקל.
- (א) קובץ הלכות (שבועות פרק י"א סעי' ה', הע' ו') – "אבל מותר לטלטל ממקום למקום אף כשהם בתוך המים. [ומ"ש דמותר לטלטל הפרחים ממקום למקום כשהם במים אפי' אם הם סגורים לגמרי ולא חיישינן למה שהמים מתנדנדים ועולים למקום שמקודם היה חוץ למים, ביאר מו"ר שליט"א כי עליית המים למקום שמקודם היה חוץ למים אינו גורם פתיחת הפרחים, כי הם יונקים מתחתית ומקום זה הוא במים בכל אופן]".
- (ב) הגר"צ ובר שליט"א (לוח המוקצה הע' לערך אגרטל-עם פרחים ומים) – "שאין צריך לחשוש בדבר כלל".
- (ג) ארחות שבת (פרק י"ט הע' קפ"ה) – "ונראה דאף אם בתוך האגרטל ישנם פרחים שעדיין לא נפתחו מותר לטלטלו ואין זה פ"ר שטלטול האגרטל יזרז את פתיחתם. ואף שפרחים אלו כשאננם בתוך המים אסור ליתנם בשבת במים מחמת איסור זורע, מ"מ כאשר הם כבר נתונים בתוך המים מערב שבת מותר לטלטלן".
3. יש לטלטל בנחת.
- (א) הגר"ש זצ"ל (שלמי יהודה פרק ג' הע' ס"ז, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ז אות קס"ו, טל לישראל [ביטון] ח"א סי' ל"ו אות י"א [לשונו מובא לעיל]) – "ואינו מוקצה דעשוי לטלטלם משלחן לשלחן. ואם הפרחים עוד נפתחים, מותר לטלטלו רק בנחת באופן שלא מתנדנדים המים, דיתכן שבנדנד המים גורם לגידול".
- (ב) עי' נשמת שבת (סי' של"ו אות רמ"ג) – "נראה להקל, וטוב לטלטלו בנחת שלא יעלו המים למעלה ... ולענ"ד הרי בלא"ה יונקות מהמים שבתחתית הכלי והתעלות המים קצת אינו מעלה ומוריד להפרכת הפרחים".
- (ג) שלמי יהודה (פרק ג' סעי' י') – "אם הפרחים עוד נפתחים מותר לטלטלו רק בנחת באופן שלא מתנדנד המים".
- (ד) פסקי תשובות (סוף אות ז', דפו"ח סוף אות כ"א) – "אבל אגרטל עם פרחי נוי וריח שאין בהם שורשים, לדברי הכל מותר לטלטל ממקום למקום, ואם יש בהם פרחים ושורשים שעדיין לא נפתחו, נכון שיטלטלם בנחת שלא יקרב וירחק המים יותר מדאי מהפרחים והשורשים, ויגרום לקרב או לרחק זמן פתיחתן".
4. מראי מקומות – הל' מוקצה (ארטסקרול, פרק כ"ב הע' ח').
- (א) אז נדברו (ח"א סי' ט"ו ד"ה כתבנו, ברית עולם הקוצר סוף אות ט"ז) – "בעציץ עם מים שיש בו פרחים הנפתחים צ"ע אם מותר בטלטול דנדנד המים גורם בגידול".

ג. טלטול פרחים שלא הוכנסו לאגרטל, כשיש בהם פרחים שעדיין לא נפתחו.

1. מיקל.
- (א) לוח המוקצה (ערך אגרטל-עם פרחים בלי מים) – "מלאכתו להיות".
- (ב) ארחות שבת (פרק י"ט סעי' קמ"ד) – "פרחים ששכחו להכניסם מערב שבת לאגרטל שיש בו מים, אין להכניסם בשבת לתוכו כמבואר לעיל פרק י"ח סעיף ה'. אמנם מותר לטלטלם וליתנם באגרטל ללא מים ואין הם מוקצה אף אם יש בהם פרחים שעדיין לא נפתחו, היות והם מוכנים לשמש לנוי הבית".
2. מראי מקומות.
- (א) חוט שני (ח"א פרק י' ס"ק ג' ד"ה פרחים, עמ' פ"ח) – "פרחים הנפתחים כשהם במים שאסור ליתנם במים בשבת, אפשר דהוי נמי מוקצה, וכמו שנסתפק הפמ"ג לענין עציץ שיש בו עשבי בושם".

ד. עציץ (flowerpot).

1. עי' לעיל סעי' ח', לשיטות ומראי מקומות.

כד [תולש פירות מאילן יבש - סעיף י"ב.

א. מראי מקומות.

1. שבט הלוי (ח"ז סי' צ"ו אות ב') – "תאנים שיבשו באביהן וכן אילן שיבשו פירותיו בו התולש מהן בשבת חייב אעפ"י שהן כעקורין לענין טומאה - עתו"ס שבת ק"נ ע"ב ד"ה דמחבר דהא דאיתא בחולין תאנים שצמקו באביהן דוקא צמקו אבל יבשו לא, דר"ל דיבשו הו"ל כתולש גם לענין שבת, וכן הבין מג"א ריש סי' של"ו (בלי שהביא דהתוס') וע"כ כ' הרמב"ם דעתו דיבשו ג"כ

חייב, ומשמע אפי' יבשו עם עוקציהן, אבל בצדק השיג בתו"ש שם די"ל דאם יבש גם העוקצין גם הרמב"ם מודה להתוס' בשבת שם, והתוס' כ' רק דיבשו, ר"ל עם העוקצין, ורמב"ם איירי ביבש הפרי בלי עוקץ, ועיין היטיב במחצית השקל סי' של"ו שם".

כה) להשען באילן - סעיף י"ג.

א. **בריא מותר, תש אסור** – יש"ש (ביצה פרק ה' סי' ו', "ולהשען, בברי מותר, בתש אסור"), מג"א (ס"ק ט"ו), א"ר (ס"ק י"ז), תוס' שבת (ס"ק כ"ג), עי' גר"ז (סעי' כ"א, לשונו מובא לקמן. עי' קצות השלחן סי' קמ"ב ס"ק י'), ת"א (כלל י"ב סעי' ו', לשונו מובא לקמן), מ"ב (ס"ק ס"ג), כה"ח (ס"ק צ', לשונו מובא לקמן), ארחות שבת (פרק י"ח הע' ק"ג).

1. אבל כשמנידו, אפילו בריא אסור – מ"ב (ס"ק ס"ג, "וה"מ כשאניו מנידו אבל כשמנידו אפילו בריא אסור דזה גופא שמוש הוא").

2. רק סומך מעט, אבל בכל כחו אסור – מ"ב (ס"ק ס"ג, בה"ל סעי' י"ג ד"ה ומותר, "דהיכי דסומך בכל כחו אסור ואם לא מותר"), פסקי תשובות (דפו"ח אות א').

א) קצות השלחן (סי' קמ"ב הע' י'), פסקי תשובות (דפו"ח אות א') – "מש"כ הבה"ל דסומך 'בכל כחו' אסור ואם לא מותר, לאו דוקא 'בכל כחו' אלא הסומך בכח אסור, ומסתבר דנשען בכח יש להגדירו כפי מה שנת' בסי' תקפ"ה שצריך לתקוע מעומד ולפיכך לא יסומך על שום דבר בענין שאם ינטל אותו דבר שסמך עליו היה נופל שאין זו עמידה אלא סמיכה. וגם כאן י"ל שאם נשען כ"כ עד **שאם ינטל האילן יפול אסור**, ואם לאו מותר דזה נקרא עדיין עמידה".

ב. האם 'בריא' ו'תש' קאי על האדם או על האילן.

1. על האדם.

א) פמ"ג (א"א ס"ק ט"ו) – "ולהשען באילן, אדם בריא שרי, ותש כח אסור, דמשתמש באילן".
 ב) מחה"ש (סוף ס"ק ט"ו) – "בבריא מותר. ר"ל, אם האדם בריא ואינו צריך לסומך הרבה באילן, ולכן לא מיקרי משתמש במחובר. אבל בתש כח שצריך לסומך הרבה באילן, הוי משתמש במחובר ואסור".

ג) מ"ב (ס"ק ס"ג, בה"ל ד"ה ומותר) – "ודע כי האחרונים הביאו דין זה והעתקתי אותו במ"ב וכפי מה שפירשו המחז"ש והפמ"ג. והח"א ועוד אחד מאחרוני זמננו פירשו באופן אחר דהיינו שיש חילוק בין אם האילן בריא או תש וטעם דתש אסור משום דהוא מתנדנד ואישתמיט מינייהו הירושלמי הלז דמוכח בהדיא דאדם קאי".

2. על האילן.

א) מקור חיים (על סעי' ג' ד"ה מ"ש) – "ופי' בברי נ"ל דאילן המחובר קאי".

ב) גר"ז (סעי' כ"א) – "(מותר להשען באילן בריא אבל בתש אסור מפני שמנידו והרי זה משתמש באילן)".

ג) ת"א (כלל י"ב סעי' ו') – "ואסור להשען באילן, אם הוא דק שמניד על ידו. אבל אם הוא עב, מותר".

3. **חושש לשני הפירושים**: שאין לסמוך באילן אלא האדם הבריא ובאילן בריא.

א) כה"ח (ס"ק צ') – "וע"כ יש לחוש לשני הפירושים ואין להתיר אלא באדם בריא ואילן בריא".

ב) חשב האפוד (ח"ג סי' ע"ו) – "דיש להחמיר כשני הפירושים דהיינו שאין לסמוך באילן אלא האדם הבריא ובאילן בריא".

ג) פסקי תשובות (דפו"ח אות א', הע' א').

4. מראי מקומות – נשמת שבת (סי' של"ו אות ק"נ).

כו) צידי צדדין.

א. הגדר.

1. רק במקום שלא מטלטל האילן – מג"א (ס"ק ט"ו), מ"ב (ס"ק ס"ג), שבת בית (ארטסקרול, עמ' רע"ז).

2. מ"ב (סי' ש"ה ס"ק ס"ז, שעה"צ ס"ק ס') – "וגם להשתמש על דף היוצא חוץ לעגלה מאחוריה ג"כ אסור ולא מקרי צדי צדדין דהכל כלי אחד הוא [מגן אברהם, דלא כטל אורות, וגם מרש"י קנ"ה ע"א דיבור המתחיל וכי סליק וכו'] על שליבות הסולם משמע כהמגן אברהם, דאי לאו הכי אמאי אסור להניח הסולם על הדקל, **הלא יעלה רק על השליבות**, אלא על כרחך דמקרי הכל כלי אחד".

3. ששכ"ה (פרק כ"ו הע' נ"ג [דפו"ח, הע' נ"ח]), ל"ט מלאכות (ריביאט, קוצר הע' ס"א at) – "ולא נאמר שחבל הנדנדה הוא צדי העץ, והנדנדה עצמה כצדי צדדים, דהכל כלי אחד הוא ומיקרי צדדים, עיין סי' ש"ה ס"ק סז ובשעה"צ ס"ק ס".

4. הגרח"ק שליט"א (אש התורה, בראשית, תורת חיים עמ' ר"י אות ס"ב) – "האם מותר להתנדנד על נדנדה המחוברת לב' אילנות בשבת. תשובה: חלילה".

5. שבת בית (ארטסקרול, עמ' רע"ז, ע"פ הששכ"ה לעיל) –

For example, one is permitted to use a swing that is suspended from a hook that was screwed into the tree prior to the onset of Shabbos ... Moreover this leniency applies **only** when the hook was not affixed to the swing prior to attaching it to the tree ... However, if the hook was attached to the swing before being attached to the tree, the hook-swing combination is considered one entity, whose attachment to the tree makes the entire entity (hook and string together) the *sides of a tree*. Consequently, it would be forbidden to use the swing on Shabbos.

6. נשמת שבת (סי' של"ו אות קס"א) – "**ונראה שאינו תלוי בתחלת הוייתו** אלא אם היתד והחבל הוא כלי שימוש אחד או לא, דאם לא אז החבל דינו כצדי צדדין אבל אם כמות שהוא אינו ראוי לשימוש אחר נחשבת כחד כלי (ואסור להשתמש עם החבל) ועל כן

המחבר לאילן יתד העשוי כגלגל וקושר עליו חבל מאחר שעכשיו אינו יכול ואינו עומד להשתמש עם יתד זה לשימושים אחרים (מאחר שחבל קשור לתוכה) דינם כחד כלי".

ב. נדנדה (swing) שקבוע תלוי באילן.

1. מחמיר.

(א) באר משה (ח"ו סי' כ"ט) – "סווינג הקבוע על עצים התקועים בקרקע או על משקוף הדלת שרי להתנדנד בו, אבל הקבוע לאילן אסור (סי' של"ו סי"ג) ולכאורה המעיין שם יראה שאם הסווינג תלוי על המוט הקבוע באילן שרי משום דהסווינג הוי צדי צדדים ושרי. אבל זה טעות דהלא א"א שאם מתנדנד על הסווינג שלא ינוד האילן ובכה"ג אסור בהחלט דכה"ג משתמש באילן גופי' כמפרש במג"א (שם ס"ק ט"ו הובא במ"ב סקס"ג) ופשוט. ואפשר באילן קשה וזקן שאינו נד ולא כלום שרי בכה"ג מעיקר הדין וצריך לנסותו מער"ש, ולמעשה לא ניהא לי להקל כלל בכה"ג ... בספר ששכ"ה ... למעשה אינני מסכים בשום אופן שבשבת ישחקו על סווינג הקבוע לאילן באיזה אופן שיהי' כי החשש קרוב מאוד ואין למסור הלכה וחילוקים דקה מן הדקה לעולם".

2. מראי מקומות – ששכ"ה (פרק כ"ו סעי' ט"ז [דפו"ח, סעי' י"ז]), נשמת שבת (סי' של"ו אות קס"ג, אות קס"ד).

ג. חבל כביסה המחובר לגלגל הקבוע בעץ.

1. מראי מקומות – זכור ושמור (קוצר עמ' ט', עמ' י', דפו"ח עמ' קמ"ח, עמ' קמ"ט), נשמת שבת (סי' של"ו אות קס"ב).

(א) הגרשז"א זצ"ל (מאור השבת ח"ב סוף עמ' תקצ"א, שולחן שלמה ס"ק י"ג) – "לענין חבל כביסה המחובר לגלגל הקבוע בעץ, הנה תללות על החבל חפצים או חיתולים מלוכלכים שניכר שלא כבסן שרי דחשיב צדי צדדין, אבל לגלגל את הגלגלים לא שרינן דחשיב משתמש בצדדין".

(ב) אור לציון (ח"ב פרק ל"ח סעי' א') – "שאלה. חבל כביסה הקשור לאילן, האם מותר לתלות עליו ולהוריד ממנו בשבת דברים המותרים בתליה, או שיש בזה משום משתמש באילן. תשובה. אם החבל קשור באופן ישיר לאילן, אסור להשתמש בו כלל. ואם החבל מחובר לגלגל המיועד לגלגל את החבל לפי הצורך, אם הגלגל מחובר לאילן באופן ישיר על ידי מסמר וכדומה, מותר לתלות בגדים על החבל, אבל אסור לגלגל את החבל, ואם הגלגל אינו מחובר באופן ישיר, אלא קשור לאילן על ידי חבל או חוט ברזל, מותר אף לגלגל את החבל".

(ג) נשמת שבת (סי' של"ו אות קס"ב) – "אור לציון ... הגרשז"א ז"ל ... ואולי דסבירא להו דמאחר שהחבל בא בפני עצמו ויכולין לקבוע על הגלגל מין חבל אחר על כן החבל לא חשיב ככלי אחד עם הגלגל. וצ"ע לומר כן דמה שנא מעגלה המחובר לעץ ארוך המחובר לסוס".

ד. להניח כלים ערב שבת בצדי האילן.

1. מיקל – זכור ושמור (קוצר עמ' י', דפו"ח סוף עמ' ק"נ).

2. מראי מקומות.

(א) ששכ"ה (פרק כ"ו דפו"ח הע' נ"ז) – "ויל"ע אם גם בצדי העץ גזרו דומיא דהא דלעיל סעי' טו, גזירה שמא יקח מצדי העץ, ועיין סי' תרכח במ"ב ס"ק יז, דגזרו שמא ישתמש בצדי העץ בשבת".

(ב) ארחות שבת (פרק י"ח הע' קי"ג) – "ויש לעיין אם איסור זה נאמר גם בצדי האילן, וכגון שלא יתלה כביסה בחבל הקשור באילן אף מערב שבת שמא יטלנה בשבת".

חורש - תקנות דרבנן של חשש אשווי גומות

סימן של"ז

- א [מלאכת חורש.
ב [לעשות גומא בקרקע.
ג [עגלה: האם יש חשש של חרישה.
ד [גזירת חרישה: תקנות דרבנן.
ה [גדולים ביותר - סעיף א'.
ו [לרבוץ הבית.
ז [לכבד הבית - סעיף ב'.
ח [גדר של כולו מרוצף.
ט [אין סכין ומדיחין הקרקע - סעיף ג'.
י [דברים שמחברים לקרקע.

א [מלאכת חורש.

א. מלאכות סידורא דפת - גמרא (דף עד:).

1. עי' ערך "ל"ט מלאכות" [קודם סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.

ב. אם הוא מלאכה ראשונה של הל"ט מלאכות, או השניה.

1. מלאכה א' - רמב"ם (פרק ז' הל' א'), מנ"ח (מצוה ל"ב), שעה"צ (סוף סי' שד"מ).

2. מלאכה ב' - תפארת ישראל (כלכלת שבת), ח"א (כלל ז' סעי' א', אמנם עי' כלל ח' וכלל ט'), אגלי טל (סדרו), שביתת השבת (סדרו).

ג. גדרי המלאכה.

1. אב: תיקון בגוף הקרקע. תולדה: פעולה שדומה בתכליתו ואינו בגוף הקרקע - מ"ב (הקדמה לסי' של"ז), יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"א עמ' ז').

ד. משחק בארגז חול (sand box).

1. עי' סי' ש"ח סעי' כ', לשיטות ומראי מקומות.

ה. מראי מקומות - אנציקלופדיה תלמודית (כרך י"ג ערך חורש, טור שפ"ח - שצ"א).

ב [לעשות גומא בקרקע.

א. עושה גומא בכוונה ע"י תקיעת עמוד באדמה אשר משאירו נעוץ וממלא את כל שטח הגומא.

1. מחמיר.

א) מג"א (סי' תצ"ח ס"ק ל"ב) - "אבל אסור לתחוב הנר לתוך החול שעושה גומא כמ"ש התו' והר"ן לעיל".

ב) מ"ב (סי' תצ"ח ס"ק צ"א, שעה"צ ס"ק קי"א) - "אין לתחוב נר בכלי מלא עפר אם העפר קשה קצת שנעשה גומא בתחיבתו. [מגן אברהם והגר"ז ושאר אחרונים, ובנשמת אדם מפקפק בזה]."

ג) ערה"ש (סי' תצ"ח סעי' כ"ט) - "עמג"א".

ד) פסקי תשובות (דפו"ח, אות ו') - לשונו מובא לקמן.

2. מראי מקומות - רע"א (סי' תצ"ח על מג"א ס"ק ל"ב).

א) ח"א (כלל צ"ג סעי' ה', נשמת אדם ס"ק ג') - "מה שתוחבין ביום טוב נר של שעה בחול הקשה, המ"א אוסר. ולי צ"ע".

ב. להוציא דבר מהקרקע ותיעשה גומא.

1. מיקל.

א) מג"א (סי' תצ"ח ס"ק ל"ב).

ב) ח"א (כלל צ"ג סעי' ה') - "אבל מותר להוציא דבר התחוב אף על פי שנשאר גומא, דגומא ממילא הוי, אם לא שהוא בבית, דחיישינן שיבוא להשוות גומות, דאז אסור להוציא (מ"א שם)".

ג) מ"ב (סי' תצ"ח סוף ס"ק צ"א) - "ומ"מ להוציא נר מעפר זו אף על פי שנעשה גומא ממילא לית לן בה".

2. כשתחב בשבת והוציא בו ביום - זכור ושמור (חורש עמ' ה', דפו"ח ח"א ריש עמ' פ"ה), פסקי תשובות (דפו"ח הע' מ"א, לשונו מובא לקמן).

3. לפעמים יש איסור שמא יבוא להשוות גומות: כמו בבית - עי' לקמן.

ג. הליכה עם מקל ויהיה פס"ר לעשות חריץ.

1. פמ"ג (סי' ש"א מש"ז ס"ק י"ב) - "ולענין מקל שיש בראשו מסמר, שוודאי עושה גומא בהליכתו והוא פסיק רישיה, אלא דלא

ניחא ליה בכך, איכא לעיונא בהולך במקום שאין רצפה שם, דיש לומר דגומא זו אין צריך לו כלל והוא דרבנן, ופסיק רישיה בדרבנן דלא ניחא ליה יש לומר דשרי, ועיין בחדושינו בשבת דף ס"ו א' הארכנו בזה. ועיין מ"א סימן שי"ד אות ה' האריך בענין פסיק רישיה דאף בדרבנן אסור, כדמוכח בסימן של"ז [מ"א] אות א' בגרירה דספסל שלא יהא פסיק רישיה, והיה דפסיק רישיה

דלא ניהא ליה היינו דלא ניהא ליה ממש, א"כ במקל במסמר שוודאי עושה גומא איני יודע היתר. ומיהו יש לומר דמקלקל ברשות הרבים, וחופר כלאחר יד, ושאר היתרים. ומכל מקום צ"ע".

(א) בה"ל (סי' ש"א סעי' י"ז ד"ה שאינו) – "שאינו יכול לילך בלא מקל. ואם יש מסמר בראש המקל שעושה גומא בהליכתו והוי פסיק רישא דלא ניהא ליה צ"ע אם מותר לילך בו יע"ש במ"ז שמצדד להיתר בזה".

2. מיקל.

(א) עי' נשמת שבת (סי' של"ז אות רע"ו) – "יש להקל לפי הצורך".

(ב) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' רנ"ט).

(ג) עי' שבת בית (ארטסקרול, עמ' רס"א, פרק ט"ז הע' מ"ז) – "בביאור הלכה ... הפמ"ג ... שלחן שלמה ... מהרי"ל החדשות ... תולדות שמואל ח"ג בהשטמות, דף רכ"ז, וז"ל: ... וצריך לומר לענ"ד דכיון דגם כל עיקר עשיית הגומא הוי רק מקלקל, ולא הוי אפי' כחופר גומא ואין צורך אלא לעפרה כי כאן הלא אין צריך באמת לא לגומא ולא לעפרה, וגם הוי כלאחר יד דהוי תרי דרבנן, ע"כ מותר במקום צורך גדול עכ"פ כי אי אפשר לאדם שיהיה כלוא בבית כל היום, והוי גזירה שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בה, עכ"ל. ולכאורה לפי דבריו גם זקן מותר ללכת עם מקל בשבת".

(ד) זכור ושמור (דפו"ח ח"א עמ' פ"ד).

3. מחמיר.

(א) מהרי"ל (החדשות סי' מ"ג) – "מי שהוא חולה מחמת גייכט וצריך לילך במקלות ומכורזלים למטה ויש שהם ברזל חדים. תשובה: ולעשות ברזל במקלות בשבת למי שחולה בטבעת שקו' בין וערף שלא יכתת וישופה כעין מחמת האבנים ועפר אין שום איסור דמחמת טבעת אינו מוסיף גומא אבל לעשות ברזל חד נר' איסור גמור אפי' בתוך הבית כי עושה גומא בכל מקום, אפילו בבית החורף".

(ב) שלחן שלמה (סעי' א') – "ונ"ל דה"ה אם הקרקע לח אפי' בקטנים מאד הוי פסיק רישא ולכן לא ילך במקל אבל ברגליו כיון דא"א בע"א מותר".

4. מראי מקומות.

(א) פסקי תשובות (דפו"ח סוף אות ד', הע' ל') – "ולא גזרו חכמים במקום שאי אפשר ליזהר בזה, ולכן גם זקן וחולה ההולכים על משענתם רשאים ללכת בו גם במקומות עפר למרות שהמקל ננעץ בעפר ועושה גומא תוך כדי ההילוך בו. [פמ"ג (סי' ש"א מ"ז סקי"ב) הו"ד בביה"ל שם (סעי' י"ז ד"ה שאינו), וחזי לאצטרופי שבדרך כלל אינו מסלק העפר מהגומא אלא כובש]".

ד. ישיבה על גבי כסא העומד על הקרקע במקום שבוודאי יכנסו רגלי הכסא בקרקע ויעשו גומא.

1. מחמיר.

(א) ארחות שבת (פרק י"ח סעי' מ') – "אסור לשבת על גבי כסא העומד על הקרקע אם הוא באופן שבוודאי יכנסו רגלי הכסא בקרקע ויעשו גומא".

(ב) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ז' אות ל"ג) – "אסור לשבת על כסא שמונח באדמה אם זה פסיק רישיה שעל ידי ישיבתו שם יכנסו רגלי הכסא לתוך האדמה ויהיה שם גומות".

2. מיקל.

(א) עי' נשמת שבת (סי' של"ז אות ער"ה) – "יש להקל לפי הצורך".

(ב) זכור ושמור (חורש עמ' ה', דפו"ח ח"א ריש עמ' פ"ה).

(ג) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' רנ"ט).

(ד) שבת בית (ארטסקרול, עמ' רס"ב).

(ה) הלכה שלימה (ח"ד סי' כ"ז) – "ומזה תשובה על מש"כ האורחות שבת (שם) שע"פ מש"כ בשו"ת מהרש"ל מייושב הערת הגרעק"א, וזה אינו, שמלבד שהמהרש"ל עצמו כתב שמבואר בתוס' דרבה פליג על ר' יוסף, אלא שאף בדעת הרא"ש ליכא ראייה כנ"ל, וא"כ כיון שמפורש בתוס' להתיר בדרך נעיצה ע"פ הכלל דקיי"ל כרבה נגד ר' יוסף, ומהרא"ש אין הכרח כלל דפליג על עצם הדין, אין לנו מקור נאמן לאסור אלא להתיר. ועכ"פ בנד"ד דהוי פס"ר דלא נ"ל בתרי דרבנן, אף שמחמירים גם בכה"ג לענין גרידה כמש"כ לעיל, מ"מ כאן שנעשית הגומא ע"י נעיצה ואינה ניכרת, שלדעת התוס' וכמה אחרונים שרי, יש להתיר, ובפרט שי"ל שגם המ"א יסכים להתיר בכה"ג דהוי מלתא דרבנן, ולא החמיר אלא כשצריך להגומא".

3. מראי מקומות.

(א) פסקי תשובות (דפו"ח אות ו', הע' מ"א) – "ונחלקו גדולי האחרונים בעושה גומא על ידי תקיעת עמוד באדמה אשר משאירו נעוץ ותקוע בתוך הגומא וממלא את כל שטח הגומא, האם יש בו משום איסור חופר גומא. ולמעשה נקטינן לאסור, וכפי הכרעת המשנ"ב (סימן תצ"ח סקצ"א) על פי המג"א (שם סקל"ב), אמנם אין האיסור אמור אלא כשמתכוין ורוצה בכך, אבל כשאין מתכוין, אפילו הוא פסיק רישא לכך, שפיר חזי לאצטרופי דעת המתירים בכל ענין. ולכן שולחן וכיסאות וכדומה אשר בגינת הבית או בסוכה שאינה מרוצפת, אשר רגליהם ננעצים בתוך האדמה תוך כדי שמניחם שם או כשנשען או יושב עליהם, אין בזה שום חשש, שהרי אינו מתכוין לכך ולא איכפת ליה, אבל אם ניהא ליה בהא ומתכוין לכך כי על ידי כך יושב בטוב ואינו מתנדנד וכדו', יש בו איסור. אמנם להוציאם ממקומם לאחר שננעצו בקרקע, אם הוא בחצירו ובסוכתו שמקפיד על הגומות ששם, יש לאסור, דחששו חכמים שמא יבוא להשוות הגומות שנעשו שם. [כמבואר במשנ"ב סי' שי"א סקל"ח. והנה גם בנעץ בשאר מקומות שלא איכפת ליה בגומות יש לדון אם רשאי להוציאם ע"כ נעשה גומא, ומש"כ במשנ"ב סי' תצ"ח סקנ"א להתיר להוציא הנר שתחב בקרקע כי הגומא ממילא נעשית, היינו שתחבו מערב יום טוב, אבל כשתחב בשבת או ביום טוב הרי התחיל בעשיית הגומא והשלימה בו ביום, וצ"ע]".

ה. נעלי עקב (high heeled shoes): פס"ר שעושה חוריץ באדמה.

1. מיקל.

(א) זכור ושמור (חורש עמ' ה', דפו"ח ח"א ריש עמ' פ"ה).

(ב) שבת בית (ארטסקרול, סוף עמ' רס"א, פרק ט"ז הע' מ"ז) - לשונו מובא לעיל.

(1) צ"ב, כיון שהוא מיקל לגבי זקן עם מקל כיון שהוא צורך גדול, ומה הצורך לאשה להולך עם נעלי עקב. וצ"ע.

(ג) עי' ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' רנ"ח).

2. מראי מקומות - מנוחת אהבה (ח"ב פרק ב' סעי' י').

ג. עגלה: האם יש חשש של מלאכת חרישה.

א. מיקל, כיון שרק כובשת [משנה ביצה כג:].

1. כל בן (סי' נ"ח) - "גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ ... וכל שכן העגלה שעושין לקטנים מפני שהיא כובשת".

2. כה"ח (ס"ק ד') - "ועגלה של קטן אפי' גדולה מאד מותר לגרור ע"ג קרקע דעגלה שאני דכובשת הקרקע ואינה עושה חריץ. מצודת יששכר סי' י"ד. פ"ת. ועיין ביצה כ"ג ע"ב".

3. קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק נ"ב, ע"ש למה אינו עובדין דחול) - "ועגלה של קטן אפי' גדולה מאד מותר לגרור ע"ג קרקע דעגלה שאני דכובשת הקרקע ואינה עושה חריץ כמבואר ביצה כ"ג: (כה"ח בשם ס' מצודת ישכר)".

4. חלקת יעקב (ח"א סי' ס"א).

5. אג"מ (הגר"ש איידר זצ"ל הע' כ"ז).

6. חזו"א (חוט שני ח"א עמ' צ"ה ד"ה בתקופת, דעת החזו"א פרק ח' אות ד').

7. הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ח הע' צ"ט [דפו"ח, הע' ק"ג], שולחן שלמה אות ב', שרידי אש ח"א סי' ל"ב) - "הרי קיי"ל דגורר אדם מטה כסא וספסל בין גדולים ובין קטנים ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ וכ"ש בעגלה שגם ר' יהודה דסובר דבר שאין מתכוין אסור אפי"ה מודה בעגלה של קטן מפני שהיא כובשת כדתנן בסופ"ר דביצה ומ"ש בנוגע לשמא יתקן לא מצינו גזירה זו אלא במשתמש בבע"ח גזירה שמא יחתוך זמורה אבל לא אסרו להשתמש בכלי משום שמא יתקן (חוץ מכלי שיר) ואף המדקדקים שבירושלים מוליכים עגלת ילדים בשבת במקום שיש עירוב".

8. עי' פאת שדך (או"ח ח"ב סי' פ') - "אף למדקדקים שאינם מגלגלים עגלת תינוק בשבת".

9. ושאר פוסקים - מנוחת אהבה (ח"ב פרק ב' סעי' י'), ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' מ"ב [דפו"ח, סעי' מ"ח]), עי' ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' רנ"ח). זכור ושמור (חורש עמ' ד', דפו"ח ח"א עמ' פ"ב), עי' נשמת שבת (סי' של"ז אות רע"ז, "רוה"פ מתירים"), לוית חן (אות ק"ו ד"ה ולפי), קיצור הל' שבת (סי' ג' אות ב'), חוט שני (ח"א סוף עמ' צ"ד), שבת בית (ארטסקרול, עמ' רנ"ח), פסקי תשובות (אות א', דפו"ח אות ה'), ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' נ"ה, קיצור שו"ע סי' של"ז אינו מתכוין סעי' א'), ארחות שבת (פרק י"ח סעי' מ"ב), עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ז' אות ל').

ב. הולכת עגלה שלפעמים פונה הצידיה ואז עושה חריץ, במקום פס"ר.

1. מותר משום פס"ר דלא איכפת ודרבנן.

(א) יחזה דעת (ח"ב סי' נ"ב, לוית חן אות ק"ו ד"ה ולפי) - "העיקר להלכה להתיר הובלת עגלה של תינוק ברשות הרבים גם בדרך עפר או חול, ואפילו אם מפנה אותה מידי פעם לפעם לצדדים".

(ב) ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' נ"ה, קיצור שו"ע סי' של"ז אינו מתכוין סעי' א').

2. מותר אם ספק שלעשות חריץ.

(א) חלקת יעקב (או"ח סי' קנ"ט) - "בספק דכובשת ממילא לא הוי פס"ר - עי' בטו"ז סי' שט"ז ס"ק ג' דבספק אי יש זבובים לא הוי פס"ר. ועי' מלמד להועיל אע"ז סי' ק"ב בזה לענין ספק פס"ר".

3. צריך לזהר.

(א) חוט שני (ח"א עמ' צ"ה ד"ה עוד) - "יש לזהר כשפונה לצדדים שיהיה באופן שלא יהיה פסיק רישא בעשית חריץ".

(ב) עי' נשמת שבת (סי' של"ז אות רע"ז).

(ג) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' רנ"ח).

(ד) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ז' אות ל"א).

4. מראי מקומות - ארחות שבת (פרק י"ח סוף הע' ס"ח).

(א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ח הע' צ"ט [דפו"ח, הע' ק"ג], שולחן שלמה אות ב') - "מותר להסיע עגלת ילדים בשבת גם בדרך חול, וגם שרי להפנותה לצדדים שהרי הוא רק דוחה את החול לצדדים במקום שכבר נכבש, וגם אפשר שהחול שהוא דוחה הוא כעין עפר תיחוח דלא שייך לאסור משום ריפוי ארעא דאיסורו משום חורש רק בכסא וספסל שהם כבדים, וכיון דבפסיק רישא דלא ניחא ליה דעת הערוך - סי' ש"כ סעיף י"ח בביאה"ל ד"ה יש מי - להקל, לכן אף דלא קיי"ל הכי, עיי"ש, מ"מ בצירוף עם זה שאינו אלא כלאחר יד וגם אינו אלא מקלקל, וגם אין זה פסיק רישא שמזיז עפר כזה דשייך בו ריפוי ארעא, נראה דשרי. וגם בספסל גדול ילע"י כיון דדעת המג"א להקל בפ"ר היכא דהוי ג"כ מקלקל וכלאחר יד, עיין סי' שי"ד מ"ב ס"ק י"א - ועוד דאם היה אסור לסובב עגלה בכה"ג לכאורה היה צריך להיות אסור גם במרוצף לדעת המגן אברהם שהובא במ"ב ס"ק ד' דגורנין מרוצף אטו אינו מרוצף".

(ב) אז נדברו (ח"ה סי' כ"א) - "לכה"ח ... משמע דתפסו בעיקר שהלכה דעגלה כובשת, אמנם לפי האמור א"צ לזה דעגלות תינוקות שלנו בודאי אין בהם פס"ר אם לא בעפר תיחוח שאין חוששין לחרישה, ונפק"מ יהי' שא"צ להזהר [כמו שראיתי מחמיר כמדומה

בס' שש"כ] שעגלה תסע במסלול אחד ולא תפנה ימינה ושמאלה שכמעט שא"א להזהר בזה דאם משום דכובשת לכאורה יש מקום להחמיר בזה וכן אפי' בנתקלקלה אחת מאופניה שאז נגררת ולא כובשת נמי מותר".

ג. מראי מקומות – שלמת חיים (סי' רפ"ז, דפו"ח או"ח סי' רפ"ז), מגילת ספר (סוף סי' י"ג), אור יצחק (ח"א או"ח סי' קע"ה).
 1. הגריש"א זצ"ל (מגילת ספר סוף סי' י"ג, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"א אות ב') – "שודאי אם מתכוון לעשות גומא אסור גם באופן שאינו מוציא העפר אלא כובשו וכל ההיתר בעגלה שכובשת הוא משום שאינו מתכוין לכך".

ד] גזירת חרישה: תקנות דרבנן של חשש אשווי גומות.

א. טיט שעל גבי רגלו.

1. עי' סי' ש"ב סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.

ב. אסור לפנות בשדה.

1. עי' סי' ש"ב סעי' ט', לשיטות ומראי מקומות.

ג. חצר שנתקלקלו בימי גשמים: לזרות בה תבן.

1. עי' סי' ש"ג סעי' י', לשיטות ומראי מקומות.

ד. לא ישפשף רוק ברגליו.

1. עי' סי' שט"ז סעי' י"א.

ה. אסור לגרוף האבוס.

1. עי' סי' שכ"ד סעי' ט"ו, לשיטות ומראי מקומות.

ו. לא יפנה אוצר כולו.

1. עי' סי' של"ג סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.

ז. י"א גורר אדם מטה כסא וספסל, שהם גדולים ביותר.

1. עי' סי' של"ז סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.

ח. לרבץ הבית.

1. עי' סי' של"ז סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.

ט. אסור לכבד הבית.

1. עי' סי' של"ז סעי' ב', לשיטות ומראי מקומות.

י. אין סכין ומדיחין הקרקע.

1. עי' סי' של"ז סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

יא. אין נופחין.

1. עי' סי' של"ז סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

יב. לצדד חבית.

1. עי' סי' של"ז סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.

יג. אין שוחקים באגוזים.

1. עי' סי' של"ח סעי' ה', לשיטות ומראי מקומות.

יד. אסור להוציא עמודים התחובים בקרקע – גמרא (דף קיג).

1. הו"ד בפוסקים – מג"א (סי' תצ"ח ס"ק ל"ב), ח"א (כלל מ' סעי' ב', כלל צ"ג סעי' ה' [לשונו מובא לעיל]), "אסור להוציא דבר התחוב בקרקע הבית אע"פ שאינו צריך לא לגומא ולא לעפר, שמא יבוא להשוות גומות. אבל במקום דלא שייך משום אשווי גומות, מותר להוציא", אגלי טל (חורש סעי' ט"ו), שביתת השבת (חורש סעי' כ"א), הל' שבת (איידר, עמ' נ').

טו. מראי מקומות.

1. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב במייל) -

What is the halacha regarding snow removal on Shabbos - shoveling one's own walk, allowing the snow removal company to come on Shabbos with machines, and/or a non-Jewish neighbor doing your walk for you - either by request or on his own? If my neighbor does it on his own, can I encourage him by thanking him and offering to pay him [for example]?

R' Y. Berkovits wrote: Rav Moshe says that snow is muktzah, Rav Elyashiv (and most poskim) say it is not. Assuming that snow isn't muktzah, still to shovel it yourself would be **included in the gezeira of** להשוות גומות. [We find a leniency if all houses are tiled nowadays, however we don't see any leniency regarding the outdoors.] To ask a Goy, would be shvus d'shvus and muter in case of necessity, for example in a case where there is a fear people will slip. You can also ask a Goy to use salt (even not b'makom tzorech). To ask him to use his machine is amira l'akum of a d'oraysai, and assur. If he on his own decides to use a machine, this would be a shaila of maris ayin (that you asked him). I don't think you should let him.

ה] גדולים ביותר - סעיף א'.

א. כללים של אינו מתכוין, פס"ר, ועוד.

1. עי' ערך אינו מתכוין [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ב. כסא ספסל ומטה שגדולים הרבה.

1. מיקל.

(א) ראבי"ה (ריש סי' קצ"ד) - "בפרק כל התדיר אמר שמואל המתנדב יין מביא ומזלפו על גבי האישים, ופריך והא קא מכבה כבוי, ומשני לה כר' שמעון, ופירש רבינו שלמה כיון דאפשר בטיפות דקות אפי' כי עביד גדולות שפיר דמי, משמע מדבריו אפילו ברור ישלך גדולות ... נראה לי דנקוט האי כללא בידך. פסיק רישיה ולא ניהא ליה במלאכתו לא מחמתו ולא מחמת דבר אחר (מותר), שיתכן שיעשה חפצו בלא המלאכה, מותר לר' שמעון דקיימא לן כותיה, דאמר אביי כל מידי דמר הוי עביד כרב וכו' עד גורר אדם וכו', ותנן נזיר חופף ומפספס, והיא סתמא, כדאיתא בהמוציא יין, וכן הך דמוכרי כסות וכו' סתמא היא במסכת כלאים. ואע"ג דאפשר למיעבד בצינעא שרי, ואפילו באיסור דאורייתא דומיא דכלאים שרי ר' שמעון, כדמוכח בפרק כירה דשמואל דסבירא ליה כר' שמעון סבירא ליה דשיעור לצרף מותר, דיתכן שיעשה חפצו בלא צירוף, שדרך המצרפים במעט מעט לכבות הלכך אפילו מכון שרי. ואפילו למאן דמוקי פלוגתא דגורר אדם בגדולים וקרי ליה לא אפשר, מכל מקום אפשר בסיוע חבירו אי נמי שיתן בגד תחתיו שלא יעשה חריץ, וכדתניא בביצה ונגררין על גבי כלים, אך לא אפשר בלא טורח גדול, ולהכי שרו ליה רבנן אע"ג דפסיק רישיה הוא. ואין זה מלאכת מחשבת, שאין צורך לו להחשיב המלאכה. ומסקנא בקטנים פליגי, אע"ג אפשר בטורח קטן שרי להכניס עצמו לספק, וכל שכן בגדול אפילו אם פסיק רישיה הוא דטפי שרי, דחשו לטרחו כיון שאינו מתכוון לחריץ ואפשר לעשות רצונו בלא גרירה, כדפרישית לעיל. וכן גבי גוזזן במספרים אפשר לנוטלו כלאחר יד או בשינוי, ואפילו לגבי שבת תנן בפרק המצניע הנוטל צפרניו זו בזו או בשינוי וכן שיערו וכו' עד וחכמים אומרים אינו אלא משום שבות. וכן יש לפרש כולו בענין זה. וכמו שפסיק רישיה הותר בכי האי גוונא אע"ג דדמי למלאכת מחשבת האסור בשבת, שאינה מחשבת, דהא אין צריך (למימר) למלאכה ואינו מתכוין, מזו הסברא מתיר נמי ר' שמעון בכל איסורים, שהרי לענין פסיק רישיה כולם שוים. ודווקא כגון שיש הוכחה שאינו מתכוין למלאכה אי נמי לאיסור אחר נקרא דבר שאינו מתכוין. וכל אילו לר' יהודה אסור אבל אינו חייב חטאת. זה הכלל האחד."

(ב) שלחן עצי שטים (סי' ג' חורש ס"ו) - "בגרידת מטה כסא וספסל לא שייך לגזור שמא יתכוין ואפילו גדולים הרבה לא חשיב פ"ר כיון דאפשר בעולם לטלטלו ע"י הרבה בני אדם."

(ג) ליתת חן (אות ק"ו) - "שמרן השמיט חילוק זה מהשו"ע משום דלא סבירא ליה כהרוקח, שיש לומר שגם בגדולים לא הוי פס"ר גמור, שלפעמים הקרקע קשה ומצקה ביותר, ובגרידתם לא יעשה חריץ בודאי ...".

2. מחמיר.

(א) רוקח (סי' נ"ח).

(ב) ארחות חיים (יו"ט אות ס').

(ג) כל בו (סי' נ"ח) - "גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ, פירוש ספסלים קטנים שאפשר להגביהן כיון דלא מתכוין מותר לגררן אבל גדולים שאי אפשר לגררן בלתי לעשות חריץ אע"ג דלא מתכוין אסור משום דהוי פסיק רישיה, וה"ר משולם כתב דעתו, כך כתב ה"ר דוד ב"ר לוי ז"ל [המכתם] בפרק כל שעה גבי אפשר ולא קא מכון או לא אפשר וקא מכון וכו'".

(ד) הג' מוהר"א אזולאי (ס"ק א').

(ה) מג"א (ס"ק א') - "אבל גדולים מאוד אסור לגרור דהוי פסיק רישי' דעושה חריץ".

(ו) תוס' שבת (ס"ק א') - "אבל גדולים מאוד אסור דהוי פ"ר".

(ז) מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק א').

(ח) תפארת ישראל (כלכלת שבת חורש).

- (ט) ח"א (כלל מ' סעי' ו') – "מותר לגרור על גבי קרקע מטה וספסל, ואפילו הם גדולים ולפעמים עושין חריץ בארץ, דהוי דבר שאינו מתכוין. אבל גדולים מאוד שבדאי עושין חריץ והוי פסיק רישיה, אסור (של"ז)".
- (י) שלחן שלמה (סעי' א') – "אבל גדולים מאד ודאי עושין חריץ ואסור אפי' בקרקע של שיש".
- (יא) גר"ז (סעי' א') – "אבל הגדולים מאד אסור לגרור שבדאי עושין חריץ ופסיק רישיה ולא ימות הוא".
- (יב) מ"ב (ס"ק ד', עי' חפץ חיים כלל ו' הג"ה על במ"ח ס"ק י"ד) – "כתב המג"א גדולים ביותר אסור לגרור על הארץ דפסיק רישא הוא דבדאי יעשה חריץ".
- (יג) ערה"ש (סעי' ג') – "ולכן אם הם גדולים ביותר שודאי יעשה חריץ אסור".
- (יד) אגלי טל (חורש סעי' י"א).
- (טו) שביתת השבת (חורש סעי' כ').
- (טז) תורת השבת (ס"ק ב') – לשונו מובא לקמן.
- (יז) קצות השלחן (סי' קמ"ו סעי' כ"ו).
- (יח) כה"ח (ס"ק ג') – "אבל גדולים מאד אסור".
- (יט) יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"א עמ' י"א ד"ה גורר).
- (כ) עי' מנוחת אהבה (ח"ב פרק ב' סעי' ט').
- (כא) שבט הלוי (ח"ח סי' נ"ט) – "ברור דהתוס' והרא"ש והערוך ועמם שאר הראשונים לית להו כלל זה דפס"ר דיהי' מותר דרך פס"ר כיון דאפשר בלי פס"ר, וכן המאירי בשבת קי"ז וכ"ד דעתו דלא כרש"י. וראיתי במרכבת המשנה ... והדבר תמוה בעיני".
- (כב) חוט שני (ח"א עמ' צ"ד ד"ה קי"ל) – "וכתב המ"ב ...".
- (כג) קיצור הל' שבת (סי' ג' אות ב').
- (כד) נשמת שבת (סי' של"ז אות ר"ס, אות רס"ג) – "מרכבת המשנה ... מיהו להלכה נראה מדברי הפוסקים (שנקטו כאן להלכה כהמג"א) שלא נקטינן כוותיה, ואף בכה"ג אסור (מה"ת) כשהוא פסק"ר לפי המציאות של עכשיו".
- (כה) ארחות שבת (פרק י"ח סעי' נ"ב).
- (כו) שבת בית (ארטסקרול, ח"ב עמ' רנ"ז).
- (כז) סידור השולחן (סי' של"ז סעי' א' אות ה').
3. מראי מקומות – ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' נ"ו סעי' ב', קיצור שו"ע סי' של"ז אינו מתכוין סעי' ב').
- (א) פס"ר כשהוא באופן שאפשר לעשות מעשה זו מבלי שיעשה עמו מלאכה - עי' ערך אינו מתכוין [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ג. למחמירים: קשה, דהוי פס"ר דלא ניתא ליה בתרי דרבנן – גר"ז (סעי' א'), שעה"צ (ס"ק ב').

1. עי' ערך אינו מתכוין [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ד. מה הדין במרוצף: למחמירים.

1. גמרא (דף כט:): – "גזירה עליתא דשישא אטו עליתא דעלמא".
2. מחמיר – ס' התרומה (סי' רנ"ד ד"ה גורפין), רוקח (סי' נ"ח), מג"א (ס"ק א'), "ואסור אפי' בקרקע של שיש (ב"י רוקח וכ"מ בשם הרמ"ד)". תוס' שבת (ס"ק א'), מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק א'), תפארת ישראל (כלכלת שבת חורש), שלחן שלמה (סעי' א', לשונו מובא לעיל), גר"ז (סעי' א'), מ"ב (ס"ק ד', "ואפילו מרוצף בקרקע של שיש אסור לגרור דגורין מרוצף אטו אינו מרוצף"), ערה"ש (סעי' ג'), אגלי טל (חורש סעי' י"א), מ"ב (ס"ק ד'), שביתת השבת (חורש סעי' כ'), קצות השלחן (סי' קמ"ו סעי' כ"ו), יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"א עמ' י"א ד"ה גורר), קיצור הל' שבת (סי' ג' אות ב'), ארחות שבת (פרק י"ח סעי' נ"ב), נשמת שבת (סי' של"ז אות רע"ד).
3. מיקל – תורת השבת (ס"ק ב'), "המחבר שהשמיטו נלע"ד דלא ס"ל לגזור קרקע של שיש דליכא פסיק רישי' אטו שאר קרקע דלפעמים הוא פסיק רישי', והגרירה בקרקע אם פסיק רישי' הוא כבר הוא כלול באמרו ובלבד שלא יהא פסיק רישי', ואין לאסור שמא לא יבחין ויעשה כ"כ בדבר שהוא פסיק רישי', דמה בכך אם גם פסיק רישי' הוא, שהרי מלאכה שא"צ לגופה היא ומקלקל הוא ופסיק רישי' דלא ניתא לי' הוא, ועי' בסי' שי"ד מג"א סק"ה ומש"ש סק"ג, ומה"ת לגזור בענין זה משום שמא יעשה בפסיק רישי'".
4. מראי מקומות.
- (א) הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא חע"א עמ' מ"ב סוף טור ג') – "מ"ב סי' של"ז סק"ד: כתב המג"א דבגרירת כסא וספסל בקרקע מרוצף, יש לגזור אטו אינו מרוצף, וכמו בכיבוד וריבוץ דלהלן. וצ"ע, דמה הדמיון בין כיבוד וריבוץ שהוא מעשה שכל כולו מתייחס לקרקע, ושייך בו הגזירה של אשוויי גומות, וממילא גורי' כיבוד בבית מרוצף ג"כ, אך כאן שהוא לא מעשה בקרקע אלא שגורר מיטה, אלא דהיכא דיש עפר הרי הוא גם חורש בפסיק רישיה, מהיכ"ת לגזור אטו מקרה של"ש בו הגזירה, דלעיל סי' של"ו סעיף ג' דאסור ליטול מים ע"ג צמחים וכדו', אטו נאסור ליטול מים מגזירה מרוצף אטו אינו מרוצף, והחילוק הוא כנ"ל דדוקא בכיבוד שפעולתו היא פעולה בקרקע, בזה גזרו קרקע אטו קרקע, אך כאן שהוא מעשה בשפיכת מים, כל שאין כאן עפר מהיכ"ת לגזור, וכהנה רבות, וא"כ ה"ה כאן מהיכ"ת לגזור, וצ"ע. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: חז"ל הכריעו".

ה. כל העיר מרוצף: למחמירים לעיל.

1. מיקל.

(א) מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק א').

(ב) שעה"צ (ס"ק ב') – "ומסתברא דאם כל העיר מרוצף באבנים או בקרשים יש להקל בזה, ואפילו אם נחמיר לקמן בכבוד, הכא קיל טפי, דאפילו באינו מרוצף לית בזה גררא דאורייתא מכמה אנפי. אחד, דהחריץ שיעשה, הוא בזה רק חופר כלאחר יד, ועוד, דהוא מקלקל על ידי הגומות שנעשים בבית ולא מתקן, ועל כולם, הלא אינו מכון לזה והוא רק פסיק רישא דלא נחא לה, וגם בזה לכולי עלמא הוא רק איסור דרבנן, ומבואר לעיל בסימן שט"ז סעיף ג בהג"ה דדעת הרמ"א שם מוכח דסבירא לה בעלמא דאם הוא תרי דרבנן מותר בפסיק רישא דלא נחא לה, ואף דהכא מחמירין בזה בגדולים ביותר דפסיק רישא הוא, כמו שהביא הבית יוסף בשם הפוסקים, על כל פנים במרוצף בכל העיר יש לצרף לזה דעת התוספות בדף כ"ט ע"ב דלא גזרינן בזה אטו אינו מרוצף, וגם רש"י סבירא לה כן כדמוכח בדף צ"ה ע"א דיבור המתחיל זילחא, וכמו שרמז לזה הגאון ר' עקיבא איגר".

(ג) ערה"ש (סעי' ג') – "אך אם כל העיר מרוצף לא גזרינן עיר אחרת [תוס' כ"ט: ד"ה גזירה]".

(ד) שביתת השבת (חורש סעי' כ').

(ה) קצות השלחן (סי' קמ"ו סעי' כ"ו) – "ואם בתי כל העיר מרוצפים באבנים או בקרשים מותר לגרור בהם ולא גזרינן משום קרקע שאינו מרוצף".

(ו) יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"א עמ' י"א ד"ה גורר).

(ז) שבת בית (ארטסקרול, ח"ב עמ' רנ"ז).

(ח) ארחות שבת (פרק י"ח סעי' נ"ב) – "אבל מותר לגרור כלים אלו בתוך הבית כיון שבימינו כל הבתים מרוצפים".

(ט) מחזה אליהו (ח"א סי' ע"א אות ו' ד"ה ובכמה, זכור ושמור דפו"ח ח"א עמ' פ"ב).

(י) סידור השולחן (סי' של"ז סעי' א' הע' כ"ו).

2. בחוץ לבית.

(א) מחמיר – קיצור הל' שבת (סי' ג' הע' ט') – "ונ' שבחוץ לא שייך היתר של שע"צ".

(ב) זכור ושמור (חורש עמ' ד').

3. במקום חצר וכדו' - עי' לקמן, גבי מכבד קרקע.

ו] לרבץ הבית.

א. הדין, והטעם.

1. חייב, הוי פס"ר (קרוב) – ר' אליעזר (דף צה.).

2. דרבנן – חכמים (דף צה.).

(א) אתי לאשוויי גומות – רש"י (שם).

3. מרוצף מותר, ליכא גומות – אמרימר (דף צה.).

4. מותר אפילו שאינו מרוצף, כיון שאינו מתכוין ולא הוי פס"ר – לפי ר' שמעון (דף צה.).

ב. ראשונים.

1. פסק כר' שמעון: מותר אפילו שאינו מרוצף, כיון שהוא אינו מתכוין ולא הוי פס"ר – רמב"ם (פרק כ"א הל' ג'), "ומותר לזלף מים על גבי הקרקע ואינו חושש שמא ישוה גומות שהרי אינו מתכוין לכך", ס' התרומה (סי' רנ"ד ד"ה גורפין), ר' ירוחם (נתיב י"ב ח"ג, פ"ג-ג'), טור (סעי' א'), ארחות חיים (שבת סי' קכ"ד).

ג. הלכה.

1. פסק כר' שמעון: מותר אפילו שאינו מרוצף, כיון שהוא אינו מתכוין ולא הוי פס"ר – מחבר (סעי' א'), "ומותר לרבץ הבית, כיון שאינו מתכוין להשוות גומות אלא שלא יעלה האבק", לבוש (סעי' א'), מקור חיים (חו"י, סעי' א'), תפארת ישראל (כלכלת שבת חורש), ח"א (כלל מ' סעי' ג'), "מותר לרבץ הבית במים בשביל שלא יעלה אבק", גר"ז (סעי' ב'), מ"ב (ס"ק ה'), "כיון דאינו מתכוין וגם לאו פסיק רישא הוא ואפילו בקרקע שאינה מרוצפת מותר [גמרא]", ערה"ש (סעי' ד'), אגלי טל (חורש סעי' י"ג), שביתת השבת (חורש סעי' כ"ז), קצות השלחן (סי' קמ"ו סעי' כ"ז), יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"א עמ' י"ב ד"ה המפנה), ששכ"ה (פרק כ"ג סעי' ה' [דפו"ח, סעי' ה']), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' ר"ס), שבת בית (ארטסקרול, פרק ט"ז עמ' רנ"ד), הל' שבת (איידר, עמ' נ"א), ארחות שבת (פרק י"ח סעי' נ"א), ס' הבית (סי' כ"ה סעי' ה'), סידור השולחן (סי' של"ז סעי' ג' אות י' ס"ק ח'), פוסקים.

2. מחמיר – עי' ראמ"ה (דף צה.), "ומאי דמסיק והאידנא כו' היינו כשאנו עושה אלא מצערא דהבלא דל"ח שישוה גומות א"נ במרוצף".

ד. מצד מלאכת לש.

1. מראי מקומות – קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק נ"ח), ששכ"ה (פרק כ"ג הע' כ' [דפו"ח, הע' כ']), עי' הל' שבת (איידר, עמ' נ"א), מגילת ספר (סי' י' אות ז', קונ' שמירת שבת פרק כ"ג אות ב').

(א) הגרשז"א וצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ג הע' כ' [דפו"ח, הע' כ']), שולחן שלמה אות ג') – "דכיון שהוא מתז רק מעט מים, אין לישא כזו מתקיימת בשבת ולכן שרי".

(ב) הגרשז"א שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' קכ"ה טור ב') – "שאלה: כתב השו"ע סי' של"ז ס"א: מותר לרבץ הבית כיון שאינו מתכוין להשוות גומות וכו', עכ"ל. וכ' המ"ב היינו להזות מים על קרקעית הבית. וצ"ע למה לא אסרו משום גיבול המים עם העפר, ואף דלריב"י אינו חייב עד שיגבל, מ"מ איסורא מיהא איכא, וצ"ע. תשובה: פסיק רישא דלא נחא ליה".

ז. לכבד הבית (sweeping floors) - סעיף ב'.

א. הדין.

1. חייב – ר' אליעזר (גמרא דף צה.).

2. דרבנן – חכמים (גמרא דף צה.).

(א) קרוב לפס"ר – עולת שבת (ס"ק ב'), "אסור לכבד את הבית וכו'. הטעם משום דלמא ישוי הגומות אע"ג דאנן ק"ל כר"ש דאמר דבר שאינו מתכוין מותר הכא שאני דקרוב לודאי הוא והוי כמו פסיק רישיה".

(1) עי' ערך אינו מתכוין, לשיטות ומראי מקומות.

(ב) פס"ר הוי רק איסור דרבנן – עי' מהרש"א (ריש דף צה.), "והוא הדין ממאי דלא קאסרי ליה חכמים הכא אלא משום שבות ה"מ לאוכוחי דאי פסיק רישיה הוא לכולי עלמא חייב חטאת כמ"ש לקמן לר"א וכדמוכח בתוס' בפרק כירה ואפשר דלא פסיקא להו כ"כ למימר הכי דפסיק רישיה לכולי עלמא חייב חטאת אבל הך מילתא ודאי פסיקא להו בכמה דוכתין דבפסיק רישיה מודה ר"ש דלכל הפחות לא שרי לכתחילה וק"ל".

(1) פלא – תוס' שבת (ס"ק ב'), "וכתב מהרש"א ... ולא ידענא האיך נעלם ממנו הא דאיתא דף ק"ג דלר"ש חייב בפסיק רישיה דהוי ליה מלאכה הצריכה לגופא, וכ"כ התוס' בכירה דף מ"א ע"ש והבאתים בסי' שי"ו (ס"ק ל"א) ע"ש".

(2) עי' ערך אינו מתכוין [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ב. ראשונים.

1. מיקל – האיי גאון (רשב"א דף צה. ד"ה אבל), ר"ח (דף צו.; "לענין כיבוד נמי שרי"), בה"ג (שבת י"ח-ג', תוס' דף צה. ד"ה והאידנא), רי"ף (דף מח. שו"ת חדשים סי' י"ח), רמב"ן (דף צה. ד"ה הא, דף קכד.; מלחמת דף מח.), רשב"א (דף צה. ד"ה והאידנא, ביצה דף כב: ד"ה ומכבדין), רא"ה (ביצה דף כב.), מגיד משנה (פרק כ"א הל' ג'), פסקי ריא"ז (דף צה.).

2. מחמיר – רי"י (תוס' דף צה. ד"ה והאידנא), רא"ש (פרק י' סי' ג'), סמ"ג (לאוין ס"ה, י"ב-ב'), בעה"מ (דף מח. דף מח., ביצה דף יב.), סמ"ק (סי' רפ"ב, עמ' רפ"א), ס' התרומה (סי' רנ"ד), ראבי"ה (סי' תשס"ח, עמ' 441), מרדכי (סי' תי"ד), הגמ"י (פרק כ"א אות ב'), ר' ירוחם (נתיב י"ב חי"ג, ריש פ"ג-ד', "וכן עמא דבר"), אגור (סי' תקי"ז).

3. אם מרוצף יש להקל – רמב"ם (פרק כ"א הל' ג'), "ואסור לכבד את הקרקע שמא ישוה גומות אלא א"כ היה רצוף באבנים".

4. מראי מקומות – מאירי (דף צה. ד"ה מכבד, עי' פסחים דף סה.).

ג. הלכה.

1. מיקל, אם הוא מרוצף - בני ספרד.

(א) מחבר (סעי' ב', סתם וי"א) – "אסור לכבד הבית, אלא אם כן הקרקע מרוצף. ויש מתירין אפ"ל אינו מרוצף".

(ב) כה"ח (ס"ק י"ב, "מיהו בני אשכנז ...").

(ג) לוית חן (סוף אות ק"ח).

(ד) מנוחת אהבה (ח"ב פרק ב' סעי' ד').

(ה) עי' ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' ס"ב, קיצור שו"ע סי' של"ז כיבוד וניקוי הבית סעי' א') – "הספרדים ועדות המזרח".

2. מחמיר: בני אשכנז – רמ"א (סעי' ב', דר"מ ס"ק ד', "ויש מחמירין אפ"ל במרוצף, וכן נוהגין ואין לשנות"), לבוש (סעי' ב'), תפארת ישראל (כלכלת שבת חורש), גר"ז (סעי' ב'), ח"א (כלל מ' סעי' ג', "אסור לכבד הבית אפילו מרוצף באבנים או בקרשים, דגזרינן אטו שאינו מרוצף דשייך בו שיווי גומות"), שלחן שלמה (סעי' ב'), קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' ע"ג, "אסור לכבד את הבית אפילו אם הוא מרוצף באבנים או בנסרים"), ערה"ש (סעי' ה'), אגלי טל (חורש סעי' י"ב), קצות השלחן (סי' קמ"ו סעי' כ"ז), שבת בית (ארטסקרול, ריש עמ' רנ"ב).

ד. טעמים לאסור.

1. פס"ר שישווה גומות – רש"י (דף קכד: ד"ה של), בעל המאור (דף מח. ד"ה כתב).

2. שמזיז עפר ממקומו – רי"י (תוס' דף צה. ד"ה והאידנא), רא"ש (פרק י' סי' ג').

(א) ועושה ע"י זה גומות – קרבן נתנאל (פרק ג' אות ס'), עי' שעה"צ (ס"ק ג').

(ב) מטלטל מוקצה – גר"א (על סעי' ב' ד"ה מיהו), עי' שעה"צ (ס"ק ג').

3. שמא ישכח וישווה הגומות במתכוין – סמ"ג (לאוין ס"ה).

4. מראי מקומות – שביתת השבת (חורש סעי' ט"ו, "ויש בזה תשעה טעמים וסברות ..."), שבת בית (ארטסקרול, פרק ט"ז הע' י"ד).

ה. טעמים להתיר.

1. מצד שישווה גומות: אינו מתכוין, ואינו פסיק רישא.

2. מצד מזיז עפר ממקומו לא חייש: שכשאדם מכבד את הבית אינו מכבד אלא עפר תיחות ובזה ליכא משום חופר גומא.

3. מצד מוקצה: הוא גרף של רעי, א"נ שהוא טלטול מן הצד.

(א) עי' סי' שי"א סעי' ח', לשיטות ומראי מקומות.

4. מצד שמא ישכח: אינו חושש.

ו. שלא על הקרקע: לכבד שולחן.

1. מיקל.

(א) ב"י (ס"ק ב' ד"ה וכתוב) – "והגהות (מיימון דפוס קושטא) בפרק כ"א (אות ב) כתבו בשם התרומה ... ונראה דמכל מקום מותר לכבד שולחן או תיבה מן הפירורין שעליהן משום שאין מיוחדים לכך ולא שייך למיגזר בהו עכ"ל".

(ב) א"ר (ס"ק ג') – "דלכבד השולחן דלכולי עלמא מותר דהא הרבה מתירין במרוצף בקרשים נראה דאסור דמחליף באבנים אבל בשולחן אין להחמיר כלל דלא מחליף בקרקע אבנים".

(ג) מקור חיים (חו"י, סעי' ב' ד"ה מ"ש).

(ד) פמ"ג (א"א ס"ק ה', סי' שט"ז א"א ס"ק כ"ד).

(ה) קצות השולחן (סי' קמ"ו ס"ק נ"ה).

ז. מרוצף: בית בזה"ז.

1. ראשונים.

(א) לא גזרינן אם כל [רוב] העיר מרוצף – תוס' (דף כט: ד"ה גזירה, "אין לגזור מחוזא אטו שאר עיירות אבל בעיר אחת גזרינן עלייה זו אטו עלייה אחרת"), עי' רש"י (דף צה. ד"ה זילחא, "זילחא. לרבין הבית, ורצפת אבנים היתה בכל העיר"), ס' התרומה (סי' רנ"ד ד"ה גורפין, "לפי שנכל העיר רצפת אבנים ולא גזרינן בה אטו עיר אחרת"), ריב"ש (סי' שצ"ד ד"ה והטעם, "לא התיר רבינא, אלא במחוזא: שכולה, או רובה רצופה; ולא שייך למגזר: רובה אטו מעוטה. ולא עיר אחת, אטו עיר אחרת").

2. פוסקים.

(א) מיקל [כיון שכל (או רוב) בתים מרוצים] (וטוב לכבד ערב שבת) – בה"ל (סעי' ב' ד"ה ויש, "אין להחמיר בשכל בתי העיר מרוצף ובפרט אם נתכבד הבית מע"ש וכן"ל"), ערה"ש (סעי' ה'), אגלי טל (חורש סעי' י"ב), שביתת השבת (חורש סעי' י"ז), קצות השולחן (סי' קמ"ו סעי' כ"ז), ששכ"ה (פרק כ"ג סעי' א' [דפו"ח, סעי' א']), שבט הלוי (מבית לוי חט"ז עמ' פ"ו אות ב'), ח"ט עמ' מ"ז אות כ"א), הל' שבת (אידר, עמ' נ"א), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' רנ"ו), ארחות שבת (פרק י"ח סעי' מ"ד), ס' הבית (סי' כ"ה סעי' ב'), נשמת שבת (סי' של"ז אות רפ"ט, "מותר"), ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' ס"ב, קיצור שו"ע סי' של"ז כיבוד וניקוי הבית סעי' א'), מחזה אליהו (ח"א סי' ע"א אות ג', אות ה', זכור ושמור דפו"ח ח"א עמ' צ'), שבת בית (ארטסקרול, עמ' רנ"ב), סידור השולחן (סי' של"ז סעי' ב' אות ד').

(ב) מחמיר – נחלת צבי (ס"ק ב' ד"ה כללא), מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ג').

(ג) מראי מקומות – תוס' שבת (ביאורים ס"ק א').

(1) אז נדברו (ח"א סי' ע"ט אות קפ"ד, שלמי יהודה קונ' התשובות אות מ"ה) – "בדרך כלל החרדים מחמירין אפילו כמכבדות שאין משתברין כמוש"כ הרמ"א שאסור במרוצף וכן נוהגין ואין לשנות ומחמירין גם כשכל העיר מרוצף".

ח. בית מרוצף עם אבנים.

1. מחמיר.

(א) בה"ל (סעי' ב' ד"ה ויש) – "עוד סברא אחרת בסה"ת שם דבין הרובדים [היינו בין השורות שבין אבן לאבן] יש חשש דאשווי גומות אף במרוצפין וסברא זו נזכרת ג"כ לחד תירוצא בתוס' צ"ה ד"ה שרא זילחא לענין הדחה ... ולפ"ז כשבתי העיר כולם או רובם מרוצפים בקרשים אין להחמיר במרוצפים ובפרט אם נתכבד מע"ש יש לצרף לזה ג"כ סברת הראב"ד".

(1) גם להמ"ב יש להקל במציאות שלנו.

א. חזו"א (דינים והנהגות פרק י"ג סעי' כ"ו, דעת חזו"א פרק ח' אות ג', עי' חוט שני פרק י"א שעה"צ ס"ק ל"ו) – "שברצפה שלנו אין חשש כי זה לא דומה לחריצים שבין האבנים".

ב. הל' שבת (אידר, חורש הע' ק"י) – "ואף מב"ה ... מ"מ אם האבנים מהודקים היטב כמו שמצוי ששופכים חומר בין אבן לאבן נראה דאף לפי דבריו מותר".

ג. ארחות שבת (פרק י"ח הע' ע').

ד. נשמת שבת (סי' של"ז אות רפ"ט ד"ה ואף, אות ש' ד"ה ולגזור).

ה. עי' אז נדברו (שלמי יהודה קונ' התשובות אות מ"ה) – "בזמנינו שכל העיר מרוצף במרצפות שהמים לא נכנסים בסדקים הוויין כנסרים".

2. מיקל.

(א) ערה"ש (סעי' ה') – "ולא חיישינן להפסקות שבין אבן לאבן דלענין כיבוד ליכא חשש זה דמעט הוא ההפסק שבין רובד לרובד ואף על פי שהתוס' [צ"ה. ד"ה שרי] כתבו סברא זו זהו לענין הדחה כתבו שם משום דטבע המים לכונו בכל מקום צר משא"כ בכיבוד".

(ב) אגלי טל (חורש ס"ק כ"ב אות ל').

(ג) שביתת השבת (חורש ס"ק ל"ב).

(ד) ששכ"ה (פרק כ"ג הע' ב' [דפו"ח, הע' ב']).

(ה) ס' הבית (סי' כ"ה סעי' ב').

ט. האם יש לאסור לכבד עם מטאטא משום עובדא דחול - בה"ל (סי' של"ז סעי' ב' ד"ה הקלים).

1. עי' סי' של"ג, לשיטות ומראי מקומות.

י. נכרי.

1. מחמיר – עי' ים של שלמה (ביצה פרק ב' סי' ל"ג ד"ה ודעת), עי' שרידי אש (ח"ב סי' כ"ה).
2. מיקל – רמ"א (סעי' ב', ע"י עכו"ם מותר), לבוש (סעי' א'), מג"א (ס"ק ד', "וביש"ש אסור אפי' ע"י עכו"ם אלא שנהגו להקל"), א"ר (ס"ק ג', "על ידי כותים וכו'. וכן עיקר דלא כרש"ל"), תוס' שבת (ס"ק א', ס"ק ו'), מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ד'), תפארת ישראל (כלכלת שבת חורש), ח"א (כלל מ' סעי' ג', "אסור לכבד הבית ... וע"י נכרי, מותר"), שלחן שלמה (סעי' ב'), קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' ע"ג, "אסור לכבד את הבית ... ועל ידי אינו יהודי מותר"), גר"ז (סעי' ב'), מ"ב (ס"ק י'), ערה"ש (סעי' ו', "מנהג להקל"), שביית השבת (חורש סעי' י"ח), לזית חן (אות ק"ח), הל' שבת (איידר, סוף עמ' נ"א), נשמת שבת (סי' של"ז אות רפ"ה), ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' ס"ד), סידור השולחן (סי' של"ז סעי' ב' אות ב').
- א) אפילו אינו מרוצף – מ"ב (ס"ק י', "אפילו בשאינו מרוצף"), נשמת שבת (סי' של"ז אות רפ"ה, "מותר אפילו באינו מרוצף").
- ב) רק אם מרוצף – תורת שבת (ס"ק ג', "הת"ש כתב הטעם דפסיק רישי שרי ע"י א"י, ולפ"ז אף כשאינו מרוצה שרי ואינו אמת, שהרי קשה על זה קושי היש"ש ... נלע"ד שלא התירו רק במרוצף בקרשים או אבנים, וטעם ההיתר הוא דכיון שהמחבר התיר בזה אפי' ע"י ישראל לפחות נסמך על הוראתו לעשות ע"י א"י").
3. מראי מקומות – ר' ירוחם (נתיב י"ב ח"ג, פ"ג-ד', "וכתב הר"מ שהגוייה המכבדת את הבית שאין למחות בידה").
4. הטעמים להקל:

- א) משום פס"ר שישווה גומות: י"ל, שאצל נכרי אין איסור בפס"ר - עי' ערך דבר שאינו מתכוין [פס"ר לגבי אמירה לנכרי: סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.
- ב) משום שמזיז עפר ממקומו ועושה ע"י זה גומות: י"ל, שאצל נכרי אין איסור בפס"ר - עי' ערך דבר שאינו מתכוין [פס"ר לגבי אמירה לנכרי: סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.
- 1) ולשון המ"ב (ס"ק י') "לענין הגומות ... לכאורה הולך בין על שישווה גומות ובין על שעושה גומות.
- ג) משום טלטל מוקצה [ולכאורה הם סוברים שאין זה נקרא טלטול מן הצד, כיון שהוא הדרך. עי' סי' שי"א סעי' ח', לשיטות ומראי מקומות]: י"ל, ע"י נכרי מותר לטלטל מוקצה לצורך גופו ומקומו, כיון ששייך ע"י ישראל טלטול מן הצד - עי' סי' רע"ו סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.
- ד) משום שמא ישכח וישווה הגומות במתכוין: י"ל, ע"י נכרי מותר כיון שלא צוה לנכרי להשוות הגומות, ואם הוא משווה אותם לדעתו הוא עושה ומותר - עי' הקדמה לאמירה לנכרי [קודם סי' רמ"ג], לשיטות ומראי מקומות.
- 1) זכור ושמור (דפו"ח ח"א מלאכת חורש [עמ' צ'] הע' נ"ה) – "ואפילו לאלו שסוברים שאסור לכבד שמא יתכוון להשוות גומות, מ"מ ע"י א"י מותר דלא צוה לאינו יהודי להשוות הגומות, ואם האיני יהודי משווה אותם לדעתו הוא עושה ומותר, וכמבואר במשנ"ב סימן רע"ו ס"ק כ"ז".
- 2) ולכאורה, דלא כהארחות שבת (פרק כ"ג הע' קכ"ה), לשונו מובא לקמן.

ח. גדר של כולו מרוצף - היינו לאשכנזים הנוהגים כהרמ"א, אבל לספרדים ליכא איסור.

א. האם מותר לכבד חצר.

1. תלוי ברוב העיר, בזמן שחצרו מרוצף.
- א) הל' שבת (איידר, עמ' נ"א) – "כן נראה, דלא מהני רוב בתים מרוצפים להתיר חצרות".
- ב) ששכ"ה (פרק כ"ג דפו"ח סעי' ב') – "וחצר אסור לטאטא אפילו היא מרוצפת, מפני שרוב חצרות העיר אינם מרוצפות".
- ג) זכור ושמור (חורש עמ' ח', דפו"ח ח"א עמ' פ"ב).
- ד) שלמי יהודה (פרק ט' הע' כ').
- ה) עי' ארחות שבת (פרק י"ח הע' ע"ג).
- ו) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ז' הע' ל"ז, פרק י"א סעי' ב') – "חצירות מרוצפות אין דינם כבתים מרוצפים".
2. מותר בזמן שהחצר היא המשך של בית.
- א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ג הע' י' [דפו"ח, הע' י'], פרק ט"ז דפו"ח הע' י"ח, שולחן שלמה ס"ק ד') – "דיתכן שאם רוב הבתים מרוצפים, כי אז רואים את החצר המרוצפת כהמשך לבית המרוצף, גם אם אינה מקורה, ולא גזרינן חצר מרוצפת אטו שאינה מרוצפת".
- ב) נשמת שבת (סי' של"ז אות רפ"ד) – "יש להקל".
- ג) הגר"ע אויערבאך שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' ל"ב טור ב') – "דחצר מרוצפת שזה המשך מהבית, כיון שרגיל בזמנינו שחצרות כאלו מרוצפות לכן מותר לטאטא שם בשבת".
- ד) הגר"א קופשניץ שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' ל"ב טור ב') – "דחצר מרוצפת שזה המשך מהבית, כיון שרגיל בזמנינו שחצרות כאלו מרוצפות לכן מותר לטאטא שם בשבת".
- ה) שבת בית (ארטסקרול, עמ' רנ"ב, סוף עמ' רנ"ז, ריש עמ' רס"ג).
3. צ"ע במרפסת שבקומת קרקע.
- א) חוט שני (ח"א פרק י"א ס"ק א' ד"ה וצ"ע [עמ' צ"ו], עי' עם מקדשי שביעי ח"ב פרק י"א הע' ג') – "וצ"ע במרפסת שבקומת קרקע שהיא מרוצפת, ורוב החצרות אינם מרוצפות אם מותר לכבד את המרפסת המרוצפת. וה"ה בחג הסוכות כשעשה סוכה מרוצפת בחצר במקום מרוצף ורוב החצרות אינם מרוצפות, אם מותר לכבד את הסוכה".

4. מראי מקומות – תשובות והנהגות (ח"ב סי' רי"א), נשמת שבת (סי' של"ז אות רפ"ו), סידור השולחן (סי' של"ז סעי' ב' אות ז' ס"ק ג', הע' נ').
- (א) שבת הלוי (מבית לוי חט"ז עמ' פ"ו אות ג', חי"ט עמ' מ"ז אות כ"ב) – "חצר אינה כבית ואסור בה אף בחלק המרוצף מה שאסור במקום שאינו מרוצף".
- (ב) הגר"ש דבליצקי זצ"ל (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' ל"ב טור ב') – "דחצר מרוצף שהוא המשך לבית המרוצף, אסור לטאטא שם בשבת, אולם מרפסת אף שאינה מקורה רואים את זה לגבי נידון זה כחלק מן הבית".
- (ג) פסקי תשובות (דפו"ח, אות ז') – "ובענין חצר הסמוכה לבית, שגם בזמנינו מצוי הרבה חצירות שבחלקם אינן מרוצפות, נתחבטו פוסקי זמנינו בדינו, והמקילין לטאטא את החלק המרוצף שבחצר יש להם על מי לסמוך, ובפרט בסוכה שעשה בחצירו הצמוד לבית (כשמרוצף שם, או יש שם משטח פי וי סי וכדומה)".
- (ד) זכור ושמור (דפו"ח ח"א עמ' צ') -

However, it is ossur to sweep a concreted yard at the front of the house, because in most houses the yard at the front of the house is earthen, not concreted.

ב. שביל שלפני הבית (a path leading to the front of the house).

1. מיקל – שבת בית (ארטסקרול, ריש עמ' רס"ג), זכור ושמור (דפו"ח ח"א עמ' צ').
- (א) כיון שהוא טפל לבית – שבת בית (לשיטתיה).
- (ב) כיון שרוב שבילים מרוצף – זכור ושמור (לשיטתיה).
- 1) בתנאי שאין ריווח בין המרצפות, שיש שם עפר - ע"י לקמן.
2. מראי מקומות.
- (א) פסקי תשובות (דפו"ח, אות ז') – "והמקילין לטאטא גם מדרכות ושבילים המרוצפים שסמוך לביתם אין למחות בידם, כי בזמנינו רוב הרחובות והמדרכות והשבילים בערים הגדולות המיועדים להילוך בני אדם מרוצפים המה".

ג. מדרכה (sidewalk).

1. מיקל: כיון שתלוי ברוב מדרכות בעיר.
- (א) אז נדברו (ח"ה סי' כ"א) – "בזמנינו בודאי בערים מקרי דכל העיר מרוצף ועל המדרכות והכביש מותר להוליך עגלה לכל הדעות אם אין איסור הוצאה".
- (ב) ארחות שבת (פרק י"ח הע' ע"ג) – "לכאורה שאם רוב מדרכות העיר מרוצפות ה"ז מותר".
- 1) בתנאי שאין ריווח בין המרצפות, שיש שם עפר - ע"י לקמן.
2. מחמיר.
- (א) ע"י סידור השולחן (סי' של"ז סעי' ב' אות ז' ס"ק ד', הע' נ"א) – "וכן מדרכות נראה שאסור לטאטא, ואפילו במטאטא מברשת צ"ע אם מותר. [דלא ברירא דרוב מקומות שבעיר מרוצפים, ואפילו נימא שמרוצפים מ"מ שכיח מאוד חריצים בין הרובדים ובכבישים, וא"כ יש להחמיר כסה"ת כדמשמע בבה"ל]".
- (ב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב במייל, כל לשונו מובא לעיל) –
- however we don't see any leniency regarding the outdoors.
3. מראי מקומות – פסקי תשובות (דפו"ח אות ז', לשונו מובא לעיל).

ד. יש רווח שבין מקום המרוצף, שיש שם עפר: מדרכות, שבילים, וכדו'. 1. מחמיר.

- (א) זכור ושמור (דפו"ח ח"א עמ' צ') -
- one should not sweep a paved area if there is earth between one paving stone and the other.
- (ב) פסקי תשובות (דפו"ח, הע' נ') – "אמנם יש לציין ולהדגיש כי במקומות שיש ריצוף ע"י 'אבנים משתלבות', כשנעשו זה עתה לא מכבר, מצוי מאד שעדיין לא נתמלא רובדיהם (הרווח שבין האבנים) בעפר וחול, ותוך כדי טאטוא הפסולת והאבק עלול להכניס לשם עפר, ויש בזה איסור, ואם ניחא ליה בהא, הר"ז אסור מן התורה".
- (ג) סידור השולחן (סי' של"ז סעי' ב' אות ז' הע' נ"א) - לשונו מובא לעיל.

ה. רחובות (streets).

1. מיקל: כיון שתלוי ברוב רחובות העיר.
- (א) אז נדברו (ח"ה סי' כ"א) - לשונו מובא לעיל.
- (ב) נשמת שבת (סי' של"ז אות רפ"ז) – "מותר, נראה דזה פשוט להיתר מאחר שכל הרחובות שבעיר מרוצפין ודמי לכיבוד הבתים שלנו דמנהיגנו להקל".
- (ג) זכור ושמור (דפו"ח ח"א עמ' צ').
2. מחמיר.
- (א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב במייל, כל לשונו מובא לעיל) -
- however we don't see any leniency regarding the outdoors".
3. מראי מקומות – פסקי תשובות (דפו"ח, סוף אות ג').

ו. מגרש.

1. מחמיר.

(א) ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' ו' [דפו"ח, סעי' ו']) – "משחקי כדור על אדמה או על דשא, כגון כדור-רגל, אסורים, ואפילו על משטח מרוצף, כגון על מגרש אספלט או בטון".

ז. סוכה בחצר מרוצפת: האם דינו כחצר או כבית.

1. דבסוכה שבחצר מרוצפת אפשר דקיל טפי, כיון שמשמש בה עתה שימוש של דירה.

(א) ארחות שבת (פרק י"ח הע' ע"ג) – "ואם הקים סוכה בשטח מרוצף שבחצר אפשר דקיל טפי ויהא מותר לכבדו בחג הסוכות, כיון שמשמש בסוכה שימוש דירה, וצ"ע".

(ב) הו"ד בסידור השולחן (סי' של"ז סעי' ב' הע' נ').

2. תלוי ברוב חצרות.

(א) ששכ"ה (פרק כ"ג דפו"ח סעי' ב') – "וחצר אסור לטאטא אפילו היא מרוצפת, מפני הבית שרוב חצרות העיר אינם מרוצפות, ולכן סוכה הבנויה בחצר אסור לטאטא אותה, אפילו שהיא בחצר מרוצפת".

3. תלוי ברוב סוכות.

(א) זכור ושמור (דפו"ח ח"א עמ' צ') -

If a Succah is erected on an area that is earthen ... If most people with such Succos cover the floor with wood, linoleum etc. then this Succah floor may be swept on Shabbos. However, if most people do not cover such Succah floors, then even if this Succah floor is covered it will be ossur to sweep it on Shabbos or Yom Tov.

4. מראי מקומות – חוט שני (ח"א פרק י"א ס"ק א' ד"ה וצ"ע [עמ' צ"ו], לשונו מובא לעיל), פסקי תשובות (דפו"ח אות ז', לשונו מובא לעיל).

ח. מחנה צבא.

1. נידון כעיר לעצמה.

(א) שבט הלוי (מבית לוי חט"ז עמ' פ"ו אות ג', חי"ט עמ' מ"ז אות כ"ב) – "מחנה צבא סמוך לעיר שרובו אינו מרוצף ורק חלק קטן ממנו כמו חדר האוכל וכדו' מרוצף, נידון לעצמו. ואף שרוב בתי העיר מרוצפים, מ"מ המחנה נידון לעצמו".

(ב) פסקי תשובות (דפו"ח, הע' מ"ד) – "לאפוקי 'מחנה אוהלים' (מצוי בקרב אנשי הצבא) אפילו סמוך לעיר, כל שהוא במתחם נפרד, יש לדון אותו כמקום נפרד, וכל שרוב האוהלים אינם מרוצפים, אסור לטאטא אפילו המקומות המרוצפים ששם - קובץ מבית לוי חט"ז עמ' פ"ו, והיינו לאשכנזים הנוהגים כהרמ"א, אבל לספרדים ליכא איסור, וכדלקמיה בהמשך הדברים".

ט. בנגילו (bungalow colony).

1. נידון כעיר לעצמה.

(א) נשמת שבת (סי' של"ז אות רפ"ו) – "ונראה דכל מעון ומעון נידון כעיר לעצמה, ואם במעון (הנקרא קאנטר"י) הזה כל השבילין מרוצפין שפיר דמי ולא גזרינן מעון זה אטו מעון אחרת דומה להמבואר בשו"ת הריב"ש (סי' צ"ד) ובס' אגלי טל (סקכ"ה-כ"ו) דלא גזרינן עיר זה אטו עיר אחרת, ויותר מזה נראה על פי המבואר בריב"ש שם דאף אם בעיר אחת יש מיעוט בתים שאינן מרוצפין אעפ"כ לא גזרינן לאסור את רוב המרוצפין אטו המיעוט שאינן מרוצפין, דה"ה בנידון שאלתינו אף אם יש במעון הקיץ הזה איזה בתים שאין להם שבילין מרוצפין כלל אעפ"כ שפיר דמי לכבד בשבילין המרוצפין עכ"פ".

י. לכבד ממקום מותר למקום אסור.

1. מחמיר.

(א) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' ר"ס) – "Sweeping dirt from a porch or sidewalk onto a lawn".

טו. אין סכין ומדיחין הקרקע (washing floors) - סעיף ג'.

גמרא (דף קנא): – "והאמר רב יהודה אמר שמואל: מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ, ביקש להדיח קרקע, אמר לו: אין מדיחין. לסוך קרקע. אמר לו: אין סכין. קרקע בקרקע מחלפא, מת בקרקע לא מיחלף".

א. ראשונים.

1. מחמיר אפילו אם הוא מרוצף – רמב"ם (פרק כ"א הל' ג', "אין סכין את הקרקע ואפילו היה רצוף באבנים ואין נופחין אותו ואין מדיחין אותו אפילו ביום טוב כל שכן בשבת, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא להשוות גומות בזמן שהוא עושה כן במקום שאינו רצוף"), ושאר ראשונים.

ב. אפילו מרוצף אסור – מחבר (סעי' ג', "אין סכין את הקרקע, ולא מדיחים אותו, אפילו הוא מרוצף"), פוסקים.

1. פשט ברי"ף [הגם לכבד מותר, אפילו שאינו מרוצף], הכא שמא ישכח ויבא להשוות גומות – ר' ירוחם (נתיב י"ב חי"ג, פ"ג-ג', "לסוך קרקע הבית או להדיחו אסור ואף על גב דקיימא לן כרבי שמעון דדבר שאין מתכוין מותר גזירה שמא יבא להשוות גומות

בידים ואף על פי שקרקע הבית מאבני שיש או מלבנים אסור דגזרינן אטו בית אחר שקרקעו עשוי מעפר כך פשוט בשבת"), מ"ב (ס"ק ט"ז, "ואפי' למאן דשרי כיבוד בשבת דשאני הכא דכיון שהוא רוצה ליפות את הקרקע לסוך אותה או להדיחה חיישינן שמא יראה גומות וישכח ויבא להשוותם במתכוין [רי"ו]).

2. פשט לרמב"ם [הגם מרוצף], אין בהם צורך כל כך – מ"מ (פרק כ"א סוף הל' ג'), לבוש (סעי' ג'), "הואיל ואין בהם צורך כל כך כמו בכיבוד הלכך גזרו בהם אפילו במרוצף אטו שאינו מרוצף אליבא דכ"ע", מג"א (ס"ק ו'), "וטעמא דדברים אלו אין בהם צורך כ"כ כמו בכיבוד (מ"מ)". תוס' שבת (ס"ק ח'), גר"ז (סעי' ד'), מ"ב (ס"ק י"ז), "והא דהתיר בס"א לענין כיבוד ולא גזר כן משום דכיבוד הוא יותר דבר נחוץ מהדחה", ערה"ש (סעי' ה'), יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"א עמ' י"ב ד"ה המפנה).

ג. אם כל [או רוב] העיר מרוצף.

1. מחמיר.

(א) קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק נ"ט, סוף ס"ק ס') – "הא דאסר הר"מ הדחה במרוצף היינו ג"כ אפי' כל הבתים מרוצפין, ושחוק האגוזים דמי להדחה כנ"ל ואין להתיר במרוצף כל הבתים".

(ב) ע"א אור לציון (ח"ב פרק מ"ג סעי' ח') – לשונו מובא לקמן.

(ג) ע"א מנוחת אהבה (ח"ב פרק ב' סעי' ה').

(ד) הל' שבת (איידר, עמ' נ"ב).

(ה) הגר"ח פ"ש זצ"ל (חידושי בתרא על המ"ב ס"ק כ').

(ו) חוט שני (ח"א ריש עמ' צ"ז) – "ורק לגבי כיבוד מצינו קולא כשכל בתי העיר מרוצפים כמבואר שם בב"ה"ל. אבל לא לגבי הדחה".

(ז) הגר"ח ק"ש שליט"א (שבת לישראל עמ' תפ"ג אות ס"ז).

(ח) מחזה אליהו (ח"א סי' ע"א אות ה', זכור ושמור דפו"ח ח"א עמ' צ"א) – "ואוסרים הדחה גם כשכל העיר מרוצפים".

(ט) ע"א שבת בית (ארטסקרול, פרק ט"ז הע' י"ט, ע"א עמ' רנ"ב) – "ובפנים כתבנו לאסור".

(י) ארחות שבת (פרק י"ח סעי' מ"ז) – "איסור זה קיים אף באופן שרוב בתי העיר מרוצפים".

(יא) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' ר"ס).

(יב) הל' שבת בשבת (פרק ט"ו סעי' י"ג).

(יג) ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' ס"ה).

(יד) ס' הבית (סי' כ"ה סעי' ה').

(טו) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק י"א סעי' ג').

(טז) סידור השולחן (סי' של"ז סעי' ג' אות ד') – "להלכה נראה להחמיר בהדחה אף בכל בתי העיר מרוצפים".

(יז) פסקי תשובות (דפו"ח, אות ט') – "וסתימת המשנ"ב וכל האחרונים מורה שגם בזמנינו שכל בתי העיר מרוצפים לא התירו ההדחה, הגם שלענין 'כיבוד' התירו (וכדלעיל אות ז'), והטעם כנתבאר, כי הכיבוד נחוץ יותר מההדחה, ולכן הקילו בו טפי. וכן נוהגין בזמנינו בכל בתי ישראל בכל מקומות מושבותיהם, שאין שוטפים רצפות בשבת ויום טוב, לא בבתיים ולא במקומות ציבוריים, למרות שבמרוצפות שבזמנינו הדבר מופקע לגמרי לחשוש לאשווי גומות, וגם לגזור אטו מקומות שאינם מרוצפים מופקע הדבר, כי אין הדרך כלל בזמנינו להדיח מקומות בלתי מרוצפים, מכל מקום אין בידינו לשנות גזירות חז"ל וגדולי הפוסקים".

2. מקיל.

(א) ע"א נשמת שבת (סי' של"ז אות ש') – "יש להקל (כשאי אפשר בענין אחר)".

3. מראי מקומות.

(א) אז נדבר (שלמי יהודה קונ' התשובות אות מ"ה) – "מה שסתמתי בב"ע (עמוד 91 ס"ה) דהדחת קרקע אסור לכו"ע אפי' אם כל העיר מרוצף לא משמע כן בב"ה"ל שם ... ומותר מדינא להדיח במקל עם גומי ... ולמעשה צ"ע להקל בזה דהוי כמלתא דתמיהה ... רק אם ה' לו איזה אונס בצנעה ה' אפשר להקל בזה ... כיון דכל העיר מרוצף".

(ב) ששכ"ה (פרק כ"ג דפו"ח הע' כ"א) – "ויל"ע אם רוב בתי העיר מרוצפים, אי גזרינן אף בכה"ג".

ד. בשעת הדחק: בזמן שהעיר מרוצף.

1. מיקל.

(א) אור לציון (ח"ב פרק מ"ג סעי' ח') – "ראוי להחמיר שלא לשטוף בשבת את הרצפה במים, אלא אם כן הרצפה מלוכלכת ביותר, או בבתי חולים שהנקיון נחוץ בהם. והמיקל לשטוף את הרצפה בכל אופן יש לו על מה לסמוך".

(ב) הגר"ח פ"ש זצ"ל (אליבא דהלכתא חוברת ס"ט עמ' ל"ב טור ג'), ע"א חידושי בתרא על המ"ב ס"ק כ') – "דבשעת הדחק כגון לצורך חולה או בבית חולים אפשר להקל לשטוף בשבת את הרצפה המרוצפת".

(ג) מנוחת אהבה (ח"ב פרק ב' סוף סעי' ה', סוף הע' י"ג) – "ובמקום צורך גדול יש להקל בזה".

(ד) יביע אומר (ילקוט יוסף שבת ח"ה עמ' ס"ה סוף הע' ב') – "הורה שבמקום צורך כגון בימות החורף שהרצפה נתלכלכה בבון וכדומה, מותר לשפוך מתוך כוס מעט מים, ולהעבירם במגב".

(ה) ששכ"ה (פרק כ"ג סעי' ו' [דפו"ח, סעי' ו'], הע' כ"ד [דפו"ח, הע' כ"ד]) – "אמנם בשעת הדחק, כגון בבתי-חולים כשיש להקפיד במיוחד על הנקיון, או גם בבית במקום של לכלוך רב, אפשר להקל לשטוף את הרצפה המרוצפת. [דכיבוד נחוץ יותר מהדחה, ולכן התירו במרוצף, וא"כ י"ל דבשעת הדחק דין הדחה דומה לדין כיבוד, ובפרט שזה מקום שיש חולים]".

- (ו) הגר"ע אויערבאך שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ס"ט עמ' ל"ב טור ג') – "דבשעת הדחק כגון לצורך חולה או בבית חולים אפשר להקל לשטוף בשבת את הרצפה המרוצפת".
- (ז) הגר"א קופשיץ שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ס"ט עמ' ל"ב טור ג') – "דבשעת הדחק כגון לצורך חולה או בבית חולים אפשר להקל לשטוף בשבת את הרצפה המרוצפת".
- (ח) נשמת שבת (סי' של"ז אות ש') – "יש להקל (כשאי אפשר בענין אחר)".
- (ט) עי' ארחות שבת (פרק י"ח הע' ע"ו).
2. מחמיר.
- (א) הגר"ש דבליצקי זצ"ל (אליבא דהלכתא חוברת ס"ט עמ' ל"ב טור ג') – "דאף בשעת הדחק כגון בבתי חולים שיש להקפיד במיוחד על הנקיון, מכל מקום אין להקל ולשטוף בשבת את הרצפה המרוצפת אף כשאין בזה משום חשש סחיטה, אלא יש לנקות בשבת את הבית חולים על ידי גוי".
- (ב) מחזה אליהו (ח"א סי' ע"א, סי' ע"ב, זכור ושמור דפו"ח ח"א עמ' צ"ב) – "ולכן כן נסיק לדינא שאין שום היתר להדיח הרצפה בשבת אפילו כשיש צורך גדול, ואין שום מקום לחלק בין כל הרצפה ובין רק מקצתה. וגם ע"י עכו"ם אין להתירו אלא במקום צורך גדול, ומטעם דשבות דשבות במקום צורך גדול".
- (ג) שו"ע המקוצר (שבת עמ' קס"ו הע' ע"ג) – "ודקדק מזה בשמירת שבת כהלכתה פרק כ"ג הערה כ"ד דבשעת הדחק (כגון בבתי חולים) שרי יעו"ש. ולענ"ד לכאורה צריך עיון, דמשמעות הפוסקים דבהדחה לא פלוג ואסרו בכל גוונא. ועיין פסחים דף סח. שהכהנים היו מדיחים את העזרה שלא ברצון חכמים, ופירש רש"י שעשו כן מפני שהדמים מרובים, וע"ע אור שמח על הרמב"ם שם".
3. מראי מקומות – מגילת ספר (סי' י"ג אות ה', קונ' שמירת שבת פרק כ"ג אות ב'), הל' שבת בשבת (פרק ט"ו סעי' י"ג, לשונו מובא לקמן), הלכה שלימה (ח"ד סי' כ"ח).
- (א) סידור השולחן (סי' של"ז סעי' ג' אות י' ס"ק ג', הע' ל"ג) – "בבתי-חולים מותר להדיח במקום הצורך ע"י צינור וכיו"ב [דאיסור דרבנן שרי לצורך חושאב"ס]".

ה. אם כבר נשפכו המים לקרקע.

1. מיקל.
- (א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ג הע' כ"ז [דפו"ח, הע' ל'], שולחן שלמה אות ז', סי' ש"ב ס"ק כ"ג) – "רק נתינת המים ע"מ להדיח היא דקרי הדחה, ולא אם גורר את המים שכבר נשפכו".
- (ב) הגרשז"א זצ"ל (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' ל"ג טור ב').
- (ג) מנוחת אהבה (ח"ב פרק ב' סעי' ה').
- (ד) ששכ"ה (פרק כ"ג סעי' ז' [דפו"ח, סעי' ז']).
- (ה) הגר"א קופשיץ שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' ל"ג טור ב').
- (ו) הגר"ע אויערבאך שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' ל"ג טור ב') – "דכשנשפך מים על הרצפה מותר לגרור את המים במגב בשבת".
- (ז) מחזה אליהו (ח"א סי' ע"א אות ז', זכור ושמור עמ' ט', דפו"ח ח"א עמ' צ"ג) – "דגרירת המים אין עליו שם הדחה כלל ... ולכן לענ"ד פשוט הוא שמותר לעשות כדכתב שם לגרר המים עד שמוציאם לחוץ".
- (ח) ארחות שבת (פרק י"ח סעי' מ"ח) – "ואין בזה איסור של הדחת הרצפה, דכיון שלא נתן את המים לשם הדחת הרצפה לכן אין סילוקם כלול בגזרה זו של הדחת הרצפה".
- (ט) עי' שבת בית (ארטסקרול, עמ' רנ"ד).
- (י) הל' שבת בשבת (פרק ט"ו סעי' י"ג) – "ומ"מ אם נשפך מים ע"ג הרצפה מותר לגרור המים ולהוציאם ואין בזה משום אין מדיחין".
- (יא) פסקי תשובות (אות ה').
- (יב) סידור השולחן (סי' של"ז סעי' ג' אות ו', אות י' ס"ק ו') – "אין סילוקם בכלל איסור הדחה".
2. מחמיר.

- (א) אז נדברו (ח"א סי' ע"ט אות צ"ז) – "שאלה. נפלו מים או מי רגלים וכדו' על הארץ האם מותר להשים סמרטוט שעשוי לנקות הרצפה ... מותר לשום סמרטוט הנעשה בשביל לנקות הרצפה על המים או מי רגלים שעל הרצפה אבל לא ינגב. ונראה דזה חמור מניגוב השולחן דהוי הדחת הקרקע שאסור גם במרוצף לכו"ע (כבעמוד 91 ס"ה) ואין לנגב אפילו שלא בכח אבל ליתן הסמרטוט בלא ניגוב".
- (1) אמנם עי' אז נדברו (שלמי יהודה קונ' התשובות אות מ"ה) – "דמותר לטלטל אלונטית המיוחד להדחת קרקע שהרי מותר לנגב אם נשפך מים".
- (ב) הגריש"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק ט' הע' כ"ו) – "שאם נשפך מים וכדומה על הריצפה אסור לנגב עם סמרטוט או מקל עם גומי, אפילו בקלות, והדבר היחידי שמותר הוא להניח הסמרטוט על המים שיספוג אותו מעצמו".
- עי' הגריש"א זצ"ל (אליבא דהלכתא חוברת ס"ט עמ' ל"ג טור ג') – "דאין להוריד את המים על ידי מקל גומי משום עובדין דחול, ולכן מותר להוריד את המים רק עם מקל גומי שמיוחד לשבת, וכנ"ל לגבי מטאטא. והוסיף מרן זצוק"ל דאין להוריד את כל המים משום איסור הדחה, רק להוריד את המים בצורה שטחית, ועל שאר המים יניח סמרטוטים שיספגו בהם המים, או לומר לנכרי שיוריד את כל המים".

- (ג) הגר"ש דבליצקי זצ"ל (אליבא דהלכתא חוברת ס"ט עמ' ל"ג טור ג') – "דכשנשפך מים על הרצפה בשבת אסור לגרור בשבת את המים, אלא יש להניח על המים סמרטוטים שלא מקפידים אם ירטבו, ויזהר שלא יבוא לידי סחיטה".
- (ד) שלמי יהודה (פרק ט' הע' כ"ו).
3. מראי מקומות – ס' הבית (סי' כ"ה סעי' ו'), עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק י"א סעי' ד').
- (א) חוט שני (ח"א עמ' צ"ז ד"ה ואמנם) – "אם נשפך מים בטעות ע"ג הרצפה, או שנכנסו מי גשמים לתוך הבית וכיו"ב, מותר לגרור את המים מע"ג הרצפה ע"י מקל גומי [באופן שאין בזה חשש סחיטה כגון ע"י כלי שגורף המים] שאין בזה בכלל איסור הדחת הקרקע כיון שאין כוונתו להדיח את הקרקע אלא לסלק את המים ממקום זה. ומותר אף כשמעביר את המים למקום שלא היה שם המים. ואמנם כל זה דוקא כשמעביר את המים בדרך הוצאתו למקום קטן, אבל אם מוציא את המים לשטח גדול כגון ממקום אחד על פני הבית כדי להגיע למקום ניקוז אסור דנראה כהדחה, ומ"מ הכל לפי הענין".
- (1) צ"ב איך המקור לגזור "דנראה כהדחה".

ו. הדחת כתם או לכלוך במקום מסויים ברצפה (spot clean).

1. מיקל, אין על זה שם הדחה.
- (א) עי' הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ג הע' כ"ז [דפו"ח, הע' ל'], שולחן שלמה אות ז', סי' ש"ב ס"ק כ"ג) – "אפשר שמותר ליתן מים על המקום המלוכלך שברצפה בלבד, לנגב באופן המותר, ואין זה בכלל איסור הדחה".
- (ב) אור לציון (ח"ב פרק מ"ג סוף הע' ח') – "גם נראה שאם מקום אחד בבית התלכלך, כגון שנשפך שם דבר מלוכלך או קיא וכדומה, מותר לשפוך מים על אותו מקום ולהוציאם במגב, שאין על זה שם הדחה כלל".
- (ג) הגרשז"א זצ"ל (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' ל"ג טור ג') – "דהוי כגרף של רעי, ומותר לשפוך קצת מים על מקום המלוכלך כדי לנקות".
- (ד) הגרשז"א שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב עמ' ק"צ אות ס"ד) – "אם נשפך משקה על הרצפה האם מותר לשפוך שם מים על אותו מקום ולנגבו או שגם במקום אחד זה נחשב כהדחה המבואר בשו"ע ה"ל לאסור. תשובה: מותר".
- (ה) הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא על מ"ב ס"ק י"ז) – "אפשר להשתמש במגב גומי לנקות רק המקום המלכלך ולא כל הרצפה".
- (ו) הגר"ע אויערבאך שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ס"ט עמ' ל"ג טור ג') – "דמותר ליתן מים על מקום המלוכלך שברצפה בלבד, ולנגב באופן המותר".
- (ז) ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' ס"ה סעי' ב', קיצור שו"ע סי' של"ז כיבוד וניקוי הבית סעי' ב') – "אין שוטפין את הקרקע במים בשבת, אפילו בקרקע מרוצפת. ומכל מקום כשיש לכלוך על הרצפה, מותר לשפוך על מקום הלכלוך מעט מים מכלי, ולנגב המים במגב [מקל-גומי]".
- (ח) עי' שבת בית (ארטסקרול, עמ' רנ"ד).
- (ט) מגילת ספר (סי' י"ג אות ה' ד"ה ובהדחת, קוני' שמירת שבת פרק כ"ג אות ד').
- (י) עי' סידור השולחן (סי' של"ז סעי' ג' אות ה', אות י' ס"ק ה') – "להלכה נראה שיש להקל במקום הצורך, לפי שיש לצרף דעת המתירים בכל העיר מרוצפת".
2. מחמיר.
- (א) חוט שני (ח"א עמ' צ"ז, עם מקדשי שביעי ח"ב פרק י"א הע' י') – "גרף של רעי או קטן שהקיא על הרצפה, הדחתו במים חשיב הדחה ואסור דלא עדיף מהדמים שבעזרה, מ"מ מותר לשפוך עליהם מים כדי לבטל את ריחם או כדי לבטל את מי רגלים דאין זה הדחה".
- (ב) עי' הגר"ש דבליצקי זצ"ל (אליבא דהלכתא חוברת ס"ט עמ' ל"ג טור ג') – "דכשיש מקום מלוכלך על הרצפה בשבת, נראה דיכולים ליטול את הידים על גבי הלכלוך, ואחר כך לנגב את זה באופן המותר על ידי הנחת סמרטוט שלא מקפיד אם ירטב על זה בלי לסחוט".
- (ג) מחזה אליהו (ח"א סי' ע"א אות ח', זכור ושמור חורש ריש עמ' ט', דפו"ח ח"א ריש עמ' צ"ב).
- (ד) עי' הל' שבת בשבת (פרק ט"ו סעי' י"ג, הע' ל') – "אך אם נפל לכלוך על הרצפה אסור לשפוך עליו מים ולהוציאם, אא"כ יש בדבר משום כבוד הבריות ישפוך המים רק על מקום הכתם והלכלוך עצמו [ואינו מובן מש"כ בשש"כ בשם הגרשז"א זצ"ל להתיר בזה, אא"כ במקום כבוד הבריות ... בצירוף סברת ספר התרומה דברוב בתי העיר מרוצפין ל"ג אטו אינו מרוצף]".
3. מיקל אם הוא דבר נחוץ.
- (א) הל' שבת (אידר, חורש הע' קי"ח) – "ונראה דאם נמצא קיא וכד' על קרקע מרוצף מותר להדיח מקום המלוכלך דכה"ג גם הדחה נחוץ ככיבוד".
4. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק י"ח סעי' מ"ט), עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק י"א סעי' ה').
- (א) שע"ת (סי' ש"ב ס"ק ט"ז) – "מ"ר שעל הארץ נוהגים היתר לשפוך מים לכתחילה".
- (ב) מ"ב (סי' ש"ב ס"ק נ"ו) – "המי רגלים. שבבגד אבל שבארץ מותר".

ז. מראי מקומות.

1. הגרשז"א שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ע"א עמ' מ"ג טור א' אות כ"א) – "מ"ב סימן של"ז ס"ק י"ז: אין להתיר הדחת רצפה, דהא צריך לזה שריית אלונטית במים כידוע, ויש בזה משום כיבוס. הנה מצד השרייה אם המים אינם נקיים הוא מותר, כמבואר בסימן ש"ב ס"ק נ"א. ואף כשהם נקיים אם הסמרטוט נקי הוא מחלוקת, ויש להחמיר, כמבואר בסימן ש"ב ס"ק מ"ח. אולם מטעם אחר יש לאסור, והוא מטעם הסחיטה, וזה אסור גם בדרך לכלוך, שהרי בסחיטה אין היתר של דרך לכלוך כמבואר בסימן ש"ב

שם, וצ"ע למה אסר בגלל השריה, והיה צריך לאסור משום סחיטה שאז אסור גם בדרך לכלוך. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: היינו הק'.

י' דברים שמחוברים לקרקע - הדחת שיש במטבח או אסלה.

תוספתא (פרק י"ח הל' י') – "לא יתן אדם שמן ע"ג טבלה של שייש להתעגל עליה לפי שאין סכין ואין נופחין ואין מדיחין את הקרקע ביו"ט ואין צריך לומר בשבת".

א. מיקל.

1. עי' מנחת יצחק (ח"ה סי' ע"ה אות ב') – "דיש לדון ... כיון שמושב הביה"כ קבוע לקרקע, אם אין בזה איסור שבות, כמו בהדחת קרקע כנ"ל ... ואף במרוצף אסור, דגזרינן אטו שאינו מרוצף ... וא"כ לכאורה לפי זה, יש לאסור אף במושב של ביה"כ, דהוי כמרוצף, ומשום דמחובר לקרקע, וכקרקע דמי ... אבל כנודע **העולם נהגו להתיר** ... וי"ל הטעם, לפי מש"כ הה"מ, דעל כן לא התירו הדחה במרוצף, לפי שאין בהם צורך כמו בכיבוד, וא"כ לפ"ז בהדחת ביה"כ, שיש בו צורך גדול, שלא יהי' כמו גרף של רעי, דהוא מאוס מאד, אם אינו מודח, י"ל דשרי ... י"ל דאף גם בנוגע לנקות את המזחילה סינק, דל"ש כ"כ כל מש"כ לעיל, מ"מ נראה דמותר להדיח, וגם לפתוח הסתימה, אם יש להם **צורך בשבת**, וא"א בענין אחר, מטעם מרוצף, דל"ש בזה לאשוויי גומות, וגם יש צורך גדול, דהוי כמו גרף של ריעי, ויש משום כבוד הבריות, ובזה ל"מ בנוגע להדחה, כיון שנהגו העולם להתיר גם בסינק, דאין להחמיר, אלא אף בנוגע לפתיחת הסתימה, אם יש צורך גדול יש מקום להתיר כנ"ל".
2. שבט הלוי (חי"א סי' ס"ז אות ז', מבית לוי חי"ז עמ' ק"ו אות ו', חי"ט עמ' מ' אות י', ארחות שבת ח"א עמ' תקט"ז אות ו') – "ברור דאין בזה משום הדחת הרצפה כלל - ואינו דומה להמבואר בסי' של"ז ס"ג דאין סכין הקרקע אפילו מרוצף, דהתם גזרה אטו אינו מרוצף - אבל 'שיש' הזה לא משכחת אינו מרוצף - ורגיל להיות כזה לעולם".
3. חוט שני (ארחות שבת פרק י"ח הע' פ').
4. ששכ"ה (פרק י"ב סעי' מ' [דפו"ח, סעי' מ"ג], פרק כ"ג סעי' ט"ו [דפו"ח, סעי' ט"ז]).
5. הגר"א קופשיץ שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' ל"ד טור ב').
6. הגר"ע אויערבאך שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' ל"ד טור ב') – "דמותר להדיח את השיש במטבח בשבת, דהיינו לשפוך מים ולשפשף ביד או במטלית שאין בו משום סוחט, דאין איסור הדחה על שיש".
7. מגילת ספר (סי' י"ג אות ה' ד"ה ובהדחת) – "ודאי נראה שאין זו ההדחה שגזרו עליה כיון שאין זו קרקע ממש ולא שייך לומר על זה דקרקע בקרקע מיחלף".
8. פסקי תשובות (אות ו', דפו"ח סוף אות ט') – "ודע, כי ניקוי והדחת השיש והכיוור והחרסינות והאסלה שבמטבח ובבית הכסא וכדו' אינו בכלל גזירת הדחת קרקע, ומותר לכתחילה, ובזהירות מאיסורי סחיטה וצחצוח (הברקה)".
9. ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' ס"ה סעי' ג', קיצור שו"ע סי' של"ז כיבוד וניקוי הבית סעי' ג') – "מים שנשפכו על גבי שיש מטבח, אף שהשיש מחובר לקרקע מותר להדיחו ולנגבו במגב גומי".
10. הל' שבת בשבת (פרק ט"ו סעי' י"ד) – "מותר להדיח השיש במטבח או האסלה בשירותים ואין בו משום אין מדיחין דלא מיחלף בקרקע".
11. ס' הבית (סי' כ"ה סעי' י"ג).
12. סידור השולחן (סי' של"ז סעי' ג' אות ז', אות י' ס"ק ז') – "שמותר להדיח אמבטיה, שרותים, כיור ושיש".

ב. מחמיר.

1. הגריש"א זצ"ל (אליבא דהלכתא חוברת ס"ט עמ' ל"ד טור ב') – "דין שיש במטבח כדין ריצפה, ואם נשפך מים על השיש יש להוריד את המים רק בצורה שטחית".
2. הגר"ח ק"ל שליט"א (אסיפת יצחק כ"ה אדר תשס"ז) – "שאלה: לפי המחבר בס' של"ז סעיף ג' שאין מדיחין קרקע, האם מותר להדיח את השיש או שזה אסור משום מחובר לקרקע. תשובה: אסור".
3. הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק כ"ה אדר תשס"ז) – "שאלה: לפי המחבר בס' של"ז סעיף ג' שאין מדיחין הקרקע, האם מותר להדיח את השיש, שזה מחובר לקרקע. תשובה: מקפידים שלא להדיח".
4. עי' הגר"ש דבליצקי זצ"ל (אליבא דהלכתא חוברת ס"ט עמ' ל"ד טור ב') – "דאולי יש מקום להקל לשפוך מים על השיש לצורך ניקוי ולשפשף, או במטלית שאין בה חשש סחיטה, דיש מקום לומר דאין איסור הדחה על גבי השיש, אבל יש להחמיר".

ג. מראי מקומות.

1. ארחות שבת (פרק י"ח הע' פ') – "שמא י"ל דה"ה בכל דבר המחובר לקרקע אף אם גבוה מן הקרקע ...".

יא [אמירה לנכרי להדיח רצפה.

א. מצד גזירת הדחה.

1. מיקל.

א) אהלי יעקב (סי' צ"ד) – "הן אמת שהדחת קרקע אסורה בשבת אבל לא משום איסור גמור אלא גזירה דילמא אתי לאשוויי גומות ובישראל גזרו לא לעכו"ם ואפילו היה עושה על דעת ישראל דניחא ליה בהכי ואלו לא יהיה בענין נקיון הבית פשיטא דאין למחות ביד בעלי הבית שלא יניחו את העכו"ם לעשות כן בשבת דהיא גופא גזירה ע"י ישראל ואין נוסף לאסיר ע"י עכו"ם שעושה מעצמו על דעת ישראל מה שלא כתב שום פוסק אמנם מפני שצריך לסחוט הבגד שמנגב בו היה נראה לכאורה שראוי

למנוע העכו"ם מעשיית זה שהיא מלאכה גמורה ועושה לצורך ישראל שיהיה ביתו נקי. ועכ"ז נ"ל ללמד עליהם זכות כיון דרשו ביה רבים וזה כי רצון הישראל הוא שיהיה ביתו נקי ולא איכפת ליה אם יסחו' העכו"ם את הבגד או לא וכבר איפשר להדיח הקרקע במים רבים ולכבדם בחזקה במככת של קש שעושים לזה באופן שנשאר הקרקע קרוב לגנוב וברוח המצוייה מתגב מרה לגמרי וכיון שכן כי עביד אגד אגד וסוחטו אדעת' דנפשי' עביד למהר מעשהו ולהקל טרחו כבבור המים כמכבדת של קש כמה פעמים וכי עביד עכו"ם אדעתא דנפשיה שרי לישראל לאיתהנוי מאותה המלאכה כדקי"ל במסכת שבת עשה עכו"ם כבש לירד מן הספינה יורד אחריו ישראל וכו' ואין הישראל מחוייב למנוע העכו"ם ממלאכה שעושה אותה לצרכו. עוד זאת ראיתי דמוטב להניח בזה את הנשים להיות שוגגות ולא מזידות כי לא ישמעו לנו להניח הבית מטונף. וק"ו הוא מדברים האסורים לצאת בהם לרה"ר בשבת דקי"ל כרב דאסר לצאת בהם לחצר והעלו הרא"ש והר"ן ז"ל דאע"ג דמדינא אסורות כיון שלא ישמעו מוטב יהיו שוגגות ואל יהיו מזידות וכו' דהתם אפשר לבא לידי מלאכה גמורה כשתצא בהם לרה"ר וכנ"ד אין דרך שתבא האשה הישראלית לידי מלאכה ע"י היתר זה כי היא אינה עושה כלום ולפיכך אין מוחין בידן זהו מה שנ"ל להליץ בעד מנהג היתר זה ומנהגן של ישראל תורה".

- (1) צ"ב מה החילוק בין זה לשאר גזירות. שהכלל, מה שאסור בישראל אסור ע"י נכרי. ועי' לקמן.
- (ב) אמירה לנכרי (פרק ס"א סעי' ג', הע' ח') – "שטיפת רצפות שעושה ע"י ששופך מים ומשפשף במברשת ומוריד המים ע"י מקל גומי מותר. [שהרי אף לישראל לא נאסר אלא משום חשש אשווי גומות, כמ"ש המ"ב ס' של"ז ס"ק ט"ז, ובנכרי לא גזרינן אף שהוא פסיק רישא וכדלעיל הערה ג' ולכן גם כשקילוח המים יורד לגינה מותר]".
- (ג) עי' פסקי תשובות (דפו"ח אות ט', הע' ע"ז) – "ועל ידי נכרי מותר בכל ענין לשטוף רצפות לצורך שבת. [וכדלעיל ברמ"א סעי' ב' דאיסורו הוא משום חשש דאשווי גומות, והוי מלאכת נכרי בפסיק רישא, והנה אם כי י"ל דבהדחה שאסרוהו בכל ענין הו"ל איסור שבות עצמי, מ"מ לצורך שבת התירו שבות דשבות, וכ"ה להדיא בכה"ח סקכ"א]".
- (1) הלשון של הכה"ח (ס"ק כ"א) מובא לקמן.
2. מחמיר: אא"כ שבות דשבות במקום צורך גדול או מצוה או כבוד הבריות וכדו'.
- (א) מחזה אליהו (ח"א סי' ע"ב, זכור ושמור דפו"ח ח"א עמ' צ"ב) – "ולכן כן נסיק לדינא שאין שום היתר להדיח הרצפה בשבת אפילו כשיש צורך גדול, ואין שום מקום לחלק בין כל הרצפה ובין רק מקצתו. וגם ע"י עכו"ם אין להתירו אלא במקום צורך גדול, ומטעם דשבות דשבות במקום צורך גדול (ואפילו להשיטות דס"ל שאין איסור באמירה לעכו"ם אלא בשבותים גמורים ולא באיסורים כעובדא דחול ואיסורי טירחא, ע' פמ"ג בא"א ס' שכ"א סס"ק ז' בשם התו"ש. וע' דעת תורה או"ח ס' תמ"ד סעי' א ד"ה וע"ע בדיני וכו', מ"מ נראה שזה דווקא בעובדא דחול שיסודו מטעם זילזול שבת או טירחא יתירא, משא"כ בעובדא דחול דידן דהוי מטעם חשש מלאכה הרי הוא שבות גמור ונראה שאמירה לעכו"ם אסורה בו)".
- (ב) ארחות שבת (פרק כ"ג הע' קכ"ה) – "בשו"ע סי' של"ז ס"ב איתא דאסור לכבד את הבית, וכתב שם הרמ"א שע"י נכרי מותר, וכתב המשנ"ב שם ס"ק ו' דטעם ההיתר הוא משום שאיסור כיבוד הבית הוא משום דהוי פ"ר שישווה גומות ובנכרי לא אסרו בפ"ר כמבואר בסעיף ס". והנה לענין הדחת הרצפה כתב השו"ע שם ס"ג דיש בזה איסור ושם לא כתבו הפוסקים היתר ע"י נכרי, ואפשר שהטעם משום דהך גזירה דהדחת הרצפה אינה משום דהוי פ"ר שישווה גומות אלא דמתוך שהוא רוצה ליפות את הקרקע ולהדיחה חיישינן שמא יראה גומות וישכח ויבוא להשוותם במתכוין, וא"כ אין מקום להתיר זאת מטעם פ"ר בנכרי, ורק במקום מצוה יש להתיר להדיח ע"י מגב שאין בו מלאכת סחיטה מטעם שבות דשבות במקום מצוה, וכן במקום כבוד הבריות אם נתלכלכה הרצפה מחמת קיא וכיוצא ב".
- (1) צ"ב: שגם לגבי לכבד את הבית חד מהטעמים לאסור הוא משום "שמא יראה גומות וישכח ויבוא להשוותם במתכוין", ועדיין ע"י נכרי יש להקל. ולכאורה הטעם משום כיון שלא צוה לנכרי להשוות הגומות, ואם הנכרי משווה אותם לדעתו הוא עושה ומותר (עי' הקדמה לאמירה לנכרי [קודם סי' רמ"ג], לשיטות ומראי מקומות). א"כ ה"ה כאן, לגבי הדחת הרצפה. וצ"ע.
3. מראי מקומות.
- (א) לכאורה יסוד המחלוקת: אם הדחת הרצפה הווי איסור שבות עצמי, פסקי תשובות (דפו"ח הע' ע"ז, לשונו מובא לעיל) ולכן יש להחמיר, כמו כל אמירה לנכרי. או שמסתכל על הטעם של חז"ל, למה אסרו הדחת הרצפה, כמו הטעם לגבי כיבוד הבית. וכמו שבכיבוד הבית יש להקל, ה"ה בהדחת הרצפה.
- (1) סברא להקל: לכאורה אין חילוק בין כיבוד הבית להדחת הרצפה.
- (2) סברא להחמיר: סתימת הפוסקים, שלא כתבו היתר ע"י נכרי אצל הדחת הרצפה, משא"כ בכיבוד הבית. ארחות שבת (פרק כ"ג הע' קכ"ה, לשונו מובא לעיל) [הגם די"ל להיפוך: סתימת הפוסקים, שלא כתבו איסור ע"י נכרי אצל הדחת הרצפה].
- (3) וצ"ע.

ב. הנכרי מדעת עצמו מנגב הקרקע במטלית: מצד סחיטה.

1. מיקל.

(א) עי' אמירה לעכו"ם (ארטסקרול, עמ' צ"ה) -

One may instruct a maid to clean up a spill on a wood or tiled floor even though she will use a sponge mop. This is permitted because it can be done in a permissible way by gently blotting the spill with a towel in a manner which does not cause the absorbed liquid to be squeezed.

2. מחמיר.

(א) משנה הלכות (ח"ח סי' ל"ד ד"ה ומיהו) – "וגם לנקות הרצפה בשבת ולכבס עם מים ודאי יש למחות שהרי הנקוי יש בו מלאכה דאורייתא שהוא מלאכת כיבוס וסחיטה וישראל נהנה ממנו בשבת הגם שעושות כדי להקל לעצמם מלעשות מלאכה ליום מחר

מ"מ בשביל הישראל עושה וגוף הישראל נהנה מהם כה"ג אסור להניחם לעשות מלאכות אלו. ודלא כמו שהעולם טועים ומדמים מלתא ללא מילתא ולא כל הניגונים נגון אחד הם."

(ב) עי' שלחן הלוי (פרק ד' אות ח') – "שאלה: באולם שמחות שמתקיימים בו אירועים בשבתות, נצרכים פעמים רבות לשטוף את הרצפה בין הסעודות ולנגבן במטלית לחה, שיש בה משום סוחט בשבת, והשאלה היא: א. האם יכול בעל האולם לבקש מנכרי שישטוף את הרצפה בשבת. ב. ואם לא, האם מותר לבקש ממנו ש'ינקה' את הרצפה, והנכרי יכול להבין שהבקשה 'לנקות' היא 'לטאטא' (שכן פעמים רבות אין צורך לשטוף בדוקא ודי בטאטוא), אמנם קרוב לודאי שהנכרי יבין את הכוונה האמיתית של היהודי וישטוף את הרצפה. ג. במקום שגם את הבעל הבית לא יאמר לנכרי מאומה, אולם הנכרי מבין מעצמו שיש לנקות את הרצפה, האם צריך למנוע ממנו זאת. תשובה: אין ראוי שנכרי ינגב את הרצפה באף אחד מן המקרים הנ"ל, אלא רק במצבים כדלהלן: א. הנכרי יכול לנקות משהו שנשפך, כיוון שהיהודי לא אמר לו עד כמה הוא רוצה שינקה, והוא יכול רק לגרוף את המים, ואם הנכרי בוחר להשתמש במטלית רטובה לניגוב הרצפה, כדי לעשות עבודה מושלמת, אזי הניגוב נעשה על דעת עצמו, ואין צריכים למחות. ב. במקום שהאולם עומד תחת בעלות נכרים, והמנקה מועסק ע"י הבעלים הנכרים (וכגון בבית מלון), ואינו העובד של בעל הקייטרינג היהודי שרק שכר את האולם עבור האירוע – במקרה זה, אף שהמנקה מנגב את הלכלוך של היהודי, מכל מקום הוא עושה זאת בשביל מעסיקו הנכרי. כלומר, שבעל המלון הנכרי מצווה על המנקה הנכרי לנקות, וממילא אין כאן ענין של אמירה לנכרי."

(ג) עי' מחזה אליהו (ח"א סי' ע"ג אות ג', זכור ושומר דפו"ח ח"א עמ' צ"ג) – "וע' בברכי יוסף ... וכנראה שצו כן לנכרי משום שמחמת חום המקום היה צורך להדיח הרצפה ביום השבת, והוי שבות דשבות במקום צורך גדול ... וא"כ במקום שאפשר בלעדיו פשוט שאין היתר 'שבות דשבות' נוהג".

3. לימוד זכות.

(א) אהלי יעקב (סי' צ"ד) – לשונו מובא לעיל.

(ב) ברכי יוסף (ס"ק ב') – "אין סכין את הקרקע ולא מדיחין וכו'. בארץ מצרים נוהגים דשפחה או נער עכו"ם מדיח הבית המרוצף בשבת וסוחט הבגד שמנגב הקרקע מהמים שבולע, כדי שיחזור ויקלוט עוד את המים שבקרקע. וכן על זה הדרך. ויש ללמד עליהם זכות דעכו"ם אדעתא דנפשיה קעביד לפי שכבר יכול להדיח הבית במים רבים ולכבדן בחוזקה במכבדת קש, אלא שרצונו למהר מלאכתו. ועוד מוטב שיהיו הנשים שוגגות ולא מזידות. הרב מהר"י קשטרו בספר אהל יעקב, והם תשובותיו כ"י סימן צ"ד. ורמזו נמי בהגהותיו".

(ג) כה"ח (ס"ק כ"א) – "ולא מדיחין אותו וכו'. בארץ מצרים נוהגין דשפחה או נער עכו"ם מדיח הבית המרוצף בשבת, וסוחט הבגד שמנגב הקרקע מהמים שבולע כדי שיחזור ויקלוט עוד את המים שבקרקע, וכן ע"ז הדרך. ויש ללמד עליהם זכות דעכו"ם אדעתא דנפשיה קעביד, לפי שכבר יכול להדיח הבית במים רבים ולכבדן בחוזקה במכבדת קש, אלא שרצונו למהר מלאכתו. ועוד מוטב שיהיו שוגגות ולא מזידות. מהריק"ש בס' אהלי יעקב סי' כ"ד, ורמזו נמי בהגה' ברכ"י אות ב', כס"א אות ג'".

(ד) אמירה לנכרי (פרק ס"א סעי' ג') – "ואולם מה שמנגב הקרקע במטלית וסוחטה וחוזר ומנגב אסור, ויש מלמדין זכות על הנוהגין כך".

(ה) סידור השולחן (סי' של"ז סעי' ג' אות ט') – "כה"ח".

(ו) פסקי תשובות (אות ט', הע' ע"ח) – "אך יש לומר לו שלא ישתמש עם מטלית, ואם אינו שומע בקולו ואדעתא דנפשיה משתמש עם מטלית להקל על מלאכתו, אין צריך למחות בעדו, אם עושה כן באקראי, לא בקביעות. [כה"ח שם]".

4. מראי מקומות – חוט שני (ארחות שבת פרק כ"ג סעי' נ"ו, הע' קי"ח).

(א) אג"מ (הל' שבת, דש הע' קכ"ג) – "שמעתי מפי הגרמ"פ (שליט"א) [זצ"ל] דעכו"ם המדיח בכל יום במטאטא סחבות שקורין מא"פ אע"פ שאין לומר לו לעשות כן בשבת, אי אדעתא דנפשיה עביד אין מחוייבים למחות בו".

5. יש לעיין איזה איסור סחיטה יש כאן, מלבן או דש.

(א) שאם הוי סחיטה של מלבן, כיון שסוחט הסמרטוט ומלבנו. לכאורה הסחיטה הוא רק כדי שיהיה עוד מקום לבלוע המים. והליבון הוא רק פס"ר. וא"כ, יש להקל גבי נכרי, שלא שייך פס"ר בנכרי (אמנם אם דרכו לסחוט כדי לנקות הסמרטוט, וכדי לבלוע עוד לכלוך, א"ה יהיה אסור).

(ב) ואם הוא סחיטה של דש. בפשטות הוא הולך לאיבוד [שאין צורך להמים בתוך הסמרטוט. (אמנם, לכאורה תלוי איך דרכו לנקות בסמרטוט. אם לשפוך המים על הרצפה, ואח"כ לנקות הרצפה. או לשים תחילה הסמרטוט בתוך הדלי, ומושך מים בתוך הסמרטוט, כדי שיהיה מים על הרצפה)]. וממילא, אם יש צורך גדול, יש להקל מצד שבות דשבות במקום צורך גדול.

(1) אמנם עי' הארחות שבת (פרק כ"ג סעי' נ"ו) שכתב שהוא איסור דאורייתא גבי נכרי. וכן המחזה אליהו (ח"א סי' ע"ג אות כ"ז, זכור ושומר דפו"ח ח"א עמ' צ"ג). וצ"ע.

ג. עוזרת נכרית בקביעות (live-in maid): בזמן הזה.

1. עי' סי' רמ"ד סעי' ה', לשיטות ומראי מקומות.

ד. מראי מקומות.

1. הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק חי"ז עמ' נ"ג אות י"ח) – "ושאלתי קמיה הגרי"ש אלישיב זצ"ל, בב' ימים של ראש השנה בישיבה שיש צורך הרבה וצורך רבים להדיח את חדרי השירותים, אם אפשר להדיח ע"י גוי [דיש איסור הדחת קרקע מדרבנן כדאיתא בשו"ע סי' של"ז סעי' ג'], והשיב דלצורך כזה אפשר, ויגידו לגוי לשפוך מים ולגרוף ושאין צורך בסמרטוט, ואם הוא מעצמו יעדיף לעשות בסמרטוט אדעתא דנפשיה קעביד".

2. הל' שבת בשבת (פרק ל"ד סעי' ל"ב) – "מלאכות שאין איסור ליהנות בהם במעשה הנכרי כנ"ל דין הקודם, מותר לרמוז לגוי לפני שבת 'למה לא עשית בשבת שעברה' כדי שיבין לעשותם בשבת [ולא יאמר לו בלשון ציווי אע"פ שאומר לו לפני שבת כנ"ל דין ב']". וכ"ז דוקא בדברים שאין איסור ליהנות מהם בשבת במעשה הגוי כגון כיבוי הנר והחשמל או פתיחת קופסאות שימורים [שאפשר בהיתר] או ניקוי וכיבוד הבית [שאפשר להשתמש במקום בלא הכיבוד והניקוי וגם אינו נהנה מגופה של מלאכה]".
3. ארחות שבת (פרק כ"ג הע' ל"ו) – "וכן הדין אם נתלכלכה הרצפה בשבת ובא נכרי והדיחה דאסור ליהנות מהרצפה המודחת ואין זה כתוספת אורה".

יב) אין נופחין.

א. אין נופחין – תוספתא (פרק ט"ז הל' ד'), רמב"ם (פרק כ"א הל' ג'), ב"י (ס"ק ג'), מג"א (ס"ק ו'), ואין נופחין הקרקע" (א"ר (ס"ק ד'), ואין נופחין הקרקע (רמב"ם), ועיין סימן ש"ח סעיף ג' דעל ידי נפיחה מוקצה מותר [אבל] הכא חיישינן לאשווי גומות" (תוס' שבת (ס"ק ח'), אגלי טל (חורש סעי' י"ג), שביתת השבת (חורש סעי' כ"ז).

ב. לא אדע פירוש.

1. בה"ל (סעי' ג' ד"ה ולא) – "דע דבתוספתא וברמב"ם מבואר עוד והביאו המ"א דאין נופחין את הקרקע בשבת והשמטתי זה משום דאינו מצוי גם לא אדע פירוש על נכון דאם פירושו הוא לנפח בפיו את האבק והעפר מעל גבי קרקע אמאי אסור ומאי שנא מכיבוד דשרי הרמב"ם עכ"פ ברצופה ...".
2. תורת שבת (ס"ק ו') – "ואין נופחין לא ידעתי לכווננו לפי שאינו נהוג אצלינו, ובלתי ספק שבשביל כך גם הטור והמחבר השמיטו, דצ"ע שאין לומר טעם האיסור משום טלטול מוקצה, שהרי פשוט הוא מותר לטלטל מוקצה ע"י נפיחה ... אפשר לפרש לשון נפוח היינו שנותן על הקרקע דבר שיתנפח ויעלה מעלה כדרך שעושים לבצק שיתחמץ ועי' ערוך נפח".

ג. מראי מקומות – פמ"ג (מש"ז ס"ק ג'), "עיין פרישה וא"ר אות ד' דמוקצה ע"י נפיחה שרי בש"ח ס"ג והכא חיישינן לאשווי גומות כיון שאין צריך כל כך בכיבוד".

יג) אסור לצדד חבית - סעיף ד'.

א. מרוצף.

1. מחמיר.

- (א) פמ"ג (מש"ז ס"ק ג') – "ובמרוצף אי גזור אטו שאין מרוצף עמ"א א' ולטעם א' י"ל דשרי ולטעם הטור והמחבר י"ל דאסור".
- פמ"ג (א"א ס"ק א') – "ובחביות כבידה נמי אף בעליתא דשישא אסור".
- (ב) תפארת ישראל (כלכלת שבת חורש) – "ואפי' ברצפה של שיש אסור (של"ז אשל סק"א)".
- (ג) יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"א עמ' י"ב ד"ה משום).
2. מיקל.
- (א) תוס' שבת (ס"ק ל') – "ומשמע דע"ג רצפה שרי דכיון דלא שייך בה צידוד ל"ג אטו קרקע".
- (ב) ערה"ש (סעי' ח') – "ועל רצפה בכל ענין מותר".
- (ג) תורת שבת (ס"ק ח').
- (ד) עי' ארחות שבת (פרק י"ח הע' נ"ח).
3. מראי מקומות – סידור השולחן (סי' של"ז סעי' ד' אות ב'), זכור ושמור (דפו"ח ח"א עמ' צ"ו).
- (א) מ"ב (ס"ק כ') – "והנה אם מותר לצדדה ע"ג קרקע מרוצפת התו"ש כתב דמותר אפילו לדעת השו"ע דס"ל דהוי פ"ר לא גזור בזה במרוצפת ע"ש והפמ"ג בריש הסימן מצדד להחמיר וע"ש במ"ז אות ג' מש"כ עוד בזה".
4. כל העיר מרוצפים.
- (א) מיקל – שעה"צ (ס"ק י"ז, "ומסתברא דאם כל בתי העיר מרוצפים אין להחמיר בזה"), הל' שבת (איידר, עמ' נ'), מחזה אליהו (ח"א סי' ע"א אות ו' ד"ה ובכמה), שבת בית (ארטסקרול, עמ' רס"ג), סידור השולחן (סי' של"ז סעי' ד' אות ב').

ב. לצדד את השולחן או הכסא על גבי קרקע - אם אינו פסיק רישיה.

1. לכאורה תלוי במחבר, שהטעם מצד פס"ר. או כתוס' שהו"ד במ"ב, שהטעם מצד שמא ישכח.
2. מיקל.
- (א) חוט שני (ח"א עמ' צ"ו ד"ה וה"ה) – "דצ"ע אי שרי להכניס ולהזיז כסאות ושולחנות בקרקע שבחצר או בסוכה ... כשאין ודאי שהכסאות יעשו גומא פשיטא דמותר כשאין מתכוין לעשיית הגומות".
3. מראי מקומות.
- (א) ארחות שבת (פרק י"ח סעי' ל"ו) – "העושה סוכה במקום שאינו מרוצף ... יש להמנע מלצדד את השולחן או הכסא על גבי קרקע כדי ליישבם היטב".

השמעת קול בשבת

סימן של"ח

- א] השמעת קול - סעיף א'.
 ב] מצפצפים בפיהם.
 ג] כלי מיוחד להשמעת קול.
 ד] רעשן (rattle).
 ה] גורם מערב שבת השמעת קול בשבת.
 ו] אמירה לנכרי - סעיף ב'.
 ז] שעון מכני - סעיף ג'.
 ח] שעון יד אוטומטי.
 ט] קפיץ.
 י] שעון מעורר מכני.
 יא] שעון מעורר הפועל עם סוללות.
 יב] המשמר פירותיו, לעשות קול - סעיף ד'.
 יג] אין שוחקים באגוזים - סעיף ה'.
 יד] משחק שחמט (chess).
 טו] לשאוב מים בגלגל - סעיף ו'.
 טז] פירות בראש הגג - סעיף ז'.
 יז] כלי תחת הדלף - סעיף ח'.

א] השמעת קול - סעיף א'.

עירובין (דף קד.) – "עולא איקלע לבי רב מנשה, אתא ההוא גברא טרף אבבא. אמר: מאן האי. ליתחל גופיה דקא מחיל ליה לשבתא. אמר ליה רבא: לא אסרו אלא קול של שיר".

א. ראשונים: אינו מכויין לשיר.

1. מחמיר.
 א] ר' חננאל (עירובין דף קד:) – "ואע"ג דשני רבה כל הני תיובתא דמקשי עליה אשינויי לא סמכינן ולא דחינן לשמועה דעולא".
 2. מיקל.
 א] רי"ף (עירובין דף לה:) – "ומסתברא לן דהלכתא כוותיה דרבא דאמר לא אמרו אלא בקול שיר בלבד מדתריץ רב אחא בר יעקב כותיה אלמא כותיה ס"ל ועוד ...".
 ב] רמב"ם (ב"י ס"ק א' ד"ה ודעת).
 ג] ר"ת (טור סעי' א').
 ד] ראבי"ה (סי' תשצ"ה) – "והילכתא כרבא, דכולה סוגיא טורחא לפרוקיה אליביה. ותו גרסינן התם אמימר שרא למימלא בגילגלא במחזא אמר טעמא מאי גזרי רבנן משום גינתו וחורבותו וכו' אבל משום אולידי קלא לא חיישינן, והיינו כפירוקא דרבא".
 3. מראי מקומות – מהרי"ל (החדשות, סי' ל"ח אות ד', לשונו מובא לקמן).

ב. הלכה: אינו מכויין לשיר.

1. מחמיר – גר"א (על סעי' א'), "העיקר נראה כירושלמי ואינו מותר רק אם אינו מתכוין לקול כלל כמו בור הגלגל וכדומה לו במס' עירובין שם".
 2. מיקל – מחבר (סעי' א'), לבוש (סעי' א'), מג"א (ס"ק א'), גר"ז (סעי' א'), ח"א (כלל מ"ד סעי' י"ט), קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' פ"ח), עי' בה"ל (סעי' א' ד"ה אבל, "אך העולם נוהגין להקל כדעת השו"ע"), תורת שבת (סעי' א'), ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' ל"ה [דפו"ח, סעי' מ"א]), נשמת שבת (סי' של"ח אות שי"ח, אות שי"ז), ארחות שבת (פרק כ"א סעי' כ"א), ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סי' של"ח סעי' ד'), סידור השולחן (סי' של"ח סעי' א' אות ב'), פוסקים.
 3. מראי מקומות – מ"ב (סי' של"ט ס"ק ט').
 א] הגר"ח (ש"צ"ל) (חידושי בתרא על המ"ב ס"ק ג') – "בעולם הישיבות מחמירין שלא לדפוק על השלחן כדי להשקיט העם לחזרת הש"ץ, שלא כקולת המשנה ברורה בסק"ז".

ג. הטעם.

1. שמא יתקן כלי שיר – תוס' שבת (ס"ק א'), תפארת ישראל (כלכלת שבת סוף אות ל"ח), גר"ז (סעי' א'), מ"ב (ס"ק א'), ארחות שבת (פרק כ"א סעי' י"ח), ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סי' של"ח סעי' א'), סידור השולחן (סי' של"ח סעי' א' אות א').
 2. ציץ אליעזר (ח"ג סי' ט"ז פרק ב') – "שאיסור זה של השמעת קול של שיר הוא מלבד הגזירה של שמא יתקן, גם משום מוליד, ורק שסובר שלא אסרו בקול משום מוליד כי אם של שיר שמגיע מזה עכ"פ הנאה רוחנית אבל לא אסרו משום מוליד כל סתם קול שלא מגיע מעצמיותו שום הנאה שהיא, וכן סובר שגם משום שמא יתקן לא גזרו כי אם בקול של שיר, ודין זה של איסור השמעת קול נחלק לשנים. (א) קול של שיר בכלי שיר. שזה אסור לא רק משום גזירה של שמא יתקן, כי אם גם משום עצם איסור מוליד. (ב) קול של שיר בלי כלי שיר מיוחדים, שבזה אסרו רק משום גזירה של שמא יתקן, וזהו הגמ' בביצה".
 3. המחמירים לעיל: שאפילו אינו מכויין לשיר, הטעם.
 א] מוליד קול – אור שמח (שבת פרק כ"ג הל' ה'), לשונו מובא לקמן.
 ב] שמא יתקן כלי שיר – עי' ב"ח (ס"ק א').
 ג] מראי מקומות – ציץ אליעזר (ח"ג סי' ט"ז פרק ב'), "ויוצא לפי זה גם שעולא ורבה מחולקים בתרתי. (א) אם קול הבא מתוך כלי אסרו משום מוליד גם כשאינו דרך שיר. (ב) אם קול הבא בעיקר מכח היד גזרו משום שמא יתקן גם כשאינו דרך שיר".

ד. כלאחר יד: למחמירים לעיל.

1. מיקל.

(א) בה"ל (סעי' א' ד"ה אבל) – "נראה דלהקיש על הדלת כלאחר יד מותר לכו"ע אף שכונתו להשמיע הקול דלא עדיף מלהכות כף אל כף דגם שם כונתו כדי להשמיע קול ואפ"ה מיקל השו"ע בשל"ט ס"ג ע"ש".

(ב) נשמת שבת (סי' של"ח אות שי"ז ד"ה ואגב).

(ג) ארחות שבת (פרק כ"א הע' ל"ט).

(ד) הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' א').

2. מחמיר.

(א) אור שמח (שבת פרק כ"ג הל' ה') – "ולפי הנראה, לאביי דאמר בשילהי המוצא תפילין (עירובין קד, א) דכל אולודי קלא אסור אינו צריך להך טעמא דגזירה, דהא מוליד קלא, והוי כמו במשמר פירותיו שלא יספק לדידי' משום אולודי קלא, ולפי זה אף לספק כלאחר יד אסור, דהא מוליד קלא, והוי כאולודי ריחא, או כמוציא אש מתוך המים כו'".

3. לכאורה תלוי בהטעם להחמיר.

ה. הקשה על גבי דלת בקצב מסוים (a set beat).

1. מחמיר.

(א) ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' ל"ה [דפו"ח, סעי' מ"א]) – "אך בדרך שיר או לפי קצב - אסור ... מותר לדפוק במפתח וכדו' על הדלת, כדי שיפתחו לו, אבל אין לעשות זאת לפי קצב מסויים. גם מותר להשמיע קול רעש על-ידי הקשת שני כלי-מטבח וכדו' על מנת להעיר את הישנים, אבל אין לעשות זאת לפי קצב מסויים. אסור לדפוק על השולחן בקצב מסויים בשעת שירה, לא בכלי ולא ביד, וגם אין להכות לפי הקצב ברגל על הרצפה כדי להנעים את השיר".

(ב) נשמת שבת (סי' של"ח אות שי"ט ד"ה ועיין).

(ג) ארחות שבת (פרק כ"א סעי' כ"א) – "אמנם אסור לעשות כן בקצב מסוים משום שזה בגדר קול נעימה ושיר".

ב. מצפצפים בפיהם.

א. הלכה.

1. מיקל – רמ"א (סעי' א'), לבוש (סעי' א'), תפארת ישראל (כלכלת שבת סוף אות ל"ח), גר"ז (סעי' ב'), ח"א (כלל מ"ד סעי' י"ט), ציץ אליעזר (חי"ז סי' ט"ז אות א'), ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' ב' [דפו"ח, סעי' ב'], פרק כ"ח סעי' ל"ז [דפו"ח, סעי' מ"ג]), מקור נאמן (סי' תמ"ה, לשונו מובא לקמן), נשמת שבת (סי' של"ח אות שס"ב), ארחות שבת (פרק כ"א סעי' ל"ו, לשונו מובא לקמן), הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' י"ד), שבת בית (ארטסקרול, עמ' תקל"ד), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתש"ס), פסקי תשובות (סוף אות א', דפו"ח אות ד'), פוסקים.

(א) מצד הנהגה: אפילו בימי חול - עי' לקמן.

2. מחמיר – ברכי יוסף (שירי ברכה ס"ק א'), מחזיק ברכה ס"ק א', "ומצפצפים בפיהם כמו צפור וכו'. והרב המפורסם מהר"ר פנחס עניו זהל"ה אב"ד ור"מ דקק"י פירארא בשו"ת גבעת פנחס כ"י ח"א סי' ל"ו נטה לאסור אסור לצפצף כצפור או כמין זמר אחר בשבת".

3. מראי מקומות.

(א) באר משה (ח"ח סי' קמ"ב) – "שריקה לעצמה בפה התיר הרמ"א ס' של"ח ס"א עיי"ש והגם שאנו נוהגים חומרא לצפצף בפה בשבת".

ב. דרך שיר.

1. דר"מ (ס"ק ד') – "וכתוב בהגהות אלפסי (שלטי הגיבורים עירובין לה: אות ב) ואינו אסור אלא בזמר שעל ידי מעשה ואם כן אותן שכשרוצים לקרות חבריהם מצפצפים בפיהם ואף על פי שאותו צפצוף גם כן לפעמים הם מנעימים בשיר מכל מקום כשמכוין לקרות חבירו לא ינעים ושפיר דמי וגם לא עביד מעשה".

2. מיקל.

(א) מג"א (ס"ק ב') – "כמו צפור. שקורין צופי"ל בלע"ז אף על פי שבאותן הצפצוף רגילין ג"כ להנעים בשיר הכא כיון שמכוין לקרות לחבירו לא ינעים בקריא' כו' וגם לא עביד מעשה עכ"ל משמע דאם מנעי' בשיר אסור אף על גב דמותר לשורר בפה הכא שאני דדמי לכלי שיר ומ"מ נ"ל דשרי כיון דלא עביד מעשה".

(ב) א"ר (ס"ק ב') – "[אף] שמנעים בשיר מותר (שלטי גבורים עירובין לה ע"ב אות ב מג"א סק"ב)".

(ג) פמ"ג (א"א ס"ק ב') – "כמו. עיין מ"א. דכל שאין עושה מעשה ביד שרי, אף שמנעים בשיר".

(ד) גר"ז (סעי' ב') – "אף על פי שבאותו הצפצוף רגילין להנעים בשיר מותר לעשותו בשבת לפי שאין לגזור שמא יתקן כלי שיר אלא במשמיע קול ע"י איזה מעשה אבל לא ע"י פיו".

(ה) מ"ב (ס"ק ג').

(ו) ציץ אליעזר (חי"ז סי' ט"ז אות א').

(ז) ששכ"ה (פרק ט"ז הע' ט' [דפו"ח, הע' ט'], פרק כ"ח סעי' ל"ז [דפו"ח, סעי' מ"ג]).

(ח) עי' נשמת שבת (סי' של"ח אות שס"ב) – "מדנא מותר".

(ט) ארחות שבת (פרק כ"א סעי' ל"ו) – "מותר מן הדין לשרוק בפיו בשבת אף אם משמיע קול נעימה".

- (י) הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' י"ד).
 (יא) שבת בית (ארטסקרול, עמ' תקל"ד).
 (יב) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתש"ס).
 (יג) נשמת שבת (סי' של"ח אות שס"ב) – "מדינא מותר".
 (יד) פסקי תשובות (סוף אות א', דפו"ח אות ד').
 3. מחמיר.

(א) מקור חיים (חו"י, על סעי' א') – "ומצפצפים בפיהם. אינה רק שריקה, וכן שמצפצפין לתינוק להשתיקו, מה שאין כן בלשון אשכנז פפיפין אפילו כל דהו מחשש דרך ניגון מקל וחומר סימן של"ט סעיף ג', ואפילו פפיפין ליונים ולסוס נהגו איסור".
 (ב) תורת שבת (ס"ק ג') – "ממ"ש הש"ג בסוף עירובין משמע דצפצוף לשיר אסור וכן נהוג העולם לאסור".

ג. להשים אצבעו לתוך פיו בין השפתים והשיניים וע"י כן יוצא הקול (whistling with hand).

1. מיקל.
 (א) ערה"ש (סעי' ז') – "נ"ל דהפירוש כן הוא דצפצוף הזה רגילין להשים אצבעו לתוך פיו בין השפתים והשיניים וע"י כן יוצא הקול כצפור וזהו הרבותא דאע"ג דביד אסור כמ"ש הרמב"ם דאסור להכות באצבע וכו' כמ"ש בסעיף א' מ"מ הכא שרי כיון דבידו אינו עושה מעשה שיר ושירתו היא בפיו והיד אינו אלא כדי שהצפצוף בפה יעלה יפה לכן מותר".
 (ב) ששכ"ה (פרק ט"ז הע' ט' [דפו"ח, הע' ט']).
 (ג) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק כ"ח תמוז תשס"ו [לשונו מובא לקמן], תשובות אביגדר הלוי או"ח עמ' שט"ז אות רכ"א) – "האם מותר לשרוק בשבת בעזרת היד/יים. תשובה: כן. שאלה: למה. תשובה: אין זה כלי".
 (ד) שבת בית (ארטסקרול, עמ' תקל"ד).
 (ה) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתש"ס).
 2. מחמיר.
 (א) משנה הלכות (ח"ד סי' נ"ב) – "נראה עוד דהצפצוף בפה כציפור אינו כמו שחשב הערוך השלחן ז"ל שנותן ידו בפיו ומצפצף אלא הצפצוף בפיו היינו שמצפצף בשפתיו ובלשונו ומנענע בהם ומנשקם יחדיו וזה עושה קול כעין צפצוף של עוף כידוע שהצפורים שמצפצפים ג"כ בפיהם בלי שום נתינת אצבעות בפיהם אלא הם מצפצפים בפה שלהם בלשון ובחרטום וזהו צפצוף כעין צפורים שב"א מצפצפים כצפורים ואם כשמכניס ידו בפיו אין זה דרך הצפורים".
 3. מראי מקומות – ילקוט יוסף (הע' ט').
 (א) הגר"ח"ק שליט"א (אסיפת יצחק י"א אב תשס"ו) – "שאלה: הרמ"א (בס' של"ח סעיף א') כתב שמותר לצפצף בפיו משום דלא עביד מעשה, האם מותר לשים אצבע בפה ולצפצף או שזה נקרא מעשה ואסור. תשובה: אולי".
 (ב) פסקי תשובות (סוף אות א', דפו"ח אות ד') – "אבל אם מכניס אצבעותיו לפיו כדי שיעלה קולו בנעימות כעין כלי שיר, יש לדון אם להתיר בזה, אך אם עושה כן רק כדי להוציא שריקה וקול צפצוף בעלמא שפיר טפי להקל".
 (ג) beatboxing, וכדו' - צ"ע.

ד. הנהגה: אפילו בימי חול.

1. הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק כ"ח תמוז תשס"ו) – "שאלה: הרמ"א בס' של"ח סעיף א' כתב שמותר לצפצף בפיו משום דלא עביד מעשה, האם מותר לשים אצבע בפה ולצפצף או שזה נקרא מעשה ואסור. תשובה: מותר, על פי קבלה יש נמנעים גם בחול".
 2. הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking ח"ב מספר ד' הע' ע"ח) –
 Al pi din, one is allowed to whistle, however, some maintain it is **not proper for a ben torah** to do so.
 3. מקור נאמן (סי' תמ"ה) – "שאלה: האם מותר לשרוק בשבת. תשובה: מצד דין שבת מותר. אבל אין דרך בני תורה לשרוק בפיהם גם בחול (עיין בש"ע א"ח סימן של"ח ס"א בהגה, ובילקוט יוסף שם סעיף ט'). וכן שמעתי מהרה"ג ר' ניסן פינסון זצ"ל בתוס', שהיה מוחה בתלמידים השורקים ואמר ששריקה מעוררת דינים רח"ל.
 4. ילקוט יוסף (סעי' ט', קיצור שו"ע סי' של"ח סעי' ט') – "אלו שקוראים לחבריהם בשבת ומצפצפים בפיהם בשריקה, אין בזה איסור מצד השמעת קול בשבת, דכיון שעושים כן בפה לא גזרו בזה. והמחמיר תבא עליו ברכה, ובלאו הכי אין דרך בני התורה לשרוק בפיהם גם בימי החול. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד ע"]".
 5. ארחות שבת (פרק כ"א הע' ס') – "וכתב מו"ר הגר"ש אויערבאך (שליט"א) [זצ"ל] דמטו משמיה דהחזו"א דכהיום גם בחול חשיב פריצותא לשרוק בפיו".

ה. במשרקית (whistle).

1. מחמיר.
 (א) הגריש"א זצ"ל (דברי חכמים או"ח אות רצ"ט, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק ל"ט אות ז').
 (ב) הגר"חפ"ש זצ"ל (דברי חכמים או"ח אות רצ"ט) – "אבל להשתמש ב-Whistle וכן כל כיו"ב אסור מדינא משום משמיע קול".
 (ג) ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' ב' [דפו"ח, סעי' ב'], פרק כ"ח סעי' ל"ד [דפו"ח, סעי' ל"ט]).
 (ד) הגר"א נבנצל שליט"א (תשובות אביגדר הלוי או"ח עמ' שט"ו אות רי"ט) – "האם מותר לשרוק בשבת בעזרת נייר או עלה. והאם יש הבדל בין אם שורקים עם קצב לבין אם שורקים בלי קצב. תשובה: בכל מקרה אסור לשרוק בעזרת מכשיר".
 (ה) הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' י"א).

ו) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק י"ד סעי' י"ט).

ז) שבת בית (ארטסקרול, עמ' תקל"ה).

ח) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתש"ס).

ט) פסקי תשובות (דפו"ח אות ב' ד"ה ולכן, אות ד').
2. מראי מקומות.

א) הגר"א נבנצל שליט"א (תשובות אביגדר הלוי או"ח עמ' רצ"א אות קכ"א) – "סוכריה בצורת-משרוקית ואפשר גם לשרוק בה - האם היא מוקצה בשבת או שמותר למוצצה. תשובה: מותר. שאלה: למה. תשובה: כי אפשר לאכלה".

ו. ציפור מדומה המצפצף על ידי כח עלעקטער אי מותר להעריכו מערב שבת שתצפצף בשבת.

1. מיקל – נשמת שבת (סי' של"ח אות שס"ג, "ציפור מדומה המצפצף על ידי כח עלעקטער אי מותר להעריכו מערב שבת שתצפצף בשבת, [ומהו בסוכה בימי חג הסוכות]. תשובה - המנהג להקל").

ז. קומקום השורק ברתחתו.

1. מראי מקומות – באר משה (ח"ח סי' קמ"ב), ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' מ' [דפו"ח, סעי' מ"ו]), נשמת שבת (סי' של"ח אות שמ"ז), סידור השולחן (סי' של"ח סעי' א' אות ו' ס"ק ב').
א) שבט הלוי (מבית לוי ח"ו עמ' מ"ה אות י"ב, ח"ט עמ' מ' אות י"ג) – "מותר להעמיד מערב שבת ע"ג האש קומקום מים שורק - שמשמיע קול בשעת רתיחה - ואין בזה משום משמיע קול בשבת. וכשמורידו בשבת ומחזירו ע"ג האש, אם אינו שורק מיד שמניחו ע"ג האש מותר, ואם שורק מיד יש להחמיר".
ב) הגר"ח ק"ק שליט"א (ויכתוב מרדכי עמ' שע"ג אות שע"ג) – "האם מותר ביו"ט להרתיח מים בקומקום שכאשר המים רותחים הוא משמיע קול שריקה, או דילמא הוי זילזול ביו"ט. תשובה: מותר".

ח. נשיפה במשרוקית עם גליל נייר בשבת.

1. הגר"א נבנצל שליט"א (תשובות אביגדר הלוי או"ח סוף עמ' שט"ו אות ר"כ) – "יש משחק לילדים, שנראה כמשרוקית, שכשנושפים בה קצת - נפתח ממנה גליל נייר כפול, ואם נושפים בה חזק יותר - שומעים כמין שריקה. האם מותר לנשוף בה חלש בשבת, רק באופן שגליל הנייר יפתח ממנה. תשובה: כן. שאלה: למה. תשובה: למה לא".
הגר"א נבנצל שליט"א (תשובות אביגדר הלוי או"ח ריש עמ' שט"ז אות ר"כ) – "כת"ר כתב על משחק לילדים שנראה כמשרוקית, שכשנושפים בה קצת - נפתח ממנה גליל נייר כפול, ואם נושפים בה חזק יותר - שומעים כעין שריקה - שמותר לנשוף בה חלש, באופן שגליל הנייר יפתח. מדוע אין היא מוקצה, שהרי היא גם כמין משרוקית. תשובה: מפני שיש לה גם תשמיש של היתר".

ט. מפתחות המצפצפים כשהאדם שורק או מוחא כפיים.

1. ציץ אליעזר (חי"ז סי' ט"ז אות א') – "מה שע"י השריקה הוא גורם שמחזיק המפתחות מתחיל לצפצף. הנה גם זה יכולים אנו ללמוד להתיר מדברי השו"ע שם, דו"ל השו"ע במלואו: השמעת קול בכלי שיר אסור, אבל להקיש על הדלת וכיוצא בזה כשאנו דרך שיר מותר, ועל זה מוסיף הרמ"א את דבריו וכותב וז"ל: וכן אם לא עבד מעשה שרי וכו', משתמע מזה דס"ל להרמ"א דאפילו השמעת קול בכלי שיר מותר היכא דלא עבד מעשה, כי הרי על הכתוב בזה במחבר להתיר כשאנו דרך שיר הוא דמוסבים דבריו לאשמיענו דאימתי מותר רק כשאנו דרך שיר היכא דעבד מעשה, אבל היכא דלא עבד מעשה מותר אפילו כשהוא דרך שיר מה שהמחבר אסר ברישא דדבריו דאי שלא בכלי שיר הרי המחבר מתיר אפילו כשעבד מעשה כהקשה על הדלת, ומוסיף הרמ"א להדגים את הלא עבד מעשה דשרי, כגון אלו שקורין לחבריהם ומצפצפים בפיהם כמו צפור דמותר לעשותו בשבת, ואם כן דון מינה גם לכגון נידונו דג"כ מותר מכיון דלא עבד מעשה כדי שמחזיק המפתחות יתחיל לצפצף כי אם על ידי שריקה בפיו, ועקימת שפתיו בזה לא הוה מעשה כי לא גזרו בזה היכא דעבד רק בפה. ועוד זאת. בנידונו שריקתו של האדם לא גורמת ישירות שמחזיק המפתחות יתחיל לצפצף, אלא על ידי כן שמחזיק המפתחות מקבל מגלי הקול את השריקה כתוצאה מזה הוא משחרר גומי ונוצר מגע בין שני החיבורים הגורמים לצפצוף, והו"ל זה איפוא רק בגדר של גרמא, ושוב לא מצינו שגזרו בכלל גם על ככה"ג, וממילא מותר לפי"ז גם במחזיקי - מפתחות הרגישים למחאות כפיים הגם שהוא ע"י מעשה, דהיינו מחאות - הכפיים. וההיתר הוא אפ"ל אם יש בו איזה פנס ונולד עי"כ זרם זמני מכיון שהוא גם רק ע"י גרמא. יועין בנוגע למוליד כזה בספרי שו"ת צ"א ח"ו סימן ו' יעו"ש וקחנו משם לנידונו. נוסף להאמור, הא אינו גם קול של שיר, ויעוין שם במשנ"ב בביאור ד"ה הואיל והכלי מיוחד לכך, שכותב לבאר שאפילו לדעת הרמ"א שאוסר בכלי המיוחד לכך אפילו אם אינו קול של שיר לא משום שהוא שבות גמור אלא משום דמחזיק כעובדא דחול יעו"ש, ואם כן יש לומר שפיר לפי"ז דבכה"ג שהאדם מנותק מהכלי לא יחזיק אפילו כעובדא דחול. לכן מכל הלין שנתבאר שפיר יש להתיר זאת בנידון שלפנינו, ובפרט כשזו לשם צורך כדי שיוכל למצוא את המפתח לצורך פתיחה או סגירה כפי הדרוש לו אז".

2. ילקוט יוסף (סוף הע' ט') – "וצ"ע למעשה".

3. פסקי תשובות (הע' ה', דפו"ח הע' כ"ח) – "ובשו"ת צי"א ח"ז סי' ט"ז כותב להתיר עקב סברא זו לשרוק או למחוא כפ כדי למצוא 'מחזיק מפתחות' אשר על ידי גלי הדף משמיע קול, כיון שאינו אלא גרמא (אמנם מה שכותב להתיר שם גם כשפעולתו על ידי בטרחה, צ"ע, דאע"ג שיש בו משום גרמא, מ"מ איכא זילותא דשבתא, ע' סי' של"ד אות ז' שאין להתיר על סמך גרמא דברים שיש בהם משום זילזול לשבת)".

ג] כלי מיוחד להשמעת קול.**א. הלכה.**

1. מחמיר, אפילו אינו מנעים קול – רמ"א (סעי' א'), לבוש (סעי' א'), גר"ז (סעי' א'), "וכן נוהגין", ח"א (כלל מ"ד סוף סעי' י"ט), שלחן שלמה (סעי' א'), ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' ל"ד [דפו"ח, סעי' ל"ט]), סידור השולחן (סי' של"ח סעי' א' אות ח').
2. בשעת הדחק יש להקל.
(א) תפארת ישראל (כלכלת שבת סוף אות ל"ח) – "ובשעת הדחק יש להקל למשוך (בקלינגעל) בשבת, ע"פ מה שכתב הרמ"א (של"ח) דהאידינא אין מוחין במספקין מדאין אנו בקיאים בתיקון כלי שיר, א"כ כ"ש הכא כשאין יכול לכונוס לבית, במקום צערא לא גזרו בה רבנו, ויש לסמוך נמי בכה"נ אדעת הרי"ף דדוקא במתכוון או במיוחד לשיר אסור. והרי נמי תנינן בהדיא בנות מלכים יוצאין בזגין, דפשטותא וסתמא אפי' באינו פקוק (וערמג"א ש"א ס"ק ל"ה ובמחצית השקל שם), וכ"ש הכא במדינת אשכנז הו"ל גזירה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בו".
3. בני ספרד.
(א) מיקל.
(1) אור לציון (ח"ב פרק כ"ו הע' ח' ד"ה ומכל, פרק ל"ט סעי' א') – "ולכני ספרד מותר אף להשתמש במדפק-דלת בשבת".
(2) ילקוט יוסף (סעי' י"ב, קיצור שו"ע סי' של"ח סעי' י"ד) – "וכן מותר להכות בשבת על הדלת בטבעת הקבועה בה, מאחר שכל זה אינו דרך שיר וגם אינו מתכוין לשיר. וכן הוא דעת מרן השולחן ערוך. אולם לדעת הרמ"א אין להקל בזה, אחר שעושה כן בכלי המיוחד לכך".
4. מראי מקומות – בה"ל (סעי' א' ד"ה הואיל), ארחות שבת (פרק כ"א הע' מ'), הלכה שלימה (ח"ד סי' כ"ד).

ב. הטעם להחמיר.

1. שמא יכון לשיר – ב"י (סוף ס"ק א'), תוס' שבת (ס"ק א'), מ"ב (ס"ק ד').
2. שמא יתקנו – לבוש (סעי' א'), אסור גזירה שמא יתקנו, הו"ד בשעה"צ (ס"ק ו'), גר"ז (סעי' א'), "גזירה שמא יתקנו".
3. משום עובדין דחול – עי' מהרי"ל (החדשות, סי' ל"ח אות ד'), "והקשת הדלת בכלי המיוחד להשמעת קול נהוג לאיסור", והיתר דאגרוף נ"ל מכא הדיא דירושלמי בהלול דר' הו מטפחין אחורי ידיהון בשבת כו', ואף על גב דר' מאיר אסר לא נהגו כר' מאיר דהלכת' כרבי מחבירו ושמא אפי' מרבו דמחדדיה שמעתתיה פ"ב דנידה וכדפר"ת שאילו ר' יוסי קיים היה יושב כפוף לפני ר' מה"ט ומעשה רב. ומנהגי' נמי באגרוף או ברגל כלאחר יד הוא, אי נמי כיון דמכוין להשמיע קול אוושה מילתא הוא כמו רחיים לטעמיה דרבא אפי' את"ל דשרי כמו שפסק ראבי"ה מ"מ הו דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור כמו שכתב מהר"ם בתשובה על חימום בית החורף בשבת ומשום קידוש ופרישות נהגו בו איסור בימיו אף על גב דשרי, ה"נ נהיגי' איסור במקצת מחמת איסור ואפי' לצורך גופו ומקומו כגון מנורה של מתכת וקורנס וכיוצא בו, ותימ' על הק' מה"ר אהרן אם עשה כן כמו שכתב שהעידו עליו שקשקש בברזל המיוחד ותלוי בדלת דנהגי' להו אמוראי' לעשות חידושי' להורו' הלכה למעשה כי הדין דקני בקופי' אנו יתמי דיתמי מוזהרין אנו באל תטוש תורת אמך כדאסר ר' יוחנן מצור לצידן וכל הני דמקום שנהגו יוצאי' קורדקיסון כצ"ל ויושבים אף על גבי ספסלי גוים בשבת, ורוחצין שני אחים כאחת. ואנו נמי חשיבי בני מדי' דסרכי' מילת', וכן ראיתי בתשובה אחת ואבותינו שהנהגו כן לאו קטלי קני באגמא הו. וכן היה מורי מקפיד מאד על מי ששינה מנהג כל דהו. ומילי' טוב' מחמירי' בשבת וי"ט משום עובדא דחול אף על גב דזמנין איכא טירחא טפי כי ההי' דהאני' דקא' באגר' כו' ושחית' בהמה כשיר' ואף על גב דמפיש בהילוכ'"), עי' בה"ל (סעי' א' ד"ה הואיל, "יש לומר באופן אחר דהא דפסק רמ"א דבכלי המיוחד להשמיע קול אסור לאו משום דהוא שבות גמור אלא משום דמיחזי כעובדא דחול וכן משמע קצת בפמ"ג סק"ג וכן בספר תוספות שבת שמתיר להקיש על הדלת בכלי המיוחד רק לשבת"), ערה"ש (סעי' ט'), "ולא נתברר יפה טעם איסור זה כיון שאינו של כלי שיר ויש מי שאומר דכיון שהכלי מיוחד לכך חיישינן שמא יכוין לשיר [ב"י] ואינו מובן דמניין לנו לגזור כן ועוד דהוי כגזירה לגזירה ונראה דהאיסור הוא משום עובדא דחול".
- (א) עי' שבט הלוי (ח"ט סי' ע"ו אות א'), לשונו מובא לקמן) איך הוא מפרש המהרי"ל.
(4) מראי מקומות – הגרשז"א וצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"א ס"ק י"ט, מבקשי תורה כרך ג' גליון י"ד סי' קל"ט, מנחת שלמה ח"ב סי' ל"ה אות ה', תנינא (ב - ג) סי' ס' אות כ"א, לשונו מובא לקמן), ציץ אליעזר (ח"ג סי' ט"ז פרק ג' אות ב'), נשמת שבת (סי' של"ח אות שכ"ב).
- (א) סידור השולחן (סי' של"ח סעי' א' הע' כ"ט) – "ונפק"מ בין הטעמים: (א) דלטעם עובדא-דחול מהני כלי המיוחד לשבת ... (ב) דלטעם עובדא-דחול מותר במקום מצוה, כמבואר סי' של"ג ... (ג) אם נחשב כלי שמלאכתו לאיסור או להיתר ...".

ג. מיוחד לשבת.

1. יש מקומות שלוקח כלי אחר להכות בשבת – מג"א (ס"ק ג'), "ויש מקומות שלוקח כלי אחר להכות בשבת"), תוס' שבת (ס"ק ב'), "ויש מקומות שלוקחין כלי אחר להכות לבה"כ בשבת"), מ"ב (ס"ק ז'), "ויש מקומות שלוקח השמש בשבת כלי אחר להכות בשבת".
(א) פירוש: כלי מיוחד לשבת – עי' בה"ל (סעי' א' ד"ה הואיל, "וכן משמע קצת בפמ"ג סק"ג וכן בספר תוספות שבת שמתיר להקיש על הדלת בכלי המיוחד רק לשבת").
(1) צ"ב: איך ראית הבה"ל בתוס' שבת יותר מהמג"א, שכלי מיוחד לשבת יש להקל. ועוד, התוס' שבת מחמיר מצד שמא יכון לשיר כנ"ל. וצ"ע.
(ב) פירוש: סתם כלי – מזה"ש (ס"ק ג', "כלי אחר שאינו מיוחד לכך מותר").

2. מחמיר.

(א) תורת שבת (ס"ק ד') – "ולא ידעתי מה הועילו בכך, דכיון שמייוחד להכות בו מה לי אם מיוחד להכות בו בשבת או בחול".
(ב) נשמת שבת (סי' של"ח אות שכ"ב) – "למעשה אין להקל".

3. מראי מקומות.

(א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"א ס"ק י"ט, מבקשי תורה כרך ג' גליון י"ד סי' קל"ט, מנחת שלמה ח"ב סי' ל"ה אות ה'), תנינא (ב ג) סי' ס' אות כ"א) – "נלע"ד כיון שהשמעת קול שאינו לשיר מבואר בביאה"ל [סימן של"ח ד"ה אבל] שמעיקר הדין לא אסור אלא משום דמחזי כעובדין דחול, וגם שמעתי שבמדינת אשכנז ובעוד מקומות נהגו למעשה כהתו"ש להקל למשוך בפעמון של דלת בשבת באמרם דהואיל ובימות החול משתמשים בפעמון של חשמל לכן היו קורין לפעמון פשוט זה בשם 'שבת גלאק' ואמרו דמינכר שאין זה עובדין דחול, ואף שהביאה"ל מפקפק ונכון ודאי להחמיר ...

(ב) שבט הלוי (ח"ט סי' ע"ו אות א'), הו"ד בארחות שבת (פרק כ"א הע' מ') – "יקרתו קבלתי ואשר שאל במי שגר בבית, וכשהוא בפנים החדרים אינו שומע כשדופקים על הדלת מצד הרחוב, ובחול משתמשים בפעמון אלקטרי אבל לשבת שאל אם מותר לו לקבוע טבעת המכה על הדלת מיוחד לשבת בלבד ... אבל מה נעשה כי רבינו הב"י והלבוש וכולם לא ראו דברי המהרי"ל בפנים רק מה שהעתיק האגור, ונדפסו כהיום בשלמות בשו"ת מהרי"ל הח' סי' ל"ח וז"ל והקשת דלת בכלי המיוחד להשמעת קול נהוג לאיסורא ושוב חיזק מהרי"ל שם מה שמתירים באגרוף וכו' א"נ כיון דמכוון להשמיע קול אוושה מילתא הוא כמו רחיים לטעמי' דרבה (בשבת י"ח), ושוב כ' מהרי"ל וז"ל אפי' את"ל דשרי כמו שפסק ראבי"ה והיינו דראבי"ה פסק בח"ג סי' תשצ"ה דמותר לדפוק על הדלת בשבת להקיץ לבא לביהכ"נ ולא אסרו אלא במכוין לשיר כרבה בעירובין ק"ד, פי' וא"כ ה' לנו להתיר הקשת הדלת הנ"ל, מ"מ הו' דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור כמו שכ' מהר"ם בתשובה וכו'. ושוב כ' מהרי"ל ותמה על רבי אהרן הק' אם עשה כן כמו שכתבת שהעידו עליו שקשקש בברזל המיוחד ותלוי בדלת, וכ' בודאי ה' טעם ר' אהרן הק' לעשות כמו האמוראים להראות חידוש הלכה למעשה כהאי דחולין קי"א בקנ"י בקופי' וע"ז כ' שוב מהרי"ל דלנו אין בנו כח זה ואנו מצווים על ואל תטוש תורת אמן והאריך קצת בזה וכו' וסיים וכן ה' מורי מקפיד מאד על מי ששינה מנהג כ"ד, והעיד שאבותינו שנהגו בזה לא קטלא קניא הווי, ומילי טובא מחמירים בשבת ויו"ט משום עובדא דחול, יעשה"ה. הרי מדברי מהרי"ל ברור שודאי לדין דקיי"ל כרבה ה' מותר מעיקר הדין, אלא דהדורות קבלו עליהם הנהגה הזאת לאיסורא או משום דאוושה מילתא, או משום עובדא דחול, וה' מודה לרבי אהרן הק' דמותר מן הדין אלא דאין לעשות נגד המנהג. וכיון שכן לכאורה נ"ד אינו דומה לדהתם, שעשו כן כל השבוע, אבל כהיום שבכל השבוע משתמשים בפעמון אלקטרי, וכדי לעשות כהלכה משנים עם טבעת מיוחד לשבת, נהי ודאי דלדעת הלבוש שכ' כבודו יראה לאיסור דשמא יתקן כלי מכ"מ לפי המבואר במהרי"ל דה' בגדר דברים המותרים ואחרים נוהגים בו איסור, וכיון דלא ידענו אם נהגו בו איסור כה"ג דאינו דומה כלל לשורש המנהג, מאן דעביד כזה אין מזניחין אותו ובלבד שיכתוב עליו שזה מיוחד לש"ק. כנלענ"ד דרך צידד הלכה, [וגם רבינו בבא"ל שם לא זכה לראות דברי מהרי"ל בפנים], כעת ממש ראיתי מכתבו האחרון, ואין לי להוסיף על מש"כ בעניי דהדברים מראים מעיקר הדין להקל".

ד. פעמונים על הפרוכת, או על עצי חיים של הספר תורה.

1. מחמיר.

(א) ט"ז (ס"ק א', יו"ד סי' רפ"ב ס"ק ב').
(ב) שלחן שלמה (סעי' א') – "וה"ה אותן הפעמונים שתולין על הפרוכת וכפורת יש להסירן דכשפותחין הארון משמיע קול והוא עשוי לכך".

(ג) תורת שבת (ס"ק א') – "ובאמת כוונת העולם שעושים פעמונים בפרוכת ועץ חיים לבסומי קלא, ולכן נלע"ד דכל מי שיש כח בידו יבטל את המנהג הרע הזה, שלא יבטלו דיני התורה בלקיחת התורה".

2. מיקל.

(א) מג"א (ס"ק א') – "הני פעמוני' שבפרוכ' דלית בהו איסור' שאין כוונתו שישמעו בנעימ' ובנחת ועוד כיון דלחול' שרי כ"ש לדבר מצוה, ועוד דהאידינ' יש להקל כמ"ש סי' של"ט ס"ג בהג"ה וכ"מ שהש"כ הקיל משום דלצורך מצוה הוא שישמעו העם ויקומו דהא לרקד ג"כ מותר לצורך מצוה כמ"ש סי' של"ט ואף שבט"ז ב"ד סי' רנ"ד אסור כבר נהגו להקל וכמ"ש ועוד דאותו שפותח הפרוכת לא קמכוין לקלא כלל כמ"ש סי' ש"א סכ"ג ע"ש".

(ב) תפארת ישראל (כלכלת שבת סוף אות ל"ח) – "פעמונים שבפרוכת, נוהגין להתיר, מדאין המושך הפרוכת מתכוון להשמיע קול, וגם בלא"ה מדהוא לצורך מצוה דמי למרקד לכבוד התורה דשרי (כמג"א של"ח סק"א, וש"ך ב"ד רפ"ב, ודלא כרט"ז הכא וב"ד דאוסר)".

(ג) גר"ז (סעי' א') – "הפותח הארון אינו מתכוין כלל כדי להשמיע קול ואף אם היה מתכוין לכך אין לאסור כיון שהוא צורך מצוה שישמעו העם ויקומו והרי אפילו לצורך חולה שיישן התירו להשמיע אפילו קול של שיר וכל שכן לצורך מצוה ואינו קול של שיר שהרי אינו בנעימה ובנחת אלא שהוא בכלי המיוחד לכך בלבד".

(ד) ערה"ש (סעי' ג') – "וכן הפעמונים שבפרוכת שבהפתח הארון מקשקשים וכן הפעמונים שתולין על הס"ת שבעת הילוכו מקשקשים כיון שאין הכונה לשיר אלא להשמיע קול בעלמא כדי להודיע לעם שמוציאים הספר תורה או שהולכין עמה על הבימה אין זה קול שיר שאסרו חכמים [וכ"כ המג"א סק"א והא"ר] ויש מי שמחמיר בזה [ט"ז סק"א מטעם הרמ"א שיתבאר] ואינו עיקר כמו שנתבאר בס"ד וכן המנהג הפשוט בכל העולם".

(ה) ילקוט יוסף (סעי' ט"ו, קיצור שו"ע סי' של"ח סעי' י"ז, סעי' י"ח) – "כבר פשט המנהג בכל המקומות לתת על הספר תורה פעמונים המשמיעים קול, ואין בזה איסור משום משמיע קול בשבת. אבל אין ליטול את הפעמונים של הספר תורה ולקשקש בהם, אפילו בשמחת תורה, מאחר דמי קצת לכלי שיר. והמקילים בזה צריכים לבטל מנהגם. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד עז. ועמוד פז, ועמ' שעה. ושארית יוסף חלק ג' עמוד תלן]. פרוכת שתלויים בה פעמונים המשמיעים קול עם הזזת הפרוכת בעת פתיחת ההיכל, אין

צורך להסירה מערב שבת, שהרי פעמונים אלה עשויים לצורך מצוה להודיע לעם על פתיחת ההיכל ואינו קול של שיר. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד עז].

3. מראי מקומות – א"ר (ס"ק א'), תוס' שבת (ס"ק א'), מ"ב (ס"ק ו'), ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' ל"ט [דפו"ח, סעי' מ"ה], "אין למחות"), ארחות שבת (פרק כ"א סעי' כ"ד).

א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ח הע' צ"ד [דפו"ח, הע' צ"ז], מילואים, שולחן שלמה ס"ק ג') – "דבזמננו לא שייך כ"כ הטעם כדי שישמעו העם ויקומו, ואין זה אלא לכבוד, וממילא צ"ע אם גם זה חשיב בגדר מצוה".

ב) שבט הלוי (ח"א סי' ס"א אות ד') – "בענין המבואר באו"ח סימן של"ח פלוגתא הטו"ז והמג"א אודות הפעמונים על הס"ת וכו', דט"ז אוסר ומג"א מתיר, הם לא דברו אלא מפעמונים קצת גדולים ששומעים קולם עכ"פ, אבל כהיום עושים פעמונים בכתר של תורה שכמעט אין שומעים אותם ואין נעשים רק לנוי בעלמא פשיטא דמותרים".

ה. דלת כשיודע שיש בה עינבל תלוי.

1. מיקל.

א) מקור חיים (חו"י, על סעי' א') – "מה שאין כן הפותח דלת וזוג קשורה בה משמיע קול שרי דלא מכוין ולא ניחא ליה, וכן המנהג הפשוט".

2. מחמיר.

א) תורת שבת (ס"ק א') – "וכן יש להורות שצריך לפקוק את הפעמון שיש בדלת כדי שישמע אם נכנס אדם שם כמ"ש הא"ר".

3. במקום הדחק יש להקל.

א) מ"ב (ס"ק ו') – "במקום הדחק [כגון ששכח ולא הסירו מע"ש וכל כי האי גוונא] נראה דיכול לסמוך על הסברא הנ"ל להקל כיון שאינו מכוין להשמיע קול".

4. מראי מקומות.

א) הגר"ח ק' שליט"א (אליבא דהלכתא ח"א עמ' מ"ג טור א' אות כ"ג) – "במ"ב סימן של"ח ס"ק ו' הביא מחלוקת לענין פעמוני הס"ת, שהט"ז אוסר, ואילו הש"ך מתיר כי הוא בכלל צרכי מצוה, ולצורך מצוה מותר, כמבואר בסימן של"ט שהתירו לצורך שמחת תורה, והביא שהמג"א ביאר דבריו שאע"פ שקריאת השמש היא גם בכלל צרכי מצוה, מ"מ בס"ת שאי אפשר בענין אחר התירו, וטעם נוסף כתב המג"א כיון שהפותח אינו מכוין להשמיע קול. והנה בשעה צ"ס"ק ח' הביא שהמג"א בסימן ש"א הסתפק אם עינבל הוא בכלל כלי שיר, והוקשה לו לפ"ז מה שהתיר המג"א עינבל בס"ת כיון שאינו מכוין להשמיע קול, הרי בכלי שיר אין היתר שהוא אינו מכוין להשמיע קול, ותירץ שהוא בצירוף הטעם השני שהוא צורך מצוה, וצ"ע שטעם זה של צרכי מצוה הרי למד המג"א מהאי דשמחת תורה, ושם אין היתר בכלי שיר, כמבואר בסימן של"ט ס"ק ח'. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: היינו הך".

ו. האם מותר לחזן להשתמש בקולן (toner, tuning fork) לכוון קולו בשבת – אם זה כלי שיר.

1. מחמיר.

א) מ"ב (ס"ק ד') – "וכ"ש להשמיע קול בכלי [שקורין קאמער טאן] פשיטא דאסור דכלי שיר הוא וגם מכוין לשיר".

ב) צפת פנח (דוינסק ח"ב סי' י"ט) – "וא"א בשום אופן להתיר זה כי עצם גדר שיר ואסור במקום מצוה".

ג) מלמד להועיל (או"ח סי' ס"ג) – "הנה לענ"ד יש להחמיר בכלי שיר בשבת אפילו במקום מצוה ובפרט בזה"ז שפקרו רוב קהלות אשכנז בארגעל, עיין לעיל סי' ט"ז. וכבר הראיתי לדעת שיש דיעות בש"ס דלשיר בכלי שיר בשבת הוא איסור דאורייתא ואף דלא קי"ל כן מ"מ מישתמע מיהא חומר האיסור בעיני קדמונינו. מיהא כיון דיש קצת סברא להתיר ויש רבנים שמתירין וראיתי בספר שו"ת רשב"ן (סי' ט"ז) שהביא בשם שו"ת נהרי אפרסמון שיצאו לאור בשנת תרנ"ח מהרב הגאון דק"ק פוטנאק ששם מתיר ליקח שטימגאבעל עפ"י ראיות וסברות, וגם החזן הנזכר בשו"ת רשב"ן שם אמר שכן עשו בקהלות שהי' מלפנים ולא מיחו ע"כ אומר אני בכגון זה, אם א"א לחזן לנגן היטב בלא זה א"צ למחות ומוטב שיהי' שוגג ולא יהי' מזיד, ועכ"פ יוכיח לחזן שלא יכוון למצוא חן בעיני השומעים אלא לכבד את ד' מהונו ומגורנו. וע' בס' משנה ברורה סי' של"ח ס"ק ד' שאוסר כלי שקורין קאמערטאן, וכנראה הוא כמו שטימגאבעל".

ד) משנה הלכות (ח"ד סי' נ"ב) – "ומעתה העולה לדין דמעיך דינא נראה דעת רוב הפוסקים ורובא ככולא לאיסורא להשתמש בהשטימגאבעל ואפילו הערוך השלחן שדחק הרבה כתב בעצמו דרך משום דהדור פרוץ יצא לחפש אחר זכותים והשי"ת ידונו לכף זכות אבל לא כיון יפה בזה וצדקו בזה דברי המשנה ברורה וא"כ ודאי הדין את כת"ר וכל מאן דציית לדינא יעשה כהלכה ולא יעבור ח"ו באיסור שבות בשבת קודש בעמדו לפני הקדוש ברוך הוא ברנה ובתפלה ובאמת כי במדינתנו החזנים היראים והחרדים לדבר ה' ח"ו לא השתמשו בהם בש"ק וזה לערך ב' שנים אשר אחד מהחזנים החרדים בני"ב בעקיפין בא ואמר לי שהגאון ר' משה פיינשטיין התיר בזה ואם גם אני אתיר לו להשתמש כי דוקא רצה לשמוע ממני והשבתי לו כי אין בידי להתיר אבל אשאל את ידיד נפשי הגאון ר"מ פיינשטיין (שליט"א) [זצ"ל] אם אמת מה שהעידו בשמו, ושאלתיו והשיב לי כי שקר העידו בשמו ושמעולם לא התיר את השטימגאבעל ושגם במדינות רוסיה וליטא החזנים היראים לא השתמשו בו וכל גדולי ליטא שם אסרוהו, ועיין שו"ת צפת פנח ח"ב סי' י"ט שכתב דאפילו אם יפסיד עי"ז פרנסתו אסור להשתמש בו ע"ש. ומ"מ במקום מחלוקת למאן דלא ציית לדינא כנראה ששטמו ידיהם הני גאוני כיון דהדור פרוץ בעונ"ה פרוץ מרובה על העומד ואם בימים ההם כ"ש בזמן הזה וכל ערום יעשה בדעת אם יוכל לפעול בזה ולהסיר מכשול ודאי טוב ואם לאו הנח להם כמו שכתב הרמ"א אפילו לשיטות האוסרים סיפוק ורקוד מוטב שיהיו שוגגים וכו' והשי"ת שמו ישפות שלום עלינו ועל כל ישראל ובפרט בני מתא שצריכין לציית למרא דאתרא בכל אתר ואתר".

(ה) עי' ביע אומר (ח"ג או"ח סי' כ"ב) – "ולכאורה יש מקום לומר בנ"ד שהואיל והקול הנשמע מהכלי הזה הוא קול דממה דקה, ואינו נשמע אלא סמוך לאוזן, להמטהו לאזנו דוקא, קול לו קול אליו, אין זה בכלל גזרת השמעת קול דגזור רבנן. (ומה גם שאין הקול הזה דרך ניוון בכלי שיר, ואינו אלא להשוות הטון של השיר שבפה...) ... לענין דינא שש"צ הירא וחרד לדבר ה' לא יעשה כן בשבת ויו"ט. והשואל מורים לו להחמיר. אבל המקילים בזה מעצמם אין למחות בהם ביד חזקה, שיש להם ע"מ שיסמוכו".

(ו) ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' ל"ד [דפו"ח, סעי' ל"ט]).

(ז) ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' ע"ח, קיצור שו"ע סי' של"ח סעי' י"ט) – "מכשיר הנקרא 'קולן', שמשתמשים בו שליחי צבור וחזנים כדי להשוות את קול נגינתם, על ידי שנוקשים בו ומקריבים אותו לאזנם ושומעים קול נגינה דקה, שליח צבור הירא וחרד לדבר ה' לכתחילה לא ישתמש בו בשבת ויום טוב, והשואל מורים לו להחמיר. ומכל מקום המיקל בזה מעצמו אין למחות בו ביד חזקה, שיש לו על מה שיסמוך".

(ח) ארחות שבת (פרק כ"א סעי' כ') – "אסור לחזן להשתמש בקולן, והוא הכלי המשמיע את הקול הנכון ומתאים לו לשירתו, משום שהוא בכלל כלי שיר".

(ט) הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' י').

2. מיקל.

(א) הגר"ח פ"ש זצ"ל (דברי חכמים או"ח אות רצ"ט) – "שאלה: בערוך השולחן (סי' של"ח סעי' ח') לימד זכות על אותם החזנים שמשתמשים במזלג נגינה בשבת (Tuning Fork) האם יש לסמוך עליו ולא למחות ביד אותם החזנים. תשובה: שמעתי מהפוסקים וכן מהגר"ח פ"ש שכהיום נוהגים להקל כהערה ש"ש".

3. מראי מקומות – יסודי ישרון (מערכת הלכות שבת סוף עמ' שי"ט), ילקוט יוסף (סעי' י"ז).

(א) ערה"ש (סי' של"ח סעי' ח') – "ודע דעל פי מה שבארנו אולי יש ללמד איזה זכות על מה שבעוה"ר זה עשירות שנים שפשתה המספחת אצל החזנים שאוחזים בידיהם מזלג קטן של כסף או של עשת ברזל שקורין קאמע"ר טא"ן בעמדה לפני העמוד בשבתות וימים טובים והוא עשוי למען העמיד משקל הקול נגינה שנוטלין המזלג בין שיניהם ונשמע לאזניהם קול נגינה וע"י זה יודעים להעריך הנגינה והרי זהו ממש כלי שיר ועשוי לשיר ואין בידינו למחות באמרם שבלעדו א"א להם לנגן ובעונותינו הרבים הדור פרוץ וההמון מחזיקים בידם ולא לבד שאין ביכולת למחות אלא אף מי שירצה לצאת מבית הכנסת מפני זה מתעורר מחלוקת כידוע ואולי מפני שקול נגינתו אינה נשמעת רק מפה לאוזן ואינו אלא כרגע ותכליתו הוא בשביל שירת הפה שלא נאסרה מעולם אפשר שאינו בכלל כלי שיר שאסרו חכמים כמו שכתבנו על צפצוף הפה שנותנין היד לתוך הפה ובהכרח ללמד זכות כי חלילה לומר שכלל ישראל יכשלו באיסור שבות ומה גם בעמדם בתפלה לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא".

ז. דיבור בשבת ויו"ט ברמקול (microphone) וכדו'.

1. מחמיר, חד טעם מצד הוא כלי מיוחד לשמעת קול.

(א) אג"מ (או"ח ח"ג סי' נ"ה, עי' ח"ד סוף סי' פ"ד, יו"ד ח"ב סי' ד', סי' ה') – "הנה אף שיש איזה עדיפות למיקרעפאן הטרנזיסטור מסתם מיקרעפאן מ"מ הוא דבר האסור בין בשבת בין ביום טוב ואין להקל. דטעמי האיסור במיקרעפאן הם ארבעה: (א) ... (ג) דאיכא בזה הגזירה שאסרו בכלי שיר משום שמא יתקן דמצוי טובא כמעט בכל פעם שצריך לתקנו באמצע הדבור, וכמעט כל אדם יכול לתקן זה שבשביל זה עוד חמור מכלי שיר שכתבו התוספות ביצה דף ל' דאין אנו בקיאים לתקן כלי שיר לטעם על המקילין לטפח ולרקד דלנגן בכלי שיר אף לטעמם לא הקילו..."

(ב) מנחת יצחק (ח"ג סי' ל"ח) – "שס"ל שיש לחשוש לכמה חששות, א' משום הבערה וכיבוי, ב' משום מבשל, ג' משום מוליד, ד' משום השמעת קול, ה' משום אושא מילתא, נוסף עליהם אם פותח בשבת, דיש גם כן, ו' משום בונה, ז' משום מתקן, ואפרשם אחת לאחת ... ד' משום השמעת קול. כמ"ש בתשו' בית יצחק שם, דבכלי המיוחד להשמעת קול, אעפ"י שאינו קול של שיר, אסור להשתמש בו בשבת, וכמו שפסק הרמ"א (בסי' של"ח סעי' א'), דאסור לשמש לקרוא לבית הכנסת בשבת, ע"י כלי המיוחד לכך, ומה"ט אסור לדבר בשבת, ע"י הטיליפון, אף בלא צלצול הפעמון. וראיתי באיזה אחרונים, שצדדו לומר שבכ"ה"ג שנשמע רק קול המדבר, אפילו אם עובר דרך כלי לא גזור חז"ל, משום גזירה שמא יתקן מנא, ועוד אולי י"ל דאולודי קלא אסור, ואוסופי שרי, עי' בתשו' מהרי"א אסאד (או"ח סי' ע"ד סוד"ה אמנם), אבל לפי המבואר לקמן, שאין הקול המדבר בעצמו נשמע דרך הטיליפון והמיקרופון, אלא הוא קול אחר לגמרי, לא שייך שום צידוד להיתירא מטעמים הנ"ל, וביותר כתבו האחרונים דבכ"ה"ג במכונות כאלה, העלולות להקלקל, וגם צריכות תיקון בכל פעם בשעת הדבור, אין כאן רק חשש דשמא יתקן מנא, אלא אף ודאי יתקן מנא ...".

(ג) ציץ אליעזר (ח"ג סי' ט"ז פרק ג', פרק י"ב סכום אות ח') – "בדרך כלל אסורה הדיבור והנגינה אל תוך המיקרופון בשבת ויו"ט משום איסור השמעת קול בכלי שיר ובכלי המיוחד לכך, חוץ ממקום הספק על דבר מה שהמדבר גורם בדיבורו להפעלת שעון ומדידה".

(ד) שבט הלוי (ח"א סי' ס"ו) – "היציא מזה לדינא דלהשתמש במיקרופון ורם - קול בשבת איסור גמור הוא דהא משתמש בכלי המיוחד להשמעת קול ושיר וגם מתכוון להשמיע קול והרי הגזירה לפניך שמא יתקן כלי שיר, ובזה אפילו הסברא של לא בקיאים בכלי שיר לא שייכא, דהא בזה רצוני בכלי המיקרופון בקיאים בזמ"ז וגזירת חכמים במקומה עומדת, ופשוט דגם לצורך מצוה אסור כמבואר בסימן של"ט לענין אין מטפחים ומכ"ש כאן. ואפילו אם יתעקש אדם לדחות כל הנחות שהנחנו. מ"מ הא מבואר בפוסקים אחרונים סימן של"ח דגם היכא דאין מעיקר הדין דין השמעת קול, מ"מ אסור לכתחילה משום זילותא דשבת, ואין לך זילותא דשבת גדול מלהרים קול ושיר ע"י כלי הנ"ל, וכמובן דכל דברינו בלי כח האלקטרי, דאם הוא מחובר לכח האלקטרי פשיטא ופשיטא דאיסור גמור הוא".

(ה) נשמת שבת (סי' של"ח אות שנ"ח) – "אסור".

- (ו) פסקי תשובות (דפו"ח אות ד', הע' מ"ז) – "וכגון הלוקח איזה דף נייר או קרטון ומגלגלו ועושהו כ'רמקול' שמצמידו לפיו ומסייע להשמעת קולו ביתר שאת, וכל כיוצא בזה".
2. מראי מקומות – הגרשז"א שליט"א (מנחת שלמה ח"א סי' ט' אות ב', שולחן שלמה ס"ק ב' ב').
- (א) בית יצחק (מפתחות ליו"ד סי' כ"ב) – "אסור להשמיע הקול מהפאגאגראף משום משמיע קול".
- (ב) לענין שימוש במכשיר שמיעה בשבת (hearing-aid) - עי' סוף סי' שי"ד [ערך חשמל], לשיטות ומראי מקומות.

ח. מצד מוקצה.

1. מחמיר, כלי שמלאכתו לאיסור – ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' ל"ד [דפו"ח, סעי' ל"ט], עי' פרק ט"ז הע' ח' [דפו"ח, הע' ח'], "ובעצם דברי הבה"ל הנ"ל יל"ע, דהרי ספקו של הפמ"ג הוא אליבא דהלבוש, ואילו בסי' שח בשעה"צ ס"ק קל נקיט דלא כוותיה").
2. מראי מקומות.
- (א) פמ"ג (א"א ס"ק ג') – "וכלי המיוחד לכך אסור בטלטול בשבת כמלאכתו לאיסור. ולמה שכתב הלבוש בסימן ש"ח [סעיף מט], עיין מ"א שם [ס"ק] ע"ה, כל דמחמת חומרא בעלמא יש להתיר הטלטול, אפשר הוא הדין כאן לדידיה".
- (ב) בה"ל (סעי' א' ד"ה אסור) – "ולענין אם מותר לטלטל אותו הכלי אם מקרי כלי שמלאכתו לאיסור עיין בפמ"ג שמסתפק בזה".
- (ג) ארחות שבת (פרק י"ט סעי' ד', הע' ט"ז, הע' ע"ח, הע' צ"ג, הע' ק"ג) – "יש מהפוסקים שכתב שאינו בגדר כלי שמלאכתו לאיסור ומותר לטלטלו בשבת אף שמחמת החומרא אין משתמשים בו בשבת [עי' פמ"ג סי' של"ז בא"א ס"ק ה' שכתב בשם הלבוש דמותר לטלטל מכבדות, כיון שאיסור השימוש שלהן בקרקע מרוצפת אינו אלא מחמת חומרא [כן נקט הלבוש בדעת הרמ"א]. וע"ע בפמ"ג סי' של"ח בא"א ס"ק ג' במה שכתב בענין כלי המיוחד להשמעת קול אשר אינו קול של שיר, שנתבאר ברמ"א סי' של"ח ס"א לאסור את השימוש בו, ונסתפק הפמ"ג אם מיקרי כשמל"א, דאפשר שאיסורו רק מחמת חומרא וא"כ אין לו דין כשמל"א, והבה"ל סי' של"ח ס"א ד"ה אסור הביא את דבריו".
3. כלי אשר מלאכתו אינה אסורה מן הדין אלא רק מחמת חומרא.
- (א) עי' סי' ש"ח סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.
4. כלי ששימושו אסור משום עובדין דחול, זילותא דשבת.
- (א) עי' סי' ש"ח סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.
5. טבעת הקבועה בדלת להכות בה, אם מותר לטלטלה בשבת אפילו כשאינו מכה בה
- (א) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סי' ט"ו ד"ה ולפ"ז) – "ולפ"ז יש להסתפק בטבעת הקבועה בדלת שאסר הרמ"א בסי' של"ח להכות בה בשבת על הדלת מפני שהיא מיוחדת להשמעת קול, אם אסור ג"כ להזיז את הטבעת ולטלטלה אף אם אינו מכה בה, מפני שכיון שהיא מיוחדת למלאכת איסור הו"ל מוקצה ואסור בטלטול שלא לצורך גופו ומקומו, ומ"מ אין הדלת נעשה בסיס לטבעת משום דלענין בסיס פשוט הוא דמחובר לקרקע עולם לא חל עליו כלל שם בסיס משום דלא בטלה חשיבותה לגבי הדבר המונח עליו, וכמו בנר הקבוע בדלת דמותר לפתוח ולנעול בכה"ג שאינו מבעיר ומכבה ולא נעשה בסיס לנר, או דלמא כיון דעכ"פ בת טלטול היא ע"י הדלת אינה חשובה משום כך מוקצה, וצ"ע. (ועיין בפמ"ג בא"א ס"ק ג' שמתיר את הטלטול אך מטעם אחר)".

ד [רעשן (rattle)].

א. ליתן רעשן לתינוק - שאינו כלי שיר, רק כלי מיוחד להשמעות קול.

1. מחמיר.

- (א) אג"מ (או"ח ח"ה סי' כ"ב אות ז', טלטולי שבת פרק א' הע' כ"ח) – "שאלה: הראתי למרן טלפון קטן שהילדים משחקים בו, האם צעצועים כאלו המשמיעים קול הו"ל מוקצה. תשובה: אינו נכון שהילדים ישחקו בצעצועים כאלו. אכן כיוון שהילדים משחקים בהם בחול, דינו ככלי שמלאכתו לאיסור ומותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו. אכן כל זה בצעצועים שאינם משמיעים קול מיד כשאוחז בהם. אבל צעצועים שמייד כשנוגע בהם משמיעין קול, אסורין בטלטול משום השמעת קול".
- (ב) שערים מצויינים בהלכה (סי' פ' ס"ק פ') – "נראה שאסור להעריך הצעצועים להתינוקות משמיעים קול מעצמם".
- (ג) עי' מגילת ספר (סי' מ"ו אות ח' ד"ה ותמהני, קוני' שמירת שבת פרק כ' אות ה').
- (ד) עי' נשמת שבת (סי' של"ח אות של"ז) – "יש להחמיר (ולעת הצורך יש מקום להקל)".
- (ה) קיצור הלכות השבת (סי' ל"ז סעיף כ"ב אות ו') – "נכון שלא ליתן לתינוק לשחק עמהם".
- (ו) עי' ויברך דוד (ח"א סי' מ"ח, נשמת שבת סי' של"ח אות של"ז, אות שמ"א) – "יש להחמיר (ולעת הצורך יש מקום להקל)".
- (ז) טלטולי שבת (עמ' כ"ו).

2. מיקל.

- (א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט"ז הע' י' [דפו"ח, הע' י'], שולחן שלמה ס"ק א', סי' ש"א ס"ק י"ט, מבקשי תורה כרך ג' גליון י"ד סי' קל"ט, מנחת שלמה ח"ב סי' ל"ה אות ה', תנינא (ב - ג) סי' ס' אות כ"א) – "אחדשה"ט כש"ת באה"ר, אודיעו שקבלתי מכתבו [שהעיר על מש"כ בשש"כ פט"ז הערה י"א דשרי ליתן ביד התנוק צעצוע המשמיע קול] מדברי הרמ"א ש"א סכ"ג ובמג"א שם שחייבים לפקוק את הפעמונים שעל בגדי הקטנים. והנני משיב לו את אשר נלע"ד כיון שהשמעת קול שאינו לשיר מבואר בביאה"ל [סימן של"ח ד"ה אבל] שמעיקר הדין לא אסור אלא משום דמחזי כעובדין דחול, וגם שמעתי שבמדינת אשכנז ובעוד מקומות נהגו למעשה כהתו"ש להקל למשוך בפעמון של דלת בשבת באמרם דהואיל ובימות החול משתמשים בפעמון של חשמל לכן היו קורין לפעמון פשוט זה בשם 'שבת גלאק' ואמרו דמינכר שאין זה עובדין דחול, ואף שהביאה"ל מפקפק ונכון ודאי

להחמיר, מ"מ בצעצועי ילדים מינכר לכל אדם שקול הנקישה הוא של צעצועי ילדים ולכן אף שלגדולים לא נכון הדבר שישתיקו בעצמם את התינוקות בנקישה זו כיון שהוא ע"י כלי המיוחד לכך, מ"מ לאוסרו לקטן נלענ"ד דהיא רק חומרא יתירה, ומה שהמג"א אוסר חושבני שהוא בכה"ג דלא מינכר מהקול שזה מהבגדים של קטנים דרך הילוכם, ולכן חושבני דלמסור פעמון רגיל לתינוק שפיר אסור משום דחשיב כמאכילו בידים ונכון עכ"פ להחמיר אבל לא בצעצועים, ואף שאין מכירין אם הקול נעשה ע"י גדול או קטן מ"מ נראה דכיון שמכירין עכ"פ שהקול הוא של צעצועים מסתבר שאין להחמיר. וכ"ש שחלוק הוא מנעילת סנדל לקטן ביוהכ"פ שהוא ממש איסור דרבנן וחמור יותר מהשמעת קול וכ"ש ממאי דאיסורו הוא לדעת רבים רק משום דמתחזי כעובדין דחול, גם חושבני דהלכתא זגין לתכשיט לא חשיב כ"כ לצרכו של תינוק כמו צעצוע שעשוי להשתיק אותו מבכי. גם רבים נוהגים בזמננו להנעיל לתינוקות וילדים קטנים נעלים ביוהכ"פ מפני שבזמננו גם קטנים אינם רגילים לילך יחף ולכן יש לחשוש יותר ושפיר חשיב כצרכו של תינוק, ולסוך ולהרחיץ יש לפעמים שזה אסור. כן נלענ"ד."

(ב) אור לציון (ח"ב פרק כ"ו סעי' ח', הע' ח' ד"ה ומכל) – "ואף מותר לשחק בצעצועים המשמיעים רעש, לדעת מרן השו"ע בסימן של"ח סעיף א', שהתיר השמעת קול אף בכלי המיוחד לכך אם אין כוונתו לשיר, ע"ש. ובילדים המשחקים בזה אין כוונתם לשיר, אא"כ צעצועים המיוחדים לשיר, כגון משרוקית וכדומה."

(ג) משנה הלכות (ח"ו סי' ע"ד) – "בדבר אשר שאל במעשה צעצועים המשמיעים קול הנעשים לילדים בשבת אי נחשבים למוקצה מחמת איסור והביא מס' אחד הנקרא טיפול בילד בשו"ט אוסר ובס' שמירת שבת כהלכתו בס' ט"ז כתב שמותר ליתנם ביד התינוק וראיתו מדברי הגרע"א בתש"ס ט"ו שהתיר לספוט לקטן איסור דרבנן לצורך קטן וכ"ת תמה עליו דלא התיר רע"א רק ליתן לקטן כלי שמלאכתו להיתר אף אם יוציאה הקטן לכרמלית אבל אם הכלי מלאכתו לאיסור אסור לגדול לטלטלו והאריך כיד ה' הטובה עליו. והנה ספר טיפול הילד לא ראיתי ואין הז"ג לפלפל בדבר ולפענ"ד נראין דברי המתירין..."

(ד) שבט הלוי (ח"ט סי' ע"ח, מבית לוי חי"ט עמ' נ' אות ב') – "שאלה: מה דינם של צעצועים שתולים על מיטת התינוק ומשמיעים קול. והאם מותר לתת בידי תינוק קטן מן הצעצועים שמשמיעים קול כשהוא מנענעם או לוחץ עליהם. תשובה: אין לנו טעם מספיק לאסור לתלות או ליתן ליד התינוק צעצועים אלה שמשמיעים קול אח"כ דהו"ל רק גרם השמעת קול ע"י תינוק, ועיין יסודות משמיע קול באו"ח סי' של"ח ובהרבה אחרונים בזה."

(ה) חוט שני (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק י"ד הע' כ"ז).

(ו) ששכ"ה (פרק ט"ז אות ג' [דפו"ח, סעי' ג']) – "מותר ליתן בידי תינוק קטן מן הצעצועים המשמיעים קול כשהוא מנענע אותם או לוחץ עליהם."

(ז) אבני ישפה (ח"ג סי' מ"ז) – "שרשאי אדם לתת לתינוק רעשן בשבת ... והרי רשאי אדם לספוט בידים איסור דרבנן לקטן אם הוא לצורך הקטן, וכמבואר באו"ח סי' שמ"ג בבה"ל ד"ה מד"ס. ועוד שיתכן שרעשן זה דומה לדפיקה בדלת שכוונתו להשמיע קול אבל אינו דרך שיר ... לגבי קטן יכול לסמוך על המקילים."

(ח) ל"ט מלאכות (ריביאט, סוף עמ' תתשס"א).

(ט) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק י"ד סעי' ד').

3. יתן תחילה לפניו, ואם לאו אפילו בידו.

(א) שבת בית (ארטסקרול, עמ' תקל"ו) -

A child that has not yet reached the age of chinuch is permitted to play with noise-making toys on Shabbos. This includes toys whose primary purpose is to produce sound (e.g. talking dolls). However, an adult may not directly place this sort of toy into the child's hand; rather, he must place it before the child, and allow the child to take it by himself. If, however, the child is unhappy without the toy, but refuses to take it by himself, one is permitted to place the toy directly into the child's hand. When doing so, one should be careful not to activate its noise-making function (e.g. if it is a rattle, one should not shake it). If this cannot be avoided, one is permitted to hand the toy to the child even if he will thereby cause it to emit a sound.

4. מראי מקומות – באר משה (ח"ו סי' כ"ח).

(א) הגר"ח ק' שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק י"ד הע' כ"ז, עמ' קצ"ו אות פ"ט) – "האם מותר לתת לתינוק צעצוע שאם לוחצים יליו הוא משמיע קול. תשובה: יש מחמירים בזה."

ב. האם הרעשן הוי מוקצה.

1. כלי שמלאכתו לאיסור.

(א) יסודי ישרון (מערכת הלכות שבת עמ' שי"ט ד"ה צעצועי) – "הוה כלי שמלאכתו לאיסור."

(ב) ששכ"ה (פרק כ' הע' כ"ח [דפו"ח, הע' כ"ט]).

(ג) חוט שני (ח"ג עמ' קמ"ו ד"ה צעצועים) – "והוי מוקצה."

(ד) מגילת ספר (סי' מ"ו אות ח').

(ה) שלמי יהודה (פרק ה' סעי' ט"ו) – "כלים שמלאכתם לאיסור."

(ו) פסקי תשובות (אות א', דפו"ח אות ב' ד"ה ולכן) – "ולכן כל סוגי פעמון יד (ללא חשמל), וטבעת הקבועה בדלת לצורך השמעת קול, רעשן של פורים, משרוקית (צפצפה), ושאר סוגי הכלים המיועדים להשמעת קול, כל אלו אסורים בשימוש בשבת, ומוקצים הם ואסורים בטלטול ככלי שמלאכתו לאיסור."

(ז) לוח המוקצה (משחקים, ערך רעשן) – "מלאכתו לאיסור שאין בו היתר."

1) האם ליתן לתינוק נכלל בהיתר של "צורך גופו" - עי' סי' ש"ח סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

1. כלי שמלאכתו להיתר.

(א) משנה הלכות (ח"ו סי' ע"ד) – "ולפענ"ד נראין דברי המתירין ורק אחד מה שהביא בשם ידידי הגרש"ז אויערבאך (שליט"א) [זצ"ל] שאם אין איסור לתינוק להרעיש בצעצוע ממילא לא הוי כלי שמלאכתו לאיסור וכ"ת תמה דאינו דומה לקדירה שהולכין בתר רוב תשמישו של הכלי לאיסור או להיתר אלא להא דכתב בש"ע ש"ח ס"ק נ"ב דמוקצה לעשירים מוקצה לענים ולדידי סברת הגרש"ז נראה כך דכיון דכלי זה נעשית דווקא לקטנים ולהם מותר להרעיש א"כ כלי שמלאכתה להיתר הוא ולא דמי למוקצה לעשירים ולעניים דהתם עכ"פ שם כלי הוא לעניים ולעשירים והיינו לגדולים אלא שחלוקים קצתם מקצתם אבל הכא לאו כלי הוא כלל לגדולים דלא נעשה לגדולים אלא לקטנים למלאכת היתר שלהם. אלא דלפענ"ד יש עוד טעם להיתר דע"פ רוב הני צעצועים משחקים בהם תינוקות אף לאחר שנתקלקל הקשקוש שלהם והתינוק משחק עם הצעצוע בעצמו גם בלי קשקוש אלא שעל הרוב נעשה לקשקוש וא"כ כיון דלגדול אפשר לטלטלו בלי קשקוש והו"ל ככל צעצועים לגבי גדול שאינו כלי אצלם אלא מטעם שהוא משחק לתינוק ולקטן הרי הותר הקשקוש ולכן לפענ"ד ליכא בזה איסור וקצת דמיון יש להא דהתירו לתינוק לצאת בלבוש שיש עליו זגין עכ"פ אפילו נחלוק ביניהם נראין עכ"פ דעת המתירין וגם אני הקטן אמנה בתוכם".

(ב) ל"ט מלאכות (ריביאט, מכה בפטיש הע' קנ"ב).

2. מראי מקומות – נשמת שבת (סי' של"ח סוף אות של"ז), אור יצחק (ח"א או"ח סי' קצ"ב).

(א) אג"מ (רשומי אהרן ח"ב או"ח סי' ש"ח אות י"ב) – "כל משחק ילדים העושה רעש גדול הוי מוקצה מחמת גופו בשבת".
(ב) ארחות שבת (פרק י"ט סעי' נ"ג) – "לענין טלטול צעצועי ילדים המשמיעים קול יש להבחין בין סוגים שונים: [א]. צעצועים שעיקר ייעודם להשמעת קול שיר, דינם ככלי שמלאכתו לאיסור, ומותר לטלטלם לצורך גופם ומקומם. [ב]. צעצועים שעיקר ייעודם להשמעת קול שאינו קול שיר, כגון רעשן, נסתפקו הפוסקים אם דינם ככלי שמלאכתו לאיסור או ככלי שמלאכתו להיתר. וצריך להזהר לטלטלם בנחת, שלא ישמיעו קול בזמן טלטולם. [ג]. צעצועים שאפשר להשמיע בהם קול על ידי לחיצה, אבל עיקרם מיועד למשחק ללא השמעת הקול, דינם ככלי שמלאכתו להיתר".

ארחות שבת (פרק כ"א סעי' כ"ג) – "אין לשחק בצעצועים המשמיעים קול בשעת המשחק, ואף אם אין זה קול נעימה ושיר מכל מקום יש בזה איסור משום שהוא כלי המיוחד להשמעת קול. ואם אפשר לשחק בצעצוע הזה גם בלי השמעת קול מותר לשחק בו ובלבד שלא ישמיע קול".

3. משחק שקטנים (שאינם בר חינוך) משחקים והם מוקצה לגדולים, אם הם מוקצה.

(א) עי' סי' ש"ח סעי' נ"ב, לשיטות ומראי מקומות.

ג. בזמן שהתינוק בוכה, האם גדול יכול לקשקש ברעשן.

1. מיקל.

(א) מקור חיים (חו"י, סי' של"ט סעי' ג' ד"ה או) – "ואפשר דלהשתיקו מבכייתו הרב שרי כבסימן שכ"ח סעיף י"ז הגה, וכל שכן בהשמעת קול בדבר שאינו עשוי לכך כגון בנפיחה למפתח או ... באגן נחושת".

(ב) באר משה (ח"ו סי' כ"ח) – "כלי הנקרא בלשון מדינה 'ראטטל' בלע"ז המשמיע קול ע"י מה שמנענעים אותו זה שרי לתינוק לשחק בו והמקיל לגדול לנענע אותו כדי שהתינוק הבוכה ישתוק, מפני עונג שבת וצער דינוקא, ג"כ יש לו על מי לסמוך מאחר שאינו משמיע קול שיר וזמר וא"ל לכוון להוציא קול שיר כלל ומעיקרא לצורך יונקי שדים נעשו ורק קול מהומה בעלמא קולות של מה בכך אפשר להוציא. ועיין בב"י סי' של"ח דהטעם שכלי המיוחד לכך אסור (שם ס"א) דחיישינן שמא יכוין לשיר ובכלי זה, זה א"א, וביותר לפי מה שכ' הערה"ש (שם ס"ט) שהטעם הוא משום עובדא דחול דג"כ לא שייך בכלי זה".

(ג) נשמת שבת (סי' של"ח אות שמ"ב) – "יש להתיר (כדי להשתיקו מבכייתו), לכאורה היה מקום להיתר על פי המבואר במג"א (סק"א) שיש להקל להשמיע קול שאינו של שיר לצורך חולה אף שהכלי הוא מיוחד להשמעת קול, והא כללא קי"ל (בס"י שכ"ח סעיף י"ז) דצרכי קטן דינו כצרכי חולה (ומבואר בדברינו בשו"ת נשמת שבת ח"ה סי' תס"ט דהיינו לכל צרכיו), א"כ באלו משחקים המקשקשים קשקוש בעלמא בלא שירה וזמרה מותר בשביל קטן הבוכה, שזה מכלל צרכיו להשתיקו מבכייתו, אמנם הא בהדיא מבואר בשו"ע (סי' של"ט ס"ג) דאסור לשחק בזוג לתינוק כדי שישתוק, מוכח דאף שבוכה ורוצה להשתיקו כזה אסור, ובשלמא אם נימא כשיטת הסובר דרק בשביל צרכי אכילתו דינו כצרכי חולה, אבל לפי מה שכתבנו שם דהסכמת האחרונים דבעד כל צרכיו דינו כחולה לכאורה הו"ל למישרי, ויש ליישב דהתם לא מיירי שהתינוק בוכה רק שצועק ועושה תעמולה ומבלבל ומפגיע את הוריו, וע"י שישחקו לפניו בזוג ישתוק ולא יפריע את הבני בית, זה אסור, אבל באמת אם הוא בוכה מותר כנ"ל, ובפרט אם נימא דהאיסור בזה (שאינו כלי שיר) הוא משום עובדא דחול, וקי"ל דאיסור עובדא דחול מותר : אינו מכין לשיר. במקום מצוה, וממילא דמותר נמי לצורך חולה גמור שרפואתו חשיב מצוה כדיוצא משו"ע סי' ש"ו (דכמו דמותר מדידה של מצוה מותר נמי לצורך חולה), וממילא דיש להתיר נמי לצורך תינוק הבוכה שצרכיו נחשב כצרכי חולה והבן. ומצאתי בס' מקור חיים לבעל חו"י ז"ל בס"י של"ט שם שכ' דאפשר דלהשתיקו מבכייתו הרב דשרי כבס"י שכ"ח סי"ז בהגה עכ"ל, פי' דמבואר שם דין הנ"ל דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי, וצריך לומר נמי שמפרש דברי השו"ע בס"י של"ט דמיירי להשתיקו מקול ההפרעה (אבל לא מיירי מתינוק הבוכה), אלא שלא ביאר די הצורך דמחמת האי דינא לחוד הא שם מבואר דלא הותר איסור דרבנן בשביל חולה שאבס"כ אם עושהו כדרכו, ורק איסור דרבנן כלאחר יד הותר בשביל חולה (גמור שאבס"כ), ובאמת ראיתי בשו"ת משנה הלכות ... ואולי דכלאח"י יהא מותר אף בכלי שיר ממש שסוכ"ס אינו אלא איסור דרבנן, ועשו"ת באר משה ...".

(ד) הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking ח"ג מספר ט"ו הע' ל"ו) –

if a child is crying and the **only way** that he will calm down is if you shake the rattle in front of him, it is permitted to do so even if it will make noise.

(ה) ארחות שבת (פרק כ"א סעי' ל"ד, הע' נ"ח) – "אין להשמיע קול לתינוק על ידי הכאה על גבי עץ וכדומה כדי להרגיעו אם עושה כן בדרך נעימה ושיר או במקצב מסוים, וכן אסור לקשקש באגוזים בדרך זו [אמנם אם הדבר נחוץ מאד לתינוק לכאורה יש להקל כשם שהקלו לצורך חולה שאין בו סכנה, עיין לעיל הערה מ"ו]".

2. מותר, ולעשות כלאחר יד.

(א) משנה הלכות (ח"ו סי' ע"ד) – "ובענין אי מותר לגדול להשמיע קול בצעצוע כלאחר יד לפמ"ש המחבר דמותר לספק כלאחר יד, הנה הארכתני בספרי משנה הלכות ח"ד סי' נ"ב בדין משמיע קול ושאין להתיר בשאר ענינים ע"ש ומ"מ נראה הכי אם התינוק בוכה הרבה ומצטער יש להתיר לפענ"ד עכ"פ כלאחר יד".

(ב) שבת בית (ארטסקרול, עמ' תקל"ז) –

One is permitted to shake a rattle in order to calm a crying child. Preferably, though, he should shake it in an unusual manner.

3. מחמיר.

(א) ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' ג' [דפו"ח, סעי' ג']) – "אסור להשמיע כל קול בצעצועים אלה, גם אם הוא עושה כן בשביל התינוק".
(ב) טלטולי שבת (סוף עמ' כ"ו).

4. מראי מקומות – עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק י"ד סעי' כ"א).

(א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"א ס"ק י"ט, מבקשי תורה כרך ג' גליון י"ד סי' קל"ט, מנחת שלמה ח"ב סי' ל"ה אות ה', תנינא (ב - ג) סי' ס' אות כ"א) – "אף שלגדולים לא נכון הדבר שישתיקו בעצמם את התינוקות בנקישה זו כיון שהוא ע"י כלי המיוחד לכך".

הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט"ז הע' י"א [דפו"ח, הע' י"א], שולחן שלמה סי' של"ט ס"ק ד') – "דיתכן שאף לגדול מותרת נקישה זו אשר כל השומע קולה יודע שעושה כן להרגעת התינוק, ולזה נתכוין הד"מ, סי' של"ט ס"ק א, דלשתק לתינוק לא מיקרי לשיר, והיינו משום דבקשקוש באגוז או בזוג היו רגילים להשתמש בהם גם לדברים אחרים ולא רק לתינוק, ועדיין צ"ע".

(ב) ארחות שבת (פרק כ"ד סעי' ט"ו אות ב', הע' מ"א) – "צעצוע שהשימוש בו אסור מדרבנן כגון שהוא משמיע קול שיר אין ליתנו לתינוק אלא במקום צורך גדול כגון שהוא בוכה ואי אפשר להרגיעו בדבר אחר אלא בצעצוע זה (ויש להזהר שלא יהא בדבר זילותא דשבתא) [בצעצוע המשמיע קול שיר פשוט דאסור להשמיע קול וממילא לכאורה יש בו איסור ספייה. אמנם במקום צורך גדול יש לסמוך על הרשב"א שהתיר ספייה בדרבנן כשהיא לצורך הקטן]".

(ג) ארחות שבת (פרק כ"ד סעי' ט"ו אות ג', הע' מ"ב) – "צעצוע המשמיע קול שאינו קול שיר יש מפוסקי זמננו שהתיר ליתנו לקטן לשחק בו [הגרשז"א אויערבאך זצ"ל, מובא בספר ששכ"ה פרק ט"ז ג']. ואף שכתב הרמ"א בסי' של"ח ס"א שבכלי המיוחד להשמעת קול יש איסור אף שאינו קול שיר, עיי"ש בבה"ל ד"ה הואיל שהאריך לדון באיסור זה ודעתו נוטה שהוא מטעם עובדין דחול, ולכן נקט הגרשז"א זצ"ל דגבי צעצוע לא מיחזי כעובדין דחול. והנה הגרשז"א זצ"ל לא התיר לגדול להשמיע קול בכלי זה, רק לקטן, ואפשר שלא סמך על סברתו הנ"ל דאין בזה משום עובדין דחול אלא לגבי הקטן ולא לגבי הגדול. עוד אפשר דכאשר הגדול משמיע קול בכלי הזה כדי להרגיע את התינוק חשבינן ליה כקול שיר, כמבואר בשו"ע סי' של"ט ס"ג דאין לקשקש באגוז לתינוק. וע"ע בירושלמי פ"ק דביצה ה"ב [מובא בב"י סו"ס י"י ש"ח] דקרקש שהוא כלי שמקשקשין בו לתינוק הוי כלי שמלאכתו לאיסור ומבואר שפעולת הקשקוש לתינוק היא פעולה אסורה, ואולי היינו מהטעם הנ"ל דכאשר גדול מקשקש בו הוי דרך שיר. אך לגבי כלי שנועד לכך שהקטן יקשקש בו מסתבר שאין קרקוש זה נחשב דרך שיר, וא"כ דינו ככלי המבואר ברמ"א הנ"ל סי' של"ט שאיסורו רק משום עובדין דחול, ולדעת הגרשז"א המובא בריש הערה זו אין צעצוע זה אסור כלל, ואף אם נימא דלא כסברת הגרשז"א מ"מ יתכן דשרי לטלטלו, עיין בה"ל שם ד"ה אסור שהפמ"ג מסתפק אם כלי כזה חשיב כלי שמלאכתו לאיסור, ועוד דאף אי נימא דחשיב כשמל"א מותר לטלטלו ע"מ ליתנו לתינוק לשחק בו, דחשיב טלטול לצורך גופו, שהרי משתמש בו בשבת]".

ד. להלביש לקטן מנעלים שיש עליהם פעמונים שמשמיע קול כשהולכים עמיהם.

1. מיקל.

(א) באר משה (ח"ה סי' פ"ד, ח"ו סי' פ"ו) – "אין שום איסור בדבר".

(ב) ילקוט יוסף (סי' של"ח סעי' י"ד, הע' י"ד) – "מותר להנעיל בשבת ילדים קטנים בנעלים שיש בהם פעמונים קטנים ומשמיעים קול עם הליכת הקטנים, ואין לחוש בזה לאיסור משמיע קול בשבת. והמחמיר תבא עליו ברכה. [ומה שמצוי באחרונה במנעלים שיש בהם מנורה קטנה הנדלקת עם הדריכה על הקרקע, הדבר פשוט שיש להוציא מערב שבת את הבטרייה, כדי שיוכלו להנעיל את הילדים במנעלים אלה]. (באר משה)".

2. מחמיר.

(א) הגר"ח ק' שליט"א (אסיפת יצחק כ"ב אב תשס"ו) – "שאלה: בשבת האם מותר להלביש לקטן מנעלים שיש עליו פעמונים המשמיעים קול כשהולכים עמם. תשובה: לא".

(ב) נשמת שבת (סי' של"ח אות שמ"ו) – "אסור".

(ג) עי' ארחות שבת (פרק כ"א סעי' כ"ה) – "אין לתלות פעמונים המשמיעים קול בבגדי ילדים".

3. מראי מקומות.

(א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"א ס"ק י"ט מבקשי תורה כרך ג' גליון י"ד סי' קל"ט, מנחת שלמה ח"ב סי' ל"ה אות ה', תנינא (ב - ג) סי' ס' אות כ"א) – לשונו מובא לעיל.

ה. שאר משחקים.

1. הגר"א נבנצל שליט"א (תשובות אביגדר הלוי או"ח עמ' שי"ז אות רכ"ד) – "משחק לילדים המורכב משני חוטים, שבקצה כל אחד נמצא כדור קשיח, והילדים משתדלים שהכדורים יכו זה בזה - האם מותר לשחק בזה בשבת או שחיישינן שמא יתקין כלי שיר. תשובה: אין כאן גזירת כלי שיר אם אין הכוונה להשמעת הקול".
- הגר"א נבנצל שליט"א (תשובות אביגדר הלוי או"ח עמ' שי"ז אות רכ"ה) – "מכונת-משחק שילדים קטנים מתיישיבים בה ונוסעים בה ע"י שרגליהם מזיזות את המכונת, אבל בהגה יש פלסטיק של צפצפה שאם לוחצים עליו - הוא משמיע צפצוף - האם מותר לילדים לנסוע בשבת במכונת זו או שיש לאסור שמא ילחצו על הצפצפה. מותר".

ה [גורם מערב שבת השמעת קול בשבת.**א. כלי שיר.****1. מחמיר.**

א) ערה"ש (סעי' ה') – "וישמע מזה דלהעמיד כלי שיר מערב שבת שישיר מעצמו בשבת ג"כ אסור והכי מסתברא דכיון דהאיסור הוא שמא יתקין כלי שיר א"כ מה לי אם מנגן על ידו או מעצמו סוף סוף יש חשש כשיראה שאינו מנגן יפה יתקנו [ולא העמידו בשבת אסור משום מתקן מנא]".

2. מיקל.

א) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' ט' אות ב' ד"ה ואפילו, שולחן שלמה סוף ס"ק ב' ב') – "ואפילו להלבוש שכתב בס' של"ח דמה שאסור להקיש בשבת על הדלת בכלי מיוחד לכך הוא לא משום דחיישינן שמא יכוין גם לשיר (ראה משנ"ב של"ח סק"ד ובשעה"צ) רק אסור משום גזירה שמא יתקין אותו, ונמצא שגם כאן יש לחוש שמא יבוא לתקן את הרדיו או את הרם - קול, מ"מ נראה דאין להחדש כלל גזירות מעצמנו ולאסור אף בכה"ג דלא קעביד כלל שום מעשה של השמעת קול, והקול נשמע רק מזה שמדבר או מנגן בקרבת המיקרופון, אך ראיתי בערה"ש של"ח אות ה' שכתב 'דלהעמיד כלי שיר מערב שבת שישיר מעצמו בשבת ג"כ אסור - דכיון דהאיסור הוא שמא יתקין כלי שיר א"כ מה לי אם מנגן על ידו או מעצמו סוף סוף יש חשש כשיראה שאינו יפה יתקנו'. ולפי"ז מסתבר דגם בנד"ד אסור משום הך טעמא, אולם לענ"ד נראה פשוט דגזירת חז"ל היתה שלא לעשות מעשה בשבת כדי להשמיע קול משא"כ בכה"ג דבשבת לא קעביד שום מעשה והכלי מנגן מאליו שפיר שרי, ועיין גם בשו"ע הרב ז"ל שכתב בס' של"ח סעיף ד' דזוג המקשקש לשעות אף על פי שמשמיע קול של שיר והוא צריך לקול זה ומתכוין לו אפ"ה שרי אם הוא ערוך מאתמול עיין שם. גם השו"מ בשתתאי סי' נ"ג ועוד גדולי אחרונים כתבו מפורש דמה שהכלי שיר מנגן מאליו בשבת אין שום איסור וזולת זה שחושדין בו שהוא מנגן בשבת".

ב) אור לציון (ח"ב פרק ל"ט סוף הע' ב') – "נראה שמותר לכונן את הפעמון של שעון מעורר, ואין בזה משום מתקן כלי, דלא דמי לשעון שהיה דומם וע"י כינונו נהפך לשעון פעיל וחשיב מתקן מנא, משא"כ כאן שרק מכשיר את הפעמון שיוכל לצלצל בשעה שצריך, והוי גרמא בהשמעת קול דשרי, וכמו שיתבאר להלן בפרק מ"א בבאורים לתשובה ב' דגרמא באיסור דרבנן שרי, ע"ש".

ג) יביע אומר (ח"א או"ח סי' כ' אות י"ד) – "ראיתי בס' ערוך השלחן (סי' שלח ס"ה) שכ', שאסור להעמיד כלי שיר מע"ש כדי שינגן מעצמו בשבת, דחיישינן שכשיראה שאינו מנגן יפה יתקנו. ע"כ. וה"ה שיש לחוש כן ברדיו. וכ"כ בפשיטות בשו"ת משפטי עוזיאל מה"ת לא"ח (סי' נב) לאסור בזה משום שא"א להמלט מחילול שבת. ע"ש. והגם שיש מקום לומר שאין לגזור מדעתינו. וע"ע בשו"ת חלקת יעקב (סי' סא) מה שמצדד להקל בזה. ע"ש. וכן אמר לי ידידי הרב הגאון רש"ז אורבך שליט"א, להעיר על דברי הערוך השלחן, שאין לגזור גזרות מדעתינו, ולא גזרו חז"ל שמא יתקין כלי שיר אלא במשמיע קול בשבת. ע"כ. [וכן מוכח מדברי השאלת יעב"ץ ח"ב (סי' סג), והגאון משנת דרע"א, הובאו לעיל (אות ג). ע"ש]. וכן ראיתי בס' ציץ אליעזר ח"ג (סי' טז ספ"ג) שהביא בשם הרב הנ"ל שהעיר ע"ד העה"ש, שכמה מגדולי האחרונים לא סברי כוותיה. וכ"מ מד' מהרש"ם ח"ג בהשמטות שנשאל אודות הגרמפון שסוגרים אותו שלא ינגן, ואם מגביהים מקום המונע מתחיל לנגן מעצמו, אם מותר להסיר המונע בשבת. ודן שם בתשו' אי מקרי הויה מה שמסיר רק המונע, ע"ש. אבל אינו עולה ע"ד המהרש"ם לאסור משום שמא יתקין כלי שיר. ע"כ. (ודברי המהרש"ם הובאו ג"כ בשו"ת מחזה אברהם (ס"ס מב). ושם (סי' נב) ד"ה אולם. וע"ש). ומ"מ נראה שברדיו יש להחמיר יותר מטעמים הנ"ל".

3. מראי מקומות – ציץ אליעזר (ח"ג סי' ט"ז סוף פ"ג).**ב. כלי מיוחד להשמעת קול.****1. מחמיר.**

א) עי' משפטי עוזיאל (כרך ג' או"ח סי' נ"ב) – "גם פתיחתו בערב שבת על מנת להשמיע ביום השבת יש בו איסור משום שמא יטה ומשום מתקן כלי שיר שהם מוכרחים ואי אפשר להמלט מהם".

2. מיקל.

א) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' ט' אות ב' ד"ה ואפילו, שולחן שלמה סוף ס"ק ב' ב') – לשונו מובא לעיל.

ב) אור לציון (ח"ב פרק ל"ט סוף הע' ב') – לשונו מובא לעיל.

ג) יביע אומר (ח"א או"ח סי' כ' אות י"ד) – לשונו מובא לעיל.

ד) וכן מוכח מכמה פוסקים לקמן, שהקיל להרים את הכפתור של שעון מעורר בשבת, כדי שיצלצל בבוקר.

ג. שימוש ברדיו בשבת.

1. מחמיר, כלי מיוחד להשמעת קול.

- (א) משפטי עוזיאל (כרך ג' או"ח סי' נ"ב) – "גם פתיחתו בערב שבת על מנת להשמיע ביום השבת יש בו איסור משום שמא יטה ומשום מתקן כלי שיר שהם מוכרחים ואי אפשר להמלט מהם".
- (ב) נשמת שבת (סי' של"ח אות ש"י) – "יש לצדד לכאן ולכאן, אבל המנהג להחמיר".
2. מראי מקומות – יביע אומר (ח"א או"ח סי' כ' אות י"ד, לשונו מובא לעיל).

ד. מראי מקומות – נשמת שבת (סי' של"ח אות ש"י, אות שי"ג, אות שי"ד).

1. חלקת יעקב (או"ח סי' קס"א) – "בדבר שאלתו שיש לו שיעור בגפ"ת בש"ק בבוקר השכם, והוא מעריך השעון בכדי להקיצו בצלצולו, ובחורף שהלילות ארוכים כשהוא מעמיד השעון למשל על שעה 7 מצלצל השעון בשעה 7 בערב ובגלל כן לא יצלצל עוד הפעם בבוקר בשעה 7, השעה הנדרשה לו – אם מותר לו לכרוך משיחה על הגלגל בער"ש בכדי שלא יצלצל בערב בשעה 7 ואח"כ בשבת להסיר המשיחה מן הגלגל ועי"ז יצלצל השעון רק בבוקר השכם. כפי שהבנתי ממכתבו אין הדבר נוגע כלל לענין זרם חשמלי, רק השאלה בשעון רגיל והדבר נוגע רק לענין השמעת קול בשבת – ובוהו נלפע"ד להתיר לכרוך המשיחה (כמובן באופן שאין חשש של קושר ומתיר) בכדי להקיצו למצוה דת"ת, וכמבואר במ"א סי' של"ח ס"ק א' דאם המים מטיף בחוזק כדי להקיצו שלא ישן אפילו לבריא שרי, ומכש"כ לחולה או לדבר מצוה, כיון שאין עושה בנעימה בנחת, ובהני פעמונים שבפרוכת בשם הש"ך ג"כ להקל דלצורך מצוה הוא שישמעו העם ויקומו, ועוד דהאידנא יש להקל בגזרה זו כמ"ש סי' של"ט ס"ג בהג"ה עי"ש במג"א הנ"ל, אם כן כש"כ בני"ד נמי דהוי רק גרמא בעלמא, המיקל יש לו על מי לסמוך – ואם אפשר על ידי קטן פשיטא דמותר".

ו. אמירה לנכרי - סעיף ב'.

א. לנגן בחתונה.

1. מיקל.

(א) ראבי"ה (סי' תשצ"ה) – "ואומר אני אפילו קולו של שיר וטפוח וריקוד לא אסרו אלא לישראל, אבל לגוי המנגן בכלי שיר בנשואין שרי ואפילו אם ישראל אומר לו לעשות ביום השבת שרי, דאמירה לגוי שבות ובמקום מצוה שרי, כדמוכח בפרק הדר גבי ההוא ינוקא דאישתפך חמימיה, ואין שמחה לחתן וכלה בלא כלי שיר, וכל שכן כאן שאינו אסור לישראל אלא משום גזירה בעלמא שלא נחוש אם גוי מטיב נגן בכלי שיר ואפילו אם ישראל מצוהו לשורר בכלי שיר".

(ב) עי' מחבר (סעי' ב') – "יש מתירים".

(ג) תפארת ישראל (כלכלת שבת סוף אות ל"ח) – "מותר לומר לכותי לנגן בכלי שיר".

(ד) עי' שלחן שלמה (סעי' ב') – "יש מתירין לומר לעכו"ם לנגן בכלי שיר בשבת בחופה משום כבוד חתן ... ויותר טוב לומר לו מע"ש שינגן למחר וה"ה שאף שאמרו מאתמול לנגן לא יאמרו ג"כ בשבת לנגן זה הניגון נ"ל".

(ה) ילקוט יוסף (סעי' י"א, קיצור שו"ע סי' של"ח סעי' י"א, סעי' י"ב) – "קיימא לן שבות דשבות במקום מצוה מותר, והיינו אפילו במקום מצוה שיש בה הנאת הגוף, כגון לומר לגוי בשבת שיביא לו פת לסעודת שבת, וכמו שפסק כיוצא בזה מרן בשלחן ערוך (סימן שלח סעיף ב'), שמותר לומר לגוי בשבת לנגן בכלי שיר לשמחת חתן וכלה, משום דהוי שבות דשבות במקום מצוה, אף על פי שיש במצוה זו גם הנאת הגוף. ושלא כדברי הערך השלחן שאוסר שבות דשבות במקום מצוה שיש בה הנאת הגוף, והוא עצמו מודה שדעת מרן השלחן ערוך להתיר. ואנן אתכא דמרן סמכינן".

2. מחמיר.

(א) טור (סעי' ב'). לשיטתו לסי' ש"ז סעי' ה') – "על מה שנתן טעם להתיר משום דאמירה לעכו"ם שרי במקום מצוה אני כתבתי למעלה שאין להתיר אמירה לעכו"ם אלא בדבר שהוא בעצמו דוחה שבת כגון מילה".

(ב) ערה"ש (סעי' י') – "וגם בזמנינו לא שמענו היתר זה אפילו לומר לא"י לנגן בכלי שבת לכבוד חתן וכלה ובכל המדינות נוהגים איסור בזה וק"ו לומר לו לתקן כלי שיר ואם הא"י בא מעצמו לנגן בכלי א"צ למחות בידו [שם] אבל לא לומר לו לנגן ואפילו בערב שבת לא יאמר לו שיבא בשבת לנגן בכלי וכן המנהג הפשוט ואין לשנות".

(ג) בן איש חי (שנה א' פר' שופטים אות י"ח) – "וביום שבת אסור להביא גויים שינגו בכלי זמר וכמה אחרונים קראו תגר בזה".

(ד) שד"ח (אסיפת דינים מערכת חתן וכלה אות י"ג) – "והגם שבדבר שדברו הפוסקים בזה בפרטות אין המנהג כן מפני שהששו בדורות שלפנינו לקדושים אשר בארץ לתקלה שינא ממנו בחילול שבת ויו"ט ולכן אסרו ולא הקלו".

(ה) נשמת שבת (סי' של"ח אות ש"ל) – "מדינא היה מותר, אבל כבר נתפשטה לאיסור והפורץ גדר ישכנו נחש".

(ו) סידור השולחן (סי' של"ח סעי' ב' אות ה') – "וחלילה לשנות ולהתיר בזה. והטעם משום שרבו פורצי גדר התורה, ואם ינגנו נכרים בשבת יבואו לכמה איסורים קלים וחמורים".

3. לומר לו מערב שבת – מקור חיים (חו"י, על סעי' ב').

4. מראי מקומות – מ"ב (ס"ק ח').

ב. למה כאן יותר קל מסי' של"ט סעי' ג'.

1. שלמת חיים (דפו"י סי' קצ"ג, דפו"ח סי' ש"ו) – "הנראה דבשמחת נישואין מעולם הי' הדרך בכלי שיר ונחשב זה לגרעון משא"כ בשאר מצוות ומה שנהגו נהגו".

2. ברכת יצחק (שבת ח"ג סי' של"ח ס"ב ס"ק ג', הו"ד במ"ב הוצאת עוז והדר סי' של"ט מ"ב ס"ק ח' אות כ') – "שלגבי נישואין אמרו שאין שמחה בלי כלי זמר [וכן כתב הטור (שם) בשם אבי העזרי] ולכן כיון שהתירו בכלי זמר לא התירו גם את הריקוד, מה שאין

כן בשמחת תורה שאין ענין בכלי זמר אלא ברקידה התירו את הריקוד ואסרו את הכלי זמר. ועוד, שבשמחת תורה איננו חפצים שיבוא גוי ויתערב בשמחתנו ולכן דווקא בשמחת תורה הקילו לרקוד ולטפח.

3. הגר"ח"ק שליט"א (מצהלות חתנים סי' כ"ד, הו"ד במ"ב הוצאת עוז והדר סי' של"ט מ"ב ס"ק ח' אות כ') – "שדדוקא ריקוד התירו הגאונים בהקפות לכבוד התורה, ומבאר שם תירוצו, שבשמחת תורה המצוה היא שהאדם עצמו ירקד לכבוד התורה ואין כלל מצוה לנגן, על כן התירו בשמחת תורה את הריקוד ואסרו הנגינה ע"י גוי, מה שאין כן בשמחת חתן וכלה שהמצוה היא לשמחם [כמבואר ברמב"ם (אבל פי"ד ה"א) ושו"ע (אבהע"ז סי' ס"א)], וכיון שאפשר לשמחם ע"י נגינן בלבד ואי"צ לזה ישראל בדווקא, לכך התירו הנגינן ע"י נכרי ולא התירו הריקוד ע"י ישראל".

4. בירור הלכה (תנינא ח"ב סי' של"ט) – "והנה יש לדייק בזה דכאן כתב דבשמחת תורה יש להקל יותר מבשמחת נשואין ולעיל בסימן של"ח ס"ב שם בס"ק י' כתב איפכא וז"ל שם ... שלמת חיים ...".

ג. לתקן כלי שיר לכבוד חתן וכלה.

1. מיקל – רמ"א (סעי' ב').
 2. מחמיר – תוס' שבת (ס"ק ה'), תפארת ישראל (כלכלת שבת סוף אות ל"ח, "אבל אסור לומר לתקן כלי שירו (מג"א שם ד')"), מ"ב (ס"ק י"ב, עי' ס"ק ט'), ערה"ש (סעי' י'), ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סי' של"ח סעי' י"א), נשמת שבת (סי' של"ח אות שנה, "יש להחמיר").
 3. מראי מקומות – מג"א (ס"ק ד').
- א) שלחן שלמה (סעי' ב') – "אבל יש לאסור לומר לו לתקן נימא א' שנקרע דאף אם נקרע הנימא לא איכפת ליה אבל אם א"א לנגן בע"א יש להקל".

ד. לנגן בשער שמחות: ברית מילה שמחת תורה וכדו'.

1. מיקל – עי' רמ"א (סעי' ב'), בלא"ה, אסור. ומיהו בזמן הזה נהגו להקל, מטעם שיתבאר בסי' שאחר זה לענין טפוח ורקוד), תפארת ישראל (כלכלת שבת סוף אות ל"ח, לשונו מובא לעיל).
 2. מחמיר – ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סי' של"ח סעי' י"א).
 3. מראי מקומות – א"ר (ס"ק ד'), מ"ב (ס"ק י"א).
- ה. מראי מקומות – ציץ אליעזר (ח"ג סי' ט"ז פרק ו').

ז. שעון מכני (mechanical clock) - סעיף ג'.

א. שעון יד שפסק לעבוד, להכינו שילך ע"י סיבוב הגלמלים.

1. מיקל, דרך השתמשות.
- א) פנים מאירות (ח"ב סי' קכ"ג) – "ולדעתי אין איסור אפילו בשבת למשוך ע"י האופן השלשלת הקטן ואח"כ הולך השלשלת לאט לאט וע"י תחבולה זו הולכים האופנים ומראים השעות לא ידעתי שום איסור מזה מידי דהוי אמתה רפוי' דמותר להדקה וכן כוס של פרקי' כיון שאין דרך להדקן מותר להחזירו ק"ו למשוך השלשלת זו שמתחילה עשויים לכך שלא תעמוד על מקומה אלא יורדת בהו בהדרגה מעט מעט וע"י תחבולה זו מגלגלים הגלגלים ומראים השעות אין איסור בזה".
- ב) באר משה (ח"ג סי' פ"ז אות ט"ו) – "דלא קיי"ל בזה כהפרמ"ג אלא כהפנמ"א".
2. יש להקל במקום מצוה.
- א) שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' ס"ג) – "ועל דבר זוג המקשקש לשעות והוא עשוי באופן שכשדוחקין בו הוא מקיש כמנין שעות היום. אשר בעת ההיא וע"כ יודעים גם באפלה איזו שעה היא ביום ובליל'. נ"ל שמותר לדחוק בו בשבת כדי שיקשקש לידע השעה הנצרכת. כמו שמותר לערכו מע"ש. אף על פי שמקשקש בשבת כמ"ש בס"ד בשי"ע (סמ"א) כי אין בקול זה משום כלי שיר ולא משום חשש איסור כלל. א"כ גם לעשות בשבת שיקשקש ויודיע מנין השעות אין איסור. אכן מ"מ אף על פי שאנו מדמין לא מלאני לבי להתיר לעשות מעשה אם לא לדבר מצוה. כגון שהוצרך לידע השעה המיוחדת לתפל' אם עומד בזמנ' הראוי שלא יקדים ולא יאחר וכיוצא בה למצוה עוברת. וכן לצורך דבר נחוץ מאד לעשותו בעונתו המוכשרת. מסתברא דשרי".
- ב) עי' שואל ומשיב (ח"ו סי' נ"ג) – "יש להתיר לצורך מצוה קצת".
3. מחמיר.

א) ח"א (כלל מ"ד סעי' י"ט) – "ולפי מה שכתב רש"י בעירובין דף ק"ג דכשנפסק נימא ומגלגל היתד שלמעלה עד שמאריך ומגיע ליתד של מטה וכורכה בו הוי **אב מלאכה דמתקן מנא**, על כן לפי זה אסור להעריך זייגר שקורין "אן דרייען" [כיוון השעון], שזה דומה ממש לזה, ואם כן אסור גם כן לומר לנכרי להעריכו".

ב) מ"ב (ס"ק ט"ו, שעה"צ ס"ק ט"ו, מ"ב סי' רנ"ב ס"ק נ') – "ויש בזה איסור תורה לכמה פוסקים דהוי בכלל תיקון מנא [כן כתב החיי אדם בכלל מ"ד והוכיח זה מרש"י, עיין שם, וכן מצדד גם כן הפרי מגדים בסימן ש"ח אות ע"ח ועל כל פנים מדרבנן בודאי אסור, עיין שם, ודלא כפנים מאירות שמקל בזה]".

ג) חזו"א (או"ח סי' נ' סוף ס"ק ט'), דינים והנהגות פרק י"ג אות י"ט) – "כתב הח"א כלל מ"ד סי"ט, דהעורך את השעון חייב חטאת משום תיקון מנא, ויליף לה מהא דאמרו עירובין ק"ג א' דמשלשל מלמטה וכורך מלמעלה יש בו חיוב חטאת, והנה התם בכריכה חשיב בונה משום שמניחו לעולם ואף אם הכריכה חשיבא כרפוי מ"מ כיון דמבטל ל' וכן דרך עשייתו חשיב מכה בפטיש או

- בונה, אבל הכא בעורך את השעון עשוי להתפרק וגם אין כאן חיבור פרקים כלל, אלא הכא ע"י עריכתו **יוצר כח חדש** בהמסובב שידחק על האופנים שינועו כולם, והעמדתו על תכונה זו הוא בונה או מכה בפטיש".
- (ד) **הגרשז"א זצ"ל** (מנחת שלמה ח"א סי' ט' אות ב' ד"ה וידוע) – "ואיך שהוא נראה דיש בזה פנים לכאן ולכאן ואלו ואלו דא"ח, אולם למעשה אין לזוז מהכרעת המשנ"ב שהוא בתראה ונוטה לחשוש בזה לאיסור תורה".
- (ה) **אור לציון** (ח"ב פרק ל"ט סעי' ב') – "אך אם אינו פועל אסור לכונו בשבת".
- (ו) **הגריש"א זצ"ל** (קובץ תשובות ח"ד סי' ל', ישורון חכ"ו עמ' תתצ"ח אות ו') – לשונו מובא לקמן.
- (ז) **יביע אומר** (ח"ו או"ח סי' ל"ה אות א', יחזה דעת ח"ב סי' מ"ח) – "ומכל מקום לענין מעשה נראה שיש להחמיר שלא למלאות השעון לאחר שהפסיק מלפעול, ועמד מלכת, כיון שרבו האחרונים שהסכימו להחמיר בזה. וגם השאלת יעב"ץ ח"ב (סי' סג) שהתירו מדינא, כתב שנהגו להחמיר. וכ"כ בספר שם חדש (דף עג ע"ב) שהמנהג להחמיר. וכן פסק המשנה ברורה (סי' שלח ס"ק טו). ובשו"ת כתב סופר (סי' נה) הנ"ל. ורק ע"י גוי יש להתיר".
- (ח) **שבט הלוי** (ח"ד סי' י"ב אות א') – "ולהלכה נראה ודאי כדעת האוסרין וכמשמעות השו"ע סי' רנ"ב ס"ה ושל"ח ס"ה דדוקא מע"ש מותר".
4. ע"י עכו"ם, או בשביל חולה, יש להקל.
- (א) **פמ"ג** (סי' ש"ח א"א ס"ק ע"ח) – "בשו"ת פנים מאירות חלק ב' [סימן קכג] מתיר לטלטל אוהר של כסף, וגם להעמיד ולמשוך השלשלת בשבת מתיר כמו מטה רפויה, יע"ש. ועיין סימן רנ"ב סעיף ה' [בהגה] וסימן של"ח סעיף ג', משמע בשבת אסור לערכו ולמשוך השלשלת, ומשמע איסור תורה, דאם לא כן אין לדמות לרחיים, יע"ש. ואפשר דלא דמי למטה רפויה וכדומה, שזה אין כלי כלל בלא המשכה, והוא כמכה בפטיש, או מדרבנן אסור דהוה כמודד בשבת. ועל ידי עכו"ם אפשר להקל, גם לחולה הצריך לכך אפשר להתיר על ידי ישראל באפשר".
- (ב) **תפארת ישראל** (כלכלת שבת אות ל"ח) – "נ"ל דלצורך חולה שאינו מסוכן שיקח מעדיצין בשעות ידועות, שרי למשוך עבורו האוהר, כדשרינן לטלטל מוקצה עבורו, מדאין בו דראא דאיסור דא' (שכ"ח מג"א ט"ו), וגם שבות שלא כדרכו, אפי' רק במצטער, שרי (כמג"א ש"ז ז' ושכ"ח ל"ג). וכן באשל שם התיר בכה"ג, וכן בתשו' הר הכרמל סי' א' התיר למשוך (האוהר) בעודה הולכת. וכן מותר להעמיד (האוהר צייגער שטעללען) בלי למתחה, באינה משמיע קול נעים עי"ז (משבצות של"ח ב'), ולמתחה ע"י כותי לצורך, פשיטא דשרי ככל שבות דשבות דשרי במקום צורך גדול (כסי' ש"ז ס"ה)".
5. **ע"י נכרי ובשביל חולה, יש להקל.**
- (א) **שערי תשובה** (ס"ק ב') – "ולמעשה נראה להתיר לצורך חולה בעודו הולך אף ע"י ישראל אם בקושי למצוא נכרי ואם עושה ע"י עכו"ם יש להתיר בכל גוונא וכן עמא דבר".
- (ב) **מ"ב** (ס"ק ט"ו) – "וע"י א"י יש להתיר להעריכו לצורך חולה אפילו כשנפסק הילוכו [אחרונים]".
- (ג) **הגרפ"ש זצ"ל** (חידושי בתרא על מ"ב ס"ק ט"ו) – "רק לחולה ולא לקום לתפלה בצבור, ואפילו אם לא עמד יש חילוקי דעות, וממ"ב משמע דאין היתר אף לצורך מצוה".
- (ד) **שבת בית** (ארטסקורל, עמ' תקכ"ג) – "וה"ה ע"י נכרי בשביל שאר מצוות".
- (ה) **הל' שבת בשבת** (פרק ט"ז סעי' י').
6. מראי מקומות – **תשובה מאהבה** (ח"ב סי' ש"ח), **דעת תורה** (סעי' ג'), **שיח יצחק** (או"ח סי' מ"ג אות ב'), **נשמת שבת** (סי' של"ח אות ש"ט, אות ש"פ).
- (א) **הגרשז"א זצ"ל** (מנחת שלמה ח"א סי' ט' אות ב' ד"ה ונראה, סי' י"א) – "דוקא בעריכת שעון שרוצים תמיד בהילוכו ולא בהפסקתו **שהרי בשום פעם אין רגילין להפסיק שעון מלכת**, רק בזה חששו הפרמ"ג והח"א לאיסור בונה, משא"כ במאוורר הרי כמו שרוצים שישתובב כך גם רוצים בהפסקתו ולא רק 'משום חשבון תשלומין' ולכן שפיר מסתבר דשרי".
- (ב) **הגר"ח ק"שליט"א** (אליבא דהלכתא חע"א עמ' מ"ג טור ב' אות כ"ו) – "מ"ב סימן של"ח ס"ק ט"ו: שעון אפילו בעודו הולך אסור גם כן למשוך המשקלות שלא יפסק מהילוכו, אם לא לצורך חולה הצריך לכך יש להתיר אם בקושי למצוא ע"י אינו יהודי. ובשעה צ"ס"ק י"ח כ' שיש לסמוך בשעת הדחק על הסוברים שבהמשכת פעולתו הוא רק איסור דרבנן [ומשמע שאין צד שאפילו איסור דרבנן אין בזה]. ותמוה, שהרי קי"ל בסימן שכ"ח ס"ק נ"ז שאין להתיר איסור דרבנן בידיים ע"י ישראל לחולה שאיב"ס, ורק בסכנת אבר יש להתיר. ואולי הארכת פעולות נחשב גרמא, וגרמא קיל מכל איסור דרבנן, מדחזינן ברמ"א סימן של"ד שהקילו גרמא במקום הפסד, והוא הדין במקום חולה. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: היינו הך".
- הגר"ח ק"שליט"א** (אליבא דהלכתא חע"א עמ' מ"ג טור ב' אות כ"ט) – "מ"ב סימן של"ח ס"ק ט"ו: עריכת השעון אחרי שכבר נעצר, יש בזה איסור תורה להרבה פוסקים. וצ"ע, שלעיל סימן שט"ו ס"ק כ"ז במיטה של פרקים התיר משום דעביד וקאי, עיי"ש, וכן בסימן ש"מ ס"ק כ"ט מבואר שבעבידי להכי מותר, וגם השעון לכאורה הוא עביד וקאי ולמה נאסר. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: מלאכה גמורה לא התירו".
- הגר"ח ק"שליט"א** (אליבא דהלכתא חע"א עמ' מ"ג סוף טור ב') – "מ"ב סימן של"ח ס"ק ט"ו: עריכת השעון אחרי שכבר נעצר, יש בזה איסור תורה להרבה פוסקים. עי' סימן ש"ג בשעה צ"ס"ק ס"ח מחלוקת אם מלאכה המתקיימת היא יום או שבוע, והנה השעון מפסיק מהילוכו בפחות משבוע ומדוע אסור מה"ת, הלא אינו מתקיים [ולא דמי לכלי עופרת בסימן ש"מ בבה"ל ד"ה במשקין שעל השולחן, ששיעור מלאכה המתקיימת היא לפי השיעור שרגילין לקיימו, שהרי כאן ודאי היה רוצה שיתקיים השעון יותר, אלא שהוא מפסיק על כרחו]. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: מלאכתו בכך".

ב. כשהשעון עודנו פועל כראוי, האם מותר למלאותו.

1. מחמיר.

(א) **חזו"א** (דינים והנהגות פרק י"ג אות י"ט) – "דאפי' בשעה שהוא עדיין הולך אמר שאסור".

(ב) מ"ב (ס"ק ט"ו) – "אפילו בעודו הולך אסור ג"כ למשוך המשקלות [או בטאשי"ן אוה"ר חוט המושך הגלגלים] שלא יפסוק הלכו אם לא לצורך חולה ...".
 (ג) ע"י חלקת יעקב (או"ח סי' פ"ט אות ג') – "ועל שאלתו אם מותר להעביר הויזירם (אוהרציגער) בהשעון בשבת כדי לידע זמן ק"ש ותפלה. הנה להעריך השעון בשבת בשעה שהוא הולך כבר האריכו האחרונים בזה, ע"י שע"ת של"ח בשם הפנ"מ ובמשבצות שם ס"ק ב' ומ"ב שם ונז"י סי' כ"א אסף כעומר גרנו כל השיטות בזה, וכבר נהגו לצורך גדול, כגון עבור החולה לידע בדיוק השעה, להתיר - ועל ידי עכו"ם או קטן ג"כ נהגו להתיר".
 (ד) ציץ אליעזר (ח"ג סי' ט"ז פרק ז' אות א').
 2. מיקל.

(א) תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ל"ח).
 (ב) ע"י דרכי חיים שלום (סי' תי"ט) – "כשהוצרך להעריך המורה שעות (קטן) שלו כדי שלא יפסוק הלכו החמיר לעצמו ונתנה לאחר אפי' לגדול להעריך ואמר שאין בה איסור כי הוא צורך היום כדי לידע הזמן בדיוק לענין תפלה וכיו"ב ... וביו"ט לא החמיר גם לענין הערכה והעריך בעצמו המורה שעות שלא יפסיק הילוכו".
 (ג) אור לציון (ח"ב פרק ל"ט סעי' ב') – "אם השעון פועל מותר לכוננו".
 (ד) יביע אומר (ח"ו או"ח סי' ל"ה אות ג', ח"ז או"ח סי' מ"ב אות א', יחזק דעת ח"ב סי' מ"ח שאלה שניה) – "וכן עיקר להלכה ולמעשה להתיר למלאת השעון בעודנו פועל כדי להבטיח פעילותו ביום השבת. ובפרט שיש בזה צורך מצוה".
 3. במקום חולה, או ע"י עכו"ם, יש להקל.
 (א) שערי תשובה (ס"ק ב') – "ונראה דבכה"ג יש לו להיות זריז להאריך ולמשוך חבל הכסף עד לא יפסוק הלכו המשמיע קול ע"י סיבוב הגלגלים דבזה כיון דהשמעות קול הוא מאתמול והוא אין מחדש בהשמעות קול רק משיכת השלשלת דין גרמא די לא יפסוק ודי לא יבטול וזה קיל טפי כמבואר בסימן זה וגם לא שייך בזה שהוא גמר מלאכה ומתקן מנא ... ולמעשה נראה להתיר לצורך חולה בעודו הולך אף ע"י ישראל אם בקושי למצוא נכרי ואם עושה ע"י עכו"ם יש להתיר בכל גוונא וכן עמא דבר".
 (ב) הל' שבת בשבת (פרק ט"ז סעי' י"א).
 4. במקום מצוה ע"י נכרי.
 (א) ח"א (כלל מ"ד סעי' י"ט) – "אך בשעה שהוא ערוך, אפשר דלא שייך זה ויש להתיר על ידי אינו יהודי לצורך מצוה, ודוקא בשעה שהוא ערוך, כן נראה ליי".
 (ב) הגר"ש זצ"ל (קובץ תשובות ח"ד סי' ל', ישורון חכ"ו עמ' תתצ"ח אות ו') – "למתוח שעון כשהוא עומד, דעת החי-אדם כלל מ"ד אות י"ט שיש בזה משום מתקן מנא, וחושש משום איסור דאורייתא ולא התיר אלא במקום מצוה ועל ידי נכרי. ודוקא כשהוא הולך".
 5. מראי מקומות – דעת תורה (סעי' ג'), נשמת שבת (סי' של"ח אות שפ"א).
 (א) שעה"צ (ס"ק י"ט) – "ולענין שאר דבר מצוה, משמע מחיי אדם שאין להתיר אפילו על ידי אינו יהודי כי אם בשעה שהוא ערוך, והיינו, אפילו באותן שיש להן משקלות שמשמיעין קול השעות, וכל שכן באותן שקורין טאשי"ן אוה"ר ואפשר דבדידהו יש להתיר למשוך השלשלת שלהן על ידי אינו יהודי כשהן ערוכין אפילו שלא לשם מצוה, וצריך עיון למעשה".

ג. כיוון מחוגי השעון בשבת לשעה המדויקת (adjusting the time).

1. מיקל.
 (א) תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ל"ח) – "וכן מותר להעמיד (האוהר צייגער שטעללען) בלי למתחה, באינה משמיע קול נעים עי"ז (משבצות של"ח ב').
 (ב) שואל ומשיב (ח"ו סי' נ"ג) – "אין בזה חשש".
 (ג) דרכי חיים שלום (סי' תי"ט) – "ולהעביר הווייזער (צייגער) ממקום למקום כדי שיגיע למקומו בדיוק לא החמיר כלל רק עשה בעצמו".
 (ד) חלקת יעקב (או"ח סי' קס"א) – "אפשר לכיון את השעון המעורר בלילות החורף באופן פשוט ביותר, דהיינו שאת המחוג הקטן שהוא המצלצל והמעורר, יכוין בערב שבת לשעה חמש בשבת בבוקר השכם לזמן שהוא רוצה לקום כדי ללמוד, ואת המחוג הקטן אין צריך להזיז יותר, אלא את המחוג הגדול מעביר בערב שבת למקום רחוק כמו לשעה 10, ואחרי זה מחזיר את המחוג הגדול לשעה הנכונה ובשבת בבקר יעיר אותו השעון המעורר ב-5 כרצונו הטוב".
 (1) אמנם ע"י חלקת יעקב (או"ח סי' פ"ט אות ג') – "ולענין להעביר הויזירם ראיתי במנחת שבת סי' פ' בהג' מנחה חדשה סעי' פ"ו בשם מהרש"ם בהגהותיו לסי' של"ח ובשם שו"מ מהדו' ו' סי' נ"ג להתיר להעביר הויזירם ממקום למקום שאין זה מתקן כיון דבלאה"כ יוכל לחשוב חשבון השעה, א"כ בשעה"ד המתיר ודאי אין מזניחין אותו".
 (ה) באר משה (ח"ח סי' קמ"א).
 (ו) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ח הע' נ"ב [דפו"ח, הע' נ"ד], מילואים, שולחן שלמה ס"ק ה') – "דצ"ע, דמ"מ הו"ל תיקון כלי לאלה שאינם יודעים הזמן הנכון. אלא דמטעם אחר מסתבר דלא הוי תיקון, דכיון שאינו עושה שום שינוי בגוף השעון, רק מכווון את שימושן להנאתו, כדרך שרגילים להשתמש בו תדיר, וגם מכיון שרגילים להזיז את המחוגים, לכן אין זה חשיב תיקון".
 (ז) אז נדברו (ח"א סי' ס"ב, ח"ג סוף סי' כ"ז, ח"ו סי' כ"ה, ח"ט סי' נ"ב).
 (ח) משנה הלכות (ח"ו סי' נ"ג ד"ה אמנם) – "שמצינו שהתירו להסב החוגים בסתם על השעון היינו כשאין גורם עי"ז צלצול עיין שו"מ וכ"כ בשם דעת קדושים וכ"כ מפורש בשם הגאון אדמו"ר מרן ממנוקאטש בדרכי חיים ושלום סי' תי"ט וכתב שם בשמו דבעצמו העביר הווייזער ממקום למקום ואין לך מעשה רב גדול מזה".
 (ט) הגר"ש זצ"ל (שלמי יהודה פרק ב' הע' י"ט) – "מותר להזיז המחוגים בשבת".

(י) יביע אומר (ח"ו או"ח סי' ל"ה אות ז', יחזה דעת ח"ב סי' מ"ח שאלה שלישית) – "ועתה נבוא לבאר נידון השאלה השלישית האם מותר לכוין ולדייק שיעון המפגר או המקדים ולהסב את מחוגיו לשעה המדויקת. ואנכי הרואה להגאון מהרש"ם בדעת תורה (סי' שלח) שצידד להקל לכוין מחוגי השעון ולדייקו, הואיל ובלא"ה יש עליו תורת כלי, שהרי יכול הוא לשער השעה המדויקת לפי ערך מה שמקדים או מאחר, ונמצא שאין בזה משום תיקון כלי. והנה בצ"ע. ובס' מנחת שבת (סי' פ"ק רמג) כ', שלצורך חולה יש להקל להזיז מחוגי השעון ולדייקו, באופן שלא ישמיע קול ע"י כך, ואם מותר להזיז גם שלא לצורך חולה יש לעיין בדבר. (וע"ע שם ס"ק רמא). אולם עינא דשפיר חזי להגאון שואל ומשיב שתיאפה (סי' נג), שפסק להתיר בזה בפשיטות. וכן פסק בספר מאורי אור (חלק באר שבע דקי"ג ע"ב). וכן נראה בשו"ת שער שלמה זוראפה (ס"ס צג). ע"ש. ואמנם ראיתי בס' כף החיים (סי' שח ס"ק רפ) שכ', שנוהגים בירושלים לאסור להסב מחוגי השעון לדייקו, אך נראה שאין זה אלא מנהג חסידים השרידים אשר ה' קורא שהחמירו מאד על עצמם בזה. אבל אינו מנהג כללי. והכף החיים עצמו (בסי' שלח ס"ק כה) פסק להתיר בשם השואל ומשיב הנ"ל. ולאפוקי מהרה"ג ר' עובדיה הדאיה ז"ל בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז (חאו"ח ס"ס כג) שכ' להחמיר וסמך סמיכה בכל כחו על דברי הכף החיים סי' שח, ועפ"ז העיר על מש"כ בשו"ת יביע אומר ח"ג (סי' יח). ולא ראה שהכה"ח הדר תבריה לגזיזיה, וגם נעלם ממנו דברי האחרונים הנ"ל להקל. ופוק חזי מ"ש בדרכי חיים ושלום (סי' תיט), שאע"פ שהגאון ממנוקאטש בעל מנחת אלעזר החמיר על עצמו שלא למלאותו בעצמו אף בעודו פועל אלא ע"י ישראל אחר, מ"מ להסב מחוגי השעון לדייקו לא החמיר כלל, ועשה מעשה בעצמו להקל. ע"ש. ולכן העיקר להקל בזה. וזה ברור".

(יא) ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' כ"ג [דפו"ח, סעי' כ"ו]) – "מותר לכוון את מחוגי שעון לשעה המדויקת, כלומר להסבם למקום הרצוי". (יב) נשמת שבת (סי' של"ח אות שפ"ג).

2. לצורך מצוה יש להקל.

(א) שבת בית (ארטסקרול, ריש עמ' תקכ"ג, פרק ל"ה הע' ס"ו) – "שש"כ הערה הנ"ל בשם כף החיים".
(ב) הל' שבת בשבת (פרק ט"ז סעי' י"ב).

3. מחמיר.

(א) חשב האפוד (הליכות חנוך פרק א' אות צ"ב) – "נשאל הרב ביו"ט פסח שחל במוצ"ש ואיחרו את השעון לשעון קיץ אם מותר לכוון ולכוון מחוגיו, והשיב לאסור מטעם עובדא דחול".

(ב) חוט שני (ח"ב עמ' ער"ה ד"ה אין) – "אין לכוון או לשנות בשבת את מחוגי השעון, או את מחוג השעון המעורר, דיש לחוש בזה משום תיקון מנא".

4. מראי מקומות – מנחת שבת (סי' פ' ס"ק רמ"א), סידור השולחן (סי' של"ח סעי' ג' אות י"ד).

(א) דעת תורה (סוף סעי' ג') – "וצ"ע בד"ז".

(ב) כה"ח (ס"ק כ"ה, סי' ש"ח ס"ק ר"פ) – "נוהגין בעה"ק לאסור להוליד הברזל הדק כדי להשוותה עם שאר מראה שיות".

(ג) הגריש"א זצ"ל (הל' שבת בשבת פרק ט"ז הע' י"ח) – "דתיקון אין בזה כיון דהשעון עובד והשעה יכול לחשב בעצמו ולצורך מצוה וצורך גדול יש להקל בזה".

(ד) הגר"א נבנצל שליט"א (תשובות אביגדר הלוי או"ח עמ' שכ"א אות רמ"ו) – "שעון-יד מיכני (פועל ע"י 'מתיחתו' - היינו כינונו, ולא ע"י סוללות) שממחר קצת - האם מותר בשבת לכוון לשעה הנכונה, אם ע"י פתיחת הבורג שאיתו מכוונים את השעה - נעצר מחוג השניות וכשמסיימים לכוון - ממשיך מחוג השניות לנוע, או שיש בזה משום תיקון כלי, ע"י שכאשר מפסיק לכוון את השעה - ממשיך מחוג השניות לנוע. תשובה: נלענ"ד שאין לעשות כן בשבת".

(ה) פסקי תשובות (אות ו', דפו"ח אות ט', הע' צ"א) – "וכמו כן מצינו דיעות חלוקות לענין לכוון (לסדר) את מחוגי השעון לשעה הרצויה, וגם בזה אין לנו הכרעה. [בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ו סי' נ"ג מתיר בזה, וכן בתפארת ישראל כלכלת שבת מכה בפטיש אות ל"ח, דעת תורה הכא, מנחת שבת סי' פ' ס"ק רמ"א, דאין בזה משום תיקון מנא, שהרי גם כשאין המחוגים במקומם אפשר לכוין את השעה ע"י שיפחות או שיוסיף על המספר, וכ"ה בדרכי חיים ושלום (שם) שהתיר בזה, וכן בשו"ת כוכבי יצחק ח"ג סי' מ"ב, שו"ת עטרת משה סי' ע', שו"ת באר משה ח"ג סי' ס"א, שו"ת אז נדברו ח"א סי' ס"ב וח"ט סי' נ"ב, שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' נ"ג. ומאידך בס' מרא דשמעתא (אות קכ"ט) מביא בשמו של הגרמ"א פריינד זצ"ל בשם זקינו הגה"צ מנאסויד זצ"ל בשם הדברי חיים מצאנז זצ"ל שאסר לכוין מחוגי שעון לשעה המדויקת משום איסור 'מכה בפטיש', ובכה"ח הכא (סקכ"ה) מעתיק דברי השו"מ להתיר, אך מציין לעיין בסי' ש"ח ס"ק ר"פ ושם מביא שבירושלים נהגו להחמיר בזה, ובשו"ת חלקת יעקב (שם) שאין להקל בזה אלא בשעת הדחק".

ד. לנענע שעון שנתקע כדי שימשיך בפעולתו.

1. הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא חע"א עמ' מ"ג טור ב' אות כ"ז) – "מ"ב סימן של"ח ס"ק ט"ו: ודע שאותן מורי שעות שרגיל לפעמים כשעומד ונפסק מהילוכו, הוא מנענעו במקצת וחוזר להילוכו, צריך להיזהר שלא ינענעו בשבת. משמע שאין הוא עורכו, שהרי הוא רגיל בזה, וגם מספיק נענעו מקצת והוא רק נתקע, וצריך לשחרר והכח קיים כבר. והנה טעם איסור עריכת השעון לחיי אדם הוא מדין תוקע, ולחזו"א מטעם שהוא מחדש בו כח, והנה שני טעמים אלו לא שייכים באופן זה, ואעפ"כ אסור, והרי כיון שהוא קלוקל מעט ואין צריך לעשותו מחדש, לכאורה נתיר כמו בכר ומוכין ושרוכי הנעלים, וכאן אין שייך הטעם שהתקלקל לגמרי, שכאן לא התקלקל כלל רק נתקע מעט, וצ"ע. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: כמו משהו מחדש".

ה. מראי מקומות – בנין שבת (ח"א פרק כ"ה).

1. חלקת יעקב (או"ח סי' ע"ח) – "בדבר השאלה במקומות כשנכנסין ופותחין הדלת, נעשה כך שע"י פתיחת הדלת מצלצל ומשמיע קול בפנים הבית בכדי לידע שנפתח הבית ועל פי רוב היא כן בהאטעלס, והשמעת הקול כידוע הוא על ידי זרם העלעקטרי, ובשבת ויו"ט מהו הדין, אי מותר ליכנס דרך שם, ויש אשר לפעמים כמעט אי אפשר להנצל מזה, מהו...".

ח] שעון יד אוטומטי - המתמלא על ידי תנועת יד (self wind-up watch), בזמן שפועלת. א. מיקל.

1. הר צבי (יביע אומר ח"ז סי' מ"ב אות ה') – "וכעת ראיתי בשו"ת שאלי ציון מה"ת (סימן כב) שהעיד בגדלו שכן הורה גאב"ד ירושלים רבינו צבי פסח פרנק זצ"ל".
2. חלקת יעקב (או"ח סי' קי"ג, ח"א סי' ע"ה) – "בהערכת השעון בשעת הילוכו הוי רק איסור דרבנן כהסכמת האחרונים, וכשנתערך מאליו הוי כלאחר יד וב' דרבנן, וא"כ מותר לנשאו בשבת".
3. הגרש"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ח הע' ס"א [דפו"ח, הע' נ"ז]) – "נראה להתיר ... נראה דאין לאסור".
4. ציץ אליעזר (ח"ט סי' כ' אות ד') – "אני דן להתיר נשיאת השעונים בשבת מסוג החדש שמתמלאים באופן אוטומטי מדי נשיאתם על היד ומכח תנועת הנושאים, דאעפ"י דהוי פסיק ריש' שיתמלאו מ"מ הוי זה שלא במתכוין ומוסף ע"ז הרי הוא בדרך של כלאחר יד, לא בדרך המילוי הרגיל. ובשם בהשעונים האוטומטיים הנ"ז יש עוד טעם חשוב ועיקרי להתיר, והוא מפני שגם אם לא יתמלאו ע"י ההילוך מ"מ לפי טבעם ימשיכו בהילוכם מאז שמלאום עוד כעשרים וארבעה שעות, ונמצא שגם בלעדי המילוי האוטומטי ע"י תנועות הנושאים ג"כ ימשיכו ללכת כל השבת והוא איפוא גם דבר שאינו צריך לגופה. וחז"ל מזה בכה"ג שממלא בעוד שהשעון בהילוכו רבו עוד ביותר דעת המתירים בכלל בכל כהאי גוונא ... ולכן בצירוף כל הנ"ל יש להתיר נשיאת השעון מסוג הנ"ז".
5. יביע אומר (ח"ו או"ח סי' ל"ה אות ח', ח"ז סי' מ"ב אות ה', יחיה דעת ח"ב סי' מ"ח שאלה רביעית) – "ראיתי בס' אז נדברו ... ואין דבריו מחוורים כלל, שבדאי דחשיב בכה"ג דבר שאינו מתכוין, וגם לדעתו שהדבר ספק לא הי"ל להחמיר בזה מכיון שרוה"פ מתירים למלאת בידים שעון שהוא פועל, והרבה מהם העידו שכן המנהג ג"כ, וא"כ אין לגבב חומרות בלי סוף. ולכן העיקר כד' החלקת יעקב שהתיר בזה. וכן העלה להקל ידידי הגרא"י ולדינברג בשו"ת ציץ אליעזר ח"ט הנד"מ (סי' כ). ע"ש. וכ"כ בס' שמירת שבת כהלכתה (עמוד קסב). וכן עיקר. וזה ברור".
6. ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' כ"ח [דפו"ח, הע' נ"ז]) – "שעון אוטומטי, דהיינו שעון שמכונן את עצמו על-ידי תנועת היד, מותר לענוד אותו בשעה שהוא פועל".
7. משנה הלכות (ח"ח סי' נ"ט) – "לפענ"ד המיקל לצאת בשבת עם שעון הנ"ל לא הפסיד".
8. נשמת שבת (סימן של"ח אות שפ"ב) – "יש להקל (כשלו בשו"ת כשפועלת)".
9. קיצור הלכות שבת (סי' ל"ז אות כ') – "ומכל מקום יש לומר שבאלו שמתמלאים מעצמם (אוטומטי) כולם מודים שאין איסור בלבישתם בשבת כל זמן שעדיין לא נפסק הילוכם".
10. שלמי יהודה (פרק ב' סעי' ה') – "שעון יד אוטומטי זאת אומרת שעון הפועל על ידי תנועות היד, כשפועל אינו מוקצה".
11. הל' מוקצה (ארטסקרול, עמ' קל"ב).
12. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב במייל) -

I received a Citizen eco-drive watch. The battery is continuously charged through solar power. Can it be worn on Shabbos and Yom Tov?

R' Y. Berkovits wrote: Yes. The Shmiras Shabbos is mekil to wear an automatic watch - and that is the minhag. [There are machmirim due to creating potential energy.] There is a nice chumrah not to wear it on a 2-3 day Yom Tov if the watch wouldn't last the length of Yom Tov without movement. **However, by a solar powered watch, I found it hard to believe to be machmir.** The melacha is so far removed that it doesn't resemble it anymore (unconscious gramah of a continuous makah b'patish which it itself is a machlokes). [Similar to letting in indirect light into a room which helps plants grow. The Chazon Ish says that there is no מלאכה.]

ב. תלוי אם בכוחו לילך כ"ד שעות.

1. הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק ל"ג אות ג') – "שעון הענוד על היד ותנועות היד הם הגורמות לו לפעול, צריך להניח את השעון כ"ד שעות ללא תזוזה ואם הוא עובד מותר לענודו בשבת, כיון שאינו צריך למילוי אפשר להקל בסוג שעון כזה".
- ע' הגר"ש זצ"ל (שלמי יהודה פרק ב' הע' כ"ד) – "שמותר לענוד אותו".
2. הגר"פ זצ"ל (דברי חכמים או"ח אות רצ"ה) – "שחילק דאם השעון יוכל לילך כ"ד שעות רצופות בלא נענועו מותר לשאתו בשבת אך באם בכוחו לילך פחות מכ"ד שעות א"כ נענועו מועיל לאחר שבת והוי מכין משבת לחול ואסור ללבושו".

ג. מחמיר.

1. חזו"א (דינים והנהגות פרק י"ג אות י"ט) – "שאיין לילך בשעון אוטומטי שנערך מעצמו ע"י תנועות היד".
2. אז נדברו (ח"ב סי' ל"ט, ח"ד סי' ל"ה אות ב', ח"ה סי' י"ט) – "וראיתי בחלקת יעקב שדן בזה להתירא מטעם שלא כדרכה וזה תמוהה מאד דמה שלא כדרכה שייך בזה וגם אני מסופק מאד אם זה מקרי רק פסיק דישא דניחא לי' דלכאורה זה הוי מתכוון ממש אף שאינו חושב ע"ז כיון שנעשה מתחילה להעריכו באופן זה הוי כמכוון לזה".
3. הגר"ש זצ"ל (שבות יצחק ח"ג פרק ז' הע' ט) – "שעון יד הפועל ע"י טעינה עצמית של חשמל הנוצר ע"י תנועת היד וכדו', אסור לענודו בשבת".

ד. שעון דיגיטלי המתכוון על ידי תנועת היד.

1. מחמיר: מצד כותב.
- (א) מאור השבת (ח"ד סי' י"ד סעי' קמ"ח אות ב', הע' רל"ו) – "שהרי בשעון זה התוצאה המתקבלת מן המתח הנוצר ע"י הגנרטור היא הופעתן של הספרות ע"ג הצג, ויש בזה עכ"פ משום כתיבה שאינה מתקיימת שאסורה מדרבנן ... כ"כ הגר"ל הלפרין שליט"א".
- ה. מראי מקומות – באר משה (ח"ז קו"ע סי' ט'), פסקי תשובות (אות ז', דפו"ח אות ט').
1. אג"מ (דברי חכמים או"ח אות רצ"ה) – "דאין איסור בדבר מעיקרא דדינא אך ראוי לכל בן תורה להחמיר ולא ללבוש שעון אוטומטי בשבת".
2. שבט הלוי (ח"ג סי' צ"ז) – "מ"מ בכה"ג שאינו מעריכו בידים רק נעשה מאליו ע"י תנועתו הרגילה אין בנו כח למחות ביד הנוהגים להקל בזה".
3. חוט שני (ח"ב עמ' ער"ה ד"ה שעון) – "שעון יד אוטומטי, אם לא הורידו מידו מערב שבת, מותר לילך עמו בשבת, דאינו פס"ר בכל נענוע בפ"ע שיתמלא השעון הימנו דאולי השעון עדיין מלא מניענוע הקודם כיון שידו כל הזמן בתנוע, אבל אם הורידו מידו תו הוי פס"ר ואסור".
4. ארחות שבת (פרק כ"ו סעי' נ') – "שעון יד המופעל על ידי תנועת היד, דהיינו שתנועת היד מייצרת בו זרם חשמלי אין לעונדו בשבת אף באופן שגם בלי מעשה האדם היה השעון ממשיך לפעול למשך כמה ימים".

ט [קפיץ (a spring system).

א. דלת הנסגרת ע"י קפיץ.

1. מיקל.
- (א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט"ז הע' ל"ט [דפו"ח, הע' מ"ג], שולחן שלמה ס"ק ד') – "וכן פותחים דלת החוזרת ונסגרת ע"י קפיץ המחובר בה, אף שבפתיחתה הוא מפעיל קפיץ שיסגור אותה".
- (ב) חוט שני (סידור השולחן סי' של"ח סעי' ג' הע' מ"א, הע' פ"ב).
- (ג) סידור השולחן (סי' של"ח סעי' ג' אות י"א).

ב. צעצוע הפועל על ידי קפיץ, מתיחתו וכינונו (wind-up toys), כגון swing, car, dreidel, ועוד.

1. מיקל, הוי השתמשות.
- (א) באר משה (ח"ו סי' ל"ב) – "ע"י ספרינג מותר".
- (ב) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט"ז הע' ל"ט [דפו"ח, הע' מ"ג], מנחת שלמה ח"א סי' ט' אות ב' ד"ה ברם, שולחן שלמה ס"ק ד') – "ואם היה המאורר מתוקן על אופן זה שתנועתו נעשית לא ע"י זרם כי אם בעזרת קפיץ מסתבר שהיה מותר לעשותו גם בשבת אף להאוסרים עריכת שעון, משום דכמו שרשאי כל אדם להקיר את עצמו ע"י תנופות מפוח שמנענע אותו הנה והנה, כך הוא רשאי לגרום תנועה זו ע"י מתיחת קפיץ הואיל והמתיחות אינה נשארת בו קבוע לעולם, (וה"ה נמי שלפי"ד מותר למתוח קפיץ של צעצוע ילדים כעין רכבת ואוטו כדי לצחק בו כמו שמותר לפתוח דלת שהיא חוזרת ונסגרת ע"י קפיץ)".
- הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה הע' על ס"ק ד') – "ולשוואל אודות כסא של תינוקים - שמתנדנד ע"י מתיחת קפיץ - ומרגיע את התינוק, אמר מרן זללה"ה שמותר למלאות את הקפיץ בשבת ועי"ז להפעיל את הכסא".
- (ג) אור לציון (ח"ב פרק מ"ב סעי' ג') – "שאלה. האם מותר לילדים לשחק במכונות המונעות על ידי קפיץ. תשובה. מותר לילדים לשחק בכל מיני צעצועים המונעים על ידי קפיץ".
- (ד) נשמת שבת (סי' של"ח אות ת"ח, אות ת"ט) – "משחק שיכולין להשתמש עמו בלא ההערכה מותר, ואף בלא"ה המיקל יש על מה לסמוך".
- (ה) אור יצחק (ח"א או"ח סי' קצ"ב) – "שאלת: אם מותר למתוח קפיץ הנדנדה בכסא המתנדנד לתינוק כדי להדק השלשלת שבו שיתנדנד אה"כ מאליו to wind up a swing ובאופן שאין בו מוסיקה. תשובה: נראה לי דאין השש בזה, ואף לאלה שנוהגים איסור במשיכת שלשלת השעון כמו שהובא בשערי תשובה סי' של"ח [ס"ק ב'], נלע"ד דהבו דלא להוסיף עלה, דגם שם נראה שמותר מן הדין. אלא שבשאלת יעב"ץ כתב שכבר נהגו איסור בדבר, וודאי שיש לחלק בין הנושאים, והוא פשוט אצלי".
- (ו) פסקי תשובות (אות ח', דפו"ח סי' שי"ג אות י', הע' קי"ד) – "ובכלל ההיתר גם מתיחת קפיץ של משחקי ילדים למיניהן, כיון שגם ללא מתיחת הקפיץ שם כלי עליהם וראוי לשחק בהם, אין בזה שום חשש. [שו"ת באר משה ח"ו סי' ל"ב שלכן אינו דומה לשעון שדנו הפוסקים לאסור מתיחת הקפיץ (סי' של"ח אות ט'), ובשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ט' (ד"ה ברם) מתיר כיון שאינו עומד כן לעולם אלא הולך וחוזר, וכמו דלת שנסגרת ע"י קפיץ, עיין שם, ובס' שלמי יהודה פ"ה אות י"ג בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל מצדד להחמיר גם במתיחת קפיץ של משחקים]".

2. מחמיר.

- (א) אג"מ (טלטולי שבת פרק א' הע' ל"ו, אג"מ רשומי אהרן ח"ב או"ח סי' שי"ד אות ט') – "כל צעצוע או נדנדה וכדו' שצריך לסובב קפיץ בכדי להפעיל אותם (winding toy or swing) אין לעשות כן בשבת".
- (1) עי' אג"מ (מסורת משה ח"ג או"ח אות קצ"ד) – "ושאלתי את רבינו האם מותר לסובב היד של נדנדה אוטומטית שעושים לילדים, באופן שהיא עובדת בלא חשמל, דמצד אחד היה נראה לדמותו לאיסור שיש בשעון שבת שאסור לכונו מחמת תיקון מנא, ומצד שני, באמת אפשר להשתמש במשחק כזה לילדים כמו שהוא, לדוחפו בידיים, ורק שנעשה שילך בעצמו. והשיב

רבינו שבכלל אינו יודע למה יש שאסרו שעון, ויש שאסרו כל כך עד שקראו אותו איסור דאורייתא! ובאמת פלא זה, דאיה תיקון מנא יש בזה, הא זהו דרכו. אבל למעשה המנהג להחמיר בזה, אע"ג שבאמת אינו מובן למה, לא מובן. אבל במקרה כזה של נדנדה, בודאי דיש יותר סמך להחמיר, מאחר שאפשר להשתמש בו כמו שהוא וא"כ אפשר שיש להתירו".

(ב) הגר"ש זצ"ל (שלמי יהודה פרק ה' הע' י"ח, ארחות שבת פרק ח' הע' ק"ל, הל' שבת בשבת פרק ט"ז הע' כ"ד, שבות יצחק ח"ג עמ' צ"א אות ג', אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ח אות ל"ג) – "דמתיחת קפיץ בצעצועי ילדים, מכונית, נדנדה, וכדומה אסורה כמ"ש החזו"א. [משום תיקון מנא כנ"ל]".

(ג) עי' שבט הלוי (מבית לוי ח"ט עמ' נ"א אות ז', מ"ב למעשה עמ' תי"ז ס"ק ה'ם) – "ראוי להמנע ממילוי משחקי קפיץ".

(ד) חוט שני (ח"ב פרק ל"ז ס"ק ד' ד"ה וכן, עמ' ער"ה) – "וכן במכוניות צעצועים של ילדים שמופעלים ע"י מתיחת הקפיץ, אין לעשות כן בשבת. וכן נדנדה של תינוקות שמופעל כנ"ל".

(ה) קיצור הלכות השבת (סי' ל"ז סעיף כ"ב אות א').

(ו) הגר"ש דבליצקי זצ"ל (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' ל"ד טור ג') – "דאסור לילדים לשחק בשבת עם משחקים שמופעלים על ידי קפיץ, כמו שאוסרים למלאות שעון בשבת".

(ז) הגר"ע אויערבאך שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' ל"ד טור ג') – "דאסור לתת לילד לשחק בשבת במשחק שמופעל על ידי קפיץ, כמו שאסור לערוך שעון בשבת".

(ח) טלטולי שבת (עמ' כ"ח).

(ט) הל' שבת בשבת (פרק ט"ז סעי' י"ד) – "משחקים המופעלים ע"י קפיץ אין להשתמש בהם בשבת".

(י) סידור השולחן (סי' של"ח סעי' ג' אות ח') – "יש להחמיר שלא למתוח קפיץ של צעצועים".

(יא) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק י"ד סעי' כ"ב) – "מכונית שמופעלת על ידי קפיץ שלוחצים עליה והיא נוסעת לבד גם כן אסור לשחק בה משום תיקון כלי".

3. אין למחות.

(א) ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' י"ד [דפו"ח, סעי' י"ד]) – "צעצועים הממונעים על ידי קפיץ, כגון מכוניות ורובוטים למיניהם - אין למחות בילדים המשחקים בהם".

4. עצה לגבי נדנדה (swing) של תינוק: לנענע קצת בידיו ואח"כ מתח הקפיץ.

(א) שבת בית (ארטסקרול, פרק ל"ה סוף הע' פ"ו, חינוך ילדים ביאורים פרק כ"ב הע' כ') – "ואפי' אם רוצה להחמיר על עצמו ולא להתיר ע"פ מה שכתבנו יש עוד עצה פשוטה לדפוק הסווינג שילך ואח"כ להעריכו, דזה דומה לשעון שעדיין לא נפסק הילוכו שיש פוסקים שס"ל שמותר להעריכו".

(ב) נשמת שבת (סי' של"ח אות ת"ט).

5. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק ח' סעי' צ"ב, סעי' צ"ד).

(א) "דאפשר לדלעת החזו"א אסור מדרבנן" – הגר"ש זצ"ל (ששכ"ה פרק ט"ז מילואים הע' ל"ט [דפו"ח, סוף הע' מ"ג], מנחת שלמה ח"א סי' ט' הע' ו', שולחן שלמה סוף ס"ק ד', "אך ראיתי בחזו"א סי' נ' אות ט' שכתב לענין עריכת שעון 'הכא ע"י עריכתו יוצר כח חדש בהמסובב שידחוק על האופנים שינועו כולם והעמדתו על תכונה זו הוא בונה או מכה בפטיש' עכ"ל, ומסופקני לפי"ז בצעצועי ילדים דאף שהתנועה הנעשית ע"י עריכת הקפיץ היא רק לשעה פורתא, וגם אין זה בגדר תיקון כי אם שימוש גרידא, מ"מ אם בעריכת שעון הוא סובר דחשיב בגלל זה שיוצר בו כח חדש תיקון כזה שיש עליו חיוב חטאת, אפשר דה"ה נמי לשעה פורתא אף על גב דאין זה חשיב כהעמדה על תכונתו, מ"מ מחמת הכח החדש שהוא יוצר בו אפשר דאסור עכ"פ מדרבנן, אך הרי נתבאר שגם בעריכת שעון לא חששו כלל לאיסור תורה בגלל כח חדש של תנועה כי מלבד שרבו המתירים על האוסרים, הרי גם האוסרים לא אסרו אלא מפני שחוששים דחשיב כמקולקל וכעושה כלי מחדש אבל לא בגלל כח חדש במסובב, שהרי לענין עריכת שעון כדי שיצלצל בשעות קבועות כתבו כולם דאיסורו רק משום השמעת קול אף על גב שגם בזה הוא דוחק על האופנים שינועו גם חושבני שלדעת החזו"א אסור ללחוץ בשבת על הכפתור ולסלק בכך את המחסום שמעכב ומונע את הצלצול דאף שלא אסור משום גרם השמעת קול כיון שזה רק מדרבנן וגם אין זה קול של שיר, אבל כיון שע"י הסרת המונע הוא גורם שהפעמון ינוע לאחר זמן הרי הו"ל כגרם מלאכה דאסור עכ"פ מדרבנן ועיין גם בחזו"א שבת סי' ל"ח ויבואר בע"ה במקום אחר").

ג. There are numerous questions in regard to the game "Perfection".

1. ברירה במשחקים - עי' סי' שי"ט.

2. מצד הקפיץ - the spring system.

3. מצד מדידה - the timer.

4. מצד השמעת קול - the noise.

י] שעון מעורר מכני (mechanical alarm clock).

א. להרים את הכפתור בשבת, כדי שיצלצל בבוקר.

1. מיקל.

(א) באר משה (ח"ג סי' ס"א) – "ולפום רהיטא אפילו בשעה ששעון מצלצל ה' שרי להעביר המחוג כדי לעכבו מלצלצל ... ועכ"ז בשעה שמצלצל אני אוסר להעביר הברזל ולהשתיקו משום איסור מוקצה דכלי העשוי לקשקש הוא ... אבל לפתחו או לסתמו מותר ... וכל זה בשעון שאינו של עלעקטרי".

- (ב) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ח הע' ס"ה [דפו"ח, הע' ס"ו], מילואים).
 (ג) ציץ אליעזר (ח"ח סי' י"ג) – "יש להתיר את הפעולה המדוברת להיות לזה גם צירופי ההיתר של גרמא ובמה שאין כאן שום פעולה ישירה להשמעת הקול".
 (ד) אז נדברו (ח"ג סוף סי' כ"ז, סי' ע"ב, ח"ט סי' נ"ב) – "דבר זה מותר בלא שום פקפוק לא רק בגלל ביטול תורה, ואינו מותר רק להסיר המונע הצלצול".
 (ה) אור לציון (ח"ב פרק ל"ט סעי' ג') – "האם מותר לשחרר בשבת את נצרת הפעמון של השעון המעורר, כדי שהפעמון יצלצל כשעה היעודה לו. תשובה. מותר לשחרר את נצרת הפעמון של שעון מעורר בשבת".
 (ו) הגריש"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק ב' הע' כ"ג) – "מותר להרים את הכפתור בשבת כדי שזה יצלצל בבוקר".
 עי' הגריש"א זצ"ל (קובץ תשובות ח"ב סי' כ' אות א', הל' שבת בשבת פרק ט"ז הע' כ"ב, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ט אות י"ז) – "אם העריכו מבע"י וסגר ניצרתו ובשבת רק משחרר הניצרה כדי שלא תמנענו מלצלצל בזמנו דהוא רק גרם השמעת קול בזה יש להקל לצורך מצוה".
 (ז) ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' כ"ט [דפו"ח, סעי' ל']).
 (ח) ילקוט יוסף (סי' של"ח סעי' י"ט, קיצור שו"ע סי' של"ח סעי' כ"א) – "שעון מעורר הפועל באמצעים מיכניים, מותר להרים את הכפתור בליל שבת כדי שעל-ידי כך השעון יצלצל בשעה הקבועה לפנות בוקר, שהרי אינו אלא מסיר את המונע בלבד".
 2. מחמיר.

- (א) חזו"א (דינים והנהגות פרק י"ג אות כ') – "שאינן לפתוח בשבת את הידית שמעכבת את העינבל של השעון המעורר מלצלצל, אף קודם שהגיע זמנו לצלצל".
 (1) מפקפק על השמועה זו בשם החזו"א – אז נדברו (ח"ג סוף סי' ל"ו, "ואגב אבקש הוראתו בענין להפסיק בשבת שעון מעורר בשעה שמצלצל כי שמעתי בשם מרן החזו"א זצוק"ל דבשעת הצלצול הוי עומד לזריקה והמפסיקו הוי מתקן מנא, אבל אין זה מובן כי השעון הרי עשוי שיפסיק מעצמו לאחר זמן וודאי דלאו לזריקה עומד נכון שתמוה מאד מה שמוסרים בשם מרן החזו"א זצ"ל וכבר ידוע ומפורסם שאין לסמוך על מה שמוסרים מפיו כי ע"פ רוב לא הבינו אותו".
 (ב) אג"מ (לתורה והוראה ח"א עמ' ז' סוף אות ב', ח"י עמ' י"ב סוף אות ב') – "אבל בשבת גופה אסור אפילו בדלא אוושה מילתא דע"י תיקון שלו נשמע הקול ואפילו כבר מוכן ועומד לצלצל ומחוסר רק המשכת יד המצלצל ג"כ אסור גזרה שמא יעשה כלי שיר בשבת".
 (ג) אמת ליעקב (הע' שפ"ו) – "אסור לשחרר את הכפתור בכדי שישמיע קול".
 (ד) הגר"ח ק' שליט"א (נזר החיים עמ' קפ"ט אות פ"ה) – "אסור להוריד או להרים את המתג של הפעמון בשעון מעורר".
 (ה) חוט שני (ח"ב פרק ל"ז ס"ק ד' ד"ה שעון, עמ' ער"ה) – "שעון מעורר, אסור לפתוח בשבת את הנצרה כדי שיצלצל".
 (ו) עי' משנה הלכות (ח"ו סי' נ"ג) – "והעולה לדידן נראה דלהסב המחוג ולתקן שיצלצל בשבת אסור ... והנה מה"ט נראה נמי לכאורה דאין לפתוח את הכפתור הסוגר את המצלצל בשבת שתתחיל לצלצל אף שאינו מסבב המחוג ודלא כמו שראיתי באחרון אחד שהתיר בזה אם לא לצורך גדול ולדבר מצוה".
 3. מראי מקומות – הל' שבת בשבת (פרק ט"ז סעי' י"ג), פסקי תשובות (אות ג', דפו"ח אות ח').
 (א) שבט הלוי (ח"ה סי' ל"ו אות ג', מבית לוי ח"ו עמ' נ' אות י', ח"ט עמ' מ"ד אות י') – "שעון מעורר מיכני הפועל על קפיץ - ולא על חשמל ובטריות - שרוצה לכוונו לשבת בבוקר בשעה 7.00, וממלא את הקפיץ לפני הדלקת נרות שהיא מוקדמת יותר, בשעה 6.00, וכדי שלא יצלצל בשבע בערב שם משהו לעצור את הכפתור של הפעמון המעורר שלא יסתובב, ובשבת בלילה מוציאים את המעצור ששמו והשעון מצלצל בשבת בבוקר, מותר לעשות כן אבל רק לצורך מצוה לקימה לתורה ותפילה בזמנו. וכן מותר לצורך מצוה להגביה את הכפתור (בשעון מיכני) שמונע את הצלצול ע"י שינוי".
 (ב) נשמת שבת (סי' של"ח אות שס"ט) – כשאין לו עצה אחרת יש להקל (ועדיף שיוציאו בשינוי).
 (ג) מצד אוושה מילתא, עי' סי' רנ"ב סעי' ה'.

ב. לסגור את כפתור הצלצול קודם שיצלצל בשבת.

1. מיקל.
 (א) באר משה (ח"ג סי' ס"א) – "ולפום רהיטא אפילו בשעה ששעון מצלצל הי' שרי להעביר המחוג כדי לעכבו מלצלצל ... ועכ"ז בשעה שמצלצל אני אוסר להעביר הברזל ולהשתיקו משום איסור מוקצה דכלי העשוי לקשקש הוא ... אבל לפתחו או לסתמו מותר ... וכל זה בשעון שאינו של עלעקטרי".
 (ב) אמת ליעקב (הע' שפ"ו) – לשונו מובא לקמן.
 (ג) אור לציון (ח"ב פרק מ"ז סעי' י"ז) – לשונו מובא לקמן.
 (ד) משנה הלכות (ח"ו סי' נ"ג) – "ומיהו לסגור הכפתור שלא תצלצל כלל בו ביום נראה דמותר".
 (ה) הגריש"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק ב' הע' כ"ג) – "ודאי מותר ללחוץ עליו לפני שהתחיל לצלצל כדי שלא יצלצל".
 (ו) ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' כ"ט [דפו"ח, סעי' ל"ב]) – "מותר להפסיק את הצלצול של שעון מכני בשבת".
 (ז) נשמת שבת (סי' של"ח אות שע"א) – "מותר".
 2. מחמיר.
 (א) הגר"ח ק' שליט"א (נזר החיים עמ' קפ"ט אות פ"ה) – "אסור להוריד או להרים את המתג של הפעמון בשעון מעורר".

ג. הפסקת צלצול בשעה שמצלצל.

1. מחמיר.

(א) באר משה (ח"ג סי' ס"א) – "ולפום רהיטא אפילו בשעה ששעון מצלצל ה' שרי להעביר המחוג כדי לעכבו מלצלצל ... ועכ"ז בשעה שמצלצל אני אוסר להעביר הברזל ולהשתיקו משום איסור מוקצה דכלי העשוי לקשקש הוא ... אבל לפתחו או לסתמו מותר ... וכל זה בשעון שאינו של עלעקטרי".

(ב) חוט שני (ח"ב פרק ל"ז ס"ק ד' ד"ה שעון, עמ' ער"ה) – "וכן אם העמידו מערב שבת והוא מצלצל בשבת, אין להפסיק את צלצולו בשבת".

2. מיקל.

(א) אמת ליעקב (הע' שפ"ו) – "שעון מעורר שמצלצל בשבת מותר ללחוץ את הכפתור בכדי להפסיק את הצלצול".

(ב) אז נדברו (ח"ט סי' נ"ב) – "ומותר להפסיק הצלצול".

(ג) אור לציון (ח"ב פרק מ"ז סעי' י"ז) – "מותר להפסיק את הצלצול של שעון מעורר מיכני בשבת, אבל אין להפסיק את הצלצול של שעון מעורר חשמלי בשבת".

(ד) הגריש"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק ב' הע' כ"ג) – "מותר ללחוץ עליו להפסיק הצלצול אחרי שהתחיל לצלצל".

(ה) נשמת שבת (סי' של"ח אות שע"א) – "מותר אף לאחר שכבר התחיל לצלצל".

(ו) ילקוט יוסף (סי' של"ח סעי' כ', קיצור שו"ע סי' של"ח סעי' כ"ב) – "שעון מעורר קפיצי [הפועל באמצעים מיכניים] שהתחיל לצלצל, מותר ללחוץ על הכפתור כדי להפסיק את הצלצול. ושעון אלקטרוני המצלצל בשבת, ומפריע לשינת הילדים וכדומה, יש לכסותו בכרים וכסתות, ונכון להחמיר שלא ללחוץ על הכפתור להפסיק את הצלצול, ובפרט שיש אומרים שדבר זה אסור לעשותו מעיקר הדין. [ילקוט יוסף שבת ה' עמ' פא]".

3. מראי מקומות.

(א) חזו"א (אז נדברו ח"ג סוף סי' ל"ו) – "ואגב אבקש הוראתו בענין להפסיק בשבת שעון מעורר בשעה שמצלצל כי שמעתי בשם מרן החזו"א זצוק"ל דבשעת הצלצול הוי עומד לזריקה והמפסיקו הוה מתקן מנא, אבל אין זה מובן כי השעון הרי עשוי שיפסיק מעצמו לאחר זמן וודאי דלאו לזריקה עומד ... נכון שתמוה מאד מה שמוסרים בשם מרן החזו"א זצ"ל וכבר ידוע ומפורסם שאין לסמוך על מה שמוסרים מפיו כי ע"פ רוב לא הבינו אותו".

ד. הסבת מחוגי שעון מכני.

1. מיקל.

(א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ח הע' ס"ו [דפו"ח, הע' ס"ח]) – "דכיון שרגילים להסבם לעתים קרובות, הוא דומיא דכלי העשוי לפרקו ולהחזירו למצבו הקודם, דשרי להחזיר, ולא מיקרי מתקן, סי' שיג סעי' ו, ועוד, כיון שהתיקון הוא רק לאיש המסוים הרוצה להתעורר בשעה המסועמת, ולא לכל אדם, חשיב רק במשתמש לצורכו ולא כמתקן, וקיל טפי מהסבת מחוגי השעון הרגיל, שנראה לכאורה כמתקן לכל אדם".

(ב) הגריש"א זצ"ל (פסקי הלכות קרול או"ח אות קל"ו, שבת לישראל עמ' ש"י, הל' שבת בשבת פרק ט"ז הע' כ', עי' אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ט אות י"ז) – "אם כיון שעון של מחוגים שיעוררו בשבת, וכשהשעון מצלצל אינו רוצה לקום עדיין, מותר להזיז את המחוג שיעוררו אח"כ. (איירי בשעון מכני ללא בטריות)".

(ג) ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' כ"ט [דפו"ח, סעי' ל"ב]) – "מותר להסב את המחוג המכוון את שעת הצלצול של שעון מכני לשעה הרצויה, בתנאי שלא ישמיע קול כאשר מסבים אותו".

(ד) ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' ע"ט, קיצור שו"ע סי' של"ח סעי' כ') – "מותר לכיון שעון מעורר מערב שבת כדי שיצלצל בשבת, ואין בזה איסור משום משמיע קול בשבת".

2. מחמיר.

(א) אז נדברו (ח"ג סוף סי' כ"ז, סי' ע"ב, ח"ט סי' נ"ב) – "ולא להזיז המחוג שזה כעושה מעשה תיקון בידים".

(ב) חוט שני (ח"ב עמ' ער"ה ד"ה אין) – "אין לכוון או לשנות בשבת את מחוגי השעון, או את מחוג השעון המעורר, דיש לחוש בזה משום תיקון מנא".

3. מראי מקומות.

(א) הל' שבת בשבת (פרק ט"ז סעי' י"ג) – "אין במתיחת הקפיץ כדי שיצלצל בשעה המסומנת במחוג משום תיקון מנא, אבל אסור משום השמעת הקול בכלי המיוחד לכך".

ה. כינון שעון מעורר.

1. מחמיר.

(א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ח הע' ס"ד [דפו"ח, הע' ס"ה]) – "דכיון שעון-מעורר חשיב תיקון לכל אדם, שהרי מי שאינו רוצה שהשעון יצלצל, יכול למנוע זאת ע"י סגירת נצרת-הפעמון ...".

(ב) ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' כ"ט [דפו"ח, סעי' ל']) – "אסור לכוון את הפעמון של שעון-מעורר מכני בשבת או ביום-טוב".

(ג) נשמת שבת (סי' של"ח אות שס"ז).

2. מיקל.

(א) אור לציון (ח"ב פרק ל"ט אות ב', סוף הע' ב') – "נראה שמותר לכוון את הפעמון של שעון מעורר, ואין בזה משום מתקן כלי, דלא דמי לשעון שהיה דומם וע"י כינונו נהפך לשעון פעיל וחשיב מתקן מנא, משא"כ כאן שרק מכשיר את הפעמון שיוכל לצלצל

בשעה שצריך, והוי גרמא בהשמעת קול דשרי, וכמו שיתבאר להלן בפרק מ"א בבאורים לתשובה ב' דגרמא באיסור דרבנן שרי, ע"ש".

ו. מראי מקומות – שלמת חיים (סי' ר"צ, סי' רצ"א, סי' רצ"ב, סי' רצ"ג).

1. ששכ"ה (פרק י"ג סעי' כ"ד [דפו"ח, סעי' כ"ז]) – "שעון-מעורר מכני שיש בו חלק המסתובב בזמן צלצול השעון, ועל-ידי חיבור בין חלק זה ובין מתג החשמל, יש בכח החיבור לשנות - בזמן הצלצול - את פעולת החשמל, אם התקינו חיבור זה בערב-שבת כדי להפסיק את זרם החשמל בשבת, מותר לטלטלו לאחר הפסקת הזרם, ומותר לטלטלו אפילו לפני הפסקת הזרם כדי שלא יפסיק את הזרם, אולם יזהר שלא לפתוח כל קשר".

יא] שעון מעורר הפועל עם סוללות (batteries).

א. להרים את הכפתור בשבת, כדי שיצלצל בבוקר.

1. מחמיר, [משום בונה].

א) אמת ליעקב (הע' שפ"ו) - לשונו מובא לעיל.

ב) הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ב עמ' רל"ז, ריש עמ' רס"ה, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ט אות ט"ז, אות י"ז) – "דלשחרר ניצרה של שעון מעורר הפועל על סוללות אסור, משום שכשמשחרר הניצרה מחבר מעגל חשמלי, ואע"ג דעתה לא זורם בו חשמל, מ"מ מעמיד עתה הכלי על מתכונתו שיזרום זרם החשמל בהגיע הזמן ויש לחוש בזה משום בונה".

ג) נשמת שבת (סי' של"ח אות שע"ה) – "יש לאסור".

ד) הל' שבת בשבת (פרק ט"ז סעי' י"ב) – "אבל שעונים עם בטריה אסור בכל אופן למלאותם ולכוונם בשבת, ואסור מדינא ללחוץ על כל כפתור שיש בהם".

ה) סידור השולחן (סי' של"ח סעי' ג' אות י"ט).

2. מיקל.

א) עי' רבבות אפרים (ח"ח סי' קי"ט אות א') – "האם מותר בליל שבת לערוך שעון מעורר המופעל ע"י סוללה [בטריה] דהיינו להרים את הנוצרה, כדי שיצלצל למחר או שיש בזה חשש איסור, והשכתי לו למבואר בשמירת שבת כהלכתה פרק כ"ח אות כ"ט משמע דמותר, [וכן ברבבות אפרים כתבנו מזה, [ומ"מ עיין בזה]].

ב) עי' ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סי' של"ח סעי' כ"א) – "ויש לצדד להקל בזה גם בשעון מעורר עם בטריה, שרוצה להרים את הכפתור כדי שהשעון יצלצל למחרת, שאינו אלא מסיר מונע וגורם לצלצול שאינו איסור תורה".

3. במקום מצוה יש להקל.

א) עי' הגרש"א זצ"ל (מאור השבת ח"ב עמ' תק"מ, שולחן שלמה סי' רנ"ב ס"ק ט"ו) – "לענ"ד נראה שמותר להגביה בשעון שעל ידי בטריה כדי שיצלצל לצורך מצוה, ואין זה אלא גרם השמעת קול בשבת (וכולם יודעים שלא מתעסקים כלל בשעת הצלצול) ורק להחזון איש דחשיב בונה אסור משום בונה".

ב) ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' כ"ט [דפו"ח, סעי' ל"ג]) – "מותר להרים בשבת לצורך מצוה את הכפתור המונע ממנגנון ולצלצול לצלצל".

ג) שבת בית (ארטסקרול, עמ' תקל"ח) - גרמא במקום מצוה יש להקל.

4. מראי מקומות.

א) אז נדברו (ח"ג סי' כ"ז, ח"ט סי' נ"ב) – "אין חילוק בין שעון מעורר רגיל או שהולך על חשמל [כגון מצבר - באטעריי], ואם יש חשש שע"ז יפעיל יותר כח החשמל יש להחמיר".

ב) הגר"ח זצ"ל (חידושי בתרא על מ"ב סי' רנ"ב ס"ק נ') – "בקשר לב' ימים יו"ט כשעדיין הולך יש לכוונו בשינוי או כלאחר יד במוצאי יו"ט ראשון דאז ליכא משום הכנה, או ע"י עכו"ם או קטן, ולהתעורר ע"י שעון רדיו נראה דודאי אסור מטעם דאושא מילתא".

ב. לסגור את כפתור הצלצול קודם שיצלצל בשבת.

1. מחמיר.

א) הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ב עמ' רל"ז, ריש עמ' רס"ה, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ט אות ט"ז, אות י"ז) – "וכן לסגור ניצרת שעון זה כדי שלא יצלצל השעון בשעה היעודה אסור שיש לחוש בזה משום סותר. וכש"כ שאסור לסגור הניצרה בשעון זה בשעה שהוא מצלצל".

ב) הל' שבת בשבת (פרק ט"ז סעי' י"ב) - לשונו מובא לעיל.

ג) סידור השולחן (סי' של"ח סעי' ג' אות י"ט).

2. מיקל.

א) אמת ליעקב (הע' שפ"ו) - לשונו מובא לקמן.

ב) ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' כ"ט [דפו"ח, סעי' ל"ג]) – "וכן מותר להוריד את הכפתור למנוע את הצלצול".

ג) נשמת שבת (סי' של"ח אות ש"ע) – "במרוה שעות רגיל מותר (אף הפועל ע"י כח עלעקטעריי), מלבד באותו הסוג שבשעה שכה המצלצל ערוכה דלוקה בה נורה קטנה (וכסוגר המצלצל מתכבית הנורה)".

3. מראי מקומות.

(א) אז נדברנו (ח"ט סי' נ"ב) – "ומתר לטלטל השעון אם פועל ע"י מצבר (באטעריי) חשמלי או שמחובר בחוט חשמלי אם זה מיוחד לטלטל, אבל מה שמבואר שיש באופן שמותר להפסיק הצלצול או להפעיל הצלצול ע"י הסרת המעצר, יש לברר אצל מומחה אם אין לו השפעה על מערכת החשמל (עלעקטרי) ... ובמקום אחר התרתי (כהשו"מ) להזיז המחוגים כדי לכוון השעה כיון שיכול לכוון בלעדו אבל אם ע"כ עושה פעולה במצבר יש להחמיר".

ג. הפסקת צלצול בשעה שמצלצל.

1. מחמיר.

(א) הגרשז"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ב ריש עמ' רס"ה) – "והפסקת הצלצול של שעון זה אסורה בשבת, כיון שהפסקת הצלצול נעשית ע"י הפסקת מעגל החשמל, ולפי מה שכתב החזו"א סימן נ' ס"ק ט' הפסקת מעגל החשמל יש בה משום סותר".

(ב) אור לציון (ח"ב פרק מ"ז סעי' י"ז) – "ומותר להפסיק את הצלצול של שעון מעורר מיכני בשבת, אבל אין להפסיק את הצלצול של שעון מעורר חשמלי בשבת".

(ג) הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ב עמ' רל"ז, ריש עמ' רס"ה, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ט אות ט"ז, אות י"ז, פסקי הלכות קרול עמ' ל"ט אות קל"ב) – "שעון עם סוללה שמצלצל, אסור לעצרה".

(ד) ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' כ"ט [דפו"ח, סעי' ל"ג]) – "אבל אסור להפסיק צלצול של שעון חשמלי בשבת, בין אם הוא מחובר לרשת החשמל בין אם הוא מופעל על-ידי סוללה, מכיון שבהפסקת הצלצול מפסיקים את המעגל החשמלי".

(ה) עי' נשמת שבת (סי' של"ח אות שע"ב, אות שע"ג) – "בדרך כלל לאחר שהתחיל לצלצל אסור".

(ו) הל' שבת בשבת (פרק ט"ז סעי' י"ב) – לשונו מובא לעיל.

(ז) סידור השולחן (סי' של"ח סעי' ג' אות י"ט).

2. מיקל.

(א) אמת ליעקב (הע' שפ"ו) – "שעון מעורר שמצלצל בשבת מותר ללחוץ את הכפתור בכדי להפסיק את הצלצול, ואפילו בשעון חשמלי [כל שאין שם נורה]".

ד. הסבת מחוגי שעון חשמלי.

1. מיקל.

(א) ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' כ"ט [דפו"ח, סעי' ל"ג]) – "ומותר להסב את המחוג המכוון את צלצולו של שעון-מעורר חשמלי, בתנאי שלא ישנה שום סימון בלוח השעון, וגם לא ישמיע קול בזמן שהוא מסב אותו".

(ב) נשמת שבת (סי' של"ח אות שע"ז) – "ומותר".

2. מחמיר.

(א) הל' שבת בשבת (פרק ט"ז סעי' י"ב) – לשונו מובא לעיל.

ה. לענין השמעת קול: מצד אושא מילתא וזילותא דשבת.

1. אליבא דהלכתא (חמ"ד עמ' כ' טור ג') – "שאלה: ברמ"א סי' רנ"ב כתב להתיר להעמיד כלי משקולת שקורין זייגער מערב שבת, אע"פ שמשמיע הקול, כי הכל יודעים שדרכן להעמידו מאתמול. והנה לפי דעתו לכאורה בזמנינו יהיה אסור לכיון שעון מעורר שיצלצל בשבת, כיון דאין סברא זו דרגילים להעמידו מאתמול ואיכא אושא מילתא, וצ"ע למעשה בזה להפוסקים כהרמ"א. תשובה:

בשעון מכני דעת רוב ככל הפוסקים דמותר להרים את הנצרה של השעון בשבת כדי שיצלצל, ומהם שו"ת אז נדברנו ח"ג (סי' כ"ז), שו"ת ציץ אליעזר ח"ח (סי' י"ג), קובץ תשובות ח"ב (סי' כ'), שש"כ (פרק כ"ח סעיף כ"ט), שו"ת רבבות אפרים ח"ח (סי' קי"ט) ועוד הרבה אחרונים, משום דהוי גרמא באיסור קל דהשמעת קול דאינו שבות גמור, ולצורך מצוה מותר. אלא שבשו"ת

שבט הלוי ח"ה (סי' ל"ו) חו"כ להחמיר בזה מחשש שמא חשיב ככח ראשון ע"י מעשה, ולא התיר אלא ע"י שינוי, עיי"ש. **ואף בשעון אלקטרוני** כתבו כמה פוסקים דמותר להרים את הנצרה, שו"ת אז נדברנו הנ"ל, ס' שולחן שלמה (סי' רנ"ו ס"ק ט"ו [ל"מ]),

וכ"מ מדברי שש"כ הנ"ל, אך בס' שבות יצחק הלכות שהייה והטמנה (עמוד רל"ז) כתב בשם הגרי"ש לאסור, דיש לחוש לדעת החזו"א שבפתיחת מעגל חשמלי יש איסור בונה, אלא שבשו"ת שערי יושר ח"ב (סי' נ"ח) כתב שאע"פ שרוב הפוסקים לא חששו לדעת החזו"א בזה, עכ"פ כיון דהוי גרמא בשני איסורים דרבנן, א' השמעת קול, ב' פתיחת מעגל חשמלי דחמיר טפי, אין להקל אלא ע"י שינוי ולצורך מצוה, עיי"ש. ועכ"פ כיון שאפי' בשעון אלקטרוני יש אפשרות להכינו שיצלצל בשבת בהיתר, אין בזה

איסור דאושא מילתא, וכמדומה שכן הוא מנהג העולם להכין שעון מעורר שיצלצל בשבת להעיר לתפילה בנץ ועוד כיו"ב".

2. עי' סי' רנ"ב סעי' ה', לשיטות ומראי מקומות.

ו. מראי מקומות – חשמל בהלכה (פרק י"ג), קדושת שבת (חשמל בשבת, עמ' ק"ט), שבות יצחק (ח"ו סוף עמ' ק"ע).

1. הגריש"א זצ"ל (הל' שבת בשבת פרק ט"ז סוף הע' י"ז, הע' י"ט) – "דבשעון עם בטריה יש להחמיר בכל גווני אף כשהוא עובד ואפי' במקום חולי, אא"כ ע"י גוי לצורך חולה".

יב] המשמר פירותיו, לעשות קול - סעיף ד'.

א. ליכא רה"ר.

1. אפשר דשרי – מג"א (ס"ק ו'), תוס' שבת (ס"ק ח'), א"ר (ס"ק ה'), גר"ז (סעי' ה'), מ"ב (ס"ק י"ז), ערה"ש (סעי' י"א).

2. מחמיר – תורת שבת (ס"ק ז').
3. מראי מקומות – סידור השולחן (סי' של"ח סעי' ד' אות ד'), פסקי תשובות (דפו"ח אות י"א).

ב. כלאחר יד.

1. מיקל – תוס' שבת (ס"ק ז'), פמ"ג (א"א ס"ק ו'), ועיין תוספת שבת [כאן ס"ק ז'] אם שרי כלאחר יד, ויפה כתב", בגד ישע (על סעי' ד'), מ"ב (ס"ק י"ז), "לספק כף אל כף כלאחר יד בודאי שרי לכו"ע ואין לחוש שמא יטול צרור מאחר שיש לו היכר שאין מספק להדיא", תורת שבת (ס"ק ז'), סידור השולחן (סי' של"ח סעי' ד' אות ד').

ג. לטפח ברגליו בכלב שנובח.

1. מיקל.
- א) פסקי תשובות (דפו"ח סוף אות י"א) – "אמנם אין לך בו אלא באופן שגזרו חכמים, להרחיק חיה ועוף משדותיו ופירותיו, לאפוקי להבריח כלב וחתול ושאר חיה ועוף כדי שלא יצערנהו או יזיקנהו, מותר לכתחילה לספוק כף אל כף או לרקוע ברגליו וכדומה, ולא גזרינן שמא יבוא לטלטל אבן או צרור".
2. מראי מקומות – עלינו לשבח (ויקרא תשובה מ').
- א) הגר"ח שליט"א (אסיפת יצחק י"א אב תשס"ו) – "שאלה: בשבת אם יש כלב שמתקרב אליו ונובח האם מותר לספוק כף אל כף או לטפח ברגליו או אסור כמו שכתב המחבר (סי' של"ח סעיף ד'), 'גזרה שמא יטול צרור ויזרק להם'. תשובה: "צ"ע".

יג) אין שוחקים באגוזים (rolling nuts) - סעיף ה'.

עירובין (דף קד.) – "הא דאמר רב יהודה אמר רב: נשים המשחקות באגוזים אסור. מאי טעמא, לאו דקא מוליד קלא, וכל אולודי קלא אסיר. לא, דלמא אתי לאשוויי גומות. דאי לא תימא הכי, הא דאמר רב יהודה: נשים משחקות בתפוחים אסור. התם מאי אולודי קלא איכא. אלא: דילמא אתי לאשוויי גומות".

א. משחק בגולות (marbles) וכדומה.

1. מחמיר: כמו אגוזים – ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' ה' [דפו"ח, סעי' ה']), קיצור הל' שבת (סי' ז' אות ג'), "ויכולים ללמוד מזה שכן יהיה הדין בכדורים קטנים (גולות) שאסור לשחק עמהם בחוץ", הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא על סעי' ה'), "גלות וגרעיני משמש דינם כאגוזים", הל' מוקצה (ארטסקרול, עמ' קמ"ה בהג"ה), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' רנ"ט), ארחות שבת (פרק י"ח סעי' נ"ג), פסקי תשובות (אות ט'), דפו"ח אות י"ב, לשונו מובא לקמן), לוח המוקצה (ערך גולות, מהדורה חדשה, "מלאכתו לאיסור"), עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק י"ד סעי' ט"ו, סעי' ט"ז), סידור השולחן (סי' של"ח סעי' ה' אות ג').
2. חמש אבנים (jacks, kugelach) - עי' לקמן.

ב. כדורים (balls).

1. מחמיר: כמו אגוזים – מ"ב (סי' של"ח אות תכ"ד ד"ה אלא, אות תכ"ז) – "בקרקה עולם אסור".
- אשוויי גומות וכדלקמן בסי' של"ח לענין שחיקת אגוזים ומ"מ אין למחות בנשים וקטנים דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין", פסקי תשובות (דפו"ח אות י"ב), לשונו מובא לקמן).
2. כדור רגל (soccer) - עי' לקמן.

ג. גולף (golf).

1. מחמיר.
- א) הל' שבת (איידר, עמ' מ"ט).
- ב) עי' נשמת שבת (סי' של"ח אות תכ"ד ד"ה אלא, אות תכ"ז) – "בקרקה עולם אסור".
- ג) פסקי תשובות (דפו"ח אות י"ב) – "ובכלל זה: משחק 'גולות', 'חמש אבנים', גרעיני מישמש, 'ארץ' (דחיפת אבן בקרקע חלקה ע"י הרגליים), 'גאלף' (כעין הנ"ל), משחקי כדור למיניהן, וכל כיוצא בזה".

ד. כדור סל (basketball), וכדו'.

1. מיקל, כיון שאין דרכו לגלגל על הריצפה.
- א) הגריש"א זצ"ל (בית אהרן וישראל חל"ט עמ' צ"א) – "ואולי כוונת האחרונים הוא בכדור קטן, ודרך המשחק הוא שמגלגלים אותו על הריצפה (כעין גולות) והסכים לזה הגאון רי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל]".
- ב) קיצור הל' שבת (סי' ל"ז אות ג') – "שאופן משחקם הוא על ידי זריקה וכו', אין לאסור".
- קיצור הל' שבת (סי' ג' הע' ח', סי' ל"ז הע' כ"ו) – "אבל פשוט שרק מדברים בכדורים שדרכם לגלגל".
2. מחמיר, אין לחלק.
- א) שלמת חיים (סי' קע"ט, א"נ סי' ער"א) – "אולם אם אופן השחק הוא שמגלגל הכדור על הארץ יש לאסור כמו באגוזים בסי' שלח ס"ה משום אשוויי גומות, אבל אם הדרך להשליך בכח על הארץ והיא מגבהת וחוטפה אולי בזה אין חשש אשוויי גומות. תשובה: ... וגם משום חשש אשוויי גומ' כנראה שיש גם בזה".

(ב) עי' קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק ס') – "השחוק שמניחים אגוז על הקרקע ומשליכים עליו מלמעלה אגוז שיכה בו, אין בו חשש אשוויי גומות, ומ"מ קשה להתיר גם זה, כיון שהשחוק הוא ע"ג קרקע, ושחוק בשחוק מיחלף ... ורק משחק שאין משתמשים בקרקע כלל כמו תם וחסר שרי".

(ג) שבת בית (ארטסקרול עמ' רנ"ד, **אמנם** עי' הל' מוקצה פרק י"ג הע' י"ח).

ה. דוקא על קרקע אסור, אבל ע"ג שולחן שרי – רמ"א סעי' ה', ודוקא על גבי קרקע, אבל על גבי שלחן שרי דליכא למגזר שם משום גומות), תפארת ישראל (כלכלת שבת חורש, "אבל ע"ג שולחן שרי"), ת"א (כלל מ' סעי' ט', "אבל על גבי שלחן, מותר"), שלחן שלמה (סעי' ג').

1. על גבי מחצלת ע"ג הקרקע, וכדו'.

(א) מיקל.

(1) ר' ירוחם (נתיב י"ב ח"ז, ע"ו-א) – "מותר ע"ג מחצלת דליכא אשוויי גומות ... דאפילו על הקרקע אינו אסור אלא משום גזירה לגזירה וגזירה לגזירה לא עבדי' הילכך לשחוק בהם על גבי מחצלת או ע"ג בגדים או טבלא מותר".

(2) ארחות חיים (שבת סי' קכ"ד) – "מטלות".

(3) ב"י (סעי' ה').

(4) א"ב (ס"ק ו') – "וזה לשון רבינו ירוחם על גבי מחצלת או על גבי בגד או על גבי טבלא מותר".

(5) גר"ז (סעי' ו').

(6) מ"ב (ס"ק כ') – "וה"ה ע"ג מחצלת או בגד או טבלא ולא גזרינן בכל זה אטו ע"ג קרקע דגזירה לגזירה היא".

(7) ושאר פוסקים – שביתת השבת (חורש סעי' כ"ח), קצות השלחן (סי' קמ"ו סעי' כ"ח), יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"א עמ' י"א ד"ה אין), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' רנ"ט), קיצור הל' שבת (סי' ל"ז אות ג'), הל' שבת (איידר, עמ' מ"ט), שבת בית (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' רנ"ה), סידור השולחן (סי' של"ח סעי' ה' אות ב').

(ב) מחמיר.

(1) מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ח') – "דשולחן אטו קרקע לא מיחלף. אבל ע"ג מחצלת שע"ג הקרקע אסור דגזרינן אטו ע"ג קרקע בלי מחצלת דמיחלף".

1. מרוצף.

1. מג"א (ס"ק ז') – "שלחן שרי. וצ"ע דבססי' שכ"ד גזרי' אבוס של כלי אטו אבוס של קרקע וכ"מ רס"י של"ז ובאמת אין לדמות גזירות חכמים להדדי".

2. אפילו מרוצף אסור.

(א) מחז"ש (ס"ק ז') – "וכן משמע ריש סימן של"ז. דאוסרים מרוצף אטו אינו מרוצף, ובאינו מרוצף גופיה אינו אסור אלא משום דלמא אתי לאשוויי גומות".

(ב) חמד משה (ס"ק ב').

(ג) רע"א (על מג"א ס"ק ז') – "גזרי' אבוס. לענ"ד אדרבא התם משמע בהיפוך דדוקא קרקע מרוצף אטו אינו מרוצף גזרי' דקרקע בקרקע מחליף אבל שלחן אטו קרקע ל"ג כמבואר בב"י שם בשם ספר התרומה".

(ד) גר"ז (סעי' ו') – "אבל לא על גבי קרקע אפילו המרוצף כמ"ש בס"י של"ז גבי סיכת קרקע".

(ה) קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' צ') – "אין שוחקין באגוזים וכיוצא בהם על גבי קרקע אפילו מרוצף".

(ו) מ"ב (ס"ק כ'), שעה"צ (ס"ק כ"ג) – "אבל ע"ג קרקע אפילו היא מרוצפת דלא שייך אשוויי גומות ג"כ אסור דקרקע בקרקע מיחלף וגזרינן אטו קרקע שאינו מרוצף. [מחצית השקל והגר"ז. ואף דבפרי מגדים במשבצות זהב מסתפק בזה, מלשון הרמ"א משמע כדבריהם]".

(ז) שביתת השבת (חורש סעי' כ"ח).

(ח) קצות השלחן (סי' קמ"ו סעי' כ"ח).

(ט) יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"א ריש עמ' י"ב).

(י) קיצור הל' שבת (סי' ל"ז אות ג').

(יא) ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' ה' [דפו"ח, סעי' ה']) – "אבל מחוץ לבית, גם על פני שטח מרוצף - אסור".

(יב) ארחות שבת (פרק י"ח סעי' נ"ג).

(יג) סידור השולחן (סי' של"ח סעי' ה' אות ב').

(יד) פסקי תשובות (דפו"ח אות י"ב, הע' ק"ד) – "כל אלו וכיוצא באלו אסור לשחק עמם מחוץ לבית אפילו במקום מרוצף. [דהנה

מצינו פלוגתא בין גדולי הדורות האחרונים בזה, בערוה"ש (סעי' י"ב) מצדד להתיר אפילו אין כל בתי העיר מרוצפים, דלא דמי ל'כיבוד הבית' שבס"י הקודם שאסרו, דשחוק אינו דבר של קביעות שיגזרו זה מפני זה, ומאידך בס' שביתת השבת חורש אות כ"ח וקצוה"ש (סי' קמ"ו הערה ס') העלו לאסור ואפילו כל בתי העיר מרוצפים, דשאני מכיבוד הבית דסי' של"ז שהתירו, כי אין הדרך לכבד בשבת החצר והמבואות, אבל משחקים אלו אשר עושין גם בחצר ובמבוי והם אינם מרוצפים, יש לאסור גם בבתיים מרוצפים, וכן נקטו להחמיר בשו"ת שאלו ציון ח"א סי' י"א, ס' חוט שני פל"ו סק"ב, שו"ת מחזה אליהו ח"א סי' ע"א, שו"ת מגדנות אליהו ח"ד בהערות לס"י זה. אמנם בשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' ע"ח ובשש"כ פט"ז סעי' ה' ושאר מחברי זמנינו נוקטים בפשיטות להשוות דין זה לדין כיבוד הבית, ומתירים בבית כשרוב בתי העיר מרוצפים (והנה עדיין ישל"ע בדברי המתירים, כי בהדחת הבית נקטינן לאסור גם כשכל בתי העיר מרוצפים, ועפ"י הסבר הפוסקים התם כי אינו כ"כ נחוץ ככיבוד הבית, לכן החמירו, וא"כ מדוע נתיר במשחקים, ותמיד יש פתרון לשחק על השולחן או על שטיח ומחצלת, וצ"ע)].

3. מיקל.

- (א) ב"ח (ס"ק ג') – "ולפי זה במקום המרוצף דליכא משום אשוויי גומות שרי בין באגוזים בין בתפוחים לרב אלפס כנ"ל לדעת רבינו שאמר דלרבינו חננאל משום משמיע קול ולרב אלפס משום אשוויי גומות דאלמא דאיכא נפקותא בדין דלרב אלפס דלא הוי איסוריה משום השמעת קול אלא משום אשוויי גומות אינו אסור אלא באינו מרוצף ודוק".
- (ב) עי' פמ"ג (מש"ז ס"ק ג') – "ובמרוצף אפשר להתיר, עיין סימן של"ז [סעיף ב] ומ"א כאן אות זי"ן".
- (ג) ערה"ש (סעי' י"ב) – "דשחוק אינו דבר של קביעות שיגזורו זה מפני זה".
- (ד) עי' תורת שבת (ס"ק ח').
4. מראי מקומות – נזר ישראל (סי' כ"א ס"ק ז'), בה"ח (ס"ק ל"ו).

ז. כל [רוב] העיר מרוצף.

1. מיקל.

- (א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' של"ז ס"ק ד') – לשונו מובא לקמן.
- (ב) מנוחת אהבה (ח"ב פרק ב' הע' ח').
- (ג) הגריש"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק ה' הע' י"ג, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ז אות רי"ז, בית אהרן וישראל חל"ט סוף עמ' צ"א) – "יכול לשחק עמו על הקרקע בבית ואע"פ שהמ"ב סי' של"ח סק"כ אוסר אפילו על קרקע מרוצפת דקרקע בקרקע מיהלף אבל היום שבתי כל העיר מרוצפים ליכא למגזר".
- (ד) ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' ה' [דפו"ח, סעי' ה'], הע' ט"ז [דפו"ח, הע' ט"ז]) – צ"ע מה רצונו מהמקור של ארחות חיים שבת סי' קכ"ד.
- (ה) נשמת שבת (סי' של"ח אות תכ"ה) – "במקום מרוצף מותר".
- (ו) מגילת ספר (סי' י"ג אות ד', קוני' שמירת שבת פרק ט"ז אות א') – "יש להקל בבית אם רוב בתי העיר מרוצפים".
- (ז) פסקי תשובות (אות ט', דפו"ח אות י"ב) – "ובתוך הבית והמרפסת על הריצפה המרוצפת שפיר טפי להקל, והמיקל גם בחצר המרוצפת המסונפת וצמודה לבית או למוסד, יש לו על מי לסמוך, ובפרט לילדים קודם שהגיעו לגיל מצוות".
- (ח) מאיר לנפש (ערך גולות).
- (ט) הגר"י גולדהבר (בית אהרן וישראל חל"ט עמ' צ"א) – "ולהעיר שאפילו אנן דמחמירין כהרמ"א בקרקע מרוצף אטו אינו מרוצף אולם היכא דרובו או כל העיר מרוצף לא גזרינן".
2. מחמיר.

- (א) שביית השבת (חורש סעי' כ"ח) – "לא מהני מה שבתי העיר מרוצפין שדרך לשחוק בחוצות וברחובות".
- (ב) קצות השלחן (סי' קמ"ו סוף ס"ק ס') – "אין להתיר ... דדוקא כיבוד שאין הדרך לכבד בשבת את החצר והמבוי רק את הבית וכיון שכל הבתים מרוצפין מותר. אבל משחק האגוזים עושין גם בחצר ובמבוי והם אינם מרוצפין ואסור גם בבתי המרוצפין, ולבד זה ... הא דאסר הר"מ הדחה במרוצף היינו ג"כ אפי' כל הבתים מרוצפין, ושחוק האגוזים דמי להדחה כנ"ל ואין להתיר במרוצף כל הבתים".
- (ג) הל' שבת (איידר, עמ' מ"ט).
- (ד) הגרשז"א זצ"ל (חידושי בתרא על מ"ב ס"ק כ') – "יש מקום לומר דאפילו אם כל העיר מרוצפים ג"כ אסרינן, דשאני מטאטא [דהתיר שעה"צ ששל"ז סק"ב בכל העיר מרוצף] דשייך רק בבית, משא"כ הני משחקים שמשחקים גם בחוץ [ברחוב, וכן בגינות שאינן מרוצפות]".
- (ה) חוט שני (ח"ב עמ' רמ"ד) – "שאף בעיר שרוב בתי העיר מרוצפים ג"כ אסור, ולא מצינו בזה קולא שכל בתי העיר מרוצפים דגזרינן הכא אטו חצר, משא"כ בכיבוד הבית דלא גזרינן אטו חצר, ושם יש צירופים להקל".
- (ו) קיצור הל' שבת (סי' ל"ז אות ג', הע' כ"ד) – "ואפילו אם כל העיר מרוצפת".
- (ז) מחזה אליהו (ח"א סי' ע"ו אות ו', זכור ושמור חורש ריש עמ' י', דפו"ח ח"א עמ' צ"ה) – "ומש"כ בספר שש"כ ... עירוב ענינים הוא".

(ח) עי' טלטולי שבת (פרק א' הע' ל"ח).

(ט) עי' שבת בית (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' רנ"ד).

(י) עי' סידור השולחן (סי' של"ח סעי' ה' אות ב').

3. לילדים, יש להקל.

- (א) שבט הלוי (מבית לוי חט"ז עמ' פ"ו אות ב', ח"ט עמ' מ"ז אות כ"ב) – "יש להתיר בבית לילדים משחק גולות בשבת בזמנינו שרוב בתי העיר מרוצפים".
- (1) עי' שבט הלוי (ח"ט סי' ע"ח) – "וכדורים בזה"ז שנעשו לכך פשיטא דתורת כלי עליהם וממילא אין תורת מוקצה בהן עכ"פ בתוך הבית, וגם על השולחן מותר מן הדין, ובקרקע עולם וגם ברחוב צריך להחמיר במשחק זה, ות"ח ממילא רחוקים מזה".
- (ב) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' רנ"ט).
- (ג) עי' ארחות שבת (פרק י"ח הע' פ"ה).
- (ד) לוח המוקצה (מהדורה חדשה הע' תשכ"ז) – "יש מקום להקל".
4. מראי מקומות – אז נדברו (שלמי יהודה פרק ה' הע' י"ג), אור יצחק (ח"א או"ח סי' קצ"ב), עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק י"ד סעי' ט"ו).
- (א) הגר"ח ק' שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' קכ"ה טור ב') – "שאלה: כ' השו"ע (סי' של"ח ס"ה) אין שוחקין באבנים משום אשוויי גומות, הג"ה ודוקא ע"ג קרקע, אבל ע"ג שולחן שרי. וכ' המ"ב אבל ע"ג קרקע אפי' היא מרוצפת דלא שייך אשוויי גומות

ג"כ אסור, דקרקע בקרקע מחלף וגזרי' אטו קרקע שאינו מרוצף, עכ"ל. ויל"ד האם מותר לשחק בכדורים קטנים מזכוכית הנקרא 'גולות' בתוך הבית בזמן הזה כשכל בתי העיר מרוצפים, או"ד כיון שהדרך לשחק עמו ג"כ ברחובות ע"ג החול לא מועיל מה שבתי העיר מרוצפים, אמנם הראיה שהוכיח השעה"צ (ס"ק כ"ג) מלשון הרמ"א שנקט ע"ג שולחן, ולא נקט ע"ג קרקע מרוצפת, אינה ראייה, דבזמנו רוב העיר לא היתה מרוצפת ולכן נקט מילתא דשכיח. תשובה: פוק חזי מאי עמא דבר".

(ב) הגר"ח"ק שליט"א (אשיחה עמ' של"ה) – "האם מותר לילדים לשחק במשחק הגולות בתוך הבית שיש מרצפות [ולכאור' אין חשש של אשויי גומות]. תשובה: אין ראוי להרגילם".

5. טעמים להקל:

- (א) שיטת הב"ח והערה"ש: שאין אסור אלא באינו מרוצף.
- (ב) ולכאורה לפי רש"י ותוס' אין גוזרין מרוצף אטו אינו מרוצף.
- (ג) וכן אם כל העיר מרוצף, כמה פוסקים מקילים [עי' לעיל. הגם דצ"ב למה].
- (ד) שהוא רק איסור דרבנן [וספק דרבנן לקולא].
- (ה) הגרשז"א זצ"ל (בית אהרן וישראל חל"ט עמ' צ"א) – "דהיום בדרך כלל מקום המשחק מכינים אותו מיוחד שיהא נוח לשחק ואין חשש אשוויי גומות והסכים לזה הגאון ר' ש"ז אויערבוכ (שליט"א) [זצ"ל]".
- (ו) בצירוף הרמ"א: מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.

ה. חצר.

1. מחמיר.

(א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' של"ז ס"ק ד') – "ויתכן שאם רוב הבתים מרוצפים כי אז רואים את החצר המרוצפת כהמשך לבית המרוצף גם אם אינה מקורה, ולא גוזרין חצר מרוצפת אטו שאינה מרוצפת אף אם בעיר אין רוב החצרות מרוצפות, אמנם לשחק בגולות מחוץ לבית אסור, כיון דאפילו בעיר אין רוב החצרות מרוצפות, ואף שרוב הבתים מרוצפים שאני התם דאפשר שילדים המשחקים בגולות לא יבינו לחלק בין החצרות, משא"כ טאטא שהוא דבר המסור לגדולים".

(ב) ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' ה' [דפו"ח, סעי' ה'], הע' י"ז [דפו"ח, הע' י"ז]).

(1) ומה שהאיר הפסקי תשובות (הע' ל"ד, דפו"ח הע' ק"ה). י"ל הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' של"ז ס"ק ד', ודלא כששכ"ה דפו"ח פרק ט"ז הע' י"ח) לשונו מובא לעיל.

ט. חמש אבנים (jacks, kugelach).

1. בבית [במקום מרוצף], מיקל.

(א) ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' י"א [דפו"ח, סעי' י"א]) – "משחק חמש אבנים מותר לשחק בו בתוך הבית".

(ב) נשמת שבת (סי' של"ח אות תכ"ה) – "במקום מרוצף נראה דמותר (אף לצד האיסור בסימן הקודם, דשא"ה) שעל פי רוב בוחרין להן הילדים מקום מרוצף ממש ושחקין שם או בבית (שניקל יותר פי כמה לשחק על מקום מרוצף ממש".

(ג) שבת בית (ארטסקרול, עמ' רנ"ה) – "בשש"כ ... נשמת שבת".

(ד) ל"ט מלאכות (ריביאט, ריש עמ' ר"ס) – "שאין צריכים קרקע שוה כ"כ לשחק בהם כראוי משא"כ אגוזים וגולות שצריכים לגלגלן, ופשוט".

(1) נראה שיש טעות בהמציאות.

(ה) לוח המוקצה (ערך חמש אבנים) – "מלאכתו להיתר".

2. מחמיר.

(א) להמחמירים לעיל.

3. מראי מקומות – פסקי תשובות (אות י', דפו"ח אות י"ב, אות י"ג).

(א) הגר"ח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' קכ"ה סוף טור ב') – "שאלה: כתב הרמ"א (סי' של"ח ס"ה) ומותר לשחק בעצמות שקורין טשי"ך אע"פ שמשמיעים קול, הואיל ואינן מכוונין לשיר, עכ"ל. וכ"ז בשוחק דרך צחוק בעלמא, אבל בשוחק כדי להרויח אסור, עכ"ל. והוא משחק כעין 'חמש אבנים'. וכ' המ"ב (סקכ"א) ונוהגין לעשותן של כסף שיהיו מיוחדין לשבת, דאל"כ מחזי כעובדא דחול, עכ"ל. יל"ע באופן שעשאן של כסף ושחק עמן בימי החול, אם מעתה שוב אין לו היתר לשחק עמהם בשבת, או העיקר שלא יהיו עשויין מעצמות. תשובה: אי אפשר למחות בהן ומוטב שיהיו שוגגין".

הגר"ח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' קכ"ה סוף טור ג') – "שאלה: על מה סמכו האידנא שמשחקים הקטנים בה' אבנים העשויים מברזל, בין בימי החול ובין בשבת, ולא שמענו שעושים אבנים מיוחדים לשבת, האם משום שלא משחקים עמהם בחול להרויח. תשובה: אי אפשר למחות בהן ומוטב שיהיו שוגגין".

(1) הרמ"א ארלנגר (אליבא דהלכתא ח"ע עמ' ק"ס טור ב' אות ב') – "ועל תשובת הגר"ח"ק מדוע הקטנים משחקים בזה, ולא מייחדים אבנים מיוחדות לשבת וכו', והשיב הגר"ח"ק שא"א למחות ומוטב יהיו שוגגין, וצ"ב מדוע לא השיב גם כאן כמו גבי גולות 'פוק חזי מאי עמא דבר', בפרט שכאן הוא משחק גמור ומקובל, ול"ש ביה השמעת קול, ונראה דיתכן שהגר"ח"ק שליט"א אינו יודע במה מדובר, ולכן לא רואה בזה המושג של פחמע"ד (וכבר מצינו לו בכמה עובדות שלא הכיר בד"א, אף במוצרים וחפצים המוכרים לכולם בפשיטות)".

י. כדור רגל (soccer).

1. בתוך הבית, מיקל.

(א) הגריש"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק ה' הע' י"ג, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ז אות רי"ז) – לשונו מובא לעיל.

(ב) ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' ו' [דפ"ח, סעי' ו']) – "משחקי כדור על אדמה או על דשא, כגון כדור-רגל, אסורים, ואפילו על משטח מרוצף, כגון על מגרש אספלט או בטון, אבל אין לאסור לשחק על גבי משטח מרוצף שבתוך הבית".

2. מחמיר.

(א) הל' שבת (איידר, עמ' מ"ט).

(ב) שבת בית (ארטסקרול, עמ' קנ"ה הע' ג', עמ' רנ"ד, **אמנם** עי' הל' מוקצה עמ' קמ"ה בהג"ה).

3. מראי מקומות.

(א) אורח משפט (או"ח סי' קנ"ב) – "התחיל להראות בקיאות נגד האיסור של כדור הרגל, שנתפרסם מכל גדולי הרבנים, מפני שיש במשחק זה, כפי מה שהוא נהוג היום, ענינים של חילול שבת, ושל חילול יום טוב, במדה מרובה, שהם מלוים את השחקן הזה, כידוע, לכל, וראוי לכל מי שנזקק להוראה לדעת שלא רק את הדין ככתבו צריך המורה לדעת, אלא גם את הנדון של העובדא כמו שהוא בחיים, ומאחר שיחד עם כדור הרגל באים כל מיני חילולי שבת, וגם חילולי יום טוב, יפה עשו הרבנים שהם לוחמים בכל כחם להודיע את איסורו...".

יא. סביבון (דריידע"ל, dreidel) – **האם מותר לשחק על רצפה בשבת.**

1. מיקל.

(א) הגריש"א זצ"ל (מבקשי תורה חל"ו עמ' ע"ט), הו"ד באור ישראל (פרק א' הע' פ"ה), וקונ' משנת אהרן (מוקצה פרק ח' הע' ד'), הו"ד בפרדס יוסף (חנוכה, עמ' קס"ג אות רח"צ) – "דסביבון שאני, משום שהרי א"א לשחק בו על גבי אדמה אפילו באשווי גומות, ולכן מותר לשחק בסביבון בשבת ברצפה מרוצפת כי לא שייך בזה הגזירה, כי דוקא באגוזים ותפוחים שייך גזירה זו כי אפשר לשחק בהם גם באינה מרוצף".

(1) יש לפקפק על המציאות.

"המשחקים בכדור בשבת ישתחקו עצמותם בגיהנם"

מהריט"ז (החדשות סימן ר"ב)

[יד] משחק שחמט (chess).

א. רמ"א (סעי' ה') – "ומותר לשחק **בעצמות שקורין טשי"ך**, אף על פי שמשיעים קול, הואיל ואינן מכוונין לשיר".

1. פירוש: איסקי – מג"א (ס"ק ח'), "בעצמות. באיסק"קי ונהגו לעשות האיסקק"י של כסף דאל"כ מיחזי כעובדא דחול כמ"ש סי' שכ"ז ס"ג (ש"ג) ור"א ששון חולק וס"ל כיון שאין תועלת בידיעת חכמת האיסקק"קי אסור כמ"ש סי' ש"ז ס"ז עכ"ל וא"כ ה"ה בכל מיני שחקן ובמקום שנהגו להקל אין למחות בידם".

(א) פירוש: שחמט – מנחת יצחק (ח"ג סי' ל"ג אות א', לשונו מובא לקמן), שבט הלוי (ח"ט סי' ע"ח, לשונו מובא לקמן).
(ב) מראי מקומות – תורת שבת (ס"ק י'), "ענין השחקן הזה לא נודע אצלנו, כי שחקן האישקאקי אם הוא מה שקורין שחקן אינו משמיע קול".

ב. **מוטב שיהיה שוגגין ואל יהיו מזידין.**

1. מנחת יצחק (ח"ג סי' ל"ג אות א') – "האם מותר לשחק בשבת ויו"ט בשחקן השח-מט, אם יש איסור של עובדין דחול, וכו' וכו'. הנה דבר זה מבואר להדיא במג"א (סי' של"ח ס"ק ח'), עמ"ש הרמ"א דמותר לשחק בעצמות שקורין טשי"ך, כ' המג"א, בעצמות איסקיקי, ונהגו לעשות האיסקיקי של כסף, דאל"כ מיחזי כעובדא דחול, כמ"ש (סי' שכ"ז ס"ג), (והיינו שיהי' מיוחדים לשבת וכמ"ש במחש"ק שם), (ש"ג), ור"א ששון חולק, וס"ל כיון שאין תועלת בידיעת חכמת האיסקק"קי אסור כמ"ש (סי' ש"ז ס"ז) עכ"ל, וא"כ ה"ד בכל מיני שחקן, ובמקום שנהגו להקל אין למחות בידם עכ"ל המג"א, והאיסקק"י, היינו שאכשפיעל /משחק שח/, וכמ"ש המתרגם (כתובות ס"א ע"ב) עיין שם. אבל נראה לי בפשיטות דמ"ש כ' המג"א שאין למחות, היא רק משום מוטב שיהי' שוגגין ואל יהיו מזידין וכמ"ש שם כה"ג הרמ"א לענין השחקן של תם וחסר עיין שם, אבל בודאי אין בזה היתר, להחליט בתורת ד', ובתורתו יהיו יומם ולילה, ואף בחול יש לדון הרבה בזה כמבואר בזה בס' ראשית חכמה (שער הקדושה פרק י"ב), מש"כ בענין מהות הליצנות, וז"ל ובכלל כת זו היא כת המשחקים בקוביא ושאר מיני שחקן, אעפ"י שלא ישחקו להרויח מעות זה מזה, שיש בו משום גזל, יש בו משום שנים שישבו ואין ביניהם ד"ת הרי זה מושב לצים כדפי', וזה דומה למיני השחקן שהזכירו במס' (ע"ז פ"ק) ת"ר ההולך לאצטדנן ולכרכום וכו' הרי זה מושב לצים וכו', ויש שהתירו לעצמן מיני השחקן שאומרים שהוא דבר המחדד השכל, וראיתי לגלות טעותם למען לא יתחכמו בטענות יצרם נגד תורת ד', הא' מ"ש רבי יונה בספר היראה וכו' אבל זה שבשאת נפש יושב שעה א' או ב' שעות ולפעמים כל היום לא יזכור ד' לנגדו וכו', והמשחקים בקוביות ושאר מיני השחקן בחגים ובמועדים, אוי לנפשם כי גמלו להם רעה וכו' ולכן אמרו שלא נתנו שבתות וי"ט לישראל אלא כדי שיתעסקו בתורה וכו' עכ"ל, והנה מש"כ במיני השחקן שאומרים שמחדדים השכל, בודאי כוון להשח-מט, כנודע שאומרים כן ע"ז, וכתב בזה תוכחת מוסר על העוסקים בזה בחול, וכ"ש שוי"ט, שלא נתנו אלא לעסוק בהם תורה, ותו לא מיד".

ג. **מיקל.**

1. חלקת יעקב (או"ח סי' קס"ב) – "ובספר פחד יצחק, ערך שבועה, הרב גבריאל פונרימולי, מתיר בשחקן האישקאקי בשבת, שענינו ראו המשחקים כמה עונג יש להם באותו השחקן, ולכן האישקאקי מוכנים לדבר היתר, ואין בהם איסור מוקצה, אבל ודאי אין לבטל בשחקן הזה זמן תורה ותפלה אפי' בימות החול, רק בעתות הפנאי שעוסק במילי דעלמא בלאה"כ. הרב ר' אברהם שמעון פוביני,

אומר אפי' בספרי החכמות איכא למאן דאוסר, וכ"ש בשחק האישקאקי, דאין תועלת נמשכת מידיעתם, וחכמת מה להם, אבל מה אעשה והרי כמה רבנים התירוהו (פחד יצחק), וכה ראיתי אבן יקרה ח"ג סימן נ"ט שמביא דברי הש"ס כתובות ס"א איכא בינייהו דמטללי בגורייטא, ופירש"י שחק שקורין אישק"ש וא"כ הא מבואר שהוא בכלל בטלה המביאה לידי זימה, ואם כן לא עדיף משיחת חולין ודברי חשק שמבואר לאיסור בסימן ש"ז עכ"ל. **ולפע"ד הפריז על המדה, ששחק השאך ודאי אינו בכלל דברי חשק** שזה אסור ודאי אפילו בחול, משום מגרה יצר הרע, והמדפיסים מחטיאים את הרבים כמבואר בסי' ש"ז סע' ט"ז, ושחק השאך ודאי אינו בכלל זה, ומהש"ס מבואר רק שהוא בכלל בטלה, ואשה שלא תהי' עלי' שום עול פרנסה, אף שמשחקת בשחק השאך, הוא בכלל בטלה ותבא לידי זימה, ומשו"ה אפי' הכניסה מאה עבדים יכול הבעל לכופה לעשות בצמר, אבל לא לדונו בכלל דברי חשק האסור אף בחול, רק כדברי בטלה ודברים בטלים ג"כ אסורים בשבת, מ"מ **מבואר בסי' ש"ז ברמ"א דאם עונג להם מותר** להם אף בשבת כמו בחול, ודאי מהראוי ונכון שלא להרבות בשבת, אף כשיש להם עונג משום ביטול תורה ומצוה, וכמו כן אף בשחק השאך, אך אם הם של כסף דלא נראה כעובדא דחול, וכמבואר במג"א, במקום שנהגו להקל וא"א למחות, הנח להם. משנת חסידים ודאי אין זה, כי ש"ק ניתן לתורה ולמצוה".

2. **עי' חוט שני** (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק י"ד הע' ל') – "שאין איסור לשחק בזה ורק יש איסור מצד ביטול תורה ובשבת זה יותר חמור הביטול תורה, אבל מהלכות שבת אין איסור לשחק בזה".

3. **יצחק ריבן** (ח"ב סי' כ"ה) – "מותר לנשים ולילדים קטנים לשחק בשבת במשחקי ה'דומינו', 'דמקה', 'שחמט', ו'ריץ רץ' (סבלנות) וכיוצא בהם, שכלם משחקים לתענוג, ולא למקח וממכר. וגם מותר לטלטלם לפי שאינם מוקצה. ובודאי שגדולים וילדים שהגיעו לחינוך שמצוים על תלמוד תורה יש להם לימנע מלשחק בין בשבת ובין בחול".

ד. אסור אף בימי חול.

1. **פמ"ג** (א"א ס"ק ח') – "ועיין סימן ש"ז סעיף טז דגם בחול יש לאסור משום מושב לצים".
2. **מ"ב** (ס"ק כ"א) – "ואף בחול יזהר משום מושב לצים וכמ"ש בסימן ש"ז סט"ז".
3. **הגרש"א זצ"ל** (ביצחק יקרא סוף ח"ו הנהגות אות ד') – "אסור לשחק שחמט אפילו ביום חול ובשעות המנוחה, כי זו קביעות לבטול תורה".
4. **הגר"א נבנצל שליט"א** (ביצחק יקרא סי' של"ח ס"ק כ"א) – "אסור לשחק שחמט אפילו ביום חול ובשעות המנוחה, כי זו קביעות לבטול תורה".
5. **נשמת שבת** (סי' של"ח אות תי"ד) – "אין איסור בדבר".

ה. **אג"מ** (יו"ד ח"ג סי' ט"ו אות ב') – "ומשחק השך בשבת, מעצם הדין אין לאסור אם נהנים מזה אבל ודאי יותר ראוי שלא לשחק בזה **מצד דבר דבר**, וגם לפעמים **המנוחה מצטער ואז אסור מדינא** ומצד דבר דבר".

1. **מנוחה שלמה** (ח"ג סי' ג' ענף י' אות י', עמ' ר"ז) – "מה שכתה האג"מ ... לכאורה ודבר דבר, הוא דין הנוגע בענין הדיבור כמותו ואיכותו, אבל מה ענין 'משחק השך' לדיבור, אלא ודאי שכוונת הגאון האג"מ היתה, דתוכן הענין של 'ודבר דבר' הוא שלא לבזוז הזמן ברבוי בטלים, בזמן המיועד לענג את הנפש בדברי תורתנו הקדושה, ומשחק השך ידוע כדברי הנמשך שעות רבות, ומעוות לא יוכל לתקון, וחסרון לא יוכל להמנות, זה המבטל זמן שיכל לעסוק בדברי השם יתברך".
2. **משאת שבת** (עמ' רפ"ה) – "ומה שאוסר משום ודבר דבר צ"ע שהרי אין צריך דיבור לשחק".
3. **הגר"י גולדהבר** (בית אהרן וישראל חל"ו עמ' פ"ט, הו"ד בדף על הדף סוף דף קמח:) – "אגרות משה ... ומצאתי מקור לדבריו ... בפסקי מהרי"ד שבת קמח: וז"ל ואסור לעשות מנה גדולה נגד מנה קטנה שזו היא קוביא ואע"פ שהקוביא אינה גזל שאין זו אסמכתא דלא קניא שמניין יודע כ"א שינצח אלא כ"א מחית נפשיה לספיקא אפי"ה אסור לעשותו שיזכה אדם בממון חבירו שלא ברצון [שלם] **שעצב הוא** אם יפסיד עכ"ל".

ו. מוקצה.

1. **אינו מוקצה.**
- א) **הגר"ש זצ"ל** (שלמי יהודה פרק ה' הע' ח', אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ז אות רט"ו) – "משחק השחמט אינו מוקצה, מאחר מעיה"ד מותר לשחק בו כדאיתא בסי' שלח ס"ה, ואף שהמשנ"ב שם בס"ק כא מחמיר, מ"מ מאחר ומעיה"ד מותר לשחק בו, אינו מוקצה".
2. **מראי מקומות.**

א) **שבט הלוי** (ח"ט סי' ע"ח) – "שאלה: משחק השחמט לכא' אינו מוקצה, כי מן הדין מותר לשחק בו אף שיש להחמיר (סי' של"ח ס"ה ובמ"ב שם סקכ"א). תשובה: אמת שבמג"א סי' של"ח ס"ק ח' במש"כ דנוהגין לעשות האיסקקי"י של כסף שיהי' מיוחד לשבת, והאיסקקי היינו כלי השחמט כמ"כ אחרונים ומג"א מסיים, ובמקום שנהגו להקל אין למחות בידם, וא"כ לכאורה מותר לטלטל, איברא היות שכל בשו"ע סי' ש"ז סי"ז דדוקא לסברת המקילין מותר לטלטל האצטרובל, וכמבואר סי' ש"ח ס"ו דלהרמב"ם דמחמיר בזה י"ל דאסור בטלטול וא"כ לדידן דמחמירים במשחק זה בשבת אסור בטלטול, איברא דעת הגר"א דגם לרמב"ם מותר בטלטול עכ"פ, וע"ש בדמשק אליעזר על הגר"א ובמ"ב שם סוף סי' ש"ח".

ז. לענין בורר.

1. **עי' סי' שי"ט**, לשיטות ומראי מקומות.

ח. מראי מקומות – מנהגי וורמיישא (עמ' רל"ח הע' י"ג), תורת אמת (סי' ק"פ), מקור חיים (חו"י, קיצור הל' סעי' ה'), מור וקציעה (סי' של"ח), עמק הלכה (ח"א סי' כ"ז), עי' מכתב מאלהו (ח"א עמ' נ"ג ד"ה אבל), שערים מצוינים בהלכה (סי' צ' ס"ק ד'), עלינו לשבח (ח"ב סי' ע"ח), הגר"י טשזנר שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב עמ' קנ"ז), הגר"י גולדהבר (בית אהרן וישראל חל"ו עמ' ע"ו), מנוחה שלמה (ח"ג סי' ג' ענף י'), משאת שבת (עמ' רפ"ה אות ע"ג), פסקי תשובות (אות י', דפו"ח אות י"ג).

1. ברכי יוסף (ס"ק א') – "והגם שהרב כנה"ג בח"מ סי' ש"ע כתב דגדולי ישראל נטפלו בו. הנח לגדולי ישראל דודאי מעשיהם לשם שמים, דאפשר דהיו חולים בחולי השחורה, ומשום רפואה לאסוחי דעתייהו בבא דוא'ג ולמהדר אתלמודייהו וכיוצא קעבדי. ודי בזה".

2. אג"מ (ארטסקרול עמ' ל"ז, והג"ה שם) –

He was a talented chess player in a country where chess was a popular pastime among Talmudic scholars. Yet, at age 8, he gave up playing the game. In later years he explained why. 'I told myself that if one is already using his mind, it should better be used for the study of Torah.' [He once told his grandson, Rabbi Aryeh Don Greher, another reason why he gave up chess: it bothered him that he always won. He did not like any game in which there is a winner and a loser, because **he always felt bad for the loser**].

3. הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ג עמ' כ"ג אות ו') – "משחק שחמט מגנטי וכדו', דומה קצת להדבקה וחיבור וראוי להמנע מזה, כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל, אחר שראה משחק".

4. עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק י"ד סעי' כ"ג) – "שחמט נחלקו הפוסקים אם מותר לשחק בו בשבת".

5. הגר"ח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' קכ"ה טור ג') – "שאלה: בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' ל"ג) נקט דמשחק עצמות שקורין טשי"ך, כונתם למשחק ה'שחמט'. ולפי"ז יל"ע האם ראוי גם במשחק השחמט לייחד כלים מיוחדים לשבת, כיון שהאידנא בדרך כלל חלקי המשחק עשויים מעץ או פלסטיק, או שיש לסמוך על כך שהעיקר שלא עשויים מעצמות, וכן שאין הדרך שלו לשחק עמהם כדי להרויח כסף. תשובה: אין ראוי".

6. הגר"ח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' קכ"ה טור ג') – "שאלה: במ"ב (שם) כ' בשם מהר"א ששון על המשחק הנ"ל כיון שאין תועלת בדיעת חכמת השחוק ההוא, אף בחול יזהר משום מושב לצים, והביא עוד מהברכ"י שהביא עוד כמה גדולים שהחמירו בזה, עכ"ד. ואם נפרש כמנחת יצחק שהולך על משחק השחמט, האם נראה שהכרעת המ"ב לא לשחק בזה, הלא שמענו על כמה מגדולי ישראל ראשי הישיבות זצ"ל שבימי הפגרא היו משחקים בזה, ובפרט שיש בזה תועלת לאמץ כח המחשבה. תשובה: כשיש תועלת".

הגר"ח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' קכ"ה טור ג') – "שאלה: ואם נימא דשרי האם יש חילוק בזה בין שבת לחול. תשובה: אין חילוק".

הגר"ח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' קכ"ה טור ג') – "שאלה: ואם ראוי להמנע האם רק לגדולים מגיל י"ג, או גם לקטנים בני הבנה. תשובה: בודאי".

א (הרמ"א ארלנגר (אליבא דהלכתא ח"ע עמ' ק"ס טור ב' אות ג') – "במשחק השחמט - צ"ב אם אפשר לפרש בזה את משחק הטשי"ך המוזכר במ"ב, דמה שייך בשחמט ענין השמעת קול הנזכר ברמ"א (אך מייתי כן משמ"י דהמנח"י). ומה ששאל להגר"ח"ק איך שמענו על 'כמה מגדו"י ראשי הישיבות' וכו' ששיחקו בזה וכו' (וצ"ע היטב מי הם וכמה הם ומתי שיחקו בזה), והשיבו הגר"ח"ק: 'כשיש תועלת' - כונתו מבוארת שאכן כל ההיתר לשחק במשחק כזה (שלוקח ומבזבז זמן רב) אף בחול היא רק 'כשיש תועלת' - כשאדם משוכנע שיש לו בזה תועלת, ועושה זאת בשביל התועלת הזאת, אבל בלא"ה זה יכול להכנס בכלל 'מושב לצים', ובא להדגיש שלא נעשה בזה 'מעשה רב' לשחק בזה שהרי כבר שיחקו בזה גדו"י וכו', דגם אם היו כאלו ששיחקו היינו משום עוצם שקיעותם בתוה"ק והצורך שלהם בזה, או משום הפעלת המחשבה ושאר טעמי, אך אין כאן הוראה ודוגמא לחשיבות לכאור"א לשחק בזה ולבלות שעותיו היקרות באהבת המשחק והניצוח, ובפרט באמצע הזמן... ובפרט בשב"ק... ודי בהערה זו".

טו] לשאוב מים בגלגל - סעיף ו'.

א. הגדר.

1. רק גלגל גדול – א"ר (ס"ק ז', וכן נ"ל עיקר), גר"ז (סעי' ז', ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים), מ"ב (ס"ק כ"ד, "דכן עיקר"), אגלי טל (זורע סעי' י"ג), ערה"ש (סעי' י"ד), אורח משפט (או"ח סי' קל"ד ד"ה אמנם), סידור השולחן (סי' של"ח סעי' ו' אות ב').

ב. מראי מקומות.

1. אורח משפט (או"ח סי' קל"ד ד"ה אמנם) – "אמנם יש עוד צד שני לאסור הסקת המכונה בשביל שאיבת המים, והוא משום הא דקיי"ל בס"י של"ח ס"ו שאסור לשאוב מים בגלגל משום גזירה שמא ימלא לגנתו ולחורבתו, וכל כה"ג אין חילוק בין יום טוב לשבת, דגזירה שמא ימלא לגנתו ולחורבתו נהגא גם ביום טוב, ואף על גב דנהוג עלמא כ"א שם שלא אסרו אלא בגלגל גדול שיש לו דליים רבים, שמוציא מים הרבה בלא טורח, ובנ"ד י"ל שאין שם דליים רבים, אבל זהו פשוט שהמים שבאים ע"י כח המשאבה הם הרבה יותר מהמים שע"י גלגל שיש בו דליים רבים, והוי בכלל הגזירה שמא ימלא לגנתו ולחורבתו או למשכה של פשתן וכה"ג, ואף על פי שיש מקום לחלק קצת ולומר שמן משאבה כזאת, שהוא בא ע"י כח של חום שמתחדש, ולא פעולת האדם בעצמו, לא היתה בזמניהם, ולא חלה עליה גזירה זו, מ"מ היא סברא מפוקפקת".

טז] פירות בראש הגג - סעיף ז'.

א. מראי מקומות.

1. הגר"ח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ס"ז עמ' קכ"ח טור ג') – "שאלה: כתב השו"ע (סי' של"ח ס"ז) מי שיש לו פירות בראש הגג, ורואה מטר שבא, אסור לשלשלם בשבת דרך ארובה שבגג, וכ' המ"ב הטעם שטירחה שלא לצורך שבת הוא, הא פירות לצורך היום שרי שלא יטנפו בגשמים, עכ"ל (פמ"ג). וצ"ע מ"ש פירות מכלי שמל"א להיתר שמותר לטלטלם מחמה לצל שלא יתקלקל או שלא יגנב, אפי' אם כונתו רק לצורך מחר, וצ"ע. תשובה: לא יצמצם".

2. אליבא דהלכתא (חע"א עמ' מ"ד טור א' אות א') – "סימן של"ח סעיף ז': מי שיש לו פירות בראש הגג ורואה מטר שבא, אסור לשלשלם דרך ארובה, ובמשנ"ב שם ס"ק כ"ה שהטעם משום איסור טירחא, ועוד כתב שכשהוא לצורך היום מותר. וצ"ע אם הוא דין בכל דבר כבד שמבואר בסימן ש"ח סעיף ב' שמותר לטלטלנו בשבת, אם הוא גם רק באופן שהוא לצורך שבת, או שהוא דין רק במשלשל מלמעלה למטה [שבזה לכאורה יש פחות טורח]. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: לכאול' אין נ"מ. תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: טירחא שאין רגיל לשבת".

יז] כלי תחת הדלף - סעיף ח'.

א. גרף של רעי.

1. עי' סי' ש"ח סעי' ל"א, לשיטות ומראי מקומות.

כמה גזירות חז"ל

סימן של"ט

א] אין רוכבין על גבי בהמה - סעיף א'.	י] עונשים, מלקות.	יט] אין פודין הבן.
ב] אין שטין - סעיף ב'.	יא] לא מקדשין.	כ] חופה.
ג] אין מטפחין, ולא מספקין - סעיף ג'.	יב] לא חולצין.	כא] לא מגרשין.
ד] רקידה בשבת.	יג] לא מיבמין.	כב] הפקר.
ה] שמחת תורה.	יד] לא מקדישין.	כג] הכונס אלמנה - סעיף ה'.
ו] כלאחר יד.	טו] לא מעריכין.	כד] להשיט דבר במים - סעיף ו'.
ז] בזמן הזה: בני אשכנז.	טז] לא מחרימין.	כה] אסור ליכנס לספינה בשבת - סעיף ז'.
ח] במקום מצוה.	יז] לא מפרישין תרומות ומעשרות.	
ט] לא דנין - סעיף ד'.	יח] הפרשת חלה.	

א] אין רוכבין על גבי בהמה - סעיף א'.

א. עי' סי' ש"ה סעי' י"ח, לשיטות ומראי מקומות.

1. לענין מוקצה של בעלי חיים: חיות מחמד (פצטס, pets) - עי' סי' ש"ח סעי' ל"ט, לשיטות ומראי מקומות.

ב] אין שטין - סעיף ב'.

א. משנה (ביצה דף לו:): "ולא שטין על פני המים".

1. גמרא (שם) - "ולא שטין על פני המים, גזרה שמא יעשה חבית של שייטין".

(א) מצד אריגה - רש"י (ביצה דף לו: ד"ה חבית, "שאורגין אותו ועושין כמין חבית ארוכה, ולמדין בו לשוט"), ר"ן (ביצה דף כ. ד"ה גמ').

(ב) מצד מכה בפטיש - עי' רמב"ם (פרק כ"ג הל' ה').

(ג) מצד בונה - לפוסקים שסבר יש בנין בכלים, או יש בנין בכלי שלם.

(ד) מראי מקומות.

1) מאירי (ביצה דף לו: ד"ה אמר) - "גזרה שמא יעשה חבית של שייטין ויש גורסין שמא יתקן חבית של שייטין ואינו כלום שהתקון אינו אלא גזרת חכמים שאין בנין בכלים אלא שמא יעשה אותם מעיקרם וכלי שייטין הם כלים שעושין ממיני הגמא והסוף להתלמד בהם לשוט".

2) הגר"א נבנצל שליט"א (תשובות אביגדר הלוי או"ח עמ' שי"ח אות רל"א) - "מה שאסור לשוט בנהר או בים בשבת וביו"ט שמא יעשה חבית שייטין - האם איסור עשיית חבית של שייטין הוא משום תיקון כלי או משום מכה בפטיש. (ומ"מ יוצא שאיסור שחייה בנהר בשבת - הוא משום הקירוב לתיקון כלי). תשובה: לשיטת רש"י תיקון כלי זה מכה בפטיש. לשיטת תוס' אם רק תיקון זה מכה בפטיש, ואם עשה כלי שלם זה בונה".

ב. הא אין בקיאיין בזה"ז - לדעת תוס'.

1. מראי מקומות - תורת שבת (ס"ק ה'), הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק א', סי' תקכ"ד ס"ק ב', מנחת שלמה ביצה דף לו: ד"ה גזרה, "וצ"ע").

ג. בריכת שחיה (swimming-pool), מחמיר.

1. קצות השלחן (סי' קמ"ו הע' ל"ד אות ט"ז, עמ' ס"ז) - "וכ"ז לדינא אבל למעשה כבר נת' בקצוה"ש ח"ו סי' קל"ג דהמנהג שלא לרחוץ כל גופו בשבת אפי' בצונן רחיצה לתענוג".

2. אג"מ (אה"ע ח"ב סי' י"ג ד"ה ולשחות) - "ולשחות בשבת במים, הנה בנהר ובלייק אסור מדינא וכן אף בבריכה אם לית לו גידודי כדאיתא בשבת דף מ', ואם הוא בבריכה שהוא הסווימינג פול שברוב יש לה שפה מותר מדינא מצד איסור שט כדפרש"י ריש דף מ"א ואיפסק בסימן של"ט סעיף ב'. אבל דוקא כשעומדת בחצר שמותר לטלטל שם כדאיתא בבאור הלכה לרש"י ולהרמב"ם דברה"ר ובכרמלית אסור מחשש שמא יתיז מים חוץ להבריכה שהוא מרה"י לכרמלית וגם אפשר יתיז ד' אמות (ופלא קצת על שכתב חשש דחוץ לארבע אמות שהרי בשביל שמא יתיז אף משהו חוץ להבריכה אסור). ואם מלובשין בביידינג סוטס הרי אף בחצר אסור משום סחיטה לא רק לשוט אלא אף להתקרב שם לבד מדינא, ומצד מנהג מדינותינו אין לרחוץ כל גופו אפילו בצונן אפילו בלא בגדים".

3. באר משה (ח"ג סי' נ"ו) - "סווימינג פול ... דעפ"י עיקר הדין שרי כשהוא ערום ולמעשה אסור בהחלט ... אסורתי לשוט שם מאחר שהיא מיוחדת לשוט ולשחות אין ההיכר היכר, ואסור ועוד אם נתיר בימי הקיץ יהיה מזה כ"כ זילותא דשבת עד שבלא ספק יבא הדבר לידי חילול שבת, ולכן איסור גמור הוא לשוט בשבת, אפילו ערום ובבגד אסור משום שמא יבא לידי סחיטה וגם אם יתירו בסווימינג פול המוקף מחיצות לבסוף יבואו להתיר כשהסווימינג פול בכרמלית ושם אסור בלא"ה משום הוצאה מרה"י לכרמלית באופן שהמתיר עתיד ליתן את הדין שמכשיל ומחטיא את הרבים וחטא הרבים יהיה תלוי בו".

4. מנחת יצחק (ח"ו סי' ל"ב) - "דהרי כבר מבואר במג"א שם בשם מהרי"ל, דמנהג פשוט שלא לרחוץ אף בצונן, ולא דוקא בנהר".

5. נשמת שבת (סי' של"ט אות ת"מ) - "המנהג לאסור".

6. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתשצ"א).
7. פסקי תשובות (אות א', דפו"ח אות א') – "אמנם למעשה כבר הסכימו גדולי זמנינו שאין להתיר בשום אופן את השחיה או להשתעשע במים שבבריכות ומקוואות, כי הרי כבר נהגו כל ישראל לאסור לרחוץ ולהשתטף בכל מים, אפילו צוננים, ואפילו על ידי מקלחת, וכמבואר לעיל סימן שכ"ו במג"א (סק"ח) ומשנ"ב סקכ"א (ושם אות ח')."
8. הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' כ"ד) – "אע"פ שברכה שבחצר אם יש לה שפה וכתלים מסביב אין בה גזירה זו של אין שטין כנ"ל דין כ"ב [ואם אין לה שפה מסביב אסור לשחות בה גם מדין אין שטין דדמי לנהר] כבר נהגו איסור שלא לרחוץ כל גופו בשבת אפי' במים צוננים בין בבריכה ובין במקלחת, ויש לזה גדר מנהג איסור ועובר באל תטוש תורת אמת, ואסור לפרוץ גדרן של ראשונים, ומ"מ לחולה הנצרך לכך לא נהגו איסור בכך".
- (א) עי' סי' שכ"ו סעי' ז', לשיטות ומראי מקומות.

ג. אין מטפחין, ולא מספקין - סעיף ג'.

- א. משנה (ביצה דף לו:): – "ולא מטפחין, ולא מספקין, ולא מרקדין".
1. גמרא (שם) – "ולא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין, גזרה שמא יתקן כלי שיר".
2. גמרא (שבת דף קמח:): – "ואמר ליה רבא בר רב חנן לאביי: תנן, לא מספקין ולא מטפחין ולא מרקדין ביום טוב. וקא חזינן דעבדין, ולא אמרינן להו ולא מידי. ולטעמך, הא דאמר רבא: לא ליתבי איניש אפומא דלחייא, דילמא מיגדר ליה חפץ ואתי לאיתויי, והא קא חזינן נמי דמותבי חצבי, ויתבן אפומא דמבואה, ולא אמרינן להו ולא מידי. אלא: הנח לישראל, מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין. סבור מינה הני מילי בדרבנן, אבל בדאורייתא - לא. ולא היא, לא שנא בדרבנן ולא שנא בדאורייתא. דהא תוספת דיום הכפורים דאורייתא היא, וקא חזינן להו דקאכלי ושתו עד שתחשך, ולא אמרינן להו ולא מידי".
3. הכללים: "מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין" – עי' ערך תוכחה, לשיטות ומראי מקומות.

ב. שלא בדרך שיר.

1. מיקל.
- (א) אז נדברו (חי"ג סי' י"ד אות ב') – "ומחיאית כפיים בשעת נאום מותר בכל ענין כיון שאין מכוון כלל לשיר".
- (ב) ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' ל"ה [דפו"ח, סעי' מ"א], סעי' ל"ו [דפו"ח, סעי' מ"ב]) - לשונו מובא לעיל.
- (ג) נשמת שבת (סי' של"ט אות תס"ד).
- (ד) שבת בית (ארטסקרול, עמ' תקל"ב, עמ' תקל"ג).
- (ה) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתש"ס).
- (ו) ארחות שבת (פרק כ"א סעי' ל') – "אין למחוא כפים בשבת בדרך שיר, אבל מותר למחוא כפים כשאין בדרך שיר וכגון אם עושה כן להקיץ את הישנים".
- (ז) ילקוט יוסף (סי' של"ח סעי' ו') – "מה שיש נוהגים למחוא כף בשבת אחר שמיעת נאום וכדומה, אין בזה איסור, שהרי אין כאן כל כוונה לשירה".
2. מראי מקומות – הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' א').

ג. בלי השמעת קול.

1. מיקל – הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' א').

ד. הכאת הרגל על הרצפה ונשמע קולו לאחרים.

1. אין לחלק.
- (א) אבני ישפה (ח"ב סי' ל"ה ענף ב') – "אם עושה בחזקה עד שנשמע הקול של הכאת הרגל על הרצפה יש כאן האיסור של חז"ל, אבל אם עושה בשקט לא הוי בכלל גזירת חז"ל. ואף שנשמע איזה קול חלש, מסתבר שלא גזרו חז"ל כי אם באופן שהקול נשמע היטב, שבזה יש לגזור שמא יתקן כלי שיר, ולא בקול חלש שאינו נשמע. וה"ה לענין הקשה על השולחן שיש להקל באופן הנ"ל".
- (ב) נשמת שבת (סי' של"ט סוף אות תס"ז) – "נראה דלהכות ברגליו על הרצפה זהו דאי דומה לסיפק וריקוד דלדעת התוס' יש להקל כהם האידנא".
- (ג) הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking ח"ב מספר י"א הע' כ"ז).
- (ד) ארחות שבת (פרק כ"א סעי' ל"ג) – "אין לתופף על השולחן בדרך שיר או לפי קצב, וכן אין לרקוע ברגלים באופן זה אם רקיעה זו משמיעה קול, אבל מותר להכות על השולחן שלא בדרך שיר כגון כשרוצה להשתיק את הציבור וכיוצ"ב".
- (ה) פסקי תשובות (אות ב', דפו"ח אות ב', הע' י"ז) – "וכן לדפוק בידו על השולחן או לרקוע ברגליו באופן שנשמע הקול. [לאפוקי אם רוקע ברגליו או מכה בידו על השולחן בנחת בלא שישמע הקול בהדיא, שאין בו שום איסור, דאינו בכלל טיפוח וסיפוק שאסרו חז"ל]".

ה. מחיאית כפיים.

1. מראי מקומות – ערה"ש (סעי' ט', לשונו מובא לקמן).

(א) הגרפה"ש זצ"ל (דברי חכמים אות רצ"ח) – "לטפח יד על יד שלא כלאחר יד אסר המ"ב, ובערוך השולחן (סי' של"ט סעי' ט') התיר לכתחילה דאין טיפוח שלנו כטיפוח שבגמ', מהי ההלכה למעשה. תשובה: שמעתי מהגרפ"ש שאין איסור כלל בדבר ואפשר לכתחילה לסמוך על הערוך השולחן, ואפי' למי שנוהג כל מנהגיו כבעל המשנה ברורה, אך ככר נהגו הבני תורה להחמיר ע"ע, ועי"ש בערה"ש שכתב שככר ראה לגדולים שטפחו בידיהם (Hands Clapping) בשבת, ויש על מי לסמוך".

(ב) הגרפה"ש שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' נ"א סוף טור ב') – "שאלה: הנה במ"ב (סי' של"ט ס"ק ז') מבואר שאסור מחיאת כף לעורר את הצער, שמא יבוא לתקן כלי שיר, ויש להסתפק האם בזמנינו גם יש איסור זה, שבזמנינו אין רגילים כלל לנגן בכלי שיר בזמני צער, וצ"ע. תשובה: כבר אסרו. (תשו' הגר"ח, ח"ב עמוד תשי"ג)".

ו. הכאה באצבע צרידה (snapping fingers), וכדו'.

1. מיקל.

(א) תרה"ד (ח"א סי' ס"ב, ח"ב סי' קנ"ד) – "נראה לע"ד דבשבת שרי להקיש באגודלו באצבעו לשחק בו את התינוק, אף על גב דתנן בפ"ב דביצה אין מספקין ואין מטפחין בשבת וביו"ט, מ"מ כה"ג שרי. וראה מדתנן פ"ק דיומא בקש להתנמנם פרחי כהונה מקישינ לפניו באצבע צרדה כדי להפיג שינתו, דהיינו כה"ג כדמקשינן התם. ולא מידק עלה משום דאין שבות במקדש התירו כדמסיק במצריף גזלת בפרק א"ל הממונה, דהא אפילו במדינה שרי. אף על גב דרש"י לא גריס ליה בפ' א"ל הממונה, הא משום דאין שבות במקדש התירוהו תוס' ואשירי גרסי ליה התם".

2. מחמיר – מחבר (סעי' ג'), ים של שלמה (ביצה פרק ה' סי' ו'), ב"ח (ס"ק ב'), מג"א (ס"ק ב'), גר"ז (סעי' ב'), ת"א (כלל מ"ד סעי' י"ט), קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' פ"ז), מ"ב (ס"ק ט'), ערה"ש (סעי' ז', עי' סוף סעי' ט'), כה"ח (ס"ק י"א, ס"ק י"ב), תולדות שמואל (ח"ג מצוה ל"ב סי' נ"ח אות י"א), ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' ל"ו [דפו"ח, סעי' מ"ב]), שבת בית (ארטסקרול, עמ' תקל"ב), ארחות שבת (פרק כ"א סעי' ל"ה), פוסקים.

3. שלא דרך שיר, להקין חבריו.

(א) מיקל – מג"א (ס"ק ב'), וואף על גב דאי' פ"ק דיומא דהיו מכין לפני כ"ג באצבע צרדה שאני התם שהיו מכין להקיצו ולא היו קול של שיר", הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' ג').

(ב) מחמיר – עי' פמ"ג (א"א ס"ק ב'), "תירץ המ"א דלהקין משינה לאו בשיר הוא, כבסימן של"ח אות א' מי ארג להקין הישן כו'. וזהו שכתב הר"מ ז"ל כדרך המשוררים. ועיין תוספת שבת [ס"ק ד] מה שכתב רש"י [יומא יט, ב ד"ה צרתה דדא] מכין באצבע על אגודל, דהוה כלאחר יד, יע"ש שהאריך, ויפה כתב", עי' מ"ב (ס"ק ט'), "ואם עושה זה בחזקה כדי להקין לחבירו משנתו משמע ממ"א דשרי דלאו דרך שיר הוא אכן לפי מה שביאר בתו"ש שיטת רש"י משמע דלרש"י גם בזה יש להחמיר וכן משמע בפמ"ג".

(ג) מראי מקומות – בית שערים (או"ח סוף סי' קכ"ד ד"ה והנה).

1) מגיה (על תוס' שבת, ביאורים אות א') – "במ"ב ... ולענ"ד דהתו"ש לא נתכוין לפרש הכי שיטת רש"י ...".

2) ארחות שבת (פרק כ"א הע' נ"ט) – "ולענין הכאה אצבע על אצבע בחזקה ע"מ להקין את הישן משנתו כתב המשנ"ב סק"ט דמהמג"א משמע דשרי משום דלאו דרך שיר הוא, אך הוסיף דלפי ביאור התו"ש ברש"י משמע דלרש"י גם בזה יש להחמיר [וקצ"ע דבתו"ש משמע דלא אסר רש"י אלא בדרך שיר]".

ד] רקידה בשבת.

א. קידוש לבנה.

1. מ"ב (סי' תכ"ו ס"ק י"ב, שעה"צ ס"ק י"ב) – "שאין מקדשין אותה בליל שבת והרבה טעמים נאמרו בזה ע"פ הקבלה. [עיין בתשובת רמ"ע וברדב"ז חלק ד סימן קל"ג. ועל פי פשוטו יש לומר, משום דעושין את המצוה בשמחה ורגיל לבא לידי ריקודין, וכמו דמשמע אחר כך בהג"ה, וזה איסור בשבת. ואף דריקודין של מצוה התירו וכמו בשמחת תורה, שאני התם דאי אפשר לדחות היום, מה שאין כן הכא דאפשר לעשות המצוה מקודם השבת או לדחות לאחר השבת]".

ב. משנה (תענית דף כו:) – "אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים ... ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים".

1. מראי מקומות – מהרא"ל צינץ (שמחת יו"ט ביצה דף ל. ד"ה תנו, לשונו מובא לקמן), הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ג', סי' תקכ"ד ס"ק ב'), מנחת שלמה ביצה דף ל. ד"ה ואין).

(א) שואל ומשיב (חמישאה סי' ג') – "ואולי כיון שהיו רבים חולות במחולות ל"ש החשש ובפרט במילי דמצוה ועמ"א סי' ער"ה ס"ק ה' מ"ש בשם המהרי"ל ומ"ש הוא לישב ודו"ק".

(ב) ארחות שבת (פרק כ"א הע' מ"ט ד"ה ובעיקר) – "ובעיקר הך איסור דאין מרקדין הקשה מההרא"ל צינץ בספר שמחת יו"ט פ"ד דביצה מהא דתנן בתענית דף כו: שבנות ישראל היו יוצאות וחולות בין הכרמים ביום הכפורים, ולמה לא מיחו בידן חכמים משום איסור רקידה [ואין לומר דהיה זה מדין מוטב שיהיו שוגגין דהא במשנה אמר רשב"ג על זה דלא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיוהכ"פ וכו'], ודן אם אפשר לחלק בין מחול לבין רקידה והניח בצ"ע. ובנוסף המשניות מכת"י הרמב"ם [הנדמ"ח עם תרגום חדש לפיהמ"ש הרמב"ם] הגירסא במשנה היא יוצאות וחונות בכרמים".

ג. ריקוד הוא שעוקר רגלו אחת ומניח רגלו אחת.

1. ירושלמי (ביצה פרק ה' הל' ב') – "רבי ירמיה רבי זעורה בשם רב חונה קיפוך עוקר שתי רגליו כאחת ריקוד עוקר אחת ומניח אחת".
2. רבנו חננאל (ביצה סוף דף לו:) – "ריקוד עוקר רגלו אחת ומניח אחת קיפוך ב' רגליו כאחת".
3. רוקח (סי' ש"א) – "אין מרקדין עוקר רגלו אחת ומניח אחת. קיפוך עוקר שתי רגליו".
4. ראב"ה (סי' תשצ"ה) – "רבי זעירא ורבי ירמיה בשם רב הונה קיפוך עוקר שתי רגליו כאחת ריקוד עוקר אחת ומניח אחת".
5. ראב"ן (ביצה דף לו:) – "ריקוד ברגל בירושלמי מפרש עוקר רגלו אחת ומניח אחת קיפוך שתי רגליו כאחת".
6. מרדכי (ביצה רמז תרצ"ה) – "ולא מרקדין בירושל' ר' זעירא ור' ירמיה בשם רב הונא קיפוך עוקר שני רגליו כאחת ריקוד עוקר רגל אחד ומניח אחד".
7. הג' אשרי (ביצה פרק ה' סי' ב' הג"ה ב') – "קיפוך עוקר ב' רגליו כאחד ריקוד עוקר אחת ומניח אחת. מא"ז".
8. מהר"י ווייל (חידושי דינין והלכות סי' ז') – "דמפ' בירושלמי קיפוך עוקר שתי רגליו כאחת ריקוד עוקר רגלו אחת ומניח אחת".
9. ים של שלמה (ביצה פרק ה' סי' ו') – "ואין מרקדין. איתא בירושלמי (ה"ב) ר' זעירא ור' ירמיה בשם ר' הונא, קיפוך. עוקר ב' רגליו כאחת. רוקד, עוקר רגל אחד ומניח אחד".

ד. ללכת במחול בהליכה לבד, וכדו'.

1. מיקל, אין זה בכלל ריקוד שאסרו חז"ל - ויש מתירין אפילו אם זה רקידה, רק שלא כעין אומנות של רקידה.
- (א) ערה"ש (סעי' ט') – "ולענ"ד נראה טעם פשוט דסיפוק וריקוד שלנו לא נאסרה מעולם דבזמן חז"ל היה זה בעת שמזמרים בכלי שיר והיו מטפחים ומספקים ומרקדין ע"פ סדר השיר וכן משמע בירושלמי אבל עכשיו אין זה כלל בעת שמזמרים בכלי שיר אלא בעת ששוררים בפה שירי שמחה מטפחים כפ אל כפ טיפוח בעלמא ולא ע"פ סדרי השיר והך דסיפוק כפ על ירך לא נודע לנו כלל וגם הריקוד בעת השמחה אינו כריקוד שלהם בסדר כרקודי נשים אלא מרקדים בלא סדרים ואין כאן גדר שמא יתקן כלי שיר דאין להם שייכות זה לזה כלל ולא על זה גזרו חכמים ולכן גם בשמחת תורה שמרקדים ומטפחים לפני הס"ת וי"א הטעם דלכבוד התורה מותר לרקד [מג"א סק"א] וקשה בעיני לבטל שבות דרבנן מפני זה אבל לפי מה שכתבנו אתי שפיר דאין זה הריקוד והטיפוח שאסרו חכמים וכמה פעמים ראינו שגדולים מטפחים בידם בעת שמחה".
- (ב) הגרשז"א וצ"ל (שולחן שלמה סי' תקכ"ד הע' על ס"ק ד', אסיפת יצחק כ"ח תמוז תשס"ו [לשונו מובא לקמן]) – "שמה שנוהגים היום לרקוד בסיום שמחה בשבת ויו"ט, כגון המעגל שעושים בסיום סעודת שבע ברכות, אין בזה דין רקידה האסורה בשבת ויו"ט, דמה שכווננו חז"ל לאסור הוא כעין אומנות של רקידה אבל מה שנוהגים היום לעשות היא הליכה בעלמא אלא שהליכה זו היא במעגל - פרט לאם יעשה אדם תנועות ריקוד מיוחדות שבכה"ג יש מקום לאסור בשבת ויו"ט - וכפי שהולכים מסביב לבימה בהושענות שאינו ענין של שמחה של רקידה. ומה שאסרו לאבל להקיף את הבימה בהושענות, הגם שאין בזה שמחה לאבל ואדרבה מתפללים ומתחננים ויש שאף בוכים בהושענות ולא שמחים, אלא כל מה שאסרו לו הוא מחמת שעושים ההקפה זכר למה שבזמן הבית הקיפו את המזבח ושם היתה שמחה, אבל להליכה כזו אין שום שמחה בעצם, עכ"ד. ובמקו"א כתב מרן זלה"ה דאפשר דהטעם הוא משום דעושים דבר זה זכר למקדש דכתיב ביה 'ושמחתם'".
- (ג) דבר יהושע (ח"ב סי' מ"ב אות ד' ד"ה ובעיקר) – "דאין ריקוד שנהגו בו החסידים בגדר ריקוד כלל, דעיין ברש"י ביצה (דף לו') ד"ה ואין מרקדין וכו' גזרה שמא יתקן כנגדן כלי שיר עכ"ל. מדקאמר 'כנגדן' משמע דמייירי בריקוד המכוון כנגד שיר, כלומר, שמרקדין בקצב לפי קצב השיר שיש בריקוד כזה חכמה כידוע ועי' בפ"י ר"ח שם ריקוד עוקר רגלו אחת ומניח אחת עכ"ל והיינו ריקוד מתוכנן, אבל הריקוד הנהוג עכשיו בין החסידים אינו בגדר ריקוד כלל אלא תנועת הגוף שמגביה ומשפיל גופו והולך ומסתובב במחול מבלי שום סדר וקצב שיוכלו לתקן שיר כנגדן אינו בגדר ריקוד הנזכר בש"ס ופוסקים ואינו ראוי לקרוא בשם ריקוד רק בשם הליכה במחול וזה מעולם לא נאסר".
- (ד) יחזקאל דעת (ח"ב הע' סוף סי' נ"ח) – "ומכל מקום נראה שהליכה במחול סביב עם שירות ותשבחות, אין זה בכלל ריקוד שאסרו חז"ל, שהרי מבואר בירושלמי (ביצה פרק ה' הלכה ב'), שהריקוד שאסרו חז"ל הוא באופן שעוקר רגלו אחת ומניח אחת. וכן הוא בפירוש רבינו חננאל (ביצה לו סעי' ב'), ובראב"ה ח"ג (סימן תשצ"ה). וכן כתב הרה"ג מהר"י ווייל בספר תורת שבת (סימן שלט סק"ב). וכיוון לזה גם כן בשו"ת דבר יהושע (סימן מב אות ד) בד"ה ובעיקר. ודו"ק".
- (ה) הגר"ח ק"שליט"א (אסיפת יצחק כ"ב אב תשס"ו) – "שאלה: המחבר (בס"ט של"ט סעיף ג') כתב שאסור לרקוד בשבת, האם נכלל בזה הליכה במחול סביב עם שירות ותשבחות. תשובה: המנהג להקל".
- (ו) נשמת שבת (סי' של"ט אות ת"ס) – "שאלה - מהו גדר ריקוד שאסרוהו חכמינו ז"ל בשבת. תשובה - ריקוד היינו עוקר רגלו אחת ומניח אחת, אבל אם מקודם מניח רגלו הראשונה ושוב עוקר רגלו הראשון שרי, וכן קיפוך דהיינו שעוקר שתי רגליו כאחת מותר".
- (ז) שבת בית (ארטסקרול, סוף עמ' תקל"ד) -

Walking around in a sedate circle is not regarded as dancing. It is permitted on Shabbos.

(ח) ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' פ"ו, קיצור שו"ע סי' של"ט אות ו', נשואין ח"א עמ' קפ"ט) – "ומכל מקום אפשר להקל על-ידי הליכה במחול בלבד, בשירות ותשבחות, שדוקא כשעוקר רגלו אחת ומניח חבירתה חשיב כריקוד האסור בשבת, אבל לא בהליכה במחול. והמחמיר גם בזה תבוא עליו ברכה".

(ט) עי' ארחות שבת (פרק כ"א הע' מ"ט) – "בפוסקים לא התפרש מה היא צורת הרקידה האסורה, אמנם הראונו את דברי רבנו חננאל בגמ' ביצה דף לו: שכותב דענין הריקוד הוא שעוקר רגלו אחת ומניח רגלו אחת, ונראה דכוונתו שמדובר באופן שמגביה את עצמו מהקרקע ויש פרק זמן ששתי רגליו אינן דורכות עליה, אבל אותם המרקדים דרך הילוך, אף שעושים זאת במחול [היינו שהוא במעגל] אין זה בכלל רקידה לדעת הר"ח. והנה ישנן ישיבות והיכלי תורה שבהן נוהגים לילך במחול בחג השבועות,

וכמו כן נוהגים רבים בשמחת חתן וכלה לילך מעט במחול לאחר ברכת המזון, ועושים זאת גם בשבת, ולפי האמור אפשר שאין זה בכלל רקידה כלל, וכמשמעות הר"ח הנ"ל, ומלבד זה כבר נתבאר שלענין שמחה של מצוה אין למחות בנהגים היתר".
(י) הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' י"ט) – "ומבואר בירושלמי [ביצה פ"ה ה"ב] איזהו ריקוד שעוקר אחת ואח"כ מניח את רגלו השניה, אבל רקוד בדרך הילוך אין שם ריקוד עליו, ונהגו בכל מקום לרקוד בדרך הילוך בשבת ויו"ט אחר התפילה או בשבע ברכות".

2. מחמיר.

(א) עי' מהרא"ל צינץ (שמחת יו"ט ביצה דף ל. ד"ה תנן) – "תנן אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין. צ"ע שלהי תענית ביום הכיפורים בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים ואולי יש חילוק בין מרקדין למחולות דמחולות שרי וריקוד אסיר. מיהו זיל בתר טעמא שמא יתקן כלי שיר. א"כ מה חילוק בין מחולות או ריקודין כיון שדרך מחולות ג"כ ע"י כלי שיר. וצ"ע".

(ב) אבני ישפה (ח"ב סי' ל"ה ענף ז') – "ולא כאותם אנשים שטענו שאם רוקדים ולא מגביהים את הרגלים אין על זה שם רקוד, כי אדרבא כל דבר נקרא רקוד כיון שעושים כך לפי הקצב שלמנגינה".

(ג) עי' הגר"א בנצח שליט"א (אסיפת יצחק כ"ח תמוז תשס"ו) – "שאלה: המחבר בס' של"ט סעיף ג' כתב שאסור לרקוד בשבת, האם נכלל בזה הליכה במחול סביב עם שרות ותשבחות. תשובה: לענ"ד כן, אבל כמדומני אדמו"ר זללה"ה הי' מקיל בזה".

(ד) הגר"ש אויערבאך זצ"ל (ארחות שבת פרק כ"א הע' מ"ט) – "דאין נראה לפרש כן בדברי הר"ח, ואין לחדש היתר בזה אלא כל רקידה של שמחה היא בכלל הגזירה דאין מרקדין ורק אין מוחין בזה".

3. מראי מקומות – תורת שבת (ס"ק ב').

ה. האם ילדות מותרות לקפוץ בחבל.

1. חזו"א (מעשה איש ח"ה ריש עמ' צ"ג) – "אמר להגר"ח קניבסקי שליט"א בהיותו ילד, שאסור בשבת לשחק בקפיצות מהמיטה לריצפה, משום גזירה דאין מרקדין. גם הבנות הקטנות אין להן לקפוץ בחבל בשבת".

2. הגר"א בנצח שליט"א (תשובות אביגדר הלוי או"ח עמ' רפ"ד אות צ"ב) – "האם מותר לילדות לקפוץ בשבת לצורך משחק בחבל, או שאסור ע"פ מש"כ המשנ"ב בסי' ש"א בשעה צ"ג. תשובה: מותר. שאלה: למה. תשובה: כמו ריצה לתענוג".

3. הגר"ח ק"ל שליט"א (אש התורה, בראשית, תורת חיים עמ' רט"ו אות ק"ו) – "בסי' ש"א ס"ב דבחורים המתענגים מקפיצתם ומרוצתן מותרות לרוץ ולקפוץ, האם לילדות המתענגות בקפיצתם בחבל יהי' מותר לקפוץ בחבל בשבת קודש. תשובה: אצלנו החמירו בזה".

הגר"ח ק"ל שליט"א (אלא פרק ל"ט אות ח') – "לא התיר לילדיו כשהיו קטנים לשחק בכדור בשבת, ולא לקפוץ בחבל".

(א) אליבא דהלכתא (חנ"ג עמ' ל"ב טור א, חס"ט עמ' נ"א טור ג') – "והחילוק בין בנות הקופצות לבחורים, הוא שבנות קופצות בחבל לפי 'קצב', ודומה לריקוד, ודו"ק".

4. עי' נשמת שבת (סי' של"ט אות ת"ס) – "מהו גדר ריקוד שאסרוהו חכמינו ז"ל בשבת. תשובה - ריקוד היינו עוקר רגלו אחת ומניח אחת, אבל אם מקודם מניח רגלו הראשונה ושוב עוקר רגלו הראשון שרי, וכן קיפוץ דהיינו שעוקר שתי רגליו כאחת מותר".

ה. שמחת תורה.

א. רקידה.

1. מיקל – מהרי"ק (שורש ט' ד"ה וגדולה, "ודאי יום זה רגילים אצלינו לרקוד בו אפילו כמה זקנים בשעה שאומר קלוסים לתורה אלא שזו משום שבות הוא ונהגו בו היתר משום כבוד התורה עכ"ל רב האי גאון כאשר הביא רבינו יצחק אבן גיא אות הרי לך שמנהג העשוי לכבוד התורה דוחה אפילו איסור שבות דהיינו ריקוד בי"ט כדאיתא בהדיא בי"ט פרק משילין (דף לז), ט"ז (ס"ק ב'), מג"א (ס"ק א', סי' תרס"ט), פמ"ג (א"א ס"ק א'), גר"ז (סעי' ב'), ח"א (כלל מ"ד סעי' י"ט, לשונו מובא לעיל), קיצור שלחן ערוך (סי' פ' סעי' פ"ז, לשונו מובא לקמן), מ"ב (ס"ק ח', סי' תרס"ט ס"ק ה'), תורת שבת (סעי' ג'), תולדות שמואל (ח"ג מצוה ל"ב סי' נ"ח אות ט"ו), שבט הלוי (ח"ד סי' ל"ז, "רקידה וכו' לצורך כבוד התורה מותר להלכה בלי פקפוק ומצוה לעשות כן כאשר העידו זה בשם הגר"א זי"ע וגדולי הדורות, ופשוט דאין לחלק בזה בין שמחת תורה בחו"ל שהוא יום טוב שני של גלויות לשמחת תורה בא"י, ועיין ג"כ ביש"ש ריש פ"ה דביצה בזה"), שולחן הלוי (פרק ט' אות י"ד), שבת בית (ארטסקרול, עמ' תקל"ד), ז"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתש"ס), ארחות שבת (פרק כ"א סעי' כ"ט, "בשמחת תורה מותר לרקוד משום כבוד התורה"), הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' כ"א).

2. בני ספרד.

(א) הגר"ש זצ"ל (הערות במסכת ביצה דף לו: ד"ה ולא) – "אמנם לבני עדות המזרח שנוהגים כהשו"ע לכאורה אסור להם לרקוד גם לצורך מצוה, ואינו מובן היאך הם רוקדים בשמח"ת".

(ב) מיקל – כה"ח (ס"ק י', "וכ"כ האחרונים"), יחזה דעת (ח"ג סי' מ"ט, לשונו מובא לקמן), ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' פ"ז אות ח', קיצור שו"ע סי' של"ט אות ח').

3. מראי מקומות – ערה"ש (סעי' ט', לשונו מובא לעיל).

ב. מחיאת כפים.

1. מיקל.

(א) פמ"ג (מש"ז ס"ק ב', סי' תרס"ט א"א) - לשונו מובא לקמן.

- (ב) ח"א (כלל מ"ד סעי' י"ט) – "ולכבוד התורה מותר לרקד ולטפח".
 (ג) קיצור שלחן ערוך (סי' פ' סעי' פ"ז) – "ולכבוד התורה מותר לטפח ולרקד".
 (ד) מ"ב (ס"ק ח', סי' תרס"ט שעה"צ ס"ק ה') – לשונו מובא לקמן.
 (ה) חזו"א (ארחות רבנו ח"ב עמ' קי"א אות ל"ח) – "ספר לי הגר"ק שליט"א פעם בשמחת תורה מחה כפים בשינוי וראה זה מרן החזו"א זצוק"ל ואמר לו לא צריך למחות כפים בשינוי מאחר שהפוסקים התירו א"כ תמחה כפים בלי שינוי".
 (ו) תורת שבת (ס"ק ב').
 (ז) אור לציון (ח"ב פרק מ"ג סעי' ט') – "מותר למחוא כפיים בשמחת תורה".
 (ח) שבת בית (ארטסקרול, ריש עמ' תקל"ד).
 (ט) ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' פ"ז אות ח', קיצור שו"ע סי' של"ט אות ח').
 (י) ארחות שבת (פרק כ"א סעי' ל"ב) – "בשמחת תורה מותר למחוא כפים אף בדרך שיר משום כבוד התורה".
 (יא) הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' כ"א).

ג. כלי שיר.

1. מחמיר.

- (א) פמ"ג (מש"ז ס"ק ב') – "גם זוג המקשקש גרע טפי, דמי לכלי שיר, יע"ש, מה שאין כן טיפוח וריקוד. והוא הדין לכבוד התורה אין להתיר רק טיפוח וריקוד".
 (ב) מ"ב (ס"ק ח') – "וגם לכבוד התורה אין כדאי להתיר אלא טיפוח וריקוד ולא קשקוש בפעמונים וזגים וכ"ש שאר כלי שיר דאסור [אחרונים]".
 (ג) כה"ח (ס"ק י') – "מש"ז אות ב".
 (ד) יחזק"ע דעת (ח"ג סי' מ"ט) – "אסור לנגן בכלי שיר ביום טוב של שמיני עצרת בהקפות של שמחת תורה, שלא התירו לכבוד התורה אלא לספק ולרקד בלבד. וכן אסור להפעיל גרמפון או רדיו או רשם - קול לשמוע שירים ביום טוב של שמיני עצרת, אפילו עושים כן לכבוד התורה. ואפילו ביום טוב שני של גליות יש לאסור בכל אלו. ואדרבה שמירת כל גזירות ותקנות חז"ל, שעשו משמרת לתורה, היא כבודה של התורה. ולשומעים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב".
 (ה) ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' פ"ז אות ח', קיצור שו"ע סי' של"ט אות ח').
 (ו) ארחות שבת (פרק כ"א הע' נ').
 (ז) הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' ז', סעי' כ"א).

ד. הקשה ביד על השולחן.

1. יש לדון על הלוח, אם הוא דומה לכלי שיר או למטפחין. שהרמב"ם (פרק כ"ג הל' ד') כתב "להכות באצבע על הקרקע או על הלוח" לגבי כלי שיר. ובהל' ה' מוסיף "אין מספקין ולא מרקדין ואין מטפחין בשבת". עי' אבני ישפה (ח"ב סי' ל"ה) וכן הל' שבת בשבת (פרק י"ח הע' ט'), שמדייק משם שלהקשת היד על השולחן הוא נכלל בהכלל של כלי שיר, וכמו לקשקש את האגוז לתינוק [הגם שהשו"ע להפך לשון הרמב"ם]. ולכאורה יש ג' נ"מ.
 (א) אם יש התיר להקשת היד על השולחן כלאחר יד.
 (ב) אם יש היתר לשיטת תוס' שהו"ד ברמ"א שנהגו העם.
 (ג) ואם יש היתר גבי שמחת תורה.

2. כלאחר יד:

- (א) עי' לקמן שהובא מחלוקת לענין זה [האבני ישפה הגר"ש דבליצקי והל' שבת בשבת החמיר, אבל הגר"מ מאזוז וויאמר משה מיקל].
 (ב) ועי' בה"ל (סעי' ג' ד"ה ולספק) שיש דיוקים סותרים, אם יש בהכאה על הלוח התיר של כלאחר יד.
 (ג) למעשה, כיון הבה"ל מסיים "דעל סיפוק גופא אין לנו ראייה ברורה מירושלמי שהוא מותר ... אין לנו להקל יותר ממה שנמצא בירושלמי בהדיא". יש סברא גדולה להחמיר גבי כלאחר יד.
 (ד) אמנם עי' בה"ל (סי' של"ח סעי' א' ד"ה אבל). וצ"ע.
 3. מה נכלל בלשון הרמ"א "נהגו להקל בכל":

- (א) עי' לקמן שהובא מחלוקת לענין זה [האבני ישפה ילקוט יוסף והגרא"ה קוק כ' להחמיר (וכן נראה מעוד מקורות, ע"ש), אבל הנשמת שבת כ' להקל]. והסברא הוא כמו הנשמת שבת, ע"ש טעמו.
 (ב) המ"ב (ס"ק י') מפרש "האי להקל בכל קאי על טיפוח וסיפוק וריקוד ולא על שאר דברים הנזכרים בסעיף זה". משמע "להכות באצבע על הקרקע, או על הלוח" יש להחמיר.
 (ג) אבל הבה"ל (סעי' ג' ד"ה להקל) כתב "עיין במ"ב דהיינו בטיפוח וריקוד סתם ולא ע"י קשקוש זגים וכ"ש ע"י ניגון כלי שיר בודאי איסור גמור". משמע רק קשקוש זגים, שהוא כלי שיר, יש להחמיר. דאל"כ, לתת חידוש אחי גדול, אפילו להכות על השולחן, יש להחמיר.

4. שמחת תורה:

- (א) לפי בני ספרד, יש סברא גדולה להחמיר. שהם לא סוברים כשיטת תוס', רק כלשון ושיטת הרמב"ם. א"כ, כמו שבכל כלי שיר צריך להחמיר בשמחת תורה, ה"ה להקשת היד על השולחן.
 (ב) אבל אם הרמ"א סבר שנהגו העם להקל בכל השנה אפילו להכות באצבע על הלוח (כמו הנשמת שבת לעיל), א"כ מותר אפילו לכתחילה בשמחת תורה.

(ג) אבל לפי דעת המחמירים (לעיל: האבני ישפה, ילקוט יוסף, ועוד), שמחמירים כל השנה אפילו לבני אשכנז, לכאורה אין היתר בשמחת תורה. וא"כ יש ראייה מכאן, שפוק חזי מאי עמא דבר, להקל כהנשמת שבת.
(ד) וממילא, הנח להם לסמוך על שיטות תוס', **אפילו בכל השנה**, להקשת היד על השולחן.
5. מראי מקומות.
(א) **הגר"ק שליט"א** (אש התורה, בראשית, תורת חיים עמ' ר"ג אות ב') – "מה הדין לדפוק ע"ג השולחן בשבת האם יש חשש שמא יתקן כלי אפי' לא בדרך שירה או שרק אם זה דרך שירה אסור והאם יד אחת כן מותר ואיזה אסור הוא עובר ביד אחת לדפוק. תשובה: דרך שירה אסור".

ה. **בן חו"ל בא"י בשמיני עצרת, השתתפות בהקפות שמחת תורה.**

1. מיקל.
(א) **אג"מ** (יו"ט כהלכתו פרק ב' הע' נ"ג) – "שכן הורה לו רבו בעל האגרות משה זצ"ל בשנת תשי"א".
(ב) **הגר"ש זצ"ל** (הליכות שלמה סוכות פרק י"ב סעי' י"ז, יו"ט כהלכתו פרק ב' הע' נ"ג) – "ואין זה חשש ריקוד האסור ביו"ט (סי' תקכ"ד ס"א), דגם זהו בכלל כבוד התורה שישתתפו גם הם בשמחתה שבא"י".
(ג) **יו"ט כהלכתו** (פרק ב' סעי' ט"ז).

ו. **שמחת תורה שחל בשבת.**

1. אין לחלק, ויש להקל.
(א) **הגר"ש דבליצקי זצ"ל** (משנת יוסף חי"ט סי' כ"ח, עמ' קכ"א) – "ולסיכום הדברים, מותר גם בארץ ישראל ביום טוב של שמיני עצרת לפזז ולכרכר לרקוד ולטפוח בשעת ההקפות. ובין כשחל בחול ובין כשחל בשבת דאין בזה שום הבדל, לאחר שמתירים גם ביו"ט ראשון דאורייתא ושלא בשעת ההקפות חזר הדין להיות ככל שבת ויו"ט".
(ב) **בירור הלכה** (תנינא ח"ב סוף סי' של"ט) – "אף בשמחת תורה שחל בשבת אין מקום פקפוק כלל וכלל".

ו] **כלאחר יד.**

א. **לספק: כלאחר יד.**

1. מיקל – **רמב"ם** (פרק כ"ג הל' ה'), **ולספק כלאחר יד מותר** (סמ"ג (לאוין ס"ה), **מחבר** (סעי' ג'), **גר"ז** (סעי' ב'), "אלא אם כן מספק ומטפח כלאחר יד", **ערה"ש** (סעי' ז'), **תורת שבת** (סעי' ג'), **תולדות שמואל** (ח"ג מצוה ל"ב סי' נ"ח אות ט"ו), **אז נדברו** (חי"ג סי' י"ד אות ב'), לשונו מובא לקמן), **הגריש"א זצ"ל** (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ב אות ל'), **אבני ישפה** (ח"ב סי' ל"ה ענף ז'), **הל' שבת בשבת** (פרק י"ח סעי' ד'), **פוסקים**.

ב. **לטפח: כלאחר יד.**

1. מיקל.
(א) **הג' מיימוניות** (פרק כ"ג אות ג') – "בירושלמי בהלולא דרבי שמעון בר רבי הוו מטפחים אחורי ידיהון ע"כ".
(ב) **ב"י** (ס"ק ג').
(ג) **גר"ז** (סעי' ב') – לשונו מובא לעיל.
(ד) **ח"א** (כלל מ"ד סעי' י"ט) – "וכלאחר יד, מותר לטפח".
(ה) **מ"ב** (סי' של"ח ס"ק א').
(ו) **תורת שבת** (ס"ק ד') – "נלע"ד דלאו דוקא לספק דה"ה דמותר לטפח כלאחר יד כדמוכח בב"י, היינו שמכה אחורי יד על זו או שמכה אחורי יד לתוך ידו מפני שאין לגזור בדבר שעושה בו מידי להיכרא עי' ביצה די"ח ועי' מ"ש בסי' שכ"ח סקכ"ח, ועי' בב"ח שלפעמים מפרשים לספק היינו כף אל כף כמ"ש בסי' של"ח ס"ד".
(ז) **אז נדברו** (חי"ג סי' י"ד אות ב') – "לזמר בדפיקת הידים על השולחן או ע"י כלים אסור, ולהכות בידים כלאחר יד מותר כמבואר בסי' של"ט סעיף ג'. ולספק כלאחר יד מותר, ומחייאת כפיים בשעת נאום מותר בכל ענין כיון שאין מכוון כלל לשיר".
(ח) **הגריש"א זצ"ל** (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ב אות ל').
(ט) **אבני ישפה** (ח"ב סי' ל"ה ענף ז').
(י) **ששכ"ה** (פרק ט"ז סעי' מ"ג [דפו"ח, סעי' מ"ד], פרק כ"ח סעי' ל"ו [דפו"ח, סעי' מ"ב]) – "כגון שיקיש בידו האחת על גב היד השניה".

(יא) **שולחן הלוי** (פרק ט' אות י"ד, Halachically Speaking ח"ב מספר י"א הע' כ"ח).

(יב) **שבת בית** (ארטסקרול, עמ' תקל"ג).

(יג) **ילקוט יוסף** (שבת ח"ה עמ' פ"ד אות ד', נשואין ח"א עמ' קפ"ט אות י"א, קיצור שו"ע סי' של"ט אות ד').

(יד) **ארחות שבת** (פרק כ"א סעי' ל"א) – "מותר למחוא כפים אף בדרך שיר אם עושה כן בשינוי, כגון שמכה על גב היד וכדומה".

(טו) **הל' שבת בשבת** (פרק י"ח סעי' ד').

2. מחמיר.

(א) **רוקח** (הל' יו"ט סי' ש"א) – "ולא מטפחין אפילו אחורי ידיהן".

ג. כלי שיר: כלאחר יד.

1. מחמיר.

(א) בה"ל (סעי' ג' ד"ה ולספק, סי' של"ח סעי' א' ד"ה הואיל) – "ולספק כלאחר יד מותר. דין זה מקורו הוא מירושלמי כמבואר בב"י והנה מדפרט שם דוקא בסיפוק כלאחר יד משמע דבקשקוש הזוג וכיוצא בזה שהוא יותר דרך שיר לא מהני אף דיעשה כלאחר יד וכן בדין דעל סיפוק גופא אין לנו ראיה ברורה מירושלמי שהוא מותר אחרי שר"מ מחמיר שם בזה [ועיין בב"י דמתרץ זה בדוחק] אין לנו להקל יותר ממה שנמצא בירושלמי בהדיא".

(ב) אבני ישפה (ח"ב סי' ל"ה ענף ז').(ג) ארחות שבת (פרק כ"א סעי' י"ח, הע' נ"ג) – "ואין חילוק בין אם מנגן כדרכו ובין אם מנגן בשינוי".(ד) הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' ד', סעי' ז').**ד. ריקוד: כלאחר יד.**

1. מחמיר.

(א) הגר"ש"א זצ"ל (אבני ישפה ח"ב סי' ל"ה סוף ענף ז', אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ב אות ל').(ב) אבני ישפה (ח"ב סי' ל"ה ענף ז') – "וכן נראה שלא מועיל שנוי בריקוד. והטעם הוא כי איך שלא ירקוד עדיין הוא נקרא ריקוד".2. מראי מקומות – הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking ח"ב מספר י"א הע' י"ז, לשונו מובא לקמן).**ה. הקשת היד על השולחן: כלאחר יד.**

1. מחמיר.

(א) אבני ישפה (ח"ב סי' ל"ה ענף ז') – "ולכן אין להקל לעשות שנוי בנגינת כלי שיר או בהקשת היד על השולחן או כדומה, שרק בטפוח מועיל כלאחר יד".

(ב) הגר"ש דבליצקי זצ"ל (אליבא דהלכתא ח"ב עמ' ר"ל ריש טור ד') – "שכיון שלא מפורש להיתר, צריך להחמיר, והוסיף שאף שלד' הגר"א שאסור לדפוק על הדלת, מ"מ מותר בשינוי כדכתב הביאור הלכה ריש סי' של"ח, מ"מ הכא שדופק לפי קצב השיר אולי חמיר טפח".

(ג) הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' ד') – "אבל אסור להכות ביד על השולחן או על הלוח אפי' עושה כלאחר יד".

2. מיקל.

(א) הגר"מ מאזוז (ויאמר משה סוף סי' כ') – "להתיר לתופף על השולחן בשינוי דרך שירה בשבת".(ב) ויאמר משה (סי' כ') – "מסקנא דדינא, שמותר לתופף על השולחן בשינוי דרך שירה בשבת".3. מראי מקומות – אליבא דהלכתא (ח"ט עמ' קכ"ג סוף טור ג').

(א) הגר"א נבנצל שליט"א (תשובות אביגדר הלוי או"ח עמ' שי"ז אות רכ"ו) – "האם מותר לדפוק בידיים על שולחן בשבת בקצב. בספר שמירת שבת כהלכתא משמע, שמותר בצורה זו רק בשינוי - אבל הרי בימי חול אין נוהגים כלל לתופף בידיים או למחוא כפיים - א"כ לפ"ז צ"ל בשבת מותר בכל אופן. תשובה: בחול נוהגים בשבע ברכות וכיו"ב".

(ב) הרמ"א ארלנגר (אליבא דהלכתא ח"ב עמ' ק"ס טור ב') – "ובפשטות להלכה מדברי המ"ב נראה לאסור בזה כמו שיפה דקדקו מדברי הבה"ל שנראה שהיתר הירושלמי של שינוי לא קאי על אופנים אלו, ובפרט למאי דמסיים הבה"ל "אין לנו להקל יותר ממה שנמצא בירושלמי בהדיא", דמשמע מזה שהיתר בשינוי הוא רק כדוגמא המפורשת של הירו' - לספוק כפ אל כפ כלאחר יד. ב. ואמנם קשה לעבור ולהניח ענין זה שרבים מקילים בו, כמש"כ הכותבים שם שצריך לימוד זכות על המקילים בזה, ולמצא פשר דבר להתיר ...".

(ג) בירור הדברים - עי' לעיל [לגבי "הקשת היד על השולחן"].**ו. מראי מקומות.**

1. הגר"ח ק"ש שליט"א (אליבא דהלכתא ח"ב עמ' מ"ג טור ג' אות ל"ד) – "שולחן ערוך סימן של"ט סעיף ג': אין מטפחין להכות כפ אל כפ וכו', ולספק כלאחר יד מותר. ומבואר בבית יוסף שכן כתב הרמב"ם בפרק כ"ג משבת הל' ה', ומקורו מדברי הירושלמי (ביצה פ"ה ה"ב) דאיתא התם, רבי יונה אמר אחורי ידיהון שרי וכו'. ויל"ע האם היתר 'כלאחר יד' הנאמר כאן, הוא דין בכל הכאה והכאה, דרק ע"י שעושה אותה בהכאת כפ על אחורי היד אז שרי, או שמא הדין הוא על כללות מעשיו, ולכן אף אם מכה 'אחת הנה ואחת הנה', דהיינו פעם אחת על גב ידו ופעם אחת על כפ ידו וכו' - גם בזה שרי, כיון שאי"ז דרך טפוח לשיר בעלמא, וצ"ע. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: תפוס לשון אחרון".

ז. בזמן הזה: בני אשכנז.**א. ראשונים.**

1. מיקל, אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר ולא שייך למגזר.

(א) תוס' (ביצה דף ל. ד"ה תנן) – "תנן אין מטפחין ואין מרקדין. פרש"י שמא יתקן כלי שיר ומיהו לדידן שרי דדוקא בימיהן שהיו בקיאים לעשות כלי שיר שייך למגזר אבל לדידן אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר ולא שייך למגזר".

2. מחמיר.

(א) סתימות שאר ראשונים (ב"י ס"ק ג') – "וכן נראה שהוא דעת הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חילקו בכך".

ב. רמ"א (סעי' ג') – "הגה: והא דמספקין ומרקדין האידנא ולא מחינן בהו משום דמוטב שיהיו שוגגין וכו'. וי"א דבזמן הזה הכל שרי, דאין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר וליכא למגזר שמא יתקן כלי שיר דמלתא דלא שכיח הוא ואפשר שעל זה נהגו להקל בכל (תוספות סוף פרק המביא כדי יין)".

1. נוב"ת (או"ח סי' מ"ט ד"ה אך) – "ומיהו לדידן שרי דאין אנו בקיאים לעשות כלי שירים ולא שייך למגזר. ואמנם אין סברא זו מוסכמת. ועיין בבית יוסף סימן של"ט ורמ"א בסעיף ג' בהג"ה ג' כ לא החליט אם הוא משום מוטב שיהיו שוגגין או משום שסומכין על סברת התוס'".

2. שו"ת הרמ"א (סי' ל"ה) – "וכן דקדקתי במה שכתבתי והעם נהגו שלא לברך כו' ולא כתבתי סתם וכן נוהגין כמו שהוא מדרכי בשאר מקומות, ופוק חזי מה עמא דבר".

3. שו"ת הרמ"א (סי' קכ"ה ד"ה כל) – "דהא תנן אלו הן משום שבות אין מטפחין ולא מרקדין וכו' וכתבו התוספות ריש פרק המביא: פירש"י שמא יתקן כלי שיר ומיהו לדידן שרי, דדוקא בימיהם שהיו בקיאים לעשות כלי שיר שייך למגזר, אבל לדידן אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר ולא שייך למגזר עכ"ל. וכבר פשוט היתר הטפוח והרקוד בשבת בכ"מ ואף מצווים לכותים לנגן בכלי שיר, והכל הוא מטעם דברי התוס' דלא שייך גזירה זו בזמן הזה".

ג. קשה: שאנו בקיאים לתקן הכלי שיר.

1. ערה"ש (סעי' ח') – "וכתב רבינו הרמ"א ... והדברים מתמיהים חזא דקשירת נימי הכנור שכיחא טובא וכן לגלגלה על היתדות והיינו שמגלגלין היתד עד שתשוב הנימא להיות כנכון ובשני הדברים יש חיוב חטאת משום קשירה ומשום מתקן מנא כדפירש"י בעירובין [ק"ג. ד"ה אף וד"ה משלשל ע"ש] ועוד דחלילה לבטל שבות דרבנן מפני טעמים כאלו ...".

2. שבות יעקב (ח"א סי' כ"ה) – "אבל לדידן אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר ולא שייך למגזר עכ"ל התוספת' והביאו בהג"ה ש"ע לפסק הלכה א"כ פשיטא דשרי בחש"מ והטעם צ"ל דאף שתקון הנימין הלא דבר המצוי לתקן אצל כל המנגני' מ"מ לא הוי מלאכת אומן ממש שיגזור בשביל זה".

3. מראי מקומות – שער אפרים (סי' ל"ו, ובהג"ה מבנו).

ד. מחמיר.

1. פמ"ג (א"א ס"ק א') – "ואף דהאידנא נהגו, לא מדינא".

2. קיצור שלחן ערוך (סי' פ' סעי' פ"ז) – "ולא מטפחין יד על יד ולא מרקדין".

3. הגריש"א זצ"ל (דרור יקרא עמ' שמ"ה אות נ"ח, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ב אות ל') – "אבל אם אין מצוה, אסור".

4. אבני ישפה (ח"ב סי' ל"ה ענף ג', ענף ו') – "נראה שיש למחות באלה שמוחאים כפיים ורוקדים בזמן סעודת שבת, אם לא במקום שלא ישמעו".

5. נשמת שבת (סי' של"ט אות תס"א) – "יש להחמיר, אבל אין למחות ביד המקילים".

6. שולחן הלוי (פרק ט' אות י"ד) – "אסורה לכו"ע".

7. ארחות שבת (פרק כ"א סעי' כ"ח) – "אין מרקדין בשבת, ולענין מקום שנהגו לרקוד כתבו הפוסקים שאם הוא בשמחה של מצוה אין צריך למחות בהם, ואם אינו בשמחה של מצוה יש למחות, אם הוא מקום שישמעו למחאה וימנעו מלרקוד".

ה. בני ספרד.

א) יתוה דעת (ח"ב סי' נ"ח) – "אין להתיר בכלל מחיאות כפים וריקוד בשבת, משום גזירה שמא יבוא לתקן כלי שיר, ובייחוד לנו הספרדים ועדות המזרח אשר קבלנו עלינו הוראות מרן השלחן ערוך שפסק בסכינא חריפא לאסור טיפוח וריקוד אף בזמן הזה. וכן המנהג פשוט בגלילותינו לאסור. ואם יש מי שמיקל בזה לטפח ולרקד בשבת, ראוי להעיר למוסר אזנו ולהודיעו שזהו נגד ההלכה, ודברי חכמים בנחת נשמעים. ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב".

ב) ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' פ"ד, קיצור שו"ע סי' של"ט אות ה') – "כיון שאסרו חכמים השמעת קול של כלי שיר בשבת ויום טוב גזירה שמא יבוא לתקן כלי שיר, לכן אסרו חכמים לרקוד בשבת, גזירה שמא יתקן כלי שיר בשבת. ואף שבזמן הזה יש מקילים, אחר שאין הכל בקיאים לתקן כלי שיר, מכל מקום אין להקל לספרדים שקיבלו הוראות מרן השלחן ערוך, שפסק לאסור לרקוד בשבת גם בזמן הזה. וכן המנהג במקומותינו לאסור. ולכן הרואה ספרדי המטפח ומרקד בשבת, ראוי להעיר למוסר אוזנו ולהודיעו שהדבר נגד ההלכה. וצריך להוכיחו בנחת, שאז דבריו יתקבלו. כי דברים הנאמרים בנחת, הם נשמעים. וכל אשר נגע יראת אלוקים בלבו, יזהר ויזהיר בלשון של זהירות לבל יכשלו באיסור זה".

ה. יש על מה לסמוך להקל, [ונכון להחמיר, או אין כדאי, או בעל נפש יש להחמיר].

1. ים של שלמה (ביצה פרק ה' סוף סי' ו') – "[ומהרי"ק] כתב בשורש ט', בשם רבינו האי, שביום שמחת תורה מותר לרקד, בשעה שאומרים קילוסים לתורה, דנהגו בו היתר, משום כבוד התורה, כיון דלית ביה [אלא] משום שבות ע"כ. ולפ"ז נמי שרי לרקד לנשואין, משום כבוד חתן וכלה, בעת הנשואין, והוא כבוד המקום, ונראה בעיני, שנהגו להקל בכל אלה, לפי מה שמסקינן בריש פ' המביא (לעיל ל' ע"א) א"ל רבא ב"ר חנן לאביי, תנן, אין מטפחין, ואין מספקין, ואין מרקדין, והאידנא, דקא חזינא דקא עבדו הכי, ולא אמרינן להו ולא מידי כו', ומסיק, הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין, ולא יהא מזידין. וכתב התו' (שם, ד"ה תנן) וז"ל: ומיהו לדידן שרי, דדוקא בימיהן, שהיו בקיאים לעשות כלי שיר שייך למיגזר, אבל לדידן, אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר, ולא שייך למיגזר ע"כ. ואף על פי שכל שאר המחברים לא חילקו בין האידנא לימים ראשונים, מ"מ בצירוף טעמי מצוה יש לחלק. ומה שמרקדין הבתולות, אפילו בלא חניגא דמצוה, הנח להם לסמוך על דברי התו', כי כדאי הם לסמוך, בפרט בדבר שלא ישמעו".

2. א"ר (ס"ק א', א"ז ס"ק א', סי' של"ח ס"ק א') – "ואפילו בטיפוח וריקוד שלא במקום מצוה כתב בים של שלמה [ביצה פ"ה סי' ו'] דאין להתיר אלא משום הנח להם".
3. שלחן שלמה (סי' של"ט).
4. אשל אברהם (בוטשאטש, סי' רצ"ט מהד"ת על סעי' י') – "הנזהר מטיפוח וריקוד בשבת ויו"ט ק' כלשון המשנה גם **שלהלכה** התירו..."
5. מ"ב (ס"ק י', שעה"צ ס"ק ז') – "ואפילו בטיפוח וריקוד אין כדאי להניח המנהג שלא במקום מצוה אלא משום הנח להם וכו' [אליה רבה בשם ים של שלמה, עיין שם]".
- (א) המ"ב כתב "הנח להם וכו'". יש מפרשים הפשט מצד מוטב שיהיו שוגגין.
- (1) וכדאי בהגריש"א זצ"ל (הערות במסכת ביצה דף ל. ד"ה אין, דף לו: ד"ה ולא), "וכתב המ"ב שם (ס"ק") דדוקא לצורך מצוה יש לסמוך ע"ד רמ"א להתיר אבל בלא"ה אסור".
- (2) ויביע אומר (ח"ג או"ח סי' כ"ב), "וע' בא"ר (ר"ס שלט) בשם רש"ל, דאף בטפוח וריקוד אין להתיר שלא במקום מצוה. אלא דהנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין כו'. ובמשנ"ב (ס"ק") הביא ד' הא"ר להלכה".
- (3) ושונה הלכות (סי' של"ח דין ה'), "אבל שלא במקום מצוה אין כדאי להניח המנהג אלא משום מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין (סי' של"ט ס"ג וסק"ז ח' י' וע"ל סי' תרס"ט דין ה')".
- (4) ונשמט שבת (סי' של"ט אות תס"א ד"ה ולהלכה), "וכן במ"ב (ס"ק") כ' דאין כדאי להניח המנהג אלא שאין מוחין משום שמוטב שיהיו שוגגין וכו'".
- (5) וארחות שבת (פרק כ"א הע' מ"ח), "וכתב המשנ"ב ס"ק י' דאף במקום שנהגו לרקוד אין כדאי לסמוך על זה אלא במקום מצוה, או אם לא ישמעו לנו, דמוטב שיהיו שוגגין וכו'".
- (6) ושבת בית (ארסטקרוול, פרק ל"ה הע' צ"ה), ושלמי יהונתן (ס"ק י' אות ה'), ומ"ב הוצאת עוז והדר, ועוד.
- (7) וא"כ הוא אסור - רק אם לא ישמעו לנו, אין למחות.
- (ב) אמנם, לא נראה שזה פשט במ"ב.
- (1) שהרי מקורו הוא הא"ר בשם היש"ש. ושם כתוב "הנח להם לסמוך על דברי התו', כי כדאי הם לסמוך, בפרט בדבר שלא ישמעו". פירוש, שהוא מותר, אבל נכון להחמיר. [אמנם, יש לעיין בהמ"ב גבי קידוש לבנה]. וכן מדייק ר' משה גולד שליט"א מהא"ר, שלשונו הוא "דאין להתיר אלא משום הנח להם". דמצד הנח להם, יש להתיר [ולא כתוב שהוא אסור ורק מותר שיהיו שוגגין].
6. אג"מ (או"ח ח"ב סי' ק') – "ונראה לע"ד שהטעם הוא דנחשבה כלא פשטה הגזירה אף שכבר פשטה בימיהם אבל כיון שעכשיו נשתנה מכפי שהיה בימיהם שנסתלק הטעם לא נחשב מה שפשטה בעת שהיה הטעם לפשטה גם עכשיו כשליכא הטעם. ואף שמ"מ הרי צריכין למנות ולבטל, יש לומר דכיון שידוע שכל החכמים שבעולם היו מסכימין להתיר מאחר שעוברין, וכדחזינן שאף כשהיה הטעם אמרו שלא למחות כדי שיהיו רק שוגגין ולא מזידין ידעין מזה שאם היה אפשר לבטל התקנה ולא יהיה כלל איסור היו ודאי רוצין בזה רק שאז שהיה הטעם לא היו יכולין לבטל משום שכבר פשטה, ולכן כשנסתלק הטעם שלא נחשב כפשטה גם עכשיו שאפשר לבטל כשהיו נמנין ומסכימין נחשב כנתקבצו החכמים ונמנו ודנו להסכים להתיר ... ולכן כיון שהוא דבר ברור שהיו מסכימין להתיר מאחר שעוברין וכדחזינן מהא שאמרו שלא ימחו בהם כדי שלא יהיו מזידין וכדכתבתי לעיל סגי אף לדידהו להחשיב כנתקבצו החכמים והתירו. זהו מה שנראה לתרץ שיטת התוס' והרמ"א שכתב שנהגו להקל. אבל כיון שהמחבר פליג וטעם התוס' אינו ברור היה מן הראוי להחמיר לכה"פ לבעלי נפש אבל לדינא הא חזינן שמקילין".
- ו. מראי מקומות – ערה"ש (סעי' ט', לשונו מובא לעיל), פסקי תשובות (אות ב', דפו"ח אות ד'), מנחת אשר (ח"ג סי' כ"ד).
1. תפארת ישראל (כלכלת שבת סוף אות ל"ח) – "והאידנא דאין אנו בקיאים בעשית כלי שיר, אין מוחין בהנוהגין היתר באלו".
2. ח"א (כלל מ"ד סעי' י"ט) – "ומכל מקום אין מוחין ביד העושים כן לתינוק שלא יבכה, דיש אומרים דבזמן הזה ליתא גזירה זו שמא יתקן כלי שיר דאין אנו בקיאים בזה".
3. קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' פ"ז) – "ולא מטפחין יד על יד ולא מרקדין. ולכבוד התורה מותר לטפח ולרקד. וגם העושה לתינוק כדי שלא יבכה אין מוחין כיון שיש מתירין".
- ז. לנגן בכלי שיר, לקשקוש זגים - להמקילין לעיל.
1. אפילו לרמ"א יש להחמיר.
- (א) ט"ז (יו"ד סי' רפ"ב ס"ק ב') – "נראה דאין מקיל שם אלא באותן דברים שאין דומים ממש לכלי שיר כההיא דמספקין ומטפחין ביד אבל בהך זוג דדומה טפי לכלי שיר יש איסור לדברי הכל".
- (ב) שער אפרים (סי' ל"ו הג"ה מבנו) – "ומ"ש התוס' ומיהו לדידן שרי דדוקא בימיהם שהיו בקיאים לעשות כלי שירים כו' היינו גם כן כמו שכתבתי לעיל שכל זה איירי בלא כלי שיר שרי לדידן לספק ולטפח ולרקד מטעם שאין אנו בקיאים לעשות כלי שיר וזהו שמדוקדק בלשון התוס' שאין אנו בקיאים לעשות ולא אמרו לתקן כי הם מפרשים מ"ש בגמ' שמא יתקן כלי שיר היינו לעשות כי בדבר שכבר עשוי ונשבר שייך לשון יתקן ומה שאין כן שם בגמ' לא שייך לומר שמא יתקן כלי שיר שהרי אין להם כלי שיר רק ביד ובכף וברגל משורר' ולכן כתבו התוס' לשון לעשות ר"ל מאחר שבימיהם היו בקיאים לעשות כלי שיר מחדש גזר שמא יעשה וינגן גם כן בכלי שיר ומשא"כ לדידן דאין אנו בקיאים לעשות מחדש כלי שיר לא גזרינן אלא גזרינן שמא יתקן את אשר כבר עשהו לכן אין לו היתר אלא ע"י עכו"ם".
- (ג) א"ר (ס"ק א', סי' של"ח ס"ק א', א"ז ס"ק א') – "משמע דוקא בטיפוח וריקוד מקילין ולא בקשקוש זוג ושאר דברים, וכן אפשר לפרש דברי רמ"א, וכ"כ הט"ז ליו"ד סי' רפ"ב [סק"ב], ועיין לעיל ריש סימן של"ח".

(ד) תוס' שבת (ס"ק ה') – "מיהו אין להקל מטעם זה אלא לענין טיפוח וריקוד לחוד".
 (ה) מהר"ם שיק (או"ח סי' קכ"ז ד"ה ולפענ"ד) – "ואפילו האידנא. שכ' הרמ"א בסי' של"ט ס"ג. דלא בקיאיין בתיקון כלי שיר ולא שייך הגזירה ההוא וא"כ כאן אפשר דשרי מדינא. מיהו כבר ביאר הא"ר וס' תוס' שבת באו"ח סי' של"ח וספר צרור החיים האריך בזה להוכיח דזה נאמר רק על ריקוד וטיפוח. אבל להשמיע קול גם האידנא אסור".
 (ו) מ"ב (ס"ק י', בה"ל סעי' ג' ד"ה להקל, עי' סי' של"ח ס"ק י"ב) – "להקל בכל. עיין במ"ב דהיינו בטיפוח וריקוד סתם ולא ע"י קשקוש זגים וכ"ש ע"י ניגון כלי שיר בודאי אסור גמור הוא".
 (ז) ערה"ש (סי' של"ח סעי' י') – "ומ"ש מטעם שיתבאר בסי' של"ט וזהו מפני שאין אנו בקיאיין בתקון כלי שיר ע"ש זהו לענין טיפוח וריקוד אבל לא לנגן ממש וחלילה להתיר בזה".

(ח) מנחת אליעזר (ח"א סי' כ"ט) – "שער אפרים ...".
 (ט) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סי' ס' אות כ"א) – "מה שתמה על המשנ"ב סי' של"ט סק"ג שכתב דהרמ"א לא נתכוין להקל אלא בטפוח סיפוק ורקוד, מהא דהרמ"א עצמו כתב סי' של"ח סעיף ב' להקל גם בנוגע להשמעת קול ונשאר בוצ"ע, ולענ"ד כל דבריו דברי תמיהא ואדרבא מהתם גופא מוכח הכי שלא הקיל הרמ"א אלא בטיפוח וריקוד ששמה רק בגופו ולא ע"י שום כלי, ולפיכך כתב שכיון שמתיר לקמן לענין טפוח וריקוד ע"י ישראל עצמו משום טעמיה דהתוס' דאין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר כך אפשר נמי לסמוך על סברא זו לנגן גם בכלי שיר ממש בשמחה של מצוה ע"י 'אמירה לעכו"ם', אבל ע"י ישראל עצמו אינו מתיר אלא בטפוח ספוק ורקוד ולא לקשקש בזגים וכ"ש לנגן בכלי שיר, וגם מ"ש המג"א סי' של"ח סק"א להקל בפעמונים שבפרוכת היינו נמי דכיון שאין זה ממש כלי שיר וגם לא קמכוין לקלא לכן כמו שמקילין בטפוח וריקוד אפשר נמי להקל גם בזה, אבל כל השמעת קול בכלי ע"י ישראל שפיר אסור והוא פשוט".

(י) ציץ אליעזר (ח"ג סי' ט"ז פרק ד', ח"ט סי' כ"א אות ד') – "כי ברור הדבר שהתוס' לא כתבו זאת כי אם גבי טיפוח וריקוד דמיירו שם מזה, שעליהם בעצמם בדרך כלל לא שייך באף פעם חשש של שמא יבוא לתקן, וכל העיקר שגזרו בהם הוא משום שמא יבואו להחליף לנהוג היתר גם בכלי שיר בכלל, ובוזה הוא שכתבו דבזה"ז לא שייך למיגזר בהם לשמא יבואו להחליף בכלי שיר מכיון שאין אנו בקיאיין בעשיית כלי שיר, והחששא של שמא יבואו להחליף היא רחוקה, אבל בשימוש בכלי שיר בעצמן גם התוס' מודים שנשארה בזה"ז הגזירה כמות שהיא".

(יא) משנה הלכות (ח"ד סי' נ"ב) – "נראה דשאני סיפוק וריקוד שאינו עושה מעשה בכלי אלא בידים מזמר ומטפח דהוה כעין גזרה לגזרה משום מתקן כלי שיר שאין לו בידו משא"כ במנגן בכלי שיר עצמו, גם כי יש לומר דבכלי שיר עצמו תפסו האחרונים דגם האידנא גזרינן כיון דמזמר בכלי שיר בעצמו ובקו הוא בזימור על הכלי ממילא שכיח יותר שיהיו בקיאיין גם בעשיית כלי ועכ"פ בתיקון שיר שלהם וכמו שבאמת ראינו שהמנגנים מתקנין לפעמים החוט וכדומה מה שמתקלקל להם כיון שהם בקיאים בזה משא"כ המספק והמרקד בזמן הזה דאין אנו בקיאיין סומכין בזה אדברי התוס' כנלפענ"ד סברא ישרה".

(יב) יביע אומר (ח"ג או"ח סי' כ"ט, ח"ד או"ח סי' מ"ו, יהודה דעת ח"ג סי' מ"ט) – "קושטא קאי דאף הרמ"א והמג"א דס"ל בד' התוס' דאף בכלי שיר שרי לדידן, מ"מ לא פסקו כן להלכה אלא בדין טיפוח וריקוד, אבל בכלי שיר אין להקל. ודוקא ע"י עכו"ם נהגו להקל בכלי שיר. אבל ע"י ישראל אסור. וכ"כ הא"ר ...".

(יג) שבט הלוי (ח"א סי' ס"ו אות ג', ח"ד סי' ל"ז) – "היוצא מזה, א' - דגם לשיטת תוס' ביצה ל' ע"א דוקא טפוח ורקוד מותר בזה"ז משום שאין בקיאים בכלי שיר לא השתמשות בכלי עצמו, ב' - אם פושעים להשתמש בכלי שיר יש לו דין עובר על שאר איסור דרבנן המבואר או"ח סי' תר"ח דאמרינן מוטב שיהיו שוגגין אבל פשוט דלכתחילה חייב למחות אפי' בדרבנן כמבואר בפוסקים שם".

(יד) ילקוט יוסף (סי' של"ח סעי' י', נשואין ח"א עמ' קפ"ט אות י"ב) – "חלילה להקל על-ידי ישראל. והרוצה להקל בזה יש למחות בידו".

(טו) נשמת שבת (סי' של"ח אות שכ"ג) – "ח"ו להקל".

(טז) ארחות שבת (פרק כ"א סעי' י"ח) – "ואין חילוק בין אם מנגן כדרכו ובין אם מנגן בשינוי".

(יז) הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' ז', סעי' כ') – "לכו"ע אסור לעולם".

2. מראי מקומות – תורת שבת (ס"ק ה'), הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ז').

(א) רמ"א (סי' של"ח סעי' ב') – "לומר לעכו"ם לתקן הכלי שיר, שרי משום כבוד חתן וכלה, אבל בלא"ה, אסור. ומיהו בזמן הזה נהגו להקל, מטעם שיתבאר בסי' שאחר זה לענין טפוח ורקוד".

(1) פירוש: לענין אמירה נכרי יש להקל – הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סי' ס' אות כ"א, לשונו מובא לעיל), יביע אומר (ח"ג או"ח סי' כ"ט, לשונו מובא לעיל).

(ב) מג"א (סי' של"ח ס"ק א') – "הני פעמוני שבפרוכ' דלית בהו איסור' ... ועוד דהאידנא יש להקל כמ"ש סי' של"ט ס"ג בהג"ה".
 (1) פירוש: בצירופים יש להקל – הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סי' ס' אות כ"א, לשונו מובא לעיל), יביע אומר (ח"ג או"ח סי' כ"ט, לשונו מובא לעיל).

ח. הפעלת כלי חשמל מערב שבת כדי שישמיע מוסיקה בשבת.

1. מחמיר, מצד שמא יתקן כלי שיר [חוץ השמעת קול לבני אשכנז].

(א) ערה"ש (סי' של"ח סעי' ה') – "דלהעמיד כלי שיר מערב שבת שישיר מעצמו בשבת ג"כ אסור והכי מסתברא דכיון דהאיסור הוא שמא יתקן כלי שיר א"כ מה לי אם מנגן על ידו או מעצמו סוף סוף יש חשש כשיראה שאינו מנגן יפה יתקננו [ולהעמידו בשבת אסור משום מתקן מנא]".

(ב) יביע אומר (ח"ג או"ח סי' כ"ט) – "אין מקום להתיר אף בזה"ז בכלי שיר, ורק בטיפוח וריקוד ד' התוס' ורמ"א להקל בזה"ז. ומרן הב"י ס"ל דכל הפוסקים חולקים על התוס' בזה. וא"כ בודאי שאין להתיר להשמיע קול שיר ע"י גרמפון או רדיו ביום טוב.

שדין יום טוב כשבת לענין זה. וכדאיתא בטוש"ע (סי' תקכד). ועיקר דין זה נאמר במשנה (ביצה לו): לענין יום טוב ג"כ. ואף בשמחת תורה לא התירו אלא בטיפוח וריקוד מפני כבוד התורה, אבל בכלי שיר או אפי' לקשקש בזגים ע"י ישראל אסור. וכמ"ש המשנ"ב (סי' שלט סק"ח) מהאחרונים ... ומכיון שהדבר אסור מצוה למחות במקילים ולבטל מנהגם. וכל שיש ספק אולי ישמעו לנו צריכים להוכיחם, ולא אמרינן בכה"ג מוטב שיהיו שוגגים ולא יהיו מזידין. וכמ"ש התוס' (שבת נה) ד"ה ואף על גב. ובהרא"ש ביצה (ל) וכ"פ המשנ"ב (סי' תרח סק"ג). ובכה"ח (שם סק"ח). ע"ש ... ואמינא ולא מסתפינא שכל המיקל בזה אינו אלא מן המתמיהין. ועלינו יערה. רוח הבורא. ולא נתנו שבתות וי"ט לישראל אלא לעסוק בהם בתורה. ירושלמי (ס"פ ט"ו דשבת).

ביע אומר (ח"ד או"ח סי' מ"ו) – "ומעתה אף מכונת הטייפ רקורדר שהיא בסוג כלי שיר, ולפעמים קורה קלקול טכני במכונת ההקלטה הנ"ל שאפשר לכל אדם לתקנו ולסדרו, הרי היא בכלל גזרת חז"ל".
2. מראי מקומות – ציץ אליעזר (ח"ג סי' ט"ז פרק ג' אות ה', פרק י').

ט. להכות על השולחן - להמקילין לעיל.

1. מחמיר.

(א) אבני ישפה (ח"ב סי' ל"ה ענף א') – "לפי מה שבארנו דברי השו"ע הדברים ברורים, כי טפוח וספוק ורקוד הם הקלים ביותר, אבל אין להקל בהכאה על הקרקע או על הלוח. ולכן לדינא נראה שיש למחות במה שהתפשט הדבר אצל בני תורה להקיש על השולחן בזמן ששרים זמירות כי בזה אין להקל, וכמו שבארנו. אמנם לגבי המון העם אמרינן בזה מוטב שיהיו שוגגים".

(ב) ילקוט יוסף (סי' של"ח הע' ד') – "עיינן באליה רבה (סימן שלט סק"א) שכתב לדייק מהלבוש (שם סעיף ג') דמה שכתב הרמ"א דיש מקילין בזמן הזה וכו', הוא דוקא לענין טפוח ורקוד, אבל לענין הכאה ושאר דברים גם בזמן הזה אין להקל. וכ"כ בתו"ש. וראה עוד בט"ז (יורה דעה סימן רפב סק"ב), ובמשנה ברורה (סק"ו). ובכה"ח (סי' שלג אות יג) ולכן גם להולכים בשיטת הרמ"א אין להקל לענין הכאה על השולחן וכדומה. וכן פסק בשו"ת אז נדברו חלק יג (סימן יד). ע"ש".

(ג) הגרא"ה קוק שליט"א (היכלא ח"ז עמ' נ"ב ד"ה לפימ"ש"נ) – "דפיקה על השולחן הרי הוא כמנגן בכלי שיר וזה לא הותר אף לשיטת התוס'".

(ד) נראה להחמיר.

(1) גר"ז (סעי' ב') – "ועכשיו שנהגו ההמון לספק ולטפח ולרקד בכל מיני שמחה ...".

(2) שונה הלכות (סי' של"ח סעי' ד', סעי' ה').

(3) ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' ל"ה [דפו"ח, סעי' מ"א]) – "אסור לדפוק על השולחן ...".

א. ולא כתב להתיר במקום מצוה. ואילו בסעי' ל"ז [דפו"ח, סעי' מ"ד] כתב "אין לרקוד בשבת וביו"ט, אם לא בשמחה של מצוה". שמעתי מהר"ג שוסטער שליט"א.

2. מיקל.

(א) נשמת שבת (סי' של"ט אות תס"ז) – "שיל"ע בהא דמבואר ברמ"א שאין למחות ביד המספקין ומרקדין ומטפחין (משום דלא בקיאינן האידנא בתיקון כלי שיר) וכתבנו לעיל בסי' שכ"ג משם האחרונים דזה דוקא בכה"ג שאינו בכלי אלא בידיו, אבל אין להקל מה"ט להשמיע קול בכלי שיר (או בכלי המיוחד להשמעת קול), א"כ מהו בזה אי דינו כסיפוק וטיפוח ושרי, או דילמא מאחר שהשולחן הוא משמיע קול (בהכותו עליו) דמי לכלי ואסור, ומסתבר להקל מאחר שהשולחן אינו עשוי להשמעת קול, ושום אדם לא יטעה בשביל כך לבוא להשתמש בכלי שיר, ועוד לפמש"כ בהגהות בן המחבר בשו"ת שער אפרים (סי' ל"ו) טעם החילוק בין השתמשות בכלי שיר לבין טיפוח וריקוד, דדוקא לספק ולטפח ולרקד שהוא גזירה שמא יתקן מחדש כלי שיר יש מאין הוא דלא בקיאינן, משא"כ כשמשמיע קול בכלי שפיר גזרינן שמא תתקלקל באמצע השימוש ויבוא לתקנו, דבזה דרך בני אדם להיות בקי בתיקונם (וכוותיה נקט בשו"ת מנח"א ח"א סי' כ"ט ובשירי מנחה שם) ממילא בשולחן ג"כ לא שייך לומר שהשולחן יתקלקל ויבוא לתקנו, ואילו שיבוא לתקן כלי שיר חדש בזה לא בקיאינן, מיהו לפמש"כ לעיל בסי' תס"א דלכתחילה לא נקטינן כסברת התוס', ומורינן להשוואל להחמיר לכתחילה, ממילא דה"ה שיש להחמיר בזה לכתחילה".

3. מראי מקומות.

(א) שלמת חיים (דפו"י סי' קצ"ד, דפו"ח סי' ש"ז, א"נ או"ח סי' ר"צ) – "בשמחה של חתונה וכדומה, והנה בעת שמזמרינן יש איזה אנשים אשר מכים באצבע או במזלג על השולחן וכדומה כדי להנעים את הזמר, אם יש היתר לעשות כן בשבת. ובסימן של"ט (סוף סעיף ג') כתב: ואפשר שעל זה נהגו להקל בכל, וז"ל שם במשנה ברורה (סק"י), להקל בכל, האי 'להקל בכל' קאי על טיפוח וסיפוק וריקוד ולא על שאר דברים הנזכרים בסעיף זה, ע"כ, ושם נזכר דאסור להכות באצבע על הקרקע או על הלוח וכו'. [וציינן שם במ"ב (שעה"צ סק"ו) כן מצדד הא"ר וכן כתב בספר תוספת שבת]. ויש לדייק בזה ממה שכתב שם המחבר אין מטפחין ולא מספקין ולא מרקדים ואפילו להכות באצבע על הקרקע וכו', ומדכתב 'ואפילו' משמע דמה שנזכר מקודם חמיר טפי, וא"כ להני דמקילין בזמנא"ז בדין טיפוח וסיפוק וריקוד מכ"ש דיש להקל לענין להכות באצבע על הקרקע או על הלוח דזה קל יותר. ועוד צריך ביאור, דהרי הא דאסור לספק וכן להכות באצבע על הקרקע, תרומיהו משום גזירה אחת שמא יתקן כלי שיר, וא"כ אחרי דמקילין לענין טיפוח בזמן הזה משום דאין אנו בקיאינן בעשיית כלי שיר, וטעם זה שייך ממש גם להקל להכות באצבע על הקרקע, ואולי י"ל אין אנו בקיאינן הרבה בעשיית כלי שיר, ולהכי באופן הרגיל לא חיישינן שמא יתקן כלי שיר, אבל לענין הכאה באצבע על הקרקע וכו' דזה גורם יותר לעשות ולתקן כלי שיר, ואיכא למיחש טובא, ולהכי חששו בזה יותר מלענין טיפוח וסיפוק וריקוד. תשובה: הכל בכלל הנח להם וכו', ומ"מ אין יוהרא מי שמחמיר בזה".

(ב) שלמי יהונתן (ס"ק י' אות ב', הע' כ"א, עי' ס"ק ט' אות ג') – "קאי יסוד הרמ"א שנהגו להקל בכל וכולל הכאת יד על השולחן באצבע על הלוח ... צ"ע לדינא בזה אם על זה היה מנהג, וצ"ע".

ה) במקום מצוה.**א. בכלליות.****1. מיקל.**

(א) י"ם של שלמה (ביצה פרק ה' סוף סי' ו') - לשונו מובא לעיל.
 (ב) מנחת אלעזר (ח"א סי' כ"ט) - "ע"ד שאלתך מאין ההיתר לחסידים ואנשי מעשה שמרקדין ומטפחין בשמחות ורננים לה' בשבתות ויו"ט ... שנהגו רבותינו הקדושים הגאונים אשר בזכותם אנו חיים והחסידים התלמידים הבאים אחריהם כיון שבמהרי"ק הנז' בשם רבינו האי מתיר לכבוד התורה בש"ת ... וא"כ שוב י"ל גם בכל שמחת יום טוב ריקודין וסיפוקין (בלא כלי) מותר. ומה דלא חשיב לה במתני' ביצה הנז' אף לסרך מצוה, י"ל כיון שאינו מצוה לכל אדם רק למי שבווער בקרבו רשפי אש שלהבת ה' שמחת יום טוב אשר הנחילנו, אבל לא לכל אדם הוא טירחא ואינו שמחה של מצוה אם אין חושק לה ... וכ"ש לדין האשכנזים היוצאים ביד רמ"א דפסקין כהתוס' דאין בקיאות בזמנינו לעשות כלי שיר וליכא שבות כנז' א"כ בודאי ראוי ההיתר לרקד ולספק בכל עוז כנז' (בלי כלי)".

(ג) חזו"א (מעשה איש ח"ז עמ' קמ"ב) - "לרקוד בשבת לצורך מצוה - כמדומה שאמר לי שנהגו להקל (ואבא ז"ל [הקהלות יעקב] היה הולך, ולא רוקד)".

(ד) ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' מ"ב [דפו"ח, סעי' מ"ג], סעי' מ"ג [דפו"ח, סעי' מ"ד], פרק כ"ח סעי' ל"ו [דפו"ח, סעי' מ"ב], סעי' ל"ח [דפו"ח, סעי' מ"ד]) - "אין לרקוד, אבל יש להקל בשמחה של מצוה. אין למחוא כפיים, אם לא בשמחה של מצוה".

(ה) נראה מכמה פוסקים (לקמן).
2. מחמיר.

(א) יביע אומר (ח"ג או"ח סי' כ"ב) - "בשו"ת מנחת אלעזר ח"א (סי' כט), ע"מ שנהגו החסידים שמרקדים ומטפחים בשבת וי"ט בשירים ורננות. ואחר שהאריך בד' התוס' דביצה, הביא מ"ש בב"י (סי' שלט) בשם רב האי גאון, שביום שמחת תורה מותר לרקד לכבוד התורה. [והוא בתשו' הגאונים שערי תשובה סי' שיד]. ולפ"ז שוב י"ל שאף בשאר שמחת יום טוב מותר לרקד ולטפח בלי כלי. והא דלא חשיב לה מתני' אף לסרך מצוה, י"ל דה"ט כיון שאינו מצוה לכל אדם רק למי שמתלהב ברשפי אש שלהבת יה' בשמחת יום טוב אשר הנחילנו, אבל לכל אדם הוא טירחא ואין בזה שמחה של מצוה אם אינו חושק לה. וכו'. וכ"ש לדין דאזלינן בתר הרמ"א דבזה"ז שאין בקיאות מותר לרקד ולספק. עכת"ד. ולפעד"נ שלמעשה אין להורות להקל בזה. דאף אי יהיבנא ליה כל דיליה דלגבי חסידים הוי כשמחה של מצוה, מ"מ לא עדיף משמחת חתן וכלה, ומבואר בש"ע הגר"ז (סי' שלט סק"ב), שאסור לרקד אפי' בנישואין, ורק בשמחת התורה התירו לכבוד התורה. ע"ש. וכ"כ הפמ"ג (א"א סק"א). ע"ש. וכן פסק המשנ"ב (סק"ח). וא"כ מהיכא תיתי להקל בסתם שמחה בשבת או ביום טוב יותר משמחת חו"כ. יציבא בארעא וגירורא בשמי שמיא. וביחוד בשבת דלא מצינו בו אלא עונג ולא שמחה. וכמ"ש בתוס' ר"י החסיד ברכות (מט) ד"ה ולא ידענא. וכ"כ בשו"ת התשב"ץ ח"ג (סי' חצר). ובשו"ת מהר"י ברונא (סי' קכא) ד"ה ואחר. וכ"כ התבואות שור בחי' לתענית (ל:). ובשו"ת הגרע"א בהשמטות (סי' א). ועוד. (ובמקום אחר הארכנו בזה בס"ד). וא"כ הריקוד בשבת לא חשיב במקום מצוה. וע' בא"ר (ר"ס שלט) בשם רש"ל, דאף בטפוח וריקוד אין להתיר שלא במקום מצוה. אלא דהנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין כו'. ובמשנ"ב (סק"י) הביא ד' הא"ר להלכה. ובשעה"צ כ' דבב"י ל"מ כן. ע"כ החרדים לדבר ה' יקבלו שכר על הפרישה. ויקיימו מצות שמחה בי"ט בשיר בפה".

(ב) ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' פ"ז אות ח').

(ג) ארחות שבת (פרק כ"א סעי' כ"ח) - "אין מרקדין בשבת, ולענין מקום שנהגו לרקוד כתבו הפוסקים שאם הוא בשמחה של מצוה אין צריך למחות בהם".

3. מראי מקומות - מאמר מרדכי (ס"ק ב'), שואל ומשיב (חמישאה סי' ג'), לשונו מובא לעיל), תולדות שמואל (ח"ג מצוה ל"ב סי' נ"ח אות ט"ו), דבר יהושע (ח"ב סי' מ"ב אות ד').

(א) שעה"צ (ס"ק ז') - "משמע מרש"ל דבמקום מצוה לסמוך מדינא על סברת התוספות לענין טפוח וריקוד, ומבית יוסף לא משמע כן, וכן כתב במאמר מרדכי".

(ב) פסקי תשובות (דפו"ח אות ד', הע' כ"ח) - "ובמקום מצוה - נחלקו הדיעות האם כוונת הרמ"א לסמוך על שיטת התוס' כהיתר גמור לכתחילה, או גם אז אינו אלא לימוד זכות לאלו שכבר הורגלו לנהוג כן, ועוד מצינו לדון האם 'לכבוד שבת' גרידא (בלא סעודת מצוה מחמת חתן וכלה או ברית מילה ובר מצוה וכדו') הרי זה בכלל 'מקום מצוה' אם לאו".

ב. שמחת חתן וכלה.

1. בלי צירוף שיטת תוס' - אם הוא כמו שמחת תורה.

(א) מחמיר - פמ"ג (א"א ס"ק א', "ולרקד לפני חתן וכלה אסור"), גר"ז (סעי' ב'), מ"ב (ס"ק ח', שעה"צ ס"ק ז'), כה"ח (ס"ק י', ס"ק י"ג), יביע אומר (ח"ג או"ח סי' כ"ב, לשונו מובא לעיל), ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סי' של"ט אות ח', נשואין ח"א עמ' קפ"ט, "אין להקל לרקוד בשבת גם בסעודה שחתן וכלה מסובים בה, אף שעושים כן כדי לקיים מצות שמחת חתן וכלה").

(ב) מיקל, כמו שמחת תורה - י"ם של שלמה (ביצה פרק ה' סוף סי' ו'), "ומהרי"ק ... ולפ"ז נמי שרי לרקד לנשואין, משום כבוד חתן וכלה, בעת הנשואין, והוא כבוד המקום", הגר"מ מאזוז (ויאמר משה סוף סי' כ'), ויאמר משה (סי' כ').

2. הלכה: בצירוף שיטת תוס'.

(א) מיקל.

1) תפארת ישראל (כלכלת שבת סוף אות ל"ח) - "או לכבוד חתן וכלה מותר".

2) אשל אברהם (בוטשאטש, על סעי' ג') - לשונו מובא לקמן.

- (3) תורת שבת (ס"ק ב').
- (4) הגרשז"א זצ"ל (מבקשי תורה סי' ר"פ אות י"ט) – "מחא כפיו לכבוד החתן גם בשבת של עליה לתורה, ואמר שגם זה בכלל שמחת נשואין שהתירו בה מחיאת כפים בשבת".
- (5) עי' אור לציון (ח"ב פרק מ"ג סעי' ט', הע' ט') – "ונראה שבצירוף דעת הסוברים שאפשר שכיום אין לאסור, משום שאין כיום חשש שמא יתקן כלי שיר, כיון שאין רגילות לתקן, ועוד דהוי לצורך מצוה, לשמח חתן וכלה, אפשר שיש להתיר, והמיקל יש לו על מה לסמוך".
- (6) הגריש"א זצ"ל (אבני ישפה ח"ב סי' ל"ה ענף ד', אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ב אות ל').
- (7) אבני ישפה (ח"ב סי' ל"ה ענף ד') – "שפיר יש לקרוא למה שרוקדים בשבת שלפני החתונה לדבר מצוה, ואפשר להניח המנהג כמ"ש דמ"ב סי' של"ט ס"ק י'. והסכים אתי גאון אחד שליט"א. וכן נראה הדין לכל סעודת מצוה שחל זמנה בשבת וכגון שלום זכר וכו'".
- (8) ששכ"ה (פרק כ"ח הע' צ"ג [דפו"ח, הע' צ"ו]).
- (9) תשובות והנהגות (דבק טוב פרק ט' הע' ד').
- (10) נשמת שבת (סי' של"ט אות תס"ב) – "בסעודת החתונה מותר, אבל אח"כ אצל סעודות שבע ברכות יל"ע".
- (ב) מראי מקומות – הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' כ'), פסקי תשובות (דפו"ח אות ד', לשונו מובא לעיל).
3. מראי מקומות – ישמח לב (אירוסין ונישואין עמ' קע"ח אות רס"ב).
- (א) הגר"ח ק' שליט"א (אליבא דהלכתא עמ' א' טור א') – "מ"ב סימן של"ח ס"ק ח': מותר לומר לעכו"ם שינגן בסעודת חתן וכלה, כיון דהניגון בכלי שיר הוא רק איסור דרבנן, וגם אמירה לעכו"ם הוא איסור דרבנן, שבות דשבות ובמקום מצוה היא. ולפ"ז יש להחמיר בסעודת חתן בריקוד וטיפוח כיון שהוא שבות אחד במקום מצוה ולא שניים. ואכן כן מבואר לקמן בסימן של"ט בשעה צ"צ ס"ק ז' בשם המהרש"ל, שבזמנינו כיון שבלא"ה יש מקילים באיסור טיפוח וריקוד, יש להקל במקום מצוה, וסיים שבב"י לא משמע כן [ולפ"ז מה שהעתיק בפנים המשנ"ב לשון המהרש"ל שבזמנינו שאין בקיאות בכלי שיר אין להקל אם לא במקום סעודת מצוה, העתיק דברי מהרש"ל אגב מרוצתו, ולא נתכוון לפסוק כמותו כפי שהעיר בשעה צ"צ]. והנה בסימן תכ"ו בשעה צ"צ ס"ק י"ב הוסיף בזה הוספה גדולה, שעיקר הטעם שאסור לעשות קידוש לבנה בשבת הוא משום שיבוא עי"ז לריקוד, והוא אסור בשבת, ואע"ג ששמחה של מצוה מותרת כמו בשמחת תורה, מ"מ ה"מ בלא ניתן להידחות, משא"כ בשל קידוש לבנה שיכול לעשות למחר או קודם. והנה לא נתבאר קושייתו, שהרי פסק בסימן של"ט ס"ק ח' שאסור בשאר שמחה של מצוה, ומה הביא בסימן תכ"ו כמו בשמחת"ל. ונראה מדבריו שתירוצו שם הוא גופא הסיבה למה לא הותר בשאר דברים, כיון שאפשר לאחמ"כ (אולם לפ"ז קשה למה בכלי שיר הותר בחתונה ע"י, ולמה לא נימא שאפשר לאחמ"כ). עוד אפשר שהקשה למהרש"ל שהקיל בזה"ו אפילו בשאר שמחה. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: משום שמחת חתן".

ג. חתן בעליה לתורה: אופרוף.

1. מיקל.
- (א) מקור חיים (חו"י, ריש סי' תקנ"א) – "ובמקום שמנהג פשוט לעשות מחול בשבת לפני החתונה גם בשבת זה שרי דה"ל מצוה כבסי' של"ח ס"ב, ומ"מ בחל ט' באב בש"ק יש למנוע, וכך הוריתי בשנת תנ"א בבית פ"ה ר' משה שי' היידלבורג, ונשאלתי אם יש לעשות מחול זה כשחל כך בשבת ב' באב, ולא רציתי להתיר, מאחר דשבת דלפני לפני אין מנהג, וכשחל כך מלתא דלא שכיחא הוא ולא שייך מנהג".
- (ב) הגרשז"א זצ"ל (מבקשי תורה סי' ר"פ אות י"ט) – לשונו מובא לעיל.
- (ג) הגריש"א זצ"ל (אבני ישפה ח"ב סי' ל"ה ענף ד', דרור יקרא עמ' שמ"ה אות נ"ח, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ב אות ל').
- (ד) אבני ישפה (ח"ב סי' ל"ה ענף ד') – לשונו מובא לעיל.
2. מחמיר.
- (א) אור לציון (ח"ב פרק מ"ג סעי' ט') – "אבל לא בשבת שקודם החתונה".

ד. שבע ברכות.

1. מיקל.
- (א) הגריש"א זצ"ל (דרור יקרא עמ' שמ"ה אות נ"ח, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ב אות ל') – "מותר, כיון שהוא ענין מצוה ואפשר לסמוך על תוספות שהיום לא מתקנים כלי שיר, אבל אם אין מצוה, אסור".
- עי' הגריש"א זצ"ל (לקנות חכמה נישואין ושבע ברכות עמ' ט"ז, "תנן במס' ביצה אין מרקדין בשבת, וכן פסק השו"ע שאסור לרקוד בשבת. אבל מה שעושים מעגל לאחר הסעודה, אין זה נחשב ריקוד ומותר בשבת".
2. מראי מקומות – הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' תקכ"ד הע' על ס"ק ד', לשונו מובא לעיל), נשמת שבת (סי' של"ט אות תס"ב, ויברך דוד נישואין סי' ק"ע, לשונו מובא לעיל), שבת בית (ארטסקרול, עמ' תקל"ד).
- (א) הגר"ח ק' שליט"א (ישמח לב אירוסין ונישואין עמ' קע"ח אות רס"ב ד"ה והנה, עמ' שע"ז אות ק') – "האם מותר לרקד ולמחא כף בשבת שבע ברכות כדי לשמח חתן וכלה. תשובה: עיין שו"ת הלכות של"ח דין ה'".
- הגר"ח ק' שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' נ"א טור ב') – "נשאל מרן שליט"א איך הדין לענין ריקוד ומחאות כף בשבת שבע ברכות, וענה מרן שליט"א המ"ב מיקל בזה, ואבא [מרן הסטייפלר] היה נזהר בזה, וכוונת מרן שליט"א למ"ב זה (ס"ק י') שמיקל במקום מצוה, ודו"ק".

ה. שלם זכר.

1. מיקל – אבני ישפה (ח"ב סי' ל"ה ענף ד', לשונו מובא לעיל).

ו. סיום.

1. הגר"ח ק' שליט"א (יומא טבא לרבנן עמ' ק"ט אות כ"ה) – "כשעושה סיום בשבת ויו"ט אם מותר לרקוד ולספוק כף. תשובה: נראה שלא דרך בשמחת תורה התיירו".

ז. סעודת שבת.

1. מיקל.

(א) נשמת שבת (סי' של"ט אות תס"ג) – "ואף בזמירות שמזמרים בשעת הסעודה יש להתיר".

2. מחמיר.

(א) הגריש"א זצ"ל (אבני ישפה ח"ב סי' ל"ה ענף ג', אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ב אות ל').

(ב) אבני ישפה (ח"ב סי' ל"ה ענף ג') – "אמנם אם רוקדים ומוחאים כפיים בזמן ששרים זמירות שבת, נראה שאין לקרוא לזה חניגא דמצוה, שהרי אין כאן מצוה מיוחדת מלבד כבוד שבת, והרי כבוד שבת הוא לא לטפח ולרקוד. והסכים אתי גאון אחד שליט"א".

(ג) הגר"ח ק' שליט"א (לבנימין אמר ריש עמ' מ"ה) – "האם מותר לרקוד ולהכות כף אל כף בקבלת שבת ובזמירות שבת. תשובה: לא".

עי' הגר"ח ק' שליט"א (תשובות הגר"ח שבת אות תתתרנ"ח) – "גבי סיפוק כפיים בשבת דרך שיר. האם זמירות של שבת הוי דבר מצוה, דאז שרי. תשובה: כמדומה שהמנהג להחמיר".

3. מראי מקומות – שבת בית (ארטסקרול, עמ' תקל"ד).

4. פסקי תשובות (דפו"ח אות ד' [לשונו מובא לעיל], הע' כ"ט) – "לדברי הפוסקים דלהלן שהתירו סיפוק וריקוד לכבוד שבת, פישט"ל שהרי זה צרכי מצוה, והא דאסרו שלא לצורך מצוה, היינו שכאין כוונתו אלא לענג עצמו גרידא, ומאידך בשו"ת אבני ישפה ח"ב סי' ל"ה מביא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דסתימת גזירת חז"ל שלא לטפח ולספק ולרקד בשבת מורה שלא לחלק בזה, וגם כשכוונתו לכבוד שבת אסרו, דהא על זה ממש קאי הגזירה, ושאני כשיש חתן וכלה וכדו".

ח. טיש".

1. מחמיר – אבני ישפה (ח"ב סי' ל"ה ענף ה', "אין לזוז מדברי השו"ע שאסרו רוקדים בשבת, אם לא במקום דאמרינן מוטב שיהיו שוגגים").

ט. בשעת תפילה.

1. מיקל.

(א) אשל אברהם (בוטשאטש, על סעי' ג') – "אודות הנהוג עכשיו לספק ולטפח בשב"ק ויו"ט ק' בתפלה בין רבים וכן שלמים וגדולים בתורה הק' ומעשים טובים נראה שהוא מצד שכיון שמוסכם כולו עלמא להתיר לספק ולטפח ולרקד בשבת ביו"ט הק' לשמחת נשואין וכן נהגו בלי חשש פתחון פה, אם כן כדי שלא יהי' שלחנך מלא ושלחן רבך ריקם הנהיגו כן לגבי עבודת השי"ת בשמחה...".

(ב) ארחות חיים (ס"ק א') – "בא"א".

(ג) תולדות שמואל (ח"ג מצוה ל"ב סי' נ"ח אות ט"ו).

(ד) נשמת שבת (סי' של"ט אות תס"ג, אות תס"ה) – "מותר".

(ה) שבת בית (ארטסקרול, עמ' תקל"ד).

2. מראי מקומות.

(א) הגר"ש אויערבאך זצ"ל (ארחות שבת פרק כ"א הע' נ"ד) – "דמטו משמיה דהגאון הגדול ר' יהושע זללה"ה מקוטנא דאלו שמוחאים כפיים בשעת התפילה דרך התעוררות אין זה בכלל הגזירה דאין מטפחין".

(ב) הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking ח"ב מספר י"א הע' ט"ז, הע' י"ז) -

If one follows the latter custom, and finds himself in a shul where the entire tzibbur is dancing at Lecha Dodi, he may dance with them during bein hashmushos of either Friday night, or if dancing is taking place during bein hashmushos of Motzei Shabbos. During any other time if he feels that by separating from the tzibbur he will be violating darchei shalom, he should try to dance with some type of a sheinu.

י. אחר ליל הסדר.

1. מיקל – גרי"ז (הגדה של פסח בריסק עמ' רנ"ח אות א', "אחרי עריכת הסדר היה מרן הגרי"ז יוצא בריקוד עם בניו, שש ושמש על גאולתנו ועל פדות נפשנו. והיה זה הריקוד היחידי בשנה שמרן זיע"א השתתף בו").

יא. קידוש לבנה: במקום שאי אפשר לדחותו.

1. מיקל.

(א) מ"ב (סי' תכ"ו שעה"צ ס"ק י"ב) - לשונו מובא לעיל.

(ב) הגר"ק שליט"א (תשובות הגר"ח סי' תתתשי"ח) – "אם איתרע וקידשו הלבנה בליל שבת או בליל יו"ט כנ"ל במשנ"ב ס"ק י"ב האם מותר לרקוד ואם אסור האם מותר לשיר כי שמא יבואו עי"ז לרקוד. והיום נהוג לעשות ריקוד של מעגל ואולי זה מותר. תשובה: מותר גם לשיר וגם לעשות מעגל".

ט לא דנין - סעיף ד'.

א. הטעם.

1. גזירה שמא יכתוב – ביצה (ריש דף לז., "לא דנין ... וכלהו טעמא מאי. גזירה שמא יכתוב"), רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ד, "אין דנין בשבת ולא חולצין ולא מיבמין ולא מקדשין גזירה שמא יכתוב"), ח"א (כלל ל"ח סעי' ו', כלל פ' סעי' א'), מ"ב (ס"ק י"א).

ב. הציור.

1. אפילו דיני ממונות – מג"א (ס"ק ג'), גר"ז (סעי' ג'), מ"ב (ס"ק י"א, "היינו אפילו דיני ממונות"), ערה"ש (סעי' י').
2. ירושלמי (סנהדרין פרק ד' סוף הל' ו') – "רבי ינאי מיכן לבתי דינן שלא יהו דנין בשבת מאי טעמא נאמר כאן בכל מושבותיכם ונאמר להלן והיו אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם מה להלן בבית דין הכתוב מדבר אף כאן בבית דין הכתוב מדבר".
(א) ע"י לקמן - עונשים, מלקות.

ג. אם הגזירה מצד הדיינים או סופריהם שיכתבו הטענות או את הפס"ד, או שהבע"ד בעצמם יכתבו טענותיהם או חשבונותיהם – נ"מ: אי רשאי בן חו"ל לתבוע את בעל דינו בן א"י לפני בי"ד שבאר"י ביום טוב שני של גלויות.

1. הגזירה מצד הדיינים או סופריהם שיכתבו הטענות או את הפס"ד – בצל החכמה (ח"א סי' ס"ה, "מעשה בנ"ד שהדיינים וכל אשר להם צד נגיעה בדין זה חוץ מהתובע, בני א"י הם שיו"ט ב' ש"ג חול גמור אצלם ושפיר מותרים לכתוב, ולגבי התובע הרי לא גזרו שמא יכתוב על כן שפיר דנין אותו").

ד. אם יש לישראל דין עם הגוי בערכאות שלהם.

1. מותר לשלוח לשם עורך דין שלו, במקום הפמ"ר.

(א) יעב"ץ (ח"א סי' קס"ז ד"ה אמנם) – "ואי משום דאין דנין בשבת. בישראל שמענו. באו"ה לא שמענו. אדרב' הם אסורים לשבות. ומידי הוא טעמא אלא שמא יכתוב. והא לא שייך בערכאות שלהם. חדא דאין מוזהרין כדאמרן. ותו מאן לימא דכתבי כל כי האי מילתא. ואפי' כתבי לדעתיהו עבדי. מאי אמרת כיון דלהנאת ישראל עבדי הו"ל עושה מלאכ' בשביל ישראל בשבת. כמדליק הנר לצורך ישראל וכל דכוותיה. דאסירי אפי' בלא אמיר'. דמיחזי כשלוחו ונהנה ממלאכת שבת. הא ודאי לאו מילתא. דבמקום הפסד מרובה כה"ג שרי ודאי אף למימר בהדיא כדלעיל. כ"ש דגוי כי קעביד אדעתיה דנפשיה קעביד להרבות לו שכר סופר. והישראל אינו רוצה בכך כלל ובמקום מצוה והפ"מ מצינו להדיא בקונ' בית בא"י שכותבין עליו אונו אפי' בשבת ...".

מור וקציעה (ד"ה ואם) – "ואם יש לישראל דין עם הגוי בערכאות שלהם. בין שנתבע הישראל והוזמן לדין לעמוד בשבת במקום המשפט. לשמוע טענת הגוי ולקבל פס"ד. או להפך שהישראל צריך לתבוע את הגוי לעמוד לדין בש"ק. נ"ל פשוט שבשני הדרכים מותר להעשות כן ע"י מליץ ערל. הטוען בעד ישראל ובא בשליחותו לערוך דבריו של ישראל. אם הוזקק לכך. ואי אפשר לדחותו ליום דין אחר".

(ב) מחזיק ברכה (ס"ק י') – "מור וקציעה".

(ג) נשמת שבת (סי' של"ט אות תע"ב) – "הישראל בעצמו אסור להופיע שם, אבל במקום הפס"מ מותר לשלוח לשם עורך דין שלו".

2. מראי מקומות – שע"ת (סי' ש"ז ס"ק ג').

ה. גרות.

1. מחמיר, אע"פ שאין חשש שמא יכתוב.

(א) ערוך לנב (יבמות דף מו: ד"ה תקוני) – "וא"ל כיון דהטעם דאין דנין בשבת וי"ט הוא משום שמא יכתוב כדאמרין בביצה (לז' א) וזה לא שייך גבי דין דגר דלא צריך בזה כתיבה ז"א דהא שם (כו א) אסרינן לראות מום בבכור ביי"ט משום דנראה כדן דין אף דלא שייך כתיבה, וי"ל דהש"ס נקט הך טעם להך שיטה דאכתי לא ידענו דגר צריך שלשה דלא דייק כן רק מהא דר"י לקמן אבל לבתר דמסיק דגר צריך שלשה באמת הטעם דאין מטבילין בשבת משום דצריך ג', ובהכי א"ש שיטת הרמב"ם דנקט לפי המסקנא".

ו. הפרת נדרים.

1. מחמיר, אע"פ שאין חשש שמא יכתוב.

(א) חת"ס (אה"ע ח"ב סי' ס"ו) – "והשתא התם לענין שבת וי"ט דעיקר גזירות דין משום שמא יכתוב כפרש"י בביצה ל"ז ע"א ד"ה שמא יכתוב ע"ש וזה לא שייך לא בבכור ולא בהפרת נדרים ואפ"ה כיון דבעי מומחה או ג' מחזי כדן הוה בכלל גזירות ולא דנין".

ז. התרת נדרים.

1. נדרים (דף עז.) – "סבר רב יוסף למימר: נשאלין נדרי' בשבת, ביחיד מומחה אין, בשלשה הדיוטות לא, משום דמתחזי כדינא, א"ל אביי: כיון דסבירא לן: אפי' מעומד, אפי' בקרובים, ואפי' בלילה, לא מיתחזי כדינא".
(א) מראי מקומות – חת"ס (דף קנז. ד"ה ונשאלין).
2. מטעם טירחה – מ"ב (סי' שמ"א ס"ק א').
3. מטעם ממצוא חפצך – עי' שעה"צ (סי' שמ"א ס"ק א').
(א) עי' סי' שמ"א, לשיטות ומראי מקומות.

ח. נדוי.

1. מחמיר, מצד דין [או עונש].
(א) מהרשד"ם (או"ח סי' ח') – "ראובן בזה תלמיד חכם ונדהו התלמיד חכם והציבור הכריזוהו למנודה וכ"ז היה בשבת ונמצא מי שערער כי אמר שאסור לנדות בשבת וביו"ט הדין עם מי: תשובה נראה בעיני שהדין עם המערער ויפה ערער והטע' דאמרי' בגמ' במערבא מימנו אנגידא ולא מימנו אשמתא אלמא דחמיר' שמתא ממלקות וכן כתב הרי"ף פ' מקום שנהגו וכן פירש"י אף על פי שהם מחולקים מ"מ בהא מלתא תרוייהו שו' דשמתא חמיר טובא וכתב הרמב"ם פ' כ"ד מה' שבת וז"ל אין עונשין בשבת כו' עד הרי שנתחייב בב"ד מלקות או מיתה אין מלקין אותו וא"כ כיון דמלקות קיל משמתא כיון דאין מלקין כ"ש דאין משמתי' ודיוק זה הוי ודאי דיוק דהא חזינן דהכי דייק הר"ן בריש פ' מקום שנהגו וזה לשונו בקצת דוכתי אמרינן דמאן דעבר אדרבנן משמתינן ליה ובקצת דוכתי אמרינן דלקי משמע הא משמתי לא ותירץ דמלתא דעיקרו דרבנן דכי עקר ליה קא עקר לכולי מלתא משמתינן ליה אבל בדבר שעיקרו מן התורה והוא עובר על מה שאמרו בו חכמים מכין אותו מכת מרדות ע"כ הרי לך בפירוש דסבירא ליה להר"ן דהיכא דאמרינן לוקין לא משמתינן א"כ הוא הדין היכא דאמרי' דאין מלקין כ"ש דאין משמתינן וק"ל. עוד טעם אחר שהרי אין דנין בשבת ולא ביום טוב כדתנן ...".

ט. דין שאדם עושה לעצמו.

1. מותר בשבת – ערך שי (חו"מ סי' ה' סעי' א'), "ובעביד דינא לנפשי' כדלעיל ס"ד בלא"ה ל"ש גזרה שמא יכתוב הטענות או הפס"ד".
2. צ"ב, למה לא מחמיר מטעם לא פלוג: כמו גרות, הפרת נדרים, התרת נדרים, לקבוע מקום לחליצה, ועוד, שמחמירים. הגם שלהם לא שייך הטעם של שמא יכתוב, ה"ה כאן. וצ"ע.

י. עד נעשה דיין.

1. מחמיר.
(א) ב"ח (חו"מ סי' ז' ס"ק ו' ד"ה ותו) – "דאפילו אם ראוהו ביום אם הוא שבת או יום טוב כיון שהיה שעה שאינה ראויה לדון אינן נעשים דיינים ואף על גב דאינו אסור לדון אלא מדבריהם כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון והוי כאלו ראוהו בלילה נ"ל".
2. מיקל.
(א) ט"ז (חו"מ סי' ז' על סעי' ה' ד"ה אם) – "אם ראוהו ביום כו'. בטור [סעיף ו'] לא הזכיר כאן ביום אלא בשעה שראויה לדון, ומזה יליף מו"ח ז"ל [שם ד"ה ומ"ש אפילו] דה"ה אם ראוהו בשבת ויו"ט, ואף על גב דמדרבנן אסור לדון בהם, מ"מ כל מאי דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. והוא תמוה, דבסימן רנ"ג כתב רבינו עצמו שראוהו ביום, ותו, מנ"ל להטור לחדש (ליום) [לשבת ויום טוב] והפוסקים לא הזכירו אלא ביום שהוא ראוי לדון מן התורה, והו"ל להזכיר רבותא, ותו דאם נאמר בנידון זה דרבנן תיקנו כעין דאורייתא, אמאי אמרינן דבדרבנן עד נעשה דיין כמ"ש רמ"א בסעיף ה'".
- (ב) קצות החושן (סי' ז' ס"ק ו') – "אם ראוהו ביום. כתב הב"ח (סעיף ו') דאם ראו בשבת וי"ט אין נעשין דיינים אף על גב דלא פסילי אלא מדברי סופרים, ועיין ט"ז שחולק והביא ראיה מדאמרינן (מדרבנן) [בדרבנן] נעשה דיין, וש"ך (סק"ה) הניחו בצ"ע. ולענ"ד נראה כדעת הב"ח, וראיה ... וא"כ לפי"ז שבת וי"ט דבדיעבד דיניהן דין, לדעת התוס' והרא"ש כשר דהא אפילו בלילה דהוא דאורייתא הוי אמרינן עד נעשה דיין אם היה כשר בדיעבד א"כ מכ"ש שבת וי"ט, אבל לדעת הרשב"ם דסבירא ליה כיון דלכתחילה פסול יותר נקרא עליהם שם עדים מן שם דיינים, א"כ הוא הדין שבת וי"ט לא הוי דיין אלא עד ואין עד נעשה דיין, וא"כ כיון דאנן קי"ל כדעת תוס' והרא"ש דקבלת עדות בלילה אפילו בדיעבד פסול וכמבואר בסימן כ"ח (סעיף כ"ד) ואחריהם אנו נגררין בכל דוכתי ובפרט שאינו אלא מדרבנן הך דשבת וי"ט א"כ יש להקל בזה ויכולין לדון על פי ראייתם בשבת ויום טוב וכן עיקר".
- (ג) תפארת יעקב (חו"מ סי' ז' ס"ק י') – "לדידן דקיימא לן דלא כרשב"ם לקמן סימן כח (סעיף כד), רק אם קבלו בלילה אינו דן על פי הקבלה ביום, רק צריך לקבל מחדש, אם כן ממילא הכי נמי בראו בשבת ויום טוב יכולין להיות דיינים".
3. מראי מקומות.
(א) ש"ך (חו"מ סי' ז' ס"ק ה') – "אם ראוהו ביום כו'. ובב"ח [סעיף ו' ד"ה ומ"ש אפילו] כתב דה"ה אם ראוהו בשבת ויום טוב אינם נעשים דיינים אף על גב דאינו אסור לדון אלא מדרבנן, וצ"ע לדינא".
- (ב) אורים ותומים (סי' ז' אורים ס"ק י"ד, תומים ס"ק ז') – "שדין זה צ"ע".
- (ג) נתיבות המשפט (סי' ז' ח' ס"ק ח') – "ובשבת וי"ט דאסור לדון מדרבנן, יש מחלוקת בפוסקים אם יכולין לדון על פי ראייה שראו בשבת וי"ט".
- (ד) פתחי תשובה (חו"מ סי' ז' ס"ק ז') – "עייין באר היטב ס"ק י"ב מ"ש דה"ה אם ראוהו בשבת וי"ט כו'. ועיין בט"ז [ד"ה אם ראוהו ביום] שחולק ע"ז, דזה דמי למ"ש הרמ"א בדבר דרבנן עד נעשה דיין, ע"ש. ועיין בתשובת כנסת יחזקאל ר"ס פ"ח

שכתב בפשיטות כדעת הב"ח, והביא ראיה מדברי התוספות ספ"ק דמכות [ז' ע"א ד"ה כמכחול כו'], ע"ש. ועיין בתומים [סק"ז] שפלפל בזה, ומסיק וכתב דאין לדינו של הב"ח ראיה כלל ונראין דברי הט"ז, עיין שם. גם בקצוה"ח [סק"ו] מסיק דיש להקל בזה ויכולין לדון ע"פ ראייתם בשבת ויו"ט וכן עיקר, ע"ש".

יא. אין מסדרין טענות בשבת.

1. מטעם אסור לדון בשבת, שמא יבואו הדיינים לכתוב את הטענות – שלטי הגבורים (ע"ז דף ט:), מג"א (ס"ק ג'), א"ר (ס"ק ב'), מ"ב (ס"ק י"א), ערה"ש (סעי' י"א).
 2. מטעם ממצוא חפץ – שלטי הגבורים (ע"ז דף ט:).
 3. מטעם שיבאו לקרות בשטרי הדיוטות – שלטי הגבורים (ע"ז דף ט:).
 4. לסדרן לעצמו בביתו.
- (א) מחמיר, מטעם דבר דבר – מור וקציעה (ריש סי' של"ט ד"ה ונראה, "ונראה שאפילו לסדרן לעצמו בביתו כדי שיהיו ערוכים ושמורים אצלו ושגורים בפיו מערכי לבו ומענה לשונו שנונים. ודברי טענותיו מחודדים בפיו בבואו לפני הדיינים ביום מחר וליום אחר. מכל מקום אסור. משום ודבר דבר. שהרי הם דברי חול. שאסור לדבר בהם בשבת").
5. מראי מקומות – נשמת שבת (סי' של"ט אות תע"ה, אות תע"ו).

יב. קבלת עדות להתיר עגונה.

1. מיקל.
 - (א) שבות יעקב (ח"א סי' י"ד) – "דמשום עגונא מותר לדון בשבת היכי דהוי כשעת הסכנה".
 - (ב) ברכי יוסף (ס"ק א').
 - (ג) רע"א (על המחבר סעי' ד') – "כדי שלא יברח. ואם רצה לברוח לעגן אשתו מותר לחבשו תשו' שבו"י ח"א סי' י"ד".
 - (ד) שע"ת (ס"ק א').
 - (ה) מ"ב (ס"ק י"ד) – "ואין בכלל זה אם אחד רוצה לברוח כדי לעגן אשתו דבזה מותר היה לחבשו וכן מותר לקבל עדות מאיש מסוכן וקרוב למות על אשה שמת בעלה היכא דחיישינן שלא ימצא אח"כ עדות אחרת [חידושי רע"א ושא"א]".
 - (ו) ערה"ש (סעי' י"א).
2. הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק ל"ט אות י"ט) – "רבינו הורה לארגון זק"א, שלא לקבל עדות בשבת לגבי עגונה, אלא לשמוע את הסיפור, ואחר השבת יעידו בפני בית דין, כדין 'עד מפי עד' שכשר לעדות עגונה".

יג. לתפוס ולהכניס לבית הסוהר (jail).

1. מחמיר – רמ"א (סעי' ד', "ולכן אסור לתפוס ולהכניס לבית הסוהר מי שנתחייב איזה עונש כדי שלא יברח, וכל שכן שאסור להלקותו דהוי בכלל דין"), פוסקים.
 2. מצד צידה - עי' סי' שט"ז סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.
 3. מי שרוצה לברוח ולעגן את אשתו מותר לחובשו ביום שבת – שבות יעקב (ח"א סי' י"ד), ברכי יוסף (ס"ק ב'), מ"ב (ס"ק י"ד).
 4. מקושש – פתח הדביר (ס"ק ה'), שע"ת (ס"ק א').
- (א) שבות יעקב (ח"א סי' י"ד) – "הא מצינו להדי' בקרא פ' שלח לך ויקריבו אותו המוצאים אותו מקושש עצים ויניחו אותו במשמר ודרשינן בגמרא דסנהדרין דף מ"א המוצאים אותו מקושש שהתרו בו ועדיין הוא מקושש משמע פשטא דקרא שהניחו אותו מיד במשמר אף ביום השבת כיון שעכ"פ אין עונשין אותו רק לחבשו ולענשו אחר השבת ומה שכתב דהוי דינא ואין דנין בי"ט ושבת הא עיקר דינא דאסור בשבת וי"ט הוא רק גזירת חכמים שמא יכתוב פסק דין וזה אפשר לא שייך בחבישה בעלמא עד שיצא דינו אחר שבת וכן ראיתי שהאריך מחותני המפורסם מהר"ר דוד אפנהיים בתשובה בספרו נשאל דוד (או"ח סי' י') יע"ש".
- (ב) בגדי ישע (על סעי' ד' ד"ה ולכן) – "שמעתי מקשים הלא מקרא מלא הוא ויניחו אותו במשמר כי לא פרש מה יעשה א"כ נעשה בשבת שהרי מוצאים אותו מקושש ביום השבת ואם ביום השבת לא ברח גם אחר השבת לא יברח אלא וודאי בשבת נתנוהו במשמר ואפשר כיון שהוא על חילול שבת שרי ועוד שהיה למגדר מלתא".
5. מראי מקומות – ציץ אליעזר (חי"א סי' ל"ג, חי"ט סי' כ"ח).
- (א) ערה"ש (סעי' י"א) – "ומיהו בדבר עבירה יכולים לשמרו בבית שלא יברח".
- (ב) חוט שני (פסח ריש עמ' שי"ח) – "והנה דנו הת"ח בשיעור של רבינו, אם מותר לתפוס גנב בשבת ולסוגרו בבית עד מוצאי שבת שיביאו משטרה [באופן שמותר למוסרו שם], מדין שאין תופסין להכניס לבית הסוהר. והספק בזה דאפשר דדברי הרמ"א הוא כאשר הבית דין עושה זה המעשה או בפקודתם, והבית דין היינו מי שבידו להעניש ועל זה נאמר שלא יפעל פעולה המביאה לידי ביצוע הדין או בשליחותם, ואם יברח אין עליהם כלום, אבל אדם פרטי העושה כן כדי שיקבל הגנב את עונשו אפשר שאינו בכלל זה דעשיית דין. אמנם אפשר דלפי מש"כ החינוך דהטעם דאין עושין דין בשבת 'שימצאו הכל מנוחה ביום זה אף החוטאים' י"ל דגם לאדם פרטי אין לצער הגנב".

י' עונשים, מלקות.א. **אין מלקין בשבת:** הטעמים.

1. דוהו בכלל דין.

(א) **רמ"א** (סעי' ד') – "ולכן אסור לתפוס ולהכניס לבית הסוהר מי שנתחייב איזה עונש כדי שלא יברח, וכל שכן שאסור להלקותו דהוי בכלל דין".(ב) **ח"א** (כלל ל"ח סעי' ו') – "וכיון שאין דנין, הוא הדין שאין תופסין להכניסו לבית הסוהר למי שנתחייב איזה עונש, שלא יברח, דוהו בכלל דין, וכל שכן שאין מלקין. ואם יברח, יברח".2. **מטעם חבורה.**(א) **מג"א** (ס"ק ג') – "ואפשר דבמלקות נמי איכא חילול שבת כגון שעושה חבור".(ב) **מ"ב** (ס"ק י"ב) – "דהוי וכו'. וגם יכול לבוא לידי חבורה בשבת".(ג) **ערה"ש** (סעי' י') – "וס"ל להרמב"ם דגם במלקות יש חילול שבת דודאי בל"ט מלקות יעשה חבורה [עמג"א סק"ג]".3. **מלקות במקום מיתה עומדת: ויש קרא בכל מושבותיכם.**(א) **שבלי הלקט** (סוף סי' ס') – "שהרי מלקות במקום מיתה עומדת והיאך נדינו בשבת ואם אסור לדון דיני ממונות קל וחומר לדיני נפשות. וכן מצאתי שאילה לר' שרירא גאון זצ"ל מי שעבר עבירה בשבת או בחול ולא נזכר אלא בשבת ומתיראין ממנו שמא יברח למוצאי שבת. יכניסוהו לבית הסוהר עד מוצאי שבת וילקוהו או ילקוהו בשבת ומותרין בספירת מלקות אי לא. והשיב כך ראינו שאין מלקין ביום טוב ואין מכניסין לבית הסוהר ביום טוב וכל שכן בשבת דהני מילין כולוהו דינא ניהו ותנן אלו הם משום רשות לא דנין ולא מקדישין כו' ואם ברח אין עלינו כלום".4. **מטעם מנוחת שבת: וזה הפשט בקרא בכל מושבותיכם.**(א) **עי' החינוך** (מצוה קי"ד) – "ובגמרא דבני מערבא [ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ו] אמרו, בכל מושבותיכם, רבי אילא בשם רבי ינאי מכאן לבתי דינים שלא יהו דנין בשבת. משרשי המצוה, שרצה השם יתברך **לכבד היום הזה שימצאו בו מנוחה** הכל גם החוטאים והחייבים, משל למלך גדול שקרא בני המדינה יום אחד לסעודה שאינו מונע הפתח מכל אדם, ואחר יום הסעודה יעשה משפט, כן הדבר הזה שהשם ברוך הוא ציונו לקדש ולכבד יום השבת לטובתנו ולזכותנו, כמו שכתבתי למעלה, וזה גם כן מכבודו של יום הוא".(ב) **א"ר** (ס"ק ב') – "ירושלמי [סנהדרין פ"ד ה"ו] בכל מושבותיכם [שמות לה, ג], מכאן לבתי דינים שלא יהא דנין בשבת (ספר החינוך פ' ויקהל מצוה קיד), ולמג"א [סק"ג] אישתמיט זה. והטעם בספר החינוך שרצה השי"ת לכבד יום זה שימצאו בו מנוחה הכל גם החוטאים והחייבים, משל למלך גדול שקרא בני המדינה יום אחד לסעודה וכו'".(ג) **עי' מ"ב** (ס"ק י"ג) – "ואיתא בספר החינוך הטעם שרצה הקדוש ברוך הוא לכבד יום זה שימצאו בו הכל מנוחה גם החוטאים והחייבים משל וכו'".(1) **נ"מ:** להכות בנו או לענשו כדי לחנכו [עי' לקמן], א"נ לתפוס גנב בשבת ולסוגרו בבית עד מוצ"ש שיביאו משטרה [עי' לעיל].
(ד) מראי מקומות – **ברכי יוסף** (ס"ק ג').**ב. מכות מרדות בדבריהם.**1. מחמיר – **פמ"ג** (פתיחה להל' שבת, "ועיין אליה רבה [שם] אות ב' בשם ירושלמי [סנהדרין פרק ד הלכה ו], יע"ש. ומירושלמי אין ראייה, דאימא מיתת בית דין. ובספר החינוך [מצוה קיד] שהביא הטעם שיהא מנוחה ומרגוע, מבואר דאף מלקות אין עונשין. ולפי זה כל שכן מכות מרדות דבריהם שדנין אותו בכל מקום, כמו שכתב הר"מ ז"ל בהלכות סנהדרין פרק ששה עשר הלכה ג', פשיטא שאין עונשין בשבת, דלית בזה מצות עשה כלל וחשוב חבורה ותיקון הנפש. והרב בהג"ה בסימן של"ט סעיף ד' אהא דאין דנין בשבת, (ו) כתב כל שכן שאין מלקין כו'. הנה אין דנין שמה יכתוב, ואין מלקין דבר תורה הוא").**ג. מכין עד שתצא נפשו.**

1. מיקל.

(א) **עי' פמ"ג** (פתיחה להל' שבת) – "ויש להסתפק במכות מרדות באין עושה סוכה וכדומה דמכין עד שתצא נפשו [כתובות פו, א], אפשר כהאי גוונא בשבת ויום טוב עונשין אותו".(ב) **רע"א** (על המחבר סעי' ד') – "וכל שכן שאסור להלקותו. ומ"מ באומר סוכה שאיני יושב דהדין דמכין אותו עד שתצא נפשו לקיים העשה ולא בדרך עונש י"ל דמותר בשבת משבצות זהב בפתיחה להל' שבת".**ד. להכות את בנו כדי לחנכו: עונש לילד בשבת.**1. **שבט הקהתי** (ח"א סי' קכ"ד) – "האם רשאי להלקות בנו או תלמידו בשבת, והספק הוא דהמג"א [בסי' של"ט ס"ק ג'] הביא מהרמב"ם [פכ"ד] מהל' שבת דפסק דאסור להלקות בשבת וכ"כ הרמ"א שם [בסעיף ד'] וז"ל דכ"ש דאסור להלקותו דהוה בכלל דין ... לטעם הגאונים דס"ל דאין לוקין בשבת דמלקות במקום מיתה עומדת וזה לא שייך אלא במלקות שהתורה חייבה ... ולטעם החינוך נראה נמי דמותר להלקות לייסרו דלא שייך לומר דאין להלקותו כדי שימצא הבן נייח בשבת, דאדרבה ע"י **שמיסר בנו ימצא נייח** כדמיתא הש"ס במכות [ח' ע"א] מקרא דמשלי [כ"ט, י"ז] יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך. ולהטעם שכ' המג"א הנ"ל דשמא יעשה בו חבורה בודאי צריך לזהר ... ואע"ג דאסור הרמ"א להלקות מי שנתחייב איזה עונש דהוה בכלל דין, היינו דוקא אם מלקה בתורת עונש אז הוא בכלל דין, משא"כ במלקה בנו כדי לייסרו ואינו בתורת עונש ודאי דלא הוה כדן את הדין. תשובה: מותר להלקות בנו או תלמידו בשבת כדי לייסרם ובלבד שלא יעשה חבורה, דאפילו נצרר הדם ולא יצא ג"כ אסור".

2. נשמת שבת (סי' של"ט אות תצ"ד) – "אי מותר להכות את בנו כדי לחנכו (או כשלא ידע אצל הנסיון). תשובה - אם הוא צורך השעה מותר ... ואף שמצוי שהלחי נעשה אדום ע"י הסטירה נראה דזה אינו בכלל חבורה, דחבורה היינו צרירת דם כמג"א (סי' שט"ז) ושו"ע הרב שם (סט"ו) ועוד דאינו מתקיים ... מיהו יש לומר דזה רק כשכדרך מקרה הגיע עתה הזמן ורואה לנחיצות וחובת השעה שיש לו להכות עכשיו את בנו, אבל בלא"ה יש למנוע להכות בשבת מטעם החינוך הנ"ל (אף דלהלכה לא דרשינן טעמא דקרא ורק דין הוא דאסור). וראיתי בשו"ת שבט הקהתי (ח"א סי' קכ"ד) שכ' להתיר בנידון שאלתינו שאין בזה חסרון נייחא דאדרבה מקרא מלא כתיב יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך וגו' הרי דאדרבה ע"י שמייסר את בנו ימצא נייח עכ"ד, וזה ליתא חדא שכוונת הפסוק דהוי נייחא להאב לא להבן עצמו, ועוד דהתם הנייחא בא לאחר זמן, אבל הכא בעינן שבשבת עצמו יהיה לו נייחא מזה".

3. הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא על מ"ב ס"ק י"ג) – "אולי במדת האפשר אין לענש ילד בשבת, אך מצד שני אסור לומר לילד שיענש אחרי שבת בלי לגלות לו במה, כי עלול להטיל עליו בזה אימה מגזמת והתוצאות עלולות ח"ו להיות קשות (עין רעק"א לשו"ע יו"ד סי' ר"מ סע' כ'). על כן יש לומר לו בשבת, באופן המותר לומר בשבת, שבימות החל יאסר עליו לעשות כך וכך, או יתחייב לעשות כך וכך".

ה. להכות בעל עבירה.

1. נשמת שבת (סי' של"ט אות תצ"ג) – "אי מותר בשבת להכות בעל עבירה (חוטא ומחטיא) כדי (לגדור הגדר ו) לעמוד בפרץ. תשובה - אם הוא דבר הנחפז מותר (שלא ע"י מושב ב"ד)".

נשמת שבת (סי' של"ט אות תצ"ה) – "אי מותר להכות בשבת את האדם כדי להפרישו מאיסור. תשובה - מותר".

ו. כפיה על המצוות.

1. הגר"ק שליט"א (אש התורה, בראשית, תורת חיים עמ' רי"ד אות ק') – "ברמב"ם פכ"ד ה"ז מהלכות שבת איל עונשין בשבת אעפ"י שהעונש מצות עשה אינה דוחה שבת, כיצד הרי שנתחייב בבית דין מלקות או מיתה אין מלקין אותו ואין ממיתין אותו בשבת. וצ"ע איזה איסור איכא במלקות ואם יש כן איסור האידך רוצה גאון עוזינו רעק"א לומר שבאומר איני יושב בסוכה וכדו' דכן ילקו אותו בשבת לקיים העשה. תשובה: מלקות עונש ככל העונשין והתורה אסרה, אבל מכת מרדות לקיים מצוה אינו עונש אלא כפיה וע"ז לא אסרה".

ז. שנים המריבון זה עם זה.

1. נשמת שבת (סי' של"ט אות תצ"ו) – "שנים שנצו זה עם זה אי יש איסור במה שמכה איש את רעהו (באופן שלכא משום ל"ת דפן יוסיף להכותו). תשובה - מותר, כנ"ל שאין זה דין ועונש".

יא] לא מקדשין.

א. הטעם.

1. גזירה שמא יכתוב – ביצה (ריש דף לז, "ולא מקדשין ... וכלהו טעמא מאי. גזירה שמא יכתוב"), רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ד, לשונו מובא לעיל), ח"א (כלל ל"ח סעי' ו'), מ"ב (ס"ק ט"ו).

ב. שדוך, תנאים, ווארט.

1. נשמת שבת (סי' של"ט אות ת"פ) – "שאלה - אי מותר בשבת לגמור שידוך (לעשות 'וואָרט' בלע"ז), ומהו לקבל קנין (על קשרי השידוכין). תשובה - מותר, אבל אין לקבל קנין עליו, ובפרט אסור לקבל קנין על התחייבות ממון".

2. ע"י קנין סודר יש להחמיר, משא"כ בתקיעת כף – כה"ח (סי' ש"ו ס"ק נ'), "ויש ליזהר שלא לקנות בקנין סודר כ"א תקיעת כף לבד וכן המנהג. פתה"ד אות י"ב".

ג. מצד מצוה: הא אין לה מצוה.

1. כתב סופר (או"ח סי' מ"ו ד"ה ואשר) – "יש לעיי' להבין בשיטת ר"ת דבמקום מצוה שלא קיים פ"ו מותר לו לקדש ניהי דהוא עביד מצוה דמחוייב בפ"ו וכל דאפשר להקדים מצוה זו לא עכבו, מ"מ איך התירו לה משום מצוה דידיה ואומרים לה חטא כדי שיזכה הוא, ומ"ש תוס' ריש שבת וגיטין פ' השולח שאומרים חטא באיסור זוטא וכו' היינו להצילו מעבירה רבה כשבת שם או שיזכה במצוה גדולה, אבל הכא הרי אפשר לו לקיים המצוה אח"כ אלא שזרזים מקדימין ומחשש שמא יקדימנו אחר רחוק לומר דמשו"ה אומרים לה חטא באיסור שבות דרבנן, ועוד העלתי בתשובה אחת דלא אמרינן חטא רק לאיש דאיתא בערבות ובחייב חבירו גם עליו קצת עונש וחלק במצוה, אבל אשה דאינה בערבות כמ"ש הרא"ש ברכות אין אומרים לה חטא, וקשה איך אומרים לה כאן חטא וכו' ואין עליה מצוה דפ"ו וכ"ש דקשה לשיטות הסוברים דגם בלשבת אינה מצוה וצ"ע: ונ"ל לפי הטעם דאיתא בש"ס דילן משום שמא יכתוב חשש זה שייך דוקא גבי' דידי' דרגיל לכתוב בעצמו אבל גבי' זידה לא שייך שתכתוב בעצמה ורמ"א בתשובה כ' בזממנו דאין נוהגים לכתוב בעצמם אלא ע"י אחרים ל"ש שמא יכתבו וליכא בקידושין משום שמא יכתוב, ולהכי גבי' אשה לא שייך האיסור דשמא תכתוב אלא דממילא גם היא עושה איסור כשמקבלת קידושין בשבת משום איסור דידי' משום לפ"ע ומסייע לע"ע, וא"ש דס"ל לר"ת דמשום מצות פ"ו דידי' התירו לו וממילא גם היא אינה עושה איסור דמצדה ליכא איסור דלא שייך גבה חשש דשמא תכתוב וא"ש נכון".

2. מחנה חיים (ח"ג או"ח סוף סי' כ"ב) – "וכיון שאין דנין בקדושין מצד האשה אין עליה שום איסור מכת מקח וממכר רק עליו על המקדש יש איסור כקונה קנין בשבת אבל לא עליה דלא דמי לשאר מקח וממכר זה מכניס ממון וזה מכניס חפץ ע"י הקנאה של מוכר דסברה הוא דיכול אדם לקנות מציאה בשבת ויו"ט הגם שהוא קונה אבל עכ"פ מקנה אין כאן וה"ה האשה מצד עצמה משה נפשה כהפקר והבעל זוכר דרך שמכנסת עצמה לרשותו במקצת במה שמשוה רצונה לרצונו לכן **עליה בוודאי אין איסור מו"מ** ואצלו הוה ג"כ רק כקונה קנין בשבת דקדושי אשה אינו דומה לגמרי למקח וממכר אבל אינו דומה לגמרי לזוכה מציאה מן ההפקר דהיא מכניס עצמה במקצת לרשותו".
3. לפי"ז, בן אר"י יכול לקדש אשה בת חו"ל באר"י ביו"ט שני של גלויות.

ד. תנאי שחל בשבת.

1. מיקל.
- (א) עמק יהושע (ח"א סי' ט') – "דהא דאמרינן בפ"ב דביצה (דף ל"ג) לא מקדשין כו' ולא מקדישין אם עושה כן מעיו"ט ע"מ שתחול ביו"ט כיון שאינו עושה מעשה ביו"ט אלא דממילא נגמר אין בזה משום שבות".
- (ב) מחנה חיים (ח"ג או"ח סי' כ"ב ד"ה אך).
2. הגר"ח שליט"א (שיח התורה ח"ב אות תתל"ב) – "שאלה: ברע"א בתשו' קנט' (קמא) דן דאסור לעשות קנין על תנאי מע"ש ולקיים התנאי בשבת דהוי כקונה קנין בשבת. ואיך הדין לפי דבריו כשקידש אשה או עשה קנין ע"מ שירעה אבא האם אסור לאבא לרצות בשבת דהוי כקונה קנין. תשובה: אולי".
3. עי' לקמן, אם מותר לגרום חלות הקנין בשבת.

ה. קידושין בשבת למניעת יבום.

1. מחמיר.
- (א) הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק ל"ט אות כ') – "מעשה שהיה באחד שנטה למות, ואשתו עמדה ליזקק לחליצה, והיתה מניעה מהיבם לעשות חליצה, ורצה היבם לקדש את אחותה שעיי"כ לא תזדקק ליבום, כדין ערוה. ומאחר והמעשה היה בשבת, היתה השאלה האם מותר לקדשה בשבת למנוע יבום, וכמו שמותר לגרשה בשבת. ואמר רבינו, שרק גירושין התירו ולא קידושין".

יב) נישואין: חופה.

א. הלכה.

1. מחמיר – ר"ן (ביצה דף כ. סוף ד"ה מתני').
2. בשעת הדחק יש להקל – רמ"א (סעי' ד', שו"ת רמ"א סי' קכ"ה).
- (א) ח"א (כלל ל"ח סעי' ו') – "בשעת הדחק כגון שאין החתן והכלה יכולים להשוות ביום ו' ומחמת קטט נמשך עד הלילה, ובחור שלא קיים פריה ורביה, וכבר הכינו צרכי הסעודה ויש הפסד גדול וביוש לחתן וכלה, התיר רמ"א בתשובתו, להיות החופה בשבת, והוא עצמו סידר קידושין, מפני שגדול כבוד הבריות. ואמנם במקום שאין שם כל התנאים הנזכרים, אין להתיר. ופשיטא שיהיו נזהרים לכתחילה שלא יבואו לידי כך".
- (ב) מ"ב (ס"ק י"ט) – "ועיין בח"א שכתב שאין להקל בכל זה רק אם נשלמו השלשה פרטים דהיינו אם לא קיים פו"ר עדיין ויש הפסד רב וגם ביוש לחתן וכלה אם לא יכנסו אז ועיין מה שכתבנו בסקט"ז דלדעת ר"ת אף ביש לו בנים כיון שאין לו אשה ג"כ מצוה קעביד ומותר ואפשר דס"ל דאין סומכין עליו בזה. ובבין השמשות בודאי אין להחמיר בדעיבד דלא גזרו על שבות בין השמשות לצורך מצוה לכו"ע ... מה נכון מאד למי שהיכולת בידו **שלא לעשות הנשואין כלל בע"ש** ובפרט סמוך לחשכה כי אף אם הנשואין יהיה בזמנם עכ"פ מסתעף מזה עוד כמה קלקולים וכנ"ל".

ב. הטעם להחמיר.

1. גזירה משום מקח וממכר – ר"ן (ביצה דף כ. סוף ד"ה מתני'), מ"ב (ס"ק ט"ו, ס"ק כ"ב, "ליורשה ולמציאתה ולמעשה ידיה ... דע"י החופה קונה אותה לכל הדברים האלו הנ"ל והוי כמקח וממכר דאסור בשבת").
2. גזירה שמא יכתוב – ח"א (כלל ל"ח סעי' ו').
3. ביו"ט, מצד אין מערבין שמחה בשמחה – פרישה (ס"ק א').
- (א) עי' טורי אבן (חגיגה ריש דף ח:), לשונו מובא לעיל.
- (ב) אם מותר לעשות חתונה בראש השנה – עי' סי' תקצ"ז, לשיטות ומראי מקומות.

ג. לענין מוקצה בידו, כשהחופה היה בער"ש.

1. מ"ב (סוף ס"ק י"ט) – "אם נתאחר החופה עד חשכה ובידי השושבינין נרות אף דקי"ל דמוקצה כ"ז שהוא בידו מוליכו למקום שירצה מ"מ הכא יתן הנרות לא"י דכל שאפשר לסלק המוקצה מידו מחוייב לסלק [פמ"ג]".
- (א) מוקצה גמור והתחיל ברשות: האם מותר להוליכו לאיזה מקום שירצה.
- (1) שו"ת הלכות (דין י') – "אם נתאחר החופה עד חשכה ובידי השושבינין נרות אף דקי"ל דמוקצה כ"ז שהוא בידו מוליכו למקום שירצה מ"מ הכא יתן הנרות לגוי דכל דאפשר לסלק המוקצה מידו מחוייב לסלק (סקי"ט וצ"ע הא נר אסור לטלטלו לצורך

- גו"מ כנ"ל סי' רע"ט דין א' וא"כ אין בזה ההיתר להוליכו למקום שירצה כנ"ל סי' ש"ח דין ט' **ושמא בנרות שכבו מע"ש** וכדעת המתירין בסי' ש"ח דין מ"ז).
- (2) **חוט שני** (סוף פרק מ"ז) – "אמנם יש פעמים שהמ"ב צירף לקולא את השיטות המקילות להמשיך לטלטל אף מוקצה גמור וכמו בהלכות פסח ... ובסי' של"ט ... ובהל' יו"ט כתב בשו"ע, המפריש חלה ...".
- (3) עי' סי' ש"ח סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.
- (ב) הגדרים והגבולות להמחזיק המוקצה בידו: להשהותו סתם בידו - עי' סי' ש"ח סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

יג] לא חולצין.

א. הטעם.

1. גזירה שמא יכתוב – ביצה (ריש דף לז, "לא חולצין ... וכלהו טעמא מאי. גזירה שמא יכתוב"), **רמב"ם** (פרק כ"ג הל' י"ד, לשונו מובא לעיל), **ח"א** (כלל ל"ח סעי' ו'), **מ"ב** (ס"ק כ'), "שמא יכתוב שטר חליצה לחלוצה".
2. **ב. לקבוע מקום חליצה, אסור.**
 1. שלא יהא נראה כדנין בשבת [אע"פ שאין חשש שמא יכתוב].
 - (א) **מג"א** (סוף ס"ק ג').
 - (ב) **גר"ז** (סעי' ג').
 - (ג) **מ"ב** (ס"ק כ').
 - (ד) **ערה"ש** (סעי' י'). [עי' אה"ע סי' קס"ט סעי' ט', לשונו מובא לקמן].
 2. מחזי כבונה ומתקן בשבת.
 - (א) **תרה"ד** (סי' רכ"א) – "אם רוצים לחלוץ באחד בשבת נראה דלא שרי לקבוע מקום בשבת בערב, משום דמיחזי כמתקן וכבונה הואיל ומכשירות למצוה. וכה"ג אשכחן כמה וכמה גזירות בהלכות שבת ויוכלו לקבוע בערב שבת".
 - (ב) עי' **לבוש** (אה"ע סי' קס"ט סעי' ה') – "ואם יארע החליצה ביום ראשון יש אומרים שאין קובעים בשבת דמחזי כבונה ומתקן בשבת, אלא קובעים בערב שבת".
 - (ג) **ב"ח** (אה"ע סי' קס"ט סוף ס"ק ה') – "כתב בתרומת הדשן שאם החליצה ביום ראשון אין קובעין מקום ביום השבת משום דמיחזי כבונה ומתקן אלא בערב שבת קובעין. וכתב עליו בית יוסף דמה שכתב דמיחזי כבונה ומתקן אין לו טעם. עד כאן לשונו. אבל לפי עניות דעתי דיש לו טעם כעיקר והוא דבפרק כירה (שבת מב ב) בהא דאין נותנים כלי תחת הנר לקבל שמן המטפף משום דמבטל כלי מהיכנו פירש רש"י (ד"ה כלי תחת הנר) דהוי כקובע לו מקום ומחברו בטיט ודמי למלאכה עכ"ל. אלמא דבקובע מקום לדבר הוי ליה כאילו עושה מלאכת בנין. והכי נקטינן דאין קובעין מקום בשבת אלא בין מנחה למערב (כמו) בחול. ויש מקומות שקובעין מקום קודם תפילת מנחה בין בחול בין בשבת וכך נוהגין בקראקא".
3. **כמכין משבת לחול.**
 - (א) **דר"מ** (אה"ע סי' קס"ט ס"ק ד') – "ונראה לי דאסור בשבת שהרי אין חולצין בשבת וא"כ הוי כמכין משבת לחול".
 - (ב) **בית שמואל** (אה"ע סי' קס"ט ס"ק ה') – "ואין קובעין בשבת מאחר דצריך קביעות הוי כמכין משבת לחול".
 - (ג) **גר"א** (פי' סדר חליצה [אחרי אה"ע סי' קס"ט] ס"ק כ"ה) – "וטעמא כו'. ובב"י כתב שאינן נראין דבריו וכתב בד"מ משום הכנה וכמ"ש בספ"ג דעירובין".
 - (ד) **ערה"ש** (אה"ע סי' קס"ט סעי' ט') – "ואם החליצה ביום הראשון אין קובעין בשבת דזהו כמעשה הזמנה לחול אלא קובעין מע"ש".
4. מראי מקומות – **ים של שלמה** (יבמות פרק י"ב סי' ב'), **אנציקלופדיה תלמודית** (כרך ט"ו ערך חליצה טור תש"ו).

יד] לא מיבמין.**א. הטעם.**

1. גזירה שמא יכתוב – ביצה (ריש דף לז., "ולא מיבמין ... וכלהו טעמא מאי. גזירה שמא יכתוב"), רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ד, לשונו מובא לעיל), ח"א (כלל ל"ח סעי' ו'), מ"ב (ס"ק כ"א, "שמא יכתוב כתובה").
2. וגם מצד קנין – מ"ב (ס"ק כ"א, "דבמה שמיבם אותה נקנית לו להיות אשתו לכל דבר כנשואה ממש והוי כקונה קנין בשבת").
3. טורי אבן (חגיגה ריש דף ח:) – "מנין שאין נושאים במועד שנאמ' ושמחת בחגיך ולא באשתך. ק"ל דמשמע מהכא דמה"ת אין נושאים נשים במועד והא תנן בפ"ה דביצה (דף ל"ו ע"ב) דכל שחייבים עליו משום שבות משום רשות משום מצוה בשבת חייבים עליו בי"ט וחשיב בהני דרשות לא חולצין ולא מיבמין וקתני סיפ' כל אלו בי"ט אמרו ק"ו בשבת והשתא למה חשיב ללא מיבמין בי"ט משום רשות תיפוק ליה דמה"ת אסור אפי' בחולו של מועד וכ"ש בי"ט משום דיכום היינו נושאים כדתנן פ"ק דמועד קטן (דף ח) אין נושאים נשים במועד וכו' ולא מיבמין מפני ששמחה היא לו וכ"ש בי"ט. וי"ל דהא דגזרו על היכום בי"ט משום שבות. נ"מ לי"ט של ר"ה דאין מצות שמחה נוהג בו ואפ"ה גזרו משום שבות גזיר' שמא יכתוב כדמפרש התם. א"נ י"ל דהא דגזרו על יכום בי"ט משום שבות משום שבות שמחה הוא דמצות שמחה אין נוהגת בליל יום טוב ראשון וכדתני' והיית אך שמח לרבות ליל י"ט אחרון או אינו אלא ליל יום טוב ראשון וכו' כמ"ש בתשובה".
- (א) לענין שמחה בר"ה - עי' סי' תקצ"ז, לשיטות ומראי מקומות.
- (ב) לענין שמחה בליל יום טוב - עי' סי' תקכ"ט, לשיטות ומראי מקומות.

ב. במקום מצוה - לפי ר"ת.

1. מחמיר – ישועות יעקב (סוף ס"ק א', "נראה לפי עניות דעתו דביכום גם רבינו תם מודה דגזרו שמא יכתוב כיון דליאא חשש ביטול מצוה כ"כ רק גבי קדושין חיישינן שמא יקדימונו אחר וביכום גם ר"ת מפרש כמו שפי' רש"י דאלשון המשנה דייק אמאי קרי לי' רשות").

טו] לא מקדישין.**א. הטעם.**

1. גזירה משום מקח וממכר – ביצה (ריש דף לז., "לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין. גזרה משום מקח וממכר"), רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ד, "ואין מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין מפני שהוא כמקח וממכר"), מ"ב (ס"ק כ"ג).
2. גזירה שמא יכתוב – ח"א (כלל ל"ח סעי' ו').

טז] לא מעריכין.**א. הטעם.**

1. גזירה משום מקח וממכר – ביצה (ריש דף לז., לשונו מובא לעיל), רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ד, לשונו מובא לעיל), מ"ב (ס"ק כ"ד).
2. גזירה שמא יכתוב – ח"א (כלל ל"ח סעי' ו').

ב. חילוק בין מקדש לנודר צדקה.

1. אינו על החפצא.
- (א) שלטי הגבורים (ע"ז דף ד. אות א').
- (ב) ט"ז (סי' ש"ו ס"ק ב') – "כתב ב"י שהר"ן הקשה דהא תנן אין מקדישין וכתב אח"כ בשם כל בו בשם גאון א' דדוקא הקדש מזבח או בדק הבית אסור שיוצא מרשותו לרשות גבוה ודומה למקח וממכר אבל עכשיו שנודרין להקדישות ס"ת או עטרה וכיוצ' בו מותר לפי שעדיין אין מיחדין שום דבר שיוצא מרשותן ואינו דומה למקח וממכר עכ"ל וא"כ אם ייחד כבר הס"ת ומביאה בשבת לבה"כ יש איסור דהא יש כאן יוצא מרשות לרשות כשמקדיש' לצדקה וצ"ע על שלא נהגו כן ונ"ל שזה המקדיש ס"ת הקדישה כבר בחול בינו לבין עצמו וא"כ כבר יצאה לרשות גבוה אלא שמפרסם זה בשבת ולפ"ז אם בא לו בלבו ביום השבת להקדיש' ולא קודם לכן לא יקדיש' בשבת וכן אסור להביא חפץ לבה"כ להקדישו אם לא חשב עליו קודם לזה אלא יחזיקנו בבית ויקדישנו בע"פ כנלע"ד".
2. הקדישות דידן חולין נינהו.
- (א) מג"א (סי' ש"ו ס"ק י"א) – "ואף על גב דאין מקדישין כמ"ש סימן של"ט ס"ד היינו כלי ידוע דמחזי כמקח וממכר אבל לא אסור לחייב עצמו בדבורו לגבוה אלא דקשה לי הא כשמעריך עצמו נמי מחייב עצמו ואסור עכ"ל ר"ן, ועבב"י שתי' ולדידיה אסור להקדיש טס בשבת לב"ה אבל בכל בו כתב דוקא הקדש מזבח או לבדק הבית אסור דיוצא מרשותו לרשות גבוה אבל הנודר ס"ת או עטרה מותר לפי שעדיין אין מיחדין שום דבר שיוצא מרשותן עכ"ל. נ"ל כונתו דהקדישות דידן חולין נינהו כמ"ש בח"מ סימן צ"ה ויש לכל ישראל חלק בהן א"כ לא יצא מרשותו דיש להמקדיש גם כן חלק בו כנ"ל דלא כהרב ב"י".
3. מראי מקומות – ר"ן (דף סד. ד"ה פוסקין, "תמהני"), ב"י (סי' ש"ו ס"ק ו').
- (א) מ"ב (סי' ש"ו ס"ק כ"ז) – "ולנדב איזה חפץ על בהכ"נ ג"כ נוהגין העולם להקל ואף על גב דאמרינן אין מעריכין [היינו לומר ערך פלוני עלי] ואין מקדישין בשבת וכדאיתא לקמן בסימן של"ט היינו דוקא הקדש מזבח או לבדק הבית אבל הקדשות דידן מותר דאין שם הקדש עליהן אלא חולין הן ומ"מ לכתחילה נכון ליזהר כשמקדיש איזה חפץ ידוע בשבת כגון ס"ת או עטרה לס"ת שיקדישנו בפיו מע"ש אפילו בינו לבין עצמו ואז אפילו מביאו בשבת לבהכ"נ אינו אלא מפרסם ההקדש שהקדיש מע"ש".

(ב) נשמת שבת (סי' של"ט אות תפ"ב, עי' אות תפ"ג) – "מהו להביא סידורים או חומשים ולנדבם לביהמ"ד בשבת, ומהו במעונות הקיץ. תשובה - מותר, וטוב שבער"ש יקדישם בעל פה להביהמ"ד".

ג. הקדש במחשבה.

1. הגר"ח"ק שליט"א (שיח התורה ח"א סי' אלף קפ"ד) – "שאלה: האם מותר להקדיש במחשבה בשבת. תשובה: כמו שאסור לתרום במחשבה בשבת (כמ"כ בדרך אמונה פ"ט ממעשר סקנ"ד בשם הראשונים), ה"נ אסור להקדיש".

יז) לא מחרימין.

א. הטעם.

1. גזירה משום מקח וממכר – ביצה (ריש דף לז, לשונו מובא לעיל), רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ד, לשונו מובא לעיל), מ"ב (ס"ק כ"ה).
2. גזירה שמא יכתוב – ח"א (כלל ל"ח סעי' ו').

ב. במקום מצוה - לפי ר"ת.

1. מחמיר – מאירי (ביצה דף לו: ד"ה ואלו, "ואלו דברים שהם משום מצוה כלומר שיש מצוה בעשייתן ואעפ"כ לא הקלנו באיסורן ביום טוב לא מקדישין לבדק הבית או לקרבן ולא מעריכין והוא שיאמר ערכי עלי או ערך פלוני עלי ודמיו קצובין בתורה כפי שניו או שנות הנערך ולא מחרימין כגון שיאמר הרי בהמה זו חרם וסתם חרמין לבדק הבית וכל אלו אסורין מגזרת מקח וממכר ואף על פי שמקח וממכר עצמו אינו אלא מדברי סופרים והוא לא גזירה לגזירה כלה חדא גזירה היא שכל שבמשנה דבר מרשות אחד לרשות אחר הוא דומה למקח וממכר ואף לדעת המתירין בקדושין במקום מצוה אינו דומה כל כך למקח וממכר כאלו").
2. מראי מקומות – ח"ס (ביצה דף לו: ד"ה והנה, "והענין השלישי שתחלתו מצוה גמורה כגון מקדישי ומעריכי וגזרו ואסרו המצוה בתחלה").

יח) לא מפרישין תרומות ומעשרות.

א. הטעם.

1. דומה למקדיש – רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ד, ואין מגביהין תרומות ומעשרות שזה דומה למקדיש אותן פירות שהפריש, ועוד מפני שהוא כמתקן אותן בשבת"), מ"ב (ס"ק כ"ה).
2. גזירה משום מתקן מנא – רש"י (ביצה דף ט. ד"ה אוכל, "שנראה כמתקן"), רמב"ם (פרק כ"ג הל' ט', הל' י"ד, "ואין מגביהין תרומות ומעשרות בשבת מפני שנראה כמתקן דבר שלא היה מתוקן"), מג"א (ס"ק ז'), מ"ב (ס"ק כ"ה).
3. מצד בורר – מאירי (ביצה דף ג: ד"ה כל, "ואף על פי שבחשיכה בודאי אין איסור מעשר אלא מדברי סופרים ואעפ"כ נאסר בספק חשכה מפני שמא מתוך המעשר יבוא לברור והברירה היא אסור תורה"), אבני נזר (או"ח סי' תי"ח אות ט"ז, "דאין איסור במתקן כלי רק משום מכה בפטיש דהא אין בנין וסתירה בכלים. [ועיין בכפות תמרים פרק לולב הגזול [לג ע"ב] במלקט ענבי הדם דהאיסור משום מכה בפטיש] ובמפריש תרומה דאסור משום שנראה כמתקן כמו שכתב רש"י [ביצה ט ע"א]. יש לומר הטעם דנראה כבורר שמפריש חלק גבוה מחלק הדיוט. וכמו מחבץ דחייב משום בורר. והיינו טעמא דמשיקין המים בשבת. דכיון דאין בזה בורר תיקון אוכלין גרידא לאו מידי הוא דקיימא לן אשוויי אוכלין בשבת שרי כדאיתא שבת (דף קנ"ה ע"א) ועל כרחך טעמא דאיסור הפרשת תרומה דנראה כבורר. ותיקון כלי דמחזי כמכה בפטיש").
4. גזירה שמא יכתוב – ח"א (כלל ל"ח סעי' ו').
5. שבט הלוי (ח"ד סי' ל"ח) – "יראה דארבע טעמים בראשונים בזה, א' משום תקון הטבל, ב' משום תקון התרומה לעשותה איסור לזרים ומותר לכהנים גם בלי איסור תיקון הטבל, ג' משום איסור בורר, ד' משום סרך איסור דאין מקדישין ... וכתבו האחרונים דהנפ"מ בין הטעמים אם עדיין לא נטבלו דטעם מתקן ליתא, וטעם מקדיש איכא, ובמעשר עני טעם מקדיש ליתא וטעם מתקן איסור טבל איכא, ובחלת חו"ל טעם מקדיש לבד איתא אלו דבריהם ז"ל. אולם לרמב"ן גם בלא נטבל עדיין איכא עכ"פ טעם תקון התרומה לאסרה לזרים, וכן טעם בורר איכא כנ"ל".

ב. הנהוג לעשר גם מהכשר מוסמך.

1. יש להקל.

(א) חזו"א (ארחות רבנו ח"ג סוף עמ' רמ"ט) – "פעם שכחו לעשר בבית מרן החזו"א וצוק"ל יין שהי' בהכשר הבד"ץ מירושלים רק מרן הי' מחמיר וחושש ומעשר עוד פעם, (מרן הי' נוהג כן לעשר כל דבר ולא סומך בזה על ההשגחה) והתיר מרן לעשרו בשבת ולאחר שעשרוהו שתאו מרן, ונימק כי היקיל לעשרו בשבת משום שהיין בהכשר זה כמעט ברור שמעושר, (ומיירי שלא עשו תנאי מעש"ק לעשר וכן בעובדות דלהלן)".

(ב) קהלות יעקב (ארחות רבנו ח"ג סוף עמ' רמ"ט) – "וכן הורה מו"ר (שליט"א) וצוק"ל בעובדות כאלה והסתמך על הוראתו של מרן החזו"א".

2. יש להקל ע"י מחשבה.

(א) הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' ל"ג, הע' נ"ה) – "הנהוג לעשר גם מהכשר מוסמך יכול לעשר במחשבה [עי' חזו"א דמאי סי' י"ג סק"ה וכן שמעתי מכבר בשם מרן הגרי"ז וצ"ל בהכשר מוסמך, בודאי לא גרע מדמאי לענין קולי דמאי דמוסיף חומש וביעור, ומהגריש"א (שליט"א) [וצ"ל] שמעתי שהכשר מוסמך אף שמחמירין לעשרו שוב קיל מדמאי והוא רק בגדר חומרא,

וכיו"ב שמעתי ממרן הקה"י זצ"ל דמדינא מותר לעשר בשבת כשיש הכשר מוסמך אף שלא עשה תנאי מע"ש כיון שהוא חומרא בעלמא אין בזה משום מתקן, ושאלתי ממרן זיע"א מה עם הטעם השני דנראה כמקדיש [וכבר נתבאר לעיל מהאחרון הטעם מה הוצרך הרמב"ם גם כשאין בזה משום מתקן כגון בחלת חו"ל ועוד], והשיב שכן הורה מרן החזו"א זצ"ל אך עכ"פ במחשבה ודאי שפיר דמי".

עי' הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' ל"ז, הע' נ"ח) – "י"א שהנוהג להפריש תרו"מ בשבת מכל דבר גם מהכשר מוסמך, כיון שהוא חומרא, מותר להפריש בשבת גם אם לא עשו תנאי מע"ש, וראה במקורות דבאופן זה עדיף להפריש במחשבה מטעם שלא יהא נראה כמקדיש [כן שמעתי ממרן הקה"י זצ"ל שכן הורה מרן החזו"א זצ"ל לגבי הפרשת חלה בשבת מחמת חומרא, וכדיום נדמ"ח בספר ארחות רבינו ח"ב בהוספות או' צ"ב דכן היה עובדא בבית החזו"א, על יין בהשגחת בד"ץ עדה"ח שהורה החזו"א לעשר שוב ולאכול, ונימק כי היקל לעשרו לפי שאינו אלא חומרא דמסתמא כבר מעושר ע"ש. ואמנם שאלתי למרן הקה"י זצ"ל דהרי יש ב' טעמים בהפרשת תרו"מ בשבת חדא משום מיחזי כמתקן וחדא משום דנראה כמקדיש, ובשלמא לגבי מיחזי כמתקן י"ל דכל שהכשר מוסמך ומעיקר הדין מותר לאכול בלא מעשר אין כאן תיקון בשבת, אלא למ"ד משום דנראה כמקדיש, ואף שהוא חומרא בעלמא מ"מ המפריש מכיון שאם לא חל עליו שם תרו"מ שיחול עליו כעת שם תרו"מ ואין לך נראה כמקדיש גדול מזה במה שמכיון שיחול עליה שם תרו"מ ע"ש. והשיב לי מרן זצ"ל 'איני יודע' אך כך הורה מרן החזו"א זצ"ל, ושור"ר כיסוד זה באמרי בינה או"ח סי' ט"ז למה אין מעשרין דמאי בי"ט שני הא הוא ספק ספיקא, ותי' שם דעכ"פ נראה כמקדיש. וכפה"נ דעת החזו"א דאם מותר מדינא לאכול אין כאן גזירת אין מפרישין תרו"מ בשבת, ולא אסרו משום נראה כמקדיש לחוד, דהאיסור דנראה כמקדיש הוא שלא להפריש דבר שחייב בהפרשה, אבל מה שמותר לאכול לגמרי בלא גזירה [ולא כחלת חו"ל דעכ"פ אוכל ואח"כ מפריש], אין כאן איסור משום נראה כמקדיש לחוד, ודו"ק. ועכ"פ למשנ"ת נראה דאם מפריש הדמאי במחשבה בודאי יוצא לכ"ע דהרי דמאי מותר לכתחילה להפרישו במחשבה בין בשבת בין בחול, וממילא גם אין כאן חשש דנראה כמקדיש. (ואפשר דהוראת החזו"א היתה באופן שא"א במחשבה כגון ביין שחייב לעשות ההפרשה בידים, או משום חשש מכשול של התלמידים בחלה, ולכן הוצרכו להפריש בידים)].

עי' הל' שבת בשבת (פרק י"ח סעי' מ"ג) – "כשם שמותר להפריש דמאי ביהש"מ"ש, כך כל דבר שיש לו הכשר מוסמך אע"פ שנוהג לעשר מחמת חומרא לא גרע מדמאי".

3. מחמיר.

(א) הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק ל"ט אות ט'). עי' הל' שבת בשבת פרק י"ח הע' נ"ה [לשונו מובא לעיל] – "למי שנוהג לעשר דברים שיש עליהם הכשר, שמותר לעשרם בין השמשות. וכן יחיד שקיבל שבת מבעוד יום, נמי מותר בהני דברים. אבל אחר שהציבור שבו הוא רגיל להתפלל, כבר קיבל שבת, אפילו שזה עדיין מבעוד יום, וכ"ש בין השמשות, אסור בכל הני, גם היחיד שלא קיבל עליו שבת".

יט) הפרשת חלה.

א. הטעם.

1. כמתקן – מאירי (ביצה דף ח: ד"ה שחט).
2. גזירה שמא יכתוב – ח"א (כלל ל"ח סעי' ו').
3. כמו תרומות ומעשרות – מ"ב (ס"ק כ"ו, "תרומות ומעשרות. וה"ה חלה").

ב. מצה בליל הסדר.

1. פמ"ג (סי' תק"ו א"א ס"ק ח') – "ובליל פסח ובליל סוכות בשכח להפריש מערב יום טוב בחלת ארץ ישראל יש לומר מפריש ביום טוב דהוה (ד"ת) [דאורייתא] דחי לשבות דאין מפרישין באין לו לחם אחר. ולאכול בלא חלה דהוה גם כן דרבנן והוה בעידנא, ולהפריש הוה קום ועשה ולא בעידנא, עיין סימן תמ"ו יש לומר לתא דחיוב מיתה (כ"ש) [כל שכן] הוא טוב יותר להפריש, וצ"ע".
2. הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק י"א הע' נ"ה [דפו"ח, סעי' נ"ח], מילואים, שולחן שלמה ס"ק ט"י"ב) – "דכיון שהפמ"ג נשאר בצ"ע, אפשר דמוטב להפריש במחשבה ולא בדיבור...".
3. הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק י"א הע' נ"ו [דפו"ח, סעי' נ"ט], מילואים, שולחן שלמה ס"ק ט"י"ב ד"ה ויש) – "דיש לדון אי שרי להפריש ביו"ט משום הידור של מצה שמורה...".
3. ששכ"ה (פרק י"א הג"ה לסעי' ט"ז [דפו"ח, סעי' ט"ז]) – "בליל סדר, כששכח להפריש חלה ממצות שמורות שלו מבעוד יום, ואין בידו להשיג אחרות, התירו לו להפריש חלה בליל הפסח מן המצות שבידו, אפילו אם חל בשבת, כדי שלא יבטל ממצות הלילה".

ג. הנוהג להפריש חלה רק מצד חומרא.

1. יש להקל.

- (א) קהלות יעקב (ארחות רבנו ח"ג סוף עמ' רמ"ט) – "והוסיף מו"ר עוד עובדא ממרן שהתיר להפריש חלה בשבת היכא שההפרשה היתה רק מצד חומרא, וזכרני שגם אצלי התיר מו"ר להפריש בשבת חלה מחלות ממאפית ויזניץ כששכחתי לעשות תנאי מעש"ק, וכן מחלות ממאפית של העדה החרדית".
2. לכאורה לפי הגריש"א זצ"ל, שמחמיר לעיל, ה"ה כאן.

כ) אין פודין הבן.**א. הלכה.**

1. אין פודין – תרומת הדשן (ח"ב סי' רל"ג), "הוכחתי מפרש"י בפ"ק דביצה דמתנות כה"ג שהן חולין גמורין אין קפידא בשהייתן, וכן משנה שלמה בערכין דאם משהה אינו עובר, אלא דאין להחמיץ שום מצוה, והיכא דמשהה כדי לקיימנה מן המוכרח שפיר דמי, וכמדומה שכן הוא המנהג"), מחבר (סעי' ד').
2. מהר"י ברונא (סי' קכ"א) – "ואם יום ל"א בשבת י"א דאין לפדות בשבת בכור אדם, דאין פודין את הקדשים בשבת משום דדומה למק' ולממכר, ואפי' ליתן המעות לכהן ביום ל' בע"ש כדי שיחול הפדיון בשבת אפילו הכי אסור דומיא דמקח וממכר דאסור ליתן מעות מע"ש ע"מ שלא יחול המקח אלא בשבת: וצ"ע דשמא לא דמי למקח וממכר שהרי אם פודה בתוך ל' ע"מ שיחול הפדיון לאחר ל' מועיל הפדיון, ובמקח אינו קנוי, אם אומר לו הילך המעות ולא יהיה קנוי עד לאחר ל' ולא יתחיל הקניה עתה ונתעכלו המעות תוך ל' יום אינו קנוי. וצ"ע גבי קדושין אם נתעכלו המעות לא הוי קדושין. וצ"ע בפ' האשה שנפלו (כתובות פב ב) ובפ' הכותב (שם פו ב) גבי משוך פרה ולא תיקני עד לאחר ל' יום: וי"א דטפי עדיף לפדות בע"ש כדי שיחול הפדיון בשבת ויעשה הסעודה בשבת. וכן העידו לפני משם מהר"ר יעקב מווינא וכל חכמי אושטריך ז"ל אבל שמעתי שמהר"י מרפורק המתין עד יום א' ופדאו. ואין זה משום דאין מחמיצין את המצוה כיון דביום ל' בע"ש אינו בר פדיון דלא חל קודם זמנו. ונ"ל ישראל להביא לו ראייה מכל טבילות של נשים שלנו דטובלות בלילי שבת משום דחשיבי טבילה בזמנה משום דלא הוו מצו למטביל מקמי הכי משום חומר דר' זירא, ואף על גב דאיכא טעמא אחרינא, מ"מ בהאי טעמא מתיישבים כמה קושיות".

ב. הטעם.

1. גזירה משום מקח וממכר – ריב"ש (סי' קנ"ו), מג"א (ס"ק ח'), ח"א (כלל ל"ח סעי' ו'), מ"ב (ס"ק כ"ז), "ואין פודין. אפילו בכלי ששהה ה' סלעים שדומה למקח וממכר".

ג. לגרומ חלות הקנין בשבת.**1. מחמיר.**

- (א) מהר"י ברונא (סי' קכ"א) – "דאסור ליתן מעות מע"ש ע"מ שלא יחול המקח אלא בשבת".
- (ב) רע"א (ח"א סי' קנ"ט) – "לכאורה נ"ל להוכיח ממ"ש התה"ד בהא דאין פודין בשבת. ולא אמרינן יתן לכהן המעות מע"ש, דאיך יעשה עם הברכות (והובא במג"א סי' של"ט ס"ק ח') והרי הפדיון א"א לחול כ"א בשבת. ואעפ"כ לולי הברכות והסעודה היה מותר לפדות ע"י נתינת מעות לכהן בע"ש שיחול הפדיון בשבת. הרי מבואר דדין א' הנ"ל שרי. ואך מ"מ צריך ראי' גדולה לזה מהש"ס ... דבין בתנאי ובין באומר שיחול בשבת הוי שבות".
- (ג) מהר"ם שיק (או"ח סי' ר"ה ד"ה ועכ"פ) – "דאסור שיחול הקנין בשבת. כיון שגמר הקנין הוא בשבת. אסור משום גזירת מקח וממכר בשבת ... דאפילו אם הגוי עושה וגומר גמר הקנין בשבת אסור".
- (ד) כתב סופר (או"ח סי' מ"ו) – "לעשות קנין בע"ש שיחול בשבת מאליו אסור וכ"ש לעשות קנין ע"מ שיקיים התנאי שאסור לקיים התנאי בשבת".
- (ה) אבני נזר (או"ח סי' נ"א) – "אלא ודאי גם באומר שיחול לאחר זמן חשיב מעשיו גם בעת חלות".

2. מיקל.

- (א) שואל ומשיב (שתיתאה סוף סי' נ') – "דגם בישראל כל שקנה מערב שבת שיחול על שבת לא ידעתי שום איסור ואטו אם אחד יקנה לחבירו דבר ע"ת שיעשה כך וכך ומתקיים התנאי בשבת אטו יהי' כקונה קנין בשבת זה בודאי ליתא ומצאתי בלוי' חן פ' יתרו שכתב בהדיא כן ואף שראיתו היא ע"ד דרוש אבל הדין דין אמת ובאמת איסור מו"מ אינו רק גזרה שמא יכתוב וכאן ל"ש שכבר כתב מקודם השבת וגם לפמ"ש רש"י בע"ז דף ט"ו דשייך משום ודבר דבר זה גם כן ל"ש דהרי אינו מדבר דבר בשבת והרהור גם כן אינו שהרי כבר הרהר בערב שבת".
- (ב) מהרש"ם (ח"ב סעי' קנ"ז) – "נראה לפשוט ד"ז מהירושלמי פ"ז דדמאי ה"ד אריב"א אדם עומד מע"ש ואומר ה"ז תרומה למחר בשבת ואין אדם עומד בשבת ואומר ה"ז תרומה למחר בחול ור"י בר בון סובר דאין אדם עומד בע"ש ואומר ה"ז תרומה למחר בשבת רק היכא דהוא בשדה או בביהמ"ד וכדומה דא"א בע"א קורא שם מע"ש אף דחלה בתרומה בשבת ובדיעבד בכל גווני הוי תרומה בכה"ג עשה"ה ... וע' בשו"ת רע"א סי' קנ"ט שנסתפק אי שרי למכור בע"ש שיחול הקנין בשבת. ובמחכת"ה נעלם ממנו ד' ירו' הנ"ל".
- (ג) מחנה חיים (ח"ג או"ח סי' כ"ב) – "דנראה לי דיוכל למכור החמץ בשטר וכסף ולחזק הקנין כדת ודין לחול מזמן ידוע ביום מחר שהוא שבת קודש ערב פסח".
- (ד) מהרש"ג (ח"ב סי' ע"ב, סי' קי"ז) – "נ"ל להתיר".
- (ה) חזו"א (סי' קנ"ו לס'י של"ט, דמאי סי' ט' ס"ק י"ב) – "הגרע"א סי' קנ"ט כתב דקנין שיחול בשבת או שיקיים התנאי בשבת הוי שבות, ולפ"ז הא דלגין והא דר"י יבמות צ"ג א' משום היתר תנאי הוא וכי היכי דמהני תנאי להפריש מותר גם להתנות שיחול בשבת ושיקיים תנאו בשבת ומיהו למש"כ הר"ש פ"ד מ"ד דר"י אכתי לא קים ל' תנאי ודאי דאי אית ל' היה מתנה ולא היה צריך לתרום שלא מן המוקף מוכח דחלות בשבת אינו בכלל שבות וכדעת התה"ד שהביא הגרע"א שם".
3. מראי מקומות – הר צבי (ח"א סעי' קכ"ו, ח"ב סי' ס"א ד"ה ומה, סי' ס"ב ד"ה ועל), קהלות יעקב (נדרים סי' כ"ו אות ב'), משנה הלכות (ח"ד סי' קמ"א, ח"ו סי' ע"א), אליבא דהלכתא (חנ"ו עמ' כ"ז).
- (א) אג"מ (או"ח ח"ג סי' מ"ד) – "ומאחר שאינה ראייה אחר העיון לא חש רעק"א לאסור בשביל ראייתו מסוגיא דיומא ומהירושלמי שם אף שאינן ראיות ברורות. ולדינא ראיית רעק"א ג"כ אינה ראייה ונמצא שאין ראייה לא לאיסור ולא להיתר ויש להחמיר

בספק ובפרט שכבר הורה זקן הגאון רעק"א לאיסור, עד שיבורר יותר בעה"י ... ולמכור להנכרי הבראקער בע"ש ויו"ט תיכף אך בתנאי דיהיה למחר שייו סך כך וכך שהוא תנאי על דבר שאינו במעשה, הוא דבר המותר אף לרעק"א מאחר דחלות הקנין הוא בע"ש שליכא איסור מצד החלות, ורק לעשות מעשה לקיים התנאי בשבת ויו"ט שיגרום לקיום המקח אוסר רעק"א כעובדא דיומא דצריך ליכנס לביהכ"נ אבל **קיום תנאי שלא במעשה אלא ממילא מותר גם לרעק"א**. ופלא על כתר"ה שכתב שפליגי בזה התה"ד ורעק"א, שענין תה"ד לא שייך כלל לדין מוכר על תנאי שיחול מעכשיו, וראיית רעק"א לאסור אף בתנאי דמעכשיו שיחול בחול, הוא רק במעשה לקיים התנאי, ולכן זה שרי ממש, אבל יהיה קנין ממש שלא יוכלו לחזור בהם ולא באופן הערמה".

(ב) שונה הלכות (סי' ש"ו דין י"ב) – "ולעשות קנין בע"ש שיחול בשבת או למכור על תנאי בע"ש והתנאי יתקיים בשבת בתשו' רעק"א סי' קנ"ט דעתו דאסור אבל בחזו"א הוכיח להיתר (דמאי סי' ט' סקי"ב וכו' **נ במ"ב סי' של"ט סקכ"ז**)".

(ג) מכונות אוטומטיות (vending machines), או מכירות ע"י מחשב (internet) – עי' סי' ש"ו סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.

ד. קשה, דפדה"ב הוי כחובות שקבוע להן זמן.

1. מראי מקומות.

(א) מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ה') – "וצ"ע דהא אין מקדישין משום מומ"כ ואפ"ה מסקינן בפ' השואל דקמ"ח ע"ב דמקדיש אדם פסח וחגיגתו בי"ט אף דחגיגה יש לה תשלומין כל שבעה מ"מ כיון דעיקר מצותו הוא ביום ראשון מקדישין וה"נ נימא בפדיון הבן דאשהוי מצוה לא משהינן".

(ב) כתב סופר (או"ח סי' מ"ו ד"ה ונלפע"ד) – "איך נדחה מצות פדיון הבן בזמנו משום הברכות דאין מעכבין וכ"ש הסעודה, וחביבה מצוה בשעתה וצ"ע, ונ"ל הא ר"ת ס"ל דבמקום מצוה מותר לקדש בשבת, ולדידנא ה"ה דמותר לפדות בשבת דבמקום מצוה לא גזרו, ולרש"י אסור, וצ"ל דתה"ד כרש"י ס"ל וי"ל גם לרש"י לא אסור אלא לקדש בשבת דאיכא משום שמא יכתוב זה לא התירו במקום מצוה, אבל לקדש בע"ש שיחול בשבת כשא"א לקדש בע"ש לחלוטין, מותר כיון דליכא משום שמא יכתוב ואינו אסור אלא משום גזירה דדומה למקח וממכר והכניסו גם זה בכלל גזירה שיכא לקדש או למכור אבל במקום מצוה לא העמידו כ"כ דבריהם בגזירה זו ולכן היה מותר לפדות בע"ש שיחול בשבת, הגם דמקח וממכר של רשות כזה אסור, אבל במקום מצוה התירו הדבר, אלא כיון דא"א למיעבד המצוה כתקונה בע"ש משום הברכות והסעודה הניחו הדבר על הדין ולא התירו דבר זה במקום מצוה, ממילא ע"כ שתודחה עד אחר השבת".

ה. פדיון פטר חמור.

1. הגר"ח שליט"א (שיח התורה ח"א אות אלף קפ"ב) – "שאלה: האם אפשר לפדור פטר חמור בשבת [עכ"פ באופן שאין השא נקנה לכהן, ככהן שירש מאבי אמו ישראל חמור בכור דמפריש שה לעצמו] דאין כאן לא שום הקדש ולא שום הקנאה, האם נזכר ד"ז באיזה מקום. תשובה: מסתבר דאסור".

1. מראי מקומות.

1. שבט הלוי (ח"ח סוף סי' רל"ט) – "ואשר הציע כ"ת בענין פדה"ב שזמן פדיונו השלם הוא מוצש"ק מאוחר בלילה ואם יקדימו בכמה שעות יהי' **ברוב עם** אבל יחסרו כמה שעות ואם יהי' הפדיון ביום א' (אחרי שיהי' מעל"ע ממש) הרי לא יהי' ברוב עם, זה ספיקו דמר, ובעניותי פשוט דאם תחילת מוצ"ש עדיין לא הגיע כ"ט י"ב תשצ"ג, אעפ"י שהוא ליל ל"א אפילו דיעבד אין פדיון עיין מג"א סי' של"ט וח"ס או"ח סי' פ"א וח"ו סי' ז', ופשיטא דיעשו ביום א', ואם חסר רק ממעל"ע הלא דעת רוב הפוסקים דל"צ מעל"ע".

כא. לא מגרשין.

א. הטעם.

1. גזירה שמא יכתוב – ר"ן (ביצה סוף דף כ.), ח"א (כלל ל"ח סעי' ו'), מ"ב (ס"ק כ"ח), ואין מגרשין. אפילו בגט שנכתב קודם שבת שמא יבא לכתובה".

2. מצד קנין – תוס' (ביצה סוף דף לו:), "ומהאי טעמא דאין מקדישין לפי שנראה כקונה קנין אסור כמו כן לתת גט בשבת".

כב. הפקר.

א. להפקיר בשבת.

1. מחמיר, גזירה משום מקח וממכר.

(א) רמב"ן (פסחים דף ד. ד"ה ועוד) – "והלא הפקר נראה שאסור לאדם להפקיר נכסיו בשבת כענין ששנינו (ביצה ל"ו ב') אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין גזירה משום מקח וממכר".

(ב) ריטב"א (שבת דף קכ. ד"ה ואומר) – "דאע"ג דאסור להפקיר ממון בשבת שנראה כמקנה קנין בשבת ואיכא שבות דרבנן, שאני הכא שהוא כמפקר מאליו והולך לאיבוד ולא מיחזי כקנין".

(ג) פר"ח (סי' תל"ד ס"ק ב', תמ"ד ס"ק ב') – "ודאי דאסור להפקיר".

(ד) מור וקציעה (סי' רמ"ו ד"ה טוב) – "לא יפקירנה בשבת. דהו"ל כמו מתנה ומקנה בשב' (עמש"ל עוד מזה) אע"ג דגבי חמץ בפסח רשאי לבטל ולהפקיר בשו"ט. כדי להנצל מאיסור דאורייתא".

(ה) הג' רע"א (או"ח סוף סי' י"ג) – "ליתנם לעכו"מ או לקטן עיין שם. אף דשם לענין דאורייתא. צ"ל דנקט תלמודא בפשוט יותר מה דאפשר לעשות אפי' מדרבנן. לפ"ז יהי' מוכח דמותר להפקיר בשבת. וע' בשער המלך פ"א מהל' לולב בשם הריטב"א ופר"ח

שאסור להפקיר בשבת. וכן מצאתי ברמב"ן בחי' לפסחי' דהקשה אם ביטול חמץ מדין הפקר איך רשאי להפקיר בשבת כמו דאין מקדשי ואין מעריכי".

(ו) ששכ"ה (פרק כ"ט סעי' ל' [דפו"ח, סעי' ל"ב]) – "אסור להפקיר מרכושו בשבת וביו"ט, אלא-אם-כן הוא עושה לצורך מצוה, כגון המפקיר חמצו בערב פסח שחל בשבת".

(ז) ארחות שבת (פרק כ"ב סעי' נ"א) – "כשם שאסרו למכור חפציו בשבת כן אסרו להפקיר חפציו בשבת".
2. מיקל.

(א) מאירי (מגן אבות ענין י"ח) – "ומה שהקשה הרב ברביעית שאין מפקירין בשבת ודומיא דאין מעריכין ואין מקדישין ואין מחרימין (ביצה ל"ו במשנה), ובזו שנינו שמבטלו אחד שבת ואחד יום טוב. תמה אני פה [קדוש] איך אמרה, והלא אמרו (שבת קכ"ו ב במשנה) מפנין ארבע וחמש קופות של תבן וכו', מפנין תרומה טהורה וכו' ור"ל בשבת, ומפרש טעמא בתרומה טהורה הואיל וכו' ובדמאי דהא חזו לעניים ואי נמי אף לדידיה מגו דאי בעי מפקר לנכסיה וחזי ליה וכו' והרי איתא למר בהדיא שמפקירין בשבת. ואף הסברא נותנת כן שזו שאסרו בהקדשות וחרמין וערכין שאלו כעין מכר הם שהוקצה אותם לאחרים, וכעין מה שאמרו (ב"ק ע"ו) מה לי מכר להדיוט מה לי מכר לשמים, אבל הפקר אין בו הקנאה לשום אדם והרי זה כבטול רשות שנעשה אף בשבת".

(ב) עבודת הגרשוני (ח"א סוף סי' כ"ד) – "ולענין מה שנסתפק מר אם מועיל לפרה זו אם מפקיר אותה בשבת הפקר גמור לכל מר כדאית לי' כו' הנה אהו' ידידי ודאי יוכל אדם להפקר דבר מה בשבת וראי' לדבר דאית' בפ' מפנין דף (קכ"ז ע"ב) וז"ל דמאי הא לא חזי לי' כיון דאי בעי מפקיר נכסי' והוה לי' עני כו'. גם יוכל אדם לזכו' מן ההפקר בשבת כדאית' בפ' כ"כ (דף ק"כ) וז"ל חשבון מאי עבידתי' מהפקירא קזכו כו' ע"ש בפ' רש"י".

(ג) מג"א (סי' י"ג סוף ס"ק ח') – "דלפי מ"ש בס' ש"ו דאסור ליתן מתנה בשבת אלא לצורך שבת א"כ ה"נ אסור ליתנו במתנה וכ"מ בשבת דף קל"א דקאמר הואיל ובידו להפקירין ולא אמר הואיל ובידו ליתנו לעכו"ם או לקטן ע"ש", עי' ברכי יוסף (ס"ק ח'), ה"ה דאסור להפקיר בשבת וי"ט. הרב פרי חדש לקמן סי' תל"ד. והרב מגילת ספר לאוין דף קכ"ז כתב דמוכח בירושלמי פרק אלו עוברין דשרי להפקיר ביום טוב. וכבר ראיתי קונטקס כ"י דמקשה על הרב פר"ח מכמה סוגיות וכמש"ל סי' רמ"ו אות ד' בס"ד".

(ד) שבת של מי (דף קכז: ד"ה אמנם, דף קלא: ד"ה אלא) – "אלא אמר רב נחמן א"ר יצחק ואי תימא רב הונא בריה דרב יהושע הואיל ובידו להפקירין ע"כ. שמעי' מהכא דבשבת מותר להפקיר וכ"כ הרב המאירי בהדיא בשמעתין ומהכא קשיא נמי להרפ"ח שכתב בהלכות פסח סימן תל"ד וסי' תמ"ד דאין מפקירין בשבת וכמו שעמדתי לעיל בפ' מפנין דף קכ"ז ע"ב בארוכה ע"ש".

(ה) תהלה לדוד (סי' רס"ו ס"ק י"ז) – "מותר להפקיר בשבת דאינה מוציאה לרשות אחר".

(ו) רש"ש (עירובין דף עא. ד"ה ובה"ס) – "מכאן נ"ל דמותר להפקיר בשבת וי"ט. וכן ראייה מפסחים (לה ב) דאי בעי מפקיר לנכסיה והתם ליל יו"ט הוא. וכ"מ במ"א ס"ס יג ודלא כהפ"ח".

(ז) חזון עובדיה (שבת ח"ו עמ' י"ט).

3. מראי מקומות – שער המלך (הל' לולב פרק ח' הל' ב' ד"ה הן), מ"ב (סי' שכ"ב ס"ק ה'), קהלות יעקב (ביצה סי' כ"ג), הגרשוני א' זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' פ"א ד"ה ועכ"פ).

(א) הגרשוני א' זצ"ל (דרור יקרא עמ' שמ"ה אות נ"ו, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק ל"ט אות כ"ה) – "אם מותר להפקיר בשבת יש דיון באחרונים על זה, אבל אם זה לצורך שבת כגון כדי להשתמש בכלי לא טבול, אפשר לסמוך על המתירים".

4. מותר לזרוק לאשפה חפצים בשבת – אפילו למחמירים לעיל.

(א) הגרשוני א' זצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"ו ס"ק ט"ו.ב.) – "דוקא לומר בפה לשון הפקר הוא דאסור אבל לזרוק לרחוב ולעשותו ממש כאבידה מדעת אע"ג שנעשה בכך הפקר, ודאי מותר".

(ב) ששכ"ה (פרק כ"ט סעי' ל' [דפו"ח, סעי' ל"ב], הע' פ"ב [דפו"ח, הע' פ"ח]) – "ולזרוק חפץ לרחוב (אם יש עירוב), הגם שנהפך בזה להיות הפקר – מותר. [עיי' סי' שח סע' ז ובביה"ל ד"ה לאשפה, סי' שכד במ"ב ס"ק לא]".

(ג) ארחות שבת (פרק כ"ב סוף הע' ס"ט) – "ופשוט שמותר לזרוק לאשפה חפצים בשבת [כגון בקבוקים וכיוצ"ב] ולא אמרינן דכיון שחפצים אלה נעשים הפקר יהא בזה איסור הפקר בשבת, והטעם משום דאין כאן מעשה הפקר אלא החפצים נעשים הפקר ממילא ולכן אין זה דומה כלל למקח וממכר".

ב. לקנות מהפקר, זכיה במציאה בשבת.

1. מיקל.

(א) עבודת הגרשוני (ח"א סוף סי' כ"ד) – לשונו מובא לעיל.

(ב) פמ"ג (סי' שע"א א"א ס"ק ז') – "וכה"ג רשאי לזכות בשבת דלא הוה כמקח וממכר כל שאין זוכה ומקנה".

(ג) מחנה חיים (ח"ג או"ח סוף סי' כ"ב) – "דסברה הוא דיכול אדם לקנות מציאה בשבת וי"ט הגם דהוא קונה אבל עכ"פ מקנה אין כאן".

(ד) ערה"ש (סעי' כ"ב) – "ודע שיש מי שנסתפק דאחרי שקנין נאסר בשבת אם יכול לזכות בהפקר בשבת בדבר שאין בו מוקצה הא גם בזה קונה מן ההפקר או אפשר כיון דאין כאן קונה ומקנה אין זה בכלל קנין [הגרע"א] ולענ"ד נראה ברור דמותר דאל"כ איך מותר להוליד חלה ומתנות לכהן בביצה [י"ב:] נהי שהוא רשאי ליתן שאינם שלו מ"מ הא הכהן זוכה בה בשבת וי"ט וזה אינה כשלו שהרי יכול ליתנה לכהן אחד ובעל כרחו הכהן הזה הוה כקונה קנין אלא כיון דליכא מקנה דאין הישראל מקניהו אלא התורה זיכתה לו מותר וה"ה בהפקר ועוד דלפי הטעם שכתב הרמב"ם במקח וממכר שמא יכתוב לא שייך בהפקר ועוד דאפילו מתנה בארנו בס' ש"ו סעיף י"ז דלא דמי למקח וממכר ולכן היתירו לדבר מצוה ע"ש וכ"ש הפקר דבכל גווני שרי [קוצת ראייה מב"מ ט'. אלא מעתה הגביה ארנקי בשבת וכו' ע"ש ואם אסור לזכות מן ההפקר בשבת אפילו לאו ארנקי ודו"ק]".

(ה) משיב דבר (ח"א סי' כ"ז אות ג') – "מתנה אין איסור כי אם על הנותן ולא על המקבל שהרי דומה לזוכה מן ההפקר דשרי בפשיטות בפ' מי שהחשיך".

(ו) תהלה לדוד (סי' רס"ו ס"ק י"ז) – "דלא אסרו קונה קנין אלא כשיוצא מרשות לרשות דומיא דמקח וממכר. אבל הפקר לא מיקרי שיוצא מרשות הפקר דאין רשות להפקר".

(ז) הגרש"א זצ"ל (דרור יקרא עמ' שמ"ה אות ס', ריש עמ' תע"ח, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק ל"ט אות כ"ג) – "מצא מציאה בשבת הנה אם אינה מוקצה, מותר לזכות בה בשבת, ואינו אסור מצד קנין, דזה כמו הפקר, ולא שייך כאן משא ומתן. דאינה שייכת לאף אחד, וא"ז כמקח וממכר. ורק בקונה או מקבל מאדם אחר".

(ח) ששכ"ה (פרק כ"ט סוף סעי' ל' [דפו"ח, סעי' ל"ב]).

(ט) ארחות שבת (פרק כ"ב סעי' נ"ג, הע' ס"א) – "שלענין הפקר יש מהראשונים האוסרים להפקיר נכסיו בשבת, ומ"מ זכייה מן ההפקר מותרת בשבת כמבואר בגמ' עירובין דף עא. דגר שמת מותר לזכות בנכסיו".

2. מראי מקומות – רע"א (על מג"א ס"ק ו', "צ"ע לדינא"), קהלות יעקב (ביצה סי' כ"ג).

(א) הגרש"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ט הע' פ"ג [דפו"ח, הע' פ"ט], שולחן שלמה סי' ש"ו ס"ק ט"ו ב') – "דמ"מ מסתבר דאסור להגביה לקנין באופן שניכר לכל, שהוא מעשה קנין".

ג. מראי מקומות – הגר"ח ק שליט"א (שיח השדה ח"ג שבת דף קכ., עי' אליבא דהלכתא חע"א עמ' מ"א סוף טור ג').

כג] הכונס אלמנה - סעיף ה'.

א. ביאה ראשונה אסור בשבת ויו"ט.

1. ציץ אליעזר (חט"ו סי' ב' אות ד') – "ויש להעיר ...".

2. יביע אומר (ח"ה אה"ע סי' ט') – "מסקנא דדינא דנקטינן להלכה כדעת רוב האחרונים להקל באלמנה ע"י ייחוד הראוי לביאה מערב שבת, או על ידי מסירתה והולכתה ע"י בעלה לבית הנישואין, וא"צ ביאה ממש מערב שבת, (ומה גם שמכוער הדבר במקום שמצויים שם רבים מן הקרואים לחתונה). אלא רשאי לבא עליה ביאה ראשונה בליל שבת. וגם בבתולה הנישאת בע"ש יש להורות שהחתן והכלה יתייחדו יחדיו בחדר אחד מבעוד יום, וכדעת הרמב"ם ומרן הש"ע שהחופה היינו ייחוד".

כד] להשיט דבר במים - סעיף ו'.

א. בכלי, או בבריכה שיש לה שפה.

1. שרי – ב"ת (ס"ק א'), מג"א (ס"ק י"ב), א"ר (ס"ק ו'), גר"ז (סעי' ט'), מ"ב (ס"ק ל"ד), ערה"ש (סעי' ה'), קצות השולחן (סי' קמ"ו סעי' י"ח).

ב. קיסמים שעל פני המים בתוך כלי, להפצילן לכאן ולכאן כדי לנקות המים שיהיו יפים – מצד בורר.

1. יש איסור בורר, אם לא השתמש במים עכשיו – ערה"ש (סעי' ה'), והג"א שהביאו זה שאין רצונו לשתות עתה אלא רוצה לנקותם על לאחר זמן ובשבת יש בזה גם איסור בורר ודו"ק".

2. פמ"ג (א"א ס"ק י"ד) – "אם משקין בכלי וכמו קשים וקסמים על פני כולו עי' סי' שי"ט סעי' א' וסעי' ט"ז ואסור ליטלם ביד דהוה פסולת מאוכל, ואף לסלקם לצד אפשר דאסור כהאי גוונא".

(א) כל מקרים – מנחת שבת (מנחה חדשה סי' פ' ס"ק ע"ז).

(ב) רק ע"פ כולו – קצות השולחן (סי' קכ"ה ס"ק י"ח, סי' קמ"ו ס"ק ל"ה אות ב'), "ובמנחה חדשה בספר מנחת שבת הביא מהפמ"ג סי' של"ט דגם לסלק לצד הכלי יש לומר דאסור, ועיינתי בפמ"ג, וז"ל אם משקין בכלי וכמו קשים וקסמים ע"פ כולו עסי' שי"ט ואסור ליטלם ביד דהוה פסולת מאוכל ואף לסלקם לצד אפשר דאסור כה"ג עכ"ל, מבואר דעתו דזכוב או קשים במקום א' בקערה מותר לסלקם לצד, ומסתפק רק באם היו קשים 'על פני כולו', שהי' מכוסה כל המאכל בקש ולא הי' אפשר לאכול ממנו י"ל דהוה בורר, שנתברר האוכל שהי' מכוסה תחלה בקש, וע"כ סיים הפמ"ג אפשר דאסור כה"ג, ר"ל דוקא באופן זה שהי' על פני כולו, אבל המסלק הזכוב מצד זה לצד זה בקערה לא נעשה שום בירור, והמנ"ש לא נחית לזה", איל משולש (פרק ד' סעי' מ"ג, הע' ק"כ), עי' אז נדברו (חי"ד בהג"ה על סי' ט'), "דוקא במכסה את כולו ישבו משום בורר ולא מקצתו ... זכובים היו כמכסה כולה".

ג. מראי מקומות – אז נדברו (ח"א סוף סי' כ"א, ח"ב סי' ט"ו ד"ה והנה הפמ"ג), נשמת שבת (סי' שי"ט אות קמ"ד ד"ה ובמה).

3. מ"ב (ס"ק ל"ד) – "אסור להפצילן. וכ"ז בנהר אבל בכלי או בבריכה שיש לה שפה לא גזרו כמו שנתבאר למעלה".

(א) הגר"ש איידר זצ"ל (בפרק י' הע' ל"ז) כתב שיש ראייה מכאן להקל, והאז נדברו (חי"ד בהג"ה על סי' ט') חולק, "ומהמ"ב שם ס"ק ל"ד אין לנו ראי' לא לכאן ולא לכאן שבכלל התעלם מהפמ"ג כיון שאינו ברור כמו בעוד מקומות, ומש"כ ובכלי לא גזרו י"ל דהמדובר בלא מכסה את כולו לכן אין בזה משום בורר".

(ב) אליבא דהלכתא (חע"א עמ' מ"ד טור א' אות ב') – "בשו"ע סימן של"ט סעיף ו' כתב: קיסמים שהם במים, אסור להפצילן לכאן ולכאן כדי שיהיו יפים, ובמשנ"ב שם ס"ק ל"ד כתב שהוא דווקא בנהר, אבל בכלי מותר, עכ"ד. אלמא אין איסור בורר בכה"ג. ואין לומר הטעם כיון שהקיסמים נשארים במים, רק הוא מזיזם לכאן ולכאן, שהרי בסימן שי"ט ס"ק ס"ו כתב: נהגו שלא ליתן שמרים במשקה כדי להעמידם, וכתב מג"א שזהו תולדת בורר, שע"ז יורדים גם שמרי המשקה עצמו בשולי הכלי, והוא דומיא דמחבץ, והנה גם שם נשאר הפסולת בכללות המים, רק בירר אותו מהחלק של המים שהוא צריך, וא"כ גם כאן כיון שהוא מזיז את הקיסמים מהחלק של המים שהוא מעוניין יהיה איסור בורר, ואולי כיון שאחרי שיברור יחזור ויתערבו. וצ"ע מהמבואר בסימן ש"מ בבה"ל גבי כותב בעופרת, שחייב כיון שכך דרך הסוחרים, היינו שהוא מועיל לו לזמן שהוא צריך לו, אף שהוא

מתערב אח"כ. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: לצורך הרי מתיר. תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בשמרים יורד למטה והוא במקום אחר, משא"כ כאן שהוא מעורב עדיין. ואין שייכות לכותב, דשם הנידון בכתב של קיימא, וכאן הנידון אם נעשה בורר".

4. מראי מקומות – מנחת שבת (סי' פ' ס"ק ע"ז, עי' ס"ק קי"ד), אור יצחק (ח"א או"ח סי' קפ"ט), הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא על מ"ב ס"ק ל"ד, סי' שי"ט על ס"ק ס"א).

(א) לענין הזות דברים בתוך התערובת - עי' סי' שי"ט, לשיטות ומראי מקומות.

ג. השטת קיסמין במקוה מצד לצד: משום בורר.

1. מיקל.

(א) קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק ל"ה, עמ' ס"ט) – "אם בהשטת הקסמין במקוה ישנו איסור משום בורר ... דידן דקי"ל דאסור להוציא זבוב מן המשקה יש לעיין בזה ונראה להתיר משום דכיון דאינו מוציא הקסמין מהמים אלא דוחה אותן ממקום למקום לא הוי בורר, דאם היו מעורבין עם חלקי המים והוא מפרידן אע"פ שנשארו בתוך המים כיון שאינן מעורבין עוד וכל א' עומד בפני עצמו שפיר הוי בורר וכמו שאסור לעשות פעולה שירדו שמרי המשקה לשולי הכלי משום בורר כמ"ש בס' שי"ט כ"ט, אבל הפסולת שעל פני המקוה אינם מעורבים אלא צפין מלמעלה וע"י ההשטה לא ביררן מהמים אלא ששינו מקומן מצד לצד ולא עבד מלאכת בורר, וראיתי ... מיהו הפמ"ג (סי' של"ט א"א סקי"ד) ... שמסתפק אם מותר לסלק הקסמין לצדדין צריכים הסבר דהא אינו בורר כלום במה שמסלק לצד אחד וכל הפסולת נשאר במים, ומה בכך שנעשו המים ראויים לשתיה, כיון דלאו ע"י מלאכת ברירה נעשו ראויים, ונראה לומר דספקו של הפמ"ג כיון שאחרי שמסלק הקסמין לצד אחד הוא שותה מהמים או ששואב מהם בכוס כדי לשתות נמצא שהמים הללו ששתה נבררו מן הפסולת ולא הוי בורר אוכל מת"פ, כיון ששתית המים נתאפשר לו ע"י סילוק הפסולת מעליהם הוי כבורר פסולת מתוך אוכל, וכ"ז במוציא מים מן הכלי אחרי שסילק הפסולת לצדדין, אבל במקוה שאינו מוציא המים שנבררו, אלא שנכנס וטובל בהן, וסילוק הפסולת לצדדין הועילה רק לשעה קלה שיוכל לטבול במים ולא יתלכלך בהפסולת, והמים עצמם לא הובררו מן הפסולת בזה גם לספקו של הפמ"ג מותר דאין כאן ברירה ...".

2. מראי מקומות.

(א) אז נדברו (חי"ד סוף הג"ה על סי' ט') – "נראה דלפעמים בשבת בבוקר המקוה מע"ש יש למעלה שכבה של זוהמא ולכלוך דיהי' אסור להזיז בידים הלכלוך בין להפמ"ג ובין להגר"ז, ואסור לכה"פ מדרבנן גם בדבר שראוי בשעת הדחק מבלי לברור, ואולי כיון דמסיר הלכלוך עם מים ביחד יהי' מותר לכו"ע, ואינו דומה לזורק הזבוב עם מים דאסור להסידור דשם מחזיק הנשאר ביד משא"כ כאן".

כה) אסור ליכנס לספינה בשבת - סעיף ז'.

א. עי' סי' רמ"ח, לשיטות ומראי מקומות.

גוזז

סימן ש"מ סעיף א' - סעיף ב'

א] מלאכה שצריכה לגופה.	ה] כתולש דמי.	ט] סריקת שערות: אסור - סימן ש"ג.
ב] הגדר.	ו] הסרת שערות מעור העוף מבושל.	י] אינו מתכוין.
ג] נ"מ להלכה.	ז] עור אדם.	יא] שאר ענינים.
ד] גוזז בכלי: תולש ביד.	ח] ציפרנים.	

א] מלאכה שצריכה לגופה - למה הגוזז ציפורן או שערות בשבת חייב, והא מלאכה שאינה צריכה לגופה הוא.
משנה (דף צד:) – "הנוטל צפרניו זו בזו, או בשיניו, וכן שעריו, וכן שפמו, וכן זקנו, וכן הגודלת, וכן הכוחלת, וכן הפוקסת. רבי אליעזר מחייב, וחכמים אוסרין משום שבות".

א. **הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה**, ורק לפי ר' יהודה חייב [א"כ צריך לשערן]: **שמלאכת גוזז במשכן היה שגוזז צמר מבהמות**, והיה לצורך הצמר. ממילא אם לא צריך הצמר הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה.
 1. **תוס' (דף צד: ד"ה אבל)** – "אבל בכלי ד"ה חייב. היינו כרבי יהודה דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה".
 2. **תוס' הרא"ש (דף צד: ד"ה אבל)** – "אבל בכלי דברי הכל חייב, היינו כר' יהודה דמחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה".
 3. **ש"ך (נקודה"כ יו"ד סי' קצ"ח על הט"ז ס"ק כ"א)**.
 4. **מג"א (סי' ש"מ פתיחה, ס"ק א', ס"ק ג')** – "ולמ"ד מלאכה שאצ"ל פטור מיירי שצריך לשערן".
 5. **גר"א (על סעי' א' ד"ה ומלקט)** – "סתם כדעת הרמב"ם דהלכה כר"י במלאכה שאצ"ל והסוגיא זו מוכח כן דהלכה כר"י והוא ראייה לפסק הרמב"ם".
 6. **ערה"ש (סעי' ו')** – "וזה שחייב בכלי כשצריך להשער או להצפרנים אבל בא"צ להם הוי מלאכה שא"צ לגופה ופטור להפוסקים כר"ש [מג"א סק"א] והרמב"ם פוסק כר"י כמ"ש כמה פעמים".

ב. **הוי מלאכה שצריכה לגופה**, שגזיזה הוי לצורך הגוף, ואפילו לר"ש חייב: **שמלאכת גוזז במשכן היה שגוזז עורן של תחשים**, והיה לצורך העור. ממילא אם ליפה גוף האדם הוי צריכה לגופה וחייב, כמו במשכן.
 1. **בה"ל (סעי' א' ד"ה וחייב)** – לשונו מובא לקמן.
 א) בשם הר"ח, רמב"ן, ריב"ש, סמ"ג, רא"ש, ר"ן, והמחבר. [מש"כ בשם הרמב"ן, ניכר שלא ראה (או זוכר) הרמב"ן בדף קו. (וכן נראה מהבה"ל סי' שי"ט סעי' ג' ד"ה לאכול). ויכול לפרש כמה ראשונים והמחבר כדרך הרמב"ן (שם). וצ"ע].

ג. **מלאכת גזיזה הוא מעשה נטילה או הפרדה.**

1. **רמב"ן (דף קו. גבי הע' י"ח)** – "דמילה ודאי מלאכה הצריכה לגופה היא שהוא צריך שיהא אדם זה מהול, ומה דומה לזה הנוטל צפרניו בכלי וכן שפמו (צ"ד ב') שהוא חייב משום תולדה דגוזז ואף על פי שאינו צריך לגוף הצפרנים והשיער מלאכה הצריכה לגופה נקראת, וכן הזורה והבורר ומאן דשקיל איקופי מגלימא (ע"ה ב') כולן דומות למילה ... שהחבלה בכאן היא הדם עצמו שהוא צריך לו וכבר דמיתי זה לגוזז ונוטל שעריו וצפרניו בין לתקן גופו ולייפות עצמו בין לצורך השער והגזיזה כולן מלאכה הצריכה לגופה היא מפני שהכל דבר אחד והנטילה היא בעצמה המלאכה, משא"כ בחופר גומא שהבנין בקרקע הוא והוא הנקרא מלאכה וכן הבערה לאפר צריך לגופה הוא".
 2. שיטה לר"ן (דף קו. ד"ה הרבה) – "ולא דמיא חובל לצורך דם לכלבו לחופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה שהחבלה בכאן היא הדם עצמו שהוא צריך לו והוא ל"י כגוזז ונוטל שעריו וצפרניו בין לתקן גופו ולייפות עצמו בין לצורך השער והגזיזה דכולן מלאכה הצריכה לגופה היא מפני שהכל דבר אחד והנטילה היא בעצמה המלאכה, וכן זורה ובורר מפני שכך הוא מתחלתו צריך לזרות ולהבר, מה שאין כן בחופר גומא שהבנין בקרקע היא והוא הנקרא מלאכה ולא נטילת העפר".
 3. **זכור ושמור (גוזז עמ' ג')**.
 א) לפי הבנת הקהלות יעקב (סי' מ"ו, דפו"ח סי' מ"ט), ונתיבות שלום (סי' כ"ג אות כ"ז) – "כתב הרמב"ן ... וביאור דבריו הקדושים ז"ל הוא דכל היכא שהוא דבר אחד והמלאכה הוא הפרדת קצתו מקצתו התם המלאכה נעשית בשני החלקים שזה נפרד מזה וזה נפרד מזה ואם באחד מהחלקים הוא לצורך נחשב מלאכה הצריכה לגופה ומשו"ה בגוזז שענינו הפרדת השער מהשלח וזה נעשה בהשער ובהגוף שמחובר בו, נקרא שהמלאכה נעשית בשני החלקים וסגי בשצריך לגופה באחד מהחלקים".
 ב) מראי מקומות – **לוית חן (אות קי"ז)**.

ד. **ריב"ש (סי' שצ"ד)** – "בסריקה: שהרי נהנה הוא בהשרה. ואע"פ שהשערות הנושרות, אזלי לאבוד: מה בכך, כיון שהוא נהנה במלאכה ההיא. שהרי הנוטל צפרניו בכלי, אע"פ שאינו צריך לצפרניו, אלא אזלי לאבוד, חייב אפי' לר"ש: דפטר במלאכה שאינה צריכה לגופה; **שהרי הנטילה היא המלאכה**, וכן בשער. ואע"פ: שבהפשטה, נראה בפרק כל כתבי הקדש (קי"ז): דכל שהעור אזיל לאבוד, לא מחייב בפסיק רישיה: כגון דשקיל ליה בברזי; התם היינו טעמא: משום דאין דרך הפשטה בכך, ואפילו במכין לא מחייב, כמו שפרש"י ז"ל (בד"ה דשקיל). אבל בנטילת שער, וצפרנים, דרך נטילה בכך. ונראה לומר ג"כ: דהפשטה, לא הואי במשכן, רק לצורך העור. וא"כ, עקר מלאכת הפשטה היא, לצורך העור. וכל שהעור נפסד, פטור. אבל גזיזה היתה במשכן, **שלא לצורך הצמר**

- והשער; רק לצורך העור, כגון:** בעורות תחשים. ועל כן, חייב כל שהוא לצורך גופו, אע"פ שאינו צריך לשער. ומלאכה הצריכה לגופה היא, ודמי: לחופר גומא, וצריך לגומא: חייב, אע"פ שאינו צריך לעפרה".
- ד' שיטות בריב"ש.**
1. שהניטלה היא המלאכה.
 2. אף מלאכה שאין צריכה לגופה חייב, כמו במשכן.
- (א) חכם צבי (סי' פ"ב) –** "דלרוב הפוסקים אסור מדאו' כמ"ש הריב"ש בפשיטות בתשו' שצ"ד דשי"ג ע"א ואין ספק שזו היא דעת כל הפוסקים חוץ מהתוס' כך הוא שיטת הטור ובעלי הש"ע והם דברים נכונים עד מאוד דלא צריכין למידיה סתם מתניתין ותלמוד ערוך מהלכתא אלא האמת הברור דאף לר"ש חייב אף שאינו צריך לצפרנים שהרי הניטלה היא המלאכה כמ"ש הריב"ש ז"ל".
- (ב) אף מלאכה שאין צריכה לגופה חייב, כמו במשכן.**
- (א) קובץ (על הרמב"ם, פרק ז' הל' א') –** "וכתב הרז"ה ... ופירוש הדברים אפי' למ"ד משאצל"ג פטור, היינו דוקא באותן המלאכות שהיה במשכן צורך לגופו ובעיני דומיא דמשכן, משא"כ מלאכה שהיתה במשכן וגם שם לא היתה צריך לגופה חייב לכ"ע, ולפ"ז גם אב דהרקדה ג"כ חייב אפי' באינה צריכה לגופה דהכי אמרינן בגמ' היינו זורה היינו בורר היינו מרקד, וכה"ג כתב בשו"ת ריב"ש סי' שצ"ד דאב דגזיזה אפי' לר"ש חייב אף שא"צ לגזיזה דומיא דמשכן שלא היו צריכין לגזיזה השער גבי עורות תחשים שלא היו צריכין לצמר".
- (ב) מהרש"ם (ח"ו סי' נ"א ד"ה ומ"ש, הסכמה לס' מגן אבות ד"ה והנה) –** "כ' הריב"ש סי' שצ"ד לענין גוזז דאפי' משאצל"ג חייב משום דדרכו בכך וגם במשכן הי' כך".
- (ג) בית יצחק (או"ח סי' ל"ה אות ו', או"ח סי' ל"ח אות ד' ד"ה ומעתה) –** "דלהריב"ש גוזז חייב במלשאצ"ל דהגזיזה במשכן הוי לצורך העור".
3. לצורך העור הוי צריכה לגופה.
- (א) בה"ל (סעי' א' ד"ה וחייב) –** "הריב"ש בסימן שצ"ד [והובא לעיל בסימן ש"ג וגם בסימן זה] כתב דמלאכת הגזיזה חשיבא מלאכה לכו"ע אפילו אין צריך להשער דגזיזה היתה במשכן **שלא** לצורך הצמר והשער רק לצורך העור כגון בעורות תחשים וע"כ חייב כל שהוא לצורך גופן אע"פ שאינו צריך לשער ומלאכה הצריכה לגופה היא עכ"ל וכיוצא בזה ממש כתב מורו הר"ן בחידושו על שבת וז"ל מחלוקת ביד פרש"י משום גוזז שאע"פ שאינו צריך לגיזה הואיל והוא צריך ליפות עצמו בגיזה זו אף בזה חייב משום גוזז דומיא דגוזז את השלח שהוא חייב משום גוזז ואף במקום שאינו צריך לגיזה אלא שישאר העור בלא שער כדי שיהא ראוי לאיבוד עכ"ל ואפשר לומר שזהו דעת הטוש"ע ושלם כדעת התוס' ומצאתי בת' ח"צ שהוא הסכים ג"כ דדעת הטוש"ע הוא כדעת הריב"ש ושלם כדעת התוס'".
- (ב) קצות השולחן (סי' קמ"ג ס"ק א') –** "ידוע שיטת הריב"ש (הו"ד במג"א סי' ש"ג) דבגוזז לא בעינן שיהא צריך לצמר שתהא מלאכה הצל"ג, אלא כיון שהגזיזה צריכה לו לצורך העור הוי צריכה לגופה וחייב. וכמו גזיזת תחשים שהי' במשכן שלא לצורך השערות".
4. לצורך לעור, או לצורך השער.
- (א) חוט שני (ח"ב עמ' ר"ג ד"ה נמצא) –** "ובביה"ל ... והביא מהריב"ש ... שיש ב' אופנים במלאכת גוזז לדעת הריב"ש, א' באופן שיש ייפוי לדבר שגוזז הימנו אף שאינו צריך להשערות. ב' תועלת לדבר הנגזז עצמו כגון כשצריך לשערות אף שאין צריך לייפוי, ותרוייהו בכלל איסור גוזז".
5. נשמת אדם (כלל כ"א אות ג') – "דעת ריב"ש ... **לא זכיתי להבין כלל** דלכאורה נראה דעורות תחשים לא היו מסירים כלל השערות שהם נקראו 'ססגונה' שיש בגוונן כדאיתא בשבת כ"ח ע"א, אלא בעורות אילים מאדמים פירש"י בחומש שלאחר שעבדן היו צובעין אותו אדום, ואפשר שהריב"ש לא דקדק בזה וכוונתו על עורות אילים שהיו מסירין השערות מהן, ובזה (מסלק) [מסולק] מה שתמה בספר קרבן נתנאל והביא בספר סדרי טהרה על הלכות נדה סימן קצ"ח ס"ק ל"ט, ומה שתמה עליו עוד שאף שהיו מסירין לא היה ע"י תלישה וגזיזה אלא ע"י עיבוד, צ"ל דס"ל לריב"ש כדאיתא בירושלמי דלא היה עיבוד במשכן כמו שכתבתי בכלל ט' רק שהיו גוזזין הצמר מן האילים, או דס"ל **דמלאכת הגוזז הוא על שני פנים או לצורך השיער או לצורך העור** וכיון דמצינו במשכון שהיה גיזה שהיו צריכין לצמר וגם מצינו שהיו צריכים להסיר השערות מן העורות כמו עורות אילים אף ששם נעשה ע"י גירור כמלאכת העבדנין מ"מ מצינו שזה נקרא לצורך וא"כ אין חילוק בין הגוזז לצורך העור או לצורך הצמר".
- ה. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק ל' סעי' י"ג), ט"ז וש"ך השלם (סי' קצ"ח כו"ל ס"ק נ"ח).**
1. **א"ר (ס"ק א') –** "קשה הא הטור ורבינו ירוחם ולבוש פסקו סי' רע"ח דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, וזה הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה כמ"ש תוס' דף צ"ד [ע"ב ד"ה אבל]. ואפשר דס"ל דהוי צריכה לגופה, וכ"מ בתוס' שם שכן דעת רש"י ודו"ק. ובנקודות הכסף [יו"ד] סי' קצ"ח [בט"ז ס"ק כא] מצאתי דמירי הכא דצריך לשער וציפרנים עצמן, וכן צ"ל בס' שכ"ח סעיף ל"א ודחוק".
 2. **נשמת אדם (כלל ל"ד אות ב') –** "לכאורה משמע דאף דאין צריך כלל לקנה הקשה חייב משום ממחק, וראיה לריב"ש שהבאתי במלאכת גוזז דס"ל דאע"פ דא"צ לשיער חייב משום גוזז כיון שרוצה למלאכה זו משום דכיון דעושה המלאכה כדרכו".
 3. **גר"ז (סעי' ב') –** "אין הגוזז והחותך צפרנים בכלי חייב אלא אם כן צריך לצמר או לשער או לצפרנים שחתך אבל אם אינו צריך להם הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה ... אבל יש אומרים שאף אם אינו צריך לצמר ושער וצפרנים חייב (שעיקר המלאכה היא העברת השער והצמר מהעור והצפרנים מהאצבעות והרי הוא צריך לגוף העברה זו ועוד) שגם במשכן היו גוזזים עורות התחשים אע"פ שלא היו צריכים לשערן".

4. שעה צ' (סי' ש"ג ס"ק ע"ב) – "ריב"ש, ועיין שם דאפילו למאן דאמר בעלמא מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, הכא חייב, דבמשכן היו גוזזים עורות תחשים אף על פי שלא היו צריכין לצמר, וכן כתב בחידושי הר"ן שבת צ"ד בשם הרא"ה, אמנם תוספות שם סבירא להו דתליא בפלוגתא, ואמנם איסורא לכולי עלמא יש בזה".

ב. הגדר.

א. גוזז הוא רק בדבר החוזר וצומח בטבע בגופו של בע"ח.

1. רש"י (עירובין סוף דף קג.) – "דלא שייך גוזז אלא בדבר הדומה לצמר דגזעו מחליף, כגון צפורן דשבת (צד ב) ומייתי לה לקמן, אבל בשר ועור שאין גזעו מחליף כמבואר כ"ז (בנדה כה.)".
2. ל"ט מלאכות (ריביאט, גוזז הע' ג' אות ד').

ב. גוזז הוא רק בדבר שאינו מהגוף ממש.

1. מרכבת המשנה (שבת פרק ט' הל' ח' ד"ה גמ) – "גם נראה דביבול דאדם לא שייך גזיזה דבר תורה דבמסכת שבת בסוגיא דחובל ומבעיר מדייק מדאיצטריך קרא למשרי מילה ש"מ חובל בעלמא חייב ואי ס"ד דשייך גוזז בדלדול אימא איצטריך קרא למשרי מילה אף על גב דהו"ל גוזז אלא ודאי דהחותך עור ובשר מגוף האדם אין ענין לגוזז אלא דוקא דבר הנפרד מגוף כצפורן שער והוא הדין יבלת שבעין בהמה והיינו דקאמר במתניתין ואם בכלי כאן וכאן אסור דאין כאן חיוב כנ"ל".
2. ח"ת"ס (כתובות מהד"ת תקס"ב דף ה: ד"ה והנה) – "ומזה נראה ראי' ברורה לשיטת הרמב"ם פ"ט משבת דלא שייך גוזז מן התורה אלא בגוזז מה שחויץ לגופו כמו שערי וצפרניו דומי' דצמר אבל ביבול דבשרו הוא לא שייך בזה גוזז, וסוגי' דעירובין דמשמע ביבול שייך גוזז מן התורה שקלא וטרי' בעלמא הוא ולא לקושטא דמלתא, וא"כ לא שייך במילה גוזז כלל וא"ש הכל".
3. אבני נזר (או"ח סי' קל"א אות ג', אות ד') – "ובאמת הקו' מציצין של עור שחייב עליהם משום גוזז יש ליישב. משום שציצין אלו פורשים לאחר שגדל עור תחתיהם והויין ציצין אלו חויץ מגופם. אבל בעלמא עור היינו גופו ... ונראה דודאי חותך מגוף בעל חי לאו היינו גוזז. ואף אם תמצא לומר חותך עור חייב דלא חשיב גוף הבעל חי. עור המילה בשר הוא, ואף העור שעל גביו בטל אל הבשר ולא שייך בזה גוזז. אך לפי שצורת אדם ישראלי שיהי' מהול ועור המילה מותרות הוא. וכן הוא לשון המדרש בפסוק התהלך לפני והי' תמים. מה התאנה אין בה פסולת רק עוקצה לבד העביר אותו ובטל המום. כך אמר הקב"ה לאברהם אין בך פסולת אלא הערלה העביר אותו ובטל המום על כן הוי גוזז. אך כל זה מצד המצוה. אבל מצד הטבע כבר כתבו הטבעים צורך הערלה. ועל כרחק ר' שמעון דחשיב לי' מקלקל ולא אזיל בתר המצוה לא חשיב גוזז דגופי' הוא. אך למה שפסק הרמב"ם [פ"א הי"ז] מקלקל בחבורה פטור. דמילה חשיב תיקון דאזלינן בתר המצוה. הוא הדין דחשיב גוזז דכלא הערלה האדם שלם והערלה מותרות וצריך לגוזזו".
4. דבר אברהם (סי' כ"ג אות א' ד"ה ולענ"ד) – "תמוה מאד לדון במילה משום גוזז או קוצר. דלכאורה הסברא נותנת דאין חיוב גוזז וקוצר אלא כשגוזז וקוצר מאיזה גוף דבר שאינו חלק ממנו אלא צומח ממנו או נטפל אליו כגון צמר צפרנים ושער תבואות ופירות שהם צומחים מאותו גוף ועומדים ליקצץ אבל תולש חתיכה וחלק מאיזה גוף ומקטינו דבר שאינו עומד ליקצץ כלל לא שייך ביה גוזז וקוצר שאינו גוזז מעל הגוף אלא תולש את עיקר הגוף עצמו".
5. תורת חסד (סי' י"ב אות ו') – "אך יותר מזה היה נראה לומר דגבי מילה לא שייך כלל לחייב משום גוזז ודלא כסברת הש"מ הנ"ל. דלא מצינו גוזז אלא בדבר שחויץ לגופו, כגון גוזז שער או צמר שמפרידו מן הבשר, וכן בנוטל צפרניו. אבל בחותך בשר מן הגוף שהוא חלק מחלקיו ומפריד חלקי הבשר זה מזה אין זה בגדר גזיזה".
6. הרי שמים (מהד"ת סי' ד"ה והנה באס"ז) – "דל"ש איסור גוזז אלא בדבר שחויץ לגופו כגון צמר ונוצות או שיער וצפרנים שמפרידן מן הבשר".
7. בית יצחק (או"ח סי' ל"ה אות ו', או"ח סי' ל"ח אות ד' ד"ה ומעתה) – "דל"ש גוזז רק בדבר שאינו מכלל הגוף כגון שערות וצפורן ויבלת אבל לא חלק מהגוף".
8. חזון איש (או"ח סי' קל"ג ס"ק א', עי' בכורות סי' כ"א ס"ק ז') – "דאין ענין גוזז אלא בשיער וצפרנים שאינן גוף ממש אלא גדילין בגוף".
9. מגילת ספר (סוף סי' י"ט).
10. זכור ושמור (גוזז עמ' א').

ג. גוזז לא שייך אלא בדבר שאין הגוף מרגיש בכאבו.

1. תהלה לדוד (ס"ק ב', עי' סי' שכ"ח ס"ק ג' [לשונו מובא לקמן]) – "דגוזז לא שייך אלא בדבר שאין הגוף מרגיש בכאבו דומיא דגוזז שער וצפורן וציצין בסי' שכ"ח ס"ז. וכן יבלת היינו בכה"ג. אבל דבר שהגוף מרגיש בו לא מיקרי גוזז. דאל"כ כיון דגוזז מן המת חייב וא"כ איך מחתכין את הנבילה. ועוד איך למדנו ממילה דמקלקל בחבורה חייב. אימא לגוזז הוא דאיתי ומקלקל בגוזז חייב. כעת מצאתי להמה"מ פ"ט ה"ח שהרגיש בזה ולפ"ז פתיחת המורסא היא דבר שהגוף מרגיש בכאבו ולא שייך כלל הך דינא דגוזז".

ד. גוזז הוא דוקא בענינים שדרך לגוזזו או לתלוש.

1. מנ"ח (גוזז ס"ק ח') – "ונראה לי דמלאכה זו דגוזז היא דוקא בענינים שדרך לגוזזו או לתלוש מגופו או מבהמה, כמו שחשבם הר"מ צמר שיער צפרנים כנף או ציצין, דכל הדברים עושין חליפין והדרך לגוזז, היינו ליטול אותם מהגוף, וכן יבלת דהיא מותרות

והדרך ליטול אותה. אבל אין סברא דאם חותך חתיכת בשר מעל גופו או איזה אבר וכן מבהמה בכלי שיתחייב משום גוּזוּ, כי ודאי אין דרך גזיזה בכך".
(א) עי' הדבר אברהם (לעיל), שמצטרף הגדר של דרך לגוּזוּ עם מותרי הגוף. אולי הנ"מ, שיניים.

ג' נ"מ להלכה.

א. הוצאת שן (removing tooth).

1. לפי הגדר של חוזר וצומח, יכול לחלק בין שיניים קטנים לשיניים גדולים. לפי הגדר מחוץ לגוף, לכאורה הם מיותרי הגוף, ועובר על מלאכת גוּזוּ. לפי הגדר של כאב, יש כאב, ואינו נכלל בגוּזוּ. לפי הגדר שרק מה שדרך לגוּזוּ, אינו נכלל בגוּזוּ.
2. תהלה לדוד (סי' שכ"ח ס"ק ג') – "הוצאת שן ... נראה דגוּזוּ לא שייך אלא בדבר שהוא חוץ מגופו כגון שער וצפורן ויבלת".
3. אבני נזר (או"ח סי' קל"א אות ה') – "ובענין נוטל שן אם יחשב גוּזוּ. יש לעיין בדפדפן ו' דבכורות משנה ד' שנים שנטלו מבהמה הוי מום. אם כן יש לומר גופי' הוא ולא הוי גוּזוּ. אך פרק ז' משנה ה' גבי אדם שנטלו שיניו פסול רק משום מראית עין אבל מום לא הוי וסתרי אהדדי. ואני פרשתי משום דבגדלות שיניו נופלים. וכיון דזקן באדם כשר ואז הוא בלא שינים והוי אדם שלם. גם בילדותו כשר בלא שינים. מה שאין כן בבהמה דזקן יותר על שלש שנים פסולין למזבח ואין מקריבין רק קטנים. ואז כולם בעלי שינים וכשנטלו הוי מום. ועל כן יש לומר בשינים דאדם. הואיל וזקנים אין להם. לא חשיב גופו. וגם הוא צומח שנוטל בלעדס. על כן חשיב גוּזוּ. והמגן אברהם סימן שכ"ח ס"ק ג' שחייב משום חובל לרפואה. יש לומר דהוצרך משום דלרפואה. דאם לא כן ה' מקלקל. וכל שכן לשיטת תוס' [צד ע"ב] מלאכה שאין צריכה לגופה גם בגוּזוּ פטור. אמנם נראה דתליא במחלוקת. דלרמב"ם [פ"ט ה"ח] דסובר אף יבלת לחה בכלי אין בו משום גוּזוּ מן התורה ופרשתי באגלי טל [ס"ק י'] דסבירא ל' גזיזה היינו מן העור דייקא. והכא נמי כיון שאינו תולש מן העור לא הוי גוּזוּ מן התורה".
4. ציץ אליעזר (ח"ח סי' ט"ו פרק י אות ו', ח"ט סי' י"ז פרק ב' אות י"א) – "ראיתי בערוה"ש בסעי' כ"ג שכותב לחייב בעקירת שן משום אב מלאכה דעוקר דבר מגידולו. וכדבריו מצאתי שכותב נמי כן בשו"ת אהלי יעקב שם, דעקירת שן בשבת מלאכה גמורה היא וחייב משום עוקר דבר מגידולו כדאמרין בפ"ח שרצים במושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר שבמעי, או משום תולדות גוּזוּ כדין הצפורן שלא פירשה דאמרין בגמ' בסוף המצניע דבכלי חייב חטאת ופסקה הרמב"ם ז"ל פ"ט מה' שבת ע"כ, עיי"ש. ואם נאמר דהחויב הוא אמנם משום כך, וכי זהו באולי גם כוונת המג"א לחייב משום כך, הרי יורד ממילא השגת המ"ב על המג"א בזה דהרי באמת מכיון הוא להוצאת השן ובה גופא הרי מונח החיוב, ולכן שפיר כותב המג"א דחייב זה אפי' למ"ד מקלקל בחבורה פטור הואיל דחובל לרפואה וזה מתקן הוא".
5. "נשאלתי בשן מדולדלת ותלוי בחוט השער, האם מותר להוציא בשבת במקום דאין חשש שיוציא דם האם דומה לצפורן שפרשה רובה באו"ח סי' שכ"ח ס"ל"א דמותר. לפי דעתי העני' פשוט דמותר ביד כמו צפורן, דהא טעם צפורן שפירש רובה דכמאן דמנותק דמי כפרש"י בשבת צ"ד ע"ב ומובא בפוסקים שם, ושוב אין כאן חיוב דאורייתא אלא דבכלי אסור, וביד מותר, והיינו במקום צערא, ולפי דעתי יש מקום צערא בשן עוד יותר מבצפורן, וכן ענין כמאן דמנותק שייך בזה מכ"ש" – שבט הלוי (ח"ה סי' ל"ט אות ד', ח"ח סי' ע' אות ו').

ב. יבלת לחה.

1. לפי הגדר של חוזר וצומח, אינו נכלל בגוּזוּ. לפי הגדר מחוץ לגוף, יש לדון [מחלוקת מרכבת המשנה וחת"ס כנגד הבית יצחק]. לפי הגדר של כאב, יש לדון [התהלה דוד כ' שעובר על מלאכת גוּזוּ]. לפי הגדר שרק מה שדרך לגוּזוּ, יש לדון.
 2. עובר איסור גוּזוּ מן התורה – מגיד משנה (פרק ט' הל' ח'), מג"א (ס"ק ג'), א"ר (ס"ק ד', א"ז ס"ק ד'), גר"ז (סעי' ג'), מנ"ח (גוּזוּ ס"ק ח'), לשונו מובא לעיל), מ"ב (ס"ק ו'), תהלה לדוד (ס"ק ב'), עי' סי' שכ"ח ס"ק ג', לשונם מובא לעיל), ערה"ש (סעי' ז'), בית יצחק (או"ח סי' ל"ח אות ד' ד"ה ומעתה, לשונו מובא לעיל).
 3. רק מדרבנן – מרכבת המשנה (שבת פרק ט' הל' ח' ד"ה גם, לשונו מובא לעיל), חת"ס (כתובות מהד"ת תקס"ב דף ה: ד"ה והנה [לשונו מובא לעיל], אמנם עי' שבת ריש דף קו. [לשונו מובא לקמן]).
 4. מראי מקומות – אבני נזר (או"ח סי' קל"א אות ה'), לשונו מובא לעיל).
- (א) משנת שבת (מלאכות, עמ' ק"ל) – "ונ"מ בין הני תרי טעמי באופן שחותך חלק מהגוף עצמו בדבר שדרך ליגזז וליתלש, כגון במילה שהערלה עומד ליחתך ... וכן איכא נ"מ בחותך יבלת אי איכא משום גוּזוּ ...".

ג. האם יש איסור גוּזוּ במילה.

1. עובר איסור גוּזוּ.
- (א) ש"מ (כתובות דף ה: ד"ה דם, דפוס קוק אות ו') – "הקשו בתוס' דגבי מילה נמי אמרינן בפ' ר' אליעזר דמילה [קלג ב'] האי אומנא דלא מייץ סכנתא היא ומעבירין ליה ופריך פשיטא מדמחללים עליה את השבת מהו דתימא מיפקד פקיד קמ"ל דחבורי מחבר מה צביעה שייכא באותה חבורה ומדאיצטריך קרא למשרי מילה בשבת אין ראייה דלא איצטריך משום הוצאת דם אלא להתיר תלישת בשר דחייב משום תולש כדאמרין בשבת גבי צפורן שלא פירש דחייב חטאת אם נטלו בכלי".
- (ב) הו"ד במנ"ח (גוּזוּ ס"ק ח' ד"ה וראיתי) – "וראיתי בשיטה מקובצת כתובות ה' ע"ב סוגיא דמיפקד פקיד ד"ה דם, כתב שם, דהתורה התירה מילה בשבת, דהיה חייב משום תולש כדאמרין בשבת [צ"ד ע"ב] צפורן אם נטלו בכלי וכו'. וכוונתו משום גוּזוּ דהביא מצפורן, ולא מחמת עוקר, דרוב הפוסקים חולקים על הר"מ וסוברים דלא שייך עוקר בדבר שאינו גידולי קרקע כמו שהבאנו לעיל [מלאכת קוצר אות ב'], רק כוונתו משום גוּזוּ עיין בדבריו שם, כיון דדרך לחתוך הערלה הוי ליה גוּזוּ, אבל חתיכת

בשר אחר או אבר לא שייך עוקר ולא גוזז, כן נראה לי ברור. ולכאורה תלישת הערלה הוי ליה אינה צריכה לגופה כי אינו צריך להערלה, ואפשר דקאי אליבא דר' יהודה, או כסברת הריב"ש [הנ"ל באות ו'], ואין כאן מקומו".

(ג) חת"ס (ריש דף קו., כתובות דף ה: מהדו"ק ד"ה מקלקל, שו"ת ח"ו סי' צ"ט) – "ולפע"ד במילה אית בי' נמי משום גוזז כחותך יבלת מבעל חי, ועיין בהרז"ה בסופו דמייתי מדרש רז"ל כבכורה בתאנה בראשיתה שהוא כקציצת העוקץ ע"ש וא"כ ה"ל גוזז, ולמ"ד דמיקרי תיקון גברא אית בי' משום מכה בפטיש, ומ"מ צל"ע לא לישתמט מאן דס"ל מקלקל בצובע או במפרק שיהי' חייב כיון שחובל הוא משום צובע למר או משום מפרק למר, או משום גוזז הנ"ל א"כ יהי' המקלקל בכל אלו המלאכות חייב ולא לישתמט מ"ד הכי אלא מקלקל בחבורה, ע"כ צ"ל אה"נ אין שום מלאכה מיוחדת לזה אלא כל מלאכה ומלאכה שנעשית ע"י חבורת בעלי חיים חייב אפי' מקלקל אבל לא בשום מלאכה ידועה משא"כ במבעיר שהיא אב מלאכה ידועה שהמקלקל חייב בה ואין כן חובל".

(1) אמנם עי' חת"ס (כתובות דף ה: מהד"ת תקס"ב ד"ה והנה), לשונו מובא לקמן. שנראה, שחוזר.

(ד) מחה"ש (סי' תקכ"ו ס"ק י"א).

2. אינו עובר.

(א) כל המפרשים (לעיל) שסוברים שגוזז הוא רק בדבר שמחוץ לגוף, או חוזר וצומח בגופו, או רק בשאין כאב. (ב) ראוי משבת (דף קו.) – מרכבת המשנה (שבת פרק ט' הל' ח' ד"ה גס, לשונו מובא לעיל), עטרת חכמים (אה"ע בסופו השמטה ליו"ד סי' כ"ו ד"ה ומ"ש), שערי דעה (סוף סי' י"ג), אבני נזר (סי' קל"א אות ד', "ובמילה שכתב השיטה מקובצת כתובות (דף ה' ע"ב) דיבור המתחיל דם מפקד פקיד דיש בו משום גוזז. ולכאורה קשה על זה מהא דיליף ר' שמעון ממילה מקלקל בחבורה חייב. אימא דבגוזז חידשה תורה מקלקל חייב ולא בחובל"), רש"ש (עירובין סוף דף קג.), דבר אברהם (סי' כ"ג אות א'), מהרש"ם (שבת דף קו.), תהלה לדוד (ס"ק ב', לשונו מובא לעיל), הרי שמים (מהד"ת סי' ד"ה והנה באס"ז), יביע אומר (ח"ז יו"ד סי' כ"ב אות ה', לשונו מובא לקמן), מגילת ספר (סוף סי' י"ט).

(ג) הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה.

(1) חת"ס (כתובות דף ה: מהד"ת תקס"ב ד"ה והנה) – "ויש לדחוק דגוזז כה"ג אינו צריך לגופי' ואינו דומה לגוזז צמר דצריך לצמר וכמ"ש תוס' בשבת צ"ד ע"ב ד"ה אבל".

(2) עמק הלכה (ח"ב סי' ח' ד"ה ברם) – "דהשאלה אי מותר לעשות פריעה בכלי, סובבת והולכת רק במילה בחול, אבל במל בשבת יש לדון דהוי איסור תורה לפרוע בכלי, משום מלאכת גוזז, דכן הוא מעשה הפריעה בכלי, שגוזזין את העור הרך סביב הגיד, וא"כ הוי אב מלאכה ... אבל זה אינו דהרי באמת מלאכת הפריעה הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, דהא אינו צריך לגוף הקריעה, רק כדי שיתגלה בשר העטרה, כמ"ש המפרשים דפריעה הוא מלשון "ופרע ראש האשה", דהוא ענין גילוי, ומה שקורע העור, הוא כמו חופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה, דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה".

א. יביע אומר (ח"ז יו"ד סי' כ"ב אות ה') – "בשו"ת עמק הלכה ... ובמחכ"ת אין זה מחזור, כי לדבריו גם בחיתוך עור העליון של המילה יש בו משום גוזז, אלא שהתורה התירתו, ואילו בגמ' שבת (קו א) מבואר שאין המילה בשבת אסורה אלא משום דהוי מתקן גברא, ולכן הוצרכה התורה להתיר המילה בשבת. אלמא דמשום גוזז ליכא".

(3) רש"ש (עירובין סוף דף קג.) – "ועוד נראה מט"א דאין כאן משום גוזז והוא כמ"ש תוס' (בשבת עג ב) ד"ה וצריך לעצים לענין קוצר".

3. מראי מקומות – ישועות יעקב (סי' שכ"א ס"ק א'), כתב סופר (יו"ד סי' קט"ו ד"ה ומידי), חקר הלכה (אות ש' שבת ס"ק ו'), חמדת ישראל (קונ' נר מצוה נ"ה-ב ד"ה ובפלפול), תורת המלאכות (גוזז ס"ק ל"ז), קובץ אור ישראל (גליון ל"ח עמ' רמ"ג), פירות תאנה (דף קו.), מעדני אשר (פר' לך תש"ע עמ' א'), זכור ושמור (גוזז עמ' ב').

(א) משנת שבת (מלאכות, עמ' ק"ל) – "וני"מ בין הני תרי טעמי באופן שחותך חלק מהגוף עצמו בדבר שדרך ליגזז וליתלש, כגון במילה שהערלה עומד ליחתך ... וכן איכא נ"מ בחותך יבלת אי איכא משום גוזז ... וכן איכא נ"מ בדלדל עובר ממעי אמו אי אפשר לחייב משום גוזז".

ד. האם יש איסור בחתיכת הטבור.

1. אולי יש נ"מ לפי הגדרים.

2. עי' סי' ש"ל סעי' ז', לשיטות ומראי מקומות.

ד [גוזז בכלי: תולש ביד.

א. משנה (דף צד:) – "הנוטל צפרניו זו בזו, או בשיניו, וכן שער, וכן שפמו, וכן זקנו ... רבי אליעזר מחייב, וחכמים אוסרין משום שבות".

1. גמרא (דף צד:) – "אמר רבי אלעזר: מחלוקת ביד, אבל בכלי חייב".

ב. לענין תולש שער מבהמה מתה.

1. דאורייתא.

(א) ט"ז (סי' של"ו ס"ק י').

(ב) ח"א (כלל כ"א סעי' א') – "התולש שער מעורות המת, כתב הט"ז ס"י של"ו בשם ירושלמי דחייב, שדרכן בכך גם לתלוש".

(ג) מ"ב (ס"ק ה', בה"ל סעי' א' סוף ד"ה וחייב) – "תולש מן החי פטור דאין דרך לתלוש משום דכאיב לה אלא לגזוז אבל התולש ביד מן המתה דרך לתלוש כמו לגזוז וחייב".

2. דרבנן.

(א) מחנה ישראל (פרק ח' גוזז) – "אבל לתלוש שער מבהמה בין חיה בין מתה, איסורו מדרבנן".

(ב) זכרו תורת משה (סי' כ"ג) – "אבל לתלוש שער מבהמה בין חיה בין מתה, אסור מדרבנן".

3. אינו גוזז.

(א) ערה"ש (סעי' ד', סי' של"ו סעי' ל"ה) – "דדוקא גוזז מן המתה חייב אבל תולש לאו היינו גוזז בבהמה ע"ש".

4. מראי מקומות – מנחת פתים (סוף סעי' ב', שו"ת או"ח סי' ג'), יביע אומר (ח"ה או"ח סי' ל'), נשמת שבת (סי' ש"מ אות ל"ט).

ג. הגוזז שיער ע"י משחה.

1. דינו כנוטל ביד.

(א) דובב מישרים (ח"א סי' ע"ח) – "כיון שמגלח בסם בידו ליכא איסור חילול שבת מן התורה, כמבואר בש"ס שבת דף צ"ד [ע"ב] דלרבנן דר"א הנוטל צפרניו או שערו ביד ליכא רק איסור שבות, וכן קיי"ל בש"ע או"ח סי' ש"מ [ס"א], ומה דמבואר שם דאסור ליטול שערו בין ביד בין בכלי, היינו בכלי איכא חיוב חטאת וביד ליכא רק איסור שבות".

2. דינו כנוטל בכלי.

(א) הר צבי (יו"ד סי' קמ"ד) – "ולוי נראה דיש לדון בה טובא. וראשית אומר, דמה דמדמי לה לההיא דרבנן דר"א, דס"ל דהנוטל שערו ביד ליכא רק איסור שבות, לא קרב זה אל זה, דנוטל שערו ביד פטור משום דהוי מלאכה כלאחר יד משום דלאו אורחא לתלוש שער ביד, משא"כ להעביר השער בסם הרי אורחיה הוא וכן הדרך להעביר בסם, ודאי דגם רבנן מודים לר"א דהוי מלאכה דאורייתא שנסקלין עליה, ואין מקום לדון בזה פטורא דכלאחר יד כלל. ועוד דדוקא נוטל השער ביד אמרו דפטור, דהיינו ביד ממש, אבל כל שאינו ביד ממש אלא נוטל השער בסם, מה לי סם מה לי כלי, סוף סוף תלישת השער לאו ביד הוא, אלא דהסם הוא התולש והסם במקום הכלי הוא, וא"כ ע"י סם הוא חילול שבת דאורייתא".

(ב) מנחת יצחק (ח"א סי' ס"ד אות י"ד).

3. מראי מקומות – חלקת יעקב (או"ח סי' קמ"ט).

(א) מור וקציעה (ריש סי' ש"מ) – "בטור. הנוטל שערו כו' אסור. נ"ל הוא הדין בסם. עמ"ש בי"ד סי' קפ"א בס"ד".

(ב) הגריש"א זצ"ל (הערות על מסכת קידושין דף כא:) – "הדובב-מישרים ... בהר צבי ...".

ד. התולש שיער בהמה או חיה ע"י כלי.

1. דינו כגוזז – מג"א (סי' תצ"ח ס"ק כ"ג).

2. בה"ל (סי' תצ"ח סעי' י"ב ד"ה בידו) – "דהמ"א כתב דאם תולש בכלי הוא גוזז ולא מוכרח הוא דאפשר דדוקא אם גוזז בכלי אבל תולש בכלי מקרי עוקר מגידולו כלאחר יד וכן משמע קצת מפירש"י שם ד"ה כלאחר יד דאין דרך לתלוש הצמר כ"א לגוזז ומשמע מזה דכל תלישה הוי כלאחר יד ואפ"ה מסרו רבנן שם בבכור וכן בכאן ביום טוב משום דתלישה ע"י כלי נראה כגזיזה ובטור יו"ד סימן ש"ח משמע כדברינו שכתב שם דאיסור הכלי משום דנראה כגוזז ולא כתב דהוי גוזז אח"כ מצאתי בשעה"מ הלכות יום טוב שמצדד ג"כ כדברינו אכן ברא"ש פרק כלל גדול סימן וי"ו משמע כהמ"א דתולש צמר בכלי מקרי דרך גזיזה וכן משמע שם בפר"ח שבידינו ע"ש".

ה. התולש שיער מן העיזים.

1. בה"ל (סי' תצ"ח סעי' י"ג ד"ה לא) – "וראיתי בפ"ת יו"ד ש"ח שכתב בשם שעה"מ שהוכיח מסוגיא דחולין קל"ז ששער עזים דינו כמו נוצות של עוף מפני שדרכו בתלישה ולא מקרי כלאחר יד ומפני זה תמה על הפוסקים שלא חילקו בין שער עזים לצמר רחלים לענין בכור ע"ש בפ"ת אכן לפי מה שכתבו התוספות בשבת כ"ז ד"ה נוגה דשער לחוד ונוצה לחוד דנוצה הוא הדבר הדק שעל העזים שממנו עושים בגדים. וע"ז אמרו בגמרא דאורחיה בתלישה כמו נוצת העוף ושערה הוא הגם שממנו עושים שקים וא"כ שער עזים דינו כמו צמר בהמה ועכ"פ **בנוצה הדק** מוכח מגמרא דאורחיה בתלישה כמו כנף העוף וא"כ אפילו להרמב"ם דמיקל בצמר בהמה לתלוש במתכוין מטעם דתלישת הצמר הוא רק כלאחר יד ומשום שמחת יום טוב התירו כמ"ש בב"י עכ"פ כששוחט עז יש לזהר מאוד שלא למרוט מן הצואר השער הדק שעל גבה ויש בזה איסור דאורייתא לדידיה וסברת הרמב"ן בטעם הראשון שהתיר בעוף מטעם דסוף של המלאכה הזו להיות נדחית ביום טוב שימרטנה אחר שחיטה לא שייך בזה דהא סופו להפשיט העור כולו".

ה. כתלוש דמי.

א. יבלת יבשה.

1. איסור דרבנן – מג"א (ס"ק ג'), גר"ז (סעי' ג'), מ"ב (ס"ק ו'), ואפילו היא יבשה דעומדת להתפרך לבסוף מעצמה אפ"ה אסור וכ"ז לענין איסורא אבל לענין חיובא אינו חייב אא"כ נוטלה כשהיא לחה ובכלי דאז הוא בכלל גוזז"), פוסקים.

ב. ציפורן וציצין שפירשו רובן.

1. עי' סימן שכ"ח סעי' ל"א, לשיטות ומראי מקומות.

ג. מעבירין גלדי המכה: כדאי' במחבר (סי' שכ"ח סעי' כ"ב, "מעבירין גלדי המכה"), והא גוזז דרבנן.

1. עי' סי' שכ"ח סעי' כ"ב, לשיטות ומראי מקומות.

ד. **מקרים:** הסרת שערות מעור העור מבושל, קשקשים (dandruff), כוית שמש (sunburn), עור של של שפתיים (dried lips).
1. עי' לקמן.

ו. הסרת שערות מעור העור מבושל: משום מלאכת גוזז.

א. מחמיר.

1. **זית רענן** (ח"א או"ח הלכה א' סי' א' אות י"ב) – "הן דבר מצוי ונוגע באחד מאבות מלאכות בשבת החמורה מאוד מאוד ושכיח בשעתיה בבשר עוף מבושל שעודנו עליו נוצות קטנות שאסור לתלוש אותו והוא אב מלאכה כדאיתא בבכורות דף כ"ה [ע"א] דכל שאורחיה בתלישה אזי לכו"ע תולש בכלל גוזז. ואין לומר דהיינו דוקא מחיים, שהרי מילתא דפשיטא להו לרמב"ן ואשר"י [פ"ד בכורות סי' ה] שם, וזה לשונו: שם ואיכא חיובא בגוזז לאחר מיתה כמו בגוזז מחיים דלא אשכחן ביה פלוגתא בגמרא עכ"ל, רק דלדעת תוס' [שם ד"ה דהיה] ואשר"י דהוי כמלאכה שא"צ לגופה דפטור מחטאת לדידהו, אבל מכל מקום הוי איסור חמור וחמורה משאר איסורא דרבנן, כדמשמע בשבת דף מ"ו ע"ב כל היכא דקא מכיין איכא איסורא דרבנן, והיינו טעמא משום דמלאכה עצמו הוא מדאורייתא וע"ש בתוס' וברשב"א [בד"ה כל היכא] בתירוץ השני דמשמע כמ"ש, ולדעת רמב"ם דפוסק כר' יהודה במלאכה שא"צ לגופה הוי מלאכה גמורה מדאורייתא, לכן באתי כמזכיר בזה למי ששכיח אצלו לבל יהיה קל בעיניו כי בדבר קל יכנוס חלילה בכלל מחללי שבתות".
2. **אורחות חיים** (אות ג') – "ועי' בשו"ת זית רענן ...".
3. **חמודי דניאל** (באור לציון ח"ב פרק ל"א הע' י"ג) – "בחמודי דניאל כתב שאם מוצא נוצות בעור בשבת אין להוציאן, משום איסור גוזז".
4. **דעת תורה** (בקונ' עובר אורח סוף ס' אורחות חיים על סי' של"ו, עי' דעת תורה סי' ש"מ סעי' ב').
5. **טל אורות** אשכנזי (דקע"ג ע"ב, הו"ד ביביע אומר).
6. **ישועות חכמה** (סי' פ' אות כ"ד) – "כשאוכלין בשבת בשר עוף. ודרך הוא למצוא בעורו לאחר הבישול איזה נוצות קטנות. צריך ליזהר שלא יתלוש אותם בשבת. אפילו אם רוצה לאכול העור מיד. כי יש בו איסור משום בורר פסולת מתוך אוכל. ומשום איסור גוזז. וזה אסור אפילו לאכול תיכף".
7. **עי' מנ"ח** (ס"ק ח') – "וכי תעלה על דעתך, דהנה על מלאכת גזיזה חייב אף במתה וגם על התלישה כמו שהבאנו [למעלה אות ה'] בשם הטורי זהב, ומכל שכן בעור דחייב תמיד על התלישה כמו שביארנו למעלה [אות ד'], א"כ החותך מן העור הנשחט ואפשר אף לאחר בישול יהיה חייב משום גוזז, והיאך אכלינן בישראל בשבת, ואפילו מן העור שלא נתבשל אינם נזהרים לחתוך לאיזה צורך, על כרחך בדבר דאינו דרך גזיזה לא שייך כלל גזיזה".
8. **כף החיים** (ס"ק ט"ו) – "ועיינן בשו"ת זית רענן ...".
9. **ברית עולם** (גוזז סעי' ט', אז נדברו ח"ח סי' כ') – "יש להחמיר ... להחמיר היכא דאפשר ... דבדיעבד ... אפשר לתולשן".
10. **ששכ"ה** (פרק ג' סעי' ל' [דפ"ח, סעי' ל"ד] בהג"ה) – "יש להיזהר".
11. **שבט הקהתי** (ח"ג סי' ק"ל אות ב') – "אסור להסיר הנוצות מהעור, עי' בשו"ת זית רענן ...".
12. **נשמת שבת** (סי' ש"מ אות ל"ט) – "מן הראוי להחמיר".
13. **עי' משנת השבת** (עמ' קמ"ח אות ג').

ב. מיקל.

1. **עובר אורח** (סוף ס' אורחות חיים על סי' של"ו).
2. **חדות יהושע** (או"ח סי' ש"מ).
3. **מהרי"ל דיסקין** (אורחות שבת פרק י"ז הע' י"ב) – "וממו"ר הגר"ש אורבאך שליט"א שמענו שדעת מהרי"ל דיסקין צ"ל היתה להתיר בזה בפשיטות משום דלא שייך איסור גוזז בבשר מבושל".
4. **תועפת ראם** (סי' רע"ד ס"ק נ"ז).
5. **עי' חמדת ישראל** (קונ' נר מצוה נ"ה-ב' ד"ה אך).
6. **שו"ת מגן שאול** (סי' כ' ד"ה וע"ד).
7. **פתחא זוטא** (או"ח סי' כ"א).
8. **הר צבי** (ט"ל הרים גוזז אות ג') – "לכאורה מכיון שכבר מבושל אין בו גוזז ולא ממחק, (ויעויין בס' בן אורי שבת קו בענין אי גוזז דמיא לקוצר שיהא צורך למה שהוא גוזז וגם אם שייך גוזז במתה). אולם בספר זית רענן (ח"א סי' א' אות יב) כתב דצריך ליזהר כשאוכל בשבת בשר עוף שלא יתלוש הנוצות הקטנים מעל הבשר אפילו אם רוצה לאכול הבשר מיד דיש בזה איסור גוזז ולכן יזהיר לבני ביתו לתולשם מע"ש, ובקונטרס עובר אורח דחה דבריו וכתב דבזה גם הט"ז (בסימן שלו ס"ק י' שכתב דצריך אדם ליזהר במלבוש שנעשה מעור בהמה שלא יתלוש ממנה) מודה דלא שייך כלל במבושל משום תולש מעור דכבר שם בשר עליו ולא עור, ואולי גם כשנתבשל העור בפ"ע מקרי מאכל וליכא איסור בתלישה ממנו וכש"כ בשר עוף דרכיך בשלקותו משוי ליה אוכל ולא שייך כלל משום תולש".
9. **קצות השלחן** (סי' קמ"ג ס"ק א' ד"ה והנה) – "בס' ישועות חכמה כ' דאסור לתלוש שערות קטנות מבשר עוף מבושל, משום בורר פסולת מתוך אוכל ומשום גוזז וכ' שכ"כ הזית רענן ... ובנוגע לאיסור גוזז שכ' הז"ר דלר"מ חייב אע"פ שאצל"ג, הנה העולם אין נזהרין בזה וצריך ללמד זכות עליהם. ונראה עפ"י מש"כ המחשה"ק ... וי"ל ג"כ דאחרי הבישול כבר נתמעכו ופקע מהם תורת נוצות, ותו דמתוך שנתבשלו אינם מחוברים ותקועים עוד בעור חנוף וי"ל דלא עביד תלישה רק הסרה של פסולת מעל האוכל,

ומסופקני אפילו בעור בהמה, וזוהי אם יש בהן איסור גזוז אחר שנתבשל, וכזה דאיתא בגמ' (חולין ע"ז): דעור חמור ששלוקו מטמא טומאת אוכלין, וכיון שנשתנה כ"כ וירד עליו תורת אוכל נפיק מכלל עור ולא דמי לגזיזה שהי' במשכן. וגם אין הדרך לגזוז עור מבושל, אבל לתלוש הנוצות הדקות מבשר העוף שפיר יש להתיר כנ"ל, ואע"פ שהמג"א (סי' תקכ"ו) הנ"ל סיים דיש להחמיר בגזיזת המת ביו"ט, מ"מ עוף מבושל קיל יותר מכל הטעמים שכתבנו והנח להם לישראל, ושרשי הנוצות הנשארים בעוף אחר הבישול, אינם בכלל נוצות כלל דלא משתמשים כלום, ודומה לעצמות שבדגים שמותר להוציאם".

10. עי' מנחת שבת (מנחה חדשה השמטה לסי' פ' סעי' ל"א ס"ק קט"ז).

11. עי' קהילת יו"ט (על ס' זכרו תורת משה אות א').

12. אג"מ (או"ה ח"ד סי' ע"ד בורר אות ט') – "איברא דגוזז הוא אף לאחר מיתה ואף מעוף דכן הוא בתוספתא רפ"ט משבת, ועיין במחצה"ש סימן תצ"ח ס"ק כ"ד שאף בעוף איכא איסור מריטה אף לאחר שחיטה וכן משמע בתוספתא אף שברמב"ם פ"ט משבת ה"ז לא מבואר בפירוש בעוף אם גם לאחר מיתה חייב. מ"מ לאחר הבשול הוא כמרוטים ועומדים, ובפרט שליכא ענין מלאכה דאין ראוין לשום דבר ומשליכן".

13. באר משה (ח"ו סי' מ"ח).

14. אור לציון (ח"ב פרק ל"א סעי' י"ג) – "וה"ה שלגזוז נוצות מעור מבושל אינו נחשב גזוז, שגזוז הוא דוקא מע"ג עור".

15. שרגא המאיר (ח"ג סי' ס"ג אות ב').

16. ביע אומר (ח"ה או"ח סי' ל"ד, ח"ט או"ח סי' ק"ה אות ק"ע, הליכות עולם ח"ד עמ' רל"ה סעי' ח', חזון עובדיה שבת ח"ד עמ' ר"א) – "אתה הראת לדעת שיש כמה צדדים וצדי צדדים להקל בנ"ד. וכל הלכה שהיא רופפת בידך צא וראה היאך הצבור נוהג ונהוג כן. (ירוש' פ"ז דפאה ה"ה). ופוק חזי מאי עמא דבר, שנוהגים היתר בדבר, ואין פוצה פה ומצפצף".

17. הגר"ק שליט"א (נזר החיים עמ' קצ"ב אות צ"ה, עם מקדשי שביעי ח"א עמ' רי"ד אות נ"ז) – "נוצות שנשארו על בשר לאחר שנתבשל, האם יש איסור להסירם משום איסור גוזז, כמבואר במ"ב בסי' ש"מ, שיש איסור גוזז גם לאחר מיתת הבהמה. תשובה: איסור גוזז אין בזה אבל יש בזה איסור בורר".

הגר"ח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא ח"ע עמ' ק"נ טור א') – "שאלה: האם יש איסור לתלוש הנוצות הדקות הנשארות בעוף אחר הבישול משום איסור גוזז, או"ד אחר שנתבשל אין שם עור עליו אלא בשר, ואין איסור גוזז מן הבשר [ואולי הדבר תלוי באיסור בורר, דכמו שמצינו דאסור לברור הבשר מן העור דחשיב ב' מינים, ה"נ נימא לענין גוזז דכיון דשם עור עליו שייך בו איסור גוזז, או דיש לחלק]. תשובה: לא שייך".

18. עי' פסקי תשובות (אות ב', דפו"ח אות ד', סי' שיי"ט סוף הע' רי"ג).

19. מנחת אשר (סי' פ"ב אות ג').

20. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תרע"ו).

21. מלאכת שבת (עמ' ק"נ אות ה').

22. מנחת איש (פרק י"ב סעי' י"ב) – "מותר להסיר הנוצות מעור עוף מבושל וכדומה, במקום שאין בו איסור בורר".

23. כללים (עמ' נ"ח).

24. עי' שבת בית (ארטסקרול, עמ' קס"ב).

25. ע"י קיצור הל' שבת (ס"י י"ח אות ב') – "במקום צורך".

26. ע"י מועדים וזמנים (ח"ז סי' קמ"ה ד"ה וראיתי).

ג. טעמים להקל.

1. אין שייך גוזה באוכלים.

(א) שו"ת מגן שאול (סי' כ' ד"ה וע"ד).

(ב) הר צבי (ט"ל הרים גוזז אות ג') - לשונו מובא לעיל.

(ג) חמדת ישראל (קונ' נר מצוה נ"ה-ב' ד"ה אד).

(ד) מנחת אשר (סי' פ"ב אות ג', בסדר העור לא שייך המלאכות לאוכלים).

(ה) מועדים וזמנים (ח"ז סי' קמ"ה ד"ה וראיתי) – "ושם אוכל אינו אסור גוּזַז באוכליו בדרך אכילה".

2. לאחר בישול כמרוטים ועומדים.

(א) חמדת ישראל (קונ' נר מצוה נ"ה-ב' ד"ה אד).

(ב) מנחת הגרשוני (דף מב ע"א, גוונז אות ב') – "כאלו הנוצת תלושים".

(ג) חדות יהושע (או"ח סי' ש"מ) – "הם כתלוישים".

(ד) אג"מ (או"ת ח"ד סי' ע"ד בורר אות ט') - לשונו מובא לעיל.

(ה) קצוות השלחן (ס' קמ"ג ס"א ד"ה ונראה) - לשונו מובא לעיל.

(ו) מוסת פתית (יו"ד רשירי מוסת או"ח סי' ש"מ. כמו שכתב חלוש)

(ז) חלקת יעקב (בקה"ל יעקב על ס' זבח"מ)

(ה) ואתה יעקב (במקור יעקב על שזכות נח):

(ט) טללי השדה (הר צבי ט"ל הרים גוזז הע' ד') – "אפשר דכיון שכבר מבושל סוף הנוצות לינתק מצואר העוף ולכן אין בזה משום גוזז דהוי כצפורן וציצין שפירשו רובן, עיין שבת צד ע"ב וברש"י דסופן לינתק, ומדברי המנחת חנוך מלאכת גוזז ד"ה הנוטל צפרניו משמע שבתולש נוצה חייב אף לאחר בישול שכתב שם: דאין סברא דאם חותך חתיכת בשר מעל גופו או איזה אבר שיתחייב משום גוזז כי ודאי אינו דרך גזירה בכך וכו' וכי תעלה על דעתך דהחומד מן העוף הנשחט ואפשר אף לאחר בישול יהי'

חייב משום גוזז, והאיך אכלינן בישראל בשבת וכו' ע"כ בדבר דאינו דרך גזיזא ל"ש כלל גזיזה, עכ"ל, ומשמע מדבריו דבתולש נוצה חייב אף לאחר בישול".

(י) פסקי תשובות (דפו"ח, סי' שי"ט סוף הע' רי"ג).

(1) חולק – מנחת אשר (סי' פ"ב אות ג').

3. אין ראויין לשום דבר, אינו מענין מלאכה, א"צ לגזיזה.

(א) חמדת ישראל (קונ' נר מצוה נ"ה-ב' ד"ה אך).

(ב) קצות השלחן (סי' קמ"ג ס"ק א' ד"ה ונראה).

(ג) אג"מ (או"ח ח"ד סי' ע"ד בורר אות ט') - לשונו מובא לעיל.

(ד) יביע אומר (ח"ה סי' ל"ד אות ב').

4. נתמעכו ופקע מתורות נוצות.

(א) קצות השלחן (סי' קמ"ג ס"ק א' ד"ה ונראה) - לשונו מובא לעיל.

5. חל עליו תורת אוכל ובשר, ונפק מכלל עור.

(א) קצות השלחן (סי' קמ"ג ס"ק א' ד"ה ונראה) - לשונו מובא לעיל.

(ב) עובר אורח (סוף ס' אורחות חיים על סי' של"ו).

(ג) הר צבי (ט"ל הרים גוזז אות ג') - לשונו מובא לעיל.

(ד) אור לציון (ח"ב פרק ל"א הע' י"ג) - לשונו מובא לעיל.

(ה) ל"ט מלאכות (ריביאט, גוזז הע' כ"ט).

ד. מראי מקומות – מנחת פתים (יו"ד בשירי מנחה או"ח סי' ש"מ, "וצ"ע"), תורת המלאכות (גוזז ס"ק ט'), יסודי ישרון (מער' ל"ט מלאכות ח"א עמ' קמ"ט ד"ה כתב), הגר"ש איידר זצ"ל (בורר הע' רס"א), זכור ושמור (גוזז עמ' י"ט), חשוקי חמד (שבת דף צד:, עמ' תכ"ב).

1. אבני נזר (או"ח סי' קל"א אות ז') – "מה שכתב אף למאן דאמר התולש ממתה חייב יש לומר דוקא היכי שצריך לגיזה אבל באין צריך אין גיזה באוכלין. כוונתו דבאין צריך לגיזה דמכל מקום חשיב צריך לגופו. משום דחשיב גיזה בצאן שגוזזין ממנו. לא בגיזה לבד. ובאמת גם אני כן כתבתי באגלי טל ס"ק י"ד דבור המתחיל עוד. אך באמת שכחתי אז דברי עצמי במלאכת זורה סק"א אות וא"ו בהג"ה".

2. חוט שני (ח"ב עמ' ר"ד אות ד') – "עור עוף מבושל, י"ל דלא שייך לחייבו על תלישת השערות שעליו משום גוזז, דבמלאכת גוזז בעינן או שיהיה לצורך דבר הנגזז ומסתמא בכה"ג אין השערות ראויות לכולם, או שיהיה לצורך העור וי"ל דלאחר הבישול אין על העור שם עור אלא שם אוכל ובאוכל לא שייך גוזז, וצ"ע".

3. ארחות שבת (פרק י"ז סעי' ט') – "יש שהזהירו שלא להסיר מעור העוף את הנוצות המחוברות בו, ואפילו הוא מבושל מחשש איסור גוזז ויש שהתירו בזה".

ה. משום מלאכת ממחק.

1. עי' ערך ממחק, לשיטות ומראי מקומות.

ו. משום מלאכת בורר.

1. עי' סוף סי' שי"ט, לשיטות ומראי מקומות.

2. מחמיר, שיש דין בורר.

(א) י"א (אג"מ, ועוד) להוציא השערות מפיו באכילת העוף.

(ב) י"א (להורות נתן, ועוד) להסיר השערות עם קצת העור.

(ג) י"א (קצוה"ש, אג"מ, ועוד) דהוי כמו קליפה ומותר רק לאלתר.

(ד) ועוד עצה (זכור ושמור) להסיר העוף מהשערות, האוכל מתוך פסולת.

ז. מפשיט העור מהבשר.

1. משום מלאכת בורר - עי' סוף סי' שי"ט, לשיטות ומראי מקומות.

2. משום מלאכת מפשיט - עי' ערך מפשיט [סי' שכ"ז], לשיטות ומראי מקומות.

3. מה חילוק בין גוזז למפשיט.

(א) מפשיט לאחר מיתה (לפי הבבלי) – אגלי טל (גוזז ס"ק ב' אות ז').

(1) יש לעי', שהפוסקים חולקים.

(ב) מראי מקומות – תורת המלאכות (המפשיט ס"ק ד').

ח. חגבים.

1. קצות השלחן (סי' קמ"ז ס"ק ט') – "אבל לא יתלוש כנפיו משום גוזז, ואם מכניס החגב לתוך פיו ותופס כנפי החגב בידו, מותר לאכול ממנו מה שחוץ לכנפים, וישארו ממילא הכנפים בלבד".

ט. להסיר הקשקשים ביו"ט מדגים.

1. אינו גוזז.

- (א) חוט שני (תורת המלאכות המפשיט ס"ק ה') – "דלהוריד קשקשי דגים יש בזה משום ממחק דהוי כמריטת שער, ואין לאסור משום מלאכת מפשיט, דחייב רק כשמפשיט העור עצמו ... דקשקשים אינם חלק מהעור ולכן אין בהסרתם משום מפשיט, אלא הם כמו שערות שהם מעל העור אף שהם מחוברים אליו. ומכל מקום אין בהסרת הקשקשים משום גוזז, דלענין גוזז לא דמי לשער כיון שהם אינם יונקים מהעור מהעור".
2. מראי מקומות – תורת המלאכות (המפשיט ס"ק ה').
- (א) כלי חמדה (פר' שמיני אות ח' ד"ה ואידי) – "ותמה על שלא דברו מזה הפוסקים".

ז] עור אדם.

א. קשקשים (dandruff): שעדיין מחוברים לראשו.

1. מחמיר.

(א) אג"מ (מסורת משה ח"ב או"ח אות קכ"ז) – "האם להוריד קשקשים מראש אדם בשבת, אפשר שאסור מצד איסור גוזז. והשיב רבינו, שבוודאי יהיה אסור, אלא א"כ יודע שרק מוריד מה שכבר נפרד מגופו, אבל בדר"כ, הסכים רבינו שקשה לידע זה, ונצטרך לאסור".

(ב) ששכ"ה (פרק י"ד סעי' מ"ג [דפו"ח, סעי' מ"ט], הע' קי"ח [דפו"ח, הע' קל"א], אהל שרה ח"ב פרק ד' סעי' י"א אות ד') – "אך יזהר לא להוריד קשקשים כאלה שעדיין מחוברים לגוף האדם. [ור"ל, אם הם מחוברים לגוף האדם אפי' רק במקצת, ג"כ אסור]."

(ג) הגר"ח שליט"א (אסיפת יצחק כ"ב כסליו תשס"ו) – "שאלה: קשקשים יבשים שעל הבשר בין השערות ועדיין מחוברים האם יש איסור גוזז עליהם בשבת. תשובה: יש לזהר".

(ד) חוט שני (ח"ב עמ' ר"ה אות ה', אות י') – "קשקשים יבשים שעל הבשר בין שערות הראש שנפרכים דינם כיבלת שנפרכת שאין בגזירתה איסור תורה אבל יש בזה איסור דרבנן. ואם הקשקשים מחוברים יש בהם איסור גוזז בשבת, אמנם כשהם נופלים מעצמם בדרך כלל הם כבר תלושים, ומותר להסירם".

1) משא"כ חוט שני (תורת המלאכות גוזז ס"ק כ"ג *סוף ד"ה אמנם) – "נשמת שבת ... וכן שמעתי מהגר"נ קרליץ שליט"א".

(ה) זכור ושמור (גוזז עמ' י"ז, תורת המלאכות ס"ק כ"ג ד"ה ובספר) – "דקשקשים שנתלשו אבל עדיין מחוברים במקצת אסור מדרבנן להסירם, וכמו שאסור לתלוש רצועות הקטנות של עור שנקלפו מסביב לציפורן".

(ו) משנת השבת (עמ' קמ"ט אות ב').(ז) ס' כללים (עמ' נ"ב אות ד') - וכן cradle cap.

2. מיקל.

(א) נשמת שבת (סי' ש"מ אות כ"ח ד"ה ועצם) – "ועצם הסרת הקשקשים שהוא עור שנתייבש נראה דאין בזה משום איסור מלאכת גוזז או עוקר דבר מגידולו, דהרי כבר נתייבשו לגמרי ופסק חיותיה וכתלושין ועומדין הן (שאין הדרך כלל להסיר קשקשים שלא נתייבשו עדיין לגמרי), אלא שעדיין יש לדון אי אסור דרבנן עדיין יש בדבר, ונראה דשפיר דמי אף לכתחילה, חדא דלהלן בדברינו בסי' מ"ז מבואר דאם מכיר בו שהוא יבש לגמרי כו"ע מודה להקל דלא שייך בי' עוד משום תלישה, עוד זאת דהחוש מעיד מזה דקשקשים אלו כמעט שכבר נעקרו ונתלשו לגמרי, ובנגיעה כל דהו הם נפרדים לגמרי דמותר אף לכתחילה (כשאינו פסק"ר שיתלשו שערות), וע"ע בדברינו להלן בסי' מ"ג שמותר להסיר גלדי המכה כל שכן בזה, שו"ר בס' שש"כ דקשקשים שבין השערות (חתיכת עור יבש) אם הם מחוברים להגוף אף רק במקצת אסור להורידם ולהוציאם בשבת, אבל אם אינם מחוברים מותר (ואין בו משום איסור בורר) אבל מספק"ל אם יש בו משם איסור טלטול מוקצה עיי"ש, ונראה דאף את"ל שהוא מוקצה אעפ"כ מותר מטעם כבוד הבריות, או משום דנחשב כגרף של רעי (כלפי אנשים דעלמא), אלא שכל זה רק בחלק הראש המגולה וניכר לבני אדם, לא בחלק הראש המכוסה [ולהחזו"א ליכא איסור טלטול מוקצה על עפר ולכלוך שעל גבי הארץ] (וע' בדברינו בשו"ת נשמ"ש ח"ו (לע"ע כרך ג') סי' רפ"ח) ואולי גם בזה וצ"ע], וחכ"א העיר שאף אם רואים שהקשקשים הם יבשים לגמרי אעפ"כ יש לחוש שמעורה עם עור שאינו יבש לגמרי ויתכן שע"י תלישת העור היבש יתלש ג"כ מעט מהעור שאינו יבש שזה ודאי אסור, ונלענ"ד שלפי המציאות זהו דבר רחוק".

(ב) עי' שו"ת אגורה באהלך (ח"א סי' נ"ח אות ב') – "הרי הוא רק ספק אם יש שופע"ן כאלה אשר המה עדיין מחוברים ... דכיון דלכו"ע אינו יותר מאיסור דרבנן וספק פסיק רישא, על כן בוודאי יש להתיר, (ובנוסף דהוא במקום צערא)".

3. האם מותר לגרד (scratch) ראשו אף שהוא פס"ר שיתלש הקשקשים.

(א) מותר [ג' דרבנן, גבי פס"ר דלא איכפת ליה. כלאחר יד, ודבר יבש שסופו ליפול מאליו, וקלקול] – ס' כללים (עמ' ס"ו), זכור ושמור (גוזז עמ' י"ז, תורת המלאכות ס"ק כ"ג ד"ה ובספר), "אמנם אדם שסובל מקשקשים שרי לגרד ראשו בשבת, אע"פ דהוי פסיק רישיה שיתלש חתיכות עזו יבש מקרקפתו, דהרי הוי דבר שאינו מתכוין, וכיון שעושה כן כלאחר יד [דאדם שרוצה לתלוש עור מקרקפתו לא היה עושה כן סתם בגירוד ראשו], הוי פסיק רישיה בתרי דרבנן שמותר היכא שאינו מתכוין. ולפי זה מותר לגרד ראשו אפילו במקום דליכא צער, ודלא כמו בציפורן שפירשה רובה דמותר להסירו רק כשמצער, דהכא הוי פסיק רישיה בתרי דרבנן ששרי היכא שאינו מתכוין".

(ב) נראה מהכללים של פס"ר לגבי תרי דרבנן, שיש להחמיר לכתחילה - עי' ערך דבר שאינו מתכוין [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

4. מצד בורר.

(א) נשמת שבת (סי' ש"מ אות כ"ח ד"ה ועצם) - לשונו מובא לעיל.

5. מצד מוקצה.

(א) ע"י ערך מוקצה, גרף של רעי, לשיטות ומראי מקומות.

6. מראי מקומות.

(א) שיעורי שבה"ל (נדה סי' קצ"ח סעי' כ"ב ס"ק ד' ד"ה ובשבת) – "אפשר להסיר קשקשים היורדים באופן קל, דכשירדים בקלות אין נחשבים למחברים".

(ב) הגרנ"ק שליט"א (אליבא דהלכתא ח"ס עמ' מ"ד טור א') – "א"ה: לכאורה זו השאלה המפורסמת של המ"ב והט"ז (בסי' שט"ז ס"ק ט"ז), בספק פסיק רישא 'לשעבר', שלדעת הט"ז מותר באיסור דרבנן כשאין במינו ניצוד, ולדעת הבה"ל שם (בתחילתו) רק בספק פסיק רישא על 'העתיד' מותר, אבל על 'לשעבר' אסור בספק, ע"ש. אבל למסקנא הבה"ל מסיק כדברי הט"ז שמותר, ע"ש, וזהו פסק מרן שליט"א כאן. וכן פסק מרן שליט"א בשו"ת הלכות כאן (סי' שט"ז הלכה כ"ג), ע"ש ... ומצאתי בכתבי תלמיד, מפי השמועה, שמרן שליט"א מיקל בספק פסיק רישא 'לשעבר', בכמה אופנים, א'. בניעור קשקשים שבראשו, **שיש חשש** שאולי תולשם מחיבורם, ומתיר מרן שליט"א מטעם שאולי תלושים הם הקשקשים, והוי ספק פסיק רישא דלשעבר. ב'. כשיש ספק ברוק יבש שבצדדי שפתיו, שאולי יש בו תלישת נימין מדולדלים, והורה מרן שליט"א להתיר מטעם ספק פסיק רישא שלשעבר. וכן דנו הפוסקים להתיר מטעם זה ללכת כשיש ברחוב נמלים, ויש ספק בכל פסיעה אולי יהרוג, שמותר מטעם ספק פסיק רישא לשעבר".

(ג) מנחת איש (פרק י"ב סעי' י', הע' י"ט) – "חתיכות עור הראש [קשקשים] אם אינם יבשים באופן שכבר אינם מחברים לשאר עור הקרקפת, אסור לתולשם ואפילו בידיו ואפילו אם הדבר מצערו. [כן נראה פשוט מהא דנתבאר שכל דבר שדרכי להוציאו ולתולשו בידיו יש לאסור בכל אופן, ואפילו אם נאמר שבעור הראש אין זה דומה לחתיכות עור שנסתפקו באופן ההיתר [וכנ"ל בסעיף ט] אלא דומה הדבר לצפורן שברובה תלושה מותר לגמור תלישתה ביד ובמקום צער, ואמנם דוקא בחתיכות עור שאין יבשות וכדו', אבל אותם 'קשקשים' אשר בגירוד קל וכדומה יפלו, **ודאי כבר נתייבשו וניתקו מחיבורם לשאר העור ואין שייך בזה איסור גוזז**, וגרועים הם ממה שנתבאר לעיל סעיף ה על יבלת יבישה שאסור מדרבנן, כי באופן הנ"ל יש עדיין חיבור לגופו ומשא"כ בחתיכות עור יבישות **דאף אם הן על גופו מ"מ כבר נחשבות תלושות לגמרי**, ואף אם עדיין הם עומדים על הקרקפת במקומם, ולא איירי המ"ב ביבלת אלא במקום שעכשיו לא תרד על ידי נגיעה קלה, כי ודאי אילו היא יבישה כ"כ כבר היתה נופלת מעצמה ולא כ' המ"ב אלא שהיא תיפול לאחר זמן מעצמה, וכן נראה דין העור בשאר מקומות הגוף שיש פעמים שהוא יבש באופן שבנגיעה קלה יורד מעצמו ובאופן זה אין שייך איסור גוזז".

ב. כוית שמש (sunburn).

1. מחמיר.

(א) הגרשז"א צ"ל (תורת מלאכות גוזז ס"ק י"ט*) – "דאסור לתלשו".

(ב) חוט שני (תורת מלאכות גוזז ס"ק י"ט*).

(ג) זכור ושמור (תורת מלאכות גוזז ס"ק י"ט*).

2. מיקל.

(א) ששכ"ה (תורת מלאכות גוזז ס"ק י"ט*) – "דמותר להסירו".

ג. עור יבש של שפתים (dried lips).

1. אפילו ביד יש איסור דאורייתא.

(א) בה"ל (סעי' ב' ד"ה יבלת) – "ודע עוד דלפי המסקנא שם בבכורות כ"ה בדבר דאורחיה לתלוש ביד חייב על התלישה משום גוזז א"כ כשיש איזה ציצין מדולדלין על שפתיו ולא פירשו רובן אפשר דחייב חטאת התולש אותו אפילו בידו דדרך לתלוש אותו שם ביד ולא בכלי ולפ"ז אפילו כשפירשו רובן דמתירין לעיל בסימן שכ"ח לתלשן ביד כשמצערות אותו הכא אסור דיד דהכא כיון דהוא אורחיה ככלי דמא".

2. **האם ע"י שיניים יש איסור מן התורה או לא.**

(א) דאורייתא.

(1) שבת בית (ארטסקרול, ריש עמ' קס"א).

(2) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תרפ"א).

(3) אבני ישפה (ח"ה סי' ע"א ענף ב') – "לפי דברי הבה"ל שיש איסור תורה להוריד בידו העור שלא נתלש בשפתיים, נראה לי שהוא הדין אם מקלף העור בשיניו שהרי הגדר הוא מה הוא הדרך של בני אדם, ואנחנו רואים שדרך בני אדם לתלוש העור של השפתיים בשיניו. ולכן נראה לי שיש כאן איסור תורה גם בתולש בשיניו כאשר לא נתלש רובו, ולכן גם אם הוא מצטער אסור לתלוש בשיניו אפילו כאשר נתלש רובו".

(4) זכור ושמור (גוזז עמ' א', עמ' ט"ו).

(5) ע"י מנחת איש (פרק י"ב הע' י"ח) – "דכדכתב הבה"ל ... ונראה דגם בחיתוך בשיניו וכדרך חתיכות עור יבישות בשפתיים וכדו' שחותרים בשיניים, יש לחוש לאיסור תורה ולכן א"א להתיר בזה ואפי' אם אין חיבור החתיכה עם העור אלא חיבור קלוש וצריך לזהר בזה מאד, ובאמת שלפ"ז יש לאסור בכל מקום שהדרך לחותכו בידיו, ובהרבה מקומות בגוף וכגון בכפות רגליו וכדו' יש דרך לחתוך בידיו את העור שיבש בחלקו וכדו' ובכל זה יש לחוש לאיסור תורה, ובמקום שהם יבשים ועתידים להתנתק מעצמם ג"כ אסור מדרבנן וכדלעיל סעיף ה, וראה להלן בדין עור שנחשב יבש לגמרי".

(ב) מסופק.

(1) ס' כללים (עמ' מ"ה הע' ע"א).

(ג) מראי מקומות.

(1) חוט שני (ח"ב עמ' ר"ה אות י"א) – "קילוף עור בשפתיים, אסור לקולפם בשבת אף ע"י שיניו".

3. האם מותר לאכול עור שפתיים.

(א) ע"י יו"ד סי' ע"ט, לשיטות ומראי מקומות.

ח ציפרנים.

א. בימי החול.

1. חזו"א (דינים והנהגות פרק י"ג אות ל"א) – "שמענו שראה אחד שכסס צפרניו בשיניו בחול, ואמר לו 'אתה מחלל שבת' (כלומר שמתוך ההרגל יש לחוש שיעשה כן בשבת)".
2. הגר"ח ק"ק שליט"א (שאלת רב עמ' קמ"ח אות ל"ה) – "גורם חילול שבת".
3. הגר"ח ק"ק שליט"א (דולה ומשקה עמ' קמ"ה) – "האם צריך זהירות לא לקצוץ ציפרניים עם השיניים, שמא יכנס מעט חתיכת ציפורן לפיו ויכשל באיסור בשר אדם, (ולרמב"ם הוא באיסור עשה, ולחלק מן הראשונים באיסור אבר מן החי, וכמו שלא מקרבים לפה מאכלות אסורות), או שהוא מותר. תשובה: לא חיישי".

ב. בימי שבת.

1. חייב למחות אם רואה את חבריו נושך צפרניו בשבת.

(א) נשמת שבת (סי' ש"מ אות ד') – "שהנוטל צפרניו ... כשנושכו בפיו ... ואף שיתכן שעושהו שלא מדעת אלא מחמת הרגל (שנתהפך לטבע שני) ולא הוי מלאכת מחשבת, אכתי נשאר איסור דרבנן בדבר, ומחוייב למחות".

ג. אשה ששכח לגזוז ציפרניים בליל טבילה שחל בשבת, מה דינה. (1) תדחה טבילתה. (2) תנקר צפרניה. (3) ע"י גוי, ורק בשינוי. (4) ע"י גוי, ואפי' כדרכו.

1. השאלות.

- (א) מה הגדר של מלאכת גוזז: שצריך הצפרניים או השער, או שגזיזה הוי לצורך הגוף, או שהוא מעשה נטילה או הפרדה. ונ"מ, בהכלל של מלאכה שאצל"ג [ומחלוקת ר"ש ור"י, האם משאצל"ג חייב או פטור] – ע"י או"ח ריש סי' ש"מ, לשיטות ומראי מקומות.
- (ב) מה הדין של מסייע: האם מסייע אין בו ממש [חוץ ממקיף וניקף], או יש בו ממש – ע"י או"ח סי' שכ"ח סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.
- (ג) מה חומר החיוב לקצוץ צפרניים לפני טבילת מצוה: האם נטילת צפרנים לצורך המקוה חומרא בעלמא, או חוב גמור ומצוה גמורה – ע"י לעיל.
- (ד) במלאכה דאורייתא, האם מותר אמירה לנכרי במקום מצוה: האם פוסקים [או מצטרפים] שיטת הבעל העיטור – ע"י או"ח סי' רע"ו סעי' ב', לשיטות ומראי מקומות.
- (ה) מה הגדר של שבות דשבות מותר באמירה לנכרי: אם שבות של משאצל"ג [שפסקינן כר"ש, שפטור] נכלל בהכלל של שבות דשבות מותר ע"י גוי [במקום מצוה, חולה קצת, והפסד מרובה], או לא – ע"י או"ח סי' ש"ז סעי' ה', לשיטות ומראי מקומות.

2. הלכה למעשה:

- (א) עכו"ם בשינוי: ואם א"א בשינוי מותר ע"י עכו"ם כדרכה.
- (ב) בשעת הדחק: כגון שאין שם עכו"ם – יש לסמוך על הנקור, שתנקר תחת הצפורן ובלבד שתעיין היטב שלא יהיה בו שום טינוף.
- (ג) ע"י יו"ד סי' קצ"ח סעי' כ', לשיטות ומראי מקומות.
3. שאלות או קושיות או מקרים שיש לדון לחומרא:
- (א) לפעמים הוי נוחא ליה, וממילא הוי צריכה לגופה ואיסור דאורייתא.

(1) ע"י נשמת אדם (כלל כ"א אות ג') – "ומ"ש עוד הסדרי טהרה דדוקא בעורות שצריך עכ"פ לעור משא"כ בנטילת צפרנים לטבילה דאינו אפילו ליפות הגוף רק לצורך טבילה אינו נקרא צורך כלל, נ"ל דגם זה אינו שהרי ידוע שגידול הצפרנים הוא ליפות הגוף כדאיתא בסוטה רק דלצורך טבילה מחוייבת להסירם".

א. קנין דעה (סי' קצ"ח על סעי' כ' הע' א') – "וכתב הנשמ"א ... וצ"ב שהנשמ"א מביא הסד"ט שכתב ד'גזיזת' הצפורן אינו ליפות והוא חולק וכתב ד'גידול' הצפורן הוא לייפות, והרי גידול הצפורן הוא ההיפך של גזיזה, וא"כ נמצא שלא חולק כלום על הסד"ט, ונלענ"ד דצ"ל דמש"כ הנשמ"א דגידול הצפורן הוי נוי אין כוונת דגידול צפורן 'ארוך' הוי נוי, שהרי גם בגמ' סוטה דף ט. ליכא רמז דצפרניים 'ארוכות' הוי נוי, ועוד דאדרבה מפורש להדיא בגמ' יבמות (דף מה.) דאשת יפת תואר שמגדלת צפרניה ואל קוצצת הוי 'ניוול' ולא יופי, ועכצ"ל כמש"כ לעיל דהנשמת אדם בא להוכיח שהצפורן הוי נוי בגוף האשה ולכן כל שיש בהגזיזה תוספת נוי בהצפורן הוי תיקון בהצפורן".

(2) אמרי בינה (שבת סי' ל"ב ד"ה והנה בגוזז) – "בס"ד סד"ט ... לא נהירא ... כיון דבע"כ נתיפה בזה הוי פסיק ריש' ודומה להא דתולש עולשין שבת (דף ק"ג) דדוקא בארעא דחברי' דא"צ ליפוי אז הוה ל' משאצ"ל אבל בארעא דידי' אף דא"צ ליפות מ"מ ה' חייב דהוי פס"ר ... דמ"מ ע"י נטילת הצפורן יש יפוי והוי מלאכה הצל"ג אף דאין כונת' לכך מ"מ הוי פס"ר דניחא ליי".

(3) שערי טבילה (סי' י"ט אות ד', אות ט"ו ס"ק א') – "אך באופן שעצם הציפורן מגונה, וכוונתה ג"כ לייפות עצמה ע"י נטילת הציפורן ... וה"ה באשה הרגילה לחתוך צפרניה ביום שישי, וביום זה לא נטלה מאחר שבדעתה היה שתטלנו בערב קודם

הטבילה, וחל שבת ושכחה ליטלנו בזה אסור גם ע"י עכו"ם, ומשום דהוי כפס"ר מאחר שבמציאות יש כאן ג"כ ניהותא דידה שמייפה עצמה".

(4) פרדס שמחה (השמטות ממעין טהור ס"ק נ' אות ד') – "אבל אם רגילה ליטול צפרני' כל ע"ש, יש להחמיר דלא תיטול גם ע"י עכו"ם".

(5) מראה כהן (פרק ז' הע' נ"ט) – "ואולם יל"ע בדברי הבה"ל שם ד"ה בין, בדעת הר"ן והריב"ש, דאם המציאות שאשה זו רגילה ליטול צפרניה, א"כ לפי המתבאר בדברי הבה"ל נחשבת גזיזה זו למלאכה הצריכה לגופה, ואז אין היתר להשתמש ע"י עכו"ם, שהרי כל ההיתר להשתמש בעכו"ם מיוסד על הדין דשבות דשבות הותר לצורך מצוה, ואם נטילת הצפרניים אסורה מהתורה שוב אין היתר לומר לעכו"ם".

(ב) כשחתכה מקצת צפרניים, ואינו נאה לה שיהיו מקצת הצפרניים קצרים ומקצתן ארוכים, ומשום"ה הוי גזיזה כדי לייפות גופה.
(1) בדה"ש (סי' קצ"ח ציונים ס"ק רצ"ב) – "ויש להעיר בזה דמשחתכה מקצתן אינו נאה לה שיהיו מקצתן קצרים ומקצתן ארוכים ושוב הו"ל גמר הגזיזה להתנאות".

(2) מגילת ספר (שבת סי' י"ט אות ג' ד"ה עוד) – "יש להעיר דבאופן שהיא באמת חפצה בנטילת הצפרנים ואף אם לא היתה טובלת היתה שמחה בנטילתם דאז ודאי שנטילתם נחשבת למלאכה הצריכה לגופה ולא יועיל לה מה שהיא נוטלתם גם מחמת הטבילה, ואפילו באופן שלולי הטבילה לא היתה טורחת ליטול אותם מ"מ אם כעת היא שמחה בנטילתם זה נחשב שצריכה לגופה וכדמוכה שבת ק"ג ע"א בתולש עולשין בארעא דיליה שחייב אף שאינו מתכוין ליפוי הקרקע אלא לתלישת העולשין ובכל זאת מחייבים גם על יפוי הקרקע כיון שנזח לו בכך, ועיין גם בבה"ש"ס שבת ל"א ע"ב וע"ג ע"ב, אמנם לדעת תוס' תמיד נטילת הצפרנים הוי משאצל"ג אבל הבה"ל ריש סי' ש"מ האריך שהעיקר כריב"ש שמהרבה ראשונים מוכח שסוברים כמותו אלא שלענין טבילה גם לפי הריב"ש יש להחשיבו למשאצל"ג, וא"כ באופן שהיא שמחה בנטילתם יש לאסור, ופלא על הפוסקים שלא הדגישו שבאופן זה אין להתיר לומר לנכרית ליטלם ע"י כלי".

(3) קנין דעה (על סעי' כ' אות א') – "אבל בבדי השלחן (ציונים ס"ק רצ"ב) הקשה קושיא עצומה ...".
(ג) מראי מקומות – חוט שני (שבת ח"ב פרק ל"א אות א'), שבת בית (ארטסקרול, פרק י"א הע' ל"ג), תורת המלאכות (הגוזז ס"ק כ"א).

(1) הגרשו"א זצ"ל (שערי טבילה סי' י"ט אות ד', שלחן שלמה רפואה ח"ג עמ' י"א) – "בביאור הלכה ... ולכאורה צ"ע דאף שאין כוונתה להתיפות מ"מ הרי ממילא מתייפת והוי פסיק רישא. ויש לפרש דבאמת בכל המלאכות צריך שיהא גוף הדבר צריך לגופה, וגם בגוזז היה צריך שיהא צורך בדבר הנגוז, אלא שלמדים ממשכן שאע"פ שלא היה צורך בשערות הנגוזות מן העור מ"מ נחשב למלאכה הצריכה לגופה מאחר שכוונתה פעולתו הוא ליפות העור, וא"כ כל זה הוא רק באופן שיש כוונה ליפות העור, אבל בנטילת צפרניים יש לחלק דבמקום שכוונתה ג"כ לייפות וכגון שהציפורן כשלעצמו אינו יפה וכיו"ב, בזה באמת חזינא דהוי ג"כ כוונה לייפות ואסור. אך באופן הרגיל שאינה נוטלתו אלא לצורך טבילה וקודם לזה לא היתה מסירה את הציפורן, בכה"ג אי אפשר לחייבו משום פסיק רישא. כיון שאין כאן מציאות של לייפות".

(2) הגר"ח ק' שליט"א (אליבא דהלכתא ח"ע עמ' ק"נ טור א') – "שאלה: כתב הבה"ל (סי' ש"מ ס"א ד"ה וחיוב) נדה ששכחה ליטול צפורניה בע"ש, תיטלם בשבת ע"י עו"ג, דלא מקרי מלאכה הצריכה לגופה כיון שאין כונה שלה להתנאות בהן, אלא רצונה ליטלם אלא לצורך הטבילה. ויל"ע באופן שנוטלת את הצפרנים גם בשביל להתנאות בהן, האם גם לה יהיה מותר לומר לגויה ליטול ביד, או שכאן כו"ע יודו שסגי לנקר הציפורנים [כמו באופן שאין גויה]. תשובה: תיזהר".

(3) האיר יוסף (בורר סי' י"ח, הו"ד בהערות וביאורים על מ"ב סי' ש"מ אות א') – "שהאשה נהנית ביפוי צפורניה, אולם העכו"ם עושה זאת לצורך טבילה ואין לו ענין ביפוי האשה ולכן חשיב מלשאצל"ג דאזלינן בתר כוונת העכו"ם שו"ר באמרי בינה סימן ל"ב [בד"ה והנה בגוזז] דנחית להכי, אכן לשון הביאור"ה 'שאין כוונה שלה להתנאות' אינו מדוקדק לפ"ז והוה ליה למימר 'ואין כוונת העכו"ם לנוי האשה', ואשר ע"כ צריך לומר שבדרך הרגילות בלא"ה חותכת האשה צפורניה כשהן גדולות וצריכות חתוך, והכא מיירי כשהן עדיין קטנות, ונמצא שאין בחתוך זה צורך ונוי לגופה כלל ורק עושה כן למצות טבילה".

(4) אולי י"ל:

- א. שהם סומכים על בעל העיטור, שאמירה לנכרי במקום מצוה אפי' במלאכה דאורייתא מותר.
- ב. ועוד, יש לצרף השיטות [תוס', מג"א, גר"א, ועוד] שסוברים שאינו מלאכה הצריכה לגופה, וממילא הוה רק איסור דרבנן.
- ג. א"נ מצד אמירה לנכרי, אין איסור דאורייתא. כיון שהיא שואלת הגוי מצד צורך הטבילה.
- ד. וכ"ת, דהוה פס"ר דניחא ליה. אין איסור פס"ר אצל נכרי [ע"י ע"כ דבר שאינו מתכוין (סוף הקובץ)], לשיטות ומראי מקומות].
- ה. וא"ת, מצד המעשה נכרי, שהוא עשה מעשה דאורייתא, כיון שהוא מיפה האשה. י"ל, הגוי מכוון רק לצורך טבילה, ואין ענין ביפוי האשה לנכרי [ע"י האיר יוסף, לשונו מובא לעיל].
- ו. וא"כ, כיון שאין איסור דאורייתא באמירה, ואין איסור דאורייתא בהמעשה של הנכרי. לכן הוא שבות דשבות במקום מצוה, ויש להקל.

ט סריקת שערות: אסור (combing hair) - סימן ש"ג סעיף כ"ז.

א. טעמים.

1. מתכוין.

(א) ריב"ש (סי' שצ"ד) – "השיב רבא: דפסיק רישיה הוא: שאין אדם סורק, אלא כשיש נימין מדולדלין בראשו, כדי להשירן: שאין הסריקה דבר אחר רק להפסיק הנימין המדולדלין, והנקשרין זו בזו. ולא בשופטני; עסקינן: שיסרקו לבטלה, ואין נימין מדולדלין

ונקשרים בראשם. ואפשר שבכלל דברי רבא: שגם כן מכיון להסיר; כיון שאין אדם סורק אא"כ יש נימין מדולדלין, וא"א להפרידן מפני קשורן, רק בהשרה. א"כ, על כרחך: **מכיון הוא להשיר**; שהרי אין הסריקה רק להפריד השערות בהשרה, שזהו שיחתכו קצתם מן הקשירה ולמטה, או שיתלשו מעקרון ... אף בסריקה, הוא פסיק רישיה להשיר שתי נימין מדולדלין; שהרי **אין אדם סורק לבטלה**, אלא כשקצת שערותיו מדולדלין, קשורין זה בזה. וכשהותרו הנקשרים על ידי השרה, נחו שקטו האחרים ... וכל שכן, בענין הסריקה! שאף אם יקרה **פעם אחת ביובל**, שאדם בקי לסרוק בנחת, לא ישיר שער; או שיהיה ראשו סרוק כבר, ואין בראשו נימין מדולדלין, וקשורין: שראוי לאסור זה, מפני זה".

2. פסיק רישא דניחא ליה.

(א) **ב"י** (סי' ש"ג ס"ק כ"ז) – "דכיון שהוא רוצה להשוות שעריו שיהא חלק ויפה ואי אפשר להשוותו אלא אם כן ישיר קצת שערות הוי פסיק רישיה דניחא ליה וכן נראה מדברי רבינו ירוחם שכתב בנתיב ד' (חלק א', כט ע"ג) גבי גרירת הסוס ביום טוב יש מי שכתב שאפילו בשלנו מותר אף על פי שמשיר שער מאחר שאינו נהנה לא הוי פסיק רישיה כדאמרין בכתובות להדק נזייתא ביום טוב דמותר ולא דמי לסורק שעריו שהוא נהנה ע"כ".

3. עובדין דחול.

(א) **מ"ב** (סי' ש"ג ס"ק פ"ז) – "ונהגו שיהיה הכלי העשוי משער חזיר מיוחד לשבת כדי שלא יהיה מחזי כעובדין דחול".

4. **ממילא**, צריך ג' דברים להתיר - אינו מתכוין, אינו פס"ר, וכלי מיוחד.

5. **אור יצחק** (ח"א או"ח סל' קל"ז ד"ה אבל, הע' ס"ד) – "המסתרק, אף אם נושרים שערות בסירוקו ע"י המסרק, כיון דלא ניחא ליה בנשירת השערות, וברצונו ודאי שישארו שערותיו על ראשו כידוע היום, הוי מלאכה כלאחר יד ומקלקל ואינו מכיון ומותר". (א) סתימת הפוסקים והספרים בזמנינו חולקים. והטעם, יכול לומר, מהכללים של פס"ר לגבי תרי דרבנן. עי' לקמן.

ב. הגדר של כלי מיוחד במברשת.

1. **שעה"צ** (סי' ש"ג ס"ק ע"ח) – "**ובמאמר מרדכי** כתוב שזה הכלי הוא כלי קטן שאינו עומד לסריקת השערות".

2. **אג"מ** (או"ח ח"ב סי' ע"ח) – "צריכה לייחד לשבת דוקא ששוב אין כאן עובדין דחול כיון שאינה נוטלת אותו הבראש שבחול אלא בראש המיוחד. וא"כ א"צ שיהיה בראש כזה שאינו שייך לעשות בו סריקת שערות הראש אף לטעם הפמ"ג וכ"ש אם נימא להמחצה"ש שרק לחומרא בעלמא מייחדין שיכולה לייחד כל בראש שתרצה. וטעם המאמר מרדכי שמצריך שיהיה כלי קטן שאינו עומד לסריקת שערות כלל, אולי הוא משום שבמגדרת בשבת דף קמ"ז איתא דעבדא לו אימיה מגדרתא דכספא לשבת ומפרש שהיה משונה משאר מגדרות ולכן מצריך גם בכאן כלי אחר שהרי ילפינן משם. אבל דחוק דכי המגדרת דכספא אינו יכול להשתמש בה כשאר מגדרות, ואיך יליף לכאן שיהיה כזה שאין עומד כלל לסריקת שערות. ולכן אף אם מפרש שכספא דוקא הוא רק משום שצריך שיהיה בו שינוי להיכר, והי"ל למילף לכאן נמי רק שיעשה בו איזה שינוי וסימן להיכר ולא שיהיה כזה שאינו ראוי לסרוק. קצור הדבר שלסרוק אסור אף בבראש, ולתקן קצת מותר בבראש של שערות ולא במסרק. והבראש יהיה מיוחד רק לשבת, ויש לייחד לכתחילה בראש שאינו ראוי לסריקה כהמאמר מרדכי, **ואם קשה להשיג** יכולה לייחד כל בראש העשוי משערות שיהיה רק לשבת אבל רק לתקן מעט".

3. **עם מקדשי שביעי** (ח"ב פרק י"ב אות ה', ע"ש הע' ז') – "יש לייחד לשבת מברשת מיוחדת לסירוק, וצריך שמברשת זו תהיה מברשת שאין דרכו לסרק בה".

ג. פאה נכרית.

1. צריך ג' דברים להתיר. אינו מתכוין, אינו פס"ר, כלי מיוחד - עי' ערך מנפץ [אחר סי' שד"מ], לשיטות ומראי מקומות.
2. **בבקש תורה** (סי' ס"ג, נכתב ע"י הגרד"י טרביס, והגר"י ייגר) – "שאלה: האם אשה שיש לה שערות חלשות שנעקרו ע"י הסרת הפיאה נכרית מותר להסיר הפיאה בשבת היכא דהוי פסיק רישא שע"י הסרתו יעקר שערותיה. האם מותר ללבשו לכתחילה היכא שצריך להסיר אותה בשבת. תשובה: יש להקל ...".

ד. **אשה ששכח לעשות חפיפה ליל טבילה שחל בשבת: האם מותר ע"י עכו"ם.**

1. **מיקל** - עי' יו"ד סי' קצ"ט סעי' ה', לשיטות ומראי מקומות.

ה. **אם דנים על כל תנועה קטנה בנפרד או הכל ביחד.**

1. עי' ערך דבר שאינו מתכוין [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

י. אינו מתכוין.

א. **לקנח אף: כשיודע שהוא פס"ר לתלוש שער.**

1. מחמיר.

(א) **הגר"ח פלאג"י** (רוח חיים סי' ש"מ ס"ק א', סי' שכ"א ס"ק ב', עי' כף החיים סי' ל' אות ק"ה, עי' שו"ת לב חיים ח"ב סי' קפ"ה).
(ב) **בן איש חי** (שנה ב' פר' כי תשא אות י"ד) – "ובתוך החוטם שכיח שערות, ויזהר לקנח צואת החוטם שיבשה קצת בנחת שלא יעקור שערות".

(ג) **כה"ח** (ס"ק י').

(ד) **נשמת שבת** (סי' ש"מ אות ל"ב) – "אם יש משום כבוד הבריות, או שהדבר גורם לו צער מותר (אבל בלא"ה אסור) ... **נמי נראה** במה שנשאלתי מהו לקיים עונה כשאח"כ בשעת הקינוח מוצא תמיד שערות תלושות, ונראה להקל משום דהוי פסק"ר דלא ניח"ל בדרבנן (שנעשה כלאח"י) והוא במקום מצוה".

(ה) חוט שני (ח"ב עמ' ר"ד אות ג') – "שער האף, אם יש חשש שיתלשו השערות ע"י ניקוי האף, יש לזהר מלנקותו, אמנם בדרך כלל הוא במצב שאינו פסיק רישא ומותר לנקותו. אבל אם הוא ספק פסיק רישא אסור, דהא מחמירין בספק פסיק רישא לשעבר".
(ו) קיצור הל' שבת (סי' י"ח אות ג').

2. מיקל.

(א) יביע אומר (ח"ה או"ח סי' ל' אות ז', הליכות עולם ח"ד עמ' רל"ד) – לא איכפת ליה, תולש שיער מדרבנן, משאצל"ג, כלאחר יד.

3. מראי מקומות – הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ' סעי' א'), הלכה שלימה (ח"ג סי' נ"ד).

ב. לקנח עצמו: כשיודע שהוא פס"ר לתלוש שער.

1. מחמיר.

(א) הגר"ח פלאג"י (רוח חיים סי' שכ"א ס"ק ב', כף החיים סי' ל' אות ק"ה, עי' שו"ת לב חיים ח"ב סי' קפ"ה).
(ב) בן איש חי (שנה ב' פר' כי תשא אות י"ד) – "וכן כשמקנח בעשיית צרכיו יזהר להרבות במים ויקנח ברפיון ידים, שאם יהיו מים מועטין ויקנח בחוזק יתלשו נימין בודאי".

(ג) נשמת שבת (סי' ש"מ אות ל"ג) – "אסור, ואין להקל בכה"ג משום כבוד הבריות".

2. מיקל.

(א) יביע אומר (ח"ה סי' ל' אות ז') – לא איכפת ליה, תולש שיער מדרבנן, משאצל"ג, כלאחר יד.

ג. בגד של עור שיש בו שערות, האם צריך להיזהר שלא לתלוש השערות בלי כוונה.

1. מחמיר.

(א) ס' חסידים (סי' רס"ח) – "לא יפשפש אדם בפליצין או בעורות שלו כנים באצבעותיו מפני כשהוא מוציא באצבעותיו הכנים מנתק מן הצמר באצבעותיו אלא אם הכנים במקום שהוא בלא צמר".

(ב) ט"ז (סוף סי' של"ו).

(ג) מג"א (סי' שט"ז ס"ק כ"א).

(ד) תוס' שבת (ס"ק ה').

(ה) גר"ז (סי' שט"ז סעי' כ"א) – "לא יקח אדם הכנים מעורות שועלים וכיוצא בהם משום שהוא מנתק שיער מן העור ויש בזה משום גוזז ואע"פ שאינו מתכוין לכך פסיק רישיה ולא ימות הוא".

(ו) ח"א (כלל כ"א סעי' א', זכרו תורת משה סי' כ"ג) – "צריך לזהר כשנדבקו השערות מבגדי עורות שלא ינתקם, דאיכא חיוב חטאת. וכן לא יקח כנים מעורות שועלים וכיוצא בו, משום שמנתק מן השערות".

(ז) מ"ב (ס"ק ה') – "לא יקח אדם הכנים מעורות שועלים וכדומה משום שהוא מנתק מן הצמר והוי פסיק רישיה".

מ"ב (סי' שט"ז ס"ק מ"ב) – "אותן בני אדם המלובשין בעורות של בהמה וחיה צריכין לזהר שלא יתלשו מן השער שלהן בשבת ובספר חסידים אוסר ליקח הכנים מן העורות ע"ש".

(ח) מנחת שבת (סי' פ' ס"ק קט"ז).

(ט) זכור ושמור (גוזז עמ' כ').

2. מיקל.

(א) יביע אומר (ח"ה סי' ל').

ד. איך להוציאן כנים מראשו - חשש גוזז.

1. עי' סי' שט"ז סעי' ט', לשיטות ומראי מקומות.

ה. להסיר פלסטר (Band-Aid), בזמן שהוא פסיק רישיה שבהסרתו יתלוש שערות תחתיו.

1. מחמיר.

(א) אור לציון (ח"ב פרק ל"ו סעי' ט"ו, הע' ט"ו) – "וה"ה שמותר להסיר את הפלסטר מהטעם שכתבנו לעיל, אלא שאם נתלשות שערות יש בזה משום גוזז, כמבואר בשו"ע בסימן ש"מ סעיף א'. ואם אינו ודאי שייתלשו שערות מותר, כיון שאינו מתכוין ואינו פסיק רישא שרי".

(ב) עי' ששכ"ה (פרק ל"ה סעי' כ"ט [דפו"ח, סעי' ל']) – "טוב שלא להסירה".

(ג) נשמת שבת (סי' ש"מ אות כ"ט) – "אסור, מלבד אם הוא לצורך רפואה מכה (הכולל כל הגוף) דמותר ... ואף לצורך מצוה כגון ליטול ידיו לצורך סעודת שבת אין להקל ובפרט שיש לו עצה לכרוך ידו במפה".

(ד) שבת בית (ארטסקרול, עמ' קס"ה).

(ה) זכור ושמור (גוזז עמ' ה').

2. מיקל.

(א) יביע אומר (ח"ט או"ח סי' ק"ח אות קע"ו, הליכות עולם ח"ד עמ' רל"ה) – "שהתולש שערות אינו אסור אלא מדרבנן ... הו"ל פסיק רישיה דלא ניהא ליה בדרבנן דמשרא שרי".

3. לצורך טבילת מקוה, יש להקל.

(א) פסקי משנה הלכות (פרק י"א סעי' ז') – "חל ליל טבילתה בשבת ושכחה להסיר את האיספלנית [פלסטר] מלפני שבת, ומדובקת במקום שיש בו שערות, וכאשר תסיר אותה קרוב לודאי שיתלשו שערות אעפ"כ מותר להסירו בשבת דתלישת השערות היא כלאחר יד ומקלקל ופסיק רישא דלא ניהא ליה ובמקום מצוה".

(ב) ששכ"ה (נשמת אברהם יו"ד סי' קצ"ח ס"ק ד' אות א') – "נ"ל בניד"ד, אם אין לה בנזין ואינה יכולה להוריד את האיספלנית בדרך אחרת ומצטערת כי אינה יכולה לטהר לבעלה, יהיה מותר, גם לדעת המחמירים, להסיר את האיספלנית ואם יתלשו שערות לית לן בה, וכן"ל, והסכים אתי מו"ר הגרי"י נויבירט (שליט"א) [זצ"ל]".

(ג) מראה כהן (עמ' קט"ו אות ג') – "אם חל ליל טבילתה בשבת, ושכחה להסיר את האיספלנית [פלסטר] מלפני שבת, אף אם היא מודבקת במקום שיש בו שערות, וכאשר תסיר אותה יתלשו שערות, מותר להסירה בשבת".

(ד) שבת בית (ארטסקרול, עמ' קס"ה).

(ה) זכור ושמור (גוזז סוף עמ' ה').

4. במקום צער, יש להקל.

(א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ל"ה הע' ע"ג [דפו"ח, הע' ע"ח], שולחן שלמה סי' שי"ב ס"ק ג', עי' הע' ד' שם) – "ואמנם אם הוא מצטער מהאיספלנית נראה דשרי, כיון דתלישת השערות הוא כלאחר יד ומקלקל ופסיק רישא דלא ניהא ליה".

(ב) שבת בית (ארטסקרול, פרק י"א הע' ל').

(ג) זכור ושמור (גוזז עמ' ה').

5. במקום רפואה, יש להקל.

(א) נשמת שבת (סי' ש"מ אות כ"ט) – לשונו מובא לעיל.

6. בשביל נט"י לסעודה, יש להחמיר.

(א) נשמת שבת (סי' ש"מ אות כ"ט) – לשונו מובא לעיל.

(ב) זכור ושמור (גוזז ריש עמ' ו').

7. מראי מקומות – הלכה שלימה (ח"ג סי' נ"ד).

ו. מראי מקומות – הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ' סעי' ב').

1. מ"ב (סי' שכ"ו ס"ק כ"ז) – "הטעם דאז פסיק רישא הוא ואסור משום גוזז אף שאינו מתכוין לכו"ע".

יא] שאר ענינים.**א. הסרת דבק שנדבק בגופו.**

1. מותר להוריד בשבת [אע"פ שבטלו להגוף].

(א) הגרשז"א זצ"ל (שבט הקהתי ח"ב סי' קנ"ו).

(ב) הגריש"א זצ"ל (שבט הקהתי ח"ב סי' קנ"ו).

(ג) שבט הקהתי (ח"ב סי' קנ"ו) – "דבק חזק שנדבק להגוף מותר להסירו בשבת ביד אע"פ שבטלו להגוף".

(ד) הו"ד בתורת המלאכות (גוזז ס"ק כ"ה).

(ה) פסקי תשובות (אות ג' ד"ה ואם, הע' י"ב, דפו"ח אות ה', הע' ל"ט).

ב. חצי שיעור גבי גוזז.

1. עי' ערך חצי שיעור [לפני סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.

ג. אם תוצאת פעולת הגזיזה יהיה במוצאי שבת.

1. עי' ערך "אם גמר מלאכה נחשב חלק מהמלאכה בעצמה" [לפני סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.

ד. להסתכל במראה בשבת.

1. עי' סי' ש"ב סעי' י"ג, לשיטות ומראי מקומות.

ה. תיקון צפורן של מוהל.

1. בה"ל (סי' של"א סעי' ו' ד"ה אפילו) – "עיין בשו"ת חתם סופר חאו"ח סימן ע"א שכתב אודות תיקון צפורן של מוהל בשבת שיש בזה איסור דאורייתא וחייב חטאת כיון שעושה כלי ולא דמי לנטילת צפרני הנדה לטבילה וכ"כ בעטרת חכמים סימן כ"ו אף אם אין מוהל אחר רק אחד וצפרנו נסדק אפ"ה אסור לתקן".

ו. לתלוש עור אדם יש בו איסור מצד קוצר.

1. ט"ז (סי' של"ו ס"ק י'), דברי יוסף (סי' תש"ב סוף אות ח') – "ועוד יש לזהר שלא יתלוש מן עור שלו בידו או במקומות אחרים דהוי כמחובר לקרקע דכ"מ בריש סנהדרין דאדם הוי כקרקע".

(א) בה"ל (סי' ש"מ סעי' ב' ד"ה יבלת) – "הט"ז בסימן של"ו בסופו וז"ל יש ליזהר שלא יתלוש מן עור שלו בידו או במקומות אחרים דהוי כמחובר לקרקע דכן משמע בריש סנהדרין דאדם הוי כקרקע עכ"ל והנה דינו הוא אמת שכן מבואר בסימן שכ"ח סל"א ע"ש ואף דשם איירי בציצין של ציפורן לפירש"י פשוט דה"ה בשאר מקומות כשפרשו קצת מן העור וברמב"ם פ"ט איתא להדיא ציצין של עור שפירשו אך מה שתלה הט"ז הטעם משום דאדם הוא כקרקע משמע דטעמו משום דעוקר דבר מגידולו ברש"י בעירובין ק"ג ד"ה אם בכלי משמע דמשום גוזז הוא וכן משמע ברמב"ם פ"ט דכ"ל כ"ז במלאכת גוזז וכ"כ המ"א בסימן שכ"ח סקל"ה וזהו כשעושה בכלי דזהו דרך הגזיזה וביד פטור אבל אסור וא"ל דליחייבנהו משום עוקר דבר מגידולו ז"א דכבר מסקינן בבכורות כ"ה דהוא מקרי כלאחר יד דלאו אורחיה לעקור ביד אלא בכלי וכשהוא עושה בכלי דהוא אורחיה אז ממילא חיובו משום גוזז וכדאיתא שם בתולש כנף מן העוף חייב משום גוזז".

(ב) מראי מקומות – חשוקי חמד (שבת דף צד:), דף על הדף (עירובין דף קג.).

"הלכות שבת נחוץ ללמוד כי בנקל יוכלו לבוא לחיוב חטאת. כמו התולש ציצין של עור מבשרו חייב משום תולש דבר מגידולו"

מהרש"ם (תכלת מרדכי ח"ג דינים לשבת הגדול חידושי דינים אות קמ"ז)

מלאכות כותב - מלאכות מוחק

סימן ש"מ סעיף ג' - סעיף ה'

א] מקורות.	יד] שהכתיבה היא מהעוגה עצמה.	כז] כתב סתר.
ב] גזירת של כתיבה מחיקה ומו"מ.	טו] אם כתב אותיות במי פירות.	כח] מתקיים.
ג] הכתב הוי כתב עכו"ם.	טז] סיגירות שרשום עליהם אותיות.	כט] אות שאינו כתוב ע"ג דבר אחר.
ד] מוחק ע"מ לכתוב: הכללים - <u>סעיף ג'</u> .	יז] קינוח בנייר שיש עליו אותיות.	ל] לחבר אותיות לבסיס.
ה] מוחק ע"מ לכתוב או אף ע"מ לתקן.	יח] לקרוע שקיות שיש עליה אותיות.	לא] טעמים: ונ"מ.
ו] מוחק ע"מ לכתוב: השיעור.	יט] ספרים שכל עליו אותיות בחודי דפיו.	לב] אותיות ע"ג עוגה.
ז] מסרט, כתובת קעקע.	כ] טעמים להקל.	לג] פזל (puzzle).
ח] למוחק דיו וכדו' מגופו בשבת.	כא] חילוק בין עוגה וספר.	לד] סקראבל: שבץ נא (scrabble).
ט] הסרת שעות שנטפה על גבי אותיות.	כב] נ"מ בין הטעמים.	לה] מגנט (magnet).
י] עוגה שכתוב עליה כמין אותיות.	כג] דף של ספר שנקרע.	לו] רושם - <u>סעיף ה'</u> .
יא] עוגה כותבין עליו צורות.	כד] להפריד בין אותיות בשבת.	לז] כתב שעל גבי מסך מחשב.
יב] שובר בפיו דרך אכילתו.	כה] ציורים.	לח] שאר ענינים.
יג] עוגה לתינוק.	כו] דבר שאינו מתקיים כלל - <u>סעיף ד'</u> .	

דור המלקטים - אנציקלופדיה תלמודית (כרך כ"ז ערך כותב, טור תקפ"ט - תרמ"ג), הכתב והמוחק (אדלר).

א] מקורות.

א. חצי שיעור גבי כתיבה.

1. עי' ערך חצי שיעור [לפני סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.

ב. שינוי: כותב ביד שמאל, מוחק ביד שמאל.

1. עי' ערך כלאחר יד [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ג. לכמה זמן צריך הכתיבה להתקיים.

1. עי' ערך מתקיים [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ד. כתב בשבת, ועדיין לח עד מוצ"ש.

1. עי' ערך "אם גמר מלאכה נחשב חלק מהמלאכה בעצמה" [לפני סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.

ה. כתיבה באוכלים.

1. מחמיר – טל אורות (מוחק, סוף עמ' ע'), מ"ב (סי' ת"ק ס"ק י"ז, "אבל אותיות [וציורים] אסור לעשותן בבשר דרך סימן ביום טוב").

ו. בן סטדא.

1. עי' יו"ד סי' קמ"ח, לשיטות ומראי מקומות.

ב] גזרת חז"ל של כתיבה מחיקה ומקח וממכר.

א. גזרת חז"ל אטו כתיבה.

1. אסרו חכמים ללוות ולהלוות – גמרא (דף קמח.), רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ב, "ואסור ללוות ולהלוות גזירה שמא יכתוב"), מחבר (סי' ש"ז סעי' י"א).

2. אסרו חכמים לדון בבית דין – ביצה (ריש דף לז.), רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ד, "אין דנין בשבת ולא חולצין ולא מיבמין ולא מקדשין גזירה שמא יכתוב"), מ"ב (סי' של"ט ס"ק י"א).

א) נכלל בזה גרות, אע"פ שאין חשש שמא יכתוב – ערוך לנר (יבמות דף מו: ד"ה תקוני, "וא"ל כיון דהטעם דאין דנין בשבת וי"ט הוא משום שמא יכתוב כדאמרין בביצה (לז א) וזה לא שייך גבי דין דגר דלא צריך בזה כתיבה ז"א דהא שם (כו א) אסרינן לראות מום בבכור בי"ט משום דנראה כדן דין אף דלא שייך כתיבה, וי"ל דהש"ס נקט הך טעם להך שיטה דאכתי לא ידענו דגר צריך שלשה דלא דייק כן רק מהא דר"י לקמן אבל לבתר דמסיק דגר צריך שלשה באמת הטעם דאין מטבילין בשבת משום דצריך ג', ובהכי א"ש שיטת הרמב"ם דנקט לפי המסקנא").

ב) נכלל בזה הפרת נדרים, אע"פ שאין חשש שמא יכתוב – חז"ט (אה"ע ח"ב סי' ס"ו, לשונו מובא לקמן).

ג) נכלל בזה נדוי, התרת נדרים, ועוד - אע"פ שאין חשש שמא יכתוב

3. לא מקדשין – ביצה (ריש דף לז.), רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ד, לשונו מובא לעיל), מ"ב (סי' של"ט ס"ק ט"ו).

4. לא חולצין – ביצה (ריש דף לז.), רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ד, לשונו מובא לעיל), מ"ב (סי' של"ט ס"ק כ'), "שמא יכתוב שטר חליצה לחלוצה".
 5. לא מיבמין – ביצה (ריש דף לז.), רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ד, לשונו מובא לעיל), מ"ב (סי' של"ט ס"ק כ"א, "שמא יכתוב כתובה"). (א) וגם מצד קנין – מ"ב (סי' של"ט ס"ק כ"א, "דבמה שמיבם אותה נקנית לו להיות אשתו לכל דבר כנשואה ממש והוי כקונה קנין בשבת").
 6. אין מגרשין – מ"ב (סי' של"ט ס"ק כ"ח, "ואין מגרשין. אפילו בגט שנכתב קודם שבת שמא יבא לכתובה").
 7. אסרו חכמים לערוך חשבונות – רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ז, "אסור לחשב חשבונות שהוא צריך להן בשבת בין שעבר בין שעתיד להיות גזירה שמא יכתוב"). (א) י"א משום דבר דבר. (ב) י"א משום ממצוא חפצך. (ג) עי' סי' ש"ז סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.
 8. אסרו חכמים למכור או לקנות, לשכור או להשכיר – רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ב, "אסור לקנות ולמכור ולשכור ולהשכיר גזירה שמא יכתוב"), מאירי (דף קמח: ד"ה אין), מ"ב (סי' ש"ז ס"ק ל"ג). (א) ה"ה קנין חליפין – סמ"ע (סי' קצ"ה ס"ק כ"ב, "אין קונין קנין סודר בשבת. הטעם, גזירה שמא יכתוב"). (ב) י"א גם משום ממצוא חפצך, וגם יש חשש של מחתך, [וי"א שהוא איסור דאורייתא]. (ג) עי' סי' שכ"ג סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.
 9. י"א שאסרו חכמים משקל מנין ומדידה בשבת מטעם שמא יכתוב – סמ"ק (מצוה רפ"ב, "ואסור לשקול לימנות ליקח למכור להפיס (דף קמ"ב וק"ג) לחשב חשבונות שאינם של מצוה כל אלו גזירה שמא יכתוב"), עי' רמב"ם (שבת פרק כ"ג הל' י"ב, הל' י"ג, יו"ט פרק ד' הל' י"ט, הל' כ'). (א) י"א מטעם עובדין דחול. (ב) עי' סי' שכ"ג סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.
 10. י"א שאסרו חכמים לראות מומי בכור בהמה טהורה וכן נגעים מטעם שמא יכתוב – תפארת ישראל (נגעים פרק א' בועז אות ט'). (א) י"א משום שנראית כדין – חת"ס (אה"ע ח"ב סי' ס"ו, "והשתא התם לענין שבת וי"ט דעיקר גזירות דין משום שמא יכתוב כפרש"י בביצה ל"ז ע"א ד"ה שמא יכתוב ע"ש וזה לא שייך לא בכור ולא בהפרת נדרים ואפ"ה כיון דבעי מומחה או ג' מחזי כדין הוה בכלל גזירות ולא דנין"), ערוך לנר (יבמות דף מו: ד"ה תקוני, לשונו מובא לעיל).
 11. ח"א (כלל ל"ח סעי' י"א, זכרו תורת משה סוף סי' מ', סוף סי' נ"א) – "אין לשחוק שום שחוק שדרך לכתוב ואפילו בדרך צחוק, שמא יכתוב". (א) הגר"ח ק"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' קכ"ה טור ג') – "שאלה: כתב החיי אדם (כלל ל"ח סי"א) וז"ל: אין לשחוק שום שחוק שדרך לכתוב, ואפי' בדרך צחוק, שמא יכתבו, עכ"ל. וצ"ע מקורו, ומסתימת המ"ב שלא העתיקו להלכה נראה שלא חשש לסברתו. תשובה: הוא סברא בלי מקור". (ב) עי' משחק סקראבל (scrabble), שבץ נא - לקמן.
- ב. גזירת חז"ל אטו מחיקה.
1. אסרו חכמים לקרות שטרי הדיוטית בשבת – רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ט, "אסור לקרות בשטרי הדיוטות בשבת שלא יהא כדרך חול ויבא למחוק"). (א) י"א מצד ממצוא חפצך. (ב) עי' סי' ש"ז סעי' י"ג, לשיטות ומראי מקומות.
 2. ספרי חול, אסרו חכמים לקרות בשבת – רב ביבי (גמרא דף קמט., "רב ביבי אמר גזירה שמא ימחק"), בעל המאור (דף סג:), סמ"ג (ל"ח ס"ה, כותב), סמ"ק (סי' רפ"ב). (א) י"א גזרה שמא יקרא בשטרי הדיוטית – אב"י (גמרא דף קמט., "אב"י אמר גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות"), רי"ף (דף סג:), רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ט), רא"ש (פרק כ"ג סעי' א'). (ב) עי' סי' ש"ז סעי' י"ב, לשיטות ומראי מקומות.
 3. אין פורעין בשבת – מ"ב (סי' ש"ז ס"ק מ"ו, "בפרעון גזרינן שמא ימחק החוב מן הפנקס").
- ג. גזירת חז"ל שדומה למקח וממכר.
1. אסרו חכמים לקיחת אוכל מחנות בשבת חוץ מפרטים מיוחדים – מ"ב (סי' שכ"ג ס"ק ט"ו).
 2. אין מקדישין – ביצה (ריש דף לז., "לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין. גזרה משום מקח וממכר"), רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ד, "ואין מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין מפני שהוא כמקח וממכר"), מ"ב (סי' של"ט ס"ק כ"ג).
 3. אין מעריכין – ביצה (ריש דף לז., לשונו מובא לעיל), רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ד, לשונו מובא לעיל), מ"ב (סי' של"ט ס"ק כ"ד).
 4. אין מחרימין – ביצה (ריש דף לז., לשונו מובא לעיל), רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ד, לשונו מובא לעיל), מ"ב (סי' של"ט ס"ק כ"ה).
 5. אסרו חכמים להכניס כלתו לחופה בשבת – מ"ב (סי' של"ט ס"ק ט"ו, ס"ק כ"ב, "ליורשה ולמציאתה ולמעשה ידיה ... דע"י החופה קונה אותה לכל הדברים האלו הנ"ל והוי כמקח וממכר דאסור בשבת").
 6. אין פודין הבן בשבת – ריב"ש (סי' קנ"ו), מ"ב (סי' של"ט ס"ק כ"ז, "ואין פודין. אפילו בכלי ששוה ה' סלעים שדומה למקח וממכר").

7. אסרו חכמים לתת מתנה בשבת – רש"י (עירובין דף עא. ד"ה ומיקנא, "ומיקנא רשותא בשבת אסור. דדמי למקח וממכר"), מ"ב (סי' ש"ו ס"ק ל"ג).
8. אסרו חכמים ליתן משכן לחבירו בשבת – מ"ב (סי' ש"ו ס"ק ל"ג).
9. אסרו חכמים לעשות הגרלה בשבת – רמב"ם (פרק כ"ג הל' י"ז, "אסור להפס ולשחק בקוביא בשבת מפני שהוא כמקח וממכר").
(א) לשאר טעמים - עי' סי' שכ"ב סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.
10. אסרו חכמים לקבל שכר שבת – רש"י (כתובות סוף דף סד, "כשכר שבת. [כמו שמשכר בשבת] גזרה משום מקח וממכר ושכירות"), מ"ב (סי' ש"ו ס"ק ט"ז, "מדרכנן גזירה משום מקח וממכר").
(א) עי' סי' ש"ו סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.
11. יש אוסרין להפקיר חפץ בשבת – רמב"ן (פסחים דף ד. ד"ה ועוד, "והלא הפקר נראה שאסור לאדם להפקיר נכסיו בשבת כענין ששנינו (ביצה ל"ו ב') אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין גזירה משום מקח וממכר"), הג' רע"א (או"ח סוף סעי' י"ג).

ד. סיכום.

1. אסרו ללוות ולהלוות - עי' סי' ש"ז סעי' י"א, לשיטות ומראי מקומות.
2. אסרו לדון בבית דין - עי' סי' של"ט סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.
3. לא מקדשין - עי' סי' של"ט סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.
4. לא חולצין - עי' סי' של"ט סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.
5. לא מיבמין - עי' סי' של"ט סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.
6. אין מגרשין - עי' סי' של"ט סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.
7. אסרו חכמים לערוך חשבונות - עי' סי' ש"ז סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.
8. אסרו חכמים למכור או לקנות, לשכור או להשכיר - עי' סי' ש"ו וסי' ש"ז, לשיטות ומראי מקומות.
9. אסרו חכמים משקל מנין ומדידה בשבת - עי' סי' ש"ו, לשיטות ומראי מקומות.
10. אסרו חכמים לראות מומי בכור בהמה טהורה וכן נגעים.
11. אין לשחוק שום שחוק שדרך לכתוב.
12. אסרו חכמים לקרות שטרי הדיוטית בשבת - עי' סי' ש"ז סעי' י"ג, לשיטות ומראי מקומות.
13. אין פורעין בשבת - עי' סי' ש"ז סעי' י"א, לשיטות ומראי מקומות.
14. ספרי חול, אסרו חכמים לקרות בשבת - עי' סי' ש"ז סעי' י"ב, לשיטות ומראי מקומות.
15. אסרו חכמים לקחת אוכל מחנות בשבת חוץ מפרטים מיוחדים - עי' סי' שכ"ג סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.
16. אין מקדישין - עי' סי' של"ט סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.
17. אין מעריכין - עי' סי' של"ט סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.
18. אין מחרימין - עי' סי' של"ט סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.
19. אסרו חכמים להכניס כלתו לחופה בשבת - עי' סי' של"ט סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.
20. אין פודין הבן בשבת - עי' סי' של"ט סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.
21. אסרו חכמים לתת מתנה בשבת - עי' סי' ש"ו סעי' ו' (בנו"כ), לשיטות ומראי מקומות.
22. אסרו חכמים ליתן משכן לחבירו בשבת - עי' סי' ש"ז סעי' י"א, לשיטות ומראי מקומות.
23. אסרו חכמים לעשות הגרלה בשבת - עי' סי' שכ"ב סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.
24. אסרו חכמים לקבל שכר שבת - עי' סי' ש"ו סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.
25. יש אוסרין להפקיר חפץ בשבת.

ה. מראי מקומות – אנציקלופדיה תלמודית (כרך כ"ז ערך כותב טור תרל"ה - תרמ"ג, "דברים שנאסרו מחשש שיכתוב...").

ג. הכתב הוי כתב עכו"ם.

א. דאורייתא.

1. ראשונים.

(א) <u>רש"י</u> (דף קג. ד"ה בכל).	(יא) <u>נמוקי יוסף</u> (דף קג. ד"ה בכל).
(ב) <u>תוס'</u> (גיטין דף ח: ד"ה אע"ג, ב"ק דף פ: ד"ה אומר).	(יב) <u>מאירי</u> (דף קג. ד"ה משני).
(ג) <u>רמב"ם</u> (פרק י"א הל' י', פ"י המשניות פרק י"ב משנה ג').	(יג) <u>ר"ן</u> (פרק י"ב).
(ד) <u>ראב"ד</u> (תמים דעים סי' קע"ה).	(יד) <u>רע"ב</u> (פרק י"ב משנה ג' ד"ה בכל).
(ה) <u>רמב"ן</u> (דף קל:).	(טו) ס' <u>העיסור</u> (שער ג', הל' מילה מט.).
(ו) <u>רשב"א</u> (דף קל:).	(טז) ר' <u>ירוחם</u> (נתיב י"ב חי"ד).
(ז) <u>ריב"ש</u> (סי' שפ"ז).	(יז) <u>כל בו</u> (סי' ל"א).
(ח) <u>ר"י מלונגיל</u> (דף קג. ד"ה ובכל).	(יח) <u>רשב"ץ</u> (ח"א סי' כ"א).
(ט) <u>ח"י הר"ן</u> (דף קג. ד"ה הכותב, דף עה: ד"ה ויש).	(יט) <u>רשב"ש</u> (סי' קע"ה).
(י) <u>פסקי רי"ד</u> (דף קג. ד"ה מתני', ס' מכריע סי' נ"ז).	(כ) <u>ארחות חיים</u> (שבת אות קע"ב).

2. פוסקים.

(א) מג"א (ס"ק י') – "כת' בהג"מ פ"א מס"ת הא דאיתא בסימן ש"ז סי"א כותבין בשבת פי' בכתב גלחות דאינו אלא שבות דגזרו על שלהם אטו שלנו וכ"מ קצת מל' רמ"א שם, פי' שאומר לעכו"ם לכתוב דהוי שבות דשבות ... ותמהני דהרמב"ם כ' דהכותב בכל כ' ובכל לשון חייב ... בכתב עכו"ם כיון שהוא כתב שלהן למה לא יתחייב וכ"כ הרב"י בא"ע סימן קכ"ו לענין גט גם בתו' בגיטין דף ח' וס"פ מרובה איתא בהדיא דהוי דאורייתא ואפשר דפליג על הרמב"ם".

(ב) מור וקציעה (סי' ש"ו).

(ג) בית שמואל (סי' קכ"ו ס"ק א') – "כתב העכו"ם. אע"ג דכתיב בתורה וכתב ש"מ כתב עכו"ם נמי כתב הוא ועיין ב"י ונ"מ לענין שבת דהוי מלאכה גמורה ולא שבות ואמירה לעכו"ם לכתוב אפילו בכתב שלהם לא הוי שבות דשבות אלא שבות הוא וכן משמע מרמב"ם וכן משמע בתו' גיטין בסוגיא אומר לכותי וכותב וכ"כ הברטנורה בפ' כלל גדול ולא כמ"ש בא"ח בסי' ש"ה".

(ד) נוב"ת (או"ח סי' ל"ג, עי' דגמ"ר על רמ"א סי' ש"ו סעי' י"א).

(ה) חת"ס (חו"מ סוף סי' קצ"ה) – "חלילה וחלילה דוודאי הלכה פסוקה דלא כהגה' הנ"ל וחייב חטאת".

(ו) ח"א (כלל ל"ז סעי' ה') – "לרוב הפוסקים, הכותב בכל כתב ולשון, חייב. ואם כן אסור לומר לנכרי לכתוב אגרת ... ובלאו הכי אין להקל כלל".

(ז) גר"ז (סעי' ח', עי' סי' ש"ו סעי' כ"ד) – "כל שהוא תבנית איזה כתב אפילו אינו אשורי ואפילו אינן אותיות ידועות אלא שרגילין לסימן בעלמא כגון הסימנים שרגילין לעשות בהם המספר הרי זה נקרא תבנית כתב וחייב עליו".

(ח) תפארת ישראל (פרק י"ב הלכתא גבירתא משנה ג', כלכלת שבת אות כ"ה, אות ל"ב).

(ט) לב חיים (ח"ב סי' קע"ח) – "דאין מקום לחלק בין אותיות מכתביה שלנו לאותיות הכתובות משאר לשונות הגוים".

(י) ערה"ש (סעי' כ"ד, סעי' ל"ג, סי' ש"ו סעי' כ"ב, אה"ע סי' קכ"ו סעי' ב') – "ובהגה"ה כתוב בסעיף זה דבכתב שלהם אינו אסור אלא מדרבנן ע"ש ומצוה רבה למוחקן מן הספרים וכמה מן הפוקרים תלוי בזה בעוה"ר ואין לזה שום מקום בדין וח"ו לומר כן וכ"כ המג"א לקמן בסי' ש"מ סק"י וכן האריך בזה בעל מ"ב ובלבוש לא כתב זה וכן הגר"ז ובשם נדפס כנצרך ע"ש".

(יא) בן איש חי (רב ברכות מערכת ש' אות א' ד"ה ומעתה).

(יב) מ"ב (ס"ק כ"ב אות ה', סי' ש"ו ס"ק מ"ז, בה"ל ד"ה בכתב) – "דמלאכת כתיבה הוא מדאורייתא בכל כתב ובכל לשון ועיין לעיל בסימן ש"ו בבה"ל שבארנו דכן הוא הסכמת כל הפוסקים".

(יג) מהרש"ם (ח"ב סי' צ"ג ד"ה הנה, עי' ח"ז סי' ז', וארחות חיים סי' תקי"ד ס"ק א', דעת תורה שם ס"ק א' ד"ה ונשאלתי).

(יד) חמדת ישראל (אות כ"ט ד"ה עוד כ' הגז"ל) – "ובאמת דעת כל גדולי הראשונים ז"ל להיפוך שבכל כתב ובכל לשון חייב".

(טו) כה"ח (סי' ש"ו ס"ק פ"ה).

(טז) אג"מ (אה"ע ח"א סי' פ"ב ענף י"א ד"ה והנה) – "אף שברמ"א סימן ש"ו סעיף י"א איתא שכתב שלהם אינו אסור אלא מדרבנן, אין הלכה כדבריו".

(יז) ציץ אליעזר (ח"ח סי' ט"ו פרק י"ג אות י"ב).

(יח) ועוד פוסקים – משנת השבת (עמ' רכ"ב אות א'), מלאכת שבת (עמ' רע"ג אות א'), קיצור הל' שבת (סי' ל"ה סעי' א'), ל"ט מלאכות (ריבאט, עמ' תתקמ"ז), עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ט' סעי' ב'), שבת בית (ארטסקרול, ריש פרק א').

ב. דרבנן.

1. ראשונים.

(א) הג' מיימוניות (תפילין פרק א' אות ע') – "והא דאמרינן פ"ק דגיטין כותבין עליו אונן אפילו בשבת פירוש בכתב עמים דאינו אלא משום שבות דגזרו על שלהם אטו על שלנו".

(ב) רבינו יואל (או"ז שבת סי' ע"ו) – לשונו מובא לקמן.

(ג) רבינו יהודה (או"ז שבת סי' פ"ד אות כ"ה, עי' זכרון יהודה סי' צ"א) – "ופי' ר' יואל בר יצחק זצ"ל דבכתיבת עכו"ם איירי כדפרישית במלאכה דהכותב דלא אסירה כ"א מדרבנן וכן ראיתי כתוב בשם ה"ר יהודה".

(ד) או"ז (שבת סי' ע"ו, סי' פ"ד אות כ"ה) – "ותנן לקמן בהבונה הכותב שתי אותיות בין בימינו בין בשמאלו בין משם אחד בין משתי שמות בין משני סימניות בכל לשון חייב פירש"י כל כתב וגופו של כל אומה ואומ'. וה"ר יואל בר יצחק הלוי מבין פי' שכת' כומרים או שאר כתבים לבד מאשורית ויונית אם כתבו ישראל בשבת פטור מן התורה דאינה כתיבה ואינה חשובה מלאכה דגרסי' בירושלמי מהו בכל לשון אלף אלפא ביתא ביטא והוא לשון יונית ומשמע או בגופן שלנו או בגופו יונית והיינו דאמר כותבין עליו אונן ואפי' בשבת וכן אומר לעכו"ם ועושה בגופו שלהם שאין בו אלא שבות דרבנן דגזרו על גופי' שלהם אטו גופי' דידן שאסור אבל בגופו שלנו זהו שבות שיש בו מעשה דאורייתא".

(ה) אגודה (עירובין סי' ט"ט) – "ומשום ישוב א"י התירו לומר לכותי אפי' איסור דאורייתא בפרק מרובה ובפרק קמא דגיטין כותבין עליו אונן אפי' בשבת, ומיהו התם נמי פירש רבינו יואל הלוי ושאר גאונים דבכתב גלחות מיירי דלא הוי כתיבה".

(ו) רבינו שמחה (הגה"מ הל' ספ"ת פרק ז' אות מ') – "לשון רבינו שמחה ומה שנהגו היתר לכתוב כתבי הדיוטות בלא שרטוט משום דכתיבה דקה שאנו כותבים שטרי הדיוטות אינו חשוב כתב דאפילו אם האות חסר זיון לא חשיב כתב לענין חיוב שבת החמור כל שכן הכא דקא פריק פרק הבונה לא קשיא הא דקבעי זיוני הא דלא קבעי זיוני".

(ז) עי' רבינו ברוך (הגה"מ הל' ספ"ת פרק ז' אות מ').

(ח) רבי אברהם (עירובין סי' ת"ז עמ' תס"ה) – "דאמרינן בכמה דוכתי הלוקח בית בארץ ישראל כותב עליו אונן, ואמרינן אומר לגוי ועושה, והיינו שבות דאית ביה מעשה הוא, ושרי. וניחא לי דמשום יישוב ארץ ישראל מקילין טפי מבצורכי מילה. וגימגום. ושוב נתתי אל לבי דבגופן שלהן כותבין, והיא מלאכה דרבנן, כמו שפרשתי בתשובת רבי אברהם לפנים בריש מגילה".

(ט) ראבי"ה (עירובין סי' שצ"א, סי' ת"ז עמ' תס"ה, מגילה סי' תקמ"ט) – "ואף על פי שפירש רבינו שלמה בפרק הבונה הכותב שתי אותיות בכל לשון חייב בגופן של כל אומה, שגגה היא, דגרסינן בירושלמי מהו בכל לשון אלף אלפא ביתא ביטא, והוא לשון יונית, אבל שאר לשונות אינו חייב".

(י) לקט יושר (עמ' ס"ה) – "ושמעתי על הישיבה שהעתיק בחור אחד מתשובת רבינו יואל ז"ל שאין חייב אם כתב בשבת גלחות או שאר כתיבה אפילו מעשוט. וכן מצאתי במרדכי פ"ק דמגילה".

(יא) בשם המרדכי (ע"ש מגילה סי' תשפ"ו, סי' תת"ט. ול"מ ראה, וצ"ע).
2. פוסקים.

(א) עי' רמ"א (סי' ש"ו סעי' י"א) – "בכתב שלהם דאינו אסור רק מדרבנן".

(ב) עי' לבוש (סי' ש"ו סעי' י"א) – "ובכתב שלהם, דאינו אסור אלא מדרבנן".

ג. האם האו"ז [המיקלים] דעת יחידים.

1. הוי דעת יחידאה.

(א) נוב"ת (או"ח סי' ל"ג) – לשונו מובא לקמן.

(ב) מ"ב (סי' ש"ו ס"ק מ"ז, בה"ל שם) – "דדעת אור זרוע דעת יחידאה היא ואין לה שום מקום בש"ס וכל הפוסקים חולקין ע"ז וס"ל דאף בכתב שלהם הוא איסור מדאורייתא דבכל לשון חייב כדאיתא במשנה [שבת ק"ג]".

(ג) נתיבי עם (סי' ש"ו סעי' י"א).

2. לאו דעת יחידאה.

(א) לב חיים (ח"ב סי' ק"ד ד"ה וראיתי) – "ומה שכתב כי סברת האור זרוע היא סברא יחידאה ולא מצינו לו חבר, הרי מצינו להאגודה שכתב כן בהדיא, וגם מור"ם והרב הלבוש ז"ל הכי סבירא להו".

(ב) שד"ח (מערכת הכ"ף כלל קי"א).

(ג) יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"ב עמ' כ"ח).

(ד) יביע אומר (ח"ג או"ח סי' כ"ג) – "נמצא שיש חברים רבים ועצומים להאו"ז בסברא זו: רבינו שמחה, ורבינו ברוך, והגמ"י, ור' יואל, וראבי"ה, והרי"ף, והמרדכי, ור' אברהם (שהובא בראבי"ה), ור' יהודה, ואו"ז, ואגודה, ולקט יושר, דכולהו ס"ל דכתב עכו"ם מדרבנן. ודלא כמ"ש הנוב"ש שלא מצאנו חבר להאו"ז. וגם אם נוציא את הרי"ף מכלל הפוסקים הללו, אכתי פשו להו טובא. ותמיהני על הגאון החסיד המשנ"ב, אשר דבר ידבר הוא, כאשר ידבר איש אל רעהו, כלפי האו"ז שאין לדעתו שום מקום בש"ס ויחידאה הוא. והעלים עינו הבדולח מכל הפוסקים הנ"ל".

ד. עוד פשט ברמ"א (סימן ש"ו סעיף י"א) או הלבוש (שם).

1. בכתב שלהם, פי' אמירה לגוי לכתוב.

(א) מלבושי יו"ט (סי' ש"ו ס"ק ח').

(ב) א"ר (ס"ק כ"ז, א"ז ס"ק ח') – "רק מדרבנן וכו'. פירוש אמירה לעכו"ם לכתוב, אבל ישראל הכותב בכתב שלהן הא תנן פרק הבונה [שבת קג ע"א] בכל לשון חייב, ופירש"י כתב של כל אומה, וכמ"ש בתוס' גיטין דף ח' [ע"ב ד"ה אע"ג] וחידושי רשב"א שם ור"י [אור זרוע ח"ב סי' עו] ובתוס' מרובה [ב"ק] דף פ' [ע"ב ד"ה אומר] וריב"ש סי' שפ"ז להדיא, ודלא כעולת שבת [סקי"ד]. מיהו במג"א סי' ש"מ [סק"י] מביא הגהות מיימוניות פ"א מה' ס"ת [אות ע] ישראל הכותב בכתב שלהם אינו אלא דרבנן, ואפילו בכתב שלנו שקורין גמש"ט. וכן מצאתי באגודה [עירובין] פ' הדר [סי' סט] על כתב שלהם, ולבית שמואל [אהע"ז ר"ס] קכ"ו אשתמיטתיה".

(ג) ערה"ש (סעי' כ"ב, אה"ע סי' קכ"ו סעי' ב') – "ומ"ש הלבוש שאינו אסור אלא מדרבנן כוונתו על האמירה לאינו יהודי כמ"ש הא"ז שם וכ"כ הא"ר סקכ"ד".

1. חולקים – דרכי משה (סי' ש"ו ס"ק ה'), וכתב אור זרוע דלא שרי אלא כשכותבים בכתביה של גוים דאינה אסורה אלא מדרבנן אבל בכתביה שלנו היא דאורייתא אסור. עולת שבת (ס"ק י"ד), יש סדר למשנה (שבת פרק י"ב), מאמר מרדכי (ס"ק י'), ברכי יוסף (שירי ברכה ס"ק ב'), לב חיים (ח"ב סי' ק"ד ד"ה ולענ"ד, "מדברי מור"ם עצמו בדרכי משה מבואר יוצא להדיא כי כונת האור זרוע ז"ל הוא על עיקר איסור הכתיבה עצמה, ולא על האמירה"), יביע אומר (ח"ג או"ח סי' כ"ג אות י"א).

ה. מה הפשט בהמשנה שבת (דף קג). "בכל לשון" – למקילים.

1. י"ל, ב' לשונות [כתב אשורית ויונית] – רבינו יואל, הו"ד בהאו"ז (הל' שבת סי' ע"ו, לשונו מובא לעיל).

(א) יביע אומר (ח"ג או"ח סי' כ"ג אות ג') – "שלדעת ר' יואל הא דתנן בכל לשון היינו דוקא אשורית ויונית, משא"כ שאר לשונות. ואע"פ שכ' התוס' כתובות (ח) דלשון כל משמע לפחות שלשה, ולכן הגיה ר"ת בברכות (יא:) הילכך נמרינהו לתרוייהו, ולא גרסי' לכלהו, דא"כ הוה משמע דג' ברכות הן. עכ"ל. הנה באמת מצאנו הרבה יוצאים מן הכלל הזה, וכדתנן (שבת כט:) כחם על הנר כחם על השמן כחם על הפתילה חייב, ור"י פוטר בכלן חוץ מן הפתילה. ושוב מצאתי ראייה זו בס' יד מלאכי (כלל שלו), יחד עם עוד ראיות רבות. ושכן העיר מרן הב"י בכללי הגמרא מהתוס' ב"מ (לט) גבי וכולן שמין להן כאריס. והוסיף להעיר שם ממקרא מלא (משלי כב) עשיר ורש נפגשו עושה כלם ה'. עש"ב. וע"ע בס' יעיר און (מע' כ אות ה). ובשד"ח (מע' כ כלל לב). ע"ש".

2. י"ל, שלא שינה את הכתב אלא ששינה את הלשון – נוב"ת (או"ח סי' ל"ג, "ונראה דס"ל להא"ז דבכל לשון היינו לשון לעז אבל הכתב צריך להיות אשורית ולפי שהכותב שתי אותיות דחייב אינו חייב אלא א"כ השתי אותיות הללו הם בשום מקום תיבה אחת וע"ז אמרה המשנה שאפילו אינם תיבה בלשון הקודש אם הם תיבה בשום לשון וכתבם בכתב אשורית חייב"), פמ"ג (א"א ס"ק

י', "ובמשנה דף ק"ג ע"א ... ויש לפרש הלשון אבל כתב בעיני אשורית", לב חיים (ח"ב סי' ק"ד ד"ה וראיתי), פאת השלחן (הל' ארץ ישראל סי' א' ס"ק כ"ו), יביע אומר (ח"ג או"ח סי' כ"ג אות ב', "דהא דתנן בכל לשון חייב, היינו שכתב באותיות שלנו (אשורית) אלא ששינה את הלשון וכתב שפה לועזית ולא בלשון הקדש").

(א) בה"ל (סי' ש"ו סעי' י"א ד"ה בכתב) – "ועיין לקמן בסימן ש"מ בפמ"ג שמיישב קצת שיטת רבינו יואל המובא בהגה"מ מקושית המ"א דבכל לשון חייב ודחק הפמ"ג דהוא יפרש המשנה דבכל לשון היינו רק לענין הלשון לבד אבל גוף הכתב אפשר דבעינן דוקא אשורית עי"ש ולא ראה דברי רבינו יואל בעל שיטה זו המובא באו"ז דמפרש שם בהדיא בכונה בכל לשון לענין גוף האותיות ומרבה בזה רק יוני ועוד דמ"ש מגיטין דכתיב בה וכתב ומוכח בגיטין י"ט וכן נפסק בשו"ע אכן העזר קכ"ו דנכתבת בכל כתב וה"ל לענין שבת וכנ"ל בשם כל הראשונים".

ו. דעת הנו"ב.

1. נוב"ת (או"ח סי' כ"ט) – "ועוד דאנן על הרמ"א סמכינן דסובר דגוף הכתיבה של כתב גלחות אינו אלא שבות כמבואר בדבריו בסימן ש"ו סי"א בהג"ה ואף שהבית שמואל בסימן קכ"ו ס"ק אחד חולק ועיין במג"א סימן ש"מ ס"ק יו"ד אעפ"כ כדאי רמ"א לסמוך עליו".

2. נוב"ת (או"ח סי' ל"ג) – "ועכ"פ האור זרוע הוא יחיד בדעה זו ולא מצינו לו חבר ואפי' אם נימא כדאי הוא לסמוך עליו בשעת הדחק אכתי אטו אמירה לנכרי לעשות דבר שהוא משום שבות מלתא זוטרתא היא ובפרט אם האמירה תהיה בשבת".

3. מראי מקומות – חת"ס (ח"ו"מ סוף סי' קצ"ה, לשונו מובא לקמן), שע"ת (סי' רמ"ה ס"ק ב'), מהרצ"ח (גיטין דף ח:), קרבן לדוד (סי' צ"ג), נחלת עזרא (או"ח סי' ו'), עולת נח (סי' י"א), דברי יששכר (או"ח סי' כ"א), בן איש חי (רב ברכות מערכת ש' אות א' ד"ה ומעתה), דברי יואל (יו"ד סי' צ"ח אות ג'), יביע אומר (ח"ג או"ח סי' כ"ג אות י"ב).

ז. מה הדין בהפסד מרובה [וכדו'] בצירוף עם אמירה לעכו"ם.

1. יש על מי לסמוך.

(א) פמ"ג (סי' תמ"ד א"א ס"ק ח', גבי חמץ) – "אם שכח למכור חמצו בערב שבת ... ואם ירא דהעכו"ם יחזיק בחמץ, וצריך לכתוב שטר על הדמים, עיין סימן ש"ו סעיף י"א בכתב שלהם, י"ל דבסימן ש"ו סעיף ה' בהפסד מרובה".

(ב) חת"ס (ח"ו"מ סוף סי' קצ"ה) – "ובנב"י תניין סי' כ"ט כ' כדאי רמ"א לסמוך עליו במ"ש בא"ח סי' ש"ו סי"א אע"ג דמג"א ובש"ס קכ"ו פליג עליו מ"מ יפה כ' הגאון דאיהו עסיק באי' דרבנן לכתוב ע"י גוי דלרמ"א הוה שבות דשבות ולשאר פוסקים שבות א' וכן דבהפסד מרובה כמו עובדא דהתם יש לסמוך בדברנן ארמ"א דבין כך ובין כך דרבנן היא אבל לכתוב ישראל בעצמו חלילה וחלילה דוודאי הלכה פסוקה דלא כהגה"הנ"ל וחייב חטאת".

(ג) לב חיים (ח"ב סי' ק"ד ד"ה וראיתי) – "ומה שכתב כי סברת האור זרוע היא סברא יחידאה ולא מצינו לו חבר, הרי מצינו להאגודה שכתב כן בהדיא, וגם מור"ם והרב הלבוש ז"ל הכי סבירא להו, ואם כן היה נראה להתיר בהפסד גדול ... ואם כן הוי אמירה שבות דשבות".

(ד) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק י"ג, כל לשונו מובא לקמן) – "כתב בכתב לועזית שנוהגים היום לכתוב בעברית באותיות 'כתב' אשר אין זה כתב אשורית. ולפי"ז יהיה מותר לרופא בחדר מיון לומר לגוי לכתוב מכתבי שחרור עבור חולים המשתחררים בשבת ...".

הגרשז"א זצ"ל (נשמת אברהם סי' ש"מ ס"ק ו' אות כ"ז) – "אמרו לי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ומו"ר הגרי"י נויבירט (שליט"א) [זצ"ל] שאסור לומר לעכו"ם לכתוב תעודת פטירה בשבת כדי שהרופא יוכל לחתום עליה במוצאי שבת. אולם אם אין דרך אחרת והדבר כרוך בכבוד המת, מותר לעשות זאת. ובמת נכרי אין לרופא לומר לנכרי לכתוב את תעודת הפטירה כי הנכרי עושה זאת בשליחות היהודי".

(ה) יביע אומר (ח"ג או"ח סי' כ"ג אות ט"ז) – "נראה שבהגלות נגלות דברי כל הפוסקים המובאים לעיל (אות י'), דקיימי בשיטת האו"ז, נראה דבהפ"מ שפיר דמי לסמוך עליהם באמירה לגוי שבות, כיון דהויא מילתא דרבנן. ובצירוף דברי האחרונים שמחלקים בין כתב גלחות וערכאות לכתב הדיוטות. כנ"ל".

(ו) עי' ששכ"ה (נשמת אברהם או"ח סי' ש"מ ס"ק ו' אות ב', הע' כ"ז, הע' כ"ח) – "ומ"מ באמירה לנכרי יש להקל בכה"ג וכמו"כ רופא שצריך לכתוב, יכתוב בכתב לועזית [מפי מו"ר הגרי"י נויבירט (שליט"א) [זצ"ל]] או כמו שנוהגים היום לכתוב בעברית אשר אין זה כתב אשורית [שמעתי מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל]".

(ז) ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' ק"ל סעי' ז') – "במקום צורך גדול יש לסמוך על הפוסקים הסוברים שכתב שאינו כתב אשורי, אינו אסור אלא מדרבנן, ולכן במקום הפסד גדול מותר לומר לגוי לכתוב בכתב שלהם, כגון אנגלית וערבית, דהוי שבות דשבות במקום הפסד".

2. מפקפק עליו, ומחמיר.

(א) נוב"ת (או"ח סי' ל"ג) – "האור זרוע הוא יחיד בדעה זו ולא מצינו לו חבר ואפי' אם נימא כדאי הוא לסמוך עליו בשעת הדחק אכתי אטו אמירה לנכרי לעשות דבר שהוא משום שבות מלתא זוטרתא היא ובפרט אם האמירה תהיה בשבת".

(ב) יש סדר למשנה (משנה פרק י"ב).

(ג) מנחת סולת (מצוה ל"ב מלאכה ל"ד ד"ה והנה המג"א).

(ד) נתיבי עם (סי' ש"ו סעי' י"א).

(ה) בן איש חי (רב ברכות, מערכת ש' אות א' ד"ה ומעתה).

3. מראי מקומות – תפארת ישראל (פרק י"ב הלכתא גבירתא משנה ג'), מהרש"ם (ח"ג סוף סי' רכ"ה), בית שלמה (או"ח ח"א סי' ל"ז), עמק הלכה (ח"א סי' י"ד).

א) שאלת יעב"ץ (ח"ב סי' קל"ט) – "הקונה בית בא"י שכותבין עליו אונן אפילו בשבת (כדאיתא בגיטין ח') וב"ק (פ') ומובא בא"ח (סימן ש"ו) הכי נמי איכא למימר, משום פסידא לא גזרו, כדאשכחן טובא (ופ"א הוריתי להתיר כתיבה ע"י גוי בשבת עצמו מה"ט, משום הפסד מרובה, כמו שזכרתי בקונטרס גדר ישוב א"י בתחלתו) אלא שבאמת דיני השבועות חמורים והן כהררים התלויין בשערה, ואין מדמין מזו לזו, וכבר כתבו רבים מהפוסקים ז"ל, לאסור אמירה לגוי במלאכה גמורה".

ב) ח"א (כלל ל"ז סעי' ה') – "לרוב הפוסקים, הכותב בכל כתב ולשון, חייב. ואם כן אסור לומר לנכרי לכתוב אגרת ואפשר במקום הפסד גדול כגון לצורך חולה או לצורך מצוה, יש לסמוך על המתירין על ידי נכרי, וגם בזה צריך עיון. ובלאו הכי אין להקל כלל".

ה. כתב בעברית (Hebrew script).

1. יש לו דין כמו שאר לשונות, כיון שאין זה כתב אשורית.

א) פמ"ג (סי' ש"ז א"א ס"ק י') – "וסבור הייתי לומר כתב משיט"א וכדומה, שרק מדרבנן הכתיבה, והמחיקה מדרבנן, כבסימן ש"ו סעיף י"א בהג"ה בכתב שלהם".

ב) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' ז' אות א' הג"ה עמ' מ"ד, נשמת אברהם או"ח סי' ש"מ הע' כ"ח [לשונו מובא לעיל], שולחן שלמה ס"ק ז.ב, ס"ק י"ג) – "שנוהגים היום לכתוב בעברית באותיות 'כתב' אשר אין זה כתב אשורית".

ט. מראי מקומות – חכמת שלמה (אה"ע סי' קכ"ו), פת"ת (אה"ע סי' קכ"ו ס"ק ג'), מנחת שבת (סי' ע"ג ס"ק ב'), יד יצחק (ח"ג סי' צ"ה), דברי יחזקאל (סי' ד' אות ח'), חלקת יעקב (ח"א סי' ס"ה, או"ח סי' ס"ו אות א').

1. אוריין תליתאי (סוף סי' מ'), הו"ד בדר"ת (סי' קכ"ד ס"ק י"ב) – "ודבר זה לא שכיח כלל בפרהסיא באיסור תורה אפילו בדאקטיר יהודי דגם הכותב בשבת בכתב שלהם אינו אסור רק מדרבנן כמבואר ברמ"א או"ח סי' ש"ו סעי' י"א ובמג"א סי' ש"מ ס"ק י' האריך בזה יעו"ש...".

2. חשב האפוד (הליכות חנוך פרק א' אות ע"ט) – "דבקבוק שיש עלי' חותם שיש עליו אותיות לע"ז יש לסמוך על שיטת הפוסקים (עיין שו"ת מהרש"ם ח"ד סי' קמ"ח) דמותר לפותחן לצורך שבת ביד שמאל".

3. משנה הלכות (ח"ז סי' נ"ט) – "לכאורה דעת רוב הראשונים ומסקנת האחרונים עי' נוב"ת סימן ל"ג וסימן כ"ט וח"ס ח"מ סימן קצ"ה ובביאור הלכה סימן ש"ו סי"א האריך להביא ראיות דדעת רוב הראשונים דלא כא"ז (ורק בשעהד"ח כתבו הנוב"ת סימן כ"ט ושבו"י סי' ח' והמ"ב סימן ש"ו ס"ק מ"ז דסומכין על הרמ"א להקל) מ"מ אפשר דכתיבת אונן לא הוי אלא דרבנן לומר לעכו"ם משום דהו"ל מלשאצל"ג דהרי ישראל הקונה אינו צריך להכתיבה כלל והקנין אצלו העיקר ועכו"ם קונה בכסף והשטר שכותב בערכאות אינו אלא שלא יקחנו העכו"ם או אחר לאחר זמן וכה"ג אפשר דהוי מלשאצל"ג לא מבעי לשיטת רש"י דכל דניחא שלא היה צריך לאותו דבר ודאי הוי מלשאצל"ג אלא אפילו לשיטת התוס' מ"מ הכא הו"ל כחופר גומא ואינו צריך אלא לעפרו והכי נמי אינו צריך לעיקר הכתיבה אלא שתקיים השדה בידו וצ"ע".

4. תורת היולדת (פרק כ"ה) – "יבקשו מהפקיד להמנע מכתיבה מיותרת ולמעט בכתיבה. ולפחות שיכתוב ביד שמאל, ובלועזית".

ד. מוחק על מנת לכתוב: הכללים - סעיף ג'.

א. מחיקת טשטוש.

1. חייב.

א) רא"ש (פרק ז' סי' ט') – "כי פעמים כתב במשכן טעות על קרש אחד ומוחק כדי לכתוב אחרת במקומה מן הדין היה ראוי לחייב אף מוחק אות אחת כדי לכתוב אות אחרת במקומה אלא שאינו ראוי לחייב על מחשבת כתיבה יותר מעל כתיבה עצמה ויראה שאין חייב על מחיקת טשטוש דיו אפי' לכתוב כמה אותיות כי לא היה במשכן אלא מחיקת אותיות כדי לכתוב במקומו. אחרי כתיב זה מתוך הסברא וגם מדנקט בברייתא מחק אות אחת ראייתי בתוספתא [פי"ב] וכתב בה נפלה דיו על ספר ומחקו שעה על הפנקס ומחקו אם יש במקומו כדי לכתוב שתי אותיות חייב וטעמא לא בריר לן וי"ל דהיינו טעמא דאות שונכת בטעות כמאן דליתיה דמיא ועיקר החיוב בשביל מחשבת הכתיבה הלכך אפי' טשטוש דיו נמי והאי דנקט בברייתא מחק אות גדולה אידי דתני כתב אות אחת גדולה".

ב) הו"ד בפוסקים – ב"י (ס"ק ג'), לבוש (סעי' ג'), בה"ל (סעי' ג' ד"ה המוחק), בן איש חי (שנה ב' פר' פקודי אות א'), ושאר פוסקים.

2. מראי מקומות – גור אריה (דף עה: ד"ה וזה).

ב. מחיקת שאר לשונות: לפי המיקלים בכתיבה של שאר לשונות.

1. מיקל – פמ"ג (סי' ש"ז א"א ס"ק י'), "וסבור הייתי לומר כתב משיט"א וכדומה, שרק מדרבנן הכתיבה, והמחיקה מדרבנן, כבסימן ש"ו סעיף י"א בהג"ה בכתב שלהם".

א) צ"ב, למה הוא גרע מטשטוש.

ג. מוחק: ביד שמאל.

1. עי' ערך כלאחר יד [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ד. מוחק על מנת לכתוב אחר שבת.

1. חייב.

(א) פמ"ג (מש"ז ס"ק א') – "לא שיתכוין שיכתוב בשבת".(ב) בה"ל (סעי' ד' סוף ד"ה במשקין) – "כתב הפמ"ג דהא דבעינן מוחק ע"מ לכתוב היינו שמתכוין שיהא ראוי אימת שירצה לכתוב עליו ב' אותיות ולא שיתכוין לכתוב עליו בשבת ופשוט".(ג) אפיקי ים (ח"ב סי' ד' ענף ה' ד"ה ונלע"ד) – לשונו מובא לקמן.(ד) עמק הלכה (ח"ב סי' מ"ד, עמ' רמ"ח).

2. עי' מלאכת קושר - סי' שי"ז סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.

ה. מוחק על מנת לכתוב בשאר לשונות [למקילים בכתיבת שאר לשונות].

1. חייב.

(א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ז' ב') – "אף אם מוחק כתב אשורית כדי לכתוב כתיבה דקה שלה, ג"כ נקרא ע"מ לכתוב, משום דלא בעינן כתיבה שחייבים עליה".2. מראי מקומות – רשב"א (דף עה; הו"ד בשיטה לר"ן שם ד"ה ויש, לשונו מובא לקמן).**ו. מוחק על מנת לכתוב שתי אותיות ביד שמאל.**

1. חייב.

(א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ז' ב') – "נ"ל שאם מוחק ע"מ לכתוב ביד שמאל ודאי חייב ... משום דלא בעינן כתיבה שחייבים עליה".

2. מסופק.

(א) אפיקי ים (ח"ב סי' ד' ענף ה' ד"ה ונלע"ד) – "במוחק בשבת על מנת לכתוב שתי אותיות בשמאל, דכתבנו דנראה פירושו דפטור. אולם עתה נ"ל דיהי' תלוי, אם כתיבה בשמאל היא כתיבה בסת"מ. דאם נאמר דהיא כתיבה בסת"מ, ורק בשבת פטור דהוי כלאחר יד, והוא דין רק בשבת מצד מלאכת מחשבת. א"כ בודאי מקרי שפיר על מנת לכתוב, דלא בעינן כלל ע"מ שיכתוב בשבת, ורק שיכתוב אף בחול. וכמ"ש הפרי מגדים ז"ל בסי' ש"מ ופשוט, והרי לבד לענין חיוב בשבת, היא שפיר כתיבה בשמאל. אבל אם נאמר, דגם בסת"מ אינה כתיבה בשמאל. א"כ בדעתו על מנת לכתוב בשמאל, הוי כמו על מנת לרשום בעלמא, ולמאן דס"ל דרושם לא הוי כותב. א"כ לא מקרי על מנת לכתוב כלל, אכן לר"י דרושם וכותב חדא היא בשבת, אף דבעלמא ודאי רושם לאו כתיבה היא, י"ל דכיון דחיוב דמחיקה וחשיבותה למלאכה, משום הכתיבה שאח"כ. וכמ"ש רש"י ז"ל דע"ה ע"ב ד"ה מחק, אפ"ל דכיון דבשבת חשיבא רושם למלאכה, לחייב עלי' בפני עצמו, ממילא גם המחיקה נחשב על ידה לחייב עלי'. ובכ"ז עוד לא מצאתי להאחרונים ז"ל בעניי שידברו בזה, וצ"ע. [שחקרתי במוחק על מנת לכתוב בשמאל, והעירני בני הרב יחי' די"ל דתלוי בשני הטעמים, בהא דבעינן ע"מ לכתוב, דלהטעם דלא הוי מלאכה כלל, בלא ע"מ לכתוב, י"ל שפיר דע"מ לכתוב בשמאל, הוי כמוחק ע"מ לרשום בעלמא, דכתיבת שמאל לאו כתיבה היא כלל ורק רושם מקרי, אבל להטעם, משום דבלא ע"מ לכתוב הוי מקלקל, א"כ מסתבר, דע"מ לכתוב בשמאל נמי חייב, דעכ"פ לאו מקלקל הוא, עכ"ד, ונכון בסברא]."

ז. מוחק על מנת לכתוב בכתב שאינו של קיימא.

1. מיקל.

(א) מגן אבות (דף עה. ד"ה ויש) – "וכן במוחק ע"מ לכתוב בעינן ע"מ לכתוב בדיו ולא במי פירות משום דאינו מתקיים".

2. מראי מקומות.

(א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סוף ס"ק ז') – "צ"ע במוחק ע"מ לכתוב כתב שאינו של קיימא. ונראה בלוח שעיקרו לכתוב ולמחוק ושוב לכתוב, אם מוחק את הנכתב בו כדי למוכרו, אע"פ שהוא אינו מכין לכתוב מ"מ חשיב כע"מ לכתוב כיון דלצורך כך יקנהו. אולם בסתם אחד מוחק והשני מכין ע"מ לכתוב, לאו כלום הוא".

ח. מוחק ע"מ לכתוב, ולא כתב למעשה לבסוף כלל.1. מחמיר – עמק הלכה (ח"ב סי' מ"ד, עמ' רמ"ח).**ט. מחק מעט קודם שבת, ועתה בשבת גמר המחיקה.**

1. עי' ערך "אם גמר מלאכה נחשב חלק מהמלאכה בעצמה", לשיטות ומראי מקומות.

י. המוחק שתי אותיות ע"מ לכתוב אות אחת גדולה.

1. שפת אמת (דף עה:) – "ת"ר כו' מחק אות גדולה ויש במקומה לכתוב שנים חייב צ"ע במוחק מקום הראוי לב' אותיות אבל דעתו ה' לכתוב רק אות אחת דלכאורה י"ל דמקום הראוי לב' אותיות מחשיבו מלאכה ותיקון הוי ע"י שרוצה לכתוב אות אחת כי גם אחת תיקון הוא ומה בכך דלגבי התיקון אינו כשיעור [והא דקתני במתני' המוחק ע"מ לכתוב ב' אותיות לאו דוקא שיהי' בדעתו לכתוב ב"א אלא שיהי' אפשר לו לכתוב ב"א] וצ"ע".

2. הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ז') – "בשפת אמת ... במה שמסתפק במוחק ב' אותיות ע"מ לכתוב אות אחת גדולה דאף מלשון הרמב"ם - הל' שבת פ"א הלכה ט' - משמע דפטור אבל מצד השכל נראה דחייב".

יא. היה מקום לכתוב אחת ומוחק בצידה אות כדי שיוכל לכתוב ב' אותיות.

1. שפת אמת (דף עה:) – "גם צ"ע בה' מקום לכתוב אחת ומוחק בצידה אות כדי שיוכל לכתוב ב' אותיות אי חייב בזה".
2. הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ז') – "בשפת אמת ... ותמיהני דמ"מ מקום המחק הוא רק לאות אחת".

יב. מוחק על מנת לכתוב אותו דבר באותה צורה.

1. הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא על מ"ב ס"ק י"ז) – "ה'אבני נזר' (שו"ת סי' ר"י) חושש בתבות בכתובות על חדי הדפים לכתביה ומחיקה דאורייתא. צ"ע אי מוחק על מנת לכתוב אותו דבר באותה צורה הוא מלאכת מחשבת, אלא אם כן עושה להתלמד בכתביה".

יג. מראי מקומות.

1. הגרשז"א זצ"ל (מעדני שלמה עמ' נ"ב) – "בקונטרס אהל שרה על הלכות טבילה לגר"י נויבירט (שליט"א) [זצ"ל] פ"ד הערה י"א, כתב בשם מרן, שמחיקת הצבע מידיה של אשה לצורך טבילה חשיב כמוחק על מנת לצבוע דומיא דמוחק כתב על מנת לכתוב. והערתי למרן דלכאורה לפי"ד הבה"ל (סי' ש"מ ס"ד ד"ה וחיוב) מה שעושה לצורך טבילה, חשיב לצורך דבר אחר והוי משאצל"ג. וכן לא מצינו מוחק צבע על מנת לצבוע במשכן, וכיצד נוכל מעצמינו לחדש שהיה דבר זה. והשיב לי מרן, דבמלאכת מוחק על מנת לכתוב, אין צריך שכונתו תהיה לכתוב כעת ממש, ומספיק אם יודע שפעם יכתוב שם. ואם כן, כל שכן הכא שהיא בודאי רוצה לצבוע את ידיה (דאיירינן באשה שכך מנהגה). אם כן, אע"ג שכעת עושה כדי לטבול, גם זה מיקרי בשם 'על מנת' לצבוע (ורק עכשיו מורידה כיון שהסבירו לה שראוי להדר להוריד הצבע קודם הטבילה). ואמנם כוונת דבריו בקונטרס שם, היינו שיש לעיין בדבר ונראה לו להחמיר כיון שלא ראה חילוק בזה, אבל צריך ראייה לזה לומר שודאי אסור. ולגוף הדין דמוחק על מנת לצבוע, באמת צריך מקור לדבר, ורק אמר זאת מסברא כי לא ראה חילוק בדבר. (מתוך ספר יו"ט שני כהלכתו פ"ג הערה צד, היה למראה עיני מרן והוגה על ידו)".

ה [מוחק ע"מ לכתוב או אף ע"מ לתקן.

א. צריך דוקא ע"מ לכתוב.

1. תוס' (גיטין דף יט. ד"ה מוחק. כדאי' באבני נזר סי' קפ"ו אות א') – "מוחק הוא. וחשיב ליה מוחק על מנת לכתוב דמסתמא עומד לחזור ולכתוב עליו בדיו".
2. ריטב"א (דף קמט, [לשיטתיה במלאכת קורע, עי' בה"ל סעי' י"ד ד"ה ולא]) – "למאן דאמר שמא ימחק משום איסורא דרבנן הוא שהרי אין זה מוחק על מנת לכתוב במקומו אלא כיון דשכיח למחוק גזרו בו".
3. זגול מרבבה (על מג"א ס"ק ו') – "מוחק זה דלאו על מנת לכתוב הוא רק איסור דרבנן ... כאן דכולהו איתנהו, דמקלקל הוא וגם כלאחר יד ... וגם איסור דרבנן שאינו על מנת לכתוב".
4. הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ט', סי' ש"ג ס"ק ט"ז, סי' ש"ז ס"ק י"ח.ב, מנחת שלמה ח"ב סי' י', תנינא (ב - ג) סי' ל"ד ד"ה ובעיקר) – "דבעינן במוחק ע"מ לכתוב הוא לא מטעם מקלקל אלא דבהכי הוי מחיקה".
5. מנחת אהבה (ח"ג פרק כ"ב סעי' כ"ט, סעי' ל') – "המוחק בשבת כתב ואין בדעתו לכתוב במקום המחק, אע"פ שיש לו איזה צורך במחיקת הכתב, כגון שמוחק שטר חוב שנפרע וכיוצא בזה, אינו אסור מן התורה רק מדברי סופרים, שהרי אינו צריך למחיקה כרי לכתוב. ספר תורה שיש בו אות אחת מיותרת, המוחק אותה בשבת הרי זה אסור מן התורה משום מכה בפטיש, אבל אינו אסור משום מוחק".

ב. תלוי במחלוקת ר"י ור"ש גבי מלאכה שאינה צריכה לגופה.

1. ח"א (נשמת אדם כלל ל"ח ס"ק א', לשיטתו הל' נט"י כלל מ' ס"ק ב') – "ז"ל הטור סי' ש"מ וכן הוא ברמב"ם ורא"ש, נפל דיו על ספר ושעוה על הפנקס ומוחק, אם יש במקומה כו'. והנה מלשון זה משמע שעיקר קפידא שימחקו שלא ע"מ לקלקל, וכמ"ש הרמב"ם שם: המוחק ע"מ לקלקל פטור, עכ"ל. משמע אבל כשאינו מקלקל, אף שאין בדעתו לכתוב רק שיש במקומו לכתוב ב' אותיות, חייב, וא"כ ע"כ צ"ל הא דאיתא במתני' והמוחק על מנת לכתוב ב' אותיות כו' לאו דוקא, אלא ר"ל על מנת שלא לקלקל, וכמ"ש הרמב"ם בהקדמה ע"מ לתפור, וכתב הרמב"ם דקורע שלא ע"מ לקלקל חייב, עיין במלאכת קורע סי' ב' מה שכתבנו שם. ואף דבמשכן היה דוקא מוחק ע"מ לכתוב, הא קורע ג"כ היה שם על מנת לתפור, כדאמרינן בפ' כלל גדול, ואפ"ה לרמב"ם בקורע על מתו חייב, וא"כ ה"ה במוחק. אבל מלשון הרא"ש שכתב דעיקר החיוב בשביל מחשבת הכתיבה, ע"ש, משמע דמפרש הא דנפלה טפת דיו דר"ל בשביל לכתוב. ובתוספתא פרק י"א ה"א המוחק לקלקל פטור, אין לך שחייב אלא המוחק ע"מ לכתוב, והמוחק ע"מ לתקן כל שהוא חייב, עכ"ל, משמע דאם כוונתו לתקן אע"פ שאין כוונתו לכתוב, חייב, ומ"ש לתקן כל שהוא, אינו ר"ל דמוחק כ"ש, דבודאי שיעור המחיקה כדי לכתוב במקומה ב' אותיות, אלא כוונת התוספתא שיתקן איזה דבר. והרא"ש אזיל לשיטתו דפסק משאצל"ל פטור, וא"כ בקורע נמי פטור, אלא בעל מנת לתפור, וה"ה במוחק. אבל לרמב"ם דמשאצל"ל חייב אם אינו מקלקל, ה"ה במוחק. ולרא"ש צ"ע התוספתא, וצ"ל דהתוספתא איתא כר"י. ומצאתי בא"ר ...".
- (א) ולשיטתו, דלא כבה"ל (סעי' ג' ד"ה שעל), "שוב מצאתי בנ"א שהקשה ג"כ על דברי הב"ח הנ"ל מהאי דינא דתפלין וכנ"ל ולפע"ד נראה לתרץ כמו שכתבתי דמ"מ הוא בכלל מוחק ע"מ לתקן".

2. מנ"ח (מוסך שבת מוחק ס"ק א', ס"ק ב', ס"ק ג', ס"ק ד') – "נראה דדוקא במוחק על מנת לכתוב במקומו, אבל המוחק שלא על מנת לכתוב רק משום איזה דבר שצריך, אף דלא הוי מקלקל פטור. אך אחר זה כתב הר"מ, אבל המוחק על מנת לקלקל פטור, נראה דאם אינו מקלקל חייב, וכן כתב הר"מ סוף הפרק ה"ז, וכן המוחק את הרשום על מנת לתקן חייב, נראה כיון דהוי על מנת לתקן חייב אף שלא על מנת לכתוב. וכן דעת הר"מ פ"י ה"י גבי הקורע, אף דבמשנה ע"ג ע"א מבואר הקורע על מנת לתפור כמו

כאן שמבואר המוחק על מנת לכתוב, ומבואר בהר"מ שם דקורע בחמתו ג"כ חייב, דעיקר שלא יהיה מקלקל, עיין בדבריו, הכי נמי כאן. והר"מ לשיטתו דסבירא ליה פ"א ה"ז מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, עי"ש. ומלשון הרא"ש [פ"ז אות ט'] משמע דוקא על מנת לכתוב, עיין בספר חיי אדם [הל' שבת כלל ל"ח נשמת אדם סק"א].

3. קצות השלחן (סי' קמ"ד ס"ק י') – "לרמב"ם דלא בעינן שיתכוין לכתוב אלא שלא יהי' מקלקל במחיקה כמ"ש הנ"א (כלל ל"ז)".
4. מנוחת אהבה (ח"ג פרק כ"ב הע' ע"א) – "הפמ"ג מלשון הרמב"ם שכל מה שמוחק על מנת לקלקל פטור, ומשמע שאם מחק שלא לקלקל אע"פ שא"צ לכתוב שם בי אותיות חייב. הנה הרמב"ם הולך לשיטתו שפסק (בפ"א הל' ז) כרבי יהודה שמחייב במלאכה שא"צ לגופה ... וכן מ"ש בתוספתא (פ"ב דשבת הלכה ז): והמוחק לקלקל פטור, אין לך שחייב אלא המוחק על מנת לכתוב 'והמוחק על מנת לתקן'. ע"כ. יש לומר דאיתא כרבי יהודה דס"ל דמלאכה שא"צ לגופה חייב, אבל לדידן דקי"ל כרבי שמעון דמלאכה שא"צ לגופה פטור עליה, אין לך מוחק שחייב אלא מוחק על מנת לכתוב".
5. מראי מקומות – עי' ערך 'קורע'.

ג. אף ע"מ לתקן.

1. א"ר (ס"ק ו') – "כתב עולת שבת [סק"ג], ולשון השו"ע משמע אפילו אין כוונתו לכתוב במקומו חייב על המחיקה, ולא נהירא ע"כ. ומצאתי בתוספתא פ"ב [ה"ז] הכותב לקלקל חייב, המוחק לקלקל פטור, אין לך שחייב אלא המוחק על מנת לכתוב, והמוחק על מנת לתקן כל שהוא הרי זה חייב ע"כ".
2. פמ"ג (א"א ס"ק ז') – "וסבור הייתי אני העני לומר דמוחק שתי אותיות עד"מ והיה כתוב איזה **ענין שחייב** הוא או חבירו חייב לו, ורוצה למחוק זה, חייב אע"פ שאין רוצה על מנת לכתוב שתי אותיות. **הא מוחק טשטוש** וכדומה, בעינן על מנת לכתוב שתי אותיות".
3. טל אורות (עמ' ע"ג, או עמ' שמ"ה. הו"ד בשעה"צ ס"ק נ"ב).
4. עיקרי דינים (או"ח סי' י"ד אות ע"א, הו"ד בשעה"צ ס"ק נ"ב) – "טל אורות ... ס"ת שע"י מחיקת אות א' יתירה נתקן הספר בכך חייב משום מוחק אע"פ שהמחיקה אינה ע"מ לכתוב ודלא ממה שנראה מהרש"ל בחבורו על הסמ"ג במלאכת הסותר: (שם דף ע"ג)".
5. מ"ב (סוף ס"ק כ"ב) – "והמוחק ע"מ לתקן אפי' שלא ע"מ לכתוב כגון שהיו אותיות יתירות בתורה ומחקן ג"כ חייב".
(א) בה"ל (סעי' ג' ד"ה המוחק, ד"ה שעל [לשונו מובא לקמן]) – "שמצדד הפמ"ג בזה והוא דאם בהמחיקה לבד היה שום תיקון כגון שהיה כתוב שם איזה ענין שהיה הוא חייב לחברו או חברו לו וכה"ג ונצטרך עתה למחקו חייב משום המחיקה לבד אע"פ שלא היה ע"מ לכתוב ודוקא במוחק טשטוש וכדומה בעינן שיהיה כונתו ע"מ לכתוב ב' אותיות או כשאותו הכתב לא היה מעלה ולא מוריד משא"כ בזה שהמחיקה גופא הוא תיקון ונ"ל להביא כמה ראיות לדבריו. והוא. דכמו דאיתא במשנה בקורע ע"מ לתפור משום שכן היה במשכן כדאיתא בגמרא ואפ"ה ידוע הוא דאפילו שלא ע"מ לתפור כל שיש תיקון בקריעתו חייב דכע"מ לתפור דמי וכמו שביירנו בסוף הסימן כן ה"ה במוחק אף דאיתא במשנה מוחק ע"מ לכתוב והטעם משום שכן היה במשכן שמחקו איזה אות שטעו בה כדי לכתוב אחרת במקומה מ"מ היכא שבהמחיקה גופא יש תיקון נראה דכע"מ לכתוב דמי ועוד יש ראיה מתוספתא פ"ב הלכה ז' דז"ל שם אין לך שחייב אלא המוחק ע"מ לכתוב והמוחק ע"מ לתקן כל שהוא ה"ז חייב ועיין ברמב"ם פ"י הט"ו דכתב דבסותר בעינן שיהיה ע"מ לבנות אבל אם סתר דרך השחתה פטור משמע דאם היה שלא בדרך השחתה כ"א לאיזה צורך כע"מ לבנות דמי כיון שהיה לצורך איזה תיקון יצא מכלל מקלקל וה"נ בעניננו לענין מחיקה דהרמב"ם כלל לסותר ולמוחק בחדא מחתא כדמוכח בפ"א דין י"ח ע"ש".
- ב) בקיצור, יש ג' ראיות: קורע, תוספתא, רמב"ם. הראיה א', מקורע, הוי לשיטתו. אבל יש חולקים גבי קורע, כדאי' בבה"ל עצמו (סעי' י"ד ד"ה ולא), הריטב"א [לשיטתו] רע"א ועוד. הראיה ב', מתוספתא, לפי הנש"א ומנ"ח, י"ל שהוא דעת ר' יהודה, שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב. [ולכאורה קשה, שהמ"ב מסתברא ראה הנש"א, ואולי גם המנ"ח]. הראיה ג', מהרמב"ם, מתרצים הנשמת אדם ומנ"ח, שהוא הרמב"ם לשיטתו, שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב.
6. כה"ת (ס"ק ל"ח) – "המוחק ב' אותיות באיזה ענין שחייב הוא או חבירו חייב לו ורוצה למחוק זה חייב אע"פ שאינו רוצה ע"מ לכתוב ב' אותיות. א"א אות ז'".
7. דברות משה (שבת סי' ס"ד הע' ל"ו) – "שגם במלאכת מחיקה דתנן ע"מ לכתוב שזה היה במשכן יש למילף מכ"ש כשהמחיקה עצמה הוא הצורך כגון כשאיכא אות יתר בס"ת שהתיקון הוא במחיקת האות היתר לבד בלא שום כתיבה על מקומו שיהיה חייב, ורק כשמוחק באופן שכל הצורך המחיקה הוא שיהיה הקלף והנייר ראוי לכתוב עליו צריך ע"מ לכתוב שתי אותיות".
8. ילקוט יוסף (סי' ש"מ מוחק סוף הע' א') – "ועיין בספר טל אורות (דף עג ובנד"מ הוא עמוד שמה) שכתב לענין ספר תורה שעל-ידי מחיקת אות א' יתירה נתקן הספר תורה, דחייב משום מוחק, אף על פי שהמחיקה אינה על מנת לכתוב, ודלא כמו שנראה מדברי המהרש"ל בחיבורו על הסמ"ג במלאכת הסותר. ע"ש, והובאו דבריו בעיקרי הד"ט (דף ל' ע"א)".

ד. לשיטות שאף ע"מ לתקן לתקן, יש לחקור: אם התיקון צריך להיות באותיות דוקא, או אפילו במקום הנכתב [ביאור הדבר, יש ב' עניני מחיקה, הכתב ומקום הכתב]. נ"מ, אם יש קשקוש על הקיר, ומוחקו כדי שיהיה נקי, מה דינו.

1. מחמיר.

(א) הגר"ע אויערבאך שליט"א (הכתב והמוחק עמ' רי"א).

(ב) שבת בית (ארטסקרול, ריש עמ' מ"ב בדעת הבה"ל) -

Another example would be the erasure of writing from a wall in order to clean it. These acts constitute transgressions of Biblical law.

(ג) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תש"ג, ע' הע' ס"ה).

2. מיקל.

א) ויצב אברהם (ריש סי' מ"ב, הו"ד בס' הכתב והמוחק עמ' ר"א) – "למש"כ הפמ"ג ... ודמי למי שמוחק אותיות שנכתבו על קיר ומכערות אותו, שודאי אינו נחשב מתקן במחיקה, כיון שכלפי האותיות המחיקה היא קלקול, והתיקון הוא ביפוי הקיר ע"י שינוי הצבע".

3. מיקל אא"כ הוא תיקון אפילו באותיות אחרות.

א) חוט שני (ח"א פרק כ"א ס"א ס"ק א' ד"ה בשו"ע, סוף עמ' קנ"ט) – "ונראה דהמוחק ב' אותיות בצד הכתב שהקלף יהיה נקי וכדו', לא נחשב למוחק ע"מ לכתוב, דבעינן שימחוק דוקא על מנת להכין את המקום לכתוב או למחוק דבר כדי שלא יהיו טעויות באותיות הכתובות שאז המחיקה עצמה היא התיקון, עי' בביה"ל. אבל מוחק ע"מ שיהיה נקי בעלמא פטור, דתכלית מלאכה מוחק הוא הכתיבה".

4. אפשר לומר שיש מחלוקת בין המ"ב ופמ"ג לענין זה: שהמ"ב מחמיר, ופמ"ג מיקל.

א) שהפמ"ג סובר שחייב משום מוחק או מוחק על מנת לכתוב, או מוחק אותיות שיש תיקון במחיקת האותיות עצמם. כמו מחיקת שטר (משל של הפמ"ג). לפי הפמ"ג במחיקת אותיות המלאכה היא מחיקת ה"אותיות" ואין נ"מ על מה הם כתובים. משא"כ טשטוש על הקיר מלאכת המחיקה (התיקון) היא בקיר ולא בטשטוש. ולכן אין תיקון אם מוחק מהקיר, מצד הטשטוש. וכן יתכן לומר, שאם יש את יתירה בספר תורה, והוא מוחקו, אינו עושה תיקון בהאות עצמו, אלא בקלף. ואינו חייב משום מוחק. ב) אמנם, המ"ב (סוף ס"ק כ"ב) כתב שחייב, כיון שהוא סובר, אפילו תיקון הקלף הוה מוחק על מנת לתקן. [והחוט שני, לעיל, יש גדר אמצעי].

ג) ובזה אפשר לתרץ הפמ"ג למה לא הסביר שיטת הב"ח שהוא משום מוחק ע"מ לתקן. שבבה"ל (סעי' ג' ד"ה שעל) כתב, "כיון דמכ"מ הכתב לע"ע מוטשטש ע"י השעוה וע"י הסרתו יתגלה הכתב הוי בכלל מוחק ע"מ לכתוב ואף דגבי תפילין ס"ל דע"י נטיפת שעוה שלמעלה לא נתבטל האותיות שתחת השעוה שיפסל אח"כ משום שלא כסדרן מ"מ לענין שבת כיון דמתחלה לא היו יכולים לקרותו ועכשיו כשמסיר השעוה מתקן האותיות שיהיו יכולים לקראו הוא בכלל מוחק ע"מ לתקן וכמ"ש למעלה שוב מצאתי בנ"א שהקשה ג"כ על דברי הב"ח הנ"ל מהאי דינא דתפילין וכן"ל ולפע"ד נראה לתרץ כמו שכתבתי דמ"מ הוא בכלל מוחק ע"מ לתקן ... ודעת הפמ"ג באשל אברהם משמע ג"כ דס"ל כהב"ח דבשעוה על הקלף והנייר יש בו משום מחיקה ולא כהשבו"י שלא זכרו כלל אלא דמצדד לומר דדוקא שלא במקום האותיות אז חייב משום מוחק כשכונתו כדי לכתוב במקום הזה אבל במקום האותיות אין בו משום מוחק ולא כותב דכתב התחתון ממילא איתא אלא איסור טלטול בשעוה יש ע"ש ומ"מ לא מלאו לבו להורות כן למעשה דכתב דלגרור שעוה משני אותיות ע"י עו"ג צ"ע ואות אחד התיר לגרור ע"י עו"ג".

ד) וכן יש לפרש הפמ"ג (סי' ש"ז א"א ס"ק י'), "וסבור הייתי לומר קתב משיט"א וכדומה, שרק מדרבנן הכתיבה, והמחיקה מדרבנן, כבסימן ש"ו סעיף י"א בהג"ה בכתב שלהם, כמו שכתבתי שם [אשל אברהם אות כ'], עיין מ"א [סימן] ש"מ אות י', אפשר דלא גזרו בגבוה הרבה כמו בסימן ער"ה דיש איסור תורה, אלא דמוחק נמי אין חייב כי אם על מנת לכתוב שתי אותיות, עיין ר"מ [שם] פרק י"א הלכה ט', הא שלא על מנת לכתוב ליכא כי אם איסור דרבנן. ובשבת קמ"ט א' אמר דלמאן דאמר גבוה שתי קומות הוא הדין כאן".

ה. תשובה בשבת.

1. שרגא המאיר (ח"א סי' ע') – "שאם אחד עושה עבירה חס ושלום נרשם החטא על מצחו, ואם עושה תשובה אז נמחק מעליו ... והקשה הרה"ק ר' איציקל (שליט"א) זצ"ל, א"כ משמע שכתב יש על מצחו, והיאך אפשר לעשות תשובה בשבת הרי יש בו משום מוחק, ועובר על איסור מחיקה, ואמר שהקשה קושיא זו לכמה גדולים ואין לו עוד תירון הגון, והקשה קושיא זו גם להרה"ק אדמו"ר מסאטמאר (שליט"א) זצ"ל, ותירץ לו כי כתב כזה לא ה' במשכן ואנו לומדים כל מלאכות שבת ממשכן ... ואמרתי לו כי אפשר לומר שלא קשה מידי דהנה שיטת הרא"ש הוא דאינו עובר בשבת על איסור מחיקה רק אם הוא מוחק על מנת לכתוב, והרמב"ם כתב בהלכות תשובה (פ"ב ה"ב) שתשובה הוא רק שיעזוב החוטא חטאו ויגמור בלבו שלא יעשה עוד ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם עש"ה, א"כ הוא מוחק על מנת שלא לכתוב, ובעל מנת שלא לכתוב אינו חייב בשבת, וע"כ שפיר יכול לעשות תשובה בשבת קודש, ונזכה לתשובה שלימה אמן".

א) יש לעיין לשיטת הבה"ל, שהרי כאן הוא מוחק אף ע"מ לתקן. כי בפשטות כאן חשוב תיקון. (אולי י"ל, שאם עשה תשובה בשבת ולא יהיה אחריות של העבירה, הגם שלא מוחק ממצחו, פשוט שיהיה מותר. ולכן המחיקה עצמו ממצחו לא הוי תיקון). וצ"ע.

ו. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק ל' סעי' כ"ט), מנחת איש (פרק כ"ג סעי' ב').

1. אפיקי ים (ח"ב סי' ד' ענף ה') – "ובעיקר הדין דמוחק, לא מצינו בש"ס רק, מוחק על מנת לכתוב שתי אותיות. אבל מוחק שלא על מנת לכתוב, רק שהי' לו תיקון בהמחיקה עצמה, אינו מבואר בגמרא. והפמ"ג ז"ל בסי' ש"מ מצדד דחייב ג"כ. ובמ"ב שם הביא ראי' לדבריו, מתוספתא פ"ב ה"ז דז"ל, אין לך שחייב אלא המוחק על מנת לכתוב, והמוחק על מנת לתקן כל שהוא הרי זה חייב, ומבואר דהמוחק על מנת לתקן, אף שלא על מנת לכתוב כלל ג"כ חייב ...".

ו] מוחק ע"מ לכתוב: השיעור.

א. ע"מ לכתוב ב' אותיות, איזה ב' אותיות.

1. רשב"א (דף עה:), הו"ד בשיטה לר"ן שם ד"ה ויש) – "ויש במקומה כדי לכתוב שתים חייב. פי' משום דהוה ליה כמוחק שתי אותיות, ואע"ג דלא בעי' כדי שיהא מקום לכתוב שתי אותיות גדולות כאותה שמחק דהא לא אפשר, מ"מ בעי' כעין אות שמחק שיהיו בינוניות ומאותה כתיבה שמחק שאם היא כתיבה אשורית בעי' נמי אשורית, דאי לא אינו חייב לפי שאין לך מוחק אות קטנה אשורית שלא יהא בה כדי לכתוב שתי אותיות בכתיבה שאינה אשורית כגון מיש"ק שלנו וא"כ מאי גדולה, ולא קתני גדולה אלא

לאפוקי שיהא מקום כעין אותה שמחק לכתוב שתי אותיות בינוניו' מאותו אות שמחק שאם הוא אל"ף שיהא מקום לכתוב שני אלפין בינוניים ואם הוא ב"ת שיהא מקום לכתוב שני ביתין בינוניים או אחרות דומיא דהני, דאי לא אין לך מוחק אות אפי' בינונית שלא יהא בה כדי לכתוב שני ווין או שני יודין ומאי גדולה דקתני, דאין לומר מאי גדולה ה"ה בינונית ולאפוקי וא"ו או יו"ד קא אתי שאם מחקם אינו חייב משום דלא הו' גדולות דזה דחוק הוא מאוד, ועוד דתינח באותיות בכתיבה מאי איכא למימר, ומיהו מ"מ לא בעי שיהו שם דומיא דשם משמעון או יה מיהודה דלא נאמרו אלו אלא כדי לחייב משום מלאכת מחשבת לבד, דסד"א כיון דאין במחשבתו אלא לכתוב שמעון או יהודה לא ילחייב קמ"ל דכיון דשם הוא חייב, אבל בכותב שתי אותיות באיזה אות שתהיה חייב דהא הו' בקרשים ז"ח ט"י כדי לזווגן אע"פ שאינן שם, כן ראיתי לתלמיד אחד בשם רבו הרשב"א ז"ל".

2. מנ"ח (מוסך שבת, מוחק ס"ק ב') – "והנה בכותב שתי אותיות דחייב, פשוט אפילו כתב שתי אותיות קטנות מאד, דאינו מבואר השיעור וקטנות ג"כ נקראות אותיות, ובמוחק שתי אותיות כדי לכתוב, בודאי כיון דהיה כתוב שתי אותיות א"כ יוכל לכתוב על מקום זה שמחק, אך מה שמבואר אם מחק אות אחת גדולה ויש במקומה כדי לכתוב שתיים וכו', איני יודע השיעור של שתי אותיות אי כדי לכתוב קטנות או בינוניות, וכן אם נטף דיו ומחק דהשיעור ג"כ כנ"ל, איני יודע היאך משערינן. ומצד הסברא נראה דבאותיות בינוניות משערינן, ועיין לקמן פח"י ה"ט במוציא דיו כדי לכתוב, נראה ג"כ דמשערינן בבינוני, ועיין עוד שם הט"ו גבי קשר מוכסין, כן נראה".

3. מראי מקומות – הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ז' ג').

ב. מוחק ע"מ לתקן, מה השיעור - אם השיעור משהו או ב' אותיות.

1. תוספתא (שבת פרק י"א הל' י"א) – "נפלה דיו על גבי ספר ומחקה שעה על גבי פנקס ומחקו אם יש במקומה כדי לכתוב שתי אותיות חייב והמוחק לקלקל פטור אין לך שחייב אלא המוחק על מנת לכתוב והמוחק על מנת לתקן כל שהו הרי זה חייב".

2. כל שהוא.

(א) עי' דברות משה (סי' ס"ד הע' ל"ו) – לשונו מובא לעיל.

(ב) הגרשז"ק שליט"א (ס' צהר אהל חינוך עמ' רכ"ט) – "שאלה: הבה"ל סימן ש"מ ס"ק ד"ה המוחק כתב בשם הפמ"ג דמוחק חייב אפילו שלא ע"מ לכתוב, היכא שיש תיקון בהמחיקה עצמה, אמנם לא ביאר שם כמה שיעורו בכה"ג. ויל"ע אי בכה"ג שיעורו בכל שהוא כיון דחייב משום המחיקה עצמה, ולא משום מחשבת כתיבה, או דלמא אעפ"כ שיעורו ב' אותיות דהיינו שצריך למחק ב' אותיות. תשובה: סגי בכל שהוא".

3. ב' אותיות.

(א) ח"א (נשמת אדם כלל ל"ח ס"ק א') – "ובתוספתא פרק י"א הי"א המוחק לקלקל פטור, אין לך שחייב אלא המוחק ע"מ לכתוב, והמוחק ע"מ לתקן כל שהוא חייב, עכ"ל, משמע דאם כוונתו לתקן אע"פ שאין כוונתו לכתוב, חייב, ומ"ש לתקן כל שהוא, אינו ר"ל דמוחק כ"ש, דבודאי שיעור המחיקה כדי לכתוב במקומה ב' אותיות, אלא כוונת התוספתא שיתקן איזה דבר".

(ב) מנ"ח (מוסך שבת, מוחק ס"ק ב') – "והנה אף להר"מ [הנ"ל] דעל מנת לתקן ג"כ חייב, מ"מ צריך להיות השיעור כדי לכתוב שתי אותיות, כמבואר בדבריו כאן".

(ג) קצות השולחן (סי' קמ"ד ס"ק י') – "לרמב"ם דלא בעינן שיתכוין לכתוב אלא שלא יהי' מקלקל במחיקה כמ"ש הנ"א (כלל ל"ז), אבל כיון שהשיעור הוא כדי לכתוב ב' אותיות".

4. מראי מקומות – ס' הכתב והמוחק (סי' כ"א), שבת בית (ארטסקרול, פרק ד' הע' ג').

(א) לכאורה, כולם לשיטתיהם: שאם הצד לחיוב הוא מצד ר' יהודה, שמאלל"ג חייב. ממילא צריך המלאכה, שהוא ע"מ לכתוב ב' אותיות. ולכן הח"א ומנ"ח וקצה"ש כתבו רק תיקון לשני אותיות. אבל להמ"ב ואג"מ, שגם לר' שמעון חייב, אין ענין לשני אותיות, רק לתיקון. ואפילו משהו הו' תיקון.

(ב) בה"ל (סעי' י"ד ד"ה וחיוב) – "... והנה מה דאיתא במשנה דמקלקל ע"מ לתקן שיעורו כמתקן היינו בדבר שיש להתיקון שיעור ידוע כמו במוחק ע"מ לכתוב ובקורע ע"מ לתפור ובסותר ע"מ לבנות כל אחד לפי שיעורו וכמו דאיתא ברמב"ם פ"א הי"ח ע"ש וא"כ ה"ה נמי בקורע ע"מ לתקן איזה תיקון תלוי השעור לפי דבר הצריך לו ולא תליא בשעור ב' תפירות וצ"ע".

(ג) אפיקי ים (ח"ב סי' ד' ענף ה') – "ויש להסתפק במלאכת מחיקה, דבעינן על מנת לכתוב ב' אותיות, אם הוא אך תנאי בהמחיקה, דאין המחיקה חשובה להתחייב עלי', רק כשהיא על מנת לכתוב במקומה ב' אותיות, וכסותר על מנת לבנות, אבל המחיקה מצד עצמה אין לה שיעור, ונפקא מינה במחק מעט קודם השבת, ועתה בשבת גמר המחיקה, ע"מ לכתוב ב' אותיות ג"כ חייב, דעכ"פ מחק בשבת על מנת לכתוב, וכן נפקא מינה במחק שלא ע"מ לכתוב, ורק שהי' תיקון תכף בהמחיקה דכה"ג ג"כ חייב כמו שנבאר בס"ד, אם בעינן בכה"ג נמי שימחק שיעור שתי אותיות. וי"ל דהמחיקה עצמה יש לה שיעור, ושיעורה הוא, כדי לכתוב ממש במקום המחיקה ב' אותיות. וא"כ בכה"ג שלא מחק בשבת עצמו, שיעור כדי ב' אותיות, אינו חייב. ואף שהי' תקון בהמחיקה עצמה יפטר. וראיתי במנחת חינוך במלאכת קורע, דבעינן ג"כ על מנת לתפור שתי תפירות, ודייק מלשון הרמב"ם ז"ל, דהקריעה עצמה יש לה שיעור, כדי שתי תפירות, ואם נקרע מעט מערב שבת, וגמר לקרוע בשבת. ע"מ לתפור ב' תפירות פטור. וי"ל דבמחיקה ג"כ הכי הוא. ובחדא מחתא מחתינהו ... ולפי"ז הי' נלע"ד לחדש. דהא דבעינן שיעורא בקריעה ובמחיקה עצמה, אינו אלא כשקורע על מנת לתפור, ומוחק על מנת לכתוב, דהתם חשיבות המלאכה אינה, אלא משום התפירה והכתיבה. ע"ז אמרה המשנה, דהמקלקל על מנת לתקן שיעורו כמתקן. וכן הסברא נותנת, דלא עדיף אז מתפירה וכתובה עצמה. משא"כ בקורע לתקן בקריעתו, ומוחק לתקן במחיקתו. בזה לא בעינן כלל שיעורא, בקריעה ובמחיקה עצמה, וחיוב גם בקורע פחות משתי תפירות, ובמוחק פחות מכדי שתי אותיות. דהמשנה לא אמרה רק דשיעורו כמתקן. וזה אינו אלא בעל מנת לתפור ולכתוב, ובעצמו הו' מקלקל. משא"כ במתקן ממש בהקריעה והמחיקה עצמה, מאי שיעורא הוא דשתי תפירות ושתי אותיות ... שוב מצאתי בנ"א כלל ל"ח דהביא ג"כ התוספתא. ובגירסא שלנו, ופירש ג"כ כהמ"ב. ורק דהוא ז"ל ס"ל לדבר פשוט, דלעולם בעינן במחיקה שיעור שתי אותיות, ודלא כמ"ש. והמ"ב מסתפק בזה בקורע ומתקן בקריעתו, אם בעינן כשתי תפירות. וכבר כתבנו דקורע

ומוחק בחדא מחתא ניהו. אבל מאי דק"ל לדברינו, הוא מסוגיא דשבת ק"ד ע"ב. תנא הגיה אות אחת חייב, השתא כתב אות אחת פטור. הגיה אות אחת חייב, ומאי קושי, הא י"ל בפשיטות, דהגיה אות אחת ותיקן הלאו דאל תשכן באהלך עולה. וכמ"ש רש"י ז"ל בהא דאמר רבא דנטלו לתגו של דלת. וכיון דהוי תיקון בהמחיקה עצמה, ממילא חייב אף בלא שיעור שתי אותיות, ומשום מחיקה חייב ולא משום כתיבה. ועי' בתשו' הגרעק"א ז"ל סי' כ"א, ויהי' מזה ראי' לכאורה להנ"א ז"ל. דלעולם בעינן במחיקה לכתוב במקומה שתי אותיות. ואולי י"ל, דזהו תלוי בפלוגתא דמלאכה שאינה צריכה לגופה. ולמ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור. אינו חייב על מחיקה כזו. וכמ"ש גם הנ"א ז"ל שם, ולא בעי לאוקמי בפלוגתא".

ג. אם מוחק אות אחת מצטרף עם כתיבה.

1. מראי מקומות – אנציקלופדיה תלמודית (כרך כ"ז ערך כותב סוף אות ד', סוף טור תר"ל).
(א) מאירי (דף קה. ד"ה אע"פ) – "וכן הדין אם נטל גגו של דלת ועשאו ריש ופירשו בה בירושלמי שהוא נידון כשתים מפני שמחק אחת וכתב אחת והמחיקה מצטרפת לכתיבה".
(ב) אג"ט (חורש ס"ק ז' אות ג', זורה ס"ק ב' אות א', סי' נ' ס"ק ב'), הו"ד בשביתת השבת (זורה ס"ק ח') – "המאירי [קד ב] בשם הירושלמי כתב אות אחת ומחק אות אחת מצטרפין משום שהן מין מלאכה אחת. ודומה למ"ש הרמב"ם פ"ד מהל' מאכלות אסורות ה"ל י"ז טריפה עם נבילה מצטרפין לכזית".
(ג) הר צבי (ט"ל הרים - זורה בורר ומרקד סי' א') – "ומאי דתמך יסודו מדברי המאירי שהביא בשם הירושלמי כתב אות אחת ומחק אות אחת מצטרפין משום שהן מין מלאכה אחת הנה המעיין בלשון המאירי יראה דאין הכרח מזה, דז"ל וכן הדין אם נטל גגו של דלת ועשאו ריש ופירשו בירושלמי שהוא נידון כשתים מפני שמחק אחת וכתב אחת והמחיקה מצטרפת לכתיבה, עכ"ל, ולענ"ד י"ל דלא איירי כלל לענין צירוף ב' ח"ש אי מצטרפין כדס"ל להאג"ט, אלא לענין שם המלאכה איירי ולאשמעינן משום מאי מחייבין לי' קא אתי, והכי קאמר דהמחיקה מצטרפת לכתיבה כלומר דהמחיקה חשיב נמי לכתיבה וחייב נמי משום כותב ונ"מ אם הי' כשעור כגון שכתב נמי אות אחר או שהגיה להשלים הספר וכן יורה לשון הירושלמי חייב משום כותב ומשום מוחק ומשמע דחייב שתיים וכן פי' הפ"מ להדיא דחייב שתיים בכה"ג וא"כ ע"כ דלא נחית כלל לענין צרוף, ובירושלמי ריש שבת מוכיח דהכנסה והוצאה חשובין מלאכה אחת מהא דאר"י הכניס ח"ג והוציא חצי גרוגרת חייב, משמע דאלו הי' חשובין לתרתי לא היו מצטרפין לכשעור, ועדיפא מינה אמרינן התם שאם ארג חוט אחד בתוך בגד זה וחוט אחד בתוך בגד זה שמא אינו פטור וא"כ מכש"כ בהני תלתא מלאכות דאינם מצטרפין עכ"ל".

ז. מסרט, כתובת קעקע.

- א. המסרט על בשרו ר"א מחייב חטאת (צ"ב למה כתוב 'חטאת') וחכמים פוטרין – משנה (שבת דף קד:).
1. פסק שייש חיוב חטאת, כר"א – ר' ירוחם (עמ' פז), הו"ד בא"ר (ס"ק י"א).
(א) ויותר טוב אם הגירסא ר' יהושע במקום חכמים, כמו הרי"ף והרמב"ם במשניות (עי' מ"מ פרק י"א הל' ט"ז), משא"כ הרא"ש.
2. פסק שהוא פטור אבל אסור, כחכמים – רמב"ם (פרק י"א הל' ט"ז), מג"א (ס"ק ז'), פמ"ג (א"א ס"ק ז'), ח"א (כלל ל"ז סעי' ב'), מנ"ח (כותב ס"ק י"א), נזר ישראל (סי' ל"ו סעי' ז'), מ"ב (ס"ק כ"ב), כה"ח (ס"ק ל"ז), פוסקים.
3. אם סריטה עם דיו או לא – צפנת פענח (על הרמב"ם פרק י"א הל' ט"ז).

ב. כותב על בשרו.

1. חייב – משנה (שבת דף קד:), רמב"ם (פרק י"א הל' ט"ז), "הכותב על בשרו חייב מפני שהוא עור אף על פי שחמימות בשרו מעברת הכתב לאחר זמן הרי זה דומה לכותב שנמחק", מג"א (ס"ק ז'), ח"א (כלל ל"ז סעי' ב'), מנ"ח (כותב ס"ק י"א), נזר ישראל (סי' ל"ו סעי' ז'), מ"ב (ס"ק כ"ב), כה"ח (ס"ק ל"ז), פוסקים.
2. מראי מקומות.
(א) הגרשז"א צ"ל (שולחן שלמה ס"ק י"א ח') – "ומפרש הרמב"ם ... וצ"ע לפי"ז בכמה דברים בכה"ג כגון צובע שחייב רק היכא שהוא מתקיים ואמאי לא יתחייב גם בכגון דא. וגם צ"ע דעכ"פ לא היה כזה במשכן".

ג. כתובת קעקע בשבת.

1. חייב בשבת.
(א) שדה הארץ (ח"ג סי' י"ט).
(ב) מעיל צדקה (סי' ל"א), הו"ד בגליון מהרש"א שבת דף קד:; ופת"י יו"ד סי' ק"פ).
(ג) מחזיק ברכה (או"ח ריש סי' ש"מ).
(ד) עיקרי דינים (סי' י"ד סעי' י"ז) – "הכותב בשבת כתובת קעקע על בשרו חייב שתיים א' משום כתובת קעקע וא' משום כותב בשבת".
(ה) ח"א (כלל ל"ז נשמת אדם ס"ק א') – "נ"ל דהחוקק בבשרו כעין כתובת קעקע לכ"ע חייב, שהרי החוקק גט על יד העבד האשה מגורשת בו, כדאיתא בגיטין [כ, ב] ובאבן העזר סימן קכ"ד".
(ו) מנ"ח (כותב ס"ק י"א) – "מה לי שריטה לבד או שורט וממלא השריטה בצבע. אך להפוסקים דגם בלאחר יד בשמאל שוה גט לשבת ועיין בית שמואל סי' קכ"ג סק"ד דלא הוי כתב, א"כ כאן דמבואר בש"ס דכתובת קעקע כשר בגט, א"כ חייב בשבת ג"כ. וצריך לחלק, אף דשריטה הוי כלאחר יד, מ"מ בממלא השריטה הוי דרך כתיבה בכך. ולכאורה אפשר אף לפי הסברא דאינו דומה גט לשבת, ובשבת פטור דהוי כלאחר יד, מ"מ כיון דהוי כתב לענין כתובת קעקע הוי כתב לענין שבת וחייב דמיגו וכו', וסברא זו מבוארת בחיבור זה כמה פעמים".

(ז) כה"ח (ס"ק ל"ז).

(ח) יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"ב עמ' מ"ו).

(ט) ילקוט יוסף (סי' ש"מ כותב סוף הע' ב') – "שדה הארץ ... במחזיק ברכה ... מעיל צדקה. ע"ש. וכן פסק בכף החיים".

(י) אנציקלופדיה תלמודית (כרך כ"ז, ערך כותב, סוף טור תקצ"ח) – "הכותב כתובת-קעקע על בשרו, ששרט את בשרו ונתן כחול או דיו על מקום השריטה, יש מן האחרונים שכתבו שנתינת הכחול או הדיו היא דרך כתיבה, וככותב על בשרו הוא, וחייב - ויש מוסיפים שכשם שחשובה כתיבה לענין גט, כך חשובה היא כתיבה לענין שבת - ויש שדנו כתובת קעקע כשרט על בשרו, שמה לי שריטה לבד או שורט וממלא את השריטה בצבע, ומכל מקום חשובה השריטה כתיבה כדרכה, וחייב עליה בשבת, **משום** שדרך הגויים לכתוב כך על בשרם, או שחשובה כתיבה משום שהתורה מכנה כתיבה זו 'כתובת קעקע', או שמתוך שחשובה כתיבה לענין איסור כתובת קעקע, חשובה כתיבה אף לענין שבת".

2. מראי מקומות.

(א) הגר"ח ק"שליט"א (פתשגן הכתב סי' כ"א, עם מקדשי שביעי עמ' קנ"ה) – "ול"ד למה דאמר בגמ' דאין למדין מן השוטים דשאני בין שוטה א' **להרבה שוטים** וגם אפשר דאיסורו מחשיבו דכיון דהזהירה תורה על כ"ק איסורו מחשיבו ... דהכותב כ"ק בשבת **צ"ע** אם חייב משום שבת".

(ב) רבבות אפרים (ח"א סי' רכ"ב אות ג') – "דלאו אורח ארעא ככתובת קעקע לכאורה למה יתחייב".

ד. חוקק בבשרו בשבת.

1. חייב בשבת.

(א) ח"א (כלל ל"ז סעי' ב') – "ונראה לי דאם חקק בבשרו, חייב".

(ב) מנ"ח (כותב ס"ק י"א) – "והחוקק בבשרו כעין כתובת קעקע לכולי עלמא חייב, דגבי גט הוי כתב עיין באבה"ע סי' קכ"ד ס"ו, ובחיי אדם [הל' שבת כלל ל"ז נשמת אדם סק"א] כתב כן בפשיטות עי"ש, ולא דמי לשמאל דלא הוי דרך כתיבה בכך, עיין בדבריו".

(ג) נזר ישראל (סי' ל"ו ס"ק י"ב) – "אבל אם חקק בבשרו חייב".

(ד) קצות השלחן (סי' קמ"ד סעי' ה').

(ה) כה"ח (ס"ק ל"ז).

(ו) יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"ב עמ' מ"ו).

ה. מוחק כתובת קעקע בשבת, [נ"מ, אם יש ענין למחוק].

1. מנ"ח (מוסד שבת, מוחק ס"ק ד') – "נראה לענ"ד, המוחק כתובת קעקע חייב להר"מ **דהוי תיקון** כי לישראל אסור מחמת חוקת העכו"ם, אף כי רק בשעת העשייה לוקין מגזירת הכתוב, אבל עכ"פ להיות כן על בשרו אינו נכון לישראל, אבל המוחק מגוי לא הוי תיקון, וזה פשוט".

2. מנחת סולת (על מנ"ח שם אות ל"ה, והו"ד ביסודי ישרון ס' ל"ט מלאכות ח"ב עמ' ק"ב) – "א"א לעשות תשובה שלמה כל זמן העבירה לפניו וזכרון המעשה".

3. הגר"ח ק"שליט"א (פתשגן הכתב סי' כ"א ד"ה עוד) – "כ' במנ"ח ... ואיני מבין איך אפשר למחוק כ"ק הרי כתבו הראשונים **שאינו** נמחק לעולם ... ואם חתך כל הבשר או שקלף העור סביב פשיטא שאין דרך מחיקה בכך ... ולמה יהא זה תיקון ואולי ס"ל דכיון דישראל מסתמא מתבייש מזה שנראה כאילו עשה איסור לכן המחיקה הוי תיקון אצלו וצ"ע".

4. חשוני חמד (פסחים דף עה:) – "שאלה. בעל תשובה שחקק על בשרו כתובת קעקע, ובידו להוציא הוצאות למחוק את הקעקע, האם חייב לעשות כך, או שמא העבירה שנעשתה הוא חטא לשעתו בלבד, ואין העבירה נמשכת, וע"י המחיקה בין כך לא יתקן את אשר חטא בשעתו, ואם כן למה יוציא הוצאות ויחבול בגופו לחינם. תשובה. המנחת חינוך (מוסד השבת לה) כתב שאין נכון לישראל שיהיה כתובת קעקע על בשרו, ולכן מסתבר שראוי לבעל התשובה שיוציא הוצאות למחוק. וז"ל: 'ונראה לענ"ד, המוחק כתובת קעקע (בשבת) להר"מ דהוי תיקון, כי לישראל אסור מחמת חוקת העכו"ם. אף כי רק בשעת העשייה לוקין מגזירת הכתוב, אבל עכ"פ להיות כן על בשרו אינו נכון לישראל. אבל המוחק מגוי לא הוי תיקון וזה פשוט', עכ"ל. וב'יסודי ישרון', (מערכת ל"ט מלאכות) הוסיף: 'ופלא שלא מצינו דעובר על איסור, כל זמן שכתובת קעקע עליו, אם כן איך שייך לומר שתיקן במחיקה. ומצאתי ב'מנחת סל' (אות לה) שהעיר מזה, ודעתו דהתיקון בזה שמעביר הכתב ואין כאן זכרון לעבירה, דאז יוכל לשוב בתשובה שלימה על העבירה שעשה, דכל זמן שהעבירה לפניו וזכרון מעשיו, הרי זה בכלל מעוות שאינו יכול לתקן. ראה חגיגה (דף ט ע"א) 'איזהו מעוות שאינו יכול לתקן זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר'. ונראה להוסיף דכשם שמילה היא מצוה נמשכת, וכך מבואר בדוד המלך כשהיה בבית המרחץ, כך כתובת קעקע, היא עבירה נמשכת, וצ"ע. לפי המנחת חנוך הנ"ל קיים אופן שראובן מחק כתובת קעקע מקטן שגיררוהו על דעת בית דין, ויצא חייב מבית דין על פי דברי המנחת חנוך הנ"ל, ואח"כ כשגדל מחה על הגירות, והפך למפרע לגוי, נפטר ממיתה, דהרי המוחק כתובת קעקע מגוי פטור, וכנ"ל. אך יתכן גם לומר דאע"פ שמיחה בסוף, מ"מ הוי תיקון בשעת המחיקה שהרי הדבר הועיל לתקן תיקון בגופו אם לא ימחה, וצ"ע בכל זה. כל דברינו אמורים בכתובת קעקע שכתב אדם על עצמו בחטא, משא"כ בזו שהנאצים ימ"ש כתבו על ידי היהודים שאין כל ענין להסירם, והמוחקם בשבת פטור".

5. מראי מקומות.

(א) עי' יו"ד סי' ק"פ, לעוד שיטות ומראי מקומות.

ח) האם מותר למוחק דיו וכדומה מגופו בשבת [או מחלון].

א. מחמיר.

1. ח"א (הל' נט"י כלל מ' סעי' ח', נשמת אדם שם) – "מי שנתפחמו ידיו משחרות קדרה וכיוצא בו בשבת, נראה לי דאם אין בו ממש רק חזותא בעלמא, או אפילו יש בו ממש רק שהוא במיעוט היד, מותר ליטול ידיו, ובלבד שלא ינגבם, דהוי כמוחק, רק ימתין עד שיתנגבו ממילא. ואם הוא בענין שמקפיד עליו, אפילו במיעוט היד, חוצץ. ואם אין בו רק חזותא בעלמא, אפילו ברוב היד, אינו חוצץ".
- א) ופעמים הח"א (וסייעתו) מיקל: אם אינו מתכוין ואינו פס"ר [ע' לקמן]. דברים הדביקים שאינם נספגים בבשר [ע' לקמן]. תרי דרבנן, כמו שאינו ע"מ לכתוב, וגם אינו מתקיים [ע' לקמן]. כבוד הבריות [ע' לקמן].
2. טל אורות (ריש עמ' ע', ובחדשה עמ' של"א) – "שאם נמצא על בשרו כתוב בשבת אותיות או טשטוש דיו או מצבע אחר ומחקו, אף על פי שהמחיקה היא שלא על מנת לכתוב, אסור משום מוחק מדרבנן".
3. עיקרי דינים (או"ח סי' י"ד אות ע') – "מי שיש על בשרו בשבת אותיות או טשטוש מדיו או מצבע אחר אע"ג דהמחיק' אינה ע"מ לכתוב מ"מ מדרבנן אסור ודינו כדין דיו שנפלה על הספר ולכן יכרוך על ידו חתיכת בגד במקום האותיות או טשטוש ולא יטול באותו מקום וסגי כשיטול שאר היד וה"ה נמי למי שכתוב על ידי שמות הקדש דאפילו בחול יש לו לעשות כן כדי שלא לבא לידי איסור מחיקה".
4. נזר ישראל (סי' ל"ו סעי' ט"ו) – "מי שנתפחמה ידיו משחרות הקדרה וכיוצא בו בשבת, אם אין בו ממש רק חזותא בעלמא, או אפילו יש בו ממש רק שהוא במיעוט היד, מותר ליטול ידיו, ובלבד שלא ינגבם, דהוי כמוחק, רק ימתין עד שיתנגבו ממילא".
5. כף החיים (פלאגי, סי' ל' אות נ"ז) – "כתבתי בתשו' דאם נשאר בידו דיו ממה שכתב בע"ש או צבע אחר יכרוך גמי ולא יטול נט"י שם ויזהר מע"ש לראות היטב בידיו שמא ישכח וע' טל אורות ...".
6. מהרש"ם (תכלת מרדכי ח"ג דינים לשבת הגדול חידושי דינים אות קל"ח) – "לפעמים אדם כותב בע"ש ומלכלך אצבעו בידו, אסור לקנח בנט"י במטלית במקום הדיו דהוה מוחק כמ"ש הרא"ש פ"ז דשבת, ובעקרי הד"ט וח"א אסרו גם בכללן שחרורית קדרה וכדומה, ואני צדדתי להקל. [בשחרורית קדירה וכדומה בדבר שאינו מתקיים, ראה בדע"ת ...]".
7. בן איש חי (שנה ב' פר' פקודי אות א') – "ואם נשאר בידיו טיפת דיו מחמת שהיה כותב בערב שבת, אסור לרחצה בשבת אלא כורך עליה חתיכת בגד בעת נטילה שלא יבא שם מים, וכן הוא הדין אם יש עליו שאר צבע דאסור לרחצו".
8. מנחת שבת (סי' פ' אות קצ"ט) – "עיקרי הדינים ... בח"א הלכות נטילת ידים ... בזכור לאברהם הו"ד בנזר ישראל".
9. ויען אברהם (או"ח סי' ל"א).
10. יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"ב עמ' צ"ה).
11. ברית עולם (מוחק אות י', ע' אז נדברו ח"ז סי' ל"ח) – "אם נתפחמה ידו בשבת משחרות הקדירה לא ינגב ידו לאחר הנטילה דהוי כמוחק רק ימתין עד שיתנגב ממילא (ח"א הל' נט"י כלל מ' ס"ח ומובא במנ"ש סי' פ' ס"ק קצ"ט, ובשם עוד פוסקים). וטוב שיטול ברביעית וכל בע"נ ישים לב לזה מע"ש שלא ישאר על ידיו איזה צבע (מנ"ש שם)".
12. ע' הגריש"א זצ"ל (תורת המלאכות מלבן ס"ק צ"ו ד"ה ועוד, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ב אות י', אות י"א, ע' אות י"ב) – "חיישינן לדעת הח"א".
- ע' הגריש"א זצ"ל (דרור יקרא עמ' רס"ו) – "וכדאי להזהר לא להגיע לידי כך".

ב. מחמיר גבי אותיות [ולא מדבר על טשטוש].

1. פרי הארץ (ח"ב סי' ד').
2. אשל אברהם (על צד השו"ע, על המג"א ס"ק ו') – "כת' אותיות על ידו בע"ש שכח למחקם ומעתה ראוי להסתפק אי מותר ליטול ידיו בשבת ע' בתשו' פ"ה ח"ב סימן ד' ואחרי פלפול קם דינא דשרי ובלבד שיטיל עליהם רביעית בפ"א או להטביל את ידיו באופן שא"צ לנגבם".
3. ברכי יוסף (ס"ק ב') – "בערב שבת סמוך לחשכה כתב אותיות על ידו ושכח למחקם, מותר ליטול ידיו בשבת, ובלבד שיטול עליהם רביעית בפעם אחת או יטביל ידיו באופן שאין צריך לנגבם. הרב מהר"ם מזרחי בספר פרי הארץ ח"ב סימן ד'".
4. חסד לאלפים (סי' של"ט סעי' י"ב).
5. אור לציון (ח"ב פרק מ' אות ד') – "מי שרשומות אותיות על ידו אסור לו ליטול ידיו בשבת, כיון שעל ידי שפשוף או ניגוב ידיו נמחקות האותיות. ויאכל בלא נטילה על ידי שיכרוך ידיו במפה".

ג. י"א שיש לחלק בין טשטוש (מיקל) ואותיות (מחמיר).

1. ע' קצות השלחן (סי' קמ"ד ס"ק י') – "כל המנחת שבת ... והנה בח"א ... והנה העולם אין נזהרין בזה, ונראה ללמד זכות עליהם. דכיון דאין אותיות על בשרו, רק טשטוש דיו או צבע, אין בזה משום מוחק, דהב"י כ' בשם הרא"ש וז"ל ויראה שאין חייב על מחיקת טשטוש דיו אפילו לכתוב כמה אותיות כי לא היה במשכן אלא מחיקת אותיות כדי לכתוב במקומו, ואחרי כותבי זה מסברא וגם מדנקט בברייתא מחק אות א' ראיתי בתוספתא וכתוב בה נפלה דיו על ספר ומחקו שעה על הפנקס ומחקו אם יש במקומו כדי לכתוב ב' אותיות חייב וטעמא לא ברור לן וי"ל דהיינו טעמא דהאות שנכתב בטעות כמאן דליתיה דמי ועיקר החיוב בשביל מחשבת הכתיבה (ר"ל מה שרוצה לכתוב במקומו) והלכך אפילו טשטוש דיו נמי עכ"ל, והיינו דחיוב המחיקה משום מחשבת הכתיבה, ונראה לדייק מל' התוספתא דדוקא דיו על ספר או שעה על הפנקס חייב על מחיקה, משום דשם הדרך הוא לכתוב, וכל איסור מחיקה שורשו נעוץ בכתיבה. שהרי השיעור הוא תלוי בכתיבה כדי לכתוב במקום המחק ב' אותיות, ואפי' לרמב"ם דלא בעינן שיתכוין לכתוב אלא שלא יהי' מקלקל במחיקה כמ"ש הנ"א (כלל ל"ז), אבל כיון שהשיעור הוא כדי לכתוב ב' אותיות מוכח דאיסור מחיקה תלוי בכתיבה, אלא שחז"ל אסרו המחיקה גם שלא ע"מ לכתוב ומ"מ איסור שלא ע"מ לכתוב היינו דוקא במקום

שהדרך לכתוב, וע"י המחיקה מכשיר המקום שמחק לכתוב עליו. אבל במקום שאין הדרך לכתוב כלל כגון על היד, ובמחיקה לא שייך לומר דהכשיר המקום לכתובה גם חז"ל לא אסרו, ומיהו אותיות ממש אסור למחוק גם מהיד, דזהו עיקר האב שהי' במשכן. משא"כ טשטוש דיו שעלה ע"ד הרא"ש מסברא דאפילו לכתוב כמה אותיות אינו חייב, **הרי זה קיל מאותיות ממש**, ובמקום דלא שייך ביה כתיבה גם חז"ל לא אסרו מחיקת טשטוש הדיו ... וכיון שיש כאן חשש חציצה לנט"י וגם בושא ללכת בידים מלוכלכות, **אין למחות** ביד המקילין לרחוץ היטב היד להעביר הלכלוך לגמרי, וממילא יכולים אח"כ לנגב הידים ואין חשש צובע כלל, וגם הניגוב בנט"י הוא חלק מהמצוה".

2. **פתחי תשובה** (או"ח סי' קס"א סעי' ב') – "כתב החיי אדם ... ע"ש בנ"א ולא ידעתי היכן מצא איסור מחיקה בשבת כל שאינו דרך כתיבה רק טינוף בעלמא".

3. **ילקוט הגרשוני** (או"ח סי' קס"א).

4. **הר צבי** (ט"ל הרים מלאכת מוחק בטללי שד"ה) – "אפשר לומר דכל זה הוא שייך לענין חיוב תורה כגון במוחק ע"מ לכתוב שהחיוב הוא משום מחשבת הכתיבה, לכן גם מחיקת טשטוש דיו ע"מ לכתוב בכלל כתיבה הוא משא"כ במוחק שלא ע"מ לכתוב לענין איסור דרבנן, שבזה האיסור בודאי הוא רק משום המחיקה אפשר דצריך דוקא מחיקת אותיות, ומצאתי כעין זה בקונטרס אהבת שלום להגאון המהרש"ם (שבסוף ספר מנחת שבת) אות ד', לענין מה שכתב המנחת שבת בשם עיקרי הד"ט ובשם הח"א דמי שיש על בשרו לכלוך שחרורית קדירה וכדומה בשבת אסור לקנחו אחר נטילה משום מוחק עיי"ש".

5. **חוט שני** (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ט' הע' כ"א, הע' כ"ב).

ע' **חוט שני** (ח"א פרק כ"א ס"ק א' ד"ה בחיי, עמ' ק"ס) – "בחיי אדם ... והנה בראשונים ז"ל לא אשכחן דין זה, וגם הפוסקים האחרונים וכן המ"ב לא העתיקוהו, וי"ל דמדרבנן ליכא איסורא, דאיסורא דרבנן איכא רק בדבר שהוא עומד לכתובה בעצמותו דבזה אמרינן דאף שאין דעתו לכתוב כתיבה המתקיימת מ"מ אסור מדרבנן, אבל המוחק דיו וכדו' שעל ידו ליכא אפי' איסורא דרבנן כיון שידו לאו לכתובה עומדת".

ע' **חוט שני** (ח"ב עמ' ר"ט אות ג') – "בשחרות שנמצא על בשר האדם נסתפק הח"א כשרוחצו אם כשמוחקו עובר משום איסור מוחק, וגם זה השמיט המ"ב".

6. **הגר"ח ק' שליט"א** (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ט' הע' כ"א, הע' כ"ב, עמ' קפ"ח אות נ"ו) – "אין איסור אבל אם יש אותיות (או ציורים) על היד יש איסור".

7. **יביע אומר** (ח"ט או"ח סי' ק"ח אות קפ"ג, הליכות עולם ח"ד עמ' רע"ג, ע"ש בהערות).

8. **מגילת ספר** (סי' י"ח אות ג') – "כתב החיי אדם ... ולולי דבריהם היה נראה דמאחר ומחיקת טשטוש דיו אסורה משום הכשר הכתיבה אף שברור שיש בזה איסור גם אם אינו עושה על מנת לכתוב היינו דווקא במקום שעומד לכתובה כגון קלף ונייר אבל בשרו שאינו עומד לכתוב עליו מסתבר שאין בזה אפילו איסור דרבנן, ולכן יהיה מותר גם להסיר לכלוך הדבוק בשולחן אף אם הוא לכלוך המתקיים, ואף שמחיקת אותיות מבשרו מסתבר שאסור משום שזה האב דבמשכן מחקו אותיות ועל זה גזרו בכל אופן אבל מחיקת טשטוש דיו שזה רק תולדה לא אסרו בשלא על מנת לכתוב אם אינו מקום המיועד לכתובה כלל".

9. **שבת בית** (ארטסקרול, פרק ד' הע' ו').

10. **ברכת שבת** (עמ' שי"ט).

11. **מלאכת שבת** (עמ' רפ"ו אות י"ב, באריכות עמ' קצ"ז אות ט"ז).

12. **ארחות שבת** (פרק ט"ו הע' ע"א, ע' הע' פ"ה) – "של"מ איסור מוחק כאשר אינו מוחק ב' אותיות ממש רק כתם ודיו ... שאין זה מקום שעומד לכתובה, אין בזה חשש מחיקה כלל".

13. **קיצור הל' שבת** (סי' ל"ו הע' ד').

א) **אמנם** ע' הרא"ש (פרק ז' סי' ט', שאין חילוק בין טשטוש ואותיות), והגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' י', תנינא (ב - ג) סי' ל"ד סוף ד"ה והנה, **"צדק מאד בעל חיי אדם** דאין סברא לחלק בין מחיקת אותיות או מחיקת שיעור אם נסבור דגם זה הוי מוחק וכדמוכח מהרא"ש"), וצב"ג.

ד. מיקל לגמרי.

1. **אבן ישראל** (ח"ח סי' ל"א) – "ובודאי אין שום איסור במוחק במקום שאינו מקום כתיבה, שלא ע"מ לכתוב".

2. ע' **מנוחת אהבה** (ח"ג פרק כ"ב סעי' ל"א, הע' ע"ו) – "אדם שהתלכלכו ידיו בצבע מותר לו לרחצם בשבת כדי להסיר מהם הצבע, וכל שכן שמותר לו לרחוץ ידיו שהתלכלכו בפירות הצובעים, ואם היו אותיות כתובות על ידו, נכון להחמיר שלא למוחקם בשבת [שלא שייך איסור מוחק כשמתקן במחיקתו אינה ידועה לכל והמון העם חושבים מחיקת אותיות למחיקה בכל אופן, לכן נכון להחמיר בזה. ומ"מ ת"ח בביתו רשאי להקל בזה, אבל אין להקל בפני עם הארץ]".

3. ע' **הגרשז"א זצ"ל** (ששכ"ה פרק י"ד הע' ע"ט [דפו"ח, הע' פ"ג], שולחן שלמה סי' ש"ב ס"ק כ"ב) – "דבחי אדם ... מ"מ לא נוהגים לחוש בזה לדבריו".

א) **הארחות שבת** (פרק ט"ו הע' ע"א) הו"ד רק בטישטוש, ומפרש הגר"י רובין שליט"א שרק שם מיקל הגרשז"א. אמנם ע' מנחת שלמה ח"ב סי' י', וצ"ב. [וע' שולחן שלמה סי' ש"ג ס"ק ט"ז, אהל שרה ח"ב פ"ד הע' י"א, הע' י"ג].

ה. נטילת ידיים.

1. מותר: אם לא הוי פס"ר, ובלי ניגוב – **ברכי יוסף** (ס"ק ב'), **ח"א** (כלל מ' אות ח'), **אשל אברהם** (סי' ש"מ בצד השו"ע), **פרי הארץ** (ח"ב סי' ד'), **טל אורות** (ריש עמ' ע'), **עיקרי דינים** (או"ח סי' י"ד אות ע'), **הליכות עולם** (ח"ד עמ' רע"ג), **ילקוט יוסף** (סי' ש"מ מוחק הע' ג'), **פעולת צדיק** (ח"ב סי' ק"מ), **פוסקים**.

ו. דיו המצוי כהיום.

1. מיקל, שאינו פס"ר.

(א) אור לציון (ח"ב פרק מ' אות ד', הע' ד') – "ואם רשומות האותיות בדיו המצוי כיום **שאינו ודאי שהאותיות ימחקו** על ידי נטילת הידים. מותר לו ליטול ידי. [חשיב אינו מתכוין ואינו פסיק רישא ושרי]".

2. לכ"ע מחמיר בכללך של דיו.

(א) פסקי תשובות (אות ג', אמנם עי' דפו"ח אות ה' ד"ה אמנם).

ז. דברים הדביקים שאינם נספגים בבשר: כמו שעוה, מסטיק, טיט, דם, צואה, דבק, וכדומה - לכו"ע מותר.

1. וראיה מהמחבר (סי' ש"ב סעי' י"א, סי' שכ"ז סעי' ג', סי' תרי"ג סעי' א'), ח"א (כלל כ"ב אות י"ג, כלל קמ"ה אות ט'), [וכן הקשו הדעת (סעי' ג', ובספרו קוני' אהבת שלום אות ד' בסוף ס' מנחת שבת, מהרש"ם ח"ח סי' נ"ג)].

(א) וכן נראה מהמ"ב (ס"ק מ"ה, בה"ל ד"ה שעל) – "ואם נדבקו במקום האותיות אסור לפרקן ועיין לעיל בס"ג בבה"ל שם".

2. הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק ח"א עמ' מ"ז, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ב אות י', עי' שבט הקהתי ח"ב סי' קנ"ו) – "מחיקה מע"ג היד שאינה מקום כתיבה יש להקל עכ"פ בדברים שאינם נספגים".

3. חוט שני (ח"א פרק כ"א ס"ק א' ד"ה ואמנם, עמ' קס"א) – "דאף לדעתיה דהחיי אדם הנ"ל, מותר להוריד ביו"ט מידיו חלב [שעוה] הנדבק, דאל"כ אין לדבר סוף, שיהיה אסור להוריד בשבת ויו"ט כל דבר ליכלוך, אלא ע"כ שאין בזה כל חשש. [ואמנם להוריד שעוה מאותיות שבס"ת אסור כיון שעומד לכתיבה משא"כ יד שאינו עומד לכתיבה]".

(א) ודלא כפסקי תשובות (אות ג', דפו"ח אות ה' ד"ה ועל) – "ואם זפת או דבק דבוק על ידו, לשיטת המתירים הנ"ל מותר להורידו ולגררו בסכין או בציפורן".

4. ביאור הדבר.

(א) הח"א מדבר בציור שהוא חזותא בעלמא וגם בציור ש"יש בו ממש". אולי י"ל, הפחם משחרות הקדרה, בתחילה יש בו ממש. ואחר זמן, הוא נבלע בתוך היד, והוא חזותא בעלמא. ממילא שייך למלאכת כותב. אבל דבר שאינו כמו דיו, שאינו נבלע בתוך היד. הוא רק כיסוי בעלמא, ואין שייך למלאכת כותב.

(ב) ראינו מהמ"ב (ס"ק מ"ה, בה"ל ד"ה שעל), שאם נדבקו דפים במקום האותיות, לפרקן הוא איסור דאורייתא [של מוחק ע"מ לתקן]. אבל אם נדבקו שלא במקום האותיות, מותר לפרקן. ולכאורה הטעם, ששעוה על הדף וכדו', הוה כיסוי בעלמא. ולסלק שעוה מעל דף ריק, לא יהיה אסור. רק אם השעוה ע"ג אותיות, אז ממילא התשייך השעוה למלאכת כותב. וממילא, להסיר השעוה, עובר באיסור דאורייתא של מוחק ע"מ לתקן. [משא"כ, כל דבר שהוא בלוע בתוך הדף. דינו כמו טשטוש של דיו. ולמחוק הטשטוש, יהיה אסור, אף בלי אותיות. וכן כל דבר שהוא חזותא בעלמא].

ח. תרי דרבנן יש להקל: כמו שאינו ע"מ לכתוב, וגם אינו מתקיים - גבי לכלוך (ולא אותיות).

1. דעת תורה (סעי' ג', קוני' אהבת שלום סו"ס מנחת שבת סוף ס"ק ד', מהרש"ם ח"ח סי' נ"ג, תכלת מרדכי ח"ג דינים לשבת הגדול חידושי דינים אות קל"ח) – "לפעמים אדם כותב בע"ש ומלכלך אצבעו בדיו, אסור לקנח בנט"י במטלית במקום הדיו דהוה מוחק כמ"ש הרא"ש פ"ז דשבת, ובעקרי הד"ט וח"א אסרו גם בכללך שחרורית קדרה וכדומה, ואני צדדתי להקל. [בשחרורית קדירה וכדומה בדבר שאינו מתקיים, ראה בדעת"ל...]".

2. מוכח מהח"א (הל' נט"י כלל מ' אות ח' מהנשמת אדם שם) – "מי שנתפחמה ידו משחרות קדרה כיצד יתנהג בנט"י בשבת, דבר ברור ומוסכם דהכותב על בשרו חייב בכל דבר שהוא רושם ומתקיים, וה"ה הכותב בשחור והוא השחרורית מן הפחמין חייב, כדאיתא בשבת ק"ד ובכל דבר שהוא רושם לאתווי בשחור ופירש רש"י פיהום. והמוחק טשטוש דיו או שאר דבר על מנת לכתוב שתי אותיות חייב, וא"כ עכ"פ בשלא ע"מ לכתוב הוי שבות דרבנן".

3. אז נדברו (ח"א סי' ע"ט אות ק"ל, ח"ז סי' ל"ח) – "דינו של הח"א הוא רק אם זה דבר המתקיים וס"ל דשחרות הקדירה הוא דבר המתקיים ומביא הח"א ראי' לזה עי"ש וממילא אינו ראי' כלל מאוכל פירות צבועים".

4. עי' פסקי תשובות (אות ג', הע' ח') – "משום דהוא דבר שאינו מתקיים כלל גרע משחרורית הקדירה".

5. לפ"ז אדים (condensation) בחלון מותר למחוק [אא"כ יש שם אותיות או ציורים]. וכן פסק: (א) ס' הבית (סי' כ"ה סעי' י"ח) – "חלונות המכוסות אדים, מותר לנגב את האדים, אך יזהר שלא ימחק על ידי זה אותיות או ציורים".

(ב) שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק הע' ע"ח) – "ונראה דיש להקל, ובפרט באדים בחלון דאינם דבר המתקיים, ואף הכותב והמוחק בהם אינו חייב מדאורייתא [וכן משמע בחיי אדם שרק החמיר בלרחוץ שחרורית מידו אחר שכתב דהוי דבר המתקיים מדאורייתא, עיין בנשמת אדם הלכות נט"י כלל מ']".

(ג) שבת בית (ארטסקרול, עמ' מ"ד) -

It is forbidden to erase distinct figures that were scrawled on foggy windowpanes.

6. מראי מקומות.

(א) ובזה י"ל השו"ע (סי' ש"כ סעי' כ' "שהאוכל תותים או שאר פירות הצובעים צריך ליהזר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה משום צובע"), וח"א (כלל כ"ד סעי' ו'), "כשאוכל פירות הצבועים כמו קארשין וכיוצא בו, שלא יגע בבגד, מפני שצובעו, וכל שכן בבגד אדום. וכן אם יצא דם מחוטמו או שחתך באצבעו ויוצא דם, לא יקנח בבגד, מפני שצובעו".

(1) מראי מקומות – של אורות (ריש עמ' ע'), קצות השלחן (סי' קמ"ד ס"ק י').

(ב) לפי המ"ב, שעל מנת לתקן אסור. אין חילוק בין ע"מ לכתוב או לא, כיון שיש תיקון. ולכאורה הח"א לשיטתו, שחולק על המ"ב. א"כ, לפי דעת המ"ב, אין להתיר כאן. ואולי י"ל, שהמיץ של התותים ושאר פירות הוא ע"ג ידיו (ולא בתוך ידיו, וחזותא בעלמא).

ממילא, כיון שהוא כיסוי בעלמא, אין שייכות למלאכת כותב או מוחק [כמו דברים הדביקים שאינם נספגים בבשר, ע"י לעיל. אולם מוכח מהח"א שם, שאם נשאר כתם לאחר זמן, יהיה בעיה של מוחק. ואולי המ"ב חולק על פרט זה]. וצ"ע.

ג) וכן לענין חלונות המכוסות באדים, יש לדון להקל אפי' למ"ב ע"פ הנ"ל, שהוא כיסוי בעלמא. [א"נ שאין אנשים כותבים על החלון, בין בדיו בין בשאר דברים. וכיון שאינו שייך למוחק "ע"מ לכתוב", ממילא אינו שייך למאכלת כותב (כמו הבה"ל סי' ש"ד סעי' ח). ואפי' ששייך לכותב עם ליפסטיק (lipstick) על החלון, לכאורה להסיר האדים לא הואיל עם פעולת הכתיבה. שאפי' אם יש שם אדים, יכול לכתוב עם הליפסטיק. וצ"ע].

ט. משום כבוד הבריות, יש להקל.

1. ע"י מנחת שבת (סי' פ' אות קצ"ט ס"ק ל"ח) – "והיכא ששכח מלהעביר הלכלוך בע"ש ויש בלכלוך הידים הנ"ל משום כבוד הבריות אולי יש לצדד בכל זה כיון דמחיקה כזו אין בה איסור אלא מדרבנן וכדלעיל".
 2. ע"י דעת תורה (סעי' ג' ד"ה גם, קונ' אהבת שלום סו"ס מנחת שבת סוף ס"ק ד', מהרש"ם ח"ח סוף סי' נ"ג) – "וצ"ע בזה".
 3. הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק ח"א עמ' מ"ז, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ב אות י') – "דכשיש בזה משום כבוד הבריות יש להקל אף בדברים הנספגים".
 - הגריש"א זצ"ל (דרור יקרא עמ' רס"ו הע' ל', אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ב הע' ט"ו) – "שאם יש כתם על הפנים או על הידים מותר לנקות משום כבוד הבריות".
 4. אבני ישפה (ח"ה סי' נ"ט, ע"י ח"א סי' קע"ז ד"ה וכיון).
 5. פסקי תשובות (דפו"ח, אות ה' ד"ה אמנם).
- א) ולשיטת שהוא דאורייתא (לפי דעת המ"ב, שעל מנת לתקן הוי כמו ע"מ לכתוב), צ"ע.

י. גבי כתם.

1. מיקל.
- א) שבת הלוי (קובץ מבית לוי ח"ו עמ' מ"ט אות ג', ח"ט עמ' מ"ב אות ג') – "מי שיש על ידו כתם ממשחת נעליים ודיו וכדו' מותר להסירו ע"י מים בשבת, ואין בזה משום מחיקה".
- ב) ששכ"ה (פרק י"ד סעי' י"ז [דפו"ח, סעי' י"ט], הע' ע"ט [דפו"ח, הע' פ"ג]) – "מותר לשפשף את היד במיץ לימון מוכן, כדי להסיר את הכתם מן היד".
- ג) רבבות אפרים (ח"ה סי' רס"ג אות א') – "צבע שעל היד בשבת ורוצה לנקותו יכול להשתמש ולגררו בידו או על ידי אמה או אצטון וכיוצא, אבל לא ישתמש ע"י נפט כי זה לכאורה מוקצה, וכן כתב בשבת הלוי בהלכות נדה סימן קצ"ח בסוף סעיף י"ז".
2. מחמיר.
- א) הגריש"א זצ"ל - לשונו מובא לעיל.

יא. רישום אבק שנעשה על ידי נעל: אם יש חשש מוחק בניקיו.

1. מיקל.
- א) הגרש"א זצ"ל (מאור השבת ח"ד עמ' תקל"א) – "אינו אלא לכלוך בצורת אותיות ותו לא".
2. מחמיר.
- א) הגריש"א זצ"ל (מאור השבת ח"ד עמ' תקל"ד, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ב אות ט"ז) – "דינם ככתב של אותיות. דמה לי אם נכתבו בכוונה ומה לי אם נכתבו ע"י לכלוך, סכ"ס יש לפנינו אותיות, ולמה יהיה מותר למחקן, והוסיף רבינו בזה את דברי החיי אדם כלל מ"ס ח".

יב. מראי מקומות – קול גדול (סוף סי' נ"א, מותר "דלא הויא מלאכת מחשבת", צ"ע), פרי הארץ (ח"ב סי' ד'), כה"ח (ס"ק כ"ה, סי' קס"א ס"ק כ"ז, סי' ש"כ ס"ק כ"ה), הגר"ח פ"ש זצ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' רט"ז סוף אות י"ז), פסקי תשובות (סי' קס"א אות ז'), שלמי ניסן (עמ' רכ"ט, עמ' רפ"ה, דיני כותב ומוחק סעי' כ"ג, הע' י"ט), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקצ"ג, צובע הע' נ"ח), מלאכת מחשבת (חזון, ח"ב סי' י"ג אות ה', סי' כ"ד אות ד'), מלאכת שבת (סוף עמ' קצ"ז), מאור השבת (ח"ד עמ' תקל"ד ד"ה והנה), הלכה שלימה (ח"ג סי' ס"ה).

1. אדר"ת (אליבא דהלכתא חס"ה עמ' ד' אות כ"ח) – "שאלני [ידיד נפשי הרב ר' יהודה ליב זיו מ"ץ בעיר קאמאיי שי'], ע"ד החיי אדם שהחמיר בנמצא שחרורית על היד בשבת שאסור לרוחצו, עפ"ד הרא"ש בפ"ז דשבת דחומר מוחק שגם אפילו טשטוש מעט דיו נמי הרי במקומו ראוי לכתוב אות, עש"ה לענין נט"י לסעודת שבת, והוא דבר הרגיל מאוד ובפרט בנשים, אם הדין כדבריו. והשבתיו בהשקפה ראשונה דלכאורה שאני התם בהרא"ש שהביא התוספתא דמבואר שם נפל דיו על ספר שעוה על פנקס ומחקן, א"כ ודאי דווקא במקום שדרכו לכתב שם הוא שחייב משום מוחק, משא"כ בבשר אדם נהי שאם כתב חייב אבל מ"מ זהו בכותב דאיהו אחשביה לכתבתו, משא"כ אם מוחק על בשר אדם מהיכי תיתי נחייבו משום מוחק שראוי לכתוב שם במקומו והרי אין שם מקום לכתוב כלל ואין נחייבנו משום שראוי לכתוב, זהו ודאי דבר רחוק לכאורה. ותו הראתיו דברי רש"י בשבת ק"ד ב' שכ' במשנה על הכותב על בשרו חייב 'שכתב בדיו', משמע דווקא שבדיו לבד הוא שחייב אם כתב ולא בענין אחר".
2. ציץ אליעזר (ח"ט סי' י"ז פרק ב' אות ל"ב, עמ' ע"ו ס"ק ל"ב) – "דלדעת החיי אדם בה' נטילת ידים כלל מ' סעי' ח' ונ"א שם סק"ב יש מקום לאסור דבר הסרת זפת משום ליתא דמוחק כשם שאוסר שם למי שנתפחמו ידיו משחרות קדרה שלא לנגבם בשבת דהוי כמוחק, ויש יסוד לזה מהתוספתא שמובאת בראש פ"ז דשבת סי' ט'. ויעוין בספר מנחת שבת סי' פ' ס"ק קצ"ט שמביא מעוד כמה פוסקים שדעתם כן. ואמנם בקו' אהבת שלום להמהרש"ם ז"ל שבסוה"ס שם אות ד' מאריך למצוא צדדי היתר בזה, אבל

- רואים שאין הדבר כ"כ פשוט, וגם המהרש"ם בעצמו נשאר עדנה לבסוף בצ"ע בזה. והאריך ליישב מנהג העולם שאין נזהרים בזה בספר קצות השלחן ח"ז סי' קמ"ד בבדי השלחן סק"ו עיי"ש, ואין להאריך בכאן יותר מזה".
3. הגר"ח"ק שליט"א (אש התורה, בראשית, תורת חיים עמ' ר"ט אות נ"ג) – "כתב על ידו בערב שבת ושכח למחוק לפני שבת האיד יעשה בשבת דלא יהי' ח"ו מחיקה בשבת. תשובה: אין לכתוב על ידו כלל".
- הגר"ח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא ח"ע עמ' ק"נ טור ב') – "שאלה: כתב החי' אדם (ח"ב כלל מ' ס"ח) שמי שהוכתמה ידו בדיו בשבת, אסור מדרבנן לשפשף את הכתם ולהסירו כדין מוחק שלא ע"מ לכתוב, ולכאן **מסתימת המ"ב** (סי' ש"מ סק"י) שלא הזכיר לחידושו של החי"א, מוכח שלא סבר כן, ולכאן טעם גדול יש בדבר לפי שאין דרך לכתוב על גב היד כלל, א"כ מסתבר דאף מדרבנן אין לאסור את המחיקה, וצ"ע. תשובה: לכאורה נכון".
4. לקראת שבת (פרק ט' הע' ל') – "מנחת שבת ... כתב הח"א ... הגרשז"א זצ"ל ... וכן במהרש"ם".
5. יבקש תורה (סי' מ' ענף י') – "החי' אדם בהלכות נטילת ידיים קאסר לשטוף ידיו מדיו שעליהם דה"ז כמוחק שע"מ לכתוב. והרבו האחרונים להקשות עליה מסימן ש"ב ועוד כמה דוכתיה דהתירו לקנח ידיו בזנב הסוס, וכן מדם ואמאי לא חששו משום מוחק. ונראה כסברא פשוטה דהיסוד במוחק הוא דמכשיר המקום לכתב. ויש לזמר שזה דוקא במקום המיוחד לכתב דאז הריהו מכשיר למקומו. אבל במקום שאינו מיוחד לכתב שוב א"א לכנות את מעשיו כמעשה הכשרת כתיבה אלא בנקיון בעלמא. וכ"כ הקצות שולחן בסימן קמ"ד בסס"י דלא מצינו איסור לנקות שולחן מצבע או משקין שנשפכו עליהם וכ"כ בשש"כ".
6. יש לעיין: האם יש אותיות על הקרקע, לכאורה יש איסור לנקות המקום. א"כ אם הרצפה מלוכלך, לפי הח"א יש לדון שיהיה אסור לנקות מצד איסור מחיקה. וכן אם יש לכלוך על הקיר, יהיה אסור לנקות מצד איסור מחיקה.

ג. הסרת צבע ואיפור (removing makeup or paint).

1. עי' סוף ש"ג סעי' כ"ה [מלאכת צובע: שהוא לפני סי' ש"כ סעי' י"ט], לשיטות ומראי מקומות.

ט [הסרת שיעור שנטפה על גבי אותיות.

א. הלכה.

1. מחמיר משום מוחק ע"מ לכתוב.

- א) ב"ח (ס"ק ב') – "צריך לזהר כשנוטף שיעור על הספר שאין לסלקו ואפילו לא נטף אלא על אות אחת ואם נטף על שתיים חייב חטאת".
- 1) כדאי במ"ב (ס"ק י', ובה"ל סעי' ג' ד"ה שעל) לשונו מובא לקמן. אמנם עי' מחה"ש (ס"ק ד'), "דהסילוק מקרי כתיבה".
- ב) פנים מאירות (ח"ב סי' קפ"ט).
- ג) ט"ז (ס"ק א') – "וכתב מו"ח ז"ל ולכן צריך לזהר כשנוטף שיעור על הספר שאין לסלקו ואפ"ל לא נטף אלא על אות א' ואם על שתיים חייב חטאת עכ"ל".
- ד) עולת שבת (ס"ק ג') – "וכתב הב"ח [ס"ב] דיש לזהר כשיפול שיעור על אותיות שלא לסלק בשבת, דחייב משום מוחק בשתי אותיות, ובאות אחת איסור מיהא איכא אף על גב דליכא חיוב חטאת, ודבריו נכונים".
- ה) מג"א (ס"ק ד') – "שעור. ואפילו נטף מעצמו על הספר (תוספתא ב"ח)".
- ו) א"ר (ס"ק ה', א"ז ס"ק ה') – "יש לזהר כשנוטף שיעור על אותיות שלא לסלק בשבת דחייב משום מוחק, ובאות אחד איסור מיהא איכא [ב"ח ס"ב וט"ז סק"א]".
- ז) מור וקציעה (סי' ש"מ ד"ה מחק) – "מחק אות אחת גדולה כו', או שיעור על הפנקס, ואפילו נטף מעצמו על הספר (ב"ח מ"א) אם יש במקומו לכתוב שתי אותיות חייב".
- ח) פרח שושן (או"ח כלל ב' סי' ב') – "נשאלתי על ס"ת שנפל על הכתיבה טפת שיעור ונדבקה על האותיות ... שכתב מרן בש"ע סי' ש"מ בטור א"ח [ב"י, דף קי"ד סוף ע"א] וז"ל, המוחק דיו שעל הקלף או שיעור שעל הפנקס, אם במקומו כדי לכתוב ב' אותיות חייב, עכ"ל. הרי שהדיו והשיעור שניהם שקולים והמוחקן חייב חטאת".
- ט) ברכי יוסף (ס"ק ג') – "הב"ח כתב המסלק שיעור שנפל באותיות חייב. והרב שבות יעקב ח"ב סימן ד' תמה דאין מחיקה בשעור רק משום ממרח וכפ"ז להסיר שיעור מעל אותיות בענין שלא יגע בשעור מותר. והסכים עמו בספק יד אהרן. אבל הרב פנים מאירות ח"ב סי' קפ"ט הרבה להשיב את שבות יעקב והסכים עם הרב ב"ח".
- י) לב חיים (ח"ג סי' פ"ב).
- יא) מ"ב (ס"ק י', ס"ק מ"ה, בה"ל סעי' ג' ד"ה שעל) – "ועיין בב"ח דה"ה דיש לזהר כשנופל דיו על האותיות או שנוטף שיעור שלא למחוק הטשטוש דע"י מחיקתו מנכר האותיות והוי כמוחק ע"מ לכתוב וחייב ואפילו אם היה הטשטוש על אות אחד יש לזהר דיש איסור עכ"פ והביאו הע"ש וט"ז והא"ר גם במ"א משמע דהוא סובר דבשעור שעל ספר יש בו משום מחיקה וה"ה בנטיפת חלב".

2. מחמיר משום ממרח.

- א) שבות יעקב (ח"ב סי' ד') – "וכתבו האחרונים שם בשם הב"ח וז"ל ולכן צריך לזהר כשנוטף שיעור על הספר שאין לסלקו עכ"ל אכן באמת הדבר תמוה דמה ענין מחיקה בשעור של הספר רק דין ממרח וממחק ה"ל לכתוב ולא ענין כתיבה ע"י מחיקה שייך כאן כאשר הבינו האחרונים".
- ב) יד אהרן (על הב"י שיטה נ"ג).
- ג) מעיל צדקה (סי' כ"ה), הו"ד בחת"ס (על הט"ז ס"ק א').
- ד) חסד לאלפים (סי' של"ט סעי' י"א).

ה) מחה"ש (ס"ק ד') – "וכתב הב"ח ... והמעיל צדקה כתב דאינו נראה בעיניו ... וחיובו משום ממרח שהוא תולדה דממחק, ולא משום מוחק כדי לכתוב שתי אותיות, ומכל מקום (ר"ל, אף על גב דחיובו משום ממרח ולא משום כותב) בעינן כשיעור שתי אותיות לחיובו חטאת, דכל חיובי שבת בעינן מלאכה ראויה לדבר מה כו'. אבל משום סילוק השעוה וע"י זה נמצא הכתב מתחתיו לא ...".

ו) תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ל"ג) – "נטף שעוה על אות א', אסור לסלקו, ואם על ב' אותיות, המסירו חייב חטאת, אבל לא משום כותב דהרי הכתב נשאר תחת הטיפה כמאן דמונח בקופסא, וכי ס"ד דבנטף שעוה על אותיות שבתפילין, אף שיסירו יפסל משום שלא כסדרן (עמג"א ל"ב סכ"ג), או בנטף על ס"ת שלא במקום הקריאה יפסל לקרוא בה במקום אחר מדהוה האותיות שתחת השעוה כמחוקים, אבל הכא חייב משום ממרח (ועל' בתשובת מעיל צדקה סי' כ"ה)".

ז) באר היטב (ס"ק ד').

ח) כה"ח (ס"ק כ"ב) – "שבוי" ... ממחק".

3. מחמיר משום מוקצה.

א) פמ"ג (מש"ז ס"ק א', א"א ס"ק ד') – "ומה שכתב הב"ח דחייב, צ"ע, דאינו לא מוחק ולא כותב, דכתב ממילא איתא, ואפשר איסורא דרבנן, גם טלטול מוקצה השעוה".

ב) שואל ומשיב (מה"ת ח"ד סי' קע"ה).

4. מחמיר משום מתקן מנא.

א) רע"א (מהדו"ת סי' י"א, ע"י או"ח סי' ל"ב על מג"א ס"ק כ"ג) – "בנמצא בשבת בקריאת ס"ת שעוה דבוק על איזה אותיות, ולא ניכרו האותיות מתוכו, אם מוציאים אחרת, או לסלק השעוה מהאותיות: המג"א (סי' ל"ב סכ"ג) כתב ואם נטף שעוה וסלקה מותר ע"י סי' ש"מ עכ"ל, משמע דפשיטא ליה דבעוד השעוה עליו מבטל להכתב, אלא דבא לומר דהסילוק מהני דלא נימא דהוי כמו חק תוכות, כיון דאינו עושה עכשיו מעשה הכתיבה רק מסלק השעוה, וממילא מתקיים האות, ואף דהמג"א לא כתב ראייה להתיר, מ"מ נראה דהדין עמו, דדמי למ"ש הב"י ונקבע כן להלכה סי' הנ"ל ... גם בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' ד') כתב דהשעוה מבטל הכתב, ומהני תיקון סילוק שעוה, אולם מ"מ בשבת אסור סילוק שעוה, כמ"ש המג"א (שם סק"ד) ודעתו נראה דמטעם מוחק אסור, אמנם היטב דיבר בזה בתשו' שבות יעקב שם דשעוה על הפנקס הוא ענין אחר, אבל בשעוה על הספר אין בו משום ממחק, ולזה העלה שם אם נתיבש השעוה כ"כ עד שיכול להסירו כלאחר יד להכפיל הגויל של הס"ת ועי"כ יפול השעוה דשרי לעשות כן: ולי נראה דאסור מטעם אחר, כיון דע"י השעוה לא היה ראוי הס"ת לצאת בקריאה מתוכו, ומכשירו ע"י הסילוק הוי מתקן מנא, וכמ"ש הר"ן פ"ג דסוכה דלמ"ד לולב צריך אגד אסור לאגדו ביום טוב דהוי מתקן מנא. וכ"כ במג"א (סי' שי"ז) דאסור לתלות ציצית בכריכה בבגד דהוי מתקן מנא. וראיתי בשו"ת מעיל צדקה (סי' כ"ה) דעתו נוטה להקל בשעוה דהס"ת כשר, אלא דבמקום שהשעוה מכסה א"א לקרות דהוה כקורא בע"פ עיין שם. ובתשו' פרח שושן (כלל ב' סי' ב) כתב דכל זמן שהשעוה עליו פסול לקרות בו".

5. מראי מקומות – הלכה שלימה (ח"ג סי' ס"ד).

א) ח"א (כלל ל"ח סעי' ג', נשמת אדם ס"ק ב') – "נטף שעוה על ספר על אות אחת, אסור לסלקו דהוי מוחק. ומשתי אותיות, חייב (ב"ח, מ"א, ולי צריך עיון) [כ"כ הב"ח מהא דתוספתא, נטף שעוה על הפנקס, וצ"ע, דבשלמא פנקס דדרך כתיבה שם בשעוה ולכן הוי מוחק, אבל בנטף על ספר אין זה דומה אלא כמונח איזה דבר על אותיות, וכי נאסר ליטלנו משם. והמ"א בסימן ל"ב סוף ס"ק כ"ג כתב דאם נטף שעוה על אותיות של תפילין וסלקה מותר ואין כאן משום שלא כסדרן, וכתב שם ועיין בסימן ש"מ וכאן כתב כב"ח. ולפ"ז צ"ע, דא"כ יהיה בתפילין שלא כסדרן. וכדבריו שם נראה, דמאי שנא מזרק עפרות זהב על אותיות השם בסעיף ג', דמעביר הזהב וכשר, וצ"ע".

ב) גר"ז (סעי' ד') – "והוא הדין המסיר שעוה שנטפה על האותיות דמה לי מתקן מקום לכתיבה ומה לי מתקן אותיות הכתובות ואדרבה זהו תיקון יותר ויש מקילין בזה".

ג) מחה"ש (ס"ק ד'), נזר ישראל (סי' ל"ו סוף ס"ק ה'), מלאכת השבת (עמ' רפ"ה) – "בנייר יש להחמיר יותר שלא להסיר השעוה מעל האותיות שמן הנייר מסתלק הכתב עם השעוה והוי ממחק ממש משא"כ קלף".

ד) ערה"ש (סעי' כ"ב) – "יש לזהר כשנוטף שעוה על הספר שאין לסלקו ואפילו לא נטף אלא על אות אחת או כמלא אות אחת ואם נטף על שתי אותיות או על כמלא שתי אותיות חייב חטאת [ב"ח וט"ז ומג"א סק"ד] ויש שמגמגמים בדין זה וגם לעיל סי' קמ"ג נתבאר בזה מ"מ העיקר לדינא דבשבת הוי איסור גמור לסלק שעוה שנפל על האותיות וכן כשנדבקו הדפין בשעוה במקום האותיות אסור להפרידן [פמ"ג] ויש לזהר בזה מאד כי בקל יכול לבא לידי איסור [ועמג"א סקי"ח]".

6. אם נפל דיו על האותיות.

א) בה"ל (סעי' ג' ד"ה שעל) – "אבל לענין דיו שנתדבק על איזה אות גם הוא מודה דיש בזה משום מוחק דבזה לא הוי הדיו ככיסוי מלמעלה דהלא נתבטל האות מתחלה עי"ז וכנ"ל בסימן ל"ב סי"ז ועי"י מחיקתו את הדיו נתהוה אות מחדש ואף דהוי חק תוכות אין נ"מ בזה לענין שבת כמו שכתב הר"ן וש"פ ס"פ הבונה ודעת הרשב"א שסובר דגם לענין שבת שייך חק תוכות ויחידאה הוא וכמו שכתב בחידושי רע"א בסימן ל"ב ע"ש [אך לפ"ז יהיה חיובו משום כותב כמו שם בגמרא לענין ניטל גגו של חי"ת ועשאו שני זיינין ומהב"ח משמע קצת דחיובו הוא משום מוחק וכן איתא בעו"ש ובא"ר וצ"ע]".

ב. מאכל שנדבק על אותיות.

1. מחמיר.

א) חוט שני (ח"א פרק כ"א ס"ק א' ד"ה ונראה, עמ' קנ"ט) – "ונראה דלהפוסקים האוסרים להסיר השעוה משום מוחק ע"מ לכתוב, דה"ה שאין להסיר בשבת מעל האותיות כל דבר הדבוק עליהם. וכן בהסרתו אסור משום מוחק".

(ב) הגר"ק שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ט' הע' י', עמ' קפ"ח אות נ"ה) – "שמאכל שדבוק חזק לאותיות יכול להיות שדינו כשעוה שאסור להסירו".

2. מיקל.

(א) ארחות שבת (פרק ט"ו הע' ע"ב) – "ונראה דכל זה בשעוה שהיא נדבקת מאד אל הקלף וקרובה להיות כחלק ממנו לכן ס"ל להב"ח שהנוטל את השעוה הוי כמסיר כתם מהקלף, אבל אם נדבק לכלוך בעלמא או מעט תבשיל ע"ג ספר מותר להסירו אף אם האותיות מכוסות כיון שאינו דבוק כ"כ ואפשר להסירו בקל".

3. מראי מקומות.

(א) הגר"ע אויערבאך שליט"א (יתן נאמן פר' פקודי תשע"ו) -

Question: Throughout the winter months, I line the porch of my house with newspaper, so that the floor doesn't get muddy. Someone told me that it's problematic to do this on Shabbos. Can the rov clarify this issue for me? Thank you.

Rav Auerbach: The intention of putting newspaper on your porch is so that when people walk through with muddy shoes, the mud will be wiped onto the newspaper and not on your porch floor. We must consider whether this would be a problem on Shabbos. One of the av melachos (principal Shabbos labors) is mocheik, erasing. Even when this is not done for a creative purpose (e.g., not to write in the place of the erased text), there is a rabbinical prohibition in doing so. Some poskim (Shu"t Chelkas Yaakov 2:4 and Pri Megadim, Orach Chaim 340:1) discuss a case of wax that fell onto the words of a Sefer Torah, concealing its writing. According to what they explain, when something spills onto writing, the text is not considered to be erased, since it still exists under the substance. However, other poskim rule that even though the text under the substance has not been destroyed, one still transgresses the prohibition of mocheik by covering it with a wax like substance (Bach 340, Taz, ibid. 2). The Mishnah Berurah (ibid. 10 and Biur Halacha ibid.) rules according to the latter opinion. Since wiping mud onto sheets of newspaper covers up the letters in a similar manner as wax, one should not use these sheets of newspaper for wiping one's feet on Shabbos. I will add, however, that the reason this is prohibited is because the mud is extremely sticky and stays connected to the newspaper. If there is tape covering the letters, like in the case of some bags of bread, it is permitted to remove the tape. Since the tape can be removed easily, the letters underneath the tape are not considered to be erased. The same is true with ice cream on a stick that has letters on it. Even though one reveals the letters, eating the ice cream does not in any way constitute the melachah of koseiv (see Shu"t Toras Chaim, pgs. 332 333).

ג. צלחת (plates) פרחונית שיש עליו ציורים ואותיות, שהמאכל נדבק בו.

1. מיקל.

(א) הגריש"א זצ"ל (מאור השבת ח"ד עמ' תקל"ו ד"ה אבל, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ב אות י"ג) – "אבל צלחת פרחונית, מותר להדיחה במים, אע"פ שיש בתוכה דבר לח כהה, ואפילו שכבר נתייבש וע"י השטיפה יתגלו הציורים או הכתיבה שבצלחת. כיון שצלחת אינה מקום כתיבה, משא"כ בלימונצ'א אסור להדיחו ולנקותו אפילו כשעדיין לח כי הוא מקום כתיבה".

(ב) מחזה אליהו (אור השבת ח"ד עמ' ל"ז אות מ"ו) – "בהא דנותנים תבשיל עב כמו טשלענט ע"ג צלחת מצויירת בפרחים, וכמובן הטשאלנט מוחקת את הצורה ונעשית כמי שאינו ואח"כ כאשר מתרוקן הצלחת או שמדיחים אותו מוציאים הפרח שוב פעם לאור עולם, וכבר כתב הבה"ל סי' ש"מ סעי' ג' ד"ה שעל הקלף וכו' בשם השבות יעקב דכאשר דיו או דבק נדבקים ע"ג אותיות והוא מסיר הדיו וכו' באופן שניתן שוב לקרות הכתב חייב משום מוחק דהוי בגדר מוחק ע"מ לכתוב דע"י פעולה זו של מחיקה והסרה שוב יצא לאור העולם הכתב שהיה בנעלם ... הדבר מתיישב בקל באשר ידוע דצורות אלו שעל כלי אוכל אף אחד אינו מסתכל ומתבונן על צורת הפרח או הציור שיש שם (לבד מבפעם ראשון שרוצים להכיר היטיב מהות הצורה). וכל תכליתן אינה אלא ליפות הצלחיות, שבכלליות צלחת שעליו פרח נראה יותר יפה מצלחת סתמא שאין עליו כלום, וזהו כל תכלית הפרח ולא לכוונה אחרת. וראיה ברורה לזה מהא גופא דהצר צורה בכלי חייב משום מכה בפטיש דנחשב כעושה גמר מעשה להכלי. והן הן הדברים. ולפ"ז ממבט ההלכה הן כ'צבע' שעל הצלחת ולא כ'כתב' שעל הצלחת באשר הפרח בא ליפות ולהדר הרקע שלה וכדרך צבע. ומאחר דמצאנו איסור מחיקה בכתב אבל לא בצבע מותר אפילו לכתחילה להסיר צבע מעל בשרו בשבת ע' אגרות משה או"ח ח"ב סי' ע"ט (וע' ח"א כלל מ' סעי' ח' ודע"ת סי' ש"מ סעי' ג' וקצה"ש סי' קמ"ד ס"ק ה' וספר שערי טבילה סי' י"ח סעי' ט' והעיקר לדינא דאין בהסרת צבע משום מוחק כלל). וגם משום צובע לא יתחייב בהסירו האוכל מיניה, באשר אין אוכל או לכלוך על דבר צבוע מהוה קלקול להצבע בכדי שיהא איסור צובע לנקות דבר מלוכלך בשבת. והוא משום שצבע הוא יופי אמיתי של הדבר דאית ליה צבע זה. ולכן אין חילוק בין ניכר כעת הצבע או לא (וכמו הכובס בגד מלוכלך לא יתחייב משום צובע לבד ממלבו). משא"כ כתב עומד להורות איזה דבר, וכל שכתב זה אינו במצב שכולים לקרותו חסר בהכתב".

(ג) מאור השבת (ח"ד עמ' תקל"ה ד"ה ועל) – "האם נאסור גם בצלחת פרחונית שיש עליו ציורים ואותיות, להוריק האוכל שבתוכו כשהמאכל סמיך וכהה וכשיתייבש א"א לקרוא האותיות והציורים, וזה לא שמענו מעולם".

ד. דיו או שום דבר לח שנפל על אותיות.

1. מחמיר.

(א) ס' חסידים (סי' תצ"ו) – "מי שנפל לו דיו ביום טוב או שום דבר לח על הספרים בפנים על הכתב אל ילחכנו בלשון ואל ירחצנו במים מפני שמוחק".

(ב) א"ר (ס"ק ה', א"ז ס"ק ה') – "מי שנפל לו דיו או דבר לח על ספרים, אל ילחכנו בלשון ואל ירחצנו במים מפני שמוחק (ספר חסידים תתקצו)".

(ג) ח"א (כלל ל"ח סעי' ב') – "נפל דיו או כל דבר לח על ספר, לא ילחכנו, דמוחק (א"ר בשם ס"ח)".

(ד) מ"ב (ס"ק י"ג, שעה"צ ס"ק י"ח) – "נפל דיו או שאר דבר לח על ספר אל ילחכנו בלשונו ואל ירחצנו במים מפני שמוחק [אף דהוא עדיין לח שייך גם כן גביה מחיקה, ולא הוי ככיסוי בעלמא מלמעלה, וראיה דבתוספתא איתא, נפל דיו על ספר ומחקו, ומחיקה היא בדבר לח וכדמשמע במנחות ל' ב', עיין שם]".

(ה) קצות השולחן (סי' קמ"ד ס"ק א') – "בספר חסידים ... וכ' בשעה"צ ... ויש להוסיף גמ' מפורשת (שבת ק"כ:) דתניא הרי שהי' שם כתוב לו על בשרו הרי"ז לא ירחוץ כו' נזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליה גמי ויורד וטובל ר' יוסי אומר לעולם יורד וטובל כדרכו ובלבד שלא ישפשף, ובגמ' שם האי גמי ה"ד אי דמיהדק קא הוי חציצה כו' חציצה תיפוק לי' משום דיו, ומתריך בלחה דתניא הדיו הדבש והחלב יבשין חוצצין לחים אין חוצצין, הרי מפורש דבדיו לחה יש בה משום מחיקת השם, - אבל המנ"ח מביא מש"כ הח"מ סוס"י קמ"ד מהמרדכי דדיו כ"ז שהוא לח הוי דבר שאינו מתקיים ומה"ט צריך ליתן הגט לאחר שנתייבש, וכ' המנ"ח דא"כ בשבת אינו חייב תיכף בכותב רק לאחר"כ כשנתייבש וה"ל כמו אפיה ובישול וע"ש בב"ש וצ"ע עכ"ל, ולפ"ז צ"ל דמה דמבואר בגמ' שבת הנ"ל דגם בלח חייב משום מחיקת השם וכן הגמ' דמנחות שכ' המשנ"ב דמירי במחיקת השם, דבמחיקת השם חמור טפי דאפי' בלח אסור למחקו דסו"ס הוי בזיון השם ואיבודו, וא"כ אם נימא דלח הוי כיסוי בעלמא יהא מותר להסירו בשבת, אבל באמת זה לא ניתן להאמר כלל, ולא דמי כלל לשעוה שכ' השבו"י דאינו מתדבק בהקלף, אבל דיו אפי' לח מדובק להקלף, ואם כי אינו חייב משום כותב עד שיתייבש דהוי דבר שאינו מתקיים, היינו מפני שיכול להטשטש ולא יהיו אותיות כלל, אבל המסיר דיו לח ע"מ לכתוב ב' אותיות חייב משום מוחק, ושלא ע"מ לכתוב אסור מדרבנן עכ"פ וא"צ ראיות לזה כיון דעכשיו כמות שהוא אפי' הוא לח א"א לכתוב במקומו, וע"י ההסרה מכשיר מקומו לכתובה, והט"ז (סי' ל"ב סקט"ו) כ' בנפלה טיפת דיו על האות אפי' הדיו לחה, פסול משום חק תוכות כיון שנפסל צורת האות קודם התקון וחתיקוהו כל האחרונים, ואם נטף שעוה וסילקה כ' המג"א (סקכ"ג) דמותר, חזינו דדיו לחה גרע טפי משעוה. דלא אמרינן דהוי כיסוי בעלמא שלא יהי' חק תוכות, ולכן אם רוחץ טיפת דיו לחה שנפלה על האות ודאי חייב משום מוחק או כותב לכו"ע, - והנה הבה"ט העתיק מס"ח דיו שנפל על הספר. אבל הא"ר העתיק או שאר דבר לח, וכ"כ הח"א והמשנ"ב, ופשוט דהיינו דבר לח כהה שאם יתייבש יכסה על האות או שלא יהא אפשר לכתוב במקומו".

(ו) הגריש"א צ"ל (מאור השבת ח"ד עמ' תקל"ה ד"ה אולם, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ב אות י"ג) – "דלפי דברי השעה"צ דשייך מוחק גם בדבר לח, משמע דכל שסופו להדבק שם כשלא יסירו משם אסור גם קודם, ורק בדבר שאינו נסרך ונדבק במקום זה מותר. והוסיף הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [צ"ל] דבמשקה לח שאסור להוריד, הוא לאו דוקא שהמשקה כבר התייבש, אלא אפילו מיד לאחר שנשפך המשקה אסור להרים את הספר כדי שירד המשקה מהספר, כי כיון שכשישאר כך ידבק ולא יפול, אלא יניחו כך, ומשום כבוד הספרים יכסה בדבר קל מלמעלה. ואף שבגט אין נותנין את הגט כל זמן שהכתב שכתבו את הגט עדיין רטוב, אין זה משום שלא נקרא כתב, אלא גם כתב רטוב נחשב ככתב, ורק יש בו חסרון כ"ז שלא נתייבש. ומה שאסור להוריד דיו או שאר דבר לח כהה מהספר, הוא אפילו כשזה מונח על לימונציא שע"ג ברכון וזמירות או על דבק סלוטייף שהודבק על דף הספר הקרוע, דהרי כתיבה על ניילון הוי כתיבה. אבל צלחת פרחונית, מותר להדיחה במים, אע"פ שיש בתוכה דבר לח כהה, ואפילו שכבר נתייבש וע"י השטיפה יתגלו הצוירים או הכתיבה שבצלחת. כיון שצלחת אינה מקום כתיבה, משא"כ בלימונציא אסור להדיחו ולנקותו אפילו כשעדיין לח כי הוא מקום כתיבה, וכל זה אם כשיתייבש ידבק אבל אם לא ידבק שם מותר".

2. מראי מקומות.

(א) חוט שני (ח"א פרק כ"א ס"ק א' ד"ה ונראה, עמ' קנ"ט) – "אמנם דבר העתיד לידבק כשיתייבש, כגון חתיכת בשר לח שמונח ע"ג האותיות אין בהסרתו משום מוחק. וה"ה רוק שמונח ע"ג האותיות כיון שלא ניכר כ"כ ומשו"ה אין בהסרתו משום מוחק".

(ב) הגר"ח שליט"א (דרך אכילה עמ' ס"ב) – "שאלה: נשפך רוטב על הזמירות ולא נראים האותיות, האם מותר לנקותו, האם יש לאסור משום איסור מוחק או כותב בגילוי האותיות עיין בשעה"צ סי' ש"מ ס"ק י"ח, או יש לאסור משום 'מלבן' שהרי מנקה אותו או שזה דומה לשטיפת כלים שמותר דלא שייך בזה איסור מלבן. תשובה: כמדומה שמותר".

(ג) ארחות שבת (פרק ט"ו הע' ע"ב) – "ומש"כ המשנ"ב סי' ש"מ ס"ק י"ג דאם נפל דיו או שאר דבר לח על ספר אסור להסירו משום דמוחק, נראה דהיינו דוקא בדיו וכיוצא ב' שהוא מין שרגילים לכתוב בו, ולכן גם בעודו לח יש בו תורת כתב או כתם וממילא יש בהסרתו שם של מחיקה, וכמ"ש בשעה"צ ס"ק י"ח, אבל בהסרת לכלוך בעלמא אין שם מחיקה כלל".

1) צ"ב: שלשון הפוסקים "או שום דבר לח".

(ד) מאור השבת (ח"ד סוף עמ' תקל"ד) – "במשנה ברורה ... ובשער הציון ... ובקצות השולחן ... והנה מדבריהם נלמד שאם נשפך רוטב סמך וכהה על אותיות של ספר, אף שהוא עדיין לח אסור לנקותו. ועל פי דבריהם יש לעיין בברכון או בזמירות, העשוי עליהם ציפוי של לימונציא (והוא פלסטיק שקוף), שנשפך עליהם רוטב כהה באופן שלא יהא נראה האותיות כשיתייבש, האם אסור לשטפו במים. ואת"ל שאסור האם נאסור גם בצלחת פרחונית שיש עליו צוירים ואותיות, להוריק האוכל שבתוכו כשהמאכל סמך וכהה וכשיתייבש א"א לקרוא האותיות והצוירים, וזה לא שמענו מעולם. ואולי דוקא על נייר שכשמתייבש הוא נעשה גוף אחד עם הנייר, משא"כ צלחת פרחונית או ברכון עם ציפוי לימונציא שלא נעשה כגוף אחד והוי רק ככיסוי בעלמא ... ולכאורה מסתבר שאף השעה"צ לא מיירי אלא במשקה סמך ונדבק כגון טחינה או פטל כהה סמך וליקר שוקולד סמך ונדבק וכבר שהה

קצת, באופן שצריך לקנח קצת בדוחק או לשפשף, אבל כשהנוזל יורד מאליו ע"י הטיית הספר, או בניגוב קל, מסתבר שאף להשעה"צ אין זה אלא כמו חפץ המונח על האותיות ולא שייך בזה מחיקה. ואף שסופו להתייבש ולהדבק היטב להכתב, מ"מ הרי עדיין אינו מונח עליו, ודמי לרדיית הפת, שאף שסופו להיאפות, מ"מ הרודהו קודם שנאפה הציל מאיסור חטאת, וה"נ כל שהסירו קודם שנדבק, הרי זה כאילו לא מחק כלל. אולם הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] אמר לי דלפ"ד השעה"צ [המשך לשונו, עי' לעיל].

ה) שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' ל"א, הע' פ"ג) – "אבל אם נפל יין או שאר משקין על ספר [אף באופן שכעת אי אפשר לראות מה שכתוב מתחתיו] מותר להסירו או ללחכו בלשונו. (דהכא ודאי חשיב ככיסוי בעלמא ואינו נחשב כחלק מהכתב, ומה שאסור המשנ"ב ש"מ ס"ק י"ג ללחך הדיו מעל הכתב היינו דוקא דיו שסופו לההפך לחלק לחלק מהכתב, ומש"כ שם המ"ב נפל דיו או שאר דבר לח' אין הכונה למשקים אלא לשאר מיני דיו וצבע. וע"ע בהערה 82 וכתבנו עוד טעם להיתר, וכן שמעתי מהגר"י גויבירט (שליט"א) [זצ"ל] דמותר").

ה. היכא שהדיו עדיין לח אי מיחייב משום כותב.

1. פטור.

א) עי' מנ"ח (מצוה ל"ב אות ל"ד סוף ס"ק י') – "ועה"מ ס"ס"י קכ"ד מביא בשם המרדכי דדיו כ"ז שהוא לח ה"ל דבר שאינו מתקיים ומה"ט צריך ליתן הגט לאחר שנתייבש א"כ בשבת א"ח תיכף בכותב רק לאח"כ כשנתייבש וה"ל כמו אפי' ובישול וע"ש בב"ש וצ"ע".

ב) הר צבי (או"ח ח"א סי' ס"ה, עי' טל הרים כותב סי' ג') – "וע"ע במנחת חנוך במוסך השבת שכתב דא"כ בשבת אינו חייב תיכף שכותב רק לאחר שנתייבש והו"ל כמו אפיה ובישול, עכ"ל. הרי לפנינו כלל חדש במלאכת כתיבה, דכל זמן שהדיו לח עדיין אין זה כתיבה להתחייב משום שבת".

ג) חוט שני (ח"א פרק כ"א ס"ק א' ד"ה דיו, עמ' קנ"ט) – "דיו לח שכתב בו על מנת שיתייבש וישארו האותיות אף שאסור לכתוב בהם מ"מ אינו חייב עד שיתייבש כמ"ש במנחת חינוך עיי"ש".

2. חייב.

א) קצות השלחן (סי' קמ"ד ס"ק א') – "המנ"ח ... אבל באמת זה לא ניתן להאמר כלל, ולא דמי כלל לשעוה שכ' השבו"י דאינו מתדבק בהקלף, אבל דיו אפי' לח מדובק להקלף, ואם כי אינו חייב משום כותב עד שיתייבש דהוי דבר שאינו מתקיים, היינו מפני שיכול להטשטש ולא יהיו אותיות כלל, אבל המסיר דיו לח ע"מ לכתוב ב' אותיות חייב משום מוחק, ושלא ע"מ לכתוב אסור מדרבנן עכ"פ וא"צ ראיות לזה כיון דעכשיו כמות שהוא אפי' הוא לח א"א לכתוב במקומו, וע"י ההסרה מכשיר מקומו לכתיבה, והט"ז (סי' ל"ב סקט"ו) כ' בנפלה טיפת דיו על האות אפי' הדיו לחה, פסול משום חק תוכות כיון שנפסל צורת האות קודם התקון והעתיקוהו כל האחרונים, ואם נטף שעוה וסילקה כ' המג"א (סקכ"ג) דמותר, חזינו דדיו לחה גרע טפי משעוה. דלא אמרינן דהוי כיסוי בעלמא שלא יהי' חק תוכות, ולכן אם רוחץ טיפת דיו לחה שנפלה על האות ודאי חייב משום מוחק או כותב לכו"ע".

3. מראי מקומות – עולת יצחק (ח"א סי' ל'), ילקוט יוסף (שבת ח"ה סוף עמ' קכ"ג).

א) יחווה דעת (ח"ד סי' כ"ט בהערה) – "יש לומר לפי מה שכתב החלקת מחוקק באבן העזר (סוף סימן קכ"ד) לדעת המרדכי שאין לתת הגט בעוד הדיו לח אלא עד שיתייבש, דהיינו טעמא שבעודו לח בנקל יכול להסיר ולמחוק הדיו, וכאילו כתבו במשקים, ורק כשייבש הדיו על גבי הנייר נחשבת כתיבה, וכתב במנחת חינוך במוסך השבת, שלפי זה גם בשבת אינו חייב תיכף כשכותב אלא רק לאחר שיבש הדיו, והוי כדין אפיה ובישול. ע"ש. ואם כן גם גרמא חייב בכתיבה. אולם בספר חמדת ישראל (דף ס"ז ע"ג) כתב, שלא כתב כן המרדכי אלא לזהירות בעלמא, שלא יתנו עד שיתייבש הדיו, אבל לענין שבת חשיב מיד כתב המתקיים. ע"ש. וכן מתבאר בשו"ת כפי אהרן עזריאל חלק ב' (חלק אורח חיים סימן א'). ע"ש. ועיין עוד בזה בשו"ת הר צבי (חלק אורח חיים עמוד רל"ד ועמוד רפ"א). ובמש"כ בהערותי בשולי הסכמת הגרצ"פ פראנק לספרי יביע אומר חלק א' בראש הספר. ע"ש".

י] עוגה שכתוב עליה כמין אותיות - רמ"א.

א. מחמיר.

1. רמ"א (סעי' ג') – "אסור לשבור עוגה שכתוב עליה כמין אותיות אע"פ שאינו מכין רק לאכילה דהוי מוחק".
2. לבוש (סעי' ג') – "ואסור לשבור העוגות שכתובות עליו כמין אותיות, אע"פ שאינו מכין רק לאכילה אסור מדרבנן משום מוחק".
3. פרישה (ס"ק א').
4. ס' הזכרונות (למהר"ש אבוהב, דף נה.).
5. כנה"ג (הג' ב"י ס"ק א').
6. עי' מג"א (ס"ק ו') – "צ"ע".
7. הו"ד בבאר היטב (ס"ק ה').
8. א"ר (ס"ק ז').
9. תוס' שבת (ס"ק ח').
10. יעב"ץ (מור וקציעה סי' ש"מ) – "אם כתובים עליהם בדיו, או אפילו בשאר צבעים אסור לשברם".
11. מקור חיים (חו"י, על סעי' ג').
12. גר"א (על סעי' ג') – "אסור לשבור כו'. דהוי פסיק רישיה ואסור אף בדרבנן".
13. חסד לאלפים (סי' של"ט סעי' י"ג).
14. חמד משה (מלאכת מוחק) – "לא תשבר עוגה עם אותיות אף שכדי לאכול כוונתך".

15. גר"ן (סעי' ד', סי' שמ"ג סעי' י') – "אסור לשבור עוגה שעשו עליה כמין אותיות אע"פ שאינו מכוין רק לאכילה מפני שהוא מוחק".
16. ח"א (כלל ל"ח סעי' ד') – "עוגה שכתב עליה אותיות או צורות ממני צבעים, אסור לשבורה דהוי כמוחק".
17. תפארת ישראל (פרק י"ב הלכתא גבירתא משנה ג', כלכלת שבת אות ל"ג) – "אבל עוגה שכ' עליה אותיות וצורות (מצוקקער) וצבעונין אסור לשברה".
18. מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ד').
19. חיים שאל (ח"א סי' ע"ד אות נ"א).
20. לב חיים (ח"ב סי' קע"ח) – "באותיות החקוקות נראה דאסור, כיון שדעת כמה רבנים לאסור".
21. שלחן שלמה (סעי' ה') – "אסור לשבור עוגה שנתב עליה כמין אותיות או שארי צורות ואפי' כמין עופות אף שאין מכוין רק לאכילה אסור דהוי מוחק והוי פסיק רישא".
22. נהר שלום (ס"ק ג') – "דה"נ אסור כדין כל המקלקלין פטורין".
23. נור ישראל (סי' ל"ו סעי' ד') – "אסור לשבור עוגה שכתוב עליה כמין אותיות אעפ"י שאינו מכוין רק לאכילה שהוא מוחק".
24. מ"ב (ס"ק י"ז) – "ואף דאינו ע"מ לכתוב איסורא דרבנן מיהו איכא ואף שאינו מכוין למחוק פ"ר הוא ואסור אף בדרבנן וכדמוכח בסימן שי"ו ס"ד ועיין בספר דגול מרבבה שמצדד להקל בעיקר הדין הזה והביאו בשע"ת ויש לסמוך עליו כשאינו שובר במקום האותיות בידו רק בפיו דרך אכילה".
25. תורת שבת (סעי' ו') – "ואסור לשבור עוגה שכתובה עליה כמין אותיות אף על פי שאינו מכוין רק לאכילה".
26. קצות השלחן (סי' קמ"ד סעי' ב') – "אסור לשבור עוגה שעשו עליה כמין אותיות אף על פי שאינו מכוין רק לאכילה מפני שהוא מוחק".
27. כה"ח (ס"ק כ"ט, ס"ק ל"א).
28. חזו"א (ארחות רבנו ח"א ריש עמ' קס"ז, הגרח"ק שליט"א בס' ידיעות השבת אות י"ב) – לשונו מובא לקמן.
29. באר משה (ח"ו סי' צ"ב) – "ואינו אסור אלא א"כ האותיות נעשות מ'קרים' היינו דבר גוש ומתקיים".
30. ברית עולם (מוחק אות ד') – "אם יש אותיות על העוגות מדבר אחר אסור לשברן".
31. ששכ"ה (פרק י"א סעי' ז' [דפו"ח, סעי' ז']) – "דברי מאפה שצויירו עליהם אותיות או ציורים כשלהם ממירח כלשהו ... אסור לחתוך".
32. עלינו לשבח (ח"א תשובה צ"ב אות א').
33. קיצור הלכות שבת (סי' ל"ו אות ג') – "אין לשברן בידו".
34. ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' י"ט) – "עוגה שכתובות עליה אותיות או ציורים אין לחתוך אותה בסכין או לשברה ביד אם החיתוך מקלקל את האותיות או את הציורים".
35. שבת בית (ארטסקרול, עמ' מ"ח).
36. עי' ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקפ"ז).
37. שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' ז') – "אסור לשבור העוגה בשבת שע"י זה שובר האותיות".
38. עם מקדש שביעי (ח"א פרק ח' סעי' כ"ג).
39. פסקי תשובות (דפו"ח אות ו' סוג א') – "מסקנת שאר כל האחרונים לאסור בהחלט, וכפי שסתם המשנ"ב (סקט"ו)".
40. הלכה שלימה (ח"ג סי' ס"ב) – "נמצינו למידים שאין בהיתירים שנאמרו בזה כדי שביעה להקל כנגד דברי מהר"ם מרוטנברג המפורשים שאסור לאכול עוגה שכתוב עליה אותיות, וכן הסכימו לדבריו המרדכי והאגודה, וכן הסכימו רוב האחרונים ובראשם הרמ"א כמש"כ בצד א', שלכן אף שהמ"ב (ס"ק י"ז) כתב שיש לסמוך על הדגמ"ר כשמשבר האותיות בפיו דרך אכילה, מ"מ ע"פ כל האמור קשה להקל, והעיקר לענ"ד להחמיר בזה כדעת הראשונים ורוב האחרונים שהסכימו לאסור אף בדרך אכילה".

ב. מיקל.

1. עי' ט"ז (ס"ק ב') – "ולא הבנתי זה דהא אפי' במקום שיש אב מלאכה כגון בורר אין שייך במקום אכילה כיון שהוא עושה כן לצורך אכילה כמש"ל וכן בטוחן כ"ש בזה שהוא מקלקל כיון שאין מוחק ע"מ לכתוב וכל המקלקלים פטורים למה יהיה אסור דרך אכילה".
2. מהר"ש הלוי (או"ח סי' כ"ו) – "ועל הדין עצמו שאס' רבינו מאיר כשהם כתובות בדיו בעוגה וס"ל דמשום כך אסור לאוכלם בשבת משום מוחק יש לי לדון שהרי מצינו שהתירו חכמים בשבת כמה ענינים הדומים למלאכה בעניני אכילה שהרי כתב הטור לעי' סי' שי"ד דמותר להתיז ראש המגופה בסייף בשבת כדי להוציא היין ואעפ"י שהתורה היא מלאכה גמורה עכ"ז כיון שהכוונה אינו לעשות פתח גם בסי' שכ"א הביא הרב בית יוסף ז"ל בשם שבולי הלקט דמותר למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת לאוכלה לאלתר אע"ג דמליחה היא אב מלאכה גם באותו סימן הביא תשובת הרשב"א ז"ל דס"ל דמותר לחתוך ירק דק דק כדי לאכול לאלתר וכת' שם דכמעט כל הפוסקים ז"ל מסכימים לדעת הרשב"א א"כ הכא נמי כיון שבשעת האכילה הוא שיבר העוגה ואוכל אותה נלע"ד לדעת הפוסקים ז"ל הוא מותר ואין לחוש משום מוחק".
3. דגול מרבבה (על המג"א ס"ק ו') – "מוחק זה דלאו ע"מ לכתוב ... פסיק רישיה ... כלאחד יד ... דמקלקל ... נלע"ד היתר גמור בדבר זה וכן כל האחרונים תמהו על איסור זה רק שלא מלאו לבם להקל כיון שזה יצא מפי מהר"ם מרוטנברג עיי"ש במרדכי ונלע"ד דמהר"ם שם נשאל על עוגות התינוקות שכותבין עליהם אותיות ותיבות איך אוכלין אותן התינוקות ביו"ט וכו' ע"ש במרדכי וכיון שכת' עוגות התינוקות בה"א הידיעה נלע"ד שהיו רגלים לכתוב בכוונה שיאכלנו לסגולה להתחכם וע' בערוך ערך קל"ו ואם כן זה הוה מתכוין וגם לאו מקלקל לכן לא התיר רק לתינוקות אבל בענין אחר אף לגדולים והמחמיר יחמיר לעצמו ולא לאחרים".
4. שע"ת (ס"ק ח') – "ועיין בדגול מרבבה שכתב היתר גמור והך דמהר"ם מייירי שנעשה בכוונה שיאכלו התינוקות לסגולה ולכן לא התיר רק לתינוקות אבל בעלמא מותר אף לגדולים והמחמיר יחמיר לעצמו אבל לא לאחרים ע"ש".

5. קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' ס"ג) – "אותן עוגות שעשו עליהן אותיות וציורים מותר לשברן ולאכלן בשבת".
6. ע"ערה"ש (סעי' כ"ג) – "ויש שמתיר לגמרי אפילו בכתיבה משארי דברים [דגול מרבבה] כי אין בזה שם כתיבה כלל והוא מקלקל וכלאחר יד ואין בזה שום איסור ומקור הדין דרבינו הרמ"א מיירי כשכתבו לסגולה שיאכלנו התינוק להתחכם שכן היה מנהגם [שם] ומ"מ טוב ליתן מקום האותיות לתינוק כיון שיצא מפי רבינו הרמ"א ומעיקר הדין אין בזה איסור [גם הט"ז סק"ב מתיר בזה ע"ש"]".
7. אבן ישראל (ח"ח סי' כ"ט ד"ה ולפי"ז, ח"ט סי' כ"ג [לשונו מובא לקמן], מ"ב עם פירוש אבן ישראל על סי' ש"מ סעי' ג') – "נראה דגם בשובר עוגה שכתוב עליה אותיות וכן חלה שהודבק עליה פתקא עם אותיות שאסר הרמ"א בסי' ש"מ סעיף ג' והאחרונים מתירים בעוגה מצד דהוה דרך אכילה, דלא צריך לזה, דכיון דכששובר את האותיות הוא שובר נמי את מקום הכתיבה לא שייך כלל ענין מחיקה, כיון דבעינן מוחק ע"מ לכתוב ואף דאיסור דרבנן איכא אפילו שלא ע"מ לכתוב, אבל מ"מ בעינן שיהיה מקום כתיבה שיכול להיות שם ע"מ לכתוב, אבל היכא דמתבטל כל מקום הכתיבה לא שייך כלל איסור מוחק, וכן במעשן סיגרות ביו"ט שיש עליהם אותיות כיון דגם מקום הכתב נשרף ואין כאן מקום כתיבה לא שייך כאן איסור מוחק, וכן כתב האור שמח בה' שבת הנז' דמבעיר ספר לא שייך שיעבור על איסור מתיקה עיי"ש, אולם לפימש"כ אפילו קורע ספר אין בו משום איסור מחיקה, וכמש"נ".
8. אור לציון (ח"ב פרק מ' אות א') – "מותר לחתוך עוגה שמצוירות בה אותיות, ויש להתיר אף במקום שהאותיות אינן מגוף עוגה אלא נפרדות ממנה. ובני אשכנז אין להם לחתוך עוגה אלא אם כן האותיות מצוירות בגוף העוגה".
9. יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ל"ה, ח"ח או"ח סי' ל"ט אות י"ב, לוית חן אות קי"ט, הליכות עולם ח"ד עמ' רע"א) – "המורם מכל האמור שאם הכתב שע"ג העוגה נעשה מצבע מאכל, או (קרים) הנעשה מביצה וצוקר, מצד הדין אפשר להקל לשבר העוגה ביד ג"כ, והמחמיר לשברה בפה דרך אכילה תע"ב".
10. ילקוט יוסף (סי' ש"מ מוחק סעי' ב') – "עוגה שכתוב עליה כמין אותיות, מותר לשבור את העוגה כדי לאוכלה, ואין לחוש משום מוחק בשבת, ואין הבדל בזה בין אם האותיות הם מגוף העוגה, בולטות או שוקעות, כגון ביסקויטים, או סוכריות ושוקולד, לבין אם האותיות נעשו מצבע מאכל או מקרם [ביצה טרופה וסוכר]. ואפילו כששובר את האותיות בידו לשם אכילה, יש להקל. ומכל שכן באותיות שנכתבו בלועזית שאינו בכתב אשורי".

ג. טעמים להקל.

1. משום שהוא דרך אכילה – ט"ז, מהר"ש הלוי.
 (א) מפפק על הט"ז – חזו"א (סי' ס"א ס"ק א' ד"ה ומש"כ הט"ז, "ומש"כ הט"ז להתיר דרך אכילה כמו שמותר בורר וטוחן דרך אכילה, תמוה דאכילה התמידית היא דרך בריה ודרך טחינה ולא חייל עלי' שם עובדא ועמל מלאכה והלכך אף במכין סמוך לסעודה לאו טוחן ולא בורר הוא אלא נטפל לאכילתו אבל אין אכילה התמידית דרך מחיקה ומלאכת מחיקה שפיר מלאכה היא דרך אכילה וכש"כ במשבר אפי' סמוך לסעודה"), הר צבי (או"ח ח"א סי' רי"ד, טל הרים בורר סי' א' ד"ה במוחק), ע"י ציץ אליעזר (חי"א סי' כ' אות ב').
2. משום ג' דרבנן אם הערוך [קלקול, כלאח"י, ושלא ע"מ לכתוב] – דגול מרבבה, שע"ת, קיצור שו"ע, ערה"ש.
 (א) קשה, למה הוא מקלקל – קצות השלחן (סי' קמ"ד ס"ק ג' ד"ה ומ"מ, "דברי הדגול"מ יל"ע בהם, דמש"כ דהוי מקלקל, (וכ"כ הט"ז דהוי מקלקל וסיים בצ"ע), י"ל דזה במקום שמקלקל באמת כגון חופר גומא וא"צ לה דהוי קלקול בקרקע, אבל בנ"ד שעושין האותיות לנוי בעלמא ואם משבר האותיות בעוד העוגה קיימת הוי מקלקל, אבל משבר האותיות בשעת אכילה שאז א"צ כלל להאותיות איזה קלקול שייך בזה, הא לא קלקל כלום. אחרי שלא נעשו האותיות לתמיד רק עד זמן האכילה"), מנוחת אהבה (ח"ג עמ' קס"ג, "והנה מ"ש דהו"ל מקלקל ומוחק כלאחר יד, לפע"ד, אין זה נחשב מקלקל הואיל ומתחילה נעשו אותיות אלו על דעת לאוכלם עם העוגה ומכל שכן אם האותיות נעשו מקרם שהוא בעצמו אוכל. וא"כ אין כאן שום קלקול וכמ"ש בעצמו בסו"ד גבי עוגות התינוקות שכותבים עליהם אותיות בכוונה מכוונת שיאכלום לסגולה, דל"ח מקלקל. וה"נ כשעושים שלא לסגולה רק ליופי בעלמא ל"ח מקלקל כיון שנעשו ע"ד שיאכלום").
- (1) י"ל, חסרון של תיקון הוי קלקול – ע"י ערך 'קלקול' [סוף הקובץ].
- (ב) קשה, למה הוא כלאחר יד – קצות השלחן (סי' קמ"ד ס"ק ג', "דברי הדגול"מ ... מש"כ דהוי כלאח"י דאין דרך מחיקה בכך יל"ע טובא, דבשלמא באותיות הכתובות על גליון, הדרך הוא למחקם והקורע הגליון ומשבר האותיות שפיר הוי כלאח"י. אבל באותיות שעל העוגה, הרי זו היא דרך מחיקתם ע"י שבירה. וכעין מש"כ האב"נ (סי' ר"ט) על מש"כ הא"ר לשבור העוגות בשמאל וכן לפתוח בשמאל דפי ספר שיש אותיות על חודם משום דהכותב בשמאל פטור והעתיק דבריו הנ"א, וכ' האב"נ דרך בכותב בשמאל פטור מפני שאינו יכול לכתוב בטוב בשמאל (והוי כלאח"י) אבל המוחק בשמאל חייב כמו המוציא בשמאלו וכמו הרושם לר' יוסי דחייב גם בשמאל, ולא מיבעיא פתיחת הספר ושבירת העוגות אלא אפילו סגירת הספר דהוי כותב מ"מ כתיבה זו יכול לעשות בשמאל וחייב עכ"ד. א"כ כש"כ דעצם שבירת האותיות דדרך מחיקתם בשבירה דלא הוי כלאח"י, וענין כלאח"י הוא דהוי שינוי מדרך שעושים בחול, אבל העוגות אפי' בחול אין מוחקים האותיות באופן אחר רק בשבירה, וגם שובר בפיו הוי כדרכו, דהרי הבכו"ש (לעיל צד קכ"ב) פסק דגם תולש בפיו מן המחובר הוי כדרכו. אלא שרבים חולקים עליו, אבל בעוגה פשיטא דהוי כדרכו").
- (1) י"ל אכילה בפיו, הארחות שבת (פרק ל' הע' ע"ו) – "ענין דגול מרבבה ... ובספר קצות השולחן ... וצ"ל שהדגמ"ר והמשנ"ב סוברים דכיון דאם לא היה בא לאכול את העוגה רק למחוק את האותיות הכתובות על גבה לא היה עושה זאת בפיו אלא בידו לכן אם עושה זאת בדרך אכילה חשיב מחיקה כלאח"י".
- (2) י"ל לשבור בידים, כיון שכאן מדברים על אותיות על גבי העוגה, כמו קצף. א"כ הדרך למחוק הוא ע"י סכין, או להסיר האותיות.

- (3) מראי מקומות – מנוחת אהבה (ח"ג עמ' קס"ג, "גם מ"ש דהוי מוחק כלאחר יד, אינו מוכרח כ"כ, דנהי שאינו מוחקם מעל העוגה רק נמחקים עם שבירת העוגה, מ"מ אין זה נחשב כלאחר יד, ולא גרע מכל פסיק רישיה שהמלאכה הנעשית מאליה לא תמיד נעשית בצורתה הרגילה ואעפ"כ ל"ח כלאחר יד. ועיין בספר הישר (סימן רלג) ודו"ק").
- (ג) קשה: לפי הבה"ל (ד"ה המוחק), מוחק שלא ע"מ לכתוב הוי דרבנן **משום** מקלקל, ואינו תרי דרבנן נפרדים.
3. משום תרי דרבנן – אור לציון, ביע אומר, ילקוט יוסף, עי' שעה"צ (ס"ק כ"ב).
4. היכא דמתבטל כל מקום הכתיבה, לא שייך כלל איסור מוחק – אבן ישראל.

ד. רשימות בעלמא ע"ג העוגה: שאין מורים על שום ענין.

1. מיקל, אין זה נחשב מוחק כשמשחית הצורה.
- (א) קיצור הלכות שבת (סי' ל"ו אות ג') – "ופרוש צורה, כמו ספר תורה וכו', אבל פרחים שעושים סביב בשפת העוגה לא נכלל בזה".
- (ב) שבת בית (ארטסקרול, עמ' מ"ט אות ד') –
- It is permitted to cut decorations that are not of meaningful shapes (e.g. straight or curved lines).
- (ג) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקצ"ג, מוחק הע' ל"ב) – "דרשימות בעלמא שאין מורים על שום ענין לית להו שם כתיבה ... שוב ראיתי בששכה"ל פכ"ח בהערה ח' (בענין פתיחת ספר שכתוב בה אותיות על חודי דפיו) דבציורים שאין להם ממשעות אין נוהגין להחמיר. ונראה דכן פשוט דה"ה בכאן גבי עוגה אם יש עליה ציורים כאלו שאין להם משמעות דמותר לחתוך אותם דבלאו הכי יש הרבה צדדים להקל כמו התם".
2. מראי מקומות.
- (א) תורת שבת (ס"ק ו') – "אין לאסור בזה על מחיקת צורות, דאי כסברת המג"א יאסר ג"כ אם אין עליו רק קוים ורישומים שגם בזה יש איסור מחיקה כמ"ש בגמר' בדק"ג".
- (ב) צורות הגרפיות העשויות על גבי שקיות: שיש ע"ג האריזה צורות פשוטות - עי' לקמן.
- (ג) חודי הדפים צבועים באיזה צורה: באופן שאין לזה משמעות - עי' לקמן.

ה. מראי מקומות – חמד משה (ס"ק ג'), מנוחת אהבה (ח"ג פרק כ"ב סעי' ל"ד).

1. הגר"צ שכטר שליט"א (תשובות של ה' 9-s) – "ובאם שכחו, וקנו עוגה שיש עלי' תמונה (או כתב) שאי אפשר להסיר קודם שחותכים אותה, יש להניח את העוגה במקום מיוחד מכובד בפני כל האורחים שיוכלו הכל למסכתל עליו ויהא שלטא ביה עינא, ויקיימו בזה את הפרסומי ניסא, ואחר כך, בסוף הסעודה סמוך להגשת העוגה, יכניסו אותה למטבח, ושמיה יחתכנו הנכרי. ואין בזה בעיא של אמירה לנכרי, שהרי על פי פשוטו כל הדקדוק של הרמ"א הוא באמת חומרא גדולה".

יא] עוגה שכותבין עליו צורות.

א. מחמיר.

1. עי' מג"א (ס"ק ו') – "דא"כ אפילו כתובין עליו צורות יהא אסור דהא הצר צורה חייב וא"כ המוחקה נמי חייב וצ"ע".
2. עי' חוות יאיר (סי' ט"ז).
3. תוס' שבת (ס"ק ט') – "וה"ה צורות".
4. יעב"ץ (מור וקציעה סי' ש"מ) – "עוגות שיש עליהם ציורים או אותיות ... אסור לשברם".
5. מחה"ש (סוף ס"ק ו').
6. ח"א (כלל ל"ח סעי' ד') – "עוגה שכתב עליה אותיות או צורות ממני צבעים, אסור לשובריה דהוי כמוחק".
7. עי' בא"ה (ס"ק ה') – "וצ"ע".
8. תפארת ישראל (פרק י"ב הלכתא גבירתא משנה ג', כלכלת שבת אות ל"ג) – "אבל עוגה שכ' עליה אותיות וצורות (מצוקקער) וצבעונין אסור לשברה".
9. שלחן שלמה (סעי' ה') – "אותיות או שארי צורות".
10. נזר ישראל (סי' ל"ו סעי' ד') – "ולפי"ז אפילו נכתב על העוגות צורות ג"כ אסור לשברן".
11. מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ד') – "אסור ... אותיות וצורות".
12. עי' מ"ב (ס"ק ט"ז, עי' בה"ל סעי' ד' סוף ד"ה במשקין) – "ויש מחמירין אפילו בציורים".
13. כה"ח (ס"ק ל"א, "וה"ה צורות".
14. חזו"א (סי' ס"א ס"ק א' ד"ה ומש"כ המ"ב) – "וכן אין חילוק בין אותיות לציורים וכמו שסיים המ"א בצ"ע".
15. ששכ"ה (פרק ט' סעי' י"ב [דפו"ח, סעי' י"ג] אות ב', פרק י"א סעי' ז' [דפו"ח, סעי' ז']) – "אסור לחתוך את האותיות או את הציורים".
16. עי' קיצור הלכות שבת (סי' ל"ו אות ג') – "ויש מחמירים גם בצורה".
17. מחזה אליהו (אור השבת גליון י"ד עמ' מ' אות נ"ב) – "וכן הלכתא דכן דעת כמעט כל האחרונים".
18. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקפ"ז).
19. הגר"צ שכטר שליט"א (תשובות של ה' 9-s) – "ומאחר שהרמב"ם (הלכות שבת פרק י"א הלכה י"ז) פסק שמי שעושה תמונה וציור בשבת, יש בזה משום מלאכת כותב (ודלא כשיטת רש"י), מן הנכון לחוש לחומרת הרמ"א אף לענין זה שלא לחתוך התמונה בשבת".

20. ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' י"ט) – "עוגה שכתובות עליה אותיות או ציורים אין לחתוך אותה בסכין או לשברה ביד אם החיתוך מקלקל את האותיות או את הציורים".
21. פסקי תשובות (אות ד', דפו"ח אות ו' סוג א').
22. שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' א', סעי' ה', סעי' ו') – "לא יקרע אותיות או צורות".

ב. מיקל.

1. תורת שבת (ס"ק ו') – "ומה שלא כתב הרמ"א האיסור רק אצל מחיקת אותיות ולא בצורות, נלע"ד דס"ל כיון דלא מחייב רק ברשומים בכותל ובששר וכיוצא בהם כדרך שהציירים רושמים כמ"ש הרמב"ם בפ"א הי"ז, אבל על מחיקת צורות בענין זה כיון שאיסור קל מאוד הוא כמ"ש, אין לאסור בזה על מחיקת צורות, דאי כסברת המג"א יאסר ג"כ אם אין עליו רק קוים ורישומים שגם בזה יש איסור מחיקה כמ"ש בגמר' בדק"ג, אלא ש"מ דלא החמיר הרמ"א רק אצל אותיות".
2. מיקל בין באותיות ובין בציורים – מהר"ש הלוי (או"ח סי' כ"ו, לשונו מובא לעיל), דגול מרבבה (על המג"א ס"ק ו', "מסריקין המצויירין בפסח"), קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' ס"ג, לשונו מובא לעיל).

ג. מראי מקומות – שבט הלוי (ח"ט סי' כ"ה).

1. הגר"ח ק' שליט"א (עם מקדש שביעי ח"א עמ' רכ"ט אות קכ"א) – "המ"ב בסי' ש"מ כתב, שיש מחמירים בשבירת עוגיות שיש עליהם אותיות, אף כשיש ציורים על העוגיות (ולא אותיות). האם גם בציור שאין לו שום משמעות יש איסור. תשובה: כל ציור יש בו איסור".
- הגר"ח ק' שליט"א (דרך אכילה ריש עמ' ס"ב) – "שאלה: ברמ"א סי' ש"מ ס"ג כתב אסור לשבר עוגה שכתב עליה כמין אותיות וכו' ובמ"ב ס"ק ט"ז כתב ויש מחמירין אפילו בציורים, ע"כ, האם גם בציורים שאין להם משמעות מחמירין. תשובה: צ"ע".

יב) שובר בפיו דרך אכילתו.

א. מיקל.

1. דגול מרבבה (על המג"א ס"ק ו') – "ומכ"ש אם אינו שובר בידו רק בפיו דרך אכילתו".
2. מ"ב (ס"ק י"ז) – "רק בפיו דרך אכילה".
3. ששכ"ה (פרק י"א סעי' ז' [דפו"ח, סעי' ז']) – "דברי מאפה שצויירו עליהם אותיות או ציורים כשלהם ממירח כלשהו ... מותר לאכלם".
4. קיצור הל' שבת (סי' ל"ו אות ג') – "רק בפיו דרך אכילה".
5. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקפ"ז, סוף עמ' תתקפ"ח).
6. עלינו לשבח (ח"א תשובה צ"ב אות א').
7. שבת בית (ארטסקרול, עמ' מ"ט אות ג').
8. הגר"צ שכטר שליט"א (תשובות של ה' 9-s) – "וכן בשעה שלועס העוגה בפיו ומאבד את צורת האותיות, גם כן אין בזה בעיא".

ב. טעמים להקל.

1. תרי דרבנן פס"ר דלא ניהא ליה (שלא ע"מ לכתוב, כלאחר יד) – חזו"א (סי' ס"א ס"ק א', "דבתרי דרבנן מותר פס"ר דלא איכפת לי, ה"נ איכא תרי דרבנן אינו מתקיים ומוחק שלא ע"מ לכתוב אבל אין הדבר מוכרע דעוגה היא דבר שאין מתקיים ובמ"ב התיר דרך אכילה דודאי איכא תרי דרבנן שלא ע"מ לכתוב וכלאחר יד"), ארחות שבת (פרק ט"ו הע' ל"ד, "וטעמו משום דהוי פ"ר במקלקל וכלאח"י").
2. הוי דרך אכילה, ולא מוחק – קצות השלחן (סי' קמ"ד ס"ק ג', "דהדגמ"ר הוסיף דהוי דרך אכילתו. וסברא זו כתבה הט"ז ומדמה לבורר וטוחן במקום אכילה"), אורח ישראל (סי' ל"ד, הו"ד בשבת בית פרק ד' הע' י"ד), הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ט', מנחת שלמה ח"ב סי' י', "בעוגה הלא מותר לאכול וביאר המ"ב סק"י"ז שהוא דרך אכילה").
3. כ"ש הוי שינוי – ארחות שבת (פרק ל' הע' ע"ו, "אם עושה זאת בדרך אכילה חשיב מחיקה כלאח"י").
4. אפשר משום עונג שבת – עי' שעה"צ (ס"ק כ"ב, "עיינן בסימן שט"ז בפרי מגדים באשל אברהם אות ז' דהקלו עוד שם ביותר מזה, וכל שכן בכאן דהוי עונג שבת"), הו"ד בעלינו לשבח (דברים ח"א תשובה כ"ח).

ג. מחמיר.

1. שו"ת רמ"א (סי' קי"ט) – "ולא דמי לעוגה שכתובים עליה אותיות דאסור לשוברן דהואיל ואכלן קא עביד מעשה דאי אפשר לחזור לקרבן אח"כ".
- א א"ר (ס"ק ג') – "לשבור העוגות וכו'. דווקא כשאוכלין אותם דעביד מעשה דאי אפשר לחזור ולקרבן, אבל אם רק שוברין בלא אכילה שרי (תשו"רמ"א סי' קי"ט)".
2. כנה"ג (על הב"י ד"ה ואומר) – "ותשובת מהר"ם ז"ל בעוגת התינוקות טעם האיסור הוא מפני שבעוגות אי אפשר שלא תפסיד קצת מהאות ואת"ל דאפשר כשאוכלין אותה הרי אותיות נמחקות וכן יש לדקדק מדברי השאלה שכתוב איך אוכלים אותם התינוקות ביום טוב ולא כתב איך חותכין אותה ביום טוב".
3. גר"ן (סי' שמ"ג סעי' י') – "שלא יתן גדול לתוך פיו של תינוק".
4. קצות השלחן (סי' קמ"ד סעי' ב') – "רק שלא יתן גדול לתוך פיו של תינוק".

5. חזו"א (ארחות רבנו ח"א ריש עמ' קס"ז) – "אמר לי מו"ר בענין הביסקויטים (עוגיות) עם אותיות דמתיר המ"ב (שם) להכניסם לפה בב"א, מרן החזו"א זצוק"ל לא הוי ניהא דעתי' מזה והחמיר שלא לאכלם גם בב"א".
- חזו"א (הגר"ח"ק שליט"א בדיעות השבת אות י"ב) – "בעוגה שכתובים עליה אותיות האם כשמכניס את כולה לפיו ורק ע"י הלעיסה בתוך פיו נמחק מותר גם לחזו"א. תשובה: לא".
- עי' חזו"א (הגר"ח"ק שליט"א בעם מקדש שביעי ח"א עמ' ר"ל אות קכ"ד, פרק ח' הע' מ"ח, דעת חזו"א פרק ח' סעי' י"ד) – "החזו"א בס' ס"א חלק על המ"ב שהתיר לשבור את העוגה עם האותיות כשאוכל, וכתב החזו"א שאין היתר אף בשעת אכילה, כיון שזה לא נחשב דרך אכילה. לפי החזו"א, האם יש איסור אף כשיכניס את כל העוגה לפיו, והאותיות ישברו בפיו. תשובה: החזו"א חשש גם בפה והוא אמר שכל האיסור הזה (של שבירת אותיות) הוא רק חומרא אבל אמר שאם יש איסור בזה גם בפה אסור".
- חזו"א (הגר"ח"ק שליט"א דרך אכילה סוף עמ' ס"א) – "שאלה: האם לפי החזו"א יש בעיה בביסקויט שמוטבע ע"ז אותיות לחתוך האותיות בפיו בדרך אכילה. תשובה: כן".
6. חוט שני (ח"א פרק כ"א ס"ק ב' ד"ה מ"מ, עמ' קס"ב), פסקי תשובות (דפו"ח אות ו' ד"ה ודע, עי' הע' ס"ח) – "נראה דלכו"ע אם הוא בולע את הפת או העוגה שעליה יש אותיות אין בזה חשש משום מוחק, כיון דבשעה שבולע עדיין הכתב קיים ואח"כ כשנמחקות האותיות כבר הוי כאבוד מן העולם ואין על זה שם מוחק, וכל נידון הפוסקים מיירי שמוחק בלעיסתו ששובר האותיות אבל בבולע שרי. ולכן מותר לבלוע תרופות [כשמותר לו משום רפואה בשבת] כשכותבים עליהם אותיות וציורים".
7. הגר"ח"ק שליט"א (אלא פרק ל"ח אות כ"ג).
8. הלכה שלימה (ח"ג סי' ס"ב) – "שלכן אף שהמ"ב (ס"ק י"ז) כתב שיש לסמוך על הדגמ"ר כשמשבר האותיות בפיו דרך אכילה, מ"מ ע"פ כל האמור קשה להקל, והעיקר לענ"ד להחמיר בזה כדעת הראשונים ורוב האחרונים שהסכימו לאסור אף בדרך אכילה".
- ד. מראי מקומות – ברית עולם (מוחק אות ד'), הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ב אות ט'), שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' י'), פסקי תשובות (דפו"ח אות ו' סוג א' ד"ה ולגוס).

יג] עוגה לתינוק.

א. סגולה לקטנים.

1. לכו"ע יש להחמיר – דגול מרבבה (על המג"א ס"ק ו'), שע"ת (ס"ק ח'), קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' ס"ג, "אך אם נעשו כן לסגולה לקטנים יש להחמיר בהן"), ערה"ש (סעי' כ"ג).

ב. תינוק.

1. מיקל.

- א) הג' מור"א אזולאי (ס"ק ג') – "ובקטן אין לחוש".
- ב) חוות יאיר (סי' ט"ז, מקור חיים על סעי' ג' ד"ה הגה) – "וי"ל דבחיג השבועות נותנים העוגה שלימה לתינוק והתינוק שוברו דזה שרי וכ"כ המרדכי שם".
- ג) א"ר (ס"ק ט') – "ולתינוק מותר דאין ב"ד מצוין להפרישו".

ג. ליתנו לתינוק.

1. מותר ליתן לתינוק לאכול עוגה, הגם ששובר האותיות עליו.
- א) מג"א (ס"ק ה') – "ומותר ליתנו לתינוק (מרדכי)".
- ב) תוס' שבת (ס"ק ח') – "ומיהו מותר ליתנו לתינוק ... דלא ספינן ליה בידים".
- ג) גר"ז (סעי' ד') – "אבל מותר ליתנה לתינוק לפי שקטן העושה להנאתו א"צ להפרישו כמ"ש בס' ש"מ"ג".
- ד) נזר ישראל (סי' ל"ו סעי' ד') – "אבל מותר ליתן לתינוק".
- ה) מ"ב (ס"ק י"ד) – "ומותר ליתנו לתינוק".
- ו) ערה"ש (סעי' כ"ג) – "ליתן מקום האותיות לתינוק".
- ז) קצות השלחן (סי' קמ"ד סעי' ב') – "אבל מותר ליתנה לתינוק לפי שקטן העושה להנאתו אין צריך להפרישו, רק שלא יתן גדול לתוך פיו של תינוק".
- ח) שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' ז') – "מותר ליתן לקטן לאכול והוא שובר כדרכו לעצמו".
- ט) עם מקדש שביעי (ח"א פרק ח' סעי' כ"ח).

2. מראי מקומות.

- א) מנחת איש (פרק כ"ג סעי' י"ד, הע' כ"ו) – "מותר לאדם להניח לילדיו הקטנים לאכול מעוגות או עוגיות שיש עליהן אותיות ואע"פ שיחתכו את האותיות, אבל נראה שאין לו ליתן להם בעצמו את העוגה או את העוגיות הללו. [במ"ב שם סקי"ד הביא דברי המ"א שמותר ליתנו לתינוק וזה מדברי מהר"מ שם, אבל כבר נתבאר במחצה"ש דיש בו איסור ספיה לקטן בידיים, וצ"ל שאין כונתם ליתנו ממש אלא להניח לו ליקחם וא"צ לעכבו וכמו שביארנו בחלק הביאורים סימן טו סק"ז, ושוב שמעתי לומר באופ"א שכיון שדעת הרשב"א שספיה באיסור דרבנן לצרכו של תינוק מותרת לכתחילה והפוסקים סמכו על דברי הרשב"א במקום הצורך, א"כ הקילו כאן ליתן לתינוק אפילו בידיו, ומ"מ יותר נראה כמו שנתבאר בתחילה]".

ד. קשה: הא יש חיוב חינוך.

1. רק שלא הגיע לגיל חינוך – חוט שני (עם מקדש שביעי ח"א פרק ח' הע' מ"ה), עם מקדש שביעי (ח"א פרק ח' סעי' כ"ח).
2. לא מיירי בבנו – הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא ח"ע עמ' ק"נ סוף טור ב', "שאלה: כתב הרמ"א (שם ס"ג): אסור לשבר עוגה שכתב עליה כמין אותיות וכו' דהוי מוחק, וכו' המ"ב (ס"ק י"ד) בשם המרדכי דמותר ליתנו לתינוק, עכ"ד. ובפשטות מסתימת דבריו משמע אפי' התינוק הוא בנו, וצ"ע דלקמן (סי' שמ"ג סק"ג) מבואר דאביו של תינוק כיון שחייב לחנכו חייב להפרישו אפי' מאיסור דרבנן, וביותר יש לתמוה לדעת החזו"א (סי' ס"א סק"א) שתמה על עיקר ההיתר בתרי דרבנן, דאינו מוכרע ושאינו לו מקור בגמ'. תשובה: לא מיירי בבנו").

ה. קשה: הא יש איסור ספינו.

1. מחה"ש (ס"ק ה') – "וז"ל המרדכי ... ואם כן לפי מה שכתב מ"א בסימן שמ"ג ס"ק ג', כהאי גוונא מקרי ספינו ליה בידים ואסור. ועיין שם מה שכתב מ"א בשם הר"ן [יומא א, א ד"ה יום] ורשב"א [שו"ת ח"א סימן צב]".
2. גר"ז (סי' שמ"ג סעי' י'), הו"ד נזר ישראל (סי' ל"ו ס"ק ו', סי' ס"ח ס"ק ו'), וקצות השלחן (סי' קמ"ד סעי' ב', סי' קמ"ז סעי' ח'), ע"ש (ס"ק י"א) – "מותר ליתן לתינוק בשבת חפצים שיכול לעשות בהם מלאכה לעצמו ואפילו אם ידוע שיעשה בהם כגון ליתן לתינוק עוגה שכתובים עליה אותיות שאסור לאכלה בשבת כמ"ש בס"י ש"מ אף על פי שהתינוק יאכלנה בודאי כיון שמתכוין הוא להנאת עצמו אין צריך להפרישו כמו שנתבאר למעלה רק שלא יתן גדול לתוך פיו של תינוק".
3. תורת שבת (ס"ק ו') – "והרמ"א ... לא כתב את דין המרדכי שמותר ליתן לקטן, שהרי גם איסור דרבנן אסור ליתן לקטן אם יודע שיעבור עליו כמ"ש בס"י שמ"ג".
4. כה"ח (ס"ק כ"ט) – "ועיין מ"א סי' שמ"ג סק"ג שכתב דהיכא שנותן בידו הוי כמאכלו בידים יעו"ש וא"כ מ"ש כאן המ"א סק"ה דמותר ליתנו לתינוק הוא לאו דוקא אלא ר"ל דאין מוחין בידו מליקה ולאכול, ועיין מחה"ש".
5. הגר"ח שליט"א (שבת לישראל עמ' תע"א אות כ') – "אין כוונתו לספות בידים".
6. הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא ח"ע עמ' ק"נ טור ג') – "שאלה: ולמעשה קשה אף על שאר בנ"א, דאיך מותר להם לתת עוגה זו ביד קטן, הלא הקטן בודאי יאכלנה, ואסור להאכילו איסור בידים. תשובה: אין זה בידים".
7. חוט שני (ח"א פרק כ"א ס"ק ב' ד"ה וקשה [עמ' קס"ב], ח"ד עמ' רצ"ד ד"ה וי"ל) – "דאף דלא קיי"ל כהרשב"א דסבירא ליה דמותר לספות לקטן איסור דרבנן, מ"מ בנידון הנ"ל של אכילת העוגה בשבת שכתוב עליה אותיות יש בזה עוד צדדים להקל אפילו לגדול משום איסור מוחק בשבת, א"כ בקטן בודאי שיש להקל בזה".
8. ארחות שבת (פרק כ"ד הע' כ"ג, מילואים אות ל"ג) – "עיין מרדכי פרק כלל גדול סי' שס"ט שמביא בשם מהר"ם שיש איסור דרבנן לאכול עוגה שכתובות עליה אותיות, אך לגבי קטן אין לחוש, דקטן אוכל נבילות אין בי"ד מצווין להפרישו היכא דלא ספינו ליה בידים. ולכאורה מוכח דאם נותן לפניו לאכול לא הוי כספייה בידים, דלא מסתבר דמיירי רק באופן שהקטן הולך ונוטל את העוגה מאליו. אמנם הגר"ז סי' שמ"ג סעיף י' כתב לחלק בזה בין איסורי מאכלות לבין איסורי שבת, שבאיסורי מאכלות עצם נתינת המאכל לפני הקטן חשיבא כספיית איסור ... אבל לענין ספיית מלאכות שבת נוקט הגר"ז דאין איסור ליתן לפני הקטן חפצים שיכול לעשות בהן מלאכה אף אם ידוע שעתידי לעשותה. וכגון ליתן לו עוגה שכתובות על גבה אותיות, והוסיף דרך אם נותן את העוגה לתוך פיו של הקטן אז הויא ספיית מלאכת מחיקה ... די"ל דדוקא בעוגה שכתובות עליה אותיות אין הנתינה לפני הקטן נחשבת ספיית אסורה כיון שאין כאן חפץ שמלאכתו מובהקת לאיסור, ועוד שהמלאכה אינה נעשית ביד ועדיין חסר מעשה ההושטה לפיו, ולכן רק בנותן עוגה לתוך פיו של הקטן ה"ז ספייה, אבל כאשר נותן לפניו כלי שמלאכתו מובהקת לאיסור אפשר דיש לדמותו לנותן לפניו מאכל אסור, דחשיב ספייה. ובנותן כלי כזה לידי של התינוק נ"פ טפי לאיסור, די"ל דזה דמי לנותן המאכל לתוך פיו דאסור אף בעוגה שכתובות עליה אותיות".
9. מראי מקומות – ט"ז (ס"ק ב'), תהלה לדוד (סי' שמ"ג ס"ק ב', "וצ"ע"), מגילת ספר (סי' צ' סוף אות ט', "ועדיין צ"ע"), מנחת איש (פרק כ"ג הע' כ'), לשונו מובא לעיל).

יד] כשהכתיבה היא מהעוגה עצמה.**א. מחמיר.**

1. עי' מג"א (ס"ק ו') – "הר"ש לוי סי' נ"ז וכו' ע"ש דדוקא כשכותבין על העוגות אותיות מדבר אחר אבל כשהכתיבה היא מהעוגה עצמה בדפוס או בידים שרי ולכן אוכלים העוגות שיש עליהם ציורים עכ"ל וצ"ע".
2. חסד לאלפים (סי' של"ט סעי' י"ג).
3. קול אליהו (ח"א סי' י"ט).
4. עי' באר היטב (ס"ק ה').
5. עי' ברית עולם (מוחק אות ד') – "אם יש אותיות על העוגות ... אבל אם הכתיבה מהעוגה עצמה בדפוס או בידים ... ומותר לשברו גם בידים (עי' מ"ב ס"ק ט"ו). והחזו"א (בסימן כ"ח ס"ק כ"א) מצדד בכל הנ"ל לאיסורא. וראוי להחמיר באיסור שבת".
6. עי' שבת הלוי (ח"ט סי' ע"ז) – "ראיתי אשר העיר מסתירת דברי המ"ב, שבאו"ח סי' ש"מ ס"ק י"ד, כ' שאין איסור מוחק באותיות ע"ג עוגות אלא אם נכתב בדבר אחר, לא כשעשה האותיות והוציאן מהעוגה עצמה ובסי' תע"ה ס"ק ה' עתיק סתמא דאין לעשות אותיות וציורין על המצה דכששוברן הו"ל מוחק. ואומר בקיצור, הנה הא דסי' תע"ה הוא מתשובת הרמ"א סי' קי"ט שבאמת סתימת לשונו משמע דבכל אופן אסור ומקורו מדברי המרדכי פ"ז דשבת בשם הר"מ, אלא דבכנה"ג סי' ש"מ בהגהות ב"י מביא מתשובת מהר"ש הלוי סי' י"ד דמפרש דברי המרדכי דוקא במין אחר לא מאותו מין וקלס"י הכנה"ג, והמג"א העתיקו והניח בצ"ע. עכ"פ אפשר לישב בדוחק לשון המ"ב ע"ד שכ' בס"י ש"מ דאיירי דוקא בעשויים ממין אחר, אלא דבחזון איש או"ח סי' ס"א חולק על ההבדל בין מאותו מין למין אחר דאם אסור בשניהם אסור, ולבסוף אסיק ונוטה חזון איש לגמרי להקל מכח הש"ס פסחים ל"ז

ע"א דיוצאין בסריקין המצויירים. איברא קשה לחלוק על דברי הרמ"א ומרדכי וביותר שכן מפורש בספר הרוקח סי' ר"פ דאסור לעשות ציורים ביום טוב משום כותב וממילא יש מוחק ג"כ כאשר העיר כבר בתשובת חוות יאיר סוף סי' ט"ז, ומה דהעיר החזון איש זצ"ל מהא דפסחים ל"ז דיוצאים בסריקים המצויירים, י"ל דהש"ס קאמר רק דיוצאים בהם דאין הציור סבה שלא לצאת ונפ"מ אם עבר ואכלו אעפ"י שמחקו מצד אכילת מצות מצה יצא, או באופן שאינו מוחק כלל דרך אכילתו, סוף דבר אם דברי המ"ב כסתמן בכל אופן אסור וראוי להחמיר לכתחילה וגם י"ל דוקא במצת פסח דהוא הנהגה של רבים לעשות סמנים מחמירים כ"כ [ועי' לעיל סי' כ"ה]."

ב. מחמיר באותיות ומיקל בצורות.

1. לב חיים (ח"ב סי' קע"ח) – "נראה דבצורות יש להתיר, אבל באותיות החקוקות נראה דאסור, כיון שדעת כמה רבנים לאסור".
2. קצות השלחן (סי' קמ"ד ס"ק ג') – "יש להקל בציורים שנעשו מהעוגה עצמה, דבזה גם הר"ש הלוי התיר".
3. חזו"א (או"ח סי' ס"א סעי' א' ד"ה ואמנם) – "נראה דצורה על הלחם לא חייל עלי' שם צורה אלא זהו תמונת הפת".
4. חזו"א (ארחות שבת פרק ט"ו הע' ל"ו, [ודלא כפסקי תשובות הע' כ"א, ומתוקן בדפוס"ה הע' ס"ו]) – "וכתב הגר"נ קרליץ שליט"א בספר חוט שני, וכן כתב לנו הגר"ח קנייבסקי שליט"א, שדעת החזו"א לאסור באותיות חקוקות בפת. [ואולי החילוק בין ציור לכתב הוא דציור בא לייפות את הפת ולכן הוא טפל אליה טפי מכתב שעל גבה]".
4. חוט שני (ח"א פרק כ"א ס"ק ב' ד"ה ונראה שכוונת, עמ' קס"א) – "י"ל שאין שם 'ציור' על צורה זו דזוהי צורת הפת, אבל הכותב אותיות בצורת הפת ליכא סברא כעין זה להתיר ... ולפי"ז אסור לאכול ולשבר בשבת עוגיות בצורות א. ב. ג."
5. עי' הגר"ח שליט"א (דרור קרא עמ' שפ"ב, דרך אכילה עמ' ס"א) – "האם המאפיות מטביעים כלומר כותבים בשקיעה את שם המאפיה בבצק (לא על הנייר אלא בבצק) האם גם לחזו"א יוכלו לחתוך חלות אלו ולא הוי חותך באותיות כיון שזה צורת הלחם. תשובה: למעשה יש להזהר".

ג. מיקל.

1. מרדכי (ערבי פסחים, סדר של פסח, אמנם עי' הג"ה שם) – "וכן נהגו העולם לעשות סימנים לידע איזו היא ראשונה איזו שניה ואיזו שלישית כמו שהיו עושין על השופרות שכותבין א' ב' ג' ולכך עושין כן כדי לעשות המצות שתקנו חכמים עליהם כסדר שנעשו על האחת ברכת המוציא ועל הב' על אכילת מצה ועל הג' כריכה".
2. מהר"ש הלוי (או"ח סי' כ"ו) – "ונלע"ד דלרבינו מאיר עצמו צריך לומר דאלו האותיות ותיבות הכתובות בעוגה הם כתובות בכתיבה ממש בדיו או בצבע אחר והכי משמע לשון המרדכי שכת' עוגות התינוקות שכותבים עליהם אותיות ותיבות ולשון כתיבה לא שייך אלא בדיו ומשום הכי ס"ל דיש איסור מחיקה ואפילו הכי לבעל הרוקח אין לחוש אבל אם האותיות והתיבות לא יהיו כתובות על העוגה בדיו או בצבע אחר אלא יהיו עשויות בדפוס על גוף העיסה של העוגה עצמה או עשויות בידים בעיסה עצמה של העוגה בזה נלענ"ד דלא יהיה איסור בדבר לאוכלה העוגה ולשבור אותה דלא שייך בזה מחיקה ... לכן נר' דרבינו מאיר עצמו יסבור דיש להתיר אם האותיות והתיבות יהיו מצויירות ורשומות בעיסה עצמה מגוף העיסה של העוגה עצמה דאין בזה משום מוחק".
3. כנה"ג (על הב"י ד"ה אחר).
4. א"ר (ס"ק ז') – "וכנסת הגדולה [הגהות ב"י] כתב בשם תשובות הר"ש הלוי [או"ח סי' כו] דווקא כשהכתיבה על העוגה הוא מדבר אחר, אבל כשהוא מעוגה עצמה ע"י דפוס או על ידי ידים מותר, ולכן אוכלין עוגות שיש עליהם ציורים ע"כ".
5. יעב"ץ (מור וקציעה סי' ש"מ, שאילת יעב"ץ ח"ב סי' ק"מ) – "ומ"ש בסוף התשוב' הנזכרת לאסור שבירת העוגות הרשומים באותיות דהוי דבר המקיים לא נהירא. והעיקר כדברי בכה"ג שלא אסר המרדכי אלא באותיות הכתובים על העוגות בסממנין. אבל הנעשים בדפוס אין בהם איסור מחיקה (עמו"ק שש"מ שם הבאתי ראיה ברורה מן התור)".
6. דגול מרובה (על מג"א ס"ק ו') – "אם איתא לדין זה על כרחך מוכרח להיות חילוק של הר"ש הלוי, דדוקא שכותב מדבר אחר אבל אם היא מהעוגה עצמה שרי, כן נראה לענ"ד".
7. עיקרי הדינים (או"ח סי' י"ד ס"ק פ') – "אין מקום לאסור בשבת ויו"ט שבירת העוגות הרשומות באותיות שלא אסר המרדכי רק באותיות כתובות על העוגות בסממנין וכדברי בעה"ג. אבל בנעשין בדפוס אין בהם איסור".
8. שלחן עצי שטים (סי' ג' כותב).
9. חיד"א (חיים ושאל ח"א סי' ע"ד אות נ"א, שיעור ברכה המלוקט ס"ק ב', עי' ברכי יוסף ס"ק ד') – "והרב כנה"ג כתב על מהר"ש הלוי על חילוק זה שפתים ישק משיב דברים נכוחים. וכן התיר בפשיטות הרב מר וקציע' סי' ש"מ ע"ש ובתשובותיו שאלת יעב"ץ".
10. מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ד') – "וכ' הר"ש הלוי סי' ...".
11. תפארת ישראל (פרק י"ב הלכתא גבירתא משנה ג', כלכלת שבת אות ל"ג) – "אבל אם מגוף העוגה מצוייר עליה, מותר לשברה משום עונג שבת, והרי מקלקל הוא, וקיל מדפי ספר הנ"ל".
12. ח"א (כלל ל"ח סעי' ד') – "אבל אם כתב עליה במשקין או בדפוס מעצמה, מותר, דהוי דבר שאינו מתקיים על דבר שאינו מתקיים, אף על גב דבשאר כתיבות גם זה אסור למחוק, משום כבוד עונג שבת לא גזרינן (עיין מ"א סימן ש"ע, ובזה לא קשה מידי)".
13. נזר ישראל (סי' ל"ו סעי' ד') – "ודוקא כשכותבין על העוגות אותיות מדבר אחר אבל כשהכתיבה היא מהעוגה עצמה בדפוס או בידים מותר ולכן אוכלין העוגות שיש עליהם צורות".
14. מ"ב (ס"ק ט"ו, שעה"צ ס"ק כ'. אמנם עי' סי' תע"ה ס"ק מ"ז, כדהקשה האחרונים) – "ודוקא כשכותבין על העוגות אותיות מדבר אחר אבל כשהכתיבה היא מהעוגה עצמה בדפוס או בידים שרי דאין שם כתיבה עליה וממילא לא שייך בזה מחיקה. [הסכמת האחרונים כהר"ש הלוי]".

15. ערה"ש (סעי' כ"ג) – "מפני שכל הציורים או אותיות שעושים על מיני מתיקה הם מהעיסה עצמה או מהתבלין ובזה וודאי דלא שייך שם כתיבה דהוא ג"כ מאכל ומותר לגמרי [עמג"א סק"ו שכתב כן בשם הכנסת הגדולה]".
16. כה"ח (ס"ק ל"א, ע"י ס"ק ל"ב) – "דאין שום השגה וכן התיר בפשיטות ... ומ"מ המחמיר תע"ב".
17. הר צבי (או"ח ח"א סי' רי"ד) – "דלדברי הר"ש לוי ... ובדגול מרבבה שם מוסיף עוד צדדים להתיר היכא דאין מתכוין ומקלקל ועושה כלאחר יד גם המג"א מתיר אפילו פסיק רישא ומכש"כ דכולהו איתנייהו בה וכו' ולכן נלענ"ד היתר גמור בדבר זה ותו לא מיד".
18. באר משה (ח"ו סי' צ"ב) – "הכלל בעוגה שעליה אותיות שאם הם מגוף העוגה שרי לשברה עם האותיות".
19. שערים מצויינים בהלכה (סי' פ' ס"ק ס').
20. אור לציון (ח"ב פרק מ' ס"א) – "ובני אשכנז אין להם לחתוך עוגה אלא אם כן האותיות מצויירות בגוף העוגה".
21. שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ו עמ' מ"ה אות ט"ו, ח"ט עמ' מ"א אות ט"ז) – "מותר לאכול בשבת עוגות ומיני מאפה העשויים בצורות שונות ואין בזה משום מוחק".
22. יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ל"ח) – "אבל כשהכתב נעשה מגוף העיסה כמו שמצוי בביסקויט ושוקולד יש להקל בפשיטות, בכל אופן, בין שהאותיות שוקעות בין שהאותיות בולטות. ומכ"ש באותיות שנכתבו בלועזית, כל שאינו בכתב אשורית, שי"א שאין דין כתיבתם מן התורה".
23. אור יצחק (ח"א או"ח סי' קע"ב).
24. ששכ"ה (פרק י"א סעי' ח' [דפו"ח, סעי' ח']) – "לחם, ביסקויטים, שוקולדה וכדו' שהאותיות שבהם הן מחומר המוצר עצמו (ואין הבדל אם הן חקוקות בו או בולטות ממנו), מותר לחתוך אותם או לשברם אפילו במקום האותיות. וכן מותר לשבור דברי מאפה העשויים בצורת אות או ציור".
25. קיצור הל' שבת (סי' ל"ו אות ג') – "אם הן מגוף העוגה, כגון שנעשה על ידי דפוס ... מותר לשברן גם קודם אכילה".
26. עלינו לשבח (ח"א תשובה צ"ב אות ג').
27. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקפ"ט).
28. שבת בית (ארטסקרול, עמ' מ"ט אות ה').

ד. טעמים להקל.

1. אין כוונה למחיקה אלא לאכילה, וממילא אין שם מחיקה.
- א) מורה"ש הלוי (או"ח סי' כ"ו) – "שהרי מצינו שהתירו חכמים בשבת כמה ענינים הדומים למלאכה בעניני אכילה שהרי כתב הטור לע"י סי' שי"ד דמותר להתיר ראש המגופה בסיף בשבת כדי להוציא היין ואעפ"י שהתזה היא מלאכה גמורה עכ"ז כיון שהכוונה אינו לעשות פתח".
- ב) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ח', ששכ"ה פרק י"א הע' ל"א [דפו"ח, הע' ל"א]) – "דבאמת היה נראה, דכמו ששובר אדם חבית וקורע עור שע"ג החבית, כדי להוציא האוכלין, ה"נ שרי לפתוח חבית אע"פ שמוחק האותיות שע"ג החבית. וא"כ יהא מותר לחתוך העוגה כדי לאוכלה אע"פ שמוחק האותיות. ושוב ראיתי במהר"ש הלוי (מקור ההלכה דסי' שמ במ"ב ס"ק טו), שהוא מתיר מטעם זה בכל גוונא (ע"ש ראיותיו להיתר, וצ"ע בדבריו). אך מכיון שמצינו, שגדולי האחרונים החמירו לענין מחיקה, נראה דס"ל דלא התירו אלא כעין המבואר בסי' שיד סעי' ח, דהוה כמו ששובר אגוזים כדי ליטול האוכל שבהם, וכ"ה בחזו"א סי' נא ס"ק יג. ושבירת החבית וקריעת העור הן כעין שבירת אגוזים, אבל ענין מחיקה, שאינה שייכת בשבירת אגוזים, לא התירו. ומעתה י"ל, דכל זה דוקא באותיות שעל החבית או ע"ג העוגה, אבל אותיות שהן ממש מהעוגה עצמה, והוה דומה לאגוז עצמו, בזה אין איסור מלאכה של מחיקה".
2. אינו מתקיים וכבוד עונג שבת – ח"א (כלל ל"ח סעי' ד', לשונו מובא לעיל).
- א) הגדר של אינו מתקיים, ע"י לקמן.
3. קלקול ועונג שבת – תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ל"ג, לשונו מובא לעיל).
4. אין שם כתיבה – מ"ב (ס"ק ט"ו, לשונו מובא לעיל), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקפ"ט).
- א) אפשר הפשט, כיון שעוסק באכילה הוי כמו אוכל ולא אותיות.
5. מילתא דלא שכיחא, ומשום כבוד ועונג שבת לא גזרו רבנן – קצות השלחן (סי' קמ"ד ס"ק ג', "ולזהסביר החילוק בין אותיות שלא מהעוגה לבין אותיות מהעוגה עצמה אע"פ דגם אותיות חקיקה דינם ככתב. מ"מ כתב ע"י חקיקה בזמננו הוי מילתא דלא שכיחא, ומשום כבוד ועונג שבת לא גזרו רבנן במילתא דל"ש, ולא חששו שאם נתיר לו שבירת אותיות החקוקות בעוגה יבוא למחוק אותיות חקיקה אחרות ושמא ימחק ע"מ לכתוב").

ה. החילוק אם הכתב מהעוגה עצמו, או ממין אחר על העוגה. ממילא קרים, ואייסינג, (cream, icing), יש להחמיר.

1. באר משה (ח"ו סי' צ"ב, פסקי הלכות שבת ח"א עמ' ל"ב) – "הכלל בעוגה שעליה אותיות שאם הם מגוף העוגה שרי לשברה עם האותיות, ואם האותיות הם מפי פירות ודבש וכיוצ"ב שאינם מתקיימין, ג"כ שרי. ואינו אסור אלא א"כ האותיות נעשות מ'קרים' היינו דבר גוש ומתקיים".
2. חוט שני (ח"א פרק כ"א ריש ס"ק ב', עמ' קס"א) – "כתב במ"ב ... ונראה דאין יסוד החילוק אם הכתב הוא ממין העוגה או ממין אחר, אלא החילוק הוא אם הכתב בעוגה עצמה דאז מותר לשוברו אבל אם הכתב מדבר אחר על גבי העוגה אסור לשוברו, ולכן אם יכתוב עם בצק על גבי העוגה ויאפם כאחד אע"פ שהוא מאותו המין של העוגה אסור לשוברו".
- א) פסקי תשובות (דפו"ח הע' נ"ג, הע' ס"ב) – "מסתבר מאוד שהרי זה כמין אחד ... אמנם בס' חוט שני ... וצ"ע".
3. עלינו לשבח (ח"א תשובה צ"ב אות א').

4. פסקי תשובות (סוף אות ד' [ל"מ בדפו"ח]) – "וקרם הנהוג לשים על עוגה אינו בכלל מי פירות, וכ"ש סידור של חתיכות פירות או סוכריות קטנות בצורת אותיות או ציור שיש להיזהר בהם".
5. מראי מקומות.
- א) ערה"ש (סעי' כ"ג) – "ואין העולם נזהרים בזה ואולי מפני שכל הציורים או אותיות שעושים על מיני מתיקה הם מהעיסה עצמה או מהתבלין ובה וודאי דלא שייך שם כתיבה שהוא ג"כ מאכל ומותר לגמרי [עמג"א סק"ו שכתב כן בשם הכנסת הגדולה] וכוונת רבינו הרמ"א הוא כשכתוב אותיות מדיו או מצבע וכן אם כתב האותיות בדבש המעורב במים ג"כ אין חשש".

ו. שבת חנוכה: גלידה בצורת סביבון - מדין מוחק.

1. הגרי"א דינר (בנתיבות ההלכה חל"ג עמ' רכ"ו) – "נמצא למעשה, דלדעת המשנ"ב כיון שהוא מגוף האוכל, מותר לשבור את 'גלידת הסביבון' אפילו בידים, וכמו כן לשיטת החזו"א יכול לשבור את הסביבון עצמו שהוא צורה, שאין עליו שם מחיקה רק שזוהי הצורה שלו, אולם אם כתוב או חקוק בו אותיות, אסור לשבור בידים".
2. מראי מקומות – פרדס יוסף (חנוכה, עמ' קס"ד אות רצ"ט).

ז. מראי מקומות – שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' י"א).

1. הגר"ח ק' שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"א פרק ח' הע' מ"א, עמ' ר"ל אות קכ"ג) – "המ"ב שם הביא בשם הר"ש הלוי, שכל האיסור לשבור עוגה שיש עליה אותיות, זה דוקא כשהכתב מדבר אחר, אבל מהעוגה עצמה אין איסור. מה הדין בעוגיות שעשויות בצורת אותיות, האם לדעת הר"ש הלוי גם אין איסור לשבורם, או שכשכל העוגיה בצורת אות יש איסור. תשובה: החזו"א חולק ע"ז, אבל לפי המ"ב יכול להיות שמותר".
- הגר"ח ק' שליט"א (ח"ב שאלת רב ח"ב פרק ל"ו אות כ"ו) – "שאלה: המשנ"ב בסי' תעה ס"ק מ"ז כתב שאין לעשות אותיות להיכרא על המצות משום מוחק. וצ"ע, דבסי' שמ ס"ק ט"ו הכריע המשנ"ב שאין קפידא אם הכתב הוא מהעוגה עצמה, וכן אין קפידא אם זה במי פירות, וא"כ איזה חשש שייך כאן. תשובה: הערתי בזה בשו"ה סי' שמ. [פעם אחרת השיב הרב שליט"א: הוא הזכיר להזהר]."
- הגר"ח ק' שליט"א (ח"ב שאלת רב ח"ב פרק ל"ו אות כ"ז) – "שאלה: ראיתי בשם הרב שליט"א שלפי החזו"א שביאר טעם ההיתר לשבור אותיות שעל גבי העוגה כשהם מתוך העוגה עצמה משום שחשוב כתמונת הפת, דזה דוקא לענין ציורים אבל באותיות לא יתיר דלא שייך למימר שהם כתמונות הפת. האם עוגיות פתי בר שכל מפעל ירקרתי כתב שמו על העוגיות והכתב הוא מהעוגה עצמה יש להקל אף לדעת החזו"א כי כך הוא הרגילות לאפות כן וזה נראה כצורת העוגיה. תשובה: צ"ע".

טו) אם כתב אותיות במי פירות.

א. מחמיר.

1. מג"א (ס"ק ה') – "ואני הורגלתי לכתוב בדבש מעורב במעט מים דהוי מי פירות ולא הוי מוחק (אגוד) וצ"ע דעכ"פ רישומו ניכר".
2. שלחן עצי שטים (סי' ג' כותב).
3. חזו"א (סי' ס"א ס"ק א' ד"ה ומש"כ המ"ב) – "מש"כ דבכתב במי פירות מותר אינו מוכן דמ"מ כתב הוא, וכן הניח מ"א בצ"ע".
4. ברית עולם (מוחק אות ד') – "וכן אם כתב האותיות בדבש המעורב במים או שאר מי פירות אין להחמיר ומותר לשבור גם בידים (עי' מ"ב ס"ק ט"ו). והחזו"א (בסימן כ"ח ס"ק כ"א) מצדד בכל הנ"ל לאיסורא. וראוי להחמיר באיסור שבת".

ב. מיקל.

1. אגודה (שבת דף עה: סי' ק"ב) – "ואני הרגלתי לכתוב בדבש מעורב במעט מים דהוי מי פירות ולא הוי מוחק".
2. א"ר (ס"ק ז') – "כתב אגודה [שבת סי' קב] ואני הורגלתי לכתוב בדבש מעורב מעט מים, דהוי מי פירות ולא הוי מוחק ע"כ. ומג"א [סק"ה] כתב צ"ע דעכ"פ רישומו ניכר ע"כ. ולק"מ, דאף שניכר לפי שעה מ"מ אין מתקיים, ואין איסורו אלא דרבנן כדלקמן, וכיון שאין מכין לכתוב שרי".
3. ח"א (כלל ל"ח סעי' ד') – "אבל אם כתב עליה במשקין או בדפוס מעצמה, מותר, דהוי דבר שאינו מתקיים על דבר שאינו מתקיים, אף על גב דבשאר כתיבות גם זה אסור למחוק, משום כבוד עונג שבת לא גזרינן (עיין מ"א סימן ש"ע, ובזה לא קשה מיד)".
4. עי' תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ל"ג כדאי' בשעה"צ ס"ק כ"א) – ול"מ רק כתיבה שהיא מהעוגה עצמה ולא 'כתב אותיות במי פירות'. שו"ר ששכ"ה פרק י"א הע' כ"ו [דפו"ח, הע' כ"ו], ועוד אחרונים.
5. מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ד') – "יפה כ' הא"ר".
6. נזר ישראל (סי' ל"ו ס"ק ז') – "כשנכתב עליהם בדבש מעורב עם מים מותר לשברן".
7. מ"ב (ס"ק ט"ו) – "וכן אם כתב האותיות בדבש המעורב במים או שאר מי פירות ג"כ אין להחמיר".
8. ערה"ש (סעי' כ"ג) – "וכן אם כתב האותיות בדבש המעורב במים ג"כ אין חשש".
9. כה"ח (ס"ק ל"ג).
10. באר משה (ח"ו סי' צ"ב) – "ואם האותיות הם מפי פירות ודבש וכיוצ"ב שאינם מתקיימין, ג"כ שרי".
11. קיצור הל' שבת (סי' ל"ו אות ג') – "אם הן ממיני מתיקה או ממי פירות מותר לשברן גם קודם אכילה".

ג. טעמים להקל.

1. משום שאינו מתקיים, ושלא ע"מ לכתוב – א"ר (ס"ק ז', לשונו מובא לעיל), מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ד', "יפה כ' הא"ר ... ובפרט דאינו מתכוין אף דהוא פ"ר"), ששכ"ה (פרק י"א הע' כ"ו [דפו"ח, הע' כ"ו]).
(א) אינו מתקיים: פי', שלאחר זמן הוא נבלע בתוך העוגה, ולא יהיה רושם.
2. משום דבר שאינו מתקיים ע"ד שאינו מתקיים, ושלא ע"מ לכתוב (ג' דרבנן) – פמ"ג (א"א ס"ק ה', "ועוגה ומי פירות תרווייהו אין מתקיימין וגם מוחק (שלא) על מנת לכתוב יש כאן שלש שבותים אפשר כולי האי לא גזרו בשובר על מנת לאכול ואין נראה כאן מתכוין למוחק עיין א"ר"), נזר ישראל (סי' ל"ו ס"ק ז', "דמי פירות אינו דבר המתקיים וגם אינו נכתב ע"ג דבר המתקיים וגם אינו מכין למחוק ע"מ לכתוב ויש בזה ג' שבותים וכולי האי לא גזרו בשובר ע"מ לאכול"), בה"ח (ס"ק ל"ג, "א"א ס"ק ה'").
(א) אינו מתקיים: לכאורה פי', ע"י אכילה.
3. מיקל, משום שאינו מתקיים ע"ד שאינו מתקיים וכבוד עונג שבת – ח"א (כלל ל"ח סעי' ד', לשונו מובא לעיל).
(א) אינו מתקיים: לכאורה פי', ע"י אכילה.

ד. אין דעתו להתקיים, אלא לאכול את האוכל: האם נחשב כדבר "המתקיים".

1. חשיב אינו מתקיים.
(א) פמ"ג (א"א ס"ק ה'), נזר ישראל (סי' ל"ו ס"ק ז'), בה"ח (ס"ק ל"ג) - לשונם מובא לעיל.
(ב) ח"א (כלל ל"ח סעי' ד', נשמת אדם כלל ל"ז אות ב').
(ג) אבני נזר (או"ח סוף סי' ר"י, אגלי טל סוף סי' נ"ד) – "ועוד נראה לי ראי' דאף שאינו מתקיים מחמת דעתו חשיב אינו מתקיים. לפי ... ועל כרחין דאף אינה מתקיימת מחמת דעתו חשיב אינו מתקיים. ונסתייע דברי רמ"א דליכא איסור תורה על כל פנים".
2. חשוב מתקיים.
(א) בה"ל (סעי' ד' ד"ה במשקין) – "ודע עוד דאם כתב אותיות על אוכלין ג"כ חייב דמקרי על דבר המתקיים וכדמוכח בגיטין י"ט ע"א דלרבנן אם כתב עליהן גט כשר דמקרי דבר המתקיים ורק לר"י הגלילי אמעיטו לענין גט מקרא עי"ש בגמרא טעמו דבעינן דומיא דספר וכן מפורש במרדכי פרק כלל גדול דשייך בהו מחיקה וממילא שייך בהו כתיבה ג"כ".
(ב) חזו"א (סי' ס"א ס"ק א') – "סי' ש"מ ס"ג בהגה' אסור לשבר עוגה שכתוב עליה כו', האחרונים הביאו בשם הדמ"ר לחלוק על הרמ"א ואינו תח"י ואין מוכן טעמו **אי משום דאין דעתו לקיים אלא לאכול את העוגה לא מצינו בכותב דצריך לקיים** ולא אמרו אלא דצריך לכתוב על דבר המתקיים כמש"כ הר"מ פי"א הט"ו אבל אם כתב על דבר המתקיים אלא דעתו שלא לקיימו כגון כותב בשבת בסוף היום ודעתו לשרוף את הכתב במוצאי שבת חייב וא"כ הכותב על העוגה בשבת חייב ואת"ל דעוגה דרכה להעלות עליה ירוקה ואין זה דבר המתקיים אכתי איכא איסורא, וא"כ המשברה הוי מוחק דרבנן".
(ג) קצות השלחן (סי' קמ"ד ס"ק ג' ד"ה וכו'), הו"ד בששכ"ה (פרק י"א הע' כ"ו [דפו"ח, הע' כ"ו]), ושבת בית (ארטסקרול, פרק ד' הע' ט"ו ד"ה והנה) – "וכ' המשנ"ב דאם האותיות על העוגה נכתבו בדבש המעורב במים או בשאר מי פירות (ולא נעשו בצבע) אין להחמיר, והם דברי האגודה המובא במג"א. ועי' א"ר שכ' משום דלא הוי דבר המתקיים התירו משום כבוד שבת, **ובזמננו עושין האותיות** מצוקר ובצים ונעשים קשים לאחר היבוש, והוי דבר המתקיים ואין היתר לשברם".
(ד) מחזה אליהו (קובץ אור השבת ח"ג עמ' מ"ה) – "הכותב כתיבה של קיימא ע"ג דבר אוכל המתקיים חייב ... חז"א ...".
3. מראי מקומות – קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק ט"ז אות ז', ס"ק כ' הג"ה ג'), שלמי ניסן (קונ' כותב ומוחק ריש פרק ב').
(א) אבני נזר (או"ח סי' ר"י, אגלי טל סי' נ"ד אות י"ג) – "אך בתחילת התשובה כתב הרמ"א וזה לשונו ונראה דיש לדקדק בזה טובא דבפרק הבונה כתב במשקין וכו' ובכל דבר שאינו מתקיים פטור. וידוע דכל פטורי דשבת פטור אבל אסור. ובנידון זה אף על גב דאינו מתקיים כתב זה וכו'. והנה מבואר דרמ"א סבירא ל' דחשיב דבר שאינו מתקיים הואיל ועשוי' לפתוח ולנעול. וכל הפלפול אם יש בזה איסור מדרבנן. דכל פטורי דשבת פטור אבל אסור. והלבוש שכתב דקרוי לחיוב חטאת ס"ל דלא נקרא אינו מתקיים אלא אם נסתר מאליו. לא מה שהוא נסתר על ידי מעשה פתיחתו. וגדולה מזה כתב הרמב"ם ז"ל [פי"א הט"ז] **בכותב על בשרו** דאף שחמימות הבשר מעברת הכתב לאחר זמן הרי זה דומה לכתב שנמחק עד כאן לשונו. כל שכן זה שמחמת מעשה פתיחתו נמחק".
(ב) קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק כ' הג"ה א') – "ומש"כ שם החמדת ישראל דהטעם דאין צביעה באוכלין משום דלא הוי דבר המתקיים שהוא עשוי לאכול והוא הטעם להא דאין עיבוד באוכלין. יש להעיר תרתי דהא כותב בעינן ג"כ דבר המתקיים ואעפ"כ יש כתיבה באוכלין וגם ...".
(ג) אולי יש לחלק בין כתיבה על בשרו, ועוגות. שכל הדרך של עוגות, הוי כדי לאוכל. משא"כ בנין, ההשתמשות כדי להשתמשות בזמן שהוא בנה.

טז] המעשן ביום טוב: סיגריות שרשום עליהם אותיות.

- א. **מי שמיקל גבי עוגה, ה"ה כאן** – ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' מ"ז, "אם לא מחק את האותיות נראה שדינו כדין אכילת עוגה שיש על גבה אותיות שהוא לעיל סעיף כ"א שכמה פוסקים הקלו בזה").
1. ולפ"ז מיקל - ט"ז, מהר"ש הלוי, דגול מרבבה, קיצור שו"ע (אמנם, עי' לקמן), שע"ת, ערה"ש, אור לציון, אבן ישראל (ח"ח סי' כ"ט ד"ה ולפי"ז, ח"ט סי' כ"ג), יביע אומר (ח"ה או"ח סי' ל"ט, "סוף דבר הכל נשמע שמנהג העולם להקל בזה יש לו סמוכין דאורייתא ע"פ הדין, והנה להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם"), ילקוט יוסף (מועדים עמ' תפ"ה סעי' י'), קיצור שו"ע סי' תקי"א סעי' ה', "יש להתיר לעשן סיגריות ביום טוב גם כשמדפסות עליהם אותיות שונות. ואף על פי שהוא מוחק את האותיות בעת שמעשן במקום האותיות ונשרפות האותיות על ידי כך"), מנחת סולת (מצוה ל"ב מלאכה ל"ה ד"ה והנה).

2. וכן מותר לפי המ"ב, כיון עוגה מותר למ"ב דרך אכילה.

(א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ט', מנחת שלמה ח"ב סי' י') – "גם צ"ע בעוגה הלא מותר לאכול וביאר המ"ב סקי"ז שהוא דרך אכילה, וה"נ גם כאן אין זה דרך מחיקה אלא דרך אכילה כיון שהוא אוכל נפש".

(1) לכאורה תלוי פשט במ"ב: אם משום שהוא שינוי, או משום דרך אכילה ועונג.

3. מיקל, היכא דמתבטל כל מקום הכתיבה לא שייך כלל איסור מוחק.

(א) אבן ישראל (ח"ח סי' כ"ט ד"ה ולפי"ז [לשונו מובא לעיל]), ח"ט סי' כ"ג [לשונו מובא לקמן].

(ב) עי' הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ט', מנחת שלמה ח"ב סי' י', תנינא (ב - ג) סוף סי' ל"ד) – "נראה דהמעשן ביו"ט סיגריות שרשום עליהם אותיות, אין בזה משום מחיקה משום דלא משכחת שיהא בזה ע"מ לכתוב הואיל וגם הנייר נשרף יחד עם האותיות. דוגמא לזה בס' שי"ד ס"א שהגר"א ז"ל הכריע דאין סתירה בכלים אם שורף את הכלי, וכן כתב הבאור הלכה שם ס"ח, דחותך החוט של מחרוזות תאנים דאין בזה משום קורע כיון שאין שייך בזה ע"מ לתפור. אמנם מהחומרא שלא לחתוך עוגה שיש עליה אותיות מוכח דאסור, ולכן היה נראה דבמוחק טשטוש בזה גם מדרבנן לא אסור אלא ע"מ לכתוב וא"כ יש תקנה לטשטש מעיו"ט את האותיות, אבל ממה שאסר החיי אדם לנקות במים ידים מלוכלכות ועיין גם במנחת שבת סי' פ' ס"ק קמ"ט שהאריך בזה, מוכח דגם בזה אסור".

(1) קשה: שאסור לשבור העוגה שיש עליה אותיות – הגרשז"א זצ"ל (שם, לשונו מובא לעיל), אבן ישראל (שם, לשונו מובא לעיל), הגהות טללי שדה (בהר צבי).

4. מיקל, כיון שריפת גוף הדבר אינו צורת המלאכה.

(א) אור שמח (פרק כ"ג הל' ב') – "אבל כאן במבעיר שיקרא סותר לא שמענו, והוי כמבעיר ספר האם נאמר דחייב משום מוחק, ולדוגמא אשכחן (פסחים פד, ב) דשורף בעצמות אין בו משום שבירת עצם בפסח, דשורף אינו שובר, כמו כן אינו סותר לענין שבת, ויפלא, ויעוין מגן אברהם סימן תק"א ... ובשורף לגמרי שתהא מלאכה לענין שבת משום סותר או מוחק ודאי לא מסתברא, ואכמ"ל".

(ב) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק י"ג הע' ל* [דפו"ח, הע' ל"ד]) – "אמר לי גם הגרשז"א זצ"ל להתירא מהא דסי' תקא במ"א ס"ק יג לענין מסיקין בכלים, שמכיון שהותרה הבערה הותרה נמי סתירה, ובפרט בני"ד דהוה מחיקה כלאח"י ושלא ע"מ לכתוב. וגם בעיקר סברת האוסרים ע"פ הפמ"ג הנ"ל דחשיב מוחק. העיר הגרשז"א זצ"ל, דיל"ע, דלא מצינו בשריפת גוף הדבר על האותיות שעליו דחשיב מוחק, ולא נזכר בדין דמסיקין בכלים לאסור אם יש על גבם אותיות, והוא משום דהוי כלאח"י, ושפיר שרי גם מדרבנן בכה"ג, וכן צ"ע מהא דסי' שמ במ"ב ס"ק יז, עכ"ד, ועי' או"ש פכ"ג מה' שבת ה"ב".

ב. מחמיר – כתב סופר (או"ח סי' ס"ו ד"ה ובכ"ז, "ולהדליק בנייר עיי' פרמ"ג סי' תקי"א שאסור לקרוע הנייר ביו"ט, ואם כתובים בו אותיות יש לאסור משום מוחק עיי"ש"), קיצור שו"ע (סי' צ"ח סעי' ל"ב, "ואם כתובים על הנייר אותיות בכתב או בדפוס והוא שורפו, איכא גם איסור מחיקה אלא צריך להדליק משלהבת").

1. ומקורו הפמ"ג (סי' תקי"א מש"ז ס"ק ב'). אבל עי' הארחות שבת (פרק ט"ו הע' ס"ו), "ומש"כ הקיצוש"ע דכן משמע בפמ"ג סי' תקי"א במ"ז ב', לכאורה אינו מוכרח שכוונתו שבזמן השריפה של הנייר עובר באיסור מחיקה דיל"פ שבזמן קריעת הנייר עובר באיסור זה". שאין ראיה מפמ"ג, כיון שמדבר על קריעת הנייר, וכן עי' כלכלת השבת (סוף אות ל"א), במנחת יו"ט (סי' צ"ח ס"ק קי"ח).

2. לפ"ז הקיצור שו"ע סותר עצמו, שפסק כמו הדגמ"ר ודלא כרמ"א, וצ"ע.

ג. [טוב] למחוק האותיות ע"י שיטשטוש בדין.

1. עי' הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ט', הע' י"א, מנחת שלמה ח"ב סי' י', תנינא (ב - ג) סי' ל"ד) – "אף דודאי עדיף לטשטש לפני יו"ט את האותיות, נשמע מזה דאם שכח אפשר גם להקל".

2. ששכ"ה (פרק י"ג הג"ה לסעי' ז' [דפו"ח, סעי' ז'], עי' הע' ל* [דפו"ח, הע' ל"ד]).

3. מנחת איש (פרק כ"ג סעי' י"ח) – "המעשנים סיגריות ביו"ט, יש להם ליזהר שלא ישאפו מהם במקום שיש אותיות על הסיגריה, אלא יניחום קודם שתגיע האש למקום זה, ואם ישנן המעשנים סיגריות ביו"ט, יש להם ליזהר שלא ישאפו מהם במקום שיש אותיות על הסיגריה, אלא יניחום קודם שתגיע האש למקום זה, ואם ישנן".

4. מראי מקומות.

(א) צ"ב: שהרא"ש (פרק ז' סי' ט') כ' שאין חילוק בין אותיות לטשטוש.

ד. להדליק ביו"ט נרות שחרוט עליהם שם בית החרושת.

1. מיקל – שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' כ"ב, "מותר להדליק ביו"ט נרות שחרוט עליהם שם ביהח"ר").

ה. מראי מקומות – הג"ר שלום שבדרון זצ"ל (צהר חי"א עמ' ס"א), מהרש"ג (ח"ב סי' מ"א סוף אות ב', ח"ד סי' י' ד"ה והנה), חוט שני (ח"א פרק כ"א שעה"צ ס"ק כ"ה, "יש לדון"), פסקי תשובות (סי' תקי"א אות י"א ס"ק ג'), הלכות יו"ט (ארטסקרול עמ' קי"א הע' ה', שבת בית פרק ד' הע' ה'), שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' כ"ד).

1. מהרש"ם (ח"ז סי' ז', ארחות חיים סי' תקי"ד ס"ק א', דעת תורה שם ס"ק א' ד"ה ונשאלתי) – "כיון שנתפשט היתר העישון ומחשבים ד"ז לצורך יום טוב אין למחות בידם ויש להם ע"מ שיסמוכו".

2. הר צבי (ט"ל הרים מוחק סי' ב', טללי שדה) – "דבר זה העיר הגרשז"א זצ"ל איערבאך לענין עישון סיגריות ביו"ט כשיש עליהן אותיות, ורצה לחדש דמוחק שלא ע"מ לכתוב דאסור מדרבנן מ"מ עושה מקום לכתוב בעינן, אבל בנ"ד שנשרף ונעשה אפר דאינו ראוי

לכתיבה אינו אסור, ואת"ל דגם זה אסור, מ"מ אם יעביר דיו על האותיות אף דטשטוש בעלמא ג"כ אסור משום מחיקה, ז"א אלא כשנעשה ע"י המחיקה מקום לכתיבה, משא"כ כאן דלא נעשה מקום כתיבה במחיקת הטשטוש לא שייך בזה איסור. ולי חידוש זה צ"ע [על חידוש זה יש להעיר משתי מקומות. (א) מדברי הרמ"א סימן שמ סעיף ג בשם המרדכי דאסור לשבור עוגה ... וכן יש להעיר ע"ז מסותר שלא ע"מ לבנות שאסור מדרבנן אפילו כשאינו עושה מקום לבנות, כדמוכח מדברי היראים (הובא במג"א סימן תקא ס"ק יב) שהביא ראיה מהא דמסיקין בכלים ביו"ט דאפילו סתירה גמורה אין בכלים, דאל"כ יאסר משום סתירה להסיק בכלים, והמג"א שם נדחק ליישב דין זה דמסיקין בכלים לדידן דקיימ"ל דיש סתירה גמורה בכלים. ויעויין בביאור הגר"א סימן שיד ס"ק ד שהביא בשם הגמ"ר דהקשה דברי רב אהדדי דסובר יש בנין בכלים וסובר דמסיקין בכלים ואמאי לא יאסר משום סתירה. הנה כי כן דיש איסור בסתירה אפילו כשאינו עושה מקום לבנות, שהרי בהסקה בכלי נשרף הכלי לגמרי ואין ראוי לבנות ומ"מ דנו הראשונים שיהא אסור משום סתירה. ויעויין בביאור הלכה סימן שמ סעיף ג סד"ה המוחק דהרמב"ם כלל לסותר ולמוחק בחדא מחתא כדמוכח בפ"א דין יח"].

יז [קינוח בנייר: שכתובות עליו אותיות.

א. מי שמיקל גבי עוגה, ה"ה כאן [חוץ לט"ז] – הגרשז"א צ"ל (שולחן שלמה ס"ק ט', מנחת שלמה ח"ב סי' י' ד"ה עוד, תנינא (ב) - ג) סי' ל"ד ד"ה עוד, "הסתפקתי לענין קינוח בשבת בנייר שיש בו אותיות אם יש לחשוש בזה אם נסבור דלא כהדגול מרבבה"), ארחות שבת (פרק ט"ו הע' ע', "שרי לדברי הדגמ"ר").

1. ולפ"ז מיקל - הדגול מרבבה, שע"ת, קיצור שו"ע, ערה"ש, אור לציון, יביע אומר (ח"ה או"ח סי' כ"ט, לוית חן אות קי"ט, הליכות עולם ח"ד עמ' רע"ב), ילקוט יוסף (סי' ש"מ מוחק סעי' ה', "מותר לקנח בשבת בנייר שיש בו צורת אותיות בלועזית [דברי חול], ואין לחוש בזה משום מוחק בשבת"), מנחת סולת (מצוה ל"ב מלאכה ל"ה ד"ה והנה).

ב. מחמיר.

1. דעת תורה (סעי' ג', קונ' אהבת שלום סוף ס' מנחת שבת אות ח', מהרש"ם ח"ה סי' נ"ד) – "בדאפשר בנייר אחר או במים וכדומה ודאי אין להתיר ועוד הארכתני שם ואין עת להתיק. ובימי חורפתי דיברתי מזה עם הגאון המנוח מהרש"ק מבראד צ"ל והסכים להתיר בצוואה עבה אבל בלחה אסור דהוי מוחק ממש אבל מאן מפסיד לחלק ואם נתיר יתירו לעולם ולכן העיקר כמ"ש".

2. ששכ"ה (פרק כ"ג סעי' ט"ז [דפו"ח, סעי' י"ט]) – "ואין להשתמש בשבת וביו"ט לצורך זה בנייר שכתובות עליו אותיות, אפילו לועזיות, או ציורים".

3. ברית עולם (מוחק אות ה') – "יש ליזהר מלקנח עצמו בנייר שיש עליו אותיות מפני חשש מוחק".

4. שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' כ"ה) – "אין לקנח עצמו בבית הכסא בנייר שיש בו אותיות".

ג. טעמים להקל.

1. שאינו מתכוין למחיקה – ששכ"ה (פרק כ"ג הע' נ"ג [דפו"ח, הע' ס']).

2. דרך קלקול – ששכ"ה (פרק כ"ג הע' נ"ג [דפו"ח, הע' ס']).

3. הוי רק כיסוי בעלמא – מהרש"ג (ח"ב סי' מ"א אות ב'), הגרשז"א צ"ל (שולחן שלמה ס"ק ט', מנחת שלמה ח"ב סי' י' ד"ה עוד, תנינא (ב) - ג) סי' ל"ד ד"ה עוד, "אבל מ"מ אפשר דמחיקה לא הוי אלא במקלקל את גוף האות אבל לא היכי שמכסהו ע"י טיט"), יביע אומר (ח"ה או"ח סי' כ"ט), ששכ"ה (פרק כ"ג הע' נ"ג [דפו"ח, הע' ס']).

4. כבוד הבריות – מהרש"ם (ח"ה סי' נ"ד), הלל אומר (סי' קצ"ט), יביע אומר (ח"ה או"ח סי' כ"ט), ששכ"ה (פרק כ"ג הע' נ"ג [דפו"ח, הע' ס']).

5. מחיקה כלאחר יד – ששכ"ה (פרק כ"ג הע' נ"ג [דפו"ח, הע' ס']).

א) קינוח ביד שמאל [או"ח סי' ג' סעי' י', (ואם מקנח בנייר אם צריך יד שמאל - עי' יביע אומר שם, בירור הלכה סי' ג', הגרש"ק שליט"א דעת נוטה ריש הספר תשובה רמ"ד, (ס' זכרון לר' זולטי צ"ל עמ' תר"א, שמ"ש ומגן או"ח סי' ד' ד"ה ואמנם להלכה) – א"כ לפי הא"ר, ודעת תורה, מחיקה בשמאל דרבנן.

6. שלא ע"מ לכתוב – ששכ"ה (פרק כ"ג הע' נ"ג [דפו"ח, הע' ס']).

7. צדדים להקל – א) דשא"מ פס"ר דלא איכפת ליה, (ב) קלקול, (ג) כלאח"י, או יד שמאל, (ד) שלא ע"מ לכתוב, (ה) כיסוי בעלמא, (ז) כבוד הבריות, (ח) שעל פי רוב, יש עליו רק צורות (שיש מקילין).

ד. מראי מקומות – לבושי מרדכי (ח"ב או"ח סי' י"ז ד"ה וראיתי), מלאכת שבת (עמ' רפ"ו אות י"ג).

1. הגרש"ק שליט"א (אליבא דהלכתא ח"ע עמ' ס"ט סוף טור א') – "שאלה: מי שנמצא בבית הכסא, ויש שם רק נייר עם כתב על גביו, יש להסתפק כיצד יתנהג, האם נתיר לו לנגב, ואפי' שמוחק אותיות, מכח כמה צירופים [פס"ר דלא ניחא ליה, ומקלקל, וכלאחר יד, וכבוד הבריות], או שאסור לנגב בו, וצ"ע. תשובה: ינגב בצד השני. (דולה ומשקה, כת"י)".

2. הל' שבת בשבת (אליבא דהלכתא ח"ע עמ' ס"ט סוף ב') – "שמכין שמצאנו קולות רבות מפני כבוד הבריות בבית הכסא (וכמבואר בס' שי"ב שהתירו משום כבוד הבריות איסור מוקצה (סעי' א' שם), והתירו תולש דרבנן (ס"ק י"ב שם), והתירו לחד מ"ד איסור כרמלית (סעי' א' שם), והתירו איסור בנין עראי (שם סעי' י'), ע"ש בכל הסימן), ממילא כשאין לו נייר אחר, יכול לסמוך להקל להשתמש בו, משום כבוד הבריות".

3. מנחת איש (פרק כ"ג סעי' י"ט) – "מותר לקנח בבית הכסא בנייר שיש עליו כתב, כאשר אין לו נייר אחר לקנח בו".

4. פסקי תשובות (אות ה', דפו"ח אות ח') – "ומכאן נלמד לימנע מלהשתמש בנייר עיתון ובשאר ניירות שיש עליהם אותיות או ציורים (בעלי משמעות), לצורך קינוח ונקיון הגוף והשולחן וכדו', למרות שכלל אין כוונתו למחוק, מכל מקום הרי זה 'פסיק

רישא' למחיקה. אמנם כיון שיש מתירים הדבר, מטעם פסיק רישא דלא ניה"ל בתרי ותלת דרבנן, לכן לית מאן דפליג שבמקום ביוש או כבוד הבריות רשאי להקל בזה לכתחילה, ועדיף להשתמש בנייר זה מלחתוך נייר (ואפילו יחתוך כלאחר יד). ולהניח נייר כזה תחת נר המטפטף חלב או שעוה, שפיר קיל טפי, כי בנוסף לזה דהוי פסיק רישא בתרי דרבנן, הרי זה גם כן מחיקה דרך גרמא".

5. להשליך נייר עם אותיות למים - עי' לקמן.

יח לקרוע שקיות שבהן ארוז אוכל: אם בעת הקריעה נקרעות אותיות.

- א. מחמיר [ומקור להם מהרמ"א סי' ש"מ סעי' ג'].
 1. ט"ז (סי' תקי"ט סוף ס"ק ה') – "במהרי"ל הל' י"ט כתב בשם מהר"ש אם הביא עכו"ם כתב לישראל והוא חתום מותר לשוברו ולפתחו ונראה דבחזותם שיש עליו אותיות דאסור לשברם כמ"ש בס"מ ש"מ ס"ג לענין שבת וה"ה י"ט".
 2. מג"א (סי' תקי"ט סוף ס"ק ד') – "כ" מהרי"ל עכו"ם שהביא כ' חתום מותר לפתחו ב"ט עכ"ל ונ"ל דאם כתובין עליו אותיו' או צורו' אסור דה"ל מוחק עסי' ש"מ ס"ג".
 3. גר"ן (סי' תקי"ט סעי' ו') – "והוא שאין בחותם לא צורה ולא אותיות דאז יש איסור משום מוחק כמו שנתבאר בסימן ש"מ ע"ש".
 4. ח"א (כלל צ"ג סעי' י') – "נכרי שהביא כתב חתום, מותר לפתחו ביום טוב, דהיינו לשבור רק החותם (ודוקא שאין בו אותיות דאל"כ אסור משום מוחק)".
 5. שע"ת (סי' ש"ז ס"ק ה') – "ולישאל אסור ומכ"ש אם הוא חותם שיש עליו אותיות בכתב אשורית".
 6. תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ל"ג) – "אסור לשבור חותם איגרת או (שבבוטעלליע), ביש על החותם אותיות, ואפי' ע"י עובד כוכבים אסור".
 7. מ"ב (סי' תקי"ט סוף ס"ק י"א, סי' ש"מ ס"ק מ"א) – "כתב המ"א בשם מהרי"ל עכו"ם שהביא כתב חתום מותר לפתחו ביו"ט אך אם כתוב עליו אותיות או צורות אסור משום מוחק".
 8. ערה"ש (סי' תקי"ט סעי' ו') – "וא"י שהביא כתב חתום אם אין בו אותיות מותר לשוברו ואם יש בו אותיות אסור לפותחו [ט"ז ס"ס זה]".
 9. מנחת שבת (סי' פ' ס"ק קס"ד אות ו').
 10. קצות השלחן (סי' קמ"ד סוף ס"ק ג') – "וכשחותך לחם בשבת צריך לזהר שלא לחתוך האותיות שבפתקא הדבוקה על הלחם מהמאפיה".
 11. ששכ"ה (פרק ט' סעי' י"ב [דפו"ח, סעי' י"ג] אות ב', פרק י"א סעי' י' [דפו"ח, סעי' י']) – "לא יקרע אותיות או ציורים".
 12. קיצור הלכות שבת (סי' ל"ו אות ב').
 13. נשמת שבת (סי' ש"מ אות רנ"ז).
 14. עי' פסקי תשובות (אות ד', דפו"ח אות י') – "אמנם נייר ומדבקות ותוויות ועטיפות מזון, וגם לרבות קליפות ביצים ואגוזים ותפוזים ואבטיחים וכדו', אשר עליהם אותיות או סמלים וציורים (בעלי משמעות), הן בכתובה בדיו וצבע, והן בחקיקה וחריטה שוקעות או בולטות, אסור לקרוע ולחתוך ולשבר בתוך האותיות והציור, למרות שאפשר אח"כ להצמידם זה לזה, ואפילו נשאר מחובר ולא קרוע לגמרי לשני חלקים, מכל מקום הרי אי אפשר להחזיר המצב לקדמותו כמו שהיה בחיבור אחד ממש, ולכן אינו דומה לחודי הספרים שמלכתחילה הוא באופן שאפשר לפתוח ולסגור תמיד. ויש המוסיפים לומר שגם בקריעה בין האותיות יש לימנע, כיון שמפרק חיבור של תיבה שלימה, ואם כי יש חולקים על קביעה זו, וכן סתימת הפוסקים, מכל מקום למעשה טוב לחשוש למחמירים ולא לקרוע ולקלקל מילה שלימה. ובשעת הדחק או חולי רשאי לקרוע גם בתוך האותיות או ציור, כי הרי זה פסיק רישא באיסור דרבנן דלא ניהא ליה ואינו מכיון, שהמיקל בזה יש לו על מי לסמוך".
 15. ארחות שבת (ריש עמ' שע"ב, פרק ט"ו סעי' מ"ג).
 16. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתל"ב, סוף עמ' תתקפ"ו).
 17. שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' ה') – "לא יקרע אותיות או צורות".
 18. שבת בית (ארטסקרול, סוף עמ' נ"א, עמ' פ"ו).
 19. הל' שבת בשבת (ח"א פרק י"ד סעי' כ"א).
 20. מנחת איש (פרק כ"ג סעי' ז') – "אסור לפותחה באופן שייקרעו האותיות עצמן ואפילו אם אפשר לחבר אח"כ בין שני חלקי האותיות".

ב. מיקל.

1. אור לציון (פרק כ"ז הע' ז' ד"ה ובענין) – "כיון שקורע את הנייר חשיב שלא ע"מ לכתוב, ולכן יש להקל לסמוך על דעת הרמב"ם, כיון שאינו מתכוין ולא ניהא ליה למחוק את האותיות".
2. אבן ישראל (ח"ט סי' כ"ג) – "וכן נראה דאלו המדבקין מדבקות על הלחם ואחד חותך בשבת את הלחם עם המדבקה ומוחק את האותיות אין כאן שום איסור, דהא מחריב גם מקום הכתב, וזהו באמת הסברא שאמרי' דחותמות שבכלים שוברן, וכתב היעב"ץ שבדאי היו התחתמות מאותיות שכך עושין חותמות ושברו את האותיות, ולפימ"ש"נ אין כאן שום איסור בשבירת האותיות, וכן אלו המעשנים סיגירות ביו"ט ושורפין את האותיות נמי שורפין גם מקום הכתב, ואין כאן איסור מחיקה וכמ"ש"נ".
3. עי' מנוחת אהבה (ח"ג פרק כ"ב סעי' ל"ו) – "שקיות מאכל ופחיות משקה אע"פ שמותר לפותחן בשבת ע"פ התנאים שכתבנו בפרק טז סעיף ו', ובפרק כד סעיף ה', מ"מ צריך להזהר שלא לקרוע ולחתוך במקום שכתובים אותיות. ואם אי אפשר להזהר לפותחן בלא לקרוע ולחתוך במקום האותיות, יש להקל לפותחן אע"פ שהאותיות נקרעות".
4. אור יצחק (ח"א או"ח סי' ק"צ) – "וגם אריזות המאכל המצויירים או שיש עליהם אותיות, מותר לקורען".

5. ילקוט יוסף (שבת ח"ב עמ' תקי"ט, סי' ש"מ מוחק סעי' ו', אוצר דינים לאשה סי' י"ז סוף הע' י"ד) – "הקורע שקיות ניילון שיש בתוכם דברי מאכל, מותר לו לקורען אף במקום האותיות, ואין זה נחשב כמוחק במה שקורע במקום האותיות, שאין דרך מחיקה בכך, וגם אינו מתכוין למחיקה".

ג. צדדים להקל.

1. כיון דאפשר לחזור ולקרוב – רמ"א (כדא' בא"ר סי' תקי"ט ס"ק ו' [לשונו מובא לקמן], ארחות שבת עמ' תקע"א אות ה', פרק ט"ו הע' כ"ו).

2. כיון שיש ג' דרבנן עם פס"ר דלא ניהא, [וכן אי' בשבת בית (ארטסקרול, פ"ד הע' י"ח)] – דגול מרבבה, שע"ת, קיצור שו"ע, ערה"ש.

א) אמנם עי' הערה"ש (סי' תקי"ט סעי' ו', לשונו מובא לעיל), שמחמיר לדינו.
3. כיון שיש תרי דרבנן, [וכן עי' יסודי ישרון] – אור לציון (וכן לשונו מובא לעיל), יביע אומר, ילקוט יוסף (וכן לשונו מובא לעיל).
4. כמו שמותר לקרוע עור שע"פ החבית – הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ח', ששכ"ה פרק ט' הע' מ"ז [דפו"ח, הע' נ'], פרק י"א הע' ל"א [דפו"ח, הע' ל"א] (לשונו מובא לעיל), פרק ל"ג הע' כ"ט [דפו"ח, הע' ל"ה], "דמעיקר הדין כמו שמותר לקרוע עור שע"פ החבית, סי' שי"ד במ"ב ס"ק כ"ה, כך מותר גם זה. ולכן אף שהאחרונים החמירו בזה, מ"מ במקום חולי נראה שאין להחמיר כיון שמקלקל, ולא משכחת כלל באופן זה להיות מוחק ע"מ לכתוב"), עי' מקור חיים (חו"י, סי' שי"ד סעי' ח', "חותלות. תוספתא הובא בעבודת הקודש קורע אדם את העור וכו' ... כל שכן דלא נחוש על קלקול אותיות שבחותמות").
5. כמו חותמות שבכלים [שמחריב גם מקום הכתב], ביצה דף לא: – יעב"ץ (ח"ב סוף סי' ק"מ, "מותר לפתוח אגרת חתומה בשבת וי"ט וכן כתב מהרי"ל. ואע"פ שהרב במג"א ז"ל פירש דבריו בסימן תקי"ט דוקא בשאין צורות או אותיות עליו ליתא דאין חותם אלא באותיות וסימן. ופשוט דמותר. דהא קי"ל חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותר"), אבן ישראל (ח"ט סי' כ"ג, לשונו מובא לעיל).

6. אם צורך אכילה מותר לפי הט"ז (ס"ק ב'), מהר"ש הלוי (או"ח סי' כ"ו), [משא"כ מכתבים] – חובל בנעימים סוף ח"ה [הו"ד ביסודי ישרון].

א) אולי י"ל, רק אם שובר גוף האוכל מיקל הט"ז. ולא הקליפה מסביב.
7. יש לעיין. דאם מצרף הגרשז"א זצ"ל, שבין האותיות מותר. והאג"מ, שאותיות ניכרת אינו מחיקה. לכאורה אינו פס"ר המחיקה.

ד. נ"מ: תינוק.

1. אין למחות בקטן אם לקרוע שקיות שבהן ארוז אוכל אם בעת הקריעה נקרעות אותיות.
א) שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' ה') – "אין למחות בקטן הפותח שקית אף כשקורע האותיות".
ב) פסקי תשובות (דפו"ח, סוף אות י') – "וקטן שעדיין לא הגיע לגיל חינוך אין צריך למנוע ממנו זאת, וכן על ידי נכרי אין שום חשש לקרוע אריזות מזון וכו', וכל שכן כשהוא לצורך שבת או מצוה".

ה. צורות הגרפיות העשויות על גבי שקיות: שיש ע"ג האריזה צורות קווים או עיגול או ריבוע או מסגרת מסביב, שאינם ציורים גמורים רק צורות פשוטות.

1. מיקל, אין זה נחשב מוחק כשמשחית הצורה.
א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה הע' על ס"ק ח', שלמי ניסן הע' י"ט) – "ולענין שקיות חלב שיש להם כעין רקע מגרפיקה של קווים וכדומה, סבר מרן זללה"ה דאף דהעושה את הגרפיקה הזו חשיב כותב, מ"מ אחר שנעשו הריהם חלק מהשקית עצמה ואין זה צורות בפ"ע, הלכך כיון שצורות אלו הם חלק מהשקית לא אמרינן בכה"ג דהקורע יש בידו עון מחיקה, ובלבד שלא יתכוין בפירוש בקריעתו שרוצה למחוק את הצורה הנ"ל".

ב) ארחות שבת (פרק ט"ו הע' כ"ח) – "יש לעיין במקרה שיש ע"ג האריזה צורות עיגול או ריבוע או מסגרת סביב, שאינם ציורים גמורים רק צורות פשוטות, אם יש איסור בקריעה זו, דיש מקום לדון שאף שאסור לצייר צורה כזו בשבת וכן אסור למוחק, מ"מ בהיותה נמצאת ע"ג הנייר ואין האדם עוסק במחיקת הצורה רק בקריעת הנייר אין לראות זאת כמחיקת ציור, וה"ז כאילו יש על הנייר קוים ושרטוטים בעלמא שבדאי אין איסור לקרעו, ולא אמרינן דמוחק את הקוים [אף שאסור מדרבנן לכתוב קו או למוחקו]. ורק במקרה שיש ע"ג הנייר אותיות ממש או ציורים גמורים אז בכל גווני שם כתב וציור עליהם, ויש שם מחיקה על קריעתם אף כאשר אין האדם עוסק במחיקתם. ויש להביא דוגמא לחילוק הנ"ל בין היכי שהאדם עוסק בכתיבה או במחיקה לבין היכי שאינו עוסק בזה, דהנה פשוט שאסור לאדם לשרטט צורת נעל בחול, וכן אסור ליטול נעל בידו ולהטביע צורתה בחול, ואפ"ה פשוט דמותר ללכת שם אף שהוא פ"ר שתוטבע צורת נעלו בחול, והטעם משום דכשאין עוסק בעשיית הצורה הזו לא מיקרי ציור כלל ושרי".

ג) שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' ו', הע' י"ט) – "ומה שאסור לקרוע בפותח שקית חלב וכדומה האותיות או הציורים היינו דוקא אותיות וצורות, אבל הרקע שבשקית מותר לקרעו דאי"ז נחשב צורה ... [אלא דנים הצורה כגוף השקית]".

2. מראי מקומות.

א) רשימות בעלמא ע"ג העוגה: שאין מורים על שום ענין - עי' לעיל.

ב) חודי הדפים צבועים באיזה צורה: באופן שאין לזה משמעות - עי' לקמן.

ו. הגר"י בעלסקי זצ"ל, הגר"צ שכטר שליט"א (תשובות של ה"ט 18-s אות ח') -

A - May one rip letters while opening a package of food?

No.

B - Portion-control packs of sugar often have lots of words written on them which makes it difficult, but not impossible, to open on *Shabbos* without ripping letters. May a caterer place these types of packets on the tables at a *simcha* and assume that the guests will be careful to not rip any letters?

Many people are unaware of this halacha and it would be a *michshol* to place such packets on the hotel's tables. If the caterer cannot purchase packets with little or no writing on them, he should open all of the packets before *Shabbos*. (This is already being done at a number of establishments - RNK).

C - What if the caterer forgot to open the packets before *Shabbos*?

The letter of the law is that **in this case** one may ask a non-Jew to open the packets of sugar in spite of the fact that letters will be ripped - see the footnote. However, it is not good to get into the habit of having non-Jews perform *melacha* for Jews on *Shabbos*. Therefore, non-Jews should only be allowed to open packets during *bein hashmashos* and only in cases where the caterer genuinely intended to open them before *Shabbos* but forgot to do so.

ז. מראי מקומות – הר כרמל (או"ח סוף סי' ט'), הלכה שלימה (ח"ג סי' ס"ג).

1. א"ר (סי' תקי"ט ס"ק ו') – "כתב מג"א (שם) ונ"ל דאם כתובים על החותם אותיות או צורות אסור דהו"ל מוחק כמ"ש סימן ש"מ סעיף ג' ע"כ, וכ"כ ט"ז (סוף סק"ה). וצ"ע דלמאי שכתבתי בסימן ש"מ ס"ק ז' גבי עוגות בשם תשובת רמ"א [סימן קיט] דאם שוברין בלא אכילה שרי, א"כ הוא הדין הכא. ואפילו לט"ז שם [סק"ב] הא בחותם זה אפשר לעשות מהם חיבור אחד אחר ששברין, וכן בדרכי משה [סק"א] כתב סתם דמותר להתירו ולשברו וצ"ע."

יט] ספרים שכתוב עליו בראשי חודי דפיו אותיות.

א. מחמיר.

1. לבוש (סעי' ד') – "ונ"ל דהוא הדין אותן ספרים שכותבין עליהם בראשי חודי הדפים למעלה או מצדדין אותיות או תיבות כמו שנהגו קצת, שאותן הספרים אסור לפותחן בשבת משום מוחק, שהרי שובר ומוחק האותיות, וכן לחזור ולסגור אסור משום כותב, ולפיכך נראה דחמיר טפי פתיחת הספר משבירת העוגות, דבשבירת העוגות אין בו אלא משום מוחק לבדו, אבל לא שייך בו מוחק על מנת לכתוב, שהוא עיקר האב מלאכה מן התורה, ובפתיחת הספר יש בו מוחק על מנת לכתוב, שהרי דעתו לחזור לסגור אחר שילמוד מתוכו, וקרוב אני לומר שחייבים עליו חטאת, נ"ל."
2. ס' הזכרונות (למהר"ש אבוהב, דף נה.) – "שצדק בעל לבושים ... הנזהר לא הפסיד."
3. עטרת צבי (ס"ק ז').
4. בגד ישע (על מרדכי שבת פ"ז ס"ק ד') – "יש לזהר".
5. מג"א (ס"ק ו') – "ולבוש כ' שהוא קרוב לחיוב חטאת וכן"ל להחמיר דראיות רמ"א אינן מוכרחות".
6. מאמר מרדכי (ס"ק ה') – "משא"כ כשמדבק חצי האות אל חציה ... וזה נ"ל חילוק נכון יש לזהר".
7. מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ד') – "מה שהוכיחו שם דגם איסורא דרבנן ליכא לא מוכרח ע"ש ואפשר שכן הוא גם דעת המג"א ולכן אסור לפתוח ולנעול ספר שכתוב ע"ג אותיות וצורות".
8. בגדי שש (אות ב').
9. הגר"ש ק"צ (ס' החיים על סעי' ג') – "ולדעתי נראה ג"כ דאסור, דראיית הט"ז אינו מוכרח, דחילוק גדול יש מאם כתב שני אותיות בשני מקומות לאות אחד ... זה כתיבה ומחיקה ממש. כן נראה לפענ"ד נכון וברור".
10. שלחן שלמה (סעי' ה') – "וה"ה אותיות וצורות שעושין על הדפין שבספר מבחוץ אין לסגור ואין לפותחו דהוי כותב ומוחק וכאן י"א דהוא חייב חטאת דהוא פותח על מנת לסגור והוי מוחק על מנת לכתוב".
11. אבני נזר (או"ח סי' ר"י, אגלי טל סי' נ"ד) – "והכא נמי כיון דמחוסר סגירה דהיינו כתיבה. הוא מחוסר כתיבה גבי כתיבה משום הכי חשיב מחוסר מעשה".

ב. מיקל.

1. שו"ת רמ"א (סי' קי"ט) – "שרי, וא"כ ה"ה בנדון זה".
2. פרישה (ס"ק א') – "אין לדקדק מכאן על ספרים ... וה"ל כמו דלת הנפתח ונסגר דאין בו משום בנין וסתירה".
3. רמ"ע מפענו (אלפסי זוטא פרק ז' עמ' ס"ה) – "היו אותיות כתובות על צדדי פנקס כשהוא פותח משתברות וכשהוא נועל מתחברות, מסתברא שאין זו מחיקה ואין זו כתיבה ומותר לכתחילה".
4. ט"ז (ס"ק ב') – "נ"ל דאין כאן לא מוחק ולא כותב".
5. מוהר"ש הלוי (או"ח סי' כ"ו) – "בעל הלבושים ... דאחר מחילה רבה וגדולה מגדלת תורתו וחכמתו נר' דאין הנדון דומה לראוי ... ולכן נלע"ד דאין להחמיר בזה וכן נוהגים העולם היתר".
6. כנה"ג (על הב"י) – "מנהג פשוט בכל ישראל לפתוח ולסגור בשבת ספר שכתוב בו שמו או דבר אחר על דפיו מבחוץ ולא ראינו פוצה פה ומצפצף על הדבר הזה ונוהגין היינו כן בפני זקנים ובפני מורי הרב ז"ל ולא מיחו בידנו ... ואין ספק אציו שאלו היה רואה בעל הלבוש ז"ל דברי הר"ם רבו ז"ל בתשובה היה חוזר מסברתו".

7. חוות יאיר (סי' ט"ז, מקור חיים סי' ש"מ הג"ה על סעי' ג' ד"ה מ"ש רמ"י) – "ורמ"י הפריז עוד על המדה וכתב דה"ה אסור לפתוח ספר שכתובים אותיות על ראשי הדפין ושגרע טפי דחושש לו לחטאת דה"ל מוחק ע"מ לכתוב אבל לע"ד דהיתר גמור הוא דודאי דברי רמ"י תמוהין".
8. מקום שמואל (סי' ג') – "העיקר כדברי רמ"א וכ"כ בכנסת הגדולה שנוהגין להתיר. וכ"כ הר"ש הלוי (סי' כ"ו). וכ"כ בט"ז. וכן הוא באמת המנהג. ונתבטלו ברוב".
9. בית דוד (אות קכ"ז).
10. אהל יוסף (סי' ז') – "ושכן נהגו העולם אם כן המחמירים אינם אלא מן המתמיהין".
11. יעב"ץ (מור וקציעה סי' ש"מ) – "שאינ מקום להחמיר כלל ... ופוק חזי מאי עמא דבר, לית דחש לה".
12. עיקרי הד"ט (או"ח סי' י"ד אות פ') – "שאינ מקום להחמיר כלל לפתוח ולסגור הספרים שאותיות או צורות רשומות על חודי הדפים הנשים ע"י דפוס".
13. באר היטב (ס"ק ה').
14. א"ר (ס"ק ח', א"ז ס"ק ז') – "וכ"כ כנסת הגדולה [הגהות ב"י] בשם הרבה גדולים ושכן נוהגין, וכ"כ הפרישה [סק"א] דהוי כמו דלת הנפתח ונסגר, וכן הט"ז [סק"ב] האריך להתיר".
15. תוס' שבת (ס"ק ט') – "וכבר נהגו היתר וכ"כ הכה"ג וכן בתשובת חות יאיר מתיר ג"כ".
16. חמד משה (ס"ק ג') – "אין בו איסור כלל".
17. טל אורות (ס"ט-ג').
18. שלחן עצי שטים (סי' ג' כותב) – "והמחמיר תע"ב".
19. ברכי יוסף (ס"ק ה', שירי ברכה קונ"א ס"ק א') – "ספר שכתוב על הדפין אותיות, הרב הלבוש אסר לפותחו ולסוגרו בשבת. והאחרונים חלקו עליו והתירו".
20. צמח צדק (שבת פרק י"ב משנה ד').
21. גר"ז (סעי' ד') – "ואותן ספרים שכתוב עליהם אותיות בראשי חודי הדפים יש אוסרין לפתחן בשבת משום מוחק וכן לנעלן משום כותב ... ויש מתירין לנעלן לפי ... וכן נוהגין".
22. קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' ס"ד) – "ספרים שעל חודי הגליונות מבחוץ נכתבו אותיות, יש אוסרין לפתחם או לסגרם בשבת, ויש מתירין, וכן נוהגין".
23. אשל אברהם (בוטשאטש, על מג"א ס"ק ו') – "וסיים בתשובת א"י ס"ז דהמחמירין המה מהמתמיהין".
24. נור ישראל (סי' ל"ו סעי' ה') – "הספרים שכתוב בראשי חודי הדפין אותיות או תיבות מותר לפותחן ולנעלן".
25. ערה"ש (סעי' כ"ג) – "יש מי שאוסר לפתוח ספר שבחודי הדפים כתובים עליהם אותיות וכשפותחו הוה כמוחק [לבוש] וחלקו עליו [שם] וכ"כ רבינו הרמ"א בתשו' [סי' קי"ט]".
26. דעת תורה (סוף סעי' ג') – "ולענ"ד י"ל דאין דרך כתיבה בכך על דפי ניירות המינחים זא"ז, ולא הוי דומיא דמשכן".
27. יד סופר (סי' כ"ה ד"ה וזאת) – "והמחמיר תע"ב".
28. לבוש מרדכי (או"ח מהדו"ק סי' נ"ט) – "והנה להלכה ולמעשה וודאי כדאי דברי מע"כ לסמוך אדנפשיה, והא גדולים האחרונים כמ"ש ש"ע תניא [סי' ש"מ ס"ד], וכן מסקנת תשו' חות יאיר סי' ט"ז, וכן מסקנת תוספת שבת בסי' ש"מ [סק"ט], וכ"כ הא"ר [סק"ח] שם להלכה ולמעשה, ושכן נוהגין, ואפשר ליתר שאת יסגור הספר ביד שמאל, דלא עדיף מאבזה דכתיבת שמאל אינה כתיבה [שבת ק"ג ע"א]".
29. תורת שבת (ס"ק ו') – "וכן הסכימו רוב האחרונים".
30. עמק שאלה (שאלתא ק"ה).
31. אמרי יושר (ח"א סי' קנ"ו).
32. קצות השלחן (סי' קמ"ד סעי' ג') – "ספרים שכתוב אותיות או סימני מספרים בראשי חודי הדפים, יש אוסרין לפתחן בשבת משום מוחק האותיות, וכן אוסרין לסגרן משום כותב, ויש מתירין וכן נוהגין".
33. פני מבין (סי' ס"ז).
34. אור לציון (ח"ב פרק מ' סעי' ב') – "אין איסור לפתוח בשבת ספרים אף שיש בחודי הדפים אותיות או ציורים".
35. א' מראי מקומות – מלאכת מחשבת (חזן, ח"ב סי' כ"ד אות ב').
36. הגריש"א זצ"ל (פסקי הלכות קרול או"ח אות ק"ג) – "אם יש קרע באמצע הדף, וכשפותחים את הספר האותיות נחלקות לשתיים - מותר לפתוח בשבת. וכן אם יש אותיות על הדפים מבחוץ".
37. ביע אומר (ח"ד או"ח סי' ל"ב אות ה', ח"ח או"ח סי' ל"ט אות י"א, יו"ד סי' כ"ו אות א', ח"ט או"ח סי' ק"ח אות קפ"ב, לוית חן אות ק"כ, הליכות עולם ח"ד עמ' ער"ה) – "והרי כבר פשט המנהג להקל, ואין אחר המנהג כלום".
38. ציץ אליעזר (חי"ג סי' מ"ד).
39. משנה הלכות (ח"ה סי' נ"ט) – "כנראה דעת האחרונים להתיר כדעת הרמ"א ז"ל עיין שכ"ג בשם הרבה גדולים כיון שהוא עומד לפתח אין דרך מחיקה בכך ושכן המנהג וכ"כ הפרישה דהוי כמו דלת הנפתח ונסגר וכ"כ הט"ז להתיר וכ"כ הא"ר גם בס' מור וקציעה להגריעב"ץ פסק שאין להחמיר כלל לפתוח ספרים האלו הרשומים וכ"כ הדעת בא"ח הנ"ל ובספר מקדש מלך זזה"ק שלח דף קע"ג וז"ל ולא יחוש לפתוח בשבת הספרים שכתובים בראשי הדפים כמ"ש הר"ש הלוי בסי' כ"ו עכ"פ נראה דרוב בנין ורוב מנין להתיר בלי פקפוק וכן אני העני מורה בזה ובפרט שלא לבטל מלימוד התורה עי"ז ומ"מ מי שרוצה להחמיר ולפתוח בשמאלו עכ"פ ברכות יחולו על ראשו מאחר דיצאו הדברים מפי המג"א גם בס"ח איכא דיש לזהר שלא לפתוח כה"ג ועיין מרדכי פ' המוציא ובבגדי ישע שם שג"כ דעתו להחמיר (ופלא עליו שלא העיר כלל מתשו' הרמ"א סי' קי"ט הנ"ל וכל האחרונים ז"ל) והלבוש חושש לו מחטאת אף דלדינא פשוט להתירא וכן"ל".

39. ילקוט יוסף (סי' ש"מ כותב סעי' ה') – "ספר שכתוב עליו בראשי חודי הדפים שלו, וכאשר פותחים את הספר ומפרידים את דפיו, אין האותיות ניכרות, וכאשר סוגרים את הספר חוזרות האותיות וניכרות, מותר לפתוח ולסגור ספר זה בשבת, וכן פשט המנהג להקל בזה, ואין לחוש בזה לא משום מוחק כשפותח את הספר, ולא משום כותב כשסוגר את הספר".

ג. נכון להחמיר כשיש לו ספר אחר.

1. ח"א (כלל ל"ח סעי' ה') – "ספר שכתוב על הגליון אותיות וצריך לו בשבת, ואין לו אחר, מותר לפתחו ולסגרו, דאין בזה משום מוחק וכותב (רמ"א בתשובה וט"ז שם)".
2. תפארת ישראל (פרק י"ב הלכתא גבירתא משנה ג', כלכלת שבת אות ל"ג) – "ספר שכתוב על עובי עליו אותיות וצורות, יש להחמיר היכא דאפשר מלפתחו או לסגרו".
3. מ"ב (סוף ס"ק י"ז, שעה"צ ס"ק כ"ה) – "וספר שכתוב עליו בראשי חודי דפיו אותיות או תיבות יש אוסרין לפתחו ולנעלו בשבת דע"ה הפתיחה שובר האותיות והוי כמוחק וכן כשנועלו הוי ככותב אבל דעת הרמ"א בתשובה להקל בזה וכן דעת הרבה אחרונים וטעמם דכיון דעשוי לנעול ולפתוח תמיד ליכא ביה משום מחיקה וכתובה והוי כדלת הנסגר ונפתח תמיד דאין בו משום בנין וסתירה וכן המנהג. ומ"מ נכון להחמיר כשיש לו ספר אחר. [כן משמע מהחיי אדם וכן כתב בספר תפארת ישראל]".
4. פנים חדשות (דף ע"ב).
5. חזו"א (סי' ס"א ס"ק א') – "ראוי להחמיר".
6. חלקת יעקב (או"ח סי' קס"ה, ח"ג סי' ק"נ אות א' ד"ה כאמור) – "כמעט כל הפוסקים מקילין וכן"ל, ואף דבפתיחת ספר יש לחוש גם לכבוד המחמירים היכי דאפשר".
7. ברית עולם (מוחק אות ו').
8. שש"כ (פרק כ"ח סעי' ב' [דפו"ח, סעי' ב']) – "נכון להחמיר ולא להשתמש בספר כזה, אם יש בידו אחר".
9. נשמת שבת (סי' ש"מ אות צ"ט) – "הגם שהמנהג להקל, אבל יש מקום להחמיר ... אבל אם בשבת הגיע לידו ספר כזה ואין לו אחרת מותר לפתחו לכתחילה".
10. ויען דוד (ח"א סי' ע' אות ד').
11. קיצור הל' שבת (סי' ל"ה אות ו') – "נכון למנוע".
12. שבת בית (ארטסקרול, עמ' י', עמ' נ"א).
13. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתק"צ).
14. מלאכת שבת (עמ' רס"א אות ט"ז).
15. עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ט' י"ב) – "ראוי להחמיר".
16. פסקי תשובות (דפו"ח אות ט').

א) י"א, שיש מחלוקת בין החזו"א שכותב "ראוי להחמיר", ומ"ב שכותב "נכון להחמיר כשיש לו ספר אחר". כדאי בארחות שבת (פרק ט"ו סעי' י"א), ושלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' א'). אמנם, המקור של המ"ב הוא התפארת ישראל, ושם כתוב "יש להחמיר היכא דאפשר מלפתחו או לסגרו".

ב) הגר"ח ק"ש שליט"א (אסיפת יצחק א' אדר תשס"ו) – "שאלה: במשנה ברורה סי' ש"מ ס"ק י"ז אומר שספר שכתוב עליו בראשי חודי הדפים אותיות נכון להחמיר כשיש ספר אחר, ובשער הציון ס"ק כ"ה אומר שכן משמע מהחיי אדם וכן כתב בספר תפארת ישראל, וראיתי בחיי אדם כלל ל"ח סעיף ה' שאומר מפורש 'וצריך לו בשבת ואין לו אחר', ובכלכלת שבת רק אומר בלשון 'יש להחמיר היכא דאפשר', ואולי יש טעות סופר בשער הציון, וצריך לומר כן כתוב בחיי אדם וכן משמע בתפארת ישראל. תשובה: אין כאן ט"ס".

ד. מה הגדר - "נכון להחמיר כשיש לו ספר אחר".

1. מראי מקומות.

א) הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד דף עג., עמ' שמ"ה) – "ויש להסתפק, כיצד ינהג מי שנוהג לברך ברכת המזון מתוך סידור כמו שכתב המשנ"ב (סימן קפה סק"א) וז"ל: 'והמדקדק יזהר לברך לכתחילה תוך ספר ולא בעל פה', ואין לו סידור אחר כי אם סידור כזה שכתובים אותיות על ראשי דפיו, האם יברך מתוך הסידור או לא ... נראה שאל יפתח את הסידור כדי לברך בו ברכת המזון, דברכת המזון מתוך הסידור הוא רק הנהגה נכונה שיש לנהוג בה לכתחילה, ומאידך פתיחת סידור כזה יש הסוברים דיש בו חשש חילול שבת, ולכן יש להמנע ולנהוג בשב ואל תעשה, אלא אם כן הוא לא יודע ברכת המזון בעל פה".

ב) שבת בית (ארטסקרול, עמ' י') – another copy of the same book.

ג) שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק הע' ב') – "צ"ע מהו הגדר שאין לו ספר אחר האם הכוונה שכל שצריך לטרוח לילך לחבירו או כל שצריך לקום ממקומו באמצע התפילה נמי חשיב אין לו".

ד) מנחת איש (פרק כ"ב סעי' כ"א) – "פאזל ... ויש לדון לפי מה שנתבאר לעיל שבאין לו ספר אחר מותר אם נוכל להתיר כאשר ילדיו רוצים לשחק דוקא במשחק זה וכדומה, כי זה נראה פשוט דלענין ספר ודאי מותר גם בשיש לו ספר אחר אבל אין לו ספר מסוג זה, וכגון שאם יש לו חומש שיש בו אותיות בצידי הספרים, לא נאסור עליו כאשר יש לו גמרא ללמוד בה, אלא דוקא בשיש לו חומש אחר כזה וזה פשוט, והרי ודאי כן הוא כי לא אמר המ"ב דין זה דוקא באותיות בצידי ספר קודש אלא בכל ספר שאי אפשר לומר לו ליקח ספר אחר תחתיו, אבל נראה יותר שאין לומר שאם ילדיו רוצים לשחק דוקא בסוג משחק כזה שיש להתיר, כיון שבאופן זה הרי הם רוצים לעשות גוף הדבר שהוא אסור ומשא"כ ברוצה להשתמש בספר שיש אותיות על צידי הדפים שאינו רוצה להשתמש בגוף הדבר שהוא אסור אלא דממילא כך הוא".

2. לסגור ספר שיש בו קדושה.

(א) אמרי יושר (ח"א סי' קנ"ו ד"ה מכתבו) – "בפתיחת הספר כדי ללמוד בו דהוי מצוה שרי וכן בסגירת הספר כיון דיש ביזיון להניח ספר פתוח אף שאפשר להניח עליו מפה כדאי ביו"ד סי' רע"ז זה ביוצא לצורך שעה אבל שיהי' הספר כל היום פתוח ומכוסה במפה ודאי הוי ביזיון והוי כצורך מצוה כ"ד דשרי בפס"ר דלא ניהא ליי".

(ב) ששכ"ה (פרק כ"ח הע' ז' [דפו"ח, הע' ז']) – "ולכאורה יל"ע, למה לא מצאנו לאסור לסגור ספר כזה שכתב על חודו אחר השימוש בו, והלא יכול להשאירו פתוח ולא לסגור, והיינו באופן שלא יהיה בו משום ביזיון הספר, כגון שיכסהו או ספר חול".

(ג) הגר"ח שליט"א (אש התורה, בראשית, תורת חיים עמ' רי"ב אות פ"ט) – "כאשר נכתב על ספר קודש על חודו של ספר החמירו לא לפותחו בשבת ומה הדין כאשר כבר הספר פתוח ורוצה לסגור בשבת בכדי שלא יהי' ביזיון הספר. תשובה: עי' שו"ת הלכות סי' ש"מ דין ל"ד".

הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא ח"ע עמ' ק"נ טור ב') – "שאלה: כתב המ"ב (שם ס"ק י"ז) ספר שכתוב עליו בראשי חודי דפיו אותיות או תיבות, יש אוסרין לפתחו ולנעלו בשבת, אבל דעת הרמ"א להקל בזה, מ"מ נכון להחמיר כשיש לו ספר אחר, עכ"ל. ויש להסתפק באין לו ספר אחר שהתיר המ"ב לפותחו, האם יהיה מותר ג"כ לסגור משום ביזיון הספר שישאר פתוח כל השבת, או שנכון להחמיר. תשובה: בודאי יזהר מה שאפשר".

(ד) נשמת שבת (סי' ש"מ אות ק"א) – "שאלה - כנ"ל האם לאחר לימודו מותר לסגור ספר שיש אותיות כתובות על חודי הדפין (שע"י הסגירה האותיות נשלמות). תשובה - המנהג לנקל, אבל מן הנכון להחמיר (ויכסה הספר עם מפה)".

(ה) הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוך חמד דף עג., עמ' שמ"ה) – "יש להסתפק במי שפתח ספר כדי ללמוד בו, ובגמר למודו נוכח לראות שאותיות כתובות על חודי הדפים, האם יסגור הספר, דכתב הש"ך יו"ד (סימן עזר ס"ק א') וז"ל: 'וידוע לחכמי האמת שיש מלאך אחד שנקרא ש"ד והוא שומר דפין, על מי שמניח ספר פתוח ויוצא שמשכח תלמודו', או שמא בשבת אל יסגור בגלל חשש כותב ... נראה דאל יסגור את הספר, דמה שצריך לסגור הוא מטעם חשש ביזיון וכאן יש יותר ביזיון בסגירת הספר, וידוע מה שכתב הרמב"ם בהלכות סנהדרין (פרק כ"ד הלכה י') וז"ל: 'שכל המבזה את התורה גופו מחולל על הבריות, והמכבד את התורה גופו מכובד על הבריות, ואין כבוד התורה אלא לעשות על פי חוקיה ומשפטיה'".

(ו) פסקי תשובות (דפו"ח אות ט') – "יכסנו במפה".

ה. לכתחילה: יש לזהר מלכתוב על חודי הספרים מבחוץ.

1. קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' ס"ד) – "ומכל מקום מאחר שיש אוסרין יש למנוע מלכתוב כן".
2. שע"צ (ס"ק כ"ה) – "ולכתחילה בודאי טוב יותר לצאת ידי הכל שלא לעשות אותיות על חודי הדפין".
3. קצות השולחן (סי' קמ"ד סעי' ג') – "צריך לזהר שלא לרשום אותיות על חודי הדפים ... יש לחתוך חודי הדפים עד שלא יהיו האותיות ניכרים".
4. כה"ח (ס"ק ל') – "לכתחילה יש לזהר מלכתוב על חודי הספרים מבחוץ תיבות או אותיות כדי שלא יכנס בפלוגתא כשפותחו בשבת או ביו"ט".
5. פני מבין (סי' ס"ז) – "לכתחילה יש לחוש".
6. ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' ב' [דפו"ח, סעי' ב']) – "ולכתחילה ודאי טוב שלא לכתוב שום אותיות או ציורים על חודי הספר".
7. קיצור הל' שבת (סי' ל"ה אות ו').
8. נשמת שבת (סי' ש"מ אות צ"ט) – "על כן ידקדק בימות החול שלא לכתוב אותיות (או צורה), על חודי הספרים (ואם כבר נכתבו ימחקם קודם השבת, או שיטשטש האותיות)".
9. ילקוט יוסף (סי' ש"מ כותב סעי' ח') – "ומכל מקום לכתחילה אין לרשום או להחתים איזו חותמת על חודי הדפים, [מאחר שיש פוסקים שאוסרים לפתוח ולסגור ספר כזה משום כותב ומוחק]".
10. ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' י"א) – "ולכל הדעות מן הראוי שלא לכתוב כלל אותיות על חודי הדפים".
11. עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ט' סעי' י"ב).
12. פסקי תשובות (דפו"ח אות ט') – "הסכימו רבים מהפוסקים שלכתחילה יש לימנע מלעשות אותיות או ציורים (בעלי משמעות) על חודי הדפים, וכשיש ספר אחר כיוצא בו ראוי ונכון להחמיר שלא לפתוח ספר זה, ואם פתחו לא יסגורו, אלא יכסנו במפה, כי אין כדאי לכתחילה להסתמך ב'פסיק רישא' על היתר דתרי ותלת דרבנן (לא ניה"ל ואינו מתכוין וכו')".

ו. עצה: לשים דף בין חודי הדפין.

1. אמנם לפי האג"מ (או"ח ח"ב סי' ע"ה), שמותר לפתוח הספר אם יכול לקרוא האות, ממילא לא די בחד דף, אלא צריך יותר כדי שלא יכול לקרוא האות בעצמו – הערות בהלכה (ח"א עמ' נ"ד), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקצ"א, הע' כ"ה).

ז. מה הדין בציורים שאין להם משמעות.

1. מיקל.

(א) הגר"שז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ח' ב', ששכ"ה פרק כ"ח הע' ח' [דפו"ח, הע' ח']) – "דבציורים שאין להם משמעות אין נוהגים להחמיר".

(ב) חוט שני (ח"א פרק כ"א ס"ק ג' ד"ה אם, עמ' קס"ג) – "אם חודי הדפים צבועים באיזה צורה באופן שאין לזה משמעות, שאין שם ציור וכדו' אלא צבוע בצורת נקודות או פסים וכדו' שע"י פתיחת הספר חוצים אותו נראה שלא חשיב ביטול הצורה, ומותר לפותחו ולסגורו לכו"ע, וכן מותר לדפדף בו דף דף כיון שאין לצורה זו משמעות. אבל אם יש בחודי הדפים ציור כך שע"י פתיחת הספר הרי הוא מבטל את משמעות הציור, דינו כמו אותיות".

(ג) ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' י"א) – "אמנם אם על צידי הדפים ישנם ציורים חסרי משמעות אין בזה איסור".
 (ד) על שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' ו').
 (ה) ל"ט מלאכות (ריביאט, מוחק הע' ל"ב) – "שוב ראיתי בששכה"ל פכ"ח בהערה ח' (בענין פתיחת ספר שכתוב בה אותיות על חודי דפיו) דבציורים שאין להם ממשעות אין נוהגין להחמיר".
 (ו) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ט' סעי' י"ג).
 (ז) פסקי תשובות (דפו"ח אות ט' [לשונו מובא לעיל]), הע' צ"ט) – "לאפוקי משולשים או עגולים ומרובעים בעלמא, ובאשל אברהם בוטשאטש (הכא) מיקל בזה ביותר, וגם בדמויות של אנשים או בעלי חיים מתחבט אם יש להחמיר או רק באותיות ממש (וראה גם לעיל הערה 66), ובס' ארחות רבינו ח"א עמ' קס"ו שהגרי"י קנייבסקי זצ"ל החמיר גם בצבע מנומר בעלמא אשר בחודי דפי הספר, וכבר העיר שם (בס' הנ"ל) שלגרמיה הוא דעביד מרוב חסידותו".
 2. מחמיר.

(א) קהלות יעקב (ארחות רבנו ח"א סוף עמ' קס"ו) – "קנו למור"ר (שליט"א) זצוק"ל בשנים האחרונות חומשים מקראות גדולות גדולים בגלל ראיתו הלקוי, ובשבת נמנע מלהשתמש בהם משום הצבעים שצבעים חודי הדפים (כ"ה בכל הספרים החדשים היום) וחשש למחיקת וכתובת הצבעים דהוי כציורים, אמנם לאחרים שהשתמשו בהם בפניו לא מזהה והחמיר רק לעצמו, ואף שראיתו היתה מאד לקוי' והי' זקוק לאותיות גדולות לא השתמש בהם והשתמש בחומש העמק דבר קטן".
 3. מראי מקומות.
 (א) רשימות בעלמא ע"ג העוגה: שאין מורים על שום ענין - עי' לעיל.
 (ב) הרקע שבשקית: שיש ע"ג האריזה צורות פשוטות - עי' לעיל.

ח. מראי מקומות – משיב דבר (ח"ב סי' פ' ד"ה איברא), עמק הלכה (ח"ב סי' כ"ג), הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא על מ"ב ס"ק י"ז, לשונו מובא לקמן), הלכה שלימה (ח"ג סי' ס').
 1. יען יוסף (ח"א סי' קפ"ד) – "ובשו"ע תניא, אף דסיים דכן נוהגין כשיטת המקילין, מכל מקום מדהביא גם שיטת הלבוש להחמיר, משמע דראוי לבעל נפש לחוש לחומרא דאל"כ לא היה לו להביאו כלל".
 2. יד שמאל - עי' ערך 'כלאחר יד' [סוף הקובץ].

כ] טעמים להקל: בספרים שכתוב עליו בראשי חודי דפיו אותיות.

א. ריחוק וקירוב אותיות אינו מעשה כותב ומוחק, והראיה מ'אחד בטבריה ואחד בציפורי'.
 1. שו"ת רמ"א (סי' קי"ט, מהלך ב') – "ועוד יש לדקדק בגמרא, דקאמר שם: א"ר אבהו כתב אות אחת בטבריה ואות אחת בציפורי חייב, כתיבה היא אלא שמחוסרין קריבה".
 2. עי' מהר"ש הלוי (סי' כ"ו טעם א') – "אעפ"י שפותח הספר נשאר כתוב כשהיה ואינו מוחק לגמרי".
 3. ט"ז (ס"ק ב') – "וראי' ממ"ש פ' הבונה א"ר אמי כ' אות א' בטבריא ואות א' בצפורי כתובה היא אלא שמחוסר קריבה".
 4. תוס' שבת (ס"ק ט') – "והט"ז מתיר דכיון דאחר הפתיחה אינו מחוסר אלא קריבה בעלמא לא מקרי מעשה".
 5. גר"ז (סוף סעי' ד') – "ויש מתירין לנעול לפי שכיון שהאותיות הן כתובות כבר אלא שמחוסרין קריבה בעלמא אין בזה משום כותב כיון שאפשר להקריבן בקל בלי עשיית מעשה חדש הרי הן כמקורבים ועומדים ואינו עושה כלום בקריבה זו וכן מותר לפתחן מטעם זה ואינו כמוחק כיון שכתובתן קיימת ואפשר להקריבן בקל והרי הן כמקורבין".
 6. ח"א (נשמת אדם כלל ל"ז ס"ק ב') – "שכתב המ"א בשם תשובת רמ"א וכו' כ"ה ט"ז שם (וברוחב בינתו כיון לכל דברי רמ"א בתשובה) דקירוב אותיות לא מקרי כתב, ואף שהט"ז כתב דפטור אבל אסור, י"ל דלאו דוקא, אלא דמודה לרמ"א דמותר, אלא שאינו עוסק שם אלא להשיג על הלבוש שכתב דחייב".
 (א) יש חולקים, שיש חילוק בין ריחוק אותיות וריחוק מקצת של אות – מקור חיים (חו"י, חי' סי' ש"מ, "ודברי הרב [הט"ז] ... ודבריו תמוהין, דודאי בקלקול אות א' ותיקונו לא יתחייב חטאת, כי גם כותב ומוחק להדיא פטור ומיהו לכתחילה אסור, ומה גם שיש כאן קלקול כמה אותיות, ובספר גם תיקונים"), מאמר מרדכי (ס"ק ה'), אבני נזר (או"ח סי' ר"י, אגלי טל סי' נ"ד אות ג'), אבל בדינו של הלבוש בסוגר הספר דבשעה שהי' פתוח לא הי' שום אות שלם. ואיתא בתוספתא [פי"ב ח'] הי' שני נקודין וגמרם חייב. הרי דבגמר האות נחשב כאילו כתב כל האות. וכן פסק הרמ"א באבן העזר סימן קכ"ה סעיף ד' וזה לשונו ולא מקרי חק תוכות אלא בשכל האות נעשה כך. אבל אם צריך עדיין לתקן שיהי' אות כשר. הרי דבגמר כאילו כתב כל האות [וכמו הי' חצי קנה פגום וגמרו דחשיב כאילו שחט כולו] ומשום דקודם שנגמר כיון שלא הי' צורת אות עליו. כאילו לא הי' כתוב כלום. ועל כן בעוד שהי' פתוח שהי' חצי אות בזה וחצי אות בזה נחשב לא כלום. וכשסוגר כאילו כתב כל האות", עי' דעת תורה (עמ' רע"ח ד"ה ועי' ט"ז). וראיה מתוספתא (פרק י"ב מ"ח), "כתב שני נקודין ובא אחר וגמרן ועשאן שתי אותיות האחרון חיוב".
 (1) עי' יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"ב עמ' ס"ב), שמתרץ התוספתא.
 (ב) מראי מקומות – שבת בית (ארטסקרול, פרק א' הע' כ"ח).

ב. עשוי לנעול ולפתוח (י"א כמו דלת).

1. שו"ת רמ"א (סי' קי"ט, בהתחלה, ובסוף) – "דאיכא למימר הואיל ועומד לפתוח ולנעול אין דרך מחיקה בכך ... ועוד נראה לי להביא ראיה להיתר מהא דמדמי התם בשמעתין ענין כתיבה לענין בנין, ואמר' סוף כירה לענין מטה של טרסיים ומטה של גלגליתא שהם מטות של פרקים שדרכן לפרקן ולהחזירן, שאם היו רפוין ואי אפשר בהן ליתקע דמותר להחזירן לכתחילה והוא הדין לפרקן, וכן לענין מנורה של חוליות דאם היתה רפויה שרי. ואפילו מאן דאסר מכל מקום אם היו החוליות מחוברים יחד ואינן מפורקים ופעמים מטים אותם ופעמים זוקפים אותם שרי, וא"כ ה"ה בנדון זה".

2. פרישה (ס"ק א') – "דשאני העוגות שבשעת אכילתו משתבר האות לגמרי ואין לו תיקון מה שאין כן בפתיחת הספר שאף שכשפותחין אותן מנתק האות מכל מקום כשחוזר וסוגרו הוא מתקן כבתחלה ותחלת כתיבתו עליו נעשה לפותחו ולסגרו וה"ל כמו דלת הנפתח ונסגר דאין בו משום בנין וסתירה".
3. מג"א (ס"ק ו') – "דכיון דעשוי לנעול ולפתוח ליכא משום מוחק".
4. חוות יאיר (סי' ט"ז) – "אפילו איסורא נמי ליכא לע"ד וניליף מבנין וסתירה דק"ל דאין בנין וסתירה בכלים ואפילו הדק היטב בפרקים וחול' ונלמד סברא משם אם לא מקרי חיבור בכה"ג כ"ש בכתוב על ראשי דפי' דבפתיחת מסגרי הלוחות יתפרדו האותיות ממילא כיו' אאופתא ובכל עת ורגע לפירוד קיימא. מש"כ במשכן היה בנין קיים אדיר וחזק עד עת נעלה הענן ובכה"ג ג"כ בקושר באם אינו של קיימא או מעשה אומן מותר גם לכתחילה ולא דמי לשאר מלאכו' דכל עיקרן אינו רק לשעה מש"כ בנדון דידן גרע טובא מכותב במשקין דלכתחילה אסור דמחדש דבר ודוק".
5. א"ר (ס"ק ח') – "ורמ"א שם מתיר הואיל דעומד לפתוח ולנעול אין דרך מחיקה בכך ... דהוי כמו דלת הנפתח ונסגר".
6. נור ישראל (סי' ל"ו סעי' ה') – "כיון שעשוי לפתוח ולנעול ליכא משום מוחק".
7. מ"ב (ס"ק י"ז) – "וטעמם דכיון דעשוי לנעול ולפתוח תמיד ליכא ביה משום מחיקה וכתובה והוי כדלת הנסגר ונפתח תמיד דאין בו משום בנין וסתירה".
8. ערה"ש (סעי' כ"ג) – "דכיון דעשוי לפתוח ולנעול אין בזה לא מוחק ולא כותב ואין זה כלום וזהו כעין דלת הנפתח ונסגר תמיד דאין בזה משום בנין וסתירה וה"ל אין בזה משום כתיבה ומחיקה".
9. תורת שבת (ס"ק ו') – "העיקר דנלע"ד דכיון דמאחורי הספר העשוי בדפי' נתפרו חוטין עבין ודקין שיקשר הספר יחד וגם שיפתח ויסגר הספר בקל, ובזה הוא דומה לפתיחת ונעילת הדלת, ואפילו לפתוח ולסגור דלתות הגגות שיש בהם משום אוהל ובנין דאורייתא התירו כמ"ש בס"ס תרכ"ו, מכש"כ כאן מה לי צירין על אופן זה או על אופן אחר, ועל ראיית האלה אין להשיב, ועוד אם בזה יש איסור יהי' אסור ג"כ לפתוח בגד המחובר בקרסים ולהחזיר רצועות מנעל וסנדל העשוי פרקים פרקים ... אלא ש"מ שאין בזה כתיבה ומחיקה כיון דלא שייך בי' איסור דאורייתא כלל ודרכו בכך".
10. הליכות עולם (ח"ד עמ' ע"ה).
- א) קשה: דלא דומה כתיבה ומחיקה לבנין וסתירה, שבנין הוא ענין של חיבור וקביעות – מאמר מרדכי (ס"ק ה'), חזו"א (סי' ס"א ס"ק א' ד"ה ובאותיות, "ובאותיות הכתובות על חודי הדפים, שדנו אחרונים ז"ל אי מותר לפתחו בשבת, וכתבו להתיר דהוי כדלת העשוי לפתוח ולנעול, נראה דלא דמי לבנין דהתם עיקר שם בנין הוא קביעות והמניח אכן ואין מבטלו לאו כלום הוא ואם מבטלו חייב משום בונה כדאמר ק"ב ב' אבל כותב ע"מ למחקו הוי כותב"), עי' נשמת אדם (כלל ל"ז אות ב'), ומתיר "כוונתו כיון שאינו מתקיים".
- ב) י"ל, כיון שעומד לפתוח ולסגור אין כאן חיבור כלל, ואין זו אות – ארחות שבת (סי' ו' סוף אות ה'), "אומנם כיון שהספר עומד להפתח ולהסגר ה"ז כאילו אין כאן חיבור כלל ואין זו אות, וה"ז דומה לדלת שאין סגירתה נחשבת מעשה של בנין כיון שענין מלאכת הבנין הוא החיבור ואין דלת נחשבת מחוברת לכותל כיון שעומדת להפתח ולהסגר".
- ג) י"ל, כוונתו כיון שאינו מתקיים – ח"א (נשמת אדם כלל ל"ז ס"ק ב'), "ומה שכתב המ"א בשם רמ"א דטעמא משום דעשוי לפתוח ולנעול, המעיין בתשובת רמ"א איתא להדיא דעיקר טעמו משום דמחוסר קריבה לא כלום. ועוד נ"ל דמה שכתב דעשוי לפתוח ולנעול, כוונתו כיון שאינו מתקיים, דאל"כ מה בכך שעשוי לפתוח ולנעול", דברי יחזקאל (סי' ד' אות י"ז ד"ה אמנם, "כל שכותב מתחלה כתב שדעתו נמחק לא מיקרי מלאכה של קיימא מדאורייתא, וזהו מ"ש הרמ"א דכיון דעשוי לפתוח ולסגור אין בזה כותב ומוחק").
- ג. "דהא אין מתכוין בסגירת הספר כדי שיהיו האותיות מסודרים אלא על סגירת הספר מכיון".
1. קשה: והא פסיק רישא הוא (ותירוצים).
- א) שו"ת רמ"א (סי' קי"ט) – "וא"כ שמעינן מזה דדרך מחיקה וכתובה בכך ואסור לעשות אע"ג דלא מתכוין. ואיכא למימר דהכא גרע טפי, דהתם אינו אלא מקלקל דהא מוחק ע"מ שלא לכתוב וא"כ הוי לן למשרי ואפ"ה אוסרין התם, ק"ו הכא".
- ב) מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ד') – "מ"מ הא בכל פ"ר דלא ניחא לי' ליכא חיובא".
- ג) גר"ז (סעי' ד') – "ואף שאינו מתכוין לכך פסיק רישיה ולא ימות הוא".
- ד) אמרי יושר (ח"א סי' קנ"ו) – "מ"מ זו מחלוקת התוס' והערך אם אסור מדרבנן, וככה"ג יהיה מותר משום מצוה כל דהו, וא"כ גם בפתיחת הספר כדי ללמוד בו דהוי מצוה שרי וכן בסגירת הספר כיון שיש בזיון להניח ספר פתוח, אף שאפשר להניח עליו מפה ... זה ביוצא לצורך שעה אבל שיהיה הספר פתוח ומכוסה במפה ודאי הוי בזיון והוי כצורך מצוה".
- ה) לבושי מרדכי (או"ח מהדו"ק סי' נ"ט, עי' מהדו"ד סי' פ"ו אות ב' [לשונו מובא לקמן]) – "וכ"ת הקשה ע"ד הט"ז מ"ש להתיר משום דאינו מכוון לכתוב רק לסגור הספר, והא הוה פסיק רישא ... ולמען שלא יהיו דברי הט"ז כדבר תימא, אפשר לומר ע"ז ע"פ מ"ש בחידושי הרשב"א מס' שבת דף ק"ו [ע"ב ד"ה הא], במ"ש במתני' לנועל את ביתו לשמרו ונמצא צבי שמור. וידוע פירוש הרמב"ן [שם ד"ה הא דתנן], והר"ן [שם ל"ה ע"א בדפי הרי"ף] ושאר מפרשים. אבל הרשב"א הביא בשם הירושלמי [שם פ"ג ה"ו] דהפירוש בפשיטות, דאם נועל את ביתו לשמרו וזה כוונתו, מותר אפי' יודע שהצבי נצוד ע"י כך, כיון דכל כוונתו רק לשמור ביתו. והר"ן השיג עליו דהא הוה פסיק רישא. וביאר בשלטי גבורים [שם אות ג'] דס"ל להרשב"א דכל היכא דמכוון לעשות דבר אחד, אף על פי שנעשה מלאכה ג"כ, למ"ד פסיק רישא אסור, מ"מ מקרי אינו מכוון. וקשה לצייר ולהסביר סברא זו, דהא ברוב המקומות כן, כגון בדף ע"ה [ע"א] דף ק"ג [ע"א], קי"א [ע"ב], ק"כ [ע"ב], וכן בשאר המקומות. ואפשר לומר דוודאי אם עשה המלאכה בידים ממש, כגון אם היה צודה הצבי בידים, אף על גב דהיה מכוון ג"כ לדבר אחר, וודאי שייך ביה פסיק רישא, אבל הכא שאינו רק נועל הבית וע"י כך נצוד הצבי, אלא שזה הצידה ג"כ, כמ"ש במתני' [ק"ו ע"ב] צבי לבית, וכיון שפעולה זו מכוון ג"כ לדבר אחר, וודאי בזה אמרו הרשב"א וכסברת השלטי גבורים הנ"ל, משא"כ בכל המקומות הנ"ל שעושה

המלאכה בידים ממש, על כן חשוב מ"מ לפסיק רישא. וא"כ ה"נ בפתיחה וסגירת הספר שאינו עושה כתיבת האותיות בידים ממש, על כן לא חשוב אפי' לפסיק רישא, כיון שאינו עושה הפעולה בגוף שלהם כי אם בדפי הספר, וע"י פתיחה ונעילה שלו נעשים עלה של ספר האותיות מחיקה ולהיפך בכתיבה, א"כ דומיא להך דירושלמי [הנ"ל] בצידת הצבי שאינו כפסיק רישא במכוון רק לפתוח ולסגור הספר".

(ו) אבני נזר (או"ח סי' ר"י, אגלי טל סי' נ"ד אות ח') – "ומה שהקשה בטורי זהב דהוי דבר שאין מתכוין. איני יודע מה זה, דהא פסיק רישא הוא אלא דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ולדעת רוב הפוסקים פטור ולהרמב"ם חייב. וזהו שכתב הלבוש דהוא קרוב לחיוב חטאת".

(ז) יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ל"ב אות ה', ח"ח או"ח סי' ל"ט אות י"א) – "י"ל ג"כ דברי הט"ז (סימן שמ סק"ב) וז"ל, ובלבוש כ' שנ"ל דה"ל אותם ספרים שכותבים עליהם בראשי חודי הדפים למעלה או מצדיהן אותיות או תיבות, שאסור לפתחם בשבת משום מוחק, שהרי שובר ומוחק האותיות, וכן אסור לחזור ולסגרם משום כותב וכו'. וכמה הפריז הרב על מדותיו לענוש בזה חטאת מטעם כותב, ואפי' לפי סברתו פטור, דהא אין מתכוין בסגירת הספר כדי שיהיו האותיות מסודרין, ואין כוונתו אלא לסגירת הספר. ע"ש. והקשו ע"ז האחרונים דהא פסיק רישא הוא. ע' בשו"ת אבני נזר (סי' רי אות ח) ובשו"ת לבושי מרדכי קמא (חאו"ח סי' נט). ע"ש. ולפי האמור י"ל דכוונת הט"ז ג"כ כמ"ש ה"ה הנ"ל, דכל כה"ג שאינו מתכוין אין כאן מלאכה כלל. ולפחות היל"ל פטור אבל אסור, אבל חיוב חטאת בודאי דליכא בכה"ג".

(ח) מראי מקומות – יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"א סוף עמ' ס"א), אז נדברו (ח"א סי' ע"ט אות ק"ל-א'), נשמת שבת (סי' ש"מ אות צ"ט ד"ה ובטו"ז), אורח ישראל (סי' ל"ד ס"ק ד'), ברכת שמים (או"ח סי' ק"ז אות ד').

(1) חנות יאיר (סי' ט"ז) שואל על הלבוש, "שמוחק ע"מ לכתוב אין לו צורך במחיקה רק בכתיבה שאחר כך... וכאן ממש להיפך, ואע"פ שרוצה לחזור ולסגור הספר מ"מ אין זה תכלית פתיחתו". ואפשר זה הפשט בט"ז.

ד. מלאכה שצריכה לגופה – שו"ת רמ"א (סי' קי"ט), "ומכח מלאכה שאינה צריכה לגופה לא שייך למפטריה דמ"מ הוי אסור לכתחילה, ועוד דאדרבה מלאכה זו צריכה לגופה דהא צריך למחוק ולכתוב כדי לפתוח ולנעול הספר, ומאחר דזה הוי דרך מחיקה וכתיבה איכא למימר דאסור".

1. יש חולקים (ותירוצים) – מנורה הטהורה (קני המנורה הג"ה לס"ק ד'), עי' אמרי יושר (ח"א סי' קנ"ו), אבני נזר (או"ח סי' ר"י, אגלי טל סי' נ"ד אות ח'), "ומה שהקשה בטורי זהב דהוי דבר שאין מתכוין. איני יודע מה זה, דהא פסיק רישא הוא אלא דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ולדעת רוב הפוסקים פטור ולהרמב"ם חייב. וזהו שכתב הלבוש דהוא קרוב לחיוב חטאת", נשמת שבת (סי' ש"מ אות צ"ט ד"ה עוד צד), ארחות שבת (עמ' תקע"א אות ח').

ה. משום פס"ר בתרי דרבנן (אינו מתקיים, קלקול).

1. חזו"א (סי' ס"א סוף ס"ק א') – "ובאותיות הכתובות על חודי הדפים, שדנו אחרונים ז"ל אי מותר לפתחו בשבת, וכתבו להתיר דהוי כדלת העשוי לפתוח ולנעול, נראה דלא דמי לבנין דהתם עיקר שם בנין הוא קביעות והמניח אבן ואין מבטלו לאו כלום הוא ואם מבטלו חייב משום בונה כדאמר ק"ב ב' אבל כותב ע"מ למחקו הוי כותב, אלא נראה כונתם דלא מקרי כותב על דבר המתקיים. והלכך אם כתב על חודי הדפים פטור, וא"כ במוחק ג"כ אינו אלא שבות, וגם אין זה אלא מקלקל לגבי הכתב, ולא הוי כמוחק ע"מ לכתוב, דזה אינו אלא כשיש לו צורך לכתב השני והראשון אינו במעלות השני, אבל הכא אין השני עדיף כלום מראשון והוי מקלקל, א"כ איכא תרי דרבנן בפס"ר, ומ"מ ראוי להחמיר".

ו. אין האות גוף אחד שלם.

1. מהר"ש הלוי (סי' כ"ו, טעם ב') – "דשאני אותיות העוגות שהת כתובות גוף אחד שלם כל אות ואות ולכך כשאוכל העוגה מפריד האות לחלקים דקים והוי מוחק אבל הכא בספר שמתחילת הכתיבה האות עצמה אינה גוף אחד שלם, אלא היא כתובה חלקים דקים שהרי בחודה של כל דף ודף כתוב חלק אחד מהאות אין הכי נמי דכשמתחברים כל הדפים יחד נראים האותיות שלימות אבל לפי האמת בכל דף יש חלק אחד מהאות, א"כ כבר היא עשויה חלקים דקים מצד עצמה וכשעכשיו פותח אינו מחסר שום דבר ואינו מוחק שהרי החלק שהיה כתוב בדף כן הוא כתוב ואם היתה עשויה חלקי נקרא מוחק כבר היא מחוקה מתחלת כתיבתה".

2. בית דוד (אות קכ"ז, ראייה ממשנה נגעים פרק ח' משנה ו').

3. הג' מוהר"א אזולאי (ס"ק ד') – "ונראה דלא דמי פתיחת ספר שהוא גופים ודפים נפרדין כל אחד לבדו לעוגה שהיא גוף אחד מתדבק ושייך בה שבירה".

4. כנה"ג (סי' ש"מ על הב"י, טעם א').

5. יעב"ץ (מור וקציעה סי' ש"מ) – "שאין כאן חבור לגמרי".

6. דעת תורה (סוף סעי' ג').

7. הגר"ח ק' שליט"א (ידיעות השבת אות י"ד) – "בחזו"א סי' ס"א כ' דכונת האחרונים שהקילו באותיות שע"ג חודי הדפים דלא מקרי כותב ע"ג דבר המתקיים וק"ל דשם בתחילת דבריו כ' חזו"א שאין להקל באותיות שע"ג העוגה משום שיחשב דבר שאינו מתקיים דלא מצינו בכותב דצריך לקיים ולא אמרו אלא דצריך לכתוב ע"ג דבר המתקיים אבל אם כתב ע"ג דבר המתקיים אלא שדעתו שלא לקיימו כגון כותב בשבת בסוף היום ודעתו לשרוף הכתב במו"ש חייב. וא"כ הכא נמי כתב שע"ג חודי הדפין מצד עצמו ראוי להתקיים רק שדעתו לפתוח אותו. תשובה: אם עשוי להפריד אינו חיבור כלל".

ז. שאין כאן בסיס לכתב.

1. אור לציון (ח"ב פרק מ' הע' ב') – "נראה שאין בזה משום מוחק, משום שאין נחשב כתב אלא אם כתוב על מכתב, אבל כשאין בסיס לכתב אין לאסור".

ח. שכל דף הוא בפני עצמו.

1. דעת תורה (סוף סעי' ג') – "ולענ"ד י"ל דאין דרך כתיבה בכך על דפי ניירות המינחים זא"ז, ולא הוי דומיא דמשכן, כיון שכל דף הוא בפ"ע ומעולם לא נתחברו הדפים זל"ז גם בצדיהם".

ט. מראי מקומות.

1. אליבא דהלכתא (חוברת ע"א עמ' מ"ד אות ו') – "צ"ע במ"ש הלבוש במי שפותח וסוגר ספר שכתוב על חודי הדפים אותיות קרוב לאיסור סקילה, דה"ז מוחק ע"מ לכתוב. ולכאורה הרי כתב הרא"ש דמלאכת מוחק היינו להכשיר את המקום לכתובה, ומטעם זה גם במוחק שטוש דיו חייב, וא"כ הפותח ספר הרי לא הכשיר את המקום לכתובה. ומטעם זה לכאורה יש לדון שאין לאסור אף מדרבנן, דכל מה שאסרו מוחק אף שלא ע"מ לכתוב דשמא יבוא לעשות ע"מ לכתוב, אבל כאן דל"ש כלל ע"מ לכתוב, דהרי המחיקה לא מכשירה את המקום לכתובה, א"כ לא הוי כלל מלאכת מחיקה, וצ"ע. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: לכאן נכון. תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: לא כל הראשונים ס"ל כן כמו הרא"ש, ועוד דגם להרא"ש כל שיש לו תועלת ע"י מחיקה, דהרי המוחק חייב אף שאינו ע"מ לכתוב".

כא. חילוק בין אותיות ע"ג עוגה, וספר שיש אותיות בחודי הדפין.

א. כיון שאכלם קא עביד מעשה דא"א לחזור לקרבן אח"כ.

1. שו"ת רמ"א (סי' קי"ט) – "ולא דמי לעוגה שכתובים עליה אותיות דאסור לשוברן דהואיל ואכלן קא עביד מעשה דאי אפשר לחזור לקרבן אח"כ".
2. מהר"ש הלוי (או"ח סי' כ"ו, בתרץ א') – לשונו מובא לעיל.
3. כנה"ג (סי' ש"מ על הב"י ד"ה ואומר) – "בפתיחת הספר שהאות אינה נמחקת אלא נפרדת קצתה מקצתה וכשחוזר וסוגר הספר חוזרת ומתחברת אין בזה משום מוחק ותשובת מהר"ם ז"ל בעוגת התינוקות טעם האיסור הוא מפני שבעוגות אי אפשר שלא תפסיד קצת מהאות ואת"ל דאפשר כשאוכלין אותה הרי אותיות נמחקות וכן יש לדקדק מדברי השאלה שכתוב איך אוכלים אותם התינוקות ביום טוב ולא כתב איך חותכין אותה ביום טוב".

ב. דא"א לעשות מהם חיבור א' אחר ששיברם.

1. ט"ז (ס"ק ב') – "ופשוט שבזה לא שייך לומר דמדרבנן מיהו אסור לדעת מהר"ם כעוגות שזכרנו דהתם הוה עכ"פ מקלקל כיון דאחר שנשתברו לא מועיל שם קירוב דא"א לעשות מהם חיבור א' אחר ששיברם".

ג. כיון דעשוי לנעול ולפתוח תמיד ליכא ביה משום מחיקה, כדלת (משא"כ עוגה) – א"ר (ס"ק ח', לשונו מובא לעיל), שו"ת רמ"א (סי' קי"ט. בהתחלה, ובסוף, לשונו מובא לעיל), פרישה (ס"ק א', לשונו מובא לעיל), חוות יאיר (סי' ט"ז, לשונו מובא לעיל), נזר ישראל (סי' ל"ו סעי' ה', לשונו מובא לעיל), ערה"ש (סעי' כ"ג), מ"ב (ס"ק י"ז, לשונו מובא לעיל), תורת שבת (ס"ק ו', לשונו מובא לעיל).

כב. נ"מ בין הטעמים.**א. שובר העוגה בלי אכילה.**

1. לרמ"א מותר, לט"ז ומ"ב אסור – א"ר (ס"ק ז', דווקא כשאוכלין אותם דעביד מעשה דאי אפשר לחזור ולקרבן, אבל אם רק שוברין בלא אכילה שרי (תשו' רמ"א סי' קי"ט). ולמ"ש ט"ז [סק"ב] דאי אפשר לעשות שיהא חיבור אחד אחר ששברן ע"כ, א"כ אפילו בלא אכילה אסור", נשמת שבת (סי' ש"מ אות ק"ג), ארחות שבת (עמ' תקע"א אות ו').

ב. חיבור ע"י דבק וכדומה ולקרוע שם: א"נ חותם ע"י שעה ויש עליו אותיות.

1. לרמ"א וט"ז מותר, למ"ב אסור – עי' א"ר (סי' תקי"ט ס"ק ו', לשונו מובא לעיל).

ג. חתיכת עוגה עם אותיות בערב שבת.

1. לרמ"א וט"ז מותר, למ"ב אסור – ארחות שבת (עמ' תקע"א אות ו').
2. מחמיר.

א. עי' הגר"ח שליט"א (דרך אכילה עמ' ס"ב) – "שאלה: אם חתך מבעו"י את דברי המאפה, האם י"ל שמותר להוציא פרוסה בשבת אפילו שמתפרק עי"ז אות שלמה או ציור שלם, משום דדמיה לאותיות שבחודי הספר דדעת הרבה אחרונים עי' שעה"צ ס"ק כ"ד שאין בו משום מחיקה כיון דעשוי לנעול ולפתוח תמיד, וה"נ הכא אחר שחתך מבעו"י חשיב שפיר כעשוי להכניס ולהוציא. תשובה: ראוי לזהר".

ב. עי' ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' כ', וכמו המ"ב) – "עוגה שחתכה בסכין בערב שבת ולא הפריד את החלקים זה מזה, באופן שהאותיות החתוכות שעל גבי העוגה נראות בשלמותן, עיין לעיל סעיף י"ג דיש מהפוסקים שהתירו להפריד את חלקי האות זה מזה, ויש שאסרו בזה, ויש להמנע מלהכין את העוגה מלכתחילה באופן הם".

ג) עי' שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' ט', הע' כ"ד) – "ראוי להחמיר ולא לסמוך על עצה זו כשחתך בתוך האותיות".
3. מיקל.

א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ח' ג') [עי' הע' שם], ששכ"ה פרק י"א הע' ל' [דפו"ח, הע' ל'] – "אבל אם חתך מבעוד יום את דברי המאפה, מותר להוציא פרוסה בשבת גם אם מתפרק עי"ז אות שלמה או ציור שלם".

ב) ששכ"ה (פרק י"א סעי' ז' [דפו"ח, סעי' ז']) – "חתך מבעוד יום את דברי המאפה, מותר להוציא פרוסה בשבת. גם אם מתפרק על ידי זה אות שלמה או ציור שלם".

ג) פסקי תשובות (אות ד') – "אם חתך מבע"י את העוגה מותר להוציא פרוסה בשבת אף אם עי"ז יתקלקל אות שלימה או ציור".
פסקי תשובות (דפו"ח הע' נ"ד) – "ומיהו אם לא חתכו מערב שבת לגמרי, אלא בין האותיות, ובהמשך עדיין מחובר, לא עשה ולא כלום, והר"ז כלא חתך כלל".

ד) שבת בית (ארטסקרול, עמ' מ"ט אות ב').

ה) ל"ט מלאכות (ריביאט, סוף עמ' תתקפ"ז).

ו) הל' שבת בשבת (ח"א פרק י"ד סעי' כ', הע' נ') – "הגרשז"א זצ"ל בשש"כ פרק א' או' ל', ואף דבארחות שבת השיג עי"ז, מ"מ הדין עמו כיון דבלא"ה נחלקו הפו' אם מעשה ריחוק אותיות חשיב מחיקה ולכן באוכלין ולצורך אכילה כלא"י דרבים מקילין כשהוא מקלקל וכלאח"י ואינו מתכוין אין להחמיר בזה בריחוק אותיות לחוד בלא מעשה מחיקה, ואין לנו אלא חידושו של המרדכי באוכלין כשהוא מעשה מחיקה ממש".

ד. עוד נ"מ.

1. ארחות שבת (עמ' תק"ע אות י') – "ואם יקרב את החלקים וידביק אותם עד שיתאחדו לאות אחת לדעת הט"ז הוי כתיבה, דכשם שנקט הט"ז דחיתוך עוגה מיקרי מוחק, כיון שהאות היא מקשה אחת ממש ואחרי החיתוך א"א כבר לחזור ולאחד אותם, כן מסתבר דעשיית ב' חלקי אות למקשה אחת הוי בכלל כותב, ולדעת הרמ"א גם זה בכלל קירוב בעלמא ואין בו חיוב".

כג) דף של ספר שנקרע.

א. שנקרע במקום האותיות, אם מותר להניח זה בצד זה (וכן משחקי ילדים העשויים מקלפים, שיש על כל אחד מהם חצי ציור ועי"י קירובם זה לזה נוצר ציור שלם. וכן פזול, גם בלי חיבר).

1. מחמיר.

א) לבושי מרדכי (מהדו"ד סי' פ"ו אות ב') – "וראיתי מה שכתב בחכמה ע"ד רמ"א [בתשו' סי' קי"ט] ומג"א [באו"ח] סי' ש"מ [סק"ו] בסגירת הספרים ופתיחתן. ובנידון שכתב מעכ"ת גם אני הערתי [עי' או"ח קמא סי' נט] ושמרתי מאז שלא להפשיט הקמטין, דהא בתשו' הרמ"א סי' קי"ט, אחד מהסניפים דהוה אין מתכוין, ובנידון זה ודאי מתכוין. והא איתא בתשובות הרדב"ז [ח"ד סי' אלף קמ"ב] וחכם צבי [סי' ע"ג] דאין לסמוך על בעל התשובה אך ורק אם כל הסניפים שהזכיר בתשובה מסתעפים יחדיו בנדון עליו, דדילמא רק בכל הסניפים דוקא סמך להתיר, והביאם המחצית השקל [או"ח] בסי' תנ"ג [סק"ח], עיין שם".

ב) ויען יוסף (ח"א סי' קפ"ד) – "[בדף שנקרע לשתיים ורוצה להחזיר החלק הקרוע למקומו, ועי"ז יצטרפו האותיות להדדי שכתב להחמיר בזה בספר שמע ישראל ח"ב אות ט"ו]. הנה לענ"ד, הטו"ז (סי' ש"מ סק"ב) שהקיל בעוגות ... דהיינו דוקא התם שאינו מתכוין לכתיבה או מחיקה, דכן הזכיר בדבריו בהשגתו על הלבוש, אבל אם מקרב אותיות שנקרעו לשנים ומחברן יחד נראה דאף דאינו מתקיים, מכל מקום כיון שמתכוין לכך שיהא ראויה לקרא כך, לא גרע מכותב במשקין על השלחן דאף שאינו מתקיים מכל מקום כתב המחבר (שם סעיף ד') דיש לזוהר משום דלפי שעה הוי כתיבה, וה"נ לפי שעה הוא מתקן האות".

ג) ברית עולם (מוחק אות ח', אז נדברו ח"א סי' ע"ט אות ק"ל-א', ח"ה סי' י"ח, ח"ג סי' י"א אות ד', ח"ד סי' כ"ה אות ח') – "בדפים קרועים יש לזוהר מלקרב או לרחק כי י"ל דאפילו המיקילין בסעיף ו' מודים בזה".

ד) קיצור הל' שבת (סי' ל"ה אות ו') – "אם נקרע דף במקום הכתב, אין לקרב הקרעים יחד, שבוה משלימים ועושים אות והוא כמו כתיבה".

ה) עי' ויען דוד (ח"א סי' ע') – מחמיר משום "ולפשט דקמטין יש בזה משום תקון מנא".

ו) חוט שני (ח"א פרק כ"א ס"ק ג' ד"ה דף, סוף עמ' קס"ג) – "דאף לדעת המקילין בכתב שכתוב בחודי הדפים שמותר לפותחו דחשיב כעומד לפתוח ולסגור וכן"ל, מ"מ כאן לא שייך היתר זה כיון שרק במקרה נקרע דף הספר ואינו עומד לפתוח ולסגור ואדרבא הדף עומד להדבק. ואם משום התירה דהרמ"א בתשובה שאף קירוב חצאי אותיות אין בזה איסור דאין איסור לקרב אף חצאי אותיות, מ"מ לאחרונים שמחמירים בזה חוששים שיש בזה איסור דרבנן".

ז) נשמת שבת (סי' ש"מ אות ק"ב) – "אם הקרע הוא באמצע האותיות נכון להחמיר".

ח) מלאכת שבת (עמ' רס"א אות י"ז).

ט) עי' שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' ג') – "דף של ספר שנקרע במקום האותיות [היינו שהאותיות עצמן נחתכו לשנים] אם יש לו ספר אחר אסור להשתמש בו ... ואם אין לו ספר אחר לדעת החזו"א ראוי להחמיר ...".

י) פסקי תשובות (דפו"ח אות ט', הע' ק"ב, עי' דפו"י אות ז').

2. מיקל.

א) עי' אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ה ד"ה ובדבר) – "ובדבר דף קרוע בספר אין זה מחיקה כשמרים הדף ולא משום כתיבה כשמניח, ואף להלבוש שהביא המג"א סימן ש"מ סק"ו דבכתוב אותיות על חודי הדפים אסור לפתחו ולנעלו בשבת מסתבר שיתיר בזה מאחר דברובא דרובא ניכר מחצית האות שעל חלק האחד איזה הוא ולא נתקן כלום במה שנסמך לו חלק השני, וכ"ש להמתירין ואף דהיתר שם כתב המג"א מתשובת הרמ"א משום דעשוי לנעול ולפתוח ליכא משום מוחק וכותב, ובדף שנקרע הא לא נעשה ע"ד זה, אבל מסתבר דאין זה תלוי בכוונת העשיה אלא במה שנמצא עשוי לנעול ולפתוח בהכרח ואין זה

בשביל להשלים האותיות. ואם הוא באופן שידוע שאיכא שם אותיות שאין ניכרות מחלק אחד שכוונתו להעמיד בצמצום לידע איך לקרא יש לאסור אף להמטירין שם, אבל **אין לחוש** לזה בסתמא שרוב אותיות ניכרות מחלק אחד".

(1) קצ"ב: כיון דף שלום לכאורה פס"ר שחד אותיות אינו ניכר.

(2) קובץ **אור ישראל** (ח"ד עמ' קמ"ד) – "אג"מ ... וצ"ע דהא מקודם כתב דכאן שייך אפי' הטעם דעשוי לפתוח ולסגור, וכש"כ הטעם השני דמותר לקרב חצי אותיות, וא"כ למה אסור, ואולי כוונתו כמו החזו"א דכיון דהוא מכווין לזה גרע ואסר וצ"ע".

(ב) **יביע אומר** (ילקוט יוסף סי' ש"מ כותב סוף הע' ג') – "דמעיקר הדין אין בזה איסור משום כותב, גם בחצאי אותיות".

(ג) **הגריש"א** זצ"ל (פסקי הלכות קרול או"ח אות ק"ג, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ב אות ט"ו, **אמנם** עי' הע' כ"א שם) – "אם יש קרע באמצע הדף, וכשפותחים את הספר האותיות נחלקות לשתיים - מותר לפתוח בשבת. וכן אם יש אותיות על הדפים מבחוץ. [ס"ל למו"ר מרן שליט"א כמש"כ בשו"ת אמרי יושר ח"א סי' קנ"ו ע"ש טעמו]".

(ד) **משנה הלכות** (ח"ו סי' פ"ט) – "יש לומר פשוט דכל היכא דליכא כאן כתיבה אלא קירוב ליכא כאן איסור כלל והדרא ראינו הראשונה לדוכתא גם לענין שאילתן ולכן שפיר יפה דן ויפה הורה מעכ"ת ללמוד בגמ' כזו שנקרעו לו האותיות ומקרבן ללמוד בהם דליכא בזה משום כתיבה כלל כנלפענ"ד ומיהו היכא דיש לו ספר שלם מהיות טוב ודאי דיותר טוב ללמוד בהני ספרים ולקיים גם דברי רבותינו המחמירים וכן"ל".

(ה) **שבת בית** (ארטסקרול, עמ' י"א, הל' יו"ט עמ' רנ"ו).

(ו) **ילקוט יוסף** (סי' ש"מ כותב סעי' ג') – "מותר לקרב בשבת חתיכת נייר כתובה הקרועה באמצע הכתב, לחתיכה השניה, כדי שיוכל לקרוא. שמעיקר הדין אין בזה איסור משום כותב".

3. מראי מקומות – **מנחת דוד** (ח"ג סי' כ"ה), **עני ספר זכרון** לרבי משה ליפשיץ זצ"ל (עמ' תשכ"ג - עמ' תשכ"ה), **באר משה** (ח"ו סי' קכ"ה), **ארחות שבת** (פרק ט"ו סעי' י"ב).

(א) **ששכ"ה** (פרק כ"ח סעי' ג' [דפו"ח, סעי' ג']) – "דף של ספר שנקרע שלא במקום האותיות, או אפילו במקום האותיות, אם אין לו ספר אחר כזה, נוהגים להקל ולהניח את החלקים זה בצד זה כדי לקרוא את הכתוב".

(ב) **הגר"ח** שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ט' הע' כ"ו, עמ' קפ"ח אות נ"ז) – "אם לא מתכוונים אפשר להקל וכשסוגרים את הספר לא מתכוונים לחבר, והעולם מקילים כי לא מתכוונים. ומי שרוצה להחמיר תבוא עליו ברכה. (ואם מחמיר ולא סוגר יש לכסות את הספר)".

הגר"ח שליט"א (אשיחה עמ' של"ג) – "האם מותר בשבת קודש לקרב שני דפי ספר קרועים בכדי שיכול לקרוא את הכתוב. תשובה: ראוי להזהר".

הגר"ח שליט"א (תשובות הגר"ח סי' תתתרס"ב) – "בבתי כנסיות מצוי הרבה סידורים שהדפין קצת קרועים מרוב שימוש, ופעמים הרבה זה נפתח בדפים אלו בשבתות. האם מותר לסגור הסידור [וכן לדפדף וכיו"ב], כי כסוגר מחבר האותיות. [ולפעמים רק מצד א' של הדף יש כיתוב]. תשובה: עי' שונו הלכות סי' ש"מ דין ל"ד, ואפשר לחלק קצת, וצ"ע".

(ג) לפי טעם הרמ"א, וטעם הט"ז, יהיה מותר. לטעם המ"ב, יש לעי' [עי' האג"מ שאפילו עשוי לכתוב ולמחוק 'בהכרח', יהיה מותר. משא"כ חוט שני ח"א עמ' קס"ג, אז נדברו ח"ה סי' י"ח, וקובץ אור ישראל גליון ד' עמ' קמ"ג]. אבל לפי הלבוש, ומ"ב שפסק טוב להחמיר, לכאורה יש להחמיר. [ולהחזו"א, יהיה אסור].

ב. **דף של ספר שנקרע באמצע תיבה שלא במקום האותיות** (אלא בין האותיות, אם מותר להניח זה בצד זה), או עוגות.

1. מותר לקרב לכ"ע.

(א) **חלקת יעקב** (או"ח סי' קס"ה, ח"ג סי' ק"נ אות א' ד"ה כאמור) – "י"ל דאף המחמירים מודים בני"ד, די"ל דאות שלם לאות שלם לא נאסר הקירוב וכדעת הט"ז וסייעתו, אבל אות אחד המתפרק מחמת פתיחת הספר אסור מה שנתרחק ונתקרב, וחילוק זה מבואר להדי' בתשובת הרמ"א וט"ז הנ"ל, רק שהם דחו לחילוק זה, והמחמירים ס"ל שפיר לחלק בזה, ומשום הכי מחמירין לענין פתיחת הספר שנתפרק האות, אבל אות שלם שמקרב לחברו שפיר גם לדידהו אין להחמיר אף לכתחילה".

(ב) **בצל החכמה** (ח"א סי' מ') – "לקרב אותיות שלימות זל"ז בשבת כל שאינו קובען במקומן מותר".

(ג) **קנין תורה בהלכה** (ח"א סי' ע"ו) – "כ"ז רק באותיות הכתובים על חודי הדפים דלפי"ז נפסק האות עצמו כשפותחו משא"כ בני"ד שאין כאן שום הפסק באמצע האותיות רק דהתיבות מהמאמר נחלקים בפתיחת הדלת פשיטא שאין כאן שום ענין למחיקה ומותר לכ"ע ... דאפילו באמצע התיבה לא קפיד כל שלא מתבטל גוף צורת האות".

(ד) **חוט שני** (ח"א פרק כ' ס"ק א' ד"ה מבואר, עמ' קנ"ז) – "להניח אותיות בלא חיבור כלל אין איסור כלל ואפילו מדרבנן מותר".

(ה) **נשמת שבת** (סי' ש"מ אות ק"ב) – "אבל אם הקרע בין אותיות מותר לכתחילה".

(ו) **שבת בית** (ארטסקרול, עמ' ז').

2. מחמיר.

(א) עי' **שלמי ניסן** (דיני כותב ומוחק סעי' ב', אמנם עי' סעי' ה') – "דף של ספר שנקרע באמצע תיבה שלא במקום האותיות [אלא בין האותיות] ורוצה לקרבו כדי לקרוא בו, אם יש לו ספר אחר אין להשתמש בזה, ואם אין לו סידור ... לדעת החזו"א ראוי להחמיר בזה".

(1) **שלמי ניסן** (דיני כותב ומוחק סעי' י"ט) – "אם הקרע הוא בין תיבות שלימות מותר להחזירו ולהשתמש בו בשבת".

3. מראי מקומות – **הר צבי** (ט"ל הרים כותב אות ד', "צ"ע בזה").

(א) **ויען יוסף** (ח"א סי' קפ"ד) – "אבל אם אין האותיות שבורים אך מרוחקין האותיות זה מזה והוא מקרבן, בזה מסתבר דאף איסור דרבנן ליכא. ובשו"ע תניא [שם סעיף ד' בדין ספרים שכתוב עליהם אותיות בראשי חודי הדפים], אף דסיים דכן נוהגין כשיטת המקילין, מכל מקום מדהביא גם שיטת הלבוש להחמיר, משמע דראוי לבעל נפש לחוש לחומרא דאל"כ לא היה לו להביאו כלל, על כן נראה דהמחמיר בזה אינו מן המתמיהין".

(ב) ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' ג' [דפו"ח, סעי' ג']) – "דף של ספר שנקרע שלא במקום האותיות, או אפילו במקום האותיות, אם אין לו ספר אחר כזה, נוהגים להקל ולהניח את החלקים זה בצד זה כדי לקרוא את הכתוב".

(ג) קיצור הל' שבת (סי' ל"ה אות ה') – "כרטיסים שיש עליהם אותיות, כאלו שהתינוקות רגילים לשחק עמהם, יש להתיר להם להניח זה אצל זה, אף אם עושים עמהם איזו תיבה".

ג. מראי מקומות – קובץ אור ישראל (ח"ד עמ' קמ"ג, ח"ה עמ' קפ"ד, ח"ז עמ' רי"ד), ספר זכרון לרבי משה ליפשיץ זצ"ל (עמ' תשי"ג - עמ' תשכ"ה).

כד | אם מותר להפריד בין האותיות בשבת.

א. מיקל.

1. הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט' הע' מ"ח [דפו"ח, הע' נ"א], מלואים, שולחן שלמה ס"ק כ"ב.ב' ד"ה ובענין) – "אולם שמעתי מהגרשז"ו אויערבך זצ"ל, דאין לחוש, דדוקא לענין מחיקת השם ית' מצאנו בכה"ג כיון שצירוף האותיות הוא גורם לשמו ית', ואם יפריד בין הדבקים הרי הוא ביטל את הצירוף, משא"כ בני"ד אין לחוש במה שמפריד בין האותיות, כי כל אות עומדת בנפרד, וכמו שהכותב שתי אותיות אחת בטבריה ואחת בצפורי ובשני דפים חייב, דמחוסר קריבה לאו כלום הוא, וא"כ ה"ה כשמרחיק בין האותיות לאו כלום הוא, עכ"ד, אלא דצ"ע מהא דסי' שמ"ב ס"ק כב (ח), דאסור לחבר אותיות, ע"ש, ומ"ש כתיבה ממחיקה. ושמעתי מהגרשז"ו זצ"ל, דשאני התם דחשיב כמחבר אות לקלף, וכן להיפך, שהרי מחבר או מפריד אותיות מן הפרוכת שהוא כעין קלף, אבל להפריד אותיות זו מזו מנלן לאסור, עיין סי' שמ"ב ס"ק ב, ועיין גם שו"ת הרמ"א סימן קיט בענין פתיחת ספר בשבת כשעל חודי הדפים יש אותיות, שסובר דאין לחלק בין הפרדה באמצע אות לבין הפרדה בין שתי אותיות ובשתייהן הוא מתיר. ואף שלמחוק מחודי הספר ודאי אסור, ואפ"ה הוא מתיר לכתחילה לפתוח ולסגור הספר משום שהוא עשוי לפתוח ולסגור אותו, ע"כ אין בפתיחה ובסגירה ולא כלום, וה"נ גם כאן כמו שמותר לקרוע את העור אם יש צורך, כך גם אין לחוש למחיקה, ואעפ"כ טוב להמנע מזה וראה להלן פי"א הערה לא. עכ"ד".
2. שבת בית (ארטסקרול, עמ' מ"ו, עמ' מ"ט אות א').
3. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקפ"ז, עמ' תתקפ"ח, וכן script).
4. קיצור הל' שבת (סי' ל"ו אות ג') – "לחתוך בין האותיות".
5. הל' שבת בשבת (ח"א פרק י"ד סעי' י"ט) – "פשוט".
6. הגר"צ שכטר שליט"א (תשובות של ה' s-9) – "בעוגה שיש עליה כתב ורוצים לחתכה בשבת, הרמ"א (סימן ש"מ סעיף ג') הביא דעה המחמירה בזה שלא לחתכה מטעם מוחק. אך אם חותך בין האותיות, אין בעיא בכלל".
7. פסקי תשובות (דפו"ח אות ו' ד"ה ועוד) – "כי לחתוך ולשבור בין האותיות אין איסור".
8. שבות יצחק (חי"ב עמ' כ"ו אות ד').
9. מנחת איש (פרק כ"ג סעי' ז') – "הקורע נייר והפריד בין שתי אותיות שהיו כתובות בו, אין זה אסור משום מוחק".
10. מנחת איש (פרק כ"ג סעי' י"ד, הע' כ"ו) – "באופנים שנתבארו לעיל שאסור לחתוך את האותיות או את הצירורים בשבת, אסור כמו כן להפריד חתיכה מחתיכה גם בעוגה שחתכו אותה לחתיכות מערב שבת, כל שעדיין צורת האותיות ניכרת על העוגה קודם שהפריד עכשיו בין החתיכות".
10. הלכה שלימה (ח"ג סי' ס"ב, עמ' ש"כ).

ב. מחמיר.

1. לכאורה לפי האג"מ (או"ח ח"א סי' קל"ה), יש להחמיר. מצד המג"א (ס"ק י') שאסור לחבר אותיות לבסיס. עי' האור שבת (לשונו מובא לקמן).
2. עי' הגר"ח ק' שליט"א (עם מקדש שביעי ח"א פרק ח' הע' מ"ג, עמ' ר"ל אות קכ"ב) – "האם להפריד אות אחת מהשניה, ממילה שכתובה על עוגיה מותר. תשובה: יכול להיות שאסור".
3. פסקי הלכות שבת (ח"א עמ' ל"ב).
- (א) שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' י"ט) – "מ"מ מותר להפריד בין שתי תיבות שלימות".

ג. מראי מקומות – פסקי תשובות (אות ד', "יש הכותבים..."), ארחות שבת (פרק ט"ו הע' כ"ז, הע' ל"ב), שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' ח'), שבת בית (ארטסקרול, פרק ד' הע' ט').

1. נשמת שבת (סי' ש"מ אות ק"ד) – "יש לדון להקל (אבל ישתדל לפותחו מער"ש)".
2. הרפ"ד מערמלשטיין (אור השבת ח"א עמ' צ"ב, הו"ד בשבת בית פרק ד' הע' ט"ז [לענין להסיר חלק מהעוגה עם האותיות]) – "אם מותר לחתוך בין האותיות ... ע"פ הסברה שאמרו במגן אברהם צריך להיות מותר, דכיון שהכתב יש רקע אין באן מחיקה כלל, אבל עיין באגרות משה או"ח חלק א' סי' קל"ה לגבי הדין ב'נאמבערס' כתובים בניירות מיוחדות כל אחד בנייר אחד זה אצל זה כדי שידעו הציבור איזה דף הם צריכים עתה, אם יש חשש כתיבה וכן לסתור מחשש מחיקה. ומתיר שם דבמקום שיש חיבור טוב שלא יזוזו ממקומן, יש לאסור כמג"א. יש להעיר דלכאורה התם ה'נאמבערס' כתובים על הדף (בסיס), דבשלמא באופן של המג"א דיש אות בלי בסיס שמחברו, דאז אע"פ שהאות כתובה וישנה בעולם, מ"מ מכיון שמחשיב אותו במה שמחברו לבסיס נעשה מעשה כתיבה, אכן כשכבר יש להאות רקע סביבו הוא כבר חשוב, ולא נחשב המחברו ככותב. אבל רואין עכ"פ מהתשובה, דאע"פ דיש בסיס שייך להיות כותב ומוחק, א"כ כאן בעוגות נמי אע"ג דהוי בין האותיות ויש בסיס אפשר הוא אסור, וצ"ע".

3. אם בין אות אחד אסור, כתוב הרמ"א וט"ז ועוד, שאין לחלק בין האות עצמו ובין ב' אותיות. א"כ בין אותיות יהיה אסור. וצ"ל, שהגרשז"א זצ"ל סבר כמאמר ר' ואב"נ שיש חילוק [וכן יכול לומר שהוא דעת המ"ב], וכן אי' בארחות שבת פרק ט"ו סוף הע' כ"ז. או כרמ"א שצריך להיות אבד מן העולם.
4. יש לעיין. שהששכ"ה מיקל, שמותר לחתוך העוגה בער"ש בתוך האותיות, ולהוציא בשבת. וגם מיקל, שמותר לחתוך בין האותיות בשבת. האם זה סתירה. דאם מחלק בין חלק מהאות ואות שלם, א"כ הציור ראשון יהיה אסור. ואם לא מחלק בין חלק מהאות ואות שלם, ציור שני יהיה אסור א"כ הוא הדרך כמו דלת. צ"ב.

כה] ציורים.

א. פתיחת מנעול ע"י צירוף אותיות.

1. מיקל.
 - (א) בצל החכמה (ח"א סי' מ', ח"ב סי' ע"ח).
 - (ב) יסודי ישרון (כותב).
 - (ג) אבן ישראל (ח"ט סי' ס"ב על סי' ש"מ סעי' ג').
 - (ד) ציץ אליעזר (ח"ג סי' מ"ד).
 - (ה) משנה הלכות (ח"ה סי' מ"ח).
 - (ו) הגריש"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק ג' הע' פ"ח, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ב אות ח').
 - (ז) חוט שני (ח"א פרק כ' ס"ק א' ד"ה פתיחת, עמ' קנ"ז).
 - (ח) ששכ"ה (פרק כ"ג סעי' נ"ד [דפו"ח, סעי' ס"ג]).
 - (ט) נשמת שבת (סי' ש"מ אות קי"ג) – "מותר".
 - (י) ילקוט יוסף (סי' ש"מ כותב סעי' י"א) – "מנעול מספרים הבנוי באופן שעל-ידי כיוון נכון של הגלגלים לספרות מסוימות ניתן לפתוח את המנעול, מותר להשתמש בו בשבת, ואין בזה חשש כותב".
 - (יא) מלאכת שבת (עמ' ר"ס אות י"ב).
 - (יב) שבת בית (ארטסקרול, עמ' י"ג).
 - (יג) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקנ"ד).
2. מחמיר.
 - (א) עי' חלקת יעקב (ח"ג סי' ק"נ).
 - (ב) עי' תפארת האדם (סי' ל"ג).
 - (ג) עי' אז נדברו (שלמי יהודה פרק ג' הע' פ"ח).
3. מראי מקומות – ברכת שמים (או"ח סי' ק"ז), פסקי תשובות (אות ח'), שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' ל"ד).
 - (א) הגר"ח ק"ק שליט"א (אשיחה סוף עמ' של"ד) – "מנעול שאפשר לפותחו בשבת ע"י סידור מספרים בצורה מסודרת האם מותר להשתמש בו בשבת: תשובה איני יודע מה זה".

ב. ביצים שכתבו עליהם אותיות לסימן: וכן תפוזים וכל כיו"ב שעליהם מוחתמות אותיות או רשומות ספרות, כגון מחיר המוצר.

1. מחמיר.
 - (א) עי' לב חיים (ח"ב סי' קע"ח).
 - (ב) כה"ח (ס"ק ל"ד) – "אסור לשבור קליפת ביצה צלויה שכתוב עליה מבחון אותיות לסימן דהגם חיוב חטאת ליכא איסורא מיהא איכא".
 - (ג) קצות השלחן (סי' קמ"ד סוף אות י') – "אסור לשבור אותיות שעל גבי ביצה צלויה (כה"ח בשם לב חיים) ובאה"ק הביצים מסומנות בסימן המשק וגם באותיות של הסוג א' או ב' וצריך לדקדק להסדיק הקליפה סביב האותיות, באופן שמקום האותיות יקלף בשלימות, ואף אם יזדמן שישתברו האותיות כיון שאחרי הזהירות לא הוה פ"ר שישתברו מותר".
 - (ד) טללי שדה (הר צבי ט"ל הרים מוחק סי' ב').
 - (ה) ברית עולם (מוחק אות ט') – "אסור לשבור הביצים בשבת כשכתוב עליהם מבחון אותיות לסימן (כה"ח בשם לב חיים) ואפשר ליהזר לפתוח הביצה שלא במקום האותיות ואם נזדמן שלא בכוונה באותיות הוי שלא במתכוון ומותר".
 - (ו) רבבות אפרים (ח"ב סי' קט"ו ס"ק מ') – "בקצות השולחן ... כף החיים ...".
 - (ז) ששכ"ה (פרק י"א סעי' י' [דפו"ח, סעי' י']) – "הקולף ביצה, יזהר שלא לפגוע באותיות המוחתמות עליה, וכן הדין לגבי תפוזים וכל כיו"ב שעליהם מוחתמות אותיות או רשומות ספרות, כגון מחיר המוצר".
 - (ח) פסקי תשובות (אות ד', דפו"ח אות י') – "וה"ה שיש להיזהר בביצים או באגוזים או תפוזים וכדו' שיש על קליפתן אותיות או ציור שלא לשבר במקום האותיות או הציור".
 - (ט) ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' מ"ד) – "הקולף ביצה שיש על גבה אות או ציור צריך להזהר לעשות זאת באופן שלא ישברו האות והציור".
 - (י) שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' כ"א) – "המקלף ביצה יקפיד לא לשבור האותיות הכתובות על הקליפה מבחון".
 - (יא) הל' שבת בשבת (ח"א פרק י"ד סעי' כ"ב) – "ביצים או תפוזים שכתוב עליהם אותיות או מספרים יזהר שלא לקלף במקום האותיות, וכן נקניק שיש אותיות על עטיפתו יזהר שלא לחתוך במקום האותיות בשבת".
2. מראי מקומות.
 - (א) קיצור הל' שבת (סי' ל"ו אות ב') – "אם יש כתב על קליפת פרי אסור לחתוך בתוך הכתב".

ג. להשליך נייר עם אותיות למים.

1. מחמיר. (א) הגר"ח"ק שליט"א (רבבות אפרים ח"א סי' רנ"ז) – "אם הדרך שנמחק עי"ז בודאי ראוי לזוהר".
2. מיקל. (א) אז נדברו (רבבות אפרים ח"א סי' רנ"ז) – פס"ר דלא איכפת, דרבנן, וגרמא. (ב) יביע אומר (ח"ה או"ח סי' כ"ח, לוי' חן סוף אות ק"כ) – "להקל".
3. מראי מקומות – עי' שבת בית (ארטסקרול, סוף פרק ד'), אליבא דהלכתא (ח"ע עמ' ס"ט טור ג').

כז. דבר שאינו מתקיים כלל - סעיף ד'.

א. באויר.

1. מחמיר.

(א) י"א בתרה"ד (ח"א סי' ס"ג) – "אמנם אחד מהגדולים אמר שקבל מרבנותיו דאסור, ולא פירשו לו הטעם. ואמר הוא הטעם לאיסור, מפני שמאמן את ידיו בכך, שיתרגלו במשיכת הציור כתיבת האותיות, וה"ק תלמודא פ' הבונה: דסברי רבה ורב יוסף דחיובא דמכה בפטיש הוא, משום דמאמן את ידיו. וקשה דהא מסיק עלה התם, אלא מעתה חזי אומנה וגמר ה"נ דמחייב. ומסיק התם אביי ורבא שנויי אחריתי, וי"ל דודאי טעמא דמאמן את ידו לא מהני, דמשי"ה יתחייב חטאת, אבל מ"מ שבות דרבנן הוא".

2. מיקל.

(א) תרה"ד (ח"א סי' ס"ג) – "נראה להביא ראייה בפשיטות, מהא דא"ז דשרי אפילו לכתחילה דכתב וז"ל: צריך לזוהר שלא יכתוב אדם בשבת במשקין על השולחן, וגם שלא ישרטט באצבעו כמו אותיות בשבת באפר נגוב או במשקין עכ"ל. הא קמן דווקא בעפר נגוב או במשקין שרישומו ניכר לפי שעה, כה"ג אסור לכתחילה, אבל באויר שאין רישומו ניכר א"צ לזוהר. דאל"כ משקים ואפי' נגוב למה ליה למינקט, תיפוק ליה משום משיכת ידו, לפי ציור האותיות".

(ב) הו"ד בפוסקים – רמ"א (סעי' ד'), לבוש (סוף סעי' ד'), ס' הזכרונות (למהר"ש אבוהב, דף נה.), ט"ז (ס"ק ג'), מג"א (ס"ק ח'), א"ר (ס"ק י"ב), מכה"ש (ס"ק ח'), בא"ה (ס"ק ח'), גר"ז (סעי' ו'), תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ל"ב), נזר ישראל (סי' ל"ו סעי' ו'), ערה"ש (סעי' ל"א), מנחת שבת (סי' פ' ס"ק קצ"ה), ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' כ"ז [דפו"ח, סעי' כ"ח]), ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' ל'), ילקוט יוסף (סי' ש"מ כותב סעי' ה'), שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' כ"ו), משנת השבת (עמ' רכ"ג אות ד'), מלאכת שבת (עמ' רנ"ח אות ג'), קהלות יעקב (ארחות רבנו ח"א עמ' קס"ז אות ר"נ), "כשרצו לעשות למו"ר זצוק"ל בשבת צורת אותיות עם האצבע למסור לו משהו, מו"ר לא הרשה לרשום עם האצבע על השולחן נקי ונגוב צורת אותיות ואמר רק לרשום באויר עם האצבע צורת האותיות).

3. אינו ראוי.

(א) חזו"א (מעשה איש ח"ה עמ' צ"ב, עם מקדשי שביעי ח"ב סוף עמ' קפ"ז, דעת חזו"א פרק ח' סעי' ט"ו) – "ומרן זצ"ל אמר למרן הסטיפלר שלא כדאי לעשות אותיות אף באויר".

(ב) הגר"ח"ק שליט"א (עלי שיי"ח עמ' קל"א אות מ') – "שאלה: האם מותר לעשות סימנים ביד (בצורת אותיות) בשבת. תשובה: מותר אבל אין ראוי".

ב. לרשום על דף נגוב או שולחן נגוב צורות אותיות.

1. מיקל – ט"ז (ס"ק ג'), מכה"ש (ס"ק ח'), תוס' שבת (ס"ק י"ג), א"ר (ס"ק י"ב), פמ"ג (מש"ז ס"ק ג'), בא"ה (ס"ק ח'), גר"ז (סעי' ו'), תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ל"ב), ערה"ש (סעי' ל"א), מ"ב (ס"ק כ"ב), כה"ח (ס"ק מ"ט), ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' ל'), ילקוט יוסף (סי' ש"מ כותב סעי' ה'), משנת השבת (עמ' רכ"ג אות ד').

2. מחמיר – חזו"א (ארחות רבנו ח"א עמ' קס"ז אות ר"נ, "וישמעתי שפעם עשה מו"ר זצוק"ל אצל מרן החזו"א זצוק"ל צורת אותיות עם אצבעו של שלחן נקי ונגוב ואמר מרן למו"ר שאין לעשות כן"), קהלות יעקב (ארחות רבנו ח"א עמ' קס"ז אות ר"נ, "כשרצו לעשות למו"ר זצוק"ל בשבת צורת אותיות עם האצבע למסור לו משהו, מו"ר לא הרשה לרשום עם האצבע על השולחן נקי ונגוב צורת אותיות ואמר רק לרשום באויר עם האצבע צורת האותיות").

(א) עי' הגר"ח"ק שליט"א (ס' ידיעות השבת אות י"ג) – "המ"ב סי' ש"מ ס"ק כ"ב כ' על מש"כ הרמ"א אבל מותר לרשום באויר כמין אותיות, דה"ה אם מוליך באצבעו על גב דף נגוב כעין צורות אותיות ג"כ שרי. והנה מובא בספר אורחות רבינו (עמ' קס"ז) שבעל הקה"י לא הרשה שירשמו לו עם האצבע על שולחן נקי ונגוב צורת אותיות ואמר רק לרשום באויר עם האצבע צורת האותיות ושכן אמר לו החזו"א כשרצה הקה"י לרשום לפניו על שולחן נקי. האם כך ראוי לנהוג לכל אדם או שהם החמירו לאדם חשוב אבל לכל אחד הלכה כמ"ב המיקל. תשובה: החזו"א אמר שאין ראוי לעשות זה".

ג. לעשות באצבעותיו כמין אותיות או סימנים.

1. מיקל.

(א) שבט הלוי (ארחות שבת פרק ט"ו הע' נ"ב).

(ב) חוט שני (ח"א פרק כ' ס"ק א' ד"ה ונראה דה"ה, עמ' קנ"ח) – "ונראה דה"ה אם עושה באצבעותיו צורות של אותיות הוי בכלל כותב באצבעו באויר ומותר. עוד נראה, ששפת חרשים שעושים בידיהם צורות של אותיות וצורות ג"כ מותר דאין רישומם ניכר כלל".

(ג) ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' ל"ב) – "נראה דמותר לעשות באצבעותיו כמין אותיות או סימנים אחרים".

- (ד) שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' כ"ו) – "מותר לעקם אצבעותיו ולעשותם כמין צורת אותיות הנקרא שפת חרשים או שפת הידים. וכן לעשות מהם צורות חיות וכדומה".
2. מחמיר.
- (א) מקור חיים (חו"י, סעי' ד') – "אסור לעשות תמונה בחוט על השלחן או באצבעות ידיו שעושים הנערים כמה מיני תמונות מיד ליד".
- (ב) כדמפרש השבט הקהתי (ח"א סי' קכ"ט) – "מצאתי בס' מקו"ח להחז"י ... ומה שאוסר באצבעות ידיו אין הפירוש שכותב באצבעות ידיו באויר דזה מותר כמש"כ הרמ"א הנ"ל, אלא כוונתו הוא שעושה באצבעותיו עצמו צורת אותיות ועי"ז ניכר האות אחר העשיה ודו"ק".

ד. לעשות כמין צורות בגופו או באצבעותיו כנגד השמש ונעשה עי"ז צורות בצל.

1. מיקל.
- (א) חוט שני (ח"א פרק כ' ס"ק א' ד"ה ונראה שמותר, עמ' קנ"ח) – "ונראה שמותר לעשות כמין צורות בגופו או באצבעותיו כנגד השמש ונעשה עי"ז צורות בצל, דאין זה מתקיים כלל שאין דרכם של היד או של גופו לעמוד במקום אחד אלא מיד משתנה צורתו".
- (ב) ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' ל"ד, הע' נ"ה) – "נראה דמותר לעשות בידיו צורות כנגד החמה על מנת שיראה הצל כעין ציור, ואין זו מלאכת כתיבה".
- (ג) שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' כ"ז) – "מותר לכיין ידו שע"י זה יהיה כמין צורות צל על הכותל או הקרקע דאין בזה ממש והוי ככתב שאינו מתקיים כלל וכלל".
- 1) אמנם עי' 'עושה באצבעותיו עצמו צורת אותיות' לקמן.
2. מתכוין להניח שם ויראה הצורה במקום הצל, מחמיר.
- (א) חוט שני (ח"א פרק כ' ס"ק א' ד"ה מ"מ, עמ' קנ"ח) – "מ"מ י"ל שאם מתכוין להניח במקום השמש איזה חפץ שיש בו צורה שיסתיר את השמש ויראה הצורה במקום הצל אסור, אף שאינו מתקיים מ"מ הוא מתקיים לאיזה זמן [עד שהשמש ינטה או עד שיקח את החפץ] והו"ל כעושה צורות על החלון דאסרינן אף שלא מתקיים כל השבת".

ה. לאמן ידיו.

1. מיקל.
- (א) כה"ח (ס"ק מ"ח).
2. מחמיר.
- (א) תורה לשמה (סי' פ"ח) – "שאלה: אדם שתופס בידו כד של חרס וכיוצא ותופסו בין אצבעותיו כמו שתופס הקולמוס ועושה בו תנועה של כתיבה על כף ידו או על השולחן ואינו עושה שום רושם אפילו רושם על מים או אבק כלל אלא מעבירו ריקם ורק הוא עושה כן כדי להרגיל ידו במלאכת הכתיבה במהירות ע"י שתופס זה בידו תמורת הקולמוס ועושה בו תנועות של כתיבה כאילו כותב אותיות כדי להרגיל את ידו אי שרי לעשות כן בשבת או לאו. יורינו המורה לצדקה ושכמ"ה. תשובה: איתא בגמ' דשבת המכה בקרנס על הסדן וכו' מאי קעביד רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו מפני שמאמן את ידיו פירש רש"י מרגילים ומכוונם להכאה הראויה למלאכה מכה גדולה או מכה קטנה ואמרו בגמרא קשו בה בני רחבה אלא מעתה חזא אומנותא בשבתא וגמיר. הכי נמי דמחייב אלא אמר אביי וכו' ע"ש נמצא ד"ז לסברת רבה ור"י אסור ואיכא ביה חיובא משום שהוא מאמן ידיו ואפילו בני רחבה לא הקשו אלא על חיובא משום דתנן חייב ולעולם מודו דאיכא איסורא קצת בזה דאין לנו להרחיק הסברות מן הקצה אל הקצה ולכן יש לזהר בזה".
3. מראי מקומות – פירות תאנה (ריש דף קג.).

ו. לראות אומנות בשבת.

1. מיקל [רק באקראי].
- (א) תרה"ד (ח"א סי' ס"ג) – "ולא תקשה אלא מעתה יהא אסור למיחזי אומנות ולגמור, דיש לחלק בשבות דרבנן, בין היכא דקעבד מעשה ובין היכא דלא קעביד מעשה, מה שאין לחלק בדאורייתא וק"ל".
- (ב) הו"ד בפוסקים – מג"א (ס"ק ח'), מחה"ש (שם), עולת שבת (ס"ק ה'), תוס' שבת (ס"ק י"ג), א"ר (ס"ק י"ב), בא"ה (ס"ק ח'), גר"ז (סעי' ו'), נזר ישראל (סי' ל"ו סעי' ו'), מ"ב (ס"ק כ"א), כה"ח (ס"ק מ"ח).
2. מראי מקומות – הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק י"ג. י"ב)

ז. על חלון זכוכית.

1. מחמיר – מקור חיים (חו"י, סעי' ד'), פמ"ג (מש"ז ס"ק ג'), חסד לאלפים (סי' של"ט סעי' י"ד), ח"א (כלל ל"ז סעי' ד'), תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ל"ב), קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' ס"ב), נזר ישראל (סי' ל"ו ס"ק י"א), מ"ב (ס"ק כ', שעה"צ ס"ק כ"ח), ערה"ש (סעי' ל"א), כה"ח (ס"ק מ"ו), ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' כ"ז [דפו"ח, סעי' כ"ח]), ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' ל'), ילקוט יוסף (סי' ש"מ כותב הע' ב' ד"ה וכתבו), שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' כ"ח), משנת השבת (עמ' רכ"ג אות ג'), מלאכת שבת (עמ' רנ"ח אות ב').

(א) הגר"ק שליט"א (גם אני אודך בעניינים שונים ח"ג אות ק"ה) – "שאלה: במשנה ברורה (סימן ש"מ ס"ק כ') כתב, אסור לרשום כמין אותיות על החלון זכוכית בימי הקור שהם לחים מן הקור. עכ"ל. האם מותר למחוק מסביב עד שנשאר אות מעצמו, או לא. תשובה: אם מכין לזה אין ראוי".

(ב) הגר"א נבנצל שליט"א (תשובות אביגדר הלוי או"ח עמ' ש"ט אות רל"ב) – "המשנ"ב כותב (בס"י ש"מ ס"ק כ') שאסור בשבת לרשום כמין אותיות על חלון-זכוכית בימי הקור שהם לחים מהקור. האם ההפך מותר. כלומר: האם מותר לרשום על חלון זכוכית כשאין אדים ואח"כ להוציא אדים מהפה על המקום שבו רשמו. תשובה: לא. שאלה: למה. תשובה: זו כתיבה מדרבנן".

ח. מראי מקומות.

1. אג"מ (או"ח ח"א סי' קל"ה ד"ה ומה) – "ומה שלכתוב באפר ובאבק דרכים אסור שפרש"י בשבת דף ק"ד בלשון אחר ששרט באצבעו כמו אותיות בעפר נגוב שמשמע אף בעפר תיחוח שאין שום חבור להאותיות (אף שלשון שרט אינו מדויק על עפר שאינו מדובק מ"מ משמע שאסור אף בתיחוח) צריך לומר משום שעושה עכ"פ כמעשה כתיבה גזרו בו אף בלא חבור".
2. שבת הלוי (ח"י סי' ס' אות ב') – "ומה ששאל בענין איזה מכשיר נקרא מטול שקפים, דהיינו שיש בו מנורה דלוקה מע"ש וכאשר מכניסים לתוכו דף שקוף עם כתב מוקרנת תמונת האותיות ע"ג קיר האם יש בזה חשש כותב או עובדא דחול, וכ' בסוגרים שדודו הגרשז"א זצ"ל התיר להשתמש בזה לצורך הרצאות כאלה, לא ירד בני עמכם להתיר כזאת, דלדעתי יש בזה איסור זלזול באיסורי שבת וטעמי כמס להחמיר".
3. חוט שני (ח"א פרק כ' ס"ק א' ד"ה ונראה שאסור, עמ' קנ"ח) – "ונראה שאסור להעביר בשבת שקופיות כנגד אור המתוקן לזה מערב שבת וע"י הסתרת האור שבשקופיות נעשה תמונות וציורים בכותל, דהוי בכלל כתיבה שאינה מתקיימת ואסור מדרבנן".

כז] כתב סתר.

א. האם נחשב כתיבה: לגבי שבת.

1. איסור דאורייתא: ע"פ הירושלמי (שבת פרק י"ב סוף הל' ד') – "א"ר חייא בר בא אילין בני מדינחא ערומין סגין. כד חד מינהון בעי משלחה מילה מסטריקין לחבריה הוא כתב במי מילין וההן דמקבל כתיבא הוא שופך דיו שאין בה עפץ והוא קולט מקום הכתב. עשה כן בשבת מהו. רבי יוחנן ורשב"ל תרוייהון אמרין והוא שכתב דיו ע"ג דיו. וסיקרא ע"ג סיקרא. אבל אם כתב דיו ע"ג סיקרא. וסיקרא ע"ג דיו חייב".
- (א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק י"א ט', ס"ק י"ב) – "מש"כ כ"ת שישתמשו לכתיבת רפורטים על מעשי פשע בכתב שאינו נראה עד שמפתחים אותו - היינו כתב מילין כמ"ש בגיטין י"ט ע"א - הנה גם סגנון דברי המנ"ח בסוף מלאכת כותב נותן מקום לטעות דליכא בהך כתיבה איסור תורה, אמנם הוא פלאי כי פשוט הוא שרק פיתוח הכתב הוא דשרי מן התורה וכמ"ש בירושלמי - שבת פ"ב הלכה ד' - 'וכתב ולא השופך', אבל הכותב במי מילין שפיר חייב כיון דבשעה שכותב הוי מינכר ולא חשיב כלל ככתב שאינו מתקיים בגלל זה שנבלע אח"כ, כיון דהדר פלטי ע"י מיא דנרא וכמבואר בגיטין י"ט ע"י"ש".
- הגרשז"א זצ"ל (רבבות אפרים ח"ג סי' רמ"ז, מאורי אש השלם עמ' תשל"ז) – "שהכותב במי מילין בשבת חייב אע"ג שהכתב נבלע מיד ולא ניכר כלל, היינו משום דלרגע קט ה"ז ניכר ונקרא שפיר בשם כותב, ולכן אע"ג דלאחר שנבלע הכתב ולא ניכר ואם יהיה בההיא שעתא גיטא אין זה גט, אפ"ה חשיב שפיר כיכול להתקיים כיון דאפשר לעשותו ניכר ע"י מיא דנורא (וכשכותב בחלב אפשר ע"י אש)".
- (ב) מחזה אליהו (ח"א סי' ס"ה אות א') – "בראיות ברורות דכתב הוא וחייבים על כתיבתו".

ב. הוצאת 'כתב סתר' מסתר לגילוי: האם יש בו איסור כתיבה.

1. איסור דרבנן.
- (א) פמ"ג (מש"ז סוף ס"ק ג') – "ואותן הכותבים דבר סתר בנייר עם חלב שנחלב ולא נתבשל עדיין, ונבלע בנייר ואין רישומו ניכר, וכשבא לחבירו נותן אותו אצל האש ושלחבת ומתחמם וניכר הכתב ההוא (עיין בירושלמי שם פרק יב הלכה ד' כעין זה), אם עשה כן בשבת יש לומר דחויב חטאת ליכא, ומכל מקום מדרבנן אסור, דדומה לכותב. וכל שכן במקום שיד סולדת בו יש לומר אפילו נייר חלק בלי שום משקה יש בו לחלוחית מים, וכסיכתא לאתונא [שבת עד, ב] דמיא, וחצי שיעור אסור מן התורה [יומא עג, ב] אם אין בו שיעור משקין בבישול, והבן זה".
- (ב) מנחת חינוך (מצוה ל"ב מלאכות כותב אות י"ב ד"ה המעביר) – "ועפמ"ג סי' ש"מ כתב הכותב בחלב שאין רישומו ניכר רק חבירו נותן על האש וניכר הכתב פטור מחטאת".
- (ג) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק י' ד"ה אך, ס"ק י"א ט', מאורי אש השלם סוף עמ' תשמ"ב) - לשונו מובא לקמן.
2. דאורייתא.
- (א) מחזה אליהו (ח"א סי' ס"ה ס"ק ז').
3. מראי מקומות.
- (א) הר צבי (יו"ד סי' ר"ל) – "ויש לעיין בסברת הפמ"ג, דלמה פשיטא ליה דאין חיוב חטאת על העמדתו בפני השלחבת ונעשה כתב גמור, ויש לדון דההעמדה בפני האש זהו מעשה גרמא לכתיבה, אבל מדבריו נראה דלא מחשיב זה לגרמא, שהרי אומר שאם מעמיד במקום שהיד סולדת בו אז יש בזה משום חיוב מבשל על המים הנבלעים בנייר ואפילו נייר חלק בלי שום משקה יש בו לחלוחית מים וח"ש אסור מן התורה, הרי משמע דלאו גרמא הוא ומ"ש דמשום כותב גרמא הוא ומטעם בישול לאו גרמא וחייב. ורציתי לומר דיש מקום לחלק ביניהם ...".

ג. מד חום (thermometer).

1. הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק מ' הע' ח'*) [דפ"ח, הע' ט'], פרק י"ח מילואים הע' ע' [דפ"ח, הע' ע'], שולחן שלמה ס"ק י', רפואה ח"ב עמ' קמ"ג, נשמת אברהם ס"ק ו' אות ט"ו, מאורי אש השלם סוף עמ' תשמ"ב) – "גלאי חום אם יש צורת אות או סימן אחר והם ניכרים כבר לפני השימוש, מותר להשתמש בו בשבת אף אם משתנה הצבע בשעת המדידה, אבל אם לא ניכר צורת האות או הסימן קודם השימוש ומופיע רק עם השימוש, אסור. ובטעם הדבר י"ל דבגלאי חום כזה שהאותיות כבר ישנן וניכרים קצת לעינים, נראה דאין לחשוש לזה שמשתנה הצבע כאילו כותב דיו ע"ג סיקרא, דהואיל ולא מתקיים ואיסורו ודאי לאו מה"ת אין לחשוש בזה לכותב כיון שהכל כבר היה קודם ולא הוסיף כלום והשינוי הוא רק בצבע. ומשום צובע ג"כ נראה דמכיון שאינו מתקיים והוא רק לשעתו - רמב"ם פ"ט מהלכות שבת הלכה י"ג - מסתבר דאף שאם אחד צובע אותיות שפיר חייב משום צובע, מ"מ כל זה דוקא אם מוסיף דיו או צבע, משא"כ הכא אינו מוסיף כלום ורק משתנה מחמת החום, ולכן מסתבר דכיון שזה לצורך חולה קצת דשפיר מותר אפילו מדרבנן. אך בגלאי חום כזה שהאותיות לא ניכרות, נראה דאף שהנותן נייר ע"ג האש ופולט ממנו מה שנכתב ע"י חלב או מי מילין פטור, וכמבואר בפרמ"ג מ"ז ס"ק ג', מ מ מדרבנן נראה דאסור לעשות כך אפילו לצורך חולה שאין בו סכנה, ואע"ג ...".

2. ששכ"ה (פרק מ' סעי' ב' [דפ"ח, סעי' ב']) – "מותר למדוד חום בשבת, וכן מותר למדוד את לחץ-הדם של החולה ולמשש את הדופק שלו. ובכל אלה לא ישתמש במכשירים חשמליים או דיגיטליים ... גלאי-חום או מבחין-חום (רצועת צלולואיד שעובדה באופן כימי כך שנעשה בה שינוי בהתאם לחום הגוף, כשמניחים אותה על מצחו או בפיו של אדם), מותר להשתמש בה כאשר יש בה צורת אות או סימן והם ניכרים כבר לפני השימוש, אלא שהם מתחזקים במגע על האדם ולאחר זמן חוזרים למצבם הראשון, אבל אם צורת האות או הסימן לא ניכרים לפני השימוש והם מופיעים רק עם השימוש - אסור, אבל מותר להשתמש בגלאי חום שעל ידי שינוי בדרגת החום משתנה בו רק הצבע".

3. ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' ל"ז) – "אין להשתמש במד חום אשר מכח חום הגוף מופיעות אותיות או מספרים על גביו, משום חשש מלאכת כותב".

בחן מתקיים.**א. הגדרה: כמו ספר זכרונות.**

1. רשב"א (דף קטו: ד"ה הא) – "תניא בתוספתא עלה (פי"ב ה"ו) זה הכלל כתב דבר של קיימא בדבר שאינו של קיימא או דבר שאינו של קיימא בדבר של קיימא פטור עד שיכתוב דבר של קיימא בדבר של קיימא, אלמא הני נמי מיקיימי, וי"ל דמיקיימי קצת עד שדרכן של בני אדם לכתוב בהן דברים שאינם עשויין לקיימן לעולם אלא זמן אחד כספרי הזכרונות וכיוצא בהן והלכך לענין שבת מלאכת מחשבת היא אבל לענין ספרים דבעינן דבר המתקיים לעולם הני לא מיקיימי, ומיקיימי ולא מיקיימי לענין ספרים קאמר, כן נראה לי".

2. ריטב"א (דף קטו: ד"ה והא) – "דהא אמרינן בפרק הבונה (לעיל ק"ד ב') שהכותב בהם בשבת חייב ואנן לענין שבת דבר המתקיים בעינן כדאיתא התם בהדיא וכמו שאמרו בתוספתא שם בהדיא (פי"ב ה"ו) אינו חייב עד שיכתוב דבר של קיימא על גבי דבר של קיימא, אלא ודאי מתקיימין הן קצת ולפיכך חייב בהם לענין שבת, דמלאכת מחשבת היא, שדרכן של בני אדם לכתוב בהם דברים שאינם עשויים לקיימם לעולם כספרי הזכרונות וכיוצא בו, אבל לענין הספרים בעינן דבר המתקיים לעולם, ופשוט הוא זה".

3. הו"ד בה"ל (סי' ש"מ סעי' ד' ד"ה במשקין) – "ועיין ברשב"א שבת קט"ו ע"ב ד"ה הא דאמרינן דלענין חיוב שבת לא בעינן שיכתוב במה שיתקיים הכתב לעולם אלא דמקיימי קצת עד שדרכן של בני אדם לכתוב בהן דברים שאינם עשויין לקיימן לעולם אלא זמן אחד כספרי הזכרונות וכיוצא בהן לענין שבת מלאכת מחשבת היא **ולא בעינן שיתקיים לעולם** כדיו וכעין זה מוכח ג"כ דעת התוס' ד"ה אבל הכא ע"ש ולפ"ז נראה פשוט דהכותב בכלי עופרת הנהוג כהיום בין הסוחרים לכתוב בהן חשבוניותיהן לזכרון חייב ולא דמי זה לכותב באבר דמבואר שם בגיטין דלא חשיב כתב מדאורייתא דהא חזינן דבכלי עופרת רישומו ניכר ומתקיים ואף בכותב בפחם מעורב במים משמע בגמרא דחייב חטאת וכ"ש בזה שמתקיים יותר".

ב. ע"י לקמן ערך "מלאכות המתקיימת" [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ג. אין דעתו להתקיים, אלא לאכול את האוכל: האם נחשב כדבר "המתקיים".

1. ע"י "אם כתב אותיות במי פירות", לשיטות ומראי מקומות.

כט [אות שאינו כתוב ע"ג דבר אחר: עושה צורה בכלים, או חוט, וכדו']**א. מיקל.**

1. מהרי"ל דיסקין (קונ"א סי' ה' אות קס"ח) – "נ"ל שכל אות שאינו כתוב על גבי דבר אחר לא מיקרי אות כלל, ודומה לכתב שע"ג כיפה ואנדוכתרי שפסלו בגיטין (כ, א), והיינו לפי שהאות יש לו קיום בפ"ע, וע"י רש"י שם".

2. צפנת פענח (מהד"ת יסוה"ת פרק ו' הל' ו', עמ' ע"ב-ג') – "קשר של תפילין צריך הל"מ גדר אותיות דוקא וא"כ למה אמר בעירובין דצ"ז דאינו יכול לעשות קשר בשבת מחמת הקשר למה לא אמר מחמת כותב ושם הוי שתי אותיות וע"כ צ"ל דכתיבה לא הוי רק אם הוא דבר המוטל על גבי דבר אחר וכמ"ש רש"י בגיטין ד"כ אבל כאן דהדבר גופא נעשה אות ליכא בה לא גדר כותב ולא גדר מוחק כיון דהדבר נתבטל לגמרי".

3. שבט הלוי (חי"א סי' צ"ט, צהר אהל חנוך עמ' רי"ב) – "ואשר עמד בענין ליצר איזה אות שלא על ע"א בסיס ורקע - כגון לקשור ברצועות צורת אות והביא מנוב"ק סי' א' דמבואר דחשיב כתב, ושוב הביא בשם צפנת פענח (ולא נמצאות) דמוכח בעירובין צ"ז

ע"א שאות שלא ע"ג רקע לא נחשב אות. הנה כונתו לה"ר מנוב"ק שם שכ' ... ולדעתי העני' אין שום ראי' דודאי ... והראיה מעירובין כנראה יפה שמוכח שם דאנו דנים רק גדר קושר לא על גדר כותב בשבת".

4. שלחן הלוי (פרק ט' אות ט"ז) – "מותר לסדר סוכריות על דבי שולחן בצורת אותיות או מילים ... שכל כתיבה אמיתית היא שימת אותיות או רושם על נייר אוקלף ועל כל מידי דכותבין עליו, ובלי זה – היינו בלי חומר דמקבל הכתיבה אין כאן כתיבה כלל, וסידור אותיות למקום אחד אי אפשר להחשיבו ככתיבה על השולחן, כי אין להם שייכות לשולחן ומיועדים להגביהם מעל השולחן ואין קשר ביניהם ובין השולחן, ולכן אין כתיבה כלל, ועיין היטב כי הוא האמת. וכן מבואר במשנ"ב סי' ש"מ סוף ס"ק כ"ב ממג"א, שרק אסור במחבר אותיות לפרוכת והסרתן ממנו הוא מוחק".

ב. מחמיר.

1. מקור חיים (חו"י, סעי' ד') – "אסור לעשות תמונה בחוט על השולחן או באצבעות ידיו שעושין הנערים כמה מיני תמונות מיד ליד".
2. ע' אשל אברהם (בצד השו"ע סי' ש"מ) – "בתשובת בית יהודה סי' כ"ה דהעלה להתיר כריכות ציצית שהם בגמטריא הוי"ה ב"ה הואיל דלית בה צורות אותיות להדיא".

3. ע' הר צבי (ט"ל הרים כותב סי' ב', הג"ה שם) – "ובדבר אות שלא נכתב ע"ג דבר אחר, מצאתי בת' מהרי"ל דיסקין (דף פא) שכתב דאות שאינו כתוב ע"ג דבר אחר לא נקרא אות כלל עיין שם. ולענ"ד יש להעיר ע"ז דגבי תפילין של ראש אמרינן דהוי כל השם כתוב ודל"ת ויו"ד היינו מרצועות ואינם כתובים ע"ג דבר אחר, [כוונת מרן דגבי תפילין בדלית והיוד שברצועות נחשבים כשם כתוב, הרי דבכלל כתיבה הוא. ויעויין נוב"י קמא (או"ח סימן א בד"ה והנה אחרון) שמבואר מדבריו שבהתרת הדלית ברצועות של ראש היה בזה איסור מוחק את השם אי לאו משום שלא קרוב האותיות זה אל זה, השין הוא בבית והדלית ברצועה של ראש והיוד ברצועה של יד, ורק משום כך אין בזה איסור מוחק את השם. כותב ע"י קשירה ובספר צפנת פענח (מה"ת יסודי התורה פ"ו ה"ו) כתב לחקור כע"ז ובסגנון אחר: אם כותב בשבת ע"י קשירה חייב, ומביא מהך דלית ויוד של תפילין אבל לאידך גיסא מההיא דעירובין (דף צז) דהמוצא תפילין מכניסן זוג אחד האיש ואחד האשה אחד חדשות ואחד ישנות דברי רבי מאיר, ובגמרא שם אמרו דהא חדשות היינו שיש בהן רצועות ולא מקושרות וכו', ומבואר בגמרא שאיסורו משום קושר ולא משום כותב. (דפריך שם וליענבינהו מיענב אמר רב חסדא זאת אומרת עניבה קשירה מעלייתא, ומשמע דאי עניבה לא קשירה היא היה מותר לעשות עניבה בצורת דלית ויוד ואין איסור משום כותב).] וכן יש להקשות מהלוחות".

4. שבט הקהתי (ח"א סי' קכ"ט) – "נראה דאסור ... כשמשים החוט בצורת אותיות אסור דבשעת כתיבה ניכר האות. וכן מצאתי בס' מקו"ח להחור"י ...".

5. מלאכת שבת (עמ' רס"א אות ט"ו) – "אין לעשות צורת אותיות בעזרת חוט".

6. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקמ"ו).

7. שבת בית (ארטסקרול, עמ' ו', פרק א' הע' כ"ה) – "ופשוט הוא".

8. תורת חיים (סי' ל"ט ענף א') – "במלאכת כתיבה ישנם שני חלקים: א) חומר הכתב - כדיו וכדו', המשמש לצורך כתיבת האות. ב) משטח הכתיבה - כנייר וכדו', עליו נכתבות האותיות. ויש להסתפק האם שני חלקים אלה מעכבים במלאכת כותב, ושניהם נצרכים לצורך השלמת המלאכה, או שמא די בכך שיהיה א' משניהם, ויתכן שיהיה חייב בחלק אחד בלא השני. ויש בנידון זה נ"מ למעשה, בעשיית צורת אותיות בפ"ע מנייר כסף וכדומה, כשאין ע"ג רקע. דאם עשיית האות היא עיקר המלאכה יהיה חייב, אך אם העיקר במלאכת כותב הוא הכתב עלי גליון או משטח כתיבה אחר, יהיה פטור ... הר צבי ... מחזה אליהו ... דמעשה הכתיבה מצריך רק דינים כלפי האותיות עצמן, והגליון שנכתבות בו האותיות הוי רק היכי תימצא בעלמא ואינו חלק מעיקר מעשה הכתיבה. ומשום כך לא שייך לפטור משום דבר שאינו מתקיים בגליון הכתיבה אלא משום מלאכת מחשבת".

ג. כתב במחשב (computer).

1. ע' לקמן.

ד. מראי מקומות.

1. אג"מ (רשומי אהרן ח"ב או"ח סי' שכ"א אות ח') – "מותר להשתמש בכף המיוחדת לחיתוך פירות כגון מילון, ואינו אסור משום עשיית צורה".

2. מחזה אליהו (ח"א סי' ס"ט אות י') – "יש לחקור חקירה יסודית במהות מלאכת כתיבה. והוא האם רק כתיבה על נייר עור או כותל וכדומה שהכתב מונח על דבר שמאחוריו והוא בסיס להכתב, הוא דהוי כתב. אבל אותיות עשויות מאיזהו חומר כמתכת, והוא נכפל עד שיש לו צורת אות, ואינו אות כתוב על איזהו בסיס אינו 'כתב', דהוא שינוי בהנפעל מכתובה של תורה. או דילמא, גם זה בכלל כתב הוא, ואין תנאי שיהיו האותיות רוכבות על איזהו בסיס. וראיתי מחלוקת גדולי האחרונים בדבר זה, ואולי הוא גם מחלוקת ראשונים. דע' תשו' נו"ב ... הר צבי ... מרן רי"ז הלוי הל' תפילין ... בנשמת אדם ... צפנת פענח ... להמרי"ל דיסקין ... דברי יחזקאל סי' ד' ס"ק כ"ה ד"ה גם ...".

3. הרפ"ד מערמלשטיין (אור השבת ח"א עמ' צ' אות ט"ו, עמ' צ"א אות ב') – "הסבר המג"א דהוא לכאורה הולך בשיטות שסוברין דסתם אות בלא בסיס אין כאן חשיבות של אות (מהרי"ל דיסקין, וצפנת פענח הנ"ל), ומשו"ז כשחיבר לפרוכת, אע"ג שהאות כבר כתוב וישנו בעולם מ"מ כיון שמחשיב אותו במה שמחברו לבסיס, נחשב מעשה כתיבה, וא"כ אם נוטל דוקא האות או הצורה מעל הבגד זהו לכאורה הוי מוחק דעכשיו נוטל חשיבות של האות, דעכשיו הוא בלא בסיס, וא"כ כאן נמי בנוטל דוקא האות מעל העוגה הוא מוחק דרבנן לפי המג"א".

ל] לחבר אותיות לבסיס.**א. מחמיר.**

1. עי' מג"א (ס"ק י') – "משמע בגיטין דף כ' שאם תוחב אותיות של כסף ע"ג בגד מקרי כתב ע"ש וא"כ אפשר דאסור לעשותו בשבת".
2. עי' א"ר (סוף ס"ק י"ג) – "כתב מג"א [סק"י] משמע בגיטין דף כ' [ע"א] שאם תוחב אותיות של כסף על גבי בגד מקרי כתב, וא"כ אפשר דאסור לעשותו בשבת".
3. ח"א (כלל ל"ז סעי' ו', נשמת אדם ס"ק ב') – "אסור לחבר אותיות של כסף לפרוכת וכיוצא בו. ונראה לי דיחברם על ידי מחט דרך שני נקבים לבד, דאז לא הוי חיבור, דלא יתקיים, שהרי יפול. וגם זה יעשה ביד שמאל, דהכותב בשמאל פטור, דאין דרך כתיבה בשמאל".
4. תפארת ישראל (פרק י"ב הלכתא גבירתא משנה ג', כלכלת שבת אות ל"ב).
5. גר"נ (סעי' ט') – "אם תוחב אותיות של כסף בבגד נקרא כתב ואסור לעשותו בשבת".
6. נור ישראל (סי' ל"ו סעי' י"ג) – "אם תוחב אותיות של כסף בבגד נקרא כתב ואסור לעשותו בשבת".
7. מ"ב (ס"ק כ"ב אות ח') – "אסור לחבר אותיות של כסף לפרוכת וכיוצא בו דהוא כעין כותב ... ועיין בח"א כלל ל"ז מה שכתב בזה".
8. תורת שבת (סעי' ה', ס"ק ט') – "ולא יתחוב את האותיות לתוך הפרוכת. [ולפי שאין מי שחולק על המג"א, לכן י"ל שאף שאין ראייתו נכונה מ"מ הדין אמת]".
9. קצות השלחן (סי' קמ"ד סעי' ו') – "אם תוחב אותיות של כסף בבגד נקרא כתב ואסור לעשותו בשבת".
10. עי' כה"ח (ס"ק נ"ז) – "אפשר".
11. אג"מ (או"ח ח"א סי' קל"ה) – "עכ"פ בחבור אוסר המג"א ויש להחמיר כדפסק גם הח"א וכן במ"ב ס"ק כ"ב".
12. קיצור הל' שבת (סי' ל"ה אות ה') – "אסור לחבר אותיות נפרדות כמו של כסף וכדומה, על איזה דבר".
13. נשמת שבת (סי' ש"מ אות ק"ו) – "אסור".
14. שבת בית (ארטסקרול, עמ' ז', עמ' י"ב).
15. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקנ"א, עמ' תתקנ"ד, עמ' תתק"צ).
16. שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' י"ג, סעי' י"ז).

ב. מיקל.

1. עי' מנ"ח (מוסך שבת אות ל"ד ס"ק ז') – "ודברי המגן אברהם צ"ע".
2. ערה"ש (סעי' ל"ג) – "ומשמע בגיטין [כ.]. שאם תוחב אותיות של כסף על גבי בגד מקרי כתב וא"כ אפשר דאסור לעשותו בשבת [מג"א שם] אמנם באמת המעיין שם יראה דאדרבא דמבואר משם דאינו כתב [והמחזה"ש נדחק מאד ולא עלה בידו ע"ש היטב]".
3. עמק הלכה (ח"ב סוף סי' כ"ה) – "להלכה אם לקח אותיות מוכנות שכבר נעשו לפני שבת ותחבן על גבי בגד ליכא כאן מלאכת כתיבה ואין בזה שום איסור דאורייתא [אולי מדרבנן אסור משום שמא יתקע]".

ג. מה הראיה מהגמרא בגיטין (דף כ.), דאסור לחבר אותיות לפרוכת: אדרבה משם משמע להיפך.

1. מראי מקומות – נשמת אדם (כלל ל"ז ס"ק ב').
- א) תוס' שבת (ס"ק יד) – "כתב המג"א ... ושם בגיטין איתא דעבד שיצא בכתב שעל גבי אנדוכתרי לא יצא לחירות ופירש"י דהיינו אם רקמו על הבגד במחט במין אותיות הגט אינו כתב לפי שאינו קבוע אלא מוטל על הבגד וב' ראשיו תחובין בו עכ"ל. וא"כ הרי משמע להיפך. וצ"ל דמירי שגם באמצעו הם תחובין בבגד ולכן מקרי כתב. ואם כן סתם במקום שהיה לו לפרש".
- ב) מחזה"ש (ס"ק י') – "הקשה בספר תוספת שבת [ס"ק יד] ... ולענ"ד גם אין סברא לחלק בין תחוב משני צדדים או תחוב משלשה צדדים, דהיינו שתחוב גם באמצע. ולענ"ד בלאו הכי לא קשה מידי, דודאי אין ראיה משם להיפך ממה שכתב מ"א, דהא לענין עבד לא מיקרי כתב דהתם טעמא אחריני איכא, דאיתא התם [ע"ב] האומר לאשתו הרי זה גיטך והנייר שלי אינה מגורשת, ופירש רש"י [ד"ה אינה מגורשת] כיון דהנייר שלו לא נתן לה כלום, דנמצאו אותיות פורחות באויר. והוא הדין בגט שחרור, דהא דיניהם שוה [יו"ד סימן רסז סעיף מה]. ולפי זה אם נתן לה גט ואמר לה על מנת שהנייר שלי, אף על פי שנתן לה בשעת נתינת הגט חתיכת קלף גדול באורך ורוחב הגט מכל מקום אינה מגורשת, דמכל מקום אותיות הגט פורחים באויר, ובעינן וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה [דברים כד, א]. וזה כוונת רש"י במה שכתב רש"י בכותב על גבי אנדוכתרי לפי שאינו כתוב וקבוע כו', והוי כאלו אותיות פורחות באויר דלא מהני, דהוי כאלו אמר על מנת שהנייר שלי ונתן לו נייר אחר כנזכר לעיל דמכל מקום אותיות הגט פורחים באויר. והאי טעמא לא שייך לענין כתיבת שבת, דעל כל פנים דבר המתקיים הוא. ובזה לא נסתפק מ"א מעולם דאין לדמות גט ושבת לענין זה, ולא הוצרך מ"א לראיה כי אם דסלקא דעתא דלא מיקרי כתב אלא הרושם בדיו וסממנים ורושם אותיות או צורות או רשמים, אבל כשהאותיות הן של כסף וגם האות עשוי כבר אלא שהוא מחבר האותיות על דבר אחר, כהאי גוונא סלקא דעתא דלא מיקרי כתב, לזה כתב דמשמע מגיטין דמיקרי כתב, והיינו מדהוצרך רש"י לתת טעם לפי שאינו כת[ו]ב וקבוע כו', תיפוק ליה דאינו כתב כלל כנזכר לעיל, אלא על כרחך דעל כל פנים כתב מיקרי אלא דהתם הוי כאלו האותיות פורחות באויר, וזה לא שייך לענין שבת, כנזכר לעיל, ואתי שפיר. ולפי שאין זה הכרח גמור, דאפשר רש"י חד מתרי טעמי נקט, לכן כתב מ"א ואם כן אפשר דאסור כו'".
- ג) תורת שבת (ס"ק ט') – "ודחקו בו הת"ש והמה"ש ... הת"ש כתב ... וזהו בודאי שאינו אמת ... והמה"ש תי' ... וגם זה אינו ...".

ד. דין דאורייתא או דרבנן.

1. רק איסור דרבנן.

(א) תפארת ישראל (כלכלת שבת סוף אות ל"ב) – "נ"ל דאינו חייב חטאת ... דאסור רק מדרבנן".

(ב) ע"י גר"ז (סעי' ט') – כ' רק לשון אסור.

(ג) מנ"ח (מוסך שבת אות ל"ד ס"ק ז') – "ונראה דלתחוב אותיות של כסף ודאי אינו חייב".

(ד) מ"ב (ס"ק כ"ב אות ח') – "כעין כותב".(ה) תורת שבת (ס"ק ט') – "לענ"ד נראין דברי המ"א בזה, דבשבת דק"ד פטרו את הכותב אותיות שאינם נהיגים זה עם זה משום דמחוסר מעשה, משמע דמעשה לצורך הקריאה מילתא היא, וכאן הרי עביד מעשה שתוחב את האותיות ומהדקם ויחשב לפחות שיהא פטור אבל אסור, ועד שא"ל ...".(ו) תולדות שמואל (מצוה ל"ב אות ל"ד ס"ק ג').(ז) נשמת שבת (סי' ש"מ אות ק"ו) – "מדרבנן".(ח) תורת חיים (סי' ל"ט ענף ב' ד"ה ועיין).

2. דאורייתא.

(א) חת"ס (שבת דף קד:) – "והנה לפ"ז נלע"ד מכ"ש שחייב התופר אותיות על בגדים ואפי' רוקם עליהם דאע"ג לענין גט פסול כי האי גוני כדאיתא בגיטין כ' ע"א ומטעם שפי' רש"י שם ד"ה אנדוכתרי ע"ש וכוונתו כיון דכתיב ספר כריתות צריך שיהיה הספר עצמו כריתות, משא"כ כשדבק עליו הן בדיבוק או בתפירה ורקמה שיכול לסלק האותיות והספר קיים כמו שהי' נמצא כ' כריתות על ספר ולא הספר בעצמו כריתות מש"ה פסול לגירושין ואולי אם באריגה ארג האותיות כשר שהספר עצמו הוא הכריתות משא"כ ע"י תפירה ורקמה כנ"ל כוונת רש"י ועיין פר"ח על הל' גיטין סוף סי' קכ"ה והמעין יבחר. עכ"פ מדנקט ברייתא בסיפא כיפי ואנדוכתרי ולא חק תוכות שהוא ההיפך מהרישא דמיירי מחק תוכות כמבואר שם בסוגיא ועכצ"ל כיפי ואנדוכתרי הוה רבותא טפי לפסול מחק תוכות. וכיון שהוכחנו לענין שבת אפי' חק תוכות הוה כתיבה וחייב מכ"ש כיפי ואנדוכתרי. ולזה נתכוין מג"א סי' ש"מ סק"י ועיין מחצית השקל שם וק"ל(ב) ברכת שמים (סי' ק"ז אות ב').3. מראי מקומות – הלכה שלימה (ח"ג סי' ס"א).

ה. מוחק.

1. גם אסור להסיר ממנו – תפארת ישראל (פרק י"ב הלכתא גבירתא משנה ג', כלכלת שבת אות ל"ב), מ"ב (ס"ק כ"ב אות ח', "וכן אסור להסיר ממנו דהוא כעין מוחק"), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתק"צ).

ו. חיבור שנעשה באופן עראי, דעתו להסירן.

1. מיקל.

(א) אור לציון (ח"ב פרק מ"ב אות ו') – לשונו מובא לקמן.(ב) ארחות שבת (פרק ט"ו הע' כ"ה) – "כיון שעיקר שם כתיבה בזה משום חיבור האותיות אל הרקע, מסתבר דאין זה בגדר כותב אא"כ חיבר את האותיות באופן קבוע אל הבגד ואין דעתו להסירן, דאז אפשר להגדיר זאת כבגד שיש על גביו אותיות".

2. מחמיר.

(א) אג"מ (או"ח ח"א סי' קל"ה) – לשונו מובא לקמן.(ב) כמה פוסקים לקמן (לגבי פזל, וסקראבל, ועוד מקרים).

לא] טעמים: ונ"מ.

א. טעם האיסור.

1. דחשיב כמו מחבר אות לקלף.

(א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט' הע' מ"ח [דפו"ח, הע' נ"א], שולחן שלמה ס"ק כ"ב ב' ד"ה ובענין) – "התם דחשיב כמחבר אות לקלף, וכן להיפך, שהרי מחבר או מפריד אותיות מן הפרוכת שהוא כעין קלף, אבל להפריד אותיות זו מזו מגלן לאסור".(ב) ארחות שבת (פרק ט"ו הע' כ"ה) – "שעיקר שם כתיבה בזה הוא משום חיבור האותיות אל הרקע".2. נשמת שבת (סי' ש"מ אות ק"ו) – "ויש ליישב בתרי אנפי חדא דהא דאסור הכא אינו מצד עצם קירוב האותיות, אלא מצד החדשות האותיות על גבי הבגד, פי' שחשיב ככתיבה חדשה על גבי הבגד, שו"ר כזה בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סי' ק"נ) בתוספות ביאור דכמו שאם חקק בטבלא אותיות (בחק תוכות) ועי"כ נעשו אותיות (בולטות) חייב עלה, כמו כן נמי אם ידבק אותיות בולטות על גבי הטבלא חייב, וכמו כן נמי כשרקם אותיות שלימות על גבי הבגד חייב. או כלך בדרך זה דשם לא עשה פעולה לחבר האותיות אהדדי (שהרי ממילא הניירות מחוברין אהדדי ע"י הכריכה) והוא רק מרחקן ומקרבם זה לא חשיב מעשה כתיבה, משא"כ בנידון המג"א הכא שע"י אמצעות הבגד נתחברו האותיות אהדדי זה כבר מעשה גמורה של חידוש פני הכתב".ב. אולי הנ"מ בין הטעמים: טעם (א) שנראה כמו כותב, כיון שמחבר האות לבסיס, הוא כמו שכותב עם דיו על דף [הגרשז"א זצ"ל, ששכ"ה]. טעם (ב) שנראה ככותב כיון שנתחברו האותיות אהדדי [לכאורה האג"מ, ע"י לקמן].

1. האות יש בסיס, אם יש איסור לחבר לעוד בסיס: לטעם הראשון יהיה מותר, ולטעם השני יהיה אסור – ע"י לקמן.

(א) נ"מ: המשחק שנקרא סקראבל (שבץ נא, scrabble), במקום שתוחבים בחזקה האותיות – ע"י לקמן.

- (ב) נ"מ: Shabbos message board: kosher innovations - שיש להם מגנטים שיש בהם תיבות שלמות על בסיס או תמונות, כדי להודיע ולספר ענינים - ע"י לקמן.
2. לחבר אותיות זה לצד זה בלי בסיס, כמו פזל (jigsaw puzzle): לטעם הראשון יהיה מותר, ולטעם השני יהיה אסור - ע"י לקמן.
- (א) נ"מ: **סוודר** sweater שיש אותיות עליו. (כמו האותיות g-a-p, או f-o-x) - ע"י לקמן.
3. להכניס צורת אות לתוך החקיקה: לטעם הראשון יהיה מותר, ולטעם השני יהיה אסור - ע"י לקמן.
4. מי שמשחיל אותיות על שרשרות: לטעם הראשון יהיה מותר, ולטעם השני יהיה אסור - ע"י לקמן.
5. האם מותר לחתוך בהעוגה בין האותיות: לטעם הראשון יהיה מותר, ולטעם השני יהיה אסור - ע"י לעיל.
6. לחבר רק אות אחד: לטעם הראשון יהיה אסור, ולטעם השני יהיה מותר - ע"י לקמן.
7. מעשה שהיה: **בנרות שעוה של יום הולדת** (birthday candles) שמשויים בצורת מספרים, ולדוגמא המספר 2 והמספר 5, בשביל יום ההולדת של ה-25. והיה שני שאלות.
- (א) מצד מוקצה: יש לדון אם הוא מוקצה מחמת גופו, כלי שמלאכתו לאיסור, או כלי שמלאכתו להיתר - ע"י סי' ש"ח סעי' ד' [כלי שמלאכתו לאיסור שאין בו שימושי היתר כלל], לשיטות ומראי מקומות.
- (ב) מצד כותב: שהדרך לחבר את המספרים בדרך עמידה, ולא להניח על העוגה בדרך שכיבה. לכאורה תלוי על הנ"ל. וצ"ע.

ג. האות יש בסיס: אם יש איסור לחבר לעוד בסיס.

1. מיקל.
- (א) **שבת בית** (ארטסקרול, עמ' ז').
- (ב) **ששכ"ה** (פרק ט"ז הע' ס"ד [דפו"ח, הע' ס"ח]) - "וי"ל דלא דמי להא דלעיל דמחבר אותיות לפרוכת, כי שם מיירי באופן שהאותיות אין להם רקע ובסיס, כי אז ע"י החיבור לפרוכת י"ל דחשיב ככותב, משא"כ בני"ד כל אות יש לה רקע ובסיס כשלעצמה, אלא **שמחוסרות קריבה בעלמא** ואין בזה משום כותב".
2. מחמיר.
- (א) ע"י **אג"מ** (או"ח ח"א סי' קל"ה) - "הנה בדבר אם מותר להעמיד נאמבערס כתובים בניירות מיוחדות כל אחד בניר אחר זה אצל זה כדי שידעו הצבור באיזה דף הם צריכים עתה מחשש כתיבה וכן לסתור מחשש מחיקה. הנכון לע"ד דאם אינו מחבר את האות אלא העמדה בעלמא אין בזה שום חשש, דהא אף בחבור כה"ג באותיות של כסף בפרוכת שמחדש המג"א בסי' ש"מ סק"ו שאסור אינו דין ברור עיין בנשמת אדם כלל ל"ז אות ב' שלכל הפוסקים לא הוי כתב ולרש"י נמי מסתפק אולי דוקא במעשה רוקם סובר שהוא כותב ולא בתחיבת אותיות כסף. **עכ"פ בחבור אוסר** המג"א ויש להחמיר כדפסק גם הח"א וכן במ"ב ס"ק כ"ב. אבל בלא חבור כלל משמע שאין מקום לאסור דמסתבר שגרוע מלכתוב במשקין שאין מתקיימין שעכ"פ לרגע שהן מתקיימין הוא בחבור אבל הכא שלא מחובר כלל אינו ענין כתיבה כלל".
- (ב) **מגילת ספר** (סי' י"ח אות ה', קונ' שמירת שבת פרק ט"ז אות ד') - "עיין באג"מ או"ח סי' קל"ה שנוקט דלאו דווקא כשקובע אותיות שאין להם רקע על הפרוכת אלא גם באותיות שיש להם רקע וקובע אותם יחד באופן של קביעות יש בזה איסור דרבנן בחיבורם וגם אסור לפרקם, ובמגילת ספר סי' י"ח אות ה' הארכנו לקיים דברי האג"מ, ושכן משמע בט"ז סי' ש"מ סק"ב שהאיסור לשבור את העוגה הוא אפילו באופן שאינו מוחק האותיות אלא רק מפריד אותם זו מזו, ואף שהרחקת אותיות מותרת, כאן גרע טפי הואיל והאותיות מחוברות והוא שובר את החיבור".
3. מראי מקומות - **מהרי"ל דיסקין** (קונ"א אות קס"ח), **שבת בית** (ארטסקרול, פרק א' הע' כ"ט).
- (א) לענין סקראבל (שבץ נא, scrabble) - ע"י לקמן.
- (ב) לענין מגנט - ע"י לקמן.

ד. **מעשה**: בכדי להקל על ציבור מתפללי ביהכנ"ס 'בית יעקב' באטלנטה, ג'ורג'יה, (Atlanta, Georgia) את המעקב אחר סדר התפילה, יזמו גבאי ביהכנ"ס רעיון מקורי, וקבעו בקיר בקדמת ביהכנ"ס לוח מתכת שעליו תולים ספרות המציינות את מספר העמוד בסידור התפילה בו עומד החזן. ויש לדון האם יש חשש מלאכת כתיבה בכך.

1. מיקל.

- (א) **הגר"ע אויערבאך** שליט"א (תורת חיים סי' ל"ט סוף ענף ב') - "שאיין להחמיר בזה כלל, ובפרט שנחשב זה לצורך מצוה, בכדי להקל על הציבור את המעקב אחר מהלך התפילה".
- (ב) **ארחות שבת** (פרק ט"ו סעי' י"ז) - "משחק ילדים שבו יש אותיות מפלסטיק שנועצים אותם ע"ג לוח מחורר ומצרפין אותן למלים, נראה דמותר להשתמש בו בשבת".
- (ג) **תורת חיים** (סי' ל"ט) - "מותר לתלות ספרות בכדי לציין את מספר העמוד בסידור כל שאינו מחברם ללוח וכדו'. אכן עדיף להשתמש במספרים הכתובים מכבר ע"ג נייר, או לתלות את המספרים ע"ג יתד וכדומה, דמאחר שאינו מחדש רקע לאותן ספרות י"ל שאין בזה שייכות למעשה כתיבה כלל".
2. נראה, שהציור שם (יש תמונה, ע"ש), שהאותיות רק תלויים. שלמעלה יש חור בתוך המספר, והוא נכנס בתוך יתד, ולמטה אין שום חיבור. ויכול לסובב המספר, אפילו בלי להסיר המספר מהיתד. זה מותר, שלא נחשב חיבור. [אבל שאר סברות שהביא התורת חיים שם, יש לדון הרבה].

ה. שמשחיל אותיות על שרשרות.

1. מחמיר - **ששכ"ה** (שלמי ניסן דיני כותב ומוחק הע' ס'), **שלמי ניסן** (דיני כותב ומוחק סעי' י"ח, "שרשרות שמשחילים עליהם אותיות כגון ח' י' וכדומה אסור לעשות כן בשבת, וכן אסור להוריד האותיות בשבת").

1. **סוודר** sweater **שיש אותיות עליו** (כמו האותיות g-a-p, או f-o-x).

1. לכאורה תלוי בהשיטות הנ"ל.

(א) באמצע האות: נכון להחמיר אם יש לו אחר. [וכן לכאורה לפי פשט אחד במג"א, יש להחמיר].

(ב) באמצע המילה: לכאורה לפי פשט אחד במג"א יש להחמיר.

2. הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק חי"ב ריש עמ' כ"ו) – "הראתי לפני הגרי"ש אלישיב זצ"ל סוודר שסגירת הרוכסן באמצע אות, ואמר דמי לדין אותיות על חוץ הדפים, וכמו"כ הורה בציור על דלתות ארון שבסגירתם מתקבלת צורה".

3. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב במייל) -

There are jumpers (sweaters) that have the word GAP sewn on the front. The zipper goes straight up through the A of the word. Is there a problem zipping (creating the word) or unzipping (breaking the word) on Shabbos?

R' Y. Berkovits wrote: M'ikkur hadin its muter like the תשובת הרמ"א. There are machmirim and there's makom l'hachmir.

ז. **לחבר רק אות אחד.**

1. מחמיר – ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקנ"ד), שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' מ', עי' סעי' י"ג).

2. מיקל – ששכ"ה (שלמי ניסן דיני כותב ומוחק הע' נ"ג).

ח. מראי מקומות.

1. הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא על מ"ב ס"ק כ"ב) – "נסתפקתי במה שיש בבתי כנסת שליטאותיות של 'יעלה ויבוא' וכיו"ב בלי רקע, ותולים אותם על ויום בקיר, אי הוי כמצמיד אותיות למעיל של ס"ת ואסור, או שמא כיון שיש אויר בין הטס לכותל, מותר".

לב **אותיות ע"ג עוגה.**

א. **להסיר רק האותיות מהעוגה.**

1. מחמיר.

(א) קיצור הל' שבת (סי' ל"ו אות ג') – "אין ליטול רק האותיות - אפילו אלו שנעשה מאוכלים - מעל העוגה".

(ב) שבת בית (ארטסקרול, סוף עמ' מ"ח).

(ג) הרפ"ד מערמעלשטיין (אור השבת ח"א עמ' צ"א) – "זהו תלוי במגן אברהם אות י', דאם תוחב אותיות של כסף על גבי בגד מיקרי כותב. עיין בנשמת אדם כלל ל"ז אות ב' ובמחצית השקל שהק' עליו. עכ"פ בחבור אוסר המג"א, וכן פסק במ"ב ס"ק כ"ב. הסבר המג"א דהוא לכאורה הולך בשיטות שסוברין דסתם אות בלא בסיס אין כאן חשיבות של אות (מהרי"ל דיסקין, וצפנת פענח הנ"ל), ומשו"ז כשהיבר לפרוכת, אע"ג שהאות כבר כתוב וישנו בעולם מ"מ כיון שמחשיב אותו במה שמחברו לבסיס, נחשב מעשה כתיבה, וא"כ אם נוטל דוקא האות או הצורה מעל הבגד זהו לכאורה הוי מוחק דעכשיו נוטל חשיבות של האות, דעכשיו הוא בלא בסיס, וא"כ כאן נמי בנוטל דוקא האות מעל העוגה הוא מוחק דרבנן לפי המג"א. ועצה הוי ליטול כל שטח האות עם מקצת העוגה שתחתיו, דהוי נוטל האות עם הרקע".

2. מיקל.

(א) קצות השלחן (סי' קמ"ד סוף ס"ק ג') - לשונו מובא לקמן.

(ב) עי' ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקפ"ז, עי' תתק"צ, קצ"ע).

3. מראי מקומות.

(א) הגר"צ שכטר שליט"א (תשובות של ה' s-9) – "לכן מן הנכון לבקש מן המאפייה שכל הכתב וכל התמונות שרוצים לעשות על גבי העוגה - יעשו על גבי חתיכת שוקולד, ויסירו את כל החתיכה ההיא (היושבת על גבי העוגה) קודם שיתחילו לחתוך את העוגה".

ב. **האם מותר להסיר חלק מהעוגה עם האותיות.**

1. מיקל.

(א) קצות השלחן (סי' קמ"ד סוף ס"ק ג') – "מותר לחתוך בסכין בנחת ולקלוף כל שטח האותיות או כל אות לבדו, ואף אם ישבר אות מחמת זה אין בכך כלום כיון דאינו מתכוין ולא הוי פסיק רישיה".

(ב) שבת בית (ארטסקרול, עמ' נ').

(ג) הגר"ש פאלדער שליט"א (שבת בית פרק ד' הע' ט"ז).

(ד) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקפ"ז).

(ה) הרפ"ד מערמעלשטיין (אור השבת ח"א עמ' צ"א) - לשונו מובא לקמן.

(ו) פסקי תשובות (דפו"ח אות ו' ד"ה וכמו).

2. לפי האג"מ, יש להחמיר.

(א) שבת בית (ארטסקרול, פרק ד' הע' ט"ז) - מקור מהאור השבת ח"א עמ' צ"ב, [לשונו מובא לקמן]. אמנם ע"ש, שכ' לענין אם מותר לחתוך בין האותיות, ולא לענין להסיר חלק מהעוגה עם האותיות. שלציור הנ"ל, בעמ' צ"א, הוא כותב להקל, [לשונו מובא לעיל].

ג. להפריד בין האותיות בשבת.

1. עי' לעיל.

ד. פיזור סוכריות על עוגה עם אותיות על מנת לחתכה בשבת.

1. הגר"א נבנצל שליט"א (תשובות אביגדר הלוי או"ח עמ' שי"ט אות רל"ג) – "ברמ"א (או"ח ש"מ סע' ג') משמע שעוגה שצוירו עליה אותיות – אסור בשבת לחתוך את האותיות. האם כדי לפתור את הבעיה – יועיל אם יפזרו סוכריות לקישוט – על האותיות, כך שהן לא תהיינה ניכרות ואז מותר יהיה לחתוך את העוגה. תשובה: גם זו מחיקה".

לג [פזל (puzzle).

ביאור הדבר, יש ב' סוגיות: 1) מצד אותיות על חודי הדף. [שלפי המ"ב, הגם מעיקר הדין יש להקל, אבל עדיין נכון להחמיר אם יש ספר אחר]. 2) נכלל בחומרת המג"א, שאסור לחבר אותיות לבסיס.

א. תמונה במסגרת באופן רפוי.

1. מותר לכו"ע.

ב. לסדר בלקים לעשות תמונה בלי חיבור (picture blocks).

1. אפילו בלי חיבור, מחמיר. [הטעם להחמיר: 1) נכון להחמיר גם באותיות על חודי הספר (מגילת ספר, שבת בית). 2) יש לחלק בין אותיות בחודי הדפין, כיון שאינו מתכוין [כדכ' בשו"ת רמ"א], משא"כ כאן (שבט הלוי, ל"ט מלאכות).]
(א) הגריש"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק ה' סעי' ג', הע' ד', שבט הלוי ח"ט סי' ע"ח [לשונו מובא לקמן], אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ב אות ה') – "אותיות בצורת קוביות שכותבים בו, שמסדרים אחד ליד השני בלי מסגרת, אסור לחברם".
(ב) שבט הלוי (ח"ט סי' ע"ח, קובץ מבית לוי ח"ט עמ' נ' אות ג') – "שאלה: אותיות בצורת קוביות, שכותבים בו בזה שמסדרים אחד ליד השני, שהאגרות משה (או"ח סי' קל"ה) מתיר לחברם, ומשמו של הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] נמסר שאסור לחברם בשבת, אך מ"מ אינם מוקצים. תשובה: אעפ"י שבעל אג"מ טעמו ונימוקו עמו דמשמע במג"א סי' ש"מ, ובח"א הל' שבת כלל ל"ז דדוקא כשיש להם איזה חיבור יש איסור כתיבה לא כן בהעמדה בעלמא זה ע"י זה, מכ"מ י"ל דזה דוקא כגון במספרים שכ"א נפרד בפ"ע אלא מי שהוא מעמיד מספר זה ע"י השני כדי לציין מספר כפול וכדומה, אבל קוביות אלה כנראה נעשו מעיקרא במחשבה ובצורה שיהי' אחד מתאים לשני להוציא איזה צורה וכדומה, ובוזה שמחברים אפילו בעמידה בעלמא זה ע"י זה נגמרה הצורה י"ל דאיכא עכ"פ איסור דרבנן".

ג) מגילת ספר (סי' י"ח אות ד', קונ' שמירת שבת פרק ט"ז אות ג') – "נראה שדווקא באותיות שלימות מותר ולא בחלקי אותיות, שהרי אפילו בסגירת הספר שכתובות אותיות על חודי הדפים שלו רבו המחמירים, עיין במג"א סי' ש"מ סק"ו שחשש לדעת הלבוש, וגם בחזו"א סי' ס"א סק"א כתב שראוי להחמיר, ובמ"ב סי' ש"מ ס"ק י"ז כתב שראוי להשתמש בספר אחר אם יש לו, ועיין גם בשע"צ שם, וגם כשמסבירים את המנהג להקל בספר העתיקו את הטעם הראשון של הרמ"א שדומה לדלת שעשויה להפתח ולהסגר, ומשמע שבלא"ה אין להתיר קרוב חלקי אותיות, ולכן אף שהרמ"א בתשובה והט"ז סי' ש"מ סק"ב פשוט להם להתיר קרוב חלקי אותיות, לדינא נראה להחמיר, ועיין גם באבנ"ז או"ח סי' ר"י שנוקט לחלק בין קרוב אותיות שלימות לחלקי אותיות".

ד) ל"ט מלאכות (ריביאט, סוף עמ' תתקמ"ה, סוף עמ' תתקנ"ד).

ה) שבת בית (ארטסקרול, עמ' ח', עמ' י"א) – אם התמונה אינו ניכר (ע"פ האג"מ).

ו) מלאכת שבת (עמ' רס"ב אות י"ט) – "משחקי פאזל שמקריבים חלקי ציורים זה לזה ונעשה תמונה, אסור בשבת. בשמירת שבת פרק ט"ז סעיף כ"ג התירו, וצ"ע ג".

ז) עי' נשמת שבת (סי' ש"מ אות ק"ח) – "יש לחוש להחמיר".

2. מיקל.

א) באר משה (ח"ו סי' כ"ו) – לשונו מובא לקמן.

ב) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט"ז הע' ס"ג [דפו"ח, הע' ס"ז], שלחן שלמה ס"ק י"ג.ב, הע' ל"ה) – "שכל אות שאין לה בסיס אין זה חשיב בכתב שאסור לקרב זה אל זה בשבת, והרי זה רק צורה של אות, אבל כשלוקחים אותיות בעלמא וקובעים אותם בבסיס הרי זה כמחבר אותיות לקלף, ואין זה מגדר איסור קירוב אותיות אלא משום איסור כתיבה, והיינו טעמא דאסור לחבר אותיות לפרוכת".

ג) אור לציין (ח"ב פרק מ"ב סעי' ו') – לשונו מובא לקמן.

ד) ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' כ"ג [דפו"ח, סעי' כ"ד]) – "מותר לשחק במשחקי אותיות וציורים, שבהם מניחים אותיות או חלקי אותיות או חלקי תמונה זה ליד זה ומצרפים אותם למלה שלמה או לתמונה, והוא שלא יקבע את המלה או את התמונה במסגרת, וגם אין החלקים השונים מתחברים ומתהדקים זה בזה (תצרף-פזל)".

3. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' י"ד), שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' י"ב), עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק י"ד סעי' י"ב).

ג. לסדר בלקים לעשות תמונה בתוך מסגרת.

1. במסגרת, מחמיר – הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט"ז הע' ס"ג [דפו"ח, הע' ס"ז], שלחן שלמה ס"ק י"ג.ב, הע' ל"ה, "והוא שלא יקבע המלה או התמונה במסגרת וגם שאין החלקים השונים מתחברים ומתהדקים זה בזה דבאופן שכן מתהדקים אסור משום דהוה ג"כ כעין מסגרת"), ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' כ"ג [דפו"ח, סעי' כ"ד], לשונו מובא לעיל), שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' י"ב אות ב'), נשמת שבת (סי' ש"מ אות ק"י).
2. מיקל – באר משה (ח"ו סי' כ"ו, לשונו מובא לקמן), אור לציון (ח"ב פרק מ"ב סעי' ו', לשונו מובא לקמן).
3. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' י"ד).

ד. פזל שמתחברים זה לזה, לעשות תמונה (jigsaw puzzle).

1. מחמיר.
 - (א) יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"ב עמ' נ"ב).
 - (ב) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט"ז הע' ס"ג [דפו"ח, הע' ס"ז], שלחן שלמה ס"ק י"ג.ב, הע' ל"ה) – לשונו מובא לעיל.
 - (ג) הגרשז"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק ה' סעי' ב', הע' ג', שבות יצחק ח"ג עמ' כ"ד אות ז', רצ"ב אות ד') – "קטעים מעץ או קרטון שמצרפים יחד לתמונה והחלקים מתחברים ומתהדקים יחד הם כלים שמלאכתם לאיסור [כי אסור לחברם בשבת]".
 - (ד) ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' כ"ג [דפו"ח, סעי' כ"ד]) – לשונו מובא לעיל.
 - (ה) טלטולי שבת (עמ' כ"ה הע' כ"ד).
 - (ו) נשמת שבת (סי' ש"מ סוף אות ק"ח, אות ק"ט, אות ק"י) – "יש לאסור".
 - (ז) שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' י"ב אות ב').
 - (ח) עי' שבת בית (ארטסקרול, עמ' י"א).
2. מיקל, כשלא עשוי לקיום.
 - (א) באר משה (ח"ו סי' כ"ו) – "והעיקר בזה שלסדר אותיות תמונות וציורים זה אצל זה שבנקל להזיזם שרי, וגם אם תחובים זה בזה ברפיון ובנקל להפרידם ג"כ שרי ובלא"ה יש למנעם".
 - (ב) אור לציון (ח"ב פרק מ"ב אות ו') – "שכל סוג הרכבה שאינה אלא למשחק בעלמא אינה אסורה בשבת, וה"ה לפזל, שמותר לשחק בו בשבת, ואין בו אף משום כותב, וכמו שמבואר בנשמת אדם כלל ל"ז אות ב' שכל שלא עשוי לקיום מותר".
 - (ג) הלכה שלימה (ח"ג סי' ס"א, עמ' שי"ג) – "כללן של דברים שלדעת הכלכל"ש וסייעתו שכל האיסור בחיבור אותיות לפרוכת הוא מדרבנן, א"כ בנד"ד שלא נעשה לקיום יש להתיר לגמרי, ואף להחת"ס וסייעתו יש סברא אלימתא להתיר מצד שכל החיבור אפשר לפרקו בנגיעה קלה משא"כ בחיבור אותיות לפרוכת, וכדעת הפוסקים הנ"ל למעשה, ורק בסוג משחק שתוחבים האותיות זל"ז בחזקה באופן שא"א לפרקן בקלות מסתבר שיש להחמיר ... והנה בהרכבת פזל כדי לקובעו על הקיר כתמונה, נפל הציור שכתבנו בדעת הסוברים שחיבור אותיות לפרוכת מדרבנן, שלדעתם כל שדרך העולם שלא לקיימו יש להתיר לגמרי, ואף שעדיין אפשר לפרק החלקים זמ"ז בקל, מ"מ בכה"ג שעשוי להישאר לעולם כדבר קבוע מסתבר שיש לדמותו יותר לחיבור אותיות לפרוכת ולא כקירוב והרחקת חלקים בעלמא, לכן נראה שיש להחמיר באופן זה".
3. מראי מקומות.
 - (א) מנחת איש (פרק כ"ב סעי' כ"א) – "משחקי הרכבה שונים אשר מצרפים בהם חצאי אותיות או חצאי ציורים אלו לאלו, וכגון משחקי 'פאזל' שמחברים חלקים שיש בהם חלקי אותיות או חלקי ציורים אלו לאלו ובגמר המשחק חוזרים ומפרידים אותם, ראוי להחמיר שלא לשחק בהם".

ה. מכניס צורת אות לתוך החקיקה.

1. מחמיר – שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' מ', "משחק שהוא כעין לוחות שחקוק בה צורת אות [כמעשה לוחות] ומכניס צורת אות לתוך החקיקה. אסור לעשות כן בשבת משום כותב").
- ו. מראי מקומות – מאיר לנפש (לוח המשחקים ערך פזל).
1. לסדר פזל המורכב בתוך מסגרת: מצד בורר - עי' סי' שי"ט, לשיטות ומראי מקומות.

לד [סקראבל: שבץ נא (scrabble)].

- יש ג' מיני משחקי סקראבל: אחד, בלי שום רקע, רק מניחים האותיות זה אצל זה. שני, שתוחב בתוך רקע, אבל הוא רפוי. שאם היה הופך המשחק, היו נפל. ושלישי, שתוחבים בחזקה האותיות זה אצל זה, שאם היה הפוך המשחק לא היו נופלים.
- א. מחמיר, רק במקום שתוחבים בחזקה האותיות.
 1. אג"מ (טלטולי שבת עמ' כ"ה הע' כ"ד).
 2. באר משה (ח"ו סי' כ"ו) – "שחקו 'סקראבל' לפי מה ששמעתי שיש מהם מין אחד שתוחבים בחזקה האותיות זה אצל זה ועושים תיבות שלימות ע"י סמיכות האותיות זא"ז בודאי טוב מאוד למונעם מזה ... ואם משחק סקראבל ג"כ אין תוחבים זב"ז בחזקה רק ברפיון תמיד אז נשתנה ממה שכתבתי לעיל ... וכעת שמעתי שרוב סקראבל מניחים זה אצל זה בלא שום תחיבה בכה"ג יש להתיר".

3. נשמת שבת (סי' ש"מ אות ק"ז).
 4. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקנ"א, עמ' תתקנ"ה) -
 Snapping the letter tiles of a Deluxe Scrabble game into their fitted grooves.
 5. תורת חיים (סי' ל"ט ענף ג') - "מותר לשחק בדילוקס סקראבל (שבץ נא) וכיוצא באלו משחקים שיש בהם חיבור אותיות ומילים ובתנאי שמושבים הם במקומם ברפיון ולא בחוזק".

ב. מיקל, כל מקרים.

1. הגרפ"ש זצ"ל (חידושי בתרא על מ"ב ס"ק י"ז) - "המשחק סקראב"ל בלע"ז (כמדומני שמעמידין אות לאות להשלמת מלים) נ"ל דמותר דאין זה כתיבה המתקיימת".
 2. הגר"ע אויערבאך שליט"א (יתד נאמן ר"ח כסליו תשע"ו עמ' כ"ב) -
 Is it permitted to play Scrabble on Shabbos using a board, with the letters merely sitting on the board and not locking in? Rav Azriel Auerbach: The halachah is that if a letter is already written onto a reka (a background), like a piece of paper or some other material, there is no problem putting it next to other such letters. This is merely considered richuk vekiruv osiyos. That is, you are not writing, but merely putting already written letters next to other ones (see Shabbos 104b). As far as your question is concerned, playing this game will depend on how the pieces are constructed. If the letters are written on the plastic, then we say that since they already have a base, merely putting them on to a board is not considered writing. However, if the letters are engraved into the plastic piece without any written letters on them, then we do not consider the letter as having a base and it would be forbidden.
 3. ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' י"ז, הע' כ"ה) - "משחק ילדים שבו יש אותיות מפלסטיק שנועצים אותן ע"ג לוח מחורר ומצרפין אותן למלים, נראה דמותר להשתמש בו בשבת [כיון שעיקר שם כתיבה בזה הוא משום חיבור האותיות אל הרקע, מסתבר דאין זה בגדר כותב אלא כחיבור את האותיות באופן קבוע אל הבגד ואין דעתו להסירן, דאז אפשר להגדיר זאת כבגד שיש על גביו אותיות, משא"כ בנידו"ד שקביעת האות בלוח נעשית באופן עראי, מסתבר דבכה"ג אין זה בגדר לוח שכתובות עליו אותיות, ובלא"ה נתקשו האחרונים על עיקר דברי המג"א, עי' מחצית השקל ונשמ"א שם"]".

ג. אם הדרך לכתוב בשעת המשחק.

1. מחמיר, שמא ישכח ויכתוב.
 (א) יסודי ישרון (מער' ל"ט מלאכות ח"ב עמ' נ"ג) - "סקראבל ... בודאי אין להחשיבן לכותב, כי רק מקרב ומעמיד האותיות על לוח ארוך אבל אינו מחברן, אבל היות שהדרך הוא לכתוב שמות ומספר הזוכים במשחק, אז אין להתיר משחק כזה בשבת, בפרט שנראה כעובדין דחול ... שאינם לפי רוח השבת ולפי רוח התורה".
 (ב) שבת בית (ארטסקרול, עמ' י"ב).
 (ג) תורת חיים (סי' ל"ט ענף ג') - "למעשה אין להתיר לשחק באלו מטעם אחר מפני שהדרך בהם היא לכתוב בימות החול, ולכן אסור לשחק בהם מחשש שמא ישכח ויבוא לכתוב בשבת".
 2. מראי מקומות.
 (א) ח"א (כלל ל"ח סעי' י"א, זכרו תורת משה סוף סי' מ', סוף סי' נ"א) - "אין לשחק שום שחוק שדרך לכתוב ואפילו בדרך צחוק, שמא יכתבו".
 ד. מראי מקומות - יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"ב סוף עמ' נ"ב).
 1. קצות השלחן (סי' קמ"ד ס"ק י'), נשמת שבת (סי' ש"מ אות ק"ז ד"ה ועוד) - "ונשאלתי על מנהג כמה בכ"נ לסמן העליות שנמכרו בש"ק שתוחבין אותיות שעל הנייר בתוך מסגרת שיש לה זר למעלה ולמטה שאוחזין הנייר שלא יפול. ונראה דמותר, דהאותיות מוכנות והוי קריבה בעלמא, ואינן מתחברות כלל עם המסגרת אלא שהזר שלמעלה ולמטה אוחז אותן, והוי הנחה בעלמא, ולא בכלל כתיבה".

לה] מגנט (magnet).

א. מחמיר.

1. אג"מ (מסורת משה ח"א או"ח אות קנ"ג) - "זה נחשב כחיבור טוב, כמין דבק, ויש לאוסרו".
 אג"מ (רשומי אהרן ח"ב או"ח סי' ש"מ אות ג') - "אסור לכתוב ע"י אותיות שהם מגנט (magnet) משום איסור כותב".
 2. הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה הע' ל"ה, שלמי ניסן דיני כותב ומוחק הע' נ', הע' נ"ד) - "דאסור לקבוע אותיות מגנטיות במגנט בשבת, ואף דסבר דהדבקת מגנט מותרת בשבת ... כ"ז לענין מגנט שהוא צורה שלמה כמו חלקי שח מט - עיי"ש - אבל שתי חלקי צורה וק"ו אותיות או חלקי אותיות, אסור".
 3. הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ג עמ' כ"ג אות ה') - "מגנט על מקרר אם הוא צורת אותיות, הנחתו על המקרר היא כעין כתיבה ... ואם הוא כרטיס או לוח שכתוב עליו, כשמניחו על המקרר אין זה כותב, אבל זה דומה קצת לקיבוץ חלקים, וגם כשאין צורה למגנט והוא עשוי להחזיק דפים על המקרר באופן ארעי, הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלא להחזירו למקומו".
 4. ששכ"ה (שלמי ניסן דיני כותב ומוחק הע' נ').
 5. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקנ"א).
 6. שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' י"ג, סעי' י"ד).

ב. מיקל.

1. מנחת איש (פרק כ"ב הע' מ"ה) – "וכן נראה שאין חשש איסור במיני משחקים אשר ישנם נקבים שמכניסים בהם את האותיות או הציורים או באותיות שיש בצידם האחורי מגנט, כי בכל אופנים אלו אין נחשב קביעות וכמבואר בדברי הפוסקים שם שדוקא בקביעות האותיות על הבגד יש לאסור, ובספר ארחות שבת סברו שעיקר ההיתר לצרף אותיות שלימות הוא מדברי פוסקי זמנינו ופקפקו בזה בכמה אנפי, וכל זה אינו נכון, אלא שורש הדבר הוא מדברי הרמ"א ושאר פוסקים הסוברים כן כדבר פשוט ולא דנו לחלוק על הרמ"א אלא בצירוף חצאי אותיות".
2. הגר"י רובין שליט"א (בשיעור בפר' נשא תשע"ב) – שהתיר נתינת מגנט על המקרר בשבת. ואח"כ שאלתי מצד מלאכת כותב. והוא תירץ, כיון שאינו מחבר למקרר באופן קבוע ודעתו להסירן, אין איסור מצד כותב. ולשיטתו בארחות שבת (פרק ט"ו הע' כ"ה, לשונו מובא לעיל) אבל לא נראה משאר פוסקים שזה הגדר. וצ"ע.
3. הלכה שלימה (ח"ג סוף סי' ס"א) – "ולאור הנ"ל נלמד שגם סידור אותיות שיש מאחורם מגנט על המקרר יש להתיר, ואין זה שונה כלל מכל האמור, שהרי גם אחרי שקובעים אותן על המקרר או על לוח מיוחד לכך ניתן להזיזן בקל ואין זה נחשב קביעות כלל כמו בפזל, וגם דרך הילדים שוב להזיזן זמ"ז ואין קיום לסידור זה, וכ"כ בספר מנחת איש (עמ' תצ"ה), ודלא כהששכ"ה (שם) שהחמיר גם בזה".

ג. צורות שלם של פירות, וכדו'.

1. מיקל – הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה הע' ל"ה, לשונו מובא לעיל), הגר"ח"ק שליט"א (דיני מוקצה אות מ' ערך 'מגנט' הע' א'), ששכ"ה (שלמי ניסן דיני כותב ומוחק הע' נ"ד).
- א) והראיה להקל, שהפוסקים דנים שמותר לתלות תמונה בקיר בשבת, אפילו בדרך קבע [והחזו"א אוסר רק מצד בונה].
 ב) למה אינו אוסר מצד כותב. ולכאורה המקור להקל בצורות שלימות, שאפילו לצור צורה על הקיר ממש, ע"פ רוב אינו כותב אלא צובע. וז"ל הקהלות יעקב (סי' מ'), "דהחילוק שבין כותב לצובע הוא דענין צביעה הוא עשיית תיקון בדבר הנצבע שמשביחו ומייפהו בזה, ומלאכת כתיבה הוא איפכא שהדבר שנכתב עליו הוא משמש להאותיות ועיקרו לעשיית אותיות מתכוין אלא לפי שא"א לעשות אותיות פורחות באויר מוכרח לעשותן על דבר ממשי כדי שיתקיימו ונמצא שהנייר משמש להאותיות [ולא כמלאכת צובע שהצביעה משמש להשביח את הדבר המקבל הצבע] וכן מבואר בהרמב"ם ... (ע"ש שמסקנתו לא ברור).
 לכאורה תליית תמונה על הקיר בדרך קביעות, הוא מצד הנצבע. א"כ, הוא רק ענין של צובע, שאין חומרת המג"א. ממילא, כל צורה שלם, לכאורה אינו בשביל האותיות, אלא בשביל ליפות הקיר, ואין צד להחמיר.
2. מראי מקומות – שלמי ניסן (דיני כותב ומוחק סעי' י"ג).

ד. Shabbos message board: kosher innovations - שהוא לוח מגנט שמחברים מגנטים שיש בהם תיבות שלימות על בסיס או תמונות, כדי להודיע או לספר ענינים.

1. והשגחה שם הוא מהששכ"ה והגר"ש מילר שליט"א.
2. לכאורה הששכ"ה לשיטתו, שכל דבר שיש בסיס, אין איסור לתת ע"ג עוד בסיס.
3. אמנם, לפי האג"מ (ע' לעיל), יש לדון להחמיר. כיון שמחבר על המקרר וכדו', כדי לחבר התיבות (או התמונות) אהדדי, כדי להודיע ולספר.

ה. מראי מקומות – דיני מוקצה (אות מ' ערך 'מגנט' אות א').

1. ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' ט"ו) – "משחק ילדים שבו יש לוח מתכת ומצמידים על גביו חלקי ציור שיש בבסיסם מגנט ועל ידי זה נוצר ציור שלם - גם זה דומה לנידון בסיף י"ב גבי דף קרוע. ולפי הוראת פוסקי זמננו המובאת בסעיף הקודם נראה דאין להתיר גם באופן זה, וה"ז דומה לחלקים נתונים בתוך מסגרת".
2. תורת חיים (סי' ל"ט ענף ג' ד"ה הרי) – "באג"מ ... הרי שסובר שנחשב זה 'איזה חיבור' כלשונו ולכך מחמיר. ולדבריו יש מקום לאסור חיבור אותיות ע"י 'סקוטש' (ולקרו Velcro) או מגנט, כי אע"פ שחיבורים אלו אינם קבועים ולא שייך לאוסרם משום תופר ומדבק, הרי הם לכא' בכלל מש"כ האג"מ 'איזה חיבור' ואסור. ברם מדברי שאר אחרונים לא נראה כן ...".
3. מצד תופר - ע' סי' ש"מ סעי' ו' [ערך תופר], לשיטות ומראי מקומות.
4. מצד בונה - ע' סי' שי"ג סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.

לו [ל] רושם - סעיף ה'.

א. האם פסק כר' יוסי.

1. פסק כר' יוסי – אור זרוע (סי' ע"ג, לשונו מובא לקמן), הו"ד בדר"מ (ס"ק א').
 א) חת"ס (דף קג. ד"ה כולה) – "ולפע"ד מיושב בזה לר"י הבערה ללאו יוצאת בצרי ל' מ' אבות מלאכות והא"ש אפיק הבערה ועייל רושם".
2. פסק כחכמים – רמב"ם (פירוש המשניות פרק י"ב משנה ג', "ואין הלכה כר' יוסי"), רע"ב (פרק י"ב משנה ג' ד"ה משום, "ואין הלכה כר"י").

ב. רשימות בעלמא.

1. פשט ברמב"ם (פרק י"א הל' י"ז) – "רושם תולדת כותב הוא, כיצד הרושם רשמים וצורות בכותל ובששר וכיוצא בהן כדרך שהציירין רושמים הרי זה חייב משום כותב, וכן המוחק את הרשום לתקן הרי זה תולדת מוחק וחייב".

(א) רושם כמו ר' יוסי, רשימות בעלמא [mark] – מ"מ (פרק י"א הל' י"ז, לשונו מובא לקמן), שבות יעקב (ח"ב סי' כ"ו, לשונו מובא לקמן), תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ל"ב, לשונו מובא לקמן), נפש חיה (יו"ד סי' פ"ב ד"ה אבל), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקמ"ז, הע' י"ז).

(ב) רושם כמו כתיבה [outline] – מרכבת המשנה (פרק י"א הל' י"ז, "עיין במ"מ ואין דבריו נכונים דרושם הנזכר בדברי ר' יוסי היינו העושה סימניות שוים שהזכיר רבנו ה"י ורושם שהזכיר רבנו כאן הוא מלאכת הציירים"), בה"ל (סעי' ה' ד"ה מותר, שעה"צ סי' שכ"ג ס"ק י"ח, לשונו מובא לקמן), ערה"ש (סעי' י"ט, סעי' ל"ב, לשונו מובא לקמן), חלקת יעקב (או"ח סי' קס"ג, לשונו מובא לקמן).

(ג) מראי מקומות – צפנת פנעה (רמב"ם שבת פרק י"א הל' ט', ע"י צפ"פ השלמה עמ' 12 ד"ה וגב, תנינא עמ' ג', וורשא סי' רל"ג. שכתובה על האותיות, ורושם על הנייר).

2. הוי תולדה, להכמים.

(א) מאירי (דף קג. ד"ה ונשוב) – "שבקרשים לא היתה שם כתיבה אלא לרשום ונמצא שאף הרשום אב מלאכה והילכך כל שעושה שני רשומין או שתי סריטות וצריכות לו לרשום חייב וכן הלכה אלא לא שהן אבות אלא תולדת כותב".

(ב) מגיד משנה (פרק י"א הל' י"ז) – "רושם תולדת כותב וכו'. משנה בהבונה (שבת ק"ג) אמר ר' יוסי לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם שכן כותבין על קרשי המשכן לידע אי זהו בן זוגו. ופירש רבינו בפירוש המשנה שדעת ר"י היא שהרושם הוא אב בפני עצמו. וכתובת שתי אותיות בלבד הוא משום רושם לפי שכך היו עושין במשכן. ואין הלכה כמותו אלא תולדת הכותב הוא והאריך בזה שם ורש"י ז"ל פירש פירוש אחר".

(ג) ס' הזכרונות (למהר"ש אבוהב, דף נה.).

(ד) שבות יעקב (ח"ב סי' כ"ו) – "עיקר כתיבה דאסור בשבת הוא משום רושם כדאיתא להדיא בשבת פרק הבונה דף ק"ג ע"א אמר ר' יוסי לא חייב שתי אותיות אלא משום רושם שכך כותבין על קרשי משכן ע"כ ואף דאין הלכה כרבי יוסי בהאי מתני' מ"מ רושם הוי תולדה דכתיבה וכדאיתא בהרמב"ם פ"א מה' שבת וכתובה על הבשר לא הוי דרך כתיבה בכך ולא עדיף מרושם בעלמא".

(ה) מלאכת שלמה (פרק י"ב משנה ג') – "ור' יוסי ... אבל חכמים ס"ל דרושם הוי תולדת כותב".

(ו) תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ל"ב) – "תולדתו רושם, בעשה ב' רשימות בעלמא, או צייר שום ציור על נייר או כותל וכדומה, חייב (כ"ז ברמב"ם פ"א)".

(ז) נפש חיה (יו"ד סי' פ"ב ד"ה אבל).

(ח) צפנת פנעה (וורשא, סי' רע"ו אות ה') – "לדידן, והוי תולדה".

(ט) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקמ"ז, הע' י"ז).

3. אינו דאורייתא.

(א) בה"ל (סעי' ה' ד"ה מותר) – "דבר פלא שראיתי במגיד משנה ... ולא ידעתי באורו דהלא כותב שתי אותיות הוא כותב ממש ולא תולדה כדאיתא במשנה דף ע"ג ואם לומר דכונתו לענין רשימה דשריטות בעלמא דהוא תולדה דכותב ומה שכתב הרמב"ם שם דאין הלכה כר"י היינו דאינו אב בפ"ע ג"ז אינו דהרמב"ם שם לא מיירי בענין שריטות כלל אלא לענין אם כתיבת שתי אותיות חיובו משום כותב או משום רושם ע"ש ומה דאיתא שם בגמרא ע"ב דלר"י אם שרט ב' שריטות חייב ממילא נפקא לן זה כיון דס"ל לר"י דשתי אותיות איננו בכלל כתיבה עדיין ורק משום רושם חייב דהוא סימן בעלמא א"כ אפילו ב' שריטות ג"כ בכלל זה וממילא להרמב"ם דפסק בפירוש המשנה דאין הלכה כר"י אלא דב' אותיות חיובו משום כותב אין לנו שום ראיה לרשימה דהוא בכלל מלאכה דבקרשי המשכן היו כותבין אותיות וכדמשמע בפ"י המשנה שם וכן משמע בברייתא דר' יוסי לטעמיה חידש דין זה דשריטה בכלל מלאכה הוא דמסיים לפיכך אם שרט שריטה אחת וכו' ע"ש משמע דלת"ק פטור בשריטה וכן משמע שם בגמרא דלהכי פטור לת"ק בשולט בשמאלו וגם כל דברי המ"מ שהביא דברי ר' יוסי מקור לדברי הרמב"ם דפה הוא לפלא דהאי רושם שזכר הרמב"ם ענין אחר הוא דהלא מסיים כיצד הרושם רשמים וכו' [ודבריו מבואר בהדיא בירושלמי פרק כלל גדול בהלכה ב' ע"ש] ולא זכר כלל מענין רשימת שריטות משמע דס"ל דזה איננו בכלל כותב כלל וכן ממה דפסק דהכותב בשמאל פטור וכו' וכן ממה דפסק בהלכה י"ד בענין כותב ב' אותיות דדוקא כשיש בזה איזה תיבה כגון שש תת חייב אבל אל"ף אל"ף פטור וכמו שכתב המ"מ שם ואם נאמר דאפילו שתי רשימות חייב א"כ לא גרע זה משתי רשימות וכן כל התנאים דס"ל שם בגמרא דאל"ף אל"ף דאזר"ך לא מיחייב ע"כ דס"ל ג"כ דרשימות בעלמא פטור".

(ב) ערה"ש (סעי' י"ט, סעי' ל"ב) – "ותולדותם כתב הרמב"ם ספ"א רושם תולדת כותב הוא כיצד הרושם רשמים וצורות בכותל ובששר וכיוצא בהן כדרך שהציירין רושמים ה"ז חייב משום כותב וכן המוחק את הרשום לתקן ה"ז תולדת מוחק וחייב עכ"ל ודע דבמשנה [ק"ג.] תנן הכותב שתי אותיות חייב וכו' ר' יוסי אומר לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם וכו' ופירש"י [ד"ה משום רושם] דאפילו לא כתב אלא רשם שני רשימות בעלמא חייב ע"ש ומדכתב הרמב"ם דרושם הוי תולדה ש"מ דאין הלכה כר' יוסי דלר' יוסי הוה אב ועוד דלר"י למה הצריך רשמים של ציורים הא אפילו רושם בעלמא חייב וכו' הרמב"ם והרע"ב בפ"י המשניות דאין הלכה כר"י ע"ש אבל בירושלמי משמע דהלכה כר"י ע"ש [עיין בפני משה במראה הפנים שכתב דהרמב"ם פסק כר"י אך אינו אב וראייתו מדמחייב ברשמים ע"ש ודבריו תמוהים דזהו רושם של צורה ולא ברושם סתם ועוד דבפ"י המשנה כתב דאין הלכה כר"י אלא ודאי כדכתיבנא ודו"ק]."

(ג) חלקת יעקב (או"ח סי' קס"ג) – "ופלא גדולה על הגאון תפארת ישראל, בכלכלת שבת במלאכת כותב, שכתב ותולדתו בעשה שתי רשימות בעלמא, או צייר שום ציור על נייר או כותל וכדומה, ורמז לרמב"ם פ"א, ובאמת ז"א וכאמור, דהרמב"ם לא

הזכיר כלל רשימות בעלמא, ואדרבה משמע דדוקא כתבנית כתב חייב ברושם, וכן"ל. גם בכלבו הל' שבת מבואר כלשון הרמב"ם, רושם תולדת כתב כיצד הרושם וכו', ממש לשון הרמב"ם רשמים וצורות בכותל כדרך שהציירין רושמיין".

(1) נ"מ: רושם שאינו מתקיים, דרבנן על דרבנן [ע"ל לקמן] – בה"ל (סעי' ה' ד"ה מותר).

4. מראי מקומות – דברי יחזקאל (סי' ד' אות ג'), צפנת פנעה (ירושלים סי' צ"ז, סי' ק"ח), אג"מ (או"ח ח"ג סי' נ' ד"ה ומש"כ), הגרש"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק י"ג.ג.).

א) הגרש"פ זצ"ל (חידושי בתרא סי' ש"מ על מ"ב ס"ק כ"ב אות ח') – "נראה שהחילוק הוא שאם עושה על הכותל א"כ אין כוונתו אלא בשביל עצם הרשימות שיראו אנשים מה שיש לו לרושם, אבל כשרושם צורות בכלי כוונתו ליפות את הכלי ולא שיראו אנשים הצורות הרשומות עליהם".

ב) הגרש"ק שליט"א (גם אני אודך בעניינים שונים ח"ב אות קמ"ד) – "שאלה: במשנה ברורה (סימן ש"מ ס"ק כ"ב) כתב וז"ל, הרושם רשמים וצורות בכותל בששר וכו'. עכ"ל. מה פירוש המילה בששר. תשובה: צבע".

ג. לרושם בציפורן על הספר: שאינו דבר המתקיים.

1. מיקל.

- א) טור (סעי' ה') – "מותר לרושם בציפורן על הספר כמו שרושמים לסימן לפי שאין זה דבר המתקיים".
- ב) מחבר (סעי' ה') – "מותר לרושם בצפורן על הספר, כמו שרושמיין לסימן, שאין זה דבר המתקיים".
- ג) מהרש"ל (על הטור).
- ד) לבוש (סעי' ה') – "ומותר לרושם בציפורן על הספר, כמו שרושמיין לסימן בעלמא, שאין זה דבר המתקיים".
- ה) ט"ז (ס"ק ד') – "נראה דדוקא דומיא דמשכן שהיו רושמיין שני רישומים להיכר שלא יתחלפו הקרשים ונמצא שלסימן אחד היו עושים ב' רושמים ובזה אסור מדרבנן אפילו באינו מתקיים משא"כ ברושם על הספר בב' מקומות הוה כל אחד סימן לדבר מיוחד על כן מותר אפילו מדרבנן".
- ו) ערה"ש (סעי' ל"ב) – "כתב רבינו הב"י בסעיף ה' מותר לרושם בצפורן כמו שרושמיין לסימן שאין זה דבר המתקיים עכ"ל ואע"ג דלכתחילה אסור גם בדבר שאינו מתקיים כמ"ש זהו בכתב של אותיות ולא ברושם בעלמא דכבר כתבנו בסעיף י"ט דאין הלכה כר' יוסי דמחייב אפילו ברושם ע"ש ויש מי שטרח בזה [ט"ז סק"ד דמקשה מרושם שבמשנה] וברור הוא כמ"ש ולכן ברושם די לאסור בדבר המתקיים אך י"א דדוקא על הקלף אינו מתקיים אבל על הנייר מתקיים ואסור [מג"א סק"י בשם רש"ל] ויש מי שאוסר גם בקלף [ב"ח] וטעמו משום הך דר' יוסי וכבר כתבנו דאין הלכה כן ולכן העיקר כדיעה הקודמת דעל קלף מותר ועל נייר אסור אבל רשומי אותיות גם על הקלף אסור [לבוש]."
- ז) הליכות עולם (ח"ד עמ' רע"ח).
- ח) מלאכת שבת (עמ' רנ"ט אות ה').
- ט) ילקוט יוסף (סי' ש"מ כותב סעי' ו') – "מותר לרושם בצפורן לסימן על גבי קלף, כמו שרושמיין לסימן, שאין זה דבר המתקיים".
- י) שבת בית (ארטסקרול, עמ' ו').
2. מחמיר. [מטעמים שונים. 1) מצד שחושש לר' יוסי. 2) אפ"ל לחכמים, יש איסור דאורייתא של רשימה בעלמא, הגם שהוא רק תולדה. 3) אפ"ל את"ל רשימה בעלמא הוא רק מדרבנן, וגם אינו מתקיים. אבל יש להחמיר אפ"ל בשני דרבנן].
- א) פסקי תוס' (שבת אות ש"נ) – "אין לרושם בצפורן על הספר".
- ב) אור זרוע (סי' ע"ג) – "ותנן לקמן בהבונה המסרט על בשרו ר"א מחייב חטאת וחכמים פוטרים אבל לכתחילה כ"ע אסור ופירש"י המסרט במכתב או בסיקרא ואמר"י בירושלמי בהבונה הקורע על העור כתבנית כתב פטור הרושם על העור כתבנית כתב חייב הלכך נ"ב כשאדם מעיין הלכה בשבת ובא אל לבו שום חידוש שצריך לשאול שאסור לו לרושם בצפורן על הגליון לזכר שלא ישכח מידי דהוה אמסרט על בשרו דאסור לכ"ע ור' יוסי נמי דנמוקו עמו אוסר רושם בעלמא".
- 1) שמעתי להקשות על האו"ז, שהוא סבר כל לשון הוי מותר. וכאן הוא חושש לר' יוסי משום רושם. וצ"ע.
- ג) הו"ד בדרכי משה (ס"ק א').
- ד) ב"ח (סוף סעי' ג') – "דאף בקלף הקשה דאינו מתקיים פטור אבל אסור הוא ואף על גב דאיכא הכא תרתי חדא שאינו מתקיים ועוד דאינו אלא רשימה אחת איסורא דרבנן מיהא איכא".
- ה) מג"א (ס"ק י', סי' שכ"ג סוף ס"ק ה') – "ורש"ל כתב דוקא בקלף הקשה אבל על הנייר אסור דמתקיים הוא וב"ח אוסר אפילו בקלף וכ"מ בפסקי תוס' פרק הבונה".
- ו) ברכי יוסף (שיורי ברכה ס"ק ב', טוב עין סי' י"ח אות ע') – "מותר לרושם בצפורן וכו'. זה דעת הטור, אבל א"ז (הל' שבת סי' עג) וסמ"ק אוסרים, והגם שהרב נחלת צבי והרב אליה רבה (אות יג) הליצו בעד הטור, יש לחוש שלא לרושם בין בקלף בין בנייר. וכן ראיתי להרב מהר"ל ואלי בהגהותיו כ"י שנטה לאסור, ודחה דברי הרב נחלת צבי".
- ז) שלחן שלמה (סעי' ו') – "ואין לרושם בצפורן על הספר של נייר דאסור לרושם כמו לכתוב ופשיטא שאסור לרושם אותיות על הנייר ואף בקלף יש להחמיר וה"ה בעור יש לזהר".
- ח) קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' ס"ב) – "ואפילו לעשות רושם בעלמא בצפרנו על איזה דבר לסימן אסור".
- ט) בן איש חי (שנה ב' פר' פקודי אות ב') – "וצריך להזהר נמי שלא לרושם בצפורן על הספר כמו שעושיין לסימן לזכור איזה דבר, ואף על פי שאינו רושם בתבנית כתב אסור".
- י) כה"ח (ס"ק נ"א).

3. מראי מקומות – מלבושי יו"ט (ס"ק א'), קצות השלחן (סי' קמ"ד סעי' ה').

א) א"ר (ס"ק י"ג) – "וגם אינו אות וכו'. הב"ח [ס"ג] תמה דבפ' הבונה [קג ע"ב] איתא דחייב ברושם, וא"כ באין מתקיים פטור אבל אסור כמו בכותב, ועל כן חלק הב"ח ופסק לאיסור אפילו בקלף, והביאו מג"א [סק"י]. ונ"ל דלבוש מתרץ זה, דרושם מיירי

דוקא (באין) [כמין] אותיות, אבל לסימן בעלמא שעושה רושם על טעות שנמצא בספר שרי, וכ"כ בנחלת צבי [סק"ה]. והט"ז [סק"ד] תירץ כיון שאין עושה אלא רושם אחד וגם אין מתקיים הוי תרתי לטיבותא ומותר, ואף שעושה שני רישומים מ"מ כיון שכל אחד הוא [סימן לדבר] מיוחד מותר, וש"ס מיירי בשני רישומין על ענין אחד. ורש"ל [בביאורו לטור] כתב בשם סמ"ק [סי' רפב] לאסור, ופירשו דוקא בנייר דמתקיים אבל בקלף מתיר. וזה לשון מלבושי יו"ט [סק"א], מצאתי דאור זרוע [ח"ב סי' עג] אוסר לרשום בציפורן על הגיליון לזכר שלא ישכח וכו', ור' יוסי דנימוקו עמו אוסר רושם בעלמא ע"כ, ולפ"ז נ"ל דלק"מ על הטור, דאפשר דס"ל שאין הלכה כר' יוסי כמ"ש הברטנורה שם, ודעת הסמ"ק אפשר נמי כאור זרוע. ובירושלמי פ' הבונה [ה"ד] כתב לא חוקק, אית תניי תני אפילו חוקק, אמר רב חסדא מ"ד לא חוקק בבולט מקום הכתב כגון דינרא, מ"ד אפילו חוקק כגון פנקסה".

(ב) גר"ז (סעי' ז') – "אבל אם אינו תבנית כתב ואינו רושם אלא לסימן בעלמא ולא כמין אותיות מותר אפילו לכתחילה ולכן מותר לרשום בצפורן על הספר כמו שרושמי לסימן במקום שיש טעות במה דברים אמורים בקלף שהוא קשה והרושם שבו אינו מתקיים אבל בנייר אסור לרשום מפני שהרושם שבו מתקיים זמן מרובה ואע"פ שאינו תבנית כתב אסור מדברי סופרים גזרה משום תבנית כתב שחייבים עליו כשהוא מתקיים. ויש אוסרים אפילו בקלף לפי שסוברים שאפילו הרושם לסימן בעלמא ולא כתבנית כתב חייב אם הוא דבר המתקיים שכן היו רושמי על קרשי המשכן לידע איזה בן זוגו ולפיכך אם שרט שריטה אחת על גבי שני נסרים או ב' שריטות על נסר אחד לסימן כמו שעשו בקרשי המשכן חייב ובשריטה אחת על נסר אחד פטור אבל אסור מן התורה מפני שהוא דבר המתקיים והרושם על הקלף שאינו מתקיים אסור מדברי סופרים גזרה משום המתקיים וירא שמים יחמיר לעצמו כדבריהם".

(ג) שבט הלוי (ח"א סי' קי"ד) – "וראיתי בביאור הלכה סימן ש"מ סעיף ה' שתמה על הה"מ דאינו מוזכר בדברי הר"מ דאיכא מ"ד דרושם תולדה ע"ש, והדברים מתמיהים דמכתב הרמב"ם דהנפ"מ בין חכמים לר' יוסי אי חייב משום שני אבות או פטור משום תולדה במקום אב וזה ע"כ לחכמים, מכלל דלחכמים עכ"פ תולדה הוי, וכן ראיתי מפורש בחי' המאירי כאן, וכ"כ במלאכת שלמה וזה דעת הב"ח אשר הקשה עליו בביאור הלכה וכיון דאיכא דעת הה"מ הב"ח הטו"ז והד"מ בשם או"ז בודאי למיחש בעי באיסורא דאורייתא ובפרט שכן נראה ג"כ בפסקי תוס' פרק הבונה אשר רמז במג"א ... ובביאור הלכה הנ"ל כתב אחד מראיותיו דלא קיי"ל דרושם חייב משום תולדה דכותב כיון דכתבו כל הפוסקים דכותב בשמאל פטור ואי כנ"ל נחייב עכ"פ משום רושם כדמוקי לה מתניתין דלעיל משום רושם דחייב בשמאל לר' יוסי ועוד מדלא מוקי לה ג"כ כרבנן כנ"ל משמע דלרבנן אין רושם כלל. ולענ"ד דל"ק דדוקא לר"י דב' אותיות חייב משום רושם אם כן דין רושם יש לו וחייב בשמאל, משא"כ לרבנן דכותב ב' אותיות משום כותב חייב והוא האב ואלו התרינו בכותב זה במזיד משום רושם לא היה חייב אי נימא דאין התראת תולדה מועלת לאב וכן נראה, וה"נ בשוגג כיון דהוא כותב ולא רושם (דאלו ברושם ממש כבר כתבנו דחייב בשמאל דלא כמנ"ח כנ"ל) א"כ בזה דין כותב יש לו דפטור אשמאל כיון דלכתיבה נתכוון ובכזה הו"ל כלאחר יד דפטור, ועיין ברשב"א לעיל צ"ז ע"ב בנתכוון לאב ועלה בידו תולדה חייב וה"נ כאן כה"ג אם נתכוון לכתיבה ועלה בידו שריטה בשמאל חייב, אבל לא בכותב בשמאל, וזה לרבנן משא"כ לר' יוסי דהם שני אבות להרמב"ם. ואמנם לולא דמסתפינא נראה בשיטת הרמב"ם בענין רושם בדרך בעל ביאור הלכה **בשינוי קצת** מדבה"ק דהוא ז"ל דעתו דהרמב"ם אינו פוסק כלל דין רושם וזה בודאי דוחק כאמור, ועוד דרמב"ם מביא דין דשני סימניות חייב ואיתא בירושלמי דאיתא כר' יוסי דוקא (וזה אי נפרש סימניות כרב האי גאון לא סממניות כרש"י והבן זה) ע"כ נראה דהרמב"ם הכריע בין רושם דסימניות דהיינו כמו נוני"ן המוזרין כשיטת רב האי גאון, ובין דין שריטה דלא הביא לה הרמב"ם, והטעם בזה דאלו רצה התנא לסתום לגמרי כר' יוסי, א"כ במקום ב' סימניות הו"ל רבנותא יותר אפילו ב' שריטות בעלמא אלא משמע דעכ"פ כעין צורת אות בעינן, אף דלא כ' זה אלא לשם סימן לא לשם כתיבה, ויש קצת הוכחה לזה דבמשנתנו איתא שכן 'כותבין' על קרשי המשכן לידע וכו' ובברייתא שכן הי' 'רושמי' על קרשי המשכן ולפי הנ"ל ניחא דפסק כמשנתנו ומשום תולדה כרבנן ודו"ק".

ד. למקילים, הגדרים.

1. רק קו ולא אות.
 - (א) **לבוש** (סעי' ה') – "וגם אינו אות, אבל לרשום בציפורניו כמין אותיות נ"ל ודאי דאסור משום כותב, אע"פ שאינו מתקיים".
 - (ב) ט"ז (ס"ק ד') – "ופשוט דהרשימה היא אסורה אם רושם אותיות".
 - (ג) מג"א (ס"ק ט') – "אבל כמין אותיות ודאי אסור כמ"ש ס"ד".
 - (ד) גר"ז (סעי' ז') – לשונו מובא לקמן.
 - (ה) מ"ב (ס"ק כ"ד, ע"י בה"ל סעי' ה' סוף ד"ה כמו) – "ודוקא רשימה כעין קו בעלמא לזכרון שיש בזה איזה ט"ס ומשום דלא חשיב כתב כלל בלא"ה אבל לעשות כמין אות ודאי אסור אפילו באות אחת".
 - (ו) **ערה"ש** (סעי' ל"ב) – לשונו מובא לעיל.
 - (ז) **יסודי ישרון** (ל"ט מלאכות ח"ב ריש עמ' ק"י).
 - (ח) **הליכות עולם** (ח"ד עמ' רע"ה).
 - (ט) **מלאכת שבת** (עמ' רנ"ט אות ה').
2. רק על קלף קשה ולא על נייר רך, כיון שהוא מתקיים.
 - (א) **מהרש"ל** (על הטור), הו"ד בט"ז (ס"ק ד') – "וכתב רש"ל וז"ל וסמ"ק אוסר לרשום על הספר ושמעתי מחכם א' שהיה מכריע ביניהם ואמר שזה בקלף הקשה וזה בנייר הרך וסברא נכונה היא עכ"ל וחילוק זה שמעתי ג"כ מאחי הגאון מהר"י הלוי ז"ל מחמת שענינו רואות שהרושם שאדם עושה בצפורן על הנייר מתקיים אפילו לאחר כמה שנים. ובזמן הטור היו כותבין הספרים על הקלף".
 - (ב) גר"ז (סעי' ז') – לשונו מובא לקמן.

- (ג) מ"ב (ס"ק כ"ה) – "ודוקא בקלף הקשה דבזמנא היו כותבין על הקלף אבל על הנייר אסור דמתקיים הוא [אחרונים] ודוקא בצפורן אבל אם רושם באיזה כלי שעושה רשימה עמוקה יותר אף על קלף ועץ אסור דמנכר היטב ומתקיים".
- (ד) ערה"ש (סעי' ל"ב) – לשונו מובא לעיל.
- (ה) מנוחת אהבה (ח"ג פרק כ"ב סעי' כ"ד).
3. ב' רשימות מותר, אם אינו מתקיים וגם כל רושם הוי סימן לדבר אחד.
- (א) ט"ז (ס"ק ד').

ה. החילוק בין רושם לשירטוט.

1. הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד דף עה; עמ' שס"ט) – "נראה שהפס הלבן בכביש שחוצה אותו לשנים, ומורה לבעלי הרכב שאסור להם לחצות הכביש לצידו השני, אין פס זה בכלל שרטוט אלא ממלאכת רושם. כמו כן אותם פסים שעושים בחניה תחת הבית. לתחום את איזורי החניה לשכנים כדי לדעת עד היכן מקום החניה של כל אחד מהם, אין בו משום משרטוט, כי אם רושם. מאחר ואין כל מלאכה אחריו. לכן אין עליו שם של מלאכה. כמו כן השירטוט של הקבלן במפה גם הוא בכלל מלאכת רושם וכותב, ולא משרטוט. כיון שאינו על מנת לכתוב. אך הזגג שמשרטט על גבי הזכוכית טרם בואו לחתכו חייב על כך מדין משרטוט, וכמו כן החייט המשרטט על הבד כדי שידע אח"כ כיצד לחתכו".
2. בה"ל (סעי' ד' סוף ד"ה במשקין) – "בענינו איירי שעשה רק רושם של הצורה מתחלה כדי שידע ויבין הצובע ע"ז אח"כ מה לצבוע ודומה לכותב שכותב אותיות שמורה האות על איזה דבר".
- (א) הא, זה שרטוט – מגילת ספר (סי' י"ח ס"ק ט'), "והבה"ל ... ויש להעיר על דבריו דבאופן זה שהוא רק מסמן באיזה מקום צריך לצבוע זה שייך יותר למלאכת המשרטט וזה דומה לחרשי עצים המעבירים חוט של סקרא ע"ג הקורה כדי לנסרה בשווה וכיו"ב שמחייבים משום משרטוט".
- (ב) י"ל, שכבר נגמרה רק הוסיף יופי והדר – מחזה אליהו (אור השבת גליון י"ד עמ' ל"א אות ל"ו, "בס' מגילת ספר פרק י"ח ס"ק ט' ע"ש). ומאחר שאינו חייב משום משרטוט מוכח לענ"ד דבאמת 'עשיית הציור' כבר נגמרה ע"י מה שעשה הראשון (ולא דעשה רק הכנה) ומה שעובר השני עליו בצבעים אינו אלא להוסיף יופי והדר להצויר שעשה הראשון. ולכן אין זה ענין לשרטוט דמשרטט הוי רק בעושה קווים כהכנה למלאכה הבא אחריה משא"כ כאן הרשימה באבר אינה הכנה להצביעה שאחריה, דאדרבה הוא מכוון שזה בעצמו יהא הצויר והצבע שיוסיף אח"כ אינו אלא להיות גמר ושיפור להצויר שעשה ... שהשני מילא החלל בין הקווים עם צבע. למשל הראשון עשה צורת פרח בדיו שחור ובא השני ומילא תוכו של הפרח עם צבע אדום או כחול וכדומה וגם אחר הצביעה ניכרת היטב הצורה הנעשה בהדיו ורוצים בו להורות קצוות הצויר. ובכל כזה הצורה שעשה הראשון נשאר קיים והשני אינו אלא במוסיף גוון וצבע לתמונה שכבר נמצא בעולם. כן היה נראה נלענ"ד להוסיף לפי דרכו של הקה"י".
3. מראי מקומות – תורת המלאכות (המשרטט ס"ק ט"ז).

ו. שאלה: בן אדם עזב לשבת את ביתו, ויורד שלג שנדבק למדרכה מחוץ לביתו. והוא דואג, שאם לא ניכר עקבות רגליים (footprints) בשלג, זה מעלה את הסיכוי לפריצה. האם מותר לשאול את השכן לדרוך בכוונה על השלג שקרוב לביתו ע"מ להשאיר רושם שאנשים שוהים בבית לאורך כל השבת? לכאורה, הוא אסור. שהוא לעשות רשימה, בכוונה.

1. אמנם יש לדון להתיר מצד המחבר (סעי' ה'), שרושם שאינו מתקיים יש להקל.
2. י"ל, לפי שיטת הרמב"ם (בשעה"צ סי' ש"ג ס"ק ס"ח) דאפילו אם מתקיימת רק על יום השבת לחוד נחשב מתקיים, כאן מתקיים. ואפי' שיטת רש"י (שם) שצריך שיהיה מתקיים תמיד. לכאורה הוא כמו שיטת הרשב"א (בבה"ל סי' ש"מ סעי' ד' ד"ה במקשין) שלא צריך שאין צריך לקיימן לעולם ממש, אלא עד שדרכן של בני אדם לכתוב בהם דברים, כמו ספרי הזכרונות. ממילא י"ל, שדרך העולם שהוא רוצה שיהיה ניכר בהשלג העקבות רגליים רק עד שנופל שלג חדש (או רק עד שהוא חוזר לביתו, אחר שבת). [ולכאורה תלוי בהמחלוקת המנחת יצחק והגרשו"א זצ"ל בהגדר של הרשב"א. אם צריך זמן ארוך, או לא. עי' בערך "מתקיים" (סוף הקובץ), לשיטות ומראי מקומות]. ועוד, יש כמה חולקים על המחבר, עי' לעיל.
3. הגר"ח שליט"א (כל משאלותיו הו"ד בגליון דברי שי"ח פר' ויקה"פ תשע"ח עמ' ב', חשוקי חמד ביצה דף טו. ענין ב' [לשונו מובא לקמן]) – "נכדו של רבנו נכנס ושאל: בחו"ל ירד שלג כבד ויהודי נסע מביתו לשבת, ואם לא ייראו סימני דריכת הרגל בשלג ידעו הגנבים שהוא אינו בבית, ויהודי אחר רצה ללכת ברגליו לכיוון הדלת בשבת בכדי לעשות צורת הרגל, האם בשבת מותר, הרי עושה צורה במתכוון, ואמרו בשם רבנו שיעשה בשינוי, יהפוך נעל שמאל לימין, ושאלו הרי המחליף שמאל לימין קשה לשכחה כמו שכתב רבנו בס' הזכרון סק"ל, ואמר רבנו: יום שבתון אין לשכחה, ולא יקשה לשכחה, ע"כ. האם לפי"ז בשבת אפשר לאכול זיתים. (תשובה:): חלילה לאכול זיתים בשבת. ורק כשזה לצורך זה לא מזיק ולצורך השבת שהיא שגרמה את הצורך. כי גם אם באופן כללי שמירת שבת יש בה סגולה לזכרון, עדיין לא נאמר שמחמת כך יעשה ויתנהג בדברים ש'קשה לשכחה'. ובמעשה השלג הנ"ל לא יחששו לשכחה ויכול לעשות ואין צורך לחפש עצה אחרת. (שאלה:): א"כ גם זיתים וכדו' כאשר הם ממש לצורך שבת לא מזיק. (תשובה:): אכן לא מזיק (לכאורה הכוונה בסעודת שבת ממש. ולעצמו, מחמיר רבנו גם בסעודות השבת ואינו טועם ממאכלים שיש בהם זית)".

4. חשוקי חמד (ביצה דף טו. ענין ב') – "ויתכן להציע, לנעול את הנעליים בצורה הפוכה, דהיינו את נעל ימין ברגל שמאל ואת נעל שמאל ברגל ימין, באופן שצורת הסוליה תוטבע ב'שינוי', וצעדי ההולך יהיו לא נוחים, כך שצורת הסוליה על גבי השלג לא תהיה מושלמת. באופן זה, צויר הצורה כרוך ב'תרי דרבנן': א. 'יצירת צורה שאינה מתקיימת, ב. שינוי בעשיית הצורה. ויתכן שבמקום חשש הפסד, יהיה ניתן להקל בזה. וכמו שמצינו בשו"ע (סימן שלו ס"ט): 'צינור המקלח מים מן הגג, שעלו בו קשים ועשבים [תלושים], שסותמים ומעכבים קילוחו, ומימיו יוצאים ומתפשטים בגג ודולפים לבית, מותר למעכן ברגלו בצנעה, שכיון שמתקן על ידי שינוי הוא [שאינו עושה אלא ברגליו], במקום פסידא לא גזרו רבנן'. ובטעם ההיתר ביאר הפני יהושע (כתובות דף ס ע"א)

שיש כאן תרתי דרבנן, שפתיחת הצינור לא נאסרה מדאורייתא משום בניין, כיון שלא עושה מעשה בגוף הצינור אלא רק מסיר ממנו את הסתימה, וזה 'נראה כמתקן', וכיון שעושה כן גם כלאחר יד, התירו זאת משום פסידא. וכשהצעת את הדברים לפני גיסי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, הסכים להם, אך העיר: 'ומה עם שכחה?' והסביר: 'הרי החלפת מנעל של שמאל לימין ושל ימין לשמאל, קשה לשכחה [כמובא ב'ספר זכרון' (אות ל)], ואם כן איך נייעץ ליהודי להחליף מנעליו?' שב רבינו הגר"ח ואמר: נראה שאין לחשוש כאן לשכחה מחמת שתי סיבות: א. מאחר ונועלן ל'ם מצוה, כדי להשתדל בהצלחת ממון חבירו, לא יינזק. ב. זכות השבת תועיל שלא יבוא לידי שכחה, כי השבת עצמה מביאה לזיכרון, משום שבאים בה לבית הכנסת לעסוק בתורה, וכנאמר בשו"ע (יו"ד סימן רמו סעיף כב) 'ברית כרותה, שכל הלומד בבית הכנסת [וכל שכן בבית המדרש], לא במהרה הוא משכח'. ויש להמליץ על כך: 'יום שבתון - אין לשכוח'. לסיכום: אין לפסוע על השלג כשהמטרה היא להטביע בו עקיבות כדי להבריא גנבים. ויתכן שאם ינעל את הנעליים הפוך [שמאל בימין וימין בשמאל], יהיה הדבר מותר, וצ"ע".

5. במנעלים שיש מתחתיהם כתב בולט: הליכה בנעל שחקוקות אותיות בסולייתה - עי' לקמן.

ז. לקפל דף הספר לסימן.

1. עי' סי' ש"ב סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

ח. מראי מקומות.

1. אליבא דהלכתא (חע"א עמ' מ"ד טור א' אות ג') – "מ"ב סי' ש"מ ס"ק י"ג: אסור ליתן שוה על הספר במקום שרוצה לעיין למחר, מפני חשש מירוח. עיין לקמן בס"ק כ"ו שאסור לעשות רשימה המתקיימת על הספר לסימן משום כותב, ולמה כאן הוצרך לשמא ימרח שהוא חששא בעלמא. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: שוה אינה כתיבה. תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: איזה כתיבה יש כאן בשוה".

לז [כתב שעל גבי מסך מחשב (computer screen) וכדו' - מצד מלאכת כותב.

א. איסור דאורייתא.

1. הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ב סוף עמ' י"ז, עמ' י"ט, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ב אות ד', עי' אות ו') – "באופן שהכתב על המסך אמור להתקיים בלי התערבות בעל בחירה, הרי זה כתב המתקיים, וכמו"כ במצלמה עם מסך אם הצורה תמשיך להתקיים כשהאדם ישאר עומד שם כאבן הרי זה כתב המתקיים, והתחדשות הכתב פעמים רבות בשניה אינה מחשיבה את הכתב לאינו מתקיים, כי נחשב כדבר המתחדש באופן טבעי, דמכונה היא כטבעו של עולם".

2. שבט הלוי (ח"ו סי' ל"ז אות א') – "אשר שאל בחכמה בענין מחשב האלקטרוני אשר פעולתו כידוע צירוף של קוים באופן אלקטרוני ועי"ז נעשה ספרות וחשבון ומסופק לענין חוה"מ אם כתיבה שאינה מתקיימת בחוה"מ אסרו חז"ל, ושוב נסתפק גם לענין שבת אי אסור כה"ג שהרי כ' בחיי"א והובא גם במ"ב סי' ש"מ דלחבר אותיות אסור בשבת אף שהאותיות גמורות, אבל זה רק באופן קבוע ולא באופן עראי והכא זה עראי, אלו דבריו. ולדידי בענין שבת לא זו דאסור אלא גם חיובא דאורייתא איכא, ושני ריעותות דאיכא כאן לכאורה היינו שאין מלאכתו מתקיימת, ושהוא רק דרך גרמא באמת אינה סבה לפוטרו מכותב דאורייתא בנ"ד, דמטעם אין מלאכתו מתקיימת כיון דמתקיים בשעתו ועושה פעולה הנצרכת בשלמותה דהיינו כתיבה המבוקשת זה כבר בגדר המתקיים, וכמו הכותב על בשרו בשבת ק"ד ע"ב דחייב וכלשון הרמב"ם כ"א משבת ה"ט דאע"פ שעובר לאחר זמן ה"ז ככתב שנמחק וה"נ נעשה פעולה חדשה למחקו מיד, אבל מעצם הכתיבה ה"ז מתקיים נקרא, ומה שצריך לו נעשה בשלמות וכה ראיתי להגאון רבי מנחם בספר תוצאות חיים סי' י"א - ג' כ' כדברינו לענין כותב על בשרו דחייב דמצד הכתיבה היא כתיבה גמורה, והמחיקה פעולה שנתחדשה אח"כ, וכ"ה ממש בענינינו ... ואף שאינו מצייר את האותיות ביד ע"י כתיבה אלא בגרמת הלחיצה על כפתורים וכדומה, הרי כבר כתבתי בענין שבט הלוי או"ח סי' מ"ז במש"כ הרא"ש ב"ק ס' ע"א בזורה דחייב בשבת אף על פי שהמלאכה רק דרך גרמא וכ' הרא"ש שם דבהכי חייב רחמנא כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע"י רוח ע"כ דאין לדייק דדוקא זורה, אלא כל כיו"ב כיון דבמלאכת שבת עיקר היסוד מלאכת מחשבת לעשות המלאכה כדרכה, ואם מלאכה זו תהי' אב או תולדה נעשתה בכדרכה בדרך זו שוב נחשב כעושה בידים ממש, ורמזתי שם על דברי גאון עוזינו החזון איש ב"ק סי' י"ד דחורש בשבת או זורע במכונה והאדם לוחץ לחיצה ראשונה על כפתור ועי"ז נפעלת מערכת הגלגלים זא"ז שגורמים שוב לפעולת חרישה וזריעה, אף על פי שבמציאות החרישה והזריעה לא עשה אדם כלום מלבד תחלת הלחיצה אעפ"כ חייב מה"ת דכיון דדרכו בכך היינו מלאכת מחשבת דאורייתא יעשה"ה וה"נ ממש בדידן".

3. עי' חוט שני (ח"א פרק כ' ס"ק א' ד"ה כתיבה [עמ' קנ"ג], ח"ד עמ' קס"ג) – "כתיבה במחשב, יש לדון אי מיקרי כתיבה מה"ת לענין מלאכת כותב בשבת [חוץ מן המלאכות האחרות שיש בזה], דאף שאין בזה מעשה כתיבה כדרך הכתובים, מ"מ כיון שע"י מעשיו נפעל צורת אותיות אפשר דמיקרי כתיבה. ולענין מתקיים, י"ל דאינו בכלל 'אינו מתקיים' דאסור רק מדרבנן אלא **דחשיב מתקיים**, כמו שביארנו לעיל דגדר מתקיים הוא אינו דוקא שיהיה מתקיים זמן רב כדרך כתיבת ספרים וכדו' אלא סגי בקיום במשך זמן שדרך בני אדם להצטרך לו לצורך אותו הדבר שכותב וזה מיקרי מתקיים, וכגון אם עושה חשבון סגי שיתקיים כל זמן שעוסק בחישוב שיהא כתיבה לנגד עיניו וכדו'. וה"ה במחשב כיון שיש לו תכלית שיהיה כתוב לצורך עכשיו שפיר מיקרי מתקיים, ואף שיש לו עוד תכלית שיתקיים לזמן ארוך, מ"מ כיון שמתקיים לתכלית הראשונה שיהיה כתוב לעכשיו י"ל דמיקרי מתקיים. ועכ"פ מה שנשמר בזכרון של המחשב אף בזמן שהמחשב אינו פועל, זה פשיטא שאין זה מיקרי כלל כתב שהרי נוצר דבר אחר לגמרי מן האותיות".

ב. איסור דרבנן.

1. הגרשז"א זצ"ל (נשמת אברהם ס"ק ו' אות י"א מספר א' ד"ה כתב, שולחן שלמה ס"ק י' ד"ה אך, ס"ק י"א, מאורי אש השלם עמ' תשל"ט) – "ירי של אלקטרונים אין זה חשיב מן התורה ככתב".
2. נשמת שבת (סי' ש"מ אות קל"ז) – "בקאמפיוטער של זמנינו נראה דחשיב כתב שאינו מתקיים שאינו אלא מדרבנן ... והנה בזמנינו רוב המכונות ערוכות שאם אין האדם משתמש עמו משך זמן מסויים (כמה דקות) אז המסך מפסיק מלהאיר, וממילא שהאותיות נעלמות מעצמן מעל המסך (סקרי"ן), ונקרא בלע"ז סקרי"ן-סעיווע"ר, ורק שאח"כ כשיחזור להשתמש עמו עוד הפעם ישבו האותיות על מעמדן הראשון, ובכה"ג מסתבר פשוט דההקלדה חשיב כתב שאינו מתקיים, שהרי מצד עצמו הוא עומד להמחק אם לא ימשיך להשתמש בו משך זמן קט ...".
3. רפואת ישראל (פרק ה' הע' כ"ח אות ד', עמ' שי"ז) – "הגרש"ז אויערבאך זצ"ל".
4. עי' מנחת איש (פרק כ"ב סעי' כ"ט, הע' נ"ד) – "הקלדה על גבי מחשב הפועל מערב שבת, יותר נראה שאין זו כתיבה האסורה מן התורה, אבל יש בה חששות איסורי תורה משום מלאכות בונה ומבעיר, והפעלת מחשב או מסך וכדומה אסורה מן התורה. [כי יש מקום גדול לומר שאין נחשב כיוצר את הכתב, שהרי המחשב פועל על פי סימונים מסויימים [השפה הבינארית] אשר על ידי לחיצה על המקש נשלח קוד מסויים למעבד שמפעיל פקודה ועל ה'דיסק' ישנם סימונים הממוגנטים עליו לפי מה שהוקלד על ידי האדם, אלא שהם נראים על המסך על ידי חומר זרחני שכאשר אלקטרונים פוגעים בו הוא זורח [פוספור] וכל זה קשה לומר שנחשב כיצירת כתב מן התורה אלא כעשיית פעולה אשר גורמת לאותות מסויימים ליראות כאותיות וצורות, והרי זה כנוטל פנס ומאיר על אותיות חשוכות ואין זה כיצירה של כתב, ואין כאן גם עתה כתב אמיתי אלא ישנו חלק במחשב מאחורי המסך שהוא כתותה שיוורה אלקטרונים הפוגעים באותו החומר הזרחני ללא הפוגה ובאמת אין כאן צורת אות אמיתית אף לרגע אחד, ואף שאנו רואים על המסך אות מכל מקום אין זה אלא כנותן אור על גבי אות וכמו שנתבאר לעיל, וכן אף אם נחשיב הדבר לכתיבה גמורה אבל במקום שיש למחשב תוכנת 'שומר מסך' המכבה ומעלימה את הכיתוב מעצמו יותר נראה שאין להחשיבו ככתב המתקיים ואף על פי שלצורך עכשיו הרי הוא מתקיים, כי גדר כתב המתקיים הוא כאשר עומד מעצמו בלא שיהא כח אחר שמעצמו עתיד למחקו [...]".

ג. מראי מקומות – ודרשת וחקרת (ח"ה סי' אות ח'), נשמת אברהם (ס"ק ו' אות י"א מספר א'), שאילת שאול (ח"א יו"ד סי' נ"ט - סי' ס"ג), הר"א ראז (בית הלל חכ"ט עמ' ס"א), הכותב והמוחק (פרק ב' סעי' ד'), ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' ל"ו).

1. מנחת איש (פרק כ"ב סעי' כ"ט, עמ' ת"ק) – "הקלדה על גבי מחשב הפועל מערב שבת, יותר נראה שאין זו כתיבה האסורה מן התורה, אבל יש בה חששות איסורי תורה משום מלאכות בונה ומבעיר, והפעלת מחשב או מסך וכדומה אסורה מן התורה".
2. תורת חיים (סי' ל"ט) – "וכמו"כ יש נ"מ להיפך בדבר המצוי בשעונים ובשאר מכשירי חשמל המתוכנתים - LCD (liquid crystal display) שהאותיות נראות ע"י צל הנובע מהסתרת האור (וכמבואר בהמשך הדברים). דאם עיקר המלאכה הוא הכתב הכתוב ע"ג משטח הכתיבה, א"כ פני הכלי הם כעין נייר. אך אם עיקר המלאכה הוא חומר הכתב עצמו, אין כאן דיו או חומר ממש אחר. [וכל דברינו משום מלאכת כותב, אמנם מדינא ודאי אסור לעשות כן בשבת]. ... עד כה עסקנו בענין של חיבור אותיות ומילים. וביררנו לאסור משום שנחשב הדבר כמעשה כתיבה מחודש, וכמו"כ יש לאסור עשיית אות בפ"ע, מאחר דעיקר מלאכת כותב הוא עשיית האות כפי שהוכחנו מדברי הרמב"ם והפוסקים. עתה נבוא לעיין באופן השני שהזכרנו והוא יצירת כתב ע"י הכשרת הרקע בלי מעשה בגוף האות. ודוגמא לכך נמצאת בטכנולוגי' חדשה שנקראת LCD (liquid crystal display) המתוכנתת היום בשעונים, במחשבי כיס וכדומה, ומה שנראה לעין בהם הם אותיות שחורות. והסביר לי מומחה בתחום זה כי הכתב הנראה אינו אלא צלילית בלבד, ונעשה הצל ע"י כיסוי באופן המעכב את האור מלהעביר קריסטלים, ועי"ז עושים צל שנראה כמו מספרים ואותיות. ולפי האמור נמצא שאין שימוש כלל בדיו או בדבר הדומה לדיו, ואין זה אלא צל בדומה לאדם המיצל בידו ע"ג הכותל, שודאי אין בזה שום שייכות למלאכת כתיבה. אכן שמעתי מהגר"צ קושלבסקי שליט"א שאע"פ שאין בזה מלאכת כותב מ"מ אפשר שיש בזה משום מלאכת רושם. ונמוקו עמו, דבירושלמי איתא שבמשכן לא השתמשו בדיו כלל, אלא עשו חריצים ע"ג הקרשים. חזינו דשייך מלאכת רושם ללא שום דיו. שוב שמעתי בשם הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] שחשש בזה לאיסור תורה משום שדרך כתיבה בכך. זאת ועוד, מאחר שסו"ס משתמש באמצעי אלקטרוני בכדי לכסות את הקריסטלים, אין מקום להקל כלל לשנות מאומה בשעון, נמצא לפי"ז דאין כ"כ נ"מ בדיון זה מאחר שבלא"ה יש לאסור מטעם שימוש באמצעים אלקטרוניים, ויש להחשיב זאת כשימוש בחשמל עם כל הכרוך בכך".

ד. מצלמה המצלמת את הנעשה ומקרינה זאת על גבי מסך.

1. בצל החכמה (ח"ו סי' ס"ה אות ב') – "ההתייבבות בשער בכוונה שע"כ תהי' צורתו נקלטת על המסך המואר בחדר השומר וידע השומר לפתוח לו השער, לענ"ד אין בכך כלום. ואף שהצר צורה בשבת חייב חטאת כמבואר במג"א (סי' שמ סק"ו וסק"ז) וא"כ גם בצר צורה שאינה מתקיימת איכא עכ"פ איסורא דרבנן כמו בכתיבה שאינה מתקיימת. - נלענ"ד שאין זה אלא כמסתכל במראה שאע"ג שצורתו נקלטת במראה היתר גמור הוא כבשו"ע או"ח (סי' ש"ב סעי' י"ג), וע"כ שאין על זה שם צר צורה כלל, כאשר ביררתי הענין לנכון בס"ד בספרי שו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' ד' אות ג' ד') ע"ש, וכן הוא גם בנדון שלפנינו".
2. אג"מ (שלמי ניסן דיני כותב ומוחק הע' פ"ה, 'בתשובה שנכתבה ע"י נכדו והוא חתם עליה') – "בקשר לשאלה לעבור לפני מצלמה שעומד בפתח איזה בנין, השיב מורי סבי (שליט"א) [זצ"ל] שמאחר שזה כתב שאינו מתקיים ואפילו עדיף, הוא לכל היותר רק איסור דרבנן, ומאחר שמצד העובר רק הוי לכל היותר פס"ר דלא איכפ"ל, אז מותר. וגם מצד המסדר את המצלמה אין איסור מאחר שמסודר מקודם שבת".
3. הגרשז"א זצ"ל (רבבות אפרים ח"ג סי' רמ"ז, מאורי אש השלם עמ' תשל"ז, עי' שלמי ניסן דיני כותב ומוחק סעי' ל"ג) – "הנני משיב לו בקיצור על שאילתו. בנוגע לזה שהנכנס מפעיל בכניסתו מצלמה, נראה דאף שהכותב במי מילין בשבת חייב אע"ג שהכתב

נבלע מיד ולא ניכר כלל, היינו משום דלרגע קט ה"ז ניכר ונקרא שפיר בשם כותב, ולכן אע"ג דלאחר שנבלע הכתב ולא ניכר ואם יהיה בההיא שעתא גיטא אין זה גט, אפי"ה חשיב שפיר כיכול להתקיים כיון דאפשר לעשותו ניכר ע"י מיא דנורא (וכשכותב בחלב אפשר ע"י אש), משא"כ בנידון דידן שגם בתחילתו אין ניכר, אין זה חשוב כתיבה. ואע"ג דמסתבר שמדברנן ודאי אסור, מ"מ בכה"ג נראה דיש להקל בפסיק רישא דלא ניהא לי'. דהא חשיב נמי כלאחר יד, והרי גם מוציאים מים מהברז בשבת אע"ג דמיד מתחיל השעון למדוד ומקרב מספרים זה לזה דאסור נמי מדברנן, והיינו משום דלא ניהא ליה, וה"נ גם כאן רק ניהא ליה לבעל הבית ולא למי שנכנס, עכ"ל".

הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"מ ס"ק י"ב.ב, הע' שם) – "בית שמונתן בו 'וידאו ביטחון' בכניסה לבית, אשר דרכו ניתן לבדוק כל מי שנכנס לבית ותמונת הנבדק מופיע על המסך, אם השאירו את המכשיר דולק מערב שבת או שמופעל ע"י גוי, מותר לעבור דרך שם. [ובע"פ הוסיף מרן זללה"ה לבאר דאין כאן כתיבה רק גלי זרם חשמלי שגומרים להוצרות תמונה, וגם כוונתו היא לביטחון, עכ"ל]."

4. הגרשז"א זצ"ל (ישורון חכ"ט עמ' תקע"ד) – "הבאנו בישא יוסף (ח"א סי' עח עמוד קנו) את דעת מרן זצוק"ל שכתובה ע"ג מסך מחשב חשיבא כתיבה. ומפני זה הרי אסר לילך לכותל המערבי בשב"ק משום דבדרך מותקנות מצלמות לצורך אבטחה, וסבר רבינו שאם כשישאר האדם על עומדו כנגד המצלמה תמשיך התמונה להופיע על המסך, חשיב כותב, ודימה זאת לדברי הרמב"ם בהלכות שבת (פי"א הל' ז) שהכותב על בשרו חייב אעפ"י שהמימות בשרו תעביר את הכתב לאחר זמן. (אמנם, לענין איסור של הליכה בש"ק לפני המצלמות מסתבר דחשיב כתיבה שלא כדרך ולא הוה מלאכת מחשבת - וכן שמענו מפי מרן זצוק"ל). ומשו"כ דרש מרן זצ"ל שיסדרו את המצלמות בדרך לכותל המערבי שיפעלו באופן שהתמונה תפסיק להופיע על המסך אחרי זמן מסוים (למרות שהאדם ימשיך לעמוד כנגד המצלמה) ואז, יחשב הדבר ככתב שאינו מתקיים. וזאת למודעי כי בזמנו לפני שנים הרבה כשדנו בנושא לפני מרן זצוק"ל היו שעוררו שגם אם התמונה לא נשארת על המסך הרי נשאר רישום על ה'דיסק' ועדיין יש כאן כתיבה. אולם מרן לא סבר כן, ודעתו היתה 'שסימנים' על דיסק שאינם נראים - היכולים להפך לכתב, לא חשיבא כתב".

5. שבט הלי (ח"י סי' ס' אות א') – "אשר שאל, דינאם בתי חולים בירושלים שבתוך חדר מתוקנת מצלמה המקרינה את כל מה שבחדר על גבי מסך הנמצא בחדר האחיות וכאשר נכנס אדם מוקרנת תמונתו ע"ג מסך, ושאל אם יש איסור לחולה או למבקרו להכנס לחדר בשבת, שהרי בזמן שנכנסים נקלטה תמונתו ונהפכת לזרם אלקטרי וחוזרת ונהפכת מיד לתמונה ע"ג מסך וכב' נו"נ קצת בזה. הנה למש"כ בעניי בכמה מקומות דאם אין אדם עושה שום פעולה של מלאכה דרך מעשה רק עומד והולך כדרכו ועי"ז גם בלי דעתו וכוונתו נעשית יצירת מעשה מאליה כהדלקת נר או פתיחת דלת או כעין שהציע כ"ת אין בזה עכ"פ מלאכה דאורייתא כי התורה אסרה מלאכת מחשבת דהיינו פעולת מעשה ומחשבת, ולא מצינו כזה בל"ט מלאכות ותולדותיהם דמשכן, ואינו דומה כמובן למלאכה גרועה ע"ד שכ' תוס' ריש שבת, אעפ"י שבדאי אסור מדברנן, א"כ יש לצדד להשיטות דפס"ר בדברנן מותר כאינו מתכוין סתם עיין או"ח סי' ש"ד במג"א ובפוסקים והארכתי בכ"ד. וגם כ"ו אם הכניסה וכיו"ב רק לצורך חולה או בקור חולים כהלכה (וכל זה כולי האי ואולי במקום דא"א דרך אחרת). ואם מי שמבקר חולה ואינו מכין כלל להפעיל עי"ז איזה הקרנה, והוי גם פס"ר דלא ניהא לי' עכ"פ לא איכפת לי' בדברנן, אבל שיעשה תנועה במתכוין יראה לאסור בפשיטות, דגם אם נימא דאינו בגדר כתיבה הוא בגדר תיקון גמור, כעין יצירת שלהבת לדעת הט"ז בה"ל יום טוב סי' תק"ב ס"ק א'".

6. חוט שני (ארחות שבת פרק ט"ו הע' נ"ה) [לשונו מובא לקמן]. אמנם עי' חוט שני ח"א פרק כ' ס"ק א' ד"ה כתיבה [עמ' קנ"ג], ח"ד עמ' קס"ג, לשונו מובא לעיל. וצ"ב).

7. ארחות שבת (פרק ט"ו הע' נ"ה) – "לענין אדם הנכנס למקום שבו נקלטת תמונתו ע"י מצלמה ומוקרנת ע"ג מסך יש לדון אם יש בזה חשש מלאכת כותב, שהרי ע"י כניסתו למקום זה משתנה התמונה המוקרנת ע"ג המסך, וה"ז כאילו האדם עצמו משנה את התמונה שע"ג המסך [ואין זה גרמא אלא מעשה בידים]. ויש לדון בשאלה זו מכמה אנפי: [א]. האם הצורות [והאותיות] המוקרנות ע"ג מסך חשיבי כתב וציור לענין מלאכת כותב בשבת או דאין זה בגדר כתב כלל דמצד אחד י"ל דהוי כתב וציור, כיון שדעת בנ"א דנה זאת ככותב, ואין זה דומה לאדם העומד לפני המראה שבודאי אין כאן כתיבה וציור כלל אף שתמונתו נראית ע"ג המראה, או דנימא דכיון שאין כאן ממשות של כתב כלל רק הקרנת צורת האות או התמונה ע"ג המסך, והקרנה זו מסתלקת בקל בלי להשאיר שום רישום, שמא י"ל דאין זה כתב כלל לענין מלאכות שבת אלא ה"ז כשיקוף תמונה במראה או כעשיית צורה בצל שאינם בגדר כתב כלל. ולענין שאלה זו שמענו מהגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] ומהגר"נ קרליץ שליט"א שדעתם דהוי כתב, [אמנם דעתם דהוי רק דרבנן, הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] נוקט דהוי דרבנן משום דלא הוי כתיבה כאורחא]. דאין דרכו של אדם לכתוב ע"י עמידה מול מצלמה הקולטת את תמונתו, והגר"נ קרליץ שליט"א נוקט דחשיב כתב שאינו מתקיים כיון שאין רגילות לקיים את התמונה הזאת לזמן ממושך, וקיל טפי מכתב שע"ג צידי הדפים שכתב החזו"א סי' ס"א דחשיב כתב שאינו מתקיים כיון שהספר עומד להטת ולסגור]. ובספר נשמת אברהם או"ח סי' ש"מ מביא בשם הגרשז"א זצ"ל שדעתו שכתב שע"ג מסך של מוניטור הוי כתב דרבנן, ולא כתב גמור, וראה בהמשך מה שנביא משו"ת בצל החכמה. [ב]. עוד יש לדון דאף את"ל דחשיב כתב, מ"מ במקרה שאין דעת האדם נתונה על כך ולא איכפת לו בזה כלל וצילום תמונתו נעשה ממילא בעברו ברחוב או בכניסתו למקום מסוים, דאין זה נחשב כלל מלאכת מחשבת בשבת, ושמענו מהגר"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] שדעתו להקל בשעת הצורך מחמת סברא זו, ומחמת זה התיר להכנס לחדר בבית חולים שהיתה בו מצלמה שהקרינה את תמונת החדר ע"ג מסך, וכן דעת הגר"ש ואזנר (שליט"א) [זצ"ל] בתשובה הנדפסת בסוף הספר [ובספר חוט שני להגר"נ קרליץ שליט"א אסר בזה בכל גווני], אך סברא זו אינה קיימת במקרה שהאדם גורם בכוונה שתמונתו תיראה במסך, וכגון בנידון שאלה שנשאלה בבנין שא"א להכנס אליו בלי שתיראה תמונתו ע"ג מסך ואז פותח לו השוער את הדלת, שדעת הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] לאסור זאת. ובספר כצל החכמה להגאון ר' בצלאל שטרן זצ"ל ח"ו סי' ס"ה היקל בזה [דס"ל דהתמונה שע"ג המסך אינה ציור כלל אלא הוי כתמונת האדם המשתקפת במראה]. וכן היקל בזה הגר"מ שטרנבוך שליט"א בתשובותיו ח"ב סי' קפ"ט. וכל הנ"ל הוא לענין מלאכת כותב, אך מלבד זה יש לדון גם לענין מלאכת בונה משום השינויים בזרמי החשמל הנפעלים מחמת התמונה הנקלטת במצלמה, אמנם לפי המתירים מחמת הסברא הנ"ל באות ב', היתר זה מהני גם לשאלה זו של שינויי זרם החשמל".

8. ארחות שבת (פרק ל' הע' ע"ו) – "עיינ דגול מרבבה סי' ש"מ על המג"א ס"ק ו' שכתב דאכילת העוגה הויא מחיקה כלאח"י [ועי"ש שאף במוחק את האותיות ע"י שבירת העוגה לא פסיקא ליה דהויא מחיקה כאורחיה], והמשנ"ב שם ס"ק י"ז הביא את דבריו וכתב דיש לסמוך על זה כאשר אינו שובר בידו אלא בפיו דרך אכילה. ובספר קצות השולחן סי' קמ"ד ס"ק ג' תמה למה חשיב מחיקה כלאח"י והרי דרך המחיקה של האותיות הכתובות ע"י עוגה הוא ע"י מעשה אכילה. וצ"ל שהדגמ"ר והמשנ"ב סוברים דכיון דאם לא היה בא לאכול את העוגה רק למחוק את האותיות הכתובות על גבה לא היה עושה זאת בפיו אלא בידו לכן אם עושה זאת בדרך אכילה חשיב מחיקה כלאח"י. וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ז סי' ז' שכתב דהמעשן ביו"ט סיגריה שכתובות על גבה אותיות הרי זה מוחק כלאח"י, וזה כסברת הדגמ"ר הנ"ל. ומטעם זה נראה גם שהנכנס למקום שיש בו מצלמה הקולטת את תמונתו ומראה אותה על גבי מסך, אף אם ננקוט דיש בזה איסור מלאכה ... מ"מ אין זו אלא כתיבה כלאח"י, שהרי אין דרך אדם לצייר את תמונתו ע"י עמידה מול המצלמה, ולכן בזה אין איסור תורה".

9. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב במייל) -

We installed video cameras in our office which records inside and outside, including the street. It stores the recording on a DVR for 2 weeks and then overrides the data with new feeds. Are we mechuyev to set the system not to record on Shabbos/Yom Tov so passersby are not recorded? The public would have no idea the system exists.

R' Y. Berkovits wrote: Even Rav Elyashiv is modeh that if there is no monitor on there is no issur of ksivah. Rav Elyashiv's problem was that the monitor is kesiva, and the hard drive gives the kesiva a kiyum. The storage without the kesiva is not melacha (just electronics that are anyways functioning).

ה. צילום במצלמה על גבי סרט 'פילם', או צילום 'רנטגן' (x-ray) - developing film, making photographic prints, developing x-rays.
1. רושם.

א) מנחת יצחק (ח"ג סי' כ' אות ב') – "ומה שחקר כ"ת, אם יש בעשיית התמונה איסור תורה, ושפיר הביא מדברי הרמב"ם (בפי"א מה"ש והובא במג"א סי' ש"מ סק"ז), דהרושם רשמים וצורות בכותל כדרך שהמציירים רושמים ה"ז חייב משום כותב עיין שם, וה"נ יש בזה משום רושם צורה, ומה שהביא מדברי הא"א שם, שכתב לענין צורות פרחים, ולא בע"ח, דאולי אין זה בגדר צורה, הנה הוא כתב זאת רק לענין גדר צורה, וגם רק לסניף למה שכתב שם, אבל בנוגע לענין רושם רשמים, שתכלית עשייתו, רק להכיר עי"ז מה שרוצה לידע, מה יוכל יותר להיות בכלל זה מנדון דידן, אשר כל שריטה קלה הוי דבר גדול לבחינת הרופאים, לידע את המעשה אשר יעשון, וכה"ג מבואר בגדולי האחרונים לענין מלאכת הטיליגראף בשבת, דאיכא איסור תורה, דלא גרע מסימניות, אך שפיר העיר כ"ת גם בזה, דמה דנעשה הכתיבה ע"י זרם האלקטרי, שנמשך ע"י דחיקתו בהכפתור, ל"ה רק כמו גרמא, אכן להמחמירים לענין הבערה כנ"ל, גם לענין זה הוי איסור דאורייתא, ומצאתי כן בתשו' קרן לדוד (או"ח סי' ק"ב) לענין מלאכת הפאטאגראף דהוי כעין נד"ד, דהעיר משום גרמא, ובירר ג"כ דלא חשוב גרמא לכ"פ, ואף שאינו עושה הציוור בידים חייב, ועי' ג"כ בהתשו' שבסוף ספר מנחת יום טוב מזה. ואגב, לפי מש"כ, בתשו' קרן לדוד נתישב קושי' גדולה, שראיתי מכבר בתשו' בית יצחק (א"ע ח"א במפתחות לס' א' אות ה'), דהקשה בהא דכותב אות אחד בשבת פטור, אמאי אינו חייב משום צובע, ושמא מייירי שאין בו שיעור צביעה עכ"ל, וצ"ע דלפי"ז אם כותב הרבה אותיות, יתחייב שתים משום כותב ומשום צובע, אכן בתשו' קרן לדוד שם, כתב בפשיטות לענין המצייר צורה על ידי פאטאגראפיע דחייב משום תולדה דכותב, אבל נראה פשוט דמשום צובע לא מחייב, דע"כ לא מחייב משום צובע, אלא דומיא דצובע צמר, שרוצה להעביר הצבע על הצמר וכדומה, אבל כשאנו מקפיד על הצבע שיצטבע כלל, רק שיכיר הצורה, אין זה בגדר צובע, כהא דאמרין לענין סחיטה (בס' ש"כ), דבאינו צריך למשקין, אינו חייב משום סחיטה, עי' מג"א (סי' ש"כ), עכ"ל, וא"כ ה"נ שייך כ"ז לענין מלאכת הכתיבה בעצמה וק"ל. וגם שפיר העיר כ"ת, דבמה שמוחק במים המיותר, כדי שיתראה מה שצריך להם לראות בהצילום, יש בזה משום כותב ע"י חק תוכות, וגם י"ל דיש משום מוחק במה שמוחק המיותר, ועי' בכ"ז בביאור הלכה (סי' ש"מ, באמצע ד"ה שעל הקלף)".

ב) שבת בית (ארטסקרול, עמ' ג') -

Taking photographs, developing film or making photographic prints, and taking or developing x-rays also fall under the prohibition of writing.

2. מכה בפטיש.

א) הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא על מ"ב ס"ק כ"ב) – "דעת אדמו"ר זללה"ה שאיסור צלום בשבת, בלא נורה, אינו מדאורייתא אלא רק מדרבנן ... אבל לפתח את התמונה אסור משום מכה בפטיש".

3. מראי מקומות.

א) שבת הלוי (ח"א סי' קכ"א אות ג') – "ובענין איסור התמונה והשוואל שאל אם אסור לבר ישראל לעבוד אצל מכונית הרנטגן בבית חולים ולעשות שקופים לנפצעים ולבאים בשבר יד או שבר רגל בשבת, אין אני מכניס עצמי כעת כי יתכן אולי שאין בו אלא איסור דרבנן לא מפאת שכתב כ"ת משום דלא הוי בגדר רושם אלא משום דצורת התמונה נדבקת בעצמה על הפלאטע ואנו עושים רק הפעולה שמסירים המניעות, אמנם זה פשוט אצלי דבעשי' התמונה במים המיוחדים אח"כ ובשפשוף שעושים יש בו איסור תורה של מכה בפטיש דהיינו גמר ותקון הדבר ואין לך גומר ומתקן דבר גדול מזה שגורם עי"ז כל הויות המעשי של הצורה, וע"כ אין אני מכניס עצמי כלל בענין כותב שצדד כבודו שכיון שרק הבקיאים יכולים להכיר ע"י ראי' היטב אין זה בגדר כותב, ולדידי זה רחוק מסברא דכך דרך צורתו ורשומו והמטרה כבר הושגה ע"י רשימה זאת, עכ"פ ענין מכה בפטיש קרוב מאד, ועיין היטב במאירי שבת ק"ד ע"ב ובשבת ע"ד ע"ב ובירושלמי בפ"ז דכל דבר שאינו נכנס בגדר ל"ט מלאכות נכנס ממילא

למכה בפטיש, ורצונו בזה כל שיש בו גדר מלאכה גמורה ותקון שלם אלא שאין אנחנו מוצאים לו חבר נאמן בשאר הל"ח מלאכות, ויש להאריך בזה הרבה אבל אני כותב בחפזון."

ו. הקלטת דיבור בקלטת.

1. י"א שהוא איסור דאורייתא מצד רושם וכותב - ע"י סוף סי' שי"ד, לשיטות ומראי מקומות.

לח] שאר ענינים.

- א. "שם אחד" פירוש ב' אלפין – רש"י (דף קג.), רי"ף (כדאי' בס' המאורות), ר"י מלוניל (דף קג. ד"ה בין, אמנם ע"י ד"ה ובכל), פסקי רי"ד (דף קג.), פסקי ריא"ז (פרק י"ב הל' ב' אות א'), נמוקי יוסף (דף קג. ד"ה בין), ר"ן (דף לז. ד"ה הכותב), רבינו ירוחם (נתיב י"ב חי"ד), מאירי (דף קג. ד"ה בין), רע"ב (פרק י"ב משנה ג'), תפארת ישראל (פרק י"ב אות כ"ב).
1. קשה, למסקנא לא מצינו מאן דמחייב ב"אא" – רע"א (דף קג.), "בין משם אחד. פרש"י וכו"פ הרע"ב שתיקה אלפין. ותמהני מנ"ל לרש"י והרע"ב לפרש כן הא מדברי הסוגיא נראה שני שמות דהיינו שם גד וכדומה ושם א' היינו שש גג כיון שהוא תיבה, אבל אא דאינו תיבה כלל אינו חייב וכדס"ל לר' יהודה בברייתא, אלא דהש"ס בעי לומר דר"ש מחייב אף באא דאזכור ודחי לה, וא"כ למסקנא לא מצינו מאן דמחייב באא, וכן פסק הרמב"ם פ"א הלכה י"ג הכותב אות כפולה פעמיים והוא שם א' כמו דד, תת, חייב, משמע להדיא דדוקא כה"ג אבל אא פטור וכמ"ש הה"מ שם").
2. י"ל, דאם מתכוין מתחלה לכתוב ב' אלפין וכדומה לכו"ע חייב – שיטה לר"ן (דף עה: ד"ה ויש), קהלת יעקב (אלבעלי, על הרמב"ם פרק י"א הל' ט'), יצחק ירנן (שם הל' י'), רש"ש (דף קג.), מנחת סולת (מצוה ל"ב ריש מלאכה ל"ד), בה"ל (סעי' ד' ד"ה במשקין, "והמעין היטב בדעת רש"י בכל הסוגיא יראה דס"ל דתנאי דברייתא לא פליגי אמתניתין כלל וכולהו ס"ל דאם מתכוין מתחלה לכתוב ב' אלפין וכדומה חייב ומה דאמרי דפטור היינו דוקא כשנתכוין לכתוב מתחלה תיבה גדולה בזה ס"ל דאף דגילתה התורה אחת מאחת דאפילו אם כתב מקצתו חייב עכ"פ בעינן שיהא באותה המקצת איזה תיבה כמו שהיה דעתו מתחלה ולכך פטור על אל"ף אל"ף דאזכור"ך שאין בזה תיבה כלל ומקרי לא נתקיימה מחשבתו ור"ש דפוסר עד שיכתוב את כל השם נמי מיירי בכה"ג וכמו שמוכח מרש"י בד"ה את כולו אבל אם מתחלה נתכוין לכתוב רק ב' אותיות לכו"ע חייב ואפילו באל"ף אל"ף ואפילו לר"ש"), שפת אמת (דף קג.), "במשנה בין משם א' פירש"י ב' אלפין ובחי' הר"ן ומאירי לא כתבו כן דהא מסקינן לקמן דבב' אלפין דאזכור"ך לא פליגי ולכו"ע פטור וכן הקשה הג' רע"ק איגר ז"ל במשניות ע"ש ולפע"ד נראה דרש"י לא פי' כן לקמן בגמ' דא"כ למה נקיט אלף דאזכור"ך [לימא סתמא וכי תימא אלף אלף איכא בינייהו] לכן נראה לפרש דדוקא אם רצה לכתוב אזכור"ך וכתב א"א בהא אמרינן דאע"ג דשם משמעון חייב מ"מ א"א מאזכור"ך פטור אבל אם לא הי' רצונו לכתוב אלא ב' אלפין גרידא שפיר חייב וע"י היטב בגמ' ותרעה כי כנים דבר"י), טל אורות (רע"ט ע"א).
- א) חולק – בצל החכמה (ח"א סי' מ'), "כותב ב' אותיות שוות שאין להם משמעות אינו חייב, אפי' לא הי' בדעתו מעיקרא לכתוב יותר וביש להן משמעות חייב אפי' נתכוון מעיקרא לכתוב יותר").
3. י"ל, לשיטת ר' יוסי דמחייב משום רושם – רש"ש (דף קג.), בה"ל (סעי' ד' ד"ה במשקין, "אפשר דס"ל כאוקימתא דרב יעקב דמתניתין מני ר' יוסי היא דמחייב משום רושם ולפיכך חייב בכל גווני").
4. א"נ י"ל – תפארת ישראל (פרק י"ב בועז אות א'), פירות תאנה (דף קג. ד"ה רש"י).
5. מראי מקומות – רמב"ם (פרק י"א הל' ט', הל' י' ע"י הל' י"ז, ס"ס), ר"ח (דף קד.), חמדת ישראל (אות כ"ט ד"ה אמנם).
- א) הגר"ח ש"ל"א (גם אני אודך בעניינים שונים ח"ב אות קמ"ג) – "שאלה: אם כתב בשבת ר"ת כגון א"א [=שמרמז על אי אפשר וכדו'], האם חייב. תשובה: עיין שבת ק"ד ב'. [במשנה שם, כתב אות אחת נוסריקון ר' יהושע בן בתירא מחייב וחכמים פוטרינן. ע"כ]".

ב. סמנויות.

1. דיו, סיקרא, וכדו' – רש"י (דף קג.), ר"י מלוניל (דף קג. ד"ה משני), פסקי רי"ד (דף קג. ד"ה מתני'), פסקי ריא"ז (פרק י"ב הל' ב' אות א'), ס' המאורות (דף קג.), נמוקי יוסף (דף קג.).
2. סימנים – רמב"ם (פי' המשניות פרק י"ב משנה ג', "סמיונות, סימנים, כדרך שכותבין בני אדם א סימן לאחד, וב סימן לשנים"), הו"ד בשל"ג (דף לז. אות ג'), ריטב"א (דף קב: ד"ה הכותב), מאירי (דף קג. ד"ה משני), מג"א (ס"ק י'), מ"ב (ס"ק כ"ב סוף אות ה', שעה צ"ס"ק מ"א, בה"ל ד"ה במשקין, סי' ש"ו סעי' י"א ד"ה בכתב).
3. ב' פשטים – רע"ב (פרק י"ב משנה ג' ד"ה משני), תוס' יו"ט (פרק י"ב משנה ג' ד"ה בין), תפארת ישראל (פרק י"ב אות כ"ד), ערה"ש (סעי' כ"ד).
4. מראי מקומות – תוס' יו"ט (פרק י"ב משנה ג' ד"ה בין).

ג. בכותב דיו ע"ג סיקרא שלא לצורך.

1. אג"מ (יו"ד ח"ג סי' קמ"ב אות ג') – "ובדבר אותיות החצובין על האבן בין כשהן שוקעות בין כשהן בולטות ודאי צדקת בסברא שלא שייך להחשיבו מוחק כתב התחתון כמו בכתב דצבע ע"ג צבע בגיטין דף י"ט כיון דאחר הציפוי בצבע או בעפרורית דזהב נמי הן אותיות מצד השקיעה והבליטה, שלכן שפיר הקשת על הגר"ש בנוב"ת יו"ד סימן קפ"א שמשווה לכתב ע"ג כתב דצבעים, ואולי כוונתו דמצד הקריאה שאחר שיצפו השקיעה והבליטה בזהב בין בטסין בין בעפרורית דזהב הרי יקרא האותיות מצד הזהב אפילו אם היו כתובין על האבן חלק ואין השקיעה והבליטה כלום שנמצא שלענין קריאה הוא כליכא כלל השקיעה והבליטה, ואף מה שהיה שייך לקרות בדוחק ע"י השקיעה והבליטה לא שייך עתה אחרי שאיכא ציפוי הזהב דנמצא דהוא כלא נקרא כלל ע"י השקיעה והבליטה ולכן הוא מחשיב כמוחק כמו בכתב ע"ג דצבעים, אבל ודאי קשה דהי"ל להזכיר זה ולא לכתוב בפשיטות. אבל לדינא

נראה מצד סברא זו להחשיב כתב הזהב ואף שאר צבעים כתב אף אם נימא שכתב ע"ג כתב אינו כלום ויהיה חייב בשבת משום כותב, וגם יתחייב משום מוחק כמו דיו ע"ג סיקרא שר' יוחנן ור"ל דאמרי תרויהו דחייב בשבת שתיים, ואף של"ד כל כך דהתם בדיו ע"ג סיקרא נמחק הסיקרא לעולם, אבל הכא בזהב וצבעים ע"ג אותיות חצובות בין בשקיעה בין בבליטה הרי לא נמחק אף לענין קריאה לגמרי דבמשך הזמן כשיכלה כתב הזהב והצבעים הרי יהיה נקרא אז מחמת השקיעה והבליטה, מ"מ כיון שלא יזה זמן מתקיים המחיקה לענין קריאה מאותיות החצובים מצד עצם החציבה יש ג"כ לחייבו מצד מוחק ועדיין צע"ק בדין זה".

2. חוט שני (פרק כ' ס"ק א' ד"ה ונראה דאף, עמ' קנ"ו) – "ונראה דאף אם יש לו ענין באיזה צבע אחר ולא בצבע שחור כגון אותיות אדומות וכדו' כמו שמצוי בזמנינו [שמושך את העין וכדו'] מ"מ יהיה דינו כמוחק, משום דכפ"י עצם הכתיבה צבע שחור טפי מעלי לגופא דכתיבה, וכל שאר צבעים בטלים וטפלים הם לגבי כתב השחור, וכל כמה שמכה את השחרות הרי הוא מוחק".

3. הגרח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא ח"ע עמ' ק"נ טור ב') – "שאלה: כתב המ"ב (סי' ש"מ ס"ק כ"ב אות ג') וז"ל: הכותב כתב ע"ג כתב וכו' פטור, וה"מ שהיה דיו ע"ג דיו או סיקרא ע"ג סיקרא, אבל אם העביר דיו ע"ג סיקרא חייב שתיים, אחת משום כותב שעכשיו הוא כתב הגון יותר מבראשונה, ואחת משום מוחק שמוחק בכתיבתו את שתי האותיות התחתונות, עכ"ל. ויל"ע האם דין זה דוקא באופן שיש לו ענין שיהיה דיו למעלה, כגון בכתבי הקודש שצריך לתקן הגליון לס"ת, וכל כיוצא ב"ש יש לו ענין דוקא בכתב שחור, או"ד בכל גווני חייב. תשובה [בע"פ]: דוקא ביש לו כונה וענין בדבר".

ד. משלים ספר: האם חייב גם משום מכה בפטיש.

1. רק משום כותב.

(א) מאירי (דף קה. ד"ה אע"פ) – "אף על פי שביארנו שאם כתב אות אחת סמוך לחברתה פטור וכן הדין בארג חוט אחד על האריג מ"מ אם כתב אות אחת והשלים בו ספר או ארג חוט אחד והשלים בה בגד חייב שכל שהשלים בה חשובה היא כשתים וחייב משום כותב וחכמי הדורות שואלים בה כהוגן ויתחייב בה משום מכה בפטיש וכמו שאמרו בפרק כלל גדול האי מאן דשקיל וגו' חייב משום מכה בפטיש וטירצו שלא נאמר מכה בפטיש אלא במלאכה שנשלמה כלה כגון שחצב אבן בהר ונתפרקה כלה מסביבותיה ונמצא שנשלמה מלאכת האבן אלא שלא נפלה וזה מכה בפטיש ומפילה שנמצא המלאכה בגוף אותו דבר כבר נשלמה וכן מה שאמרו בשקיל אקופי בגלימיה שהרי הגלימא כלה עשויה אבל באלו לא נשלם הספר והבגד עדיין וכל שהוא עושה לצורך השלמה אינו מכה בפטיש שאם לא כן אף המלאכות שתחלתן וסופן בא כאחד כגון קצירה וכיוצא בה היה ראוי להתחייב בה משום מכה בפטיש".

(ב) חי' ר"מ קז"ב (פרק ז' ד"ה כל, לדף קד:) – "ומה שאמרו בפ' הבונה תנא את אחת והשלים לספר, ארג חוט א' והשלימו לבגד חייב, אין חיובים אלו משום מכה בפטיש אלא משום כותב ומשום אורג".

2. גם משום מכה בפטיש.

(א) מנחת חינוך (מצוה ל"ב מוסך השבת אות ל"ד) – "והנה במש"ל דהשלים אות א' לספר חייב נראה דחייב גם משום מכה בפטיש דהוי גמר מלאכה ובכ"מ שייך מב"פ כמש"ל גם נ"ל דל"ד משלים לספר מכ"ד ספרים ה"ה במשלים לתפלין ולמזוזה ע"כ חייב באות א' עש"ס".

3. מראי מקומות.

(א) ר' חננאל (דף קד:) – "אבל אם היתה חסרה אות או ספר היה חסר אות והשלימו אף על פי שלא כתב אלא את אחת חייב ואפילו לרבנן דקיי"ל להשלים שאני".

(ב) שבת של מי (דף קד: ד"ה רש"י) – "איתא בתוספתא כתב אות אח' והשלים את השם אות א' והשלים את הספר חייב ולא קאי אס"ת אלא כל ספר משמ' וטעמא לכאורה משום מכה בפטי' כמ"ש הרב עצמו בספר חסדי דוד בפ' על התוספתא אמנם לפי האמת ליתא אלא כמ"ש הרב המאירי שכל מי שמשלים חשובה היא כשתים וכתב דחכמי הדורות שאלו דיתחייב משום מכה בפטיש כמו דאמרין בפר' כלל גדול גבי מאן דשקל אקופי מגלימיה דחייב משום מכה בפטיש וטירצו דשאני מלאכה שנשלמה כולה כמו חציבת אבן בהר דנפרקה כולה מסביבותיה ונשלמה מלאכת האבן אלא שלא נפלה וזה שמפילה חייב משום מכה בפטיש וכן מאן דשקיל אקופי מגלימי' כבר הגלימא כולה עשויה אבל בספר ובבגד עדיין לא נשלם הספר והבגד וכל שהוא עושה לצורך השלמה אינו מכה בפטיש שאל"כ אף המלאכות שתחלתן וסופן בא כאחד כגון קציר וכיוצא בה היה ראוי להתחייב בה משום מכה בפטיש עכ"ל".

(ג) בה"ל (סעי' ד' ד"ה במשקין) – "ולענין כתיבת אות אחת עיין במ"ב דדוקא אם השלים את הספר ומשמע דאם השלים בזה רק תיבה אינו חייב ובתוספתא איתא להיפך ועיין ברשב"א. ודע דאף דרש"י בד"ה והשלימה לספר פירש אות אחרונה של אחת מכ"ד ספרים נראה דלאו בדוקא הוא דה"ה אם היה חסר בהספר איזה אות באמצעו דעי"ז איננו ספר שלם והוא תקנו דחייב דעל ידו נשלם הספר וכן מוכח ברש"י בד"ה רבא אמר וכ"כ ריא"ז הובא בשלטי הגבורים ע"ש".

(ד) שפת אמת (דף קד: ד"ה להשלים) – "להשלים שאני לכאורה נראה דחייב משום מכה בפטיש, ולפ"ז אות אחת לאו דוקא וה"ה חצי אות, אכן במאירי כ' משום דחשוב כתיבה [וכן משמע ברמב"ם (פי"א מה"ש ה"ט) ע"ש], ולפ"ז אפשר דוקא אות שלם, אכן מ"ש במאירי דמשום מכה בפטיש אין לחייבו ע"ש הטעם, קשיא לי מהנך דלעיל (ע"ה ב) במנפח בכלי זכוכית ע"ש וגבי תנורא לעיל (ע"ד ב) וברש"י שם וצע"ג לדינא".

(ה) הגרשז"א וצ"ל (שולחן שלמה ס"ק י"ג. י"א) – "יש להסתפק במאי דשנינו כתב אות אחת והשלים בה את הספר חייב, אם הוא גם בכותב ספר תורה וסיים חומש בראשית באות אחת דמ"מ אין זה חשיב סיום הספר כיון דבזמנינו אין רגילים ללמוד בספר תורה רק לקרא, וא"כ הרי חסר ד' חומשים, וצ"ע".

(ו) שבט הלוי (ח"א סי' קט"ז) – "תנא כתב אות א' להשלים את הספר ... במנ"ח ... וכ"כ בקרבן העדה בירושלמי ריש פרק י"ג דאיכא בגמר אריגה גם משום מכב"פ, ומוכח דעתם ז"ל דס"ל דלכל גמר מלאכה מהל"ט נתוסף עוד מכה בפטיש, וכן משמע לכאורה פשטות הירושל' פ"ז ה"ב ע"ש בענין הדא אתתא כד מערבא בחיטיא וכו' גמרה מלאכתה משום מכה בפטיש, וכיו"ב

כמה מימרות בזאח"ז יע"ש, ועיין במראה הפנים שם ד"ה הדא דעתו בשיטת הירושלמי דדוקא היכא דאיכא מספר כמה מלאכות ביחד חייב באחרונה גם משום מכה בפטיש ועכ"פ משמע דעם גמר מלאכה האחרונה בא גם חיוב מכה בפטיש. אמנם בחי' המאירי ... וכיו"ב כתב הר"א ממיץ במלאכת בונה הובא בהג' מרדכי פרק הבונה ובהגמ"י, דלרב במעיל שופתא בקופינא דמרא וכו', אין כאן לא חיוב בונה וגם לא חיוב מכה בפטיש, בונה לא, דאין בנין בכלים, ומכה בפטיש לא, כיון דאינו עושה אלא הגמר ואין חיוב מכה בפטיש אלא לאחר כל העשיה יע"ש. והנה דברי המאירי נלענ"ד מוכרחים, דאל"כ מה פריך מאן תנא וקא מוקים כר' אליעזר דלית הילכתא כות', הא אפילו קודם שחידש לו תי' דלהשלים משום כותב, היה יכול לתרץ אפילו תימא רבנן ומחייב להשלים משום מכה בפטיש אלא כדברי המאירי דמכה בפטיש רק לאחר הגמר לא בשעת הגמר וכגון האי דשקיל אקופי מגלימי. ובזה ניחא שיטת רש"י לעיל ע"ד ע"ב בהא דעביד תלתא דחיוב מכה בפטיש משום דחותר המיותר, אבל גמר האריגה אינו גורם מכה בפטיש, וע"ע רש"י ביצה י"א ע"ב ד"ה דאין בנין".

ה. לכתוב מכתבי שחרור עבור חולים המשתחררים בשבת.

1. הגרשז"א צ"ל (שולחן שלמה ס"ק י"ג) – "יכתב בכתב לועזית שנוהגים היום לכתוב בעברית באותיות 'כתב' אשר אין זה כתב אשורית. ולפי"ז יהיה מותר לרופא בחדר מיון לומר לגוי לכתוב מכתבי שחרור עבור חולים המשתחררים בשבת, והן אמנם דאם אפשר מה טוב היה שבביה"ח יהיה מסודר ומאורגן מראש שמי שפונה בשבת לחדר מיון ואחר הבדיקה הוחלט לשחררו, שיוכל הוא להשאר בביה"ח במשך כל השבת - וידאגו שם לצרכיו כאש"ל - ורק במוצאי שבת יכתוב לו הרופא את מכתב השחרור. אמנם אם אין הדבר ניתן או אם זה עלול לגרום צער לרבים ואי סדר ובלבול במוצאי שבת, אז גם מותר לרופא לומר לנכרי לכתוב את מכתבי השחרור בשבת ואפילו עבור חולה שהבריא בינתיים, כי במקום צורך וצער של רבים יש מקום להקל".
2. הגר"ע אויערבאך שליט"א (יתן נאמן פר' פקודי תשע"ו) -

Question: I am the chaplain in a hospital and sometimes we have Jewish patients who need to be released on Shabbos. In order to be discharged, they need to sign a form. I thought of how perhaps this could be done with less of a Shabbos violation. What if they just make a scribble using their left hand as if this is their signature? Would this be permissible? Thank you.

Rav Auerbach: Let us analyze your situation one step at a time. In order to violate the Torah prohibition of koseiv, writing, one must write letters or draw a picture (Rambam, Hilchos Shabbos 11:9, 17). Since you wrote a scribble and no letters, we seemingly cannot consider your act as a transgression of the Torah prohibition of writing on Shabbos. In addition, you suggest writing with your left hand, which is a shinui, an unusual way of writing (Rambam 11:14). At worst, this would seem to be considered a permitted use of muktzah and uvdin dechol (weekday activity), which we would normally permit in the case of great need, like getting out of a hospital. However, on closer inspection, your question is not so simple. The Gemara (Shabbos 103a) cites Rav Yosi, who says that someone who makes a mark on Shabbos has violated the melachah of roshem, even when done with his left hand. While the Talmud Bavli implies that we do not rule like Rav Yosi, some Acharonim understand that the Yerushalmi ruled according to his opinion (Aruch Hashulchan 340:19). Moreover, the Biur Halachah (340:5, s.v. muttar) cites numerous poskim who hold that a yarei Shomayim should be stringent and follow the opinion of Rav Yosi (see also Shu"t Shevet Halevi 1:114). This means that making such a mark as you suggest could constitute a Torah prohibition. What makes matters worse is that although you only made a scribble, it appears to be a signature, and you intended for it to look that way. If you consulted a lawyer, it is likely that this signature would be legally binding and would stand in court, and this is certainly included in the rabbinical prohibition of roshem (Biur Halacha ibid. and Mishnah Berurah ibid., 25). Therefore, in conclusion, when a person must sign on Shabbos (e.g., in a life-threatening situation), your suggestion is certainly better than actually writing one's name. However, under normal circumstances, where spending Shabbos in the hospital is merely an inconvenience, I would not permit this. I also suggest that you look into the legal ramifications of signing more carefully, for I was recently informed that according to American law, a person is not obligated to sign out at all when being discharged from a hospital.

ו. במנעלים שיש מתחתיהם כתב בולט: הליכה בנעל שחקוקות אותיות בסולייתיה.

1. מיקל.

(א) חלקת יעקב (או"ח סי' ק"ב) – "ובני"ד דהוה כמה דרבנן, מוחק שלא ע"מ לכתוב דהוי מקלקל, וברגלו דהוי כלאחר יד, וגם כתב עכו"ם דלדעת הרמ"א וסייעתא' גם כן רק דרבנן (אף דרוב הפוסקים חולקים עי' מג"א סימן ש"מ ובאחרונים, עכ"פ סניף יש) ולא ניחא לי' אף המג"א מודה דפס"ר שרי, עי' דג"מ סימן ש"מ, והרי בשובר עוגה שיש בה אותיות דהרבה מתירין, ושם שובר בידים, וגם מיירי באותיות אשוריות, וכן בספרים שיש על חודי הדפים אותיות, עיקר השקליא וטריא משום שבשעה שפותח סותר האות והוי כמוחק, ובתשובת רמ"א דמתיר דהוי כדלת דפותח וסוגר דאין בו משום בנין וסתירה, ולא עלה כלל לחשוש בזה דעם הפתיחה והסגירה מתמדת נמחק באמת לאחר עתים רחוקים הכתב שם, דכן הוא עובדא דמילתא כשנוגעים או ממשמשין הרבה פעמים על כתב או צבע נמחק לאחר עתים רחוקות, ולא יעלה על דעת אדם כלל לחשוש שאסור לנגוע בשבת בכתב, א"ו דזה לא הוי בכלל מחיקה, וכן כשדורסין על אותיות בולטות ג"כ כן, דאין נמחקות רק לאחר זמן הרבה, ואף דבכאן נמחקות

האותיות בזמן יותר קצר, אבל בכל אופן אין זה מחיקה ממש, וכן לענין חשש כתיבה בהשלג, כיון דהוי דבר שאינו מתקיים, ומבואר להדיא בס' ש"מ ס"ה דמותר לרשום בצפורן בדבר שאינו מתקיים, ועי' בשו"ע הגרש"ז ואחרונים, דכיון דרושם רק דרבנן ממילא בדבר שאינו מתקיים מותר אף לכתחילה, א"כ בני"ד נמי, דברגלו דהוי כלאחר יד ורק דרבנן, ממילא בדבר שאינו מתקיים מותר אף לכתחילה ומכש"כ כשאנו מתכוין ולא ניחא לי', פשיטא דלית בזה חשש כלל לענין דינא. ודכירנא בעת חרפי, שמעתי שחתנא דמרן זצ"ל"ה מבעלזא, שהיה הולך בקאלאשען, והי' עליהם מתחתיהן כתב בולט, והי' מדקדק לחתכן - ופשיטא שזה רק זהירות יתירה, כנאות לגברא רבה כמוהו, אבל לענין דינא אין לחוש - והנזהר תע"ב".

(ב) יביע אומר (או"ח ח"ה סי' כ"ח).

(ג) חוט שני (ח"א סוף פרק כ', עמ' קנ"ח) – "מותר לילך בשבת בנעלים שיש תחתם אותיות או ציורים שבעת הליכתו נכתבים האותיות ע"ג העפר. כיון שלא מתכוין לכתובה ואין זה פסיק רישא, ועוד שאין בזה שום תועלת וחסר בעצם המלאכה".

(ד) עי' הגר"ק שליט"א (תשובות הגר"ח שבת אות תתתרנ"ו) – "האם מותר ללכת על חול רטוב בשבת, שנמצא עושה צורות ע"י כן בקרקע. תשובה: אם אין מתכוין כלל אין קפידא מדינא".

(ה) חשוקי חמד (ביצה דף טו. ענין ב') – "הפוסקים התירו לילך בנעל שעל גבי סוליתה חקוקים ציורים או אותיות, אף שבזמן הילוכו על גבי אדמה רכה או שלג, מוטבעים הציורים הללו באדמה; אולם, טעם ההיתר הוא משום שאין לאדם שום כוונה ושום תועלת ביצירת כתב זה, וממילא חסר בזה בעצם שם מלאכת 'כותב' [יעויין בחוט שני (שבת ח"א עמ' קנח)]".

(ו) ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' ל"ג, הע' נ"ג) – "מותר לילך בנעל שעל גבי סוליתה חקוקים ציורים או אותיות אף שבזמן הילוכו על גבי אדמה רכה מוטבעים הציורים האלו באדמה. [טעם ההיתר הוא דהוי פ"ר דלא ניחא ליה בתרי דרבנן, דהוי כתב שאינו מתקיים וגם נעשה כלאחר יד, עי' שעה"צ סי' ש"מ ס"ק כ"ב. ואמנם החזו"א בס' ס"א כתב דאין להיתר זה מקור ברור, אך אפשר דבנידו"ד קיל טפי כיון שאין שום חשיבות לכתובה זאת [עי' קהלות יעקב שבת סי' מ"ו (מ"ד)]. עוד יש להוסיף דאותיות החקוקות ע"ג הנעל מתהפכת צורתן כאשר הן מוטבעות ע"ג החול ואין כאן צורת אות כלל וקיל טפי".

(ז) ילקוט יוסף (סי' ש"כ מלאכת דש סעי' כ"ה, קיצור שו"ע סעי' כ"ה) – "ואפילו מי שנועל נעלים שחקוק בסוליה שלהם אותיות וצורות [סמל מסחרי] מותר ללכת בהם על גבי שלג [או על חול], אף - על - פי שהאותיות והצורות נדפסות בשלג [או בחול] בכתב בולט בדרך הילוכו, הואיל והוא דבר שאינו מתכוין, ועוד טעמים".

(ח) מנחת איש (פרק כ"ב סעי' כ"ז) – "מותר לילך כדרכו ולדרוך על העפר בנעליים אשר חקוקות בהן אותיות וכדומה על הסוליה".

מלאכת משרטט

[א] הכנה לחתכו, או הכנה לכתיבה. [ב] שירטוט באוכלים. [ג] כללי.

דור המלקטים - תורת המלאכות (ח"ז).

גמרא (דף עה:) – "והמולחו והמעבדו. היינו מולח והיינו מעבד. רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו: אפיק חד מינייהו **ועייל שירטוט**". **איזה אפיק, מולח או מעבד** – עיין סי' שכ"ז סעי' ד' [מלאכת מעבד], לשיטות ומראי מקומות.

א [מלאכות שירטוט: הכנה לחתכו, או הכנה לכתיבה.

א. הכנה לחתכו.

1. **רש"י** (דף עה: ד"ה ועייל) – "ועייל שירטוט. לפי שדרך הרצענים כשהוא בא לחתכו משרטוט תחלה כפי מה שהוא רוצה להאריך ולהרחיב ולקצר החיתוך, ואחר כך מעביר הסכין דרך השירטוט, וכן בעורות המשכן כשחתכום".
 2. **סמ"ק** (מצוה רפ"ב) – "והכי אמרינן בפרק כלל גדול (דף ע"ח) והמולחו והמעבדו היינו מולח היינו מעבד והלא הכל אחד הוא ומשני אפיק חד מינייהו ועייל שירטוט, פירוש כשרוצה לחתוך העור משרטט תחלה כדי שיכוין חיתוכו".
 3. **ר"ן** (דף לב: ד"ה ועייל) – "ועייל שירטוט. כשהוא בא לחתכו משרטט תחלה כפי מה שהוא רוצה להאריך ולהרחיב ולקצר החתוך ואח"כ מעביר הסכין דרך השירטוט שכך עשו בעורות המשכן כשחתכום".
 4. **אור זרוע** (סי' ע"ג) – "ופירש"י כשהוא בא לחתכו משרטוט תחלה כפי מה שהוא רוצה להאריך ולהרחיב ולקצר את החיתוך ואח"כ מעביר הסכין דרך השירטוט".
 5. **מאירי** (דף עג. ד"ה כ"ה) – "והוא שכשבא לחתכו משרטוט תחלה על הדרך שרוצה להאריך או להרחיב ואח"כ חותך דרך השירטוט".
 6. **רוקח** (סי' פ"ה) – "בשיליה כלל גדול (דף עה) ובגויל שירטוט נמצא המשרטט על עור או על שום דבר חייב. ירושלמי שהיו משרטטין בעורות מהו משרטטין מסרגלין".
- (א) הרי זה תולדה – **רמב"ם** (פרק י"א הל' י"ז), "חרשי העצים שמעבירין חוט של סקרא על גבי הקורה כדי שינסור בשוה הרי זה תולדת משרטט, וכן הגבלים שעושים כן באבנים כדי שיפצל האבן בשוה, ואחד המשרטט בצבע או בלא צבע הרי זה חייב", **ערה"ש** (סי' שכ"א סעי' כ"ח, "וז"ל הרמב"ם ספי"א המשרטט כדי לכתוב שתי אותיות תחת אותו שירטוט חייב חרשי העצים המעבירים חוט של סקרא על גבי הקורה כדי שינסור בשוה ה"ז תולדת משרטט וכן הגבלים שעושים כן באבנים כדי שיפצל האבן בשוה ואחד המשרטט בצבע או בלא צבע חייב עכ"ל ולכן יש לזהר מאד שלא לשרטט בצפורן ג"כ דהוה אב מלאכה ועי' לקמן סי' ש"מ דאם השירטוט אינו מתקיים אינה מלאכה וידוע שבנייר מתקיים השירטוט ונכון להודיע זה להמונים שאינם יודעים שזוהו אב מלאכה").

ב. הכנה לכתיבה.

1. **רמב"ם** (פרק י"א הל' י"ז) – "המשרטט כדי לכתוב שתי אותיות תחת אותו שירטוט חייב".
2. **א"ר** (ס"ק י"א) – "המשרטט כדי לכתוב שתי אותיות חייב [רמב"ם שם הי"ז]".
3. **קצות השולחן** (סי' קמ"ד סעי' ה') – "והמשרטט הקלף או הנייר כדי לכתוב עליו ביושר חייב".

ג. אין מחלוקת: לכו"ע כל ציור הוי דאורייתא.

1. **שער הצינון** (ס"ק נ"ד) – "כן איתא ברש"י דזהו משרטט וכן משמע בירושלמי, ומהרמב"ם משמע דהוא תולדה דמשרטט, ומסתברא דרש"י **מודה** להרמב"ם בשירטוט דכתיבה דגם זה הוא בכלל משרטט, דאף שבמשכן היה בעור כדי לחתך אחר זה, הוא הדין כל שירטוט שעושה כדי לכוון על ידי זה הפעולה שיעשה אחר כך".
- ד. מראי מקומות – **חמדת ישראל** (המשרטט), **מנחת סולת** (מצוה ל"ב אות ל"ו).
1. **קרית ספר** (סוף פרק י"א) – "המשרטט כדי לכתוב שתי אותיות תחת אותו השירטוט חייב ושירטוט הוא במשכן כשחתכו העורות אע"ג דלא הוה לכתיבה אם שרטט לכתיבה חייב כשיעור שתי אותיות. חרשי העצים והגבלים שמשרטטים בין בצבע בין בלא צבע בעצים או באבנים כדי שיהיו שוים חייב משום תולדת משרטט".
2. **ח"א** (זכרו תורת משה סי' ל"ח) – "המשרטט, דהיינו כשרוצין לחתוך עור או נייר או שארי דברים, משרטט תחלה כדי שיכוין חיתוכו, וכן המשרטט נייר או קלף או כל דבר כדי לכתוב עליו, אפילו רק ב' אותיות חייב. בין ששרטט בצבע או בצפרניו או בכל דבר חייב משום משרטט".
3. **גרי"ן** (סי' ש"מ סעי' י"א) – "דרך הרצענים כשהוא בא לחתוך העור משרטט תחלה כפי מה שהוא רוצה להאריך ולהרחיב ולקצר החיתוך ואחר כך מעביר הסכין דרך השירטוט וכן עשו בעורות המשכן כשחתכום ולכן שירטוט זה הוא מאבות מלאכות וכן המשרטט אפילו הקלף או הנייר כדי לכתוב ביושר חייב".
4. **רש"ש** (דף עה: ד"ה רש"י) – "רש"י ד"ה ועייל שירטוט עי' כה"ד אבל הרמב"ם בפי' ובחבורו ספי"א מפרשו כשירטוט דבכל הש"ס דהיינו שמשרטט לצורך הכתיבה".

ב] שירטוט באוכלים.**א. מחמיר.**

1. הגר"ח מבריסק (הל' שבת בשבת פרק י"ד סעי' י"א) – "ראיתי ברשימות הנהגת רבינו הגר"ח מבריסק זצ"ל שלא לרשום בסכין בשבת קודם הבציעה משום חשש איסור משרטט, ע"ש. ונראה בטעמו דחייש לשל' הרמב"ם ספי"א משבת דאיסור משרטט לאו משום הכנה לחיתוך, אלא כל שרטוט אסור מצד עצמו ככותב ואף בהכנה לכתיבה, ושיעור משרטט כדי לכתוב שתי אותיות, דעצם סימון השירטוט הוא מלאכה כמו כתיבה, וכמ"ש ברש"י שבת שם ע"ד רש"י הנ"ל, ולפי"ז כיון שבאוכלין יש איסור כתיבה וכדמוכח בגיטין יט. וכמ"ש בבה"ל סי' ש"מ ס"ד ד"ה במשקין, א"כ ה"ה דיש איסור משרטט בהם. ולכן נראה דלשיטת הגר"ח ז"ל, הרישום בסכין הוא גם בלחם משנה רושם בעלמא, אבל לא יחתוך שם דוקא, אלא בסמוך לו ואינו לצורך כתיבה או חיתוך כלל רק לסימן בעלמא ע"י היכר עד היכן קדושת פרוסת הבציעה וכמ"ש בתורת חיים פ' חלק, שהוא מקור דין זה כפי שציין המג"א סי' רע"ד סק"א ומ"מ צ"ע אם השמועה נכונה, דמכל הפו' נראה שנהגו היתר בזה בלא פקפוק".

2. נשמת שבת (סי' רע"ד אות ק"נ, סי' ש"מ אות פ') – "הרבה בני אדם אף שקודם הברכה עושין רשימה, אבל אח"כ אין מדקדקין לחתוך דייקא במקום הרשימה רק בערך באותו השטח, ונראה פשוט שבכה"ג (שאח"כ אינו מכוון החיתוך במקום השרטוט ממש) ודאי שאין בו משום משרטט כלל ... אבל באמת אם ידקדק לחתוך דייקא על מקום הרשימה יש לדון לאסור משום משרטט, ובס' שש"כ ... ויש לחלק דלא דמי ולא תלוי זה בזה, ושאינו מחתך שהוא דרך אכילה, משא"כ שירטוט הא דרך מלאכה ... ועוד דהא מבואר בפוסקים דכמו כן המשרטט כדי שאח"כ יישר הכתיבה ג"כ חייב משום משרטט (כמו שמצוה לשרטט בכתיבת סת"ם) והא קיי"ל שיש חיוב כתיבה גם על אוכלים (עמ"ב סק"ב), ואף שכאן אין כוונתו לשם כתיבה (וגם אינו בצורה שיועיל לכתיבה), מ"מ מסתבר דלכל תועלת אחר ג"כ חייב משום משרטט, וכן ראיתי בס' אהלי שם להעיר על דברי השש"כ לפי מה שכ' המ"ב בשעה"צ (סקנ"ד) דכל שרטוט שעושה כדי לכוין עי"ז 'הפעולה' שיעשה אח"כ חייב משום משרטט עכ"ל, ומשמעות לשונו דהיינו אף שאינו לתכלית של מלאכה (מהל"ט מלאכות) אלא כל שהוא לתועלת איזה פעולה חייב, ממילא ש"ל שאף שלהלכה אין מחתך באוכלין מ"מ יש בו משום משרטט. וידידי הגרש"ש שטיינבערגער שליט"א (ר"מ במתיבתא דקרית יואל) העיר דאולי מחמת חשש זה (של משרטט) טוב יותר שבשבת קודם הברכה יחתוך קצת לתוך החלה, דאז אינו בגדר משרטט, אלא הוא תחילת חיתוך (ושוב אחר הברכה ימשיך לחתוך שם), והעיד מפי המשב"ק של מרן מסאטמאר זצוק"ל (דע"ק וויינשטאק נ"י) שגם בשבת נהג מרן זי"ע לעשות חיתוך בתוך החלה, ושכ"נ נהג הגה"ק מפאפא זצ"ל, ושכן נמי שמע מהמשב"ק של הרה"ק אדמו"ר מסקולען זצ"ל (ש"ב רח"צ אפעל נ"י) שכן נהג הרה"ק הנ"ל, ושהראה לו בשו"ע שיש שיטות דרושם חייב חטאת (משא"כ כשהוא תחילת החיתוך)".

ב. מיקל: משום שאין הכנה למלאכה, א"נ משום אין שרטוט באוכלים. א"נ משום אי"ז שרטוט אלא תחילת הבציעה.

1. יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"ב עמ"ק ט"ז ד"ה והנה) – "נראה דאין מלאכת שרטוט באוכלין, שהרי אין מלאכת שרטוט אלא כהכנה למחתך או לכתיבה כדביארתי ובאוכלין אין בהן משום מחתך".

2. שש"כ"ה (פרק י"א סעי' ט"ו [דפו"ח, סעי' ט"ו]) – "אין איסור שירטוט וחיתוך באוכלין, כשהשירטוט והחיתוך הם לצורך המאכל או לצורך שימוש של האדם. לפיכך מותר לסמן קווים בעוגה, בקליפת התפוז וכיו"ב, בעזרת סכין, כדי לדייק בשעת הפריסה או כדי לחתוך את המאכל למנות שוות".

שש"כ"ה (פרק י"א סעי' מ"ז [דפו"ח, סעי' מ"ח]) – "משמע דאין מלאכת שירטוט אלא כהכנה למלאכה אחרת, כגון למחתך העור, וכ"ה ברמב"ם פ"א מה' שבת ה"ז. וכיון שאין איסור מחתך באוכלין, וכדלהלן, הרי ממילא אין בהם משום איסור משרטט".

3. עי' חוט שני (תורת המלאכות ס"ק כ"ח ד"ה ומהגר"נ) – "דכשם דליכא חיתוך באוכלין כך ליכא משרטט באוכלין, והיינו אם משרטט פסים בעוגה כדי לראות היכן לחתוך כדי שיהיו המנות שוות ויפות וכדומה, שרי. אולם כל זה דליכא משרטט באוכלין היינו אם משרטט בשביל פעולת חיתוך. אבל אם משרטט על מאכל כדי לכתוב עליו אותיות חייב, דכמו דאיכא חיוב כתיבה באוכלין כך יש לומר דאיכא חיוב על פעולת השרטוט. ומה שנוהגין לרשום בחלה בסכין קודם הברכה, [אפילו אם תמצא לומר דאיכא משרטט באוכלין], פשיטא דאין בזה משום מלאכת משרטט, כיון דאינו עושה כן כדי שיהיה לסימן היכן לבצוע, אלא כדי שיכול לפרוס הלחם מהר יותר כדי לא להפסיק בין הברכה לאכילה".

4. הגר"ח שליט"א (אסיפת יצחק ח' אלול תשס"ו) – "שאלה: המשנה ברורה (ס' רע"ד ס"ק ב') אומר בענין בציעת הפת, 'שמדקדקים רגילים לרשם בסכין קדם הברכה', וק"ק לי למה זה מותר והרי המשנה ברורה (ס' ש"מ סוף ס"ק כ"ב) כתב 'שרטוט חייב' משום כותב. תשובה: אי"ז שרטוט אלא תחילת הבציעה".

5. קיצור הל' שבת (סי' ל"ג) – "חוץ מאוכלים".

6. הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד דף עה, עמ' שס"ח) – "ויש לעיין מדוע אין משום משרטט ברישום הקו על גבי החלות בשבת. וכן מדוע אין משום משרטט בעשיית הקווים על גבי קליפת תפוז קודם קילופו. תשובה: מצינו משרטט רק כשאח"כ תבוא מלאכה דאורייתא, בין לשיטת רש"י (שבת ע"ה ע"ב ד"ה ועייל שירטוט) הסובר שהשרטוט היה במשכן על גבי העורות כשחתכום, שלאחר השרטוט חתכום וקרעום. ובין לשיטת הרמב"ם (בפיה"מ פ"ז מ"ב) הסובר שהשרטוט היה לצורך כתיבה, משא"כ כשמשרטט לצורך דבר שאין בו מלאכה, נראה דמותר. ועוד סברא יש לומר דאולי אין משרטט באוכלים כשם שאין עיבוד באוכלין וכשם שאין מחתך באוכלים, כך אין משרטט באוכלים והוא משום שעומד לאכילה ואין זה תיקון גדול כאשר משרטט אותו. ויש נפ"מ בין ב' התשובות: במשרטט מזוזה אחר הכתיבה, דלפי התירוצ' הראשון פטור, אבל לפי התירוצ' האחרון יתכן דחייב".

7. ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' כ"ו) – "מותר לשרטט קווים על גבי עוגה על מנת לחותכה באופן ישר, או על מנת להתוך חתיכות שוות בגודלן, ואין בזה איסור משום מלאכת כותב או משרטט".

ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' מ"ג) – "עיין בפוסקים סי' רע"ד שנוהגים לרשום כסכין ע"ג החלה לפני הבציעה, ומבואר דאין בזה איסור כתיבה [אף שכדרך כלל גם קו בעלמא אסור וכדלעיל סעיף ו'] או שרטוט, וע"ע כספר שש"כ פ"א סט"ו שכתב דהטעם

שאינן בזה מלאכת משרטט משום שענין מלאכה זו היא הכנה למלאכת מחתך, וכשם שאין איסור מחתך באוכלין כמבואר במשנ"ב סי' שכ"כ ס"ק י"ב כן אין איסור משרטט באוכליו".

8. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתקל"א, הע' ז', הע' ח') – "ומסתבר דכל אלו המלאכות שנעשו בעורות במשכן (כפירש"י במשנה עג.) הם כולם מענין אחד. וכשם שאין עיבוד באוכלים ואין ממחק באוכלים (ע' חיי אדם כלל ל"ד-ל"ה סעי' ה') כן מסתבר דלא שייך משרטט נמי מה"ט באוכלין ... ראיתי בשמירת שבת כהלכתה ... ועוד י"ל ...".

9. מנחת אריאל (דף עה: אות ב') – "יש לומר דהמשרטט באוכלין בשביל לחתכן במדה לא הוי משרטט, כיון דמבואר במ"ב בסי' שכ"ב ס"ק י"ב וי"ט דאין מחתך באוכלין, א"כ גם שרטוט לצורך החיתוך אינו אסור, ולכאורה זה מוכרח כן, דכיון דאין מחתך באוכלין, והרי בשביל לחתך צריך קודם לשרטט, ובע"כ דגם אין משרטט באוכלין".

10. תורת חיים (סי' ל"ז ענף ג').

ג. מראי מקומות – שיערי זבולון (או"ח ח"ב סי' צ"ח אות ח'), תורת המלאכות (ס"ק כ"ח).

1. הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"מ ס"ק י"ג ד.) – "אי שרי לסמן בשבת ע"ג התפוז בסכין כדי לדעת אח"כ היכן לקלף, י"ל דבכה"ג לא הוי בגדר שרטוט ולכך שרי".

ד. מצד רושם.

1. גר"ת (הגדה של פסח מבית לוי עמ' קס"ד אות ב') – "מין הגר"ח לא היה נוהג לרשום עם הסכין על הלחם משנה' קודם ברכת המוציא".

א) המגיה (שם הע' ג', מפרש מצד רושם ולא מצד שירטוט), "ואולי חשש מין הגר"ח לכתחילה לרושם באוכלין (ע' ברמב"ם פ"א הלכה ט"ו-ט"ז)". ע' מש"כ ההל' שבת בשבת (לשונו מובא לעיל).

2. מראי מקומות – שרגא המאיר (ח"ג סי' ט"ו אות א'), נשמת השבת (סי' ש"מ אות פ' ד"ה ולכאורה), תוספת אהל (הערות על מ"ב סי' ש"מ עמ' ר"ב), "שטוב להמנע מסימון בסכין ע"ג הפת קודם הברכה".

ג. כללים.

א. החילוק בין רושם לשירטוט.

1. ע' סי' ש"מ סעי' ה', לשיטות ומראי מקומות.

ב. יד שמאל.

1. ע' ערך כלאחר יד [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ג. חצי שיעור.

1. ע' ערך חצי שיעור [לפני סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.

ד. האם יש מחיקה על שירטוט.

1. מראי מקומות – גור אריה (דף עה: ד"ה וזה, "שהחיוב הוא בשביל המחיקה ולא מחייב רק מחק אות ולא שריטה"), תורת המלאכות (ס"ק י"ח ד"ה ובשערי).

ה. שירטוט אחר כתיבה.

1. חייב.

א) באר ישראל (מלאכת שרטוט) – "דהר"מ כתב את מלאכת השירטוט אחרי כתיבה, להשמיענו דיש חיוב של משרטט גם אחרי כתיבה. וראיתי שכ"כ בשו"ת שבט הלוי ... ונראה דהביאור הוא, ע"פ משנ"ת במבוא, דבכל מלאכה איכא ב' אופני תולדה, א) דמיון בתכלית המלאכה, ב) דמיון במעשה מלאכה, ולפי"ז נראה דא"נ בשירטוט תכלית המלאכה הוא כדי לכתוב שתי אותיות, וכמ"ש הר"מ משרטט כדי לכתוב שתי אותיות, אך עכ"פ אם משרטט אחרי הכתיבה בס"ת בשביל מצות שירטוט חייב, אף דתכלית המלאכה אין כאן כיון שאינו שירטוט לצורך כתיבה, אך יש לחייב מטעם תולדה, כיון דאיכא דמיון בפעולה של שירטוט".

2. מראי מקומות – משנת יהודה (שבת פרק י"א הל' ז' ד"ה ונראה דיש), שיערי זבולון (או"ח ח"ב סי' צ"ח), תורת המלאכות (ס"ק ג' ד"ה ויש לחקור).

א) שבט הלוי (ח"א סי' קי"ב) – "ודע דיש לדקדק קצת בדברי הרמב"ם בפרק י"א הל' י"ז דהעתיק משרטט אחרי כותב ומוחק ולפי הסדר היה לו לסדר משרטט דהוא הכשר כתיבה קודם כותב ככל שאר המלאכות הבאים על הסדר, ואולי י"ל דקמ"ל רבינו בזה דלפעמים גם משרטט אחרי כותב חייב והיינו בס"ת ומזוזה וכה"ג דשרטוט מעכב וכמ"כ בתוס' סוטה י"ז ע"ב דמהני שרטוט אף אחרי כתיבה אבל בשאר כתיבות צ"ע אי חייב במשרטט אחרי כתיבה כיון דאינה שוב הכשר לכתובה וצ"ע בכ"ז".

ב) הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד דף עה: עמ' שס"ו) – "ויש להסתפק אם שירטט בשבת לאחר כתיבה, לסוברים דמהני, האם יעבור על מלאכת שרטוט, דכפי שכתב הרמב"ם והביאו המשנ"ב (סימן שם ס"ק כב והשער הציון ס"ק נג) שהמשרטט נייר וקלף וכיוצא בו, כדי לכתוב שתי אותיות תחת אותו שרטוט חייב, משמע שדוקא אם שירטט כדי לכתוב חייב ולא כששירטט לאחר כתיבה ... אלא שעדיין צ"ע, דהרי לא כתב הרמב"ם: 'על מנת' לכתוב, אלא 'כדי' לכתוב ב' אותיות, ואולי כוונתו ששיעור שרטוט הוא ב' אותיות, אבל אין כוונתו שרק למטרת כתיבה הוי משרטט וצ"ע. אולם מהמשך לשונו שם, משמע דהכוונה היא כדי לכתוב ממש, יעו"ש".

ו. האם יש שרטוט באדם: ניתוח, ברית מילה.

1. מחמיר.

- (א) חוט שני (תורת המלאכות סוף ס"ק ט"ו) – "דאיכא שרטוט באדם, אם עושה כן לצורך חיתוך לניתוח וכדומה, או לצורך כתיבה, ואף אם יסמן מקום הניתוח בדיו שאינו של קיימא חייב, דפשוט דלא בעינן שהשרטוט יתקיים אלא עד הזמן הנצרך לו, כיון שתכלית השרטוט היא רק לצורך דבר אחר, ואם בשעה שיכול לחתכו יתקיים חייב".
- (ב) הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד דף עה; עמ' שס"ד. עי' תורת היולדת פרק ל"ד סוף הע' ל"ח) – "יש לדון אם יש 'משרטט' באדם. ומסתבר דכשם שיש כותב באדם כמבואר ברמב"ם (פרק יא הלכה טז) כך יש משרטט ולמעשה בשאלתנו כדאי לסמן את מקום הניתוח בדיו שאינו של קיימא והטוב ביותר ע"י רופא נכרי כי אולי יש בזה גם רושם".
- (ג) נשמת שבת (סי' של"א אות כ"ג) – "שאלה - יש מוהילין שקודם המילה רושמים במין צבע מקום חיתוך המילה כדי לכוון בדיוק מקום החיתוך האם מותר לעשות כן בשבת. תשובה - אסור, נראה לאיסור משום מלאכת משרטט ומשום איסור רושם ע' במ"ב (סי' ש"מ סוס"ק כ"ב) דהמשרטט נייר או קלף כדי לכתוב שתי אותיות תחת אותו השרטוט חייב. ונראה דהדין כן אפילו אם מוהל זה אינו יכול למול בלאו הכי וליכא מוהל אחר בעיר, דזהו בכלל מכשירי מילה שאיננו דוחה את השבת".
2. מראי מקומות – תורת המלאכות (ס"ק ט"ו).

ז. להקל על פעולת החיתוך הישיר.

1. מחמיר.

- (א) חוט שני (תורת המלאכות סוף ס"ק ד', ס"ק י"ב, סוף ס"ק כ"ו).
(ב) הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד דף עה; עמ' שס"ז) – "הרוצה לחתוך נייר, ולשם כך מקפל אותו ומחליקו בצפרניו, ומטרתו היא שע"י הקפל יחתך ישר, האם עשיית הקפל יש בה חשש משרטט. כי לכאורה אינו דומה לשירטוט שתחתיו כותבים, או שירטוט שעל פיו חותכים בסכין את העור, שבאלו השרטוט מראה לאדם איך יכתוב או כיצד יחתוך, אבל הקיפול בצפרניים בא בעיקר להקל על פעולת החיתוך הישיר. וראיה לכך שלפעמים מקפלים גם לאורך שורה מסומנת, כגון דף המסומן בשורות מודפסות כשרוצים לחתכו בנוח, מקפלים לאורך השורה וקורעים שם כדי שהקריעה תהיה נוחה יותר. האם גם על שרטוט כזה חייבים בשבת. תשובה: נראה דחייבים, וראיה לכך מדברי ה'מנחת חינוך' (מוסד השבת במלאכת משרטט לו) שכתב וז"ל: 'ונראה דהרושים בזכוכיתו באבן טוב כדי שיפצל בשוה כדרך שהאומנים (הזגנים) עושים, גם כן בכלל משרטט. כן נראה פשוט, עכ"ל. שירטוט זה באבן טוב, דומה לשאלתנו, שאפילו אם הזכוכית כבר מסומנת בקו ישר בצבע או בדיו, אעפ"כ הזג צריך לחרוט את הזכוכית ביהלום, כדי שתישבר בהרץ. נמצא שגם זה בכלל משרטט, ואף על פי שהיהלום החורט, מטרתו היא להתחיל בחיתוך, ובכל זאת חייבים עליו. וכך גם בענייננו, בקיפול נייר. לפי זה המכין נייר לקראת חיתוך ישר במוצאי שבת חייב משום משרטט. כמו"כ אם גוי מכריחו, עדיף לחתוך במספרים, שבזה יעבור רק על מלאכת קורע, או מחתך. ולא על משרטט כאשר יקפל בצפרניים ואח"כ גם על קורע או מחתך".

ח. קיפול נייר לצורך חיתוכו.

1. הוי משרטט.

- (א) חוט שני (תורת המלאכות סוף ס"ק כ"ב) – "דקיפול נייר לצורך חיתוכו יש בזה משום משרטט, וגם אם כבר מסומן קוים על הנייר ועכשיו מקפל הנייר על אחד הקווים, ועושה כן כדי שיוכל לקרוע או לחתוך הדף בצורה נוחה וישרה, חייב משום משרטט".
(ב) הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד דף עה; עמ' שס"ז) – לשונו מובא לעיל.
2. מראי מקומות – תורת המלאכות (ס"ק כ"ב).
- (א) ששכ"ה (פרק כ"ח הע' ל"ח [דפוח"ה, הע' מ"א]) – "ויל"ע, אם יש בקיפול נייר לפי מידה מסוימת, כגון לדעת היכן לחתוך לאחר השבת, משום שירטוט או לא, ועי' רמב"ם פ"א מה' שבת ה"ז, אחד המשרטט בצבע או בלא צבע, ועכ"פ אסור משום מכין משבת לחול".

ט. עשיית קו בעלמא: בלא שום תכלית.

1. אין בזה משום משרטט.

- (א) חוט שני (תורת המלאכות ס"ק ה') – "דעשיית קו בעלמא בעור או בנייר בלא שום תכלית אין בזה משום משרטט".
(ב) תורת המלאכות (ס"ק ה').
2. איסור דרבנן.
- (א) ברית עולם (המשרטט) – "ומסתבר דאסור מיהא מדרבנן אם עושה קו גם בלא שום תכלית".

י. שירטוט אחר שירטוט.

1. הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד דף עה; עמ' שס"ח) – "נראה שאם שרטט לוח עץ בעפרון כדי לנסר ישר, ואח"כ החליט לעבור עליו בעט, נראה דפטור. ואף על פי שבכותב כה"ג דומה לדיו ע"ג מקרא דחייב שתיים, אחת משום כותב ואחת משום מוחק, כמבואר ברמב"ם (פרק יא מהלכות שבת הלכה טז), שאני התם דבעי ליה לימים רבים ויש תועלת לדיו ע"ג סיקרא, משא"כ שרטוט שאין כל תועלת בכתיבה חזקה יותר. שבין כך השרטוט נרשם לשעה קלה בלבד, אולי יפטר וצ"ע, (אא"כ הוא משרטט כעת לעוד זמן רב). משא"כ אם משרטט על גבי זכוכית בדיו קו ישר, ואח"כ עבר על הקו ביהלום, יתחייב שתיים, אחת על הדיו שעזר לו ליישר קו לקראת השרטוט ביהלום, והשני עבור החריטה ביהלום".
2. מראי מקומות – חוט שני (תורת המלאכות סוף ס"ק כ"ג), תורת המלאכות (ס"ק כ"ג).

יא. שיעור.

1. הכנה לכתיבה, ב' אותיות – רמב"ם (פרק י"א הל' י"ז), "המשרטט כדי לכתוב שתי אותיות תחת אותו שירטוט חייב, חרשי העצים שמעבירין חוט של סקרא על גבי הקורה כדי שינסור בשוה הרי זה תולדת משרטט, וכן הגבלים שעושים כן באבנים כדי שיפצל האבן בשוה, ואחד המשרטט בצבע או בלא צבע הרי זה חייב", ת"א (כלל ל"ד סעי' א', "כשרוצה לחתוך עור או נייר או שאר דברים, משרטט תחילה, כדי שיכוין חיתוכו. וכן המשרטט כדי לכתוב אפילו רק ב' אותיות תחת אותו שרטוט, חייב. וכן חרשי עצים שמעבירין חוט של סקרא על גבי הקורה כדי שינסור בשוה, וכן כל דבר שמשרטטו בין בצבע ובין בלא צבע, הרי זה משרטט וחייב (רמב"ם סוף פרק י"א)", מ"ב (סוף ס"ק כ"ב, "משרטט נייר וקלף וכיוצא בו כדי לכתוב שתי אותיות תחת אותו שרטוט חייב וכן כשרוצה לחתוך עור או שאר דברים ומשרטטו תחלה כדי שיכוין חתוכו גם זה הוא בכלל משרטט. וה"ה חרשי עצים שמעבירין חוט של סקרא ע"ג הקורה כדי שינסור בשוה או הגבלים שעושים כן באבנים כדי שיפצל האבן בשוה כ"ז הוא בכלל משרטט ואחד המשרטט בצבע או בלא צבע ה"ז חייב").
2. הכנה לעור, כדי לכתוב קמיע – מנ"ח (מוסך שבת, המשרטט, לשונו מובא לקמן).
3. מראי מקומות – יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"ב עמ' ק"ט ד"ה שיעור), תורת המלאכות (ס"ק כ"ט).
(א) מנ"ח (מוסך שבת, המשרטט) – "כתב הר"מ פ"א הל' י"ז, המשרטט כדי לכתוב שתי אותיות תחת אותו שרטוט חייב, ע"כ. וכתב הרב המגיד דזה מבואר בפרק כלל גדול ע"ה ע"ב וכו', והשיעור הוא שכל אלו הדברים הם מפני הכתיבה ושיעור אחד להם. ועי"ש בגמ' דמקשה הש"ס היינו מולח והיינו מעבד, ר' יוחנן ור"ש בן לקיש דאמרי תרווייהו אפיק חד מינייהו ועייל שרטוט, ופירש"י שדרך הרצענין כשהוא בא לחתכו משרטטו וכו' וכן בעורות המשכן כשחתכום, ע"כ. מבואר דעיקר שרטוט היינו בעור, אך אין חילוק, מה לי שרטוט זה או זה, אך עכ"פ בעור נראה דהשיעור הוא כמו בכל המלאכות שבעור כדי לחתוך קמיע, עיין ר"מ לעיל הל' ה' ו' ובהרב המגיד. ושרטוט של כתיבה למד הר"מ מדעת עצמו וג"כ השיעור, ושרטוט של עור נראה דסמך אדלעיל דכל מלאכת העור כמו קמיע כנ"ל. כתב עוד הר"מ, חרשי העצים שמעבירין חוט וכו' וכן הגבלים שעושים כן באבנים וכו', ואחד המשרטט בצבע או בלא צבע חייב. והרב המגיד לא רשם דין זה היכן הוא, ולמד הר"מ משרטוט המבואר בש"ס ואחד הוא. ואינו מבואר בר"מ השיעור של שרטוט זה, ואינו ידוע לי. ונראה דהרושמים בזכוכית באבן טוב כדי שיפצל בשוה כדרך שהאומנים עושין, ג"כ בכלל משרטט, כן נראה פשוט".

יב. האם צריך דבר המתקיים.

1. מחמיר.

- (א) התעוררות תשובה (ח"ד סי' ל"ב) – "נ"ל פשוט ... במשרטט כדי לכתוב או הבנאים המשרטטים כדי לכוון החתיכה אם גם משרטט בדבר שאינו מתקיים חייב, שכל תכלית השרטוט הוא כדי שיהיה החתיכה מיושר, ואח"כ אינו צריך לשרטוט כלל א"כ נעשה תכליתו של השרטוט ואח"כ השרטוט מיותר הוא משא"כ כתיבה שכל מלאכת שבת ממשכן ילפינו והכתיבה היתה המשכן כדי שאם יפרקו המשכן ויקימו אותו אח"כ ידעו לחבר דף אל חבירו וזה צריך להיות על דבר המתקיים ובדבר המתקיים".
- (ב) יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"ב סוף עמ' ק"ט) – "במשרטט כדי לכתוב או כדי לכוון החתיכה חייב אפילו בדבר שאינו מתקיים, שכל תכלית השרטוט הוא כדי שיהי' החתיכה מיושר, א"כ צורך השרטוט ותכליתו אינו צריך להיות מתקיים, אלא מיד כשנעשה הפעולה השיג מטרתו, משא"כ בכתיבה דממשכן גמרינן בעינן כדמשכן ושם כתבו על קרשי המשכן וידע איזו בן זוג כשיקימו אותו".
- (ג) חוט שני (תורת המלאכות סוף ס"ק ט"ו, ס"ק כ"ד ד"ה ומהגר"נ) – "דאם מתקיים השרטוט לצורך הפעולה שעושה אח"כ חייב, וכגון ששרטט בשרטוט שאינו מתקיים אלא לשעה אבל בתוך זמן זה יכול לחתוך או לכתוב חייב, כיון שהיה תועלת בשעת הכתיבה. ובשרטוט לכתובת ספר תורה ומזוזות דאיכא דיעות דבעי שהשרטוט יתקיים גם לאחר הכתיבה, אין זה חשוב שרטוט אם שרטט בדבר שאינו מתקיים, כיון שאין לכתובה תועלת בלי השרטוט, על כן חשיב כאילו שאין כאן כתב כלל".
2. מראי מקומות – משנת יהודה (שבת פרק י"א הל' ז' ד"ה ואפשר), נשמת שבת (סי' ש"מ אות פ' ד"ה אבל), תורת המלאכות (ס"ק כ"ד).
(א) הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד דף עה; עמ' שס"ה) – "יתכן שקיימת נפ"מ נוספת בין רש"י להרמב"ם, באם יעשה את השרטוט באמצעות חוט של סקרא, שלא מתקיים כי אם שעה קלה פחות מיום, דלשיטת הרמב"ם יתכן שדינו כדין הכותב ראם הוא פחות מיום אחד פטור, כמבואר בשער הציון (סימן שג ס"ק סח) דהכותב במי פירות אם אינו מתקיים אפילו יום אחד פטור, גם בענינו כגון ששירטט במי פירות שאינם מתקיימים אפילו יום אחד פטור. אולם לפי רש"י דאין לשרטוט כל ענין עם כותב יתכן דחייב, מאחר וכל מטרת השרטוט היא לסימון לפני הכתיבה או לפני החיתוך של העור, אם כן לא בעינן שיתקיים ליום אחד אפילו אם מתקיים לשעה אחת חייב. וצ"ע דאולי גם להרמב"ם חייב בכה"ג כיון שכל הסימונים לשרטט הם לא לקיום".
- יג. לפי הש"ך (יו"ד סי' רפ"ד ס"ק ג'), "ואם שרטט שטה העליונה - מותר לכתוב משם ואילך בלא שרטוט דמסתמא נכתבה שורה העליונה ביושר והוא כמו שרטוט למה שלמטה". אם כותב שורה עליונה אם חייב שתיהם. כותב, ושירטוט.
1. מיקל.
(א) חוט שני (תורת המלאכות ס"ק י"ט ד"ה ומהגר"נ) – "אין בזה משום משרטט, כיון שהוא עושה כן לצורך כתיבה ולא לשם שרטוט".
2. מראי מקומות – מנחת סולת (מצוה ל"ב אות ל"ו ד"ה ויל"ע), יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"ב עמ' ק"י ד"ה כתב הש"ך), תורת המלאכות (ס"ק י"ט ד"ה ובמנחת).

יד. עשיית פרפורציה (perforation) על נייר קבלות.

1. הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד דף עה:; עמ' שס"ט) – "שאלה ביח"ר המנקב פנקסי קבלות, צ'קים וכדומה במקום החיתוך, האם עשיית הנקובים (פרפורציה) יש בה משום משרטט או לא. תשובה: עשיית הנקובים מטרם העיקרית היא כדי שיהיה על ידם קל יותר לתלוש את הדף, אך יחד עם זאת יש בה גם כוונה לסימון עד כמה יקרע את הנייר וישאר ישר, וא"כ לכאורה עובר על מלאכת משרטט. ובפרט דברמב"ם (הל' שבת פ' י"א הל' י"ז) מצינר משרטט לצורך כתיבה, וברש"י (שבת ע"ה ע"ב ד"ה ועייל) אמנם כתב דהשרטט הוא לצורך קריעה. ומסתבר שגם בניקוב חייב אך להרמב"ם צ"ע. אולם השער הציון (סימן ש"מ ס"ק נ"ד) סובר ששניהם מודים זה לזה, עיי"ש. ואף אם נאמר שאין בו משום משרטט, יש בו משום מכה בפטיש".
2. מראי מקומות – חוט שני (תורת המלאכות סוף ס"ק כ"ה), תורת המלאכות (ס"ק כ"ה).

טו. לומר לנכרי לפני השבת שכאשר יכתוב לעצמו בשבת יכין גם עותק לצורך הישראל.

1. מחמיר.

- (א) עי' מנחת יצחק (ח"ה סי' ל"ו) – "אף שיהי' צורך גדול, קשה להתיר".
- (ב) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ל"א הע' מ"ג [דפו"ח, הע' מ"ד], מילואים, שולחן שלמה סי' רמ"ז ס"ק א').
- (ג) ששכ"ה (פרק ל"א סעי' ט"ו [דפו"ח, סעי' ט"ז]).

תופר

סימן ש"מ סעיף ו', סעיף ז' - סימן שי"ז סעיף ג'

- א [סוגיא. ו] סיכת (pin). יא [תוית: קריעת חוט, ועוד מקרים. ז] החיבור. ב [כללים. ח] מהדקים הבגדים - סימן ש"מ סעיף ז'. ג [שיעורים. ט] תפירה לזמן: אינה של קיימא. ד [זוג של מנעלים - סימן שי"ז סעיף ג'. י] עם הארץ. ה [מתיחת חוט - סימן ש"מ סעיף ו'.

א [סוגיא.

א. שבת (דף עד:) - "והתופר שתי תפירות. והא לא קיימא. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: והוא שקשרן".

1. ג' תפירות בלי קשירה, חייב - רמב"ם (פרק י' הל' ט'), מג"א (ס"ק י"א), מ"ב (ס"ק כ"ז).

2. ב' תפירות בלי קשירה, אם יש איסור דרבנן.

א) מיקל.

1) עי' בגינת ורדים (כלל ג' סוף סי' י"ז) - "ומה שיר' מדברי הפוס' שמותר לאשה לחבר צעיפה וקישוריה ע"י מחט יש ליישבם

שלא תתחוב אלא שתי תחיבות דבשתי תחיבות לא חשיב כתופר כיון שלא קשר שני ראשי החוט שמכאן ושמכאן".

ב) דרבנן.

1) קרבן נתנאל (שבת פרק ז' אות נ') - "והא לא קיימא. פירש"י וכיון דלא קיימא לאו מלאכה היא, משמע דעיקר קושית הש"ס

דלא הוי אב מלאכה, אבל פטור אבל אסור הוא".

2) גר"ז (סי' ש"מ סעי' י"ב) - "אבל ב' תפירות ולא קשר פטור מפני שאינו מתקיים אבל אסור מדברי סופרים".

3) עי' מ"ב (ס"ק כ"ז) - "לענין איסורא יש אומרים דאסור ואפי' לא עשה קשר כלל".

4) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ו' סעי' א').

5) קיצור הל' שבת (סי' כ"ו אות א').

6) שבת בית (ארטסקרול, פרק ו' הע' י"ג סוף אות א').

ג) לענין מתיחת חוט - עי' לקמן.

ב. שבת (דף עה.) - אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב:

1. המותח חוט של תפירה בשבת, חייב חטאת.

א) עי' לקמן.

2. והלומד דבר אחד מן המגוש, חייב מיתה.

א) עי' יו"ד סי' קע"ט סעי' י"ט, לשיטות ומראי מקומות.

3. והיודע לחשב תקופות ומזלות ואינו חושב, אסור לספר הימנו. (לדבר בשבחו).

א) נ"מ: ותן טל ומטר, או ליל ניטל.

ב [כללים.

א. באוכלים.

1. אינו שייך - קהלת יעקב (נתיבות, סי' תק"ט סעי' ג'), "מותר לתופרם. אף דלא הותר מלאכת או"נ רק מלישה ואלך נראה דאין

תפירה באוכלין שאינו דבר המתקיים ועוד דמלאכה שברשותו הוא ואינו כדרך מלאכה שעושין לימים רבים דמותר כמ"ש הר"ן

והרשב"א גבי טחינת פלפלין כמ"ל בשמם בסי' רצ"ה ע"ש"), הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"מ הע' נ"ט, "ופשוט דבאוכלין

לא שייך קורע [דלא שייך בו תופר], אבל ..."), מנחת אשר (שבת סי' פ"ב אות ג').

2. מראי מקומות - עי' הנו"כ בשו"ע (סי' תק"ט סעי' ג'), בנין שבת (תופר פרק י"א אות ד'), משנת השבת (ריש עמ' רמ"א).

ב. באדם: תפירה הנעשית בגוף האדם (stitches).

1. מיקל, אינו דאורייתא.

א) ציץ אליעזר (ח"כ סי' י"ח) - "נראה כדעתו של הגר"י אברמסקי ז"ל שהשיב בזמנו (כמובא בספרו שם) שאין איסור תורה של

תפירה באדם באשר אין דרך תפירה בגוף האדם".

ב) נשמת אברהם (ח"א סי' ש"מ ס"ק ז').

2. מחמיר, חשש דאורייתא.

א) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה תניינא ב - ג) סי' ל"ה אות א', ששכ"ה פרק ל"ה דפו"ח הע' ס"ו, שולחן שלמה סי' ש"מ ס"ק

ט"ו, הע' מ"ב, סי' שכ"ח ס"ק ח' ג'). - "חושבני דרק לענין בונה צריכים בגמ' (שבת צ"ה ע"א) לאסמכתא או למילף מקרא דויבן

אלקים וכו' לאשמועין שגם גוף האדם חשיב בנין, משא"כ בנוגע לתופר, נראה דכמו שהמדבק ב' ניירות או עצים דקים לעשותם

עץ עבה חייב משום תופר, ה"נ נמי תופר בשר אדם או עור שהוא כבשרו ורוצה שיתקיים ויתחברו יחד דיש לחשוש למלאכת

תופר. ולא מיבעיא לדעת רש"י בשבת ק"ז ע"א דהמפס מורסא לעשות לה פה חייב משום בונה או משום מתקן כלי, דמה לי

מתקן מכה מה לי לתקן כלי, שפיר מסתבר דאם חשיב בונה בפתח של מכה ה"ה נמי דחשיב תופר, ואף דמה שהתפירה מתקיימת

הוא רק מפני שאח"כ מתרפא ונעשה מאליו, מ"מ האדם הרי תופר כדרכו ומלאכתו מתקיימת, וגם נראה לכאורה שאף להרמב"ם בפ"י משבת הי"ז שהמפס שחין להרחיב פי המכה חיובו רק משום מכה בפטיש, ג"כ צריך להתחייב כאן משום תופר, ואף על גב שאין דרך לתפור בגוף האדם רק אם נתקלקל דהיינו לחולה או מי שקיבל מכה, מ"מ אין זה חשיב כאילו אין דרך תפירה בכך, דמאי שנא מכותב שפסק הרמב"ם בפ"א מהל' שבת הי"ז שהכותב על בשרו חייב משום כותב אף על גב דאין רגילים כלל לכתוב על בשר אדם, וגם ניירות ועצים אין דרכם כלל בתפירה ואפ"ה חייב משום שדרכן בדבק, וכ"ש בנד"ד שתופר ממש כדרך התופרין והכל מתחבר ונעשה אחד, אך אפשר דכיון ששני חלקי העור והבשר שנפרדו עדיין הם חיים יחד, לכן אינם חשובים כנפרדים זה מזה ורואים אותם גם עכשיו כמחברים, וגם הרי מה שיתחברו ויתקיים אח"כ הוא ג"כ רק מפני זה, מ"מ אין להקל משום כך רק מסברא ולא לחשוש כלל לאיסור תורה. ואין היתר לתפור בשבת אלא במצב של פיקו"נ".

(ב) הגר"ש"א זצ"ל (דרור יקרא עמ' שמ"ב סוף אות ל"ז, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק ל"ו אות מ"א, פרק מ"ג אות ד', הע' ד', נשמת אברהם ח"ד סי' ש"מ ס"ק ב' ד"ה ואמר) – "לתפור בגוף האדם הווה בונה אך כשאומר לנכרי ואין ישראל עושה מאומה מותר". 3. מראי מקומות – אבן ישראל (ח"ח סי' כ"ז ד"ה עוד, על מ"ב סי' ש"מ אות ז'), הגר"ח"ק שליט"א (שבת לישראל עמ' תפ"ג אות ס"ח), חוט שני (ח"א סוף עמ' קל"ט, "יש לעיין"), ששכ"ה (פרק ל"ה הע' ס"ב [ונראה שחוזר בדפוס, הע' ס"ה-ס"ו]), נשמת אברהם (ח"ד סי' ש"מ ס"ק ב'), שבת בית (ארטסקרול, פרק ו' הע' כ"א), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תת"כ, הע' כ"ו), בנין שבת (תופר פרק י"א אות ג').

(א) שבט הלוי (ח"ט סי' ע"ד אות ה') – "ואשר שאל בענין הדבקה פלסטר על חתך או פצע או שימת נוזל מדבק אם יש בזה משום תופר או שאין דין תופר באדם וכתב כב' שזה נוגע הרבה להלכה. הנה הן אמת דמצינו כמה מלאכות ששייכים באדם גופא כגוזז בצפרנים שבת צ"ד ע"ב ושם ענין אורגת, טווה, וכותבת באדם ושם צ"ה ע"א ענין בונה ושם ק"ד ע"ב הכותב על בשרו חייב ושם ק"ו ע"א לענין תיקון במילה, ומסתבר דהה"ד דשייך גדר תופר, איברא בנדון הפלסטר כיון דהדבקתו רק לזמן ומרמ"א או"ח סי' ש"ז ס"ג יראה דהסכמתו דתפירה לזמן אינה תפירה מעיקר הדין, שו"ר דענין לזמן לא שייך בנ"ד רק אם מחליף את הפלסטר כמה פעמים כרגיל דפעם אחת לא יתקיים לעשות פעולתו לחבר שני חלקי החתך להדדי בזה י"ל דבכל פעם אינו עושה אלא חצי שיעור מלאכה באיכות ואינו תופר גמור, אבל אם ע"י הדבקתו בפעם אחת יתחברו חלקי החתך י"ל דהוא תופר גמור מכ"מ עדין מסופק אני דהא ידוע דע"י שמדבק הפלסטר לא הועיל רק לקרב הקרע זה לזה, והחיבור הרצוי בזה בא אח"כ מעצמו בדרך הטבע כידוע, מכ"מ בהא גופא מסתפקא אם בכ"ז אינו תופר גמור וצ"ע למעשה ועוד צל"ע לדינא אם תופר באדם כה"ג אינו גם בכלל מכה בפטיש למש"כ הרמב"ם פ"י הי"ז משבת דכל מלאכת רפואה בגוף הוא בגדר מכב"פ".

(ב) הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking ח"ח חוברת י"ד הע' ע"ו, הע' ע"ז) – "This dispute has ramifications in regard to the use of a butterfly bandage. A butterfly bandage is meant to bring both parts of the cut skin together so the wound will close up and heal. The custom is that a butterfly bandage may be used on Shabbos. However, one may not stitch a person on Shabbos (if it is not a dangerous situation) even though sewing does not apply to humans according to most poskim".

(ג) ארחות שבת (פרק כ' הע' רנ"ט) – "עיין בספר שש"כ פל"ה סכ"ד והערה ס"ב שכתב דלא מצינו איסור תופר בגוף האדם. ולכאורה נראה דבלא"ה אין בזה איסור תופר, שהרי אין מטרת התפירה לאחד את שני חלקי העור על ידי חוטי התפירה, אלא כל מטרתו להחזיק אותם קרובים זה לזה כדי שהפצע יחלים ויתאחה, והרי זה כמי שחיבר את חלקי העור על ידי קרס, שאין זו תפירה, ומטעם זה נראה גם שאין בתפירה זו איסור בונה באדם, דהתפירה עצמה אינה מעשה בנין, ואיחוי הפצע נעשה מאליו. ולכא' מטעם זה מותר גם להדביק את שולי הפצע זה לזה ע"י דבק, ואי משום ההדבקה הנעשית לשעתו, נראה דאין זה בגדר בנין לזמן, דכל כה"ג שאינו מעמיד את צורת הגוף על מתכונתו הראויה אלא רק אווזו ע"י דבק עד שיתאחה מעצמו מסתבר דלא אסרו רבנן בנין באדם ככה"ג, ודו"ק. אמנם בספר נשמת אברהם חלק ה' עמ' מ"א מבואר שהגר"ש"ז אויערבאך זצ"ל חשש לאיסור תפירה דאורייתא בזה כאשר תופר בחוטים, שזו תפירה גמורה כדרך האומנים, אך התיר לחבר את שפות החתך ב"פרפר" או בדבק כיון שאין זה מעשה תפירה ורק מונע הפרדה. ובספר חוט שני ח"ד עמ' קפ"ג הניח דבר זה בספק, אם יש באדם מלאכת תופר".

(ד) להוסיף תפירות כדי שלא ישאר צלחת לא יפה (cosmetic reasons) – ע"י סי' שכ"ח סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.

ג. רקמה (embroidery): החילוק בין אורג לתופר.

1. הוי אורג.

(א) מנוחה נכונה (פרק ג' אות י"ט, אות כ') – "בכלל אותה מלאכה ... עבודות רקמה למיניה".

(ב) ברית עולם (האורג סעי' ה') – "עבודות רקמה".

(ג) הגר"ח"ק שליט"א (תורת המלאכות האורג ס"ק ה' * ד"ה וכשהרציתי) – "שמסתבר שזה אורג".

2. הוי תופר.

(א) חוט שני (תורת המלאכות ס"ק ה' * ד"ה אמנם).

(ב) קנה בשם (תורת המלאכות האורג ס"ק ה' * ד"ה אמנם).

(ג) מחזה אליהו (תורת המלאכות ס"ק ה' * ד"ה אולם) – "דרכמה הוי ממלאכת תופר ואין לו שייכות לאורג, כיון שמחבר החוט לבגד על ידי תפירה. ואין לומר דתפירה הוי דוקא חיבור שני דברים על ידי אמצעי שלישי, דאיתא להדיא במ"א סימן י"א ס"ק י"ג דתחיבת חוטי הציצית לתוך ב' נקבים חשיב תפירה".

(ד) בנין שבת (מבוא למלאכת תופר).

(ה) תורת המלאכות (האורג ס"ק ה' * ד"ה אמנם) – "נראה דאין לו שייכות כלל למלאכת אורג ופוצע, דגדרה של מלאכת אורג היא יצירת בד, וזה נעשה על ידי שמכניס חוט הערב כין חוטי השתי, וענין אריגה היא הכנסת החוטים מקצתם במקצתם וכמו שפירש

הרמב"ם בפירוש המשניות פרק כלל גדול, על כן אריגת קליעה הוי תולדת אורג שמעביר נימה אחת ליד השניה והשניה מעביר ליד השלישית עד שנארגת קליעה. וכן סריגה נעשית על ידי הכנסת חוט אחת בשניה. אבל רקמה, כגון מה שהנשים רוקמות לציור או לאותיות בנרתיק הטלית, אינה ענין ליצירת בד וכדומה על ידי הכנסת חוט אחד בשני, אלא אדרבה הוא תוחב החוטים עם מחט לתוך בד שכבר נגמר מלאכתו ומצמיד אותם אחד לשני כדי ליצור אותיות וציורים. על כן נראה דרקמה הוי בכלל מלאכת תופר שתוחב החוטים לתוך הבד כדי לחבר אליו החוט. וכמו שכתב בפירוש המשניות שם שתופר ענינו הוא דלוקח שני דברים אחדים ומחברם לאחד".

ד. החילוק בין קושר לתופר.

1. ע"י ריש סי' שי"ז, לשיטות ומראי מקומות.

ה. האם תופר רק ע"י דבר שלישי.

1. ע"י ריש סי' שי"ז, לשיטות ומראי מקומות.

ו. תופר ביד שמאל.

1. ע"י ערך כלאחר יד [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ז. דבר רך על דבר קשה.

1. ע"י סי' ש"מ סעי' י"ג, לשיטות ומראי מקומות.

ח. מראי מקומות.

1. חזו"א (תשובות וכתבים סי' ע"ה, שארית יעקב שבת סי' ט' סוף ס"ק י') – "גודלת ופוסקת משום בונה, תימה דאף כל אורג ותופר לייחייב נמי משום בונה וכל שכן בקולע נימין שהביאו התוד"ה וכו', וצ"ע, ותירץ מו"ר דכיון דחלקינהו קרא תו לא מערבינן להו וכדמוכרח הכי גם בעוד הרבה מדיני התורה דלא מערבינן להו ליתן את של זה בזה וכגון באבות ותולדות הנזיקין, וכן בלשון הרע אינו עובר משום ביטול תורה לדעתו וכן כיוצ"ב".
2. ע"י ערך קושר, סי' שי"ז סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

ג. שיעורים.

א. שיעורים: האם נלמד מהמשכן.

1. שבת (סוף דף עד:) – "הקורע על מנת לתפור. קריעה במשכן מי הוה. רבה ורבי זירא דאמרי תרוייהו: שכן יריעה שנפל בה דרנא קורעין בה ותופרין אותה".
2. ג' פשטים - וע"י ערך חצי שיעור [לפני סי' ש"א], שמפרש שיטות אלו באריכות.
(א) ריטב"א: הכל תלוי בחכמים.
(ב) שיטה לר"ן: אם עשה כמו השיעור שבמשכן, חייב חטאת, כיון שהוא מלאכת מחשבת. ואם עשה כשיעור שאינו במשכן, אם הוא מעשה חשוב, עדיין יכול להיות כשיעור חיוב חטאת.
(ג) רש"י: אם עשה כשיעור שאינו במשכן, מוכח שאינו שיעורו שחייב חטאת.
3. תוס' (דף עה. ד"ה שכן) – "שכן יריעה שנפל בה דרנא כו'. תימה לר"י דבריש האורג אמרי' קורע על מנת לתפור שתי תפירות היכי משכחת לה ומשני דעבידא ככיסתא ואומר ר"י דבמשכן היו אומנים ביותר והיו נזהרים שלא היו עושים ככיסתא והתם לא קאמר שנפל בה דרנא דנקט דשכיח טפי ועוד דהתם בעי לאשכוחי קורע על מנת לתפור שתי תפירות ותו לא ויריעה שנפל בה דרנא צריך לקורעה מתחלתה ועד סופה ויש בה כמה תפירות ואף על גב דהשתא לא משכח' במשכן על מנת לתפור שתי תפירות ותו לא סברא הוא דבשתי תפירות הוי דבר חשוב".
- (א) חזו"א (דף עה. ד"ה שכן) – "מבואר מהתוס' דאע"ג דאופן המלאכה ילפינן ממשכן מ"מ השיעור מסר הכתוב לחכמים דבכך וכך חשיב".
- (ב) יכול לפרש תוס' (שם, ודף קב:), או כריטב"א או כשיטה לר"ן. אבל מוכח שחולק ברש"י.

ב. המדבק ניירות.

1. שתי תפירות.

(א) מ"ב (סי' ש"מ ס"ק מ"ב, בה"ל שם ד"ה וחייב) – "ומסתברא דשיעור ג"כ כמו בתופר דהיינו שיעור ב' תפירות לחיוב".

2. כל שהוא.

(א) מנחת חינוך (מוסך שבת תופר אות א') – "ועל זה דמדבק איני יודע השיעור, כי לא שייך שתי תפירות, ונראה דבכל שהוא חייב אם הוא מתקיים".

3. מראי מקומות – תורת המלאכות (ס"ק ל"א).

(א) חוט שני (ח"א סוף עמ' ק"מ) – "כתב המ"ב ... וצ"ע דשיעור ב' התפירה אינו שיעור במשך אורך התפירה אלא הוא צורת התפירה דבכה"ג חייב, וא"כ היאך שייך ללמוד מזה שיעור משך הדיבוק".

ג. תפירה אחת בשני מקומות בבגד אחד.

1. ספק.

(א) מנחת חינוך (מוסך שבת תופר אות ב') – "ואני מסופק בתופר תפירה אחת שאינו חייב, אם תופר תפירה אחת במקום אחד ותופר תפירה שניה במקום אחר באותו בגד, אם הוי כשתי תפירות, או אפשר דבמקום אחד צריך שתי תפירות, וכן לענין כלאים, וצ"ע. ובשני בגדים נראה פשוט דאינו מצטרף, כי תפירה אחת לא נחשב כלום, כן נראה לי".

2. אם שתיהן מחזיקין את הבגד במקום אחד, מצטרפין.

(א) תולדות שמואל (מצוה ל"ב מלאכה כ"ג אות ב') – "המנ"ח מספקא לי' ... נראה שכשעשה ב' תפירות בבגד סמוכים זה לזה באופן ששתיהן מחזיקין את הבגד במקום אחד הרי אלו מצטרפין אפילו עשה כל תפירה בחוט בפני עצמו (ר"ל שתחב כל חוט בפני עצמו פעם אחת בבגד) ובלבד שיקשור כל חוט בשני ראשיו אבל אם עשה אותן רחוקים זה מזה באופן שיש ביניהם פירוד בבגד כהאי גוונא וודאי לא מצטרפי דהו"ל ככותב ב' אותיות ואין נוהגין זה עם זה".

3. מראי מקומות.

(א) בנין שבת (תופר פרק ב' אות ג') – "במנחת חינוך ... ונראה דהספק הוא, כשתוכף תכיפה אחת וקושר את ראשי החוט (דאי לאו הכי פשיטא דלא הוי חיבור ולא גרע מב' תפירות דבעי קשר), ואח"כ חוזר ותופר בחוט אחר עוד תכיפה נוספת וקושר את ראשי החוט. ומספקא ליה אם מצרפים את ב' התכיפות יחדיו והרי זה שיעור תפירה או דילמא דבעינן שהב' תפירות יהיו דוקא על ידי חוט אחד אבל בתכיפות נפרדות אינם מצטרפות. והנה לעיל הבאנו את דברי המהר"י קורקוס (הלכות כלאים פרק י' הל' כ"ד בד"ה והיותא נכון) שכתב ... ונראה לפי"ז לפשוט את ספיקו של המנ"ח ...".

(ב) תורת המלאכות (ס"ק ל', מילואים שם) – "ונראה דמקום הספק של המנחת חינוך הוא לכאורה באופן שעושה שתי תפירות לצורך אוחו ענין, אלא שעושה אחת כאן ואחת כאן, וכגון שמקצר הבגד על ידי שמקפל חלק ממנו ועושה תפירה אחת מצד זה ותפירה אחרת מצידו השני, שבזה יש להסתפק אי מקרי תפירה חשובה או לא, אבל בגוונא שעושה שתי תפירות בשני מקומות ובענינים שונים, אז אפילו ששתיהן באותו הבגד ודאי לא מצטרפי, והרי זה כשתי בגדים שפשיטא ליה להמנחת חינוך שם דלא מצטרפי".

4. תפירה אחת בשני בגדים.

(א) אינו מצטרף – מנחת חינוך (מוסך שבת תופר אות ב', לשונו מובא לעיל), תוס' חדשים (פרק ז' משנה ב' על תוס' יו"ט ד"ה והעושה, "וכן בתופר שתי תפירות בשני בגדים כל אלו אינן מצטרפין"), תורת המלאכות (ס"ק ל', לשונו מובא לעיל).

ד. חצי שיעור.

1. משנה (כלאים פרק ט' משנה י') – "התוכף תכיפה אחת אינה חבור, ואין בה משום כלאים, והשומטה בשבת פטור".
 2. מיקל – קיצור הל' שבת (סי' כ"ו אות ד'), שבת בית (ארטסקרול, עמ' ס"ו).
 3. דרבנן – ארחות שבת (ריש פרק י"א, "אמנם אפילו תפירה אחת אסור אלא שאין חייבים עליה חטאת").
 4. מראי מקומות – ברית עולם (תופר ס"ק ג', "בתפירה ממש אם יעשה רק תחיבה אחת ויעשה קשר בשני צדדים אע"פ דמתקיים אינו חייב משום תופר אלא משום קושר"), בנין שבת (תופר פרק ב' אות א'), תורת המלאכות (סוף ס"ק ל').
- (א) לכאורה יש לחלק, אם להוסיף חצי שיעור או לתופר רק תפירה אחת בפני עצמו. שתפירה אחת אינו חיבור, ואינו מעשה תופר. משא"כ להוסיף, הוי כמו כל חצי שיעור של שבת [שלפי המגן אבות וסייעתו, יהיה דרבנן. ולפי הח"ח, יהיה דאורייתא].
5. עי' ערך חצי שיעור [לפני סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.

ד [זוג של מנעלים: התפורים יחד.

א. עי' סי' שי"ז סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

ב. תפירה לזמן: אינה של קיימא.

1. עי' לקמן.

ה [מתיחת חוט (pulling threads) - סימן ש"מ סעיף ו'.א. שבת (דף עה.) – "המותח חוט של תפירה בשבת חייב חטאת".

1. משום טוה – ר"ח (דף עה.), "ואם כפף פיה למטה ותפרה (כשיבינו החייט) [כשמותח החוט] חייב משום טוה כרב דאמר המותח חוט של תפירה בשבת חייב (משום) חטאת", ערוך (ערך חלתא), ס' העיתים (סוף סי' רכ"ח).
2. משום תופר – רש"י (דף עה. ד"ה המותח, "המותח חוט של תפירה. בגד התפור ועומד, והניח החוט ארוך, ונתפרדו שתי חתיכות הבגד זו מזו במקצת, וחטי התפירות נמשכין, ומותח את ראשי החוט להדק ולחבר, זו היא תפירתו, וחייב"), רמב"ם (פרק י' הל' ט'), מאירי (דף עה., דף קמז.), ר' פרחיה (דף עה.), מחבר (סי' ש"מ סעי' ו'), ח"א (כלל כ"ח סעי' ב'), פוסקים.
3. מראי מקומות – שבט הלוי (ח"א סי' ק"א אות ג').

ב. מתיחת חוט: בלא קשר.

1. א"ר (ס"ק ט"ו) – "ואפשר דס"ל דאיסורא מיהא איכא אף בלא קשרו ...".
2. שעה"צ (ס"ק ס') – "ועיין באליה רבה שמצדד דמכל מקום אסור מדרבנן, ואפשר דמשום הכי כתב המחבר בלשון אסור ולא חיובא, כדי לכלול גם באופן זה. ובפרי מגדים מצדד דלפעמים חייב אף בלא קשר, כגון שיש עוד תפירות מלבד אלו שנתפרדו, ולכך חייב אף במתח שתי תפירות, דמתחברות עם אלו".

ג. כפתור שנתרפה.

1. אסור למתוח את החוט כדי שהכפתור יתהדק לבגד.

(א) אור לציון (ח"ב פרק מ"ז אות ל"ג) – "חוט כפתור שהתרופף, אין למתחו ואין ללפפו סביב הכפתור בשבת כדי לחזקו".
(ב) ששכ"ה (פרק ט"ו סעי' ס"ז [דפו"ח, סעי' ע"א]) – "אסור למתוח חוטו של תפר שנתרופף כדי להדק את התפר, וכן אסור למתוח את החוט המחבר את הכפתור לבגד כשנתרופף".

(ג) חוט שני (ח"א עמ' קל"א ד"ה והדבר, עמ' קל"ז אות א') – "אוסר מן התורה".

(ד) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"א אדר תשס"ז) – "שאלה: בס' ש"מ סעיף ו' כתב 'חוט של תפירה שנפתח אסור למתוח משום תופר', האם ה"ה שאסור למתוח חוט של כפתור שנתרפה. תשובה: כן".

(ה) קיצור הל' שבת (סי' כ"ו אות ב').

(ו) נשמת שבת (סימן ש"מ אות קפ"ט) – "להחמיר".

(ז) ארחות שבת (פרק י"א סעי' ג') – "כפתור שנתרופף תפירתו ועדיין הוא תלוי בבגד אסור למתוח את התפירה על מנת להדק את הכפתור. וכן אסור לקרוע את הכפתור מן הבגד".

(ח) זכור ושמור (תורת המלאכות ס"ק י' ד"ה ובספר) – "דאסור מדאורייתא למתוח חוט של תפר שהתרופף כדי להדק את התפר, וכן אסור למתוח חוט של כפתור שהתרופף כדי להחזיר הכפתור למקומו. אמנם מותר לסובב הכפתור כדי לגרום שהחוט יתכווץ כדי שהכפתור יחזור למקומו באופן ארעי. וכתב דהוא הדין חוט שהתרופף מספר כרוך אסור לעשות פעולה שיהדק התפירות. וכן אסור מדאורייתא למשוך חוט כדי לעשות קפלים בראשו של וילון כדי שיתקיים כך באופן קבוע. וכיון שכן אורחיהו בתפירת וילונות אסור למשוך החוט אף אם אין דעתו שיתקיים כך. אמנם מותר למשוך החוטים שסוגר שקיות האשפה וכדומה, דכל צורת החיבור שנוצר הוא זמני בלבד".

(ט) הרי יהודה (ח"א או"ח סי' כ"ט אות י') – "רבבות אפרים ... ה"ז איסור גמור".

(י) נחלת לוי (ח"ב סי' מ"ה אות ט') – לשונו מובא לקמן.

(יא) שבת בית (ארטסקרול, עמ' ע"ח).

(יב) דברי בניו (חי"ד סי' כ"ח) – "כשם שאסור למתוח חוט של תפירה שמחבר ב' חלקי הבגד. ה"ה שאין למתוח חוט המחבר את הכפתור לבגד כשנתרופף, ויש בזה איסור של תופר אם מותח את החוט".

(יג) בנין שבת (ח"ב תופר סוף פרק ה').

(יד) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ו' סעי' ו').

(טו) פסקי תשובות (דפו"ח, אות כ"ג) – "וכן בכפתור שנתרופף, יש לזהר לא למתוח את החוט כדי לחזק הידוק הכפתור לבגד".

(טז) תורת המלאכות (ס"ק י' ד"ה ומבואר) – "ומבואר דלדינא אסור למתוח חוט של תפר שנתרופף כדי להדק את התפר. ונראה דהוא הדין המותח החוט המחבר את הכפתור לבגד חייב, וכן מצאתי ...".

2. מראי מקומות.

(א) רבבות אפרים (ח"ד סי' צ"ז אות פ"ד) – "אם יכול להדק עם החוט אם זה נקרא מתקן מנא, ונראה דאין זה תיקון מנא כי כיון שאינו מתקיים דאחר שעה שוב יתרפה כיון דאין שם קשר ... ומ"כ המחבר בסימן ש"מ ס"ו חוט של תפירה שנפתח אסור למתוחו משום תופר ... אבל בלא קשר כלל פטור ובשעה צ"ס מצדד לומר דמ"מ אסור מדרבנן, יש לחלק כי כאן אין קושר ... שם מתקיים וכאן בכפתור לא יתקיים ואין קשר ... לאחר העיון שוב בענין זה, לבי מהסס כי שנינו בשבת דף ע"ה אמר רב המותח בשבת חוט של תפירה חייב חטאת וכתב רש"י בגד התפור ועומד והניח החוט ארוך ונפרשו שתי חתיכות הבגד זו מזו במקצת וחוטית התפירות נמשכין ומותח את הראש החוט להדק ולחבר החתיכות זו היא תפירתו וחייב, והרמב"ם בפ"י מהל' שבת הל"ט כתב, והמותח חוט של תפירה בשבת חייב מפני שהוא מצרכי התפירה, וכתב המ"מ ורבינו פירש טעם אחר לפי שהמתחה היא מצורך התפירה עכ"ל, ולשיטת הרמב"ם חוששני אם ימתח את החוט סביב הכפתור זה נקרא צורך תפירה וא"כ יש לאסור מכמה טעמים בזה, אבל המיקל נ"ל דיש לסמוך על מה שכתבנו לעיל".

3. לכרוך החוט סביב הכפתור.

(א) מיקל.

(1) הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking שנה ג' חי"ד הע' י"ח).

(2) נשמת שבת (סימן ש"מ אות קפ"ט) – "ולסבב החוט מותר".

(3) נחלת לוי (ח"ב סי' מ"ה) – "הרי יהודה ... מסקנא דמילתא, ישנם שלש מציאויות בחוט רופף בכפתור. שני מקרים בכפתור התפור בתפירת מכונה. א, כשהחוט התופר את הכפתור מתחיל להפרם, וסימן ההיכר שלו שהוא החוט שנכנס ויוצא בתוך חורי הכפתור. ב, בכפתורי חליפות פעמים שיש חוט הסובב ומלופף תחת הכפתור, ותכליתו לייצב ולהעמיד את הכפתור, ופעמים החוט מתחיל להפרם. והיכרו שהוא נפרם מתחת לכפתור ולא בין חוריו. (ועיין ביתר ביאור בפרטי המציאות, בראש התשובה (אות א)). ובשני אלו המקרים העלנו בכחא דהיתרא, כי מותר ללפף את החוט סביב הכפתור, (ובתנאי שלא יקשרו לבסוף בקשר של קיימא). ומקרה שלישי הוא בכפתור התפור בתפירה ידנית, והחל החוט להשתחרר, וחפץ למתוחו למען הדק היטב היטב הדק את הכפתור לחולצה. ובזה אסור לעשות כן בשבת, והעושה כן עובר על מלאכת תופר, וחייב".

(ב) מחמיר.

(1) אור לציון (ח"ב פרק מ"ז אות ל"ג [לשונו מובא לעיל], הע' ל"ג) – "וכן אין ללפפו סביב הכפתור, שכיון שכן דרך החייטים, יש לחוש בזה משום איסור תופר".

(2) זכור ושמור (תורת המלאכות ס"ק י' ד"ה ובספר) – לשונו מובא לעיל.

- (3) הרי יהודה (ח"א או"ח סי' כ"ט) – "מסקנא דדינא איסור גמור הוא לכרוך חוט שנפרם מהכפתור סביב הכפתור כדי לשמור על שאר התפירה שלא תפרם, דזה בכלל איסור מלאכת תופר, ואף שאין זו קשירה חזקה מ"מ אסור, כיון דהוי קיום שמהני לתפירה שלא תיפרם ולכך הוא עושה זאת".
- (ג) מראי מקומות – רבבות אפרים (ח"ד סי' צ"ז אות פ"ד, לשונו מובא לעיל).
- (1) פסקי תשובות (דפו"ח, אות כ"ג) – "ובענין לסובב וללפף את החוט התולה סביב אחיזת הכפתור יש לדון בזה, ונכון לימנע מכך".
4. לסובב הכפתור, כדי לגרום שהחוט יתכווץ כדי שהכפתור יחזור למקומו באופן ארעי.
- (א) מיקל – זכור ושמור (תורת המלאכות ס"ק י' ד"ה ובספר, לשונו מובא לעיל).
5. ולהפריד ולסלק את הכפתור מן הבגד כשנתרופף וחושש שיפול ויאבד.
- (א) מחמיר.
- (1) ששכ"ה (פרק ט"ו סעי' ס"ח [דפו"ח, סעי' ע"ב], הע' רי"ט [דפו"ח, הע' רל"ב]) – "אסור להסיר כפתור מן הבגד, אפילו אם נתרופף החוט. [ענין סי' שמ סעי' יד ובביה"ל ד"ה ולא, והרי לפי דעת הרמב"ם כל שמכוין לצורך איזה דבר תיקון, אפי' מכוין שלא ע"מ לתפור, חייב, והכא הוא מסיר את הכפתור כדי ליפות את הבגד, וענין במ"ב ס"ק מד. וכ"ש אם מסיר את הכפתור ע"מ לתפור מחדש, דלכו"ע אית ביה איסור תורה]".
- (2) נשמת שבת (סימן ש"מ אות קפ"ט-ב) – "אסור".
- (3) פסקי תשובות (דפו"ח, אות כ"ג) – "ולהפריד ולסלק את הכפתור מן הבגד כשנתרופף וחושש שיפול ויאבד, אסור בהחלט, שהרי כל זמן שמחובר אפילו ברפיון, יש איסור 'קורע' בניתוקו".
6. להסיר חוטים שנשארו מכפתור.
- (א) עי' מלאכת פוצע [אחר סי' שמ"ד], לשיטות ומראי מקומות.

ו] סיכת (pin).

א. מחמיר.

1. עי' קרבן נתנאל (שבת פרק ז' אות נ') – "תמה אני מאין נוהגין העולם שתוחבין עם מחט שקורין שטעקנאדל בל"א הקרייז עם המלבוש שקורין שופצע בל"א. הא הוי שתי תכיפות. וכן הנשים בפראג שמחברין השלייא"ר עם המחטים הללו הא הוי שתי תכיפות".
2. גינת ורדים (כלל ג' סי' י"ז, סי' י"ט) – "ומה שיר' מדברי הפוס' שמותר לאשה לחבר צעיפה וקישוריה ע"י מחט יש ליישבם שלא תתחוב אלא שתי תחיבות דבשתי תחיבות לא חשיב כתופר כיון שלא קשר שני ראשי החוט שמכאן ושמכאן אבל אם תחב שלש תחיבות יש לאסור' דהכי הוי גבי תפירה דשלש תחיבות חשיב תופר אע"ג שלא קשר שני ראשי החוט וכפ"ז יש להזהיר לאשה שלא תקמט את בגדיה ע"י מחט רק בשתי תחיבו' בלבד".
3. מעם לועז (פר' יתרו עמ' תרי"ט) – "וזה שנוהגות הנשים להצר הצעיף מתחת בתי השחי, ויש ששוכחות לעשות כן בערב שבת ועושות בסיכה, אסור לעשות כן, שהצרת בגד נקרא כמו תפירה ... וכן אלו המחברים מאחור שני כנפי הפרוה שלא יפריעו בעיסוק שבבית, ידעו שגם זה עון. אע"פ שבגמר עיסוקם הם מוציאים הסיכה. שבתפירה אין הבדל בין דבר של קיימא לשאינו קיימא. כמו בקושר ומתיר".
4. רע"א (סי' ש"מ על מג"א ס"ק י"א) – "בס' ק"נ פ"ז דשבת כ' דמ"מ בתופר ב' תפירות ולא קשר, איסור דרבנן מיהא הוי, ומה"ט אסור לחבר מלבושים בתחיבת המחט ב' פעמים. וכ"כ בתשו' גינת ורדים חא"ח כלל ג' סי' י"ז וי"ט באורך, עיי"ש".
5. גר"ז (קונ"א, מהדו"ב סוף סי' ש"א) – "יש לתרץ בפשיטות לפי דעת ריב"א במרדכי פ"ד דתפירה שאינה של קיימא חייב, א"כ במחט כשעושה ב' ראשיה לצד אחד מיקרי ב' תפירות, ואפשר דלא בעיא קשירה משום שמתקיים כך. וענין ערוך דנקיט בסיכי (במנחות מ"א) תפירה גמורה היא".
6. מ"ב (סי' ש"מ ס"ק כ"ז) – "אותן האנשים שתוחבין הקרייז עם הבגד במחט בשתי תכיפות לאו שפיר עבדי [קרבן נתנאל]".
- עי' מ"ב (סי' ש"ח ס"ק מ"ו) – "מחט וכו'. הוא מחט מיוחד לתפירה והוי ככל כלי שמלאכתו לאיסור ומותר לטלטל לצורך גופו דהיינו ליטול הקוץ או שנוקב בה את המורסא להוציא ממנה ליחה וה"ה שמותר לתחוב בה את המלבושים לחברן בעת הדחק".
- (א) אז נדברו (ח"א סי' כ"א על מ"ב סי' ש"ח ס"ק מ"ו) – "כוונת המ"ב שיש הבדל בין לחבר ב' דברים כההיא דסימן ש"מ שאין לו שייכות לתיקון הבגד לפי מקרי תפירה, אבל בסימן ש"ג המדובר לחבר מפתחי החלוק או קישורי צעיפה דהוי כבית יד להמלבושים (כלשון המ"ב שם בס"ק כ"ד) או ככפתור לפי לא הוי תפירה".
- (ב) ציץ אליעזר (ח"ג סי' מ"ג) – "והמשנה ברורה בעצמו נראה דג"כ לא תקע מסמרים בזה לפסוק כהק"נ, והוא מביא אותו רק בלשון: יש אומרים, ולא עוד אלא דבמקו"א מצינו לו שכתב כאילו להסכים להיתר בזה, והוא בס' ש"ח ס"ק מ"ו, דעל הנפסק בשו"ע שם בסעיף י"א דמחט שלימה מותר לטלטלה ליטול בה את הקוץ, מוסיף וכותב בלשון: וה"ה שמותר לתחוב בה את המלבושים בעת הדחק. הרי לך שבעת הדחק, דהיינו כגון שנפל מהבגד הכפתור או שנתהוה בו קרע, ולא יכול להתהלך ככה, מתיר לתחוב בו מחט כדי לחברו, ובא איפוא זה ולימד על זה, שגם בס' ש"מ כוונת המ"ב להחמיר כהק"נ רק שלא בשעת הדחק, והיינו מפני שמעיקרא דדינא ס"ל להמ"ב שפיר דאין לאסור, וכפי שבשער הציון בס' ש"ח שם מסמיך דבריו להנפסק בס' ש"ג סעי' י"ח י"ט בהיתר שימת מחט בקישוריהן ובסעיפיהם. וביתרה מזו, היותר נראה שזה שהתיר המ"ב שם בס' ש"ח רק בשעת הדחק הוא מפני שהמדובר שם במחט שלימה המיוחדת לתפירה דהו"ל כלי שמלאכתו לאיסור, אבל בלא"ה מותר אפילו שלא בשעת הדחק, וצריכים לומר איפוא שזה שהזכיר בס' ש"מ דברי הק"נ הוא רק לחומרא בעלמא הואיל ונפיק מפומיה דגברא רבא דכוותיה".

(ג) הגר"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חנ"ח עמ' ק"מ טור ג') – "שאלה: כתב המ"ב (סי' ש"ח ס"ק מ"ו) מותר לטלטל מחט שלימה לתחוב בה את המלבושים לחברן בעת הדחק, וקצת יל"ע ממש"כ המ"ב (סי' ש"מ ס"ק כ"ז) בשם הקרבן נתנאל דאסור בשתי תכיפות, ודוחק לומר שמדובר כאן בתכיפה אחת, דהלא אינו מתקיים כלל [ומלשון המ"ב ש' לחברן בשעת הדחק, משמע דלא ברירא ליה הך מילתא]. תשובה: בתכיפה אחת".

(ד) מראי מקומות – אמת ליעקב (סי' ש"מ על סעי' ו'), "ובדרך כלל נוכחתי כי בכל מקום שהמ"ב מעתיק בשם איזה מחבר בפנים ולא סתם הדין שהראה מקומו בשער הציון מוכיח שלא הסכים לגמרי לאותו הפוסק אלא שאמר הדבר בשם אומרו אבן אין דעתו נוטה כן, ולפיכך שכתב בשם הק"נ משמע דלדידי לא ברירא לי', ולפיכך יש לפקפק קצת בעיקר הדין".

7. ערוגת הבשם (או"ח סי' פ' אות כ"ג ס"ק ב') – "נראה פשוט דלאו דוקא תופר בחוט, אלא הה"ד בעושה שתי תכיפות בחוט ברזל או בתוכף שתי תכיפות במחט שקורין שטעקאנאדיל ומחבר ע"ז ב' מלבושים יחד חייב, אע"ג דאינו עושה קשר בשני ראשיה דהא מידי הוא טעמא דבעי' שקשרן אלא משום דבענין אחר לא קיימא, וכה"ג הא קיימי, וכן כתב בהדיא בס' קרבן נתנאל".

8. חלקת יעקב (או"ח סי' קכ"ב, ח"ב סי' ח') – "והנה להלכה האריך בקצות השלחן ח"א סימן י"ב הנ"ל לסמוך על השו"ע הרב דפסק כר' יואל דמותר לקרוע בית הצואר שתפר הכובס עי' שו"ע סימן שי"ז ס"ג, ואף על גב דלא לקיימא עכ"פ אסור דרבנן, מ"מ כיון דקריעה שלא ע"מ לתפור גם כן דרבנן הוי תרי דרבנן, וה"נ לתפור במחט דאין דרך לתפור וגם אינו לקיימא ורק תחיבה אחת, אע"ג דהוי נמי כקושר במחט בטחון האריך להתיר, אבל בשתי תחיבות במחט בטחון ודאי אסור דזה הוי כשתי תכיפות וקשר דחייב בתפירה וממילא גם במחט ואף שלא להתקיים עכ"פ אסור דרבנן".

9. מנחת יצחק (ח"ב סי' י"ט) – "לדינא לענ"ד דבדואי יש להחמיר לכתחילה, שלא יניח השני בגדים או הצדי בגדים זע"ז, ויתחב במחט בטחון שע"ז בשני תחיבות, אלא יתחוב בבגד אחד בקצהו תחיבה אחת, ואח"כ בבגד שני' תחיבה שני', וכה"ג בשני צדי בגדים, ויסגור המחט, וכנ"ל, אבל אין בזה איסור דא' מטעמים הנ"ל".

10. אז נדברו (ח"א סי' נ"ז, ברית עולם תופר ס"ק ג') – "מ"מ כיון שיצא מפומא דרבוואתא אין להקל, וכן אנו רגילין להורות לאסור בשתי תחיבות ולהתיר בתחיבה אחת גם בסיכת הבטחון אף שמתקיים בתחיבה אחת זה אינו חיבור לשעה ולא תפירה".

11. שבט הלוי (ח"ד סי' ל"ה אות ו') – "ולענין תחיבת מחטין שתיים ושלש תכיפות, הנה עבר וכוח בזה בין הגאון גינת ורדים עצמו שם סי' י"ז וי"ט לבין גאון נגדו החולק עליו בסי' י"ח דדעת החולק ה' שתפירת מחטין הוא שינוי גדול כ"כ שראוי להתירו לכתחילה, ובעל גו"ו נוטה בו לאיסור תורה, ואין בידינו להכריע רק להחמיר כיון דרבתינו הקרבן נתנאל פ"ז דשבת והגרעק"א סי' ש"מ, וכן במ"ב שם ועוד אחרונים נקטו בה לאיסור".

(א) עי' שבט הלוי (קובץ מבית לוי חי"ט עמ' נ' אות ד') – "סיכת בטחון - מצוי היום שמחברים מוצץ התלוי בשרשרת לבגד התינוק ע"י סיכת בטחון כדי שלא יאבד, ומותר לחברו בשבת. ובעצם השימוש בסיכת בטחון לחיבור בגד כשתחוב את המחט בשתי תחיבות יש מקום להקל מן הדין, והמחמיר תע"ב".

12. חוט שני (ח"א עמ' קל"ו, עמ' קל"ח אות י"א).

ב. מיקל.

1. אשל אברהם (מהדו"ת סי' תקכ"ו) – "ב"מ ביו"ט ראשון ואין תכרוכין לשאול. וחששו לעשות ע"י נכרי בזה. נראה להתיר לחבר ע"י כמה מחטין שקו' שפילקי"ס בלי שום חוט שיתחבר ע"ז כאלו ה' בחוט שכ"ה המנהג פשוט בהבאת הילד לברית מילה בשבת ק' שתוחבין מחט בהכר בשתי תכיפות ויותר. וכן הנשים בקישורי צעיפם עושות תכיפות רבות במחטין בשויו"ט. והיינו מצד שתפירות ב' תפירות וב' תכיפות חיבור בדרך תפירה הוא רק בחוט דוקא. משא"כ מחט עצמה היא ככפ"ע בזה לכ"ע וגם ע"ד קיימא אין בזה לא שום דררא דקשירה או תפירה כלל".

2. עי' אג"מ (או"ח ח"ב סי' פ"ד) – "חבור כהא דתפירה דמשה שני חלקי בגד כבגד אחד ממש כמו שהיה נארג ולכן התולדה שלה הוא רק מדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו כדכתב הרמב"ם בפ"י משבת ה"א, שהוא דבק שנעשו בזה שני הניירות והעורות כנייר אחד ועור אחד. אבל בהא דקשירה ופריפה וקרסים וכפתרים אף שנתחברו ע"י זה שני חלקי הבגד הוא חבור שאינו עושה אותם כבגד אחד אלא לעולם הם שני חלקים אך שנעשו מחוברים זל"ז שזה הוא חבור אחר שאינו שייך למלאכת תפירה ... צריך לומר עוד יותר דמלאכת תופר הוא רק מה שעשה דבר אחד כ"כ דכשהוא רוצה לחלקם הוא צריך למלאכת קריעה ואף שאפשר לפעמים לחלקם בהוצאת החוט אבל גם זה נחשב ונקרא בפי כל קורע את הבגד כמו בקריעה ממש וכן הוא במדבק ניירות ועורות שהפרדתן הוא קורע ואולי הוא משום שברור פעמים א"א בלא קריעה וגם שהדרך לעשות ע"י קריעה משום שע"י הוצאת החוטים והפרדת הדבק הוא מלאכה הקשה מקריעה כידוע ... אבל יותר מסתבר שגם ע"ד שיתקיים אין לאסור כהמנהג שכתב הק"נ. והרוצה להחמיר יחמיר רק בכה"ג שהוא אפשר להתקיים ולא בהדייפערס שבזה מסתבר שגם להק"נ מותר אבל אין למחות בהנשים אף במה שמחברות תכשיטיות במחטים כי העיקר לדינא שמותר כדבארתי והוכחתי".

3. באר משה (ח"ב סי' כ"ט אות א') – "לדעתי אין שום איסור דרבנן בב' תכיפות גם במחט בטחון".

4. ציץ אליעזר (חי"ג סי' מ"ג) – "שתחיבת מחט במקום חוט איננו בגדר תפירה כלל, ואינו דומה למה שהיה במשכן, ובא על כך במפורש ובתוקף בספר טל אורות במלאכת תפירה, ואחריו עוד כמה מהאחרונים, ואם כך הרי אין בכלל מקום פיקפוק לאיסור".

5. אור לציון (ח"ב פרק כ"ט סעי' ה') – "מותר לחבר שני חלקי בגד דרך עראי, כגון שחסר לו כפתור, ותוחב במקומו סיכת ביטחון, ואפילו תוחב כמה תחיבות בבגד. ואם תוחב את הסיכה דרך קבע, כגון שנקרע הבגד במקצת, או שנפתחה מכפלת הבגד, ותוחב את הסיכת ביטחון על מנת שתישאר הסיכה שם, אסור אפילו אם תוחב רק תחיבה אחת. וסיכת נוי, באופן שאינו מחבר בה שני חלקים בבגד, מותר לתחוב בכל אופן אפילו דרך קבע".

6. הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ג אות ט') – "ולא קיי"ל כקרבן נתנאל לגבי תפירה, מה"ט שתופר אינו רק בכה"ג דתפירה, ולא בדברים אחרים שמחברים אותם".

הגריש"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק י"א הע' מ"ד, אשרי האיש פרק י"ז אות קע"ד) – "סיכת בטחון אינה מוקצית, דהא מותר לחבר ע"י בגדים בשבת אפי' ע"י ב' תחיבות, וגם החזו"א מתיר זאת".
(א) אמנם עי' הגריש"א זצ"ל (אבני ישפה ח"ד סי' ס"ב, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ג אות י"ב) – לשונו מובא לקמן.
7. יביע אומר (ח"ט או"ח סי' ק"ח אות קס"ג) – "וכן עיקר להקל".

ג. תלוי בזמן.

1. חזו"א (סי' קנ"ו השמטות לסי' ש"מ) – "דברי הקרבן נתנאל פ"ז דשבת סק"נ תמוהים, דהתוחב מחט להדק לפי שעה הוא כמהדק בקרסים ואין בזה שמץ של תפירה כלל, וזה מבואר בהדיא בב"י סי' ש"א ש"ג דמהדקין מפתח החלוק במחט שאינה נקובה ולא דנו כלל בזה רק בענין לצאת בשבת ול"א כלל דאיירי שהן תחובין מע"ש, ועוד א"כ גם בבית ליתסר דילמא שלפה ומחוי והו"ל קורע, והקרבן נתנאל עצמו העיד שהעולם נהגו היתר בדבר, ובזמנו ז"ל היו גאונים אדירים עומדים בפרץ וגם כל העם היו יראי חטא, והק"נ לא מלא פיו לומר איסור בדבר, אלא שתמה במנהגם ולפי מה שחשבו ז"ל לתפירה הי' ראוי לחייב חטאת, דמה שחשבו שאינו של קיימא תמוה דהכא במחט הוא קיימא, ואילו תפר ב' תפירות בחוט והיה מקשה את החוט בברזל שלא יכפף ועי"ז לא יצאו ראשי החוטין היו חשיב כעשה קשר בראשן, אלא הכא כיון שאין עשוי לקיום ואין דרך תפירה בכך אין זה תפירה, וזה מבואר בהדיא בהגהמ"ר והובא בד"מ סי' ש"מ החולק בדין הידוק בתי ידים המבואר בשו"ע סי' ש"מ ס"ז וכ' כיון שאין ההידוק אלא לפי שעה אין זה תפירה, ובד"מ כ' שנהגו להקל כדעת ההגהות, ומיהו בשו"ע לא הגיה הרמ"א כלום, וקיי"ל כהאוסרין, אבל האוסרין לא אסרו אלא כשתפר בחוט ואין שינוי בעצם המלאכה, אבל כשתוחב במחט שחזותו מוכיח עליו שאין זה תופר אלא הידוק לפי שעה לא נחלק בזה אדם וכן עמא דבר ואין להחמיר כלל וכלל".
עי' חזו"א (מעשה איש ח"ז סוף עמ' קמ"ד, גנזי שערי ציון עמ' ל"א אות ל"ג) – "שאלה: האם מותר להשתמש בשבת ב'סיכת בטחון". תשובה: כן, כי כן הדרך לפתוח ולסגור, וגם על עשיית הנקב אין לחשוש".
2. חוט שני (ח"א עמ' קל"ח אות י"א, אות י"ב) – "ואף לדעת החזו"א אינו מותר אלא אם תוחב את הסיכה [סיכת בטחון] בבגד באופן עראי ע"מ להוציאו, אבל אם מבטל את הסיכה בבגד באופן קבוע אסור".

ד. מיקל בב' תכופות, ומחמיר בג'. [בלי חיבור להמחט, עי' באר משה, לשונו מובא לקמן].

1. גינת ורדים (כלל ג' סי' י"ז) – לשונו מובא לעיל.
2. עיקרי הדינים (סי' י"ד אות ס"ח) – "מי שיקרע לו הלבוש בשבת ואין לו אחר כדי שלא יראה קרוע יכול לתחוב בקצת הקרע מחט א' דבכה"ג לא מיקרי תפירה כלל כיון שאינו אלא ע"י תחיבת מחט: (טל אורות דף נ"ה [לשונו מובא לקמן]). הד"ט ועיין להרב גו"ר ואפשר דמ"מ בעובדא דלעיל דלאו מחט ארוך הוא ולא בשני צדדים רק בצד אחד כדי שלא יראה קריעתו ודי מסתמא בלי תחיב"ג פ"ג גם הרב גו"ר יורה להקל".
3. בן איש חי (שנה ב' כי תשא אות ט') – "מה שמחברים הלבוש על ידי מחט, אם תוחבין אותו שתי תחיבות דוקא מותר, ואם שלש תחיבות אסור, במה דברים אמורים בעושה כן על דעת להתקיים איזה ימים, כגון מה שעושין המצנפת, וכן במלבושי הנשים, שעושה זה לקיים איזה ימים, אבל מה שעושין לפי שעה, כגון לחבר צידי הצעיף או מכסה הפנים ביציאתם חוץ לבית, מותר אפילו בשלש תחיבות דאין זה אלא לשעה, כי בודאי שיפשוטו הצעיף כשיחזרו לביתם, מיהו כיון שיש מחמירים בשלש גם באינו עשוי להתקיים, טוב להזהר היכא דאפשר להם בשתי תחיבות. ועיין גינת ורדים כלל ג' סימן י"ז י"ח, וטל אורות דף נ"ה".
4. דעת תורה (סי' ש"מ על סעי' ו') – "ועי' עקרי הד"ט סי' י"ד אות ס"ח דבפחות מג' תחיבות מותר".
5. מנחת שבת (סי' פ' ס"ק קס"א) – "עיין בעיקרי דינים ... ובפחות מג' פעמים הביא שם ספר טל אורות דמותר".
6. כה"ח (סי' ש"מ ס"ק נ"ט) – "מי שנקרע לו הלבוש בשבת ואין לו אחר כדי שלא יראה קרוע יכול לתחוב בקצת הקרע מחט א' דבכה"ג לא מיקרי תפירה כלל כיון שאינו אלא ע"י תחיבת מחט והוא שלא יתחוב ג"פ. עיקרי הד"ט".
7. עי' מהר"י שטייף (סי' ט"ו) – "ומזה יש ללמוד זכות על הנהגות לחבר בגדים ע"י קרסין ומחט ... שהחיבור ע"י מחט אין זה תפירה וע"כ נוהגין היתר זה ומ"מ יש לחוש שלא לתחוב המחט שלשה פעמים ... וע"כ יפה הורה הג' להתיר במקום צערא דינוקא או מפני צניעות, ויש להורות לעשות החיבור ביד שמאל שיש לצרף דזה הוי בגדר שינוי וכלאחר יד ובזה יש להקל לצורך".
8. עי' באר משה (ח"ב סי' כ"ט אות א') – "ודע דהא דאני מתיר ובא למעשה בב' תכיפות היינו בשטעקנאדל אבל במחט בטחון אינני מתיר רק תכיפה אחת ולא ב' תכיפות, כי במחט בטחון הב' דינו כג' תכיפות ע"י מה שמחברים המחט. אבל להלכה לדעתי אפילו ג' תכיפות שרי גם במחט בטחון אלא לפי שהרבה מחמירין אין ברצוני להקל, אבל לאסור אינני אוסר והסומך עצמו על האגרות משה אין מזניחין אותו, כי להלכה דבריו נראין".

ה. פעם אחת.

1. מיקל – חלקת יעקב (או"ח סי' קכ"ב, ח"ב סי' ח', לשונו מובא לעיל), מנחת יצחק (ח"ב סי' י"ט, לשונו מובא לעיל), אז נדברו (ח"א סי' נ"ז אות ג', לשונו מובא לעיל), שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ט עמ' נ' אות ה'), קיצור הל' שבת (סי' כ"ו אות ד'), שבת בית (ארטסקרול, עמ' ע"א).

ו. בצירוף תפירה לזמן.

1. עי' תפירה לזמן.

ז. **תכשיט מחובר אל המחט** (brooch).

1. מיקל – שבט הלוי (ח"ד סי' ל"ה), ארחות שבת (פרק י"א הע' י"ד), "דאף לפי הק"נ מותר לחבר סיכת נוי אל הבגד בשתי תכיפות משום שאינו תוחב את המחט בשתי יריעות שונות אלא רק בבגד עצמו, ואף שהתכשיט מחובר אל המחט מ"מ נראה שאין לחיבור זה שם תפירה אף להק"נ", שבת בית (ארטסקרול, עמ' ע"ט).
2. משום, יש צירוף של תפירה לזמן – שבט הלוי (ח"ד סי' ל"ה, לשונו מובא לעיל), שבת בית (ארטסקרול, עמ' ע"ט).

ח. **סיכות השומרות על קפלים בבגדים חדשים** (pins in new clothing that hold the folds).

1. מיקל, יכול להוציאם בשבת.
(א) באר משה (ח"א סי' כ"ב אות א').
(ב) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט"ו הע' רי"א [דפו"ח, הע' רכ"ד], שולחן שלמה סי' שי"ז סוף ס"ק י') – "וסיכות שרגילים לתחוב בבית החרושת כדי לשמור על הקיפולים של הכתונת וכיו"ב שפיר מותר להוציאם בשבת, וקל טפי מדברי הלבשה הקשורים יחד, כיון שהסיכה לא הוי דרך תפירה כלל".
(ג) ששכ"ה (פרק ט"ו סעי' ס"ד [דפו"ח, סעי' ס"ח]) – "מותר להסיר את הסיכות שרגילים לתחוב בבית החרושת בבגדים חדשים כדי לשמור על הקיפולים".
(ד) מנחת איש (פרק ט"ז הע' כ"ב) – "נראה פשוט שמותר לפתוח חולצה חדשה שיש סיכות בקפליה ואפילו שהניחו את הסיכות לזמן מרובה עד שהקונה יפתח את החולצה, כי אין שיעור הזמן עד קניית הבגד גורמת להחשיב הדבר חשיבות הידוק ותפירה יותר, ואדרבה אין מטרת הנחת הסיכות להדק ולחבר בין שני דברים או בין שני חלקי הבגד אלא לשמור צורתו, ובאמת נראה שהדבר מותר לכתחילה אפילו לדברי הקרב"נ והמ"ב".
(ה) מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ו' סעי' ה' אות ג' ס"ק ד').
(ו) אמרי יצחק (שבת ח"ב סוף סי' כ"א).
2. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק י"א הע' ט"ו), אור שלום (סי' כ"ב).

ט. מראי מקומות – יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"א עמ' קצ"ח), הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking ח"ג ח"ד הע' כ"ה, הע' כ"ח), ארחות שבת (פרק י"א סעי' י'), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתט"ז-עמ' תתי"ז), שבת בית (ארטסקרול, פרק ו' הע' י"ג, הע' י"ד, הע' ט"ו).

1. טל אורות (דף נ"ה-א ד"ה ובענין) – "מי שנקרע לו הלבוש בשבת ואין לו אחר וכדי שלא יראה קרוע ... ראיתי להרב גינת ורדים ... ולענ"ד אחר המחילה ... בתפירה שהוא ע"י חוט דוקא אבל כשהוא ע"י תחיבת מחט או קיסם או ע"י דבק לדברי הכל אין כאן תפירה כלל".
2. קנה בשם (קובץ אור ישראל חוברת נ"ו עמ' ל"א אות ט"ז) – "מותר להכניס מחט אחד בתוך הבגד בשבת".
3. קצה"ש (סי' קמ"ו ס"ק כ"ב אות ו') – "ומכאן לימוד זכות על מנהג העולם לתחוב הקרייז והשלייאר בב' תחיבות במחט".
4. הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט"ו הע' רכ"ד [דפו"ח, הע' רל"ז], מלואים, שולחן שלמה סי' שי"ז ס"ק י"ג.) – "... אך כ"ז כדי ללמד זכות, אבל למעשה אין להקל מסברא".
5. חוט שני (ח"א עמ' קל"ו ד"ה אם) – "אם תוחב מחט בבגד בלא לחבר לזה דבר נוסף, אין בזה איסור כלל משום תופר".
6. ששכ"ה (פרק ט"ו סעי' ע' [דפו"ח, סעי' ע"ד], הע' רכ"ו [דפו"ח, הע' רל"ט]) – "מותר לתחוב סיכה בבגד כדי להצרו או כדי לחבר שני חלקי בגד שנקרע, וגם מותר להשתמש בסיכת-בטחון במקום כפתור שנתלש, אבל אם אפשר, אל יתחב את הסיכה בבגד פעמיים אלא בפעם אחת בלבד [לחוש לדעת הק"נ הנ"ל]".
7. אור יצחק (ח"א או"ח סוף סי' קל"א) – "האם מותר לסגור בגד בסיכת בטחון אם נקרע, או במקום כפתור. תשובה: במקום כפתור מותר, אבל במקום קרע אסור דזהו תיקונו".

ז [החיבור.

א. **חיבור ע"י דבק** [חזק], **סרט הדבקה** [שכוחו חזק] (glue, tape).

1. מחמיר, תולדות תופר – רמב"ם (פרק י' הל' י"א, "המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו הרי זה תולדת תופר וחייב"), מחבר (סי' ש"מ סעי' י"ד, "המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו, הרי זה תולדת תופר וחייב"), פוסקים.
2. מראי מקומות.
(א) מהר"י שטייף (סי' ט"ו ד"ה וכו') – "מדבק ניירות ... דרכו בכך וא"א באופן אחר, משא"כ לחבר שני בגדים אין הדרך כ"א בתפירה ע"י חוטין אבל חיבור בקרסים הרי זה דרך ארעי ולא חשוב מלאכה".
(ב) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"מ אות כ"ד) – "שכתב הרמב"ם שגם המדביק ב' עורות או ניירות חשיב תופר ... ודבריו תמוהים מאוד ...".
(ג) הגר"א בנבצל שליט"א (תשובות אביגדר הלוי או"ח עמ' ש"כ אות רל"ו) – "מי שרגיל להדביק חתיכות נייר דבק על אצבעות ילדיו על מנת שלא ימצצו אצבע - (בעיקר בלילה) - האם מותר לעשות כן גם בשבת. תשובה: נלענ"ד שלא. שאלה: למה. תשובה: זו תפירה".
3. דבק קלוש, סרט הדבקה שכוחו חלש - עי' לקמן.

ב. חיבור ע"י קרסים (hooks) בלולאות.

1. מיקל – מ"ב (ס"ק כ"ט, "דאז אינו דומה כלל לתופר דהוי כמאן דמכניס קרסים בלולאות"), הגר"ש"א זצ"ל (שבות יצחק חי"ג עמ' רל"ב ד"ה ומהגר"ש), מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ו' סעי' ה' אות ד' ס"ק ד').

ג. חיבור ע"י אזיקונים (cable ties): מצד תופר.

1. מיקל, אפילו לעולם.

א) ששכ"ה (דפו"ח, פרק מ' סעי' ל"ב, הע' פ"א, הע' פ"ב) – "סרט-זיהוי הנצמדים על יד החולה [או יד התינוק שנולד זה עתה], אם קצותיהם נדבקים זה אל זה, אסור להשתמש בהם בשבת (מהא דסי' שמ סעי' יד ובביה"ל ד"ה הרי זה). ואולם סרטים שסגירתם היא על-ידי מעין כפתור הנלחץ באופן שאי-אפשר להסירו מן היד בלי לקרוע את הסרט (שמעתי מהגר"ש אלישיב שליט"א) [זצ"ל], דאינו דומה לתפירה שאין כאן חיבור בין החלקים ודומה למה שכתבו האחרונים להתיר תחיבת סיכה, ע"י לעיל פרק טו סעי' עד, ודלא כהק"נ), וכן אזיקונים שסגירתם היא על ידי שיניים הפוכות שנתפסות אלה באלה, ואי אפשר לחזור ולהפרידן, מותר להשתמש בהם".

1) ששכ"ה (נשמת אברהם סי' ש"מ הע' קל"א) – "ואם נמצא במקום שקיים חשש לנזק של רבים, כגון בבית חולים אשר רבים עוברים שם דרך חדר מיון או יש רבים התינוקים שנולדים במקום, ויש חשש של החלפתם זה בזה, יש מקום להתיר להשתמש גם באזיקונים שנדבקים זה בזה אם אמנם הוא משנה צורת ההדבקה (עיין סי' שלד סעי' כז ובמ"ב ס"ק פה)".

ב) מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ו' סעי' ה' אות ד' ס"ק ד').

ג) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב במייל) -

I tied and locked a tie-tag (cable-tie) around 2 things just before Shabbos but left it very loose and did not tighten it fully because I wasn't sure how tight it needed to be. May I tighten and close it (thereby locking the things tightly together) fully on Shabbos?

R' Y. Berkovits wrote: You can use them on Shabbos. What's the issur? It's not tefirah as it only surrounds the objects. It's not koisher as it doesn't have a tzurah of a keshira. It's just holding things together tightly - like a lock. Just with no key.

2. מחמיר.

א) שבט הלוי (תורת המלאכות ס"ק ו' * ד"ה ושמעתי) – "דאין בזה משום קושר, והסתפק אי איכא איסור בזה כלל, ואמר דאפשר דיש לאסור מדרבנן משום תופר על פי דברי הרמב"ם בפרק י' מהל' שבת הל' י"א שהמדבק ניירות חייב משום תולדת תופר, והכא נמי סוגר שני הקצוות יחד כעין דיבוק, ע"כ. ואמרתי לו דאפשר דדמי לתופר משום דהוי כתכיפה אחת שמתקיים שאסור על כל פנים מדרבנן [עיין מה שכתבנו מלאכת תופר אות ד'], כיון שתוחב קצה אחת לתוך נקב שבראש השני, והסכים עמי".

3. מצד קושר, ושאר ענינים - ע"י סוף סי' שי"ז, לשיטות ומראי מקומות.

ד. חיבור ע"י רוכסן: ריצ'-רצ' (zippers).

1. מיקל.

א) מהר"י שטייף (סי' ט"ו ד"ה וא"כ) – "וכן נראה במה שמשתמשים פה לחבר שני צדדי המלבושים שקוראין זיפער, שג"כ דומה קצת לתופר ומ"מ נראה דאין זה בגדר תפירה כלל כיון שמתוקן לכך חשוב רק כמחבר בקרסים ולולאות ודומה כמה שמחבר הקנאפך בנקב שכנגדו".

ב) אג"מ (דברי חכמים אות של"ה) – "והאם מותר לחבר בטנה (lining) למעיל ע"י (zipper) בשבת ... שמעתי שהגר"מ פ' התייר".

ג) בצל החכמה (ח"ג סי' צ"ב אות ח') – "גם בגד שלעולם אין דרך לחבר חלקיו זל"ז רק ע"י לחצניות או קרסים וקשרים שמכניסים בנקב או בלולאות, מותר לחבר ולהפריד חלקיו זמ"ז בשבת".

ד) באר משה (ח"ג סי' פ"ח) – "שהדבר מותר".

ה) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט"ו הע' רל"ב * [דפו"ח, הע' רמ"ו], שולחן שלמה ס"ק ט"ו ג') – "רוכסן שעשוי להרכיבו ולפרקו - כגון זה שביטנת מעיל גשם מתחברת בו למעיל - מותר להשתמש בו בשבת שכן דרך שימושו בכך, ואין בו משום איסור תופר, אפילו אם כוונתו להשאיר את הביטנה במחובר למעיל, די"ל דאין זה דרך תפירה מידי דהוה אכפתור, דלית לן בה אפילו אם רוכסן לזמן מרובה".

ו) אז נדברו (ח"ז סי' פ"ז ד"ה ונראה) – "ונראה דמה שמחובר ברוכסין [ריצר"ץ] הוי ככפתור ממש ומותר לפתוח ולסגור בכל ענין דאין נפק"מ בכפתור בין אם עשוי בכל שעה או בכל יום או מתקופה לתקופה כמו בבונה וראי' מדין גג של סוכה המחובר בצירים דמותר לפתוח ולסגור ביו"ט. וכל האמור למעלה להחמיר המדובר בקרסים כאלו הנכפפין שאין עשוי לפתוח ולסגור כצורת כפתור".

ז) הגר"ש"א זצ"ל (שבות יצחק חי"ג עמ' רל"ב ד"ה ומהגר"ש).

ח) ששכ"ה (פרק ט"ו סעי' ע"ד [דפו"ח, סעי' ע"ח]) – "רוכסן שעשוי להרכיבו ולפורקו, כגון זה שביטנת מעיל גשם מתחברת בו למעיל, מותר להשתמש בו בשבת".

ט) הגר"ח"ק שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ו' הע' י"ז, עמ' קפ"ג אות ל"ד) – "חיבור של רוכסן זה לא תופר".

הגר"ח"ק שליט"א (עלי ש"ח עמ' קל"ב אות מ"ו) – "שאלה: האם בסגירת רוכסן לזמן מרובה יש חשש תפירה או לא. תשובה: מסתבר שלא".

י) שבת בית (ארטסקרול, סוף עמ' ע"ה, ע"י הע' כ"ג).

יא) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתי"ח).

2. לעולם [לזמן רב], מחמיר [מצד תופר].

- (א) שבת הלוי (ח"ג סי' נ"א, ח"ח סי' ס"א, קובץ מבית לוי חי"ט עמ' מ"ג אות ד') – "אבל נענ"ד לא מצאתי בכל קונטרסו הנפלא והיקר דבר מכריע לגמרי להקל, בעושה כן לזמן רב או לעולם".
- (ב) חוט שני (ח"א עמ' קל"ד ד"ה רוכסן, עמ' קל"ח אות ו') – "רוכסן המותקן במעיל חורף כדי לחבר אליו את הביטנה ואין בדעתו להוציאה במשך כל החורף ואפשר שתשאר כך לעולם, אוסר לחברה בשבת משום איסור תופר".
- (ג) הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking) ח"ג חוברת י"ד הע' ל"ד, הע' ל"ה).
- (ד) זכור ושמור (תורת המלאכות ס"ק י"ז ד"ה ובדומה, פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ו' סעי' ה' אות ג' ס"ק א') – לשונו מובא לקמן.
3. מצד מתקן מנא, מחמיר [חבור חלק פנימי למעיל חורף בשבת].

- (א) חלקת יעקב (או"ח סי' קכ"ג) – "לפע"ד יש לדמות דין זה להא דמבואר במג"א סי' שי"ז ס"ק ז' וז"ל אבל במנעל חדש אסור ליתן הרצועות בשבת דמתקן מנא וה"ה בסרביל או במכנסיים, אבל אבנט שרי להכניס במכנסיים דלא מבטיל לי' התם ועשוי' להכניס ולהוציא תדיר וכו' אם כן אסור להכניס משיחה לשם דמיבטל לי' התם עכ"ל מג"א וכן הוא בשו"ע הרב מהרש"ז – ובני"ד לא מיבעי בפעם ראשונה להדביק המעטפה על בגד הקיץ, שזה ממש הדין הנזכר, דהא אפילו רצועה או משיחה אסור להכניס כשאינו עשוי להכניס תדיר, מכש"כ מעטפה שהוא מדביק על כל ימות החורף – אכן אפי' כשמעטפה זו כבר היתה דבוקה אשתקד והסירה על ימות הקיץ, ועכשיו לשנה הבאה רוצה להדביק מעטפה זו עוד הפעם על ימות החורף, ג"כ נראה לפע"ד דאסור, כיון דהסיר בכוונה המעטפה מהלבוש על ימות הקיץ שהיא למשא, ופנים חדשות בא לכאן ממלבוש קיץ למלבוש חורף ואח"כ איפכא, והמלבוש משתנה כך על ימות החורף ואח"כ לכל ימות הקיץ, א"כ עכשיו שכל ימי הקיץ היה מלבוש קיץ בלי המעטפה ועכשיו עושה אותו למלבוש חורף על כל ימות החורף, זה אסור כמו להכניס רצועה או משיחה בבגד חדש".
- (ב) אמת ליעקב (סי' שי"ז הע' שנ"ט) – "נראה שטעם זה אסור לחבר ביטנת פרווה (lining) למעיל חורף שמשאירו מחובר לזמן מרובה, וכן להוציאו מהמעיל אסור, דזה נחשב כמתקן מנא".
- אמת ליעקב (דברי חכמים אות של"ה) – "והאם מותר לחבר בטנה (lining) למעיל ע"י (zipper) בשבת ... ובשם הגר"ק שמעתי לאיסור (דהוי כעין מנורה של פרקים)".
4. מראי מקומות – בנין שבת (תופר פרק י' אות ג'), תורת המלאכות (ס"ק ט"ז), ארחות שבת (פרק י"א סעי' ח', ויש המחמירים), הלכה שלימה (ח"ד סוף סי' ז').

- (א) הגרשז"א זצ"ל (בנין שבת ח"א עמ' קע"א ד"ה ומהאמור, ששכ"ה פרק ט"ו דפו"ח הע' רמ"ז) – "לענין רוכסן שסוגר ופותח את הבגד, שנתפס בתוכו חוט שמונע את השימוש ברוכסן, שיותר להוציא את החוט מתפיסתו ברוכסן ולא חשיב כמתקן מנא".
- (ב) הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ג אות י"א) – "רוכסן ריץ רץ' שנתפס בשבת בזמן שהוא למעלה, מותר להורידו בכח כדי להעלותו שוב, כי כן דרך שימוש".
- (ג) ששכ"ה (פרק ט"ו דפו"ח סעי' ע"ח) – "חוט שנתפס ברוכסן, ואי אפשר להשתמש ברוכסן בשל כך, מותר להוציא ממנו את החוט, וכן הדין ברוכסן שנתקע בבגד, או שנפתח באמצע".

ה. חיבור ע"י כפתור (button).

1. מיקל.

- (א) מהר"י שטייף (סי' ט"ו ד"ה וא"כ) – לשונו מובא לעיל.
- (ב) אג"מ (או"ח ח"ב ריש סי' פ"ד).
- (ג) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט"ו הע' רל"ב*) [דפו"ח, הע' רמ"ז], שולחן שלמה סי' ש"מ ס"ק ט"ו ג') – לשונו מובא לעיל.
- (ד) הגר"ש זצ"ל (שבות יצחק חי"ג עמ' רכ"ח אות ו', עמ' רל"ב ד"ה ומהגר"ש, ששכ"ה דפו"ח פרק מ' הע' פ"ב) – לשונו מובא לעיל.
- (ה) אז נדברו (ח"ז סי' פ"ז ד"ה ונראה) – לשונו מובא לעיל.
- (ו) שבת בית (ארטסקרול, סוף עמ' ע"ה).
- (ז) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתט"ו).
- (ח) ארחות שבת (פרק י"א סעי' ז') – "ישנם אופנים של חיבור בגדים זה לזה אשר אינם מוגדרים בשם תפירה כלל, וכגון חיבור על ידי כפתורים. והטעם בזה הוא משום דכיון שצורתו של הכפתור מוכיחה עליו שהוא מיועד לפתיחה ולסגירה לכן אין רואים את חלקי הבגד המתחברים על ידי הכפתור כמאוחדים אלא כחלקים נפרדים שהכפתור אוחדם יחד ואין זו תפירה, והרי הדבר דומה לסגירת דלת או חלון שאינה נחשבת כמעשה של בנין כלל אף כאשר סוגר את הדלת לזמן מרובה. ומטעם זה מותר לחבר יריעות בד על ידי כפתורים אפילו אם החיבור הזה עתיד להשאר זמן רב".
- (ט) מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ו' סעי' ה' אות ד' ס"ק א').
2. לעולם [לזמן רב], מחמיר.
- (א) חוט שני (ח"א סוף עמ' קל"ד, עמ' קל"ח אות ו').

ו. חיבור ע"י סקוטש (velcro).

1. מיקל.

- (א) הגר"ש זצ"ל (שבות יצחק חי"ז עמ' קכ"ח אות ד') – "חיבור טיטולים בסקוטש מותרת מפני שזה דומה לכפתור".
- (ב) ששכ"ה (פרק ט"ו סעי' ע"ח [דפו"ח, סעי' פ"ד], הע' רמ"ד [דפו"ח, הע' רס"ו], הע' רמ"ה [דפו"ח, הע' רס"ז]) – "מותר לחבר או להדק שני חלקי בגד וכדו' באמצעות סרט-מדבק (סקוטש-ולקרו) שהצדדים המחוספסים שלו מתהדקים זה בזה מאליהם

- [דאין בזה משום תפירה, אלא רק כרוכס שתי לולאות ברזל זו בזו או שני כפתורי לחץ זה בזה], וכן מותר להפריד אותם זה מזה [דכל שאין בו משום תופר - אין בו משום קורע].
- (ג) הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking ח"ג חוברת י"ד הע' ל"ח).
- (ד) שבת בית (ארטסקרול, ריש עמ' ע"ו).
- (ה) ל"ט מלאכות (עמ' תתי"ח, הע' כ') – "גם יש לדמותו לדין כפתור ... וכן שמעתי להתיר בשם אחד מגדולי הפוסקים בירושלים".
- (ו) פסקי תשובות (דפו"ח, אות ל"ח ד"ה אבל, לשונו מובא לקמן).
2. מותר דוקא אם אינו קובע שם.
- (א) שבת הלוי (קובץ מבית לוי חי"ט עמ' מ"ג אות ד') – "אין לחבר את העטרה לטלית ע"י בד העשוי כעין מחטים כשזה נעשה לזמן מרובה [כגון מכבסה לכביסה]. אבל כשנעשה לזמן קצר כגון חיבור ב' צדדי הבגד או חגורה או נעל בד העשוי כעין מחטים שנתפסים זה בזה, אין חשש משום תופר וקורע".
- ע"י שבת הלוי (קובץ מבית לוי חי"ו עמ' מ"ט אות ד') – "בחיבור ב' צדדי הבגד או חגורה ע"י בד העשוי כעין מחטים שנתפסים זה בזה, אין חשש משום תופר וקורע".
- ע"י שבת הלוי (קובץ מבית לוי חט"ו עמ' פ"ט אות ז') – "סגירת בד שעשוי מחוטים שמתחברים זה לזה (סקוטש) אין חשש בשבת משום תופר ומותר בחגורות ונעליים וטיטולים. מותר לכסות בשבת מתג החשמל ע"י מכסה שמודבק ע"י סקוצ'".
- (ב) חוט שני (ח"א עמ' קל"ה ד"ה אך, ע"י עמ' קל"ח אות ז', ע"י עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ו' הע' מ"ד הע' מ"ה) – "אך אם אין הם עומדים להפרידם יש לחוש משום איסור תופר שאין חילוק בין מחבר ב' דברים ע"י תפירה או דבק או שעושה פעולה שצד אחד יתהדק בדוחק בצד שכנגדו וע"י כך הם נעשים אחד, שכל אלו וכיוצא בהם הרי הם בכלל איסור תופר בשבת".
- (ג) עמק התשובה (צהר חי"ב עמ' קס"ט) – "ובדבר אם מותר להדקו עם 'וועלקרא' אין אני רואה בזה חשש איסור דהא עשוי לפתוח ולסגור בכל שעה שירצה ולא שייך מה משום תופר מכיון דאין המכוון לחברו לקיום אלא להדקו לפי שעה".
- (ד) זכור ושמור (תורת המלאכות ס"ק י"ז ד"ה ובדומה, פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ו' סעי' ה' אות ג' ס"ק ב') – "דמותר להשתמש עם 'סקוטש' (VELCRO) בבגדים וכדומה, ואפילו אם ישאר מחובר ליותר מז' ימים, דהוי כמו רוכסן שמותר שיהא סגור יותר מז' ימים. אבל היתר זה להשתמש ב'סקוטש' אינו נוהג כשמחבר אתו דברים שחיבורם הוא לתקופה ממושכת, כמו חיבור ביטנה למעיל וכדומה, כיון שבדרך כלל מחברים אותו לתקופה ארוכה ויתכן אפילו שישאר לעולם".
- (ה) נשמת שבת (סי' ש"מ אות רי"ד) – "באופן ארעי מותר, אבל לשם קביעות אסור (כתופר גמור)".
3. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק י"א סעי' ח'), תורת המלאכות (ס"ק י"ז), הלכה שלימה (ח"ד סוף סי' ז').

ז. חיבור ע"י סיכות מהדק (staples).

1. הוי תופר.

- (א) יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"א סוף עמ' ר').
- (ב) ע"י הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ח הע' ט"ז [דפו"ח, הע' י"ח], הע' י"ז [דפו"ח, הע' י"ט], מלואים, שולחן שלמה סי' ש"מ ס"ק ט"ו ד.) – "אסור לסגור מעטפה או דפים במכונת הידוק, ונראה דאפילו לפחות מעט לעת ג"כ אסור משום עובדין דחול, וגם אפשר דחשיב כמדביק ניירות דאסור משום תופר, והמסיר חשיב כקורע את חוט התפירה".
- (ג) אז נדברו (ח"א סי' נ"ח, ברית עלום תופר אות ח') – "הנה לחבר איזה דבר במהדק אם ה' של קיימא הוי מלאכת תפירה ממש דחשיב כתופר שתי תפירות וקשרן, שהרי לא בעינן דומיא דמשכון ממש ואם המנהג לתפור עם ברזל דהוי דרך תפירה הוא חייב כמו בחופר עם חוטינ'".
- (ד) ע"י הגריש"א זצ"ל (אבני ישפה ח"ד סי' ס"ב, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ג אות י"ב) – "וגאון אחד (שליט"א) [זצ"ל] אמר שיש פוסקים שאין איסור תפירה במתכת אבל לדעת הקרבן נתנאל אסור וכן יש להחמיר למעשה".
- (1) אמנם ע"י לעיל, דלא קיי"ל כקרבן נתנאל. וצ"ע.
- (ה) חוט שני (ח"א עמ' קל"ו ד"ה מהדק, עמ' קל"ט אות י"ג, תורת המלאכות ס"ק י"ט ד"ה ובספר) – "חייב משום תופר, כיון שאינו עשוי לפתוח ולסגור. וממילא אסור לפותחו בשבת".
- (ו) שבת הלוי (תורת המלאכות ס"ק י"ט ד"ה ובספר) – "דיתכן שיש בזה איסור דאורייתא כיון שנעשה לקיום".
- (ז) ע"י ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' ה' [דפו"ח, סעי' ז']) – "מעטפה שסגורה בסיכות - מותר להסיר את הסיכות ביד כדי לפותחה, הוא הדין לגבי חוברת שסגורה בסיכות (לשם משלוח בדואר), אבל דפים שסגורים בסיכות כדי שיתקיימו כך, אסור להסיר את הסיכות. וכן אסור לסגור מעטפה או לחבר דפים באמצעות סיכות של מכונת-הידוק".
- (ח) הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking ח"ג חי"ד הע' מ"א).
- (ט) ארחות שבת (פרק י"א סעי' י"א, סעי' י"ב) – "אסור להדק ניירות זה לזה בסיכה על ידי מכשיר הידוק מכיון שזוהי שיטה מקובלת של חיבור ניירות זה לזה, ורגילים לחבר באופן זה מחברות ופנקסים, ולכן יש לדון את סיכות ההידוק האלו כתפירה. וכן אסור להפריד ניירות המחברים זה לזה על ידי הסיכות הנ"ל משום שיש בזה איסור קורע".
- (י) אבני ישפה (ח"ד סי' ס"ב) – "למעשה אין לפתוח שקיות או מכתבים שנסגרו במכונת הידוק (stapler) מכיון שמסתמא נעשו ליותר מכ"ד שעות והוי כתפירה של קיימא שאסור לפתוח בשבת, אעפ"י שהוא מתכוין לקלקל. ואם הסיכה נעשתה לפחות מכ"ד שעות, מותר לפתוח אבל אין לעשות כן בפני עם הארץ".
- (יא) זכור ושמור (תורת המלאכות ס"ק י"ט ד"ה ובספר, פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ו' סעי' ה' אות א' ס"ק ב', ע"י אות ב' ס"ק א') – "דהידוק ניירות על מנת שיתקיימו הוי תופר מדאורייתא, כיון שההידוק נעשה על ידי שהמתכת תכופ בשתי תכיפות והקצוות מעוקמים פנימה, וזה דומה ממש לתפירה בחוט שתכפו אותו בשתי תכיפות וקשרו אותו בקצוות, שהוי תפירה מדאורייתא. ואפילו באופן עראי אסור להשתמש עם מהדק להדק ניירות, כיון שכן הדרך לחבר ניירות בחיבור כגון זו על מנת שיתקיימו

לאורך זמן, ובכהאי גוונא אסור אפילו כשעושה כן על מנת שיתקיים כך לזמן קצר. והוא הדין אסור להסיר סיכות אלו בשבת משום קורע. ואפילו לשחרר אותם במקצת כדי שיוכל לקרוא כתב שתחתיו אסור".

(יב) נשמת שבת (סימן ש"מ אות קצ"א, ע"י אות קצ"ג) – "מהו לחבר שני ניירות ע"י סטעיפל. תשובה - אם עושהו לקיימא הוא איסור תורה, וכן אין להפריד ניירות המחוברים ע"י סטעיפל".

(יג) עם מקדשי שביעי (פרק ו' סעי' י"ב).

(יד) שבת בית (ארטסקרול, עמ' ע"ד, עמ' צ"ח).

(טו) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתי"ב).

2. מיקל.

(א) אג"מ (לתורה והוראה ח"א עמ' ח' אות ד', ח"י עמ' י"ג אות ד') – "ליתא משום תפירה בהסטיפל"ז ובהסרתם אין משום מתיר תפירות".

3. מראי מקומות – תורת המלאכות (ס"ק י"ט).

(א) תויה המהודקת לבגד - להאוסרים, ע"י לקמן.

ח. ניילון נצמד (cling wrap, saran wrap).

1. מיקל, אפילו לעולם.

(א) חוט שני (ח"א פרק י"ז אות י' [עמ' קל"ח], מנחת איש פרק ט"ז הע' ע"ג) – "ניילון נצמד, מה שמצוי בזמנינו, שעוטפים בו מאכלים שהניילון נצמד ונדבק מעט קצה אחד על הקצה השני של הניילון, אין לחוש בו משום תופר ומשום קורע דאין זה חיבור כ"כ".

(ב) מנחת איש (פרק ט"ז סעי' ל"ח, הע' ע"ג) – "מותר לעטוף אוכל וכדומה בחתיכת ניילון נצמד [שקרעה מגליל הניילון בערב שבת], או לפתוח ולהפריד וליקח דבר העטוף בניילון נצמד. [פשוט, דאין להחשיב הדבר כתפירה במה שנצמד הניילון היטיב ואפילו שנצמדו שני חלקי הניילון זה לזה]".

(ג) מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ו' סעי' ה' אות ד' ס"ק ו').

(ד) פסקי תשובות (דפו"ח, אות ל"ח ד"ה אבל) – "כיון שאין בהם דבק כלל ולא מסמרים וברגים, הרי הם ככפתורים וקרסים למיניהן שאין בהם איסור, ואפילו עשויים להשאירם לזמן בלתי מוגבל".

ט. חיבור ע"י מגנט (magnet).

1. מיקל, אפי' לעולם – חוט שני (ח"א עמ' קל"ה ד"ה ואמנם, עמ' קל"ח אות ח', "ואמנם מותר בשבת לחבר מגנט למתכת או למגנט שני [כשאין בהם משום מוקצה], אף אם אינו עומד להפתח ולהסגר, דחיבור שנעשה ע"י מגנט אינו חיבור בין ב' דברים אלא המגנט נמשך ע"י כח המשיכה שיש בו, ואין זה נחשב לחיבור השייך לאיסור תופר בשבת"), הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking ח"ג ח"ד הע' מ"ח), מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ו' סעי' ה' אות ד' ס"ק ה'), פסקי תשובות (דפו"ח אות ל"ח ד"ה אבל, לשונו מובא לעיל).

2. פעמים אסור – ע"י הגר"ש"א (ל"ט מלאכות תופר הע' כ"ח, "וכן שמעתי בשם הגר"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] דפעמים יש חשש בשימוש מגנט ואפשר דזהו הטעם"), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתכ"א, הע' כ"ח, "אולם, נראה דיש לפעמים חשש בשימוש 'מגנט' אם יש לה כח חזק ויכול להיות נדבק במקומו לזמן ארוך ובפרט אלו שעושים מהם כמו מתלה לתלות דברים עליהם שדובקים בחוזק ונשארים על מקומן דאז אפשר לדמותם למסמר בכותל").

3. מראי מקומות – תורת המלאכות (התופר ס"ק י"ז ד"ה וכתב).

(א) מצד כותב - ע"י סי' ש"מ, לשיטות ומראי מקומות.

(ב) מצד בונה - ע"י סי' שי"ד, לשיטות ומראי מקומות.

י. סיכות נייר (paper clips).

1. מיקל, אינו נחשב תפירה שהוא רק מחזיק הדפים.

(א) שבט הלוי (תורת המלאכות ס"ק כ') – "דסיכות נייר לא חשיב תופר כיון דלא אורחיה לחבר בזה ניירות לזמן ממושך, ולכן לא חשיב חיבור".

(ב) זכור ושמור (תורת המלאכות ס"ק כ', פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ו' סעי' ה' אות ד' ס"ק ז') – "דמותר להשתמש בסיכות נייר אפילו אם דעתו שישאר שם לאורך זמן, כיון שהן רק מחזיקים הדפים יחד באופן חיצוני, ואין חיבור בין הדפים מבפנים כמו בסיכות מהדק שהסיכה עוברת בתוך הדפים או כמו דבק, ועל כן אינו דומה לתופר".

(ג) הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking שנה ג' ח"ד הע' נ"ה).

יא. קלסר (loose-leaf).

1. מיקל.

(א) רבבות אפרים (עם מקדשי שביעי פרק ו' הע' כ"א).

(ב) שבט הלוי (תורת המלאכות ס"ק כ"א ד"ה ושמעתי) – "דמותר לתייק דפים ומכתבים בתוך תיקיה על ידי שפותחין חוטי מתכת ומכניסים את הניירות ושוב מהדקים היטב את חוטי המתכת וסוגרים אותם על ידי הידוק טס מתכתי על חוטי המתכת, כיון דנעשה לפתוח ולסגור, והוי כדלת שנעשה לפתוח ולסגור שאין בו משום בונה".

(ג) חוט שני (תורת המלאכות ס"ק כ"א ד"ה ושמעתי).

(ד) ששכ"ה (פרק כ"ח סעי' ט' [דפו"ח, סעי' י"א], הע' כ"ב [דפו"ח, הע' כ"ו]) – "אוגדן, והוא תיק שמאגדים בו ניירות (מכתבים וכדו'), והם ניתנים להוצאה והכנסה על ידי פתיחת לולאות-המתכות וסגירתן, מותר לפותחו ושוב לסוגרו [והיינו אפי' לדעת הק"נ, מובא בס' ש"מ במ"ב ס"ק כ"ז, דלא דמי דהתם עכ"פ המחט מחברת שני גופים נפרדים להיות לגוף אחד, וע"כ יש מקום לאסור משום תופר (ועיין לעיל פט"ו הערה רכד), משא"כ הכא שהניירות נשארים בפ"ע אלא שהאוגדן מלקט אותם יחד שלא יאבדו]".

(ה) נשמת שבת (סימן ש"מ אות קצ"ב) – "לתוך לאא"ז-ליע"ף מותר".
(ו) זכור ושמור (תורת המלאכות ס"ק כ"א ד"ה וכן) – "דמותר להכניס דפים לאוגדן, או לתוך תיקיה, דמסתבר ששני השיניים של האוגדן העוברים תוך הדפים אינו חשוב כשתי תכיפות כיון שהשיניים רחוקים אחד מהשני, ועל כן אינו חשיב תופר. ועוד באוגדן רחב הדפים אינם מחוברים יחד, ובכן חסר בו המהות היסודית של תופר שהיא חיבור של שני עצמים יחד להוות גוף אחד".
(ז) הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking ח"ג חי"ד הע' מ"ג) –

A loose-leaf which contains round metal bands in the middle which open and close to keep the pages in place, may be used on *Shabbos*.

2. מראי מקומות – הגר"ח ק"ש שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב עמ' קפ"ד אות מ"א, "זה שאלה").
3. **clasp**.

(א) מיקל – הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking ח"ג חוברת י"ד הע' מ"ד, "The same is true for a clasp that "is pressed down on the pages").
4. חיבור דפים יחד ע"י ספירלה (spiral).
(א) הוי תופר.

(1) עי' שבט הלוי (תורת המלאכות תופר ס"ק כ"א ד"ה יש) – "דאפשר דיש בזה משום תופר, דאפשר דדמי להא דאיתא בס' ש"מ סעיף ז' דאותרם שמהדקים הבגדים סביב זרועותיהם על ידי החוט שמתחין אותו ומתהדק אסור למתחו אלא אם כן יהיו הנקבים רחבים קצת ומתוקנים בתפירה בעיגול. וכן יש לאסור פיתולו משום תיקון מנא, וכא דאסור להשחיל רצועות במנעל חדש דמתקן מנא הוא (מ"ב סימן ש"ז ס"ק ט"ו)".
(2) חוט שני (תורת המלאכות סוף ס"ק כ"א) – "די"ל דהוי תופר דארייתא".
(3) הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking ח"ג חי"ד הע' מ"ה) –

Adding papers to a ledger would not be permitted on *Shabbos*, since the page is permanently sewed into the book.

(ב) מראי מקומות.

(1) נשמת שבת (סימן ש"מ אות קצ"ב) – "אבל לתוך לעדזשע"ר אסור".

יב. פתקאות דביקות הניתנות להסרה: "פאוסט איט" (post-it notes, sticky notes).
1. מיקל.

(א) ששכ"ה (פרק כ"ח דפו"ח סעי' ח') – "פתקאות לרישום תזכורות, הודעות וכדומה, וכן דיגלונים העשויים לסמן בהם מקום בספר, ובהן פס-דבק להדבקתן הזמנית, והן נפרדות בנקל ממקום הדבקתן בלי לגרום לקריעת הנייר, מותר להדביקן לזמן קצר ולהפרידן, בתנאי שכבר נתלשו מן הדפדפת שלהן לפני שבת".
(ב) עמק התשובה (כללים תופר סוף הספר סי' ד') – "שמותר לחבר פאוסט איט לנייר או מקרר, מטעם שלא נחשב 'חבור', מכיון שבקל להסירם בלי קריעה".

2. מחמיר.

(א) עי' ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתכ"ב, עי' סוף עמ' תתמ"ו) –

Stickers and notes from note pads made with a special gummed adhesive backing designed for sticking and removing easily, should not be stuck to surfaces on Shabbos or Yom Tov (even though the message was written before Shabbos). Stickers are not necessarily comparable to Velcro (that is designed to be done and undone regularly), because they are often left stuck for several days, and this is **their single, one-time use**. The permissibility of temporary glueing in this manner is therefore questionable.

(ב) עי' הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking שנה ג' חי"ד הע' נ"ד) –

Post-It® notes are designed to be placed onto a surface and then removed easily. Therefore they should not be subject to the melacha of tofer. Nonetheless, since people view them as being included in tofer one should refrain from using them on Shabbos. The same applies to Post-It® flags.

3. מראי מקומות – כללים (תופר סוף הספר סי' ד').

4. דיגלונים העשויים לסמן בהם מקום בספר (Post-It flags).
(א) מיקל.

(1) חוט שני (הל' יו"ט עמ' של"ו אות ד') – "סימניות שיש בהן קצת דבק, ומניחים אותו על הדף בספר לסימן היכן הוא אוהז, וכשרוצה להניחו בדף אחר הרי הוא מסירו ומניחו בדף האחר, נראה כיון שהדבקתו קלושה מאוד וגם בקלות מסירים אותו מן הדף, אין לזה שייכות למלאכת תופר בשבת דאורייתא, או לאיזה איסור דרבנן, ומותר להשתמש בו בשבת".
(2) ששכ"ה (פרק כ"ח דפו"ח סעי' ח') – לשונו מובא לעיל.

- (3) עי' נשמת שבת (סי' ש"מ אות ר"ו) – "המשתמש בשעת לימודו עם בניירות קטנים (אדווייסי"ו בלע"ז) שיש דבק על קצה א' שלהם בדבק חלוש להדביקו לסימן בספר (במקום שהוא עומד באמצע לימודו) מהו בשבת להסירו מהדף שלמד שם ולקובעו אח"כ בהדף שלמד עכשיו שמה. תשובה - הרגיל ללמוד מדי יום ביומו דף אחר דף יש לסמוך להקל, ואף אם נשאר שם על מעמדו על איזה ימים ג"כ יש מקום להקל".
- (4) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב במייל) -

Are we allowed to use sticky page markers on Shabbos to mark pages in a sefer? Are they like magnets or velcro? They aren't meant to stay in any place - just moved from page to page.

R' Y. Berkovits wrote: Pashtus it's muter. Certainly according to Rav Moshe's geder, that the issur of tefira is creating one entity, it would be muter. Maybe everyone here would be mekil, since besides for your intention of it being a temporary tefira, there is also the fact that the manufacturers use special glue for this that is designed to be reused. I find it difficult to be machmir.

(ב) מחמיר.

- (1) הגר"ש זצ"ל (שבות יצחק חי"ג עמ' רכ"ח אות ב') – "מדבקות העשויות לסימון מקום בספר, אסור להדביקם אע"פ שהם עשויות להדבקה והסרה כמה פעמים, וכן שמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל אחר שהראתי לפניו הדבקה זו".
- (2) עי' הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking שנה ג' חי"ד הע' נ"ד) - לשונו מובא לעיל.
5. מראי מקומות – וישמע משה (חקמ"ב עמ' ג', פר' ויחי תשע"ז).
- (א) שבת בית (ארטסקרול, עמ' ע"ח) -

It is forbidden to fasten adhesive notes to any surface on Shabbos, if they will remain attached for more than twenty-four hours.

(ב) בנין שבת (תופר פרק י' אות ה') – "ולפי"ז יש לדון, דהיכא שמדביק ניירות או שקיות או מדבקות בהדבקה קלושה וחלשה שמתפרקת בקלות, דבכה"ג ההדבקה אינה דומה למלאכת תופר, ולא דמי 'לקולן של סופרין' שהוא דיבוק חזק שעשוי להתקיים לזמן רב משא"כ בהדבקות הקלושות הנ"ל שאינם מחוברות בחוזק ומתפרקות בקלות ולא נעשו לגוף אחד, ובכה"ג לית ביה משום תופר (וע"ע לעיל פרק ט' אות א'). אמנם לא מצאתי סברא זו מפורשת בדברי הפוסקים, וכתבתי רק לעורר ולא למעשה".

יג. להדביק תמונות ב'אלבום' (to stick pictures into an album).

1. מחמיר.

- (א) ששכ"ה (פרק ט"ז סעי' י"ב) – "מותר להכניס תמונות לאלבום תמונות ... לא ידביק את התמונות באלבום".
- (ב) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתי"ט).
- (ג) הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking שנה ג' חי"ד הע' נ') -

One may not insert pictures into an album which contains cellophane to hold the pictures in place. If the pictures are inserted into pockets etc, and there is no adhesive holding them into place, then one may insert the pictures on *Shabbos*.

- (ד) עי' זכור ושמור (תורת המלאכות ס"ק ו"א ד"ה ובזכור) – "דאין להכניס תמונות או בולים ל'אלבום' שיש בו כיסוי ניילון שנדבק בקלות עליהם, אבל אין זה ברור שיש איסור תופר בחיבור רפוי כזה".
2. מראי מקומות – חוט שני (תורת המלאכות סוף ס"ק ו"א), "דחיבור ניירות בהדבקה חלשה ורפויה אפשר דאסור מדרבנן אבל אינו חייב", כללים (תופר סוף הספר סי' ד').
- (א) יש לעי' מצד שהוא רך על גבי דבר קשה.
- (ב) יש לעי' להסוברים שתופר שייך בדברים שדרך לקרוע, הערה"ש ואג"מ.

יד. הדבקה עגילים דביקים בשבת.

1. הגר"א נבנצל שליט"א (תשובות אביגדר הלוי או"ח עמ' שי"ט אות רל"ה) – "היום מצויים עגילים המיועדים לילדות קטנות, ומחברים אותם לאוזניים ע"י הדבקותם. כל: בצידו האחורי של העגיל יש דבק (כמו בבול-דואר) ובהצמדת-העגיל לאוזן - הוא נאחז בה (ללא רטיבות, ובניגוד לבול-דואר שאותו יש ללחלח ע"מ שידבק במעטפה). האם בשבת מותר להדביק עגיל כזה לאוזן או שיש בכך תולדת תופר. תשובה: אולי מותר למשך תקופה של פחות מכ"ד שעות. וצ"ע".

טו. תפיסת ואקום (suction cup).

1. מיקל – ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתי"ט), פסקי תשובות (דפו"ח אות ל"ח ד"ה אבל).
2. ששכ"ה (פרק י"א דפו"ח סעי' מ"ב, הע' קס"ה) – "מותר להצמיד צלחת תינוק לשולחן על ידי ואקום (בעזרת גומי או פלאסטיק בתחתיתה), כדי שהתינוק לא ישפוך את המאכל. (מכיוון שהוא עומד לפרקה מיד אחרי ארוחת התינוק, ומותר לכו"ע עיין סי' ש"ז סע' ג ובמ"ב ס"ק כא)".
3. ארחות שבת (פרק ח' סעי' י"ב, הע' י"ז) – "אבל מותר להדק צלחת של תינוק לשולחן על ידי הידוק [ואקום]. (דכיון שמסירים את הצלחת אחרי הארוחה לכן אין היא נידונית כחלק מהשולחן אלא רק מונחת על גביו)".

טז. שקיות הקפאה עם סגירה לשימוש החוזר (ziploc).

1. לעולם [לזמן רב], מחמיר.

(א) מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ו' סעי' ה' אות ג' ס"ק ג').

יז. להצניות 'תיק-תק' (snaps).

1. מיקל, אפילו לעולם.

(א) הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק חי"ג עמ' רכ"ח אות ו').

(ב) מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ו' סעי' ה' אות ד' ס"ק ב').

יח. יש לזהר שלא ידביק את שני קצוות הפלסטר אחד על השני [כגון שמדביק סביב האצבע וקצה אחד נדבק על גבי קצה השני].

1. הגריש"א זצ"ל (דרור יקרא עמ' שמ"ב אות ל"ז, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ג אות ו') – "מותר להדביקו על גוף האדם בלי להדביק על התחבושת וכיו"ב".

2. חוט שני (ח"א סוף עמ' קל"ט) – "יש לזהר שלא ידביק את שני קצוות הפלסטר אחד על השני [כגון שמדביק סביב האצבע וקצה אחד נדבק על גבי קצה השני]".

3. הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking ח"ג חוברת י"ד הע' ע"ג) – "if possible when placing a band-aid onto the skin on *Shabbos* one should be careful not to attach both sides to each other, and instead each side should be attached directly to the skin".

4. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתכ"א).

ח שמהדקים הבגדים סביב זרועותיהם על ידי החוט - סימן ש"מ סעיף ז'.

א. הלכה.

1. תלוי בתפירה לזמן - ע"י לקמן.

ב. אם יהיו הנקבים רחבים קצת ומתוקנים בתפירה בעיגול: יש להקל – מחבר (סעי' ז').

1. ואם נמלך לפעמים להניחו כך לעולם [כגון שאין מהדקו יפה], אסור – יראים (סי' רע"ד, "ואם חבלי הידוק רחבים שמוציא ראשו בעודם מהדוקים ונמלך פעמים להניחם כן לעולם אסור כחוט של תפירה"), גר"ז (סעי' י"ג), ח"א (כלל כ"ח סעי' ב', לשונו מובא לקמן), שלחן שלמה (סעי' ז'), ערה"ש (סעי' ל"ד), מ"ב (ס"ק כ"ט, "ואם אין מהדקו יפה ונמלך לפעמים להניחו כך לעולם ולפשוטו כשהוא מהדק אסור להדקו בשבת").

2. מראי מקומות.

(א) מג"א (ס"ק י"ב, שכ' דין זה על רישא) – "ואם נמלך לפעמים להניחו כך לעולם אסור להדקו בשבת".

(ב) הראי"ה בלייך (עטרת שלמה ח"ו עמ' קכ"ט, בית אהרן וישראל חצ"ח עמ' פ"ב) – "ובדרכי משה (שם) היקל גם יותר מזה, דגם בתפירה ממש שאין בו נקבים רחבים יש להקל כל שהיא לתקופה מצומצמת ולא לעולם, ומקור לדבריו הביא מהראב"ה, ומדבריו אלו של הדרכ"מ שכ' דהמנהג להקל כראב"ה מוכח דאיירי הראב"ה בחוט התפור לתוך הבד ממש, דאל"ה הא בנקבים גדולים מקילים גם רבינו פרץ והרי"ד והמרדכי והטו"ש, וזהו ממש כדברינו לעיל (ריש אות ב') בדעת הראב"ה. וכ"מ גם במג"א (ס"ק י"ב) כדברי הדרכ"מ, דעל דברי השו"ע שכתב להחמיר בהידוק אם אין בו נקבים גדולים, כתב המג"א דאסור להדקו אם נמלך לפעמים להניחו כך, ומשמע דאף בתפירה ממש יש להקל כל שהוא לזמן, וכדברי הראב"ה והדרכ"מ. ועפ"י קשה להבין דברי הערוה"ש (שם סעיף ל"ד) והמשנ"ב (שם ס"ק כ"ט) שכתבו בשם המג"א להחמיר בהידוק בנקבים גדולים אם ישאירו כך, והא אין כך כונת המג"א, דבשו"ע בסעיף זה יש ב' חלקים, חלק האיסור בתפירה ברישא, וחלק ההיתר בנקבים גדולים בסיפא, והמג"א כתב דבריו להדיא על הרישא, ולשיטתו בזה ממש"כ (בסקי"ח) דהקורע מה שלא נתפר לקיימא פטור, והוא כדברי הדרכ"מ, והרמ"א בהגהתו (שי"ז סעיף ג') שכ' דיש מתירין לקרוע תפירה שאינה ש"ק, וכ' שם בשו"ע"ר (סעיף ז') דכן עיקר. איברא דבחיי"א (כלל כ"ח אות ב') העתיק דברי היראים, וכ"ה בשו"ע"ר (ש"מ סעיף י"ג), ולענ"ד תמוה דבר זה, דהא בטו"ש"ע סתמו להדיא כדברי רוב הראשונים דלא אסרו בהא כלל, גם במקום שאפשר להשאירו כך, וכדלא הזכירו רבנו פרץ והפרנס ומהרמ"ק שום דבר מהתרה ומזמן כלל, והרי לשון הטור הוא כתב רבנו פרץ וכו'. [וכ"ש דקשה דעת השו"ע"ר שהתיר לקרוע תפירה אמיתית שלא נעשה לקיימא, ובנקבים גדולים הצריך שיהא דוקא דבר שא"א שלא יפתחנו]. וביותר לא אוכל להמנע מלתמוה על דברי הנך גדולי וצדיקי עולם, שהכניסו דברי היראים ושיטתו כפירוש על דברי ושיטת רבנו פרץ, והא פשיטא דפליגי אהדדי, דהא המרדכי ורבנו פרץ וסייעתם כתבו להדיא לחלק בין נקבים רחבים לאינם רחבים, משא"כ היראים דס"ל דאין שום חילוק, וא"כ איך אפשר להכניס דבריו לתוך דברי רבנו פרץ והמרדכי שהתירו בלי תנאי, ולומר דלא התירו כ"א בתנאו של היראים החולק להדיא על כל שיטתם. אמנם מה נעשה דלכאורה לא היו לרבנותינו הרב והחיי"א הגהות ר"פ וספר הפרנס ומהרמ"ק, וצ"ע".

ג. הגדר.

1. רק אם נתן צורה מסוימת, ולא רק כדי להדק את הבגד אל הגוף וכדו'.

(א) חוט שני (ח"א עמ' קל"ד ד"ה ולפי"ז, עמ' קל"ז אות ד') – "פשוט ... ולכן כובע של תינוק שמוקף בשפתו חוט כדי להדקו ע"ג תינוק ... וכן מה שמצוי בזמנינו שקיות אשפה שבשפתם יש רצועת ניילון וכשמתמלאת השקית מהדקים את הרצועה כדי שהשקית תהיה סגורה, נראה שמותר להדקה בשבת [בלי לקשור] כיון שאין רצונו בהידוקו שיהיה איזה צורה מסוימת לשקית ואין בזה תיקון בשקית אלא כוונתו רק למעט את הפתח כדי שיהיה סגור משו"ה אין לזה כלל שייכות לאיסור תופר בשבת ומותר להדקו".

2. מראי מקומות.

(א) ארחות שבת (פרק י"א הע' ח') – "כתב השו"ע סי' ש"מ ס"ז אותם שמהדקים הבגדים סביב זרועותיהם ע"י החוט שמותחין אותו ומתהדק אסור למותחו וא"כ יהיו הנקבים רחבים קצת ומתוקנים בתפירה בעיגול. ומקורו בטור בשם רבינו פרץ ובמרדכי שם סי' שס"ח. ולפום ריהטא איירי בשרוולי בגדים אשר הם רחבים ממידת היד ויש חוט מושחל בשרוול ומקיפו סביב וע"י מתיחת החוט מתהדק השרוול סביב היד. וכתב השו"ע שיש לחוש בזה משום תופר א"כ החוט מושחל בנקבים רחבים ומתוקנים היטב באופן שאינו נידון כחוט תפירה אלא כאמצעי חיצוני של הידוק, וכעין מנעול, שאין בו חשש תפירה. ולכאורה צ"ע דאין כאן צורת תפירה כלל, דהא אינו מחבר יריעות זו לזו ע"י חוט תפירה רק גורם ליריעה אחת, דהיינו קצה השרוול, להיות מכווצת, ומנלן שיש בזה חשש תפירה. ואולי יש להעמיד את דברי הראשונים באופן שיש חתך בקצה השרוול, והחוט מושחל בין שני צידי החתך ומהדקם זה לזה, דבאופן זה אכן מתחברות שתי יריעות, וצ"ע. וע"ע בספר חוט שני להגר"נ קרליץ שליט"א מלאכת תופר דפשיטא ליה דכיוון הבגד הנעשה רק כדי שלא יפול מזרועו אין בו איסור תפירה כלל [ולכן העמיד את דברי הראשונים הנ"ל באופן שהאדם מעוניין לעצב את צורת הבגד, שבזה יש חשיבות טפי למעשהו, וקצ"ע דסתימת דברי הראשונים לכאורה משמע דאיירי בכל גווני שמהדק את הבגדים]."

ד. שקיות אשפה שבשפתם יש רצועת ניילון, וכשנתמלאת השקית מהדקים את הרצועה כדי שהשקית יסגר.

1. מיקל.

(א) הגר"ש"א זצ"ל (בית אהרן וישראל חצ"ח עמ' פ"ו) – "לא רצה לקבל שום חומרא בנדון והפטיר דאין חשש בדבר כלל, ואמר דמותר לסגור דהרי עשוי לכך".

(ב) רבבות אפרים (בית אהרן וישראל חצ"ח עמ' פ"ז) – "תשובתו היפה בבירור הענין להדק ראשי הפלאסטיק נתקבל, ועברתי זמן על זה, וראיתי שהפוסקים שהביא הם ראייה לדבריו, ומותר בשבת עפ"י התנאים שכתב. ואבקשו לעיין בספר בני ציון לידידי המנוח הרה"ג ר' בן ציון ליכטמאן זצ"ל באו"ח סי' ש"מ ס"ז שהביא דברי הראב"ה והגהות מרדכי ושבלי הלקט והאריך בזה, וכתב 'דדוקא בגד התפור שאין דרך להדק ולהרחיב, אבל שעושין במפתחי החלוק או בבתי ידיים מותר למותחו שהרי עשוי הוא להדק ולהרחיב, ולא בגד תפור מקרי, וכן נמי כל תפירה שאינה מחברת זה בזה שהוא מותר למתוח החוט', והביא מס' אר"ח סי' קי"ג וכלבו בשם סה"ת ואו"ז להקל. וסיים 'עכ"פ כפי הנהוג עכשיו דהנקבים מתוקנים בתפירה ובעיגול לד"ה מותר ואין בזה בית מיחוש כלל'. עכ"פ כת"ה צודק בפסק שכתב".

(ג) ששכ"ה (בית אהרן וישראל חצ"ח עמ' פ"ז) – "נ"ד דומה ממש להערת מו"ר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בח"ד פל"ה הערה ס"ג. והרי אין הוא רוצה בקשירתו לתמיד אלא רק להחזיק את הפסולת בתוך השקית, וכמו גם האי דקשירת חוט בקרני שעיר העזאזל. וכן גם שמעתי מפיו זצ"ל, בענין סגירת טיטול על כל הלכלוך שבו, שודאי אינו עומד להפתח, ועוד, כפי שגם כת"ר מרמז, המנחת חינוך [א"ה: עי' ששכ"ה ח"א סי' ט"ו סעיף ע' ושם בהערה רכ"ד] מתיר מהאי טעמא גם תחיבת מחט, כיון שלא נתבטל אחד לשני כמו החוט בתוך הבגד".

(ד) חוט שני (ח"א עמ' קל"ד ד"ה ולפ"ז, עמ' קל"ז אות ד') - לשונו מובא לעיל.

(ה) זכור ושמור (תורת המלאכות ס"ק י' ד"ה ובספר) - לשונו מובא לעיל.

(ו) הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking שנה ג' ח"ד הע' י"ד) -

A drawstring such as the kind found on headpieces or garbage bags are permitted because the opening is wide and can not be considered sewing.

(ז) הגר"ד פיינשטיין שליט"א (בית אהרן וישראל חצ"ח עמ' פ"ו) – "לא מיבעיא אם רק סוגרו בהידוק לבד בלי קשר דפשוט להתיר משום דברי הגמ' דאם לא קשרן ליכא תפירה, דאינו יכול להתקיים כך, אלא אפילו לעשות קשר על גבו (באופן שאין בו משום קושר) לא יאסר משום תופר, דהא דבתי ידיים ובתי זרועות אינו ראייה לנ"ד, דהרי בכל מלאכות דשבת ליכא מעשה יבש בעלמא, אלא איסורו הוא משום פעולה ויצירה הנפעלת ע"י מעשה זה, והיכא דאינו עושה את המלאכה כצורתה וכדרכה אלא נראה כעין תולדת המלאכה אין לאסרו אם לא הוי כי אם מעשה בעלמא, ובשלמא בהידוק דבתי ידיים, הרי ע"י ההידוק עושה אותם לכלי, דבלי ההידוק אינו ראוי לעיקר תשמישו, דהא יפול מידו, וגם יפריע לו ממעשיו ע"י שהוא תלוי ועומד, וע"י ההידוק עשאו ראוי לעיקר תשמישו, וכעושה כלי עי"ז, ולכן מחשבים מעשיו למעשי תפירה, דעל ידם פעל פעולת יצירת כלי, והיצירה היא דאחשביה למעשיו למעשה תפירה, משא"כ בנ"ד דעיקר תשמישו הוא להחזיק פסולת, והאיכא גם בלי ההידוק, אלא דעי"ז שמהדקו הוא יכול גם להופכו ולנענעו ולא יפול מה שבתוכו, וא"כ הוי כמכסה כלי בשבת דמותר לעולם, וכיכסוי כל צנצנת או בקבוק בשבת דלא נחשב עשיית כלי".

(ח) ארחות שבת (פרק י"א סוף הע' ח') – "דבמקרה שהחוט אינו מושחל בגוף האריגה של הבגד אלא הבגד מקופל לכל ארכו ותפור החוט מושחל בחלל של הקיפול - אין חשש תפירה כלל, דזה כלול במה שהתיר השו"ע נקבים מתוקנים בתפירה, ומטעם זה אין חשש תפירה כלל בשקיות אשפה שיש בפיהן שרוך שאפשר לסוגרן על ידו, וכן בשרוכים המושחלים בכובעי מעילים".

2. מראי מקומות – הגר"א בנבצל שליט"א (בית אהרן וישראל חצ"ח עמ' פ"ח), הרא"ה בלייך (עטרת שלמה ח"ו עמ' קכ"ד, בית אהרן וישראל חצ"ח עמ' ע"ח).

ה. מתיכת שרוכי נעלים.

1. חוט שני (ח"א פרק י"ז ס"ק ב' ד"ה נקבים, עמ' קל"ה) – "נקבים שיש בנעלים להכניס השרוך בתוכם ולמותחו אף שאין בהם טבעת ברזל וכדו' סביב הנקבים מותר למותחו בשבת, ואפילו אם הנקבים קטנים מותר למותחם, וכן כשהחוטם עבים וצריך למושכם בכח מותר למותחם בשבת שאין זה דרך תפירה".

2. שבת בית (ארטסקרול, סוף עמ' ס"ח) -

It is forbidden, however, to tighten the laces partially and tie them on Shabbos in a manner that will allow the wearer to always slip his feet into and out of the shoes.

ט תפירה לזמן: אינה של קיימא (temporary sewing).

א. **שיטת הב"י** (סוף סי' שי"ז) – "זוג של מנעל שמדבקים הרצענים וכן בית הצואר שהיה תפור כתוב בהגהות מרדכי פרק במה טומנין (סי' תנז) שאסור לנתקן זה מזה לדעת ריב"א ורפיא בידיה. ונראה מדברי רבינו יואל וראב"ה (סי' רו) משם רשב"ם שהביא שם המרדכי שהוא מותר הואיל ולא עביד להתקיים. עד כאן. ואין להקל בפני עמי הארץ".

1. **גינת ורדים** (או"ח כלל ג' סי' י"ז ד"ה ולכאורה) – "ובב"י יש עירוביבאי שבסי' שי"ז כת' תחלה דברי ר' ירוח' ואח"כ כת' דברי הגמ"ר שכתבנוהו לעיל ולא כתב שום הכרעה כלל ומדסתם דבריו משמע דראוי למינקט לחומ' כפסקו דר' ירוחם דסתם ולא חילק כלל ובסוף הסי' חזר והעתיק דברי הגמ"ר ונטה להקל כדברי ר' יואל ולא כתב דברי ר' ירוחם שפסק במושלם כריב"א".
(א) **המגיה** (שם הע' א') – "מש"כ רבנו דבב"י יש עירוביבאי, לכא נראה לענ"ד דהב"י שקל דבריו במשפט, דר' ירוחם לא איירי כלל מדין קורע תפירה שאינן עשויה להתקיים...".

2. דעתו להחמיר – **מנחת יצחק** (ח"ח סי' ל"א ד"ה הנה, "לכאורה נראה כן מדברי המחבר בש"ע, שלא הביא כלל את דברי רבינו יואל וסיעתו, דהכריע לחומרא"), **שבט הלוי** (ח"ה סי' נ'), "המחבר אוסר מעקיר הדין"), **יחזק דעת** (ח"ו סי' כ"ד, "ומרן השלחן ערוך (סימן ש"מ סעיף ז') פסק להחמיר כדברי רבינו פרץ").

3. דעתו להקיל – **קצה"ש** (סי' קמ"ו ס"ק כ"ב אות ט'), "והב"י ואדמו"ר פסקו כר"י דמותר לקרוע בית הצואר שתפר הכובס, ואע"פ שכתבו דאין להקל בפני ע"ה", **הגרשז"א** שליט"א (ששכ"ה פרק ט"ו הע' ר"ט [דפו"ח, ל"מ], מילואים, פרק ט' הע' נ"ה [דפו"ח, הע' ס'], מילואים, שולחן שלמה סי' שי"ז ס"ק ב'ג', ס"ק י'), "דאף דבסי' שי"ז סעי' ג' מובאת בראשונה דעת האוסרים, אבל מכיון שהב"י והרמ"א הוסיפו על דברי הרבנו יואל שלא להקל בפני עם הארץ, משמע שכן הכריעו לדינא", **אור לציון** (ח"ב פרק כ"ט הע' ו'), פרק ל"ו הע' ט"ו, לשונו מובא לקמן). **משנה הלכות** (ח"ח סי' ס'), "ואי הי' דעתו לפסוק כה"א דגם בתופר באש"ק מותר הי"ל לפסוק כן וכנראה דכן הוא גם דעת הב"י והרמ"א".

ב. **שיטת הרמ"א** (סי' שי"ז סעי' ג') – "ולכן אסור לנתק או לחתוך זוג של מנעלים התפורים יחד כדרך שאומנים עושין, אע"ג דהתפירה אינה של קיימא. דאין חילוק בתפירה בין של קיימא לאינה של ק"י; ויש מתירין בתפירה שאינה של ק"י, ואין להתיר בפני ע"ה".

1. **דר"מ** (סי' ש"מ ס"ק ב') – "בהגהות מרדכי דף (ק"פ ע"ב) כתב וז"ל והרב אליעזר הלוי כתב דדוקא תפירה אסור שעיקר תיקונו לתפור בלי פירוד ועכשיו כשמותח החוט להתקיים ה"ל כתופר מעיקרא ולכן הנשים מותרות למתוח החוט סביב זרועותיהן ואפילו קושרתו אינו קשר של קיימא עכ"ל. ובית יוסף כתב בשם שבלי הלקט כדברי הר"ף אמנם נהגו להקל כדברי ההגהות וכן כתבתי לעיל".

2. קשה הרמ"א.

(א) **תוס' שבת** (סי' ש"מ ס"ק ט"ז) – "והד"מ כתב בשם הרא"ה דשרי אפילו אין הנקבים רחבים דאין אסור אלא תפירה שעיקר תיקונו לתפור בלי פירוד וכו', ומסיק שכן נהגו להקל כדעת הרא"ה, וכאן סתם כדברי המחבר ולא הגיה כלום ולא ידענא למה".
(ב) **תהלה לדוד** (סי' ש"מ ס"ק ו') – "ועי' ד"מ שהביא בשם הגמ"ר להקל. וכתב שכן נוהגין וכ"כ לעיל ע"כ. ולא ידענא כונתו. ובסי' שי"ז הביא הב"י מחלוקת ריב"א ור"י ז"ל בתפירה שאש"ק וכתב דאין להקל בפני ע"ה. וכ"כ הרמ"א ז"ל שם בס"ג. וכאן סתם הדברים".

3. הרמ"א מיקל מעיקר הדין.

(א) **הגרשז"א** זצ"ל (ארחות שבת פרק י"א סוף הע' מ"ג, ששכ"ה פרק ט"ו הע' ר"ט [דפו"ח, ל"מ], פרק ט' הע' נ"ה [דפו"ח, הע' ס'], מילואים, שולחן שלמה סי' שי"ז ס"ק ב'ג', ס"ק י') – "דהרמ"א נקט לדינא להקל בין בקריעה ובין בתפירה שאינה של קיימא וכמ"ש בסי' שי"ז, ולכן בסי' ש"מ בד"מ ציין לסי' שי"ז, ולא העיר על השו"ע בסי' ש"מ **משום שסמך** על דבריו בסי' שי"ז".

(ב) **ציץ אליעזר** (חט"ז סי' ו' אות ג', ח"כ סי' י"ח אות ד') – "ויש עוד לציין דלמעשה גם בההיא דסי' ש"מ השיג ע"ז לנכון גם הרמ"א בעצמו בד"מ בטור שם וכתב: 'אמנם נהגו להקל כדברי הגהות וכן כתבתי לעיל' עכ"ל. הרי שהרמ"א השמיענו שגם בההיא דסי' ש"מ נהגו להקל, וא"כ צריכים לומר שמה שלא השיג בזה במפה שלו גם בסי' ש"מ שהוא **מפני שסמך** א"ע עמ"ש כבר בזה בסי' שי"ז, וכה"ג מצינו ברמ"א בכמה מקומות שסומך א"ע על מה שכבר כתב והשיג במקו"א עיין לדוגמא...".

(ג) **משנה הלכות** (ח"ח סי' ס') – "ואי הי' דעתו לפסוק כה"א דגם בתופר באש"ק מותר הי"ל לפסוק כן וכנראה דכן הוא גם דעת הב"י והרמ"א".

(ד) **יחזק דעת** (ח"ו סי' כ"ד) – "שאין להקל בזה בפני עם הארץ. וכן כתב הרמ"א בהגה שם. ומוכח שמעיקר הדין סוברים להקל".
(ה) **מחזה אליהו** (ח"א סי' ע' אות א').

4. הרמ"א מחמיר מעיקר הדין.

(א) עי' **גינת ורדים** (כלל ג' סי' י"ז ד"ה ולכאורה) – "וכבר מצינו שר' ירוחם שהיה אחרון להם אזיל בשטת ריב"א ורוב דבריו הם מן התוס' ובנתיב י"ב ריש חי"ד כתבינהו לדברי ריב"א להלכה פסוק' וכ"כ מוהר"ם סס"י שי"ז ואח"כ כת' שר' יואל בשם י"א".
(ב) **מנחת יצחק** (ח"ח סי' ל"א ד"ה והנה, עי' ח"ב סי' י"ט אות ח') – "והנה לכאורה נראה כן מדברי המחבר בש"ע, שלא הביא כלל את דברי רבינו יואל וסיעתו, דהכריע לחומרא, וכן אף מדברי הרמ"א שם (סעי' ג'), דהביא ב' הדיעות, דיעה א' דברי המחמירים בסתם, והמקילין הביא בשם ויש מתירין, ולא הכריע, נראה לכאורה ג"כ דדעתו להחמיר, וכמ"ש הפמ"ג (או"ח סי' ש"א א"א

ס"ק כ"ז ובסי' תכ"ט א"א סק"ב) בכה"ג בדברי הרמ"א, וכ"כ ש"פ הביאם בשד"ח (כללי הפוסקים כללי הרמ"א אות י"ב) עיי"ש.

ג. שבת בית (ארטסקרול, פרק ו' הע' י').

5. לחלק בין תופר לקורע.

א. תהלה לדוד (סי' ש"מ ס"ק ו') – "ואפשר לומר דדוקא בקריעה הקיל כיון דהוי קורע שלא ע"מ לתפור כמ"ש הב"י שם גבי בית הצואר. אבל לתפור אסור".

ב. מנחת יצחק (ח"ח סי' ל"א) – "ובזה נאמר ג"כ בשיטת הרמ"א, דאף דבד"מ ס"ל דאין לחלק בין תפירה ע"ד להתקיים, ובין קריעת תפירה הנעשה ע"ד שלא להתקיים, מ"מ ברמ"א נראה דס"ל לחלק כנ"ל".

ג. אבני ישפה (ח"ב סי' מ').

6. מראי מקומות – מגילת ספר (סי' כ"ג אות ג' ד"ה ולדינא), ל"ט מלאכות (ריביאט, תופר הע' ח"א).

א. שבט הלוי (ח"ד סי' ל"ה אות א', ח"ה סי' ל"א אות ב', סי' ע"ח אות ד') – "ויש מתירין בתפירה שאינה של קיימא ואין להתיר בפני עם הארץ (ב"י). הנה מלשון זה יראה דמסקנת הרמ"א הוא להיתר מעיקר הדין".

שבט הלוי (ח"ה סי' נ') – "ובענייני דשתיקת הרמ"א בש"מ ס"ז וסתימת נז"כ הט"ז ומג"א ודאי מתפרש דלהלכה אית להו שני הדינים יחדיו דאע"פ שאנו מתירים בקריעה סי' שי"ז אנו אוסרים בתפירה סי' ש"מ, וע"ד שכ' התהל"ד שכב' בעצמו העתיק דרמ"א לא התיר רק באיסור דרבנן כיון דהוי קורע שלא ע"מ לתפור, אבל בדאורייתא לא התיר ור"ל בתופר שהמלאכה מצד עצמה תורה, אלא שמחשבתו לעשותה רק לזמן קצר מוציא אותה ממלאכה של תורה, בזה חשש גם הרמ"א להמחמירים בתור שאינו לקיימא, ובאמת רהיטת מרן הב"י יראה כן מדבסי' שי"ז העתיק מחלוקת אבות העולם לענין קריעה דתופר ולא העתיק דברי ר"פ שבטור כאן שהחמיר וכן דברי רבינו ישעי' המחמיר, וכאן העתיק דברי רבינו ישעי' לחזק דברי הטור בשם ר"פ, ולא העיר כלל מדברי המקילין מכלל דמקום יש לחלק ביניהם, ואע"פ שבמקור הדברים המחמירים מחמירים בשניהם, והמקילין מקילין בשניהם מכ"מ בספק פלוגתתן יש להקל בקריעה ולהחמיר בתופר ... ואף על פי שבד"מ כ' שהעולם נהגו להקל בזה העיר רק על מנהג העולם ללמד עליהם זכות שדעתם כדעת הג"ה מרדכי אבל למעשה חשש הרמ"א לדברי המחבר מטעם הנ"ל".

ג. מחמיר.

1. גינת ורדים (כלל ג' סי' י"ז, סי' י"ח) – "... כללא דמלתא דשמעינן מהכא אע"ג דאין התפירה ע"ד להתקיים מיחייב".

2. שלחן עצי שטים (סי' ג' תופר אות א') – "ואין חילוק בתפירה וקריעה בין העשוי לקיום או להתיר בו ביום".

3. חזו"א (סי' קנ"ו בהשמות לסי' ש"מ) – "ובד"מ כ' שנהגו להקל כדעת ההגהות, ומיהו בשו"ע לא הגיה הרמ"א כלום, וקיי"ל כהאוסרין".

4. שבט הלוי (ח"ד סי' ל"ה) – "תפירת חוטים שלא להתקיים הוא מחלוקת הראשונים כנ"ל ויש מקום להחמיר בה".

5. שבת בית (ארטסקרול, עמ' ס"ז).

ד. מיקל.

1. גר"ז (סי' שי"ז סעי' ז', אמנם עי' סי' ש"מ סעי' י"ג) – "שאין חילוק בתפירה בין של קיימא לאינה של קיימא ולעולם יש בסתירתה משום קורע ואף שהקורע אינו חייב אלא אם כן עושה על מנת לתפור מכל מקום מדברי סופרים אסור בכל ענין ויש מתירין בתפירה שאינה של קיימא לנתק או לחתוך וכן עיקר ומכל מקום אין להקל בפני עם הארץ".

2. הו"ד בקצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק כ"ב סוף אות א').

3. הגרשז"א שליט"א (לשונו מובא לעיל).

4. אור לציון (ח"ב פרק כ"ט הע' ו', פרק ל"ו הע' ט"ו) – "ומ"מ אם מדביק באופן עראי ובדעתו להפריד את ההדבקה בשעה שמוציא את הטיטול מותר, וכדעת היש מתירין שהביא בב"י, והובא ברמ"א בסימן שי"ז סעיף ג', שקריעת תפירה שאינה של קיימא מותרת בשבת".

5. מחזה אליהו (ח"א סי' ע' אות א', אות ב') – "מותר לקרוע תפירה שאינה של קיימא שלא בפני ע"ה. מותר לתפור תפירה שאינה של קיימא כאשר טבעה של התפירה הוא שנעשה רק לזמן ולא לקיימא".

ה. מחלק בין תפירה לקריעה [לכאורה בצירוף, אינו ע"מ לתפור].

1. תהלה לדוד (סי' ש"מ ס"ק ו', ס"ק י"ב) – "ואפשר לומר דדוקא בקריעה הקיל כיון דהוי קורע שלא ע"מ לתפור כמ"ש הב"י שם גבי בית הצואר. אבל לתפור אסור".

2. עי' הגר"ש א"צ"ל (ארחות שבת פרק י"א סוף הע' מ"ג, דרור יקרא עמ' שמ"ב הע' ל"ה, שבות יצחק ח"ג סוף עמ' רל"ו, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ג אות ג', אות ח') – "ודעת הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [א"צ"ל] נוטה לדברי התהל"ד דתפירה שאינה של קיימא אסורה וקריעת תפירה שאינה של קיימא מותרת".

3. אבני ישפה (ח"ב סי' מ').

א. מראי מקומות – בנין שבת (פרק ח' אות ז').

1) אז נדברו (ח"ז סי' ל"ד, סי' ל"ה) – "ושוב עוררני להס' 'תהלה לדוד' שכתב בין תפירה לקריעה, אבל מבסס זה על הב"י בסי'

שי"ז דבעי' קורע ע"מ לתפור ממש (וכ"ה בהגר"ז בסי' שי"ז), אבל כבר האריך המ"ב בסי' ש"מ שהב"י חזר מזה מכח הרמב"ם

שמביא בסוף סי' ש"מ וא"כ אין חילוק בין תפירה לקריעה, ואין לנו להכריע, כהנ"ל כנגד המ"ב שזה משמעות כל האחרונים".

- (2) מגילת ספר (סי' כ"ג אות ג' ד"ה ולדינא) – "ובתהל"ד בסי' ש"מ רצה לדייק מזה דדווקא בקריעה מקילים כיון שאינו ע"מ לתפור אבל בתפירה עצמה אסור, וזה אינו מובן דלא מצינו בפוסקים רמז לחלק בזה, ובפרט שגם לגבי ניתוק הסנדלים זה מזה אף שאין זו קריעה ע"מ לתפור מ"מ אין זו קריעה של השחתה אלא ע"מ לתקן ולדעת רבים כל קריעה ע"מ לתקן דינה כע"מ לתפור וכמבואר בבה"ל סי' ש"מ ס"ד, וכל החלוקה של התהל"ד תתכן רק לדעת הסוברים דבעינן ע"מ לתפור דווקא ואז י"ל דקריעה שלא ע"מ לתפור קיל טפי מתפירה".
- (3) מחזה אליהו (ח"א סי' ע' אות ב') – "תהלה לדוד ... אולם ע' בחז"א ... דלא ס"ל כהתהל"ד..."

ו. לתחוב מחט בצירוף תפירה לזמן, יש להקל.

1. שע"ת (ס"ק י"א) – "ועיין בגו"ר סימן י"ז י"ח י"ט מה שמקמטין בגד על ידי תפירת מחט ארוך או שראשה א' עב, ותוחבין פעמים ושלש עד שמספיק לקמוט כמו תפירה אם מקיימין אותם כן כגון בגדי נשים שמניחין כן בארגז מקומט על ידי מחט שלא תצטרך להטריח שנית ודאי אסור לעשות כן בשבת אך אפילו לתחום שולי הבגדים למעלה בשעה שעוסק בעבודתו או בשעת הילוך ע"י תחיבת מחט אעפ"י שאח"כ חוזרת ושומטת המחט אין להתיר זולתי לדעת הר"ר יואל דמתיר בתפירה שאינו להתקיים וחכם אחד חולק והוא חוזר והשיב לו ומסוף דבריו משמע שאין להחמיר בתחיבה זו כ"א בעושה ע"ד שיתקיים ע"ש".
 2. שבת הלוי (ח"ד סי' ל"ה) – "תפירה ע"י מחטים פליגי גאונים הנ"ל ועכ"פ בתרתי לטיבותא דהיינו מחטים שלא להתקיים זמן רב יש מקום להקל, כפי הבנת השע"ת, [אך גם בזה יש מקום להחמיר לכתחילה עפ"י הבנתי למעלה]".
 3. שבת בית (ארטסקרול, עמ' ע"א).
 4. מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ו' סעי' ה' אות ב' ס"ק א').
 5. מחט (בטחון) על טיטולים.
- א) מיקל – אג"מ (או"ח ח"ב סי' פ"ד, "עכ"פ רעק"א שסובר דהק"נ אוסר כתמיהתו הוא רק בחבור הקרייז להשופצע וכן בחבור התכשיטין להבגדים באופן שיוכלו להשאר שם אבל בחבור הדייפערס גם לדידיה מסתבר שמותר. ועיין בשע"ת ס"ק י"א שמביא מגו"ר שמתחלה רצה לאסור בתחיבת מחט ובסוף דבריו משמע שאין להחמיר בתחיבה זו כ"א בעושה ע"ד שיתקיים והוא כדבארתי בתמיהת הק"נ והוא סובר כן לדינא. אבל יותר מסתבר שגם ע"ד שיתקיים אין לאסור כהמנהג שכתב הק"נ. והרוצה להחמיר יחמיר רק בכה"ג שהוא אפשר להתקיים ולא בהדיפערס שבזה מסתבר שגם להק"נ מותר"), ציץ אליעזר (חי"ג סי' מ"ג), מחזה אליהו (ח"א סי' ע' אות י"ד) שבת בית (ארטסקרול, סוף עמ' ע"ז).
- ב) מחמיר – מנחת יצחק (ח"ב סי' י"ט).

ז. מראי מקומות – הלכה שלימה (ח"ד סי' ה').

1. ח"א (כלל כ"ח סעי' ב') – "וכן אותם שיש להם נקבים בבגד ועל ידי חוט או משיחה מכניס בהם ומחברם יחד, חוששני לו מחטאת אפילו אם היה כבר המשיחה בו מערב שבת ומהדקו בשבת על ידי זה. אבל דבר שדרכו בכך לעולם להדקו או לרפותו תמיד כשלוּבשו וכשפושטו, כיון שיש בבגד נקבים רחבים קצת, מותר. אבל אם מניח לפעמים כך מהדק, אסור".
- ח"א (זכרו תורת משה סי' ל' סעי' ו') – "וזה של מנעלים התפורים יחד, אין להקל לחתכם בפני עם הארץ, ודוקא לצורך הרבה".

י. עם הארץ.

א. טעם שאין לעשות לפי עם הארץ.

1. שלא יקל יותר.
 - א) ח"א (כלל כ"ו סעי' ב') – "וכל קשר שמותר להתירו, אם אינו יכול להתירו, מותר לחתכו ולנתקו, רק שלא יעשה בפני עם הארץ, שלא יקל יותר".
 - ב) קצה"ש (סי' קמ"ו ס"ק כ"ב אות ט') – "הטעם שלא יבוא ע"ה להקל יותר ויקרע תפירה של קיימא".
 - ג) אור לציון (ח"ב פרק כ"ט הע' ו', פרק ל"ו הע' ט"ו) – "ואעפ"י שבב"י כתב שם שאין להתיר בפני ע"ה, מ"מ כאן שאין הדבר נראה כתפירה יש להתיר בכל אופן. משום שע"ה לא יבין מזה להקל בתפירה של קיימא".
 - ד) ציץ אליעזר (ח"ז סי' כ"ט אות ה') – "פסק במילתא בטעמא שלא להתיר זאת משום פן יראו הע"ה ויהיו מקילין וכו', ובדומה למה שפסק הרמ"א שם בסי' שי"ז סעי' ג'".
 - ה) הגרח"ש (צ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' רט"ו אות ט"ז) – "והא דאסרו בפני ע"ה ... דשייך היכא שהעולם יטעו לדמות מילתא למילתא להתיר איסורים גמורים".
2. כיון שי"א שתפירה לזמן אוסר.
 - א) שלחן עצי שטים (סי' ג' קושר) – "כיון די"א דאין חילוק בתפירה בין של קיימא או אינה של קיימא אין להתיר בפני עם הארץ כמ"ש הרמ"א".

ב. הגדר.

1. קנין תורה בהלכה (ח"ה סי' כ"ו סוף אות א') – "וברמ"א (שי"ז ס"ג) כ' ויש מתירין בתפירה שאינה של קיימא ואין להתיר בפני ע"ה (ב") ונ"ד דכ"ז הוא עסק הנשים בודאי שנדונים בע"ה ובמג"א (שי"ד סקט"ז) בהא דת"ח מותר לו להערים בכך, כתב אף שהאידנא אין לנו ת"ח כו' עכ"פ בנשים בודאי לא שייך להתיר במקום שאין להתיר לע"ה".
2. הגרשז"א (צ"ל (שולחן שלמה סי' שי"ד הע' על ס"ק י"ג.ג) – "וכן מצינו בשו"ע סי' שי"ז סעיף ג' גבי קשר של נעלים דשרי לנתקו, ורק בזמן הגמ' החמירו משום עמי הארץ, אבל כיום מקילים בזה גם כשאין ת"ח".

ג. אופנים דמותר אף לפני עם הארץ.

1. אם אינו עשוי לקיים כלל.

(א) באר משה (ח"ו סי' י"ד) – "וגם לא משום תפירה לשעה שאין עושין לפני ע"ה (כבהג"ה בסי' שי"ז סוף ס"ג) דא"א שיצמח מכאן תקלה למקום אחר ויבואו לטעות כי ידוע וניכר שבשום אופן א"א רק לשעה, ולאבד ולקלקל עומד מעיקרא ומראש פעולתו".
(ב) ששכ"ה (פרק ט"ו הע' רכ"ד [דפו"ח, הע' רל"ז]) – "לגבי סיכה יש מקום להקל לכו"ע, דבשלמא בתפירה שאינה ש"ק יש לאסור בפני ע"ה, דהם לא ידעו להבדיל בין תפירה ש"ק לאינה ש"ק, משא"כ בסיכה, כי היא אינה עשויה כלל להתקיים שם, וגם אין דעתו לקיימה בבגד, מי יימר דגם בכה"ג הרמ"א מחמיר בפני ע"ה".

(ג) ציץ אליעזר (חט"ז סי' ו' אות ד') – "דיש לומר דאפילו האוסרים תפירה שאינה של קיימא, וכן זה שאפי' המתירים אוסרים מיהת לעשות כן בפני ע"ה. כל זה הוא דוקא כשאבל התפירה איננה עשויה להסתר בו ביום, אבל כל שעשויה ועומדת להסתר בו ביום אזי איננה עשויה לקיום כלל וכו"ע יודו דמותרת היא, ובדומה לזה מצינו בשו"ע בסי' שי"ד סעיף י' שנפסק לחלק בכזאת בנוגע לאיסור קשירה, דאם אינו עשוי לקיים אפילו בשבת מותר".

2. אם אין נראה כתפירה.

(א) עי' גינת ורדים (כלל ג' סי' י"ז) – "וא"כ כ"ש הכא שיש להתיר שאין כאן שום תפירה ע"י חוט אלא שתיים ושלוש' תחיבות במחט' ארוך בלבד וכיון שכן מורין בה להיתרא גם לע"ה".

(ב) קצה"ש (סי' קמ"ו ס"ק כ"ב אות ט') – "והב"י ואדמו"ר פסקו כר"י דמותר לקרוע בית הצואר שתפר הכובס, ואע"פ שכתבו דאין להקל בפני ע"ה, התם הטעם שלא יבוא ע"ה להקל יותר ויקרע תפירה של קיימא, אבל בתחוב 'זיכר שפילקע' דבעיני הבריות לא מחזי כתופר ולא אתי לאחלופי בתפירה ממש, אין לחושש מפני ע"ה".

(ג) שבט הלוי (ח"ח סי' ס"א) – "ובהא שלפנינו גם בפני עם הארץ אין איסור בעושה לזמן דלא נראה בעיניהם כתופר וקורע".

(ד) אור לציון (ח"ב פרק כ"ט הע' ו', פרק ל"ו הע' ט"ו) – לשונו מובא לקמן.

(ה) מחזה אליהו (ח"א סי' ע' אות א') – "ואף דאין להתיר תפירה שאינה של קיימא לפני ע"ה וכדהכריע הרמ"א דסי' שי"ז סע' ג' מ"מ מדברי החז"א שאביא בע"ה להלן בסוף ס"ק ב' מבואר דרק בקריעת חוטין דלעיני כל העולם היא 'תפירה' הוא דיש להחמיר, אבל במחטין דתמיד דרך ארעי הוא, ולעיני העולם אין זה תפירה אין להחמיר לפני ע"ה. וכ"כ דיבוק דילן דהוא בדבק העשוי רק לזמן, לכאורה אין לאוסרו אפילו לע"ה".

(ו) ל"ט מלאכות (תופר הע' 8a ד"ה משא"כ).

3. לצורך תינוק.

(א) שבט הלוי (ח"ה סי' ל"א אות ב', סוף סי' נ') – "ואע"פ שאנו מחמירים לפני ע"ה כנ"ל מ"מ בכה"ג לצורך קטנים א"צ להחמיר".

4. לצורך רפואה.

(א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ל"ה הע' ס"ג [דפו"ח, הע' ס"ז]) – "וכאן שזה לצורך רפואה, יש להתיר לכל אדם".

5. קריעת דבק.

(א) מיקל.

(1) באר משה (ח"ו סי' י"ד) – "ועוד דהלא הרמ"א לא החמיר לפני ע"ה אלא בתפירה ממש ולא לענין דבק ועיין בתה"ל סי' ש"מ".

(2) מגילת ספר (סי' כ"ג אות ג' ד"ה ולדינא) – "ואף שהב"י והרמ"א כתבו שאין לעשות כן בפני ע"ה, נראה דהיינו דווקא בקריעת תפירות שזה נראה לע"ה כדבר האסור משא"כ בקריעת הדבקה שמותר לכל".

(ב) מחמיר – כל הפוסקים שחושש גבי טיטולים.

6. מראי מקומות.

(א) ציץ אליעזר (חט"ו סי' כ"ה סוף אות ז') – "והגם שהרמ"א מסיים שאין להתיר בפני ע"ה, וגם הגרש"ז ז"ל מסיים שמ"מ אין להקל בפני ע"ה, יש לומר שאבל בכגון נידונו בהצטרף שניהם יחד, גם מה שזה על גוף האדם שי"ל שאין תפירה על עור האדם, וגם מה שאינה של קיימא שפיר יש להתיר זאת אפילו לכתחילה ואפילו בפני ע"ה, ובפרט שזה גם דבר הנצרך לגוף האדם לפי מצבו".

(ב) הגרשז"א זצ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' רט"ו אות ט"ז) – "ברמ"א דאין להתיר בפני ע"ה (וכבר נגע בזה בתה"ל"ד סי' ש"מ סק"ו) לא שייך כאן דהתם בתפירת אומן וכמבואר ברמ"א וצורתה היא כאילו נעשתה לקיימא ואתי למיטעי בה והכא בחיתולים אין בהם צורת קיום כלל ... וחזותו מוכיח עליו שהשניצין מהודקין רק לפי שעה עד שעת שימושם ולכן מותר לפתחן אפי' לע"ה. ועו"ל להקל בדחק דהא דאין להקל בפני ע"ה היינו דמעיקרא דדינא מותר בקריעת תפירה שאינה ש"ק ... והא דאסרו בפני ע"ה ... דשייך היכא שהעולם יטעו לדמות מילתא למילתא להתיר איסורים גמורים והא משום חששא ויש דאיכא מקום להקל בשעת הדחק אפי' בהכרעה מפורשת בחז"ל והכא בקריעה היא מיסודו של הב"י ואולי יש מקום להקל בצורך גדול וכגון בתינוק".

יא [תוית (labels, tags): קריעת חוט, ועוד מקרים.

א. קריעת חוט: פסיקת תלוש.

1. מותר – עי' סי' ש"מ סעי' י"ג, לשיטות ומראי מקומות.

ב. לנתק חוט שמחבר בגדים (to cut apart clothing attached by a plastic strand).

1. מיקל.

(א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט"ו הע' ר"ט [דפו"ח, הע' רכ"ב], הע' ר"י [דפו"ח, הע' רכ"ג], מלואים, שולחן שלמה סי' שי"ז ס"ק י') – "מ"מ בגרביים ונעלים שפיר נראה דכיון שהחיבור הוא רק לבל יפרדו אחד משני ולא נעשה כלל שום שינוי בגופם, דשפיר חשיב כפקק ואין זה שייך כלל למכה בפטיש".

(ב) ששכ"ה (פרק ט"ו סעי' ס"ג [דפו"ח, סעי' ס"ז]) – "דברי הלבשה חדשים הקשורים יחד, כגון גרביים וכפפות, יפרידם זה מזה מבעוד יום. שכה להפרידם מבעוד יום, הרי הוא רשאי להתיר את החיבור אף בשבת מכיוון שדברי הלבשה אלו מוכנים ללבישה אלא שנקשרו כדי לשמור על הפריטים ביחד עד לשימוש בהם שהוא בהכרח בנפרד. ואם אינו יכול להתיר, מותר לו אף לנתק את החוט, אם אמנם עושה כן דרך קלקול (ואין לעשות כן בפני עם הארץ)".

(ג) נשמת שבת (סי' ש"מ אות רצ"ו).

(ד) שבת בית (ארטסקרול, עמ' צ"ח) – "One may also cut the string with which a lable is connected to a garment, " – "or the string holding together a new pair of gloves or slippers".

(ה) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתכ"ח).

2. מחמיר.

(א) חוט שני (ח"ב עמ' רל"ב אות ג') – "גרביים חדשות המחוברות בכעין קרס פלסטיק (או חוט) שעובר מצד לצד וצריך לחתכו כדי להפריד בין הגרביים ואי אפשר ללובשו כך בשבת, אסור בשבת לחתכו".

(ב) עם מקדשי שביעי (פרק ו' סעי' י"ז) – "גרביים שמחוברות עם חוט פלסטיק וכדי להפריד את הגרביים צריך לחתוך את החוט אסור לחתכו, משום איסור קורע".

ג. לנתק הפתקאות מן הבגדים המחוברים ע"י חוט (to cut a plastic strand attached to a tag).

1. מיקל.

(א) הגרשז"א זצ"ל (בנין שבת, מכה בפטיש פרק י"ב סוף אות ג') – "יש ללמוד הלכה למעשה לענין מה שמצוי בבגדים חדשים, שמדביקים על הבגד (או מחברים בחוט) תוויות של מחיר הבגד ושם החברה וכו', שמותר להסירן בשבת. מכיון שהתוויות הנ"ל מודבקות לאחר גמר יצור הבגד שוב לא שייך בבגד איסור דמכב"פ, וכדמצינו שמותר להפריש קוץ שנסתבך לאחר גמר מלאכת הבגד, והכא עדיפא טפי מקוץ, שהרי האומן רוצה בדווקא למכור את הבגד עם התוויות, ולכן התוויות לא נחשבות כקלקול בבגד ומותר להסירן, וכן הסכים לזה מרן הגרש"ז זצ"ל. ומשום איסור קורע נמי ליכא למיחש כמש"כ הגרש"ז זצ"ל בתיקונים ומילואים פ' ל"ה הערה ס"ג, לענין הפרדת הדבקה של שקיות, כיסוי אספלטית, מדבקה של חיתולי נייר וכדומה, שאין דיבוקם חשיב כקיימא, ואדרבה ההדבקה נועדה לכך שבעת הצורך יפריד הדיבוק, ושרי להפרידם עיי"ש. וה"נ התוויות הודבקו ע"מ להורידן לפני הלבשה".

(ב) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתכ"ח, עמ' תתמ"ח).

(ג) ארחות שבת (פרק י"א סעי' י"ד) – "תוית תלויה בבגד בחוט פלסטיק מותר להסירה ולחתוך את החוט בשבת ואין בזה משום איסור קורע, ולא משום איסור מכה בפטיש. אמנם אם החוט מחבר שני חלקי בגד זה לזה כגון גרביים, פעמים שהבגדים נידונים כתפורים זה לזה".

(ד) שבת בית (ארטסקרול, עמ' צ"ח) – לשונו מובא לעיל.

2. מחמיר.

(א) הגר"א נבנצל שליט"א (תשובות אביגדר הלוי או"ח עמ' שכ"א אות רמ"ג) – "פתק המחובר לבגד חדש ע"י חוט - האם מותר בשבת לחתוך את החוט הנ"ל ע"מ להשתמש בבגד. תשובה: לא. שאלה: למה. תשובה: זה קורע וגם מכה בפטיש".

ד. לנתק תווית (label) שתפור לבגד.

1. מחמיר.

(א) שערים מצוינים בהלכה (סי' פ' קונ"א ס"ק מ"ה) – "התוו (לעיבל) המחובר והמדובק על המלבוש חדש לסגנון הסחורה והמחיר, כיון שעשוי להרבה ימים ולפעמים לשנים אסור להסירו".

(ב) על משנה הלכות (אליבא דהלכתא חנ"ד עמ' י"ח טור ג') – "דלכתחילה אין להוריד את התוויות מהבגדים, ובשעת הדחק יש מקום לדון".

(ג) הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ג עמ' רכ"ד אות ז') – "תווית שם היצרן וכדומה שמחוברת בתפירה לבגד, אסור להסירה מדינא, דניתוק מחיבור בתפירה בגוף הבגד שאינו מעכב את השימוש בבגד אינו דומה לניתוק זוג מנעלים התפורים יחד".

(ד) ששכ"ה (פרק ט"ו סעי' ע"ט [דפו"ח, סעי' פ"ה]) – "סימני מכבסה התפורים בכבסים - אסור להסירם, וגם אין להסיר תוויות המחיר או סוג הסחורה וכדו' התפורות או מודבקות בדברי הלבשה חדשים".

(ה) חוט שני (ח"א עמ' קל"ט אות י"ד) – "וכן התוויות ואותות הכובסים וה"ה תוויות מבדיקת שעטנז וכדו', אסור להסירם בשבת".
(ו) הגר"ש דבליצקי זצ"ל (אליבא דהלכתא חנ"ד עמ' י"ח טור ג') – "דאין להסיר בשבת תוויות המחוברות לבגד כגון שמודפס עליה המחיר וכדו'".

(ז) על הגר"ע אויערבאך שליט"א (אליבא דהלכתא חנ"ד עמ' י"ח טור) – "דאין להסיר בשבת תוויות המחוברות לבגד, אם אי אפשר ללבוש את הבגד כשהתווית עליה, משום איסור מכה בפטיש".

(ח) על נשמת שבת (סי' ש"מ אות רצ"א - אות רצ"ד) – "יש לאסור, אבל בעודו ביהש"מ"ש מותר להסירו".

(ט) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתכ"ח, עמ' תתמ"ח, אמנם על קורע הע' ק"ז) -

One should not remove labels or tags that are sewn or stapled into a garment on Shabbos.

(י) עם מקדשי שביעי (פרק ו' סעי' ט"ז).

2. מיקל.

(א) על הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט"ו מילואים הע' רמ"ח [דפו"ח, הע' ע"ר], כדמפרש הבנין שבת פרק ט' אות ה') - "מותר להסיר את התוויות והמדבקות שתפורים או מדובקים בבגדים חדשים כיון שאינו עשוי לקיום אלא עד שעת השימוש".

3. מראי מקומות - הגר"י רובין שליט"א (מוריה טבת תשנ"ב עמ' צ').

ה. נייר הדבוק בבגד חדש.

1. מיקל.

(א) הגרשז"א זצ"ל (בנין שבת, מכה בפטיש פרק י"ב סוף אות ג') - לשונו מובא לעיל.

(ב) הגר"ש זצ"ל (שבות יצחק ח"ג עמ' רכ"ד אות ו') - "מדבקת מחיר על בגד אינה כחיבור בבגד אלא כלכלוך על הבגד, ומותר להסירה גם בפני עם הארץ, כי אינה נראית בעיניו כקריעה אלא כהסרת כלכלוך. ואינה מוקצה דדמי לכלכלוך דבוק בכלי".

(ג) רבבות אפרים (אליבא דהלכתא חנ"ד עמ' י"ח טור ב') - "דאין בהסרת התוויות משום איסור מכה בפטיש".

(ד) הגר"א קופשיץ שליט"א (אליבא דהלכתא חנ"ד עמ' י"ח טור ב') - "דאין בהסרת התוויות משום איסור מכה בפטיש".

2. הנייר דבוק בפנים, מיקל.

(א) שרגא המאיר (ח"ג סי' ס"ח אות א') - "מה שנסתפקת באות ד' אם הסיר הנייר הדבוק בבגד חדש בשבת, אם יש להתחייב ג"כ משום מכה בפטיש, כמו שמצינו באו"ח סי' ש"ב סעי' ב' הלוקט יכולות שע"ג בגדים, כגון אלו היכולות שבכלי צמר הנשארים בהם מן האריגה חייב משום מכה בפטיש, והוא שיקפיד עליהם. לפענ"ד פשוט שלא שייך בזה מכה בפטיש כיון שהוא בגד גם עם הנייר הדבוק בה, ואפשר להשתמש בו כך, וע"כ אפילו אם נאמר שאסור להוציאו כך ברה"ר, עכ"ז אין החסרון בהבגד גופו שנאמר שבזה שמסירו נעשה בגד, ועשה מלאכת מכה בפטיש, דכאן הא דאינו יכול להוציאו דבר אחר גרם לו, והוא רק כמו שיש בכיסו חפצים ולקח החפצים מהכיסים, וכי יהיה בזה איסור משום מכה בפטיש, בודאי לא, דכיון דהבגד בעצם הוא בגד חשוב, ויכול ללבוש אותו כך כמו שהוא, אעפ"י שהנייר עליו ואינו נראה לאחרים שיתבייש ללבוש עם הנייר, וע"כ בודאי הבגד בגד גמור וחשוב, ואם לקח משם הנייר לא הוי איסור משום מכה בפטיש, כנלפענ"ד פשוט".

ו. תוית מאוכל.

1. מיקל.

(א) הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking ח"ג חוברת י"ד הע' ס') -

Removing stickers from food can be done on Shabbos.

ז. לנתק תוית (label) שיש סיכת הידוק (staple) לבגד.

1. מחמיר.

(א) חוט שני (ח"א עמ' קל"ו ד"ה וכן) - "וכן התוויות ואותות הכובסים [וה"ה תוויות מבדיקת שעטנז וכדו'] אסור להסירם בשבת".

(ב) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתכ"ח) - לשונו מובא לעיל.

2. רק מצד מוקצה יש לאוסר.

(א) אג"מ (לתורה והוראה ח"א עמ' ח' אות ד', ח"י עמ' י"ג אות ד') - "נוהגים בעלי חנות כיבוס בגדים לחבר חתיכת נייר על ידי מחטי ברזל הנקרא סטיפל"ז שעליו מספר מיוחד לסמן בעל הבגד ... להסירה אסורה משום מוקצה, אבל ליתא משום תפירה בהסטיפל"ז ובהסרתם אין משום מתיר תפירות".

3. מראי מקומות - ארחות שבת (פרק י"א סעי' י"ג, לשונו מובא לקמן), הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב במייל, לשונו מובא לקמן).

ח. תוית מכבסה (cleaners tag).

1. שערים מצוינים בהלכה (סי' פ' קונ"א ס"ק מ"ה) - "הכובסין שנתחברו להבגד לציון הבעלות למי שייך הבגד, אי מותר להסירו ... יסירו כלאחר יד".

2. ששכ"ה (פרק ט"ו סעי' ע"ט [דפו"ח, סעי' פ"ה], הע' רמ"ו [דפו"ח, הע' רס"ח]) - "סימני מכבסה התפורים בכבסים - אסור להסירם [סי' ש"ז סעי' ג ברמ"א, וסתמתי לאיסור כי גם לדעה השניה ברמ"א לא פשט להתיר בכל אופן, עיין זכת"מ סי' לב סוסע' ז, דדוקא לצורך הרבה, וכן ש בסימני המכבסה שנתפרו ואינם עומדים להתלש, כי הרי הם נשארים לכביסה נוספת]".

(א) הדרך בארץ ישראל, משא"כ בארצות הברית.

3. חוט שני (ח"א עמ' קל"ו ד"ה וכן, עמ' קל"ט אות י"ד) - "וכן התוויות ואותות הכובסים וה"ה תוויות מבדיקת שעטנז וכדו', אסור להסירם בשבת".

4. ארחות שבת (פרק י"א סעי' י"ג) - "תוית של מכבסה המחוברת לבגד על ידי סיכת הידוק יש להבחין בזה בין מקרים שונים, אם התוית מחוברת לבגד במקום שרגילים להסירה מיד עם לקיחת הבגד מהמכבסה, יש להסירה לכתחילה לפני השבת, ואם לא עשה כן והבגד נחוץ לו יש למיקל להפרידה מהבגד על מי לסמוך, ובלבד שלא יעשה זאת בפני עם הארץ, וראה הערה. וכן הדין בתוית של מחיר הדבוקה בבגד ושכחו להסירה מערב שבת. ואם התוית נמצאת בחלק פנימי של הבגד ועשויה להשאר לזמן מרובה אין להסירה בשבת".

5. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב במייל) -

The cleaners staple a paper onto clothing - and sometimes it can be seen from the outside in a way that I won't wear it in public. Is there any way to remove it on Shabbos? How about by just loosening the staple a bit to slide the paper out and leave the staple in its place?

R' Y. Berkovits wrote: Rav Moshe says, quoted in לתורה והוראה (I believe the very first edition), that if you are makpid to remove it, then it could be a problem of hotza'ah, but removing it is assur because of tiltul muktzah. Additionally, to most poskim the paper is considered sewn together to the clothing via the staple, and removing the staple or paper would be a shaila of קורע.

6. לענין הוצאה - ע"י סי' ש"א, לשיטות ומראי מקומות.

ט. להסיר חוט שסוגר הכיס.

1. מחמיר.

א) אור יצחק (ח"א או"ח סי' קל"א) - "החוט שסוגר הכיסים שעושים החייטים בבגדים חדשים, האם מותר להסירו בשבת. תשובה: לענ"ד יש לחוש משום מכה בפטיש".

ב) נשמת שבת (סי' ש"מ אות ר"צ) - "קנה בגד חדש והכיסים (של המעיל) מתופרים (כדרך בגדים חדשים) אי מותר לקורעו ולפתחו בשבת. תשובה - אסור, מתרי טעמא, א' משום מכה בפטיש ... ועוד משום מלאכת קורע".

י. מראי מקומות.

1. אז נדברו (ח"א סי' נ"ח) - "וכמדומה שהעולם נוהגין להחמיר מלנתק זוג גרבים שתופרין ביחד בבית חרושת".

יב) טיטולים (diapers).

יש ד' נדונים שיש לברר כלפי דינם בשבת.

א') פתיחתם בפעם הראשון לפני שימושם.

ב') סגירתם על התינוק.

ג') פתיחתם מהתינוק לשם הורדתו.

ד') סגירתם בחזרה אחרי השימוש שלא יצא שום דבר החוצה.

א. לענין פתיחת המדבקות המקופלות על הטיטולים (tabs on diapers).

1. ע"י לקמן "הסרת הנייר הדבוק בקצה פלסטר (tabs on Band-aids)".

ב. להדביק במקום שאינו גורם קריעה.

1. מחמיר, אסור בשבת להשתמש בחיתולי נייר על ידי הדבקה.

א) מנחת יצחק (ח"ח סי' ל"א, ח"ט סי' מ"א, ח"י סי' ל"ב) - "הרי בהדבקה גופי' שעושה בהחיתולים אין שינוי בעצם ההדבקה, רק יש שינוי מצד אחר אין להתיר מטעם חזונו מוכיח עליו".

ב) קנין תורה בהלכה (ח"ה סי' כ"ו) - "לע"ד כפסק השו"ת מנחת יצחק חלק ח' סי' ל"א וחיזוק עוה"פ בח"ט סי' מ"א דאין להשתמש בחיתולים אלו לשבת קודש ע"ש ועליהם תבא ברכת טוב".

ג) הגריש"א זצ"ל (עם מקדשי שביעי פרק ו' הע' מ', הע' מ"א, ארחות שבת פרק י"א הע' מ"ט, דרור יקרא עמ' שמ"ב אות ל"ח, אבני ישפה ח"ב סוף סי' מ', שבות יצחק ח"ג עמ' רל"ט אות א', אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ג אות ז') - "שאיין נפ"מ שיש רק חצי מדבקה כי למעשה גם מדביק".

ע"י הגריש"א זצ"ל (דרור יקרא עמ' שמ"ב הע' ל"ה, עמ' שמ"ג אות מ"ב, שבות יצחק ח"ז עמ' קכ"ח אות ד', אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ג אות ז') - "שכולו 'סקוטש' מותר לפתוח ולהצמיד".

ד) שבט הלוי (ח"ה סי' ל"א אות ב', אמנם ע"י ארחות שבת פרק י"א הע' מ"ח).

1) שו"ר שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ט עמ' מ"ו אות א' ס"ק ב', הע' ב') - "כנהיגם שהמדבקות של הטיטולים מודקות ע"ג סרט ניילון, וניתן להדביק ולהסיר אותם כמה פעמים (מדבקה רב פעמים), מותר להדביק בשבת [עיין בשבט הלוי ח"ה ... וכל זה מיירי בסוג הישן שאחר ההדבקה לא ניתן היה לפתוח שוב ... אבל בסוג החדש ... דקיל יותר ויש להקל להדביק כרגיל]".

ה) משנה הלכות (ח"ח סי' ס') - "ומיהו בנשים שידענו שלא ישמענו לנו לפענ"ד אין למחות להם בתוקף ומוטב שיהיו שוגגין ואל יהו מזידין כיון שיש להם על מי שיסמוכו אבל להשומעין לדעתו ודאי דצריך להזהירן שלא ישתמשו בהם בדיבוק אלא ישתמשו בהם בלי דיבוק ואם מעצמן ידבקו ליכא שום חשש להסירן".

ו) אבני ישפה (ח"ב סי' מ') - "אסור בשבת להשתמש בחיתולי נייר על ידי הדבקה, וכפי שהראינו לעיל יש כאן חשש איסור תורה. והדברים אמורים גם במדבקות שעשויות לשימוש מספר פעמים".

2. מיקל - יש ד' סברות להתיר: א') הדיבוק הוא דיבוק קל שאינו צריך לקרוע כדי להפריד. ב') תופר לזמן. ג') תופר לזמן וחזונו מוכיח עליו דאינו תופר. ד') דרך תשמישו.

א) אג"מ (ל"ט מלאכות ריביאט, מגדל דויד תופר הע' י', הע' י"ב).

ב) שערים מצויינים בהלכה (סי' פ' קונ"א ס"ק מ"ה ד"ה ולחבר) - "בדיבוק החיתולים שאין נעשה ע"י אומן ולא לקיום, ומעשה הקריעה הוא אחר השתמשות, אין כאן קריעה ע"מ לתקן, ומותר לכו"ע".

(ג) באר משה (ח"ו סי' י"ד) – "ובשבת מותר לדבקו ביחד כדרך שעושין בחול, דהלא מראש ומעיקרא הכל יודעים שא"א בשום אופן שבעולם שיהי' על הגוף הילד הפעמפער' הזה כן נדבק ביחד יותר משעות אחדות ובע"כ יחליפו אותו מחמת מי רגלים או צואת הקטן".

(ד) הגרשז"א זצ"ל (ארחות שבת פרק י"א הע' מ"ח).

(ה) אור לציון (ח"ב פרק כ"ט סעי' ו') – "שאלה. האם מותר להשתמש בטיטולים בשבת. תשובה. הדבקה במדבקה חד פעמית, דהיינו שאין אפשרות להדביק את הטיטול כמה פעמים, אסורה בשבת. ואם זוהי הדבקה רב פעמית, כמו אלו הנפוצים כיום, יסגור את הטיטול על מקום ההדבקה לפני השבת, ובשבת יפתח ויסגור במקום ההדבקה בלבד, ולאחר גמר השימוש בטיטול לא ידביק את הטיטול, אלא ישליכנו כך לאשפה. ומותר לקרוע בשבת את הטיטול דרך השחתה, אף בהדבקה חד פעמית".

(ו) ציץ אליעזר (חט"ז סי' ו' אות ט"ז) – "לאור כל האמור נלענ"ד להלכה, דמותר להלביש את 'הטיטולים' לתינוק בשבת ולהדביק את סרטי ההדבקה".

(ז) הגרשז"א זצ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' רי"ז אות י"ט) – "איני רואה שום איסור הן בהסרת השניצין מהמכסה הן בדיבוק השניצין בשבת אם בדעתו להפריד הדבקים והן בהסרת השניצין מהחיתול בגמר שימושן ואף שע"ז יהיו נקרעים הקצוות אין בכך כלום אבל לקרוע החיתולים במקום אחר או להסירם מדובקים מהתינוק לדעתי אינו נכון עפ"י המבואר במ"ב וכמשנ"ת לעיל שלא ס"ל להמ"ב כלל ההיתר שע"י השחתה ודלא כהחזו"א".

(ח) עמק התשובה (ח"ו סי' קט"ו, אור השבת ח"ט עמ' ט', קובץ בית תלמוד להוראה ח"ג עמ' קס"א אות ל"ג) – "ומה שמדביקין אחר שמלפפין בו התינוקות ג"כ אין כוונת הדבקות בכדי שיתחברו זה עם זה שזהו פעולת התופר, אלא הכוונה הוא להחזיקו ולהדקו עי"ז על התינוק, וגם אינו עשוי לקיום כלל כי אח"כ פתחו וזורקו, ומ"מ טוב להתנהג כשמסירו מן התינוק שיסירו באופן שיחזור ויפתח מקום הדבקות ובאופן זה יש להתיר".

(ט) חוט שני (ח"א עמ' קל"ז ד"ה ב', עמ' קל"ט אות ט"ז ד"ה חיבור, ארחות שבת פרק י"א הע' מ"ח) – "מותר להדביקו ולהפרידו בשבת כיון שצורתו מוכחת עליו שאינה תפירה המתקיימת כיון שעשוי לפתוח ולסגור והוי כעין דלת בית לגבי איסור בונה שמותר לסגור ולפתחו ואין בזה משום מוסיף על הבנין כיון שעשוי לפתוח ולסגור, וכעין זה במלאכת תופר אם עשוי לפתוח ולסגור".

(י) ששכ"ה (פרק ט"ו הע' ר"נ [דפו"ח, הע' רע"ג]) – "ומותר להדביק האיספלנית לשימוש בחיתול, דאינו ש"ק אלה עומדת להיות מוסרת, והוי כקשאש"ק דמותר לקושרו אם אגודו עשוי להיות מותר בכל יום".

(יא) מגילת ספר (סי' כ"ג אות ג' ד"ה ונראה) – "ונראה להקל בזה לכל הדעות, דהיות ומתקנים מלמטה פיסת נייר מיוחדת בשביל שהמדבקה העליונה לא תדבק לגוף החיתול ויהיה אפשרות לחזור ולפתוח את המדבקה בקלות וחזותה של הדבקה זו מוכחת על עצמה שאינה עשויה לקיום באופן זה יש להתיר לכו"ע, וכמו שמתירים במתיחת החוט כשהנקבים רחבים דזה מוכיח שאין התפירה עשויה לקיום וכמוש"כ הראשונים דזה דמי לסוגר בגדו ע"י קרסים או כפתורים שודאי לכו"ע שרי, ועיין גם בחזו"א שמשגיח מטעם זה על הק"נ וסובר שמותר לתחוב מחט בבגד 'שהאוסרים לא אסרו אלא כשתופר בחוט ואין שינוי בעצם המלאכה, אבל כשתחוב במחט שחזותו מוכחת עליו שאין זו תפירה אלא הידוק לפי שעה לא נחלק בזה אדם, וכן עמא דבר, ואין להחמיר בזה כלל וכלל" וגם בנידון שלנו היות ועושים באופן מיוחד שיהיה קל לפתוח לכן יש להתיר".

(יב) מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק י"ב סעי' ז' אות ג', הע' כ"ו) – "כיון שהם מתקפלים בקלות".

(יג) שבת בית (ארטסקרול, עמ' ע"ח).

(יד) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתי"ג, מגדל דויד תופר הע' י') – "בענין טיטולי נייר כבר דנו בהם פוסקים בזמנינו כון עמא דבר

להתיר פה באצה"ב וטעם ההיתר ...".

(טו) מילתא דשכיחא (ח"א סי' י"ט) – "העולה מדברינו: לפי הערוך השולחן והאגרות משה אין איסור כלל להדביק את קצוות הטיטול ואיספלנית ולהפרידם. דכיון שאין קלקול וקריעה בהפרדת הניירות לכן אינו שייך למלאכת תופר של הדבקה ניירות אלו לאלו. ואף אם נקטינן להלכה דאף בדיבוק ניירות כאלו שייך מלאכת תופר, מכל מקום הרכנו לברר דלא אסרו הפוסקים תפירה שלא נעשית לקיום אלא במקום שהוא דומה לתופר ממש, כגון תפירה הנעשית על ידי מחט וחוט. ובנידון דידן ליכא איסור כלל כשנעשית לזמן קצר. ולכן המיקל בזה בודאי יש לו על מה לסמוך, וכך נהגו רבים להשתמש בטיטולים לתינוק בשבת".

(1) צריך לקרוע במקום ההדבקה – ציץ אליעזר (חט"ז סי' ו' אות ט"ז), "וכשילכלכם התינוק מותר לקרוע אותם מעליו ולהסירם, ברם יש לדקדק לקרוע אותם בשטח מקום ההדבקה, אבל הורדת הטיטול על ידי משיכת כל המכנס ממנו כפי שהוא בשלימותו אסור כי יצא למפרע שההדבקה היא של קיימא", שבת בית (ארטסקרול, עמ' ע"ד, עמ' ע"ח).

א. יש לדון.

(2) מראי מקומות – הגרשז"א זצ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' רי"ז).

3. מראי מקומות – להורות נתן (ח"ד סי' ל"ג אות ה'), הגה"ק שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ו' הע' מ"ב, עמ' קפ"ג אות ל"ה, אות ל"ו), שבת בית (ארטסקרול, פרק ו' הע' י"ז), קובץ אהלי שם (שנה ג' חלק ד' עמ' פ"ט, חלק ו' עמ' רפ"ב), יבקש תורה (שבת סי' מ"ט), הלכה שלימה (ח"ד סי' ו').

ג. אחרי השימוש: שסוגר ומדביק את הטיטול לאחר השימוש שישאר כך תמיד.

1. מחמיר.

(א) אור לציון (ח"ב פרק כ"ט סעי' ו' [לשונו מובא לעיל], הע' ו') – "גם יזהר שלא יתכוין להדביק את הטיטול קודם השלכתו, משום שאז יתחשב הדבקה זו כהדבקה של קיימא כיון שאינו חושב להפרידה ואסורה היא בשבת".

(ב) הגרשז"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ג עמ' ר"מ אות ד') – "אחר שמורידו מעל התינוק לא יחזור להדביקו כדי לזורקו כך, דהוי הדבקה של תיקון, וגם הוי הדבקה עולמית".

- (ג) שבת הלוי (מ"ב למעשה סי' ש"ז ס"ק מ"א אות ב', קובץ מבית לוי חי"ט עמ' מ"ז אות א' ס"ק ד') – "שיש לחוש בכך לאיסור תופר".
- (ד) חוט שני (ח"א עמ' קל"ז ד"ה וכל, עמ' קל"ט סוף אות ט"ז) – "אבל בכגון שסוגר ומדביק את הטיטול לאחר השימוש שישאר כך תמיד אסור לסוגרו ולהדביקו בשבת".
- (ה) ארחות שבת (פרק י"א סוף סעי' ל"ו) – "והרי זו בגדר תפירה גמורה".
- (ו) שבת בית (ארטסקרול, עמ' ע"ד, עמ' ע"ח, ילדים בהלכה עמ' קי"ח).
- (ז) עם מקדשי שביעי (פרק ו' סעי' כ"ז).
- (ח) הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking) ח"ג חי"ד הע' פ"ז).
2. מיקל.
- (א) עי' הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ל"ה הע' ס"ג [הע' ס"ז], מילואים, פרק ט"ו דפו"ח סוף הע' רע"ג).
- (ב) בני שבת (פרק ט' אות ח').
3. מראי מקומות – ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתי"ד).
- (א) אז נדברו (חי"ב סי' י"א) – "ולולא דבריו של הגר"ש (שליט"א) [זצ"ל] הייתי אומר שאפי' אם זורקים אותם ולא מפרידים ג"כ חשוב כמדבק ליום אחד ולא מקרי של קיימא, ודומה שאם נשרף לאחר השימוש ואינו דומה לשאר מלאכות דלא בעינן של קיימא, ודומה שאם נשרף לאחר השימוש ואינו דומה לשאר מלאכות דלא בעינן של קיימא כאשר נתבאר, אבל אני מבטל דעתי כנגד הגר"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל]".
- (ב) ויזרע יצחק (שיעור מ' אות ב') – "הדבקה איספלנית חד פעמית וכגון בהדבקה טיטולים ע"מ להשליכם, לדעת הגרש"ז שרי. ואולם לדעת מרן השו"ע נראה לאסור וכן פסק הגר"ש אלישיב".

ד. טיטולים בסקוטש (velcro).

1. מיקל: אפילו להמחמירים (לעיל).
- (א) הגר"ש זצ"ל (דרור יקרא עמ' שמ"ב הע' ל"ה, עמ' שמ"ג אות מ"ב, שבות יצחק חי"ג עמ' ר"מ אות ה', חי"ז עמ' קכ"ח אות ד', אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ג אות ז' [לשונו מובא לעיל]) – "חיבור טיטולים בסקוטש מותרת מפני שזה דומה לכפתור".
2. אחר השתמשות.
- (א) מחמיר, אין לחלק בין סקוטש ובין דבק.
- (1) חוט שני (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ו' הע' מ"ד, הע' מ"ה, עי' חוט שני עמ' קל"ז ד"ה אופני, עמ' קל"ט אות ט"ז).
- (2) מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק י"ב סעי' ז' אות ד').
- א. אמנם עי' המחלוקת לעיל לענין "סקוטש". שהחוט שני והמחזה אליהו, הם לשיטתו.

ה. האם מותר לאשה להדביק פד בשבת (sanitary napkins).

1. מיקל.
- (א) חוט שני (ח"א עמ' קל"ט טות י"ט) – "מותר לאשה להדביק פד על הבגד התחתון כדי לקבל הדמים, ואין בזה משום תופר ולא משום קורע".
- (ב) שבת בית (ארטסקרול, עמ' ע"ח).
2. מחמיר.
- (א) עי' ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתכ"ב).
3. "תלוי במחלוקת הפוסקים בטיטול שיש להם מדבקה".
- (א) עם מקדשי שביעי (פרק ו' סעי' ל"א).
4. מראי מקומות – הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking) שנה ג' חי"ד הע' נ"ז).

יג] הסרת הנייר הדבוק בקצה פלסטר (tabs on Band-aids): ופתחית המדבקות המקופלות על הטיטולים (tabs on diapers).

א. מיקל - יש ג' סברות להיתר: א' הדיבוק הוא דיבוק קל שאינו צריך קריעה להפרידו. ב' תפירה לזמן. ג' תופר לזמן וחזותו מוכיח עליו דאינו תופר.

1. אג"מ (קיצור הל' שבת סי' מ"ד הע' קי"ז, טלטולי שבת פרק ה' הע' מ"ט אות ב', דברי חכמים אות של"ה, רשומי אהרן ח"ב או"ח סי' ש"מ אות א', אות ב') – "ששאלנו פי בעל מחבר שו"ת אגרות משה (שליט"א) [זצ"ל] והוא פסק להיתר".
2. אור לציון (ח"ב פרק ל"ו סעי' ט"ו) – "ואף הסרת הנייר הדבוק בצדדי הפלסטר מותרת, שאף שכתב בשו"ע בסימן ש"מ סעיף י"ד שהמפרק ניירות דבוקים ולא נתכוין לקלקל הרי זה תולדת קורע וחייב, מ"מ כאן שההדבקה עראית מותר, וכמ"ש בשו"ע בסימן ש"ד סעיף י' שמותר להתיר דף שמשימין אותו לפני התנור ושורקין אותו בטיט, מפני שאינו עשוי לקיום, וכן הביא במג"א שם בסוף סימן ש"מ, ע"ש, וראה גם ברמ"א בסימן ש"ז סעיף ג', ע"ש. ויש שרצו לאסור להוציא את הנייר הדבוק בפלסטר משום שאינו נחשב כדבר עראי, שהרי בית החרושת מדביקו זמן רב לפני שמוציאים אותו. ואין נראה, שעכ"פ עשוי הוא להוציאו כשרוצים להשתמש בו, והדבר נחשב כעראי, וכמו שמצינו ברמ"א בסימן ש"ז סעיף ג', שתפירה שתופרים האומנים לזוגות נעליים נחשבת תפירת עראי, אעפ"י שאפשר שתפרו תפירה זו לפני זמן רב, דמ"מ אינה עשויה לקיום, וה"ה לעניננו".
3. יביע אומר (ילקוט יוסף ח"ד עמ' קע"ח סוף הע' צ"ג) – "להקל להסיר את הנייר הדבוק בצדדי הפלסטר בשבת".
4. הגר"ח זצ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' ר"ט אות י"ב, עמ' רי"ז אות י"ט, ילדים בהלכה ארטסקרול פרק י"ג הע' נ"ד, אמנם עי' שבת בית פרק ז' הע' י"ח) – "מחזה אלי" ... הדבריו תמוהים ... הגדר בזה הוא שקשר של קיימא הוא מה שנעשה בדוקא

לתמידות וכן קשר זמני שאסור מדרבנן הוא דוקא באופן שנעשה לזמן מיוחד אבל קשר שנעשה באופן שאם הי' המציאות של ההשתמשות הי' מתיר הקשר עכשיו א"כ גוף הקשר נעשה להתיר תיכף אלא שחסרון של מציאות הוא שבדרך כלל לא נמצא הקונה בבית חרושת או בבית היוצרים אבל לו יצויר שיהי' שם קונה הי' מתיר תיכף את הקשר א"כ עצם הקשר לא נעשה בדוקא על איזה זמן וממילא לא נקרא זה קשש"ק ... ונמצא דשימושו של הדיבוק אינו לקיימא אלא לזמן קצר ולכן לא נראה דהוי תפירה של קיימא כלל".

5. שבט הלוי (ח"ה סי' ל"א אות ב', קובץ מבית לוי ח"ט עמ' מ"ו אות א' ס"ק א') – "דרכי להורות שההדבקה החיצונה אפשר לפתוח בפשיטות, כיון שהוא רק בגדר קורע, ויש מקילים בקורע לזמן יותר מתופר לזמן, וגם הוא כמעט בגדר רפוי כאשר עיני ראו".

שבט הלוי (מ"ב למעשה סי' ש"ז ס"ק מ"א אות א') – "מותר להסיר בשבת את כיסוי הנייר המגן על דבק הפלסטר, לפני השימוש בו, ואין לחוש בזה לאיסור קורע, משום שחיבור כיסוי זה אינו נעשה אפילו לזמן מסוים, אלא רק עד זמן השימוש בו, על כן אינו נחשב לתפירה האסורה".

6. עמק התשובה (ח"ו סי' קט"ו, אור השבת ח"ט עמ' ט', קובץ בית תלמוד להוראה ח"ג עמ' קס"א אות ל"ג) – "היות שהנייר שדבוק על מקום הדבק של הפעמפערס לא נעשה עבור שיהי' דבוק עם הפעמפערס, כי לא נעשה אלא לשמור על הדבק שלא יתייבש וישאר רטוב בכדי שיוכל אח"כ להשתמש בו בכה"ג אינו בכלל המדבק ניירות ששם המכוון שעושין כן עבור שיהיו מדובקין זה בזה וישארו כך דאז שייך תופר משא"כ כשהוא מניח על הדבק דבר לשמרו ולהסירו אחר כך אין זה מדבק כלל, ושפיר מותר להסיר הנייר הדבוק עליו".

7. ילקוט יוסף (שבת ח"ד עמ' קע"ז) – "מותר להסיר בשבת את הנייר הדבוק בצדדי האגד מדבק".

8. הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking ח"ג חוברת י"ד הע' ס"ט, הע' פ"ב).

ב. מחמיר: משום קורע או מכה בפטיש.

1. מנחת יצחק (ח"ה סי' ל"ט אות ב', ח"ט סוף סי' מ"א) – "ועוד בודאי יש לחוש למלאכה בפתיחת ב' השניצצן זע"ז אצל האומן דהוי כדבק של קיימא, שאינו עשוי לפתחו עד שנצרך לצורך התינוק ... ואודות ששאל חו"ד במש"כ מותר להסיר מכסה הרט"י שדבוק עלי' שתשאר נקי עד שימושה, וראייתו מדברי המג"א (סי' ש"מ) בדיבוק ניירות שנדבקו מעצמן שלא מדעתו שמותר לפרקם בשבת עיי"ש, הנה אין הנידונים שוים, דשאני התם דאם לא נעשו לקיום מותר, כש"כ היכא דנעשו ממילא, כמ"ש המג"א שם, משא"כ הכא דנדבק בכוונה שתשאר דבוק עד עת שימושה, דהיינו שנעשה להתקיים זמן מרובה אחרי העשיי', ועוד לפמ"ש המ"ב בביאור הלכה שם, י"ל בזה משום מכה בפטיש עיי"ש ודו"ק".

2. אז נדברו (ח"ז סי' ל"ד, ח"ג סי' י"ד אות ו') – "מה שכ"ת ציין לי מהמ"ב ס"ק כ"א דמביא יש מחמירין ומשמע דדעתו להחמיר כהט"ז לכאורה הוא צודק שאין לנו להקל לכתחילה בזה לכן יש להסיר מע"ש הפלסטר הדבוק על החיתול כיון שאינו עשוי להסיר בו ביום".

3. ציץ אליעזר (חט"ז סי' ו' אות ה') – "העצה היעוצה בזה על כן ליראי ה' לדקדק בסוגי סרטים כאלה לקרוע מעליהם את הפלסטיק הדבוק להם בע"ש סמוך לחשיכה, ותו אין קפידא אם לאחר מיכן יחזור מיד וידביק אותו עליהם בחזרה, כי ההדבקה השניה הזאת הא כבר נעשית לקיום רק לפחות מיום אחד, דכל פחות מכ"ד שעות ביומו מיקרי".

(א) ילדים בהלכה (ארטסקרול, פרק י"ז הע' י"ח) – "ולכאורה עצה זו מהני רק לשבת אבל ליום טוב שהוא שני ימים אין עצה זו מספיק כיון דמערב יום טוב ליום טוב שני הוא יותר מיום אחד".

4. הגר"ש זצ"ל (מחזה אליהו ח"א סי' ע' סוף אות ו') [לשונו מובא לקמן], שלמי יהודה פרק י' הע' נ"ז, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ג אות ו') – "אסור להוריד הכיסוי הדבוק לו מאחוריו להגן עליו נגד ליכלוך - מטעם קורע".

5. ששכ"ה (פרק ט"ו סעי' פ"א [דפו"ח, סעי' פ"ז], הע' ר"נ [דפו"ח, הע' רע"ג], פרק ל"ה סעי' כ"ו [דפו"ח, סעי' כ"ז]) – "דלפתוח האיספלנית לפני השימוש בחיתול - (ודאי) [י"ל] דאסור".

6. מחזה אליהו (ח"א סי' ע' אות ו', פיה פתחה בחכמה ח"א פרק י"ב סעי' ז' אות ב') – "וראיית ל כמה מגדולי ההוראה שבדורנו שליט"א שנקטו כדברינו דאסור לפתוח איספלנית (פלסטר) בשבת ... שש"כ ... מנח"י ... כוונת הגאון שליט"א בדבריו האחרונים דכידוע מייצרים מתחילה איספלנית רחבה מאוד, ועליה מדבקים המכסה. ואח"כ חותכים אותה לאיספלניות קטנות. נמצא שמעולם לא היתה האיספלנית ראויה להשתמשות בלי מכסה עליה, עד השעה שהאדם מסיר המכסה מעליה, וס"ל דיש בזה משום מכה בפטיש) עכ"ל המנח"י שליט"א. ושוב הדפיס כן בשו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' ל"ט אות ב'. ע"ש. וכן דעת הגר"י אברמסקי זצ"ל וכמבואר בשמו בספר לב אברהם ח"א הערה ס"ק ס"ג רכ"ג. וכן אמר לו הגה"ג ר' י"ש אלישב (שליט"א) [זצ"ל] מירושלים שלדעתו אסור לפתוח איספלנית".

7. נשמת שבת (סימן שכ"ח אות ת"ו) – "צריך להחמיר (אלא יסירנה לרגע מער"ש ושוב יכול לחזור ולהדביקה) ולעת הצורך יש להקל יסירנה בשינוי כגון בשינוי".

8. עי' ל"ט מלאכות (ריבאיט, עמ' תתמ"ד-עמ' תתמ"ה).

ג. מראי מקומות – הגר"ש זצ"ל (ששכ"ה פרק ל"ה הע' ס"ג [דפו"ח, הע' ס"ז], מילואים, הע' ס"ו [דפו"ח, הע' ע'], מילואים, דפו"ח הע' ע"א, ועי' איך מפרש הס' בנין שבת תופר פרק ט' אות ד'), לב אברהם (ח"א הע' רכ"ג), קיצור הל' שבת (סי' מ"ד אות כ"א, "וצ"ע"), תורת המלאכות (קורע ס"ק ל"ב), חידושים וביאורים (שבת סי' י"ז ס"ק ט"ו), שלמי יהודה (פרק י' סעי' י"ט), ארחות שבת (פרק י"א סעי' ל"ה, סעי' ל"ו אות א'), ילדים בהלכה (ארטסקרול עמ' פ"ח, עמ' קי"ז, שבת בית עמ' ע"ז, עמ' צ"ג, עמ' צ"ה, הע' י"ח), פסקי תשובות (סי' ש"מ אות ל', דפו"ח אות מ'), הלכה שלימה (ח"ד סי' ו').

1. באר משה (ח"א סי' ל"ו ח"ו סי' י"ד) – "ב'פעמפערס' ... התרתי להסיר השני 'טייפס' משני קצצות הבענד-עייד, האמת שגם כאן הי' מקום להקל אבל בשום אופן אינני רוצה להקל אפילו החזירו בער"ש, כדי לעשות היכר ושינוי שידעו ששבת היום ולא יזלזלו".

2. חוט שני (ח"א עמ' קל"ז ד"ה מ"מ, עמ' קל"ט אות ט"ז ד"ה מ"מ, עי' ארחות שבת פרק י"א הע' מ"ו) – "מ"מ טוב להדביקם ע"ג הסרט המיועד לכך פעם אחת קודם השבת כדי שיוקבע במעשיו שהוא עשוי לפתוח ולסגור".

ד. יש ליזהר שלא ידביק את שני קצוות הפלסטר אחד על השני [כגון שמדביק סביב האצבע וקצה אחד נדבק על גבי קצה השני].
1. הגריש"א זצ"ל (דרור יקרא עמ' שמ"ב אות ל"ז, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ג אות ו') – "מותר להדביקו על גוף האדם בלי להדביק על התחבושת וכיו"ב".

2. חוט שני (ח"א סוף עמ' קל"ט) – "יש ליזהר שלא ידביק את שני קצוות הפלסטר אחד על השני [כגון שמדביק סביב האצבע וקצה אחד נדבק על גבי קצה השני]".

3. הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking ח"ג חוברת י"ד הע' ע"ג) –
if possible when placing a band-aid onto the skin on *Shabbos* one should be careful not to attach both sides to each other, and instead each side should be attached directly to the skin.

4. ארחות שבת (פרק י"א סעי' ל"ה) – "החשש השני בהדבקת קצוות האיספלנית זה לזה יש להקפיד שלא להדביק את הקצוות זה על זה משום שיש בזה חשש תפירה".

5. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתכ"א).

מעמר

סימן ש"מ סעיף ט' - סעיף י', סימן של"ה סעיף ה'

א] שיעור.	ז] לאלתר.	עובדין דחול - סימן של"ה סעיף ה'.
ב] האם צריך קשירה.	ח] צורת המלאכה.	יב] מה טעם האיסור.
ג] גידולו קרקע.	ט] מקרים.	יג] רק בחצר או ה"ה בבית.
ד] במקום גידולו.	י] תולדה : המדביק פירות לגוף אחד.	יד] רק בפירות או ה"ה בשאר דברים.
ה] עימור אחר עימור.	יא] מקרים, תולדה.	טו] שאר כללים ומקרים.
ו] שנשתנו מבריתם.		

ספרים - ח"א (כלל י"ג), תפארת ישראל (כלכלת שבת), מנ"ח (מוסד השבת אות ד'), אגלי טל (מלאכת מעמר), שביתת השבת (מלאכת מעמר), קצות השלחן (ח"ח, עמ' ע"ז - עמ' קי"ז).

דור המלקטים - איל משולש (שליזינגר), ארחות שבת (סוף פרק י"ח, עמ' תק"ז), ברית עולם (מלאכת מעמר), הל' שבת (איידר, פרק ז'), חוט שני (ח"ב פרק כ"ג), ילקוט יוסף (שבת ח"ד עמ' א' - ח'), ל"ט מלאכות (ריביאט, ח"ב), מאיר לנפש (ח"ד עמ' מ"ד - עמ' קי"א), מי טל (ח"א עמ' קנ"ג - עמ' קע"ח), מלאכת שבת (שטרן), מנוחת אהבה (ח"ב פרק ה'), מנחת איש (פרק י"א), משנת השבת (פרק ז'), עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ז' אות ל"ה - ל"ח), צדק אברהם (עמ' ט"ו), קיצור הל' שבת (סי' ט'), שבות יצחק (ח"ג פרק ל"ט), שבת בית (ארטסקרול, ח"ב פרק י"ח), תורת המלאכות (ח"א).

א] שיעור.

א. "המעמר אוכלין אם לאכילה שיעורו כגרוגרת, ואם עמר לבהמה שיעורו כמלוא פי גדי, ואם להסקה שיעורו כדי לבשל ביצה" – רמב"ם (פרק ח' הל' ה'), תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ד'), מ"ב (ס"ק ל"ז, לשונו מובא לקמן), ערה"ש (סעי' א'), אג"ט (סעי' ה').
 1. קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק מ"ט, עמ' צ"ב) – "ושיעור העימור לחיוב בשושנים שהן רק לנוי לא נתבאר, ואם הם מיני ריח שיעור העימור כל שהוא מכל מין, וכמו במוציא מיני ריח, אבל אם הם לנוי לא מצאתי ראיה ומ"מ מסתבר דהשיעור כל שהוא".
 2. מראי מקומות – איל משולש (פרק ו' סעי' א').

ב. חצי שיעור.

1. עי' ערך חצי שיעור [לפני סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.

ג. עימר חצי שיעור במקום אחד וחצי שיעור במקום אחר.

1. אינם מצטרפים לשיעור – אגלי טל (ס"ק ח'), שאם עימר פחות מכשיעור ... אם יעמר עוד חצי שיעור בפני עצמו לא יצטרפו".
 2. מראי מקומות – איל משולש (פרק ו' סעי' ה' - סעי' ז').

ד. אם עימר שבלים למקום אחד שכבר היה מונח שם שבלים.

1. מצטרפין המונחים מכבר להשלים השיעור.
 א) אג"ט (סעי' ה', ס"ק ז').
 ב) הר צבי (שביתת השבת ס"ק י' ד"ה והשיב, הר צבי ט"ל הרים מעמר סי' א') – "דשורש מלאכת עימור הוא קבוץ הנפרדים, ולכן כשמקרב שבלים לשבלים המונחים מקודם חשיב כאלו עשה פעולה גם באלה המונחים במקום הראשון".
 ג) הל' שבת (איידר, פרק ז' הע' י"ז).
 2. מראי מקומות – שביתת השבת (ס"ק י' ד"ה עוד), איל משולש (פרק ו' סעי' י', סעי' י"א), מי טל (סי' ח').
 א) הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא ח"ע עמ' ק"נ טור ג') – "שאלה: כתב השו"ע (שם ס"ט): אסור לקבץ כל דבר ממקום גידולו, וכו' המ"ב (ס"ק ל"ז) וז"ל: שומרי גינות ופרדסים צריכים לזהר מאד בזה, אפי' בפירות שנשרו מבעו"י, שלא לאספן בשבת אפי' מעט, כי יש בזה חיוב חטאת, דשיעור עימור הוא שיעור קטן וכמש"כ הרמב"ם וכו' אם לאכילה שיעורם כגרוגרת וכו', עכ"ל. ולכאן' קשה, הלא מעמר הוא קיבוץ פירות ותבואה ממקום גידולו, ואין קיבוץ ועימור לכה"פ בפחות משנים, וא"כ ע"כ אין שיעור בגרוגרת אלא לכה"פ בשתי גרוגרות, ומיהו אפשר דנ"מ באופן שעימר שדהו ביום שישי וקיבצם לערימה אחת, ובשבת בא והוסיף גרוגרת אחת לתוך הערימה, שיתחייב אף על גרוגרת אחת, מה למעשה האם נכון הדבר. תשובה [בע"פ]: מסתבר שבאופן זה יש איסור מעמר גם בגרוגרת אחת".

ה. מלקט שתי פירות.

1. מחמיר, משום מעמר.
 א) ערה"ש (סעי' ב') – "ויש להזהיר על היושבים בפרדסים שלא יקבצו בשבת שני פירות למקום אחד ואיסור זה נעלם לגמרי מעיני ההמון ולכן יש להודיעם שיש בזה איסור סקילה והעושה בשוגג חייב חטאת".
 ב) אג"ט (סעי' ג').

- (ג) שביתת השבת (סעי' א').
- (ד) קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק מ"ט סוף אות י"ז, עמ' צ"ב).
- (ה) הל' שבת (איידר, עמ' פ"ב).
- (ו) עי' ששכ"ה (פרק כ"ו הע' פ"א [דפוח"ח, הע' פ"ז]) – "ואין איסור בזה אלא באוסף שני פירות לפחות".
- (ז) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' ש"ה).
- (ח) זכור ושמור (מעמר עמ' א', דפוח"ח ח"א עמ' קס"ו).
- (ט) איל משולש (פרק ו' סעי' ב', פרק י' סעי' א' אות א', סעי' ב').
- (י) שבת בית (ארטסקרול, ח"ב עמ' רצ"א).
- (יא) פסקי תשובות (דפוח"ח אות ל"א, הע' רס"ב) – "האוספם ממקום הוייתם, אפילו רק שניים מהם. [אגלי טל מעמר סעי' ג', וכ"מ במשנ"ב (סי' שכ"ב סק"ו)] 'מלקט אחד אחד ואוכל'".
2. מיקל, שצריך לעמר יותר.
- (א) הגר"י שפירא (מנחת איש פרק י"א הע' כ') – "דנראה פשוט שאין שייך איסור מעמר אפילו באסיפת שני פירות או מעט יותר כל שאי אפשר ליקרא כאיסוף לערימה או קבוצה אחת".
- (ב) עי' ארחות שבת (פרק י"ח הע' קי"ט) – "ולענין סך הפירות שיאסוף ויתחייב משום מעמר היה נראה לכאורה שאין די בשני פירות אלא צריך כמות כזו שתיקרא בשם עומר או אוסף פירות, ובספר אג"ט ס"ג ושה"ש ס"א ובערוך השולחן ס"ב כתבו דבשני פירות מיקרי מעמר [ועיין באג"ט שם שראייתו לדין זה לכאורה צ"ע]".
- (ג) מנחת איש (פרק י"א סעי' י"ג) – "אין שייך חיוב מעמר אלא בכמות פירות כזו אשר פעולתו תוכל ליקרא פעולת איסוף, אבל איסוף פרי אחד אינו נחשב עימור, ונראה שגם איסוף כמה פירות בודדים אינו נחשב עימור".
3. מראי מקומות – מ"ב (סי' שכ"ב ס"ק ו', לשונו מובא לעיל).

ב] האם צריך קשירה.

א. כן: אינו חייב עד שיקשור, אם קבץ פירות יחד ולא עשאו גוף אחד אין זה מעמר.

1. מהר"ח או"ז (סי' רי"ד) – "המעמר, לא ידעתי פירושו. אם פי' רק שיאסוף שבליים יחד ולא יקשרם לאגודה אחת הוי מעמר. או לא הוי מעמר עד שיקשרם יחד להיות אגודה אחת. ולשון עומר היה נראה שאינו קרוי עומר אלא כשנקשרו יחד. כי שבליים המקובצים יחד ולא נקשרו להיות אגודה אחת אינו סבור שיקרא עומר. וכן משמע מלשון המיימוני שכתב וז"ל אין עימור אלא בגידולי קרקע. המקבץ דבילה ועשה הימנה עיגול או שנקב תאנים והכניס החבל בהם עד שנתקבצו גוף אחד הרי זה תולדת מעמר וחייב. וכן כל כיוצא בזה עכ"ל. וכפי זה אם קבץ פירות יחד ולא עשאו גוף אחד אין זה מעמר. ואם כן המקבץ ביצים יחד אין זה עומר ואפילו אם יש עומר שלא בגידולי קרקע. והא דקאמר רבא (שבת ע"ג ב') האי מאן דכניף מילחא ממלחא חייב משום מעמר. סבור אני שמקבצים המלח ממשרפות המים ודוחקים אותו יחד שנעשה חתיכה אחת. ושם אפילו בלא דחק רק שמשימים הרבה זה על זה נעשה חתיכה אחת. שאנו רואים כמה חתיכות במלח קשות עד שצריך לכותשן ... ונאמנים עלי דברי רבינו משה ב"ר מיימון שאין נקרא עומר עד שיעשה גוף אחד".

ב. לא: חייב גם בלי קשירה.

1. נשמת אדם (כלל י"ג ס"ק א') – לשונו מובא לקמן.
2. עי' מ"ב (ס"ק ל"ז [לשונו מובא לעיל], סי' שכ"ב ס"ק ו') – "ושומרי גנות ופרדסים צריכין ליזהר מאד ...".
3. ערה"ש (סעי' ב') – "ופשיטא דכשמקבץ בגינה איזה מין ירק למקום אחד וכן מיני פירות כשמקבצם תלושים למקום אחד כתפוחים וכל מיני פרי העץ הוי אב מלאכה דמעמר".
4. אג"ט (סעי' א').
5. שביתת השבת (סעי' א', ס"ק א', ס"ק ז' סוף ד"ה והמנחת) – "אבל כל הפוסקים אין דעתם כן".
6. עי' שבט הלוי (ח"ז סי' צ"ז אות א') – "שבט הלוי ח"א סי' ע"ח ביארתי יסודות מעמר לדעת הרמב"ם, דדעת המה"מ ששיטת הרמב"ם דגם במעמר של אסיפת שבליים וכיו"ב אינו חייב עד שיקשור, איברא עיין בפיה"מ לרבינו שבת ק"ב בדין המלקט עצים דלא משמע כן, וכן מבואר להדיא שבת צ"ב ע"ב דשנים שאוחזין במלגז ולוגזין ופרש"י פורק"א בלע"ז ומהפכין בה תבואה בגורן והוא מעמר, והיינו מאספין שבליים, ולא מצינו לרמב"ם פי' אחר בזה. והא דהכא לענין תאנים וכיו"ב דאין חיוב עד שיקשור או ידבק, עיין באגלי טל דהוא משום דאין מעמר אחרי מעמר וכיון דנתפזרו אעפ"י שאוספן אין עימור אחרי עימור אם לא בתוספת עימור, אלא דבשבט הלוי דחיתי בעניי סברא זו דבדבר דהפעולה ראשונה בטלה לגמרי תועלתה יש מלאכה אחרי מלאכה, ואינו דומה לאין טחינה אחרי טחינה וכיו"ב. אבל האמת בהא דידן דעימור דאב הוא במקום גדול כמ"ש"כ תוס' ג"כ בביצה ל"א ושאר ראשונים, ואז חייב גם בלי קשירה דזה צורת המלאכה המקורית אבל שלא במקום גדול הוא תולדה דאורייתא אינו חייב בהעמדת ערימה לבד וכיו"ב וכ"כ בנשמת אדם, וכ"כ בשו"ע דרב סי' ש"מ, וע"ש בשבט הלוי מילתא בטעמא וכמה דברים בזה".
7. שאר פוסקים – ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' ש"ו), איל משולש (פרק י' סעי' א' אות ה'), זכור ושמור (דפוח"ח ח"א עמ' קס"ה), פוסקים.

- ג. מראי מקומות – ח"י ר"מ קזיס (דף עג. ד"ה המעמר), הר צבי (או"ח ח"א סי' רי"ג), קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק מ"ט, סוף עמ' פ"ו), שבת בית (ארטסקרול, פרק י"ח הע' ג' ד"ה ונחלקו), מי טל (סי' א').
1. נשמת שבת (סי' ש"מ אות שט"ז) – "פשטות ההלכה משמע לחיוב, אבל יש פוטרם".

ג] גידולי קרקע.

גמרא (דף עג:): – "והמעמר. אמר רבא: האי מאן דכניף מילחא ממלחתא, חייב משום מעמר. אביי אמר: אין עימור אלא בגידולי קרקע".

א. ראשונים.

1. מחמיר: יש עימור גם שלא בגידולי קרקע.
(א) אור זרוע (הל' שבת סי' נ"ז) – "והמעמר אמר רבא האי מאן דכניף מלחא ממלחת' חייב משום מעמר אביי אמר אין עימור אלא בגידולי קרקע ... ונ"ב דהלכה כרבא דיש מעמר שלא בגידולי קרקע ואיני יודע למה כתב ה"ר משה מיימון אין עימור אלא בגידולי קרקע ... [קשה] והא קי"ל הלכה כאביי ביע"ל קג"ם ותו לא".
(ב) עי' ההשלמה (דף עה. ד"ה אמר).
(ג) עי' רמ"ד (בכסף משנה פרק ח' הל' ה' ד"ה אין).
2. מיקל: אין עימור אלא בגידולי קרקע.
(א) ר' חננאל (דף עד.) – "דאמר רבה מאן דכניף מילחא ממלחתא חייב משום מעמר קי"ל כאביי דאמר אין עימור אלא בגידולי קרקע".
(ב) רמב"ם (פרק ח' הל' ה') – "ואין עמור אלא בגדולי קרקע".
(ג) רא"ש (פרק ז' סוף סי' ב') – "אמר רבא האי מאן דכניף מילחא ממלחתא חייב משום מעמר אביי אמר אין עימור אלא בגידולי קרקע וכן הלכה".
(ד) ספר העינים (סי' רכ"ג) – "והמעמר, אמר רבה האי מאן דכניף מילחא ממלחתא חייב משום מעמר. אביי אמר אין עימור אלא בגידולי קרקע. וקאמרי רבנן דליתא לדרבה אלא כאביי דאמר אין עימור אלא בגידולי קרקע".
(ה) מהר"ח או"ז (סי' רי"ד).
(ו) ראבי"ה (ח"א סי' רכ"ג) – "אמר רבא האי מאן דכניף מילחא ממלחתא חייב משום מעמר אמר אביי אין עימור אלא בגדולי קרקע. והלכה כאביי".
(ז) סמ"ג (ל"ת ס"ה) – "כל כינוס דבר גידולי קרקע נקרא מעמר".
(ח) ר' ירוחם (נתיב י"ב חי"ד, פ"ו-א') – "אין מעמר אלא בגידולי קרקע".
(ט) ס' הבתים (שערי המלאכות האסורות ביום השבת שער תשיעי).
(י) ארחות חיים (שבת סי' י"ג).
(יא) אגודה (סי' ק"א).
3. דעת הרי"ף (דף לב.) – "והמעמר אמר רבא האי מאן דכניף מילחא ממלחתא מיחייב משום מעמר אמר אביי אין דרך עימור בכך אלא בגידולי קרקע".
(א) יש עימור גם שלא בגידולי קרקע – המאורות (דף עג: ד"ה הקוצר).
(1) לכאורה הפשט, שהרי"ף גורס 'רבא', והובא הגמרא כצורתו. וממילא קי"ל הלכה כרבא. וכ"כ המגיה שם.
4. דעת יראים (סי' רע"ד) – "המעמר. כל כינוס דבר גידולי קרקע נקרא מעמר כדאמרינן בפ' כלל גדול [ע"ד ב'] אמר אביי האי מאן דעבד חלתא חייב י"א חטאות וחדא מינייהו כינוס העצים הלכך יזהר האדם מלאסוף פירות ולקבצם ביחד דהוי כמעמר".
(א) יש עימור גם שלא בגידולי קרקע – אור זרוע (הל' שבת סי' נ"ז, לשונו מובא לקמן), מהר"ח או"ז (סי' רי"ד, "רבינו אבא מארי זצוק"ל פסק כרבא שיש עמור אפילו שלא בגידולי קרקע. וכן כתב גם בשם רבינו אליעזר ממיינ").
(ב) מראי מקומות – תועפות ראם (סי' רע"ד ס"ק כ"ב), שביתת השבת (ס"ק ה').
5. מראי מקומות.

(א) מאירי (דף עג:): – "ואין אומרי' שאין עימור אלא בגדולי קרקע אף על פי שבדישה פסקנו שאין דישה אלא בגידולי קרקע דישה לחוד ועמור לחוד ומ"מ גדולי המחברים פסקו שאין עמור אלא בגדולי קרקע ופטור אבל אסור".

ב. הלכה: פוסקים.

1. מחמיר: יש עימור גם שלא בגידולי קרקע.
(א) עי' תפארת ישראל (כלכלת שבת סוף אות ד').
(ב) אגלי טל (ס"ק ב' אות י"ז) – "ולעינן הלכה נראה להחמיר ... ולחייב במקום גידולן אפי' שלא בגידולי קרקע".
2. מיקל: אין עימור אלא בגידולי קרקע.
(א) מחבר (סעי' ט').
(ב) לבוש (סעי' ט').
(ג) מג"א (ס"ק ט"ו) – "שאין עימור אלא בגדולי קרקע".
(ד) תוס' שבת (ס"ק י"ח).
(ה) א"ר (אות י"ז).
(ו) פמ"ג (א"א ס"ק ט"ו).
(ז) בא"ה (ס"ק ט"ו).
(ח) רע"א (ח"א סי' כ') – "וס"ל לאביי דאין מעמר אלא בגד"ק, והכי קי"ל, ועיין מג"א (סי' ש"מ סקט"ו) הוכיח דהגרסא רבה ולא רבא כיון דרבא ס"ל להדיא דאין דישה אלא בגד"ק ה"נ ממילא אין עימור אלא בגד"ק".
(ט) גר"ז (סעי' ט"ו) – "ואין עימור אלא בגידולי קרקע".
(י) ח"א (כלל י"ג סעי' א') – "אין עימור אלא בגדולי קרקע".

(יא) ערה"ש (סעי' א', סעי' ח').
 (יב) מ"ב (ס"ק ל"ו) – "עימור גופא ליכא דאין עימור אלא בגידולי קרקע".
בה"ל (סי' ש"ט סעי' י"ז ד"ה מפזר) – "ואף לדעת הרמ"א יש לצדד דהוא דוקא ברוק דכמו דאין דישה ומעמר אלא בגידולי קרקע כן אין זורה אלא בגידולי קרקע".
 (יג) ושאר פוסקים – כה"ח (אות ע"ג), שביתת השבת (סעי' ג'), קצות השלחן (סי' קמ"ו סעי' כ"ד), הל' שבת (איידר, פרק ז' הע' ז'), שבט הלוי (ח"ד סי' ל"ט ד"ה ולהלכה), חוט שני (ח"ב עמ' מ"ט), ארחות שבת (פרק י"ח סעי' פ"א), איל משולש (פרק ב' סעי' א'), שבת בית (ארטסקרול, ח"ב עמ' ר"צ), עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ז' אות ל"ה), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' ש"ז), מנחת איש (פרק י"א סעי' ה').
 3. מראי מקומות – פסקי תשובות (אות כ"ד, דפו"ח הע' רס"ח).
 (א) נשמת שבת (סי' ש"מ אות ש"ב) – "לרוה"פ אינו מה"ת, וודעת איזה ראשונים שהוא מה"ת, ומדרכבן לכו"ע אסור אף שלא בגידול"ק (כשהוא כעין מקום גידולי)".

ג. קשה: לשיטות אין עימור אלא בגידולי קרקע, הא הלכה כרבא חוץ מיע"ל קג"ם.
 1. "ואפשר דסבירא להו דזה בכלל הסימן דיע"ל קג"ם, וצ"ע" – עולת שבת (ס"ק ט').
 (א) "ומ"ש הע"ש דהוא א' מסימני הלכות ע' בב"ק דף ע"ג" – מג"א (ס"ק ט"ו).
 (ב) "כתב עולת שבת ... דאישתמיטתיה סנהדרין דף כ"ז דאין זה בכלל יע"ל קג"ם" – א"ר (ס"ק י"ז, א"ז ס"ק י"ב).
 (ג) "ומ"ש הע"ש שמא הוא בכלל יע"ל קג"ם היינו עי"ן כולל כל היכ' דפליגי בהו אביי ורבא עד זומם סנהדרין כ"ז א' וב"ק כו' וגם עימור בכלל" – פמ"ג (א"א ס"ק ט"ו).
 2. גירסא רבה במקום רבא – ר"ח (דף עד, לשונו מובא לעיל), ספר העיתים (סי' רכ"ג, לשונו מובא לעיל), פסקי רי"ד (דף עג:), מגיד משנה (פרק ח' הל' ה'), ב"י (ס"ק ט') [עי' מגיה שם], כס"מ פרק ח' הל' ה' ד"ה אין, מג"א (ס"ק ט"ו), "ומ"ש הע"ש למה פסק כאביי לגבי רבא ברא"ש גרס רבה וכן עיקר דהא רבא גופא קאמר דף ע"ה אין דישה אלא בג"ק ולכן פסק כוותיה דמהיכא תיתי לחלק בין דישה לעימור דכולהו ילפינן ממשכן", א"ר (ס"ק י"ז, א"ז ס"ק י"ב), "כתב עולת שבת ... אישתמיטתיה ליה כסף משנה פרק ח' דגרסינן רבה ולא רבא והלכה כאביי שהוא אחרון דרק איסורא הוא", תוס' שבת (ס"ק י"ט), רע"א (ח"א סי' כ'), לשונו מובא לעיל).
 (א) מראי מקומות – ערה"ש (סעי' א'), אנציקלופדיה תלמודית (ח"ה ערך גדולי קרקע טור ק"צ הע' פ"ב, "כ"ה גי' ר"ח והרי"ף כת"י שהובא בדק"ס וגי' הרא"ש כמש"כ בקרבן נתנאל שם אות ד וגי' המ"מ שבת פ"ח ה"ה ועי"ש בכ"מ שכן עיקר, ועי' הגהות הרי"ף ברלין על הש"ס עב ב ועג ב שכן עיקר").
 3. גורס רבא במקום אביי, ואביי במקום רבא – תועפות רא"ם (ביראים סי' רע"ד ס"ק כ"א), שבט הלוי (ח"ד סי' ל"ט, "והרבה ראשונים מהפכים הגירסא דאביי ס"ל חייב ורבא ס"ל פטור דאין עמור אלא בגדולי קרקע והלכה כרבא").
 (א) ל"מ: וצ"ע.

ד. עדיין יש איסור דרבנן [לשיטות אין עימור אלא בגידולי קרקע] במקום גידולו.
 1. רמב"ם (פרק כ"א הל' י"א) – "וכן אין מקבצין את המלח וכיוצא בו מפני שנראה כמעמר".
 2. ס' הבתים (שערי המלאכות האסורות ביום השבת שער תשיעי).
 3. ר' ירוחם (נתיב י"ב ח"ד, פ"ו-א) – "אין מעמר אלא בגידולי קרקע לפיכך מאסף מלח ממקום שעושין המלח שנקשרים בהם מי הים אינו חייב חטאת אבל אסור".
 4. טור (סעי' ט') – "אסור לקבץ מלח ממשרפות המלח שדומה למעמר".
 5. מחבר (סעי' ט') – "אסור לקבץ מלח ממשרפות המלח, שדומה למעמר".
ב"י (סעי' ט') – "ומשמע לרבינו דלא פליג אביי אלא לפטור מחטאת אבל איסורא מיהא איכא ונכון הוא שלא לחלק כל כך בין אביי לרבא".
 6. ח"א (כלל י"ג סעי' ב') – "אסור לקבץ שום דבר במקום גדול, אפילו אינו גדולי קרקע, כגון מלח במקום שחופרין בו המלח, דמחליף בגדולי קרקע".
 7. עי' גר"ז (סעי' ט"ו) – "אבל מדברי סופרים אסור אף שלא בגידולי קרקע לקבצם במקום גידולם כגון לקבץ מלח ממשרפות המים ששורפתן ונעשים מלח וכן בכל כיוצא בזה".
 8. רע"א (ח"א סוף סי' כ') – "די"ל דוקא במלח אסור מדרבנן משום דמי לגד"ק דלקוחה מהקרקע בזה אסור דמחזי כמעמר ... במים דמאספו ונוטלו מהקרקע י"ל דדמי לגד"ק ומדרבנן אסור דמחזי כגדולי קרקע כמו מלח שבא ממשרפות מים דמי למעמר".
 9. מ"ב (ס"ק ל"ו).
 10. שבט הלוי (ח"ד סי' ל"ט ד"ה ולהלכה) – "לא אסר אסיפת מלח רק מטעם דומה לעמור כמש"כ מג"א שם".
 11. שבת בית (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' רצ"ו, עי' סוף עמ' רצ"ג) – "iron, stones and salt from a mine".

ה. איסוף ביצים מן הלול (eggs from a chicken coop).

1. מחמיר.

(א) אור זרוע (הל' שבת סי' נ"ז) – "והרא"מ זצ"ל פי' כל כינוס דבר גידולי קרקע נקרא מעמר כדאמר' בכלל גדול אמר אביי האי מאן דעבד חלתא חייב י"א חטאות וחדא מנייהו כינוס העצים הלכך יזהר אדם שלא לאסוף פירות או ביצים יחד דהוי כמעמר עכ"ל. מדאסר לקבץ ביצים יחד ש"מ דסבר דיש עימור אפי' שלא בגדולי קרקע".

- (ב) אגלי טל (סעי' ו'). חושש לפוסקים אפי' שלא בגידולי קרקע, ועי' קצות השלחן סי' קמ"ו ס"ק מ"ט סוף עמ' צ"ה).
- (ג) מנחת שבת (סי' פ' ס"ק מ"ב).
- (ד) קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק מ"ט, עמ' צ"ה) – "דאע"פ דאינם גידולי קרקע, הרי זה דומה למלחא ממלחא ויש לאסור מדרבנן".
- (ה) ברית עולם (מעמר).
- (ו) איל משולש (פרק ב' סעי' ג' אות ב', פרק ג' סעי' ד' אות ג', פרק י' סעי' ו').
- (ז) ארחות שבת (פרק י"ח סעי' פ"ב, בשם או"ז וצ"ע, שלא פסק כהאו"ז, אלא אין עימור אלא בגידולי קרקע).
- (ח) משנת השבת (עמ' ל"ו).
- (ט) עי' מלאכת שבת (סוף עמ' ט"ז).
- (י) נשמת שבת (סי' ש"מ אות שי"ג) – "אסור מדרבנן ... ובש"ת שבת הלוי ... וצ"ע דלכו"ע מדרבנן נוהג איסור מעמר אף שלא בגידול".
- (יא) מנחת איש (פרק י"א סעי' ה').
- (יב) עי' זכור ושמור (דפו"ח, ח"א עמ' קע"ג) –

Many Poskim ... The coop is the place where 'eggs are found' ... Similarly, to **gather shells from the sand of the sea-side is Ossur D'Rabonon** according to these Poskim because that is the natural place for finding sea-shells.

- (יג) פסקי תשובות (דפו"ח אות ל"א) – "שלהכרעת השו"ע אין איסורו מן התורה אלא מדרבנן, וכגון לקבץ מלח ממשרפות המלח, ביצים מלול של תרנגולים, וכיון שאין איסורם מן התורה, לכן במקום הפסד גדול רשאי להקל על ידי נכרי, ככל דין 'שבות דשבות' שהותר במקום הפסד גדול".
2. מיקל.
- (א) עי' מהר"ח או"ז (סי' רי"ד, לשונו מובא לעיל [לשיטתיה: כשאנו עשאו גוף אחד, אין זה מעמר]).
- (ב) שבת הלוי (ח"ד סי' ל"ט) – "וכנפסק להלכה פשיטא דאין בביצים משום מעמר".
- שבת הלוי (ח"ז סי' צ"ז אות ב') – "ולענין אסיפת ביצים וכיו"ב ידוע דעת האו"ז והיראים להחמיר, וכן אסיפת פירות אם נתפזרו, אבל רוב הפוסקים מקילים בזה ורק משום עובדא דחול עיין או"ח סו"ס של"ה או שמא יתן תוך הכלי וידביק דאז חייב אלא דבס' מנחת פתים כ' דלדינא יש להחמיר כאו"ז הנ"ל והביא כן משו"ע הרב סו"ס ש"מ, ובמחכ"ת שם לא נמצא, וגם סתימת הפוסקים כמפורש להיפך".
3. מראי מקומות – הל' שבת (איידר, עמ' פ"ד), הר"א שלנבר (הליכות שדה חנ"ד עמ' ז').
- (א) ששכ"ה (פרק כ"ו הע' פ"א [דפו"ח, הע' פ"ז]) – "קצוה"ש ... דיש לאסור לאסוף ביצים בשבת מתוך הלולים ... וצ"ע למעשה, כי יש מקום לחלק".

ו. האוסף דגים שניצודו לערימה.

1. מחמיר – איל משולש (פרק ב' סעי' ג' אות ג').
2. מראי מקומות – קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק מ"ט, סוף עמ' צ"ה), פסקי תשובות (דפו"ח הע' רס"ז).
- ז. מה הטעם שאין עימור אלא בגידולי קרקע – ח"י ר"מ קזיס (דף עג: ד"ה אין).
1. דברות משה (שבת סי' י"ז ענף א' ד"ה והנה) – "משום ... דלא שייך עימור אלא במקום שגדילים שם ... וא"כ לא שייך שלא בגידולי קרקע דליכא בהו מקום גידול ... שמקבץ למקום אחד מחמת שצריך להרבה פירות שיהיו במקום זה אין זה ענין מלאכה, שלכן רק במקום גידולו שדרך האומנות דוקא הוא בזה שיתקבצו למקום אחד, משום שהגידול הוא בתבואה וכדומה באופן שהן מפורזין והמלאכות וכל התשמישין בהם רק בקבוץ הרבה מהם ...".

ח. האם מעמר בכל גידולי קרקע או רק באוכלים.

1. מחמיר: בכל דבר.
- (א) מ"ב (ריש ס"ק ל"ז, עי' בשע"צ סי' תק"א ס"ק י"ד) – "וכל דבר הגדל מן הקרקע".
- (ב) ערוגת הבושם (או"ח סי' פ' מלאכת מעמר אות א', מלאכת דש אות ב') – "מנ"ח ... י"ל דהוכיח כן מהש"ס דף ע"ד ע"ב דאמר אביי ... ומ"מ צע"ג ... דמקושש ...".
- (ג) שביתת השבת (ס"ק ז' ד"ה והמנ"ח) – "והמנ"ח ... סיים המנ"ח כנלע"ד ברור דכ"ה דעת הר"מ, וכל דבריו בזה **כתב אגב שיטפא דהא כל המלאכות ילפינן מסממנים שהיו במשכן** והם לא היו אוכלין ומכ"ש דמבואר בגמ' דמקושש מעמר היה לחד מ"ד ומהיכי תיתי לעשות פלוגתא בזה ומה גם שהרמב"ם כ' להדיא בפיהמ"ש (שבת ק"ג) המלקט עצים חיובו משום מעמר ומה"ת לימא שחזר בו ע"כ ודאי אין חילוק בין אוכלים לשאר דברים".
- (ד) הל' שבת (איידר, פרק ז' הע' ה').
- (ה) שבט הלוי (ח"א סי' ע"ח אות א', ח"ז ריש סי' צ"ז) – "לשון הרמב"ם פ"ח ה"ה: המעמר אוכלין, אם לאכילה שיעורו כגרוגרות ואם עמר לבהמה וכו', מלשון המעמר אוכלין אם לאכילה וכו' ולא כ' בקצרה המעמר לאכילה וכו', דייק המנ"ח דסובר רבינו דאין עמור אלא באוכלין ולא בעצים וכיו"ב, אף דהוי גדולי קרקע, וכבר הרגיש המנ"ח בעצמו הסתירה לזה משבת צ"ו ע"ב דמקושש מעמר היה, וכן מעמור במלח שם ע"ג ע"ב, ומש"כ לת' הוא רחוק מאד, אבל ראיתי ברמב"ם כ"י הנוסח המעמר אוכלין שיעורו כגרוגרות, ואם לבהמה וכו' א"כ אין מוכח כלום, ואם לבהמה היינו מאכל בהמה ואם להיסק היינו עצים, וסובר רבינו כפשטות הש"ס וכל הראשונים דיש מעמר בעצים וכיו"ב".

(ו) זכור ושמור (מעמר עמ' א', דפו"ח ח"א עמ' קס"ז).

(ז) שבת בית (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' רצ"ב).

(ח) איל משולש (פרק י' סעי' א' אות ג').

(ט) פסקי תשובות (דפו"ח אות ל"א) – "כל דבר שהוא גידולי קרקע", ואפילו דברים שאינם ראויים ועומדים לאכילה כלל, ובכלל זה עצים ופרחים עלים ועשבים, ואף אבנים וצדפים ופנינים ומרגליות ושאר אבני חן הנחצבים מהאדמה".

2. מראי מקומות – מנחת חינוך (מוסך שבת מעמר אות א'), מנחת פתים (על סעי' ט').

3. "והמעמר רבי שמואל בר סורטאי בעי תולדות העימור אי זו היא רבי יוסי שמעית טעם מן דרבי שמעון בשם רבי אחא ולית אנא ידע מה שמעת מיי כדון ההן דכתיב אורז שערין חליקה חייב משום דש ההן דשטח צלין צימוקין מסוסלה בוקלטה חייב משום מעמר כל שהוא נוגע באוכל חייב משום מעמר" – ירושלמי (פרק ז' הל' ב', דף י.).

(א) הג' מרדכי (שבת רמז תס"א) – "ירושלמי ההוא דשטח צימוקים קלטה חייב משום מעמר כל שהוא נוגע באוכל חייב משום מעמר אין עמור כו".

(ב) "ירושלמי ר' שמואל בר סורטאי בעי תולדות המעמר איזו היא א"ר יוסה שמעית מיניה טעם מדר"ש בשם ר' אחא ולית אנא ידע מה שמעית [כו] ההן דשטח צלין צימוקין מסוסלה בוקלטה חייב משום מעמר כל שהוא נוגע באוכל חייב משום מעמר ואין בידי לפרש" – אור זרוע (הל' שבת ס' נ"ז).

(ג) מראי מקומות – ערה"ש (סעי' ג'), מנחת פתים (על סעי' ט'), שבת בית (ארטסקרול, פרק י"ח סוף הע' ח'), הל' שבת (איידר, פרק ז' הע' כ"ב).

ט. מסדר אותיות בדפוס: לפי המ"ד שיש עימור אף שאינו גידולי קרקע.

1. מחמיר.

(א) מור וקציעה (סוף סי' ש"מ) – "סידור אותיות של דפוס ופרוק חבורם, נ"ל פשוט שחייב עליו משום כותב ובונה, ומוחק וסותר. גם משום לתא דמעמר למאן דאית ליה עימור שלא בגידולי קרקע".

(ב) הו"ד במחזיק ברכה (סי' ש"מ).

(ג) עץ חיים, הו"ד בתפארת ישראל (כלכלת שבת אות ל"ב) – "המדפיס חייב משום כותב, והמסדר האותיות בדפוס, חייב משום בונה, למ"ד יש עימור אף שלא בגדלי קרקע, חייב נמי משום מעמר, והמגיה ומתקן ומושיב אותיות עופרת אחרות תחת האותיות המשובשות חייב משום בורר (כט"ז ססי' שי"ט), ומשום סותר ע"מ לבנות, ומשום מכה בפטיש והסותר האותיות ממושכן ומחזירן לאחר שהדפיס בהן, חייב משום סותר, ומשום בורר (עץ חיים)".

2. מיקל.

(א) איל משולש (פרק ה' סעי' ל"ב).

3. מראי מקומות – הל' שבת (איידר, פרק ז' הע' י"ב), תורת המלאכות (סוף ס"ק ט"ו), הגרש"מ שיינער (קובץ תורני נהוראי תשס"ה עמ' תקכ"ח אות ח').

(א) שביית השבת (ס"ק ט') – "ומ"ש התפא"י בשם ספר עץ חיים ... אין זה נראה דא"כ המקבץ את הכפות ואת המזלגות (ובפרט בסעודות גדולות) יתחייב משום מעמר ואפשר לישב דבריו עפ"מ המאירי וז"ל וי"מ שכל שצריך בעימור שבו חייב בכ"מ אפי' בחצירו אבל המאסף פירות בלא כיון מותר עכ"ל ומזה הטעם נתפזרו לו פירות בחצר אין אסור ללקטן ולתנן בסל אלא משום עובדין דחול אמנם המסדר אותיות בדפים באופן הנאות שיש לו תועלת גדול בסידורם יתכן בו ענין עימור למ"ד שיש עימור שלא בגידול ק".

(ב) חלקת יעקב (או"ח סי' קס"ה אות ד') – "נמצינו למדין, דצדקו דברי היעב"ץ במור וקציעה, המובא במחזיק ברכה להרחיך"א סי' ש"מ ח' וז"ל סידור אותיות מדפוס ופירוק חיבורם, חייב עליו משום כותב ובונה, ומשום מוחק וסותר, ואפשר משום מעמר עכ"ל - וזה שלא כתפא"י בכלכלת שבת סימן ל"ב דהמסדר אותיות בדפוס חייב משום בונה, ולמ"ד יש עימור גם שלא בגידול ק גם משום מעמר, ולא הזכיר דחייב גם משום כותב".

(ג) בצל החכמה (ח"ב סי' ע"ח ד"ה ולא) – "דדוקא במסדר אותיות לדפוס שהוא מפריד האותיות הדרושות לו מתוך יתר האותיות, ואחר שהפרידן הוא חוזר ומחברן יחד בפנ"ע במקום אחר. וזה ענין מעמר, לקבץ נפזרים ולצוברם במקום אחד".

ד מקום גידולו.

א. ראשונים.

1. איל משולש (פרק ג' הע' א'), יש י"א ראשונים שמיקל. (ושם הע' ד') יש ז' ראשונים שמחמיר (יראים, או"ז, מרדכי, ריקנטי, ארחות חיים, מהר"ח או"ז).

2. מיקל: צריך דוקא במקום גידולו.

(א) תוס' (ביצה דף לא. ד"ה מן) – "דלא שייך עמור אלא במקום שגדילים שם כדמוכח בפרק כלל גדול".

(ב) ריב"ם (ברשב"א ביצה דף לג: ד"ה ובלבד).

(ג) רשב"א (ביצה דף לג: ד"ה ובלבד) – "ומכאן נלמוד כדעת ה"ר יצחק בן רבינו מאיר ז"ל שאמר שאין חייב משום מעמר אלא במלקט במקום שגדל שם במאסף ביער שהוא כמלקט שבילים מן הקמה הנופלת ומעמר וכן מוכח בפרק כלל גדול (ע"ג ב') דאמרינן התם האי מאן דמכנף מלחא ממלחא חייב משום מעמר דמשמע דוקא דמכנף ממלחא הא ממקום אחר לא".

(ד) ריטב"א (דף עג:) – "אביי אמר אין מעמר אלא בגדולי קרקע. הקשו בתוספות דהא אמרינן במסכת יו"ט (ל"א א') דמביאים עצים מן הקרפף אפי' מן המפוזר ואמאי והא הוי מעמר שהוא בגדולי קרקע ומעמר אסור ביו"ט, ותיצו שאין משום מעמר אלא במעמרו במקום גדול או מעיקר תחלת מקום לקיטתו כמקושש בשדה וכדוהו אמרינן הכא האי מאן דכניף מלחא ממלחא דדוקא

ממלחתא, אבל זה שכבר היה כנוס בקרפף ונתפזר אין בו משום מעמר ואפי' בשבת, ויש לו למורנו הרב ז"ל בזה טעם אחר כתבתיה שם בס"ד."

(ה) סמ"ג (לאוין ס"ה, י"ב-ג') – "בפ' המביא מוכיח שאין עימור אלא כשלוקחין ממקום גידולן ומקבצין יחד כעין קמה קצורה שמעמר השיבולין כדתנן התם (ביצה לג, א) מגבב עצים מן החצר ומדליק, ואמר רבא בפרק כלל גדול (שבת עג, ב) האי מאן דכניף מלחא ממלחתא חייב משום מעמר ששם גדל המלח וכאן נמי יש לפרש במלקט קנים שנתלשו במקום גידולם."

(ו) הגהות מיימוניות (פרק כ"א אות ח') – "בפרק המביא כדי יין תנן ומגבב עצים מן החצר להדליק משמע שאין עימור בזה אלא במעמר ממקום גידול הדבר כעין קמה קצורה שמעמר אותה ע"ש בתוספות וספר התרומה. ומלח ממלחתא היינו מקום גידולו."

(ז) עי' מאירי (דף עג:): – "ויש שואלים בעימור היאך נאסר והלא בראשון של יום טוב י"ג ב' אמרו מעמיד אדם ערימה בשבת ואינו חושש והוא שאמרו שם שלענין מעשר נעשה העימו' גמר מלאכה אבל לא לגבי שבת ומתירין שבביתו מותר לעמר שאין דרך עמור אלא במקום שקצר שם וכגון אלו שקוצרי' הערימו' בשדות אבל כשמביאין בביתו אף על פי שמעמרן אין בכך כלום והוא שאמרו דכניף מלהא ממלחתא וי"מ שכל שצריך כוון בעימור שבו חייב בכל מקום ואפי' בתצרו אבל המאסף פירוה וצברם בלא כוון מותר."

(ח) טור (סעי' ט') – "וכן אסור לקבץ כל דבר במקום גדולו."

(ט) ר"ן (ביצה דף יט. ד"ה מ"מ).

(י) סמ"ק (מצוה רפ"ב) – "ודוקא ממקום חיבורן וגידולם אבל ממקום שאינו גידולם לא כדתנן במסכת ביצה מגבב אדם עצים."

(יא) המאורות (דף עג: ד"ה הקוצר) – "דבביתו מותר לעמר, לפי שאין דרך עמור אלא במקום שקצר."

(יב) עי' ס' ניר (שבת).

(יג) הג' רמ"ד (פרק כ"א הל' י"א) – "דלא מקרי מעמר כי אם כשלוקט אותו ממקום גידולו וכמו מילחא ממלחתא."

3. דעת הרמב"ם.

(א) אין צריך דוקא במקום גידולו – שלטי גבורים (דף לב. אות ב'), כנה"ג (הג' הטור שטה ו'), אגלי טל (ס"ק ב' אות י"ז).
(ב) מראי מקומות – נשמת אדם (כלל י"ג ס"ק א', לשונו מובא לקמן), אגלי טל (ס"ק ב' אות ט"ו), מנחת פתים (על סעי' ט'), ארחות חיים (סעי' י"ב), הר צבי (או"ח ח"א סי' רי"ג), קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק מ"ט, עמ' ע"ט), תורת המלאכות (ס"ק ז'), מאיר לנפש (ח"ד עמ' נ"ד-נ"ז).

(1) א"ר (ס"ק י"ח) – "תמיהני על בית יוסף שלא הזכיר כלום מרמב"ם והגהת מיימוני שפסקו דאפילו מעמר בחצר ובבית שלא במקום גידולו נמי אסור (כנסת הגדולה), וקשה הא בהגהות מיימוני מסיק דאין איסור אלא במקום גידולו גם לא ראה בבית יוסף סוף סימן של"ה שהביא דברי הגהות מיימוני ומסקנתו, ועוד דבכסף משנה פרק ח' בשם רמ"ך משמע דגם הרמב"ם סבירא ליה הכי ובשלטי גבורים דף ק"ל פסק נמי כן אלא שהבין נמי דברי רמב"ם והגהות מיימוני כמוהו וליתא וכן פסק הר"ן סוף פרק המביא כדי יין, אבל בסימן ש"א כתב דאיסורא איכא, ואפשר דמייירי דוקא בגידולי קרקע מיהו משלטי גיבורים הנזכר לעיל משמע דגם גידולי קרקע מותר בבית, ובמקום גידולו אם הוא גידולי קרקע חייב ואם אין גידולי קרקע כמו מלח איסורא איכא."

4. דעת יראים – קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק מ"ט אות י"ח, עמ' צ"ב).

5. אהל מועד (שער השבת דרך ד' נתיב ו') – "המעמר חייב ואין עמור אלא כשלוקח הדבר שנתלש וה"ה במקום שנתגדל שם וזהו כעין קמה קצורה שמעמר השבלים ומיהו הר"מ אוסר לאסוף אפי' בבית פירות ולקבצם יחד."

ב. פוסקים.

1. מחמיר: אין צריך דוקא במקום גידולו.

(א) אגלי טל (ס"ק ב' אות י"ז) – "ולענין הלכה נראה להחמיר לחייב משום מלאכה בגידולי קרקע אפי' עימרן שלא במקום גידולם."
(ב) מנחת פתים (על סעי' ט'). [עי' שבט הלוי ח"ד סי' ל"ט ד"ה אלא, שמפרש המנחת פתים על גידולי קרקע. ונראה, שהולך על מקום גידולו] – "יש להחמיר."

(ג) יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות עמ' 34 ד"ה והנה).

2. מיקל: צריך דוקא במקום גידולו.

(א) מחבר (סעי' ט') – "אסור לקבץ כל דבר ממקום גידולו."

(ב) מג"א (ס"ק ט"ז) – "ודוקא שקבצם ממקום שנפלו מן האילן אבל אם קבצם בבית לא."

(ג) גר"א (סעי' ט').

(ד) גר"ז (סעי' ט"ו) – "ואין עימור אלא כשמאספו במקום גידולו."

(ה) ח"א (כלל י"ג סעי' א') – "וענין העימור הוא שמאסף שבלים או פירות או עצים במקום גדולן ועושה אותם צבור אחד כמו שדרך לעשות בתבואה. אבל שלא במקום גדולן אע"פ שהן גדולי קרקע, מותר לקבצן."

(ו) מ"ב (ס"ק ל"ה, סי' שכ"ב ס"ק ו') – "שדומה וכו'. דמלאכת מעמר הוא לאסוף השבולין וגם הוא כעין זה ודוקא במקום המשרפות ששם הוא מקום גידולו של המלח דומיא דשבלין שבשדה אבל אם נתפזר במקום אחר מותר לקבצן למקום אחד."

מ"ב (ס"ק ל"ז) – "חיובא נמי איכא כשמקבצן במקום גידולן דזהו מלאכת מעמר גופא."

(ז) ערה"ש (סעי' ג') – לשונו מובא לקמן.

(ח) שביתת השבת (סעי' ד').

(ט) קצות השלחן (סי' קמ"ו סעי' כ"ד).

(י) הל' שבת (איידר, עמ' פ"א).

(יא) ששכ"ה (פרק כ"ו סעי' כ"ד [דפו"ח, סעי' כ"ד]).

(יב) חוט שני (ח"ב עמ' נ').
 (יג) ילקוט יוסף (סי' של"ה ס"ב).
 (יד) ארחות שבת (פרק י"ח סעי' פ').
 (טו) איל משולש (פרק י' סעי' א' אות ב', סעי' ז').
 (טז) שבת בית (ארטסקרול, ח"ב עמ' ר"צ).
 (יז) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ז' אות ל"ה).
 (יח) מנחת איש (פרק י"א סעי' ו').
 3. מדינא מותר, אבל מן הראוי להחמיר.
 (א) כה"ח (ס"ק ע"ד) – "יש לזוהר היכא דאפשר".
 (ב) ברית עולם (מעמר אות א', אות ה', אז נדברו ח"ט סי' ח') – "לכן פירות או בשמים שנתפזרו בבית נכון להחמיר שלא לאספם ביחד".

(ג) קיצור הל' שבת (סי' ט' אות א').
 (ד) נשמת שבת (סי' ש"מ אות שי"א) – "מדינא מותר [אבל בעלמא מן הראוי להחמיר בעימור אף שלא במקום גידולי]".
 (ה) שיעורים בשבת (עמ' רצ"ב) – "ואין צורך להחמיר ... דרך מצד להיות טוב אבל מדינא אפשר להקל".
 4. מראי מקומות – פסקי תשובות (אות כ"ד, דפו"ח אות ל"א).

ג. האם יש איסור דרבנן, או מותר - לפי המיקלים.
 1. מותר – ח"א (כלל י"ג סעי' א', לשונו מובא לעיל), מ"ב (ס"ק ל"ה, לשונו מובא לעיל), ערה"ש (סעי' ח', "הוי מותר לכתחילה"), קצות השלחן (סי' קמ"ו סעי' כ"ד, סוף עמ' ע"ח), הל' שבת (איידר, עמ' פ"א), פוסקים.
 (א) "דלא אתי למטעי להתיר אף במקום גדול, דמקום במקום לא מחליף" – ח"א (כלל י"ג סעי' א').
 2. אפשר יש איסור דרבנן – שו"ת זבחי צדק (או"ח סי' כ'), "אף אם נאמר שזו הס' אמיתית היא דאין מעמר אלא במקום גידול מ"מ אפשר לומר דאיסורא דרבנן איכא אף שלא במקום גידולו וכמו שנסתפק בזה הר' ט"א שם דף כו ע"א ולא הכריע גם הגאון ר"ז ז"ל בס' שע סעי' טו כ' וז"ל וי"א דהמדבק פירות עד שיעשו גוף א' חייב משום מעמר אפי' שלא במקום גידולם כגון המקבץ דבילה וכו' או שנקב תאנים ונעשו גוף א' וכו' ויש להחמיר כדבריהם עכ"ל ואנחנו לא נדע מה נעשה לישב המנהג".
 3. מראי מקומות – תורת המלאכות (ס"ק ח').
 (א) רב פעלים (ח"א או"ח סי' י"ט ד"ה ונחזור) – "מצאתי להרב טל אורות בדף כ"ו ע"א שנסתפק בדין המעמר, שאמרו אין מעמר אלא במקום גידולו, וכתב דאפשר לומר איסורא דרבנן איכא אף שלא במקום גידולו ע"ש, מ"מ אין בדינו דבר ברור בזה".

ד. האם יש לחוש לשיטת שלא במקום גידולם וגם באינו גידולי קרקע - למחמירים.
 1. אגלי טל (ס"ק ב' אות י"ז, סעי' ו') – "ולענין הלכה נראה ... שלא במקום גידולם ושלא בגידולי קרקע אין חיוב ממ"נ ומותר לכתחילה".
 2. ברית עולם (אות ו', עי' אז נדברו ח"ט סי' ח') – "וי"א דאפילו אינו גידולי קרקע ושלא במקום גידולו אסור משום מעמר לכן ניירות וכו"ב שנתפזרו וצריך לאספם לאיזה מטרה לא רק שלא יהי' מפוזרים נכון להחמיר בזה".
 (א) מראי מקומות – איל משולש (סי' ג' סוף אות ו', סי' ד' סוף אות ב', לשונו מובא לקמן).

ה. מה הטעם שאין עימור אלא במקום גידולו.
 1. קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק מ"ט, סוף עמ' ע"ז) – "במעמר שאינו עושה שום פעולה ושינוי בגוף הדבר, אלא שקירב הנפרזים וקבצם למקום אחד שיהיו סמוכים זל"ז ואיזה מלאכה היא ... ע"כ בעינן דוקא דומיא דמשכן שהי' העימור במקום גידולו כדרך הקוצרים".
 2. דברות משה (שבת סי' י"ז ענף א' ד"ה והנה) – "שמקבץ למקום אחד מחמת שצריך להרבה פירות שיהיו במקום זה אין זה ענין מלאכה, שלכן רק במקום גידולו שדרך האומנות דוקא הוא בזה שיתקבצו למקום אחד ...".
 3. מראי מקומות – מי טל (סי' ד').

ו. מה הכוונה של מקום גידולם.
 1. קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק מ"ט, סוף עמ' פ"ה) – "והנה הא ודאי דא"א לומר דמקום גידולן היא הנקודה המצומצמת מן הקרקע שעליה נפלה הפרי מן האילן, שהוא דבר נמנע המציאות שלא תזוז קצת ממקומה וכן עומרים קטנים שהיו מונחים, ומאסף את העומרים הקטנים וצוברן במקום אחד דהוי מעמר כמו שית' לק' 13) הרי א"א לומר שמאסף העומרים הקטנים ממקום שנפלו השבלים שמהם נתעמרו בשעת קצירה. דבשעה שאסף השבלים לעומרים קטנים הרי הורחקו השבלים ממקומם הראשון, ופשוט דאין שייכות לכאן מש"כ המג"א (סי' צ' סקל"ד) גבי קובע מקום לתפלתו דכל ד' אמות הוי כמקום אחד דא"א לצמצם, דהתם שהמדובר בקביעות מקום א' לאדם ומקומו של אדם הוא ד"א דמה"ט ד"א של אדם קונות לו שהאדם תופס ד"א, גופו שלש אמות ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו (עירובין מח:) ואין זה נוגע לשיער מקום גידולן של הפירות. וגם לא נאמר שיעור בזה בשום פוסק. וע"כ דגדר מקום גידולו הוא כפי שדרך בני אדם לקצור קמה ואח"כ לעמר אותה בסמוך ונראה ואין סוחבין הקמה לעימור לשדה שניה רק באותה השדה אם קטנה אם גדולה הכל לפי מה שהיא שדה. ואם הרוח פיזר במקרה שבלים אחדות לשדה אחרת אין טורחין להביאן לפי שאינו כדאי לו (עי' ב"מ כ"א.), וכן החובט זיתיו או תותיו והם נופלין סביב האילן או מתגלגלין רחוק קצת וכל כהאי גוונא מקרי מקום גידולן. אבל פירות שנעקרו הרחק ממקום שנתלשו או ממקום שנפלו מן האילן שאין הדרך להיות

הפירות כה רחוקים בשעת העימור ברוב הפעמים הוי שלא במקום גידולו. מיהו פרי שנתגלגל בשעת נפילתו מן האילן למקום רחוק הרי זהו מקום גידולו כיון שנפל לכאן".

2. הו"ד פסקי תשובות (דפו"ח אות ל"א, הע' ר"ע).

3. מראי מקומות – איל משולש (פרק ג' סעי' ג', סעי' ה').

א) ששכ"ה (פרק כ"ו הע' פ"א (דפו"ח, הע' פ"ז)) – "ויל"ע, מה הכוונה של 'מקום גידולם', האם בא למעט איסוף פירות שהכניס אותם לביתו שמותר לאספם, אבל בשדה מקום גידולם אפי' רחוק מן העץ יש באיסופם משום מעמר, או דילמא בא למעט כגון שהפירות נשרו בשדה מן העץ והתגלגלו במדרון למקום אחר בגינה, אבל רחוק מן העץ אשר ממנו נשרו, דאין באיסופם משום איסור מעמר".

ה] עימור אחר עימור.

א. אם עימור ערימות קטנות ואח"כ הוא מצרפם לערימה אחת.

1. ע"י קשירה, יש עימור אחר עימור [כיון שעושה פעולה חדשה] – אגלי טל (סעי' א'), שביתת השבת (סעי' א', ס"ק ג', ע"י קשירה), איל משולש (פרק א' סעי' ט"ז).
2. רק אסיפה, אין עימור אחר עימור – שביתת השבת (ס"ק ג'), איל משולש (פרק א' סעי' ט"ו).
3. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק י"ח הע' ק"ח).

ב. מה הדין אם אסף הפירות לערימה וחזרו ונתפזרו.

1. אין עימור אחר עימור.
א) שביתת השבת (ס"ק ג').
ב) איל משולש (פרק ז' סעי' ז').
ג) ע"י ל"ט מלאכות (ריביאט הע' כ').
ד) ארחות שבת (פרק י"ח הע' ק"כ).
2. יש עימור אחר עימור.
א) קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק מ"ט, עמ' פ', עמ' פ"ב, סוף עמ' פ"ה) – "ויש חיוב מעמר גם כשנתפזרו ומעמר שנית".
ב) שבט הלוי (ח"א סי' ע"ח אות ב' ד"ה והא, ח"ד סי' ל"ט ד"ה אלא, ח"ז סי' צ"ז אות א' [לשונו מובא לעיל]) – "דודאי אלו הי' שייך שלא במקום גדולן עמור בפירות, כמו במקום גדולן, לא היינו דנין בו אין עמור אחר עמור דכלל זה לא שייך אלא בדבר שלא נתבטל המלאכה הראשונה לגמרי, משא"כ היכא דעשית המלאכה השני' היא התחלה חדשה כמו דהכא, והלא זה טעם הפוסקים דאע"ג דאין בשול אחר בשול באוכלין מ"מ בחמום כלי מתכת וכיו"ב דחייב משום מבשל יש כה"ג בשול אחר בשול, ומה דהביא ממהרי"ל בטחינת מצה שאין טא"ט אעפ"י שנעשה בינתים מצה, אינו דומה לדהכא דאעפ"י שנעשה מצה מ"מ טחינת הקמח לא נתבטל בזה, משא"כ הכא דפנים חדשות לגמרי בא לכאן והוא עמור חדש".
ג) שבת בית (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' רצ"ג).
3. מראי מקומות – אגלי טל (ס"ק ב' אות ג', אות י"ז), הל' שבת (איידר, עמ' פ"א), תורת המלאכות (ס"ק ט'), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' ש"ט), מנחת איש (פרק י"א סעי' ז'), זכור ושמור (דפו"ח ח"א עמ' קס"ז).
- א) מאירי (דף עג.) – "המעמר והוא שמאסף העמרים אחר שהניחם הקוצרים במקומם וצוברם במקום אחד וקושרם והוא הדין אם אסף השבלים אחת אחת ועשה מהם עמרים וכן כל כיוצא בזה".
ב) אבני נזר (או"ח סי' קע"א) – "בתוספות רי"ד במלאכת מעמר דאין עימור אלא בתחילת לקוטו. אבל פירות שנלקטו כבר ועכשיו נתפזרו אין זה מעמר עד כאן לשונו. הכי נמי במנפץ אין ניפוך אלא בתחילת הפרדתם. אבל שער אדם שסורק להפריד השערות וכששוב נתחברו חזר וסורק להפריד. אין זה מנפץ. וכיון שסורק בכל עת אין מנפץ רק בסריקה ראשונה. ג) אך הא ליתא לפי מה שביארתי שיטת תוס' רי"ד באגלי טל מלאכת מעמר סק"ב אות ח' דעימור שחיובו רק משום שגדל בקרקע. וכיון דמשעה שנתלשו מן הקרקע כבר הי' מעומר אלא שאחר כך נתפזרו אין בו חיוב משום שגדל בקרקע עיין שם היטב".

ו] שנשתנו מבריייתם.

א. מיקל.

1. ערה"ש (סעי' ג') – "ופשוט הוא דלא שייך מעמר אלא בתבואה ופירות שלא נאפו ולא נתבשלו וגם לא נטחנו שעדיין הם כנקצרים וכנתלשים דאל"כ יהא אסור בשבת להניח כמה לחמים למקום אחד או להניח כמה מיני פירות זה אצל זה אלא ודאי דהאיסור אינו אלא בהלקטם מן השדה ומן הגינות ומן האילנות ולא כשהם בבית וכ"ש לאחר טחינה ואפייה ובישול".
2. ע"י תהלה לדוד (ס"ק ח') – "למה לא אמרינן בגבינה דהוי מעמר ... ואפשר דעימור לא שייך אלא בדבר שהוא כברייתו וצ"ע".
3. שביתת השבת (סעי' ד', ס"ק ט').
4. יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"א עמ' 35 ד"ה כתב).
5. הל' שבת (איידר, עמ' פ"ב).
6. הגריש"א צ"ל (שבות יצחק ח"ג פרק ל"ט אות ד', ריש עמ' שכ"ט) – "דלא חיישינן לעימור בדבר שאינו כברייתו".
7. ששכ"ה (פרק כ"ו דפו"ח סוף הע' פ"ז).
8. שבט הלוי (ח"ד סי' ל"ט, ח"ז סוף סי' צ"ז) – "שהבאתי מס' תהל"ד דאין מעמר רק בדבר שהוא כברייתו לאפוקי מאסף חלקי גבינה וכיו"ב".
9. זכור ושמור (מעמר עמ' ה').

10. איל משולש (פרק ד', פרק י' סעי' א' אות י', סעי' ח', סי' ד').
11. שבת בית (ארטסקרול, ח"ב עמ' רצ"ה).
12. ארחות שבת (פרק י"ח סעי' פ"ג).
13. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' ש"י).
14. צדק אברהם (עמ' ט"ו) – "עימור רק בדבר שלא נשתנה מהיותו ... ולפי"ז אף באסיפת ספרים אין איסור מעמר".
15. פסקי תשובות (דפו"ח אות ל"ב. וצ"ב למה כ' זה על התולדה, על סעי' י').

ב. מחמיר.

1. מנחת חינוך (מוסד שבת אות ב') – "גם נראה לפי דעת הר"מ לקמן גבי דש דסובר דגם בהמה וכו' מיקרי גד"ק א"כ אם מדבק בשר איזה חתיכות חייב ג"כ ומכ"ש חתיכות לחם ואין סברא לומר דקיבוץ נפזרים הוי מעמר א"כ אסור לקבץ על השלחן חתיכות לחם או בשר לדעתו וזה דבר שאין הדעת סובלתו ולשיטת הראשונים דאין עימור אלא במקום גדילתו ניחא אבל הר"מ דאין סובר כן דלא הזכיר זה וכ"ה להדיא פכ"א דעימור שייך בחצר ע"ש ע"כ נראה דא"ח רק כמו מדבק עכ"פ שינטל כ"א כמו עיגול דבילה ותאנים בחבל".
2. אז נדברו (ח"ט סוף סי' ח') – "מה שכתב הערוך השלחן דלא מצינו מלאכת עימור רק בדבר שלא נשתנה מהווייתו ... תימה לחדש בהל' שבת שהם מהדברים שהם ההרים התלולים בשערה בסברות בעלמא. ומה שכתב אודות אספת המזלגות וכו' אינו ראי' מזה דא"צ אלא שלא יהי' מפוזרים כאשר נתבאר אבל היכא דצריך באיסופם אין הבדל בזה".
- ג. ברית עולם (אות ו') – "וי"א דאפילו אינו גידולי קרקע ושלא במקום גידולו אסור משום מעמר לכן ניירות וכיו"ב שנתפזרו וצריך לאספם לאיזה מטרה לא רק שלא יהי' מפוזרים נכון להחמיר בזה".
1. איל משולש (סי' ג' סוף אות ו') – "ובספר ברית עולם ... תמוה שהעתיק אף דעת האו"ז שאפילו בדברים שאינם גידול"ק (כגון: מלח) אסור לאסוף שלא במקו"ג, שבזה אף האג"ט שם מתיר. ומה שכתב שם דלפי"ז יש לאסור לאסוף דפים שנתפזרו על הארץ, זה ודאי גוזמא בעלמא, דבכלים ובגדים ודאי לא מצאנו מי שאוסר, דבדברים שנשתנה מבריותו ל"ש מעמר".
2. איל משולש (סי' ד' סוף אות ב') – "הבר"ע ... ולדבריו ה"ה שאסור להניח ספרים זע"ז בשבת, וכן יהיה אסור להניח בגדי כותנה זע"ז בשבת. וזה אינו דלא אסר האג"ט כ"א בפירות וכיו"ב, ולא בדברים שנשתנו מבריותם".
- ד. מראי מקומות – מנחת אשר (סי' ס"ג ד"ה ועיין).
1. ארחות שבת (פרק י"ח הע' קכ"ד) – "ואף שכבר נתבאר דבעינן מקום גידולו, וא"כ בלאו הכי אין שייך איסור בדברים שנשתנו מבריותם, נפק"מ אם אוסף את הבגדים או הניירות המפוזרים ליד המכונה שייצרה אותם, דאף שהוא כמקום גידולו, עכ"פ מדרבנן, מ"מ כיון שנשתנה מבריותו אין בזה איסור".

ז. לאלתר.

א. מיקל: יש היתר של לאלתר.

1. שו"ת זבחי צדק (או"ח סי' כ') – "ואמרו חכמי הישיבה הי"ו דאין בזה משום מעמר כיון דאוכלו לאלתר וכמו שמצינו בדין בורר בסי' שיט ואין לומר דדוקא בדין בורר לאלתר שרי אבל לא בדין אחר דהא מצינו לרשב"א ז"ל הביאו מרן הב"י סי' שכא שלמד מזה לדין טוחן וכמ"ש לעיל וכן נסתפק הר' טל אורות ז"ל בדף לה ע"ד ופשיט לה מהא דהרשב"א זל עי"ש וכן הביא הר' ט"א בדף כו ע"ג מהגאון רמ"א ז"ל בד"מ סי' תרי"א משם מהר"א מפראג ז"ל דכתב וז"ל גבי אגוזים נ"ל דדוקא לשברם ולהניחם בקליפותיהם עד הערב אבל להוציא האוכל מהם הוי דש מאחר דאינו רוצה לאכול לאלתר כמו שנתבאר לעיל בסי' שיט משמע דגם בדבר שהוא משום דש אם אוכל לאלתר מותר עי"ש וכ"כ הפרישה ז"ל שם בסי' תרי"א משם מהר"א הנז' ע"ש וכן משמע מדברי הב"ח ז"ל בסי' שכא עי"ש באות ה' ועיין להט"ז ז"ל בסי' שך סק"ב וכו"כ הר' אדמת קדש ח"ב סי' דף פו ע"ד גבי דש עי"ש וכיון דהכי משמע מכל הני רבנותא דלאו דוקא בורר ה"ה נמי גבי מעמר כיון דלאכול לאלתר אין בו משום מעמר כן הסכימו חכמי הישיבה הי"ו".

ב. מחמיר: אין היתר של לאלתר.

1. רב פעלים (ח"א או"ח סוף סי' י"ט) – "יש לומר חילוק זה באיסור מעמר, דגם בזה אין לומר דרך אכילה הוא זה כדי להתיר במעמר לאלתר, כי לא נמצא עימור בדרך אכילה, דאדרבה דרך אכילה הוא לועס ומפריד האוכל, ואינו מעמר, משא"כ בורר אוכל מתוך פסולת זהו דרך אכילה, דאין האדם אוכל את האוכל עם הפסולת, וכן בדין טוחן של הרשב"א גבי ירק, זהו דרך אכילה שהאדם שלועס המאכל טוחנו כדי לבלעו, ואינו בולעו חתיכות גדולות, ולכן זה שחותך בידו קודם שיניח בתוך פיו הוא חשיב דרך אכילה, שרוצה לטחנו בידו כדי להקל בטורח השינים, וכל שעושה כדי לאכול לאלתר לית לן בה".
2. פסקי תשובות (דפו"ח אות ל"א, הע' רס"ה) – "רב פעלים".
3. פשוט הפוסקים.

ג. אוספם לשימוש מיידי: כגון לאוכלם - יש להקל.

1. חוט שני (ח"ב עמ' נ"א אות ב') – "מותר לאסוף ירקות או פירות המפוזרים או מונחים כל אחד במקומו למקום אחד כדי לעשות מהם סלט, דאין איסור מעמר כאשר אוספם לשימוש מיידי כגון לאוכלם, כיון שאין עימור מה"ת אלא כאשר אוספם בשדה וכדו' ועדיין חסרים בו השלבים שלפני השימוש בו".

ד. מראי מקומות – יביע אומר (ח"ב או"ח סי' כ', ח"ד או"ח סי' ל"ח אות ג'), תורת המלאכות (ס"ק י'), מנחת איש (פרק י"א סעי' י').
1. כשחותכין בצלים עם ביצים (eggs with onions) - עי' לקמן.

ח צורת המלאכה.

א. מה הגדר של [תועלת] המלאכה.

1. שעי"ז נשמרים היטב שלא יאבדו וכדו'.

א) מהר"ח או"ז (סי' רי"ד) – "ושמא מה שמגבב מן החצר אין זה עמור. אלא כעין עמור שבולים שמקבצם כדי שיהיו יחד ולקושרם יחד או שישכנו יחד **שלא יפזרם הרוח**. וגם **שלא ידרסו ברגלי אדם ובהמה** כשהם מפוזרים ובקל נאבדים בכמה ענינים כשהם מפוזרין כל שבולת בפני עצמן. אבל קסמין שבחצר שאינו מקבצם אלא כדי להדליקם לאלתר, אינו מקבצם אלא שטורח לו להדליק כל קיסם או לזרוק כל קיסם לבדו למדורה ולא בשביל תיקון הקסמין ושמירתם מקבצם אין זה מעמר".

ב) מגן אבות (מעמר) – "ואפשר דלא מקרי מעמר אלא ביש צורך בעימור זה כמו בשבילים דהרוח מפזרתן כל זמן שאינם מכונסין, וכיוצא בזה בפירות קטנים, אבל בפירות שאין בהם תועלת בעימור נגד פזרון בכי האי גוונא גם לסמ"ג אין בו משום עימור".

ג) ערוגת הבושם (או"ח סי' פ' מלאכת מעמר אות ד') – "ובס' מג"א הנ"ל חידש ... ולפי"ז מותר לגבב על השלחן פירורי אוכלין כיון דאין בו שום צורך ודו"ק".

ד) עי' הר צבי (או"ח ח"א סוף סי' רי"ג).

ה) שבת בית (ארטסקרול, ח"ב עמ' רפ"ט).

ו) זכור ושמור (דפו"ח ח"א עמ' קס"ו).

ז) פסקי תשובות (דפו"ח סי' ש"מ אות ל"א, הע' רע"ד) – "ולסיום יש לציין, כי בכל ענין אין איסור 'מעמר' אלא כשאוסף ומלקט דברים הצריך להם לכל מטרה שהוא, ואוספן כדי שלא יהיו מפוזרים, אבל לטאטא ולאסוף אבנים ועצים ועשבים ועלים הנושרים מהאילנות ופירות רקובים וכיוצא"ז כדי להשליכן לאשפה, שמטרתו העיקרית לסדר ולתקן חצירו, אינו בכלל איסור מעמר, ואף מותר לכתחילה לעשות זאת. [שו"ת ערוגת הבושם חאו"ח סי' פ' (מלאכת מעמר אות ד')]".

2. גם שמכנים שיהיו ראויים לדישה, לאוצר או למכירה.

א) איל משולש (פרק א' סעי' ב', סי' א' אות ו'-ז') – "שע"י שאוספם לערימה אחת הם נשמרים היטב, שלא יתפזרו ברוח או ברגלי אדם ובהמה, ועוד שע"י"ז הוא מכינם לשאתם לדישה, לאוצר או למכירה".

3. בשביל יופי, מותר – שבת בית (ארטסקרול, ח"ב עמ' רצ"ה).

4. דברות משה (שבת סי' י"ז ענף א' ד"ה והנה) – "שמקבץ למקום אחד מחמת שצריך להרבה פירות שיהיו במקום זה אין זה ענין מלאכה, שלכן רק במקום גידולו שדרך האומנות דוקא הוא בזה שיתקבצו למקום אחד ...".

5. מ"ב (סי' שכ"ב ס"ק ו') – "ודע דאפילו אם יודע שנשרו בע"ש אינו מותר רק ללקט אחד אחד ולאכלו אבל לאסוף כמה פירות ביחד יש בזה איסור גמור וכדלקמן בסימן ש"מ ס"ט דכל דבר המקבץ במקום גידולו דומה למעמר וע"ש בבה"ל דקרוב דיש בזה חיוב חטאת".

א) צדק אברהם (סוף עמ' ט"ז) – "דלא כמו שכתב בשו"ת מהר"ח או"ז ... מסתימת לשון המ"ב משמע אם מעמר לצורך שימוש יש בזה חיוב משום מעמר".

6. מראי מקומות – הל' שבת (אידר, פרק ז' הע' ב'), תורת המלאכות (ס"ק י"ג), מי טל (סי' ג'), הגרש"מ שיינער (קובץ תורני נהוראי תשס"ה עמ' תקכ"ו).

א) שעה"צ (סי' תק"א ס"ק י"ד) – "ועל כרחו דסבירא לה להרמב"ם דלא אסור עימור כי אם כשמעמר שיהיו מונחים שם לייבש וכהאי גוונא, אבל לא כשמגבבן כדי להדליקן תכף".

ב. אחיזה ביד.

1. הוי מעמר.

א) אג"ט (ס"ק ד' אות ט'-י').

ב) הו"ד בפסקי תשובות (דפו"ח הע' רס"ד).

2. אינו מעמר.

א) קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק מ"ט אות י"ז ד"ה אבל, עמ' צ') – "הלוקט ירקות ומאסף אותם לתוך ידו ע"מ לקשור אח"כ או ע"מ להביאם לביתו בידו אינו חייב על זה משום מעמר, דחשיב עימור שאינו מתקיים, והאחיזה ביד שלא יפלו ולא יתפזרו אינו עושה עימור של קיימא. וזה שאוחז ביד לא דמי לקשירה כלל, דע"י קשירה מתקיים כבר העימור מאליו, אבל התפיסה ביד הוי קיום העימור רק לפי שעה כל זמן שהם בידו, ואינם תפוסה אחת כלל, כיון שמאליו אינו מתקיים והאחיזה ביד אינו בגדר קשירה כלל. ותו דאין זה דרך של בעל השדה אלא קשירה כאגודה של ירק, או לתת הירקות לתוך סל והם צבורים ועומדים שם והוי עימור של קיימא. דהנתינה לתוך כלי ודאי הוי עימור וכמו מאן דכניף מלחא ממלחתא, דהיינו שצוברם לתוך שק או כלי, דלא שייך בהו אסיפה וקשירה והוי עימור, וכמעט שהדבר פשוט שהאחיזה ביד אינו בכלל מעמר, ובכל אופן הוי שנוי גדול מדרך המעמרים ופטור".

ב) עי' שבת בית (ארטסקרול, פרק י"ח הע' י"ג).

ג) ארחות שבת (פרק י"ח הע' קי"ט).

ד) עי' מנחת איש (פרק י"א סעי' י"א).

(ה) עי' זכור ושומר (דפו"ח ח"א עמ' קס"ח).
3. מראי מקומות – ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' ש"ו).

ג. האוסף לתוך כלי פירות ממינים שונים, פרי אחת מכל מין.

1. מסתפק – אג"ט (סעי' ד'), הל' שבת (איידר, פרק ז' הע' י"ז).
2. מחמיר – שביית השבת (ס"ק י'), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' ש"ה), פסקי תשובות (דפו"ח אות ל"א).
3. תלוי אם כך הדרך – מנחת איש (פרק י"א סעי' י"ב), "שאם הדרך לפעמים לאסוף את השני המינים הללו יחדיו, הרי זה מעמר, ואם אין הדרך לעשות כן, אין זה מעמר".
- א) קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק מ"ט אות י"ז ד"ה ומזה, עמ' צ"א) – "האג"ט ... מצד הסברא נראה דהספק הוא רק אם מעמר מינים חלוקים שאין דרך בעל השדה לעמרם יחד, וכיון שעכ"פ צריך לו לעמרם וכספקו של האג"ט, אבל המינים שדרך בעל השדה לעמרם וכנהוג בשושנים ופרחים שבעל הגנה עושה אגודה א' ממינים אחדים לנוי ויופי וקוטף א' או אחדים מכל מין וקושרם יחד שפיר שייך ב' עימור, ואפילו קוטף כל מין לבדו ומאספם בשדהו. ואח"כ חוזר ולוקח אחדים מכל מין וקושרם ומוציאם לשוק הוי ג"כ מעמר, דעימור שבעל השדה נוהג לעשותו בשדהו חייב אפילו בעימור השני".
4. מראי מקומות – תורת המלאכות (ס"ק י"א), ארחות שבת (פרק י"ח סוף הע' קי"ט), זכור ושומר (דפו"ח ח"א עמ' קס"ח).

ט. מקרים.

א. קבוץ פרחים השונים.

1. מצד מעמר.
- א) מיקל – עי' אג"מ (או"ח ח"ד סוף סי' ע"ג, "ומש"כ הרה"ג ר' שמעון איידער (שליט"א) [זצ"ל] בשם ספר בדי השלחן דעושה קבוץ הפרחים השונים לפי דרך היופי הוא חייב מצד מלאכת מעמר לא ברור זה לע"ד דמלאכת קבוץ הרבה שבלים לערימה אבל קבוץ הפרחים אינו ענין קבוץ ערימה מפרחים אלא הוא קבוץ פרחים שונים שיתאימו לזה אינו כלל ענין מלאכה זו וצ"ע"), זכור ושומר (מעמר עמ' ג', דפו"ח ח"א עמ' קע"א), איל משולש (פרק ה' סעי' ל"ג), שבת בית (ארטסקרול, ח"ב עמ' רצ"ט).
- 1) פשט בהאג"מ – איל משולש (סי' ה' אות ט'), מנחת איש (פרק י"א הע' ט"ו ד"ה ובספר).
- ב) מסתפק – חוט שני (ח"ב עמ' נ"א שעה"צ ס"ק כ"א, "ויש לעיין אם מניח כמה פרחים בכלי שלהם אם שייך בזה משום איסור מעמר").
- ג) מחמיר – קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק מ"ט, עמ' צ"א), הל' שבת (איידר, עמ' פ"ג), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' שי"ג), פסקי תשובות (דפו"ח אות ל"ב).
2. מצד מתקן מנא.
- א) מחמיר – אג"מ (או"ח ח"ד סוף סי' ע"ג, הל' שבת איידר פרק ז' הע' כ"א, "בגמר עשיית קבוץ הפרחים שהוא להניחם בכלי העשוי לזה או באגוד הראוי לעשיה זו איכא בזה משום מתקן אך מסתבר שבפרחים הוא דבר שאינו מתקיים שאין בזה חיוב מלאכה כהכלל דתנן בר"פ הבונה אבל איסור מדרבנן ודאי איכא והוא דין אמת"), זכור ושומר (מעמר סוף עמ' ג').
3. מראי מקומות – תורת המלאכות (ס"ק י"ד).
- א) נשמת שבת (סי' ש"מ אות שי"ט) – "בשדה אסור (מה"ת) ובבית ראוי להחמיר".

ב. איסור מעמר בארבעת המינים של סוכות.

1. מראי מקומות – אג"ט (ס"ק ד'), זכור ושומר (דפו"ח ח"א עמ' קע"א).
- א) הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא ח"ע עמ' ק"נ טור ג') – "שאלה: כתב החי"א (כלל י"ג): ענין העימור שמאספ שבלים אז פירות או עצים במקום גידולן, ועושה אותם ציבור אחד, ויל"ד באוגד ד' מינים דמצוה ביו"ט דסוכות במקום גידולן (וכגון בעושה סוכה בגינתו), למה לא נחוש למעמר (ולכה"פ לאיסור דרבנן), ובחי"א (כלל קמ"ח) כ' דמצוה מן המובחר לאגוד לולב והדס וערבה, ולעשותן שלשתן אגודה אחת בקשר גמור משום נוי מצוה, עכ"ד. וקי"ל דאם לא אגדו מבעו"י אוגדו ביו"ט בעניבה, או שתוחב ראש הכרך תוך העיגול הכרוך, ולכא"ל כיון שיש לו ענין באגד, ויש נוי מצוה בכך, למה לא יחשב מעמר, כיון שיש לו ענין בקיבוץ המינים להיותם אחד. תשובה [בע"פ]: לכתחילה יאגדנו מערב יו"ט, ואם לא אגדו רשאי לאגדו ביו"ט, דאי"ז מעמר גמור, ומשום מצוה שרי".

ג. שולחן.

1. מיקל.

- א) אז נדברו (ח"ט סי' ח' ד"ה ולכו"ע) – "אין להחמיר במפוזר על השלחן שאין על זה שם מלאכה כלל".
- ב) הו"ד בהל' שבת (איידר, עמ' פ"ה).
- ג) חוט שני (ח"ב עמ' נ"א אות ג') – "שולחן שאכלו בו, ונשארו בו שאריות של מאכלים ואוספם למקום אחד, אין בזה משום איסור מעמר, שהרי אין לו שום ענין וצורך שכולם יהיו יחד, אלא כך דרך סידור ...".
- ד) מנחת איש (פרק י"א סעי' כ"ב).
2. מראי מקומות – ל"ט מלאכות (ריביאט, ריש עמ' ש"ז, הע' ד').

י] תולדה: המדביק פירות לגוף אחד.

א. המדביק פירות לגוף אחד: תולדת מעמר.

1. רמב"ם (פרק ח' הל' ו') – "המקבץ דבילה ועשה ממנה עגול או שנקב תאנים והכניס החבל בהן עד שנתקבצו גוף אחד, הרי זה תולדת מעמר וחייב וכן כל כיוצא בזה".

רמב"ם (פרק כ"א הל' י"א) – "המדבק פירות עד שיעשו גוף אחד חייב משום מעמר".

2. מחבר (סעי' י') – "המקבץ דבילה ועשה ממנה עיגול, או שנקב תאנים והכניס החבל בהם עד שנתקבצו גוף אחד, הרי זה תולדת מעמר וחייב, וכן כל כיוצא בזה".

(א) הו"ד בפוסקים.

ב. מה הדין שלא במקום גידול, כמו בבית. [אם התולדה דומה להאב].

1. מיקל: רק במקום גידולו. [כמו האב].

(א) הג' רמ"ב, הו"ד בכס"מ (פרק ח' הל' ו') – "המקבץ דבילה וכו'. כתב הרמ"ך דוקא שקבצם ממקום שנפלו שם מן האילן אבל אם קבצם בבית לא כדאמרין במס' יו"ט דמעמיד ערימה לא הוי גמר מלאכה, עכ"ל".

(ב) מג"א (ס"ק ט"ז) – "ודוקא שקבצם ממקום שנפלו מן האילן אבל אם קבצם בבית לא כדאמרין בביצה דמעמיד ערימה לא הוי גמר מלאכה (כ"מ בשם הרמ"ך)".

(ג) תוס' שבת (ס"ק י"ט).

(ד) א"ר (ס"ק י"ט) – "ולפי מה שכתבתי לעיל מיירי במקום שנפל מאילן דהוא מקום גידולו אבל קבצם בבית לא".

(ה) בא"ה (ס"ק ט"ז).

(ו) מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ח').

(ז) נזר ישראל (סי' ח' סעי' ל', עי' ס"ק ל"ט).

(ח) ערה"ש (סעי' ח') – "אבל בזה שכתבנו בסעיף ג' הוי מותר לכתחילה כמ"ש הכסף משנה שם בשם הרמ"ך על דין דהמקבץ דבילה ועשה ממנו עיגול דחייב משום מעמר וז"ל ודוקא שקבצם ממקום שנפלו מן האילן אבל אם קבצם בבית לא כדאמרין בביצה וכו' עכ"ל".

2. מחמיר, אפילו בבית.

(א) מעשה רוקח (פרק ח' הל' ו').

(ב) תפארת ישראל (לכלת שבת אות ד').

(ג) גר"ז (סעי' ט"ו) – "וצריך להחמיר".

(ד) ח"א (כלל י"ג סעי' ג', עי' נשמ"א שם ס"ק א') – לשונו מובא לקמן.

(ה) מ"ב (ס"ק ל"ח) – "ועיין בנשמת אדם שמצדד דאף כשעושה כן בבית חייב משום מעמר דבאופן כזה עשוי לעשות גם בבית כבשדה וכ"כ בספר מעשה רוקח ע"ש".

(ו) אגלי טל (ס"ק ה').

(ז) תהלה לדוד (ס"ק ז').

(ח) שביתת השבת (סעי' ד').

(ט) קצות השלחן (סי' קמ"ו סעי' כ"ד) – "ויש להחמיר".

(י) כף החיים (ס"ק ע"ז) – "וצריך להחמיר כדבריהם".

(יא) פסקי תשובות (דפו"ח אות ל"ב) – "ובמ"ב (סקל"ח): ועיין בחיי אדם (כלל י"ג נשמת אדם סק"א) שמצדד דאף שעשה כן בבית חייב וכו' דבאופן כזה עשוי לעשות בבית כבשדה. וכן בשו"ע הרב (סעי' ט"ו) הכריע שצריך להחמיר כן, וכן מצדד בפמ"ג (א"א סקי"ז), דלא כהמג"א (סקט"ז) שאין האיסור אמור אלא דווקא כשקבצם במקום שנפלו מן האילן".

(יב) שאר פוסקים – דברות משה (סי' י"ז ענף א' ד"ה ולפ"ז), יביע אומר (ח"י או"ח סי' נ"ה אות כ"א ד"ה ולענין), ששכ"ה (פרק כ"ו הע' פ"א [דפו"ח, הע' פ"ז]), ברית עולם (אות ג'), הל' שבת (איידר, עמ' פ"ג), שבת בית (ארטסקרול, ח"ב עמ' רצ"ט), איל משולש (פרק ה' סעי' ג', פרק י' סעי' א' אות ו', סעי' ט'), משנת השבת (עמ' ל"ז אות ה'), ארחות שבת (פרק י"ח הע' קכ"ה), מלאכת השבת (עמ' ט"ז), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' ש"ט), מנחת איש (פרק י"א סעי' ח').

ג. טעם למחמירים.

1. ב' גדרים בעמור: או אסיפה במקום גדולו בלי לקשור ולדבק, או שקושר ומדבק אפי' שלא במקום גדולו – נשמת אדם (כלל י"ג ס"ק א', נ"ל דהרמב"ם ס"ל דבדואי במקום גדולו כוון שמאספן יחד ועושה אותן צבורין כדרך הגודשין חייב, אך שלא במקום גדולו אינו חייב בהעמדת ערימה, ומכל מקום אם עושה אותם אגודות כמו אלומות או שמקבץ הפירות ועושה אותן גוף אחד אף שלא במקום גדולו חייב), שבט הלוי (ח"א סי' ע"ה סוף אות ב', ח"ד סי' ל"ט, ח"ז סי' צ"ז אות א' [לשונו מובא לעיל]), ח"ט סי' פ"ח הל' ו', סי' ק"א הל' י"א, "כ' הבינת אדם דרבינו תרתי אית ליה במקום גדולו חייב אפילו לא דבקם ממש יחד רק אספם, ואם דבק פירות להדדי חייב אפי' שלא במקום גדולו".

(א) הר צבי (או"ח ח"א סי' רי"ג) – "והנה בספר חיי"א וכן בשו"ע הגר"ז כתבו דלהרמב"ם תרומתו איתנייהו, ובמקום גידולו לא בעינן קשירה, ושלא במקום גידולו אינו חייב עד שיקשור, וכנראה שכתבו זה דרך הכרע וישוב לשיטת הר"מ שלא יהיה סתירה לדבריו מההיא דכניף מילחא ממלחאת, דשאני התם דליכא קשירה ורק אסיפה בעלמא להכי אצטריך שיהא במקום גידולו, אבל עדיין קשה מנ"ל חדוש זה וכיון דס"ל גירסת הגמרא ממלחאת המוכיח דבעינן ממקום גידולו דוקא, מה"ת שיהא קשירה תמורת מקום גידולו".

(ב) שבת הלוי (ח"א סוף סי' ע"ח) – "ובטעם הדבר נראה, דודאי עיקר מעמר היא אוסף הנקצרים, ממקום שנקצרו לקבוץ אחד, אבל שלא במקום גדול לא שייך ענין מעמר הנ"ל כלל, כמש"כ תוס' ביצה ל"ג ע"א ועוד כמה ראשונים, **דאין כאן שום חשיבות מלאכה במה שמאסף נפזרות בעלמא אם לא שמדבקן לגוף אחד** וכיו"ב, וזה דומה במהותו הרבה למלאכת מעמר, ע"כ קבלו לדעת הרמב"ם משום תולדת מעמר מה"ת".

2. משום שדרך בפירות אלו לחברם באופן זה – שבת בית (ארטסקרול, ח"ב עמ' ר"צ [מה שכתב השבת בית, כל דבר שדרך לאספם באופן זה, חיוב במעמר הגם שהיו שלא במקו"ג. לא נראה. רק אם לחברם. וכמו המקור שלו, הע' ו', מהאיל משולש]).

3. מראי מקומות – מעשה רוקח (פרק ח' הל' ו'), דברות משה (סי' י"ז ענף א' ד"ה ולפ"ז), ארחות שבת (פרק י"ח הע' קכ"ה, "הקושר אגודת ירק"), שבת בית (ארטסקרול, פרק י"ח הע' ו'), נשמת שבת (סי' ש"מ אות שי"ח, ע"ש לנ"מ).

(א) קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק מ"ט, עמ' ע"ח אות ב', עמ' פ"א ד"ה ובכל) – "דכיון שעשה פעולה בגוף הפירות הרי עימור זה מלאכה כשאר מלאכות ... מהמעשה רוקח ... הוקשה לי על טעם זה דא"כ גם השוטח תאנים לייבש לגרורות יהא חייב כשמאספן ...".

(ב) איל משולש (סי' ה' אות ד' ד"ה והטעם) – "ג' ביאורים: (א) המ"ב כתב דהיינו משום דדרך פירות אלו לחברם באופן זה ... וי"ל דדוקא במדביקים שיש כאן פעולה חדשה ושינוי צורה, בזה חשיבות מלאכה אף שעושה שלא במקו"ג ... (ב) נשמ"א ... הרי זה נחשב כתיקון בגוף הדבר ... ג) והמעשה רוקח ...".

ד. מה הדין אם אינם גידולי קרקע.

1. מסתפק.

(א) חוט שני (ח"ב עמ' נ"א אות ד') – "ואפשר שאף אם אינם גידולי קרקע מ"מ אסור מדרבנן, וצ"ע".

2. מיקל.

(א) פסקי תשובות (דפו"ח אות ל"ב, הע' ר"פ [מראי מקום מהערה"ש סעי' ג'. וצ"ב, שהערה"ש לא מדבר לענין התולדה]).

3. עי' לקמן גבי 'חריזת חרוזים', שהפוסקים מדברים אם מרגליות הוי גידולי קרקע. אא"כ י"ל, שהם סוברים כמו המג"א, שאין לחלק בין האב להתולדה.

ה. כניף מילחא (שמקבץ את המלח ממשרפות המלח): אם חיוב [לפי אב"י, וכדפסק האו"י] הוי אב או הוי תולדה.

1. תולדה – רמב"ן (דף צו:), "דקס"ד שהאבות הן מלאכות עיקריות ותולדות הן מלאכות שטפלות להן כגון מעמר וכניף מילחא".

2. אב – ערה"ש (סעי' א').

ו. אם חייב דוקא כשמקבץ הפירות ואח"כ מדביקים או אפילו אם רק הבדיקים.

1. מחמיר – איל משולש (פרק ה' סעי' ד', פרק י' סעי' ט').

2. מסתפק – נשמת אדם (כלל י"ג סוף ס"ק א', "צריך לי עיון בכוונת הרמב"ם שכתב המקבץ תאנים כו' או שנקב כו', אם ס"ל שקבצן וחברן בחבל או סבירא ליה אפילו אם מונחים רק לפניו כיון שקושרן יחד וצ"ע").

ז. "מגבן חייב משום בונה" – שבת (דף צ"ה.).

1. למה מעמר [המדביק פירות לגוף אחד] אינו חייב מצד מגבן ובונה.

(א) י"ל, שאינו מכוין ליפוטו ולהשוותו – מג"א (ס"ק י"ז, "או שנקב. וצ"ע דלמה לא יתחייב בזה משום בונה כמ"ש ססי' שי"ט גבי המגבן וצ"ל דלא מקרי בונה אלא כשמכוין ליפוטו ולהשוותו"), תוס' שבת (ס"ק כ'), בא"ה (ס"ק י"ז), בה"ח (ס"ק ע"ט).

(ב) י"ל, שאינו עושה דבר חדש – צפנת פענח (פרק כ"א הל' י"ח ד"ה ומפספס, "במגבן הוה גדר בונה ולא מעמר משום דעימור הוה מכנס דברים הנפרדים ואינם נעשים דבר חדש אבל בנין הוה דבר חדש").

(ג) מראי מקומות – רד"ע (הוצאת פרנקל, ליקוטים פרק ח' הל' ו', "משום שהוא גידולי קרקע יותר יש לדמותו למעמר, ואף שהוא לקולא דהבונה כל שהוא. אבל בגבינה דלא שייך עמור מחייבין ליה משום בונה").

2. למה מגבן (עשיית גבינה) אינו חייב מצד מעמר.

(א) י"ל, נשתנה צורתו.

1 (ע' תהלה לדוד (ס"ק ח') – "למה לא אמרינן בגבינה דהוי מעמר ... ואפשר דעימור לא שייך אלא בדבר שהוא כברייתו וצ"ע". (ב) י"ל, אין עימור אלא בגידולי קרקע.

1 (שבת הלוי (ח"ד סי' ל"ט ד"ה וא"כ) – "ומה שהביא כב' מס' תלה"ד סי' ש"מ אות ח' שכ' דצ"ע למה לא אמרינן בגבון דהוי מעמר (ורצונו משום שמדבק כרמב" הנ"ל) דהא בהמה חשיבא גד"ק וציין לעיין בס"י שכ"א וסיים דאפשר דעימור לא שייך אלא בדבר שהוא כברייתו ע"כ, ואמנם יתכן דכ"ה דעימור לא שייך אלא בדבר שהוא כברייתו, מ"מ כאן אין אנו צריכים לכך דבלא"ה לענין עמור אין בהמה נחשבת כגידולי קרקע, דבתה"ד סי' נ"ו מדמה בזה טחינה לעמור, כאשר העתיק התלה"ד עצמו בס"י שכ"א, ולענין טחינה דקיי"ל דאין טחינה בגבינה ולא בבשר כמבואר סי' שכ"א דאין האיסור אלא משום טורח או עובדין דחול, וכאשר ביאר היטב בנשמת אדם כלל י"ז דלא לכל הדברים בהמה כגידולי קרקע וא"כ אין הערת בעל תלה"ד להלכה, ואין עמור לא בגבינה ולא בביצים".

3. מראי מקומות – רד"ע (הוצאת פרנקל, ליקוטים פרק ח' הל' ו', לשונו מובא לעיל), יביע אומר (ח"י או"ח סי' נ"ה אות כ"א), מי טל (מעמר סי' ב').

- ח. **קשה: גמרא** (דף קכז.) - "פעם אחת הלך רבי חייא למקום אחד וראה מקום דחוק לתלמידים, ויצא לשדה ומצא שדה מלאה עומרים ועימר רבי חייא כל השדה כולה".
1. **רש"ש** (דף קכז.) - "לא שהניחם במקום אחד דה"ל מעמר, אלא שהניח כאו"א לבדו, או שלא גדלו באותה שדה דאז א"ח משום מעמר".
2. **הגר"ש** זצ"ל (הערות במסכת שבת דף קכז. ד"ה שדה) - "צ"ל היתה כנוסה ורק שהזיזם למק"א, ואיסור מעמר שייך רק בכונס את המפוזר".
3. מראי מקומות - **פירות תאנה** (דף קכז. ד"ה פעם), **דף על הדף** (דף קכז., עמ' רצ"ד), **חשוני חמד** (ריש דף קכז.).

יא] מקרים: תולדה.

- א. **כשנטל דבלות מעיגול הדבילה לאכילה ונשתיירו לו.**
1. אסור לחזור ולהדביק לעיגול הדבילה - **איל משולש** (פרק ה' סעי' ז').
2. מיקל - **הגר"י שפירא** (מנחת איש פרק י"א הע' י"ג), **מנחת איש** (פרק י"א סעי' ט'), "מותר לו לחזור ולהדביק את הנשארות אל העיגול".
3. מסתפק - **ארחות שבת** (פרק י"ח סוף הע' קכ"ה).
- ב. **חריזת חרוזים** (stringing pearls, beads).
1. מצד מעמר.
- א) מחמיר, דה"ל לקבץ ולהכניס בחוט מרגליות וקאר'נאטן שגם הם גדולי קרקע.
- (1) **מאורי אור** (חלק ב' נ"ן דף קנ"ו-א') - "נר" דה"ל לקבץ ולהכניס בחוט מרגליות וקאר'נאטן שגם הם גדולי קרקע".
- (2) **ארחות חיים** (סעי' י"ג) - "נר" דה"ל לקבץ ולהכניס בחוט מרגליות וקאר'נאטן (ר"ל קרעלין) שגם הם גדולי קרקע".
- (3) **מנחת שבת** (מנחה חדשה סי' פ' ס"ק צ"ט) - "בארחות חיים בשם ספר מאורי אור ...".
- (4) **כה"ח** (ס"ק פ') - "מאורי אור ... א"ח אות י"ג".
- (5) **מנוחה נכונה** (פרק ג' אות ד').
- (6) **נשמת שבת** (סי' ש"מ אות שכ"א) - "יש בזה לתא דאיסור תורה (דמעמר ודתיקון מנא)".
- (7) **פסקי תשובות** (דפו"ח אות ל"ב) - "וכן אסור לחרוז פנינים ומרגליות אמיתיים (שהם גידולי קרקע) לתוך חוט ושרשרת, אבל פנינים ומרגליות סינטיים (זכוכית, פלסטיק או עץ) אין בהם איסור 'מעמר', אך יש בעשייה זו משום תיקון מנא ומכה בפטיש (זולת לתינוקות אשר מכניסים ומוציאים תדיר שאין בזה חשש כלל, אך לא יעשו בחוט קשר על גבי קשר)".
- ב) מיקל.
- (1) **הגר"י שפירא** (מנחת איש פרק י"א הע' ל"ו).
- (2) **איל משולש** (פרק ה' סעי' ל"א, פרק י' סעי' י"ב).
- (3) **שבת בית** (ארטסקרול, ח"ב עמ' רצ"ט).
- (4) **זכור ושמור** (דפו"ח ח"א סוף עמ' קע"ג) -
- because the purpose of making a necklace is not in order to give the stones protection, but to create an ornament.
- ג) מראי מקומות - **שביתת השבת** (סעי' ה', ס"ק י"ב, "יש מי שאומר"), **הל' שבת** (איידר, עמ' פ"ג), **מנחת איש** (פרק י"א סעי' כ"א).
- 1) **חוט שני** (ח"ב עמ' נ"א אות ד') - "חריזת חרוזים יש לדון משום איסור מעמר כעין נקיבה תאנים והכנסתם בחוט, ואפשר שאף אם אינם גידולי קרקע מ"מ אסור מדרבנן, וצ"ע".
2. **משום מתקן מנא.**
- א) מחמיר.
- (1) **קצות השלחן** (סי' קמ"ו ס"ק מ"ט, עמ' צ"ז) - "ולדינא נראה לאסור בכל אופן משום מתקן מנא אפילו הם של זכוכית או של עצם דע"י החירוז נעשים ראויים ללבישה על הצואר לתכשיט".
- (2) **ברית עולם** (אות ד', אז נדברו ח"ט סי' ח' ד"ה עוד) - "ולדינא נראה לאסור בכל אופן משום מתקן מנא ...".
- (3) **הל' שבת** (איידר, עמ' פ"ג).
- (4) **נשמת שבת** (סי' ש"מ אות שכ"א) - "יש בזה לתא דאיסור תורה (דמעמר ודתיקון מנא)".
- (5) **קיצור הל' שבת** (סי' ט' אות ב').
- (6) **זכור ושמור** (מעמר עמ' ה', דפו"ח ח"א עמ' קע"ד).
- (7) **איל משולש** (פרק ה' סעי' ל"א, פרק י' סעי' י"ב).
- (8) **ל"ט מלאכות** (ריביאט, עמ' ש"ח).
- (9) **פסקי תשובות** (דפו"ח אות ל"ב) - לשונו מובא לעיל.
- ב) מראי מקומות - **ששכ"ה** (פרק ט"ז הע' נ"ח [דפו"ח, הע' ס"ב], וצ"ע).
3. **משום שמא יקשור.**
- א) עי' ערך קושר, לשיטות ומראי מקומות.
4. מראי מקומות - **מקור חיים** (חו"י, סי' ש"מ סעי' י'), **משנת השבת** (עמ' ל"ז אות ו'), **באר משה** (ח"ו סי' ל"ו), **מאיר לנפש** (ח"ד סוף עמ' ע"א, עמ' ע"ד-ע"ו), **ילקוט יוסף** (שבת ח"ד עמ' ו').

ג. עשיית בובת שלג (snowman) בשבת - מצד מעמר.

1. מחמיר.

(א) מנחת איש (פרק י"א סעי' כ"ג, הע' ל"ח) – "אסור לעשות 'בובת שלג' בשבת [כן נראה פשוט דשייך עימור באסיפת השלג כיון שנחשב מקום גידולו]".

2. מיקל.

(א) באר משה (ח"ו סי' ל') – "לאסור משום מעמר שמפורש בשו"ע (סי' ש"מ ס"י) שאסור למקבץ תאנים מפורדים לגוף אחד, א"א דהלא אין מעמר אלא בגדולי קרקע (ועיין במ"ב שם סקל"ו)".

(ב) פסקי תשובות (דפו"ח הע' רס"ו) – "ובענין לאסוף ולקבץ 'שלג', אין דומה כלל למעמר, וגם אין לאסור משום דדמי למעמר – שו"ת באר משה ח"ו סי' ל' (אבל משום ליתא ד'בונה' יש לימנע מלשבר ולאסוף קרח (ע' סי' ש"כ אות כ"א) ומלעשות כדורים וצורות מהשלג, שם אות י"ט), ובס' מנחת איש פי"א הערה 38 מצדד לומר שגם באסיפת שלג ממקום נפילתו יש בו משום דמי למעמר, ודבריו צ"ע, דא"כ גם במקבץ עפר וחול הו"ל לאסור גם משום מעמר, ולא מצינו שאסרו בזה אלא משום חורש ובונה ולא משום מעמר".

3. מראי מקומות.

(א) לעוד איסורים [מרסק, בונה ומגבן, דש, כותב, מוקצה] - עי' סוף סי' שי"ד [ערך מגבן], לשיטות ומראי מקומות.

ד. הקפאת גלידה.

1. מותר [מצד מעמר].

(א) בצל החכמה (ח"ב סי' כ"ו אות ט"ו) – "ויפה כ' מעכ"ת נר"י טעם לשבח שאין מקום לאסור הקפאת הגלידה משום מעמר, ולענ"ד טעם נוסף לזה כמש"כ בס' שבילי דוד חאו"ח, (כללי מלאכות אות ד', דף ח' ע"ד) **דלא שייך מעמר רק כשנתאספו החלקים הנפרדים ונכבשו ונעשו כמו גוף אחד ע"י הכיבוש או ע"י אגודה אבל לא כשנדבקו ממש כעין בונה**, לש ומגבן ע"ש. וא"כ גם בנ"ד כיון שע"י עשיית הגלידה יודבק הכל להיות גוף אחד ממש לא שייך בו מלאכת מעמר".

2. מצד מגבן - עי' סוף סי' שי"ד [ערך מגבן], לשיטות ומראי מקומות.

ה. כשהותכין בצלים עם ביצים (eggs with onions).

1. מחמיר.

(א) מסגרת השלחן (סי' פ' ס"ק נ"ו) – "ולפי מה שכתב רז"ש סימן ש"מ צריך להחמיר בכל זה אף על פי שאינו מכיון שיהיו יפין מ"מ אסור לדבקם משום מלאכת מעמר".

(ב) מנחת שבת (סי' פ' ס"ק צ"ט) – "ומשוה אותן שיהיו יפין. ועיין בשולחן ערוך הרב (סימן ש"מ סעיף ט"ו) דלדעתו משמע דצריך להחמיר בכל זה אף שאינו מכיון שיהיו יפין דמכל מקום יש בזה משום מלאכת מעמר כשמדבקם ע"כ. וראוי לזהר גם כן במה שנוהגין לרסק קטניות הנקרא פאסאליס עם בצלים ומדבקם אותן יחד ומשוין אותן ובשבת ראוי לזהר מלהשוותם ומלדבקם יחד משום חשש מעמר, ועיין בתהלה לדוד (סי' ש"מ ס"ק ז' ח').".

(ג) ברית עולם (בונה סעי' ז') – "ובמנ"ש".

2. מיקל.

(א) שביתת השבת (סוף ס"ק ט', ס"ק י"ב) – "מה שכתבו ממחברי זמננו שהותכין בצלים עם ביצים צריכין לזהר שלא לדבקם יחד וכן כשמבשלין פולין רכים צריכים לזהר בזה משום מעמר אין בזה שום טעם דאין זה מלאכת מחשבת והרי כל הדין שהמדבק פירות הוא כמעמר למדנו מהרמב"ם והרמב"ם בעצמו כתב בתשובה (הביאו בבית יוסף סוף סי' שכ"א) שמותר למעך דייסא מהפירות המבושלים עד שתסמך ותעשה גוף אחד ולא חש לזה משום מעמר אלא ודאי דלא דמי כלל לעושה עיגול דבילה שהיא מלאכת מחשבת מה שאין כן הכא ועוד שנשתנו מבריתן ע"כ אין בזה חשש עימור".

(ב) קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק מ"ט אות כ"ד, סוף עמ' צ"ו) – "מנחת שבת ... וכבר דחה דבריו היטב בס' שביה"ש, ובכלל אין זה ענין למעמר, דאפילו האוסרים עימור שלא במקו"ג, היינו עימור שדרך האיכר לעשות עימור כהאי בשדהו כגון אסיפת פירות ובזה ס"ל דאפי' שלא במקו"ג הוי עימור, אבל קבוצ בצלים חתוכים עם ביצים אין זה מלאכה של האיכר, **ותו דדרך אכילה הוא** ואינו ענין למלאכה וכמו בורר אוכל מתוך פסולת דמותר בשעת אכילה ולקלוף פירות בשעת אכילה דכל שהוא דרך אכילה אינו מלאכה (עי' לעיל צד כא) ופשוט".

(ג) נשמת שבת (סי' ש"מ אות שי"ד) – "אין חשש".(ד) איל משולש (פרק ה' סעי' כ"ו).

(ה) פסקי תשובות (דפו"ח אות ל"ב, הע' רצ"ה) – "וכל שכן שאין שום חשש לעשות סלט מפירות וירקות וקטניות ושאר סוגי סלטים, כגון ביצה עם בצל וכיוצא בזה, ולערבב אגוזים ושקדים עם תמרים וכיוצא בזה, ואפילו נדבקים חלקי המאכל זה לזה, שאין זה אלא דרך אכילה. [קצוה"ש שם (ודלא כס' מנחת שבת סי' פ' סקצ"ט שחושש 'למעמר'), וכן בשביתת השבת (מעמר סק"ט) דאין זה מלאכת מחשבת, ובס' טל אורות (מעמר אות י"א) שלא ראה אצל רבותיו שיהיו בזה]".

3. מראי מקומות – תורת המלאכות (ס"ק י"ב).

(א) שבות יצחק (חי"ג פרק ל"ט אות ג') – "ובמנחת שבת ... אולם במשנ"ב הוסיף על דברי השו"ע דהמקבץ דבלה הרי זה תולדת מעמר, שדרכן של אותן הפירות לחברן באופן זה. משמע דדוקא באותן פירות שדרך העימור בהם כך חשיב מעמר".

ו. מראי מקומות.

1. פסקי תשובות (דפו"ח, הע' רצ"ב) – "ו'פעקלאך' אשר עורכים עבור שמחת חתן שיש בו גם מטרה של נוי ויופי על ידי קיבוץ מיני מתיקה, אזי יש מקום להחמיר ולהשתדל לעשותם מערב שבת, ואם עושאם בשבת לא יניח בהם מיני פירות שלמים אפילו יבשים (גרוגרות וצימוקים ושקדים וכדו'), אמנם המקילים בזה שפיר יש להם על מי לסמוך, ה"ה המג"א וסיעתו דאין כלל שייך מלאכת מעמר אלא במעמר ממקום גידולן, וכדלעיל בתחילת הדברים, ובודאי שאין מקום למחות במי שעושה כן".

עובדין דחול

סימן של"ה סעיף ה'

שבת (דף קמג:) – "תנו רבנן: נתפזרו לו פירות בחצר, מלקט על יד על יד ואוכל. אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה, **שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול**".

מחבר (סי' של"ה סעי' ה') – "נתפזרו לו פירות בחצר, אחד הנה ואחר הנה, מלקט מעט מעט ואוכל ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה; ואם נפלו במקום אחד, נותן אפילו לתוך הסל, אלא אם כן נפלו לתוך צרורות ועפרורית שבחצר שאז מלקט אחד אחד ואוכל, ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה".

יב | מה טעם האיסור.

א. מחזי כבורר.

1. **רמב"ן** (ריש דף קמג:) – "לא נתפרש לי מה טעם אלא שראיתי עניינה בתוספתא ... לפי זה נראה שבשנתפזרו במקום עפר וצרורות עסקינן ואסור ללקטן ולתתן בתוך הסל משום **דמיחזי כבורר** ואפ' בפירות גסין ולהכי קתני שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול אבל לאכול מותר, והיינו דקתני בגמרא בחצירו ולא קתני בבית מפני שסתם חצר יש בו עפרוריות וצרורות ונמצא בורר משא"כ בבית שהוא עשוי להתכבד בכל יום".

2. **עי' ר' ירוחם** (ני"ב ח"ח, ע"ז-ד) – "וכתבו המפרשים דאם היה מלקט יד על יד דמותר דלא אסרו אלא כשהוא מלקט הפירות מתוך העפר שהו' עושה כדרך חול ומיירי שנתפזרו בעפר וכן כתב הרמב"ן".
(א) אינו בורר, כיון שהפירות גסין – **רמב"ן** (ריש דף קמג, לשונו מובא לעיל).

1) **קצות השלחן** (ח"ח סי' קמ"ו ס"ק נ' או ב') – "ומש"כ הרמב"ן ואפילו בפירות גסין, עי' ב"י (סימן שי"ט) ד"ה היו שהביא מהתה"ד סי' נ"ז שנסתפק בב' מיני דגים אי שייך בהו ברירה כיון שהם ניכרים בהפרדתם חתיכות גדולות ונטה להחמיר משום דספק חיוב חטאת הוא, וכ"כ ברמ"א שם, וזהו מש"כ הרמב"ן ואפילו בפירות גסין שהן ניכרות ועומדות בין הצרורות שייך בהו בורר ולתוך הסל מיחזי כבורר".

(ב) אינו בורר, כיון שאוכל לאלתר – **מ"ב** (ס"ק י"ז, "והיינו אפ' אם בדעתו לאכול לאלתר").
3. מראי מקומות.

(א) **מ"ב** (סי' שי"ט ס"ק ח') – "וכן פירות שנפלו לארץ ונתערבו בעפר וצרורות יזהר שלא יברור בידו רק מה שצריך לאותה סעודה שרוצה לאכול תיכף ולא יותר דאז חייב וגם יזהר שיברור דוקא האוכל מן הפסולת ולא להיפוך [פמ"ג וז"א]".

1) **זכור ושמור** (דפו"ח ח"א עמ' קע"ה הע' מ"ח) – "ובדברי המשנ"ב בסימן שי"ט ס"ק ח' צ"ע למה לא הביא שם דעת הגר"א".
(ב) **פסקי תשובות** (דפו"ח אות ג', הע' כ"ד) – "אין הדברים אמורים אלא בליקוט פירות (ושאר גידולי קרקע) מתוך צרורות ועפרורית שבחצר דמיחזי טפי כעובדין דחול דמלאכת בורר, לאפוקי שאר חפצים בתוך עפרורית, או פירות ושאר גידולי קרקע שנתערבו בפסולת ושאר דברים שבבית, ולא בתוך 'עפרורית', בזה אין איסור לבררם 'אוכל מתוך פסולת' - לאלתר, אפילו מניחם בתוך סל. אך יש אומרים שכמו כן בכל שאר ענייני ברירה, בין גידולי קרקע ובין שאר דברים, בין בבית ובין בשדה, אין לברור אוכל מתוך פסולת על מנת להשתמש בו לאלתר אלא אם כן מניחו בכלי אשר מיועד לאכילה או לשימוש לאלתר, או בכל כלי אחר אשר אינו רגיל להניח בו בימות החול, ולא לתוך כלי המיוחד אצלו לאיסוס ולשימור לאורך זמן, אפילו דעתו להשתמש עם הדבר הנברר לאלתר, והוא בכלל מה שאסרו הכא 'משום עובדין דחול'. והנה, אם כי המחמיר כדבריהם אינו מן המתמיהים, מכל מקום **חומרא** זו אינה ידועה ואינה מוזכרת בשו"ע ובנושאי כליו ובמשנ"ב לא הכא ולא בסימן שי"ט, והמקילים בודאי יש להם על מי לסמוך, כי סתימת ושתיקת הפוסקים מוכח דלא חששו לחומרא זו, ואין לך אלא מה שכתוב בשו"ע הכא 'פירות (ושאר גידולי קרקע) שנפלו בעפרורית שבחצר'. [ע' בהרחבה בס' שבת כהלכה פי"ב ביאורים סקי"א, ושכן הוא להתירא בס' תולדות שמואל מצוה ל"ב בורר פ"ז אות י"ז סק"ו דבהרבה ראשונים מצינו בהדיא להתירא]".

1) אם למד הרמב"ן שאינו חייב משום בורר כיון שהפירות גסין. י"ל, אם אוכל מיד אינו מחזי כבורר, אלא רק לאחר זמן יש להחמיר. ואה"נ, אנחנו מחמירין בפירות גסין לאחר זמן, כיון שחוששים להתרה"ד. וצ"ע.

ב. שמא יבא לידי עימור.

1. **רמב"ם** (פרק כ"א הל' י"א) – "מי שנתפזרו לו פירות בחצר מלקט על יד על יד ואוכל, אבל לא יתן לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה כדרך שהוא עושה בחול, שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחול שמא יכבשם בידו בתוך הקופה ויבא לידי עימור".

2. **ס' הבתים** (שערי המלאכות האסורות ביום השבת שער התשיעי).

3. **תפארת ישראל** (ריש כלכלת שבת ד"ה אמנם אות ב', מלאכת מעמר) – "רמב"ם".

4. **שבט הלוי** (ח"ד סי' ל"ט ד"ה ולהלכה) – "ונתפזרו לו פירות סו"ס של"ה רק משום עובדא דחול, ואם נתנם לתוך כלי האיסור רק משום גזירת עמור שמא יכבשם בידו לתוך קופה ויבא לידי עמור וכמבואר ברמב"ם פכ"א הי"א".

- (1) "והוא חשש רחוק וטעמו צ"ע" – מגיד משנה (פרק כ"א הל' י"א).
- (2) "צ"ע אם הרמב"ם יקל בפירות שאינם נדבקים" – הגר"א בבבצל שליט"א (ביצחק יקרא על סעי' ה').
- (3) "ומסתימת הדברים משמע שאסרו כלל הפירות אטו פירות שדרך לכובשם" – שבות יצחק (חי"ג פרק ל"ט הע' כ"ז).

ג. כגון שנתפזרו לו בחצרו אחת הנה ואחת הנה.

1. ר' יונה (ר"ן דף ס. ד"ה גמ').
2. רשב"א (דף קמג: ד"ה נתפזרו פשט א', עבודת הקודש בית מועד שער א' סי' ה') – "נתפזרו לו פירות בחצר אחד הנה ואחד הנה, מלקט על יד על יד ואוכל. אבל לא יתן לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. והורו רבותי שאם נפלו במקום אחד נותן אפילו לתוך הסל. נתפזרו לו בין צרורות ועפרורות שבחצר מלקט אחד אחד ואוכל, ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה".
3. הג' רמ"ך (פרק כ"א הל' י"א).
- (א) ואסור מצד טירחא [שלא נזכר בראשונים שום מלאכה].
- (1) לבוש (סעי' ה') – "נתפזרו לו פירות בחצר אחת הנה ואחת הנה, מלקט מעט מעט ואוכל, ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה שלא יעשה כעובדא דחול, ואם נפלו למקום אחד, נותן אפילו לתוך הסל או לתוך הקופה דלית בהו טירחא כל כך".
- (2) ח"א (כלל י"ג סעי' א') – "אם נתפזרו א' הנה וא' הנה, אסור לקבצם לתוך הסל, דהוי עובדא דחול, דאיכא טירחא יתירה, אלא מלקט ואוכל".
- (3) לחם משנה (פרק כ"א הל' י"א) – "ולפירוש הרשב"א אי פירוש נתפזרו אחת הנה ואחת הנה ע"כ אם נפלו במקום אחד דליכא טירחא נותן לתוך הסל".
- (4) קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' י') – "אם נתפזרו אחת הנה ואחת הנה דאיכא טירחא לקבצם, אסור לקבצם לתוך הסל אלא מלקט ואוכל".
- (5) ברית עולם (סעי' ז', אז נדברו ח"ט סי' ח') – "דהוי טירחא יתירה".
- (6) שבת בית (ארטסקרול, פרק י"ח הע' י"ח).
- (ב) שמא יביא כלי לרה"ר.
- (1) אהל מועד (שער השבת דרך ז' סוף נתיב ז') – "נתפזרו לו פירות בחצירו מלקט על יד יד ואוכל אבל לא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה שמא יביא כלי לרה"ר, נפלו למקום אחד נותן אפי' לתוך הסל".

ד. מחזי כמעמר.

1. חוט שני (ח"ב עמ' נ"א ד"ה וגדר) - לשונו מובא לקמן.

ה. הגדר של עובדין דחול.

1. תפארת ישראל (ריש כלכלת שבת אות א' ד"ה אמנם) – "עובדין דחול. [עי' מ"ש באגרת הרמב"ם דנ"ו ב' בהשאלה תלא כוזא וכו' דאין הפירוש לאסור כל מה שעושה בחול דאם כן לא יאכל ולא יסוב כדרך שעושה בחול. אלא] יש בו ג' אופנים. דהיינו אם שאסרו חכמים הדבר משום דדומה לאחד מהל"ט מלאכות, או משום שמא על ידי כך יבא לעשות מלאכה, או משום טירחא יתירתא, וכולן נכללין בשם שבות".
- (א) לכאורה הג' פשטים לעיל, הוי הג' אופנים של עובדין דחול.
- (1) רמב"ן: שדומה למלאכת בורר - הוא אופן הראשון.
- (2) רמב"ם: שע"י כך יבא לעשות מלאכות מעמר - הוא אופן השני.
- (3) ר' יונה: שמפרש האחרונים מצד טירחא - הוא אופן השלישי.
2. קצות השלחן (ח"ח, עמ' ק"ב - עמ' ק"ה) – "דהלשון שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, יבא על ד' אופנים. (א) על דבר שכל האיסור שבו משום עובדא דחול שמחלל בזה כבוד השבת, ומקורו בדרשת חז"ל (שבת קי"ג). על הפסוק וכבדתו מעשות דרכיך שלא יהא הילוכך של שבת כהילוך של חול, (ראה רמב"ם פכ"ד הי"ב), וע"ז אמרו שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, ובגמ' (שבת קמ"ג:) לפני הבריייתא דנתפזרו לו פירות תנא לא יספוג ולא יטפח בשמן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, ופירש"י משום עובדין דחול ... ג) אם כשעושה הדבר כדרכו יש לחוש שיבא לידי איסור, אמרו ג"כ שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, וכמו שפי' הרמב"ם (פכ"א מהל' שבת הי"א) על הא דנתפזרו פירות לא יתן לתוך הסל שלא יעשה כדרך שעושה בחול, שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחול שמא יכבשם בידו בתוך הקופה ויבא לידי עימור ... ד) אם ע"י שעושה כדרך חול נראה כעושה איסור שייך ג"כ הל' שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, וכמו בבריייתא דנתפזרו לו פירות דלא יתן לתוך הסל וכמו שמפרש הרמב"ן דמחזי כבורר; שמצד הדין מותר לברור כיון שבורר האוכל כדי לאכול מיד, אבל כשנותנו לתוך הסל כדרך שהוא עושה בחול כשבא לברור אוכל אפילו כדי לאכול לאחר זמן אסור בשבת שנראה כבורר".
3. אג"מ (או"ח ח"ד סי' ע"ד טוחן אות ד') – "ועובדא דחול הוא כדכתבתי שהמלאכה נעשית עי"ז טובה כמלאכה קבועה דעושין בחול ולא ניכר ענין עשיית עראי שנעשית בלא קפידא כל כך על המלאכה שתעשה יפה. ולקייט פירות בס' של"ה ס"ה ודאי זהו המלאכה שעושין בלקייט פירות להטמינן שמלקטן לסל וקופה וגם מן השדות עושין כן. ולכלי קטן שמונחין גם בשבת להאכילה ודאי מותר. והטעם דעובדא דחול מפורש זה בהבריייתא שבת דף קמ"ג".
4. לעוד שיטות ומראי מקומות - עי' סי' של"ג.

ו. מראי מקומות – ריטב"א (דף קמג: ד"ה תנו, לשונו מובא לקמן), ר"ן (דף ס., "ה"ר יונה ... והרמב"ן"), נמ"י (דף קמג:; "ה"ר יונה ... והרמב"ן").

ז. קשה (דף קמב.) – "ולשדינהו לפירי ולשדייה לאבן ולנקטינהו", [כלומר שיחזור ויתנם לתוך הכלכלה].

1. י"ל: שם נפלו במקום אחד.
- (א) רשב"א (דף קמג: ד"ה נתפזרו).
- (ב) ריטב"א (דף קמג: ד"ה תנו, פשט ב') – "והרב החסיד ז"ל תירץ דשאני הכא שנתפזרו ומלקט אחד אחד וכשנותן לתוך סל וקופה מיחזי כעובדין דחול, אבל התם ששופכם במקום אחד וחוזר ולוקטן מותר".
2. י"ל: הוי בתוך בית ואין עפר וצרורות, ממילא אין מעשה בורר.
- (א) לפי רמב"ן (ריש דף קמג:; - לשונו מובא לעיל).
- (ב) רא"ה (שיטה לר"ן דף קמב.) – "והרא"ה ז"ל פי' דאפי' בשאין צריך לכל הפירות שרו ומיירי בבית שהוא מקום יפה דלית בי' צרורות והתם אסרי' בחצר ומשום צרורות".
- (ג) ריטב"א (דף קמג: ד"ה תנו, פשט א') – "ותירץ רבינו הגדול ז"ל דהכא בחצירו ודוקא קאמר שיש בו עפר וצרורות והוה ליה כבורר, אבל התם שישפכם במקום נקי, והעד יש לזה בתוספתא (פי"ז ה"ו)".
3. י"ל: לתוך כלכלה מותר.
- (א) הג' מרדכי (רמ"ז תס"ד, אמנם עי' רמז תע"ד) – "מלקט על יד על יד ואוכל נראה דלא גרסינן ואוכל מדקתני סיפא אבל לא לתוך הכלי ולא לתוך הקופה משמע הנך דוקא אסירי משום שלא יעשה כדרך שעושה בחול (משום שנויי דחול) תוס'. ונראה לי דללקט לתוך כלכלה מותר כדמשמע פרק נוטל מישדינהו לפיריה וכו'".
- (1) קצות השלחן (ח"ח סי' קמ"ו ס"ק נ' או ה' ד"ה ובהגמ"ר, עמ' ק') – "ובהגמ"ר ... יש להבין מהו הנ"מ בין בכלכלה לבין סל וקופה, דאם נותן לתוך כלכלה לא הוי עובדא דחול, ואולי ס"ל דכלכלה היא כלי עדינה ויפה ונעשית מחומר חשוב ואנשים חשובים משתמשים בה, ואין הדרך בחול ללקט לתוכה פירות מפוזרים מתוך השדה רק בסל ובקופה, ורק הנותן לתוך סל דדמי למלקט פירות בשדה והוי עובדין דחול, ובפיה"מ להר"מ (כלים י"ז מ"ב) כ' ודע שהסל וכלכלה וכוורת תמונת כולן אחד הם אשר נקראם אנחנו הסל (לפי הפשט ד' תיבות אלו מיותרים) ואמנם יתחלפו בחלוף החומר אשר יעשה ממנו ובגודל ובקטנות עכ"ל, ובמשנה (שבת קמ.) נותן לתוך הכברה או לתוך הכלכלה, משמע דכלכלה יש לה נקבים כמו כברה".
4. י"ל: הוי צורך היום.
- (א) ר' יהונתן (שיטה להר"ן דף קמב.) – "ונלקטינהו ביד. פי' ילקטם אח"כ ויחזירם לקופה, ופי' הר' יהונתן ז"ל דדוקא בשצריך לו לכולהו פירות שרו למטרח ולהחזיר לכלכלה הא לאו הכי אסיר למטרח בהו כדתניא בפרק חבית (קמ"ג ב') נתפזרו לו פירות בחצרו לוקט על יד על יד ואוכל אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול".
5. בדעת הרמב"ם, עדיין קשה מדף קמב.
- (א) הר צבי (או"ח ח"א סוף סי' ר"ג) – "אולם בעיקר קושיתו הנ"ל י"ל בפשיטות לפימש"כ הר"ן ריש פ' חבית בשם רבינו יונה דההיא דפרק נוטל מיירי דשדינהו במקום אחד וכיון דמקבצם ממקום אחד לא שייך לאוסרם מטעם מעמר דהא מקובצים ועומדין הן ואין כאן מלאכה כלל".
- (ב) קצות השלחן (ח"ח סי' קמ"ו ס"ק נ' או ה') – "דכיון דהפירות היו כבר בכלכלה והכלכלה החזיקה אותם ממילא לא חיישינן שמא יבא לכבשם שהרי יודע שיכנסו הפירות גם בלא כיבוש, ואין לתרץ דבכלכלה מיירי בפירות שאין הדרך לכבשם דאז מותר..."
- (ג) מראי מקומות – אז נדברו (ח"ט סי' ח' ד"ה ודע).

ה. "אוכל".

1. ראשונים.

- (א) לא גרסינן – תוס' (דף קמג: ד"ה מלקט, "נראה דל"ג ואוכל מדקתני סיפא אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה משמע הנך דווקא אסירי משום עובדא דחול אבל לתוך כפו שרי"), רא"ש (פרק כ"ב סעי' א'), תוס' הרא"ש (דף קמג: ד"ה מלקט), הג' מרדכי (רמ"ז תס"ד, אמנם עי' רמז תע"ד, "מלקט על יד על יד ואוכל נראה דלא גרסינן ואוכל מדקתני סיפא אבל לא לתוך הכלי ולא לתוך הקופה משמע הנך דוקא אסירי משום שלא יעשה כדרך שעושה בחול (משום שנויי דחול) תוס'. ונראה לי דללקט לתוך כלכלה מותר כדמשמע פרק נוטל מישדינהו לפיריה וכו'"), טור (סעי' ה').
- (ב) גרסינן – רי"ף (דף ס.), רמב"ם (פרק כ"א י"א), רמב"ן (ריש דף קמג:), רשב"א (ריש דף קמג:), ריטב"א (דף קמג: ד"ה תנו), מאירי (דף קמג: ד"ה אמר, ביצה דף יד:).
- (ג) מראי מקומות – נמ"י (דף קמג:).
2. פוסקים.
- (א) מחזיר – גר"א (סוף סעי' ה'), מ"ב (ס"ק י"ח, "עיין בבאור הגר"א דהאי ואוכל בדוקא הוא וע"כ אפי' לתוך חיקו וכסותו ג"כ אסור ליתנם והאי דמסיים לתוך סל וקופה אורחא דמילתא נקט"), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' שי"א), ארחות שבת (פרק י"ח סעי' פ"ו), עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ז' אות ל"ח).
- (ב) מיקל – נזירות שמשון (על סעי' ה'), "דהסומך עליהם להקל לא הפסיד, כיון דהוא מילתא דרבנן", מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק ח'), ארחות החיים (ס"ק ב'), "נזירות שמשון", קצות השלחן (ח"ח סי' קמ"ו ס"ק נ' או ז', "מותר ... מפני כמה טעמים"), כה"ח (ס"ק כ"ח, "נזירות שמשון"), אבן ישראל (ח"ט עמ' פ"ח על סי' של"ה).

יג] האם רק בחצר או ה"ה בבית: מצד עובדין דחול.**א. מיקל: רק בחצר יש להחמיר.**

1. ע"י תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ד').
- א) התפ"ר י"י כתוב רק בחצר בשם "י"א", מצד המ"מ בשם הרמב"ן – וכן שו"ר השבט הקהתי (ח"ב סי' קמ"ח אות ב').
2. הו"ד בנזר ישראל (סי' ח' ס"ק מ').
3. אור לציון (ח"ב פרק מ"ג אות ז', הע' ז') – "אם התפזרו הפירות בחצר, מותר לאסוף מהם מעט מעט כדי לאוכלם מיד, ואין ליתנם בתוך סל, ואם התפזרו בתוך הבית מותר לאוספם בכל אופן, ואף להכניסם מיד לתוך סל וכדומה. ומותר לדחפם ברגלו למקום אחד בלא ליתנם בתוך סל, אף אם התפזרו בחצר [ונראה שבבית מותר לאסוף, ואף משום עובדין דחול אין כאן, שיש לומר שהבית מצרפם כאילו הם במקום אחד, ואין זה בגדר מעמר, וכמו שמצינו בכמה מקומות שבית מצרף להחשיב הכל כמקום אחד, וכן לענין הפרשת תרו"מ מהני בית לצרף, וכמ"ש הרמב"ם בפרק ג' מהלכות תרומות הלכה י"ח, ע"ש, ולכן כיון דשלא במקום גידולם אינו אסור אלא מדרבנן, וכמו שנתבאר לעיל, יש להקל בבית לאסוף בכל אופן. ולדחוף את הפירות ברגלו בחצר למקום אחד, דהוי כלאחר יד, מותר אם אינו נותנם לתוך סל".
4. ה"ל שבת (איידר, עמ' פ"ה).
5. הגר"ח ק"ש שליט"א (אש התורה, בראשית, תורת חיים עמ' ר"י אות ס"ה) – "מה שנהגו בקהילות ישראל לזרוק על חתנים בשבת בטנים ושקדים וסוכריות וילדים קטנים אוספים אותם אל שקיות אשר בידם. הרי לכאן זה יהי' אסור מדין 'מעמר' שהרי אוספים הסוכריות. תשובה: בבית אין מעמר רק (בשבת) [בשדה]".
6. הגר"ע אויערבאך שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ח עמ' כ"ח טור ב') – "דפרות שנתפזרו בבית מותר לאוספם בשבת, דרק בחצר יש בזה משום עובדין דחול לאסוף את הפירות לסל, משא"כ בבית".
7. הגר"א קופשיץ שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ח עמ' כ"ח טור ב') – "שפירות שנתפזרו מותר לאוספם, ואין בזה משום עובדין דחול".
8. הגר"י שפירא (מנחת איש פרק י"א סוף הע' ל"א).
9. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' שי"ב).
10. ע"י נשמת שבת (סי' של"ה אות קמ"ה) – "שמנהג העולם להקל".
11. מלאכת שבת (עמ' ט"ז) – "פירות שהתפזרו בחצר, לא יאספם ביחד, ולהניחם בסל, אלא יאסוף מעט מעט ויכניסם לביתו ... אבל אם התפזרו בבית מותר לאספם ביחד ולהניחם בסל, שבבית אין איסור מעמר".
12. מנחת איש (פרק י"א סעי' י"ז).

ב. מחמיר: ה"ה בבית יש להחמיר.

1. ח"א (כלל י"ג סעי' א') – "ולכן מותר לקבץ פירות שנתפזרו בבית או בחצר במקום א', ונותן אפילו לתוך הסל, ובענין דלא נתרב בהן עפר וצרורות, דאז אסור מטעם בורר כמו שנבאר במלאכת בורר אי"ה. אבל אם נתפזרו א' הנה וא' הנה, אסור לקבצם לתוך הסל, דהוי עובדא דחול, דאיכא טרחא יתירה, אלא מלקט ואוכל".
2. קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' י') – "פירות שנתפזרו במקום אחד בבית או בחצר, מותר לקבצם. אבל אם נתפזרו אחת הנה ואחת הנה דאיכא טירחא לקבצם, אסור לקבצם לתוך הסל אלא מלקט ואוכל".
3. אז נדברו (חי"ד סי' י"ז, ברית עולם אות ז').
4. הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק חי"ג עמ' של"ד אות א') – "דנראה שהאיסור בזה הוא משום עובדין דחול של מעמר, ואין הבדל בין בית לחצר".
5. ע"י חוט שני (ח"ב עמ' נ"א ד"ה וגדר [לשונו מובא לקמן], ד"ה שיעור, אות א') – "שיעור פיזור הפירות שנתפזרו בבית שיהיה אסור לאוספם למקום אחד, נראה ...".
6. קיצור הל' שבת (סי' ט' אות ג', ע"י הע' ז').
7. שבט הקהתי (ח"ב סי' קמ"ח).
8. הגר"ש דבליצקי זצ"ל (אליבא דהלכתא חס"ח עמ' כ"ח טור ג') – "דפירות שנתפזרו בבית אסור לאוספם בשבת לסל משום עובדין דחול, דאין נפק"מ בזה בין חצר לבית, וכמו שבחצר אסור כדאיתא בסימן של"ה סעיף ה', כן גם בבית אסור".
9. זכור ושמור (מעמר עמ' ו').
10. ארחות שבת (פרק י"ח סעי' פ"ה, הע' קכ"ו) – "פירות שנתפזרו בבית או בחצר באופן שיש טורח לאוספם, כגון שנתפזרו אחד הנה ואחד הנה, אין לאוספם לסל או לקופה, משום עובדין דחול. אבל מותר ללקט מעט מעט ולאכול. ומ"מ מסתבר שמותר לכבדם במטאטא ולרכוזם במקום אחד [ומה שכתבנו שגם אם נתפזרו הפירות בבית אין להתיר בנתפזרו אחת הנה ואחת הנה, כן מבואר בחי"א כלל י"ג ס"א, וכן משמע בא"ר שדן לגבי איסוף פירות שנזרקו על חתן בבית הכנסת]".
11. איל משולש (פרק ח' הע' ד') – "ודלא כדכתבו בשו"ת אור-לציון".
12. ע"י שבת בית (ארטסקרול, ח"ב עמ' רצ"ח מספר ג').
13. ע"י ילקוט יוסף (סי' של"ה הע' א' ד"ה וז"ל).
14. ע"י פסקי תשובות (אות א', דפו"ח אות ב') – לשונו מובא לקמן.
15. עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ז' אות ל"ז).
16. משנת השבת (ריש עמ' ל"ז).
17. ע"י ה"ל שבת בשבת (פרק ל"ט סעי' ו') – "ויש מחמירין אף בנתפזרו בבית שלא לאוספם, ועכ"פ מדרבנן, וכן ראוי להחמיר, ובפרט דלדעה השניה אסור עימור גם שלא במקום גידול".

ג. דעת המ"ב.

1. מ"ב (סי' ש"מ ס"ק ל"ז) – "והאי דנקט המחבר בלשון אסור להורות לנו דשלא במקום גידולן כגון שנתפזרו פירות בבית אפילו איסורא נמי ליכא כשמקבצן יחד וע"ל סימן של"ה ס"ה".
- א) מחמיר: ראייה שה"ה בבית – אז נדברו (חי"ד סי' י"ז, "מלשון המ"ב ... הוי ראי' דהא זה ברור שיש הבדל בין היכא דהאיסור משום עימור או משום עובדין דחול דאם האיסור משום עימור אפי' לא נתפזרו הרבה ג"כ בכלל עימור, אבל משום טירחא אינו אלא אם נתפזרו הרבה כמו שדייק לשון הש"ע בסימן של"ה ס"ה 'אחת הנה ואחת הנה' וזהכונת המ"ב מה שמציין לשם, וחצר אורחא דמלתא נקט"), איל משולש (פרק ח' הע' ד', "במ"ב ... משמע דכוונתו דבנתפזרו הנה והנה כבסי' שלה אף בבית אסור").
- ב) מיקל: ראייה שרק בחצר – הל' שבת (איידר, פרק ז' הע' מ"א), ל"ט מלאכות (ריביאט, סוף הע' ל"ה), קיצור הל' שבת (סי' ט' הע' ז'), ילקוט יוסף (שבת ח"ד עמ' ב' ד"ה וז"ל).
- ג) מראי מקומות – תורת המלאכות (ס"ק ח' ד"ה והמשנה).
2. מ"ב (סי' ש"ט ס"ק י"א) – "ינערם וינער וכו'. ר"ל ואח"כ יחזור ויניחם לתוך הכלכלה אם רוצה להגיעם לשלחן ואך יזהר שלא יתפזרו אחת הנה ואחת הנה דאל"ה אסור ללקט אותם ולהניחם אח"כ בתוך הכלכלה משום עובדא דחול וכמבואר לקמן בסוף סימן של"ה [תו"ש]".
- א) וכן במקור, תוס' שבת (סי' ש"ט ס"ק ח').
- ב) משמע שה"ה בית, שהוא לא מחלק במקרים – תורת המלאכות (ס"ק ח' ד"ה אבל), ידיעות השבת (מכתב י"א).

ד. נראה מהראשונים, שה"ה בית.

1. כיון שהקשו בין דף קמב, לתרצו שיש חילוק אם אחת הנה ואחת הנה, לבין נפלו במקום אחד. למה לא מחלק בין בית לחצר. [וכן בעצם מדייק הרמב"ם, שנקט הברייתא הלשון חצר, כדי לאמר שנופל בעפר, ונראה כבורר. למה לא מתרץ בשאר ראשונים ג"כ גבי מעמר. אלא כנ"ל].
2. וכן שו"ר אז נדברו (חי"ד סוף סי' י"ז), "ואביא ראי' שאין חילוק בין בית לחצר, דהנה הא דכתב בש"ע הנ"ל אחת הנה ואחת הנה הוא מדברי הר"ן בשבת קמ"ג וז"ל וא"ת ומאי עובדין דחול איכא הכא והא פרכינן בפ' נוטל גבי הא דתנן כלכלה והאבן בתוכה לישדינהו לפירי ולישדינהו לאבן ולינקטינהו תירץ הר"ר כגון שנתפזרו בחצרו אחת הנה ואחת הנה אבל במקום אחד מלקט ונותן לתוך הסל. והרמב"ן תירץ באופן אחר ואם נאמר שיש חילוק בין בית לחצר הלא אפשר לאוקמי המשנה דריש פ' הנוטל דמיירי בבית, ואף שרש"י פירש נוטל אדם את בנו והאבן בידו דמיירי בחצר משום דבבית מצוי אבנים, אבל כלכלה והאבן בתוכה אפשר לאוקמי בבית", ושבט הקהתי (ח"ב סי' קמ"ח אות א').

ה. לכאורה תלוי בהטעמים.

1. מצד טירחא וזלזול שבת, ה"ה בית.
- א) ח"א (כלל י"ג סעי' א') – "ולכן מותר לקבץ פירות שנתפזרו בבית או בחצר במקום א', ונותן אפילו לתוך הסל, ובענין דלא נתערב בהן עפר וצרורות, דאז אסור מטעם בורר כמו שנבאר במלאכת בורר אי"ה. אבל אם נתפזרו א' הנה וא' הנה, אסור לקבצם לתוך הסל, דהוי עובדא דחול, דאיכא טירחא יתירה, אלא מלקט ואוכל".
- ב) קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' י') – "פירות שנתפזרו במקום אחד בבית או בחצר, מותר לקבצם. אבל אם נתפזרו אחת הנה ואחת הנה דאיכא טירחא לקבצם, אסור לקבצם לתוך הסל אלא מלקט ואוכל".
2. מצד שמא יכבשם בידו בתוך הקופה ויבא לידי עימור [רמב"ם], ה"ה בית.
- א) אז נדברו (חי"ד סי' י"ז).
- ב) הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא על סעי' ה') – "לדעת הרמב"ם ... אפילו בתוך הבית אסור שמא ידביק ונמצא מעמר".
3. אם משום מחזי כבורר, רק בחצר – כדאי' לעיל.
4. מראי מקומות – שבט הקהתי (ח"ב סי' קמ"ח אות א'), שבת בית (ארטסקרול, פרק י"ח הע' כ"א), ל"ט מלאכות (ריביאט, הע' ל"ה), פסקי תשובות (דפו"ח אות ב', לשונו מובא לקמן).
- א) נשמת שבת (סי' של"ה אות קמ"ה) – "ואולי תלוי בטעם האיסור דבלבוש כתב שטעם האיסור משום טירחא (ועל כן אם נפלו במקום אחד מותר משום דליכא טירחא) וממילא לפי זה אין נפקא מינא אם נתפזרו בחצר או בבית, ואין נפקא מינא בין פירות לשאר דברים, אבל לפי מה שכתב בספר קצוה"ש דאיסור עובדא דחול בזה הוא משום שדומה למעמר עיי"ב, לפי זה דוקא בחצר ובגידולי קרקע דשייך ביה מלאכת עימור (במקום גידולו), אבל לא בבית, ואף אם נתפזרו לו פירות בתוך אחת הנה ואחת הנה יהא מותר לקבצם לתוך הסל (כל שכן בנידון שאלתינו שאיכא תרתי לטיבותא שג"כ אינו גידול ק)".

ו. מראי מקומות – זכור ושמו (דפו"ח ח"א סוף עמ' קע"ד).

1. הגר"ח ק' שליט"א (ידיעות השבת מכתב י') – "בשו"ע סי' של"ה ס"ה כ' נתפזרו לו פירות בחצר אחד הנה ואחד הנה מלקט מעט מעט ואוכל ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה וכו'. האם האיסור ליתן לתוך סל הוא רק בנתפזרו בחצר או גם בנתפזרו בבית. תשובה: עי' שו"ה הלכות סי' ש"מ דין ל"ו".
- הגר"ח ק' שליט"א (ידיעות השבת מכתב י"א) – "שאלתי את כת"ר אם דין שאם נפלו לו פירות בחצר אחת הנה ואחת הנה שאסור ליתן לתוך הסל זה גם בבית או רק בחצר. והשיב כת"ר עי' שו"ה הלכות סי' ש"מ דין ל"ו. וכנראה כוונתו ממש"כ 'שנתפזרו פירות בבית מותר לאוספן' דמשמע שבבית שרי. אבל בסי' ש"ט במ"ב ס"ק י"א כתב גבי כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה וכו' אבל אם הם פירות שאינם נפסדים ינערם וכו' וכ' המ"ב ואך יזהר שלא יתפזרו אחת הנה ואחת הנה דאל"ה אסור ללקט אותם ולהניחם

אח"כ בתוך הכלכלה משום עובדא דחול ע"כ. ולא מוזכר כלל דמיירי שם בחצר משמע לכאורה דגם בבית אסור. ומש"כ המ"ב סי' ש"מ 'כגון שנתפזרו בבית אפי' איסורא נמי ליכא כשמקבצין יחד וע"ע סי' של"ה ס"ה' אולי אינו מוכרח להתיר כה"ג די"ל שנתפזרו אך לא אחת הנה ואחת הנה שאם היה איסור מצד מעמר (שבזה מיירי שם) היה אסור אך כיון שאין בזה משום מעמר (משום שאינו במקום גידול) מותר דבכה"ג לא הוי עובדא דחול. ומה שסיים שם המ"ב ועי' סי' של"ה ס"ה יל"פ שרצה לומר שאם זה אחת הנה ואחת הנה אסור כמבואר בסי' של"ה. ואם נימא כך אין סתירה במ"ב. תשובה: הנלע"ד כתבתי".

יד] האם רק בפירות או ה"ה בשאר דברים (כמו צעצועים): מצד עובדין דחול.

א. מיקל: רק בפירות וכדו' יש להחמיר.

- הל' שבת (אידר, פרק ז' הע' מ"ג) – "או אפילו גדולי קרקע שלא במקום גידולן או שהיו כבר מאוסף או שנשתנו מהותן".
 - הגר"ח שליט"א (אסיפת יצחק כ"ב טבת תשס"ז) – "שאלה: המחבר בסוף ס' של"ה כתב 'נתפזרו לו פירות בחצר' אסור ליתן לתוך סל, האם זה דוקא פירות וירקות, או ה"ה שאר דברים כמו כלים או בגדים. תשובה: יתכן דדוקא פירות".
 - הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ח טבת תשס"ז) – "שאלה: המחבר בסוף ס' של"ה כתב 'נתפזרו לו פירות בחצר', אסור ליתן לתוך הסל, האם זה דוקא פירות וירקות או אפילו שאר דברים כמו כלים או בגדים. תשובה: נ' דכלים ובגדים מותר, דאין כאן חשש שיכבשם לגוף אחד, וגם לא עובדין דחול".
 - איל משולש (פרק ח' סעי' י"ג, פרק י' סעי' א' אות י', סעי' כ') – "שדוקא במלקט פירות, ירקות ושאר גידולי הארץ".
 - ארחות שבת (פרק י"ח סוף הע' קכ"ו) – "ומשמע **מסתימת הפוסקים** שאיסור זה נאמר רק באיסוף פירות, אך אין איסור לאסוף דפים או צעצועים שנתפזרו, אף כשהוא טורח גדול, ואולי הטעם דדוקא בפירות, דשייכא בהו מלאכת מעמר כשאוספן במקום גידולן, גזרו משום עובדין דחול אף כשאוספם, ולא בשאר דברים".
 - הערות ר' גבריאל שוסטר - שזה דוקא לפי הרמב"ם שחשש מחמת מעמר.
 - זכור ושמור (מעמר עמ' ז', דפו"ח ח"א עמ' קע"ו).
 - עי' שבת בית (ארטסקרול, עמ' רצ"ח מספר ד').
 - הל' שבת בשבת (פרק ל"ט סוף סעי' ו') – "ודוקא בגידולי קרקע אבל בחפצים וצעצועים מותר".
- א) אולי הפשט, שהטירחא כאן נכלל בהאיסור של עובדא דחול. פעולת אסיפת פירות הוי טירחא כמעשה של חול. אבל אסיפת שאר דברים הוה חלק החיים. ולא נראה כזלזול שבת, וטירחא, ופעולת חול. וצ"ע.

ב. מחמיר: ה"ה בשאר דברים יש להחמיר.

- חוט שני (ח"ב עמ' נ"א ד"ה וגדר, שעה צ"ס"ק כ') – "וגדר עובדין דחול נראה, שהוא במקום שנראה שעושה כמלאכה כמלקט בשדה וכדו'. ולפי"ז נראה **שמשהקי ילדים** [אף שעשויים מגידולי קרקע] שנתפזרו בתוך הבית מותר לאוספם, דאין זה נראה כעובדין דחול [אבל אם נתפזרו בשדה אסור לאוספן]".
- הגר"א שלזינגר שליט"א (אסיפת יצחק ז' שבט תשס"ז) – "שאלה: המחבר בסוף ס' של"ה כתב 'נתפזרו לו פירות בחצר', אסור ליתן לתוך הסל, האם זה דוקא פירות וירקות או אפילו שאר דברים כמו כלים או בגדים. תשובה: פירות וירקות אסור מן התורה, ושאר דברים מדרבנן".
- עי' ילקוט יוסף (סי' של"ה הע' א' ד"ה וז"ל).
- עי' פסקי תשובות (הע' ג', דפו"ח אות ב') – "הגמרא (שבת קמ"ג ע"ב) 'שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול', ונחלקו הראשונים (שם) בהבנת הדברים, אם הוא משם 'טירחא יתירה וזילותא דשבתא' או משום 'שנראה כמעמר ושמא יבוא לידי עימור האסור מן התורה'. ונפק"מ יש בין שני הטעמים אם יש לאסור גם בדברים שאינן גידולי קרקע או בבית שאין בהם מלאכת מעמר מן התורה. ולפי הנראה מדברי גדולי הפוסקים יש לחשוש לחומרא לשני הטעמים, לפיכך כל סוגי התפזורות שנתפזרו על הרצפה בין בבית בין בחצר, בין אוכלין בין שאר כלים וחפצים וצעצועי ילדים וכדומה, אם מפוזרים בשטח נרחב באופן שאין יכול ממקום עמידתו להושיט ידו אליהם ולהרימם, אלא צריך לילך אנה ואנה כדי לאוספם, נכון לימנע מלעשות זאת בשבת ויו"ט ... אמנם מעיקרא דדינא בכלים וצעצועים וניירות ושאר דברים שאינם בגדר 'גידולי קרקע', מותר לאספן, ובפרט כשהוא בבית, ובפרט שאינו מניחם בתוך הכלי שרגיל תמיד לאוספן לתוכו".

ג. מראי מקומות – הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ג עמ' של"ד אות ב', לשונו מובא לקמן), נשמת שבת (סי' של"ה אות קמ"ה, לשונו מובא לעיל).

- אור יצחק (ח"א או"ח סוף סי' קצ"ב) – "שאלת: אם נתפזרו קוביות של תינוקות וכדומה בחדר, אם מותר לאספם ולקבצם אל מקום אחד. תשובה: נראה כוונתך משום מלאכת מעמר, והנה באמת מלאכה זו לא נתבררה כל צרכה בגמ' ובראשונים ובספרי הפוסקים. אולם זה ברור מ"ש בשו"ע או"ח סי' ש"מ סע"ט שהמחבר פסק שאין עימור אלא במקום גידולו, וא"כ שאלתך נפשטה דודאי שרי".
- מנחת איש (פרק י"א הע' ל"ד) – "אין שייך לאסור משום עובדין דחול כמו בפזור פירות כי כל שבעיקר הדבר אין שייך בזה משום מעמר כלל ה"נ אין בזה איסור איסוף בחצר".

ד. שנשתנו מבריותם.

1. מיקל.

(א) הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק חי"ג עמ' של"ה אות ו' [לשונו מובא לקמן], אות ח', עי' עמ' של"ד אות ב' [לשונו מובא לקמן]) – "מותר לאסוף חתיכות לחם מהשולחן, גם אם השלחן גדול והחתיכות מפוזרות אחת הנה ואחת הנה, אין בזה עובדין דחול דמעמר, הן משום שהדבר השתנה מבריותו, והן משום שזה הולך לאיבוד, וגם אין בזה טרחא יתירה כי אינו שוחה לאוספם מהקרקע".
 הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק חי"ג פרק ל"ט הע' ל"ז) – "דאין שייך עובדין דחול של מעמר באיסוף דברים שנשתנו מכמות שהיו, כגון סוכריות שזורקים על חתן, או פירורי לחם שעל השלחן שמותר לאוספם".

טו] שאר כללים ומקרים.

א. הגדר של מקום אחד.

1. "גדר נתפזרו הנה והנה שאסור, היינו שרחוקים זה מזה כ"כ, עד שכששוחה עליהם אינם מזומנים תחת ידו, וצריך לטרוח עליהם הרבה לאספם מכאן ומשם" – איל משולש (פרק ח' הע' ט"ו), שבת בית (ארטסקרול, פרק י"ח הע' כ').
2. "שיעור פיזור הפירות שנתפזרו בבית שיהיה אסור לאוספם למקום אחד, נראה שהוא שיעור שיש הרגשה שמתעסק לאוספם" – חוט שני (ח"ב עמ' נ"א ד"ה שיעור).
3. בשטח גדול – ערה"ש (סעי' ט'), "נתפזרו לו פירות בחצר אחת הנה ואחת הנה ומפוזרים בשטח גדול מהחצר ...", הו"ד בנשמת שבת (סי' של"ה אות קמ"ה ד"ה והנה), זכור ושמור (מעמר עמ' ו', דפו"ח ח"א עמ' קע"ו, עי' הע' מ"ט).
4. מראי מקומות – אור לציון (ח"ב פרק מ"ג הע' ז', לשונו מובא לעיל).

ב. מקום שאינו משתמר.

1. מיקל – קצות השלחן (ח"ה סי' קמ"ו ס"ק נ' אות ח'), "נראה לומר דלא אסרו לתת לתוך הסל משום עובדין דחול אלא בחצירו שהוא מקום המשתמר, שאם אינו יכול ללקט ולאכול הרי אפשר לעזוב הפירות בחצר כמו שהם פזורים כיון שאין חשש גנבים או שקצים ורמשים בהמה וכלבים ... אבל אם נתפזרו במקום שאינו משתמר שמתירא מפני הגנבים או שקצים ורמשים דאכלי להו או בהמה וכלבים דדרסי להו, לא מסתבר שאסרו לו לתת לתוך הסל ולהביאם לביתו אם הוא במבוי המעורב. והמשותף משום עובדין דחול, אם הוא מקום שאינו משתמר, ואפשר דהיינו טעמא דנקט חצירו שכ' הרמב"ן הנז' דבא לאפוקי ביתו, ולהמפרשים דאיסור משום עובדין דחול י"ל דבא לאפוקי מקום שאינו משתמר".

ג. האם מותר לאספן במטאטא או לדוחפן ברגליים למקום אחד, ומשם להרים אותם ולהכניס אותם לתוך כלי.

1. מיקל: מותר לקבץ במטאטא למקום אחד, ומשם יאספם לכלי.
 (א) הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק חי"ג עמ' של"ד אות ב') – "צעצועים שנתפזרו אחת הנה ואחת הנה, אם הם עשויים מעץ אפשר שבוה שייך עובדין דחול של מעמר, ואם הם עשויים מחומרים אחרים שאין שייך בהם מעמר, לפי מש"כ החיי אדם דאיסוף באופן זה יש בו משום טרחא יתירה בשבת, איסוף של כל דבר אחת מהנה ואחת מהנה יש בו טרחא לשחות ולקבץ, ולכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל לקבץ הצעצועים במטאטא למקום אחד, ומשם יאספם לכלי".
 (ב) ששכ"ה (פרק כ"ו סעי' כ"ד [דפו"ח, סעי' כ"ד]) – "פירות שהתפזרו בבית מותר לטאטא אותם למקום אחד ושם להרימם".
 (ג) עי' ארחות שבת (פרק י"ח סעי' פ"ה) – "פירות שנתפזרו בבית או בחצר באופן שיש טורח לאוספם, כגון שנתפזרו אחד הנה ואחד הנה, אין לאוספם לסל או לקופה, משום עובדין דחול. אבל מותר ללקט מעט מעט ולאכול. ומ"מ מסתבר שמותר לכבדם במטאטא ולרכוז במקום אחד".
2. בפירות ושאר גידולי קרקע בחצר יש להחמיר גם בצורת איסוף כזה.
 (א) פסקי תשובות (דפו"ח אות ב', הע' י"א) – "הנראה מדברי גדולי הפוסקים יש לחשוש לחומרא לשני הטעמים, לפיכך כל סוגי התפוזרות שנתפזרו על הרצפה בין בבית בין בחצר, בין אוכלין בין שאר כלים וחפצים וצעצועי ילדים וכדומה, אם מפוזרים בשטח נרחב באופן שאין יכול ממקום עמידתו להושיט ידו אליהם ולהרימם, אלא צריך לילך אנה ואנה כדי לאוספם, נכון לימנע מלעשות זאת בשבת ויו"ט. אבל מותר לאספן במטאטא או לדוחפן ברגליים למקום אחד, ומשם ירימם ויכניסם לתוך כלי. [שש"כ פכ"ו סעי' כ"ד. והנה בפירות ושאר גידולי קרקע בחצר יש להחמיר גם בצורת איסוף כזה, כי עצם האיסוף למקום אחד דמי למעמר, ובפרט לשיטת הגר"א שאוסר לאוספן אפילו שלא לתוך כלי אלא לחיקו]".

ד. בשמחת תורה, לפזר פירות והבנים מלקטים.

1. מיקל – מלבושי יו"ט (ס"ק א'), א"ר (ס"ק ה', א"ז ס"ק ב'), "ובשמחת תורה שנוהגין לפזר פירות והבנים מלקטים ונותנים לסלים ולקופה דכיון שמשום שמחה עושין לא הקפידו (מלבושי יום טוב) ועיין סוף סימן תרצ"ו", נזר ישראל (סי' ח' ס"ק מ'), כה"ח (ס"ק ל"א), שביתת השבת (סעי' ו'), הל' שבת (אידר, פרק ז' הע' מ"א), זכור ושמור (מעמר עמ' ו'), ארחות שבת (פרק י"ח הע' קכ"ו), מלאכת שבת (עמ' ט"ז), ילקוט יוסף (שבת ח"ד עמ' ז'), איל משולש (פרק י' סעי' י"ט).
 2. אפשר להחמיר – חוט שני (ח"ב עמ' נ"א אות א'), "אפשר שיש לחוש לדעת הגר"א [הובא לעיל] לאוספם למקום אחד כגון לתוך הכיס וכדו"ו".
 3. מראי מקומות – מאיר לנפש (עמ' צ"ד-ק"א).
- (א) הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק חי"ג עמ' של"ה אות ו') – "כיום שנהגו לזרוק על חתן סוכריות ולא פירות שהם כבריינתן, אין בזה חשש איסור, גם בלי הטעם הנ"ל שנהגו דרך שמחה".

ה. להחזיר ספרים לארון בשבת.

1. מיקל.

(א) צדק אברהם (עמ' ט"ו) – "עימור רק בדבר שלא נשתנה מהיותו ... ולפ"ז אף באסיפת ספרים אין איסור מעמר".(ב) איל משולש (פרק ד' סעי' ב', פרק ח' סעי' י"ג).(ג) מנחת איש (פרק י"א סעי' י"ט).

2. דעת החזו"א.

(א) ארחות רבנו (ח"א עמ' שפ"ג אות ס"ה) – "החזו"א זצ"ל החמיר בשבת שלא להחזיר למקומם בארון את הספרים שהוציא ללמוד בהם שנעזרו על שלחנו, ורק ספר אחד הי' מחזיר, וטעמו של מרן זצ"ל אמרו שחשש בהחזרת הספרים משום מעמר".(ב) מעשה איש (ח"ד עמ' קכ"ב) – "לא היה מחזיר הספרים לארון בשבת. יש אומרים שאמר שחושש ל'מעמר', אך להגר"ח קניבסקי שליט"א נימק שהאיסור הוא משום טירחא. שאלו הגר"ח: וספר אחד? השיב: ספר אחד אין דבר! (מהגר"ח שליט"א)".(ג) הגר"ח ק"ש שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"א עמ' רי"ח אות ע"ה) – "ספרים המונחים בתערובת, האם מותר לסדרם במקומם בארון על ידי שיעיין בכל ספר לפני שמחזירו, שאולי זה נחשב שבורר לצורך שימוש לאלתר. תשובה: החזו"א אמר לי שאסור לסדר ספרים בשבת מצד טירחא, אבל בספר אחד או שנים אין טירחא רק בהרבה ספרים, ויש כאלה שאמרו שהחזו"א אמר להם שאסור מצד מעמר".הגר"ח ק"ש שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"א עמ' רי"ח אות ע"ו) – "האם כשלוקח כל ספר ומעיין בו, ורק אחר כך מחזירו לארון, גם כן יש איסור מצד טירחא, שהרי כשנטל את הספר נטלו כדי ללמוד בו. תשובה: זה הערמה אם רק מעיין, ואני לא יודע אם זה מועיל, אבל אם באמת לומד בכל ספר **חצי שעה** מותר".הגר"ח ק"ש שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"א עמ' רכ"א אות פ"ז) – "מי שיש לו סדר לימוד קבוע בשבת, קודם לומד גמ' ואח"כ משנה ואח"כ חומש וכו', האם מותר לו להוציא את כל הספרים הללו מהארון בתחילת לימודו, או שכל ספר צריך להוציא רק לפני שמתחיל ללמוד בו, כיון שאם יוציא את כל הספרים בהתחלה יש איסור בורר, שהרי אינו משתמש בכל הספרים לאלתר. (מדובר באופן שהספרים נחשבים מעורבים ועיין לעיל שאלה ע"ג). תשובה: מצד בורר אין איסור, אבל לא ראוי לעשות כך מצד טירחא, והחזו"א לא היה מוציא כמה ספרים בשבת מצד טירחא, או מצד מעמר שמניח את הספרים כשמוציאם אחד על יד השני כשמחזירין".(ד) הגר"ח ק"ש שליט"א (הקדמה לשבות יצחק ח"י, אגרות וכתבים מכתב פ"א) – "ובזכרוני שהחזו"א לא הי' בשבת מחזיר הספרים שהוציא למקומן אלא השאירם כולם על השלחן עד מוצאי שבת".(ה) דעת החזו"א (פרק ו' סעי' כ"ו) – "לא היה מוציא בשבת כמה ספרים מהארון. והגר"ח קניבסקי אמר לי שמרן זצ"ל אמר לו שהטעם שלא הוציא משום טירחא כשיצטרך להחזירם לארון ואמר לו מרן זצ"ל שספר אחד מותר להחזיר. והוסיף הגר"ח שיש כאלה שאמרו שמרן זצ"ל אמר להם שלא החזיר ספרים לארון משום מעמר, ולפ"ז אמר הגר"ח **ק שגם ספר אחד** יהיה אסור להחזיר".(ו) זכור לדוד (עמ' של"א הע' י"ג) – "היה מקפיד שלא להחזיר הספרים מן השולחן להארון. אולי משום טירחא שלא לצורך, א"נ משום דמעמר. וספר אחד מותר ומיהו החזו"א לעצמו לא היה מחזיר אפילו ספר אחד, (הערה מהגר"ח קניבסקי שליט"א. והגר"י ברטלר אמר לי **ששאל פעם אי הטעם משום מעמר והשיב לאו**)".(ז) מראי מקומות – דרור יקרא (עמ' שכ"ד).3. מראי מקומות – שבות יצחק (חי"ג סוף פרק ל"ט).(א) ברית עולם (אות ו') – "וי"א דאפילו אינו גידולי קרקע ושלא במקום גידולו אסור משום מעמר **לכן ניירות** וכו' ב שנתפזרו וצריך לאספם לאיזה מטרה לא רק שלא יהי' מפוזרים נכון להחמיר בזה".

ו. גלגלת עם כלי קיבול המיוחדת לאיסוף פירורי לחם מהשלחן.

1. הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק חי"ג עמ' של"ו אות ח) – "הראתי קמיה הגרי"ש אלישיב זצ"ל גלגלת עם כלי קיבול המיוחדת לאיסוף פירורי לחם מהשלחן, ואמר שבאיסוף בכלי זה יש עובדין דחול של מעמר, ואיסוף ע"י מברשת שרי [לתוך כלי עם דבר היתר כנ"ל]".

ז. מראי מקומות – מקור חיים (חו"י, סי' ש"מ סעי' ט'), מאיר לנפש (עמ' ע"ז-קי"א), שו"ת תורת חיים (סי' י"ג).

1. שבות יצחק (חי"ג עמ' של"ד אות ג') – "בשניים ושלושה פירות גדולים שנפלו מצלחת אין כ"כ טירחא ושמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דיש לדון דשרי, ושמעתי בשם הרב כץ מפתח תקוה ששאל לחזו"א ואסר לו ללקט גם פירות גדולים שנפלו. ומ"מ ללקט אחד ולהניח ושוב אחד ולהניח שרי כי אין זה כדרך חול שמלקט אחת מהנה ואחת מהנה, **ולא אסור בזה טרחה יתירה כשמלקט בשחיה ממקום אחד** אלא רק כשמלקט בשחיה אחת מהנה ואחת מהנה ממקום אחר. כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל".2. הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק חי"ג עמ' של"ד אות ד') – "צלחת קטניות שנשפכה ונתפזרו אחת הנה ואחת הנה, שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שילקט מעט וישים בצלחת ושוב ילקט מעט וישים בצלחת ולא ילקט מעט מהנה ומעט מהנה".**מלאכת מעמר קשה, דקה ועמוקה היא**, וכשאר מלאכות שבת שהן כהררים התלויים בשערה (הגיגה י א). קשה - לפי שרוב הסתום על המפורש. בגמרא נתייחדו לה שורות בודדות בלבד, ובשולחן-ערוך לא נזכרו כ"א שתי הלכות ... דקה ועמוקה - שכן מצינו עשרות מחלוקת בראשונים, האחרונים והפוסקים, בגדריה היסודיים ביותר "... .
איל משולש (מעמר, בפתיחה).

קורע

סימן ש"מ סעיף י"ג - סעיף י"ד

א] קורע ע"מ לתפור.	ט] קורע נייר: לקנח את עצמו.	יז] שיטות.
ב] פותח בית הצואר.	י] קריעת נייר בשביל אגרת.	יח] מקרים: לכולי עלמא.
ג] דעת המחבר.	יא] תוספתא: קורע עור שעל פי החבית.	יט] פתיחת שקיות: במבה, בסלי, וכדו'.
ד] שיעורים.	יב] פשט בהתוספתא.	כ] פתיחת שקיות חלב (bags of milk).
ה] חילוק בין קורע לסותר.	יג] קריעת פקק שבת.	כא] פתיחת גביעי לבן.
ו] מודעות לקיר.	יד] נדבקו הדפין להדדי - <u>סעיף י"ד</u> .	כב] מכסה מנייר כסף שמחובר לקופסה.
ז] קורעין נייר - <u>סעיף י"ג</u> .	טו] חיבור חלש.	כג] שאר מקרים.
ח] פסיקת תלוש.	טז] פתיחת אריזות ושקיות: הקדמה.	

א. **חיוב קריעה** [מת ידיה, יציאת נשמה, אדם כשר, חכם], **קורע בשבת**.

1. ע"י יו"ד סי' ש"מ, לשיטות ומראי מקומות.

ב. **למירמא אימתא אינשי ביתיה**.

1. ע"י ערך בל תשחית, לשיטות ומראי מקומות.

ג. **אחד מבני חבורה שמת**.

1. ע"י יו"ד סי' שצ"ד, לשיטות ומראי מקומות.

ד. **קלקול: פעולה שאינה קלקול ואינה תיקון, קורע בחמתו לפי ר' יהודה**.

1. ע"י ערך מקלקל [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ה. **קורע ביד שמאל**.

1. ע"י ערך כלאחר יד [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

א] **קורע ע"מ לתפור** - קורע ע"מ לתפור דאל"ה הו"ל מקלקל, או המלאכה דוקא ע"מ לתפור (נ"מ קורע נייר לקרעים כדי לקנח את עצמו בהן וכדומה, מ"ב סי' ש"מ ס"ק מ"א).

נ"מ בג' מלאכות (1) קורע על מנת לתפור, (2) סותר על מנת לבנות, (3) מוחק על מנת לכתוב - שכל אלו מעשה קילקול (רש"י שבת דף לא: ד"ה לעולם).

א. **ע"מ לתפור דווקא** [preparation for sewing].

1. **רמב"ן** (מכות דף ג: ד"ה הפותח) - "ואיכא למימר כיון דקורע ע"מ לתפור הוא דמחייב ושלל ע"מ לתפור פטור סד"א ה"נ פטור, קמ"ל הכא מתקן כלי הוא וחייב".

2. **תוס'** (דף עג. ד"ה הקושר, דף עג: ד"ה וצריך. כדאי ברע"א בהשני מקומות, וקהלות יעקב סי' ל"ו).

3. **ריטב"א** (מכות דף ג: ד"ה הפותח, ע"י שבת דף קמט. לשיטתיה גבי מוחק) - "פירוש דנהי דלא מחייב משום קורע ע"מ לתפור מחייב משום תיקון כלי משום דהוי גמר מלאכה ותולדה דמכה בפטיש".

4. הו"ד בכסף משנה (פרק י' הל' י') - "והפותח בית הצואר וכו'. כתב הריטב"א בפ"ק דמכות פירש"י פותח בית צואר ממש שעשה פתח חדש לחלוק בשבת חייב חטאת מפני שתיקן כלי, פירוש דנהי דלא מחייב משום קורע דקורע שלא ע"מ לתפור הוא מחייב משום תקון כלי דהוי גמר מלאכה ותולדה דמכה בפטיש".

ב"י (סי' ש"ז ס"ק ג') - "אמר רב יהודה אמר רב הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת. ופירש רש"י הפותח בית הצואר. של חלוק לכתחילה: חייב חטאת. דהשתא קא משוי ליה מנא וחייב משום מכה בפטיש והיינו גמר מלאכה. ואם תאמר ותיפוק ליה דחייב משום קורע. ונראה לי דלא מחייב משום קורע אלא בקורע על מנת לתפור (מתני' עג.) והכא כיון שאינו על מנת לתפור ליכא לחיובי משום קורע".

5. **מג"א** (סי' ש"ז ס"ק י', ע"י סי' ש"מ סוף ס"ק י"א) - "והפותח חייב חטאת משום מכה בפטיש אבל משום קורע אינו חייב אא"כ עושה ע"מ לתפור (ב"י וע' בכ"מ פ"ד דלא כע"ש)".

6. **תוס' שבת** (סי' ש"ז ס"ק י') - "אבל משום קורע אינו חייב אלא בקורע על מנת לתפור. ב"י".

7. **מח"ש** (סי' ש"ב ס"ק ד', ע"י סי' ש"ז ס"ק י') - "מבואר דוקא שיהיה חייב בקורע בעיניו שיהיה דעתו על מנת לתפור".

8. ע"י **טל אורות** (האחרון, סוף קורע).

9. **מגן אבות** (מלאכות קורע) - לישונו מובא לקמן.

10. **גר"ז** (סי' ש"ז סעי' ו', סעי' ז', ע"י סי' ש"ב סעי' ד') - "וחייב משום מכה בפטיש אבל משום קורע אינו חייב אלא א"כ עושה על מנת לתפור כמו שנתבאר בסי' ש"ב".

11. **טהילה לדוד** (סי' שכ"ג ס"ק י"ב) - "וקורע שלא על מנת לתפור הא כתב בעצמו בססי' ש"ז דהיתר גמור הוא".

12. **טהרת הבית** (ח"ב סי' י"ג עמ' שמ"ג).

ב. אף ע"מ לתקן.

1. רש"י (דף לא: ד"ה לעולם) – "קסבר: דסותר על מנת לבנות במקומו הוי סותר, כל מקלקל דשבת הוי פטור, דלאו היינו מלאכת מחשבת, וסותר דתנן באבות מלאכות דמחייב סותר על מנת לבנות הוא, ואינו יכול לבנות אלא אם כן סותרו, והשתא לאו קלקול הוא, ורבי יהודה סבר: דאם במקומו חוזר ובונה, הוא דמחייב אסתירה, ואי לא לא, ומכבה דומיא דסותר הוא, וכן קורע דומיא דסותר, ולהכי תנו הקורע על מנת לתפור וכן מוחק תנן על מנת לכתוב דכולם סותר ניהו".
 - (א) כדאי' באבני נזר (או"ח סי' קפ"ו, אגלי טל סי' ל' אות ב', אות ה', סי' נ"ג אות י"ב). וכן אי' בבה"ל (סעי' י"ד ד"ה ולא) מעוד מקורות.
 2. פסקי ריא"ז (פרק י"ג הל' א' אות ד') – "הקורע על מנת לתפור שתי תפירות חייב, שכל המקלקל על מנת לתקן שיעורו כמתקן. קורע על מנת שלא לתפור, אם יש לו צורך באותה קריעה, כגון שהוא קורע על מת שהוא חייב לקרוע עליו וצריך לתקן לעצמו בגד קרוע, כגון שצריך כל אדם לתקן לעצמו בגד הראוי לו, הרי זה חייב על קריעתו".
 3. ח' הר"ן (דף עג. ד"ה הבונה, ע"י מגיה שם) – "הבונה והסותר. הקשו בתוס' כי היכי דקתני קורע על מנת לתפור ומוחק ע"מ לכתוב אמאי לא תני נמי סותר ע"מ לבנות, ותירצו דבהנהו נמי לא הוה צריך למיתני על מנת לאשמועינן דבלאו הכי פטור דהא ודאי פשיטא דמקלקל לא מחייב אלא כי עביד ע"מ לתקן אלא דתנא הכי בהנהו לאשמועינן דתופר וקורע ע"מ לתפור וכן נמי כותב ומוחק ע"מ לכתוב חד שיעורא אית להו דהיינו שתי תפירות ושתי אותיות אבל בבונה דליכא שיעורא כלל כדתנן לקמן הבונה כל שהוא לשיעורא לא אצטריך למיתני דלית ליה שיעורא ולאשמועינן נמי דסותר שלא על מנת לבנות לא מחייב לא אצטריך דפשיטא דהא מקלקל הוא".
 4. ריטב"א (דף עג. ד"ה הבונה, צ"ע שסותר עצמו) – "וא"ת ואמאי לא קתני סותר על מנת לבנות ומכבה על מנת להבעיר כדקתני קורע על מנת לתפור ומוחק על מנת לכתוב, י"ל דהתם איצטריך משום דבעי למיתני בהו שיעורא על מנת לתפור שתי תפירות ולכתוב שתי אותיות מה שאין כן באלו שהם בכל שהוא".
 5. עולת שבת (סי' שי"ז ס"ק ט"ו) – "וכתב ב"י ואם תאמר ותיפוק ליה דלחייב משום קורע, ותיירץ דאינו חייב משום קורע אלא בקורע על מנת לתפור. ולענ"ד אין דבריו נראין, דהא דבעינן קורע על מנת לתפור, משום דאי לאו הכי הוה ליה מקלקל וקיימא לן כל המקלקלין פטורין, אבל במקום דקרע בעצמו הוא תיקון ודאי דלא בעינן על מנת לתפור. וכן מוכח מדברי הרמב"ם פרק י' מהלכות שבת בדין י' ע"ש. והכא היינו טעמא משום דכל מאי שהוא לתיקון הבגד וצורך בעשייתו אינו בכלל קורע ודוק".
 6. פמ"ג (סי' ש"ב א"א ס"ק ד', סי' שי"ז א"א ס"ק י', ע"י מש"ז סוף סי' ש"מ, ראש יוסף דף מח. ד"ה אמר [לשיטתו סי' שכ"ג א"א ס"ק ה', לתרץ קושיות התהילה לדוד (סי' שכ"ג ס"ק י"ב)]) – "הקורע אב מלאכה לתקן".
 7. גינת ורדים (או"ח כלל ג' סי' י"ט) – "ונראה דלא מצרכינן ע"מ לתפור אלא בקורע ממש לפי שאם אינו ע"מ לתפור הוה ליה דרך השחתה אכן אם היו מחוברין יריעה עם יריעה על ידי תפירה ופרקן זו מזו לא בעינן דליהוי ע"מ לתפור שתי תפירות כיון שאין בהשמתן זו מזו שום השחתה ויש כעין ראייה לזה מדין מפרק ניירות זה מזה דמחייב משו' קורע ומשמע דאע"פ שאין דעתו לחזור ולדבקם חייב משו' קורע וטעמא כדכתיבנא שאין בפריקת הניירות זה מזה שום השחתה כלל, אמנם קורע הבגד הוי דרך השחתה אם לא שיהיה ע"מ לתפור שתי תפירות כגון שנפל עש בבגד וקורע מקום הנקב ומרחיבו כדי לתופרו אח"כ תפירה מעליא ... ומאי דאסיק מר: שכיון שפתיחת בית הצואר לא הוי ע"מ לתפור דהכא הקריעה היא ע"מ ללבוש וזה פשוט, ע"כ, כבר כתבנו דאע"ג [שקורע] שלא ע"מ לתפור שתי תפירות, יש לאסור, כיון שקריעה זו אינה דרך השחתה".
 8. מ"ב (ס"ק מ"א, בה"ל סעי' ג' ד"ה המוחק, סעי' י"ד ד"ה ולא, שעה"צ ס"ק ע"ה) – "דבעינן בגמרא קורע ע"מ לתפור משום דאל"ה הו"ל מקלקל אבל אם מכוין לצורך איזה דבר תיקון אפילו במכוין שלא ע"מ לתפור חייב ... ובאמת מוכח כן בהדיא מגמרא [שבת ק"ה ע"ב] בקורע בחמתו ועל מתו המוטל עליו [הם אותן האמורים בפרשה אביו ואמו בנו וכו'] ויש בהם שאסור לתפור אח"כ דאפילו שלא ע"מ לתפור חייב כל שיש איזה תקון בקריעתו".
 9. דברות משה (סי' ל"ה, סי' ס"ד הע' ל"ו) – "דאחרי דילפינן ממשכן מלאכת קורע כשהיה לצורך אף שאינו לצורך הקריעה ממש אלא דהוא לצורך תפירה שהיה אפשר שלא יארע זה כלל ... כל שכן דיש למילף מזה קריעה שהיא עצמה הוא הצורך כקורע על מתו וכן קורע בחמתו ולמירמא אימתא אינשי ביתיה שאיתא לקמן שם שחייב, ורק כשבקריעה עצמה ליכא שום צורך נמי חייב כשהוא ע"מ לתפור, ואולי יש למילף גם בכדומה לזה כגון כשנמצא בבגד חתיכת בגד מיותר שמגנה את הבגד וכמה שקרע מן הבגד נתקן הבגד שנמי חייב כמו בע"מ לתפור שהוא ג"כ לצורך הבגד. ומתורץ קושית רעק"א מדף קה".
 10. אבן ישראל (ח"ז סי' ט"ז ד"ה והנראה).
 11. אור לציון (ח"א סי' כ"א) – "מדברי רוב הפוסקים נראה דקורע על מנת לתקן חייב אע"פ שאינו קורע ע"מ לתפור".
 12. ברית עולם (הקורע אות ב').
 13. הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת סוף דף קה:).
 14. ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' קמ"ב) – "הקורע בגד בשבת מפני שצריך לתקנו, חייב מן התורה משום קורע. וכן המפריד ניירות דבוקים בשבת, ולא נתכוין לקלקל בלבד, חייב משום קורע".
 15. שבת בית (ארטסקרול, ריש עמ' פ"ג).
- (א) לתרץ תוס' (שבת דף עג: ד"ה וצריך) – תורת המלאכות (קורע עמ' קס"ו - עמ' קס"ה, שמלקט התירוצים).
- (ב) אפילו ע"מ לתפור דווקא, למה לא ע"מ לתקן יהיה תולדה – אפיקי ים (ח"ב סי' ד' ענף ו' ד"ה אולם, "יקשה, להנך ראשונים ז"ל דס"ל דקורע ומתקן בקריעתו, וכן במוחק ומתקן ע"י מחיקתו פטור, משום דס"ל, דעיקר מלאכת קורע ומוחק לא הוי, אלא בקורע ומוחק ע"מ לתפור ולכתוב כמש"ל, ויקשה דעכ"פ מ"ט לא נחייב גם בקורע ומתקן בקריעתו מטעם תולדה, וכן במוחק כה"ג, ולכאורה צ"ע: והנלע"ד בזה, דתולדה לא הויא רק במעשה אחרת, אבל לאותו תכלית כמו האב. וכמו שביאר הרמב"ם ... אבל להפך לא מצינו, דהיינו, אם התכלית הוא אחר לגמרי מהאב, ורק דעצם הפעולה הוא ממש דומה לאב, שיהי' משום זה תולדה,

זה לא מצינו, ועתה להנך פוסקים ז"ל, דאין מלאכת הקריעה והמחיקה, רק בקורע ומוחק ע"מ לתפור ולכתוב, ונמצא דחשיבות המלאכה היא רק משום תכליתה, דהיינו התפירה והכתיבה. וכמ"ש רש"י ז"ל בדע"ה ע"ב ד"ה מחק. דאין מלאכת מחיקה חשובה אלא ע"מ לכתוב. א"כ כיון דתכלית המחיקה היא הכתיבה, ותכלית הקריעה היא התפירה. א"כ בקורע שלא ע"מ לתפור, ומוחק שלא ע"מ לכתוב, אף באופן דמתקן בקריעתו ומחיקתו, אבל משונה הוא בתכליתו לגמרי מהאב, ורק דדומה לו במעשה לחוד, זה לא הוי תולדה כלל), אג"מ (דברות משה סי' ל"ה ענף א' ד"ה והנה).

ג. תלוי במחלוקת בדין מלאכה שאינה צריכה לגופה, ר' יהודה ור' שמעון.

1. עי' ח"ת"ס (דף עג. ד"ה הקושר) – "כוונת תוס' נראה דאי הוה במשכן מתיר ע"מ לקשור דוקא א"כ המתיר שלא ע"מ לקשור אפי' יהי' ההתרה תיקון מ"מ כיון שאינו נעשה באותו אופן שהי' צריכים לה במשכן הוה ליה משאצ"ל ותלי' בפלוגתא ר"י ור"ש כמ"ש תוס' לקמן צ"ד ע"א ד"ה ר"ש פוטר וכו' ע"ש, דכל מלאכה שנעשית באופן שלא נעשית בשבילה במשכן הוה משאצ"ל, וכן הוא בהדי' לקמן ק"ה ע"ב בקורע בחמתו לר"י חייב ולר"ש פוטר דבעי' ע"מ לתפור כמו שהי' במשכן. מיהו מ"ש לקמן בשמעתין ד"ה וצריך לעצים וכו' ומסתייע להו מקורע ע"מ לתפור צ"ע לכאורה הא התם תלי' באמת במשאצ"ל עיין וק"ל".
2. ח"א (כלל כ"ט סעי' א'), לשיטתו בנשמת אדם כלל ל"ח ס"ק א' גבי מוחק) – "הקורע הוא מאבות מלאכות. ודוקא כשהוא לתקן כגון שקורע על מי שחייב לקרוע עליו, דמתקן בקריעה זו שעושה מצוה. וכן הקורע בחמתו, שעושה נחת רוח ליצרו. כל זה לשיטת רמב"ם דמלאכה שאינו צריך לגופה חייב (כן כתב הרמב"ם בפ' ואזיל לשיטתו. אבל להפוסקים כר"ש, פטור, דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ואינו חייב בקורע אלא בקורע על מנת לתפור)".
3. שלחן עצי שטים (סי' ג' קושר אות א') – "דקורע אינו חייב אא"כ ע"מ לתפור ולדעת המיי' חייב משום קורע דקריע' זו תיקון היא".

4. מנ"ח (קורע ס"ק ב', לשיטתו במוחק ס"ק א', ס"ק ב', ס"ק ג', ס"ק ד') – "המפרק ניירות או עורות דבוקים שלא על מנת לקלקל, חייב משום תולדת קורע [שם הי"א]. וגם [כאן] הר"מ לשיטתו דסובר כר' יהודה במלאכה שאינה צריכה לגופה. ודין זה מובא בשו"ע כלשון הר"מ עיין סי' ש"מ סי"ד, ובחיי אדם [הל' שבת כלל כ"ט בנשמת אדם סק"א] הקשה על המחבר הא הוא סבירא ליה כמה פעמים כר' שמעון במלאכה שאינה צריכה לגופה, א"כ אינו חייב רק איסורא איכא, עי"ש".
5. אחיעזר (ח"ב סי' ה' ס"ק ז') – "ובעיקר הדבר בקורע שלא ע"מ לתפור ש"ס ערוך הוא בשבת ק"ה דקורע על מתו ובחמתו חייב הרי מפורש דכל היכא שמתקן בקורע חייב אף שלא ע"מ לתפור וכ"פ הרמב"ם וכבר תמה הגרע"א בזה"ש בדהתו"ס שבת ע"ג בד"ה וצריך שכ' דאפילו לר"י דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה בעינן שיהי' צריך לעצים דלא מיקרי בעצים קוצר אלא בענין זה מידי דהוי אקורע ע"מ לתפור יעו"ש דהרי בקורע על מתו או בחמתו חייב יעו"ש, ובישוב סתירת דרש"י שפירש בדע"ג דקורע שלא ע"מ לתפור לא הי' במשכן ובשבת ל"א פי' דלא הוי מלאכת מחשבת משום דהוי מקלקל נ"ל דבאמת הא דילפינן דגם תכלית המלאכה יהי' כמו במשכן זה אינו אלא למ"ד דמלאכה שאצ"ל פטור וס"ל דכל מלאכה שלא נעשית לתכליתה כמו שהי' במשכן לא הוי מלאכה כלל וזה נראה שר"י בשבת ק"ה בקורע על מתו דלר"ש דס"ל מלאכה שאצ"ל פטור אינו חייב על הקריעה והתוס' שם בד"ה הא תמהו על זה דהא הוי מלאכה הצריכה לגופה כיון שהוא צורך מצוה (ועי' בחידושי הרשב"א ובירושלמי) ולמש"כ סברת רש"י דכיון דקורע במשכן הי' רק לתכלית ע"מ לתפור א"כ עיקר מלאכה הצריכה לגופה בקריעה הוא ע"מ לתפור וכל שהוא לתכלית אחר מה שצריך לקרוע חשיב מלאכה שאצ"ל ולא הוי מלאכה כלל ... אבל למאן דס"ל דמלאכה שאצ"ל חייב לא משגחינן כלל על התכלית שהי' במשכן, ולפ"ז י"ל דמה שפירש"י בשבת ע"ג דקורע שלא ע"מ לתפור פטור לפי שלא הי' במשכן משום דמתניתין סתמא תני קורע ע"מ לתפור דמשמע דקורע שלא ע"מ לתפור פטור בכל גוני אף בקורע על מתו וחמתו וע"כ משום דס"ל כר"ש דמלאכה שאצ"ל פטור אבל בפירש"י בדל"א בד"ה לעולם כר"י ס"ל דמלאכה שאצ"ל חייב ולדידי' אפילו שלא הי' לתכלית זה במשכן חייב ועכצ"ל הא דפטור בקורע שלא ע"מ לתפור ובסותר שלא ע"מ לבנות משום מקלקל דלא הוי מלאכת מחשבת".

6. עי' הריטב"א (דף קה: ד"ה אלא, למפרש דעת רש"י) – "כיון דהאי חמתו ע"כ אית לן לאוקמה כר' שמעון אתיא אפי' על מת שחייב לקרוע עליו, שאין קריעה מלאכה הצריכה לגופה אלא כשקורע על מנת לתפור".

ד. להפוסקים שע"מ לתפור דוקא, איך מתרצים קורע על מתו – רע"א (דף עג:), "ותמיהני מאוד דהא מסוגיא דלקמן (דף קו ע"ב) דקורע על מתו חייב הרי להדיא דכל דליכא קלקול חייב אף שאינו ע"מ לתפור וכדקתני במתני' הקורע בחמתו וכל המקלקלים פטורים, דמשמע דרק מטעם מקלקל פטור, וכן מבואר ברמב"ם וכל זה צל"ע"), בה"ל (סעי' י"ד ד"ה ולא), ועוד.

1. י"ל: הסוגיא מיירי לפי ר' יהודה, אבל לר"ש אה"נ פטור – ח"ת"ס (לשונו מובא לעיל), ח"א (לשונו מובא לעיל), מנ"ח (לשונו מובא לעיל), אחיעזר (לשונו מובא לעיל), עי' הריטב"א (לשונו מובא לעיל).

- א) עדיין קשה לפי דעת המחבר.
2. י"ל: שהמצוה מחשיבו והוי ליה כאילו נעשה על מנת לתפור – מגן אבות (מלאכות קורע ד"ה אך, "אך קשה לפ"ז בקורע על מתו למה חייב נהי דהוי תיקון מכ"מ אינו ע"מ לתפור כדומיא במשכן ול"ד למ"ש הרמב"ם דחובל בעינן כגורגרת והרי במילה ליכא שיעור דשם שפיר המצוה מחשבו לשיעור אבל כאן ס"ס חסר המלאכה ואינו כמו שהיתה במשכן וצ"ל גם כן דהמצוה מחשיבו והוי ליה כאילו נעשה על מנת לתפור").

3. י"ל: שהוי ע"מ לתפור – אבני נזר (סי' קפ"ו ס"ק ג'), "לא קשה מידי מקורע על מתו ובחמתו. דמסתמא עומד לחזור ולתפור", עי' קהלות יעקב (סי' ל"ו סוף ד"ה והנה התוס'), "דלכאורה אפשר ליישב קושיית הגרע"א ז"ל בפשיטות דנפרש שם ההיא דקורע בחמתו ועל מתו מיירי בשחיב ע"מ לתפור לאחר זמן ומרן בבה"ל שם בס"י ש"מ הרגיש בזה וחזיק הקושיא דהא בקורע על מתו יש בהם שאסור לתפור אח"כ ולכאורה י"ל כיון דשרי עכ"פ שולל זהו נמי כע"מ לתפור וצ"ע"), דברי יציב (או"ח סי' קע"א אות ב', "והנראה לענ"ד דהני ראשונים ס"ל, דע"מ לתפור לאו דוקא כשיש בקריעה תועלת להתפירה, אלא כל שדעתו לחזור ולתפור

שפיר הוי דומיא דמשכן, ולזה נמי בקורע על מתו, כיון שעומד לחזור ולתפרו, דגם בעל אביו ואמו מותר בתפירה שאינה שוה כדאיפסק ביו"ד סי' ש"מ סעיף י"ז, וכן בקורע בחמתו למירמי אימתא אאינשי ביתיה בודאי דאחרי שאימתו מוטלת יחזור ויתפרנו, ומ"ש משום דבעי למירמא אימתא היינו משום דבלא"ה הוי מקלקל גמור, ולזה שפיר הוי התם ע"מ לתפור ודו"ק. ונהניתי מאוד שמצאתי אח"כ כדברי במנחת סולת מצוה ל"ב מלאכה ג' עיי"ש"), עי' הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' שי"ד ס"ק ז'ה), ששכ"ה פרק ט' הע' י"א [דפו"ח, הע' י"ב], "הרבה מהראשונים ס"ל דאפילו אם הקריעה היא לתיקון, אפילו הכי לא אסור מהתורה אלא בעל מנת לתפור, ואף להחולקים כתב האבני נזר - או"ח סי' קפ"ו - דלא חייב אלא בדבר שרגילים עכ"פ לחזור ולתפורו (ומה שהקורע על אביו בשבת חייב משום קורע, אע"ג שאסור לתקן, היינו משום דמצד עצמה עומדת הקריעה שפיר לתפירה)", תורת המלאכות (עמ' קס"ז ד"ה ובשו"ת).

(א) בה"ל (סעי' י"ד ד"ה ולא) - "דכל קורע ע"מ לתקן חייב ובאמת מוכח כן בהדיא מגמרא [שבת ק"ה ע"ב] בקורע בחמתו ועל מתו המוטל עליו [הם אותם האמורים בפרשה אביו ואמו בנו וכו' ויש בהם שאסור לתפור אח"כ] דאפילו שלא ע"מ לתפור חייב כל שיש איזה תקון בקריעתו".

4. י"ל: קורע שבא לסתור הוי כשנעשה תיקון בחפצא ולא בגברא שקורע. אבל אם התיקון הוא בגברא צריך הוא למעשה אריגה כדי לקרעו, וחייב - קהלות יעקב (סי' ל"ו סוף ד"ה והנראה, "כל המלאכות בדרך כלל המה תיקון בהחפצא ... וכה"ג קורע בגד שסביב חבילה בשביל להוציא מה שבתוכו או קורע כדי לעשות אחר כך תיקון בהבגד וכיוצא בו דבכל הני מתעסק לטובת איזו חפצא להשיגו או לתקנו אבל הגברא עצמו לא היה בגדר משתמש ונהנה מהדבר, אבל קורע בחמתו רק זהו הנאתו והשתמשותו של הגברא בהחפצא והרי זה כאוכל את הדבר כיון שזהו הנאתו הסופית ולא כמכשיר ומתקן חפצא שיהא ראוי לתועלת, וי"ל דכל כה"ג אין זה נקרא סתירה כלל רק שבא הדבר על גמרו ... הקורע על מתו ובחמתו הרי אם ה' קורע כאן מקודם הא לא ה' לו בזה כלום וה' צריך לקרוע בגד אחר בכדי למלאות חובת קריעה או נח"ר ליצרו, ואילו לא מצא בגד וה' רוצה לעשות קריעה זו ה' עליו לארוג בגד כדי לקרעו אחר כך, ונמצא שבכאן בשעת הקריעה הוא משתמש נמי בהאריגה שבו שהרי אילו ה' קורע ועומד מעיקרא לא ה' נעשה בזה רצונו, וכל כה"ג לא מקרי זה 'מלאכת סתירה' אלא אכילה הוא", עי' קצות השולחן (סי' קמ"ו סוף ס"ק כ"ד, "ומש"כ הבה"ל ראי' מפורשת מהגמ' (שבת ק"ה): דקורע בחמתו ועל מתו דחייב, והרי התם אינו ע"מ לתפור, אפשר ליישב דאע"פ דהפוסקים דס"ל דבעינן ע"מ לתפור דוקא דהיינו משום דבעינן דומיא דמשכן דוקא ותיקון אחר שלא ע"מ לתפור אינו חייב, מ"מ היכא דהתיקון הוי בגוף האדם זה עדיף, וק"ו הוא מע"מ לתפור שהתיקון בבגד, ומ"מ צ"ע דסו"ס לא הוי דומיא דמשכן").

(א) אולי י"ל: שלא גרע מתולדה - ע"פ שאלת האפיקי ים והאג"מ [לשונם מובא לעיל].
(ב) מראי מקומות - בנין שבת (פרק י"ג אות ד'), שלמי ניסן (האורג סי' י' אות ב'), תורת המלאכות (ס"ק א', עמ' קס"ח).
5. י"ל, שאני תולדה - אבן ישראל (על מ"ב אות י"א, ח"ט סי' ס"ג [עמ' פ"ט], "ומש"כ כאן בדעת הרמב"ם, היינו בתולדת קורע דהכא לא בעינן ע"מ לתפור ... דשאני תולדה").
6. א"נ - אפיקי ים (ח"ב סי' ד' סוף ענף ו', "ואולי יש לתרץ בזה קושי' הגרעק"א ז"ל ..."), הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת סוף דף קה:).

ה. תוס' (דף עג: ד"ה וצריך).

1. יש ראי' שצריך ע"מ לתפור דוקא - רע"א (שם).
2. אין ראי' - בה"ל (סי' ש"מ סעי' י"ד ד"ה ולא).
3. מראי מקומות - תוס' רע"א (פרק ז' אות צ').

ו. מראי מקומות - ח'י' ר"מ קזיס (דף עג: ד"ה האבות), הגר"ע קצבורג (ס' זכרון להגר' רפאל שילה זצ"ל עמ' תקע"ז), נהוראי קובץ תורני (תשנ"ח, עמ' שע"ב), הגרמ"ש שפירא (צהר אהל חנוך, שבת עמ' ר"ה אות ב'), נשמת שבת (סי' ר"מ אות רכ"ו, "הוא מחלוקת הפוסקים"), הלכה שלימה (ח"ד סי' ח').

1. חמדת ישראל (קונ' נר מצוה למצוה ש"כ אות כ"ג) - "שדעת רש"י ותוס' דבמתיר וקורע א"ח אלא ע"מ לקשור ולתפור והטעם כיון דילפי' ממלאכת המשכן צריך שיהי' דומה לגמרי למלאכת המשכן ... אמנם הר"מ ז"ל מחייב במתיר אפי' שלא ע"מ לקשור וכן בקורע מחייב אפי' אינו ע"מ לתפור ...".

ב] פותח בית הצואר.

שבת (סוף דף מח, מכות דף ג:): - "אמר רב יהודה אמר רב: הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת".

א. חייב משום מכה בפטיש.

1. רש"י (סוף דף מח). - "חייב חטאת. דהשתא קמשוי ליה מנא, וחייב משום מכה בפטיש, והיינו גמר מלאכה".
2. רמב"ן (מכות דף ג: ד"ה פותח) - "ואיכא למימר כיון דקורע ע"מ לתפור הוא דמחייב ושלא ע"מ לתפור פטור סד"א ה"נ פטור, קמ"ל הכא מתקן כלי הוא וחייב".
3. יראים (סי' רע"ד, עמ' קמ"ו) - "אמר רב יהודה אמר רב הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת פ' משום מכה בפטיש".
4. סמ"ג (לאוין ס"ה) - "אמר רב הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת, פירוש משום מכה בפטיש".
5. סמ"ק (מצוה רפ"ב) - "המכה בפטיש על כל גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש וכן על כל תקון ואמרינן (דף ע"ה) האי מאן דשקיל אקופי מגלימיה חייב משום מכה בפטיש, והוא דקפיד עלייהו, והפותח (מכות ג') בית הצואר בשבת חייב חטאת".

6. רוקח (סי' צ"ב) – "המכה בפטיש. בפ' כלל גדול (דף עה) המסתת את האבן חייב משום מכה בפטיש, בכלל גדול הצר בכלי צורה והמנפה בכלי זכוכית או שקלא לקופיא מגלימא וקפיד חייב משום מכה בפטיש ירושלמי כל גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש בפ"א דמכות הפותח בית צואר חייב וכן כל כלי כשגומרו בריש כל הכלים אין בניין בכלים אבל יש מכה בפטיש".
7. מאירי (מכות דף ג:) – "הפוחת בית הצואר בשבת ר"ל שעשה פה לחלוק חדש בשוגג חייב חטאת שהרי מתקן כלי הוא".
8. ר"ן (שבת דף כב.) – "אמר רב יהודה אמר רב הפוחת בית הצואר. של חלוק לכתחילה חייב חטאת דהשתא קא משוי ליה מנא".
9. טור (סי' שי"ז סעי' ג') – "אבל אין פותחים אותו מחדש דמתקן מנא הוא".
10. ריטב"א (דף מח. ד"ה הפוחת, מכות דף ג: ד"ה אמר), הו"ד בכסף משנה (פרק י' הל' י') – "ופירש"י ז"ל פוחת בית הצואר ממש שעשה פתח חדש לחלוק בשבת חייב מפני שתיקן כלי".
11. אהל מועד (שער השבת דרך ו' נתיב י"א) – "הפוחת בית הצואר חייב משום מכה בפטיש".
12. קריית ספר (פרק י') – "והפוחת בית הצואר בשבת חייב חטאת ופרש"י משום מכה בפטיש".

ב. חייב משום בונה.

1. פסקי ריא"ז (פרק ד' הל' א' אות ח') – "והפוחת בית הצואר בשבת חייב, שהרי הוא מתקן פתח ודומה לבניין".
- ג. דעת הרמב"ם (פרק י' הל' י') – "הקורע כדי לתפור שתי תפירות על מנת לתפור שתי תפירות חייב, אבל הקורע להפסידה פטור מפני שהוא מקלקל, הקורע בחמתו או על מת שהוא חייב לקרוע עליו חייב מפני שמיישב את דעתו בדבר זה וינוח יצרו והואיל וחמתו שוכבת בדבר זה הרי הוא כמתקן וחייב, והפוחת בית הצואר בשבת חייב".
1. משום קורע – פמ"ג (ראש יוסף דף מח. ד"ה אמר), מנ"ח (מוסך השבת אות כ"ד, "הפוחת בית הצואר בשבת חייב חטאת כ"כ הר"מ כאן והיינו משום קורע כיון דלא מקלקל"), בה"ל (סעי' י"ד ד"ה ולא, "דהכניס הרמב"ם דין הפוחת בית הצואר בשבת ג"כ בכלל דיני הקורע לחיוב ואף שהוא בודאי שלא ע"מ לתפור משום דמתקן בקריעתו את הבגד"), עי' ערה"ש (סי' שי"ז סעי' כ"א, "והרמב"ם שם כתב סתם דהפוחת בית הצואר חייב חטאת ולא פירש מפני מה הוא חיובו ולהרמב"ם נזכר לומר דחיובו הוא משום קורע כיון שיש תקון בקריעתו"), הר"מ (או"ח סי' ט' ד"ה ומתחילה), קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק כ"ד, "אבל ברמב"ם (פ"י ה"י) כ' ההלכה דפוחת בית הצואר חייב בהלכות קורע דמשמע דס"ל דהחיוב משום קורע (וצ"ע על הה"מ שם שהביא פירש"י דחייב משום מב"פ ובס' טל אורות מוכיח מזה דהה"מ ס"ל דגם הרמב"ם מחייב משום מב"פ וקשה לומר כן)), אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ו' ד"ה אך, דברות משה סי' ל"ה ענף א' ד"ה והנה, "מלשון הרמב"ם שנקט לדין פוחת בית הצואר בדיני קורע משמע שמחייב מטעם קורע").
2. י"ל משום מכה בפטיש, או משום בונה – חזו"א (סי' נ"א ס"ק ד' ד"ה הר"מ, סי' ס"א ס"ק ב', "הר"מ הביא דין פוחת בית הצואר במלאכת קורע ומ"מ אין זה הכרע שדעתו ז"ל שהחיוב משום קורע, ושפיר י"ל דחיובו משום בונה או מכה בפטיש אלא משום שיש כאן פעולת קורע קבעו בהלכות קורע וסתמו כלשון הגמ'").
3. מראי מקומות – תפלה למשה (סי' נ"ו אות ג').

ד. למה הוא אינו מחתך.

1. עי' ערך "מחתך" [סי' שכ"ב], לשיטות ומראי מקומות.

ה. מראי מקומות.

1. בה"ג (סי' ז' הל' שבת פרק כ"ג עמ' קל"ו) – "הפוחת בית הצואר בשבת בשוגג, חייב חטאת משום דקא מתקן פתח".
2. תוס' (דף מח: ד"ה וכי) – "כיון דמחייבת חטאת בפוחת בית הצואר משום דעשוי להכניס ולהוציא".
3. יראים (סי' רע"ד, עמ' קמ"ו) – "ושמעתי מפרש וגם ראיתי כתוב זה חיבור בית הצואר מחובר הוא יפה הלכך הפוחת חייב משום בונה והמגופא מונחת בלי חיבור הלכך אין בהסרתה משום בונה וזה נראה לי שאינו דהא רב גופא אשכחן בפ' כירה דסבר אין בנין ואין סתירה בכלים".

ג. דעת המחבר.

א. סתירה.

1. מחבר (סי' שי"ז סעי' ג') – "מתירין בית הצואר מקשר שקשרו כובס, שאינו קשר של קיימא; אבל אין פותחין אותו מחדש, דמתקן מנא הוא".
2. מחבר (סי' ש"מ סעי' י"ד) – "המפרק ניירות דבוקים או עורות דבוקים ולא נתכוין לקלקל בלבד, הרי זה תולדת קורע וחייב".

ב. צ"ע.

1. נשמת אדם (כלל כ"ט ס"ק א') – "דין דהמפרק ניירות דחייב משום קורע כ"כ הרמב"ם בפ"י ואזיל לשיטתו דחייב בקורע לתקן אע"פ שאינו לתפור, והא דקתני במתני' על מנת לתפור ר"ל על מנת לתקן לאפוקי על מנת לקלקל, וכמו שכתב בהדיא בפרק כ"ב הכ"ד, ולכן כתב ג"כ דהפוחת בית הצואר חייב משום קורע, ודלא כרש"י ושאר פוסקים שכתבו משום מכה בפטיש דאינהו מפרשי אליבא דר' שמעון ואינו חייב בקורע אלא ע"מ לתפור. וצ"ל דהרמב"ם מפרש כפי' התוס' דמייירי אפ"ל בחלוק ישן שכבר נפתח רק שעכשיו תפרו הכובס, ומשמע ליה לרמב"ם דזה לא נקרא גמר מלאכה כיון שכבר נגמרה מלאכתו מקודם אלא חייב משום קורע. והב"י כתב בש"ע סי' שי"ז דפוחת בית הצואר חייב משום תיקון מנא. ובב"י כ' תימא ותיפוק ליה משום קורע, ותי' דקורע אינו חייב אלא ע"מ לתפור, וכ"כ בכסף משנה פ"י ה"י בשם הריטב"א, והדבר תמוה שלא הביא בב"י דעת הרמב"ם כלל ולא זכרו כלל,

ואזיל לשיטתו שכתב בס' שט"ז סעיף ח' וס"ס של"ד דעת רוב הפוסקים כר"ש דמשאצ"ל פטור, וכתב סברא זו בסתם, ומ"מ הביא גם דעת הרמב"ם דחייב. ולפי זה צ"ע למה כתב בס' ש"מ סתם כלשון הרמב"ם דהמדבק ניירות כו' ומפרק חייב משום קורע כאלו הוא מוסכם מכל הפוסקים ולא כתב בזה שום מחלוקת, ובאמת זה אינו אלא לדעת הרמב"ם אבל לרוב הפוסקים אין בו אלא איסור ולא חיוב וצ"ע".

ג. י"ל: חוזר בו הב"י - והעיקר, שאף קורע על מנת לתקן חייב.

1. בה"ל (סעי' י"ד ד"ה ולא) – "וגם הב"י אף דגם הוא רצה לומר כן בסימן שי"ז הרי חזינן דבשו"ע כאן חזר מזה וסתם להלכה דקורע ע"מ לתקן חייב אף שלא שלא ע"מ לתפור".
2. אז נדברו (ח"ז סי' ל"ה ד"ה ושוב).

(א) אג"מ (ח"א סי' קכ"ב ענף ז' ד"ה והמחבר, דברות משה סי' ל"ה ענף א' ד"ה עוד קשה) – "ובמ"ב בבאור הלכה שם כתב דחזר בו בס' ש"מ מהא דסי' שי"ז, וזה לא נכון כלל דהא את הש"ע חיבר אחר שחיבר כל ספר הב"י ואם כבר כשחיבר ספר הב"י חזר בו בס' ש"מ איך כתב אח"כ כשחיבר ספר הש"ע בס' שי"ז עוד הפעם כרש"י דהא לא הזכיר משום קורע אלא כתב שמתקן מנא הוא, משמע דזה עצמו הוא המלאכה משום שתיקן בזה המנא שגמרו וכדפי' במ"ב, ואח"כ עוד הפעם חזר בו ולכן א"א לומר כן כלל, וגם בכלל לא מצינו בחבורו שיחזור בו ויסתור את עצמו וא"כ קשה טובא".

(ב) הגרש"ש (צ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' ר"א אות ז' ד"ה ואגב, קובץ בשבילי הרפואה ז', הו"ד בתורת המלאכות קורע עמ' ק"ע) – "ראיתי באגרות משה שם שתמה על הביאור הלכה ... ולדעתי כוונת המ"ב פשוט מאד שמה שכתב המ"ב דבסי' ש"מ חזר בו מסי' שי"ז זהו רק במה שכתב בהב"י על הטור דשם מביא דעת רש"י דהפותח את בית הצואר חייב משום תיקון מנא שהוא מכה בפטיש ולא משום קורע והטעם בזה משום דס"ל לרש"י דאינו חייב משום קורע אם לא ע"מ לתפור אבל בס' ש"מ מביא דעת הרמב"ם שחולק על רש"י וס"ל דהוא משום קורע וס"ל דקורע חייב אפילו בלא ע"מ לתפור אם רק יש שם איזה תיקון אבל כ"ז במה שנוגע להפירוש שלו בב"י על הטור, אבל מה שכתב באור"ח בס' שי"ז שחיובו משום תיקון מנא ולא משום קורע יכול להיות שהטעם לא משום סברת הב"י בטור שקורע אינו חייב אלא ע"מ לתפור אלא משום סברת המ"ב דלא שייך שם קורע כי אם כשהוא מקלקל בעת הפעולה אלא שהוא מכין בשביל איזה תיקון ... לאפוקי בפותח בית הצואר בשבת דמשוי ליה מנא בגמר זה על ידי הפתיחה גופא אין חל על זה שם קורע כלל וחייב על זה משום שם אחר דהיינו מכה בפטיש ואם כן אין כאן סתירה כלל מסי' ש"מ, ובאמת מפורש כן בבה"ל שכתב אחר הסבירו הנ"ל, זה הנלע"ד הטעם של רש"י ושאר פוסקים דכתבו משום מכה בפטיש, וכן סתם השו"ע בס' שי"ז ס"ג ואין סתירה לזה מסוף זה עכ"ל. הרי מפורש בדבריו שאין כאן שום סתירה מסי' ש"מ לסי' שי"ז משום דבסי' שי"ז טעמו כנ"ל ולא כמו שכ' הב"י בטור בס' שי"ז".

ד. י"ל: דלא שייך שם קורע כ"א כשהוא מקלקל בעת הפעולה - והעיקר, שאף קורע על מנת לתקן חייב.

1. עולת שבת (סי' שי"ז ס"ק ט"ו) – "והכא היינו טעמא משום דכל מאי שהוא לתיקון הבגד וצורך בעשייתו אינו בכלל קורע ודוק".
2. הר כרמל (או"ח סי' ט' ד"ה ומתחילה) – "דס"ל לרש"י דאין שם קריעה שייך על פותח בית צואר דדרך תיקונו בכך ומתקן הוא מתחילתו ואין שם קריעה חל אלא הקורע דבר שכבר היא כלי ונגמרת אלא שצריך לקריעה זו לאיזה תיקון או לתיקון כלי עצמו או לתועלת דבר אחר דמ"מ קרע אבל פותח בית הצואר אין זה קריעה אלא תיקון".
3. בה"ל (סעי' י"ד ד"ה ולא) – "ונ"ל דסברתו הוא דלא שייך שם קורע כ"א כשהוא מקלקל בעת הפעולה אלא שהוא מכין בשביל איזה תיקון וכעין שהיה במשכן שיריעה שנפלה בה דרנא קורעין בה ותופרין אותה שהקריעה מקלקלת את היריעה ביותר אלא שע"ז יוכל אח"כ לתפורה ומכלל זה קורע בחמתו ועל מתו דהקריעה מקלקלת הבגד **אלא שנסבב תיקון** ע"ז וכנ"ל לאפוקי בפותח בית הצואר בשבת דמשוי ליה מנא בגמר זה ע"י הפתיחה גופא אין חל על זה שם קורע כלל וחייב ע"ז משום שם אחר דהיינו מכה בפטיש שהוא שייך בכל גמר מלאכה וכן מוכח שם בגמרא בברייתא דמשוי ליה בחדא מחתא עם הדין דאין נותנין מוכין לתוך הכר וכי היכי דשם הטעם משום מכה בפטיש ה"נ בזה וגם הרמב"ם חש לזה אלא דאזיל לשיטתיה בפרק כ"ב דין כ"ג ע"ש זה הנלע"ד הטעם של רש"י ושאר פוסקים דכתבו משום מכה בפטיש וכן סתם השו"ע בסימן שי"ז ס"ג ואין סתירה לזה מסעיף זה".

(א) אם יש איסור דרבנן.

1. עדיין יש איסור דרבנן – הגרש"א (צ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' י"ב אות ה', ששכ"ה ח"ג פרק ט' הע' י"א [דפו"ח, הע' י"ב] ד"ה אחרי, "אך המשנ"ב בביאה"ל (ש"מ סי"ד ד"ה ולא נתכוין) מחדש בדעת רש"י דאין חיוב קורע אא"כ מקלקל בקריעתו אלא שמכון לתקן אח"כ, גם העלה עוד חדוש גדול דלא חשיב קורע אלא אם קורע באמצע אבל לא כשקורע מקצת מדבר גדול ע"ש, אך כל זה בנוגע לאיסור תורה אבל **מדרבנן אסור בכל ענין**, ולא שרי אלא כשקורע בדרך של קלקול להוציא דבר מאכל וכמבואר בס' שי"ד").
2. אין איסור דרבנן – שבת בית (ארטסקרול, פרק ז' הע' ג' ד"ה ועלינו).
3. מראי מקומות – קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק כ"ד, "וכ' הבה"ל ... וא"ת דעכ"פ אסור מדרבנן א"כ יקשה ...").

(ב) חולק.

1. קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק כ"ד) – "וכ' הבה"ל ... אין דבריו מוסברים דמה בכך שלא קלקל הבגד בהקריעה האם משום כך אין עליו חיוב קורע, **ואדרבא י"ל דק"ו** הדברים ומה אם בקריעתו באמת מקלקל אלא שמכוין בשביל איזה תיקון חייב, כש"כ היכא דהקריעה עצמה היא התיקון שיהא חייב, ואיך אפשר לומר דאין שם קורע עליו ...".
2. אג"מ (ח"א סי' קכ"ב ענף ז' ד"ה ועיין) – "ועיין בבאור הלכה שכתב טעם אחר בזה שאין משום קורע בפתיחת בית הצואר לרש"י דמלאכת קורע הוא דוקא כשמקלקל בעת הפעולה אלא שמכוין בשביל איזה תיקון ולא בפותח בית הצואר דמשוי ליה מנא ע"י הקריעה עצמה, **ואינו נכון כלל והוא בלא טעם ובלא מקור מגמ'**, ואף שבמשכן היה מלאכת קורע בנפילת דרנא ביריעה שהיה קלקול ע"מ לתקן יש ודאי למילף לחייב כשהקריעה עצמה עושה התיקון עוד מכ"ש, אלא טעם רש"י הוא כדכתב

הריטב"א וכן סובר הש"ע והמג"א ולא קשה כלום מקורע בחמתו ועל מתו כדבארתי ואין לדחות דברי רבותינו הראשונים **בחנם**.

(3) עי' ס' זכרון להגר' גורביץ זצ"ל (עמ' ר"א).

ה. י"ל: **קורע במשכן היו קורעין ביריעה גופה ולא בתפירות** [לכמה ראשונים, ולא לרש"י].

1. **פמ"ג** (סי' שי"ז א"א ס"ק י"א) – "י"ל לא הוי דומיא דמשכן שקורעין ביריעה גופא משא"כ זה".

2. **אג"מ** (דברות משה סי' ל"ה ענף א' סוף ד"ה דף).

ו. י"ל: **רק אם בהתיקון ניכר הקריעה, הוי מלאכת קורע**.

1. **אג"מ** (ח"א סי' קכ"ב, דברות משה שבת סי' ל"ה ענף ג' ד"ה וכיון, ריש ענף ד') – "הנכון לע"ד שצריך לומר דרוב בנ"א תופרין באופן שאין צורך לקרוע כדי לפתוח בית הצואר אלא **שמתחלה הוא נעשה בבית הצואר פתוח** כמו שתופרין בזמננו רק שאירע שטעה ותפר באופן שהיה סתום והוצרך עתה לקרוע כדי לפתוח בית הצואר נמצא שאין פתיחת בית הצואר תיקון המוכרח לקריעה ואף אחר שהוצרך לזה לא ניכר שהוא נעשה ע"י קריעה ואין להחשיב תיקון זה מתקן למלאכת קריעה ונשאר עצם הקריעה בלא תיקון שהוא כמו דין מקלקל ופטור מצד קורע, ול"ד לקורע על מתו ובחמתו שהרי הוא תיקון הקריעה ממש בעצם, ולכן הוצרך רש"י לומר שהוא מטעם מכה בפטיש, והוא ראייה גדולה למה שבארתי דבמלאכת קורע צריך שיהיה תיקונו ניכר שהוא מקריעה".
(א) **הגר"ח** פ"ש זצ"ל (ס' זכרון להגר"א ז' גורביץ עמ' ר"א אות ז', קובץ בשבילי הרפואה ז', הו"ד בתורת המלאכות קורע עמ' קצ"ה) – "ראיתי בס' אגרות משה ... שגוף החידוש שלו בדינא דקריעה שאינו ברור ואינו מוכרח כלל".

ז. י"ל: **שאני עורות וניירות שאין דרך לחזור ולדבוק, אבל בגד שדרכו לחזור ולתפור**.

1. **טל אורות** (האחרון, סוף קורע ד"ה ומן).

ח. י"ל: **תיקון בגוף האדם עדיף**.

1. עי' **קצות השלחן** (סי' קמ"ו סוף ס"ק כ"ד) – "אפשר ליישב דאע"פ דהפוסקים דס"ל דבעינן ע"מ לתפור דוקא דהיינו משום דבעינן דומיא דמשכן דוקא ותיקון אחר שלא ע"מ לתפור אינו חייב, מ"מ היכא דהתיקון הוי בגוף האדם זה עדיף, וק"ו הוא מע"מ לתפור שהתיקון בבגד, ומ"מ צ"ע דסו"ס לא הוי דומיא דמשכן".

ד] שיעורים.

א. **קורע ע"מ לתפור**.

1. קורע ב' תפירות – **משנה** (דף עג., דף קה., "הקורע על מנת לתפור שתי תפירות").

ב. **קורע ע"מ לתקן**.

1. קורע ב' תפירות.

(א) **מנחת חינוך** (מוסד שבת קורע אות ג') – "ונראה דהר"מ דמחייב משום קורע ודאי צריך שיעור היינו כדי לתפור שתי תפירות כדין קורע שהבאנו לעיל [אות א'], ואם היה פתוח מערב שבת ונשאר כל שהוא מחובר ופתח בשבת פטור".

2. מראי מקומות.

(א) **בה"ל** (סעי' י"ד ד"ה וחיוב) – "ולענין נייר משמע לכאורה ג"כ מלשון השו"ע דדין אחד להן. אך זה יש לעיין לענין מפרק דחיובו הוא משום קורע ואף דלא היה ע"מ לתפור משום דכיון דדעתו לאיזה דבר צורך ולא לקלקל חשיב כע"מ לתפור וכדלקמן או בקורע בחמתו [לדעת הרמב"ם דמחייב בו] אם שייך בזה ג"כ השעור כדי לתפור ב' תפירות או דילמא כי אמרינן בקורע שעור זה ה"מ היכא דחיובו הוא משום שכונתו היה כדי לתפור ע"כ אמרינן דבפחות משעור זה לא חשיב משא"כ היכא דחיובו הוא משום שכונתו הוא בשביל איזה תיקון אחר כגון בענינו שצריך שיהיה הנייר והעור חלוק או בקורע בחמתו שהוא כדי ליישב את דעתו וכמ"ש הרמב"ם שם או בכל קורע שהוא ע"מ לתקן כל שיש בו התיקון שהוא מכיון בו חייב ולא תליא בשעור זה. ותדע דבקורע על מתו דאמרינן בגמרא דחייב משום שיש תיקון מצוה ע"י הקריעה ע"כ כשיש שעור טפח דבפחות מזה לא הוי שעור קריעה אפילו לשאר קרובים כמ"ש במו"ק ולא תיקן כלל הרי דלא תליא זה בשעור ב' תפירות א"כ אפשר דה"ה בכל דבר לפי תיקונו בין להקל בין להחמיר [ודברינו הוא לדעת התוס' שם ק"ה ע"ב ד"ה הא ר"י ע"ש אבל לדעת הרמב"ם שם בפ"י הלכה יו"ד ע"ש ובתו"ט על זו המשנה דטעמו משום שחמומו וצערנו נח ע"י הקרע לא מבורר גם שם אם דוקא טפח] והנה מה דאיתא במשנה דמקלקל ע"מ לתקן שעורו כמתקן היינו בדבר שיש להתיקון שעור ידוע כמו במוחק ע"מ לכתוב ובקורע ע"מ לתפור ובסותר ע"מ לבנות כל אחד לפי שעורו וכמו דאיתא ברמב"ם פ"א הי"ח ע"ש וא"כ ה"ה נמי בקורע ע"מ לתקן איזה תיקון תלוי השעור לפי דבר הצריך לו ולא תליא בשעור ב' תפירות וצ"ע".

(ב) **אפי"ק ים** (ח"ב סי' ד' ענף ה') – "וראיתי במנחת חינוך במלאכת קורע, דבעינן ג"כ על מנת לתפור שתי תפירות, ודייק מלשון הרמב"ם ז"ל, דהקריעה עצמה יש לה שיעור, כדי שתי תפירות, ואם נקרע מעט מערב שבת, וגמר לקרוע בשבת. ע"מ לתפור ב' תפירות פטור. וי"ל דבמחיקה ג"כ הכי הוא. ובחזקא מחתא מחתינהו ... הי' נלע"ד לחדש. דהא דבעינן שיעורא בקריעה ובמחיקה עצמה, אינו אלא כשקורע על מנת לתפור, ומוחק על מנת לכתוב, דהתם חשיבות המלאכה אינה, אלא משום התפירה והכתיבה. ע"ז אמרה המשנה, דהמקלקל על מנת לתקן שיעורו כמתקן. וכן הסברא נותנת, דלא עדיף אז מתפירה וכתובה עצמה. משא"כ בקורע לתקן בקריעתו, ומוחק לתקן במחיקתו. בזה לא בעינן כלל שיעורא, בקריעה ובמחיקה עצמה, וחייב גם בקורע פחות משתי תפירות, ובמוחק פחות מכדי שתי אותיות. דהמשנה לא אמרה רק דשיעורו כמתקן. וזה אינו אלא בעל מנת לתפור ולכתוב,

ובעצמו הוי מקלקל. משא"כ במתקן ממש בהקריעה והמחיקה עצמה, מאי שיעורא הוא דשתי תפירות ושתי אותיות ... שוב מצאתי בנ"א כלל ל"ח דהביא ג"כ התוספתא. ובגירסא שלנו, ופירש ג"כ כהמ"ב. ורק דהוא ז"ל ס"ל לדבר פשוט, דלעולם בעינן במחיקה שיעור שתי אותיות, ודלא כמ"ש. והמ"ב מסתפק בזה בקורע ומתקן בקריעתו, אם בעינן כשתי תפירות. וכבר כתבנו דקורע ומוחק בחדא מחתא נינהו".

3. עי' ערך מוחק, לשיטות ומראי מקומות.

ג. חצי שיעור.

1. עי' ערך חצי שיעור [לפני סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.

ה. חילוק בין קורע לסותר.

א. מהלך א': קורע רק בדברים הרכים [או עורות שדרכן לתפור].

1. מנ"ח (מוסך שבת, קורע אות ה') – "וזה פשוט דלא נקרא תופר או קורע רק בדברים הרכים או עורות דדרכן לתפור, אבל מה שהאומנים עושים שתופרים כלי חרס שבורים כמו פארציליין וכדומה, לא שייך תופר רק עושה כלי או שובר, אבל תפירה וקריעה לא שייך כלל, כי במשכן היו יריעות וכדומה, וזה פשוט".
2. עי' פני משה (ירושלמי פרק ז' הל' ב' דף נב. ד"ה ואית) – "קריעה בעורות באילין רכיכיא ברכין שדרכן לקרוע ומתני' דקתני המחתכו בעור הצבי שהוא עב וקשה ולא שייך בו קריעה".
3. עי' ביאור הגר"ח שליט"א (שם, עמ' קפ"ד) – "דבגדים דרך בקריעה ובעורות שהן קשין דרכן בחיתוך".
4. חוט שני (ח"א עמ' קמ"א) – "מלאכת קורע לכאורה שייך רק בדבר רך כגון נייר או בגד וכדו', אבל בדבר קשה כמו עצים ואבנים לא שייך מלאכת קורע ... וכ"כ במנחת חינוך לדבר פשוט ... ולפי"ז צ"ע מש"כ בביה"ל ... י"ל דהפירוש בגמ' הוא שהקנים הם רכים וכופפים את שפתם ותופרים את הכפיפה ובוה חייב משום תופר, משא"כ בחיבור עצים קשים, י"ל דאינו חייב משום תופר. וכן משמע בגמ' דהתוקע עץ בעץ חייב משום בונה ולא מצינו שיתחייב גם משום תופר".
5. מחזה אליהו (ח"א סי' ע' אות י"ז, פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ב' סעי' י').
6. ל"ט מלאכות (ריביאט, הע' ל"א, הע' ע"ט).
7. בנין שבת (ח"ב פרק י"א).

ב. מהלך ב': בנין וסתירה הוי רק בדבר שחלל שלהם עמוד כבנין ואהל.

1. אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ריש ענף ו') – "והנה בבגדים לא מצינו שיהיה שייך בנין וסתירה, משמע דלא שייך רק בכלים של עץ ומתכות וחרס שהחלל שלהם עומד כבנין ואהל, אבל בבגדים שמתקפלים ואינם כבנין אין בהם מלאכת בונה וסותר".
 2. הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא סי' ש"ד על סעי' א') – "ולא אמרו משום בונה אלא בכלי שיש לו צורה יציבה, ולא בבגד שמשנה חללה וצורתו לפי הצורך, כן כתב באגרות משה' (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ו'). נפקא מנה גם לשקיות חלב וכיו"ב אם שייך דין בונה וסותר ... אולי תלוי בזה גם אם חיוב מגבן משום בונה הוא דוקא בגבינה קשה או אף בגבינה רכה".
 3. מראי מקומות – פתוחי חותם (פרק א' ענף ח').
- א) הגר"ח פ"ש זצ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' ר"ד אות י') – "מש"כ האגרות משה דלא מצינו שיהי' שייך בבגדים בנין וסתירה אינו מובן לכאורה דמה גרע בגד מגבינה ואם יעשה כלי מבגד מסתבר דלא גרע מהעשיית גבינה, ובאמת מפורש בפמ"ג בסי' ש"ז א"א סק"כ דבקריעת בגד ג' על ג' חייב משום סתירה ע"ש, ולפ"ז שייך בהני שקים הן האיסור דקורע והן האיסור דסתירה".

ג. ה"ה כשמדבק עץ לעץ: יש דין קורע וסותר.

1. בה"ל (סעי' י"ד ד"ה ה"ז) – "כי תופר ענינו הוא דלוקח שני דברים אחדים ומחבר אותם לאחד וכן הוא ע"י דיבוק ונ"ל דה"ה כשמדבק עץ לעץ ע"י דבק כנהוג ג"כ שם תופר עליו כי מצינו בגמרא דף ע"ד ע"ב דבעצים שייך ג"כ תפירה דאמר שם האי מאן דעבד חלתא [כוורת של קנים] אי חייטיה לפומיה וכו' ע"ש ברש"י".
 2. מנחת יצחק (ח"ח סי' ל"א ד"ה והנה) – "בביאור הלכה ... ויש להוסיף ראי' לחיבור עצים בעצים ע"י דבוק דחשוב כמו תפירה, ממ"ש בספרי מנחת יצחק (ח"ז סי' ע"ב - ג), להוכיח דאמרינן במזוזה מה לי חיבור ע"י מסמר ומה לי דבק, והבאתי ממה דאיתא בש"ס (מנחות ל"ד ע"א) לענין מזוזה, אי לאו גזרה שוה (דצריך ספר) הו"א ליכתבא אאבנא וליקבעא אסיפא קמ"ל ע"ש, ואבנים ע"ג אבנים א"א ע"י מסמרות רק ע"י טיט עיי"ש".
 3. ברית עולם (תופר אות ד').
- א) רק עצים רכים [כמו לולב] – עי' הגר"ש זצ"ל (לשונו מובא לקמן), הגר"ש זצ"ל (שבות יצחק ח"ג עמ' רי"ב), הו"ד הגר"ע אויערבך שליט"א (ס' עטרת שלמה ח"י עמ' מ"ו ד"ה אכן, "אמר לי מו"ח (שליט"א) [זצ"ל] דמש"כ הביאה"ל בסי' ש"מ שם ד"ה הרי זה דחיבור עץ לעץ ע"י דבק הוי תופר והביא כן מרש"י בשבת ע"ד ע"ב הוא דוקא בעצים רכים דומיא דבגד אבל בעצים קשים אינו דומה לתופר", חוט שני (ח"א עמ' קמ"א, לשונו מובא לעיל), מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ב' הע' ג').
- ב) מראי מקומות – משנת יוסף (ח"י סי' ע"ז אות ג' ד"ה ואף), חשוקי חמד (דף עג, עמ' שמ"ג, "המנחת חנוך ... ובביאור הלכה ..."), ל"ט מלאכות (ריביאט, קורע הע' מ', הע' מ"ג, תופר הע' ה'), פסקי תשובות (דפו"ח הע' ר"י).

ד. שייך תופר גם בדברים קשים.

1. אבן ישראל (מאור שבת ח"ד תשובה א', תשובה ה', תשובה ו', תשובה י"ב).
2. אור לציון (ח"א סי' כ"ו ד"ה והנה) – "בבה"ל ... ומשמע דה"ה דהמדבק פח בפח חייב משום תופר, והמפרידו משום קורע".

ה. אם יש סותר בדבר רך.

1. לא.

א) מחזה אליהו (ח"א סי' ע' אות י"ז) – "דשם 'כלי' בנוגע לבנין וסתירה בשבת לא מצאנו אלא בדבר קשה כקופסה חבית ותיבה, אבל דבר רך כבגד אין עשייתו 'בנין' ואין סתירתו 'סתירה'. וצ"ל או דלא נחשב כלי כלל להלכות אלו, מדאינו דומה לבית דהוא מקור הלכתא דבנין. או דאינו יותר ממוסתקי דהיינו כלי רעוע דנשבר ותיקנו בזפת דלכו"ע אין בו בנין וסתירה ע' מחבר שם סע' א'. וע' שו"ת אגרות משה ...".

(1) מראי מקומות – הגר"ח ש"צ (לשונו מובא לקמן).

(ב) הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא סי' שי"ד על סעי' א') – לשונו מובא לעיל.

2. נראה שכן.

א) מחבר (סי' שי"ד סעי' י') – "חותמות שבקרקע, כגון דלת של בור שקשור בו חבל, יכול להתירו דלאו קשר של קיימא הוא, שהרי עומד להתיר; אבל לא מפקיע וחותך, משום סתירה".

(ב) תוס' שבת (סי' ש"ז ס"ק ל"ז).

(ג) מג"א (סי' תקי"ט ס"ק ד') – "לא גזרו כיון דאין בנין וסתירה בכלים וכ"מ דעת הרמב"ם וכ"כ התוספות בביצה ומה"ט כ' מהרי"ל עכו"ם שהביא כ' חתום מות' לפתחו בי"ט עכ"ל".

(ד) הגר"ח ש"צ (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' רי"ב אות י"ג ד"ה ומש"כ) – "מחזה אלי' ... דאין זה ברור כלל והבאנו ראי' מהפמ"ג להיפך וגם דעת נותנת כן דמנ"ל לחלק בין הוא רך או קשה והעיקר הוא אם משמש בתורת כלי או לא דאם הדבר משמש בתורת בגד מסתבר לכאורה דלא שייך ע"ז שם כלי ...".

(ה) בנין שבת (ח"א עמ' רי"ח ד"ה ובזה).

ו. מראי מקומות – יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"א עמ' ר'), ארחות שבת (פרק י"א הע' י'), שבת בית (ארטסקרול, פרק ז' הע' ב', סוף הע' י"ד, "צ"ע"), הגר"י רובין שליט"א (מוריה טבת תשנ"ב עמ' צ"א), פיתוחי חותם (פרק א' אות ס"ט), מלאכת שבת (עמ' רכ"ו), תורת המלאכות (התופר, ס"ק כ"ג), פסקי תשובות (דפו"ח אות כ"ד ד"ה ועוד).

1. ערה"ש (סי' שי"ז סעי' י"ח) – "תולדת תופר המדבק ניירות בדבק או עורות זו לזו או שארי מיני סחורות כשמדבקן זו לזו הוי תולדת תפירה וחייב".

2. ח' הרי"ם (מאור השבת ח"ג עמ' תקכ"ב הע' מ"ב, ח"ד עמ' ת"ע ד"ה וע"פ) – "ששאל את החידושי הרי"ם למה בחז"ל נקרא קריעת ים סוף ובתורה נקרא לשון בקיעה, והשיב החידושי הרי"ם דעל פי הלכה ענין הקריעה הוא דוקא בשני דברים מתאחזין ואח"כ כשמפריד אותם נקרא קריעה, אבל דבר שהיה אחד מתחילתו אינו נקרא קריעה, ובהלכות שבת מבואר זה לגמרי".

3. חזו"א (תשובות וכתבים סי' ע"ה, שארית יעקב שבת סי' ט' סוף ס"ק י') – "גודלת ופוסקת משום בונה, תימה דאף כל אורג ותופר ליחייב נמי משום בונה וכל שכן בקולע נימין שהביאו התוד"ה וכו', וצ"ע, ותיריך מו"ר דכיון דחלקינהו קרא תו לא מערבינן להו וכדמוכרח הכי גם בעוד הרבה מדיני התורה דלא מערבינן להו ליתן את של זה בזה וכגון באבות ותולדות הנזיקין, וכן בלשון הרע אינו עובר משום ביטול תורה לדעתו וכן כיוצא ב".

4. חלקת יעקב (או"ח סי' קכ"ב סוף ד"ה מיהו) – "ועי' מג"ח מוסך שבת סוס"ק כ"ד דפשיטא לי' דתופר כ"ח שבורין ע"י חוטי ברזל דלא מקרי תפירה דתפירה דוקא בדברים הרכים וצ"ע מגמרא דשבת ע"ד מחלתא הנ"ל".

5. הגר"ש זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק כ"ד ד"ה עכ"פ, סי' שי"ד ס"ק י"ב ב', ששכ"ה פרק ט' הע' ע"ז [דפו"ח, הע' פ"ה], מילואים) – "והנה המנ"ח ... אולם המשנ"ב בביאורו"ל ... ואפשר דאותם העצים רכים משא"כ קשים. ועדיין צ"ע ...".

6. אליבא דהלכתא (חע"א עמ' מ"ד אות י"ב) – "בביאורו"ל סי' ש"מ סעיף י"ד ד"ה הרי"ז תופר וכו', כתב לחדש דמדבק עצים הוי נמי תופר. והנה בביאורו"ל לעיל סעיף י"ג ד"ה אין, כתב דאיסור קורע הוא גם בקריעת בגד שלם, ולא רק בקורע ב' חלקים מחוברים (ודלא כהגר"ז, וסברתו לכאורה דכל שלא שייך תופר ל"ש בהיפוך סותר, ובעושה לבד וכל כה"ג ל"ש תופר, א"כ ה"ה קורע ל"ש בקריעת דבר שלם). א"כ לשי' הביאורו"ל כאן ושם תקשי אמאי בכל שובר כלי לא אסור משום קורע, דכיון דגם בדברים קשים שנדבקים כעץ שייך תופר, לכאורה ה"ה קורע (ודלא כחולקים דס"ל דכה"ג ל"ש תופר וקורע). וגם בדבר שהוא אחד ולא מדובק ג"כ שייך קורע, א"כ בכל שובר כלי שאין סתירה בכלים מ"מ יאסר משום קורע, ואמאי בצירוף ב' הנ"ל גם עץ וגם שאינו מדובק אלא אחד, ל"ש קורע, וצ"ע. תשובת הגר"ח קניבסק שליט"א: מה ענין קורע לתופר. תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: חזינו כה"ג ברמב"ם פ"י הי"ג התקוע עץ בעץ בין שתקע במסמר וכו' הרי"ז תולדת בונה, ובהט"ו או שפרק עץ תקוע הרי"ז תולדת סותר. ואמאי בשובר עץ אין סותר וה"נ כן, ודו"ק".

ז. סיכום: אולי יש ד' מהלכים.

1. חילוק בין רך וקשה.
2. תלוי אם יש בית קיבול.
3. בין קריעה לשבירה (ripping or breaking).
4. פעמים שייך שניהם, כמו במעטפה, שסותר הכלי וקורע הדף.

[1] מודעות לקיר: דבר רך על דבר קשה.

מחבר (סעי' י"ד) – "המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו הרי זה תולדת תופר וחייב וכן המפרק ניירות דבוקים או עורות דבוקים ולא נתכוין לקלקל בלבד הרי זה תולדת קורע וחייב".

א. מצד מלאכת תופר, קורע.

1. מחמיר.

- (א) **ששכ"ה** (שלמי ניסן הע' כ') – "דיש לדון משום קורע ותופר".
 (ב) **חשוקי חמד** (דף עג, עמ' שמ"ג) – "למעשה ודאי שעובר על איסור תופר. ובשעת הצורך שיש פיקוח נפש יש להדביקו בשינוי, כגון במרפק ועדיף להניח בכמה מקומות בנייר דבק ולא למרוח דבק על כל הדף שמרבה בתפירה".
 (ג) **שלמי ניסן** (דיני בנין המצויים סעי' י', הע' י"ט) – "יש לחוש משום תופר".
 (ד) **ל"ט מלאכות** (ריביאט, עמ' תת"ל, ע' קורע הע' מ"ג).

2. מיקל.

- (א) **הגרשז"א** זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק כ"ד ד"ה ולפ"ז, ע' ששכ"ה פרק ט' הע' ע"ז [דפו"ח, הע' פ"ה] [לשונו מובא לקמן]).
 (ב) **חוט שני** (ח"א סוף עמ' קל"ט ד"ה אך, תורת המלאכות התופר ס"ק כ"ג ד"ה ונלענ"ד) – "במדבק פלסטר על פצע שבגופו, אין בזה משום תופר דהוי כמדבק דבר רך על דבר קשה כיון שהפלסטר דבר רך לגבי עור הגוף שהוא קשה".
 (ג) **הגר"י בלוי** זצ"ל (ליקוטי מנחת יצחק סי' כ"ז ד"ה והנה כאשר) – "שלא מצינו דין קורע **אלא במין אחד**, אבל כשמפריד שני מינים אחד מן השני, כגון בנד"ד אלומניום (שהוא מתכת) מפלסטיק, אין זה בכלל קורע, שלא מצינו מי שהזכיר בהורדת מגופה או שעווה מעל בקבוק או חבית שיהא בזה קורע".
 (ד) **הגר"ע אויערבך** שליט"א (ס' עטרת שלמה ח"י עמ' מ"ו ד"ה אכן) – "אבל במדבק מודעה על הקיר לכאן י"ל דאסור משום תופר. אמנם נראה דמשום תופר אין לאסור בזה, דגדר תופר הוא חיבור דבר לדבר שיהיה לדבר אחד [כמו מדבק ניירות בס' ש"מ סעיף י"ד], וכאן לא שייך לזמר כן, דהמודעה אינה נעשית דבר אחד עם הקיר".
 (ה) **מחזה אליהו** (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ב' סעי' י', הע' ס"ד).

1. **תורת המלאכות** (התופר, ס"ק כ"ג ד"ה ונלענ"ד).3. מראי מקומות – **לב חיים** (ח"ב סי' קנ"ב), **משנת יוסף** (ח"י סי' ע"ז אות ג'), **נשמת שבת** (סי' ש"מ אות ש"ג ד"ה עוד).

- (א) **הגרשז"א** זצ"ל (ששכ"ה פרק ט' הע' ע"ז [דפו"ח, הע' פ"ה], שולחן שלמה סי' שי"ד ס"ק י"ב.ב. ד"ה וגם) – "וגם נראה לענין קורע, דלא שייך שם קורע לענין מלאכות שבת אלא כמו שני ניירות שנתחברו לאחד, דהפרדתם הו"ל קריעתם, משא"כ בני"ד דחשיב רק כ'מסיר' את הנייר מהבקבוק ולא כקורע".

- (ב) **ארחות שבת** (פרק י"א הע' י') – "ועיי"ש בספר שש"כ שכתב בשם הגרשז"א זצ"ל דאם ננקוט דאכן בדברים קשים לא שייך שם תופר מסתבר דה"ל בהדבקת דבר רך על קשה, כגון הדבקת נייר על גבי בקבוק, לא שייך שם תופר, דלפי הך סברא לא נאמר שם תופר אלא כמדבק יריעות זו לזו. וראה שם שצירף סברא זו לסברות נוספות על מנת להתיר שריית בקבוק שיש עליו תווית בתוך מים קרים על מנת לצננו אף כאופן שהוא פסיק רישא שהתווית תופרד ממנו. אמנם מסתבר דאף אי נימא דבהדבקת רך על קשה אין איסור תופר מ"מ יש איסור גמור לתפור כפתור לבגד, דכיון שבעיקר הבגד שייכא תפירה לכן גם בכפתורים הנטפלים אל הבגד הו"ל שם תפירה גמורה. אך לא מסתבר לאסור זאת משום חוט התפירה המתחבר לבגד, דמלאכת התפירה מתייחסת לשתי היריעות המתחברות או לכפתור המתחבר אל הבגד, ולא לחוט התפירה, שאינו אלא האמצעי שעל ידו תופרים. [ויש שהביאו ראיה דיש איסור תפירה בהדבקת רך לקשה מהא דאיתא במשנ"ב סי' תקמ"ה ס"ק ב' שלא לתפור בחוה"מ את עצי החיים אל היריעות של ספר התורה, והתירו רק ע"י פועל שאין לו מה יאכל, ומבואר שיש בזה איסור תופר, אמנם לפמש"כ לעיל גבי תפירת כפתור אין מכאן ראיה שבהדבקת רך לקשה יש איסור תופר, דכיון שהיריעות של ס"ת נתפרות זו לזו חייל שם תפירה גם על העמודים]. וכן הורה הגר"י ש"אלישיב" (שליט"א) [זצ"ל] (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ג אות א') בשנת תשנ"א בזמן מלחמת המפרץ כאשר היו מדביקים סרטי איטום על גבי המשקופים והורה להזהר שלא להדביק סרט על גבי סרט אלא רק להדביק על גבי המשקופים עצמם, והטעם כנ"ל דהדבקת רך על קשה קילא טפי [אמנם אפשר שאין ללמוד היתר כללי דשאני התם שהיתה שעת הצורך]. אמנם למעשה אין להתיר הדבקת מודעות על קיר, וגם רופא הצריך להדביק מדבקה על גבי בקבוק עדיף לכאן שלא ידביק אלא יכרכנה בגומי אם הדבר אפשרי".

ב. מצד מלאכת בונה, או סותר.

1. מחמיר.

- (א) **חוט שני** (תורת המלאכות, התופר ס"ק כ"ג ד"ה ונלענ"ד) – "הדבקת דבר רך לדבר קשה אין בו משום תולדות תופר ... דלפי זה ליכא איסור בהדבקת נייר או מדבקה לבקבוק, אבל להדביק על קיר אסור משום בונה".
 (ב) **ע' הגר"ע אויערבך** שליט"א (עטרת שלמה ח"י עמ' מ"ו ד"ה אכן) – "אבל יתכן שע"י שמדביק את המודעה לקיר המודעה נהפכת מתלוש למחובר ונהיית לחלק מהקיר והוי בונה אף שאינו צורך הבית, וצ"ע".
 (ג) **מלכים אמניך** (פרק ג' הע' ג', סי' א' אות ב', סי' כ"א) – "לפני ביהש"מ הדביקו מודעה פוגעת באדם כשר, ועדיין המודעה לחה, האם מותר להסירה ע"י ישראל בין השמשות. תשובה: נראה דיש בזה חשש מלאכת סותר, ואעפ"י שהמודעה עדיין לחה, אין בזה להקל. הגע עצמך הסותר לבנה שעדיין הטיט המחבר לח, והסירה מהכותל, האם אין בזה משום סותר. ואף שיש סוברים (אבהע"ז כ"ד ח"מ כ"ד) דגט כל עוד האותיות לחות, אין לגרש בו, דלא נחשב לכתוב, בכל זאת בנוגע לשבת מסתבר דאסור. ומכיון דיש בזה חשש מלאכה דאורייתא אסור, אולם ע"י נכרי מותר דהוי צורך גדול, וגם יש בזה משום כבוד הבריות".
 (1) אמנם, לכאורה סתירה לחשוקי חמד [לשונו מובא לקמן].

(ד) שלמי ניסן (דיני בנין המצויים סעי' י', הע' י"ט) – "דכיון דמבטלו לכותל יש בזה חשש בונה".

(1) נ"ל, שיש לחלק בין זה למגנט. שאין שימוש אח"כ להנייר, וממילא הוא חלק מהבנין.
2. מיקל.

(א) עי' הגרש"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"ב אות י"ב, הע' י"ג) – "אין בזה איסור דאורייתא".

(ב) חשוקי חמד (דף עג, סוף עמ' שמ"ג) – "הדבקה מודעות בשבת ... ונראה דבענינו גם כלכלת השבת יודה שאין בו משום בונה מב' סיבות: א. המטרה היא לא להעבות את הקיר, ואינו דומה לסד סיד שהמטרה היא לייפות את הקיר, ולכן יש מקום גם לחייבו משום בונה, משא"כ הדבקה המודעה היא למען המודעה ולא למען הקיר. ב. הקיר הוא ארעא דלאו דיליה. ולכן אין מקום לחייבו משום בונה, כי אם משום תופר כיון דמטרתו לפרסם את המודעה ולא להעבות את הכותל".

(1) אמנם, לכאורה סתירה למלכים אמניך [לשונו מובא לעיל].

(ג) ששכ"ה (שלמי ניסן הע' כ') – "שפשיטא ליה דלית בזה משום בונה וסותר".

(ד) נשמת שבת (סי' ש"מ אות ש"ג ד"ה איסור) – "ואיסור סתירת בנין בזה מאחר שלא נתנוהו על דעת לבטלו שם ושיהיה חלק מן הבנין [ע' שו"ע סוף סי' שי"ד, ובסי' תקי"ח סעיף ח', ובסי' תרל"ח], וגם המדביק ידע שיורידוהו במקדמו האפשרי על כן דמי לתבן שמותר ליתן ע"ג חצר שנתקלקלה מחמת הגשמים כשבדעתו שבהמות יאכלוהו לאחר זמן, שמאחר שאנו מבטלו להקרקע עולם לא חשיב מוסיף על הבנין, וממילא שכל שכן שמותר להסירו, והגם שיש לחלק דשאני התם שאינו מהדקו ומחברו להבנין על כן כל שאין כוונתו לבטלו שם אינו בטל להקרקע ולית ביה משום בנין, דנחשב כמשים מטלטלין על גבי הקרקע על מנת להסירו משם, משא"כ בזה שנתדבק להבנין, מ"מ נראה דהעיקר תלוי בכוונת האדם לבטלו להבנין".

(ה) הגר"י רובין שליט"א (שמעתי, וכן עי' ארחות שבת פרק י"א הע' י' [לשונו מובא לעיל]).

3. מראי מקומות.

(א) הר"א במברגר – "יש לדון באוסרים אם מדברים לשים נייר עם נייר דבק על קיר או הדבק הנוזלו כמו ציור של מלכים אומניך".

ג. דבר רך על גבי דבר רך: שדבוק על דבר קשה – למיקילים לעיל.

1. עדיין מיקל.

(א) חוט שני (תורת המלאכות התופר סוף ס"ק כ"ג) – "ויש להסתפק בכהאי גוונא שמדביק דבר רך על גבי דבר רך שדבוק על דבר קשה, אי אמרינן דהדבר הרך שדבוק על הקשה בטל אליו ונהפך כחלק מהקשה, ועל כן אף שמדביק עליו עוד דבר רך חשיב כאילו שהדביקו בקשה עצמי וליכא בזה משום תופר וקורע, או דילמא כיון שבפועל הדביק דבר רך על גבי דבר רך חשיב זה למעשה תפירה בעצמו. ומהגר"נ קרליץ שליט"א שמעתי דפשיטא דיש לומר כהצד הראשון דמתבטל הרך אל הקשה, ועל כן אף שמדביק עליו דבר רך אין בזה משום תופר".

ד. מראי מקומות – פסקי תשובות (דפו"ח אות מ"ג).

1. אג"מ (או"ח ח"ד סוף סי' ע"ז) – "להסיר מכסה של נייר הדבוק בדבק על צלוחית באופן שלכא משום עשיית פתח לא יאסר משום בשול כשיניחו במים חמין לרכך הדבק כיון שהוא ענין תיקון הדבר ולא תיקון הדבק ורק בהמסיס דבר להדביק בו איזה דבר הוא חייב משום מבשל".

2. הגר"א נבנצל שליט"א (תשובות אביגדר הלוי או"ח עמ' רצ"ג אות קל"ד) – "נייר שהודבק לקיר ע"י ניר דבק – האם מותר בשבת להסיר את ניר-הדבק מהקיר. תשובה: לא".

ז [קורעין נייר - סעיף י"ג.

א. "אין שוברין את החרס, ואין חותכין הנייר" – משנה (ביצה לב:).

1. מפני שהוא כמתקן כלי – רמב"ם (שבת פרק כ"ג הל' ו', יו"ט פרק ד' הל' ח'), שו"ע (סעי' י"ג, סי' תק"ח סעי' א'), פוסקים.

ב. למה אינו עובר איסור דאורייתא של קורע.

1. פמ"ג (מש"ז ס"ק ה') – "הקורע נייר משמע דחייב אם קורע ע"מ לתקן חייב כמ"ש כמ"ש בסי"ד ולא דוקא ע"מ לתפור א"כ צ"ע בסי"ג אין קורעין נייר (להניח עליו דבר מה) שנראה כמתקן כלי והא דביצה ל"ח ער"מ פכ"ג ה"ו משמע רק מדרבנן והא מ"ה חייב ... וצ"ע כעת".

ג. י"ל (מהלך א'): לפי השיטות שצריך קורע על מנת לתפור ממש, אפילו בדעת הרמב"ם. וכאן, אינו ע"מ לתפור.

1. עי' 'קורע ע"מ לתפור', לשיטות ומראי מקומות.

ד. י"ל (מהלך ב'): שהלשון "כמתקן כלי", פירוש 'חייב'.

1. ח"א (נשמת אדם כלל כ"ט ס"ק ב') – "אך באמת צ"ע ד"ל דהא דכתב הרמב"ם כמתקן כלי כוונתו דחייב. ועי' לקמן במלאכת בונה שהרי כתב שם ג"כ אין חותכין שפופרת של קנה מפני שהוא כמתקן כלי. ובשבת קמ"ו פריך הש"ס בפשיטות הא קא מתקן מנא, וכן משמע התם מדגורין שמא יתקן משמע דחייב".

2. מנחת חינוך (קורע, אות ד') – "וכתב הר"מ פכ"ג ה"ו, אין קורעין נייר מפני שהוא כמתקן כלי. ונראה דהוא רק משום שבות, דכל הפרק שם מיירי משבותים. ובספר חיי אדם [הל' שבת כלל כ"ט בנשמת אדם סק"ב] תמה דלמה אינו חייב משום קורע אם אינו מקלקל, ועי"ש שמחלק וצ"ע, ועי"ש בסוף הדיבור. ועיין ר"מ פי"א ה"ו כתב המפרק דוכסוסטוס מעל הקלף חייב משום מפשיט,

ותמה ג"כ בספר הנ"ל למה לא יתחייב משום קורע כמו המפרק עורות דבוקים, ואפשר אין הכי נמי, וכבר הבאתי כמה פעמים [עין באות הקודמת] במקום דחייב שמים והר"מ אינו מביא, ואין להאריך".

א) הם [הח"א, ומנ"ח] לשיטתו בשיטת הרמב"ם. שהם סוברים שצריך ע"מ לתפור, אבל ע"מ לתקן הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, שפסק הרמב"ם כר"י, שחייב. ממילא, עדיין נשאר השאלה, למה אינו עובר משום קורע. והתירוץ, אה"נ שיש חייב מצד קורע. [וא"ת: למה כ' רק שחייב מצד מתקן כלי ולא קורע. י"ל, מצד הרישא שכ' "ואין שוברים את החרס", שיש חיוב רק מצד מתקן מנא].

ה. י"ל (מהלך ג'): **אין איסור קורע בדבר שהוא גוף אחד.**

1. נשמת אדם (כלל כ"ט ס"ק ב') – "מלשון זה משמע דאינו אלא שבות, וכן משמע שבכל אותו פרק מיירי משבותים, ולא זכיתי להבין על בוריים למה לא יתחייב משום קורע. וצ"ל דלא נקרא קורע אלא בדבר שנתחבר ע"י אריגה או תפירה בבגד או ע"י דבק, כמו שכתב המפרק ניירות דבוקין דחייב משום קורע, משא"כ בנייר, ואפשר דנייר שבזמניהם שהיה מעשבים לא שייך קריעה וצ"ע. וכן משמע שהרי כתב בפרק י"א המפרק דוכסוסטוס מן הקלף חייב משום מפשיט, ובמפרק עורות דבוקים חייב משום קורע כדאיתא בש"ע סימן ש"מ. הן אמת שהרמב"ם כתב המדבק ניירות או עורות הרי זה תופר וחייב וכן המפרק ניירות דבוקים חייב משום קורע. ומדהזכיר בתופר עורות ולא הזכיר בקורע משמע דבעורות לא שייך קורע. אבל בב"י העתיק גם בקורע או עורות, וכן כתב הכלבו וכן מוכח בירושלמי דף [נב, א] דאמר קריעה בעורות ברכין וחותר בבגד בלבדין".
 - א) מה שכתב בה"ל (סעי' י"ג ד"ה אין), "דמבואר בירושלמי בהדיא דבעור שייך ג"כ קריעה וכבר רצה לומר כן הנשמת אדם ודחה זה מכח הירושלמי הזה". איתא בספרים (נשמת שבת סי' ש"מ ריש אות רכ"ט, תורת המלאכות עמ' קצ"ח ד"ה אמנם, יד משה, הו"ד בס' הערות וביאורים על מ"ב, ועוד), שאינו נראה שהפשט בהנשמ"א, כמו בה"ל. שחזור הנשמ"א, מצד הירושלמי. אלא שלכאורה הפשט, שהראיה מהירושלמי, שרק שעורות הדבוקים זה לזה שייך מלאכת קורע. ולא הפשט, שגוף העור שייך קורע [אלא עורות שדבוקים זה לזה שייך קורע]. וכן מוכח מהסיים של הנשמ"א, ז"ל "והפ"ח בי"ד סי' קי"ח ס"ק י"ח כתב דהקורע נייר המחולם חייב, וראיה מרמב"ם דהמפרק ניירות דבוקין, ולפי מה שכתבתי אינו ראיה וכמ"ש רמב"ם גופא".
 - ב) וכן שו"ר תפלה למשה (סי' נ"ו אות ו') – "ונמצא שמבואר מדברי הירושלמי דשייכא קריעה בעורות ודלא כהגר"ז. הן אמת שמדברי הנשמ"א (כלל כ"ט אות ב') נראה שמפרש דברי הירושלמי הנ"ל בעורות דבוקין שמפרידן זמ"ז ע"ש. אולם פשט לשון הירושלמי לא משמע כן. והלום ראיתי להמשנ"ב בבה"ל (סי' שמ ס"ג) שהעיר ע"ד אחד מן האחרונים שכתב דל"ש קריעה אלא בדבר הנתפר ונארג שנעשה מגופים רבים. אבל לא בדבר שהוא מגוף אחד כמו עור (ונראה שהתכוין להגר"ז הנ"ל) והעיר עליו מדברי הירושלמי הנ"ל דמבואר להדיא דשייכא קריעה בעורות וכמש"ל בס"ד. ע"ש. אכן מ"ש עוד שם וז"ל: וכבר רצה לומר כן הנש"א ודחה זה מכח הירושלמי הזה עכ"ל. המעיין היטב בנשמ"א ישר יחזו פנימו שלא דחה כלל סברא זו מהירושלמי, ואדרבה נשאר בסברתו גם במסקנת דבריו. וע"כ העיר ע"ד הפר"ח יו"ד (סי' קיח ס"ק י"ט) וצ"ע".
 2. גר"ז (סעי' י"ז) – "אבל משום קורע אין איסור אלא כשקורע ומפריד גופים רבים שנתחברו כגון קורע בגד הארוג מחוטם הרבה אבל הנייר שהוא גוף אחד אין בפסיקתו וחיתוכו משום קורע ומטעם זה מותר לקרוע עור שעל פי חבית של יין כמ"ש בס' שי"ד מפני שהעור הוא גוף אחד ולא שייך בו איסור קריעה אלא איסור החיתוך אם מקפיד לחתכו במדה כמ"ש שם".
 3. תהילה לדוד (ס"ק י"א) – "כתב המח' סי"ג אין קורעין הנייר מפני שהוא כמתקן כלי ע"כ. מבואר דקריעת נייר אין בו משום קורע. ועי' בדברי הרב ז"ל סי"ז".
 4. קצות השולחן (סי' קמ"ה ס"ק ד').
- א) עי' לקמן להחולקים.

- ו. י"ל (מהלך ד'): **האיסור קורע דאורייתא שייך רק כשקורע איזה דבר באמצע והוא צריך לתיקון שניהם** - לפי הרמב"ם.
 1. בה"ל (סעי' י"ג ד"ה אין) – "ולולי דמסתפינא הו"א דבר חדש בזה דלא שייך שם קורע ע"מ לתקן כ"א כשקורע איזה דבר באמצע והוא צריך לתיקון שניהם וכעין שהיה במשכן שיריעה שנפל בה דרנא קורעין בה ותופרין אותה [שבת ע"ד] שהקריעה היתה לצורך תועלת כל היריעה וכן מה שאמר שם בשבת ק"ד דעבדא כי כיסתא ג"כ התועלת הוא לצורך כל הבגד וכשקורע בחמתו דמחייב הרמב"ם הטעם משום דמטיב בזה לעצמו שמשכך חמתו הוי כאלו מתקן כל גוף הבגד משא"כ כשקורע איזה דבר מהבגד מן הצד וכונתו לתקן בזה את הבגד שהיה ארוך או מקולקל בשפתו והחתיכה הנקרת לא יתוקן בזה כלל לא שייך בזה שם קורע ע"מ לתקן כ"א שם אחר דהיינו מתקן מנא שהוא מתקן בזה את הבגד ... וצ"ע קצת דמלשון הרמב"ם לא משמע הכי דכתב בדין יו"ד דהקורע להפסיד פטור מפני שהוא מקלקל משמע דוקא להפסיד אבל בזה שיש תיקון באיזה צד חייב ויש לדחות דזה החתיכה שקורעה הוא משליכה וע"כ בכלל להפסיד הוא ודומיא דמה שכתב הרמב"ם בפ"א הי"ז בחופר גומא ואין צריך אלא לעפרה דפטור משום דכונתו לקלקל אף דיש לו הנאה מהעפר עכ"פ לענין עשיית הגומא גופא מקרי כונתו לקלקל וה"נ בעניננו לענין החתיכה שמשליכה לארץ מקלקל גמור הוא ... וצ"ע בכל זה".
 2. ל"ט מלאכת (ריביאט, סוף הע' ב') – "דאע"ג דחידוש הוא מתקבל הוא וכמו שאמרו בחולין דף ז. מקום הניחו לו וכו'".
- א) מה הדין דרבנן.
- 1) עדיין יש איסור מדרבנן – הגרשז"א צ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' י"ב אות ה', "אך המשנ"ב בביאה"ל (ש"מ סי"ד ד"ה ולא נתכוין) מחדש בדעת רש"י דאין חיוב קורע אא"כ מקלקל בקריעתו אלא שמכון לתקן אח"כ, גם העלה עוד חדוש גדול דלא חשיב קורע אלא אם קורע באמצע אבל לא כשקורע מקצת מדבר גדול עי"ש, אך כל זה בנוגע לאיסור תורה אבל מדרבנן אסור בכל ענין, ולא שרי אלא כשקורע בדרך של קלקול להוציא דבר מאכל וכמבואר בס' שי"ד").
 - 2) אין איסור מדרבנן – עי' חוט שני (ח"א עמ' קמ"ב, "ואפשר דס"ל להרמב"ם שבמקום שאין מלאכת קריעה מדאורייתא, אין איסור קורע גם מדרבנן אף שעושה פעולת קריעה").

(ב) קורע נייר טואלט ומשתמש בחד חתיכה, האם זה כמו שצריך לב' צדדים כיון שפעם הבא משתמש בצד השני, או לא.
(1) דרבנן – חלקת יעקב (או"ח סי' קס"ד, ח"ג סי' קכ"ג, "דבקריעת נייר ליכא איסור מה"ת, או כסברת הרב הנ"ל, או כסברת המשנ"ב הנ"ל"), עי' הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' י"ב אות ה'), ששכ"ה (פרק כ"ג הע' נ"ד [דפו"ח, הע' ס"א]), אבני ישפה (ח"א סי' ע"ז ענף ב' אות ג'), "יראה לקרוע מגליל גדול, דיש סברא לומר שדוקא אם צריך את שני הצדדים של הנייר יש מלאכה דאורייתא של קורע כמ"ש הבה"ל").

(2) דאורייתא – אז נדברו (ח"א סי' ע"ט ס"ק ק"ט, ח"ב סי' ל"א ד"ה ועוד היתר, ח"א סי' כ"ב), ארחות שבת (פרק י"א הע' ל"ב, עי' בה"ל ... ולפי סברא זו אם קורע חתיכה מגליל נייר טואלט אין בו איסור תורה כיון שאינו מתקן אלא את החתיכה שקורע, עכ"פ אם קורע שלא במקום המנוקב. **אמנם זה אינו**, דכיון שגליל הנייר עומד להיחתך לחתיכות קטנות לכן גם החיתוך בגליל הנייר נחשב תיקון, לגבי החתיכה שתיחתך בעתיד").

א. וכן נראה מטעם הבה"ל, וז"ל "משא"כ כשקורע איזה דבר מהבגד מן הצד וכונתו לתקן בזה את הבגד שהיה ארוך או מקולקל בשפתו והחתיכה הנקרת לא יתוקן בזה כלל לא שייך בזה שם קורע ע"מ לתקן כ"א שם אחר דהיינו מתקן מנא שהוא מתקן בזה את הבגד ובדף שנקרע ממנו הנייר הזה **אינו מתקנו כלל ואפשר דמקלקלו ג"כ** אין זה בכלל קורע ע"מ לתקן ... וצ"ע קצת דמלשון הרמב"ם לא משמע הכי דכתב בדין יו"ד דהקורע להפסיד פטור מפני שהוא מקלקל משמע דוקא להפסיד אבל בזה שיש תיקון באיזה צד חייב ויש לדחות דזה החתיכה שקורעה הוא משליכה וע"כ **בכלל להפסיד הוא**".

ג) מראי מקומות.

(1) שביתת השבת (מעשה חושב ריש פרק ג') – "בבה"ל ... **ואין אלו אלא דברי נביאות** לפרש כן בדעת הרמב"ם שלא הזכיר בדבריו שום רמז שמקלקל את הנשאר ... ומי הוא הנביא שיגיד לנו לפרש דבריו דמיירי בקורע מדף שלם, ועוד דדין הזה היה יכול להשמיענו גם בבגד, ע"כ ברור דלא כיון לזה הרמב"ם, גם אם יהיה הדין דין אמת".

(2) הגר"ח ק"ש שליט"א (אליבא דהלכתא ח"א עמ' מ"ד אות ט') – "סי' ש"מ סעיף י"ג בביאור"ל ד"ה אין שוברין, במש"כ לחדש דאין קורע אלא במתקן ב' חלקי הבגד, ובלא"ה ל"ה קורע אלא מתקן וכו', הנה בתח"ד מבואר לכאורה דהוא חסרון במלאכת קורע, והיינו בגדר מלאכת קורע, ובסו"ד מבואר להדיא דהוא רק חסרון משום התיקון שבזה, מדהשווהו לסוגיא דסותר במק"א ומתקן במקום אחר, ע"ש. וצ"ע חילוף הטעמים [ואולי י"ל דתרווייהו צריכי, דמשום מתקן לחודיה כיון שמתקן צד א' של הבגד שפיר הוי תיקון ושייך בזה חיוב (דמהיכ"ת שיצטרך לתקן בכל כמות הבגד שבו נעשית המלאכה, ופשוט), ולא רק משום סברתו שכתב בתחילה דקורע היינו בקורע לב' חלקים הוא דהוי קורע, להכי בעינן שיתקן בב' חלקי הבגד, דרק ביצירת ב' החלקים הוא דהוי שם קורע, ולהכי צריך תיקון בתרווייהו. ולולי סברא בתרא דמתקן ג"כ לא סגי, דכיון שקורע לב' חלקים אף שצריך רק חלק א', מ"מ הרי קרע לב' חלקים ושפיר שייך כאן מלאכת קורע, אלא כיון שצריך שיהיה תיקון לכן בעינן תיקון בב' חלקי הבגד שבצירוף שניהם הוי גדר קורע, ודו"ק]. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: נכון".

(3) תפלה למשה (סי' נ"ו אות ד') – "בבה"ל ... ובמחכ"ת ל"ז להבין דבריו, שהרי גם כשקורע באמצע הבגד אע"ג דמתקן כל הבגד, מ"מ החתיכה שהיתה באמצע ונקרעה, הרי הוא משליכה, ודומה ממש לקורע בשפת הבגד, דהבגד כולו מתוקן, והחתיכה שקורע משליכה. וצ"ע. וגם עיקר סברתו אינה מובנת כ"כ ואיהו גופיה העיר ע"ז כמה הערות בהמשך דבריו וסיים: 'וצ"ע בכל זה'. ע"ש. נמצא דאין ולא ורפיא בידיה. וכן בספר קצוה"ש ח"ח (בדה"ש דנ"ג ע"א) עמד ע"ד המשנ"ב הנ"ל. ע"ש".

ז. י"ל (מהלך ה'): **לא שייך שם קורע כ"א כשהוא מקלקל בעת הפעולה** - לפי רש"י.

1. בה"ל (סעי' י"ג ד"ה אין) – "שכתבנו בבה"ל לקמיה דס"ל דכל דבר שהתיקון מנכר תיכף בעת הקריעה גופא לא שייך בזה שם קורע כלל כיון דעושה כלי בקריעתו א"כ ה"נ דסברת הגמרא הוא דמשוי ליה מנא בקריעתו ע"כ לא שייך בזה שם קורע כלל ולכך לא היה יכול הגמרא לומר הטעם משום קורע".

2. תפלה למשה (סי' נ"ו, מנוחת אהבה ח"ג פרק ט"ז הע' כ"ד, הע' כ"ה [אפילו בדעת הרמב"ם]) – "דל"ש איסור קורע אלא כשע"י קריעתו מקלקל דבר המתוקן כבר, כגון בגד או ניירות הדבוקין זה עם זה דמסתמא דיבקן לצורך תיקון מסוים. וכן במלאכת המשכן מלאכת קורע היתה בדבר המתוקן ועומד, וכמ"ש (שבת עה.) שכן יריעה שנפל בה דרנא קורעין אותה ותופרין אותה. ופרש"י, דרגא, תולעת, ומנקב בו נקב קטן ועגול, וצריך לקרוע למטה ולמעלה את הנקב שלא תהא התפירה עשויה קמטין קמטין. ויריעה היא דבר המתוקן, וע"י שקורע בנקב הוא מקלקל, והגם דבעינן שיהיה קורע ע"מ לתפור וכמו ששנינו (שבת קה.). מ"מ כשקורע הוא מקלקל, ורק משום שכוונתו בקריעה זו לשם תיקון אח"כ לא הוי בכלל כל המקלקלים וחייב. ואדרבה ממ"ש קורע ע"מ לתפור מוכח שהקריעה עצמה היא קלקול. דאל"כ ל"ל ע"מ לתפור. אולם כשקורע דבר ואינו מקלקל כלל בקריעתו עצמה, כגון שאינו קורע דבר שכבר מתוקן ועשוי כלי, אין זה חשוב קורע. והיינו ההיא דתנן (ביצה לב:) שהקורע את הנייר אסור רק משום דמתקן מנא. דהתם אינו מפריד ניירות הדבוקים זה בזה, שדיבקן לשם תיקון. אלא קורע חתיכת נייר, מנייר גדול שיש לו בביתו. והנייר הגדול אינו כלי מתוקן, ואדרבה עתה כשקורע ממנו חתיכת נייר מסויימת כדי לצלות עליה הרי מתקן את חתיכת הנייר שקרע ועושה אותה כלי תשמיש לצלות עליה. וכיון שכן ל"ש לומר דהוי קורע".

3. מה הדין דרבנן.

א) עדיין אסור דרבנן.

(1) הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' י"ב אות ה', ששכ"ה ח"ג פרק ט' הע' י"א [דפו"ח, הע' י"ב] ד"ה אחרי) - לשונו מובא לעיל.

ב) אין איסור דרבנן.

(1) שבת בית (ארטסקרול, פרק ז' הע' ג' ד"ה ועלינו) – "ובששכ"ה פ"ט הערה י"א הביא מהגרש"א זצ"ל ... ומבואר מדבריו שמש"כ הביאור הלכה שאין כאן איסור קורע היינו אפי' מדרבנן".

א. **אמנם** עי' בתיקונים שם שמוסיף שרק אין איסור דאורייתא. וכן מפורש במנחת שלמה, שיש איסור דרבנן).

ג) מראי מקומות.

- 1) מנוחת אהבה (ח"ג פרק ט"ז הע' כ"ט, הע' ל') – "ומ"מ כיון שהסברות הנ"ל אינן ידועות לכל והמון העם חושבים זאת לקריעה גמורה לכל אין להקל בזה למעשה, בפרט שנהגו לאסור עפ"ד כמה אחרונים, ואין לפרוץ גדר המנהג".
- 2) מגילת ספר (שמירת שבת פרק ט' אות ד') – "היה מקום לומר שכל סברת הבה"ל היא לענין איסור דאורייתא שאין באופן זה אבל לא להתיר לכתחילה, אכן בחזו"א סי' ס"א סק"ב ג"כ משמע שנקט סברא זו להתיר לכתחילה".

ח. י"ל (מהלך ו'): נחשב פסיקת תלוש.

1. שביתת השבת (מעשה חושב פרק ג' ד"ה דהנה) – "לחתוך את התלוש היתר גמור הוא ... ופשוט דבכלל תלוש הוא עלי זית או סיב של עץ וכיו"ב ... נייר הדבר פשוט דהוי כשאר תלוש שאין שם מלאכת קורע".
2. עי' לקמן.

ט. מראי מקומות – הלכה שלימה (ח"ד סי' ט').

ח פסיקת תלוש.

- א. ביצה (דף לא:): – "אמר שמואל: חותמות שבקרקע מתיר, אבל לא מפקיע ולא חותך. שבכלים מתיר, ומפקיע, וחותר. אחד שבת ואחד יום טוב".
1. חותמות בכלים – מחבר (סי' שי"ד סעי' ז', סעי' ח').
- א) למ"ד אין בנין בכלים: מתיר מפקיע וחותר (למ"ד בנין בכלים, רק מתיר).
2. חותמות באוכלים – מחבר (סי' שי"ד סעי' ט').
- א) לכו"ע מתיר מפקיע וחותר – מג"א (סי' שי"ד ס"ק י"ד, "דפסיקת תלוש אינו אסור אלא מתקנו למדה או לעשות כלי והיתר גמור הוא לחתוך התלוש חוץ מדבר שיש בו כלי בחתיכתו אבל מקלקל בפסיקת תלוש מותר לגמרי [ש"ל] ואפי' למ"ד יש בנין בכלים שרי שהרי אינו כלי שאינו קשור לחבר שברים זה בזה ול"ד להיכא שהוא קשור הכסוי בכלים [מרדכי פ"ב דביצה]).
3. חותמות בקרקע – מחבר (סי' שי"ד סעי' י').
- א) מתיר, אבל לא מפקיע ולא חותר.

ב. לנתק חוט שסביב קופסה (to cut a string that is wrapped around a parcel).

1. מיקל [דרך קלקול].

א) הגרשז"א צ"ל (ששכ"ה פרק ט' הע' נ"ה [דפו"ח, הע' ס'], מילואים, שולחן שלמה ס"ק ב' ג') – "שק או קופסא אשר חוט קשור סביבם או מאכל הארוז בנייר והחפיסה קשורה בחוט, אם אי אפשר להסיר את החוט מבלי לנתקו כגון שהוא מהודק היטב, מותר לנתק את החוט דרך קלקולו אפילו בסכין, ואף דהקשר אינו עומד להתיר בו ביום וכל שאסור להתיר אסור גם לנתק כמבואר במ"ב ס"ק כ"ג מ"מ חזינן מהפוסקים שהתירו מעיקר הדין בזוג נעלים המודבקות או התפורות יחד להפרידן זו מזו - סוף הסימן בב"י ולקמן סעיף ג' ברמ"א ובמ"ב ס"ק כ"ג וים של שלמה פ"ד דביצה סי' ט' - אף דבדאי אינן עומדות להפרידן בו ביום כמבואר בט"ז ס"ק ה' ובלבושי שרד (ודלא כהקצות השולחן סי' קכ"ג בבדה"ש ס"ק ו') והיינו דמכיון שאין התפירה עומדת להתקיים אלא עד שיקח הקונה את נעליו לביתו ולא ראוי כלל לשימוש כל זמן שהוא תפור חשיב כעומד להתיר לאלתר וכסברת הלבוש - הובא במ"ב ס"ק כ"א - ומשמע מסתימת הפוסקים דלא נקטינן בזה כהט"ז ולא אסור אלא בקשר שרגילים להתיר וגם לחזור ולקשור משא"כ בעומד רק להתרה גרידא. ואפילו לדעת הט"ז הנ"ל מ"מ נראה שמותר לנתק דרך קלקול כמו שמותר לקרוע את העור שע"פ החבית - סי' שי"ד מ"ב ס"ק כ"ה - וכל שכן קשר שאינו של קיימא דמדאורייתא לאו קשר הוא כלל. ובפרט לדעת השו"ע דלצורך מצוה שרי בודאי קיל טפי מקורע, ועיין גם סי' שי"ד סעיף ח' בביאור"ל ד"ה חותלות דלא שייך קורע בכה"ג, ע"ש".

ב) ששכ"ה (פרק ט' סעי' י"ד [דפו"ח, סעי' ט"ו]) – "וכן שק או קופסה אשר חוט קשור סביבם, או אוכל שארוז בנייר והחפיסה קשורה בחוט, אם אי אפשר להסיר את החוט מבלי לנתקו, כגון שהחוט מהודק היטב, מותר להתירו, ואם אי אפשר להתירו, מותר לנתק את החוט, אפילו בסכין, והוא שינתקו דרך קלקול".

ג) נשמת שבת (סי' ש"מ אות רפ"א, עי' אות רמ"א) – "יש להקל".

ד) שבת בית (ארטסקרול, עמ' צ"ח) – "one may cut or tear a string that is wrapped around a parcel".

2. לענין לנתק הקשר בקשר שאסור להתירו - עי' סי' שי"ז סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

ג. מה הגדר של תלוש.

1. על דבר תלוש – מ"ב (סי' שי"ד ס"ק מ"א, "דפסיקת החוט מותר בדבר תלוש").
2. החפץ עצמו יש גדר של תלוש – קצות השולחן (סי' קמ"ה ס"ק ב', לשונו מובא לקמן), שביתת השבת (מעשה חושב פרק ג' ד"ה דהנה).
3. ארחות שבת (פרק י"א הע' נ"ד) – "מותר לקטום קיסם מענף של עץ בשמים תלוש כמבואר בסי' שכ"ב ס"ה ואין בזה משום מחתך כיון שאינו מקפיד על המדה, וממילא אין בזה שום מלאכת איסור, דדוקא תלישה מענף מחובר לקרקע אסורה משום קוצר אבל חיתוך מענף תלוש אין בו מלאכה כלל, וזו כוונת הפוסקים באומרם שאין איסור בפסיקת דבר חלוש, והיינו שאין זה כלול בשום מלאכה ממלאכות שבת".

ד. הלכה: מותר.

1. רק לצורך שבת – תוס' שבת (סי' שי"ד ס"ק כ"ו), ח"א (כלל כ"ט סעי' ד', 'כלים שכרכו סביב פיהם בבגד או עור וכרכו במשיחה, מותר לקרעו, שאינו אלא מקלקל ומותר לצורך שבת'. זכרו תורת משה סי' ל"ד סעי' ג', 'כלי שקושרין פיו בחוטים או בבגד, מותר לחתוך החוט ולקרוע הבגד מעליו, אם צריך לכך'), תורת שבת (סי' שכ"ב סוף ס"ק ז'), עי' נשמת שבת (סי' שכ"ב סי' של"ד, "מעיקר הדין מותר אבל ראוי למנוע").
2. לצורך מצוה – יעב"ץ (ח"א סי' מ"א, "לעולם אימא לך דלא שריא אלא לצורך מצוה קצת דאפילו אכילה גרידא ועונג שבת נמי מצוה גדולה היא, משו"ה הוא דקשרו להכי שבקיה לתלמודא דדחיק ומוקי להו בפלוגתא ... דאימא קושטא הכי הוא דלא שרי לחתוך בתלוש לדבר הרשות. ואפי' קלקול בעלמ' ושבירה ופסיקה חדא מילתא היא דכולהו אסירי בתלוש נמי אם לא במקום מצוה").
3. אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף י' ד"ה וכל) – "למעשה אין להתיר כיון שבני תורה מועטין בעוה"ר עיין בשבת דף קל"ט שבמקום שאינן בני תורה יש דברים שאין להתיר כדי שלא יבואו להקל, ורואה אני שכ"ש בזה וכ"ש בדור ובמקום פרוץ כבזמננו ומקומותינו שצריך להחמיר ואין לקרוע לא שק של בגד ולא של נייר ולא לשבור הקענס ותיבות השפראטן ואף לא לחתוך ולקרוע החבל שקשור בו השק אף בדברים שהם יותר צורך שבת וכ"ש בדברים שאין בהם צורך שבת כ"כ רק שהוא לכבוד ועונג שהמניעה אף רק מחמת יראה מחשש חלול שבת זהו כבוד שבת היותר גדול".
4. מראי מקומות – דעת תורה (סי' תרנ"א סעי' א' ד"ה ואם), חיים וברכה (אות ה').

ה. למה פסיקת תלוש אינו מלאכת קורע.

1. דאין שייך אלא בקריעת בגד, דשייך בו קורע ע"מ לתפור – בה"ל (סי' שי"ד סעי' ח' ד"ה חותלות, "ואין שייך לאסור מחמת קורע גופא דהוא אסור מדרבנן אפילו בשלא ע"מ לתפור דאין שייך שם זה אלא בקריעת הבגד דשייך בו קורע ע"מ לתפור ולהכי גזרו רבנן אפילו בשלא ע"מ לתפור משא"כ בזה"), תהלה לדוד (סי' שי"ד ס"ק ט'), ל"ט מלאכות (ריביאט, הע' נ').
(א) והא שיטת המ"ב, שלא צריך ע"מ לתפור, רק תיקון – שבת בית (ארטסקרול, פרק ז' הע' ו', "ודבריו תמוהים מאוד ... העלה דחיוב קורע אינו דוקא כשהוא ע"מ לתפור אלא כל קריעה שיש בה איזו תיקון אסור וא"כ גם בחבלים (כהא דסי' שי"ד ס"ח) יש לו לאסור"), עי' ששכ"ה (פרק ט' הע' נ"ה [דפו"ה, הע' ס']), פתחי חותם (פרק י' אות י"ז, אות ל"ב).
(ב) י"ל, המלאכה הוי 'סותר מלאכת האריגה', ובחוט א"א לתפור – תורת המלאכות (הקורע ס"ק ל"ה ד"ה ונראה, "והיינו אף שדעת המ"ב דכל קורע על מנת לתקן חייב, ולא בעי על מנת לתפור דוקא, מיהו זה אינו אלא בדברים שאפשר לתפורם או להדביקם, ועל כן אין בפסיקת חוט משום קורע כיון דלא שייך לחברו להחזירו לקדמותו על ידי תפירה או דיבוק, ובהכי לא אסרו רבנן דהא ליכא למיגזר שמא יתפור כיון דלא שייך ביה תפירה").
(ג) קצות השלחן (סי' קמ"ה ס"ק ב' בהג"ה) – "ולכאורה יש לסתור דבריו [הבה"ל] מהא דאסור לאכול עוגה שיש עלי' אותיות דכיון שאוכלה ג"כ לא שייך ע"מ לכתוב ואפ"ה אסור משום מחיקה, אלא דאפשר לחלק דבעוגה יש בה עכ"פ מוחק ע"מ לכתוב אם אינו אוכלה אבל בחבל אין ע"מ לתפור בשום פעם, ומיהו מצד הסברא לא שייך שחז"ל הוציאו חבל מן הכלל, ואם אסרו קורע שלא ע"מ לתפור נתפשטה הגזרה על כל מיני קריעות היכא דשייך קריעה וכמ"ש (ביצה ג.) כולה חדא גזרה היא, ואפי' לב"ש דמתירין הביצה ולא ס"ל גבי ביצה דכולה חדא גזרה היא, היינו גבי ביצה דסו"ס אינה דומה ממש לפירות הנושרין דהא לא נשרה ולא למשקין שזבו, אבל קריעה דחבל שהיא קריעה ככל הקריעות שמחלק גוף א' לשנים בודאי אמרינן דכולה חדא גזרה היא, ומוכרח לומר כמ"ש אדמו"ר דקורע הוא דוקא כשמפריד גופים רבים כגון בגד מחוטים הרבה, ור"ל שע"י קריעתו מפסיק חוטי השתי זמ"ז שהיו מחוברים ע"י חוטי הערב שקרע או להיפך, אבל חבל אינו ארוג אלא הוא הרבה חוטים שסובבים חוט א' על השני, ואם קורע החבל הו"ל כקורע בב"א כמה חוטים יחידים שאין בהם איסור קורע".
- ד) אליבא דהלכתא (חע"א עמ' מ"ד אות י"א) – "בביאור"ל סי' ש"מ סעיף י"ד ד"ה ולא נתכוין לקלקל האריך להוכיח שכל דין קורע ע"מ לתפור וכן בסותר וכו', הוא רק כדי שלא יהא מקלקל, ולא בעי' דוקא ע"מ לתפור, וה"ה בשאר תיקונים סגי (מלבד שי' הריטב"א), וצ"ע בזה ממש"כ הביאור"ל בסי' שי"ד סעיף ח' ד"ה חותלות, שכתב שם לענין קריעת חוט דשרי, ואעפ"י שכל קורע ע"מ לתפור הוא אסור מדרבנן, מ"מ הכא שרי, דכיון דל"ש כלל בזה ע"מ לתפור לא גזרו רבנן. ולהנ"ל צ"ע, כיון דע"מ לתפור הוא לא בהכרח תנאי במלאכה, וה"ה דסגי בכל תיקון, א"כ הרי ודאי דמשכח"ל שיהיה תיקון בקריעת חוט, וא"כ מה לי של"ש בזה תופר כיון ששייך בזה שאר עניני תיקון, וכל תופר הוא רק מדין מתקן, שא"כ אמאי שרי כשלא שייך תופר (ודוחק לומר דגם לביאור"ל עיקר התיקון בשם המלאכה הוא ע"מ לתפור, ורק דתיקון אחר נמי מהני, ובחוט של"ש עיקר התיקון שוב לא אסרו, וצ"ע). תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: אין א' שייך לחברו. תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: ודאי כן כוונת המשנ"ב".
2. י"ל, אין איסור קורע בדבר שהוא גוף אחד – קצות השלחן (סי' קמ"ה ס"ק ב', "ופסילת החוט מותר דהוי פסיקה בתלוש, וקורע לא שייך בחוט שהרי אינו כמו בגד שארוג מגופים מחולקים").
3. חסרון במלאכת מחשבת – שביתת השבת (מעשה חושב פרק ג' ד"ה דהנה, "וביאור הענין הוא דמלאכת מחשבת אסרה תורה, עי' ביצה י"ג: פירש"י שם מלאכה שיש בה אומנות, והקושר בחוט קשר של קימא והוא צריך להתירו חייב שהיא מלאכת אומנות. משא"כ הפוסק את החוט לשנים אין בו איסור כנ"ל מהשבלי לקט וכן השובר עץ לשנים אינו מלאכה, משא"כ הפורק עץ מעץ שיש בה טורח ואומנות חייב, ועד"ז הנ"ל אע"פ שהוא כשאר תלוש ואין בו חיוב משים קורע, אך המפרקו במקום דבוקו חייב דימא דעץ כנ"ל. וכ"כ הנ"א לענין קריעת אגרת שאין בו חיוב אך אם קרע היכא שמדובק הכפלים אהדדי דזה ממש דין המפרק דחייב לרמב"ם ואסור אפי' ע"י א"י ושאר אחרונים לא נחתו לזה וע"פ דברינו דבריו נכונים וברורים").

4. מראי מקומות – שלמי ניסן (האורג סי' ט"ז אות ב').

(א) מקור חיים (חו"י, ח' סי' ש"מ) – "ומפני שדרך האכילה ע"י תיקון הברירה לא הוי מלאכה כענין מתיר מפקיע וחותר דכלים שבהם אוכלי ופציעת אגוזים".
(ב) פמ"ג (סי' ש"ז א"א ס"ק כ'), הו"ד ברע"א (סי' ש"ד על מג"א ס"ק י"ד) – "אבל מקלקל בתלוש היתר גמור הוא. והא דקורע להפסידה אסור, או בקורע בגד שמפסיד כלי, או אף פחות משלש על שלש דלאו כלי הוא, יש לומר קורע כדי לתפור שתי תפירות דהוה מלאכה אלא שמקלקל פטור ואסור, מה שאין כן קורע חוט אחד לשתיים היתר גמור הוא".

ו. האם יש חשש של קורע בפאה נכרית.

1. ע'י מלאכת מלאכת האריגה [אחר סי' שד"מ], לשיטות ומראי מקומות.

ז. לקרוע חוט דנטלי (דענטעל-פלא"ס, dental floss).

1. מחמיר, משום תיקון כלי.

(א) ששכ"ה (דפו"ח, פרק י"ד סוף סעי' ל"ט, הע' ק"ו) – "מותר לחצוץ את השיניים בחוט המיוחד לכך [דנטאלי], ויכין חוטים כאלה מבעוד יום, כי בשבת אסור לנתק את החוט מן הגליל (עיין סי' תקט סעי' ג ובמ"ב ס"ק יז. ומשום תיקון כלי). ואם לא הכין מבעוד יום, ישתמש בחוט שבגליל מבלי לנתקו".

(ב) ששכ"ה (דפו"ח, פרק י"ד סוף סעי' ל"ט).

(ג) נשמת שבת (סי' שכ"ב אות ש"נ) – נכנס דבר בין שיניו ומצער מהו לקרוע חוט הנקרא דענטעל-פלא"ס להוציאו. תשובה - אסור. אף שמבואר בפמ"ג ... משום איסור תיקון כלי".

(ד) פסקי תשובות (דפו"ח, סי' שכ"ב סוף אות ד') – "וכמו כן אסור לקרוע או לחתוך חוט דנטלי מהגליל, משום תיקון מנא, אלא רשאי להשתמש בו כשהוא מחובר".

(ה) פתחי תשובות (נדה סי' קצ"ט עמ' תקנ"ט ד"ה ויש) – "ויש להזהר שלקרוע חוט דנטלי בשבת אסור משום קורע, ואם לא הכינה מער"ש, תמתח אותו ותשתמש בו מבלי לקורעו".

2. מראי מקומות.

(א) מצד הוצאת דם - ע'י סי' ש"ב סעי' י"ב, לשיטות ומראי מקומות.

(ב) מצד מוקצה - ע'י סי' ש"ח סעי' ז', לשיטות ומראי מקומות.

ח. קריעת צמר גפן.

1. ע'י מלאכת פוצע [אחר סי' שד"מ], לשיטות ומראי מקומות.

ט. קורי עכביש (spider webs).

1. מצד סותר, קורע, ואיסור נולד - ע'י סוף סי' ש"ג, לשיטות ומראי מקומות.

2. מצד מוקצה - ע'י סי' ש"ח סעי' ל"ד [ערך מוקצה, גרף של רע], לשיטות ומראי מקומות.

3. לפנות קורי עכביש ערב שבת - ע'י סי' ר"ג, לשיטות ומראי מקומות.

י. נמס נייר במים: נ"מ שירותים.

1. אינו קורע – חוט שני (ח"א עמ' קמ"ב ד"ה אם, "ואם יקרע ע"י שטיפת המים אין בזה משום קורע מה שנמס הנייר במים").

ט [קורע נייר: לקנח את עצמו - מצד מלאכות קורע: מי ששכח להכין נייר טואלט, אם מותר לקרוע נייר לקינוח.

א. המחבר כ' שיש איסור קורע נייר מצד מתקן כלי, ולא כ' מצד קורע. ויש כמה מהלכים (לעיל), למה. והנ"מ יהיה ציורינו.

1. לפי מהלך א' [שצריך קורע על מנת לתפור ממש], כאן אינו ע"מ לתפור, ויהיה רק איסור דרבנן.

2. לפי מהלך ב' [אפשר מתקן כלי, פירוש 'חייב'], יהיה איסור דאורייתא.

3. לפי מהלך ג' [אין איסור קורע בדבר שהוא גוף אחד], יהיה מותר.

4. לפי מהלך ד' [אפשר האיסור קורע דאורייתא, רק אם צריך ב' צדדים (לפי הרמב"ם)], יש לדון במקום שקורע נייר טואלט ומשתמש בחתיכה אחת, האם זה נחשב צריך לב' צדדים כיון שפעם הבא משתמש בצד השני, או לא. ע'י לעיל, שיש מחלוקת. ונראה, שהוא איסור דאורייתא.

5. לפי מהלך ה', [דלא שייך שם קורע כ"א כשהוא מקלקל בעת הפעולה (לפי רש"י)], יהיה איסור דרבנן.

6. לפי מהלך ו' [שנחשב פסיקת תלוש], לכאורה יהיה מותר.

(א) סיכום: ב' מהלכים יהיה דאורייתא, ב' מהלכים יהיה דרבנן, ב' מהלכים יהיה מותר.

ב. מ"ב (ס"ק מ"א) – "ואם קורע נייר לקרעים כדי לקנח א"ע בהן או לשאר איזה תשמיש חייב משום קורע שהוא קורע ע"מ לתקן".

1. לפי דעת הבה"ל (סעי' י"ד ד"ה ולא) בהמחבר, דלא שייך שם קורע כ"א כשהוא מקלקל בעת הפעולה, כמו רש"י. צ"ב.

(א) תורת המלאכות (ס"ק כ' ד"ה איברא, עמ' ר"א) – "עיין במ"ב ... ויש לעיין בדבריו, דבשלמא לפי חידושו של הבה"ל בדעת הרמב"ם אתי שפיר הא דהקורע נייר לקרעים חייב משום קורע כיון שהתיקון משני הצדדים, מיהו לפי ביאורו בדעת רש"י [שאנן פסקינון כוותיה, וכמו שמשמע מהשו"ע סימן ש"ז סעיף ג' שהפוחת בית הצואר חייב משום תיקון מנא, ולא משום קורע כהרמב"ם] הרי גם הכא שקורע הנייר לשני חלקים כדי לקנח את עצמו בהם מינכר התיקון מיד בשעת הקריעה, ואם כן למה

כתב דחייב משום קורע, והרי לכאורה לדעת רש"י יש בזה משום תיקון מנא, על כל פנים מדרבנן. [ואף שבבב"ל שם סעיף י"ג משמע דכתב כן, דקורע הנייר לכמה קרעים וצריך לכל אחת להשתמש בו הוא חייב משום קורע, רק אליבא דהרמב"ם, מכל מקום צ"ע דאנן פסקינן בסימן שי"ז סעיף ג' כרש"י]. ובשו"ת או נדברו חלק י"א סימן כ"ב נראה שעמד בזה ... וצ"ע בכל זה".

ג. מיקל: מצד כבוד הבריות.

1. ע"י חלקת יעקב (או"ח סי' קס"ד, ח"ג סי' קכ"ג) – "מותר נמי לקרוע פיסת נייר מהעיגול לקינוח, כיון שקריעת נייר אינו רק כמתקן כלי, איסור דרבנן, ומפני כבוד הבריות דני"ד, די"ל דזה הוי כמו גנאי גדול, דאף איסור תורה בשב ווא"ת דוחה, מכל שכן שבות דרבנן, דהוי כמתקן כלי ... ומהנכון, שישפוך מים על הנייר שיתלחלח הנייר במקום שרוצה לקרוע, שלא במדה, והקריעה יעשה ברגלו או במרפקו, ע"י שבת צ"ב א' והוי כלאחר יד, והוי שבות דשבות וגם מלאכה שאיצ"ל ג', ובכה"ג ודאי דמותר משום כבוד הבריות וכאמור שזה בכלל גנאי גדול וכן"ל".
2. תפארת אדם (סי' ל"א).
3. הו"ד בשערים מצויינים בהלכה (סי' פ"ח ס"ק כ"ב, ע"י קונ"א שם).
4. שמ"ש ומגן (או"ח סי' ד').
5. רבבות אפרים (אסיפת יצחק כ"ב סיון תשס"ו) – "שאלה: אם אדם נמצא בבית הכסא ויש רק גליל ניר שאינו חתוך האם מותר לקרוע בדרך שינוי משום כבוד הבריות. תשובה: אם אדם נמצא בבית הכסא ויש גליל ניר שאינו חתוך האם מותר לקרוע מפני כבוד הבריות הנה בשנת תשי"ג כתבתי תשובה להתיר, והסכים לי הרה"ג ר' עוזיאל זצ"ל שהיה הרב הראשי לישראל אמר לי גם כן שמותר".

ד. רק בשינוי: במקום כבוד הבריות.

1. יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"א ריש עמ' ר"ו) – "דהיכי דאין לו נייר אחר דע"י שינוי מותר לקרועו בפרט בנייר המנוקב שבקל יתפרד".
2. ציץ אליעזר (חי"א סי' ל' אות ט') – "אין להתיר לקרוע נייר בשבת לצורך שימוש בבית"כ ... ובאין עצה אחרת יש להתיר רק בכלאחר יד".
3. הלל אומר (סי' קצ"ט).
4. ע"י א' נדברו (ח"א סי' ע"ט אות ק"ט, ח"ו סי' כ"ד אות א') – "והמיקל בשינוי הנ"ל אין מזניחין אותו".
5. שרגא המאיר (ח"ג סי' קי"ח הל' שבת אות י"ב, ח"ח סי' כ"ב) – "משום כבוד הבריות יש להתיר לקרוע, אבל לא במקום מדה, ולא במדה, ורק ביד שמאל".
6. משנה הלכות (ח"ו סי' פ"ד) – "ולא יקרעהו אמנם אם א"א לקרוע הנייר כלאחר יד".
7. ששכ"ה (פרק כ"ג סעי' ט"ז [דפו"ח, סעי' י"ט]) – אין קורעין נייר-טואלט בשבת וביו"ט ... לא היה נייר-טואלט מוכן ואין לו אפשרות אחרת להתקנה ... יש מקום להקל, משום כבוד הבריות, לקרוע נייר-טואלט כלאחר-יד".
8. חוט שני (ח"א עמ' קמ"ב ד"ה ולקרוע) – "ולקרוע ע"י שינוי במקום שיש בו משום כבוד הבריות, מסתברא שיש להתיר ... כשאי אפשר באופן אחר לקרוע את הנייר ע"י שינוי במקום כבוד הבריות".
9. הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא סי' שכ"ב ס"ק י"ח) – "ובמקום כבוד הבריות יעשה בשינוי".
10. נשמת שבת (סי' ש"ב אות תרצ"ה, סי' ש"מ אות רל"א, אות רל"ג) – "לקרוע כדרכו אסור (והמיקל לצורך גדול אין מוחין בידו) ... יש להקל לקרוע בדרך שינוי (כגון בפיו) משום כבוד הבריות".
11. ארחות שבת (פרק י"א סעי' כ"ב, פרק י"ט סעי' קכ"ו) – "מי שנמצא במקום שאין בו נייר טואלט חתוך רק גליל נייר שאינו חתוך מותר לקרועו כלאחר יד [כגון שיקרע במרפקו], משום שיש להתיר מלאכה כלאחר יד במקום כבוד הבריות".
12. שבת בית (ארטסקרול, עמ' צ"ח).
13. ילקוט יוסף (שבת ח"ב עמ' רע"ד סעי' מ"ט, קיצור שו"ע סי' ש"ז סעי' ס') – "בשעת הדחק כשאין נייר טואלט חתוך, מותר לחתוך בשבת נייר טואלט כדי לקנח בו, ויעשה כן בשינוי".
- א) ע"י ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' קמ"ו אות ו') – "לכתחילה יש להכין מער"ש נייר טואלט חתוך, אך כשאין לו נייר חתוך, מותר לחתוך בשבת נייר טואלט לקנח בו, וטוב שיעשה בן בשינוי, כגון ברגלו. ובלבד שלא יקפיד לחתוך במקום הנקבים. אולם אם נקרע במקום הנקבים בלי שהתכוין לכך, אין בכך כלום".
14. ע"י פסקי תשובות (סי' ש"מ אות כ"ח).
15. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתמ"ג) – רק אם א"א בגוי, וגם א"א למושך הנייר טואלט בלי קריעה.
16. שו"ת יבקש תורה (סוף סי' ל"ד) – "משום קורע ... יחתוך בשינוי".
17. ברכת יהודה (ח"ב סי' נ"א).
18. ויאמר אברהם (ח"ג סי' י"ג, מוקצה סי' ש"ח עמ' נ"א) – "אם אין לו ברירה וחייב להשתמש בנייר טואלט בגליל, יכול לחתוך את הנייר בשינוי דהיינו במרפקו ושלא במקום הניקוב".
19. יד ליוולדת (אנגלית, פרק י' סעי' ז', עמ' צ"א).
20. תורת חיים (סי' ל"ח) – "יש להקל לקרוע את הנייר בשינוי מאחר שיש בכך משום כבוד הבריות".

ה. אסור גם בשינוי.

1. אור לציון (ח"ב פרק מ' סעי' ו') – "שדוקא במוקצה התירו משום כבוד הבריות, אבל מלאכה דרבנן שיש לה עיקר מן התורה לא התירו".

(א) מראי מקומות – מגילת ספר (קונ' שמירת שבת פרק כ"ג אות ז', לשונו מובא לעיל).

ו. דעת הגריש"א זצ"ל.

1. הגריש"א זצ"ל (אבני ישפה ח"א סי' ע"ז ענף ב' אות א', ענף ו' אות ג') – "מסתפק אם מותר לקרוע נייר בשינוי מפני כבוד הבריות, כי איסור זה חמור טפי, כיוון שהוא שינוי במלאכה דאורייתא".

2. הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק ל"א אות ט', בשם דברי חכמים אות ש"מ [ושם כתוב רק 'פוסקים']) – "יש שכתב מרבינו שאם אין לו נייר לקינוח, נהגו העולם לחתוך בשינוי, ועדיף שהשינוי יעשה שלא יחתוך בידים, כי אם חותך בידיו אפי' שלא במקום החתך, חיישינן למחתך".

ז. מצד מחתך.

1. עי' סי' שכ"ב סעי' ה' [ערך מחתך], לשיטות ומראי מקומות.

ח. מצד מתקן מנא.

1. אג"מ (מסורת משה ח"א או"ח אות קנ"ו) – "איסור דאורייתא".
2. הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' י"ב אות ה') – "עכ"פ מדרבנן ודאי אסור".
3. ארחות שבת (פרק י"א הע' נ"ו) – "ואפשר שיש בזה גם איסור מתקן מנא מדרבנן, כדמצינו במשנה בביצה דף לב: דאין קורעין את הנייר כדי להניח עליו דברים וכיוצ"ב משום שהוא כמתקן כלי וכן הוא בשו"ע שם סי"ג".

ט. מצד מוחק: בנייר שכתובות עליו אותיות.

1. צד להקל, משום כבוד הבריות (חוץ כיסוי בעלמא, קלקול, כלאחר יד או יד שמאל, אינו מתכוין, לא איכפת ליה, שלא על מנת לכתוב, ציורים) – מהרש"ם (ח"ח סי' נ"ד), הלל אומר (סי' קצ"ט), יביע אומר (ח"ה או"ח סי' כ"ט), ששכ"ה (פרק כ"ג הע' נ"ג [דפו"ח, הע' ס']).

(א) עי' סי' ש"מ סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

2. למוחק דיו וכדומה מגופו בשבת, אם יש היתר של כבוד הבריות – עי' סי' ש"מ סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

י. מי ששכח להכין נייר טואלט: עצות.

1. עי' סי' שי"ב, לשיטות ומראי מקומות.

י [קריעת נייר בשביל אגרת – פר"ח (חי משנת 1659 עד 1698), חכם צבי (חי משנת 1660 עד 1718)].**א. חיוב חטאת.**

1. פר"ח (יו"ד סי' קי"ח סוף אות י"ח) – "יש מהמורים שהורה להחמיר ולהצריך שני חותמות וכך עשה ותיקן מפתח וחותרם והוראה זו תמוהה היא בעיני שנמצא חומרו קולו דמילתא דפשיטא דקלקול וקריעת הנייר בשבת כדי לפתוח התנור, לא מקרי מקלקל אלא מתקן, ומלאכה אסורה היא בשבת מן התורה, וכמו שכתב הרמב"ם בפ"י מה' שבת, שהמפרק ניירות דבוקין או עורות דבוקין ולא נתכוון לקלקל בלבד, הרי זה תולדת קורע וחייב, וכן נתבאר עוד בדברי הרב בדיון זה בפ"ח גבי חובל ובר"פ י"ב מההלכות הנז' ע"ש, וזה מוסכם לכ"ע, שכל מקלקל שאין כונתו לקלקל וכגון בנידון דידן שאין כונתו לקרוע הניירות הדבוקים משום קלקול אלא כונתו כדי שיוכל לפתוח התנור להוציא משם החמינין, קלקול זה הוה ליה תיקון לדידיה והוה מלאכה דאסירה מן התורה. וכבר ידעת שדעת הרמב"ם בפ"ו מה' שבת שאין להתיר לישראל לומר לכותי לעשות מלאכה בשבת אף לדבר מצוה וזולתי בדבר שאינו מלאכה ואין אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, ושבות דשבות לא גזרו רבנן ... ואל תשיבני ממנהג הן רבים עתה ע"ה מהספרדיים וגם מהאשכנזים שהאיגרות החתומות הבאין להם על ידי רץ המגיע בשבת שנוהגין קולא לפתוח אותם על ידי גוי דאין לומדין ממנהג בטעות דהא מילתא דפשיטא דהוה מלאכה דאסירה מן התורה לפי שאין כונתו לקלקל אלא כדי לתקן לפתוח האיגרת ולקריתה וכדברינא וראוי למחות ביד הנוהגין כן שהוא מנהג גרוע ואף הן עתידין ליתן עליו את הדין".

(א) מקשה על הפר"ח – זרע אמת (שבת סי' ל"ז ד"ה הן).

(ב) קשה: משום משאצ"ל – טל אורות (תופר ד"ה ומעתה, נ"ז-ג', "וצ"ע"), נשמת אדם (כלל כ"ט ס"ק ב', "ובספר הזכרונות כתב במלאכת כותב דהקורע אגרת חתומה הוי קורע שלא על מנת לקלקל. ולפי הטעם שכתב הרמב"ם דהוי תיקון מנא, י"ל כיון שאין כאן תיקון אינו אלא שבות ומותר ע"י נכרי. ואף שנאמר דשייך בו קריעה, עכ"פ בקורע אינו חייב אלא א"כ מתקן, והכא עכ"פ תיקון ליכא, ואמנם נ"ל שאם קרע היכא שמדובק הכפלים להדדי ע"י החותם דזה ממש דין דהמפרק ניירות דחייב לרמב"ם ואסור אפי' ע"י נכרי. והפ"ח ב"ד סי' קי"ח ס"ק י"ח כתב דהקורע נייר המחותר חייב, וראה מרמב"ם דהמפרק ניירות דבוקין, ולפי מה שכתבתי אינו ראייה וכמ"ש רמב"ם גופא, ועוד דלרוב הפוסקים כר"ש אפי' במפרק ניירות פטור כמו שכתבתי סי' א'. ואפילו אם שובר החותם שיש בו אותיות אין בו חיוב דאינו על מנת לכתוב, ועוד דמה שכתב דמה שקורע הנייר המחותר הוי שלא על מנת לקלקל דצריך לפתוח אותו ובוזה לכ"ע חייב, וזה אינו שהרי כל הקריעות צריך לאיזה דבר ואפ"ה פטור להפוסקים כר"ש, דבמשכן יריעה שנפל בה דרגא היה צריך לקרעה ע"מ לתקן כדאייתא דף ע"ה, ואפי' לרמב"ם פטור בזה, שהרי עכ"פ קריעת הנייר הוא קלקול בנייר שלא ע"מ לתקן. ואינו דומה לקורע על מתו ובחמתו לרמב"ם דחייב, דהתם הקריעה גופה היא

התיקון, אבל הכא א"צ לקריעה זו כלל ומקלקל הנייר, וכשצריך לצלות הוי תיקון כלי כדאיתא בביצה אין קורעין הנייר, אבל כאן הוא קלקול גמור. וכן מוכח משיבולי הלקט הביאו המ"א סי' ש"ד ס"ק י"ד דפסיקת תלוש אינו אסור אא"כ היה מתקנו, ואיסור דרבנן בודאי יש בו", חסדי דוד, הו"ד בפתח הדביר (סי' ש"ד אות ז'), באר מים חיים (מוצרי, או"ח סי' ה'), מכתב שלמה (סי' כ"ד ד"ה ואכתי), שביתת השבת (מעשה חושב פרק ג' ד"ה עוד), יביע אומר (ח"ט או"ח סי' ק"ח אות קפ"ד).

1) פרי חדש (סי' תצ"ח ס"ק י"ג) – "וכן עיקר לפסוק כר"ש". קשה: הא לא נעשה לקיום [דף של תנור], תפירה לזמן – א"ר (סי' ש"ז ס"ק ל"ב, גם מה שתמה פרי חדש שם על הנוהגין להתיר לפתוח חותם התנור ע"י עכו"ם, לק"מ דהוא אינו לקיום ודו"ק").

ד) קשה: מה בין זה לתוספתא – טל אורות (תופר ד"ה עוד איכא, נ"ז-ד'), תהלה לדוד (ס"ק י"א), מכתב שלמה (סי' כ"ה ד"ה איברא דהיא), חזון יחזקאל (בהשמטות על התוספ' על שבת), שביתת השבת (מעשה חושב פרק ג' ד"ה עוד), קנה בשם (ח"א סי' כ"ב ענף ה'), אבן ישראל (ח"ז סי' ט"ז ד"ה ובאמת), להורות נתן (ח"ד סי' ל"ג אות ב'), הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ג עמ' קמ"ט אות ב', לשונו מובא לקמן), חוט שני (ח"א עמ' קמ"ה ד"ה ובדעת, "וצ"ע"), עי' תהלה לדוד (ס"ק י"א), עטרת פז (ח"א כרך א' או"ח סי' י"ב ד"ה אולם), מגילת ספר (סי' כ"ג אות א' ד"ה ויש).

1) חולק: משום התוספתא – ברכי יוסף (יו"ד סי' קי"ח אות ב'), טל אורות (מלאכת קורע, דף נ"ז ע"ג ד"ה עוד איכא), חזון"א (סי' ס"א ס"ק ב', לשונו מובא לקמן), אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ח'), ששכ"ה (פרק ט' הע' י"ח [דפו"ח, הע' כ'], פרק כ"ח הע' ט"ו [דפו"ח, הע' י"ח]), עי' נשמת אדם (כלל כ"ט ס"ק ב'), יחזה דעת (ח"ו סי' כ"ד עמ' קכ"ז, טהרת הבית ח"ב עמ' שמ"ג, לית חן אות קכ"ב, עי' יביע אומר ח"ח סי' ל"ט אות ט'), ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' קמ"ה).

ב. חכם צבי (ח"א סוף סי' ל"ט, התשובה היה בשנת תנ"ה 1695) – "וראיתי בספר נדפס מחדש נקרא פרי חדש ... מה שאסר לקרוע הנייר החתום בשבת ואפ"י ע"י עכו"ם והאריך בזה הכל הוא טעות גמור ושרא ליה מאריה שאסר את המותר והתיר את האסור כאשר הוכחתי בראיות ברורות במקום אחר הלא בספרתי וכבר הוכחתיו על פניו בהיותו פה עמנו ושתק לי סוף דבר בנ"ד הדבר פשוט להתיר מכל הטעמים שכתבנו בלי שום פקפוק וצור ישראל יצילנו משגיאות".

1. פירוש, מותר רק ע"י גוי – פמ"ג (סי' רנ"ג מש"ז ס"ק י"ח), תפארת ישראל (כלכלת שבת, מוחק), בה"ל (סעי' י"ג ד"ה הנייר, מ"ב סי' ש"ז ס"ק נ"ו, שעה"צ ס"ק ס"ז, "ובתשובת ח"צ סימן ל"ט פליג ע"ז והתיר ע"י עו"ג"), חזון יחזקאל (תוספתא ביצה פרק ג' הל' ט' בחדושים, השמטות על התוספתא על שבת, "ולדעת החכם צבי אסור רק מדרבנן").

2. פירוש, מותר גם ע"י ישראל – שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' ק"מ, לשונו מובא לקמן), מחזיק ברכה (ס"ק ה'), שע"ת (סי' ש"ז ס"ק ה'), עיקרי הדינים (סי' י"ד ס"ק פ'), אבן ישראל (ח"ז סי' ט"ז ד"ה והנה, מאור השבת ח"ג עמ' תקכ"ד, "ומבואר להדיא שהחכ"צ התיר לפתוח את האגרות אפילו ע"י ישראל, כעדות בנו היעב"ץ ומן התימא על הפמ"ג").

ג. אסור ע"י גוי, ויש להקל ע"י רמז – אגודה (ביצה סי' י"ט), הו"ד במג"א (סי' ש"ז ס"ק כ'), "ובאגודה כתב אני נהגתי לומר לאחר לקבלו ולקרותו אולי יש בו צורך נפש ואם הוא חתום או קשור אני אומר לעכו"ם איני יכול לקרותו כל זמן שאינו פתוח ע"כ"), ומ"ב (ס"ק מ"א, בה"ל שם, מ"ב סי' ש"ז ס"ק נ"ו), זרע אמת (ח"א סי' נ').

ד. אסור ע"י ישראל, מותר ע"י גוי – ח"א (כלל צ"ג סעי' י'), "נכרי שהביא כתב חתום, מותר לפתחו ביו"ט, דהיינו לשבור רק החותם (ודוקא שאין בו אותיות דאל"כ אסור משום מוחק). וכן אם מחתום היטב עד שצריך לקרוע הנייר, אסור", תפארת ישראל (כלכלת שבת, מוחק), שע"ת (סי' ש"ז ס"ק ה'), עי' מ"ב (ס"ק מ"א, בה"ל שם, מ"ב סי' ש"ז ס"ק נ"ו ושעה"צ ס"ק ס"ז), ערה"ש (סי' תקי"ט סעי' ו'), בן איש חי (ס' רב ברכות, מערכת ש' אות א').

1. חזון"א (סי' ס"א ס"ק ב') – "במ"ב סי' ש"מ סי"ג, הביא בשם אחרונים ז"ל שדנו אם מותר לפתוח אגרת חתומה ויש בזה ב' אופנים, א' באגרת עצמה דבוקת השפתות, ב' מונחת במעטפה, ובאופן א' אין כאן לא משום בונה ולא משום סותר אלא יש כאן משום קורע והכא הקריעה אינה דרך השחתה שהרי מקפיד שלא להשחית את הגליון שהרי צריך לאגרת ויש כאן מלאכת קורע ואפשר שהוא דאורייתא כמו פותח בית הצואר לדעת הר"מ פ"י ה"י, אבל לדעת רש"י כפי שביאר במ"ב שם דכל שהקריעה בנין לא הוי בכלל הקורע הנמנה בל"ט אבות, י"ל דה"נ לאו קורע הוא ולמש"כ סינ"א סק"ד אפשר דמודה הר"מ לרש"י ומיהו יש כאן שבות של תיקון מנא, ואולי יש כאן קורע גם לפרש"י כיון שאין כאן מכה בפטיש שאין כאן בנין כלי, ולמעשה אין נפקותא כיון דלדעת הר"מ יש כאן משום קורע, ואי אפשר להקל בספיקא דרבוותא בדאורייתא, [ומיהו אין הכרע בדעת הר"מ וכמש"כ לקמן]."

ה. מותר ע"י ישראל.

1. מהרי"ל (הל' יו"ט אות ל"ז) – "גוי הביא כתב חתום לישראל ביו"ט ואמר מהר"ש שמותר הישראל להתיר החותם ביו"ט ולשברו".
2. הו"ד בא"ר (סי' ש"ז ס"ק ל"ב) – "ואם מחתום או קשור, יאמר לעכו"ם איני יכול לקרותו זה כיון שאינו פתוח (אגודה ביצה סי' יט, מג"א סק"כ). אבל אסור לומר או לרמוז לעכו"ם שיפתח (כנסת הגדולה הגהות ב"). ובספר צדה לדרך [מאמר ד כלל א פכ"ב] משמע דמותר קצת לאמור לו שיפתח כיון שאינו יודע מה כתבו בו, ושמא יש בו הצלת נפשות. ובמהרי"ל [היו"ט אות לז] מתיר לישראל עצמו. וכל זה דלא כפרי חדש [יו"ד] סי' קי"ח [סקי"ח] שכתב שהוא איסור דאורייתא, ועיין סי' ש"ד סעיף י' וסי' ש"מ סעיף י"ד. גם מה שתמה פרי חדש שם על הנוהגין להתיר לפתוח חותם התנור ע"י עכו"ם, לק"מ דהוא אינו לקיום ודו"ק".

3. שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' ק"מ) – "וכן מותר לפתוח אגרת חתומה בשבת וי"ט וכן כתב מהרי"ל. ואע"פ שהרב במג"א ז"ל פירש דבריו בסימן תקי"ט דוקא בשאין צורות או אותיות עליו ליתא דאין חותם אלא באותיות וסימן. ופשוט דמותר. דהא קי"ל חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותר. וכן קבלתי מא"א הגאון ז"ל להתיר בת' ח"ץ ס"ס ל"ט. אף שקטן הייתי ולא ידעתי טעמו ודבר זה נעלם גם מפר"ח ב"ד סקי"ט. ושרי ליה מריה דהקל. במידי דאסורא ושרי. משום דלא לפגע בהתרא לגמרי".

4. הר כרמל (או"ח סי' ט').

5. באר מים חיים (מוצירי, או"ח סי' ה', סי' ו') – "דאפילו בשבת אין בהם איסור מדינא ואין חילוק בין צורך אכילה לצורך אחר".

ו. שאר שיטות.

1. דעת המג"א (סי' ש"ז ס"ק כ', סי' תקי"ט ס"ק ד') – אבן ישראל (ח"ז סי' ט"ז ד"ה ובאמת, "ואף המג"א ... זהו דוקא באגרת העשויה מנייר אחד דהוה הקריעה תיקון להאיגרת עצמה ... וגם המג"א סותר עצמו במש"כ בס"ק תקי"ט ס"ק ד' ... וע"כ שהמג"א חזר בו"), תורת המלאכות (קורע, עמ' קפ"ג ד"ה במ"א).
2. דעת הפמ"ג – סי' רנ"ג מש"ז ס"ק י"ח, סי' ש"ז א"א ס"ק כ', סי' שי"ד מש"ז ס"ק א', שם בא"א ס"ק י"א, סי' תקי"ט מש"ז ס"ק ה', סי' תרל"ח א"א ס"ק א'.
3. אגרת (aerogram, air letter) אסור, מעטפה מותר לצורך גדול ע"י גוי – אור לציון (ח"ב פרק מ' סעי' ה', "אגרת סגורה אין לפותחה בכל אופן. ומעטפה אין לפותחה אלא במקום מצוה או צורך גדול ועל ידי גוי, והגוי יפתחנה שלא במקום ההדבקה. ואם קורע את המעטפה דרך השחתה מותר בכל אופן").
4. לכ"ע שייך רק איסור דרבנן – נשמת אדם (כלל כ"ט ס"ק ב'), אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ח').

ז. מעטפה (envelope).

1. מיקל [בדרך השחתה].
- א) חזו"א (סי' ס"א ס"ק ב') – "ובקריעת המעטפה אם אינו חושש למעטפה שתשחת הו"ל כקורע עור שעל פי חבית ואין כאן משום קורע [ומיהו התם איירי דבחול מתיר ובשבת קורע הו"ל מקלקל, אבל הכא דגם בחול קורע אפשר דלא חשיב קלקול ובקריעה דאורייתא אפשר דלא סמכינן אהא דעושה דרך קלקול וכונתו להוציא מה שבתוכה וכמש"כ לעיל, ומיהו היכי דהקרעים אינם ראויים לכלום ודאי מקלקל הוא, והלכך בעור שע"פ החבית אף אם היה דרכו לקרוע בחול מותר, אבל היכי דנשארה המעטפה ראויה ליתן בתוכה אף שאין דעת' עלה אפשר דחשיבא קריעה של תיקון] וגם אין כאן משום סותר כיון דהפתיחה תיקון וכמש"כ סי' נ"א סקי"א בקופסא, ואמנם יש לאסור דזימנין דניחא לי' לשמש במעטפה וכמש"כ שם ס"ק י"א ואם באמת דעת' לקיימה אפשר שהוא דאורייתא".
- ב) ברית עולם (הקורע אות ז') – "ולמעשה יש לסמוך על החזו"א דהוי כקורע הנייר להוציא האוכל דמותר".
- ג) אבן ישראל (ח"ז סי' ט"ז, מאור השבת ח"ג עמ' תקכ"ב) – "דהעיקר כחכם צבי דמותר לפתוח איגרת בשבת".
- ד) ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' קמ"ו סעי' ה') – "מעיקר הדין מותר לפתוח איגרת דבוקה או חתומה בטיט, שהובאה על ידי גוי בשבת או ביום טוב, ומכל מקום אם אפשר נכון להחמיר לפותחה על-ידי גוי".
- 1) כ"ש השאילת יעב"ץ (ח"ב סי' ק"מ), בשם החכם צבי, וסייעתו.
2. מחמיר.

א) עי' פר"ח (לכאורה מעטפה דומה לנייר דבוק לתנור).

- ב) בה"ל (סעי' י"ג ד"ה הנייר) – "אכן היכא דסגורה האגרת בתוך נייר אחר כנהוג בודאי הקורע הנייר העליון הוא בכלל מקלקל ופטור אפילו לר"י וכדאמרין שבת ע"ג ע"ב דמקלקל פטור אפילו לר"י דס"ל דמשאצ"ל חייב וע"כ מותר ע"י עו"ג במקום צורך דהוי שבות דשבות אולם לפי מה שהבאנו לעיל דלשיטת רש"י היכא דהוא סותר ע"מ לבנות שלא במקומו דהוא מקלקל במקום זה ומתקן במקום אחר חייב לר"י א"כ ה"נ בזה בכל גווניו הוא מלאכה דאורייתא לר"י דהוא בכלל קורע ע"מ לתקן ואפילו ע"י עו"ג יש לזוהר וכן המ"א בסימן ש"ז ס"ק כ"מ מצדד לאיסור כדעת ספר הזכרונות ומ"מ נראה דלצורך גדול יש להקל לפתחו ע"י עו"ג ובפרט אם האגרת מונחת בתוך נייר אחר ולכתחילה טוב יותר לעשות כמו שכתבתי במ"ב בשם האגודה".
- ג) הגר"ח (ש"צ) (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' קצ"ט אות ה', עמ' ר' סוף אות ו', עמ' ר"ד אות י', עמ' רי"ג אות י"ג) – "בקריעת המעטפה דיש שם קריעה מלבד הסתירת השתמשות של המעטפה וזה האיסור ולא הותר כלל ... ואפי' ע"י עכו"ם יש לזוהר בזה וכמש"כ הבה"ל".

- ד) עי' מחזה אליהו (ח"א סי' ע' אות ט"ז) – "ואני קיבלנו להחמיר בזה, מחשש שלא יקלקלנו ויהא קריעתו תיקון, וגם עשיית כלי מדהוי לפני הפתיחה כגוף אטום, או כפי שכתב בשו"ת אגרות משה חאו"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ח' ד"ה ולפ"מ וכו' משום דמכתב אינו בכלל צרכי שבת ע"ש".

3. ע"י נכרי - לפי המחמירים לפי

א) מיקל - בה"ל.

ב) מחמיר - פר"ח, הגר"ח ש"צ.

ח. קריאת אגרת, אין זה צורך שבת.

1. קצות השלחן (סי' קי"ט ס"ק ל"ד) – "באגרת לא הוי צורך שבת, הגם שההיתר לקרות אגרת בשבת הוא משום שמא יש בה דבר שצריך לו לגופו ... מ"מ לא הוי לצורך שבת".
2. אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ריש ענף ח') – "באגרת חתום שלא שייך צורך שבת לא התירו ואסור מדרבנן".
3. עי' הגר"ש (ש"צ) (ששכ"ה פרק ט' הע' י"ח [דפו"ח, הע' כ'], עי' פרק כ"ח הע' ט"ו [דפו"ח, הע' י"ח], שולחן שלמה ס"ק כ"ג, הע' ס"ה, סי' שי"ד ס"ק ד', ס"ק ט"ז, הע' כ', הע' ח') – "אפשר דאין זה חשיב כצורך שבת, וצ"ע".
4. מחזה אליהו (ח"א סי' ע' אות ט"ז) - לשונו מובא לעיל.
5. שבת בית (ארטסקרול, עמ' פ"ו, עמ' צ"ו, הע' ז' ד"ה ואחר).

(א) הר כרמל (או"ח סי' ט' סוף ד"ה והנה במס') – "גם בפתיחת אגרת הבא לו בשבת יש קצת עונג שבת כמ"ש בסי' ש"ז סעי' י"ד ובטור שם דמשה יש בהן צורך הגוף ואין דעתו מיושבת אם לא יקרא אותה הוי זה בכלל עונג שבת".

ט. מראי מקומות – הג' חת"ס (סי' ש"ז), קנה בשם (אור ישראל חנ"ו עמ' ל"א אות ט"ו), "כל דבר שהוא בר קרע, אסור לפתוח אותו בשבת אפילו לאכילה", נשמת שבת (סי' ש"מ אות רפ"ב - אות רפ"ה), ארחות שבת (פרק י"א סעי' כ"ג, סעי' כ"ד), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתמ"ח), תורת המלאכות (הקורע ס"ק י"ד), פסקי תשובות (אות כ"ט, דפו"ח אות ל"ז), הלכה שלימה (ח"ד סי' י').

1. שעה צ"צ (סי' ש"ז ס"ק ס"ז) – "ולצורך גדול יש לסמוך אמה שכתוב בשערי תשובה בשם אליה רבה וחכם צבי".

2. אג"מ (רשומי אהרן ח"ב או"ח סי' ש"מ אות ה') – "אסור לפתוח מכתב בשבת אע"פ שאינו מהודק יפה".

יא] תוספתא: קורע עור שעל פי החבית.

א. הו"ד בראשונים ופוסקים.

1. תוספתא (פרק י"ז הל' ט', ביצה פרק ג' הל' ט').
2. רשב"א (ביצה דף לא: ד"ה חותמות, עבודת הקודש בית המועד שער ב' סי' ז' אות פ"ד) – "תוספתא קורע אדם את העור שעל פי החבית של יין ושל מורייס ובלבד שלא יתכוין לעשות זינוק".
3. ב"י (סי' ש"ד סוף אות א') – "תניא בתוספתא דביצה פרק ג' (ה"ט) קורע אדם את העור שעל פי חבית של יין ושל מורייס ובלבד שלא יתכוין לעשות זינוק עכ"ל ונראה לי דזינוק היינו מרזב".
4. מלבושי יו"ט (סי' ש"ד ס"ק ד').
5. מג"א (סי' ש"ד סוף ס"ק י"ד) – "בתוספתא פ"ט קורע אדם את העור מע"פ חבית של יין ושל מורייס ובלבד שלא יתכוין לעשות זינוק".
6. א"ר (סי' ש"ד ס"ק ו', א"ז ס"ק ג') – "כתב ב"י קורע אדם את העור שעל פי החבית של יין, ובלבד שלא יתכוין לעשות מרזב דהיינו כעושה כלי, וכן פסק מלבושי יו"ט [סק"ד]".
7. שלחן עצי שטים (סי' ג' תופר אות א') – "וקורע אדם את העור מע"פ חבית של יין או מורייס ובלבד שלא יתכוין לעשות זינוק".
8. גר"ו (סעי' י"ז, סי' ש"ד סעי' י"ב) – "קורע אדם את העור שעל פי החבית של יין או שאר משקה שלצורך השבת ואינו חושש מפני שפסיקת תלוש מותר לכתחילה כמו שיתבאר ובלבד שלא יתכוין לעשות כעין מרזב מעור הקרוע מפני שהוא כמתקן כלי".
9. מ"ב (סי' ש"ד ס"ק כ"ה) – "ומותר ג"כ לקרוע העור מע"פ חבית של יין ובלבד שלא יכוון לעשות זינוק [פ"י כעין מרזב] (תוספתא)".
10. ערה"ש (סי' ש"ד סעי' כ') – "ותניא בתוספתא פ"ט קורע אדם את העור מעל פי חבית של יין וכו' ע"ש וזהו כחיתוך חוטים מקשרי השפוד דגם העור אינה כלי ורק יזהר שלא תהיה הקרע כנקב נאה כדמסיים בתוספתא ובלבד שלא יתכוין לעשות זינוק ע"ש כלומר לעשות כמו נוד דזהו כעשיית כלי ואסור אלא קורעו קרע ארוך באופן שאין עליו צורת נוד וכן כל כיוצא בזה".
11. קצות השלחן (סי' קמ"ה סעי' ג').
12. חזו"א (סי' נ"א אות י"ג) – לשונו מובא לקמן.
13. אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ו' ד"ה ואף) – "הא איתא בתוספתא פ"ז דשבת ה"ט ופ"ג דביצה ה"ט הובא בב"י ובמג"א ס"ק י"ד קורע אדם את העור שע"פ החבית של יין ושל מורייס".
14. עי' חבלים בנעימים (ח"ה המאסף או"ח אות ב').
15. מחזה אליהו (ח"א סי' ע' אות ט"ו).

ב. הו"ד התוספתא בזה לשון – "כלים שכרכו סביב פיהם בבגד וכו'".

1. חיי אדם (כלל כ"ט סעי' ד') – "כלים שכרכו סביב פיהם בבגד או עור וכרכו במשיחה, מותר לקרען, שאינו אלא מקלקל ומותר לצורך שבת (מ"א סימן ש"ד ס"ק י"ד)".
2. זכרו תורת משה (סי' ל"ד סעי' ג') – "כלי שקושרין פיו בחוטים או בבגד, מותר לחתוך החוט ולקרוע הבגד מעליו, אם צריך לכך".
3. תפארת ישראל (כלכלת שבת אות כ"ד) – "כלים שכרוך על פיהן עור או מטלית, מותר לקרעו כדי לאכול או לשותות מה שבכלי (שי"ד מג"א י"ד)".
3. קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' נ"א) – "כלים שכרכו סביב פיהם במטלית וקשרוהו במשיחה, מותר לקרען בשבת שזהו מקלקל ומותר לצורך שבת".
4. חפץ חיים (נדחי ישראל פרק ל"ט מלאכת קורע, מחנה ישראל פרק ז' מלאכת קורע) – "כלי שקושרין פיו בחוטין או בבגד, מותר לחתוך החוט ולקרוע הבגד מעליו, אם צריך לכך".
- א) קצות השלחן (סי' קמ"ה ס"ק ג') – "והח"א (כלל כ"ט ס"ד) כ' בזה"ל כלים שכרכו סביב פיהם בבגד או עור וכרכו במשיחה מותר לקרען שאינו אלא מקלקל ומותר לצורך שבת, וצ"י למ"א סי' ש"ד סקי"ד, והנה המג"א מביא מהתוספתא דמותר לקרוע עור שע"פ החבית, ולא הזכיר בגד כלל, והא ודאי שאין כוונת הח"א לקרוע המשיחה שקשר בהם את הכיסוי, שהרי הלכה זו כתבה בכלל כ"ז (ס"ה) דמותר לחתוך ולנתק כל מיני אוכלין שקשרן במשיחה דפסיקת תלוש מותר כשאינו נעשה כלי ע"ז. וכאן כ' ההיתר משום מקלקל, וע"כ כוונתו לקרוע הבגד או העור עצמו והרי אנן קי"ל (שו"ע סי' ש"ד) דכלי שלם אסור לשברו לצורך שבת, ולא התירו מקלקל אלא בכלי שנדבקו שבריה בזפת דאין בה משום סתירה מפני שאינה בנין גמור, וממילא דה"ה דאסור לקרוע בגד או עור, דהוי קורע גמור אפי' בעור להנ"א לשיטתו (כלל כ"ט סק"ב), ואע"פ דיש לפרש הנ"א שם דדוקא בעורות דבוקין זל"ז יש בו משום קורע ע"ש, אבל בגד הוי קורע לכו"ע, ומשום מקלקל אין להתיר כנ"ל, וגם צ"ע מה שלא הזכיר הא דלא יעשה זינוק שמפורש בתוספתא".

(ב) שביתת השבת (מעשה חושב פרק ג' ד"ה עוד) – "ובח"א ותפר"י מלאכת הקורע כתבו כלים שכרכו עליהם עור או בגד, ולא ידעתי מנ"ל הא דהיה אפשר לומר דהתוספתא נקטה דוקא עור ולא בגד".

ג. התוספתא מיירי רק באוכלים, או אף בכל דבר.

1. רק באוכלים.

- (א) בשם הפתח הדביר (סי' שי"ד אות ז', הו"ד בששכ"ה. ל"מ).
 (ב) עי' תפארת ישראל (כלכלת שבת אות כ"ד) – לשונו מובא לעיל.
 (ג) הגר"ש זצ"ל (תורת המלאכות קורע עמ' קצ"ד ד"ה ובשבתת, קונ' שמחת הקידוש עמ' י"ח, שבות יצחק חי"ג עמ' קע"ו ד"ה וכן, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ח אות מ"ו).
 2. בכל דבר.

- (א) ח"א (כלל כ"ט סעי' ד') – לשונו מובא לעיל.
 (ב) קיצור שו"ע (סי' פ' ס"ק נ"א) – לשונו מובא לעיל.
 (ג) חפץ חיים (נדחי ישראל פרק ל"ט מלאכת קורע, מחנה ישראל פרק ז' מלאכת קורע) – לשונו מובא לעיל.
 (ד) חזו"א (או"ח סי' ס"א אות ב' ד"ה ובקריעת) – "ובקריעת המעטפה אם אינו חושש למעטפה שתשחת הו"ל כקורע עור שעל פי חבית ואין כאן משום קורע".
 (ה) הגר"ש זצ"ל (ששכ"ה פרק ט' הע' י"ח [דפו"ח, הע' כ'], פרק ט"ו הע' רמ"ט [דפו"ח, הע' רע"ב], ח"ג פרק ט' הע' י"א [דפו"ח, הע' י"ב], שולחן שלמה סי' שי"ד ס"ק ט"ז, עי' סי' שי"ז ס"ק י' ד"ה אולם) – "ועוד דהרשב"ץ בר"ה כתב כן גם לגבי שופר שבתוך החבית – והו"ד בכף החיים ס"ק ה' (וגם סי' תקפ"ו ס"ק ק"מ)".
 (ו) עי' אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ח') – "שבארתי נמצא שלקורע אגרת חתום ליכא איסור דאורייתא, דלא כהפר"ח וספר הזכרונות שהובא בנשמת אדם שם בכלל כ"ט ובמ"ב סי' ש"מ סעי' י"ג בבאור הלכה עיי"ש בד"ה הנייר, ורק מדרבנן אסור שאף שליקח אוכלין בארתי שמותר וכדאיתא בתוספתא הוא מחמת שלצורך שבת התירו אבל באגרת חתום שלא שייך צורך שבת לא התירו ואסור מדרבנן".
 (ז) הגר"א בנבצל שליט"א (תשובות אביגדר הלוי או"ח עמ' ש"כ אות רל"ט) – "ההיתר שיש בשבת לקרוע נייר העוטף מאכל מסויים – האם הוא קיים גם לגבי נייר העוטף כלי אוכל. למשל, האם מותר לקרוע ניילון העוטף צלחות חד-פעמיות, לצורך השימוש בהן בשבת. תשובה: כן. שאלה: למה. תשובה: זה דרך קלקול ולצורך שבת".
 (ח) מגילת ספר (סי' כ"ג אות א' ד"ה ויש).
 (ט) מחזה אליהו (ח"א סי' ע' אות ט"ו, אות ט"ז) – "וכלל זה דמותר לקרוע דרך השחתה לפתוח פתח אינו רק לאוכלין אלא מותר לכל צרכי שבת".
 (י) עי' ארחות שבת (פרק י"ב הע' ל"ז) – "היתר זה של קריעת שקיות ע"מ להוציא את תכולתן משום שהשקית נחשבת כקליפת אגוזים, נאמר גם בחפצים אחרים ולאו דוקא באוכלין, וכמבואר בחזו"א סי' ס"א שהתיר קריעת מעטפה להוציא את המכתב שבתוכה".
 (יא) נשמת שבת (סי' ש"מ אות ר"נ).
 (יב) שבת בית (ארטסקרול, עמ' פ"ד, עמ' צ"ג).
 (יג) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתל"א, הע' מ"ז).
 3. שייך אפילו למלאכת מוחק.
 (א) הגר"ש זצ"ל (ששכ"ה פרק ט' הע' מ"ז [דפו"ח, הע' נ'], פרק ל"ג הע' כ"ט [דפו"ח, הע' ל"ה]) – "דמעיקר הדין כמו שמותר לקרוע עור שע"פ החבית, סי' שי"ד במ"ב ס"ק כ"ה, כך מותר גם זה. ולכן אף שהאחרונים החמירו בזה, מ"מ במקום חולי נראה שאין להחמיר כיון שמקלקל, ולא משכחת כלל באופן זה להיות מוחק ע"מ לכתוב".
 (ב) עי' מקור חיים (חוי"י, סי' שי"ד סעי' ח') – "חותלות. תוספתא הובא בעבודת הקודש קורע אדם את העור וכו' ... כל שכן דלא נחוש על קלקול אותיות שבתותמות".

ד. מראי מקומות – הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק ל"א אות י"ד).

יב] פשט בהתוספתא.

א. איסור קורע דוקא על גופים רבים שנתחברו, משא"כ נייר ועור.

1. גר"ז (סעי' י"ז) – לשונו מובא לעיל.
 (א) מראי מקומות – להורות נתן (ח"ד סי' ל"ג אות ד', 'וצ"ע").
 2. תהילה לדוד (ס"ק י"א, סי' שכ"ג ס"ק י"ב) – לשונו מובא לעיל.
 3. חי' הרי"ם (מאור השבת ח"ג עמ' תקכ"ב הע' מ"ב, ח"ד עמ' ת"ע ד"ה וע"פ) – "ששאל את החידושי הרי"ם למה בחז"ל נקרא קריעת ים סוף ובתורה נקרא לשון בקיעה, והשיב החידושי הרי"ם דעל פי הלכה ענין הקריעה הוא דוקא בשני דברים מתאחין ואח"כ כשמפריד אותם נקרא קריעה, אבל דבר שהיה אחד מתחילתו אינו נקרא קריעה, ובהלכות שבת מבואר זה לגמרי".
 4. קצות השולחן (סי' קמ"ה ס"ק ד') – "י"ל דגם ל"ק דירושלמי ס"ל כהתוספתא, ואדמו"ר פסק כהתוספתא וכל"ק דירושלמי".
 (א) תפלה למשה (סי' נ"ו סוף אות ו') – "וראיתי להגר"ח נאה ז"ל בספר קצוה"ש חלק ז' (בדה"ש דקנ"ט ע"א) שהביא משה"ק המשנ"ב הנ"ל מהירושלמי וכו', שיש ליישב בפשיטות דלל"ק הירושלמי אין קריעה בעורות כלל וכהגר"ז ע"ש. ולפע"ד זהו דוחק וכמש"ל וגם הקרבן העדה כתב דלא פליגי אהדדי וכ"כ בספר שביתת השבת (דף י"ב). ע"ש".

5. אור לציון (ח"א סי' כ"ו ד"ה אכן) – "עצם דברי הבה"ל צלע"ג ... אין ראיה להקל בהוצאת אוכלין לא משובר חבית ולא מקורע עור שבתוספתא, כיון דהתם הא ליכא מלאכת קורע, דאינו מפריד במקום מודבק וכנ"ל, ולעולם הקורע על ידי שמפריד בין הדבקים אפשר דחייב".

6. הגר"ח שליט"א (שיח התורה ח"ב אות תתל"ד) – "שאלה: בביה"ל ש"מ סי"ג האריך לאסור לקרוע מעטפה לצורך המכתב שבתוכה. ואיני מבין מ"ש מעור שע"פ חבית שמותר לקרוע להוציא היין כמ"כ מ"ב שיד' ס"ק כה'. תשובה: בעור אין בו קורע". (א) כמה אחרונים מקשים מהירושלמי – בה"ל (סעי' י"ג ד"ה אין, "דמבואר בירושלמי בהדיא דבעור שייך ג"כ קריעה וכבר רצה לומר כן הנשמת אדם ודחה זה מכח הירושלמי הזה"), חזון יחזקאל (תוספתא ביצה פרק ג' הל' ט' בחדושים, השמטות על התוספתא על שבת), חזו"א (סי' נ"א אות י"ג, "וקשה הא עור יש בו משום קריעה וכמבואר בירו' פ' כלל גדול"), אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ח' ד"ה ומה, "מירושלמי שמפורש שיש קריעה בעורות"), אבן ישראל (ח"ז ריש סי' ט"ז, מאור השבת ח"ג עמ' תקכ"ד), תפלה למשה (סי' נ"ו אות ו').

(ב) לחוש לשיטת הגר"ז – הגר"ש א"צ"ל (הל' שבת בשבת פרק י"ד הע' פ"ז, "לחוש לדעת הגר"ז ונשמ"א דקריעה עיקרה במקום הדיבוק וכפשוטו הרמב"ם ראה הע' ע"ג. וכן שמעתי מהגר"ש"א (שליט"א) [צ"ל] ליהזר שלא לפתוח שם"), נשמת שבת (סי' ש"מ אות רכ"ט, "נחלקו גדולי הפוסקים בדבר, וראוי להחמיר, והמיקל יש לו על מה לסמוך, וע"י נכרי יש להקל"), הגר"ח ובר שליט"א (שיעורים בשבת עמ' רפ"ז ד"ה לדעת, "למעשה ראוי להחמיר כדעת הגר"ז דלא לקרוע במקום הדיבוק דשם יותר חמור דשם שייך מלאכת קורע").

(ג) ויקרא (פרק י"ג פסוק נ"ו) – "ואם ראה הכהן והנה כהה הנגע אחר הוכבס אותו וקרע אותו מן הבגד או מן העור או מן השתי או מן הערב".

ב. הוא מקלקל, ומותר לצורך שבת.

1. ח"א (כלל כ"ט סעי' ד', זכרו תורת משה סי' ל"ב סעי' ג') – "כלים שכרכו סביב פיהם בבגד או עור וכרכו במשיחה, מותר לקרען, שאינו אלא מקלקל ומותר לצורך שבת".

(א) עי' הגר"ח פ"ש צ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' ר"א אות ז', לשונו מובא לקמן), שמפרש הח"א "שקרע המשיחה שכרך בה את העור". ומותר משום שאינו שייך ע"מ לתפור, כמו הבה"ל (סי' שי"ד סעי' ח' ד"ה חתולות). וממילא אינו שייך לשאר קורע. אמנם עי' הזכרו תורת משה (סי' ל"ב סעי' ג'), "כלי שקושרין פיו בחוטים או בבגד, מותר לחתוך החוט ולקרוע הבגד מעליו, אם צריך לכך". שמפרש שה'קורע' הולך על ה'בגד' ולא על ה'משיחה'. ועוד, מפרש הח"א, שההיתר משום קלקול לצורך שבת, ולא הטעם משום 'שאינו ע"מ לתפור'. שו"ר הקצות השלחן (סי' קמ"ה ס"ק ג', לשונו מובא לקמן), והגר"ח פ"ש צ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' רט"ז אות י"ז, לשונו מובא לקמן). ועדיין, מהזכרו תורת משה, מוכרח דלא כהגר"ח פ"ש צ"ל.

2. קיצור שו"ע (סי' פ' ס"ק נ"א) – "כלים שכרכו סביב פיהם במטלית וקשרוהו במשיחה, מותר לקרען בשבת שזהו מקלקל ומותר לצורך שבת".

(א) עי' הערה לעיל, על הח"א.

3. אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ו' ד"ה וצריך, עי' דברות משה סי' ל"ה ענף ג') – "תניא בתוספתא שמותר לקרוע ליקח היין והמוריים ... ובקורע פטור מצד מקלקל ולכן מותר לצורך שבת".

4. אבן ישראל (ח"ז סי' ט"ז ד"ה והנראה) – "דאם הוא לא לתקן לאו מלאכה היא כלל, ולא שם קריעה עלה".

5. הגר"ש א"צ"ל (שבות יצחק ח"ג עמ' קמ"ט אות ב', אמנם עי' לקמן) – "דנראה הביאור בתוספתא דקורע עור שעל פי חבית, שהתירו קורע דרך השחתה לצורך מאכל [וכדעת החי אדם שהתירו קורע בדרך קלקול], ומ"מ אין זה אליבא דכו"ע, ולדעת הפרי חדש צ"ע איך יפרש תוספתא זו, דלא מסתבר לומר דאריזת מזון נחשבת כקליפה שבטל ממנה שם מלאכה דאורייתא ולכתחילה בודאי צריך לפתוח הכל מערב שבת".

(א) חולק.

1) בה"ל (סי' שי"ד סעי' א' ד"ה אסור) – "עיין במ"ב דאף שהוא מקלקל מדרבנן מיהו אסור כן מתבאר מדברי המ"א וש"א ... ולא מצינו שום שבות שיהיה מותר ע"י ישראל משום שהוא לצורך שבת [ומצאתי סברא זו ג"כ באחרונים] וע"כ פשוט דאין להקל בזה כלל".

2) קצות השלחן (סי' קמ"ה ס"ק ג') – "וחח"א ... ודאי שאין כוונת הח"א לקרוע המשיחה שקשר בהם את הכיסוי, שהרי הלכה זו כתבה בכלל כ"ז (ס"ה) דמותר לחתוך ולנתק כל מיני אוכלין שקשרן במשיחה דפסיקת תלוש מותר כשאינו נעשה כלי עי"ז. וכאן כ' ההיתר משום מקלקל, וע"כ כוונתו לקרוע הבגד או העור עצמו והרי אנן קי"ל (שו"ע סי' שי"ד) דכלי שלם אסור לשברו לצורך שבת, ולא התירו מקלקל אלא בכלי שנדבקו שבריה בזפת דאין בה משום סתירה מפני שאינה בנין גמור, וממילא דה"ה דאסור לקרוע בגד או עור, דהוי קורע גמור אפי' בעור להנ"א לשיטתו (כלל כ"ט ס"ק ב'), ואע"פ דיש לפרש הנ"א שם דדוקא בעורות דבוקין זל"ז יש בו משום קורע ע"ש, אבל בגד הוי קורע לכו"ע, ומשום מקלקל אין להתיר כנ"ל".

א. הגר"ח פ"ש צ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' רט"ז אות י"ז) – "קצות השלחן ... שא"א לפרש הא דמותר לקרוע עור שע"פ החבית שלא מיירי במשיחה ... ולדעתי אינו מוכרח כלל דבדינא דעור על החבית ישנו שני דינים א' קריעות המשיחה שהוא מדין קורע וההיתר הזה כמו שכ' המ"ב בסי' שי"ד בביה"ל דבחבל דלא שייך ע"מ לתפור לא אסרו חכמים בזה משום קריעה אבל ישנו עוד דין והוא האיסור דסתירת כלי שהעור הי' משמש בתורת כסוי על החבית וע"י קריעת המשיחה נסתרה הכלי ובוזה ההיתר משום קלקול וכמו בשבירת החבית במוסתיק שסתירה גרוע הוא וכן הותר בזה נמי קריעת העור שהוא ג"כ סתירה גרועה".

3) הגר"ח פ"ש צ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' ר"א אות ז', קובץ בשבילי הרפואה ז', הו"ד בתורת המלאכות קורע עמ' קצ"ה) – "וראיתי בס' אגרות משה ... והנה מלבד שגוף החידוש שלו בדינא דקריעה שאינו ברור ואינו מוכרח כלל, על כל פנים

מדברנן בודאי אסור כל מין שום קריעה (אם לא דל"ש כלל שמא יתפור) ולא הותר זה אפילו לאכול וכמו שלא הותר האיסור דקשירה במקום שרוצה לאכול וכדמבואר ברש"י ביצה ל"א ע"ב ... ובעל כרחך שמיירי התוספתא דקורעין העור מעל פי החבית באופן שאין שם האיסור דקורע או באופן שכתבנו לעיל, או באופן שכתב החיי אדם בכלל כ"ט וז"ל כלים שכרכו סביב פיהם בבגד או עור וכרכן במשיחה מותר לקרען שאינו אלא מקלקל ומותר לצורך שבת עכ"ל ומביא זה מהמ"א סימן שי"ד ס"ק י"ד שהובא שם כמו האי תוספתא והיינו שקרע המשיחה שכרך בה את העור ...".

ג. בטול לחבית: וכמו בחבית אין דין קורע, כיון שהוא קשה, ג"כ העור אין דין קורע.

1. חזון יחזקאל (תוספתא ביצה פרק ג' הל' ט' בחדושים, השמטות על התוספתא על שבת) – "וי"ל נהי שבקורע עורות בעלמא חייב משום קורע, אך שאני הכא כשהעור דבוק על פי החבית שהיא סתומה במגופה (כמו שאנו מדביקים נייר על פקק הבקבוקים) בטל העור לגבי החבית להיות כמוה והרי הוא עתה כחלק מן החבית וכשם שמלאכת קורע ליתא בחבית עצמה, כך לא שייך עתה מלאכת קורע בהעור שבטל אל החבית, וממילא רשאי שפיר לקרוע את העור מעל פי החבית, כמו שרשאי לשבור את החבית לאכול ממנה גרוגרות שקריעת העור הוה כשבירת החבית, וכיון שאין בנין וסתירה בכלים, אין בקריעתו זו שום מלאכה, מה שאין כן הפותח מכתב חתום בשבת על ידי קריעה המעטפה, יש שפיר בעשייתו משום מלאכת קורע, ולדעת הפרי חדש הוא חייב מדאורייתא ולדעת החכם צבי אסור רק מדברנן".

א) קצות השלחן (סי' קמ"ה סוף ס"ק ד') – "שו"ר בס' חזון יחזקאל ... מש"כ שהעור דבוק ע"פ חבית סתומה במגופה, לא מיירי כן, שהרי סוף התוספתא הוא ובלבד שלא יעשה זינוק (וכ' החזו"י מלשון יזנק מן הבשן וכבר קדמו בזה הב"י סי' שי"ד) דהיינו כעין מרזב להוציא היין. ומוכח דהעור הוא ע"פ היין, ולא על המגופה, דאם היתה מגופה תחת העור הרי צריך להסיר המגופה שיצא היין וממילא יפול העור ולא שייך שיעשה בזמן קריעת העור מרזב לצאת היין שהמגופה מעכבת, (ופי' זינוק נראה שהוא עושה חתך קטן בעור סמוך לצדה של חבית, ואח"כ מזנק היין דרך החתך כשמטה, חבית על צדה), ואם כוונת התוספתא שגם במגופה עושה פתח להוציא היין הר"ז אסור אפי' בלי העור כמפורש בשו"ע (סי' שי"ד ס"ו)".

ד. כמו חותלות: שבטול לאוכלים.

1. שביתת השבת (מעשה חושב פרק ג' ד"ה ולישב) – "אם קשרו ע"פ אוכלים ומשקין בטולי בטלי מתורת בגד ... ונעשו בטלים להאוכלים כמו קליפי אגוזים, ונעשו כשאר תלוש דאין בהם איסור קריעה".
2. הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט' הע' י"ח [דפו"ח, הע' כ'], תיקונים שם הע' י"א [דפו"ח, הע' י"ב], פרק ט"ו הע' רמ"ט [דפו"ח, הע' רע"ב]) – "דקריעה זו חשיבה כשבירת אגוז משום דהוה דרך אכילה".
3. הגריש"א זצ"ל (תורת המלאכות קורע עמ' קצ"ד ד"ה ובשביתת, **אמנם** עי' לעיל).
4. ל"ט מלאכות (ריביאט, קורע הע' מ"ו).
5. וכן האג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ט', **אבל** לא פשט בהתוספתא).
א) קצות השלחן (סי' קמ"ה ס"ק ד') – "כ' השיבת השבת ...".
ב) הגרשז"א זצ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' ר"ב אות ח', אות ט') – "בס' שביתת שבת ... ולענ"ד כל דבריו אינם מובנים ליי".

ה. אין שם קורע כיון שעוסק להוציא האוכלים, ואפשר רק באיסור דרבנן (דרך השחתה) מקילים. ודומה לחותלות. ותלוי בדעת הגבירא, ולא במציאות החפצא. ואין היתר לקורע בכעס.

1. חזו"א (סי' נ"א אות י"ג, סי' ס"א אות ב') – "דכתב ב"י בשם תוספתא דביצה פ"ג קורע אדם את העור שעל פי החבית של יין כו', והביאו המ"ב ס"ק כ"ה להלכה, וקשה הא עור יש בו משום קריעה וכמבואר בירו' פ' כלל גדול, והביאו המ"ב סי' ש"מ סי"ג בבה"ל, ואע"ג דהוא מקלקל הא לא הותר מקלקל וכמ"ל, אלא ע"כ דכי עסיק להוציא היין ועושה דרך השחתה לא חייל עלי' שם קורע ... וכל זה שאמרנו שבטל שם קורע ושם מתיר **אפשר** דאין זה אלא באיסור דרבנן דכיון דהוא מקלקל ואין כאן אלא איסור דרבנן, הקילו בעסיק להוציא מה שבתוכה **ועושה דרך קלקול**".
2. חוט שני (ח"א עמ' קמ"ד ד"ה ולענין).
3. עי' ארחות שבת (עמ' שס"ח ד"ה ויש).
4. שבת בית (ארטסקרול, פרק ז' הע' ז', שבת במטבח פרק ט"ו הע' ב') – "בחזו"א ... ועפ"י דבריו אלו כתבנו ההלכה בפנים".
א) הגרשז"א זצ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' קצ"ו אות ב', עמ' קצ"ח אות ד', עמ' רי"ב אות י"ג, עמ' רי"ג אות י"ד, קובץ בשבילי הרפואה ז', הו"ד בתורת המלאכות קורע עמ' קצ"ה) – "בדברי החזו"א ... ולדעתי פשטותן של הדברים אינו כן ... שגוף הסברא אינה מסתבר דמאן מפסי לן לחלק בחילוקים כאלו בהבנה של המלאכה".

ו. מיקל רק אם אפשר להפריד העור בשלימות.

1. קנה בשם (ח"א סי' כ"ב אות ה' ד"ה וסבור, ח"ג סי' כ' אות ד') – "משום דאפשר לפתוח החבית בדרך היתר בהפרדת העור בשלימות מעפ"י החבית".
2. הגרשז"א זצ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' קצ"ח אות ד', אות ה', עמ' ר"א אות ז', קובץ בשבילי הרפואה ז', הו"ד בתורת המלאכות קורע עמ' קצ"ה) – "בקריעת העור מע"פ החבית מיירי באופן דלא שייך הענין דתפירה והיינו שנוטל כל העור מהחבית דאין שם קורע בגוף העור אלא מה שקורע העור מהחבית והיינו החיבור שסותר בזה הכסוי מהחבית וכיון שהוי סתירה גרוע מותר, ואם כן הדבר פשוט ולדעתי דהיתר בעור על החבית הוא כמו ההיתר דחותמות שבכלים ולא בעינן כלל לחידושו של החזו"א בהבנתו דהיתר הוא דהוי דרך שימוש ולא הוי שם מלאכה ע"ז לדעתי אין הדבר מוכרח כלל".

3. עי' הגר"צ ובר של"ט א' (שיעורים בשבת עמ' רפ"ז ד"ה שוב) – "ומש"כ לקרוע העור מהחבית, אבל לא לקרוע העור עצמו. וכ"ה לשון התוספתא במג"א ש"ב סק"ד, אבל לשון התוספתא בביצה פ"ג ה"ט שקורע אדם את העור שע"פ החבית, קצת משמע שקורע העור עצמו, וצ"ע".

(א) חולק.

- (1) אבן ישראל (ח"ז סי' ט"ז הע' א') – "שוב הראוני מה שכתב בספר קנה בושם, לבאר דברי הפר"ח ... ודבריו תמוהים ... תמוה, דלא מסתבר כלל ... וע"כ דכל זה אינו".
- (2) מלאכת שבת (עמ' ר"ל) – "זה ודאי אינו".
- (3) עי' תשובות והנהגות (בהסכמה לס' שלמי ניסן, האורג) – "וראיתי בדבריו שמלקט בענין פתיחת שקיות נייר וניילון ומביא מהמחמירים לקרוע, אבל נראה שאם קורע באופן שאינו ראוי לשימוש עוד ומרוקנו פשיטא שלכא' מקלקל גמור ונהגו להתיר בזה, ומיהו אם אינו ראוי כדרכו שיש אוסרים, אם עביד כלאחר יד צ"ב שאם הפטור כלאחר יד כמלאכת מחשבת והמקלקל יש לומר דלא הועיל בזה מאומה ששניהם גם אחד וצ"ב".
- (4) מנחת אשר (ח"א סי' כ"ט) – "קנה בשם ... פירוש זה נסתר מדברי הראשונים והפוסקים ...".

ז. העור אינו כלי, וכמו פסיקת תלוש.

1. ערה"ש (סי' ש"ד ס"ק כ') – "וזהו כחיתוך חוטים מקשרי השפוד, דגם העור אינו כלי".

ח. תוספתא לפי ר"ש, והרמב"ם לפי ר"י – חסדי דוד, הו"ד בפתח הדביר (סי' ש"ד אות ז').

1. קשה: לפי ר"ש, הוא אסור. והתוספתא כ' שהוא מותר.

ט. דעת המ"ב, ודעת הפר"ח - צ"ע.

1. א"א לפרש כמהלך א', איסור קורע דוקא על גופים רבים שנתחברו. שהוא חולק עליו בתוך הבה"ל (סי' ש"מ) מצד הירושלמי. (א) וכן הפר"ח חולק, כיון שסבר שיש קורע בנייר.
2. א"א לפרש כמהלך ב', הוא מקלקל ומותר לצורך שבת. דאי' בבה"ל (סי' ש"ד סעי' א'), דלא מצינו שום שבות שיהיה מותר ע"י ישראל גבי קלקול. (א) וכן הפר"ח חולק, שהוא מדבר בנייר סביב התנור.
3. א"א לפרש כמהלך ג', בטול לחבית. שהבה"ל (סי' ש"ד סעי' ח') מקשה מהחוט סביב לכלי למה אינו מלאכת קורע. (א) וכן הפר"ח חולק, שהוא מדבר בנייר סביב התנור. [ונראה, שהחזון יחזקאל, לא ראה הפר"ח בפנים].
4. א"א לפרש כמהלך ד', שעוסק להוציא אוכלים. שהבה"ל (סי' ש"מ סעי' י"ג) מחמיר במעטפה. (א) וכן הפר"ח חולק, שהוא מדבר בנייר סביב התנור ועוסק להוציא האוכלים, ועדיין מחמיר.
5. א"א לפרש כמהלך ה', כמו חותלות. שמחמיר במעטפה, ועוד שנראה שמפרש חותלות כמו הפמ"ג, משום דע"י כך מתבשלים. (א) וכן הפר"ח חולק, שמחמיר במעטפה וכמו בנייר סביב התנור.
6. אמנם, יכול לפרש כמו מהלך ו' [הפר"ח], שאינו עוסק בשום מעשה קריעה. ולפ"ז יהיה חומרא, שאין היתר של קורע בשבת.

י. מראי מקומות – מחזה אליהו (ח"א סי' ע' אות ט"ו, אמנם עי' פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ב' סעי' ב', הע' ג'), תורת המלאכות (ס"ק י"ז), שבות יצחק (אליבא דהלכתא ח"ע עמ' כ"ט).

1. נשמת שבת (סי' ש"מ אות רמ"ח, אות רמ"ט) – "בפוסקים מצאתי כמה דרכים בזה, ועולה נפק"מ גדול להלכה ביניהם, כמו שיתבאר ...".
2. מלאכת שבת (עמ' רכ"ז) – "שלמעשה אינו ברור כ"כ ההיתר של קריעת עור ע"פ חבית".

יג קריעת פקק שבת - קריעת נייר הנתון על פקק הבקבוקים.

א. מיקל.

1. חזון יחזקאל (תוספתא ביצה פרק ג' הל' ט' בחדושים, השמטות על התוספתא על שבת) – "וי"ל נהי שבקורע עורות בעלמא חייב משום קורע, אך שאני הכא כשהעור דבוק על פי החבית שהיא סתומה במגופה (כמו שאנו מדביקים נייר על פקק הבקבוקים) בטל העור לגבי החבית להיות כמוה והרי הוא עתה כחלק מן החבית וכשם שמלאכת קורע ליתא בחבית עצמה, כך לא שייך עתה מלאכת קורע בהעור שבטל אל החבית, וממילא רשאי שפיר לקרוע את העור מעל פי החבית, כמו שרשאי לשבור את החבית לאכול ממנה גרגרות שקריעת העור הוה כשבירת החבית, וכיון שאין בנין וסתירה בכלים, אין בקריעתו זו שום מלאכה".
2. קהלות יעקב (ארחות רבנו ח"א עמ' קמ"ח אות קפ"ג) – "אמר לי מו"ר שמסתבר אם יש אוכל בשקית נייר או נילון סגורה שמותר לקורעה דרך השחתה אבל לגמרי לא ברור לי היתר זה, אמנם נייר הדבוק על פי בקבוק יין וכדומה אם אין אותיות על הנייר אמר שברור שמותר להורידו דהוי כמיסתקי בחבית דמותר להסיר את המכסה".
3. ציץ אליעזר (חי"ד סי' מ"ה אות ה' ד"ה אבל) – "יש להתיר גם הסרת וקריעת הנייר מעל הבקבוקים (שלא במקום אותיות) דהר"ז בדומה למה דאיתא בתוספתא פי"ז דשבת מובא במג"א בסי' ש"ד ס"ק י"ד ומשנ"ב ס"ק כ"ה, דמותר לקרוע העור מע"פ חבית של יין ובלבד שלא יכוון לעשות זינוק, ויעוין בדבריו ובהסברו ע"ז בספר חזון יחזקאל בהשמטות לתוספתא שם וכן בתוספתא ביצה פ"ג ה"ט, וקיפל בדבריו שם לרמז גם ההיתר עפ"ז להסרת הנייר הדבוק על פקק הבקבוקים כדיעו"ש".

4. הגריש"א זצ"ל (תורת המלאכות קורע ס"ק י"ח) – "וכן דעת הגר"נ קרליץ שליט"א במכתב אודות הבקבוקים עם פקק המכונה 'פקק שבת' אשר אין בזה חשש מלאכה בפתיחתו, ורק נדבק סביב הפקק נייר וזה מותר להסירו בשבת כדין עור שעל פי חבית וכו'. והגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] והגרש"ה ואזנר (שליט"א) [זצ"ל] צירפו חתימתם למכתב הנ"ל".
5. הגר"חפ"ש זצ"ל (חידושי בתרא סי' ש"ד על מ"ב ס"ק כ"ה) – "החזו"א למד מדין עור שעל החבית דמותר לפתוח דרך השחתה, ולא נראה, אלא משום דעור שעל החבית לא מיקרי כלי, שאינו אלא לשומר בעלותו, דומיא דעטיפה שעל נקניק, משא"כ כלי שעשו לשמירת החפץ ולהחזיקו כגון שקית של חלב וכדומה, והלכך אסור לפותחו כדרכה אפילו לרך השחתה".
6. שבט הלוי (תורת המלאכות קורע ס"ק י"ח) – לשונו מובא לעיל.
7. חוט שני (תורת המלאכות קורע ס"ק י"ח [לשונו מובא לעיל], עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ב' הע' ל"ו) – "כיון שהקריעה היא בדרך השחתה".
8. ששכ"ה (פרק ט' סעי' י"א [דפו"ח, סעי' י"ב]) – "מותר לקרוע את נייר העטיפה של שוקולדה וכדו', את הנייר שפי הבקבוק מכוסה בו".
9. הגר"י בלוי זצ"ל (ליקוטי מנחת יצחק סי' כ"ז ד"ה והנה כאשר).
10. שלחן הלוי (פרק ח' אות י') – "התוספתא".
11. תשובות והנהגות (ח"ד סי' פ"ז) – "שמעתי שחברי הבד"ץ עם הראב"ד שליט"א התירו ואני מצרף להם. וכמדומני שמנהג ישראל לקרוע נייר כשמקלקל (כשלא במקום האותיות) ע"כ נראה להתיר".
12. מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ט' סעי' ט"ו, הע' כ"ח).
13. ארחות שבת (פרק י"ב סעי' כ"א) – "כיסוי פלסטיק או נייר אלומיניום שעל גבי פקק של בקבוק יין מותר לקרועו בשבת ובלבד שיזהר שלא לקרוע אותיות או ציורים".
14. מנחת אשר (ח"א סי' כ"ט, שבת לישראל עמ' שפ"ד) – "קנה בשם ... ומשום כ"ז נראה דיש לסמוך ולהשתמש בבקבוקים אלו בשופי".
15. שבת במטבח (ארטסקרול, עמ' קפ"ח) – "נראה פשוט והסכים לי בזה הרבה פוסקי זמנינו".
16. הל' שבת בשבת (ח"א פרק י"ד סעי' ל"ב) – "נייר כסף שע"ג פקק יין מותר להסירו בשבת ואף אם יש צורך לקרועו בהסרתו".
17. עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ב' סעי' כ"א) – "בבקבוקי מיץ ענבים שאין צריך לחתוך את הפקק מהטבעת אולם הפקק מכוסה בנייר, מותר לקרוע את הנייר בשבת כדי לפתוח את הבקבוק".
18. שלמי יהונתן (סי' ש"ד סוף ס"ק ו') – "נתפרסם מכמה בתי חרושת שעשו 'פקק שבת', והוא פקק שאין בו טבעת כלל, והלבישו על הפקק חתיכת ניילון צמוד כסימן היכר שלא נפתח הבקבוק, והתירו לקרוע את הניילון הנצמד על פי מה שיבואר להלן בסימן ש"מ דהקורע עור שעל פי החבית אין בו איסור ואח"כ פותח את הפקק כרגיל, וכבר היה מצוי הדבר בבקבוקי יין שיש עליהם כמין נייר כסף העוטף את הפקק והתירו לקרועו משום עור שעל פי החבית. אולם באמת להלן סעיף ו' שיבואר ענין קורע עור שעל פי החבית וכן להלן בשלמי יהונתן סימן ש"מ נפרש הענין באורך בע"ה ויבואר שהרוצה להחמיר גם בזה יש מקור לחומרתו, אך מעיקר הדין אין לאסור בזה. ובמשך הזמן לא נתקבל פקק שבת כפי שהיה צפוי, וכנראה מחמת שגאון אחד מרבני עיה"ק ירושלים מיאן בהיתר זה לפי שהחמיר את שיטת הפר"ח במלאכת קורע, לפיכך הרוצה להדר על עצמו בכל אופן יפתח כל הפקקים מערב שבת ויצא ידי כל הדעות".

ב. מחמיר.

1. קנה בשם (ח"ג סי' כ', שבת לישראל עמ' שכ"ה) – "והנלענ"ד דמכיון שאי אפשר לפותחם מבלי קריעת הניילון המתוח ומהודק על הפקק מלמעלה א"כ לדעת הפוסקים ה"ה הפר"ח והפמ"ג והמג"א והמשנה ברורה ועוד שאר גדולי האחרונים אשר אנו שותים מימיהם בכל מקום, יש בזה משום איסור קריעה בשבת ...".
2. מבית ישראל (סוף סי' ק"נ) – "וראיתי שיש בבקבוקים עם פקק שבפתיחת פקק הבקבוק אין בו שום צד איסור שבת אלא שיש מכסה שמכסה את הפקק יחד עם הבקבוק באופן שאם לא קורעים את המכסה א"א לפתוח את הבקבוק ולענ"ד דאם קורע את המכסה בשבת חייב חטאת לדעת הפר"ח והקול אליהו ולדעת מרן כמ"ש בס"ד במקום אחר, שלדעתם הקורע ניירות שחוממות על התנור חייב חטאת יעו"ש וה"ה אם קורע את המכסה שעל הפקק חייב חטאת. וכל הרואה יראה שבנ"ד אין מקום להקל וקרוב הדבר להיות אסור מן התורה והנכון להכין צרכי שבת בערב שבת, ואם חוששים משום קורע אסור לפתוח את הבקבוק אף ע"י גוי".

יד] נדבקו הדפין להדדי - סעיף י"ד.

א. ג' מקרים: מ"ב (ס"ק מ"ה).

1. נדבקו הדפין להדדי בטעות - מותר לפתחן.
- (א) חולק – תורת שבת (ס"ק ט"ו, "וחושנני לו מחטאת ... חלילה וחלילה להתיר את הדבר הזה").
2. נדבקו הדפין להדדי בטעות, במקום אותיות - אסור לפרקן (ע"י סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות).
3. לקרוע מחדש דפין של הספרים שלא נחתכו – איסור דאורייתא (מכה בפטיש, או קורע [לכאורה תלוי ברש"י והרמב"ם]).

ב. טעם להקל: נדבקו הדפין להדדי בטעות.

1. יש שני טעמים: שלא נעשה לקיום, וגם דנעשה ממילא בלא מתכוין.
- (א) מג"א (ס"ק י"ח) – "נ"ל דאם נדבקו הדפין להדדי ע"י שעה או בשעת הקשירה מותר לפתחן כמ"ש סי' ש"ד ס"י דלא נעשה לקיום כל שכן הכא דנעשה ממילא".

- (ב) באר היטב (ס"ק י"ח).
 (ג) גר"ז (סעי' י"ז) – "אבל דפי ספרים שנדבקו זה לזה ע"י שעה או בשעת הקשירה מותרים לפתחן בשבת שכיון שלא נעשה לקיום ועוד שנעשה מאליו בלא מתכוין לפיכך אינו דומה כלל לתופר ואין בו משום קורע".
 (ד) מ"ב (ס"ק מ"ה) – "ודוקא בזה שדיבוק זה נעשה לקיום אבל היכא שנדבקו הדפין להדדי ע"י שעה או בשעת הקשירה מותר לפתחן כמש"כ סימן שי"ד ס"י כיון דלא נעשה לקיום כ"ש הכא דנעשה ממילא בלא מתכוין לפיכך אינו דומה כלל לתופר ואין בו משום קורע [מ"א] ואם נדבקו במקום האותיות אסור לפרקן ועיין לעיל בס"ג בבה"ל שם. ולקרוע מחדש דפין של הספרים שלא נחתכו מבעוד יום יש בהן חיובא ואפי' ע"י א"י אסור [פמ"ג ועיין בבה"ל]."
 (ה) בן איש חי (שנה ב' כי תשא סעי' י"ב) – "אבל דפי ספרים שנדבקו זה על זה על ידי שעה, או בשעת הקשירה, מותרים לפתחן בשבת, כיון דלא נעשו לקיום, ולא עוד אלא שנעשה זה מאליו בלא מתכוין, אינו דומה לתופר, ואין בו משום קורע".
 (ו) קצוה"ש (סי' קמ"ו סעי' י"ג) – "אבל דפי ספרים שנדבקו זה לזה ע"י שעה או בשעת הכריכה, מותר לפתחן בשבת שכיון שלא נעשה לקיום ועוד שנעשה מאליו בלא מתכוין לפיכך אינו דומה כלל לתופר, ואין בו משום קורע".
 2. כיון דלא נעשה לקיום.
 (א) א"ר (ס"ק כ"ב) – "תולדות קורע וכו'. נ"ל דאם נדבקו הדפין להדדי ע"י שעה או בשעת הקשירה, מותר לפותחן כיון דלא נעשה לקיום (מג"א ס"ק יח)".
 (ב) ח"א (כלל כ"ט סעי' ב') – "ומכל מקום אם נדבקו דפים להדדי על ידי שעה או בשעת הקשירה, מותר לפותחן, כיון דלא נעשה לקיום".
 (ג) תהילה לדוד (אות י"ב).
 (ד) הגרשז"א צ"ל (ששכ"ה פרק ט' הע' י"ט [דפו"ח, הע' כ"א]).
 3. בלא מתכוין.
 (א) קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' נ') – "ניירות שנדבקו שלא בכוונה, כמו שלפעמים נדבקו דפי ספרים מחמת הצבע שצבען הכורך או שנדבקו איזה דפין בשעה מותר לפתחן".
 (ב) זכרו תורת משה (מלאכת קורע) – "אסור לקרוע ניירות הדבוקים יחד שדבקו בכוונה ונעשה לקיום. אבל אם במקרה נתדבקו דפים בספר על ידי שעה וכיוצא, מותר לפתחן".
 (ג) שבת בית (ארטסקרול, עמ' פ"ו).
 (ד) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתמ"ז).
 4. מראי מקומות – תורת המלאכות (ס"ק ל"ג ד"ה ועיין בשמירת).
 (א) ציץ אליעזר (חט"ז סי' ו' אות ד') – "מצינו להמג"א בסי' ש"מ ס"ק י"ח שכתב להקיש בזה תפירה לקשירה, ועפ"י הגז' בסי' שי"ז כתב לפסוק, דאם נדבקו הדפין להדדי ע"י שעה או בשעת הקשירה מותר לפתחן כמ"ש בסימן שי"ד ס"י כיון דלא נעשה לקיום, כל שכן הכא דנעשה ממילא, וכ"כ המשנ"ב בס"ק מ"ה, ויעיין בשו"ע הגרש"ז בסי' י"ז שניסח הדבר כב' טעמים, שזה מותר מכיון שלא נעשה לקיום, ועוד שנעשה מאליו, ויתירה מזו נקט בזה החיי אדם ה' שבת כלל כ"ט סעי' א' שכתב טעם ההיתר לפתחן רק מפני דלא נעשה לקיום. ומשמע שפירש שזהו עיקר טעם ההיתר בזה".
 (ב) משנה הלכות (ח"ח סי' ס' ומעתה) – "והנה המג"א א"ח סי' ש"מ אות י"ח כתב נ"ל דאם נדבקו הדפין להדדי ע"י שעה או בשעת הקשירה מותר לפתחן כמ"ש סי' שי"ד ס"י דלא נעשה לקיום כ"ש הכא דנעשה ממילא ומדנתן טעם משום דלא נעשה לקיום נראה לכאורה דתפס בפשיטות דתופר וקורע נמי בעי לקיום וכן סתם בשו"ע הגרש"ז סי' ש"מ וז"ל המפרק ניירות דבוקים או עורות דבוקים ה"ז תולדת קורע והמדבק ניירות או עורות בקולן וכיוצא בזה ה"ז תולדת תופר וחייב בד"א כשדיבוק זה נעשה לקיום אבל דפי ספרים שנדבקו זה לזה ע"י שעה או בשעת הקשירה מותרים לפותחן בשבת כיון שלא נעשה לקיום ועוד שנעשה מאליו בלא מתכוין לפיכך אינו דומה כלל לתופר ואין בו משום קורע ע"כ. והגם דהוסיפו טעם כ"ש הכא דנעשה ממילא מ"מ כיון דהוסיפו מקור ההלכה לסי' שי"ד ס"י והתם לענין קשירה הרי אפילו עשה קשר אלא שאינו של קיימא מותר להתירו ולקשרו לכתחילה א"כ הכ"נ כן והאי כ"ש רק ליתר שאת".

ג. אם בשעת כריכת הספר נדבקו הדפים יחד.

1. מחמיר.

- (א) קיצור הל' שבת (סי' כ"ז אות ג', הע' י"א) – "אבל בדבקו חודי הדפים בשעת כריכה, יהיה אסור להפרידם. כי בפתיחתם אולי נעשית מכה בפטיש, שעד שמפרידם זה מזה אי אפשר להשתמש בספר. [שעד שמפרקים הדפים אי אפשר להשתמש בהספר כראוי, נמצא שמסיימים בזה תיקון הספר, וצ"ע על האחרונים שלא העירו בזה, וצ"ע, שלא משמע כן ממ"ב שם (וכן שמעתי מפי הרה"ג בעל המחבר 'אגרות משה' שליט"א) [צ"ל]], ואולי לא היה מצוי כן בימיהם".
 (ב) נשמת שבת (סי' ש"מ אות קצ"ד ד"ה ויש, אות רח"צ) – "שאלה - ספר חדש שמצוי שהדפים הראשונים (הסמוכין לנייר הכרוכה) מדובקים אהדדי ע"י הדבק ששמו עלה בשעת הכריכה (ויצא לחוץ) מהו להפרידו בשבת. תשובה - בספר חדש יש לדון לאסור, אבל בספר ישן שכרוכה (ונתדבקו הדפין) מותר ... שבנידון שאלתינו יש לדון ולומר דהמג"א מייירי רק ממה שנעשה לאחר זמן, לאחר שכבר השתמשו עם הספר, אבל בספר חדש יש לאסור משום מכה בפטיש, כהא דמבואר בשו"ע סי' שי"ז סעיף ג' שאין פותחין מחדש בית הצוואר דמתקן מנא הוא, אפילו כבר נפתח רק שחזר האומן וקשרו או תפרו ביחד".
 (ג) תורת המלאכות (ס"ק ל"ג ד"ה ועיין בספר) – "קיצור הל' שבת".

2. מיקל.

(א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק כ"ט, ששכ"ה פרק כ"ח הע' ד' [דפוח, הע' ד']) – **"ואין לחלק בין ספר חדש לישן אלא כל שנדבק שלא לרצונו הו"ל כדבר צדדי ולא שייך כלל לדין של מכה בפטיש, וכן משמע בסי' שי"ז סעיף ג' וברמ"א, דרק מה שקושר האומן בשעת מלאכה אסור לפותחו, ולא כשנקשר מאליו שלא לרצון".**
 (ב) **ששכ"ה** (פרק כ"ח סעי' א' [דפוח, סעי' א']) – "מותר להפריד דפים שנדבקו זה אל זה, בשעת הכריכה או בכל הזדמנות אחרת, בדבק ובכל חומר אחר".

(ג) וכן **סתימת הפוסקים** (לעיל), שמיקל בשעת קשירה. נראה שאין לחלק בין ספר ישן או חדש, כמו הששכ"ה, ולא כנשמת שבת.
 3. מראי מקומות – אג"מ (מסורת משה ח"ב או"ח אות קל"ו), **פסקי תשובות** (דפוח אות מ"א).
 (א) **שהתחברו מחמת לחץ המכשיר שחותכם**, יש להקל - ע' לקמן.

ד. חיתולים (disposable diapers): שמצויי ששני הקצוות מחוברים במקצת אחד על השני.

1. מיקל.

(א) **שבת בית** (ארטסקרול, סוף עמ' צ"ה, ילדים בהלכה עמ' קי"ז) -

Often the ends of disposable diapers are fused together in the factory and must be torn apart for the diaper to be opened. This fusing is not done intentionally, but occurs when the diapers are cut or when they are compressed for packaging. Since the melachah of tearing does not pertain to items that were attached unintentionally, it is permitted to peel open these diapers.

(ב) הגר"ש פעלדער שליט"א (ילדים בהלכה, פרק י"ז הע' ט"ו).

(ג) **פוסקי זמנינו** (ילדים בהלכה, פרק י"ז הע' ט"ו).

(ד) **נשמת שבת** (סי' ש"מ אות קצ"ד ד"ה ויש) – "ולענ"ד דאין בזה משום מכה בפטיש מאחר שאינו דיבוק גמור, שהוא דיבוק קלוש ובנגיעה כל שהוא מתפרדת אהדי, עוד נראה דלא נקרא דיבוק מאחר שנעשה בלא כוונה, רק נעשה מאיליו ע"י חום המאשין שמחתכו למדתו וטבע פלסטטיק שמתמחית ע"י החום ועי"כ שוב מתדבקת אהדי, ועמג"א (סוס"י ש"מ) ... תלוי במה שהבאנו בסי' רל"א אי נהג איסור תיקון מנא בדבר שאינו ראוי רק לשימוש פעם אחת, ונראה מעוד טעם דליכא בזה משום מכב"פ משום דאין צריך לשום אומנות להפרידו ומתחלה עשויה לכך שכל אחד יפרידו בביתו (וגדר מכב"פ מה שהאומן עושה בשעת גמר תיקון הכלי, אדרבה בזה יש קפידא שהאומן לא יפרידו בבית החרושת, שאז תו לא יהא ראוי לתפקידו) ... וע"ע בדברינו להלן בסי' רח"צ לגבי ספר חדש שהדפים נתדבקו בשעת כריכתו (הראשונה), ואף ששם כתבנו שמן הראוי להחמיר, מ"מ בנידונינו שכמעט שאינו נרגש לבני אדם נראה פשוט להקל".

(ה) **מחזה אליהו** (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק י"ב סעי' ז' אות א') – "שפתי החיתול - מצוי שהן מדובקות יחד לכל רוחב החיתול, חיבור זה מותר לכתחילה להפרידו בשבת [ואין צורך להפרידו מערב שבת], והיינו משום שחיבור זה לא נעשה במתכוין אלא כשהמכונה חותכת את החיתולים זה גורם שיהיו נדבקים יחד ומבואר במג"א שהדבקה שנעשתה ממילא ובלי כוונה קריעתה מותרת".

(ו) **ל"ט מלאכות** (ריביאט, עמ' תתמ"ו) -

Outer linings often become stuck when cut in the factory ... Diapers can become stuck during packing ... All of these occurrences are considered by the manufacturer to be mild but **acceptable production defects**. (Factual information based on interviews with ... '97, representatives of Proctor and Gamble Inc.) ... Because this fusing and sticking occurs incidentally after the diaper was produced, Koraya does not apply.

(ז) **ארחות שבת** (פרק י"א הע' מ"א) – "ואף אם יתברר שאותם חיתולים נדבקו מעט זה לזה מכה חום מכונת החיתוך מ"מ אין איסור להפריד הדבקה זו כמבואר במג"א ובמשנ"ב".

(ח) **שבות יצחק** (חי"ג עמ' רמ"א אות ט') – "טיטולים הדבוקים זה לזה באריזה מחמת לחץ הוי כדפים שנדבקו מאליהם ושרי כנ"ל, גם אם מחמת חום הם נמסים ונדבקים כ"כ באופן שבפתיחתם נמשך מהחלק האחר, הוי כדפים שנדבקו מאליהם דשרי כנ"ל".

(ט) **הגר"י רובין שליט"א** (מכתב, תשע"ה).

לכבוד הרה"ג ר' רובין שליט"א,

בספרך כתבת שמותר לפתוח החלק העליון של הטיטולים, שמתחילה היה נחתך ורק אח"כ תתחבר ע"י לחץ.

א' הראה לי שהר' יצחק ברקוביץ כתב שיש לפתוח לפני שבת, משום שלא ברור בהמציאות בהבית חרושת, שלפעמים התחבר יחד (ע"י לחץ) לפני שהטיטול ה' נחתך משאר הטיטולים או לפני שהי' נגמר, ועדיין לא ה' ראוי אז לשימוש, וא"כ מעולם לא ה' ראוי לשימוש, ורק עכשיו הוא מתקנו והוי עשיית הכלי. האם אנחנו צריכים לחוש לזה.

בכבוד רב,

אליהו מאיער

תשובה: אין חשש ואפשר להשתמש בזה לכתחילה!

יצחק מרדכי הכהן רובין

2. מחמת החיתוך והאריזה נתחברו במקצת, יש להקל.

(א) **חוט שני** (תורת המלאכות סוף ס"ק ל"ד) – "ונלע"ד הוא הדין בחיתולים חד פעמיים, שמצויי ששני הקצוות מחוברים במקצת אחד על השני יש לומר דאין בזה איסור קורע או מכה בפטיש בהפרדתם, כיון דכבר נחתך במפעל, רק מחמת לחץ החיתוך והאריזה נתחברו במקצת, וכן שמעתי מהגר"נ קרליץ ומבעל ספר זכור ושמור".

- (ב) זכור ושמור (תורת המלאכות סוף ס"ק ל"ד) - לשונו מובא לעיל.
 (ג) ארחות שבת (פרק י"א סעי' כ"ח) – "וכן הדין בחיתולי נייר אשר קצוותיהם נראים דבוקים זה לזה דמותר להפרידם כיון שאין כאן שום חיבור ורק הלחץ גורם להם להיראות מחוברים".
 (ד) עם מקדשי שביעי (פרק ו' סעי' כ"ט).
 3. מחמיר.
 (א) עי' הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב במייל) -

What is the halacha regarding opening diapers on Shabbos? Does it have to be done with a shinui? Does it depend on the diaper?

R' Y. Berkovits wrote: The issue is מכא בפטיש. It is quite possible that the diaper was never fully functional at **any point** on the assembly line, and therefore opening it will finish the process. It is difficult to know which company is problematic - so it's best to open them up before Shabbos.

4. מראי מקומות.

Thursday, December 08, 2011.

Hello Naftali,

Thanks for contacting Pampers.

Our Research Team has gotten back to me regarding your question about whether the sides of our diapers are folded inwards before or after the large roll of diapers is cut into individual diapers. **The sides are folded inwards first** before being cut into individual diapers. I hope this information is helpful. If you have any additional questions please get back in touch with us here at Pampers anytime.

Thank you,

Lori

Pampers Team Supervisor.

ה. הטעמים: יש לדון מצד קורע ומצד מתקן מנא.

1. מצד קורע:

- (א) לכאורה החיבור לא נעשה לקיום, וגם נעשה ממילא בלא מתכוין. ולכן יש להקל, כמו שכ' המ"ב (ס"ק מ"ה).
 (ב) ועוד לפי הבה"ל בשיטת רש"י (והמחבר), יש חשש רק מצד תיקון מנה ולא מצד מלאכות קורע.

2. מצד מתקן מנא:

- (א) אם גמרו החיתולים קודם שמתדבק קצוותיהם, כבר יש להם שם "כלי". וכמו שלא נאבד שם הכלי אם "נדבקו הדפין להדדי ע"י שעה", ה"ה כאן.

- (ב) וא"כ צריך לבאר המציאות, אם גמרו החיתולים קודם שמתדבק קצוותיהם: שאם מחמת לחץ האריזה נתחברו, יש להקל. ואפי' אם מחמת כח חום מכונת החיתוך נתחברו. ואם בבית החורשת חותכים קצוותיהם ואח"כ מתקפל החיטול ונתחברו, יש להקל, כיון שכבר היה חיטול. אבל אם מתקפל החיטול, ובשעת חיתוך ממש נתחברו, עדיין יש לדון. [וקבלנו מכתב (לשונו מובא לעיל), כדרך השני. שמתקפלים החיטול ואח"כ חותכים].

- (ג) לפי"ז, עדיין י"ל כיון שהוא ספק במציאות האם הם חתכו וגמרו החיתולים קודם שמתדבק קצוותיהם, יש להקל, כיון שהוא רק ספק פסיק רישא לשעבר. [ועוד, לכאורה על הצד להחמיר, הוא רק איסור דרבנן, כמו סעי' י"ג. וספק פס"ר לשעבר באיסור דרבנן, לכו"ע יש להקל].

- (ד) ועוד, אפי' אם הם לא חתכו וגמרו החיתולים קודם שמתדבק קצוותיהם, לכאורה תלוי במחלוקת דלעיל, אם בשעת כריכת הספר דבקו הדדי הדפים. ושם, כ' הגרשז"א זצ"ל להקל. וכן הוא סתימות ופשטות הפוסקים.

- (ה) ואפי' להחמירים שם, יכול להקל כאן. וכ"כ הנשמת שבת (לשונו מובא לעיל), שהוא החמיר אצל ספר חדש שהדפים נתדבקו בשעת כריכתו, ועדיין כ' כאן ש"פשוט להקל".

(1) י"א מתקן מנא לא שייך בכלי שאינו ראוי רק לשימוש חד פעמי.

(2) א"נ: כיון שאין צריך לשום אומנות להפרידו, ומתחלה עשויה לכך, שכל אחד יפרידו בביתו.

(3) א"נ: כיון שאינו נרגש לבני אדם שיש חסרון בחיתולים.

(ו) **אמנם** י"ל להפוך: גם למקילים שם, אולי יש להחמיר כאן.

- (1) כיון ששם יכול להשתמש בהדפים קודם הכריכה. משא"כ כאן, בשעה שמתקן ומחלק הקצוות של החיתולים חד משני, גורם שהשני קצוות מתדבק להדדי. ולא היה שעה שהקצוות היו ראוי לשימוש.

(2) ועוד, שזה הדרך איך שהם עושה החיתולים, ואינו טעות.

(3) חוץ שיש חולקים על המג"א ומ"ב שם, עי' תורת שבת (לשונו מובא לעיל).

- (ז) ונראה: כיון שזה נקרא השתמשות, ואינו נחשב כלל 'תיקון מנה', יש להקל. ובמיוחד, **כיון שאינו נרגש להמון עם** שהחיתולים נדבקו זה לזה, מאוד קשה לאמר שזה נחשב מתקן מנא. ממילא, יש חסרון במהות המלאכה. וצ"ע.

ו. החסרת נייר מעוביו – עי' הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ח הע' ה' [דפו"ח, הע' ה'], מילואים, שולחן שלמה ס"ק כ"ט.ב., אך יתכן דחשיב כפסיק רישא דלא ניחא ליה בתלוש שהרי רוצה רק את ההפרדה ולא את הקריעה, דמותר"), פסקי תשובות (סוף אות

ל"א, דפו"ח סוף אות מ"א, הע' שכ"ט, "ואפי' רק מקצת מעובי הנייר, וישאר דבוק לדבק או ללכלוך, אפשר דחשיב קורע, ובפרט שהוא גם מתקן כך"), תורת המלאכות (סוף ס"ק ל"ג).

1. נ"מ לפתוח 'טישו' שכבר היה בשימוש, ועכשיו נדבקו. ורצה להתחמש עוד פעם, ולפתוח במקום שנדבק.
(א) אם אינו פס"ר, יש להקל – ששכ"ה (פרק י"ד סעי' כ"א [דפו"ח, סעי' כ"ג] הע' ס"ח [דפו"ח, הע' ע'], חוט שני (ח"א סוף עמ' קמ"ב), תורת המלאכות (ס"ק ל"ח), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתכ"ו), עם מקדשי שביעי (פרק ו' סעי' כ"ב).
(ב) לפי הארחות שבת (פרק ל' הע' מ"א), הציור הנ"ל הוא מתעסק [של שבת] ולא "אינו מתכוין". ולא נראה. עי' לקמן, בערך מתעסק [סוף הקובץ].

ז. לעי' בין הדפים המחוברים.

1. מסופק.

- (א) ארחות שבת (פרק י"א הע' ל"ז) – "ויש לדון אם מותר לעיין בספר כזה בין הדפים המחוברים, דכיון שהעיון בין הדפים המחוברים מכביד על הקורא שמא יש לגזור בזה שמא יקרע את הדפים זה מזה כדי שיוכל לקרוא בנקל, ואין זו גזירה חדשה אלא הרי זה דומה ממש למה דמצינו סי' ש"ח סט"ז דכירה שנשמטה אחת מירכותיה אסור לטלטלה גזרה שמא יתקע".
2. מיקל.

- (א) קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק כ"ה) – "ונראה דאם צד א' של הדף פתוח ורוצה לעיין בספר ופותח ומפריד הדפים קצת זה מזה בנחת באופן דלא הוי פסיק רישא שיקרע הדף ע"י עיונו שרי, כיון דאינו מתכוין לקרוע ואינו פ"ר, ודמי למי שנסתבך בגזו בקוצים בסי' ש"ב ס"ד".
(ב) פסקי תשובות (אות ל"א, הע' ק"ח, דפו"ח אות מ"א ד"ה אבל) – "כמה פוסקים".
(ג) תורת המלאכות (ס"ק ל"ד ד"ה ועיין).

ח. להוציא נעץ שנכנס בנעלו בשבת.

1. מיקל. [ואולי אין להתיר בפני עם הארץ].

- (א) מגדנות אליהו (ח"ב סי' ל"ג) – "ע"ד ששאל כהלכה בדיני שבת החמורים לגבי מסמר שנכנס בנעל אי מותר להוציאו. לפענ"ד מותר, דנראה דנדון דידון דומה למש"כ הרמב"ם (פכ"ב מהל' שבת הכ"ד) וז"ל, הקורע מאבות מלאכות, לפיכך מי שנסתבכו בגדיו בקוצים מפרישן 'בצנעה' ומתמהמה כדי שלא יקרע, ואם נקרעו אינו חייב כלום שהרי לא נתכוין עי"ש. (ועיין במגיד משנה שם שמקור הרמב"ם הוא מהירושלמי פרק כלל גדול (ה"ב) עי"ש, וכן הוא בתוספתא פ"ח דעירובין ה"ו עי"ש). הרי שמותר להפריש קוצים מהבגד כשאינו פסיק רישא שיקרע, וכן בנדון דידן מותר להוציא המסמר מהנעל...".
(ב) ששכ"ה (פרק ט"ו דפו"ח סעי' ע"ט) – "מסמר של הנעל שנשמט ממקומו וחדודו מכביד על ההליכה בה, אסור לתקן את הנעל ע"י הנמכת חוד המסמר, אבל מסמר או נעץ שנתקעו בנעל, ואפילו בצורה שמפריעה להליכה, מותר להסירם בשבת מן הנעל".
(ג) מלכים אמוניך (פרק ו' סוף הע' ל"ד) – "ואם דרך על נעץ או מסמר, ונתקעו בנעלו, ומפריעים להליכה, יתכן שמותר גם לישראל להוציאם. מפני שהנעל עצמה אינה מקולקלת, ודבר חיצוני מפריע לו, ודומה לזוג מנעלים התפורים יחד שמותר לנתקם, כמבואר בסימן שי"ז ג' ואין בזה משום מתקן מנא. אלא שאין להתיר בפני ע"ה. ומצינו עוד במשנ"ב ש"מ ס"ק מ"ה, דפין שנדבקו זה לזה ע"י שעה, או בשעת קשירה (כריכה), מותר לפתחן. משמע שאין בזה משום מתקן מנא. ומ"ש הבאו"ה סימן ש"מ ג' ד"ה שעל בשם רע"א, דס"ת שנטף עליה שעה אסור לסלקה מעל אותיות הס"ת בשבת משום מתקן מנא, שאני התם דמכשיר בזה את הס"ת. דומיא דאגד לולב. ואין זה שייך לענינו".
(ד) פסקי תשובות (דפו"ח אות מ"ב ד"ה ובכלל).

2. מראי מקומות.

- (א) הגר"ח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא ח"ע עמ' ק"נ טור ג') – "שאלה: דרך על נעץ או מסמר בשבת ונכנס בנעלו, האם מותר להוציאו בשבת דהוי קלקול לנעל, דעכשיו לא יכול לנעול הנעל שדוקרו בפנים, והאם ניתן לדמותו למש"כ המ"ב בסי' ש"מ ס"ק מ"ה שמותר להסיר הקוצין הסבוכין בבגד, או דכאן גרע טפי שנכנס בחזקה, ודמי לשאר המסמרים. תשובה: ע"י גוי".
הגר"ח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא ח"ע עמ' ק"נ סוף טור ג') – "שאלה: והאם יש חילוק בין אם יש לו מנעלים אחרים של חול, או שאלו המנעלים היחידים שלו (ואין מזומן גוי לפניו). תשובה: אולי".

ט. מראי מקומות.

1. הגר"ח"ק שליט"א (ח"ב שאלת רב ח"ב פרק ל"ו אות כ"ח) – "המשנ"ב בסוף סי' ש"מ התיר להפריד דפין שנדבקו ע"י שנפל עליהן שעה בשעת קשירה, והיינו דליכא איסור קורע. וק"ל דבסי' שי"ז ס"ק כג כתב המשנ"ב (בסוגריין) דקשירת אומן קודם גמר המלאכה אסור לנתקו משום תיקון מנא, וא"כ נהי דקורע ליכא, תיקון מנא איכא. תשובה: זה דיבוק ארעי בלי כוונה".

טו. חיבור חלש.

א. להסיר קורי עכביש (spider web): משום מלאכת קורע.

1. אינו קורע.

- (א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ל"ה הע' מ"ח [דפו"ח, הע' נ'], שולחן שלמה סי' ש"מ ס"ק כ"א, רפואה ח"ב עמ' קכ"א) – "מכיון שנקרע ומתפרק בנגיעה קלה".
(1) תפלה למשה (סי' נ"ו אות י"א) – "וי"ל ע"ד במ"ש דל"ח קורע כיון שנקרע ומתפרק בנגיעה קלה. דמנ"ל לומר כן מסברא".

(ב) תורת המלאכות (קורע ס"ק כ"ז, פסיקת תלוש) – "הגרש"ז אויערברך ... ונלע"ד דטעמא דאין בקריעת קורי עכבש משום קורע משום דאינו קריעה אלא פסיקה, וקיימא לן דאין קורע בפסיקת דבר תלוש, וכמבואר בסימן שי"ד סעיף ט' ובמ"ב שם, דמותר להפקיע ולחתוך קשרי השפוד שקושרים בטלה או בעוף הצלויים, דפסיקת החוט מותר בדבר תלוש".

1. צ"ב: כיון שהוא ע"ג קרקע.

ג) נשמת שבת (סי' של"ו אות רנ"א) – "לא שייך בזה מלאכת קורע".

2. מראי מקומות.

א) מקור חיים (חו"י, סוף סי' שכ"ח) – "ולי צ"ע אי הוי משום סתירה וקריעה".

ב) מצד סותר, ואיסור נולד - עי' סוף סי' שי"ג, לשיטות ומראי מקומות.

ג) מצד מוקצה - עי' סי' ש"ח סעי' ל"ד [ערך מוקצה, גרף של רעי], לשיטות ומראי מקומות.

ד) לפנות קורי עכביש ערב שבת - עי' סי' ר"נ, לשיטות ומראי מקומות.

ב. תלישת צמר גפן (cotton balls): משום מלאכת קורע [וכן מצד שאר איסורים: פוצע, מחתך, מתקן מנא].

1. עי' סוף מלאכות האריגה [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ג. דפים שהתחברו ע"י לחץ המכשיר שחותכם.

1. מיקל.

א) חוט שני (ח"א פרק י"ז אות ב' ד"ה דפים, סוף עמ' קל"ו, עמ' קל"ט אות ט"ו) – "דפים שהתחברו ע"י לחץ המכשיר שחותכם, או מחמת כבישת הדפוס או הכריכה וכיוצ"ב כמו שמצוי בספרים ובחוברות, מותר להפריד הדפים בשבת ... אמנם אם הדפים מחוברים ממש שעדיין לא הושלמה בהם מלאכת החיתוך וכמו שמצוי לפעמים בספרים חדשים, אסור לקורעם ולהפרידם בשבת משום איסור מכה בפטיש".

ב) זכור ושמור (תורת המלאכות ס"ק ל"ד ד"ה ובספר) – "דמותר לדפדף דפין של ספר חדש אף אם הן אכתי מחוברים במקצת ונשמע רישורש קטן בפעם הראשונה שמפרידן, וטעם הדבר, חדא משום חיבור שהוא חלש כל כך ואינו יכול לעמוד כנגד לחץ כלשהוא אינו יכול ליחשב חיבור, ועל כן אין כדפדוף דפין משום קורע. ועוד, כיון שכדפין לכתחילה היו מופרדים, רק נתחברו בשעת מלאכת החיתוך מפאת לחץ גדול של מכונת החיתוך, על כן חיבור זה חשיב כאילו שנתחברו הדפין שלא בכוונה ועל כן אין בזה שם קורע כלל כדאיתא במ"ב סימן ש"מ ס"ק ס"ה בשם המ"א".

ג) ארחות שבת (פרק י"א סעי' כ"ח) – "ספר שדפיו חתוכים כראוי ונראים דבוקים זה לזה מחמת הלחץ שנלחצו בעת הכריכה מותר להפרידם".

ד) עם מקדשי שביעי (פרק ו' סעי' י"ד).

ד. ניילון נצמד (cling wrap, saran wrap).

1. עי' סי' ש"מ סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.

ה. לפתוח כיס של חולצה מעולמנת (starch shirt).

1. צ"ע.

פתיחת אריזות ושקיות

[טז] הקדמה.

א. יש בה חשש של שש מלאכות: א) בונה, ב) סותר, ג) מכה בפטיש, ד) קורע, ה) מחתך, ו) מוחק.

ב. ראוי לכל אדם לפתוח כל הדברים לפני שבת.

1. מנחת שבת (סי' פ' ס"ק קס"ד אות ט') – "והנה ראוי לכל בע"נ להחמיר בכל דברים הנ"ל ובפרט בדבר שאפשר לפותחו מבע"ש ... וקרוב לומר שהוא נקרא פושע היכא דהיה אפשר לו לפתוח החותם מבעו"י ולא פתחו".

2. אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף י' ד"ה וכל, שנת תרצ"ו) – "וכל זה מדינא אבל למעשה אין להתיר כיון שבני תורה מועטין בעוונותיהם הרבים עיין בשבת דף קל"ט שבמקום שאינן בני תורה יש דברים שאין להתיר כדי שלא יבואו להקל, ורואה אני שכ"ש בזה וכ"ש בדור ובמקום פרוץ כבזמננו ומקומותינו שצריך להחמיר ואין לקרוע לא שק של בגד ולא של נייר ולא לשבור הקענס ותיבות השפראטן ואף לא לחתוך ולקרוע החבל שקשור בו השק אף בדברים שהם יותר צורך שבת וכ"ש בדברים שאין בהם צורך שבת כ"כ רק שהוא לכבוד ועונג שהמניעה אף רק מחמת יראה מחשש חלול שבת זהו כבוד שבת היותר גדול. אך אם יש צורך גדול כגון בסעודת נישואין או שהזמין אורחים ויהיה לו בושט יקרע וישבור ע"י עכו"ם ואם ליכא עכו"ם אם הוא ת"ח ובצנעא יש להתיר לו בצורך גדול כזה שיהיה לו בושט".

אג"מ (או"ח ח"א סוף סי' צ"ג, שנת תשי"א) – "ולפתוח קענס ותיבת ניר של צוקער ומצות יש בזה פרטים הרבה ולכן יש לאסור למעשה".

א) מראי מקומות – ודברת במ (ח"א סוף סי' צ"ד ד"ה ושמעתי).

3. הו"ד הגריש"א וצ"ל (קובץ תשובות ח"א סי' ל"ב אות ג').

4. מנחת יצחק (ח"ד סי' פ"ב אות ל"ח) – "דבדאי ראוי לפתוח הקופסאות מערב שבת".
5. חמד שלמה (ח"ב סי' כ' סוף ד"ה וכל) – "למעשה צריך כל בעל נפש לזיזר לפתוח כל הכלים האלו מערב שבת".
6. הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' שי"ד הע' ט') – "דעדיף לפתוח קודם השבת, וביאר דדברי התוספתא שקורעין עור מעל פי החבית הם סתומים והראשונים אפילו לא טרחו לבאר טעם הדבר, ורק באחרונים מצינו מהלכים שונים בדבר, לכן יש מקום להחמיר בדבר, ויש מקום להחמיר יותר ממה שמקפידים שבשעת קריעת השקית לא יחתכו אותיות".
7. הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ג עמ' ק"נ אות ב') – "ולכתחילה בודאי צריך לפתוח הכל מערב שבת".
8. ששכ"ה (פרק ט' סעי' א' [דפו"ח, סעי' א']) – "לכתחילה ראוי ונכון לפתוח מבעוד יום את כל הקופסאות, השימורים, הבקבוקים עם מכסה הברגה מורכב וכדו' אם אמנם רצונו להשתמש בתוכנם בשבת וביו"ט, כי דינים שונים בענין זה ...".
9. הגר"ח ק' שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב עמ' קע"ו ריש פרק ב') – "אצלינו לא נהגו לפתוח שום דבר בשבת הכל פתחו מער"ש ואני לא יודע אם זה מדינא אבל כיון שיש בדינים אלו הרבה פרטים ודינים פתחו הכל מערב שבת".
- הגר"ח ק' שליט"א (שבות יצחק ח"ג עמ' ק"נ אות ד', אליבא דהלכתא ח"ע עמ' כ"ט טור ג') – "דכדי לא להכנס לספקות ושאלות, אצלינו לא פותחים אריזות מזון בשבת גם לא בדרך השחטה, ואריזות ממתקים שנותנים לילדים בבית הכנסת בשמחת תורה, הגבאים פותחים הכל מערב יו"ט".
10. תשובות והנהגות (ח"א סוף סי' רל"א) – "וצריכים לפתוח לפני שבת כל הקופסאות והשקיות, וראוי להשגיח וליזהר בזה".
11. שלחן הלוי (פרק ח' אות ח') – "אף שיש מקום לפלפל להתיר בכל אלו, אין ראוי להכניס ראשו באיסורי שבת החמורים, ויפתח את כל הבקבוקים למיניהם מערב שבת. וכן הורה רבן של ישראל בעל אגרות משה".
12. ארחות שבת (ריש פרק י"ב) – "כיון שיש בענין זה ספקות רבים לכן יש להזהר לכתחילה להכין מערב שבת".
13. שבת במטבח (ארטסקרול, עמ' קפ"ב, ילדים בהלכה עמ' ק"ג, שבת בית ריש עמ' פ"ז).
14. הל' שבת בשבת (ח"א פרק י"ד הע' ע"ו).
15. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתל"ג, עמ' תתל"ה, עמ' תתמ"ב).
16. מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א הקדמה לח"ב) – "... שראוי לעשות כן ... יש בה גם משום 'חינוך ילדים', שהיא תשריש בליבם של הילדים את הזהירות בשמירת השבת כהלכתה".

ג. הלכות של המלאכות: בקיצור.

1. בונה: כלי קטן ומוסתקי, או חותלות, מותר. ובלבד שלא יתכוין לעשות פתח. (אמנם עי' הגרשז"א זצ"ל, לשונו מובא לקמן).
2. סותר: כלי קטן ומוסתקי, או חותלות, מותר.
3. מכה בפטיש: עשיית פתח, אפילו רק להוציא, אסור.
4. קורע: יש ג' היתרים.
- א) פסיקת תלוש: רק לצורך שבת [ואפי' על זה כתוב האג"מ "למעשה אין להתיר"].
- ב) חותלות.
- ג) קורע עור שעל פי החבית: יש מפרשים משום שהוא קלקול לצורך שבת.
5. מחתך: אסור להקפיד על מידתו. אבל אם רק יותר נוח לו, יש מחלוקת.
6. מוחק: אם פס"ר לקריית אותיות, אסור לפתוח שום כלי.

יז] שיטות.

- א. נראה דעת המ"ב: שאין היתר של חותלות, אא"כ שע"י כך מתבשלים. וצ"ב פשט בתוספתא, שלא סבר הסברות של שאר היתרים.
1. אמנם המנהג להקל, בזמן שהוא מקלקל לצורך שבת, כנגד המ"ב, ואפשר לומר משום כמה טעמים:
 - א) שהוא רק חשש איסור דרבנן, וספק דרבנן להקל.
 - ב) המנהג הוא להקל, כדאי בפר"ח ועוד.
 - ג) כמה גדולי הפוסקים כ' מעיקר הדין להקל: ח"א, קיצור שו"ע, אג"מ, ועוד.
 - ד) וכן נראה שהח"ח עצמו כתב שיכול לסמוך על הח"א בספרו נדחי ישראל (תרנ"ג 1893) ובספרו מחנה ישראל (תרמ"א, 1881). שכן, "כלי שקושרין פיו בחוטין או בבגד, מותר לחתוך החוט ולקרוע הבגד מעליו, אם צריך לכך". ומקורו מהזכרו תורת משה. שמקורו הוי הח"א שכן, "כלים שכרכו סביב פיהם בבגד או עור וכרכן במשיחה, מותר לקרען, שאינו אלא מקלקל ומותר לצורך שבת". הגם שהמ"ב בחלק ג' (תרנ"א 1891) לא נראה כן.
 - ה) וכן עי' שעה"צ (סי' ש"ז ס"ק ס"ז) שכן "ולצורך גדול יש לסמוך אמה שכתוב בשע"ת בשם א"ר וח"צ". והם מתירים לקורעו אפילו ע"י ישראל בעצמו.
 - 1) עי' משנה הלכה (סי' ש"ז סוף אות ט"ו), שהקשה על השעה"צ מהבה"ל, ומסיים "צ"ע". ועי' קנה בשם (ח"א סי' כ"ב ד"ה ובספר תהלה) איך הוא דחוק השעה"צ.

ב. דעת החזו"א (סי' נ"א אות י"ג, סי' ס"א ס"ק ב'): הקילו בעסיק להוציא מה שבתוכה, ועושה דרך קלקול.

1. קשה: התוספתא מסיים "ובלבד שלא יכוון לעשות זינוק". לכאורה ה"ה שלא יתכוון לעשות כלי. וצ"ע.

- ג. דעת האג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב): בונה וסותר, י"ל מוסתקי או חותלות. קורע, י"ל חותלות [שמפרש, כל עיטוף אם אין דעתו להשתמש בה לאחר שירוקן את תכולתה], או התוספתא [שמפרש ע"י קלקול יש להקל].
1. אמנם, "למעשה, אין להתיר".

ד. דעת הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' שי"ד הע' ט').

1. הגם שהוא "הראש" של המקילים. עדיין "דעדיף לפתוח קודם השבת, וביאר דדברי התוספתא שקורעין עור מעל פי החבית הם סתומים והראשונים אפילו לא טרחו לבאר טעם הדבר, ורק באחרונים מצינו מהלכים שונים בדבר, לכן יש מקום להחמיר בדבר, ויש מקום להחמיר יותר ממה שמקפידים שבשעת קריעת השקית לא יחתכו אותיות".

2. בדבר שזרכן לפתוח במקום דיבוקן, לפתוח רק במקום הדבק. ואם אין דרכן לפתוח במקום דיבוקן, לא יפתח במקום הנדבק [חושש לגר"ז].

3. קשה: התוספתא מסיים "ובלבד שלא יכוון לעשות זינוק". ולמה מותר מעיקר הדין לפתוח שקית של חלב עם פתח רגיל. (א) שו"ר הגריש"א זצ"ל (ארחות שבת פרק י"א הע' ס"א) – "אמנם לא נקט זאת כאיסור ברור מכיון שרגילים לזרוק את הפחית אחרי השימוש ואפשר שפתח העשוי לשימוש חד פעמי אין שם פתח עליו, ומטעם זה נמי אין לאוסרו משום בונה או מתקן מנא כיון שהכלי עומד להזרק ולא הוי אלא כקורע את הפחית, ואף שמצינו בתוספתא המובאת במשנ"ב סי' שי"ד ס"ק כ"ה דעור שע"פ החבית מותר לקורעו ובלבד שלא יעשה זינוק [פירוש כעין מרזב], ולכאור' מבואר כאן דאין לעשות פתח כעין מרזב אף בעוד זה ששימוש חד פעמי, אך אמר הגריש"א (שליט"א) [זצ"ל] בזה דאפשר שהיו רגילים להשתמש בעור זה שימוש חוזר".

ה. דעת הגריש"א זצ"ל (הל' שבת בשבת): שחושש לשיטת הגר"ז, שלא לפתוח במקום דבק, אא"כ הוא קרטון.

ו. דעת הגרפ"ש זצ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' קצ"ו): סותר, י"ל כלי גרוע. קורע, אין היתר אא"כ אינו שייך ע"מ לתפור (כהבה"ל).

ז. דעת הששכ"ה (פרק ט'): יש שני שיטות, החזו"א והגרשז"א זצ"ל.

ח. דעת החוט שני - פסק כחזו"א, שרק דרך השחתה.

1. וההשחתה צריך להיות בבת אחת, לא לעט.

(א) חוט שני (ח"א עמ' ק"ז ד"ה והנה, עמ' קמ"ג ד"ה והנה) – "קריעת שקיות, באופן שמתחיל לקרוע נעשה פתח קטן שאז השקית עדיין ראויה לשימוש והוי עשית פתח ואסור משום תיקון אע"פ שאם ממשיך קריעתו עד שמקלקל את השקית לגמרי שאינה ראויה לשימוש ... מיד כשהתחיל לקרוע הכלי נתקן עי"ז ומה שעשה עשוי ורק שאח"כ מקלקלו ע"י שמוסיף לקורעו".

2. וגם יש חומרה של 'כלי אטום', אפילו בכל שקיות. ויהיה אסור משום מתקן כלי. וזה רק במקום שצריך לקרוע את הכיסוי או את השקית מחמת ההידוק.

(א) חוט שני (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ב' הע' י"ב, הע' ט"ו, הע' כ') – "לא דומה לעור שע"פ החבית כיון שעור שע"פ החבית רק עוטף את החבית ולא ממש כמכסה של החבית".

(ב) קשה: במקום שהמכסה מודבק לקופסה, וצריך לקרוע הכיסוי. למה לא נחשב "מגופה", ואין איסור משום מתקן מנא. [כמו דאי' במנחת יצחק, הגר"י בלוי זצ"ל, מגילת ספר: לשונם לקמן]. לכאורה צריך לומר, אם אפשר להריד המגופה מהחבית, נחשב המגופה "אינו חיבור". אבל כאן, כיון שצריך לקרוע גוף הפלסטיק, דינו ככלי אטום. וצ"ע.

ט. דעת הל"ט מלאכות (ריביאט): יש ב' היתרים. תוספתא, וחולות רק אם הוא שקיות קל [flimsy] ולא קרטון [כמו קופסה מצות, או קופסת סיריע"ל cereal].

1. וצ"ב, מה מקור שלו לחלק בין שקיות קל ובין קרטון. הא האג"מ מדבר על תיבה מטסי מתכת של דגים, שהוא כלי חזק.

י. דעת השבת בית (ארטסקרול, פרק ז'): פסק שנכון לחשוש הפשט בהתוספתא כמו החזו"א, שרק דרך השחתה יש להקל. ונעלם ההיתר של חולות (עי' שבת במטבח פרק ט"ו הע' י"א, שמביא י"א שמצטרף השיטות שאין בנין בכלים עם היסוד של חולות).

1. ממילא כל עטיפה, נכון להשחית. אא"כ העיטוף של שקיות נכלל בקולא של תפירה לזמן, אולי יש להקל.

יח [מקרים: לכולי עלמא.

א. קורע באוכלים.

1. מותר – הגרשז"א זצ"ל (בנין שבת ח"א עמ' פ"א, עי' שולחן שלמה הע' נ"ט, "ופשוט דבאוכלין לא שייך קורע [דלא שייך בו תופר]"), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתכ"ז, קורע הע' ט"ו, הע' ט"ז, "ואולי משום דאוכל אינו ראוי לתפירה וגם הוי דבר שאינו מתקיים ... דהוי כפסיקה וחיתוך בדבר תלוש דמותר לכתחילה ..."), מנחת אשר (שבת סי' פ"ב אות ג'), פוסקים.

ב. אריזות העומדת לשימוש החוזר.

1. מחמיר – ששכ"ה (פרק ט' סעי' ב' [דפו"ח, סעי' ב']), "אסור לפותחם בשבת וביו"ט, אפילו אם הוא עצמו אין בדעתו להשתמש בהם עוד שימוש נוסף, שהרי על-ידי פתיחתם הם נעשים כלי", פוסקים.

2. אם יש היתר לפתוח ע"י קלקול.

(א) מיקל – ששכ"ה (פרק ט' סעי' ב' [דפו"ח, סעי' ב']).

(ב) מחמיר – מגילת ספר (שמירת שבת פרק ט' אות א', "כיון שהוא כלי גמור").

- ג. **קופסאות שסגורות ע"י ואקום**, כגון צנצנת דגים או צנצנת פירות של תינוק (גרבר, gerber) וכדו' (snapple).
 1. מיקל – חוט שני (ח"א סוף עמ' קמ"ה, הו"ד בעם מקדשי שביעי ח"ב פרק ב' הע' ט"ז), עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ב' סעי' ח', "קופסאות שסגורות ע"י ואקום כגון צנצנת דגים או צנצנת פירות של תינוק (גרבר) וכדו' מותר לפותחם בשבת"), פוסקים.
 2. מראי מקומות.
 (א) **הגר"ח** שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב עמ' קע"ז אות ח') – "קופסאות שסגורות ע"י לחץ (ואקום) ולא עם דבק האם מותר לפותחם. תשובה: יש שרצו להתיר ויש לעיין בזה".

יט **פתיחת שקיות (bags) - במבה, בסלי, צ'יפס (פאטעט"א-טשיפ"ס, potato chips), וכדו'.**

א. **מחמיר.**

1. לפי קנה בשם (ח"א סי' כ"ב, ח"ב סי' י"א).

ב. **מחמיר, יש להקל בדרך השחתה.**

1. מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ט' סעי' ו').
2. **ארחות שבת** (פרק י"ב סעי' כ"ג) – "מותר לקורעה בשבת באופן שאינה ראויה עוד לשימוש".
3. **על שבת בית** (ארטסקרול, עמ' פ"ז, הע' י"א, שבת במטבח עמ' קפ"ז, ילדים בהלכה עמ' ק"ד).

ג. **מיקל, נחשב כחותלות.**

1. **על אג"מ** (או"ח ח"א סי' קכ"ב, **מעיקר הדין**).
2. **על ל"ט מלאכות** (ריביאט, עמ' תתל"ה).
3. **הגר"י ברקוביץ שליט"א** (מכתב במייל) -

Regarding opening things on Shabbos ... Potato chip bags? Can they be opened the normal way by separating the two sides on top and slowly eating out of the bag.

R' Y. Berkovits wrote: Open like regular. A regular opening in a bag like this is not a chashiv pesach - to be choshesh for pesach yafa is too far. Avoid tearing words.

ד. **לפתוח רק שלא במקום הדבק.**

1. **על הגריש"א** זצ"ל (הל' שבת בשבת פרק י"ד הע' פ"ז, ע' אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ח אות מ"ו) – "לחוש לדעת הגר"ז ונשמ"א דקריעה עיקרה במקום הדיבוק וכפשוטו הרמב"ם ראה הע' ע"ג. וכן שמעתי מהגריש"א (שליט"א) [זצ"ל] לזוהר שלא לפתוח שם".
2. **על הל' שבת בשבת** (ח"א פרק י"ד סעי' ל"ט) – "שקיות שיש בתוכם אוכלים וממתקים כ'במבה' וכדו' מותר לקורען בשינוי או בידי קרע שאינו יפה וכו"ל כדי להוציא משם האוכל, ולא יפתח השקית במקום החיבור בדבק אלא בדרך קלקול וכו"ל, וזוהר שלא יקרע במקום האותיות, ובמקום צורך מותר לפותחן גם במקום הדיבוק ע"מ להוציא האוכל מתוכן וישליך מיד כל האוכל מתוכה".

ה. **בדברים שדרכן לפתוח במקום דיבוקן, לפתוח רק במקום הדבק.**

1. **הגרש"א** זצ"ל (ששכ"ה פרק ט' הע' י"ט [דפו"ח, הע' כ"א], מלואים) – "ויש שקיות מחומר פלאסטי כאלה שנפתחות בקלות במקום דיבוקן, ושמעתי מהגרש"ז אויערבך (שליט"א) [זצ"ל] דאפשר שמותר לפתוח במקום הדיבוק, גם מבלי לקלקלן תחילה, וכדמוכח מהפוסקים שהתירו לחתוך זוג של נעלים שתפורות יחד, עיין להלן הערה נה. ובני"ד קיל טפי, די"ל דהא דאמרינן המדביק ניירות דהוה תולדה דתופר, סי' שמ סע' יד, אינו אלא כשמדביקים לעשותם גוף אחד ממש, ואז כשמפרידם הוה קורע, ע"ש, משא"כ כשמדביק רק את שפתי השקית על דעת לפותחן אח"כ דרך אותו מקום, הר"ז חשיב כניירות שנדבקו מאליהן דלא מיקרי קורע מפני שעומדים להפרד, שם במ"ב ס"ק מה, וה"נ כאן אף שההדבקה היא בכוונה וברצון כדי לשמור על התוכן, מכל מקום גם נעשה כדי שיהא קל להפריד ולפתוח. ואף אם נאמר שבתופר ממש חייב ככהאי גוונא, מכל מקום אם רק מדביק, י"ל דאין זה חשיב כתופר. ולא דמי לפתיחת אגרת ... **אמנם אותן שקיות** שדבוקות למעלה ולמטה באופן שאפשר לפותחן באיזה צד שירצה, ואילו הצד השני יישאר סגור, י"ל חמור טפי".
2. **הלכה שלימה** (ח"ד סי' י', עמ' צ"ו) – "וא"כ יוצא לנו לדינא שיש לפתוח דוקא במקום המדובק. וכן הסכים עמנו **הרב שריאל רונברג** שליט"א [אב"ד בבד"צ בני ברק] שיש לדמות שקיות 'במבה' וכיוצ"ב למגופת חבית דלא הוי חיבור, וכמבואר מדברי ראב"ה ר ה"ל".

(א) אם אין דרכן לפתוח במקום דיבוקן, לא יפתח במקום הדבק – **הגרש"א** זצ"ל (ששכ"ה פרק ט' הע' י"א [דפו"ח, הע' י"ב], שולחן שלמה סי' ש"ד ס"ק ז.ה', "דבזה לכו"ע מותר. ובלבד שלא יתכוין לעשות פתח יפה וכן לא יפתח במקום הנדבק אלא יחתוך קצת בגוף השקית וגם לא יחתוך במקום האותיות").

(ב) **נשמת שבת** (סי' ש"מ אות רנ"א) – "יש להחמיר ... ובס' שש"כ ... ולא הבנתי מה הדמיון לניירות שנתדבקו מאליהן דשאני התם שמאחר שנעשו מאליהן דינם כנעשו שלא לקיימא כלל (דכדי שיהא נקרא לקיימא לזמן בעינן שיהא נעשה במחשבה תחילה לשם קיום זמני), משא"כ באלו שבפירוש נעשו לשם קיום זמני, שרובם ככולם יתקיימו בדיבוקן להרבה ימים".

ו. תלוי אם יכול להפריד שפתי השקית (שלא נתבטל שם כלי), או צריך לקרוע את השקית מחמת ההידוק (שע"י קריעתו נעשה כלי): שאסור משום תיקון מנא. [אא"כ הוא קורע בדרך השחתה].

1. חוט שני (ח"א עמ' קמ"ד ד"ה ואמנם, עמ' קמ"ה אות ג', אות ד', עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ב' הע' כ"ז) – "אמנם כיסוי או סגירת שקית או קופסא שאפשר לפותחה במקום הדבקתה או הלחמתה וכדו' דהיינו שאין הסגירה מהודקת כ"כ ואין צריך לקרוע את הכיסוי או את השקית כדי לפותחה, הרי שבסגירתה אין מתבטל שם כלי ממנה, ומשו"ה בפתיחתה לא נעשה שם כלי ע"י כך, ולכך מותר בשבת, ואין בו משום תיקון מנא [ויפתח במקום שאין אותיות]. ואם פותח דרך קריעה והשחתה דאין יכול לשמש עוד בכלי או בשקית מותר לקרועו בשבת".

א. חוט שני (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ב' הע' ל"א) – "שאף שלא רגילים להשתמש בהם אחרי השימוש כיון שאפשר להשתמש יש איסור לפתוח משום תיקון כלי".

ז. דעת חזו"א: מצד גוף אטום.

1. מחמיר – חוט שני (ארחות שבת פרק י"ב סוף הע' י"ב), ששכ"ה (פרק ט' סעי' ג' [דפו"ח, סעי' ג']), פסקי תשובות (סי' שי"ד אות א', הע' א').

2. מיקל – הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט' הע' י"א [דפו"ח, הע' י"ב], "דבזה לכו"ע מותר". הע' י"ב [דפו"ח, הע' י"ג], "דקיל טפי מחבית של מוסתקי, ואף לדעת החזו"א הנ"ל י"ל דשרי, דשאני הכא שאין זה גוף אטום אלא רק כסתום במגופה, דמסתבר שמקום דיבוק הנייר שעומד להפתח ג"כ דינו כמגופה". הע' י"ט, "אין חשש משום עשיית כלי חדש, מכיון שהדיבוק הקל אינו מבטל אותן משם כלי, והו"ל כחבית שנסתמה בפקק").

3. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק י"ב הע' ו', הע' י"ב).

ח. מראי מקומות.

1. קהלות יעקב (ארחות רבנו ח"א עמ' קמ"ח אות קפ"ג) – "אמר לי מו"ר שמסתבר אם יש אוכל בשקית נייר או נילון סגורה שמותר לקרועה דרך השחתה אבל לגמרי לא ברור לי היתר זה".

2. נשמת שבת (סי' ש"מ אות רס"ה) – "שאלה - עטיפות מאכלים ששני קצוות המעטפה מדובקים אהדדי (דוגמת עיטוף פאטעט"א-טשיפ"ס [potato chips]) אי מותר להפרידן במקום שנתדבקו אהדדי, כדי שיוכל להוציא המאכל. תשובה - מן הראוי שלא להפריד הקצוות המדובקין אהדדי (והמיקל יש לו על מי לסמוך), וכ"ז בשקיות הקטנים, אבל בשקיות הגדולים (שמשאיר שם חלק מהתוכן) יש לאסור".

כ. פתיחת שקיות חלב (bags of milk).

א. מחמיר.

1. קנה בשם (ח"א סי' כ"ב, ח"ב סי' י"א).

2. עי' הגרשז"ש זצ"ל (חידושי בתרא סי' שי"ד על שעה"צ ס"ק י"ג) – "וכן הדין בשקיות חלב דאסור לפותחה לכתחילה, דהשקית נקראת כלי לשמור החלב, והפתח עשוי להוציא אסור מדרבנן, וע"י קטן יוכל להקל בתנאים דלעיל".

ב. מחמיר, ויש להקל ע"י השחתה.

1. מנחת יצחק (ח"ו סי' כ"ז) – "מוכח לאיסור בכה"ג אם לא בדרך השחתה".

2. שבט הלוי (משנה ברורה למעשה סי' שי"ד אות נ"ג ס"ק ב') – "יש לחוש לאיסור עשיית כלי גם בפתיחת שקית חלב וכדומה, לכן יש לפותחה בדרך השחתה, ע"י קריעתה מן האמצע לכל האורך".

3. חוט שני (ח"א עמ' קמ"ה אות א', עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ב' הע' כ"ה) – "משום מתקן מנא ... ומשו"ה אין לפתוח בשבת שקית חלב וכן שאר שקיות וקופסאות שבשעת סגירתם דבוקים היטב ואין עליהם שם כלי וע"י פתיחתם נעשה להם שם כלי".

4. אבני ישפה (ח"ג סי' נ"ח ענף ג') – "אדם שרוצה לפתוח שקית חלב בשבת צריך לקרוע אותה לחלוטין ... וצריך להקפיד שישסע את השקית עם סכין בבת אחת כדי שלא יקרא אפילו רגע אחד בשם פתח או עשיית כלי, ואז לא יהיה ראוי לכולם".

5. מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ט' סעי' א').

א. למחמירים, ע"י השחתה מותר – ששכ"ה (פרק ט' סעי' ג' [דפו"ח, סעי' ג']), ארחות שבת (פרק י"ב סעי' ו'), עי' מלאכת שבת (עמ' ר"ל, "עדיף לקרוע השקית דרך השחתה").

ג. מיקל.

1. אבן ישראל (ח"ו סי' ט"ז) – "מותר לקרוע שקיות פלסטיק של חלב".

2. אור לציון (ח"ב פרק כ"ז סעי' ז') – "בשו"ע סימן שי"ד סעיף א' מבואר לשבור כלי העשוי בצורת רעועה, אין בו משום בנין וסתירה. וא"כ היה שקיות העומדת ליזרק בגמר השימוש חשובות הן ככלים רעועים".

3. ציץ אליעזר (חי"ד סי' מ"ה ד"ה אבל) – "דהר"ז בדומה למה דאיתא בתוספתא ... ומזה יש ללמוד להתיר גם לקרוע בשבת שקיות ניילון ממולאים חלב וכדומה, שלא במקום האותיות".

ד. אם אינו פתח יפה, יש להקל: כגון ע"י שיעשה קרע בשיניו, או שיעשה בסכין קרע גדול יותר ממה שרגילים בימות החול.
1. מיקל.

(א) הגריש"א זצ"ל (הל' שבת בשבת פרק י"ד הע' פ"א, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ח אות מ"ב, עי' הע' ס') – "אסור לפתוח שקית חלב ב'פתח נאה', כלומר, פתח בגודל מסוים דוקא. אכן א"צ לקורעה דוקא דרך השחתה גמורה, וסגי בקריעה שלא כדרכו בשיניו או בידיו, ע"מ להוציא המשקה ולא לשם פתח, כדין שבירת חבית".
עי' הגריש"א זצ"ל (דבר אמת ח"ד סוף עמ' פ"ב) – "שמותר בדרך השחתה"
(ב) תשובות והנהגות (ח"א סי' רל"א) – "בשקיות חלב ועושה נקב להוציא חלב, ראוי בזה לשימוש רק להוציא החלב ולא ככלי רגיל העשוי להכניס ולהוציא, ולכן לא נקרא תיקון כלי, אבל יש לחשוש לאיסור קורע שיש איסור תורה כשקורע ע"מ לתקן, ויתכן שגם בתיקון זה דראוי להוציא נקרא תיקון כשדרכו בכך, אבל אם קורע ומתקן נקב שלא כדרכו, והיינו בצורה ובמקום שאין הדרך להוציא דרך שם, אז לא נקרא קורע לתקן, כקורע ע"מ לתפור שדרכו בכך, ואינו כאגרת שדרכו בקריעה, ולכן בזה מותר בשבת, שבקריעה שאין דרכו בכך בקופסא לא נאסר כקורע".

ה. דעת החזו"א.

1. מותר, אפילו בפתח רגיל – בנין שבת (עמ' רט"ז ד"ה ואף).
2. מחמיר – חוט שני (הו"ד בארחות שבת פרק י"ב סוף הע' י"ב).
3. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק י"ב הע' י"ב ד"ה ומה).

ו. הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט' הע' י"א [דפו"ח, הע' י"ב], שולחן שלמה סי' ש"ד ס"ק ז'ה) – "דבזה לכו"ע מותר. ובלבד שלא יתכוין לעשות פתח יפה וכן לא יפתח במקום הנדבק אלא יחתוך קצת בגוף השקית וגם לא יחתוך במקום האותיות ... ומ"מ טוב שלא להפריד במקום הנדבק מפני שרק מקצתו אינו של קיימא ולא כולו, וגם רצוי שהנקב שהוא עושה בשקית החלב יהיה קטן מאד שראוי רק להוציא ולא להכניס ... וכל זה למי ששכח לחתוך כראוי מבעוד יום, אבל לא לסמוך על זה לכתחילה".
1. פשט בנקב קטן.

(א) מאור השבת (ח"ב עמ' תקנ"ח) – "לשון השאלה: בשש"כ ... וצ"ב מאי שנא מפתיחת פחית שתיה שכתב לי מרן ... להתיר בשופי. ואדרבה כאן עדיף טפי שבגלל גמישות הניילון שנדחק ומתקפל אין צורך להכניס אויר להוצאת החלב אלא החלב יוצא גם בלא כניסת אויר ... תשובה: פחית עומדת לשתיה מיידיית ולזרוק את הפחית, מה שאין כן שקית חלב. ולכן כתבתי 'טוב'".
(ב) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"ד ס"ק ז'ה' ד"ה ומ"מ) – "וגם רצוי שהנקב שהוא עושה בשקית החלב יהיה קטן מאוד שיהיה ראוי רק להוציא ולא להכניס ושנייא הא מפחית שתיה שהותר בשופי לפתוח וגם הפתח אינו קטן כלל משום דפחית עומדת לשתיה מיידיית ולאחריה זורקים את הפחית, מה שאין כן שקית חלב, אמנם בישיבות ובמקומות ציבוריים ששותים הרבה חלב ואין השקית נשארת לקיום מותר לפתוח את השקיות החלב בסכין ולעשות פתח רחב וכו", אולם כל זה הוא למי ששכח לחתוך כראוי מבעוד יום דשרי וכו"ל אבל לא לסמוך על זה לכתחילה".

1 (ארחות שבת (פרק י"ב סוף הע' י"ב) – "מאור השבת ... וקצ"ע מאי נ"מ בין פתח קטן לגדול והרי כל פתח בשקית חלב עשוי להוציא ולא להכניס שהרי אין רגילות להחזיר חלב לשקית".

ג (בנין שבת (ח"א עמ' קמ"ח ד"ה עוד) – "כתב שם אאמ"ר, דמעיקר הדין אפשר לעשות בשקית חלב גם נקב גדול שראוי להכניס ולהוציא, ורק רצוי לעשות נקב קטן בכדי להוציא, צ"ע דהא מבואר בשו"ע ריש סי' ש"ד דבמוסותקי אסור לעשות נקב יפה. ועי' במשנ"ב סי' ש"ד ס"ק ו' דאם הנקב גדול בכדי להוציא ולהכניס חייב חטאת, ואם רק להוציא אסור מדרבנן. [ועי' חזו"א נ"א סק"ז שחולק דאינו חייב חטאת במוסותקי וממילא דבפתח קטן לא גזרו]. וי"ל דהנ"מ במוסותקי דהכלי משמש לבית קבול להשתמש בו הרבה פעמים, הוי הנקב עשית פתח ותקון כלי, וגם בנקב קטן גזרו אטו נקב גדול. אבל בחותלות דכל עיקרו של הכלי אינו מיועד לשמוש בו אח"כ ורק להוציא ממנו החלב ולזרוק, ובכה"ג מותר לעשות נקב גדול, כמבואר בסימן ש"ד סעיף ו' 'מותר להתיז ראש החבית בסיף דלאו לפתח מכיון' אלא להרחיב מוצא שפתיה שיוכל בקל להוציא. ורק דלא סמך על סברא הנ"ל בפתח גדול, אבל בפתח קטן דאינו בכל מקרה אלא מדרבנן התייר, ועי' בס' אגרות משה קכ"ב ענף ט".

ז. מראי מקומות – להורות נתן (ח"ג סי' ט"ז-י"ז, ח"ז סי' י"ט-כ'), אַז נדברו (ח"ד סי' ל"ג), תורת המלאכות (קורע ס"ק ט"ו), הר"מ שילוני (דבר אמת ח"ד עמ' ס"א).

1. ארחות רבנו (ח"א עמ' קמ"ז סוף אות קפ"ב) – "בנוגע לשקיות ניילון של חלב צידד מו"ר לפותחן ע"י שיעשה תחילה נקב באמצע הדופן וע"י כך שוב אינה כלי כמו ההיתר של קופסת סרדינים הנ"ל במיוחד שלא משתמשים בשקיות אלה אחר רק מיד זורקים אותן ויחתוך את השקית שלא במקום אותיות לאורך הדופן והחלב ישפך לתוך הכלי, מ"מ ברור למעשה לא אמר בנוגע לשקיות אלה ואמר לי הגר"ק שליט"א שלמעשה החמיר מו"ר בביתו".
2. נשמת שבת (סי' ש"מ אות רס"ז) – "ראוי להחמיר, והמיקל יש לו על מה לסמוך".

כא [פתיחת גביעי לבן.

א. וכן נ"מ כל מקרים שהמכסה פנימי שמודבק לקופסה. כגון פתיחת קופסת קפה נמס שיש לו מכסה פנימי מנייר כסף שמחובר לקופסה. וכן סלטים כגון טחינה וכדו' שיש להם מכסה פנימי שמודבק לקופסה. וכן לפתוח פרינגעלס. וכדו'.

1. עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ב' סעי' י"א) – "סלטים כגון טחינה וכדו' שיש להם מכסה פנימי שמודבק לקופסה זה תלוי במחלוקת הפוסקים הנ"ל האם מותר להסיר את המכסה בשבת".
2. עי' 'פתיחת קופסת קפה נמס שיש לו מכסה פנימי מנייר כסף שמחובר לקופסה', לקמן.

ב. מחמיר.

1. קנה בשם (ח"ב סי' י"א) - ג' טעמים [נקב חדש, עשיית כלי, קורע], לשונו מובא לקמן.
2. מנחת פנחס (ח"א פרק א', פרק ב', פרק ג') - לשונו מובא לקמן.

ג. מיקל.

1. הגרש"א זצ"ל (דולה ומשקה הע' תמ"א, ועליה לא יכול ח"א אות רכ"ח) - "שפשוט שמותר לפתוח בשבת מכסה של לבן (וכדומה)".
- הגרש"א זצ"ל (שולחן שלמה הע' ס"א, מאור השבת ח"ג מכתב ל"ה אות א' [עמ' שע"ה]) - "לדעתי הנייר כסף קיל טפי מעור שעל החבית".
2. הגר"ש זצ"ל (אבני ישפה ח"ג סי' ל"ג, דולה ומשקה הע' תמ"א, מאור השבת ח"ג עמ' שפ"ד ד"ה וידידי [עמ' שפ"ד], דרור יקרא עמ' שמ"ב אות מ', אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ח סעי' נ') - "שאלה: האם מותר לפתוח בשבת את מכסי האלומיניום של גביעי לבן, אשד וכיו"ב. תשובה: מותר כמגופה של חבית, ומותר גם לפתוח רק קצת כדי שיהיה נוח לשתות, אך אין לעשות חור".
- הגר"ש זצ"ל (שבות יצחק ח"ג עמ' קל"ה אות ב', עמ' קל"ז אות ז', הע' י"ד) - "כיסוי רך המודבק על קשה הוא חומר שונה מהכלי, וחיבורו לכלי ע"י הדבקה דומה למגופה שאינה חיבור, ולכן כיסוי רך שעל גביעי גבינה ולבן [כפי המצוי כיום בארץ ישראל], אינם חיבור ומותר להסירם ... גם גביע שהמכסה שלו אינו רך אלא הוא עשוי מאותו חומר קשיח של שפת הגביע שעליו הוא מודבק, ונפתח בקל, כיון שהיא הדבקה חלשה בדברים קשים ועומדת להפתח ככיסוי כלים, אין בהסרת המכסה קורע וגם לא סותר או מתקן מנא, אלא דמי למגופה ושרי".
3. שבט הלוי (מ"ב למעשה סי' שי"ד אות ל"ו) - "מותר להסיר את מכסה ה'לבן' בשבת, ואין לחוש בזה לאיסור קורע, כי אין הכסוי בגוף אחד עם הכלי".
4. הגר"י בלוי זצ"ל (ליקוטי מנחת יצחק סי' כ"ז ד"ה והנה כאשר).
5. ששכ"ה (פרק ט' דפו"ח סעי' י"א) - "מותר לפתוח מכסה ניילון או אלומיניום הדבוק בראש גביע מאכל, כגון גביע לבן, גבינה או סלט".
6. ארחות שבת (פרק י"ב סעי' י"א, הע' כ') - "כדין עור שעל פי החבית".
7. הל' שבת בשבת (ח"א פרק י"ד סעי' מ"ד) - "מותר להסיר הכיסוי העליון שמע"ג גביע לבן אף שלא בדרך קלקול והשחתה ויזהר שלא יפגע באותיות".
8. פסקי תשובות (סי' שי"ד אות ג').

ד. תלוי אם יכול להפריד הכיסוי מהכלי (כגון שמחובר ע"י לחץ, שלא נתבטל שם כלי), או צריך לקרוע את הכיסוי (כגון שמוחבר ע"י דבק טוב, שע"י קריעתו נעשה כלי), שאסור משום תיקון מנא. [א"כ הוא קורע בדרך השחתה].

1. חוט שני (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ב' סעי' ט', הע' י"ז) - "[גביעי לבן וכדו' שבזמנינו בדרך כלל המכסה אינו דבוק אלא מחובר ע"י לחץ ולכן מותר להסיר את המכסה בשבת]. שכיון שהמכסה אינו מחובר א"כ זה לא נחשב שיוצר כלי בפתיחה".
 - חוט שני (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ב' סעי' י', הע' כ') - "[גביעי לבן שהמכסה מחובר בו עם דבק ... שאסרו]. שיש איסור לפתוח משום תיקון כלי ... שאין להתיר מדין עור שע"פ החבית כיון שעור שע"פ החבית העור אינו חלק מהכלי אלא רק עוטף את הכלי אבל המכסה של לבן הוא חלק מהכלי".
 - חוט שני (ח"א פרק י"ח ס"ק א' אות ג', עמ' קמ"ה) - "כיסוי או סגירת שקית או קופסא שאפשר לפותחה במקום הדבקה או הלחמיתה וכדו' דהיינו שאין הסגירה מהודקת כ"כ ואין צריך לקרוע את הכיסוי או את השקית כדי לפותחה, הרי בסגירתה אין מתבטל שם כלי ממנה, ומשו"ה כפתיחתה לא נעשה שם כלי ע"י כך, ולכן מותר לפותחה בשבת, ואין בו משום תיקון מנה [ויפתח במקום שאין אותיות]".
 - חוט שני (ח"א פרק י"ח ס"ק א' ד"ה ויש, עמ' קמ"ד) - "ויש לדון בהני שקיות שמניחים בהם מאכלים כגון עוגיות או שקיות חלב. וכן יש לדון במכסה של גביעי לבן וכדו' ... והנה יש לדון בזה מכמה אנפין. א', משום תיקון מנא בשבת ... ולענין איסור עשיית כלי, נראה שהגדר בזה הוא שאם המכסה או השקית דבוקה או מולחמת היטב שאי אפשר לחזור ולהפרידו עד שצריך לקרוע את הכיסוי או את השקית מחמת ההידוק הרי שע"י הידוק המכסה לכלי או הידוק השקית מתבטל שם כלי שהיה עליו קודם לכן וע"י קריעתו וסתירתו נעשה כלי ואסור לעשות כן בשבת משום תיקון מנא. אך כאשר אינו מודבק או מולחם היטב ויכול להפריד הכיסוי מהכלי או לחזור ולהפריד שפתי השקית ואין צריך לקרוע את הכיסוי של הכלי או השקית כדי לפותחו, וכמו שמצוי בזמנינו, בזה נראה שאין איסור עשיית כלי כיון שלא נתבטל שם כלי ממנו ע"י הידוקו".
- (א) אמנם עי' ארחות שבת (פרק י"ב הע' כ').

ה. מחמיר: משום פתיחת פתח.

1. קנה בשם (ח"ב סי' י"א אות ב') - "התחילו לייצר מוצרי חלב שונים (שמנת ולבניה וכדו') ארוז בתוך צנצנת של פלסטיק, והם מכוסות עם מכסאות של נייר כסף וכדומה, שהם אדוקים מאד על הצנצנות בסגירה הרמטית ... נראה דמכיון שהמכסאות אדוקים מאד עליהם שהוצרכו לעשותם כן שלא ישפך האוכל מתוכם, הו"ל כמו שפותח נקב מחדש, וכן ראיתי מפורש בספר אגרות משה אורח חיים (ח"ד סי' ע"ח) שכתב כן לענין פתיחת קופסאות חלב ... א"כ הו"ל כמו נקב חדש".
2. מנחת פנחס (ח"א פרק א' אות י"ג) - "הגר"י בלוי ... מדברי הפוסקים נראה דלא סברי הכי".

3. חולק.

(א) הגר"י בלוי זצ"ל (ליקוטי מנחת יצחק סי' כ"ז ד"ה והנה כאשר, הו"ד במאור השבת ח"ג עמ' שפ"א) – "ומש"כ באגרות משה ... דמבלבד שצ"ע מדבריו (בח"א סי' קכ"ב) שמתיר לפתוח כשאינו משמש לדבר אחר, נראה שבנד"ד אף לדבריו מותר, כיון שהם ב' מינים ונפתח עי משיכה קלה ה"ז דומה לפותת פקק המוכנס לבקבוק בכח רב, אע"פ שא"א לפותחו רק ע"י מכשיר העומד לכך, שמותר לכל הפוסקים, וגם אינו גרוע מפקק מתכת שבראש הבקבוקים שאף החזו"א מתיר לפותחו ע"י עיקום עם פותחן, משום שאינו אלא כהתזת המגופה, ואין סברא לחלק בין לחץ שעל הפקק לבין לחץ של מכסה האלומיניום על צנצנת פלסטי שאינו נעשה כגוף אחד, ומפני הנ"ל העלה הגר"י (שליטא) [זצ"ל] דלא שייך לכאן כל השו"ט שיש בפוסקים בענין פתיחת קופסאות שימורים, כיון שבנד"ד הוי כמוסתקי לכו"ע, ועוד שאין כאן שבירת החבית כי אם הסרת המגופה שמותר לכו"ע, וגם אין בזה משום נקב יפה, שהרי במגופה לא חששו לנקב יפה".

(ב) ליקוטי מנחת יצחק (סי' כ"ז ד"ה והנה כי) – "והנה כי כן העירני הרהג רבי אברהם ראטה שליטא [זצ"ל] מראשי ועד הכשרות מדברי רש"י בשבת (מ"ח ע"ב, דה זה חיבור), שכתב וז"ל, מגופה אינה מן החבית עצמו, ואע"פ שדבוקה בו אינו חשוב חיבור שהרי לינטל עומדת, הרי מפורש ברש"י שאין נחשב חיבור מה שדבוקה בו, וזוהי הגדרת מגופה 'שהרי לינטל עומדת', וממילא הו"ד במכסאות האלומיניום שהם רק דבוקים בלחץ על הצנצנות הרי הם בגדר מגופה ופקק, וממילא אין לזה שייכות לנדון הקופסאות שמורים".

(ג) מה הקנה בשם ר"ל לפי שיטת האג"מ, יש ב' תירוצים.

- (1) עי' לעיל [סי' שי"ד סעי' ב'], מה נראה פשט באג"מ, וממילא אין שום ראייה.
- (2) יש חילוק בין למלא החור של הבקבוק, שאבד הפתחו. ובין למכסה הבקבוק, שהוי רק כיסוי לפתחו, אבל עדיין יש פתח. וכאן גבי קפסאות לבן, הוי רק כיסוי לפתח, ואינו אבד פתחו. ועוד, יש לדון בהמציאות, האם הוא סתימה מעליא ממש.

ו. מחמיר: משום עשיית כלי, לפי דעת החזו"א.

1. קנה בשם (ח"ב סי' י"א אות ג') – "יש בזה לדעת החזו"א משום איסור בנין דהיינו עשיית כלי".
2. מנחת פנחס (ח"א פרק א' אות י"א) – "הגר"י בלוי ... הדבר תמוה דכתב להקל באיסור דאורייתא בלי להביא שום ראייה לדבר, מה גם דמדברי החזו"א חזינן דלא סבר כוותיה, משום דכתב בס' נ"א ס"ק י"א ד"ה 'ובקופסא', דאיידי התם לגבי קופסא של שמן שעושה נקב לטפטף השמן, וכתב שם: ז"ל ... חזינן מיניה דאף שאין הוא מוכרח להוציא ולהכניס דרך אותו נקב, ויכול להשתמש תמיד עם נקב אחד, ואז יצא שנקב אחד עשוי רק להכניס אויר, והאחר רק להוציא שמן, אפ"ה איכא חיוב בזה, וחזינן מדברי החזו"א דגם בזה איכא חיובא מאחר ובמציאות משתמש להכניס ולהוציא. ועוד ...".
- מנחת פנחס (ח"א פרק א' אות ל"ח) – "חוט-שני ... ואולם כבר נתבאר בפרקים הקודמים (עי' אות י"ד) דמוכח שגם היכא שעושה חיבור שיכול בקלות להפרידו, אפ"ה נחשב חיבור זה כחיבור וגוף אחד, ומשו"ה יש בהפרדתו גם מצד קורע וכן משום גמר מלאכה. ואולם בנידון דידן כיון שהחיבור נעשה בית האומן בזה יש צד נוסף למימר שבעת שיפתחנו שיהא בזה משום גמר מלאכה, וטעם הדבר ...".

3. חולק.

- (א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה הע' ס"א, מאור השבת ח"ג מכתב ל"ה אות א' [עמ' שע"ט]) – "ובקופסה של לבן וכדומה גם להחזו"א מותר כיון שנזרקת מיד".
4. מראי מקומות – חוט שני (לשונו מובא לעיל).

ז. מחמיר: משום קורע.

1. קנה בשם (ח"ב סוף סי' י"א) – "ובהסרת המכסאות מהם יש בזה משום איסור עשיית פתח וכלי, מלבד איסור קריעת המכסאות שיש בזה משום איסור קורע".
2. מנחת פנחס (ח"א פרק א' אות ג') – "הגר"י בלוי ... נראה דטענה זו אינה מחוורת, משום ... וממילא יוצא דבנדון דידן (האם איכא חיוב בדיבוק מינים שונים) דהוי נידון דאורייתא, כל דליכא ראיות להתיר בזה, בעינן להחמיר, ולפ"ז יוצא דאף אם לא היו לנו ראיות לאיסור - היכא שמחבר שני מינים שונים - משום תופר וקורע, גם היינו צריכים להחמיר בזה, ק"ו שנתבאר לעיל שמוכח שאין לחלק בזה".

3. חולק.

(א) הגר"י בלוי זצ"ל (ליקוטי מנחת יצחק סי' כ"ז ד"ה והנה כאשר, הו"ד במאור השבת ח"ג עמ' שפ"א) – "קנה בשם ... דאם פותח מכסה האלומיניום ע"י משיכת הלשון הנמצאת באחת מהפינות לצורך זה, ומפרידו כך מהצנצנת הפלסטיק, פשוט דאין בזה משום קורע, שלא מצינו דין קורע אלא במין אחד, אבל כשמפריד שני מינים אחד מן השני, כגון בנד"ד אלומיניום (שהוא מתכת) מפלסטיק, אין זה בכלל קורע, שלא מצינו מי שהזכיר בהורדת מגופה או שעווה מעל בקבוק או חבית שיהא בזה קורע, אלא שגם אם פותח ע"י קריעת המכסה מותר דומיא דתותלות ומגופה, וכן ממ"ש המשנ"ב (סי' שי"ד ס"ק כ"ה) בשם התוספתא שמותר לקרוע עור שעל החבית והטעם משום שהוא דרך השחתה, וכן סתמו כל הפוסקים, וכן נוהגים להסיר ולקרוע מכסה פלסטי או אלומיניום ונייר מעל בקבוקי יין וכדומה בלי פקפוק".

(ב) חוט שני (ח"א פרק י"ח ס"ק א' ד"ה ולענין איסור קורע, עמ' קמ"ד).

ח. מראי מקומות – ליקוטי מנחת יצחק (סי' כ"ז).

1. הגר"ח שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב עמ' קע"ז אות י', פרק ב' הע' י"ז ["שכמדומה המכסה אינו מחובר"]) – "שאלה: האם מותר להסיר את מכסה של לבן בשבת. תשובה: כמדומה שאינו חיבור".

הגר"ח ק' שליט"א (דולה ומשקה עמ' קס"ד) – "לפתוח את מכסה הלֶבָן, (המצוי בימינו) בשבת, האם יש לחוש משום קורע, או משום עושה כלי. תשובה: צ"ע".

2. נשמת שבת (סי' ש"מ אות רנ"ב) – "יש להקל, אבל עדיף שיקרע בתוך הנייר עצמו ... יש לדון בכה"ג דבזה הדיבוק (של הנייר-כסף להקופסא) אינו ע"י אמצעי (דבק) אלא נעשה ע"י החום (שהחום בטבע ממיס את הפלעסטיק וע"כ מתחבר הנייר-כסף להפלעסטיק (ויש שיטה שליכא משום תפירה (ודיבוק) אלא כשנעשית ע"י אמצעי שלישית (ככל תופר שחוט התפירה הוא המחבר שני החלקים הנתפרים אהדרי) ע' בדברינו בסי' רט"ז. ומאחר שבלא"ה לכמה שיטות מותר כמובא בדברינו בסימן הקודם (בד"ה ובס') על כן בציורו כל הנ"ל יש להקל גם בהפרדת הנייר-כסף".

ט. לעשות חור עם קש במכסה.

1. מיקל.

א) חוט שני (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ב' הע' י"ח) – "כיון שאין שום תיקון כלי במכסה כיון שאינו נחשב מחובר".

ב) ארחות שבת (פרק י"ב סעי' י"ג) – "דמותר לעשות נקב במכסה של לבן ולשתות ממנו או להכניס לתוכו קשית".

ג) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ב' סעי' ט').

1) ע' לקמן, גבי 'קופסת שתיה מקרטון שכבר עשוי בו חור לשתיה, אלא שהחור מודבק בנייר כסף עבה'.

2. מחמיר.

א) הלכה שלימה (ח"ד סוף סי' ט') – "ונראה שמותר לנקוב קופסאות שתיה במקום המיועד אף שקורע הנייר שמכסה את החור [ועיין לקמן סימן י"ט הטעם שלא שייך כאן איסור עשיית פתח], שהרי הנייר הוא דבר נפרד מהקופסא ואינו קורע גוף הקופסא עי"ז, וכיון שמקלקל הנייר לגמרי כדי להגיע אל השתייה הר"ז נכלל בהיתר קריעת העור שע"פ החבית. אך לפעמים יכול להתחשב תיקון להנייר, וכגון שהאלומיניום נקרע בנקב מצומצם ועדיין נשאר אלומיניום מסביב לקש ונמצא שעצם הנייר נקרע באופן מתוקן במה שנוצר בו חור לשתות דרכו, ועוד תועלת יש בכה"ג במה שהאלומיניום שמסביב הקש מחזיק את הקש שלא יתנועע בתוך החור, ובאופן כזה יש להחמיר לתחוב הקש בכל מקומות הנייר כדי שיקרע לגמרי. אבל באופן שעושה נקב בגוף הקופסא כדי לשתות ממנו, וכגון אם הכינו את הנקב בבית חרושת בגוף הקופסא, ותוחב במקום המסומן, בכה"ג ע"י תחיבת הקש נחשב תיקון בגוף דבר הנקרע שיש בו חשש חיוב קורע, ואם יקרע באופן משונה מימות החול, כגון שירחיב את הנקב ע"י סכין ואח"כ יוריק הכל לתוך כוס, יש להתיר ... וה"ה שאין לתחוב קש בתוך נייר המכסה גביע לבן מטעם הנ"ל, ובספר אורחו"ש (עמ' שע"ח) כתב להתיר זאת והאריך להסביר למה אין בזה משום עשיית פתח ע"ש, אך נראה שמשום קורע בודאי יש לאסור שהר"ז קורע על מנת לתקן, שע"י תחיבת הקש בנייר נתקן לו חור לשתות דרכו את הלבן, והר"ז נכלל במש"כ החזו"א שדעתו נתונה על העטיפה והוי קריעה דאורייתא".

3. מראי מקומות – מגילת ספר (סי' י"ד סעי' ג').

י. ואם מקפיד שהנייר לא יקרע כדי שיוכל להשתמש בו כמכסה.

1. מיקל.

א) חוט שני (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ב' הע' י"ח) – "כיון שאין שום תיקון כלי במכסה כיון שאינו נחשב מחובר".

2. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק י"ב סעי' י"א אות ב').

3. תלוי בטעמים - אי משום קורע עור, או משום אינו חיבור.

יא. להפריד ב' גביעי לבן.

1. ע' ערך "מחתך" [סי' שכ"ב מ"ב ס"ק י"ח], לשיטות ומראי מקומות.

כב פתיחת קופסת קפה נמס (instant coffee) שיש לו מכסה פנימי מנייר כסף שמחובר לקופסה - או לפתוח פרינגעלס (Pringle boxes), וכדו'.

א. מיקל.

1. הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט' הע' ל"ט [דפו"ח, הע' מ"ב], מילואים, מאור השבת ח"א מכתב י' אות א') – "שאף אם נעשה מקודם מכל מקום הרי ברור הדבר שזה רק כעור שעל פי החבית ולא כחלק מגוף הקופסא, ולכן מה שכתבתי 'כיון שהכלי כבר קיים' זה רק מפני שחשבתי שכך הוא האמת, אבל להלכה חושבני שאין הבדל מתי זה נעשה".

2. עי' ברית עולם (בונה אות ל') – "קופסאות מקרטון לכאורה זה לכו"ע נקרא כלי לפני פתיחת הקופסא".

3. ארחות שבת (פרק י"ב סעי' ט') – "קופסת קפה נמס שבפתחה מודבק נייר אלומיניום מותר לקורעו על מנת להוציא קפה מתוך הקופסה".

4. הגר"י בעלסקי זצ"ל (הלכה ברורה פרק י"ז הע' ל"ג) - Pringle boxes.

5. הגר"ר פיינשטין שליט"א (הלכה ברורה פרק י"ז הע' ל"ג) - Pringle boxes.

6. שבת בית (ארטסקרול, עמ' צ"ב, ילדים בהלכה עמ' ק"ד, הע' מ') – "והסכימו לי כמה פוסקי זמנינו".

ב. מחמיר.

1. חוט שני (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ב' סעי' ה', הע' י"ב) – "[קפה נמס שיש לו מכסה פנימי מנייר כסף שמחובר לקופסה ...].

שאסור לפותחו וזה לא דומה לעור שע"פ החבית כיון שעור שע"פ החבית רק עוטף את החבית ולא ממש כמכסה של החבית".

2. תשובות והנהגות (ח"ג סי' ק"ח) – "שלכאורה ראוי להתיר כעור ע"פ חבית, נראה שיש לחלק דהתם מותר שמסיר העור לגמרי ומשתמש וחוזר ומניח עור אחר, ולפני שמניח עור אחר אין הכלי ראוי לשימוש הקודם לכן לא נקרא כה"ג מתקן הכלי, משא"כ בנידון דידן שקורעו ונשאר כן הקופסה מתוקן לעולם, ומצוי שמשתמשים בו אח"כ ע"י כיסוי הפח שעליו לא שרינו, ולכן לדעתי בקופסת קפה נמס גדולה מעט שמצוי שמשתמשים בו לכלי, גם דרך השחתה אין להתיר לכתחילה לקרוע, דמצוי שנעשה בעלמא לכלי לא רק לאוכלין בתוכו ולכן לא שרינו, אבל בקופסאות קטנות נראה שגם לכתחילה מותר להוציא ממנו קפה שבגמר לאכול ממנו רגילים לזרוקו. תבנא למעשה שבקופסא גדולה דמצוי שמשתמשים בה אחר כך בלי הנייר, ומפרידו ונעשה בזה ראוי לכל שימוש ראוי להחמיר, אבל בקופסא קטנה שרגילים לזרוקו, כשמקלקל הנייר, נראה שמותר".

ג. מראי מקומות – עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ב' סעי' ה'), תורת המלאכות (ס"ק י"ט).

1. הגר"ד פיינשטיין שליט"א (הלכה ברורה פרק י"ז הע' ל"ג, הע' ל"ד) – "לפתוח פרינגעלס בשבת שרק מותר אם הוציא כל האוכל מתוכו מיד".
2. עי' "פתיחת גביעי לבן", לעיל.

כג] שאר מקרים.

א. קופסת קרטון (cardboard cartons) שמודבקים ע"י דבק (glue) - opening the flap.

1. תלוי בחזו"א והגרשו"א – ששכ"ה (פרק ט' סעי' ג' [דפו"ח, סעי' ג']).
(א) אם רגילים בדרך כלל לפתוח במקום הדבק, אפילו להחזו"א יש להקל – מגילת ספר (שמירת שבת פרק ט' אות ב', "הוי רק כחבית שיש לה מגופה הדבוקה בטיט שלא נתבטל פתחה ומותר לשבור חבית כזו בשביל להוציא ממנה הגרוגרות").
2. מחמיר, ויש להקל דרך השחתה.
(א) נשמת שבת (סי' ש"מ אות רנ"ח) – "שאלה - אי מותר בשבת לפתוח קופסת מצה (מצה-באק"ס בלע"ז) או קופסת סיריע"ל (סיריעל-באק"ס) במקום דיבוקו (להפריד שני צדדי הקופסא המדובקים זה על זה). תשובה - יש לאסור, ואם לא פתחו מער"ש יחתוך לתוך הקופסא ויסתרנו".
(ב) ארחות שבת (פרק י"ב סעי' י', הע' י"ט) – "קופסת קרטון אשר חלקי המכסה שלה מודבקים זה לזה על ידי דבק אין להפריד את ההדבקה בשבת. [אין לראות את קריעתו כנעשה בדרך השחתה]".
(ג) שבת בית (ארטסקרול, עמ' פ"ח, שבת במטבח עמ' קפ"ז, עי' ילדים בהלכה סוף עמ' ק"ד).
(ד) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתל"ו).
3. מיקל.
(א) הגר"ש א"צ (ל'הל' שבת בשבת פרק י"ד הע' צ"ב, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ח אות מ"ז, מאור השבת מכתב נ"א אות ג') – "(חבילות קרטון) כדן קורע עור שע"ג החבית. ושמעתי מהגר"ש אלישיב (שליט"א) [צ"ל] דכאן הקרטון כיון שהוא ראוי קודם לכן ולאחר מכן עומד לשימוש כל דיבוק שעל גביו נחשב למגופת חבית דמותר לפותחה לפי שאינו חיבור וגם כאן הדיבוק אינו עומד לקיום רק לפותחו, ולכן מותר להסירו".
(ב) הל' שבת בשבת (ח"א פרק י"ד סעי' מ"ב) – "קופסאות ביסקויטים וכדו' גדולות העשויות מקרטון ועשויות לשימוש לזמן רב, אם סגורה מלמעלה בנייר דבק וכדו' מותר לחתוך הנייר דבק כדי לפותחה וכן יכול במקום צורך אף להסיר הנייר דבק ולפותחה, [ויזהר שלא יהא במקום אותיות]".
4. מראי מקומות – הלכה שלימה (ח"ד סי' י', עמ' צ"ב).

ב. שקית שוקו (chocolate milk bags).

1. מחמיר, ע"י השחתה מותר.
(א) עי' הגר"ש א"צ (ל'דרור יקרא עמ' שמ"ב אות ל"ט) – "שקית שוקו או איגלו וכיו"ב, אם הדרך לפותחם בחול בשינוי אסור לגדולים לפותחם בשבת בשינוי שהרי עשה 'פתח נאה' אלא ישחית השקית בסכין וכדו' ואז ישתה מהם. ולקטנים יש להקל עד גיל בר מצוה ואם אין הדרך לפותחם בחול בשינוי מותר לפותחם בשינוי דהוי השחתה".
(ב) מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ט' סעי' ב').
2. מיקל.
(א) הגר"י שפירא (מנחת איש פרק י"ז הע' י"ד).
(ב) ארחות שבת (פרק י"ב סעי' ח') – "שקית פלסטיק אטומה שבתוכה משקה מותר לנקבה בשינוי ולשתות את המשקה דרך הנקב, וכן מותר לנעוץ קשית בשקית זו ולשתות את המשקה על ידי הקשית".
(1) ארחות שבת (פרק י"ב הע' ט"ז) – "בין כשקורע בשינוי ובין כאשר מנקב את השקית ע"י הקשית אין זו צורת פתח נאה, ונראה שאף להאוסרים בשקית חלב הכא קיל טפי מכיון שהרגילות לשתות מיד את כל המשקה בשקית ולהשליכה ואין עליה תורת כלי כלל".
3. מראי מקומות – מנחת איש (פרק י"ז סעי' ח').

ג. פתיחת איגלו קטן (igloo, freeze pop) וכדו'.

1. מיקל.

(א) חוט שני (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ב' סעי' ט"ז, הע' ל') – "[אריזות קטנות כמו איגלו קטן וכדו' ... שאין איסור לפותחם בשבת כיון שאי אפשר להשתמש בהם אחרי הפתיחה וא"כ זה לא נחשב שיוצר כלי בפתיחה]. ששקיות אלו אף שאפשר להשתמש בהם זה לא נחשב שימוש".

(ב) שלחן הלוי (פרק ח' אות י"א, סי' ט') – "איגלו ... ואם בתחילה עלה במחשבתי לומר שאולי שמפני שהתינוק דוחקו ועוצרו בידו ומוצצו בפיו הרי יש לו איזו השתמשות ואפשר משום זה לכנותו ככלי, מיהו אח"כ דחיתי הו"א זו בשתי ידיים, כי שם כלי א"א לקרות אלא למה שמשתמשים ממנו לעשות איזה פעולה המיוחדת לצורת הכלי ולחומר, אבל עיצור זה שהתינוק עושה וגם מה שמוצץ ממנו אין בו השתמשות כלי, כי לא נתקיימה שום פעולה ע"י הכלי ואין לו אלא מה שמכיל בתוכו האוכל החביב על התינוק, והעיצור והמציצה אין להם שייכות לצורת הפלאסטיק או לפעולה שנעשית על ידו, ממילא מה ששוברים או פוצעים את הפלאסטיק אינו אלא כקריעת חותל ומותר לכתחילה. ואף דראינו (באג"מ שם) שמרן הגר"מ זצ"ל עשה כעין גזירה ... מיהו כל זה הוא מטעם חשש שמא יתקנה באופן המכין אותה לכלי קבוע להשתמשות, ואפשר לבוא לידי בנין גמור ותיקון שלם, כמו שמבואר שם בתשובה בארוכה, משא"כ הכא דנשחת הפלאסטיק ונמאס ואינו ראוי לשום דבר, בודאי אין בו אפילו חומרא כלשהו שלא להתיר לקטנים ואף מותרים הגדולים לסייע ולעזור את הקטן כי אין בו שום איסור".

(1) מש"כ בהבנת האג"מ, לא נראה.

(ג) הגר"י שפירא (מנחת איש פרק י"ז הע' י"ט).

(ד) מנחת איש (פרק י"ז סעי' י') – "משקה קפוא בתוך שקיות קטנות וכגון מה שנקרא 'איגלו' וכדומה, שעושים נקב קטן ומוצצים את גוש הקרח המתוק, מותר לעשות בהם את הנקב בשבת כשרוצים לשנות אותם".

מנחת איש (פרק י"ז סעי' י"ב) – "מותר לפתוח עטיפת 'ארטיק' וכדומה, בין אם פותחה רק מהצד העליון ומשאיר את ה'ארטיק' בתוך העטיפה עד גמר אכילתו, ובין אם פותחה מהצד התחתון ומוציא את הנייר או קורעו מעל גבי ה'ארטיק', ויש ליתור שלא יקרענו במקום שישנן אותיות".

2. רק דרך השחתה.

(א) מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ט' סעי' ד').

(ב) שבת בית (ארטסקרול עמ' צ"ב, שבת במטבח עמ' קפ"ח, ילדים בהלכה עמ' ק"ד) -

One should not cut open the top of 'freeze-pop' ices on Shabbos. These ices should be opened before Shabbos, or should be cut open lengthwise on Shabbos and the ices removed.

(ג) עי' הר"י יוסף (משנת יוסף גליון י"ג עמ' ס"א) – "ולכן ראוי לקרוע את האריזות (כשקית חלב, שוקו, שלוק, איגלו, במבה וטישו) דרך השחתה וקלקול".

3. קורע ע"י שיניים יש להקל.

(א) הל' שבת בשבת (ח"א פרק י"ד סעי' ל"ח, הע' פ"ד) – "שקיות פטל קפוא הקרויות 'איגלו' מותר ליתנם לילדים אע"ג שקורעים אותם בשיניהם להוציא משם המשקה [ואף לגדולים מותר לעשות כן]. (אין זה אלא חותלות, וכל חור שאינו נאה שנעשה רק להוציא האוכל שרי ולא מעלי טפי ממוסתקי דשרי בכה"ג, וכן שמעתי מהגר"ש"א (שליט"א) [זצ"ל])."

(1) הלכה שלימה (ח"ד סי' ט', עמ' פ') – "וכתב בספר הלכות שבת בשבת ... ולענ"ד נראה שזה לא עדיף משקית חלב, שהרי גם כאן ע"י קריעת השקית נתקן לו חור שעל ידו הוא מפיק שימוש לשנות המשקה הקפוא, ואין זה רק קריעה של קלקול להגיע אל המאכל אלא קריעה ע"מ לתקן בגוף השקית מקום לשנות ממנו בינתיים, והוי קורע ע"מ לתקן שהרי דעתו נתונה על השקית ומפיק שימוש מהחור, וכמו שלמדנו מלשון החזו"א ...".

(ב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב במייל) -

Regarding opening things on Shabbos ... What about opening freezepops?

R' Y. Berkovits wrote: Avoid opening it nicely. Bite it off, or some other imperfect way.

4. דעת הגר"ש"א זצ"ל.

(א) הגר"ש"א זצ"ל (הל' שבת בשבת פרק י"ד הע' פ"ד) – "אין זה אלא חותלות, וכל חור שאינו נאה שנעשה רק להוציא האוכל שרי ולא מעלי טפי ממוסתקי דשרי בכה"ג".

(ב) הגר"ש"א זצ"ל (דרור יקרא עמ' שמ"ב אות ל"ט) – "שקית שוקו או איגלו וכיו"ב, אם הדרך לפותחם בחול בשיניו אסור לגדולים לפותחם בשבת בשיניו שהרי עשה 'פתח נאה' אלא ישחית השקית בסכין וכדו' ואז ישתה מהם. ולקטנים יש להקל עד גיל בר מצוה ואם אין הדרך לפותחם בחול בשיניו מותר לפותחם בשיניו דהוי השחתה".

(ג) הגר"ש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ח אות מ"ד, עי' הע' ס"ב) – "ואף לגדולים מותר לעשות זאת".

5. איגלו כפול [שלוקים] אם עשוי כדי לפותחו באמצע שיהיה שני חלקים - עי' ערך 'מחתך'.

ד. אריזות סוכר (bag of sugar).

1. מיקל.

(א) אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב) – "ובצוקער ומיני אוכלין שבשק של בגד ... ושל נייר יש להתיר לקרוע אף להש"ע מהא דהתוספתא ומטעם שבארתי שסתירה לא שייך בשל בגד ונייר רק קורע וקורע שאני מסותר דלא סגי בתיקון כזה דלקיחת האוכלין".

(ב) אור לציון (ח"ב פרק כ"ז סעי' ז') – "מותר לפתוח שקית חלב או חבילת סוכריות, וכן חבילת מצות, או קופסת חלב מקרטון, ואף במקום ההדבקה, ואין צריך להריק את תוכנו מיד בפתיחתו. ואין לחוש אם תוך כדי הפתיחה נקרעים שלא במתכוין אותיות שכתובים שם".

2. במקום הדבק אין לפותחה, אלא יקרע בשקית.
(א) ארחות שבת (פרק י"ב סעי' י"ד, הע' כ"ד) – "וכיון שהדבקת שקית הסוכר לא נעשה לזמן קצר ... ואין כאן היתר של קריעת חותלות ... כיון שהיתר זה נאמר רק כאשר אין דעתו נתונה על צורת הקריעה אלא קורע רק ע"מ לפלס דרך אל האוכל".

ה. טרופית: שקית פלסטיק אטומה שבתוכה משקה, לנקב השקית בקש.

1. מחמיר.

(א) הגריש"א זצ"ל (דרור יקרא עמ' שמ"ב אות ל"ט, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ח אות מ"ה) – "אף לקטנים אין להקל לנעוץ קשית ב'טרופית', שזה ממש 'פתח נאה' ואסור מצד מכה בפטיש".

(ב) מחזה אליהו (פיה פתחה בחכמה ח"א פרק ט' סעי' ג').

(ג) הלכה שלמה (ח"ד סוף סי' ט') – לשונו מובא לקמן.
2. מיקל.

(א) הגרש"א זצ"ל (מאור השבת ח"ג עמ' שצ"ד) – "מותר הואיל וזורקו".

הגרש"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ה', בנין שבת ח"א פרק י"ז אות א' ד"ה וזו) – "מותר לנקב שקיות משקה בקש ... כיון שזורקן מיד לאחר גמר השתיה".

(ב) אור לציון (ח"ב פרק כ"ז סעי' ו', סוף הע' ו') – "ומותר לתחוב קש-שתיה בשקית שתיה, שעל ידי התחיבה נעשה חור בשקית בגודל הקש. [לתחוב קש שתיה לשקית שתיה (כגון טרופית וכדומה) מותר, דלא חשיב כמכוין לנקב יפה, כיון שהחור שנוצר נעשה אף בלא כוונתו, שהרי אין הוא יכול לעשות צורת נקב אחרת ע"י אותו קש]".

(ג) ארחות שבת (פרק י"ב סעי' ח', הע' ט"ז) – "שקית פלסטיק אטומה שבתוכה משקה מותר לנקבה בשיניו ולשתות את המשקה דרך הנקב, וכן מותר לנעוץ קשית בשקית זו ולשתות את המשקה על ידי הקשית. [בין כשקורע בשיניו ובין כאשר מנקב את השקית ע"י הקשית אין זו צורת פתח נאה, ונראה שאף להאוסרים בשקית חלב הכא קיל טפי מכיון שהרגילות לשתות מיד את כל המשקה בשקית ולהשליכה ואין עליה תורת כלי כלל]".

3. מראי מקומות – מנחת איש (פרק י"ז סעי' ט').

ו. קופסת שתיה מקרטון שכבר עשוי בו חור לשתיה, אלא שהחור מודבק בנייר כסף עבה.

1. מותר לנקב הנייר כסף בחור המיועד לכך.

(א) שבת בית (ארטסקרול, עמ' פ"ט) –

It is permitted to push the straw through the small piece of foil on the top of a 'box-drink'.

(1) לפי השבת בית צ"ב מה המקור להתיר ציור זה, שלא הוי דרך השחתה ואין לו היתר של חותלות.

(ב) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתל"ח, הע' ע"א) – "מתוספתא קורע אדם את העור מע"פ חבית".

(ג) נשמת שבת (סי' ש"מ אות ער"א) – "קופסאות קטנות של משקאות שונות (דרינק"ס בלע"ז) שיש מלמעלה נקב המסוגרת עם חתיכת נייר כסף וכשרוצין לשתות תוחבין קש לתוך הנקב והקש מנקב הנייר-כסף האם מותר להשתמש עם זה בשבת. תשובה - מותר לכו"ע, דדמי ממש לקריעת עור שעל פי החבית. גם אין לאסור משום עשיית נקב יפה ככל האמור בסימנים הקודמים ועוד שמאחר שדרך לשתות כל הדרינק בפעם אחת אינו נופל בכלל עשיית פתח, וכן לא שייך לאסור משום מכה בפטיש (מאחר ששותה מגוף בקבוק זה נמצא שמשווייהו לכלי שימוש) ובפרט שהלא כבר כלי מתוקן הוא שמחזקת בתוכה המשקין המיועד, וכמו שלא מצינו בשום פוסק שיאסר לאכול מתוך קופסאות של בדיל (להמתירים לפותחו בשבת)".

2. מחמיר.

(א) הלכה שלמה (ח"ד סוף סי' ט') – "ונראה שמותר לנקב קופסאות שתיה במקום המיועד אף שקורע הנייר שמכסה את החור [ועיין לקמן סימן י"ט הטעם שלא שייך כאן איסור עשיית פתח], שהרי הנייר הוא דבר נפרד מהקופסא ואינו קורע גוף הקופסא עי"ז, וכיון שמקלקל הנייר לגמרי כדי להגיע אל השתייה הר"ז נכלל בהיתר קריעת העור שע"פ החבית. אך לפעמים יכול להתחשב תיקון להנייר, וכגון שהאלומיניום נקרע בנקב מצומצם ועדיין נשאר אלומיניום מסביב לקש ונמצא שעצם הנייר נקרע באופן מתוקן במה שנוצר בו חור לשתות דרכו, ועוד תועלת יש בכה"ג במה שהאלומיניום שמסביב הקש מחזיק את הקש שלא יתנועע בתוך החור, ובאופן כזה יש להחמיר לתחוב הקש בכל מקומות הנייר כדי שיקרע לגמרי. אבל באופן שעושה נקב בגוף הקופסא כדי לשתות ממנו, וכגון אם הכינו את הנקב בבית חרושת בגוף הקופסא, ותוחב במקום המסומן, בכה"ג ע"י תחיבת הקש נחשב תיקון בגוף דבר הנקרע שיש בו חשש חיוב קורע, ואם יקרע באופן משונה מימות החול, כגון שירחיב את הנקב ע"י סכין ואח"כ יוריק הכל לתוך כוס, יש להתיר ...".

3. מראי מקומות.

(א) עי' לעיל גבי גביעי לבן, 'לעשות חור עם קש במכסה'.

ז. להסיר סרטי (tape) הדבקה.

1. מיקל.

(א) ארחות שבת (פרק י"ב סעי' י', הע' י"ז) – "דמיא לקריעת עור שעל פי החבית ... דהויא קריעה דרך השחתה ושריא".

2. מחמיר.

(א) חוט שני (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ב' הע' ט"ו) – "שזה אינו דומה לעור שע"פ החבית כיון שעור שע"פ החבית אינו חלק מהכלי אלא רק עוטף את החבית והסרט הדבקה הוא חלק מהמכסה ולא דבר חיצוני".

(ב) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ב' סעי' ז').

ח. שקית טישו (tissue bag).

1. עי' מלאכת מחתך [סי שכ"ב מ"ב ס"ק י"ח], לשיטות ומראי מקומות.

ט. קופסאות פלסטיק כגון בקבוקי חלב החדשים (מפלעסטיק) וכדו' שכדי לפותחם צריך לקרוע רצועת פלסטיק המחוברת למכסה. 1. מחמיר.

(א) חוט שני (ח"ב סוף עמ' רע"ד) – "נעשה הפקק כלי ... אסור מה"ט (תיקון כלי) לפתוח בשבת קופסאות פלסטיק שאי אפשר לפותחם אא"כ קורעים חוט פלסטיק המחובר סביב הקופסא".

(ב) עי' ל"ט מלאכות (ריביאט, סוף עמ' תל"ח) – "Plastic milk bottles"

(1) מצד מכה בפטיש – חוט שני.

(2) גם מצד קורע – ל"ט מלאכות (ריביאט).

2. מיקל.

(א) הגרשז"א זצ"ל (מאור השבת ח"ב מכתב ל"ב אות ז', שולחן שלמה סי' ש"ד ס"ק ט') – "שמעתי בשם מרן (שליט"א) [זצ"ל]: בקבוק של שמן ומיונו שהמכסה נפתח על ידי שקורע חלק מהפקק העשוי במיוחד לכך, מותר לקרועו. וכן המכסה של בקבוק שמן העשוי עם ידידת להרמתו והפרדתו אע"פ שאין בו נקבים כמו שיש בפקקים של בקבוקי משקאות קלים. תשובה: מש"כ בענין בקבוקי שמן וכו' נכון הוא".

(ב) עי' שבת בית (ארטסקרול, סוף עמ' פ"ח) –

it is therefore preferable to open plastic milk cartons before Shabbos. If one forgot to do so, one may rely upon the lenient opinion.

3. מראי מקומות – עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק ב' סעי' ו').

(א) נשמת שבת (סי' ש"מ אות רע"ו) – "בבקבוקי חלב החדשים (מפלעסטיק) שהפקק עשוי מפלעסטיק והוא סגור על פי הבקבוק ובקצהו התחתון יוצא בין יד קטן שדרך שם קורעין את חלק התחתון של הפקק ושוב אח"כ יכול לפתחו ולשוב לסגור על פי הבקבוק, מה לעשות כן בשבת. תשובה - מן הנכון להחמיר (וישתדל למושכו בכח בשלימותו מעל פי הבקבוק) ולעת הצורך יש להקל (ויעשנו בשינוי), יש לדון עלה מתרי טעמא חדא משום איסור תיקון מנא ... שנית שלשיטת הסוברים שיש איסור קורע בדבר שהוא גוף אחד ... אבל נראה שאין לאסור נידון שאלתינו משום מלאכת מחתך ...".

(ב) ארחות שבת (פרק י"ב סעי' כ', הע' ל"ג) – "פקק פלסטיק העשוי בצורה שבזמן שפותחים אותו בפעם הראשונה מושכים רצועה של פלסטיק וקורעים אותה מהפקק דינו כפקק פלסטיק (יש שהתירו לפותחו בשבת ויש שאסרו בזה) המוזכר לעיל סעיף י"ח [מצוי בזמננו בפקקים שעל גבי קופסת מיונו ועל גבי בקבוקי שמן]".

ג) יש לדון, למה אין איסור קורע על פקק הברגה פלסטיק של סודה וכדו'.

(1) י"ל, אין איסור קורע לגבי פסיקת תלוש. כיון שעל הפקק יש חיבורים קטנים בצורת נקודות שמתחברים להטבעת של הפקק (למשל: יש שמנה פסים קטנים מפלסטיק מסביב להפקק של בקבוק קוקה קולה), ולכן אין שייך למלאכת קורע.

(2) משא"כ הפקק של בקבוקי חלב שמחובר לגמרי לטבעת, וע"י פתיחתו הוא קורע הפקק מהטבעת, ממילא צריך לדון בכללים של קורע (והכללים של חותלות, מוסתקי, וכדו').

(3) לפ"ז יש לעיין בכל פקק, איך הם מחוברים להטבעת. בדקתי, שקופסאות הלמן מיונו מחוברים כמו פקק ע"ג סודה, וממילא לא יהיה שייך למלאכת קורע. משא"כ פקק ע"ג שמן מחובר כמו בקבוקי חלב, ויש לדון מצד קורע. וצ"ע.

י. עשיית נקבים בנייר כדי לעשות סימן.

1. הגר"ח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ס"ח עמ' ק"ג טור ג') – "שאלה: כתב המ"ב סי' שכ"ג (ס"ק כ'): מה שנוהגין שכותבין מע"ש פלוני הניח כך וכך מעות, ולמחר בשבת כשנותן היין לוקח המוכר מחט ועושה נקבים בנייר כמנין היין שלוקח, אסור לעשות כן, דהא אסור להסתכל באותו כתב וכו', גם עשיית נקבים בנייר גם אין נכון לכתחילה, עכ"ל. ולכא' למבואר בסי' ש"מ ס"ה הדבר אסור מדינא, דהוי קריעה שיש עמה תיקון, ותו לא גרע מרושם דמנכר היטב ומתקיים. תשובה: מלאכה בשינוי".

יא. להסיר חוטים שנשאר מכפתור.

1. עי' ערך פוצע [בתוך מלאכות האריגה, אחר סי' שד"מ], לשיטות ומראי מקומות.

יב. הסרת התיכת פלסטיק עגולה המכסה נקב של קרטון מיץ תפוזים.

1. הלכה שלמה (ח"ד סוף סי' י') – "הנה מצוי בשוק קופסאות קרטון של מיץ תפוזים וכיוצא ששופכים את המיץ מהם דרך נקב העשוי מעל הקופסה [כמצוי בקופסאות מיץ מחברת 'ספרינג'], ומכסים את הנקב ע"י פקק הברגה, אלא שבפעם הראשונה לאחר שמסירים את פקק ההברגה, עצם הנקב הוא מכוסה ע"י חתיכת פלסטיק עגולה ורכה המחוברת אליו שמסירים אותה ע"י משיכת טבעת המחוברת אליה. ושאלתי את חברת 'cosco' המוכרים קרטונים כאלו שיברקו לי אצל בית החרושת לראות אם חתיכת פלסטיק זו היתה מתחילה דבר נפרד, והשיבו שמתחילה יצרו אותה כדבר בפני עצמה ורק אח"כ חיברו אותה אל הנקב. ולפ"ז אין לפקק בהסרת חתיכת הפלסטיק הזאת משום קורע ע"מ לתקן, לא מיבעיא לדעת האור זרוע, וראב"י"ה, ור' יוסף, ורשב"ם, ור' יואל, המובאים לעיל בסימן ר' שמתירים לגמרי לתפור ולקרוע תפירה שאינה של קיימא, וה"ה כאן, אלא אף לשאר ראשונים האוסרים לפתוח בית הצואר אף כשכבר היה פתוח, מ"מ בנד"ד שחיברו את מכסה הפלסטיק בדבק קל ע"מ שיוכל להסירה בקלות הר"ז דומה לחיבור המגופה להחבית שאינו חיבור כלל, וכמש"כ לענין פתיחת אריזות במקום המדובק. אך כל זה בקופסאות קרטון

של מיץ תפוזים, **אמנם חברת 'tropicana'** התחילו ליצור בקבוקים העשויים מפלסטיק, ובקבוקיהם היותר גדולים המכילים מיץ תפוזים מדביקים מעליהם מכסה נפרד בצבע כתום שעשוי ג"כ מפלסטיק, ומעל המכסה הכתום בנוי חתיכת פלסטיק קטנה המכסה את הנקב ששופכים ממנה, וכשרוצים לשפוך ממנה מרימים אותה, וכשרוצים לכסות את הנקב משפילים אותה והיא מכסה את הנקב, ובפעם הראשונה שמרימים אותה הנקב מכוסה בחתיכת פלסטיק רכה ועגולה אשר מסירים אותה ע"י משיכת טבעת, ושאלתי את חברת 'tropicana' אם החתיכה העגולה שמסירים היתה חלק נפרד שהדביקו אח"כ, והשיבו שחתיכה זו היתה חלק אחד עם שאר המכסה הכתום מתחילת היצור אלא שרככו אותה במקומה לאפשר הסרתה בקל. ובאלו לא שייך ההיתר הנ"ל כיון שהחתיכה היתה מודבקת מתחילת הייצור, וא"כ צריך להחמיר לפותחם מע"ש דאל"כ יש בהסרתה חשש חיוב קורע ע"מ לתקן. וכן הסכים עמנו הרב שריאל רוזנברג שליט"א לחלק בין שני הבקבוקים הנ"ל.

יג. מראי מקומות – הגרשז"א זצ"ל (מאור השבת ח"ד מכתב מ"ד אות א'), נר ישראל (ל"ט מלאכות סי' כ"ח).

"וכל זה מדינא **אבל למעשה אין להתיר** כיון שבני תורה מועטין בעוה"ר עיין בשבת דף קל"ט שבמקום שאינן בני תורה יש דברים שאין להתיר כדי שלא יבואו להקל, ורואה אני שכ"ש בזה וכ"ש בדור ובמקום פרוץ כבזמננו ומקומותינו שצריך להחמיר **ואין לקרוע** לא שק של בגד ולא של נייר **ולא לשבור** הקענס ותיבות השפראטן ואף לא לחתוך ולקרוע החבל שקשור בו השק אף בדברים שהם יותר צורך שבת וכ"ש בדברים שאין בהם צורך שבת כ"כ רק שהוא לכבוד ועונג שהמניעה אף רק מחמת יראה מחשש חלול שבת **זהו כבוד שבת היותר גדול**" אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף י' ד"ה וכל)

מלאכת מכה בפטיש

דור המלקטים - בנין שבת (כהן), הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק ל"ג), חוט שני (ח"ב פרק ל"ז), ל"ט מלאכות (ריביאט, ח"ד), שבת בית (ארטסקרול, ח"ב פרק ל"ה), שלמי ניסן (פרק הבונה).

א] גזרת חז"ל של מכה בפטיש.

א. מחמיר, שמביא לידי מכה בפטיש.

1. אין שטין – עי' רמב"ם (פרק כ"ג הל' ה').
- א) עי' סי' של"ט סעי' ב', לשיטות ומראי מקומות.
2. אין מטפחין, אין מספקין, אין מרקדין: גזירה שמא יתקן כלי – עי' רמב"ם (פרק כ"ג הל' ה').
- א) עי' סי' של"ט סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

ב. מחמיר, שנראה כמכה בפטיש.

1. טבילת כלים.
- א) עי' סי' שכ"ג סעי' ז', לשיטות ומראי מקומות.
2. הפרשת חלה.
- א) עי' סי' של"ט סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.
3. מיעוט ענבים בהדס.
- א) עי' סי' תרמ"ו סעי' ב'.
4. תרומות ומעשרות – רמב"ם (פרק כ"ג הל' ט'), "ואין מגביהין תרומות ומעשרות בשבת מפני שנראה כמתקן דבר שלא היה מתוקן".
- א) עי' סי' של"ט סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.
5. מולד ריח.
- א) עי' סי' שכ"ב סעי' ה', לשיטות ומראי מקומות.
6. מקפל בגדים.
- א) עי' סי' ש"ב סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.
7. ביטול איסור – מ"ב (סי' שכ"ג ס"ק ל"ז, "כתב בתרומת הדשן דאין לבטל איסור בשבת דאין לך תיקון גדול מזה").
8. הכנה משבת לחול – רמב"ם (פרק כ"ג הל' ז', עי' הנו"כ שם, "ואסור להדיח קערות ואלפסין וכיוצא בהן מפני שהוא כמתקן"), סמ"ג (לאוין ס"ה), סמ"ק (סי' רפ"ב, מכה בפטיש).
- א) י"א מצד טירחא.
- ב) עי' סי' שכ"ג סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.

ב] שאר מקרים.

א. המנער טליתו - שיטת הרמב"ם.

1. עי' סי' ש"ב סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.

ב. דשקיל אקופי מגלימי.

1. עי' סי' ש"ב סעי' ב', לשיטות ומראי מקומות.

ג. לנענע המד חום בשבת להוריד הכספית: כדי שיהיה מוכן למדידה.

1. עי' סי' ש"ו סעי' ז', לשיטות ומראי מקומות.

ד. מצדד: משום מאי מחייב.

1. עי' ריש סי' שי"ג, לשיטות ומראי מקומות.

ה. מחלוקת רב ושמואל - שבת דף קב:

1. עי' ריש סי' שי"ג, לשיטות ומראי מקומות.

ו. לול של תרנגולין - שבת דף קב:

1. עי' ריש סי' שי"ג, לשיטות ומראי מקומות.

ז. מטה של פרקים.

1. עי' סי' שי"ג סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.

ח. סימן שי"ז סעי' ב'.

1. עי' מלאכת "קושר", לשיטות ומראי מקומות.

ט. הכנסת מחט לתוך מזרק (disposable needles).

1. עי' סי' שי"ז סעי' ב', לשיטות ומראי מקומות.

י. פותח בית הצואר.

1. עי' סימן שי"ז סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

2. עי' סי' ש"מ סעי' י"ג, לשיטות ומראי מקומות.

יא. באוכלים.

1. עי' סי' שי"ח סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.

יב. אוכלי בהמה.

1. עי' סי' שכ"ב סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.

יג. בהחלקת גומי לעיסה (מסטיק, chewing gum) כדי לעשות ממנו בלונים (bubbles).

1. עי' סוף סי' שכ"א [ערך ממחק], לשיטות ומראי מקומות.

יד. שעון יד אוטומטי - המתמלא על ידי תנועת יד (self wind-up watch).

1. עי' סי' של"ח סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

טו. משלים ספר: אם חייב גם משום מכה בפטיש.

1. עי' סי' ש"מ סעי' ה', לשיטות ומראי מקומות.

טז. שוברים החרס, קורעין הנייר.

1. עי' סי' ש"מ סעי' י"ג, לשיטות ומראי מקומות.

יז. מחט שנתעקמה.

1. מחמיר, אסור לפושטה.

(א) כנה"ג (הג' טור סי' תק"ט אות ב', הג' ב"י סי' ש"ב ס"ק ג') – "מחט שנתעקמה אפילו מעט אין לפשטה להשיבה ישרה. ספר

הזכרונות דף נ"ו".

(ב) מג"א (סי' ש"מ ס"ק י"א) – "מחט שנתעקמה אפי' מעט אסור לפושטה".

(ג) א"ר (סי' ש"ב ס"ק ד', סי' תק"ט ס"ק ד', א"ז סי' ש"ב ס"ק ד', סי' תק"ט ס"ק ב').

(ד) גר"ז (סי' ש"מ סעי' י"ח).

(ה) ח"א (כלל מ"ד סעי' ט') – "מחט שנתעקמה, אסור להשוותה, וכן סכין שנפגם, אסור להשחז, דהוי תיקון מנא".

(ו) תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ל"ח).

(ז) שלחן שלמה (סי' ש"מ סעי' ז').

(ח) ערה"ש (סי' ש"מ סעי' ל"ד, סי' תק"ט סעי' ט').

(ט) בן איש חי (שנה ב' פר' ויקהל אות י"ב) – "מחט שנתעקמה אסור להשוותה בידו. וכן בתי עינים שנפתחו הרבה, אסור להדקם

ביד, דהוי מתקן מנא, וצריך להזהיר העם באלה שהם דברים המצויים".

(י) ששכ"ה (פרק י"ב סעי' כ"ו [דפו"ח, סעי' כ"ז]) – "שיני המזלג שנתעקמו, וכן להב הסכין שנתעקם - אסור ליישרם בשבת

וביו"ט".

יח. ליישר כפית ומזלג שהתעקמו.

1. מחמיר.

(א) הגר"ח שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק א' הע' מ"א, עמ' קע"ה אות ג') – "כפית או מזלג שהתעקמו, האם יש איסור

תיקון כלי ליישרם רק אם לא ראויים לשימוש בלי שמיישרים אותם או שגם אם ראויים לשימוש אסור ליישרם. תשובה: אפילו

אם התעקם קצת יש איסור, כי על ידי שמיישר עושה תיקון".

(ב) חוט שני (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק א' הע' מ"א).

(ג) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק א' סעי' ל"ו).

יט. דלת המשמיעה חריקות בעת פתיחתה וסגירתה: האם מותר לתת בשבת בצירים שמן (oiling the hinges of a squeaky door).

1. מחמיר.

(א) שרגא המאיר (ח"ו סי' ק"א אות ז') – "ובד"ש שהדלת מצפצף בקול, אם מותר ליתן שמן בחור כדי שלא יצפצף בשבת, בודאי אסור משום תיקון מנא, וגם משום עובדא דחול".

(ב) ששכ"ה (פרק כ"ג סעי' ל"ח [דפו"ח, סעי' מ"ג], הע' קי"ט [דפו"ח, הע' קל"ז]) – "דלת חורקת, אסור לשים שמן בציריה. [די"ל דאית ביה משום תיקון מנא]".

(ג) ארחות שבת (פרק ח' סעי' כ"ט, הע' ל"ו) – "אסור לתת שמן בצירי הדלת משום דנחשב תיקון ויש בזה איסור מכה בפטיש. [שש"כ]".

(ד) שבת בית (ארטסקרול, ח"ב עמ' תק"ז).

(ה) פסקי תשובות (סי' ש"ח סוף אות י"ב, דפו"ח סי' שי"ג הע' נ"ח) – "יש לציין מש"כ בשו"ת שרגא המאיר ח"ו סי' ק"א שהנותן שמן וכדו' בצירי הדלת החורקת הרי זה בכלל איסור תיקון מנא ומכה בפטיש, וכ"ה בשש"כ פכ"ג סעי' מ"ג".

2. מראי מקומות – בנין שבת (פרק כ"ז ד"ה בספר), ענפי משה (אילבא דהלכתא חס"ח עמ' קי"ז טור ג').

(א) ילקוט יוסף (סי' של"ח הע' י"ג) – "ודלת המשמיעה חריקות בעת פתיחתה וסגירתה, אם מותר לתת בשבת בצירים שמן - מכונה כדי למנוע חריקות אלה, הנה בשו"ת שרגא המאיר חלק ו' (סימן קא אות ז') כתב לאסור בזה משום תיקון מנא, וגם משום עובדין דחול. ע"ש. ויש לעיין בדבר, דלכאורה אין כאן שום תיקון, שהדלת מתוקנת ועומדת, והשמן לא בא אלא כדי למנוע שפשוף בצירים, אבל אין כאן שום קלקול, וממילא מה שייד כאן מתקן מנא. וגם משום עובדין דחול יש להסתפק בזה, דאם אין בזה צד מלאכת איסור שמא אין לאסור משום עובדין דחול, ונתינת שמן בצירים כנראה לא חשיב צד מלאכת איסור. ועדיין צ"ע".

היתר נדרים בשבת

סימן שמ"א

- א] נדרים - סעיף א'.
 ב] התרת נדרים.
 ג] הפרת נדרים.
 ד] שבועות - סעיף ב'.
 ה] חרמי הקהל - סעיף ג'.

א] נדרים - סעיף א'. א. לעשות נדר בשבת.

1. מיקל.

א) שואל ומשיב (מהדו' שתיתאה סי' כ"א) – "מה ששאל אם מותר לידור בשבת הנה מצד הסברא למה יהי' אסור לנדור בשבת ומה איסור יש בנדר שאינו אסור שום דבר ולא שייך קונמות כקדושת הגוף ואין מקדישין בשבת דשם משום גזירת מקח וממכר בשבת הוא דאסור וכאן ל"ש זאת דמה חשש יש בזה ול"ש גזירה שמא יכתוב בזה".

ב) עי' פסקי תשובות (דפו"ח אות א').

2. לנדור נדרים בשבת שלא לצורך שבת ולא לצורך מצוה.

א) הגר"ח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ט עמ' קכ"ה סוף טור ג') – "שאלה: האם מותר לנדור בשבת נדרים שלא לצורך שבת ושלא לצורך מצוה, והאם דמי לאיסור חרם דמבואר ברמ"א סי' ש"ו סי"ב דאסור, או לא. תשובה: לא גרע מדברים בטלים".

ב] התרת נדרים.

א. משנה (דף קנז). – "מפירין נדרים בשבת, ונשאלין לנדרים שהן לצורך השבת".

1. גמרא (נדרים דף עז). – "סבר רב יוסף למימר: נשאלין נדרי' בשבת, ביחיד מומחה אין, בשלשה הדיוטות לא, משום דמתחזי כדינא, א"ל אביי: כיון דסבירא לן: אפי' מעומד, אפי' בקרובים, ואפי' בלילה, לא מיתחזי כדינא".

א) מראי מקומות – חת"ס (דף קנז. ד"ה ונשאלין).

2. לכתחילה יתירם או יפירם ער"ש – בה"ל (סעי' א' ד"ה אע"פ, סעי' ב' ד"ה ולא, "ומסתברא דלכתחילה יפירם בע"ש אך דבדיעבד אין קונסין אותו בשביל זה"), כה"ת (ס"ק ז', "אעפ"י שהיה לו פנאי וכו'. ומיהו לכתחילה ודאי טוב הוא שיתרם בע"ש אם נזכר מהם מע"ש").

ב. שלא לצורך שבת: אסור.

1. משום שנראה כדין.

א) עי' פמ"ג (מש"ז ס"ק א', עי' ראש יוסף שבת דף מו: [לשונו מובא לקמן]) – "מה שכתב המחבר מתירין נדרים לצורך שבת, הא שלא לצורך לא. בלבוש [סעיף א] דלמה נעשה שלא לצורך היום, ויכול לעשות מחר. וביו"ד [סימן] רכ"ח [לבוש] סעיף ג' משמע הטעם משום ממצוא חפצך [ישעיה נח, יג ע"פ שבת קיג, א], ומשמע לדבר מצוה מותר אף שאין לצורך שבת, עיין תוספת שבת [ס"ק א]. ולא הבינותי מה ממצוא חפצך שייך בדבר שאין בו מלאכה כלל, ועיין סימן ש"ו [אשל אברהם אות טז] וסימן ש"ז [אשל אברהם אות יג] מזה. ואפשר אף על גב דאין דין גמור, מכל מקום שלא לצורך כלל החמירו, דמחזי כדין, ואף לדבר מצוה אסור".

ב) שואל ומשיב (תנינא ח"ב סי' כ"ג) – לשונו מובא לקמן.

ג) תורה לשמה (סי' קי"ז ד"ה ודע) – לשונו מובא לקמן.

ד) התעוררות תשובה (ח"א סי' קע"ח, עי' הע' ב' שם) – "כי איסור להתיר נדרים בשבת הוא משום דמיתחזי כדינא, עיין נדרים (ע"ז ע"א) ובר"ן שם".

2. משום טירחה.

א) ר"ן (דף סח). – "שלא לצורך לא טרחינן בשבתא".

ב) מ"ב (ס"ק א').

3. מטעם ממצוא חפצך.

א) לבוש (יו"ד סי' רכ"ח סוף סעי' ג'), הו"ד בשעה"צ (ס"ק א'), וכה"ח (ס"ק א') – "אבל לצורך חול למה יתירו בשבת הוי ליה ממצא חפצך, ואסור".

4. מראי מקומות – תוס' רע"א (שבת פרק כ"ד משנה ה', אות קפ"א), פסקי תשובות (דפו"ח אות א').

ג. לצורך מצוה: אבל אינו לצורך שבת.

1. מחמיר.

א) מהרש"א (עירובין דף ל: תד"ה אלא) – "דלא התיירו לשאול בשבת משום מצוה אחרת אלא משום כבוד שבת כמ"ש התוס' לעיל גבי לתרום שלא מן המוקף".

ב) עי' פמ"ג (מש"ז ס"ק א') – לשונו מובא לעיל.

ג) תורת שבת (ס"ק א') – "המהרש"א בעירובין ד"ל שהביא הת"ש ... וטעם האיסור בדבר מצוה שאינו לצורך שבת נלע"ד משום מכין משבת לחול דאסור אפי' בדבור כמ"ש בסי' תי"ו ס"ב, ודלא כמ"ש הת"ש דהטעם הוא משום ממצא חפצך וקשי' ליה בו דצרכי שמים מותרים כמ"ש בסי' ש"ו ס"ו, ונדחק לחלק בין מצוה למצוה ...".

2. מיקל.

(א) תוס' שבת (ס"ק א', עי' ביאורים שם) – "מהרש"א ... ודבריו תימה דהאיך יעלה על הדעת לומר דאסור לישאל משום מצוה אחרת רק משום כבוד שבת דהא איסור התרת נדרים בשבת לאו משום דן את הדין נגעו ביה דהא התרת נדרים לא מקרי דין כמבואר בי"ד סי' רכ"ח (סעי' ג') ועיקר איסורא אינו אלא משום ממצוא חפצך, וכ"כ העט"ז להדיא שם, וא"כ הלא הלכה רווחת בישראל דחפצי שמים מותרים לדבר בהם, כגון לשדך התינוק וללמדו אומנות כדאיתא סי' ש"ו, וא"כ למה יאסור להתיר נדרים לצורך מצוה דמקרי חפצי שמים".

(ב) ח"א (כלל ס' סעי' ט"ז) – "וכן לכל דבר מצוה אף על פי שאינו לצורך השבת, מותר, דהוי חפצי שמים".
(ג) ערה"ש (סעי' א') – "וה"ה נדר שנוגע לשאר דבר מצוה כשיתירו לו מותר להתיר בשבת [ת"ש] ויש מי שאוסר [מהרש"א ריש בכל מערבין ע"ש] ונראה עיקר כדעיה ראשונה דכיון דנוגע לדבר מצוה הוה כחפצי שמים ובמשנה שנינו לצורך השבת אורחא דמילתא קתני וכ"ש לדבר מצוה גמורה".

(ד) מ"ב (ס"ק א', שעה"צ ס"ק ב') – "וה"ה אם הוא לצורך מצוה ג"כ מתירין אף על פי שאינו לצורך שבת. [חיי אדם, וכן משמע מהרמב"ם. ולכאורה הוא רק להטעם שכתוב ביורה דעה ומשום דהוי חפצי שמים, אבל באמת לפי הטעם דטרחא גם כן שרי, עיין לעיל בסימן של"ג דהתירו טרחא משום צורך מצוה]."

(ה) כה"ח (ס"ק ג') – "תו"ש ... ח"א ...".

3. מראי מקומות – חת"ס (עירובין דף ל': תד"ה לא), פסקי תשובות (דפו"ח אות א').

(א) ראש יוסף (שבת דף מו:): – "מ"ש המ"א בשמ"ב צ"ע ביה"ש מוצאי שבת אם התירו שבות כתב בספר חמד משה דאין נ"מ דאין מתירין ביה"ש כ"א לכבוד שבת. יע"ש. וי"ל לצורך מצוה אחרת נמי יש לומר כן. היינו בנדרים. שאין בו דין כ"א ממצא חפצך כמ"ש בספר תוספת שבת. בשמ"א ומ"ש הר"ן אי שמע ביה"ש אף על גב דיכול להפר ביה"ש מש' אין ראי' דביה"ש כשבת לענין זה והבן".

(ב) מנורה הטהורה (ס"ק א') – "המהרש"א ... והתו"ש ... דמדברי הרשב"א הללו מוכח דאין מפירין נדרים בשבת כ"א לצורך שבת ... וצ"ע לדינא".

(ג) הגרשז"א צ"ל (שולחן שלמה ס"ק ב' ב'). – "ובמשנ"ב ... לא כמהרש"א ... וא"כ צ"ע הרי הנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו הקריב קרבן - נדרים דף כ"ב ע"א, יבמות דף ק"ט ע"ב -, וגם נקרא חוטא ופנקסו פתוח, וא"כ הא גופא למה לא חשיב כלצורך מצוה וצורך שבת ומשמע שבכל אופן אין מתירין וגם אין זה חשיב לצורך שבת. אך אפשר מפני שיכול להתיר למחר לא מתירין בשבת, אבל אם יעבור הזמן וכיון שאם אכלה כולה אין נשאלין תו הו"ל כבמה. ואולי כל שאנוס על פי חכמים לא איכפת לו, וכדמצינו גבי רדיית הפת שכתבו התוס' בדף ד' ע"א ד"ה קודם שיבא, בשם ריב"א דאם לא התירו חכמים לרדות את הפת, לא היה מתחייב סקילה אם היה נאפה, כיון שמניח מלרדות ע"י מה שאנו אוסרים לו".

הגרשז"א צ"ל (שולחן שלמה ס"ק ג' ג'). – "אם יש חשש שתעבור על הנדר אפשר דמותר להתיר או להפר, כי זה לצורך מצוה".
הגרשז"א צ"ל (מנחת שלמה נדרים דף עז, ריש עמ' ש"ה) – "וכן אם נדר לשעה נראה דמותר להשאל בשבת, דמ"מ רוצה הוא להציל עצמו שלא יהיה כאילו בנה במה וכו', וגם זה חשיב צורך".

ד. בין השמשות: כשטרוד ונחפו אפילו אינו צורך שבת.

1. מיקל – פמ"ג (א"א סוף סי' שמ"ב, "נשאלין נדרים בין השמשות, עיין תוספות עירובין למ"ד ב' ד"ה אלא, ובתוספת שבת [סימן] שמ"א [ס"ק א']). אבל לא מפירין, דשמא לילה הוא. ועיין מהרש"א ז"ל שם [ד"ה בד"ה אלא].
2. מראי מקומות – שו"א ומשיב (מהדו' שתיתאה סי' כ"א ד"ה והנה דרך), חיי הלוי (ח"ד סי' ס"ז), פסקי תשובות (דפו"ח הע' ב').
3. לענין כל נדרי - עי' לקמן.

ה. להתיר אגב נדר המותר להתירו בשבת גם נדר שאסור להתירו.

1. התעוררות תשובה (ח"א סי' קע"ח) – "ונסתפקתי מי שיש עליו נדר אחד שהוא לצורך השבת וכמה נדרים שאינם לצורך השבת ...".
2. הגרשז"א צ"ל (שולחן שלמה ס"ק ב') – "ומסופקני אם בפעם אחת יכול לומר החכם מותר לך ולהתיר גם נדר שאינו לצורך השבת, כיון שההתרה של שניהם כולה נעשית במילה אחת".
3. הגר"ח ק' שליט"א (אליבא דהלכתא חע"א עמ' קי"ח טור א') – "שאלה: וה"נ יש להסתפק מי שיש לו ב' נדרים להתיר, נדר אחד מותר להתירו בשבת ונדר שני אסור להתירו, האם אגב נדר המותר יהיה מותר להתיר את הנדר השני. תשובה: לא מצינו".
4. פסקי תשובות (דפו"ח אות ב', הע' כ') – "מצינו המצדדים לומר, שהמתיר נדריו שהם לצורך השבת או לצורך מצוה רשאי להוסיף עוד נדרים שאינם לצורך השבת או צורך מצוה, כיון שהחכם המתיר אין צריך להוסיף כלום על סדר ההתרה, ובאותם תיבות מתיר את כולם. [שו"ת התעוררות תשובה שם סי' קע"ח, ובשלחן שלמה הנ"ל סק"ב מסתפק בזה, ואכן צ"ע אם להתיר, שהרי צריך להתעסק ולמצוא פתח חרטה כדן, וכל שכן כששאר הנדרים המה עניינים של חול שודאי אין להתעסק בהם בשבת, משום ממצוא חפצך]."
5. מראי מקומות.

(א) הגר"ח ק' שליט"א (אליבא דהלכתא חע"א עמ' קי"ח טור א') – "שאלה: מי שנדר שלא לאכול בשר ויין ופירות ושאר משקאות בשבת, והנה לענין בשר ויין קייל דמתירין נדרים לצורך שבת, אבל לענין פירות ומשקה נסתפק הפמ"ג, ולא הכריע המ"ב מה דינו, ויל"ע האם מותר אגב ההיתר דבשר ויין להתיר גם את שאר נדרו. תשובה: יתכן".

ו. הדיינים לא קבלו שבת.

1. שואל ומשיב (תנינא ח"ב סי' כ"ג) – "דהא דאין נשאלין אלא לצורך שבת הטעם הנראה כמו דין ואם כן אין איסור על השואל רק על החכם שמתיר דהוי כמו דין ואם כן כל שהוא לא קבל שבת מה לנו בכך מה שהאשה כבר קבלה שבת מכל מקום הוא לא קיבל שבת וא"ל דהיאך מותרות להשאל ע"ז כיון דלדידה הוה שבת דזה אינו דהרי מבואר בסי' שס"ג סי"ד דמי שקבל שבת קודם שחשיכה מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה ואף להחולקין היינו דוקא במלאכה גמורה אבל כאן דאינו רק שבות פשיטא דמותר".
2. תורה לשמה (סי' קי"ז ד"ה ודע) – "צריך שיזדמן לו ג' מתירים שעדיין לא קבלו שבת דהא אין נשאלין בשבת אלא לצורך שבת, וזה לא הוי צורך שבת, וידוע כי עיקר האיסור בזה הוא על המתירין משום דהוי כמו דין כנודע".
3. חוט שני (יו"ה כ"כ פרק י"א ד"ה לכאורה) – לשונו מובא לקמן.
4. מצד טירחא: יש לדון.

ז. בדיעבד.

1. מיקל.
- (א) כה"ת (ס"ק ד') – "ובדיעבד אם התירו נדרים שאינם מצורך השבת מותרים הם".
- ה. דבר שיש לו מתירין – חלה שנפלה לתוך התבשיל, ונמצא בשבת ויש ששים כנגדו.
 1. נחשב דבר שיש לו מתירין.
 - (א) שע"ת (ס"ק א') – "ועיין בשבות יעקב ח"ג סי' כ"ז בחלה שנפלה לתוך התבשיל ונמצא בשבת וכתב דמועיל התרה ויש להתיר אפילו שלא במינו ואפילו איכא ששים דהוי כדשיל"מ ומתירין נדרים לצורך שבת ע"ש".
 - (ב) כה"ת (ס"ק ו') – "שע"ת".
 - (ג) הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא חע"א עמ' קי"ח טור א') – "שאלה: חלה (טבל) שנפלה לתוך התבשיל, ונמצא בשבת ויש ששים כנגדו, האם נחשב ליש לו מתירין כיון דמתירין נדרים לצורך שבת, או"ד אין היתר להתירו בשבת כיון שנתבטל בששים קודם השבת. תשובה: מסתבר שיש לו מתירין".

ט. מראי מקומות.

1. מלאכת שלמה (פרק כ"ד משנה ה') – "דלאו דוקא מותר להתיר החכם הנדר בשבת אלא מצוה על השואל להשאל על נדרו בשבת מפני כבוד השבת ולא יטעה לומר השואל אם רוצה להחמיר על עצמו שלא לשאול על נדרו קמ"ל דמצוה להשאל על נדרו בשבת מפני כבוד השבת ומטעם זה נמי לא תנא ושואלין דהוה משמע רשות אלא שינה הלשון ותנא ונשאלין לומר שהוא מצוה".

ג. הפרת נדרים.

- א. תוס' שבת (ס"ק ב'), מ"ב (ס"ק ג'), כה"ת (ס"ק י') – "ופשוט דאם הבעל אינו יודע עדיין מנדרי אשתו והוא שלא לצורך שבת יותר טוב שלא להודיע לו בשבת עד אחר השבת כדי שלא יצטרך להפר בשבת ביום השמיעה".
1. הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה נדרים דף עז., סוף עמ' ש"א) – "במשנה ברורה ... ולענ"ד אין זה ברור כי יתכן דלדין כבר לא גזרו כלל איסור להפר בשבת כיון שבדרך כלל השעה עוברת, וכפי הנראה שהם פירשו כפשוטו דשפיר איכא איסור הפרה והותר רק מפני שבמוצאי שבת כבר לא יוכל להפר".

ב. אם הבעל קיבל שבת ואשתו נדרה קודם חשיכה.

1. הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ג' ד') – "לענין הפרה בתוספת שבת מסתבר דחשיב כיום ו' לגבי הפרה, וצ"ע קצת בדבר זה כי אולי הואיל וקבל שבת חשיב לדידו כלאחר יום שמעו".
2. הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא חע"א עמ' קי"ח טור א') – "שאלה: כתב השו"ע (סי' שמ"א) הבעל יכול להפר נדרי אשתו, שאם לא יפר לה היום לא יוכל עוד להפירם. ויל"ע אם הבעל קיבל שבת ואשתו נדרה קודם חשיכה, האם מכיון שכבר קיבל שבת נחשב זמן זה עבורו כלאחר 'יום שומעו', ושוב לא יוכל להפר נדרה. תשובה: יתכן שלא יכול".

ג. מראי מקומות.

1. חת"ס (אה"ע ח"ב סי' ס"ו) – "והשתא התם לענין שבת וי"ט דעיקר גזירות דין משום שמא יכתוב כפרש"י בביצה ל"ז ע"א ד"ה שמא יכתוב ע"ש זה לא שייך לא בבכור ולא בהפרת נדרים ואפ"ה כיון דבעי מומחה או ג' מחזי כדין הוה בכלל גזירות ולא דנין".

ד. שבועות - סעיף ב'.

- א. אם אפשר לעשות מע"ש, צריך לעשות מע"ש – מחה"ש (סוף ס"ק א'), "ומה שכתוב בשו"ע בסעיף ב' מי שנשבע כו' ואותו יום בא בשבת כו', מכל מקום אם אפשר לו לעשותה מערב שבת צריך לעשותה מערב שבת כדי שלא יצטרך להתיר לו בשבת, כמו שכתוב בחו"מ סימן ע"ג סעיף ז' בנשבע לפרוע ביום פלוני ואירע אותו יום בשבת חייב לפרוע קודם שבת, כל שכן כאן שלא קבע יום ידוע", בה"ל (סעי' ב' ד"ה ולא, לשונו מובא לקמן), כה"ת (ס"ק י"ד).

1. בדיעבד: מתירין לו בכל גווני.

- (א) בה"ל (סעי' ב' ד"ה ולא) – "אם אפשר לעשות מע"ש צריך לעשות מע"ש כדי שלא יצטרך להתיר לו בשבת [מחה"ש ע"ש] ומ"מ נ"ל דבדיעבד מתירין לו בכל גווני ואף שלא היה לו לעשות כן ודומיא דרישא דמתירין לו אף על פי שהיה לו פנאי להתיר

מע"ש ולא נקט ולא נזדמן וכו' רק משום דלכתחילה אם נזדמן לו מקודם אסור לו להתרשל לעשות ולסמוך על סמך שיתיר למחר".
(ב) בה"ח (ס"ק י"ד).

ה) חרמי הקהל - סעיף ג'.

- א. כל נדרי: רמ"א (סי' תרי"ט סעי' א') – "ונוהגים לומר כל נדרי בעודו יום, וממשיך בניגונים עד הלילה".
1. מג"א (סי' תרי"ט ס"ק ה'), מ"ב (סי' תרי"ט ס"ק ה') – "בעודו יום. אף על גב דאנו סוברין כר"ת ומתנין על להבא שלא יחולו מ"מ דמי קצת להפרת נדרים שאין מפירין בשבת ויו"ט וה"ה יוה"כ".
(א) זה השלחן (ח"ב סי' תרי"ט) – "נראה לי שיש להקל לעת הצורך אפילו לכתחילה להשהות אמירת כ"נ עד אחר השקיעה בזמן שהוא כבר בין השמשות אחר שהתאסף כל הקהל, מחמת כמה וכמה טעמים. חזא ...".
(ב) חוט שני (יוה"כ פרק י"א ד"ה לכאורה) – "ומסתברא דהאיסור התרה בשבת ויום טוב אינו איסור על הניתר אלא על המתירים, ולכן סגי שהמתירים לא יקבלו על עצמם תוספת יום הכיפורים, אבל שאר הציבור יכולים לקבל ע"ע יוה"כ קודם אמירת כל נדרי. ולפייז מסתברא דסגי במה שאומרים פעם אחת כל נדרי ואח"כ יכולים לקבל תוספת יום הכיפורים. ומי שאומר תפלה זכה שבו אומרים שמקבל על עצמו קדושת יום הכיפורים הוא כבר לא יכול להיות מן המתירים. אמנם בשו"ת הריב"ש כתב ...".
2. מראי מקומות – בה"ח (ס"ק י"ז).

שבות בין השמשות

סימן שמ"ב

- א] זמן של בין השמשות ה] אופני ההיתר. ט] כמה שבותים.
 ב] תוספת שבת. ו] מקרים להקל: בלי מקום מצוה, וכדו'. י] הולך בדרך: מכונית.
 ג] מוצאי שבת. ז] מקרים להחמיר: שקרוב לחיוב חטאת.
 ד] שבות: לא גזרו עליו בין השמשות. ח] גדר של מצוה.

דור המלקטים - ארחות שבת (פרק כ"ז סעי' כ"ו - סעי' ל"ט), **משאת שבת** (סי' ש"ז סעי' כ"ב אות א' - אות כ"ה [עמ' תפ"ז - עמ' תצ"ג]), **נשמת שבת** (ח"ז עמ' רח"צ - עמ' שפ"ח [סי' שמ"ה - סי' תמ"ט]), **ששכ"ה** (פרק מ"ו סעי' י"ז - סעי' כ"ב), **הל' שונות הנוגעות לשבת** (ארטסקרול, פרק כ"ב).

א] זמן של בין השמשות - לענין אם מותר לעשות דברים שאסרו חז"ל משום גזירה.

- א. **הזמן של בין השמשות: בכלליות.**
 1. עי' סי' רס"א, לשיטות ומראי מקומות.

ב. **המחזיקין כשיטת ר"ת.**

1. **נשמת שבת** (סי' שמ"ב אות שס"ד) – "מן הראוי להחמיר אחר זמן צאה"כ לפי האופק (כשכבר רואין ג' כוכבים בינונים) שלא להקל אף בשבותין בשעה"ד, אבל המיקל עד שיעבור 72 מינוט משקעה"ח יש לו על מה לסמוך".
2. מראי מקומות – **משאת שבת** (עמ' תפ"ח סעי' ג'), **אמירה לעכו"ם** (ארטסקרול, פרק ו' הע' ב', לשונו מובא לקמן).

ג. **המחזיקין כשיטת הגאונים.**

1. **ששכ"ה** (פרק מ"ו סוף סעי' כ') – "עבר זמן בין-השמשות, דהיינו **כרבע שעה** אחרי שקע החמה, או אפילו רק ספק אם עבר הזמן הזה, אסור לעשות כל דבר, גם אם אינו אסור אלא משום שבות ויש בו צורך מצוה או צורך שבת".
2. **נשמת שבת** (סי' שמ"ב אות שס"ב) – "המחזיקין כשיטת הגאונים עד מתי יכולין לעשות שבות בביהש"מ"ש דערב שבת. תשובה - בכל עיר ועיר עד זמן צאת הכוכבים בינונים (לא קטנים) לפי האופק דשם - שהוא בעירנו נוא-יארק בערך 35 - 45 מינוט אחר - שקעה"ח ... **ופליאה עצומה** מה שכל בשו"ת אגר"מ (חאו"ח ח"ד סי' ס"ב) ... ובמחכ"ת הגדולה והרמה אין לדבריו הבנה (וסמך) כלל".
3. **ארחות שבת** (פרק כ"ז סעי' כ"ו) – "בזמן בית השמשות, דהיינו במשך **שלוש עשרה דקות ומחצה** אחר שגוף השמש מתכסה מעינינו, לא גזרו חכמים איסורי שבות".

ד. **המחזיק מחלוקת ר"ת והגאונים בזמן ביהש"מ"ש וזמן לילה כספק השקול.**

1. **אג"מ** (או"ח ח"ד סי' ס"ב ד"ה ולענין) – "הקולא דביה"ש שאיתא בסימן שמ"ב דדברים שהן אסורין מד"ס לא גזרו עליהם ביה"ש וכ"ש אמירה לעכו"ם לצורך מצוה או בשעה"ד נראה דיש להקל בזמן שהוא חול לר"ת דהא הוא ג"כ ספק יום וספק לילה ובספיקא דרבוותא לכאורה יש יותר להקל מספק בעצם, דהא בספקא דרבוותא הא מצינו קולא דבשעה"ד סומכין אפילו על דעת יחיד ולהב"ח הובא בש"ך יו"ד סוף סימן רמ"ב והט"ז בסימן רצ"ג סק"ד שהוא אף באיסורא דאורייתא והש"ך מודה באיסור דרבנן מה שלא מצינו כן בספק ממש כשהוא ספק קטן כהא דיחיד נגד רבים וכקטן נגד גדול שלא נחשב זה לספק, שלכן מסתבר שהם מותרין כל הזמן שהוא חול לר"ת שהוא עד ג' רבעי מיל האחרונים שלר"ת הוא ביה"ש דאז אסור משום שלשיטת הגאונים הוא ליל שבת ודאי ואף לר"ת הוא ספק ליל שבת ... ונמצא שלפ"מ שכתבתי דבכאן נוא יארק ובעוד מקומות שהם כמו נוא יארק הויא בחמשים מינוט צה"כ ממש כמו בע"ב מינוט ביוראפ, יהיה מותר באלו השבותים ובאמירה לעכו"ם לצורך מצוה ולצורך שעת הדחק **עד ארבעים מינוט** אחר השקיעה".
- אג"מ (או"ח ח"ד סי' ע"ד בישול אות מ') – "קיי"ל (בסי' שמ"ב) שאמירה לגוי בביה"ש שרי במקום מצוה. עד כמה זמן אחרי השקיעה אפשר לומר לנכרי להדליק אש שנכבתה תחת הקדרה לצורך סעודת שבת. תשובה: אף שכיון שהוא איסור דרבנן יש להקל כשיטת ר"ת מ"מ במקומנו לא ידוע בברור דאפשר גם לר"ת הוא רק ארבעים מינוט אחר שקיעה דלכן אין להקל לומר לנכרי שידליק האש אלא רק **עד חצי שעה** אחר השקיעה".
2. **דברי יציב** (פני שבת סי' רס"א אות ב') – "דלגבי דין אמירה לנכרי יש להקל **עד שיטת ר"ת**, ולכן אם שכח מלהדליק אור האלעקטריק באיזה חדר שנחוץ לו וכדו' מותר לומר לנכרי להדליקו עד זמן שיטת ר"ת. וכ"פ בשו"ת אגרות משה".
3. **נשמת שבת** (סי' שמ"ב אות ש"ס) – "המחזיק מחלוקת ר"ת והגאונים בזמן ביהש"מ"ש וזמן לילה כספק השקול אי יכול להקל 'בשבותין' בביהש"מ"ש דהגאונים (קודם זמן ביהש"מ"ש דר"ת) אפילו שלא במקום מצוה. תשובה - בזמנינו אין להקל".
- נשמת שבת** (סי' שמ"ב אות שס"א) – "המחזיק מחלוקת ר"ת והגאונים בזמן ביהש"מ"ש וזמן לילה כספק השקול אי יכול להקל בשבותין לצורך מצוה בביהש"מ"ש דר"ת אחר זמן צאה"כ דהגאונים. תשובה - אעפ"כ יש להקל".
- נשמת שבת** (סי' שמ"ב אות ש"ס-ב) – "המחזיק מחלוקת ר"ת והגאונים בזמן ביהש"מ"ש וזמן לילה כספק השקול אי יכול להקל בשבות דאמירה לעכו"ם בביהש"מ"ש דהגאונים (קודם זמן ביהש"מ"ש דר"ת) אפילו שלא במקום מצוה. תשובה - יש מקום להקל".

4. פסקי תשובות (אות א', הע' א', עי' דפו"ח סי' רס"א) – "נראה דיש להקל בזמן שהוא ודאי יום לר"ת, שהוא עד ג' רבעי מיל האחרונים [אג"מ]".
5. אמירה לעכו"ם (ארטסקרול פרק ו' הע' ב', עי' הל' שונות הנוגעות לשבת עמ' קל"ד, פרק כ"ב הע' י"ג) – "ומאחר שכל ההמון כאן מקפידים שלא לעשות מלאכה במו"ש לכה"פ עד אחר ארבעים דקות (כדעת הר"ת וכהנ"ל) קבענו ההלכה בפנים דיש להקל עד שלשים דקות מהשקיעה. אך אלו שמחמירים מלעשות מלאכה במו"ש עד ע"ב דקות מהשקיעה (ומשום שסוברים שזהו שיעור הר"ת גם במדינותינו) בודאי יכולים להקל עד נ"ח דקות מהשקיעה (ע"ש בסי' ס"ב ההסבר לזה). ומהגאון ר.ח.פ. שיינבערג (שליט"א) [זצ"ל] שמעתי דאפשר להקל עד ע"ב דקות".

ה. מראי מקומות.

1. אג"מ (רשומי אהרן ח"ב או"ח סי' שכ"ה אות ג') – "אמירה לעכו"ם מותרת משקיעה עד זמן שהוא ודאי לילה (כשיטת ר"ת), אבל להטמין מאכל בעצמו אין להקל כשהוא ודאי לילה לדעת הגר"א".
2. מאור השבת (מכתב סוף פסקי תשובות על סי' שמ"ב) – "מש"כ בשם האג"מ להקל בזמן שהוא ודאי יום לר"ת שהיא עד ג' רבעי מיל האחרונים. יש להעיר דכוונתו בחו"ל, משא"כ באר"י שרואים שנעשה לילה מוקדם, מסתבר שגם האג"מ יסבור שאין להקל, כי הרי זה כבר ממש לילה לדעת הגאונים, וכידוע שבחו"ל צה"כ מאוחר מא"י, וידוע שבא"י נתקבלה שיטת הגאונים כדבר מוחלט שאין לערער אחריו. ורק שלחומרא הרבה מחמירים כר"ת ולא לקולא".
3. מראי מקומות – נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שני"ט).

ב] תוספת שבת.

א. הלכה.

1. פמ"ג (מש"ז ס"ק א') – "להמחבר בסימן רס"א [סעיף ב] תוספת שבת דין תורה, עשה, אפילו הכי לא גזרו בין השמשות, קשה למה".
2. עד זמן מועט סמוך לפני צאת הכוכבים.
(א) בה"ל (סעי' א' ד"ה מותר) – "עיי' בפמ"ג שנתקשה מ"ט מותר כ"ז בין השמשות בע"ש למה לא יהיה אסור בו מעט משום תוספת שצריך להוסיף מחול על הקודש למ"ד שהוא מדאורייתא ע"ש ואולי דבאמת לא כל ביה"ש התירו אלא מעט הסמוך ללילה אסור משום תוספת".
(ב) ששכ"ה (פרק ל' הע' ע"ה [דפו"ח, הע' פ"ד], דפו"ח סעי' כ"ז, פרק מ"ג סעי' י"ד, פרק מ"ו סעי' כ"ב, הע' ק"ג) – "אבל משהגיע זמן הסמוך לצאת הכוכבים, אסור לו לעשות עבור היהודי כל מלאכה".
3. ארחות שבת (פרק כ"ז סעי' ל"ה, הע' ל"א, הע' פ"ב) – "יש מן הפוסקים שדן לומר שאפשר שאף שלא גזרו על שבות בין השמשות מכל מקום יש להמנע מלעשות זאת בסוף בין השמשות ממש, כדי לקיים גם באיסורים דרבנן את המצוה להוסיף מחול על הקדש, ולכן יש לפרוש מעשיית השבותין שיעור זמן מועט קודם סוף בין השמשות. [עיי' בה"ל סי' שמ"ב ס"א ד"ה מותר בשם הפמ"ג. והנה תוס' עירובין דף ל': ד"ה ולפרוש כתבו דאף למ"ד דתחילת היום קונה עירוב, והיינו תחילת יום השבת שאחר בין השמשות, מ"מ מותר לעשות שבות בשעה זו, אף שהוא ודאי לילה, משום שלא גזרו על השבות עד שתהא לילה ניכר וידוע, וזה לכאורה דלא כהפמ"ג הנ"ל]".
4. מראי מקומות – שבט הלוי (ח"ד סי' כ"ז אות ב'), נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שני"ב ד"ה והנה), פסקי תשובות (אות ג').

ב. אחר קבלת שבת.

1. עי' סי' רס"א סעי' ד', לשיטות ומראי מקומות.

ג] מוצאי שבת.

א. ספק.

1. מג"א (ס"ק א') – "צ"ע אם במ"ש ב"ה נמי לא גזרו משום שבות דשאני אפוקי יומא מעיולי יומא דמספיקא לא פקע קדושה כמ"ש ססי' שפ"ו וערסי' תקס"ב וע' בספר הזכרונות דף כ"ו".
- ב. מיקל.
1. רשב"א (עירובין סוף דף לב:) – "והכא ליכא גזירה כלל דבין השמשות שביציאת השבת ג"כ לרבי לא גזרו שאף הוא ספק לילה הוא דכל בין השמשות בין בכניסתו בין ביציאתו לא גזרו עליו משום שבות, כנ"ל".
2. נתיב חיים (על מג"א) – "ול"י נראה מדקתני במתני' ספק חשיכה ספק אינה חשיכה. הכפל אתו להורות ב"ה של מוצאי שבת".
3. מקור חיים (חו"י, ד"ה להדליק) – "וכן בבין השמשות דמוצאי שבת".
4. ברכי יוסף (ס"ק ב') – "וראיתי לאחד קדוש שכתב משם הרשב"א בחידושי עירובין כ"י (דף לב סוף ע"ב) שכתב בפירוש דגם במ"ש בין השמשות לא גזרו משום שבות, ושתי בן השמשות דעיולי יומא ואפוקי יומא שקולים".
5. תפארת ישראל (כלכלת שבת, אמירה לעכו"ם אות ו' ס"ק ו').
6. גר"ז (סעי' א') – "ויש להקל".
7. כרם שלמה (על מג"א, בשו"ע מכוון ירושלים ילקוט מפרשים) – "דגם במוצאי שבת לא גזרו בבין השמשות".
8. ערה"ש (סעי' ד') – "ודע שיש מי שמסתפק אם גם במוצאי שבת בין השמשות אמרינן כן דלא גזרו בין השמשות או דכיון דהוחזק שבת אסור [מג"א] ומתוס' עירובין [ל"ד. ד"ה ואמאי] נראה דאין חילוק ע"ש [ת"ש] וגם מדסתמו הש"ס והפוסקים סתם מבואר

דאין חילוק וכן מבואר להדיא מלשון רש"י ורמב"ם שהבאנו שכתבו שלא גזרו אלא על עצמו של יום ועל יום ודאי וממילא דגם על בה"ש דאפוקי יומא לא גזרו".

9. ברכת אברהם (על מג"א, בשו"ע מכון ירושלים מפרשים מכת"י) – "כיון שזה אינו נוגע לחזקת יום, שכל זמן הוא קובע בפני עצמו".

10. תורת שבת (ס"ק א', סי' ש"ז ס"ק כ"ח) – "שאין חילוק".

11. כה"ח (ס"ק ח) – "עיין במ"א שנסתפק אם בביה"ש של מו"ש נמי לא גזרו, או דשאני אפוקי יומא מעיולי יומא דמספיקא לא פקעה קדושה, כמ"ש סס"י שפ"ו יעו"ש, והישי"ע כתב להחמיר. וכ"כ הח"מ לאסור השבותים ביה"ש של מו"ש יעו"ש, וכ"כ ח"א כלל ח' או' ח'. אבל התו"ש כתב על דברי המ"א הנז' דאישתמיט ליה דברי התו"ם בעירובין ל"ד ע"א דמוכח מדבריהם להדיא דגם במו"ש לא גזרו בביה"ש, וכתב שכן מוכח נמי מפירש"י שבת ח' ע"ב יעו"ש. והר"ב נתיב חיים כתב לדייק ממתני' דקתני ספק חשיכה ספק אינה חשיכה, הכפל אתי להורות ביה"ש של מו"ש, וכ"כ הברכ"י אות ב' בשם ח' הרשב"א שכתב בפ"י דגם במו"ש ביה"ש לא גזרו משום שבות, יעו"ש. וכ"כ בספרו מחב"ר או' ב' וכ"כ הכס"א ושש"א. וכ"ה דעת הר"ז. וכן הסכים הפתה"ד או' א', והשיג על הח"מ שכתב לאסור בביה"ש של מו"ש, ובאו' ב' הביא כמה פו' דסברי הכי דאין לחלק ביה"ש של ע"ש למו"ש יעו"ש, וכ"כ בתפארת ישראל על המשניות בקו' כלכלת שבת בדין אמירה לעכו"ם, יעו"ש. וכ"כ בשו"ת בשמים רא"ש ובשו"ת גור אריה חא"ח סי' ק', יעו"ש. והגם דיש ג"כ מחמירין, מ"מ דעת גדולי הפו' והרוב דאין לחלק כנז', ולפ"ז מותר לומר לעכו"ם ביה"ש של מו"ש להדליק נר לצורך מצוה, כגון אם נמשכה סעודה ג' עד ביה"ש או אם נצרכו להתפלל בעת ההיא וצריכים לאורה וכדומה".

12. אור לציון (ח"ב פרק מ"ז סעי' ל"ה) – "אף בבין השמשות של מוצאי שבת מותרים איסורי שבות במקום מצוה או דוחק".

13. לוית חן (אות קכ"ה) – "וכן עיקר להלכה ולמעשה".

14. הגר"ש דבליצקי זצ"ל (אליבא דהלכתא חע"א עמ' כ' טור ב') – "שמעתי דבמקום הצורך אפשר להקל במוצאי שבת משלוש עשרה וחצי דקות לאחר השקיעה באיסורי שבות, דזה כבר ודאי בין השמשות, ובין השמשות מותר בשבות".

15. ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סי' שמ"ב סעי' ב') – "מה שאמרו שלא גזרו על השבות בבין השמשות, אינו דוקא בבין השמשות של ערב שבת, אלא גם בבין השמשות של מוצאי שבת. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד קנ"ג]".

ג. מחמיר.

1. ישועות יעקב (ס"ק א') – "העמד דבר על חזקתו".

2. עי' בית מאיר (סי' שמ"ב) – "ודאי מעיקרא דדינא אף באפוקי יומא אין צריך להחמיר בדרבנן כדמוכח מרשב"א ור"ן ... ואולם מדבאמת אנו אין בקיאים בגוף בה"ש יש תמיד להחמיר".

3. ח"א (כלל ח' סעי' ח') – "אף על גב דלא גזרו על השבותין בין השמשות כדלעיל כלל ה' סי' ו', דוקא בערב שבת. אבל במוצאי שבת אפילו בין השמשות, אסור בכל מה שאסור בשבת אפילו אמירה לנכרי, דכיון דכבר אתחזק שבת, מספיקא לא נפיק מקדושתיה (מ"א סי' שמ"ב וסי' שפ"ו סקי"ג וסי' תקס"ב סק"א)".

4. מ"ב (ס"ק ב', בה"ל ד"ה בין) – "הנה לפי המבואר בגמרא והעתקנו לעיל בסימן רס"א ביה"ש דר' יהודה מתחיל אחר השקיעה וביה"ש דר' יוסי מתחיל אחר ביה"ש דר' יהודה והוא זמן מועט מאד וסמוך לצה"כ ממש ועיין לעיל בסימן רס"א בבה"ל שנסתפקנו דנהי שאנו מקילינן בשבותין ביה"ש מאן יאמר שאנו נקיל תרי קולות בהדי הדדי שנתפוס כר' יהודה דאחר שקיעה הוא ביה"ש ואח"כ נתפוס כר' דלא גזרו אז על שבות דלמא לא מקילינן במו"ש אלא בביה"ש דר' יוסי אבל הלא מקודם ס"ל לר' יוסי דיום ודאי הוא והלא מוכח שם בגמרא ל"ד דצריך למיזל לחומרא ואפילו לענין תרומה דרבנן כמ"ש התוס' שם וכעין מה שכתב הגר"א והק"נ לענין תענית ואולי דשבותין קילא מזה וצ"ע וע"כ נראה דבמו"ש יש להחמיר עד סמוך לצה"כ שאז הוא ביה"ש דר' יוסי זמן מועט מאד וכן בספר בית מאיר גופא מסיים דמ"מ יש להחמיר עד ציה"כ משום דאין אנו בקיאים בזמן ביה"ש".

5. ארחות שבת (פרק כ"ז סעי' ל"ט) – "אין להקל".

ד. מראי מקומות – דעת תורה (ד"ה ועמ"א), אמירה לעכו"ם (ארטסקרול, עמ' מ"ה), משאת שבת (עמ' תפ"ז סעי' א'), פסקי תשובות (דפו"ח אות א').

1. אג"מ (או"ח ח"ד סי' ס"ב ד"ה ולענין) – "ולענין מוצאי שבת להמג"א שם הוא אסור משום דמספיקא לא פקע קדושה הוא אסור כל הזמן שהוא יום לר"ת וג' רבעי מיל האחרונים, ולהחולקין עליו עיין במ"ב סק"ב שמביא מבית מאיר ומברכי יוסף ובבאור הלכה כתב דהרמב"ם משמע דמתיר אך הוא מסיק שראוי להחמיר, ובעה"ש סע' ד' כתב דלרש"י ותוס' נמי אין חלוק ואפילו במוצ"ש יש להתיר אחר ג' רבעי מיל הראשונים דהוא ספיקא דרבוותא אבל בג' רבעי מיל הראשונים אסור כיון דלר"ת הוא ודאי יום שהוא שבת ולהגאונים נמי הוא ספק יום, אבל כיון שהח"א מחמיר כהמג"א והמ"ב כתב שגם הב"מ מסיים דיש להחמיר אולי מהראוי להחמיר, אבל אין למחות באלו המקילין משום דיותר נוטה להקל כדסובר בעה"ש. ונמצא שלפ"מ שכתבתי דבכאן נוא יארק ובעוד מקומות שהם כמו נוא יארק הוא בחמשים מינוט צה"כ ממש כמו בע"ב מינוט ביוראפ, יהיה מותר באלו השבותים ובאמירה לעכו"ם לצורך מצוה ולצורך שעת הדחק עד ארבעים מינוט אחר השקיעה, ובמוצ"ש להחולקין על המג"א יהיה מותר אחר קרוב לעשרה מינוט ולהמג"א ודעימיה יהיה אסור עד אחר ארבעים מינוט ויותר מעט".

2. ששכ"ה (פרק ל' הע' ע"ח [דפו"ת, הע' פ"ז], פרק מ"ו הע' פ"א) – "דבמוצ"ש ק"י יש להחמיר עד סמוך לצאת-הכוכבים, ע"ש בביה"ל בשם הב"מ שכתב עד צאה"כ ממש, וע"ע סי' רעו במ"ב ס"ק כד".

3. רבבות אפרים (אליבא דהלכתא חע"א עמ' כ' טור ב') – "דאחרי שמונה עשרה דקות מהשקיעה בצאת השבת אפשר לעשות שבות לצורך מצוה".

4. הגר"ש אויערבאך זצ"ל (ארחות שבת פרק כ"ז סוף הע' פ"ה) – "דמסתמא מותר במקום הצורך לעשות שבות במוצאי שבת **שבע עשרה דקות** אחר השקיעה, דלהגר"א כבר לילה ודאי, ואף שאנו מחמירים יש לצרף דינא דאין שבות בה"ש".

5. תשובות והנהגות (אליבא דהלכתא דע"א עמ' כ' טור ב') – "דאחרי **שמונה עשרה דקות** מהשקיעה בצאת השבת אפשר לעשות שבות לצורך מצוה".
6. הגר"ע אויערבאך שליט"א (אליבא דהלכתא דע"א עמ' כ' טור ב') – "דבמוצאי שבת **מעשרים דקות** אחרי השקיעה מותר לעשות השבותים שמותר לעשות בבין השמשות בשעת הדחק או לצורך מצוה".
7. נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שע"ב) – "ולמעשה יש להקל (ויאמר מקודם ברוך המבדיל), אבל משום חומרא דשבת מן הראוי להחמיר".

ה. תקיעת שופר במוצאי יו"כ.

1. הוא נכלל במקום מצוה.
- (א) מחז"ש (סי' תרכ"ג ס"ק ד') – "ול"ג על שבות ב"ה במקום מצוה ואע"ג דבסי' שמ"ב מסתפק מ"א ... וצ"ל דהכא הקילו דכמה טעמים יש על תקיעה זו".
- (ב) מ"ב (סי' תרכ"ג ס"ק י"ב) – "ואפילו הוא בין השמשות מותר דהוא שבות לצורך מצוה".
2. שבות דעובדין דחול מותר בביה"ש.
- (א) תהלה לדוד (ס"ק א', סי' רס"א ס"ק א') – "בסי' תרכ"ג ס"ק ד' משמע דשבות דשלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול מותר ביה"ש. דדוחק לומר דהתקיעה במי"כ מיקרי דבר מצוה ...".
3. מראי מקומות – דעת תורה (על סעי' א' ד"ה ושו"ת), ששכ"ה (פרק מ"ו הע' פ"ו).

ו. ספק בין השמשות, ספק לילה: לצורך מצוה או הפמ"ר וכדו'.

1. מחמיר – בה"ל (ד"ה בין, כ"ז בידוע לנו שכבר הגיע זמן ביה"ש אבל בספק אם הגיע זמן ביה"ש בודאי אסור [דספק חסרון ידיעה לאו ספק הוא הוא כמ"ש הפמ"ג בסימן רס"א]).

ז. ע"י נכרי במוצ"ש: במקום מצוה.

1. מצדד להקל.
- (א) פמ"ג (סי' רע"ו א"א ס"ק ט') – "ולמוצאי שבת עיין מ"א [סימן] שמ"ב [ואשל אברהם שם]. ויש לומר דמסופק לעשות ישראל בעצמו שבות במקום מצוה, דבערב שבת שרי כבסימן רס"א מ"א [ס"ק ו', ומעירובין [לד, ב] נתנו בכרמלית וכו', (ולמה שכתבתי) (ולמוצאי שבת) י"ל דאסור, דאיבע איסורא. מה שאין כן אמירה לעכו"ם קיל בכמה דברים, א"כ במוצאי שבת לומר בין השמשות להדליק נרות בין השמשות י"ל הוה ספק ספיקא, שמא הלכה כמאן דמתיר לצורך מצוה, ושמא בין השמשות מוצאי שבת כמו ערב שבת. ועדיין צ"ע, כי ספק ספיקא לא הוה בדבר דלא ידעינן מה אמור ביה קמאי וחסרון חכמה. גם סעודת ברית מילה וכדומה י"ל סעודת מצוה, מה שאין כן בין השמשות מוצאי שבת סעודה שלישית, נהי דכל הסעודה חשיב מצוה, מכל מקום שמא לא מקילין בכך. ומכל מקום י"ל הואיל ואיכא דעת המקילין, אין להחמיר בין השמשות. ועיין אליה רבה אות י"ב".
- (ב) מ"ב (סי' רע"ו ס"ק כ"ד, ע"י בה"ל סי' תקי"ד סעי' ה' ד"ה הרי) – "ובפמ"ג מצדד להקל להדליק ע"י א"י במו"ש לצורך מצוה אף כשהוא עדיין בין השמשות וכ"ש בערב שבת בין השמשות לצורך מצוה דבודאי מותר כדלקמן בסימן שמ"ב ע"ש".
2. מיקל.
- (א) נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שע"ב) – "ולגבי אמירה לעכו"ם אף לכתחילה יש להקל".
3. מראי מקומות – ששכ"ה (פרק ל' הע' ע"ח [דפו"ח, הע' פ"ז], לשונו מובא לעיל).

ד [שבות: לא גזרו עליו בין השמשות.

א. מקור.

1. משנה (עירובין דף לב, פרק ג' משנה ג') – "נתנו באילן למעלה מעשרה טפחים אין ערובו ערוב למטה מעשרה טפחים ערובו ערוב. נתנו בבור אפילו עמוק מאה אמה ערובו ערוב".
- (א) גמרא (שם) – "האי אילן דקאי היכא. אילימא דקאי ברשות היחיד, מה לי למעלה מה לי למטה. רשות היחיד עולה עד לרקיע. ואלא דקאי ברשות הרבים; דמתכוין לשבות היכא. אילימא דנתכוון לשבות למעלה, הוא ועירובו במקום אחד הוא. אלא נתכוון לשבות למטה. והא קא משתמש באילן. לעולם דקאי ברשות הרבים, ונתכוון לשבות למטה ורבי היא, דאמר: **כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות**".
2. משנה (עירובין דף לד, פרק ג' משנה ג') – "נתנו בראש הקנה או בראש הקונדס בזמן שהוא תלוש ונעוץ אפילו גבוה ק' אמה הרי זה ערוב. נתנו במגדל ואבד המפתח הרי זה עירוב, רבי אליעזר אומר אם אינו יודע שהמפתח במקומו אינו ערוב".
- (א) הלכה כת"ק – רע"ב (שם).
3. משנה (דף לד.) – "ספק חשכה ספק אינו חשכה אין מעשרין את הודאי, **ואין מטבילין את הכלים**, ואין מדליקין את הנרות. אבל מעשרין את הדמאי, ומערבין וטומנין את החמין".

ב. הטעם: להקל.

1. ספק דרבנן לקולא – בית מאיר (סי' שמ"ב, "ושבות דרבנן הוא לא גזרו ר"ל ע"פ הכלל ספק דרבנן לקולא").
2. מראי מקומות – הל' שונות הנוגעות לשבת (ארטסקרול, פרק כ"ב הע' ה').
- (א) שפת אמת (שבת דף לד. ד"ה במשנה ספק) – "במשנה ספק חשיכה כו' אין מעשרין את הודאי פירש"י דקסבר גזרו על השבות אף על ביה"ש לכאורה קשה מ"ש מכל ספק דרבנן דאזלי לקולא ואפשר לומר כיון דבין השמשות קיים וקבוע לעולם מיד כשגזרו

על שבותין בשבת נכלל ג"כ בין השמשות אף על גב דהוי ספק כמו שגזרו על הוודאי וע"פ סברא זו אפשר ג"כ לשדות נרגא במ"ש הר"ן בסוכה בפ' לולב וערבה בספק אם נטל לולב דפטור מליטול בשביעי בה"ש מכח ספק דרבנן ע"ש ובמ"ש לעיל (כ"ב) מזה ולהנ"ל י"ל נמי דספק דבה"ש חמור טפי הגם שיש לחלק".

(ב) ששכ"ה (פרק מ"ו הע' צ"ג) – "ודע, דכל המבואר בסעיף זה, אם יוכל לעשותו ע"י אחר שטרם קיבל את השבת, ודאי עדיף טפי".

ג. לכתחילה.

1. מחמיר – ב"ח (סי' רס"א ס"ק ג'), ט"ז (סי' רס"א ס"ק ב'), מג"א (סי' ר"ס ס"ק ג'), ונ"ל דצ"ל ג"כ ערבם ע"ח כמ"ש הטור דאע"ג דמותר לערב ב"ה היינו משום מצוה התירו שבות וא"כ לכתחל יש להזהירם שלא יבואו לידי כך"), א"ר (סי' ר"ס ס"ק י"ב), הל' שונות הנוגעות לשבת (ארטסקרול, סוף עמ' קל"ה).

(א) רא"ש יוסף (שבת דף לז. ד"ה לא), הל' שונות הנוגעות לשבת (ארטסקרול, פרק כ"ב הע' י"א) – "לא קשיא כאן בעירובי תחומין עיין פירש"י ז"ל וכ"פ הט"ו בסימן שצ"ג ושצ"ד ותט"ו והרמז"ל פ"א ופ"ו מה"ע יע"ש הכ"א והי"ב והי"ג ומ"ש רש"י תחומין אסמכוה אקרא חמיר טפי ומדברי המ"מ פ"ו הי"ג למדתי דמשה"ע"ת ביה"ש לא לכתחילה אין מכניסין לספק דרבנן משא"כ עירובי חצרות קיל וחומרא בעלמא אף לכתחילה מכניסין לספק דרבנן".

ה. אופני ההיתר - לעבור על שבות בבין השמשות.

א. במקום מצוה.

1. מיקל – רמב"ם (פרק כ"ד הל' י'), מאירי (עירובין דף לב:), מחבר (סעי' א', סי' רס"א סעי' א', סי' ש"ז סעי' כ"ב), פוסקים.

(א) רק מצוה עוברת – גר"ז (פסקי הסידור סדר הכנסת שבת, "שהתירו חכמים איסור שבות מדברי סופרים בבין השמשות בשעת הדחק ולצורך מצוה עוברת"), קצות השלחן (סי' ע"ה סעי' ב'), ששכ"ה (פרק מ"ו סעי' י"ט), פסקי תשובות (דפו"ח סי' רס"א הע' ב').

(ב) אפילו שאינו לצורך שבת – ששכ"ה (פרק מ"ו הע' פ"ב), אמירה לעכו"ם (ארטסקרול, ריש עמ' מ"ה).

2. הגדר - עי' לקמן.

ב. בשעת הדחק: כגון לברוח מפני כותי.

1. מיקל – רמב"ם (פרק כ"ד הל' י'), מאירי (עירובין דף לב:), וכל ששבת עצמה אינה אלא שבות בין השמשות מותר במקום מצוה או בשעת הדחק"), מחבר (סעי' א'), פוסקים.

(א) כיון שוה הענין לדבר מצוה – מ"ב (ס"ק ה'), לשונו מובא לקמן).

2. פירוש, שעת הדחק גדול – עי' מ"ב (ס"ק ה'), "ועיין בבאור הגר"א סימן רס"א שמשמע מיניה שמה שמתיר הרמב"ם מפני שהוא טרוד ונחפז היינו כשהוא שעת הדחק גדול כגון שרוצה לערב מפני שהוא טרוד ונחפז לברוח מפני כותי בזה שוה הענין לדבר מצוה והתירו שבות בין השמשות דהיינו אפילו כשהעירוב מונח על האילן או בכרמלית"), ארחות שבת (פרק כ"ז סעי' כ"ט), "לענין הגדרת שעת הדחק שמחמתה התירו שבות בין השמשות כתב המשנ"ב שמדובר בשעת הדחק גדול".

3. פירוש, שעת הדחק קצת – נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שמ"ה ס"ק ב').

ג. דבר שהוא טרוד ונחפז עליה.

1. מיקל – רמב"ם (פרק כ"ד הל' י'), "וכן אם היה טרוד ונחפז ונצרך לדבר שהוא משום שבות בין השמשות הרי זה מותר"), מחבר (סעי' א', סי' רס"א סעי' א', סי' ש"ז סעי' כ"ב), פוסקים.

(א) היינו שעת הדחק – מ"ב (ס"ק ה'), "וכן אם היה טרוד וכו'. בא לפרש בזה האי או דוחק שכתב לעיל דהיינו אם היה טרוד ונחפז לזה דאז מן הסתם נצרך לו צורך הרבה ושעת הדחק הוא ולכן התירו לו".

2. מ"ב (סי' רס"א ס"ק ט"ז) – "כתב רש"י היינו כל דבר שאם לא יהיה נעשה הוא מצטער בשבת שרי לעשות ע"י הא"י בין השמשות אבל לבי נוקף להחמיר אם אין לו בהן שום צורך בשבת רק לצורך חול אך אם הוא הפסד מרובה או לצורך גדול שרי שבותין בבה"ש ובפרט שבות דאמירה לא"י דלית ביה מעשה וע"כ מותר לומר לא"י בין השמשות להדליק נר יא"צ מאחר שהעולם נוהגין בו חשבינן כלצורך גדול עכ"ל".

3. ערה"ש (סעי' ב', סעי' ג', סי' ש"ז סעי' ל"ג) – "וי"א דאם היה טרוד כל היום מותר וצ"ע בדין זה".

ד. צורך שבת.

1. מיקל – גר"ז (סעי' א'), "או שהוא צורך גמור לשבת אף על פי שאינו צורך גדול כגון לערב עירובי חצרות כדי שיוכל לטלטל מבית לחצר"), מ"ב (סי' ש"א ס"ק קס"ו), "ועיין לקמן בסימן שמ"ב דמוכח שם דאם הוא צריך לו למחר לצורך שבת יש להקל לשטחו בבה"ש אך שיזהר שלא יסחטנו"), ששכ"ה (פרק ל' סעי' כ"ד [דפו"ח, סעי' כ"ז], פרק מ"ו סעי' י"ט, סעי' כ"ב), נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שמ"ה ס"ק ב'), אמירה לעכו"ם (ארטסקרול, עמ' מ"ג).

(א) לענין עונג יתירה, עי' לקמן - שנכלל במצוה.

2. ע"י נכרי, וקודם ביה"ש, יש להקל – רמ"א (סי' רס"א סעי' א'), "וכן מי שקבל עליו שבת שעה או ב' קודם חשיכה יכול לומר לאינו יהודי להדליק הנר ושאר דברים שצריך".

ה. הפסד מרובה.

1. מיקל.

(א) מהרש"ל (סי' מ"ו) – "ומ"מ נראה בעיני שלצורך גדול והפסד מרובה שרי בכל עניין".(ב) מג"א (סי' רס"א ס"ק ו').(ג) גר"ז (סעי' א').(ד) שעה"צ (ס"ק ה', מ"ב סי' רס"א ס"ק ט"ז [לשונו מובא לעיל]) – "ומכל מקום פשוט דגם הוא מודה למה שכתבתי בסימן רס"א במשנה ברורה סעיף קטן ט"ז בשם רש"ל דלא גזרו על שבות בין השמשות במקום הפסד מרובה".(ה) ששכ"ה (פרק מ"ו סעי' י"ט).(ו) נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שמ"ה ס"ק ד').(ז) אמירה לעכו"ם (ארטסקרול עמ' מ"ד, הל' שונות הנוגעות לשבת עמ' קל"ה).(ח) ארחות שבת (פרק כ"ז סעי' כ"ט) – "וכן התירו במקום הפסד ממון מרובה".(ט) פסקי תשובות (דפו"ח סי' רס"א אות א') – "כל שכן אם יש בו הפסד מרובה".ו. צורך גדול: כגון נר נשמה, 'ארציית'.

1. מיקל.

(א) מהרש"ל (סי' מ"ו) - לשונו מובא לעיל.(ב) מג"א (סי' רס"א ס"ק ו').(ג) פמ"ג (סי' של"ט א"א ס"ק ג') – "והוי יודע, כל אלו משום שבות בין השמשות לא גזרו אם יש צורך גדול, כבסימן רסא [סעיף א] וסימן שמ"ב".(ד) עי' שעה"צ (ס"ק ה', מ"ב סי' רס"א ס"ק ט"ז [לשונו מובא לעיל]) – "ואפשר דהוא הדין במקום צורך גדול, וכמה אחרונים העתיקו את דברי מהרש"ל לדינא דבמקום הפסד מרובה או צורך גדול לא גזרו בבין השמשות על שבות".(ה) ששכ"ה (פרק ל' סעי' כ"ד [דפו"ח, סעי' כ"ז], פרק מ"ו סעי' י"ט, סעי' כ"ב).(ו) נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שמ"ה ס"ק ד').(ז) אמירה לעכו"ם (ארטסקרול, עמ' מ"ד).(ח) ארחות שבת (פרק כ"ז הע' ע"ד).(ט) פסקי תשובות (דפו"ח סי' רס"א אות א') – "אפילו אינו לצורך שבת, כיון שהוא בשבילו צורך גדול, שאם לא יהיה נעשה הוא מצטער בשבת".

ז. במקום צער הגוף.

1. מיקל.

(א) מקור חיים (חו"י, ד"ה נראה) – "נראה לי דהוא הדין משום צערא התירו שבות, שהרי אפילו לצער בעלי חיים חששו והתירו כבסימן ש"ה, ועיין ריש סימן שי"ז הגה, ועל כן התרתי לנפח באצבעו וסובל יסורים קשים ע"י טבעת שבו ואפילו בעצמו חותכו או גוררו לטבעת עד שיפול דהוי ליה מלאכה שאינה צריכה לגופיה, כל שכן על ידי גוי".(ב) נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שמ"ה ס"ק ה').(ג) פסקי תשובות (דפו"ח סי' רס"א אות א', הע' ו') – "וכן במקום צערא דגופא. [מקור חיים לחו"י סי' שמ"ב, ובכלל זה ליטול תרופה ושאר צרכי חולי וצרכי תינוק וזקן]".(ד) הל' שונות הנוגעות לשבת (ארטסקרול, עמ' קל"ה) – "to relieve bodily discomfort".

ח. מראי מקומות.

1. הגרפ"ש זצ"ל (חידושי בתרא סי' רס"א על מ"ב ס"ק י"ג) – "ואמירה לקטן אפילו הגיע לחיניך מותר באקראי לצורך מצוה".

ו [מקרים להקל - בלי הצרכים לעיל.

א. משנה (דף לד.): לעשר את הדמאי, ולהטמין את החמין [באינו מוסיף הבל], ולערב עירובי חצירות.1. רש"י (דף לד. ד"ה ספק, ד"ה א') – "אף על גב דשבות בעלמא היא, קסבר: גזרו על השבות אף על בין השמשות".2. ברכת אברהם (סי' י"ד) – "זה שדק ז"ל ואמר בחבור או שהיה שם דוחק או טרוד או נחפז כמדומה לי דדוקיא זו יוצא מהא דתנן ספק חשיכה ספק אינו חשיכה וכולי ומעשרין את הדמאי ומערבין וטומנין את החמין ואוקימנה בעירובי חצרות שאין בהנחתן מצוה ואינו אלא בשנדחק ונחפז ולא הניח מבעוד יום ודיקנין מנה לכל טרוד ונחפז בדבר שהוא משום שבות ועוד עירובי תחומין עצמן מי לא קימא לן דמניחין אותן ליראה ודוחק כשמניחין אותן לדבר מצוה אם באו גוים וכולי".3. ריטב"א (דף לד. ד"ה מתניתין) – "מתניתין ספק חשכה ספק אינה חשכה אין מעשרין את הודאי. פירש"י ז"ל דקסבר דכל דבר שהוא משום שבות אסור בין השמשות, ונראה מדבריו ז"ל דמתניתין דלא כרבי דאמר בעירובין (ל"ב ב') כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו כל בין השמשות, ותימה דהא במסכת עירובין סתם לן תנא כרבי ומשמע דהלכתא כוותיה והיכי סתים לן תנא [הכא] דלא כרבי, ועוד הוה לן למימר בגמרא דמתניתין דלא כרבי, והנכון מה שכתב הראב"ד ז"ל שלא אמר רבי להתיר שבות בכל מקום (ל) שיהיו רוכבין בין השמשות על גבי בהמה ושטין על פני המים ולטפח ולספק ושאר כל הדברים ששנינו במסכת יום טוב (ביצה ל"ו ב') שהם משום שבות, וכן לא התיר אלא לענין (ב) עירובי תחומין בלבד כי אף על פי שהניחו בכרמלית קנה לו עירוב ועל הא בלחוד איתמר דרבי בכל דוכתא, ומודי רבי במשנתנו שאין מערבין עירובי תחומין בבין השמשות וכדאיתא בגמרא

וכל שכן בשאר דוכתין, [ו] לא התיר אלא בדיעבד למי שהניח עירובו בכרמלית מבעוד יום דחשבינן להו כאילו הוא ועירובו במקום אחד".

4. ערה"ש (סעי' ג') – "הטור ... ס"ל דהא דמותר להפריש דמאי בין השמשות זהו דוקא כשהיה טרוד אבל ודאי גם בכהאי גוונא אסור ולדעת הרמב"ם גם בודאי מותר בכה"ג".

5. הגר"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת מ"ו עמ' ע"ז) – "שאלה: כ' השו"ע (סי' רנ"ז) דבספק חשיכה טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל, והטעם כ' המ"ב מהגמ' דסתם קדירות רותחות ביה"ש ולפיכך לא גזרו. וצ"ע דתיפו"ל דלא גזרו שבות בביה"ש לצורך מצוה, וכל צורך שבת לכאן"ה צורך מצוה (ובפרט כשאין לו קדירה אחרת). תשובה: לא חשיב צורך מצוה להתיר שבות".

6. שלמי תודה (עניני הטמנה סי' י"ז) – "צ"ל דהא דתנן דטומנין את החמין היינו באותו גונא דאין מעשרין את הודאי איירי ושללא לצורך שבת וע"ז פריך דניגזור".

7. ארחות שבת (פרק כ"ז הע' ע"ב) – "והנה במשנה שבת דף לד. איתא דבזמן בית השמשות מותר לעשר את הדמאי ולהטמין את החמין [באינו מוסיף הבל] ולערב עירובי חצירות, ויש לעיין אם שבותין אלו הותרו בכל ענין, או שגם הם לא הותרו אלא לפי גדרו היתר שבות בה"ש שחידש הרמב"ם, דהיינו שיהא לדבר מצוה או שיהא טרוד ונחפז. וברמב"ם פכ"ד ה"י משמע שמותר לעשר את הדמאי אף כשאין בו תנאי ההיתר של שבות בה"ש, וכך כתב הב"י בסי' שמ"ב. ולכאורה לפ"ז גם עירוב חצירות והטמנת חמין שרו בכל ענין, וכ"כ הגר"ז סי' רס"א בקו"א סק"א לענין הטמנה. וכן מוכח משיטת הלבוש [עיין לקמן סעיף ל"ב] הסובר דמותר לערב עירובי תחומין בזמן בה"ש אם הוא לצורך מצוה, כשאר שבות בה"ש שהותרה לפי רבי, ולדבריו צ"ל דמה שחילקו בגמ' בין עירובי תחומין לעירובי חצירות היינו כשאין לדבר מצוה, ואפ"ה שרינן ע"ה. וצ"ע דבתשובת הר"א בן הרמב"ם המובאת בכ"מ פכ"ד ה"י כתב מקור לרמב"ם דשרינן שבות בה"ש אם הוא טרוד ונחפז מהא דמערבין עירובי חצירות בין השמשות, דהרי אין זה לדבר מצוה, אע"כ כיון שנטרד ונחפז ולא הספיק להניח מבעוד יום לכן שרינן ליה עכ"ל. ולפי האמור לעיל הדברים אלו צ"ע, דהא השבותין השנויות במשנה קילי טפי ולא בעינן בהו שיהא לדבר מצוה או שיהא טרוד ונחפז [ועיין בדברי רש"י שבת ל"ד. ד"ה ספק וד"ה אבל וד"ה בעירובי שגם מדבריו מתבאר דהנך ג' שבותין השנויים במשנה קילי משאר שבותין, עיי"ש שנקט דהמשנה אתיא כרבנן דרבי שלא התירו עשיית שבות בה"ש, ומ"מ הנך תלת שבותין דהטמנה ועישור דמאי ועירובי חצירות קילי טפי ושרו גם לרבנן, ועיי"ש שכתב לגבי עישור דמאי ועירובי חצירות שאינם תיקון מעליא אלא חומרא].

ב. הטמנת חמין בין השמשות: כשאין לצורך מצוה או הפמ"ר וכדו'.

1. מיקל.

א) גר"ז (סי' רס"א קונ"א ס"ק א', ס"ק ג') – "היינו אפילו יש לו כבר מעט תבשילים טמונים ורוצה להרבות ולהטמין עוד שאין מזה צורך גדול, ואף שהוא לשבת אין זה נקרא דבר מצוה לענין לדחות שבות בשבילו, כמ"ש הב"ח והעולת שבת והט"ז סי' שמ"ב לענין מעשר ע"ש".

ב) ארחות שבת (פרק כ"ז סעי' ל', הע' ע"ו, ע"ה ע"ב [לשונו מובא לעיל]) – "מותר להטמין קדירות שיש בהן תבשילים חמים [ואינן עומדות על האש או על הפלטה] בזמן בין השמשות בדבר שאינו מוסיף הבל".

2. מראי מקומות – הגר"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת מ"ו עמ' ע"ז, לשונו מובא לעיל), שלמי תודה (עניני הטמנה סי' י"ז, לשונו מובא לעיל).

ג. הנחת עירובי חצירות בין השמשות: כשאין לצורך מצוה או הפמ"ר וכדו'.

1. מיקל.

א) ארחות שבת (פרק כ"ז סעי' ל"א, ע"ה ע"ב [לשונו מובא לעיל]) – "מותר לערב עירובי חצירות בזמן בין השמשות".

ד. אמירה לנכרי קודם בין השמשות לאחר שקיבל עליו שבת: כשאין לצורך מצוה או הפמ"ר וכדו'.

1. מיקל.

א) ארחות שבת (פרק כ"ז סעי' ל"ח) – "שהיתר זה הוא אף שלא לצורך מצוה או מקום דחק".

ב) ע"ה הל' שונות הנוגעות לשבת (ארטסקרול, עמ' קל"ט).

ה. השמעות קול: כשאין לצורך מצוה או הפמ"ר וכדו'.

1. ע"ה סי' רנ"ב סעי' ה', לשיטות ומראי מקומות.

ו. שבות דשבות: כשאין לצורך מצוה או הפמ"ר וכדו'.

1. מיקל.

א) תהלה לדוד (ס"ק א', סי' רס"א ס"ק ג', סי' ש"ו ס"ק כ"ג) – "שבות דשבות מותר ביה"ש".

ב) מנחת שבת (סי' ע"ה ס"ק ב' אות ד').

ג) ע"ה ששכ"ה (פרק מ"ו הע' צ"ו).

2. מראי מקומות – קובץ הלכות (שבת ח"א פרק ה' סעי' ח').

א) נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שנ"ז) – "ע"ה גוי יש להקל, ואף ע"ה ישראל יש מקום להקל, ויש מחמירים".

ז. עובדין דחול: כשאינו לצורך מצוה או הפמ"ר וכדו'.

1. מיקל.

(א) תהלה לדוד (ס"ק א', סי' רס"א ס"ק א') – "דשבות דעובדין דחול מותר ביה"ש".

(ב) מנחת שבת (סי' ע"ה ס"ק ב' אות ג').

(ג) עי' נשמת שבת (סי' שמ"ב אות תל"ח) – "הדבר נוטה להקל".

(ד) משאת שבת (עמ' תצ"א סעי' י"ב).

2. מחמיר.

(א) קובץ הלכות (שבת ח"א פרק ה' סעי' ז') – לשונו מובא לקמן.

ח. ממצוא חפצך: כשאינו לצורך מצוה או הפמ"ר וכדו'.

1. מיקל.

(א) תהלה לדוד (ס"ק א', סי' רס"א ס"ק א', סי' ש"ו ס"ק כ"ג) – "אפשר להתיר שבות דממצוא חפצך וכו' ביה"ש ... דביה"ש שוה

לדבר מצוה בשבת וכיון דשבות דממצוא חפצך וכו' מותר בשבת לדבר מצוה אפשר דביה"ש שרי לדבר רשות".

2. מחמיר.

(א) פמ"ג (סי' שכ"ה א"א ס"ק ח') – "ואם כן לא מיבעי בשבת אסור, אפילו בין השמשות אסור, דאפילו שבות בין השמשות רק לצורך מצוה שרי, כבסימן רס"א [סעיף א], כל שכן ממצוא חפצך דברי קבלה".

(ב) קובץ הלכות (שבת ח"א פרק ה' סעי' ז') – לשונו מובא לקמן.

(ג) משאת שבת (עמ' תצ"א סעי' י"ב).

ט. הכנה משבת לחול: כשאינו לצורך מצוה או הפמ"ר וכדו'.

1. מחמיר [א"א כ"ע נכרי] – עי' סי' שכ"ג סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.

י. ספק בין השמשות, ספק יום: כשאינו לצורך מצוה או הפמ"ר וכדו'.

1. מחמיר – ששכ"ה (פרק מ"ו סעי' י"ז), עי' נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שנ"ח, "אסור (ויש שמקילין)"), משאת שבת (עמ' תפ"ט

סעי' ב').

יא. בין השמשות של הגאונים - כשאינו לצורך מצוה או הפמ"ר וכדו'.

1. מחמיר – נשמת שבת (סי' שמ"ב אות ש"ס).

יז. מקרים להחמיר - אפילו אם הצרכים לעיל, שהם קרוב לחיוב חטאת.**א. שהעירוב ע"ג צמחים שהתחילו להתקשות: במקום מצוה וכדו'.**

1. מחמיר, שקרוב לחיוב חטאת.

(א) תוס' (עירובין דף לג. ד"ה והא) – "ונראה לי דבכל הנהו כיון דבשל יבא לידי איסור דאורייתא אפילו רבי מודה דגזרו עליו בין השמשות כדאמרינן לקמן (דף לד:) גבי קנה דרכיך דגזר שמא יקטום".

(ב) פמ"ג (מש"ז ס"ק א') – "ראשונה, הא דאין שבות בין השמשות, האי כללא לאו דווקא, דיש שבותים הקרובים לחיוב חטאת ואסורין בין השמשות, כמו פחות ארבע אמות וקנה רך, כבסימן ת"ט במ"א [ס"ק ז'] ובסימן רס"א [מ"א] אות ו"ו".

(ג) מ"ב (ס"ק א', סי' ת"ט ס"ק י"ב, שעה"צ ס"ק י"ב) – "לישנא דכל לאו דוקא דיש דברים שאיסורן מדברי סופרים וגזרו עליהן ביה"ש אף לצורך מצוה כגון המבואר לקמן בסימן ת"ט ס"ג בשו"ע".

(ד) משאת שבת (עמ' ת"צ סעי' ח').

ב. פחות פחות מד' אמות: במקום מצוה וכדו'.

1. מחמיר, שקרוב לחיוב חטאת – מהרי"ל (החדשות סי' מ' אות ב' ד"ה ומההוא), פמ"ג (מש"ז ס"ק א', לשונו מובא לעיל), גר"ז (סי' שמ"ט סעי' ג'), מ"ב (ס"ק א', סי' שמ"ט ס"ק י"ח, שעה"צ ס"ק כ', סי' ת"ט ס"ק י"ב), קובץ הלכות (שבת ח"א פרק ה' סעי' ו', לשונו מובא לקמן), נשמת שבת (סי' שמ"ב אות ת'), משאת שבת (עמ' ת"צ סעי' ח'), ארחות שבת (פרק כ"ז סעי' ל"ד), הל' שונות הנוגעות לשבת (ארטסקרול, עמ' קמ"א).

2. בתוך כרמלית – מ"ב (סי' שמ"ט ס"ק י"ט, "ואם הוא בה"ש ג"כ דהוי תרתי לטיבותא דעת הט"ז וא"ר להקל בזה אך לפי המבואר לעיל בסימן שמ"ב דלא התירו שבות בין השמשות כ"א לצורך מצוה או במקום הדחק אפשר דהכא נמי אין להקל אלא בכגון זה").

(א) מיקל – נשמת שבת (סי' שמ"ב אות ת"ב, "שלא במקום מצוה ... בכרמלית (גמור) מותר").

ג. זה עוקר וזה מניח: במקום מצוה וכדו'.

1. מחמיר, שקרוב לחיוב חטאת.

(א) גר"ז (סי' שמ"ט סעי' ג') – "וכן מטעם זה גזרו על הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים ע"י זה עוקר וזה מניח אפילו בבין השמשות לדבר מצוה".

(ב) הל' שונות הנוגעות לשבת (ארטסקרול, פרק כ"ב הע' ט"ו).

ד. משאצל"ג: במקום מצוה וכדו'.

1. מחמיר, שקרוב לחיוב חטאת.
- (א) פמ"ג (אשל אברהם) – "ויראה כל שכן מלאכה שאינה צריכה לגופה דאסור ע"י ישראל דיש אומרים דהוה דין תורה, ואף למאן דאמר דרבנן, חמור הוא משאר דרבנן".
- (ב) מ"ב (ס"ק א') – "וכן מלאכה שאינה צריך לגופה חמור משאר איסור דרבנן ואסור בכל גווני ביה"ש אף אם נימא דעצם איסורו הוא דרבנן וכ"ש דלהרמב"ם הוא דאורייתא".
- (ג) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק א' ב') – "ודאי פשוט שדברי הפמ"ג באשל אברהם שם הם אמת".
- (ד) קובץ הלכות (שבת ח"א פרק ה' סעי' ו') – "יש דברים שאיסורן מדברי סופרים, וגזרו עליהן בין השמשות אף לצורך מצוה, וכגון להוליך חפץ פחות פחות מד' אמות ברה"ר או מלאכה שאינה צריך לגופה או מלאכה בשינוי וכדו', דכיון דהם קרובים לבא לידי מלאכה גמורה דאורייתא גזרו בהם טפי".
- (ה) נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שצ"ד) – "יש להחמיר".
- (ו) משאת שבת (עמ' תפ"ט סעי' ו').
- (ז) ארחות שבת (פרק כ"ז סעי' ל"ד).
- (ח) הל' שונות הנוגעות לשבת (ארטסקרול, עמ' ק"מ).
- (ט) פסקי תשובות (דפו"ח סי' רס"א אות ב') – לשונו מובא לקמן.
2. מראי מקומות.

(א) ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סי' שמ"ב סעי' ג') – "יש אומרים שאף על פי שלא גזרו על השבות בבין השמשות, מכל מקום במלאכה שאינה צריכה לגופה אין להקל בבין השמשות. ויש חולקים וסוברים שאף מלאכה שאינה צריכה לגופה חשיבא כשבות להקל בה בבין השמשות. וטוב להחמיר בזה, זולת במקום מצוה או צורך גדול שיש להקל. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד קנד]".

ה. שינוי: במקום מצוה וכדו'.

1. מחמיר, שקרוב לחיוב חטאת.
- (א) עי' גר"ז (סי' שמ"ט סעי' ג') – "וכן על הוצאה כלאחר יד".
- (ב) קובץ הלכות (שבת ח"א פרק ה' סעי' ו') – לשונו מובא לעיל.
- (ג) נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שס"ט) – "מהו בביהש"ש לעשות מלאכה דאורייתא בשינוי (לצורך מצוה וכו'). ומהו כשיעשהו ביד שמאל. תשובה - יש לאסור ... על כן אין להקל להדליק נר העלעקטערי ע"י שינוי לאחר שקעה"ח".
- (ד) הל' שונות הנוגעות לשבת (ארטסקרול, עמ' ק"מ).
- (ה) פסקי תשובות (דפו"ח סי' רס"א אות ב') – לשונו מובא לקמן.

ו. שנים שעשו: במקום מצוה וכדו'.

1. מחמיר.
- (א) עי' נשמת שבת (סי' שמ"ב אות ש"ע) – "מהו ששני אנשים ביחד יעשו מלאכה דאורייתא בביהש"ש. תשובה - יש להחמיר, והמיקל יש לו על מה לסמוך".
- (ב) פסקי תשובות (דפו"ח סי' רס"א אות ב') – "וכמו כן אין להתיר לעשות בבין השמשות מלאכות דאורייתא ע"י שניים שעשוהו או כלאחר יד וכן מלאכה שאין צריכה לגופה, הגם שאיסורו רק מדרבנן, מכל מקום עיקר המלאכה מן התורה, ולכן אסורו בבין השמשות אפילו לצורך שבת או צורך מצוה והפסד מרובה".
2. עי' סי' שט"ז סעי' ה', לשיטות ומראי מקומות.

ז. י"א עירובי תחומין.

1. הטעם, שיש סמך מן התורה – מ"ב (סי' רס"א ס"ק ז', סי' תט"ו ס"ק ח'), "דבגמרא יש סמך לע"ת מקרא וע"כ חמיר דאפילו לדבר מצוה אסור כ"כ העו"ש ובלבוש מיקל לדבר מצוה [ושתי דעות האלו נמצאים בספר מאירי ע"ש שכותב דלדעה המתרת יהיה איירי הגמרא דאוסר לערב דוקא בדבר הרשות ובמערב ברגליו דבעלמא מותר אפילו לדבר הרשות [עיין בסימן תט"ו ס"ק ב' במ"א] דבפת הא קי"ל דאפילו מבעוד יום אין מערבין אלא לדבר מצוה [וכמ"ש בסימן תט"ו ס"א] עכ"ל המאירי"].
2. מג"א (סי' רס"א ס"ק ד'), הו"ד בשעה"צ (סי' רס"א ס"ק י') – "ואין מערבין. דמקנא ביתא הוא כמ"ש סימן תקכ"ח".
3. ארחות שבת (פרק כ"ז הע' ע"ט) – "וטעמם של האוסרים [עו"ש וגר"ז] הוא משום דעירובי תחומין חמירי טפי דיש להם סמך בתורה, א"נ משום דבעירובי תחומין קונה שביתה, וקניית שביתה היא שבות חמורה".
4. **בדיעבד.**
- (א) מיקל – מחבר (סי' תט"ו סעי' ב'), עי' ת"א (כלל ע"ז סעי' י"ג, "אין מערבין עירובי תחומין בין השמשות, שהוא ספק יום ספק לילה. ובדיעבד אם הוא לצורך, יש לסמוך על המתירין [עיין סי' תט"ו בא"ר ס"ק ז']). וכל שכן אם הניח העירוב ולאחר זה אירע ספק אם נאכל או נאבד בין השמשות, דמעמידין על חזקתו שהיה קיים. אבל אם הוא ספק אם הניחו עירוב דלא היה לו כלל חזקת כשרות, לכולי עלמא לא הוי עירוב (ת"ט)".
- (ב) מחמיר – משאת שבת (עמ' תצ"ב סעי' י"ז).
- (ג) מראי מקומות – מג"א (סי' תט"ו ס"ק ג'), מ"ב (סי' תט"ו ס"ק י'), שעה"צ ס"ק י"ד).
5. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק כ"ז סעי' ל"ב).

ח. סותר שלא ע"מ לבנות, וכדו': במקום מצוה וכדו'.

1. מחמיר.

(א) עי' בה"ל (סי' שצ"ד סעי' ג' ד"ה מלאכה) – "... או משום דהוא שבות הקרוב דהא עכ"פ סותר הוא בנין גמור ולכן גזרו בו וכמו בהניח עירובו בקנה או בשבות של פחות פחות מד"א וכמבואר בסימן ת"ט".

(ב) עי' נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שצ"ח) – "מקלקל גמור מותר, אבל בדבר שיתכן שיעשנו על מנת לתקן אסור".

2. מראי מקומות – משאת שבת (עמ' ת"צ סעי' י').

ט. לטלטל מוקצה: במקום מצוה וכדו'.

1. מיקל.

(א) קובץ הלכות (שבת ח"א פרק ה' סעי' ז') – "ולכן מותר לטלטל חפץ של מוקצה בין השמשות כשהוא לצורך סידור הבית שיהא נאה ומסודר לשבת, כי סידור הבית הוא ממצות כבוד שבת והוא כצורך מצוה, וכן מותר במקום מצוה או פסידא וכדו' להכין משבת לחול, או לדבר דיבור של חול וממצוא חפצך, וכן לעשות מידי דאית ביה משום עובדין דחול, וכן להחזיר קדירה על האש, וכן טלטול בכרמלית, בכל כה"ג מותרין בין השמשות כשהוא לצורך מצוה או במקום דוחק והוא טרוד ונחפז עליה".

(ב) נשמת שבת (סי' שמ"ב אות ת"ט) – "מותר".

(ג) משאת שבת (עמ' ת"צ סעי' י"א).

(ד) הל' שונות הנוגעות לשבת (ארטסקרול, עמ' קל"ו).

(ה) פסקי תשובות (דפו"ח סי' רס"א אות א') – "לטלטל מוקצה, כשהוא לצורך השבת, או כשטרוד ונחפז או הפסד מרובה, כגון להניח סכום כסף גדול במקום המשתמר".

י. יו"כ: במקום מצוה וכדו'.

1. מראי מקומות.

(א) פמ"ג (סי' תר"ח מש"ז ס"ק א') – "יש להסתפק כל בין השמשות לא גזרו שבות, אם יש דוחק וצורך הרבה כבסימן רס"א [סעיף א] ושאר דוכתי, אם בעינויין דבר האסור מדרבנן כבסימן תרי"ב [סעיף ו - ח], אם בין השמשות ביש דוחק וצורך גדול, קצת רפואה וכדומה, אם שרי, אי גזרו באכילה כהאי גוונא".

יא. לענין קנס במעשה שבת.

1. עי' סי' שי"ח סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.

יב. מראי מקומות – נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שנ"ב, אות שנ"ג).

יג. גדר של מצוה.

א. קצת מצוה.

1. מראי מקומות – נשמת שבת (סי' שמ"ב אות ש"ג, "יש מתירים").

ב. בשביל עונג יתירה: יתוסף לו עונג.

1. הוה מצוה.

(א) מ"ב (ס"ק ז', שעה"צ ס"ק ח', בה"ל ד"ה מותר בין) – "ולאו דוקא לצורך סעודה מתיר המחבר דה"ה אם מבקשו שידליק בחדר שישן שם ג"כ יש להקל [כן מצדד הפרי מגדים, משום דהוא טרוד ומצטער מזה. ובאמת נראה שיש להתיר אף אם אינו טרוד מזה, כיון שהוא מתענג בזה בשבת הוי צורך מצוה, וכמו שכתבתי בביאור הלכה]".

(ב) ששכ"ה (פרק ל' סעי' כ"ד [דפו"ח, סעי' כ"ז], פרק מ"ו הע' צ', הע' צ"ו).

(ג) אמירה לעכו"ם (ארטסקרול עמ' מ"ג, הל' שונות הנוגעות לשבת עמ' קל"ה).

(ד) ארחות שבת (פרק כ"ז סעי' כ"ח, הע' ע"א).

2. נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שנ"א, אות שצ"א) – "י"א דאינו מותר אלא בדבר שאי אפשר לו בלעדו ויש שמיקל אף בדבר שרק בדוחק אפשר לו בלעדו, ויש המיקל לגמרי אף רק בשביל עונג יתירה, ונראה להכריע כשיטה הממוצעת".

3. הגר"ש אויערבאך זצ"ל (ארחות שבת פרק כ"ב הע' פ"ה) – "ויש לעיין למה התיר רק באופן שאין לו מה יאכל בשבת, והרי בסי' שמ"ב בבה"ל ד"ה מותר ביה"ש כתב דכל דבר שהוא צורך שבת אף שאפשר לו בלעדיו רק שיתוסף לו עונג חשיב צורך מצוה לענין שבות ביה"ש, עיי"ש. וכתב מו"ר הגר"ש אויערבאך (שליט"א) [זצ"ל] שכיון שהמשנה סתמה דאין מעשרין בשבת וכן סתמו הרי"ף והרמב"ם לא מסתבר שזה רק באופן שאין בזה מצות עונג שבת. ולכן נקט המשנ"ב רק באופן שאין לו מה לאכול".

4. ארחות שבת (פרק כ"ז הע' ע"ג) – "והנה לענין הפרשת תרומות ומעשרות מטבל ודאי כתב המשנ"ב סי' רס"א סק"ד דלא התירו אלא כשאין לו מה יאכל, דאז חשיב דבר מצוה, וזה לכאן דלא כמש"כ בסי' שמ"ב, ובסי' שמ"ב התיר הב"ח לעשר אם הוא באופן שאם לא יאכל פירות אלו יצטער, והבה"ל הנ"ל ד"ה מותר כתב לחלוק על הב"ח ולהקל טפי והתיר בכל דבר שמוסיף לו עונג בשבת, ולכאורה חזר בו המשנ"ב ממה שכתב בסי' רס"א דדוקא כשאין לו מה יאכל חשיב דבר מצוה".

ג. מצד מצות הדלקת נרות שבת.

1. מיקל – ששכ"ה (פרק ל' דפו"ח סעי' כ"ז, פרק מ"ו סעי' כ"ב).
2. בה"ל (סי' רס"א סעי' א' ד"ה להדליק) – "להדליק נר. עיין לקמן בסימן רע"ו במ"א סק"ז ונ"ל דבבין השמשות אין להחמיר אם הוא מצטער מזה שהוא בכלל מה שכתב או שהוא טרוד ונחפז עליה".
3. במקום שיש חשמל.

(א) מיקל – ששכ"ה (פרק מ"ג סעי' י"ד), נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שפ"ח, "מסתבר להקל אף בזה"ז").
 (ב) מחמיר – ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סי' שמ"ב סעי' ד', "אם שכחו להדליק נרות של שבת, מותר לומר לגוי בבין השמשות להדליק לו נר לכבוד שבת [כמובן בלי ברכה]. אך אם יש אור בבית או חשמל דלוק, אין להקל").

4. כמה נרות.

(א) כרגיל בשאר שבתות השנה – ששכ"ה (פרק מ"ג סעי' י"ד, הע' פ"ב, פרק מ"ו סעי' כ"ב, "כרגיל בשאר שבתות השנה"), משאת שבת (עמ' תצ"א סעי' י"ד).

(ב) רק נר אחד – גר"ז (סי' רס"ג סוף סעי' י"א, "ומכל מקום לא תצוה להדליק אלא נר אחד על השלחן שזהו עיקר המצוה (אבל נר אחד אפשר להתיר לה אף אם יש שם כבר נר דלוק שמאחר שהנשים נזהרות מאד בברכה זו הרי זה כצורך גדול שהתירו בו שבות בבין השמשות כמו שנתבאר בסי' רס"א"), מנחת שבת (סי' ע"ה ס"ק ב' אות א'), עי' נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שפ"ז, "הדבר נוטה שידליק רק נר אחד (לשם שבת ק')").

ד. לצורך סידור הבית.

1. מיקל: נכלל במצות כבוד שבת.
- (א) קובץ הלכות (שבת ח"א פרק ה' סעי' ז') – "ולכן מותר לטלטל חפץ של מוקצה בין השמשות כשהוא לצורך סידור הבית שיהא נאה ומסודר לשבת, כי סידור הבית הוא ממצות כבוד שבת והוא כצורך מצוה".

ה. לצורך אורחים.

1. מיקל – בה"ח (ס"ק י', סי' רס"א ס"ק י"ג, "וכל שבות שהתירו משום צורך מצוה שרי נמי לצורך אורחים כמ"ש לעיל סי' של"ג סעי' א' בהגה"), ששכ"ה (פרק מ"ו סעי' י"ט, הע' פ"ד, "ועיין סי' שלג סעי' א' ברמ"א, דכל שהתירו משום מצוה מותר לצורך אורחין"), פסקי תשובות (אות ב', דפו"ח סי' רס"א הע' ב').
2. הגדר של "אורחים" – עי' סי' של"ג, לשיטות ומראי מקומות.

ו. בשביל רפואה.

1. מיקל.
- (א) משנה הלכות (חי"א סי' קצ"ב) – "יותר טוב שיקח הכדור בין השמשות קודם שבת ולקיים המצוה מיד אחר הסעודה שאין בזה איסור מדינא אלא חומרא לבעלי נפש, אבל ליקח כדורים בשבת הוא מדרבנן איסור גמור משום גזירה משום שחיקת סמנים".
- (ב) הגר"ח (חידושי בתרא סי' רס"א על מ"ב ס"ק ד') – "לפי"ז כל איסורי רפואה מותרים בין השמשות, דרפואה מצוה היא".
- (ג) אור יצחק (ח"א או"ח ריש סי' קי"ז) – "וגם בבין השמשות של ערב שבת או מוצאי שבת מותר לקחת תרופות האסורות בשבת, דאין איסור לקחת תרופות אלא מדרבנן משום שחיקת סמנים ובבין השמשות שרי. וגם ברוך המבדיל בין קודש לחול אין צריך לומר, דאין זה מעין מלאכה כלל".
- (ד) נשמת שבת (סי' שמ"ב אות תי"ג) – "ואף שלא הותר שבות בביהש"ש אלא במקום צורך גדול, מסתבר דרפואת חולי חשיב צורך גדול, ועוד דיוצא מדברי הפוסקים בסי' ש"ו סעיף ז' דרפואת חולי הוא בגדר מצוה (דמה"ט מותר בשבת מדידה לצורך רפואה דרפואת הגוף מצוה הוא)".
- (ה) הל' שונות הנוגעות לשבת (ארטסקרול, עמ' קל"ו).

ז. לחם משנה.

1. מיקל: נכלל במצוה.
- (א) קצות השלחן (סי' ע"ה ס"ק ו') – "ועוד נראה דאפי' יש לו לחם אחר אלא שהוא פרוסה ואין לו לחם משנה מותר להפריש חלה לקיים מצות לח"מ".
- (ב) ששכ"ה (פרק מ"ו סעי' כ', עי' הע' צ"א).

ח. יין לקידוש.

1. מיקל: נכלל במצוה.
- (א) קצות השלחן (סי' ע"ה ס"ק ו') – "וגם רשאי לעשר יין לקידוש אע"פ שיכול לקדש על הפת דהוי צורך מצוה".

ט. לטבול כלים.

1. אין לו כלי אחר, יש להקל – מ"ב (סי' רס"א ס"ק ה', "אך אם הוא צריך לשבת ואין לו אחר יכול לטבול בין השמשות ולברך כדין"), נשמת שבת (סי' שמ"ב אות ת"ל).

י. לצורך מצוה רחוקה (שתתקיים בימות החול).

1. מראי מקומות – נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שנ"ה, "עדיין צ"ע").

יא. נר נשמה, 'יארצייט'.

1. מיקל, נכלל בצורך גדול.

א) מ"ב (סי' רס"א ס"ק ט"ז) – "כתב רש"ל היינו כל דבר שאם לא יהיה נעשה הוא מצטער בשבת שרי לעשות ע"י הא"י בין השמשות אבל לבי נוקף להחמיר אם אין לו בהן שום צורך בשבת רק לצורך חול אך אם הוא הפסד מרובה או לצורך גדול שרי שבותין בבה"ש ובפרט שבות דאמירה לא"י דלית ביה מעשה וע"כ מותר לומר לא"י בין השמשות להדליק נר יא"צ מאחר שהעולם נזהרין בו חשבין כלצורך גדול עכ"ל".

ב) ערה"ש (סעי' ג') – "ואפילו נר של יארצייט מותר לומר לאינו יהודי בין השמשות להדליק לו".

ג) קצות השלחן (סי' ע"ה סעי' ב', ס"ק ט').

ד) ששכ"ה (פרק ל' סעי' כ"ד [דפו"ח, סעי' כ"ז]).

ה) ארחות שבת (פרק כ"ז הע' ע"ה).

2. מראי מקומות – הגרשז"א זצ"ל (פני שבת סי' רס"א אות ד' בהג"ה, שולחן שלמה סי' רס"א ס"ק ג').

ט] כמה שבותים.

א. מחמיר.

1. רע"ב (עירובין פרק ג' משנה ג') – "ור' אליעזר סבר אין כלי ניטל אלא לצורך תשמישו ואסור לטלטל הסכין כדי לחתוך החבלים שאין תשמישו אלא לחתוך האוכלים, והואיל ואיכא תרת, טלטול הסכין, וחתיכת החבלים, אפילו לרבי דאמר כל דבר שהוא משום שבות בין השמשות לא גזור, בכה"ג מודה דגזור".

2. ישועות יעקב (סי' ש"ז ס"ק ז', סי' שכ"ו ס"ק א') – "דעת הרע"ב".

3. קרבן אורה (עירובין דף לב: ד"ה משנה) – "משנה נתנו באילן, ומסיק הש"ס דמירי באילן דקאי ברשות הרבים ונתכוין לשבות למטה, מכאן מוכח (דרבי לא גזר) [כדרכי דלא גזור] בין השמשות אפילו בשני שבותין, דהא הכא איכא שני שבותין, מכרמלית לרשות הרבים ושימוש באילן, וכן מוכח בעיקר מחלוקת של רבי ורבנן".

4. אגלי טל (טוחן ס"ק ע"ט אות ט') – "הרע"ב".

5. ע' נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שע"א) – "רוה"פ מחמירים, והמיקל יש לו על מה לסמוך".

ב. מיקל.

1. חנוכת התורה (ליקוטים מאמרי חז"ל אות רי"ב) – "במסכת עירובין דף ל"ה במשנה נתנו במגדל ואבד המפתח וכו' וכתב שם הברטנורא והואיל ואיכא תרתי טלטול הסכין וחתיכת החבלים אפילו לרבי דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזור עליו בין השמשות מודה דבשני שבותים גזור וכו' עיין שם. וקשה הלא במשנה הקדומה גבי נתנו באילן וכו' פריך הגמרא והא קמשתמש באילן וכתב שם רש"י ז"ל דהוא הדין דמצי למיפרך והא מוציא מכרמלית לרשות הרבים דכל למטה מעשרה כרמלית הוא וכו' עיין שם. ועל זה משני רבי הוא דלא גזר שבות בין השמשות וכו' ובתירוץ אחד נתיישבו שניהם עיין שם. אם כן מוכח בהדיא דאפילו בשני שבותים גם כן סובר רבי דלא גזרינן בין השמשות [ולי המלקט נראה דאפשר לתרץ קושיא זו ...]".

2. חזו"א (או"ח סי' פ' ד"ה ל"ד ב', שונה הלכות דין ג', ע' משאת שבת עמ' תפ"ט הע' י') – "ע' ברע"ב ובליקוטי הגר"א במשניות שפי' דרישא נמי בעומד אילן בכרמלית אבל ברה"ר מודה רבי בב' שבותים, וצ"ע דא"כ מאי פריך לעיל ל"ג א' והא אי בעי מייתי לה דרך עליו, אכתי שבות הוא, וכן בנתנו בכלכלה לעיל שם אכתי שבות הוא וע' שם תוד"ה הואיל וקי"ל נמי שבת קנ"ה דצדדין אסורין וא"כ איכא ב' שבותים".

3. חלקת יעקב (ח"א סי' ס"ב, או"ח סי' ס"ד) – "וברטנורא דמחלק בין שני שבותים לחדא, בהג' בני יששכר ובהג' רע"א שם באמת מקשים שם ע"ז, וגם הברטנורא שם לא קאמר סברא זו רק לר"א דאוסר טלטול הסכין ומסיים ואין הלכה כר"א, א"כ גם בזה אין הלכה וכהאי דתוס' קידושין ט"ו א' ד"ה ואידך, כי היכא דבהא אין הלכה כר"א, גם בהא דקאמר אין מעניקין אין הלכה כר"א".

4. חזון עובדיה (שבת ח"א עמ' רפ"ג) – "מותר".

5. ששכ"ה (פרק מ"ו הע' פ') – "ועיין עירובין פ"ג מ"ג בתו' רע"א או"ק כט, דאף שני שבותים התירו לו בכה"ג, ע"ש, ודלא כהרע"ב שם".

ג. תלוי אם הב' שבותים באים כאחד.

1. רע"א (משניות עירובין פרק ג' משנה ג', ח"א סי' קנ"ט) – "והרע"ב כתב דכיון דהוי ב' שבותים חמור וגזרו בה"ש, ולכאורה תמוה מסוגיא דעירובין (דף ל"ב) נתנו במגדול וכו' דנתכוון לשבות למטה מ', והרי התם ג"כ ב' שבותים, ההוצאה מכרמלית לרה"ר ואין עולין באילן, ומצאתי אח"כ דהקשה כן באבן העזר, ותירץ דהתם אין ב' שבותים באים כאחד, דכשעוקרו מאילן עדיין לא עשה הנחה ברה"ר, וכשמניחו בבר עקרו מאילן ואינו משתמש באילן. משא"כ באבד המפתח דברגע אחת כשסותר המגדול עובר ב' שבותים. סתירת אהל וטלטול הסכין שלא לצורך תשמישו".

2. תפארת ישראל (עירובין פרק ג' אות ל"ה) – "נ"ל דבשלמא התם לא מתחייב על השימוש באילן משום להוציא מרה"ר לכרמלית, ולא על ההוצאה משום שהשתמש באילן, ולפי שלא עבר על ב' השבותין ברגע א'. ולהכי כל חד וחד לחודיה לצורך מצוה עשאו ושרי, דהו"ל כעושה ב' שבותין בשבת א', וכל חד וחד לחודיה לצורך מצוה משא"כ הכא, ב' השבותין שעובר תלויין זב"ז דמשום

שלוקח הסכין לחתוך החבל, הו"ל לקיחת הסכין ג"כ שבות, מלבד חתיכת החבל גופיה שהוא ג"כ שבות ולפיכך הו"ל כאילו עבר עליהן ברגע א', בכה"ג ס"ל לר"א דגזרו עליו ביה"ש (ועי' בתשו' שערי אפרים סי' כ"ז)."

ד. מראי מקומות – שאר אפרים (סי' כ"ו), משאת שבת (עמ' תפ"ט סעי' ה'), פסקי תשובות (דפו"ח סי' רס"א סוף אות ב').

י. הולך בדרך: מכונית.

א. נהג ישראל.

1. נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שע"ז) – "מנהיג אוטו שנעצר בטרעפי"ק (פקק) והוא באמצע הגשר (ברידז"ש בלע"ז) וזמן השקיעה ממשמש להגיע (ומהו כשיש לו עמו ילדים קטנים). תשובה - יעצור האוטו באמצע הגשר ויצא, היות שהפעלת אוט"ו הוא איסור תורה על כן יש להחמיר שלא להנהיג אף רגע אחר השקיעה שספיקא דאורייתא הוא ויש להחמיר, על כן יש לו לעזוב את הקאר באמצע השביל ולילך כרגליו למחוז חפצו, ואף שבעלי שאר האוטו"ס ששם יתרגזו עליו ויצעקו עליו בקולות (שגורם יותר טרעפי"ק, ויתכן שהפאליציי יתנו לו קנס (טיקעט) בשביל זה), מ"מ אין חכמה ואין עצה ואין תבונה נגד ה' (ומוטב שיהא שוטה כל ימיו ואל יעשה רשע שעשה אחת לפני הקב"ה), ואפילו אם חושש שאם ישאיר שם את האוטו שלו שיגנבוהו וכו' מ"מ הא קיי"ל שמחוייב האדם להוציא כל ממונו שלא יעבור על ל"ת ...".

ב. נהג נכרי.

1. נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שע"ח) – "נתעכב בדרך אי יכול בביהש"ש לבקש מן נהג נכרי (קאר-סערווי"ס) שיסיענו לביתו (כשיגע לביתו קודם צאה"כ). תשובה - בשעת הדחק מותר (ולהנהיגין כר"ת יכול ליסע עמו עד זמן צאה"כ לשיטת ר"ת), וישתדל לנסוע רק עד קצה הישוב של יהודים שלא ירגישו שבא עכשיו באוטו ... ואף את"ל דע"י שהישראל יושב שם גורם לתוספות הבערה מסתבר דמ"מ אינו אלא מדרבנן: א) דאינו אלא גרמא בעלמא, ב) דהו"ו כלאח"י (ע"י ישיבתו שם), ג) דהישראל אינו עושה מאומה בישובו אלא גורם שהעכו"ם המנהיג יוצרך ליתן גע"ז (בענז"ן) יותר, ולהגדיל התבערה והלהבה, ואינו אלא בגדר אמירה לעכו"ם, שאומר לו להנהיג האוטו בשבילו, נמצא דהוי שבות דשרי בביהש"ש לצורך מצוה ולצורך גדול (שטרוד ונחפז עליו), ואף את"ל שישבת הישראל עצמו באוטו הנוסע בשבת הוא איסור דרבנן ו**ממילא נמצא שיש כאן שני שבותים** א' אמירה לעכו"ם להנהיג האוטו, ב' שע"י ישיבתו הוא גורם לתוספות הבערה, אעפ"כ הא כתבנו בסי' שע"א שיותר לעבור בביהש"ש אף על שני שבותים".

(א) אבל נהג חילוני, חיוב לצאת – נשמת שבת (סי' שמ"ב אות שע"ח, "משום איסור ולפני עור").

חינוך סימן שמ"ג

- [א] לאו בני מצות, או לאו בני עונשים.
[ב] חיוב חינוך מן התורה או מדרבנן.
[ג] האם יש חיוב רק על בנו, או ה"ה בתו.
[ד] האם חיוב רק על האב, או ה"ה האם.
[ה] האם יש חיוב חינוך גם על הבן.
[ו] עד איזה גיל חיוב חינוך.
[ז] לחנך הילדים בכל הדקדוקים, או לא.
- [ח] הלכות: בקיצור.
[ט] איסור ספינן.
[י] ספינן: לגבי איסור דרבנן.
[יא] להעמיד קטן ליד מתג החשמל.
[יב] האם בית דין מצווין להפרישו.
[יג] הורים.
[יד] פס"ר ע"י קטן שאין לו הבנה בתוצאה.
- [טו] טומאה.
[טז] אשת כהן.
[יז] מקרים.
[יח] שביתת בנו: הלכות.
[יט] הורים שקיבלו עליהם שבת.

ספרים - ח"א (ח"א כלל ס"ו), נזר ישראל (סי' ס"ח), קיצור שו"ע (סי' קס"ה), קצות השלחן (ח"ט סי' קמ"ז).

דור המלקטים.

1. אורחות הבית (ח"א פרק ט"ז, שטרנבוך).
2. אמירה לנכרי (פרק ע"ו).
3. אמרי חן (ח"ב, לעווענבערג).
4. אנציקלופדיה תלמודית (חט"ז, עמ' קס"א - עמ' ר').
5. ארחות שבת (ח"ב פרק כ"ד).
6. ברית עולם (ח"ב סי' כ"ב).
7. הקטן והלכותיו (רקובסקי, ג' חלקים).
8. חוט שני (שבת פרק צ"ה).
9. חינוך הבנים כהלכתו (רבינוביץ).
10. חינוך הבנים למצוות ודיני קטן (ששכ"ה).
11. חינוך ישראל (הארפענעס, עי' נשמת שבת ח"ז סי' שמ"ג).
12. חנוך לנער (בלויא).
13. ילדים בהלכה (ארטסקרול, כהן).
14. ילקוט יוסף (דיני חינוך לקטן).
15. לקט מראי מקומות (ערך קטן).
16. מורה הנער (אביטל).
17. משנת יהושע (חינוך הבנים, חילו).
18. על פי התורה (ח"ב פר' שמות).
19. שביתתו של קטן (מלכה).
20. שמע בני (אנגלית, וויינבערגער).

א. האם קטנים לאו בני מצות, או רק לאו בני עונשים.

א. לאו בני מצות.

1. **אג"מ** (יו"ד ח"א סי' ג' ד"ה ולכן, סי' ו' ד"ה וגם, סי' ר"ל ד"ה והנה, ח"ב סי' ח', סי' י' [לשונו מובא לקמן]) – "להטעם שכתבתי בסמיון ו' שפטור דקטן הוא משום שאינו בן דעת הוא פטור לענין הקיום בפועל אף שהוא ממש בכלל החיוב גם עתה יש להחשיבו כמצוה ועושה. ואף שאין כוונתי שהוא חייב ממש במצות גם למעשה ורק שהוא אנוס מצד שאין לו דעת דהא כתבתי ברס"ו מהא דשבת דף קנ"ג שבהחשיך לו בדרך ואין עמו נכרי יכול ליתן לקטן שמזה ראייה שאין לקטן שום איסור דאם רק משום שהוא כאנוס היה אסור כמו שאסור להכשיל אדם שיעשה איסור בשוגג ובאנוס עיי"ש, אלא דאף שכיון שאינו בן דעת לא נאסר כלל ... גדר הפטור של קטן שנחשב דאינו בן דעת ומי שאינו בן דעת פטור ממש ולכן ליכא איסור מלייתן לקטן ולשוטה במי שהחשיך לו".

אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ט' ד"ה ומה שכתבתי טעם, דברות משה שבת סי' ב' ענף ז') – "אף שהם איסור לא נאסר קטן מלעשות איסורין".

2. **שבט הלוי** (ח"ב סוף סי' י"ט, סי' כ') – "והעיקר כנ"ל דבזה אין מחלוקת דקטן מישך שייך באיסור תורה, גם אם נימא קטן או"נ אבמ"ל אלא דלפי קצת גדולים הוא בגדר שהוא מחויב ממש ונאסר באיסור תורה כשאר גדולים, אלא דלענין עונש אנוס הוא, ולפי מה שביארנו אינו שייך בו גדר חיוב ומצווה, אלא דהמעשה עצמה היות כי פעולת עבירה היא אנו מצווים למנוע אותו ממנה".

ב. מראי מקומות – **מנ"ח** (מצוה רס"ג אות ל"ו ד"ה ונראה, מצוה תקנ"א אות ה', עי' סוף מצוה רכ"א), **מנחת יצחק** (ח"ב סי' ק"ז אות ג'), **לקט מראי מקומות** (ערך קטן).

1. **משנה** (סנהדרין דף סח.) – "קטן פטור, שלא בא לכלל מצות".

2. **חלקת יואב** (או"ח סי' א') – "דיש שלשה חילוקים בדבר. דלענין חיוב מצות עשה. הדבר פשוט דאין על חש"ו שום חיוב ופטורין מכל המצות ... דמאכלות אסורות ועריות גם קטן מוזהר רק מטעם אונס חס אחמנא. ובמקום שהאיסור בלא מעשה ג"כ דינו כאכילה ובעילה ...".

3. **קהלות יעקב** (יבמות סי' ל"א אות ז' ד"ה ויש) – "ויש להוכיח דקטן אינו בכלל אזהרת מצוות מהא דברכות ד"כ דקטן אינו מוציא את אביו בבהמ"ז משום דלא אתי דרבנן ומפיק לדאורייתא ואס"ד דרך מעונשין נתמעטו קטנים ולא מאזהרה א"כ לכאורה כמו שהן באזהרת ל"ת ה"נ הם באזהרת מצוות א"כ גם הקטן מחוייב בבהמ"ז מדאורייתא ובכל דוכתי מבואר דקטן אינו מחוייב אלא מדרבנן ודעת רש"י ז"ל בברכות דמ"ח דגם מדרבנן אינו מחוייב הקטן רק על אביו איכא מצוה לחנכו ע"ש, ונראה די"ל דיש חילוק בין מ"ע ל"ל דיסוד הדבר ...".

4. **שבט הלוי** (ח"ב סי' י"ט אות ג') – "בכל ג' עבירות דג"ע ושפיכת דמים וע"ז דיהרג ואל יעבור, גם קטן נקרא בר חיובא אלא דפטור מעונש, והטעם נלענ"ד דכיון דגזה"כ בהני דיהרג ואל יעבור הרי דלא מהני שום אונס שבעולם לפטרו ורצון השם ב"ה דלא תבא המצוה לבטול בשום מציאות מה"ט גם קטני ישראל בכלל ולא מהני להו אונסא דקטנות רק לפטור מעונש לא מעיקר איסורא דג"ע ושפ"ד וע"ז, ואף דיש מקום לחלק בין אונסא דקטנות לאונסא דעלמא".

5. הגר"ח"ק שליט"א (שלח תשלח אות ק", אות קי"א) – "קטן אינו בר חיובא אבל מצוה איכא, ממילא מקבל הסגולה של אריכות ימים".
6. נ"מ: הטעם לסעודת בר מצוה – עי' סי' רכ"ה סעי' ב', לשיטות ומראי מקומות.

ג. שוטים: האם שוטים לאו בני מצות, או רק לאו בני עונשים.

1. לאו בני מצות – אג"מ (יו"ד ח"א סי' ר"ל ד"ה והנה, "כשוטה דפטור גם בעצם לא רק משום שהוא אנוס מצד שאין לו דעת, כדחזינו בשבת דף קנ"ג במי שהחשיך לו בדרך שיכול ליתן כיסו לשוטה, ואם פטור שוטה היה רק מטעם שהוא אנוס היה ודאי אסור ליתן לו שהרי עתה אינו אנוס להוציא הכיס ונמצא שמכשילו באיסור כמו שאסור לאדם לאנוס את חברו שיעבור על איסורין, אלא משמע ששוטה פטור בעצם ממצות").

ד. האם מותר לגרום לבנו לעשות עבירה.

1. מחבר (יו"ד סי' של"ד סעי' מ"ג אות י"ז, סי' ר"מ סעי' כ') – "המכה לבנו גדול היו מנדין אותו שהרי עובר על לפני עור לא תתן מכשול ולא מקרי גדול לדבר זה רק אחר כ"ב שנה או כ"ד שנה".
- א) ה"ה בת – הגר"ח"ק שליט"א (דרך שיחה ח"א עמ' תס"ג), אוצר כיבוד אב ואם (אות תרי"ב).
2. מה הדין בבנו קטן – ריטב"א (מועד קטן דף י"ז), הו"ד בברכי יוסף (יו"ד סי' ר"מ על סעי' כ'), אמרי ברוך (שם), רע"א (שם), מהריק"ש, פסקי תוס' – "במכה בנו הגדול הכתוב [מדבר] פי' אף בזה הכתוב מדבר אע"פ שמתכוין ליסרו. ונראה דברים דלא גדול גדול ממש אלא הכל לפי טבעו שיש לחוש שיתריס כנגדו בדבור או במעשיו כי אפילו לא יהא בר מצוה אין ראוי להביאו לידי מכה או מקלל אביו (שלא) [אלא] ישדלנו בדברים ומשום דאורחא דמילתא דבגדול שכיח כי הא נקט גדול".
3. רמ"א (או"ח סי' שמ"ג) – "וקטן שהכה לאביו או עבר שאר עבירות בקטנותו אע"פ שא"צ תשובה כשהגדיל מ"מ טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה אע"פ שעבר קודם שנעשה בר עונשין".
4. תרה"ד (ח"ב סי' ס"ב) – "דסימן רעה הוא לקטן שנעשו מכשולות מתחת ידו, לכך נראה טוב הוא שיקבל איזה כפרה".
5. ב"ח (סוף ס"ק א') – "אין עליו עונש לאחר שהגדיל אלא שאני קורא עליו גם בלא דעת נפש לא טוב" (משלי יט ב') דאף על פי דקטן שעבר עבירה בלא דעת היא לא טוב לנפש כי המשיך עליה טומאה מצד הרע על כן טוב לו כשיגדיל לשוב בתשובה מעצמו על כל מה שעבר הן בדברים שבינו ובין המקום הן בדברים שבינו ובין חבריו".
6. מג"א (ס"ק ד', עי' מחה"ש הגירסא) – "והכי אמרינן בסנהדרין ד' נ"ה ע"ב תקלה איכא קלון ליכא".
7. חכמת שלמה (סוף סי' שמ"ג) – "שבגדלותו חייב כפרה על מה שעשה בקטנותו א"כ מוכח דגם בקטנותו אינו היתר גמור".
8. אג"מ (יו"ד ח"א סי' ג', ח"ב סי' ח') [לשונו מובא לעיל], סי' י' – "ומש"כ הרמ"א בסימן שמ"ג בקטן שהכה לאביו ועבר על שאר עבירות טוב שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה אינו ענין דינא משום שעבר איסורין אלא כמפורש בתה"ד סימן ס"ב בפסקיו שאין עליו שום עונש ושום אזהרה אלא שמשמע בתלמודא כשנדייק בכמה דוכתין דסימן רעה הוא לקטן שנעשו מכשולות מתחת ידו לכן נראה שטוב הוא שיקבל איזה כפרה וזהו גם כוונת הרמ"א שלכן כתב מתחלה אע"פ שא"צ תשובה כשהגדיל ואינו סותר למש"כ תיכף לזה מ"מ טוב שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה ואם היה לו אף חטא קטן מאד יש להצריך תשובה מדינא, אלא דסובר דליכא לקטן שום חטא במה שעבר אך מ"מ מצד שהא סימן רעה עיין ביומא ריש דף פ"ז טוב שיקבל איזה דבר לתשובה וכפרה כדי שיוסלק ממנו הסימן רעה ויטיב דרכיו ומעשיו".
9. חוט שני (ח"ד סוף עמ' רח"צ).

ב. מקור לחיוב חינוך: האם חיוב חינוך מן התורה או מדרבנן.

א. חינוך בפועל הוי מצוה דרבנן.

1. ברכות (דף כ:): – "ולטעמיה, קטן בר חיובא הוא. אלא, הכא במאי עסקינן כגון שאכל שיעורא דרבנן, דאתי דרבנן ומפיק דרבנן".
2. סוכה (דף ב:): – "מעשה בהילני המלכה בלוד, שהיתה סוכתה גבוהה מעשרים אמה, והיו זקנים נכנסין ויוצאין לשם, ולא אמרו לה דבר. אמרו לו: משם ראיתה. אשה היתה ופטורה מן הסוכה. אמר להן: והלא שבעה בנים הוו לה. ועוד: כל מעשיה לא עשתה אלא על פי חכמים. למה לי למיתני ועוד כל מעשיה לא עשתה אלא על פי חכמים. הכי קאמר להו: כי תאמרו בנים קטנים היו, וקטנים פטורין מן הסוכה, כיון דשבעה הוו. אי אפשר דלא הוי בהו חד שאינו צריך לאמו. וכי תימרו: קטן שאינו צריך לאמו. מדרבנן הוא דמיתייב, ואיהי דרבנן לא משגחה. תא שמע: ועוד כל מעשיה לא עשתה אלא על פי חכמים".
3. סוכה (דף כח:): – "אמר מר: כל, לרבות את הקטנים. והתנן: נשים ועבדים וקטנים פטורין מן הסוכה. לא קשיא: כאן בקטן שהגיע לחינוך, כאן בקטן שלא הגיע לחינוך. קטן שהגיע לחינוך. מדרבנן הוא. וקרא אסמכתא בעלמא הוא".
4. חגיגה (דף ד:): – "כל זכורך, לרבות את הקטנים. והתנן: חוץ מחרש שוטה וקטן. אמר אביי: לא קשיא; כאן בקטן שהגיע לחינוך, כאן בקטן שלא הגיע לחינוך. קטן שהגיע לחינוך דרבנן היא. אין הכי נמי, וקרא אסמכתא בעלמא".
5. מראי מקומות – עי' מנחת אלעזר (ח"ג ל"ד ד"ה וכשיע"ק, צ"ע).
- א) רש"י (סוכה דף ב: ד"ה מדרבנן) – "שהזקיקו להרגיל את הקטן למצוה שהוא ראוי לה, כדי שיהא מחונך ורגיל למצות".

ב. פסוק, חנוך לנער.

1. קידושין (דף ל, עי' רש"י ד"ה משיתסר).
2. רמב"ם (מאכלות אסורות פרק י"ז הל' כ"ח. עי' חגיגה פרק ב' הל' ג', ולח"מ שם) – "מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו כדי לחנכו בקדושה שנאמר חנוך לנער על פי דרכו".
3. ריטב"א (סוכה דף ב: שו"ת סי' צ"ז).

4. איסור והיתר (שער מ"ח דין ח').
5. פמ"ג (מש"ז ס"ק א') – "והחינוך מדרבנן הוא חנוך לנער".
6. ח"א (כלל ס"ו סעי' א', סעי' ג') – "אם יש לו בנים קטנים, יחנכם במצוות, והיא מצות עשה מדברי קבלה, כמו שכתוב [משלי כב, ו] 'חנוך לנער על פי דרכו'".
7. קיצור שו"ע (סי' קס"ה סעי' א') – "כמו שאמר הכתוב חנוך לנער על פי דרכו וגו'".
8. מ"ב (ס"ק א') – "לחנוך בניו ובנותיו במצות הוטל עליו כדכתיב חנוך לנער על פי דרכו".
9. ערה"ש (סעי' ב').

א) משך חכמה (בראשית פרק י"ח פסוק י"ט ד"ה כי) – "הנה חינוך מצוה לבנים במצות עשה לא נזכר, רק עשה ד'ולמדתם את בניכם', הוא בתלמוד תורה. ואמרו בנזיר דף כט, א דהאב חייב לחנך בנו במצוות, ואין האשה חייבת לחנך בנה במצוות, פירוש דהוה כמו מצות עשה של תלמוד תורה, דהאשה פטורה. ויעוין אורח חיים סימן שמ"ג בביאורי הגר"א ובמגן אברהם. ומקור מצות חינוך במצות עשה, מקורו בזה הפסוק מאברהם אבינו שצוה את בניו בקטנם על המצוות. קרא ד'חנוך לנער על פי דרכו' (משלי כב, ו) שהביא הרמב"ם בסוף הלכות מאכלות אסורות [ושם לענין איסורים] הוי מדברי קבלה, אבל העיקר מאברהם. וכאן משמע שאף לבנות מצוה על האב. ויעוין מגן אברהם, דרך בנזיר אין מצוה על בתו, וכן משמע בגמרא שם, ואין מקום להאריך".

ג. חינוך בידיעות המצות הוי מן התורה.

1. רמב"ן (דברים פרק ו' פסוק ז') – "כי מאחר שצוה במצות, חקת עולם לדורותיכם, ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם (שמות ל"א י"ז), זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריו (בראשית י"ז י'), הנה אנחנו מצווים שידעו בנינו המצות, ואיך ידעו אותם אם לא נלמדם".
2. יראים (מצוה רכ"ה) – "למד בנך תורת ה' ומצותיו צוה יוצרנו בך" ואתחנן ושננתם לבניך ודברת בם ...".
3. יראים (מצוה רנ"ח) – "ושננתם. כבר פירשתי במצות ללמוד ובמצות ללמד את בנך תורה ומצות ...".
4. סמ"ג (מצוה י"ב) – "מצות עשה ללמד בנו תורה ומצוות שנאמר ולמדתם אתם את בניכם".
4. חפץ חיים (כל כתיבי אגרת ל') – "וכן יש ענין גדול שהוא מעיקרא דתנו, והוא חינוך הבנים לתורה ולעבודת השי"ת, כמשה"כ (דברים ד') 'והודעתם לבניך לבני בנך וגו' יום אשר עמדת' וגו' ובוזה שיבא הקב"ה לאע"ה כמשה"כ (בראשית י"ח) 'כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד' וגו' וגם זה נתפרץ מאד בעוה"ר, שמדין תורה מחויב כל איש מישראל לחנך את בניו על דרכי התורה והיראה, ולהשריש בלבו האמונה בד' ותורתו, ועכשיו נתפרץ והופקר כל אלה".
- חפץ חיים (כל כתיבי אגרת נ"ג, הו"ד בקובץ מאמרים עמ' ע"א, וקובץ הערות באגדות סי' ט') – "והנה ידוע לכל, כי יסוד קיום האומה ותורתה ודתה, הוא חינוך הבנים, ללמדם תורת ה' ולחנכם במצותיו ... 'ושננתם לבניך ולמדתם אותם את בניכם'. וכן נצטוינו בחינוכם במצות והשרשת שרשי אמונה בלבבם כמש"כ 'והגדת לבנך', 'ולמען תספר באזני בנך' וגו' 'והיה כי ישאלך בנך' וגו', והרבה כיו"ב, והכל מפני שזאת קיום האמונה ומוסדות התורה".
- מ"ב (סי' רט"ו ס"ק י"ד), לבוש (סי' רט"ו סעי' ג') – "ואפילו הרב יכול להזכיר השם כדי ללמד להתינוק הברכות שהרי ע"כ אנו צריכים ללמוד עמהם כדי לחנכם בלימוד התורה ובקיום המצות (וכמו דכתיב ולמדתם אותם את בניכם וגו')".
5. על חזו"א (אה"ע סי' קמ"ח קידושין דף ל. עמ' 572) – "עדיין האב חייב בחינוך בנו לשמור דרכי ה' שהעיקר בזה לימוד התורה ואם נתחייב ללמדו אומנות משום דחיותא היא כש"כ תורה שמוצאה מוצא חיים".
6. אמת ליעקב (קידושין דף כט: - דף ל.).
7. חוט שני (שבת ח"ד עמ' רע"ד ד"ה ודע) – "חינוך דרבנן, הוא רק לענין שנתחייבנו מדרבנן לחנך את הקטנים באופן פרטי, על המצוות ועל מניעת העבירות ... אבל באופן כללי ודאי רצון התורה שהקטנים יהיו מחונכים ולא יגדלו עד בר מצוה כפורקי עול, והדברים מוכרחים מכמה מקומות ... וזה בכלל מש"כ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וגו'".
8. תשובות והנהגות (ח"ב סי' ר"ה) – "חייב זה הוא מדרבנן ומוטל על האב, אבל גם מה"ת כיון שיש מ"ע ללמדו תורה, הלוא תכלית הלימוד להגיע לידי מעשה וכמבואר ברמב"ם (פ"א דת"ת ה"ה) עי"ש, וכ"ש שצריך להביאו לקיום המצוות להרגילו למעשה בכך, וזהו ממש כעין תלמוד תורה שידע היאך לקיים מצוות, והוא הדין בקיומם גופא כמ"ש, ולכאורא באמת צ"ב בכל חינוך למצוות למה הוי רק דרבנן תיפוק ליה דהוי מה"ת משום דזהו בכלל ללמדו תורה. אמנם בת"ת אין החיוב קבוע יום יום, רק כפי הבנת האב, משא"כ בחינוך מצוות חז"ל חייבו תמיד קטן כגדול ממש, וזהו מדרבנן חובה על האב כשהגיע בנו לגיל חינוך שיקיימם כגדול, ולפי זה כשאב מחנך בנו לקיים מצוות אין זה מצוה דרבנן לבד, שאף שהחיוב לקיימם כגדול הוא רק מדרבנן, אבל למעשה בכל חינוך מקיים מה"ת מצוה קיומית דושננתם לבניך שחייב ללמדו תורה והיינו כדי שידע לקיים מצוות, ומה לי מלמדו בספר או בקיומם, ודו"ק היטב כי זהו עיקר ויסוד גדול".
9. הר"ג קרויס (קוני' קול התורה ח"נ עמ' רכ"ב ד"ה ועכשיו) – "דב' גדרי החינוך ילפינן מב' קראי, דחינוך פרטי הוא מדרבנן ... חנוך לנער ע"פ דרכו ... וחינוך הכללי ילפינן מחיוב החינוך ללמד את בנו תורה ... מקרא ולמדתם את בניכם לדבר בם".

ד. חינוך באמונות ודעות הוי מן התורה.

1. דליות יחזקאל (תורה ונביאים עמ' ר"ב, עמ' רי"ח ד"ה כי מה) – "שחנוך שהוא מדרבנן הוא רק במצות מעשיות ... אבל בחינוך באמונות ודעות, האב מחויב בו מה"ת שזהו יסוד התורה, כי אלמלא המסורת אין תורה, ולא עוד ...".
2. חפץ חיים - עי' לעיל.
- א) מה לנשים, אדם אחר – הגר"ח שליט"א (נזר החיים עמ' רכ"ה אות קפ"ט, "אולי").

ה. **הברייתא קידושין** (דף כט.) – "דת"ר: האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות; וי"א: אף להשיטו במים".

1. למה חינוך למצות חסר מהברייתא.
2. עי' במדבר רבה (פרשה י"ז א'), "שנו רבותינו חמשה דברים האב חייב לעשות לבן ... חייב למול את בנו ... לפדותו ... ללמדו תורה ... ללמדו מצות ... להשיאו אשה" – הגר"ח ש"ס (בתורתו יהגה ח"א אות י"ט), "מצוות הוא מעשה המצוות בפועל".
3. י"ל, דהוי ענף של תורה – עי' משך חכמה (בראשית פרק י"ח פסוק י"ט, "ואין האשה חייבת לחנך בנה במצוות, פירוש דהוה כמו מצות עשה של תלמוד תורה, דהאשה פטורה").
4. י"ל, דחינוך בהאם – עי' לקמן.
5. י"ל, "עפ"י מ"ש בתויו"ט לדייק בלשון המשנה מצות הבן על האב, דר"ל מצוות שבעצם מוטלות על הבן ואם הגדיל חייב הוא בעצמו לקיימן ... וא"כ בחנוך למצוות לא שייך לומר מצוות הבן שהרי כשיגדל לא יתחייב במצות חנוך כי אם בקיום להמצוות" – חנוך לנער (פרק ב' סוף הע' ג').
6. י"ל, דנכלל באומנות – עי' חזו"א (אה"ע סי' קמ"ח קידושין דף ל. עמ' 572, "עדיין האב חייב בחינוך בנו לשמור דרכי ה' שהעיקר בזה לימוד התורה ואם נתחייב ללמדו אומנות משום דחיותא היא כש"כ תורה שמוצאה מוצא חיים").

ו. מראי מקומות – חינוך הבנים למצוות (הע' י"ג), מנחת אשר (בראשית סי' כ"א אות א').

ג] האם יש חיוב חינוך רק על בנו, או ה"ה בתו.

א. **מחמיר: גם על בתו.**

1. תוס' ישנים (יומא ריש דף פב.) – "ק"ל דאמר' בנזיר פרק מי שאמר הריני נזיר מגלח (דף כח ב) גמרא האיש מדיר את בנו בנזיר כד"ל דאמר כדי לחנכו במצות בנו אין בתו לא דבתו אין חייב לחנכה וי"ל דהתם לא איירי אלא דוקא לענין נזירות אבל ודאי לענין שאר מצות חייב לחנכה".
2. עי' מג"א (ס"ק א') – "ומשמע בנזיר דאין מחויב לחנך בתו ע"ש ובתו' בנזיר הקשו מ"ש דבי"ה מחויב לחנך בתו ע"ש ואפשר דכל המצות דמי ליה וצריך לחנכם וכן הובא בילקוט אמור דף קע"ח ע"ג".
3. חקרי לב (או"ח סי' ע', דף קכ"ט ד"ה ואת) – "אין ספק דנקטינן שיש חינוך גם בבת".
4. עי' באר היטב (ס"ק ב').
5. יעב"ץ (ס' ברכות שמים, בתוך הסידור ח"ב עמ' תתנ"ד אות כ"ד, אות כ"ז).
6. מח"ש (סוף ס"ק א') – "... עכ"ל תוספות ישנים. הרי דנפשט ספקו דמ"א, ומבואר דכל המצות יש להם דין יום הכיפורים דמחויב לחנכה".
7. בית הלל (יו"ד סי' שפ"א).
8. הו"ד בהג' אמרי ברוך (על המג"א ס"ק א').
9. גר"ז (סעי' ב') – "או בתו".
10. ח"א (כלל ס"ו סעי' ב') – "וחייב האב לחנך את בנו ובתו (עיין מ"א סי' שמ"ג וכ"כ תו"ט ביומא בהדיא)".
11. נזר ישראל (סי' ס"ח סעי' ב').
12. עי' מטה אפרים (סי' תרט"ז אלף למטה ס"ק ה') – "ועיין במגן אברהם במ"ש בשם התוספות דנזיר שהקשו אהא דמשמע התם שאין האב מחויב לחנך בתו, דהא מצינו שחייב לחנך ביום הכפורים, ואפשר דכל המצות צריך לחנכם כמו יום הכפורים וכן הוא בילקוט כו".
13. מ"ב (ס"ק ב', שעה"צ) – "דאפילו לחנך בניו ובנותיו במצות הוטל עליו. [מסקנת אחרונים]".
14. תורת שבת (ס"ק ה').
15. כה"ח (ס"ק ח') – "מ"א ...".
16. קצות השלחן (סי' ס"ה ס"ק י"ג, סי' קמ"ז סעי' א') – "אלמא דגם בנות בכלל חנוך הן ומצות חנוך שלהן דוחה איסור דשלא למנוי".
17. אג"מ (יו"ד ח"ב סי' קי"ג) – "ופשוט לע"ד שאף בשכר מחויב בין לבן ובין לבת. ונמצא שהוא ג"כ **דבר שבחובה** שאינו רשאי ליקח ממעות מעשר".
18. בצל החכמה (ח"ה סי' ד') – "דעת רובם של האחרונים, כי האב חייב לחנך את בתו ועכ"פ במצוות חיוביות כיוה"כ וכה"ג".
19. אור לציון (ח"ב פרק י"ד הע' ל"ג) – "ואין חילוק בין קטן או קטנה, שאף את הבת חייב האב לחנך, וכמ"ש במג"א בסימן שמ"ג ס"ק א', וע"ש במחצית השקל, וכן כתבו האחרונים. ודלא כמי שרצה לומר שאין האב חייב בחינוך בתו ולא יענה אמן עד גיל י"ב שנה".
20. הגר"ש זצ"ל (פסקי הלכות או"ח אות ס"ד, אשרי האיש או"ח ח"א פרק י' אות ה') – "ילד וילדה קטנים שהגיעו לגיל חינוך, מותר לענות אחריהם אמן. ולא כמו שכתב בערוך השלחן, שילדה פחות מבת י"ב אין לענות אחריה".
21. ביע אומר (ח"ב או"ח סוף סי' י"ג) – "ובכל זה נראה שאין הפרש בין תינוק לתינוקת. ומ"ש בערוך השלחן (סי' רטו ס"ב) בזה"ל: ונ"ל דתינוקת שאינה בת חינוך אין עונים אחריה אמן, עד שתהא בת י"ב שנה ויום אחד. עכ"ל. וכוונתו למ"ש בנזיר (כט) בנו חייב לחנכו בתו אינו חייב לחנכה. אולם בתוס' שם (כח:) הקשו דהא בין תינוק בין תינוקת מחנכין אותם להתענות ביה"כ. וצריך לחלק בדבר. ע"כ. ובתוס' ישנים (יומא פב) כ', דהתם לא איירי אלא דוקא לענין נזירות, אבל ודאי דלענין שאר מצות חייב לחנכה. עכ"ל. וכ"כ המג"א (סי' שמג סק"א) ע"ד התוס' נזיר, דשאר מצות דמי ליהכ"פ וצריך לחנכה. וכ"ה בילקוט. ע"ש. וכ"כ בתשו' חקרי לב

- (חאו"ח סי' ע), דקכ"ט ע"ב. ע"ש. ובערך השלחן טאייב (ס"ס שמג). וע"ע בשאר אחרונים שם. ובכה"ח (סי' תעא ס"ק כה). וכ"כ ה' ערוך השלחן גופיה (שם). וע"כ ה"נ בנ"ד אין לחלק בין תינוק לתינוקת".
22. חינוך הבנים למצוות (סעי' ג').
23. ארחות שבת (ח"ב עמ' תקס"ט אות ג').

ב. דעת הערה"ש: צ"ע. [וכן הקשה היביע אומר, לשונו מובא לעיל]. ואולי, שחושש לחומרא. וממילא צריך לחנך, אבל חושש מצד אמן על ברכה לבטלה. [אמנם עי' בה"ל (סי' רט"ו סעי' ד'), וצ"ע].

1. ערה"ש (סעי' א') – "וגם להבת מחויבים לחנך".
2. ערה"ש (סי' תע"ב סעי' ט"ו) – "ולכן צריך ליתן כוס לכל אחד מבני ביתו הן זכרים הן נקיבות ואפילו תינוקות שהגיעו לחנוך מצוה ליתן לכל אחד כוסו לפניו".
3. ערה"ש (סי' רט"ו סעי' ב') – "אבל תינוק המברך לפטור את עצמו ומבין מה שאומר והגיע לחנוך עונים אחריו אמן וכן אחר תינוק המפטיר בבית הכנסת עונים אחריו אמן ונ"ל דתינוקת שאינה בת חנוך אין עונין אחריה אמן עד שתהא בת י"ב שנה ויום אחד".

ג. מראי מקומות – א"ר (ס"ק ב'), מקור חיים (חו"י, סי' שמ"ג), פמ"ג (סי' רכ"ה א"א ס"ק ה'), קול מבשר (ח"ב סי' מ"ד), יביע אומר (ח"ו או"ח סי' כ"ט אות ג').

1. אג"מ (יו"ד ח"ב סי' קי"ג) – "אף לתירוץ זה אליבא דר"ל הוא רק בחינוך מצות אבל ללמדה להאמין בה' ובתורתו ולהשמר מאיסורין ודאי הוא מחוייב".

ד] האם חיוב חינוך רק על האב, או ה"ה האם.

א. ראשונים.

1. רק האב.

א) ר"י (תוס' ישנים יומא ריש דף פב.) – "ור' אומר דחינוך לא שייך אלא באב אבל באדם אחר לא שייך ביה חינוך הלכך נמי אין נזהרין להפרישו ומעשה דהילני המלכה שישבה היא ושבעה בניה בסוכה שמא הוה להם אב וחנוכם בכך ואפילו לא היה להם אב היתה מחנכם למצוה בעלמא".

ב) הגמ"מ (שביתת עשר פרק ב' אות כ').

2. גם על האם.

א) רש"י (חגיגה דף ב. ד"ה אי, הגם החקרי לב דוחה ראיה זו) – "הטילו חכמים על אביו ועל אמו לחנכו במצות".

ב) תרה"ד (ח"א סי' צ"ד) – "אמנם שינוי דר"י נראה קצת דוחק, מההיא דהילני המלכה. דלכאורה מוכח התם דלאו למצוה בעלמא היתה מחנכת. וגם משמע דלא הוה להו אב. ותו דבריש פ' כיצד משתתפין מקשים התוס' התם היאך מערבים בשביל הקטן, למ"ד אין מערבין אלא לדבר מצוה. ומתריצים דבקטן נמי איכא מצוה כדי לחנכו. והספר מוקי לה התם בקטן דליכא לאבוהי במתא. אלמא איתא לחינוך אפילו שלא באב. ואין נראה לחלק בין היכא דאית ליה אב וליתא גבי', ובין לית ליה אב כלל, דמ"ש הא מהא לענין זה. ותוספות דלעיל בשינוי דר"י קאמר ושמא היה להם אב, סתמא קאמר. אלמא דדוקא האב עצמו צריך לחנך, ולכך אין להקל בפשיטות כלל".

ב. רק האב.

1. מג"א (ס"ק א') – "אבל אמו אינה מצווה וכ"ה בנזיר דף כ"ט ובת"ה סי' צ"ד ומעשה דהילני בסוכה דף ב' שהושיבה בניה בסוכה ע"ש היא החמירה על עצמה".

מג"א (סי' תרט"ז ס"ק ב', עי' סי' תר"מ ס"ק ג') – "פי' ר"י כל חינוך קטן לא שייך אלא באב".

2. יעב"ץ (ס' ברכות שמים, בתוך הסידור ח"ב עמ' תתנ"ד אות כ"ה).

3. פמ"ג (סי' רכ"ה א"א ס"ק ה').

4. חקרי לב (או"ח סי' ע', דף קכ"ט ד"ה הכלל) – "ואין חינוך כי אם באב לדעת רוב פוסקים ... כ"ש דעיקר חינוך אינו אלא דרבנן דאזלינן בתר רוב גדולי הפוסקים להקל ולהחמיר".

5. באר היטב (ס"ק ב').

6. ברכי יוסף (ס"ק ז') – "ולענין הלכה הגם שהרב תה"ד מגמגם בתירוץ ר"י, מאחר שמהר"ם והגהות מיימוניות ס"ל כוותיה הכי נקטינן דאב דוקא חייב לחנך בנו".

7. גר"ז (סעי' ד', סי' תר"מ סעי' ד') – "אבל אמו אין מצווה עליו כלל בין במצות עשה בין בלא תעשה".

8. נור ישראל (סי' ס"ח סעי' ב').

9. קצות השלחן (סי' קמ"ז סעי' א').

10. תשובות והנהגות (ח"ב סי' ר"ה ונראה) – "דאף שאשה פטורה ממצות חינוך וכמבואר בנזיר בסוגיא התם, מ"מ במה שבית ישראל חייבין היא חייבת כמותם וכמבואר במקנה בקידושין כ"ט: לענין מילה שחייבת למול בנה מדין בית דין כשאין האב מל את בנו, וגם לענין חינוך אם רואה בנה ח"ו פורק עול חייבת ללמדו תורה ולחנכו למצוות מדין כל ישראל, וכן בכל פעם שמחנכת את בנה יש כזה קיום מצות ת"ת שבית דין מקיימין, דכשאין האב מקיים מצותו כל ישראל בכלל המצוה".

א) חו"ט שני (ח"ד עמ' ער"ה ד"ה נמצא, עמ' רע"ח ד"ה כבר) – "דאף להנך ראשונים דאשה פטורה מלחנך את בנה, הני מילי בחינוך דרבנן שהוא חיוב לחנך באופן פרטי את הקטנים במצוות, אבל חינוך ליראת שמים ודאי שמוטל גם על האב, וזהו 'אל תטוש תורת אמן', ומסתברא דכולם חייבים בזה, ויותר מוטל על המתעסקים בפועל עם הקטן".

ג. גם על האם.

1. אורח מישור (נזיר ריש דף כט.).
2. תוס' שבת (ס"ק א').
3. עי' בכורי יעקב (סי' תר"מ ס"ק ה').
4. תורת שבת (ס"ק ו').
5. בצל החכמה (ח"ה סי' ד') – "נראה כי גם האם חייבת לחנך את בנה וכן את בתה ועכ"פ במצוות החיוביות".

ד. בלשון י"א.

1. ח"א (כלל ס"ו סעי' ב', עי' סעי' ג') – "ויש אומרים דגם בהאם שייך מצות חינוך".
2. מ"ב (ס"ק ב') – "ויש מאחרונים שסוברין דמצות חינוך מוטל גם על האם".
- מ"ב (סי' תרט"ז ס"ק ה', שעה"צ שם. עי' מ"ב סי' תר"מ ס"ק ה') – "ולכמה פוסקים גם באם ליכא חיובא דחינוך (אם לא למצוה בעלמא) מיהו יש פוסקים שכתבו דאיכא חיוב חינוך גם באם".

ה. לכו"ע יש מצוה על האם.

1. ר"י (תוס' ישנים יומא ריש דף פב.) - לשונו מובא לעיל.
2. תרה"ד (ח"א סי' צ"ד).
3. מטה אפרים (סי' תרט"ז אלף למטה ס"ק ה') – "עיינ במגן אברהם כאן ובסימן שמ"ג, ושם כתב בשם תשובות מהר"ם דמעשה דהילני המלכה שהושיבה בניה בסוכה היא החמירה על עצמה עי"ש, ונראה מזה אף שאין החיוב מוטל עליה מכל מקום כשמחמרת על עצמה לחנך בניה במצות מצוה קעבדה, ואפילו באיסורא דרבנן נמי מי יחוש חוץ ממנה, ועיין בסוף שבת גבי אימיה דרב נחמן בר יצחק דאמרה ליה כסי רישך כי היכא דתהוי עלך אימתא דשמיא, והמגן אברהם סימן ב' מייתי מהך עובדא שנכון לכסות ראשם כו', וכן מצינו בדוכתא טובא, וכבר אמר שלמה ובן כסיל חוגת אמו, והדברים פשוטים וקצרתי".
4. מ"ב (סי' תרט"ז ס"ק ה') - לשונו מובא לעיל.

ו. מראי מקומות – מקור חיים (חו"י, סי' שמ"ג), תקרי לב (או"ח סי' ע', דף קכ"ז ד"ה ומינה. הו"ד בשעה"צ סי' תרט"ז ס"ק ז', ס"ק ח'). קהלות יעקב (ברכות סי' כ"ד, סוכה סי' ב'), משנה הלכות (ח"ג סי' רל"א), חינוך הבנים למצוות (סעי' ה'), מנחת אשר (בראשית סי' כ"א אות ג'), ארחות שבת (פרק כ"ד הע' ו').

1. מה הטעם שי"א שהחינוך הוי רק על האב ולא על האם – תקרי לב (או"ח סי' ע', דף קכ"ח ד"ה ולדידי, "דקי"ל במצות שהאב חייב על הבן דהיינו למולו וללמדו תורה ולהשיאו אשה שאין האם חייבת ומאי דתקון רבנן כעין של תורה תקון"), משך חכמה (בראשית פרק י"ח פסוק י"ט, "ואין האשה חייבת לחנך בנה במצוות, פירוש דהוה כמו מצות עשה של תלמוד תורה, דהאשה פטורה"), עי' חנוך לנער (פרק ב' סוף הע' ג').

ז. האם יש חיוב חינוך על אפיטרופוס.

1. מחמיר – ערה"ש (חו"מ סי' ר"צ ס"ק ל'), שד"ח (מערכת ח' כלל נ"ט ד"ה ולענין), על פי התורה (שמות פרק ג' סעי' ט"ז).
2. מיקל – תקרי לב (או"ח סי' ע', דף קכ"ז ד"ה ואת. שם סי' ע"ד).
3. מראי מקומות – שמע בני (אנגלית, הקדמה הע' י"ט).

ח. חרש ושוטה.

1. חרש יש דין חינוך, משא"כ שוטה.
(א) פמ"ג (מש"ז ס"ק א', א"א ס"ק ב', פתיחה לאו"ח ח"ב אות ט', מש"ז או"ח סי' רס"ו ס"ק ד') – "ה"ה שוטה כה"ג לא שייך חינוך ... אבל חרש קטן י"ל דעת קלישותא ומחויב לחנכו".
(ב) פירות תאנה (נדה דף סא: עמ' קמה:).
2. בין חרש ובין שוטה אין דין חינוך.
(א) בה"ל (סי' רס"ו סעי' ה' יתננו) – "כתב הפמ"ג יראה לי דהיינו דוקא שאינו בנו אבל בנו קטן שהוא בר חינוך מדרבנן יתננו לחרש ושוטה ומסתפק שם דאפשר אפילו אם החרש ושוטה הוא בנו שאינם בר חנוך כמו קטן".
(ב) פתח הדביר (ס"ק ו').
(ג) כה"ח (ס"ק ח', ס"ק כ"א) – "פתה"ד".
3. יש איסור ספינן, בין חרש ובין שוטה.
(א) פמ"ג (סי' רס"ו מש"ז ס"ק ד') – "אבל ודאי ליספי להם בידים אסור אפי' לחרש ושוטה מקרא דלא תאכלום".
(ב) חת"ס (או"ח סי' פ"ג ד"ה ואומר) – "בודאי כל שאנו מזהירים על קטני בני ישראל אנו מזהירים נמי על חרש שוטה וקטן, דקרא דלא תאכלום להזהיר המצווים על שאינם מצווים יהיה קטן או שוטה".
(ג) פתח הדביר (ס"ק ז').
(ד) כה"ח (ס"ק כ"א) – "להפרמ"ג ... וכן הפתה"ד ...".
(ה) אג"מ (יו"ד ח"א סי' ו' ד"ה ובזה, ח"ב סי' ט' ד"ה ומה שכתבתי שגם).
(ו) חוט שני (ח"ד עמ' רפ"א ד"ה ועל, עמ' רפ"ח ד"ה וכיון).
(ז) ארחות שבת (ח"ב עמ' תקע"ב ד"ה כתבו).

ט. מראי מקומות.

1. שבת הלוי (ח"ד סי' קכ"ט) – "ועיקר הנדון באב שנתגרש מאשתו, ולהם שתי בנות והאשה נשאה לאיש מודרני והבנות אתה, והאב טוען שיש לו סימנים שאינם מתחנכים ע"פ התורה כדרך המסור לנו, ואע"ג שגם השני שומר כשרות וכו' מ"מ הכיר שלפעמים נכשלים גם באיסור דאורייתא ... ויראה דגם באב לא שייך חינוך אלא דוקא כשהבנים אצלו אבל אינם מצויים אצלו לא שייך גדר חינוך, ועיין רש"י ברכות כ' ע"א פוסט מה"ט מחינוך ק"ש כיון שאין הבנים אצלו תמיד בשעת ק"ש, ואפי' תוס' והראשונים החולקים שם על רש"י מ"מ בהא דידן שאינם כלל ברשותו הכל מודים".
2. חוט שני (ח"ד עמ' ש' ד"ה אב) – "דכיון שהמלמד הוא שליח של האב ללמדו תורה ... כשהוא שוכר מלמד א"כ הרי מדין שכירות צריך המלמד גם לחנכו במצוות השייכים באותם שעות שהתינוק אצלו, וממילא צריך המלמד להפרישו מאיסורים אם עושה הקטן איסור באותם שעות, וכדין אב שצריך להפריש את בנו מן האיסורים".

ה) האם יש חיוב חינוך גם על הבן.

א. עי' סי' קפ"ו, לשיטות ומראי מקומות.

ו) עד איזה גיל חיוב חינוך.

א. עי' ערך בר מצוה, לשיטות ומראי מקומות.

ז) גדרים של חינוך - האם צריך לחנך הילדים בכל הדקדוקים, או רק להרגילם.

א. הלכה.

1. כגדול ממש [מצוה ישנה] – ריטב"א (סוכה דף ב: ד"ה אמר, "מעשה בהילני וכו' עד כל מעשיה לא היתה עושה אלא ע"פ חכמים. מהא שמעינן דקטן שמחנכין אותו במצות [צריך] לעשות לו מצוה בהכשר גמור כגדול"), מג"א (סי' תרנ"ח ס"ק ח'), א"ר (שם ס"ק י'), פמ"ג (שם א"א ס"ק ח'), ח"א (כלל קנ"ב סעי' י"א), בכורי יעקב (סי' תרנ"ח ס"ק י"ח).
2. רק כדי להתרגל במצות, גבי לולב שאול [מצוה חדשה] – מרדכי (סי' תשנ"ט), או"ז (סי' שי"ח), הג"א (פרק ד' ס"ו), בעל העיטור (לולב צ"ג ע"א), עי' תוס' (ערכין דף ב: ד"ה אבי), ראבי"ה (סי' תרנ"ד), בגדי ישע (סי' תרנ"ח), ערוגת הבושם (סי' קצ"ו אות ו').
3. מראי מקומות – חוט שני (ח"ד עמ' רע"ז ד"ה המצוה).

ב. נ"מ בטעמים של חינוך - לפי האג"מ.

1. אג"מ (או"ח ח"ג סי' צ"ה) – "ולכן זה שהקלו במדינותינו ביוראפ כהראב"ן היה זה משום העניות שלא היה באפשרי דרוב בני העירות לא היה אף לעצמן אתרוג אלא ברכו באתרוג של הקהל ולא קיימו אף בעצמן מצות הנענועים בהלל, אבל בעצם הדין היה לן להחמיר שכן הוא שיטת הרמב"ם והטור והמחבר והמג"א ורוב האחרונים וכהראיה מגמ' דחגיגה כדלעיל, ולכן במדינתנו אמעריקא שב"ה השפיע בחסדו שפע ברכתו, וגם יש להשיג אתרוג ומיניו כשרים בזול, יש לכל אחד להחמיר כמו שראוי להורות לדינא ולקנות בעד כל קטן וקטן אתרוג ומיניו ביחוד שיהיה שלו ממש ויקיים האב מצות החינוך שעליו כדן".
2. אג"מ (יו"ד ח"א סי' קל"ז, עי' ישרון ח"ד עמ' תרפ"ג) – "בענין למוד בכת אחד ילדים וילדות קטנים ... תליא זה במחלוקת הפוסקים בהא דלא ליקני אינש הושענא לינוקא ביו"ט קמא ... שהמג"א ... סובר דלא יצא הקטן וכוונתו דלכן לא יצא האב ידי מצות חינוך ... וכן סברי רוב האחרונים. אבל המ"ב בס"ק כ"ח הביא שיש אחרונים שסוברין דמצות חינוך מתקיים גם בשאול ... ועיי"ש בשער הציון שמשמע שכן דעתו נוטה להלכה. שלכן בעובדא דידן יהיה איפכא דלהמג"א יהיה לקולא כיון דמצות חינוך לדידיה הוא באופן שאם היה חייב במצות היה יוצא ולכן הכא כיון שאף אם היה חייב במצות לא היה שייך לאסור עליו אין לאסור גם מדין חינוך. ולהחולקים דחינוך מקיים אף שלא הקנה לו משום דעכ"פ מתרגל ומתחנך בזה לקיים במצוה כשיתגדל לכן יש לאסור שילמדו יחד כדי להרגילם ולחנכם להתרחק מנשים אף שאין בזה שייכות איסור אף אם היו חייבין במצות. ונמצא שלמה שמשמע משעה"צ שהמ"ב סובר כי מהאחרונים דלא כהמג"א יש לאסור גם מדינא אך לרוב האחרונים שסברי כהמג"א אין לאסור מדינא".

א) שבת הלוי (ח"א סי' כ"ט) – "שיושבים שם יחד נערים ונערות מגיל ה' עד גיל י"א ... ופשוט מאד דגם בגיל קטן כבר חל חובת חנוך בזה להתרגל בפרישות זה שהוא עפ"י דין".

3. אג"מ (יו"ד ח"ג סי' נ"ב אות ב') – "[בציצית] מקילין בקטנים שלובשין אותן שלא כהשיעור אף לפי גודלן ... תלוי זה במחלוקת המג"א והאחרונים שהביא המ"ב בסימן תרנ"ח ... שלהמג"א לא יצא במצות חינוך דציצית כשליכא השיעור לקטן ולהאחרונים שהביא המ"ב ושכן סובר המרדכי בשם ראב"ן יצא אף שליכא השיעור כיון שעכ"פ מתחנך בזה, שא"כ מה שלא קפדי ליקח ט"ק שיש בהו כשיעור לבניהם הוא אליבא דהמ"ב בשם אחרונים והמרדכי בשם ראב"ן ומשמע דהמ"ב בשעה"צ סובר כוותיהו".
4. אג"מ (יו"ד ח"א סי' רכ"ד) – "שגם אם איכא חיוב חינוך באבלות וקריעה, תליא בזה דאם נימא שהחינוך להתרגל הוא רק טעם למה שחייבו אבל עצם החיוב הוא שהקטן יקיים המצוה כמו הגדול, אין טעם לחלק שבאבלות וקריעה לא יתחייב דאף אם הטעם לחייבו להרגילו ליכא במצוה זו משום דהוא רק מצוה הבאה ע"י מקרה ואפשר שלא יבא לו כלל מ"מ אין לחלק כיון דחייבוהו לקיום מצות כגדול".

5. אג"מ (שירת שלמה אות ס"ט) – "אם יש לעשות **מנין של קטנים** להתפלל ביחד ... דבזה אינם מקיימים באמת תפילה בצבור וא"כ תלוי במחלוקת ראשונים ראב"ן (ורש"י) אי חינוך של אתרוג צריך שיהא שלו וכמו עיקר המצוה, או א"צ דלא בעינן אלא שיהא נראה כמצוה".

(א) מ"ב (סי' קצ"ט ס"ק י"ג) – "אבל מזמנין לעצמן. רשות וקאי אנשים ועבדים ולא אקטנים דקטנים לאו בני מצוה נינהו לומר שיזמנו לעצמן".

6. אג"מ (או"ח ח"ה סי' כ' אות ה') – "חינוך קטנים **לנפילת אפיים** כשמתפללים במקום שלומדים שם, שאין בו ס"ת. הנה בכל דבר אין לחנך באופן שהוא שלא כדין, אפילו כשלא יאירע עי"ז שום מכשול. עיין במה שכתבתי בתשובה ביו"ד ח"א סימן קל"ז, שהוא פלוגתא דרבוותא ורוב האחרונים ס"ל כמג"א, שמצוות חינוך היא דווקא כשעושה הקטן באופן שאם היה גדול, היה יוצא ידי חובה. וא"כ כשאפשר, אפילו באופן רחוק, לצאת מכשול, אין לחנך באופן כזה לכו"ע ...".

ג. עוד נ"מ, **אם עשה מעשה בקטנות שבזמן שהוא גדול יהיה מקיים המצוה** – עי' מהר"ץ חיות (סוכה דף מו:), מתנה ע"מ להחזיר. [עי' תתן אמת ליעקב פרק ג' אות ד', המאיר לעולם ח"א סי' י"ח], עי' שד"ח (ח"ד עמ' 171 ד"ה ובמאי).

ד. סתירות בחפץ חיים.

1. מקור.

(א) בה"ל (סוף סי' תרנ"ז) – "כדי לחנכו במצות. ופשוט דצריך שיהיו ד' מינין כשרין כמו בגדול".
(ב) מ"ב (סי' תרנ"ח ס"ק כ"ח, ע"ש בשעה"צ ס"ק ל"ו) – "הקטן לא יצא בנטילה כזה דהא אינו שלו ולא מקרי לכם ולא קיים בו אביו מצות חינוך ויש מאחרונים שסוברין דמצות חינוך מתקיים גם בשאול דהא גם בזה מתחנך הבן למצות וכן משמע במרדכי בשם ראב"ן".

2. י"ל, חילוק אם ניכר – עמק סוכות (סוכה דף מו: ד"ה מקנא), עי' חוט שני (שבת ח"ד סוף עמ' שע"ז), "ונראה דחינוך לספור ביום לא דמי לאתרוג שאול, דנימא דיחנכו לספור ביום למחרת כיון שישן בלילה, דאתרוג שאול, הקטן לא יודע שחסר לו בעלות באתרוג, וגם אין זה ניכר באתרוג, ובזה נחלקו אם יש בזה חסרון לענין חינוך, אבל לגבי ספירת יום כיון דקיי"ל דיברך בלילה הרי חסר בעצם החינוך למצוה שצריך לקיימה בלילה והוא סופר ביום וכל קטן מבחין בין יום ללילה", ילדים בהלכה (ארטסקרול, ביאורים פרק א' אות י"ד).

3. י"ל, חילוק גברא או חפצא – אשר לשלמה (תנינא סי' ג'), משנת יעב"ץ (מועדים סי' ע', נועם ח"ד דף ל"ו), הגר"צ חשין שליט"א (יד אליעזר סוכה דף ב: אות כ"א), שמע בני (אנגלית, פרק כ' הע' ט'), על פי התורה (שמות פרק ג' סעי' ל"ד).

4. נ"מ: אתרוג מעיר הנידחת. א"נ, אתרוג מורכב.

5. מראי מקומות – קהלות יעקב (סוכה סוף סי' כ"ח).

(א) משפטיך ליעקב (או"ח סי' ו') – "מבואר בה"פ סי' תע"ב שמחנכין הקטנים לשנות ארבע כוסות ומשמע מלשון השו"ע של הרב תניא זי"ע שצריכין לשנות רוב רביעית כמו הגדולים עיי"ש במסגרת השלחן על הקיצור ש"ע שהאריך להוכיח מכ"מ שמצות חינוך בקטנים הוא כמו בגדולים והכי מוכח מסי' תרנ"ח מג"א ס"ק ח' דקטן מחוייב לקיים המצות כמו הגדול עיי"ש ודו"ק, ואפי' לפי מה שצייד כ"ק אאמו"ר ז"ל בספרו ערה"ב סי' קצ"ו אות ו' דבקטן לא בעי לכם עיי"ש, היינו בדבר של"ש לגוף קיום המצוה כמו לכם דהקטן אינו יודע לחלק בין אם הלולב שלו או שאול, אבל בדבר דשייך לגוף המצוה כבנ"ד תפילה בציבור פשוט כביעא בכותחא דמחייבין לחנוך הקטן להתפלל בציבור כמו בגדול והחילוק פשוט וקל להבין".

ה. מראי מקומות – הג"ר ניסן אלפרט זצ"ל (שמע בני, בירורי הלכה סוף סי' א'), עמק הלכה (ח"א סי' פ').

ו. האם יש דין הידור לקטנים.

1. מיקל – עי' בה"ל (סי' תרע"ה סעי' ג' ד"ה ולדידן, ס"ק י"ד), "דנהי דמחוייב לחנכו היינו בדבר שיש בו חיוב על הגדול מצד הדין אבל בזה דגם בגדול ליכא כ"א משום הידור מצוה אינו מחוייב לחנך בו הקטן", חוט שני (ח"ד עמ' רצ"ו ד"ה ועיין), חינוך הבנים למצוות (סעי' ל"א, הע' צ"ה).

2. מראי מקומות – מקראי קודש (חנוכה סי' ט"ו), הגר"ח ק"ל שליט"א (דרך שיחה ח"א עמ' פ"א), על פי התורה (פרק ג' סעי' כ"ח).

ז. חסרון חינוך מצד קטנות.

1. עדיין יש חיוב חינוך – טורי אבן (חגיגה דף ו. ד"ה פיסקא, "וכיון דמצות צריכות כוונה ובלא כוונה אינו יוצא ידי חובה הא ודאי קטן לאו בר כוונה הוא ... וא"כ מה הועילו חכמים בתקנתן שתיקנו לחנך את הקטן במצות הא כיון דלאו בר כוונה הוא לאו כלום הוא וכאלו לא עשה דמי ... א"ו כיון דהא דלאו בר כוונה הוא קטנותו הוא דקא גרם לו וכשיגדיל בר כוונה הוי אין זה מפקיעו מחינוך בקטנותו כדי שלכשיגדיל ויהא בר כוונה יהא רגיל ומחונך במצות").

2. י"ל ע"י זה קושיית אחיעזר (ח"ג סי' פ"א אות א' ד"ה ועפ"י) – "והקשה הא קטן אין לו מחשבה ואף מחשבה הניכרת מתוך מעשיו אינו אלא מדרבנן ובשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה".

(א) וכן שו"מ החוט שני (ח"ד עמ' רצ"ב ד"ה ובשו"ת)

3. י"ל ע"י זה קושיית צפת פענח (דווינסק ח"ב סי' ג', סי' ד') – איך קטן מברך על תפילין.

4. מראי מקומות – מהר"ץ חיות (סוכה דף מו:).

5. עונג יו"ט (סי' צ"ו ד"ה ונ"ל), הו"ד בשבת הלוי (ח"ב סי' כ' אות ט') – "נ"ל שדעת הר"מ ז"ל דאף דאסור להאכיל איסור לקטן בידיים מ"מ קטנה נשואה אף שנשואין שלה מדרבנן שרי להאכילה בתרומה דאורייתא. דלא הזירה תורה שלא להאכיל לקטן אלא

בדבר שאם היה גדול היה הדבר אסור עליו להכי הזהירה תורה שלא להאכיל אף לקטן. אבל דבר שאם היה גדול הי' הדבר מותר וקטנותו גורם לו לאסור הדבר עליו לא אסרה תורה להאכילו בידים. ולהכי קטנה ב"י נשואה לכהן שאם היתה גדולה היתה אוכלת בתרומה ע"י נשואין דידה שרי להאכילה בידים ע"י נישואי קטנות".

ח. סוכה דף מו: - מהר"ץ חיות (שם), תתן אמת ליעקב (הוספות פ"ג אות ד'), המאיר לעולם (ח"א סי' י"ח).

ח הלכות: בקיצור.

א. הורים.

1. לאו בר הבנה כלל - רק ספינן (מחבר, מ"ב ס"ק ג'), ולהרגילו (מחבר) אסור. [לתועלת הקטן באיסור דרבנן, עי' בה"ל].
2. בר הבנה - להפרישו מלאוין (מ"ב ס"ק ג', שעה"צ ס"ק ט"ו).
3. בר חינוך - לחנך במצות (מ"ב ס"ק ג').
4. על דעת הורים, למלאכת שבת - איסור דאורייתא (שעה"צ סי' של"ד ס"ק נ"ד). [אסור בהנאה, בה"ל סי' שכ"ה סעי' י' ד"ה א"י].

ב. אחרים.

1. לאו בר הבנה כלל - רק ספינן (מחבר, מ"ב ס"ק ד'), ולהרגילו (מחבר) אסור.
2. בר הבנה - כלום.
3. בר חינוך - להפרישו מלאוין דאורייתא (מ"ב ס"ק ז').
4. על דעת אחרים, למלאכת שבת - איסור דרבנן (מ"ב ס"ק א', שעה"צ סי' של"ד ס"ק נ"ד). [אסור בהנאה, בה"ל סי' שכ"ה סעי' י' ד"ה א"י].

ג. איזה גיל מתחיל חינוך: במצות עשה.

1. כל חד לפום חורפיה.
(א) תוס' (ערכין דף ב: ד"ה שהגיע).
(ב) מג"א (סוף ס"ק ג') – "והחינוך כל חד לפום חורפיה היודע להתעטף חייב בציצית לשמור תפילין חייב בתפילין היודע מענין שבת חייב בקידוש וכן כל כיוצא בזה".
(ג) יעב"ץ (ס' ברכות שמים, בתוך הסידור ח"ב עמ' תתנ"ב אות א').
(ד) ח"א (כלל ס"ו סעי' ב') – "כל מצוה ומצוה לפי דעתו של הבן".
(ה) גר"ז (סעי' ג').
(ו) נזר ישראל (סי' ס"ח ס"ק ה').
(ז) קיצור שו"ע (סי' קס"ה סעי' ב').
(ח) מ"ב (ס"ק ג', שעה"צ ס"ק ה') – "ודע דשעור החינוך במ"ע הוא בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו בכל דבר לפי ענינו כגון היודע מענין שבת חייב להרגילו לשמוע קידוש והבדלה היודע להתעטף כהלכה חייב בציצית וכן"ל בסימן י"ז וכן כל כיו"ב בין במ"ע של תורה בין בשל ד"ס. [כל הפוסקים]".
(ט) קצות השלחן (סי' קמ"ז סעי' ב').
(י) חוט שני (ח"ד עמ' רע"ו ד"ה במצות, עי' ד"ה וחינוך) – "במצות עשה סגי שהקטן מבין לעשות את מעשה המצוה אף שאינו מבין כלל את הענין המצוה".
(יא) חינוך הבנים למצוות (סעי' כ').
2. בן ט' ובן י'.
(א) רש"י (ברכות דף טו: ד"ה במה, ערכין סוף דף ב:) – "הגיע לחנוך מצות, כגון בן תשע ובן עשר".
(ב) מקור חיים (חו"י, סי' שמ"ג ד"ה אבל).
(ג) עי' רע"א (ח"א סי' ט"ו, עם ביאור אחיזה בעקב שהביא הגר"ח ק שליט"א).
3. מראי מקומות.
(א) חוט שני (ח"ד פרק צ"ה ס"ק ב' ד"ה והיינו, עמ' רע"ו) – "במצות עשה סגי שהקטן מבין לעשות את מעשה המצוה אף שאינו מבין כלל את ענין המצוה".

ד. איזה גיל מתחיל חינוך: במצות לא תעשה.

1. בר הבנה.
(א) ח"א (כלל ס"ו סעי' ג') – "אבל להפרישם מאיסורא, אפילו לא הגיעו לחינוך רק שהתינוק הוא בר הבנה, חייבים האב והאם להפרישם מאיסורא ולגער בהם אפילו רק איסור דרבנן, כדכתיב [משלי כב, ו] חנוך לנער על פי דרכו".
(ב) גר"ז (סעי' ג').
(ג) קיצור שו"ע (סי' קס"ה סעי' ב').
(ד) מ"ב (ס"ק ג') – "אבל החינוך בל"ת בין של תורה בין של דבריהם הוא בכל תינוק שהוא בר הבנה שמבין כשאומרים לו שזה אסור לעשות או לאכול אבל תינוק שאינו בר הבנה כלל אין אביו מצווה למנעו בע"כ מלאכול מאכלות אסורות או מלחלל שבת אפילו באיסור של תורה כיון שאינו מבין כלל הענין מה שמונעו ומפרישו".
(ה) קצות השלחן (סי' קמ"ז סעי' ב').

2. מראי מקומות – ילדים בהלכה (ארטסקרול, פרק א' הע' כ"א).
- (א) חקרי לב (או"ח סי' ע' ד"ה והנה ראיתי בתשו') – "מדבריו למדנו דה"ל היינו שיודע להבחין בין טו' לרע וכשגוער בו אביו פורש מן האיסור וגם אח"כ לא יעשה אפי' שלא בפניו שכבר ידע קצת מאיסור והיתר".
- (ב) חוט שני (ח"ד פרק צ"ה ס"ק ה' ד"ה אבל, עמ' רע"ו) – "גדר החינוך בלא תעשה הוא בגיל שהוא בר הבנה שמבין כשאומרים לו שזה אסור, היינו שמבין שיהודי אסור לו לעשות דבר זה, ולא מפני שאין מניחין לו עכשיו לעשות דבר זה או מפני שאביו אומר לו שזה אסור, וכ"ש לא מפני שהוא מיוחד מאביו או מעונש".
3. [לכל הפחות] עד בן ג'.
 (א) עי' תוס' (דף קכא. ד"ה שמע) – "קטן אפי' בהגיע לחינוך שרי התם ע"כ גדול לאו דוקא בר עונשין דהא במסקנא מפרש טעמא משום דסתם תינוק מסוכן הוא אצל חלב והאי טעמא לא שייך אלא בבן שתים או שלש שנים".
 (ב) ברית עולם (ח"ב סי' כ"ב אות י', אות כ"ד, אז נדברו ח"ו סי' נ"ז) – "בפחות מבן שלוש".
 (ג) חינוך הבנים למצוות (סעי' ל"ח אות א') – "עד גיל שנתיים או שלוש".
 (ד) נשמת שבת (סי' שמ"ג אות ת"נ) – "והוא בערך בהיותו בן ג' ד' שנים".
 (ה) פסקי תשובות (דפו"י אות ב') – "בגיל שלוש יש לחשוש שהוא בר הבנה".
 עי' פסקי תשובות (דפו"ח אות ז', עי' הע' פ"ז) – "ובדרך כלל הוא לערך מגיל שלוש, ולפעמים מתאחר עד כבן ארבע".
 4. [לכל הפחות] עד בן ד'.
 (א) ב"ח (סי' של"ד ס"ק י"ב) – "האי קטן בדלא הגיע לחינוך וכמו שכתבו התוספות בפרק כל כתבי ומביאם בית יוסף והיינו קטן בן ארבע וחמש".
 (ב) יעב"ץ (ס' ברכות שמים, בתוך הסידור ח"ב עמ' תתנ"ג אות ה') – "ובדבר שיש בו משום הפרשה מאיסור. הקדימוהו שנה. ושיעורו בן ד' שלמות לבריא. ובן חמש לכחוש. כמו שמצינו ביניקה דכוותה. ונראה לי דחד טעמא הוא. משום שאז נכנס בשנות החנוך. שמצוה להפרישו מאיסור. ואף על גב דקטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין עליו להפרישו, אביו מצווה עליו. ואפילו במידי דרבנן".
 (ג) כונת הלב (יו"ד סי' ט' אות ג').
 (ד) ילדים בהלכה (ארטסקרול, עמ' ח') – "generally it is reached at approximately four years of age".

ט] איסור ספינן - בין הורים בין אחרים.

יבמות (סוף דף קיד.) – "ת"ש: לא תאכלום כי שקץ הם, לא תאכילום, להזהיר הגדולים על הקטנים; מאי לאו דאמר להו לא תאכלו. לא, דלא ליספו ליה בידים. תא שמע: כל נפש מכם לא תאכל דם, להזהיר הגדולים על הקטנים; מאי לאו דאמר להו לא תאכלו. לא, דלא ליספו להו בידים. ת"ש: אמור... ואמרת, להזהיר גדולים על הקטנים; מאי לאו דאמר להו לא תיטמו. לא, דלא ליטמו להו בידים. וצריכי...".

א. אינו בר הבנה כלל.

1. מחמיר.
 (א) ח"א (כלל ס"ו סעי' ג') – "בהדיא אמרי' ביבמות קי"ט דהטעם משום דתינוק מסוכן הוא אצל חלב, שמע מינה אדרבה דבמידי דלא מסוכן, אסור אפילו לאו בר הבנה. אך יש לומר דוקא ליתן לו בידים".
 (ב) גר"ז (סעי' ה', סעי' ו').
 (ג) מ"ב (ס"ק ג', ס"ק ד') – "וכן לספות לו בשאר איסורים אסור אפילו בתינוק שאינו בר הבנה עדיין".
שעה"צ (ס"ק ו') – "ומאיסור והיתר לכאורה משמע דאם אינו בר הבנה אפילו ליספי לה ליכא איסורא, ותמוה מאד, דמוכח בהדיא בגמרא להיפוך, וכבר הקשה עליו בספר חיי אדם".
 (ד) תהלה לדוד (ס"ק א') – "יש בזה איסור דאורייתא".
 (ה) קצות השלחן (סי' קמ"ז סעי' ז').
 (ו) ארחות שבת (פרק כ"ד סעי' א').
 2. רק בר הבנה – איסור והיתר (שער מ"ח דין ח'), תוס' שבת (ס"ק ב').
 3. רק במלאכת שבת אין איסור ספינן, כיון שצריך מלאכת מחשבת – עי' שביתת השבת (דש"ס"ק פ' ד"ה אמנם, "אפ"ל דאפילו אם נאמר דאסור לספות בידים אפילו לתינוק דאינו בר הבנה (עי' מ"ב סי' שמ"ג בשעה"צ אות ו') היינו בשאר איסורים דמתעסק חייב משא"כ גבי שבת דמלאכת מחשבת בעינן קטן דלאו בר הבנה לא שייך ביה מלאכת מחשבת דליהוי איסור תורה").
 (א) חולק – מחזה אליהו (ח"א סי' פ"ד אות ל"ז).
 4. מראי מקומות.
 (א) ב"ח (סי' רס"ט ס"ק ב') – "ומה שקשה היאך נותנין לשותות קודם קידוש במקום סעודה הלא איסורא לא ספינן להו כדאיתא בפרק חרש נראה דהיינו דוקא בהגיע לחינוך אבל בלא הגיע לחינוך לית ביה איסורא".

ב. חרש, שוטה.

1. מחמיר.
 (א) פמ"ג (סי' רס"ו מש"ז ס"ק ד') – "אבל ודאי ליספי להם בידים אסור אפי' לחרש ושוטה מקרא דלא תאכלום".
 (ב) חת"ס (או"ח סי' פ"ג ד"ה ואומר) – "בודאי כל שאנו מזהירים על קטני בני ישראל אנו מזהירים נמי על חרש שוטה וקטן, דקרא דלא תאכלום להזהיר המצווים על שאינם מצווים יהיה קטן או שוטה".

(ג) אג"מ (יו"ד ח"א סי' ו' ד"ה ובזה, ח"ב סי' ט' ד"ה ומה שכתבתי שגם).
2. עי' יו"ד סי' פ"א, לשיטות ומראי מקומות.

ג. ספינו גבי אכילה.

1. רק ביד או ע"י צווי, אבל לפניו מותר.
(א) עי' זכרון יוסף (או"ח סי' ו') – "דכל כה"ג שמניחין את המאכל לפניו והם נוטלים ואוכלים לא מיקרי ספי לי' בידים...".
(ב) גר"ז (סי' תר"מ סעי' ד') – "ומותר לה ליתן לפניו לאכול חוץ לסוכה אע"פ שיודעת שבדאי לא יכנס לסוכה לאכול אלא יאכל במקום שנתנה לפניו אין בכך כלום כיון שאינה אומרת לו שיאכל חוץ לסוכה".
(1) אמנם עי' גר"ז (סי' תרט"ז סעי' ד') – "מ"מ אסור לה ליתן לפניו לאכול דהרי זה כאלו מאכילתו בידים".
(ג) שעה"צ (סי' תר"מ ס"ק ח') – "ולאפוקי כשמניח לפניו לאכול והוא אוכל מעצמו".
(ד) ילדים בהלכה (ארטסקרול, עמ' י"ב, עמ' ס"ז, עמ' קל"ד).
2. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק כ"ד הע' כ"ג, מילואים אות ל"ג).
(א) חוט שני (ח"ד עמ' רפ"ה) – "ובמ"ב ... וי"ל דהאכיל חוץ לסוכה לא מיקרי אכילת איסור אלא שמצווה לאכול בתוך הסוכה, ולכן לא שייך לקרוא לזה ספינו ... משא"כ בנותן לו חגב".

ד. במקום מצוה.

1. מיקל.
(א) תוס' (פסחים דף פח. ד"ה שה) – "ואם תאמר והיאך מאכיל פסח שלא למנויו נהי דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו לספות לו בידים אסור כדאמר בפ' חרש (יבמות דף קיד.) ואור"י דהתם ילפינן מלא תאכלום ולא אסור אלא דומיא דשרצים ונבילות אבל כה"ג דאיכא חנוך מצוה שרי".
(ב) ר' ירוחם (נתיב א' ח"א י"ג-ג') – "ובשביל מצוה ספינו ליה בידים כגון בתקיעת שופר דמלמדין אותו למצוה כדאמרי' בר"ה בח"ב".
(ג) מג"א (ס"ק ג') – "וכ' עוד רי"ו דכל דבר שהוא משום מצו' ספי' ליה ביד' כגון שמחנכין אותו לתקוע בשבת וכ"כ הג"א בר"ה וכ"כ התו' בפסחי' דף פ"ח דמותר להאכיל פסח לקטן אע"פ שלא נמנה עליו כיון שהוא חינוך מצוה".
(ד) גר"ז (סעי' ח') – "כל דבר שהוא משום חינוך מצוה מותר לספות לו איסור בידים כגון להאכיל פסח לקטן שהגיע לחינוך אף על פי שלא נמנה עליו ואין הפסח נאכל אלא למנויו אע"פ כ' כיון שמתכוין לחנכו במצות מותר. אבל מצוה שלא שייך בה חינוך דהיינו שלא יוכל לעשותה כשיגדל שזהו עיקר טעם החינוך כגון להטעימו מכוס של מילה ביום הכיפורים כדי שלא תהא הברכה נראית לבטלה אף על פי שזהו צורך מצוה מכל מקום כיון שכשיגדל יאסור לו לכן גם עכשיו אסור משום שמא יסרך בכך ויטעום ממנו גם כשיגדל כמו שיתבאר בסי' תרכ"א. ולכן כל שבות שמותר לעשותן על ידי נכרי לצורך מצוה אסור לעשותו ע"י קטן משום שמא יסרך בכך אם לא באקראי בעלמא כמו שנתבאר למעלה".
(ה) פרי יצחק (ח"א סי' י"א ד"ה עוד כתב) – לשונו מובא לקמן.
(ו) עי' חינוך הבנים למצוות (סעי' ל"ב).
(ז) ארחות שבת (פרק כ"ד הע' א', הע' ה', סוף הע' ט"ז, הע' י"ז).
2. מראי מקומות.
(א) עונג יו"ט (סי' צ"ו ד"ה מיהו) – "ומה שהזהירה תורה דלא ליספו להו בידים **הוא משום דלמא אתי למסרד** לאכול בגדלותו ע"י שיזכור שהאכלנו אותו בידים להכי היכי שבגדלותו מותר לאכול ע"י נישואין או יוכלים להאכילו אף בקטנותו ע"י נישואין דרבנן דהא אם יאכל ע"י נישואין בגדלותו התירא קאכיל".
(ב) תשובות והנהגות (ח"ב סי' ר"ה ד"ה ולפי) – "ולפי דרכינו לעיל דאף שחינוך דרבנן מ"מ גם מה"ת האב שמחנכו מקיים מצוה מה"ת דלא גרע מת"ת, נראה ליישב דברי התוס' בפסחים (פ"ח.) שפירשו דאף שאסור להאכיל איסור בידים, בחינוך מצוה מותר, ובמ"א (שמ"ג) הביא התוס' בלי חולק, ובמ"ל (ס"פ ט"ו דמאכ"א) כתב ודבריהם צריכים תלמוד, וכנראה כוונתו להקשות שחינוך דרבנן והיאך נתיר איסור דאורייתא דלא תאכילום, ולפי דברינו מבואר כיון דיש בחינוך קיום מצוה דאורייתא ללמדו תורה וכמ"ש לעיל, ולא דמי לנבלה דנתחדש איסור להאכיל לקטן אף שאינו בר חיובא שנאמר לא תאכילום, וכיון דהוא חידוש אין ראייה לאיסור אף לצורך חינוך דמצוה".
(ג) עי' לקמן, אצל דעת רע"א.

ה. אם יש איסור לספות על קטנים: הזהירו קטנים על הקטנים.

1. מיקל.
(א) נשמת שבת (סי' שמ"ג אות תק"ז) – "מהו להאב לבקש מבנו הקטן שיבקש מבנו הקטן השני שיעשה איזה מלאכה. תשובה - יש להקל (כשהקטן השני שעושהו אינו יודע שהוא לטובת אביו)".
(ב) חינוך הבנים והבנות (דף ל"ד).
(ג) הו"ד בילדים בהלכה (ארטסקרול, הע' סוף פרק י"ב).
(ד) מנחת אשר (שמות סי' ל"ד אות ה') – "דאין איסור לספות לקטן הטעם איסור ספיה לקטן, דלהזיר גדולים על הקטנים ולא הזהירו קטנים על הקטנים ... בקטן שלא הגיע לחינוך".

2. מחמיר.

(א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק ב') – "דוקא בחולה שאין בו סכנה ... וכמש"כ הרבה אחרונים דלומד לעכו"ם להאכיל איסור לקטן אין איסורו רק משום שבות של אמירה לנכרי אלא חשוב ממש כספי ליה בידים, - ראה פרי יצחק ח"א סוף סימן י"ב דסובר כן בפשיטות וחולק על הגדולים שכתבו אחרת. ועיין גם בבית יצחק חאה"ע סוף סימן ט"ל -, ומלתא דמסתברא הוא לפי מ"ש הריטב"א ...".

3. מראי מקומות – מ"ב (ס"ק ה', "ואם התינוק חולה ... יכול לצוות לקטן ליתן לזה לשתות"), אחיעזר (ח"ג סי' פ"א סוף אות ט', "די"ל דאיסור ספי' דנפקא לן מלהזהיר גדולים על הקטנים לא שייך כלל גבי קטן").

ו. בחומרא.

1. מיקל.

(א) שם אריה (אה"ע סוף סי' צ"ה) – "ויותר בפשיטות י"ל דחזי לקטנים דהרי דעת הרשב"א מובא בנ"י פ' חרש ובמש"ל הל' מאכ"א דאיסור דרבנן מותר למספי לקטן בידים. ואפי' לדעת החולקים עיין באו"ח סי' שמ"ג מ"מ בדבר שהוא רק חומרא בעלמא בודאי מותר למספי ליה".

(ב) ארחות חיים (סי' תס"ז ס"ק י"ט) – "שם אריה".

(ג) יחזקאל דעת (ח"א סוף סי' ט') – "אולם דבר שאין איסורו אפילו מדברי סופרים, אלא רק מכח מנהג לגדר וסייג, כמו איסור אורז וקטניות בפסח, נראה שאין מקום לאסור להאכילו לתינוקות שלא הגיעו למצוות ... ולכן נראה שמותר לתת לתינוקות בפסח אורז או קטניות מבושלים, כשהם צריכים לכך".

ז. מקרים.

1. יום כיפור [איסור ספינן במאכל קטנים ביוהכ"פ יותר מכדי צרכם] - בשעות שאין להן מצות חינוך למנוע הבן מלאכול.

(א) מיקל.

(1) מג"א (ס"ק ג', סי' רס"ט ס"ק א') – "ולפמ"ש הרב"י בסי' שמ"ג בשם הרשב"א והר"ן דבכל מידי דהוא רביתא דתינוק כגון אכילה ושתיה מותר להאכילו בידים דלא גזרו בו חכמים דהא אפי' ביה"כ מצוה להאכילו ואין מחנכין אותו אפי' לשעות כמ"ש סי' תרי"ו ... ונ"ל דאסור לענות הקטנים וכמ"ש סי' תרי"ו ולא חיישי' דדלמא אתי למיסרך בדבר שהוא לתקנתו של תינוק לא גזרו".

(2) מ"ב (סי' תרט"ז ס"ק א') – "ברחיצה וסיכה ואכילה ושתיה שלא גזרו על הקטנים. ומותר לגדול להאכילו ולהשקותו ולסוכו ולרחצו".

(3) חוט שני (ח"ד עמ' ש"ה).

(4) מחזה אליהו (ח"א סי' פ"ג, סי' פ"ד, סי' פ"ה).

(ב) מראי מקומות – יביע אומר (ח"ז או"ח סי' נ"ב), חוט שני (ח"ד עמ' רפ"ו ד"ה ובשו"ע).

(1) מג"א (סי' תרט"ז ס"ק ב') – "נ"ל דלא תתן להם לאכול דהוי כמאכילו נבילות בידים ול"ד לסוכה שרשאים ליתן לו לאכול חוץ לסוכה דהתם באכיל' אין איסור והיא נותנת לו ומה לה אם יאכל בסוכה או חוץ לסוכה ואינה מחוייבת להכניסו לסוכה משא"כ כאן דהאכילה בעצמ' אסור והוי כנותנת לו נבילה אלא כשאוכל א"צ להפרישו עסי' שמ"ג ועוד דהתם הוי מ"ע עסי' רס"ט".

(2) מ"ב (סי' תרט"ז ס"ק ה', שעה"צ ס"ק ט') – "וכתב המ"א דלספות לו אוכל בידים אסור לכו"ע אף לאחרני כמו שאר דבר איסור שאסור להאכילו לכו"ע [והעתיקו האליה רבה ושאר אחרונים. ועיין בחקרי לב בסימן ק"ח שפלפל בענין זה. ולעניות דעתי אין דברי המגן אברהם מוכרחין, דלא שייך לומר כן אלא באיסור גמור בין דאורייתא ובין דרבנן, כגון בבן י"א וי"ב דמדברנן על כל פנים צריך להתענות ולהשלים, ולא כן הכא שאין בזה איסור כלל לקטן, ואדרבה הלא מחוייב להאכילו לאחר ג' שעות על כל פנים, ומוכח דאין שייך על אכילתו שם אסור, רק הוא מצוה על אביו לחנכו במצות, ובמקום שאין מצות חינוך כגון באחרים, אפשר דגם בספי לה ליכא איסורא. וכן מצאתי כעין סברא זו ברבנו מנוח לחלק בין חינוך דהשלמה שהוא עצם האיסור לחינוך דשעות שאינה כי אם מצוה בעלמא על האב, עיין שם באורך"].

2. סוכה.

(א) מחמיר.

(1) ת"א (כלל ס"ו סעי' י') – "אבל אסור ליתן לו לאכול חוץ לסוכה, דדוקא בקידוש שהוא כמו איסור לאו שאסור לאכול קודם קידוש, בזה קיל. אבל לעבור על עשה, אסור ליתן לו (עיין תה"ד סימן צ"ד ומ"א סימן תר"מ)".

(2) גר"ז (סי' תר"מ סעי' ד').

(3) קיצור שו"ע (סי' קס"ה סעי' ד') – "אבל אסור ליתן לו לאכול חוץ לסוכה, דדוקא בקידוש שהוא כמו איסור לאו, שאסור לאכול קודם קידוש, בזה קיל, אבל לעבור על עשה אסור ליתן לו".

(4) מ"ב (סי' תר"מ ס"ק ה') – "ולכו"ע אסור להאכיל לקטן בידים חוץ לסוכה אפילו לאדם אחר דהיינו ליתן לתוך פיו או לצוות לו לאכול".

(5) ארחות שבת (ח"ב מילואים אות ל"ג).

(ב) מראי מקומות – חוט שני (ח"ד עמ' רפ"ו ד"ה בשו"ע, עמ' ש"ו ד"ה ומש"כ).

(1) ערה"ש (סי' תר"מ סעי' ב') – "ומ"מ להאכילו לכתחילה בידים חוץ לסוכה אינו נכון [שם סק"ג] ולא ידעתי למה אין נזהרין בזה בזמנינו ואולי מפני שבמדינתנו ע"פ הרוב הזמן קר בסוכות וקשה על הקטן לאכול בסוכה וצ"ע".

3. **קידוש** - עי' סי' רס"ט, לשיטות ומראי מקומות.

4. מראי מקומות.

(א) **ארחות שבת** (ח"ב מילואים אות ל"ג) – "ובעיקר הא דדנו המג"א ושאר הפוסקים איסור ספייה בציורים אלה רק בקטן שהגיע לחינוך למצות סוכה ולתענית שעות אף שבעלמא איסור ספייה הוא גם בקטן בן יומו האריכו האחרונים ואין כאן מקומו. ומהמג"א נראה שהטעם משום דכל שלא הגיע לחינוך אמרין דהאכילה חוץ לסוכה **היינו רביתיה** שהרי הוא צריך לאמו וכן ביוה"כ הוא צריך לאכילה הזו ובכה"ג ס"ל להמג"א אלא מקרי ספיית איסור".

ח. **מאכל שהתינוק יכול לקחת בעצמו ולאכול**.

1. מיקל.

(א) **תהלה לדוד** (ס"ק ו') – "ולכאורה הא דאסור ליתן לקטן בידם. היינו דוקא כגונא דקאי בתרי עברי דנהרא דאם לא יתן להקטן לא יקח מעצמו. אבל אי ידעין דאם לא יתן לו יקח מעצמו אפשר דמותר ליתן לו בידם. וק"ו מגדול דב"ד מצווין להפרישו. ואעפ"כ בדלא קאי בתרי עברי דנהרא אין בו משום ול"ע. כ"ש בקטן דאין ב"ד מצווין להפרישו א"כ בדלא קאי בתרי עברי דנהרא אין בו משום לא תאכילום ואף דבגדול איכא משום דמסייע ידי ע"ע עי' מ"א סי' שמ"ז סק"ד הא הקטן לפי הנראה לא מיקרי עובר עבירה".

2. מחמיר.

(א) **אחיעזר** (ח"ג סי' פ"א אות ז' ד"ה ונראה) – "ונראה דגדרי לפני עור ולא תאכילום חלוקים הם בדיניהם, דלפ"ע הוא דוקא בתרי עברי דנהרא והיכא שיכול ליקח בעצמו אינו עובר משום לפ"ע, אבל בלא תאכילום בודאי אף היכא שהקטן יאכל גם בעצמו אסור למיספי בידים".

ט. מראי מקומות.

1. **אחיעזר** (ח"ג סי' פ"א אות ט') – "דאם גדול ספה איסור לקטן מוטל על ב"ד להפריש הקטן מלאכול האיסור כדי שלא יעבור הנותן על איסור ספי', דאף אם נימא דהמאכיל עובר על איסור ספי' תיכף משעה שסופה לו האיסור אבל פשוט דהוא רק אם יצא הדבר לפועל, היינו שאכל הקטן האיסור שאז עובר המאכילו למפרע משעת נתינה, אבל אם מאיזה סבה שהיא לא אכל הקטן האיסור בודאי דאין הגדול המאכילו עובר, וא"כ כשנתן האיסור לקטן אף דמצד הקטן קיי"ל דאין ב"ד מצ"ל מ"מ יהיו מצ"ל מצד הגדול המאכיל שתבטל הספי' ולא יעבור על האיסור".

אחיעזר (ח"ג סי' פ"א אות כ"ג) – "מה שהקשו דהא קטן אין לו מחשבה בפשוטו נראה דאע"פ שאין לו מחשבה וכונה, מ"מ הא יש לו מחשבה במילי דעלמא, שרצונו לכבות את הנר או להוציא הוצאה לרה"ר, והא דמלאכת מחשבת אסרה תורה היינו אם טעה במעשה שהתכוון לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר, או שלא הכיר בה כמבואר בב"ק כ"ו שנפל אבן מחיקו ולא הכיר בה, וכן לא דמי לטומאה שאין לו מחשבה כמבואר בחולין י"ג, היינו דהתם בעינא מחשבה לעשות הכלי, דכל הכלים יורדין לידי טומאתן במחשבה אבל בשבת אף דמלאכת מחשבת אסרה תורה הא לא בעינן מחשבה רק שלא תהי' טעות בכונתו, ובכה"ג לא שייך לומר דקטן אין לו מחשבה, דמכוון הוא למעשה שעושה וגם גדר מתעסק לא שייך בזה בשבת כמ"ש התוס' בריש זבחים בד"ה זבחים דקטן גרע דאין לו דעת להבין שהן קדשים וכו' ובחולין כונת חתיכה יש לו, וה"נ בשבת כונת חתיכה יש לו בהמעשה שהוא עושה".

2. **ארחות שבת** (פרק כ"ד הע' י"ד) – "אמנם לענין מלאכות שבת יש לעיין אם זה שייך בקטן שאינו מבין כלל שמעשיו עושין את המלאכה, דהא מלאכת מחשבת אסרה תורה, וגרע ממתעסק".

י' ספינן: לגבי איסור דרבנן.

א. **ראשונים**.

1. מחמיר.

(א) **רמב"ם** (מאכלות אסורות פרק י"ז הל' כ"ז) – "להאכילו בידים אסור ואפילו דברים שאיסורן מדברי סופרים".

(ב) **ריטב"א** (יבמות דף קיד; שבת דף קכא. ד"ה ופרקי', ריש דף קנג:) – "ויש למדין מכאן דכל שאין בו אלא איסורא דרבנן כיון דקטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו מותר לעשות על ידי קטן וספינן לקטן בידים איסורים של דבריהם, וכבר כתבנו סברא זו בפרק חרש (יבמות קי"ד ב') ובמקומות אחרים **ומחינן ליה אמהא**".

(ג) **איסור והיתר** (שער מ"ח דין ח').

2. **לצרכו יש להקל**: דאל"כ, דילמא אתי למסרך.

(א) עי' **רשב"א** (שבת דף קכא. ד"ה שמעת, שו"ת ח"א סי' צ"ב) – "להלכה אמרתי **אבל לא למעשה** ... דלא עלה על דעת שנתיר איסורין דרבנן בכדי שלא לצרכו של תינוק ... שלא התירו שלא במקום צורך התינוק". יבמות דף קיד., "דהא למ"ד בשל תורה ב"ד מצווין להפרישו בשל דבריהם אין ב"ד מצווין להפרישו ... וכיון שכן כיון דקי"ל דאף בשל תורה אין ב"ד מצווין להפרישו בשל דבריהם מחמתין בו דרגא אחת יותר ומתירין בו אפילו לומר לו לאכול ... דאתי למיסרך אלא בדבר שאינו לצורך התינוק אלא לצורך הגדול ... ותדע לך מדאמרין ... גבי זמן ביום הכפורים אם אומרו בכוס היכי ליעביד ליטעמיה לינוקא אתי למיסרך. ואיכא למידק היכי חיישינן להכי והלא אנו מאכילין את התינוקות ביה"כ ... א"ו התם משום צרכו של תינוק ולצרכו לא חיישינן לסרוכי אבל לצורך עצמנו ... אסור".

רשב"א (שבת ריש דף קנג:) – "ובשל דבריהם אפילו לכתחילה ספינן ליה וכמו שכתבתי אני בפרק חרש ביבמות (קי"ד א') ובגיטין בפרק הניזקין (נ"ה א') בסיעתא דשמיא, ומכאן ראיא לדברי, ואע"ג דמשום דלא ליתי למיסרך אסור בכל מידי דקא עביד מחמת גדול וכדכתבין התם".

(ב) **ר"ן** (שבת דף סו. ד"ה איכא, יומא דף א. ד"ה יום).

ב. מחמיר.

1. מחבר (סעי' א', "ולהאכילו בידים, אסור אפילו דברים שאסורים מדברי סופרים"), ערוגת הבושם (יו"ד סי' צ"ח סוף ס"ק ג'), יחזה דעת (ח"ה סי' נ' ד"ה נראה, יביע אומר ח"ג או"ח סי' כ"ח אות כ').

ג. לצרכו יש להקל.

1. שו"ת הראנ"ח (סי' קי"ב).
 2. גר"ן (סעי' ו') – "ויש לסמוך על דבריהם להקל בד"ס אם הוא צריך לכך ואין שם נכרי להאכילו על ידו ואף אם אין התינוק צריך לכך אלא שהגדול צריך לכך שיעשה לו תינוק איזה דבר האסור מד"ס אין איסור לפי סברא זו ליתנו לו שיעשהו לו ... כגון לצורך מצוה".
 3. יהודה יעלה (יו"ד סי' רצ"ו ד"ה וגם) – "ופשיטא דאיסורא דרבנן קי"ל כהרשב"א דשרי להאכילו בידים כבמג"א סי' שמ"ג".
 4. ששכ"ה (פרק י"ח סעי' נ"ד [דפו"ח, סעי' ס"א], חינוך הבנים למצוות סעי' מ"ז).
- א) אפילו לצרכו, אם הוא באקראי וכדו' – גר"ן (סעי' ו', סעי' ח', "ואף אם אין התינוק צריך לכך אלא שהגדול צריך לכך שיעשה לו תינוק איזה דבר האסור מדברי סופרים אין איסור לפי סברא זו ליתנו לו שיעשהו לו אלא כשנותנו לו בקביעות תדיר שיש לחוש שמא יתרגל התינוק ויסרך בעשיית דבר זה ויבא לעשותו אף כשיגדיל אבל כשנותנו לו באקראי בעלמא אין לחוש לכך רק שיהא בענין שאין בו איסור מה שעושה בשבילו כמ"ש בס"י של"ד כגון לצורך מצוה").

ד. לצרכו, לצורך גדול יש להקל.

1. ח"א (כלל ס"ו סעי' ו') – "צורך גדול".
 2. נשמת שבת (סי' שמ"ג אות תס"ו).
 3. ילדים בהלכה (ארטסקרול, עמ' ס"ט).
 4. ארחות שבת (פרק כ"ד הע' מ"א) – "אמנם במקום צורך גדול יש לסמוך על הרשב"א שהתיר ספייה בדרבנן כשהיא לצורך הקטן".
- ה. מראי מקומות – מג"א (ס"ק ג', סי' רס"ט ס"ק א'), קצות השלחן (סי' קמ"ז סעי' ג', ס"ק ה'), חמד שלמה (ח"ב סי' כ"ד), יביע אומר (ח"א יו"ד סי' ד' אות ג', ח"ג יו"ד סי' ג' אות ג' ד"ה והנה, ח"ד או"ח סי' י"ב אות ט"ו, ח"ה יו"ד סי' י"א אות ב', ח"ז או"ח סי' נ"ב אות ז', יחזה דעת ח"א סוף סי' ט'), משנה הלכות (ח"ג סי' מ"ט), ארחות שבת (פרק כ"ד הע' ט"ז).
1. קיצור שו"ע (סי' קס"ה סעי' ה') – "אסור ליתן לתינוק אפילו אם הוא פחות מתשע שנים, שיוציא איזה דבר בשבת אפילו לצורך מצוה, כגון סידור וחומש לבית הכנסת וכדומה".
 2. מ"ב (ס"ק ג') – "והגר"א פירש דלהכי נקט מאיסור דאורייתא דמאיסור דרבנן פעמים שאין צריך להפרישו ואף ליתן לו לכתחילה מותר דהיינו בשצריך לכך וכגון רחיצה וסיכה ביוה"כ".
- מ"ב (סי' רס"ט ס"ק א') – "שמבאר לקמן בסימן שמ"ג דאסור להאכיל בידים לקטן אפילו דברים שאסורים מדרבנן".
- בה"ל (סעי' א' ד"ה מד"ס) – "ודעת הרשב"א והר"ן דאם התינוק צריך לכך מותר אפילו לספות לו בידים דבר שהוא אסור מדרבנן אך המחבר סתם לדינא כדעת החולקים עליהם ואוסרים בכל גווני וכתב בתשובת רבינו עקיבא איגר ע"ד טלטול הספרים לבהכ"נ במקום שאין עירוב ע"י תינוק אי יש לסמוך בזה על הרשב"א דאיסור דרבנן ספינן ליה בידים והשיב דזה אינו דהא הר"ן כתב בפרק כ"כ להדיא דאף להרשב"א ספינן ליה רק לצרכו ולא לצרכו ואדרבה מחינן בידים ויש תקנה ליתן להתינוק חומש וסידור שישא לבהכ"נ לצורך עצמו להתפלל ולשמוע קריאת התורה וממילא יצטרף הגדול עמו להתפלל יחד".
3. הגר"ע אויערבאך שליט"א (תורת חיים סי' ה' סוף ענף ד') – "שבדרבנן יש לסמוך על דברי הביאור הלכה סי' שמ"ג הנ"ל שמותר לתת איסור דרבנן לקטן לצרכו. אבל אין להתיר לגדול לעשות כן. ודוקא בנידון דידן שהוא מידי דאכילה יש להתיר זאת לקטנים מאחר שנחשב זה לצורכם".

ו. האם גם בשהגיע לחינוך - למקילים לעיל [שספינן לאיסור דרבנן, יש להקל לצרכו].

1. רק קודם שהגיע לחינוך – עי' רשב"א (יבמות דף קיד.), עי' ריטב"א (יבמות דף קיד. ד"ה ומיהו), מהר"ם שיק (או"ח סי' קע"ג, ואין לתרץ שהרשב"א לשיטתו שיש חינוך רק גבי עשה ולא לגבי לא תעשה, כיון שבת הוי ג"כ לא תעשה), לבושי מרדכי (ח"א סי' ס"א), תשובות ר' אליהו גוטמאכער (סי' ל"ג), ילדים בהלכה (ארטסקרול, עמ' ס"ח).
2. גם בשהגיע לחינוך – גר"ן (סעי' ו'), "ומותר להאכילו בידים כל דבר שאין איסורו אלא מד"ס אם צריך לכך אע"פ שהגיע לחינוך", ששכ"ה (חינוך הבנים למצוות סעי' מ"ז), עי' מגילת ספר (סי' צ' אות ד' ד"ה והיה).
3. מראי מקומות – מהר"י אסאד (סי' פ"ד), שואל ומשיב (מהדורא ג' ח"א סי' קי"ז), נזר ישראל (סי' ס"ח ס"ק י"ג), ארחות שבת (פרק כ"ד הע' י"ז, לשונו מובא לקמן).

ז. דעת רע"א (סי' ט"ו), ובה"ל (ד"ה מד"ס, לשונו מובא לעיל) – "וע"ד טלטול הספרים לבהכ"נ ע"י תינוק פחות מבן ט' ... ולדעתי יש תקנה ליתן להתינוק חומש וסידור שישא לבהכ"נ לצורך עצמו להתפלל ולשמוע קריאת התורה וממילא יצטרף הגדול עמו להתפלל יחד".

1. משום שהוא במקום מצוה או משום שסומך על הר"ן ורשב"א.
- א) משום שהוא במקום מצוה – פרי יצחק (ח"א סי' י"א ד"ה עוד כתב, "ר' עקיבא איגר ... וכוונתו הוא דבכה"ג שנותן לו לטלטל לצורך עצמו של הקטן להתפלל בו שרי משום חינוך מצוה. והנה אמת שכ"כ המג"א בס"י שמ"ג בשם רבינו ירוחם ... ולענ"ד נראה דיש לדון בזה ... וצ"ע"), באר משה (ח"ו סי' י"ח אות ה', עי' סוף סי' כ"ב).

(ב) משום שסומך על הר"ן ורשב"א – מלמד להועיל (ח"א סי' נ"ח ד"ה ועתה אנופף, לשונו מובא לקמן).
 (ג) מראי מקומות – ארחות שבת (פרק כ"ד הע' י"ז, "ובעיקר דברי רעק"א הנ"ל יש לשאול דאי מיירי בקטן שהגיע לחינוך א"כ חייב לחנכו גם להמנע מטלטול בכרמלית, למאי דקיימ"ל דמצות חינוך נוהגת אף באיסורים, ומאי חזית לחנכו למצות תפילה ולא לאיסור טלטול, ויש לומר דכוונת רעק"א דבמקום מצות חינוך הקלו שלא לחוש לאיסור ספייה וכמו שהביא המג"א סי' שמ"ג סק"ג מתוס' פסחים דף פח. ד"ה שה דבמקום דאיכא חינוך מצוה התירו אף להאכיל לקטן מקרבן פסח שאינו מנוי עליו ולא חששו לאיסור שלא למנויו, וכן התירו בגמ' ר"ה דף לג. לומר לקטן לתקוע בשופר בר"ה שחל להיות בשבת [ומבואר מזה גם דבמקום מצות חינוך גם לא חששו לחנכו להמנע מאיסורים]. ולפ"ז יש מקום להתיר בציור הנ"ל של רע"א לומר לקטן להוליך את החומש לבית הכנסת אף להחולקים על הרשב"א, דנהי דבעלמא נקטינן דיש איסור ספייה אף בדרכנן מ"מ במקום חינוך מצוה אין איסור ספייה, כדחזינן בתוס' בפסחים הנ"ל ובגמ' ר"ה דף לג. ואכן בדברי רע"א אין הכרע ברור אם התיר משום שיטת הרשב"א או משום דהוי חינוך מצוה, שבזה לא חיישינן לאיסור ספייה, עיי"ש היטב").

2. אם אפילו כשהגיע לחינוך.

(א) אף שהגיע לחינוך – מלמד להועיל (ח"א סי' נ"ח ד"ה ועתה אנופף, "שהתיר רע"א בתשובותיו סי' ט"ו שישא קטן עמו סידור לביהכ"נ ויתפלל עמו הגדול, ושם מיירי בקטן בן ט' דודאי הגיע לחינוך לענין שבת והתיר לסמוך על הרשב"א והר"ן בשעת הדחק").

(ב) רק כשלא הגיע לחינוך – הגר"ח ק שליט"א (שו"ת רע"א עם ביאור אחיזה בעקב הע' א', שיטת רש"י בערכין סוף דף ב: דזמן חינוך לכל המצוות הוי בבן ט'. ע"ש בתוס' ד"ה שהגיע שחולק).

(ג) מראי מקומות – ארחות שבת (פרק כ"ד הע' י"ז, לשונו מובא לעיל).

3. מראי מקומות – קצות השלחן (סי' קמ"ז ס"ק י"א אות ד').

(א) הגר"ח ק שליט"א (אשי ישראל תשובה שי"ז, פרק ל"ו הע' ש"ב) – "סי' שמג בביה"ל ד"ה מד"ס שקטן יכול להביא סידור לצורך עצמו, ואף שגם גדול מתפלל בזה, ויל"ע האם לפי"ז יכול קטן להביא גם ספר-תורה לביהכ"נ, באופן שגם הקטן ישמע את קריאת-התורה. תשובה: צריך שיהא ניכר שמביא לצורך עצמו".

[יא] להעמיד קטן ליד מתג החשמל (lightswitch) - האם בקטן שאינו בר הבנה כלל, מותר להעמידו במקום שעושה מלאכת שבת (מהו לגדול או להאב להחזיק בידו קטן שאינו בר הבנה אצל מתג החשמל ויודע שהקטן ישחק עם הכפתור וידליק את מנורה).

א. מיקל [אינו נכלל בספינו, כיון שהעמיד התינוק רק לפני האיסור. ולא נתן האיסור בידו].

1. ברית עולם (סי' כ"ב אות כ"ד) – "אם נפל לאדם איזה דבר ברה"ר ... וכן יש להתיר במקום צורך כגון שמנורת החשמל נשאר דלוק לקחת התינוק שאינו בר הבנה [בפחות מבן שלוש] על הידים וישחק עם החשמל וע"י זה יתכבה".

2. עי' הגר"י בלוי (בכורי יאה סי' ט"ו ד"ה וכשהריצתי) – "שאם אינו מסייע בהדלקה רק עומד שם עם הקטן מותר אך לכתחילה יעדיף קטן שאינו בנו אך אם מעמידו ע"ג כסא ולא בידיו ע"י מתג החשמל ובשעת ההדלקה אינו מסייע כלל פשוט דשרי ג"כ בבנו כשאין שם קטן אחר".

3. חוט שני (אליבא דהלכתא חס"ח עמ' כ"ה טור ב') – "דמותר להעמיד תינוק שאינו בר הבנה ליד מתג החשמל וכדו', וידליק או יכבה את החשמל ויקחנו משם, דאם אינו מבין מה שהוא עושה אינו חשיב מלאכה, ואביו אינו מחויב להפרישו מזה".

4. מגילת ספר (סי' צ' אות י') – "מותר מעיקר הדין להעמיד קטן ליד המתג כדי שילחץ עליו ... וכמו שכתב הרשב"א שמותר להעמידו ליד נבילה ... כל זה בקטן שאינו בר הבנה".

5. שבט הקהתי (ח"ד סי' קכ"א) – "שאלה: אם רוצה לכבות האור בחדר בשבת, האם מותר להעמיד המטה עם התינוק בן שנה אצל השקע כדי שישחק בו ויכבנו. תשובה: עי' (סי' שמ"ג במ"ב סק ג') דתינוק שאינו בר הבנה כלל אין אביו מצווה למונעו בע"כ ממאכלות אסורות או מלחלל שבת אפילו באיסור תורה כיון שאינו מבין כלל הענין מה שמונעו ומפרישו ... דאע"ג דמוליך הקטן לר"ה כדי שימצא המפתחות לא הוי כספי לי' בידים, ה"נ מותר לכאורה לקרב מיטת הילד להשקע כדי שישחק בו ויכבנו".

6. ארחות שבת (פרק כ"ד סעי' ח') – "אם כבה האור בחדר מותר במקום הצורך להעמיד קטן שאינו בר הבנה על יד המתג אף באופן שידוע לנו שהוא עתיד לשחק עם המתג ולהדליק את האור. והטעם משום דאין במעשה זה משום ספייה, וכמבואר בהערה. וגם אין בזה איסור משום איסור שביתת בנו ולא משום איסור אמירה לקטן הואיל ואינו עושה את המלאכה לצורך אחרים אלא להנאתו, וגם אין בזה מצות חינוך משום שאינו בר הבנה להבין שדבר זה אסור, אבל אם הקטן הגיע לגיל שהוא בר הבנה להבין שדבר זה אסור, אסור לעשות כן משום מצות חינוך, וכן אם קטן זה מבין שהגדול מעוניין שהוא ידליק את האור הרי זה אסור משום איסור שביתת בנו וכן משום האיסור שיש בקטן העושה מלאכה עבור גדול אף שאינו אביו, והטעם משום שבאופן זה הוא מדליק את האור לצורך אביו או לצורך האחרים, ולא להנאתו".

7. משנת יהושע (חינוך הבנים פרק ד' אות ב') – "דאם כבה האור בחדר בשבת מותר במקום צורך להעמיד קטן שאינו בר הבנה על ידי המתג אף באופן שידוע לנו שהוא עתיד לשחק עם המתג ולהדליק או לכבות את האור, ומיהו יש ליזהר דאם מבין הקטן שהגדול מעוניין שהוא ידליק את האור הרי זה אסור".

8. בכורי יאה (סי' ט"ו) – "יש להתיר ג"כ כשכוונתו שהקטן ידליק את החשמל ואפי' דהוי איסור תורה".

9. מענה השלחן (או"ח סי' ז' ד"ה מותר) – "מותר להעמיד ילד קטן שאינו בר הבנה ליד מתג החשמל בחדר שכבה האור אף שאנו יודעים שהילד ידליק את האור כדאיתא ביבמות לענין מפתחות דאירכסא וכן אם נדלק הרדיו בבית בשבת, מותר להניח על חוט החשמל סוכריות וכדו' ושהילד יבוא לקחתם יוציא את השקע וזה דוקא בילד שאינו בר הבנה".

10. ילדים בהלכה (ארטסקרול, עמ' ס"ז) –

it is permitted to place a forbidden item in front of a child, even though the child will make use of that item in a forbidden manner. Accordingly, one is permitted to place a child of less than chinuch age in front of a light switch so that the child may turn the light on or off. Likewise, if it is not certain that the child will turn the switch, one may even place the child's hand upon it.

ב. מיקל, ואפשר רק באיסור דרבנן, כמו כיבוי [אינו נכלל בספינו, כיון שרק באכילה יש דין ספינו, כמו הגר"ז. ואולי הגר"ז רק הקיל באיסור דרבנן].

1. פסקי תשובות (אות ב' ד"ה ואם, הע' ח', דפו"ח אות ד') – "וכגון להעמידו לפני מתג חשמל, שע"כ ישחק מעצמו במתג ויכבה או ידליק את החשמל, או כששכחו לנתק את הנורה במקרה, יעמידנו ליד המקרה והוא מעצמו ישחק בדלת המקרה ויפתח אותו, והיינו בתינוק שעדיין אינו בר הבנה, דאל"כ חייב למונעו ולהפרישו, וכנ"ל. והנה אף כי פשטות לשונו דהשועה"ר מורה להתירא גם באיסורי תורה, מ"מ הוא מביא דוגמא לכך ... וא"כ צ"ע דאולי רק באיסור דרבנן מתיר השועה"ר, וצ"ע".
2. מנחת אשר (שמות סי' ל"ד אות ו') – "בשלחן ערוך הרב ... אף דמשמע מלשונו דאף במלאכה דאורייתא דעתו להקל, אפשר דאין זה אלא בשבות דוקא כמו דנקט שם לדוגמא ליתו לו עוגה שכתובין עליה אותיות וידוע דאין בזה אלא איסור דרבנן, וצ"ע. ומ"מ נראה דלשיטתו מותר להרים תינוק קטן כנגד בוילר ע"מ שישחק בו ויכבה את הבוילר וכדו' דגם כיבוי אין זה אלא איסור דרבנן ולא איסור תורה. (אמנם לדעת החזו"א יש בזה מלאכת סותר ואכמ"ל)".

ג. מיקל, אא"כ שהוא מחזיק התינוק בידו: משום שנים שעשאוהו, או מסייע [או ספינו].

1. הגר"ח ק' שליט"א (מכתב) – "מותר".
2. הגר"ח ק' שליט"א (מכתב לבחור הבר מצוה אברמי שטילרמן אלול תשע"ה) – "שאלה: האם מותר לגדול (או לאב) להחזיק בידו תינוק (אין בר הבנה כלל) ליד מפסק חשמלי בידועו שהקטן ישחק עם הכפתור וידליק את הנר. תשובה: לא".
3. נשמת שבת (סי' שמ"ג אות תע"ט) – "להעמיד תינוק קטן (על ספסל) אצל נר ... לא נחשב כספי ליה בידים, ויש להקל, אבל רק בקטני קטנים שאינו יודע לעשותו על דעת אביו".
4. נשמת שבת (סי' שמ"ג אות ת"פ) – "מהו לגדול (או להאב) להחזיק בידו תינוק אצל כפתור של נר העלעקטערי בידועו שהקטן ישחק עם הכפתור וידליק את הנר, ומהו כדי לכבות. תשובה: אסור ... יש לדון שבכה"ג הגדול מיקרי מסייע (שהרי בשעת מעשה מחזיקו בידו ובלא"ה לא היה יכול לעשותו ואסור (מחמת עצמו), ואף להסוברים דבעלמא מסייע אין בו ממש (ע' בדברינו לעיל בסי' ב') היינו משום שהאחר יכול לעשותו כולו, משא"כ בכה"ג שמבלעדי אי אפשר במציאות להמלאכה שתועשה (שהתינוק אינו יכול להגיע להכפתור) בכה"ג מסייע יש בו ממש [אבל נראה דזה אינו נכלל בגדר שנים שעשאוהו בזה אינו יכול וזה אינו יכול דשניהם חייבים, דהכא אין הגדול מסייע בגוף מעשה המלאכה כלל], ולא מיבעיא להטו"ז שאוסר מסייע במלאכת שבת, ודאי דזה עדיף ממסייע שע"י שהוא מחזיק את התינוק בידו הוא יכול לשחק עם הכפתור, אלא אף לשאר הפוסקים החולקים ומקילים במסייע בשאר איסורי תורה, נראה דזה דומה יותר לשנים שעשאוהו, דמסייע הוא רק מזמין גופו למעשה העבירה, אבל כאן הוא מחזיק בו כדי שיוכל לעשותו, שו"ר בשו"ת חקי חיים (ח"ד סי' ע"ו) שאוסר נמי להחזיק תינוק בידו סמוך להכפתור שתדליק הנר דהו"ל בגדר זה אינו יכול וזה אינו יכול, ועוד דהוא בכלל מסייע שיש בו ממש וצ"י לתשובה מאהבה סי' קל"ה".
5. נחלת לוי (ח"ב סי' מ"ו) – "וכן צריך שלא ירים אותו הגדול אל המפסק, כי בזה נכנסים אנו לספק שמא הגדול נחשב כשנים שעשאוהו, ויש לו חלק בעצם ההדלקה, ואיסורו מדרבנן, וע' בזה לעיל (אות כז). ועל כן יניחו על גבי כסא וכדו' בסמוך למתג החשמל, ולא יגביהו. (אבל מותר לתופסו למונעו לרדת, כדי שיתעסק עם המפסקת)".
6. משפטי שמעון (שביתתו של קטן פרק ג' סעי' ט"ו) – "אסור להחזיק את הקטן בידיו, קרוב למתג החשמל, או כל מכשיר חשמלי, כדי שיכבדו או ידליקו, אף בקטן שלא הגיע לכלל דעת לעשות על דעת הגדול, כנ"ל ס"א. שבזה גורם לקטן לעשות איסור. ובודאי, שאין להחזיק בידיו כדי שידליק או יכבה, דמקרה זה נחשב כאילו הגדול עשה את האיסור בעצמו. גם במידה שאינו יכול לישון. מחמת האור אין לעשות זאת".
7. פסקי תשובות (דפו"ח, אות ד', הע' נ"ח) – "שאיין לאסור להעמיד תינוק ליד מתג חשמל והוא משחק בו ומדליקה או מכבה. [ועפ"י דברי האשל אברהם בוטשאטש (סוס"י ש"ט) דווקא אם מעמידו שם (וגם על גבי כסא וכדו') והולך לו, אבל אם מחזיק את התינוק בידו ומדליק התינוק הנר, הרי זה סיוע שיש בו ממש וצ"ע אם יש להתיר. ויתכן שהר"ז כספיה ממש, ודו"ק]".
7. מראי מקומות.
- א. אשל אברהם (בוטשאטש, סוף סי' ש"ט) – "צלע"ג אודות המחזיק בידו תינוק והתינוק נר בידו והוא מדליק נר בשבת ק'. כי גם דקי"ל נוטל אדם תינוק והאבן בידו גבי טלטול מוקצה שאני דכיון ששנאות דהחי הוא עסק בפ"ע כאלו אין אדם נושא כלל. והחי נושא א"ע. אין טלטול המוקצה נחשב כלל על הגדול הנושא את הקטן משא"כ לגבי הדלקת הנר הרי הגדול הוא מסייע שיש בו ממש ואם לאו הוא אין התינוק יכול להדליק כלל הנר שבגובה ואין ידו משגת לשם. א"כ הגדול הוא מסייע שיש בו ממש בההדלקה. וכל כל כיצא בזה וטלטול מוקצה שאני שהטלטול שוה גם כשאנינו ביד הגדול וצלע"ע".

ד. לצורך גדול יש להקל.

1. הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה הע' על ס"ק א') – "לצורך גדול משתמשים בהיתר שקטן ידליק את החשמל אשר עברו אין זה עבירה כלל [אפשר כוונתו עפ"י מש"כ בשו"ע הרב סעיף י' דמותר ליתן לתינוק בשבת חפצים שיכול לעשות בהם מלאכה לעצמו,

- ואפילו אם ידוע שיעשה בהם... כיון שמתכוין הוא להנאת עצמו אין צריך להפרישו]. אולם ללא צורך גדול אסור, מפני שהאב צריך לדאוג לבנו, וכיון שהאב גורם לאסור הוי זה נחשב כאיסור עצמי על האב".
2. הגר"ש דבליצקי זצ"ל (אליבא דהלכתא חס"ח עמ' כ"ה טור ג') – "דתינוק שאינו בר הבנה, אין אביו מחויב למונעו מלעשות מלאכה בשבת, ולכן לכאורה לצורך גדול מותר להעמיד תינוק שאינו בר הבנה אצל החשמל בשבת, ודרך התינוק כשנמצא ליד כפתור חשמל מדליק ומכבה וידליק או יכבה את החשמל, ויקח אותו מיד אח"כ".
3. רבבות אפרים (אליבא דהלכתא חס"ח עמ' כ"ה טור ג') – "דתינוק שאינו בר הבנה, אין אביו מחויב למונעו מלעשות מלאכה בשבת, ולכן לכאורה לצורך גדול מותר להעמיד תינוק שאינו בר הבנה אצל החשמל בשבת, ודרך התינוק כשנמצא ליד כפתור חשמל מדליק ומכבה וידליק או יכבה את החשמל, ויקח אותו מיד אח"כ".

ה. מחמיר.

1. הגריש"א זצ"ל (מאור השבת ח"ד סי' י"ד ס"ק קפ"ב ד"ה והגרי"ש, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ט אות נ"ד) – "שאין להתיר להעמיד קטן בסמוך לטייפ, ומה דאיתא ביבמות דף קיג: יש לומר **דהוצאה שאני**, וכן אסור להחזיק את הקטן על ידיו כדי שהקטן ישחק עם המתג החשמל עד שיכביהו, ואף אם זה נורת לד שאין בו איסור כיבוי, מכל מקום הרי יש בו משום סותר כיון שיש בזה פתיחת מעגל חשמלי".
- א) מאור השבת (ח"ד סי' י"ד ס"ק קפ"ב ד"ה והנה) – "הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] דהוצאה שאני, צ"ב מאי שנא הוצאה משאר איסורים, שוב ראיתי בשו"ת חידושי הרי"ם סימן ג ...".
2. הגר"א נבנצל שליט"א (מציון תצא תורה ח"ב, כת"י) – "שאלה: אחד ששכח לכבות אור בשבת או שנכבה לו אור בשבת האם מותר לקחת תינוק שאינו בר דעת ולהעמיד אותו ליד המתג והוא ישחק עם המתג ממילא וילדיק את האור בשבת. תשובה: לא".
3. הגר"ע אויערבאך שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ס"ח עמ' כ"ו טור א') – "דתינוק שאינו בר הבנה אין אביו מחויב למונעו מלעשות מלאכה בשבת אם אינו עושה את זה עבורו, אבל להעמיד קטן במיוחד ליד מתג החשמל כדי שידליק או יכבה את האור אסור משום ספיגה".

ו. מראי מקומות – הר"א ליבוויטץ (R.J.J. חנ"ג עמ' ע"ב הע' כ"ג), עלינו לשבח (ויקרא, תשובה ל"ד).

1. גר"ו (סעי' ו') – "ואף אם אין התינוק צריך לכך אלא שהגדול צריך לכך שיעשה לו תינוק איזה דבר האסור מד"ס אין איסור לפי סברא זו ליתנו לו שיעשה לו ... כגון לצורך מצוה".
2. גר"ו (סעי' י'), הו"ד בקצות השלחן (סי' קמ"ז סעי' ח') – "מותר ליתן לתינוק בשבת חפצים שיכול לעשות בהם מלאכה לעצמו ואפילו אם ידוע שיעשה בהם כגון ליתן לתינוק עוגה שכתובים עליה אותיות שאסור לאכלה בשבת כמ"ש בס"י ש"מ אף על פי שהתינוק יאכלנה בודאי כיון שמתכוין הוא להנאת עצמו אין צריך להפרישו כמו שנתבאר למעלה רק שלא יתן גדול לתוך פיו של תינוק".
3. הל' שבת בשבת (פרק ע"א סעי' י"ז) – "אין להניח בנו התינוק לשחק ליד חשמל שידליקו בדרך משחק וראה במקורות, ועכ"פ לתינוקות אחרים שאינם בני ואין אביהם שם, שאין מבינים עבור מי הם עושים, מותר. ובאופן זה אם התינוק הדליק בשבת מותר ליהנות מזה, ואין זה חשוב נהנה ממלאכת שבת".
4. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב במייל) –

If one forgot to switch on the urn before Shabbos and it's just after shkiah - can one get one's 2 year old child to turn it on? Would it make a difference if the issur was only a derabonan? Is there any issue if a child turns the lights or blech on and off on shabbos?

R' Y. Berkovits wrote: If the child doesn't associate the button with accomplishing anything, meaning he thinks he's just playing with the button - it would be mesasek and muter. Two years old sounds a bit old, by then they're usually used to pressing buttons and then looking around to see what happened. Would depend on the child. Otherwise, you cannot use your own child to do any melacha even d'rabonon. There is a Shulchan Aruch Harav that says you can be mekil באקראי - but best not to be somech on it. To use someone else's child would be muter similar to amirah l'akum - shvus d'shvus b'makom mitzvah. If a child is playing with the lights turning them on and off for himself - there is no problem. You can wait to pull him away from playing with it until it's on.

יב. האם בית דין מצווין להפרישו.

א. ה"ה כל בני אדם – מוכח מגמ' יבמות (דף קיד., כל המקרים), פמ"ג (ס"ק א', בסוגריים, "או כל מי שיש בידו למחות"), מ"ב (ס"ק ז', "מוטל על כל אדם להפרישו מאיסורא").

ב. האם מצווין להפרישו באיסור דאורייתא.

1. מיקל – תוס' ישנים (יומא ריש דף פב., ווא"ת הא דאמרין בכל דוכתא קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו השתא חנוכי מחנכין אפרושי מאיסורא מיבעי ואומר ה"ר אליעזר ממין דחינוך לא שייך אלא שיעשה מצוה ולא פרושי מאיסורא), רמב"ן (ויקרא פרק כ"א פסוק א'), סמ"ג (לאוין ס"ה ט"ז ע"ג, לאוין קמ"ח נ"ז ע"ג), ס' התרומה (סי' רט"ו ד"ה פסק אם אדם), רשב"א (שבת דף קכא, יבמות דף קיד. ד"ה ר', וד"ה ולענין, "דקי"ל דאף בשל תורה אין ב"ד מצווין להפרישו"), ר' ירוחם (נתיב א' ח"א י"ג-ג'), טור (סעי' א', "דאפילו באיסור דאורייתא נמי אין ב"ד מצווין להפרישו"), מחבר (סעי' א'), שבט הלוי (ח"ב סי' י"ט אות א'), פוסקים.

- (א) "דמסתם החיוב אינו אלא באב שהרי נראה דעיקר החינוך אסמכוהו רבנן למילה ולפדיון ות"ת דבהני חייב בהם הכתוב לחנכו והתם אינו אלא באב לבד" – חקרי לב (או"ח סי' ע', דף קכ"ד ד"ה כי).
2. דעת הרמב"ם (שבת פרק י"ב הל' ז', עי' מאכ"א פרק י"ז הל' כ"ז, אבל פרק ג' הל' י"ב).
- (א) מצוין אחרים להפרישו באיסורי דאורייתא – טור (סעי' א').
- (ב) באיסור תורה ממחין ב"ד ביד אביו – הג"ר יוסף פאסי (ב"י ס"ק א'), חמיו של ב"י (ב"י ס"ק א'), ט"ז (ס"ק א').
- (ג) באיסור תורה והגיע לחינוך, מצווין להפרישו או ממחין בידו – ב"ח (ס"ק א').
3. דעת הרא"ש (שבת פרק א' סי' א').
- (א) "דהא בקטן פסק הרמב"ם פ"ז ממ"א הכ"ז דאין ב"ד מצוין להפרישו ודעת הרא"ש לא ידוע לנו ובכל אופן הוא בעיא בגמ' ולא היה פוסק לאסור בודאי, אבל הוא משום דסובר דלגדול לכו"ע יש חיוב להפרישו והביא ראיה שאף בקטן הא איכא שסברי שחייבין להפרישו" – אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"א אות ב').
- (ב) "שגם לדינא שהלכה כמ"ד דאין ב"ד מצווין להפרישו וכדסובר הרא"ש עצמו נמי ... – דברות משה (שבת סי' ב' ענף א' ד"ה ועיין, ענף י' ד"ה ונמצא).
- (ג) מראי מקומות – ב"י (ס"ק א' ד"ה ואפשר).

ג. האם מצווין להפרישו באיסור דרבנן.

1. לכ"ע לא צריך – מוכח מגמ' יבמות (דף קיד.), תוס' (שבת דף קכא, ד"ה שמע), רשב"א (שבת דף קכא, יבמות דף קיד.), פוסקים.

ד. בר חינוך.

1. מיקל – תוס' ישנים (יומא ריש דף פב., לשונו מובא לעיל), תרה"ד (ח"א סי' ס"ב), מחבר (סי' שמ"ג, עי' מ"ב ס"ק ח').
2. מחמיר – תוס' (שבת דף קכא, ד"ה שמע, "דבהגיע לחינוך כיון שחייב לחנכו כ"ש דצריך להפרישו שלא יעשה עבירה וכל הנהו דפריך ביבמות הוה מצי לשנויי כשהגיע לחינוך אלא דניחא ליה לאוקמי בכל ענין"), ב"ח (ס"ק א').
- (א) רק לאב ולא לאחרים – חקרי לב (או"ח סי' ע', דף קכ"ד ד"ה כי).
- (ב) גם לאחרים – ב"י (ס"ק א' ד"ה וכתבו, "משמע דלא שני להו בין בית דין לאביו וכן כתב הרשב"א"), רמ"א (סעי' א').
3. מחמיר גבי איסורי דאורייתא – ת"א (כלל ס"ו סעי' ג', סעי' ח', "אם הוא איסור דאורייתא וקטן שהגיע לחינוך, אף אחרים צריכין למחות. ואם הוא איסור דרבנן, יש לסמוך על המקילין דאין אחרים צריכין למחות כלל"), מ"ב (ס"ק ז', "דכיון דהגיע לחינוך מוטל על כל אדם להפרישו מאיסורא כמו על אביו ... ועיין בח"א שדעתו דלענין איסורא דאורייתא יש להחמיר כדעה זו"), חינוך הבנים למצוות (סעי' ל"ח).
4. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק כ"ד הע' ז', "וע"ע בשעה"צ שם ס"ק ט"ו שמבואר ממנו דאף להסוברים שגם אחרים מצווים להפריש את הקטן מאיסורים היינו דוקא משהגיע לגיל חינוך ולא משהגיע לגיל הבנה לידע שדבר זה אסור, משא"כ אביו שמצווה לחנכו משעה שהגיע לגיל הבנה, וקצ"ע מנין לחלק בזה בין שני גילים שונים של הקטן, דלכאור' משעה שהגיע לגיל שהוא בר הבנה היינו זמן חינוכו להמנע מאיסורים").

- ה. אין שם אביו, או אין לו אביו, מצווין להפרישו – ב"ח (ס"ק א', "דאפילו בית דין מצווין להפרישו כשאין שם אביו או אין לו אב").

ו. מלתא דנפיק מיניה חורבה.

1. מחמיר – מג"א (פתיחה, "ומלתא דנפיק מיניה חורב" כגון תקיע' שופר שהקול נשמע לרבים ויבואו לתקוע בשבת ב"ד מצווין להפרישו (ר"ן פ"ג דר"ה)), יעב"ץ (ס' ברכות שמים, בתוך הסידור ח"ב עמ' תתנ"ג אות ז'), גר"ז (סעי' א').

ז. מראי מקומות.

1. כה"ח (ס"ק ו') – "אין ב"ד מצווין וכו' ואע"ג דאין ב"ד מצווין להפרישו אפ"ה אסור לומר לו מותר הוא כיון דעפ"י הוראתו הוא אוכל הרי הוא כמאכילו בידים. הרשב"ץ בפסקי נדה פ' יוצא דופן יעו"ש. כס"א או' ב"י".
2. שבט הלוי (ח"ב סי' י"ט אות ג') – "אבל בג' עבירות החמורות פשיטא דבי"ד מצווין להפרישו ג"כ".

יג] הורים.

א. חינוך - בין להפרישו, בין למצוות.

1. גם על מצוות דרבנן – או"ח (סי' ק"ו סעי' א'), ט"ז (ס"ק א', "ול"נ דדוקא לענין שיצטרך ב"ד למחות ביד אביו מחלק ב"י כן אבל לענין אב עצמו דנקט הש"ע ודאי צריך הוא לגעור בו אפילו באיסור דרבנן וכ"כ ב"י בסמוך וז"ל וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד אפי' בדברים שהן משום שבות עכ"ל"), מג"א (ס"ק ב', "באמת אפילו באיסורא דרבנן חייב האב לחנכו כדאי' בסי' ק"ו ס"א ובכמה דוכתי"), יעב"ץ (ס' ברכות שמים, בתוך הסידור ח"ב עמ' תתנ"ג אות ה'), באר היטב (ס"ק ג'), פמ"ג (מש"ז ס"ק א'), ת"א (כלל ס"ו סעי' ב', סעי' ג', "וחייב לחנכם בכל המצוות בין מדאורייתא ובין מדרבנן"), גר"ז (סעי' ב'), מ"ב (ס"ק ג', "אפילו מאיסורא דרבנן חייב להפריש כמו דצריך לחנכו במצוות דרבנן"), קצות השלחן (סי' קמ"ז סעי' א'), חינוך הבנים למצוות (סעי' כ"ט).
2. רק במצוות דאורייתא – ש"ך (יו"ד סי' פ"א ס"ק כ"ו, וכדאי' בקצות השלחן סי' קמ"ז ס"ק ד' ד"ה ומש"כ, "אע"פ דקטן האוכל דברים האסורים מדרבנן אין אביו מצווה להפרישו וכמו שנתבאר בא"ח סי' שמ"ג היינו מדינא").

ב. האם רק עשה, או גם ל"ת.

1. רק עשה – יראים (תוס' ישנים יומא ריש דף פב.), הו"ד בתרה"ד (ח"א סי' צ"ד), עי' רשב"א (יבמות דף קיד. ד"ה רב, "ושמא נאמר דלא אמרו מחנכין אלא למצות עשה ולא למצות ל"ת").
(א) "י"ל דרבנן כי תיקון מעין של תורה תקון שחייב הכתוב למול את הבן ולפדותו וללמדו תורה והנך מ"ע הם ..." – חקרי לב (או"ח ריש סי' ע').
2. גם ל"ת – רמב"ם (מאכלות אסורות פרק י"ז הל' כ"ח, "מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו כדי לחנכו בקדושה"), ר"י (תוס' ישנים יומא ריש דף פב.), תוס' (שבת דף קכא. ד"ה שמע, "כיון שחייב לחנכו כ"ש להפרישו שלא יעשה עבירה"), סמ"ג (לאוין קמ"ח), מקור חיים (חו"י, סי' שמ"ג ד"ה צריכים), חקרי לב (או"ח סי' ע', דף קכ"ז ד"ה אך, "נ"ל עיקר שיש חינוך באיסורים כדעת רוב פוסקים ודלא כדעת הרא"ם והרשב"א בחי' שכתב כדבריו, וגם הרב בלשון שמא אמרה ואין ספיקו מוציא ודאם של רוב פוסקים"), גר"ז (סעי' ב'), קצות השלחן (סי' קמ"ז סעי' א'), פוסקים.
3. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק כ"ד הע' ד').

ג. האם יש חילוק בין אביו לבית דין.

1. אין חילוק בין אב לבית דין.
(א) יראים (תוס' ישנים יומא ריש דף פב.).
(ב) רשב"א (יבמות דף קיד.) – "שאינן נראה כן מן הסוגיא הזו שיהא חלוק בין ב"ד לאביו".
(1) חינוך שיש בו חסרון כיס, רק על האב – חקרי לב (או"ח סי' ע', דף קכ"ה ד"ה והנה, דף קכ"ז ד"ה איך).
2. יש חילוק.
(א) רמב"ם (מאכלות אסורות פרק י"ז הל' כ"ח).
(ב) ר"י (תוס' ישנים יומא ריש דף פב.).
(ג) מחבר (סעי' א').
(ד) חקרי לב (או"ח סי' ע', דף קכ"ז ד"ה ומינה) – "לעיקר כדעת רוב הפוסקים הנזכרים דפשיט להו דאין חיוב חינוך כי אם באב גם במצוות עשה".
(ה) פוסקים.
3. מראי מקומות – חקרי לב (או"ח סי' ע', דף קכ"ה ד"ה והנה).

ד. היינו רביתיה.

1. יש להקל באיסור דרבנן.
(א) מ"ב (ס"ק ג') – "דמאיסור דרבנן פעמים שאין צריך להפרישו ואף ליתן לו לכתחילה מותר דהיינו בשצריך לכך וכגון רחיצה וסיכה ביוה"כ".

יד] לגרום פסיק רישא ע"י קטן שאין לו הבנה בתוצאה [שהקטן עוסק בדעתו בהיתר ואינו יודע להאיסור כלל].**א. מיקל.**

1. הגר"ח פ"ש זצ"ל (חידושי בתרא סי' רע"ז על מ"ב ס"ק ג' [עמ' קפ"ב], סי' ש"מ על מ"ב ס"ק ג' [עמ' תקע"א], קובץ עם התורה מהדור' ב' ח"ב עמ' רמ"ט [הו"ד בילדים בהלכה, לשונו מובא לקמן]) – "הכי טוב לפתוח הפריזידר ע"י קטן, דכיון דאינו יודע המציאות של הפעולה אין זה פסיק רישא אצלו".
2. חוט שני (ח"ד עמ' רפ"ז ד"ה ספיה) – "ספיה איסור לתינוק בפסיק רישא, כגון לומר לתינוק שיגרור מטה כסא וספסל בקרקע בשבת באופן שודאי יעשה חריץ בקרקע, ולגבי התינוק הוא פסיק רישא ולא ניחא ליה כיון שאין לא ענין בזה ומותר. אך אם התינוק מבין שעושה חריץ על דעת אביו ולאביו ניחא בזה, אסור לומר לתינוק שיגרור משום ספינן וכמו שאסור שהקטן יכבה האש בשבת על דעת אביו".
3. נשמת שבת (סי' של"ז אות ע"ב, סי' שמ"ג אות ת"ק, עי' חינוך לישראל פרק ה' דפו"ח סעי' י"ז) – "שאלה - מהו לומר לקטן לעשות דבר שאינו מתכוון שהוא פסיק רישא שנעשה על ידו מלאכה דאורייתא. מהו לפתוח על ידו ברז של מים חמים, או לומר לו לפתוח הדלת של המקרר כשע"כ נדלקת בתוכה נר עלעקטערי, ולומר לקטן לפתוח בקבוק יין וסאוד"ע אף שע"כ נעשה כלי מן הפקק (שטאפע"ר בלע"ז), וכן לומר לו לנגב השטיחים עם קארפע"ט-סוויפע"ר. תשובה - הדבר נוטה לאיסור, ואם הקטן בכלל אינו יודע שע"כ תועשה מלאכה על ידו נראה שיש להקל בכל כה"ג".
4. ילדים בהלכה (ארטסקרול, הע' סוף פרק י"ב, שבת בית ריש עמ' ת"צ) – "שהגאון ר' ח.פ. שיינבערג (שליט"א) [זצ"ל] האריך בזה ולבסוף מסיק וז"ל ולדינא נלע"ד דמדמפורש בתוס' יומא ועוד דפ"ר חייב בתורת מתכוין ודכן מסתבר, לכן מדיש קטנים שאין בהם הכרת וכוונת תוצאות צדדיות מפעולותיהם, לכאורה יש מקום לסמוך להקל להגיד אליהם במפורש לעשות פעולות שכרוכות בהם מלאכות דארייתא בפסיק רישא, כשיש פעולה הכוללת שתי תוצאות, והאחת היתר גמור, והשנייה איסור מלאכה דארייתא, והקטן עסוק לדעתו בהיתר ואינו יודע או מכין להאסורה כלל עכ"ל".

ב. מחמיר, מצד ספינן.

1. מלכים אמניך (פרק א' סוף הע' י') – "כאשר שכחו לנתק את מתג הנורה מהמקרר או להוציא את הנורה מלפני השבת ואין נכרי, האם מותר לומר לקטן מתעסק שאינו יודע שבפתיחת דלת המקרר תדלק נורה, שיפתח את דלת המקרר. תשובה: גדול האומר לקטן שיעשה מלאכה עובר על ב' איסורים: א. לא גרע מאמירה לנכרי, וכמבואר בשעה"צ הנ"ל. ב. הגדול סופה איסור לקטן.

והנה במקרה מותר לומר לנכרי שיפתח את הדלת, דהוי פסיק רישא, ואין בזה איסור אמירה לנכרי, כמבואר במשנ"ב רנ"ג צ"ט. ויעוין להלן פרק ד' ס"ד. ולכן איסור א' ליכא. ומצד איסור ב', דסופה איסור לקטן, אם הוא מתעסק אין בזה איסור תורה, כמבואר ברע"א תשובה ח'. וכמבואר במסכת שבת דף י"א בתוד"ה שמא ישכת, אך אביו אסור לצוותו בגלל איסור 'בנך' אבל אם האב יאמר לאחר שיאמר לקטן שלו (שלא בפניו) שיפתח, הוי ספיה על איסור דרבנן, דמותר לצרכו של הקטן. ולכן במקום הצורך יתכן דמותר".

ג. להניח בחדר תינוק "אינטרקום" שמעביר את קול התינוק למקום אחר (intercom, baby monitor).

1. מיקל.

(א) מנחת אשר (שמות סי' ל"ד אות ו') – "דאין בזה חשש כלל מצד מה דאסור לספות להן בידים, דהתינוק הוי כמתעסק גמור ואין במעשיו איסור כלל".

(ב) להמקילים לעיל, לכאורה ה"ה כאן.
2. מחמיר.

(א) אבני ישפה (אהל יעקב י"ד אלול תש"ע) – "שאלת להשאיר מכונה עם מיקרופון בחדר הילדים ששומע בשבת אם הילדים מתעוררים וצריכים עזרתו. אף שנראה כאילו שאינו משתמש במיקרופון אבל האמת היא שהוא כן משתמש. וטעם הדבר שהוא צריך לראות שהמיקרופון בדרגת גובה הנכון. וזה אחת הסיבות שאסר האג"מ השימוש במיקרופון, ולכן גם כאן אסור השימוש במכונה זו".

(ב) הגר"א נבנצל שליט"א (מציון תצא תורה ח"ב, כת"י) – "שאלה: היום מצוי שיש דבר הנקרא אינטערקום (בייביסיטר) שהוא מכשיר ששמים בחדר שיושן בתוכו תינוקוויש חלק שני שמניחים בחדר הורים כדי לשמוע אם התינוק בוכה האם מותרים להשאיר אותו פתוח בחדר של התינוק לפני שבת שיהיה דלוק כל השבת. תשובה: לכאורה רק אם דרוש לצורך חולה וכדומה".
(ג) עי' תשובות והנהגות (ח"א סי' ר"ל) – "האסור להשמיע ברמקול מפני שמשמיע קול, ולכמה פוסקים השימוש פועל הבערה ואסור מה"ת, אבל כאן האב העמיד הרמקול לפני שבת והתינוק הוא שעובר המלאכה כשבוכה שמפעיל האלקטרי, ולא מתכוון להפעיל כלל, רק בוכה לעצמו, והוא כקטן אוכל נבלות שאין בית דין מצווין להפרישו, ולכאורה גם אביו לא מצווה כשהוא תינוק, ולא הגיע לכלל חינוך. אמנם נכון אני שיש מגדולי הפוסקים שסוברים שיש אסור תורה לאב לעשות מלאכה בבנו לדעת של אביו כמו בבהמתו, עיין במ"ב בשעה"ץ של"ד ס"ק נ"ד, [ואם כי הביאור הלכה סימן רס"ו ד"ה הג"ה ודוקא דן שם (במאמר המוסגר) דאולי כשעושה הקטן לדעתו ואינו מצווה האיסור רק מדרבנן, שיש שיטה אחת בראשונים כן, אך מבואר שהעיקר שהאיסור מהתורה כמש"כ בשעה"צ בסי' של"ד וכמ"ש] וכדבריו איתא ברשב"א שבת קנג: ד"ה כשהיא, וע"ע בחת"ס או"ח ס' ס"ג, ובאחיעזר ח"ג סימן פ"א באורך, ובאור שמח כ"ד דשבת הלכה י"א, וכאן האב העמיד רמקול והבן מדבר ואין לך לדעתו גדול מזה, ועוד שהאב יש לו תועלת ליפטר מלשהות כל הזמן ליד בנו, ויש לומר דאסור מן התורה לאב לעשות שבנו יעשה עבורו מלאכה להנאתו בשבת, או נימא שהאסור כשהכוונה במלאכה לאביו, אבל כאן הבן לא בוכה לאביו אלא לעצמו ואביו רק נהנה, ויש לומר שבוה אין אסור, וכן יש לצדד דהנה במלאכת עכו"ם לא גזרו באינו מתכוין אף בפס"ר, וי"ל ע"ב במלאכת בנו כה"ג כשאינו מתכוין למלאכה והוא פס"ר כגון בנידונינו שאין הבן מתכוין להפעיל הרמקול אם אסור משום שביתת בנו, ועיין בשו"ת הרי"ם שמצדד ליישב המנהג שנהגו להוציא בשבת ע"י קטן שחסר לקטן מחשבה וא"כ לגביו אין איסור כלל, ע"ש ויש לעורר שהחסרון שאין לו מחשבה מפני שהוא קטן אבל כשיגדיל יהיה בזה איסור ולכן אסרה תורה ודבר זה תלוי במחלוקת התוס' בפסחים פ"ח ע"א ור"ן בנדרים דף ל"ו ע"א אי יש לקטן איסור דשלא למנויין, ואכמ"ל. וצידדתי לאסור בלאו הכי מפני שמשמיע קול אסור גם מערב שבת כשאנושא מלתא, ואף שהאב טען שלא נשמע קול רם למטה ולא אושא כ"כ לא התרתי, שלא מצאתי בזה כדי צורך להתיר דלעולם בזה אושא מלתא, וראוי להחמיר ובפרט שאין בזה צורך גדול, ודברינו הם באופן שרק קול התינוק נשמע ברמקול דהיינו שהאב ואחרים מקפידים לא לדבר בחדר התינוק, אבל אם האב נכנס ומדבר ומשמיע קול פשוט שאסור מפני שמשמיע קול ומפעיל הרמקול".

3. מראי מקומות.

(א) לענין השמעת קול: עי' סי' רנ"ב סעי' ה', שיש להקל במקום הפסד. וכ' הפוסקים, ה"ה לחולה וכדו'. וצורך [גדול] של קטן דינו כחולה שאין בו סכנה, עי' סי' שכ"ח סעי' י"ז.

ד. מראי מקומות – הרי"י ווינקלער (קול התורה חס"ד עמ' קצ"ו).

1. הגר"ח ק' שליט"א (אסיפת יצחק כ"ט תשרי תשס"ח) – "שאלה: האם מותר לומר לקטן לעשות מלאכה ע"י פסיק רישא בשבת. תשובה: מלאכה דאורייתא לא יאמר".

2. הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק כ"ח תשרי תשס"ח) – "שאלה: האם מותר לומר לקטן לעשות פסיק רישא בשבת. תשובה: יתכן שאם אין הקטן מודע לכך מותר וצ"ע".

3. הגר"ד פיינשטיין שליט"א (ודברת במ ח"א סי' קי"ב אות ב') – "לסתם מעשה ע"י ישראל אסור וה"ה ע"י קטן אין מקום להקל בזה וצ"ע במ"ב סי' רעז (ס"ק טו) דסכ"ס הוי מעשה עבירה".

טו [טומאה]

א. האם צריך להפריש תינוק יום א' מטומאה.

1. ראשונים.

(א) מיקל – רמב"ם (אבל פרק ג' הל' י"ב), רמב"ן (ויקרא פרק כ"א פסוק א'), סמ"ג (לאוין ס"ה כ"א ע"ב, לאוין קמ"ח נ"ז ע"ג, לאוין רל"ד ס"ח ע"ג).

- (ב) מחמיר – רשב"א (ח"א סי' קכ"ח בשם ר' יונתן), נמו"י (הל' טומאה הל' קטנות דף א. ד"ה תניא), טור (יו"ד סי' שע"ג), רא"ם (פר' אמור בשם ר' הלל על תורת כהנים).
2. פוסקים.
(א) מיקל – רמ"א (יו"ד סי' שע"ג), מג"א (בפתיחה, "וכתב הב"ח דגבי טומאה מצווין להפרישו אפי' לא הגיע לחינוך אבל דעת רמ"א בי"ד סי' שע"ג דאין מצווין להפרישו וכ"ד רוב הפוסקים ופשטא דגמרא"), באר היטב (ס"ק א'), גר"ז (סעי' ג'), נזר ישראל (סי' ס"ח ס"ק ב'), מ"ב (ס"ק ג'), "וכן אם הוא כהן אין צריך להוציאו מבית שהטומאה בתוכו". שעה"צ ס"ק א', "ודלא כב"ח"), קצות השולחן (סי' קמ"ז סעי' ב').
(ב) מחמיר – ב"ח (ס"ק א' ד"ה ומה, "והכי נקטינן דכהנים מוזהרין להפריש הקטנים אפילו בקטנים דלא הגיעו לחינוך ובאים ליטמא בעצמם מחוייבים הגדולים להפריש").
(ג) אביו צריך להפרישו מטומאה – ט"ז (ס"ק א', עי' יו"ד סי' שע"ג ס"ק א'), יעב"ץ (ס' ברכות שמים, בתוך הסידור ח"ב עמ' תתנ"ג אות ח').
3. מראי מקומות – שבט הלוי (ח"ב סי' י"ט אות א', לשונו מובא לקמן).

ב. פשט בטור (יו"ד סי' שע"ג).

1. ב"ד צריך להפריש בג' איסורים, דם שרצים וטומאה.
(א) ב"י (ס"ק א' ד"ה ודע).
2. ב"ד צריך להפריש רק מטומאה.
(א) ב"ח (ס"ק א' ד"ה ואכתי).
- (ב) שבט הלוי (ח"ב סי' י"ט אות א', "ואעפ"י שבב"י סימן שמ"ג שם ר"ל דדוקא בשאר כל האיסורים שבתורה אבל בשרצים ובדם ובטומאת כהנים קי"ל דבי"ד מצווין להפרישן, מ"מ להלכה לא פסק כן, אלא דבטומאת כהנים יש פוסקים דמצווה להפרישו וכדעת הטור יו"ד סי' שע"ג ובב"ח באו"ח שם").
3. אביו צריך להפרישו מטומאה – ט"ז (ס"ק א', "שהכהנים מוזהרים דהיינו האב על בנו כ"ז שהוא ברשותו ולא זכר הב"ד").
4. מראי מקומות – פמ"ג (פתיחה לא"א).

טז] אשת כהן - האם אשת כהן מעוברת מותר לכנס למקום טומאה.

א. עי' יו"ד סי' שע"א, לשיטות ומראי מקומות.

יז] מקרים.

א. אורח חיים.

1. לבישת כיפה - עי' סי' ב' סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.
2. נטילת ידיים בבוקר - עי' סי' ד', לשיטות ומראי מקומות.
3. לבישת ציצית: מהו הגיל של חינוך קטן ללבישת ציצית - עי' סי' י"ז, לשיטות ומראי מקומות.
4. מאה ברכות כל יום - עי' סי' ר"צ, לשיטות ומראי מקומות.
5. ישיבה בתוך ד' אמות של ילד המתפלל - עי' סי' ק"ב, לשיטות ומראי מקומות.
6. לעבור בתוך ד' אמות של ילד המתפלל - עי' סי' ק"ב, לשיטות ומראי מקומות.
7. הלכות בין המצרים - עי' סי' תקנ"א, לשיטות ומראי מקומות.

ב. שבת.

1. שביתת בנו - עי' ערך שביתת בנו [סוף סי' שמ"ג], לשיטות ומראי מקומות.
2. שנים מקרא ואחד תרגום - עי' סי' רפ"ה, לשיטות ומראי מקומות.
3. איך מותר לאשה להניק את בנה - עי' ריש סי' ש"כ, לשיטות ומראי מקומות.
4. טיטולים שיש על גביהם ציורים הנמחקים בשעה שהטיטול נרטב - עי' סי' ש"כ, לשיטות ומראי מקומות.
5. הנאה ממעשה קטן - עי' סי' שכ"ה, לשיטות ומראי מקומות.
6. סתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה: הגדר - עי' סי' שכ"ח סעי' י"ז, לשיטות ומראי מקומות.
7. מותר ליתן לתינוק לאכול עוגה, הגם ששובר האותיות עליו - עי' סי' ש"מ, לשיטות ומראי מקומות.
8. לקרוע שקיות שבהן ארוז אוכל אם בעת הקריעה נקרעות אותיות - עי' סי' ש"מ, לשיטות ומראי מקומות.
9. שכח לכבות את האור במקרה בשבת, איך מותר לפתוח את הדלת ע"י קטן - עי' ערך אינו מתכוין [סוף הקובץ על שבת], לשיטות ומראי מקומות.
10. גיל חינוך לאיסור מוקצה.

(א) הגר"ח ק"ש ל"ט"א (אליבא דהלכתא חנ"ז עמ' נ"א טור ג') – "שאלה: יש להסתפק, מהו גיל החינוך באיסור מוקצה, וצ"ע. תשובה: בזמן שיבין שאסור, אפי' שאינו מבין שה' אסור, אמנם צריך להבין מה זה מוקצה דהיינו מה שלא משתמשים, דאי לאו הכי לא ידע כמה להזהר. (כתבי תלמיד בע"פ)".

ג. פורים.

1. סעודה: האם יש חיוב סעודה לקטנים - עי' ערך פורים, לשיטות ומראי מקומות.

2. יין: האם יש דין של יין לקטנים - עי' ערך פורים, לשיטות ומראי מקומות.
3. משלוח מנות: האם יש דין של משלוח מנות לקטנים - עי' ערך פורים, לשיטות ומראי מקומות.
4. שמחה: האם לקטנים יש דין של אגוזים, מצד שמחה - עי' ערך פורים, לשיטות ומראי מקומות.
5. מתניות לאביונים: האם יש דין של מתנות לאביונים - עי' ערך פורים, לשיטות ומראי מקומות.

ד. חושן משפט.

1. בעל החפץ הוי קטן, האם אמרינן דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה - עי' ערך ניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה, לשיטות ומראי מקומות.
2. האם מותר להכות קטן - עי' סי' ת"כ סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.
3. מתכוין לבייש את הגדול ובייש את הקטן - סימן תכ"א - עי' סי' תכ"א סעי' ב', לשיטות ומראי מקומות.
4. גיל הקטן, בר בושט - עי' סי' תכ"א סעי' ב', לשיטות ומראי מקומות.

ה. יורה דעה.

1. טמטום הלב - עי' סי' פ"א סעי' ז', לשיטות ומראי מקומות.
2. שיעור ההפסקה בין בשר לחלב לקטנים - עי' סי' פ"ט סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.
3. לא תעשון אותי, אסור לעשות פרצוף אדם [הדין של בובות, dolls] - עי' סי' קמ"א, לשיטות ומראי מקומות.
4. מלבושים אדומים - עי' סי' קע"ח, לשיטות ומראי מקומות.
5. לעינן ילדים, כישוף - עי' סי' קע"ט, לשיטות ומראי מקומות.
6. לא ילבש - עי' סי' קפ"ב, לשיטות ומראי מקומות.

ו. אבן העזר.

1. יחוד, האם יש מצות חינוך - עי' סי' כ"ב סעי' י"א, לשיטות ומראי מקומות.
2. פרקדן, מה הדין לגבי חינוך לילדים - עי' סי' כ"ג סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.
3. רחיצה עם אביו - עי' סי' כ"ג סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.

ז. שאר הלכות.

1. לחנך שלא לדבר לשון הרע - עי' ערך לשון הרע, לשיטות ומראי מקומות.
2. לפני עור, לשים פיתיון לפני ילד החשוד לחנכו - עי' ערך ה' יסלח לה, לשיטות ומראי מקומות.
3. איזה אדם נכלל ברעך - עי' חו"מ סי' תכ"ו [ערך לא תעמוד על דך רעך], לשיטות ומראי מקומות.
4. איסור למנות בני ישראל - עי' ערך איסור למנות בני ישראל, לשיטות ומראי מקומות.
5. חצי שיעור - עי' ערך חצי שיעור [בקובץ על שבת, קודם סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.
6. האם בנו קודם אחר לקיים מצות.

(א) מראי מקומות.

- 1) משנה הלכות (ח"ד סי' פ"ב), "במי שיש לו תינוק בביתו אי מוטב שיניח את בנו הקטן בן י"א שנה אצלו ותבא אשתו לביהכ"נ לשמוע קריאת המגילה או שמוטב שבנו הקטן ישמע ... יהיה איך שיהיה נראה דהאשה קודמת וכמ"ש".
- 2) מראי מקומות - חוט שני (ח"ד עמ' ש"ז ד"ה יש), הגר"ח ק' שליט"א (דרך שיחה ח"א סוף עמ' שפ"ב).

ח. מראי מקומות - הגר"ח ק' שליט"א (אליבא דהלכתא ח"א עמ' ל"ז - עמ' מ').

יח [שבת בנ].

א. שבת בנ: גבי אביו.

1. דאורייתא.

(א) רשב"א (דף קנג: ד"ה כשהיא) - "ולעיל (קכ"א א') נמי תני' קטן שבא לכבות אין שומעין לו, ואוקימנא בגמרא בקטן העושה על דעת אביו, כלומר ועובר בזה משום לא תעשה מלאכה אתה ובנך".

(ב) חתם סופר (או"ח סי' פ"ג ד"ה והרשב"א) - "יראה לי, הנה בבהמה פ' משפטים [כ"ג - י"ב] כתיב למען ינוח שורך, ושם לא הוזכר בנך, והיא מצות עשה בשבת בהמתו דאפילו בלי סיוע דידיה מ"ע שתשבות הבהמה ובזה לא מוזהר על בניו, אך לאו דלא תעשה מלאכה אתה ובנך עבדך ואמתך ובהמתך [שמות כ' - י'] מיני' ילפינן לאו דמחמר כשעושה מלאכה הוא עם צירוף הבהמה שמחמר אחריה והוא בלאו, ולחד מ"ד ר"פ מי שהחשיך חטאת נמי איכא, ובזה מוזהר נמי על בנו שהרי כתיב לא תעשה מלאכה אתה ובנך, וחמור הבן מבהמה שהבהמה דוקא מחמר אבל בן שיש לו דעת ומבין קריצות אביו ורמיזותיו כל שעשה לדעת אביו עובר מדאורייתא על לאו הזה".

(ג) שעה"צ (סי' של"ד ס"ק נ"ד) - "ולעניות דעתי דבדליקת אביו מחוייב אביו מן התורה למחות בידו כיון שהוא עושה לדעתו, כדי שלא יעבור אמה דכתיב לא תעשה וגו' ובנך ובתך, ובדליקת אחרים מחוייב האחר על כל פנים מדרבנן למחות בידו, דהא הגמרא שקיל וטרי אמאי התירו באינו יהודי, ומשני אינו יהודי אדעתיה דנפשיה עביד, מה שאין כן בקטן זה, וכמו שכתב בבית יוסף".

1) אמנם עי' בה"ל (סי' רס"ו סעי' ו' ד"ה הג"ה) - "ואולי י"ל דמה שאמרו שאסור בקטן העושה ע"ד אביו הוא רק מד"ס כיון שאינו מצוה בפירוש לזה והכא מפני הפסד התירו".

(ד) חוט שני (ח"ד עמ' רפ"ז ד"ה ודע).
 (ה) תשובות והנהגות (ח"ב סי' ר"ה ד"ה ושמעתי, ח"ד עמ' תל"ד אות ל"ה, עמ' תל"ה אות מ') – "ושמעתי בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל שמפרש שזהו בכלל איסור שבת, כיון שבקרא מפורש במלאכת שבת, ולכן לדעתו העובר במלאכת שבת בבנו הקטן, נעשה מומר לחלל שבתות אף שאינו אלא לאו כיון שזהו בכלל מלאכת דשבת דחמיר, עיין יבמות (ו') דמוקמינן בלאו דמחמר, ומסקינן שזהו בכלל 'לאו דשבת דחמיר' ומשמע אף שאינו בסקילה כלל, ולדעתו גם כאן כן, ומי שאינו מחנך בנו לשמור שבת ומשתמש בו למלאכות הוא גופא נקרא בזה מחלל שבת ממש ... מדברינו יוצא גודל הזהירות ליזהר לא להניח בנו להוציא עבורו, שעלול לעבור באיסור לאו דשבת עד שנעשה מומר שדינו כעכו"ם ... לכן מה שנהגו כשיש ספק אם זהו מלאכה לבקש בנו הקטן לעשותו, נראה דעדיף שהוא בעצמו יעשה המלאכה כלאחר יד שבודאי אינו אלא מדרבנן וקיל מקטן ולא ליכנס לחשש איסור דשבת דחמיר מאד, ותמהני שהמפרשים לא נתעוררו בזה".

(ו) נשמת שבת (סי' שמ"ג אות תנ"ג) – "לר"ה"פ (ראשונים ואחרונים) האב מציווה מה"ת על שביתת בנו ובתו".

2. מראי מקומות – ארחות שבת (פרק כ"ד הע' ב').

(א) שפת אמת (שבת דף קכא. ד"ה שמעת) – "בגמ' שמעת מינה קטן או"נ ב"ד מצווין להפרישו לכאורה קשה דהא יש לפרש קטן דמתני' היינו בבנו דצריך האב להפרישו מחילול שבת משום דכתיב לא תעשה כ"מ אתה ובנך דהיינו להזהיר גדולים על הקטנים כדפי' רש"י בחומש וזה שאמרו קטן הבא לכבות כו' ע"ש [וכדאי' במכילתא פ' יתרו] אבל בקטן אוכל נבלות שפיר י"ל דאין מצווין להפרישו ומ"ש רש"י דש"מ דא"צ להפרישו מהא דאמרי' ביבמות ליתי טליא וטליא דמיירי ג"כ באיסורי שבת י"ל דלא הוי הני טליא וטליא בניו ובנותיו, לכן נראה לפרש דהא דמשני הגמ' בקטן העושה ע"ד אביו היינו כנ"ל דמתני' מיירי בבן אצל אביו ואסור משום דכתי' ובנך [וכ"כ הרשב"א לקמן (קנ"ג ב) וכו"מ ברמב"ן פ' יתרו] ולפ"ז הא דאמרינן דכוותה גבי נכרי אין לפרש דכוותה ממש דהא בנכרי ליכא איסור תורה אלא הכי קאמר בנכרי כשעושה ע"ד ישראל כמו בן דמסתמא עושה ע"ד אביו אסור עכ"פ מדרבנן [אכן בטוש"ע או"ח (סי' שמ"ג) מבואר דגם בשבת אין האב מוזהר להפריש בנו הקטן אלא מדרבנן משום חינוך כמו בשאר איסורין וכו"מ בנמוק"י ביבמות סו"פ חרש דליכא לאו מיוחד בשבת ובקטן העושה ע"ד אביו דאסור הטעם משום דהוי כמאכילו איסור בידים דבשאר איסורין נמי אסור מה"ת אך לפ"ז קשה דא"כ אמאי איצטריך לכתוב ובנך גבי שבת וצ"ע ועי' בשו"ת הרי"מ (סי' ג') מ"ש בביאור דברי המכילתא הנ"ל].

ב. רק האב, או גם האם.

1. גם האם – נשמת שבת (סי' שמ"ג אות תנ"ד).

ג. האם גורם שהאב יהיה מומר.

1. מראי מקומות – נשמת שבת (סי' שמ"ג סוף אות ת"ע).

(א) הגר"ח מבריסק זצ"ל (תשובות והנהגות ח"ב סי' ר"ה ד"ה ושמעתי, ח"ד עמ' תל"ד אות ל"ה, עמ' תל"ה אות מ') – לשונו מובא לעיל.

(ב) הר צבי (יו"ד סי' ז') – "לענין שו"ב שבניו הקטנים הולכים לבתי ספר של נכרים ועושים שם מלאכה בשבת, אם נפסל, מטעם שעובר בל"ת לא תעשה מלאכה אתה ובנך וגו', ואם נקרא מחלל שבת שדינו כעכו"ם לכל דבר ...".

ד. שביתת בנו באיסורי דרבנן.

1. מחמיר – תוס' (דף קכא. ד"ה שמע), רשב"א (דף קכא.).

2. מיקל – הגרשז"א זצ"ל (מאור השבת ח"ד עמ' תקי"ד, "חושבני דבאיסור כזה שמותר כלאחר יד, אין האב מוזהר על בנו כמו לענין שביתת בהמתו, דאין מוזהרין על מה שפטור אבל אסור").

ה. יום טוב: האם ביו"ט יש את הלאו של דאתה ובנך.

1. מחמיר [אם מחמירים גבי שביתת בהמתו].

(א) תשובות והנהגות (ח"ד סי' קי"ח ד"ה אלא דיש) – "הנה להפוסקים שמחמר ושביתת בהמתו אסור ביום טוב (ע' סימן רמ"ו ס"ג סקי"ט) מסתברא שגם איסור מלאכה על ידי בנו הוא סה"ת ע"כ יש לאסור מה"ט".

(ב) מנחת אשר (שמות סי' ל"ד אות ג').

(ג) הקטן והלכותיו (פרק י"ט סעי' ה') – "גם ביו"ט מוזהר האדם על שביתת בו כמו בשבת".

(ד) חינוך ישראל (פרק ה' סעי' י"ח).

2. מראי מקומות – אור שמח (שבת פרק כ"ד הל' י"א).

(א) אבן עזרה (ויקרא פרק י"ט פסוק ג') – "כי מצוה על הקטן לשמור את השבת, ואין ככה שאר המועדים".

(ב) שבט הלוי (ח"ו סי' ל"ח אות א', ע"ש בהוספות, ח"ז אות ד' ד"ה ואם, ח"ח סוף סי' קכ"א) – "תולה במחלוקת ... שבב"י או"ח סי' תקכ"ו אם יש שביתת עבדים ביו"ט אם ילפינן גם לענין הלאוין בשבת".

3. חזו"מ – חינוך ישראל (פרק ה' סעי' י"ט).

ו. עד איזה גיל יש דין שביתת בנו.

1. רק בנו קטן.

(א) מקור חיים (חו"י, קיצור הלכות סי' רס"ג סעי' י"ז) – "יודה בבנו ובתו הקטנים ועבד ושפחה הכנעני' שאסור לצוות להם ואפילו יעשו מעצמם צריך למחות, כי מיד שקיבל שבת קאי בלא יעשה כל מלאכה אתה ובנך וגו' ואפילו על שורו וחמורו, וצריך להזהיר בני כפרים על זה".

(ב) הגר"ח"ק שליט"א (שאלת רב ח"ב פרק כ"ג אות י"ב) – "שאלה: הדין שאם קיבל שבת יכול לבקש מיהודי אחר שלא קיבל עדיין שיעשה עבורו מלאכה, האם זה גם אבא או אמא שקיבלו שבת שיכולים לבקש מהבן. תשובה: בן גדול בודאי מותר".

הגר"ח"ק שליט"א (אסיפת יצחק ט"ו אלול תשס"ו) – "שאלה: עד איזה גיל יש דין שביתת בנו בשבת. תשובה: עד גיל בר מצוה".

הגר"ח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ס"ז עמ' קכ"ח טור ג', אשיחה עמ' שי"ב) – לשונם מובא לקמן.

(ג) עי' תשובות והנהגות (ח"ג סי' פ"ב) – "ולא נתבאר אצלי בבנו קטן ... מיסתבר לן דהיינו בקטן שחשיב ברשותו. וכה"ג באיסור לא תאכילום נקטינן דהיינו בקטן דוקא".

עי' תשובות והנהגות (ח"ד סי' קי"ח ד"ה ודע) – "שאני מסופק ... אם האיסור רק בבנו קטן, או אפילו בבנו גדול אף שמצווה בלאו הכי בשבת, אסור לאב לעשות מלאכה על ידו כמו בעבדו שאסור בלאו הכי באיסורי שבת, וא"כ אף כשאצל הבן אינו שבת ויו"ט, מ"מ כיון שאצל אבא שבת ויום טוב, אסור לו ליהנות ממלאכתו וכמו שביתת בהמה, ויש לחלק ובמק"א נבאר עוד בעזה"ש"ת חקירה זו ... נראה שאפילו נימא דבשביתת בנו פטור כשאינו ברשותו, היינו משום שתלוי ברשותו, אך בתלמוד תורה שתלוי בבנו, פירש הגר"ש"ז הלכות ת"ת שאפילו נשוי ועם בנים חיובו ללמוד בשכר נשאר מה"ת, ולע"ד צ"ב אם זהו דעת שאר הפוסקים, ואולי נימא אם כבר נשוי ודואג לעצמו לפרנסתו, אביו אינו חייב מחובת תלמוד תורה, ואז רק מדין צדקה מחייבין אותו, שבנו ללמוד אפילו נשוי, אין צדקה כמוהו, וכמו במילה לרמב"ם (פ"ה דק"פ ה"ה) דנראה שבגדול שחייב בעצמו פקע חיוב האב, שידאג לעצמו, כן יש לומר בת"ת שלא תלוי בהגדיל אלא כשיצא לרשות עצמו לכל דרכיו נפטר האב, ויל"ע בזה".

(ד) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ח אלול תשס"ו) – "שאלה: עד איזה גיל יש דין שביתת בנו בשבת. תשובה: עד שיתחייב במצות".

(ה) ראייה מחנוכה: ט"ז (סי' תרע"ט ס"ק א') – "ולדידן שיש מנהג פשוט שהאשה המדלק' נר שבת מקבל' שבת עלי' ואסור' במלאכה רק אחרי' בני הבית עדיין מותר' ע"כ איש שמדליק נר שבת ושכח להדליק של חנוכה אסור לו להדליק של חנוכ' אח"כ אלא יתן לאחד מבני ביתו להדליק".

יט] הורים שקיבלו עליהם שבת - האם יכול לבקש מבנו [קטן] שיעשה מלאכה עבורו, בזמן שעדיין אינו שבת לבנו.

א. תלוי בקבלת שבת של הורים.

1. מקור חיים (חו"י, קיצור הלכות סי' רס"ג סעי' י"ז) – "מותר לומר לישראל ... ונ"ל דדווקא לישראל שאינו ברשותו, משא"כ עבדו ושפחתו וכ"ש בנו ובתו הגדולים סמוכים על שלחנו ואשתו טפלים לו וכלם נאסרו מיד שקיבל בבה"כ שבת, כדק"ל גבי הב לן ונברך דתלי בבעל הבית וכ"ש למ"ד גדול וסומך וכו' דזהו קטן. ומי שירצה לפקפק בזה עכ"פ יודה בבנו ובתו הקטנים ועבד ושפחה הכנעני' שאסור לצוות להם ואפילו יעשו מעצמם צריך למחות, כי מיד שקיבל שבת קאי בלא יעשה כל מלאכה אתה ובנך וגו' ואפילו על שורו וחמורו, וצריך להזהיר בני כפרים על זה".
2. עי' הגר"ש"א זצ"ל (הל' שבת בשבת פרק ד' הע' י"ז, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק ה' אות י"ב) – "שראוי להחמיר בזה לענין שביתת בנו".
3. עי' תשובות והנהגות (ח"ג סי' פ"ב) – "האיש או האשה קיבלו שבת ראוי לחשוש לאיסור תורה שבנם לא יעשה מלאכה עבורם". עי' תשובות והנהגות (ח"א סי' רל"ד ד"ה נראה) – ה"ה למחמיר מוצ"ש. עי' תשובות והנהגות (ח"ד סי' קי"ח ד"ה אלא) – "וצ"ב".
4. הגר"ח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ס"ז עמ' קכ"ח טור ג') – "שאלה: נתפרסם ברבים (גליון עומקא דפרשה פר' אמור) משמיה דמרן שליט"א הוראה בענין קבלת שבת לבני הבית האם נגררים אחר ההורים, בזה"ל: הורים שקיבלו שבת האם כל הילדים הסמוכים על שולחנם נגררים אחריהם, כמ"ש בשו"ע סי' רס"ג סי"ב שאם רוב הקהל קבלו עליהם שבת, המיעוט נמשכים אחריהם על כרחם, וע"ז השיב כת"ר בזה"ל: **אם נגרר אחרי הקהל כ"ש ילדים אחר האבא או האמא**, וכן האשה נמשכת אחר בעלה. ושוב נשאל כאשר האב קיבל שבת והאם עדיין לא קיבלה או להיפך, אחרי מי נמשכים הילדים, והשיב על כך בזה"ל: **לחומרא בשתייהם**, עכ"ל. ולכא' צ"ע מהיכי תיתי שיגררו הבנים אחרי האם ולא אחר האב, הלא כשם שהאם נגררת אחר האב, א"כ ה"נ הבנים נגררים אחר האב, וכן האשה נמשכת אחר בעלה, ולא נמצא רמז לכל זה במ"ב. תשובה [בע"פ]: כל כונתי היתה לקטנים הצריכים לאמם, דכיון דכל צרכיהם וטיפולם בידי אמם לכן הם נגררים לענין קבלת שבת אחר אמם ולא אחר אביהם".

- (א) הגר"ח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ס"ז עמ' קכ"ח טור ג') – "שאלה: עד איזה גיל נחשב צריך לאמו ליגרר אחריה. תשובה [בע"פ]: מסתבר שעד גיל י"ג נקרא צריך לאמו ונגרר אחריה, אבל מגיל י"ג עומד ברשות עצמו, ואם אביו קיבל שבת נגרר אחר אביו".
- הגר"ח"ק שליט"א (אשיחה עמ' שי"ב) – "במה שכתב סי' רס"ג ס"ק ס"ד מי שקיבל עליו שבת קודם שחשכה מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה כיון שלחבירו מותר אין איסור אמירה שייך בזה. צ"ע אבא שקיבל עליו שבת מבעוד יום האם מותר לו לומר לבנו לעשות מלאכה, דלכא' בזה שאביו קבל עליו כבר שביתת בנו. תשובה: יתכן שבנו נמשך אחר אביו ובפרט קטן".
5. שבות יצחק (ח"ח סוף פרק י"ט) – "וכמו"כ בשביתת בניו הקטנים לפי מש"כ המקור חיים, כשהם בארץ אחרת אינם רשאים לעשות עבורו מלאכה אע"פ שאצלם עדיין הוא אמצע היום [ולפ"ז אם בניו הקטנים מסייעים לו בעסקיו צריך לסדר שהרוחים יהיו עבורם כדי שהמלאכה לא תעשה עבורו]".
 6. שביתתו של קטן (פרק ה' סעי' י"ב) – "אם לא קיבל הקטן. וגם לא הגיע לחינוך, אסור לומר לו לעשות מלאכה לצורך גדול שקיבל את השבת כשאין בה צורך מצוה ... וכן במוצ"ש".
 7. עי' עלינו לשבח (דברים ח"א עמ' תר"ד) – "הדעת נוטה בעניננו לאסור על האם לצוות על בתה, ועדיין צ"ב".

ב. תלוי בקבלת שבת של הילדים.

1. הגר"ש"א זצ"ל (אמירה לנכרי פרק ה' הע' כ"ו) – "שאין להקפיד ע"ז".

2. שבת הלוי (ח"ו סי' ל"ח אות ג', ח"ז סי' ל"ה אות ג', סי' ק"ד אות ד' ד"ה ע"כ, קובץ מבית לוי ח"ט עמ' כ"ח הע' י"ב) – "שברור שרוב הפוסקים נוקטים הדברים כפשוטן דלא מטעם מחמר אתינן עלה אלא מטעם שביתת בניו ובנותיו גם הקטנים כפשטות דברי הרמב"ן פ' יתרו, אלא כיון דלאו בני עונשין הם האיסור מתיחס להאב כשעושים לדעתו ולרצונו אבל סו"ס האיסור בזה מה שהם עושים מלאכה בשבת, ואם אצלם כבר יום חול א"כ אין עושין מלאכה, ומה מהני מה שהוא לרצונו – וגם לאלו הסוברים שיש בזה גדר מחמר ע"כ אינו מחמר ממש כמו מחמר אחרי בהמתו דהא כתבו כמה ראשונים דמחמר חייב אפילו בהמה לאו דילי' (לאפוקי שביתת בהמתו) וא"כ יתחייב גם על בן קטן של אחרים, אלא ע"כ דהמכוון שלא יגרום ברצון או במעשה לעשות מלאכה ע"י הקטן שלו או עמו – וגורם להקטן בטול שביתה על ידי האב".
3. הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ח אלול תשס"ו) – "שאלה: אם האב מקבל שבת והבן לא קיבל שבת עדיין האם האב יכול לומר לבן לעשות מלאכה. תשובה: כן".
4. הקטן והלכותיו (פרק י"ט סעי' ד') – "מותר לאב לומר לבנו שיעשה בשבילו מלאכה בזמן תוספת שבת שקיבל האב על עצמו".
5. אמירה לנכרי (פרק ע"ו סעי' ב') – "בתוספות שבת דקיבלו עליהם האב או האם יכולים לומר לבנם לעשות עבורם מלאכה".

ג. יש לחלק בין תוספות שבת ומוצ"ש, לבין בן שנמצא בחו"ל ואביו באר"י, ולהיפך.

1. הגר"מ הלבשטם זצ"ל (ויהי בנסוע, הישן, עמ' רס"ט).
(א) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ח אלול תשס"ו) – "שאלה: אם הבן בחו"ל ואינו שבת בשבילו, והאב בארץ ישראל וכבר שבת, האם הבן יכול לעשות מלאכה בשביל האב. תשובה: כן".
- ד. מראי מקומות – שאלת שאול (סי' ל"ב, ע' פירות הנושכים א', מחלוקת), מנחת אריאל (שבת דף קכא. אות י"ז ד"ה ולכאורה, "צ"ע"), משאת שבת (עמ' שע"ב הע' ו'), הרימ"מ רפפורט (קול התורה גליון ס"ג עמ' ק"פ), ויהי בנסוע (עמ' ק', עמ' רס"ט, בחדש עמ' קי"ח).
1. פמ"ג (סי' רס"ו מש"ז סוף ס"ק ו') – "ודע, שאני נסתפקתי בתוספת שבת שיש בו מן התורה, כמבואר בסימן רס"א סעיף ב' [ומ"א ס"ק ה], מצות עשה מיום הכפורים בקל וחומר או מרביא [יומא פא, ב], יע"ש, אם מוזהר על שביתת בהמתו באותו זמן, דביום הכיפורים גופא אפשר דאין מצווה על שביתת בהמתו כמו ביום טוב, עיין סימן רמ"ו סעיף ג' [בהגה] ומ"א [ס"ק] י"ב וט"ז [משבצות זהב אות ו'], א"כ דיו באפשר. וגם בשבת כתיב [שמות כג, יב] למען ינוח, לא בתוספת שבת. ועיין סימן רמ"ו [משבצות זהב שם] מה שכתבתי שם. ואי"ה בהלכות יום טוב [סימן תצה משבצות זהב אות ג; אשל אברהם אות ה] ויום הכיפורים יבואר בזה לענין שביתת בהמתו ומחמר כו'. ובסימן רס"א [אשל אברהם אות ט] כתבנו מפלג המנחה דהוא קודם זמן תוספת המזכר בהמחבר שם [סעיף ב], יש לומר דלא הוה אלא דרבנן, וכעת עדיין צ"ע בזה".
- (א) לכאורה ה"ה ילדים.
2. חוט שני (ח"ד עמ' ע"ד, סוף פרק פ"ג ד"ה יש) – "יש לעיין אם ההיתר לומר לאחר שיעשה מלאכה בזמן תוספת שבת, נאמר גם כשאב אומר לבנו שיעשה אז מלאכה, או דלמא דלבנו אסור כיון דמצווה על שביתתו אע"פ שאצל הבן אינו שבת, מ"מ אפשר דהקבלת שבת של אביו כוללת גם איסור מלאכת בנו ... ולענין בנו במוצאי שבת בזמן תוספת שבת, י"ל דכיון דאביו יכול לאפוקי שבתא ע"י אמירת המבדיל בין שבת לחול א"כ ה"ה בנו אם אמר ברוך המבדיל שפיר יכול אביו לומר לו לעשות מלאכה אף שאביו עדיין לא הבדיל".
3. אור יצחק (ח"א או"ח סי' צ"ג) – "כשאדם מקבל שבת מוקדם כמו בקיץ, האם חל גם על בניו ובנותיו. תשובה: ודאי שלא וגם לא חל על אשתו, ועין אגרות משה ח"ג סי' ל"ח, ובערוך השולחן סי' רס"ג סעי' כ"ב".
4. נשמת שבת (סי' שמ"ג אות תצ"ז) – "שאלה – אשה לאחר שהדליקה נרות שבת (או איש שקיבל עליו שבת) ועדיין הוא קודם ביהש"ש אי מותרת לומר לבנה או בתה הקטנים (אף שלא הגיעו לחינוך) שיעשו מלאכה בשבילה. תשובה – הדבר שקול".
- נשמת שבת (סי' שמ"ג אות תקי"א) – "שאלה – קטן שהוא במעריב העולם ואביו נמצא במזרח העולם מהו שיעשה הקטן מלאכה לצורך אביו כשאצלו הוא שבת אבל אצל אביו במזרח העולם כבר נתקדש היום, ושם כבר הוא שבת. תשובה – מסתבר דמותר דאזלינן בתר מקום האב".
5. הל' שבת בשבת (פרק ד' סעי' י"ב) – "שביתת בנו קטן מדינא נראה דיש להקל בזה, ומ"מ לכתחילה ראוי להחמיר שלא יעשה בנו מלאכתו לדעתו".
6. פסקי תשובות (סי' רס"ג הע' צ"ח, דפו"ח אות ל"ז, הע' של"ח) – "אמנם כבר נעשית כל הגולה בענין זה כמדורת אש, ופוסקי הדורות האחרונים דנו בכל זה חלקם במילים ספורות וחלקם בהרחבה בצדדים לכאן ולכאן, ולמעשה אם כי ראוי לבעל נפש לחשוש למחמירים, מכל מקום נהוג עלמא להקל בכל זה, וכסתמיות השו"ע ונושאי כליו שלא הזכירו ענין זה כלל, וגם המשנ"ב בספרו הגדול לא הזכיר את דברי הפמ"ג הנ"ל".

"אימתי יצליח האב בחינוך הבנים ... רק אם האב עצמו יהווה דוגמה לבנו"

הגר"ח ק' שליט"א (דרך שיחה ח"א עמ' תקמ"ז).

ההולך במדבר בשבת

סימן שד"מ

א. הלכות.

א. טעה במדבר ואינו יודע אימתי הוא שבת ויו"ט.

1. הגר"ח ק' שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ע"א עמ' קי"ח טור א') – "שאלה: מבואר בבה"ל (סי' שמ"ד ס"ב ד"ה אפילו) דהטועה במדבר מונה ז' ימים ומקדש יום השביעי, ומתפלל אז תפילות שבת. מה יהיה הדין באופן שטעה במדבר ואינו יודע אימתי הוא שבת, ואינו יודע זמן הימים הטובים, האם ביום השביעי שמשמרו בתורת שבת יתפלל של שבת, או של שבת ויו"ט יחדיו, וצ"ע. תשובה: לא שייך.

ב. ההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת האם מותר לו לעשות מלאכה עבור יין לקידוש.

1. הגר"ח ק' שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ע"א עמ' קי"ח טור ב') – "שאלה: כ' השו"ע (סי' שד"מ ס"א): ההולך במדבר ואינו יודע מתי הוא שבת, מונה ז' ימים ומקדש השביעי בקידוש והבדלה וכו' עד שיכלה מה שיש לו, ואז יעשה מלאכה בכל יום אפי' ביום שמקדש בו כדי פרנסתו מצומצמת, עכ"ל. ויל"ע האם מותר לו לעשות מלאכה עבור יין לקידוש, או כיון שיכול לקדש על הפת יקדש על הפת (כמבואר בס"ג רס"ג ס"ק י"ג, ומיירי שיש לו מים בחינם). תשובה: יש להחמיר".

ג. טלטול תפילין חוץ לתחום בטועה במדבר.

1. הגר"ח ק' שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ע"א עמ' קי"ח טור ב') – "שאלה: פסק המחבר (סי' שד"מ): הטועה במדבר מותר לילך [כמה פרסאות] בכל יום, אפי' ביום שמקדש בו [למהר לצאת מן המדבר], ופסק הבה"ל שמניח תפילין אפי' ביום השביעי, וקשה איך מטלטל התפילין חוץ לתחום. תשובה [בע"פ]: כיון שהוא רק מילתא דרבנן יטלטלנו כלאח"י".

ד. הנחת תפילין בברכה לטועה במדבר ואינו יודע מתי שבת.

1. הגר"ח ק' שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ע"א עמ' קי"ח טור ב') – "שאלה: דעת המ"ב (סו"ס שמ"ד) דהטועה במדבר ואינו יודע אימתי שבת, מניח תפילין בכל יום, ואפי' ביום השביעי שמשמר אותו בתורת שבת ג"כ יניח, אך לא גילה המ"ב דעתו מה הדין לענין ברכה האם יברך על מצות תפילין, או ד"כיון דסו"ס שמא שבת היום ונמצא ברכתו לבטלה, ואין לומר דניזול בתר רובא ורוב הימים חול, דכבר דחה המ"א דכיון דהימים קבועים לא שייך כאן רוב, ועוד דאם נימא דיברך בכל הימים, הרי בע"כ בא' מז' הימים בירך ברכה לבטלה, ואיך נתיר לו כן לכתחילה. תשובה: להניח [בברכה]".

הגר"ח ק' שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ע"א עמ' קי"ח טור ב') – "שאלה: ואכתי יש לדון דאפי' נימא דבכל השנה ימים יברך על התפילין (כיון דרק נזהר בהם ממלאכת איסור), משא"כ ביום השביעי דמשמרו בתורת שבת על ידי עשיית קידוש והבדלה, מסתבר טפי שלא יברך דלא ליחזי כתרתי דסתרי, ובפרט שמסתבר שצריך להניחו על תנאי (משום בל תוסיף ומשום שלא לזלזל באות דשבת), א"כ איך יברך על תנאי. תשובה: נכון".

מלאכות האריגה משנה ברורה סוף סימן שד"מ

א] מנפץ.	ד] מיסד.	ז] פוצע (בוצע).
ב] לסרק פאה נכרית.	ה] עושה שתי בתי נירין.	ח] תלישת צמר גפן.
ג] טווה.	ו] אורג.	

דור המלקטים - קונ' מלאכות אריגה (באדנער), מעשה אורג (גוקאוויצקי), תורת המלאכות (לייטנר), ל"ט מלאכות (ריביאט, ח"ג), מלאכת שבת (שטרן).

א] מנפץ.

א. מה נכלל במנפץ.

1. מסרק [בכלי] (combing).
(א) מאירי (פרק ז' משנה ב').
(ב) ר"י מלוניל (דף עג. ד"ה מנפצו).
(ג) רע"ב (פרק ז' משנה ב').
(ד) ח"א (כלל כ"ג סעי' א') – "הסורק צמר או פשתים או שאר דברים כמו שסורקין הפשתן והצמר או כמו שנופצין הצמר לעשות הלבדין".
(ה) תפארת ישראל (פרק ז' אות ט"ז, כלכלת שבת אות י"ד).
(ו) מ"ב (סוף סי' שמ"ד אות א') – "הסורק צמר או פשתן או שאר דברים כמו שסורקין הפשתן והצמר".
(ז) ערה"ש (סי' ש"מ סעי' ט').
(ח) אגלי טל (סי' י"ד ס"ק ח').
(ט) ברית עולם (המנפץ).
(י) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תשל"ג, עמ' תשל"ד).
2. חובט במקל (beating).
(א) רמב"ם (פי' משניות דף עג.).
(ב) רע"ב (פרק ז' משנה ב').
(ג) תפארת ישראל (כלכלת שבת אות י"ד).
(ד) ח"א (כלל כ"ג סעי' א') – "והמנפץ הגידין דהיינו שחובט במקל על הגידין עד שעושה אותן כחוטין לטוות אותן כמו שהסופרים עושין, כל זה קרוי מנפץ, וחייב".
(ה) מ"ב (סוף סי' שמ"ד אות א') – "דהיינו שחובט במקל על הגידין עד שעושה אותן כחוטין לטוות אותן כמו שהסופרים עושין כ"ז קרוי מנפץ".
(ו) ערה"ש (סי' ש"מ סעי' ט').
(ז) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תשל"ד).
3. הפרדה ביד (picking).
(א) רש"י (דף עג. ד"ה המנפצו) – "קרפי"ר בלעז".
(ב) אבני נזר (או"ח סי' ק"ע, אגלי טל סי' י"ד ס"ק ח').
(ג) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תשל"ג, עמ' תשל"ד, הע' ג').
4. מראי מקומות – אבני נזר (או"ח סי' ק"ע, אגלי טל סי' י"ד), תורת המלאכות (ס"ק ב').
(א) שבת (ריש דף נ:), "נזיר חופף ומפסס, אבל לא סורק".
(1) רש"י (שם) – "ומפסס. מנפץ שערו, דכיון דאינו מתכוין מותר ... אבל לא סורק. במסרק, דודאי משייר.

ב. רמב"ם (פרק ט' הל' י"ב) – "המנפץ את הצמר או את הפשתן או את השני וכיוצא בהן חייב וכמה שיעורו כדי לטוות ממנו חוט אחד ארכו ארבעה טפחים והמנפץ את הגידים עד שיעשו כצמר כדי לטוות אותן הרי זה תולדת מנפץ וחייב".

1. למה כתיב **כדי לטוות ממנו** – חמדת ישראל (מלאכת מנפץ), שבילי דוד (כללי ל"ט מלאכות אות י"ד), יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"א עמ' קס"ט), תורת המלאכות (ס"ק ט' ד"ה ולענ"ד, עמ' קפ"א אות ל').
2. למה **המנפץ את הגידים** הוי תולדה – אבני נזר (או"ח סי' ק"ע, אגלי טל סי' י"ד, "ונראה לי משום דמלאכת הניפוף הוא כדי שיהי' ראוי לטוי'. ועל כן המינים שסתמן לטוי' המנפצם אב מלאכה. וגידים אם מנפצם כדי לטוות אותם הוי תולדה ולא אב כיון שאין סתמן לטוי'. ולפי זה יש לומר דאם אין מנפצם כדי לטוות לא הוי מלאכה כלל"), קנה בשם (ח"א סי' ב' אות ג'), תורת המלאכות (המנפץ ס"ק ג').

ג. לסרוק שערות ראשו, למה אינו מלאכת מנפץ.

1. כיון שאין סתמן לטויה, ואינו עושה לטויה.
(א) אבני נזר (או"ח סי' ק"ע, אגלי טל סי' י"ד ס"ק ג') – "דקשה לי בדברי הרא"ש פרק במה אשה [סי' ז'] דמותרת לחוף ולפספס שערה בשבת. והובא בבית יוסף וברמ"א סוף סימן ש"ג בלי חולק. והרי מפספס הוא מנפץ השערות כמו שפרש"י בשבת (דף נ' ע"ב).

ע"ב) וכן פירש המפרש והתוס' במסכת נזיר (דף מ"ב ע"א) ולמה לא יאסור משום מנפץ. כמו גוזז השערות חייב כמו גוזז הצמר. ונהי דיש לומר דחייבא ליכא. כמו הטוה צמר שעל גבי בהמה דקיימא לן דפטור דאין דרך ניפוף בכך וכו'. מכל מקום יאסור כמו התם. וכמו בכל מלאכה כלאחר יד. ועוד דגבי גודלת (דף צ"ד ע"ב) דפריך וכי דרך אריגה בכך הקשו התוס' מקולע נימין דחשיב אריגה יעוין שם מה שתירצו. ולא תירצו משום דעל גבי האשה ודמי לטוה צמר שעל גבי בהמה. משמע דסבירא להו דהתם סופו לגזוז החוטין. על כן אין דרך לטוות על גבי בהמה. מה שאין כן בגודלת כל אריגתו כך. ואם כן הוא הדין במפספס השערות מתחייב. ולהנ"ל דאין מלאכה כלל אלא על מנת לטוות ניחא".

(ב) זכור ושמור (מנפץ אות ג').

(ג) שבת בית (ארטסקרול, עמ' שי"ט).

(1) חולק – חמדת ישראל (מלאכת מנפץ, "לקושטא דמילתא ז"א וברור הדבר דגם על הנך חייב משום מנפץ").
(2) מראי מקומות – שעה צ (סי' ש"מ ס"ק י"ב, "הטוה צמר מן החי פטור בין מן הטוה [ואף מן הנפץ, עיין שם] בין מן הגזיזה שאין דרך טוה וגזיזה בכך").

(3) עי' לקמן, גבי טוה.

2. כיון שהוא מחובר.

(א) אבני נזר (או"ח סי' קע"א, אגלי טל סי' ט"ו) – "בניפוף שבמשכן הי' בתלוש דמפורש בש"ס דאין דרך ניפוף במחובר וכל הנעשה שלא כדרכה לאו מלאכת מחשבת הוא כמבואר באחרונים. ובמשכן מלאכת מחשבת כתיב. ועל כרחך ניפוף שבמשכן הי' בתלוש. על כן אין במחובר משום ניפוף כלל. ואף דמסקנא דבמשכן הי' שם טו' בעזים לחכמים גדולים. נראה דבשער עזים לא הי' צריכין לניפוף כלל. כי השער של עז קשה ואינו מתדבק זה בזה ואם כן לא הי' ניפוף במחובר במשכן כלל".

(ב) ל"ט מלאכות (ריביאט, ריש עמ' תשל"ה).

3. כמו שאין מלבן באדם.

(א) אבני נזר (או"ח סי' ק"ע, אגלי טל סי' י"ד ס"ק ד') – "עוד יש מקום לומר על פי מה דמשמע בבבא קמא ריש פרק הגזול קמא [צג ע"ב] דניפוף הוא ממלאכת הליבון עיין שם שכן משמע להדיא. וצריך לומר דמכל מקום חשיב לי' במתניתין [עג ע"א] בתרתי המלבנו והמנפצו. כמו זורה בורר מרקד אף דדמיין להדדי. כיון דהוי במשכן חשבינהו בתלתא. ועל כן כמו שביארנו במלאכת מלבן סי' א' אות י"ד דבשערות האדם [לכל הפוסקים לבד הרמב"ם] יש לומר דלא שייך ליבון כלל כמו בבשר האדם עצמו דאם נתכלך רוחץ כדרכו ואינו חושש. אם כן הוא הדין במנפץ".

4. רק בדבר שבטבעו הוא אחד.

(א) תורת המלאכות (ס"ק ט' ד"ה ולאחר) – "נלע"ד דבשערות לא שייך כלל מלאכת ניפוף ... דמלאכת ניפוף הוא פיזור של דבר שבטבעו הוא אחד. וכגון פשתן, שעשוי מסיבים המצויים בגבעול צמח הפשתה, ובקליפה החיצונה מתחתית הצמח ועד לקצהו העליון מצויות קבוצות קטנות של סיבים מהם מופק הפשתן. וסיבים אלו מחוברים יחד על ידי חומר דביק, לכן משרים הפשתן במים (הקרוי מי משרה, עיין רש"י בבא מציעא דף ע"ה ע"ב ד"ה משרה) לפרק החומר הדביק ולשחרר הסיבים. לאחר ההשריה מייבשים את הפשתה, וסורקים את אגודות הסיבים על מנת להפריד הסיבים אחת מהשניה (עיין ברש"י סוכה דף י"ב ע"ב ד"ה שמא דייק). נמצא דמלאכת ניפוף הוא פיזורו של דבר אחד לכמה חלקים. וכן צמר אע"פ דכל שעה גדלה בפני עצמה ואינה בחיבור עם שעה אחרת, מכל מקום כיון שבטבעו הן גדלות על הרחלים בקבוצות סיבים ומתולתל שערות הצמר אחת בשניה, ואי אפשר לטוות מהצמר חוטים עד שיפרידם או יסרקם, חשיבי מנפץ וחייב ... ועל פי זה יש לבאר הא דאין בסריקת שערות משום מנפץ כלל דכל שער בטבעו הוא גדל בפני עצמו וממילא לא נופל בו לשון ניפוף, ואע"פ דלפעמים מסרקו משום שהשערות התערבו זה בזה, מכל מקום השערות בטבעם גדילים כל אחד לעצמו ולכן אין בו משום מנפץ. ועוד דגם אחרי סריקה השערות מתערבבות שוב וצריך לסרקן שנית, ולכן אינו דומה לניפוף, דניפוף הוא רק אם אינו יכול להחזירו לכמות שהיה לפני ניפוף, דניפוף הוא לשון של שבירה. ולכן שערות כיון שדרכם לסרקם תמיד אין בו משום ניפוף, דהסריקה אינו כשבירה. וכן יש לומר כמו שכתבנו לעיל, הא דאין בשערות משום מנפץ, ואפילו אם הם אינם מחוברים להראש, משום שאין דרך לטוותן כלל, ובעינן שינפץ כדי לטוות חוטין. שוב ראיתי בספר קיצור הל' שבת ...".

5. מראי מקומות.

(א) שם חדש (על יראים, סוף עמ' ס"א-ד') – "וכן לסרוק שערות ראשו וזקנו נר' דדמי למנפץ אמנם לפי מה שכתב מור"ם בהג"ה סוף סימן תקל"א דמותר לחוף ולסרוק בחוה"מ וכו' ואין בזה משום גילוח משמע דלא דמי למנפץ אלא לגוזז. וכן ממ"ש בשבת דף צ"ד ב' גודלת ופוקסת משום בונה ופירש"י בשם רבותיו מתקנת שעה במסרק או בידיה ע"כ משמע דסורק לא דמי למנפץ וכ"פ הר"מ בפכ"ב הכ"ו דהוי משום בונה. ומ"מ פשוט הוא דאסור לסרוק בשבת כמ"ש ס"ס ש"ג".

(ב) שבט הלוי (ח"ט סי' פ"ט הל' י"ב) – "מלאכת נפוף כדי שיהא ראוי לטויה כמ"ש באבני נזר א"ח סי' ק"ע והמנפץ שלא ע"מ לטוות מצדד שם דפטור. עוד כ' שם סי' קע"א דאין נפוף אלא בתלוש".

6. נ"מ, פאה נכרית - עי' לקמן.

ד. המנפץ פשתן מהגבולין.

1. חייב רק משום דש – מנ"ח (מלאכת דש אות א', "כאן נ' דמנפץ מגבעולין לא הוי מנפץ כלל רק דש וע' בס' ח"א כ' דחייב כאן משום מנפץ ג"כ וברש"י כאן לא משמע"), עי' מ"ב (סוף סי' שמ"ד סוף אות א').

2. גם משום דש – ח"א (כלל כ"ג סעי' א', "אבל המנפץ גבעולי פשתן וקנבוס, חייב משום דש, שהרי מוציא הפשתן והקנבוס מן הגבעולים (סמ"ג), ונראה לי דחייב שתיים").

3. מראי מקומות – שבט הלוי (ח"א סי' צ"ח אות ב'), תורת המלאכות (המנפץ ס"ק ו').

ה. מחובר לבעל חי.

1. פטור – רמב"ם (פרק ט' הל' ז', "הטווה את הצמר מן החי פטור שאין דרך גזיזה בכך ואין דרך נפוץ בכך ואין דרך טויה בכך"), מ"ב (סי' ש"מ שעה"צ ס"ק י"ב).

ו. חולק עלי לולב.

1. שבט הלוי (ח"א סי' צ"ח אות ג') – "ירושלמי הא מאן דנפיץ סיב או גמי או הוצין חייב משום מנפץ (מנפס). ולפי זה החולק עלי לולב לעשותן ראויין לאריגת סלים קטנים חייב משום מלאכת מנפץ".
2. תורת המלאכות (המנפץ ס"ק ה') – "שבט הלוי ... ולדבריו צריך עיון אם לא יהא בזה משום מלאכת טוחן דעלי לולב הוי גידולי קרקע, וכמו דסלית סילתי חייב משום טוחן, כך המחלק עלי לולב יש לאסור משום מלאכת טוחן. ולכאורה אין בזה משום מלאכת מנפץ, וכמו שמסיק בחיי אדם שהמחלק סיב או גמי לחוטין חוטין אינו חייב עד שיעשה כמו שעושין בגידין, וצ"ע".
- ז. רמב"ם (פרק ט' הל' י"ב) – "המנפץ את הצמר או את הפשתן או את השני וכיוצא בהן חייב".
1. מראי מקומות – תורת המלאכות (המנפץ ס"ק א').
- א. מעשה רקח (פרק ט' הלכה י') – "המלכן וכו' או את השני. שמעתי שהצמר שרוצים לצובעו בשני הם מלבנים אותו תחילה במי אלום דהיינו בלע"ז פיידר"ה לומבר"י כדי שיתלכלך ואז הוא מקבל הצבע וזהו מ"ש רבינו או את השני ואחר הליכון צריך עוד לנפצו כדי להפריד החוטין כי סם זה טבעו להדביק והצמר מסתבך וצריך ניפוצ ולכך הזכירו רבינו לקמן גבי ניפוצ עיין עליו".
- ב. שבט הלוי (ח"א סי' צ"ח אות א') – "לשון הרמב"ם ... קשה לי, שני מה חידוש יש בו, בשלמא לעיל במלאכת מלכן קמ"ל דגם בדבר צבוע שייך מלכן, משא"כ הכא דהמלאכה הסריקה או ההכאה מה לי צמר לבן מה לי צמר צבוע, ואולי קמ"ל אף דשינה סדר המלאכות מנפץ צבוע והוא צבע שני ואח"כ נפץ ואפ"ה נקרא כדרכו וחייב, וצ"ע בזה".

ב. לסרק פאה נכרית.

א. האם יש חשש של מנפץ.

1. אינו שייך מנפץ – תורת המלאכות (המנפץ ס"ק ט' ד"ה ומבואר, לשונו מובא לעיל), זכור ושמור (מנפץ אות ג'), שבת בית (ארטסקרול, עמ' שי"ט).
- א. המיקלים לקמן – מנחת שבת, הגרשז"א זצ"ל, הגריש"א זצ"ל, אז נדברו, אור לציון, ארחות שבת, טלטולי שבת, ועוד.
2. יש חשש – עי' יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"א ריש עמ' קע"א, "וראיתי באבני נזר ... לפ"ז הסורק פאה נכרית בשבת יתחייב משום מנפץ, שהרי תלושים השער, ולדינא צ"ע"), עי' קיצור הל' שבת (סי' י"ח הע' י"ג, סי' כ', "עוד טעם להחמיר משום מנפץ ... וצ"ע"), עי' ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תרע"ט, עמ' תשל"ה, עמ' תשל"ו).
3. מראי מקומות – נשמת שבת (סי' ש"מ אות ל"ה וראיתי, אות ל"ו ד"ה אלא שראיתי), שערי זבולון (שבת סי' ס"ח אות י"ג).

ב. האם יש חשש של גוזז.

1. מחמיר.

- א. עי' אג"ט (גוזז סעי' י') – "אשה לא תחלק את שערה או פיאה נכריה שלה בכלי אבל באצבע בעלמא נהגו להקל".
- ב. ברית עולם (גוזז סעי' ז') – "וכן בפאה נכרית יש ליזהר אף שיש ללמד זכות על המקילין בזה אבל כל אדם ילמד בתוך ביתו שלא לסרוק בפאה נכרית אלא באופן דמותר בשערותיו".
2. מיקל, כיון שאנו מחובר לגוף.
- א. הגרשז"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק י' הע' ח').
- ב. הגריש"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק י' הע' ח').
- ג. מנחת אהבה (ח"ב פרק י"א הע' ט"ז, עמ' שצ"א) – "ששער פאה נכרית ל"ש בו איסור גוזז כיון שאינו מחובר בתולדתו לפאה נכרית רק נתחבר שם ע"י מעשה בני אדם".
- ד. חוט שני (תורת מלאכות ח"ד, הוספות ס"ק ט"ו) – "וכן אין בזה משום גוזז אף אם היא עשויה משערות טבעיות, דמלאכת גוזז הוי רק בגזיזת שערות כשמחוברים לגוף או לעור".
- ה. זכור ושמור (גוזז עמ' ח').
- ו. ס' כללים (גוזז, עמ' מ"ג הע' ס"ב).
- ז. תורת המלאכות (ח"ג גוזז ס"ק כ"ט ד"ה ילענ"ד).
- ח. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תרע"ט, ריש עמ' תשל"ו, מנפץ הע' ח').
3. מראי מקומות – מלאכת שבת (עמ' ק"נ אות ד').
- א. בדה"ש (סי' קצ"ט סעי' ה' בי' ד"ה טבילה, עמ' ק"ו-ב') – "יש להעיר בהאי ענינא מדברי האגלי טל במלאכת גוזז סוף ס"ק י"ד ובהשמטות שזן אם חשוב תלישת השערות כגזיזה לענין חיובא דאורייתא דיש לומר דמלאכת גזיזה היינו דוקא בדרך חיתוך כגון במספרים ולא במסרק שהוא בדרך תלישה".
- ב. נשמת שבת (סי' ש"מ אות ל"ה ד"ה ועוד, אות ל"ו) – "דגוזז שייך דוקא בדבר הגדל מתוכה, לא בזה שהשערות נתחברו יחדיו על ידי אדם".

ג. האם יש חשש של קורע.

1. מיקל.

(א) קצוה"ש (סי' קמ"ו ס"ק כ"א ד"ה והאג"ט) – "ופיאה נכרית אין לאסור משום תלישת השערות דקי"ל אין פסיקה בתלוש".
 (ב) מנוחת אהבה (ח"ב פרק י"א הע' ט"ז, עמ' שצ"א) – "ואע"פ שיש לדון לאסור מצד שתולש השער מהפאה והו"ל קורע או סותר כלי מ"מ נראה שאין לאסור שהרי אינו על מנת לתקן והו"ל מקלקל, ואע"ג דכל המקלקל פטורים אבל אסורים מדברי סופרים מ"מ כאן שאינו מתכוין לקלקל אע"פ שהוא פסיק רישיה הרי זה מותר. וכמ"ש מהריק"ש ...".

(ג) חוט שני (תורת מלאכות ח"ד, הוספות ס"ק ט"ו) – "דאין לאסור סריקת פאה משום מלאכת קורע, דתלישת השערות שנעשית על ידי הסירוק אינו דמי כלל לקריעת בגד".

(ד) נשמת שבת (סי' ש"מ אות ל"ה ד"ה ומצד) – "דבפסיקת תלוש ... ועוד לפי שיטת שו"ע הרב".

(ה) יבקש תורה (סי' ס"ג ענף ז', נכתב ע"י הגרד"י טרביס, והגר"י ייגר) – "יש לדון בסריקת הפיאה בשבת שיש לאסור משום חשש קריעת השערות. אמנם, הבה"ל בסימן ש"מ כבר התיר קריעה שאינו לצורך שני הצדדים, וכ"ש כאן שאינו צריך לאף אחד".

(ו) מנחת איש (פרק ט"ז סעי' ל"ט, הע' ע"ד [עמ' ת"י]) – "ומה שכתבו בספר ארחות שבת פי"א סי"ט ובהערות שיש בזה איסור קורע כיון שהחוטם הם חלק מצורת הבגד לכאן אין הדברים נראים, דמכל מקום אין שייך איסור קורע אלא בבגד שבו גם קריעת חוט ממנו היא קריעת חלק מהבגד ומשא"כ כאן שכל החוטם אין דין בגד בהם, ובזה מיושבת הקושיא שהקשו שם על דברי הגרש"ז אויערבך ז"ל שכתב שאין בזה משום איסור סותר וכדין מכבדות ותמהו ע"ז דעדיין יש בזה משום איסור קורע, אבל נראה דאדרבה זה הוה פשיטא להגרש"ז אויערבך ז"ל שאין בזה משום איסור קורע וככל דין פסיקת וחיתוך חוטם שנתבאר לעיל".

2. מחמיר.

(א) ארחות שבת (פרק י"א הע' כ"ט) – "לגבי פאה הנידון הוא לאסור מטעם מלאכת קורע, דכל שעה נחשבת חלק מצורת הבגד, ובמלאכת קורע מסתבר שגם כאשר עיקר צורת הבגד קיימת מ"מ יש איסור לקרוע חלק ממנו. וראה מה שכתבנו לעיל סעיף י"ח בענין תלישת סיבים מבגדי צמר, ולכאורה תלישת שער מפאה חמירא מתלישת סיבים מבגד צמר".

(ב) הגר"י רובין שליט"א (קול התורה חנ"ד עמ' קפ"ט, שבת לישראל עמ' תקכ"ב) – "ועיין בדברי הבה"ל סי' שי"ד ס"ח ... אמנם כל דברי הבה"ל איירי בחוט העומד בפני עצמו ואינו מחלק מבגד אבל באופן שהחוט הוא חלק מצורת הבגד מסתבר דיש בו משום קורע".

(1) והגר"י רובין שליט"א דרש בשיעור בפר' שלח תשע"ב על פאה נכרית שיש איסור לסרק אותם מצד קורע, וכדסברתו לעיל. ושאלתי, סוף סוף הבה"ל כתב שאין שייך מלאכת קורע אם אינו בפרשה של תופר. הרב אמר, שכל פאה נכרית הם תופרים מהשורש אל הרשת.

(2) ושאלתי, א"כ למה צריך סברת הרב, הא נכלל בסברת של הבה"ל. הרב אמר, זה גופא פשט בהמ"ב.

(3) אחר תפילה, שאלתי את הרב לכאורה השערות קשורים במקום השורש בקשר ולא ע"י תפירה. ואמר הרב, שהמציאות הוא שהשערות תופרים מהשורש להרשת [אח"כ בדקתי, והמציאות הוא שהוא שהם קשורים מהשורש להרשת, ולא כהרב. שוב הראו לי, שיש שני סוגי פאה נכרית].

(4) ושאלתי, א"כ מי שקורע השער מפאה נכרית שלא במקום החיבור להרשת, אלא באמצע השער, מה דינו. ואמר, כיון שהוא חלק מבגד אחד יהיה אסור מצד קורע [ואמר הרב כן ברבים, באמצע השיעור לר' ניסן קפלן שליט"א].

(5) ושאלתי, א"כ כל שער שמוצא, אפילו אם לא מחובר לפאה נכרית, יהיה אסור לקרוע בשבת, כיון ששייך לתפורו לרשת של פאה נכרית. ואמר הרב, לא, כיון שאינו חלק מהפאה.

(6) ושאלתי, לפי הבה"ל מה החילוק, הא שייך לפרשה של תפירה. ואמר הרב, שהוא צריך לחשוב על זה.

(7) ע"ע מנחת איש (פרק ט"ז הע' ע"ד), לשונו מובא לעיל.

(ג) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק י"ב סעי' י"א, הע' ט"ו) – "כיון שהשערות מודבקות א"כ להפריד זה איסור קורע".

3. מראי מקומות – מנחת שבת (סי' פ' ס"ק קי"ז, פסיקת תלוש), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תרע"ט, הע' מ').

ד. האם יש חשש של מתיר.

1. מחמיר – מנחת שבת (סי' פ' ס"ק קי"ז), פסקי תשובות (סי' ש"ג אות י', עי' דפו"ח הע' קט"ו, "והתולש שיער ממקום אריגתם בחוזק משום מתיר קשר").

2. מיקל – יבקש תורה (סי' ס"ג ענף ז', נכתב ע"י הגרד"י טרביס, והגר"י ייגר, "עוד חשש של התרת הקשר במקום שמחובר לרשת. אבל גם זה אינו משום שאינו אפילו פסיק רישא והוי דבר שאינו מתכוון. ואת"ל שזה נחשב פסיק רישא, הלא בודאי אינו ניהא לה בזה שהשערות אינם חוזרים. ועוד שכל המלאכה כאן אינו אלא מדרבנן משום דהוי מתיר שלא ע"מ לקשור (או אפילו לתקן). ומ"מ הוי כלאחר יד").

ה. האם יש חשש של סותר.

1. מחמיר.

(א) הגרש"ז זצ"ל (שולחן שלמה סי' של"ז אות ו', ששכ"ה פרק י"ד הע' קכ"ג [דפו"ח, הע' קל"ו], מילואים שם, דברי חכמים אות של"ט) – "שאסור משום דהוי פסיק רישא ודומה למכבדות של קסמים".

(ב) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תשל"ו, עי' עמ' תרע"ט).

2. מיקל.

(א) אור לציון (ח"ב פרק כ"ז הע' י') – "אין לאסור מצד סותר כלי שהרי אינו פסיק רישא שיתלשו שערות, ואף שהרמ"א בסימן של"ז סעיף ב' החמיר בכעין זה, לענין לכבד בגדים במכבדות העשויים מקיסמים, מ"מ בברכ"י שם כתב שלא חש לזה אדם, ע"ש".

(ב) מנוחת אהבה (ח"ב פרק י"א הע' ט"ז, עמ' שצ"א) – "ואע"פ שיש לדון לאסור מצד שתולש השער מהפאה והו"ל קורע או סותר כלי מ"מ נראה שאין לאסור שהרי אינו על מנת לתקן והו"ל מקלקל, ואע"ג דכל המקלקלין פטורים אבל אסורים מדברי סופרים מ"מ כאן שאינו מתכוין לקלקל אע"פ שהוא פסיק רישא הרי זה מותר. וכמ"ש מהריק"ש ...".

(ג) נשמת שבת (סי' ש"מ אות ל"ה ד"ה אלא מה) – "י"ל דזה דוקא במכבדות שכשמשמשין עמהן משתמשין בהן עד שתתקלקל לגמרי (ונמצא שסותר כלי), משא"כ פאה נכרית בודאי שלא תסרקנה הרבה עד שתתקלקל לגמרי שהוא דבר יקר, ודרך אדם לחשוש על הפסד ממונו".

3. מראי מקומות – מלאכת שבת (עמ' ק"נ אות ד'), הגר"י רובין שליט"א (קול התורה חנ"ד עמ' קפ"ט, שבת לישראל עמ' תקכ"ב).

ו. האם יש חשש של מתקן מנא.

1. מחמיר.

(א) חוט שני (תורת מלאכות ח"ד, הוספות ס"ק ט"ו) – "אמנם יש לאסור בזה משום מתקן מנא".

(ב) עי' מלאכת שבת (עמ' ק"נ).

2. מראי מקומות.

(א) קצוה"ש (סי' קמ"ו ס"ק כ"א ד"ה והאג"ט) – "והאג"ט ... אולי ס"ל לאסור משום תיקון מנא, או משום דתיקון ע"י כלי הוי עובדין דחול, ודרך אגב כללו עם דין חילוק השערות שבראשה".

3. אם אינו ראוי ללבישה, לכו"ע הוא אסור [מכה בפטיש].

(א) קצוה"ש (סי' קמ"ג ס"ק ו', סי' קמ"ו ס"ק כ"א ד"ה והאג"ט) – "ונראה דאם נסתבכו השערות ונקמטו ואינו ראוי ללבישה כמו שהוא רק ע"י סריקה יש לאסור משום תיקון מנא".

(ב) אג"מ (מסורת משה ח"א או"ח אות קנ"ו) – "אם הפאה נכרית צריך תיקון גדול, באמת אסור".

(ג) אור לציון (ח"ב פרק כ"ז אות י') [לשונו מובא לקמן], הע' י') – "רק במקום שיש חשש משום תיקון מנא יש לאסור".

(ד) מנוחת אהבה (ח"ב פרק י"א סעי' ה', עמ' שצ"א) – "ואם אין הפאה ראויה לחבישה בלא שיסרקנה, אסור".

(ה) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תרע"ט, עמ' תשל"ו).

ז. האם יש חשש של עובדין דחול.

1. כן – חוט שני (תורת מלאכות ח"ד, הוספות ס"ק ט"ו, "וכן יש בזה משום עובדין דחול"), עי' מלאכת שבת (עמ' ק"נ).

(א) לכאורה יש עצה, כלי המיוחד לכך – עי' לקמן.

2. לא.

(א) המיקלים לקמן – מנחת שבת, הגרשז"א זצ"ל, הגר"ש זצ"ל, אז נדברו, אור לציון, ארחות שבת, טלטולי שבת, ועוד.

3. מראי מקומות – מלאכת שבת (עמ' ק"נ אות ד').

(א) קצוה"ש (סי' קמ"ו ס"ק כ"א ד"ה והאג"ט) – "והאג"ט ... אולי ס"ל לאסור משום תיקון מנא, או משום דתיקון ע"י כלי הוי עובדין דחול, ודרך אגב כללו עם דין חילוק השערות שבראשה".

(ב) נשמת שבת (סי' ש"מ אות ל"ה ד"ה אלא שלכאורה) – "יש לדון לאסור על פי דברי המ"ב בבה"ל הנ"ל בשם הב"ח שכל להחמיר לכבד במכבדות של קיסמין משום עובדא דחול וכמזלזל באיסורי שבת, מיהו אנן כתבנו בנשמת שבת שם (בסוה"ס"י) לפקפק קצת על דברי הבה"ל, עכ"פ אם יקנה במיוחד מסרק לכבוד שבת גם חשש זה ליתא כעין המבואר במג"א סי' שכ"ז (סק"א)".

ח. האם צריך כלי המיוחד לכך – עי' מ"ב (סי' ש"ג ס"ק פ"ז).

1. מחמיר: צריך.

(א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק י"ד הע' קכ"ג [דפו"ח, הע' קל"ו], שולחן שלמה סי' של"ז אות ו').

(ב) עי' ששכ"ה (פרק י"ד דפו"ח סעי' נ"ב) – "וטוב שתהיה מיוחדת לשבת".

(ג) טלטולי שבת (עמ' נ"ט).

(ד) פסקי תשובות (סי' ש"ג סוף אות י') – "ורק לתקן קצת במברשת מיוחדת מותר".

(ה) ס' כללים (גוזז, עמ' מ"ג סוף הע' ס"ב).

2. מסופק.

(א) ארחות שבת (פרק י"א הע' כ"ח) – "ותעשה זו במסרק המיוחד לפאות, ואם אין לה מסרק כזה ובאה להשתמש במסרק רגיל יש לעיין אי מיחזי כעובדין דחול, וכעין משנ"ב סי' ש"ג ס"ק פ"ז, עיי"ש, או דהכא כיון שאינה מתקנת שער ראשה, רק את הפאה, לא מיחזי כעובדין דחול".

3. הגדר של כלי מיוחד במברשת.

(א) שעה"צ (סי' ש"ג ס"ק ע"ח) – "ובמאמר מרדכי כתוב שזה הכלי הוא כלי קטן שאינו עומד לסריקת השערות".

(ב) אג"מ (או"ח ח"ב סי' ע"ח) – "צריכה לייחד לשבת דוקא ששוב אין כאן עובדין דחול כיון שאינה נוטלת אותו הבראש שבחול אלא בראש המיוחד. וא"כ א"צ שיהיה בראש כזה שאינו שייך לעשות בו סריקת שערות הראש אף לטעם הפמ"ג וכ"ש אם נימא להמחצה"ש שרק לחומרא בעלמא מייחדין שיכולה לייחד כל בראש שתמצה".

(ג) עם מקדשי שביעי (ח"ב פרק י"ב אות ה', ע"ש) – "יש לייחד לשבת מברשת מיוחדת לסירוק, וצריך שמברשת זו תהיה מברשת שאין דרכו לסרק בה".

ט. הלכה: בין משערות טבעי, בין משערות סינטטיות [במקום שראוי ללבישה].

1. מיקל, אפילו אם הוא פס"ר.
 - (א) ימי יוסף (או"ח סי' ה') – "פאה נכרית שרי כיון שעיקר האיסור מדרבנן פאה נכרית לגמרי וכ"ש שיש בה טעם אחר נוסף להיתרא דהוי פסיק רישיה דלא ניהא ליה ואף לסריקת הראש הוי ניהא ליה כמו שכתב הרב ב"י בסי' ש"ג פאה נכרית שקונים אותה במעות לא ניהא להו משום פסידא".
 - (ב) אור לציון (ח"ב פרק כ"ז אות י') – "פאה הצריכה סירוק קל מותר לסרקה בשבת, אבל פאה שאינה מסורקת עד כדי שאי אפשר לצאת בה כך, יש להמנע מלסרקה בשבת".
 - (ג) מנחת אהבה (ח"ב פרק י"א סעי' ה', הע' ט"ז [עמ' שצ"א]) – "מותר לסרק שער פאה נוכרית במסרק בשבת. [אע"פ שהוא פסיק רישיה הרי זה מותר. וכמ"ש מהריק"ש ...]".
2. אם אינו פס"ר לתולש שערות [בלי כוונת לתולש השער], מיקל - דומיא דשער הראש.
 - (א) מנחת שבת (סי' פ' ס"ק ק"ז).
 - (ב) אג"מ (דברי חכמים אות של"ט, הו"ד בתורת המלאכות גוזז ס"ק כ"ט ד"ה ובשלמי) – "דלא הוי פסיק רישא".
 - (ג) אז נדברו (שלמי יהודה פרק י' הע' ח', ברית עולם גוזז סעי' ז') – "בפאה נכרית יש ליזהר ... וכל זה שייך בפיאות העשויות משערות טבעיות אבל בזמנינו שעושים הפאות משערות סינטטיות, ואז כבר אינו פסיק רישיה שיתלשו עם הסריקה".
 - (ד) הגריש"א זצ"ל (שלמי יהודה פרק י' הע' ח', אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ' אות ג') – "שמותר לסרק פאה נכרית בשבת".
 - (ה) הגר"ח זצ"ל (דברי חכמים אות של"ט) – "דלא הוי פסיק רישא".
 - (ו) ששכ"ה (פרק י"ד סעי' מ"ו [דפו"ח, סעי' נ"ב]) – "נכון להימנע מסריקת פאה נכרית (שייטל) בשבת וביו"ט, אבל מותר להחליק את השערות של הפאה הנכרית בעזרת מברשת בעלת שערות רכות".
 - (ז) ארחות שבת (פרק י"א סעי' י"ט) – "אין לתולש שערות מפאה נכרית משום שהן חלק מצורת הבגד והתולשן קורע את הבגד. אמנם מותר לסרוק את הפאה באופן קל כיון שאינה מכוונת לתולש שערות וגם אין זה שכיח שיתלשו שערות בסריקה קלה, ואם סורקת בכח באופן שקרוב לודאי שיתלשו שערות הרי זה אסור".
 - (ח) זכור ושמור.
 - (ט) הגר"י רובין שליט"א (קול התורה חנ"ד עמ' קפ"ט, שבת לישראל עמ' תקכ"ב).
 - (י) שבת בית (ארטסקרול, עמ' קס"ד).
 - (יא) טלטולי שבת (עמ' נ"ט).
 - (יב) עי' מלאכת שבת (עמ' ק"נ אות ד').
 - (יג) נטעי גבריאל (נישואין פרק ס"ט סעי' א') – "אסור להשתמש במסרק לצורך פאה נכרית, אבל מותר לסרק פאה נכרית במברשת של שערות רכות או לחלק השערות באצבע".
 - (יד) משנת השבת (עמ' ק"נ).
 - (1) חולק במציאות, שהוא פס"ר – פסקי תשובות (סי' ש"ג הע' ל', "ובסי שלמי יהודה ... ותמוה דעינינו רואות שאף בסירוק שלא בחוזק נתלשות שערות").
 - (2) נ"ל, שלא נכון המציאות. ועי' בפסקי תשובות (דפו"ח סי' ש"ג סוף אות י"ח).
3. מחמיר.
 - (א) חוט שני (תורת מלאכות ח"ד, הוספות ס"ק ט"ו) - לשונו מובא לעיל.

י. האם מותר להתזי "ספריי" (hair sprays), שמקשה שערות על הפאה נכרית - מצד בונה, מתקן מנא, זורה.

2. מחמיר.

- (א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"ג ס"ק י"ח.ג', ששכ"ה פרק י"ד הע' קל"ג [דפו"ח, הע' קמ"ו], מילואים) – "י"ל דהא דמקילים בתולש היינו באופן שעשוי לסותרו בידים ולכן מעיקרא לא חשיב בונה משא"כ במתיזה נוזל המקשה את השערות הפאה נכרית כשעושה ע"מ לקיים, אף דממילא מתבטל, אסור משום תקוני מנא".
- (ב) חשב האפוד (ח"ג סי' ט"ו) – "אסרתי להתזי בשבת ספריי על השערות או על פאה נכרית ... משני טעמים, האחד מה דאיתא ברמ"א סוף סי' שיי"ט דהרוקק ברוח והרוח מפזר הרוק חייב משום זורה ... הטעם השני ... יש משום מוליד ריח".
- (ג) ששכ"ה (פרק י"ד סעי' נ' [דפו"ח, סעי' נ"ו], סעי' נ"א [דפו"ח, סעי' נ"ז]) – "אסורה האשה להתזי על שערותיה תרסיס (ספריי) כדי לשמור התסרוקת, וכן אל לה לעשות כל פעולה עם כל חומר שהוא, כדי להגביה את השערות. גם לא תתז נוזל מקשה שערות על הפאה הנכרית. יש מקום להקל להתזי מי-בושם על שערות האדם, אבל אין להתזם על פאה נכרית".
- (ד) עי' טלטולי שבת (עמ' ל' הג"ה ב').
- (ה) ל"ט מלאכת (ריביאט, עמ' תתשנ"ג, מכה בפטיש הע' ש"ה) – "תיקון מנא".
- (ו) ארחות שבת (פרק י"א סעי' י"ט) – "ואין להתזי תרסיס [ספריי] על גבי פאה כדי לייצב את צורתה משום איסור מתקן מנא".
- (ז) פסקי תשובות (סי' ש"ג אות י"א, דפו"ח אות י"ט).
- (ח) נטעי גבריאל (נישואין פרק ס"ט סעי' ג').
- (ט) יבקש תורה (סי' ס"ג ענף ז', נכתב ע"י הגר"י טרביס, והגר"י ייגר) – "אין היתר לזלף 'ספריי' על פיאה (וגם בשערות הראש) משום שזה מעמיד אותם במקומם והוי בכלל האיסור בונה".

(י) שבת בית (ארטסקרול, ח"ב עמ' תק"מ) – "בונה".

(יא) זכור ושמור (גוזז עמ' י"א) – "בונה ... תיקון בגד ... מכה בפטיש".
3. מיקל.

(א) עי' אג"מ (הגר"ש איידר זצ"ל, פרק ח' הע' ר"כ) – "דאם מקפידין שלא לצאת בלא זה חשיב כמתקן ואסור ואם לאו מותר".
(ב) מגילת ספר (סי' כ' אות ד', שמירת שבת פרק י"ד אות ו') – "בפיה נראה דיש להתיר, דקיי"ל שאין בנין בכלים אלא כעושה בנין גמור, ופוסקת אינו בנין גמור, ומה שבאדם אסרו גודלת ופוסקת היינו משום שבאדם יש בנין כמו בקרקע".

4. אם נותן ריח, אסור מצד מוליד ריח.

(א) עי' סי' שכ"ב סעי' ה' [ערך מוליד ריח], לשיטות ומראי מקומות.
5. מראי מקומות.

(א) הגר"פ"ש זצ"ל (דברי חכמים אות של"ה) – "ובענין ספריי לשיער שמעתי מהגר"פ"ש שאסור משום מלאכת בונה (שהשערות עומדות יציב מחמת הספריי) ומה שאומרים בשמו שאסור משום נולד אין לו הבנה".
(ב) לענין זורה - עי' סוף סי' שי"ט, לשיטות ומראי מקומות.

יא. מראי מקומות – אג"מ (מסורת משה ח"א או"ח אות קנ"ו), הגר"ש דבליצקי זצ"ל (יגל יעקב עמ' ק"ו ד"ה ודרך), צהר (אהל חנוך, סוף עמ' צ"ז), כללים (גוזז, עמ' מ"ג הע' ס"ב), פסקי תשובות (דפו"ח סי' ש"ג הע' קט"ו), הלכה שלימה (ח"ד סי' י"א).
1. שו"ת בית יצחק (או"ח סוף סי' ט"ו) – "רבים יבואו לידי מכשול וחילול שבת גדול שסורקין הפיאה נכרית בשבת".
2. נשמת שבת (סי' ש"מ אות ל"ה) – "שערות סינטטי ... יש להקל".
נשמת שבת (סי' ש"מ אות ל"ו) – "משער אדם ... מעיקר הדין יש מקום להקל אבל נכון להחמיר".
3. הגר"ח ק' שליט"א (עלי שי"ח עמ' קכ"ט אות ל') – "שאלה: האם מותר לסרוק שערות של פאה נכרית בשבת. תשובה: המנהג במברשת רכה".

יב. סיכום:

1. אם אינו ראוי ללבישה כמו שהוא, רק ע"י סריקה, יש לאסור משום תקון מנא.
2. אבל אם ראוי ללבישה: אם הוא פס"ר, יש חשש של כמה מלאכות. [הגם שיש לדון, שהוא אינו מתכוין. הגם שהוא פס"ר, אבל הוא קלקול וכלאחר יד. עי' אור לציון ונשמת שבת, לשונם מובא לעיל].
3. אבל, אם אינו פס"ר ושאינו מתכוין לתלוש השערות, יש שאלה רק משום עובדין דחול ומצד מלאכות מנפץ. מצד עובדין דחול, י"ל, שישתמש בכלי שמייוחד לשבת. מצד מנפץ, מוכח שהפוסקים לא חששו.
(א) ולכאורה ראיה להם, שפאה נכרית יש לה דין כמו שערות ראשו הוא, דלמה השו"ע ונו"כ או שאר פוסקים סוף סי' ש"ג, לא מחלקים בין שערות טבעים ופאה נכרית [כמו הפוסקים שדברו בענין האורג שערות: שלשערות טבעים, הוא אסור משום בונה. משא"כ פאה נכרית, הוא אסור מצד אורג].
(ב) וטעמים הוא, שגדר המלאכה דאורייתא היא רק כדי לטוות. כלשון הרמב"ם (פרק ט' הל' י"ב), "המנפץ את הצמר או את הפשתן או את השני וכיוצא בהן חייב, וכמה שיעורו כדי לטוות ממנו חוט אחד ארכו ארבעה טפחים, והמנפץ את הגידים עד שיעשו כצמר 'כדי לטוות' אותן הרי זה תולדת מנפץ וחייב".
(ג) וכן לשון הח"א (כלל כ"ה סעי' א'), והמ"ב (סוף ח"ג), "הסורק צמר או פשתן או שאר דברים כמו שסורקין הפשתן והצמר או כמו שנופצין הצמר 'לעשות הלבדין' והמנפץ הגידין דהיינו שחובט במקל על הגידין עד שעושה אותן כחוטין 'לטוות אותן' כמו שהסופרין עושין כ"ז קרוי מנפץ וחייב".
(ד) וכן מפרש האבני נזר (או"ח סי' ק"ע, אגלי טל סי' י"ד), "ונראה לי משום דמלאכת הניפוץ הוא כדי שיהי' ראוי לטוי'. ועל כן המינים שסתמן לטוי' המנפצם אב מלאכה. וגידים אם מנפצם כדי לטוות אותם הוי תולדה ולא אב כיון שאין סתמן לטוי'. ולפי זה יש לומר דאם אין מנפצם כדי לטוות לא הוי מלאכה כלל". (אמנם, זה רק לפי מהלך אחד בהאבני נזר. ואם הוא ביד, הוא רק ספק באיסור דרבנן. אבל בכלי, הוא שאלה בדאורייתא. וצ"ע).

ג. טווה (spinning).

א. ירושלמי (פרק ז' הל' ב', דף נא.), "ההן דעבוד ממזור חייב משום טווה".

1. פירוש, עושה לבד – מרכבת המשנה (פרק ט' הל' ט"ו), עי' מגיד משנה (שם, ובפרקל רמב"ם), ערה"ש (סי' ש"מ סעי' י"א), וההרמב"ם ... העושה את הלבד ה"ז תולדת טווה וחייב ... והראב"ד השיג עליו וז"ל איני מכיר טווייה כעשיית הלבדין ... וכמדומה לי שבירושלמי דכלל גדול מפורש כהרמב"ם שאומר שם ההן דעביד חבלים ההן דעביד ממזור חייב משום טוה וממזור נראה שהוא מזרן דתנן בפ"ט דכלים המזרן היוצא מן המטה כל שהוא ופי' בערוך ערך מזרן שהוא בגד צמר שנותנין החשובין על מטותיהן תחת כל המצעות ובלשון לע"ז טפיט"א ובלשון ישמעאל מיזר ע"ש ומתרגם שם בלשונינו קאבר"ץ ויש קורין קאוויא"ר וזהו לבדין דלבדים הם צמר טרוף בלי טווייה ואריגה כמ"ש הרע"ב סוף כלאים ובלשונינו פיל"ץ"), משנה הלכות (חי"ג סי' מ"ו, "העושה לבד הרי זה תולדות טווה והקשו עליו הח"א דבעצמו כתב בהל' כלאים פ"י דהלבדים אסורים מפני שהם שועים ולא קאמר טווה ועיי' מוסף השבת אות ט"ז ובמאירי ומיהו בירושלמי מבואר דהשוזר חייב גם משום טווה (ועיין ח"א כלל כ"ה ס"א) והשוזר חייב משום טווה (רוקח בשם ירושלמי וכ"כ התפא"י ועוד) ועיין תוספות חיים שם אות א' שמחלק בין חוט דק כדרך טווייה ת"י ובגס חייב משום קושר ולפ"ז החילוק בין דק לגס מבואר כאן. ומ"מ לפענ"ד נראה כמ"ש ודו"ק").

2. פירוש, שיוזר – רוקח (סי' ע"א), ח"א (כלל כ"ה סעי' א'), והשוזר, חייב משום טווה (רוקח בשם ירושלמי, ולא נמצא כן, ונראה לי שזהו שאמר הדין דעביד ממזור חייב משום טוה, ואפשר דצריך לומר משוור("), הו"ד במ"ב (סוף סי' שמ"ד אות ב'), תפארת

ישראל (כלכלת שבת אות ט"ז, "השוזר חייב משום טויה (ירושלמי"), מנוחה נכונה (פרק ג' אות ט"ז), מלאכת שבת (ריש עמ' ר"ב), איל משולש (קושר פרק ט' סעי' ז', הע' כ"ד).
 (א) טויה הוי חיבור נימין קצרים לעשות מהם חוט אחד, וכדי לחזקם צריך לעשות שזירה – קנה בשם (ח"א סי' ב'), עי' תורת המלאכה (ס"ק ו').
 (ב) לפי זה, חוטי ציצית שנתפרקו, אסור לשזורם יחד – מנוחה נכונה (פרק ג' אות ט"ז), קיצור הל' שבת (סי' כ"ב סעי' א'), מלאכת שבת (עמ' ר"ב), עי' ל"ט מלאכות (ריביאט, סוף עמ' תשנ"ח), איל משולש (קושר פרק ט' סעי' ז' אות ג').

ב. העושה לבדין (compressing raw fibers into felt).

1. תולדות טויה – רמב"ם (פרק ט' הל' ט"ו, "העושה את הלבד הרי זה תולדת טויה וחייב"), ארחות חיים (שבת סי' צ"ח-ק"ד), כל בו (סי' ל"א), מ"ב (סוף סי' שמ"ד אות ב', "וכן העושה הלבדין דהיינו מה שקורין [קאפעלושי"ן או פילשצי"ן] ה"ז תולדת טויה וחייב"), ערה"ש (סי' ש"מ סעי' י"א, לשונו מובא לעיל), ברית עולם (הטויה), מלאכת שבת (עמ' ר"א).
 2. אפשר משום מגבן – ראב"ד (פרק ט' הל' ט"ו, "העושה את הלבד הרי זה תולדת טויה. א"א איני מכיר טויה בעשיית הלבדין לפי שהוא לוקח הצמר מלובן ומנופץ ושוטחו על גבי בגד ונותן מוך על מוך עד שנעשה עבה ומטפחו במים וכורכו עם הבגד ומזהקו עד שמתחבר ומתקשה ונעשה הלבד מאיליו, ואם זה החבור קורא לו טויה איני יודע, ונראה יותר שהוא כמגבן שהוא תולדת בונה ושיעורו איני יודע ואולי כרוחב ואורך קליעות שעושות בנות העניים על מצחיהם").
 3. תולדות ממחק – רבותיו של הג' רמ"ק.
 4. אפשר משום תופר – עץ החיים (מלאכת תופר).
 5. מראי מקומות – יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"א ריש עמ' קפ"ה), תורת המלאכות (ס"ק ג'), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תשנ"ח).
 (א) ח"א (כלל כ"ה סעי' ב') – "העושה את הלבד שקורין פילשצין, הרי זה תולדת טויה וחייב (רמב"ם שם). ולראב"ד משום בנין".
 (ב) שבט הלוי (ח"ז סי' ק"ב הל' ט"ו אות ב', ח"ט סי' פ"ט הל' ט"ו) – "העושה את הלבד ה"ז תולדת טויה וחייב. ועיין בראב"ד דחייב משום בונה, ועיין תשובת מהרל"ב סי' כ"ג בזה, ודע דרבותינו הקדמונים דנו בעשיית לבד משום כמה מלאכות - טויה, בונה, אורג, קולע שבהל' ל"ט, וברמ"ך בשם רבותיו משום ממחק".

ג. "אין גודלין אותה (פתילות) לכתחילה ביום טוב" – ביצה (דף לב:), מחבר (סי' תקי"ד סעי' ט').

1. גם משום אורג.
 (א) מחה"ש (סי' תקי"ד ס"ק י"ח).
 (ב) עי' נשמת אדם (כלל כ"ה ס"ק ב') – "במ"א סימן תקי"ד כתב דאסור לסתור קליעת הפתילה או נר של שעה הקלוע. וצ"ע דמשמע דהטעם משום סותר, וא"כ הקולע האיסור משום בונה, וזה אינו שהרי בסי' ש"ג כתב דבתלוש האיסור משום אורג, וצ"ל דבאמת כוונתו משום אורג. והמתירו הוי כפוצע שני חוטין, דהיינו שמוציא השתי מן הערב, וצ"ע".
 (ג) עי' תורת המלאכה (האורג ס"ק י').
 2. גם משום טויה [חוז מעשיית כלי].
 (א) עי' מגן אבות (דף עג. מלאכות והטויה) – "בביצה אין גודלין פתילות בי"ט משום תיקון מנא. ולכאורה קשה קצת דהוי ליה גם כן טויה אם יש בו כשיעור".
 (ב) מחה"ש (סי' תקי"ד ס"ק י"ח).
 (ג) ח"א (כלל מ"ד סעי' י"א) – "הגודל פתילה, הוי תיקון מנא (כן משמע בביצה וברמב"ם בהלכות יו"ט). ונראה לי דהיינו כשהיתה מתוקנת כבר רק שמקשה אותה. אבל העושה פתילה מצמר גפן, חייב משום טויה", שעה"צ (סי' תקי"ד ס"ק נ"ב, "[אין גודלין וכו'. פי' כששזורה עביד כלי ביו"ט] מאירי. וצריך עיון, דאמאי קמסיים, דעביד כלי, תפוק משום טויה, עיין בחיי אדם הלכות שבת כלל כ"ה, ואפשר דאי משום טויה לחוד הלא הוא דוקא כרוחב הסיט, כדאיתא במשנה, ומשום כלי, חייב כל שהוא ראוי להדלקתו. ודע, דבתוספתא איתא, אין עושין הפתילה ביום טוב, משמע לכאורה דלאו דוקא על ידי שזירה, אלא כל שראויה להדלקה על ידי עשייתו הוא בכלל איסור, ולפי זה אם לוקח חתיכת צמר גפן (שקורין וואטע) ומותחה ועושה אותה כמין פתילה גם כן אסור, ואין זה בכלל ממעכה ביד דשרי, דשם היא מתוחה מכבר וממעכה כדי להקשותה".
 (ד) ל"ט מלאכות (ריביאט, סוף עמ' תשנ"ח).
 1) אינו שייך לטויה (כיון הוא רק תקון החוט להכשירו לאריגה או לתפירה) – עי' שבט הלוי (ח"א סי' ק"א אות ב', "עיין ביצה ל"ב ע"ב אין גודלין את הפתילה, וכ' הראשונים משום תקון כלי, וראיתי בס' מגן אבות להגר"מ בענעט צ"ל כ' דהה"ד דהו"ל לומר משום טויה דגדול ושזירת חבל משום טויה, ובשער הציון במ"ב סימן תקי"ד אות נ"ב העיר ג"כ בזה, ע"ש. ולענ"ד אפשר לומר דענין טויה לא שייך אלא במכשיר חבל להשתמש בו בתורת חוט וחבל לאריגה לתפירה ולקשירה וכיו"ב, משא"כ גדול פתילה דהוא רק הכשרת כלי להשתמש בו להדלקה, וע"ש בשער הציון, ואפילו בשזור הפתילה שייך סברא זאת, ולא לחנם נקטו בכ"מ גבי פתילה גודלין, כמו הגודלת בשבת צ"ד צ"ה דהוא לפי המסקנא ענין בונה".
 3. מראי מקומות – שלחן שלמה (סי' שי"ז סעי' ג'), אפיקי ים (ח"ב סי' ד' ענף ז' ד"ה ובענין), איל משולש (קושר פרק ט' סעי' ט').

ד. רק בכלי או ה"ה ביד.

1. אפ"י טויה ביד חייב.
 (א) ח"א (כלל כ"ה סעי' א') – "ונראה לי דלאו דוקא בכלי אלא אפילו ביד, שהרי כן הדרך לטוות ביד גם כן [ומקרא מלא הוא] שמות ל"ה [בידיה טו]".
 (ב) מ"ב (סוף סי' שמ"ד אות ב', בה"ל סי' תקי"ד סעי' ט' ד"ה אין).

2. מראי מקומות.

(א) א"ר (סי' תקי"ד ס"ק כ"ט) – "ובשבלי הלקט (דף ל"ח) כתב אין גודלין פירוש שעושין אותה כעין שטוין צמר גפן ע"י כלי אומן ע"כ".

(ב) פמ"ג (סי' תקי"ד א"א ס"ק י"ח) – "ועיין אליה רבה אות כ"ט בשם ש"ל, משמע לכאורה דוקא לטוות כעין שעושין בכלי (שקורין שפינדי"ל), ויראה לאסור אף צמר גפן שעושין ביד, וצ"ע".

(ג) תורת המלאכות (הטוה ס"ק ב') – "ונלע"ד דאין דיוקו של הפרי מגדים מוכרח, דלא כתב האליה רבה דבעינן שיגדול צמר גפן על ידי כלי אומן, אלא בעי איכות טויה כעין שעושין בכלי אומן, ואין הכי נמי אם גדל הפתילה בידו כעין שעושין בכלי אומן חייב, ואפשר דזה כוונת הבה"ל שציין לעיין באליה רבה".

ה. מחובר לבעל חי.

1. פטור – רמב"ם (פרק ט' הל' ז', "הטוה את הצמר מן החי פטור שאין דרך גזיזה בכך ואין דרך נפוץ בכך ואין דרך טויה בכך").
(א) מ"ב (סי' ש"מ ס"ק ה', שעה"צ ס"ק י"ב) – "ודע, דמסתימת הרמב"ם משמע דפטור אף כשטוה בכלי, אבל מדברי הרא"ש משמע דדוקא כשטוה ביד ומשום דאין דרך לתלוש ביד".
2. מראי מקומות – תורת המלאכות (הטוה ס"ק ח').

ו. באוכלים.

1. אינו שייך – חוט שני (תורת המלאכות ס"ק י"ב, "דאין בזה משום טוה דנראה דאין טויה באוכלין"), עי' מנחת אשר (שבת סי' פ"ב אות ג').
2. מראי מקומות – תורת המלאכות (הטוה ס"ק י"א ד"ה ויש).
(א) שבט הלוי (ח"א סי' ק"א אות ד') – "מסופק אני בעושה חוטים מבצק וכיו"ב לארוג אוכלים כמו שרגילים לעשות בחלות של שבת אי יש בו משום טוה, ועיין רש"י שבת צ"ד ע"ב ד"ה טוה וכו' בא"ד עושה מאותו בצק כמין חוט, ויש לחלק".

ז. חצי שיעור באורך החוט.

1. עי' ערך חצי שיעור [לפני סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.

ח. פותל חבלים.

1. עי' ערך קושר [סי' שי"ז], לעוד שיטות ומראי מקומות.
2. ליפוף חוטי ברזל ופתיחתן (twist ties) – עי' סי' שי"ז סעי' ה', לשיטות ומראי מקומות.

ד [מיסך (warping, a loom dresser)]

א. איזה מלאכה ראשון.

1. מיסך קודם העושה שתי בתי נירין – משנה (דף עג.), רי"ף (דף לא:), רא"ש (פרק ז' סי' ב'), ראבי"ה (סי' רכ"ג), או"ז (סי' ס"ד, סי' ס"ה), סמ"ק (מצוה רפ"ב), ס' העיתים (סי' רי"ט), רוקח (סי' נ"ז, סי' ע"ב), מאירי (דף עג.), ערה"ש (סי' רמ"ב סעי' י"א, סי' ש"מ סעי' י"ב, סעי' י"ד).
2. העושה שתי בתי נירין קודם מיסך – רמב"ם (פרק ז' הל' א'), ח"א (כלל כ"ה סעי' ג', סעי' ה'), מנ"ח (מוסך שבת אות י"ז, אות י"ח), מ"ב (סוף סי' שמ"ד אות ג', אות ה').

ב. מה הפשט במיסך.

1. סידור חוטי השתי – רש"י (דף עה: ד"ה שובט), מאירי (דף עה:).
2. מתיחת החוטים – רמב"ם (פרק ט' הל' י"ז, "ומתיחת החוטים כדרך האורגין היא הנסכת המסכה וזה המותח נקרא מיסך"), תפארת ישראל (כלכלת שבת אות י"ז), מ"ב (סוף סי' שמ"ד אות ד', "דרך האורגין שמוותחין החוטים תחלה באורך היריעה וברחבה ושנים או חזין זה מכאן וזה מכאן ואחד שובט בשבט על החוטים ומתקן אותם זה בצד זה עד שתעשה כולה שתי או ערב ומתיחת החוטים כדרך האורגין נקרא מיסך"), ערה"ש (סי' ש"מ סעי' י"ב, "שמותח חוטי השתי בכסא האורג מכובד עליון לכובד תחתון וז"ל הרמב"ם ..."), שבת בית (ארטסקרול, עמ' ש"כ), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תשס"ג).
3. הכנסת החוטים בתוך בית הניר, בכלל מיסך – תוס' רי"ד (דף עג: ד"ה העושה, "שהכנסת החוטים בתוך הבית ניר הוא בכלל מיסך").
4. מראי מקומות – תורת המלאכות (המיסך ס"ק ב').

ג. תולדה.

1. שובט (beating) על החוטים עד שיתפרקו ויתקנם – שבת (דף עה, "שובט הרי הוא בכלל מיסך"), רמב"ם (פרק ט' הל' י"ח, "והשובט על החוטים עד שיתפרקו ויתקנם הרי זה תולדת מיסך"), תפארת ישראל (כלכלת שבת אות י"ז), ח"א (כלל כ"ה סעי' ה', "והשובט על החוטים עד שיתפרקו ויתקנם, הרי זה תולדת מיסך"), מ"ב (סוף סי' שמ"ד אות ה', "והשובט על החוטים עד שיתפרקו ויתקנם ה"ז תולדת מיסך"), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תשס"ו).
2. מראי מקומות – תורת המלאכות (המיסך ס"ק ד').

ד. שיעור באורך החוט.

1. שתי אצבעות, כמו אריגה – רמב"ם (פרק ט' הל' י"ח, "וכמה שיעורו משיתקן רוחב שתי אצבעות").
2. מראי מקומות – תורת המלאכות (המיסך ס"ק ז').

ה. חצי שיעור: בהאורח או בהחוטים.

1. עי' ערך חצי שיעור [לפני סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.

ה. עושה שתי בתי נירין (constructing heddles)

א. מה הפשט ב"העושה שתי בתי נירין".

1. שנותן שני חוטים של השתי לתוך שני חורים של הניר – רש"י (דף עג. ד"ה בתי, דף קה. ד"ה בתי, "שנתן שני חוטין בתוך הבית ניר". אמנם עי' לחם משנה פרק ט' הל' ט"ז [לשונו מובא לקמן]), ר"ן (שם), ח"י הר"ן (שם), רע"ב, ר"י מלוניל, ר"ח, ערוך (ערך נר ה'), רבינו ירוחם (נתיב י"ב ח"ד), שבת בית (ארטסקרול, עמ' ש"כ).
 2. עצם עשיית הנירים – תוס' רי"ד (דף עג: ד"ה העושה, "העושה שני בתי נירין פ' המורה שנתן שני חוטין בתוך הבית ניר ואינו נ"ל שהכנסת החוטין בתוך הבית ניר הוא בכלל מסיך גם לשון עשה שני בתי נירין אינו משמע כן שה' לו לומר והמכניס שני חוטים בתוך בית ניר אלא העושה היא פירושו שמתקן הבית ניר במקום שהוא עתיד להכניס חוטי השתי ובין כל חוט וחוט של קושרי בתי נירין יקרא בית ואם תיקן שני בתי נירים הוא חייב אע"פ שאינו נוגע בשתי כלל והיא מלאכה בפני עצמה"), י"א רש"י (לח"מ פרק ט' הל' ט"ז, ליקוטים על משניות פרק י"ג משנה ב'), תפארת ישראל (פרק ז' אות י"ח, פרק י"ג אות ה').
 3. פשט ג' – מאירי (דף עג, ודף קה. - עי' תורת המלאכות ח"ד עמ' י').
 4. מראי מקומות – רמב"ם (פרק ט' הל' ט"ז, לפי הלחם משנה, "העושה שני בתי נירין חייב וכו'. נראים דברי רבינו שהבתים עושה וכן צריך לפרש פירוש בית שכתב שני חוטים בבית ניר וכו' כלומר שני בתי נירין שבכל בית ניר מהם הוא ראוי לתת שני חוטים אבל הוא לא עשה אלא הבתים. וכן נראה מדברי הרב המגיד שהסכים פ' רש"י עם רבינו"), תורת המלאכות (העושה שני בתי נירין ס"ק א'), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תשע"ב).
- א. מה הפשט ב"בנירין" – גמ' ארטסקרול (עי' בסוף הגמ'), תורת המלאכות (ג' פשטים, ח"ד עמ' רל"ה איור ג' - ה').
- ב. מה הפשט ב"קירוס" – כמה פשטים בתורת המלאכות (העושה שני בתי נירין ס"ק ב').
- ג. פשט ברש"י – כמה פשטים בתורת המלאכות (העושה שני בתי נירין ס"ק א').

ב. חצי שיעור, עושה בית אחד.

1. עי' ערך חצי שיעור [לפני סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.

ו. אורג (weaving).

א. קולע שעירות תלושים, פאה נכרית.

1. הוי אורג – מג"א (סי' ש"ג ס"ק כ'), ח"א (כלל כ"ו סעי' ו', כלל מ"ד סעי' י', נשמת אדם כלל כ"ה ס"ק ב'), מנ"ח (מוסך שבת, אות י"ט), מ"ב (סי' ש"ג ס"ק פ"ב, סוף סי' שמ"ד אות ו', "והקולע נימין ושעירות וכל דבר ה"ז תולדת אורג וחייב. וה"מ בתלוש אבל הקולע שעירות ראש במחובר אינו כאורג דאין דרך אריגה במחובר בראש וגם אין סופה להתקיים אבל עכ"פ איסור יש בזה לקלוע או להתיר קליעתו"), ברית עולם (האורג סעי' ג', סעי' ד'), קיצור הל' שבת (סי' כ"ג סעי' ב'), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תשע"ח).
2. אינו דאורייתא של אורג – טל אורות (במג"א שם), עי' אבני נזר (או"ח סי' ק"ע, אגלי טל סי' י"ד ס"ק ג').
3. מראי מקומות – תורת המלאכות (ס"ק ח').

ב. ארג חוט אחד והשלים בה הבגד, חייב (דף קד:).

1. משום אורג.

- א. מאירי (דף קה. ד"ה אע"פ שביארו) – "אם כתב אות אחת והשלים בו ספר או ארג חוט אחד והשלים בה בגד חייב שכל שהשלים בה חשובה היא כשתים וחייב משום כותב".
- ב. ח"י ר' משה קזיס (פרק ז').
- ג. יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"א ריש עמ' קפ"ט).
- ד. שבט הלוי (ח"א סי' ק"ג אות א', ח"ז סי' ק"ג הל' י"ח) – "ובקרבן העדה שם כתב דחייב משום מכה בפטיש, ובמח"כ זה אינו כדמוכח בבבלי מדמקשה כמאן כר"א דמחייב אחת על האריג והיינו משום אורג ויתכן לחייבו משום אורג וגם משום מכה בפטיש וכ"כ המנ"ח לקמן במלאכת כותב אלא דגם זה אינו פשוט כמו שאכתוב אי"ה להלן משמיה דמאירי שבת שם דמבואר דבכה"ג אין בו משום מכה בפטיש".
2. משום מכה בפטיש.
 - א. מעשה רוקח (פרק ט' הל' י"ח).
 - ב. חמדת ישראל (אות כ"ב).
 3. חייב שתיים.
 - א. ערוך לנר (כריתות דף יט: ד"ה ר"י).
 - ב. עי' דברות משה (סי' ל"ה ענף ד' ד"ה וזהו).
 4. מראי מקומות – תוס' (ריש פרק האורג), שפת אמת (דף קד: ד"ה להשלים), תורת המלאכות (ס"ק ט"ו).

ג. לקלוע רק שני חוטיין.

1. חייב – סמ"ג (לאוין סי' ס"ה מלאכה י"ט), סמ"ק (מצוה רפ"ב), מחנה ישראל (מלאכת האורג, "וה"ה הקולע ב' חטיין או שתי שערות דזה מיקרי אריגה").
2. מראי מקומות – תורת המלאכות (האורג ס"ק ה' ד"ה ונראה).

ד. החזרת חוט שנמשך מהאריג (snag בבגד).

1. אסור להחזיר מדאורייתא משום אריגה (חוץ מצד תיקון מנא).
- (א) זכור ושמור (תורת המלאכות ס"ק ג'*) .
- (ב) חוט שני (תורת המלאכות ס"ק ג'*) ד"ה ושמעתי) – "שאם נמשך חוט מהבגד ואח"כ לובש הבגד ועל ידי כן הבד מתיישר ונכנס קצת מהחוט בחזרה למקומו, אין כאן מלאכת אריגה כלל שהרי אינו מכויין שיכנס החוט לאריג, והוי דומה למה דאיתא במגיד משנה, הובא במ"א סימן שי"ח ס"ק ל"ו, [שכתב דנראה שכל שאינו מחכוין אין ראוי לומר פסיק רישיה וליחייב, מפני שכשהוא מתכוין עושה מלאכה וכשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל, שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי, דומה לקטימת קיסם שכל שאינו קוטמו לחצוץ בו שיניו פטור, שכל שהיא מפני תיקון כלי מי שאינו מתקנו פטור וכו' עכ"ל], אבל אם מותח הבד בידיו כדי שיתיישר חייב משום אורג, ואם מתקנו לגמרי חייב משום מתקן מנא".
- (ג) תורת המלאכות (ס"ק ג'*) – "דהוי כמו מדקדק תולדת אורג, דפרש"י שבת דף ע"ה ע"ב ד"ה מדקדק, וז"ל כשמדקדק חוט הערב מכה בכרכר עליו במקומות מקומות ליישבו שלא יהא מתוח יותר מדאי, שהמתיחה מעכבתו מהתחבר יפה עם הארג, עכ"ל. ומבואר דכל פעולה שגורם לחוט הערב להתחבר יפה עם הארג הוי מלאכת מדקדק, ואם כן בנדון דידן שמותח הבד כדי להחזיר החוט שנמשך מהבד, הוא גורם להחוט להתחבר יפה עם הארג".
- (ד) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תשע"ח).

ה. חילוק בין המלאכות.

1. חילוק בין קושר לאורג – פמ"ג (סי' שי"ז ס"ק כ'), תורת המלאכות (האורג ס"ק ה').
2. חילוק בין שזירה (טווה), קליעת נימין (אורג), פותל חבילין (קושר). כולם חיבור חוטיין דקים לעשות מהם חוט אחד עבה – ל"ט מלאכות (ריביאט, אורג הע' ו').

ו. אריגת רקמה (embroidery).

1. עי' סי' ש"מ סעי' ו', לשיטות ומראי מקומות.

ז. באוכלים.

1. אינו שייך.
- (א) חוט שני (תורת המלאכות ס"ק י"א) – "דאין מלאכות אלו שייכות באוכלין".
- (ב) עי' מנחת אשר (שבת סי' פ"ב אות ג') - לשונו מובא לעיל.
2. גבי יום טוב.
- (א) מחמיר.
- (1) מקור חיים (חו"י, סי' תק"ו סעי' ג' ד"ה ומותר) – "נ"ל דהעושים פשטיד' ב"ט אין לעשות על העיסה מעיסה דמות נשר ותבנית כל דמות, ואפילו קליעה הנהוגה אני חוכך שאינו צורך האוכל אלא ליפוי".
- (ב) מיקל.
- (1) שבילי דוד (כללי ל"ט מלאכות אות י"ז) – "לפום ריהטא היה נראה דהקולע עיסות דקות יחד לעשות מהן לחם כעין שנוהגין קצת לכבוד י"ט ושבת חייב משום אורג כמו הקולע נימין כתב הרמב"ם דחייב משום אורג א"כ גם המותח אותו עיסות דקות ומשווין כדי לקלוע מהן אח"כ דהחיוב מיסך וא"פ לפ"ז היה חשש ב"ט דאין בזה צורך או"נ דאין בזה תועלת לאכילה רק זה הוא עשיית צורה ואולי י"ל דמ"מ באו"נ ממש אין לחוש דעכ"פ נעשה באו"נ ממש: והאמת נראה דאין בזה משום אורג אף דמגבן חייב משום בונה וכמ"ש בס"ק הקודם הואיל דמחוסר אפיה לא מיקרי זה גמרו ודוק היטיב".
- (2) נטעי גבריאל (יו"ט פרק י"א סעי' י"ב) – "מותר לעשות חלות ומזונות קלועות ביו"ט".
3. מראי מקומות.
- (א) שבט הלוי (ח"א סי' ק"א אות ד') – "מסופק אני בעושה חוטים מבצק וכיו"ב לארוג אוכלים כמו שרגילים לעשות בחלות של שבת אי יש בו משום טווה, ועיין רש"י שבת צ"ד ע"ב ד"ה טווה וכו' בא"ד עושה מאותו בצק כמין חוט, ויש לחלק".

ח. חצי שיעור: בהאורך או בהחוטים.

1. עי' ערך חצי שיעור [לפני סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.

ט. מראי מקומות – אפיקי ים (ח"ב סי' ד' ענף ד' ד"ה ונסתפקתי).

1. חזו"א (תשובות וכתבים סי' ע"ה, שארית יעקב שבת סי' ט' סוף ס"ק י') – "גודלת ופוסקת משום בונה, תימה דאף כל אורג ותופר לייחייב נמי משום בונה וכל שכן בקולע נימין שהביאו התוד"ה וכו', וצ"ע, ותיירץ מו"ר דכיון דחלקינהו קרא תו לא מערבינן להו וכדמוכרח הכי גם בעוד הרבה מדיני התורה דלא מערבינן להו ליתן את של זה בזה וכגון באבות ותולדות הנזיקין, וכן בלשון הרע אינו עובר משום ביטול תורה לדעתו וכן כיוצא ב".

ז] פוצע (בוצע).**א. מה הפשט בפוצע.**

1. מפריד את האורג (unraveling) – רמב"ם (פרק ט' הל' כ'), "ובוצע הוא המפריד את האורג, בין שהוציא הערב מן השתי או שהעביר השתי מעל הערב הרי זה בוצע וחייב", רש"י (דף עג., כדאי במ"מ שם).
 2. חיתוך שני חוטים בגמר האריגה (detaching fabric from the loom) – ראב"ד (פרק ט' הל' כ'), "הבוצע שני חוטים חייב ובוצע הוא המפריד את האריג. א"א זה הפירוש נוטה לקורע ע"מ לתפור וכבר הוא שנוי במשנה (שבת עג) ואנו מקובלים בוצע כמו פוצע והוא לשון חתוך שחותך שני חוטים, אחר שהשלים אריגתו חותך את האורג מן המשויר שבמסכת ואפילו לא חתך ממנו אלא שני חוטים חייב בחתיכה זו".
 3. חותך שני חוטי השתי ומקצרם, שיעמדו מתוחים – תוס' רי"ד (סוף דף עג.), "והפוצע שני חוטים פי' כגון שהיו חוטי השתי במקומות משולשין ופוצען ומקצרן די שיעמדו מתוחים".
 4. אם נקרעים חוטי השתי, שיזורו מחדש – רא"ה (ר"ן על הרי"ף דף לא:), ר"ן (דף עג., על הרי"ף דף לא:), ריטב"א (דף עג. ד"ה והפוצע), ר"י מלוניל (דף עג. ד"ה והפוצע).
 5. מחתך מעובי החוט – י"א רש"י (תורת המלאכות הפוצע ריש ס"ק א').
 6. מראי מקומות – מי טל (פוצע סי' א'), מ"ב (סוף סי' שמ"ד אות ז'), "הפוצע שני חוטים לרמב"ם שמוציא השתי מן הערב או להיפוך ולראב"ד שחתך שני חוטים אחר האריגה מן המסכת חייב", שבט הלוי (ח"א סי' ק"ד), שבת בית (ארטסקרול, עמ' שכ"א), תורת המלאכות (הפוצע ס"ק א').
- א) קריעת צמר גפן - עי' לקמן.**

ב. להפריד חוטים.

1. מחמיר.
 - א) תפארת ישראל (כלכלת שבת אות כ').
 - ב) ח"א (כלל כ"ה סעי' ז') – "וצריך להזהיר לרופאי ישראל שצריכין חוטים נפרדין ולוקחין חתיכות בגד פשתן ומפרידין החוטים והוי מלאכה דאורייתא".
 - ג) מ"ב (סוף סי' שמ"ד אות ז') – "וצריכין רופאי ישראל ליזהר כשצריכין חוטים מפורדין [שקורין קנייט"ן] ליתן על המכה ולוקחין חתיכות בגד פשתן ומפרידין החוטים והוי מלאכה דאורייתא".
 - ד) ברית עולם (הפוצע סעי' ב').
 - ה) תורת המלאכות (ס"ק ג', עי' סוף ס"ק א' ד"ה בספר).
 - ו) ל"ט מלאכות (ריביאט, סוף עמ' תשפ"א, עי' הע' י"ז).

ג. להסיר חוטים שנשאר מכפתור.

1. מחמיר.
 - א) ששכ"ה (פרק ט"ו סעי' ס"ח [דפו"ח, סעי' ע"ב], הע' ר"כ [דפו"ח, הע' רל"ג]) – "אסור להסיר את חוטי התפירה שנשארו אחרי נשירת הכפתור [ומשום קורע או הפוצע]".
 - ב) הגר"י בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking שנה ג' ח"ד הע' י"ט) – Strands which are coming out from where the buttons used to be should not be removed on Shabbos.
 - ג) נשמת שבת (סי' ש"מ אות קפ"ט-ב') – "שאלה - כפתור שנתרופף והוא חושש שמא יפול לגמרי מהו להסיר לגמרי את הכפתור. תשובה - אסור, דמאחר שעדיין הוא מחובר בג' תפירות להבגד אפילו אם הוא תלוי ויורד למטה עודו חשיב כתפור להבגד כמבואר בדברינו בסימן הקודם וממילא שהמסירו הוי קורע גמור, וכמו כן נמי לאחר שנפל הכפתור ונשאר חוטי התפירה (של הכפתור) תחוב בהבגד דאסור להסירו מטעם הנ"ל".
 - ד) נשמת שבת (סי' ש"מ אות רכ"ח) – "מהו לחתכו ... ואף בשבת עצמו יש לדון להתיר, ונראה שינשכהו בשיניו".
2. מיקל.
 - א) תורת המלאכות (הקורע סוף ס"ק ו') – "ובשמירת שבת כהלכתה במהדורא קמא כתב, דאסור להסיר את חוטי התפירה שנשארו אחרי נפילת הכפתור מהא דסימן ש"ב במ"ב סק"ח, והיינו משום מכה בפטיש. אבל במהדורא חנינא פרק ט"ו הערה ר"כ כתב דאסור להסיר את חוטי התפירה וכו' משום הקורע או הפוצע, ע"כ. ולענ"ד אין בהוצאת חוטי התפירה משום פוצע, כמו דאין בתפירתם משום אורג, דמלאכת פוצע (לדעת הרמב"ם) היא דוקא בהוצאת חוטי הערב מעל השתי או חוטי השתי מעל הערב, וכמו שביארנו לעיל במלאכת פוצע אות א', ועיין גם מה שכתבנו לקמן באות ז'. ומה שכתב דיש לאסור משום קורע כבר דחה את דבריו בשו"ת אז נדברו הנ"ל ונראים דבריו".
 - ב) מראי מקומות.
 - ג) אז נדברו (ח"ט סי' י"ח) – "נראה דגדר מלאכת קורע דומה למלאכת תופר דעניינה שמחבר דברים הנפרדים ע"י תפירה או ע"י הדבקה, ואם יתפור סתם כמה תפירות בבגד ולא יחבר שום דבר אין כאן מלאכה כלל ולא שחסר רק מלאכת מחשבת. כמו כן מלאכת קורע הוא בין שקורע במקום התפירה או קורע בבגד שלא במקום התפירה (עי' שבת ע"ה א' שכן יריעה שנפל בה ובתו' שם) או מפריד הנדבקים יחד, לכן אפילו בקורע שלא ע"מ לתפור שאסור מדרבנן או למה דס"ל לרוב הפוסקים דקורע ע"מ לתקן דחייב כל זה הוא דוקא אם קורע דבר המחובר או שקורע תפירות כאילו שמחברים איזה דבר אבל הקורע סתם תפירות שהם בבגד ללא שום מטרה אין ע"ז שם קריעה כלל. לכן בנוגע לנידונינו בשלל של החייטים אף שתפר כדי לחבר חלקי הבגד, אבל לאחר גמר תפירת הבגד שכבר אינם לשום תועלת ואין גורמים בבגד שום חיבור אין על קריעתם שם קריעה כלל. וה"ה

בתפירות של כפתור שנפל. דעכשוו אין התפירות מועילים לשום דבר. ובנוגע לקריעה אין דנין על שעת תפירתן אם נעשה לחיבור אלא על שעת קריעתן. וז"פ".

(ב) ארחות שבת (פרק י"א הע' ז) – "ועיין בספר שש"כ פט"ו סעיף ס"ח שכתב דה"ה שאם נתלש כפתור מהבגד ונשארו קצוות של חוט התפירה אסור להסירם משום איסור קורע או פוצע. וקצ"ע מנלן שיהא איסור קורע בכה"ג שנשארו רק קצוות חוטים שאינם מחברים שני דברים זה לזה, וגם איסור פוצע אינו שייך לכאן' אלא בפירוק אריגה, וחוטים אלו אינם חלק מהאריגה [ואולי כיון שהחוטים האלו הם חלק מהתפירה של הכפתור לכן אף כאשר נתלש הכפתור נשאר שם תפירה על החוטים והוצאתם נחשבת קריעת התפירה, וראה לקמן הערה כ"ו]. ויש לדון בזה גם מצד איסור מוקצה".

ד. סותר קליעה (unbraiding), פאה נכרית.

1. הוי פוצע.

(א) רמב"ם (פרק ט' הל' כ') – "והסותר את הקליעה לתקן הרי זה תולדת בוצע ושיעורו כשיעור הבוצע".

(ב) תפארת ישראל (כלכלת שבת אות כ').

(ג) עי' נשמת אדם (כלל כ"ה ס"ק ב').

(ד) שעה"צ (סי' ש"ג ס"ק ע"א) – "ובקליעה תלושה יש איסור לסותרה משום דדמי לתולדת פוצע, עיין ברמב"ם בסוף פרק תשיעי בהלכה כ"ו".

(ה) קיצור הל' שבת (סוף סי' כ"ד).

(ו) זכור ושמור (גזוז עמ' י').

(ז) תורת המלאכות (ס"ק ד').

(ח) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תשפ"ב).

(ט) איל משולש (קושר פרק ט' סעי' י' אות ב').

2. דאורייתא או דרבנן.

(א) תורת המלאכות (ס"ק ד') – "הסותר קליעה אינו חייב משום פוצע, כיון דפוצע דבר שאינו מתקיים. והא דכתב הרמב"ם דהוי תולדה דאורייתא, צריך לומר דסותר קליעה שמתקיים, כגון קליעה של חוטין, וכמו שכתב בכלכלת שבת".

ה. שיעור אורך החוט.

1. מראי מקומות – מנ"ח (מוסך שבת אות כ'), "ולא נתבאר השיעור בר"מ אם כמלא הסיט כפול או רוחב הסיט, כמו שפירש לעיל בכמה מלאכות, וצ"ע", תורת המלאכות (ס"ק ז').

ו. מראי מקומות – תורת המלאכות (הקורע, סוף ס"ק ו').

1. חצי שיעור בהחוטים – עי' ערך חצי שיעור [לפני סי' ש"א], לשיטות ומראי מקומות.

ח. תלישת צמר גפן (cotton balls).

א. משום פוצע.

1. מחמיר.

(א) מנוחה נכונה (פרק ג' אות כ') – "מלאכה זו כוללת ... תלישת חתיכות צמר גפן (מוך) ממקום חבורו".

(ב) הו"ד במנחת יצחק (ח"ד סי' מ"ה, ח"י סי' ל"א אות י"ב) – לשונו מובא לקמן.

(ג) ברית עולם (הפוצע סעי' ג', עי' אז נדברו ח"ב סי' ל"א [לשונו מובא לקמן]).

(ד) קיצור הל' שבת (סי' כ"ד).

(ה) תורת היולדת (פרק נ"ו סעי' ד', הע' ד') – "מנוחה נכונה מלאכת פוצע, דיש בתלישת צמר גפן מלאכת פוצע".

(ו) עי' ל"ט מלאכות (ריביאט, סוף עמ' תשע"ט) – ע"פ הראב"ד.

2. מיקל.

(א) תפלה למשה (סי' נ"ו אות י"א) – "ובספר מנוחה נכונה (עמוד כד) אסר לקרוע צמר גפן בשבת משום דהו"ל בכלל מלאכת 'הפוצע'. והובא גם בשו"ת מנחת יצחק ח"ד (סי' מה) ולא העיר עליו ולא כלום כיעו"ש. ולפע"ד ל"ש בזה כלל פוצע. לכל הפירושים שנאמרו בביאור מלאכה זו וקבצם כעמיר גרנה בספר אהל מועד (דרך ה נתיב ו) וז"ל: והפוצע, פירוש מנתק שני חוטין לצורך האריגה. [כ"כ מאירי שבת עג. בשם י"מ שפעמים שהיריעה רחבה יותר מדאי ומנתק ממנה חוטין להשוותה]. והר" אברהם [הראב"ד] פ', פוצע כמו בוצע, והוא מלשון חיתוך, שאחר שישלים האריגה חותך את האריג מן המשויר. והרי יהונתן פ' כשנפסק חוט באמצע היריעה ורוצה לחבר, טווה שני ראשי החוטים בראשי אצבעותיו ואע"פ שלא יקשרם יתקיים עד שישמו ביריעה. [וכ"כ המאירי שבת עג. בפירושו הראשון. וכ"כ בחידושי הר"ן שם]. ויש פירוש אחר בזה להרמב"ם והוא שמפריד השתי מן הערב לצורך אריגה. [כ"כ (בפ"ט מהל' שבת הל' כ') וע"ש במגיד משנה]. עכ"ל. ולכל הפירושים הנ"ל אין נדון דידן דומה כלל למלאכת הפוצע. שהיא מלאכה בחוטין לצורך אריגה. ואכמ"ל".

(ב) עי' לקמן, המיקלים.

3. מראי מקומות.

(א) תורת המלאכות (הפוצע ס"ק ו') – "והנה מדברי האחרונים הנ"ל שדנו אי יש בזה איסור תורה משום קורע אי לא, מבואר דעל כל פנים ליכא בזה משום מלאכת פוצע, ודלא כהמנוחה נכונה וברית עולם שכתבו לחייב משום פוצע. וצריך עיון לדבריהם איזה דמיון יש בתלישת צמר גפן למלאכת פוצע, וכתב לי הגר"ח קניבסקי שליט"א, דפוצע הוא שמוציא חוטין מהאריג, וגם תולש

צמר גפן דומה לזה שמוציא קצת מהם שישמשו בפני עצמם, עכ"ד. ושאלתיו דאם כן הוא הדין התולש קצת צמר מהגיזה חייב משום פוצע, ולכאורה אין לזה שייכות למלאכת פוצע שמוציא חוט מאריג או שחותך החוטים מן המשויר שבמסכת וכו'. וכתב לי, דדבר המסודר בתלוש מוציא ממנו קצת לעשות דומה לחוט י"ל שהוא בכלל פוצע, עכ"ד. ונלע"ד דאפשר לבאר דבריהם, דכמו דמלאכת פוצע אינה קריעת הבד עצמו אלא פירוקו על ידי שמוציא חוטי השתי או חוטי הערב, כך בתלישת צמר גפן מתפרדים הסיבים אחד מהשני ואינם נקרעים, דצמר גפן בנוי מהרבה סיבים קטנים שמוחזקים אחד בתוך השני, ועל כן מחזיק כמקשה אחת אף שאין הסיבים דחוקים אחד לשני. ובספר ל"ט מלאכות (להגר"ד ריביאט שליט"א) כתב לבאר דברי הברית עולם על פי דברי הראב"ד, (שביאר דפוצע הוא חיתוך הארוג מן המשויר שבמסכת), דתלישת חתיכה מהצמר ממקום חיבורו היא דומה להסרת בד ארוג ממקום אריגתו ויצירתו על כן הוא מלאכת פוצע עכ"ד.

ב. משום קורע.

1. מחמיר.

- (א) צור יעקב (ח"א סוף סי' קנ"ב).
- (ב) עי' יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"א עמ' ר"ד).
- (ג) מנחת יצחק (ח"ד סי' מ"ה, עי' ח"י סי' ל"א אות י"ב).
- (ד) עי' הגרש"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ל"ה הע' מ"ח [דפו"ח, הע' נ'], תיקונים שם, שולחן שלמה סי' ש"מ ס"ק כ"א, רפואה ח"ב עמ' קכ"א, שחזור ומחמיר. עי' שולחן שלמה סי' ש"מ הע' נ"ט, פסיקת תלוש) – "מצדד בזה להקל מכיון שאינו קורע אלא מפרק, ואף שיש סיבים דקים שנקרעים, הרי דעת השו"ע הרב, סי' שמ סע' יז, לא שייך קורע בדבר שהוא גוף אחד מעיקרו, ואפילו להחולקים ... מ"מ אין כאן משום קורע, כי קריעת סיב אחד דק לא מיקרי קורע, כי רק מחמת הפירוק קוראים האנשים את זה בשם קורע, אבל קריעת הסיבים הדקים דומה לקריעת סיב אחד דק מקורי עכביש דלא נקראת בשם קורע, מכיון שנקרע ומתפרק בנגיעה קלה ... אך אעפ"כ בטלה דעתי הואיל ויש חוששים בזה לאיסור תורה".
- (1) תפלה למשה (סי' נ"ו סוף אות ה') – "הגרש"א אויערבאך נר"ו דל"ש איסור קורע בזה, הגם שיש סיבים דקים שנקרעים, הרי לדעת ש"ע הגר"ז סי' שמ ס"ז ל"ש קורע בדבר שהוא גוף אחד מעיקרו. עכ"ד. תמוה, דהכא הסיבים הדקים חוברים יחדיו ע"י מכונות מיוחדות והו"ל נמי כגופים שנתחברו יחדיו דשייך בו איסור קריעה".
- (ה) אור לציון (ח"ב פרק ל"ו הע' כ"ב) – "יש שרצו להתיר קריעת צמר גפן בשבת משום שאין זו קריעה, אלא הפרדת הסיבים זה מזה. ואינו נראה, שעכ"פ יש סיבים דקים שנקרעים ממש ע"י הפתיחה, ואף שאין קריעה בעור, (וכמו שנתבאר בספר אור לציון תשובות ח"א חא"ח סימן כ"ו), מ"מ אינו דומה צמר גפן לעור שהוא גוף אחד, אלא הוא כדברים המחוברים זה בזה שיש בהם משום קריעה, שהרי יש שם חוטים המסובכים זה בזה, והרי הם כדבוקים זה בזה, ויש בהם משום קורע, וכמ"ש בשו"ע סימן ש"מ סעיף י"ד, שהמפרק ניירות או עורות דבוקים ולא נתכוין לקלקל בלבד, הרי זה תולדת קורע וחייב. ומ"מ אם במשיכה מועטת נפרד חלק מן הצמר גפן שפיר דמי, שמסתמא היה זה חלק נפרד הצמוד לחלק השני, ואין שם קריעה כלל".
- (ו) עטרת פז (ח"א כרך א' סי' י"ב, ע"ש בהערות, מילואים).
- (ז) אז נדברו (ח"ב סי' ל"א) – "קריעת צמר גפן היא כקריעת נייר, דמבואר במ"ב סימן ש"מ ס"ק מ"א דאם קורע נייר לקרעים חייב משום קורע כי גם בצמר גפן יש חומר המדבק ורוצה בדיבוקם גם כאשר משתמש בהם בחתיכות קטנות בדיוק כמו בנייר. [ובזה נראה יותר ממה שכתוב בברית עולם (עמוד פ"א מלאכת הפוצע ס"ג) דתלישת חתיכות צמד גפן ממקום חבורו איסורו משום פוצע]".
- (ח) הגר"ח ק"ש שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב פרק ו' הע' ל"ו, עמ' קפ"ד אות ל"ט) – "מסתמא יש בזה איסור קורע".
- (ט) רבבות אפרים (ח"ב סי' קט"ו אות ע"ח, ח"א סי' רכ"ב אות י"א) – "יש לאסור".
- (י) עם מקדשי שביעי (פרק ו' סעי' כ"ג).

2. מיקל.

- (א) מנחת אליעזר (כוכבי יצחק ח"ג סי' ל"ו אות ב') – "להיתר משום דהוואטע אינו מחובר כלל אלא מונח זה על זה. כי כן הי' הוואטע ביוראפ".
- (ב) תפלה למשה (סי' נ"ו, מנוחת אהבה ח"ג פרק ט"ז סעי' י"א).
- (ג) ל"ט מלאכות (ריביאט, פוצע הע' ו').
- (ד) עי' לקמן, המיקלים.
3. מראי מקומות – זכור ושמור (מנפץ אות ד').

ג. משום מחתך.

1. מחמיר, משום מחתך.

- (א) מהר"ם בריסק (ח"ג סי' ל"ה אות ב') – "אית בי' משום מחתך".
- (ב) מנחת יצחק (ח"ד סי' מ"ה, ח"י סי' ל"א אות י"ב) – "שם ס"ד בהערה ד' הביא כת"ר מספר מנוחה נכונה דיש בתלישת צמר גפן משום מלאכת פוצע עכ"ד. והנה כי כן מבואר נמי בתשו' צור יעקב (סוס"י קנ"ב), ואם מתכוון למדת אורכו ורוחבו, יש בזה גם משום מחתך, וכמבואר במנח"י (ח"ד סי' מ"ה או"ב) ע"ש. גם בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ג סי' ל"ה כתב כן אלא דאיהו ס"ל דבלא מקפיד על אורכו ורוחבו מותר".
- (ג) אור לציון (ח"ב פרק ל"ו הע' כ"ב) – "ואולם אם כוונתו למידה מסוימת, יש בזה איסור משום מחתך".
- (ד) שבט הלוי (ח"א סי' קט"ו ד"ה ולענין לקחת, קובץ מבית לוי ח"ו עמ' נ"ב אות ט"ז, ח"ט עמ' מ"ו אות ט"ז) – "ולענין לקחת חתיכת צמר גפן [ואטע] בשבת אם יש בזה איסור מחתך כשמנתק החתיכה מתוך החבילה של צמר גפן, עיין בתשובת צור יעקב

סוס"י קנ"ב דמטעם מחתך אין איסור כיון דביד קעביד, איברא אסר לה מטעם אחר, ומש"כ דאין איסור מחתך ביד, אין דבריו נראין. ושוב ראיתי לבנו של הרב צור יעקב בקונטרס בושם מרדכי סי' פ' העיר עליו בזה".

(ה) חוט שני (ח"א עמ' קמ"ב ד"ה ומכאן) – "אם חותך הצמר גפן לפי מידה כמו שחותכים במפעל שיהיה מידה מדויקת לכל חתיכה חייב משום מחתך".

2. אינו מחתך.

(א) ביצחק יקרא (סי' שכ"ב ס"ק י"ח) – "איסור מחתך הוא רק בדבר קשיח".

3. מראי מקומות – נשמת שבת (סי' שכ"ב סי' שנ"ד).

ד. משום מתקן מנא.

1. מחמיר.

(א) עי' צור יעקב (ח"א סוף סי' קנ"ב).

(ב) מנחת יצחק (ח"ד סי' מ"ה, עי' לשון השאול).

(ג) חוט שני (ח"א עמ' קמ"ב ד"ה ומכאן) – "שאסור בשבת לקרוע ולתלוש צמר גפן משום תיקון מנא".

(ד) נשמת שבת (סי' ש"מ סוף אות ש"י).

2. מיקל.

(א) הגרשז"א זצ"ל (ארחות שבת פרק י"א הע' ל"א) – "דאין כאן שום חשיבות לקריעה זו ואין די חשיבות במעשה זה להחשב מתקן מנא".

(ב) תפלה למשה (סי' נ"ו אות ח', מנוחת אהבה ח"ג פרק ט"ז סעי' י"א) – "דאין לאסור להפריד צמר גפן משום מתקן מנא".

(ג) עי' לקמן, המיקלים.

3. מראי מקומות – זכור ושמו (מנפץ אות ד').

4. לכוונה למדת האוון ממש אסור – מהר"ם בריסק (ח"ג סי' ל"ה אות ב', "אית ב' משום מחתך או משום מתקן"), ציץ אליעזר (ח"ח סי' ט"ו סוף הפרק י"ד אות כ"ד, ח"ג סי' מ"ה אות ה'), שבט הלוי (ח"ג סי' ל' אות ג', "לכוונה למדת האוון ממש אסור דהו"ל עשיית תקון כלי בשבת").

ה. הלכה.

1. מיקל, אא"כ הוא מקפיד על מדתו.

(א) מהר"ם בריסק (ח"ג סי' ל"ה אות ב').

(ב) מנחת אליעזר (כוכבי יצחק ח"ג סי' ל"ו אות ב') – לשונו מובא לעיל.

(ג) ישכיל עבדי (ח"ח סי' ל"ג אות ב').

(ד) ציץ אליעזר (ח"ח סי' ט"ו פרק י"ד סוף ס"ק י"א, סוף הפרק שם אות כ"ד, ח"ג סי' מ"ה אות ה').

(ה) עי' תפלה למשה (סי' נ"ו, מנוחת אהבה ח"ג פרק ט"ז סעי' י"א) – "לכתחילה ראוי ונכון להכין מערב שבת חתיכות צמר גפן למי שיש לו בביתו חולה שאין בו סכנה. וכן למי שחושב להשתמש בשבת בצ"ג. וכן יזהרו המוהלים להכין מבע"י חתיכות צמר גפן בכמות הדרושה להם. אולם בדיעבד יש להתיר להפריד בשבת עצמה חתיכות צמר גפן ואין לחוש לאיסור קורע ולא לאיסור מתקן מנא".

2. מחמיר.

(א) באר משה (ח"ו סי' ל"ז) – דרבנן.

(ב) מנחת יצחק (ח"ד סי' מ"ה, ח"י סי' ל"א אות י"ב).

(ג) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ל"ה הע' מ"ח [דפו"ח, הע' נ'], תיקונים שם, שולחן שלמה סי' ש"מ ס"ק כ"א, רפואה ח"ב עמ' קכ"א, עי' שולחן שלמה סי' ש"מ הע' נ"ט, פסיקת תלוש) – "אך אעפ"כ בטלה דעתי הואיל ויש חוששים בזה לאיסור תורה".

(ד) אור לציון (ח"ב פרק ל"ו אות כ"ב) – "אין לקרוע צמר גפן בשבת".

(ה) הגריש"א זצ"ל (מגילת ספר קוני' שמירת שבת פרק ל"ה אות ז', אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ג אות י"ג) – "איסור תורה".

(ו) שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ו עמ' נ"ב אות ט"ז, ח"ט עמ' מ"ו אות ט"ז) – "אין לחתוך צמר גפן [ואטע] בשבת. וצמר גפן חתוך מערב שבת מותר להרחיבו מעט וליתנו באוון, אבל לכוון ממש למדת האוון אסור משום מתקן כלי בשבת".

(ז) עי' ששכ"ה (פרק ל"ה סעי' י"ט [דפו"ח, סעי' כ']) – "ורצוי להימנע מקריעת צמר-גפן בשבת".

(ח) עי' טהרת הבית (ח"ב סי' י"ג עמ' שמ"ב ד"ה אשה) – "ולענין הלכה נראה שאף על פי שיש פנים להקל בתלישת צמר גפן בשבת לצורך בדיקת הפסק בטהרה, וכיוצא בזה, מכל מקום נכון לחוש לדברי המחמירים בדבר".

(ט) חוט שני (נדה סי' קצ"ו ס"ק י"א) – "אין לתלוש צמר גפן בשבת ויו"ט".

(י) עי' ילקוט יוסף (שבת ח"ד עמ' קע"ה, ח"ה עמ' קמ"ז).

(יא) ארחות שבת (פרק י"א סעי' כ') – "אין לקרוע צמר גפן בשבת".

(יב) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' ת"פ, עי' עמ' תתקס"ב).

3. צריך ליהדר מאיסור סחיטה – ששכ"ה (פרק ל"ב סעי' נ"ט [דפו"ח, סעי' נ"ט]), ארחות שבת (פרק י"ג סעי' מ"ה).

ו. מראי מקומות – כוכבי יצחק (ח"ג סי' ל"ו), בושם מרדכי (על צור יעקב סי' קנ"ב ס"ק פ'), תורת המלאכות (הקורע ס"ק כ"ו), פסקי תשובות (סי' ש"מ אות כ"ו, דפו"ח אות ל"ה).

קובץ

דור המלקטים

על

מלאכת מחשבת

דבר שאינו מתכוין, פסיק רישא.
מתעסק.

מלאכה שאינה צריכה לגופה.
כלאחר יד (שינוי).
מקלקל.
מלאכה המתקיימת.

וכידוע לכל בר בי רב דחד יומא, אי אפשר לדעת ולהבין שום דבר בלי עיון במקורות. ולכן פשוט ואין צורך להזכיר לבר דעת שכל מה שימצא בספר הזה הוא רק מראה מקום היכן ימצא מבוקשו, ואל יסמוך על מה שמובא כאן כלל וכלל בלי לפנות אל המקור.

שגיאות מי יבין

וכמאמר החכם "כשם שאי אפשר לבר בלי תבן כך אי אפשר לספר בלא שגיאות", בקשתינו שטוחה לכל המעיין שימצא איזה דבר טעות או שגיאה בתוך ספר הזה, נא לפנות אל המחבר, ואי"ה יתוקן הדבר במהדורה הבא.

מלאכת מחשבת

3854	דבר שאין מתכוין, פסיק רישא
3915	מתעסק
3925	מלאכה שאין צריכה לגופה
3947	כלאחר יד
3957	קלקול
3963	מתקיים

דור המלקטים - ארחות שבת (ח"ג פרק ל'), **הל' שבת** (איידר, פרק ג'), **מלאכת מחשבת** (אקער), **מלאכת מחשבת** (חזון), **מנחת שי** (שריקי), **נתיבות שלום** (גלבר).

חקירה בגדר של "מלאכת מחשבת".

הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות י', שולחן שלמה ס"ק כ') – "יש לחקור בכלל הידוע שלענין שבת רק מלאכת מחשבת אסרה תורה, איך הדין בכה"ג שהאדם בכובדו הטבעי ולא ע"י מעשה בידים עושה מלאכה כזו שבלא"ה היא תיעשה ע"י החשמל, והכובד הטבעי של האדם אינו משפיע במאומה על עצם עשיית המלאכה להקדים או לאחר, והשינוי היחידי הוא רק בזה שהאדם בכובדו מבריח את החשמל והמלאכה נעשית עכשיו ע"י כובדו בלבד ולא ע"י החשמל אך גם אם האדם יקום ויצא באמצע חוזר שוב מיד החשמל והמלאכה תיעשה אז רק ע"י החשמל בלבד, ודוגמא לכך היא מעלית חשמלית אוטומטית כזו אשר ע"י האנשים היורדים בה לא נעשה שום חידוש או שינוי כלשהו בקצב הירידה של המעלית, להקדים או לאחר, וגם בלעדיהם נעשה ממש הכל בדיוק כמו עכשיו, דאפשר שכ"ז חשיב כלא אהנו מעשיו של האדם וכאילו לא נעשה על ידו שום דבר. (למעשה יש במעלית עוד פקפוקים אחרים ומה שהזכרנו מעלית הוא רק לדוגמא כי עיקר כוונתנו הוא רק להעיר את המעיינים לברר וללבן את הגדר של האי כללא דמלאכת מחשבת אסרה תורה) ... אך מפני שאנו מדמין אין לעשות מעשה להקל בדאורייתא בלי ראיה ברורה. מ"מ זה נוגע למעשה והדבר טעון בירור".

דבר שאין מתכוין, פסיק רישא

- א] דבר שאין מתכוין. ב] מלאכה שאינה צריכה לגופה. ג] פס"ר בדבר שלא נעשה מיד. ד] פס"ר לגבי שב ואל תעשה. ה] פסיק רישא דניחא ליה. ו] ספק פסיק רישא לשעבר. ז] ספק פס"ר לשעבר: בשאר איסורים. ח] קרוב לפסיק רישא. ט] פס"ר לגבי אמירה לנכרי. י] פס"ר ע"י גרמא. יא] אם מסתכלים על כל תנועה בנפרד.
- יב] פס"ר שאפשר בלי מלאכה. יג] פס"ר ע"י קטן שאין לו הבנה בתוצאה. יד] פס"ר דלא ניחא ליה. טו] פס"ר דלא ניחא ליה: בשאר איסורים. טז] פס"ר דניחא ליה: בחד דרבנן. יז] פס"ר דניחא ליה: דרבנן, בשאר איסורים. יח] פס"ר דלא ניחא ליה: במקום מצוה. יט] פס"ר דלא ניחא ליה: בחד דרבנן. כ] בצער: פס"ר דלא ניחא ליה, בחד דרבנן. לא] הלכה: האם הפסק הלכה כהרשב"א. לב] לא שמע שטבע תינוק ביים. לג] פס"ר דלא ניחא ליה: בתרי דרבנן. כב] פס"ר דלא ניחא ליה: בתרי דרבנן. כג] לא איכפת ליה. כד] לא ניחא ליה: הגדרים. כה] חקירה. כו] אור שנדלק במקרה, האם נחשב מתכוין. כז] שכח לכבות את האור במקרה. כח] פס"ר דניחא ליה: בחד דרבנן. כט] ירושלמי: ונעל בעדו ובעד הצבי מותר. לו] ביאור בהרשב"א (דף קז.), צידה. לא] בצער: פס"ר דלא ניחא ליה, בחד דרבנן. לב] לא שמע שטבע תינוק ביים. לג] פס"ר דלא ניחא ליה: בתרי דרבנן. כב] פס"ר דלא ניחא ליה: בתרי דרבנן. כג] לא רופאים, א' שומר שבת.

מתעסק

- א] הגדר. ב] חילוק בין אינו מתכוין ומתעסק. ג] הלכה: מתעסק של כל התורה.
- ד] הלכה: מתעסק של שבת. ה] האם מחוייבים להפרישו. ו] מקרים. ז] עירוב שנפל: האם צריך לגלות.

מלאכה שאינה צריכה לגופה

- א] מקור. ב] העושה מלאכה שלא לצורך כלל. ג] ראשונים: אי פסק כר"י או כר"ש. ד] פוסקים: אי פסק כר"י או כר"ש.
- ה] פשט. ו] הגדרת התכלית של המלאכה. ז] פוסקים: כמו תוס' או כמו רש"י ורמב"ן. יא] המוציא מת לקוברו. יב] מקרים.
- ט] מת דידיה: לפי ר' שמעון. י] לצורך מצוה.

כלאחר יד (שינוי)

- א] כללים. ב] כתיבה ביד שמאל.
- ג] מחיקה ביד שמאל. ד] שאר מלאכות: ביד שמאל.

מקלקל

- א] גדרים. ב] פעולה שאינה קלקול ואינה תיקון.
- ג] קורע בחמתו: לפי ר' יהודה. ד] מקלקל בחבורה.

מלאכה המתקיימת

- א] משנה: ומלאכתו מתקיימת "בשבת". ב] שמות של בנין.
- ג] בנין לשעה. ד] בנין שאינו עשוי לקיום כלל.
- ה] בנין שאינו מתקיים מצד עצמו.

דבר שאינו מתכוין, פסיק רישא

- א] דבר שאין מתכוין. ב] פס"ר שאפשר בלי מלאכה. כג] לא איכפת ליה. ב] מלאכה שאינה צריכה לגופה. ג] פס"ר בדבר שלא נעשה מיד. יג] פס"ר ע"י קטן שאין לו הבנה בתוצאה. כד] לא ניחא ליה: הגדרים. יד] פס"ר דלא ניחא ליה. כה] חקירה. טו] פס"ר דלא ניחא ליה: בשאר איסורים. כו] אור שנדלק במקרה, האם נחשב מתכוין. טז] פס"ר דניחא ליה: בחד דרבנן. כז] שכח לכבות את האור במקרה. יז] פס"ר דניחא ליה: דרבנן, בשאר איסורים. כח] אין כוונה כלל, אין בו מלאכה. יח] פס"ר דלא ניחא ליה: במקום מצוה. כט] ירושלמי: ונעל בעדו ובעד הצבי מותר. יט] פס"ר דלא ניחא ליה: בחד דרבנן. ל] ביאור בהרשב"א (דף קז), צידה. כ] בצער: פס"ר דלא ניחא ליה, בחד דרבנן. לא] הלכה: האם הפסק הלכה כהרשב"א. כא] פס"ר דניחא ליה: בתרי דרבנן. לב] לא שמע שטבע תינוק ביים. כב] פס"ר דלא ניחא ליה: בתרי דרבנן. לג] ב' רופאים, א' שומר שבת. יא] אם מסתכלים על כל תנועה בנפרד.

א] דבר שאינו מתכוין.

א. הטעם שמותר בשבת.

1. מלאכת מחשבת – עי' גמרא (ב"ק דף כו:), "לענין שבת. מלאכת מחשבת בעינן".
- (א) מראי מקומות – ארחות שבת (פרק ל' הע' א').

ב. מחלוקת בין רב שמעון ורב יהודה.

1. מיקל: פסקו כרב שמעון – כל הראשונים, מחבר (סי' של"ז סעי' א'), לבוש (סי' רע"ז סעי' א', סי' של"ז סעי' א'), מ"ב (סי' רנ"ז ס"ק י"ב, שעה"צ סי' שט"ו ס"ק נ"ג, סי' של"ז ס"ק א'), ערה"ש (סי' של"ז סעי' א'), כל הפוסקים.
2. באיסור דאורייתא.

(א) מחמיר.

- (1) לבוש (סי' של"ז סעי' א') – "וגם רבי שמעון לא אמר דדבר שאין מתכוין מותר לכתחילה, אלא בדבר שאף אם היה מכוין לא היה בו איסור דאורייתא, אבל אם היה בו איסור דאורייתא אם היה מתכוין, גם באינו מתכוין אסור מדרבנן".
- (ב) מיקל.

- (1) עולת שבת (סי' של"ז ס"ק א') – "מבואר בכמה מקומות דהלכה כר' שמעון דאמר דבר שאינו מתכוין מותר, ומסקינן בגמרא סוף פרק כירה [שבת מו ע"ב] דאפילו אם יתכוין יעשה איסורא דאורייתא כי אינו מתכוין שרי ר' שמעון".
- (2) א"ר (סי' של"ז ס"ק א', א"ז ס"ק א') – "אבל באמת לענין דבר שאין מתכוין דשרי, ודאי מודה דאפילו באיסור דאורייתא שרי כמבואר בסי' רע"ו ורע"ז ושל"ו ודוכתא טובא, וזה ברור. ונראה דגם הלבוש נכשל בכל סעיף זה וסבר שב"י כתב זה לטעם על דשרי בגרירה, וליתא אלא כדאמרן".

- (3) תוס' שבת (סי' של"ז ס"ק א').

- (4) פמ"ג (סי' של"ז מש"ז ס"ק א') – "ודע, דבר שאין מתכוון שרי לרבי שמעון לכתחילה אף באיסור תורה, כדמסיק בשבת מ"ו ב' מהא דמוכרי כסות ותופרי כסות ... ועיין ב"י [עמוד תקמה ד"ה בסוף] הביא הא דסלקא דעתא התם, ותמהו כולם עולת שבת [ס"ק א] ואליה רבה [ס"ק א] ותוספת שבת [ס"ק א] דקיימא לן דאף בדבר תורה כל שאין מתכוין שרי אף לכתחילה. ועיין לבוש ...".

- (5) שעה"צ (סי' של"ז ס"ק א') – "ומכל מקום דע, דהא דקיימא לן דבר שאין מתכוון מותר הוא אפילו במקום דבמתכוון איכא איסור דאורייתא [כן פסקו הפוסקים וכמסקנת הגמרא שם]".

- (6) ערה"ש (סי' של"ז סעי' א') – "דדבר שאין מתכוין מותר אפילו במלאכה דאורייתא ובלבד שלא יהא פסיק רישא".

- (7) כה"ח (סי' של"ז ס"ק א') – "ודלא כלבוש".

- (8) פוסקים.

- (ג) מראי מקומות – תורת שבת (סי' של"ז ס"ק א').

ג. לפי ר' יהודה, אם הוא איסור דאורייתא או איסור דרבנן – לגבי שבת.

1. דרבנן [לגבי שאר איסורים, לכו"ע הוא איסור דאורייתא].

- (א) רש"י (שבת דף קכא: ד"ה דילמא, עי' כריתות דף כ: ד"ה רב, אבני נזר או"ח סי' רנ"א ס"ק ב') – "דדבר שאין מתכוין לר' יהודה מדרבנן הוא".

- (ב) תוס' (שבת דף מא: ד"ה מיחם, דף צה. ד"ה המכבד, יומא דף לד: ד"ה הני, סוכה דף לג: ד"ה מודה, סנהדרין דף פה. ד"ה ר"ש) – "פי' בכל התורה כולה חוץ משבת אסור מן התורה".

- (ג) ריב"ש (סי' שצ"ד ד"ה ועוד יש) – "ועוד יש לומר: דההיא ברייתא: דעשיות; רבי יהודה קתני לה ולדידיה, ליכא הפרישא בין פסיק רישיה, ללא פסיק רישיה: דבכולהו, דבר שאין מתכוין אסור אלא דס"ל לאביי: דלר' יהודה, כל דבר שאין מתכוין: מותר דאורייתא, ואסור דרבנן. ובמקדש, שרי: דאין שבות במקדש. ולהכי מוקי לה, לההיא: דעשיות, בשאין מתכוין. ומש"ה, מקשינן ליה, מההיא דמילה בצרעת, דאמר אביי: לא נצרכה, אלא לרבי יהודה. אלמא: דבר שאין מתכוין, לר' יהודה אסור דאורייתא.

דלהכי, אצטריך קרא: דבשר; ושניה: דה"מ, בכל התורה כלה וכו': דבשאר אסורין הוא, דאית ליה לר"י: דבר שאין מתכוין, אסור דאורייתא. אבל הכא: צרוף; דרבנן הוא, כיון שאינו מכוין: דבשבת: מלאכת מחשבת, אסרה תורה, ואין שבות במקדש. ויש גרסאות שם מוכיחות הפי' הזה".

(ד) ראבי"ה (סי' קצ"ד) – "לר' יהודה אסור אבל אינו חייב חטאת".

(ה) ר"י מלוניל (דף קכא:).

(ו) ר' דניאל הבבלי (בשול"ת ברכת אברהם סי' י"ט, השואל) – "ואפילו ר' יהודה לא סבר לה דחייב שלא אסרה תורה אלא מלאכת מחשבת וזה לא נתכוין לאיסור הלכך בין לר' יהודה בין לר' שמעון איסורא דרבנן הוא וכן נמי ...".

(ז) שול"ת ברכת אברהם (סי' י"ט) – "לא סלקא דעתא לחיובי בדבר שאין מתכוין שהוא ספק אם תעשה המלאכה או לא תעשה חייב חטאת ואפילו לר' יהודה דמלאכת מחשבת אסרה תורה כדאמרת הלכך בדבר שאין מתכוין דהוא ספק לא אפשר דהוי חיובא אלא איסורא בלבד לדברי ר' יהודה".

2. דאורייתא.

(א) רמב"ן (דף עה, ע"י מלחמת שבת דף מח.).

(ב) רשב"א (כתובות דף ה: ד"ה אם, שבת דף קלג. ד"ה אמר) – "אי נמי י"ל דשאני הכא דאינו מתכוין וכולי האי לא מחמירין דאע"ג דלר' יהודה שאינו מתכוין כמתכוין לא חמיר שאינו מתכוין כמתכוין, ואפשר דשאני מתכוין לר' יהודה אינו אלא מדרבנן ובמקום מצוה התיירו, וכן דעת מקצת רבותינו הצרפתים ז"ל דשאני מתכוין לר' יהודה אינה תורה אלא של דבריהם, ומיהו אינו מחזור דבהדיא מוכח בשבת פ' ר' אליעזר דמילה (קל"ג א') דלר' יהודה שאינו מתכוין דאורייתא הוא ואפילו במקום מצוה אסור דאמרינן התם בשר אף על פי שיש שם בהרת ואקשינן הא למה לי קרא דבר שאין מתכוין הוא ודבר שאין מתכוין מותר ופריק אביי הא מני ר' יהודה היא דאמר דבר שאין מתכוין אסור ואי אסור משום שבות קאמר ר' יהודה איצטריך קרא למשרי שבות דרבנן".

(ג) ע"י רא"ש (שבת פרק י"ב סי' א') – "אבל לרבי יהודה דבר שאין מתכוין אסור ואי צריך ליה איכא איסור דאורייתא לא שרינן אף על גב דאית ליה הושענא אחריתא".

(ד) ס' ה"השלמה (שבת דף עה. ד"ה וליחייב, דף קכא: ד"ה אמר) – "ומה שכתב רבינו שלמה ... לא מסתברא כותיה, דלר' יהודה דבר שאין מתכוין אסור הוא מדאורייתא ואיכא חיוב חטאת".

(ה) ריטב"א (דף מא: ד"ה אלא, דף קכא: ד"ה דילמא, דף קלג. ד"ה בסיב, יומא דף לד:).

(ו) חי' הר"ן (דף עה. ד"ה לרב, ע"י מגיה ס"ק קס"ב).

(ז) מ"מ (פרק א' הל' ז', פרק י"ב הל' א', הל' ב') – "ואפי' לר"י המחייב בדבר שאין מתכוין".

(ח) מג"א (סי' ש"ח ס"ק ל"ו) – "המ"מ ... ואפי' לר"י דמחייב בדבר שאינו מתכוין".

(1) פמ"ג (סי' ש"ח א"א ס"ק ל"ו) – "ובתוספות שבת מ"א ב' ד"ה מיחם, פלפלו לרבי יהודה שאין מתכוין אי מן התורה אסור או מדרבנן, וממרוצת דברי המגיד משנה שם משמע לרבי יהודה מן התורה 'חייב' באין מתכוין".

3. דעת רע"א.

(א) דאורייתא – רע"א (ח"א סוף סי' כ'), "והירושלמי דנקיט חייב חטאת, צ"ל דקאי לר"י דמלאכה שאינה צריכה לגופה וכן פ"ר דלא ניחא ליה הוי דאורייתא, כההיא דכריתות דנתכוון לכבות התחנות והובערו העליונות מאליהן".

(ב) דרבנן – רע"א (ח"ב סי' קמ"ו ד"ה ומזה, דף פא: ד"ה ומזה, תוס' רע"א פרק כ' אות קס"ב, "ומזה נראה ראייה ברורה למ"ש תוס' שבת (דף מ"א ד"ה מיחם שפינהו וכו') דגם לר"י אינו אסור דבר שא"מ בשבת רק מדרבנן, וכ"כ רש"י שבת (דף קכ"א ד"ה דלמא)").

(ג) מחלוקת רב ושמואל – רע"א (דו"ח מערכת י').

4. מראי מקומות.

(א) מאירי (דף צה. ד"ה יש) – "ותרצו חכמי הדורות שלפנינו שהם סוברים כר' יהודה ולא אמר ר' יהודה שדבר שאינו מתכוין איסור תורה אלא בשאר איסורין אבל שבת אינו אסור אלא מדברי סופרים שמלאכת מחשבת אסרה תורה ומ"מ בכריתות מצינו שרבי יהודה אמרה לענין שבת בשמועת החותה גחלים בשבת אלא שיש מתרצי' שבזו אף לר' יהודה אין בו איסור תורה הואיל ומשוה גומות כלאחר יד הוא".

ד. מעשה שיש בו שתי כוונות: האחת עיקרית והאחת טפילה.

1. הגרפ"ש זצ"ל (חידושי בתרא סי' רנ"ג על מ"ב ס"ק צ"ט, עמ' ע"ו) – "מה שייך דברי המשנה ברורה הנ"ל סקצ"ט 'ואף דהוי פסיק רישא לגבי התבשיל שנתחמם ממילא', דהא העכו"ם שם לכתחילה התבשיל על התנור ובודאי כוונתו בכך, ומה בכך שעיקר כוונתו של הנכרי לחמם בית החורף, דהרי כוונתו גם לזה, ואין לדייק משערי תשובה סק"א דמיירי בב' עכו"ם אחד להניח ואחד להסיק התנור, דע' ברב שו"ע סק"ח דמיירי באותו גוי, ולכאורה מדברי המ"ב יוצא, דיש גדר חדש בפסיק רישיה, דאם עיקר כוונתו לדבר אחר, מותר לצוות לגוי לעשות אפי' במלאכה דאורייתא".

2. ארחות שבת (פרק ל' סעי' ח', הע' ט"ו) – "העושה פעולה של היתר ואגב פעולתו נוצרת מלאכה אסורה והוא מתכוין גם למלאכה הזו אך עיקר כוונתו לפעולה של היתר, יש מהפוסקים שכתב שאין זה נידון כעושה את המלאכה האסורה במתכוין אלא כעושה אותה שלא במתכוין, כיון שכוונתו למלאכה זו היא כוונה טפילה, ואומנם יש בזה איסור אם הוא פ"ר שתיעשה המלאכה, אך נפקא מינא בזה דכעושה את המלאכה על ידי נכרי הרי זה נידון כפסיק רישיה בנכרי ומותר במקום הצורך, כמבואר בפרק כ"ג סעיף ס"ו. [כן כתב בתרומת הדשן סי' ס"ו, מובא ברמ"א סי' רנ"ג ס"ה. ויש לעיין אם מחמת סברא זו שהכוונה הטפילה אינה נחשבת ככוונה היה מתיר תה"ד גם בישראל כה"ג, כגון באופן שאין זה פ"ר שהתבשילים יתבשלו, והאדם מסיק את התנור בהיתר לצורך חימום הבית (כגון באופן שהדבר נחוץ לפיקוח נפש), או דדוקא בשבות דרבנן דאמירה לנכרי היקל באופן זה הואיל ואין בו כוונה גמורה, ולא במלאכה דאורייתא]. והדוגמא לזה בשפחות הנכריות שהיו רגילות ליתן בשבת בבוקר על גבי התנור שעדיין לא הוסק

קדירות של תבשילים צוננים, ואחר כך הסיקו את התנור ואגב זה נתבשלו התבשילים, והתירו זאת משום שדנו את הבישול כנעשה שלא בכוונה, הואיל ועיקר הכוונה להיסק הבית".

ה. מראי מקומות.

1. חזו"א (או"ח סי' נ' ס"ק א') – "העדר הכונה מבטל את המעשה, ואף אם יעשה חריץ אין זו מלאכה ידי' **אלא כנעשה מאליו**".
2. הגר"ח שליט"א (אליבא דהלכתא חע"א עמ' מ"ג טור א' אות כ"ב) – "ביסוד הסברא שדבר שאינו מתכוין פטור לר' שמעון, מבואר בקובץ שיעורים (ח"ב סימן כ"ג) שאם נעשה המעשה בלא כונה אינו נחשב שנעשה ע"י האדם אלא כנעשית מאליה, ודוגמא לדבר מש"כ הרא"ש דכשהפיל סכין ללא כונה שחיתתו פסולה, אף שא"צ כונה בשחיתה, מ"מ נחשב שאין כח גברא הוי כנשחטה מאליה. ובשערי יושר (שער ג' פכ"ה) פירש דבלא כונה אין לפעולתו שם מלאכה, כיון דשם הפעולה נקבע לפי כונת העושה, וכשגורר ספסל בלא כונה לעשות חריץ אין זה נחשב מלאכה של עשיית חריץ אלא רק גרירת ספסל, ובספר מאור עיניים על מסכת שבת (סימן נ"ח) לאאמו"ר שליט"א הקשה מדברי הר"ן בסנהדרין (פד:) שרק באיסור לאו אמרינן דדבר שאינו מתכוין מותר, כיון שלא ענש הכתוב על שגגתו, אבל בחייבי כריתות שחייבים קרבן על השגגה – בזה גם דבר שא"מ אסור [ומה שבאיסור שבת הותר דשא"מ אף שיש בו כרת – כתב הר"ן שהוא מטעם אחר דבשבת בעינן מלאכת מחשבת], וקשה דאם הסברא שאין זה מעשה ידיה וכנעשית מאליה, מאי שנא חייבי כריתות, דמה בכך שהחמירה התורה אף בשוגג, והרי מכל מקום אין כאן התייחסות למעשה ידיה, וכן לביאור הגרש"ש בשערי שא"מ? נחשב מלאכה יש להקשות כנ"ל, דמה הסברא לחלק בחייבי כריתות, והרי אין לזה שם מלאכה כלל. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: בכריתות יש ליזהר".

ב] מלאכה שאינה צריכה לגופה.

א. יסוד.

1. כל ניחא ליה הוי צריכה לגופה.
- א. תוס' (שבת דף מא: ד"ה מיחם, יומא דף לה. ד"ה הני, כריתות דף כ: ד"ה סבירה).
- ב. גליון רע"א (שבת דף לא: דף עג:) – "דהא אפילו באינו מתכוין למלאכה רק דהוי פסיק רישא אם ניחא ליה חייב אפילו לר"ש וכדאיתא בסוגיא **דשבת דף ק"ג ע"א** דבתולש עולשים לאכילה פחות מכגורגרת בארעא ידיה חייב משום בונה אפילו לר"ש דאע"ג דלא מתכוון לבנין מ"מ כיון דהוי פסיק רישא ומקרי מלאכה שצריכה לגופה כיון דניחא ליה בכך".
- ג. **כפות תמרים** (דף לג: ד"ה והשתא).
- ד. **מרכבת המשנה** (חעלמא, הל' שבת פרק א' סוף הל' א') – "ונראה לענ"ד דבהנך מלאכות שהם בודאי תיקון כמו העושה כלי ותופר בגד ודומיהם בודאי אף לר' שמעון חייב דלא קפטר ר"ש במלאכה שא"צ לגופה אלא במלאכות שאינם תיקון גמור כמו הוצאה וציידה אבל במלאכת תיקון אנו סהדי דניחא ליה עיין בתוספות פ' כירה דף מ"א וביומא דף ל"ה שכתבו אהך דבפ' הבונה דף ק"ג לא צריכא דקעביד בארעא דחבריה דמשמע דהא בארעא ידיה אף על פי שאינו מתכוון ליפות הקרקע חייב משום דכיון שהוא נהנה אנו סהדי דמתכוון לייפות עיין שם וא"כ לפ"ז יש לדקדק נמי בכה"ג מדקמשני בארעא דחבריה פי' והו"ל משאצל"ג כמ"ש התוס' ואמאי לא משני בפשיטות דאפילו בארעא ידיה וכגון שאינו צריך כלל ליפות הקרקע אלא ודאי כיון דייפוי הקרקע הוה מלאכת תיקון לרוב בני אדם אף על גב דאינו צריך לה חשיבא צריכה לגופו ועיין מ"ש לקמן. אמנם במלאכות שהם לפעמים תיקון ולפעמים קלקול כמו קצירה שהצריך לדבר הנקצר הו"ל תיקון ואם אינו צריך לו הו"ל קלקול וכמו צירוף שהצריך לברזל קשה חשיב תיקון והצריך לברזל רך חשיב קלקול. וכן סחיטה תולדה דדש כמו חולב נראה דאם אינו צריך לו כלל אפילו לר"י פטור וכן משמע בתוס' פ' כלל גדול גבי זימר וצריך לעצים שכתבו דלא מקרי קוצר אלא בצריך לעצים דומיא דקורע ע"מ לתפור וכן כבשים ושלקות שסחטן לגופן מותר לפי שאין דרך דישה בכך ולא הו"ל אפילו כמשאצל"ג דפטור אבל אסור עיין שם. ואולם במלאכות שאינם לא תיקון ולא קלקול כמו הוצאה דלכאורה נראה מדקאמר "...".
- ה. **ערה"ש** (סי' רמ"ב סעי' ל"ב) – "ויש בזה שאלה גדולה דאיך אפשר להתחייב לר"ש על פסיק רישא הא כיון שאינו מתכוין לה פשיטא שא"צ לתכליתה וא"כ הוי עכ"פ מלאכה שא"צ לגופה ומדברי רבותינו בעלי התוס' בשבת [מ"א: ד"ה מיחם] ויומא [ל"ד:] וכריתות [ב:] נראה דה"פ דכל פסיק רישא דאנו סהדי דניחא ליה חייב אף שאינו מתכוין לזה ובע"כ הוי כמתכוין לזה וכל דאנו סהדי דלא ניחא ליה בזה כלומר שאינו מעלה ומוריד הוה כמלאכה שאצל"ג".
2. מראי מקומות – **ריטב"א** (דף קג. ד"ה אטו, "וליצא למימר דכי לא ניחא ליה הויא לה מלאכה שאינה צריכה לגופה שזה ודאי צריכה היא לגופה, ויפוי קרקע גמור וסחיטה גמורה אלא שהוא אינו צריך לה, וכן אם חרש בבהמות שדה אחת ולא נתכוון אלא ליגע בהמותיו כלום יהא פטור"), **סידור השולחן** (סי' של"ז סעי' א' אות י"ח).
- א. אם למד פשט בהסוגיא, שארעא ידיה הוי רק איסור דרבנן [עי' לקמן]. ממילא אין ראיה שכל ניחא ליה הוי צריכה לגופה.

ב. פשט בתוס' (שבת דף קג. ד"ה בארעא) – "בארעא דחבריה. פי' דהויא מלאכה שא"צ לגופה".

1. הולך בדעת הערוך – עי' מהרש"א (סוף דף קג., "בד"ה לא צריכא כו' דהא מפסי מורסא כו' ממחט של יד ליטול בה כו' עכ"ל דמטעמא דקאמר הכא דפטור משום דקעביד בארעא דחבריה ה"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה כמ"ש התוס' לקמן ומש"ה מדמו להו הכא למפסי מורסא כו' ולמחט של יד כו' דהו נמי מלאכה שאינה צריכה לגופה וק"ל"), עי' **תשובת רא"ם** (סי' צ"ד, הו"ד בגליון בתוס' כתובות דף ו.).
2. הולך בדעת תוס' – מהר"ל (דף קג.), **קרבן נתנאל** (שבת פרק י"ב אות ד', "שהיין נופל על הארץ מותר. ופי' מהרש"א דהא דמתיר בעל הערוך אפילו לכתחילה משום דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה כמ"ש תוספות לקמן. ומש"ה מדמה להו הכא למפסי מורסא כו' ע"ש. וצריך פירוש לפירוש דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור אבל אסור לר"ש מ"מ מותר לכתחילה דמלאכה שאינה צריכה לגופה מ"מ מתכוין למלאכה כמו הוצאת המת. אבל הכא אינו מתכוין ומלאכה שאינה צריכה לגופה מתרווייהו טעמי שרינן לכתחילה

כמ"ש תוספות לעיל סברה זו בפ' כירה דף מ"ב ד"ה אפילו ע"ש. אבל תמה אני אם יצאו דברים האלו מפה הקדוש שזה שכתבו תוספות הטעם דמלאכה שא"צ לגופה היינו לשיטת התוספות וכמו שכתבו תוספות דף ע"ה אבל לשיטת הערוך א"א לומר דמתיר לכתחילה מטעם זה. דא"כ היאך מיייתי ראיה מפ' ר"א דמילה ממילה בצרעת גם מפ' כל התדיר הא אין שייך שם הטעם דמלאכה שאינה צריכה לגופה כי אם לענין מלאכת שבת מלאכת מחשבת. אך הטעם לשיטת הערוך כיון דלא ניהא ליה לא מיחשב פסיק רישא. דלא מקרי פסיק רישא לר"ש אלא אף שאינו מתכוון מ"מ אם נעשית המלאכה ניהא ליה", עי' רע"א (מערכת י' אות ח'), בן אריה (שם).

3. קשה: איך פריך תוס' (שבת דף קג.) ממפס מורסא ומחט, שניהם משאצל"ג וכאן מדברים על דשא"מ – מהר"ל (דף קג.), ר"ש מדסוי (שם), רע"א (מערכת י' אות ט').

ג. החילוק בין דשא"מ ומאצל"ג.

1. עי' לקמן 'מלאכה שאינה צריכה לגופה'.

ג] פסיק רישא בדבר שלא נעשה מיד.

א. מיקל.

1. מהר"ל מפראג (שבת דף עג:) – "הזומר וצריך לעצים קשה דהא בפ' זה בורר (דף כו.) קאמר חזייה לההיא גברא דקא כסיח וזמיר אמר לו יכול לומר לעקל בית הבד אני צריך אע"ג דהכא מחייב משום נוטע התם שאני כיון דלא מכוין רק לעקל בית הבד הוי לענין נטיעה דבר שא"מ ומותר ולא הוי זה פ"ר במילתא דלא נעשה מיד אבל כאן איירי שמכוין לנטיעה וכיון דמכוין לנטיעה חייב כך יראה ולפי"ז נראה דמותר לרחוץ ידיו בגינה בשבת דהוי דבר שא"מ לנטיעה ולא שייך כה"ג פסיק רישא ומותר".

ב. מחמיר.

1. מחבר (סי' של"ו סעי' ג').
2. מנחת פתים (ריש סי' של"ו) – "סי' של"ו סעי' ג'. פסיק רישיה, ע' בגור אריה למהר"ל מפראג בשבת ע"ג ד"ה האמר שכתב דמותר ליטול ידיו בגינה דהו"ל דשא"מ ופ"ר ל"ש בזה כיון דאין מלאכת הנטיעה נעשה מיד יעו"ש והיא דבר מחודש דבכה"ג ל"ש פ"ר והיא כגד כל הפוסקים שהובאו בטוש"ע כאן".
3. ציץ אליעזר (ח"ה סי' ו' אות ג' ד"ה אמנם) – "אמנם יש צד לדון שאין זה בכלל פסיק רישא מטעמא אחרינא. והוא מכיון שמלאכת הנטיעה לא נעשית מיד כי אם לאחר זמן, דומיא שמצינו להמהר"ל מפראג בחידושו לשבת ד' ע"ג שסובר דמותר ליטול ידיו בגינה מטעמא דהו"ל דשא"מ ופ"ר ל"ש בזה כיון דאין מלאכת הנטיעה נעשה מיד. ע"ש במחזה אברהם מה שמאריך בהסברת דבריו. וממילא יש לדון לפי"ז להתיר גם בנידוננו סגירת הברז בבית מכיון שמתכוון להיתר, ולא שייך בזה פסיק רישיה. ברם דא עקא דבשו"ע או"ח סי' של"ו סעי' ג' נפסק בסתמא ההיפך מהוראה זאת של המהר"ל מפראג, דאסור ליטול הידים בגינה על העשבים מפני שמשקים אותם ואף על פי שאינם מכוונים פסיק רישיה הוא ע"ש".
4. פוסקים.

ג. מראי מקומות – אג"ט (האופה ס"ק מ"ה).

1. הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' של"ו ס"ק ו', הע' שם) – "המהר"ל מפראג כתב חדוש נפלא דפסיק רישא זה דוקא אם נעשה תיכף ולא לאחר זמן, והוא מתיר משום כך ליטול ידים בגינה, עיי"ש. ובזה יש ליישב מה שמותר לפתוח חלון אע"פ שהשמש משבחת הצמחים, או נכנס אויר והמנורה דולקת יפה ולא אמרין בכה"ג דאסור משום פסיק רישא".

ד] פסיק רישא לגבי שב ואל תעשה.

א. מיקל, במקום שלא ניהא ליה.

1. פני יהושע (פסחים דף כה: ד"ה אמנם) – "שכתבתי בתחלת הסוגיא לחלק בין שב ואל תעשה לדבר שיש בו מעשה אם כן בפשיטות מצינו למימר בהא דמודה ר"ש בפסיק רישיה היינו משום דכיון שע"י מעשיו נעשה האיסור במידי דהוי פסיק רישיה הוי ליה כמתכוין דהוי ליה לאסוקי אדעתא מעיקרא משא"כ ענין הנאה הבאה לו בע"כ דלא עביד מעשה כלל והפסיק רישיה לא נעשה על ידו וגם עתה אין רוצה להנות ממנו כלל אם כן אין טעם לאסור בשביל פסיק רישיה, ולא מיבעיא לשיטת הערוך [שבת ק"ג בתוד"ה לא צריכא] וסייעתו שכתבו בכמה דוכתי דפסיק רישיה דלא ניהא ליה מותר אפילו ע"י מעשה והביאו ראיה מהאי דקעביד בארעא דחבריה בפרק הבונה ומהאי דאית ליה הושענא אחרייתא בפרק לולב הגזול אם כן כ"ש דיש להתיר בכה"ג דשב ואל תעשה כיון דלא ניהא ליה בהך הנאה שהרי אינו מתכוין להנות ממנו כל עיקר אלא שבאה לו בעל כרחו שלא בטובתו, אלא דאפילו לשיטת המחמירים [ר"י בטור או"ח ש"כ] החולקים על בעל הערוך וסייעתו ואוסרים בפסיק רישיה בכל ענין אף על גב דלא ניהא ליה אפ"ה נראה דהיינו דוקא היכא שנעשה הפסיק רישיה ע"י מעשיו משא"כ בהנאה הבאה בע"כ ואינו מתכוין להנות כולי עלמא מודו דלא שייך לשון פסיק רישיה בכה"ג דלשון פסיק רישיה עצמו מורה על זה שעושה מעשה, כן נראה לי נכון, לולי דמלשון התוס' לא משמע כן, והנראה לענ"ד כתבתי ודוק היטב".

2. חפץ חיים (כלל ו' במ"ח ס"ק י"ד, הג"ה שם) – "לענין שמיעת לשון הרע, דהכא נמי כיון דלכתחילה לא בא לכאן בהחבורה בשביל השמיעה רק לענין אחר, וגם עתה לא ניהא ליה בשמיעת דברים של לשון הרע וכיוצא בזה, בודאי לא עבר על איסור השמיעה, ואף על גב דאינו אוטם אזניו בעת השמיעה, ואם כן לכאורה הוא פסיק רישא לשמוע וכבר פסק הרא"ש בפרק ח' שרצים דבשאר איסורים פסיק רישא דלא ניהא ליה הוא איסור דאורייתא, זה אינו, דיש לומר דשם איירי בענין שהוא עושה מעשה אך דלא מכיון ולזה אמרין כיון שהוא פסיק רישא אף דלא ניהא ליה אסור, מה שאין כן הכא דבהשמיעה אינו עושה שום מעשה כלל ובעת

הליכתו והתקרבותו לישב בין החבורה עדיין אינו מוכרח שידברו לשון הרע שיחשב על ידי זה הליכתו למעשה, וגם אינו מוכרח הוא שישמע על ידי הליכתו שעל ידי זה נצרף הליכתו להשמיעה דנימא דכיון דהוא פסיק רישא הוי כאלו הלך כדי לשמוע שהרי יכול לאטם אזניו מלשמוע ואם כן לא נוכל לצרף הליכתו להשמיעה, ואף ששומע אחר כך ואינו אוטם אזניו אינו עושה בזה מעשה כלל. ובשלמא אם היה נוחא ליה בהשמיעה היה נקרא לא אפשר וקמכוין דפסקינן דאסור, אבל כיון דלא נוחא ליה שרי".

ב. מראי מקומות.

1. לכאורה תלוי בחקירה. שבשלמא שאם פס"ר אסור משום שממילא יש כוונה על הפסיק רישא, יכול לחלק בין שב ואל תעשה או לא. כיון שע"י מעשה הוי ליה כמתכוין, ובלי מעשה הוי כאינו מתכוין. אבל על הצד שלא צריך כוונה כיון שהוא חד מעשה, לכאורה אין סברא לחלק בין שב ואל תעשה או קום ועשה. שסוף סוף העביד המעשה.

ה) דבר שאינו מתכוין, פסיק רישא דניחא ליה.

א. האם הוא איסור דאורייתא או רק איסור דרבנן: ראשונים.

1. איסור דאורייתא.

(א) רמב"ם (שבת פרק א' הל' ו').

(ב) תוס' (שבת דף קג. ד"ה לא).

(ג) רמב"ן (ריש דף עד; דף קיא.).

(ד) רא"ש (פרק י"ב סעי' א', תוס' הרא"ש דף צה. ד"ה המכבד).

(ה) ר"ן (דף מא. ד"ה אבל).

(ו) ראבי"ה (סי' קצ"ד).

(ז) ריב"ש (סי' שצ"ד ד"ה גם).

(ח) ע"י מאירי (דף כט:).

(ט) יראים (ריש סי' רע"ד, עמ' קל"א) – "דסתם אדם מוצא כזה וניחא ליה והוי איסורא דאורייתא".

(י) ר' אשר מלוניל (בס' אהל מועד ח"ב עמ' מא:).

(יא) ריטב"א (דף קיז. ד"ה ופרכי').

(יב) ברכת אברהם (סי' י"ט).

2. איסור דרבנן.

(א) תוס' ישנים (בשיטה מקובצת כתובות ה:; דפוס קוק הע' קל"ב. [רק לגבי שבת]).

(ב) תרומת הדשן (ח"א סי' רס"ה ד"ה אמנם כי, אמנם ע"י גר"א סוף סי' של"א).

(ג) תוס' רי"ד (יומא דף לד:; הו"ד במהרש"ם (שבת דף מא:).

(ד) ר' דניאל הבבלי (בשו"ת ברכת אברהם סי' י"ט, השואל).

3. הערוך הביא ראיה שפס"ר דלא נוחא ליה מותר מהסוגיא בדף קג., כדאי' בהראשונים [רמב"ן (דף קיא. ד"ה האי), ס' התרומה

(סי' רמ"ד), רשב"א (דף קג., דף קי., דף קיא.), ע"י רא"ש (פרק י"ב סי' א'), ריטב"א (דף קג. ד"ה רישיה, כתובות דף ו. ד"ה

והאמר), ר"ן (דף מא. ד"ה אבל), ריב"ש (סי' שצ"ד ד"ה עוד אמרת), סמ"ג (ל"ת ס"ה), אגודה (שבת פרק י"ב, סי' קי"ז), ועוד].

משמע דאם נוחא ליה, הוי רק איסור דרבנן. דאל"כ, מה ראיה (כמו דברי השער המלך לקמן).

(א) וכן איתא בס' משמרת כהונה (יומא דף לד: בתוס' ד"ה ה"מ), "וי"ל דלסברת הערוך דבארעא דחברי שרי לכתחילה י"ל דבארעא

דידיה אסור לבד מדרבנן ואע"ג דקטני לשון חייב ופטור כת"י דחייב דגבי תולש מדרבנן היא ע"ש". הגר"ב שניאור (ס' זכרון

תהלה לדוד סוף עמ' תקכ"ב), "אבל בעל הערוך יסבור דפס"ר במלאכות שבת אסור רק מדרבנן כהשיטה ישנה המובאת בשטמ"ק

כתובות ה: וכשפת אמת ביומא לד: ומשום דבעינן מלאכת מחשבת, ולכן בפס"ר דלא נוחא ליה מותר אפילו מדרבנן".

(ב) אמנם ע"י מהרש"ל (עמודי שלמה ל"ת ס"ה במלאכת דש, עמ' ט"ז), "כל העניין מביאים התוספות באריכות כתובות ד' ו ע"ש

והאשיר"י פרק הבונה ע"ש. פסיק רישא דלא נוחא שאינו חייב לאו שכך הלשון בהדיא שאינו חייב דאם כן ממילא הוה דייקנן

מיניה אדרבה הא פטור אבל אסור איכא. ואם כן מה היה בדעתו של פירוש הערך להביא סייעתא מיניה אלא כך הוא לשון הגמרא

התולש עולשים אם ליפות כל שהוא חייב ושואל בגמרא אטו כולהו לא ליפות ומתרץ כגון דלא מכוון ומקשה והא פסיק רישא

הוא ומתרץ בארעא דחבריה עכ"ל הגמרא אם כן הואיל ולא נאמר בפ"י אינו חייב אלא מתוך הדיוק אם כן שפיר מדקדק מכאן

פ"י הערוך דכיון דלא נוחא ליה אין שייך ביה פסיק רישא ומה שכתבתי ואפילו איסור ליכא כגון דבר שאין מתכוין

דאמר לעיל מיניה שזה מותר לר"ש ה"ה נמי שמסיק בארעא דחבריה דלא נוחא ליה מותר אף לכתחילה ודו"ק". וצ"ע.

4. למה הגמרא (דף קג.) פריך על הברייתא, ולא על המשנה.

(א) מראי מקומות – ר"ח (דף קג:), תוס' (דף קג. ד"ה באגם, "באגם שנו. ומתני' דלא שייך לאוקמי באגם אומר ר"ת דאירי באילן

יבש שאינו מתקן כלום"), תוס' רי"ד (דף קג. ד"ה אטו), הערות במסכת שבת (דף קג. ד"ה אטו).

1) שפת אמת (ריש דף קג.) – "קשה בסוגיא דגמ' אמאי לא הקשו הכי גם אמתני' דקתני אם לתקן כו' דאטו כולהו לאו לתקן דהרי

הקרקע מתוקנת בזה ולתרוצי דמיירי באילן יבש או בדעביד בארעא דחברי' [לפמ"ש בנוב"י מהדו"ת (חאו"ח סי' ל"ד) בישוב

דברי הרמב"ם ע"ש א"ש דאמתני' לק"מ כיון דקתני ברישא אם לתקן שפיר תני בתר הכי אם להיסק כו' אם לבהמה כו' כדי

לחייב שתים ומ"ש התוס' דמתני' מיירי ביבש י"ל כדי לתרץ לרבה ור"י דלא ס"ל לחייב שתים בחזא מעשה כדאי' במו"ק (ב

ב) אבל לדידן דקיי"ל כר"כ לעיל (ע"ג ב) בזומר וצריך לעצים דחייב שתים שפיר י"ל כנ"ל ודוק]."

ב. ראיה מגמרא (דף קיז), שהוא איסור דאורייתא.

1. ריטב"א (דף קיז. ד"ה ופרכי') – "ופרכינן והא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות. והכא נמי לא סגי שלא יהא העור נפשט מאליו והו"ל מלאכה דאורייתא, ומהכא שמעינן בהדיא דכל דהוי פסיק רישיה ולא ימות איסור תורה הוא לרבי שמעון דמלאכת מחשבת חשיב".
2. עי' יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ל"ד אות ד') – "קשיא לי מסוגיא דשבת (קיז) בהא דאמרי רבנן, אם מצילין תיק הספר עם הספר (ואע"פ שיש בתוכו מעות, ומשום כבוד הספר שהוא צורך גבוה עבדינן בהדיה הצלת מעות שהן צורך הדיוט. רש"י.) לא נפשיט את הפסח מעורו. ופריך, מי דמי התם טלטול הכא מלאכה. ומשני הב"ע דלא קבעי ליה לעור. ופריך, והא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה ר"ש בפ"ר ולא ימות. ומשני דשקיל ליה בברזי. (שאין דרך הפשטה בכך ולא מלאכה היא אלא שבות. רש"י.) ואם איתא דאיסור פסיק רישיה אינו אלא מדרבנן, מעיקרא מאי קשיא ליה. הא כיון דליכא אלא שבות הדר הו"ל כטלטול, דאין שבות במקדש. ואף לתירוץ השני של האמרי בינה הכא ליכא אנון סהדי דקא בעי ליה לעור. וי"ל. ובאמת שרוב ככל הפוסקים ס"ל דפסיק רישיה אית ביה חיובא דאו, וכדעת הרמב"ם הנ"ל".

ג. האם הוא איסור דאורייתא או רק איסור דרבנן: פוסקים.

1. איסור דאורייתא.

- א) מהר"ם פאדווא (פריך על תוס' ישנים מהסוגיא קג., הו"ד בס' מלאכת מחשבת ס"ה אות ה').
- ב) ס' הזכרונות (שבת פרק א' מל' הזורע) – "אסור וחייב הוא ... שחייב הוא מן התורה".
- ג) שער המלך (פרק י"ב הל' א' ד"ה איברא, וראיה מדף קג.).
- ד) תוס' שבת (סי' של"ז ס"ק ב') – "וכתב מהרש"א ... ולא ידענא האיך נעלם ממנו הא דאיתא דף ק"ג דלר"ש חייב בפסיק רישיה דהוי ליה מלאכה הצריכה לגופא, וכ"כ התוס' בכירה דף מ"א ע"ש והבאתים בס' שי"ו (ס"ק ל"א) ע"ש".
- ה) גר"א (סי' רנ"ג סוף סעי' ה') – "אבל בדניחא אסור מדאורייתא מדאמרין ק"ג א' והא אביי ורבא כו' ופריך שתהא חייב ושם קל"ג רבא אמר אפי' תימא כו'".
- ו) פמ"ג (סי' של"ז מש"ז ס"ק א') – "מודה רבי שמעון בפסיק רישיה דחייב מן התורה".
- ז) ח"א (כלל ט' סעי' ה') – "חייב".
- ח) תפארת ישראל (כלכלת שבת כללי מלאכת מחשבת אות ב' ס"ק ד', מל' הזורע) – "עכ"פ מדהו"ל פסיק רישא דניחא ליה, שודאי יגדל עי"ז חייב (בשבת דק"ג א')".
- ט) ערה"ש (סי' רמ"ב סעי' ל"א) – "אף ר"ש מודה שחייב מן התורה וכך אמרו בש"ס בכ"מ".
- י) מ"ב (סי' שט"ז ס"ק כ"ה, סי' ש"כ ס"ק נ"ב, שעה"צ ס"ק נ"ג, בה"ל סי' של"ו סעי' י"ב ד"ה חייב) – "ומ"מ פשוט דאם הוא ארעא דידיה והוא שדה דלאו אגם שמתפה הקרקע עי"ז חייב משום חורש אפילו על תלישת עשבים כל שהוא ואף על גב דלא מיכוין ליפות פסיק רישא הוא וכדאיתא בהדיא בשבת ק"ג וד"ז העתיקו ג"כ התוספות בשבת ק"ג ע"ב לענין תלישת קש ע"ש וכן הרשב"א שם בחידושו ומה שסתם הרב מ"א בענין זה משום דהוא איירי רק לענין קצירה ונ"מ בארעא דלאו דידיה או באגם שאינו צריך ליפות".
- יא) שביתת השבת (כללי דשא"מ אות ב').
- יב) שפת אמת (שבת דף קג. ד"ה אתו) – "בגמ' מודה ר"ש בפסיק רישי' כו' משמע דבפ"ר חייב מכאן קשה על מ"ש התוס' ביומא (ל"ד ב) ד"ה הני דאפי' בפ"ר גבי שבת ליכא חיובא אלא איסורא בעלמא ע"ש [ועי' בלח"מ (פ"ב מה' עבודת יוה"כ) ובשעה"מ (פ"ב מה' שבת) שהשיג עליו]".

2. איסור דרבנן.

- א) אגלי טל (חורש ס"ק כ"ב אות כ"א, אופה סי' נ"ה ס"ק ה'. מקורו, התרה"ד וריב"ש סי' שצ"ד [עי' ס' מלאכת מחשבת ס"ה אות י' ד"ה והאג"ט], והביא המהרש"א).
- ב) עי' מהרש"א (ריש דף דף צה.) – "והוא הדין ממאי דלא קאסרי ליה חכמים הכא אלא משום שבות ה"מ לאוכוחי דאי פסיק רישיה הוא לכולי עלמא חייב חטאת כמ"ש לקמן לר"א וכדמוכח בתוס' בפרק כירה ואפשר דלא פסיקא להו כ"כ למימר הכי דפסיק רישיה לכולי עלמא חייב חטאת אבל הך מילתא ודאי פסיקא להו בכמה דוכתין דבפסיק רישיה מודה ר"ש דלכל הפחות לא שרי לכתחילה וק"ל".
- 1) מראי מקומות – תוס' שבת (סי' של"ז ס"ק ב', ופריך על מהרש"א מדף קג., לשונו מובא לעיל).
- ג) עי' אמרי בינה (שבת סי' כ"ט ד"ה וקצת יש).
3. מראי מקומות – קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק ס' ד"ה ונראה).

ד. מראי מקומות – יביע אומר (ח"ד סי' ל"ד אות ב'), ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' רכ"ה), נשמת שבת (סי' של"ז אות ר"ס ד"ה ומבואר), מלאכת מחשבת (סי' ה').

1. מהרי"ל דיסקין (פוסקים סי' ו') – "בהא דקיי"ל דפסיק רישיה אסור, מהו אם יש ב' אופנים איך שיפול דבר, אבל בין כו"כ יעשה איסור, אלא שהם מב' אבות מלאכות, והיא הא אין מתכוין לשתיהם, אולי כל כה"ג לא חשיב פסיק רישיה".
2. פס"ר כלאחר יד - מחלוקת מלאכת מחשבת (ס"ה אות ו' ד"ה ואולם), ונתיבות שלום (סי' מ"ב אות ט').

ו] ספק פסיק רישא לשעבר.**א. מיקל.**

1. **רמב"ן** (מלחמת שבת דף יט:) – "צירוף מיחם לאו פסיק רישיה הוא שמא לא הגיע לצירוף אע"פ שנתחמם הרבה שהמים שהיו בו מונעין אותו ושמא כבר נצרף קודם שנעשה כלי ועכשיו אין צירוף זה תיקון לו".

(א) יש ב' תירוצים (ע' בה"ל, שלא מדין ס"ס). שמא לא הגיע לצירוף, וגם שמא כבר נצרף. יש לדון, אם הראיה (של הבה"ל) מכל תירוצי בפני עצמו. או רק מהתירץ השני, שמא כבר נצרף. שהתירוצי הראשון ג"כ איתא ברשב"א (דף מא:), בר"ן (לשונו מובא לקמן, הו"ד בב"י סי' שי"ח), ועוד ראשונים. וכן איתא בגר"ז (סי' רע"ז קונ"א ס"ק א') ראה מכאן, "שכתב הט"ז בס"י שי"ו סק"ג דספק פסיק רישיה שרי, וכן משמע בהדיא ברמב"ן במלחמות ור"ן פרק כירה גבי צירוף והובא בב"י סי' שי"ח, היינו להתיר בשעת הספק בלבד כשאין שם חשש ודאי כלל". אמנם מהבה"ל שמביא ראה רק מהרמב"ן ומאירי, נראה שסבר שיש ראייה רק מהתירוצי השני. שו"ר בנתיבות שלום (סי' י' ד"ה וה"נ) שכתב "יש לומר בסברת הרשב"א ור"ן, [שהספק הוא שמא לא נתחמם כ"כ עד שיגיע לצירוף] דמתוך שידעית דבר זה אם נתחמם עד שהגיע לצירוף היא ענין המסור למומחים, ואין הדבר ניכר לעין, ממילא אין דנים זאת כשאלה שלשעבר, אלא דנים זאת כשאלה על העתיד לבוא אם סוף הבאת הצוננים לכאן לעשות צירוף. אך בענין הס' השניה ברמב"ן ...".

(ב) **שערי יושר** (שער ג' פרק כ"ה ד"ה והטעם, ע' ח' לכתובות סי' ד' ד"ה אמנם) – "ואף שהרמב"ן במלחמות פרק כירה כתב לענין מצרף של קדירה דאם איכא בזה כמה ספיקות לא הוי פסיק רישיה, הטעם בזה דשם המעשה מתחשבת על פי הכרעת דעת בני אדם, וכל היכא דאיכא כמה ספיקות אצל בני אדם שרואים קדירה עם מים מתבשלת על האש אם יש בזה ענין של מלאכת מצרף אין זה מלאכת מצרף רק אם יעשה האדם בכונה לענין זה, ואכמ"ל".

(1) **הג"ה** על שיעורי ר' שמואל (סנהדרין דף פה. הע' תתרכ"ד) – "שערי יושר ... ודבריו סתומין קצת, ואפשר דכוונתו, דזוהי סברא מיוחדת לענין חשיבות מלאכת מצרף, דבכה"ג אין עליה חשיבות מלאכה כלל, וע"ד סברת הה"מ שם שכ' להתיר אף במקום פס"ר ממש עיין שם".

2. **מאירי** (דף מא. ד"ה המיחם) – "ויש מתירין אף בפנה ממנו מים ומצד דבר שאין מתכוין וצירוף אינו פסיק רישיה שמא לא הגיע חומו להיות צונן זה מצרפו או שמא כבר נצרף עד שאין זה צירוף מועיל כלום".

3. **ע' ר"ן** (דף יט: ד"ה מפני), הו"ד בב"י (סי' שי"ח ס"ק י"ב) – "הכא לאו פסיק רישיה הוא לפי שכשמצרפין הכלי מחמין אותו תחלה ביותר והכא אפשר שלא יגיע לצירוף מפני שהמים שבתוכו מונעין אותו מלהתחמם כל כך".

(א) **ע' הע'** (לעיל) על הרמב"ן. **וע' הר"ן** (דף לה. ד"ה מתני [השני]), לשונו מובא לקמן), ומגיה בטור (סוף סי' שט"ז אות נ"ג). **רשב"א** (ביצה דף לו:), מגיה שם סוף הע' ל"א, **ע' הרשב"א** שבת דף מא:), מגיה שם הע' ר"צ, **והע'** [לעיל] על הרמב"ן) – "דכל **שאפשר** שישנו בו נקב אחד ממילא לצאת דרך שם הדבורים לאו פסיק רישיה הוא".

5. **שו"ת ברכת אברהם** (סי' י"ט ד"ה והאי) – "שהיה לו שתי דרכים אחת על בית ע"ז ואחת אינה על בית ע"ז ובית עבודה זרה מקטירין לפני ע"ז בשמים שיהנה אדם בריחם כשיגיע לו הריח בכי הא אמרי' אע"פ שאפשר לו להלך באותה הדרך שאינה על בית ע"ז והלך בדרך שהיא על בית ע"ז הואיל ואינו מתכוין להנות בריח הבשמים מותר לו להלך באותה הדרך אליבא דר' שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר שאפשר שיהיו הבשמים שמקטירין אותן מרובין ויגיע ריחם לו ויריח ויהנה ואפשר שיהיו הבשמים מעוטים ולא יגיע הריח לו כשהלך בדרך ולא ינה".

6. **ט"ז** (סי' שט"ז ס"ק ג', ס"ק ד') – "אפילו אם תאמר דבדאי הוה פסיק רישיה ואסור, מכל מקום בספק אם יש שם זבובים יש להתיר, דשם אין פסיק רישיה, כי זה הוה ספק פסיק רישיה, והוה דבר שלא במתכוין ומותר, כמו בכוורת היכא דלא הוה פסיק רישיה כגון שיש נקב קטן, כמש"ל, ה"נ אין פסיק רישיה בודאי, כי אפשר שאין שם זבובים, וזה הוא כמו במקום דלא הוה פסיק רישיה דמותר שלא במתכוין".

7. **מגן אבות** (שבת דף ל' ד"ה אך קשה, כח:) – "בטו"ז בס"י שי"ו ... דבשבת דבעינן מלאכת מחשבת התיר התורה לאין מתכוין ורק בפ"ר חייב דה"ל כמתכוין ע"כ בס' פ"ר ליכא ס' דאורייתא דמלאכת מחשבת ודאי בעינן".

8. **גר"ז** (סי' שט"ז סעי' ד') – "ואף אם רואה בודאי שיש זבובים מפריח מה שנראה לעיניו ודיו ואינו צריך לחפש שמא נשארו עוד זבובים שכיון שהדבר ספק אם ישנן שם אין כאן פסיק רישיה".

ע' גר"ז (סי' רע"ז קונ"א ס"ק א', מסקנתו. וצ"ב) – "שמא יכבנו כו' שמא תהא כו'. עיין בכסף משנה פכ"א בשם הריב"ש שתמה על הרמב"ם שכתב גבי כיבוד הבית שמא ישוה גומות אם כן אינו פסיק רישיה עיין שם. אם כן גם על הטור וש"ע יש לתמוה כן. אבל באמת יש לומר גבי כיבוד דהספק הוא שמא יש גומות בבית ואי אפשר שלא ישוה והוי ליה פסיק רישיה, ואם כן כשאנו ידוע הוי ליה ספיקא דאורייתא ולחומרא. ולא דמי לשאר דבר שאינו מתכוין דספיקא הוי ושרי, דהתם הספק הוא שמא יעשה גומא והכא הספק הוא שמא יש כבר ואי אפשר שלא ישוה, ולא גרע משאר ספיקא דאורייתא. והוא הדין כאן בנידון דידן הספק הוא שמא ברגע זו שיתחיל לפתוח ינשב רוח בחזקה ואי אפשר שלא תכבה כשיפתח, ונמצא עושה איסור דאורייתא במה שפותח שע"י כן הרוח מכבה בודאי כיון שכבר יש רוח, והוא לא ידע ואשם שסבור כשמתחיל שאין שם רוח, לפי מה שכתב המג"א בס"י תקי"ד דהכא באין שם רוח עסקינן ואפילו הכי אסור, ושייך שפיר לשון שמא כמ"ש ... ואף לפי מה שכתב הט"ז בס"י שי"ו סק"ג דספק פסיק רישיה שרי, וכן משמע בהדיא ברמב"ן במלחמות ור"ן פרק כירה גבי צירוף והובא בב"י סי' שי"ח, היינו להתיר בשעת הספק בלבד כשאין שם חשש ודאי כלל, אבל אם יש לחוש שמא יהיה ודאי ואף על פי כן יעשה מה שיעשה, הרי זה דומה לשאר חששות וגזירות שחששו חכמים ואינו בכלל ספק פסיק רישיה, כמבואר בהדיא בתוס' דסנהדרין דף פ"ה ע"א סוף ד"ה [ור"ש] עיין שם. וגבי פתיחת הדלת נמי יש לומר כהאי גוונא, דאם יהיה פתוח ברוחב טפח על דרך משל חיישינן שמא מיד כשפשט ידו לדלת לפתוח ברגע זו בתחלת הפתיחה ינשב רוח בחזק, ונמצא שפתיחה ברחב טפח היא אחר שכבר נשב בתחלת הפתיחה רוח חזק כל כך שאי אפשר שלא יכבה כשיפתח טפח או פחות, ונמצא עושה איסור אחר שהוא ודאי פסיק רישיה".

9. ערוך לנר (סוכה דף לג: ד"ה אי) – "דהטעם דמודה ר"ש בפסיק רישא כיון דאי אפשר דלא תמות כמתכוון חשיב לי לא שייך זה רק אם בשעה שפוסק הראש יודע שעתה פוסק הראש דבזה לא שייך שאין מתכוון דהכוונה באה לו בעל כרחו כיון שידוע שימות בפסיקת הראש וכיוצא בזה אבל אם אינו מתכוון ובשעה שבא ודאי לידי איסור ג"כ אינו יודע הסברא נותנת דלא שייך בזה איסור בפסיק רישא".
10. אשל אברהם (בוטשאטש, סי' ש"ב סעי' ט', סוף סי' שיי"ט, סי' ש"כ על סעי' י"ז, עי' סי' ש"ט על סעי' ד' ד"ה וזבוב).
11. בן איש חי (שנה ב' פר' וארא אות ו') – "אם ראה והפריחן אינו מחוייב לבדוק אם נשאר איזה זבוב שם, דכיון שהוא ספק סוגר כדרכו ואינו חושש, דאין כאן פסיק רישיה".
12. בה"ל (סי' שט"ז סעי' ג' ד"ה ולכן) – "מצאתי ראיה לדברי הט"ז מדברי הרמב"ן במלחמות פרק כירה גבי המיחם שפינהו וכו' ומקשה הגמרא הלא מצרף וקאמר ר"ש היא דאמר דבר שאין מתכוין מותר והקשו הראשונים הא מודה ר"ש בפסיק רישא ותירץ הרמב"ן דלהכי אינו אסור לשפוך מים למיחם ולא חיישינן למצרף דשמא לא הגיע לצירוף אע"פ שנתחמם הרבה שהמים מנעו אותו ושמא כבר נצטרפה עי"ש וכן תירץ המאירי שם הרי דגם בדבר התלוי בספק דלשעבר ג"כ אמרינן דבר שאינו מתכוין מותר כדברי הט"ז".
13. אגלי טל (חורש ס"ק כ"ב אות כ"א, עי' סוף ס"ק ט"ו, עי' ס"ק כ' אות י"א, עי' אבני נזר או"ח סי' רנ"א, יו"ד סי' ר"כ אות י').
14. מהרש"ג (ח"ב סי' קנ"א אות ו' ד"ה ועל).
15. מלמד להועיל (או"ח סי' נ', אה"ע סי' ק"ב) – "נ"ל דכיון דבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה א"כ הדבר תלוי במחשבתו ובידיעתו, וא"כ בשלמא אם הוא יודע שבדאי יעשה מלאכה ליכא למימר שאינו מתכוין דע"כ הוי כמתכוין כיון שידוע שבבירור יעשה המלאכה, אבל אם הוא מסופק אם יש שם זבובים א"כ ל"ל שבמחשבתו לעשות מלאכה דהא אינו יודע אם יעשה, וא"כ לא הוי מלאכת מחשבת שאותו מעשה אינו ברור במחשבתו וע"כ מותר באינו מתכוין".
16. שביתת השבת (כללי דשא"מ אות ז') – "הא דדשא"מ מותר היכא דלא הוי פ"ר לאו דוקא כשהספק הוא באיכות הפעולה שנמצא שהספק היא להבא בגרירת מטה וספסל שספק אם יעשה חריץ, אלא גם אם הספק הוא במציאות הנפעל וא"כ הספק הוא לשעבר מ"מ מותר, לפיכך מותר לשפוך מים צוננים לתוך המיחם שפינו ממנו המים (ואפי' את"ל שהסברא שכתבנו לעיל שכשאינו מתכוין אין בו מלאכה לא שייך רק גבי גחלת אבל גבי מיחם שודאי מתתקן הכלי אסור אם הוא פ"ר מ"מ הכא מותר) מפני שהוא ספק אם הגיע לצירוף וממילא אין זה פ"ר (רמב"ן ור"ן פ' כירה) ולפיכך מותר להבריא תיבה שהי' בה זבובים ובלבד שיבריא הזבובים הנראים לעינים. ואע"פ שיש ספק אם נשאר מ"מ לא פ"ר הוא (ט"ז סי' שט"ז)".
17. הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק י' הע' מ"ב [דפו"ח, הע' מ"ה], עי' פרק כ"ז הע' קמ"ז [דפו"ח, הע' קנ"ו], מנחת שלמה ח"א סי' י' אות ט', ח"ב סי' כ"ב אות א' ד"ה אמנם, מאור אש השלם עמ' תרל"א ד"ה וא"כ, עי' שולחן שלמה סי' של"א ס"ק א' ד') – "נראה ודאי דאין לזוז ממה שכתב הט"ז (שם) דאף בספק דעבר לא חשיב פסיק רישא, ושרי לדידן דקיי"ל כר"ש דדבר שאינו מתכוין מותר".
18. יחזה דעת (ח"ה סי' כ"ט בהג"ה, ח"ו סוף סי' נ"ג, לווית חן אות מ"א, עי' יביע אומר ח"ד או"ח סי' ל"ד אות ל"ד, סוף סי' ל"ז, עי' ח"ז יו"ד סי' ה' סוף אות ב') – "שגם בספק פסיק רישיה יש להתיר כדון דבר שאינו מתכוין".
19. ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' רל"א סעי' י"א, קיצור שו"ע כללים בהל' שבת מלאכת מחשבת סעי' י"א) – "ספק פסיק רישיה מותר גם בספק לשעבר. ואינו אסור אלא בודאי פסיק רישיה. [והיינו באיסורי שבת]. וכגון, תיבה שספק אם יש בה זבובים, מותר לסוגרה בשבת, דאף על פי שעל-ידי סגירת התיבה אם יהיו שם זבובים הוא פסיק רישיה שיצודם, מכל מקום לא תשיב כהאי גוונא כפסיק רישיה".
20. עי' נשמת שבת (סי' של"ז אות רס"ד) – "ספק פסיק רישא לרוב הפוסקים מותר על כן יש להקל במקום צורך".
21. עי' מנוחת אהבה (ח"ב פרק א' סעי' ח') – "ובמקום הצורך אפשר להקל".
22. הגר"ש איידר זצ"ל (עמ' ל').
23. הגר"ח ק' שליט"א (אשיחה עמ' של"ג) – "כאשר זורקים זבל בשבת ויש חשש שיש בו בפח הזבל זבובים, ונשאר אולי פתח צר שדרכו יכלו הזבובים לצאת האם מותר לסגור המכסה של האשפה ולא יהי' כאן צידה. תשובה: מותר".
- שונה הלכות (סי' שט"ז דין כ"ג [לשונו מובא לקמן], עי' דין כ' [לשונו מובא לקמן], סי' של"ז דין ה') – "ודין ספק פ"ר מבואר בסי' שט"ז דין כ"ג".
24. פסקי תשובות (דפו"ח, סי' שט"ז אות ח', הע' ס"ה) – "אבל 'בספק פסיק רישא' רשאים להקל, אפילו באיסורים דאורייתא".

ב. מחמיר (א"כ הוא איסור דרבנן).

1. יגל יעקב (סי' שט"ז על הט"ז ס"ק ג').

2. שו"ת מהר"ן יפה (סוף סי' ה').

3. שערי יושר (שער ג' פרק כ"ה ד"ה ובעיקר) – "מה דמודה ר"ש בפסיק רישא אינו משום דכל היכא דהוי פ"ר חשוב כמכון מחמת שידוע ודאי שיהי' כן הוי כמכון, דלפי"ז היכא דהוי ספק פ"ר הי' ראוי להיות מותר, דבכה"ג שהדבר מסופק להעושה, ובאמת בספק פ"ר הוא ספק איסור תורה, ועי' במס' שבת דף צ"ה ע"א ובתוס' דפליגי ר"א ורבנן לענין מכבד אי הוי פסיק רישי', דלכאורה אם תנאי פליגי בזה איך אפשר לומר דהאדם העושה יודע ודאי שיהי' כן, ואיך פליגי בדבר שתלוי בידיעת העושה, אלא ודאי שענין פ"ר אינו תלוי כלל בידיעת האדם אלא אם הדבר במציאות פ"ר אסור אף שלא ידע העושה מה שיהי' תכלית הפעולה, שהטעם העיקרי בפסיק רישי' שבאופן כזה המעשה נקראת על שם זה גם בלי כונת העושה, ורק היכא דלא הוי פ"ר סובר ר"ש דאין המעשה נקראת על שם זה רק ע"י הכונה, דמלאכת חרישה אינה נקראת בשם מלאכה זו אלא רק אם עושה למטרת חרישה, אבל כשעושה למטרת גרירת ספסל, שם המעשה בזה מלאכת העתקת הספסל ממקום למקום, אבל כשחותך ראש בעל חי גם בלי כונת הריגה

הפעולה עצמה נקראת בשמה, וכעין שחלקו בגמ' ריש זבחים דקדשים סתמא לשמה קאי אם לא שמכוון להיפוך, ואף שהרמב"ן במלחמות פ' כירה כתב לענין מצרף של קדירה דאם איכא בזה כמה ספיקות לא הוי פ"ר, הטעם בזה דשם המעשה מתחשבת עפ"י הכרעת דעת בני אדם, וכל היכא דאיכא כמה ספיקות אצל בני אדם שרואים קדירה עם מים מתבשלת על האש אם יש בזה ענין של מלאכת מצרף א"ז מלאכת מצרף רק אם יעשה האדם בכונה לענין זה, ואכמ"ל".

א) שיעורי ר' שמואל (סנהדרין דף פה, אות תמ"ה) – "ובשע"י שע"ג פכ"ה (עמ' רסה מדה"ס) כתב להוכיח דספק פס"ר לשעבר חשיב פס"ר, ואסור. דהנה בתוס' שבת דצ"ה ע"א ... ויש לדחות ראייתו, די"ל דבאמת לא איפליגו תנאי בהמציאות אם הוא פס"ר שישוה גומות או לא, אלא לכו"ע הוא דבר הקרוב לפס"ר אבל אינו ודאי מוחלט, ובוזה הוא דפליגי, אי סגי בכי האי שכיחות דליהוי נידון כפס"ר, או לא. והשתא שפיר איכא ידיעת האדם, דכל אדם יודע שקרוב הדבר שישוה גומות, רק שאינו יודע אם כה"ג מתחייב משום מלאכת שבת או לא, אבל אין כאן חסרון בעצם הידיעה של הפס"ר [להצד דבהכי סגי], דשפיר ידוע הוא לכל העולם ואין בו שום פלוגתא, ודו"ק".

4. עי' חזו"א (חוט שני ח"א עמ' קצ"ט ד"ה וטעמא, הע' ג') – "בשעה שאין המנוע פועל בשעת פתיחת המקרר יש בזה חשש איסור דאורייתא אם ע"י פתיחתו יתחיל המנוע לפעול מיד [דהוי פסיק רישא לשעבר, עי' ט"ז סי' שט"ז סעיף ג', ועיי"ש בביאור הלכה]". עי' חזו"א (מעשה איש ח"ז סוף עמ' קמ"ב) – "שאלה: הלבוש בשבת, מעיל שנרטב לגמרי בגשם, איך יכול לפושטו אותו, הרי יש חשש סוחט. תשובת החזו"א: אנו פוסקים שספק פסיק רישא **דלא** נחא ליה ולא איכפת ליה - מותר. ציונים: עיין שונה הלכות סימן של"ז דין ה' וסימן שט"ז דין כ"ג. [וז"ל, דעת הט"ז דכל ספק פ"ר אפילו בדבר שעבר מותר אפילו במלאכה דאורייתא וכו']".

5. חלקת יואב (ח"א סי' ח').

6. עי' הגריש"א זצ"ל (מאור השבת ח"ד סי' י"ד הע' ל' ד"ה והגרי"ש) – "והדעת נוטה יותר שאין להקל באיסור תורה, ודלא כמו שכתב בביאור הלכה".

7. נתיבות שלום (סי' י') – "קשה להקל".

8. חוט שני (ח"ב עמ' ר"ד אות ג') – "מחמירין בספק פסיק רישא לשעבר".

9. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' קצ"א).

ג. הערה: נראה שרק באיסור דרבנן יש להקל, [וגם הלשון 'אין להחמיר כל כך', צ"ב].

1. עי' ט"ז (סי' שט"ז ס"ק ד') – "אם רואה בודאי שיש שם זבובים יפריח מה שנרא' בעיניו ואין חשש יותר כן ראוי לפסוק בפרט במידי דרבנן במין שאינו ניצוד דמה"ת אין חיוב בו כלל רק משום גזירה דרבנן משום מינו ניצוד".

2. תוס' שבת (סי' שט"ז ס"ק ז') – "והט"ז הכריע להלכה לעשות באופן זה שיראה מתחלה להפריח את הזבובים שרואה בעיניו ואח"כ אין צריך לטרוח לעיין ולדקדק אם יהיו עוד שם איזה זבובים כיון דזה לא הוי אלא ספק פסוק רישיה במלתא דרבנן דהם אינם ניצוד ולכן אין להחמיר כל כך".

3. מ"ב (סי' שט"ז ס"ק ט"ז) – "ועיין בט"ז שהכריע דמכיון שהפריח הזבובים שראה בעיניו תו אין צריך לעיין ולדקדק אולי יש שם עוד איזה זבובים כיון דזה לא הוי אלא ספק פסיק רישא דהוא דבר שאין במינו ניצוד **אין להחמיר כל כך**".

4. ערה"ש (סי' שט"ז סעי' ח') – "ולענין הלכה ודאי כשרואה שיש זבובים בהכלי או בהתיבה צריך להבריחם כמה שאפשר אבל אינו מחויב לעיין אם יש זבובים [ט"ז סק"ד] כיון שמן התורה אין כאן חיוב כלל באיזה ענין שהוא".

א) י"ל: כמו שלגבי מתעסק של מלאכת מחשבת, צריך להפרישו. הגם שהוא חושב שהמציאות, אינו כן. **כל שכן** בספק פסיק רישא, צריך להפרישו. שהוא מסופק במציאות.

1) וכמו שבכל שוגג דרבנן [של שבת] צריך לברר, לכל הפחות בירור קל. ואפילו על הצד שמתעסק מותר, לא גרע מחיוב להפרישו [אג"מ, עי' לקמן]. א"כ ממילא, כל שכן ספק פסיק רישא.

2) וכן יש ראייה מהתוס' (דף יא, בה"א) שרצה למפרש דברי אביי, שחז"ל תיקנו להפריש עצמו מאיסור [של מתעסק], שלא יצא חייט במחט. שלא לגרום פעולה של מתעסק.

3) וכן עי' נתיבות שלום (כללי מלאכת מחשבת סי' י' אות ו') – "שאם תהא מציאות שהדבר ידוע וברור שיחד עם המעשה תיעשה מלאכה, ורק לאדם העושה אין הדבר ברור מחסרון ידיעה או תשומת לב, דבזה אין להתיר כלל אף לשיטת הט"ז המתיר בספק דלשעבר, דהכא אין כאן ספק ושם המעשה חל על מעשה ההיתר והאיסור כאחד, שהם בודאי כרוכים זה בזה, ולא אזלינן בתר דעת העושה אלא בתר שם המעשה. ולכאורה כן מבואר בבה"ל סי' שכ"א ס"ט ד"ה בדברים ...".

4) וא"כ: כאן "שהפריח הזבובים שראה בעיניו" צ"ב, דאולי יש עוד זבובים, וצריך לעיין ולדקדק מה המציאות. והוי כמו אפשר לברורי, ואין כאן ספק. וי"ל, כיון שהוא דרבנן [ולא נחא ליה, עי' בה"ל], אין להחמיר כל כך.

ב) פסקי תשובות (דפו"ח, סי' שט"ז הע' ס"ה) – "וכמבואר בביה"ל הנ"ל להדיא, ולפי"ד מש"כ בט"ז (הו"ד במשנ"ב סקט"ז) שאיסורו מדרבנן וכו' לרווחא דמילתא היא".

5. מראי מקומות – הגר"ד אריאב (ס' זכרון תהלה לדוד עמ' תקי"ג ד"ה ומענין).

א) ט"ז (ס"ק ד') – "דדוקא בספק אם יש שם זבובים א"צ לבדוק אחר זה אבל אם רואה בודאי שיש שם זבובים יפריח מה שנרא' בעיניו ואין חשש יותר כן ראוי לפסוק **בפרט במידי דרבנן** במין שאינו ניצוד דמה"ת אין חיוב בו כלל רק משום גזירה דרבנן משום מינו ניצוד".

ב) יביע אומר (ח"ד או"ח סוף סי' ל"ז) – "שפסק המשנ"ב (סי' שטז ס"ק טז) דבספק פ"ר במילתא דרבנן יש להקל. (אלא דמש"ש כן בשם הט"ז המעיין יראה דהט"ז כ' זאת לתוספת חיזוק, אבל מעיקר הדין ס"ל דכל ספק פ"ר הוי כדשא"מ שספק אם יעשה מלאכה בפעולה זו. ע"ש).".

ג) שונה הלכות (סי' שט"ז דין כ', דין כ"ג, סי' של"ז דין ה' [לשונו מובא לעיל]) – "מיהו אם הפריח הזבובים שראה בעיניו שוב א"צ לעיין ולדקדק אולי יש שם עוד איזה זבובים דהוי ספק פ"ר במידי דרבנן (**וע"ל** דין כ"ג) ובפרט אם יש שם אוכלים ומשקין

דהוי פ"ר דלא ניהא ל'י' בודאי אין להחמיר אם הפריח הזבובים שראה ... דעת הט"ז דכל ספק פ"ר אפי' בדבר שעבר מותר אם אינו מתכוין לאסור אפי' במלאכה דאורייתא כגון שרוצה לנעול הדלת ומסופק אם יש שם צבי וכדומה וכן מוכח ברמב"ן (בה"ל ד"ה ולכן וע"ל דין כ').

ד. מה הדין אם הספק פס"ר הוי כנגד חזקה - למקילים.

1. מחמיר – עי' הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק י' הע' מ"ב [דפו"ח, הע' מ"ה], מאור אש השלם עמ' תרל"ט, "דאולי אינו דומה לשם, דכאן מיד כשנתעורר הספק, מעמידין את הנורה על חזקתה הראשונה שנשארה במקומה").
2. מיקל – המקור (ראיה מהרמב"ן ועוד מקורות), וכן הסברא (ש'הדין' חזקה, לא תן לאדם מחשבה).

ה. ספק האם האור במקרה ידלק בפתיחת הדלת.

1. מחמיר: אסור לפתוח.

- א) רבבות אפרים (ח"ז סי' ק"ו) – "במה שדנתי בשיעור בפתיחת מקרר חשמלי בשבת שיש ספק אם יש בתוכו מנורה שתדלק ע"י פתיחתו, דאי יש מנורה הו"ל פסיק רישיה ואם ספק אם כן יתכן דיכול לפתוח, וטענתי דג"כ בספק לא יפתח כי אם יש לו ספק אז ספיקא דשבת ולחומרא, וכך הדעת נוטה ... ובספר מנחת אשר על שבת סימן מ' בסופו לידיד הרה"ג ר' אשר זעליג ווייס שליט"א א"י תשנ"ד ולדבריו יש לאסור לפתוח בספק אם המנורה תודלק, ואף שיצא לחלוק עלי נראה שהוא כמו שפסקנו".
- ב) ארחות שבת (פרק כ"ו סעי' י"ב) – "אדם המסופק אם הנורה של המקרר נותקה מערב שבת אסור לפותחו, וראה הערה. ויש להתיר לומר לנכרי לפותחו. ובשעת הדחק גדול יעשה שאלת חכם אם מותר לפתוח את המקרר בשינוי כגון ע"י כתפו".
2. מיקל: מותר לפתוח.

- א) מלמד להועיל (או"ח סוף סי' נ', אה"ע סי' ק"ב) – "והנה הט"ז בס"י ש"ו ס"ק ג' מחדש דין דהיכי דהוי ספק אם נעשה מלאכה לא הוי פ"ר ולפ"ז יש להתיר ליכנס בפתח בלילה אף דיש כמה פתחים בבתיים חדשים דאם פותחין הדלת מודלק מאליו עלעקטרישע לאמפע מ"מ כיון דמסופק אם יש שם דבר זה מותר לפתוח הפתח".
- ב) אג"מ (ודברת במ"א סוף סי' ק"ו ד"ה ושמעתי) – "דהיכא דלא ידוע אם ידליק ה'עלעקטריק' (חשמל) ע"י פעולותיו ממילא יש להקל כיון דלא אפשר לברר המציאות, ויש לומר דגם לשיטת רע"א יש סברא להתיר".
- ג) שערים המצויינים בהלכה (סי' פ' ס"ק ב') – "ואם אינו יודע אם הסיר המאור עלעקטרי מהמקרר כיון דהוא ספק פסיק רישא מותר וכמש"כ הטו"ז (סי' שטז ס"ק ג') דספק פסיק רישא מותר".
3. מראי מקומות – ששכ"ה (פרק י' סעי' ט"ו [דפו"ח, סעי' ט"ו]), הגר"ד פיינשטיין שליט"א (ודברת במ"א סוף סי' ק"ו ד"ה ושמעתי, "צ"ע למעשה"), מנחת אשר (שבת סוף סי' מ'), ודברת במ"א (סי' ק"ו אות ה', סוף אות י' ד"ה ונ"מ), נשמת שבת (סי' של"ז אות רע"א), מאור השבת (ח"ד סי' י"ד סעי' ס"ג).

א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק י' הע' מ"ב [דפו"ח, הע' מ"ה], מאור אש השלם עמ' תרל"ט) – "שטז סעי' ג ... דאולי אינו דומה להא דשם, דכאן מיד כשנתעורר הספק מעמידין את הנורה על חזקתה הראשונה שנשארה במקומה".

1) צ"ב. עי' הערתי לעיל.

ב) ארחות שבת (פרק כ"ו הע' י"ט) – "ספק זה אם נותקה הנורה במקרר משכחת לה בשני אופנים: [א]. אדם המסופק אם ניתק את הנורה שבמקרר שבביתו מערב שבת לכאורה אסור לפתוח את הדלת מחמת הספק. ואם באנו להתיר משום דהוי דבר שאינו מתכוין, דהא אין הוא מתכוין להדלקת הנורה, וגם אינו פ"ר שהנורה תידלק, דהא אפשר שהמנורה נותקה כבר מע"ש, נידון זה תלוי במה שהאריכו הפוסקים בדין ספק פ"ר לשעבר [עיין פרק ל' סעיף ז'], ואין זה מוכרע להקל. ועוד דעיין פרק כ"ג סעיף ס"ח שהבאנו את מחלוקת פוסקי זמננו אם הדלקת הנורה ע"י פתיחת דלת המקרר חשיבא דבר שאינו מתכוין [אלא דהוי פ"ר] או דכיון שהמקרר מותקן כך שהנורה נדלקת בעת הפתיחה ואין דרך אחרת להדלקת נורה זו הרי זה כמדליק את הנורה במתכוין. ולהך צד דחשיב הדלקה במתכוין פשוט לכאורה דאין לפתוח את המקרר משום דהוי ספיקא דאורייתא ולחומרא. ומאיידך גיסא יש לדון אם להקל משום סברא נוספת, דנימא דמסתמא עשה כרגילותו בכל ערב שבת, וכהא דמצינו בט"ז יור"ד סי' ס"ט ס"ק כ"ד לענין אשה המסופקת אם מלחה את הבשר קודם בישולו דכתב הט"ז סברא להקל משום דבודאי עשתה כדרכה ומלחה תחילה, וכעין הא דאמרינן לענין דיני ק"ש דסירכיה נקיט ואתי [ועיי"ש בט"ז שכתב סברות נוספות להקל]. אמנם אין זה דומה לנידון דה"ז, דהתם יודעת שעסקה בבשר, שהרי בישלתו, ובזה אמרינן דמן הסתם מלחה אותו קודם הבישול, אבל בנ"ד אפשר שלא התעסק כלל עם המקרר. [ב]. אופן נוסף הוא באדם המתארח בדירה שאינה שלו ובעה"ב הכין את הדירה לכבוד האורח והאורח מסופק אם בעה"ב זכר גם לנתק את הנורה שבמקרר [או שמא נורה זו מנותקת אצלו גם בימות החול], גם באופן זה אין לפתוח את המקרר מחמת שני צדדי האיסור הראשונים שנתבארו לעיל בסמוך [דאפשר דחשיב כמתכוין לגבי הדלקת הנורה וגם את"ל דהוי אינו מתכוין תלוי הדבר בדין ספק פ"ר דלשעבר]."

- ו. מראי מקומות – רמב"ם (מאכלות אסורות פרק ט' הל' י'), מגיד משנה (פרק כ"ה הל' כ"ה), רע"א (יו"ד סי' פ"ז על סעי' ו' בהג"ה), ערך ש"י (סי' ש"ח סעי' י"ב), אגלי טל (חורש ס"ק כ' אות י"א, ס"ק כ"ב אות כ"א, אבני נזר סי' רנ"א), זכור ליצחק (סוף סי' פ"ו), הר צבי (או"ח ח"א סוף סי' קל"ה, "וצ"ע"), ששכ"ה (פרק י' סעי' ט"ו [דפו"ח, סעי' ט"ו]), דפו"ח, סעי' מ"ד [דפו"ח, סעי' מ"ו]), הערות וביאורים (על מ"ב סי' שט"ז ס"ג), שערי יצחק (שבת סי' כ"ד אות ד'), הל' שבת (איידר, עמ' ל' הע' פ"ו), מלאכת מחשבת (עמ' כ"ה), ארחות שבת (פרק ל' הע' י"ד), תורת המלאכות (הצד, ס"ק ס"ד), סידור השולחן (סי' של"ז סעי' א' אות י"א).
1. אג"מ (יו"ד ח"א סי' ל"ט) – "ואולי יש לומר כיון שבלא נעור א"א לשום אדם לידע אם יש בה טעם לא נחשב זה אף לסברת רעק"א ספק דלעבר והוי כמו ספק דלהבא אם יעשה מזה מעשה הבשול דבשר בחלב וזה טעם נכון לע"ד".

- אג"מ** (ודברת במ ח"א סי' קי"ב אות ב' ד"ה ושמעתי) – "דלמעשה אביו זצ"ל היה מתיר כל פסיק רישא דלא ניהא ליה אפילו בספק שלעבר היכא דלא אפשר לברר זה".
2. **הגרשז"א** זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י' סוף אות ט', ישורון חט"ז עמ' של"ד אות ד') – "נראה שאף אם ננקוט גם לענין שבת שאם הספק הוא על העבר הרי זה ספק איסור (עיין בזה 'בחלקת יואב' חאו"ח סי' ח') אפשר שדוקא באופן שיכול לברר, אז אומרים שנחשב ספק פס"ר ואסור, משא"כ באופן שא"ל כלל לברר, כי בכמה מקומות מצאנו ההיתר של אינו מתכוין אעפ"י שכל הספק תלוי בסיבות שכבר היו ולא במה שעתיד להיות. וחושבני שגם בגרירת כסא וספסל, הספק אם יעשו חריץ או לא יש שזה תלוי בטיב העפר ובכח המאמץ שהוא מתאמץ לצורך הגרירה ואעפ"כ אין זה נחשב כספק במה שכבר נעשה. גם אפשר שדוקא כעין סגירת תיבה שהסגירה עצמה היא צידה הוא דחשיב ספק פס"ר, משא"כ בנד"ד שפתיחת הדלת אינה איסור כלל אלא שמחמת הפתיחה נכנס חום, אשר מחמתו מתפשט גאז, וההתפשטות גורמת לסגירת מעגל חשמלי ולהפעלת מנוע, באופן זה אפשר שכיון שאינו יודע ברור, אין זה נחשב ספק פס"ר לשעבר כיון שבשעת הפתיחה הוא מסופק אם הגאז יסגור אח"כ את המעגל או לא, ולא דומה לסגירת תיבה שיש בה זבובים, שבשעה שסוגר אינו מסופק אם יצוד אח"כ או לא, אלא אם הוא צד עכשיו או לא, וכן ע"י החיתוי באש הוא ממש מבשל מספק בשר וחלב, משא"כ כאן. ואפשר שלפי"ז אין להוכיח מדברי הרמב"ן והמאירי ממה שכתבו אצל ספק צירוף שסוברים ג"כ כהט"ז. אך נראה שא"ל כלל לסמוך על סברות קלושות כאלה, וגם בעיקר הדבר חוששני מאד דאפשר שכיון שהוא ודאי פס"ר שהפתיחה גורמת להקדים הפעלת המנוע והספק הוא רק אם יפעיל אותו תיכף בכח ראשון, או רק לאחר זמן, אפשר שאינו שייך כלל לדבר שאינו מתכוין אא"כ היינו מסופקים אם החום נכנס או לא, או אם החום ישפיע על המנוע או לא, אבל באופן כזה שודאי נכנס, וגם ודאי משפיע, והספק הוא רק אם באופן המותר או באופן האסור, אפשר דשפיר חשיב לדעת הכל ספק איסור".
3. **הגר"ח** ק"ק שליט"א (אליבא דהלכתא ח"ס עמ' מ"ד טור א') – "א"ה: לכאורה זו השאלה המפורסמת של המ"ב והט"ז (בסי' שט"ז ס"ק ט"ז), בספק פסיק רישא 'לשעבר', שלדעת הט"ז מותר באיסור דרבנן כשאין במינו ניצוד, ולדעת הבה"ל שם (בתחילתו) רק בספק פסיק רישא על 'העתיד' מותר, אבל על 'לשעבר' אסור בספק, ע"ש. אבל למסקנא הבה"ל מסיק כדברי הט"ז שמותר, ע"ש, וזהו פסק מרן שליט"א כאן. וכן פסק מרן שליט"א בשונה הלכות כאן (סי' שט"ז הלכה כ"ג), ע"ש ... ומצאתי בכתבי תלמיד, מפי השמועה, שמרן שליט"א **מיקל בספק פסיק רישא 'לשעבר', בכמה אופנים**, א'. בניעור קשקשים שבראשו, שיש חשש שאולי תולשם מחיבורם, ומתיר מרן שליט"א מטעם שאולי תולשם הם הקשקשים, והוי ספק פסיק רישא דלשעבר. ב'. כשיש ספק ברוק יבש שבצדדי שפתיו, שאולי יש בו תלישת נימין מדולדלים, והורה מרן שליט"א להתיר מטעם ספק פסיק רישא שלשעבר. וכן דנו הפוסקים להתיר מטעם זה ללכת כשיש ברחוב נמלים, ויש ספק בכל פסיעה אולי יהרוג, שמותר מטעם ספק פסיק רישא שלשעבר".
4. **הגר"י** משד"י שליט"א (אליבא דהלכתא ח"ס"ה עמ' נ"ו הע' ש"מ) – "הנה בביה"ל כאן (ד"ה בדברים) כתב בזה"ל: ונראה דבמינים שאינו יודע את טבעם ואולי הם משירים, בודאי יש לאסור מלרחוץ בהם, ע"כ. וקשיא לי ע"ז טובא, שהרי מצאנו בביה"ל (בסימן שט"ז ס"ב) ד"ה ולכן, שהביא דברי הט"ז שכתב בענין פסיק רישא שכשם דהיכא דמספקא לן אם יעשה האיסור או לא, אמרינן דבר שאינו מתכוון לר"ש מותר, כגון בגרירת מטה וספק אם יעשה חריץ, כך הדין אם מספקא לן אם יש איסור במעשה שהוא עושה, והוא אינו מתכוון להאיסור, שמותר, ועיין בביה"ל שם שהביא ראיות לזה, עיין שם. ומעתה צ"ע למה פסק כאן להחמיר, הלא גם זה הוא רק ספק אם בכלל משיר את השיער או לא, וכיון שהוא אינו מתכוון אלא לרחוץ ולא להשיר, היה צריך להיות מותר. (וגם נראה שזה ק"ו מדהתם), וצ"ע. [איברא שכבר הבאנו גם שם שיש חולקים בעיקר דברי הט"ז שם, ואוסרים בכה"ג]. וחשבתי לדון מצד דהוי כחסרון ידיעה, אולם הלא גם שם הוי כחסרון ידיעה, ואעפ"כ התירו לו לסמוך מספק, וצ"ע. ושוב שלחתי להגר"ח קניבסקי שליט"א, וכתב לי שאכן **ספק חסרון ידיעה אינו ספק** (נ"ב). עיין בזה ביו"ד ר"ס צ"ח). ויש לבאר דכאן הוא נחשב ספק מחסרון ידיעה, כיון שהוא דבר שבטבע, ושאר בני אדם יודעים טבעו, ועכ"פ יש מי שיודע, אלא שהוא לא יודע, ובחסרון ידיעה לא נתיר לו, משא"כ שם שכעת הוא מסופק מכל אדם, וא"ש".
5. **הגר"א** נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא סי' שט"ז על מ"ב ס"ק ט"ז, סי' של"ז על מ"ב ס"ק א') – "דכל דבר שאפשר לברר בקל אם תעשה מלאכה, חשיב ספק פסיק רישא, ומאי דאי אפשר לברר בקל, מקרי דבר שאינו מתכוין. כמדומני ששמעתי כן מאדמו"ר [הגרשז"א] זללה"ה".
6. **אם הוא תלוי בה' חקירה**, עי' לקמן.

ז] ספק פסיק רישא לשעבר: בשאר איסורים.

- א. **אין חילוק בין שבת לשאר איסורים.**
1. **רע"א** (יו"ד סי' פ"ז על סעי' ו' בהג"ה).
2. **מהרש"ג** (ח"ב סי' קנ"א אות ו' ד"ה ועל) – "הט"ז באו"ח סי' שט"ז ... וכיון דיש כאן ג"כ ספק איסור בישול ... הוי דשא"מ ומותר דהרי פסיק רישא הוי דשא"מ ומותר".
3. **עי' אג"מ** (יו"ד ח"א סי' ל"ט) – "מה שתירצת קושית רעק"א בסי' צ"ב סעי' ב' דאמאי מותר לנער הא אם יהיה טעם יעבור באיסור בשול בשר בחלב, משום דהוי אינו מתכוין בלא פ"ר דמותר אף בשאר איסורין. הנה אף שתירוצך נכון הוא לדעת הט"ז באו"ח סי' שט"ז סק"ג דסובר דספק אם יש זבובים בהתיבה בעת שסוגרה לא נחשב פ"ר כמו בנקב קטן בכורת עיי"ש לכן ה"נ לא הוי פ"ר מאחר דאפשר שיש שם הרבה בקדרה שלא יוכל החלב ליתן בו טעם ולא יעבור בבשול. אבל לדעת רעק"א ביו"ד בסי' פ"ז סעי' ו' שתירץ על הא דהקשה על הרמ"א דאוסר לחתות האש תחת קדרה של עכו"ם, הא אינו מכוין לבשל רק לחתות האש ופ"ר לא הוי דשמא לא בישל העכו"ם בהקדרה בשר וחלב, משום דדוקא בספק דלהבא שמא לא יעשה ממעשיו איסור לא הוי פ"ר אבל בספק שלעבר דאם אך יש בקדרה בשר וחלב ודאי יתבשל בהחתיו שעושה הוי פ"ר אם האמת שיש שם אף שאצלו היה ספק עיי"ש יקשה גם הכא בספק אם יהיה טעם חלב בהקדרה כשינער הוא בדין פ"ר אם יהיה טעם דג"כ ספק דלעבר הוא דאם אין שם שעור שיתבטל הטעם הוא פ"ר שיתן טעם ולכן אף שאצלו הוא ספק יש לאסור. ואין לומר דלא הוי פ"ר משום דאפשר שלא יתנער יפה

ולא יתן טעם בחתיכות, דהא סמכינן על הנעור להתיר הכל בטעימת חתיכה אחת. ולכן מקשה רעק"א שפיר לשיטתו אך תמוה קצת עליו דהי"ל להזכיר דלהט"ז נחא כמו להזכיר דברי הט"ז בס"י פ"ז.

4. חשב האפוד (ח"א סי' קל"ז) – "כבר נודע מה שכתב הט"ז באו"ח סי' שט"ז אות ג' דבספק ... ואפ"ל אם רוב פעמים יש כלאים בבגדים האלה נמי לית לן בה, כי גם רוב אין בו משום פס"ר".
5. שבט הקהתי (ח"ד סי' ק"צ).
6. חיי הלוי (ח"ה סי' נ"ו ס"ק ז').
7. בדה"ש (סי' צ"ח סעי' א' בי' ד"ה חלב, עמ' ט').

ב. יש חילוק בין שבת (מלאכת מחשבת), ושאר איסורים שלכו"ע אין היתר.

1. מגן אבות (שבת דף ל' ד"ה אך קשה) – "בטו"ז בס"י שי"ו ... וצ"ל דבשבת דבעינן מלאכת מחשבת היתר התורה לאין מתכון ורק בפ"ר חייב דה"ל כמתכון ע"כ בס"י פ"ר ליכא ס' דאורייתא דמלאכת מחשבת ודאי בעינן ... ורק בשאר איסורים דהספק על לעתיד ואינו מתכוין י"ל דקילא משאר ספק אבל בס"י פ"ר הוה ליה ס' עבר ספק דא"ל הוא כשאר ספיקות".
2. מלמד להועיל (אה"ע סי' ק"ב) – "קשה מה יענה הט"ז על קושיית רע"א ... נ"ל דכיון דבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה א"כ הדבר תלוי במחשבתו ובידיעתו, וא"כ בשלמא אם הוא יודע שבודאי יעשה מלאכה ליכא למימר שאינו מתכוין דע"כ הו"ל כמתכון כיון שיוודע שבבירור יעשה המלאכה, אבל אם הוא מסופק אם יש שם זבובים א"כ ל"ל שבמחשבתו לעשות מלאכה דהא אינו יודע אם יעשה, וא"כ לא הו"ל מלאכת מחשבת שאותו מעשה אינו ברור במחשבתו וע"כ מותר באינו מתכוין. אך הא תינח לענין שבת דבעינן מלאכת מחשבת, אבל בבשול בשר בחלב דלא בעינן מלאכת מחשבת כל שיש ספק פ"ר אסור כיון דהו"ל ספק דאורייתא".
3. אבן האזל (מעשה קרבנות פרק ב' הל' א' ד"ה והנראה, ובמלואים שם יש **מכתב** להגרשז"א צ"ל ד"ה במש"כ [דף קכה:]) – "דהנה ביו"ד סי' פ"ז כתב הרמ"א דאסור לחתות אש תחת קדירה של עכו"ם שמא יש שם בו"ח, והקשה שם ע"ז הגרעק"א בחדושו דהא הו"ל ספק ודבר שאינו מתכוין, וכתב דאין לומר דדוקא היכי דהו"ל ספק בלהבא מותר בדבר שאינו מתכוין דהו"ל ספק בשעת עשיית האיסור אם יהי' איסור, אבל כאן הו"ל ספק דלעבר דאם נמצא בו"ח הרי עושה ודאי איסור, דהא הט"ז בהל' שבת מתיר לכסות תיבה שספק שמא נמצאו שם זבובים משום דהו"ל דבר שאינו מתכוין ואמרינן בזה דיש לחלק מדין דבר שאינו מתכוין דשבת, ודבר שאינו מתכוין דשאר איסורים דדוקא באיסור שבת דבעינן מלאכת מחשבת, גם ספק דלעבר לא הו"ל מחשבת אבל בשאר איסורים דל"צ מחשבת דוקא בספק דלהבא דבשעת מעשה אינו ברור שיעשה האיסור, אז אמרינן דלא הו"ל מעשה של איסור אבל בספק דלעבר כיון דאם הוא בו"ח הרי מבשל ודאי בו"ח ורק שהוא אינו יודע אין כאן היתר אלא דלא הו"ל מזיד, אבל אסור מטעם ספק ככל ספיקא דאורייתא וזה ודאי דגם בשבת איכא היתר דדבר שאינו מתכוין אף בלא טעמא דמלאכת מחשבת, וכמו שכתבו התוס' בכתובות דף ו' דמשום זה אפ"ל בחבורה פטור דשא"מ, אלא דנ"מ דבזה יהי' מותר דוקא בספק דלהבא".
4. שביתת השבת (כללי דשא"מ אות ח') – "ונראה שזה דוקא לענין שבת שאפ"ל אם יתברר אח"כ שהי' באופן האסור, מ"מ לא עביד איסורא, דמלאכת מחשבת אסרה תורה. ומאחר דמתחלה ה"ל דשא"מ מותר, אבל בשאר איסורים אע"ג דגם שם דשא"מ מותר מ"מ אם הספק הוא לשעבר אסור, וכמ"ש ביו"ד סי' פ"ז דאסור לחתות האש תחת קדירה של עכו"ם שמבשלין בה פעמים בשר ופעמים חלב והמחתה תחת קדירה שלהם בא לידי בישול בב"ח ואע"פ שהוא רק ספק ודשא"מ מ"מ כיון שהספק לשעבר אסור וע"י גליון רעק"א ביו"ד שם שוב ראיתי בספר מגן אבות בחידושי הגמ' שבת דף ל' נראה שגם דעתו הוא כן".
5. חלקת יעקב (או"ח סי' ע"ז אות ו') – "וראיתי תירוצו נכון, במלמד להועיל ... וזו סברא טובה ומתקבלת, באופן דלגבי שבת שפיר פסקינן כסברת הטו"ז ורמב"ן ומאירי, דאף בספק דלשעבר לא מקרי פס"ר".
- ע"י חלקת יעקב (יו"ד סי' ק"ע) – "אכן בהג' רע"א ליו"ד סימן פ"ז ס"ו י"א דאסור לחתות תחת האש, בהקשות דהא לא הו"ל פס"ר, ומתיר דבספק לשעבר הו"ל פס"ר, ומסיים אולם מדברי הטו"ז שט"ז לא משמע כן. והאחרונים מביאין להרמב"ן והמאירי בכירה, לענין מיחם דלא חיישינן למצרף דשמא לא הגיע לצירוף, דמשמע כטו"ז דאף בספק דלשעבר לא מקרי פס"ר. וע"י במלמד להועיל אע"ז סוף הספר, דרק לענין שבת דבעינן מלאכת מחשבת, ספק לשעבר לא מקרי פס"ר, כיון שהוא מסופק שוב לא מקרי מלאכת מחשבת ולא הו"ל פס"ר, אבל בשאר איסורים דלא בעינן מלאכת מחשבת, אף ספק פס"ר אסור, ומתיר בזה קושיות רע"א, הא דאסור לחתות דאף בספק פס"ר דבב"ח אסור - א"כ לכאורה גם לענין כלאים, בספק לשעבר מקרי ספק פס"ר ואסור. אכן המעיין בהג' רע"א נראה דס"ל לדינא באמת לא הו"ל איסור חמור, משום דזה לא מקרי פס"ר, וכנראה דס"ל דבמקום שאי"א להזהר, גם לענין ב"ח לא הו"ל איסור - באופן דבבגדים דספק שעטנז יש היתר יותר, כן נלפע"ד לחפש זכות על הקונים הללו שאינם מדקדקים".

6. ח"י ר' שמואל (כתובות סי' ז', ע"י שיעורי ר' שמואל סנהדרין דף פה. אות תמ"ג), הו"ד בס' הערות וביאורים (על מ"ב סי' שט"ז אות ג' ד"ה ביה"ל).

7. הגרשז"א צ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י' אות ט', ח"ב סי' כ"ב אות א' ד"ה אמנם, מאור אש השלם עמ' תרכ"ג ד"ה הן, עמ' תר"ל ד"ה אמנם) – "וועיין בשו"ע יו"ד סי' פ"ז סעיף ו' ... וכתב ע"ז הגרע"א ... אולם פשוט הוא שיש לחלק ולומר דשאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ולכן אף שהספק הוא על העבר אין זה נחשב מלאכת מחשבת משא"כ בשאר איסורין. וכן ראיתי בשביתת השבת בכללי דשא"מ ופס"ר שהביא כן מהמגן אבות בחידושו על מס שבת דף ל' עיי"ש".

ע"י הגרשז"א צ"ל (מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סוף סי' ס"ג, ע"י ח"א סי' ו') – "גם מה שכתב השיבת ציון בס"י כ"ח והובא גם באמרי בינה דיני בב"ח סוף סי' ד' בשם גאון אחד, ובדרכ"ת סי' פ"ד אות כ"ח הובא כן מבעל בית אפרים דלגבי התולעת שאין דעתו עליו חשיב רק כמתעסק, ואע"ג דאין מתעסק בחלבים מפני שנהנה, שאני הכא שהנהנה היא רק מהפרי ולא מהתולעת, ואע"ג דהו"ל כספק פסיק רישא לשעבר דלא חשיב כאינו מתכוין, כמבואר ברעק"א יו"ד סי' פ"ז ס"ו, מ"מ נראה שאם הבירור אינו יכול להיות רק ע"י טורח גדול מאד דחשיב כביעבד, שפיר חשיב כנוד"ד כנעשה אח"כ בשעת אכילה ע"י מתעסק וכאינו מתכוין דמותר, שהרי גם גרירת מטה וכדומה יכולים גם כן לדעת מראש על ידי מומחה גדול ואפילו הכי מותר".

8. משמרת חיים (ח"ג ענינים שונים ביו"ד אות ה').

9. יחזה דעת (ח"ה סי' כ"ט בהג"ה, לוית חן אות מ"א, אמנם ע"י יביע אומר ח"ו יו"ד סי' כ"ז אות ד') – "ובעיקר קושית הגאון ר' עקיבא איגר הנ"ל, יש ליישב שדוקא בדיני שבת דקי"ל מלאכת מחשבת אסרה תורה, לכן גם כשהספק הוא על העבר, יש להקל, ולא חשיב פסיק רישיה אלא בודאי מלאכה. מה שאין כן גבי בשר בחלב".

10. ששכ"ה (מבוא פרק א' הע' מ"ט [דפו"ח, הע' נ"ח]) – "עיין ש"ש, מעשה חושב סע' ח".

11. ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' רל"א סעי' י"א, קיצור שו"ע כללים בהל' שבת מלאכת מחשבת סעי' י"א) – "ספק פסיק רישיה מותר גם בספק לשעבר, ואינו אסור אלא בודאי פסיק רישיה. [והיינו באיסורי שבת]".

ג. מראי מקומות – הפלאה (יו"ד סי' פ"ז על רמ"א סעי' ו'), אבני נזר (או"ח סי' רנ"א ס"ק ב'), דברי מלכיאל (ח"א סי' י"ח), הר צבי (או"ח ח"א סוף סי' קל"ה), אמת ליעקב (יו"ד סי' פ"ז על רמ"א סעי' ו' ד"ה י"א), ארחות שבת (פרק ל' הע' י"ד), סידור השולחן (סי' של"ז סעי' א' אות י"ג).

1. הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' ו' אות ג' ד"ה גם) – "מסופקני במי שמעביר אש תחת קדירה לבשל תבשילו אלא שא"א לו כי אם באופן כזה שגם תבשל ודאי עוד קדירה אחרת של נכרי שיש בה בשר בחלב, ובאופן כזה שהישראל ודאי לא נחא לי' כלל בתבשילו של הנכרי, דאפשר שבכגון דא שפיר דומה לנועל דלת בשבת לשמור על חפציו אלא שממילא גם ניצוד צבי שבתוך הבית דלכו"ע שרי בכה"ג דלא נחא לי' בצידת הצבי וצ"ע".

ח] קרוב לפסיק רישא.

א. מיקל.

1. תוס' (פסחים דף קא. ד"ה והלכה) – "והלכה כר"ש בגרירה. קשה תיפוק ליה משום דרבי יוחנן סבר כר"ש דפריך בכמה דוכתי (שבת דף פא:) והא א"ר יוחנן הלכה כסתם משנה ותנן נזיר חופף ומפספס כו' אלמא ס"ל דדבר שאין מתכוין מותר י"ל שמא רבי יוחנן לא סבר לה כוותיה בגרירה לפי שקרוב לעשות חריץ ודמי לפסיק רישיה".

2. ריטב"א (כתובות דף ה: ד"ה הלכה) – "דכל שאפשר שלא יעשה איסור אפי' בצד רחוק לא חשיב פסיק רישיה ולא ימות, ולשון פסיק רישיה ולא ימות מוכיח כן".

ריטב"א (יומא דף לד: ד"ה והתני) – "וכל דאפשר בשום צד בלא מלאכה לא חשיב פס"ר".

אמנם ע"י הריטב"א (שבת דף קכג. ד"ה אתובי) – "כיון שעל הרוב עושה כן הוה ליה כפס"ר".

3. ע"י אגלי טל (חורש ס"ק כ' אות י"ב, אבני נזר או"ח סי' פ"ד אות ד').

4. ע"י הגר"ח פ"ש זצ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' רט"ז אות י"ח) – "ידוע שפס"ר הוא רק באופן שהוא ודאי לא מה שהוא עפ"י רוב (אם לא במקום שאסרו חז"ל בפירוש כידוע)".

5. ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' נ"ו סעי' ב', עמ' רכ"ה סעי' ה', עמ' רכ"ט סעי' ט') – "דהיכא שרק על פי רוב תיעשה המלאכה, אבל אינו בודאי, אין זה בכלל פסיק רישיה".

ב. מחמיר.

1. ריא"ם (סי' רע"ד מלאכת חורש, עמ' קל"א) – "תולדה דרבנן. הוסיפו חכמים שלא לגרור כסאות גדולות בארץ לפי שהוא קרוב לפס"ר ול"י לעשות חריץ".

2. ריב"ש (סי' שצ"ד ד"ה והטעם) – "ואם כדבריו: דכל שאפשר שימצא אדם אחד, על צד הזרות, שיצא מאותו כלל: לא הוי פסיק רישיה; הכא הא אפשר: שימצא אדם חזק התולדה, שלא יסרסנו, הסם ההוא. כדאמרין בפרק המפלת (ל'): איכא גופא דלא מקבל סמא דנפצא. ובכל אחד ואחד, נאמר: זה, אפשר שיהיה מהם. אלא שהדבר ברור: שאין הולכין במצות התורה, אלא אחר הדברים המורגלים, ולא אחר מה שיקרה על צד הזרות. וכן נקרא הדבר: פסיק רישיה; אעפ"י שאם היה הדבר, הנעשה בזה המלאכה, בתכונה אחרת, לא היה פסיק רישיה".

3. מאירי (דף קכ: ד"ה נר) – "... כל שהוא פס"ר אף כל שהוא בקרוב לפס"ר ושהדבר מצוי נקרא העושה פורץ גדר וראוי לקללא".

4. תרה"ד (ח"א סי' ס"ד, הו"ד במ"ב סי' שי"ד ס"ק נ"ב) – "וא"כ בהוצאת הסכין היכא דתקוע קצת בחוזק, כמעט פסיק רישיה הוא, שלא יוסיף בנקב והוי ליה קודח כ"ש".

5. חות יאיר (סי' קס"ד) – "ולזרקם תוך המים נמי אסור דאף לו יהי דאחד מאלף מהם יוכל להמלט ולא מקרי פסיק רישא דק"ל דבר שאינו מתכוין מותר אפי' לכתחילה דגורר אדם מטה כסא וכו' מ"מ הא ודאי מתכוין הוא שימותו שהרי ע"כ זורקן למים ולא לארץ ולדעת מקרי פ"ר ולא נחוש להתיר מפני מיעוטא דמיעוטא".

6. עולת שבת (סי' של"ז ס"ק ב') – "אסור לכבד את הבית וכו'. הטעם משום דלמא ישוי הגומות אע"ג דאנן ק"ל כר"ש דאמר דבר שאינו מתכוין מותר הכא שאני דקרוב לודאי הוא והוי כמו פסיק רישיה".

7. תוס' שבת (סי' רע"ז ס"ק א', סוף סי' ש"ג, סי' ש"ח ס"ק ק"ג, סי' ש"כ ס"ק ל"א, ס"ק ל"ב, סי' שכ"ו ס"ק י"ג ע"י ביאורים שם, סי' של"ז ס"ק י') – "עכ"פ קרוב לפסיק רישיה דאסור כמ"ש רס"י רע"ז בשם מהרש"א".

8. פמ"ג (סי' ש"כ א"א ס"ק י"ח, סי' שכ"ו ס"ק ט').

9. מ"ב (סי' שי"ד ס"ק נ"ב, בה"ל סי' רע"ז סעי' א' ד"ה שמא, שעה"צ סי' ש"כ ס"ק מ"ט).

10. קול סופר (ביצה אות תנ"ה) - לשונו מובא לקמן.

11. שביתת השבת (כללי דבר שאינו מתכוין סוף ס"ק ג').

12. הלכות שבת (איידר, עמ' ל').

13. סידור השולחן (סי' של"ז סעי' א' אות ד').

14. פסקי תשובות (דפו"ח, סי' שט"ז אות ח', הע' ס"ג, סי' של"ז אות ג', הע' י"ח).

ג. האם הוא איסור דרבנן או דאורייתא: על צד שהוא אסור.

1. דאורייתא.

(א) אגלי טל (חורש ס"ק כ' אות י"ב) - אמנם הוא פסק שהוי מותר.

(ב) ל"ט מלאכות (ריביאט, מלאכת מחשבת הע' כ"ו) - "וגם חיובא אית בה".

2. דרבנן.

(א) יראים (סי' רע"ד [ק"ב] במלאכת חורש, עמ' קל"א, אמנם ע"י האג"ט).

(ב) ר' אברהם בן הרמב"ם (סי' י"ט, בדעת אביו, הו"ד בהקדמה לשביתת השבת).

(ג) מאירי (דף קכ: ד"ה נר).

(ד) חלקת יואב (ח"א סי' ט' ד"ה והנה הי').

(ה) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י' אות ז' ד"ה גמ) - "ואעפ"י שרבים כתבו 'שקרו' לפסיק רישא אסור ג"כ, מ"מ אינו אלא מדרבנן".

(ו) הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת דף קכ: ד"ה נר).

(ז) שבט הלוי (ח"ג סי' מ"א סוף אות ג', ח"ו סי' צ"ד ד"ה דבר) - "ומש"כ תוס' פסחים ק"א ע"א דשמא ר' יוחנן לא ס"ל כוותי דר"ש בגרירה לפי שקרוב לעשות חריץ ודומה לפסיק רישא, היינו מדרבנן כי נראה וניכר מאד כעין פס"ר, אבל בודאי מה"ת הגם שהוא רוב גמור כל שלא הוי פס"ר ממש נחשב א"מ דמותר לר"ש, וכבר ראיתי מי שטעה בזה".

(ח) הגר"מ גרוס (שבת לישראל עמ' שמ"ג, ע"ש לענין חזקה).

(ט) אנציקלופדיה תלמודית (כרך ו' ערך דבר שאינו מתכוין, טור תרמ"ד ד"ה וכן).

(י) סידור השולחן (סי' של"ז סעי' א' הע' כ"ג).

3. מראי מקומות.

(א) פמ"ג (סי' ש"כ א"א ס"ק י"ח) - "הטעם דהוה קרוב לפס"ר. ואיך שיהיה לית כאן חיוב תורה".

(ב) קול סופר (ביצה אות תנ"ה) - "אם מכוון הוה דאורייתא אם יש רוב שיעשה אשווי גומות אבל בלא מתכוין רק הפסיק רישא יעשה האיניו מתכוין כמתכוין עיי' תוס' בשבת דף מ"ב הוא דווקא אם לא נשאר מיעוט שלא יעשה המלאכה היינו שבוודאי ישווה גומא אבל אם יש רק רוב שישווה גומות לא הוה פסיק רישא ולא ימות דהא יש מיעוט שלא ישווה גומא וממילא נשאר שהוא אינו מכוין ופטור אבל מדרבנן אסרו כיון שעפ"י רוב ישווה גומות ובספק גמור מותר לעשות כיון שאינו מכוין אבל מרש"י משמע דרוב עושה פסיק רישא ותוס' חולק".

ד. פשט בהגמרא (דף קכ:): "נר שאחורי הדלת".

1. עי' סי' רע"ז סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.

2. לשון הטור וש"ע "שמא", סי' רע"ז סעי' א' - עי' שם, לשיטות ומראי מקומות.

ה. מראי מקומות - גר"ז (קונ"א סי' רע"ז ס"ק א'), קצות השולחן (סי' קמ"ו ס"ק ס', הע' לעמ' ק"ל), ששכ"ה (מבוא פרק א' הע' מ"ז [דפו"ח, הע' נ"ו]), מעשה חושב (ח"א עמ' קס"א), עי' נשמת שבת (סי' של"ז אות רס"א, אות רס"ה), נתיבות שלום (סי' י"א), מלאכת מחשבת (עמ' קכ"ג).

1. מהרש"ם (דעת תורה סי' שכ"ו סעי' ט', עין הרועים ערך דבר שאינו מתכוין אות א') - "מה שנעשה עפ"י רוב לא חשיב פסיק רישא, כן משמע מהריטב"א שבת מ"ב ע"ש, ועתוס' פסחים ק"א א'. ד"ה והלכה וכו' שכתבו דאיפלגו ר"י ורב אי רוב הוי פס"ר, וע"ע שיטמ"ק כתובות דף ו' ע"ב בשם הריטב"א".

2. יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ל"ז, יחזה דעת ח"ו סי' נ"ג, לוית חן אות ק"ו) - "דלא חשיב פ"ר אלא בודאי גמור שתיעשה מלאכה מתחת ידו הא לאו הכי הוי בכלל דבר שאינו מתכוין ומותר ... דבעינן שיהיה רובא דרובא לאיסורא, מיעוטא דמיעוטא כמאן דליתיה דמי וחשיב כפ"ר ודאי".

3. חוט שני (ח"א קונ"א מלאכת מחשבת אות ח' הע' ס"ו) - "עי' ביה"ל סי' רע"ז סעיף א'. וע"ע כסף משנה פרק א' הל' ה'. ע"ע מ"ב סי' שי"ד ס"ק נ"ב, ושעה"צ סי' ש"כ ס"ק מ"ט דמשמע מיניה שאסרו ג"כ קרוב לפסיק רישא. וצ"ע ממש"כ הריטב"א (כתובות ה' וימא ל"ד) שדוקא ודאי פסיק רישא אסורה. וע"ע שלטי גיבורים דף מ"ה מדפי הרי"ף: ועי' שו"ת הריב"ש ת' שצ"ד ות' שצ"ה".

4. ל"ט מלאכות (ריביאט, ח"א עמ' קפ"ג, מלאכת מחשבת הע' כ"ו) - "אך לא נתברר כמה הוא שיעור 'קרוב' לענין זה ובאיזה אופן מקרי 'קרוב לודאי' האם הוא בכל אופן שיש רוב בספק שיעשה המלאכה, או רק באופן שהוא קרוב לודאי ...".

5. ארחות שבת (פרק ל' הע' ט') - "עיינן בספר יראים מלאכת חורש [דף קלא]. שכתב דהוסיפו חכמים וגזרו שלא לגרור כסאות גדולות בארץ לפי שהוא קרוב לפ"ר, ומשמע שמדברנן גזרו על קרוב לפ"ר, וכן הוא לשון תה"ד סי' ס"ד שכתב 'הוי כמעט פ"ר ואסור'. וע"ע בה"ל סי' רע"ז ס"א ד"ה שמא שהביא בשם המהרש"א שבת דף קכ: דקרוב לפ"ר אסור, וע"ע משנ"ב סי' שכ"ח ס"ק קכ"א שמבואר כך. ועיינן אג"ט חורש אות כ' ס"ק ג' וי"ב. אמנם הר"א בן הרמב"ם בתשובה שבריש ספר שביתת השבת [דף ז.] כתב לגבי הפותח את הדלת כנגד הנר 'שאינו ודאי שתכבה אלא ברוב המקרים ודמי לפ"ר ומפני זה הוציאו בלשון לייט עליה'. ומשמע דאינו אסור מדינא ומ"מ אין לעשותו, וכ"כ המאירי שבת דף קכ: והריטב"א יומא דף לד: ד"ה והתניא כתב וז"ל דכל דאפשר בשום צד בלא מלאכה לא חשיב פ"ר עכ"ל. וכן הוא גם בריטב"א כתובות דף ה: וע"ע בשו"ת הריב"ש סי' שצ"ד דמשמע

כן, עיי"ש שכתב דמה שיתכן מקרה על צד הזרות שיסרוק ולא ישיר שער אין זה גורם שלא יחשב פ"ר, ומשמע דאם אין זה על צד הזרות [כלומר מקרה בלתי שכיח כלל] אין זה פ"ר".
6. אם הוא תלוי בה"חקירה", עי' לקמן.

ט] פסיק רישא לגבי אמירה לנכרי.

א. מיקל.

1. תרה"ד (ח"א סי' ס"ו) – "עיקר כוונת השפחה לדבר היתר, לחמם בית החורף, דשרו רבנן בה אמירה לנכרי, משום דהכל חולים הם אצל הצינה ... ואף כי פסיק רישא הוא לענין החמין, מ"מ יש חילוק בשבות דרבנן, בין מתכוין גמור ללא מתכוין דפסיק רישא".
2. מג"א (סי' רנ"ג ס"ק מ"א, סי' רע"ז ס"ק ז', סי' שי"ד סוף ס"ק ה') – "ע"י עכו"ם. ואפי' בשל שמן שרי כמ"ש ססי' רנ"ג דפסיק רישא שרי ע"י עכו"ם".
3. א"ר (סי' רע"ו ס"ק י"ג, סי' תקי"ד ס"ק ה') – "ולפ"ז היה אפשר להתיר ע"י כותים, דפסיק רישא שרי בו כמ"ש סוף סימן רנ"ג [ס"ה] וסימן רע"ז סעיף ג', ועיין סימן רע"ו [א"ר] ס"ק י"ג וסימן תר"פ [ס"א]".
4. תוס' שבת (סי' רנ"ג ס"ק כ"א, סי' של"ז ס"ק א', ס"ק ו').
5. שלחן עצי שטים (סי' א' סעי' ט"ז אות ו').
6. רע"א (סי' רע"ו במג"א ס"ק י').
7. תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ב' ס"ק ד' מלאכת בונה, אות ד' ס"ק ז' אות ד') – "והרי בעובד כוכבים שרי שאינו מתכוון אף בפסיק רשא".
8. גר"ז (סי' רנ"ג סעי' י', סי' רע"ז סעי' ה', סי' של"ז סעי' ב').
9. מהר"ם שיק (או"ח סי' ח', סי' קנ"ח ד"ה ועתה נדבר).
10. שואל ומשיב (מהדו"ת ח"ב סי' ה') – "וגם בסי' ס"ב בתה"ד שם התיר גם כן פסיק רישא לענין אמירה לעכו"ם דהוי שבות והובא ברמ"א סי' רנ"ג בסופו הוא גם כן משום דבאמת אין איסור בזה ולא מקרי מלאכה בעצמותו מה שאומר לעכו"ם ורק שחז"ל אסרו זאת משום שבות ובכה"ג כל שאינו מתכוין לא שייך זאת מה שאין כן היכא שהוא מלאכה בעצמותו".
11. תהלה לדוד (סי' של"ו ס"ק ד') – "ואף שהוי פ"ר דניחא לי".
12. ערה"ש (סי' של"ז סעי' ו') – "כיון דאינו מתכוין לזה מותר אמירה לאינו יהודי אפילו בפסיק רישא כמ"ש בסי' רנ"ג ויש מי שאוסר אפילו ע"י אינו יהודי [מג"א ס"ק ג' בשם יש"ש] אבל המנהג להקל [שם]".
13. דעת תורה (סי' שט"ז על סעי' ח' ד"ה ועמ"ש).
14. מלמד להועיל (או"ח סי' נ') – "פ"ר ע"י נכרי מותר".
15. חלקת יעקב (ח"א סי' נ"ד, סי' ע"ה, או"ח סי' ע"ו אות ח', או"ח סי' קי"ג אות ו') – "דעת התה"ד להתיר אמירה לעכו"ם בפסי"ר, מובא ברמ"א סוסי' רנ"ג ובמג"א שם וכפלו בסי' רע"ז ושלשו כאן בסי' שי"ד סוסי' ק' ה' והלכה פסוקה היא".
16. אג"מ (או"ח ח"ב סי' ס"ח, מסורת משה ח"ב או"ח אות קכ"ד, עי' ח"ג אות אות קע"ו, עי' רשומי אהרן ח"ב או"ח סי' של"ז אות ב' [לשונו מובא לקמן]) – "פ"ר מותר לומר לנכרי כדאיתא במג"א סימן רע"ז סק"ז ובסימן שי"ד סק"ה בסופו".
17. באר משה (ח"ו קונ' עלעקטריק סי' ט').
18. אור לציון (ח"ב פרק כ"ה הע' ג', פרק מ"א הע' ג') – "אמירה לגוי בפסיק רישא מותרת בשבת".
19. יביע אומר (ח"ט או"ח סי' ק"ח אות קפ"ז).
20. ששכ"ה (פרק ל"א סעי' א' [דפו"ח, סעי' א'], הע' א' [דפו"ח, הע' א'], סעי' ב' [דפו"ח, סעי' ב']).
21. מנוחת אהבה (ח"א פרק ט"ו אות ט') – "מותר לומר לנכרי לעשות דבר המותר אף אם בעשיית דבר זה תיעשה בהכרח מלאכה האסורה מן התורה, משום שאין הישראל מתכוין לדבר האסור ואף שבדאי יעשה, מותר, משום שזה פסיק רישא באיסור דרבנן שאין בו מעשה".
22. שו"ת הלכות (סי' של"ז דין ה') – "ואמירה לגוי בדבר שאינו מתכוין מותר אע"ג דהוי פ"ר (סק"י וסי' רנ"ג סקצ"ט [וע"ש דין ל"ג שהגר"א מחמיר] וסי' רע"ז סקט"ו)".
23. אמירה לעכו"ם (ארטסקרול, עמ' מ"ו).
24. נשמת שבת (סי' שכ"ה אות מ"א, אות צ"ג) – "דפסיק רישא ע"י אמירה לעכו"ם מותר".
25. עי' ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' קפ"ו).
26. מלכים אמנין (פרק א' סוף הע' י').
27. שלחן הלוי (פרק ד' אות י"ג).
28. סידור השולחן (סי' של"ז סעי' א' אות ט"ו).
29. ילקוט יוסף (מהדורת תשע"ג, סי' רע"ו סעי' כ"ו, סעי' ל"ה).

(א) וכן עי' בדברי הפוסקים (לקמן) שמיקלים לפתוח את דלת המקרה ע"י עכו"ם, בזמן שתדלק הנורה.

ב. מחמיר.

1. גר"א (סי' רנ"ג סוף סעי' ה') – "ומבערת אח"כ התנור. דאין מתכוין בשביל הקדירה ואע"ג דפסיק רישא הוא מ"מ אינו אסור אלא מדרבנן כמ"ש תוס' בכריתות כ"ב וביומא ל"ד ב' והוי שבות דשבות ואע"ג דאף בדרבנן אסור פסיק רישא כמ"ש בביצה ל"ו ותסבא כו' ואף ע"ג דאין במינו ניצוד ובשבת ק"כ ב' בהא אפי' ר"ש מודה כו' וכן אמירה אסור אף באיסור דרבנן כנ"ל ואפי' עשאו מעצמו כנ"ל מהא דביצה וכן בנכרי שבא לכבות שם קכ"א א' דכותה גבי נכרי כו' מ"מ אמירה בפסיק רישא מותר ששניהם

איסורין קלין. תה"ד. וצ"ע דפסיק רישא דוקא בדלא ניחא אבל בדניחא אסור מדאורייתא מדאמרין ק"ג א' והא אב"י ור"ב כו' ופריך שתהא חייב ושם קל"ג רבא אמר אפ"י תימא כו' וגם מה שחילק האיסורין דוחק גדול. ונראה שגם רמ"א לא סמך עצמו ע"ז ואין מתיר רק בכה"ג שלא נצטנן לגמרי וז"ש לכן נוהגין כו' ר"ל בכה"ג.

גר"א (סי' רנ"ג סוף סעי' א') – "ויזהר שיקחהו. דאף שאינו מתכוין מ"מ אסור משום פסיק רישא וע' תוס' דכריתות כ' ב' ד"ה סבירא כו' וא"ת כו' וי"ל דהכא ה"ט דמחייב כו' והוא אסור מדרבנן ולכן מתיר ע"י א"י כיון שאינו אלא שבות כמ"ש התה"ד ולקמן בסוף הסימן לכן נוהגין שהא"י מוציאין הקדרות כו' ועיין מה שכתבתי שם".

אמנם עי' גר"א (סי' של"ז סעי' ב') – "מיהו. דרש"י קכד ב' כ' דאיסור כיבוד משום אשווי גומות ופסיק רישא הוא וראיה דאף לר"ש אסור מ"מ ש"ק כ"ז א' דלמא אתי לאשוויי כו' הא מני ר"ש היא כו' והמתירין כ' שם שמא ישוה במתכוון וכמ"ש"ל וע"י עו"ג מותר כמ"ש בסוף סי' רנ"ג.

א) ארחות שבת (פרק כ"ג הע' קל"ד) – "מקור ההיתר של פ"ר בנכרי הוא בתרה"ד סי' ס"ו המובא ברמ"א סי' רנ"ג ס"ה ועיי"ש במג"א ס"ק מ"א. ובביאור הגר"א שם חלק על תרה"ד וטעמו דכיון שבעלמא אמירה לנכרי אסורה אף באיסורים דרבנן א"כ ה"נ יש לאסור אף בפ"ר [אף בגוונא שאיסורו הוא מדרבנן כגון בפ"ר דלא ניחא ליה]. אמנם בבהגר"א סי' רנ"ג סעיף א' בסופו וסי' של"ז ס"ב כתב בפשיטות להקל בפ"ר בנכרי. וצ"ע".

1) לכאורה מסי' רנ"ג סעי' א', י"ל, דהוא מסיים 'ועיין מה שכתבתי שם'. אבל מסי' של"ז, צ"ב.

ב) הגר"א מחמיר רק בפס"ר דניחא ליה, או גם בלא ניחא ליה.

1) אפילו בלא ניחא ליה – ארחות שבת (פרק כ"ג הע' קל"ד, לשונו מובא לעיל).

2) רק בפס"ר דניחא ליה – עי' הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ל"א הע' א' [דפו"ה, הע' א'], שולחן שלמה סי' רנ"ג ס"ק ל"א, "ואפשר שגם הגר"א ז"ל לא אסר אלא בכה"ג דהכא שהישראל רוצה באמת לחמם את התבשיל והוי פסיק רישא דניחא ליה לגבי ישראל, מה שאין כן בכה"ג דלא איכפת ליה בהדלקת הנורה שפיר מותר גם להגר"א כדמוכח קצת מדבריו סוף סעיף א', שהתיר פסיק רישא של נכרי שחותה בגחלים").

3) מראי מקומות – מי מנוחות (או"ח סי' כ"ב ד"ה ויעוין).

2. עי' מי מנוחות (או"ח סי' כ"ב) – "אם פותח את הבקבוקים סמוך לסעודה, ואין לו ענין בפקקים, דהוי פס"ר דלא ניחא ליה, שרי ע"י עכו"ם. אבל אם פותחם הגוי בתחילת השבת לכל השבת, א"כ עדיין הוא מעונין בפקקים, הוי פס"ר דניחא ליה, ואסור לומר לעכו"ם".

ג. דעת המ"ב.

1. מ"ב (סי' רנ"ג ס"ק צ"ט) – "ואף דהוי פסיק רישא לגבי התבשיל שנתחמם ממילא מ"מ באמירה לא"י דהוי שבות דלית בו מעשה לא מחמירין כולי האי ושרי אף בפסיק רישא".

א) שעה"צ (שם ס"ק ק"ד) – "לבוש ועולת תמיד ומגן אברהם ואליה רבה ותוספות שבת, דלא כט"ז, ואף שהגר"א גם כן החמיר בנצטנן לגמרי, מכל מקום הנוהג להקל ככל אלו הגדולים בודאי אין למחות".

ב) במ"ב הוא סותם לקולא, אפילו בפסיק רישא דניחא ליה. אבל בשעה"צ כתב רק 'אין למחות'. ושמא משום שיש צירוף של דעת הט"ז שמחמיר, מכיון שבכה"ג ציור הוי כמתכוין. ע"ע הארחות שבת (פרק ל' סעי' ח', הע' ט"ו, לשונו מובא לעיל).

ג) מעשה שיש בו שתי כוונות: האחת עיקרית והאחת טפילה - עי' לעיל.

2. מ"ב (סי' רנ"ג ס"ק נ"א) – "הגחלים מונחים סביב הקדרה אסור לישראל משום שע"י נטילתו בודאי יחתה בגחלים ואסור דעי"ז מבעיר התחתונות ומכבה העליונות ואף שאין מתכוין לזה פסיק רישא הוא ואפילו ע"י א"י יש מחמירין בזה עיין במ"א וא"ר ומ"מ נראה דלצורך שבת יש לסמוך ע"ד המקילין ע"י א"י".

א) שעה"צ (שם ס"ק מ"ג) – "דבאמת הלא הוא רק פסיק רישא דלא ניחא לה ואיסורו רק מדרבנן לכולי עלמא, וכדמוכח בביאור הגר"א".

ב) משמע דרק בפסיק רישא דלא ניחא ליה שהוא איסור דרבנן, לצורך שבת יש להקל.

3. מ"ב (סי' רנ"ה ס"ק א') – "אלא יראה שיהיה אף גמר ההיסק בחול דמצוי הוא שנשא אה"כ האודים בתנור ומוכרח הוא לכבותן לבסוף ע"י א"י כדי שלא יתקרה התנור אם ימתין עד שיכלו לגמרי ואינו נכון להביא עצמו לזה לכתחילה ואינו דומה להא שמתירין להסיק בשבת ע"י א"י לכתחילה במדינות הקרות דהתם אין לו עצה אחרת דמה שהסיק אתמול כבר נתקרה אבל הכא הרי יכול להסיק מקודם אם לא שהיה אונס בזה".

א) שעה"צ (שם ס"ק א') – "אבל אין לאסור מפני שיצטרך לבסוף לצוות להאינו יהודי בשבת לסתום פי התנור למעלה, מקום שהעשן יוצא, וזה הוא כעין פסיק רישא לענין כיבוי הגחלים, דזה מותר על ידי אינו יהודי, כדמוכח בסימן רנ"ט סעיף ז, כיון שאינו עושה כבוי ממש, עיין שם".

ב) משמע דבפסיק רישא דלא ניחא יש להקל.

4. מ"ב (סי' רנ"ט ס"ק כ"א) – "אבל ע"י ישראל אסור לסתום דמכבה הגחלים ואע"פ שאין מתכוין לכך אסור משום פסיק רישא אבל באמירה לא"י לא קפדינן כולי האי כמ"ש סוף סימן רנ"ג".

א) שעה"צ (שם ס"ק ט"ז, ס"ק כ"ו) – "דהוא פסיק רישא דלא ניחא לה, וכמו שכתב הגר"א".

ב) משמע דרק בפסיק רישא דלא ניחא יש להקל.

5. מ"ב (סי' רנ"ט ס"ק כ"ו) – "ואפילו ע"י א"י אסור. הסתימה ואפילו בלא מירוח בטיט דהוא מקרב הבישול ממש עי"ז".

א) שעה"צ (שם ס"ק כ"ו) – "ואינו דומה למה שהתיר המחבר הסתימה על ידי אינו יהודי בגחלים לוחשות, דהתם עיקר הכיבוי הוא רק פסיק רישא דלא ניחא לה".

ב) משמע דבפסיק רישא דניחא יש להחמיר. ועי' ארחות שבת (פרק כ"ג הע' קל"ד), לשונו מובא לקמן.

6. מ"ב (סי' רע"ו ס"ק ל') – "בנר של שמן נכון להחמיר שלא לומר לא"י שילך עמו במרוצה כי אי אפשר שלא יתקרב עי"ז השמן להפתילה או יתרחק ויש בזה משום מכבה ומבעיר אם היה הישראל בעצמו עושה זה ע"כ אין לומר זה לא"י".
- (א) משמע שמחמיר בכל פס"ר של עכו"ם. וכן עי' בשו"ת הלכות (סי' רע"ז דין ה'), "מותר אפי' בנר שמן לנער דע"י גוי מותר דבר שאין מתכון אפי' הוא פ"ר (וע"ל סי' רע"ו דין ג' וצ"ע"ק)". וכן הארחות שבת (פרק כ"ג הע' קל"ד, לשונו מובא לקמן).
- (ב) י"ל הששכ"ה (פרק ל"א הע' א' [דפו"ח, הע' א']), "והא דמחמיר המ"ב בסי' רע"ו ס"ק ל', ע"ש בשע"צ ס"ק לה ובח"י רע"א, דהאיסור הוא מצד האמירה לנכרי בטלטול מוקצה". וכן הפסקי תשובות (דפו"ח, סי' רע"ו אות ט"ו), ומנחת צבי (הל' אמירה לנכרי, הע' על ס' ארחות שבת הע' קל"ד).
7. מ"ב (סי' רע"ז ס"ק ט"ו) – "אפילו בנר של שמן שרי דבמקום שאין מתכון שרי ע"י א"י אפילו הוא פסיק רישיה".
- (א) משמע דבפסיק רישא דלא ניהא יש להקל.
8. מ"ב (סי' שט"ז ס"ק ל"ג), מג"א (סי' שט"ז ס"ק י"ז), א"ר (סי' שט"ז ס"ק כ'), גר"ז (סי' שט"ז סעי' י"ג) – "צריך לזוהר שלא יצוה לא"י ליטול דג מן החבית של מים ולהניחו ביבשה אף על פי שירא שמא ימות ויפסדו המים דלא מקילין איסור דאורייתא ע"י א"י במקום הפסד".
- (א) משמע שמחמיר בכל פסיק רישא של עכו"ם.
9. מ"ב (סי' של"ז ס"ק י') – "ע"י א"י מותר. היינו אפילו בשאינו מרוצף דהא הוא אינו מתכון רק לכבד הבית ואף דהוא פ"ר לענין הגומות מותר ע"י א"י דבאמירה לא"י לא קפדינן **כולי האי** כמ"ש בסימן רנ"ג ס"ה בהג"ה ע"ש במ"ב".
- (א) משמע דבפסיק רישא בעכו"ם יש להקל.
10. מראי מקומות.
- (א) אליבא דהלכתא (חס"ז עמ' נ"ז אות ג') – "בבה"ל סי' שכ"ח ס"ג ד"ה ומצטער כתב לענין הוצאת שן, שאינו אלא פס"ר כיון שהוא אינו מכוון להוציא דם אלא להוציא השן, והדם ממילא יוצא, והסיק שע"י אינו יהודי אפשר שיש להקל אף כשאינו חולה כל גופו. וצ"ע, שהרי בסימן רע"ז ס"ק ט"ו כתב שפס"ר ע"י עכו"ם מותר, וקצת תמוה שכאן הוא נראה כמסתפק שאפשר שיש להקל. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: למעשה לא רצו להקל. תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: יש הבדל בין פס"ר דנ"ל כדלעיל סי' רנ"ג ס"ק נ"ח ובין פס"ר דלא ניה"ל דבזה סתם להקל ע"י גוי, והוצאת דם של השן אפשר דנ"ל שיצא דם המזוהם. וע"ע סי' רע"ו ס"ק ל' ושם מחמיר לגמרי".
- (ב) ארחות שבת (פרק כ"ג הע' קל"ד) – "ובפסקי המשנ"ב מצינו בזה לשונות חלוקים, שבסי' רנ"ג ס"ק צ"ט הביא רק את הדעה המקילה הסוברת שפ"ר בנכרי מותר, וכן בסי' רע"ז ס"ק ט"ו ובסי' רנ"ט ס"ק כ"א ובסי' של"ז ס"ק י', ואילו בסי' רנ"ג ס"ק נ"א לאחר שהביא בסתמא את הדעה המקילה כתב המשנ"ב דיש מחמירין, ולצורך שבת יש לסמוך על המקילין. ובסי' רע"ו ס"ק ל' מבואר לכאורה במשנ"ב לאסור בזה, עיי"ש שכתב שלא יאמר לנכרי לילך עם נר שמן במרוצה, דא"א שלא יתקרב השמן או יתרחק מהפתילה, וע"ע במשנ"ב סי' רנ"ט ס"ק כ"ו ובשע"צ שם ס"ק כ"ו לענין סתימת פי התנור שיש בו תבשילים דשם משמע לכא' שלא היקל אם הוא פ"ר דניחא ליה, וזה לכאורה סותר לסי' רנ"ג ס"ק צ"ט, ואולי דעת המשנ"ב דסתימת התנור הגורמת את קירוב הבישול לא חשיבא דבר שאינו מתכון אלא הוי כנותן כיסוי על גבי קדירה המתבשלת על האש דחשיב מעשה בישול גמור".
- ד. **במקום הצורך.**
1. עי' הגר"ח שליט"א (ידיעות השבת אות י"ט) – "ייתכן שבמקום הצורך יש מקום להקל".
2. ארחות שבת (פרק כ"ג סעי' ס"ו, פרק ל' סוף סעי' ח' [לשונו מובא לעיל]) – "ולענין נכרי העושה מלאכה באופן הנ"ל שהוא פסיק רישיה נחלקו הפוסקים אם גזרו בזה חז"ל איסור אמירה לנכרי. וכתב המשנ"ב שלצורך שבת יש להקל".
- ה. **פשוט: בשלמא ה'אמירה לנכרי' מותרת, כיון שלא נתיחס להישראל. אבל צ"ב למה ההנאה ממעשה נכרי מותרת.**
1. הגר"ב פרענקל זצ"ל (ברוך טעם על הט"ז סי' רנ"ג ס"ק י"ח) – "גבי שבת דעיקר האיסור הוא מצד אמירת ישראל או מצד שהגוי הוא שלוחו ויש שליחות לנכרי לחומרא מדרבנן, א"כ אין לאסור אלא מה שחל שם שליחות או האמירה של ישראל, ע"כ בגונא דהכא שאין הנכרי שליח רק להסקה המותרת מפני שהכל חולים אצל צינה, ע"כ אף שהגוי מחשבתו אהסקה שתהא תועלת בזה שיתבשל המאכל, לית לן בה, דהא לא אמר לו הישראל שיחשוב כן, ואינו כשלוחו על מחשבה זו, ומצד אמירת הישראל ליכא איסור, וגם לא דמי לדינים המבוארים בסי' רע"ז ס"ב ובסי' תקט"ו בנכרי שעושה מלאכה בשביל ישראל אף שלא היה יודע שיעשה בשבילו ולא אמר מידי אסור, דהתם מתהנה מה שיעשה הנכרי לצורך ישראל, וגם יש לחוש דלמא יאמר ישראל לנכרי, ובגונא דהכא לא שייכא טעמים אלו, דהסקה עצמה מותרת כיון דהכל חולים וכו', וממחשבות הנכרי גם על התבשיל ליכא צד תועלת לישראל, הן אם יחשוב או לא יחשוב על המאכלים יסיק התנור, כי לצורך חימום התבשילין אין צריך רפוי בהסקה, ודי במה שמסיק התנור משום הצינה בחדר, ולזה אין איסור באמירה ובהנאת ההיסק, דהנאת חימום התבשילין באה ממילא, אף שאין דעת הנכרי עליו".
2. תהלה לדוד (סי' של"ו ס"ק ד') – "דבפ"ר אינו מתכון לגוף המלאכה וכיון שכן אין העכו"ם שלוחו כלל לעשות מלאכה בשבת".
3. חלקת יעקב (ח"א סי' ע"ה, או"ח סי' קי"ג אות ו') – "דאיסור אמירה לנכרי הוא בגדר איסור שאין לו עיקר מה"ת ומשה"כ שרינן בי' פסי"ר".
4. ארחות שבת (פרק כ"ג הע' קל"ד) – "ובשו"ר הסברא להתיר פ"ר בנכרי כתב הגהת ברוך טעם על הט"ז סי' רנ"ג ס"ק י"ח דהוא משום שאמירת הישראל מתייחסת רק למעשה המותר וגם אין הנכרי שלוחו אלא למעשה המותר".

5. מראי מקומות – שואל ומשיב (מהדו"ת ח"ב סי' ה', לשונו מובא לעיל).

(א) חקר הלכה (אות א' ערך אמירה לעכו"ם אות ג') – "ואולם טעמא בזה לא ידענא דכיון דפ"ר אסור מדאורייתא מדוע שרי אמירה לעכו"ם, דנהי דאין אנו אומרים לו לעשות האיסור מ"מ הרי גם בגוף המלאכה אין אנו עושים האיסור, רק כיון שא"א לעשות את ההיתר בלי האיסור הוי כאילו עושה בפירוש את האיסור, א"כ ה"נ באמירה דכיון שאנו אומרים לעשות ההיתר וא"א מבלי עשות האיסור א"כ ה"ל כאילו אנו אומרים לעשות האיסור. ולכאורה עלה בלבי דהא דפסיק רישא אסור הוא רק מטעם מתכון ... לכן נראה דהטעם הוא דאמירה לעכו"ם אינו אסור רק כשמזכיר בפירוש שם האיסור, אבל כשמזכיר רק שם ההיתר אף שממילא נעשה האיסור לא איכפת לן. ויש נ"מ בזה לדינא בשאר איסורים דאסור ג"כ אמירה לעכו"ם ...".

(ב) אבני ישפה (מכתב מהר" גבריאל שוסטער כ"ח שבט תשס"ט) – שאלה: "אם מותר לומר לנכרי לקלוף פירות לצורך אחר זמן (כמו בבקר לצורך סועדה שלישית), דאיתא ברמ"א ס' רע"ו ס"ג 'ומותר לומר לגוי לילך עמו ליטול נר דלוק כבר הואיל ואינו עושה רק טלטל בעלמא' ומסביר המ"ב שם סקל"א 'וכיון דאי בעי ישראל שקיל ליה בעצמו ע"י טלטל מן הצד כגון ... כשמביא הא"י באיסורא לית לן בה'. א"כ ה"ה לענין בורר יש אופן להישראל לעשות באופן היתר דהיינו לצורך מיד (ע' רמ"א סוף ס' דשכ"א) [ואין להביא ראיה ממ"ב ס' שיי"ט סקס"ב, דשם מצוה להגוי לעשות איסור ע' בגר"ז ס' ש"ז סע"ז דאוסר אם מצוה להגוי], אבל ע' בגר"ז ס' רע"ז קו"א אות ג', ומחצ"ש ס' רע"ו סקי"א, דכתב דהרמ"א (ס' רע"ו ס"ג) מתיר דוקא אם יש היתר לישראל לעשות עיקר המלאכה שעשה הגוי, וצ"ע אם מה שאפשר לברר מיד אם נקרא דאפשר הישראל לעשות אותו מלאכה וע' מ"ב ס' רע"ו סקל"א לענין מוקצה כמו זה, וצ"ע בכל זה, מה דעת הרב". תשובה: "כתבת להקל שמותר לומר לגוי לקלוף פירות בשחרית עבור אכילה בסעודה שלישית בשבת. אבל מה שהבאת הוכחה מן ההלכה בס' רע"ו שמותר לגוי לטלטל הנר, קשה להוכיח מדין מוקצה לדין איסור מלאכת בורר. אבל לא נראה שיש איסור אמירה לנכרי בדבר שהאיסור תלוי במחשבתו. וכן יש להוכיח ממה שכתב המ"ב ס' רע"ז ס"ק ט"ו שאין איסור של פסיק רישא בגוי. והיינו הטעם שאצל היהודי אומרים שיודע מה שתהיה התוצאה של מעשיו ולכן הוא חייב על פסיק רישא, אבל בגוי אנחנו דנים על גוף המעשה בלי להתבונן מה יהיו התוצאות כי לא מתחשבים במחשבה של הגוי. והמ"ב סתם ולא הגביל אותנו איך אומרים לגוי בפסיק רישא, ומשמע שאף שאומר לו שיכוון לכבוי האש אין בזה חסרון כיון שאין זה גוף המעשה. לכן כאן שכל האיסור בבורר לאחר זמן הוא משום שבורר לאחר זמן והיינו המחשבה שחושב שהמאכל הוא לאחר זמן, לא שייך לומר שאסור לומר לגוי לעשות כן, שלא גרע מפסיק רישא שמותר לומר לגוי. ויכול אף שלומר שיעשה לאחר זמן כיון שאין זה גוף המעשה. היוצא מדברינו שמותר לומר לגוי לקלוף ביצים לסעודה שלישית. וטוב של יאמר לו בפירוש לסעודה שלישית, אף שכוונת היהודי לסעודה שלישית שהוא אחר זמן. ומעיקר הדין יכול לומר גם בפירוש שהאוכל עבור סעודה שלישית שהוא לאחר זמן".

(1) הכלל, שכיון שתלוי במחשבה, לא שייך לאסור לומר לנכרי לעשות כן, לא נראה מהפוסקים. שראינו שאסור לומר לנכרי לעשות בשבת פעולת הכנה בשביל מוצ"ש [לרוב הפוסקים].

ו. אמירה לעכו"ם גבי כיבוד, דהוי פסיק רישא לאשוויי גומות.

1. עי' סי' של"ז סעי' ב', לשיטות ומראי מקומות.

ז. כפתור הראשי (circuit breaker).

1. מיקל.

(א) הגרשז"א זצ"ל (מאור השבת ח"א מכתב י"ג אות ד', שולחן שלמה סי' ש"ז ס"ק ל"ד) – "דעת מרן (שליט"א) [זצ"ל] והובא בשמירת שבת כהלכתה פרק ל"א הערה א', דפתיחת דלת מקרר ונדלק נורה לא הוי בגדר פסיק רישא אלא כעושה מעשה בידים, ולכן כתב מרן (שליט"א) [זצ"ל] סברא אחרת להקל במקרר. ויש לשאול כשנותק כל החשמל מהבית והעכו"ם הדליק הכפתור הראשי של החשמל הבית באופן שההיתר היה לצורך התאורה בלבד אבל על ידי זה נדלק גם פלטה חשמלית ומיחם חשמלי, דלכאורה לפי דעת מרן (שליט"א) [זצ"ל] אסור ליהנות מהמאכלים שעל גבי הפלטה החשמלית ומהמים שבמיחם כיון דהוי מעשה בידים ולא כפסיק רישא, וגם לכל עכו"ם ידוע שכל דבר התלוי בחשמל ידלק על ידי זה. תשובה: בכפתור הראשי אם מראים לו את האור אינו חושב כלל על מה שבמטבח. ואם יראה לו על מיחם יהא אסור לשתות ממנו מים חמים".

(ב) ילקוט יוסף (מהדורת תשע"ג, סי' רע"ו סעי' ל').

2. לגבי חולה.

(א) הגרשז"א זצ"ל (ארחות שבת פרק כ"ג הע' קל"ט [לשונו מובא לקמן], אשרי האיש ח"ב פרק ח' אות י"ד) – "אם ניתק זרם החשמל בבית, וניתן לחבר את החשמל ע"י הרמת המתג הראשי, ויש בבית חולה הזקוק למכשיר אדים, או שהאור זקוק לו לצורך טיפול בתינוק, מותר לומר לנכרי לחבר את המתג הראשי אף שנדלקים גם אורות נוספים ומופעלים מכשירי חשמל שאינם נצרכים לחולה".

(ב) ארחות שבת (פרק כ"ג סעי' ע"א) – "אם ניתק זרם החשמל בבית וניתן לחברו על ידי הרמת המתג הראשי ויש בבית חולה הזקוק למכשיר אדים או שהאור נחוץ לצורך טיפול בתינוק מותר לומר לנכרי לחבר את המתג הראשי אף שנדלקים גם אורות נוספים ומופעלים מכשירי חשמל שאינם נצרכים לחולה ק"ט. ויש שכתבו שראוי לומר לנכרי שחיבור החשמל בבית נחוץ לצורך חולה, כדי שיהא מעשהו לצורך החולה ק"מ".

(1) ארחות שבת (פרק כ"ג הע' קל"ט) – "טעם ההיתר לומר לנכרי לחבר את המתג הראשי מבלי לומר לו מתחילה לנתק את שאר המתגים של החשמל בבית ואת שאר המכשירים [על מנת שלא ידלקו אורות ולא יפעלו מכשירים שאינם נצרכים לחולה] הוא משום שגם ניתוק זה יש בו איסור טלטול מוקצה. ואף שמדין הקל הקל תחילה עדיף לומר לנכרי לעשות איסורים דרבנן ולא לעשות מלאכה דאורייתא מ"מ בנ"ד הלחיצה על שאר המתגים אינה לצורך החולה משא"כ חיבור המתג הראשי נעשה לצורך החולה [ואף את"ל שבישראל כה"ג צריך לעשות איסור דרבנן כדי להמנע מלעשות מלאכה לצורך פיקו"נ אף באופן שהאיסור

דרבנן אינו חלק מפעולת ההצלה מ"מ בנכרי מסתבר שא"צ לעשות זאת], וכן שמענו מהגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל]. ועוד יש לצרף בזה מה שכתבנו במאמר בסוף הספר סי' י' בדין ריבוי בשיעורין בנכרי, עיי"ש".

א. מראי מקומות – מנחת צבי (הל' אמירה לנכרי, הע' על ס' ארחות שבת הע' קל"ט).

(2) ארחות שבת (פרק כ"ג הע' ק"מ) – "הטעם להא שכתבנו שראוי לומר לנכרי שחיבור זרם החשמל נעשה לצורך חולה הוא משתי סיבות: [א]. עיין משנ"ב סי' רע"ו ס"ק ל"ט שכתב שאם הנכרי עושה מעשהו לצורך חולים ובריאיים כאחד ה"ז כנכרי העושה לצורך חולה ויש לאסור זאת [ועיין לקמן הערה קצ"ד מה שכתבנו בזה], וכאשר אומר לנכרי שהדבר נעשה לצורך החולה הרי זו עשייה עבור החולה לבדו. [ב]. הגרש"ז אויערבאך זצ"ל כתב דבאופן זה שעיקר מעשהו של הנכרי הוא לצורך החולה יש לדון את שאר האורות הנדלקים כמו פ"ר בנכרי, והבאנו את הדברים בסוף הספר סי' ט' אות כ"ב, ועיי"ש מה שכתבנו בזה".

3. מראי מקומות – מנחת צבי (הל' אמירה לנכרי סי' ס"ח אות ד').

א) ארחות שבת (פרק כ"ג סוף הע' נ"ה, סוף ח"ג סי' ט' אות כ"ב) – "ועיין במכתבי הגרש"ז א זצ"ל המובאים בספר מאור השבת חלק א' מכתב י"ג אות ד' שכתב דאם בשעה שרמזו לנכרי לחבר את המתג הראשי הראו לו את האור, נמצא שהדלקת הנכרי היתה עבור האור ואין איסור להשתמש בפלטה ובמאכלים שעל גביה משום שהנכרי לא חשב עליהם כלל בשעת מעשהו, עכ"ד. ונראה דכוונתו דהוי כעין דין פסיק רישיה בנכרי, ולפ"ז יש עצה שבשעה שרמזו לנכרי לחבר את החשמל שבבית, יתייחס הישראל רק לחדר שבו ישנם נרות, כגון שיאמר לו שקשה לאכול את הסעודה בחדר כיון שאין בו אור, ובכה"ג אין הנכרי חושב כלל על שאר החדרים והוי כעין דין פ"ר בנכרי, ומעתה אפשר דמותר ליהנות מאור שאר החדרים אף לאחר שכבו הנרות בחדר שבו אוכלים כיון שהדלקת האור בשאר החדרים היא בגדר פ"ר בנכרי. ולכאורה יש לעיין בסברא זו, דחידוש הוא לדון את הדלקת שאר האורות כפסיק רישיה בנכרי, דאף עד כמה שנאמר שהנכרי הבא להדליק את האור בבית אינו חושב כלל על המיחם שבמטבח, מ"מ כל האורות שבבית הוו בכלל כוונתו. וגם עיקר הסברא לדון את המיחם שבמטבח כאינו מתכוין אינה ברורה כ"כ דסו"ס חיבור המתג הראשי הוא הצורה המובהקת של חיבור כל מכשירי החשמל בבית [ועיין כעין טענה זו במשנ"ב סי' רנ"ג ס"ק צ"ט במה שכתב לגבי תנורים שקורין ענגליש"ע קיכ"ן דלא חשיב פ"ר בנכרי אלא חשיב ככוונה גמורה] וצ"ע".

ה. מראי מקומות – חלקת יעקב (ח"א סי' מ' סוף אות ג', או"ח סי' קי"ז, סי' קי"ח סוף אות ג'), אמירה לעכו"ם (ארטסקרול, פרק ו' הע' י"ד), מלאכת מחשבת (עמ' צ"ג), ודברת במ (ח"א סי' קי"ב).

1. פסקי תשובות (דפו"ח סי' רע"ו אות ט"ו, דפו"י סי' ש"ז אות ב' ד"ה עוד) – "אבל כשאומר לאינו יהודי לעשות מלאכת היתר, אף שבעל כרחו ובפסיק רישא נעשה בזה גם מלאכת איסור, כיון שאינו מתכוין לכך ולא נחא ליה, אין בזה איסור. אבל אם נחא ליה ליהודי, מצינו פלוגתא באחרונים אם רשאי לומר לגוי, והמקיל במקום צורך או מצוה או תינוק או חולי קצת יש לו על מי לסמוך. והדוגמאות מצויות ומגוונות ביותר, ונזכיר מקצתן: אמירה לנכרי לפתוח ברז מים החמים המופעל ע"י בוילער, שע"י כך נכנסים לדוד מים קרים ויתחממו. פתיחת בקבוקים וקופסאות שימורים. פתיחת דלתות של בית או של כלים ומכונות חשמליים שונים ומכונות וכדו', כדי להוציא דבר היתר הנמצא שם, אשר עם פתיחתן נעשה איזה פעולה חשמלית. פתיחת וסגירת דלת מקרר כאשר האור ידלק ויכבה ע"י כך, וכל כיוצא בזה".

2. אם הוא תלוי בה "חקירה", עי' לקמן.

י [פסיק רישא במלאכה הנעשית ע"י גרמא.

א. עי' סי' של"ד סעי' כ"ב [ערך גרמא], לשיטות ומראי מקומות.

יא [אם מסתכלים על כל תנועה קטנה בנפרד או בהכל ביחד.

א. מיקל.

1. בתי כהונה (ח"א סוף סי' י"ח ד"ה ואחרי, הובא ברע"א בשו"ע סי' תרס"ט) – "בליל שמחת תורה בהקפת הס"ת להוליך לפני הס"ת אבוקות של שעוה ולרקוד בהם ולהוליכן ג"כ בידם בפני חתני התורה ... אי איפשר שע"י נענע היד שלא תפול השעוה הנתכת בפי הנר ארצה והוי פסיק רישיה וכו' ואסור ביי"ט משום כבוי ... אעיקרא דדינא פירכא שמה שהניח ז"ל דהוי פ"ר משום דא"א שלא ינענע ידו קצת באופן שיעלו טיפי שעוה בארץ וכו' דעת תלמידו נוטה דאברא דא"א בלא נענוע יד כדרך מהלכי שתים וידו אוחות דבר מה אבל אינו הכרח שכל נענוע יהיה באופן שיפלו טיפי שעוה לארץ דנהי שלפעמים יש נענוע דרך הטיה שמטה לצד התחתון שנענוע כזה ודאי נועלות הטיעות אבל רוב הנענועים אינן ... הרי הוא בכלל מ"ש דשא"מ מותר ... ואין כאן פקפוק ואחד הרוא' דברי הריב"ש ז"ל בסי' שצ"ד ...".

2. עי' הגרש"ז א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ו הע' ס"ב [דפו"ח, הע' ס"ז], מלואים שם, הע' ס"ד [דפו"ח, הע' ס"ט], שולחן שלמה סי' של"ו ס"ק ג', הערות שם, ס"ק ד', מבוא פרק א' הע' מ"ז [דפו"ח, הע' נ"ו]) – "דהן אמנם אם מרבה ללכת על גבי הדשא, ודאי שיתלוש עשב באחת מפסיעותיו, מ"מ הרי עלינו לדון על כל פסיעה בנפרד, ובאותה פסיעה אין פ"ר שיתלוש עשב. ולא דמי לסירוק שערו, לעיל פי"ד סעי' נ, די"א דהוה איסור דאורייתא, ע"ש הערה קלב, משום דהתם חשיב כמכוין. אך העירו לי משו"ת הריב"ש סי' שצד וצ"ע ... מ"מ אין זה פ"ר שבכל פסיעה תהא תלישה, ולמה אסור, אך אפשר, דבריצה חוששין גם על דריכה כזו אשר אם היה מסתכל, היה יודע גם מראש שודאי יתלוש".

עי' הגרש"ז א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י' אות ט' ד"ה ועיין) – "לענין סריקה בשבת דמבואר בסוף סי' ש"ג שאפי' אם אינו מכוין להסיר הנימין המדולדלין אפי"ה אסור משום דהוי פס"ר, נראה דאף שבכל פעם שמעביר את המסרק פשוט הוא דליכא כלל פס"ר של השרת נימין, ועל כרחך משום דמ"מ באותו פעם שהסריקה משרת מתברר שבלא יודעים עשה פעולה שיש בה פס"ר של השרת נימין מדולדלין".

3. נשמת שבת (סי' של"ז אות רס"ו, סי' ש"מ אות כ"ה) – "העושה מלאכה בתכיפות זה אחר זה ובמשך הזמן הוא פסיק רישא שתועשה מלאכה אבל בכל פעולה לעצמו אינו פסק"ר מה הדין [כגון המפספס שערוותיו בתכיפות זאח"ז ובודאי שבמשך הזמן יתלש שער], ומהו העושה פעולה אחת נמשכת. תשובה - לא חשיב פסק"ר, דבר זה יש להוכיח ממה שכ' הרמ"א (בסי' ש"ג סעיף כ"ז) דמותר לחוף ולפספס שערוותיו בידו, ולא הותנה שזה רק בהעברה אחת, אכל הרבה פעמים זה אחר זה אסור, משמע דבכל אופן מותר, וש"מ דבכה"ג לא חשיב פסק"ר. ומה שכ' בשו"ת ריב"ש ... היינו רק לענין סורק שנעשה הכל ביחד בכלי אחד, לא בנידון שאלתינו הראשונה כשמחכך הרבה פעמים ובכל חיכוך לעצמו אינו פסק"ר שיתלוש שער, שכל פעם שמכניס ידו בין שערוותיו לחוף ולפספס הוא מעשה נפרד לעצמו. ובאמת בפעולה אחת נמשכת אף שאין ידוע באיזה זמן תועשה המלאכה חשיב פסק"ר כדיוצא מדברי הריב"ש הנ"ל, וכן משמע לכאורה מהא דאסור לגרור כסא מטה וספסל הגדולים מאוד אף שמסתבר שאינה עושה חריץ במשך כל הדרך, וכן מביא בשו"ת מחזה אליהו (ח"א סי' מ"ד) משו"ת חלקת יואב (סי' ח') שהעושה פעולה ממשכת אשר פסק"ר דבמשך אותה הפעולה (האחת) ודאי יתהוו מלאכה, אף דלא הוי פסק"ר על רגע מצומצום שתועשה בו המלאכה אפ"ה חשיב פסק"ר".

ב. מחמיר.

1. הגר"ח ק"ש שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ס"ז עמ' נ"ח אות כ') – "במ"ב סימן שכ"ח ס"ק קנ"א מבואר שפתילה כיון שהוא מכניס ומוציא כמה פעמים, פס"ר הוא שינשרו נימים. וצ"ע הרי כל פעולה ופעולה של הכנסה והוצאה אינו פס"ר שישירו הנימים (אולי אחרי כמה פעמים שהוא מכניס ומוציא כל אחד הוא פס"ר). וכן בסימן שט"ז ס"ק ט"ז כשהוא מכסה כלי מלא דבורים אסור, אף שאינו מכונן, כיוון הוא פס"ר, שאי אפשר שלא יתפוס אחד מהם, וצ"ע שהרי לכל אחד ואחד אינו פס"ר שיתפסנו. וכן בסימן של"ז סעיף ב' כתב הרמ"א שאסור לכבד במכבדות העשוי מקיסמין, שלא ישתברו, וצ"ע שהרי ודאי שלא בכל פעולה נושרים קיסמים [אלא בכל כיבוד הבגד כולו], שאם היה נופל קיסמים בכל פעולה ודאי לא היה נשאר מהבגד כלום. ולקמן בסימן של"ו סעיף ד' כ': יש להיזהר שלא להשליך זרעים לתרנגולים יותר מיומיים, כיוון שאז ינבוט, וצ"ע שעל כל זרע אינו פס"ר דשמא יאכלנו התרנגול [ושם מיירי בפעולה אחת כמבואר שם במשנ"ב סוף ס"ק ל"ג, דאל"ה אסור משום הכנה, ועכ"פ בכה"ג אסור]. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: מצטרף".

2. מגילת ספר (סי' י"א אות י"ב, קונ' שמירת שבת פרק כ"ו אות ד', אות ה') – "ברבי"ש סי' שצ"ד מבואר שגם זה נחשב לפסיק רישיה, דאף שעל כל פעולה בנפרד לא הוי פסיק רישיה, מ"מ אם בריבוי הפעולות ברור שתעשה מלאכה באחת מהן יש לדנו כפסיק רישיה, ומטעם זה אסר סירוק שערוות הראש, אף שבכל פעולת סירוק אינו ברור שיתלש, מ"מ אם מרבה לסרק ודאי שיתלש, עיי"ש הראיות שהביא לכך, ולפ"ז צריך לומר דבעשבים לא הוי פסיק רישיה אפילו על עשב אחר אף שמרבה ללכת".

3. הגר"ד פיינשטיין שליט"א (ודברת במ"א סי' קי"ב אות א') – "דצ"ע בריב"ש וצ"ל דהוי פסיק רישא בכל מעשה וצ"ע מה הגדר בזה ... דלפי זה אפילו בענין כל פסיעה ופסיעה דלא הוי פסיק רישא מכ"מ כיון דודאי אחד מאלו פסיעות יעשה פסיק רישא, נמי הוי ככוונה. וליכא נ"מ במה דהוי הרבה פסיעות ועל כל פסיעה ליכא שאלה כיון דודאי יעשה, ואם לא ודאי יעשה הוי כאינו מתכוין".

4. הגר"ד אריאב (ס' זכרון תהלה לדוד עמ' תקט"ו) – "ניתן לפשוט ספק זה, לכאורה, מדאסרו סריקה בשבת (סו"ס ש"ג) אף באין מתכווין להסיר נימין המדולדלין משום דהוא פ"ר. ואף שברור שבכל פעם שמעביר המסרק אין זה פ"ר שיסיר שער, וע"כ משום שדנים את סך כל הסריקה בכללותה. וכן בס' של"ז גבי טאטוא שהוא פ"ר שישבור קיסמין, ע"כ שלא בכל תנועה הוא פ"ר אא"כ נדון בכל סך הטאטוא וכו"ל. וכן גבי כבוד שחששו לאשווי גומות ע"כ כנ"ל שדנים את סך כל טאטוא הבית בכללותו שאו תהיה השווית גומא, אך לא בכל פעולה בפנ"ע".

5. ארחות שבת (פרק ל' הע' ח') – "עיינ רש"י שבת דף נ: ד"ה אבל שמבואר בדבריו שהסורק ראשו במסרק הוי פ"ר שיתלוש שער, ועיינ ריב"ש סי' שצ"ד שמבואר מדבריו דאין פ"ר דבכל העברת מסרק יתלוש שער, אלא שהסירוק בכללו יתלוש ב' שערות, אף שהסירוק מורכב מהרבה פעולות שלגבי כל אחת בפ"ע אין וודאות שיתלש שער. וכן משמע בגמ' דף פא. דאסור למשמש בצרור [כדי שיוכל להתפנות] משום השרת נימין, וכתבו תוס' דהוי פ"ר, אף שמן הסתם אין זה פ"ר שישיר נימין בכל תנועה של ידו, ועיינ בה"ל סי' שכ"ח סמ"ט סוד"ה לשום".

ג. מראי מקומות – ריב"ש (סי' שצ"ד ד"ה ומה שרצית), שבט הקהתי (ח"ה סי' קס"ז אות ב', "בס' שש"כ ..."), מחזה אליהו (ח"א סי' מ"ד אות י"ד), תורת המלאכות (גוזה סוף ס"ק ל' ד"ה אולם), משנת פקו"נ (סי' ז', האיר יוסף שבת סי' קמ"ה), פסקי תשובות (דפו"ח, סי' של"ו אות ז', הע' נ"ד).

1. מ"ב (סי' שכ"ח ס"ק ככ"א) – "וטעם איסורן משום דאידי דמשמש שם כמה פעמים להכניס ולהוציא קרוב לודאי שישיר השער שם".

בה"ל (סי' שכ"ח סעי' מ"ט סוף ד"ה לשום) – "נוכל ליישב כמו שכתבתי במ"ב דמפני שהוא מכניס ומוציא כ"פ אפשר דחשבו זה לפ"ר להשרת נימין".

2. אג"מ (מסורת משה ח"ג או"ח אות ר"ג) – "ובמחנה ששהתה הישיבה היתה משאבה למים, והדוד שלה החזיק רק כמות קטנה של מים, ועל ידי שימוש בהוצאת מים ממנה יוצא שבודאי תצטרך המשאבה לעבוד במשך היום. וכששאלו את רבינו לגבי שבת, בתחילה אמר שכבר השיב בזה כמה פעמים שדבר זה מותר, דעל כל שימוש ושימוש של כל אדם בפני עצמו אין זה פסיק רישא שפעולת הוצאת המים תגרום את הפעלת המשאבה, שרק כל השימוש של כולם ביחד הוא כמין פסיק רישא, ואין זה אסור. אבל אחר כך אמר שאם אין הכרח בכלל שהמשאבה תעבוד בכל יום אז מותר, אפילו אם למעשה יודעים שלשבת זו מוכרח שתעבוד, אבל אם יש הכרח שהמשאבה תעבוד בכל יום אז יש להחמיר. ושאלתי ומה הסיבה להחמיר בזה, הרי לכאורה הסברא הראשונה

- צודקת דאין זה פסיק רישא, וצריך להיות מותר. והשיב רבינו שבעצם הסברא מוצדקת, דלא מוצאים שפסיק רישא בכה"ג אסור, ורק שאם זה מוכרח שיעשה כאן איסור בשבת, אז בעיני העולם נראה כדבר אסור, והוי כמין מראית העין".
3. חוט שני (ח"א קונ' מלאכת מחשבת אות ח') – "פסיק רישא בתוך כמה פעולות ... ודע שכל הנידון בספק הנ"ל הוא רק באופן שהולך הליכה אחת בפעם אחת ובמשך כל הפסיעות שבהליכה זו יהיה פסיק רישא, דבזה דיינין ליה אם מחשיבים מדרבנן את כל ההליכה למעשה אחד וכן"ל, אבל כשהולך כמה פעמים ובכל ההליכות יחל יהיה פסיק רישא פשיטא דאין מחשיבים את כל ההליכות למעשה אחד ולא מיקרי פסיק רישא אף מדרבנן. ולמעשה מותר לילך במקום נמלים כשאין פסיק רישא בכל פסיעה שיהרוג נמלים, ואין צריך להתבונן בכל פסיעה אם יש בזה פסיק רישא כיון שהוא ספק פסיק רישא ואינו חייב לברר אם הוא פסיק רישא דאפילו אם נימא דמתעסק יש בזה איסורא מ"מ כיון שהוא פסיק רישא דלא ניהא ליה באיסור דרבנן [שאין צריך להריגת הנמלה] מותר. אמנם אם רואה את הנמלים צריך ליהרס מלהרגם בשבת. [ועיין ביה"ל סי' שכ"ח סעיף מ"ט]. לפיכך מי שיש לו פצע בכף רגלו שאפשר שע"י הליכתו יצא דם מן המכה, אף אם הוא במצב שבצירוף כל הליכותיו בשבת יהיה פסיק רישא שיצא דם מ"מ מותר דהוי ספק פסיק רישא בדרבנן וכן"ל. וכן בהולך עם גרביים [חדשות] שכתוב בהם אותיות וע"י הליכתו נמחקים האותיות בשבת דינו כנ"ל".
4. הגר"י טשנור שליט"א (צער בעלי חיים פרק ט"ז הע' תתנ"ב) – "נשאלתי כמה פעמים ע"י אנשים הגרים במושבים והדרכים מלאים נמלים ושאר חרקים האם מותר ללכת לבית הכנסת להתפלל בשבת. ולכאורה כל פסיעה לבד אינו 'פסיק רישא' שיהרוג בעלי חיים, על כן בשעת הדחק יש מקום להתיר".
5. הגר"ח שליט"א (צער בעלי חיים פרק ט"ז הע' תתנ"ב) – "אנשים הגרים במושבים והדרכים מלאים נמלים ושאר חרקים האם מותר ללכת לבית הכנסת להתפלל בשבת. ולכאורה כל פסיעה לבד אינו 'פסיק רישא' שיהרוג בעלי חיים ... גם הגר"ח קניבסקי שליט"א רצה בתחילה להתיר לי מהאי טעמא, והערתיו לו שבמשנ"ב (סימן של"ו ס"ק כ"ה) לא נראה כן (דלא מסתבר שבכל פסיעה הוא פס"ר) והסכים לדברי שלדעת המשנ"ב היתר זה אינו נכון, ומ"מ השיב שזכור לו סברא זו מאיזה מקום (א"ה: עיין גם באור הלכה סוף סימן שכ"ח) ומ"מ יש להקל מטעם אחר דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופא, ופסיק רישא דלא ניהא ליה (וכלאחר יד) ובמקום הצורך מקילין בזה".
6. אם הוא תלוי בה"ח קהירה, עי' לקמן.

יב] פסיק רישא כשהוא באופן שאפשר לעשות מעשה זו מבלי שיעשה עמו מלאכה.

- א. דלא אסור דשא"מ שהוא פס"ר אלא כשהוא באופן שאי אפשר לעשות מעשה זו מבלי שיעשה עמו מלאכה.
1. עי' רש"י (זבחים דף צא: ד"ה הא ר"ש) – "ואם תאמר פסיק רישא ולא ימות הוא אפשר דמזליף ליה בטיפין דקות מאד הלכך אי נמי מכבה בטיפים גסות דבר שאין מתכוין הוא".
2. ראב"ה (ריש סי' קצ"ד) – "בפרק כל התדיר אמר שמואל המתנדב יין מביא ומזלפו על גבי האיש, ופריך והא קא מכבה כבויי, ומשני לה כר' שמעון, ופירש רבינו שלמה כיון דאפשר בטיפות דקות אפי' כי עביד גדולות שפיר דמי, משמע מדבריו אפילו ברור ישליך גדולות ... נראה לי דנקוט האי כללא בידך. פסיק רישיה ולא ניהא ליה במלאכתו לא מחמתו ולא מחמת דבר אחר (מותר), שיתכן שיעשה חפצו בלא המלאכה, מותר לר' שמעון דקיימא לן כותיה, דאמר אביי כל מידי דמר הוי עביד כרב וכו' עד גורר אדם וכו', ותנן נזיר חופף ומפספס, והיא סתמא, כדאיתא בהמוציא יין, וכן הך דמוכרי כסות וכו' סתמא היא במסכת כלאים. ואע"ג דאפשר למיעבד בצניעא שרי, ואפילו באיסור דאורייתא דומיא דכלאים שרי ר' שמעון, כדמוכח בפרק כירה דשמואל דסבירא ליה כר' שמעון סבירא ליה דשיעור לצרף מותר, דיתכן שיעשה חפצו בלא צירוף, שדרך המצרפים במעט מעט לכבות הלכך אפילו מכוון שרי. ואפילו למאן דמוקי פלוגתא דגורר אדם בגדולים וקרי ליה לא אפשר, מכל מקום אפשר בסיוע חבירו אי נמי שיתן בגד תחתיו שלא יעשה חריץ, וכדתניא בביצה ונגררין על גבי כלים, אך לא אפשר בלא טורח גדול, ולהכי שרו ליה רבנן אע"ג דפסיק רישיה הוא. ואין זה מלאכת מחשבת, שאין צורך לו להחשיב המלאכה. ומסקנא בקטנים פליגי, אע"ג אפשר בטורח קטן שרי להכניס עצמו לספק, וכל שכן בגדול אפילו אם פסיק רישיה הוא דטפי שרי, דחשו לטרחו כיון שאינו מתכוון לחריץ ואפשר לעשות רצונו בלא גרירה, כדפרישית לעיל. וכן גבי גוזז במספרים אפשר לנטולו כלאחר יד או בשינוי, ואפילו לגבי שבת תנן בפרק המצניע הנוטל צפרניו זו בזו או בשינוי וכן שערו וכו' עד וחכמים אומרים אינו אלא משום שבות. וכן יש לפרש כולו בענין זה. וכמו שפסיק רישיה הותר בכי האי גוונא אע"ג דדמי למלאכת מחשבת האסור בשבת, שאינה מחשבת, דהא אין צריך (למימר) למלאכה ואינו מתכוין, מזו הסברא מתיר נמי ר' שמעון בכל איסורים, שהרי לענין פסיק רישיה כולם שווים. ודווקא כגון שיש הוכחה שאינו מתכוין למלאכה אי נמי לאיסור אחר נקרא דבר שאינו מתכוין. וכל אילו לר' יהודה אסור אבל אינו חייב חטאת. זה הכלל האחד".

ראב"ה (סי' תשס"ב) – "שרי ביום טוב לתלוש הנוצה במקום השחיטה כשבא לשחוט, ולא חיישינן לחבורה ולא פסיק רישיה הוא, ומשום תלישה נמי לא נאסור אף על גב דפסיק רישיה היא התלישה, דפסיק רישיה ולא ימות ולא ניהא ליה לא מחמתו ולא מחמת דבר אחר שאפשר שיתקיים חפצו בלא מלאכה דאורייתא שרי לכתחילה".

- א. מגיה (על ראב"ה סי' קצ"ד הע' כ"א) – "ולכאורה לפי סברא זו אפילו היכא דניהא ליה שרי".
3. שלטי גבורים (דף לח. אות ג') – "ואני כתבתי בחדו' דכל מעשה שאפשר לעשות זולת הפסיק רישיה אז אפי' עביד אותו מעשה אפי' בפסיק רישיה שרי כי לא מתכוין לעשות פסיק רישיה והארכתי שם ומדברי הרשב"א סיוע גדול לדברי כי ק"ו הם דברי מדבריו".

4. מרכבת המשנה (שבת פרק א', כלאים פרק י' הל' י"ח), הו"ד בפתחי תשובה (יו"ד סי' ש"א ס"ק ה') – "ועיין בספר מרכבת המשנה פ"א מהלכות שבת ופ"י מהל' כלאים דין י"ח שהשיג על הט"ז ועל החות יאיר וכו' שגם דברי הש"ך דחוקים וכו' הוא ז"ל דודאי דבר שאין מתכוין מותר אע"ג דעושה האיסור ממש שהרי בנתפזרו מעותיו לפני עבודת כוכבים אין אסור אלא משום מראית עין אע"ג דמשתחוה בפועל ואין לך פסיק רישא גדול מזה רק עיקר הסברא דלא חשיב פסיק רישא הוא כשמתכוין לאיזה דבר היתר וא"א

לעשות דבר היתר זה שמתכוין א"כ עושה דבר איסור כמו בנ"ד שמתכוין ללבוש כדי להבריה המכס שא"א ללבוש שלא יתחמם הלכך מה שמתכוין ללבוש חשוב כאילו מתכוין לחמם וה"ל פ"ר וכן המעלה ע"ג כתפיו מרדעת להוציא עליו משא חשוב פ"ר משא"כ מוכרי ותופרי כסות שאין כוונתם כלל להעלות עליהן כ"א לטעון ולהוליך לא חשיב פ"ר אע"פ שמעלה על כתפו בפועל כיון שכוונתו רק להוליך והרי אפשר להוליך בידו ובמקל שלא יתחמם וכה"ג בנושאי מת ובהמה שאין כוונתם אלא להוליך וה"ה בתופרי כסות שאין כוונתם אלא לתפור ואי אפשר בעולם לתפור שלא יניח על ברכיו הלכך אפי' מניח על ברכיו חשיב דבר שאינו מתכון דומיא דהיה נתפזרו מעותיו לפני עבודת כוכבים דהיה חשוב דשא"מ להשתחוות הואיל שאפשר ללקט בלא השתחויה אלא דהתם אסור משום מ"ע משא"כ במוכרי ותופרי כסות דליכא מ"ע דהכל יודעים שעסוק במלאכתו ואינו מתכוין ע"ש".

שלחן עצי שטים (סי' ג' חורש ס"ו) – "בגרידת מטה כסא וספסל לא שייך לגזור שמא יתכוין ואפילו גדולים הרבה לא חשיב פ"ר כיון דאפשר בעולם לטלטלו ע"י הרבה בני אדם".

5. ישועות יעקב (סי' שט"ז ס"ק ה') – "כתב הש"ג ... דבזה יתישבו הרבה דברים בענין פ"ר והרבה דברים נראין כסותרים והיה לאחדים עפ"י כלל זה והנה בש"ס דכתובות דף ו' בהך דמהו לבעול בתחלה בשבת דקאמר הש"ס דמותר לבעול בתחלה בשבת משום דאינו מתכוין להוצאת הדם וקאמר עלה והא אביי ורבא דאמרי תריייהו מודה ר"ש בפ"ר ולא ימות ומשני לא כהללו בבליים שאינן בקיאים בהט"י אלא יש בקיאים בהט"י ודחקו בדבר הקדמונינו דממ"נ אי איירי שבועלי בהט"י אין כאן הוצאת הדם כלל ואם אינן בועלים בהט"י א"כ אי אפשר בלי הוצאת הדם ... הדבר פשוט דכוונת רש"י ז"ל כשיטת הש"ג הנ"ל וכיון דאפשר להגיע לתכלית כוונתו ע"י הט"י דלא קעביד איסורא א"כ אף שעושה בלי הט"י לא חשוב פ"ר וכמו כן הא דמבואר בש"ס דזבחים דף צ"א המתנדב יין מביא ומזלפו ע"ג אישים ... והדברים ברורים".

6. מהרש"ם (עין הרועים ערך דבר שאינו מתכון אות י"ד) – "בכה"נ דאפשר לעשות באופן היתר, אף והשתא אי אפשר, מ"מ פס"ר לא מיקרי עכ"פ ושרי היכא דאינו מתכוין, רשב"א שבת ק"ו ע"ש. וכ"ה להדיא גם ברש"י זבחים צ"א. ואאמו"ר נ"י העלה עפ"י"ז בטעם מ"ש התוס' שבועות מ"ד אמאי אמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנו, והרי נהנה מפרוטה דר' יוסף וכו', ות' דיכול לתקוע בשעה שאין שם עני ע"ש. ודברי התוס' אינם מובנים דנוקים דוקא בכה"ג, וביאר אאמו"ר נ"י עפ"י דברי רש"י והרשב"א הנ"ל דמכיון דאפשר בכה"ג בשעה שאין שם עני שוב לא הוי כפס"ר, וממילא שוב לא נקרא נהנה כיון שאינו מכין ואפי' יש שם עני".

ב. מחמיר.

1. רוקח (סי' נ"ח) – "בפ' במה מדליקין (דף כב) אבל גדולות מאד אסור דהוי פסיק רישיה".
2. ריטב"א (דף קיז. ד"ה ומפרקי').
3. ארחות חיים (יו"ט אות ס').
4. כל בו (סי' נ"ח) – "גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ, פירוש ספסלים קטנים שאפשר להגביהן כיון דלא מתכוין מותר לגררן אבל גדולים שאי אפשר לגררן בלתי לעשות חריץ אע"ג דלא מתכוין אסור משום דהוי פסיק רישיה, וה"ר משולם כתב דעתו, כך כתב ה"ר דוד ב"ר לוי ז"ל [המכתם] בפרק כל שעה גבי אפשר ולא קא מכין או לא אפשר וקא מכין וכו'".
5. הג' מוהר"א אזולאי (סי' של"ז ס"ק א').
6. מג"א (סי' של"ז ס"ק א') – "אבל גדולים מאוד אסור לגרור דהוי פסיק רישי' דעושה חריץ".
7. תוס' שבת (סי' של"ז ס"ק א') – "אבל גדולים מאוד אסור דהוי פ"ר".
8. מנורה הטהורה (סי' של"ז קני המנורה ס"ק א').
9. תפארת ישראל (כלכלת שבת חורש).
10. ח"א (כלל מ' סעי' ו') – "מותר לגרור על גבי קרקע מטה וספסל, ואפילו הם גדולים ולפעמים עושין חריץ בארץ, דהוי דבר שאינו מתכון. אבל גדולים מאוד שבודאי עושין חריץ והוי פסיק רישיה, אסור (של"ז)".
11. שלחן שלמה (סי' של"ז סעי' א') – "אבל גדולים מאד ודאי עושין חריץ ואסור אפי' בקרקע של שיש".
12. גר"ז (סי' של"ז סעי' א') – "אבל הגדולים מאד אסור לגרור שבודאי עושין חריץ ופסיק רישיה ולא ימות הוא".
13. מ"ב (סי' של"ז ס"ק ד', עי' חפץ חיים כלל ו' הג"ה על במ"ח ס"ק י"ד) – "כתב המג"א דגדולים ביותר אסור לגרור על הארץ דפסיק רישא הוא דבודאי יעשה חריץ".
14. ערה"ש (סי' של"ז סעי' ג') – "ולכן אם הם גדולים ביותר שודאי יעשה חריץ אסור".
15. אגלי טל (חורש סעי' י"א).
16. שביתת השבת (חורש סעי' כ').
17. תורת השבת (סי' של"ז ס"ק ב').
18. קצות השלחן (סי' קמ"ו סעי' כ"ו).
19. כה"ח (סי' של"ז ס"ק ג') – "אבל גדולים מאד אסור".
20. יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"א עמ' י"א ד"ה גורר).
21. עי' מנוחת אהבה (ח"ב פרק ב' סעי' ט').
22. שבט הלוי (ח"ח סי' נ"ט) – "ברור דהתוס' והרא"ש והערוך ועמם שאר הראשנים לית להו כלל זה דפס"ר דיהי' מותר דרך פס"ר כיון דאפשר בלי פס"ר, וכן המאירי בשבת קי"ז וכ"ד דעתו דלא כרש"י. וראיתי במרכבת המשנה ... והדבר תמוה בעיני".
23. חוט שני (ח"א עמ' צ"ד ד"ה קי"ל) – "וכתב המ"ב ...".
24. קיצור הל' שבת (סי' ג' אות ב').
25. נשמת שבת (סי' של"ז אות ר"ס, אות רס"ג) – "מרכבת המשנה ... מיהו להלכה נראה מדברי הפוסקים (שנקטו כאן להלכה כהמג"א) שלא נקטינן כוותיה, ואף בכה"ג אסור (מה"ת) כשהוא פסק"ר לפי המציאות של עכשיו".

26. ארחות שבת (פרק י"ח סעי' נ"ב).
 27. שבת בית (ארטסקרול, ח"ב עמ' רנ"ז).
 28. סידור השולחן (סי' של"ז סעי' א' אות ה').

ג. מראי מקומות – יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ל"ג אות ט', סי' ל"ה אות י"ג, לוית חן אות ק"ו), שלמי ניסן (בונה, עמ' קי"ט), מלאכת מחשבת (סי' ג' אות ו').
 1. אם הוא תלוי בה"חקירה, עי' לקמן.

יג] לגרומ פסיק רישא ע"י קטן שאין לו הבנה בתוצאה [שהקטן עוסק בדעתו בהיתר ואינו יודע להאיסור כלל].
 א. עי' סי' שמ"ג [ערך חינוך], לשיטות ומראי מקומות.
 1. אם הוא תלוי בה"חקירה, עי' לקמן.

יד] פסיק רישא דלא ניחא ליה.

א. מיקל: ראשונים.

1. ערוך (כדאי' בראשונים).
2. ר' חננאל (שבת דף קיז, ובהערוך ערך סבר (ה') בשם הר"ח).
3. בה"ג (ר' ירוחם נתיב י"ב ח"ד, פ"ז-א', העמק שאלה סי' ק"ה ס"ק ה') – "וכתב בה"ג דאינו אסור פסיק רישיה אלא כשהוא נהנה כגון שעושה הדב' בקרקע שלו או בדבר שלו ועושה בו טובה וכגון אב המל בנו וקוצץ בהרת במילתו אבל אם אינו נהנה כגון בדבר של אחרי' או מל בן אחרים וקוצץ בהרת או שעושה בשל עצמו ואינו נהנה מאותה מלאכה הנעשית בלא כוונה מותר לכתחילה והרב' ראיות על זה".
4. שאלתא (שאלתות ק"ה, לפי העמק שאלה שם).
5. עי' ראב"ד (שבת פרק י"ב הל' ו' דפוס פרנקל, וכמו המ"מ שם. אמנם עי' ילקוט שניי נוסחאות שם) – "מקשה הוא דקשיא לן בנר שעל גבי טבלא נמי אמאי לא הוי פסיק רישא ומשנינן דלא ניחא ליה משום שנשפך השמן".
6. רשב"א (שבת דף קג, ד"ה לא, דף קי: ד"ה ובתוספות, דף קיא. ד"ה האי, עי' דף קכ: ד"ה הא, כתובות דף ו.) – "והרב ר' נתן בעל הערוך ז"ל כתב ... ורבינו יצחק ז"ל פי' ... וליתא דהיינו לאוקומה אליבא דר' יהודה אבל לר' שמעון אפי' בשהגיעו לצירוף שרי כל שאינו מתכוין, וכדמוכח נמי בפ' כירה (מ"א ב') גבי המיחם שפינהו דאקשינן והלא מצרף ופרקי' הא מני ר' שמעון היא ולא שני בשלא הגיע לצירוף דאלמא לר' שמעון כל שאינו מתכוין מותר, ומה שהביא הוא ז"ל ראייה ממפס מורסא ואמר דלא התירו אלא משום צערא דגופא דחאה רבינו הרב נ"ר דלאו משום צערא דגופא התירו דדבר שיש בו רפואה לא התירו במקום צער אע"פ שאין בו אלא משום גזירת שחיקת סמנין וכ"ש שלא יתירו מלאכה שאינה צריכה לגופה, אלא היינו טעמא לפי שאינו מתכוין לחבורה בנטילת הקוץ ואינו נהנה ממנה ומההוא טעמא ממש דאמרן דכל שאינו נהנה ואינו מתכוין אפילו בפסיק רישיה שרי".
7. סמ"ק (סי' רפ"ב [עמ' רפ"א, עמ' רפ"ג]) – "ואם אין כלי תחת החבית דהשתא מה שנסחט מן הבגד הכרוך בברזא נופל לאיבוד לארץ ולא ניחא ליה באותו משקה לפירוש הערוך (בערך פסק ורא"ש שם קפ"ג) מותר למשוך מן הברזא".
8. ר' ירוחם (נתיב י"ב ח"ד, פ"ז-א') – "... וכמה מפרשים נחלקו עליו וכתבו דאפי' אינו נהנה אסור דבר שאין מתכוין בפסיק רישיה ולא ימות ולפי דברי בעל הערוך מה שנהגו שחבית פקוקה הנקב שלה בפשתן ומסירין הפקק ליקח ממנו יין ונוהגין בו התר אפילו שאי אפשר שלא יסחוט בשעה שנוטלו או שמחזירו מאחר שאינו מתכוין נכון הם עושין ולפי שאר המפרשים אסור ובכל הארצות שעברתי בהן נוהגין בו התר".
9. אגודה (שבת פרק י"ב סי' קי"ז) – "קעביד בארעה דחביה משמע פסיק רישא דלא ניחא ליה שרי. אוכל בגינת חבירו מותר ליטול ידיו ואינו חושש שיפלו על העשבים בשבת".
10. כל בו (סי' ל"א, עמ' קכ"ד-ב', עמ' ריש ק"ה-א') – "וטיט שעל בגדו מכשכשו בידו מבפנים ולא מבחוץ שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ודמי למלבן אע"פ דלית להו מיא, מותר לגרר בצפורן ואין לחוש לתלישת שער הבגד דהא לא מכין ופסיק רישיה דלא ניחא ליה הוא".
- כל בו (סי' ל"א, עמ' ל"ב-ב' או קכ"ב-ב') – "השוכח נר על גבי טבלא או שנפל על הטבלא מנער את הטבלה והנר נופל אם כבה כבה דכיון דלא מכין שרי ואפילו בנר של שמן דהוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה הוא דשרי".
- כל בו (סי' ל"א, עמ' ק"א-ב') – "סתמת כלי היין שהברזא מן הצד אין בו משום סחיטה דפסיק רישיה דלא ניחא ליה הוא, כיון שהמשקה הולך לאבוד".

ב. מחמיר, פטור אבל אסור: ראשונים.

1. רא"ש (פרק י"ב סי' א') – "ונראה דלאו ראייה היא ...".
2. ר"ן (דף מא. ד"ה אבל, ח"ה הר"ן דף קיא.) – "ואין אלו ראיות דלעולם כל היכא דהוי פסיק רישיה אע"ג דלא ניחא ליה אסור".
3. יראים (סי' רע"ד, מלאכות חורש עמ' קל"א) – "אע"ג דפסיק רישא ולא ימות הוא לא מחייב ר' שמעון מיהו איסורא דרבנן איכא אפילו בארעא דחבריה".
4. רמב"ן (דף קג, דף קיא, עי' חזו"א סי' נ"ו ריש ס"ק ד') – "וזה הסברא לא הסכימה לדעתי ואלו הראיות יש לדחות ...".
5. ספר ריקאנטי (סי' קי"ד).
6. ריטב"א (דף קג, דף קז, דף קי: ד"ה אלא) – "אפילו לענין שבת ויום טוב מודה רבי שמעון בכל דפסיק רישיה ואע"ג דלא ניחא ליה, היכא דעביד בלא מתכוין מידי דחשיבא מלאכה מנפשה".

7. ס' התרומה (סי' רמ"ד) – "מיהו פי' מורי רבינו דאפי' אין כלי מתחת החבית לקבל היין הנופל. מ"מ אסור למשוך בברזא הכרוכה בפשתן ובמוך בשבת משום דישא. ואע"ג שהבלוע הנסחט נופל על הארץ לאבוד נהי דאיסור' דאוריית' ליכא כדמייתי ראיא בערוך מד' מקומות כדפי' לעיל. מ"מ איסור' דרבנן איכא".
8. סמ"ג (ל"ת ס"ה, עמ' יג.) – "דפסיק רישיה דלא ניהא ליה אסור".
9. או"ן (שבת ס' נ"ד) – "אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה ר"ש באיפסיק רישיה ולא ימות ואע"ג דאמרינן פ' הבונה גבי התולש עולשין כו' עד והא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה ר"ש באיפסיק רישיה ולא ימות ל"צ דקא עביד בארעא דחבריה. משמע דהיכא דלא ניהא ליה אע"ג דפ"ר הוא שרי לר' שמעון. והוא פי' ר' אליעזר ממין זצ"ל דהיינו שאינו חייב חטאת אבל איסור מיהא איכא מדרבנן".
10. ר"פ (סי' ל"א, עמ' כ"ט-ג' או ק"ב-א') – "והר"ף ז"ל כתב שאסור למשוך מן החביות בברזא שכרוכים במוכין שמא יסחוט ופסיק רישיה הוא, ונהי דאיסורא דאורייתא ליכא איסורא דרבנן מיהא איכא, כדאמרינן, ספוג שאין לה בית אחיזה אין מקנחין בה משום סחיטה, ואף על גב דלא ניהא ליה".

ג. דעת הרמב"ם.

1. מיקל, כמו הערוך – חי' הגר"ח (שבת פרק י' הל' י"ז), העמק שאלה (סי' ק"ה ס"ק ה'), חי' ר' שלמה (ח"ב סי' י"ט).
2. מחמיר – מרכבת המשנה (ריש הל' שבת), מעשה רוקח (פרק א' הל' ו'), שו"ת משנת ר' אהרן (ח"א סי' ד' ד"ה מתוך, "דהרמב"ם אוסר פ"ר דלנ"ל בכה"ל מכח מה שפסק במזלפין, ודלא כהגש"ז מבריסק בתשובתו").
3. מראי מקומות – ראב"ד (פרק י"ב הל' ו'), מ"מ (פ"א הל' ו'), פרק י"ב הל' ו'), אבן האזל (פרק א' הל' ה'), חזו"א (על הרמב"ם פרק א' הל' ו'), נתיבות שלום (סי' ז' אות ד').

ד. דעת הר"י.

1. מיקל – ריטב"א (כתובות דף ו.).
2. מחמיר – סמ"ג (ל"ת ס"ה, "ורבינו יצחק בר' שמואל מפרש (כתובות ו, א תד"ה האי) דאיסורא דרבנן מיהא איכא אף ע"פ שהמשקה הולך לאיבוד"), רשב"א (כתובות דף ו.), מרדכי (שבת ס' תכ"ח), טור (סי' ש"כ סעי' י"ח), ב"י (סי' ש"כ אות י"ח), באר הגולה (שם אות ז').

ה. דעת ר"ת.

1. מיקל – תוס' (כתובות דף ו.).
2. מחמיר – ספר ריקאנטי (סי' קי"ד).

ו. פוסקים.

1. מחמיר, פטור אבל אסור – מחבר (סי' ש"כ סעי' י"ח, "חבית שפקקו בפקק של פשתן לסתום נקב שבדפנה שמוציאין בו היין, יש מי שמתיר אף על פי שא"א שלא יסחוט, והוא שלא יהא תחתיו כלי; דכיון שאינו נהנה בסחיטה זו, הוי פסיק רישא דלא ניהא ליה, ומותר. וחלקו עליו, ואמרו דאע"ג דלא ניהא ליה, כיון דפסיק רישא הוא, אסור"), ס' הזכרונות (שבת פרק א' מ"ל הזורע, "איסור גמור דרבנן"), א"ר (סי' של"ו ס"ק ו'), "גם אין להקל אפילו בגנת כותים, שהרי כתב הב"י בס"ס ש"כ דרוב פוסקים כתבו דאיסור דרבנן מיהא איכא אף בדלא ניהא ליה"), תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ב' ס"ק ד'), ערה"ש (סי' ש"כ סעי' ל"ד, "דבזה פשיטא שעכ"פ יש איסור דרבנן"), מהרש"ם (עין הרועים ערך דבר שאינו מתכוין אות ז'), מ"ב (סי' רנ"ט שעה"צ ס"ק ט"ז, סי' של"ו ס"ק כ"ז, בה"ל סי' רע"ז סעי' ג' ד"ה א"א, "ואף דהוא פסיק רישא דלא ניהא לה, וכמו שכתב הגר"א, אף על פי כן מדרבנן אסור, וכדלקמן בסימן ש"כ סעיף י"ח"), פוסקים.
2. מיקל – מהר"ל (דף קג.), חכמת שלמה (סוף סי' ש"כ), משנת יוסף (ח"ט סי' ק"ט אות א').
3. חייב – שוואל ומשיב (מהד' שתיטאי, סי' ל"ג. צב"ג).
- ז. מראי מקומות – חזו"א (סי' נ' ס"ק א'), לשונו מובא לקמן.
1. אג"מ (רשומי אהרן ח"ב או"ח סי' של"ז אות ב') – "פסיק רישא דלא ניהא ליה במקום צורך מותר ע"י עכו"ם".
2. הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא סי' של"ו על מ"ב ס"ק כ"ז) – "במקום מצוה או צערא יש להקל בפסיק רישיה דלא ניהא ליה".

טו] פסיק רישא דלא ניהא ליה: בשאר איסורים.

א. שאר איסורים לדעת הערוך: הראיות מסוגיות של שאר איסורים. כגון מסוגיא דבהרת (שבת דף קלג.), מזלפין יין ע"ג האישים (זבחים דף כא), כלאים (שבת דף כט), ועוד.

1. סתירות בראשונים.

ה"ה שאר איסורים	רק שבת	וכן הקשו האחרונים
א) <u>רא"ש</u> פרק י"ב סעי' א'	פרק י"ד אות ט'	מג"א (סי' ש"כ ס"ק כ'), קרבן נתנאל (אות מ').
ב) <u>רשב"א</u> דף קיא., כתובות דף ו.	דף קי:	מגיה (קי: הע' פ').
ג) <u>ר"ן</u> דף מא. ד"ה אבל	דף מ: ד"ה אלא	גליון מהרש"א (שם), שפת אמת (קיא.), מהרש"ם.
ד) חי' הר"ן דף קיא. ד"ה האי	דף קי:	מגיה (הע' ס"ז).

ב. י"ל לדעת הערוך אה"נ דה"ה שאר איסורים, אבל הראשונים סברו שיש צד להקל רק לשבת.

1. בית מאיר (סי' ש"כ סעי' י"ח) – "עיינ מ"א כתב על תירוץ בה"ז דלא תי' כלום דהא הרא"ש מייתי ראי' מיני' ש"מ דס"ל דאף בכל האיסורים כן. ולא דק כי ליתא רק כתב בשם הערוך שמייתי ראי' זו והערוך לעצמו פשיטא שסובר דה"ה בשאר איסורין ואף לשיטתו מדחה הרא"ש הראי' דאפשר דלא הוי פ"ר וזה בפרק הבונה ובפרק ח' שרצים כתב לדעתו דלא שייכי דברי הערוך בשאר איסורין ומביא הראי' מהמקשה כדכתב הבה"ז מדלא משני מיד הא ר"ש ש"מ דהמקשה הקשה לכ"ע מכח פ"ר אף דלא ניחא לו ודבאמת הוי פ"ר כדעת הערוך והתרצן להמסקנא דמשני כר"ש היינו כצירף שני דכבוי דמצוה שאני והוא תירוץ נכון לדעתי ות"י המ"א אדרבא לא ניחא כלל לענ"ד ע"ש בבה"ז ודוק".
 2. תשובת רבי אליעזר (ח"א סי' י"ב, וכן בשד"ח קונ' באר בשדה בסוף הקונ' אות ד').
 3. ח"י ר' שלמה (כתובות סי' ג' ד"ה לשיטתיה).
- (א) אמנם עי' הגר"צ חשין שליט"א (יד אליעזר זבחים עמ' תקמ"ט אות ד').

ג. הלכה.

1. לכו"ע אסור, ואיסורו מה"ת – ח"א (כלל ט' סעי' ו'), "ופסיק רישיה בשאר איסורין חוץ משבת, דעת הרא"ש דלכולי עלמא אסור, ומשמע מדאורייתא, דדוקא בשבת דבעינן מלאכת מחשבת, מה שאין כן בשאר איסורין (עיינ ברא"ש סוף פרק י"ד דשבת [הל' ט'] ובמ"א סי' ש"ך ס"ק כ')", עי' מ"ב (סי' ש"כ ס"ק נ"ג, חפץ חיים במ"ח כלל ו' ס"ק י"ד).
- ד. מראי מקומות – רע"א (יו"ד סי' פ"ז על סעי' ו' בהג"ה), חזו"א (סי' נ' ס"ק א', לשונו מובא לקמן).

טז] פסיק רישא דניחא ליה: בחד דרבנן.

- א. דעת תרומת הדשן (ח"א סי' ס"ד), למסקנא – "דבאיסור דרבנן יש לחלק בין מתכוין גמור, לפסיק רישיה, כדאיתא בתשובת מור"ם במרדכי פ' הזורק".
1. מיקל.
 - (א) מג"א (סי' שי"ד ס"ק ה') – "מ"ש להתיר פסיק רישיה במילי דרבנן וכ"כ סי' ע"ו".
 - (ב) ישועות יעקב (סי' רע"ז ס"ק א').
 - (ג) שעה"צ (סי' שט"ז ס"ק כ"א) – "ודלא כתרומת הדשן המובא שם במגן אברהם בסימן שי"ד סעיף קטן ה".
 - (ד) מהרש"ם (עין הרועים ערך דבר שאינו מתכוין אות ט') – לשונו מובא לעיל.
 - (ה) קצות השולחן (סי' קמ"ו ס"ק י"ג) – לשונו מובא לקמן.
2. מחמיר, שחזר בו.
 - (א) ט"ז (סי' שי"ד ס"ק ב').
 - (ב) א"ר (סי' שי"ד ס"ק ב') – "מוכח דס"ל לתרומת הדשן גופיה דבאיסור דרבנן אסור פסיק רישיה, ובתחילה לא כתבו לפי האמת, והוא ברור".
 - (ג) גר"א (סי' שי"ד ד"ה ואם) – "ונראה שחזר בו תה"ד ממ"ש בתחלה דפ"ר בדרבנן מותר שהרי בחבית ודאי אינו אלא דרבנן".
 - (ד) חזו"א (סי' נ"א ס"ק י"ד ד"ה ומתחלה).
3. מראי מקומות – חת"ס (יו"ד סי' ק"מ ד"ה ועתה).

ב. ראשונים.

1. מיקל.

- (א) מאירי (דף כט: ד"ה ויש מוסיפין, דף עה. ד"ה הצד, דף קכ: ד"ה מי, ד"ה נר, דף קמה. ד"ה מה) – "ושמא תאמר והרי אין בכבוי זה אלא איסור חכמים אפי' היה מתכוין בו שהרי סוגיא זו לדעה ר' שמעון והרי הוא סובר שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה וכבר ביארנו שכל פסיק רישיה במלאכת סופרים שמותר בענין זה כמו שביארנו בצירוף ושמא תאמר על רב שהוא בעל שמועה זו שהוא סובר כר' יהודה שמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה ויש כאן איסור תורה אינו כן שאם כדברך אף הוא אומר לו ומשום דסבירא ליה כר' יהודה מאן דתני כר' שמעון מילט לייט ליה ומ"מ תירצו בה גדולי הדורות שלא אמרו שלא לחייב בפסיק רישיה באיסור חכמים אלא בדבר שאין באותה מלאכה איסור תורה כלל כגון מצרף אבל בכיבוי שיש בו איסור תורה בפתילה שצריך להבהבה לא".
- מאירי (דף מא. ד"ה המיחם) – "ואף אם תמצא לומר שהוא פסיק רישיה כבר ביארנו שאין דין פסיק רישיה נאמר אלא באיסור תורה והצירוף אינו אלא מדרבנן".
- (ב) ההשלמה (דף מא. ד"ה המיחם, דף עה. ד"ה וליחייב, דף קכא:).
- (ג) ר' אשר מלוניל (בס' אהל מועד ח"ב עמ' מא:).
- (ד) המאורות (דף מא. ד"ה מיחם, דף עה. ד"ה וכי, דף קכא:).
- (ה) י"א דעת רש"י.

- 1) עי' תוס' שבת (ס"ק ט') – "ולפי מ"ש התה"ד דבמילי דרבנן לא אמרינן פסיק רישיה כלל בלא"ה לא ק"מ אכן המג"א א..."
- 2) פרי"ח (על סי' תקי"א) – "ואסור לסחוף. נראה מדברי רש"י דדוקא במכווין לאולודי ריחא, הא לאו הכי שרי, דכיון דלא אסור אלא מדרבנן וכדפירש רש"י פרק ב' דביצה ריש דף כ"ג [ד"ה דקמוליד] ולא מכוין אפילו פסיק רישיה מותר, וכדכתב תרומת הדשן סימן ס"ו ומייתי לה [ב"י] או"ח סימן רנ"ג סוף דף קס"ו [עמוד סז ד"ה כתוב]".

- (3) שער המלך (שבת פרק כ"ה הל' כ"ה ד"ה ודע) – "במ"ש רש"י ז"ל בביצה ... ואם נאמר דס"ל לרש"י דפס"ר בדרבנן שרי כמ"ש הפר"ח ז"ל ניחא".
- (4) וכן של"ג (שבת דף סא. בדפי הרי"ף [שובר אדם את החבית, דרבנן. ואינו מתכווין מותר, הגם פס"ר]), ומהר"ן יפה (סי' ה'), ודובב מישורים (ח"ב סי' מ"ג), ועי' רשב"א במגיה לביצה דף לג. הע' קפ"ב.
- (ו) תוס' (פסחים דף כה: ד"ה לא, עי' מלא הרועים שם).
2. מחמיר.
- (א) תוס' (דף קג. סוף ד"ה לא, הו"ד במג"א) – "י"ל דאותו תיקון מועט כמו מיעוט ענבים דלא אסיר אלא מדרבנן לא גזרו חכמים כשאנו נהנה".
- (ב) רשב"א (דף קכ: ד"ה אמר, הו"ד בפמ"ג סי' רע"ז מש"ז ס"ק ג') – "ומכל מקום שמעינן מיהא דאפילו במלאכה דרבנן ובשאינו מתכוין אי פסיק רישיה הוא אסור אפילו לרבי שמעון, דהא הכא אינו מתכוין ומלאכה שאינה צריכה לגופה היא ואפילו הכי אמרינן דמודה בה רבי שמעון דפסיק רישיה הוא".
- (ג) ריטב"א (דף קו: ד"ה וחכמים) – "ואע"פ שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה ואינו מתכוין לצוד, הוי פסיק רישיה ולא ימות דאסור אפי' באיסורא דרבנן, ואפי' היכא דלא איכפת ליה".
- ריטב"א (דף קכ: ד"ה מודה) – "ואם תאמר ולמאן דשרי מאי קסבר, דהא פסיק רישיה ולא ימות היא דמודה ביה רבי שמעון, י"ל ... סבירא ליה דכי מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות באיסורא דאורייתא אבל כיבוי זה לרבי שמעון איסור דרבנן הוא דהא מלאכה שאינה צריכה לגופה היא ובאיסור דרבנן שרי רבי שמעון אף בפסיק רישיה ולא ימות" – ואנו חולק על הברייתא שם, ופסק כרב שליט על המיקלים.
- (ד) עי' רמב"ם (פרק א' הל' ה', לפי ישועות מלכו בקונ' מעט צרי. אמנם יש הרבה חולקים).

ג. פוסקים.

1. מיקל.

- (א) עולת תמיד (סי' שי"ד סוף ס"ק ז', סי' ש"כ ס"ק ל"ב).
- (ב) פרי חדש (על סי' תקי"א).
- (ג) מטה יהודה (סי' שכ"א ס"ק א', קונ' פסיק רישיה בריש ספר בני יהודה [הנדפס בלחם יהודה השלם הל' שבת]).
- (ד) גינת ורדים (או"ח כלל ג' סי' ט"ז) – "הוכחנו בפתיח דברינו מדברי הר"ן דבשלהי פרק המביא דכל מידי דהוי איסורא מדרבנן כי לא מיכוין שרי אף על גב דהוי פסיק רישיה".
- (ה) הו"ד בגליון מהרש"א (סי' ש"כ על הט"ז ס"ק ח') – "(טז ס"ק ח) שהרי אינו בורא וכו'. דאיסור נולד דרבנן, רש"י ביצה כ"ג (ע"א ד"ה דקמוליד), וכל מידי דאסורו מדרבנן באינו מכוין בפסיק רישא שרי, הר"ן שלהי המביא [שם יט, א ד"ה אוכלי]. ועיין תשובות גינת ורדים [ח"א] חלק או"ח כלל ג' סוף סימן י"ד וסימן י"ו".
- (ו) בית מאיר (סי' שכ"א סעי' י"ד, הו"ד במ"ב שם ס"ק נ"ז).
- (ז) עי' יד מלאכי (כללי הדינים אות תקכ"ה).
- (ח) גור אריה יהודא (או"ח סי' ל"ו).
- (ט) ווי העמודים (סי' ק"ב ס"ק ח').
- (י) ישועות יעקב (סי' קכ"ב ס"ק א' ד"ה והנה זה) – "אם הך מילתא דאין מבטלין איסור לכתחילה הוא מדרבנן ופ"ר בדרבנן מותר כמבואר בא"ח סימן רנ"ג בסוף הסימן".
- (יא) בני יהודה (ח"ב סי' מ"ז, ק"כ-א').
- (יב) נהר שלום (סי' שי"ד ס"ק ב', סי' שט"ז ס"ק ג' ד"ה כתב, סי' שכ"א ס"ק ה', סי' ש"מ ס"ק ג', עי' סי' תקי"א ס"ק ב') – "דפסיק רישיה בדרבנן שרי".
- (יג) נחפה בכסף (סי' ד' ד"ה עוד מצאתי) – "דמסוגיא דאלוותא ומתני' דחבית מוכח דבאיסור דרבנן אפי' בפסיק רישיה שרי כשאנו מכוין כמ"ש הגינת ורדים ז"ל".
- (יד) פתח הדביר (ח"ד סי' שכ"ו, רמ"ד-ב') – "גו"ר".
- (טו) תורת רפאל (סי' כ"ז).
2. במקום הצורך וכדו', יש להקל.
- (א) עמק הלכה (סי' צ"ח) – להקל במקום פסידא.
- (ב) עי' טל חיים (שבת ח"א עמ' 196) – "יש אפשרות לסמוך על הראשונים שמתירים רק בשעת הדחק ורק כשההנאה באה לו בעל כרחו".
- (ג) יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ל"ד אות ל"ב) – "והנה אמת שרבים ועצומים מן האחרונים ס"ל לאסור פ"ר בדרבנן, אולם כיון דלעומתם מצינו רבים ונכבדים מן האחרונים דס"ל להקל, שנזכרו כבר בדברינו לעיל, ומהם: שלטי הגבורים, פרי חדש, גנת ורדים, לשון לימודים, פרי האדמה, הרב בעל יד מלאכי, מהר"י עייאש, מהר"י טאייב, נחפה בכסף, הישועות יעקב, הגרע"א, עמק הלכה, פתח הדביר, התורת חסד מלובלין, הגרי"צ אלחנן, ועוד. ועל צבא תהלתם הר"ן והמאירי ורבינו משה מבדריש והרא"ש מלוניל ואהל מועד וסיעתם, וכולה מילתא דרבנן היא, במקום הצורך ודאי שיש מקום רב לסמוך עליהם".

3. מחמיר.

- (א) ט"ז (סי' שי"ד ס"ק ב' [אמנם עי' סי' תרי"א ס"ק ח', ויש ב' פשטים בט"ז שם, עי' שעה"צ סי' תרנ"ח ס"ק ו', ס"ק ז']).
- (ב) מג"א (סי' שי"ד ס"ק ה', סי' שט"ז ס"ק ט', סי' של"ז ס"ק א', ס"ק ה') – "מ"ש להתיר פסיק רישיה במילי דרבנן וכ"כ סי' ע"ו צ"ע דבסימן שי"ו ס"ד אית' בהדי' דאסור ותלמוד ערוך הוא וכ"כ התוס' בשבת דף ק"ג סוף ד"ה לא צריכ' ע"ש וכ"מ סימן של"ז

ס"א וסס"ב ע"ש, ואף שהתוס' פסחים דף כ"ה כתבו דשרי ע"ש היינו בדרך אין לו אבל לפי האמת אסור וכ"מ סי' רע"ו ס"א וס"ג ואף שהרא"ש בפסחים כ' דפסיק רישיה אסור בכל מידי דאורייתא נ"ל דנקטה משום שאר איסורים ע"ש אבל לכ"ע פסיק רישיה אפי' במילי דרבנן אסור ומ"ש ראייה מהמרדכי אינה ראייה דהתם אי לא עביד מידי ואפי' יוצאין לר"ה ליכא איסור' כמ"ש סי' שנ"ז אלא דרבנן גזרו בר"ה ובכרמלית לא גזרו שכשאינו מתכוין להוציאה דכיון שאינו מתכוין לא אתי להוציאה להדיא ע"ש".

(ג) א"ר (סי' שי"ד ס"ק ב') – "מוכח דס"ל לתרומת הדשן גופיה דבאיסור דרבנן אסור פסיק רישיה, ובתחילה לא כתבו לפי האמת, והוא ברור, וא"כ כל קושיות ותמיהות שתמה מג"א בזה הם לחנם ודו"ק".

(ד) תוס' שבת (סי' שט"ו ס"ק ט', סי' שט"ז ס"ק ח', סי' של"ז ס"ק א').
(ה) גר"א (סי' שי"ד ד"ה ואם, סי' ש"מ על סעי' ג', סוף סי' רנ"ג) – "ונראה שחזר בו תה"ד ממ"ש בתחלה דפ"ר בדרבנן מותר שהרי בחבית ודאי אינו אלא דרבנן וההיא דכחו לאו ראייה היא דאף בר"ה ליכא איסורא ועמ"א ואדרבה מוכח בשבת ק"כ ב' ופ"ה דיו"ט ל"ו א' דאפי' בדרבנן פ"ר אסור וכמ"ש מ"א ואע"ג דאין זו קושיא דיל"ל כמ"ש הר"ן בשם ר"ה על מ"ש צ"ד ב' דמי קאמינא לר"ה דלר"ה אסור כיון שהוא מדאורייתא אף שאצ"ל מ"מ י"ל דאין לחלק".

(ו) רע"א (סי' שי"ד על מג"א ס"ק ה') – "דכן מוכח להדיא מהא דפרכי' סוכה ל"ג והא הוי פסיק רישי' והא התם האיסור מיעוט ביו"ט הוא רק דרבנן".

(ז) חת"ס (יו"ד סי' ק"מ ד"ה ועתה, שבת סוף דף קמה.) – "דמג"א בסי' שי"ד חותך ההלכה בראיות ברורות ונכוחות בדרבנן נמי אסרי' פ"ר לענין שבת חוץ מאמירה לנכרי ובס' אלי' רבה מסיק דגם התה"ד ס"ל כן יע"ש".

(ח) ח"א (כלל ל' סעי' ב', נשמ"א שם) – לשונו מובא לקמן.

(ט) תפארת ישראל (לכלכלת שבת אות ב' ס"ק ד', סוף כללי המוקצה אות ה') – "ואי"ל מדהו"ל רק פסיק רישא במילי דרבנן, ליתא, דהרי גם בכה"ג אסור פ"ר (כמג"א שי"ד ס"ק ה)".

(י) מהר"ן יפה (סי' ה' ד"ה ולענין).

(יא) מנורה הטהורה (סי' ש"מ קני המנורה ס"ק ד', עי' סי' שכ"א ס"ק ב', קני המנורה ס"ק ט"ו) – "מ"מ גם באיסור דרבנן אסור פ"ר".

(יב) מ"ב (סי' שט"ז ס"ק י"ח, שעה"צ ס"ק כ"א, סי' שכ"א בה"ל סעי' י"ט ד"ה תע"ב, סי' של"ו שעה"צ ס"ק ל"ט, סי' ש"מ מ"ב ס"ק י"ז, סי' ש"ט שעה"צ ס"ק י"ט, סי' תרנ"ח שעה"צ ס"ק ו') – "הוי פסיק רישיה ואסור אפילו במילתא דרבנן".

(יג) ערה"ש (סי' שט"ז סעי' ט', סי' של"ז סעי' א', סעי' ג') – זולא לבד באיסור דאורייתא אסור בפסיק רישא דגם באיסור דרבנן אסור בפסיק רישא דלא כיש מי שמיקל באיסור דרבנן [מג"א סי' שי"ד סק"ה ע"ש].

(יד) אבני נזר (או"ח סי' רל"ו ס"ק ה') – "יש להוכיח מכאן דגם בדרבנן אסור פסיק רישי'".

(טו) קצות השולחן (סי' קמ"ו ס"ק י"ב, ס"ק י"ג) – "ואע"פ שדעת תה"ד (במג"א סי' שי"ד) דפס"ר בדרבנן שרי, קי"ל כהמג"א שם דאוסר".

(טז) יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"א עמ' י"א ד"ה גורר).

(יז) מנוחת אהבה (ח"ב פרק א' סעי' ו').

(יח) נשמת שבת (סי' של"ז אות רס"ז) – "אסור".

(יט) הגר"ש איידר זצ"ל (עמ' ל"א).

(כ) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' קפ"ו).

(כא) ארחות שבת (פרק ל' סעי' ג').

4. מראי מקומות.

(א) אג"מ (מסורת משה ח"ג או"ח אות קצ"א) – "שמאחר דמיירי בעציץ שאינו נקוב דאין בו זריעה רק מדרבנן, ונמצא דאין כאן רק שאלה של פסיק רישא במלאכה דרבנן, ובזה נראה לו שמותר, שמבואר כן במג"א (ש"ד) דפסיק רישא בדרבנן מותר, ועיי"ש דעכ"פ מביא דעה זו מהתרומת הדשן שסובר שפסיק רישא בדרבנן מותר כמובא במ"א, ואף שלכאורה הש"ע פסק שאסור. מ"מ אמר רבינו דנראה לו שיש סברא לומר שיש שני מיני פסיק רישא בדרבנן, יש פסיק רישא שבו ניכר המעשה מיד כגון בחריץ, ולגביו גם באיסור דרבנן אסור פסיק רישא מצד שנראה כאילו כיוון לדבר זה, אבל בפסיק רישא שתועלת המעשה אינה ניכרת לעין כל כגון במקרה שלנו [שאינה ניכרת התועלת של כניסת השמש לכמה שעות], רק ע"י הבנה יודעים שזה דבר טוב, בזה יש סברא שבאיסור דרבנן לא אסרו אותו. ושאלתי את רבינו האם יש לו ראייה לזה, והשיב שמאחר שיש שיטות שמתירים לגמרי פסיק רישא בדרבנן, ומאחר שחילוק זה מסתבר שייך לומר כך ולהתיר זה".

ד. האם יש לחלק בזמן שההאיסור דרבנן הוא משום משאצ"ל - לפי המקילים.

1. מיקל.

(א) מג"א (סי' שי"ד ס"ק ה') – "וכ"מ סי' רע"ז ס"א וס"ג". [ראיה כנגד התרה"ד, הוא מסי' רע"ז (דף קכ:). והמאירי מתרץ, ששם הוי משאצ"ל ג].

(ב) גור אריה יהודא (או"ח סי' ל"ו, חוץ מכיבוי).

(ג) מהרש"ם (עין הרועים ערך דבר שאינו מתכון אות ט') – "דעת התה"ד היא דאף דמודה ר"ש בפס"ר דאסור, מ"מ באיסור דרבנן כגון במלאכה שאצ"ל מותר, מג"א סי' שי"ד סק"ה. וכ"כ התוס' פסחים כ"ה ד"ה לא וכו' ע"ש".

2. מחמיר.

(א) רשב"א (דף קכ: ד"ה אמר, הו"ד בפמ"ג סי' רע"ז מ"ש"ז ס"ק ג') – לשונו מובא לקמן.

(ב) מאירי (דף קכ: ד"ה נר) – לשונו מובא לעיל.

- (ג) תוס' שבת (סי' שט"ו ס"ק ט').
 (ד) חלק בנימין (סי' י').
 (ה) ווי העמודים (סי' ק"ב ס"ק ח').
 (ו) דברי מלכיא (ח"ב סי' מ"ב אות ל"א) – "ואין אסור רק או בפס"ר דניחא דהוי כמתכוין. או כשעושה מעין מלאכת שבת דאורייתא וכמ"ש הפוסקים דמשאצל"ג אף דהוי דרבנן מ"מ חמיר משאר דרבנן".
 (ז) מנוחת אהבה (ח"ב פרק א' סוף סעי' ו') – "ולכל הדעות פסיק רישיה במלאכה שאינה צריכה לגופה אסור, אע"פ שלהלכה מלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים".
 3. מראי מקומות.
 (א) נשמת שבת (סי' של"ז אות רס"ז ד"ה כתב) – "כתב בספר מנוחת אהבה ... מיהו ... דלא ברירא להלכה דשבות דמלאכה שאין צריך לגופה חמור משאר שבות, וכן הבאנו למעלה מס' גוא"י להקל אף בזה".

- ה. מראי מקומות – שער המלך (שבת פרק כ"ה הל' כ"ה), פמ"ג (סי' שי"ח א"א ס"ק ל"ו), מאמר מרדכי (סי' שט"ז ס"ק ח', סי' של"ז ס"ק ג'), חלק בנימין (סי' י'), זכור ליצחק (סי' פ"ו), נחפה בכסף (ח"א או"ח סי' ד'), הר צבי (או"ח ח"א סי' קפ"ח), נשמת שבת (סי' של"ז אות רס"ז), מלאכת מחשבת (ח"א סי' ז'), תורת המלאכות (הצד, ס"ק נ"ט).
 1. המקנה (קונ"א סי' ס"ד סעי' ה') – "דאף לדעת המ"א באו"ח סי' שי"ד שחולק על תרונה"ד וס"ל דאף באיסור דרבנן אסור פס"ר מודה בזה, דכל הראיות שמביא שם היינו בדבר שלא אסרו משום גזירה אבל בדבר שלא אסרו אלא משום גזירה כמו שמביא התרונה"ד שם ראי' מהמרדכי פ' הזורק דמתיר לשפוך מים אף על פי שיוירד לכרמלית ע"ש, וכמ"ש המג"א שם דרבנן לא גזרו אלא בר"ה ובכרמלית לא גזרו כשאין מתכוין להוציאה, דכיון שאינו מתכוין לא אתי להוציאה וה"נ כיון דאיסור מקח וממכר אינו אלא משום גזירה דשמא יכתוב כדאי' בביצה דף ל"ז ע"ש וכיון דאינו מתכוין לא גזרו".
 2. שואל ומשיב (מהדו"ת ח"ב סי' ה'). [מש"כ למפרש המקנה, צ"ב. כיון בא לחלוק על המג"א, משא"כ המקנה] – "נרא' דהנה במלאכת שבת דאסור מדרבנן יש שתי ענינים יש מלאכות שאמרו חכמים דאותן המלאכות הם דומות קצת למלאכה דאורייתא ואם נתיר בהם נתיר ג"כ מלאכה דאורייתא ויש שהם בעצמותם נחשבו למלאכה מדרבנן דאף דהתורה לא החשיבה אותם מלאכה מדרבנן חשיבי מלאכה. ועתה נרדפה לדעת הנ"מ וההבדל שביניהם. הנה במלאכות שגזרו משום דדמי למלאכה דאורייתא והגזירה הוא דאם נתיר אותם נתיר מלאכה דאורייתא אם כן אין כוונתו למלאכה דאורייתא כלל ומהיכי תיתי ניהוש שיעשה מלאכה דאורייתא ולכך מה לנו במה שהוא פסיק רישא הא כל שאינו מתכוין ובעצמותו אינה מלאכה אם כן פשיטא דמותר ומעתה בהך דתה"ד ... ולפע"ד הוא הסברא שכתבתי דכל שאינו מתכוין לא שייך לגזור אבל זה דוקא כל שהוא משום גזירה אבל לא כשחשוב מלאכה בעצמותו מדרבנן וכמ"ש ודו"ק אחר שכתבתי זאת מצאתי במקנה בקונטרס אחרון סי' ס"ד סעיף ה' וגם כן לא ביאר החילוק ע"ש ומ"ש הוא נכון".

יז] פסיק רישא דניחא ליה: בחד דרבנן, בשאר איסורים.

- א. מג"א (סי' שי"ד ס"ק ה') – "ואף שהרא"ש בפסחים כ' דפסיק רישיה אסור בכל מידי דאורייתא נ"ל דנקטה משום שאר איסורים ע"ש".
 1. יש מחלוקת בין המחז"ש והחת"ס בהבנת דברי בהמג"א – עי' לקמן.
 ב. מיקל.
 1. חת"ס (יו"ד סי' קל"ט סוף ד"ה איברא, סי' ק"מ ד"ה ועתה) – "מ"ש פר"מ כמסייע שיש בו ממש דפ"ר בדרבנן הוה פלוגתא דרבוותא ובדרבנן אזלי' להקל מהא ליכא סייעתא לדידי דמג"א בסי' שי"ד חותך ההלכה בראיות ברורות ונכוחות דבדרבנן נמי אסרי' פ"ר לענין שבת חוץ מאמירה לנכרי ובס' אלי' רבה מסיק דגם התה"ד ס"ל כן יע"ש אמנם כל זה באי' שבת ולא ילפי' מיניה לשארי אי' כמ"ש מג"א שם בעצמו מדברי הרא"ש והוא בפ"ב דפסחים סי' ב' דפסיק רישא הוה כמתכוין בכל איסורים דאורייתא עכ"ל משמע אבל לא בכל איסור דרבנן וע"ז כ' מג"א דלאו משום אי' שבת כ"כ הרא"ש רק משום שארי איסורים שהזכירו שם לענין לא אפשר ולא קמכוון יע"ש ולזה נתכוונתי מעיקרא דלא אסרי' פ"ר בדרבנן לענין הקפת הראש".
 2. רמ"ץ (או"ח סי' ל"ה אות א' ד"ה ובעיקר, סי' ל"ו אות ג', אמנם עי' יו"ד סי' ל"א אות ט' ד"ה וצ"ע) – "כיון דאיסורא דא"מ אינו רק מדרבנן גם פ"ר מותר כשאין מכוין".
 3. ישועות יעקב (סי' קכ"ב ס"ק א' ד"ה והנה זה) – לשונו מובא לעיל.
 4. דעת תורה (סי' שי"ד ס"א ד"ה ועתשו'. עי' שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קכ"ב ד"ה ומה שכתב, ח"ג סוף סי' ל"ט).
 (א) אולי הסברא הוא, מצד חומרא דשבת שהוא יותר חמור. וצ"ע.

ג. מחמיר.

1. עי' מחז"ש (סי' שי"ד ס"ק ה', ממילא אין ראיה מהמג"א) – "נראה לי דנקטה משום שאר איסורים. ר"ל, שכוונת הרא"ש כמו שכתבו התוספות דעל כרחך מיירי דליכא פסיק רישיה, דאי הוי פסיק רישיה, אפילו תימא דבאיסור דרבנן פסיק רישיה מותר, אף שאין האמת כן, מכל מקום כתב לדחות דעת המתעקש לומר כן, לזה דחה מיניה וביה, דהא בשאר איסורים כגון מעילה וכלאים ופרה שהובאו שם דהוי דאורייתא ובדאי פסיק רישיה אסור לכולי עלמא, וכמו שכתבו התוספות כנזכר לעיל".
 2. חבלים בנעימים (ח"ב סי' ס"ח ד"ה ואפי').
 3. ליקוטי הערות (על חת"ס יו"ד סי' ק"מ אות ב') – "ע"ש במחז"ש ... מהרש"ם ... אך ד' החת"ס בכוונת המג"א נראים יותר ... חבלים בנעימים ... עי' שו"ת צור יעקב סי' ק"ב".

ד. מראי מקומות.

1. משמרת חיים (ח"ג ענינים שונים ביו"ד אות ו') – "חתם סופר ... מהגרע"א ... להמג"א ... המחצית השקל ...".

יח פסיק רישא דלא ניחא: במקום מצוה.

א. מיקל.

1. תוס' (כתובות דף ו. ד"ה האי) – "דההיא דמתיר ר"ש לזולף יין על גבי האשים איכא למימר דמצוה שאני וכן ההיא דאית ליה הושענא אחריתי איכא למימר דשרי משום מצוה".
2. עי' רא"ש (שבת פרק י"ב סי' א', בחד תרץ) – "ומשני לא צריכא דאית ליה הושענא אחריתי ומאחר שאינו נהנה מותר אע"ג דהוי פסיק רישיה. ויש לדחות דמצוה שאני".
3. סמ"ג (ל"ת ס"ה, עמ' יג, בשם הר"י) – "ובפרק לולב הגזול מצוה שאני".
4. מהר"ח או"י (סי' פ"ג) – "ואף על פי שפסיק רישיה הוא שאי אפשר שלא יהא נמחה ונמס. הוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה. אלא במקום מצוה להתענג בשבת הוי במקום מצוה. ומטעם זה אין נראה לי מה שכתב בתוס' כתובות בגליון והילכתא מותר לבעול בתחלה בשבת. ודווקא שיהא בקי בהטייה דלא להוי פסיק רישיה. ואני אומר אפילו אינו בקי מותר דהוי ליה פסיק רישיה דלא ניחא ליה במקום מצוה".
5. מג"א (סי' תרמ"ו ס"ק ב') – "מ"מ לצורך מצוה שרי באחר".
6. בא"ה (סי' תרמ"ו ס"ק ו') – "ומ"מ לצורך מצוה שרי".
7. ח"א (כלל ק"נ סעי' ד') – "אף על גב דהוי פסיק רישא, כיון דלא איכפת ליה, במקום מצוה מותר".
8. מ"ב (סי' תרמ"ו ס"ק ח') – "וכיון דלבסוף יהיה תועלת בזה לאדם אחר שיהיה יכול לצאת בהן ידי מצוה לא מחמירין בזה".
9. אמרי יוסף (ח"א סי' קנ"ו) – "פתיחת ספרים והסגירן אם רשום עליהם אותיות מטעם חשש מוחק וכותב בשבת ... בפתיחת הספר כדי ללמוד בו דהוי מצוה שרי וכן בסגירת הספר כיון דיש ביזיון להניח ספר פתוח אף שאפשר להניח עליו מפה ... זה ביוצא לצורך שעה אבל שיהי' הספר כל היום פתוח ומכוסה במפה ודאי הוי ביזיון והוי כצורך מצוה כ"ד דשרי בפס"ר דלא ניחא ליה".
10. מנחת יצחק (ח"ח סי' כ"ה ד"ה אולם) – "ואף להר"י בתוס' שם, דס"ל דאף פס"ר דלא ניחא ליה אסור לכתחילה, מ"מ ס"ל דבמצוה שרי, כמו דמוכח מהא דאשים, וגם היכא דאיכא צערא שרי כדמוכח מהא דמפס מורסא (שבת ק"ז) עיי"ש, א"כ היכא דהוי לצורך סעודת שבת דהוי מצוה כמבואר בש"ע (סי' רע"ו סעי' ב'), י"ל דאף לדידי' שרי".
11. ציץ אליעזר (ח"ו סי' ל"ד) – "פסיק רישא דלא ניחא ליה מתירין במקום מצוה ולהתענג בשבת נחשב במקום מצוה".
12. הג"ר שאול ברזם זצ"ל (דרך שיחה ח"א עמ' רע"ח) – "שאלה: לדבר בשבת עם אדם שיש לו מכשיר שמיעה, מהו ... גיסי הג"ר שאול ברזם זצ"ל טען שמותר דהוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה במקום מצוה. אבל כשמדבר עמו ממש - הוי פס"ר דניחא ליה וזו שאלה".
13. נשמת שבת (סי' של"ז סוף אות רס"ח, עי' סי' ש"כ אות רכ"ד ד"ה ואם) – "המג"א דפסיק רישא דלא ניחא ליה במקום מצוה מותר, והיינו אף באיסור תורה, ושהסכימו לזה גדולי הפוסקים".
14. הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא סי' של"ו על מ"ב ס"ק כ"ז) – "במקום מצוה או צערא יש להקל בפסיק רישיה דלא ניחא ליה".

ב. מחמיר.

1. ארחות שבת (פרק כ"ו הע' ט') – "ואין לדון ולהתיר את פתיחת דלת המקרר שלא נותקה בו המנורה מטעם דהוי פ"ר דלא ניח"ל במקום מצוה של סעודת שבת ... חדא דלפי דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל והגר"י"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] ... אין כאן נידון של אינו מתכוין ופ"ר אלא חשיב מתכוין להדליק את המנורה כיון שכך דרך הדלקתה, ועוד דמצוי הוא שניח"ל באור שנדלק במקרר, דאף אם יש אור במטבח מ"מ האור שבמקרר מוסיף לו, ופעמים שאף ביום יש תועלת מהאור הזה, וגם בעיקר הדבר נראה שאין להתיר כלל פ"ר דלא ניח"ל במקום מצוה, דכמה יגיעות יגעו הפוסקים בדין ספר שכתובות בו אותיות על צידי הדפים אי שרי ללמוד בו, ולא עלה על דעת כלל להתיר משום דהוי פ"ר דלא ניח"ל במקום מצוה, ומה שמצאנו בתוס' סוכה דף לג: ד"ה מודה שביארו שההיתר למעט ענבי הדס ביו"ט כשיש לו הושענא אחריתי הוא מטעם דהוי במקום מצוה, על כרחנו לומר דדין פרטי הוא בדין הנ"ל דענבי הדס ואין מדמין בשבותין [ואולי היא משום שהמלאכה של התיקון של ההדס היא תיקון מועט כדאיתא בתוס' שבת דף קג. לכן הקלו טפי במקום מצוה], וכן מוכרח, שהרי תוס' בסוכה שם לא כתבו שההיתר הוא מטעם דהוי פ"ר דלא ניח"ל במקום מצוה אלא משום דהוי משאצל"ג במקום מצוה, והרי פשוט שלא התירו כל משאצל"ג במקום מצוה כדאיתא בביצה דף כ"ב בענין כיבוי שלא תתעשן הקדירה או משום דבר אחר, וכן מעיקר דין דליקה שלא התירו לכבותה אף אם לא ישאר לו מזון ג' סעודות, ועל כרחנו שדברי תוס' הנ"ל הם דין מיוחד למעט ענבי הדס ואין ללמוד ממנו כלל".
- א) אמנם עי' האמרי יוסף (לעיל), שאה"נ שרצה להקל בספרים במקום מצוה, מטעם הראשונים לעיל. ועוד, ד'ספר' יכול להתפרש ספרי חול. ועוד, דהם מדברים בכלליות, אם קירוב וריחוק אותיות הוי כתיבה. וכן עי' מהר"ח או"י (לעיל) מנחת יצחק (לעיל) ציץ אליעזר (לעיל) הג"ר שאול ברזם זצ"ל (לעיל) נשמת שבת (לעיל) הגר"א נבנצל (לעיל) שכתב להקל במקום מצוה בשאר מקרים. ועוד, דאם הדסים הוי רק איסור דרבנן. פשוט הוא, שלא גרע ממקום הצורך או צער, שהמ"ב כתב להקל (עי' לקמן).

ג. המיקלים: גבי איסור דאורייתא או רק באיסור דרבנן.

1. גם דאורייתא.

(א) קובץ שעורים (כתובות אות י"ח) – "בתוס' לדחות ראית הערוך ממזלפין יין ע"ג האישים דמצוה שאני, וכיון דאיסור מדאורייתא ...".

(ב) נשמת שבת (סי' של"ז סוף אות רס"ח) – לשונו מובא לעיל.

2. מראי מקומות – גור אריה יהודא (או"ח סי' ל"ו), אמרי יושר (ח"א סוף סי' קנ"ו), מגיה ברשב"א (קוק, כתובות דף ו. הע' רל"ד).
(א) רע"א (סי' שי"ד על מג"א ס"ק ה') – "דפרכי' סוכה ל"ג והא הוי פסיק רישי' והא התם האיסור מיעוט ביו"ט הוא רק דרבנן".

ד. עוד תירוצים להדסים [סי' תרמ"ו]: בפוסקים.

1. דלא הוי תיקון.

(א) ב"י (סי' תרמ"ו ס"ק ב') – "הכי במאי עסקינן דאית ליה הושענא אחריתא כלומר וכיון דאינו צריך לזו אין כאן תיקון כלי".

(ב) גר"ז (סי' תרמ"ו סעי' י"ד) – "כיון שהוא בעצמו אינו צריך להדס הזה כלל הרי לא תקן כלום".

(ג) ערה"ש (סי' תרמ"ו סעי' י"א) – "וכשיש לו אחר אין זה תקון כלל".

ה. מראי מקומות.

1. אולי יש חלק בין הדסים ושאר מצות. כיון שהמצוה, הוא הגורם של האיסור. דמכיון שיש מצוה של הדסים, ממילא הוא מתקן מנא. וכן י"ל, גבי מזלפו על גבי האישים. וצ"ע.

יט. פסיק רישא דלא ניחא ליה: בחד דרבנן.

א. מיקל.

1. עי' רש"י (ביצה לג., לפי שו"ת באר יצחק, עי' תורת רפאל סי' כ"ז ד"ה שוב).

2. עי' מחבר (סי' שי"ד סעי' א' לפי המ"ב שם ס"ק י"א, עי' ב"י סי' שט"ז גבי דבורים והג' שם אות י"ז).

(א) קשה: מחבר (סי' ש"כ סעי' כ') – "יש מי שאומר שהאוכל תותים או שאר פירות הצבועים, צריך ליזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה, משום צובע".

(ב) י"ל: ביע אומר (ח"ה או"ח סי' כ"ח אות ב'), ילקוט יוסף (שבת ח"ג עמ' ש"ע סעי' ה') – "לא חיישינן להכי אלא היכא שאפשר בנקל להמלט מזה, כגון התם שאפשר במחזי יד א' לגרש הזבובים הנראים בודאי. (כי לאחר שהפריח הזבובים בידו א"צ לעיין ולדקדק אולי נשארו עוד זבובים בתיבה, וכמ"ש הט"ז סי' שטז. והובא להלכה באחרונים). ואפשר דה"ט דמרן הש"ע ס"ס שכ שהביא להלכה דברי היראים הנ"ל, (בשם: יש מי שאומר בלי חולק), משום שאפשר בנקל לרחוץ ידיו במים תחלה לפני שיקנח ידיו במפה. שאפילו בחול הדרך לעשות כן ולא לקלקל ולהשחית המפה. אבל במקום צורך יש להקל בפ"ר דלא ניח"ל באיסור דרבנן".

3. לבוש (עי' פמ"ג א"א סי' של"ז ס"ק ב').

4. בתי כהונה (ח"א סי' י"ח, הובא ברע"א בשו"ע סי' תרס"ט) – "דמלאכת כבוי אינו אלא מדבריהם והוא אינו מתכוין והוי פ"ר דלא ניחא ליה שרי לר"ש שהלכה כמותו".

5. שואל ומשיב (קמא ח"א סי' ר"י) – "מ"מ בדרבנן ודאי שרי כל דהוה פסיק רישא דלא ניחא ליה וז"ב לפענ"ד".6. אשל אברהם (בוטשאטש, סי' ש"כ על סעי' י"ז) – "ובדרבנן קיימא לן לכולי עלמא דבפסיק רישא דלא ניחא ליה מותר לגמרי".7. עי' מהרש"ם (ח"ה סוף סי' מ"ח) – "וגם יש סניף לפמש"ש דאיסור זה אינו רק דרבנן דהוי פ"ר דלא ניחא לי' עיי"ש".

8. דברי מלכיאל (ח"ב סי' מ"ב אות ל"א) – "נראה דבפס"ר דלא ניחא אף להפוסקים דס"ל דבשאר איסורים אסור. מ"מ בדרבנן מודו כ"ע דשרי דבכה"ג וודאי לא שייך למיגזר מידיו".

9. חבלים בנעמים (ח"ד סי' ב' ד"ה ואפי').10. אג"מ (מסורת משה ח"א או"ח אות קנ"ז ס"ק ב', הע' קכ"ה).11. שערים המצויינים בהלכה (סי' פ' ס"ק כ"ט, ע"פ המ"ב סי' שי"ד ס"ק י"א).

12. עי' ביע אומר (ח"ה או"ח סי' כ"ז, סי' כ"ח אות ב' [לשונו מובא לעיל], ח"ט או"ח סי' ק"ח אות קע"ה, לוית חן אות ל"ו, הליכות עולם ח"ג עמ' ר"ח, ח"ד עמ' כ', עמ' כ"א, עמ' כ"ז, עמ' רע"א) – "אין בכך כלום ... כיון דהוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה, ובאיסור דרבנן".

13. ילקוט יוסף (סי' שי"ד הע' כ"א, שבת ח"ה עמ' רל"ד סעי' י"ד, עי' אוצר דינים לאשה סי' י"ז סעי' ט"ו) – "אולם אם לא ניחא ליה במלאכת האיסור [האסורה מדרבנן], אף שהוא פסיק רישיה, כל שהאיסור מדרבנן דעת רוב הפוסקים דשרי, אחר שאינו מתכוין למלאכת האיסור. והוא הדין היכא דלא איכפת ליה".

14. טל חיים (שבת ח"א עמ' קצ"ו) – "יש להתיר".**ב. מחמיר.**1. כל הפוסקים לקמן שמיקלים רק במקום צער או צורך.2. פמ"ג (סי' שט"ז מש"ז ס"ק ד', סי' של"ז א"א ס"ק א').

3. מנורה הטהורה (סי' שי"ד קני המנורה ס"ק ז' [אולי חוץ אם הוא מקלקל, עי' ס"ק ט' (לשונו מובא לקמן)], סי' ש"כ קני המנורה ס"ק כ"ט, סי' ש"מ קני המנורה ס"ק ד').

4. מחה"ש (סי' של"ז ס"ק א').

5. חזו"א (סי' ס"א ס"ק א') – "ואין כאן מקום היתר רק אם פס"ר דלא ניחא לי' מותר בדרבנן וכבר הכריע המ"א לאיסור".
6. הגר"ש איידר זצ"ל (עמ' ל"ב).
7. ארחות שבת (פרק ל' סעי' ה').

ג. במקום הצורך, יש להקל.

1. מ"ב (סי' שכ"א ס"ק נ"ז, שעה"צ ס"ק ס"ח) – "כתב המ"א נ"ל דאסור להשתין על טיט משום גיבול ... ומצאתי בספר בית מאיר דמתיר מטעם זה במקום הצורך אפי' להשתין על טיט ונראה דיש לסמוך ע"ז במקום שהטיט אינו שלו דאז בודאי לא ניחא ליה בלישתה. [דהוא פסיק רישא דלא ניחא לה באיסור דרבנן]".
2. באר יצחק (בהשמות לעמ' ל"ז) – במקום דלא אפשר.
3. מנחת אהבה (ח"ב פרק א' סעי' ז', ח"ג פרק כ"ב הע' פ"ח) – "אבל במקום הצורך יש לסמוך על המתירים שדבריהם עיקר להלכה. וכלל זה נקרא 'פסיק רישא דלא ניחא ליה' בדאורייתא או בדרבנן".

- ד. מראי מקומות – שו"ת משנת ר' אהרן (ח"א סי' ד' אות ד'), אור זרוע (שבת סי' ע"ח אות ח'), ויען יוסף (סי' קמ"א), מגיה ברשב"א (קוק, ביצה דף לג. הע' קפ"ב), תורת שבת (סי' ש"ד ס"ק ג'), פמ"ג (סי' שכ"א מש"ז ס"ק ז'), נשמת שבת (סי' של"ז אות רס"ח).
1. אג"מ (או"ח ח"א סי' קל"ג) – "בדבר שאלתו אם צריך ליזהר בשבת שלא לרחוץ את זקנו מצד חשש סחיטה. הנה ביו"ד סי' קצ"ט הביא הב"י מהכל בו שתמה איך מותר לטבול בשבת הא יש חשש סחיטה בשער, ותירץ הב"י דכיון דהרמב"ם פסק דאין סחיטה בשער אלמא דר' אשי לא פליג ארבה ור' יוסף בשבת דף קכ"ח לכן אין לחוש עיי"ש. ולכאורה תמוה הא עכ"פ אסור מדרבנן כדאיתא במ"מ פ"ט משבת והביאו הב"י והמג"א סי' ש"ל, וצריך לומר בכוונת תירוץ הב"י דכיון שהוא רק איסור דרבנן מותר באינו מתכוין אף אם הוא בדרך פסיק רישא, וגם כיון שפשוט שסחיטה דשער הוא רק מדין מפרק שלבון אינו שייך בגוף והשער הוא בדין הגוף שאינו שייך לבון ולכן כיון שהוא הולך לאבוד הוא פסיק רישא דלא ניחא ליה שודאי לכו"ע מותר באינו מתכוין כיון שהוא רק איסור דרבנן ולכן אינו מחוייב ליזהר. ולצורך מותר גם להתכוין לרחוץ אם יש שם עפרורית כיון שעל הסחיטה אינו מתכוין ולא ניחא ליה".
- א. פירוש: פסיק רישא דלא ניחא בחד דרבנן יש להקל – ברוך צורי (עמ' ל"ו ד"ה והנה), יביע אומר (או"ח ח"ז או"ח סי' ל"ח אות ב', סי' מ' אות ז', וכו"פ בשו"ת אגרות משה (חאו"ח סימן קלג) דבפ"ר דלא ניח"ל בדרבנן לכ"ע שרי. ע"ש"), ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' רל"ד בהע').

- ב. לכאורה הוא פסיק רישא דלא ניחא בתרי דרבנן. מכיון שסחיטה בשערות הוא דרבנן, והולך לאיבוד הוי עוד דרבנן.
- ג. מראי מקומות – ודברת במ (ח"א ריש סי' ק"ט ד"ה ועיין, סי' קי"א ד"ה ולכאורה, "ולכאורה צ"ע בדברי האג"מ דשאר פוסקים מחמירים בפסיק רישא דלא ניחא ליה אפילו באיסור דרבנן").
- ד. אג"מ (או"ח ח"ה סי' כ' אות ל') – "בהבדלה דיו"ט אצל השולחן שאומרים יקנה"ז, נוהגין הרבה אינשי שדרכן בחול לעשות אבוקה בנגיעת האש של נר אחד לשני, לעשות כן גם ביום טוב, וכמו שוודאי ראה כן בבית אביו. ואין לחוש למה שברגע זה נימס החלב, שהרי אין שום צורך לכלום בהיתוך משהו דחלב שנעשה מזה. שאף אם היה זה ההיתוך מלאכה ממש, הרי היה מותר להערוך (הובא בתוס' כתובות ו' ע"א ד"ה האי מסוכרייתא), דס"ל דפסיק רישא דלא ניחא ליה כלל ליכא שום איסור, אף לא מדרבנן, ור"ת שם סובר ג"כ כוותיה. ולכן בהא דהיתוך חלב הנר ע"י הדלקתו, שאפילו אם היה מכיון לכך אין בזה חיוב מלאכה, דאין דרך היתוך חלב בכך, והוא גם משהו שאין ראוי לשום דבר, אף אם יפול טיפה הנימוסה במקום שיהיה שייך להסיר משם בקלות שלא ע"י כיבוס, וגם הא ברור שלא ישתדלו כלל להסירה באופן שיהא משומר, שא"כ אף במתכוין לזה לא היה בזה שייכות מלאכה, שאף לכו"ע באינו מתכוין לזה ליכא שום איסור".

כ. במקום צער: בפסיק רישא דלא ניחא ליה, בחד דרבנן.

א. מיקל.

1. ח"א (כלל ל' סעי' ב') – "ונראה לי דבזמן הקור שיש צער צינה או צער אחר, מותר לנעול אם אין כוונתו רק להציל מן הקור כיון דאין בו צידה דאורייתא, אע"ג דהוי פסיק רישא מדרבנן. אבל בשאר חיה ועוף דשייך בו צידה בדאורייתא, אסור אע"ג שאין מכיון כלל, דהוי פ"ר".
- נשמת אדם (כלל ל' אות א') – "בצפור דרור דאין בו צידה דאורייתא בבית כמפורש ברמב"ם ושאר פוסקים, יש לסמוך במקום צער אם אין כוונתו כלל לשמירת הצפור דהוי פסיק רישא דלא אכפת ליה בדרבנן, ועי' בסי' ש"ד במ"א ס"ק ה'".
2. הו"ד בפתחי תשובה (סי' שט"ז סעי' א').
3. מ"ב (סי' שט"ז ס"ק ה') – "ובזמן הקור שיש צער צינה או צער אחר כתב הח"א דמותר לנעול אם אין כוונתו רק להציל מן הקור ואינו רוצה כלל בצידה הצפור כיון דאין בו צידה דאורייתא אע"ג דהוי פסיק רישא מדרבנן אבל בשאר חיה ועוף דשייך בו צידה דאורייתא בבית אסור אע"ג שאינו מכיון כלל דהוי פסיק רישא".
4. תהלה לדוד (סי' שכ"ח ס"ק מ"ט).
5. מסגרת השלחן (על שלחן שלמה סי' שט"ז ס"ק ב') – "ציפור שנכנס דרך חלון אסור לסגור החלון אם לא שיש קור גדול וכוונתו לסגור מפני הקור".
6. כה"ח (סי' שט"ז ס"ק ד') – "ח"א".
7. יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות עמ' רנ"ו ד"ה צפור).
8. עי' נשמת שבת (סי' של"ז אות רס"ח ד"ה ובספר).
9. מגילת ספר (סי' כ"ד אות ה').

10. ארחות שבת (פרק י"ד סעי' י"ב).
11. מלאכת שבת (עמ' רל"ו אות י"א).
12. עם מקדש שביעי (ח"ב פרק ד' סעי' ג').

ב. טעם.

1. נשמ"א (כלל ל' ס"ק א') – "בצפור דרור דאין בו צידה דאורייתא בבית כמפורש ברמב"ם ושאר פוסקים, יש לסמוך במקום צער אם אין כוונתו כלל לשמירת הצפור דהוי פסיק רישיה דלא אכפת ליה בדרבנן, ועי' בסי' ש"י"ד במ"א ס"ק ה'".
2. חוט שני (ח"א פרק ט"ו ס"ק ב' ד"ה ויש להסתפק, עמ' קכ"א) – "ויש להסתפק אם האיסור לצמצם את מקומו של הבע"ח ולקרב את צידתו הוא דוקא כשמתכוין עכ"פ לצמצם את מקומו וכנ"ל, או אפילו אם אינו מתכוין לכך כגון שסוגר את הבית וממילא מתמעט מקומו של הבע"ח, דבצידה דאורייתא אסור כה"ג אע"פ שכוונתו רק לסגירת ביתו וכמ"ש הר"ן אבל בדרבנן צ"ע. ועיין במש"ב שכתב בשם החיי אדם, שמותר לנעול את הדלת או את החלון בזמן הקור שיש צער צינה או צער אחר אם אין כוונתו רק להציל מן הקור ואינו רוצה כלל בצידת הציפור כיון דאין בו צידה מה"ת. ונראה שהסברא בזה הוא, כיון שאין האיסור בעצם הצידה אלא רק משום שמצמצם את מקומו ומקרב את צידתו כל שלא מתכוין לזה לא אסור בזה".
3. כל פסיק רישא דלא ניהא ליה הוי לכל הפחות משאצ"ל ג, א"כ כמו שבמשאצ"ל ג מיקלים במקום צער, ה"ה כאן. ועי' תהל"ד שם, בין צער בגוף או שאר צרות.
- א) תהלה לדוד (סי' ש"ב ס"ק ט"ו) – "נראה דהוי פס"ר כמ"ש וכשהם של אחר הוי פס"ר דלא ניהא ל' וזה נראה דמותר אפילו במקום צערא וכמ"ש בחולה שאב"ס".
4. מראי מקומות – הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא סי' שכ"ח על מ"ב ס"ק צ', ס"ק צ"ו).

ג. מראי מקומות.

1. קצות השלחן (סי' קכ"א ס"ק ט"ו) – "וסיים הח"א דשאר חיה ועוף דשייך בו צידה בדאורייתא אסור אע"ג שאין מכוין כלל דהוי פסיק רישיה, ונראה מדלא חילק הח"א בין בית גדול לבית קטן, דבבית גדול שאין יכול לתפוס החיה בריצה אחת ג"כ לא הוי צידה מה"ת ויהא מותר לנעול הדלת בזמן הקור, ומדכ' הח"א סתם שאסור, מוכח דאפי' בבית גדול אסור לסגור הדלת על חיה ועוף, וי"ל הטעם כיון שעכ"פ שייך לפעמים צידה בחיה ועוף מה"ת בבית קטן, ע"כ לא רצה לחלק בין בית גדול לבית קטן, ודוקא בצפוד דרור שאין בן צידה מה"ת בבית כלל אפי' בבית קטן, דק במגדל שהוא ניצוד בו כמ"ש בשו"ע בתחלת סימן זה, ע"כ הקיל בו לנעול הדלת בבית מפני הקור, ופשוט דבחייה לא שייך כלל היתר זה לנעול הדלת מפני הקור שהרי יכול לגרש החיה מן הבית תחלה, וגם בצפור דרור בבית צריך לעשות תחבולות תחלה להפריחו מן הבית אם אפשר, ואם הוא משתמט בזויות ואינו יוצא מן הבית אז התיר הח"א לנעול הדלת".

ד. מחמת גנבים.

1. מיקל, כמו צער.
- א) הגרש"ד גרוס שליט"א (משנה ברורה למעשה ס"ק ז') – "ציפור שנכנסה לתוך בית בשבת, ויש לו צער גדול להשאיר את ביתו פתוח מחמת גנבים. רשאי לסגור, כפי שנתבאר שהקילו במקום צער, כשאסור הצידה הוא מדרבנן".
2. מחמיר.
- א) שו"ת תורת חיים (סי' ל"ב ענף ד') – "רגילים לסגור ולנעול את הדלת הראשית של הבנין מפני חשש גנבים ... נראה לחלק דשאני התם באופן של הח"א והמ"ב דיש צער גדול מחמת הקור כשדלת הבית פתוחה, משא"כ בדלת הבנין אין בזה צער גדול, ואין כאן סיבה מספקת להקל בזה. ואע"פ שהח"א והמ"ב כותבים שמקילים במקום צער, מסתבר שצריך צער כמו צינה וכדומה להקל".

כא [פסיק רישא דניהא ליה: בתרי דרבנן.

א. לסגור תיבה גדולה: שיש בו זבובים.

1. רמ"א (סי' שט"ז סעי' ג') – "ולכן יש ליזהר שלא לסגור תיבה קטנה, או לסתום כלים שזבובים בו בשבת, דהוי פסיק רישיה שיצודו שם".
2. מיקל: תרי דרבנן יש להקל – מג"א (סי' שט"ז ס"ק ז'), תוס' שבת (סי' שט"ז ס"ק ו'), פמ"ג (סי' שט"ז א"א ס"ק ז'), מגורה הטהורה (סי' שט"ז ס"ק ד'), שלחן שלמה (סי' שט"ז סעי' ג'), ערה"ש (סי' שט"ז סעי' ח'), מ"ב (סי' שט"ז ס"ק ט"ו).
3. השמיט קטנה, ומשמע אפילו גדולה אסור – לבוש (סי' שט"ז סעי' ג'), נחלת צבי (סי' שט"ז ס"ק ג'), "בעל הלבוש השמיט תיבת קטנה, ונימוקו עמו", עי' א"ר (סי' שט"ז ס"ק ט'), "שלא לסגור תיבה וכו'. השמיט מה שכתב רמ"א קטנה, אלא אסור אפילו הגדולה", גר"ז (סי' שט"ז סעי' ד'), עי' תהלה לדוד ס"ק ג', ח"א (כלל ל' סעי' ו'), קיצור שו"ע (סי' פ' סעי' נ"ג), עי' תהלה לדוד (סי' שט"ז ס"ק ג', עי' ס"ק י"א), כה"ח (סי' שט"ז ס"ק כ"ד), קצות השלחן (סי' קכ"א סעי' י').
- א) אולי: כיון שפעמים הוי ניהא ליה.
4. מראי מקומות – נור ישראל (סי' ס' ס"ק ח'), מנחת שבת (סי' פ' ס"ק קע"ג), פסקי תשובות (סי' שט"ז אות ח').

ב. מה הציור של "תיבה גדולה": לא ניחא ליה, דוגמת זבובים בתוך מקרר. או ניחא ליה, דוגמת סגירת זבובים בתוך שקית אשפה.

1. יש להקל גם בדניחא ליה.

- (א) תהלה לדוד (סי' שט"ז ס"ק ג', ס"ק י"א, לפי המג"א פשט ברמ"א).
 (ב) הר צבי (או"ח ח"א סי' קל"ג ד"ה ועכשיו, סוף סי' קפ"ח) – ובנידון דידן שהוא אינו מתכוין לזה אעפ"י דהוי פסיק רישא, הרי הוא פסי"ר באיסור דרבנן ולדעת התה"ד יש להתיר פ"ר באיסור"ר, ואף לדעת המג"א סימן שיד ס"ק ה שחולק על התה"ד מ"מ מודה בפסיק רישא באיסור"ר דהו"ל תרי דרבנן כמבואר בפמ"ג סימן שטז א"א ס"ק ז".
 (ג) שערים המצוינים בהלכה (סי' פ' קונ"א ס"ק ג' ד"ה והתחדשו, בדעת שעה"צ).
 (ד) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ה' הע' מ"ב [דפו"ח, הע' מ"ט], שולחן שלמה סי' ש"כ אות ד').
 (ה) אור לציון (או"ח ח"ב פרק ל' הע' ב' ד"ה ולענין) – "ותרי דרבנן במקום שאין מתכוין אף היכא דהוי פסיק רישא מותר, וכמ"ש בפרמ"ג בסימן שט"ז בא"א ס"ק ז', וכן הביא בשער הציון שם ס"ק י"ח, ע"ש, וכן כתב בחזו"א בסימן ס"א ס"ק א' ע"ש".
 (ו) עי' מחזה אליהו (קובץ אור השבת ח"ח עמ' נ"א אות י"ב, סוף עמ' נ"ו).
 (ז) ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' קפ"ח).

2. רק אם לא ניחא ליה.

- (א) עי' הפמ"ג (סי' שט"ז מש"ז ס"ק ג', א"א ס"ק ז', ס"ק ט').
 (ב) שעה"צ (סי' של"ז ס"ק ב') – "בסימן שט"ז סעיף ג בהג"ה דדעת הרמ"א שם מוכח דסבירא לה בעלמא דאם הוא תרי דרבנן מותר בפסיק רישא דלא ניחא לה".
 (1) אמנם עי' היטב הבה"ל (סי' שט"ז סעי' ג' ד"ה ויש, לשונו מובא לקמן).
 (ג) חזו"א (סי' נ"ב ס"ק ט"ו) – לשונו מובא לקמן.
 (ד) ציץ אליעזר (מאור השבת ח"א עמ' תקנ"ה).
 (ה) הגר"ש אידר זצ"ל (ס' הל' שבת, עמ' ל"ב הע' צ"ז).
 (ו) אבני ישפיה (ח"ב סי' כ"ח ענף א' ד"ה והנה).
 (ז) פסקי תשובות (דפו"ח, סי' שט"ז אות ח', הע' נ"א).
 3. מראי מקומות – קנין תורה בהלכה (ח"ג סי' כ"ב אות ה'), הגריש"א זצ"ל (דרור יקרא עמ' ר"ע), נשמת שבת (סי' של"ז אות רס"ז-ב').

ג. הלכה.

1. מיקל.

- (א) יחזה דעת (ח"ה סי' כ"ט) – "ומה שסיים הגרצ"פ פראנק להקל בפסיק רישא בתרי דרבנן, אף שמדברי המשנה ברורה (בשער הציון סימן שלז ס"ק ב') משמע שאין להתיר פסיק רישא בתרי דרבנן היכא דניחא ליה, מכל מקום בשו"ת קרן לדוד (סימן לח), ובשו"ת מהר"ם בריסק (סימן נט) כתבו גם כן להקל בפסיק רישא בתרי דרבנן. וכן עיקר להלכה".
 2. מחמיר.
 (א) עי' לעיל.

כב [פסיק רישא דלא ניחא ליה: בתרי דרבנן.]

א. הלכה.

1. מיקל.

- (א) פמ"ג (סי' שט"ז א"א ס"ק ז') – "עיינ בטור [עמוד שעה] כי הכוורת קטנה כו', אבל בהג"ה נרשם [ציונים לרמ"א אות ג] בעל התרומה, כי סובר הר"ב דבעל התרומה מודה בתיבה גדולה, דלא מטא בחד שחייה, ובזבובים אין במינן ניצוד הוה תרי דרבנן, שרי לכתחלה, מה שאין כן דבורים במינן ניצוד. אבל לפי מה שכתב באות (ח') [ט] דבורים נמי אין במינן ניצוד, אין הכי נמי דכוורת גדולה דלא מטא בחד שחייה שרי אף בפסיק רישא להר"ב, דהוה תרי דרבנן".
 (ב) מגורה הטהורה (סי' שט"ז ס"ק ד').
 (ג) אשל אברהם (בוטשאטש, סוף סי' ש"כ) – "ובדרבנן קיימא לן לכולי עלמא דבפסיק רישא דלא ניחא ליה מותר לגמרי וכמו שכתבתי במקום אחר ... סחיטה בשערות כלאחר יד על ידי שמשים כובע קיל, כי אין סחיטה בשערות מן התורה הקדושה ופסיק רישא דלא ניחא ליה בשתי דרבנן ובפרט שנבלע תיכף ואין בו צד היכר".
 (ד) הר צבי (או"ח ח"א סי' קל"ג ד"ה ועכשיו, סוף סי' קפ"ח) – לשונו מובא לעיל.
 (ה) עי' חזו"א (סי' נ"ב ס"ק ט"ו, עי' סי' נ"ו ס"ק ה') – "והרמ"א סתם כדברי סה"ת אבל כתב דוקא בקטנה אע"ג דאיסור דרבנן איכא אף בגדול, כתבו אחרונים כיון דאיכא תרי דרבנן לא מחמירינן בפס"ר דלא ניחא ליה".
 עי' חזו"א (סי' ס"א ס"ק א') – "למש"כ לעיל [סי' נ"ב סקט"ו] לפרש בדברי הטור דבתרי דרבנן מותר פס"ר דלא איכפת לי, ה"נ איכא תרי דרבנן אינו מתקיים ומוחק שלא ע"מ לכתוב אבל אין הדבר מוכרע דעוגה הויה דבר שאין מתקיים ובמ"ב התיר דרך אכילה דודאי איכא תרי דרבנן שלא ע"מ לכתוב וכלאחר יד, מיהו עיקר ההיתר דתרי דרבנן אינו מוכרע וכמש"כ שם ואין לו מקור בגמרא".
 (ו) הו"ד בשו"ת הלכות (סי' ש"כ דין כ"ד) – "ובחזו"א מצדד להקל בתרי דרבנן בפ"ר דלא איכפת לי (או"ח סי' נ"ב סקט"ו וסי' ס"א סק"א וע"ש שמפקפק קצת בזה ועי' שה"צ סי' של"ז אות ב' וסי' שט"ז אות י"ח וע"ל סי' שכ"א דין מ"ב)".
 (ז) אור לציון (או"ח ח"ב פרק ל' הע' ב' ד"ה ולענין) – לשונו מובא לעיל.

(ח) יביע אומר (ח"ה או ח"ס כ"ח) – "ועכ"פ בתרי דרבנן בודאי שיש להקל בפ"ר דלא ניה"ל. וכיו"ב כ' בדגול מרבבה (סי' שמ), שאפילו לד' המג"א שחולק על התה"ד ואוסר פ"ר בדרבנן, אם הוא באופן שמקלקל ועושה כלאחר יד גם המג"א מתיר בפרט היכא דלא ניה"ל. ע"ש. וכן מצאתי בשו"ת מהר"ם בריסק ח"א (סי' נט) שנשאל בנ"ד, והתיר ג"כ מטעם דהוי פ"ר דלא ניה"ל ותירתי דרבנן. והביא ג"כ מ"ש הקרן לדוד (סי' לח) הנ"ל שגם החולקים על התה"ד בפ"ר דרבנן, יודו שיש להקל בתירתי דרבנן. ע"ש".

(ט) מחזה אליהו (קובץ אור השבת ח"ח עמ' נ"א אות י"ב, סוף עמ' נ"ו).

(י) עי' הגר"ש איידר זצ"ל (עמ' ל"ב).

2. מחמיר.

(א) הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק כ"א אות ה') – "ציפור או יונה שנכנסה לבית, אם אין זה מקום צער (כגון קור כשהחלון פתוח), אסור לסגור את החלון, ואף שהוא פסיק רישא בתרי דרבנן (אין במינו ניצוד, ואין ניצוד בשחיה אחת), אין להתיר במקום שעושה את המלאכה בידים, ודלא כמשנ"ב שמתיר זאת".

ב. דעת המ"ב.

1. גבי חורש.

(א) בה"ל (סי' ש"א סעי' י"ז ד"ה שאינו) – "שאינו יכול לילך בלא מקל. ואם יש מסמר בראש המקל שעושה גומא בהליכתו והוי פסיק רישא דלא ניהא ליה צ"ע אם מותר לילך בו יע"ש במ"ז שמצדד להיתר בזה".

(ב) שעה"צ (סי' של"ז ס"ק ב'), גר"ז (סי' של"ז סעי' א') – "ומסתברא דאם כל העיר מרוצף באבנים או בקרשים יש להקל בזה, ואפילו אם נחמיר לקמן בכבוד, הכא קיל טפי, דאפילו באינו מרוצף לית בזה גררא דאורייתא מכמה אנפי. אחד, דהחריץ שיעשה, הוא בזה רק חופר כלאחר יד, ועוד, דהוא מקלקל על ידי הגומות שנעשים בבית ולא מתקן, ועל כולם, הלא אינו מכוון לזה והוא רק פסיק רישא דלא ניהא לה, וגם בזה לכולי עלמא הוא רק איסור דרבנן, ומבואר לעיל בסימן שט"ז סעיף ג בהג"ה דדעת הרמ"א שם מוכח דסבירא לה בעלמא דאם הוא תרי דרבנן מותר בפסיק רישא דלא ניהא לה, ואף דהכא מחמירין בזה בגדולים ביותר דפסיק רישא הוא, כמו שהביא הבית יוסף בשם הפוסקים, על כל פנים במרוצף בכל העיר יש לצרף לזה דעת התוספות בדף כ"ט ע"ב דלא גזרינן בזה אטו אינו מרוצף".

(ג) מ"ב (סי' של"ז ס"ק י"ט), גר"ז (סי' של"ז סעי' ה') – "חבית על הארץ. היינו חבית מלאה וכן לא יכריע החבית וישפוך ממנה אלא מגביה מן הארץ ושופך שאל"כ יחפיר מן הארץ בודאי. ואף שמקלקל הוא וגם מלאכה שא"צ לגופה היא וגם חופר כלאחר יד הוא אעפ"כ אסור מד"ס".

(ד) שעה"צ (סי' של"ז ס"ק י'), גר"ז (סי' של"ז סעי' ג') – "אף שהוא גם כן פסיק רישא דלא ניהא לה, מכל מקום לכתחילה אין כדאי, וכמו בגורר כלים גדולים ביותר על גבי קרקע, דגם שם אם יתהוה חריץ הוא מקלקל את הבית על ידי הגומות והוא פסיק רישא דלא ניהא לה, ואפילו הכי אסור לכתחילה וכן"ל בסעיף א במשנה ברורה".

(1) י"ל, דלפעמים ניהא ליה – שביתת השבת (חורש ס"ק י"ח, ס"ק ל"ד, "עכצ"ל כמ"ש התוס' כתובות ה' ד"ה את"ל ובכורות כ"ה ד"ה היינו. דבגרירה פעמים מתקן שמשוה גומות מצד אחר, וכ"כ במאירי ד' ק"ג שיש בגרירה השוואת גומות אע"פ שא"צ לו, ולפ"ז אינו מדוקדק מ"ש במ"ב שם דאף שמקלקל וגם משאצ"ל וחופר כלאחר יד מ"מ אסור מד"ס וצ"ל טעם הבה"ג משום דפעמים נוח לו בהשפלת הארץ שע"ז יקל לו להטות עוד את החבית כשיצטרך לשפוך"), חוט שני (ח"א עמ' צ"ד ד"ה ולא, שעה"צ ס"ק כ"ב, וי"ל דסיבת החומרא כאן הוא כיון דלפעמים ניהא ליה בהחריץ על כן מחמירין לחוש בכל גווני [וא"כ מש"כ במ"ב סי' שט"ז סעיף ג' בשעה"צ ס"ק י"ח, דבתרי דרבנן ואינו מתכוין מותר אף דהוי פס"ר אין זה כלל בכל מקום]), נשמת שבת (סי' של"ז אות רס"ג), עי' שבת בית (ארטסקרול, ח"ב פרק ט"ז הע' ל').

א. כמה הערות: (א) אין זה דעת המ"ב, שהוא מדמה את המקרים. וכן אי' בשביתת השבת. (ב) מה הטעם להחמיר, הא הוי כעין גזירה לגזירה. (ג) [והעיקר], שגם לגבי זבובים הוי לפעמים ניהא ליה שיהיה בקופסא, ועדיין מקילים, וזהו הרי המקור לדין זה.

(2) י"ל שמא ישוה גומות, וכדומה – ערה"ש (סי' של"ז סעי' ד', "ויש לי בזה שאלה איזה איסור יש כשעושה חריץ בבית דבשלמא בשדה הוה כחורש אבל בבית דהוה כבונה כמ"ש הרי אין זה רק כשמשוה הגומות כגון תל ונטלה גומא וטממה כמ"ש אבל כשעושה חריץ בבית שקרקעיתה שוה הרי אדרבא הוי מקלקל ולא בונה ובגמ' שם מוכח להדיא דבבית מיירי וצ"ל דחיישינן שמא יעשה החריץ במקום שיש גומא או אפשר דחיישינן שאח"כ ימלא את החריץ"), שביתת השבת (חורש ס"ק י"ח, "ויש מאחרונים כתבו טעם האיסור שמא ישוה גומות").

א. מוכח מהמג"א (סי' שי"ד ס"ק ה'), דלא כהנ"ל. שמביא ראייה מכאן כנגד התרה"ד, להחמיר בפס"ר באיסור דרבנן. (3) י"ל, דלכתחילה אינו כדאי – שעה"צ (ס"ק י'), "אף שהוא גם כן פסיק רישא דלא ניהא לה, מכל מקום לכתחילה אין כדאי, וכמו בגורר כלים גדולים ביותר על גבי קרקע, דגם שם אם יתהוה חריץ הוא מקלקל את הבית על ידי הגומות והוא פסיק רישא דלא ניהא לה, ואפילו הכי אסור לכתחילה וכן"ל בסעיף א במשנה ברורה".

(4) מראי מקומות – הגר"ש זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ח הע' צ"ט [דפו"ח, הע' ק"ג], שלחן שלמה אות ב', "יל"ע"), מגילת ספר (סי' י"ג אות ז').

א. הגר"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חע"א עמ' מ"ב טור ג' אות י"ז) – "בסימן של"ז מבואר שאסור לעשות גומא בשבת, ולכן אסור לגרור כסא או ספסל כבדים שהם פס"ר שיעשה גומא, ובמשנ"ב לעיל בסימן ש"א סעיף י"ח בבה"ל ד"ה שאינו יכול כתב: חיגר או חולה שעמד מחוליו שאינו יכול לילך כלל בלי מקל, מותר לילך בו אפי' אינו קשור בו, ואפי' יש מסמר בראש המקל שעושה גומא בהליכתו מצדד הפמ"ג להקל. וצע"ג, שאמנם בפמ"ג שם מצדד להקל כיון דהוי פס"ר דלא ניה"ל

באיסור דרבנן כלאח"י ומקלקל, ודחה דבריו שם שהרי בכל הסימן שלנו בספסל מתקיימים נמי אלו התנאים, שהוא פס"ר שלא ניה"ל באיסור דרבנן כלאח"י ומקלקל ואסור. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: ספק דרבנן לקולא".

2. גבי קוצר.

- (א) מ"ב (סי' של"ו ס"ק כ"ה) – "דהיכי דעשבים הם גדולים יזהר שלא ירוץ עליהן דהוי פסיק רישא שיתלש בודאי".
 (1) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ו הע' ס"ד [דפו"ח, הע' ס"ט], שולחן שלמה ס"ק ד') – "דאולי י"ל דחוששין לתלישה כזאת אשר אם לא היה נתלש, היה מפריע לו בשעת ההליכה והריצה, ושפיר הוה ניה"ל ... אך אפשר, דבריצה חוששין גם על דריכה כזו אשר אם היה מסתכל, היה יודע גם מראש שודאי יתלוש".
 (2) אליבא דהלכתא (ח"ע עמ' ע"א טור ג') – "כתב השו"ע סי' של"ו ס"ג: מותר לילך ע"ג עשבים בין לחים בין יבשים. ומשמע מהמשך השו"ע שטעם ההיתר משום דהוה אינו מתכוין ולא פס"ר, וכן המשנ"ב כתב דהיכא דהוה פס"ר אסור. והנה בסי"ב כתב השו"ע: תאנים שיבשו באביהן וכן אילן שיבשו פירותיו בו, התולש מהם בשבת חייב, וכתב המשנ"ב שעשבים יבשים איסורם רק מדרבנן. לאור זאת יש לשאול שבעשבים יבשים גם אם יהיה פס"ר שיתלשו, יש להתיר משום דהוה פס"ר דלא ניה"ל בתרי דרבנן, א. עשבים יבשים. ב. כלאחר יד, דהא תולשם ברגלו. [ומצאנו כע"ז בחזו"א סי' ס"א סק"א דקחשיב כלאחר יד לחז דרבנן לגבי היתר זה של פס"ר בתרי דרבנן]. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: יתכן דלא פלוג. תשובת הגר"נ קופשין שליט"א: נכון היכא שלא ניה"ל".

3. גבי גוזז.

- (א) מ"ב (סי' שט"ז ס"ק מ"ב) – "לא יקח אדם הכנים מעורות שועלים וכדומה משום שהוא מנתק מן הצמר והוי פסיק רישיה".
 (ב) מ"ב (סי' שכ"ו ס"ק כ"ז) – "הטעם דאז פסיק רישא הוא ואסור משום גוזז אף שאינו מתכוין לכו"ע".
 (ג) מ"ב (סי' ש"מ ס"ק ה') – "אותן בני אדם המלובשין בעורות של בהמה וחיה צריכין ליזהר שלא יתלשו מן השער שלהן בשבת ובספר חסידים אוסר ליקח הכנים מן העורות ע"ש".

4. גבי צידה.

- (א) מ"ב (סי' שט"ז ס"ק ט"ו) – "אבל תיבה גדולה סבירא ליה לרמ"א דלכו"ע שרי דאפילו אם היה אדם עומד בתוכה לא היה יכול לתפסה בחד שחיה וגם הוא דבר שאין במינו ניצוד".
 (1) שעה"צ (שם ס"ק י"ח) – "רוצה לומר, משום דהוי תרי דרבנן, משום הכי מותר באינו מכוון אף על גב דהוי פסיק רישיה [פרי מגדים]".

5. גבי נטילת נשמה.

- (א) מ"ב (סי' שט"ז ס"ק ל') – "וכן אסור לחוך שחין שע"י החיכוך מוציא דם שנבלע בבשר וא"כ עושה חבורה [מ"א בסימן שכ"ח ס"ק ל"ד]".
 (1) ארחות שבת (פרק י"ד הע' ס"א) – "במשנ"ב סי' שט"ז ס"ק ל' שמביא בשם המג"א שאסור לחכך בשחין משום שע"י החיכוך מוציא דם, ולפי האמור אם יודע שבשעת אכילת מאכל מסויים יוצא דם בין השיניים צריך להמנע מלאוכלו, אמנם יש לדון דלפי הדגול מרבבה המובא במשנ"ב סי' ש"מ ס"ק י"ז יש להתיר פ"ר דלא ניהא ליה אם הוא מקלקל וכלאח"י, וה"נ יש להתיר בנידון זה [ולפ"ז לכאן] יחלוק הדגמ"ר גם על המג"א הנ"ל שאסר לחוך שחין, ועי' חזו"א סי' ס"א שכתב שהיתר זה של הדגמ"ר אינו מוכרע ואין לו מקור בגמ' וסיים דראוי להחמיר".

6. גבי בונה וסותר.

- (א) מ"ב (סי' שי"ד ס"ק י"א) – "והנה לענין עיקר הדין הסכימו המ"א וא"ר והגר"א והגרע"א דפסיק רישא אסור אף במלתא דרבנן ומ"מ הכא מצדדים המ"א והגר"א דמדינא אף בכותל שרי היכא שאין מתכוין כיון שא"צ להגומא והוי מלאכה שאצל"ג וגרע משאר איסור דרבנן דאסור היכא שהוא פסיק רישא כיון שהוא ג"כ מקלקל וגם הוא כלאחר יד וממילא נעשה הגומא בכותל ע"י הוצאת הסכין שמתרחב הגומא וכדלעיל בסימן שי"א ס"ח גבי צנן ע"ש אלא שהעולם נהגו בו איסור להוציא דנראה כעושה נקב בכותל".

7. גבי כותב ומוחק.

- (א) מ"ב (סי' ש"מ ס"ק י"ז) – "ואף דאינו ע"מ לכתוב איסורא דרבנן מיהו איכא ואף שאינו מכוין למחוק פ"ר הוא ואסור אף בדרבנן וכדמוכח בסימן שי"ו ס"ד ועיין בספר דגול מרבבה שמצדד להקל בעיקר הדין הזה והביאו בשע"ת ויש לסמוך עליו כשאינו שובר במקום האותיות בידו רק בפיו אכילה".
שעה"צ (שם ס"ק כ"ב) – "עיין בסימן שט"ז בפרי מגדים באשל אברהם אות ז' דהקלו עוד שם ביותר מזה, וכל שכן בכאן דהוי עונג שבת".
 (ב) מ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק י"א, סי' ש"מ ס"ק מ"א) – "כתב המ"א בשם מהרי"ל עכו"ם שהביא כתב חתום מותר לפתחו ביו"ט אך אם כתוב עליו אותיות או צורות אסור משום מוחק".

8. מראי מקומות.

- (א) אליבא דהלכתא (ח"ע עמ' מ"ד טור א' אות ד') – "מ"ב סי' ש"מ ס"ק י"ז: פסיק רישא והוא אסור אפילו מדרבנן. עיין לעיל בסימן שכ"א ס"ק נ"ז דפס"ר דלא ניה"ל באיסור דרבנן מותר, ועיין לעיל בסימן ש"כ סעיף י"ח בבה"ל ד"ה דלא ניהא ליה, שאין חילוק בין פס"ר דלא ניה"ל לפס"ר דלא אכפ"ל, ולפ"ז פס"ר דלא איכפ"ל מותר. אמנם בשאר מקומות היקל רק בפס"ר דלא ניה"ל ותרי דרבנן, כמבואר בסימן של"ז שעה"צ ס"ק ב', וכן בסימן שט"ז סעיף ג' ובשעה"צ ס"ק י"ח, ובסימן של"ז בכל הסימן מבואר שלא התירו בפס"ר בתרי דרבנן, שהרי גם גרירת ספסל גדול מאוד בס"ק ד', וגם שבירת קסמין בכבוד הבית בס"ק י"ד, וגם חפירת גומא ע"י צידוד החבית בס"ק י"ט, כולהו הוי מלשאצל"ג ופס"ר דלא ניה"ל ומקלקל וכלאח"י כמבואר שם הכל, ואעפ"כ אסרוהו. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: כמדומה שהערתו זה בשונה הלכות. תשובת הגר"נ קופשין שליט"א: בגרירת ספסל וצידוד החבית ניה"ל, ושבירת קסמין צ"ע, עיין מ"א סי' ש"ח".

ג. האם יש לחלק אם הדרבנן בגוף המלאכה או מצד מלאכת מחשבת (או תרי דרבנן של מלאכת מחשבת).

1. יש לחלק, ולהחמיר אם החסרון מצד מלאכת מחשבת.

(א) חלקת יעקב (ח"א סי' ע"ה, או"ח סי' קי"ג אות ד'), הו"ד בנשמת שבת (סי' של"ז אות רס"ז-ב) – "י"ל דודאי לא עלה על דעת התה"ד לפסוק בכל איסור דרבנן דפסי"ר מותר נגד כל פסקי הנ"ל, רק דעת התה"ד לפע"ד הוא כן ... אם עשה מלאכה גמורה בשבת רק החסרון שהיא משאיצ"ל או כלאחר יד או מקלקל, המלאכה נעשית, רק שלא נעשית בהתנאים הדרושים לחייב עליהם בשבת, זה מקרי איסור דרבנן שיש בו דררא דאורייתא ... וכן לענין כלאחר יד ... ויש איסורי דרבנן שלא נעשית כלל מלאכה דאורייתא כגון כרמלית או פחות מד' אמות או פתח שאין עשוי להכניס ולהוציא דמה"ת לא הוא פתח כזה, זה מקרי דבר שעיקרו דרבנן, ואמירה לעכו"ם כאמור קיל עוד יותר אפ"ל מדבר שעיקרו דרבנן כגון פחות פחות מד' אמות. נמצא דיש לנו ג' סוגים איסור דרבנן, איסור אמירה לעכו"ם הוא בגדר עיקרו מדברי סופרים שאין לו עיקר מה"ת ובזה פסי"ר ודאי מותר, וכנ"ל, סוג השני כגון סכין תחוב בחבית שהפתח אינו עשוי להכניס ולהוציא ולא נעשה כלל מלאכה מדאורייתא, אף שזה נקרא עיקר מדברי סופרים, כמו כרמלית בלשון הר"ן הנ"ל, מ"מ היא במעלה יותר מאיסור אמירה לעכו"ם, שלא שייך לומר בזה דאין לו עיקר כלל מה"ת, דפתח זה אסור אטו פתח מה"ת, כמו בשר עוף בחלב אסור דרבנן אטו בהמה ובזה חידש לן התה"ד דאפה"כ אם לא נתכוין לעשות הפתח רק על ידי פסי"ר, וכאמור לעיל בשם הכ"ת דסתם פסי"ר הוא גם משאיצ"ל"ג, ואם כן הוא תרי דרבנן, חד מסוג הב' וחד מסוג ג', והוא כמו אמירה לעכו"ם דמותר פסי"ר, ומביא רא"י לזה ממרדכי ... והאי דסי' של"ז דגרירה אסור בגדולים, אף על גב דהוי תרי דרבנן כלאחר יד ומשאיצ"ל"ג משום דשני איסורי דרבנן הם מסוג ג', כלומר מלאכת החפירה נעשית, רק שיש חסרון שני תנאים הדרושים לחייב, משאיצ"ל"ג וגם כלאחר יד, ועי' לשון רש"י בסוכה ל"ג ב' לענין גורר דאם עשה חריץ, קורא רש"י בלשון 'מלאכה גמורה' אע"ג דהוי כלאחר יד, ורש"י שם דחיק בזה, והכוונה פשוטה, בגורר ועשה חריץ מלאכה גמורה נעשית רק שיש חסרון תנאי החיוב ונקרא בלשון הר"ן דהמצניע הנ"ל איסור דרבנן שיש בו דררא דאורייתא לענין משאיצ"ל"ג וה"ה והוא הטעם לענין כלאחר יד, ובשני איסורי דרבנן מסוג זה אסור פסי"ר, ול"ד להאי דתה"ד דפתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא לא הוא כלל מה"ת מלאכה, והיא מסוג הב'".

(ב) אז נדבר (ח"ז סי' ל"ט) – "ומובא במ"ב סימן של"ז סק"ד דגדולים ביותר אסיר לגרור אע"פ דהוי שלושה דרבנן דחופר גומא כשאנו צריך להגומא הוי דרבנן וגם הוי שלא כדרכה וגם הוי מקלקל (עיי"ש בשה"צ) כיון דכל הפטורין הוא משום מלאכת מחשבת ומלאכה שאצ"ל לא הקילו דעשיית גומא פטור אבל אסור משום דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופא ומקלקל ושלא כדרכה כיון דעושה מלאכה אלא דלא הוי מלאכת מחשבת לא הקילו בזה. ומ"מ אינו רא"י משם דשלא כדרכה לא נחשב כאיסור דרבנן לענין פס"ר דלא נחא ד"ל כיון דשניהם משום מלאכת מחשבת כחד חשיב".

(ג) שלמי ניסן (פר' הבונה סי' ה') – "וצ"ל דשאני צידה דהתם התרי דרבנן הוא בעיקר השם צידה דמצד כל אחד עצמו כבר לא שייך כלל שם צידה בזה מן התורה, חדא דכיון דאין יכול לתופסו בחד שיחיא אין זה מעשה צידה מן התורה כלל ורק מדרבנן חידשו כאן פרשת צידה, ותו דבדבר שאין במינו ניצוד מדאורייתא אין שייך בו צידה כלל ורק מדרבנן שייך בו צידה ומש"ה כיון שכל עיקר ענין צידה בכה"ג הוי רק בתרי דרבנן בפס"ר דלא נחא ליה הקילו. משא"כ בסימן ש"מ התם הפטורים של כלאחר יד ומקלקל אינם הפקעה מעצם שם המלאכה של מוחק, אלא כל שאינו עושה כדרך ומקלקל פטור כיון דאין זה מלאכת מחשבת, אבל אכתי נחשב עיקרו איסור תורה ולכן לא נחשב לתרי דרבנן ... בסימן של"ז ... השער הציון לא ביאר הטעם למה בגרירה החמירו בפס"ר דלא נחא ליה בתרי דרבנן ואילו לגבי צידה כתב הרמ"א להקל. אמנם להנ"ל נחא דהתם בצידה התרי דרבנן הוו בעיקר שם דצידה דמדאורייתא לא הוי צידה כלל וכנ"ל. משא"כ התרי דרבנן גבי גרירה הוי משום כלאחר יד ומקלקל דאין זה הפקעה מעצם השם מלאכה של בנין בעשיית הגומא והוי פטור רק מדין מלאכת מחשבת, בכהאי גוונא אף בתרי דרבנן אמרינן פסיק רישא דלא נחא ליה אסור".

(ד) ס' תחומין (חי"ב).

(ה) מלאכת מחשבת (סי' ז' אות ז', ח"ב סוף סי' א').

(ו) נתיבות שלום (הוספות סי' ז' ס"ק ח', סי' מ"ב ס"ק ד').

(ז) פסקי תשובות (דפו"ח, סי' שט"ז אות ח', הע' נ"ד. [מש"כ המקור מס' המקנה, לכאורה ראיה להיפך. וכן יש לדון הראיה מהשואל ומשיב]).

2. תרי דרבנן של מלאכת מחשבת לכו"ע יש להקל.

(א) המקנה (קונ"א סי' ס"ג סעי' א') – "אך באמת ז"א דמוכ"ח דבמקלקל בדבר שאינו מתכוין מותר אפ"ל הוי פסיק רישא מסוגיא דשבת דף קי"ג א"ל רבא לר"נ מ"ש עמודים דלא אילימא דקעביד גומות גומות ממילא וכו' וכמ"ש המג"א בסי' שי"ד סק"ה והמג"א שם הביא ג"כ ראיה מתוס' דאין מקצת עלים מגולים בשבת דף נ"א ע"ש".

(ב) מגילת ספר (סי' י"ג אות ז') – "מצינו במג"א סי' שי"ד סק"ה שמיקל בפסיק רישא באופן שהוא מקלקל ועושה כלאחר יד והמג"א הראה לזה מקור בגמ' נ' ע"ב וקי"ג ע"א לגבי הוצאת לפת וצנונות הטמונים בקרקע ועמודים התחובים בקרקע שהתירו משום רגומות ממילא קא הויין ואף שזה פסיק רישא שירחוב את הגומות כשמוציא אין בזה איסור הואיל והוא מקלקל ועושה כלאח"י, ולכן אף אם לא נקל בכל תרי דרבנן בעלמא מ"מ באופן שהוא מקלקל ועושה כלאח"י ודאי שיש להקל שלזה יש סמך בגמ', גם בדגמ"ר סי' ש"מ ס"ג מיקל בשבירת עוגה שכתוב עליה אותיות מטעם זה דהוא מקלקל ועושה כלאח"י ובפרט אם אינו שובר האותיות בידים רק בפיו דרך אכילה דודאי נחשב כלאח"י וכ"כ במ"ב שם ס"ק ט"ז".

(ג) וכן נראה מהדגול מרבבה (סי' ש"מ על סעי' ג'), ושעה"צ (סי' של"ז ס"ק ב', סי' ש"מ ס"ק כ"ב), הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י' אות ז' ד"ה אולם).

3. מראי מקומות – הגרד"ה באמבערגער (קול התורה חס"ב עמ' רמ"ח), תורת המלאכות (הצד, ס"ק ס"ה).
 (א) מנורה הטהורה (סי' שי"ד ס"ק ט') – "דדברי המג"א תמוהים דהא בעצמו כ' מתחיל' דהוי פסיק רישא כ"כ בלא דצה ושלפה וא"כ ניהו דהוא מקלקל מ"מ הדין לאסור למ"ש המג"א עצמו בסוף דבריו בפסיק רישא אסור גם בדרבנן מ"מ יש לקיים דבריו לדינא והוא דמקלקל גרע טפי ושרי גם בפסיק רישא מטעם דלא הוי אלא כמתעסק בעלמא ועיין במשנ' למלך בהא ובמגיני שלמה דע"ה (אלא מה דהמג"א כ' דהעמודים דדקי"ג ובהטומן לפת כשמכוסין לגמרי לתחוב בו כוש הוי ג"כ פסיק רישא ומ"מ שרי מטעם מקלקל. צ"ע דהא אילו איירי הכל בשדה כמ"ש בדקי"ג ובשר' אינו מקלקל כמ"ש המג"א עצמו בשם ה"ה)".
 (ב) ארחות שבת (פרק ל' הע' י"ג) – "ולכאורה צ"ב למה הוצרכו המג"א והדגמ"ר להיתר מיוחד של מקלקל וכלאח"י וכו', והרי זה כלול לכאורה בדין פ"ר בתרי דרבנן שהובא לעיל מהרמ"א סי' שט"ז ס"ג. והיה מקום לדון ולומר דלא התירו בסי' שט"ז ס"ג בתרי דרבנן אלא כאשר עצם המלאכה היא מלאכה גמורה וטעמי הפטור הם מחמת חסרון מלאכת מחשבת, כגון מקלקל וכלאח"י וכיוצ"ב, בזה לא קיים ההיתר דסי' שט"ז הנ"ל, ומ"מ יש היתר נוסף בפ"ר במקלקל וכלאח"י ומשאל"ג. [אמנם בשעה"צ סי' של"ז ס"ק ב' מבואר דלא נקט כחילוק זה, עיי"ש דאירי לענין גורר מטה ועושה חריץ דהוי מקלקל וכלאח"י וציין שעה"צ לרמ"א סי' שט"ז הנ"ל]. והנה בסי' של"ז גבי גורר כלים כבדים כתב שעה"צ ס"ק ב' דאסרו הפוסקים אף דהוי פ"ר דלא נח"ל במקלקל וכלאח"י, וכן שם בשעה"צ ס"ק י' כתב דאסור לכתחילה לכבד הבית במכבדות שקסמיהן משתברים משום דהוי כמו סותר כלי, ואף דהוי פ"ר דלא נח"ל במקלקל וכלאח"י מ"מ כתב דלכתחילה אין כדאי לעשות כן".
 (ג) הרבה פעמים י"ל דתלוי אם השינוי בפעולה או השינוי במלאכה. על אף ששינוי במלאכה ואינו שינוי בפעולה הוי שינוי (סי' של"ז, סי' ש"מ, ועוד), מ"מ שם, כיון שהפעולה הוי פעולה רגילה, ונראה כמו מלאכה, מחמירים. ויש ראייה לזה מסי' ש"ב סעי' ז', ששם הוי מקלקל וכלאח"י, בלי שינוי גמור. ומחמירים עד שיעשה שינוי גם כן בפעולה [ע' נתיבות שלום סי' מ"ב ס"ק ט' אות ג']. וזה מתרץ סי' של"ז, סי' ש"מ, סי' שי"ד, סי' שי"ב [אמנם, המקרים של העמודים לכאורה ג"כ אינו שינוי בהפעולה]. וצ"ע.

ד. מראי מקומות – פמ"ג (סי' ש"א מש"ז ס"ק י"ב), הגרפ"ש זצ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' רי"ז אות י"ח), ששכ"ה (מבוא פרק א' הע' מ"ו [דפו"ח, הע' נ"ה], פרק כ"ו הע' ס"ד [דפו"ח, הע' ס"ט]), נתיבות שלום (סי' ז' אות ח'), נשמת שבת (סי' של"ז אות רס"ז-ב').

1. מהרש"ם (ח"ז סי' ז', ארחות חיים סי' תקי"ד ס"ק א', דעת תורה שם ס"ק א' ד"ה ונשאלתי) – "כיון שנתפשט היתר העישון ומחשבים ד"ז לצורך יו"ט אין למחות בידם ויש להם ע"מ שיסמוכו די"ל דבתרי דרבנן לכ"ע יש להקל בדשא"מ".
2. הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת, דף קיג. ד"ה גומות) – "וצ"ל דבגורר מטה ועושה חריץ גרע טפי, דחשיב שעושה להחריץ, משא"כ הכא דגומא ממילא נעשית. ונמצינו למידים שאין זה כלל פשוט דפס"ר דלנ"ל שרי בתרי דרבנן דדוקא היכא ש'ממילא' נעשית למלאכה בזה הוא דשרי".
3. לוי' חן (אות ק"ו) – "ואפילו בגדולים מאד מותר ... שהעיקר להקל בזה".
4. יש לחקור מה הפשט שמיקלים בתרי דרבנן. האם זה משום שאנו סומכים על שיטת הערוך, או שהראשונים מסכימים בתרי דרבנן. לכאורה, המקור איתא בהמג"א (סי' שי"ד ס"ק ה'), מהגמרא שתרי דרבנן מותר. א"כ, ממילא צ"ל שגם הראשונים מסכימים להקל.

ה. במקום עונג ודרך אכילה.

1. מיקל – ע' שעה"צ (סי' ש"מ ס"ק כ"ב, "עייין בסימן שט"ז בפרי מגדים באשל אברהם אות ז' דהקלו עוד שם ביותר מזה, וכל שכן בכאן דהוי עונג שבת").
2. אם יודע שבשעת אכילת מאכל מסויים יוצא לו דם בין השיניים: אם צריך להמנע מלאוכלו.
 (א) ע' סי' שט"ז סעי' ח', לשיטות ומראי מקומות.

ו. תלתא דרבנן.

1. מיקל, אף דניח"ל.
 (א) יביע אומר (ח"ו או"ח סי' ל"ז אות ב') – "ואף להמשנה ברורה בשער הציון (סי' שלו סק"ב) דס"ל דפ"ר בתרי דרבנן היכא דניח"ל יש להחמיר. ע"ש. בתלתא דרבנן כה"ג אף הוא מודה להתיר בפסיק רישיה אף דניח"ל".

כג. לא איכפת ליה.

א. כמו דלא ניהא ליה: ראשונים.

1. תוס' (דף עה. ד"ה טפי) – "דהא מזרד זרדין בארעא דחבריה פטר ר"ש בפ' הבונה (לקמן קג.) והתם לא איכפת ליה אי מתרמי".
2. ע' רא"ש (פרק ט"ז סי' ח') – "ולפירוש הערוך דרבי שמעון לא מחייב בפסיק רישיה אלא היכא דניחא ליה באותה מלאכה דאיכא למימר אנן סהדי דקמכוין איכא לאוקמא אפי' בנר שיש בו שמן כיון דלא מהני ליה מידי בההוא כבוי".
 ע' רשב"א (דף קכ:) – "לדברי בעל הערוך ז"ל שכתבנו למעלה (ק"א א') דפירש דלא מודה רבי שמעון בפסיק רישיה דלא נחא ליה, הכא נמי איכא למימר דלא נחא ליה בהכי דלא מהני מיהא מידי".
3. ריטב"א (דף עה. ד"ה והא, דף קג. ד"ה אטו) – "מהא דאמרינן בפרק הבונה (ק"ג א') התולש עשבים אם לאכילה כמלוא פי גדי ואם ליפות כל שהוא, ופרקינן אטו בכולהו לאו ליפות קרקע נינהו, ופרקינן כגון דלא מיכוון, ופרקינן והא מודה ר"ש בפסיק רישיה

- ולא ימות, ופרקינן כגון דעביד בארעא דחבריה כלומר דלא איכפת ליה, אלמא כל דלא איכפת ליה פטור לר' שמעון, לכך פירשו דכי מודה ר' שמעון בפסיק רישיה במידי דאי מתעביד נחא ליה אבל במידי דלא איכפת ליה מותר".
- ריטב"א (דף קכ: ד"ה ויש) – "ויש מתרצים דכיון דלא איכפת ליה בהכי אין זה פסיק רישיה ולא ימות כדברי בעל הערוך ז"ל".
4. ההשלמה (דף עה. ד"ה וליחייב).
5. ראבי"ה (ח"א שבת סי' קצ"ד) – "אבל לר' שמעון אפי' לא איכפת ליה, כדמוכח בהבונה".
6. ר' אשר מלוניל (בס' אהל מועד ח"ב עמ' מא:).
7. מהר"ת אור זרוע (סי' קל"ד) – "ואם תשרף או יפריחנה הרוח לחוץ לא איכפת ליה. ולענין שבת לעולם לא מיחייב עד דניחא ליה דתנוח. ומורי הרב ר' שלמה ז"ל השיב לי. השתין ורק חייב חטאת אע"ג דלא איכפת ליה בהנחתו. ושמא י"ל דהתם רוצה שיניחו ולא שיפריחם הרוח שיתחייב משום זורה".
8. תרומת הדשן (סי' רס"ה) – "אבל אחר דלא איכפת ליה בתיקון התינוק כהיה דפ' הבונה דקאמר לא צריכא בארעא דחבריה אע"ג דפסיק רישיה הוא אינו חייב מדאורייתא ע"ש".

ב. דעת רש"י.

1. רש"י (דף קג. ד"ה בארעא) – "בארעא דחבריה. לא איכפת ליה ליפות".
2. רש"י (דף עה. ד"ה טפי) – "וכי מודה ר' שמעון במידי דלא איכפת ליה אי מיתרמי, ומיהו איכווני לא מיכוין".
3. מראי מקומות – דברות משה (סי' ס"ב), הגרח"ק שליט"א (שיח השדה ח"ג שבת דף קיז.).
- (א) גליון הש"ס (דף קג., ובח' שם) – "רש"י ד"ה בארעא דחבריה לא איכפת ליה. קשה לי ממ"ש רש"י לעיל דף ע"ה ע"א ד"ה טפי ניחא לי וכו' מודה ר"ש במידי דלא איכפת לי וצלע"ג".
- (ב) חת"ס (דף קג. הנה) – "רש"י ס"ל כי היכי דחייב מקלקל בחבורה ה"ה מלאכה שאצ"ל ויש לו שיטה אחרת ר"פ הנחנקין מש"ה פירש"י התם דלר"ש מחייב בלא איכפת בחובל אך ס"ל לא ניחא לי הוה אין מתכוין אפי' בפסיק רישא. מ"מ בין לרש"י ובין לתוס' בהא דשמעתין דליכא חבורה סגי בלא איכפת ליה".

ג. כמו דלא ניחא ליה: פוסקים.

1. פמ"ג (סי' שט"ז א"א ס"ק ט'), הו"ד בבה"ל (סי' שט"ז סעי' ג' ד"ה ויש) – "וי"ל בין לא ניחא ליה ובין לא איכפת ליה ... ולפ"ז בתיבה שיש אוכלין ומשקין דלא ניחא ליה ודאי שיטנפו כו' יש לצדד יותר להתיר".
2. רע"א (יו"ד סי' פ"ז על סעי' ו' בהג"ה) – "הכא מותר דהא אינו מכין לבשל הבלוע של העובד כוכבים ואף דהוי פ"ר מ"מ הא לא נהנה".
3. חת"ס (דף קג. הנה) – "מ"מ בין לרש"י ובין לתוס' בהא דשמעתין דליכא חבורה סגי בלא איכפת לי דיהי' מלאכה שאצ"ל ואסור לכתחילה מיהת. אך שיטת הערוך דע"י דלא איכפת לי נעשה פסיק רישא אינו מתכוין ומותר אפי' לכתחילה וראיתו משמעתין דקאמר וכגון דלא קמיכוין ולא הדר בי' מהאי אלא קאי למסקנא בארעא דחבר' ומשום אין מתכוין ולא משום מלאכה שאצ"ל. וראי' יותר ברורה מזבחים משלפו ע"ג אישים ולפי מה שהי' סבור שהוא פסיק רישא לכבות. א"כ מה מועיל מלאכה שאצ"ל בשארי איסורים בכיובי אש שעל מזבח הלא זה לא שייך אלא באיסורי שבת אע"כ מוכח דלא איכפת לי הוה אין מתכוין א"כ ממילא שרי לכתחילה, וכיוצא בראי' זו מלקמן פרק ראד"מ דהוה ס"ל להערוך דק' ש"ס אי איכא אחר ליעבד אחר לא קאי אהס"ד לחוד אלא גם להמסקנא פריך השתא דכתיב בשר להתיר פ"ר אמאי ליעבד אחר ויהי' לא איכפת לי ומשני בדליכא אחר, וא"כ מוכח מזה דלא איכפת ליה הוה אין מתכוין דאי ס"ד הוה כמתכוין רק משום אצ"ל מה יועיל זה לענין לאו דקוצץ בהרתו שאינו מאיסורי שבת אע"כ משום אין מתכוין הוא א"כ ממילא מותר לכתחילה אפי' בשאר איסורין".
4. ח"א (כלל ט' סעי' ו', כלל י"א סעי' א', כלל ק"נ סעי' ד', נשמת אדם כלל ל' ס"ק א', כלל מ' ס"ק א') – "אבל בשדה של חבירו דלא איכפת ליה אם תצמח או לא, לדעת רוב הפוסקים על כל פנים אסור מדרבנן, ודעת הערוך דמותר, כיון שאינו מכין".
5. בה"ל (סי' ש"כ סעי' י"ח ד"ה דלא, סי' שכ"ח סעי' ג' ד"ה ומצטער, מ"ב סי' שט"ז ס"ק ה') – "באמת אפילו רק היכא שאין נהנה כלל בהפעולה שנעשה על ידו ואין לו שום נ"מ בזה נקרא ג"כ פ"ר דלא ניחא ליה כיון דהוא אין מכין להפעולה כן הוכיחו התוספות בשבת ע"ה ד"ה טפי מהא דשבת ק"ג בגמרא דקעביד בארעא דחבריה".
6. ציץ אליעזר (ח"כ סי' ט"ז אות א', מאור השבת ח"א עמ' תקנ"ה) – "ופירוש לא ניחא ליה, אין המכוון כשדוקא אין רצונו בכך, אלא אפילו כשרק לא איכפת ליה שיתחממו עד כדי כך או שלא יתחממו, וכדמצינו במשנה ברורה סימן ש"כ סעי' י"ח בביאור"ה ד"ה דלא ניחא ליה שמבאר בפשיטות עפ"י התוס' בשבת, דאפילו שאין נהנה כלל מהפעולה שנעשה על ידו ואין לו שום נ"מ בזה נקרא ג"כ פסי"ר דלא ניחא ליה, כיון שהוא אין מכין להפעולה ע"ש, וכך מצינו שהעלה נמי כן בפשיטות בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ג ח"ג סימן ג' עיין שם".
7. ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' רל"ד סעי' י"ד) – "אולם אם לא ניחא ליה במלאכת האיסור ... והוא הדין היכא דלא איכפת ליה".
8. ל"ט מלאכות (ריביאט, מלאכת מחשבת הע' כ"ח).

ד. כמו ניחא ליה: פוסקים.

1. נהר שלום (סי' ש"מ ס"ק ג') – "אבל אם אינו מקפיד הו"ל ניחא ליה כמ"ש במק"א".

ה. מראי מקומות – מאירי (דף קג., דף כט:), הגרח"ק שליט"א (שיח השדה ח"ג שבת דף קיז:).

כד [דלא ניהא ליה: הגדרים]**א. לא ניהא ליה משום איסור שבת.**

1. מחמיר, דינו כלא ניהא ליה.

(א) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות ט', מאור אש השלם עמ' תרל"ד, עמ' תרל"ח, שולחן שלמה סי' רנ"ט הע' ג', סי' שט"ז ס"ק י"ה, סי' ש"ח ס"ק ב.ה', יסודי ישרון מערכת ל"ט מלאכות סוף ח"א, ישרון חט"ו עמ' קל"ו, ע"י ששכ"ה מלואים פרק י' הע' ל"ז [דפו"ח, הע' מ']) – "ואף שהאיש הזה דרכו בכל ערב שבת להוציא את הנורה, וגם עכשיו טרח הרבה למצוא נכרי כדי לפתוח הדלת והוא מצטער מאד ואינו רוצה שתיעשה על ידו מלאכה בשבת, אפ"ה ברור הדבר דהרי זה חשיב פס"ר דניהא לי' ואסור לכו"ע לפתוח הדלת גם לדעת המתירים בפס"ר דלא ניהא לי', והיינו משום דאם נאמר שמותר הרי שוב ניהא לו ליהנות מהאור שנעשה בהיתר".

(ב) אז נדברו (ח"א סוף סי' ל"ד, ח"ג סי' כ"ח ד"ה ומה) – "נקרא פס"ר דניהא לי' אף שעכשיו מפני איסור לא ניהא לי'".

(ג) משנת יוסף (ח"ט סי' ק"ט אות א' ד"ה ומה) – "ומה דלא ניהא ליה מחמת ההלכה, אינו מועיל ...".

(ד) ארחות שבת (פרק ל' הע' י"א ד"ה עוד) – "דבמקרה שבימות החול ניהא לאדם במלאכה ורק מחמת איסור שבת לא ניהא ליה אין זה בגדר פ"ר דלא ניהא לי', שהרי אם יהא מותר לעשות את המלאכה שוב יהא ניהא לו במלאכה. עיין אגלי טל מלאכת אופה בהגהה לאות מ"ה, וכן כתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל".

2. מראי מקומות – נתיבות שלום (סי' ח').

(א) הגרש"ק שליט"א (אליבא דהלכתא ח"א עמ' מ"ב טור א') – "ידוע שיש אחרונים שכתבו שהיתר של אינו מכוון ואינו פס"ר הוא רק באופן שגם אם היה בחול לא מכוון, אבל אם מה שהוא אינו מכוון הוא רק מחמת איסור שבת אסור, כיון שאחר שנתיר לו שוב יכוון לזה, ונמצא גלגל החוזר [דומיא דמה שכתבו התוס' באלו מציאות גבי ניהא דפריה אדומה], ולכן כתבו לאסור להתגלח במכונת גילוח, ולא נאמר שנחשב אינו פס"ר שיגלח עד השורש ואינו מכוון, כיון שבלאו האיסור היה מכוון לזה [מלבד מה שהעירו שהוא פס"ר כשדנים את כל הפנים יחד]. ויש להעיר בזה מהאי דסימן של"ד סעיף כ"ג שמבואר שטלית שאחז בה האור פושטה ומתכסה בה, ובלבד שלא יתכוון, ובמשנ"ב שם ביאר הכוונה שהוא אינו מתכוון שיכבה אלא שלא יתפשט יותר, ולכן שרי שאינו פס"ר שיכבה רק שלא יתפשט, עכ"ד. והנה בחול בודאי היה מעדיף שיכבה ולא שלא יתפשט, ואעפ"כ בשבת הוא נקרא אינו מכוון, וצ"ע. תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: הקילו שלא יבא לכבות".

ב. אם עוזר מה שיעצום את עיניו במקרה.

1. מחמיר, דינו כלא ניהא ליה.

(א) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות ט' ד"ה גם, מאור אש השלם עמ' תרל"ו, עמ' תרל"ח, שולחן שלמה סי' רנ"ט הע' ג', סי' ש"ח ס"ק ב.ה' ד"ה גם, ע"י ששכ"ה מלואים פרק י' הע' ל"ז [דפו"ח, הע' מ']) – "נראה דאף אם יחליט לעצום עיניו ולהוציא מהמקרה כל מה שצריך בעינים סגורות ולהשאיר אותו אח"כ פתוח, או מחליט לכסות תיכף את הנורה במכסה באופן שלא יוכל כלל ליהנות מההדלקה, דאף שמוכח דודאי לא ניהא לי' שהרי רק מפסיד ממון מההדלקה בלא שום הנאה אפ"ה נראה דאסור, והרי זה דומה למ"ש הבית מאיר באו"ח סי' שי"ז לענין מלאכת קושר דאף שמלאכה זו תלויה בדעת האדם אם לקיימא או לא, מ"מ אם בדרך כלל אין רגילים להתיר את הקשר כמו קשר של ציצית ותפלין וכדומה, לכן אף אם יכוין בשעה שקושר להתירו בו ביום וגם למעשה יתיר אותו במוצ"ש, כדי שיתברר שלא עשה מלאכה בשבת, אפ"ה לא אזלינן כלל בכה"ג בתר דעתו וחשיב קשר של קיימא וחייב חטאת, וה"נ גם כאן כיון שבדרך כלל כל הפותח דלת בימות החול ודאי ניהא לי' בהדלקת הנורה, וגם אם נאמר שמותר לפתוח בעינים סגורות הרי ודאי יהי' מותר מעיקר הדין לפתוח אח"כ את העינים וליהנות מהאור שהרי האיסור הוא רק עצם הפתיחה ולא ההנאה שלאחריה, ולכן כמו ששם אין מתחשבין בדעתו כך גם כאן הולכים רק אחר דרך כל העולם ולא בתר דעתו, ואף דחשיב משום כך כמלאכה שא"צ לגופה או מקלקל בהבערה, מ"מ חשיב שפיר כמדליק בידיים שלא ע"מ ליהנות. [לכן נלענ"ד שאפילו אם עוצם עיניו ואולי גם סומא שאינו יכול כלל ליהנות מהאור, מ"מ כיון שידוע שבפתיחת הדלת נדלקת גם נורה, ואין זה רק בדרך מקרה ככל פס"ר שבש"ס אלא שכך הוא ערוך ומתוקן מפני שכולם רוצים ונהנים מזה, לכן אף גם הוא חשיב כעושה פסיק רישא דניהא לי', וכע"ז כתב גם הר"ש בתירוץ הראשון לענין פרה אדומה דטעמא דפסול בעלה עליה זכר 'דאע"ג דלא ניהא לי' משום דדמיה יקרים ומפסיד טובא, מ"מ חשיב ניהא לי' כיון דבשאר פרות הוי ניהא לי', וה"נ גם כאן דאי לאו משום איסור שבת היה ודאי גם הוא רוצה בכך הרי זה חשיב כאילו הוא עושה דבר דאית ביה ניהא דאפילו אם הוא עצמו עוצם עיניו ואינו רוצה ליהנות]".

(1) צב"ג.

ג. שאינו בעל המקרה ולא בציווי ואינו אוהבו, אבל עושה בשבילו.

1. מחמיר.

(א) מהרש"ל (הו"ד בס' מגן אבות עמ' נז. ד"ה ובעיקר, א"נ עמ' ז' ד') – לשונו מובא לקמן.

(ב) מגן אבות (עמ' נז. ד"ה ובעיקר, א"נ עמ' ז' ד') – "דלמה שכתב מהרש"ל בביאורי הסמ"ג דפסק סתם דמודה ר"ש בפ"ר ולא קמחלק בין עבד בדנפשיה או עבד במלאכת חברו, ותירץ דדוקא בעושה לעצמו כמו קוצר עצים לעצמו וממילא מיפה הקרקע דחבריה בכי הא מקרי לא ניהא ליה, אבל בעושה בשל חברו לתועלת חברו הוי ליה הניח דבעלים כאלו ניהא ליה להעושה. וקשה לי אם כן מה זה שכתב הערוך דבצרעת מקרי האחר פסיק רישא דלא ניהא ליה, הא בעושה בשל חברו מקרי ניהא ליה ... ואפשר ליישב בהכי דברי הערוך גופא דס"ל ודאי מס"ד דמחלק בין אב לאחר ע"כ עיקר החילוק משום דבאב ה"ל פ"ר דנ"ל ובאחר לא ניהא לי' ... אבל רבא דקאמר סתמא מודה ר"ש בפ"ר ולא קמחלק בין עבד בדנפשי' או בדחברי' צ"ל ע"כ כמהרש"ל דזהו מקרי נ"ל ע"כ להאמת שפיר איצטרך קרא ולעולם בדלא נ"ל (בעושה לעצמו) שרי גם למסקנא וקושיית הש"ס והא אביי

ורבא דאמרי תריויהו מודה ר"ש כו' והא דתי' הש"ס בתר דשמעה מרבא כו' הכל הוא מדאמר רבא סתמא ולא קמחלק נ"ל בדעביד בדחברי' מקרי נ"ל וא"ש".

(ג) הר צבי (יו"ד סוף סי' רי"א) – "מש"כ מהרש"ל בביאורי הסמ"ג לתרץ מה שהסמ"ג פסק סתם דמודה ר"ש בפסיק רישא ולא מחלק בין עביד בדנפשיה או עביד בשל חבריו, ומתיר דדוקא בעושה לעצמו כמו קוצר עצים לעצמו וממילא מיפה קרקע דחבריה, בכי הא מקרי לא ניה"ל, אבל בעושה בשל חבריו לתועלת חבריו, הניחותא דבעלים כאילו ניה"ל להעושה, ע"כ. א"כ לפי זה נופל הד' היתרא דע"י אחר, דמאי דמשני בגמרא שבת (דף קג) לא צריכא דקעביד בארעא דחבריה היינו שתולש עולשין בארעא דחבריה דבעצם לעצמו הוא תולש ולא עביד בעד חבריו כלום, בכה"ג אמרינן דלא ניה"ל במחשבת הבעלים כלום, אבל היכא דלעצמו אינו עושה כלום, וכל מעשיו לתועלת חבריו, מצטרף ניהותא דבעלים כאילו ניהא ליה להעשות".

(ד) ששכ"ה (פרק י' הע' מ"ה [דפו"ה, הע' מ"ח], מאור אש השלם עמ' תר"מ) – "ואם תיעשה פעולת הסגירה ע"י מי שאינו בעל המקרה וגם לא בצויו, והוא גם אינו אוהבו, הוה פסיק רישא דלא איכפת ליה, כמו ארעא דחבריה ... וחכ"א העיר לי, דלא חשיב פסיק רישא דלא איכפת ליה כיון שעושה לטובת בעל המקרה".

2. "אינו אוהבו" בתוס' (דף קג.), ט"ס וצ"ל אינו אביו.

(א) חת"ס (דף קג. ד"ה הנה) – "הנה שיטת תוס' דבלא איכפת לי' אכתי הוה פסיק רישא כמו מכין אלא דהוה מלאכה שאצ"ל, ומ"ש תוס' באחר שאינו אוהבו והקוצץ טעות סופר הוא וצ"ל באחר שאינו אביו וקוצץ בהרתו".

(ב) גירסת תוס' הרא"ש (דף קג. ד"ה לא) – "מודה ר' שמעון בפסיק רישא שהוא אסור היינו בדבר שהוא נהנה כגון דעביד בארעא ידיה וכגון אב הקוצץ בהרת בנו בשעת מילה שהוא נהנה בדבר".

1) לא נראה מהשעה"צ (סי' של"ו ס"ק כ"א).

3. מראי מקומות.

(א) יש לעיין בכמה מלאכות, במקום שאינו תיקון לראשון אבל הוי תיקון לשני. דוגמת, מקפיד לגבי מלבן, אם אזלינן בתר בעל הבגד או בתר המנער, בה"ל (סי' ש"ב סעי' א' ד"ה והוא), ע"ש לשיטות ומראי מקומות. כמו קושר, אי נימא דאזלינן בתר הקושר או בתר בעל העניבה, לענין מה נכלל בשם קושר. וכמו אמירה לעכו"ם.

ד. בארעא דחבריה: אם זה רק עכו"ם או ה"ה סתם ישראל.

1. רק עכו"ם או בידוע שלא ניהא ליה.

(א) עי' ס' הזכרונות (שבת פרק א' מל' הזורע) – "אפי' כל א' וא' מן הנוטלים חייבים הם, שהרי מסתמא כל הנכנס להם הרי הוא אוהבו של בעל הפרדס וא"כ הוי פסיק רישא דניהא לו' וחייב עליו וזה נראה פשוט בתוספות ז"ל בריש פ' הבונה בד"ה לא צריכא דעביד בארעא דחבריה דפ' שם הערוך ז"ל כנין בא' שאינו אוהבו והדבר מוכרח בעצמו ואם הגינה או הפרדס של כותי אז מסתמא אין שם לישראל הנוטל ידיו חיוב חטאת משום דהוי פסיק רישא דלא ניהא ליה".

(ב) כנה"ג (הג' טור) – "ספר הזכרונות".

(ג) א"ר (סי' של"ו ס"ק ו') – "ואם אוכל בגנת חבריו יש מתירין, דפסיק רישא דלא ניהא ליה הוא, וספר זכרונות דף נ"א [ה' שבת פ"א ד"ה הזורע] כתב דוקא בגנת כותים, ולא משמע כן בש"ס [שבת קג ע"א] דאמרינן דעביד בארעא דחבריה (מג"א סק"ו). ולענ"ד הש"ס מירי בידוע שלא ניהא ליה, אבל מסתמא אמרינן דאף חבריו ניהא ליה, וכן משמע בספר יראים סי' ק"ב [סי' רעד, קלד ע"א]".

1) ביאר המחש"ש (סי' של"ו ס"ק ו') – "דוקא בגינת גוים אבל בגינת ישראלים אפילו לאו ידיה מ"מ ניהא ליה בטובת חברו דסתם ישראל מקיים ואהבת לרעך כמוך".

2. ה"ה סתם ישראל.

(א) מג"א (סי' של"ו ס"ק ו') – "ואם אוכל בגינת חבריו יש מתירין כמ"ש ססי' ש"כ כיון דלא ניהא ליה וס' הזכרונות דף נ"ח כ' דוקא בגנת עכו"ם אמרינן לא ניהא ליה ולא משמע כן בגמ' דאמרי' דעביד בארעא דחברי' עמ"ש סי' ש"ז ס"ז".

(ב) עי' מ"ב (סי' של"ו ס"ק כ"ז, עי' סי' שכ"א שעה"צ ס"ק ס"ט) – "ואם אוכל בגינה שאינה שלו ולא של אדם האוהבו יש מתירין ...".

(ג) יביע אומר (ח"ח או"ח סי' ל"ט אות ג') – "בספר הזכרונות ... ושהמג"א ... לכאורה מהגמ' שבת (קלג א) ואי איכא אחר ליעבד אחר, משמע שע"י ישראל אחר לא חשיב תיקון, והוי כפסיק רישא דלא ניהא ליה. וא"כ ה"נ היכא דעביד בארעא דחבריה ישראל נמי, הוי פ"ר דלא ניה"ל. וכן נראה דעת רבינו אליעזר הלוי, שהובא בטור יו"ד (סי' רסו) לקושטא דמילתא. אולם השאגת אריה (סי' נט) כתב, שאפשר שגם ע"י אחר חשיב חילול שבת, אלא שעל ידי אביו הוי חילול יותר. ע"ש. וע"ע בשו"ת תרומת הדשן (סי' רסד). ובשו"ת קרן לדוד (סי' קא). ובשו"ת שערי רחמים ח"ב (חאו"ח סי' טז). ובשו"ת עקבי חיים (סי' י עמוד נא). ע"ש. וע' אליה רבה ... והמשנה ברורה ... ומשמע שסתם כל אדם שאינו מאוהביו, אף על פי שהוא ישראל הוי פ"ר דלא ניה"ל, וגם רבינו כתב שמדברי גדולי הפוסקים לא משמע כדברי בעל ספר הזכרונות. וכן עיקר".

3. יראים (סי' רעד) – "מיהו איסורא דרבנן איכא אפילו בארעא דחבריה בארעא דסתם אדם מוצא כזה וניהא ליה והוי איסורא דאורייתא".

(א) נראה שיש מחלוקת בהבנת דברי היראים. שהא"ר מביאו לראיה לשיטתו, ומהמ"ב נראה שיש לו ביאור אחר. ע"ע בסביב ליראיו (אות ה').

4. מראי מקומות – כה"ת (סי' של"ו ס"ק כ"ו).

ה. מקצת ניהא ליה ומקצת אינו ניהא ליה.

1. דינו כלא ניהא ליה.

(א) חת"ס (סוף דף קמה.) – "דודאי אין כל המשקה הולכת לאיבוד אלא יש ממנה נסחטת לתוך נקב החביות ויש ממנה הולכת לאיבוד לצדי החביות מבחוץ כאשר יעיד החוש, וא"כ לענין פ"ר הוה לא ניהא ליה כיון שיש ממנה הולכת לאיבוד".

ו. אם בעתיד ישמות בזה.

1. מחמיר, דינו כלא ניהא ליה.

(א) תזו"א (סי' נ"א ס"ק י"ד ד"ה ואיירי) – "ואיירי באופן דאין עתיד לשמות על הרחבת הנקב אף למחר דאם למחר יהנה מזה אף שאין דעתו עלי' עכשו חשיבא מלאכה, כמו מלקט בארעא דילי' ק"ג א' דחשיב יפוי קרקע אף שאין עכשו דעתו על זה".

ז. לא ניהא ליה מצד שיש אור בבית.

1. הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה מלואים פרק י' הע' ל"ז [דפו"ח, הע' מ'], מאור אש השלם עמ' תרל"ח, שולחן שלמה סי' רנ"ט הע' ג') – "יש אור בבית, או מחמת אור היום או שהאור בחדר דולק, האם יחשב משום כך כפסיק רישא דלא ניהא ליה".

2. איש מצליח (מ"ב עם הג' איש מצליח, מבוא להל' שבת עמ' כ"ח ד"ה עוד) – "דלא ניה"ל ... ומסתמא ג"כ המטבח דלוק ורואה איפה האוכל במקרה וא"צ למנורה כלל".

3. נראה שאסור, כיון שצריך שלא יהנה כלל וכלל, ואם לא כן הוי איסור דאורייתא.

כה) חקירה - מה הפשט בפסיק רישא: האם המחייב הוא משום שדעתו וכוונתו על המלאכה או ד' (ל"צ דעתו למלאכה) וחייב

כיון שנתכוין למעשה שהמלאכה נכללת בה בהכרח. (בנוסח אחר: אם יש כוונה על הפסיק רישא, או לא צריך כוונה כיון שהוא מעשה אחד) - ויש כמה נ"מ.

א. מחלוקת תוס' והערוך.

1. תלוי בחקירה הנ"ל.

(א) קובץ שיעורים (כתובות אות י"ח) – "במחלוקת הערוך ותוס' בפס"ר דלא ניהא ליה, לכאורה נראה טעם מחלוקת זו דתלוי בטעמא דמודה ר"ש בפס"ר, דיש לפרש בזה שני טעמים, (א) כגון בנזיר חופף אבל לא סורק דסריקה היא פס"ר, די"ל כיון שיודע דבסריקתו יתלוש שערות מיקרי מכיון לתלישה, אבל היכא דלא ניהא ליה ע"כ אינו מכיון, (ב) כיון דסריקה היא פס"ר לתלישה נמצא דתלישה בכלל סריקה, וסגי במה שמכיון לסריקה אף שאינו מכיון לתלישה דהתלישה נכללת בהסריקה, וא"כ אפילו לא ניהא ליה בתלישה אין לפוטרו משום אינו מתכוין דהא מתכוין לסריקה ותלישה בכלל סריקה כיון דא"א לזו בלא זו, והיינו דא"צ כונה לגוף המלאכה אלא סגי במה שמתכוין להמעשה שהמלאכה נכללת בה בהכרח".

(ב) הגר"א קוטלר זצ"ל (בס' אהל אברהם כתובות דף ו, ע"ע בשו"ת משנת ר"א ח"א סי' ה').

(ג) חמד שלמה (ח"ב סי' כ"א אות ו').

(ד) מנחת אשר (שבת סי' פ"ד ד"ה ונראה).

2. גם לשי' הערוך תלי בכוונה.

(א) דברות משה (כתובות סי' ה' ענף ב' ד"ה והנה, שבת סי' ס"ב ענף ה').

(ב) דברי אליעזר (כתובות סי' ה' אות ט') – "ושיטת התוס' היא דבפס"ר חשיב מתכוין על עצם הנטילת נשמה, ולהכי אם רק יזלף בטיפין עבות הרי נחשב כונה גם על הכבוי כיון דבגונא שעושה עכשיו הרי בע"כ שיכבה להכי צריכין לאוקמי שזלף בטיפין דקות. ולפז"נ דשיטת הערוך הוי ג"כ כשי' התוס' ורק דמוסיף דבגונא דלא ניהא ליה שפיר חשיב שאינו מתכוין על המלאכה כיון דהא לא ניהא ליה בה אע"ג דהו"ל פס"ר".

ב. מקורות.

1. לשון הראשונים: שתלוי בכוונה.

(א) ערוך (ערך פסק) – "אלא הרי כמתכוין".

(ב) עי' ר"ח (דף קלג.).

(ג) תוס' (יומא דף לד:) – "וכיון דהוי פסיק רישיה כמתכוין דמי".

(ד) רא"ש (מכשירין פרק ד' משנה א') – "מידי דהוי אמלאכת שבת דכל פסיק רישיה הוי כמתכוין".

עי' הרא"ש פרק ט"ז סי' ח' בדעת הערוך) – "אנן סהדי דקמתכוין".

2. לשון הפוסקים: שתלוי בכוונה.

(א) פני יהושע (פסחים דף כה: ד"ה מיהו) – "דכיון דהוי פסיק רישיה כמתכוין דמי".

(ב) חקר הלכה (אות א' ערך אמירה לעכו"ם אות ג') – "עלה בלבי דהא דפסיק רישא אסור הוא רק מטעם מתכוין, דר"י ור"ש פליגי בדבר שאינו מתכוין דלר"י אסור ולר"ש שרי אבל בפ"ר גם ר"ש מודה דה"ל לדידיה כאילו מתכוין לעשות האיסור. ובפרט לשיטת הערוך דפסיק רישא דלא ניהא ליה שרי דע"כ בניהא ליה האיסור הוא משום דמתכוין".

(ג) אבני נזר (או"ח סי' ר"ל אות ג') – "פסיק רישא דחשיב כמתכוין וחשיב מלאכת מחשבת כמו שכתבו התוספות (דף מ"א ע"ב)".

3. מראי מקומות.

(א) תזו"א (סי' נ"א ס"ק א') – "בשאר איסורי תורה דלכו"ע אין חילוק בין צריך לגופה או לא, אין מקום להתיר פ"ר דלא ניהא ליה, וקשה לפ"ז איך אפשר להתיר כיבוי גחלת ע"ג מזבח משום לא ניהא ליה הלא שאר איסורים לר"ש הוי כאיסור שבת לר"י,

[וברא"ש פ' שמנה שרצים סי' ט' כ' באמת דאין דברי הערוך אלא לענין שבת אבל בשאר איסורים לא בעינן דניחא לי' מדפריך הש"ס פ' כל התדיר כו' והא קמכבה כו', אבל ברא"ש פ' הבונה כ' כדברי התו', ועי' בק"נ שם], ועכצ"ל לדעת הערוך דלר"ש דדבר שאין מתכון מותר במקום ספק, [אע"ג דבכל ספק אזלינן לחומרא והיה ראוי לחוש לגרור מטה שמא יעשה חריץ], העדר הכונה מבטל את המעשה, ואף אם יעשה חריץ אין זו מלאכה דידי' אלא כנעשה מאליו, ולפ"ז היה ראוי להתיר גם פ"ר דמ"ל ודאי מ"ל ספק הרי גם ספק איסורא מה"ת לחומרא, וע"כ הא דאסור פ"ר הוא משום דחשיב כיש כאן גם כונה כיון דפעולתו ודאית, וס"ל להערוך דזה דוקא בדניחא לי' חשיב כאילו יש כאן כונה אבל בלא ניהא לי' ולא איכוין אין כאן פעולת אדם כלל, אף בפ"ר, והלכך מזלפין יין ע"ג אשים, והיינו דהזכירו בזבחים ר"ש בדבר שאינו מתכון אע"ג דהוי פ"ר, וכן בכריתות שם הזכירו ר"ש בדבר שאין מתכון, דזה מספיק להתיר אף זולת טעם משאצ"ל".

ג. קרוב לפסיק רישא.

1. אולי תלוי בחקירה הנ"ל.

ד. אמירה לעכו"ם לגבי פסיק רישא.

1. לכאורה תלוי בחקירה הנ"ל. ואולי תלוי אם החקירה כמו הקובץ שיעורים או כמו השערי יושר.

ה. ספק פסיק רישא לשעבר.

1. תלוי בחקירה הנ"ל.

(א) דברות משה (שבת סי' כ"ט ענף ד' ד"ה והנה כשאינו) – "נראה שתליא בב' הטעמים דאסור בפ"ר, דאם מטעם שנחשב כמתכון גם זה לא הוי פ"ר דעכ"פ כיון שהיה ספק אינו כמתכון, ואם הוא מחמת שזה שעושה נחשב מעשה האיסור יש לו דין פ"ר אם האמת שהיה שם זבובים והיה בהקדמה בליעה דבשר וחלב".

(ב) עי' שערי יושר (שער ג' פרק כ"ה ד"ה ובעיקר, חי' לכתובות סי' ד') – לשונו מובא לעיל.

(ג) חי' רבי שמואל (כתובות סי' ז' אות ב', שיעורי ר' שמואל סנהדרין דף פה. אות תמ"ב) – "והנה בעיקר הנידון אם ספק פס"ר דלשעבר חשיב פס"ר או לא, נראה דתלוי בביאור הדין דפס"ר, אם הטעם הוא משום דכיון דברור [וידוע] דע"י פסיקת הראש ימות, להכי חשיב כמתכון על נטילת נשמה, ידיעתו דיש בזה נטילת נשמה משוי לי' כמתכון על נטילת נשמה, או דנימא דכיון דמוכרח [במציאות] דע"י פסיקת הראש ימות, ממילא הכוונה על פסיקת הראש עצמה חשיבא כוונה על נטילת נשמה, דהרי בפסיקה מונח ממילא הנטילת – נשמה. [וכ"ה מוכרח הגדר לפי שי' השה"ג פ' האורג דגדר פס"ר הוא רק בדבר שא"א לעולם לעשותו בלא האיסור, אבל אם אפשר בעולם לעשותו באופן אחר אף שעושה עכשיו באופן של פס"ר אינו נחשב לפס"ר עיין שם, דלפי"ז ודאי הגדר הוא משום דהוא מונח בעצם המעשה ודו"ק. - ה.]. ובזה תלוי דין הנ"ל היכא דהספק הוא בלשעבר, דאי נימא דהידיעה משוי לי' כמתכון, א"כ כשהדבר הוא ספק, אפי' הספק הוא בלשעבר וכגון בסגירת התיבה או במחתה תחת הקדרה, הרי סו"ס אין כאן ידיעה שתהי' צידה או בישול בב"ח, וממילא דחשיב אינו – מתכון על הצידה או על הבישול בב"ח. אולם אי נימא דכל דהוי פס"ר ל"צ כלל כוונה על הנטילת נשמה, אלא הכוונה על הפסיקה עצמה הוי כוונה על הנטילת נשמה, א"כ אפי' כשיש ספק בלעבר, אבל מ"מ כיון דהמציאות היא שהיו זבובים בהתיבה, או שהיה בב"ח בקדרה, ממילא כשנתכון על סגירת התיבה או על חיתוי האש, זה גופא הוי כוונה על צידה ועל בישול בב"ח, והו"ל ספק איסור ככל ספיקא דאיסורא".

(ד) שו"ת חמד שלמה (ח"ב סי' כ"א אות ו').

(ה) הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ב עמ' ס"ג ד"ה וכן).

(ו) חוט שני (שבת ח"א עמ' קפ"ח, עמ' קכ"ו ד"ה ואמנם).

(ז) הגר"ד אריאב (ס' זכרון תהלה לדוד עמ' תקי"ד).

(ח) הגר"א גורביץ שליט"א (ישורון חט"ו עמ' תקצ"ט).

(ט) נשמת שבת (סי' של"ז אות רע"א ד"ה ואולי) – "ואולי דבזה נמי תלוי מחלוקת האחרונים (המובא בדברינו בסימן רס"ד) אי ספק פסק"ר אסור או לא, דלדרך הראשון גם בזה יהא מותר, דסוף כל זה מאחר שהוא לא ידע בהחלט שמלאכה זה תועשה על ידו נמצא שלא כיוון עליה, והוי כשאר כל דבר שאינו מתכון שמותר, אבל לדרך השני שהמלאכה הפועל יוצא נכללת בהמעשה העיקרי שעושה אז שפיר נוכל לומר דבכה"ג יש לאסור מצד הספק שאם לפי המציאות הוא פסק"ר שתועשה על ידו מלאכה אזי המלאכה נכללת בכלל המעשה שעשה (ולא בעינן שהוא יכוון כלל על המלאכה)".

(י) מלאכת מחשבת (ח"א סי' ז' אות מ"ג).

(יא) מנחת אשר (שבת סי' מ' אות ג', סי' פ"ד ד"ה ועוד).

2. מראי מקומות – ודברת במ (ח"א סי' ק"ו אות א' ד"ה עיין).

ו. אם דנים על כל תנועה קטנה בנפרד או הכל ביחד.

1. תלוי בחקירה הנ"ל.

(א) הגר"ד אריאב (ס' זכרון תהלה לדוד עמ' תקט"ו) – "ונראה דיש לתלות ספק זה במח' הנ"ל מהו הסיבה לחייב בפ"ר: (א) אי המחייב בפ"ר הוא דאמרינן שהאדם כמכוון ודיינינן לה כמכוון, הרי אף אם רק במכלול פעולות האדם תווצר מלאכה, סגי בזה להחשיב זאת לפ"ר. שהרי כיון שהאדם יודע שבמכלול המעשה שהוא עומד לעשות כרוכה גם מלאכת איסור, דיינינן ליה כמכוון לאותה מלאכה, ואף שלא בכל פעולה ופעולה שהוא יעשה תעשה מלאכה, סו"ס כיון שודאי תעשה מלאכה הרינו מסתכלין כאילו הוא מתכוון לאותה מלאכה כאשר היא תעשה. (ב) ואולם אם המחייב בפ"ר הוא שאין אנו יכולים להסתכל על הפעולה והמלאכה כשני דברים אלא כאשר הוא פ"ר הרי זה כמלאכה אחת. הרי זהו דוקא כשבכל פעולה ופעולה כרוכה מלאכת איסור. ואין זה

מספיק אם במכלול פעולות האדם ודאי תעשה מלאכה, שהרי כדי לחייבו אנו אומרים שא"ל להסתכל על פעולתו כעל פעולה שאין בה מלאכה, אלא כעל עושה מלאכה בידים. וזה ניתן לומר רק כשבכל פעולה ופעולה כרוכה מלאכה, אבל אם לא בכל פעולה כרוכה מלאכה הרי עדיין אפשר להסתכל על האדם כעושה פעולה שלא בהכרח תגרוור אחריה מלאכה".

ז. **לגרום פסיק רישא ע"י קטן שאין לו הבנה בתוצאה** [שהקטן עוסק בדעתו בהיתר ואינו יודע להאיסור כלל].

1. תלוי בחקירה הנ"ל.

(א) **חינוך לישראל** (פרק ה' דפו"ח סעי' י"ז) – "ומקום הספק אי נימא דטעם איסור פסיק רישא הוא משום שכיון שידוע שתיעשה על ידו מלאכה נמצא שכיוון על המלאכה ... ממילא י"ל בקטן אין לו מחשבה א"כ בודאי שלא כיוון אליו ושרי, ועוד דהו"ל מתעסק, או דילמא לא שנא".

ח. **האם יש חילוק בין לא איכפת ליה או לא ניהא ליה.**

1. מראי מקומות – דברות משה (שבת סי' ס"ב ענף ה').

(א) **הגרנ"ק שליט"א** (שיח השדה ח"ג שבת דף קיז.) – "והנה לעיל ע"ה פליגי רש"י ותוס' בפ"ר ולא איכפת לי דלרש"י אסור ולתוס' מותר והוכיחו מהא דעביד בארעא דחבר' דמותר, וי"ל דרש"י לשיטתו דטעם פ"ר דהוי כמכוין א"כ גם בלא איכפת לי הוי כמכוין ורק בלא ניהא לי אמרי' דודאי אין מכוין (והא דארעא דחבר' י"ל דהרי שם האיסור שמכשיר הקרקע לזריעה וזה רק שייך בבבלי ולא באחר) אבל תוס' מפ' טעם פ"ר משום שהתורה אסרה רק מלאכת מחשבת שהולך לעשות מלאכה זו ובפ"ר שנהנה מזה נחשבת שהולך לעשות מעשה זה אבל אם לא איכפת לי ל"ש שהולך לעשות מעשה זה".

ט. **האם מחייבין דשא"מ שהוא פס"ר כשהוא באופן שאפשר לעשות מעשה זו מבלי שיעשה עמו מלאכה.**

1. תלוי בחקירה הנ"ל.

(א) **דברי אליעזר** (כתובות סי' ה' אות ז') – "ונראה דרש"י סובר דכל יסוד הדין דפס"ר הוי מעשה משום דע"ז חשובה פעולה אחת ואע"ג דאינו מתכוון על הנ"מ מ"מ אסור כיון דהרי מתכוון על אותה הפעולה, וכ"ז במקום דליכא גונא דהפעולות האלו יתחלקו, אבל פעולת הניסוך והכבוי הרי שייכים להתחלק אם יזלף בטיפין דקות, ולכן פעולת הניסוך ופעולת הכבוי חשיבי שתי פעולות נפרדת כיון דשייך לחלק ביניהן, ולכן אפילו כשיזלף בטיפין עבות מ"מ כונתו הרי היא רק לפעולת הניסוך ולא לפעולת הכבוי וכיון דחשיבי שתי פעולות חשיב שפיר אינו מתכוון לגבי הכבוי, ושיטת התוס' היא דפס"ר חשיב מתכוון על עצם הנטילת נשמה, ולהכי אם רק יזלף בטיפין עבות הרי נחשב כונה גם על הכבוי כיון דבגונא שעושה עכשיו הרי בע"כ שיכבה להכי צריכין לאוקמי שזלף בטיפין דקות".

(ב) **הגר"צ קושלבסקי שליט"א** (עטרת שלמה ח"ט עמ' קל"ז) – "בעיקר דין פס"ר דאסור יש לחקור ... רש"י במס' זבחים ... וכ"כ בשל"ג ... מבואר מדבריהם שאפ' אם במעשה איסור שעושה שייך שיעשה בהיתר כבר לא הוי בגדר פס"ר אע"פ שעכשיו עושה מעשה איסור והענין בזה יובן לפי מה שכתבנו בביאור דין פס"ר דהכוונה בזה שאין על מעשה שם מעשה איסור כשהאיסור יכול להעשות ע"י היתר נמי, דאע"ג שידע שיעשה הואיל שאפשר שהמעשה שעשה יתחלק לשנים ויכול להפריד מההיתרי בלי המעשה איסור, שרי".

(ג) **מנחת אשר** (שבת סי' פ"ד אות א' ד"ה ואפשר) – "ברש"י זבחים ... ואפשר דגם מחלוקת זו תלוי' בדרכים הנ"ל דאם פס"ר אסור משום שהוא מתכוין לכך מסתבר דאין הדבר תלוי אלא באופן עשייתו בפועל, אך אם יסוד הסברה הוא דהמעשה ותוצאתו כדבר אחד הם, יש סברא לומר דאין זה אלא כאשר באופן כללי כרוכים המעשה והתוצאה זב"ז בהכרח ודו"ק".

י. **הביאור ברשב"א** (דף קז.) – "ובירושלמי (ה"ו) נראה שהתירו לנעול לכתחילה ביתו לשמור ביתו וצבי שבתוכו, דכיון שהוא צריך לשמור ביתו אע"פ שעל ידי כך ניצוד הצבי ממילא מותר ובלבד שלא יתכוין לשמור את הצבי בלבד, דהכי גרסינן בפרקין דהכא ר' יוסא בר' בון בשם ר' הונא היה צבי רץ כדרכו ונתכוין לנעול בעדו ונעל בעדו ובעד הצבי מותר, ראה תינוק מבעבע בנהר ונתכוין להעלותו ולהעלות נמלה של דגים עמו מותר, רבי יוסי בר בון בשם ר' חונא היה מפקח בגל ונתכוין להעלותו ולהעלות צרור של זהובים עמו מותר, ולפי זה הא דאמרין ונתכוין לנעול בעדו לא בעדו בלבד קאמר אלא אם נתכוין לנעול אף בעדו קאמר, ולומר שאילו צריך לנעול בעדו מותר אע"פ שמתכוון שיהא הצבי ניצוד בתוכו".

1. תלוי בחקירה הנ"ל.

(א) **משמרת חיים** (ח"א שבת אות כ"ג) – "מפורסם שיטת הרשב"א ... ובענין הקושיא העצומה שהקשה הר"ן מ"ש הך וצידה מכל דוכתי דאמרין מודה ר"ש בפסיק רישיה עיין שם **בעונג יו"ט** שחילק דפ"ר אסור היכא דהמעשה תמיד יגרור תוצאה זו כגון גבי פוסק ראש העוף דפסיקת הראש תמיד מביא לידי נטילת נשמה, וכן גבי גרירת מטה כסא וספסל גדול דתמיד יעשה חריץ, אבל כאן דנעילת הדלת אינו בהכרח שיבא לידי צידת צבי רק דאיכלע כאן דנמצא צבי בבית ויבא לידי צידה לא הוי איסור דפ"ר, וע"ש מה שפילפל בזה. ולכאורה זה תלוי בחקירת הקובץ שיעורים כתובות אות י"ח דחקר מה הפשט בפסיק רישיה דאסור אם הפשט דמכוון למלאכה השניה כיון דידוע דבודאי יקרה ולסברה זו אין לחלק חילוק הנ"ל דמה לי אם תמיד גורר מלאכה זו או לא הא מ"מ יודע שיקרה ומכוון לה, אבל לאידך סברה דכיון דבהכרח יגרור אותו מלאכה חשוב כמלאכה אחת וכיונה שמכוון למלאכה זו חשוב כיונה גם לאידך מלאכה כיון דהם מלאכה אחת וממילא נוכל לחלק דזה רק כשתמיד גורר מלאכה אחת חשוב כמלאכה אחת אבל כשהוא רק במקרה לא שוב מלאכה אחת ואכמ"ל".

2. מראי מקומות – **הגר"ש שקאף** (כתובות סי' ו' אות ב' ד"ה והנה).

יא. שאר איסורים.

1. תלוי בחקירה הנ"ל.

- (א) קובץ שיעורים (כתובות אות י"ח) – "דיש לפרש בזה שני טעמים, (א) כגון בנזיר חופף אבל לא סורק דסריקה היא פס"ר, די"ל כיון שיודע דבסייקתו יתלוש שערות מיקרי מכוין לתלישה, אבל היכא דלא ניחא ליה ע"כ אינו מכוין, (ב) כיון דסריקה היא פס"ר לתלישה נמצא דתלישה בכלל סריקה, וסגי במה שמכוין לסריקה אף שאינו מכוין לתלישה נכללת בהסריקה, וא"כ אפילו לא ניחא ליה בתלישה אין לפוטרו משום אינו מתכוין דהא מתכוין לסריקה ותלישה בכלל סריקה כיון דא"א לזו בלא זו, והיינו דא"צ כונה לגוף המלאכה אלא סגי במה שמתכוין להמעשה שהמלאכה נכללת בה בהכרח, ולפי"ז הדבר פשוט, דלשיטה זאת אסור מדאורייתא בכל האיסורין לבד משבת דאין חילוק בין ניהא ליה ללא ניחא ליה, וקשה מ"ש בתוס' לדחות ראית הערוך ממזלפין יין ע"ג האישים דמצוה שאני, וכיון דאסור מדאורייתא מה כחה של המצוה להתיר האיסור, ואי נימא דעדל"ת, א"כ גם לר"י יהא מותר, ובגמ' תלי לה בפלוגתא דר"י ור"ש וצ"ע, וע"כ מוכח דגם להחולקים על הערוך שרי מדאורייתא בלא ניהא ליה אלא דס"ל דמדברבן מיהא אסור, וקשה היכן מצאו איסור דרבנן בזה, ואפשר דראיתם היא ממפיס מורסא שהביאו בתוס'".
2. מראי מקומות – רע"א (מערכת י' אות ח'), חזו"א (או"ח סי' נ' ס"ק א'), הגר"א קוטלר זצ"ל (בס' אהל אברהם כתובות דף ו.).

כו] אור שנדלק בפתיחת המקרר: האם יש לזה דין של מתכוין או של אינו מתכוין.

א. אפשר דחשיב ממש כעושה בידים, ואינו בגדר פס"ר.

1. הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק י' הע' מ"ה [דפו"ח, הע' מ"ח], פרק ל"א הע' א' [דפו"ח, הע' א'], מלואים שם, פרק ל"ב הע' ק"פ [דפו"ח, הע' קצ"א], תיקונים שם הע' קכ"ב [דפו"ח, הע' קכ"ז], מנחת שלמה ח"א סי' צ"א סוף אות ט', מאור אש השלם עמ' תרל"ז, עמ' תרמ"א, עמ' תרמ"ב, יסודי ישרון מערכת ל"ט מלאכות סוף ח"א, שלחן שלמה סי' רנ"ג ס"ק ל"א, סי' רנ"ט הע' ג', סי' ש"ח סוף ס"ק ב' ה', סוף ס"ק ב' ו', סי' שכ"ח ס"ק ח' ה' ד"ה ואם, ס"ק י"ח ה', ישרון חט"ו עמ' קל"ו, ארחות שבת פרק י"ט הע' תקל"ט, פרק כ"ג הע' קל"ו, מוריה חשע"ה ריש עמ' קמ"ד) – "מסופקי דאפשר כיון שבאופן קבוע ומתוכנן נדלקת הנורה ע"י פתיחה ונכבית ע"י סגירה, ורק בדרך זו רגילים תמיד להדליק ולכבות, אפשר דחשיב ממש כעושה בידים והפותח דלת של מקרר אף שעיקר כוונתו לפתוח הדלת, מ"מ לדינא ה"ז חשיב כעושה בבית אחת שתי פעולות פותח דלת וגם לוחץ ממש על כפתור שמדליק נורה, ולכן אף אם הפותח אינו יודע כלל שהוא מדליק נורה מ"מ אפשר דהו"ל כמדליק בידים דרך מתעסק דחשיב כעושה בשוגג כזה שפטור מחטאת ולא כפסיק רישא וצ"ע".
- (א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ל"ח הע' כ' [דפו"ח, הע' כ'], שולחן שלמה סי' ש"ו ס"ק י"ח) – "וכ"ז לגבי לילך ולהזעיק את קרובי החולה, אולם לענין לטלפן שאני כיון דבכל שיחה טלפונית נדלקת נורה במרכזיה, ברם צ"ע דאף שההדלקות האלה לטובת בעל הטלפון מ"מ אפשר דאין זה חשיב כפסיק רישא דניחא ליה, ואף להאמור לענין פתיחת מקרר - לענין סגירת דלתו כשהנורה דולקת - דאפשר דחשיב כמדליק בידים ולא רק פסיק רישא מכל מקום אם אין זה כלל לצורך השיחה אינו חשיב ממש כמדליק בידים [כי יש גם שההדלקה היא לצורך השיחה] וצ"ע".
2. הגרשז"א זצ"ל (ארחות שבת פרק י"ט הע' תקל"ט, ע"י פרק כ"ג הע' קל"ו, מאור השבת ח"ד סי' י"ד הע' קי"א, אשרי האיש או"ח ח"ב פרק ח' סעי' ט"ז, סעי' י"ז, שבות יצחק ח"ב עמ' מ"ה) – "דעת הגרשז"א זצ"ל והגר"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] היא דכיון שהדלקת הנורה שבמקרר נעשית באופן קבוע ומתוכנן ע"י פתיחת הדלת לכן אין לראות את ההדלקה הנעשית בעת פתיחת הדלת כפ"ר אלא כמתכוין ממש".
3. אז נדברו (ח"ג סי' כ"ח ד"ה ומה) – "נ"ל דיחיד לדון בזה כיון דעשוי לתכלית זו אף שעכשיו לא מכוון לזה לא מקרי רק פס"ר אלא מכוון ממש".
4. ביצחק יקרא (סי' של"ז ס"ק א') – "לדעת אדמו"ר זללה"ה ... אין להקל בזה אפילו בשעת הדחק, מצד פס"ר דלא ניחא לה, כיון דהוי מעשה גמור ולא פס"ר".

ב. בגדר אינו מתכוין, עם פס"ר.

1. מלמד להועיל (או"ח סי' נ') – "וע"י נכרי יש להתיר, כיון דאינו מתכוין להבעיר, פ"ר ע"י נכרי מותר".
2. אג"מ (או"ח ח"ב סי' ס"ח) – "כשיש בהמקרר שנקרא פרעזדירער אור עלעקטרי שנדלק בפתיחת דלת המקרר ונכבה בסגירת הדלת ושכחו מליקח את האור משם בערב שבת, ודאי אסור לפתוח שהרי פסיק רישא הוא שודאי נדלק, והוא גם ניחא לו ... והפתיחה מותר ע"י נכרי אף כשאין צורך כ"כ משום דכיון שאינו מתכוין להדליק האור אף שהוא פ"ר מותר לומר לנכרי כדאיתא במג"א סימן רע"ז סק"ז ובסימן שי"ד סק"ה בסופו".
3. באר משה (ח"ו קונ' עלעקטריק סי' ט') – "יפתחו ע"י עכו"ם ולא יאמרו לו למה מבקשים ממנו ממילא לא יכוון להדליק הנר. ואם כבר אמרו לו שהנר יהי נדלק ע"י פתיחת המקרר וע"כ מבקשים ממנו לפתחו, ג"כ שרי ע"י נכרי".
4. אור לציון (ח"ב פרק מ"א הע' ג' ד"ה ובמקום) – "ובמקום שיש נכרי מותר לומר לו לפתוח ולסגור את המקרר, כיון שאין הנכרי מתכוין להדליק את הנורה, ואף דהוי פסיק רישא, מ"מ אמירה לגוי בפסיק רישא מותרת בשבת".
5. יביע אומר (ח"ט או"ח סי' ק"ח אות קפ"ז) – "מותר לומר לגוי לפתוח המקרר ולהוציא משם מאכלים הצריכים לו, ואע"פ שהוא פסיק רישא בהדלקת הנורה, דכל כה"ג לא אסרו אמירה לגוי בפסיק רישא".
6. הגר"ח ק"ש שליט"א (נזר החיים עמ' קפ"ד אות ע"ב) – "אדם ששכח לכבות את האור במקרר בשבת מה תקנתו. תשובת מרן שליט"א: המנהג הפשוט הוא לקרוא לגוי".
7. הגר"ש אורעבאך שליט"א (ארחות שבת פרק כ"ג הע' קל"ו, פרק ל' הע' ע"ג ד"ה ויש) – "הגר"ש אורעבאך (שליט"א) [זצ"ל] כתב וז"ל סברת אאמו"ר זללה"ה אינה מובנת לי כ"כ, דסו"ס מתכוין רק לפתוח הדלת, ומה שנעשה ע"י פתיחת הדלת אף אם נעשה מתחילה לכך הרי אינו מתכוין בפעולתו לזה והוי רק פסיק רישא, וכבר דנתי כן לפני אאמו"ר זללה"ה עכ"ד".

8. ששכ"ה (פרק ל"א סעי' א' [דפו"ח, סעי' א']) – "מותר לומר לנכרי בשבת להוציא או להכניס דבר למקרר החשמלי, גם אם על-ידי הפתיחה יופעל מיד המקרר, ואפילו אם הנורה שבו תידלק על-ידי כך, שכן אין הנכרי מתכוון לכל אלה, אלא כוונתו להוציא או להכניס למקרר בלבד. וכן מותר לומר לו לסגור את המקרר הפתוח גם כשיש בו נורה, אשר תכבה על-ידי סגירה זו".
9. עי' קיצור הלכות שבת (סי' ל"ח הע' ט').
10. מלכים אמניך (פרק א' סוף הע' י', פרק ב' סעי' ה', פרק ד' סעי' ד', ריש עמ' שס"ו) – "אם שכחו להוציא את הנורה מהמקרר מע"ש מותר לומר לנכרי שיפתח את דלת המקרר, משום שעצם הפתיחה היא דבר מותר, ומה שדרך אגב נדלקת המנורה, אין זה כי אם פסיק רישיה דלא איכפת ליה ומותר ע"י גוי".
11. נשמת שבת (סי' שכ"ה אות מ"א) – "מותר לפותחו (וכן להסגירו) ע"י עכו"ם לפי מה שכתבו הפוסקים דפסיק רישא ע"י אמירה לעכו"ם מותר".
12. ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' ר"ג סעי' כ"ב, עמ' רכ"ט הע' ח') – "מקרר-חשמלי [סגור] ששכחו להסיר ממנו את המנורה, ואי אפשר ליקח משם את המאכלים, יכול לצוות לגוי שיביא לו המאכלים מהמקרר, דאף שבעל כרחו תידלק המנורה עם פתיחת דלת המקרר, מכל מקום מאחר ואינו מצווה אותו למלאכת איסור אלא למלאכת היתר, והאיסור הוא מצד פסיק רישיה [הנלמד מכח מלאכת מחשבת] אין לאסור פסיק רישיה בגוי".
13. אמירה לעכו"ם (ארטסקרול, עמ' מ"ח).
14. הגרמח"א פדווא שליט"א (קובץ אור ישראל חי"א עמ' ל"ט) – "שראיתי בס' מנחת שלמה ... ולענ"ד נראה ברור דאף בלוחץ ע"י כפתור של נורה, ואין כוונתו להדליק, אלא לאיזה כוונה אחרת, הו"א לגבי הדלקה דשא"מ, ואין חיובו אלא משום פסיק רישא ואי לא ניחא לי' בהאור, או לא איכפת לי' יהא מותר לשיטת הערוך, וראי' לדבר ...".
15. עי' פסקי תשובות (סי' רע"ו סוף אות ט"ו, סי' ש"ז אות ב' ד"ה שכחו).
16. אנציקלופדיה תלמודית (חי"ח ריש עמ' תרפ"ז).
17. ויהי בנסוע (פרק י' עמ' ק"ב).
18. עלינו לשבח (ח"ד תשובה קמ"ז).
19. שלחן הלוי (פרק ד' אות י"ג).

ג. מראי מקומות – שבות יצחק (ח"ו עמ' קמ"ב בהע'), ארחות שבת (פרק כ"ג הע' קל"ו), מאור השבת (ח"ד סי' י"ד סעי' ס"ב אות א').

כז [שכח לכבות את האור במקרר לפני שבת: איך פותחים את הדלת בשבת.

א. ע"י גוי.

1. מיקל - כל הפוסקים (לעיל) שהמקרר נכלל בגדר של אינו מתכוין.
2. מחמיר - כל הפוסקים (לעיל) שהמקרר נכלל בגדר של מתכוין.
3. מראי מקומות – פסקי תשובות (דפו"ח סי' רע"ו אות ט"ו, דפו"י סי' ש"ז אות ב' ד"ה עוד).

ב. לא ניחא ליה.

1. אם יעצום את עיניו, מחמיר - עי' לעיל.
2. משום איסור שבת, מחמיר - עי' לעיל.
3. מצד שיש אור בבית, מחמיר - עי' לעיל.
4. שאינו בעל המקרר ולא בציוויו ואינו אוהבו, אבל עושה בשבילו, מחמיר - עי' לעיל.

ג. בקטן שאינו בר הבנה.

1. יש להקל - עי' לעיל גבי לגרום פס"ר ע"י קטן 'בלי הבנה'.
- א) אבל להפוסקים שהמקרר נכלל בגדר של מתכוין, אין להקל. [וממילא אין ראייה מהגרשז"א זצ"ל מהציוור לקמן של מתעסק, כיון שהוא סובר שמקרר נכלל בגדר כוונה].

ד. שקטן יוציא את התקע, בעת שהמנוע מפסיק מלפעול.

1. מיקל – הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק י' הע' ל"ח [דפו"ח, הע' מ"א], שולחן שלמה סי' רנ"ט ס"ק ד', מאור אש השלם עמ' תרל"ח), פסקי תשובות (סי' ש"ז הע' ט"ו), אנציקלופדיה תלמודית (חי"ח סוף עמ' תר"צ), ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' ר"ג סעי' כ"ב, "ואם אין שם גוי יוכל לצוות לקטן להוציא את התקע מהשקע בעת שהמנוע פסק אבל אם פתחו את דלת המקרר והמנורה נדלקה אסור להוציא את התקע אף על ידי קטן"), אז נדברו (ח"ג סי' כ"ח, רק לצורך הקטן), עי' באר משה (ח"ו קונ' עלעקטריק סי' י', לשונו מובא לקמן), מאור השבת (ח"ד סי' י"ד סעי' ס"ב אות ב').
2. מחמיר – אור לציון (ח"ב פרק מ"א סעי' ג'), וכן הרבה מחמירים בדעת החזו"א (עי' ערך 'חשמל').

ה. שגדול יוציא את התקע ע"י שינוי בעת שהמנוע מפסיק מלפעול, אם רגילים להוציאו – הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק י' הע' ל"ט [דפו"ח, הע' מ"ב]), פסקי תשובות (סי' ש"ז הע' ט"ו) מאור השבת (ח"ד סי' י"ד סעי' ס"ב אות ג').

1. ארחות שבת (פרק כ"ו הע' ט"ז) – "לענין הוצאת תקע המקרר מהשקע בשינוי בזמן שהמנוע אינו עובד יש להבחין בזה בין שני סוגי מקררים: [א]. מקררים אשר גם בזמן שהמנוע אינו פועל יש בהם מערכות הפועלות, כגון מאוורר או הפשרה אוטומטית, וכפי שמצוי היום, וכן במקרר שיש בו טרמוסטט אנאלוגי או דיגיטאלי אשר יש בהם זרימת חשמל קבועה בטרמוסטט, אסור לנתקם

מזרם החשמל אף כשהמנוע אינו פועל. [ב]. גם במקרים שאין בהם שום פעולה בשעה שהמנוע אינו פועל ישנם כמה חששות: א. התקע של המקרר הוא מוקצה כדין כלי שמלאכתו לאיסור שאין בו שימושי היתר ... שנחלקו הפוסקים אם מותר לטלטל מוקצה בשינוי, ולדעת החזו"א [וכן משמע לשון כמה ראשונים] הרי זה אסור. ב. גם יש מקום לדון אם יש איסור סותר בהוצאת התקע הזה שהוא נתון בשקע בקביעות ואין רגילים להוציאו אלא לעיתים רחוקות ... ג. מצוי שאי אפשר להוציא את התקע בלי להזיז את המקרר ממקומו, וראה פרק י"ט סעיף ק"א שנחלקו הפוסקים אם כלי שקבוע לו מקום הוא מוקצה. ד. עיין לעיל הערה א' שיש שהביאו בשם החזו"א שגם בזמן שהמעגל החשמלי פתוח בשני מקומות אין לסגורו אף במקום אחד מהם דגם זה הוא כבונה, ולפ"ז יש איסור סותר בהוצאת השקע מצד פתיחת המעגל.

ו. לומר לתינוק שלא הגיעו לחינוך לומר לשני דלא הגיעו לחינוך.

1. הדין של איסור לספות על קטנים: הזהירו קטנים על הקטנים - ע"י סי' שמ"ג, לשיטות ומראי מקומות.

ז. מתעסק, בציור שקטן צריך למאכל במקרר.

1. אם הקטן אינו יודע שהוא מדליק בכך את הנורה, יש להקל.

א. הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' רנ"ט הע' ד', מאור אש השלם עמ' תרמ"ג, מאור השבת ח"ד עמ' תקי"ד) – "ולענ"ד ה' נראה עצה אחרת, והוא שיאמר לקטן שיוציא את האוכל שלו מהמקרר, ואז כשיפתח ויוציא עבור עצמו, שוב יכול אביו להוציא שאר המאכלים של סעודת שבת, וכע"ז מבואר בביה"ל סי' שמ"ג ד"ה מד"ס, דאפשר ליתן לתינוק חומש וסידור שישא לביהכ"נ לצורך עצמו להתפלל ולשמוע קריאת התורה, וממילא יצטרף הגדול עמו להתפלל יחד, ע"כ. ואף דמבואר שם דהיתר הוא רק באיסור דרבנן, הרי כאן ה' מתעסק ודבר שאינו מתכוין, ולפעמים ה' פס"ר דלא איכפת ליה ... תשובה: עצמו נכונה. רק יש להוסיף שיהא על ידי קטן שאינו יודע שהוא מדליק בכך נורה, וחשיב רק כמתעסק".

ב. אור לציון (ח"ב פרק מ"א סעי' ג', הע' ג') – "אם לא נתקו את הנורה לפני השבת ועל ידי פתיחת דלת המקרר בשבת תדלק הנורה, אין לפתוח את הדלת אפילו על ידי קטן, ואף אין לנתק את זרם החשמל בזמן שאין מנועו פועל. ואין לפתוח אלא על ידי קטן שאינו יודע שעל ידי פתיחת הדלת תדלקת הנורה, ואין לו אוכל אחר לשבת מלבד האוכל שבמקרר. ומכל מקום אם בא קטן לפתוח את הדלת ואינו עושה על דעת אביו, אין צריך למונעו מכך. ולבני אשכנז מותר אף אם יש אוכל אחר מלבד מה שבמקרר, ובלבד שיפתח דוקא קטן שאינו יודע שעל ידי פתיחת הדלת תדלקת נורה, ויש שם אוכל בשבילו, והקטן פותח לצורכו [אלא שבדיעבד שאין אוכל אחר, יש לסמוך על הרשב"א שהתיר לתת לקטן לעשות איסור דרבנן במקום שהוא לצורך הקטן, והביא דבריו בתשובות רע"א (פסקים סימן ט"ו)]. ואף שמרן לא פסק כדעת הרשב"א, מ"מ כאן שאינו מתכוין ולא ניחא ליה, אף דהוי פסיק רישא, יש לצרף להתיר בשעת הדחק, וראה מה שנתבאר בזה לעיל בפרק ל' בבאורים לתשובה י' ע"ש. ובני אשכנז יכולים לסמוך על הרשב"א בכל אופן, ואפילו אם יש אוכל אחר, ובלבד שהקטן פותח לצורכו, וכמ"ש רע"א שם".

1) מלאכת מחשבת (חזו"א ח"ב סי' כ"ד אות ח') – "אור לציון ... ומבואר שהבין בפשטות שהנורה הנדלקת במקרר ה' פס"ר דלא ניח"ל. וד"ז תמוה מאוד דמאיזה טעם נאמר דלא ניח"ל ...".

ג. רבבות אפרים (אליבא דהלכתא חע"א עמ' כ"ב טור ג') – "דמותר לומר לקטן לפתוח בשבת מקרר ששכחו לסגור את הנורה שבתוכו כדי שיוציא משם אוכל לצרכו, באופן שאינו יודע שהנורה תידלק".

ד. חוט שני (ח"א עמ' ר"ב אות ב', ח"ד עמ' רצ"ד ד"ה ולהרשב"א) – "ולהרשב"א כשיש צורך, מותר לומר לקטן שיפתח בשבת מקרר שע"י פתיחתו תדלק הנורה שבמקרר, כדי שהקטן יוציא משם מאכל בשבילו, דזה נחשב צורך הקטן [אם הוא מתעסק במלאכה, כגון שאין הקטן יודע שע"י פתיחתו תדלק המנורה]".

ה. תשובות והנהגות (אליבא דהלכתא חע"א עמ' כ"ב טור ג') – "דמותר לומר לקטן לפתוח בשבת מקרר ששכחו לסגור את הנורה שבתוכו כדי שיוציא משם אוכל לצרכו, באופן שאינו יודע שהנורה תידלק".

ו. הגר"ע אויערבאך שליט"א (אליבא דהלכתא חע"א עמ' כ"ב טור ג') – "דמותר לומר לקטן שאינו בנו לפתוח בשבת מקרר ששכחו לסגור את הנורה שבתוכו, ועל ידי פתיחתו תדלק הנורה, והיינו באופן שאינו יודע שעל ידי פתיחתו תדלק הנורה דהוי מתעסק".

2. מחמיר.

א. הגר"ש דבליצקי זצ"ל (אליבא דהלכתא חע"א עמ' כ"ב טור ג') – "דכששכחו לסגור את הנורה שבמקרר בערב שבת, אין להקל לומר לקטן שאינו יודע שעל ידי פתיחתו תדלק הנורה להוציא מהמקרר אוכל לצרכו".

3. מראי מקומות – שערים המצויינים בהלכה (סי' פ' קונ"א ס"ק ב'), הגר"ז נ גולדברג שליט"א (קובץ אור תורה ו' שבט תשס"א, עמ' ל"ט), מאור השבת (ח"ד סי' י"ד סעי' ס"ב אות ד').

א. באר משה (ח"ו קונ' עלעקטריק סי' י' אות ד') – "אם שרי לפתוח המקרר ע"י קטן, כשכל סעודת שבת בתוך המקרר, הענין צע"ג, ואחר עיון הנדרש היה מקום בשעת הדחק כזה להתיר ע"י קטן שלא הגיע לחינוך בדרך כלאחר יד היינו ביד שמאלו, ואח"כ לא יסלקו הפנס היינו המנורה מהמקרר ע"י הקטן, אלא יניחו המקרר קצת פתוח באופן שהפנס ישאר דלוק, והמקרר יעבוד עבודתו כל היום, והמאכלים לא יפסידו, ומעצמו מובן שלא יניחו לסגור הדלת ע"י הקטן כי יכבה הפנס. אולם הדרך היותר טוב והנכון ומיני' לא תזוע, שהקטן יוציא התקע מהכותל, ממקום חיבורו, בשעה שהדלת סגורה ומסוגר והמקרר שובת, היינו בזמן שהמאטאר אינו פועל, ובדאי טוב מאוד ונחוץ שימתינו עד זמן שהמאטאר שובת, ויעשו זה בזמן שהקטן לעצמו צריך לשום מאכל שבמקרר, היינו שעושה הוצאת התקע לצורכו, ואם אפשר שהקטן יוציא התקע כלאחר יד ביד שמאלו וכיוצ"ב מה טוב ונעים, ומאחר שיש לעשות ע"י קטן בדרך קל אסור לעשות בדרך אחר, וממילא אסור לעשות כבאופן הא' אך ורק כאופן הב'. ועיין היטב בשו"ע הרב סי' שמ"ג ס"ו וס"ח, דבאקראי שרי ע"י תינוק (ועיין בתשו' ה"צ סי' קנ"א וקפ"א). ואם עושה כבאופן

הב' שהקטן מסיר התקע מהשקע אז אם א"א ע"י קטן שלא הגיע לחינוך, יש לעשותו ע"י קטן שהגיע לחינוך כלאחר יד ברגלו או באצילי ידיו, או עכ"פ ביד השמאלית".

(ב) נשמת שבת (סי' שמ"ג אות תפ"ד) – "אם גם הקטן יאכל מהמאכלים שיוציא משם מותר".
(ג) מלכים אמניך (פרק א' סוף הע' י') – "אם האב יאמר לאחר שיאמר לקטן שלו (שלא בפניו) שיפתח, הוי ספייה על איסור דרבנן, דמותר לצרכו של הקטן. ולכן במקום הצורך יתכן דמותר".

מלכים אמניך (עמ' שפ"ח אות מ"ב) – "שאלה: כששכחו להוציא את הנורה מהמקרר, ואין נכרי, האם מותר לומר לקטן מתעסק, שאינו יודע שבפתיחת דלת המקרר תדלק נורה, לפתוח את דלת המקרר. תשובה: בשעת הדחק יתכן דיש מקום להקל (אם הקטן אינו בנו). היתר זה אינו לכל השיטות".

(ד) ארחות שבת (פרק כ"ד סעי' י"ג, פרק כ"ו סעי' ט') – "מקרר ששכחו לנתק ממנו את הנורה אין לומר לקטן לפתוח את הדלת כדי שיוכלו להוציא מהמקרר את צרכי הסעודה, דיש כאן ספיית איסור לקטן שמדליק את הנורה. ואף באופן שהקטן אינו יודע שהנורה תידלק והוא בגדר מתעסק, מכל מקום יש בזה ספיית איסור דרבנן לקטן והרי זה אסור. ויש שהורו שאפשר לומר לקטן שאינו יודע שהנורה תידלק שיש במקרר מאכל שהוא מעוניין בו, והקטן יפתח את הדלת, דבאופן זה הוא עושה את מעשהו לצורך עצמו והרי זו ספיית איסור דרבנן לצורך עצמו שיש מהראשונים שהתירו זאת".

ח. מקרר, האם מותר ע"י יהודי שלא יודע שיש שם נורה - פס"ר דלא ניהא ליה, עם מתעסק.
1. מחמיר.

(א) שו"ת משנת רבי אהרן (או"ח סי' ד' אות ו').
(ב) הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק חי"ב עמ' נ"ב אות ב') – "שצריך למנוע אותו מלפתוח".
(ג) ארחות שבת (פרק כ"ו סעי' ה') – "מקרר ששכחו לנתק ממנו את הנורה אין לומר לאדם אחר שאינו יודע שהנורה עתידה להדלק לפתוח את המקרר, ואף שאותו אדם הוא בגדר 'מתעסק' אצל הדלקת הנורה, מכל מקום גם במתעסק יש איסור עכ"פ מדרבנן, ואסור להכשיל אחרים אף באיסור דרבנן".

(ד) מגילת ספר (סי' ל"ג אות ד') – "חכם אחד רצא להמציא עצה שאם שכחו לכבות את הנורה שבמקרר שיאמר לחבירו שאינו יודע מכך שיפתח את המקרר וחבירו הרי הוא מתעסק ושרי ... המעיין בשו"ת הרע"א יראה דודאי איסור דרבנן יש בזה גם בשבת וכשאר הפטורים של מלאכת מחשבת שמדרבנן עכ"פ אסורים ... וברור שאסור לו לגרום לחבירו שיעבור על איסור זה".
(ה) מלכים אמניך (עמ' שפ"ג אות י"ג) – "שאלה: האם מותר לומר לישראל שיפתח מקרר כשחבירו אינו יודע שתדלק בה נורה. תשובה: אסור".

(ו) עי' הגרמח"א פדווא שליט"א (קובץ אור ישראל חי"א עמ' מ' ד"ה ועתה) – "יש להתיר לפתוח על ידי קטן שאין יודע שיש נורה בהמקרר. ואף ע"י גדול שאין יודע יש לדון להתיר וכמש"כ לעיל אבל כאמור דלמעשה אי אפשר להתיר ע"י גדול אבל ע"י קטן שאין יודע שפיר יש להתיר, כנלע"ד ... הנה דיש לצדד להתיר סגירת המקרר, אפי' ע"י ישראל גדול כלאח"י אף שיוודע שיכבה האור מ"מ למעשה יש להחמיר שלא לסגור ע"י ישראל גדול, אבל ע"י קטן כלאח"י אף שיוודע שנכבה האור יש להתיר במקום דוחק קצת כנלע"ד".

2. מראי מקומות – נתיבות שלום (סי' כ"ב אות י"ד ד"ה שוב), נשמת שבת (סי' של"ז אות רע"א).

(א) הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות ט'), מאור אש השלם עמ' תרל"ז, יסודי ישרון מערכת ל"ט מלאכות סוף ח"א, שולחן שלמה סי' שיי"ח סוף ס"ק ב'ה', ס"ק ב'ו' ד"ה ובר) – "ברם יש לדון אם מותר לפתוח הדלת ע"י אחר שאינו יודע כלל מהנורה, כיון דחשיב ככה"ג כפס"ר שתיעשה מלאכה דחשיב רק כמתעסק בעלמא, ואף שהרע"א מחמיר גם במתעסק לחושבו כשוגג, אבל מ"מ בפס"ר דלא ניהא לי וגם בדרך של מתעסק אפשר דשרי".

(ב) מלכים אמניך (פרק א' הע' ג') – "צ"ע למה לי איסור זה דלא יעשה חברך, תיפוק ליה משום לפני עור לא תתן מכשול. והיה אפשר לתרץ דאיכא בזה נפקא מינה לגבי שיעשה המצוה מומר, דאילו מצד לפני עור אין זה אלא לאו גרידא דאינו נעשה מומר לכל התורה בגלל חטא זה, משא"כ מצד לא יעשה דנעשה בזה מומר לכל התורה ... עוד יש לתרץ באופנים אחרים. דהנ"מ לגבי מתעסק, כגון שאמר לחברו לפתוח דלת מקרר, וחברו לא ידע שנדלקת בו נורה, דמצד לפני עור ליכא, מאחר וחברו מתעסק. ויעוין תשובות רע"א סימן ח'. ואילו מצד לא יעשה, יעבור, מאחר וסוף סוף נעשתה מלאכתו על ידי חברו. אפשר עוד לתרץ, דמיירי שמצוה עליו להוציא דבר מרשות לרשות, דאין למוציא כל ענין בחפץ זה, כגון דם נדה המאוס וכדומה כמבואר בשבת ע"ה: ואילו המצוה רופא וצריך לו, דמצד לפני עור אין כאן, אך מצד 'לא יעשה' יש כאן. על תירוצים אלו יש להעיר דאיסור מדרבנן עדיין יש בהם, וגם בלי האסמכתא אסור. עוד אפשר לתרץ, כגון שהעושה לא מקפיד על נקיון הבגד והמצוהו לנער מקפיד, דלגביה הוי מלאכה כמבואר בסימן ש"ב א'. אך יעוין שם בבאו"ה ד"ה והוא, ואין להאריך. או כגון שמצוה ...".

ט. מראי מקומות – אור יצחק (ח"ב או"ח סי' קס"ו).

1. רבבות אפרים (ח"ב סי' ק"ג) – "איך הדין אם שכח להוציא את הנורה (הפנס) שבמקרר החשמלי בערב שבת. וראיתי ...".

כח אין כוונה כלל, אין בו מלאכה - מקור בפוסקים.

א. גבי גחלת, וגבי קטימת קיסם.

1. מגיד משנה (פרק י"ב הל' ב') – "אבל המכבה גחלת וכו'. פ' כירה (מ"ב) אמר שמואל מכבין גחלת של מתכת ברה"ר בשביל שלא יזוקו בה רבים אבל לא גחלת של עץ. ואקשינן אי כר"ש אפי' של עץ נמי ותירצו דכר"ש ס"ל בדין מלאכה שא"צ לגופה שחייב עליה. ומדברי רבינו שכתב שהכל תלוי בכונתו נראה שכל שאינו מתכוין אין ראוי לומר בו פסיק רישיה ולא ימות הוא וליחייב מפני שכשהוא מתכוין הוא עושה מלאכה וכשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי דומה לקטימת

קיסם שהזכרנו פי"א שכל שאינו קוטמו לחצוץ בו שניו אע"פ שראוי לכך בקטימתו פטור שכל שהוא מפני תקון כלי מי שאינו מתקנו פטור ואפי' לר"י המחייב בדבר שאין מתכוין.

א) י"א רק בגחלת וכדומה – לחם משנה (פרק י"ב הל' א'), "וכל זה יובן דוקא בגחלת של מתכת שאין כאן תיקון כלל שאינו כלי ואין החיוב בא אלא מחמת הכונה אשר לו דאם אין לו כונה אין הצירוף מועיל בגחלת דמה לי שיהיה מצרף או לא אבל במיחם שנתנו לתוכו צונן שיש שם תיקון כלי בההיא שעתא שמחזק הכלי אז ודאי ראוי לחייבו אע"פ שאין לו כונה לצירוף כיון דנעשה צירוף המועיל לתיקון הכלי מאליו", רע"א (סי' שי"ח על מג"א ס"ק ל"ו, "וברור").

ב) ערה"ש (סי' של"ד סעי' ה', סעי' ו') – "ותירץ המגיד משנה דכשאנו מכין לאו מלאכה היא כלל כיון שאינו רוצה לעשות ממנה כלי לאו כלום הוא ע"ש ונראה דזהו כעין סברת בעל הערוך שהביאו הראשונים דפסיק רישא דלא ניחא ליה אינו פסיק רישא והבאנו זה בס' רמ"ב [אבל לדברי התוס' ק"ב. ד"ה דעביד אין זה רק לר"ש ולא לר"י ע"ש]: ולענ"ד נראה דאם כן היתה כונתו לא ה"ל לסתום כל כך אלא דה"פ דלצרף צריך הרבה מים עד שיתחסם הברזל ויצטרף דהמים הראשונים נהי דמכבין אותו מ"מ הם עצמם מתחממים מחמת החום הגדול וצריך אח"כ שטיפת מים על המים הראשונים לקררן וזהו שאומר המכבה גחלת של מתכת פטור משום דבמתכת לא שייך כיבוי כמ"ש רש"י [מ"ב. ד"ה גחלת] ואם נתכוין לצרף כלומר ושפך הרבה מים עד שנצטרף חייב ולהדיא מבואר בגמ' [מ"א]: דלצרף יש שיעור ולהפשיר ליכא שיעור ע"ש והדבר מובן דלכבות הוה כלהפשיר דגם כשיהיו פושרין יכבו [ושם מירי בכלי מיהו הענין אחד כמובן ודו"ק]."

ג) מראי מקומות – מחצית השקל (סי' שי"ח ס"ק ל"ו, "דבריהם צריכים ביאור").

ב. גבי צירוף.

1. מג"א (סי' שי"ח ס"ק ל"ו) – "ולא אמרי' דמצרף הכלי דדבר שאין מתכוין הוא ולא פסיק רישא הוא וכת' המ"מ וז"ל נראה שכל שאינו מתכוין אין ראוי לומר' פסיק רישא וליחייב מפני שכשהוא מתכוין עושה מלאכה וכשאנו מתכוין אין בו מלאכה כלל שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי דומה לקטימת קיסם שכל שאינו קוטמו לחצוץ בו שניו פטור שכל שהוא מפני תיקון כלי מי שאינו מתקנו פטור ואפי' לר"י דמחייב בדבר שאינו מתכוין והמתכוין לצרף י"א שהוא חייב מדאורייתא וי"א שהוא מדרבנן עכ"ל".
2. גר"א (סי' שי"ד ס"א סוף ד"ה ואם) – לשונו מובא לקמן.
3. שעה"צ (סי' שי"ד ס"ק י"ג [לשונו מובא לקמן], סי' שכ"ח ס"ק ס"ה) – "מגן אברהם, וסיים עוד, אי נמי דהוי דבר שאינו מתכוין [מגיד משנה], הוא ממה שסיים שם לבסוף בשם ספר הבתים, עיין שם [ובחנם נדחק המחצית השקל שכתב שלא נמצא במגיד משנה], ורוצה לומר, שכל שאינו מתכוין לעשות פה אין על זה שם מלאכה כלל ולא שייך לומר על זה פסיק רישא הוא, וכעין מה שכתב המגן אברהם בסימן שי"ח סעיף קטן ל"ו בשם המגיד משנה, עיין שם".
4. חזו"א (סי' נ"א ס"ק י"ד ד"ה ואמנם).

ג. חופר גומא וא"צ לא לעפר ולא לגומא.

1. גר"א (סי' שי"ד על סעי' א' סוף ד"ה ואם) – "מה שכתב בשא"צ לעפרה חייב אין נראה כמ"ש המ"א דכ"ש דהוי משאצ"ל ועמ"א וט"ו ועיקר כמ"ש מ"א בשם מ"מ בס' שיח ס"ק לו וכ"ש כאן דאפי' לר"י אין כאן מלאכה שמקלקל כמ"ש ע"ב ב".
2. שעה"צ (סי' שי"ד ס"ק י"ג) – "ועיין בהגר"א שכתב, דהעיקר כמו שכתב מגן אברהם בסימן שי"ח סעיף קטן ל"ו בשם המגיד משנה, עיין שם דמשמע דאין על זה שם מלאכה כלל".
3. חזו"א (סי' נ"א ס"ק י"ד ד"ה ואמנם).

ד. גבי ממצח.

1. קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק י"ב) – "ויש להסביר טעם הסמ"ק דר"ל כיון שעושה כדי לשימם במקום שאין שם, דהיינו שרוצה לאכול הפשטידא ממורחת בתפוחים, ודרך אכילה היא זו, וכל דרך אכילה אינו מעין מלאכה כמ"ש אדמו"ר (סי' ש"כ ח') גבי בורר, אלא דלפ"ז יהא מותר רק סמוך לאכילה, וי"ל באופן אחר דס"ל להסמ"ק דכל עצם האיסור למרח התפוחים הוא דוקא כשמתכוין לשם מירוח ליפות המאכל אז הוה שם ממרח עלי', אבל באינו מתכוין ליפות המאכל אלא לשימם במקום שאין שם, אינו בגדר מלאכת ממרח כלל ומותר, וכמ"ש הה"מ (פי"ב מהל' שבת) גבי מכבה גחלת של מתכת שאם נתכוין לצרף חייב, שרק אם הוא מתכוין הוא עושה מלאכה וכשאנו מתכוין בהכיבוי לשם צירוף אין בו מלאכה כלל, והביאו המג"א (סי' שי"ח סקל"ח) ועי' בקצות השלחן ח"ז צד קמ. ולפ"ז גם שלא בשעת אכילה מותר למרח התפוחים על הפשטידא".

ה. פקק סודה.

1. יביע אומר (ילקוט יוסף אוצר דינים לנשים, ובמנחת שלמה ח"ב סי' י"א אות ד' ס"ק ג').

ו. טוחן בקרקע.

1. חוט שני (ח"א עמ' קע"א, תורת המלאכות ס"ק י"ג * ד"ה ושמעתי [אמנם עי' מנחת שבת סי' פ' ס"ק קט"ז שלכאורה חולק]).

ז. אור אלעקטריק.

1. שבט הלוי (ח"ט סי' ס"ט) – "כשאדם אינו עושה כלום ממש והולך לדרכו לפי תומו ואינו מוסיף אף תנועה אחת למען מלאכה אף שבגרמתו נדלק אור או דבר כיו"ב בזה פשיטא שכל זמן שאינו חושב ממש ללכת למען הדליק וכיו"ב שאין אנו מצרפים הליכתו הרגילה להתוצאה הנ"ל, ואין כאן פעולה של מלאכה, ודבר זה בכלל מש"כ הפוסקים כעין זה לענין מלאכת מכה בפטיש דישנם פרטים דכל זמן שאין מכוונים בפ"י אינו בגדר אינו מתכוין אלא שאינו בגדר מלאכה כלל כמבואר בהה"מ פי"ב מהל' שבת ה"ב

ובמג"א סי' ש"ח ס"ק ל"ו, ודידן ק"ו משם ומובן דאין זה דומה לנדון השכיח היום שדלתות בית נפתחות ע"י עין אלקטרי ע"י הנכנס לתוכו דבזה ודאי איכפת ל' בתוצאה של כניסתו ואסור, משא"כ העובר ברחוב גרידא בלי שום נחתא הנ"ל".
(א) מראי מקומות - ע"י ערך בונה, לשיטות ומראי מקומות.

ח. מראי מקומות - חוט שני (ח"ב עמ' ר"א אות ה'), פתחי חותם (פרק ג' ענף ו').

1. גר"א (סי' ש"ט על סעי' י"א) - "וצ"ל כמ"ש הסמ"ג כיון דאינו מתכוין לכיבוס א"א שרייתו זהו כיבוסו ועמ"א בשם המ"מ בסי' שיח ס"ק לו".

כט [ירושלמי (שבת דף עג:): ונעל בעדו ובעד הצבי מותר - "ר' יוסי בי ר' בון בשם רב חנינא היה צבי רץ כדרכו ונתכוון לנעול בעדו ונעל בעדו ובעד הצבי מותר. ר' יוסי בי ר' בון בשם רב חונה ראה תינוק מבעבע בנהר ונתכוון להעלותו ולהעלות נחיל של דגים עמו מותר. ר' יוסי בי ר' בון בשם רב חננא היה מפקח בגל ונתכוון להעלות צרור של זהובים עמו מותר".

א. פי', שלא יודע שהצבי שם.

1. ע"י רמב"ן (דף קו: ד"ה הא) - "אבל בתוספתא ובירושלמי משמע ענין אחר דגרסי' התם ר' יוסי בר בון בשם רב הונא אמר היה צבי רץ כדרכו ונתכוון לנעול בעדו ונעל בעדו ובעד הצבי מותר, ובתוספתא נמי תניא ישב אחד על הפתח ונמצא צבי שמור בתוכו אע"פ שמתכוין לישב עד שתחשך פטור מפני שקדמה צידה למחשבה, למה זה דומה לנעול את המגדל ונמצא צבי שמור בתוכו ולמתכסה בטלית ונמצאת צפורית בתוכה אע"פ שמתכוין לישב עד שתחשך פטור מפני שקדמה צידה למחשבה, ומתני' נמי הכי קתני שנתכוין לנעול את ביתו לשמרו ולא נודע לו כלל שהיה שם צבי דבשעת צידה ודאי דומה לנתכוין להגביה תלוש וחתך מחובר הוא ואנוס נמי הוא, וקתני פטור ומותר לעשות כן שהרי הוא שמור מאליו, ואעפ"י שמתכוין שלא לפתוח עד הערב או משמר שלא יפתחנה אחר מותר, אבל ביושב ומשמר בפתח קס"ד מעיקרא לאסור משום דדמי לצד ומסקנא שהכל מותר הואיל וקדמה צידה למחשבה".

2. ר"ן (דף לה. ד"ה מתני' [השני], ח' הר"ן סוף פרק האורג) - "והרשב"א ז"ל כתב ... עכ"ל ז"ל ודבריו תמוהים בעיני הרבה היאך אפשר שאפילו בנתכוין לנעול בעדו ובעד הצבי יהא מותר וכי מפני שהוא צריך לנעול ביתו נתיר לו לעשות מלאכה בשבת ולא עוד אלא שאני אומר שאפי' שאינו מתכוין לנעול בעד הצבי כל שהוא ידוע שהצבי בתוכו ושאי אפשר לו שלא יהא הצבי ניצוד בתוכו אסור והיינו דאמרינן בכולה מכלתין [דף עה. וכו'] דמודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות וזו שאמרו בירושלמי ענין אחר הוא לומר שאם נתכוין לנעול את ביתו ולא נתכוין לצבי כלל אע"פ שאח"כ מצא הצבי שמור בתוכו מותר כלומר שאינו מחויב שיפתח את ביתו וסמכו לזו תינוק מבעבע בנהר ומפקח בגל ולא שיהו דומות ממש בעינים לפי שבענין פקוח נפש אפילו מתכוין למלאכת הרשות עם אותה מלאכה של פקוח נפש מותר וכיוצא בזה אמרו בגמרא דילן במס' יומא (דף פד ב) והטעם מפני שהוא מלאכת מצוה וחובה היא עליו לפיכך אע"פ שהוא מתכוין עם אותה מלאכה למלאכה אחרת שהיא אסורה בשבת הותרו חכמים כדי שלא ימנע בשום ענין מפקוח נפש המוטלת חובה עליו אבל במלאכת הרשות חס ושלום וזהו ששינו את הלשון בירושלמי דגבי צבי אמרו ונתכוין לנעול בעדו ונעל בעדו ובעד הצבי וגבי תינוק אמר ונתכוין להעלותו ולהעלות וכו' אלא שסמכו ענין לומר שבשתייהן נעשית מלאכה אסורה עם מלאכה מותרת והוא מותר אבל לא שיהו עניניהם דומין זה לזה כנ"ל".

ב. פי', יודע שהצבי שם, אבל מתכוין רק לשמור ביתו.

1. רמב"ם (מרכבת המשנה פרק י' הל' כ"ג).

2. רמב"ן (לפי הקרבן העדה, ירושלמי פרק י"ג הל' ו' ד"ה ונתכוין).

ג. פי', גם כוונה לצבי, מותר.

1. רשב"א (סוף פרק האורג) - לשונו מובא לקמן.

2. ריטב"א (דף קז.) - "אבל מצינו בירושלמי היתר גדול שהתירו לנעול ביתו לכתחילה לשומרו ואע"פ שיש צבי בתוכו והוא נצוד בכך כיון שאין מתכוין לצוד את הצבי בלבד, וכן אמרו שם שאם היה צבי רץ כדרכו ונתכוון לנעול בעדו ונעל בעדו ובעד הצבי מותר, היה מפקח בגל ונתכוון לעלות את התינוק ולהעלות צרור של זהובים עמו מותר, ונראה שאין זו שיטת גמ' שלנו".
(א) אמנם, הבבלי חולק על הירושלמי - ריטב"א (דף קז., לשונו מובא לעיל).

(ב) מה עיקר הכוונה.

(1) רק אם עיקר כוונה שלא לצבי - שעה"צ (סי' שט"ז ס"ק ל"ג, "ואולי דגם להרשב"א אינו מותר רק כשעיקר כוונתו בשביל שמירת ביתו, ובזה אתי שפיר לישנא דהירושלמי שהובא בהרשב"א והר"ן, ושם בפסחים מיירי שמכוון לשניהם בשוה").
(2) "ובלבד שלא יתכוין לשמור את הצבי לבד" - לשון הרשב"א (סוף פרק האורג), הו"ד בר"ן (דף לח.).

ד. פי', כלומר לשמור עצמו מן חיות ולסטים, והוי פקו"נ - רידב"ז (על הירושלמי שם).

ה. פי', עוסק בנעילת ביתו ועומד בגמר הנעילה ובתוך כך נכנס הצבי אינו מחויב לעכב עת עצמו מלנעול.

1. ערה"ש (סעי' י"ז) - "עוד איתא שם בירושלמי היה צבי רץ כדרכו ונתכוין לנעול בעדו ונעל בעדו ובעד הצבי מותר עכ"ל ויש פירשו שאפילו ידע שהצבי בתוכו אלא שכוונתו היתה רק לנעילת ביתו ורק ממילא נתפס הצבי מותר והשיגו על זה דאיך אפשר לומר כן והרי פסיק רישא הוא [ר"ן ספי"ג] אלא דה"פ שהוא עוסק בנעילת ביתו ולא ידע כלל שצבי בתוכו ואח"כ מצא הצבי בתוכו מותר ואינו מחויב לפתוח הדלת שיצא הצבי [שם] ואיני מבין דא"כ מה חידש הירושלמי על המשנה דהא במשנה אומר ג"כ

הא למה זה דומה לנועל את ביתו לשומרו ונמצא צבי שמור בתוכו ולענ"ד ה"פ שהוא עוסק בנעילת ביתו ועומד בגמר הנעילה ובתוך כך נכנס הצבי אינו מחויב לעכב את עצמו מלנעול ואין זה ענין לפסיק רישא כיון שאין לו עסק כלל בצידתו [ואולי דזהו כונת הרשב"א שהביא שם הר"ן והמג"א סק"א].

ל' הביאור ברשב"א (דף קז.) – "ובירושלמי (ה"ו) נראה שהתירו לנעול לכתחילה ביתו לשמור ביתו וצבי שבתוכו, דכיון שהוא צריך לשמור ביתו אע"פ שעל ידי כך ניצוד הצבי ממילא מותר ובלבד שלא יתכוין לשמור את הצבי בלבד, דהכי גרסינן בפרקין דהכא ר' יוסא בר' בון בשם ר' הונא היה צבי רץ כדרכו ונתכוין לנעול בעדו ונעל בעדו ובעד הצבי מותר, ראה תינוק מבעבע בנהר ונתכוין להעלותו ולהעלות נמלה של דגים עמו מותר, רבי יוסי בר בון בשם ר' חונא היה מפקח בגל ונתכוין להעלותו ולהעלות צרור של זהובים עמו מותר, ולפי זה הא דאמרינן ונתכוין לנעול בעדו לא בעדו בלבד קאמר אלא אם נתכוין לנעול אף בעדו קאמר, ולומר שאילו צריך לנעול בעדו מותר אע"פ שמתכוון שיהא הצבי ניצוד בתוכו".

א. יש בזה כמה קושיות.

1. כל פסיק רישא – ר"ן (דף לח. ד"ה מתני' [השני], ח"י הר"ן סוף פרק האורג, לשונו מובא לעיל), שואל ומשיב (מהד"ג ח"ב סי' קס"ט ד"ה ובזה), משיב כהלכה (יו"ד סי' כ'), ישועות יעקב (סי' שט"ז ס"ק ה').
2. גורר אדם מטה כסא וספסל – משיב כהלכה (יו"ד סי' כ' ד"ה והנה רש"י), מרכבת המשנה (פרק א', דף יג.), תפארת ישראל (כלכלת שבת עמ' 22 אות ו'), נשמת שבת (סי' של"ז אות רס"ט).
3. מסוכרייתא דנזייתא, שבת דף קיא. – משיב כהלכה (יו"ד סי' כ' ד"ה והנה רש"י), מרכבת המשנה (פרק א', דף יג.), קובץ על הרמב"ם (פרק א' הל' ו').
4. מילה, שבת דף קלג. – שואל ומשיב (מהד"ג ח"ב סי' קס"ט ד"ה ובזה), תפרי (כלכלת שבת עמ' 22 אות ו'), קובץ על הרמב"ם (פרק א' הל' ו').
5. שחיטה – שואל ומשיב (מהד"ג ח"ב סי' קס"ט ד"ה ובזה), נשמת שבת (סי' של"ז אות רס"ט).
6. מצרף, שבת דף מא. – שואל ומשיב (מהד"ג ח"ב סי' קס"ט ד"ה ובזה).
7. נר, שבת דף קכ. – שואל ומשיב (מהד"ג ח"ב סי' קס"ט ד"ה אמנם), מנחת יצחק (ח"ח סי' כ"ה ד"ה וכו'), מלמד להועיל (או"ח סי' נ').
8. הדס, סוכה דף לג. – א"ר (סי' שט"ז ס"ק י"ד, "ואני עיינתי ביישוב שלטי גבורים, והוא דהא דפסיק רישיה אסור היינו שאינו מתכוין [ואינו] (ו) עושה דבר היתר עמו, אבל אם עושה [ג"כ] דבר היתר [עמו] ויתכוין גם לדבר היתר, אז אפילו עביד פסיק רישיה ומכוין גם לו שרי ע"כ. ותמהני דהא בסוכה דף לג' [ע"ב בהדס שענביו מרובות מעליו] ממעטין ביו"ט, והא קא מתקן ביו"ט, ומשני שלקטן לאכילה ור"ש היא דדבר שאין מתכוין מותר, ופריך והא מודה [ר"ש ב] פסיק רישיה וכו', הרי דאף שעושה היתר ומתכוין לו עמו אסור. ועוד קשה מביצה דף ל"ו שם דפורסים מחצלת מפני החמה ואפילו הכי קאמר דפסיק רישיה הוא, ועוד קשה משבת דף ק"ג ע"א ע"י ש"י), קובץ על הרמב"ם (פרק י' הל' כ"ג).
9. דבורים, ביצה דף לו. – א"ר (סי' שט"ז ס"ק י"ד), קובץ על הרמב"ם (פרק י' הל' כ"ג).
10. תולש עולשין, שבת דף קג. – א"ר (סי' שט"ז ס"ק י"ד), חמדת ישראל (קונ' נר מצוה למצוה ש"כ אות כ"ח ד"ה עוד, עמ' 123).
11. מוכרי כסות, פסחים דף כו. – תפרי (כלכלת שבת עמ' 22 אות ו').
12. זבובים, שו"ע סי' שט"ז (סעי' ג') – ישועות יעקב (סי' שט"ז ס"ק ה'), רע"א (סי' שט"ז על מג"א ס"ק י"א, לשונו מובא לקמן), שעה"צ (סי' שט"ז ס"ק ל"ג, לשונו מובא לקמן).

ב. י"ל: היכא דבגוף האיסור אין עושה דבר היתר עמו פס"ר אסור, דוקא היכא דבגוף האיסור אין עושה דבר היתר עמו.

1. ע"י שלטי גבורים (דף לח. אות ג') – "לדברי הרשב"א נמצינו למדין דאע"ג דקי"ל דפסיק רישיה אסור היינו דוקא שבאותו מעשה דעביד הפסיק רישיה אינו מתכוין ואינו עושה דבר היתר עמו. אבל אם באותו הפסיק רישיה שעושה עושה ג"כ דבר היתר עמו ויתכוין גם לדבר היתר אז אפי' עביד פסיק רישיה ומכוין גם לו שרי. ובאמת כי קולא היא זו".
2. תפארת ישראל (כלכלת שבת עמ' 22 אות ו') – "ולפע"ד אין להקשות להרשב"א מגורר אדם מטה כסא וספסל, ובלבד שלא יתכוון לעשות חריץ (ביצה דכ"ג ב'), אף דג"כ מתכוון לאיסור והיתר אסור, וכ"כ במסוכרייתא דנזייתא, אסור להדוקי ביומא טבא (שבת ק"א א') אף דמתכוון וודאי נמי לפקק החבית, וכ"כ מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוון מפני החמה וגשמים (פסחים דכ"ו ב') אף דמתכוון נמי להיתר להראות להקונה מדתו, נ"ל דהנהו כולהו שאני, דההיתר והאיסור הם ב' מיני פעולות, לפיכך מדמתכוון לפעולות האיסור אסור, משא"כ בנועל לשמור הבית, ומתכוון נמי לנעול בעד הצבי, בפעולת האיסור פתיכא ב' ג"כ עניין היתר, דשמירה אחת עולה לכאן ולכאן".
3. משיב כהלכה (יו"ד סי' כ' ד"ה והנה רש"י) – "הש"ג ... טעם הדבר דע"כ לא אמרינן פ"ר, אלא היכא דבגוף האיסור אין עושה דבר היתר עמו, כמו בגורר. דגוף האיסור הוא החריץ, ובחריץ אין עושה דבר היתר כלל. אבל אם בגוף האיסור שעושה, עושה דבר היתר עמו, כמו בכאן, בסגירת הדלת עושה הצידה, ועמו עושה ההיתר, שכוונתו לשמור הבית, זה מותר ...".
4. כוונת הלב (סי' כ', הו"ד בנשמת שבת).
(א) קשה, זבובים. קשה, פסיק רישיה ממש.

- ג. י"ל: יש ב' אופנים לדבר שא"מ, יש עשיית מלאכה [כמו חריץ], יש פעולה שאינו מלאכה בלי כוונה [כנועל דלת לצידה].
1. מרכבת המשנה (העלמא, פרק י' הל' כ"ג, עי' פרק א' הל' א' [דף יג:]) – "דכל עיקר מלאכת צידה איננה מלאכה בידים מצד העצם כמו טחינה וקצירה אלא מצד המקרה כשיש צבי בתוכו ונועל ומתכוון לצבי אבל בלא כוונה אין עליה שם מלאכה כלל ומשו"ה אין לך שחייב אלא המתכוון לצוד ומי שאינו מתכוון לצוד פטור אף על גב דהוה פסיק רישא".
 2. עי' אבן האזל (פרק א' הל' ה' סוף אות א').
 3. חזון יחזקאל (בתוספ' שבת פרק י"ג הל' ו').
 4. הגר"ש שקאפ (כתובות סי' ד' אות ב', אהל אברהם כתובות עמ' ש"מ) – "ולענ"ד נראה דהרשב"א מחלק בין מלאכת צידה לשאר מלאכות, דבמלאכת חורש המלאכה היא מה שנעשה חריץ בקרקע וכן בנטילת נשמה כן וכל כה"ג אבל בצידה אין המלאכה מה שהצבי נשמר דהרי לא עשה שום שינוי בהצבי אלא המעשה שעושה שיהיה ניצוד זהו מלאכת צידה ומשו"ה כשעשה הנעילה דלת בשביל מטרה אחרת ג"כ אז אין הנעילה מעשה צידה ומה שהוא ניצוד ממילא אינה צידה ... דצידה עיקר המלאכה היא המעשה לצוד ולא עצם ההכנסה לרשותו את דבר הניצוד ומשו"ה אם עיקר כוונתו לשמור את ביתו בכלל אין שם מלאכת צידה בנעילת ביתו ומשו"ה אינו מחויב להסיר התועלת של הצבי הניצוד דאם היה מחויב להסיר התועלת ממילא היה אסור לנעול את ביתו אם אי אפשר לו בענין אחר להסיר את התועלת".
 5. ילקוט יוסף (שבת ח"ה עמ' רמ"א).
- א) קשה, זבובים.
- ב) קשה מנר, שבת דף קכ: – שואל ומשיב (מהד"ג ח"ב סי' קס"ט ד"ה אמנם).
- ד. י"ל: דעיקר צידה שהיתה במשכן הוא גם כניסתו לתוך הבית היתה ע"י צידה, משא"כ שע"י נעילת הדלת הוא ממילא הא לא אסור אלא משום דמלאכת מחשבת, צריך לכיין רק לאיסור לאחשביה המלאכה.
1. אבני נזר (או"ח סי' קצ"ד) – "יש לומר שהרשב"א סבירא לי' דנעילת דלת לא חשיב מעשה בצבי. ולפי זה יש לומר אפילו במתכוין גם לצבי מותר ... דסבירא לי' להרשב"א דלעולם אפילו במתכוין הוי גרמא, רק במתכוין בנעילת הדלת לשמור הצבי לבד. הרי עשה הדלת בסיס אל הצבי והוי כאלו עשה מעשה בצבי. אבל אם העיקר לשמור חפציו שוב פטור משום גרמא".
 2. לבושי מרדכי (או"ח מהדו"ק סי' נ"ט) – "הכא שאינו רק נועל הבית ועי"כ ניצוד הצבי אלא שזה הצידה ג"כ כמ"ש במתני' צבי לבית וכיון שפעולה זו מכוון ג"כ לד"א וודאי בזה אמרו הרשב"א וכסברת הש"ג הנ"ל משא"כ בכל המקומות הנ"ל שעושה המלאכה בידים ממש ע"כ חשוב מ"מ לפס"ר".
 3. חלקת יואב (ח"א סי' י"א ד"ה ובמה) – "דברי הרשב"א דהיכא שנתכוין לשמור הבית אין בנעילתו משום צידה. והר"ן ז"ל תמה דהלא הוי פס"ר. ולפענ"ד כוונת הרשב"א עפ"י מה שכתב הרא"ש בהחובל (סי' ג') בהדקי' באגדונוא דחייב לשלם שבת. זה רק היכא שדוחפו לבית וסוגרו. אבל אם היה האדם כבר בבית וסוגרו שלא יוכל לצאת פטור מטעם דזה הוי רק גרמא בעלמא כיון שלא עשה מעשה בגופו להכניסו בבית ע"ש. וא"כ לכאורה למה יתחייב בשבת בנעל הדלת בפני הצבי שהי' כבר בבית. אך הדבר פשוט דהוא מטעם סברת הש"ס ב"ק (דף ס') בזורה ורוח מסייעתו דאף דבנזקין הוי רק גרמא מ"מ לענין שבת חייב. כיון דמלאכת מחשבת אסרה תורה. אף דגם בשבת גרמא פטור כמבואר בשבת (דף ק"כ) מ"מ כל שנתכוין למלאכה כתב שם הש"ג דחייב לענין שבת. וכיון שכן סובר הרשב"א דאין חיוב בנעילת דלת רק במקום שמחשבתו חי' בפירוש על מלאכה דהיינו על הצבי. אבל אם כוונתו לשמור הבית שוב פטור על צידת הצבי מטעם גרמא כיון דליכא מחשבה בפירוש על הצבי. ולא דמי לכל פס"ר שעושה המעשה ממש בידו משא"כ בנעילה דהוא רק גרמא צריך מחשבה בפירוש".
 4. הגרשז"א זצ"ל (מאורי אש דף פ"ב, שולחן שלמה סי' של"ד ס"ק י"ח ד"ה ומיהו).
- א) קשה מנר, שבת דף קכ: – שואל ומשיב (מהד"ג ח"ב סי' קס"ט ד"ה אמנם), מנחת יצחק (ח"ב סי' ט"ז אות ח', ח"ח סי' כ"ה ד"ה וכו'), "דבאמת חידושם של הא"נ והחלקת יואב הנ"ל קשים להולמן, כמ"ש בהגה בחלקת יואב שם, דהביא ראיות לסתור סברא זו, ועוד כתבתי בספרי במנח"י שם, דנסתר סברתם ג"כ מהא דאיתא בש"ס (שבת ק"כ ע"ב), גבי פתיחת דלת כנגד המדורה, דלפי דברי הר"ח שם, החיוב הוא משום דברי הש"ס (ב"ק) הנ"ל, ומ"מ איתא שם בפירוש, דאף באם אינו מכוון אם הוי פס"ר אסור, ועכ"ל הטעם משום דפס"ר הוי כמתכוין לכך, וכדאיתא בתוס' (שבת מ"א ע"ב) עיי"ש".
- ב) קשה מצרף, שבת דף מא: – שואל ומשיב (מהד"ג ח"ב סי' קס"ט ד"ה ובזה).

- ה. י"ל: המעשה שעושה עכשיו א"א לעשותו בלי עשיית איסור, משא"כ נעילת הדלת שייך לעשותו עכשיו בלי איסור.
1. עונג יו"ט (סי' כ"ב) – "ונראה לי דדעת הרשב"א ז"ל דפ"ר אינו אסור אלא משום דהמעשה שהוא עושה עכשיו א"א להעשות בלי מלאכה שאסרה תורה לעשות בשבת כמו הפוסק ראש העוף א"א לפסוק ראש בלי מלאכת נטילת נשמה או הגורר מטה כסא וספסל גדול א"א לעשות גרירה בלתי אם יהא באפשרו לעשות חריץ שהיא מלאכה אסורה אבל הכא גבי נעילת בית וצבי בתוכו נעילת בית שהוא עושה אין בה סרך מלאכה רק מחמת שנכנס הצבי בתוכו נעשה בנעילה מלאכת צידה להכי כיון שהוא מכוין לנעילה לצורכו לא איכפת לן במה שמכוין גם לצוד דכיון דנעילה אין בו מלאכה והוא מכוין לנעילה לא איכפת לן בכוונתו לצוד דהוי כוונה לצוד בלי מעשה צידה דמעשה נעילתו שהוא עושה רמינן לי' אנעילת בית ולא על צידת הצבי ולהכי שרי אף במתכוין לצוד אם מתכוין לנעול ביתו ג"כ (וגבי ראה תינוק מבעבע ונתכוין להעלותו ולהעלות נחילה של דגים שרי כמ"ש הר"ן שהתירו לו חכמים לכיין גם למלאכתו כדי שיהא זריז לפ"נ)".
 2. ישועות יעקב (סי' שט"ז ס"ק ה', סוף סי' ש"ג).

ו. י"ל: נעילת דלת היא פעולת היתר רגילה ואינה מתיחסת לצידה, כל זמן שעדיין לא חישב עליה.

1. שבט הלוי (ח"ט סי' ס"ט, ע"י ח"ח סי' ע"ז אות ב') – "ואין פלוגתא ביסוד זה בין הרשב"א והר"ן סו"פ האורג לענין נעילת דלת בעוד הצבי בתוכו, אלא דהרשב"א דעתו דנעילת דלת היתה פעולת היתר רגילה אינה מתיחסת לצידה כל זמן שעדיין לא חישב עליה, ונמצא שיש תוצאה של צידה בלי פעולת המלאכה והר"ן חולק בזה כיון דסו"ס עושה מעשה צידה מובהקת אנו מצרפים מעשה הנעילה ע"י הדלת להכרח של פס"ר כאלו כיון אליה כשאר מלאכת שבת בפועל, ובזה יש לדון אם דברי הרשב"א הלכה הם או לא. אבל לא כן כשאדם אינו עושה כלום ממש והולך לדרכו לפי תומו ואינו מוסיף אף תנועה אחת למען מלאכה אף שבגרמתו נדלק אור או דבר כיו"ב בזה פשיטא שכל זמן שאינו חושב ממש ללכת למען הדליק וכיו"ב שאין אנו מצרפים הליכתו הרגילה להתוצאה הנ"ל, ואין כאן פעולה של מלאכה, ודבר זה בכלל מש"כ הפוסקים כעין זה לענין מלאכת מכה בפטיש דישנם פרטים דכל זמן שאין מכוונים בפ"י אינו בגדר אינו מתכוין אלא שאינו בגדר מלאכה כלל כמבואר בה"מ פי"ב מה"ל שבת ה"ב ובמג"א סי' ש"ח ס"ק ל"ו, ודין ק"ו משם ומובן דאין זה דומה לנדון השכיח היום שדלתות בית נפתחות ע"י עין אלקטרי ע"י הנכנס לתוכו דבזה ודאי איכפת ל"י בתוצאה של כניסתו ואסור, משא"כ העובר ברחוב גרידא בלי שום ניהותא הנ"ל".

ז. י"ל: אינו צריך להצבי, אך אם יצודנו דרך אגב, ניהא ליה.

1. חת"ס (סוכה דף לג: ד"ה ועיי') – "ועיי" ש"ג סביב הרי"ף ס"פ האורג דעת הרשב"א וסברתו מי שביתו פתוח וחפציו מופקרי' אם לא יסגור בעדם אלא שנכנס צבי לבית והוא אינו צריך לו אך בודאי אם יצודנו אגב ניהא ל"י אבל לא עלה על דעתו לצוד צבי וכי מחוייב להפקיר חפציו ולהניח ביתו פתוח כדי שלא יהי' הצבי נצוד ממילא בתמ"ל זה נ"ל ס' הרשב"א".

ח. י"ל: רק באיסור דרבנן מתיר הרשב"א.

1. חמדת ישראל (קונ' נר מצוה למצוה ש"כ אות כ"ח ד"ה ולכן עמ' ס"ב-ב') – "דכוונת הרשב"א ז"ל הוא בצבי שניצוד מע"ש ועתה פתח הפתח והצבי יכול לברוח דאיכא איסור דרבנן עכ"פ בנעילת הבית לכן כ' הרשב"א דאם מכוון להיתר ג"כ כגון לשמירת ביתו מותר והר"א הוא כמו דמתירין איסור דאורייתא במקום פק"נ ה"ה דמתירין איסור דרבנן במקום שמתכוון גם להצלת ממונו ג"כ וא"ש ד' הירושלמי".

ט. י"ל: בנועל דלת אינו עושה מעשה ניכר, ממילא הכל תלוי בכוונה.

1. רב פעלים (ח"א או"ח סוף סי' כ"ג) – "תירוצ' נכון, דהרשב"א לא קאמר דין זה אלא בנועל ביתו לשומרו והצבי בתוכו, דלא מנכרה מילתא דנועל בשביל הצבי, אלא אדברא מנכרה מילתא שנועל לשמרו, דכל אדם שרואהו נועל אינו רואה הצבי שעומד שם, ואע"פ שהוא מתכוין לצוד הצבי וניצוד בנעילה זו, אין צידת הצבי ניכרת ונבררת מגוף המעשה של הנעילה, ורק נברר ונרגש מגוף הנעילה שמירת הבית דוקא, כי הפתח מתוקן לכך בשביל לנעול לשמור הבית, ואינו מתוקן בשביל לצוד על ידו צבאים או עופות, ולכן ס"ל אע"פ שהוא מתכוין לצוד, כיון שמתכוין לנעול בשביל שמירה אשר עקרו של הפתח עשוי בעבור זה מותר".

2. מלמד להועיל (או"ח סי' נ') – "ודעת הרשב"א בנועל דלת שצבי בתוך הבית יש ליישב באופן אחר, דהנה כאן אינו עושה מעשה הניכר ואינו עושה רושם כלל בצבי, אלא דבסגירת דלת ממילא אין הצבי יכול לברוח וניצוד, וכיון שאין כאן שום מלאכה הניכרת הכל במתכוין תליא מילתא, ואם אינו מתכוין אינו בכלל מלאכת צד".

י. י"ל: שלא התיר אלא כעין נידונו שכל אדם מדקדק לנעול דלתות ביתו לשם שמירת ביתו, אמרינן דמלאכת הצידה הוי טפל לשמירת הבית.

1. חמדת שלמה (או"ח סי' כ"ב אות ו').

יא. מראי מקומות – קובץ על הרמב"ם (פרק א' הל' ו', ע"י פרק י' הל' כ"ג), אמרי בינה (שבת סי' כ"ט ד"ה אולם), מהרש"ם (עין הרועים ערך דבר שאינו מתכוין אות ב'), ערה"ש (סעי' י"ז, לשונו מובא לעיל), דברות משה (סי' ס"ב ענף ד'), הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס"ק י', ס"ק י"ד), חמד משה (סי' כ"א ענף ה'), הגריש"א זצ"ל (מגיה ברשב"א קוק ביצה דף לו: הע' ל"א, א"נ ס' זכרון להג"ר רפאל שילה), משמרת חיים (ח"א שבת אות כ"ג), יביע אומר (ח"ד סי' כ"ו אות ח', יחזה דעת ח"ה סי' כ"ט ד"ה אולם), נשמת שבת (סי' של"ז אות רס"ט), נתיבות שלום (סי' ט'), תורת המלאכות (הצד ס"ק כ"ד), האיר יוסף (שבת סי' נ"ו), מלאכת מחשבת (סי' ג').

יב. תלוי בחקירה.

1. ע"י לעיל.

לא] הלכה: האם הפסק הלכה כהרשב"א.

א. מחמיר: דלא כהרשב"א.

1. ר"ן (דף לה. ד"ה מתני' [השני], חי' הר"ן סוף פרק האורג) - לשונו מובא לעיל.
2. ריטב"א (דף קז.) - לשונו מובא לעיל.
3. מ"מ (פרק י' הל' כ"ג) – "ואין להקל כל כך".
4. ב"י (סוף סי' שט"ז ד"ה תנן) – "ר"ן ... הרב המגיד".
5. מג"א (סי' שט"ז ס"ק י"א) – "והר"ן הקשה ג"כ על הרשב"א דפסיק רישיה הוא ובש"ג כתב ליישב דעת הרשב"א ע"ש ומ"מ אין להקל".
6. תוס' שבת (סי' שט"ז ס"ק י"א).

7. א"ר (סי' שט"ז ס"ק י"ד) – "והרשב"א ... והר"ן ... ובשלטי גבורים [שם אות ג] כתב ליישב דעת הרשב"א, ומ"מ אין להקל (מג"א ס"ק יא). ואני עיינתי ביישוב שלטי גבורים, והוא דהא דפסיק רישיה אסור היינו שאינו מתכון [ואינו] (ו) עושה דבר היתר עמו, אבל אם עושה [ג"כ] דבר היתר [עמו] ויתכון גם לדבר היתר, אז אפילו עביד פסיק רישיה ומכון גם לו שרי ע"כ. ותמהני דהא בסוכה דף ל"ג [ע"ב בהדס שענביו מרובות מעליו] ממעטין ביו"ט, והא קא מתקן ביו"ט, ומשני שלקטן לאכילה ור"ש היא דדבר שאין מתכון מותר, ופריך והא מודה [ר"ש ב] פסיק רישיה וכו', הרי דאף שעושה היתר ומתכון לו עמו אסור. ועוד קשה מביצה דף ל"ו שם דפורסים מחצלת מפני החמה ואפילו הכי קאמר דפסיק רישיה הוא, ועוד קשה משבת דף ק"ג ע"א ע"ש. לכן אני אומר דאף שעושה לשמור חייב".
8. גר"ן (סי' שט"ז סעי' י) – "אבל אם יודע שצבי בבית אסור לנעלו אפילו אינו מתכון כלל לצוד הצבי אלא לשמור ביתו דפסיק רישיה ולא ימות הוא".
9. רע"א (סי' שט"ז על מג"א ס"ק י"א) – "ומ"מ אין להקל. וכן משמע דעת הרמ"א ס"ג דאסור לסגור התיבה דהוי פ"ר לענין זבובים אף דסוגר התיבה לשמור שאר הדברים שבתוכה".
10. מ"ב (סי' שט"ז ס"ק כ"ה, שעה"צ ס"ק ל"ב [לשונו מובא לקמן], ס"ק ל"ג [לשונו מובא לקמן], אהבת חסד ח"א פרק ז' נתיב חסד סוף ס"ק ב') – "אסור לנעול את ביתו כדי לשמור כלי ביתו אם יודע שיש צבי בתוכו אע"פ שאין מתכון לצידת הצבי דהוי פסיק רישיה ואסור מן התורה וכו' אם מתכון בשביל שניהם".
- א) כנגד בלי כוונה – שעה"צ (שם ס"ק ל"ב, ר"ן וריטב"א, דלא כרשב"א, וכן פסק האליה רבה ותוספות שבת").
- ב) כנגד עם כוונה – שעה"צ (שם ס"ק ל"ג, שם. ועיין מה שכתבתי בספרי אהבת חסד בפרק ז' בנתיב החסד אות ב' שבררתי שם מן הש"ס דפסחים כ"ה ע"ב בסוגיא דלא אפשר וקמכוון, דזה בודאי אסור מן התורה, ואולי דגם להרשב"א אינו מותר רק כשעיקר כוונתו בשביל שמירת ביתו, ובזה אתי שפיר לישנא דהירושלמי שהובא בהרשב"א והר"ן, ושם בפסחים מיירי שמכוון לשניהם בשוה, אולם לדינא אין דעת הפוסקים להקל בזה בכל גווני, עיין בספר אליה רבה ובחידושי ר' עקיבא איגר שהביא ראיה מהא דסעיף ג הנ"ל גבי זבובים, אף שאין דעתו רק לכסות הכלי").
11. בן איש חי (שנה ב' פר' וארא אות ה') – "החתול דינה כשאר חיה ואסור לצוד אותה, ואם נכנסה לחדר, אסור לסגור הפתח עד שיוציאנה משם אם יודע שהיא שם, אף על גב דאינו מתכון לצודה וגם אינו רוצה בצידתה שאין לו צורך בזה כלל, עם כל זה אסור אם הוא יודע שהיא שם".
12. תולדות שמואל (ח"ג מצוה ל"ב סי' נ"ט אות ה') – "ודלא כהרשב"א".
13. נשמת שבת (סי' של"ז אות רס"ט).

ב. דעת הרמב"ן.

1. חולק – שלטי גבורים (דף לח. אות ג', "והרמב"ן פליגי עליה"), תפרי (כלכלת שבת עמ' 22 אות ו', "דר"ן ורמב"ן פליגי ארשב"א"), מנחת יצחק (ח"ה סימן ל"ו אות ח').
2. ל"מ שחולק – וכן עי' קרבן העדה (ירושלמי פרק י"ג הל' ו' ד"ה ונתכון).
3. כמו הרשב"א – מרכבת המשנה (פרק י' הל' כ"ג).

ג. ראיה להרשב"א: מגמרא מנחות (דף סד., לשונו מובא לקמן).

1. שואל ומשיב (מהד"ג ח"ג סי' ג' ד"ה עוד) – "אני תמה מאד על שני מאורות הרשב"א והר"ן ז"ל דלמה לא הביאו הא דמבואר במנחות דף ס"ד שמע שטבע תינוק ופירש מצודה לעלות דגים והעלה דגים ותינוק דחייב לרבא ולרבה פטור הרי דלרבה פטור ואפילו תימא דשאני התם כיון דשמע מהתינוק אמרינן דדעתו אתינוק וכדמפרש שם אכתי קשה מהא דאמרו דאם פירש להעלות דגים והעלה הדגים ותינוק דרבה אומר פטור ומטעם דזיל בתר מעשיו הרי התם דלא נתכון לדבר מצוה כלל דהוא נתכון רק לדגים ואפ"ה כל שבמעשיו נזדמן לו דבר שרשאי ומצוה עליו פטור מכ"ש כאן דהוא מתכון לנעול ביתו מה בכך דנועל הצבי ג"כ מ"מ לפענ"ד הא עדיפא מהך דהעלה דגים ותינוק דשם הפרישת מצודה ה' לאיסור וכאן המחשבה והמעשה הם בהיתר דנעילת ביתו מותר ומה שע"י ננעל גם הצבי פשיטא דבין אם אזלינן בתר מחשבה בין בתר מעשה בשניהם פטור וצע"ג. שוב ראיתי ברמב"ם פ"ב משבת הלכה ט"ז דאף בלא שמע שטבע תינוק כל שהעלה דגים ותינוק דפטור וא"כ הרי דלא שמע כלל ולא נתכון רק לאיסור ואפ"ה כל שהעלה בידו היתר פטור אף דשם עלה בידו מצוה וכאן דבר הרשות מכל מקום כאן ק"ו הוא מהתם דהתם מחשבתו לאיסור וגם במעשה דהעלאת דגים יש איסור משא"כ כאן דהנעילה בעצם אינו איסור ומחשבתו ג"כ אינו לאיסור מהראוי לפטור וצ"ע".

א) לכאורה יש לחלק בין הסוגיא במנחות, להראשונים כאן. שכאן מדברים "לכתחילה". האם מותר לסגור הדלת, כשיודע שיש צבי בתוכו. להרשב"א, מותר. להר"ן, אסור. במנחות מדברים "בדיעבד". מי שהעלה דגים ותינוק, י"א שחייב וי"א שפטור. [ואינו שייך הלשון "מותר" על ציור של בדיעבד]. ורק ביומא (דף פד:) כ' שמותר לכוין לכתחילה, ועל זה מתרץ הר"ן ש"התירו חכמים". ודו"ק.

ד. האם תלוי במחלוקת של ריבוי שיעורים.

1. מראי מקומות – הערות וביאורים (סי' שט"ז אות ו'), מגילת ספר (סי' פ"ט בהערות).
- א) חפץ חיים (מחנה ישראל פרק ל"א הע' ג', לא בכל דפוס) – "עיין במנחות ס"ד ע"א וביומא פ"ד ע"ב דמשמע שם דאם הוא מתכון להעלות דגים וגם התינוק שנטבע לכו"ע אין בו משום מלאכה בשבת ושם אפילו לכתחילה מותר כמ"ש הר"ן פי"ג דשבת וכן מוכח מרש"י יומא הנ"ל סוף ד"ה ואע"ג דצייד וכו' [וחידושו על הפמ"ג בא"ח בסימן שכ"ח שנדחק בדברי רש"י ולא זכר את דברי הר"ן שהתיר בפירוש] וכן בשאר מלאכות כדמוכח מדברי הרשב"א שהובא בהר"ן הנ"ל לענין צידת צבי וגם לענין פיקוח

הגל שמתיר אפילו אם מתכין למצוא זהב המונח שם. ואין לחלק בין דבריו לענינו משום שהכא הלא מרבה בפעולה בעת מעשה ההעלאת המצודה בדגים עם התינוק שנטבע יוכיח וכן ריבוי השיעור בבישול יוכיח דסבירא ליה להרשב"א דאם מבשל עבור חולה שיש בו סכנה יותר מכפי הצריך לו כדי שיהיה גם לבריא אינו חייב חטאת עבור זה ... ואף דהר"ן חולק שם על הרשב"א וס"ל דלא התירו רק שם אבל בשאר מקומות כל היכא שהוא מכין בהפעולה גם בשביל עצמו הוא איסור דאורייתא ועיין במ"א בסימן שי"ו ס"ק י"א שהביא דברי שניהם ולא הכריע עכ"ז במקום הדחק כזה פשוט דיש לסמוך על הרשב"א, אחד כי דעתו לאו דעת יחידא כדמוכח מלשון הרשב"א שהובא בהר"ן בפ"ב דביצה על הברייתא דמלאה אשה קדרה בשר עיי"ש ... והנה זה אין להקשות על הרשב"א אמאי כתב שהוא אסור מדרבנן והלא לענין העלאת המצודה עם הדגים והתינוק הנטבע וכן לפקח הגל ולהעלות האדם עם צרור הזהב מתיר הירושלמי אפילו במתכין לכתחילה לזה דאפשר דהרשב"א יסבור ג"כ לסברת הר"ן שכתב בפ"ג דשבת דלהכי התירו חכמים כדי שלא ימנע בשום ענין הפיקוח נפש המוטלת חובה עליו ומה שמתיר אפילו לכתחילה לסגור הדלת בעד ביתו אפילו היכא שהוא מתכין גם לצוד הצבי משום דאינו מרבה בזה בשום טרחא משא"כ בבישול להכי אסור עכ"פ מדרבנן. נחזור לענינו דלפ"ז פשוט דבענינו היכא שהוא מרבה במשא בבת אחת ועל מקצתו הוא אנוס ומקצתו הוא ברצון לדעת הר"ן הוא איסור דאורייתא ולדעת הרשב"א ורבו והתוספות הוא איסור דרבנן לבד וא"כ לדעת הרשב"א ודעמיה יש להקל במקום פסיקא ובפרט בזמנא דס"ל דאין לנו ר"ה דומיא דמה שהתיר הרמ"א ...".

(ב) לענין ריבוי בשיעורים - עי' סי' שי"ח סעי' ב', לשיטות ומראי מקומות.

ה. מראי מקומות - הר צבי (ט"ל הרים מבשל סי' א' בהג"ה).

לב) לא שמע שטבע תינוק בים.

א. מנחות (דף סד.) - "דאיתמר שמע שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלות דגים והעלה דגים חייב להעלות דגים ותינוק רבא אמר חייב ורבה אמר פטור ועד כאן רבה לא קא פטר אלא כיון דשמע אמרי' נמי דעתיה אתינוק אבל לא שמע לא ואיכא דאמרי א"ל היינו פלוגתייהו דרבה ורבא דאיתמר **לא שמע שטבע תינוק בים** ופרש מצודה להעלות דגים והעלה דגים חייב להעלות דגים והעלה תינוק ודגים רבה אמר פטור ורבא אמר חייב רבה אמר פטור זיל בתר מעשיו ורבא אמר חייב זיל בתר מחשבתו".
1. לענין צידת אדם - עי' סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

ב. רבא אמר פטור, פירוש אבל אסור - ברכי יוסף (סי' ש"א סוף ס"ק ו'), מהרש"ם (על הר"ן שבת דף לה., "ומהא דמנחות ס"ד י"ל דפטור אבל אסור").

1. פטור אבל אסור, משום כוונה לבשר חזיר והוי בשר טלה - בית יצחק (או"ח סי' קי"ב אות ב', עי' יו"ד סי' ח' אות ח', "וע' נזיר כ"ג בנתכין לבשר חזיר ועלה בידו בשר טלה דצריך כפר' ואך י"ל במנחות מיירי דפטור מקרבן אבל איסורא איכא"), אור שמח (פרק ב' הל' ט"ו), "נתכין להעלות דגים כו' פטור, פירוש אבל מכין אותו מכת מרדות, וכמו שפסק פרק י"ב הלכה י"ח מהלכות נדרים בהפר לה אביה והיא לא ידעה כו', דמכין אותה מכת מרדות, הואיל ונתכוונה לאיסור, וכר' יהודא שם (נזיר כג, א), ופשוט".
2. מראי מקומות - מהרש"ם (מנחות דף סד.).

א) פמ"ג (סי' שכ"ח א"א ס"ק ח') - "כתב הרמב"ם ... פטור משמע דלוקה מכות מרדות אע"פ שהציל נפש וכמו שכתב פרק א' פטור אבל אסור לוקה מכות מרדות אעפ"י שיש לחלק מ"מ כן נראה. שוב ראיתי שזה תלוי במחלוקת ר' יהודה ורבנן בנזיר דף כ"ג ע"א נדרה והיפר בעלה וכו' וברמב"ם פרק י"ב מהלכות נדרים ובמשנה למלך שם שהתוס' דף כ"א ע"ב ד"ה לעולם סוברים דת"ק חולק על ר' יהודה וכל שלא עשה איסור אין לוקה מכות מרדות כלל והלכה כת"ק א"כ אם נתכין לדגים ולא שמע שטבע תינוק והעלה תינוק עם דגים הואיל ולא עשה שום איסור אדרבה מצוה קעביד י"ל כה"ג אף הרמב"ם ז"ל יודה דאין לוקה מכות מרדות".

ב) יהודה יעלה (ח"א יו"ד סימן שי"ב) - "שהק' על רש"י בפ' מטות בנדר שהופר והיא לא ידעה ועברה צריכה סליחה והא במנחות ד' ס"ד פירש מצודה להעלות דגים והעלה דגים ותינוק רבה פטור זיל בתר מעשיו ורבא מחייב דזיל בתר מחשבה וממ"נ לרבה אמאי פטור הא קרא כתי' דצריכה סליחה ואת"ל פטור מקרבן ומ"מ צריך כפרה וסליחה א"כ קשיא לרבא מ"ש צריכה סליחה הא עונש גמור יש דצריך קרבן. ובמח"כ לא דמי כי אוכלא לדנא דברי רש"י הוא בספרי ובריי' דר"ע במס' נזיר דף כ"ג ומשום דבמזיד עברה דאכוונה לאיסורא כמבואר בצריכותא דגמרא שם לכן צריכה סליחה אבל במנחות ס"ד לענין חטאת בשוגג קאי דלא אכווין לאיסורא לכן פטור לרבה דזיל בתר מעשיו וכן לרבא גבי נדר עונשו במזיד מלקות דלא יחל וכיון דהופר הנדר והיא לא ידעה ועברה אין לוקין על לאו שאין בו מעשה רק מחשבה דאכוונה לאיסורא לבד לכן בסליחה בעי' וסגי אבל במנחות ס"ד לקרבן קאי נהי דבעי' נמי מעשה בעשותה כתי' ועי' מכות דף י"ג ע"ב האיכ' התם מחשבה וגם מעשה שהעלה גם דגים ועי' תוס' שם בד"ה להעלות לכן חייב לרבא דזיל בתר מחשבתו. מלבד דשבת שאני מלאכת מחשבת אסרה תורה אע"ג דבעלמא פטור כמ"ש תוס' בחולין דף ח' ע"א בד"ה מותר וכו' לענין מקלקל דאזיל בתר מחשבתו ולא באר מעשיו מה"ט הנ"ל ולרבה דאזיל בתר מעשיו אף דמלאכת מחשבת אסרה תורה ומ"ש משוחט בשבת דחייב מה"ט אע"ג דמצד מעשיו מקלקל הוא צ"ל משום דמצוה עבד שהעלה והציל התינוק וס"ל לאמת כי קושית התוס' שם בד"ה ואפי' ובד"ה להעלות וכו' דה"ל טעה בד"מ וגם הואיל וכו'".

ג) תזו"א (מנחות סי' מ"ב ס"ק י"ח) - "נראה דכו"ע מודים בסבור שהוא חלב וסבור שחלב מותר ואכלו פטור, וכדאמר קדושין פ"א ב' בהפר לה בעלה דיש לה סליחה ... אלא בזמן שנעשה דבר שאסור באמת אלא יש כאן היתר מצר אחר כגון שיש כאן עבודה שדוחה שבת או פקו"נ שדוחה שבת, סבר רבא דכל שלא נתכין לדבר מצוה אלא נתכין למלאכתו אין כאן דין דחיה, וגם רבה מודה בהעלה דגים לחוד חייב, ואפשר שאין דין זה אלא לענין חטאת דצריך כפרה אבל אינו חייב מיתה, [ואפשר שאין דין זה אלא בשבת שמצותו לשבות ממלאכת איסור וכל שנתכין למלאכת איסור הרי לא שבת וכי טרח כאיסורא קטרח כל שלא

יהיב דעתו על מצות עבודה או פיקוח נפש, אבל בדבר שאיסורו איסור חפצא כל שהפך היתר אף שלא ידע ונתכוון לאיסור פטור] וכן רש"י ד"ה לאיסורא, פירשו לענין חטאת, וכן פירשו הר"מ פ"ב משגגות".
(ד) שבות יצחק (ח"ו עמ' ר"א ד"ה ובעיקר) – "ובעיקר דברי רבה דביתר מחשבתו אזלינן וחיוב אף שהוא מעשה של היתר, לכאורה הרי דמי לנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה דפטור, יעו"ל בחזו"א במנחות ...".

ג. האיך מחשבה מצרף למעשה.

1. מראי מקומות – ש"מ (מנחות דף סד. אות ג'), רש"י (מנחות דף סד.), "דהגע עצמך איך יתכן לחייב על המחשבה. הלא מחשבה רעה אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה חולין (קמה). אלא ע"כ לא מבע"ל לרבינא אלא שעשה מעשה ג"כ רק שהיא נדחית מפני מצוה כהני גווני דאירינן בשמעתתא. אבל כל אלו שהבאתי המעשה היתר גמור הוא. לכן הוה כמו שאינה ולא נשארה אלא המחשבה גרידא", משנת פקו"ל (סי' כ"ב אות א').

ד. הלכה.

1. מיקל, זיל בתר מעשיו – רמב"ם (שבת פרק ב' הל' ט"ז, שגגות פרק ב' הל' ט"ו), "נתכוין להעלות דגים והעלה דגים ותינוק פטור אפילו לא שמע שטבע הואיל והעלה תינוק עם הדגים פטור", מגדול עוז (שבת פרק ב' הל' ט"ז), עי' פמ"ג (סי' שכ"ח א"א ס"ק ח'), ברכי יוסף (סי' שכ"ח ס"ק ח'), "נתכוון להעלות דגים והעלה דגים ותינוק פטור אפילו לא שמע שטבע הואיל והעלה תינוק עם דגים פטור. כ"כ הרמב"ם פ"ב דשבת (הט"ז). ופסק לקולא בפלוגתא דמנחות הנז"ל", הר צבי (ט"ל הרים מבשל סי' א', "י"ל סברת רבה (מנחות ס"ד ע"א) פרש מצודה להעלות דגים והעלה תינוק ודגים דקי"ל דפטור").
2. מחמיר, זיל בתר מחשבתו – ראב"ד (שבת פרק ב' הל' ט"ז), "לא שמע שטבע תינוק הואיל והעלה תינוק עם הדגים פטור. א"א הנך מילי פלוגתא דרבה ורבה ניהו במנחות (סד) ורבה לקולא דאמר זיל בתר מעשיו והוא פסק כרבא אע"ג דתלמיד הוא לגביה דרבה", אור זרוע (ח"ב שבת סי' נ"ד), "דאיתמר לא שמע שטבע תינוק בים ופרס מצודה להעלות דגים והעלה תינוק ודגים רבה אמר פטור ורבה אמר חייב רבה אמר פטור זיל בתר מעשיו רבא אמר חייב זיל בתר מחשבתו והלכה כרבא וכ"כ ה"ר משה מיימן ...", עי' ערה"ש העתיד (שגגות סי' ר"ח אות ל"ב, עי' או"ח סי' שכ"ח סעי' ח').
3. מראי מקומות בדעת הרמב"ם – מגדול עוז (שבת פרק ב' הל' ט"ז), אור זרוע (סי' נ"ד, לשונו מובא לעיל), כלי חמדה (ויחי אות ג' ד"ה הן), יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ל"ה אות ה' ד"ה אולם).

ה. העלה תינוק לבד.

1. לכו"ע פטור, בין רבה ובין רבא – ברכי יוסף (סי' ש"א ס"ק ו', סי' שכ"ח ס"ק ט'), "פסק הרמב"ם פ"ב (הל' שבת הט"ז) שמע שטבע תנוק בים וכו' נתכוון להעלות דגים והעלה דגים ותינוק פטור. וכל שכן הכא דנתכוון להציל נפש והצילו. ואפילו לדעת הראב"ד דפליג התם וסבר דאזלינן בתר מחשבתו, דקי"ל כרבא לפי גירסתנו במנחות דף ס"ד, יראה דלא אמר רבה דחייב אלא כשהעלה דגים ותנוק, דאף דהעלה תינוק אזלינן בתר מחשבה כיון דנתקיימה והעלה דגים נמי, אבל היכא דנתכוון להעלות והעלה תינוק לחוד בלא דגים, אף לרבה לא אזלינן בתר מחשבה כיון שלא נתקיימה", הו"ד בחמרת ישראל (קונ' דרך החיים סי' כ"א אות ד', קי"ח-א' ד"ה שוב עליי), זרע אמת (ח"ג יו"ד סי' קכ"ג ד"ה ואע"פ), שפת אמת (מנחות דף סד. ד"ה לאו, "והא דנקט והעלה דגים ותינוק ולא אמר והעלה תינוק גרידא נראה דבכה"ג בלא"ה פטור דלא נתקיים מחשבתו להכי אמרו דגים ותינוק").
2. לעבור עבירה לרפאות ע"י סגולות - לשיטת האוסרים.
(א) אם מתרפא, לא יהיה חילול שבת למפרע - עי' סי' שכ"ט, לשיטות ומראי מקומות.

ו. בה"ל (סי' שט"ז סעי' ז' ד"ה הצד) – "עיין במ"ב דמייירי באין דרכן להמית בנשיכתן ואפ"ה פטור עי"ש ונ"ל דבמקומות שדרכן להמית כגון נחש בא"י ועקרב בחדייב [עיין שבת קכ"א ע"ב] אפשר אפ"י הוא היה מתכוין בצידתו לרפואה ג"כ פטור כיון דמצוה לבערו מן העולם כדי שלא יהרוג בני אדם וכדלקמן בס"י דומה למה דאמרינן ביומא פ"ד בתינוק הטובע בנהר פורש מצודה ומעלהו ואע"ג דקמכוין למיתצד דגים וע"ש בחי' רע"א ובר"ס ס"פ האורג ויש לדחות דהכא קמיכוין רק לרפואה ולא לתועלת שניהם א"כ דומה למה דאמרינן בפסחים כ"ה לא אפשר וקמיכוין אסור ע"ש ברש"י וגם בסוף הסוגיא לענין שטיחת אבידה דעצם השטיחה הוא כראוי והיינו מן התורה כמו שכתבו הפוסקים וא"כ ה"ה הכא אף דעצם הפעולה הוא מצוה במקום שרגילין להמית אדם מ"מ גרע במה שהוסיף בכונתו ועיין".

1. פריך עליו מסוגיא במנחות: למ"ד זיל בתר מעשה, וכן פסק הרמב"ם. ואפ"י למ"ד זיל בתר מחשבה, כאן לכו"ע פטור, כיון שרק הרג הנחש בא"י שהוא פקו"נ [כהברכי יוסף, לעיל].

(א) מנחת יצחק (ח"ח סי' כ"ה ד"ה ולא) - לשונו מובא לקמן.

(ב) הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת דף קכא: ד"ה ומשמע) – "הביאור הלכה ... ומשמע דמספק"ל אף לחיוב חטאת (וכדפתח בלשון פטור וע"ז כ' וילד"ח) וזה צ"ע דלא הזכיר הגמ' במנחות ס"ד א' מח' רבה ורבא אף בנתכוין לצוד דגים והעלה תינוק ודגים דרבה פטר ליה דבתר מעשיו אזלינן, והרי עשה מעשה היתר מחמת צידת התינוק".

(ג) שבות יצחק (ח"ו עמ' ר' בהע') – "והנה בבה"ל שם כתב לחלק מהא דאיתא ביומא פ"ד: דתינוק הטובע בנהר פורש מצודה ומעלהו ואע"ג דקמכוון לצוד דגים, דשאני התם דמכוון גם להצלת נפש, משא"כ כשמכוון לצוד הנחש רק לרפואה. מיהו ברמב"ם פ"ב מהל' שבת הט"ז מבואר דאפ"י לא שמע שטבע תינוק ונתכוון רק לדגים אם העלה דגים ותינוק פטור וזה כרבא בסוגיא דמנחות סד. [ועיי"ש בראב"ד דפליג לפסוק כרבה דחייב]. הרי דאזלינן בתר מעשיו ולא בתר כונתו, וצריך לישב דין זה עם דברי רבא בפסחים דאי אפשר וקמכוין אסור, וכ"פ הרמב"ם פרק י"ד ממאכלות אסורות הלכה י"ב דהנאה הבאה לו לאדם בעל

כרחו באיסור מכל האיסורין אם נתכוון אסור. ועיי"ש בכסף משנה דרש"י מפרש לה דוקא באיסורי הנאה כגון ריח של עכו"ם, אך הרמב"ם מפרש לה בכל האיסורים וצ"ע.

(ד) הגרר"צ ובר שליט"א (שיעורים בשבת עמ' רכ"א) – "בדברי הבה"ל ... יש כמה דברים קשים בדברי רבינו, שלהלן בסימן שכ"ח אסר לכוון וכמו שהביא בשם הגרעק"א לפי גירסת הרי"ף והרמב"ם, וכאן נקט בפשיטות כהר"ן דפרק האורג דשרי לכוון ואפילו ציין לדברי הגרעק"א שגילה לנו שזה פלוגתא. ועוד קשה לנו מה שלא הביא סוגיא ערוכה דמנחות (דף ס"ד ע"א) דמבואר שם גם כשמכוון לאיסור דתלוי בפלוגתא אי אזלינן בתר מחשבתו או אזלינן בתר מעשיו וזה דומה יותר לנידון של הצד לרפואה מהא דיומא (דף פ"ד ע"ב) שמכוון גם להצלה".

(ה) תורת היולדות (פרק י"ג הע' י') – "הביאור הלכה ... ולכאורה יש לתמוה במה שסיים שבמכוין לרפואה בלבד חייב, ולא דמי לתינוק הטובע בנהר שפורש מצודה ומעלהו אף שצד ג"כ דגים, משום דשם מכוין לתועלת שניהם, והרי במנחות דף ס"ד. מבואר דאעפ"י שלא שמע שטבע תינוק ומכוין רק לצידת דגים, בכל זאת אם העלה תינוק ודגים פטור לפי רבה הסובר 'זיל בתר מעשיו'. וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מהלכות שגגות ובפרק ב' מהלכות שבת. ואם כוונת הביאור הלכה לפסוק כרבא הסובר שם זיל בתר מחשבתו, וכמו שמפקפק הראב"ד בהשגותיו בפ"ב מהלכות שבת, מ"מ היה לו להביא את סוגית הגמ' במנחות, הדנה בהדיא בשאלה זו. ואולי אפשר לומר, דכשמכוין למלאכת חלול שבת אעפ"י שעצם הפעולה היא מצוה, בכל זאת במה שמכוין לאיסור נחשב זה לחילול שבת, וכמו שהוכיח מהסוגיא דפסחים. ולא קשה מסוגיא דמנחות שמבואר שם דבמכוין לצידת דגים והעלה תינוק ודגים פטור, דשאני התם דאעפ"י שעשה מלאכה כיון שסוף סוף הציל במלאכה זו פטור, משא"כ בצד נחש כיון שחשב למלאכה בלבד, נחשב זה לחלול שבת ולא מהני מה שסוף סוף הציל ועשה מצוה, כיון דחלוק הפקו"ל בנחש מהפקו"ל בתינוק שטבע, דבתינוק שטבע שכבר נמצא התינוק בסכנה, אעפ"י שהיה בידו להצילו כדרך היתר והצילו מתוך חלול שבת פטור, כיון שסוף סוף הציל ע"י חילול שבת זה. משא"כ בנחש שצידתו היא רק מניעה מהסכנה ועדיין אין שום פקו"ל לפניו, בזה אם אפשר למנוע הסכנה בלא חלול שבת והציל מתוך חלול שבת חייב, וזה דומה למה שכתב הביאור הלכה בסימן רע"ח בחולה שהנר מפריע שנתו ואפשר להוציא הנר לחדר אחר ולא עשה כך אלא כבהו חייב, כיון שאין כאן הצלת מסוכן אלא מניעה מסכנה, וכמו כן בצידת נחש. אלא שיש מקום לדחות ולומר דהטעם של הבאו"ה הוא משום דאם אפשר להציל בדרך היתר והציל בדרך איסור חייב. לפי"ז מונית הנוסעת בשבת להצלת חולה הנמצא כבר בסכנה, אף שהנהגה מתכוין בנסיעתו לחלל שבת ולהרויח ממון בלבד פטור, כיון שסוף סוף הציל. אלא שמצוה להודיעו שזה לצורך פקו"ל כדי שלא יהיה נתכוין לחזיר ועלה בידו טלה, אבל הנוסע להציל למנוע סכנה חייבים להודיעו כדי שלא יכשל בעוון חילול שבת, ודומה לצד נחש לרפואה שחייב. עוד אפשר לבאר את דברי הביאור הלכה, על פי מה שכתב הרמב"ם בפ"ב משגגות הלכה ט"ו, וז"ל: 'וכן הפורס מצודה להעלות דגים מן הים בשגגה והעלה תינוק עם הדגים בין ששמע שטבע תינוק בין שלא שמע, הואיל והעלה תינוק הרי זה פטור מחטאת אעפ"י שלא היתה כוונתו אלא לצוד, מפני שהיה שוגג. וכן כל כיוצא בזה'. וכתב האמרי בינה הלכות יו"ט סימן ג' וז"ל: 'ואין לזה הבנה, הא אף אם היה מזיד וקיבל התראה ג"כ פטור דאזלינן בתר מעשיו, וכבר כתב הרמב"ם שם דכל החייב על זדונו כרת חייב על שגגתו חטאת וא"כ למה כתב מפני שהיה שוגג. ואולי אפשר ליישב דברי הרמב"ם על פי מה שכתב בקובץ הערות סימן מ"ט אות ג' וז"ל ...'. (ו) י"ל, הבה"ל מסופק האם הוא מותר לכתחילה – הערות וביאורים (על מ"ב אות ז' ד"ה נדון), הו"ד האיר יוסף (שבת סי' נ"ח ד"ה ויעוין, משנת פקו"ל סי' כ"א אות ג', ו'הנה נדון הביאו"ה לא מיירי לענין חיוב חטאת דזה מפורש בסוגיא במנחות ס"ד א' שנתכוין להעלות דגים והעלה דגים ותינוק דס"ל לרבה דזיל בתר מעשיו ופטור וכן פוסק הרמב"ם, אלא ספק הביאו"ה הוא לענין היתר לכתחילה האם מותר לו להתכוין רק לרפואה ואין כוונתו בשביל פקו"ל אלא דסו"ס כיון שיש כאן פקו"ל ממילא אפשר דמותר לו גם כשכוונתו לרפואה לחודא ... ומש"כ הביאו"ה 'פטור' אינו מדוקדק וכוונתו מותר ... וראיתי באיזה חיבורים שעמדו בקושיא הנ"ל על הביאו"ה ורצו לפרשם ע"פ הרמב"ם בהלכות שגגות דהסוגיא במנחות מיירי רק בשוגג, ועוד רצו לחלק בין הצלה גמורה של נפש לבין חשש פקו"ל – ולא הועילו כלום בפלפולם כי אז היה צריך הביאו"ה דן בזה בכמה צדדים ולא העיר מהסוגיא במנחות").

(1) לא נראה – פטור ... דאמרינן בפסחים כ"ה לא אפשר וקמיכוין אסור ... והיינו מן התורה – לשון בה"ל (לעיל), וכן עי' הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת דף קכא: ד"ה ומשמע, לשונו מובא לעיל).

(2) מראי מקומות – ביצחק דקרא (על בה"ל שם, "עין מנחות דף ס"ד ע"א דלדעת רבה אזלינן בתר המעשה, אלא דהתם לענין פטור בדיעבד").

ז. סתירת הסוגיות - בין פסחים (דף כה) שמתכוין אסור, ובין מנחות (דף סד) שמתכוין לאיסור מיקל.

1. יש לחלק בין פקו"ל לשאר מצות – מנחת יצחק (ח"ח סי' כ"ה ד"ה ולא, "מה בין תינוק הטובע, דכפי שכתב בעצמו דפורש מצודה ומעלהו ואע"ג דקמיכוין למיתצד דגים, והיינו כהפוסקים דנקטי הגירסא (ביומא) שם כן, עי' במ"ב בשער הציון (סי' שכ"ח אות י"ז), ולא קשה ממה דאיתא (בפסחים) בלא אפשר וקמיכוין, דאסור אפילו במכוין לשניהם, משום דפקו"ל שאני, וראי' מהמ"ב בעצמו, דהוכיח בספרו אהבת חסד כשיטת הר"ן כנ"ל, ואף כתב בשעה"צ (סי' שט"ז אות ל"ג) שם ליישב אליבא דהרשב"א דגם הוא לא מתיר רק כשעיקר כוונתו בשביל שמירת ביתו, ושם (בפסחים) מיירי במכוין לשניהם בשוה עיי"ש, והרי הר"ן היותר מחמיר מהרשב"א בצידת צבי, מ"מ בטביעת תינוק הוא מהמקילים אפילו במכוין גם לצוד דגים וכי"ב, וכמו שהביא בשעה"צ (סי' שכ"ח) שם מחידושי רע"א עיי"ש, ועכ"ח דפקו"ל שאני, ושם (בפסחים) ל"ה פק"ג, וגם שטיחת אבידה שם, אף דהוי מצוה, אבל ל"ה פק"ג, ומה בין מזיקים הממיתים דהוי פק"ג כנ"ל, דכתב דיש לדחות דהכא קמיכוין רק לרפואה ולא לתועלת שניהם, דדומה למה דאמרינן (בפסחים) וכו', הלא התם ל"ה פק"ג, והכא הוי פק"ג, ועיקר הדבר דאף בפק"ג, דוקא אם מכוין לשניהם, אבל במכוין רק לדבר האסור, מבואר להדיא בש"ס (מנחות ס"ד ע"א) גבי שמע שטבע תינוק בים, אבל אין ראי' (מפסחים) דל"ה פק"ג, וגם לענ"ד מה שמסיק בביאור הלכה שם, דאף דעצם הפעולה הוא מצוה במקום שרגילין להמית אדם, מ"מ גרע במה שהוסיף בכוונתו כנ"ל, דאף דאסור אם הוסיף בכוונתו, אבל לומר חייב כמו דאיתא בש"ע קשה, דהרי זה דומה למה דאיתא בש"ס (מנחות) שם שמע

שטבע תינוק בים ופירש מצודה להעלות דגים והעלה דגים ותינוק דהלכה כרבה דאמר דפטור. כמו שפסק הרמב"ם (פ"ב מה' שבת הט"ז) עיי"ש וצ"ע).

א) אולי יש לפרש הבה"ל: שיש ב' מקרים של פקו"נ [וכן שמעתי מהר"י רובין שליט"א. ואמר, לפעמים תלוי במידת הבטחון].
(1) חד, שיש חיוב לעשות. ובשבת, צריך לחלל שבת מצד "וחי בהם". ואם לא עושה, עובר על הפסוק "ולא תעמוד על דם רעך".
(2) שני, חשש פקו"נ. ובשבת, יכול לחלל שבת מצד "וחי בהם". אבל אין חיוב, ולא עובר על לא תעמוד.

(3) וע"פ הנה"ל, י"ל שטבע תינוק בנהר, צריך לחלל שבת. ועל כן, הוא פטור, שהמעשה הוא מעשה חיובית. אבל מי שלא צד נחש א"י, י"ל אינו עובר לא תעמוד. וכיון שאין חיוב צידה, י"ל הכל תלוי במחשבה, כמו הסוגיא בפסחים. [עדיין יש לעורר, א"כ למה הח"ח מביא בכלל הסוגיא ביומא של תינוק הטובע בנהר. אבל לכל פחות, אין סתירה להלכה].

2. יש לחלק בין רשות למצוה – בית יצחק (או"ח סי' קי"ב אות ב', עי' יו"ד סי' ח' אות ח', "פסחים ... ממנחות ... וע"כ צ"ל במצו' כגון סכנה נפשות פטור אף שנתכוין לדבר עבירה").

3. למה בפסחים מיקל גבי פס"ר במקום שלא נחא ליה, משא"כ שאר הש"ס.

א) יש לחלק בין קום ועשה ושב ואל תעשה – עי' פני יהושע (פסחים דף כה; לשונו מובא לעיל), עי' חפץ חיים (כלל ו' במ"ח ס"ק י"ד, הג"ה שם, לשונו מובא לעיל).

ח. מראי מקומות להסוגיא במנחות – ר' עזריאל הילדסהיימר (ח"א או"ח סימן פ'), עלי באר (כלל ד' אות מ"א).

ט. שמע שטבע תינוק בים.

1. האם מותר לכוון לתינוק ודגים - עי' סי' שכ"ח סעי' י"ג.

לג] שני רופאים יהודים: לקחת יהודי מחלל שבת או יהודי שומר שבת.

א. יהודי שומר שבת.

1. עי' בית הלוי (פר' שמות ד"ה וירא) – "וירא אלהים את בני ישראל וידע אלקים, ולכאורה אינו מובן כוונת של סיום הפסוק וידע אלקים. רק יש לומר דבילקוט איתא דקיסרג שר של מצרים על ישראל שעבדו ע"ז ובאה לו התשובה הללו עבדו מתוך שיעבוד ומתוך טירוף הדעת שמא אתה דן על שוגג כמזיד ועל אונס כרצון. והנה טענת אונס לא שייך רק היכא דאם לא היה האונס לא היה עושה אותו דבר והאונס הביאו לעשות ואז נחשב כאילו לא עשאו. אבל היכא דגם אם לא היה האונס היה עושהו הגם דעתה הוא אנוס בכה"ג לא מקרי אנוס כלל. וכמו דמבואר בהפלאה (כתובות קי ע"ב) בהא דקיי"ל דבשהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה דע"פ דינא דגמרא כופין אותו להוציא, וכתבו הפוסקים דבחוץ לארץ אין כופין דדלמא עון ישיבתו בחו"ל גרם לו שלא ילדה אשתו, וכתב בהפלאה אע"ג דאנן פסקינן כרבינו חיים כהן שהביאו התוס' בסוף כתובות (שם ד"ה הוא אומר) דבזה"ז אין מחוייב לעלות לארץ ישראל משום כובד הישיבה והדוחק שבא"י, וא"כ הא לא שייך לומר דעון ישיבתו בחו"ל גרם לו, מ"מ שפיר כתבו הפוסקים דבחו"ל אין כופין דדלמא גם אם לא היה האונס ג"כ לא היה עולה ומש"ה מגיע לו עונש על שאינו עולה, אע"ג דהשתא הוא אנוס. ומזה יצא דמי שהוא פרוץ באחת ממצות ה', אע"ג דלפעמים נתרשש לו אונס שלא יכול לקיימה מ"מ לא מקרי אונס, וכמו בשמירת שבת וכדומה דלפעמים אנוס הוא לעשות מלאכה או עבור חולה ר"ל וכדומה מ"מ לא מקרי אונס רק לאותם שהיו שומרים אותו אם לא היה האונס, אבל המחלל שבת כשאינו אנוס, גם במלאכה שהוא אנוס מקרי מחלל, וכן הוא בכל האיסורים. וכן גדר השוגג אינו רק באופן שאם לא היה שוגג לא הי' עושהו, אבל מי דגם אם היה ידוע לו זה החטא מ"מ היה עושה אותו אע"ג דהשתא שגג בו לא מקרי שוגג, וזהו הטעם דרק השב מידעתו מביא קרבן על שגגתו אבל מי שאינו שב מידעתו אינו מביא קרבן על שגגתו, דגם שגגתו לא מקרי שוגג גמור ולא ניתנה שגגה שלו להתכפר בקרבן. וזהו ביאור הכתוב (בירמיה ל') על רוב עונך עצמו חטאתיך, דעון הוא מזיד וחטא הוא שוגג. אמר הכתוב דע"י זה שאתה עובר במזיד גם השוגג שלך חזק, דכיון דאינו שב מידעתו גם שגגתו לא ניתנה להתכפר. והנה ידיעה זאת היא נעלמה מעין כל בריה לירד לסוף דעת האדם החוטא באונס או בשוגג לידע מה היה עושה אלולא זה האונס שמביאו לידי כך רק גלוי לפניו יתברך. וז"ש הכתוב וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים, פירוש דראה מעשיהם של ישראל מה שעושים עתה בשיעבודם וידע היאך היו הם עושים אם לא היה להם זה השיעבוד והאונס של מצרים. וזהו שהשיב לו הללו עבדו מתוך טירוף הדעת שמא אתה דן על השוגג כמזיד ועל האונס כרצון, דהם שוגגים ואנוסים ואילו לא היו עושים כן".

2. הגרשז"א צ"ל (ששכ"ה פרק ל"ב הע' קכ"ה [דפו"ח, הע' ק"ל], עי' מלואים, שולחן שלמה סי' שכ"ח ס"ק י"ד.ג.) – "דעדיף טפי לעשות המלאכה ע"י שומר מצוות שכוונתו למצוה, כי על ידי עבריינן אע"ג דקעביד מצוה מכל מקום הו"ל כנתכוין לבשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, דמבואר בקידושין - דף ל"ב ע"א תוד"ה דמחיל - דגם על זה יש משום ולפני עור, וגם אפשר דבני"ד גרע טפי כיון שבאמת יש כאן חלול שבת, ויתכן שהרופא אינו נחשב כמחלל שבת רק אם כוונתו להצלה ולא אם מכיון לתשלום, וראה גם בספר בית הלוי עה"ת פרשת שמות על הפסוק וירא ה' את בני ישראל".

א) מראי מקומות – הגרשז"א צ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' כ"ט ד"ה נלענ"ד), הגרשז"א צ"ל (שולחן שלמה סי' ש"ו ס"ק כ').

3. בית אבי (ח"ד סי' פ"ג).

4. משנה הלכות (חי"ג סי' נ"ו ד"ה ולפענ"ד, מכתב בס' פסקי תשובות סוף חלק ג' בסימן שכ"ח אות ט') – "וכבר הארכתי בתשובה אחת בכגון שיש לפנינו יהודי מחלל שבת בפרהסיא והוא רופא מומחה וגם ישראל שומר התורה איזה מהם יעשה הריפוי השומר שבת או המחלל שבת והעלתי דהשומר שבת ירפא ולא המחלל".

5. הרמ"א שטרן (קובץ קול התורה מ"א עמ' ר"א, ע"ש בהגה"ה).

6. הגר"ח"ק שליט"א (אליבא דהלכתא חס"ו עמ' נ"ט טור א') – "שאלה: יש להסתפק כשיש בבית חולים שתי אחיות שעובדות בבית חולים, אחת חרדית ואחת חילונית, וצריך לקרוא לאחת לצורך פיקו"נ, למי יקרא לחרדית או לחילונית, או כרצונו, וצ"ע. תשובה: יקרא לחרדית. (דולה ומשקה, כת"י)".
- הגר"ח"ק שליט"א (דרך שיחה ח"א עמ' רע"ו) – "שאלה: כשיש לו רכב, ונהג האמבולנס הוא גוי - בודאי עדיף שיסע עם הגוי, ואם הנהג יהודי וע"י האמבולנס יהיה יותר חילול שבת שצריך גם לחזור, מהו כה"ג שהנהג חילוני ויעשה חילול שבת יותר מן המותר, ומהו כשהוא חרדי שיעשה כדן. תשובה: אם נהג האמבולנס הוא חרדי ויעשה כדן, אף שיהיה יותר חילול אבל זה בהיתר, עדיף מאשר לנסוע ברכבו הפרטי, אבל בחילוני שמכשילו בחילול שבת - יסע לבד".
7. הגר"ע אויערבאך שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת ס"ז עמ' כ"ב) – "ומעתה נראה דאם מצד שאר הנסיבות, כגון טיב הרופא ומרחק המקום שהרופא בא משם, אין עדיפות באחד מהם, יש להעדיף את הרופא השומר תו"מ, דהא לטעמים שכתבו הריא"ז והט"ז הכי עדיף טפי וכדנתבאר. וגם לטעם שכתב הרמב"ם אינו מוכרע שאינו כן. ולשיטת הבית הלוי הרי מדינא יש לעשות כן, ומשו"ה אף שיש חולקים עליו וכדנתבאר, מ"מ לכתחילה יש להעדיף את הרופא החרדי".
8. נשמת שבת (סי' שכ"ח אות רמ"ד) – "יעדיף לילך אצל השומר שבת".
9. פסקי תשובות (סי' שכ"ח אות ט') – "חייב לקחת רופא שומר תו"מ שימעט בחילולי שבת".
10. תורת היולדות (פרק י"ג סעי' ו') – "יש להעדיף נהג שומר שבת על פני נהג יהודי המחלל שבת".
- תורת היולדות (פרק י"ג הע' ח') – "ואפילו אם זה שאינו שומר שבת לא יעבור על איסורים נוספים. והטעם על פי הנאמר ב'בית הלוי' פרשת שמות, שרופא המציל נפש, והיה מחלל עליו שבת גם ללא המצוה של הצלת נפש, עוון חילול שבת בידו. אם כן כאשר אפשר להיעזר בשומר שבת, אל יכשיל מי שאינו שומר שבת".
11. רפואת ישראל (עמ' צ"א).

ב. יהודי מחלל שבת.

1. תשובות והנהגות (ח"ה סי' שצ"ט) – "בספר ששכה"ל מביא מהגרש"ז אויערבאך ... ולענ"ד נראה, דאדרבא, כיון שאם לא יקרא לרופא שומר שבת, אז באותה שעה רופא זה מקיים מצוות דעונג וקדושת שבת, משא"כ במחלל שבת, שאף אם לא יעשה מלאכה באותו שעה, אינו מקיים הנ"ל, לכן נראה דעדיף לקרוא לרופא מחלל שבת, והיינו כששניהם מומחין באותה מדה. (ואף שיתכן והמחלל שבת יסע אח"כ חזרה לביתו, מ"מ לדעתיה קעביד, ואין איסור מסייע וכמבואר באחרונים)".
- ג. יכולים לכתחילה להזמין איזה רופא שדעתם נוטה לו.
1. ציץ אליעזר (חי"ג סוף סי' נ"ו) – "לפי בירורנו בזה כאן ברור שאין בזה גם משום מן המוכרח, כשהבעיה העומדת לפנינו היא על הזמנת רופא, ויכולים לכתחילה להזמין איזה רופא שדעתם נוטה לו, בהיות ולא מן הכל אדם זוכה להתרפאות, ומתירים עבור כן איסורים".
- א) וחוזר מציץ אליעזר (ח"ח סי' ט"ו פרק י"ג אות ט"ו, ח"ט סי' י"ז פרק ד') – "יש להעדיף ולבחור ללכת דוקא אצל רופא שומר שבת ומצוות, והרופא אין לו בהחלט למנוע א"ע מלהזדקק לחולים הבאים במחיצתו או שנקרא עליהם, ואדרבא יש לו עוד ביותר זריזות להזדקק להם ביום שבת קודש, והעושה זאת שכרו כפול מן השמים כדת כל שומר שבת מחללו ששכרו הרבה מאד כפי פעלו".
- ד. טעמים שעדיף לקחת רופא שומר תורה ומצוות.
1. יש חילול שבת, כיון שבלאו ההתיר של "וחי בהם" ג"כ מחלל שבת.
- א) בית הלוי (פר' שמות ד"ה וירא) - לשונו מובא לעיל.
- ב) הרמ"א שטרן (קובץ קול התורה מ"א עמ' ר"א).
- ג) נשמת שבת (סי' שכ"ח אות רמ"ד ד"ה ובס').
- 1) קשה מגמ' מנחות (דף סד.) – משנת פקו"נ (סי' כ"ב אות ד', "ובבית הלוי ... ודבריו מרפסין איגרא דלענין חולה גם באופן שהיה עובר בלא"ה מ"מ רחמנא שריא, וכדאמרינן במנחות סד, דנתכוין להעלות דגים והעלה דגים ותינוק דפטור, ודברי בית הלוי שייכים רק במקום שיסוד הפטור משום 'אונס'").
- 2) חולק עליו – עי' הגריש"א זצ"ל (שבוע יצחק ח"ו הע' עמ' ר"א, "דצ"ע בזה, שהרי כשנזדמן למי שפרוץ בחילול שבת לעשות מלאכה לחולה מסוכן, התורה מחייבתו לחלל שבת, וכשהוא מכוון להצלת החולה איך אפשר שיחשב על מעשה זה כמחלל שבת". אליבא דהלכתא חוברת ס"ז עמ' כ"ב, "בבית הלוי ... אולם מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל נוקט דכיון שבמקרה זה הוא מוכרח לחלל שבת, ואדרבה מצוה קעביד, ממילא אין זה נחשב לחילול שבת").
- 3) מראי מקומות – מהרי"ל דיסקין (סי' מ"ב אות ל"א).
2. יש חילול שבת, אא"כ כוונתו להצלה.
- א) הגרש"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ל"ב מילואים הע' קכ"ה [דפו"ח, הע' ק"ל], שולחן שלמה סי' שכ"ח ס"ק י"ד ג') - לשונו מובא לעיל.
- 1) קשה מגמ' מנחות (דף סד.) – משנת פקו"נ (סי' כ"ב אות ה', "הגרש"א ז"ל ... צ"ע ופירוש דהא קיי"ל דבנתכוין לדגים והעלה גם תינוק דפטור מחטאת דזיל בתר מעשיו, ויתכן שיש כאן קיצור דברים וכוונתו דהגרש"א ז"ל דאם כוונת הרופא למצוה גם אם לא הועיל ברפואתו מ"מ הוה בהיתרא, אבל אם כוונת הרופא רק עבור בצע כסף, אם בסוף לא יועיל נמצא דהוה חלול שבת, ואשר ע"כ צריך להעדיף לקרוא לרופא השומר שבת, כי פעמים שאין הרפואה מועלת").

3. שימעט בחילולי שבת.
- (א) ציץ אליעזר (ח"ח סי' ט"ו פרק י"ג אות ט"ו) – "ומטעמא כדי למנוע עי"כ שהרופא שאינו דתי לא יחלל את השבת בדברים שאינם צריכים".
- (ב) נשמת שבת (סי' שכ"ח אות רמ"ד).
- (ג) פסקי תשובות (סי' שכ"ח אות ט'), לשונו מובא לעיל.
4. ירא ה' עושה יותר ממה שהאומנות מבקשת ממנו.
- (א) משנה הלכות (מכתב בס' פסקי תשובות סוף ח"ג על סי' שכ"ח אות ט') – "מצד החולה שכיון שהוא ירא ה' עושה יותר ממה שהאומנות מבקשת ממנו כי יש לו מצוה של ורפא וירפא וידוע שכמה מזלזלים כהיום הרופאים בבני אדם, והשנית כי כבר כתב הרדב"ז בתשובה דבקרא וחי בהם הוא חיוב על כל אדם מישראל להציל את חבריו החולה ... ועוד בו שלישיה ...".
5. רופא שומר תורה מתפלל לה' שיצליח ברפיאתו.
- (א) משנה הלכות (מכתב בס' פסקי תשובות סוף ח"ג על סי' שכ"ח אות ט') – "שידוע מאמר העולם שהרמב"ם יותר ממה שפעל ברפואותיו פעל בתפלותיו ורופא שומר התורה בשעת רפיאתו מתפלל לה' שיצליח ברפיאתו ושומר ישראל שומע תפילתו ושולח הרפואה על ידו משא"כ רופא רשע ח"ו שסומך רק על עצמו ועל כוחו ועוצם ידו ואומנתו".
6. רופא שאינו שומר תורה ומצוות עובר "ה' יסלח לה", שנתכוין לבשר חזיר ועלה בידו בשר טלה.
- (א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ל"ב הע' קכ"ה [דפו"ח, הע' ק"ל], עי' מלואים, שולחן שלמה סי' שכ"ח ס"ק י"ד ג.) – לשונו מובא לעיל.
7. יהודי שומר שבת, כדי לקיים המצוה "או קנה מיד אמתך".
- (א) נשמת שבת (סי' שכ"ח סוף אות רמ"ד).

ה. אם יש איסור לפני"ע ללקח רופא חילוני, לשיטת שסבר שהוא מחלל שבת.

1. כן.
- (א) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ל"ב הע' קכ"ה [דפו"ח, הע' ק"ל], שולחן שלמה סי' שכ"ח ס"ק י"ד ג.) – לשונו מובא לעיל.
- (ב) עי' נשמת שבת (סי' שכ"ח אות רמ"ד).
- (ג) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תק"כ) – "שאינן להחליף ממש עם ישראל חילוני. שעדיין יש לחוש ללפני עור. ועוד שהחילוני מרגיש 'כשבת גוי' עי"ז, ולעולם לא יבוא לחזור בתשובה".
2. לא.
- (א) שערים מצויינים בהלכה (סי' צ"א ס"ק א', עי' קונ"א שם).
- (ב) ציץ אליעזר (ח"ט סי' י"ז פרק ד' סוף אות א') – "ברצוני להדגיש שמה שהבאתי לומר עפ"י ד' ההפלאה והבית הלוי לחזור אחר רופא שומר שבת, דצריך שהדבר יהא ברור שהוא רק מן המובחר, אבל ע"פ דין ברור שאין כל איסור להזמין גם רופא שאינו דתי ואכמ"ל יותר".
- (ג) תשובות והנהגות (ח"ג סי' תע"ט, ח"ה סי' שצ"ט) – "הגרשז"א אויערבך זצ"ל ... ובעצם לא ידעתי מנלן שע"ז יש כבר איסור לפני עור על דבר שהוא בעצמו היתר, שאינו דומה למכשול דקרא שהוא מניעת מכשול שיוזק חבריו מדבר היזק מצד עצמו, והוא הדין באיסור, אבל כאן הדבר מצד עצמו מצוה ומנלן לאסור".
- (ד) עי' משנת פקו"נ (סי' כ"ב אות י"ב) – "ל"ש בכגון דא איסורא דלפני עור שהרי אין כאן מעשה וחפצא דעבירה בעצם, אלא די שרופא אשמה וצריך כפרה על מחשבתו הרעה שרצונו היה לחלל שבת".
3. מראי מקומות – הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק מ' הע' כ"ז [דפו"ח, הע' ל"ב], מנחת שלמה ח"א סי' ז' אות ד' ד"ה והטעם, שולחן שלמה סי' רמ"ח אות ח' ד"ה ומהאי, סי' ש"ו אות כ'), ס' לפנ"ע (סי' י"ב, ליקוטים הע' נ"ט, הע' ס"ב), נשמת שבת (סי' ש"ל אות תק"י ד"ה עוד), שבות יצחק (ח"ו עמ' ר"ב ד"ה וכמו"כ), משנת פקו"נ (סי' כ"ב אות ו').

ו. מראי מקומות – יד יצחק (ח"ג סי' צ"ה), קובץ הערות (סי' מ"ט אות ה', אות י'), קנין תורה בהלכה (ח"ה סי' כ"ז אות ג'), תשובות והנהגות (ח"ג סי' צ"א ד"ה וכן), עיונים בהלכה (ח"ב סי' כ"ב ע"ג א"ד), שואלין ודורשין (ח"ד סי' כ').

1. רמב"ן (פר' לך לך פרק ט"ו פסוק י"ד) – "והנכון בעיני, כי טעם וגם, אף על פי שאני גזרתי על זרעך להיות גרים בארץ לא להם ועבדום וענו אותם, אף על פי כן אשפוט את הגוי אשר יעבדו על אשר יעשו להם, ולא יפטרם בעבור שעשו גזרתי: והטעם כמו שאמר הכתוב (זכריה א יד) וקנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה וקצף גדול אני קוצף על הגוים השאננים אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה, ואומר (ישעיה מז ו) קצפתי על עמי חללתי נחלתי וגו'. וכן היה במצרים שהוסיפו להרע כי השליכו בניהם ליאור, וימררו את חייהם וחשבו למחות את שמם, וזה טעם דן אנכי - שאביא אותם במשפט, אם עשו כנגדו עליהם או הוסיפו להרע להם. וזהו מה שאמר יתרו כי בדבר אשר זדו עליהם (שמות יח יא), כי הזדון הוא שהביא עליהם העונש הגדול שאבדם מן העולם. וכן כי ידעת כי הזידו עליהם (נחמיה ט י): והרב נתן טעם בספר המדע (הלכות תשובה ו ה) לפי שלא גזר על איש ידוע, וכל אותם המריעים לישראל אלו לא רצה כל אחד מהם הרשות בידו, לפי שלא גזר על איש ידוע. ולא נתכנו דבריו אצלי, שאפילו גזר שאחד מכל האומות יריע להם בכך וכך, וקדם זה ועשה גזרתו של הקב"ה זכה בדבר מצוה, ומה טעם בדבריו, כאשר יצוה המלך שיעשו בני מדינה פלונית מעשה מן המעשים, המתרשל ומטיל הדבר על האחרים חומס וחוטא נפשו, והעושה יפיק רצון ממנו, וכל שכן שהכתוב אמר וגם את הגוי אשר יעבדו, שיעבדו הגוי כולו, והם הלכו מעצמם למצרים. אבל הטעם כאשר כתבתי: וכבר הזכירו רבותינו הענין הזה, אמרו בואלה שמות רבה (ל טו) משל לאדון שאמר לבנו "יעשה עם פלוני ולא יצערנו", הלך ועשה, אף על פי שעשה עמו חנם לא הניח שלא היה מצערו. כשנתרצה האדון לבנו גזר על מצערי הריגה. כך גזר הקב"ה שיהיו ישראל משועבדין במצרים, עמדו עליהם ושעבדום בחוזק. אמר הקב"ה היה לכם לנהוג בם כעבדים ויעשו צרכים, אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה

(זכריה א טו). עד כאן לשונם: ודבר ברור הוא כי השלכת בניהם ליאור אינה בכלל "ועבדום וענו אותם", אבל היא עקירתם לגמרי, וכן מה שאמרו תחלה הבה נתחכמה לו פן ירבה (שמות א י), אינו בכלל עבדות וענוי, מלבד מה שהוסיפו בענוי עצמו, וימררו את חייהם בעבודה קשה וגו'. והוא מה שאמר הכתוב (דברים כו ז) וירא את עניינו ואת עמליו ואת לחצו: ודע והבן כי האיש שנכתב ונחתם בראש השנה להריגה לא ינקה הליסטים ההורג אותו בעבור שעשה מה שנגזר עליו, הוא רשע בעונו ימות ודמו מיד הרוצח יבוקש: אבל כאשר תצא הגזירה על פי נביא, יש בעושה אותה דינים, כי אם שמע אותה ורצה לעשות רצון בוראו כנגזר אין עליו חטא אבל יש לו זכות בו, כאשר אמר ביהוא (מ"ב י ל) יען אשר הטיבות לעשות הישר בעיני ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב בנים רבעים ישבו לך על כסא ישראל. **אבל אם שמע המצוה והרג אותו לשנאה או לשלול אותו, יש עליו העונש כי הוא לחטא נתכוון**, ועבירה הוא לו: וכן הכתוב אומר בסנחריב (ישעיה י ה) הוי אשור שבט אפי וגו' בגוי חנף אשלחנו ועל עם עברתי אצונו. ואמר הכתוב והוא לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב כי להשמיד בלבבו, ועל כן הענישו בסוף, כמו שנאמר (שם י יב) והיה כי יבצע ה' את כל מעשהו אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו וגו'. ואמר בו שה פזורה ישראל אריות הדיחו הראשון אכלו מלך אשור וזה האחרון עצמו נבוכדראצר מלך בבל, לכן כה אמר ה' [וגו'] הנני פוקד אל מלך בבל ואל ארצו כאשר פקדתי על מלך אשור (ירמיה נ יז). והנה זו ראייה שנענש מלך אשור על הרעה שעשה לישראל: והנה נבוכדראצר שמע כי הנביאים פה אחד קוראים אותו להחריב ירושלים, והוא וכל עמו נצטוו על כך מפי הנביא, כמו שכתוב (ירמיה כה ט) הנני שולח לך ולקחתי את כל משפחות צפון נאם ה' ואל נבוכדראצר מלך בבל עבדי והביאותים על הארץ הזאת ועל יושביה והחרמתים, וכתוב (שם לב כח) הנני נותן את העיר הזאת ביד הכשדים וביד נבוכדראצר מלך בבל והציתו את העיר באש, ואף על בית המקדש עצמו אמר (שם כו ו) ונתתי את הבית הזה כשילה. והם יודעים כי מצות השם היא, כמו שאמר נבוזראדן לירמיהו (שם מ ב) ה' אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה ויבא ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה', ואף על פי כן נענשו הכשדים כולם בסוף: והיה זה מפני שני טעמים, **האחד שגם הוא נתכוון להשמיד כל הארץ להגדיל ממשלתו**, כמו שכתוב בו (ישעיה יג יא) והשבתי גאון זדים וגאות עריצים אשפיל, וכתוב (שם יד יג) ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה וגו', וכתוב אעלה על במתי עב אדמה לעליון, וכתוב באומתו (שם מז ח) האומרת בלבבה אני ואפסי עוד. ואמר בו חבקוק (חבקוק ב ט) הוי בוצע בצע רע לביתו לשום במרום קנו וגו', והנה זה כענשו של סנחריב, ולכך אמר הכתוב (ירמיה נ יח) לכן כה אמר ה' הנני פוקד אל מלך בבל ואל ארצו כאשר פקדתי על מלך אשור: אבל היה במלך בבל עונש אחר שהוסיף על הגזרה והרע לישראל יותר מאד, כמו שאמר בו (ישעיה מז ו) קצפתי על עמי חללתי נחלתי ואתנם בידך לא שמת להם רחמים על זקן הכבדת עולך מאד, ועל כן בא עליהם עונש כפול ומכופל שנשמד זרעו לגמרי, ולא יהיה לבבל שם ושאר נין ונכד (ישעיה יד כב), ונשמדה עירו לעולמים, שנאמר (שם יג יט) והיתה בבל צבי ממלכות תפארת גאון כשדים כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה לא תשב לנצח ולא תשכון עד דור ודור ורבצו שם ציים ושעירים ירקדו שם, ואמר בו הכתוב (ירמיה נא יא) כי נקמת ה' היא נקמת היכול, וכתוב (שם נא לה לו) חמסי ושארי על בבל תאמר יושבת ציון ודמי אל יושבי כשדים תאמר ירושלים, לכן כה אמר ה' הנני רב את ריבך ונקמתי את נקמתך. ופסוקים רבים כאלה".

2. **מאור שבת** (סי' י"ח הע' כ* ד"ה ואגב) – "דבר פלא שמצינו בספר בית הלוי ... והוא דבר מחודש לומר שהפרוץ בחילול שבת ר"ל גם מלאכה שעושה עבור חולה ר"ל נחשבת לחטא כיון שהיה עושהו גם באיסור, ולכאורה היה נראה פשוט לחלק בין אונס להעושה עבור חולה ר"ל, דבאונס שייך יותר לומר דרך כשהאונס דחקו לעשות מקרי אונס משא"כ כשהיה עושה אותו גם בלא האונס ... וכן מוכח מהרמב"ם שהבאנו לעיל שפסק שאפילו לא ידע שיש שם תינוק ונתכוין לצוד דגים פטור אם העלה תינוק, אף שנתכוין למעשה של חילול שבת. וחזינו דאף דידעינן שהיה עושהו גם לולא הפיקו"ל פטור ... וצ"ל דגם הבית הלוי לא נתכוין אלא לענין עונשי שמים".

ז. **רופא שומר מצות שהגיע זמנו בשבת, אם להחליף את התורנות שלו עם רופא חילוני.**

1. לא.

(א) **ששכ"ה** (פרק מ' סעי' כ"ג [דפו"ח, סעי' כ"ז]).

2. כן.

(א) עי' **אג"מ** (או"ח ח"ד סי' ע"ט ד"ה ועתה) – "ויש גם **טעם גדול להתיר** אף עם יהודים שאינם שומרי תורה שגם שכשישאר בביתם יחללו שבת במזיד בכל מלאכות שיזדמן לא פחות מהמלאכות שיעשה בבית החולים באיסור שא"כ אין בזה לפ"ע בזה שהוחלפו להו מלאכות במלאכות, ויותר נוטה שהופחתו כי יש הרבה חולים שמותר וגם הרבה הוא רק מדרבנן ומה שעושה בביתו רובן הם מדאורייתא".

3. מראי מקומות – **רפואת ישראל** (פרק ג' הע' ע', וצ"ע").

ח. **חייל שומר מצות שהגיע זמנו בשבת, אם להחליף את התורנות שלו עם חייל חילוני.**

1. לא – **ששכ"ה** (פרק מ"א סעי' ל"ה [דפו"ח, סעי' ל"ד]).

2. מראי מקומות – **תחומין** (חכ"א עמ' קפ"ט).

3. **חזו"א** (גנוזי שערי ציון עמ' ל"ג אות ל"ו) – "חייל הצריך לצאת לשמירה, באופן שאין צריך לחלל שבת, ויכול להתחמק מלצאת אלא שאז יצא יהודי אחר מקומו והוא יחלל שבת, האם מותר להתחמק. תשובת החזו"א: מותר".

ט. **שימוש בחשמל בשבת בארץ ישראל.**

1. **שבות יצחק** (ח"ו סוף עמ' ר') – "עוד יש לדון דהכא חמיר טפי ממכניס חבירו לאונס דפיקו"ל והעושה המלאכה מכוין להצלה, שהרי יש עובדים שאין במחשבתם לשם הצלת חולים כלל, ואפשר דעוברים באיסור תורה, דיעו' בבה"ל סי' שט"ז ס"ז ד"ה הצד שכתב דמי שצד נחש או עקרב במקומות שדרכם להמית אם לא נתכוון לבערם מן העולם כדי שלא ימיתו, אלא צדם לרפואה,

אפשר דעובר על איסור דאורייתא. וכדאמרין בפסחים כ"ה: דבלא אפשר וקא מיכוון אסור וכתבו הפוסקים שהוא מן התורה. ויותר מזה מצינו בספר בית הלוי עה"ח בפ' שמות "...".

2. עי' ש"ח סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.

י. מבשל בשבת באיסור (או מדליק אור), ואח"כ מצא שאחד חולה שיש בו סכנה שצריך לתבשיל.

1. מראי מקומות – אמרי בינה (יו"ט סי' ג' ד"ה ודע), שו"ת מקור חיים (או"ח סי' ח'), למודי ה' (למוד י"ג), מאור השבת (סי' י"ח הע' כ*), "ויש לדון ..." (ששכ"ה (פרק מ"א הע' פ"ד [דפו"ח, הע' פ"ט]), תורת היולדת (פרק י"ג הע' י' ד"ה יש), עי' עלי באר (לשה"ר כלל ד' סוף אות מ"א).

א) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' כ"ט אות ה' ד"ה ומש"כ ע"פ, תנינא (ב - ג) סי' ל"ז) – "שבס' למודי ד' ומוצל מאש ובעוד אחרונים יש אריכות רבה במי שחילל שבת ע"י בישול וכדומה ואח"כ נסתכן מי שהוא ונתברר שרפואתו היא דוקא ע"י זה שהלה בישל את התבשיל הזה באותה שעה, ומסקנתם דאפי"ה חשיב מחלל שבת וחייב בין אי אזלינן בתר מעשיו ובין אי אזלינן בתר מחשבתו".

ב) יביע אומר (ח"ב או"ח סי' כ"ו אות ז') – "ובעצם החקירה בדין המבשל בשבת ואח"כ נזדמן לו חולה שיש בו סכנה, ראיתי להגאון אמרי בינה ...".

יביע אומר (ח"י או"ח סי' נ"ה על הרב פעלים ח"א או"ח סי' י"ב) – "ותבט עיני בשו"ת מקור חיים (חאו"ח סי' ח) שכתב, שתבשיל שנתבשל ע"י גוי בשבת לצורך ישראל בריא, שנעשה ע"י איסור דאמירה לגוי שבות, ונזדמן אח"כ חולה שאין בו סכנה, שפיר דמי ליתנו לחולה שע"י כך יתוקן האיסור. וכדאיתא במנחות (סד א), לא שמע שטבע תינוק בים, ופרס מצודה להעלות דגים, והעלה דגים ותינוק ביחד, רבה אמר פטור, דאזלינן בתר מעשיו, ורבה אמר חייב, דאזלינן בתר מחשבתו. וקי"ל כרבה דפטור. וכמו שפסק הרמב"ם (פ"ב מהל' שבת ה"ז). אלמא דאף שחשב לעשות איסור, ונעשה האיסור, כיון שעם פעולת האיסור נעשית גם פעולת היתר, נתקן האיסור, ופטור. וה"נ אם מה שנתבשל לבריא ינתן לצורך חולה, יתוקן האיסור בזה. ע"כ. ולפע"ד לא דמי כלל להתם, דשאני התם שעם פעולת האיסור עצמה נעשית פעולת הצלת התינוק בבת אחת, הילכך אין מקום לחייבו, משא"כ בבישול באיסור ע"י אמירה לגוי, ואח"כ נמצא חולה שאין בו סכנה, כבר בשעת הבישול נעשה האיסור, ואף שנמצא אח"כ חולה שאין בו סכנה, איסורא דעבד עבד. וכמ"ש כיו"ב בשו"ת שער דעה ח"א (סי' טו). וכ"כ בבן איש חי ש"ב (פר' בשלח אות ג). ורק היה לו לומר דבכה"ג איכא הואיל, שהרי חולה שאין בו סכנה שכיח, והואיל וחזי ליה, וגם בפועל נאכל אח"כ ע"י חולה שאין בו סכנה, הא ודאי דלית ליה איסורא כלל".

חפץ חיים (ספר שם עולם ח"א פרק ה', עי' נדחי ישראל פרק ל"ח) – "והנה הכתוב אומר, בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך, והכוונה, שבכל פעולותיו שעושה בעסקיו ובענייניו יכוין שרוצה להשתכר כדי שיהיה לו במה לחיות ויוכל לעבוד את השם יתברך בלימוד התורה ובקיום המצוות, וממילא חושב לו השם יתברך לכל דרכיו שהם ישרים ותמימים, ומקבל שכר עבור כולם. וכל זה דוקא אם בעת שנשאר לו פנאי ללימוד, או ביום שבת שהוא בודאי בטל ממלאכתו, הוא רץ ללימוד התורה. לא כן אם אפילו בעת שנשאר לו פנאי הוא עוסק בטיול ובדברים בטלים, אז לא די שהוא מפסיד אלו השעות גופא, אלא הוא מפסיד כל פעולותיו של כל ימות השבוע: והרי דבר זה דומה למי שבנה חצר גדולה והוציא עליה עשרים אלף רובל עד שגמר אותה, והיו בה עשרים דירות להשכרה, שיכלו להרוויח מהן שלשת אלפים רובל לשנה. ואחר שגמר ושיכלל אותה כהוגן, נטרפה דעתו וסגר את כל דירות החצר, ולא נתן לשום אדם להכנס בהן כל השנה בלי שום טעם. ופגע בו איש אחד ואמר לו, הוי סכל הפסדת עשרים אלף רובל בחינם, כיון שהחצר עומדת סגורה כל השנה. כן הוא ממש הדבר הזה, אם בעת שהוא בטל ממלאכתו כגון ביום השבת וכדומה, הוא רץ ללימוד התורה, אם כן היתה תועלת בכל פעולותיו שעשה כל ימות השבוע, ויכול השם יברך להתחסד עמו ולחשוב כל פעולותיו שעד היום גם כן לדרכים ישרים, וכמו שכתוב והוא יישר אורחותיך. לא כן אם אז הוא עוסק בענייני הבלים, ממילא מינכר למפרע שכל פעולותיו שעשה עד עתה גם כן לא היו לכבוד השם יתברך כלל, אם כן לשוא היה כל עמלו עד עתה. וכעין זה שמעתי בשם ספר תולדות יהושע שפירש מה דאיתא באבות, אם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך, ואם עמלת בתורה וכו', רוצה לומר, אם בטלת בעת שיש לך פנאי, אז יתבעו ממך עוד על יתר הזמנים שבטלת כדי להשיג הבלים הזמן מאחר שנראה בעליל שלא היתה כוונתך כלל לכבוד השם יתברך. ואם עמלת בתורה בעת שהיה לך פנאי, יש לו שכר הרבה ליתן לך, והיינו אפילו בעד יתר כל הפעולות שעשית מאחר שכולם היו סיבות להשלים רצון השם יתברך: היוצא מדברינו, שצריך האדם להתחזק בכל כחו שלא ילך אצלו יום השבת לענייני ריק אלא חוץ מסעודת שבת ושינה לפי מה שהוא צריך לבריאיותו יראה לעסוק בתורה ועבודה, ואז על ידי זה גם ששת ימי החול יהיו חשובין אצלו עבודת הש"י ...".

מתעסק

- א] הגדר. ד] הלכה: מתעסק של שבת.
 ב] חילוק בין אינו מתכוין ומתעסק. ה] האם מחוייבים להפרישו.
 ג] הלכה: מתעסק של כל התורה. ו] מקרים.

א] הגדר.

א. **שבת** (דף עב:) – "נתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור, לחתוך את התלוש וחתך את המחובר, **רבא** אמר: פטור, **אביי** אמר: חייב. רבא אמר: פטור דהא לא נתכוון לחתיכה דאיסורא. אביי אמר: חייב, דהא קמיכוין לחתיכה בעלמא".
 1. הלכה כרבא, חוץ מיע"ל כג"ס.

ב. **שחתך הקישות שרצה אלא שהיה סבור שהוא תלוש ונמצא שהוא מחובר.**

1. הוי מתעסק של כל התורה – **תוס'** (דף עב: ד"ה נתכוין).
2. אינו מתעסק – **עי' רש"י** (דף עב: ד"ה וחתך).

ג. **דבנתכוין ללקוט תאנה זו ולקט תאנה אחרת.**

1. הוי מתעסק של מלאכת מחשבת – **תוס'** (דף עב: ד"ה נתכוין).
2. אינו מתעסק – **עי' רש"י** (דף עב: ד"ה וחתך), **ערה"ש** (סי' רמ"ב סעי' כ"ג, עי' ערה"ש העתיד שגגות סי' ר"ז, "אמנם מדברי הרמב"ם נראה להדיא כרש"י וכן הסכימו המפרשים דמדבריו לקמן מתבאר דכשנתכוין למחובר זה ועלתה בידו מחובר אחר אם אין שינוי בין זל"ז באמת חייב דזה מקרי מלאכת מחשבת והראב"ד השיג עליו מהך דכריתות אבל הרמב"ם דחי הך דכריתות מפני סוגיא דשבת [לח"מ] ועוד נלע"ד דגם סוגיא דכריתות לפי המסקנא סוברת כן").

ד. לפי **תוס'** (דף עב: ד"ה נתכוין, שבועות דף יט. ד"ה פרט), יש שני אופנים: א]. מתעסק של כל התורה [אשר חטא בה, פרט למתעסק] במקרה שעשה את המעשה שנתכוין אליו אלא שסבור הוא שהפרי תלוש ונמצא מחובר [ב]. מתעסק של שבת [מלאכת מחשבת] - במקרה שיש במעשהו חסרון של מלאכת מחשבת, כגון שעשה מעשה שלא נתכוין אליו כלל. למשל, שנתכוין לחתוך ירק זה והלכה ידו לירק אחר וחתכתו.

1. א"א למד חד מהשני, עי' **מהר"ם** (דף עב: ד"ה בתוס' ד"ה נתכוין).
2. **נ"מ**: נפל עירוב בשבת, הוי רק מתעסק של כל התורה. אור במקרה, הוי ג"כ מתעסק של שבת.
3. לומד כמו תוס' – **ראב"ד** (פרק א' הל' י'), **רמב"ן** (דף עב: ד"ה נתכוון), **ריטב"א** (דף עב: ד"ה איתמר), ועוד.
 א) מלקטים – **ברכת שמואל** (כתובות סי' י"ב אות א'), **הל' שבת** (איידר, עמ' כ"ו), **ארחות שבת** (פרק ל' עמ' רנ"ט), **ל"ט מלאכות** (ריביאט, עמ' ר"ד), ועוד.

ב] חילוק בין אינו מתכוין ומתעסק.

א. **חילוק בין מתעסק ושוגג** - לפי רבא.

1. **רש"י** (דף עב: ד"ה וחתך) – "ושוגג היכי דמי. כגון שנתכוין לכך, אבל שגג דסבר שאין היום שבת, או סבר שמלאכה זו מותרת, וזה מתעסק בהגבהה היה ולא בחתיכה".
 א) הו"ד בספרים – **הל' שבת** (איידר, עמ' כ"ה), **ל"ט מלאכות** (ריביאט, עמ' ר"ה), ועוד.
2. **ח"א** (כלל ט' סעי' ח') – "אם נתכוין לחתוך זה שהיה סבור שהוא תלוש ונמצא שהוא מחובר, לרש"י הוי שוגג וחייב. ולתוספות, כיון דלפי מחשבתו הוא דבר היתר, לכולי עלמא הוי כמתעסק ופטור. ולא נקרא שוגג אלא אם כן נתכוין לחתוך מחובר זה אלא שסבר דמלאכה זו מותרת, או ששכח שהיום שבת (כריתות י"ט ע"ש ברש"י ותוס' ומרמב"ם אין הכרע. ובהלכות שגגות פ"ח הלכה ו' משמע דסבירא ליה כרש"י)".
3. מראי מקומות – **קהלות יעקב** (סי' ל"ד, "דהגדר הוא כך דכל דבר שהאדם עושה **מחמת טעות ידיעה** חשיב שוגג וכל שעושה מחמת טעות ראוי וטביעת עין זה נחשב מתעסק ולדוגמא "...), **נתיבות שלום** (סי' י"ז).

ב. **חילוק בין מתעסק של כל התורה** [אשר חטא בה, פרק למתעסק] **ואינו מתכוין.**

1. **קובץ שיעורים** (ח"ב סי' כ"ג אות ג') – "ובאמת צריך להבין מאי איכא בין מתעסק לאינו מתכוין דלכאורה במתעסק יש לפטור משום אינו מתכוין ובאינו מתכוין מטעם מתעסק, ונראה לפי מש"כ הגרע"א ביו"ד ריש הלכות בשר בחלב בנועל בית בשבת ואינו יודע אם יש שם צבי דאסור אף שאינו מתכוין לצוד, משום דשירותא דאינו מתכוין ליכא אלא היכא שהספק הוא בלהבא ולא בלעבר דהא אם יש שם צבי הוא פסיק רישא ובספק אם הצבי בבית הוא ספיקא דאורייתא עיי"ש. וא"כ ניחא **דבכל מתעסק השגגה היא בלעבר** ולא בלהבא כגון בסבר רוק הוא ובלעו או שסבר תלוש הוא ונמצא מחובר, דבשעה שעושה המעשה א"א להשתנות עוד, ומשו"ה בכל מתעסק אין לפוטרו משום אינו מתכוין דהוי פסיק רישא, ולהיפוך באינו מתכוין ליכא למיפטריה משום מתעסק דבאינו מתכוין יודע הוא את הספק ובמתעסק אינו מסתפק כלל, כגון בגורר בשבת יודע שאפשר שיעשה חריץ בגרירתו אלא שאינו יודע ודאי, אבל אם בשעת גרירתו לא יסתפק כלל ואצלו ודאי שלא יהיה חריץ כה"ג באמת יש לפוטרו גם מטעם מתעסק".
2. **ארחות שבת** (פרק ל' הע' ל"ג) – "ואין לשאול דכל מתעסק הוא גם בגדר דבר שאינו מתכוין דשרי כדלעיל סעיף א', דענין דשא"מ הוא כאשר נעשות ע"י האדם שתי פעולות, האחת של היתר, כגון גרירת ספסל, והאחת של איסור, ודעתו נתונה על פעולת ההיתר,

ובזה שרי אף אם הוא יודע שהמלאכה האסורה עלולה להעשות, אך במתעסק לא נעשתה על ידו אלא פעולה אחת, דלא חתך אלא ירק אחד, וחתך אותו בכוונה, אלא שסבר שהוא תלוש. ואילו היה יודע מראש שיתכן שירק זה הוא מחובר לא היה זה בגדר מתעסק כלל, וכל הא דחשיב מתעסק הוא משום שסבר שהוא תלוש".

ג. חילוק בין מתעסק של שבת [מלאכת מחשבת] ואינו מתכוין.

1. ארחות שבת (פרק ל' הע' ל"ג ד"ה ולגבי) – "שנתכוין לחתוך ירק מחובר זה והלכה ידו וחתכה ירק מחובר אחר, דלא חשיב מלאכת מחשבת [ומ"מ יש בזה איסור דרבנן וכמו שהביא רע"א בתשובה ח' מתוס' שבת דף יא.] התם אין היתר של דשא"מ כיון שגם מחשבתו היתה על חיתוך אסור [וגם פעמים שהמתעסק הוא בגדר פ"ר, ולכן אין בו היתר של דשא"מ כגון שיצא מרה"י לרה"ר ולא ידע שיש חפץ בכיסו, דכה"ג אין בו היתר של דשא"מ כיון שהוא פ"ר, כיון שההליכה עם הבגד כרוכה בהכרח בהוצאת החפץ ורק האדם לא ידע שהחפץ בכיסו [ובספר מנחת שלמה להגרש"ז אויערבאך זצ"ל סימן ו' כתב דלא הוי רק פ"ר אלא חשיב ממש כמתכוין לגבי הוצאת החפץ], אך הוי מתעסק, שלא ידע כלל שנעשית הוצאה על ידו, ואין כאן מלאכת מחשבת".

(א) ביאור הדבר: שמתעסק, או בציור שמתכוין לאיסור [וחתך איסור אחרת]. א"נ, במקום פס"ר [כגון אבן בחיקו], שעדיין יש להקל מצד שלא שות לבו על האבן.

ד. מראי מקומות – אבני נזר (או"ח סי' ר"נ), ברכת שמואל (כתובות סי' י"ב אות א'), נתיבות שלום (סי' י"ח).

1. מרכבת המשנה (פרק א', סוף הקדמה) – "ההבדל שבין דשא"מ למתעסק נראה פשוט דכל דשא"מ הוא מחשב שתעשה הדבר ויודע אלא שאין מתכוון לה כמו המניח תפילין או מתפלל בלא כוונה שהוא יודע שעושה הדבר. אבל מתעסק הוא כמו למשל העוסק במחשבה וידים עסקניות הן ועושה מלאכה בלא מחשבה כלל".

2. קובץ שיעורים (כתובות אות י"ט) – "דפטורא דמתעסק אינו מפני שסבור שהוא היתר דא"כ בסבור בשבת שהוא יום חול ודאי מתכוין להיתר ומ"מ חייב חטאת, אלא כללא דמתעסק שסבור לעשות מעשה אחרת, כגון בסבור תלוש ונמצא מחובר, שלא היתה כונתו לתלוש מהמחבר אלא לחתיכת תלוש דהיא מעשה אחרת לגמרי, אבל בשני תינוקות עשה את המעשה שנתכוין לה, אלא שהיה סבור שהיא היתר ונמצאת אסורה".

ג. הלכה: מתעסק של כל התורה, אשר חטא 'בה' פרק למתעסק - האם הוא איסור דאורייתא, איסור דרבנן, או מותר. א. עדיין איסור מן התורה.

1. רע"א (שו"ת ח"א סי' ח') – "ונ"ל דבר חדש דמה דממעטינן מאשר חטא בה פרט למתעסק, לא דמתעסק לא נעשית העבירה כלל אלא דמקרי עבירה בשוגג, ואך בשוגג כהאי דמעטינן מאשר חטא בה דפטור מקרבן אבל מ"מ מקרי שגגת איסור, אבל מה דמעטינן מטעם דמלאכת מחשבת אסרה תורה היכא דליכא מלאכת מחשבת אינו בכלל מלאכה ולא נעשה העבירה כלל".

2. הגר"ח (ש"ז צ"ל (תורת היולדת פרק כ"א הע' א')) – "שמחויבים להודיע, דהוי כמתעסק בתלוש ונמצא מחובר ויעוין ברע"א סימן ח' בתשובות, דפטור מעונש וחטאת, ומכל מקום איכא איסורא דאורייתא. ואע"ג דהתם איבעי ליה לעיוני, והכא אסור לשהות ולעיון, שהרי לדעתו חייב להזדרז בהצלת חולה, מ"מ אפילו באונס, עבירה מקרי, כמבואר ביור"ד שע"ב א' ברמ"א דכהן ישן ובבית יש מת, חייבים להקיצו".

3. ארחות שבת (פרק ל' עמ' ר"ס, סעי' י"ד, סעי' ט"ז) – "נתכוין לחתוך ירק משום שסבר שהוא תלוש ונמצא שאותו ירק היה מחובר הרי זו מלאכה שנעשתה באופן שהוא 'מתעסק' ודינו קל יותר משאר שוגג, שהעושה מלאכה בשגגה [כגון ששכח שהיום שבת או שלא ידע שהמלאכה אסורה] חייב חטאת, והמתעסק פטור מחטאת".

ב. מותר.

1. רמב"ם (איסורי ביאה פרק א' הל' י"ב, ע"ש בכס"מ) – תשובות יהודה (סוף סי' ג' ד"ה ויש).
(א) אור שמח (גירושין פרק א' הל' י"ז ד"ה אך) – "ופוק חזי לרבינו בהלכות איסורי ביאה פ"א הי"ב, הבא על ערוה מן העריות כמתעסק, אף על פי שאין כונתו לכך חייב, וכן בחייבי לאוין ובשניות, דצ"ל מה שייך לחייבו, הלא אין כאן קרבן, ופירש מרן בכסף משנה ז"ל, וכן בחייבי לאוין עבר על לאו, כדן מי שלא התרו, שאף על פי שאינו לוקה הרי הוא חייב לשמים, וכן בשניות חייב לשמים, אף על פי שאין מענישין אותו בידי אדם, הרי דשוגג חייב לשמים, וצריך כפרה בשניות דהוי איסור דברי סופרים, ואי משום דשניא עריות שכן נהנה, הלא רבינו גבי מכירה באכל האיסור דדברי סופרים דנהנה כתב שמה שאכל אכל, ואינו מנכה לו מאומה, וע"כ דלאו משום הך טעמא הוא, ומכאן סתירה למה שדן בשו"ת רעק"א סימן ח' דמתעסק בשאר איסורים ג"כ עבירה הויא וצריך כפרה, דלפ"ז דברי רבינו מורים הפכו, שדוקא בעריות משום שנהנה אמר דחייב לשמים, הא מתעסק בחייבי לאוין ודברי סופרים דלאו עריות לא עבר עבירה כלל, ומוכח דמתעסק לא עבר מידי בשאר איסורים דלאו חלבים ועריות, יעו"ש ותבין".

(ב) קובץ שיעורים (ח"ב סי' כ"ג אות ט"ז) – "מבואר מדברי הרמב"ם דאכילה היא מין ממיני הנאה וא"כ אין מקום לחלק בין איסורי אכילה לאיסורי הנאה כמו שחילק הר"ן, ולפ"ז כיון דמבואר בגמ' דבאיסורי הנאה דבר שאינו מתכוין מותר ה"ה באיסורי אכילה, וכן משמע להדיא מדברי הרמב"ם בפ"ד מהל' מאכלות אסורות הל"ב, וכן כתב שם בכס"מ ז"ל ואעפ"י שרש"י מפרש לה באיסורי הנאה רבינו מפרש לה בכל האיסורין עכ"ל, אלא שמחלק שם בין מתעסק לאינו מתכוין דמתעסק חייב ואינו מתכוין מותר, אלא דלשיטת הרמב"ם תיקשי מה שהקשינו למעלה דמאי חומרא דהקדש דמתעסק חייב בו הא גם בכל איסורי הנאה חייב כיון דנהנה, ובאמת לפי דעת הרמב"ם א"א לפרש כפירוש רש"י דטעמא דחייב מתעסק בהקדש הוא משום דקרא דבה לא כתיב אלא גבי חייבי חטאות, דבפ"א מהל' איסורי ביאה הל"ב מבואר מדבריו דגם חייבי לאוין שייך פטורא דמתעסק עיי"ש בכס"מ דנ"מ לענין איסור דבחייבי לאוין ושניות חייב לשמים מפני שנהנה אבל בכל האיסורין מותר, ומבואר מזה דמקרא דבה ילפינן

- לכל האיסורין שמותרין במתעסק ולא דוקא גבי חייבי חטאות גרידא כמ"ש רש"י, ואף דבאמת מיעוטא דבה כתוב לענין חיוב קרבן ומנ"ל דמותר דילמא לא מיעטיה רחמנא אלא מחיוב קרבן, אבל מצינו כן גם לענין שנים שעשו דמעטינן מקרא דבעשותה הכתוב גבי חיוב חטאת ומוכח בגמ' דשרי מדאורייתא, וה"ל לענין מתעסק לגמרי מיעטיה קרא אף מאיסורא וא"כ יקשה דמ"ט דהקדש חלוק מכל האיסורין דמתעסק חייב בו, ואי נימא טעמא משום דנהנה א"כ אין זה חומר בהקדש וצ"ע."
2. **ראב"ד** (קובץ שיעורים פסחים אות רט"ו) – "בהשגות הראב"ד על בעל המאור שילהי פסחים כתב, דשאני מצות אכילה, משאר מצות דצ"כ משום דנהנה, דאמרינן, דמתעסק בחלבים חייב שכן נהנה, ומזה נראה דמתעסק בכל האיסורין מותר, ולא כמ"ש להסתפק בשו"ת הגרע"א, דאינו אלא לענין לפטור מקרבן, דבשלמא אי מתעסק בכל האיסורין שרי לגמרי, ובחלב אסור מטעמא דנהנה, שייך ללמוד מצות מאיסורין, כמו דבאיסורין מתעסק אינו אסור ומ"מ בחלב אסור מטעמא דנהנה, ה"ל במצות מתעסק אינה מצוה ובאכילה הוי מצוה, אבל אם מתעסק אינו אלא גזה"כ לפטור מקרבן ואיסור הוא, אינו שייך כלל ללמוד מזה לענין מצות."
3. **נתיבות** (מקור חיים פתיחה לס' תל"א) – "בשאר איסורים שאינו נהנה פטור מתעסק ומכל שכן כשאנו מתכוין כלל דמותר."
4. **גר"ח** (תשובות והנהגות ח"ד עמ' תל"ה אות ל"ט) – "הגרע"א בשו"ת ס"ל דמתעסק הוא גם כן עבירה, והגר"ח הוכיח דכיון שמתעסק במצוה כגון שמע שופר וסבור הברה בעלמא הוא, לא יצא לכ"ע, גם מתעסק בעבירה אינה נחשבת מעשה עבירה."
- א) **תשובות והנהגות** (ח"ד עמ' תל"ה אות ל"ט) – "יש לחלק ד' מצוה' היא ששומע לצווי הקב"ה, וממילא כשלא ידע שהוא מצוה לא קיים מצוה, אבל עבירה דאורייתא עצם הדבר פוגם, ולכן גם במתעסק יש פגם ואיסור וצריך תיקון."
5. **עמודי אור** (הלר, סי' כ') – "מקור חיים ... רבינו עקיבא איגר ... שלענ"ד הדעת מכרעת שאין חלוק לענין מתעסק בין חטאת קבוע לעולה ויורד ודוק."
6. **אגלי טל** (קוצר סי' כ"ד אות י"ב, **אמנם** עי' אופה סי' ל"ג אות ג', עי' אבני נזר או"ח סי' רנ"א) – "ואף שדעת רעק"א בתשו' דמתעסק דפטור מ"מ נעשה עבירה בשוגג אלא דמעטינן מאשר חטא בה דפטור מקרבן. וכתב ע"ז שהוא דבר חדש. אני אומר **החדש אסור מה"ת**."
7. **תשובות יהודה** (סי' ג').
8. **ערך שי** (יו"ד סי' פ"ז על סעי' ו') – "דכיון דכל כונתו שיתפשט ויתבטל בשרים הרי לא ניחא לו בנתינת טעם ולא מיתכוין שיתבשל בנ"ט א"כ מתעסק הוא אצל נתינת טעם ושרי אף בפ"ר כמבואר בשבת דף ע"ה."
9. **ארץ צבי** (סי' ע"ו, סוף סי' פ"ח) – "הלח"מ פ"א מה' שבת דמתעסק אפי' איסור דרבנן אין בו ... ומזה ראייה ברורה דמתעסק מותר גמור מה"ת."
10. **פרי יצחק** (ח"ב סוף סי' י"ג, עי' קונ' אחרון שם) – "הא קיי"ל דמתעסק פטור ומדברי האחרונים משמע דמתעסק ליכא איסורא כלל."
11. **הגרשז"א** זצ"ל (מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סוף סי' ס"ג, עי' ח"א סי' ו') – "גם מה שכתב **השיבת ציון** בסי' כ"ח והובא גם באמרי בינה דיני בב"ח סוף סי' ד' בשם גאון אחד, ובדרכ"ת סי' פ"ד אות כ"ח הובא כן מבעל בית אפרים **דלגבי התולעת שאין דעתו עליו חשיב רק כמתעסק**, ואע"ג דאין מתעסק בחלבים מפני שנהנה, שאני הכא שהנהנה היא רק מהפרי ולא מהתולעת, ואע"ג דהו"ל כספק פסיק רישא לשעבר דלא חשיב כאינו מתכוין, כמבואר ברעק"א יו"ד סי' פ"ז ס"ו, מ"מ נראה שאם הברור אינו יכול להיות רק ע"י טורח גדול מאד דחשיב כבדיעבד, שפיר חשיב בנ"ד כנעשה אח"כ בשעת אכילה ע"י מתעסק וכאינו מתכוין דמותר, שהרי גם גרירת מטה וכדומה יכולים גם כן לדעת מראש על ידי מומחה גדול ואפילו הכי מותר."
12. **עי' תשובות והנהגות** (ח"ג סי' רנ"ב ד"ה וביותר) – "שיש ללמד זכות שהרי האדם מתכוין לאכול לחם ולא שרצים א"כ הוה כמתעסק באיסור שרצים ..."
- תשובות והנהגות** (ח"ד סי' ק"צ) – "בקיץ מצוי תולעים בהרבה מיני מאכלות וצריך בדיקה מדוקדקת (וגם בחורף), והאריכו הפוסקים בחומר האיסור, שיש באכילתן כמה לאוין. והדבר תמוה ומופלא שעכ"פ הרי הוא מתעסק, שמתכוין לאכילת הפרי ולא לתולעים, ומתעסק אין בו איסור כלל, שרק שוגג חייב קרבן אבל מתעסק פטור מקרבן שנחשב כאילו אינו מעשיו. ואף שמתעסק באכילה חייב שכן נהנה, היינו דוקא בכגון חלב שיש בו הנאה, אבל בתולעים לא נהנה והוה לגבי אכילת תולעים מתעסק ומותר. ושמעתי שהגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל **שלח מכתב להגאון רע"א** זצ"ל עם קושיא זאת ולא קיבל תשובה, והתפלא על כך הגאון רבי ישראל זצ"ל, אבל כשפגש אח"כ את בנו הגרש"א זצ"ל, א"ל שאביו בענותנותו לא רצה להשיב, שמא יפגע בהצדיק רבי הירש זצ"ל מסלנט שהוא רב בעירו, ולמעשה אמר שדעת אביו הגרע"א כפי שיטתו הידועה שנתבארה בתשובה (ח) שמתעסק נמי יש בו איסור תורה והרואה את חבריו מתעסק צריך להפרישו, ונחשב מעשה עבירה וצריך כפרה ...".
- ג. **עוד נ"מ**.
1. האם צריך כפרה – **אור שמח** (גירושין פרק א' הל' י"ז ד"ה אך, לשונו מובא לעיל), **תשובות והנהגות** (ח"ד סי' ק"צ, לשונו מובא לעיל).
- ד. מראי מקומות – שו"ת **ר"ש אייגר** (כתבים סי' כ'), **תורת רפאל** (או"ח סי' כ"ו ד"ה וכל, "והנה ראיתי בשו"ת הגרע"א ..."), **אחיעזר** (ח"ב סי' נ' אות ו', ח"ג סי' נ"ז אות א'), **אג"מ** (אה"ע ח"ד סי' ט' ענף ג' ד"ה וכעין, דברות משה ב"ק סי' כ"ג ענף ב'), **הגרשז"א** זצ"ל (מוריה שנה תש"ס רס"ה עמ' ס"ח, הליכות שלמה מילואים לתפילה סי' י"ב ד"ה ולפ"ז), **אילת השחר** (כתובות דף ה: תד"ה את"ל), **יביע אומר** (ח"ב אה"ע סי' ב'), **ילקוט יוסף** (שבת ח"ג עמ' נ', עמ' רמ"ד הע' פ"ב), **הל' שבת** (אייזר, פרק ג' הע' נ"ו), **מאור השבת** (ח"א סי' י"ח הע' ק').
1. **עי' יצחק** (ח"א אה"ע סי' ס"ז ס"ק י"ט) – "ומן הש"ך ביו"ד סימן שע"ב ס"ק ג' דכתב דבאיסור דרבנן א"צ להקיצו כו' משמע דמחויבים להודיעו ולהפרישו אף בדרבנן אך להקיצו כשהוא ישן א"צ. והחילוק פשוט הוא."

2. הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' פ'; תנינא (ב - ג) סי' ל') – "ומה שסובר הרעק"א דמתעסק הוי מעשה עבירה, צ"ע מהר"ן פ' גיה"נ שכתב דבכה"ג שנהנה ל"ש דבר שאינו מתכוין, ומדמה ליה למתעסק, וכן סובר המלחמות פ' כיצד צולין והריטב"א יומא ל"ד (ועיין אחיעזר ח"ג ס"ס נ"ז וקובץ שיעורים ח"ב סי' כ"ג), וא"כ לדידהו טעם ההיתר של דבר שאינו מתכוין קשור עם מתעסק, ואולי י"ל דלדוגמא בעלמא כתבו כן כמו שם אם נהנה חייב, אבל אין ה"נ דקיל טפי, דאל"ה קשה דמדרבנן עכ"פ אסור כדמוכח ממחט שהביא הרעק"א, וגם קשה לדברינו שביארנו במק"א דהרמב"ם אינו סובר כלל הפטור של מתעסק חוץ משבת, דבפ"ב משגגות ה"ז גבי חלבים ועריות לא כתב הטעם משום נהנה, ובנתכין להגביה את התלוש כתב שם דנקרא מתעסק ופטור משום מלאכת מחשבת, וכ"כ שם בפ"ז ה"א, וע"כ כדאמרן דמתעסק של דשא"מ קיל טפי ופטור גם בלא שום לימוד רק מסברא (ועי' ברע"א במערכה יו"ד ובאבני נזר סי' רנ"א), ועי' או"ש בפ"א מיו"ט ה"ג, ובהל' לולב פ"ח ה"ה שכתב דבפסיק רישא ליכא עשה כי אם לאו, וצ"ע אולי גם במתעסק העבירה היא רק על הלאו ולא על העשה".

ד. הלכה: מתעסק של שבת, מלאכת מחשבת - האם הוא איסור דאורייתא, איסור דרבנן, או מותר.

א. אם עשה מעשה בידים, הוי דאורייתא ופטור רק מחטאת.

1. עונג יו"ט (סי' כ') – "ממימרא דרבה (ב"ק דף כ"ו) דקאמר היתה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה ועמד ונפלה לענין נזקין חייב כו' לענין שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה כו' הכיר בה ושכחה ועמד ונפלה לענין נזקין חייב לענין שבת פטור כו' נתכוין לזרוק ב' זורק ד' לענין נזקין חייב לענין שבת מלאכת מחשבת בעינן כו'. והנה שינה רבה בלשונו דבלא הכיר בה אמר לענין שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה. ואח"כ בהכיר בה ושכחה אמר סתם לענין שבת פטור משמע דהא נמי מהאי טעמא דמלאכת מחשבת אסרה תורה ובנתכין לזרוק שתיים זורק ארבע אמר מלאכת מחשבת בעינן ולא אמר כדאמר מעיקרא מלאכת מחשבת אסרה תורה מזה נראה בעליל דבתרתי בבי קמייתא בלא הכיר בה או בהכיר בה ושכח ועמד ונפל אמר מלאכת מחשבת אסרה דבזה שלא הכיר או הכיר ושכח ליכא איסור מלאכה מן התורה כלל כיון שלא כיון לעשות שום דבר ונעשה הכל מאיליו. אבל בנתכין לזרוק שתיים זורק ארבע שעשה דבר בידים אף שלא כיון למלאכה מ"מ איסור מלאכה איכא רק דלענין חטאת פטור דמלאכת מחשבת בעינן לענין חטאת. אבל לא אמר מלאכת מחשבת אסרה תורה דמזה הוי משמע דליכא איסור תורה בנתכין לזרוק שתיים זורק ארבע ובאמת איכא איסור מלאכה מן התורה רק דחטאת ליכא. ובזה מיושב מה שהקשו התוס' והרשב"א ז"ל בשבת (דף י"א) אמתניתין דלא יצא החייט במחטו שמא ישכח ויצא וז"ל אליבא דרבא דאמר לא גזרינן גזירה לגזירה אין לפרש שמא ישכח המחט דאפילו יצא ליכא איסור דאורייתא כדאיתא (בפ"ב דב"ק) הכיר בה ושכחה לענין שבת פטור מלאכת מחשבת אסרה תורה אלא שמא ישכח את המחט להצניעו עד שיהא שבת ולבסוף שיזכור את המחט ישכח את השבת ויצא עכ"ל. וכן הרשב"א בחידושו הקשה מהא דרבה לרבא ולפמש"כ א"ש דדוקא גבי אבן מונחת לו בחיקו ועמד ונפלה דלא עביד מעשה כלל והאבן נופל מאיליו בזה אמר רבה דליכא איסור תורה דמלאכת מחשבת אסרה תורה. אבל היכא דעביד מעשה אף שלא נתכוין לדבר שהוא מלאכה שאסור בשבת מ"מ איסור שבת איכא אף מן התורה שהרי נעשה מלאכת שבת מאיליה ולהכי גבי חייט גזרינן שלא יצא במחטו שמא ישכח ויצא דנושא אותו בידו או בבגדו ולא דמי לאבן הנופל מחיקו כשהוא עומד".

ב. דרבנן.

1. תורת רפאל (או"ח סי' כ"ו) - לשונו מובא לקמן.
 2. שו"ת משנת רבי אהרן (או"ח סי' ד' אות ו') – "והנה בני"ד מי שאינו יודע כלל דבפתיחה נעשית מעשה הבערה לא הוי מלאכת מחשבת לד"ה ... אך מ"מ מדרבנן אסור ואין לפתוח על ידו".
 3. מגילת ספר (סי' ל"ג אות ד') – "המעין בשו"ת הרע"א יראה דודאי איסור דרבנן יש בזה גם בשבת וכשאר הפטורים של מלאכת מחשבת שמדרבנן עכ"פ אסורים, והוכיח כן מהתוס' שבת י"א ע"א ... ואף שלכאורה אינו מובן מה שייך שחז"ל יטילו איסור על המתעסק והרי הוא אינו יודע כלל שנעשית מלאכה, דחז"ל לא הטילו איסור מיוחד על המתעסק אלא זה דין כללי שרבנן אסרו גם באופן שאינו מלאכת מחשבת כגון מקלקל ומלאכה שא"צ לגופה ולכן גם במתעסק יש איסור דרבנן".
 4. ארחות שבת (פרק ל' עמ' ר"ס, סעי' ט"ו, סעי' י"ח, סעי' כ', פרק כ"ד הע' ל"ה, פרק כ"ו סעי' ה') [לשונו מובא לקמן] – "נתכוין לתלוש ירק זה והלכה ידו ותלשה ירק אחר, אין בו איסור תורה משום שאין זו מלאכת מחשבת, שהרי עשה פעולה שלא נתכוין לה כלל, ומכל מקום יש בזה איסור דרבנן".
- ארחות שבת (פרק ל' סעי' י"ז) – "אדם שיצא מרשות היחיד לרשות הרבים ושכח שיש חפץ בכיסו הרי זה דומה למתעסק הנזכר בסעיף (י"ד) [ט"ו] שאין בו איסור תורה כלל משום שאין זו מלאכת מחשבת, שהרי עשה פעולה שלא נתכוין לה כלל, ומכל מקום יש בזה איסור דרבנן".
- ארחות שבת (פרק ל' סעי' י"ט) – "אדם שפתח מקרר חשמלי משום שלא ידע שהנורה שבתוכו אינה מנותקת ונדלק האור אין זה בגדר מלאכת מחשבת ואין בו איסור תורה רק איסור דרבנן".

ג. מותר - לכאורה המיקלים גבי מתעסק של כל התורה, ה"ה כאן.

1. ר' ניסן גאון (סוף מסכת שבת) – "[עולא איקלע לבי ריש גלותא. חזייה לרבה בר רב הונא דיתיב באוונא דמיא, וקא משח ליה. אמר ליה: אימר דאמרי רבנן מדידה דמצוה, דלאו מצוה מי אמור] אמר ליה אנא מתעסק בעלמא אנא. עיקר שלו כבר פירשנו בפרק כלל גדול שהמתעסק פטור לענין שבת כמו שאמרנו בכריתות בפרק אכל חלב (דף יט) אמר רב נחמן אמר שמואל מתעסק בחלבים ובעריות חייב שכבר נהנה מתעסק בשבת פטור מלאכת מחשבת אסרה תורה".
2. תורה לשמה (סי' פ"ד) – "שאלה: אחד שפך מים בחצר בשבת והיה מעט צמח בתוך החצר מן החיטים שנזרקו שם בדרך מקרה וצמחו והוא שפך לפי תומו שלא ידע ולא ראה שיש צמח שם ורק לבסוף הרגיש וראה אם צריך כפרה על זה השוגג. יורינו המורה לצדקה ושכמ"ה. תשובה: אין צריך כפרה ואין כאן חטא וראיה לזה ממ"ש במשנה דשבת דף ק"ו י"ב הראשון על הפתח ומלאהו

ובא השני וישב אע"פ שעמד הראשון והלך לו הראשון חייב והשני פטור הא למה זה דומה לנועל ביתו לשמרו ונמצא צבי שמור בתוכו ואמר שמואל בגמרא דהאי פטור מותר וכתב הרמב"ן ז"ל שמדברי התוספתא נראה שפירוש המשנה כך הוא לנועל ביתו לשמרו ולא נודע לו שהיה צבי כלל ונמצא שצבי היה שם והוא שמור בתוכו שמותר לו להעמיד הפתח עד חשיכה וכן אם ישב על הפתח ונמצא שצבי היה בבית מותר לו לישב מפני שקדמה צידה למחשבה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בה' שבת פרק יו"ד הלכה כ"ג ע"ש וא"כ ה"ה הכא שהוא היתה כונתו לשפוף מים בחצר בשביל זילוף או בשביל (המים) להריק הכלי של המים ולא ידע שיש צמח והרי הצמח הושקה ממילא ואין בזה איסור כלל".

3. חקר הלכה (ערך קטן אות ה') – **"דאף דאמרו בש"ס מתעסק פטור ולשון פטור הוא אבל אסור, הוא רק היכא דהיה מצי למינקט לשון מותר ונקט לשון פטור הוא להורות דאסור לכתחילה, אבל מתעסק דהוא שלא בכוונה לא שייך למינקט לשון מותר"**.

4. מחשבות בעצה (סי' ט"ז ד"ה שלישית) – **"הרי הוא מותר לכתחילה ... וא"כ נראה דהרואה אותו א"צ להודיעו כלל ושאיני מלאכת שבת משאר איסורין דבשבת לא אסרה תורה רק מלאכת מחשבת ולא בנתכין להיתירא וגם שוגג לא מקרי לפי ההלכה דקי"ל כרבא דפטור מחטאת. ול"ד להך דאפסק לי' ציצית בר"ה בסוגי' דמנחות הנ"ל דמשמע התם דמחויב להודיעו מה"ת בר"ה דהתם איכא חיוב חטאת אף שנתכוון להיתירא דכסבור שיש לו כל הדי' ציציות דהתם ה"ל כשגגת מלאכות כיון דעכ"פ נתכוין להעביר הציציות אף דכסבור שהם בטלים לגבי הבגד מ"מ ה"ל כנתכין להוציא חצי שיעור ..."**

5. גר"ח (מועדים וזמנים ח"ז סי' ק"מ בהג"ה) – **"ושמעתי בשם הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל, שיהודי אחד שכח והוציא לרשות הרבים בשבת, ובא להגר"ח זצ"ל אם צריך איזה תיקוני תשובה שנכשל באסור הוצאה, והשיב לו הגר"ח זצ"ל שאסור הוצאה לא עברת, שזהו מתעסק וחסר במלאכת מחשבת, אבל עברת באסור 'חייב אדם למשמש בגדיו ערב שבת עם חשיכה שמא ישכח ויצא', וזהו חיוב דרבנן שעברת ולא קיימת"**.

א) דף על הדף (שבת דף יב.) – **"עי' במועדים וזמנים (ח"ז סי' ק"מ בהג"ה) בשם הגר"ח ז"ל ... וצ"ע דבתוס' משמע דעבר עכ"פ מדרבנן, אבל אם נאמר דמתעסק אין ע"ז שם איסור כלל, דל"ש לומר שחכמים יגזרו על מתעסק, דהרי כשמתעסק אינו יודע כלום שעושה עבירה, א"כ הא גופא לא מובן למה חששו חז"ל שמא ישכח, מה אכפת לן אם ישכח כיון שבמתעסק לא עבר כלום, ובאמת בתוס' הנ"ל משמע דהוי עכ"פ איסור דרבנן, מדכתבו דרך לרבא צריך לפרש כן אבל לאביי דגזר גזל"ג לא, משמע דעכ"פ יעבור מדרבנן אף בשכח החפץ"**.

6. הגר"ח ק' שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת נ"ב עמ' קל"ז) – **"שאלה: כ' השו"ע (סי' רח"צ ס"ה) אין מברכין על הנר שלא שבת ממלאכת עבירה, לאפוקי אור שהודלק לחיה ולחולה שלא הודלק לעבירה, וכ' המ"ב (ס"ק ט"ו) היינו שהודלק באיסור בשבת. יש לחקור מה דינו של נר שנודלק בשבת ע"י פעולת מתעסק, האם דינו כנר שלא שבת ממלאכת עבירה כיון שסו"ס נדלק בשבת, או"ד כיון שלא נעשה איסור בהדלקתו דינו כנר שהודלק לחיה. תשובה [בע"פ]: מסתבר שדינו כנר ששבת ממלאכת עבירה, כיון שלא נעשה איסור בהדלקתו"**.

ד. דעת הרע"א (שו"ת ח"א סי' ח') – **"דאסור מדרבנן, היינו דרבנן אמרו אף בלא מלאכת מחשבת הוי מלאכה דרבנן לענין מלאכה שא"צ לגופה וכדומה, וא"כ גם זו דלא ידע מהמחט מצד מלאכת מחשבת הוי מלאכה דרבנן, וממילא אף דהוא מתעסק הוי שגגת מלאכה דרבנן, ודוק. נפקא מינה עוד לדינא במה דקיי"ל דמצווה על שביתת עבדו ..."**

1. יש לפרש רע"א: שרק ה"א לתוס' בדעת אביי, שהוא נכלל באיסור דרבנן. משא"כ המסקנא, הוי מותר. [שיש לפרש: או אין מקור לפי דעת של רבא. או, כיון לרבא יכול לפרש המשנה שגורם מעשה שוגג, ה"ה לאביי].

א) וראיה לזה, שמסיים רע"א נ"מ לזה לשביתת עבדו. "דאם מתעסק לא הוי מלאכה כלל לא שייך שביתת עבדו דהא העבד אינו עושה מלאכה". ואם יש איסור דרבנן, הא עושה מלאכה דרבנן. (ולא מסתברא כלל שהוא הולך לפי השיטות שאין איסור שביתת עבדו אצל איסורי דרבנן, עי' מ"ב [סי' ש"ד ס"ק ו']).

ב) ועוד, שלא מסתברא, שרע"א סבר שיש איסור דרבנן, בלי מקור טוב [רק הה"א של תוס']. זה לא בעל אחריות.

ג) וכן יש ראייה מהרמב"ן (דף קז.) הו"ד בבה"ל (סי' שט"ז סעי' ה' ד"ה חייב), שמתעסק מותר.

ד) ועוד, שלכאורה ספק פס"ר לשעבר, הוא רק מסופק אם יש שם זבובים. והפוסקים פסק (בעיקר) שהוא מותר. וכי יעלה על הדעת, שאם יודע שלא יהיה זבובים יהיה מתעסק, ואסור מדרבנן.

ה) וממילא שפיר העונג יו"ט (לשונו מובא לקמן), והגריש"א זצ"ל (לשונו מובא לקמן). שאה"נ לפי רע"א, אינו מחוייבים להפרישו. וצ"ע.

2. מפרש שהוא איסור דרבנן – משנת רבי אהרן (שבת סי' י"א אות ג' ד"ה ועיינתי, לשונו מובא לקמן), הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' פ', תנינא ב - ג) סי' ל', לשונו מובא לעיל), יביע אומר (ח"י או"ח סי' נ"ה על הרב פעלים ח"א או"ח סי' י"ב, לשונו מובא לקמן), נתיבות שלום (סי' י"ט אות ב', סי' כ"ב אות י"ג, אות י"ד), נשמת שבת (סי' של"ד אות קל"ה), מגילת ספר (סי' ל"ג אות ד', לשונו מובא לעיל), ארחות שבת (פרק ל' עמ' ר"ס, הע' ל"ה, לשונו מובא לקמן).

3. מפרש שהוא מותר – עונג יו"ט (או"ח סי' כ', לשונו מובא לקמן), אז נדברו (ח"ו סי' י"ז, "דאין כאן חטא כלל"), הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת כתובות סוף דף ה:, לשונו מובא לקמן)

ה. מראי מקומות – לחם משנה (פרק א' הל' ח' ד"ה נתכוין), אג"מ (מסורת משה ח"ב או"ח אות קי"ט).

1. יביע אומר (ח"י או"ח סי' נ"ה על הרב פעלים ח"א או"ח סי' י"ב) – **"כתב הרמב"ם (פ"א מהלכות שבת ה"ח), נתכוון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר אינו חייב כלום. וכתב מרן הכסף משנה שם, שמדברי רבינו נראה שאינו מותר לכתחילה אלא יש צד איסור בעשייתו, נמצא שאע"פ שנתכוון לעשות דבר המותר אם עשה דבר האסור, אף על גב דליכא מחשבת איסור, אפילו הכי יש איסור בדבר ... שם עשה מלאכת איסור בפועל שחתך את המחובר, ולכן יש עליו עכ"פ איסור דרבנן. (וכ"כ בשו"ת הגאון רעק"א סי' ח), שאף במתעסק יש איסור עכ"פ מדרבנן. וכ"כ בשו"ת עונג יום טוב (חאו"ח סי' כ), ובשו"ת תורת רפאל (הל' שבת סי'**

כו), ובשול"ת חלקת יואב (סי' ז) בד"ה הן אמת. וע"ע בשול"ת אור יעקב זלזניק (שבת, סי' ה), וכרם שלמה (סי' לה). ע"ש. ולכאורה יש להעיר מלשון הרמב"ם (פכ"ב הכ"ד), מי שנסתבכו בגדיו בקוצים וכו', ואם נקרעו 'אינו חייב כלום', הואיל ולא נתכוון. והתם נראה שהוא פטור ומותר. וכיו"ב כתב (בפ"ב הט"ז), שמע שטבע תינוק וכו', והעלה תינוק ודגים "פטור מכלום", והתם נמי פטור ומותר. וצ"ע).

2. נשמת שבת (סי' של"ד אות קל"ה, אות קל"ז) – "שיש אומרים שאף בעלמא אין על המתעסק שם עבירה, ובפרט בשבת שלהרבה פוסקים כשאינו מלאכת מחשבת לא מיקרי מעשה עבירה כלל על כן יש להקל שאי"צ כפרה עלה, אבל טוב שיקבל על עצמו איזה דבר לכפרה".

ה) האם מחוייבים להפרישו.

א. יש חיוב לגלות למתעסק: גם גבי מתעסק של מלאכת מחשבת.

1. ע"י עונג יו"ט (או"ח סי' כ') – "והנה במש"כ דכל היכא דמיפטר מטעם מלאכת מחשבת לא מיקרי מלאכה כלל ואין אחר מצווה להפרישו צע"ג דהא בכריתות (דף י"ט) מבואר דמתכוון לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר מיפטר מטעם מלאכת מחשבת וכ"פ הרמב"ם ז"ל. וא"כ איך אפשר לאמר שהרואה שחבירו רוצה לחתוך מחובר אלא שטועה שסובר שהוא מחובר אחר שלא יהא חבירו מצווה להפרישו. הא ודאי ליתא וכן בנתכוון לזרוק ארבע זורק שמונה פטרינן בשבת משום מלאכת מחשבת. איך אפשר לומר דבזה אין חבירו מצווה להפרישו".

2. ע"י תורת רפאל (או"ח סי' כ"ו) – "מי שנפסקו לו חוטי ציציותיו בר"ה בשבת והוא אינו יודע וחבירו רואה אם מחוייב להודיעו כדי שלא יעשה מלאכה בשבת. הנה בדבר זה נסתפק רבינו הגאון שאג"א ז"ל בסי' נ"ח ומסיק שמחוייב להודיעו ... ולפענ"ד נראה ... מ"מ לענין שבת ודאי א"צ להודיעו דהא מבואר בב"ק (דף כ"ו) ובש"ע דבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה וכל זמן שאינו יודע שעושה מלאכה אינו עובר עליו וא"כ בודאי א"צ להודיעו ... ואף שקשה ע"ז מסוגיא דמנחות (דף ל"ז) ... י"ל דזהו דוקא למאי דקס"ד רבינא דאפילו איסור דרבנן ... ודאי דצריך להודיעו אפילו דבי שבת דהא מ"מ איכא איסור דרבנן אפילו באינה מלאכת מחשבת כמ"ש התוס' שבת (דף י"א) ד"ה שמא. [וכן תירץ הגאון ז"ל הג"ל לפי דרכו] אבל לפי מאי דקי"ל דכבוד הבריות דוחה איסורא דרבנן א"כ ודאי דא"צ להודיעו כן נ"ל".

(א) רק מצד כבוד הבריות א"צ להודיעו.

3. משנת רבי אהרן (שבת סי' י"א אות ג' ד"ה והנה) – "והנה לענין מתעסק נראה דאסור מדרבנן, וכמ"ש הלח"מ בפ"א מהלכ' שבת ה"ח, דהא דאמר' גבי מתעסק פטור, היינו פטור אבל אסור ... תמוה דמה שייך לומר אסור לכתחילה גבי מתעסק, הא סבור שהוא תלוש ומותר לגמרי, ואינו יודע כלל מהאיסור, ומה שייך לומר פטור אבל אסור, אך נראה דהאמת כדבריו דאסור מדרבנן, וככל הפטורים דמלאכת מחשבת, כמקלקל ומלאכה שאי"צ לגופה. והנפ"מ בזה, אי יש על הרואה חיוב להפרישו, דכיון דהמעשה אסור מדרבנן, הרי מחוייבים להפרישו מאיסורא, משא"כ אי לא היה אסור מדרבנן, אין שום חיוב על הרואה להפרישו".

4. אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ט' ענף ג' ד"ה וכעין, ע"י דברות משה ב"ק סי' כ"ג ענף ב') – "מצינו במלאכות שבת שאם לא ידע שעושה מלאכה אין שום איסור, דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ולא נחשב שעושה מלאכה אף שעכ"פ נעשית המלאכה בידיו ... לענין שבת מצינו שמחוייבין כה"ג לגלות במנחות דף ל"ז ע"ב שגילה רבינא את מר בר"א שאיפסק קרנא דחוטיה והא כיון שלא ידע ליכא שום איסור דהא אינו יודע שעושה מלאכה דהוצאה דאף שידע שנושא ציצית מ"מ כיון שלפי ידיעתו נושא ציצית כשרין שאינם משא משום דחשיבי מהבגד כיון שהם צורך הבגד בשביל המצוה, דהא לא מטעם דחיה מותר לילך בציצית ברה"ר, דמה"ת ידחה איסור שבת הא אין מצוה לילך ברה"ר, אלא ודאי שצריך לומר דשביל המצוה נעשה צורך הבגד והוא חלק הבגד כמו רצועות וקרסים, ורק כשנפסלו שעתה אינן צריכין לו ולא בטילי לגבי הבגד משום דחשיבי נעשו אז משא, ומפורש טעם זה ברש"י שבת דף קל"ט עיי"ש, וא"כ כשלא ידע מר בר"א שנפסלו לא היתה מלאכת מחשבת דלפי דעתו לא נשא כלום רק לבוש בהבגד ולא הי' לו שום איסור אף בשוגג ומ"מ גילה לו רבינא ואף ללשון ראשון שלא גילה הוא מטעם שסבר שכבוד הבריות דוחה ל"ת. וא"כ חזינו כיון שעכ"פ אם ידע הי' עובר חייב לגלות או מצד תקלה שיטעו הרואין".

5. הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות ט', מאור אש השלם עמ' תרל"ז, יסודי ישרון מערכת ל"ט מלאכות סוף ח"א, שולחן שלמה סי' ש"ח סוף ס"ק ב'ה', ס"ק ב'ו' ד"ה ובר) – "יש לדון אם מותר לפתוח הדלת ע"י אחר שאינו יודע כלל מהנורה, כיון דחשיב ככה"ג כפס"ר שתיעשה מלאכה דחשיב רק כמתעסק בעלמא, ואף שהרעק"א מחמיר גם במתעסק לחושבו כשוגג, אבל מ"מ בפס"ר דלא ניחא לי' וגם בדרך של מתעסק אפשר דשרי".

6. משמרת שלום (עמ' ק"נ) – "וכן אסור לומר לחבירו לעשות מלאכה עבורו בצורה של מתעסק, כגון לפתוח עבורו מקרר שיש בו נורה הנדלקת וחבירו אינו יודע מזה וכן מחוייב גם למנעו מלעשות מלאכה אפילו במתעסק".

7. הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק ח"ב עמ' נ"ב אות ב').

8. נשמת שבת (סי' של"ד סוף אות קל"ו, סי' של"ז אות רע"א) – "דבר שפסיק רישא שנעשה על ידי כך מלאכה, אבל האדם הפרטי זה לא עלתה על דעתו ואינו יודע מזה שנעשית על ידי כך מלאכה אי עשה מלאכת איסור. - ואם תמצא לומר דלא, מהו אם הרואה עושה מחוייב להפרישו מכך [כגון מקרר שיש בתוכה נר עלעקטערי שנדלקת על ידי פתיחת הדלת ושאר בני הבית אין יודעים מזה אי מותר הוא להניחם לפתוח הדלת]. תשובה - נראה דבכי האי גוונא אינו איסור תורה, ובנוגע אי מחוייב למחות בו נראה שנכון להחמיר ולהודיע ... על פי דברי שו"ת רע"א ...".

אמנם ע"י נשמת שבת (סי' של"ד אות קל"ה ד"ה ובשו"ת) – "ובשו"ת רע"א ... אם רואה עושה דבר שאינו מלאכת מחשבת, אינו מחוייב להפרישו".

9. הגרמח"א פדווא שליט"א (קובץ אור ישראל חוברת י"א עמ' מ"ג).

10. ארחות שבת (פרק ל' סעי' כ"א, הע' ל"ה, הע' ל"ו, הע' ל"ז) – "הרואה את חבירו עושה איסור במתעסק חייב להפרישו. וכל שכן שאין להכשיל אדם לעשות איסור במתעסק, ולכן אם שכח לנתק את הנורה במקרה אסור לומר לאדם אחר לפתוח את המקרר אף שאותו אדם אינו יודע שהנורה תידלק".
11. הגר"מ רפפורט שליט"א (קובץ קול התורה חנ"ה עמ' קע"ב).
12. הגר"א פולק (קובץ אור ישראל חי"ג עמ' ר"י).

ב. אין צריך לגלות (גבי מלאכת מחשבת).

1. הר"א פולק (קובץ אור ישראל ח"ה עמ' ר"ח. אמנם עי' חי"ג עמ' ר"א שחזור, "טעות הם בידי").

ג. מה דעת רע"א, האם מחוייבים להפרישו: גבי מתעסק של מלאכת מחשבת.

1. רע"א (ח"א סי' ח') – "מי שאינו יודע שזהו מלאכת איסור אם מחוייבים להפרישו ... בשבת כיון דלא ידע מהמחט לא מקרי מלאכת שבת ... היינו דרבנן אמרו אף בלא מלאכת מחשבת הוי מלאכה דרבנן לענין מלאכה שא"צ לגופה וכדומה, וא"כ גם זו דלא ידע מהמחט מצד מלאכת מחשבת הוי מלאכה דרבנן, וממילא אף דהוא מתעסק הוי שגגת מלאכה דרבנן, ודוק. נפקא מינה עוד לדינא במה דקיי"ל דמצווה על שבתת עבדו ...".

2. מיקל, אין צריך לגלות.

(א) עונג יו"ט (או"ח סי' כ') – "וראיתי להגאון רע"א זצ"ל בתשובה שכ' לחלק בין היכא דפטרין משום מתעסק להיכא דפטרין משום מלאכת מחשבת אסרה תורה דהיכא דפטר משום מלאכת מחשבת לא מיקרי מלאכה כלל וחבירו הרואה שרוצה לעשותו **א"צ להפרישו כלל**. אבל במתעסק מיקרי עבירה רק שפטור מחטאת ומחויב חבירו להפרישו".

(1) אמנם עי' הרי"מ רפפורט (קובץ קול התורה חנ"ה עמ' קע"ב) – "בשו"ת עונג יו"ט ... ויש להעיר שאין מבואר בדברי רע"א שא"צ להפרישו, ואדרבה רע"א הביא מתוס' בדף י"א דאיכא איסור דרבנן במתעסק, וא"כ צריך להפרישו שלא יעבור על איסור דרבנן (וכדלקמן באות ג'), **וי"ל דכוונת העונג יו"ט** לומר דמדאורייתא לא יהיה צריך להפרישו לדברי רע"א".

(ב) הגר"ש זצ"ל (הערות במסכת כתובות סוף דף ה:) – "בשו"ת רעק"א ... ונמצא לפי"ז דאם מחלל שבת ואינו יודע כלל כגון שמטלטל במקום שאין עירוב ואינו יודע כלל שמטלטל בכה"ג כיון שפטור מטעם מלאכת מחשבת אי"ז כלל עבירה **ואין צריך להודיעו** משא"כ אם יודע שמטלטל אלא שטועה וחושב שיש עירוב בכה"ג הוה מלאכת מחשבת ואינו פטור אלא מאשר חטא בה וצריך להפרישו דזוהי עבירה בשוגג עיי"ש".

(1) לפי איך שפירשתי רע"א (עי' לעיל), שהוא הולך רק בה"א בתוס' לפי דעת אב"י. י"ל, למסקנתו אה"נ אין צריך לגלות.

3. מחמיר.

(א) משנת רבי אהרן (שבת סי' י"א אות ג' ד"ה ועיינתי) – "ועיינתי בתשובת הגרעק"א זצוק"ל בתשובה ח' הנ"ל, וראיתי שכתב כדברינו, דנפ"מ בהא דבפטור מחשבת אסור מדרבנן גבי מתעסק, דאף דאין ידוע לו מחוייבים להפרישו מאיסורא".

(ב) הגר"ש זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות ט', מאור אש השלם עמ' תרל"ז, יסודי ישרון מערכת ל"ט מלאכות סוף ח"א, שולחן שלמה סי' ש"ח סוף ס"ק ב.ה', ס"ק ב.ו. ד"ה ובר) – לשונו מובא לעיל.

(ג) ארחות שבת (פרק ל' הע' ל"ה) – "עמד בזה רע"א שם ותירץ דמ"מ המעשה גופו נראה כעין שגגת איסור, ובשבת אסור מדרבנן וכמו שגזרו בשאר אופנים שאין בהם מלאכת מחשבת כגון משאצל"ג, ונ"מ שהרואה את חבירו עושה איסור במתעסק צריך להפרישו".

4. מראי מקומות – שאגת אריה (סי' נ"ח, "מי שנפסקו לו אחד מציצותיו בשבת ברה"ר וחבירו רואה אם מחויב להגיד לו כדי שישליך טליתו מעליו ..."), הגר"ש זצ"ל (שולחן שלמה סי' רמ"ו ס"ק ד.ו.).

(א) חוט שני (ח"א עמ' קע"ג) – "ואם רואה את חבירו שעושה מלאכה במתעסק תלוי בגדר מתעסק, שהנה יודע מה דנקיט הגאון רע"א דמתעסק אין פירושו שלא נעשית העבירה כלל וכמו דנקט בעל החוות דעת, אלא דמיקרי עבירה בשוגג אלא דממעטין ליה מקרבן עיי"ש. והנה ידוע מנהג בכל תפוצות ישראל שאם מתקלקל העירוב מקפידין להודיע לבני העיר, אע"פ שאינו אלא מתעסק, אע"ג דהוי כרמלית שאסור רק דרבנן [מדסומכין על העירוב] והוי מתעסק דכסבור שהוא רה"י, חזינן דנקיטין לאסור מתעסק אף באיסור דרבנן, ואע"פ שיש בני-אדם שאינם יודעים כלל שע"י העירוב נעשה רשות היחיד. מ"מ מה שיודעין שע"י העירוב מותר לטלטל סגי בכדי דלהוי עלייהו שם מתעסק".

ד. ספק פסיק רישא, אם צריך להפרישו.

1. אם מתעסק של מלאכת מחשבת, צריך להפרישו. הגם שהוא חושב שהמציאות, אינו. י"ל, **כל שכן** ספק פסיק רישא, צריך להפרישו. שהוא מסופק בהמציאות.

2. **אם יש חיוב לברר** – כל שוגג דרבנן [של שבת] צריך לברר, לכל הפחות בירור קל. ואפילו על הצד שמתעסק מותר, לא גרע שחיוב להפרישו [אג"מ, לעיל]. א"כ ממילא, כל שכן ספק פסיק רישא.

[ו] מקרים.

א. מי שנפסקו לו חוטי ציציותיו, והוא אינו יודע.

1. מתעסק של שבת – תורת רפאל (או"ח סי' כ"ו, לשונו מובא לעיל), אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ט' ענף ג' ד"ה וכעין, עי' דברות משה ב"ק סי' כ"ג ענף ב', לשונו מובא לעיל).

2. מתעסק של כל התורה – אגלי טל (האופה ס"ק ל"ג אות ג'), מחשבות בעצה (סי' ט"ז ד"ה שלישית, לשונו מובא לעיל), ארץ צבי (ח"א ריש סי' א'), נתיבות שלום (סי' כ"ב אות י"ג, "מיקרי דנעשית מתשבתו, שהרי יודע הוא שלובש את הטלית המצויצת, ורק

סבור ה' שהציציות כשרות ואינן משאוי", ארחות שבת (פרק ל' סוף הע' ל"ה, "ראיות אלו מהגמ' מנחות לו: ועירובין טו. הן בציוור של מתעסק שאין בו חסרון מלאכת מחשבת, שהרי האדם ידע שהולך עם ציציות ורק לא ידע שחל בהן דין משאוי משום שנתלש אחד הגדילים, וכן במי שלא ידע שנפל הלחי").

ב. נשען על הקיר והדליק אור.

1. מתעסק של שבת – הל' שבת (איידר, עמ' כ"ו), עלינו לשבת (ויקרא, תשובה ד'), ילקוט יוסף (שבת ח"ג עמ' נ'), ארחות שבת (פרק ל' סעי' י"ח, "אדם שנשען על הקיר ובטעות נלחץ מתג החשמל ונדלק האור גם זה אינו בגדר מלאכת מחשבת ואין בו איסור תורה רק איסור דרבנן"), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' ר"ד).
(א) צב"ג. כיון מתעסק הוי, או מתכוין לאיסור [וחתך איסור אחר], או אם הוא פסיק רישא. כאן, אינו מתכוין לאיסור, וגם אינו פס"ר. ממילא הוא אינו מתכוין, ומותר.
2. אינו מתכוין [ומותר] – נשמת שבת (סי' של"ד אות קל"ו, "עשה מלאכה שלא בידיעה כלל [כגון שדיבר עם חבירו סמוך לכותל וכשהשעין עצמו על הכותל הדליק (או כיבה) את העלעקטע"ר, או שבדרך הילוכו עבר על חוט עלעקטערי והפסיקו] אם צריך כפרה על זה ... דמ"מ יוצא מדברי תשו' רע"א שם דאף בדבר שלא מיקרי מלאכת מחשבת מ"מ מלאכה דרבנן הוי (כמו מלשאצל"ג דאסור מדרבנן), וממילא לדלידיה צריך כפרה עלה, מיהו נראה שזה דוקא בכה"ג או באופן שסוכ"ס עשה איזה מעשה ויש לו חלק בהמלאכה שנעשתה, משא"כ בנידון שאלתינו, ועוד נראה דכל כה"ג לא גרע מאונס שכתבנו בס"ד קל"ד דאינו צריך כפרה").
3. מראי מקומות – ילקוט יוסף (שבת ח"ג עמ' נ').

ג. קרע שקית להוציא אוכל: ונקרעו אותיות.

1. מתעסק של שבת – ארחות שבת (פרק ל' סעי' כ'), "אדם שעסק בקריעת שקית שבתוכה אוכל והשתדל לקורעה שלא במקום האותיות של גבה ונמשכה ידו בעת הקריעה באופן שנקרעו אותיות אין זה בגדר מלאכת מחשבת ואין בו איסור תורה רק איסור דרבנן".
(א) ארחות שבת (פרק ל' הע' מ"א) – "ויש לדון אם קריעה זו תחשב בכלל דבר שאינו מתכוין, שהרי האדם עסק בפעולה של היתר והיינו בחיתוך הנייר במקום שאין בו אותיות ונמשכה ידו ועשתה פעולה של איסור, וא"כ יש לומר דאם מתחילה לא היה הדבר בגדר פ"ר שתימשך ידו ותקרע אותיות הרי זה היתר גמור כשאר דשא"מ שאינו פ"ר, אך אין זה ברור, דנהי דכאשר התחיל לחתוך את הנייר עסק רק בפעולה של היתר מ"מ אח"כ נמשכה פעולתו לדבר שלא תכנן מתחילה והמשך זה כולו אסור, דבשעה שידו קורעת את האותיות אין הוא עוסק כלל בפעולת היתר רק בפעולת איסור, וכל כה"ג י"ל דאינו כלול בהיתר של דשא"מ אשר כל עניינו הוא כאשר עוסק בפעולת היתר ואגב זה נעשית מלאכה, ומ"מ כיון שפעולת איסור זו לא נעשתה על ידו בכוונה הרי זה בגדר מתעסק שאינו מלאכת מחשבת והרי זה אסור מדרבנן".
- (1) צב"ג, מה החילוק בין זה לכל דבר שאינו מתכוין [שאינו פס"ר]. כמו אינו מתכוין בגורר כסא, ואגב עשה חריץ. או סורק שערו, ואגב תולש שערו.
2. אינו מתכוין [ומותר] – הגר"ש אויערבאך זצ"ל (ארחות שבת פרק ל' סוף הע' מ"א, "ומו"ר הגר"ש אויערבאך (שליט"א) [זצ"ל] כתב בזה דמתעסק יודע היטב את הפעולה שעושה וגם עושה אותה ברצונו, אלא שאינו מודע למציאות שיש כאן מלאכה, בציוור האמור הוא יודע גם בשעת מעשה שזו מלאכה אלא שנעשה בלי שליטתו, וזה יותר בגדר אינו מתכוין, ואולי אם לא נזהר כ"כ הוי בגדר שוגג, ואם נזהר מאד הוי בגדר אונס עכ"ל").
- (א) וכן עי' מג"א (סי' ש"ב ס"ק ד'), א"ר (סי' ש"ב ס"ק ד'), גר"ז (סי' ש"ב סעי' ד'), ח"א (כלל כ"ט סעי' ג'), מ"ב (סי' ש"מ ס"ק מ"ה), פוסקים – "מי שנסתבכו בגדיו בקוצים מפרישן בצנעה ובנחת שלא יקרע ואם נקרע נקרע. וכן מותר ללבוש בגדים חדשים ואם נקרע נקרע שאינו מתכוין לקריעה. ופוצעין אגוזים במטלית [היינו שמכה על המטלית כדי לשברם] ואינו חושש שמא תקרע [רמב"ם בפכ"ב]".

ד. שחושב שאינו פס"ר, והוי באמת פס"ר.

1. הוי מתעסק.
- (א) חוט שני (ח"א סוף עמ' קפ"ו) – "יש להסתפק כשעושה מעשה בשבת וסובר שאין בזה פסיק רישא שתיעשה מלאכה האסורה בשבת אבל באמת יש בזה פסיק רישא שתיעשה המלאכה אי מיקרי מתעסק או שוגג ... ומסתברא דבכה"ג מיקרי מתעסק".
- (ב) נשמת שבת (סי' של"ד סוף אות קל"ו, סי' של"ז אות רע"א) – "דבר שפסיק רישא שנעשה על ידי כך מלאכה, אבל האדם הפרטי זה לא עלתה על דעתו ואינו יודע מזה שנעשית על ידי כך מלאכה אי עשה מלאכת איסור. - ואם תמצא לומר דלא, מהו אם הרואהו עושה מחוייב להפרישו מכך [כגון מקרר שיש בתוכה נר עלעקטערי שנדלקת על ידי פתיחת הדלת ושאר בני הבית אין יודעים מזה אי מותר הוא להניחם לפתוח הדלת]. תשובה - נראה דבכי האי גוונא אינו איסור תורה, ובנוגע אי מחוייב למחות בו נראה שנכון להחמיר ולהודיע ... על פי דברי שו"ת רע"א".

ה. הנאה ממלאכה שנעשתה במתעסק - מעשה שבת.

1. עי' סי' ש"ח סעי' א' [ערך מעשה שבת], לשיטות ומראי מקומות.

ו. מתוך הרגיל, אם זה שוגג או מתעסק.

1. עי' סי' ש"ח סעי' א' [ערך מעשה שבת], לשיטות ומראי מקומות.

ז. נר שנדלק בשבת ע"י פעולת מתעסק: האם יכול להשתמש בזה בשביל נר הבדלה.

1. מיקל – הגר"ח ק"שליט"א (אליבא דהלכתא חוברת נ"ב עמ' קל"ז, לשונו מובא לעיל).

ח. מקרר, האם מותר ע"י יהודי שלא יודע שיש שם נורה – פס"ר דלא ניהא ליה, עם מתעסק.

1. ע"י לעיל, בדבר שאינו מתכוין, לשיטות ומראי מקומות.

ט. תשובה: כפרה.

1. מראי מקומות – ארץ צבי (סי' ס"ב ד"ה הנה אם, לשונו מובא לקמן), נשמת שבת (סי' של"ד אות קל"ה) [לשונו מובא לעיל], אות

קל"ח [לשונו מובא לקמן].

י. מראי מקומות.

1. הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק כ"ז הע' י"ג [דפו"ח, הע' י"ג], שולחן שלמה ס"ק ד' ד') – "שאסור להניח ע"ג בהמה אפי' דבר קטן ביותר כמו מחט, אע"ג שאינה מרגישה בכך, ובכה"ג באדם חשיב כמתעסק, אפ"ה בבהמתו אסור ועובר על שביתת בהמתו, עיין שו"ת רע"א סוסי' ח' ד"ה ונפקא מינה".

ז. עירוב שנפל: האם צריך לגלות.

א. שלא להכריז ברבים – The Contemporary Eruv (עמ' ק"א).

1. מוטב שיהיו שוגגים.

א) מחשבות בעצה (סי' ט"ז) – "דאף שנהגו משנים קדמוניות להכריז בבכ"נ ובבמ"ד להודיע ביום השבת שנפסקו העירובין ולאסור הטלטול מ"מ בזמנינו זה שרבים מזלזלין בהוצאת שבת בעוה"ר לדעתו מוטב שלא להכריז ואמרי' בזה מוטב שיעשו שוגגין ואל יעשו מזידין ... דבנ"ד כ"ז שאין יודעין שנפסקו העירובין אף שוגג לא מקרי לפי מאי דקי"ל כרב"א בשבת (דע"ג א') כסבור שהוא רה"י פטור דלא נתכוין למלאכה כלל".

ב) אדר"ת (נתיבות שבת פרק ט"ו הע' ק"ג) – "האדר"ת זצ"ל שאם נתקלקל העירוב בשבת, מוטב שלא לפרסם, מטעם מוטב שיהיו שוגגין".

ג) הגר"ד בהר"ן זצ"ל (נתיבות שבת פרק ט"ו הע' ק"ג) – "מוטב שיהיו שוגגין. וכן סיפר לי אאמו"ר ז"ל בשם הגר"ד בהר"ן זצ"ל שמיחה כמו שהכריז בביהכנ"ס בליל ש"ק שהערוב מקולקל, מטעם זה".

ד) הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק י"ז הע' ק"ט [דפו"ח, הע' קל"ט], מילואים, שולחן שלמה סי' רע"ו הע' ט') – "דמוטב לא לפרסם בכל אופן, כי רבים לא ישמעו בקולם, ומוטב שיהיו משוגגים, וקיל משוגגים כיון כמתעסק בדרבנן, כמבואר בשבת עג א, ע"ש, מכיון שחושבים שהטלטול במקום המותר. וחושבני דאין זה דוקא למי שטועה בראייתו, אלא ה"ה כשטועה מפני שמעמיד את העירוב על חזקתו".

ה) ששכ"ה (פרק י"ז סוף סעי' כ"ה [דפו"ח, סוף סעי' ל"ד]) – "מוטב שלא להכריז ברבים שאסור לטלטל, אבל יודיע על כך לצנועים, שמובטח לו שישמעו בקולו".

ו) אבן פנה (או"ח סי' ל"ב, סי' ל"ג) – "שאין צורך להכריז אם נקרע העירוב, במקום שיש לחשוש שלא כולם יעמדו בנסיון ולא יטלטלו".

1) אמנם ע"י אג"מ (או"ח ח"ב סי' ל"ו) – "נראה פשוט שאם יש שם גם מי שיקבלו צריך לומר להם שאסור אף שידוע שאיזה מהם לא יקבלו ויהיו מזידין, דבשביל קלקול אלו שיעברו במזיד ויענשו כמזיד אין לקלקל לאלו שיקבלו שהרי כשלא יודיעום יעברו בשוגג שהוא ג"כ איסור וקלקול".

2. נתיבות שבת (פרק ט"ו הע' ק"ג) – "ואפשר שאם רואה חבירו מטלטל דברים שאינם צריכים לו, ובודאי ישמע לו, ראוי להודיע לו, ולאידך גיסא במקום שיש צורך גדול, אין להודיע, כעין שמצינו גבי הרואה חבירו לבוש כלאים בשוגג שא"צ להודיע לו בשוק משום גדול כבוד הבריות, והרי גם במקומותינו במקום שעושים עירוב ע"י צוה"פ וכיוצא בזה, וסומכין על זה לטלטל הוא מפני שסוברים שאין חשש רה"ר, דאילו במקום חשש רה"ר אין מועיל תיקון זה, ופשוט שבמקום שיש חשש רה"ר ועושים תיקון המועיל לרה"ר שיש חשש דאורייתא, פשוט שאין לסמוך על טעם זה ולא על טעם דמוטב שיהיו שוגגין, שלא נאמרו במקום חשש איסור דאורייתא".

ב. מחמיר, צריך לגלות.

1. משמרת שלום (עמ' ק"נ הע' ק"ל).

2. הגר"ח ק"שליט"א (אש התורה, בראשית, תורת חיים עמ' רי"ג אות צ"ב) – "כאשר בשבת קודש נקרע העירוב האם לפרסם שנקרע העירוב או שמוטב לא לפרסם כי רבים לא ישמעו ומוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים. תשובה: לפרסם".

3. הגרי"מ רפפורט שליט"א (קובץ קול התורה חנ"ה עמ' קע"ב).

4. הגר"ע שוורץ שליט"א (R.J.J. Journal מ"ז עמ' ה', הע' י"ג).

5. חוט שני (שבת ח"א עמ' קע"ג) – "והנה ידוע מנהג בכל תפוצות ישראל שאם מתקלקל העירוב מקפידין להודיע לבני העיר, אע"פ שאינו אלא מתעסק, אע"ג דהוי כרמלית שאסור רק דרבנן [מדסומכין על העירוב] והוי מתעסק דכסבור שהוא רה"ר, חזינן דנקטינן לאסור מתעסק אף באיסור דרבנן, ואע"פ שיש בני-אדם שאינם יודעים כלל שע"י העירוב נעשה רשות היחיד. מ"מ מה שיודעין שע"י העירוב מותר לטלטל סגי בכדי דלהוי עליהו שם מתעסק".

ג. מראי מקומות – קצות השלחן (סי' ק"ה ס"ק כ"ו), הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת כתובות סוף דף ה:, לשונו מובא לעיל), הגר"א דבורקס שליט"א (אליבא דהלכתא חע"ג עמ' פ' טור ג').

1. הגר"מ שטרנבוך שליט"א (פשט ועיון אות תשנ"ב) – "ונראה דמתעסק היינו סבור שהוא שומן ונמצא חלב דהוי סוג אחר מה שאין כן בהמה בעלת מום אינה מין אחר בהלכה ואין בזה משום מתעסק. ובזה נראה להעיר על הפוסקים שדנו אם היה בשבת עירוב ונפסק דפטור דהוי מתעסק דכסבור רה"י ונמצא רה"ר, ולדברינו יש לומר דנפסק צורת הפתח לא חשיב למקרי כמקום אחר ולכן לא מקרי מתעסק".

2. ארחות שבת (פרק כ"ג הע' קנ"ז) – "ואף שהיה מקום לדון דממנ"פ, אלו שאינם יודעים שהעירוב קרוע הווי בגדר מתעסק אצל איסור הוצאה, ואלו היודעים שהעירוב קרוע לא יטלטלו, מ"מ הדבר מצוי שגם לאחר שיפורסם שהעירוב קרוע יהיו רבים שיטעו באיסור הוצאה ויטלטלו בשוגג, ועוד דעיינ שו"ת רע"א סי' ח' שמביא מתוס' שבת דף י"א. ד"ה שמא שיש איסור דרבנן בעשיית מלאכת שבת במתעסק. ומו"ר הגר"ש אויערבאך (שליט"א) [זצ"ל] כתב די"ל דאף לפי רע"א הנ"ל יהא כאן איסור ד"ת, דרע"א איירי בציור של חסרון מלאכת מחשבת שלא ידע מה שעושה, ולכן כתב דהוי דרבנן, אבל בנ"ד מוציא בכוונה ורק אינו יודע שרה"י נהפכה להיות כרמלית ע"י קריעת העירוב ובכה"ג אין חסרון מלאכת מחשבת רק דין מתעסק דכל התורה שיש בו איסור תורה [אי לא דהוי כרמלית] כמבואר בדברי רע"א, ואכמ"ל".

מלאכה שאינה צריכה לגופה

- א] מקור. ה] הסבר. ט] מת ידיה: לפי ר' שמעון.
 ב] העושה מלאכה שלא לצורך כלל. ו] הגדרת התכלית של המלאכה. י] לצורך מצוה.
 ג] ראשונים: אי פסק כר"י או כר"ש. ז] פוסקים: כמו תוס' או כמו רש"י ורמב"ן. יא] המוציא מת לקוברו.
 ד] פוסקים: אי פסק כר"י או כר"ש. ח] אונס, יסורים, אהבה. יב] מקרים.

א] מקור.

א. מקור להמחלוקת ר' שמעון ור' יהודה.

1. משנה (דף צג:) – "המוציא ... את המת במטה חייב. וכן כזית מן המת, וכזית מן הנבלה, וכעדשה מן השרץ חייב. ורבי שמעון פוטר".

א) תוס' (דף צד. ד"ה את) – "את המת במטה חייב. נראה לר"י דמהכא קים לן בכל דוכתא דאית ליה לר' יהודה מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה דמסתמא ת"ק דר"ש היינו רבי יהודה כי ההיא דלעיל זה אינו יכול וזה אינו יכול דת"ק דר"ש היינו ר' יהודה כדמוכח בגמ' ורשב"א אומר דיש להביא מדתנן לעיל (דף צ.) ר' יהודה אומר אף המוציא משמשי ע"ז דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה".

ב. מקור שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור.

1. הוי חסרון במלאכת מחשבת.

א) עי' חגיגה (סוף דף י.) – "הלכות שבת חגיגות והמעילות הרי הם כהררים התלוין בשערה ... הלכות שבת, מיכתב כתיבן. לא צריכא, לכדרכי אבא. דאמר רבי אבא: החופר גומא בשבת ואין צריך אלא לעפרה פטור עליה. כמאן, כרבי שמעון, דאמר: מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. אפילו תימא לרבי יהודה, התם מתקן, הכא מקלקל הוא. מאי כהררין התלוין בשערה. מלאכת מחשבת אסרה תורה, ומלאכת מחשבת לא כתיבא".

ב) רש"י (דף צג: ד"ה ור', חגיגה ריש דף י:) – "לאו מלאכת מחשבת היא לר' שמעון".

ג) רמב"ם (פירוש משניות פרק י' משנה ו') – "וטעם דברי ר' שמעון לפי שסובר שאין מחשבת המוציא את המת ואת הנבלה ואת השרץ כמחשבת המוציא שאר דברים שכוונתו הוצאת אותו דבר, אלא כוונתו של זה להסיר את הטומאה, ונעשית ההוצאה מלאכה שאינה צריכה לגופה שהוא פטור עליה".

ד) רמב"ן (דף קו. ד"ה ואשוב) – "הוי יודע דטעמא דר"ש דפטר מלאכה שא"צ לגופה משום מלאכת מחשבת".

ה) רשב"א (ב"ק דף לד: ד"ה תני) – "ויסוד הכל מה שאמרו מלאכת מחשבת אסרה תורה דכל מלאכת שבת ממשכן ילפינן להו וכל מלאכות המשכן צריכות היו לגופן ותיקון ה'י בכל אחת מהן".

ו) תוס' (דף עה. ד"ה טפי, סנהדרין דף פה. ד"ה ורבי, חגיגה ריש דף י:) – "דבספ"ק דחגיגה (דף י:) משמע דהא דפטר ר"ש מלאכה שאינה צריכה לגופה היינו משום דבעי מלאכת מחשבת".

ז) ר"ן (דף לה: ח' הר"ן דף קו.) – "הלכך לאו מלאכת מחשבת היא לר' שמעון".

ח) פסקי רי"ד (דף צד. ד"ה את).

ט) רע"ב (פרק י' משנה ה') – "דכל שאינו אלא לסלקו מעליו הויא מלאכה שאינה צריכה לגופה ולאו מלאכת מחשבת היא".

י) מ"ב (סי' שט"ז ס"ק ל"ד) – לשונו מובא לקמן.

יא) אגלי טל (טוחן ס"ק ה' אות ה', סי' ע"ד, אבני נזר סי' ר"ל אות ה').

יב) ערה"ש (סי' רמ"ב סעי' כ"ג) – "וכן מלאכה שא"צ לגופה למאן דפוטר כמו שיתבאר הוי ג"כ מטעם מלאכת מחשבת [חגיגה י:]: וכמ"ש רבותינו בעלי התוס' בשבת [צ"ד. ד"ה ר"ש וגם לרש"י צ"ל כן ע"ש ודו"ק]".

יג) קהלות יעקב (כתובות סי' ד') – "... עכ"ד הבית יעקב. אבל זה תמוה דבהדיא מבואר בגמרא חגיגה ד"י ע"ב ... רש"י ז"ל ותוס' פירשו שם בהדיא דהא דקאמרינן מלאכת מחשבת אסרה תורה הוא טעמא לפטור מלאכה שא"צ לגופה וכן הוא ודאי ריהטת הסוגיא".

יד) הל' שבת (איידר, עמ' כ').

2. דבעינן דומיא דמלאכת המשכן.

א) תוס' (יומא דף לד: ד"ה הני) – "והא דפטר ליה ר"ש לאו משום דלא חשיב ליה מלאכת מחשבת דהא כי היכי דלר' יהודה הויא מלאכת מחשבת הכי נמי לר"ש כיון דהוי פסיק רישיה ... אלא היינו טעמא דרבי שמעון דפטר משום דבעינן מלאכה הצריכה לגופה דילפינן ממשכן".

ב) בית יעקב (נתיבות, כתובות סוף דף ה:) – "קשה הא מלאכה שא"צ לגופה ג"כ אינו פטור רק במלאכת שבת ולא בשאר איסורין וע"כ מטעם מלאכת מחשבת ואפ"ה פטור מלאכה שאצ"ל בשבת אפי' בחבורה ועכצ"ל דהטעם במלאכה שאצ"ל לאו משום דבעינן מלאכה מחשבת רק משום דלא הוי דומיא דמשכן ולא חשיב מלאכה כלל".

3. מראי מקומות – ברכת שמואל (כתובות סי' י"ב אות א'), נתיבות שלום (סי' כ"ג אות א').

א) פני יהושע (דף צד. ד"ה ר"ש) – "במאי שכתבו התוספות דלענין מלאכה שאינה צריכה לגופה בעינן ממש דומיא דמשכן אע"ג דבשילהי פ"ק דחגיגה [דף י' ע"ב] משמע דילפינן לה מקרא דמלאכת מחשבת אסרה תורה אם כן משמע דהוי גזירת הכתוב מ"מ מלאכת מחשבת גופא לא כתיב אלא במלאכת המשכן ומש"ה נחא להו לאוקמי מסברא דבדומיא דמשכן ממש תליא מלתא והא דאיצטריך למילף מקרא בשילהי חגיגה ולא יליף לה בפשיטות מהך סברא גופא דבעינן דומיא דמשכן כדאמרינן לענין עיקר דיני

שבת בכמה גווני נראה לי דאי לאו ילפותא דקרא הו"א דחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה אע"ג דלא הוי דומיא דמשכן היינו מדאיצטריך למיסר שריפת בת כהן בשבת כדאיתא לקמן בפרק האורג".

ג. האם ר' יהודה צריך "מלאכת מחשבת".

1. כן, [וצריכה לדבר אחר הוי המלאכת מחשבת].
(א) רש"י (דף לא: ד"ה לעולם) – "לעולם כר' יהודה סבירא ליה. דמשום אין צריכה לגופה לא מיפטר, הואיל וצריכה לדבר אחר - מלאכת מחשבת הוא".
(ב) תוס' (יומא דף לד: ד"ה הני) – "דלר' יהודה הויא מלאכת מחשבת".
(ג) ערה"ש (סי' רמ"ב סעי' כ"ג) – "ומאן דמחייב משום דס"ל דזה מקרי מלאכת מחשבת".
(ד) אבני נזר (או"ח סי' קפ"ט אות ז') – "וכי סבירא לי' לר' יהודה מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב. היכי דהמלאכה הוי מלאכה אף בלא הצורך והצורך רק כי היכי דליהוי מלאכת מחשבת. הוי מלאכת מחשבת אף בצורך שאינו מגופה".
2. לא.

- (א) עי' מ"ב (סי' שט"ז ס"ק ל"ד) – "ולמהרמב"ם חייב. אפילו שלא לצורך כל שנתכוין למלאכה דס"ל מלאכה שאינו צריך לגופה חייב עליה ורוב הפוסקים פוסקים כדעה הראשונה דפטור מחטאת משום דבעינן מלאכת מחשבת ואסור מדרבנן".
3. לפי ר' יהודה, שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב. יכול לפרש בג' צדדים: (1) "שלא" צריכה מלאכת מחשבת. ממילא החופר גומא ואינו צריך אלא לאפרו חייב. (2) שצריכה מלאכת מחשבת, אבל כיון שמכוון למלאכת חופר, נחשב מלאכת מחשבת. (3) שצריכה מלאכת מחשבת, וכיון שצריכה לדבר אחר [העפר] נחשב פעולתו מלאכת מחשבת.
(א) המ"ב (לעיל), לפום ריהטת לשונו, נראה שר' יהודה לא צריכה מלאכת מחשבת. וצ"ב, כיון הסוגיא בחגיגה כ' שר' יהודה סובר שמקלקל פטור כיון שהוא חסרון מלאכת מחשבת.
(ב) תוס' (לעיל) והערה"ש (לעיל) סוברים שר"י צריכה מלאכת מחשבת. ויש לפרש בשני דרכים. או כיון שמכוון למלאכת חופר, נחשב מלאכת מחשבת. או כיון שצריכה לדבר אחר [העפר] נחשב פעולתו מלאכת מחשבת.
(ג) הגר"מ קזיס (לקמן) שכל שלפי ר' יהודה אפי' במקום שלא צריך לא גומא ולא עפרא, עדיין יש חייב. ג"כ יכול לפרש בשני דרכים. או שר"י לא צריכה מלאכת מחשבת. [וקשה מהסוגיא בחגיגה]. או כיון שמתכוון למלאכת חופר, נחשב מלאכת מחשבת.
(ד) רש"י (לעיל) והאבני נזר (לעיל) כ' שצריכה מלאכת מחשבת, וכיון שצריכה לדבר אחר [העפר] נחשב פעולתו מלאכת מחשבת. ולפי הם, כשהעושה מלאכה שלא לצורך כלל, החופר גומא ואינו צריך לא גומא ולא עפרא, יהיה פטור. עי' לקמן.

ד. עשיית "תולדה" שאין צריך לגופה.

1. שלכל הדעות פטור עליה מדאורייתא.
(א) מרכבת המשנה (שבת פרק ז' הל' ב', פרק י"ב הל' ב') – "משא"כ בתולדה כל שאינו עושה לצורך האב לא הוה תולדה כלל ואין עליה שם מלאכה".
2. אין חילוק בין אב לתולדה לענין זה.
(א) אגלי טל (דש ס"ק י"ז אות ס"ג בהג"ה) – "וראיתי בס' ציון ירושלים שנדפס מחדש סביב הירושלמי שנשתבש בכוונת הר"ן ודעתו שתולדה פטור במלאכה שאינה צריכה לגופה ויש חילוק בין אב לתולדה בדין זה. וישתקע ולא יאמר והמפיס מורסא להוציא ליחה ג"כ אינו אב רק תולדה דבונה לדעת רש"י. גם אין שום סברא לחלק בזה בין אב לתולדה ובב"ק דפריך אמאי קרי אב ואמאי קרי תולדה לימא נ"מ במלאכה שאינה צריכה לגופה".
(ב) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י"ב אות א') – "ואפילו אם נאמר כהמרכבה"מ בפ"ז הל' ב' דבתולדה גם ר' יהודה מודה דלא חייב אלא בצריך לגופה, וכן כתב גם בפ"ב הל' ב' שכל תולדה שלא עשה לצורך האב אין עליה שם מלאכה כלל. (לענ"ד צ"ע טובא הרי פסק הרמב"ם 'והמסתפק מן השמן שבנר חייב משום מכבה' ועיי"ש במ"מ שהוא משום דפסק כר' יהודה דמחייב גם בא"צ לגופה, אף על גב דמסתבר דמסתפק חשיב רק תולדה ולא אב. ואף שהקריט ספר כתב אהך דינא דמסתפק 'וכיבוי כהאי גוונא הוה נמי באש שתחת הדוד של סממני המשכן' ומשמע דסובר דחשיב כמלאכה שהיתה במשכן וחשיב שפיר אב, לענ"ד צ"ע טובא דאם בשביל צרכי המשכן היה אפשר להסיר את הקדירה עם הסממנים מעל האש ולא היו צריכים כלל לכבות האש, וע"כ שהכבוי היה רק מפני שחם על השמן, והאי הרי לאו צורך המשכן הוא, ואף שמלשון התוס' במס' שבת צ"ד ע"א שכתבו: 'וכבוי כדי שלא יקדיחו הסממנים לא היה במשכן כי זהירים היו שלא להרבות אש יותר מדי' משמע שאלמלי היה דבר זה במשכן הוי חשיב שפיר כצורך שה' במשכן, נראה דצ"ל שכוונת התוס' היא דוקא אם הי' מוכרח להיות כך תמיד אפשר דהוי חשיב שפיר כצורך המשכן, אבל כיון שאם זהירים אין צריכים כלל לכבות תו לא חשיב כצורך של משכן אף אם לא היו זהירים בכך, גם פשוט ומבואר שאם חס על הנר או על השמן חשיב ודאי כמשאצ"ל"ג, ולכן נראה דלא מסתבר לומר דחשיב כצורך שה' במשכן, וכן מפורש ביראים ובעוד ראשונים דחשיב רק תולדה. גם יפה העיר לי חכ"א מהרמב"ם פ"ח משבת ה"ז וח' דחובל הוי רק תולדה דדש, ואפי"ה פסק דחייב בנתכוין להזיק אף על גב שאינו צריך לדם מפני זה שנתקרה דעתו, ודוחק לומר דראית הדם משככת יותר את כעסו וחשיב שפיר כצריך את הדם, גם האגלי טל במלאכת דש אות י"ז ס"ק ס"ג הביא דבר זה של המהר"מ מגאון אחד וכתב שם שישתקע ולא יאמר".

ב] העושה מלאכה שלא לצורך כלל - החופר גומא ואינו צריך לא גומא ולא עפרא.

א. האם הוא חסרון במלאכת מחשבת: לפי ר' יהודה.

1. פטור, שחסרון במלאכת מחשבת.

א) עי' גר"ז (סי' ש"ב סעי' י"ז) – "בטיט היבש ... לשפשפו מבפנים אסור ... שמחלק גוף אחד לגופים דקים הרבה ואסור מדברי סופרים אבל מן התורה אין אסור כיון שאינו צריך לגוף דבר המתפרר ונטחן ואף להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה מכל מקום כיון שאינו צריך לגוף דבר המתפרר אין פירור זה תולדת הטוחן שאין דרך לטחון אלא כשצריך לגוף דבר הנטחן".

ב) מרכבת המשנה (חעלמא, הל' שבת פרק א' סוף הל' א' ד"ה ועתה נבא לבאר) – "ואפשר דאפילו ר' יהודה דמחייב במשאצ"ג פוטר בכה"ג דדוקא היכא דעושה לשום צורך אפילו שלא לצורך גופו כמו צידת נחש הוא דמחייב אבל הכא שאינו צריך כלל פטור. או דילמא דמחייב לר"י כיון דעשה מלאכה ... וזה מוכרח אף לר' יהודה דפ"ר דהו"ל דבר שאינו מתכוין מקרי מלאכה שא"צ כלל דמודה בה ר"י דפטור".

ג) לפי רש"י (דף לא: ד"ה לעולם, לשונו מובא לעיל), הו"ד בקובץ שיעורים (סוף ביצה) – "והנה יש להסתפק בהא דחייב לר"י במלאכה שאצ"ג כגון בחופר גומא ואין צריך אלא לעפרה, היכא דלא הוי מקלקל, איך הדין היכא דאין צריך כלל אפילו לעפרה, מי נימא דגם ר"י מודה דבעינן שיהא איזה צורך במלאכה, רק דלא בעינן שיהא הצורך לגופה, או דר"י סבר דלא בעינן צורך כלל ... ברש"י שבת ל"א מבואר דטעמא דר"י משום דצורך לעפרה ג"כ הוי צורך, ומיקרי מלאכת מחשבת, אבל בשלא לצורך כלל, מודה ר"י דפטור".

ד) נתיבות שלום (סי' כ"ד).

2. חייב.

א) עי' תגיגה (דף י.). - לשונו מובא לעיל. [דאיתא בגמרא, שהחופר גומא בשבת ואין צריך אלא לעפרה פטור עליה, הוא כהררים התלוין בשערה. ופריך, שר' יהודה סבר שיש חייב. ומתריך, קלקול. וכ"ת העושה מלאכה שלא לצורך כלל, דהיינו החופר גומא ואינו צריך לא גומא ולא עפרא, פטור. יכול הגמרא מתריך, שאפי' ר' יהודה בציור כשלא צורך גומא וגם עפרו. אולם יש לדחות, הגמרא מתריך שאפי' בציור שצריך לעפרו, לר' יהודה סובר שיהיה פטור מצד מקלקל. וצ"ע].

עי' תגיגה (סוף דף י.). – "הלכות שבת חגיגות והמעילות הרי הם כהררים התלוין בשערה ... הלכות שבת, מיכתב כתיבן. לא צריכא, לכדרכי אבא. דאמר רבי אבא: החופר גומא בשבת ואין צריך אלא לעפרה פטור עליה. כמאן, כרבי שמעון, דאמר: מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. אפילו תימא לרבי יהודה, התם מתקן, הכא מקלקל הוא. מאי כהרין התלוין בשערה. מלאכת מחשבת אסרה תורה, ומלאכת מחשבת לא כתיבא".

ב) חי' ר"מ קזיס (ריש פרק י"ד) – "וצ"ע העושה מלאכה שלא לצורך כלל שאינו מקלקל וגם אינו מכין בה לשום תכלית, שאינו מקפיד אם תתקיים המלאכה ההיא אם לאו, אם הוא פטור לכ"ע, או אם הוא חייב לכ"ע, או אם הוא בכלל המלאכה שאינה צריכה לגופה שנחלקו בה ר' יהודה ור' שמעון, שאפשר לומר שראוי לפטור בזה יותר מבמלאכה שאינה צריכה לגופה, דהתם יש לו צורך במלאכה ההיא וכאן אינו צריך לה כלל. וגם אפשר שנאמר שראוי לחייב יותר בזה, דבמלאכה שאינה צריכה לגופה הוא מכין לתכלית אחר שאינו מעין המלאכה שעושה והכא אינו מכין אלא לעשות המלאכה ההיא. וגם אפשר שגם זה נכלל ודומה למלאכה שאינה צריכה לגופה דהכא נמי אינו צריך לגופה של מלאכה. ולבאר זה אומר ששינוי במשנתו ששאר **שקצים ורמשים הצדן שלא לצורך פטור**, ואמרו בגמ' דמתני' ר' שמעון היא דפטור במלאכה שאינה צריכה לגופה, דאילו לר' יהודה הצדן שלא לצורך נמי חייב, ואם נפרש דשלא לצורך היינו שלא לצורך כלל הנה מבואר מזה שהעושה מלאכה ואינו מכין בה לשום תכלית **הוי פלוגתא דר' יהודה ור' שמעון**. וכן נראה ממה שכתב הרמב"ם ... אבל הר"ן פירש ...".

ב. האם הוא חסרון במלאכת מחשבת: לפי רב שמעון.

1. חייב, הוי מלאכה שצריכה לגופה.

א) תרה"ד (ח"א סי' ס"ד) – "דעושה גומות ואינו צריך לעפרה חייב מדאורייתא משום בניין".

1) מראי מקומות – נתיבות שלום (סי' כ"ג אות מ"ז).

2. פטור, הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה.

א) חי' ר"מ קזיס (ריש פרק י"ד) - לשונו מובא לעיל.

ב) מג"א (סי' ש"ד ס"ק ה') – "תרה"ד ... וע"ק מ"ש בחופר גומא וא"צ לעפרה חייב דזה אינו אלא בצריך לגומא אבל בשאינו צריך כלל לא לגומא ולא לעפר **פשיטא** דפטור דהוי מלאכה שא"צ לגופה".

ג) גר"א (סי' ש"ד סעי' א' ד"ה ואם) – "תה"ד ... וגם מה שכתב בשא"צ לעפרה חייב אין נראה כמ"ש המ"א דכ"ש דהוי משאצ"ל".
ד) מנ"ח (מוסד שבת, חורש אות ה') – "ואם אינו צריך לא לגומא ולא לעפרה, עיין בשו"ע או"ח סי' ש"ד במגן אברהם סק"ה השיג על התרומת הדשן סי' ס"ד שדעתו שחייב בכהאי גוונא, והשיג עליו".

ה) מרכבת המשנה (חעלמא, הל' שבת פרק א' סוף הל' א' ד"ה ועתה נבא לבאר) – "שיש להסתפק העושה מלאכה שלא לצורך כלל כמו הקוצר ואינו צריך לדבר הנקצר אלא שקוצר ברצון פשוט ומשליכו וכלי שום טעם. וכן העושה כלי ואינו צריך כלל לעשות כלי זה או המוציא ככר בידו לרה"ר ואינו צריך לככר ברה"ר והעושה גומא וא"צ לה כלל מי נימא דפטור לר' שמעון בדרך ק"ו ממלאכה שא"צ לגופה ... ואפשר אפילו לר"ש חייב דעד כאן לא פטר ר"ש אלא במשאצ"ל"ג כמו הצד נחש שבפירוש היתה כוונתו רק בשביל שלא ישוך אבל בנדון דידן רוצה הוא לצוד אפשר דאפילו בלי טעם חשיב כוונה ... ונראה לענ"ד דבהנך מלאכות שהם בודאי תיקון כמו העושה כלי ותופר בגד ודומיהם בודאי אף לר' שמעון חייב דלא קפטר ר"ש במלאכה שא"צ לגופה אלא במלאכות שאינם תיקון גמור כמו הוצאה וצידה אבל במלאכת תיקון אנן סהדי דניחא ליה עיין בתוספות פ' כירה דף מ"א וביומא דף ל"ה שכתבו אהך דבפ' הבונה דף ק"ג לא צריכא דקעביד בארעא דחבריה דמשמע דהא בארעא ידיה אף על פי

שאינו מתכוון ליפות הקרקע חייב משום דכיון שהוא נהנה אנן סהדי דמתכוון לייפות עיין שם וא"כ לפ"ז יש לדקדק נמי בכה"ג מדקמשני בארעא דחבריה פי' והו"ל משאצל"ג כמ"ש התוס' ואמאי לא משני בפשיטות דאפילו בארעא ידיה וכגון שאינו צריך כלל ליפות הקרקע אלא ודאי כיון דייפוי הקרקע הוה מלאכת תיקון לרוב בני אדם אף על גב דאינו צריך לה חשיבא צריכה לגופו ועיין מ"ש לקמן. אמנם במלאכות שהם לפעמים תיקון ולפעמים קלקול כמו קצירה שהצריך לדבר הנקצר והו"ל תיקון ואם אינו צריך לו והו"ל קלקול וכמו צירוף שהצריך לברזל קשה חשיב תיקון והצריך לברזל רך חשיב קלקול. וכן סחיטה תולדה דדש כמו חולב נראה דאם אינו צריך לו כלל אפילו לר"י פטור וכן משמע בתוס' פ' כלל גדול גבי זימר וצריך לעצים שכתבו דלא מקרי קוצר אלא בצריך לעצים דומיא דקורע ע"מ לתפור וכן כבשים ושלקות שסחטן לגופן מותר לפי שאין דרך דישא בכך ולא הו"ל אפילו כמשאצל"ג דפטור אבל אסור עיין שם. ואולם במלאכות שאינם לא תיקון ולא קלקול כמו הוצאה דלכאורה נראה מדקאמר "...".

(ו) חמדת ישראל (קונ' נר מצוה, עמ' 96 אות י"ב ד"ה ועוד).

3. מראי מקומות – משנת שבת (דף עג; עמ' כ"ט), סידור השולחן (סי' של"ז סעי' א' אות י"ט).

(א) חי' הר"ן (דף קו. ד"ה לפיכך) – "אני אומר דהכי קאמרינן לר"ש כיון דסבירא ליה דמלאכה שא"צ לגופה פטור עליה כל שאתה מוסיף תיקון בדבר שאינו מגופה של מלאכה אי אתה מוסיף חיוב במלאכה אדרבה אתה מוסיף בה פטור דכל היכא שהתיקון שאינו מגופה יותר חשוב המלאכה היא יותר נגדרת אצלו והיא נעשית טפילה לאותו דבר שהוא פוטרה ומגרע כחה, הילכך כיון דגלי רחמנא דמילה מלאכה היא דהא אצטריך למשרייה ש"מ דמקלקל בחבורה חייב שאי אפשר לך לומר שמפני תיקון מצוה שבה הוא חייב עליה שהתיקון שאינו מגופה של מלאכה אינו מוסיף בה חיוב אלא פטור וכאן אין אותו תיקון שאינו מגופה של מלאכה פוטרה לפי שאין אותו תיקון שאינו מגופה של מלאכה נמשך ויוצא מעצמו של מלאכה מגופה אלא מחמת מצוה שצותה התורה בכך ואין המלאכה טפלה הילכך כיון דגלי לן קרא דחובל דמילה מלאכה היא ש"מ דמקלקל בחבורה חייב ולא פטרה משום מלאכה שאינה צריכה לגופה מטעמא דכתיבנא".

(ב) ישועת דוד (או"ח סי' כ"ו ד"ה ובסימן) – "התרומת הדשן ... המג"א שהביא דברי התרה"ד כנ"ל הקשה עליו ... אפשר הביאור בדבריו הוא כסברת [חי' הר"ן] (הריטב"א) בשבת (דף ק"ו) שכתב שם וז"ל לפיכך אני אומר ... ולפ"ז הרי אף בדברי התרומת הדשן נמי אפשר לומר כן דדוקא בחופר בור וא"צ לא לעפרה הוי מלאכה שא"צ לגופה משום דהמלאכה נגדרת אחר הצורך אחר דהוא העפר, אבל היכא דאינו צריך אף להעפר דהתם אין לו צורך אחר דנימא דהמלאכה נגדרת אחר אותו הצורך ואין זה מלאכה דאותו הצורך מבטל את המלאכה ומשו"ה אף דהא אינו צריך נמי את הבור עצמו ולא הוי צריך לגופו מכ"ז חייב כיון דעכ"פ הוא עושה המלאכה של חפירת הבור ועושה בור והוי מלאכה הצריכה לגופה כיון דצורך אחר אין לו בזה כמבואר כן בדברי [הר"ן] (הריטב"א) וזהו נמי סברת התרומת הדשן".

(ג) שבט הלוי (ח"א סי' ע"ד) – "לענין חופר ואינו צריך לא לעפר ולא לגומא, הביא המג"א סימן שי"ד ס"ק ה' בשם תה"ד דחייב, והקשה עליו דק"ו הוא מחופר גומא וא"צ אלא לעפרה ומכש"כ הכא דמקלקל גמור הוא. ובעניתי ליישב שיטה זו אף שאינו מכוון כ"כ בדבריו, עפ"י מה שמצאתי במאירי כאן שכתב החופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה כגון לכסות בה צואה (ערש"י) פטור עליה שאם בשדה אין כאן חרישה שהרי נוטל העפר והולך לו ואם בבית אין כאן בנין אלא הריסה ואפילו לר"י וכו' ע"כ ע"ש, כוונתו אף דפטור דמקלקל ממש לא שייך כמו בבית, מ"מ בשדה פטור מטעם אחר לכ"ע כיון דאין כאן תורת חרישה דתכליתה להפך את העפר ולהכשירה לזריעה וזה נטלה והלך לו ואף דלעיל בנטילת תל חייב משום חורש, התם היה מעכב החרישה משא"כ הכא, וזה פשוט, משא"כ ענין חרישה לא שייך רק בחופר ומשייר את העפר, וכיון שכן יש מקום לומר דזה דוקא בנוטל את העפר והולך לו אבל בחופר ואין צריך לא לעפר ולא לגומא כיון שמשיר את העפר א"כ הוה חורש ובכה"ג בשדה לא שייך מקלקל רק הוי מלאכה שאינה צריכה לגומא וחייב לר' יהודה, ועיין לשון הרמב"ם בזה, ודו"ק".

ג. סיכום: יש ד' צדדים.

1. בין ר' יהודה ובין ר' שמעון, פטור. [מרכבת המשנה].
2. בין ר' יהודה ובין ר' שמעון, חייב. [אולי לפי התרה"ד].
3. ר' יהודה חייב, ר' שמעון פטור. [הגר"מ קזיס].
4. ר' יהודה פטור, ר' שמעון חייב. [אולי לפי התרה"ד].

ג. הלכה: ראשונים – האם פסק כר' יהודה שחייב, או פסק כר' שמעון שפטור אבל אסור.

א. פסק כר' יהודה, שחייב.

1. רמב"ם (פרק א' הל' ז', פרק י' הל' כ"א, פרק י"ט הל' כ"ב, שגגות פרק ז' הל' י"ב, פירוש משניות פרק ב' משנה ה', פרק י' משנה ו') – "כל העושה מלאכה בשבת אף על פי שאינו צריך לגופה של מלאכה חייב עליה, כיצד הרי שכבה את הנר מפני שהוא צריך לשמן או לפתילה כדי שלא יאבד או כדי שלא ישרף או כדי שלא יבקע חרש של נר חייב, מפני שהכיבוי מלאכה והרי נתכוין לכבות ואע"פ שאינו צריך לגוף הכבוי ולא כבה אלא מפני השמן או מפני החרש או מפני הפתילה הרי זה חייב, וכן המעביר את הקוץ ארבע אמות ברשות הרבים או המכבה את הגחלת כדי שלא יזוקו בהן רבים חייב ואע"פ שאינו צריך לגוף הכבוי או לגוף ההעברה אלא להרחיק ההזק הרי זה חייב וכן כל כיוצא בזה".
2. יראים (סי' רע"ד מלאכת מכבה, עמ' רפ"ב) – "וקיי"ל כר' יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה דקאי שמואל כוונתה בפרק כירה [מ"ב א'] דאמר התם במלאכה שאצ"ל סבר לה כר' יהודה הלכך על כל כבויין חייב רק שלא יהיה בכל כלי".
3. רוקח (סי' פ"ח) – "בכריתות בשלהי ספק אכל חלב (דף כ) החותה גחלים בשבת חייב שתים מפני שמכבה העליונות ומבעיר את התחתונות דסבר כר"י מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב".
4. ארחות חיים (שבת אות ד').

5. ר' פרחיה (דף קז.).
6. ריקאנטי (סי' צ"ח, סי' קכ"ח) – "והר' אליעזר ממיץ פסק כר' יהודה במלאכה שאינה צריכה לגופה".
7. רע"ב (פרק ב' משנה ה', פרק י' סוף משנה ה') – "ואין הלכה כרבי שמעון".
- ב. פסק כר' שמעון, שפטור אבל אסור.
 1. עי' ר' האי גאון (ברשב"א דף צד: ד"ה ולענין, וריטב"א שם).
 2. רבינו חננאל (ריש דף יב., ריש דף קמב., עי' דף צה:) – "והא דקתני פטור לר' שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה וקיי"ל כר' שמעון".
 3. תוס' (דף ג. ד"ה הצד, זבחים דף צב. ד"ה במלאכה) – "לדידן קי"ל כר"ש".
 4. ר"י (ריטב"א דף קו. ד"ה ועכ"ז) – לשונו מובא לקמן.
 5. ראב"ד (פרק א' הל' ז', פרק י"ב הל' ג') – "כל העושה מלאכה בשבת אע"פ שאינו צריך לגופה של מלאכה חייב עליה. א"א רבינו חננאל ז"ל פסק כר"ש שהוא פוטר מדאמרינן פרק נוטל רבא כר"ש ס"ל דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה".
 6. בעל המאור (דף יג., דף לח: דף מה:) – "שהלכה כר"ש במלאכה שאינה צריכה לגופה".
 7. רמב"ן (דף קכא: סוד"ה ברצין, דף קנז. ד"ה בכל, מלחמת דף מו., ברא"ש בכורות פרק ג' סעי' ה').
 8. ס' התרומה (סי' רי"ח, סי' רנ"ד) – "וכן הלכה מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה כר"ש".
 9. ס' העתים (עמ' שכ"ד).
 10. ההשלמה (דף קכא:).
 11. סמ"ג (ל"ת ס"ה מלאכת קורע, מלאכת צד) – "ופוסק רבינו יצחק דכרבי שמעון קיימא לן דהא רבא דהוה בתראה סבירא ליה בפרק נוטל (שבת קמא, ב) כוותיה".
 12. ר' ישעיה הראשון (בשבלי הלקט סי' רנ"ג) – "ורבינו ישעיה זצ"ל מתיר שאין בו איסור כלל וטעמיה משום דקיימא לן כרבי שמעון במלאכה שאינה צריכה לגופה".
 13. ר' פרץ (בהג' לסמ"ק סי' רפ"ב ס"ק ט"ו, בטור סוף סי' ש"ב).
 14. רשב"א (דף קכא: ד"ה ברצין, דף קנז. ד"ה מהא).
 15. רא"ש (כדאי' בבה"ל סי' שיי"ט סעי' א' ד"ה לאכול, וריש סי' ש"מ. עי' הרא"ש פרק י"ט סי' ה', בכורות פרק ג' סי' ה').
 16. ריטב"א (דף קו. ד"ה ועכ"ז, דף קיז: ד"ה אמר, דף קנז. ד"ה פליגי, עי' ריש דף צד:) – "דמלאכה שאינה צריכה לגופה דהילכתא כרבי שמעון לפי מה שפסקו רוב הגאונים ז"ל ור"י ז"ל".
 17. ר' ירוחם (נתיב י"ב ח"י פ"א-א', שם ח"ב, הו"ד בבה"ל סוף סי' ש"מ ד"ה ולא) – "דקיימא לן כרבי שמעון דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור".
 18. טור (סי' רע"ח, סי' ש"ב. עי' מג"א סי' רע"ח ס"ק א') – "המכבה הנר מפני שהוא מתירא מפני עכו"ם או לסטים או רוח רעה או לצורך חולה שאין בו סכנה פטור אבל אסור".
 19. ר"ן (סוף דף לה:, סוף דף מה:, דף סז: ד"ה ויתד) – "דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה".
 20. ח"י הר"ן (סוף מסכת).
 21. מרדכי (ביצה סי' תרפ"ג) – "ואנן קיימא לן כר"ש דפטור כל מלאכה שאינה צריכה לגופה".
 22. מאירי (דף כט: ד"ה זהו) – "ולענין פסק נחלקו בה הרבה מפרשים והוא שגדולי המחברים פסקו כר' יהודה והרבה נמשכים אחריהם מכח סתם משנה זו ומכח מה שנ' בפרק כירה בכיבוי גחלת של עץ לשמואל ולרבינא וכן בפ' המצניע בכזית מן המת ורבינא ורב אשי סוברים כן בפ' המצניע וגדולי הפוסקים נראה מדעתם שפטור עליה והרבה נמשכים אחריהם מכח פטור ומותר האמור באותם שלשה דברים שהוזכרו בראש המסכתא וכן שסתם משנה מוכיח כן בפרק אריגה בענין קורע על מתו וקצת משניות ג"כ סותמות כן בפרק שרצים ואף רבא שאמרה כדעת זה בפרק נוטל ולזו דעתנו נוטה ממה שראינו במשנה זו שר' יוסי חלק בה עם ר' יהודה וכלל ידוע ר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי".
 23. פסקי רי"ד (דף קז:, דף קכא:).
 24. פסקי ריא"ז (פרק י' הל' ג' אות ג', פרק י"ד הל' א' אות א', אות ב').
 25. מגיד משנה (פרק א' הל' ז') – "ומ"מ דעת אחרונים ז"ל כך הוא כר"ש עד שהרמב"ן ז"ל דחק לומר שאף כונת ההלכות היתה לפסוק כר"ש וזה דעת הרשב"א ז"ל והאריכו בזה. ופירשו מה שאמרו פרק אחרון (שבת דף קנ"ז) בכל השבת כלה הלכה כר"ש לבר ממוקצה וכו' שהוא כולל אפילו מלאכה שאינה צריכה לגופה ולא דיני מוקצה בלבד".
 26. מהרי"ק (שורש קל"ז ד"ה ואם).
 27. אהל מועד (שער השבת דרך ד').
 28. כל בו (סי' נ"ח) – "שהוצאת המת היא מלאכה שאינה צריכה לגופה שפטור עליה".
 29. לקט יושר (או"ח עמ' ס"ג) – "וק"ל כר"ש כדפסקו התוס' וכמה גאונים".
 30. האגור (הל' יו"ט סי' תקצ"ט, סי' תרכ"ח) – "ור' ישעיה מתיר דקיימא לן כר' שמעון דמלאכה שאינה צריכה לגופה מותר משבלי הלקט".

ג. דעת של הרי"ף.

1. פסק כר"ש – רמב"ן (דף קכא: [הו"ד בבה"ל סי' שט"ז סעי' ט' ד"ה ואסור], מלחמת דף מו.), ריטב"א (ריש דף צד:), ההשלמה (דף קכא:), נמ"י (דף קכא:).

2. פסק כר"י – ס' המנהיג (הל' יו"ט עמ' תקי"ט, "לפסק רבי האלפסי ז"ל דפסק בשבת פ' כירה כשמו' דאית ליה בדבר שאין מתכווין כר' שמעון ובמלאכה שאינה צריכה לגופה אית ליה כר' יהודה דחייב עליה"), ערה"ש (סי' רמ"ב סעי' כ"ט, "הרמב"ם בפ"א דין ז' פסק כר"י וגם דעת הר"ף נראה כן [מ"מ]).
3. מראי מקומות – בעל המאור (דף יג, דף לח:), רשב"א (דף צד: ד"ה ולענין), ר"ן (ריש דף לו, דף לח:), מגיד משנה (פרק א' הל' ז'), שלטי גבורים (דף לח: אות ב'), מעשה חושב (על שער המלך שבת פרק ב' הל' י' אות מ', אות מ"א).

ד] הלכה: פוסקים - האם פסק כר' יהודה שחייב, או פסק כר' שמעון שפטור אבל אסור.

א. דעת המחבר.

1. עי' סי' רס"ה (סעי' א') - ומג"א שם.
2. עי' סי' שט"ז (סעי' ח') - ונו"כ שם.
3. עי' סי' של"ד (סעי' כ"ז) - ונו"כ שם.
4. עי' סי' ש"מ (סעי' א') - וגר"א שם, ובה"ל שם ד"ה וחייב.

ב. פסק כר' יהודה, שחייב.

1. של"ה (כללי התלמוד אות כ', כלל הלכה אות תמ"ח) – "והלכה כרבי יהודה במלאכה שאינה צריכה לגופה".
 2. מבוא התלמוד (לר' יוסף בן עקנין פרק ה' אות פ"ו) – "הלכה כר"י במלאכה שאינה צריכה לגופה".
 3. הליכות עולם (שער חמישי פרק א' אות ט') – "והלכה כרבי יהודה במלאכה שאינה צריכה לגופה".
 4. תוס' יו"ט (ביצה פרק א' משנה ב').
 5. שואל ומשיב (קמא, ח"ב סי' ס"א ד"ה והנה לכאורה) – "והרי לדין לא קי"ל כר"ש ומשאצ"ל אסור".
- (א) אמנם חצי שיעור, הוי רק איסור דרבנן – ישועות יעקב (סי' ש"א ס"ק ג' ד"ה והנה לפי, "במשאצ"ל אף למאן דמחייב בזה פשיטא דבעינן שיעור והיכי דליכא שיעורא ליכא איסורא מן התורה").

ג. פסק כר' שמעון, שפטור אבל אסור.

1. לבוש (סי' רע"ח סעי' א') – "המכבה את הנר מפני שהוא ירא מפני גוים, או לסטים, או רוח רעה, או בשביל החולה שאין בו סכנה שיישן, פטור אבל אסור".
2. יש"ש (ביצה פרק ב' סי' כ"ט).
3. ט"ז (סי' רע"ח ס"ק א') – "רוב הפוסקים".
4. מג"א (סי' שכ"ט ס"ק א').
5. חיות יאיר (סוף סי' צ"ה) – "דק"ל כר"ש במלאכה שא"צ לגופה".
6. פרי חדש (סי' תצ"ח ס"ק י"ג) – "וכן עיקר לפסוק כר"ש".
7. א"ר (סי' שט"ז ס"ק כ', סי' תק"ב ס"ק ה', עי' סי' שכ"ט ס"ק א') – "דק"ל כר"ש דכל כיבוי הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ואין איסור אלא מדרבנן".
8. טל אורות (תופר ד"ה ומעתה, נ"ז-ג') – "ודעת רוב הפוסקים ז"ל קמאי ובתראי הסכימו להלכה כר"ש".
9. גר"א (סי' שט"ז סעי' ח' ד"ה ולהרמב"ם) – "ולהרמב"ם. שם מאן תנא כו' והוא פסק כר"י כמ"ש בערובין מו ב'. אבל כל הפוסקים פ' בזה כר"ש דרבא ס"ל כוותיה שם קמ"א ב' וכמ"ש תוס' ג' א' ד"ה הצד כו' ע"ש ושמואל ס"ל כוותיה שם מ"ב א' וכמה מתני' כותיה".
10. תפארת ישראל (שבת פרק ב' אות נ"ז, פרק י' אות ל"ט) – "וקי"ל מלאכה שאין צריכה לגופה פטור (סי' רע"ח), ודלא כר"ב הכא".
11. ח"א (כלל פ"ט סעי' ג') – "דקיימא לן כר"ש דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור".
12. גר"ן (סי' רס"ו קונ"א ס"ק ב', סי' שכ"ט סעי' א') – "דקיי"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עיין שם אלא איסור חמור של מדברי סופרים".
13. מ"ב (סי' שי"א ס"ק י', סי' שט"ז ס"ק ל"ד, בה"ל סעי' ט' ד"ה ואסור, סי' שי"ט סעי' ג' בה"ל ד"ה לאכול, סי' של"ד ס"ק פ"ה, סי' שכ"ט ס"ק ב', שעה"צ שם ס"ק ג', שעה"צ סי' שט"ז ס"ק ע"ב) – "ולהרמב"ם חייב. אפילו שלא לצורך כל שנתכוין למלאכה דס"ל מלאכה שאינה צריך לגופה חייב עליה ורוב הפוסקים פוסקים כדעה הראשונה דפטור מחטאת משום דבעינן מלאכת מחשבת ואסור מדרבנן".
14. ערה"ש (סי' רע"ח סעי' א', סי' שי"א סעי' י', סי' שכ"ט ס"ק א', סי' של"ד סעי' ד', סעי' ז', סעי' ט', סי' תקי"ד סעי' י"ח) – "ומה שפטור מן התורה הוי משום מלאכה שאינה צריכה לגופה וזהו להטור ורוב הפוסקים דאנן קי"ל כר"ש דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור".
15. רב פעלים (ח"א או"ח סי' כ"ז ד"ה וראיתי) – "אנן קי"ל כרוב הפוסקים, דס"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה אין בה איסור תורה".
16. שו"ת משנת ר' אהרן (ח"א סי' ד' אות ג') – "והכי קי"ל".
17. ששכ"ה (מבוא פרק א' סעי' י' [דפו"ח, סעי' י"א]).
18. יביע אומר (ח"ה או"ח סי' כ"ד, ח"א או"ח סי' כ"ו, סי' כ"ז).
19. ילקוט יוסף (שבת ח"ד עמ' נ"ג, ח"ה עמ' רל"ט).
20. ארחות שבת (פרק ל' סעי' ט') – "ולהלכה נקטו הפוסקים לעיקר דהעושה מלאכה שאינה צריכה לגופה בשבת פטור אבל אסור".

ד. **הגם שהוא רק איסור דרבנן** [לפי רב שמעון, ורוב פוסקים], **אבל יותר חמור מכל איסורי דרבנן**.

1. **אסור בין השמשות**.
(א) **פמ"ג** (סי' שמ"ב א"א) – "ויראה כל שכן מלאכה שאינה צריכה לגופה דאסור ע"י ישראל דיש אומרים דהוה דין תורה, ואף למאן דאמר דרבנן, חמור הוא משאר דרבנן".
(ב) **מ"ב** (סי' שמ"ב ס"ק א') – "וכן מלאכה שאינו צריך לגופה חמור משאר איסור דרבנן ואסור בכל גווני ביה"ש אף אם נימא דעצם איסורו הוא דרבנן וכ"ש דלהרמב"ם הוא דאורייתא".
2. **כיבוי הנר לחולה שאין בו סכנה**.
(א) **תוס' שבת** (סי' שכ"ח ס"ק כ"א ד"ה ומה).
(ב) **פמ"ג** (סי' רע"ח מש"ז ס"ק א', א"א ס"ק א', ראש יוסף ריש דף ל.).
(ג) **שער המלך** (פרק ב' הל' י').
(ד) **הו"ד בהרא"ג** (דף ל., בסוף הש"ס ווילנא).
(ה) **בה"ל** (סי' רע"ח סוף ד"ה מותר) – "לדינא נראה להחמיר לכו"ע היכא דיש לו עצה אחרת להסתיר האור ע"י כפיית כלי וכיוצא בזה כי באיסור כביה אף דהיא מלאכה שאצ"ל מ"מ מפני שהיא קרובה מאד לאיסור תורה לא רצו להקל בה וכמו שכתב הפמ"ג דלהכי אסרו בגמרא אף לר"ש בחולה שאין בו סכנה ובשאר שבועות קי"ל דמותר לישראל לחלל אף בחולה שאין בו סכנה ובפרט בדבר שלהרמב"ם חייב חטאת וכמו שכתבנו למעלה האריך נבוא אנחנו להקל לכתחילה".
(ו) **תהלה לדוד** (סי' רע"ח ס"ק א').
3. **אסור אמירה לנכרי, אף במקום פסידא**.
(א) **עי' ר"ן** (הו"ד במג"א סי' של"ד ס"ק ל', ושעה"צ שם ס"ק נ"ז).
(ב) **עי' מחבר** (סי' של"ד סעי' כ"ו) – "יכול לומר בפני אינו יהודי: כל המכבה אינו מפסיד".
(ג) **ששכ"ה** (פרק מ"א הע' ח' [דפו"ח, הע' ח']).
4. **כבוד הבריות, מחמיר – עי' סימן שי"א סעיף ב', להוציא מת לרה"ר במקום כבוד הבריות**. שמחמירים שם מצד ב' טעמים. שכבוד הבריות אינו דוחה מלאכה שאינה צריכה לגופה, כיון שעיקרו דאורייתא. א"נ, שחושש לשיטות שסוברים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליו, ר' יהודה. עיין ערך כבוד הבריות, סימן שי"ב, לשיטות ומראי מקומות.
(א) **ארחות שבת** (פרק ל' סעי' י', הע' כ"ה) – "כתבו הראשונים דאף שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה מהתורה מכל מקום חמורה היא משאר איסורים דרבנן, והטעם משום שאין בזה חסרון בעצם המלאכה אלא רק בכוונת האדם, ועל ידי חילוף קל בכוונתו עלול להיות בזה איסור תורה. ולכן כתבו הראשונים דלא התירו עשיית מלאכה שאינה צריכה לגופה אף במקום שיש בדבר צורך משום כבוד הבריות, וכגון כאשר צריך להוציא מת מרשות היחיד לרשות הרבים כדי שלא יתבזה, אף שהתירו את הוצאת המת באופן זה מרשות היחיד לכרמלית".
5. **מראי מקומות – הל' שבת** (איידר, פרק ג' הע' מ"ח), **סידור השולחן** (סי' של"ז סעי' א' אות כ').
(א) **ריטב"א** (דף קיז: ד"ה אמר) – "ואפילו לרבי שמעון דסבר דכיבוי כי האי אינו אלא איסורא דרבנן דמלאכה שאינה צריכה לגופה היא, כיון דכיבוי שם מלאכה דאורייתא **העמידו בה דבריהם** כאילו הוא איסור תורה, דהא אפשר שיתכוין לעשות פחם דאיכא איסור תורה".
(ב) **ח"א** (כלל מ"ה סעי' א') – "המכבה מפני שהוא חס על העצים ועל הפתילה שלא לעשות פחמין, לרמב"ם חייב ולשאר פוסקים פטור, דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה. ומכל מקום חמור משאר איסורין דרבנן כיון **דיש בו צד חיוב** לכולי עלמא (שבת מ"ד תוס' ד"ה דכל היכא ע"ש)".
(ג) **מ"ב** (סי' רע"ח סוף ס"ק ג') – "ואפילו להפוסקים הנ"ל איסור כביה חמור משאר איסור דרבנן כיון **דיש בו צד חיוב** לכו"ע".

ה. **יום טוב**.

1. **איסור דאורייתא**.
(א) **עי' פני יהושע** (שבת דף מו: תד"ה דכל) – "ועוד דהא אפילו במלאכת יום טוב שנצטוו בפרשת החודש הזה לכם והתם סתמא כתיב כל מלאכה לא יעשה בהם ...".
2. **רק איסור דרבנן** [לפי ר"ש]: אין לחלק בין שבת ליו"ט – **ערה"ש** (סי' תצ"ח סעי' כ"ד).
(א) **הר' גבריאל שוסטער שליט"א** – "וכן עי' בדעת תורה (סי' תקי"ד ס"א) דכתב דכל הפוסקים הוא כנגד הפנ"י, וכן מבואר שהוא דעת הב"י (סי' תצ"ח י"ב-י"ג), [וע"ע סי' תק"ב ס"ב וסי' תקי"ד מג"א סק"ה וא"א שם וסק"ז, וט"ז סוף סי' תקי"ד ושעה"צ סי' תקי"ד סקנ"ו. וע' ברעק"א שו"ת סי' י"ז ובהגהות על שו"ע סי' רע"ח]".
3. **מראי מקומות – נשמת אדם** (כלל צ"ג ס"ק ב').
(א) **מאירי** (ביצה דף ו. ד"ה וכבר) – "וכתבו בלשון זה הוצאת המת וקבורתו ר"ל לגנוז בקבר ולהחזיר את העפר לכסותו נראה שמותרת ע"י ישראל אף ביום טוב ראשון הואיל ואין בו איסור תורה וכו' שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ואף לר' יהודה בהוצאה מיהא מודה זהו נסח דבריהם אלא שזו אצלי קולא יתירה וסתירת גומות ובנין גמור וראוי לאסור שאף לר' שמעון מ"מ איסור תורה הוא וכל שכן שיש פוסקים כר' יהודה".
(ב) **שערים מצויינים בהלכה** (סי' צ"ח ס"ק א') – "בפני יהושע ... אבל עיין במאירי (ביצה דף ו. ד"ה אמר) **שכתב להיפוך** דאפילו למ"ד מלאכה שאצ"ל חייב בשבת מ"מ ביו"ט פטור וכש"כ לדידן דסבירא לן מלאכה שאצ"ל חייב בשבת פטור עי"ש".

ה) הסבר.

א. ההבדל בין פסיק רישא לבין מלאכה שאינה צריכה לגופה.

1. כסף משנה (פרק א' הל' ז', בשם ר' אברהם החסיד, בשם אביו הרמב"ם), הו"ד במג"א (סי' רע"ח ס"ק א') – "מ"כ ההפרש שיש בין מלאכה שאינה צריכה לגופה ובין פסיק רישא ולא ימות הוא דגבי פסיק רישא אינו מכון למלאכה כל עיקר אלא שהיא נעשית בהכרח. כגון שסגר פתח ביתו והיה שם צבי שהוא לא כיון לשמירת הצבי אלא שהמלאכה נעשית בהכרח. אבל מלאכה שאינה צריכה לגופה הוא מתכוין לגוף המלאכה אלא שאינו מכון לתכליתה. מיסוד ה"ר אברהם החסיד בשם אביו ז"ל ע"כ".
 2. מ"מ (פרק י' הל' י"ז) – "בספר הבתים יראה לי שאין זה מלאכה שצריכה לגופה כי מלאכה שצריכה לגופה הוא עושה המלאכה בעצמה ובכונה אבל דברים אלו אין כונתו למלאכה שכל כונתו הוא להוציא לחה ולהנצל כו' וכ"נ דעת הר"ם שכתב רמשים המזיקים וכו' עכ"ל".
 3. רש"ש (כתובות דף ו.) – "ול"נ דהחילוק הוא דמשאצ"ל הוא דמכוון לאותו דבר אלא שאצ"ל לו כהיה דחופר בור ואצ"ל אלא לעפרו דמכוון לחפירה. וכן הוצאת המת מכוון להוציאו משאצ"ל פס"ר דלא ניחא ליה אינו מכוון להמלאכה כלל".
 4. ערה"ש (סי' רמ"ב סעי' ל"ג) – "והנה מצאנו שבנו של הרמב"ם נשאל בזה והשיב בשם הרמב"ם בלשון זה ... ולענ"ד נראה דהעניין כן הוא ולדוגמא בעניין מצוות יש פוסקים שצריכים כוונה ויש פוסקים דאף כשאינו מתכוין יצא דהוי כמתכוין ומ"מ אם מתכוין שלא לצאת הכל מודים שאינו יוצא וכן הוא במלאכות שבת דודאי בעינן כשעושה המלאכה האסורה יכוין לה ואין הכוונה מעכב דא"כ יעשה כל המלאכות ויאמר שאינו מכון לזה אלא וודאי כשאפילו עושה בלא כוונה מלאכה כלל כיון שעושה כדרך המלאכה מה מועיל העדר כוונתו והרי בהכרח כוונתו נעשית וזהו עניין הפסיק רישא אבל אם באמת מכון להמלאכה אלא שעושה אותה בשביל תכלית אחר הוי כמו במצוה כשנתכוין שלא לצאת וה"ל לא שייך לומר דהוי כמתכוין דודאי הוא מתכוין אבל מתכוין לתכלית אחר ולא לגוף האיסור של המלאכה ולכן בצידת צבי שאינו מתכוין לכלום וכן ראש עוף לצחיקת הקטן אינו מתכוין לכלום משא"כ החופר גומא ואצ"ל אלא לעפרה דודאי מכון לחפירה אלא לצורך תכלית אחר והיינו לתכלית העפר אבל בצידת צבי אינו מכון לצידה כלל וכן בראש עוף לצחיקת קטן אינו מכון להריגה כלל וגרע טפי שהרי בע"כ נעשית המלאכה והוי כמתכוין [ויש מי שאומר דבפסיק רישא כל שהוא מוכרח לעשות ע"י פסיק רישא אסור ובאינו מוכרח ע"י פסיק רישא אזי מותר אף בפסיק רישא כן כתב השלטי גבורים בפ' האורג אות ג' ע"ש וע"ש בר"ן ורשב"א].
 5. מהרש"ם (ח"א סי' קמ"א ד"ה הנה) – "החילוק בין דבר שאינו מתכוון ובין מלאכה שאינה צריכה לגופה דדשא"מ היינו שלא נתכוון לדבר זה כלל אבל אם מתכוון לד"ז אלא שאינו מתכוון לתכליתה מקרי משאצ"ל".
 6. מראי מקומות – תוס' שבת (סי' רע"ח ס"ק ב', סי' ש"ב ס"ק כ"ו), גר"ז (סי' רע"ח סעי' ד'), תהלה לדוד (סי' רע"ח סוף ס"ק ד'), כפות תמרים (דף לג: ד"ה כתב), ח"י ר' ראובן (כתובות), חלקת יעקב (ח"א סי' ע"ה, או"ח סי' קי"ג אות ד'), יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ל"ב אות ט'), הל' שבת (אייר, עמ' ל"ג), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' קצ"ט).
- א) פמ"ג (סי' של"ז מש"ז ס"ק א') – "ועיין ר"מ פרק א' מהלכות שבת וכסף משנה שם הלכה ז' ההפרש בין מלאכה שאינה צריכה לגופה ובין פסיק רישא, וצ"ע שם".
- ב) דברי יציב (או"ח סי' ק"מ אות א') – "בגדר מלשאצ"ל לכו"ע כמו בכה"ג דחופר גומא ואצ"ל אלא לעפרה, שאינו מכון לתכלית המלאכה להבנין, שאצ"ל לה".
- ג) נתיבות שלום (סי' ג', סי' כ"ג אות א') – "שבאר ר"א בן הר"ם בשם אביו ... ונ' שכל הראשונים יסכימו לחילוק זה".

ב. האם כל ניחא ליה הוי צריכה לגופה.

1. עי' ערך 'דבר שאינו מתכוין'.

ג. "והא אביי ורבא דאמרי תרויהו מודה רבי שמעון בפסיק רישא ולא ימות, דשקיל ליה בברזי" – גמרא (דף קיז.).

1. קשה: מלאכה שאינה צריכה לגופה – רע"א (דף קיז. ד"ה דלא, "דלא קבעי לה לעור, דהא אביי ורבא, לא זכיתי להבין, איך מקרי זה בשם אינו מכוון, הא במכוון מפשיט להעור בידים, אלא שאינו עושה כן לצורך העור ומקרי מכון, אלא שאצ"ל כמו כיבוי, ואם נידון דניחא לי בעור ומקרי צריך לגופו, ממילא הוי מכון, ול"צ למפרך מדין פסיק רישא, ואם לא ניחא ליה בעור גם אם היה פסיק רישא מ"מ הוי פ"ר דלא ניחא ליה וא"כ שייטא דפ"ר לא שייך כאן, דהא הוא מכון, ותליא רק אם ניחא לי בעור, והוי צריכא לגופא, או דלא ניחא לי בעור, והוי אינה צריכה לגופה, וכזה הקשה הרשב"א ז"ל לקמן (דף קלג ע"א) גבי בהרת דקרי לה אינו מכון, הא קוצץ במכון בידים, ותירץ שם דלא אזהר רחמנא לא תיקוץ, אלא שלא יטהר הנגע, וזהו אינו מספיק כאן, צע"ג"), חכמת שלמה (סי' של"ד, צ"ע").
2. י"ל, "ולא שייך הכא פסיק רישא ולא ימות, דכל מלאכה שאינה צריכה לגופה במתכוין גמור עושה אותה אלא כיון דלא איתעבידא לגופה פטור עליה, ויש מתרצים דהכא אף לרבי יהודה אמרין לה דכיון דאיכא תרתי מלאכה שאינה צריכה לגופה ואינה במתכוין אף לרבי יהודה ליכא אלא איסורא דרבנן, והיינו דאמרין דלא בעי ליה לעיל, ופרכין דהא כמתכוין גמור חשוב כיון דהוי פסיק רישא ולא ימות ואיסורא דאורייתא איכא לרבי יהודה מיהת אע"ג דמלאכה שאינה צריכה לגופה היא" – ריטב"א (דף קיז. ד"ה ומפרקי').
3. י"ל, "עוד י"ל דלא הוי בכלל מלאכה שאינה צריכה לגופה, דהתם אינו עוסק אלא במלאכת האיסור לבד אלא שלא נעשית לגופה, כמוציא המת לקוברו וכמכבה גחלת וצד נחש כדי שלא יזוקו בו, ודבר שאין מתכוין הוא העוסק במלאכת היתר ועושה עמו מלאכת איסור ואפשר לזה בלא זה, כגון גורר מטה ועושה חריץ, וכל דכוותה, והכא נמי עיקר מלאכתו הוצאת הבשר מן העור לצרכו ואפשר לה בלא הפשטה אי שקיל לה בברזי ואם כן הוי דבר שאין מתכוין ואין עליו שם מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולא דמי לחופר גומא ואין צריך אלא לעפרה דקרינן ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה, דהתם אי אפשר לגומא בלא נטילת עפר וכולה

מלאכה היינו החפירה ועשיית הגומא, מה שאין כן בזו דאפשר להוצאת אימורים בלא הפשטה ועיקר מעשהו ועסקו הוא הוצאת האימורים" – ריטב"א (דף קיז. ד"ה ומפרקי').

4. י"ל, "ושמא תאמר ומה ענין פסיק רישיה בדבר המתכוין ואין כאן אלא טעם מלאכה שאין צריכה לגופה אף הוא כך דעתו לומר והלא אף כשאין מתכוין שמותר בפסיק רישיה מיהא אסור ואף בזו על כרחך אף הוא עושה לצורך גופו שהרי בודאי צריך הוא לעורר עד שתירק לו שהוא מראה ומגלה דעתו שאינו רוצה בו" – מאירי (דף קיז. סוף ד"ה לענין).

א) מראי מקומות – הגר"ח"ק שליט"א (שיח השדה ח"ג שבת דף קיז., "במאירי ... ודבריו צ"ב ונ' כונתו ...").
5. י"ל, אין דרך המלאכה, חסרון בגוף המלאכה (כמו תוס' דף עג: ד"ה זומר) – אשי ישראל (הו"ד בס' מי טל מפשיט סי' ד' ס"ק ט'), הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת דף קיז. ד"ה דלא).

6. י"ל, "בעי כוונה להאיסור ובלי כוונה אין לזה שם מעשה איסור ... בשבת שמלאכת-מחשבת אסרה תורה ונמצא שאין המעשה בעלמא האיסור אלא המלאכת-מחשבת הוא האיסור ... שבכל התורה כולה בעי כוונה על המעשה איסור א"כ בשבת בעינן כוונה על המלאכת-מחשבת שהוא האיסור" – הג"ר נחום זצ"ל (הג"ר צבי חשון שליט"א יד אליעזר זבחים עמ' תק"נ אות ט', אות י').

7. מראי מקומות – חזון יחזקאל (תוספתא פסחים פרק ד' הל' ט' ד"ה מקום), מי טל (מפשיט סי' ד'), תורת המלאכות (המפשיט ס"ק י"ב).

א) חשוקי חמד (שבת סוף דף קיז.) – "והקשה ה'דרוש וחדוש' ... ונראה לענ"ד ליישב את קושייתו, דהפשטה דומה לבורר, וכשם דמלאכת בורר אם בורר את האוכל מן הפסולת ואוכל אותו, אין זה מעשה ברירה כי אם פעולת אכילה, ורק אם בורר את הפסולת מן האוכל הוי ברירה. כך גם בהפשטה, ההפרדה הזו של העור מהבשר תלוי מהי כוונתו ומהם מעשיו. ואם רואים שמפשיט את העור ונוטלו, הרי ברור שעשה מעשה ומלאכת הפשטה. אך אם רואים כהן המפשיט עור הפסח ומשאיר את העור במקומו ומכריז ואומר שאינו צריך לעור אלא מפרידו מהבשר כדי שיוכל ליטול את האימורים, הרי ניכר להדיא שמעשיו הם לא פעולה בעור כי אם בבשר ובאימורים, שמכשיר לאכילה, ולכן אין כאן מעשה הפשטה. אך בכל זאת הגמרא מקשה דאיכא כאן פסיק רישיה של 'הפשט' דסוף סוף נעשתה כאן מעצמה פעולת הפשטה. ואין זה דומה לבורר אוכל מתוך הפסולת, דבפסולת לא נעשה שום תועלת ושום תיקון, ולכן אין כאן מלאכה ואין בזה כל פס"ר, משא"כ בהפשטה דאמנם המעשה שלו מוכח מפעולותיו שהם באימורים, אבל סוף סוף איכא בזה פס"ר של מפשיט שהיא עבודת העור. ואין זה דומה למילה וקציצת בהרת, דשם בין מילה ובין קציצת בהרת, שניהם ענין אחד להם, להסיר את הערלה מן האדם. שהאבר ישאר נקי מהערלה, אלא דב' כוונות בזה, כוונה למצוה וכוונה להטהר. אבל יסוד הפעולה אחד הוא, לנקות את האדם ולהסיר ממנו את הערלה, ולכן שפיר הקשה הרשב"א דנחשב ל'מכוי'. והנה הגמרא תירצה דשקיל ליה בברזי, ונתקשה ה'מלא הרועים' סוף סוף הוי ליה חצי שיעור ואסור מהתורה. ולפי דרכנו אפשר ליישב דעל ידי החיתוך גילה דעתו דאין לו כל ענין בהפשטה מצד העור ואין כאן אפילו חצי שיעור".

ו) הגדרת התכלית של המלאכה.

א. כמו התכלית של המשכן.

1. תוס' (דף צד. ד"ה רבי) – "נראה לר"י דמלאכה שאינה צריכה לגופה קרי כשעושה מלאכה ואין צריך לאותו צורך כעין שהיו צריכין לה במשכן אלא לענין אחר כי הצורך שהיתה מלאכה נעשית בשבילו במשכן הוא גוף המלאכה ושורשו ולפי זה אתי כולוהו שפיר ...".

2. תוס' רי"ד (מהדורא תליתאה).

3. תוס' הרא"ש (דף צד. ד"ה פוטר) – "נר' דהכי פירושה דמלאכה שאינה צריכה לגופה כגון שהעושה מלאכה זו אינו צריך לה כעין אותו צורך שהיו צריכים במשכן כי הצורך שהיתה המלאכה נעשית במשכן [בשבילו] הוא הנקרא גוף איסור המלאכה ושורשו דכל אלו דשבת ממשכן ילפינן וכשאין צריך בעשייתה לאותו צורך שהיו צריכים לה במשכן אינה צריכה לגופה קרינן ביה, השתא ניהא כולוהו".

4. תוס' ר"י הזקן (דף לא: ד"ה ולמורי).

ב. תועלת חיובית בגוף המלאכה, נהנה בה.

1. רמב"ן (דף עה, ריש דף צד: דף קו.) – "פי' מלאכה שאינה צריכה לגופה כגון מוציא את המת אפי' לקברו שאין לו הנאה בהוצאתו ולא בקבורתו אבל ההנאה היא הטומאה שהוא מונע ממנו, וכן צידת נחש כדי שלא ישכנו נקראת מלאכה שאינה צריכה לגופה שאינה אלא מניעת היזק ואין ההנאה והצורך בגופה של מלאכה, וכן כבוי הפתילה והגחלים לעולם מלאכה שאינה צריכה לגופה חוץ מפתילה שלא הובהבה שהוא צריך להדליקה ולכבותה והכיבוי הוא התיקון בעצמו, וכן במכבה את הגחלים לפחמין, אבל התופר ביריעה שנפל בה דרנא (ע"ה א') אע"פ שברצונו לא היתה נופלת שם דרנא ולא יבוא לעולם לידי אותה מלאכה, כיון שנפלה שם מ"מ צריך הוא לגופה של תפירה ונהנה בה, וכאן טעו אנשים ולכך כתבתי".

2. רשב"א (סוף דף צד.) – "במוציא את המת לקבורו. פי' משום דאף זו מלאכה שאינה צריכה לגופה לפי שאין לו הנאה לא בהוצאתו ולא בקבורתו, אבל ההנאה היא מניעת הטומאה שהוא מונעו ממנו בהוצאתו, וכן צידת נחש שלא ישכנו נקראת מלאכה שאינה צריכה לגופה שאינה אלא מניעת היזק ואין לו הנאה בגופה של מלאכה, וכן כבוי פתילה וגחלים מלאכה שאינה צריכה לגופה שאין הנאה לו בגופו של כבוי, אלא בכבוי פתילה שצריך להבהבה וגחלים לעשות מהם פחמים שהוא צריך להדליקם ולכבותם והכבוי בעצמו הוא התיקון ממש, וא"ת אם כן תופר יריעה שנפל בה דרנא לא יהא חייב שאינו צריך לגופה של תפירה שברצונו לא נפל בה דרנא ולא היה צריך לאותה מלאכה, י"ל דמכל מקום כיון שנפל שם דרנא צריך הוא לאותה תפירה ונהנה הוא ממנה, כתולש מן המחובר דברצונו לא היה מחובר ואינו צריך שיהא מחובר כדי שיתלוש ממנה, ואף על פי כן מאחר שהוא מחובר צריך הוא לתלוש ונהנה הוא מאותה תלישה ממש ומלאכה הצריכה ממש היא, והמוציא ריח רע כל שהוא ששנינו בפרק אמר ר' עקיבא (צ' א') שהוא חייב, אף רבי שמעון מודה בה ובשהוציאו לצורך רפואה לגמר בריח רע והרבה עושין כן".

3. בעל המאור (סוף דף לז:): – "נקוט האי כלל בידך כל מלאכה שהיא צריכה לדחות נזק מן העושה אותה מלאכה שאינה צריכה לגופה היא וכן החופר גומא בשדה ואינו צריך אלא לעפרה אין החרישה אלא הגומא בלבד והעפר כדבר אחר חוץ מן החרישה והוא לה מלאכה שאינה צריכה לגופה שנחלקו בה רבי יהודה ור"ש".
4. יראים (סי' רע"ד) – "דר"ש תרתי בעי שתהא כוונתו לדבר הנקרא מלאכה וגם צריך להשתמש בגוף אותו דבר שהמלאכה נעשית בו הלכך המוציא מת לקוברו אע"פ שמתכוין למלאכת ההוצאה אחרי שאינו צריך להשתמש במת שהמלאכה נעשית בו פטור".
5. ר"ן (דף לה:): – "ר"ש פוטר. אפי' במת שלם דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה שאינה אלא מניעת היזק דהיינו הטומאה הלכך לאו מלאכת מחשבת היא לר' שמעון".
- (א) נתיבות שלום (סי' כ"ג אות כ"ט) – "שבעיקר הביאור בענין מלאכה הצריכה לגופה לא נחלקו הרמב"ן ובעה"מ, ושניהם מסכימים דבעינן שיהא לאדם הנאה ושבח בגופה של מלאכה, ולא מחוצה לה. ונחלקו רק במלאכת הפרדה, שבעה"מ רואה את גופה של המלאכה במעשה הדחי' ולכן השבח נידון כמחוץ לגוף המלאכה והרמב"ן רואה את כל החפץ בכלל גופה של מלאכה".
- ג. דברצונו לא באה לו, ולא היה צריך לה – רש"י (דף צג: ד"ה ור', חגיגה דף י. ד"ה שאינה, דף יב. ד"ה הא, "הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, דברצונו לא באה לו, ולא היה צריך לה").
1. לומד רש"י כמו תוס'.
- (א) ערה"ש (סי' רמ"ב סעי' ל') – "ומהו מלאכה שאצל"ג כגון שעושה המלאכת איסור וא"צ לה לתכליתה של האיסור אלא לתכלית אחר כגון שחופר גומא והאיסור הוא החפירה והוא א"צ להגומא כלל אלא צריך להעפר וצריך לגופה הוא כשצריך להגומא להצניע בה או להשתמש בה וכן המכבה את הנר והמלאכה הוא הכיבוי ואם צריך לתכלית הכיבוי והיינו לעשות גחלת מקרי צריך לגופה אבל אם א"צ לגחלת אלא שיחוס על השמן או על הפתילה או על הכלי מקרי א"צ לגופה וכן המעביר את הקוץ ד' אמות ברה"ר והמלאכה הוא ההעברה והוא א"צ לזה אלא מסלקו ממקומו כדי שלא יזוקו בו רבים או מכבה גחלת שלא יזוקו בו רבים הוה א"צ לגופה וכן צד נחש שלא ישכנו דהמלאכה היא הצידה והוא א"צ לצידה כלל וכן כל כהאי גוונא ובמשכן כשעשו המלאכה היו צריכין לתכלית המלאכה [וגם רש"י ס"ל כן וזה שכתב במשנה דאת המת במיטה וז"ל דמלאכה שא"צ אלא לסלקה מעליו וברצונו לא באה לו (צ"ג: ד"ה ור' שמעון) ע"ש אין זה אלא הסבר כלומר דלתכלית המלאכה א"צ ולא היה רצונו לזה והתוס' ד' צ"ד.] ד"ה ר"ש שדקדקו עליו לא דקדקו רק על לשונו אבל הכוונה מבוארת ודו"ק".
- 1) קשה מהסוגיא כאן (דף קו.), שמוכח מרש"י שלא למד כתוס'.
2. לומד רש"י כמו הרמב"ן ודעימיה, תועלת חיובית בגוף הדבר.
- (א) מרכבת המשנה (פרק א') – "וי"ל לפמ"ש הרשב"א בש"ש בסוגיין דהוצאת המת וצידת נחש וכיבוי מקרי מלאכה שאינה צריכה לגופה לפי שאין לו הנאה מגוף המלאכה דהיינו מן הוצאה וצידה וכבוי אלא ההנאה מניעת ההיזק ...".
- (ב) עי' כפות תמרים (סוכה דף לג: ד"ה הרי).
- (ג) אמרי בינה (או"ח, שבת סי' ל' ד"ה אולם) – "מלאכת מחשבת בגוף המלאכה".
- (ד) נתיבות שלום (סי' כ"ג אות ד', עי' הע' א') – "לכא' היו הראשונים האלו צריכים להקשות מכל המלאכות שבעולם, וכגון דגבי תולש מן המחובר נימא דטפי הוי ניה"ל שלא הי' מחובר, ונ"פ שתוס' והראשונים מבינים דבמלאכות שהן הסדר הטבעי של הבריאה, אין אומרים שברצונו לא באה לו המלאכה, דכך נברא העולם שהשדה טעונה חרישה וזריעה והפירות טעונים תלישה וכו' ואין לומר שברצונו לא באה לו. ולא הקשו אלא מיריעה שנפלה בה דרנא שזו תקלה ואינה מהסדר הפשוט של העולם. ובשיטת רש"י נ' לכא' דאין כונתו לדרך השני' שפרשו תוס', שהאדם הי' מעדיף שהמציאות היתה אחרת, אלא עיקר כונתו דגם במציאות הקימת אין המלאכה נותנת לו שום תועלת חיובית, ומה שכתב דנוח לו אילו לא הובערה מעולם זה רק סימן להורות שהכבוי אינו מועיל לו, אלא הוא רק מסלק את השלהבת מלכלות את השמן. ולפ"ז שיטת רש"י זהה לשיטת בעה"מ ורמב"ן ורשב"א ור"ן בעיקר הגדר של משאצל"ג".
- (ה) הל' שבת (איידר, עמ' כ"ג).
- 1) אמנם, יש חילוק בין רש"י ורמב"ן, איך להסתכל על הגוף הדבר'. למשל הבערה, רש"י הסתכל רק על העץ, וממילא הוא קלוקל. אבל הרמב"ן הסתכל על כל המלאכה, העץ האש והחימום מהאש, ממילא אינו קלוקל.
- 2) נתיבות שלום (סי' כ"ג אות ל"א) – "ורש"י נחלק עם בעה"מ ורמב"ן בנקודה פרטית. דרש"י סובר דבמבעיר אנו רואים זאת כקלוקל בעצים, והתועלת שבקדרה היא חיצונית, ולכן לר"ש א"א לחייבו על התיקון שיש לו בקדרה דהוי תיקון שמחוץ לגופה של מלאכה ולכן נוקט רש"י דכל מבעיר הוי מקלקל ולכן מכל מבעיר יש ראי' שמקלקל בהבערה חייב. והרמב"ן לשיטתו שהוא מרחיב את גופה של המלאכה לכן הוא סובר דאף שעיקר ההבערה היא בעצים מ"מ האש הנוצרת היא מכלל גופה של המלאכה, ויש לאדם צורך באש הזו, והוי כחורש בשדה וזקוק שתהא השדה חרושה כדי שיוכל לזרוע וכו'. ובעה"מ דלא ס"ל בזה כהרמב"ן אלא מצמצם את גופה של המלאכה לעצים בלבד כ' טעם אחר, דכיון שדרך העולם להבעיר עצים ולבשל בהן, אין אנו דנים את ההבערה כקלוקל בעצים אלא כתיקון".
3. מראי מקומות – מגיני שלמה (דף צד. ד"ה ר"ש), חוט שני (ח"א עמ' קע"ח).
- (א) תוס' (דף צד. סוף ד"ה רבי) – "ורש"י דפירש דברצונו לא היתה באה לו ולא היה צריך לה שאינה אלא לסלקה מעליו כמו צד נחש שלא ישכנו או מכבה גחלת שלא יזוקו בו רבים דברצונו שלא היה בעולם וכן בפרק במה מדליקין (לעיל דף לא:): פירש כחס על הפתילה המהובהבת כבר דאינה צריכה לגופה משום דאין צריך לכיבוי זה ואם לא הובערה מעולם הוה ניחא ליה דהואיל וחס עליה כי אית בה טפי הוה ניחא ליה בה קשה מסותר על מנת לבנות כמו בתחלה וקורע בחמתו למירמי אימתא אינשי דביתיה דהתם צריך למלאכה ורצה הוא שיהא בעולם ואין לומר דלא ניחא ליה שיעטרך למירמי אימתא אם כן מפס מורסא לעשות לה פה יהא פטור דברצונו היה שלא היה מורסא מעולם וכן קורע יריעה שנפל בה דרנא על מנת לתפור דברצונו לא היה נופל בה וכן תופר בגד קרוע ברצונו שלא היה קרוע אלא צריך לפרש כדפירשתי".

- (ב) קשה, הא סותר: י"ל – מגיני שלמה (סוף דף צד.), מרכבת המשנה (פרק א'), כפות תמרים (סוכה דף לג: ד"ה כתבו), חוט שני (ח"א סוף עמ' קע"ט, "וצ"ע"), נתיבות שלום (סי' כ"ג אות ז').
- (ג) קשה, הא קורע בחמתו למירמא אימתא: י"ל – חוט שני (ח"א סוף עמ' קע"ט), שלמי ניסן (עמ' צ"א אות ג').
- (1) כפות תמרים (סוכה דף לג: ד"ה עוד) – "להליץ בעד רש"י דודאי קורע בחמתו אין טעם הפיטור משום דלא ניחא ליה שיצטרך למירמי אימתא דא"כ בכל המלאכות יהיה פטור מטעם זה כגון אופה פת לאכול יהי' פטור משום דלא היה רוצה שיהיה לו רעב לאפות פת ולאכול וכן לא היה רוצה שיהיה לו מורסא לעשות לה פה אלא הטעם הפיטור..."
- (2) נתיבות שלום (סי' כ"ג אות ו') – "י"ל דהנה ברש"י דף ק"ו מתבאר יסוד נוסף הנובע מהפטור של משאצל"ג, דכאשר בגוף המלאכה [כלומר בחפץ בו היא נעשית] יש קלקול, והתיקון הוא בגוף אחר, לא מהני להיחשב תיקון. ולכן א"ש דהקורע למירמא אימתא אינשי ביתי' פטור לפי ר"ש. ותוס' לשיטתה דלא ס"ל דבעינן תיקון בגופה של המלאכה".

ד. קשה, גמרא (דף עג:): – "אמר רבי אבא: החופר גומא בשבת ואינו צריך אלא לעפרה פטור עליה. ואפילו לרבי יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה הני מילי מתקן, האי מקלקל הוא".

1. תוס' רי"ד (דף קו.) – "וראיתי מקשים מדר' אבא דאמר בפ' כלל גדול החופר גומא וא"צ אלא לעפרה פטור עלי' אפילו לרבי יהודה דחשיב לי' מקלקל ואיך יתחייב בחובל ומבעיר והלא מקלקל הוא כמו בגומא דהאי צריך לכלבו וצריך לאפרו זה הוא צריך לעפרו והרבו בזה דברים בטלים ולא קשיא ולא מידי דהתם חפירת הגומא אינה מלאכה דלא היא מלאכה אלא הבונה והחורש ואם חפר גומא בבית וצריך לה חייב משום בונה ובשדה משום חורש אבל אם אינו צריך לה בבית אין זה בונה ומש"ה פטור דלא קא עביד מלאכה אבל הכא החבורה וההבערה היא מלאכה".
2. מאירי (דף קו. ד"ה ומ"מ) – "חכמי ההר שואלים בה והלא בחופר גומא ואין צריך אלא לעפרה פטור אף לדעת ר' יהודה אחר שהוא מקלקל וכמו שאמרו בפרק כלל גדול ואפי' לר' יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה ה"מ מתקן אבל מקלקל פטור וחופר גומא מקלקל הוא ומעתה אף חובל מקלקל הוא ואם צריך לדמו לכלבו אף זה צריך לעפרה לכסות בה צואה ומ"מ נראה לי שאין דמיון ביניהם שחבלה לצורך הוצאת דם החבלה עצמה הוא צורך הוצאת דם ושאי אפשר בזולתה וכן שהכל בא כאחד מה שאין כן בחפירה שאין בה צורך להוצאת העפר כל כך שהרי העפר מצוי לו בכמה מקומות וכן שאין התקון בא לו אלא לאחר זמן".
3. מנ"ח (מלאכת חורש אות ה') – "ועיין בספר מגן אבות [שם ד"ה ויש לעיין], פלפל למה הוי מקלקל בצריך לעפרה, הא הוי ליה כמו חובל וצריך לדם או מבעיר וצריך לאפרו, ומבואר לקמן בר"מ [פ"ח ה"ז ופ"ב ה"א] דחייב דלא הוי מקלקל, הכא נמי כיון דצריך לעפרה למה הוי מקלקל, עי"ש הפלפול ומחלק".
4. מראי מקומות – מגן אבות (מלאכת חורש ד"ה ויש), אגלי טל (טוחן ס"ק י' ד"ה וראיתי), אמרי בינה (או"ח, שבת סי' ל').

ז] פוסקים - אם למד פשט במשאצ"ל כמו תוס', שתלוי בתכלית של המשכן. או כמו רש"י ורמב"ן ודעימיה, שתלוי אם יש תועלת חיובית בגוף המלאכה.

א. נ"מ בין רש"י לתוס': צד נחש כדי לשחק בו – כפות תמרים (דף לג: ד"ה והמשל, "אבל צד נחש כדי לשחק בו אינו דומה לצורך שהיה במשכן ולפי ר"י בעל התוס' פטור דהוי מלאכה שאצ"ל אבל לפירש"י חייב דאע"ג דאינו עושה המלאכה מעין הצורך שהיה במשכן הרי עושה המלאכה של הצידה ברצונו כדי לשחק בנחש וחשיבא מצ"ל").

1. רמב"ם (פרק י' הל' כ"א) – "אחד שמנה שרצים האמורין בתורה ואחד שאר שקצים ורמשים שיש למינן צידה הצד אחד מכולן בין לצורך בין שלא לצורך או לשחק בהן חייב הואיל ונתכוון לצוד וצד, שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, הצד את הישן ואת הסומא חייב".

2. מ"ב (סי' שט"ז ס"ק ל"ג) – "שלא לצורך. כגון לשחק וכה"ג ופטור משום דהוה ליה מלאכה שאין צריך לגופה".

(א) שעה"צ (שם ס"ק נ"ב) – "דזהו גם כן בכלל שלא לצורך, כן מוכח מהרמב"ם".

(ב) שמעתי מת"ח אחד (הגר"א מאיר שליט"א), שיכול לפרש המ"ב 'לשחק', כמו sport, כדאי' בחזו"א (לשונו מובא לקמן). ולא לפרש המ"ב, לשחק אח"כ בהן, כמו שמפרש הנתיבות שלום (לשונו מובא לקמן) ותפלה למשה (לשונו מובא לקמן). צ"ע. וכן איתא בהערות וביאורים (על מ"ב אות ח' ד"ה מ"ב), וכן שו"מ ששכ"ה (לשונו מובא לקמן).

3. חזון איש (או"ח סי' נ' סוף אות ד') – "ר"מ פ"י הכ"א בין לצורך בין שלא לצורך או לשחק בהן, אין הכוונה לשחק בהן אחר הצידה, דהרי זה לצורך אלא אוהב לשחק עמהן לצודן ולשחררם ולחזור לצודן, ושלא לצורך היינו שלא לצורך גופן אלא שלא יפסידו בבית או בשדה".

4. ששכ"ה (פרק כ"ז הע' ק"י [דפו"ח, הע' קי"ז], מבוא פרק א' הע' כ"ט [דפו"ח, הע' ל"ו]) – "ומה שמסביר המ"ב שם - כגון לשחק, אין כוונתו שצד בע"ח כדי לשחק בו, דזה הוי משצל"ג, אלא י"ל שצד כמשחק בעלמא, ועיין גם חזו"א סי' נ' ס"ק ד ד"ה ר"מ".

5. תפלה למשה (סי' כ"ב אות ו') – "ולפ"ז גם בשבת אסור לשחק בכדור וכיו"ב שאין בזה שום צורך והו"ל מטלטל כלי שלא לצורך (וזהו אפי' אם נאמר שיש עליו תורת כלי) וראה ברמב"ם (פ"י מהל' שבת הל' כא) שכ' וז"ל: אחד שמונה שרצים האמורים בתורה ואחד שאר שקצים וכו' הצד אחד מכולן בין לצורך בין שלא לצורך. 'או לשחק בהן' חייב עכ"ל. נראה דס"ל דמשחק לא הוי צורך גמור ולא הוי שלא לצורך כלל".

6. נתיבות שלום (סי' כ"ג אות י"ג, מילואים) – "גם המשנ"ב [סי' שט"ז סקל"ג] כתב כדברי הכפות תמרים דהחותר ראש לשחק בו הוי משאצל"ג, ועיי"ש שדייק כן מהרמב"ם פ"י הכ"א".

7. יבקש תורה (סוף סי' כ') – "בצד בעלי חיים עבור גן החיות האם שימוש זה יכול לחדש לכל המינים להיות דבר שבמינו ניצוד, ועיין ברמב"ם, פ"י הכ"א: הצד אחד מכולן בין לצורך בין שלא לצורך או לשחק בהן חייב הואיל ונתכוין לצוד וצד, שמלאכה

שאינה צריכה לגופה חייב עליה. ועיין במ"ב ס"ק ל"ג דלשחק מקרי שלא לצורך ולדין ולדין פטור. והיינו דהצורך היינו שימוש מקובל בדבר. וא"כ ה"ה לגן החיות לא מקרי לשימוש האדם. ואמנם החזו"א בסימן נ' ס"ק ד' פליג וכתב: אין הכונה לשחק בהן אחר הצידה דהרי זה לצורך אלא אוהב לשחק עמהן לצודן ולשחררם ולחזור לצודן, ושלא לצורך היינו שלא לצורך גופן אלא שלא יפסידו בבית או בשדה. ע"כ. ושמא אף לחזו"א ה"ז מקרי שלא לצורך דהא אינו עושה עמהם מידי ורק נוטל חירותם בלבד".

ב. פסק כתוס': דאם א"צ לאותו הענין שהיו צריכים במשכן מקרי א"צ לגופה.

1. ח' ר"מ קז"ס (ריש פרק י"ד) – "לצורך גופה דהיינו דומה למה שהיו צריכין אליה במשכן חייב עליה".
2. מג"א (סי' רע"ח, ע"י סי' ש"ג ס"ק כ"ב) – "וכתבו התו' דף צ"ז דאם א"צ לאותו הענין שהיו צריכים במשכן מקרי א"צ לגופה".
3. תוס' שבת (סי' רע"ח ס"ק ב').
4. א"ר (סי' רע"ח ס"ק ב') – "ואם אין צריך לאותו ענין שהיו צריכין במשכן מיקרי אין צריך לגופה תוס' מגן אברהם".
5. ערה"ש (סי' רמ"ב סעי' ל', סי' ש"ט סעי' י"ט) – לשונו מובא לעיל.
6. מ"ב (בה"ל ריש סי' ש"מ, ע"י סי' שט"ז מ"ב ס"ק ל"ג [לשונו מובא לעיל], ע"י סי' רע"ח ס"ק ג').
- א) הבה"ל (סי' ש"ט סעי' ג' ד"ה לאכול), אפשר יש לפרש, שמקשה מה פשט בבורר, הגם שאינו קשה לפי תוס'. י"ל כיון שצריך לתרץ רש"י. ואולי תוס' מסכים לרש"י, שהמלאכות בורר הוי רק תיקון האוכל. וצ"ע.
- ב) ע"י בה"ל (סי' ש"מ סעי' י"ג ד"ה הנייר).
7. הל' שבת (אידר, עמ' כ', ע"י עמ' כ"ב).
8. ילדים בהלכה (ארטסקרול, עמ' ע"ה בהג"ה).
9. ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' קצ"ו).

ג. פסק כרש"י, ורמב"ן.

1. ט"ז (סי' רע"ח ס"ק א') – "דומה למ"ש רש"י בפ' המצניע דף צ"ג במלאכ' שאצ"ל דכיון שאין צריך לגוף הוצאת המת אלא לסלקה מעליו דברצונו לא באה לו ולא היה צריך לה עכ"ל וה"נ ממש כן הוא".
2. פמ"ג (סי' שי"א מש"ז ס"ק ג') – "מלאכה שאינה צריכה לגופה הוא, דלא ניחא ליה בכך וניחא ליה שיהיה חי".
3. ישועות יעקב (סי' ש"ט ס"ק א') – לשונו מובא לקמן.
4. גר"ן (סי' רע"ח סעי' א', [אמנם ע"י נתיבות שלום סי' כ"ג אות נ"ג ד"ה גמ]) – "כיון שהדבר שהמלאכה נעשה בו אינו מתקן כלום ע"י המלאכה יותר ממה שהיה בתחלה הרי אין המלאכה צריכה לגופה של אותו דבר כלל כיון שאין מתקנת אותו כלום ואינה נקראת מלאכה הצריכה לגופה אלא אם כן שהמלאכה מתקנת את גוף הדבר שנעשית בו יותר ממה שהיה בתחלה שאז היא צריכה לגופה וגם שיהא צורך לאדם בגוף הדבר שהמלאכה נעשית בו ומתקנת אותו".

ד. חושש.

1. נתיבות שלום (סי' כ"ג אות נ"ג) – "שצריך להחמיר כב' השיטות".

ה. להתיז מחלב אשה על מי שנשף בו רוח רעה.

1. ע"י סי' שכ"ח סעי' ל"ה, לשיטות ומראי מקומות.

ז. אונס, יסורים, אהבה.

א. עושה מלאכה משום שירא שלא ימיתנו עכו"ם, יעבור ואל יהרוג'.

1. הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה.
- א) מהרי"ק (שורש קל"ז ד"ה ואם) – "ואם באנו ליישב הקונ' ודאי שיש ליישב דרבנותא אשמעינן למינקט איסור שבת וכן למינקט בכהאי גוונא דשקול אספסתא וכו'. דאף על גב דהויא מלאכה שאין צריכה לגופה וליכא איסורא כ"א מדרבנן אפילו הכי יהרג בשדי לנהרא דהא רבא ס"ל כר"ש לענין מלאכה שאינה צריכה לגופה כדפסק ר' יצחק מההיא דריש פרק נוטל".
- 1) יבמות (סוף דף קכא:) – "ההוא עובד כוכבים דהוה קאמר ליה לישראל: קטול אספסתא ושדי לחיזאי בשבתא, ואי לא קטילנא לך כדקטילנא לפלוני בר ישראל, דאמרי ליה: בשיל לי קדירה בשבת, ולא בשיל לי וקטילתיה".
- ב) אבני נזר (או"ח סי' קל"ג, אגלי טל הקדמה בהג' וחידושים אות א') – "באנסו לחלל שבת יש ליישב בפשטות על פי דברי מהרי"ק שורש קל"ג דזה חשיב מלאכה שאינה צריכה לגופה דלרוב הפוסקים זולת הרמב"ם פטור".
- ג) אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"א) – "עיינתי במהרי"ק ... ולכאורה תמוה דהא בין טעם רש"י ובין טעם תוס' בשבת דף צ"ד אין שייך בכאן דטעם התוס' דצריכה לגופה הוא לצורך שהיה במשכן והריגת מזיקין א"צ להם ובמשכן היו צריכים לעורות, הרי הכא צריך שיתבשל לצורך אכילת אדם ולקטול אספסתא לצורך אכילה דבהמה ומה לנו מה שלא היה עושה המלאכה לצורך זה בלא פחד מיתה עכ"פ עתה עושה לצורך אכילה שזהו צורך גופה הצריך במלאכה דשבת. ואף טעם רש"י דאינה אלא לסלקה מעליו ג"כ הוא רק לענין עצם המלאכה שצריך שיהיה לתכלית איזה צורך ותועלת ולא לתכלית שאינו צורך ותועלת בעצם וא"כ אף בבשל וקצר לצורך עכו"ם מפני פחד מיתה נמי הא עצם המלאכה עשה לצורך ומה לנו מצד איזה טעם רוצה לעשות המלאכה ומ"ש מעשית רפואה לצורך חולה דנחשב צריך לגופה אף שברצונו לא היה רוצה בזה משום דמ"מ אחרי שנחלה וצריך לרפואה נחשב הבשול ושחיקת הסמנים צריכה לגופה. ועיין בחדושי הרמב"ן בשבת שם לענין תופר יריעה שנפל בה דרנא דנחשב צריכה לגופה אף שברצונו לא היתה נופלת שם דרנא דמ"מ כיון שנפלה צריך הוא לגופה של תפירה ונהנה בה עיי"ש, וה"נ ברפואה וא"כ גם בבשל וקצר מצד פחד העכו"ם עכ"פ אחרי שצריך מצד הפחד הרי הוא לאכילה שהיא צורך המלאכה. וצריך לומר

דכוונתו דכיון שהוא מצד פחד העכו"ם אין נוגע לו כלל מחשבת העכו"ם שהוא לאכילה דמחשבתו היא להנצל מהפחד במה שיעשה הבשול והקצירה והיו זה כמבשל וקוצר שלא לצורך כלל אלא לזרוק לים שיש להחשיב א"צ לגופה דלדידה אינו כלום צורך האחר כשאנו רוצה בצורכו ול"ד לעושה לצורך אכילת אחר שרוצה בהנאתו שודאי נחשב צריכה לגופה משום דאכילת האחר שרוצה בזה הא הוא צורכו אבל הכא אין אכילת העכו"ם צורכו אלא סלוק הפחד צורכו שזה הא הוא רק בהמעשה שעושה אף בלא תכלית שיאכל העכו"ם".

אג"מ (או"ח ח"ד סוף סי' ע"ט) – "מה ששמע בשם האדמו"ר מקלויזענבורג (שליט"א) [זצ"ל] שלא יקחו שכר עבור הריפוי ודאי אסור להרויח מחלול שבת אלא שצריך לעשות רק מדין הצלה, וגם הוא עצה טובה שלא יבא לטעות ולומר שיש בזה חשש סכנה אבל לומר שע"ז יהא מלאכה הצריכה לגופה אין זה נכון לע"ד, וסברת טהרת המים דבשביל פקוח נפש הוא מלאכה שא"צ לגופה היא סברת מהרי"ק (סי' קל"ז) עיין בתשובותי אג"מ ח"א דאו"ח סימן קכ"א".

(ד) עי' **ציץ אליעזר** (ח"ח סי' ט"ו פרק א') – "כשכופים על האדם לחלל שבת בהפחדה של מיתה אין אפילו משום מדת חסידות ליהרג ולא לחלל דבהיות שעושה זאת כדי להנצל ממיתה הו"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה, וגם בהיות דיש לנו לימוד מפורש דפיקוח נפש דוחה שבת".

2. מראי מקומות – **דעת תורה** (סי' רע"ח ד"ה ועי'), **בית יצחק** (אה"ע ח"א סי' כ"ב אות ב', "צ"ע"), **שערי שבת** (סי' י"ט).
(א) **היכל יצחק** (או"ח סי' מ') – "עצם דברי המהרי"ק צ"ע, אבל גם הוא לא אמר אלא כשעכו"ם מאיים על ישראל בשל לי קדרה זו ואם לאו אקטלך, ונמצא כשהוא מבשל אין לו שום צורך בבישול זה, אבל כשחופר בור כדי להטמין שם הכלים הידועים, הרי יש לו צורך בחפירה להטמין את הכלים בבור שההטמנה היא כדי להנצל מסכנת מות והרי זו מלאכה שצריכה לגופה, ומובן שברצונו לא היה בא לו לחפור, שברצונו שלא יבאו האויבים כלל ולא יצטרך להטמין בבור אבל הוא הדין למטמין מפני גנבים, או חופר בור כדי להטמין בו אוכלים, שברצונו שלא היו האוכלים מתקלקלים ולא היה צריך לכל הטרחה הזו, וכלום במפקח את הגל אין דחיית חלול שבת של תורה מפני שמוטב לו שלא היה היהודי ההוא נופל עליו גל, אבל אנו מתחשבים עם המציאות כמו שהיא, והנה הוא צריך לבור להטמין בו, וצריך לפקח למי שנפל עליו הגל".

ב. עושה מלאכה בשבת מצד 'יהרוג ואל יעבור', כדי להנצל.

1. הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה.
(א) **פמ"ג** (סי' שכ"ח מש"ז ס"ק ד') – "ואם אונסים לאדם לעבור עבירה גילוי עריות וע"ז ושפיכת דמים אם בעצמו יכול להנצל ע"י חילול שבת לא מביעא בשפיכת דמים דהוה פיקוח נפש דשרי ומחויב לעשות כן אפילו ע"ז וגילוי עריות יהרג ואל יעבור בהן ושבת אונס רחמנא פטריה ודווקא אחרים אין מחללין עליו שבת הא הוא בעצמו מסתברא דמחלל דלית כאן איסור תורה דמלאכה שאין צריכה הוא ואונס רחמנא פטריה".
2. מראי מקומות.

(א) **נתיבות שלום** (סי' כ"ז אות ו') – "יש לעיין דכל פועל הקוצר כדי ליטול שכר יחשב משאצ"ל כיון שאין לו חפץ בעצם הקצירה רק בנטיילת השכר. דמאי שנא קוצר מיראת היסורין או קוצר מאהבת השכר ... שעיקר החילוק הוא דוגמת מש"כ הר"מ בפ"ה מהלכות יסודי התורה ה"ד, דמי שאנסוהו לעבוד ע"ז ודינו שיהרג ואל יעבור, מ"מ אם עבר ולא נהרג אין מלקין אותו ואין ממיתין אותו כיון שסו"ס עבד באונס, אך כ' שם ה"ו דמי שחלה ונטה למות ועבר ונתרפא ע"י ע"ז או ג"ע עונשין אותו ב"ד עונש הראוי לו. וטעם החילוק הוא שבמתרפא באיסור אין החולי אונסו להדיא לעשות האיסור, אלא החולי בא להמיתו, והאדם אחר בוחר לעצמו להנצל ע"י איסור ע"ז או ג"ע. וכל כה"ג אין שם אונס על המעשה רק שם בחירה ורצון, משא"כ באנסוהו להדיא לעבוד ע"ז, ואם לאו יהרגוהו, הו"ל אונס משום שהוא אנוס על עצם המעשה ... אך לפ"ז צ"ע דברי הפמ"ג סי' שכ"ח".

3. לכאורה תלוי במחלוקת סי' ר"ד סעי' ח' – ע"ש, לשיטות ומראי מקומות.

(א) **הגרשז"א** זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י"ח אות ה') – "דהנה בשו"ע או"ח סי' ר"ד סעיף ח' כתב הרמ"א בהג"ה "אם אנסוהו לאכול או לשתות אף על גב דהחייך נהנה ממנו אינו מברך עליו הואיל ונאנס על כך". ועיין במג"א שחולק ע"ז וסובר דלכך השמיט המחבר דין זה, משום דסובר דהא מילתא תלוי בפלוגתא דהרשב"א והרא"ה באוכל מחמת חלוי ביוהכ"פ, אם חייב לברך או לא, וכיון דאנן נקטינן שאם אכל מאכל או משקה של איסור מפני הסכנה מברך עליו תחלה וסוף, ה"ה נמי בזה, משום דמה לי אנסוהו אחרים או אנסוהו מן השמים, עיין שם ... אך בעיקר ההשגה של המג"א ראיתי במשנ"ב סי' ר"ד ס"ק מ"ה, דמחלק חלוק יפה דלא דמי לאוכל איסור מפני הסכנה, דשאני התם שהאונס איננו על האכילה גופא, משא"כ הכא שהאכילה גופא היא ע"י אונס שאונסים אותו לאכול, ולכך אין מחייבין אותו בזה לברך על ההנאה הואיל ואנוס הוא על גוף האכילה. ונלענ"ד ליתן **דוגמא נכונה לזה**, (1) מהא דפסק הרמב"ם בפ"ה מיסוה"ת ה"ד, דכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג, הרי זה מחלל את השם, ואעפ"כ מפני שעבר באונס אין מלקין אותו ואין צ"ל שאין ממיתין אותו, ובהלכה ו' שם פסק דמתרפאין בכל איסורין שבתורה במקום סכנה חוץ מעכו"ם וגילוי עריות ושפיכת דמים שאפי' במקום סכנה אין מתרפאין בהן ואם עבר ונתרפא עונשין אותו ב"ד עונש הראוי לו'. וראיתי ביד המלך ובהגהות טורי אבן שתמהו על מפרשי הרמב"ם שלא שמו לב להני תרי מילי סתראי כיון דהכא ג"כ הרי עשה מתוך אונס החולי, והביאו מהפ"ח דמפרש כונה רחוקה בדעת הרמב"ם דעונש הראוי לו היינו לא מיתה ולא מלקות עיי"ש, (2) ולענ"ד נראה דלא קשה מידי דהנה ברמב"ם פ"ח מחובל ומזיק ה"ד פסק שאם נשא ממון חברו בידו ונתנו לאנס חייב לשלם אף על פי שהמלך אנסו להביא, והראב"ד השיג ע"ז וכתב שאין לך דבר עומד בפני פקוח נפש ופטור מדין אונס, ועיין בש"ך חו"מ סי' שפ"ח ס"ק כ"ד שכתב לדחות את הראיות שהביאו נגד דעת הראב"ד והעלה דאם אנסוהו על ממון סתם אז אף שאנסוהו להביא חייב כשנשא ונתן ביד דזה מיקרי מציל עצמו בממון חברו משא"כ אם אנסוהו להביא ממון פלוני שהאונס הוא מתחלה על אותו הפלוני שפיר חשיב אונס ופטור, והיינו ממש כההיא דהכא דמחלק הרמב"ם בין אנסוהו על אחת משלוש העבירות לבין הי' חולה וריפא את עצמו באחת מהם, ונהניתי כשמצאתי באבן האזל שם שהרגיש

בזה [גם ראיתי באור שמח שכתב כדברינו] אבל פלא גדול שלא ראה שדבריו הם דברי הש"ך על אתר, ומ"מ אין הרמב"ם סותר כלל את שיטתו ביסודות משום דשאני תשלומי ממון דכל כמה דאפשר לתקן אמרינן דישלם ולא יפסיד את ממון חבירו ואינו אנוס כלל להיות פטור מתשלומין, (3) וכן מצינו שאמרה אסתר כאשר אבדתי ואמרו בגמ' מגילה ט"ו ע"א כאשר אבדתי מבית אבא כך אאבד ממך משום דעד עכשיו באונס ועכשיו ברצון ואף על גב שהיתה אנוסה משום מצוה דהצלת כלל ישראל ובדין הוא דקא עבדה מ"מ הזנות מיהו הוה ברצון, וכההיא דע"י נפשות אסורה אפי' לבעלה ישראל כמבואר בכתובות כ"ו ע"ב, והיינו משום דכדי להציל עצמה נתרצית היא לזנות, כמבואר שם בתוס', ואף שיש חולקים ע"ז כמבואר באה"ע סי' פ' מ"מ י"ל דשאני התם דעכ"פ לא קרינן בה בכה"ג מעילה בבעלה".

ג. עבירה דאורייתא [רק לאו] או חילול שבת [איסור סקילה].

1. חילול שבת, שהוא מלאכה שאינה צריכה לגופה.

(א) פמ"ג (ראש יוסף סוף דף עב:), שלחן מלכים (סי' י' הלכה למשה ס"ק ג' אות ג'), מאסף לכל מחנות (סי' ל"ז ס"ק ו') – "מי שאונסין אותו לעבור על מצות ה' או לעבור על מלאכת שבת או לאכול מאכל איסור נבלה וכדומה איזה יבחר ויעבור אי שבת או נבלה בלאו ... יראה דיבחר לחלל שבת שהרי באונס הוא ומשאצ"ל הוה פטור אבל אסור כר"ש ורק דרבנן משא"כ אוכל נבלה דמ"מ נהנה ועובר עבירה ד"ת".

2. מראי מקומות – מנחת יצחק (ח"א סי' ס"ג), שערים מצויינים בהלכה (סי' ע"ב ס"ק ב').

ד. העושה מלאכה מיראת היסורין, או פחד ממון.

1. הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה.

(א) עי' חו"י (סוף סי' קפ"ג) – "שהטיל עליו השר לחפור עם בעלי מלאכות ריקם לחוזק העיר יום ויום ובכללן שבת. וצ"ע בטלטול והולכות אבנים ועוד דה"ל מלאכה שא"צ לגופי".

(ב) עי' חת"ס (חו"מ סי' קצ"ד ד"ה ואחר) – "בש"ע י"ד סי' קנ"ד סעי' ב' דאולדי בשבת בשכר אסור דליכא איבה ומבואר בתוס' דע"ז כ"ו ע"א ד"ה סבר וכו' דליכא אלא איסור דרבנן בעלמא ומ"מ כיון דלענין חלול שבת ליכא איבה אסור וא"כ ה"נ ועוד נ"ל דהוה מלאכה שאינו צריכא לגופי' דלא גרע ממנכש בארעי' דחבר' ובתוס' פ' הבונה ק"ג ע"א ד"ה לא צריכא וכו' ופשיטא דלא ניחא לי' הכא וגם כבר נעקר הולד ביושבת על המשבר ואפ"ה אסור".

(ג) תורה לשמה (סי' צ"ב) – "שאלה יהודי נכנס ביום שבת בבית הגוי שמכיר אותו וזה הגוי היה צריך להדליק נר א' ביום בשביל לחתום המכתבים שלו ולא היה משרת לפניו ויגזור על היהודי שהוא שיקח נר של שעה מלפניו וירד למטה בבית התבשיל להדליקו מן האש שיש שם ויביאנו לפניו וזה היהודי נצטער מאד לחלל שבת בהדלקת נר והיה יכול לרדת למטה ולא ידליק אלא יברח ויצא מן הבית של הגוי ההוא אך היה ירא כי הגוי ודאי יכעוס עליו מאד ואז יפסיד סך עשרה זהובים שיש לו אצל הגוי כפקדון שבודאי יכפור בו ולא יוכל לראות פניו ככעסו עליו כי הגוי רשע מאד לכן זה לפי כסלותו בעל כרחו ירד והדליק הנר והביא לו ועתה בא לשאול אם יהיה לו בזה לפחות איזה צד פטור מאיסור תורה או לאו. יורינו ושכמ"ה. תשובה: איתא בגמרא דשבת דף צ"ד אמר רבב"ח א"ר יוחנן ואמר רב יוסף אמר רשב"ל פוטר היה ר"ש אף במוציא את המת לקוברו ופירש רש"י ז"ל לא תימא לא פטר אלא במניחו לחוץ דאין צורך לא לגופו של מוציא ולא לגופה של הוצאה וקמ"ל דאפילו הוא צורך המת פטור ע"כ. א"כ לפ"ז לסברת ר"ש דס"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה גם זה הנידון דשאלה הנז' הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה דזה היהודי לא היה צריך לגופה של מלאכה דהדלקה ואע"ג דהוה צורך לגוי פטור עליה".

תורה לשמה (סי' קכ"ג) – "שאלה יהודי היה הולך מעיר לעיר ובאמצע הדרך עשה שבת בפונדק אחד העומד בדרך בשביל עוברים ושבים והנה היה בליל שבת רוח חזק קר וקשה מאד וקשה לישב במקומות הפתוחים לחצר הפונדק מחמת תוקף הרוח שהיה שולט שם והוא היה חולני ומזיק לו הרוח לכן נכנס בתחלת הלילה בתוך חדר גדול שיש בתוך אותו הפונדק שחלונותיו סגורים ומתוקנים היטב ואין נכנס שם רוח כלל והנה אחר ב' שעות מן הלילה באו לפונדק ההוא אורחים גוים תקיפים ונכנסו גם הם בתוך החדר הגדול ההוא לישון שם אך הוא יודע כי אלו הגוים הם צוררים מאד ושונאים היהודים בתכלית ואם יכירו בו שהוא יהודי לא יניחוהו לישון באותו החדר בלילה ההוא מפני אכזריות וצוררות שלהם ובלי ספק היו מגררים אותו ומוציאין אותו בעל כרחו כי הם תקיפים ומאחר שהוא חולני וקשה עליו הישיבה בחוץ כי יזיק לו הרוח לכן מה עשה התחכם בכסלותו להדליק נר בפניהם כדי שיבינו שהוא אינו יהודי ולא יבדקו אחריו והוא לא היה צריך לנר כלל כי היה אור בחדר ההוא של אותם הגוים והוא היה רוצה לישון ואדרבה קץ באותו הנר שהדליק במקומו סמוך לו אך כל זה עשה בעבור כדי שיבינו שהוא אינו יהודי ולא יבדקו אחריו להוציאו משם ועתה בא לשאול אם עבר בזה איסור תורה מאחר שהוא לא היה צריך לאותו הנר כלל ואדרבה היה קץ בו. יורינו ושכמ"ה. תשובה: נראה דהוי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה כי הנה מצינו להגאון מהרש"א ז"ל בכתרא דף קי"ט בחדושי אגדות שלו הביא מתרגום יונתן גבי מקושש שעשה כדי לידע מה מיתה מתחייב וכתב מהרש"א ז"ל כיון דעשה כדי לידע הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה והוי כמו חופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה ע"ש וא"כ ה"נ חשיב זה ההדלקה של הנר מלאכה שאינה צריכה לגופה כי לא היה צריך להדלקה זו עצמה אלא עשה כן כדי שיבינו הגוים וידעו שהוא אינו יהודי ולא יבדקו אחריו ויגרשוהו מן החדר לחוץ א"כ לר"ש דס"ל מלאכה שאצ"ל פטור אין כאן איסור תורה".

(ד) אור גדול (סי' א' ד"ה ויעוץ, י"ד ב') – "מהרי"ק ... והפני יהושע ... ולא ראה דברי מהרי"ק הנ"ל, והיינו דבשבת האיסור הוא המעשה והרי מתכוין להמעשה רק דאינו צריכה לגופה, משא"כ בע"ז וג"ע דהאיסור הוא ההנאה".

(ה) ציץ אליעזר (ח"ח סי' ט"ו פרק ו' אות י"ג, ח"ט סי' ט"ז) – "לפלוגת המהר"מ מלובלין והפנ"י בשבת ד' ע"ב ע"ב, דהמהר"מ סובר דמחלל שבת מיראת יסורים חייב, והפנ"י נוטה לומר דהו"ל מלשאצ"ל דפטור. הנה ההכרעה בזה למעשה נראה כהפנ"י, והגם שהפנ"י כתב דעתו בזה רק כדעת נוטה, ולא הכריע סופית בזה, אבל מצינו להמהרי"ק סי' קל"ז דס"ל בכזאת בפשיטות

ובדואות דכשמחלל שבת משום יראת יסורים הו"ל מלאכה שא"צ לגופה דפטור, וראיתי בספר אור גדול להגדול ממנסק ז"ל סימן א' (ד' י"ד ד"ה ויעוין מהרי"ק) שכבר העיר על הפנ"י שעדנה כמסתפק בזה, שלא ראה דברי מהרי"ק עיי"ש".

2. הוא מלאכה שצריכה לגופה.

(א) ראמ"ה (דף עב: ד"ה אלא) – "אבל כשמבשל או קוצר בשבת לצורך אדם שירא ממנו שעכ"פ צריך הוא לגוף הבישול עתה מחמת היראה ודאי חייב לכ"ע".

(ב) הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ד אות כ"ו) – "אם כופים אדם לחלל שבת במלאכה, אין זה הופך את המלאכה למלאכה שא"צ לגופה. ודלא כראש יוסף בשבת דף עב. וכמו כן אין קבלת שכר או המנעות משכר, משנה את הדין".

3. מראי מקומות.

(א) תוס' (דף עב: ד"ה הניחא) – "אם חלל שבת מאהבה ומיראה נמי חייב".

(ב) רמב"ן (דף עב: ד"ה אלא) – "אלא מאהבה ומיראה. פרש"י ז"ל מאהבת אדם ומיראתו, ואחרים פירשו מאהבת עבודה זרה עצמה לפי שהיא נאה בעיניו או מיראתה שלא תריע לו, והכל עולה לטעם אחד שכל שאינו חושב שהוא אלוה ולא נתכוין לעבודת אלהות בע"ז אף על פי שהוא עובדה לרבא פטור, ואף על פי שאמרו יהרג ואל יעבור אם עבר אינו נהרג בב"ד ואפילו מאהבה ומיראה דליכא אונס ממש אלא שהוא מתיירא ממנו פטור".

(ג) ריטב"א (דף עב: ד"ה הניחא) – "הניחא לאביי דאמר חייב. פירוש דאמר במסכת סנהדרין (ס"א ב') כי העובד ע"ז מאהבה ומיראה חייב, וא"ת ולדידיה היכי ניהא ליה דהא קתני משא"כ בשבת דפטור, וזה אינו כי המחלל שבת מאהבה ומיראה חייב הוא, ויש שסבורים דבשבת פטור הוא מיראה דבשבת קיי"ל שיעבור ואל יהרג משא"כ בע"ז כדאיתא במסכת סנהדרין (ע"ד א'), וזה אינו שכבר פירשנו במקומו שהיראה שאמורה כאן אין בו סכנת נפשות".

(ד) פני יהושע (סוף דף עב:) – "בתוספות בד"ה הניחא לאביי וכו' דהא אם חלל שבת מאהבה ומיראה נמי חייב וכו' עכ"ל. וכתב מהר"ם ז"ל בחידושו דהאי מיראה היינו מיראת יסורים דאי מיראת מיתה הא קיי"ל דבשבת יעבור ואל יהרג דכתיב וחי בהם וכו' ע"ש באריכות. ולענ"ד הך מילתא דפשיטא להו דמיראת יסורין בשבת חייב צריך לי עיון כיון דלשיטת רש"י והתוספות וסייעתם דקיי"ל בכולה שבת כר"ש אפילו לענין מלאכה שאינה צריכה לגופה דפטור א"כ נראה דהאי מיראת יסורין נמי מלאכה שאינה צריכה לגופה היא שהרי ברצונו לא היה בא לו ולא אשכחן נמי דכוותיה במלאכת המשכן וכמו שכתבו התוספות לקמן בפרק המצניע (דף צ"ד ע"א) ע"ש באריכות וכ"ש למ"ש מהרש"א ז"ל בחידושי אגדות בפרק יש נוהלין [בבא בתרא דף קי"ט ע"א] לענין מקווש כיון דלש"ש נתכוין הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ע"ש. אלא שלענ"ד אין זה מוכרח דיש לחלק בכמה גוונים ולומר דבכה"ג לא הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ואין להאריך כאן בזה".

(ה) חת"ס (דף עב: ד"ה והנה) – "והנה במאי דאמר אלא מאהבה ומיראה הניחא לאביי כ' תוס' דגם לאביי לא אתי' שפיר דשבת נמי חייב כבר כתב הפ"י דיש לומר דבשבת פטור משום מלאכה שאצ"ל אע"ג שיש לפקפק ע"ז דבשבת כה"ג לא מיקרי משאצ"ל כיון שעושה ע"ז פלוני האונסו לעשות ולאותו פלוני ניהא לי' במלאכה, מ"מ לרמב"ם דמפרש מאהבת הצורה ויראת הצורה שאין המעשה נעשה לתכלית הכוונה וכה"ג בשבת פטור ומתוקם סיפא שפיר בע"ז לאביי, אלא היינו דלא כר"י דהרי לר"י משאצ"ל חייב נמצא לאביי רישא בשארי מצות וכו' דשובט ומדקדק וסיפא בע"ז ודלא כר"י דמשאצ"ל והוה לי' בתרי טעמא ותרי תנאי וליכא למאן דאמר דמוקמי ברייתא בהכי ע"כ למסקנא מוקי אביי בשאר מצות וקסבר רוק הוא ובלעו ולא בע"ז מאהבה ויראה, עיין בכל זה ודו"ק".

(ו) חלקת יואב (ח"א סי' י' ד"ה וזה) – "מהרי"ק ... וכן כל החילול שבת דאנשי צבע הוי מלאכה שאצ"ל. ואף שהוא צריך למלאכה. כיון דרק למנוע היסורין עושה הוי מלאכה שאצ"ל. ואף דבתוס' שבת (דף ע"ב ע"ב) ד"ה הניחא כתבו דמחלל שבת מאהבה ומיראה חייב במקום דליכא סכנת נפשות. עי' מהר"ם שם. לק"מ דהתוס' לשיטתם דחלקו בשבת צ"ד ע"א ד"ה ר"ש ארש"י".

ה. לשם שמים: מקושש.

1. הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה.

(א) מהרש"א (חי' אגדות ב"ב דף קיט.) – "ויש שאלו בזה בת"י היאך חטא באיסור שבת כדי לידע באיזה מיתה דנין המחלל שבת וי"ל כיון שלא היה צריך למלאכה זו אלא לידע באיזה מיתה כו' ה"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה כמו חופר גומא וא"צ אלא לעפרה שהוא פטור לר"ש ומיהו הוא ודאי דהיה חייב מיתה בדיני אדם שלא ידעו העדים שהתרו בו שהוא עשה על דעת זו ואינן אלא דברים שבלב ודנין היו אותו למיתה ע"פ העדות".

2. מראי מקומות – פני יהושע (סוף דף עב:), לשונו מובא לעיל), דעת תורה (סי' רע"ח ד"ה ועי'), בית יצחק (או"ח סי' ל"ד אות ו'), בית האוצר (כלל א' מערכת אבות אות ד' ד"ה וע"ע בב"ר), הרשב"א גנוט (אליבא דהלכתא חס"א עמ' ק"נ טור ג').

ו. גוי שעשה מלאכה כדי שלא חייב מיתה, מדין גוי ששבת.

1. אין היתר של "מלאכת מחשבת" בעכו"ם, ממילא הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה וחייב עליו – פרדס יוסף (פר' בא סוף אות ע"א, "הא אבות קיימו כל התורה, ואסור להם לשבות דהיה להם דין בן נח ... ראיתי לתרץ דבבבא בתרא (קיט:) בצלפחד לשם שמים נתכוון פירש מהרש"א [ח"א שם ד"ה וראויה] דהוי מלאכה שאין צריכה לגופה, ועיין רשב"א [שבת קו. ד"ה כל] שלצורך מצוה חשוב מלאכה שאין צריכה לגופה, ומעתה כל שכן אברהם דלא היה צריך למלאכה רק שלא יהיה כגוי ששבת חשוב גבי ישראל מלאכה שאין צריכה לגופה, ולגבי בן נח הרי עשה מלאכה, ועיין במפרשים דבבן נח גם מלאכה שאין צריכה לגופה חשוב מלאכה, א"כ הרי עשה מלאכה".

2. מראי מקומות.

(א) בית אוצר (כלל א' אות כ') – "איך שמרו האבות ... בפשיטות דעשו משאצ"ל לר"ש או מלאכת קילקול לר"י דחשיב שפיר מלאכה אלא דמלאכת מחשבת הוא דלא הוי ופטורין עלי' בשבת ... וא"כ לענין מצות הב"נ דכתיב רק יום ולילה לא ישבותו ולא

כתיב שם מלאכת מחשבת א"כ הא גם משאצל"ג כו' שפיר לא הוי שביתה כיון דהוא מלאכה וא"כ הא אינו שביתה ... ואולם עדיין יוקשה דהא משאצל"ג כו' עכ"פ מדרבנן אסור והרי האבות קיימו גם מילי דרבנן וי"ל גם בזה בפשיטות דעשו משאצל"ג כו' ביה"ש של ערב שבת דליכא איסור לרבי והכי קי"ל דלא גזרו אשבות ביה"ש ...".

(ב) הג"ר מאיר כהן (אבד"ק מאנקטוב, פרדס יוסף פר' נח הע' י"ב) – "איך שמרו האבות שבת ... מצות עשה דשבתון י"ל שלא ביטלו, כגון שעשו עובדא שאינה צריכה לגופה, והגם דמלאכה שאינה צריכה לגופה אסורה, היינו דוקא בלא תעשה אבל לא בעשה".

(ג) מהרי"ל דיסקין (הוספות, בראשית אות ט') – "יש לתרץ דעשה מלאכה שאינה צריכה לגופה דהיינו למשל שכיבה את הנר כחם על הנר, כחם על השמן, וכר' יוסי דס"ל דפטור בכולן חוץ מן הפתילה וכו', אכן על זה יש להקשות ב' קושיות, חדא דלפי דעת הרמב"ם ז"ל בה' שבת דס"ל כר' יהודה דחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה (הרמב"ם בה' שבת פ"א ה"ז) ע"ש. ב: דאיתא במס' (יבמות כ"א) ומובא ברש"י פ' תולדות (כ"ו ה') וישמור משמרת גזרות להרחקה וכו' כגון שניות לעריות ושבות לשבת ע"ש, א"א אע"ה קיים גם מצוות שבות בשבת ומלאכה שא"צ לגופה גם לדברי הפוסקים מ"מ איסורא מיהו איכא כמפורש בהמגיד משנה שם".

ז. מצד כיבוד אב ואם.

1. הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה.

(א) הדרש והעיון (ח"ג פר' קדושים מאמר קצ"ג) – "הודיעה זאת התורה בשמירת שבת, שאם יצוה לו לחלל אביו לחלל את השבת ישמע לו, ומזה נדע לשאר כל המצוות דמכש"כ שלא ישמע לו, דהנה כידוע לא אסרה תורה בשבת רק מלאכת מחשבת, ומפאת זה על מלאכה שאינה צריכה לגופה אין חייבין לשטת ר"ש, וכדאיתא בחגיגה י' ע"א, ולפי המבואר במהרי"ק סי' קל"ז במלאכה שנעשתה בשבת מפחד עונש ליכא ג"כ איסור תורה ורק איסור דרבנן, משום דהוה מלאכה שאינה צריכה לגופה ... וא"כ ה"נ אם עושה מלאכה בשבת, כדי לקיים מצות כיבוד אב, כיון שאינו צריך לעצם המלאכה, ורק שעושה אותה כדי לקיים מצות כיבוד אב הוה מלאכה שאינה צריכה לגופה, דמה לי אם עושה מלאכה בשבת כדי להציל עצמו ממיתה, כהא דגמרא יבמות שהבאנו, או אם עושה מלאכה בשבת כדי להציל עצמו שלא יעבור על עשה, בין כך ובין כך אין לו צורך בעצם המלאכה, ורק שעושה אותה מחמת פחד ויראה, והוה אמינא שיהי רשאי לחלל שבת, כדי לקיים מצות כיבוד אב, דלא עביד איסורא מה"ת דהוה מלאכה שאינה צריכה לגופה, וקמ"ל קרא שלא ישמע להאב, דאין המצוה לשמוע להאב, רק היכי דליכא נדנוד איסורא, אבל במקום שיש נדנוד איסורא, ליתא למצות כיבוד אב, ואם ליתא למצוה שוב קעביד איסורא ... ולפ"ו אם בשמירת שבת שהי' מקום לומר שישמע לדברי האב, אמרה תורה שלא ישמע לדבריו, מכש"כ בשאר אזהרות, שאין שום סברא שישמע לו לעבור על דברי תורה, בודאי לא ישמע לו".

2. הוי מלאכה שצריכה לגופה.

(א) בית יצחק (או"ח סי' ל"ד אות ו', או"ח סי' ל"ח אות ד', אה"ע ח"א סי' כ"ב אות ב') – "מהרי"ק ... וקשה ביבמות דף ו' ... וע"כ מוכח מזה דהעושה לקיים מצות עשה הו"ל מלאכה הצ"ל כמ"ש תוס' שבת ק"ו משא"כ בעושה להציל ממיתה הו"ל משאצל"ג ולפ"ז ה"ה בעושה להציל עבירה הו"ל משאצל"ג ואינו דומה לעושה מצוה".

(1) אמנם, עי' לקמן. שכמה ראשונים סבר, שמצוה לא גורם שהמעשה נחשב צריכה לגופה.

(ב) אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"א) – "אין שייך כלל למילף מכאן (מהרי"ק) לעושה מצד ציוי אב שיחשב שלא לגופה דהא לבד שעיקר המצוה בכבוד אב הוא להאכילו א"כ צריך הוא ממש לאכילה דאביו. ואף אם היתה המצוה רק על השמיעה לדברי אביו שהוא מעשה הבשול נמי יש לו צורך לגופה דבשול במה שהוא עושה בזה מצוה שלא היה לו המצוה בלא ציווי ומה לנו אם הוא צורך לאכילה או צורך לעצם המעשה. ואף בלא מצוה אם יש לו איזה רצון לעשות ציוי חברו נמי הוא צורך לגופה של המלאכה מה שלא היה זה בלא ציווי אבל במה שניצול מפחד מיתה שזה היה עוד יותר כשלא היה העכו"ם מצוהו כלל סובר מהרי"ק שנחשב א"צ לגופה כמו בהריגת מזיקין שלא יוזק שזה היה גם כשלא היה המזיק כלל כאן וכמו הוצאת מת שהצורך הוא שלא יהיה כאן שזה היה גם כשלא היה מת כלל שלא נחשב צורך לגופה. ומה שהוא לצורך אכילה סובר מהרי"ק שאינו כלום דמחשבת עכו"ם אינה שייכת לעושה המלאכה כדבארתי. ולכן על מהרי"ק ל"ק כלום רק דברי הספר שהביא כתר"ה שיליף גם לעושה מצד כבוד אב אינו כלום **והם דברים בטלים ממש**".

(1) עדיין יש לעי', שיש אנשים שמבשל לצורך הורים, רק כדי לסלקם מהתביה שלהם. וממילא, מה החילוק בין זה לנחש. ועוד צ"ב, למה מוציא מת לקוברו הוי אצל"ג, משא"כ כיבוד או"א. לכאורה, אין חילוק אם חברו הוא חי או מת.

ח. נוטל שכר.

1. הוי מלאכה שצריכה לגופה.

(א) שואל ומשיב (מהד' שתיתאה, סי' ל"ג) – "דבאמת כל דצריך להחפירה בשביל השכר הו"ל מלאכה הצ"ל".

(ב) בית יצחק (או"ח סי' ל"ד אות ו') – "דוקא עושה מלאכה מיראה לסלק הנזק הוה משאצל"ל כמו מפס מורסא אבל בעושה מלאכה מאהבה לשם שכר הו"ל משצ"ל".

(ג) דעת תורה (סי' שי"א סעי' ב' ד"ה וה"ה) – "ועתשו' בית יצחק ...".

(ד) מהרש"ג (ח"ב סי' כ"ג ד"ה ועוד) – "באם מקבל שכר על עשיית המלאכה בכה"ג בוודאי הוי מלאכה הצ"ל"ג כיון דהוא צריך להמלאכה כדי שיקבל שכרו".

(ה) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' של"ד ס"ק כ"ג ד"ה והנה) – "ידוע מ"ש מהרי"ק סימן קל"ז בחייל שעושה מלאכה עבור המפקד דחשיב משאצל"ג, ומ"מ כל פועל בשכר חייב אע"פ שדעתו רק על השכר, והיינו מפני שסו"ס בחר ברצונו הטוב והכניס עצמו למלאכה זו, וא"כ ה"ה המוליך מת בשכר שהרי אם הוא נושא את הארון כך לו אם יש שם מת או חפצים אחרים, אך א"כ

גם אם עושה לו טובה בחנם ג"כ כך כי כוונתו לעשות רצונו, וכך לי אם מונח בארון מת או חפץ אחר, אך יתכן דחשיב כמכניס עצמו לעשות דבר שאינו מלאכה וכל שהבעלים עצמם פטורים פטור גם הפועל, אך צ"ע אם הבעלים לא הגיד לו מה שמונח בתוך הארון אי שייך לחלק בין מונח שם מת או חפץ אחר".

2. מראי מקומות – נתיבות שלום (סי' כ"ז אות ו', לשונו מובא לעיל).

ט. אם מלאכה הנעשית בכפיה על ידי אנשי צבא לצורך הצבא נחשבת מלאכה שאינה צריכה לגופה.

1. דעת תורה (סי' רע"ח ד"ה והנה) – "הפנ"י ... מצינו זכות על אנשי הצבע ישראל שמוכרחים להוציא ולהבעיר [הפולווער וכדומה], דכל זה הוא מלאכה שאצל"ג כיון דעושים רק מפני היראה, והוי רק איסור דרבנן".

2. מראי מקומות – מהרש"ג (ח"ב סי' כ"ג ד"ה ועוד, סי' נ"ח ד"ה וכה"ג), שערם מצויינים בהלכה (סי' ע"ב ס"ק ב').

(א) חלקת יואב (ח"א סי' י' ד"ה וזה) – לשונו מובא לעיל.

(ב) חלקת יעקב (או"ח סי' ק"מ אות ד', סי' קמ"ט אות ב') – "והנה באיש חיל ישראל כשעושה מלאכה בשבת דפשיטא לי' למר דמיקרי משאצל"ג, מקורו מהאי דתשו' מהרי"ק שורש קל"ג, מובא בבית יצחק ... וכן במהרש"א ... קשה מאוד להחליט דזה מיקרי משאצל"ג – ל"מ לפי"מ שהסביר התוס' שבת צ"ד א' ד"ה ור"ש כל הענין של מלאכה שאצל"ג העיקר הוא אם המלאכה נעשית כעין שהיו צריכין לה במשכן זה מיקרי צל"ג ואין נפק"מ אם הוא בעצמו צריך לתכלית המלאכה, ומש"ה מפס מורסא לעשות לה פה חייב, אם כן באיש חיל ישראל כשעושה מלאכה גמורה כמו שנעשית במשכן לא נפקא לן מידי מזה שברצונו לא הי' רוצה להיות אצל החיל ולעשות המלאכה, מכל מקום המלאכה נעשית כמו שהיתה נעשית במשכן. ואף לפרש"י בשם בהסברת משאצל"ג גם כן לא שניה מהאי דמפס מורסא, אע"ג שברצונו ודאי שלא יהי' לו מורסא ולא יהיה צריך לפה אפה"כ חייב ומיקרי משצ"ל, כיון דסוכ"ס יש לו כעת מורסא וכשיש לו מורסא הוא צריך להפה, וכן הסביר שם הרשב"א, א"כ בני"ד נמי כשהוא כבר אצל החיל הוא צריך להמלאכה שלא יענש מהמשלה ומיקרי מלאכה שצ"ל"ג. ואף אי נימא בהאי כמהרי"ק דבשל לי ואי לא קטילנא לך דזה מיקרי משאצל"ג – גם כן לא דמי לני"ד, דבני"ד עושה המלאכה גם כן בשביל שימצא חן וחנינא בעיני הממשלה, אמת דזה הכל בשביל ההיתר דזה הוי בכלל פקו"נ ואונס, אבל האמת הוא שרוצה גם כן להיות בשם נאה אצל הממשלה ולא דמי כלל להאי דמהרי"ק".

ג) יביע אומר (ח"ח או"ח סי' ל"ח אות ו', מהרש"ג ... הגאון מהרש"ם בדעת תורה ... וכ"כ בשו"ת מי יהודה ... והגאון בעל משנה ברורה בספרו מחנה ישראל (סי' לא) דן באיש צבא יהודי שקיבל פקודה לשאת את הנשק האישי שלו, ועוד חפצים של הצבא, ולצאת למקום שאסור לטלטל שם, בהעדר עירוב שם, ונאלץ לעשות כן, בגלל הפקודה שקיבל, ורוצה לשאת עמו את התפלין שלו, והעלה שאע"פ שהוא מרבה במלאכת הוצאה, יש לסמוך על דעת הרשב"א וסיעתו שריבוי בהוצאה בבת אחת הוי רק מדרבנן וכו'. ע"ש. (והובא לעיל בסי' לד אות ו'). ואילו היה סובר שפעולת ההוצאה שע"פ פקודת הצבא דינה כמלאכה שא"צ לגופה, הרי הוצאת התפלין ושאר חפצים שנעשית ברצונו היא מלאכה גמורה, ולא רק ריבוי בהוצאה. ומוכח דס"ל דהויא מלאכה הצריכה לגופה, ורק שעושה אותה בהכרח מחמת הפקודה, והוא אנוס על כך, ואין עליו עון בזה, ועל השאר חשיב ריבוי בהוצאה. וע"ע בשו"ת חלקת יעקב ... סברת מהריק"ו לא נפלות ולא רחוקה היא, ויש לה על מה שתסמוך. והגם שהיה מקום לחלק בין סכנת מיתה ליסורין ושאר עונשים, וכמ"ש בתשו' חבלים בנעימים ח"ג (סי' יב), מכל מקום הסברא נותנת שאין חילוק בזה וכמ"ש האחרונים הנ"ל. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"א (סי' סג) ובשו"ת משנה הלכות ח"ג (סי' מג). ודו"ק ... בשו"ת אגרות משה ...".

ד) נתיבות שלום (סי' כ"ז אות א') – "ועי' בספר מחנה ישראל [לבעל חפץ חיים זצ"ל] פרק ל"א שהביא את דברי המהרי"ק האלו וכתב דיש בזה הקלה גדולה לאנשי הצבע האונסים לעשות מלאכות".

י. מראי מקומות – מחנה ישראל (פרק ל"א), לב אריה (סי' כ"ב ד"ה ולכאורה), מהרש"ג (ח"ב סי' י"ד ד"ה והנלע"ד), פרדס יוסף (פר' קדושים אות ו' ד"ה ובספר הדרש), שערם מצויינים בהלכה (סי' צ"ב ס"ק א'), דברי יציב (או"ח סי' קל"ט אות ג', סי' קס"ד אות ג'), ציץ אליעזר (ח"ט סי' י"ז פרק ב' אות ל'), משנה הלכות (ח"ד סי' נ' ד"ה ועוד), שו"ת יד שלום (סי' נ"ז), הל' שבת (איידיד, פרק ג' הע' מ"ח), ודרשת וחקרת (ח"א או"ח סי' מ"ג).

טו מת ידידיה: לפי ר' שמעון.

גמרא (שבת דף קה:): – "תינח מתו, אלא חמתו אחמתו קשיא. חמתו אחמתו נמי לא קשיא, הא רבי יהודה, הא רבי שמעון. הא רבי יהודה, דאמר מלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה, הא רבי שמעון, דאמר מלאכה שאין צריכה לגופה פטור עליה".

א. פטור.

1. רש"י (דף קה: ד"ה הא) – "הא ר' יהודה כו'. ומתו אמתו הכי נמי הוה מצי לתרוצי, אלא מעיקרא אהדר לאוקמינהו כחד תנא, ולא מתוקמא אלא כר' יהודה, דהא מלאכה שאינה צריכה לגופה היא, כמוציא את המת לקוברו".

2. עי' רמב"ן (דף קה:): – "איכא למידק אי ר' שמעון אפי' מתו נמי מלאכה שא"צ לגופה היא, וי"ל אין הכי נמי".

3. רשב"א (דף קה: ד"ה חמתו) – "רש"י ... ובתוספות מפרשים ... ואינו מחוור דאם כן אף המוציא את המת לקוברו יהא חייב דמצוה קא עביד, ודוחק הוא לומר דהתם לא רמי עליה ממש להוציאו דאפשר על ידי אחרים אבל קריעה הוא חייב בכך, דמת מצוה מאי איכא למימר ואנן המוציא את המת סתמא תנן. ויש מפרשים משום דצריך ללבוש בגד קרוע כל שבעה וקרעו לפניו אף לרבי שמעון מיקריא מלאכה הצריכה לגופה, וגם זה אינו מחוור בעיני דהא ... ודברי רש"י ז"ל נראין לי עיקר".

4. ח"י הר"ן (דף קה: ד"ה חמתו) – "חמתו אחמתו ל"ק הא ר"י הא ר"ש. נראה מדברי רש"י ז"ל דהשתא דאתינן להכי לא צריכין לאוקומי מתני' במת דעלמא דכיון דר"ש קתני לה אפילו במת דיליה פטור דמלאכה שאינה צריכה לגופה היא".

5. פסקי רי"ד (דף קה:) – "ורמינה, הקורע בחמתו ובאבלו על מתו חילל את השבת ויצא ידי קריעה. פי' אלמא הקורע בחמתו ובאבלו מתקן חשיב ליה ולא מקלקל, דקתני חילל את השבת. ומתרץ, לא קשיא הא ר' יהוד' הא ר' שמעון, הא ר' יהוד' דאמ' מלאכה שאינה צריכ' לגופה חייב עליה, הא ר' שמעון דאמ' מלאכה (ש) שאינה צריכה לגופה פטור עליה".

6. המאורות (דף קה:).

7. ההשלמה (דף קה:).

8. נמוקי יוסף (דף קה:).

9. עי' תוס' (דף צד. ד"ה רבי).

א) שאינו ע"מ לתפור – ריטב"א (דף קה: ד"ה אלא, "כיון דהאי חמתו ע"כ אית לן לאוקמה כר' שמעון אתיא אפי' על מת שחייב לקרוע עליו, שאין קריעה מלאכה הצריכה לגופה אלא כשקורע על מנת לתפור").

ב) מצוה אינו נחשב צריכה לגופה – רשב"א (דף קה:; לשונו מובא לעיל), חי' הר"ן (דף קה:; לשונו מובא לעיל), ועוד.

ב. חייב.

1. תוס' (דף קה: ד"ה הא) – "ונראה לר"י דלא מתרץ אלא חמתו אחמתו אבל בעל מתו לא פליגי דבמת דעלמא פטור דמקלקל הוא ובמת ידיה דאיכא מצוה חשיב מתקן".

2. תוס' הרא"ש (דף קה: ד"ה הא) – "ונראה ר"י דלא מתרץ אלא חמתו אחמתו אבל בעל מתו לא פליגי דבמת דעלמא פטור דמקלקל הוא ובמת ידיה דאיכא מצוה חשיב מתקן".

3. ריטב"א (דף קה: ד"ה אלא) – "ופירש"י אינו מחוור דאם כן הוה אמר תלמודא השתא דאתית [להכי] מתני' על מתו ממש והא ר' יהודה והא ר' שמעון דהכין אורחא דתלמודא במאי דשקיל וטרי טובא כי הכא דשקלינן וטרינן בה לעיל טובא".

4. ר' ירוחם (נתיב י"ב חי"ד פ"ז-ב, עי' בה"ל סוף סי' ש"מ ד"ה ולא) – "הקורע על מתו מיירי במת שאין חייב להתאבל עליו דאם היה חייב להתאבל עליו היה חייב דמתקן הוא".

5. תורת המלאכות (קורע, עמ' קע"ז בדיני המלאכה. ונ"ל אין ראיה מהשו"ע).

א) צריך ללבוש בגד קרוע נחשב צריכה לגופה – י"מ ברמב"ן (דף קה:; "ויש מפרשים לר"ש נמי כיון דצריך הוא ללבוש בגד קרוע וכל שבעה קרעו לפניו צריכה לגופה מיקרי, ותו קשיא אי ר"ש היכי קתני סיפא כל המקלקלין פטורין והא לר"ש חוץ מחובל ומבעיר הו"ל למיתני, ואיכא למימר בדין הוא דהו"ל לאקשוויי הכי אלא דעדיפא מינה אקשי ליה").

1) פריך עליו – רשב"א (דף קה: ד"ה חמתו, "ויש מפרשים משום דצריך ללבוש בגד קרוע כל שבעה וקרעו לפניו אף לרבי שמעון מיקריא מלאכה הצריכה לגופה, וגם זה אינו מחוור בעיני דהא משמע הכא דאף אדם כשר אי נמי שאר בני אדם דלאו כשרין אי קאי בשעת יציאת נשמה הרי הן כמתו, והנהו אינן חייבין ללבוש בגד קרוע אלא מאחין הן מיד, ועוד דאפילו אחיו ואחותו אם החליפו אינן חייבין לקרוע אלא אותו בגד שנתקרב אסור באיחוי, וכן הוא כל זמן שלובשו צריך שיהא קרעו לפניו הא אם רצה להחליף מחליף ואינו קורע, ודברי רש"י ז"ל נראין לי עיקר").

ב) מצוה נחשב צריכה לגופה – תוס' (דף קה: ד"ה הא, לשונו מובא לעיל), תוס' הרא"ש (דף קה: ד"ה הא, לשונו מובא לעיל).

ג. מראי מקומות.

1. ערה"ש (סי' ש"ז סעי' כ') – "וכתב הרמב"ם שם הקורע בחמתו או על מי שהוא חייב לקרוע עליו מפני שמיישב את דעתו בדבר זה וינוח יצרו והואיל וחמתו שוככה בדבר זה הרי הוא כמתקן וחייב עכ"ל וזהו לשיטתו דפסק מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב אבל להפוסקים כר"ש פטור וכן הוא בגמ' [ק"ה:] ולרש"י ז"ל פטור לר"ש אפילו במתו שחייב לקרוע עליו משום דתקון מצוה לא חשיב ליה לר"ש שתקרא צריכה לגופה כמ"ש בס"י הקודם סעיף כ"ז אבל התוס' שם כתבו דעל מתו גם לר"ש חייב משום דיש בזה גם תקון הבגד כלומר דע"י הקריעה מותר לו ללבושו ע"ש ואינו פטור לר"ש רק בקורע בחמתו".

י) לצורך מצוה: האם צורך מצוה נחשב צריכה לגופה.

א. מיקל, לא הוי צריכה לגופה.

1. רש"י (דף קה: ד"ה הא, הו"ד בבה"ל סי' ש"מ סעי' י"ד ד"ה ולא) – "לרש"י וסייעתו דס"ל דקורע אפילו על מת ידיה דפטור משום משאצ"ל היינו דס"ל דצורך מצוה לא חשיב תיקון כ"כ שיקרא משום זה מלאכה הצריכה לגופה".

2. רמב"ן (דף קה:; דף קו. ד"ה ואשוב) – "דקיום מצוה לא חשיבא לה תיקון בגופו של דבר ומלאכה שלא לצורך הוא".

3. רשב"א (דף קה: ד"ה ובתוספות, ריש דף קו. ב"ק לד: ד"ה תני) – "ובתוספות מפרשים דלעולם מתו אמתו צריכין לתרוצי כדתרצינן, דאי במתו ממש שראוי להתאבל עליו אפילו רבי שמעון מודה דחייב דמלאכה הצריכה לו מיקריא הואיל ומצוה קא עביד, ואינו מחוור דאם כן אף המוציא את המת לקבורו יהא חייב דמצוה קא עביד, ודוחק הוא לומר דהתם לא רמי עליה ממש להוציא דאפשר על ידי אחרים אבל קריעה הוא חייב בכך, דמת מצוה מאי איכא למימר ואנן המוציא את המת סתמא תנן".

4. ריטב"א (דף קה: ד"ה אלא) – "ובתוספות פירשו דהא ליתא כיון דאיכא מצות קריעה מלאכה הצריכה לגופה הויא, הואיל ומצות קריעה היא, והקשו בתוספות עליהם דהא קבורת מתים איכא מצוה ופוטרי בה ר' שמעון כדאיתא בפ' המצניע (צ"ג ב'), וכי תימא דשאני קבורה דאפשר על ידי אחרים מת מצוה מאי איכא למימר, ובכל מת אמרינן דפוטרי ולא אשכחן ליה בהא חיובא אלא במוציא מר לחפור בו".

5. חי' הר"ן (דף קו. ד"ה לפיכך) – לשונו מובא לעיל.

ב. מחמיר, הוי מלאכה שצריכה לגופה.

1. תוס' (דף קה: ד"ה הא, דף קו. ד"ה בחובל, ד"ה מה) – "הויא מלאכה שצריכה לגופה כיון שהיא צורך מצוה **כדמוכח לקמן**".
 2. תוס' הרא"ש (דף קה: ד"ה הא) – "**דהכשר המצוה אחשביה צריכה לגופה**".
 3. **ראב"ה** (סי' קצ"ד) – "לקורע על מתו שנקרא מלאכה הצריכה לגופה משום קיום המצוה, אלא שזה חילוק ביניהם שעם קריעתו תיקונו שהיא המצוה, אבל במילה אין תיקונו כלל עד שיגמור לגמרי, שהרי חוזר על ציצים המעכבים את המילה, ובתחלת מילה נעשית חבורה, ודומה לחובל וצריך לכלבו ומבעיר וצריך לאפרו, שהוא אחר כך. ואע"פ שגם בקריעה שיעורו טפח, הויא מדרבנן ואסמכוה אקרא [ויחזק] וגו' דאין אחיזה פתוחה מטפח".
 4. **מאירי** (דף צג: ד"ה אמר) – "ואני תמה הואיל והקבורה מצוה היאך אין הוצאה לקבורה צריכה לגופה עד שראיתי בתלמוד המערב שהעמידה במת גוי ר"ל מעובדי האלילים שאינו חייב בקבורתו וכן העמידה בשאין בו ריח רע".
- ע' **מאירי** (דף סוף דף קה:): – "שלדעת הפוסקים כר' שמעון במלאכה שאין צריך לגופה שפטור עליה אפי' קורע על מתו פטור ואינה נקראת צריכה לגופה מצד קיום המצוה ומ"מ דוקא מפני שאין למצוה שעה עוברת ואדרבה אע"פ שיצא בה שלא בזמנה עשאה שאם לא כן ודאי צריכה לגופה היא וכן הענין במוציא המת לקברו ולמדת שסתם משנתנו כר' שמעון".
- (א) **נתיבות שלום** (סי' כ"ג אות ט"ז) – "שלשית תוס' ... ולשון תוס' הרא"ש ... דאף דל"ה דומיא במשכן מ"מ צורך כ"כ חשוב מהני להחשיבו צריך למלאכה והוי מלאכת מחשבת".

ג. מראי מקומות – בית יצחק (או"ח סי' ל"ד אות ד'), ויען דוד (ח"ו סי' נ"ד אות ה'), מי טל (צד סי' י"ד הע' ג' ד"ה אכן, הע' ד').

1. **הגרשז"א** זצ"ל (שולחן שלמה סי' של"ד ס"ק כ"ג, הע' שם, סי' ש"מ ס"ק כ"ב, ג', הע' שם) – "וצ"ע אטו צורך מצוה נקרא צריך לגופה הרי לא היה במקדש צורך כזה, ונראה דכמו שלענין קורע ע"מ לתפור אמרנו דאם רוצה את עצם הקריעה לא צריכים ...".
2. **שבט הלוי** (ח"ד סי' קמ"ג ד"ה וכו') – "ולהלכה הנה כ"ת העיר מגמ' שבת קל"א ע"א ושיון וכו' ומזוזה לפתחו שהוא חייב ונתקשה כב' דמה חיוב יש בקביעות מזוזה, ואפילו במסמרים מ"מ הוא מלשאל"ג ... ומש"כ כ"ת דהו"ל אצל"ג לא ידעתי למה דודאי צל"ג הוא לכל הפי' בצל"ג עיין שבת צ"ד".

ד. מצוה דרבנן.**1. כמו מצוה דאורייתא.**

- (א) **תוס' יו"ט** (פרק י"ג משנה ג') – "קשה לי דלמה לא יתחייב במתו מטעם שעושה המצוה ומתקן חיוב המוטל עליו לקרוע ואע"פ שהמצוה מדרבנן היא כמ"ש המגיד בריש פרק ח' מהלכות אבל לא יהיה זה קל וגרוע ממה שנחשיב למשכך חמתו וכי לא הוי תיקון יותר כשמקיים מה שיש עליו חובה מדרבנן וגזרו מיתה לשאינו קורע כמ"ש שם מהתיקון שעושה במשכך חמתו".
- (ב) **רש"י** (שבת דף קה: ד"ה תוס') – "תוס' ד"ה הא. ע' כה"ד ודעתם דצורך מצוה מיקרי צריכה לגופה. וצריך לחלק בין זה להא דאמר' לעיל (צד) פוטר היה ר"ש אף במוציא אה"מ לקברו. והא צריך ליה לקיומי ביה מצות קבורה דהוה מה"ת ע' רמב"ם רפ"ב מהל' אבל ובל"מ. ומצות קריעה אינה אלא מדרבנן ע"ש ברפ"ח ובכ"מ".
- (ג) **דעת תורה** (סי' רע"ח ד"ה ועי' מהרי"ק) – "ועי' מגיני שלמה שבת ק"ה דקריעה מצוה דרבנן לא הוי תיקון מן התורה, ויש שם ט"ס בדבריו. אבל בתו"ט פ"ג דשבת מ"ג כתב דגם מצוה דרבנן הוי תיקון וחייב דמ"מ הו"ל לצרכו ולא גרע מעושה לשכך חמתו".
- (ד) **ויען דוד** (ח"ו סי' נ"ד אות ו' ד"ה בשו"ת) – "לע"ד תמוה לחלק בזה לענין מלאכה שאינה צריכה לגופה, כי במלאכת שבת הכל תלוי בכונתו, וכיון שעליו לעשות המצוה ועושה מלאכה עבודה, ואם המצוה בכלל צורך, וכמו בדבר הרשות, ממה נפשך, מאי שנא דאורייתא ומאי שנא דרבנן".
2. מראי מקומות – **בית יצחק** (או"ח סי' ל"ד אות ה', לשונו מובא לקמן).
- (א) **מגיני שלמה** (דף קה:): – "נלע"ד דרש"י ז"ל ס"ל דמצות קריעה היא דרבנן כמ"ש הרמב"ן ז"ל והביאו הב"י ז"ל בסימן ש"מ ...".

יא] המוציא מת לקוברו.**א. הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה.**

1. **גמרא** (שבת סוף דף צד.) – "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, ואמר רב יוסף אמר רבי שמעון בן לקיש: פוטר היה רבי שמעון אף במוציא את המת לקוברו".

ב. למה נחשב אינו צריכה לגופה: למה במת לקוברו הוי משאצ"ל הא צריך לקיים בו מצות קבורה.

1. **אבני נזר** (או"ח ח"א סי' רמ"ז) – "במכלתין (דף צ"ד ע"ב) אמר ר' יוחנן אף במוציא את המת לקוברו. קשה דהא קבורה מצוה. ואף דר' שמעון אין חושב למצוה תיקון במילה והבערת בת כהן ועיין לקמן במכלתין (דף ק"ו ע"א). צריך לומר משום דהויין קלקול בעצמותם. אבל המוציא לולב לרשות הרבים כדי לצאת בו ודאי חייב אף לר"ש. ולא לשתמיט חד תנא בשום מקום שיקחו לולב בשבת בזמן הזה ונימא ר' שמעון הוא. ועל כרחך דוקא במקלקל בעצמותו לא חשיב תיקון מצוה תיקון. ואם כן במת דליכא קלקול כלל. יחשב צריך לגופה משום מצוה [ולפי טעם הזהוה הקדוש חלק ג' פ"ח ע"ב יעוין שם. גם המצוה בזה אינו תיקון מגופה. אך לפי טעם הש"ס סנהדרין (דף מ"ו ע"א) משום כפרה או משום בזיוני קשה]: ונראה לי לפי מה שכתב התרומת הדשן הובא ברמ"א סימן רנ"ג סעיף ה' לענין דבר שאינו מתכוין. דאזלינן בתר עיקר הכוונה. ואף שמחשב גם כן לדבר אחר. הואיל שאין עיקר כוונתו לכך חשיב דבר שאין מתכוין. הכא נמי עיקר כוונתו לפנות את המת מעליו כדכתיב ואקברה את מתי מלפני. אך אף להטורי זהב החולק ובארנו בדין דבר שאין מתכוין [סי' רנ"א] שכן עיקר. היינו דוקא בענין דבר שאין מתכוין שמתכוין לשני דברים. אין

הדבר אחד בטל לגבי דבר אחר לומר שכיון שעיקר מחשבתו לדבר האחר יפטר. שהרי אותו דבר בפני עצמו הוא. אבל בענין מלאכה שאינה צריכה לגופה. שדבר אחד הוא. ויש בו שני צרכים. ועיקר הצורך אינו לגופה. אף שיש בו גם כן צורך לגופה. הואיל ואותו צורך אין עיקר אצלו. מתבטל לגבי הצורך שאינו לגופו. וחשבונן המעשה להצורך שאינו בגופו".

2. מנחת אלעזר (ח"ג סי' נ"ז אות א') – "בשבת (דף צ"ד) ארבב"ח וכו' פוטר הי' ר"ש אף במוציא את המת לקבורו אמר רבא ומודה ר' שמעון במר לחפור בו וס"ת לקרות בו דחייב וכו' והנה קשה טובא לענ"ד דלמה במת לקבורו הוי משאצ"ל הא צריך לקיים בו מצות קבורה מה"ת וגם לפי"ד רבינו חננאל בסנהדרין (מ"ו ע"ב) דהוי קבורה רק מצוה דרבנן עכ"פ הוי כמו ס"ת לקרות בו כיון דקה"ת בצבור רק דרבנן (וגם אם נאמר דמיירי במוציא ס"ת לקרות בו היינו ללמוד דהוא בכלל והגית בו וגו' מ"מ כשיצא בק"ש שחרית וערבית ע"ז הוא כבר פלוגתת הראשונים והאחרונים אם נחשב ת"ת למ"ע חיובית מה"ת ואכמ"ל עכ"פ גם במצוה דרבנן דקבורה הוי צריכה לגופה) מכ"ש שנראה מהש"ס סנהדרין שם בפשיטות דהוא מה"ת ... וצע"ג ... שוב נדפס עתה שו"ת אבני נזר ... ולפי מה שכתבנו בזה מש"ס שבת ופסקינן כן בש"ע לענין האדם בהול על מתו הרי מפורש דצריך למתו לקיים בו מצות קבורה בעפר כנ"ל דאל"כ למה גזרו עוד גזירה כשנפלה דליקה בשביל שהוא בהול על מתו הא אדרבא אם עיקר כונתו להעביר המת מלפניו הא עוד יהי' לו לרצון כשישרף ולא יראה ולא ימצא כלל ולמה יהי' בהול על זה א"ו דסתם בנ"א עיקר כונתו ורצונו לקיים בו מצות קבורה ולכבודו כנז' דאם נאמר דרק להרדים במצות הוא כן הא לא גזרו חכז"ל במילתא דלא שכיחא לשרידים אשר ה' קורא המדקדקי' במצות א"ו דברוב וסתם בנ"א הוא כן שרוצה לקבורו כמצותו א"כ עדיין קשה כנז'".

3. מראי מקומות – ויען דוד (ח"ו סי' נ"ד אות ו').

א) שפת אמת (ריש דף צד:) – "פוטר הי' ר"ש אף במוציא את המת לקבורו לכאורה קשה למה פטור בזה הלא ההוצאה היא לצורך ואף דהוי רק לצורך המת מ"מ הא פשיטא דבמוציא לצורך אחר חייב ומאי נ"מ אם מוציא לצורך חי או לצורך מת וי"ל דהכא גם הצורך של מת אינו גוף הקבורה אלא שלא יהא מונח מגולה בבזיון נמצא דגם הקבורה הוי ג"כ א"צ לגופה ולהכי פטור [ולפ"ז הא דבעי בסנהדרין (מ"ו ב) קבורה משום בזיון או משום כפרה ולא איפשטא הו"מ למיפשט מהכא דמשום בזיון דאי משום כפרה הוי צורך המת ואמאי פוטר ר"ש אלא דלא בעי למיפשט מדברי האמוראים כמ"ש התוס' ביומא (י"ט ב) דכה"ג מצינו בכמה דוכתי אכן ברמב"ן בס' תוה"א ובב"י (יו"ד סי' שמ"ח) מבואר דהוי איבעיא דלא איפשטא גם קשה לפמ"ש התוס' שם בסנהדרין דלכו"ע הוי נמי כפרה ע"ש א"כ שוב הוי צורך המת ג"כ וצ"ע".

ג. קשה לשיטות שמצוה נחשב אחשביה צריכה לגופה – רשב"א (דף קה: ד"ה ובתוספות, לשונו מובא לעיל), ריטב"א (דף קה: ד"ה אלא, לשונו מובא לעיל).

1. מאירי (דף צג: ד"ה אמר) – "ואני תמה הואיל והקבורה מצוה היאך אין הוצאה לקבורה צריכה לגופה עד שראיתי בתלמוד המערב שהעמידה במת גוי ר"ל מעובדי האלילים שאינו חייב בקבורתו וכן העמידה בשאין בו ריח רע".

2. בית יצחק (או"ח סי' ל"ד אות ד') – "ודע דלתוס' דס"ל תיקון מצוה הו"ל צל"ג. צ"ל הא דבמשנה מוציא מת לקבורו הוי משאצ"ל מיירי במת עכו"ם כדמוקי בלא"ה בירושלמי ואין כאן תיקון מצוה. אמנם י"ל דהוצאת המת הו"ל רק הכשר מצוה וגם תוס' מודו בהכשר מצוה וס"ל לתוס' לחלק בין הכשר מצוה למצוה גופיה ... דעד כאן ל"ה מצות צורך לגופו רק מצוה מדאורייתא ולא מצוה דרבנן ... וכן כתב במגיני שלמה ... ועיין בתיו"ט".

3. חוט שני (ח"א עמ' קע"ז ד"ה וקשה) – "וקשה שהרי מצוה לקבור את המת וא"כ הרי הוא צורך האדם המוציא לקיים מצוותו ומ"ט חשיב אינו צריך לגופו של מוציא, וי"ל דגדר המצוה הוא לעשות את צרכי המת שהמת צריך לקבורה, וכיון שכל מצוותו של החי לדאוג לצרכי המת אין זה נחשב הוצאה אלא לצורך המת".

4. מראי מקומות – רש"ש (שבת דף קה: ד"ה תוס', לשונו מובא לעיל).

ד. המוציא את המת להספידו.

1. חוט שני (ח"א עמ' קע"ז ד"ה ונראה) – "דהמוציא את המת להספידו חשיב הוצאה הצריכה לגופה, דאפילו אי נימא דהספדו של המת הוא משום יקרא דשכבי מ"מ אין זה גוף צרכי המת אלא כעין צורך צדדי, וממילא חשיב צורך המוציא, ואינו דומה לקבורה שהוא ממש צורך המת, וכ"ש אי נימא שבהספדו יש בזה גם משום יקרא דחיי".

ה. מראי מקומות.

1. הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' של"ד ס"ק כ"ג, הע' שם) – "בהוצאת מת ... צ"ע במי שמקבל שכור עבור המשא ועבור הקבורה דמ"ט חשיב משאצ"ל, וכי אם העריה תפרסם שעבור כל כלב או נחש שצדים ומביאים אליהם, הם יתנו שכר וכל כוונתם רק כדי לכלותם מן העולם האם חשיב משאצ"ל, ג, וצ"ע".

[יב] מקרים.

א. למה בורר וזורה [ומרקד] חייב, והא מלאכה שאינה צריכה לגופה הוא.

1. עי' סי' ש"ט סעי' ג', לשיטות ומראי מקומות.

ב. למה הגוזז ציפורן או שערות בשבת חייב, והא מלאכה שאינה צריכה לגופה הוא.

1. עי' סי' ש"מ סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.

ג. המוציא מביתו אשפה.

1. הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה.
(א) חוט שני (ח"א ריש ע"מ ק"פ) – "המוציא מביתו לרה"ר אשפה שאינו רוצה שיהיה בבית, מסתברא דחשיב מלאכה שאינה צריכה לגופה דלר' שמעון פטור, ומ"מ אסור מדרבנן".

ד. חובל וצריך לדם, מבעיר וצריך לאפר: האם תיקון קצת נחשב צריכה לגופה.

1. כן, נחשב צריכה לגופה – רמב"ן (דף קו. ד"ה ואין), תוס' (דף קו. ד"ה בחובל), רא"ה (ש"מ ב"ק לד:), פסקי ריא"ז (פרק י"ג הל' א' אות ו').
(א) אבל להרמב"ן, עדיין הוא נחשב קלקול. משא"כ לתוס' (דף קו. ד"ה חוץ) ורשב"א (ב"ק לד: ד"ה תני), הוא נחשב תיקון.
2. לא, נחשב מלאכה שאינה צריכה לגופה – רש"י (דף קו. ד"ה מתני').

ה. מילה, הבערת בת כהן: האם מילה או הבערת בת כהן נחשב צריכה לגופה.

1. כן, נחשב צריכה לגופה – רמב"ן (דף קו. ד"ה ואין), תוס' (ושאר ראשונים, שמצוה נקרא צריכה לגופו).
(א) הגם שהרמב"ן פסק מצוה אינו נחשב צריכה לגופה.
2. לא, אינו נחשב צריכה לגופה – ב"מ (דף לז:), "הלכך האי דאיצטריך רחמנא למישרא מילה אף על פי שהוא דוחה הערלה מן הבשר והיא מלאכה שאינה צריכה לגופה כמוציא את המת לקברו ומוציא כזית מן הנבלה וכעדשה מן השרץ ומשמשי ע"ז כל שהן שאין כוונתו אלא לדחות מעליו כיון שיש תיקון האיש בכך דמה לי תיקון גברא מה לי תיקון כלי מתקן הוא ומלאכה שאינה צריכה לגופה כה"ג בשבת חייב עליה ומש"ה איצטריך רחמנא למישרא מילה בשבת".
3. מראי מקומות.
(א) מהר"ם שי"ק (סנהדרין דף פד: ד"ה א"כ) – "ונראה דלא דוקא הבערת בת כהן רק סתם לא תבערו מדאסר הבערה וכל הבערה כן הוא רק קושטא נקיט דלא תבערו מוקמינן להבערת בת כהן כהן".

ו. נשיאת קטן לומר קדיש: הוצאה.

1. הוי מלאכה שא"צ לגופה.
(א) חכמת שלמה (סי' ש"ח על סעי' מ"א, האלף לך שלמה או"ח סי' קמ"ו), הו"ד באג"מ (או"ח ח"ד סי' צ"א אות א') – "נשאלתי אם מותר לישא קטן שאינו יכול לילך ברגליו לומר קדיש בשבת במקום דליכא עירוב נלפענ"ד שמותר אך לא מטעם השואל כיון דנשיאת תינוק הוי מלאכה דאורייתא מה בכך דהוי כרמלית הרי הוי רק שבות אחד ואסור אף במקום מצוה ולא הותרה רק בה"ש ולא בשבת עצמו רק מטעם אחר נ"ל להתיר כיון דהוצאה זו הוי רק לומר קדיש הוי מלאכה שאצ"ל ג ולרוב הפוסקים הוי רק דרבנן ועיין במג"א סי' ער"ה ולכך שוב הוי בכרמלית שבות דשבות וזה שפיר מותר במקום מצוה וז"ב".
2. מראי מקומות – לב אריה (סי' כ"ב ד"ה אבל), להורות נתן (ח"ט וחי בהם פרק ב' סי' א' אות ב').
(א) ילקוט הגרשוני (קונ"א אות נ"ז), חשוקי חמד (כתובות דף ה:; ע"מ ס"ט) – "בחכמת שלמה ... ולענ"ד צ"ע מדברי הר"ן שבת ס"פ המצניע בד"ה ודאמרינן אימר דפטור וכו' דכל מידי דדמי למלאכה דאורייתא אלא שפטור עלי' מפני שאצ"ל ג בכיוצא בזה כרמלית ור"ה שוין הן ועיי' בשעה"מ לרמב"ם ריש ה' שבת ודו"ק".
(ב) מנחת יצחק (ח"ב סי' קי"ד אות י"א) – "ומה שהעיר כת"ה על החכמת שלמה (סי' ש"ח סעי' מ"א) דכתב לצדד בנשיאת קטן לומר קדיש הוי מלאכה שא"צ לגופה, וע"ז העיר כת"ה, דנהי דאדם הנושא את התינוק א"צ לקדיש, אבל מ"מ כיון שאדם הנושא אותו, עושה זאת לטובת התינוק, הוי מלאכה הצל"ג, כמו המוציא חפץ בשביל חבירו עכ"ל, הנה אין לי הש"ע עם הס' ח"ש, ואולי כוונתו לצדד, עפ"י מ דנחלקו הראשונים אם לצורך מצוה חשוב הצל"ג, עי' תוס' (שבת ק"ה ע"ב ד"ה הא) ובחידושי הרשב"א שם, ובירושלמי (שם ה"ג) ובקה"ע ופנ"מ שם, ומש"כ לפשיטות דאם עושה לטובת חבירו הוי מלאכה הצל"ג, יל"ע ממש"כ בת' חת"ס (חו"מ סי' קצ"ה בד"ה ואחר שזכינו), במה שכתב ועוד נ"ל דהוי מלאכה שאצ"ל, דלא גרע ממנכש בארעא דחבר' עיין שם".
(ג) שבט הלוי (ח"ה סי' ל"ט סוף אות א') – "ועצם הדבר שכ' הגאון דהוצאה לצורך אמירת קדיש נקרא אצ"ל ג, היינו דכמו שבעיקר מחלקותם בהוצאת המת כ' רש"י דהוי אצ"ל ג משום דברצונו לא בא לו א"כ גם אמירת קדיש מה"ט אצ"ל ג דברצונו לא בא לו, ואמנם אי נאמר כמש"כ הכפול"ת בסוכה ל"ג ע"ב בהבנת רש"י בכמה דוכתא דעיקר הוא מש"כ רש"י דהוצאת המת הוא רק לסלק מעליו שלא יטמא הבית וכדומה, א"כ צ"ע אם שייך זה בהוצאת קטן ע"מ לומר קדיש, וגם למש"כ תוס' שבת צ"ד ע"א דטעם דהוי הוצאת המת מלאכה שאצ"ל ג משום דאינו דומה למשכן שהי' צריכים החפץ, משא"כ הכא ל"צ המת עצמו, א"כ כל זה לא שייך לכאורה בהוצאת קטן לומר קדיש וכ"ז צל"ע לדינא".

ז. המוציא קטן חולה מפני השריפה לרה"ר: אם הו"ל צריכה לגופה.

1. עי' סי' שכ"ט סעי' א', לשיטות ומראי מקומות.

ח. עכו"ם: מה דינו במלאכה שאינה צריכה לגופה.

1. מחמיר, לכ"ע יש חיוב.
(א) בית אוצר (כלל א' אות כ') – "לענין מצות הב"נ דכתיב רק יום ולילה לא ישבותו ולא כתיב שם מלאכת מחשבת א"כ הא גם משאצ"ל ג כו' שפיר לא הוי שביתה כיון דהוא מלאכה וא"כ הא אינו שביתה".
(ב) פרדס יוסף (פר' בא סוף אות ע"א) – "ועיין במפרשים דבבן נח גם מלאכה שאין צריכה לגופה חשוב מלאכה".

ט. סוגיא: מחלוקת רש"י ותוס'.

1. מה נחשב מלאכה שצריכה לגופה.
(א) רש"י: תועלת חיובית בגוף המלאכה, נהנה בה (כדאי' במפרשים). תוס': כמו התכלית של המשכן.
2. לשיטתו: אם מקלקל בחבורה תלוי במלאכה שצריכה לגופה.
(א) רש"י: תלוי במלאכה שאינה צריכה לגופה, אם הסתכל על דבר אחר. תוס': א"א לומר כן, כיון הכל תלוי במשכון.
3. מקור למחלוקת של מקלקל בחבורה: שר' יהודה פטור, ור' שמעון חייב.
(א) רש"י: תלוי במחלוקת אצל מלאכה שאינה צריכה לגופה. תוס': קבלה היתה בידם.
4. לשיטתו: האם מצוה נחשב צריכה לגופה.
(א) רש"י: אינו נחשבת צריכה לגופה. תוס': נחשב צריכה לגופה.
5. לשיטתו: הציור שהוא קלקול ועדיין צריכה לגופה.
(א) לרש"י: כשמתכוין לאותו הקלקול. לתוס': איסורי הנאה, ובמקום מצוה.
6. לשיטתו: מחלוקת ר' אבהו ור' יוחנן.
(א) תוס': הוא בתוך שיטת ר' שמעון. רש"י: א"א לומר כן [כיון צריך לכלבו ואפרו, הם תיקון במקום אחר], וצ"ל שר' יוחנן סבר כר' יהודה.
7. לשיטתו: פשט בצריך לכלבו וצריך לאפרו.
(א) רש"י: הוא תיקון גמור, [שיטת ר' יהודה]. תוס': הוא רק תיקון קצת [שיטת ר' שמעון].
(ב) רש"י: נחשב אינו צריכה לגופה [שיטת ר' יהודה]. תוס': נחשב צריכה לגופה [שיטת ר' שמעון].
(ג) רמב"ן: נחשב צריכה לגופה (כתוס'), אבל עדיין הוא קלקול. "שאינ דרכן של בני אדם לקלקל בשביל אותו התיקון".
8. לשיטתו: לפי תוס', צריך לכלבו ואפרו נחשב צריכה לגופה.
(א) לכן פריך (ד"ה בחובל) מה בין זה לחופר גומה.
9. לשיטתו: מבעיר עצים לקדרתו.
(א) רש"י: הוא קלקול. תוס': הוא תיקון.
10. לשיטתו: מילה, "מה לי לתקן מילה, מה לי לתקן כלי".
(א) רש"י: שהוא מתקן גברא, לפי ר' יהודה. תוס': שהוא צריכה לגופה, ולפי ר' שמעון.

כלאחר יד (שינוי)

- [א] כללים.
[ב] כתיבה ביד שמאל.
[ג] מחיקה ביד שמאל.
[ד] שאר מלאכות: ביד שמאל.

[א] כללים.

א. מקור.

1. מצד מלאכת מחשבת.
(א) חלקת מחוקק (אה"ע סי' קכ"ג ס"ק ה') – "אף על גב דלענין שבת כתב בשמאלו לאו כתב היא ובגמרא מדמה גט לשבת לענין כתב ע"ג כתב אפשר לומר דלאו לכל מילי מדמינן לשבת דבשבת בעינן מלאכת מחשבת דומיא דמשכן ע"כ כל שכתב כלאחר ידו או בשמאלו לאו מלאכת מחשבת היא אבל מ"מ כתב מיקרי לענין גט".
(ב) פר"ח (אה"ע סי' קכ"ג סעי' א').
(ג) מור וקציעה (סי' ל"ב ד"ה אין סברא) – "רק שלא יעשה כלאחר יד דאין דרך מלאכה בכך ובעינן מלאכת מחשבת. והיינו טעמא דבשמאל פטור גבי שבת".
(ד) אגלי טל (פתיחה ס"ק ג', אופה סי' מ"ד ד"ה ובמ"ש).
(ה) אג"מ (עמק הלכה ח"ב סי' ס"ג ד"ה אמנם) – "כשדיברתי עם הגאון ר' משה פיינשטיין ז"ל אמר לי דלא נראה לו כן אלא שינוי וכלאחר יד הוי דין בשבת דוקא דלא הוי מלאכת מחשבת, [ואמר לי דיש לו ראיות על זה, אולם לא זכיתי שתאמר לי]".
2. דין בכל התורה.

- (א) קובץ שעורים (פסחים אות צ"ו, כתובות אות ר"ב, אות ר"ג, עמק הלכה ח"ב ריש סי' ס"ג) – "נראה דהא דפטור בשבת בעושה כלאחר יד אינו דין מיוחד באיסורי שבת כמו מקלקל ומלאכה שאצל"ג, אלא כן הוא בכל דיני התורה, שלא נאמרו אלא כפי דרך הרגיל, ומה"ט פטור באכילת והנאת איסור שלא כדרך אכילה והנאה דכיון דכתב קרא אכילה סתם לא איירי אלא בכדרכה, ותנא דבי ר"י ר"פ העור והרוטב על כל זרע וזרע כדרך שבנ"א מוציאין לזריעה, וראיה לזה, דפסח שבישלו בחמי טבריא דפטור כמו בשבת, דתולדות חמה אינו בישול, וטעמא דפטור בשבת משום דאין דרך בישול בכך, כמו שפירש"י שבת ל"ט, ונראה דה"ה לענין מבשל בב"ח בחמה דג"כ פטור משום דאין דרך בישול בכך".
3. מראי מקומות – משנת השבת (עמ' רס"ב).

- (א) בית שמואל (אה"ע סי' קכ"ג ס"ק ד') – "כתוב בח"מ, וכתב אע"ג אם כתב בשבת בידו השמאלית פטור ש"מ לאו כתב הוא שאני שבת דבעינן מלאכת מחשבת ועיין ב"י בא"ח סי' ל"ב שם הביא דברי התרומ' שלמד משבת לענין תפילין ספר תורה מזוזות דבכולהו כתיב כתיבה ופוסל אפילו בדיעבד אם כתב ביד שמאלית וכן כתוב בשם הגמיי".
(ב) אבני נזר (או"ח סי' ק"א ס"ק ב', אגלי טל סי' קנ"ד ס"ק ב') – "בטעם פטור כלאחר יד דמפרשים האחרונים באבן העזר [סי' קכ"ג] משום מלאכת מחשבת ואינו מובן. וכתב כבודו עפ"י פרש"י ביצה [יג ע"ב] מלאכת מחשבת מלאכת אומנות. גם אנכי ידעתי מזה אך יען דברי רש"י בפשטות אינו מובן וצריכין ביאור רחב על כן לא כתבתי".
(ג) עמק הלכה (ח"ב סי' י"ט ד"ה ושמעתי, סי' ס"ג) – "דשאלה זו אי שינוי הוי דין בכל התורה או בשבת בלבד הוי מחלוקת ראשונים ...".

ב. הגדר.

1. שינוי באיכות הנפעל, הוי שינוי של כל התורה. שינוי באיכות הפועל, הוי שינוי של שבת דמלאכת מחשבת.
(א) אגלי טל (פתיחה ס"ק ג') – "הנה באבן העזר סי' קכ"ג כתבו הח"מ והב"ש והפ"ח דטעם דמכשירינן גט שנכתב בשמאלו משום דדוקא בשבת דכתיב ב'י מלאכת מחשבת ע"כ כל שכתב כלאחר ידו או בשמאלו לאו מלאכת מחשבת היא אבל מ"מ כתב מיקרי לענין גט. ויש לעיין דהרי מצינו בכמה מקומות אף בלאו מילי דשבת דכל דשלא כדרכו לאו כלום הוא. אכילה שלא כדרכו לאו אכילה היא להתחייב עלי'. הנהא שלא כדרך הנאת פטור ... ובמכילתין ק"ח. התולש מעציץ שאינו נקוב פטור פירש"י משום דאין דרך זריעה שם. והתם אין לפרש משום דלאו מלאכת מחשבת הוא. שהרי המלאכה דהוא התלישה הוי כי אורח'י אך משום שאינו דרך זריעה לא חשוב זרוע. וא"כ גבי גט נמי נימא הואיל ואינו דרך כתיבה לא חשוב כתב: **אך ברורן של דברים דהנה מלאכה כלאחר יד יש בשני אופנים.** יש שהמלאכה עצמה בלתי נפעלת כראוי והיא שינוי באיכות הנפעל כענין הנזרע בעציץ שאינו נקוב שלא נזרע כי אורח'י אף שבאיכות הפועל לא ה' שום שינוי. ויש מלאכה כלאחר יד שהוא שינוי באיכות הפועל לבד ולא באיכות הנפעל כגון הכותב בשמאלו אף שהנפעל דהיינו הכתב נעשה כראוי להיות שאימן את ידיו וכתב אותיות מיושרים כמו אם ה' כתב בימינו. וכן המוציא מרשות לרשות כלאחר ידו אף דעצם המלאכה היא בהחפץ המובא לרשות אחרת. ובהחפץ אין שום שינוי ומונח עתה ברשות האחרת כאילו ה' מוציא כדרכו. רק שיש שינוי באיכות הפועל שלא עשה המלאכה כדרך עשיית מלאכה ההיא: והנה באופן ראשון שהמלאכה עצמה או המעשה עצמה בלתי נעשית כראוי והוא שינוי באיכות הנפעל. זה מצינו בכמה מקומות דשלא כדרכה לאו כלום היא אף זולת מלאכת שבת. וע"כ אכילה שלא כדרכה כגון שאכל חלב חי או ... וזה שינוי באיכות הנפעל. וכן הנזרע בעציץ שאינו נקוב שהנפעל אינו כדרכו בזה אין חילוק בין שבת לשאר דברים. ובכל מקום לאו מידי הוא: אבל באופן השני שאין שום שינוי באיכות הנפעל רק באיכות הפועל ראוי ה' להתחייב שהרי מ"מ הפעולה נגמרה כראוי אך מ"מ בשבת פטור עלי' דמלאכת מחשבת אסרה תורה. אבל גבי גט כתב מיקרי שהכתב היא כראוי".
(ב) פאת שדך (שבת לישראל עמ' ער"ה) – "אם הגוי יעשה הדבר ע"י שינוי הו"ל שבות דשבות במקום הפסד, וכמדומני דהדלקת עלעקטרי ע"י שינוי היינו אם יתפוס את המדליק מאחורי ידו או שלא באצבעותיו הרגילות".

(ג) הגרשז"א זצ"ל (מילואים לששכ"ה פרק ל' הע' מ"ו [דפו"ח, הע' מ"ט], שולחן שלמה סי' רס"ו ס"ק ב', ס"ק ב' ב').
(ד) הגרשז"א זצ"ל (אבני ישפה ח"ב סי' י"ט אות ג', אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ט סעי' נ"א) – "והמדליק אור בשבת ע"י מקל נחשב שינוי במלאכת שבת".

(ה) ע"י מנחת אשר (שבת סי' ע"ה אות ב').

(ו) ארחות שבת (פרק ל' סעי' מ"ג) – "כתבו האחרונים שאף באופן שאין שינוי בתוצאה של המלאכה והיא נעשתה כראוי, מכל מקום אם שינה בצורת העשייה ועשאה שלא כדרכה הרי זה נחשב שינוי ואין בו איסור תורה, ולכן אם עשה מלאכת הוצאה שלא כדרך כגון ברגלו או כלאחר ידו הרי זה נחשב שינוי ואין בו איסור תורה".

2. מחמיר.

(א) אג"מ (R.J.J. Journal ח"ד עמ' נ"ב) –

Turning the light on with one's elbow or starting the dental drill with one's knee is not a shinuy, according to Rabbi Moshe Feinstein, because the shinuy of using one's elbow or knee is an act (turning on the light or starting the drill) that does not affect the electrical contact that sets into motion the forbidden activity.

ע"י אג"מ (דברי חכמים או"ח הע' ש"ט) – "דכל ההיתר של שינוי וכלאחר יד הוא דוקא כשעצם המלאכה נעשית בשינוי כגון שמטאטא הריצפה בצורה הפוכה אבל לסגור כפתור העלקטור ולכבות המאור אסור אפילו כלאחר יד מכיון שעצם המלאכה סגירת העלקטור נעשית באופן רגיל אין שום היתר בדבר".

ע"י אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ע"ג אות ד' ד"ה הנה) – "אולי לא שייך שינוי דאף כשידחוק בידו השמאלית ובאברים אחרים לא יהיה שום שינוי בהכתיבה שיוצא מזה. אך אולי מאחר שלא נקל לו לעשות הדחיקה בשמאל כבימין הוא נחשב שינוי לעשיית מלאכה".
3. מראי מקומות – תורת היולדת (פרק כ"א הע' א' ד"ה אולם, "וצ"ע"), שמירתה של שבת (עמ' מ"ו).

(א) מהר"ח או"ז (סי' ל"א), הו"ד בדעת תורה (ריש סי' תק"ד) – "וצריך ליישב למה אין מרקדין את הקמח על ידי שינוי דדוקא שינוי אגבה דפתורא (שם ד' כ"ט) אבל לרקד לכתחילה אפילו ע"י שנוי לא. ושמא יש לירא שיכוין מלאכתו ב"ט ובכתישת מלח אין כל כך לירא שבלא זה צריך למלוח בכל יום ולכתוש בע"ט. ולפי דבריו נראה דלגבן ע"י שינוי שרי כגון שלא ישים החלב בבגד פשתן כדרך שעושין טברוג אלא בבגד צמר או שינוי אחר. וגם נ"ל שאין שינוי מועיל אלא כשגוף המלאכה נעשית ע"י שינוי כמו יונק דהוי כלאחר יד וכיוצא בזה. אבל אם היה בשבת ומעמיד קדירה אצל האש כלאחר יד וכשהיא מתבשלת אין שום שינוי היה חייב. ועתה ניחא מההיא דשונין את הקמח אגבא דפתורא ולא מרקדין. דאין שום שינוי נעשה בהרקדה שכדרכו הוא מרקד רק שנופל על השולחן ולא תוך כלי. אבל אם היה עושה גוף ההרקדה על ידי שינוי הכי נמי דשרי".

(1) משנת השבת (עמ' רס"ג) – "בשו"ת מהר"ח או"ז ... ונראה דר"ל דשאני בישול שאין העמדת הקדירה גוף המלאכה, ולכן לא איכפת לו במה שהעמיד הקדירה כלאחר", משא"כ ביונק דחייב משום דש' דשם המעשה דישה הוא גוף המלאכה".

(2) חוט שני (יו"ט, עמ' מ"ח אות ח') – "תבשיל שהיה אפשר לעשותו מערב יום טוב, יבשל בשינוי וכו", היינו שינוי את הקדירה על האש בשינוי, כגון לדחוף את הקדירה עם זרוע היד על האש".

(3) ארחות שבת (פרק ל' הע' ס"ג) – "וע"ע בספר אגלי טל בפתיחה אות ג' שכתב דתרי גוויי שינוי איתנהו, דכאשר השינוי הוא גם באיכות הנפעל, דהיינו שהתוצאה של המלאכה אינה כראוי, הרי זה שינוי הפוסט לפעמים גם בשאר איסורי תורה, וא"צ בזה לטעם דמלאכת מחשבת, משא"כ אם אין שינוי באיכות הנפעל רק בצורת הפעולה, כגון אם אימן ידו לכתוב היטב בשמאל או שעשה מלאכת הוצאה כלאחר יד, בזה פטרינן רק משום חסרון מלאכת מחשבת ... ובשו"ת מהר"ח או"ז סי' ל"א ... ונפק"מ בכל זה גם לגבי הדלקת חשמל ע"י המפרק".

(ב) הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא על מ"ב ס"ק כ"ב) – "בכל המלאכות אם עשית הפעולה בשמאל פחות נוחה לו חשיב שינוי, גם כאשר התוצאה היא זהה. לכן הרמת שפופרת טלפון וכדו' שנוח גם ביד שמאל כבימין אינה שינוי".

(ג) ארחות שבת (פרק כ' הע' נ"ה, פרק ל' סעי' מ"ג) – "המדליק את האור על ידי מרפקו או על ידי כתפו הרי זה שינוי. וכן הלוחץ על מקשי הטלפון על ידי המרפק או על ידי קיסם שאוחז בידו הרי זה שינוי, ונפקא מינא בכל זה כאשר בא לעשות את המלאכה לצורך חולה שיש בו סכנה, שאם אין הדבר בהול יש לעשותו באופן שאין בו איסור תורה".

ארחות שבת (פרק ל' הע' ע"ג) – "ופשוט דמכשיר שדרך להפעילו על ידי הרגל אין זה נחשב שינוי, שהרי כן דרך המכשיר הזה, ולכן נהיגה במכונית נחשבת מלאכה כאורחיה אף שההבערה נעשית ע"י לחיצת רגלו על הדוושה. וכן רופא שייניים שמפעיל את המכונה על ידי הרגל אין זה שינוי. אמנם אם אין זה דבר רגיל הוי שינוי, וכגון אם מותקן מתג חשמל שיוכל להדליקו ע"י הרגל הרי זו הדלקה בשינוי".

ארחות שבת (פרק כ' הע' קכ"ז) – "ופעמים שגם לחיצה על הכפתורים של הטלפון בגב האצבע חשיבא ג"כ שינוי [אך לגבי לחיצה על מתג החשמל בגב האצבע נראה שאין זה בגדר שינוי]".

ג. מה נחשב כלאחר יד: המעשה או המלאכה.

1. מראי מקומות – דגמ"ר (סי' ש"מ על סעי' ג'), פמ"ג (סי' ש"א מש"ז ס"ק י"ב), שעה"צ (סי' של"ז ס"ק ב', ס"ק י'), אז נדברו (ח"י סי' ח'), מלאכת מחשבת (סי' ה' אות ו' ד"ה ואולם), נתיבות שלום (סי' מ"ב אות ט'), משנת רע"א (האיר יוסף ל"ט מלאכות סי' ק"ד), מנחת אשר (שבת סי' ע"ה אות ב').

(א) קצות השולחן (סי' קמ"ד ס"ק ג') – "דברי הדגומ"ם ... מש"כ דהוי כלאחר"י דאין דרך מחיקה בכך יל"ע טובא, דבשלמא באותיות הכתובות על גליון, הדרך הוא למחקם והקורע הגליון ומשבר האותיות שפיר הוי כלאחר"י. אבל באותיות שעל העוגה, הרי זו היא דרך מחיקתם ע"י שבירה. וכעין מש"כ האב"נ (סי' ר"ט) על מש"כ הא"ר לשבור העוגות בשמאל וכן לפתוח בשמאל דפי ספר שיש אותיות על חודם משום דהכותב בשמאל פטור והעתיק דבריו הנ"א, וכ' האב"נ דרק בכותב בשמאל פטור מפני שאינו יכול לכתוב בטוב בשמאל (והוי כלאחר"י) אבל המוחק בשמאל חייב כמו המוציא בשמאלו וכמו הרושם לר' יוסי דחייב גם

בשמאל, ולא מיבעיא פתיחת הספר ושבירת העוגות אלא אפילו סגירת הספר דהוי כותב מ"מ כתיבה זו יכול לעשות בשמאל וחייב עכ"ד. א"כ כש"כ דעצם שבירת האותיות דדרך מחיקתם בשבירה דלא הוי כלאח"י, וענין כלאח"י הוא דהוי שינוי מדרך שעושים בחול, אבל העוגות אפי' בחול אין מוחקים האותיות באופן אחר רק בשבירה, וגם שובר בפיו הוי כדרכו, דהרי הבכו"ש (לעיל צד קכ"ב) פסק דגם תולש בפיו מן המחובר הוי כדרכו. אלא שרבים חולקים עליו, אבל בעוגה פשיטא דהוי כדרכו".

(ב) ארחות שבת (פרק ל' הע' ע"ו) – "עיינ דגול מרבבה סי' ש"מ על המג"א ס"ק ו' שכתב דאכילת העוגה הויא מחיקה כלאח"י [ועי"ש שאף במוחק את האותיות ע"י שבירת העוגה לא פסיקא ליה דהויא מחיקה כאורחיה], והמשנ"ב שם ס"ק י"ז הביא את דבריו וכתב דיש לסמוך על זה כאשר אינו שובר בידו אלא בפיו דרך אכילה. ובספר קצות השולחן סי' קמ"ד ס"ק ג' תמה למה חשיב מחיקה כלאח"י והרי דרך המחיקה של האותיות הכתובות ע"י עוגה הוא ע"י מעשה אכילה. וצ"ל שהדגמ"ר והמשנ"ב סוברים דכיון דאם לא היה בא לאכול את העוגה רק למחוק את האותיות הכתובות על גבה לא היה עושה זאת בפיו אלא בידו לכן אם עושה זאת בדרך אכילה חשיב מחיקה כלאח"י. וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ז סי' ז' שכתב דהמעשן ביו"ט סיגריה שכתובות על גבה אותיות הרי זה מוחק כלאח"י, וזה כסברת הדגמ"ר הנ"ל. ומטעם זה נראה גם שהנכנס למקום שיש בו מצלמה הקולטת את תמונתו ומראה אותה על גבי מסך, אף אם ננקוט דיש בזה איסור מלאכה ... מ"מ אין זו אלא כתיבה כלאח"י, שהרי אין דרך אדם לצייר את תמונתו ע"י עמידה מול המצלמה, ולכן בזה אין איסור תורה".

ד. לר"ש שאין היתר קלקול גבי חבורה והעברה, אם יש היתר של כלאחר יד.

1. לא – עי' אגלי טל (דש ס"ק י"ז אות ל"ד, הג"ה שם).
2. כן – סה"ת (סי' ר"ה, נפל הסכין לשחיטה), הו"ד בס' נתיבות שלום (סי' מ"ב א"א), שיטה לר"ן (ריש דף קל., לשונו מובא לקמן), עי' רע"א (חולין ריש דף טו.; לשונו מובא לקמן), ראמ"ה (פסחים דף סו., לשונו מובא לקמן).
3. ארחות שבת (פרק ל' הע' ס"ג) – "ועיין בספר אגלי טל מלאכת דש ס"ק י"ז אות ל"ד שנסתפק בעושה מלאכת חבורה או הבערה כלאח"י אם חייב לפי ר"ש הסובר דהמקלקל בחבורה חייב, ועיין שם שדעתו נוטה לפטור בזה [ובספר התרומה סי' ר"ה כתב בפשיטות דהשוטט בשבת על ידי שהפיל סכין מידו הוי שחיטה כלאח"י ופטור [אף ששחיטתו כשרה], ומבואר דס"ל דאף במלאכת נטילת נשמה פטרינן את העושה כלאח"י, אף שהמקלקל והמתעסק במלאכת נטילת נשמה חייב לפי ר"ש כמקלקל בחבורה".

ה. זורק חפץ, שאינו דרך לזרוק – ב"ק (דף ע:), וצ"ע.

ו. שינוי קל.

1. מראי מקומות – שביתת השבת (דש ס"ק ו' ד"ה אח"ז), ארחות שבת (פרק ל' סעי' מ"ב, "דין זה שנתבאר בסעיפים הקודמים שהעושה מלאכה בשינוי אין בו איסור תורה הוא דוקא כאשר הדבר נעשה בשינוי גמור מדרך המלאכה, אבל שינוי קל אינו נחשב שינוי ויש בו איסור תורה").
2. חזו"א (סי' נ"ו סוף ס"ק ד') – "הר"ן פ' חבית כתב לחלק בין שבות ע"י שינוי לשאר שבות, ומ"מ מסתבר שאין כל השינוין שוין ואין למידין זה מזה וראי' מהא דרץ עד שמגיע לביתו וזורק כלאחר יד דלא התירו אם יש נכרי אלמא אמירה לנכרי קיל משבות ע"י שינוי...".
3. ארחות שבת (פרק ל' הע' ע"ד) – "ונראה שלחיצה על מתג החשמל **בגב האצבע** לא חשיבא שינוי, דאין זה אלא שינוי קל שאין די בו להוציא מידי מלאכה דאורייתא, אך לחיצה כזו על מקשי הטלפון פעמים שנחשבת שינוי".

ז. כותב בפיו, או ברגלו: למי שאין ידים.

1. הוי שינוי.

- (א) חוט שני (ח"א עמ' קנ"ד) – "ונראה שאם רגיל להתאמץ ולכתוב ביד שמאל [לאפוקי שולט בב' ידיו], בטלה דעתו ופטור, כיון שהיד ימין שלו היא עדיין הימין לגבי כתיבה גם אם יתאמץ לכתוב בשמאל. ואפילו אדם שאין לו ידים והתרגל לכתוב ברגלו חשיב שינוי ופטור. אבל השולט בב' ידיו, וכן אדם שנקטעה יד ימינו והרגיל עצמו לכתוב בשמאל עד שנעשה שולט בשמאל חייב דשמאל ידיה כימין דכו"ע".
2. חייב: דכיון שהוא גידם גביה ידיה הוי דרך כתיבה כך, ומלאכת מחשבת הוא.
- (א) יהודה יעלה (ח"ב סי' קע"ב) – "נ"ל הרי גם גידם יכול לכתוב ברגלו או בפיו ומרפיקו כמתני' בשבת דף ק"ד ע"ב, ואף על גב דבשבת פטור אכתיבה כה"ג תנן, ובגיטין כ' מדמינן גיטין לשבת היינו לענין איזו נקרא כתיבה, אבל כה"ג כתיבה ודאי הוא, ולענין שבת פטור משום דאין דרך כתיבה במ וכל מלאכתו כלאחר יד לאו מלאכת מחשבת הוא, אבל לגיטין כתיבה הוא וכמ"ש בהדי' הח"מ והטו"ז בכוונת הרמ"א באה"ע סי' קכ"ג סק"ה לענין כתיבה בשמאל, ובחד בבא כללינהו הרמב"ם בפ"א מהל' שבת הלכה י"ד שמאל וברגלו בפיו ובמרפיקו וכו' ואפי' להב"ש קכ"ג סק"ד שכתב לקצת פוסקים פסול הגט שכתבו בשמאל, הא מיהא באיטר יד דגם בשבת חייב וגם בס"ת ותפילין כשר שהוא ימין ידי' ע"כ לכ"ע כשר הגט או עכ"פ בשולט בשתי ידיו, א"כ נ"ל ההד"נ בגידם אם כתב בשבת ברגלו או בפיו ובמרפיקו חייב כמו עיטר שכתב בשמאל דכיון שהוא גידם גבי ידי' הוי דרך כתיבה כך ומלאכת מחשבת הוא וכן כתיבת ס"ת ותפילין כשר ביה אי לא משום ביזוי מצוה".
- (ב) ציץ אליעזר (ח"ט סי' ה') – "דכמו לענין כותב ביד שמאל אמרינן בשבת ד' ק"ג ע"א דאיטר שכתב בשמאל חייב מכיון שדרך כתיבתו בכך, וכך נפסק ברמב"ם בפ"א מה' שבת ה"ד, וכן לענין תפילין נפסק באו"ח סי' ל"ב סעי' ה' דאיטר יד שמאל ידיה הוי ימין לענין כתיבתו, אם כן י"ל דכך הוא הדין נמי לענין כותב בפיו, דאם הוא גידם שאין לו ידים וכותב בפיו כתיבתו כתיבה, ואם כותב בפיו בשבת חייב, וזה שאיתא בגמ' בשבת ד' ק"ד ע"ב ונפסק גם ברמב"ם שם דהכותב ברגלו בפיו ובמרפקו פטור לא

מיירי בגידם שאין לו ידים, אבל בגידם שאין לו ידים וכותב בפיו זהו דרך כתיבתו אצלו ושפיר יהא חייב בשבת אם יכתוב בפיו, וכ"כ, אם יכתוב סת"ם בפיו יהיו כשרים דזהו דרך כתיבתו, וה"ה גם לענין גיטין".

3. מראי מקומות – מג"א (סי' ל"ב ס"ק ה'), רע"א (שם), מ"ב (סי' ל"ב ס"ק י"ט, בה"ל סי' כ"ז סעי' ו' ד"ה וי"א).

א) מור וקציעה (סי' ל"ב ד"ה כתוב בתשו') – "כתוב בתשו' הרמ"ע (סימן ל"ח) שאחד כתב בפיו ופסלו לגמרי. וטעמא לא ידענא, אם כתב כהוגן מאי שנא מגדמת שחולצת בשיניה. ומי כתיב וכתבתם ביד. ואף על גב דלענין שבת תנן בפרק הבונה [שבת קד, ב] כתב בפיו פטור. הא כתבנא לעיל בדינא דכתיבת שמאל, דליכא למילף משבת פסולא דכתיבת סת"ם. לכן נ"ל שעל כל פנים אם לא נמצאו תפלין אחרים יניחם אפילו בברכה. ונפקא מנה דאם יכתוב ברגל הוא נמי כתיבה מעלייתא. וכמו שנראה בימינו אחד גדם בתולדה שהשלים לו בעל הטבע יתברך חסרון ידיו ע"י אצבעות רגליו שהיה עושה בהם כל מלאכתו, תופר כותב וחותר קולמוס ומפליא לעשות, הכל מתוקן ומכוון, ונראה שכתבתו כשרה בשעת הדחק מיהא, בפרט אם הוא בימין".

ב) הר צבי (טל הרים כותב סי' א') – "הנה בזה יש להסתפק גם מצד אחר שהכתיבה נעשית ע"י הפה, וצ"ע אם בפה חשיב ככתיבה".

ח. כלאחר יד גבי מלאכת מפרק, לאשה שתניק את בנה.

1. הוי כלאחר יד.

א) הגר"ש"א זצ"ל (הערות במסכת כתובות דף ס. ד"ה ועוד) – "ועוד אפשר ליישב דמפרק בעינן דרך פירוק א"כ אה"נ דדרך התינוקות לינק אבל ביחס למלאכת מפרק אפשר דהם לא יקבעו זאת לדרך מלאכה כיון דיניקתם בצורה זו הוה משום דתינוקות הם, א"כ אפשר דזה לא מיקרי דרך מלאכה במלאכת מפרק וכדחזינן בגונח דהוה שינוי".

ב) עי' נתיבות שלום (סי' מ"ו אות ה').

2. אינו שינוי.

א) תוס' שבת (סי' שכ"ח ס"ק נ"ט) – "לקלח מהחלב ... דהוי מפרק כלא"י דהא אין דרך לחלוב מדדי אשה רק לינק".

ב) תשובת רבי אליעזר (סי' י"ב הע' ו'), עי' שביית השבת דש ס"ק צ"ט סוף ד"ה ועתה).

ג) עי' שביית השבת (דש ס"ק צ"ט סוף ד"ה ועתה).

3. מראי מקומות.

א) הר צבי (ט"ל הרים, זורה סי' א') – "ספיקו של מרן הוא בגדר מלאכת כלאח"י אם הוא תלוי במסכות הענין, ולכן באדם אין הגדר כלאח"י כבהמה ובאדם דוקא חליבה בידים הוי כלאח"י או במלאכה בכללה וכו"ל. ויעויין במ"ב (סימן שכח בשעה"צ אות פא) שכתב דמה דמשמע מהתור"ש דלחלוב מאדם אפילו לתוך כלי לא הוי כ"א מפרק כלאח"י דגבי אדם אין דרך לינק ליתא וכו'. ובבאור הלכה שם הביא בשם הפמ"ג דלחלוב מאדם לתוך כלי יש בו איסור דאורייתא משום מפרק ואסור בשביל חולה שאין בו סכנה, אם לא ע"י עכו"ם, עכ"ל. וראה זאת מצאנו בספר הפלאה על מס' כתובות שם על רש"י ד"ה כלאחר יד שכתב בתוך דבריו וז"ל: מיהו נראה דיש לחלק בין יניקה דחלב בהמה שדרכו בחליבה ובין יניקה דחלב אשה שדרכו ביניקה יש להחמיר טפי דדרכו בכך וכו' עיין שם בדבריו".

ט. כתיבת אותיות הפוכות.

1. הר צבי (או"ח ח"א סי' קמ"ג) – "ששמעתי מפה קדוש הגאון מהר"ל דצ"ל מבריסק, על מקרא זה דכתיב בפרשת תצוה משבצים זהב יהיו במלואתם ... וזה מימים נסתפקתי בכותב בשבת ע"ג הזכוכית אותיות מהופכים, דע"ג הנייר בכה"ג מסתבר דלא מיחייב משום שבת דהוי כמו כלא"י אבל בזכוכית מסתפקנא אי בתר מעשה הכתיבה אזלינן שהיא מהופכת, או דילמא בתר בסוף אזלינן והרי הכתב הזה נראה ונקרא מעבר השני בכתב יושר, אמנם לפ"ד הגאון הנז', שמות בנ"י בחשן ואפוד נכתבו בדרך זה, וא"כ הוי כדרך כתיבה, והגאון בעל אגלי טל מצדד דכל עיקר מלאכת כתיבה ילפינן מהכתוב בחשן ואפוד".

ג. מעשה בהמה: כלאחר יד.

1. הגר"ש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' פ' סוף הע', שולחן שלמה סי' רמ"ו סוף ס"ק ד' ו'). – "ומסופקני אם שייך כלאחר יד בבהמתו בדבר שאצל אדם הוא נקרא כלאחר יד".

י. מראי מקומות – נתיבות שלום (סי' מ"ב).

1. קצות השולחן (סי' קמ"ה ס"ק א') – "אין בידנו להכריע הא גופא איזה דבר דרכו רק בכלי ואיזה דבר דרכו רק ביד בלי ראי' מן הגמ', והא ודאי עד"מ שחבל עב שהדרך תמיד לחתוך בסכין או מספרים אלא שלפעמים בלתי שכיחות אם אין לו כלי ונחוץ לו חתיכת החבל אז חוגר כוחותיו וקורעו ביד, זה נקרא שפיר שאין דרכו ביד והוי כלאח"י. אבל דבר שבמיעוט הפעמים עושים ביד ורוב הפעמים בכלי, א"א להכריע בזה, וכבר כתבנו לעיל סי' קמ"ב גבי תולש בפיו, דמצינו כעין זה פלוגתא בגמ' (שבת ע"ג:) בין רב פפא ור"א, בשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי דר"פ ס"ל דחייב משום תולש ומשום מפרק, ורב אשי ס"ל אין דרך תלישה בכך, דפשיטא דגם ר"פ פוטר בתולש כלאח"י אלא דס"ל כיון דלפעמים תולשין ע"י דשדא פיסא לדיקלא שוב הוי כדרכו, ור"א פליג וס"ל דדבר זה אינו שכיח והוי כלאח"י, וכן צ"ל בפלוגתא דר' אליעזר וחכמים (שבת צ"ד:) בנוטל צפרניו ושערו בידו דר"א מחייב, והיינו דס"ל דלא הוה כלאח"י משום דלפעמים אדם נוטל צפרניו ביה וחכמים פליגי ע"ז, וזוהי ג"כ הפלוגתא בין ר' אליעזר וחכמים בגמ' (ביצה ל"ג) בקוטם קיסם בידו לחצוץ בו שיניו דר"א מחייב, (עי' רש"י שם דלחכמים חייב רק בסכין), דס"ל דזה הוה כדרכו משום דלפעמים קוטמין ביה ואין בידנו להגביל הגדר בזה. ע"כ רק בדבר שעושים תמיד בכלי הוי העשיה ביד כלאח"י. ובדקדוק ל' הבה"ל דדבר שדרכו לחתכו 'דוקא' בכלי לא שייך שם מחתך אלא בכלי, ובדבר שדרכו להפרידו לשנים ביד השמיט תיבת 'דוקא'".

ב] כתיבה ביד שמאל.**א. הלכה.**

1. כלאחר יד, אין דרך כתיבה בכך – רמב"ם (פרק י"א הל' י"ד), א"ר (סי' ש"מ סוף ס"ק י"א), ח"א (כלל ט' סעי' ב'), תפארת ישראל (כלכלת שבת סי' ב' ס"ק ג'), מ"ב (סי' ש"מ ס"ק כ"ב אות ז'), מהרש"ם (ח"ז סי' ז', ארחות חיים סי' תקי"ד ס"ק א', דעת תורה שם ס"ק א' ד"ה ונשאלתי), כה"ח (סי' ש"מ ס"ק מ"ד), עמק הלכה (ח"ב סי' כ"ד), ארחות שבת (פרק ל' סעי' ל"ו, סעי' מ"ד).
2. אינו שינוי – ר' יוסי (גמרא דף קג.).
3. אם רגיל להתאמץ ולכתוב ביד שמאל, פטור – אגלי טל (פתיחה ס"ק ג' ד"ה אך), חוט שני (ח"א עמ' קנ"ד, "ונראה שאם רגיל להתאמץ ולכתוב ביד שמאל [לאפוקי שולט בב' ידיו], בטלה דעתו ופטור, כיון שהיד ימין שלו היא עדיין הימין לגבי כתיבה גם אם יתאמץ לכתוב בשמאל. ואפילו אדם שאין לו ידים והתרגל לכתוב ברגלו חשיב שינוי ופטור. אבל השולט בב' ידיו, וכן אדם שנקטעה יד ימין והרגיל עצמו לכתוב בשמאל עד שנעשה שולט בשמאל חייב דשמאל ידיה כימין דכו"ע").
4. מראי מקומות – צפנת פנעה (וורשא סי' קס"ח, סי' רע"ו אות ה').

ב. כתובת קעקע: ביד שמאל.

1. אינו שינוי – עי' הגר"ח ק"ש שליט"א (פתשגן הכתב סוף סי' כ"א, "אפשר דאפילו אם עשאה בשמאלו חייב").

ג. כותב הבא ע"י מחיקה: ביד שמאל.**1. מראי מקומות.**

א) אפיני ים (ח"ב סי' ד' ענף ה' ד"ה ונסתפקתי) – "ונסתפקתי בנטל גגו של חית ועשאו שתי זיינין בשמאל, אם חייב משום כותב. דהנה בכל המלאכות חייב בשמאל ... ולפי"ז יש להסתפק, בנטל גגו של חית ועשאו שתי זיינין בשמאל, דהוא בזה מחיקה וכתיבה בבת אחת כמש"ל, ומחיקה בשמאל ודאי חייב ככל המלאכות, והרי הכתיבה באה בכאן ע"י המחיקה. א"כ ממילא לא הוא כלאחר יד גם לענין הכתיבה וחייב, או דלא עדיפא מכותבה ממש. וכל בשמאל, אין דרך כתיבה בכך ...".

ד. חותם: ביד שמאל.**1. אינו שינוי.**

- א) צפנת פנעה (וורשא, סי' רע"ו אות ה') – "הטובל אצבעו בדיו וחותם בו על הנייר בשבת ... חייב ... ובזה אין נפ"מ בין בימין או בשמאל דכל דבר שמועיל להפעולה אין נפ"מ לנו".
 - ב) חוט שני (ח"א עמ' קנ"ד ד"ה ואמנם) – "אבל החותם אותיות ע"י חותמת דחשיב כתיבה, נראה שאף אם חותם ביד שמאל חשיב כותב כדרכו וחייב כיון שאין קושי משמעותי לחתום בשמאל טפי מביד ימין".
 - ג) ארחות שבת (פרק ל' סעי' מ"ד) – "אמנם הכותב על ידי הקשה על גבי מקשי המחשב או הטלפון וכן הכותב על ידי הנחת חותמת חייב אף אם עשה זאת בשמאל, משום שכתובות אלו אינן צריכות אימון היד ודרך לעשותן אף בשמאל".
2. מראי מקומות – אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ע"ג אות ד').

ה. מכונת כתיבה: ביד שמאל.

1. הגר"שז"א זצ"ל (סי' ש"מ ס"ק י"ג.ח.) – "וצ"ע מה הדין במכונת כתיבה שרגילים לכתוב בה גם בשמאל".

ו. רושם: ביד שמאל.**1. כלאחר יד.**

- א) מנ"ח (מצוה ל"ב סוף אות ל"ד) – "והרושם בשמאל פטור עי"ש בגמרא, דדוקא לרבי יוסי חייב בשמאל ולא לתנא קמא להר"מ, עיין ותבין".
 - ב) הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת סוף דף קג.).
2. מסופק.

א) אור שמח (פרק י"א הל' י"ז) – "צריך ביאור אם רושם בשמאלו חייב, ומדברי רבינו נראה דתולדה דכותב הוא, ודינו כמו כותב, אף על גב דלענין שיעורא לא הוי תולדה דומיא דאב, וכמו מתיך א' ממיני מתכיות שעורו בכל שהוא, אף שהוא תולדה דמבשל, ושעורו דאב דמבשל הוא בכרוגרת, מ"מ לענין מתכות הוי בכל שהו, משום דחשיבותו לענין הוצאה היא בכל שהו, אבל לחייב רושם בשמאל לא מצינו שישתנה בזה מגוף האב, ור' יוסי סבר (שבת קג, א) דרושם הוא אב, וכותב שתי אותיות הוי תולדה דרושם, וסבר דמשרטט הוא תולדה דרושם, ולא הוי משרטט אב בפני עצמו, להכי כיון דרושם הוי אף בשמאל, לכן כותב שתי אותיות דסבר דמדין רושם אתי עלה חייב ג"כ בשמאל, אולם יש לומר גם לת"ק מודה רבינו דבשמאל חייב, דאין על התולדה דין האב לכל דבר, דמשתנה לפי הייחס שיש לו, שדרך הוא לרושם גם בשמאל, אבל כותב שתי אותיות לתנא קמא, שזה עצם מלאכת הכתיבה, והיא מלאכת האב, וכמו במבשל שעורו ככרוגרות כן בכותב שתי אותיות, לזה יש לו כל דין האב, דכיון דאין דרך כתיבה בשמאל פטור על כותב שתי אותיות בשמאל, וכן נראה קצת, וצ"ע".

ב) הגר"שז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"מ אות י"ג.ח.).

3. אינו שינוי.

- א) אבני נזר (או"ח סי' ר"ט ס"ק ט', אגלי טל סי' נ"ד ס"ק ט') – "אבל רשימה שיכול לעשות בשמאל כמו בימין ודאי חייב".

(ב) אפיקי ים (ח"ב סי' ד' ענף ה') – "וכתב במנחת חינוך ... ולכאורה צ"ע בזה, דאטו קולא וחומרא איכא בזה, לענין ימין ושמאל, דנאמר דאי אפשר להחמיר בתולדה יותר מבאב, הלא דינא הוא רק דלכאחר יד פטור בשבת, בכל המלאכות ובכל התולדות, ובח"מ סי' קכ"ג סק"ה כתב, דהטעם בשבת משום מלאכת מחשבת, וכיון דמבואר בש"ס, דלר"י דמחייב משום רושם, גם בשמאל חייב. חזינן דאף דאין דרך כתיבה בשמאל והוי כלאחר יד ופטור, אבל ברושם דרכו בכך וחייב, וא"כ מאי שייך לפטור לדידן, משום דאין להחמיר ברושם מבכותב, דלאו בקולא וחומרא תלוי, רק בדרכו ולא דרכו ... אבל יקשה לפי"ז, למ"ש הרב המגיד ז"ל בשיטת הרמב"ם ז"ל, דגם לדידן רושם חייב, רק דהוא תולדה דכותב, א"כ כמו דמבואר בש"ס, דלר"י חייב כותב בשמאל, ופרש"י ז"ל דרושם מיהו הוה, א"כ גם לדידן יתחייב משום רושם, ומצאתי שעמד בזה המשנה ברורה סי' ש"מ יעו"ש".

(ג) שבת הלוי (ח"א סי' קי"ד) – "יש להסתפק האין הדין ברושם בשמאל, לדידן דהוי תולדת כותב, אי חייב דוקא בימין ככותב, או בשמאל ג"כ חייב כיון דדרכו כך, וראיתי במנ"ח במלאכת כותב כתב בפשיטות דדוקא בימין כיון דהוי תולדת כותב והא דלר' יוסי רושם בשמאל חייב היינו כיון דלדידן הוא אב בפני עצמו, וכדמות ראייה להמנ"ח מדלא מוקי הגמרא כותב בשמאל גם כרבנן דמ"מ הוא חייב משום רושם תולדת כותב לשיטת הרמב"ם הנ"ל, אמנם לא נראה לענ"ד דדין זה דכותב בשמאל אינו תנאי בגוף המלאכה של כותב אלא מטעם כלאחר יד ובאיטר חייב בשמאל דוקא, וכיון דברושם אין נפ"מ בין ימין לשמאל חייב אשמאל ג"כ וז"ב, שו"ר שכ"כ בביאור הלכה".

4. מראי מקומות – דברי יחזקאל (סי' ד' אות ב'), יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"ב עמ' נ"ד), הגרשז"א זצ"ל (סי' ש"מ ס"ק י"ג.ח.), פירות תאנה (דף קג. ד"ה אלא).

ז. לכתוב בשבת, בעט שאין קיום לכתב, או ביד שמאל.

1. חשוני חמד (ביצה דף יא:) – "יתכן שכתביה בעט שהדיו מתאדה, שם כותב על המלאכה, אלא שבשבת פטור כי אין בו קיום, ואין זה מלאכת מחשבת, משא"כ כשכותב בשינוי כגון ביד שמאלית, אין בו צורת מלאכה וקל יותר ובפרט לדברי הר"ן".

ג. מוחק ביד שמאל [נ"מ, בשבירת העוגות].

א. כלאחר יד.

1. עי' א"ר (סי' ש"מ סוף ס"ק י"א) – "כתב בשמאלו או לאחר יד ברגלו בפיו ובמרפקו פטור ע"כ [רמב"ם שם הי"ד], ואפשר דהוא הדין למוחק, לכן נ"ל דטוב לשבר העוגות הנ"ל בשמאלו וכן הספרים הנ"ל".
2. הו"ד בנשמת אדם (כלל ל"ז סעי' ב) – "נ"ל דמותר לתחבן במחט בפרוכת בענין שלא יהיה קבוע אלא דרך ב' נקבים, דהא אפילו בתופר כה"ג לא מקרי תפירה אא"כ קשר, ובזה י"ל דגם המ"א מודה דמותר, ואינו מסתפק אלא כשעושה בדרך שיכול להתקיים. וגם זה יעשה ביד שמאל, כענין שכתב א"ר בענין שבירת העוגות שכתובין עליו אותיות דהכותב בשמאל פטור".
3. מהרש"ם (ח"ד סי' קמ"ד ד"ה דין, ח"ז סי' ז', ארחות חיים סי' תקי"ד ס"ק א', דעת תורה שם ס"ק א' ד"ה ונשאלתי) – "הכותב בשמאל פטור וה"ה המוחק בשמאל כמ"ש הא"ר סי' ש"מ להדיא".
4. כה"ח (סי' ש"מ ס"ק מ"ד).

ב. אינו שינוי.

1. מ"ב (סי' ש"מ סוף ס"ק כ"ב) – "ועתה נבאר קצת מעניני מחיקה ושרטוט. המוחק כתב ע"מ לכתוב במקום המחק שתי אותיות חייב ואפילו אות אחת אם היא גדולה ויש במקומה כדי לכתוב שתיים חייב. והמוחק ע"מ לתקן אפי' שלא ע"מ לכתוב כגון שהיו אותיות יתירות בתורה ומוחקן ג"כ חייב. כתב הח"א דכל המלאכות חוץ מכותב חייב בין בימינו בין בשמאלו והביא ראייה לזה מתוספתא פ"א אך ברגלו בפיו ומרפקו משמע שם דפטור ואסור. המשרטט...".
2. אבני נזר (או"ח סי' ר"ט ס"ק ט', אגלי טל סי' נ"ד ס"ק ט') – "נראה לי פשוט דהמוחק בשמאלו חייב כמו המוציא בשמאלו [צב ע"א] וכמו הכותב לר' יוסי דמחייב משום רושם דמפורש בגמרא [קג ע"א] דחייב גם בשמאל. ודוקא הכותב שאינו יכול לכתוב בטוב בשמאל פטור לדידן. אבל רשימה שיכול לעשות בשמאל כמו בימין ודאי חייב. ועל כן גם הכותב חייב משום רושם. הכא נמי מוחק בשמאל. ולא הוצרכתי לכתבו. אלא מפני שראיתי לאל"י רבה [סי' ש"מ סוף סעי' ג'] בענין פתיחת הספרים וסגירתו שכתוב אותיות על צד הדפין וכן בענין שבירת העוגות. לעשות בשמאל. ולי הדבר תימה דלא מבעיא בפתיחה ובשבירת העוגות דמשום מחיקה דין שמאל כמו ימין. אלא אפילו בסגירה דמשום כותב. מכל מקום כתיבה זו דהיינו סגירה יוכל לעשות בשמאל כמו בימין וחייב כמו הוצאה ורשימה לר' יוסי".
3. אפיקי ים (ח"ב סימן ד' ענף ה' ד"ה ונסתפקתי) – "ומחיקה בשמאל ודאי חייב ככל המלאכות ... שוב ראיתי מביאים בשם א"ר דמוחק בשמאל פטור, ואין בידי לדעת טעמו בזה. ובח"א כתב בהדיא, דבכל המלאכות חייב בשמאל לבד מכותב. וכ"כ בכלכלת שבת, וראייתו ממתני' דמוציא בשמאל חייב יעו"ש".
4. שבת הלוי (ח"ז סי' ס"ד ד"ה ובענין, ח"ט סי' צ"א הל' י"ד) – "ובענין מוחק בשמאל ודאי נראה דעת הגאון אבני נזר דדומה יותר לשאר מלאכות מבכותב, והכרעת הגאון מהרש"ם כא"ר לפטור שמאל במוחק צריכה ביאור. שוב הראה לי ת"ח בחזון יחזקאל על תוספתא הנ"ל דכל מלאכה שדרכה לעשות בימין הרי שמאל שלא כדרכה ופטור - וכן הראו לי בחי' הגרא"מ הורביץ בש"ס וילנא פסחים ס"ו ע"א שכ' בפשיטות שהשווה בשמאל פטור בשבת, וא"כ ה"ה שאר מלאכות שרובם דרכם בימין וזה כדברינו".
5. חוט שני (המשרטט תורת המלאכות סוף ס"ק י"ד) – "ומסתבר שאף מלאכת מוחק חייב בשמאל, דמאי שנא באיזה יד הוא מוחק, ולא חשיב שלא כדרכה".
6. פסקי תשובות (דפו"ח סי' ש"מ הע' נ"ו) – "ובא"ר ... אמנם כבר דחה דבריו בשו"ת אבני נזר".

ג. מראי מקומות – נזר ישראל (סי' ל"ו סוף ס"ק ז'), יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ל"ח אות י'), ששכ"ה (פרק י"א הע' כ"ח [דפו"ח, הע' כ"ח]).

1. חשב האפוד (הליכות חנוך פרק א' אות ע"ט) – "דבקבוק שיש עלי' חותם שיש עליו אותיות לע"ז יש לסמוך על שיטת הפוסקים (עיין שו"ת מהרש"ם ח"ד סי' קמ"ח) דמותר לפותחן לצורך שבת ביד שמאל".
2. הגר"ק שליט"א (תשובות הגר"ח סי' תתתרס"ג) – "בענין חתימה [בשבת] לפני הניתוח ... ולבסוף אמרתי לחולה, שיעשה זאת ביד שמאל וגם שלא יכתוב שתי אותיות רק אות אחת. [והיה צריך לחתום שני פעמים אחד לרופא ואח"כ השני למרדים]. ועניתי לחולה כך, בגלל שפחדתי שלא ינתח כנ"ל אות א'. והשאלה, האם עשיתי טוב או לא, ואם לא מה הייתי צריך לעשות. תשובה: יפה עשיתי".

ד. פתיחת הספרים וסגירתו שכתוב אותיות על צד הדפין: ביד שמאל.

1. הוי שינוי.
(א) א"ר (סי' ש"מ סוף ס"ק י"א) – "נ"ל דטוב לשבר העוגות הנ"ל בשמאלו וכן הספרים הנ"ל".
(ב) לבושי מרדכי (או"ח מהדו"ק סי' נ"ט).
(ג) פני מבין (סי' ס"ז).
(ד) מנחת שבת (סי' פ' ס"ק ר"ג).
(ה) כה"ח (סי' ש"מ ס"ק מ"ד).
2. אינו שינוי.
(א) אבני נזר (או"ח סי' ר"ט ס"ק ט', אגלי טל סי' נ"ד ס"ק ט') – "שראיתי לאל"י רבה [סי' ש"מ סוף סעי' ג'] בענין פתיחת הספרים וסגירתו שכתוב אותיות על צד הדפין וכן בענין שבירת העוגות. לעשות בשמאל. ולי הדבר תימה דלא מבעיא בפתיחה ובשבירת העוגות דמשום מחיקה דין שמאל כמו ימין. אלא אפילו בסגירה דמשום כותב. מכל מקום כתיבה זו דהיינו סגירה יוכל לעשות בשמאל כמו בימין וחייב כמו הוצאה ורשימה לר' יוסי".
3. מראי מקומות.
(א) ארחות שבת (פרק ל' הע' ע"ה) – "עיין א"ר סי' ש"מ סוף ס"ק י"א שכתב דספר שכתובות בו אותיות בחודי הדפים עדיף לסגור ביד שמאל משום דהוי כותב כלאח"י דאין דרך כתיבה בשמאל, ועיין נשמת אדם כלל ל"ז סעיף ו' שהביא את דבריו. ובשו"ת אבני נזר סי' ר"ט ס"ק ט' כתב דכתיבה זו חשיבא כתיבה כאורחא אף אם היא נעשית בשמאל, משום דאותיות הנכתבות שלא ע"י משיכת קולמוס אלא ע"י קירוב הדפים בעת סגירת הספר דרך לכותבן גם בשמאל כיון שא"צ לזה אימון היד".

ה. מוחק בשבת על מנת לכתוב שתי אותיות בשמאל.

1. חייב.
(א) הגרשז"א זצ"ל (סי' ש"מ שולחן שלמה ס"ק ז' ב') – "נ"ל שאם מוחק ע"מ לכתוב ביד שמאל ודאי חייב, אלא אף אם מוחק כתב אשורית כדי לכתוב כתיבה דקה שלה, ג"כ נקרא ע"מ לכתוב, משום דלא בעינן כתיבה שחייבים עליה".
2. מסופק.
(א) אפקי ים (ח"ב סי' ד' ענף ה' ד"ה ונלע"ד) – "במוחק בשבת על מנת לכתוב שתי אותיות בשמאל, דכתבנו דנראה פירושו דפטור. אולם עתה נ"ל דיהי' תלוי, אם כתיבה בשמאל היא כתיבה בסת"מ. דאם נאמר דהיא כתיבה בסת"מ, ורק בשבת פטור דהוי כלאחר יד, והוא דין רק בשבת מצד מלאכת מחשבת. א"כ בודאי מקרי שפיר על מנת לכתוב, דלא בעינן כלל ע"מ שיכתוב בשבת, ורק שיכתוב אף בחול. וכמ"ש הפרי מגדים ז"ל בסי' ש"מ ופשוט, והרי לבד לענין חיוב בשבת, היא שפיר כתיבה בשמאל. אבל אם נאמר, דגם בסת"מ אינה כתיבה בשמאל. א"כ בדעתו על מנת לכתוב בשמאל, הוי כמו על מנת לרשום בעלמא, ולמאן דס"ל דרושם לא הוי כותב. א"כ לא מקרי על מנת לכתוב כלל, אכן לר"י דרושם וכותב חדא היא בשבת, אף דבעלמא ודאי רושם לאו כתיבה היא, י"ל דכיון דחיוב דמחיקה וחשיבותה למלאכה, משום הכתיבה שאח"כ. וכמ"ש רש"י ז"ל דע"ה ע"ב ד"ה מחק, אפ"ל דכיון דבשבת חשיבא רושם למלאכה, לחייב עלי' בפני עצמו, ממילא גם המחיקה נחשב על ידה לחייב עלי'. ובכ"ז עוד לא מצאתי להאחרונים ז"ל בעניי שידברו בזה, וצ"ע. [שחקרתי במוחק על מנת לכתוב בשמאל, והעירני בני הרב יחי' די"ל דתלוי בשני הטעמים, בהא דבעינן ע"מ לכתוב, דלהטעם דלא הוי מלאכה כלל, בלא ע"מ לכתוב, י"ל שפיר דע"מ לכתוב בשמאל, הוי כמוחק ע"מ לרשום בעלמא, דכתיבת שמאל לאו כתיבה היא כלל ורק רושם מקרי, אבל להטעם, משום דבלא ע"מ לכתוב הוי מקלקל, א"כ מסתבר, דע"מ לכתוב בשמאל נמי חייב, דעכ"פ לאו מקלקל הוא, עכ"ד, ונכון בסברא".

ד [שאר מלאכות: ביד שמאל.

א. בכל מלאכות חוץ מכותב: ביד שמאל.

1. אינו שינוי.
(א) ח"א (כלל ט' סעי' ב') – "מכל מקום נראה לי דבין שעשה בימינו או בשמאלו, חייב, חוץ מהכותב דפטור בשמאל (ורא' מתוספת' פ"י התולש בין בימינו ובין בשמאלו הרי זה חייב)".
- (ב) תפארת ישראל (כלכלת שבת סי' ב' ס"ק ג') – "ונ"ל דדוקא בכותב שדרך לכתוב רק ביד ימין והו"ל שנוי. משא"כ שאר מלאכות, כגון שהדחיק נר ביד שמאלו, חייב, מדדריך לעשות פעם בימין ופעם בשמאל. וראייתו דהרי המציא בשמאלו חייב".
- (ג) תפארת יעקב (על כלכלת שבת סי' ב' ס"ק ג').

- (ד) מ"ב (סי' ש"מ סוף ס"ק כ"ב) – "כתב הח"א דכל המלאכות חוץ מכותב חייב בין בימינו בין בשמאלו והביא ראייה לזה מתוספתא פ"י אך ברגלו בפיו ומרפקו משמע שם דפטור ואסור".
- (ה) מהרש"ם (ח"ב סוף סי' ר"מ) – "דבכתיבה לבד תליא שהרי בתוספתא פ"י דשבת מבואר דבשאר מלאכות שבת חייב גם בשמאלו כמו בימין ודוקא בכתיבה בעינן ימין דוקא".
- (ו) אפיקי ים (ח"ב סי' ד' ענף ה' ד"ה ונסתפקתי) – "דהנה בכל המלאכות חייב בשמאל, כמ"ש הח"א ז"ל בה"ש כלל ט'. חוץ מכותב דפטור בשמאל. כמבואר בש"ס דק"ג ע"א. ויעוי"ש בח"א שהביא ראי' לזה מתוספתא גבי תולש. ולי' ה' נראה להביא ראייה, מסוגית הש"ס שם. דפריך אמתני' בשלמא אימין ליחייב, משום דדרך כתיבה בכך. אלא אשמאל אמאי, הא אין דרך כתיבה בכך. ומשני רב יעקב הא מני רבי יוסי היא, דאמר לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם. ופרש"י ז"ל דבשמאלו רושם מיהו הוה, ואי נאמר דבכל המלאכות פטור בשמאל. מאי טעמא מחייבין לר"י ברושם. הא לדידי' רושם הוי אב מלאכה ככל אבות מלאכות לדידן. ומאי מהני הא דרושם מיהו הוה, עכ"פ כלאחר יד הוא בשמאל. וגם בקצר בשמאל נימא דעכ"פ קצירה הויא. וכן בכל המלאכות נימא כן. ועוד דא"כ גם בלאחר ידו ממש וברגלו בפיו ובמרפקו ג"כ יתחייב. דרושם מיהו הוה, והרי לכו"ע פטור בזה. ואי דרך לרשום גם בשמאל, הו"ל לרש"י ז"ל למימר דדרכו בכך. ודוק בזה ותשכח דמוכח מזה, דבכל המלאכות חייב בשמאל".
- (ז) חלקת יעקב (או"ח סי' י"א אות ה') – "בשאר מלאכות אין חילוק בין ימין לשמאל וכמבואר בתוספתא שבת פ"י הל' י"א התולש בין בימין בין בשמאל בשבת חייב וכן פסק התפא"ר בכלכלת שבת".
2. מראי מקומות – חזון יחזקאל (שבת פרק י' הל' י"א, חידושים), יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"ב עמ' ס"ט), עמק הלכה (ח"ב סי' כ"ד), מגדנות אליהו (ח"ב סי' צ"ט).
- (א) מסגרת הזהב (על כלכלת שבת סי' ב' ס"ק ג') – "וראייתי דהרי המוציא בשמאלו חייב. ק"ק ... נוכל לומר דרך בהמוציא הדין כן לא בשאר במלאכות חוץ מכותב".
- (ב) הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ט סעי' נ"א) – "דמש"כ המשנ"ב (סי' ש"מ ס"ק כג) דדוקא מלאכת כותב פטור ביד שמאל, אין כוונתו לפטור רק כותב, אלא כוונתו לפטור מלאכות הצריכות דייקנות שעשאן ביד שמאל שנגרעה המלאכה והוי שלא כדרכו".
- (ג) הגרש"פ זצ"ל (תורת היולדת פרק מ"א הע' ו').
- (ד) שבט הלוי (ח"ז סי' ס"ד, ח"ח סי' קע"ו הל' י"ד) – "הכותב בשמאלו או לאחר ידו וכו' פטור, בח"א כלל ט' ס"ב ומ"ב סי' ש"מ כתבו דבכל מלאכות מלבד כותב חייב גם בשמאל וה"ר מתוספתא שבת פ"י דחייב בשמאל לענין תולש, איברא העירו אותי למש"כ גאון ישראל ר' מרדכי בנעט במגן אבות מלאכת בורר לענין ברירת עצמות דפטור בבורר בשמאל מה"ת רק איסורא איכא יעש"ה. וכתבתי במק"א דלענ"ד דג' סוגי מלאכות לענין הלכה זו דשמאל, דהיינו הוצאה, כתיבה, ושאר מלאכות, דודאי הוצאה דלא נעשה פעולה בחפץ רק הוצאה בעלמא לכו"ע חייב בשמאל כמבואר במשנתנו שבת צ"ב ע"א. ולענין כתיבה פטור לכו"ע בשבת ק"ג ע"א, איברא לענין שאר מלאכות אותם המלאכות דרוב בני"א עושים בימין דוקא כקוצר וכונה וכו"ה ג' יש מקום גדול לפטור מה"ת בשמאל כמש"כ הגאון מגן אבות בבורר, והרי רש"י מנחות ל"ז ע"א על הש"ס שם מה כתיבה בימין כ' וז"ל דרוב בני אדם כותבים בימין והרי עינינו רואות דרוב ל"ט מלאכות עושים בימין כתפירה וכיו"ב, אעפ"י שיש לכתיבה עוד סבה לדקותה ודקדוקה מ"מ תולש שבתוספתא אולי ענין אחר דמה נפ"מ אם תולש בשמאל או בימין, עכ"פ הלכה זו לחייב בפ' שאר כל המלאכות בשמאל כמו בהוצאה עדין לענ"ד צ"ע לדינא. ושוב לאחר זמן הראו לי בס' חזון יחזקאל בתוספתא דשבת שם כדברינו דרוב מלאכת פטור בשמאל, וכ"ה בהגהות הגר"מ הורוביץ בש"ס וילנא פסחים. והכותב בשתי ידיו בשוה וכתב בין בימין בין בשמאל חייב: לשון זה בשתי ידיו בשוה צ"ע אם רצונו בשוה אבל אם עדין כותב בימין יפה יותר פטור, או דר"ל בשוה דדרכו לכתוב בשמאל כמו שדרכו לכתוב בימין, והיינו שמשמש בב' ידיו בשוה ואינו מרוב בני אדם שמשמשים רק בימין לכתיבה אבל לא דבעינן כתיבה שוה באיכותה ממש, וכדרך הזה נראה יותר כאשר הוכחתי במק"א בתשובה".

ב. בורר: ביד שמאל.

1. דרבנן.

- (א) מגן אבות (בורר סוף דף עד. ד"ה ונראה) – "בענין אכילת הדגים ובורר מהם העוקצים הדקים ויש ליטול המאכל בימין והעוקצין בשמאל, ולהפריש האוכל וה"ל אוכל מתוך הפסולת, אבל לא יטול העוקצין, דא"כ ה"ל פסולת מתוך אוכל, ואף על גב דעושה בשמאל, מכ"מ איסור איכא".
2. דאורייתא.
- (א) מגדנות אליהו (ח"ב סי' צ"ט) – "ולפי"ז יש לפרש דהא גופא קמ"ל השו"ע כאן דהבורר פסולת וכו' אפילו בידו אחת היינו איזה יד שיהיה בין יד שמאל בין יד ימין חייב, שאינו שינוי ודרך לבורר בין ביד ימין בין ביד שמאל וע"כ חייב כנ"ל בס"ד. ואפילו לפירוש המשנ"ב הנ"ל דקמ"ל השו"ע במילת "ידו אחת" דאע"ג דלנפח בידו אחת מותר מ"מ לגבי ברירה לא הוי שינוי וכנ"ל עיי"ב, מ"מ ג"כ משמע בשו"ע שגם בידו השמאלית חייב כשמברר פסולת מתוך אוכל, שהרי סתם השו"ע שכל ידו אחת חייב ולא חילק בין יד שמאל לימין, משמע דבין ימין ובין שמאל חייב, כנ"ל בס"ד להעיר".
3. מראי מקומות – שבט הלוי (ח"ח סי' קע"ו הל' י"ד, לשונו מובא לקמן), אוצרות השבת (פרק ג' סעי' ו').
- (א) מנחת יצחק (ח"ה סי' ל"ח אות א' ד"ה אמנם, עי' ח"א סי' ע"ה אות ז') – "בספר מגן אבות ... ומש"כ בשמאל לא הוי רק איסור, צ"ע, מדברי הח"א והובא במ"ב (סי' ש"מ ס"ק כב), דכל המלאכות חוץ מכותב חייב בין בימינו ובין בשמאלו עי"ש".

ג. קושר: ביד שמאל.

1. אינו שינוי.

- (א) חוט שני (ח"ב עמ' רכ"ב ד"ה אין) – "אין חילוק במלאכת קושר בין אם קושר ביד ימין או ביד שמאל, דיד שמאל אין זה שינוי".

ד. תופר: ביד שמאל.

1. נשמת אדם (כלל ל"ז סעי' ב) – "נ"ל דמותר לתחבן במחט בפרוכת בענין שלא יהיה קבוע אלא דרך ב' נקבים, דהא אפילו בתופר כה"ג לא מקרי תפירה אא"כ קשר, ובזה י"ל דגם המ"א מודה דמותר, ואינו מסתפק אלא כשעושה בדרך שיוכל להתקיים. וגם זה יעשה ביד שמאל, כענין שכתב א"ר בענין שבירת העוגות שכתובין עליו אותיות דהכותב בשמאל פטור".
2. מהר"י שטייף (סי' ט"ו) – "ומזה יש ללמוד זכות על הנהגות לחבר בגדים ע"י קרסין ומחט ... שהחיבור ע"י מחט אין זה תפירה וע"כ נוהגין היתר זה ומ"מ יש לחוש שלא לתחוב המחט שלשה פעמים ... וע"כ יפה הורה הג' להתיר במקום צערא דינוקא או מפני צניעות, ויש להורות לעשות החיבור ביד שמאל שיש לצרף דזה הוי בגדר שינוי וכלאחר יד ובזה יש להקל לצורך".
3. הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"מ ס"ק ט"ו.ב) – "לא מצינו מפורש שיהיה שינוי ביד שמאל במקום יד ימין אלא בכתיבה, אך מכיון שכן מצאנו שינוי לגבי תפירה אם הוא תופר בתפירות של מעשה הדיוט כגון תפירות רחבות ותפירות אחת למעלה ואחת למטה, וכאן שמדובר בכבוד המת אפשר להקל ולסמוך שזה רק מדרבנן ולתפור אותו ביד שמאל כדי שלא יתנוול".

ה. קורע: ביד שמאל.

1. הוי שינוי.
- (א) שרגא המאיר (ח"ג סי' קי"ח הל' שבת אות י"א, אות י"ב) – "משום כבוד הבריות יש להתיר לקרוע, אבל לא במקום מדה, ולא במדה, ורק ביד שמאל".
- (1) לא נראה משאר פוסקים.
2. לא הוי שינוי.
- (א) אבני ישפה (ח"א סי' ע"ז ענף ב' אות ב') – "ואפשר לקרוע במרפק או ברגל אבל אינו מועיל לקרוע ביד שמאל כי יד שמאל חשיבא שינוי רק במלאכת כתיבה".

ו. נטילת נשמה: ביד שמאל.

1. לר"ש שאין היתר קלקול גבי חבורה והעברה, אם יש היתר של כלאחר יד - ע"י לעיל.
2. מילה: ביד שמאל.
- (א) כלאחר יד.
- (1) שיטה לר"ן (ריש דף קל.) – "גבי מילה דניתנה שבת לידחות אצלה אפי' אפשר בלא חילול, ולא מהדרי' במילה לעשותה בשמאלו או לשנות בה משום דלא חשבי' מילה דחיי' לשבת אלא היתר גמור אצלו".
3. שחיטה: ביד שמאל.
- (א) כלאחר יד.
- (1) ע"י רע"א (חולין ריש דף טו:) – "לשוחטו כלאחר יד ... ואפשר דאף בשמאל מקרי כלאחר יד כמו בכותב בשמאל בפ' הבונה".
- (2) ראמ"ה (פסחים דף סו.) – "דליכא מלאכה מה"ת, כגון שישחוט בשמאל".
- (3) שבט הלוי (ח"ז סוף סי' ס"ד) - לשונו מובא לעיל.
- (ב) אינו שינוי.
- (1) תפארת יעקב (כלכלת שבת סי' ב' ס"ק ג' ד"ה עובדין) – "ראיתי בהגהות הגאון אלעזר משה הורוויץ זצ"ל ... שכתב בפשיטות דשוחט בשמאל דפטור ע"ש. ותמוה".
- (2) חלקת יעקב (או"ח סי' י"א אות ה') – "דין זה אמת דבשארי מלאכות אין חילוק בין ימין לשמאל אע"ג דלענין כתיבה שמאל הוי כלאחר יד, לא כן בשארי מלאכות, וצריכין להבין דברי ספר התרומה, דבהפילה סכין ושחטה (דמשמע אפי' במתכונ) דמקרי כלאחר יד, הרי בשמאל לא הוי בשארי מלאכות כלאחר יד. אכן הסברא פשוטה דבכל מלאכה אינו חייב בשבת רק כשיעשה אותה בדרך שרגיל לעשותה בלא שינוי, משה"כ כתיבה רוב בני אדם כותבין בימין כפרש"י במנחות ל"ז ריש ע"א משה"כ בשמאל פטור, אבל בשארי מלאכות דרכן לעשות גם בשמאל משה"כ חייב, ומשנה מפורשת שבת צ"ב א' המוציא בין בימיו בין בשמאלו חייב בפיו במרפקו... פטור, וכן גם בתוספתא הנ"ל לענין תולש בפיו ובמרפקו פטור, ומחדש ספה"ת דבהפילה סכין גם כן מקרי כלאחר יד לענין שחיטה, אף דבשמאל הוי כדרכו, בהפילו הוי כלאחר יד ופטור".
- (ג) מראי מקומות – מנחת יצחק (ח"ז סי' כ"ט ד"ה אמנם).
4. מראי מקומות – מגדנות אליהו (ח"ב סי' צ"ט, "וצ"ע").
- (א) חשוני חמד (יומא דף טו.) – "שאלה. נאמר ברמ"א (יו"ד כג ה) שחט בעוף רוב שנים, ושוהה העוף למות, יכנו על ראשו להמיתו, ולא יחזור וישחוט ... ויש להסתפק כשצריך לשחוט בשבת עוף עבור חולה שיש בו סכנה, ושחטו רוב שנים והעוף שוהה למות, האם גם בשבת מותר לסיים את השחיטה, בסכין פגום או בהכאה על ראשו ... ומה שיש לעשות הוא, להכותה ע"י עכו"ם, ואם אין עכו"ם יש לעשות זאת ביד שמאל, או לשוחטה בסכין פגומה או להכותה. אך יתכן שיד שמאל לא תחשב לשינוי, כיון שהכאה בשמאל מועילה כמו בימין, ואולי אינה נחשבת כשינוי, אזי יש להכותה כלאחר יד או בדרך גרמא".

ז. שירטוט: ביד שמאל.

1. אינו שינוי.
- (א) יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"ב עמ' ק"ט ד"ה שיעורו).
- (ב) שבט הלוי (ח"א סי' קי"ד) – "שריטה בשמאל חייב".

(ג) חוט שני (תורת המלאכות המשרטט סוף ס"ק י"ד) – "אין נפקא מינה כל כך באיזה יד עושה את השרטוט, ויכול לעשות אותה פעולה עם אותה תוצאה בשתי ידי".

2. מראי מקומות – מנחת סולת (מצוה ל"ב אות ל"ו ד"ה ויל"ע), תורת המלאכות (המשרטט ס"ק י"ד).

(א) הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד דף עה:; עמ' שס"ה) – "והנה בשעת ניתוח נוהגים הרופאים לסמן בגוף עם עט אדומה את שטח מקום הניתוח. ולכאורה קיימת נפ"מ בין פירוש רש"י לפירוש הרמב"ם, והוא על פי מה שכתב המשנ"ב (סימן שמ סוף ס"ק כב) וז"ל: 'כתב החיי אדם דכל המלאכות חוץ מכותב חייב בין בימינו בין בשמאלו'. לפי זה יש לחקור מה דינו של המשרטט בשמאל, דלפי הרמב"ם יתכן שהוא פטור מאחר והוא מצרכי הכתיבה, אם כן כשם שהכותב בשמאל פטור כך המשרטט בשמאלו פטור. ולפי רש"י צ"ע, דאולי דומה לשאר מלאכות דחייב גם בשמאלו. וצ"ע דאולי מכיון שדרך השירטוט להיות מדויק, ומכוון ממש, לכן פטור בשמאל".

ח. הוצאה: ביד שמאל.

1. אינו שינוי.

(א) משנה (דף צב.) – "המוציא בין בימינו בין בשמאלו, בתוך חיקו או על כתיפיו - חייב, שכן משא בני קהת. כלאחר ידו, ברגלו, בפיו, ובמרפקו, באזנו, ובשערו, ובפונדתו ופיה למטה, בין פונדתו לחלוקו, ובשפת חלוקו, במנעלו, בסנדלו - פטור, שלא הוציא כדרך המוציאין".

(ב) תפארת ישראל (כלכלת שבת סי' ב' ס"ק ג').

(ג) שבט הלוי (ח"ט סי' צ"א הל' י"ד).

(ד) ארחות שבת (פרק ל' הע' ס"ה) – "אמנם אם מוציא חפץ בשמאלו חייב כמבואר במשנה דף צב. ואין זה דומה לכתיבה בשמאל, והטעם משום שכתובה הוא מלאכה המצריכה אימון היד ודיוק ולכן אין דרך לכתוב בשמאל, משא"כ מלאכת הוצאה".

2. הסבר – "ר"י מלוניל (דף קג.).

(א) שיטה לר"ן (דף קג. ד"ה אמר) – "ואיכא למידק דהכא פטרי' במי שאינו שולט בשתי ידי או כתב בשמאל ואילו המוציא בין בימינו בין בשמאלו חייב, וי"ל דהוצאה מלתא שכיחא היא לשמאל כמו לימין אבל כתיבה שהיא מלאכה דקה לאו אורח ארעא למיכתב בשמאל".

מקלקל

ג] קורע בחמתו: לפי ר' יהודה.
ד] מקלקל בחבורה.

א] גדרים.
ב] פעולה שאינה קלקול ואינה תיקון.

א] גדרים.

א. משנה (חגיגה דף י.) – "הלכות שבת חגיגות והמעילות הרי הם כהררים התלוין בשערה".
1. גמרא (חגיגה סוף דף י.) – "הלכות שבת מיכתב כתיבן. לא צריכא, לכדברי אבא. דאמר רבי אבא: החופר גומא בשבת ואין צריך אלא לעפרה פטור עליה. כמאן, כרבי שמעון, דאמר: מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. אפילו תימא לרבי יהודה, התם מתקן, הכא מקלקל הוא. מאי כהררין התלוין בשערה. מלאכת מחשבת אסרה תורה, ומלאכת מחשבת לא כתיבא".

ב. חסרון של מלאכת מחשבת.

- מקלקל.
- א] עי' חגיגה (סוף דף י.) – לשונו מובא לעיל.
- ב] רש"י (דף לא: ד"ה לעולם, סנהדרין סוף דף פד:) – "וכל המקלקלין פטורין בחלול שבת, דמלאכת מחשבת כתיב".
- ג] רמב"ן (דף קו. ד"ה ואשוב) – "דטעמא דכל המקלקלין פטורין נמי משום דבעי' מלאכת מחשבת כדמוכח בסוף פרק קמא דחגיגה".
- ד] תוס' (דף עה. ד"ה מתעסק, ד"ה טפי, ב"ק דף לה. ד"ה חובל, סנהדרין דף פה. ד"ה ורבי) – "דהא טעמא דמקלקלין פטורין היינו משום דבעינן מלאכת מחשבת כדמוכח בספ"ק דחגיגה".
- ה] שיטה לר"ן (דף קו. ד"ה והרבה) – "דהוא מקלקל גמור שכל מה שאין דרכן של בני אדם לקלקל בשביל אותו התיקון אין זה מתקן אצל שבת דמלאכת מחשבת בעי'".
- ו] חי' הר"ן (דף קו.) – "ומאי דפטרינן במקלקל תרווייהו נפקי לן משום דבעינן מלאכת מחשבת".
2. מלאכה שאינה צריכה לגופה – עי' חגיגה (סוף דף י., לשונו מובא לעיל), רש"י (דף צג: ד"ה ור'), פסקי רי"ד (דף צד. ד"ה את), רמב"ן (דף קו. ד"ה ואשוב), רשב"א (ב"ק לד: ד"ה תני), תוס' (סנהדרין דף פה. ד"ה ורבי), חי' הר"ן (דף קו.).
3. דבר שאין מתכוין, מתעסק – ב"ק (דף כו.), כריתות (דף יט.), מהרש"ם (עין הרועים ערך דבר שאינו מתכוין אות ג').
4. שינוי, כלאחר יד – חלקת מחוקק (אה"ע סי' קכ"ג ס"ק ה'), ב"ש (שם ס"ק ד'), ועוד.
5. מתקיים.
- א] עי' רשב"א (דף קטו: ד"ה הא), הו"ד בבה"ל (סי' ש"מ סעי' ד' ד"ה משקין).
- ב] אבני נזר (או"ח סי' ר"ט אות י') – "והטעם צריך לומר דוקא בשבת דבעינן מלאכת מחשבת ואם אינו מתקיים לא הוי מלאכת מחשבת".
6. מראי מקומות – מנחת אשר (שבת סי' נ"ה, שלמד ט"ו דינים ממלאכת מחשבת).
- א] יש שני מובנים במלאכת מחשבת. א] משום מחשבה של העושה. ב] משום מלאכה חשובה [אומנות].
- 1) מלאכת מחשבת (אקער, פרק י"ח).
- 2) לקוטי הערות (עמ' י"א).
- 3) דף על דף (דף קו., עמ' קס"ב) – "בספר אשר לשלמה (לגר"ש ברמן ז"ל) שיש שני מובנים במלאכת מחשבת - א. משום מחשבה של העושה. ב. משום מלאכה חשובה - אומנות (כמו שכתב התרגום מלאכת אומניא)".
- 4) שבות יצחק (ח"ו פרק י"ב) – "וחזינן דשתי משמעויות יש למלאכת מחשבת, גם משמעות מחשבה וכונה, וגם משמעות מלאכת אומנות".

ג. מקלקל הוי איסור דרבנן – מ"ב (סי' שט"ז ס"ק ל', "דכל המקלקלין בכל מלאכות שבת אף שפטורין מחטאת מ"מ אסורין". בה"ל ריש סי' ש"ד, "דמקלקל פטור אבל אסור בכל המלאכות והוי מכין אותו מ"מ ולא מצינו שום שבות שיהיה מותר ע"י ישראל משום שהוא לצורך שבת"), ערה"ש (סי' רמ"ב סעי' ל"ז), פוסקים.

ד. דבר קלקול (כמו איסורי הנאה), ודרך העולם תיקון.

1. תיקון – יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות ח"א עמ' י"ז).

ה. האם קלקול למצוה חשיב תיקון.

1. מראי מקומות – הגר"ש קלוגר זצ"ל (שבת לישראל עמ' קע"ז).

ב] פעולה שאינה קלקול ואינה תיקון.

א. ראשונים.

- חסרון של תיקון הוי קלקול.
- א] תוס' (גיטין דף יט. ד"ה מוחק) – "ומקלקל לא הוי, דעל הכתיבה זאת תהא כתיבה העליונה רישומה ניכר טפי משאם היתה תחתונה לבדה".
- תוס' (שבת דף קו. ד"ה בחובל) – "דאפילו במקלקל גמור משכחת לה דהויא צריכה לגופה כגון חובל ומבעיר באיסורי הנאה".

2. רק קלקול ממש הוי קלקול.

(א) רש"י (גיטין דף יט. ד"ה מקלקל) – "ולמאן דמיחייב לא הוה מקלקל כל כך שהרי כתבו ניכר".
רש"י (שם ד"ה מוחק) – "ולא כותב שמתחילה היה כתוב הגון מעתה".

(1) י"ל – הגר"ח שליט"א ("מרש"י אין רא' שהרי עשה כתב חדש והכתב בזה תיקון), (אע"פ שה' כתב אחר מ"מ כתב זה הוא תיקון), ובלבד שלא יהי' מקלקל", מלאכת מחשבת (ח"ב סי' א').

(2) עי' אבני נזר (או"ח סי' מ"ח אות י"ז, לשיטתיה) – "מסתמא גם אם הי' שניהם שוים דפטור".

(ב) מגיד משנה (שבת פרק א' הל' י"ז), הו"ד ס' הזכרונות (שבת פרק א' מלאכת חורש) – "גומא במקום שאין בו קלקול אע"פ שאינו צריך לה חיוב עליה לדעת רבינו ז"ל שפסק כר"י וזה פשוט".

(1) י"ל דברי המ"מ וס' הזכרונות, דמכיון שאין קלקול בגוף המלאכה [הגומא], לכן מחייבין ליה משום התועלת שיש לו מהעפר – עי' אגלי טל (חורש ס"ק ו').

ב. פוסקים.

1. חסרון של תיקון הוי קלקול.

(א) אגלי טל (חורש ס"ק ו') – "ובעיקר דברי הרב המגיד שכתב שאם הי' הגומא במקום שאין בו קלקול חייב. ולכאורה בשבת מתקן בעיניו ... אפילו אין קלקול בגומא עצמה רק שאינו מתקן פטור".

(ב) אור שמח (הל' יו"ט פרק ג' הל' ט' ד"ה אולם) – "כל מילי דלא הוי מתקן ולא הוי מקלקל פטור, זה תלוי שיהא תקון במציאות".
(ג) חזו"א (קהלות יעקב שבת סי' מ"ו ד"ה ומרן) – "ומרן הגאון חזו"א זצללה"ה הביא רא' דכל שאין בהמלאכה לא תיקון ולא קלקול, לא נחשב מלאכה גם לר"י וכעין מקלקל הוא, מדאמר בשבת דע"ה דרב אמר שוחט משום צובע ואמר טעמא דלא ליהכו עלה משום דניחא ל' בצביעה זו כי היכי דליקפצו עלה לזבוני ע"ש, הרי דכל דליכא שום תועלת בדבר, אינו מלאכה אפילו לר"י, דהא רב כר"י סבר בדף מ"ב".

(1) י"ל – מגן אבות (דף עג, שוחט. ע"ש בהע' ע"ד).

(ד) קהלות יעקב (שבת סי' מ"ו ד"ה ועוד נראה שאפי') – "דכל דבר שאין בו שום תיקון כלל חשוב כמו מקלקל דלאו מלאכה היא".
קהלות יעקב (שבת סי' ב' ד"ה והטעם) – "דלא נחשב מלאכה אא"כ אית בה תיקון דאל"כ דינו כמקלקל".

(ה) אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב סוף ענף ו', ענף ג' ד"ה ומש"כ) – "דאם אינו מתקן יש לו דין מקלקל", גבי קורע.
(1) י"ל שצריך תיקון ממש גבי מלאכות של סתירה [כמו קורע, או סותר] – נתיבות שלום (סי' ל"א אות ה', דלא כרש"י בגיטין), שלמי ניסן (פרק האורג עמ' פ' אות ב', עמ' קי"ב ד"ה ועיין), עי' ארחות שבת (פרק ל' הע' מ"ו).

ג. רוב פעמים הוא משאצ"ל – נתיבות שלום (סי' ל"א אות ב'), שלמי ניסן (פרק האורג עמ' פ' אות ב').

1. נ"מ, תוס' (דף קו.) איסורי הנאה. שצריכה לגופה, אבל מקלקל.

ד. מראי מקומות – תוס' (שבת דף לא:), מרכבת המשנה (הל' שבת פרק א' הל' א'), מהר"ם שי"ף (סנהדרין דף פד:), אמרי בינה (שבת סי' ל', סי' ל"ב), שביתת השבת (מעשה חושב פרק ב' אות ב' ד"ה כתבו, פרק ג' ד"ה איתא, זורע ס"ק א' ד"ה ובספר), ישועת דוד (או"ח סי' כ"ו ד"ה ובסימן), משנת רע"א (האיר יוסף סי' קי"ב, והוספות, ע"ש), נתיבות שלום (סי' ל"א), משנת השבת (דף עג: עמ' כ"ג. דף עה: עמ' קפ"ח אות ד'), ארחות שבת (פרק ל' סעי' כ"ד, סעי' כ"ה).

1. קצות השלחן (סי' קמ"ד ס"ק ג' ד"ה ומ"מ) – "דברי הדגו"מ יל"ע בהם, דמש"כ דהוי מקלקל, (וכ"כ הט"ז דהוי מקלקל וסיים בצ"ע), י"ל דזה במקום שמקלקל באמת כגון חופר גומא וא"צ לה דהוי קלקול בקרקע, אבל בנ"ד שעושין האותיות לנוי בעלמא ואם משבר האותיות בעוד העוגה קיימת הוי מקלקל, אבל משבר האותיות בשעת אכילה שאז א"צ כלל להאותיות איזה קלקול שייך בזה, הא לא קלקל כלום. אחרי שלא נעשו האותיות לתמיד רק עד זמן האכילה".

ג] קורע בחמתו - מה דין לפי ר' יהודה (מה הפשט בגמ' "מי שרי").

גמרא (שבת דף קה:): – "אימר דשמעת ליה לרבי יהודה במתקן, במקלקל מי שמעת ליה. אמר רבי אבין: האי נמי מתקן הוא, דקעביד נחת רוח ליצרו. וכהאי גוונא מי שרי. והתניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר משום חילפא בר אגרא, שאמר משום רבי יוחנן בן נורי: המקרע בגדיו בחמתו, והמשבר כליו בחמתו, והמפזר מעותיו בחמתו יהא בעיניך כעובד עבודה זרה; שכך אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך. עד שאומר לו עבוד עבודה זרה והולך ועובד. אמר רבי אבין: מאי קראה לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר, איזהו אל זר שיש בגופו של אדם הוי אומר זה יצר הרע".

א. פטור.

1. ר"ח (דף קו.) – "ואית מן רבנן דטעו ... אלא לישנא דיקא הכי היא וכה"ג מי מיחייב דכיון דאמר ר' אבין מתקן הוא משום דעביד נחת ליצרו ומשום הכי מחייב ר' יהודה על מלאכה שאינה צריכה לגופה. אקשינן עליה האי תיקונא הוא אדרבה האי קלקולא רבה הוא משום דמגרה יצרו בעצמו ומקלקל הוא. ולא שמעינן לר' יהודה במקלקל דמחייב נדחה ר' אבין ובטיל פירוקיה לגמרי".

2. רש"י (דף קה: ד"ה מי) – "מי שרי והא תניא כו'. אלמא לאו מתקן הוא, שמלמד ומרגיל את יצרו לבא עליו".

3. תוס' (דף קה: ד"ה לא) – "דאי בחמתו פשיטא דפטור".

4. ראב"ד (פרק ח' הל' ח') – "אבל החובל בחבירו אע"פ שנתכוין להזיק חייב מפני נחת רוחו. א"א כמה נפלאים דבריו ומתמיהין אסופותיו שהרי אפילו קריעת בגדיו אם לא להטיל אימה על אנשי ביתו קראוהו עובד ע"ז (שבת קה) וכ"ש חובל בחבירו (ואפילו לנקימה".

5. ההשלמה (דף קה:) – "ואי לא עביד למירמא אימתא אינשי ביתיה פטור לדברי הכל דמקלקל הוא".
6. ר"י מלוניל (דף קה:).
7. נמ"י (דף קה:).
8. רמב"ן (דף קה:) – "ומיהו לפום תירוצא דמסקנא דאוקימנא דעביד למירמא אימתא אינשי ביתיה תרוייהו ר"י נינהו ומתני' בדלא רמי אימתא וברייטא בדרמי אימתא, ועל מת דעלמא אפי' לר"י פטור לעולם דקלקול גמור הוא".
9. רשב"א (דף קה: ד"ה הא) – "ולמסקנא דאסיקנא דקורע למירמא אימתא אנשי ביתיה כולהו כרבי יהודה נינהו, ומתני' בקורע לעשות נחת רוח ליצרו ומתניתא למירמא אימתא אנשי ביתיה".
10. ח' הר"ן (דף קה: ד"ה חמתו, ד"ה לא) – "לא צריכא דקא עביד למירמא אימתא אינשי ביתיה. ומינה דכל היכא דלא עביד משום הכי אלא למעבד נחת רוח ליצרו בלבו פטור, ולפיכך אני תמה על הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ב מהלכות שבת ...".
11. שיטה לר"ן (דף קה: ד"ה וכי) – "וכי האי גונא מי שרי והתניא וכו'. פי' דכיון שמרגיל את יצרו לבוא עליו לאו מתקן הוא אלא מקלקל ובהא מודה ר' יהודה דפטור אם קרע בשבת דמקלקל גמור הוא".
12. ריטב"א (קה: ד"ה והקשו) – "דאפשר לאוקמה מתני' אפילו לרבי יהודה ובקורע שלא להטיל אימה על בני ביתו דהוה ליה מקלקל שהוא פטור, וכן עיקר".
13. תוס' הרא"ש (דף קה: ד"ה וכי, ד"ה לא) – "וכי האי גונא מי שרי, פירוש וכיון דאסור אע"ג דמתהני לא כמתקן חשיב ליה".
14. מאירי (דף קה:) – "ואף לדעת הפוסקים כר' יהודה שאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה לא אמרה אלא כמתקן הא במקלקל לא ומ"מ כל שיש בה צד תקון כגון שהוא עושה להטיל אימה על אנשי ביתו חייב לדעת ר' יהודה ולשטת הפוסקים כמותו הא כל שאינו עושה כן אלא דרך כעס גמור פטור שאין בזה צד תקון אע"פ שעושה נחת רוח ליצרו שהרי הוא חוטא בה וכמ"ש הקורע בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו והמפזר מעותיו יהיו בעיניך כעובדי ע"ז ואף בזו גדולי המחברים כתבו שהוא חייב וכן במבעיר גדישו או שורף דירתו הואיל וכונתו להנדם משונאו וכן חובל בחבירו בשעת מריבה שכל אלו מתקנים הם אצל יצרם הרע והם דברי תימא אלא שכבר הרגישו בהם גדולי המגיהים".

ב. חייב.

1. רמב"ם (פרק ח' הל' ח', פרק י' הל' י', פרק י"ב הל' א') – "החובל בחבירו אף על פי שנתכוון להזיק חייב מפני נחת רוחו שהרי נתקררה דעתו ושככה חמתו והרי הוא כמתקן, ואף על פי שאינו צריך לדם שהוציא ממנו חייב".
2. סמ"ג (לאוין ס"ה, קורע) – "הקורע בחמתו או על מתו הואיל וחמתו שוככת בדבר זה הוי כמתקן וחייב, לר' יהודה שאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה".
3. סמ"ק (מצוה רפ"ב) – "הקורע בחמתו או על מתו הואיל וחמתו שוככת בדבר זה חייב שהרי הוא כמתקן".
4. ארחות חיים (שבת סי' י"ד-ט"ו, סי' קצ"א).
5. כל בו (סי' ל"א) – "והקורע בחמתו או על מתו חייב, משום שהוא מתקן שמתישב דעתו".
6. ר' פרחיה (דף קה:).
7. אהל מועד (שער השבת דרך ה' נתיב ח') – "הקורע בחמתו חייב מפני שהוא כמתקן הואיל וחמתו שככה בכך".
8. רע"ב (פרק י"ג משנה ג') – "והלכה שהקורע בחמתו חייב, שאף ע"פ שמקלקל הוא אצל הבגד, מתקן הוא אצל יצרו ודעתו מתישבת עליו בכך".
9. ח"א (כלל כ"ט סעי' א') – "הקורע הוא מאבות מלאכות. ודוקא כשהוא לתקן, כגון שקורע על מי שחייב לקרוע עליו, דמתקן בקריעה זו שעושה מצוה. וכן הקורע בחמתו, שעושה נחת רוח ליצרו. כל זה לשיטת רמב"ם דמלאכה שאינו צריך לגופה חייב".
10. שלחן שלמה (סי' שט"ז סעי' ח') – "ואף אם עושה לנקמה חייב שעושה נחת רוח ליצרו וה"ה הקורע בחמתו".

ג. מראי מקומות.

1. מג"א (סי' שט"ז ס"ק ט"ו) – "ובחובל באדם או בבהמת חבירו דרך נקמה הרמב"ם מחייב שעושה נחת רוח ליצרו והראב"ד פוטר ע"ש ועס"ר רע"ח מ"ש וה"ה בקורע פליגי".
2. א"ר (סי' שט"ז ס"ק י"ט) – "החובל באדם או בבהמת חבירו דרך נקמה, לרמב"ם [פ"ח ה"ח] חייב ולראב"ד פטור, והוא הדין בקורע".
3. מ"ב (סי' שט"ז ס"ק ל', סי' ש"מ סעי' י"ג ד"ה אין, סעי' י"ד ד"ה וחייב [הראשון]) – "ואם עשה חבלה באדם דרך נקמה או בבהמה חיה ועוף של חבירו באופן זה ויצא הדם או נצרר דעת הרמב"ם שחייב בזה בכל גיוני כי איננו בכלל מקלקל והטעם מפני שמיישב את דעתו בדבר זה וינוח יצרו והואיל וחמתו שוככת בדבר זה הרי הוא כמתקן וחייב וה"ה בקורע בחמתו והראב"ד פוטר ע"ש".
4. ערה"ש (סי' שט"ז סעי' כ"ו, סי' שי"ז סעי' כ') – "וכתב הרמב"ם שם [הל' ח'] דזה שנתבאר במכיון להזיק פטור מפני שהוא מקלקל במה דברים אמורים בבהמה חיה ועוף וכיוצא בהם אבל החובל באדם אע"פ שנתכוון להזיק חייב מפני נחת רוחו שהרי נתקררה דעתו ושככה חמתו וה"ז כמתקן ואע"פ שא"צ להדם שהוציא ממנו חייב עכ"ל וזהו לשיטתו שפסק במלאכה שאינה צריכה לגופה חייב אבל לרוב הפוסקים פטור שהרי א"צ לגוף החבלה וכן הוא להדיא בגמ' [ק"ה:] דזה תלוי בפלוגתא דר"י ור"ש ע"ש וכן פסק הרמב"ם בפ"י דין י' לענין קורע דהוה מקלקל דבקורע לשכך חמתו ה"ז כמתקן וחייב וכן ברפ"ב לענין הבערה להשחית דשורף גדישו או ביתו של חבירו כדי להנדם בו ובזה שככה חמתו חייב ע"ש והראב"ד וכמה מן הראשונים חולקים עליו דבכה"ג אף לר"י לא מיחייב דהן אמת דמקודם אומר הש"ס לר"י דזה מקרי מתקן דקעביד נחת רוח ליצרו אבל הא פריך על זה וכה"ג מי שרי והתניא המקרע בגדיו בחמתו והשובר וכו' יהא בעיניך כעובד עכו"ם שזהו אומנתו של יצה"ר וכו' ע"ש הרי דוחה מה שאמר מקודם שזה מקרי מתקן והרמב"ם ס"ל שאינו דוחה הדין אלא כלומר דבדאי אסור לעשות כן אפילו בחול מיהו לענין שבת מקרי מלאכה דעכ"פ מתקן לתאוותו המזוהמת ואיסור יש בזה ג"כ אף בחול [ע"מ"מ שם]."

5. ראמ"ה (דף יב. ד"ה רבא) – "ור"נ אומר לבנתיה קטילו, ואשמעינן קלא ר"ל דליהוי צריך לגוף הריגה שדרך נקמה בעלמא והכל כי היכי דנידעי דשריא כב"ה, ודרך נקמה בעלמא חייב אף לרש"י, ול"ד לקורע בחמתו, דהתם כיון דבמקדש לא היה קורע אלא ע"מ לחפור, לר"ש דלא אזיל בתר מחשבת צורך המלאכה לא מחייב בתיקון אחר, אבל הכא חייב לכ"ע והוי רבוא טפי".

ד. מקלל בחבורה.

א. מקור למחלוקת: שלר' יהודה פטור, ולר' שמעון חייב.

1. קבלה היתה בידם – תוס' (דף קו. סוף ד"ה דאמר, סנהדרין דף פד: ד"ה מאן), עי' ר' ניסן גאון (דף קה:).
2. מחלוקת ר"ש ור"י גבי מקלל, תלוי במחלוקת גבי משאצ"ג – רש"י (דף קו. ד"ה מתני'), רמב"ן (דף קו. ד"ה ואין), בעל המאור (דף לז:), "ופלוגתייהו דר"י ור"ש לא אשכחן לה עיקר ברור בכולי תלמודא אלא שאנו תולין מחלוקתם זו בזו כמחלוקתם במלאכה שאינה צריכה לגופה שהובררה בכמה מקומות במס' שבת", רשב"א (דף קו. ב"ק לד: ד"ה תני), ריטב"א (דף קו. ד"ה לכך).
3. מראי מקומות – בה"ג (סי' ז' שבת פרק כ"ד סוף עמ' קל"ח), "גבי מקלל דקאמרינן הלכה כרבי יהודה או כרבי שמעון, איפכא נינהו, רבי יהודה פטור ורבי שמעון מחייב. ולא אשכחן ליה דוכתא דפליגי בהדיא, אלא מדוקייהו במתכוין, ר' יהודה סבר דבר שאין מתכוין אסור, דווקא מתקן, אבל מקלל הא לא נחא ליה, כי אמר רבי יהודה דבר שאין מתכוין אסור במתקן, דכיון דניחא ליה בגויה ואף על גב דלא קא מיכוין כיון דממילא קא הויא ליה הנאה אסר ר' יהודה, אבל במקלל הא לא נחא ליה, ש"מ במקלל כר' שמעון סבירא ליה דפטור".

ב. הלכה.

1. לפי החשבון.

- א) ר' אבהו ור' יוחנן: תלוי במחלוקת אם פסק כר"ש או כר"י – רש"י (דף קו.), ר' שמואל (תוס' ריש דף קו.), תוס' רי"ד (מהדורא תליתאה), עי' רמב"ם (פרק ח' הל' ז', פרק י"ב הל' א', לשונו מובא לקמן).
- 1) מגיני שלמה (ריש דף קו.) – "לענ"ד נראה דרש"י מחלק בין פוק תני לברא למשתיק ליה דחולין (טו.), דמשתיק ליה משמע כמאן דאמר ליה סמי ברייתא זו לגמרי ולא תתנייה עוד כלל, ולכן פריך שפיר משום דסבר כר' יהודה מאן דתנא כר' מאיר כו'. אבל פוק תני לברא משמע דלא תתני ברייתא זו בפני, דלדידי אינה משנה דסבירא לי כר' יהודה. ויש להביא ראיה לפירוש זה מהא דאמרינן ...".
- ב) מחלוקת בתוך ר"ש – תוס' (דף קו. ד"ה חוץ), רמב"ן (דף קו.), בעל המאור (דף לח.), רשב"א (ב"ק לד: ד"ה תני), ריטב"א (דף קו. ד"ה והשתא).
2. צריך לכלבו ולעפרו – רמב"ם (פרק ח' הל' ז', "החובל בחי שיש לו עור חייב משום מפרק, והוא שיהיה צריך לדם שיצא מן החבורה, אבל אם נתכוון להזיק בלבד פטור מפני שהוא מקלל". פרק י"ב הל' א', "המבעיר כל שהוא חייב, והוא שיהא צריך לאפר, אבל אם הבעיר דרך השחתה פטור מפני שהוא מקלל"), מ"ב (סי' שט"ז ס"ק ל', "וכ"ז מיירי כשצריך לדם החבלה לכלבו או לאיזה ענין").
- א) רואים ברמב"ם [שפסק כרב יהודה], שלמד את הסוגיא כרש"י, וצריך לכלבו ואפרו כדי שלא יהיה קלקול.
- ב) מקרים של תיקון - עי' סי' שט"ז סעי' ח', לשיטות ומראי מקומות.
3. לא צריך – טל אורות (מג"א סי' רע"ח ס"ק א', "והקשה בספר ט"א דף מ' דבח"מ סימן תכ"ד פסק הטור דהחובל בחבירו בשבת פטור מתשלומין משום שחייב מית' וכאן פסק דמלאכ' שאצ"ל פטור וי"ל דספוקי מספק' ליה וגבי ממון המע"ה ול"נ דלר' אבהו חובל חייב אפי' לר"ש אפי' א"צ הדם לכלבו עכ"ל").
4. מראי מקומות.
- א) שעה"צ (סי' שט"ז ס"ק מ"ה) – "כן כתב הרמב"ם שפסק כר' יוחנן לגבי ר' אבהו תלמידו".
- 1) צב"ג בדברי השעה"צ: שהרמב"ם פסק כר' יהודה, ואנחנו (רוב פוסקים) פוסקים כר"ש. ולכן היה צריך לפסוק להיפך, דמקלל בחבורה ובהבערה תמיד חייב אף בא"צ לדם ולאפר. כדאי' בהערה"ש, לשונו מובא לקמן.
- 2) ואולי י"ל, שהמ"ב למד את הסוגיא או כתוס' או כהרמב"ן. ולכן צריך את הדם והאפר גם לפי ר"ש. ורק מביא בהשעה"צ ראיה מהרמב"ם, שפסק כר' יוחנן לגבי ר' אבהו תלמידו. אמנם, לא משמע כן מהשעה"צ. וצ"ע.
- ב) ערה"ש (סי' שט"ז סעי' כ"ח, סעי' כ"ט) – "ולכן הרמב"ם שפוסק כר"י במלאכה שאינה צריכה לגופה לכן פסק בחובל וצריך לדם ובמבעיר וצריך לאפר דחייב אבל בא"צ לדם ולאפר פטור משום דהוי מקלל והנה לפ"ז לשארי הפוסקים דפסקי כר"ש במלאכה שאינה צריכה לגופה היה להם לפסוק להיפך דמקלל בחבורה ובהבערה תמיד חייב אף בא"צ לדם ולאפר ולא מצינו מי שפסק כן והן אמת דהטור והש"ע לא נחתי בחיובים דכיון דאפילו מקלל אסור מדרבנן שוב לא נחתי לחלק בין חיוב דאורייתא לדרבנן כידוע מ"מ לדינא יש לנו לדעת איך הוא לשיטה זו: והנה לשיטת רש"י ודאי כן הוא דלר"ש חייבים בחובל ובמבעיר אע"פ שא"צ לשום דבר אמנם רבותינו בעלי התוס' [ק"ו. ד"ה חוץ מחובל] חידשו שם בזה דלר"ש גופה יש פלוגתא בגמ' שם בזה דר' אבהו ס"ל דלר"ש חייב בלא שום תקון ור' יוחנן ס"ל דאפילו לר"ש צריך תקון קצת או תקון דמצוה או שצריך לכלבו ולאפרו וזה מקרי צריך לגופה והיינו כיון דעצם המצוה נעשית באופן זה צריך המלאכה לגופה של מלאכה כדי לעשות המצוה אמנם חובל וצריך הדם לכלבו ומבעיר וצריך לאפרו ודאי זה מקרי א"צ לגופו כמו חופר גומא וא"צ אלא לעפרה ולא משכחת לה אלא חובל ומבעיר באיסורי הנאה שסבור שיכול ליתן לכלבו ולבשל בו קדירה דבאיסורי הנאה שאין ראוי לשום דבר מקרי זה צריך לגופה וזה הוכיחו רבותינו שם דאפילו לר"ש דמחייב במקלל בחבורה ובהבערה מ"מ מצריך מלאכה הצריכה לגופה ע"ש ולפ"ז לשיטת התוס' בחובל ומבעיר פטור לבד מבחובל ומבעיר באיסורי הנאה להשתמש בהדם והאפר חייב".
5. מקרים של תיקון: הלכה למעשה.
- א) עי' סי' שט"ז סעי' ח', לשיטות ומראי מקומות.

ג. חילוקים בין פטור דמקלקל לפטור של משאצל"ג.

1. לצורך מצוה.
 - (א) תוס', תוס' הרא"ש, רמב"ן - הוי צל"ג, ועדיין קלקול.
 2. בגוונא שסבר שהחפץ מותר בהנאה.
 - (א) תוס' (שבת קו, ב"ק לה. ד"ה חובל), תוס' הרא"ש - הוי צל"ג, ועדיין קלקול.
 3. רצה לחבול באדם.
 - (א) רש"י (סנהדרין סוף דף פד:) - הוי צל"ג, ועדיין קלקול.
 4. מראי מקומות.
- (א) נתיבות שלום (סי' כ"ח אות ג') - "הרמב"ן דף ק"ו כתב דבהבערת בת כהן, שריפת העצים לצורך בישול הפתילה לצורך הבערת בת כהן חשיבא מלאכה הצריכה לגופה, דלענין זה ס"ל לרמב"ן שדנים את התכלית הקרובה וסו"ס יש לאדם צורך בשלהבת, אך לענין דין מקלקל דנים על כל התכלית וכיון שלר"ש תיקון דמצוה אינו יכול לחייב כיון שהוא מחוץ לגופה של מלאכה, ממילא חשיבין לי' מקלקל בהבערה".

ד. מלאכה שאינה צריכה לגופה, וגם קלקול.

1. עדיין אסור - בה"ל (סי' שט"ז סעי' ח' סוף ד"ה והחובל, "ודע דמה שכתבתי במ"ב דכל המקלקלין וכו' היינו אפילו אם היה מקלקל וגם מלאכה שאצל"ל ולמאן דפוטרי במלאכה שאין צריך לגופה אפ"ה איסור יש בזה וראיה משבת ק"ה ע"ב בקורע על מתו דאוקמא הגמרא למתניתין במת דעלמא דהוי בכלל מקלקל וגם מלאכה שאצל"ל לכו"ע עיין ברש"י ותוספות שם ואפ"ה שנה המשנה בלשון פטור דהוא אסור ככל פטורי דמתניתין דהוא אסור כדאמרין בשבת ק"ז"), פוסקים.
- ה. לר' אבהו בדעת ר"ש [שמקלקל בחבורה חייב]: והא עדיין צריך שיהיה המלאכה שצריכה לגופה, כדאי' בסנהדרין (דף פד:).
1. י"ל: איסורי הנאה וצריך לכלבו נחשבים צריכה לגופה וקלקול, וכן במקום מצוה.
- (א) תוס' (דף קו. ד"ה בחובל, ב"ק דף לד: ד"ה חובל) - "ועי"ל דאפי' במקלקל גמור משכחת לה דהיא צריכה לגופה כגון חובל באיסורי הנאה שסבור שיכול ליהנות ליתן לכלבו וכן מבעיר באיסורי הנאה שסובר שיכול לבשל בו קדירה".
2. י"ל: שמתכוין לאותו הקלקול, והוי צריכה לגופה.
- (א) רש"י (סנהדרין סוף דף פד:) - "ואין מחייב אמקלקל אלא ר' שמעון, ומקלקל בחבורה ר' שמעון נמי לא מחייב אלא במתכוון לכך דהוי צריך לחבלה, אבל הנוטל קוץ אין צריך לחבלה וברצונו לא יחבל".
- (ב) רמב"ן (דף קו. ד"ה ועוד, מהלך ב') - "ועוד נראה לי דלר' אבהו נמי לר"ש מלאכה הצריכה לגופה בעי דומיא דמילה, ומשום הכי פטרינן נוטל את הקוץ מפני שהוא מתכוין לקוץ ולא לחבורה, אבל סבר ר' אבהו דחובל בחבירו מאחר שהוא מתכוין לאותו הקלקול ולא לדבר אחר ונמצאנו למידין שקלקול בחובל חייב, מלאכה הצריכה לגופה מיקרי, שהרי הוא צריך לקלקול והתורה עשתה מקלקל כמתקן בחבורה".
- (ג) מיגני שלמה (דף קו. ד"ה ואני).
3. י"ל: אה"נ אפילו בשאינו צריכה לגופה נמי מחייב [והגמ' שהחמירה, הוא לפי ר' יוחנן].
- (א) רמב"ן (דף קו. ד"ה ואשוב, מהלך א') - "סבר ר' אבהו למימר הרי למדנו לר"ש דמילה קלקול הוא לגופו של נימול ותיקון הוא ודאי אצל אחרים שעושה נחת רוח ליוצרו ודרכן של בני אדם לעשות כן, אלא כיון שאין התיקון ממש בגופו כתיקון שהוא חוץ מגופה של מלאכה מתחשב ונמצאנו מחייבין קלקול בחבורה לר"ש, הלכך אפי' בשא"צ לגופה נמי מחייב דהיינו מקלקל גמור בלא שום תיקון וכוונה, אי נמי נוטל את הקוץ וחבל, דהא גלי רחמנא דלא בעי' בהא מלאכת מחשבת, וה"נ אמרי' בכה"ג במס' כריתות הנח לחבורה הואיל ומקלקל חייב מתעסק נמי חייב, כלומר דלא קפדי' בחבורה במלאכת מחשבת דמתעסק משום מלאכת מחשבת הוא פטור, ור' יוחנן סבר מילה והבערה דבת כהן תרומיהו מלאכה הצריכה לגופה ניהו שהרי דעתו שיהא גופו נימול ודעתו להשתמש באש הזה שהדליק ומלאכת מחשבת קרינן בהו ואין דעתו להזיק ואין לך בהן אלא חידושן בלבד, תיקון לא בעי' בהו כלל אבל מלאכה הצריכה לגופה בעי', הילכך שאר חובלין ומבעירין להזיק כגון שהדליק גדיש בשבת שאין לו בגופה של מלאכה שום תשמיש פטור. והא דאמרין בפ' כל כתיב ובפ' אלו הן הנחנקין דמלאכה הצריכה לגופה בעי' כדכתבין לעיל כולהו אליבא דר' יוחנן אתיא, דלר' אבהו לא בעי' מלאכה הצריכה לגופה".
- (ב) תוס' (ב"ק דף לד: ד"ה חובל) - "ואור"י דכל הנך סוגיות כרבי יוחנן והיא דספק אכל ופרק כל כתבי דהוי ברייתא איכא למימר דההוא תנא סבר כר"י בחדא וקרבי שמעון בחדא".
- (ג) תוס' רי"ד (מהדורא תליתאה).
- (ד) מגן אבות (מלאכות שוחט, עמ' ל"ג ד"ה לפי).
- י"ל: ר' יוחנן רק מפרש את דברי ר' אבהו.
- (א) רמב"ן (דף קו. ד"ה אי, מהלך ג') - "א"נ ר' אבהו לא פליג מידי, ברייתא קא תני ורבי יוחנן פירשה ניהליה דצריך לגופה מיהא בעי' ומתכוין לקלקול לאו כלום הוא, הלכך מלאכה שא"צ לגופה היא עד שיהא לו שום תשמיש בקלקולו שמחמתו הוא עושה זה הקלקול שנמצא קלקול חבלה זו מלאכה הצריכה לגופה מצד אחד ואף על פי שאין צרכו כנגד קלקולו חייב בחובל ומבעיר, מה שאין כן בשאר מקלקלין עד שיהא צרכו כנגד קלקולו בדברים שבני אדם עושין כן כמו שפירשת".
5. מראי מקומות - מהרש"א (דף קו. ד"ה בחובל).

ו. הלכה: מקרים של צריכה לגופה, אצל חבורה.

1. חובל דרך מריבה דעתו שיצא ממנו דם, הוי צריכה לגופה - כרש"י (לעיל).
(א) יש"ש (מג"א סי' רע"ח ס"ק א') – "וביש"ש בב"ק פ"ח סימן כ"ב כתב דהחובל דרך מריבה דעתו שיצא ממנו דם הוי צריכה לגופה".
(ב) הו"ד בבה"ל (סי' שט"ז סעי' ח' ד"ה והחובל) – "לפי מה דפסק המחבר לקמיה דהצדן שלא לצורך פטור א"כ ע"כ דס"ל מלאכה שאצ"ל פטור א"כ אמאי מחייב בחובל הא הוי מלאכה שאצ"ל ואפשר דס"ל להמחבר דסתם חבלה הוי מלאכה הצריכה לגופה וכמו שכתב המ"א בסימן רע"ח בשם רש"ל לחד תירוצא ע"ש".
2. צריך לכלבו או לאיזה ענין, הוי צריכה לגופה - כתוס'.
(א) בה"ל (סי' שט"ז סעי' ח' ד"ה והחובל) – "א"נ כיון דמיירי המחבר בשצריך לדם החבלה לאיזה ענין כי היכי דלא להוי בכלל מקלקל וכמש"כ במ"ב א"כ הוא בכלל מלאכה הצריכה לגופה עיין בתו' שבת ק"ו ד"ה בחובל עי"ש וכ"ש ליש מן הפוסקים שהעתיקו במ"ב והוא המאירי בודאי הוא בכלל מלאכה הצריכה לגופה לסברתו כמו שכתב בהדיא שם ע"ש".
3. לצורך רפואה.
(א) מ"ב (ס"ק ל') – "ואם הוא מקיז דם לאדם לרפואה כשאין בו סכנה או בבהמה חייב לכו"ע דהוא בכלל מתקן וגם הוא מלאכה הצריכה לגופה דהא רוצה עתה בחבלה זו כדי להתרפאות. ולפי זה הוצאת השן הוא מלאכה דאורייתא דהוא בכלל חובל לרפואה [כ"כ מ"א בסימן שכ"ח סק"ג והפמ"ג והח"א ועיין בבה"ל ובמאמר מרדכי משמע דהוצאת השן רק איסור יש בו ולא חיוב חטאת דחבלת הדם הנעשה עי"ז א"צ לגופה וכ"מ מהגר"ז]".
4. למ"ד מקלקל בחבורה חייב, לא צריך מלאכת מחשבת - כרמב"ן (מהלך א').
(א) גר"א (סי' של"א סעי' י') – "ואע"ג דפסיק רישיה דלא נחא ליה פטור כמש"ש ק"ג א' וע' בתוס' שם ד"ה א"צ כו' מ"מ כאן דחייב משום מקלקל בחבורה אפי' כה"ג חייב דא"צ מלאכת מחשבת כמ"ש תוס' בכתובות ה' ב' בד"ה את"ל כו' ע"ש שהאריך בזה".
(ב) הו"ד בבה"ל (סי' שכ"ח סעי' ג' ד"ה ומצטער) – "שכתב המ"א דהוצאת שן הוא מלאכה דאורייתא דהא חובל לרפואה ור"ל דבזה חייב אפילו למ"ד מקלקל בחבורה פטור דזה מתקן הוא הא הוא אינו מכוין רק להוציא השן והדם ממילא קאתי ואף דהוי פ"ר הא הוי עכ"פ פ"ר דלא איכפת ליה ואין איסורו אלא מדרבנן והנה למ"ד מקלקל בחבורה חייב חייב גם בזה כמו שכתב הגר"א בסימן של"א ס"י".

(1) אמנם, לכאורה זה שלא כהלכה. כיון שפסק שצריך תיקון קצת, שצריך לדמו.

מלאכה המתקיימת

- א] משנה: ומלאכתו מתקיימת "בשבת". ג] בנין לשעה.
 ב] שמות של בנין. ד] בנין שאינו עשוי לקיום כלל.

א] **ומלאכתו מתקיימת "בשבת" - משנה (דף קב:), "זה הכלל: כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת, חייב".**
 א. **קאי ארישא: כל העושה מלאכה "בשבת".**

1. רש"י (דף קב: ד"ה בשבת) – "בשבת. אעושה מלאכה קאי".
2. ר"ן (דף לז: ד"ה בשבת) – "בשבת. אהעושה מלאכה קאי כל העושה מלאכה בשבת והיא מתקיימת".
3. ריבב"ן (דף קב: ד"ה ומלאכתו) – "האי 'בשבת' העושה מלאכה בשבת קאי".
4. נמ"י (דף קב: ד"ה בשבת) – "אהעושה מלאכה קאי. כל העושה מלאכה בשבת ומתקיימת".
5. ר"י מלוניל (דף קב: ד"ה כל) – "זה הכלל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת, מהן מתקיימין כיוצא בו ואין מוסיפין עליה, אם עושה כן בשבת חייב חטאת".
6. מאירי (דף קב: ד"ה זה) – "זה הכלל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת ר"ל שאדם עושה כיוצא בה ומקיימה בלא תוספת אם עשה כיוצא בה בשבת חייב".
7. וכן גירסאות הגהות מא"י (על הרי"ף דף לז: אות א') – "כל העושה מלאכה בשבת, ומלאכתו מתקיימת חייב".
8. פני משה (ריש פרק י"ב ד"ה ומלאכתו) – "ועשה כן בשבת חייב".
9. תוס' יו"ט (פרק י"ב משנה א' ד"ה בשבת) – "בשבת. אהעושה מלאכה קאי כל העושה בשבת והיא מתקיימת. לשון הר"ן".
10. ע"י קרבן העדה (ריש פרק י"ב ד"ה שבת) – "אהעושה מלאכה קאי כל העושה מלאכה והיא מתקיימת בשבת".
11. תפארת ישראל (פרק י"ב ס"ק ט') – "בשבת. ר"ל בעשה אותה בשבת חייב".
12. מלאכת שלמה (פרק י"ב משנה א').

ב. **קאי אסיפא: ומלאכתו מתקיימת "בשבת".**

1. ע"י רמב"ם (פרק ט' הל' י"ג) – "אבל צבע שאינו מתקיים כלל כגון שהעביר סרק או ששר על גבי ברזל או נחשת וצבעו פטור, שהרי אתה מעבירו לשעתו ואינו צובע כלום, וכל שאין מלאכתו מתקיימת בשבת פטור".
 א] מ"מ (שם) – "ואין הצובע וכו'. זה נלמד מדין הכותב שאינו אלא בדבר המתקיים כמבואר פרק י"א ובמשנה פ' הבונה (שם ק"ב): זה הכלל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב, ע"כ".
 ב] נשמת אדם (כלל כ"ד ס"ק א') – "כ"כ הרמב"ם בפ"ט וכתב המ"מ שלמד זה ממנתינן ריש הבונה כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת כו' משמע הא בלא"ה פטור. ובאמת כן משמע לכאורה מלשון הרמב"ם שם שכתב דלכך פטור דכל שאין מלאכתו מתקיימת. אבל הר"ן והרע"ב כתבו שם דר"ל כל שאין צריך להוסיף על מלאכה זו וכן פרש"י שם בגמ' ד"ה דחק קפיזא, ובאמת כן מוכח לשון המשנה, וא"כ אין ראיה לדין זה שהרי עכשיו נגמרה מלאכתו שצבעו, ואף שלא יתקיים אח"כ. ובאמת נראה שגם הרמב"ם לא הוציא דין זה ממנתינן אלא...".
2. י"מ בריטב"א (דף קב: ד"ה זה) – "זה הכלל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת. פרש"י ז"ל דהאי בשבת אעושה מלאכה קאי וכאילו קתני העושה מלאכה בשבת ומלאכתו מתקיימת, ויש שפירשו דהכי קאמר דאפילו אין מלאכתו אלא לשעה שאינו בנין קיים אלא לבו ביום בלבד חייב, וכענין שאמרו בירושלמי בנין לשעה בנין".
3. פ"ח (בספרו מים חיים דף קב:) – "דלא קאי אלא אסיפא דהיינו שמלאכתו מתקיימת ונגמרת בשבת שלמחר אינו עתיד להוסיף עליה".
 א] ע"י משנת רב (ברוך טעם, פרק י"ב משנה א') – "גם הפר"ח בספר מים חיים מפרש שקאי על המלאכה כלומר שלמחר א"צ להוסיף עליה, והיינו לפי פירוש רש"י והרע"ב שמתקיימת הכוונה שאין צריך להוסיף".
4. הו"ד בתוס' חדשים (פרק י"ב משנה א').
5. גר"א (שנות אליהו פרק י"ב משנה א' ד"ה זה) – "זה הכלל כל העושה כו'. פי' אפילו אם מתקיימת כן בשבת לבד נמי חייב אף שיוסיף אחר השבת. כמו דחק קפיזא בקבא. הואיל ומחשיב אותה לשבת הוי מתקיימת בשבת וחייב".
6. שו"ת בית יצחק (או"ח ח"א סי' ק"ב אות א') – "ונ"ל ביאור המשנה עפ"י דברי הירושלמי שהקשה האיך מצינו בנין במקדש והרי לא הי' רק לשעה ות' כיון דכתיב עפ"י ד' יחנו כבנין המתקיים דמי ומוכח מדבריו דבעי עכ"פ בנין המתקיים וזה נ"ל פי' המשנה כל העושה מלאכה ומלאכתו קיימת לא כפרש"י דהוה גמר מלאכה רק דצריך שתתקיים המלאכה ובשבת הפירוש שעכ"פ תתקיים בשבת. ואמנם מדלא פירש"י כן משמע דס"ל כדמשמע בירושלמי דבעינן יותר מיום א'. וע' בטוש"ע סי' ש"ז לענין קשר ש"ק דבעי לז' ימים וא"כ ה"ה הכא".

ג. מראי מקומות – שעה"צ (סי' ש"ג ס"ק ס"ח, לשונו מובא לקמן), חמדת ישראל (הצובע ד"ה אמנם מה), שביתת השבת (מעשה חושב פרק א' ד"ה והמ"מ), אור יצחק (ח"א או"ח סי' קל"ה אות ב'), מי מנוחות (או"ח סי' ט"ז).

ד. **אי קאי על הסיפא: ביאורו.**

1. שיכול להתקיים מצד עצמו בשבת – רמב"ם (פרק ט' הל' י"ג, פרק י"א הל' ט"ו, ע"ש במ"מ, לשונו מובא לעיל. וכן אי' בהשבת השבת ריש מעשה חושב ד"ה והמ"מ).

2. צריך הבנין לשעה להיות נשאר בשבת – י"א בריטב"א (דף קב: ד"ה זה, לשונו מובא לעיל), שו"ת בית יצחק (או"ח ח"א סי' ק"ב אות א', לשונו מובא לעיל).
3. שאינו מוסיף עד לאחר שבת – גר"א (שנות אליהו פרק י"ב משנה א' ד"ה זה, לשונו מובא לעיל), הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת דף קב: ד"ה ומלאכתו).
4. נגמרת בשבת, ויש שאינו מוסיף אחר שבת – פר"ח (בספרו מים חיים דף קב: ע"פ המשנת רב), הו"ד בתוס' חדשים (פרק י"ב משנה א').

ב] שמות של בנין - א) בנין קבע, ב) בנין לשעה, ג) בנין עראי, ד) בנין שאינו עשוי לקיום כלל, ה) שאינו מתקיים מצד עצמו.

א. בנין קבע.

1. אסור מה"ת – ביצה (סוף דף לב: לשונו מובא לקמן).

ב. בנין עראי.

1. אסור מדרבנן – ביצה (סוף דף לב: "אמר רב נחמן: אבנים של בית הכסא מותר לצדדן ביום טוב. איתיביה רבה לרב נחמן: אין מקיפין שתי חביות לשפות עליהן את הקדרה. אמר ליה: שאני התם, משום דקא עביד אהללא. אמר ליה רבה זוטא לרב אשי: אלא מעתה, בנה אצטבא ביום טוב דלא עביד אהללא, הכי נמי דשרי. אמר ליה: התם בנין קבע אסרה תורה, בנין עראי לא אסרה תורה, וגזרו רבנן על בנין עראי משום בנין קבע. והכא, משום כבודו, לא גזרו ביה רבנן"), רמב"ם (יו"ט פרק ד' הל' י"ג), מחבר (סי' שי"ב סעי' י'), "אבנים גדולות שמצדדן אותן כמין מושב חלול ויושבים עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא, מותר לצדדן; ואע"ג דבנין עראי הוא לא גזרו ביה רבנן, משום כבוד הבריות".
2. מראי מקומות – גליוני הש"ס (דף קב: ד"ה ומלאכתו).

ג. בנין לשעה – ירושלמי (פרק ז' סוף הלכה ב', עי' ריש פרק י"ב).

1. מחלוקת - עי' לקמן.

ד. בנין שאינו עשוי לקיום כלל.

1. מותר - עי' לקמן.

ה. בנין שאינו מתקיים מצד עצמו.

1. אסור מדרבנן - עי' לקמן.

ו. מטריה (umbrella).

1. נוב"ת (או"ח סי' ל') – "חוששני לאיסור סקילה".
2. יש שואלים מבנין לשעה – חת"ס (או"ח סי' ע"ב ד"ה ולמדתי, לשונו מובא לקמן), שואל ומשיב (מהד"ד ח"ד סי' כ"ה).
3. יש שואלים מבנין עראי – חזו"א (סי' נ"ב אות ד' ד"ה וכתב, "ובנו"ב תנינא סימן ל' כתב דהיכא דאינו עושה אלא גג כל שהוא רק לפי שעה חשיב אהל עראי, אבל כשעושה גג ומחיצות כל שיש בגג טפח הוי קבע אע"ג דעושה לפי שעה, אבל הדבר תימא בסברא סוף סוף אינו אלא לפי שעה"), עי' לקט הערות (על חת"ס שם סוף אות ב', "על החת"ס צע"ק דלמה היה צריך להאריך בהבאת דברי הירושלמי ולא כתב בקיצור דבנ"ד הוי רק אהל עראי שאינו אלא מדרבנן").
- א) י"ל עם הפנ"י (סוכה דף טז: ד"ה תוס') (וכן עי' ל"ט מלאכות (ריביעט) מלאכת בונה ציון 31C]. כיון שדרך האהל להיות לזמן ועראי, א"כ בנין עראי גבי אהל יש לה דין קבע. אא"כ פחות מטפח וכדומה.
4. יש שואלים מבנין שאינו מתקיים כלל – משיבת נפש (סי' ז' אות א', "דמותר להתיר דף שלפני התנור ... ודאי דבעינן שיהיה בנין של קיימא בזמן מה לא כן הפאראסאל שאין עשוי אלא להגן לפי שעה עד יעבור הגשם או יכנס לבית ובמעט זמן נפתח ונסגר כפי ההצטרפות שאין בו כנין של קיימא כלל דהא הדף אע"פ שעשוי לקיום כל הלילה לא נחשב לקיום כ"ש זה").
5. נ"מ: גג של עגלת תינוקות (stroller hood) - עי' סי' שט"ו סעי' י"א, לשיטות ומראי מקומות.

ג] בנין לשעה.

ירושלמי (פרק ז' סוף הלכה ב' [יש ב' גרס'] (דפוס ונציה ודפוס וילנא)), ריש פרק י"ב [יש ב' גרס'] – "מה בניין היה במשכן. שהיו נותנין קרשים על גבי אדנים. ולא לשעה היתה. א"ר יוסי מכיון שהיו חונים ונוסעים על פי הדיבור כמי שהיה לעולם. א"ר יוסי בי רבי בון מכיון שהבטיחן הקדוש ברוך הוא שהוא מכניסן לארץ כמי שהוא לשעה. הדא אמרה בנין לשעה בנין. הדא אמרה אפילו מן הצד. הדא אמרה אפילו נתון על גבי דבר אחר. הדא אמרה בנין על גבי כלים בנין. אדנים כקרקע הן".

א. מה החילוק בין בנין עראי לבנין לשעה.

1. לשעה, ראוי להתקיים ימים רבים אלא שהוא עשאו לשעה. עראי, אינו ראוי להתקיים.
- א) משכנות יעקב (או"ח סי' ק"י ד"ה ולענ"ד) – "דבנין לשעה הוי בנין ואף דפטרין בכל דוכתי אוהל עראי היינו שהבנין מצד עצמו אינו ראוי להתקיים דבעינן מלאכה שכיוצא בה מתקיימת. אבל אם המלאכה ראויה לקיום אף שזה אין דעתו לקיום רק לזמן מועט אין נפטר משום זה".

- (ב) ערה"ש (סי' שט"ו סעי' א') – "ואע"ג דהבאנו שם מירושלמי דגם בנין לשעה הוה בנין ע"ש מיהו עכ"פ ראוי להתקיים ימים רבים אלא שהוא עשאו לשעה משא"כ אהל עראי אינו ראוי להתקיים כלל".
- (ג) שביתת השבת (מעשה חושב פרק א' סוף אות א') – "בנין עראי לא אסרה תורה וגזרו רבנן ... הטעם משום זה רק הבנין מצד עצמו הוא עראי, ואם יעלה שועל ופרץ אבניהם ... אבל דומיא דהקמת המשכן שמצד עצמו ראוי להתקיים לזמן מרובה רק דעתו לפרקו, זה הוא מדאורייתא כמסקנת הירושלמי".
- (ד) הר צבי (ט"ל הרים בונה סוף סי' א') – "גם יש לומר שאפילו לדעת הסוברים שבנין לשעה הוי בנין, זה דוקא בבנין שמצד עצמו הוא בר קיימא אלא שדעתו לסתרו, אבל בבנין שבמציאות אינו ראוי להתקיים לכו"ע אין בזה איסור בונה".
- (ה) ציץ אליעזר (חי"ג סי' ל' סוף אות ד', חט"ו סי' כ"ה אות א') – "נוסף להאמור הא הדגשתי בספרי שם הנימוק, דהמדובר שלנו הא הוא כשהוא רעוע מצד עצמו, והיינו דמצד עצמיותו איננו ראוי להתקיים יותר, וא"כ גם בזה לא דמי לההיא דסי' רנ"ט דשם מצד עצמו ראוי להתקיים שם יותר, ורק האדם בכוונתו לסתרו ביומו. והספר שביתת השבת בקו' מעשה חושב שבראש הספר ד' ח' ע"ב שמצינו אליו הא מזכיר ג"כ בדבריו שם מהך חילוקא, דכשהבנין מצד עצמו הוא עראי, ואם יעלה שועל ופרץ אבניהם, עדיפא יותר להתיר כיעו"ש, וכך ראיתי כעת גם בספר הר צבי או"ח בקו' ל"ט מלאכות שבסוה"ס מלאכת בונה שכותב ג"כ לומר בכזאת, שאפילו לדעת הסוברים שבנין לשעה הוי בנין, זה דוקא בבנין שמצד עצמו הוא בר קיימא אלא שדעתו לסתרו, אבל בבנין שבמציאות אינו ראוי להתקיים לכו"ע אין בזה איסור בונה ע"ש".
- (ו) מגילת ספר (סי' י"ז אות א' ד"ה ונראה) – "בבנין לשעה היינו דווקא כשצורת הבנין היא צורה של קבע ... אבל כשצורת הבנין היא צורה של עראי שם מחשבתו קובעת את הדין".
- (ז) שלמי ניסן (עמ' י"ט).
- (ח) ס' זכרון תהלה לדוד (עמ' תכ"ג).
2. לשעה, חיזוק ואומנות. עראי, רפוי והדיוט.
- (א) אבני נזר (או"ח סי' רי"א, אגלי טל סי' נ"ה אות י"ט) – "מפורש בירושלמי פרק כלל גדול. ובפרק הבונה. בנין לשעה בנין. ומוכח כן ממשכן שהי' מפרקין אותו במסעות וכן הוא בגמרא דידן (דף ע"ד ע"ב) כדבעי למילף קשירה ממשכן שכן קושרים ביתדות אהלים מקשה האי קושר על מנת להתיר הוא. הרי דבנין משכן חשיב לשעה. ואם כן קשה בנין שאינו להתקיים אמאי פטור: ונראה ליישב על פי מה שכתב הרשב"א [קב ע"ב] בביאור דברי התוספות בדבר שצריך חיזוק ואומנות יש בנין בכלים. וכתב הרשב"א דחשיב כעושה כלי מתחילה דחייב משום דהיינו עייל שופתא בקופינא דמרא דחייב משום בונה. והכא נמי כיון שנתפרק ואין הדיוט יכול להחזירו בטל שם כלי מיני' לגמרי וחשיב כשמחזירו כעושה כלי מחדש. והכי נמי להיפוך כלי שלם ודעתו לפרקו אם צריך אומן לפרקו חשיב עתה בנין קבע. ואחר כך כשמפרקו מילתא אחריתא הוא ולא בטל מיני' שם קבע מתחילה. כי היכי דלא מהני דעתו להחזירו שלא יתבטל ממנו שם כלי. ודוקא אם הדיוט יכול להחזירו הוא דמהני דעתו להחזירו שלא יתבטל ממנו שם כלי ... הכי נמי להיפוך כשצריך אומן לסתרו לא נתבטל ממנו שם קבע בעודו בבנינו".
- (ב) מראי מקומות – שבת בית (ארטסקרול, פרק ל' הע' ד').
3. מראי מקומות – פתח הדביר (סי' שט"ו סעי' א' ד"ה הנה), אהל עראי (סי' י' ס"ק ד', לשונו מובא לקמן).
- ב. להלכה: שהבבלי חולק על הירושלמי, ובנין לשעה מותר מן התורה.
1. עי' פני יהושע (ביצה דף יב. סוף ד"ה אלא) – "דנראה לענ"ד דהא דאמרינן מגבן חייב משום בונה היינו דוקא במגבן לאוצר לייבש להצניע לימים רבים דבכה"ג מכוון לעשותן כמו בנין למען יעמדו ימים רבים, משא"כ עשיית גבינות שהותר ביו"ט ע"כ היינו לאכול לאלתר וא"כ בכה"ג לא שייך ביה בנין כלל ולא גרע מבונה על מנת לסתור דפטור".
- (א) מראי מקומות – עטרת חכמים (חו"מ סי' י"ט קושיא ד' ד"ה תשובה, "הפ"י ... ולא גרע מבונה על מנת לסתור דפטור כו' יעו"ש. לא אבוש לומר שלא מצאתי דין בונה ע"מ לסתור. ובירושלמי שבת פ"ז ..."), הגרשז"א זצ"ל (מאורי אש עמ' ל"ד, מאורי אש השלם עמ' צ"ט).
2. חת"ס (או"ח סי' ע"ב ד"ה ולמדתי) – "ופי' בנין לשעה שהוא עשוי מתחלה לבנותו ולסותרו ולשעתו ולחזור ולבנותו ולסותרו כל שעה כמו שהיה המשכן עשוי, ופליגי אמוראי למ"ד מתוך שהיו חונים עפ"י הדבור הוי ליה כבנין עולם א"כ הדרינן לכלל דבנין לשעה לאו בנין הוא, וכיון דאשכחן סתמא דתלמודא דידן בפ' במה מדליקין ל"א ע"ב גבי מפני שהוא עושה פחם דאמר גבי סותר על מנת לבנות במקומו דכיון דכתיב על פי ה' יחנו כמקומו דמי ולא דחי ל', ש"מ הכי קי"ל, וכן משמע בתוס' צ"ד ע"א ד"ה ר"ש פוטר, וכיון שכן הלכה דבנין העשוי לשעתו אינו בנין א"כ האי פאראסאל עשוי לשעה כמובן, ועיין מ"ק ט' ע"א דדחיק אמאי דאיגי ולא משני משום דאיכא למימר בנין בהמ"ק יוכיח דלא דחי אפילו י"ט ובימי מילואים דחי אפילו שבת שהקימו ופרקו בכל יום, אע"כ התם בנין לשעה הוה כמו פאראסאל להעמידו ולפרקו לשעתו ביומו, ולא דמי להעמדת המשכן במקום תחנונם על פי ה' יחנו".
3. שיורי קרבן (ירושלמי עירובין פרק ה' הל' א' ד"ה מכיון) – "הא דלא כתבו הפוסקים בבנין שאינו של קיימא כגון שנעשה לשעה דהוה בנין וכדמסיק בירושלמי בשבת פרק כ"ג דף ל' ובפ' הבונה דף ל"ט דסמכו אבבלי דסובר דבנין אדני' הוה בנין קבוע".
4. פתח הדביר (סי' שט"ו סעי' א' ד"ה מיהו) – "ש"מ דלא ס"ל לתלמודא דידן דבשביל ההבטחה נידונת חנייתן עראי".
5. עי' תפארת ישראל (לכלת שבת אות ל"ד ס"ק ב') – "צ"ל דבבלי לא חש להך סברא".
6. שואל ומשיב (מהדורא ד' ח"ד סי' כ"ה) – "וז"ב מאד".
7. עי' גר"ז (סי' ש"ג סעי' כ', כדאי' בשבות יצחק ח"ו עמ' קנ"ה בהג"ה).
- (א) מראי מקומות – קצות השלחן (סי' קי"ט הע' ט'), ציץ אליעזר (חי"ג סי' ל' אות ד'), ארחות שבת (פרק ח' הע' ג').
8. מגילת ספר (לאוין ס"ה דף ח"ד עמ' ד', י"א-ב').
9. ביע אומר (ח"ד או"ח סי' כ"ז אות ו', יחזה דעת ח"א סי' ל') – "בנין לשעה חשיב בנין, לד' הירוש' (ר"פ הבונה) שמכיון שהבטיחן הקב"ה שמכניסן לארץ הו"ל (בנין המשכן) כבנין לשעה. ע"ש. ומש"ה מגבן חייב משום בונה. אלא שמד' הבבלי (עירובין נה:) נראה

דפליג על הירוש'. וע' בעטרת חכמים שם. ובשואל ומשיב רביעאה (ח"ב סי' כה). ובשו"ת חת"ס (סי' עב). ובס' מגילת ספר (לאוין די"א ע"ג). ובס' אור שמח (פ"י מה' שבת הי"ב). ובפתח הדביר (סי' שטו סק"א). ואכמ"ל".
יביע אומר (ח"ז או"ח סי' נ"ה אות ב') – **"לרוב האחרונים** דס"ל שהעיקר כהש"ס דידן דבנין לשעה לא הוי בנין".

ג. להלכה: בנין לשעה חייב.

1. **רשב"א** (סוף דף קב:) – "ירושלמי (פ"ז ה"ב פי"ב ה"א) מה בנין היה במקדש שהיו נותנין את הקרשים על גבי האדנים, ולא לשעה היתה, מכיון שהיו חונים ונוסעים על פי הדבור כמי שהוא לעולם, אמר ר' יוסי בר בון מכיון שהבטיחן הקב"ה שהוא מכניסן כמו שהוא לעולם, הדא אמרה בנין לשעה בנין, הדא אמרה אפילו נתון על גבי דבר אחר, הדא אמרה אפילו מן הצד, הדא אמרה בנין על גבי כלים בנין, אדנים כקרקע הן".
2. **מאירי** (דף קב: ד"ה אמר) – "מה בנין היה במשכן שהיו נותנים את הקרשים על גבי אדנים ולא לשעה היה אמר ר' יוסי מכיון שהיו חונים ונוסעים על פי הדיבור כמו שהוא לעולם א"ר יוסי מכיון שהבטיחן הקב"ה שהוא מכניסן לארץ כמי שהוא לעולם הוא הדא אמרה בנין לשעה בנין הדא אמרה אפי' מן הצד הדא אמרה אפי' אדנים כקרקע הם".
3. **או"י** (סי' ע"ח) – "ירושלמי פ' כלל גדול מה בנין היה במשכן שהיו נותנין קרשים ע"ג אדנים ולא לשעה היתה א"ר יוסה מכיון שהיו חונים ונוסעים ע"פ הדיבור כמי שהוא לעולם הדא אמרה בנין לשעה בנין הדא אמרה בנין ע"ג כלים בנין הדא אמרה אפי' מן הצד הדא אמרה אפי' נתון ע"ג דבר אחר הדא אמרה בנין אדנים כקרקע בנין".
4. **ע"י ריטב"א** (דף קב: ד"ה זה) – "וכענין שאמרו בירושלמי בנין לשעה בנין".
5. **ישועות יעקב** (סי' שט"ו ס"ק א') – "ונראה מדברי הפוסקים דאף בנין לשעה אסור מן התורה".
6. **משכנות יעקב** (או"ח סי' ק"י ד"ה ולענ"ד).
7. **אבני נזר** (או"ח סי' רי"א, אגלי טל סי' נ"ה אות כ') – "ממחזיר מטה של טרסיים חייב חטאת (בשבת דף מ"ז ע"א) ופרש"י טרסיים הולכין מעיר לעיר למלאכתן ונושאים עמהם מטות של פרקים, ואם כן הרי דעתן לפרקם בשעה שילכו לעיר אחרת. וכן מפורש בירושלמי פרק כלל גדול [נב ע"ב]. ובפרק הבונה [סח ע"א]. בנין לשעה בנין. ומוכח כן ממשכן שהי' מפרקין אותו במסעות וכן הוא בגמרא דידן (דף ע"ד ע"ב) כדבעי למילף קשירה ממשכן שכן קושרים ביתדות אהלים מקשה האי קושר על מנת להתיר הוא. הרי דבנין משכן חשיב לשעה".
8. **ערה"ש** (סי' שי"ג סעי' א', סי' שי"ד סעי' כ"א, סי' שט"ו סעי' א', סי' שס"ב סעי' ה') – "הבונה הוא מאבות מלאכות ואיתא בירושלמי פ' כלל גדול [פ"ג סוף הל' ב'] מה בנין היה במשכן שהיו נותנים קרשים על גבי אדנים ופריך ולא לשעה היתה כלומר שהרי לא עמדו בקביעות שהיו חונים ונוסעים ומסיק הדא אמרה בנין לשעה הוי בנין".
9. **אור שמח** (פרק י' הל' י"ב) – "שיטת הבבלי צ"ב. והנה נראה דאיהו ס"ל ג"כ דהוי בנין, דבירושלמי לעיל (פי"ג ה"א) קאמר מה קשירה היתה במשכן, שהיו קושרין את (המתירים) [המתירים], ולא לשעה היתה, א"ר ייסא מכיון שהיו חונים ונוסעים על פי הדבור כמו שהוא לעולם, א"ר יוסא ב"ב מכיון שהבטיחן הקב"ה שהוא מכניסן לארץ כמי שהוא לשעה כו', ובגמרא דילן (שבת עד, ב) מצאנו, קשירה במשכן היכא הוא, אמר רבא שכן קושרין ביתדות אהלים, קושרים, ההוא קושר ע"מ להתיר הוא, חזינא דסבר הגמ' כו' יסא בר בון, מכיון שהקב"ה הבטיחן שמכניסן לארץ כמו שהוא לשעה, וא"כ כאן גבי בנין נמי סבר דבנין לשעה הוי בנין, וא"ל מהא דקאמר בעירובין נ"ה ע"ב דגלי מדבר קאמרת, כיון דכתיב בהו (במדבר ט, יח) על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו כמאן דקביע להו מקום דמי, דהתם חנייתן הוי קבע, דתמן מיירי לאחר הגזירה, שהוכרחו לשהות במדבר ארבעים שנה, אבל בשעת עשיית המשכן שעדיין לא נגזרה עליהם הגזירה שלא יכנסו לארץ ישראל, ובכל יום היו יכולין לבא, הוי כל חנייה לשעה, וז"ב".
10. **שו"ת בית יצחק** (או"ח ח"א סי' ק"ב אות א') – לשונו מובא לעיל.
11. **ע"י תהלה לדוד** (סי' שט"ו ס"ק ט"ז).
12. **דעת תורה** (סי' ש"א סעי' מ', ע"י סי' שי"ד סעי' א', ע"י מהרש"ם ח"א סי' קס"ב ד"ה עוד) – "ודלא כחת"ס".
13. **ע"י חזו"א** (סי' נ' ס"ק ט' ד"ה ובפתיחת) – "אם גם בקנה של סיידין חייב כשתקע דהכא חייב אע"ג דפוסקו לאחר שעה".
14. **שביתת השבת** (מעשה חושב פרק א').
15. **הגר"ח פ"ש זצ"ל** (ס' זכרון להגרא"י גורביץ עמ' רט"ו סוף אות ט"ו) – "ובאמת יש חילוקי דיעות וזה תלוי בדין בנין אם בנין לשעה נקרא בנין או לא וכבר האריכו האחרונים בהאי דינא ועי' במעשה חושב בס' שביתת שבת דף ח' ורוב אחרונים ס"ל כהנוב"י שאסור מה"ת אם מצד עצמו ראוי להתקיים רק שהעושהו עשאו לשעה".
16. **שבט הלוי** (ח"א סי' קי"ט, ח"ג סי' ס"א סוף אות ב', ח"ו סי' כ"ט ד"ה איברא, ח"ח סי' נ"ד אות ב') – "לענין פסק הלכה היה נראה כפי מסקנת הירושלמי, דהאי הדא אמרה סתמא דתלמודא הוא, אלא שראיתי בתשובות החת"ס ... אמנם לולא דבריו הקדושים נראה דאין משם ראי' ...".
17. **ע"י הגר"ח ק"ש שליט"א** (אהל עראי סי' י' ס"ק ד') – "הבונה בנין של לבנים ודעתו לסתרו לאלתר לכאורה ודאי דחייב וכן לצדד אאמו"ר שליט"א, [והא דאיתא בביצה ל"ב ב' דבנין עראי הוא דרבנן התם אינו בונה האבנים כלל אלא מצדדן עיי"ש]".
18. **ארחות שבת** (פרק ח' הע' א').
19. **הל' שבת בשבת** (פרק ט"ו סעי' ב').

ד. ראיות שהבבלי חולק: שבנין לשעה פטור.

1. מהסוגיא בשבת (דף לא:): **חת"ס** (או"ח סי' ע"ב ד"ה ולמדתי, לשונו מובא לעיל).
(א) לתירוצים – שו"ת אהל אברהם (סי' ו'), **תהלה לדוד** (סי' שט"ו ס"ק ט"ז), **שביתת השבת** (מעשה חושב ריש פרק א' אות א' ד"ה וראיתי), **ויאל משה** (מאמר שלש שבועות סי' ס"ד).
(ב) מראי מקומות – **שיחות מוסר** (תשל"ג מאמר כ"ב).

2. מהסוגיא בעירובין (דף נה:): פתח הדביר (סי' שט"ו סעי' א' ד"ה מיהו), שואל ומשיב (מהד"ד ח"ד סי' כ"ה).
(א) לתירוצים – שביתת השבת (מעשה חושב ריש פרק א' אות א' ד"ה וראיתי), אור שמח (פרק י' הל' י"ב, לשונו מובא לעיל).
3. ראייה מתוס' (דף צד.) – חת"ס (או"ח סי' ע"ב ד"ה ולמדתי, לשונו מובא לעיל).
(א) מה הראיה – שביתת השבת (מעשה חושב ריש פרק א'), לקט הערות (על חת"ס שם).

ה. ראיות לחומרא: שהבבלי מסכים להירושלמי שבנין לשעה חייב.

1. מהסוגיא בשבת (דף עד:), שמקשה אם קושר במשכן הוא שקושרים יתדות האהלים, והא קושר ע"מ להתיר הוא. מוכח שחייב, שהרי למשכן יש דין של בנין לשעה – משכנות יעקב (או"ח סי' ק"י), מחנה חיים, אבני נזר (או"ח סי' רי"א, אגלי טל סי' נ"ה אות כ', לשונו מובא לעיל), תהלה לדוד (סי' שט"ו ס"ק ט"ז), אור שמח (פרק י' הל' י"ב, לשונו מובא לעיל), שביתת השבת (מעשה חושב ריש פרק א' אות א' ד"ה וראיתי), יסודי ישרים, מנחת סולת, מגילת ספר (סי' י"ז הג"ה ס"ק א'), ועוד.
(א) לתירוצים – הר צבי (ט"ל הרים בונה סי' א'), "ומה שהוכיח דלתלמודא דידן פשוט דבנין לשעה הוי בכלל בנין, מדפריך בדף עד קשר ע"מ להתיר הוא אלא אמר אביי כו'. לענ"ד י"ל איפכא, לפי"מ שהגיה במסורת הש"ס א"ל אביי הוא קושר ע"מ להתיר הוא, וא"כ י"ל דבאמת פליגי בזה אביי ורבא, ולרבא לא חשיב על מנת להתיר, מה"ט דשאני משכן דכתיב על פי ה' יחנו ולא חשיב לשעה, וידוע דהלכה כרבא לגבי אביי בר מיע"ל קג"ם, וא"כ בנין לשעה לא הוי בנין, ובזה י"ל נמי קושיתו מההיא דמגבן, די"ל דקושית תוס' שם דף צה הוא לאביי", קובץ התשובות (ח"ג סי' ס'), שבט הלוי (ח"א סי' קי"ט ד"ה ועיין, "לפי דברי השי"ק והחת"ס נראה דהש"ס מחלק בין בנין לקשירה דאצל בנין אין התנאי של זמן בגוף מלאכת בנין אלא תנאי מבחוץ ומשא"כ בקשר שכל קשר שאינו של קיימא אינו קשר כלל דע"י שהוא בן קיימא נשתנה מהות הקשר (לקצת פוסקים) משא"כ בונה דאפי' כ"ש חייב", חוט שני (ח"ב עמ' רמ"א), ס' זכרון תהלה לדוד (עמ' תכ"ד אות ב').
2. מהסוגיא בשבת (דף מז.), מטה של טרסיים – משכנות יעקב (או"ח סי' ק"י ד"ה ולענ"ד), אבני נזר (או"ח סי' רי"א, אגלי טל סי' נ"ה אות כ', לשונו מובא לעיל), חזו"א (סי' נ' ס"ק ט' ד"ה והנה), שבט הלוי (ח"א סי' קי"ט, "ועוד צ"ע על שיטת הח"ס והשיורי קרבן מהא דסוף כירה מ"ז ע"א מהו להחזיר מטה של טרסיים בשבת וכו' א"ל הא רב ושמואל דאמרי תרוייהו המחזיר מטה של טרסיים בשבת חייב, ופרש"י משום מכה בפטיש, ולא משום בנין דאין בנין וסתירה בכלים, ומשמע למ"ד יש בנין חייב, וכ"כ תוס' להדיא בדף ק"ב ע"ב, אף דבנין זה רק לזמן דהא זהו מטה של הולכי דרכים ומפרקים אותה תמיד, וה"ז דומה ממש לנדון הפארסאל בתשובת ח"ס הנ"ל, ועד כאן לא פליגי אלא אי כה"ג הוי עשית כלי אבל לולא זה לכו"ע חייב", שבות יצחק (ח"ו עמ' קנ"ה בהג"ה).
3. מהסוגיא בשבת (דף צה.), מגבן – עי' ישועות יעקב (סי' שט"ו ס"ק א'), דעת תורה (סי' ש"א סעי' מ'), שביתת השבת (מעשה חושב פרק א' ד"ה ובתוס'), עי' לקט הערות (על חת"ס או"ח סי' ע"ב סוף אות ג').
(א) לתירוצים – הר צבי (ט"ל הרים בונה סי' א'), לשונו מובא לעיל), לקט הערות (לחת"ס או"ח סי' ע"ב אות ג' ד"ה ובשביתת), מגיה לדעת תורה (סי' ש"א סעי' מ', סוף סי' שכ"א בהע' ד"ה יעו"ש).
4. מראי מקומות – פתחי חותם (פרק ח' ענף ב').

ו. כמה זמן צריך בכדי שיהיה בנין לשעה חייב.

1. יותר מז' או ח' ימים – עי' תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ל"ד ס"ק ב', "וגם בירושלמי אפשר לומר, דבפחות מח' או ט' ימים אפילו בנין שעה לא הוה, רק בנין עראי וכבסוכה"), מנחת אהבה (ח"ג פרק כ"ג סעי' ז'), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' תתרי"ב).
2. יותר מו' ימים – שו"ת בית יצחק (או"ח ח"א סי' ק"ב אות א', "מדלא פירש"י כן משמע דס"ל כדמשמע בירושלמי דבעינין יותר מיום א'. וע' בטוש"ע סי' שי"ז לענין קשר ש"ק דבעי' לז' ימים וא"כ ה"ה הכא").
3. נשאר לשבת – עי' ריטב"א (דף קב: ד"ה זה, לשונו מובא לעיל), ערה"ש (סי' שי"ד סעי' כ"א, לשונו מובא לקמן), ציץ אליעזר (ח"ו סי' ל"ד, "אפילו להסוברים דבנין לשעה הוי בנין צריך אבל מיהת שיוכל להתקיים זמן מה אם שלשה ימים ואם יום אחד, כמוזכר בספרי האחרונים, וכאן בגלידה, וה"ה רוטב דגים וכדומה (אפילו אם מקרישם בידים) בלי הקרח המעמיד בכל עת את קיפואו לא יוכל להתקיים אפילו יום אחד, והוא רעוע מצד עצמו, ולכן בכה"ג י"ל דכו"ע מודים דבנין כזה לא הוי בנין").
(א) מה יהיה אם עשה הבנין בסוף שבת – עי' לקמן.
4. אפילו מיד – ישועות יעקב (סי' שט"ו ס"ק א'), "ונראה מדברי הפוסקים דאף בנין לשעה אסור מן התורה ומעתה אף מגבן בסופו לסתור היום דהיינו שיאכלנו היום חייב משום בונה", חת"ס (או"ח סי' ע"ב, עי' טללי השדה לקמן), תהלה לדוד (סי' שי"ז ס"ק י"ב, סי' שי"ז סוף ס"ק ל'), "והבונה בנין קבוע בשבת אף שדעתו לסתור ביומו חייב חטאת", שבט הלוי (ח"ו סוף סי' כ"ט, "אם נקוט חומרא מתניתא דבונה דגבינה חייב אפילו ע"מ לאכול בו ביום...", עי' הגר"ח"ק שליט"א (אהל עראי סי' י' ס"ק ד', לשונו מובא לעיל).
5. מראי מקומות.
(א) חזו"א (סי' ס"א ס"ק א') – "אם כתב על דבר המתקיים אלא דעתו שלא לקיימו כגון כותב בשבת בסוף היום ודעתו לשרוף את הכתב במוצאי שבת חייב".
(ב) טללי השדה (הר צבי ט"ל הרים בונה סי' א') – "עיין בספר כלכלת שבת לבעל תפא"י שכתב דאפילו לדעת האומר בירושלמי שבנין לשעה הוי בנין, מ"מ פחות מח' או מט' אפילו בנין לשעה לא הוי. אמנם בשו"ת חת"ס או"ח (סימן עב) מבואר שלדעת האומרים בנין לשעה הוי בנין גם בדעתו לסתור באותו יום עצמו הוי בנין..."

ז. אם בנין לשעה הוא רק אם היה כבאופן של המשכן שהיו חלולים ומחבר זה לזה, או אפילו באופן שעושה דבר חדש.

1. רק אם היו חלולים ומחבר זה לזה – אור שמח (פרק י' הל' י"ב, "וכבר כתבתי בחדושי בענין הפאראסאן להסביר הירושלמי דעשיית אוהל הוי תולדה דבונה, כמבואר ברבינו הלכה י"ג, ובונה חייב בכ"ש, כל שעושה דרך בנין, ועושה הכלי או הגומא, או שסותם

הקרב, אף שאינו אוהל כלל, ומצאנו בבנין דאם העלה והניח ע"ג אבנים חייב משום בונה, שבת דף ק"ב ע"ב, וכן המחבר יד עם קורדום, או שעושה ומחבר מטה המפורקת חייב משום בונה, ע"ז אמר הירושלמי היכי אשכחן כן, ומשני שכן מצאנו בקרשים שנותן באדנים, שהם היו חלולים, ומחבר זה לזה, ומצאנו שהוא אב, ופריך כל הני, דבאמת לא מיחייב רק שיבנה ע"ג קרקע, אבל ע"ג כלים, אם יסדר אבנים ויניח אבן אחד על הדימוס פטור, וכן לשעה, שהחבור אינו חבור שקיל וטרי, אבל באופן שעושה דבר חדש, כגון שנוקב בלול של תרנגולים או חופר גומא וכי"ב, בודאי על גבי כלים ג"כ חייב, וגם בלשעה ליכא לספוקי כלל, וכן קודח חייב בכל הני, וא"ש מה דלא נקיט הירושלמי אלא בנין דאדנים, וז"ב כשמש"), ל"ט מלאכות (ריביאט הע' ל"א, ax, הע' ל"א, fa, "prefabricated assembly").

2. לא נראה משאר פוסקים. [שהם שואלים ממטה של טרסיים, מדף של התנור, מגבן, ועוד].

ח. מראי מקומות – מנחת אהבה (ח"ג פרק כ"ג סעי' ז'), אהל עראי (סי' י"ב אות א' ד"ה השתא, אות ד' ד"ה וכבר).
1. מנחת חינוך (מצוה ל"ב הזריעה אות א' קומץ מנחה) – "הראו לי שהוא פלוגתא בירושלמי פרק כלל גדול [סוף ה"ב] ופרק הבונה [ה"א] אי בנין לשעה חייב, ופליגי אי המשכן הוי בנין לשעה, עי"ש. ואמנם בפני יהושע בסוגיא דמתוך [ביצה י"ב ע"א ד"ה אבל] כתב בפשיטות דבנין לשעה פטור, ומיישב בזה הא דלא אמרינן דבונה ביום טוב מותר משום מתוך דמותר לגבן ביום טוב, משום דמגבן הוי בנין לשעה, עי"ש. ודבריו צ"ע דהרי הר"מ פסק דמגבן חייב ביום טוב, וגם לא הוי כירושלמי וצ"ע".

ד [בנין שאינו עשוי לקיום כלל.

א. תנור: לסתור הסתימה כדי להוציא החמין – ראשונים.

1. מיקל.

(א) מרדכי (סי' שכ"ב) – "שמות לסתור סתימת פי התנור שסתמו מע"ש ודומה להא דאמרינן פרק חבית [לקמן דף קמו א] דשרי למברז חביתא בבורטיא בשבת משום דמכוין להוציא היין ולא לעשות פתח".

מרדכי (סי' תל"ח) – "הורה ה"ר אביגדור כהן דדף שמימינן לפני התנור ושורקין אותו בתנור בטיט בע"ש במקום שאין נכרי אף היהודי יכול להסירו בשבת מן התנור ואע"ג דאמר' חותמות שבקרקע מתיר ומפקיע אבל לא חותך פי' חותמות שבקרקע היינו חותמות שעל פי הבור והדות ודף שלפני התנור היינו חותמות שבקרקע ואנו מפקיעין ומשברין אותו ה"מ כשעשוי לקיום ע"מ שלא להסירן בשבת אבל דף אינו עשוי לקיום".

(ב) תרה"ד (סי' ס"ה) – "שאלה: תנורים שלנו שמתמינים בהן את החמין לשבת, שהן מחוברים לקרקע בבנין, וסותמים את פיהן בדף ושורקים אותה בטיט ועפר. שרי לסתור אותה סתימת הדף בשבת כדי להוציא החמין או לאו. תשובה: יראה דיש להתיר הדבר ע"י שינוי קצת, או לומר לקטן שיסתור, אי ליכא נכרי. ואפי' לגדול כי יסתור כי אורחיה, נראה דאין כאן חשש איסור ... כתב א"ז התם, והכא איתא שם בפרש"י, דלא שייכא סתירה דאורייתא אפי' באהל וקרקע, **היכא דאינו עושה אלא פתחא בעלמא**, אלא דמחזי כסותר מדרבנן. ומתוך כך אית לן למימר דוקא חותמות שבקרקע, אע"ג דגריעי אינון, מ"מ נעשו לחיבור ולסתימה זמן מה שהוא, ולכך שייך בהו סתירה מדרבנן דמיחזי כסותר, אבל שריקת התנור **דלא נעשו כלל לקיים** רק לשמור החום לפי שעה ולמסתר למחר קיומה, שרי אפילו לכתחילה".

ב. פוסקים.

1. מיקל.

(א) מחבר (סי' שי"ד סעי' י', סוף סי' רנ"ט) – "תנור שמניחים בו החמין וסותמין פיו בדף ושורקין (פי' מחליקין) אותו בטיט, מותר לסתור אותה סתימה כדי להוציא החמין ולחזור ולסותמו".

(ב) עי' א"ר (ס"ק י"ד, א"ז ס"ק ג') – "ובדרשות מהר"ש [הלכות ומנהגי מהר"ש סי' תקלא] כתב סתם שהתיר למשרתו יהודי להסיר הדף שטחו בתנור ולהוציא האוכלין (מלבושי יום טוב סק"ג). משמע קצת דעתו דלא בעי שינוי".

(ג) ערה"ש (סי' רנ"ט סעי' י"א) – "כתב רבינו הרמ"א דיש מחמירין ... עכ"ל **אבל אצלינו אין המנהג כן** וכ"כ אחד מהגדולים [א"ר סקט"ו] שמהר"ש רבו של מהרי"ל התיר לעשות כן לכתחילה".

2. לעשות ע"י עכו"ם או קטן, ואם א"א יעשה גדול ע"י שינוי קצת.

(א) רמ"א (סוף סי' רנ"ט) – "ויש מחמירין שלא לסתור סתימת התנור הטוח בטיט ע"י ישראל, אם אפשר לעשות ע"י א"י; וכן אם אפשר לעשותו ע"י ישראל קטן לא יעשה ישראל גדול; ואם א"א יעשה גדול ע"י שינוי קצת, והכי נהוג".

(ב) לבוש (סי' רנ"ט סעי' ז') – "והכי נהוג".

(ג) גר"ז (סעי' ז') – "ויש מחמירים שלא יסתור אותה ע"י ישראל אם אפשר ע"י נכרי וכן אם אפשר ע"י קטן אין לסותר ע"י גדול ואם אי אפשר יסתור גדול ע"י שינוי קצת וכן נוהגים".

ג. הביאור.

1. כיון שהוא סתירה דרבנן (ע"ד רש"י עירובין לה.), בצירוף שלא נעשה לקיום כלל, יש להקל.

(א) גר"א (סי' רנ"ט סעי' ז') – "מותר לסתור. שבת מ"ח וכי מה בין זו כו' ועיין רש"י ד"ה מגופה כו' ואף ע"ג דל"ד דשם כלי אבל בקרקע אמרי' בי"ט ל"ד ב' חותמות שבקרקע כו' ה"מ בדבר שעומד להתקיים כמ"ש בסי' שי"ד ס"י דגם בקרקע אינו רק גזירה דרבנן כמ"ש רש"י בעירובין ל"ה א' ד"ה ובעי כו'".

(ב) רב"פ זצ"ל (הו"ד בדעת תורה סי' שט"ו ס"א ד"ה ועי').

(ג) גר"ז (סי' רנ"ט סעי' ז', עי' סי' שי"ד סעי' י"ט) – "תנור שמניחים בו החמין לשבת וסותמין פיו בדף ושורקים אותו בטיט מותר לסתור אותה סתימה בשבת כדי להוציא החמין ואע"פ שהתנור מחובר לקרקע ואסור לסתור בנין המחובר לקרקע מכל מקום

הואיל ומן התורה אין איסור אלא כשסותר גוף הבנין אבל לא כשסותר פתחו אלא שחכמים הוא שגזרו שלא לסתור דלתות של בנין המחובר לקרקע ולא גזרו אלא כשהדלת נעשה שם לקיום לאיזה זמן שלא היה בדעתו על מנת לסתור בשבת והרי זה נראה כסותר אבל שריקת התנור שלא נעשית כלל לקיום אלא לשמור החום לפי שעה ולסותרה למחר לא גזרו עליה".

(ד) תהילה לדוד (סי' רנ"ט אות ח', סי' שי"ג סוף אות י"ז, סי' שי"ד אות י"ד, סי' שט"ו אות י"ז).

(ה) שביבת השבת (במעשה חושב פרק א' אות א' ד"ה ובביצה, אות ד' ד"ה והנה).

(ו) עי' הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סוף סי' י"א ד"ה גם, מאורי אש השלם עמ' תקמ"ב) – "אך אפשר דשאני התם שגם הבנין הוא רק מדרבנן וחשיב כפתיחה וסגירה של פתח ולא מוכח מהכא אדאורייתא".

(ז) הגרש"פ זצ"ל (ס' זכרון להגרא"ז גורביץ עמ' רט"ו אות ט"ו).

2. אין זה בכלל סתירת בנין, כיון שלא נעשה לקיום כלל.

(א) לבוש (סי' רנ"ט סעי' ז') – "שאני חושב בנין וסתירה כיון שאינו עשוי שם לקיום".

(ב) ט"ז (סי' רנ"ט ס"ק ג') – "כתב ב"י הטעם בשם המרדכי דדוקא אם היה עושה לקיים שלא להסירן בשבת היה אסור משום סתירה אבל דף זה אינו עשוי לקיים עכ"ל".

(ג) משיבת נפש (סי' ז' אות א') – "והנה בבנין גופיה כשאני עשוי לקיים אינו חייב וכן מבואר בא"ח (סי' שי"ד ס"י) דמותר להתיר דף שלפני התנור ששורקין אותו בטיט ומבואר בב"י בשם המרדכי ובמ"א (סי' שט"ו ס"ק י"ד) הטעם כיון שלא נעשה לקיום כלל".

(ד) ערה"ש (סי' רנ"ט סעי' ח', סי' שי"ד סעי' כ"א) – לשונו מובא לקמן.

(ה) מ"ב (סי' רנ"ט ס"ק י"ט) – "מותר לסתור וכו'. שאין זה בכלל סתירת בנין אפילו מדרבנן כיון שלא נעשה לקיום כלל".

(1) שעה"צ (שם ס"ק י"ג) – "ט"ז בשם המרדכי, עיין שם".

(2) בה"ל (סי' שי"ד סעי' י') – "אבל לא מפקיע וחותר. עיין רש"י עירובין ל"ה ע"א ד"ה ובעי דס"ל דגזירה דרבנן הוא ולא סותר ממש ולשיטת התוספות שם אין זה מוכרח".

(ו) מהרש"ג (ח"א או"ח סי' נ"ז ד"ה ומש"כ עוד) – "כתב מעכ"ת דשאני גבי טשאלנט ברעטל דבלאה"כ אין בו איסור דאורייתא בסתירתו משום דבכה"ג שאינו אלא עושה פתחא בעלמא אין כאן איסור בנין או סתירה דאורייתא שכן מבואר בתה"ד בס"י ס"ה בשם א"ז בשם רש"י עכ"ד, הנה אמת הדבר שכן מבואר בתה"ד וגם אני ידעתי מזה, אולם באמת בש"ע סי' רנ"ט ובמפרשי ש"ע שם לא ראיתי שיביאו טעם זה דעשיית פתח אינו אלא מדרבנן רק כתבו הטעם משום שלא נעשה לקיום נראה מדבריהם דטעם זה של לא נעשה לקיום מועיל להתיר אפילו במלאכה דאורייתא וכן נראה מדברי התה"ד בעצמו דלמאי דמחדש הטעם של לא נעשה לקיום יש לתיר אפילו בדאורייתא, ועוד הרי מבואר בדברי הט"ז באו"ח סי' שי"ג ובמג"א בס"י ש"ח סקכ"ב דבנטילת דלת או חלון מן הצירים בדבר המחובר לקרקע יש בו חיוב חטאת משום סותר הרי דס"ל להדי' דבבנין או בסתירת פתח בשבת יש בו חיוב חטאת, ועכ"ל דלא ס"ל בזה כהתד"ה ואפשר דמה"ט לא הביאו דבריו בסימן רנ"ט הנ"ל [ובש"ע הרב התניא בס"י רנ"ט ... ובס"י שי"ג העתיק דברי הט"ז דבליקחת דלתות מדבר המחובר לקרקע יש בו חיוב חטאת, והוא מן התמה שהרי הם דברים הסותרים זה את זה]".

3. מראי מקומות – לבוש (סי' שי"ד סעי' י'), תה"ל"ד (סי' שי"ג ס"ק י"ג), ציץ אליעזר (ח"י"ג סי' ל' אות ג'), פתחי חותם (פרק ב' ענף א'), שבות יצחק (ח"ו עמ' קנ"ח).

(א) פמ"ג (מש"ז ס"ק ט', פמ"ג המבואר שם) – "הנה רש"י עירובין דף ל"ה ע"א ... ובתוס' שם ד"ה בעי י"ל דכה"ג הוה דין תורה. ומיהו משמע דמודו לרש"י בעיקר הדין (דהוה דרבנן, דהתוס' לא הקשו אמה שכתב רש"י דהוה דרבנן רק פירושו פירוש אחר) ... גם קשיא לי הא בסעיף ד' 'ברזא' נגד השמרים, כיון דעשוי להוציא כל שעה לא הוה קיים (ולמה גרע מדף התנור דכיון שלא עשוי להיות קיים מותר להתירו), וי"ל תרתי בעיני סתירה גרועה ואין עשוי לקיום, (ונגד השמרים הוה סתירה מעליא)".

(ב) גור אריה יהודה (או"ח סי' קל"ה), הו"ד בדעת תורה (סי' ש"ח סעי' ט', סי' שי"ג סעי' ה') – "בט"ז בא"ח סי' שי"ג ס"ק ה' ... שנעלם מהם מה דמפורש ברש"י במס' עירובין דף ל"ה בד"ה ובעי' סכינא ... בא"ח סי' רנ"ט סעיף ז' ...".

(ג) הר צבי (סוף המכתב בשביבת השבת מעשה שבת פרק א' אות ד') – "לענין נידון דידן דכיון דהקימו ע"מ לסתור ביומו שאני, דלט הוי בנין כלל, וכמ"ש בש"ע ס"ס רנ"ט לענין סתימת דף התנור ע"ש".

הר צבי (ט"ל הרים בונה סי' א') – "בבנין לשעה שבדעתו לסתור עוד ביומו גרע טפי אמנם י"ל לענין נ"ד דכיון דהקימו ע"מ לסתור ביומו שאני דלא הוי בנין כלל וכמ"ש בשו"ע או"ח (סוף סימן רנט) דמותר לסתור סתימת התנור כדי להוציא החמין. והגאון רבי יצחק מלצאן השיג עלי דמהך דמותר לסתור סתימת התנור אין ראיה דשם טעמא אחרנא איכא כמ"ש הגר"א דגם אם היה להתקיים היה רק גזירה דרבנן".

ד. קשה: מגבן.

1. הגרש"פ זצ"ל (משמרת חיים ח"ג שבת אות י"ט) – "דסתירה היא רק כשעושה היפך מענין הבנין שבו והיינו שמחזיר את החפץ למצב שהיה בו לפני שיעשה בו את הבנין. משא"כ כשאוכל את הגבינה אינו עושה היפך מענין הבנין שבו דאינו מחזירו לחלב שהוא במצב שהיה בו לפני הבנין של מגבן. ומשו"ה אין באכילתו איסור סתירה. ולפי"ז י"ל דבנין העשוי ליסתר באותו יום לא חשיב בנין רק היכא שעשוי לחזור למצב שהיה בו קודם הבנין (וכגון בדף של התנור הנ"ל). משא"כ בגבינה שמגבן אדעתא לאוכלה בו ביום שאף אם יאכל את הגבינה לא יחזירה לחלב שהוא המצב לפני הבנין של מגבן לא חשיבא עומדת ליסתר באותו יום ושפיר חשיבא בנין וחייב משום בונה".

ה. זה חד מהטעמים להקל במשחק לגו (Lego).

1. הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ט"ז הע' נ"ג [דפו"ח, הע' נ"ז], שולחן שלמה סי' שי"ד ס"ק א' ב'), כדאי בבנין שבת (ח"א סוף עמ' ט') – "באבני פלא שרגילין לעשות בהן צורות שונות, וכיון שאין האבנים מחוברות זו לזו אפשר דחשיב כל פעם כעושה דבר חדש, אך מ"מ עכ"פ לקטן שלא הגיע למצוות אין לחוש, וגם אפשר דאפילו אם יכול להתקיים הבנין שבנה מאבני הפלא, אבל מ"מ כיון שניכר וידוע לכל שאין הבנין שבנה עשוי לקיום כלל, וגם אינו אלא צעצוע של ילדים, בכגון דא אין זה נחשב אפילו בגדר של בנין ארעי ולא גזרו בו רבנן אטו קבע".
2. ציץ אליעזר (חי"ג סי' ל' אות ג') – "שאלתו היא בענין בנית אבני פלא בשב"ק אי יש בו משום איסור בונה, או לא ... ודבר זה שבתרתי לטיבותא כנ"ז מותר אפילו מדרבנן, נלמד מהאמור בשו"ע סי' רנ"ט סעי' ז', דפסקינן וז"ל ...".

ו. קשה, למה גרע מבנין לשעה שחייב.

1. י"א כיון שהוא פחות מיום אחד, אינו נכלל בבנין לשעה, ומותר. (א) עי' ריטב"א (דף קב: ד"ה זה) – לשונו מובא לעיל. (ב) ערה"ש (סי' שי"ד סעי' כ"א) – "כתב בסעיף י' חותמות שבקרקע כגון דלת של בור שקשור בו חבל יכול להתירו דלאו קשר של קיימא הוא שהרי עומד להתיר אבל לא מפיקע וחותר משום סתירה [כיון דמחובר לקרקע] ודוקא כשעשוי לקיים על מנת שלא להסירו בשבת אבל אם אינו עשוי לקיים כלל מותר ומטעם זה מותר להסיר דף שמשמין אותו לפני התנור ושורקין אותו בטיט שאינו עשוי לקיום עכ"ל דכשאנו עשוי לקיים אף יום אחד לא מקרי בנין וכיון דלא מקרי בנין לא מקרי סתירה ואע"ג דבריש סי' שי"ג הבאנו מירושלמי דבנין לשעה הוי בנין ע"ש זהו עכ"פ ליום אחד ולא פחות מזה וראיה דהא יליף ממשכן כמבואר שם ופחות מיום שלם לא היתה חנייתם כמפורש בתורה בפ' בהעלותך ואע"ג דכתיב שם [במדבר ט, כא] ויש אשר יהיה הענן מערב עד בוקר וגו' אך מסתמא בלילה לא העמידו האוהלים ולא פירקו המשאות עד הבוקר ומ"מ צ"ע [ויש מי שאומר דזה שכתבו שאינו קשר של קיימא זהו דוקא כשהיה בדעתו להתירו במוצאי שבת דאל"כ הוי קצת קשר של קיימא ולענ"ד אינו כן בדבר מאכל אפילו להי"א שבסי' שי"ז דגם ליום אחד מקרי קשר קצת זהו בדברים שאין בהכרח להתירן ולא במיני מאכל דאל"כ הא גם עד מוצאי שבת יש מעט לעת ודו"ק"]
- ג) דעת תורה (או"ח סי' תק"ט סעי' א' ד"ה ואני) – "ואף דבירושלמי ר"פ הבונה מבואר דגם בנין לשעה הוי בנין, מ"מ י"ל דבכה"ג שיסתר בו ביום לא הוי בונה".
- ד) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י' אות ו' ד"ה נראה) – "וכידוע שהרבה גדולי אחרונים סוברים שבנין לשעה לא חשיב כלל בנין ועיין בפנ"י שבת צ"ה ובביצה י"ב שכתב 'דליכא במגבן משום בונה אם דעתו לאכלו בו ביום' וכתב ע"ז המהרש"ם באור"ח סי' תק"ט דאף הירושלמי בריש הבונה שסובר דגם בנין לשעה הוי בנין מ"מ י"ל דבכה"ג שיוסתר בו ביום לא הוי בונה, וכיון שכן כ"ש בכה"ג שהסתירה נעשית מאל"י בו ביום דאינו קרוי בונה".
- 1) חולקים – ישועות יעקב (סי' שט"ו ס"ק א'), שביתת השבת (מעשה חושב פרק א' אות א' ד"ה ובביצה, אות ד' ד"ה והנה), מוכרח מהחת"ס (או"ח סי' ע"ב).
2. א"נ, כיון שזה התפקיד של מלאכתו [שאם לא יכול לסתור הדלת, נאבד ההשתמשות. מוכח מיניה וביה, שזה ההשתמשות], ממילא אינו נקרא בונה. (א) עי' סי' ש"מ סעי' י"ד בהגו"כ [מג"א, מ"ב, ועוד], "היכא שנדבקו הדפין להדדי ע"י שעה או בשעת הקשירה מותר לפתחן כמש"כ סימן שי"ד סי' כיון דלא נעשה לקיום כ"ש הכא דנעשה ממילא בלא מתכוין לפיכך אינו דומה כלל לתופר ואין בו משום קורע". הגם שהקיום שם יכול להיות יותר מחד יום, אבל כיון שלא רצה הקיום כלל [אפי' לזמן קצר], נחשב שאינו עשוי לקיום כלל.
3. מראי מקומות – חזו"א (סי' ס"א ס"ק א'), לשונו מובא לעיל).

ז. לבנות בשבת: לעשות סתימה כזו בשבת.

1. מחמיר – עי' הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סוף סי' י"א ד"ה גם, מאורי אש השלם עמ' תקמ"ב, "בסי' רנ"ט ס"ז ובסי' שי"ד 'תנור שמניחים בו החמין וסותמין פיו בדף ושורקין אותו בטיט מותר לסתור אותה סתימה כדי להוציא החמין, ולא אסור אפי' מדרבנן, כיון שלא נעשה כלל לקיום וגם בקל יכולים לסתור הטיט (כמו"ש האבנ"ז בסי' רי"א אות כ"ג), אע"ג דמסתבר שאסור לעשות סתימה כזו בשבת").
- (א) יש לעי' איך לדמות המג"א (סי' רי"ג ס"ק י"ב) כסוי כלים להתנור, ששם מותר לפתוח ולסגור הכסוי.

ח. שבירת קרח.

1. אבן העזר (סוף סי' שס"ג) – "דאינו מבטל המים הנקרשים את המחיצה ... דהוי כמו פי תנור שמשרקין בטיט בשבת כמבואר סי' ס"ד בשם המרדכי כיון דאין עשוי לקיום לא הוי סתירת בנין וכ"ש בעשוי מאליו כמ"ש מ"א ס"ס ש"מ".
2. קצות השלחן (סי' קכ"ז ס"ק י"א) – "ולשבר הקרח שעל פני חבית דמותר הוא דוקא כשהחבית אינו מחזיק מ' סאה, אבל חבית המחזיק מ' סאה יש בו משום בנין וסתירה אפי' סתירה גרועה כמו שנת' לעיל סי' קי"ט סט"ו וכ"כ במחש"ש"ק, וצ"ע בהא דקרח שעל באר אסור לשברו, דמאי שנא מדף של תנור ששורקים אותו בטיט דמותר לסתור הסתימה בשבת כמ"ש בסי' רנ"ט ז' ושי"ד י"ט, מפני שלא נעשה לקיום, והרי גם בקרח שעל פני הבאר לא הוי עומד לקיום, שמהכרח לשברו בכל יום כדי לקחת מים מן הבאר, ואין סברא לחלק ולומר דדף של תנור מותר לפי שעשאו בכונה תחלה לסתור בשבת, והקרח שעל פני הבאר שנעשה מאליו, דלא היתה כאן שום כונה גרע טפי, דאינו מסתבר להחמיר בבנין שנעשה מאליו יותר מבנין הנעשה בידי אדם וצ"ע".
3. עי' סי' ש"כ סעי' י', לשיטות ומראי מקומות.

ה) בנין שאינו מתקיים מצד עצמו.

א. תוס' (סוף דף צד:), הו"ד במג"א (סי' ש"ג ס"ק כ'), מ"ב (סי' ש"ג ס"ק פ"ב) – "ואף על גב דקולע נימין חשיבא אריגה כדאמרינן בפרק במה אשה (לעיל ד' סד.) הכא בשער לא חשיבא אריגה כמו בבגד ועוד דהכא אין סופה להתקיים שעומדת לסתירה".

1. מה הפשט: שעומד להסתר מאליו, או על ידי מעשה.

(א) שעומד להסתר מאליו.

(1) ע"י שעה"צ (סי' ש"ג ס"ק ס"ח) – לשונו מובא לקמן.

(ב) שדעתו לסתור.

(1) אבני נזר (סי' ר"י, סי' רי"א, אגלי טל סי' נ"ד אות ט"ו, ע"י סי' נ"ה אות י"ט) – "אך בתוס' (דף צ"ד ע"ב) גבי גודלת משום

אורגת דפריך וכי דרך אריגה בכך. וכתבו התוס' ואף על גב דקולע נימין חשיב אריגה הכא אין סופה להתקיים שעומדת לסתירה עד כאן דבריהם. ואף שאם קושרת סוף גידול שער אינו נסתר מאליו רק שבעצמה סותרת וסורקת וחוזרת וקולעת אף על פי כן חשיב אינו מתקיים. ואף שעל ידי מעשיו. וגם חוזרת וקולעת אף על פי כן חשיב אינו מתקיים. ויותר מזה דעת הרב המגיד [פ"י ה"ג] בענין קשר של קיימא דאף שאם דעתו לפתחו הוי קשר שאינו של קיימא, אם מתנתק מאליו חשיב של קיימא. הרי דמה שדעתו לסתור חשיב אינו מתקיים טפי ממה שאינו מתקיים בעצמו. ובאמת שסברא זו קשה להבין. גם הקשיתי בביאור מלאכת הקושר סי' קע"ח אות יוד על הרב המגיד מרש"י שלהי שבת [קנז ע"ב]. אך על כל פנים יש סיוע מדברי הרב המגיד דמה שאינו מתקיים מחמת דעתו חשיב אינו מתקיים: ועוד נראה לי ראי' דאף שאינו מתקיים מחמת דעתו חשיב אינו מתקיים. לפי מה שכתב הרב המגיד פרק ט' מהלכות שבת הלכה י"ג דבכל מלאכות פטור באינו מתקיים".

(ג) מראי מקומות – טללי שדה (הר צבי ט"ל הרים, בונה הע' ד' ד"ה וראיתי), להורות נתן (ח"ב סי' ט"ז אות ז').

(1) מגדנות אליהו (ח"ב סי' קמ"א) – "ולענ"ד נראה להביא ראיה דדעת התוס' שגם מלאכה שמתקיימת מצד עצמה אלא שדעתו

שלא לקיימה ואינו רוצה בקיומה הוי בגדר מלאכה שאינה מתקיימת, והוא ממש"כ התוס' בשבת צ"ד ד"ה וכי ואף על גב דקולע נימין חשובה אריגה וכו' הכא בשער לא חשיבא אריגה כמו בבגד, "ועוד דהכא אין סופה להתקיים שעומדת לסתירה" עכ"ל. משמע מלשון התוס' דכונתם דמצד עצמה מתקיימת הקליעה אלא שדעתו לסתורה, ובכל זאת ס"ל להתוס' דהוי בגדר דבר שאינו מתקיים שאינו חייב עליה. אולם ראיתי להמשנ"ב ש"ג ס"ק פ"ב שהביא לדברי התוס' הנ"ל, וביאר בשעה"צ ... מבואר דהמשנ"ב פירש דברי התוס' הנ"ל דכונתם במש"כ "שעומדת לסתירה" היינו שעומדת הקליעה להיסתר מאליה, וע"כ נסתפק המשנ"ב בשעה"צ הנ"ל בשיטת התוס' אי ס"ל כרש"י דגדר מלאכה המתקיימת הוא לתמיד וכאן לאחר השבת תסתר הקליעה מאליה, או דס"ל להתוס' כרמב"ם שגם מתקיימת בשבת גרידא חייב עליה וכאן הקליעה תסתר בשבת גופא. אבל אם נפרש כמש"כ דכונת התוס' הוא שבעצם הקליעה היא מתקיימת אלא שדעתו לסתורה וכו', א"כ הרי בשבת עצמה בודאי שאין דעתו לסתורה ... ושוב ראיתי בתשו' אבנ"ז חאו"ח סר"י ... הרי מבואר באבנ"ז שפירש דברי התוס' הנ"ל כמש"כ בס"ד, משום דהתוס' סתמו דבריהם אפילו בגוונא שקשר הקליעה אינו נסתר מאליו ובכל זאת חשיב אינו מתקיים מחמת שדעתו לסתורה, וא"כ נפשט ספק השעה"צ הנ"ל וס"ל להתוס' כדעת רש"י דגדר מלאכה המתקיימת הוא תמידי וכו', כנ"ל בס"ד".

(2) משנת השבת (שבת דף עד: ד"ה והנה לקמן) – "ובשעה"צ ... ונקט לפ"ז דאע"ג דעומד להסתר רק ע"י מעשה אדם נמי חשיב מלאכה שאינה מתקיימת, ואולי כוונתו דגה עומד להסתר מאליו וצ"ע".

(3) שלמי ניסן (כותב פרק ח' אות א' ד"ה והנה, האורג סי' ד' סוף אות א') – "והנה מדמה המשנה ברורה כתיבה לקליעת שער והתם אינו מתקיים על ידי שמפרקין אותו ואם כן לכאורה מוכח שגם מה שמתפרק בידי אדם אינו נחשב דבר המתקיים. וצריך לומר דבקליעת שער אין הכונה שעומד לפרק בידים אלא שכן דרך קליעת השער שאינו נשאר במקומו ולכן נחשב דאין מתקיים וצ"ע בזה".

(4) תורת המלאכות (האורג ס"ק ט' ד"ה משמע) – "ומשמע שהבין השעה"צ בדברי התוס' דהקליעה התפרק מעצמה ואינה בר קיום מצד עצמה ... אמנם באבני נזר סימן ר"י ס"ק ט"ו איתא ...".

2. מראי מקומות – מגילת ספר (סי' כ' אות ג').

(א) נשמת אדם (כלל כ"ד ס"ק א') – "ובחנם כתב המ"מ פ' י"א הל' ט"ו דכל המלאכות ילפינן מכותב שהרי בקשר ובבנין אמרינן בהדיא. ומה שכתב תוס' דף צ"ד ע"ב ד"ה וכי דרך, בגודלת דפריך וכי דרך אריגה בכך, וכתבו התוס' דכיון דאין סופה להתקיים שעומדת לסתירה, אין ענין לזה, דהתם שאני במלאכת אורג שיהיה מחובר יחד, וכיון דעומדת לסתור, הרי לא נארג".

(ב) ערה"ש (סי' ש"ג סעי' ל"א) – "ואסורה האשה לקלוע שיערה בשבת ויש בזה איסור בנין [צ"ה]. מדרבנן ואף על גב דהקולע נימין בדבר תלוש חייב משום אורג מ"מ בשיער לא חשיב אריגה ועוד דאין סופה להתקיים שעומדת לסתירה [מג"א סק"ב] אבל בניין אסור אפילו בניין לשעה וממילא כיון דאסורה לקלוע השיער כמו כן אסורה להתיר קליעתה בשבת כמו בכל מלאכת שבת דאסור הבניין וסתירת הבניין ואף על גב דבסותר בעינן על מנת לבנות זהו מדאורייתא לענין חיוב סקילה וחטאת אבל מדרבנן בכל גווני אסור אבל מותרת לחלוק שיערה".

ב. רמב"ם (פרק ט' הל' י"ג) – "אבל צבע שאינו מתקיים כלל כגון שהעביר סרק או ששר על גבי ברזל או נחשת וצבעו פטור, שהרי אתה מעבירו לשעתו ואינו צובע כלום, וכל שאין מלאכתו מתקיימת **בשבת** פטור".

1. מה יהיה אם עשה המלאכה בסוף שבת.

(א) קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק כ' בהג"ה ב') – "והמשנ"ב ... ודעתו דהוי פלוגתא בין רש"י והרמב"ם בפ' המשנה דמלאכתו מתקיימת בשבת, ובאמת פשוט לשון הרמב"ם משמע כהמשנ"ב, ומ"מ לא מסתבר כלל, דאם סגי שיתקיים רק בשבת בלבד, א"כ נתן דברך לשיעורין, דהכותב במשקין אם הוא עושה זה בכניסת השבת יהא פטור לפי שהמלאכה לא תתקיים עד מוצאי שבת, והעושה מלאכה זו בשבת סמוך לחשיכה יהא חייב לפי שמלאכתו מתקיימת בשבת עד מו"ש, וזה דבר שאינו מסתבר כלל. ותו דגם כותב במי תותים לא מסתבר דאין מתקיים כלל אפילו על יום השבת, אלא ודאי דגם הרמב"ם יפרש המשנה או כפירש"י והר"ן דבשבת

אעושה מלאכה קאי, או שיפרש כמ"ש הפר"ח והובא בתו"ח דהאי בשבת קאי אסיפא דהיינו שמלאכתו מתקיימת ונגמרת בשבת שלמחר אינו עתיד להוסיף עליה, אבל משום הא שמלאכתו יש לה קיום למשך יום השבת לא הוי בכלל מלאכתו מתקיימת, אלא בעינן שיהא מתקיים איהו זמן, כדרך שהעולם עושין מלאכה זו, ובכתיבה הביא הבה"ל (סימן ש"מ) מהרשב"א דלא בעינן שיתקיים הכתב לעולם אלא דמקיימי קצת עד שדרכן של בני אדם לכתוב בהן דברים שאין עשויין לקיימן לעולם אלא זמן אחד כספרי הזכרונות וכיוצא בהן [והלכך] לענין שבת מלאכת מחשבת היא (ולא בעינן שיתקיים לעולם כדיו) ע"ש בבה"ל".

(ב) מנחת יצחק (ח"ז סי' י"ג ד"ה ולא) – "ולא אכחד מתחת לשוני כי צ"ע גדול לי דברי הרמב"ם שלא חילק באיזה זמן של היום עשה המלאכה בשבת חייב, וכי אם לא עשה רק קרוב לבין השמשות, דליכא רק שעה מועטת עד הלילה, נאמר דמ"מ יהי' חייב אם מתקיימת רק עד אחר שבת, ואף דברמב"ם כתב זה על הפטור, וכלל לפטור באיזה זמן מן היום אם אינה מתקיימת עד אחר השבת, אבל מקורו הוא מן המתני', ושם איתא על החיוב, ואם הפירוש כדברי הרמב"ם כנ"ל יוקשה. אבל מ"מ נראה שכן הוא דעתו".

(ג) הגרשז"א צ"ל (שולחן שלמה סי' ש"כ ס"ק ל"א.ב') – "וצ"ע אם עשה מלאכתו סמוך למוצאי שבת וכי סגי בהכי, כגון כתב במים ועד מוצ"ש לא יתייבש".

(ד) ששכ"ה (ח"ג מבוא פרק א' הע' נ"ג [דפו"ח, הע' ס"ב]) – "ולדעת הרמב"ם יש להבין, אם יש נפק"מ בין אם עושה את המלאכה בכניסת השבת או בסוף השבת, וצ"ע".

(ה) חוט שני (ח"א עמ' קנ"ב ד"ה והנה) – "ואם הכוונה מעת לעת אין השיעור משום שבת אלא שיעור הזמן. ואם הכוונה מזמן עשייתו עד סוף השבת צ"ע דא"כ משקין ומי פירות דאיתא דהוי כתב שאינו מתקיים נמי משכחת לה דלהוי מתקיים באם כתב סמוך לבין השמשות ליציאת השבת".

(ו) מלאכת שבת (עמ' קצ"ז סוף אות ט"ו) – "שעה"צ ש"ג ס"ק ס"ח, וצ"ע לפי"ז אם יצבע בכניסת השבת מיד יהא פטור אם לא יוכל להחזיק כל השבת, ואילו אם יצבע סמוך לחשיכה של מוצאי שבת יהיה חייב מאחר שמתקיים בשבת, וצ"ע".

(ז) משנת השבת (עמ' רי"ב ד"ה ועיין) – "דצ"ע דאטו אם יכתוב בהם לפני צאת השבת יתחייב, כיון דהם מתקיימין ליום השבת".

(ח) שלמי ניסן (עמ' י"ז ד"ה ויש) – "ויש להסתפק לדעת הרמב"ם דסגי במתקיים לשבת, האם באחד שעושה מלאכה סמוך לצאת השבת סגי שמתקיים עד צאת השבת, והעושה מלאכה בתחילת השבת צריך שמלאכתו תתקיים לזמן מרובה עד צאת השבת".

2. מראי מקומות – חזו"א (סי' ס"א ס"ק א', לשונו מובא לעיל).

ג. חולק בפשט של הרמב"ם.

1. קצות השלחן (סי' קמ"ו ס"ק כ' בהג"ה) – לשונו מובא לעיל.
2. הגרשז"א צ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות י"א) – "נראה שהטעם דצריכים דוקא כתיבה המתקיימת הוא משום דבעינן דומיא דמשכן וכיון דכתיבה היתה שם כדי שלא יתחלפו סדר הקרשים היו ודאי מקפידים שיתקיים לזמן מרובה ולא סגי כלל במה שיכול להתקיים רק בשבת או ליום אחד בלבד, וכן נראה מלשון הרמב"ם בפ"א מהל' שבת ה"ו עד שיכתוב בדבר הרושם ועומד כגון דיו וכו' ולא הזכיר כלל שיעור של לא פחות מיום אחד (כמו שכתב בתחילת דבריו), אך כנים הם דבריו שמהרמב"ם והמ"מ בפ"ט הי"ג משמע דשפיר חייב אם מתקיימת בשבת (אף שלע"ד צ"ע וכי ששר ע"ג ברזל ונחושת א"א שיתקיימו אפילו יום אחד בלבד), ובפרט שגם המג"ח בקונטרס נר מצוה אות כ"א והחמדת ישראל הבינו כן ... גם ראיתי במשנ"ב בשעה"צ סי' ש"ג אות ס"ה דסובר נמי בדעת הרמב"ם דלא פטור אלא כשאנו מתקיים כלל אפילו יום אחד, אך אעפ"כ אין אני נמנע מלהעיר קצת. מהרשב"א בשבת קט"ו המובא בביאה"ל סי' ש"מ סעיף ד' ד"ה במשקין נראה שסובר דאף שאין צריכים שיתקיים לעולם אבל צריכים עכ"פ שיתקיים זמן חשוב כיון דקרי ליה ספר זכרונות ואין רגילין כלל לכתוב לזכרון בדיו או על דבר שמתקיים רק יום אחד ולא יותר, ומסגנון הדברים משמע שגם המשנ"ב הבין כן, ועיין גם בנשמת אדם כלל כ"ד ד"ה אבל שכתב 'דהא אין דרך לכתוב אלא כדי שיעמוד לזמן מרובה'. גם הכותב בדיו על עלה של בצל וחזרין דתניא דפטור מפני שאינו מתקיים חושבני דיכול שפיר להתקיים יום אחד ואולי גם ג' או ד' ימים ואפ"ה פטור. גם פסק השו"ע שם סעי' ה' שמותר לרשום בצפורן על קלף מפני שאינו מתקיים אף שענינו ראוות דביום אחד ודאי יכול להתקיים. וכן נראה גם ממ"ש הרמב"ם בהט"ז הכותב על בשרו חייב אע"פ שחמימות בשרו מעברת הכתב לאחר זמן הרי זה דומה לכתב שנמחק, וחושבני דכוונתו היא כיון שהיה מתקיים ורק מפני שהוא חי וחם לכך החמימות מעברת [ולא הבינותי מ"ש הדר"ג בסוף דבריו לענין הך דינא דכותב על בשרו], והרי ענינו ראוות שהחמימות אינה מעברת דיו וסיקרא תוך יום אחד כי אם לאחר זמן ואפ"ה כתב הרמב"ם דאינו מתקיים (אך אפשר דכוונתו לחייב אף אם כתב כתיבה קלה שהחמימות מעברת אותה תוך יום אחד). גם בפת"ש אה"ע ריש סי' קכ"ה לענין ידו הנקפץ מאיליו לאחר זמן משמע שלא העלו כלל על דעתם לומר דסגי ביום אחד בלבד אע"ג דהתם קיל טפי משבת. וכיון דנד"ד הוא לענין כתב לועזי וכ"ש בכתב מושיטא דקיל טפי וכמו"ש במג"א סי' ש"מ סק"י ובסי' תקמ"ה ס"ק כ"א לכן העירותי הדברים דלעיל".
3. מראי מקומות – בנין שבת (ח"ב עמ' כ"ז).

ד. דעת רש"י.

1. שבעינן שיהיה מתקיים תמיד, ולא די ביום השבת לחוד.
- (א) שעה"צ (סי' ש"ג ס"ק ס"ח) – "ואיתא בריש פרק הבונה דבעינן דוקא שתהיה מלאכתו מתקיימת, וגם לענין כתיבה קיימא לן דבעינן דוקא שיכתוב בדבר המתקיים. אך בריש פרק הבונה איתא שם במשנה, כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב, משמע לכאורה דאפילו אם מתקיימת רק על יום השבת לחוד, וכן משמע לעניות דעתי ברמב"ם פרק ט הלכה י"ג, עיין שם היטב, והמשנה כללא כייל זה הכלל וכו', ועל כרחך אנו צריכין לומר דמה שהמשנה פוטרת בכתב שאינו של קיימא כגון במשקין ומי פירות, היינו, משום שאינו מתקיים כלל אפילו על יום השבת, אכן ברש"י שם איתא במשנה דהאי בשבת אעושה מלאכה קאי, אם כן משמע מיניה דבעינן שיהיה מתקיים תמיד ולא די ביום השבת לחוד".

2. רש"י מסכים לרמב"ם (להלכה, אבל לא בפשט במשנה).

(א) מנחת יצחק (ח"ז סי' י"ג ד"ה והנה גם, ד"ה הנה מה) – "והנה גם שאר גדולי הראשונים אף דלא למדו כן הפי' במתני' דהנ"ל, אבל י"ל דבנוגע לדינא מודים להרמב"ם, רק במתני' ס"ל דוחק לפרש כהרמב"ם, דהי' צ"ל מתקיימת ליום א', לכן פירשו כנ"ל".

3. מראי מקומות.

(א) טללי שדה (הר צבי טל הרים בונה סי' א' ד"ה הנה) – "הנה נקט המ"ב שהמקור של דברי התוס' שבת דף צד ע"ב שגודלת אינו חייב משום אורג מפני שאין סופה להתקיים היא המשנה ריש פרק הבונה: זה הכלל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת, ויש לתמוה ע"ז שלא הזכיר פירוש רש"י והר"ן שהם מפרשים את המשנה ומלאכתו מתקיימת היינו שמתקיימים כיוצא בו ואין מוסיפים עליו ולפירושם אין רא' ממשנה זו שבכל מלאכה של שבת צריך שתהא סופה להתקיים ואינה עומדת לסתירה, וביותר יש לתמוה שכתב בענין זה שלדעת רש"י בעינן בכל מלאכת שבת שהמלאכה תהא מתקיימת תמיד והרי לרש"י לשיטתו אין המשנה מדברת בכלל בענין זה".

ה. הגדר: כמו ספר זכרונות.

1. רשב"א (דף קטו: ד"ה הא) – "תניא בתוספתא עלה (פי"ב ה"ו) זה הכלל כתב דבר של קיימא בדבר שאינו של קיימא או דבר שאינו של קיימא בדבר של קיימא פטור עד שיכתוב דבר של קיימא בדבר של קיימא, אלמא הני נמי מיקיימי, וי"ל דמיקיימי קצת עד שדרכן של בני אדם לכתוב בהן דברים שאינן עשויין לקיימן לעולם אלא זמן אחד כספרי הזכרונות וכיוצא בהן והלכך לענין שבת מלאכת מחשבת היא אבל לענין ספרים דבעינן דבר המתקיים לעולם הני לא מיקיימי, ומיקיים ולא מיקיים לענין ספרים קאמר, כן נראה ל'".

2. רישב"א (דף קטו: ד"ה והא) – "דהא אמרינן בפרק הבונה (לעיל ק"ד ב') שהכותב בהם בשבת חייב ואנן לענין שבת דבר המתקיים בעינן כדאיתא התם בהדיא וכמו שאמרו בתוספתא שם בהדיא (פי"ב ה"ו) אינו חייב עד שיכתוב דבר של קיימא על גבי דבר של קיימא, אלא ודאי מתקיימין הן קצת ולפיכך חייב בהם לענין שבת, דמלאכת מחשבת היא, שדרכן של בני אדם לכתוב בהם דברים שאינן עשויים לקיימן לעולם כספרי הזכרונות וכיוצא בו, אבל לענין הספרים בעינן דבר המתקיים לעולם, ופשוט הוא זה".

3. הו"ד בבה"ל (סי' ש"מ סעי' ד' ד"ה במשקין) – "ועיין ברשב"א שבת קט"ו ע"ב ד"ה הא דאמרינן דלענין חיוב שבת לא בעינן שיכתוב במה שיתקיים הכתב לעולם אלא דמקיימי קצת עד שדרכן של בני אדם לכתוב בהן דברים שאינן עשויין לקיימן לעולם אלא זמן אחד כספרי הזכרונות וכיוצא בהן לענין שבת מלאכת מחשבת היא **ולא בעינן שיתקיים לעולם** כדיו וכעין זה מוכח ג"כ דעת התוס' ד"ה אבל הכא ע"ש ולפ"ז נראה פשוט דהכותב בכלי עופרת הנהוג כהיום בין הסוחרים לכתוב בהן חשבונותיהן לזכרון חייב ולא דמי זה לכותב באבר דמבואר שם בגיטין דלא חשיב כתב מדאורייתא דהא חזינן דבכלי עופרת רישומו ניכר ומתקיים ואף בכותב בפחם מעורב במים משמע בגמרא דחייב חטאת וכ"ש בזה שמתקיים יותר".

ז. מה הגדר של "ספר זכרונות".

1. אפילו יום אחד.

(א) מנחת יצחק (ח"ז סי' י"ג ד"ה והנה גם, סי' י"ד ד"ה והנה, סי' ט"ו ד"ה והנה).
(ב) עי' חוט שני (ח"א עמ' קנ"ב ד"ה אמנם, ח"ד עמ' קס"ג) – "שכתב בחי' הרשב"א שהביא המ"ב בביאור הלכה (סי' ש"מ), דלענין חיוב שבת לא בעינן שיכתוב במה שמתקיים לעולם, אלא דמקיימו קצת עד שדרכן של בני אדם לכתוב בהם דברים שאינן עשויין לקיימן לעולם, אלא זמן אחד כספרי הזכרונות וכיוצא בהן, לענין שבת מלאכת מחשבת היא, ולא בעינן שיתקיים לעולם כדיו, וכעין זה מוכח ג"כ דעת התוס' עיי"ש, והרי זה ממש כעין נד"ד, דדרך הרופאים או שאר בני אדם להשתמש בכה"ג לזכרון עד שיעתיקו משם למקום הצורך להם, ואין מלאכת מחשבת יותר מזה".

2. רק לזמן ארוך.

(א) קצות השולחן (סי' קמ"ו ס"ק כ' בהג"ה) – לשונו מובא לעיל.
(ב) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות י"א) – "מהרשב"א בשבת קט"ו המובא בביאה"ל סי' ש"מ סעיף ד' ד"ה במשקין נראה שסובר דאף שאין צריכים שיתקיים לעולם אבל צריכים **עכ"פ שיתקיים זמן חשוב** כיון דקרי ליה ספר זכרונות ואין רגילין כלל לכתוב לזכרון בדיו או על דבר שמתקיים רק יום אחד ולא יותר, ומסגנון הדברים משמע שגם המשנ"ב הבין כן ... אגב מה שכתב הדר"ג שליט"א והרי זה ממש כעין נד"ד דדרך הרופאים או שאר בני"א להשתמש בכה"ג לזכרון עד שיעתיקו משם למקום הצורך להם ואין מלאכת מחשבת יותר מזה, לא הבינותי וכי כך הוא הדרך לכתוב על נייר או בדיו שאינו מתקיים יותר מג' ימים. גם חושבני דשריטה על חלב קרוש שפיר מתקיים זמן מרובה ולא ידעתי למה ברור אצלו להיפך, ובעיקר הדין כבר כתב שם הגר"א ז"ל על אתר שעל שעה פטור אף בשבת".

ח. כתב שקיים פחות מג' וד' יום, מה דינו.

1. כמו כתב שאינו מתקיים.

(א) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות י"א, שולחן שלמה סי' ש"מ אות י"ד, ערכי רפואה ח"א עמ' ק"ב, אסיא חנ"ט עמ' מ"ג אות ס"ב, הלכה ורפואה ח"א עמ' רל"ה, נשמת אברהם ח"א סי' ש"מ עמ' רמ"ח) – "כגון בדיו שנעלם בתוך 72 שעות, ופרט בכתב לועזי ובכתב עברית של ימינו שאינו כתב אשורי".

(1) **אמנם** בנשמת אברהם בדפוס חדש (באנגלית, עמ' רל"ט), שהגרשז"א **חוזר** בסוף חיים להחמיר. **אמנם**, בדפוס חדש בעיברית, לא מצאתי].

2. מחמיר.

(א) מנחת יצחק (ח"ז סי' י"ג - סי' ט"ו, ח"י סי' ל"א אות ו'), משום שחושש להרמב"ם וגם נכלל ברשב"א – "והנה יעויין מה שהארכנו בזה הרבה בתשו' (ח"ז סי' י"ג - ט"ו) ונתבאר דבמתקיים עכ"פ יום א', והוא מלאכת מחשבת שלא ישכח, יש בזה משום חיוב תורה ע"ש. ולא התרנוהו אף בשביל החולים בבתי חולים, רק יעשו ע"י נכרי כנהוג עד עתה".

(ב) עי' הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק מ"ב סוף אות ד'. **אמנם** ע"ש אות ו') – "ויש להחמיר כהרמב"ם שדי שיתקיים הכתב עד אחר שבת, שיחשב כתב המתקיים".

(ג) שבת בית (ארטסקרול, ריש עמ' שכ"ד).

(ד) מלאכת שבת (עמ' קצ"ז אות ט"ו) – "צבע העשוי להחזיק על יום השבת בלבד חייב, ומקרי מתקיים".

3. מראי מקומות – חוט שני (ח"א עמ' קנ"ב, "וצ"ע"), ויזרע יצחק (שיעור ב').

ו. מראי מקומות – ששכ"ה (ח"ג מבוא פרק א' הע' נ"ג [דפו"ח, הע' ס"ב]), בנין שבת (ח"ב פרק ד' אות ג'), שבת בית (פרק א' הע' ט"ז), תורת המלאכות (האורג ס"ק ט', הצובע ס"ק ב').

1. אג"מ (או"ח ח"ד סוף סי' ע"ג) – "בגמר עשיית קבוץ הפרחים שהוא להניחם בכלי העשוי לזה או באיגוד הראוי לעשיה זו איכא בזה משום מתקן אך מסתבר שבפרחים הוא דבר שאינו מתקיים שאין בזה חיוב מלאכה כהכלל דתנן בר"פ הבונה אבל איסור מדרבנן ודאי איכא והוא דין אמת".

"אמנם באיזה אופן תעשה המלאכה שיתחייב עליה. צריך לזה ו' תנאים, וסי' כגש"ם מק"ק: קולו.

גופו. שנוי. מתכוון. מקלקל. קיום"

תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ב')

קיצור הלכות: אמירה לנכרי

- [א] אמירה. [ב] הנאה. [ג] מחאה. [ד] מקרים שמתיר איסור דאורייתא. [ה] שבות דשבות. [ו] פעמים שמותר ליהנות ממעשה נכרי. [ז] רמיזה. [ח] קרקע - שדה, מרחץ. [ט] קבלנות על קרקע. [י] קבלן במטלטלים. [יא] אמירה לישראל.

ב. **אמירה לקטן**, חרש, ושוטה - אם דינו כאמירה לעכו"ם, או כאמירה לישראל.

1. דינו כעכו"ם, ואסור עד כדי שיעשו במוצ"ש - בה"ל (סי' שכ"ה ס"י ד"ה א"י).
2. עי' סי' שכ"ה ס"י, לשיטות ומראי מקומות.

ג. **אמירה למומר**: אם דינו כנכרי או כישראל.

1. גם דינו כנכרי, שאסור עד כדי שיעשו - ארחות שבת (פרק כ"ה ס"ז).
2. עי' סי' שכ"ה ס"ו, לשיטות ומראי מקומות.

ד. הגדר.

1. תלוי אם עשה בשביל ישראל או נכרי - משנה (דף קכב.), מחבר (סי' שכ"ה ס"ח).
2. (א) הולך אחר הרוב, ומחצה על מחצה אסור - מחבר (סי' רע"ו ס"ב, סי' שכ"ו ס"ג).
3. (ב) רוב נכרים וגם בשביל ישראל, מחמיר - מ"ב (סי' רע"ו סק"ז, ס"ב ד"ה והנה, סי' שכ"ה סק"ז).
4. (ג) לצורך עצמו וגם בשביל ישראל, מחלוקת הפוסקים - עי' סי' רע"ו ס"ב, לשיטות ומראי מקומות.
5. עי' סי' רע"ו ס"ב, לשיטות ומראי מקומות.

ה. אחרים.

1. באיסור דאורייתא אסור להנות, משא"כ באיסור דרבנן - שעה"צ (סי' שכ"ה סקמ"ח, סי' רע"ו סק"ג, בה"ל ס"א ד"ה אפילו).
2. בני ביתו נכלל בעצמו, ומחמיר עד כדי שיעשו - מ"ב (סי' שכ"ה סקל"ח).
3. עי' סי' שכ"ה ס"י, לשיטות ומראי מקומות.

ו. אם יש חיוב לצאת מביתו.

1. ע"י צווי.
2. (א) צריך לצאת - מ"ב (סי' רע"ו סק"ג).
3. (ב) אין צריך לצאת - רמ"א (סי' רע"ו ס"א).
4. (ג) אין להשתמש באורו - מ"ב (סי' רע"ו סק"ג).
5. בלי צווי ויש מחאה.
6. (א) אין צריך לצאת, וגם מותר להשתמש באורו - מ"ב (סי' רע"ו סקל"ו).
7. עי' סי' רע"ו ס"א, לשיטות ומראי מקומות.

ז. מלאכה הנעשה בפרהסיא.

1. אסור לעולם, ולעת הצורך יש להקל בכדי שיעשו - מ"ב (סי' שכ"ה סקע"ג).
2. עי' סי' שכ"ה ס"ד, לשיטות ומראי מקומות.

ח. לא צריך מעשה האיסור לעשות אותו פעולה: שיטת ר"ת.

1. מחמיר - מחבר (סי' שכ"ה ס"י).
2. יכול להשיג מים אחרים בדרך היתר, וכדו'.
3. (א) מחמיר: גם לפי שיטת ר"ת - מ"ב (סי' שכ"ה סקנ"ה, שעה"צ סקנ"א).
4. עי' סי' שכ"ה ס"י, לשיטות ומראי מקומות.

[א] אמירה.

א. אמירה לנכרי גבי שבת.

1. איסור דרבנן, ויש אסמכתא בקרא - מ"ב (סי' רמ"ג סק"ה, שעה"צ סק"ז).
2. (א) טעמים: נראה שלוחו (רש"י), ממצוא חפצך ודבר דבר (רש"י), כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן (רמב"ם).
3. עי' סי' רמ"ג, לשיטות ומראי מקומות.

ב. אמירה לנכרי בשאר איסורים.

1. איסור דרבנן - מ"ב (סי' שמ"ג סק"ה, בה"ל סוף סי' ש"ז).
2. עי' סי' רמ"ג, לשיטות ומראי מקומות.

ג. אמירה לנכרי בנוגע לאיסור דרבנן.

1. נוגע לשבת: אסור - מחבר (סי' ש"ז ס"ב), מ"ב (סי' רמ"ו סק"ט).
2. (א) אסור לצוות עובדין דחול - מ"ב (סי' ש"ג סקנ"ו).
3. (1) עי' סי' של"ג, לשיטות ומראי מקומות.
4. (ב) אסור לצוות טירחא - תהלה לדוד (סי' של"ג סק"ו, סי' ש"ד סק"א).
5. (1) עי' סי' של"ג, לשיטות ומראי מקומות.
6. (ג) אסור לצוות הכנה משבת לחול - מ"ב (סי' ש"ט סוף סקס"ב, סי' שכ"א סקכ"א, סי' תנ"ט סקל"ה, סי' תק"י סקכ"ג).
7. (1) עי' סי' שכ"ג ס"ו, לשיטות ומראי מקומות.
8. 2. **שאר איסורים, מיקל** - פמ"ג (סי' ש"ז מש"ז סק"ד).
9. 3. עי' סי' רמ"ג, לשיטות ומראי מקומות.

ד. אמירה בימי חול לצורך שבת.

1. אסור: אפי' באיסור דרבנן - מחבר (סי' ש"ז ס"ב).

ה. אמירה בשבת לצורך ימי חול.

1. אסור: אפי' באיסור דרבנן - מחבר (סי' ש"ז ס"ב).

ו. מקום הישראל, או מקום הנכרי.

1. במקום שהישראל שם הוא יום חול, ומקום שהעכו"ם שם הוא יום שבת: מיקל - ארחות שבת (פרק כ"ג סעי' ק"ג).
2. במקום שהישראל שם הוא יום שבת, ומקום שהעכו"ם שם הוא יום חול: מיקל - ארחות שבת (פרק כ"ג סעי' ק"ד, הע' ר"כ).
3. עי' סי' רמ"ג, לשיטות ומראי מקומות.

[ב] הנאה.

א. הלכה.

1. אסור להנות.
2. (א) טעמים: אטו אמירה - פמ"ג (סו"ס רע"ו), מ"ב (שם סק"ב).
3. 2. וצריך להמתין בכדי שיעשו - ביצה (דף כד:), מחבר (סי' שכ"ה ס"ו).
4. (א) אפי' אם עשה הנכרי מדעת עצמו - מ"ב (סי' שכ"ה סקכ"ו).
5. (ב) טעמים: שלא יהנו ממלאכה הנעשה בשביל ישראל בשבת [רש"י], א"נ גזרה אטו אמירה [תוס'] - מ"ב (סי' שכ"ה סקכ"ח).
6. 3. עי' סי' שכ"ה ס"ו, לשיטות ומראי מקומות.

ג] מחאה.**א. הלכה.**

1. יש חיוב מחאה, אפי' אם הנכרי עשה המלאכה מדעת עצמו - מ"ב (סי' רמ"ג סק"ה, סי' רע"ו סקי"א, סקל"ז, שעה"צ סקי"ב, סי' רנ"ב סקכ"ג).

ב. נכרי העושה מלאכה עבור ישראל, בכליו וחפציו של הנכרי.

1. אין צריך למחות - מ"ב (סי' רע"ו סקל"ז).
2. עי' סי' רע"ו ס"א, לשיטות ומראי מקומות.

ד] מקרים שמתיר איסור דאורייתא - אפי' אמירה גמורה, בלי

לשון רמיזה.

א. עשה המעשה לצורך ישראל, אבל עשה באופן האסור לצורך עצמו

- כגון שהלך במעלית להוריד חפץ של ישראל.

1. מיקל, אין איסור אמירה - ט"ז (סי' ש"ו סק"ד).
2. עי' סי' רמ"ג, לשיטות ומראי מקומות.

ב. לומר לנכרי לעשות מלאכה לעצמו.

1. מיקל: אא"כ צריך החפץ של ישראל - שנ"ע (סי' ש"ז סכ"א).
2. עי' סי' ש"ז סכ"א, לשיטות ומראי מקומות.

ג. בין השמשות: אפי' במקום שהוא והצבור קיבלו שבת.

1. אם במקום מצוה או דחק או צער, לא גזרינן - שנ"ע (סי' רס"א ס"א, סי' ש"ז סכ"ב, סי' שמ"ב).
2. עי' סי' שמ"ב, לשיטות ומראי מקומות.

ד. אמירה לנכרי במקום פסיק רישא.

1. מיקל - אג"מ (או"ח ח"ב סי' ס"ה).
2. עי' ערך דבר דאינו מתכוין [סוף הקובץ], לשיטות ומראי מקומות.

ה. חולה שאין בו סכנה: וסכנת אבר.

1. מיקל - מחבר (סי' שכ"ח סי"ז).
- א) נכלל בזה שנפל מחמת חליו למשכב - מחבר (סי' שכ"ח סי"ז).
- ב) נכלל בזה חלה ממנו כל הגוף - רמ"א (סי' שכ"ח סי"ז).
- ג) נכלל בזה יולדת עד ל' יום - מחבר (סי' ש"ל ס"ד).
- ד) נכלל בזה צורך קטן - רמ"א (סי' רע"ו ס"א, סי' שכ"ח סי"ז).
- ה) הכל חולים אצל הקור גדול - מחבר (סי' רע"ו ס"ה).
- 1) עי' סי' רע"ו ס"ה, לשיטות ומראי מקומות.
2. עי' סי' שכ"ח סי"ז, לשיטות ומראי מקומות.

ו. מצוה ישוב ארץ ישראל: גם בזה"ז.

1. מיקל - גיטין (דף ח:), מחבר (סי' ש"ו ס"א), מ"ב (סי' ש"ו סקמ"ז, סי' ש"ז סקכ"א).

ז. מצות מילה.

1. הסומך על המקילין לא הפסיד: אם א"א בענין אחר - מ"ב (סי' של"א סקכ"ב, בה"ל ס"ו ד"ה וע"ל, עי' סי' ש"ז סקכ"א).

ח. שאר מצוות (בעל העיטור), במקום צורך גדול.

1. י"א להקל (רמ"א, אג"מ), י"א להחמיר (של"ה, מ"ב סי' רע"ו סקכ"ד).
2. עי' סי' רע"ו ס"ב, לשיטות ומראי מקומות.

ט. מכשול דרבים: כגון שנפל העירוב.

1. מיקל - מ"ב (סי' רע"ו סקכ"ה, בה"ל סי' שס"ב ס"ג ד"ה מחיצה).
2. עי' סי' רע"ו ס"ב, לשיטות ומראי מקומות.

י. מצוה דרבים.

1. מיקל - אג"מ (או"ח ח"ג סי' מ"ב).
2. עי' סי' רע"ו ס"ב, לשיטות ומראי מקומות.

יא. בזיון כתבי קודש, ה"ה מזוזות.

1. מיקל - מ"ב (סי' של"ד סקמ"ט, סקס"ח).
2. עי' סי' של"ד סי"ח, לשיטות ומראי מקומות.

יב. באופן שהוא בהול על ממונו, להנצל מאיסור דאורייתא.

1. מיקל - תפארת ישראל (כלכלת שבת, אמירה לעכו"ם אות ו' ס"ק ג'), "כגון שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לעכו"ם (רס"י רס"ו) וכ"כ בהמה שאחזה דם, מקיזין לה ע"י עכו"ם, דאי לא שרית ל', אדם בהל על ממונו ואתי לעשות איסור דאורייתא".
2. עי' סי' ש"ז סי"ט, לשיטות ומראי מקומות.

יג. צער בעלי חיים.

1. מיקל - מ"ב (סי' ש"ה סקע"ג, סי' של"ב סק"ט, שעה"צ סק"ו).
2. עי' סי' של"ב, לשיטות ומראי מקומות.

יד. אמירה לאמירה.

1. הפסד גדול יש להקל, אמנם הנאה אסור - מ"ב (סי' ש"ז סקכ"ד).
2. עי' סי' ש"ז ס"ב, לשיטות ומראי מקומות.

טו. י"א אמירה לעכו"ם במקרה שיש מחלוקת הפוסקים.

1. מיקל - עי' ארחות שבת (פרק כ"ג סעי' קל"ז).
2. עי' סי' ש"ז ס"ב, לשיטות ומראי מקומות.

ה] שבות דשבות - שמותר אמירה גמורה, אפי' בלי לשון רמיזה.**א. מה נכלל בשבות.**

1. להוציא למקום כרמלית - בה"ל (סי' ש"ז ס"ה ד"ה להביא, מ"ב סקס"ח, סי' שמ"ט בה"ל ס"ג ד"ה וליתנו).
- א) רה"ר שלנו: דינו כרמלית - עי' שעה"צ (סי' שכ"ה סקי"ג, סי' ש"ב סקי"ח).
2. להוציא מרה"י לרה"י דרך רה"ר - ארחות שבת (פכ"ג סצ"ב).
3. י"ב מיל - מ"ב (סי' תרנ"ה סק"ג).
4. חשמל: נוגע לאמירה לנכרי - מנחת יצחק (ח"ג סי' כ"ג אות ד', סי' כ"ד אות י"ב).
5. ע"י שינוי - מ"ב (סי' ש"מ סק"ג, סקכ"ב, שעה"צ סי' תקפ"ו סקכ"כ).
6. ע"י משאצל"ג - מ"ב (סי' ש"ב סקל"ו, שעה"צ סקמ"ד, סי' ש"מ בה"ל ס"א ד"ה וחיבב).
7. נחלקו הפוסקים אם הוא דאורייתא או דרבנן: יש כלל דרבנן עי' שעה"צ (סי' שכ"ה סקי"ג).
8. עי' סי' ש"ז ס"ה, לשיטות ומראי מקומות.

ב. מקצת חולי: צער גדול.

1. מיקל - מחבר (סי' ש"ז ס"ה), מ"ב (סי' ש"ז סקע"ז).
2. עי' סי' ש"ז ס"ה, לשיטות ומראי מקומות.

ג. צורך הרבה.

1. מחמיר - מ"ב (סי' ש"ז סקכ"ב).
2. עי' סי' ש"ז ס"ה, לשיטות ומראי מקומות.

ד. במקום הפסד.

1. רק במקום הפסד גדול - מ"ב (סי' רמ"ז סקי"ח, סי' של"ד סק"ח, עי' סי' ש"ז סקכ"ב, ושעה"צ סקכ"ד).
2. ה"ה צורך גדול - מ"ב (סי' שכ"ה סק"ס).
3. עי' סי' ש"ז ס"ה, לשיטות ומראי מקומות.

ה. מפני מצוה.

1. מיקל - מחבר (סי' ש"ז ס"ה, סי' תקפ"ו סכ"א), מ"ב (סי' ש"ז סקכ"ג, סקע"ז, סי' שכ"ה סקי"א, סי' תרנ"ה סק"ג, בה"ל סי' שמ"ט ס"ג ד"ה וליתנו).
- א) עי' סי' ש"ז ס"ה, לשיטות ומראי מקומות.

2. בני ביתו ואורחים דינו כמו בעל הבית - מ"ב (סי' שכ"ה סקל"ח).
3. עי' סי' שכ"ה ס"י, לשיטות ומראי מקומות.
- ד. הנכרי מחויב לעשות, הגם שיש רוב ישראל.
 1. מיקל - אג"מ (או"ח ח"ד סי' ס"ד אות ג').
 2. עי' סי' רע"ו ס"ב, לשיטות ומראי מקומות.
- ה. סילק דבר וגרם בזה הנאה (indirect benefit).
 1. מיקל, אפי' ע"י אמירה - מאור השבת (ח"א סי' י"ח סקנ"ג ד"ה המכבה).
 2. עי' סי' ש"ז סכ"ב, לשיטות ומראי מקומות.

- ו. תוספת הנאה (additional benefit).
 1. מותר - מ"ב (סי' רע"ו סק"כ, סקל"ד).
 - א) גם מקודם היה יכול רק ע"פ הדחק - מ"ב (סי' ש"ז סקע"ו).
 - ב) ישראל צווה להנכרי לעשות מלאכה כזו שתוצאת המלאכה היא רק תוספת הנאה - עי' סי' רע"ו ס"ד, לשיטות ומראי מקומות.
 2. כשכבה אור הראשון אסור להנות (מחבר, מ"ב), ויש מקילים בשעת הדחק (ט"ז, ח"א).

ז. רמיזה (hinting).

- א. הגדר.
 1. ע"י בקשה (a request to take corrective action): מחמיר, שנכלל בלשון ציווי - אמירה לעכו"ם (ארטסקרול, עמ' כ"א).
 2. אם נזכר המלאכה: מחמיר, שנכלל בלשון ציווי - אמירה לעכו"ם (ארטסקרול, עמ' כ"א).
- ב. רמיזה בדרך ציווי.
 1. אסור אא"כ מימי חול לשבת או משבת לימי חול - מחבר (סי' ש"ז ס"ב, סכ"ב).

- ג. רמיזה כעין ציווי [לפי הגרשז"א זצ"ל].
 1. במקום שאדם בהול על ממונו יש להקל - מ"ב (סי' ש"ז סקע"א, סי' של"ד סקס"ט).
 2. עי' סי' ש"ז ס"ט, לשיטות ומראי מקומות.

- ד. רמיזה שלא בדרך ציווי.
 1. הנאה שלילי או בזמן תוספת הנאה: המנהג להקל - ששכ"ה (פרק ל'), ארחות שבת (פרק כ"ג סי"ח, סכ"ב, סכ"ד).
 2. עי' סי' ש"ז סכ"ב, לשיטות ומראי מקומות.

- ה. קריאת העכו"ם לתוך ביתו ע"י רמיזה.
 1. עי' סי' ש"ז סכ"ב, לשיטות ומראי מקומות.

ח. קרקע - שדה, מרחץ.

- א. אסור מצד שליחות - שכיר יום.
 1. יש להקל.
 - א) שכירות - מחבר (סי' רמ"ג ס"א).
 - ב) אריסות - רמ"א (סי' רמ"ג ס"א).
 - ג) קבלנות: לגבי שדה - מ"ב (הקדמה לסי' רמ"ג).
 - ד) מכירה - מ"ב (סי' רמ"ג סוף סק"י).
 2. עי' סי' רמ"ג, לשיטות ומראי מקומות.
- ב. אסור מצד מראית עין.
 1. יש להקל: לגבי אריסות.
 - א) נתפרסם הדבר - מחבר (סי' רמ"ג ס"ב).
 - ב) מנהג רוב אנשי המקום להשכיר או באריסות - מחבר (סי' רמ"ג ס"ב).
 - ג) דאין שם ישראל נקרא עליו - רמ"א (סי' רמ"ג ס"ב).
 - ד) דבר פרטי שמשתמש רק בני ביתו - רמ"א (סי' רמ"ג ס"א).

ו. לצורך סעודת שבת.

1. מצוה גמורה, יש להקל - פמ"ג (סי' ש"ז א"א סק"ז), מ"ב (סי' שכ"ה סק"ס).
2. לצורך שבת, בזמן שלא צריך מעשה האיסור, אין למחות ביד המקילים - מ"ב (סי' שכ"ה סקנ"ו, שעה"צ סקנ"ד).
3. שאין צריך כ"כ: מחמיר - מ"ב (סי' שכ"ה סקס"ב).
4. עי' סי' שכ"ה ס"י, לשיטות ומראי מקומות.

ז. במקום דרכי שלום, גברא אלימא.

1. מיקל - מ"ב (סי' שכ"ה סקי"א).

ח. כבוד הבריות.

1. מיקל - שעה"צ (סי' ש"ב סקמ"ד).
2. עי' סי' ש"ב, לשיטות ומראי מקומות.

ט. גרמא ע"י עכו"ם.

1. מיקל - הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א ס"י אות ו' ד"ה ומעתה), אמירה לעכו"ם (ארטסקרול, עמ' קי"א).
2. עי' סי' של"ד סכ"ב, לשיטות ומראי מקומות.

י. טלטול מוקצה ע"י עכו"ם.

1. מותר לטלטל מוקצה מחמת גופו ע"י עכו"ם לצורך דבר היתר - מ"ב (סי' רע"ו סקל"א, סי' רע"ט סקי"ד).
- א) אין להתיר אלא לבני תורה (מ"ב סי' רע"ו סקכ"ט), ויש חולקים (אמירה לעכו"ם).
2. כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטל אפי' מחמה לצל ע"י עכו"ם - מ"ב (סי' ש"ח סקט"ו).
3. מותר לטלטל ע"י עכו"ם מנורה שהדליקו בה בשבת, דהואיל שנהגו כך ה"ל כאלו התנו - רמ"א (סי' רע"ט ס"ד).
- א) עי' סי' רע"ט ס"ד, לשיטות ומראי מקומות.
4. עי' סי' רע"ו ס"ג, לשיטות ומראי מקומות.

יא. מנהג וחומרא.

1. מיקל - מ"ב (סי' ש"ז סק"ח).
2. עי' סי' ש"ז ס"ב, לשיטות ומראי מקומות.

יב. אמירה לעכו"ם במקרא שיש מחלוקת הפוסקים.

1. מיקל - תפארת ישראל (כלכלת שבת, אמירה לעכו"ם אות ז' ס"ק ה').
2. עי' סי' ש"ז ס"ב, לשיטות ומראי מקומות.

יג. הכנסת צאן - מחבר (סי' תקל"ז סי"ד), עי' רמ"א (רמ"ד סוס"א).

1. מיקל - שלחו עצי שטים (ס"א סו"ס י"ז).

יד. פעמים שמותר ליהנות ממעשה נכרי.

א. כל המקרים לעיל: שמתירים איסור דאורייתא או שבות דשבות.

1. הנאה מותר, חוץ מאמירה לאמירה [לפי המ"ב].

ב. נכרי עשה מלאכה בשביל עצמו או נכרי אחר.

1. מיקל, אין איסור הנאה - משנה (דף קכב), שו"ע (סי' שכ"ה ס"י, סי' רע"ו ס"א), פוסקים.
- א) אא"כ הוא אוכל, וגם נולד ומוקצה - עי' סי' שכ"ה ס"ד וס"ה, לשיטות ומראי מקומות.
- ב) אא"כ הוא פירות שהיה מחובר [גזירה שמא יעלה ויתלוש] - עי' סי' שכ"ה ס"ה, לשיטות ומראי מקומות.
- ג) אא"כ מכירו, דשמא ירבה בשבילו - עי' סי' שכ"ה ס"א, לשיטות ומראי מקומות.

ג. אם נכרי עשה מלאכה דרבנן בשביל ישראל.

1. מותר לאחרים - מ"ב (סי' שכ"ה סקמ"ח, סי' רע"ו סק"ג, בה"ל ס"א ד"ה אפילו).

ד. קבלנות בבית של ישראל.

1. מחמיר - מחבר (סי' רמ"ד ס"ה).
2. ה"ה שפחות, מחמיר - מ"ב (סי' רמ"ד סק"ל).
(א) מלאכות עצמה בבית ישראל שניכר שהוא מלאכת עצמה, לכו"ע יש להקל - מ"ב (סי' רמ"ד סק"ל).
3. עי' סי' רמ"ד ס"ה, לשיטות ומראי מקומות.

ה. עוזרת נכרית בקביעות (live-in maid) - בזמנינו.

1. ד' כללים - ע"פ אמירה לעכו"ם (ארטסקרול, עמ' פ"ז).
(א) אסור לצוות לה לעשות איסור בשבת (כמו כל קבלן) - בין איסור מצד מלאכה, בין איסור מצד הכנה.
(ב) אפי' בלי אמירה, אסור מצד מראית עין, בדברים שדרך לבעה"ב לצוות - כגון תפירה, קניה (shopping), וכדו'.
(ג) אפי' אם אין איסור אמירה ואין חסרון של מראית עין, אסור לה לעשות מעשה שמזלזל את השבת.
(ד) אפי' במקום שאין איסור אמירה, ואין מראית עין, ואין זלזול שבת - עדיין אסור ליהנות ממעשה נכרי.
2. עי' סי' רמ"ד ס"ה, לשיטות ומראי מקומות.

יא. אמירה לישראל.

- א. **ערב שבת:** האם מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה, ולהנות ממלאכתו.
1. מיקל - עי' מחבר (סי' רס"ג סי"ז).
 2. עי' סי' רס"ג סי"ז, לשיטות ומראי מקומות.
- ב. **מוצאי שבת:** האם מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה, ולהנות ממלאכתו.
1. מיקל - רמ"א (סי' רס"ג סי"ז).
 2. עי' סי' רס"ג סי"ז, לשיטות ומראי מקומות.
- ג. **המחזיק איזה דבר להיתר:** אי שרי להושיטו להאוסר.
1. מחמיר, יש איסור לפני עיור - רמ"א (יו"ד סי' קי"ט ס"ז).
 2. עי' יו"ד סי' קי"ט ס"ז, לשיטות ומראי מקומות.
- ד. **המחזיק איזה דבר לאיסור:** אי שרי להושיטו להמתיר.
1. מיקל (מביט, כת"ס, אג"מ) וי"א להחמיר (משאת משה, ריב"א, הגריש"א זצ"ל).
 2. עי' ערך לפני עיור, לשיטות ומראי מקומות.

- ה. **עירוב:** מי שמחמיר על עצמו שלא לטלטל אפי' במקום שיש עירוב, האם מותר לו לתת חפץ לחבירו שיטלטלנו בשבילו.
1. מחמיר (דבר יהושע, מלכים אמניך), וי"א להקל (אז נדברו).
 2. עי' סי' רס"ג סי"ז, לשיטות ומראי מקומות.

- ו. **הנוהג שלא לפתוח בקבוקים,** אם מותר לו לבקש ממי שנוהג לפתוח בקבוקים, לפתוח עבורו בקבוק.
1. הנאה - מותר (רוב פוסקים).
 2. אמירה - נראה להקל, הגם יש הרבה מחמירים.
 3. עי' סי' רס"ג סי"ז, לשיטות ומראי מקומות.

- (ה) חוץ לתחום - מ"ב (סי' רמ"ג סוס"ק ג', סוס"ק י').
(ו) הפסד מרובה - רמ"א (סי' רמ"ד ס"ו).
2. עי' סי' רמ"ג, לשיטות ומראי מקומות.

ט. קבלנות על קרקע.

א. בית.

1. מחמיר: מראית עין - מחבר (סי' רמ"ד ס"א).

ב. שדה.

1. מחמיר - מחבר (סי' רמ"ג ס"א).
(א) משום מראית עין - מ"ב (סי' רמ"ג סק"י, שעה"צ סק"א).

ג. מרחץ.

1. מחמיר: מצד הדין - מ"ב (סי' רמ"ג סק"י, שעה"צ סקי"ב).

ד. כשמנהג כל העיר הוא בקיבולת.

1. בית - י"א להקל (רע"א), י"א להחמיר (ח"א, עי' מ"ב סי' רמ"ד סק"ז, ובה"ל שם), וי"א להחמיר מצד זלזול שבת (אג"מ).
2. שדה: בהפסד מרובה יש להקל - בה"ל (סי' רמ"ד ס"א ד"ה או).
3. עי' סי' רמ"ד ס"א, לשיטות ומראי מקומות.

י. קבלן במטלטלים.

א. קצץ לו דמים.

1. מיקל - מחבר (סי' רמ"ז ס"א, סי' רנ"ב ס"ב).
(א) בתנאי שלא ליתן לו בשבת - מ"ב (סי' רנ"ב סק"ט, סי' רמ"ז סק"א).
(ב) בתנאי שלא יעשה המלאכה בבית ישראל - עי' לקמן.
(ג) בתנאי שלא יצא מביתו של ישראל בשבת - מ"ב (סי' רנ"ב סקי"ג).
(ד) בתנאי שלא יאמר לו לעשות בשבת - מחבר (סי' רנ"ב ס"ב), שעה"צ (סי' רמ"ז סק"ב).
(ה) בתנאי שאפשר לגמרו בלי שיעשה בשבת - מ"ב (סי' רנ"ב סקט"ז, סי' רמ"ה סקכ"א, סי' ש"ז סקט"ו).
(1) אם המלאכה שמבקש מהנכרי שייך לעשות בחול רק בדוחק - עי' סי' רמ"ד ס"ה, לשיטות ומראי מקומות.
2. עי' סי' רנ"ב ס"ב, לשיטות ומראי מקומות.

ב. לא קצץ.

1. יש להקל אם שייך לעשות קודם שבת - מ"ב (סי' רנ"ב סקי"ט).
2. יש להקל ביום ה' וקודם - מ"ב (סי' רנ"ב סקי"ט).
3. עי' סי' רנ"ב ס"ב, לשיטות ומראי מקומות.

ג. הנאה.

1. לכתחילה יש להחמיר: עד כדי שיעשו - רמ"א (סי' רנ"ב ס"ד).
2. יש להקל.
(א) במקום הצורך - רמ"א (סי' רנ"ב ס"ד, עי' בה"ל שם).
(ב) אם יש לתלות שנגמר בערב שבת - רמ"א (שם).
(ג) מלאכה דרבנן - בה"ל (סי' רנ"ב ס"ד ד"ה שהא"י, שעה"צ סי' ש"ז סקי"ז).
(ד) כשאפשר ללבשו בלי מלאכת הנכרי - מ"ב (סי' רנ"ב סק"ל).
3. אם עשה בשבת בשביל הנאת ישראל: לכו"ע אסור - מ"ב (סי' רנ"ב סקכ"ז, סי' רע"ו סק"א).

"זכור את יום השבת. אין ישראל נגאלים עד שישמרו השבת. וצריך לזהר מאד בדברים האסורים לדבר

בשבת ובהוצאה אפי' דבר קטן ובאמירה לעכו"ם. שמעכב הגאולה"

החיד"א (חומת אנך, פ' יתרו עשרת הדברות אות ד')

קיצור הלכות: מלאכת טוחן סי' שכ"א סעיף ז' - סעיף י"ב

א] היתרים - יש ה' היתרים בראשונים: ד' מהם פסקינן להקל, ובחדא פסקינן להחמיר.

א. היתר א' - **טוחן לאוכלים, מחמיר**.

1. **שבת** (דף עד:) - "אמר רב פפא האי מאן דפריס סילקא חייב משום טוחן".
2. מחלוקת ראשונים. הפוסקים (מחבר סעי' י"ב, ועוד) מחמיר.

ב. היתר ב' - **שאינו גידולי קרקע** [גבינה, ביצים, בשר, דגים, כבד, וכדומה].

1. מותר (תרה"ד, מחבר, פוסקים), בצירוף הטעם שאין טוחן לאוכלים שאין במינו טחינה.
2. שלא באוכל, יש להחמיר (מ"ב).
3. בשר, יש להקל (מ"ב).

ג. היתר ג' - **שינוי גמור** [גמ' דף קמא, ראשונים, פוסקים].

1. **שבת** (קמא) - "אמר רב יהודה הני פלפלי מידק חדא חדא דסכינא שרי תרתי אסיר. **רבא** אמר כיון דמשני אפי' טובא נמי".
(א) רק באוכלים (מג"א, מ"ב).
2. צריך שינוי גם בכלי קיבול משום עובדא דחול, ודוקא מה שצריך לו לאותה שבת (מ"ב).
(א) הוי שינוי - יד של סכין, בשולי הכלי, ביד, ריסוק בידית המזלג.
(ב) יש לעיין - בריסוק בנגות עם בכף או בידית הכף.
(ג) אינו שינוי - ריסוק במזלג (משא"כ האור לציון).

ד. היתר ד' - **לאכול מיד**.

1. הפוסקים (רמ"א, ב"ח, ט"ז, ערה"ש, עי' אג"מ) מיקלים.
2. וכתב במ"ב שטוב ונכון ליהזר שלא יחתוך דק דק אלא **חתיכות גדולות קצת**, ובמיוחד בבצל וכדו' שצריך גדולות קצת.
3. ושלא סמוך לסעודתו, יש להחמיר אפילו אם החתיכות גדולות קצת (בה"ל).

ה. היתר ה' - **אין טוחן אחר טוחן** [לחם וכדו'].

1. מחלוקת ראשונים. הפוסקים (רמ"א, מ"ב, ועוד) מיקלים. וי"א להקל רק בצירוף של לאלתר (ח"א).
2. **שוקולד** נכלל בהכלל של אין טוחן אחר טוחן (ששכ"ה, הגר"ק שליט"א, הל' שבת בשבת, ועוד), ויש מחמירים (ארחות שבת).
3. כדורים לרפואה נכלל בהכלל של אין טוחן אחר טוחן (ששכ"ה, ארחות שבת).
4. רגבי טבק שנדבקו נכלל בהכלל של אין טוחן אחר טוחן (שע"ת, מנחת שבת, קצה"ש).

ב] איסורים

א. איסור א' - **כלי מיוחד כגון: גרידה (grater), מועך (masher)**.

1. כלי מיוחד כדי לטחון לאלתר, חייב דאורייתא.
 2. כלי מיוחד עם שאר היתרים, אסור רק משום עובדא דחול.
 3. ביצים במקצץ ביצים (egg slicer) - מיקל.
 4. כלי המיוחד אך ורק לחתוך סמוך לסעודה - יש מקלים (הגרשז"א זצ"ל) ויש מחמירים (הגר"ק שליט"א).
- (א) אמנם כלי שעומדת ממש לטחינה גמורה לכו"ע יש להחמיר, כגון כלי המיוחד לדוך פלפלין (pepper mill), או כלי המיוחד לדוך שום לחתיכות דקות (garlic press).

ב. איסור ב' - **חתיכות גדולות קצת**.

1. אסור אא"כ הוא סמוך לסעודתו [משום שיש איסור דרבנן, או משום שיש לפקפק אם הם גדולות], בה"ל.
 - (א) הגדר של יותר מחתיכות גדולות קצת תלוי מה שהאשה [בעה"ב] קוראת דק (מנהג העולם), ויש עוד שיעורים בספרים.
- (ב) גדולות קצת - פירוש: יותר מימי חול

ג] כללים

א. **דרגות של טוחן** - ד' דרגות: (א) נעשה רכין, (ב) חתיכות דק דק, (ג) טחינה גמורה, (ד) נוזל.

1. נעשין רכין, אינו טוחן (חזו"א, אג"מ).
2. הופך את האוכל לנוזל, אינו טוחן (חוט שני).

ב. אין טחינה במאכלים מבושלים ושהם כבר נידוכו.

1. מרסק תפוח אדמה שלם, יש להחמיר (תפארת ישראל, מנחת שבת, אג"מ).

ג. **י"א או ברוחב או אורך** (קצוה"ש, הגר"ח"ק שליט"א, ארחות שבת), וי"א רק ברוחב וגם אורך (אג"מ, הגרשז"א זצ"ל, חוט שני).

1. רק לגבי אוכלים (לכ"ע לקנים אסור, כיון שראוים לתפקידם).
2. לחתוך לחם במכונה ידנית לחיתוך לחם בבית (bread slicer), או לפרוס בשר במכונה המיוחדת לכך (meat slicer).
- א) יש מחמירים (משנה הלכות) ויש מקילים (ששכ"ה).

ד. **טחינה גמורה** - מעיכתו, כתישתו, ריסוקו, וכדו'.

1. שינוי גמור - מיקל (תוספתא, פוסקים).
 2. אינו גידולי קרקע - מיקל (סתימת הפוסקים. ובשם החזו"א, יש להחמיר).
 3. באוכלין.
 4. אין טוחן אחר טוחן - יש מחמירים (משנה למלך, חזו"א) ויש מקילים (פמ"ג, אג"ט).
 5. לאלתר - מיקל (פמ"ג, גר"א, אג"מ), ויש מחמירים (חזו"א).
 6. **סיכום**.
- א) להחזו"א - מתוך חמשת ההיתרים, נשאר רק ההיתר של שינוי גמור.
 ב) להערה"ש - אין לחלק.
 ג) לשאר פוסקים (פמ"ג, גר"א, אג"מ, ועוד) - עדיין יש את ההיתרים של שינוי גמור, טוחן אחר טוחן, לאלתר. ויש לעיין בהיתר של אוכלין, ואינו גידולי קרקע.

ד] מקרים.

- א. **אבוקדו** (avocado).
 1. יש להקל לאלתר, ונכון למעכה בשינוי.
- ב. **ביצים** (eggs).
 1. מיקל: אינו גידולי קרקע. [א"נ, אין טוחן אחר טוחן].
- ג. **בננה** (banana).
 1. יש להקל לאלתר, ונכון למעכך בשינוי.
- ד. **בצל** (onions).
 1. סמוך לסעודתו, צריך שהחתיכות יהיה גדולות קצת.
 2. שלא סמוך לסעודתו, יותר מגדולות קצת.
- ה. **בשר** מבושל (meat).
 1. מיקל: אינו גידולי קרקע.
- ו. **גבינה** (cheese).
 1. מיקל: אינו גידולי קרקע.
- ז. **דגים** מבושל (fish).
 1. מיקל, אינו גידולי קרקע.
- ח. **ירקות** (vegetables).
 1. סמוך לסעודתו, נכון שהחתיכות יהיה גדולות קצת.
 2. שלא סמוך לסעודתו, יותר מגדולות קצת.
- ט. **קורנפלקס** (cornflakes).
 1. תלוי מה ברכתו (הראשונה): אם הברכה שהכל יש להקל, שאין טוחן אחר טוחן.
- י. **רגבי טבק שנדבקו** (snuff).
 1. מיקל: אין טוחן אחר טוחן.
- יא. **שוקולד** (chocolate).
 1. מיקל: אין טוחן אחר טוחן. [יש מחמירים].
- יב. **עוגה** (cake), **עוגיות** (cookies).
 1. מיקל: אין טוחן אחר טוחן.
- יג. **עוף** (chicken).
 1. מיקל: אינו גידולי קרקע.
- יד. **פטריות** (mushrooms).
 1. מיקל: אינו גידולי קרקע. ויש מחמירים (ארחות שבת).
- טו. **כבד** (liver).
 1. מיקל: אינו גידולי קרקע. [לרסק, יש מחמירים].
- טז. **כבד** (liver).
 1. מיקל: אינו גידולי קרקע. [לרסק, יש מחמירים].

יח. סיכום.

1. אינו גידולי קרקע: ביצים (eggs), בשר מבושל (meat), גבינה (cheese), דגים מבושל (fish), כבד (liver), עוף (chicken).
2. אין טוחן אחר טוחן: כדורים לרפואה (medicine pills, aspirin), לחם (bread), עוגה (cake), עוגיות (cookies), רגבי טבק שנדבקו (snuff), שוקולד (chocolate).
3. נכון למעוך בשינוי: אבוקדו (avocado), בננה (banana).
4. ירקות, בצל - עי' לעיל.

"מכלל אבות מלאכות הנהוגות אצל האדם תמיד היא **מלאכת הטוחן**, ויש לה תולדות הרבה שהם מצויים לפני

האדם ועוסק בהם בימי החול, ולכך **צריך לו זכירה גדולה שלא ישכח ויעבור עליהם**."

בן איש חי (שנה ב' פרשת משפטים אות א')

קיצור הלכות: מלאכות גוזז

סימן ש"מ סעיף א' - סעיף ב'

א] כללים.

א. כלל א' - מה מהות מלאכות גוזז. א) כמו במשכן גוזז היה צמר מבהמה, והיה לצורך הצמר (תוס', מג"א). ב) כמו במשכן היה גוזז עורן של תחשים, והיה לצורך העור (בה"ל). ג) מלאכת גזיזה היא מעשה נטילה או הפרדה, ואם צריך לאחד מהחלקים זה נחשב מלאכה הצריכה לגופה (רמב"ן, לפי הבנת הקה"י).
1. נ"מ, מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור.

ב. כלל ב' - רק בעלי חיים.

1. לאפוקי דומם, צומח.

ג. כלל ג' - רק בדבר החוזר וצומח בטבע בגופו של בע"ח (רש"ש). רק מה שמחוץ לגוף (חת"ס, אב"נ). דוקא בענינים שדרך לגזוז או לתלוש (מנ"ח). רק בדבר שאין הגוף הרגיש בכאבו (תהל"ד).

1. כגון שערות, צפרניים, ואפילו עור יבש - לאפוקי חותך בשר מן הגוף.

ד. כלל ד' - תולש ביד, תולדה.

1. אם זה הדרך, חייב. בעופות, אפילו בחיים. בבהמות, רק אחר מיתה (מ"ב).

ה. כלל ה' - כתלוש דמי, עדיין אסור מדרבנן.

1. יבלת יבשה (מ"ב).

2. ציפורן וציצין שפירשו רובן.

ב] מקרים.

א. בגד של עור שיש בו שערות.

1. צריך להיזהר שלא לתלוש השערות בלי כוונה (מ"ב).

2. לא להסיר ביצת כינים (nits) מראש ילדים בשבת, הוא פס"ר לגוזז. [אא"כ במקום צורך גדול].

ב. הסרת שערות מעור העוף מבושל.

1. מותר (הר צבי, קצות השלחן, אג"מ), וי"א להחמיר (זית רענן, כה"ח, ששכ"ה).

2. טעמים להקל: אין שייך גוזז באוכלים, לאחר הבשול הוא כמרוטים ועומדים, אינו מענין מלאכה דאין ראויין לשום דבר ומשליכן.

3. אמנם, מצד בורר - י"א (אג"מ, ועוד) להוציא השערות מפיו באכילת העוף. י"א (להורות נתן, ועוד) להסיר השערות עם קצת העור. י"א (קצה"ש, אג"מ, ועוד) דהוי כמו קליפה ומותר רק לאלתר. ועוד עצה (זכור ושמור) להסיר העוף מהשערות, האוכל מתוך פסולת.

ג. קשקשים, שעדיין מחוברים לראשו (dandruff).

1. מחמיר (ששכ"ה, חוט שני, זכור ושמור), וי"א להקל (נשמת שבת).

2. וכן cradle cap (ס' כללים).

ד. כוית שמש (sunburn).

1. מחמיר (הגרשז"א זצ"ל, חוט שני, זכור ושמור), וי"א להקל (ששכ"ה).

ה. עור יבש של שפתים (dried lips).

1. אפילו ביד יש איסור דאורייתא (בה"ל).

2. אפילו ע"י שיניים יש איסור דאורייתא (שבת בית, ל"ט מלאכות, אבני ישפה).

ו. סריקת שערות (combing hair).

1. מחמיר - מצד מתכוין (ריב"ש), מצד דניחא ליה (ב"י), מצד עובדין דחול (מ"ב).

א) ממילא, צריך ג' דברים להתיר. אינו מתכוין, אינו פס"ר, ויהיה כלי מיוחד לשבת.

ב) פאה נכרית: צריך ג' דברים להתיר. אינו מתכוין, אינו פס"ר, ויהיה כלי מיוחד לשבת.

ז. להסיר פלסטר (Band-Aid), בזמן שהוא פסיק רישא שבהסרתו יתלוש שערות תחתיו.

1. מחמיר (נשמת שבת, שבת בית).

א) אא"כ במקום צער (הגרשז"א זצ"ל), במקום מקוה (מראה כהן), או במקום רפואה (נשמת שבת).

ב) אמנם בשביל נט"י לסעודה, יש להחמיר (נשמת שבת, זכור ושמור).

"הלכות שבת נחוץ ללמוד כי בנקל יוכלו לבוא לחיוב חטאת. כמו התולש ציצין של עור מבשרו חייב משום תולש

דבר מגידולו" - מהרש"ם (תכלת מרדכי ח"ג דינים לשבת הגדול חידושי דינים אות קמ"ז).

קיצור הלכות: מלאכות קושר - מתיר סימן שי"ז

"כל מי שהעידו עליו שעבר עבירה פלונית, אע"פ שלא התרו בו, שהרי אינו לוקה, פסול; והוא שעבר על דברים שפשט בישראל שהם עבירה. אבל אם ראוהו עובר על דבר שקרוב העושה להיות שוגג, צריכים להזהירו ואחר כך יפסל. **כיצד ראוהו קושר או מתיר בשבת צריכים להודיעו שזה חילול שבת מפני שרוב העם אינם יודעים זה** **רמב"ם** (עדות פרק י"ב הל' א'), **טור** (חו"מ סימן ל"ד סעי' כ"ד), **מחבר** (חו"מ סימן ל"ד סעי' כ"ד), **לבוש** (חו"מ סימן ל"ד סעי' כ"ד), **ערה"ש** (חו"מ סימן ל"ד סעי' כ"ד, "או מטלטל מוקצה")

"מכלל המלאכות הרגילות אצל האדם, **שבנקל אפשר שיכשל בהם** וצריכין השגחה ביותר, הוא מלאכת הקושר והמתיר, שהאדם רגיל בזה בימי החול הרבה, והידיים עסקניות הם בדבר זה תמיד"
בן איש חי (שנה ב' כי תשא אות א')

א] כללים.

- א. כלל א' - אינו מתקיים כלל, לא קשר הוא (כדי שתקרא קשר, צריך שהקשר יחבר שני דברים ביחד שהוא לא יוכל להסיר בקל).
1. נ"מ: כשקושר שני דברים ביחד ע"י קשר אחד, כיון שיכול להתיר את הקשר בעצמו בקל ואינו מתקיים כלל, אין שם קשר עליו, ומותר.
2. אבל אם הוא קשר אחד שא"א להסיר בקל, כגון שעושה עניבה ע"ג קשר (כמו קשר נעלים שלנו), אסור לעשותו לזמן.

ב. כלל ב' - יותר מיום אחד.

1. יש ג' דרגות (דף קיא:): חייב חטאת, פטור אבל אסור, מותר לכתחילה.
2. לפי רש"י, שהו"ד ברמ"א - קשר לעולם, דאורייתא. קשר לזמן, דרבנן. קשר פחות מיום, מותר.
(א) לפ"ז, אסור לעשות שום קשר יותר מכ"ד שעות, שיש בזה איסור מדרבנן. ומוסיף הח"ח, במקום הצורך עד ז' יום, ולא עד בכלל.
(ב) אם הקושר לפעמים מתיר את הקשר בתוך יום אחד, הגם שרוב פעמים נשאר קשר יותר מיום אחד - איתא בט"ז שיש להקל, ודינו כקשר פחות מיום.

ג. כלל ג' - קשר אומן (בכלל קשר ע"ג קשר, קשר בראש אחד של חוט).

1. יש ג' דרגות (דף קיא:): חייב חטאת, פטור אבל אסור, מותר לכתחילה.
2. לפי הרמב"ם, שהו"ד במחבר - אומן ושל קיימא, דאורייתא. או אומן או של קיימא, דרבנן. הדיוט ואינו של קיימא, מותר.
(א) נ"מ: שקשר האומן אפילו אם עשה פחות מיום אחד, אסור.
(ב) קשר אומן אנו חוששין לכל קשר אמיץ, כדאי' בשלטי גבורים הו"ד ברמ"א.
(ג) ממילא כל קשר ע"ג קשר או קשר בראש אחד של חוט (overhand knot), אסור לעשות בשבת.

ד. כלל ד' - האיסור תלוי באופן של הקשר, ולא בדעתו של הקושר.

1. נ"מ: עשה קשר של ציצית בשבת, אסור. אפילו במקום שדעתו להתיר במוצ"ש מצד איסור שבת, עדיין אסור.

ה. כלל ה' - עניבה לא קשר הוא.

1. עניבה לעולם, מותר.
2. בין עניבה (bow), בין קשר נפתח (לולאה אחת, slip knot).

ו. כלל ו' - גזרה אטו לעולם.

1. יש ג' דרגות (דף קיא:): חייב חטאת, פטור אבל אסור, מותר לכתחילה.
2. לפי היראים, הו"ד במ"ב - קשר לעולם, דאורייתא. קשר שלפעמים נמלך ומבטלו שם לעולם, אע"פ שתחלת עשייתו לא היתה ע"מ להניח שם אסור מדרבנן. ואם לאו, מותר.
(א) נ"מ: אם דרכו לפעמים להניח עניבת הצואר (neckties) לעולם. אין היתר לעשות עניבת הצואר אפילו פחות מיום.

ז. כלל ז' - גזרה שמא יקשור.

1. אסור לתקן דבר שהדרך לקשור קשר דאורייתא, הגם בלי קשירה.
2. ולכן אין לחרוז פנינים (string beads) וכדו' על חוט, ואין לנפח בלון (balloon), גזרה שמא יקשור.

ח. כלל ח' - במקום מצוה.

1. מיקל בקשר דרבנן, וי"א להחמיר (עי' מ"ב).

ט. כלל ט' - במקום צער.

1. יש להקל בכל קשר דרבנן, וי"א, רק בקשר ע"ג קשר (חומרת השלטי גבורים) שהוא ספק אם הוא קשר אומן.

י. כלל י' - קשר בטעות לאו שמיה קשר.

1. ולכן יכול להתיר קשר כזה.

ב] מקרים

א. שקית (bag).

1. לקשור יד אחד של השקית להשני ע"י קשר אחד - מותר.

2. לקשור את שני הידיות ביחד ע"י קשר אחד (overhand knot) - אסור.

3. קשר ע"ג עניבה - מותר עד כ"ד שעות, אפילו אם הדרך הוא ליותר מכ"ד שעות ורק לפעמים מתיר פחות מכ"ד שעות [ובמקום הצורך, עד ז' יום].

ב. שקית של זבל (trash bag).

1. לקשור יד אחד של השקית להשני ע"י קשר אחד - מותר.

2. לקשור את שני הידיות ביחד ע"י קשר אחד (overhand knot) - אסור.

3. קשר ע"ג עניבה (שרק צריך הקשר לזמן קצר, אבל אינו חושש להתירו) - הגרשז"א זצ"ל רצה להקל, אבל הפוסקים החמירו.

ג. נעלים.

1. רק קשר אחד - מותר.

2. עניבה ע"ג קשר - מותר עד כ"ד שעות, אפילו אם הדרך הוא ליותר מכ"ד שעות ורק לפעמים מתיר פחות מכ"ד שעות [ובמקום הצורך, עד ז' יום].

3. אם דרך לקשור נעלים לזמן, אין היתר לקשור בשבת - גם אם דעתו להתיר פחות מכ"ד שעות, אם עושה כן מצד איסור שבת.

4. קשר ע"ג עניבה ע"ג קשר ("double knot" on the shoe) - מותר (ארחות שבת, איל משולש), וי"א להחמיר (ששכ"ה) אא"כ במקום הצורך, כמו על רגלי ילדים.

ד. המנהג לקשור שני קשרים בחגורתו - חיד"א הו"ד שע"ת, וכמה פוסקים.

1. ומפרש כמה פוסקים, במקום שאינו מהודק ("loose double knot") ופחות מכ"ד שעות, יש להקל. כיון שאינו אומן ואינו לזמן.

2. ולכן כמה הפוסקים מיקלים בקשירת מטפחת ראש (kerchief, טיכל), אם הוא קשר שאינו מהודק ("loose double knot").

ה. עניבת הצוואר (neckties).

1. שני סוגים.

א) סוג א' - כאשר מושך את קצה העניבה מהקשר נותר הכל והעניבה נותרת ללא קשר כלל.

ב) סוג ב' - שבשעת הכריכות של העניבה נוצר באמצעה קשר, וכאשר מושך את קצה העניבה מהקשר נשאר בה אותו קשר ואינו ניתן במשיכה זו.

2. יש מקום גדול להקל בכל עניבת הצוואר עד כ"ד שעות. מלבד אם לפעמים נמלך ונשאר לעולם, יש איסור עשיה אפי' פחות מכ"ד שעות [יראים, כדא' בהפוסקים]. ואם עשה עניבת הצוואר ליותר מכ"ד שעות, יש להחמיר [ובמקום הצורך עד ז' ימים].

ו. ליפוף חוטי ברזל ופתיחתן (twist ties).

1. מותר (אג"מ, באר משה, אמת ליעקב, דברי יציב, שבט הלוי, חוט שני), וי"א להחמיר (ששכ"ה).

ז. ציצית.

1. אסור להדק את קשרי הציציות שנתרפו.

ח. אזיקונים (cable ties), מצד קושר.

1. מותר (הגרש"א זצ"ל, חוט שני).

"והנה ספר משנה ברורה שזכה להתקבל בכל ישראל והוא הפוסק האחרון בדורנו בחלק או"ח ... הוא ספר שצריך ללמדו בעיון והמחפש הלכה שצריך לדעת לפי שעה אם לא למד הענין עדיין מקודם יקשה טובא לדעת הלכה ברורה ולפעמים הזמן נתח כמו לדוגמא מי שנקשר לו מנעלו בשבת ורוצה לדעת אם מותר להתירו אם לאו אם לא למד הענין מקודם הרי עליו לעבור על כל סימן שי"ז עם הביאור הלכה ושער הציציות וגם אחרי העיון המבוהל הזה ספק גדול הוא אם ידע היטב מסקנת ההלכה" הגר"ח"ק שליט"א (שונה הלכות, הקדמה)

קיצור הלכות: דבר שאינו מתכוין

א] הלכות.

א. דבר שאין מתכוין.

1. מותר [פסק כר"ש] – מחבר (סי' של"ז סעי' א'), מ"ב (סי' רנ"ז ס"ק י"ב).

ב. מלאכה שאינה צריכה לגופה.

1. פטור אבל אסור [פסק כר"ש] – מ"ב (סי' שט"ז ס"ק ל"ד, סי' של"ד ס"ק פ"ה).

ג. דבר שאין מתכוין, פסיק רישא, דניחא ליה.

1. דאורייתא – מ"ב (סי' ש"כ ס"ק נ"ב).

ד. ספק פסיק רישא לשעבר.

1. מיקל – בה"ל (סי' שט"ז סעי' ג' ד"ה ולכן).

ה. ספק פסיק רישא לשעבר – בשאר איסורים.

1. ספק דאורייתא לחומרא – מלמד להועיל (אה"ע סי' ק"ב).

ו. קרוב לפסיק רישא.

1. מחמיר – מ"ב (סי' רע"ז סעי' א' בה"ל ד"ה שמא, סי' שי"ד ס"ק נ"ב, שעה"צ סי' ש"כ ס"ק מ"ט).

ז. פסיק רישא באמירה לעכו"ם.

1. מיקל – אג"מ (או"ח ח"ב סי' ס"ח).

ח. פסיק רישא במלאכה הנעשית ע"י גרמא.

1. מיקל – הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' י' אות ו' ד"ה גמ).

ט. אם דנים על כל תנועה קטנה בנפרד או הכל ביחד.

1. מחלוקת – עי' ערך דבר שאינו מתכוין.

י. אם מחייבין דשא"מ שהוא פס"ר כשהוא באופן שאפשר לעשות מעשה זו מבלי שייעשה עמו מלאכה.

1. מחמיר – מ"ב (סי' של"ז ס"ק ד').

יא. לגרום פס"ר ע"י קטן 'בלי הבנה'.

1. י"א להקל – עי' סי' שמ"ג, לשיטות ומראי מקומות.

יב. פסיק רישא, דלא ניחא ליה.

1. דרבנן – מ"ב (סי' ש"כ ס"ק נ"ג), ערה"ש (סי' ש"כ סעי' ל"ד).

2. מתעסק, ופס"ר דלא ניחא – עי' סוף ערך דבר שאינו מתכוין.

יג. פסיק רישא, דלא ניחא ליה – בשאר איסורים.

1. דאורייתא – מ"ב (סי' ש"כ ס"ק נ"ג).

יד. פסיק רישא, דלא ניחא ליה, במקום מצוה [אולי רק באיסור דרבנן].

1. מותר – מ"ב (סי' תרמ"ו ס"ק ח').

טו. פסיק רישא דניחא ליה, חד דרבנן.

1. מחמיר – מג"א (סי' שי"ד ס"ק ה'), מ"ב (סי' שט"ז ס"ק י"ח, שעה"צ ס"ק כ"א, שעה"צ סי' של"ו ס"ק ל"ט, מ"ב סי' ש"מ ס"ק י"ז,

שעה"צ סי' ש"ט ס"ק י"ט, שעה"צ סי' תרנ"ח ס"ק ו').

טז. פסיק רישא דניחא ליה, חד דרבנן – בשאר איסורים.

1. מחלוקת – עי' ערך דבר שאינו מתכוין.

יז. פסיק רישא דלא ניהא ליה, חד דרבנן.

1. מחמיר – מ"ב (כמה מקורות).
2. מותר במקום הצער – מ"ב (סי' שט"ז ס"ק ה').
3. מותר במקום הצורך – מ"ב (סי' שכ"א ס"ק נ"ז, שעה"צ ס"ק ס"ח).

יח. פסיק רישא דניהא ליה, תרי דרבנן.

1. מחמיר – מ"ב (נראה, עי' שעה"צ סי' של"ז ס"ק ב').

יט. פסיק רישא דלא ניהא ליה, תרי דרבנן.

1. דעת המ"ב והגדרתו, צ"ע - עי' ערך דבר שאינו מתכוין.
- א) מותר במקום הצער - כ"ש מחד דרבנן (עי' לעיל).
- ב) מותר במקום הצורך - כ"ש מחד דרבנן (עי' לעיל).
- ג) מותר במקום המצוה - כ"ש מחד דרבנן (עי' לעיל).
- ד) מותר במקום עונג ודרך אכילה – מ"ב (סי' ש"מ ס"ק י"ז, שעה"צ שם ס"ק כ"ב).

כ. לא איכפת ליה.

1. מיקל, כמו לא ניהא ליה – בה"ל (סי' ש"כ סעי' י"ח ד"ה דלא, סי' שכ"ח סעי' ג' ד"ה ומצטער, מ"ב סי' שט"ז ס"ק ה').

כא. לא ניהא ליה.

1. לא ניהא ליה, מצד איסור שבת.
- א) מחמיר, כמו דניהא ליה – הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות ט').
2. אם יעצום את עיניו במקרה.
- א) מחמיר, יש דין כמו דניהא ליה – הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות ט').
3. שאינו הבעל ולא בציווי ואינו אוהבו, אבל עושה בשבילו.
- א) מחמיר, יש דין כמו דניהא ליה – ששכ"ה (פרק י' הע' מ"ה [דפו"ח, הע' מ"ח]).
4. מקצת ניהא ומקצת אינו ניהא.
- א) מיקל, יש דין כמו דלא ניהא ליה – חת"ס (סוף דף קמה.).
5. אם בעתיד לשמוח.
- א) מחמיר, יש דין כמו דניהא ליה – חזו"א (סי' נ"א ס"ק י"ד ד"ה ואירי).

כב. אין כוונה כלל למלאכה - מגיד משנה (פרק י"ב הל' ב').

1. עי' ערך דבר שאינו מתכוין, לשיטות ומראי מקומות.

ב] האור במקרה בשבת.

א. הגדר.

1. נכלל בגדר של אינו מתכוין עם פס"ר – אג"מ (או"ח ח"ב סי' ס"ח).

ב. ספק אם האור נשאר במקרה.

1. יש להקל, ספק פס"ר לשעבר – שערים המצויינים בהלכה (סי' פ' ס"ק ב').

ג. ע"י גוי.

1. יש להקל [אפילו בלי רמיזה], כיון שהוא פס"ר באמירה לנכרי – אג"מ (או"ח ח"ב סי' ס"ח).

ד. בקטן שאינו בר הבנה.

1. י"א להקל, שע"י פס"ר עדיין אין לו כוונה - הגרשז"א זצ"ל, חוט שני, נשמת שבת, ילדים בהלכה.

"אמנם באיזה אופן תעשה המלאכה שיתחייב עליה. צריך לזה ו' תנאים, וסי' כגש"ם מק"ק: כולו.

גופו. שנוי. מתכוון. מקלקל. קיום"

תפארת ישראל (כלכלת שבת אות ב')

אסיפת יצחק

מכתבים

הג' הרב חיים קניבסקי שליט"א
הג' הרב אביגדר נבנצל שליט"א
הג' הרב נסים קרליץ שליט"א

נערך ע"י הר' יצחק וינקלר

כל הזכויות שמורות להמחברים
תש"ע

The Mr'm are unfinished and unedited

הג' הרב חיים קניבסקי שליט"א

הנהגות ערב שבת

טעימה בערב שבת

- (1) שאלה (ב' אייר תשס"ו) : בנוגע לערב שבת, בס' ר"נ כתב המשנה ברורה (בס"ק ב') שמצוה לטעום מכל תבשיל בערב שבת, האם במתארח אצל אחרים יש חיוב?
תשובה: לא¹

תקנת עזרא לכבס בגדים

- (2) שאלה (כ"ט אדר תשס"ו) : אחד מתקנת עזרא הוא לא לכבס בגדים בערב שבת, אם תקנה זו הוא אפילו על בגדים שאינו צריך לשבת זו אלא לשבוע הבא?
תשובה: אין ראוי²

מכונת כביסה בערב שבת

- (3) שאלה (י"ח תמוז תשס"ו) : האם מותר להפעיל מכונת כביסה בערב שבת מבעוד יום באופן שתפעל גם אחרי כניסת שבת, ע"פ הרמ"א (בס' רנ"ב סעיף ה') "כי הכל יודעים שדרך להעמידו מאתמול"?
תשובה: אין ראוי כי משמיע קול ובזמניו אין הכל יודעים וצ"ע³

יו"ט שחל בערב שבת בענין רחיצת פניו ידיו ורגליו

- (4) שאלה (י' אדר ב' תשס"ח) : יו"ט שחל להיות בערב שבת, האם יש חיוב ברחיצת פניו ידיו ורגליו, או אינו חייב?
תשובה: אין חייב⁴

זמן הדלקת נרות (ס' רס"א)

זמן הדלקה

- (5) שאלה (ח' אדר תשס"ו) : מה המקור של המנהג להדליק נרות שבת בירושלים ארבעים דקות לפני שקיעה?
תשובה: אין ידוע לי⁵

(1) עיין בחוט שני (חלק א' פרק ד' שער הציון ס"ק כ"ז) שכתב "פעם אחת נתארח הרה"צ ר' בן ציון ידלר זצ"ל וביקש בערב שבת לטעום מכל המאכלים של שבת", עיין ר' אלישיב זצ"ל (אשרי האיש ח"ב פרק א' סעי' י"ג), שכתב "ולפי טעם א', מספיק שהמבשל טועם בשעת בישולו. אלא שלטעם ב', עצם הטעימה היא מצווה", ועיין תשובה 1 מרי נבנצל שליט"א

(2) עיין שבט הקהתי (חלק ב' ס' ק"ד אות ד') שכתב "לכבס במכונת כביסה בגדים שצריך לאחר השבת מותר לכתחילה לכבסם בער"ש", ועי"ע בענין זה חוט שני (חלק א' עמ' נ"א ד"ה לכבס)

(3) עיין שמירת שבת כהלכתה (פרק מ"ב אות מ"ג) שכתב "אסור להפעיל מבעוד יום מכונת כביסה שתפעל גם אחרי כניסת השבת או החג, מכיון שיש בזה משום חשש השמעת קול וגם משום זלזול בקדושת השבת והחג", וכן פסק האגרות משה (בספר טלטולי שבת עמ' 250 הערה 40), שבט הקהתי (חלק ב' ס' קכ"ז), מחזה אליהו (ספר זכור ושמור הלכות מוקצה עמ' 53), סידור השולחן (עמ' פ"ז), הלכות שבת בשבת (עמ' ע"ז), וכן עיין מכתב (ד' אות ג') מר' נסים קרליץ שליט"א, ותשובה 2 מר' נבנצל שליט"א, אבל ר' יצחק זילברשטיין שליט"א כתב לי "ברמ"א שם נאמר דבכל מקום שיש לחוש להשמעות קול יש אוסרים דהדבר עלול להביא לידי זלזול בקדושת שבת, אולם במקום הפסד ובשעת הדחק יש להקל כמבואר שם ברמ"א ובמשנ"ב, אולם בזמנינו שכולם מכירים בכך ומסתמא יודעים שהעמידו מאתמול מסתבר שמותר", ועיין יחווה דעת (חלק ג' ס' י"ח) שכתב "מותר לתת בגדים לתוך מכונת כביסה אוטומטית בערב שבת סמוך לשקיעת החמה, והם מתכבסים מאליהם וכדעת מרן השולחן ערוך שקבלנו הוראותיו ואחינו האשכנזים נוהגים כדעת הרמ"א להחמיר אלא אם כן יש צורך בדבר", ועי"ע בענין זה בוייה בנסוע (בחלק התשובות מר' יצחק זעקל פאללאק, עמ' שני"ח), מים ההלכה (חלק ג' ס' נ"ט), ישיב יצחק (חלק ח' ס' ז')

(4) ועיין משנת יוסף (חלק ה' ס' צ"ה)

(5) עיין קצות השולחן (ס' ע"ד סעיף י"ב ובדי השלחן שם, ובס' ע"ג בדי השלחן ס"ק י"ד) שכתב "כי המ"א בס' רנ"ו דעכ"פ שעה קודם צ"ה ראוי לסגור החניות אע"פ שהיא מלאכה המותרת מ"מ דלמא אתי לאמשוכי עכ"ל נמצא דלשון אדמו"ר מדויק היטב דזמן סגירת החניות, כשעה קודם צ"ה, וכן המנהג בעה"ק ירושלים תובב"א שתוקעין בע"ש ארבעים מינוט קודם השקיעה הנראית אז סוגרין החנות, והוא לערך שעה קודם צ"ה (נדאן פסקינן כדעת הגאונים לענין ביה"ש דתיכף אחר השקיעה הנראית מתחיל ביה"ש)", ועי"ע בענין זה בספר לקראת שבת (ס' ה' הערה ח'), ועיין הלכות שבת בשבת (פרק ג' הערה 90)

בגדי שבת (ס' רס"ב)**בשעת הגשם**

(6) שאלה (כ' אדר תשס"ו) : בס' רס"ב במשנה ברורה ס"ק ה' כתב "טוב שלא ילבש בשבת מכל מה שלבש בחל", האם בשעת הגשם יכול ללבוש כובע של חול?
תשובה: מותר

עד מתי ילבוש במוצ"ש

(7) שאלה (ח' שבט תשס"ו) : ראיתי בספר דרך שיחה⁶ שהרב אומר שהחזו"א והאבא של הרב היו מורידים בגדי שבת מיד אחר סעודת מלוה מלכה, אבל בספר אורחות רבינו (חלק א' עמ' ק"ז⁷) כתב "שמו"ר מיד לאחר הבדלה פושט את בגדי השבת", וכן כתב בספר זכור לדוד (עמ' שמ"ז)⁸ שהחזו"א נהג כן אחר הבדלה, וכן ענה הרב בספר שבת לישראל (עמ' תע"א)⁹, ורציתי לדעת מה היו נוהגים?
תשובה: אם אכלו מלוה מלכה מיד היו ממתינים עד אחר מלוה מלכה ואם לא אכלו מיד היו מוציאים תיכה¹⁰

בענין הדלקת נרות וקבלת שבת (ס' רס"ג-רס"ד)**המנהג להוסיף נרות לכל בן או בת**

(8) שאלה (א' אדר תשס"ו) : מה הטעם של המנהג להדליק מספר נרות שבת כנגד מספר הבנים ובנות במשפחה?
תשובה: מנהג אשכנז¹¹

מספר נרות בשביל אורח

(9) שאלה (ד' תמוז תשס"ו) : אשה שרגילה להדליק שבע נרות בבית, כמה צריכה להדליק אם היא אורחת בבית אחר?
תשובה: תלוי בדעתו כשהתחיל המנהג¹²

(6) (חלק א' עמ' רע"ב) וז"ל שם "החזו"א ואבא זצ"ל היו מורידים בגדי שבת מיד לאחר סעודת מלוה מלכה שהיו אוכלים מיד לאחר הבדלה"
(7) ועיין שם (חלק ג' עמ' ט"ז ד"ה במוצש"ק, ועמ' ל' אות ק"י)

(8) וז"ל שם "לאחר הבדלה היה החזו"א כנס לחדרו, ופושט את כל בגדים השבת מעליו (גם המכנסים של שבת) ולבוש בגדי חול, ומיד אח"כ אכל סעודת מלוה מלכה במלבושי חול, ואח"כ קיבל את הקהל"

(9) וז"ל שם "האם מן החזו"א זללה"ה היה מוריד את בגדי שבת מיד לאחר הבדלה תשובה: כן"

(10) עיין מגן אברהם (ס' רס"ב ס"ק ב') שמביא בשם האגודה שילך בבגדי שבת עד מוצאי שבת אחר הבדלה [וע"ש באגודה שבת קמ"ג שבגירסת שלנו ליתא תיבות "אחרי הבדלה"], וכן עיין מקור חיים (קיצור הלכות ס' ש' ד"ה אפילו), באר היטב (ס' רס"ב ס"ק ד'), חיי אדם (כלל ח' סעיף ל"ה), גר"ז (ס' רס"ב סעיף ג'), נזר ישראל (ס' ל"ד סעיף כ'), משנה ברורה (ס' רס"ב ס"ק ח'), ערוך השלחן (שם סעיף ג'), ארחות חיים (ספינקא ס' ש' סוף ס"ק ב'), חוט שני (ח"א עמ' נ"ג), ועיין יסוד ושורש העבודה (שער ח' סוף פרק י"ג) שכתב "וכתב האר"י ז"ל, שאסור לעסק בשום מלאכה, אפילו בדברי תורה, וגם שלא להסיר בגדי שבת עד אכילת סעדה רביעית עד כאן לשונו", וכן כתב כף החיים (פלאג"י, ס' ל"א סעיף נ"ט), בן איש חי (שנה ב' פר' ויצא אות כ"ז), כף החיים (ס' ש' ס"ק ו', וס' רס"ב ס"ק כ"ח), שמירת שבת כהלכתה (פרק מ"ב ס' נ"ו, פרק ס"ג סעיף ב'), ילקוט יוסף (ס' ש' סעיף ד', ס' רס"ב סעיף ג'), ועיין בלקט יושר (אור"ח עמ' 58) שכתב "וזכרוננו שאינו פושט כל בגדי שבת במוצאי שבת עד שהלך לישון", וכן עיין אבני ישפה (חלק ה' ס' מ"ו ענף ד')

(11) וכן עיין להורות נתן (רבבות אפרים חלק ח' ס' קע"א אות ד') שסבר "שהיו מנהג בעלמא", ועיין בלקוטי מהר"ח (חלק ב' התנהגות ער"ש) שכתב "והנה מנהג הנשים כאשר יולד להם בן או בת מוסיפין נר אחד וסמך לדבר משום דאמרינן ב' במה מדליקין דבשכר שמרבין בנרות דשבת הוי ליה בנין וחתנין רבנן ע"ש, לכך בכל פעם שיוולד להם בן או בת מרבה בנרות שע"ז יזכו לבנין וחתנין ת"ח", ועיין באורחות הבית (פרק א' הערה י"ד) שכתב "ונראה טעם למנהג זה שמדמין לנר חנוכה שמדליק כפי מנין אנשי הבית, לדעת הרמב"ם רפ"ד דחנוכה", וכן עיין במשנה הלכות (חלק ז' ס' ל"ה) וע"ש שיש עוד טעם שבדרך כלל האשה לא הדליק מחמת חוליה אחרי לידה ממילא צריך להוסיף, וע"ע בענין זה בברכת שמים (אור"ח ס' ע"ז), לקראת שבת (על הדלקת נרות עמ' שס"א)

(12) עיין שערים מצויינים בהלכה (ס' ע"ה ס"ק י"ג) "ונהגו הנשים כשאנים בביתם מדליקים רק שתי נרות ומסתמא דהכי קבלו עליהו ואע"ג דלא התנו בפה הוי כהותנו וכמשיכ" הרמ"א (ס' קנ"ד ס"ח) דדבר שנהגו כן ואי אפשר לזוהר אע"ג דלא הותנו כהותנו דמ"י, וכן עיין בבית ישראל (חלק א' ס' קמ"ח), יסודי ישרון (מערכת הלכות שבת עמ' 117, חלק ג' עמ' קל"ה), שבט הקהתי (חלק ב' ס' ק"ז אות א'), ועיין בארחות רבינו (חלק א' עמ' ק"ח אות ל"ה) שכתב ש"נכדותיו הנשואות כשמתארחות אצל מו"ר בשבתות, הן מדליקות אותו מספר נרות שמדליקות בביתן (ולא כמנהג אחרים שהמתארח במקום אחר מדליק רק שתי נרות", וע"ע בענין זה באהלך באמיתך (פרק כ"ט אות ה'), שמירת שבת כהלכתה (פרק מ"ג אות ג')

שכח להדליק ויש חשמל

10) שאלה (ב' אייר תשס"ו) : אם אשה שכחה להדליק נרות שבת אבל יש חשמל דלוק בבית האם קנסינן לה?
תשובה: כן¹³

שכח ביו"ט עד מתי יכולה להדליק

11) שאלה (י"ג אייר תשס"ו) : אם אשה שכחה להדליק נרות ביו"ט עד מתי היא יכולה להדליק, האם רק עד סוף הסעודה או אפילו עד הבוקר?
תשובה: אחר הסעודה כמזומה שתדליק בלא ברכה¹⁴

12) שאלה (כ"ד אייר תשס"ו) : הרב כתב לי שאשה ששכחה להדליק נרות יו"ט ורק נזכרה אחר הסעודה ש"תדליק בלא ברכה", האם קנסינן להאשה שתדליק נר נוסף?
תשובה: יתכן שא"צ כיון שהדליק בסוף

אורחים באיזה מקום ידליק

13) שאלה (י"ג כסלו תשס"ו) : אם אני ואשתי אוכלים אצל חברים, ואנו רוצים ליסוע במכונית בערב שבת ואחרי הסעודה לחזור לביתה, באיזה מקום אשתי תדליק?
תשובה: במקום האכילה דלילה¹⁵

תנאי להתפלל בכותל

14) שאלה (י"ג כסלו תשס"ו) : המשנה ברורה בס' רס"ג ס"ק מ"ד כתב "ואין להתנות כי אם לצורך" האם ללכת להתפלל בכותל נקרא צורך?
תשובה: כן¹⁶

תנאי בשהחיינו

15) שאלה (כ"ו סיון תשס"ו) : האם אשה שהדליקה נרות יו"ט ומברכת שהחיינו יכולה לעשות תנאי שאינה מקבלת יו"ט?
תשובה: יתכן¹⁷

13) וכן עיין ר' חיים שליט"א (אליבא דהלכתא חמ"ז עמ' קכ"ז) – "שאלה: האם האידנא שיש אור החשמל בבית האם יש ג"כ מקום לקנס הנ"ל, ולכאוי יש לתלותו במחלוקת המ"ב עם הפמ"ג גבי אשה המדלקת ג' נרות ושכחה והדליקה רק שניים, דלפמ"ג קנסו אותה גם על הנר הנוסף, ולבה"ל (ד"ה ששכחה) כיון דתוספת נרות אינו אלא מנהג, הבו דלא להוסיף עלה, עכ"ד. ומעתה ה"נ כיון שבלא"ה יש אור דלוק בבית, א"כ אין מקום כ"כ לקנס אותה. תשובה: גם היום (קנסו אותה)", וכן עיין שבת הלוי (חלק ה' ס' ל"ב) שכתב "נראה דנקרא שכחה לענין זה, דעכ"פ עברה על מצות הדלקת הנר", וכן פסק שרגא המאיר (חלק ז' ס' פ"ג אות א'), קנין תורה (חלק ו' ס' ט' אות ג'), משנת יוסף (חלק ז' ס' נ"ח אות ב'), ועיין חלק ו' ס' ק"ל אות ד'), וכן משמע באגרות משה (יו"ד ג' ס' י"ד אות ו'), וכן עיין תשובה 8 מר' נבנצל שליט"א, אבל עיין ר' אלישיב זצ"ל (אבני ישפה שם) שסבר "שאם היה החשמל דלוק אע"פ שלא הדליקה נרות אין לקונסה כיון שבפועל היה שם אור", וכן פסק ר"ע יוסף זצ"ל (ילקוט יוסף ס' רס"ג הערה מ"ב), שואל בשלמה (ס' ט"ז), ועיין באור לציון (חלק ב' פרק י"ח בהערה י"ב) שכתב "ונראה שכיון שעכ"פ יש בנר חשמל משום שלום בית, אם אשה שכחה להדליק נר שבת, אך הדליקה את אור החשמל כדי שיהא הבית מואר, אין לקנס אותה", וכעין זה עיין אבן ישראל (אבני ישפה חלק א' ס' נ"ה ענף ו') שסבר "רק אם היא הדליקה את החשמל, אף אם לא כיוונה לצאת בזה י"ח הדלקת נרות, יצאה י"ח", וכן סבר ר' ישראל בעלסקי זצ"ל (14 issue 2 vol 2 Halachically Speaking הערה 66), ועי"ע בענין זה במלמד להועיל (ס' מ"ו), חיי הלוי (חלק ה' ס' י"ח אות ג'), שמירת שבת כהלכתה (פרק מ"ג הערה ל'), עלינו לשבח (ויקרא תשובה ט"ו)

14) עיין שמירת שבת כהלכתה (פרק מ"ד הערה כ"ד) שכתב "וגם אחרי הסעודה י"ל דיכול עוד לברך, הגם דעיקר הדלקת הנרות הוא בשביל הסעודה, מ"מ יש בו משום שלא יכשל בעץ ובאבן", וכן עיין בחובת הדר (עמ' פ"ז הערה י'), ובתשובה 10 מר' נבנצל שליט"א, ועיין בסוף במכתב מר' נסים קרליץ שליט"א, אבל במכתב מהרבבות אפרים שחולק, ועיין במשנה הלכות (חלק ז' ס' ל"ה) שפשוט שאינו יכול להדליק ביום

15) ועיין רבבות אפרים (חלק א' ס' קפ"ג) שכתב "יש לומר דהלא משאירים חשמל דלוק בבית וכשיחזרו יהי אור בבית וא"כ שידליק חשמל במקום השניה ולא יברכו ומיד ינסעו למקום האכילה ותדליק שם נרות ותוכל לברך"

16) וכן עיין בציצ' אליעזר (חלק י' ס' י"ט וחלק י"א ס' כ"א וכ"ב), וכן סבר ר' ישראל בעלסקי זצ"ל (14 issue 2 vol 2 Halachically Speaking הערה 92), אבל רש"י זצ"ל (יו"ט שני כהלכתה סוף עמ' שס"ז) כתב "אפילו אם תעשה תנאי בשעת הדלקת נרות, כי הנסיעה לכותל לא חשיב צורך כזה בכדי להתיר עבורה לעשות תנאי", וכן עיין בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק מ"ג אות כ"ד, והערה קל"ז), ועיין ר' משה הלברשטם זצ"ל (תל תלפיות עמ' ל"ז הערה ע"ז) שכתב "דכן דעת כמה מפוסקי הדור שליט"א", ועיין מכתב בסוף מר' נסים קרליץ שליט"א, ועי"ע בענין זה בתשובות והנהגות (חלק ד' ס' ס"א), קובץ אור ישראל (חלק י"ב עמ' קכ"ז), ארחות שבת (פרק כ"ז הע' מ"א).

17) וכן משמע במטה אפרים (ס' תר"י אות ה'), ותר"י אות ד'), וכן עיין בציצ' אליעזר (חלק י' ס' י"ט אות ה') שכתב "לפמ"ז הרי תוכל האשה גם לברך שהחיינו בשעת ההדלקה ורק יחד עם ההתנאה לחשוב שהשהחיינו שמברכת הוא רק על מצות ההדלקה, אבל התוסי' יו"ט תקבל חאחר מיכן ותצא בברכת השהחיינו שתשמע בשעת הקידוש, ולא תקשי מההיא דעירובין ד' מ' שלא מוזכר מתנאי (עיין א"ר ס' רס"ג ס"ק כ"ד ע"ש) דשם המדובר כשמרך השהחיינו על קבלת קדושת היום", אבל עיין במאורי אור (חלק באר שבע עמ' ק"א ע"ב) שכתב "ובאיש שאינו מקבל שבת בהדלקתו יזהר שלא יברך זמן ביו"ט שחל בשבת דאז יש לחממיר דאלי"כ מה פריך בעירובין מ' מזמן דיוה"כ הא אפשר להתנות אע"כ בזמן לא מהני רק בברכת הדלקה דמוכחא מלתא עיקר הדלקה בחול אכן בברכת זמן מושך קדושת היום, וגם אשה שרוצה להתנות משום איזה צורך אז לא תברך זמן", וכן מובא באורחות חיים (ס' רס"ג אות ו'), וכן עיין זכר שמחה (באמברגר ס' ל"ד), זכרון אברהם (ס' רס"ג הערה ע"ח), פרי יצחק

16) שאלה (ד' תמוז תשס"ו): הרב כתב לי ש"יתכן" שאשה יכולה לעשות תנאי שלא לקבל יו"ט אפילו אם אמר שהחיינו בשעת הדלקה, אבל בגמ' בעירובין (דף מ' ע"ב) כתב שאינו יכול לעשות ברכה של זמן בערב יו"כ על גבי כוס משום "כיון דאמר זמן קבליה עליה", ולמה אינו יכול לעשות תנאי שאינו מקבל יו"ט ולברך על הכוס?
תשובה: דסתמא קבלי עליה וצ"ע

אם אשה נגררת אחר הבעל

17) שאלה (ג' אלול תשס"ז): בימי הקיץ כשהבעל מקבל שבת מבעוד יום, האם אשתו נאסרת במלאכה?
תשובה: אולי¹⁸

מנהג לחרוך את הפתילה

18) שאלה (ט"ו אלול תשס"ו): ברמ"א בס' רס"ד סעיף ט' כתב "נהגו להדליק הפתילה ולכבותה כדי שתהיה מחרכת ויאחז בה האור יפה", האם יש ענין לעשות כן היום בנרות שלנו?
תשובה: היום לא שייך זה¹⁹

שמן הנותר

19) שאלה (י"ח תמוז תשס"ו): שמן הנותר או שעוה הנותר מנרות שבת, האם מותר לזרוק לאשפה או צריך להצניע בדרך כבוד?
תשובה: אין ראוי²⁰

מי שהחשיך (ס' רס"ו)

נעצר ע"י רמזור

20) שאלה (כ"ה אדר תשס"ז): במחבר בס' רס"ו סעיף ז' מתיר פחות פחות מד' אמות, ובמשנה ברורה ס"ק י"ח מסביר שיעמד לפוש בינתיים, האם הנעצר ע"י רמזור נקרא עומד לפוש, או שזה עומד לכתף, בענין זה?
תשובה: יתכן שזה לפוש וצ"ע²¹

(חלק ב' ס' ט'), באר משה (חלק ח' ס' צ"ט), אור לציון (חלק ג' פרק י"ח אות ב'), נפש הרב (עמ' ר"ל), בית אבי (חלק ג' ס' מ"א אות ב'), שמירת שבת כהלכתה (פרק מ"ג אות כ"ג), להורות נתן (חלק ד' ס' כ"ד אות כ"ד), אבני ישפה (חלק ה' ס' ע"ז ענף א'), ר' שריה דבליצקי שליט"א (קיצור הלכות מועדים דיני ערב יו"כ אות מ"ח ובהערה פ"ח, ובהסכמה לספר תל תלפיות), באר שרים (חלק ו' ס' מ"ט אות א'), ר' ישראל גנס שליט"א (צהר חלק ט"ו עמ' קנ"ה), וכן עיין תשובה 13 מרי' נבצל שליט"א, וע"ע בענין זה בלב אברהם (וויינפלד ס' ס"ח), רבבות אפרים (חלק ה' ס' שפ"א אות ב')

18) עיין באגרות משה (או"ח חלק ג' ס' ל"ח) שכתב "האשה לא נאסרה ומותרת במלאכת עצמה בפשיטות, ובמלאכת הבעל שעכ"פ חלה קבלתו עליו מן הראוי להחמיר", וכן עיין מהר"י שטייף (ס' מ"ב), ועיין תשובות והנהגות (חלק ג' ס' פ"ה) שמוסיף "ולע"ז חייבת עכ"פ להדליק הנרות לפני שבעלה חוזר הביתה", ועיין באר משה (חלק ב' ס' ט"ו) שכתב "ולמעשה אין היא נגררת אחריו בע"כ, אולם טוב ונכון הוא שתדליק לפני זמן שהוא מקבל שבת באמירת ברכו", אבל השבט הלוי (חלק ז' ס' ל"ה) כתב "להלכה יראה לענין שהאשה נגררת אחרי קבלת שבת של הבעל", וכן פסק שרגא המאיר (חלק ד' ס' ל"ט), וכן עיין תשובה 14 מרי' נבצל שליט"א, וע"ע בענין זה בפרי מגדים (מ"ז ס' רס"ג ס"ק א'), ערוך השלחן (ס' רס"ג אות כ"ב), שמירת שבת כהלכתה (פרק מ"ו הערה מ"ב, והערה ס"ח), ודברת בס' (ס' ע'), רבבות אפרים (חלק ב' ס' קט"ו אות ס"ט), מנוחת אמת (פרק כ"ד אות ט"ו) ויהי בנסוע (עמ' ש"פ-שפ"ד), מעדני יו"ט (חלק א' ס' ל"ה), ארחות שבת (חלק ג' פרק כ"ז אות י"ז), ועיין ר' אלישיב זצ"ל (אשרי האיש ח"ב פרק ה' סעי' י"ט) שאומר "אם הבעל מתפלל בקביעות כל משך השנה מפלג המנחה, ממילא גם אשתו נאסרת במלאכה. אבל אם זה חד פעמי, אין האשה נגררת אחרי בעלה", ועיין מקור חיים (חו"י, קיצור הלכות על סעי' י"ז) שכתב "מותר לומר לישראל ... ונ"ל דדווקא לישראל שאינו ברשותו, משא"כ עבדו ושפחתו וכ"ש בנו ובתו הגדולים סמוכים על שלחנו ואשתו טפלים לו וכלם נאסרו מיד שקיבל בבה"כ שבת, כדק"ל גבי הב לן ונברך דתלי בבעל הבית וכ"ש למ"ד גדול וסומך וכו' דזהו קטן. ומי שירצה לפקפק בזה עכ"פ יודה בבנו ובתו הקטנים ועבד ושפחה הכנעני שאסור לצוות להם ואפילו יעשו מעצמם צריך למחות, כי מיד שקיבל שבת קאי בלא יעשה כל מלאכה אתה ובנך וגוי ואפילו על שורו וחמורו, וצריך להזהיר בני כפרים על זה".

19) וכן סבר החזו"א (דינים והנהגת פרק ט' אות ו'), ארחות רבינו חלק א' עמ' ק"ח) "נרות שלנו שנדלקים היטב א"צ להדליקם ולכבותם קודם הדלקה, שהרי נדלקים היטב, ויותר נאים כשאננם מחורכים", וכן עיין ר' שמואל שמעלקא רובין (קובץ עולת החודש חלק ל"ט אלול תשל"ט), חיי הלוי (חלק ג' ס' י"ח), מועדים וזמנים (חלק ו' ס' צ"א), וע"ע בקצות השולחן (ס' ע"ד ס"ק ה'), "ובסעי' י"ד (שם) שכתב שנהגו הנשים להדליק הפתילה ולכבותה כדי שתהי' מחורכת קודם שתדליקנה וכו' ולא ראיתי מי שנהג כן בזמננו", אבל עיין במשנה ברורה (ס' רס"ג ס"ק כ"ח) שמשמע אפילו בפתילת שלנו יש ענין, ועיין בשלחן הטהור (ס' רס"ג סעיף ב'), וע"ע בשבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"א עמ' ל"ג אות ח') שכתב "ונהגו להדליק הפתילה ולכבותה בין כשמדליק בשמן ובין כשמדליק בנרות שלנו כדי שתהי' מחורכת ויאחז בה האש היטיב", וע"ע בענין זה במשנת יוסף (חלק ז' ס' י"ז), אורחות הבית (פרק א' סעי' ג'), נשמת שבת (ס' רס"ג אות תצ"ח).

20) וכן סבר ר' אלישיב זצ"ל (בגינזי קודש פרק י"ט הערה כ"ג), ור' נסים קרליץ שליט"א (שם), אבל עיין רשז"א זצ"ל (שמירת שבת כהלכתה פרק מ"ג אות מ"ד הערה ר"ח) שסבר "אחרי צאת היום מותר לזרוק את השעוה לאשפה, כי אין בהכל קדושה", ועיין בהערה שמשביר "דבנר הדלוק עצמו ג"כ אין בו כל קדושה אלא הנר בא להנאתו בשבת שלא יכשל בעץ ובאבן וע"ז מברכים", וע"ע בענין זה בכף החיים (רצ"ז סוף ס"ק י"א), ובמטה אפרים (ס' תרכ"ד סוף סעיף א')

21) וכן עיין שמירת שבת כהלכתה (פרק י"ח הע' רכ"ה) שכתב "ועיין ס' שמ"ט בשעה"צ ס"ק י"ח, דלאו דוקא עמד לפוש, אלא ה"ה אם עמד בשביל

תפלת ערבית בשבת (ס' רס"ח)

אמירת ויכולו באמצע אלקי נצור

(21) שאלה (ח' אייר תשס"ו): במעריב בשבת אם עומד באמצע אלקי נצור האם מותר להפסיק לומר ויכולו ביחד עם הצבור?
תשובה: טוב שיאמר יהיו לרצון²²

(22) שאלה (כ"ד אייר תשס"ו): הרב כתב לי שאם עומד באמצע אלקי נצור והצבור אומר ויכולו "טוב שיאמר יהיו לרצון" לפני אמירת ויכולו, האם כוונת הרב ליהיו לרצון לפני אלקי נצור או אחריו?
תשובה: במקום שעומד

קידוש (ס' רע"א-רע"ג)

ממה להתחיל

(23) שאלה (כ' אלול תשס"ז): בקידוש בליל שבת האם צריך להקפיד לומר "וירא אלקים", או יכול להתחיל מ"ויהי ערב"?
תשובה: יש מקפידים²³

כיסוי החלות במפה שקופה

(24) שאלה (י' סיון תשס"ו): בס' רע"א סעיף ט' כתב שצריך מפה פרוסה ע"ג החלות, האם יכול לכסות החלות במפה שקופה?
תשובה: כן²⁴

כסוי תחת הפת

(25) שאלה (כ"ו סיון תשס"ז): במחבר ס' רע"א סעיף ט' כתב "שצריך שתהיה מפה על השלחן תחת הפת", אם יש מפה פרוסה על כל השלחן האם מועיל לענין זה או צריך מפה מיוחד בתחת הפת?
תשובה: מועיל²⁵

איזה סיבה שמנעתו מלכת (כגון רמזור וכדו'), וכן פסק האבן ישראל (חלק ט' ס' ט"ג על רס"ו, ובמ"ב שם), אבל עיין ר' נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא ס' רס"ו ס"ק י"ח) "וכן בנעצר ע"י שוטר או רמזור וכדו', בכל אלו, אם שמח על העכוב הוי עומד לפוש"

(22) עיין בעל שומרי אמונים (קנה בשם חלק ג' ס' ט"ז אות א') שסבר "לאמירת ויכולו ביחד עם הצבור, מותר להפסיק באמצע אמירת אלקי נצור", וכן פסק הקנה בשם (שם), לבושי מרדכי (או"ח תלתאי ס' כ"ז אות א'), רש"י זצ"ל (מאור השבת חלק א' עמ' תצ"ג) רבבות אפרים (רבבות ויובלות חלק ב' ס' שכ"ג), וכן היה המנהג של ר' ש"א פפרמן לרנר זצ"ל (בינו שנות דור ודור עמ' ס"ח אות כ'), מאור השבת חלק ב' עמ' תרפ"ג), עיין בקיצור הלכות מועדים (על ראש השנה דיני תפילת שמונה עשרה אות כ"ד, עמ' כ"ג) שמביא בשם הענף חיים (בתכלאל עץ חיים דף ד' ע"ב) שאין לומר

(23) עיין ערוך השלחן (ס' רע"א אות כ"ה) שמשמע שצריך להתחיל מוירא, אבל עיין תשובה 15 מר' נבנצל שליט"א, וע"ע בענין זה בהלכות שבת בשבת (פרק ז' אות י')

(24) וכן עיין בארחות רבינו (חלק א' עמ' ק"ט) "כשמקדש בבוקר המזונות שעל השלחן מכוסים רק בשקית נילון שקופה" (ואין לחלק בין מזונות לפת), וכן עיין בקצות השלחן (בדי השלחן ס' ע"ט ס"ק י') שכתב "וכי' בסי' ישועות חכמה שאם מקדש על היין יכסה הפת במפה שאין בה נקבים שלא ראה הפת בושטו, ואינו מוכרח", וכן פסק ב' טל לישאל (מר' ישראל גנס שליט"א עמ' מ"ט), וברבבות אפרים (חלק ו' ס' קמ"ו אות ב') [אבל עיין רבבות אפרים (חלק ח' ס' נ"ד אות ג') וצ"ע], אבל עיין רש"י זצ"ל (שמירת שבת כהלכתה פרק מ"ז הערה קט"ז) "דגם מפה שקופה בשם כיסוי נקראת, ואין בזה חשש שהפת רואה בושטו, כיון שהעיקר הוא שהלחם יהיה מכוסה", וע"ש בתיקונים ומלאים שכתב "אך העירו לי שבמ"ש בשו"ר מנחה ס' ע"ז כתב לא לכסות במפה שיש בה נקבים שלא יהא נראה הפת דרך נקבים", וכן עיין ברית עולם (הלכות קידוש אות ל"ד) שכתב "אם במפה יש נקבים, או אם עשוי מחומר המשקף ונראה הפת יש להחמיר", וכן עיין בנשמת שבת (חלק ב' ס' ג'), וע"ע בענין זה בחוט שני (חלק ד' עמ' ק"ד), מצות לחם משנה (ס' י' הערה כ')

(25) כן כתב בחוט שני (חלק ד' עמ' ק"ד), וע"ע בענין זה במצות לחם משנה (ס' י' אות ב')

כסוי על מזונות

(26) שאלה (כ"ו סיון תשס"ז) : אם עושה קידוש ביום שבת, וקבע סעודה אחר כך על מזונות, והמזונות לפניו בשעת קידוש, האם צריך לכסות המזונות?
תשובה: נכון לכסות²⁶

בענין בציעת הפת (ס' רע"ד)**אמירת ברשות**

(27) שאלה (כ"ב אב תשס"ו) : המשנה ברורה (ס' רע"ד ס"ק ב') כתב בענין בציעת הפת בשבת "כשמוציא אחרים יאמר ברשות רבותי", אם יש שם רק בעל ואשתו, האם עדיין נכון לומר ברשות?
תשובה: המנהג לומר ברשות²⁷

רשימה

(28) שאלה (ח' אלול תשס"ו) : המשנה ברורה (ס' רע"ד ס"ק ב') אומר בענין בציעת הפת, "שמדקדקים רגילים לרשם בסכין קדם הברכה", וק"ק לי למה זה מותר והרי המשנה ברורה (ס' ש"מ סוף ס"ק כ"ב) כתב "שרטוט חייב" משום כותב?
תשובה: אי"ז שרטוט אלא תחילת הבציעה²⁸

בציעת הפת ביו"ט שחל בשבת

(29) שאלה (ו' כסלו תשס"ח) : ביו"ט שחל בשבת בשעת בציעת הפת, האם צריך לבצוע על העליונה או תחתונה?
תשובה: צ"ע²⁹

בענין שמא יטה (ס' ער"ה)**נר חשמל**

(30) שאלה (י' סיון תשס"ו) : האם יש חשש שמא יטה על מנורה חשמלית שיש בה דרגות שונות?
תשובה: יתכן³⁰

- (26) וכן עיין קיצור שו"ע (סי' נ"ה ס"ק ה') "וכן בשחרית שמקדש ואוכל אחר כך מיני מזונות צריך לכסותו בשעת הקידוש", וכן פסק לבושי מרדכי (חלק א' סי' מ"ו), באר משה (חלק ו' סי' ס"ג), ועיין אשל אברהם (בוטשאטש סוף סי' קפ"ב) שמסופק אם צריך לכסות כיסנין [ועיין שמירת שבת כהלכתה (פרק מ"ז הערה כ"ג) שכתב "דהא"א מדבר במזונות שרוצה לאכול באמצע הסעודה והוא מכסה את החלות בשעת ברכת המוציא אבל אם מקדש על היין ואוכל מזונות, אה"נ דגם לדעתו צריך לכסותו, וצ"ע"], ועיין אז נדברו (חלק ב' סי' ח') שיש צדדים להקל, ועיין טעמי מנהגים (קונטרס אחרון סוף אות שס"ה) שכתב "כשמקדש בשחרית בשבת ואוכל פת הבאה בכיסנין, אי"צ לכסות פת הבאה בכיסנין בשעת הקידוש שלא שייך כאן הטעם שלא יראה הפת בשתו", וכן עיין נשמת שבת (חלק ב' סי' תי"ג) שהמנהג להקל, ועי"ע בענין זה ברשו"א וצ"ל (שמירת שבת כהלכתה פרק מ"ז הערה כ"ה)
- (27) וכן עיין בגבעת שאול (שאלה כ"ז) שכתב "מהיות שכל ענין אמירת "ברשות" הוא מדרג ענוה וגם אם בעל הבית מברך אומר כן אף שאינו צריך ליטול רשות מאחרים, ואין לענוה שער כמו שאמרו "מאד מאד הוא שפל רוח", לכן כמדומני שיש מקום לומר "ברשות" גם כשמוציא רק את אשתו"
- (28) וכן עיין שמירת שבת כהלכתה (פרק י"א סעיף ט"ו והע' מ"ז) שכתב "אין איסור שירטוט וחיתוך באוכלין, כשהשירטוט והחיתוך הם לצורך מאכל או לצורך שימוש של גוף האדם לפיכך מותר לסמן קווים בעוגה", ועי"ע הגרשו"א וצ"ל (שולחן שלמה אות י"ג ד') "אין שרי לסמן בשבת ע"י התפוז בסכין כדי לדעת אח"כ היכן לקלף, י"ל דבכה"ג לא הוי בגדר שרטוט ולכך שרי", וכן עיין יסודי ישרון (ל"ט מלאכות ח"ב עמ' ק"ט ד"ה והנה), ארחות שבת (פרק ט"ו סעיף כ"ו), חשוקי חמד (שבת עמ' שס"ח), אבל עיין הלכות שבת בשבת (פרק י"ד אות י"א, הערה 33) שכתב "ראיתי ברשימות הנהגת רבינו הגר"ח מבריסק וצ"ל שלא לרשום בסכין בשבת קודם הבציעה משום חשש איסור משרטוט", וכן עיין נשמת שבת (חלק ב' סי' ק"ג, וחלק ז' סי' פ'), ועי"ע בענין זה בשרגא המאיר (חלק ג' סי' ט"ו אות א'), מצות לחם משנה (סי' י"א הערה ה'), חוט שני (תורת המלאכות ס"ק כ"ח ד"ה ומהגר"ט), מנחת אריאל (דף עה : אות ב').
- (29) וכן עיין תשובות הגר"ח אות קמ"ט) "לא שמעתי, ועיין בית אבי (חלק ד' סי' ר') שסבר שבוצע על העליון, וכן פסק משנת יוסף (חלק ה' סי' ס"ט), ובספר מצות לחם משנה (סי' ט"ו אות ג'), ועיין בהערה שם), ועי"ע בענין זה במגן אברהם (סי' תע"ה ס"ק ג'), ובמחצית השקל (שם), ועי"ע דברי חכמים (או"ח אות רל"א, "שמעתי מהפוסקים דבביל שבת והוא יו"ט בוצעים על הפת התחתון כבכל שבת. (ומה שכתב במג"א בליל הסדר לברך על מצה עליונה ואפילו כשחל בשבת, לא הוי סתירה דאין דומה ליל פסח לסעודת שבת)).
- (30) וכן עיין בשואל ונשאל (חלק א' או"ח סי' ע"ו), ועיין בקובץ זרע יעקב (גליון כ' עמ' צ"א) מר' אברהם חיים שפיטצער שיש אריכות ובסוף מחמיר, ועיין בחיי הלוי (חלק ה' סי' כ"ד) שפסק שמעיקר הדין מותר שכל יש להחמיר לכסותו, וכעין זה כתב ביחודה דעת (חלק ו' סי' כ'), ועיין חלק ג' סי' כ', וביבוע אומר חלק א' סי' ט"ז), שמירת שבת כהלכתה (פרק י"ג אות ל"ב), ועיין שם (בהערה קי"ב) שמביא רשו"א וצ"ל שמתיר בזה, וכן סבר האגרות משה (שו"ת דברי חכמים או"ח 223), ובענין סתם נרות של חשמל עיין בדינים והנהגות חזו"א (פרק ט' אות י"ב), מהרש"ג (חלק א' סי' כ"ט), לבושי מרדכי (מהדו"ת סי' נ"ב תילתאה סי' ער"ה), ישכיל עבדי (חלק ב' או"ח סי' ט'), ר' פנחס עפשטיין (ישכיל עבדי חלק ג' עמ' ק"ב ע"ב), ברית עולם (אמירה לנכרי סי' כ"א אות כ"ד, אז נדברו חלק ז' סי' א'), שרגא המאיר (חלק ח' סי' ק"ו אות ג'), רבבות אפרים (חלק א' סי' רכ"ב אות כ"ז, חלק ב' סי' קט"ו אות מ"ב, חלק ה' סי' ר"א), יסודי ישרון (מערכת הלכות שבת עמ' 278), ר' אלישיב וצ"ל (קונטרס חמדת השבת הערה 131

קטן להיות שומר

(31) שאלה (ג' אלול תשס"ז): באו"ח ס' ער"ה סעיף ג' כתב אם אמר למי שהוא "תן דעתך עלי שלא אטה מותר", האם לענין זה אפשר לסמוך על קטן?
תשובה: קטן בר דעת³¹

נר שהדליק א"י (ס' רע"ו)**הכל חולים אצל החום**

(32) שאלה (ט"ו אלול תשס"ו): בס' רע"ו סעיף ה' המחבר אומר "שהכל חולים אצל הקור", האם ה"ה שהכל חולים אצל החום?
תשובה: לא³²

גרם כבוי (ס' רע"ז)**כבוי הגז**

(33) שאלה (י"ג אלול תשס"ו): אם שכח לכבות את הגז בתנור בערב שבת, האם גרם כיבוי מותר כיון שזה נקרא מקום הפסד?
תשובה: ע"י גוי

גרם כבוי במקום מצוה

(34) שאלה (י"ג אלול תשס"ו): הרמ"א בס' של"ד סעיף כ"ב מתיר גרם כבוי במקום הפסד, האם יש להתיר זאת גם במקום מצוה?
תשובה: לא מצינו³³

שסבר שמותר, באר משה (קוני"ע א' ס' כ"א), בית ישראל (ס' מ"ו), קובץ זרע יעקב (גליון כ"ט עמ' קס"ו), עיין משנה הלכות (חלק י' ס' נ"ו), מגילת ספר (ס' ל"ו אות א').

(31) וכן עיין בספר דרור יקרא (עמ' שע"ח) בשם הרב, וכן עיין חוט שני (חלק ד' עמ' פ"א) שכתב "קטן שיש בו דעת, שפיר הוי שומר לענין גזרת שמא יטה, דאין זה ענין של נאמנות אלא שמירה", אבל חקי חיים (חלק ה' או"ח ס' ס"ו אות א') שכתב "דכיון דעד י"ג שנה לא חל עליו קיום מצוות כלל איך נסמוך עליו שיזהיר לאותו פלוני שישמור המצוות", וכן עיין תשובה 18 מר' נבנצל שליט"א

(32) וכן עיין יסוד יוסף (מובא בספר נזר ישראל ס' מ"ז ליקוטי רימ"א ס"ק כ"ב) שכתב "שמעתי מרבים באם שחם להם ביותר בהחדר שקורין עכו"ם ואומרים שיוציא האש מהתנור וזה אסור ואפילו אם העכו"ם עושה מעצמו אם רואים שעושה בשביל ישראל צריך למחות בו כי דוקא בדליקה התירו כה"ג", וכן פסק בדבר יהושע (חלק ב' ס' ו', וס' נ'), אמת ליעקב (הע' 375), אבל עיין שערים מצויינים בהלכה (ס' צ' ס"ק כ') שכתב "כמו שמותר לומר לגוי להסיק התנור בעת הקור דהכל חולים אצל הצינה, ה"נ י"ל אצל השרב אע"י דלא מצינו בפירוש לשון הכל חולים אצל השרב", וכן פסק במנחת יצחק (חלק ג' ס' כ"ג, ס' כ"ד אות י"א), משנה הלכות (חלק ה' ס' מ"ב), ועיין אגרות משה (עם מקדשי שביעי חלק ב' עמ' קס"ד) שסבר "מותר אם אמר לגוי לפני שבת ונהג לא לומר בשבת אלא לפני שבת", ועיין תשובה 19 מר' נבנצל שליט"א, ומכתב (ב' אות ב') מר' אליהו שלזינגר שליט"א, וע"ע אור לציון (ח"ב פרק כ"ה הע' ה' ד"ה וכל) שכתב "כשיש חום גדול בבית, אין להתיר לומר לנכרי להדליק מאוורר וכדומה ... ואולם כשיש חשש לחולי, כגון שיש ילדים קטנים והחום גדול, ויש חשש להרעלת קיבה על ידי שיתקלקל האוכל מהחום וכדומה, ודאי שמותר לומר לנכרי להדליק מיזוג אוויר או מאוורר וכדומה".

(33) עיין גר"ז (ס' תקי"ד קוני"א ס"ק ג') שכתב "וא לצורך מצוה כדמוכח במג"א ס"ק י"ג ע"ש", וע"ע אבני נזר (יו"ד ס' ש"ע בהג"ה) שכתב "י"ל בפשיטות דס"ל לרש"י בשיטת ר' יואל במרדכי [שבת ס' צצ"ט] דגרם כבוי מותר רק במקום פסידא, והא דמקשי עלה מהא דכורך עליו גמי, היינו דמשום מצות טבילת מצוה הוי לו למשרי כמו משום פסידא", וכן פסק בשערים מצויינים בהלכה (ס' פ' קוני"א ס"ק ג' ד"ה שם), והגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב ס' כ"ג ענף א' אות ג'), ע"י ס' כ"ד, תנינא (ב - ג) ס' כ"ז אות א' ס"ק ג', מאורי אש השלם עמ' תרנ"ב אות ג'), "דלצורך מצוה או לצורך חולה קיל טפי במבמקום הפסד (ע' מ"א ש"ז סק"ז) וחזינן נמי דלדעת העיטור שרי שבות דאמירה לעכו"ם במקום מצוה ולא במקום הפסד", ויביע אומר (ח"ג או"ח ס' י"ח אות ח') "ואין להתיר להזיז מחוגי השעון בשבת בכדי להדליק בשעה יותר מוקדמת בשבת עצמו, א"כ במקום מצוה. לצורך לימוד וכה"ג", הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא על סעי' כ"ב), "ואו במקום מצוה (כבס"י רע"ו סעי' ב'), וארחות שבת (פרק כ"ט סעי' כ"א, הע' כ"ז, סוף הע' מ"ד, הע' מ"ה), וע"ע בענין זה בשמירת שבת כהלכתה (פרק י"ג הע' צ"ג), אז נדברו (חלק ג' ס' כ"ה ד"ה והנה).

(ס' ר"פ)

אכילת שום בערב שבת

(35) שאלה (כ' אדר תשס"ו): בס' ר"פ במשנה ברורה ס"ק א' אומר שמצוה לאכל שום בערב שבת, האם יש חיוב לאכל כזית כמו כל אכילה שבתורה?
תשובה: אין לו שיעור³⁴

(36) שאלה (ב' אייר תשס"ו): הרב כתב לי בנוגע אכילת שום בערב שבת "אין לו שיעור", האם אפשר לקיים את המצוה עם אבקת שום גם כן?
תשובה: אולי (אבל צריך צלוי)

קריאת התורה (ס' רפ"ב)

העולה לומר "חזק חזק"

(37) שאלה (ג' אלול תשס"ז): אחד שעולה לתורה בסיום אחד מהספרים, האם יאמר "חזק חזק", או הוי הפסק עבורו בין הקריאה לברכה?
תשובה: לא יאמר³⁵

שנים מקרא (ס' רפ"ה)

מי שאינו מבין תרגום

(38) שאלה (כ"ב טבת תשס"ט): מי שאינו מבין תרגום ומבין רש"י, האם יותר טוב לקרא שנים מקרא עם התרגום או עם רש"י?
תשובה: תרגום קודם³⁶

34) עיין פניני רבינו קהלות יעקב (ח"א עמ' ס"ב), הו"ד בס' רני עקרה (עמ' ע"ב) "הרבה פעמים שנכנסתי אל רבינו זצוק"ל עם אנשים שביקשו ברכה להיפקד בזרע של קיימא, ובדרך כלל הי' אומר להם שהוא איננו יודע אלא את העצה של הגמרא: לאכול שום ... אמנם צריך לדעת שני דברים בזה: - א) מה שכתב ה'משנה ברורה' שהשום כשהוא חי דווקא אינו טוב לזה, אלא מקלקל, ואילו כשהוא צלוי לגמרי כבר איבד את הכח שלו, ולכן צריך לעשות כך: לקחת את השנים של השום [=החיתוכות הנפרדות, פלחים, של השום] ולשים על מחבת שיש בו קצת שמן, ולהדליק האש תחת המחבת, וכשמתחיל השום להיות חום - מיד בהתחלה - לכבוש את האש, ואז הרווחנו: שכבר הלך מהשום הכח המקלקל, ועכשיו יש בו הכח המועיל ... ב) שבגמרא כתוב 'לאכול' שום, ויש חושבים שאוכלים משהו ויוצאים ידי חובת שום, ובאמת אינו כן, דצריך 'לאכול' - דהיינו שיעור אכילה, כזית או כביצה, וצריך לאכול מהשום הצלוי כני"ל: כזית או כביצה*, וכשיעשה בדיוק כני"ל - אז יש לקוות שייפקדו בעזהשי"ת. אמנם צריך לדעת שיכול לעבור איזה זמן עד שיועיל. ויודע אני עובדא באחד, אשר שנים הרבה לא היו להם בנים, ושאל ממני איזה עצה, ואמרתי לו שיש עצה של הגמרא לאכול שום, ככל הנ"ל, ועשה כן חדש אחר חדש, בלי להתעייף, ובלי להתייאש, במשך שנתיים, עד שעזר השי"ת ונולדו להם ששה ... בדרך כלל אנשים מתעייפים מזה, ורק חדש חדשים אוכלים שום כני"ל, ואח"כ מפסיקים לעשות את העצה של הגמרא ...", והגר"ח שליט"א (בהג"ה שם עמ' ס"ג, "כתב לי על זה כבוד הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א: יש מקום לטעות שכאילו בליל שבת יש חיוב לאכול כזית שום, ואינו כן, דסגי במשהו, ורק משום סגולה לבנים הצריך שיעור (ואני ראיתי שביליל שבת לא אכל כמדומה אלא חתיכה קטנה) (ואולי ברי') ועי' לי' הגמ' בראשי שומין)". ובמכתב (א' אות ד') מהרבבות אפרים כתב לי "אין חוב לאכול כזית, וכזית יכול להזיק", ותשובה 21 מר' נבנצל שליט"א

35) וכן כתב הליכות חיים (חלק א' עמ' צ"ב אות רע"א) בשם הרב, וכן עיין קצות השלחן (ס' פ"ד בדי השלחן ס"ק כ"ב) שכתב "פשוט שהעולה א"צ לומר שהרי האמירה היא אל העולה שמברכים אותו ולא שייך שהוא יאמר לעצמו, וגם משום לתא דהפסקה אין לו לומר, ושוי"מ כן בס' שלחן הקריאה בשם ס' כרם שלמה שהעולה אינו אומר כי אסור לו להפסיק", וכן פסק דברי יציב (או"ח ס' ק"ל), ר' אלישיב זצ"ל (ברבבות אפרים חלק ד' ס' פ'), שבט הלוי (חלק ז' ס' ר"ב אות ב'), רבבות אפרים (חלק ב' ס' צ"ח, חלק ד' ס' פ', חלק ה' ס' רל"ג אות א', חלק ו' ס' קנ"ה, ועיין חלק ח' ס' תקע"ח אות י"א), ועיין משנה הלכות (חלק ז' ס' כ"ב, חלק ח' ס' י"ח) שכתב "אמנם לעיקר דינא שמעתי שיש מקומות שאין העולה אומר כלל החזק וכן נראה לכאורה שלא לאמרו ומי"מ נראה דאין להרעיש בשביל זה", ועיין באר משה (חלק ג' ס' כ"ח) שכתב "אם רוצה לומר כן, ובאמת מה בכך אם יאמרו, יאמר אותו אחר ברכה אחרונה, אבל לא קודם ברכה אחרונה", וכן עיין נשמת שבת (חלק ב' ס' רנ"ג), אבל עיין בארחות רבינו (חלק ב' עמ' שיי"ג אות י"ח) שכתב "מו"ר זצוק"ל שהוא חתן תורה אומר חזק (כשמסיימים את התורה) לפני שמברך את הברכה אחרונה על התורה", ועי' בענין זה בספר חינוך הבנים למצוות (מהשמירת שבת הערה רל"ו), ובתשובה 22 מר' נבנצל שליט"א

36) וכן עיין ר' חיים שליט"א (תשובות הגר"ח אות קס"ג) "לא פלוג רבנן ואע"פ שאינו מבין צ"ל תרגום, וירא שמים ילמד גם רש"י", ובדרך שיחה (ח"א ריש עמ' ב'), "שאלה: כשאנו מבין כל כך התרגום, בעוד שמבין יותר פירוש רש"י, ואי אפשר לו שניהם, אם לימוד רש"י אצלו עדיף. תשובה: תרגום עדיף, כי זו תקנ"ח שגיגת תרגום", ועיין תשובות והנהגות (חלק א' ס' רס"א) שכתב "והסכמתי לבעל תשובה אחד כאן שמצותו לקרוא שנים מקרא, ויקרא התרגום אנגלי, כיון שאינו מבין כלל רש"י ותרגום", ועי' בענין זה בגבעת שאול (שאלה כ"ט), נשמת שבת (חלק ב' ס' שט"ז), ובתשובה 23 מר' נבנצל שליט"א

(39) שאלה (ח' שבט תשס"ט) : מי שאינו מבין לשון התרגום, האם יותר טוב לקרא שנים מקרא עם "צאינה וראינה" וכדומה, או תרגום?
תשובה: יקרא תרגום, ויותר טוב שיקרא גם רש"י³⁷

שמו"ת של שבת אחר יו"ט שחל בשבת

(40) שאלה (ח' אייר תשס"ו) : ממתי יכול להתחיל לקרות שמו"ת מהפרשה אחר פסח, ממנחה של שבת חול המועד או ממנחה משבת שלפני פסח?
תשובה: כשמתחילים לקרות הפרשה השני³⁸

שמו"ת של פרשת בראשית

(41) שאלה (כ"ט תשרי תשס"ח) : ממתי יכול להתחיל לקרות שנים מקרא של פרשת בראשית, מיד בבוקר של שמחת תורה או צריך להמתין עד שישמע קריאה של חתן בראשית?
תשובה: מהקריאה של בראשית³⁹

עסוק בשנים מקרא

(42) שאלה (כ"ח שבט תשס"ז) : אם אדם קורא שנים מקרא ואחד תרגום, האם יש עליו דין של עסוק במצוה?
תשובה: כמו ת"ת⁴⁰

תענית בשבת (ס' רפ"ח)

עד שש שעות

(43) שאלה (י"ב טבת תשס"ז) : המחבר בס' רפ"ח כתב "אסור להתענות בשבת עד שש שעות", האם זה מזמן שקם ממטתו כמו שפסק המשנה ברורה בס' קנ"ז ס"ק ב', או רק עד חצות היום?
תשובה: כמדומה שלא חושבין מזמן שקם רק להא דס' קנ"ז⁴¹

קידוש בבוקר (ס' רפ"ט)

אכילה לפני קידוש לנשים

(44) שאלה (ד' סיון תשס"ו) : בשבת בבוקר ממתי חל חיוב קידוש לנשים, אחר אמירת איזה בקשה או אחר כל התפילה?
תשובה: אם מתפללים תמיד, אחר התפלה⁴²

(37) ועיין ר' דוד פיינשטיין שליט"א (קונטרס יד דוד עמ' 46) שסבר שרק מותר אם זה תרגום של תרגום, ועיין ספר היראה של רבינו יונה (מובא בהערה שם)

(38) וכן עיין בספר דרור יקרא (עמ' תמ"ד) בשם הרב, וכן עיין שבט חלוי (חלק י' ס' ע"ח אות א'), קול התורה חלק נ' עמ' ק"ז) שכתב "פשוטו של דברי הטור דמזמן שקראו במנחה בשבת הפרשה העתידה נקרא עם הצבור, א"כ אפשר להתחיל מיום א' שמיני למחרת פרשת צו, ולי"א מיד אחרי מנחה דשבת", וכן עיין נשמת שבת (חלק ב' ס' של"ז), ותשובה 24 מר' נבנצל שליט"א, ומכתב בסוף מר' נסים קרליץ שליט"א, ובירור הלכה (דינים העולים אות ל"ו) שכתב "וזאת הברכה ... ותחילת הזמן נראה פשוט שהוא מיום ראשון לאחר שבת האזינו שקראו בו במנחה וזאת הברכה ולפעמים הוא מיום ד' תשרי", אבל ר' אלישיב זצ"ל (הערות מסכת ברכות דף ח' ע"א ד"ה לעולם) סבר "ונראה דמנחה דשבת דוקא כשבשבת הבאה קורין הפרשה אבל בשבת שלפני יו"ט אע"פ שקורין במנחה את הפרשה הבאה מ"מ אינה חשובה אם הציבור ורק משבת חוה"מ יכול להתחיל פרשיותיו, אכן כ"ז לכתחילה", וכן פסק הקנה בושם (חלק א' ס' ט"ז), וכן עיין מכתב מהרבבות אפרים שכתב לי "מסתבר דאחר שבת חול המעוד יכול לקרות"

(39) וכן כתב בהליכות חיים (חלק א' אות רע"ז), ובצהר (אהל חנוך עמ' רכ"ז אות ו'), ובקונטרס גם אני אודד (חלק ב' אות קי"ד) בשם הרב, וכן פסק ברבבות אפרים (חלק ה' ס' רי"ז), חוט שני (חלק ד' פרק פ"ו ס"ק א' ד"ה קריאת), שמירת שבת כהלכתה (פרק מ"ב הע' רי"ח), וע"ע בענין זה ר' שריה דבליצקי שליט"א (הסכמה לס' ביכורי חיים ד"ה ומחמת), ותשובה 25 מר' נבנצל שליט"א

(40) וכן עיין תשובה 26 מר' נבנצל שליט"א

(41) ע"ע בענין זה בכף החיים (ס' קנ"ז אות ב'), טל ישראל (רב ישראל גנס שליט"א, ס' ל"ב), לקראת שבת (חלק ב' פרק כ"ה אות ג', ובהערה שם)
(42) וכן עיין פרי מגדים (ס' רפ"ט א"א ס"ק ד') שכתב "עיין תוסי' שבת כאן, וס' רפ"ו דנשים יוצאות באיזה בקשה כמ"ש המג"א ס' ק"ו אות ב', א"כ לדידהו חמור ואסורים לשתות בבוקר מים אחר שאמרו קצת בקשה הוה כהגיע חובת קידוש, וי"ל דיש דעת הראב"ד ז"ל, עם ספק דאפשר חייבין בתפלה מדרבנן כמו אנשים, ובפרט למי שמתפללת תמיד שרי", וכן עיין בתורת שבת (ס' רפ"ט ס"ק ג'), נזר ישראל (ס' ס"ג ליקוטי רימ"א אות ו'), כף החיים (ס' רפ"ו אות ל'), דברי יציב (אוי"ח ס' קל"ב), רש"א זצ"ל (הליכות שלמה תפלה פרק ב' הערה ד, ובספר טל לישראל מר' ישראל גנס עמ' ק'), ועיין באבני ישפה חלק ב' ס' כ"א), אור לציון (חלק ב' פרק כ' אות ט"ו), אז נדברו (חלק א' ס' ט'), חלק ח' ס' ד'), שמירת שבת כהלכתה (פרק נ"ב אות י"ג), ובתשובה 29 מר' נבנצל שליט"א, ועיין מנחת יצחק (חלק ח' ס' כ"ח אות ג') שכתב "והנראה דכ"ז בטעימה בעלמא, אבל אם רצונם לאכול ממש, אז גם לדברי הא"א הנ"ל, צריכים לקדש", אבל עיין תוסי' שבת (ס' רפ"ו ס"ק ד', ס' רפ"ט ס"ק ג') שכתב "ונראה לפמ"ש המג"א בס' ק"ו ס"ב דהנשים יוצאות באיזה בקשה שאומרת מיד אחר הנטילה בכל לשון שירצו ורשאים לאכול מיד א"כ לדידהו אסורין גם לשתות מים קודם תפלת שחרית דחל עליהו חובת קידוש", ואינו מחלק אם היא רגילה להתפלל, וכן עיין בבן איש חי (שנה ב' בראשית אות

(45) שאלה (י"ח סיון תשס"ו) : הרב כתב לי בנוגע חיוב קידוש של נשים בשבת בבוקר שחל אחר התפלה "אם מתפללים תמיד", מה דינו אם רק נוהג להתפלל בשבת, האם זה נקרא מתפללים תמיד?
תשובה: כן⁴³

שלש סעודות (ס' רצ"א)

ב' סעודות בלילה

(46) שאלה (כ' אדר ב' תשס"ח) : מי שידוע שאינו יכול לאכול שתי סעודות ביום שבת, האם יוצא אכילת ג' סעודות אם אכל ב' סעודות בלילה?
תשובה: כמדומה שלא⁴⁴

כיסוי החלות בשלש סעודות

(47) שאלה (ז' סיון תשס"ז) : האם צריך לכסות הלחם משנה בסעודת שלישית?
תשובה: כמדומה שלא נהגו⁴⁵

י"ח) [ועי' שמירת שבת כהלכתה פרק נ"ב הערה מ"ו שמשביר הבן איש חי], והאדמו"ר מבעלזא זצ"ל (רבי אהרן רוקח, מועדים וזמנים בסוף חלק ט' ליקוטי הערות חלק א' סי' ט'), רבבות אפרים (אור ישראל חלק ל"ח עמ' קס"א), ועיין באגרות משה (או"ח ד' סי' ק"א אות ב') שכתב "לע"ד באשתו אינה צריכה לקדש דהרי היא משועבדת לבעלה לאכול דוקא עמו וכיון שבעלה אסור לאכול קודם התפלה וא"א לו לאכול הסעודה קודם התפלה אין זה זמן אכילה גם לה שלכן לא חל חובת קידוש גם עליה ומותרת לאכול בלא קידוש", וואף שנמצא לפ"ז דאם היא התפללה כבר ובעלה עדיין לא התפלל במי תוכל לאכול בלא קידוש מאחר דלא חל חובת קידוש על בעלה לא נראה למעשה לעשות כן", "אבל להבנות שאין להם שום שעבוד מסתבר שאם צריכות לאכול קודם התפלה יצטרכו לקדש קודם לסברת באור הלכה כמו לבנים, שאף שהאב והאם מקפידין שלא יאכלו בעצמן אלא דוקא בסעודה אחת עמהם לא מסתבר לדמות זה לשעבוד שהוא מדינאי" [ועיין בכבוד ועונג שבת עמ' 99 שכתב "ושמעותי ממרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל דאפי' אם הבעל כבר התפלל שחרית מותר לה לאכול בלי קידוש, והאיסור מתחיל אחר שהבעל כבר גמר תפלת מוסף"], וכן עיין חוט שני (חלק ד' עמ' צ"א), וכעין זה עיין ר' אלישיב זצ"ל (בספר צהר אהל אבי עזרי עמ' תקמ"ב) שסבר "דאשה נשואה או בת אצל אביה שרגילים לאכול ביחד מותר להם לאכול אכילה ארעית גם אחרי שהתפללו עד הזמן שהבעל רגיל לחזור הביתה דזה נקרא שלא הגיע זמן סעודה כיון שהם לא הולכים לאכול את הסעודה עד שהוא יגיע הביתה", ועי' בענין זה בברכת שמים (או"ח סי' ל"ט אות ב', וסי' ס"ג), מחזה אליהו (סי' ל"ג), חקי חיים (חלק ד' או"ח סי' פ"ו אות ד'), ודברת בם (סי' ע"ג), נשמת שבת (חלק ב' סי' שצ"א), אבני ישפה (חלק ב' סי' כ"א), קובץ אור ישראל (חלק ל"ח עמ' קנ"ה), קובץ צהר (אהל אבי עזרי עמ' תק"מ)

(43) וכן עיין דברי יציב (או"ח סי' קל"ב), ר' אלישיב זצ"ל (צהר אהל אבי עזרי עמ' תקמ"א), ור' ח"פ שיינברג זצ"ל (שם), מחזה אליהו (סי' ל"ג), אבל עיין באז נדברו (חלק ח' סי' ד') שכתב "נראה דדוקא במתפללת תמיד דקבלה עליה שיטת הפוסקים שדין תפלה באשה כמו איש", וכן פסק הליכות ביתה (סי' ט"ו סעיף כ"ה), ועי' בענין זה בקנן תורה (חלק ב' סי' ל"ו)

(44) [ועיין צהר (חלק י"ג עמ' נ"ז אות ח') שכתב בשם הרב "אולי" יוצא בדיעבד, ועיין בספר מילי מעלייתא (אות צ') שכתב בשם הרב "מסתבר שצריך" לאכול עוד פעם אף אם כבר אכל ב' סעודות בלילה, ועיין ארוממך מס' 47 עמ' י"א שמביא מעשה "באברך בכולל בית דוד בחולון שהיה צריך להיות בעל תפילה בביה"כ בע"פ שחל בשבת בשנת תשס"א, ולא הסכימו הגבאים שם להקדים התפילה לחץ כמקובל, ושאל את הראש הכולל הגר"י זילברשטיין שליט"א איך יקיים סעודות השבת, דכשיגמרו שם התפילה כבר יהיה לאחר סו"ו אכילת חמץ, והלך הגר"י לשאול את גיסו הגר"ח קניבסקי שליט"א אם יש להתיר לו לאכול ב' סעודות בליל שבת? הואיל וכל מה שאוכלים סעודה ג' קודם חצות, היינו בסומכים על אח"כ חזר בו ואמר שאין ראוי לעשות כן"], עיין ברבבות אפרים (חלק א' סי' ר"ז) שכתב "היוצא מכ"ז דאם יאכל כמה סעודות בליל שבת יקיים בזה רק מצוה של סעודה אחת, וידידי הרב ר' שלמה בלומנקרץ שליט"א ביאר באריכות דיתכן דכן יוצא באוכל הסעודות בלילה, וא"כ בשעת הדחק בידוע בבירור שלא יוכל לאכול ביום, א"כ מה טוב דיאכל בלילה ג' סעודות ויתכן דיצא", וכן עיין תשובה 31 מר' נבנצל שליט"א, אבל עיין תפארת צבי (קארנמעהל חלק ב' סי' פ"א סי' מ"ט אות כ"ב) שכתב "אבל בלילה בודאי אינו יוצא על של יום דכבוד יום קודם", וכן סבר שו"ת השב"י (חלק ה' סי' מ"ג), וספר ערב פסח שחל בשבת (פרק כ"א סעיף י"ג), ועיין בקונטרס גלאט (חלק כ"ג מבד"ץ שארית ישראל) שמביא בשם ר' אלישיב זצ"ל שם "שאלה: האם אפשר לאכול ב' סעודות בליל שבת? הואיל וכל מה שאוכלים סעודה ג' קודם חצות, היינו בסומכים על השיטות שאין זמן לסעודות שבת והעיקר הוא שיאכל בשבת ג' סעודות, וא"כ לכאורה א"צ דוקא שיהיה ג' סעודות ביום אלא יוכל ג"כ לחלק סעודתו בלילה, וכגון מי שקשה לו להשכים יכול לחלק סעודות לילה לשנים: תירוץ: כבוד היום עדיף, שאלה: מי שא"א לו לאכול ביום את הג' סעודות, האם יאכל בלילה כמה סעודות? תירוץ: זה עדיף מכלום", ועי' בענין זה במורשת משה (בחדושים עמ' קפ"א אות ג'), זכרון תורת משה (עמ' נ"ו), ארוממך (מס' 47 עמ' י"א)

(45) וכן עיין דעת חזו"א (פרק ג' אות י'), ובדינים והנהגות פרק י' סעי' י'), ועיין ערוך השלחן (סי' רצ"א סוף סעיף י'), רצ"ט סעיף י"ד) שכתב "וואין דרכינו לכסות הפת בסעודה שלישית", וכן סבר רש"י זצ"ל (שולחן שלמה סי' רע"א הערה ט'), ועיין סי' רצ"א אות ד'), אבל עיין בבן איש חי (שנה ב' פרשת חיי שרה אות י"ב) שכתב "וגם צריך שני מפות אחת למעלה מן הלחם ואחת למטה דאע"ג דבסעודה זו ליכא קידוש ובטל טעם בושת הפת הא איתא עוד שני טעמים דשייכי גם בסעודה זו", ועיין בכת"ס (פסחים ריש דף קב:; בכמה דפוסים), שכתב "ומ"מ טעמא דזכר למן מוסיף אפי' סעודה שלישית דשבת דליכא יין", וכן עיין בכף החיים (סי' רע"א אות נ"ד, רצ"א אות ל"ד), אשל אברהם (בוטשאטש סוף סי' רע"א), ובתשובה 81 מר' נבנצל שליט"א, ועיין ארחות רבינו (חלק א' עמ' ק"ח) שכתב "מו"ר זצוק"ל מכסה את הלחם משנה בכל שלוש הסעודות ומשאירם מכוסה עד לאחר ברכת המוציא, (עי' סי' רע"א מ"ב ס"ק מ"א), אמנם מרן החזו"א זצוק"ל לא כסה בסעודה שלישית כשברך עליהם", ועי' בענין זה ברבבות ויבולות (חלק ב' סי' קצ"א), מצות לחם משנה (סי' י' אות י"א)

הבדלה (ס' רצ"ה - רצ"ט)

אם שכח אתה חוננתנו

(48) שאלה (כ"ז כסלו תשס"ח) : אם שכח אתה חוננתנו במעריב במוצאי שבת, האם יכול לאומרו באמצע התחנונים בסוף התפלה?
תשובה: יכול⁴⁶

אם יאמר הבדלה בתפילת שחרית

(49) שאלה (כ"ח שבט תשס"ז) : אם טעה ולא הבדיל בתפלת ערבית ואין לו כוס יין, ושכח לחזור להתפלל, ולפני שחרית נזכר שלא הבדיל האם צריך להבדיל בתפלת שחרית?
תשובה: אולי⁴⁷

בא באמצע הבדלה ורק שמע הברכה שבסוף

(50) שאלה (י' ניסן תשס"ח) : מי שבא באמצע הבדלה ורק שמע הברכה שבסוף, האם הוא יצא?
תשובה: יש דעות בזה⁴⁸

נשים לשתות יקנה"ז

(51) שאלה (ל' תשרי תשס"ז) : במשנה ברורה ס' רצ"ו ס"ק ל"ה כתב "דנהגו הנשים שלא לשתות מכוס הבדלה", האם גם זה נוגע אם יו"ט חל במוצאי שבת ועושה הבדלה בקידוש?
תשובה: לא⁴⁹

משקפיים בשעת הבדלה

(52) שאלה (ט' ניסן תשס"ז) : לפי שיטת המשנה ברורה סוף ס' רצ"ח, שמחמיר אפילו באספקלריא של זכויות בענין ברכת הנר, האם צריך להסיר המשקפיים בשעת הבדלה?
תשובה: לא נהגו⁵⁰

(46) וכן עיין ערוך השלחן (ס' רצ"ד אות י') שכתב "מיהו אחר יהיו לרצון יאמרנה דאחר התפלה לא שייך הפסק ולא גרע מרגיל לומר תחנונים אחר התפלה ואי משום שאין כאן ברכה כלל מה איכפת לו הא קיי"ל דרך כשאימר המבדיל בין קודש לחול מותר לעשות מלאכה אפילו בלא ברכה כמו שיתבאר בס' רצ"ט ומה שלא הזכירו זה הפוסקים משום דמילתא דפשיטא היא ואין זה תקון לתקנת החכמים שתקנו להבדיל בתפלה דאין זה הבדלה בתפלה כיון שהוא לאחר התפלה", וכן עיין בכף החיים (ס' רצ"ד אות י"ז) שכתב "ומ"מ יש לאומרה באלקי נצור קודם יהוי לרצון", ובשמירת שבת כהלכתה (פרק נ"ח אות י'), אבל עיין בקנה בשם (חלק א' ס' י"ז אות ב') שכתב "נלע"ד דכיון דלא אמרו במקומו כתקנת חז"ל שוב אין לאומרו בנוסח זה באלקי נצור, כיון דאמירת נוסח אתה חוננתנו הוא בדרך שבח ולא בקשה, א"כ מהאי טעמא גופו שכתבו הפוסקים דאין לאמרו בשמע תפלה משום דלא שייך לשומע תפלה, ה"נ אין לאומרו באלקי נצור משום דלא שייך לתחנונים שלאחר תפלה"

(47) עיין ביאור הלכה (ס' רצ"ד), ומה שמובא בשם הגר"ח זצ"ל, ועיין להורות נתן (חלק ה' ס' י"ח)

(48) עיין רי"י פישר זצ"ל (מאור השבת חלק ד' עמ' תקנ"ב) שסבר "אפילו שמע רק סוף ההבדלה, דהיינו שלא שמע רק הסוף, ברוך אתה ה' המבדיל בין קודש לחול יצא בדיעבד, אך אם אפשר ילך לשמוע הבדלה מאחר", ועיין ר' אלישיב זצ"ל (שם עמ' תקנ"ה בהערה י"ט) שסבר "צריך לשמוע הבדלה מאחר, ואם אין לו ממי לצאת, יוצא בדיעבד ובלבד ששמע תחלת הברכה וגם סוף הברכה וגם ההבדלה הראשונה מחד' הבדלות, כלומר בא"ה אמ"ה המבדיל בין קודש לחול, אבל אם לא שמע ההבדלה הראשונה אי"פ ששמע שאר ג' הבדלות לא יצא, כי העיקר הוא ההתחלה בא"ה אמ"ה המבדיל בין קודש לחול, והסיום בא"ה המבדיל בין קודש לחול", ועיין מאור השבת (שם עמ' תקנ"ב בהערה י"ז) שמסביר שבאמת זה הוי מחלוקת ראשונים

(49) עיין רבבות אפרים (חלק ד' ס' צ"ז אות נ"ו), והרב כתב לי בנוגע ליל סדר שאלה (כ"ח חשוון תשס"ח) : במשפחה שהמנהג לביל פסח שכל אחד אומר הקידוש לעצמו, אם חל במוצאי שבת האם הנשים יכולות לומר סדר הבדלה גם כן? תשובה: כמדומה שהנשים אין אומרים כלל לא קידוש ולא הבדלה רק שומעים

(50) וכן עיין קצות השלחן (בדי השלחן ס' צ"ט ס"ק ו') שכתב "ומעולם לא שמענו מי שיהדר על זה", וע"ש שמביא כמה טעמים להקל, וכן עיין חוט שני (שבת חלק ד' עמ' ק"ט) שכתב "לברך על האש כשיש על עינו משקפיים, נראה דאינו ענין לנר בעשית, מפני שהמשקפיים בטלים לגבי האדם ואין בזה חסרון בגילוי הנר", וכן פסק נשמת שבת (חלק ב' ס' תקצ"א), ועיין רשז"א זצ"ל (מאורי אש פרק ה' סוף ענף א') שכתב "דלדעת המשני"ב דמדמי ראייה דרך חלון לאור שבתוך הזכויות נכון גם להסיר את המשקפיים בשעת הברכה כיון דע"פ ראייתו היא ע"י דבר המפסיק בינו לבין האור וצ"ע", וע"ע בענין זה בשמירת שבת כהלכתה (פרק ס"א הערה ק"ב)

ריצה בשבת (ס' ש"א)

רפואה פסיעה גסה

(53) שאלה (י"ט שבט תשס"ו) : הגמ' בשבת דף קי"ג ע"ב אומר "פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם, ומהדר ליה בקידושא דבי שמי", ורציתי לדעת מה צריך לעשות בשביל רפואה זו, לשמוע קידוש, או לשנות מקידוש או דבר אחר?
תשובה: **לטעום מקידוש⁵¹ ולשים בעין מהבדלה⁵²**

(54) שאלה (כ"ו שבט תשס"ו) : הרב כתב לי שלעשות רפואה מפסיעה גסה צריך "לטעום מקידוש ולשים בעין מהבדלה", מה כוונת הרב שצריך שניהם או רק אחד מהם?
תשובה: **אולי א' מהם**

(55) שאלה (כ"ו שבט תשס"ו) : "צריך לשים בעין" זה בעין ממש או על גב העין?
תשובה: **המנהג ע"ג העין⁵³**

רציה לדבר מצוה

(56) שאלה (י"ט שבט תשס"ו) : במחבר בריש ס' ש"א אומר "אין לרוץ בשבת אלא לדבר מצוה", ורציתי לדעת אם זה רק אם עובר זמן המצוה, או כל פעם שהולך לעשות מצוה יכול לרוץ?
תשובה: **בכל פעם ראוי למהר⁵⁴**

(57) שאלה (י"ט שבט תשס"ו) : האם סעודת שבת נחשבת מצוה בנוגע לזה?
תשובה: **אולי⁵⁵**

(58) שאלה (י"ט שבט תשס"ו) : האם יכול לרוץ כשגשמים יורדין וכשיגיע הביתה ילמד קצת, וממילא יחשב כמו רץ לדבר מצוה?
תשובה: **עמש"כ בקרית מלך פרק כ"ד משבת הלכה ד'⁵⁶, אם זה הערמה בעלמא אין מועיל**

(51) עיין רש"י (ברכות דף מג: ד"ה בקדושא) "ששותה כוס של קידוש בשבת בלילה", וכן כתב עיין שיטה לר"ן (שבת קי"ג ע"ב ד"ה ומהדר) שכתב "י"מ כדשתי לי מתרפא"

(52) עיין שיטה לר"ן (שבת דף קי"ג ע"ב ד"ה ומהדר) שכתב "אבל רב עמרם ורבי יצחק ׳ן גיאת ז"ל כתבו דאיכא אינשי דשפו עיניהו בחמרא דקדושא ואבדלתא"

(53) עיין ראבי"ה (ס' תק"ט) שכתב "ודוקא ע"ג העין, אבל בתוך העין לא"

(54) עיין הצ"ח (ברכות דף ו: ד"ה לעולם) שכתב "בשבת אינו מותר כי אם כשמוכרח לרוץ מחמת שיעבור הזמן", וכן עיין בצ"ץ אליעזר (חלק י"ב ס' י"ז אות ב')

(55) עיין קול אברך (רבבות אפרים ח"ו ס' תנ"ח אות א') שכתב "אם יורד גשם ליל שבת לאחר ערבית מותר לרוץ אל ביתו לאכול סעודת שבת, דכיון שהסעודה מצוה נמצא שרץ לדבר מצוה", ועיין בשאלת רב (חלק ב' פרק כ"ח אות ד') שכתב בשם הרב "שאלה: אם דווקא לדבר מצוה ממש (קידוש ת"ת וכו') מותר לרוץ בשבת, או אפילו אם הולך לטייל בכוונה לש"ש או שהולך מהר כדי שיוכל לישן מוקדם וללמוד אח"כ וכדומה תשובה: אין להקל"

(56) וז"ל שם, "ואסור לרוץ, נ"ב ואפילו מפני הגשמים דב"ר החדש ס' י"ח", וכן עיין שאלת רב (ח"ב פרק כ"ח אות ה'), וז"ל בדברים רבה החדש "מהו לרוץ בשבת, כך שנו רבותי אין רצין להיות עמל בשבת, וכל מי שהוא רץ בשבת מחלל את השבת, שלא ניתנה השבת אלא לנוח בה, אבינא ראה לחבירו (בשבת) רץ בשבת מפני הגשמים, א"ל מי התירה בשבת שאתה רץ בשבת", ועיין בדרך שיחה (חלק א' עמ' רע"ט) שהרב מסביר "זה אסור כיון שאין עצם הריצה תענוג, רק שאינו רוצה להתרעב ממי הגשמים", אבל עיין מנחת שבת (ס' צ' ס"ק ג') שכתב "וכן כשגשמים שוטפים ברחוב או שהרוח סוער ואין יכול לסבול אפשר דמותר ג"כ לפסוע פסיעות גסות ולרוץ בכדי שיבא מהר לביתו", ועיין אשל אברהם (בוטשאטש, ס' ש"א ד"ה יותר), שכתב "פסיעה גסה להנצל מצער מותר, כמו בחורים המתענגים בקפיצתן, כן אמר ה"ה הרבני השנון מ' ישראל משה יצ"ו מפה יצ"ו. גם כמו שמותר להוסיף בהליכה ע"י מים בדרך. גם בשביל שלא ישמע מה דלא נחא ליה או לא יראה גם כן רשאי להרבות בהליכה ופסיעה גסה היטב, והוא בכלל מה שאמר הכתוב מעשות דרכיך ממצוא חפצך, וכל שכן אם סובל שלא לשמוע או לראות כנ"ל טיט ומים, והוא ליה תענוגו היטב", ועי"ע קצות השלחן (ס' ק"ז ס"ק ה'), "וכן אם הולך ברחוב וירא מפני כלבים נובחים פן ינשכוהו או שגשם שוטף או שהרוח סוער מותר ג"כ לרוץ בכדי שיבא מהר לביתו, מני"ש ס' צ', וכ' ע"ז שכן נראה לכאורה, ולדידן מילתא דפשיטא היא דגריעי הרבה ממעט רפ"ש וטיט ויש לו צער קצת וכש"כ וק"ו הוא דשרי", וכן פסק הגר"י קמנצקי זצ"ל (במחיצת רבינו עמ' קכ"ד), שערס מצויינים בהלכה (ס' צ' ס"ק א'), אז נדברו (חלק ד' ס' ל"ח אות א'), שבת הלוי (חלק א' ס' נ"ח), שמירת שבת כהלכתה (פרק כ"ט סעיף ד'), ר' נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא ס' ש"א ס"ק ו'), ועי"ע בענין זה בספר מלבושי כבוד (שער א' ענף ג' אות ד'), ויהי בנסוע (פרק י"ד טיול שבת סעיף ד')

הוצאה (ס' ש"א)

אפודה קשור על כתיפו

(59) שאלה (כ"ו שבט תשס"ו) : ראיתי בספר דינים והנהגות חזו"א (פרק י"ד אות ט') שמותר לצאת במעיל על כתפיו, ומה הדין לפי זה באפודה הקשורה על כתיפו או על מותניו?
תשובה: צ"ע⁵⁷

פלטה ליישור שיניים

(60) שאלה (ח' אדר תשס"ו) : האם יכול לצאת בשבת במקום שאין עירוב אם פלטה ליישור שיניים?
תשובה: יתכן (וצריך שאלת חכם)⁵⁸

חגורה של מעיל

(61) שאלה (ט' תמוז תשס"ו) : האם מותר לצאת במקום שאין עירוב, בחגורות המעיל המונחת בלולאות בזמן שאינו חגור בה, אף אם אינו קשור או תפור למעיל?
תשובה: מותר⁵⁹

כפתורים מיותרים

(62) שאלה (ט' תמוז תשס"ו) : האם מותר לצאת במקום שאין עירוב, עם בגד שתופרין בתוכו כפתורים מיותרים, שהם שם שאם יפלו מכפתורי הבגד יהיו מוכנים למלאות מקומו?
תשובה: יש ליזהר⁶⁰

מוך דחוק

(63) שאלה (ט"ו תמוז תשס"ו) : האם אשה יכולה לצאת במוך דחוק בשבת במקום שאין עירוב?
תשובה: לכאן' אסור עי' שבת י"א ב'י⁶¹

(57) עיין אבני ישפה (חלק ד' סי' מ"ה ענף ב') שסבר שהיו משוי ואסור, וכן עיין תשובה 33 מר' נבנצל שליט"א

(58) וכן עיין רש"י זצ"ל (שמירת שבת כהלכתה פרק ל"ד הערה ק"יב) שסבר שמותר משום "דומיא דקמיע דיוצאין בו", וכן עיין באור לציון (חלק ב' פרק כ"ג אות י' ובהערה שם), באר משה (חלק א' סי' י"ח), ארחות שבת (חלק ג' פרק כ"ח אות קל"ב), ובתשובה 34 מר' נבנצל שליט"א, ועיין בחוט שני (חלק ד' עמ' קל"ח) שכתב "אם אינה קבועה כ"כ כגון שמורידה וכיוצא אין היא בטלה ואין לצאת בה בשבת", וכן עיין ברבבות אפרים (חלק ח' סי' תקע"ה), ועיין אמת לעקב (הע' שע"ט) שכתב "מותר לצאת עמו לרה"ר כל שאפשר לאכול עם זה ואינו נופל מהפה בקלות".

(59) וכן עיין בחלקת יעקב (או"ח סי' ק') שכתב "באבנטים הקבועות במעיל בלולאות, דאף בשעה שאינם סוגרין הם קבועות ויש להם שייכות להבגד, אם כן מקרי חלק מהבגד אף בשעה שאין משתמש בחלק זה", וכן פסק ר' אלישיב זצ"ל (אבני ישפה חלק ד' סי' מ"ה אות א'), אבני ישפה (שם) ר' ח"פ שיינברג זצ"ל (שבת בית פרק ח' הערה 44), שמירת שבת כהלכתה (פרק י"ח אות כ"ט, והערה קכ"ז), אבל עיין במשנה הלכות (חלק ד' סי' ל"ח) שכתב "חגורה שאינה מחוברת אל הבגד אינה בטלה לבגד ואם לא חגרה החגורה הוי משוי", וכן פסק באר משה (ח"ג סי' ס"ב ס"ק ד'), ברית עולם (דיני המוציא אות ח'), מחזה אליהו (סי' מ"ג אות ה'), וע"ע בענין זה ארחות שבת (חלק ג' פרק כ"ח הערה רנ"ח)

(60) וכן עיין באר משה (חלק ג' סי' ס"ז אות ט"ז) שכתב "דרך תופרי הבגדים לתפור מבפנים כפתורים (קנעפ) שאינם משמשים כלום רק תופרים אותן מבפנים כדי שאם יפול אחד מכפתורי הבגד יהיה מוכן ומזומן כפתור אחד, שאסור לצאת עמו בשבת והדין נותן שצריך להסירו לפני שבת", וכן פסק באור לציון (חלק ב' פרק כ"ג אות ט'), שמירת שבת כהלכתה (פרק י"ח אות ל'), מגילת ספר (סי' מ"א ס"ק י"א), חדושים ובאורים (שבת דף נ"ז ע"א ד"ה מחובר), אבל עיין אגרות משה (לתורה והוראה חלק א' עמ' ח'), ועיין בשבת בית פרק ח' הערה 31) שכתב "ידדוקא דבר חשוב ככסף וזהב לא בטלי באו"ח סימן ש"א ס"ל"ג, ומשום הכי מותר לצאת בכפתורים התפורים בפנים הבגד השמורים לתפור בבגד במקום שנאבדו הראשונים", וכן פסק רש"י זצ"ל (שמירת שבת כהלכתה פרק י"ח הערה קל"א), אז נדברו (חלק ב' סי' מ'), ובהשמטה בסוף חלק ב'), ר' אלישיב זצ"ל (מחזה אליהו סי' מ"ג אות ז'), באר שרים (חלק ב' סי' י"ד), רבבות אפרים (חלק ו' סי' ר'), שרגא המאיר (חלק ז' סי' קס"א), ועיין ר"ע יוסף זצ"ל (ילקוט יוסף שבת חלק ב' עמ' כ"ד) שכתב "יש להקל בזה, אלא שטוב ונכון להחמיר ולהסיר את הכפתור הרזרבה מער"ש, אך אין זה אלא מדת חסידות, שמעיקר הדין אין בזה שום חשש", וע"ע בענין זה במחזה אליהו (סי' מ"ג), חוט שני (חלק ד' עמ' קל"ה-קל"ו), ארחות שבת (חלק ג' סי' כ"ח הערה ר"פ), מעדני יו"ט (חלק א' סי' נ')

(61) וכן עיין אגרות משה (או"ח ג' סי' מ"ז, לתורה והוראה חוברת ב' עמ' ט"ו) שכתב "בזמן שמניחה המוך להפסק טהרה כבר אינה שופעת דם ואין לה צורך לאצול מטינוף רק לידע לענין ספירת הנקיים שהוא משאוי", וכן פסק חצלת השרון (יו"ד סי' נ"ז ד"ה ומה ששאלת), תשרות ש"י (חלק א' סי' ש"ח), דברי ישראל (ח"ג סי' ל"ד), פתחא זוטא (נדה סי' קצ"י מהדורא תנינה אות ב' סוף ד"ה ובדין, עמ' קמ"ג), מנחת יצחק (חלק ד' סי' כ"ח אות ט'), חלק ה' סי' ל"ו), שערים מצויינים בהלכה (סי' פ"ד קו"א ס"ל), באר משה (חלק א' סי' ט"ז), שבט הלוי (חלק ג' סי' ס'), שעורי שבט הלוי עמ' רע"ח), עמק תשובה (חלק א' סי' ל"ה), אז נדברו (חלק ז' סי' מ"ב), שרגא המאיר (חלק ג' סי' י"ב אות ב'), משנה הלכות (ח"ט סי' ק"צ), חוט שני (נדה סי' קצ"י ס"ק ד' אות י"ט, עמ' רל"ט), מגילת ספר (קוני שמירת שבת כהלכתה פרק י"ח אות י"ג), חיי הלוי (חלק א' סי' ע"ד אות ז'), חקי חיים (חלק ג' או"ח סי' ס"ד אות א'), נשמת שבת (חלק ז' סי' ת"ד), ר' ח"פ שיינברג זצ"ל (רבבות אפרים ח"ו סי' ר"ח ד"ה והעיקר), פותח שער (סי' י"ז סי' כ"ט), תשובות והנהגות (חלק א' סי' רמ"ז), אבל עיין רש"י זצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"א ס"ק י'), שמירת שבת כהלכתה פרק י"ח הערה פ"ו) שכתב "ידכיון שלא מצאנו שגדולי הדורות הזהירו על כך", "לכן נראה דהואיל והוצאה זו אינה אלא דרבנן, וכיון שכך דרכן של נשים כשרות שהן צריכות לכך בכל חודש, אפשר דחשיב כאחד מבגדיה, אף שזה רק כדי לראות אח"כ אם הוא נקי, ולא דמי למוך שהתקינה לנידתה דהוה רק להציל מלכלוך", וכן פסק הגרצ"י רבינוביץ תאומים זצ"ל (אחי האדר"ת, קובץ בית הלל חוברת י"ד עמ' י'), רבבות אפרים (ח"ו סי' ר"ח, ח"ז סי' שכ"ו, ח"ח סי' תי"ט), וכן עיין תשובה 35 מר' נבנצל שליט"א, וע"ע בענין זה בחשב האפוד (חלק ב' סי' ק"ב), צ"ח אליעזר (חלק י' סי' י"ג אות ו') דברי יציב (או"ח א' סי' קמ"ט, וסי' ק"נ, שפע טהרה סי' קצ"י אות ו'), בית אבי (ח"ב סי' י"ג), ר"ע יוסף זצ"ל (טהרת הבית חלק ב' עמ' רצ"א),

מקל עם מסמר בראשו

(64) שאלה (כ"ב חשון תשס"ז): הביאור הלכה (בס' ש"א סעיף י"ז ד"ה שאינו) מסופק אם יכול לליך במקל שיש מסמר בראשו, ולמה אינו ראי' להתיר מהגמ' (שבת דף ס') בענין סנדל המסומר שרק אסור משום גזירת חכמים, ואינו אסור משום עשיית גומא?
תשובה: כשיש הרבה מסמרים אין עושה גומא⁶²

מלבן (ס' ש"ב)**לנשוף אבק מבגד**

(65) שאלה (ז' שבט תשס"ז): האם מותר בשבת לנשוף ברוח פיו אבק מעל גבי בגדו?
תשובה: יתכן שמותר⁶³

דבר דבר (ס' ש"ו - ש"ז)**לומר אני הולך לחו"ל**

(66) שאלה (ח' אדר תשס"ז): האם מותר לומר בשבת, אני הולך לארצות הברית במוצ"ש, מכיון שאם הולך לדבר מצוה מותר לילך בשבת כמו שמצינו בס' רמ"ח סעיף ג'?
תשובה: טוב לזהר⁶⁴

שטרי הדיוטות (ס' ש"ז)**לקרא תפריט סעודה**

(67) שאלה (א' אדר תשס"ו): האם מותר לקרא תפריט של סעודת שבת או שיש איסור של שטרי הדיוטות?
תשובה: אין ראוי⁶⁵

להסתכל בקטלוג תמונות

(68) שאלה (ח' אדר תשס"ו): האם מותר בשבת להסתכל בתמונות בקטלוג פרסומות אם אין בדעתו לקנותו?
תשובה: תמונות הם שטרי הדיוטות⁶⁶

שאלת שאול (אוי"ח סי' ל"ז-מ'), אהל שרה (חלק ב' פרק א' אות ט'), ראש פנה (סי' ה')

(62) עיין ל"ט מלאכות (ריביאט מלאכת חורש הערה 57) שמביא ראי' מהגמ' להתיר

(63) וכן עיין ר' נסים קרליץ שליט"א (תורת המלאכות המלבן ס"ק פ"ז*) שסבר "זה מותר, דמסתברא דאבק שיכול להסירו ברוח פיו אינו שקוע בבגד אלא מונח מלמעלה, ודבר שעומד על הבגד אין בו איסור להסירו (עיין מ"ב סימן ש"ב סק"ז), משא"כ ניעור אסור משום שבפועל זה מוציא אבק שבלוע בבגד", אמנם עיין מכון לשבתך (הילכתא גבירתא הלכה ד' אות ג') "לנפק בפיו אבק מעל בגד או כובע כיון דעיי' ניפוח אי"א להסיר אלא האבק מעל הבגד ולא שבתוך הבגד, וא"כ יש לזהר התיר נוצות. ולמעשה אין בזה שום ראי' להקל".

(64) עיין במשאת שבת (עמ' כ"ב סעיף מ"ה, הע' ס"ו)

(65) ועיין איל משולש (שטרי הדיוטות פרק ג' הע' ל"ג) שסבר שמותר, וכן עיין מקרא קודש (פרק ב' הערה ט'), ובתשובה 39 מר' נבנצל שליט"א

(66) וכן עיין טעמא דקרא (בהנהגות והוראות ממרן בחזון איש זצ"ל אות ט"ו) בשם החזו"א "אסור להסתכל בתמונות בשבת", ולענין הסתכל בתמונות צדיקים, עיין בשם ר' חיים שליט"א (מנוחה שלמה חלק ג' עמ' קי"א אות י"א, שבת לישראל עמ' תע"ח אות מ"ח-מ"ט, מנוחה שלמה חלק ג' תשובה י"א - י"ב) "שיש מקום להתיר", אבל עיין פרי מגדים (סי' ש"א אשל אברהם ס"ק ד') שכתב "לראות הצורה עצמה משמע דשריי", וכן עיין חמד משה (סי' ש"א ס"ק ב'), מאמר מרדכי (סי' ש"א ס"ק ב'), שו"ע הרב (סי' ש"א קונ"א אות ב'), ר' אלישיב זצ"ל (מנוחה שלמה חלק ג' עמ' קי"א אות י'), עם מקדשי שביעי חלק ב' עמ' קס"ו אות א'), ועיין ר' נסים קרליץ שליט"א (איל משולש שטרי הדיוטות פרק ד' הערה כ"ז) שסבר "דמסתמא החמיר החזו"א מחמת הכיתוב שרגילים לכתוב ע"ג התמונה, מחשש שמא יבא לקראו בשעה שמסתכל בתמונה", ובענין להסתכל בתמונות בקטלוג עיין רשז"א זצ"ל (בסוף ספר טלטולי שבת תשובה ט'), אגרות משה (בסוף ספר טלטולי שבת תשובה כ"ה), טלטולי שבת (עמ' 138 הערה 10) ל"ט מלאכות (ריביאט עמ' 981), מקראי קודש (בסוף קונטרס המוקצה הערה י"ג), ותשובה 41 מר' נבנצל שליט"א

אמירה לנכרי (ס' ש"ז)

אם אינו שבת בשביל הנכרי

(69) שאלה (ה' תשרי תשס"ז) : יהודי בארץ ישראל שאינו שבת בשבילו, האם מותר לו לצלצל לנכרי בחוץ לארץ בזמן שעדיין שבת שם, או אסור משום אמירה לנכרי?
תשובה: יתכן שמותר⁶⁷

מוקצה (ש"ח - שי"ב)

מבטל כלי מהיכנו

(70) שאלה (א' תמוז תשס"ו) : שקית אשפה ריקה, האם מותר לזרוק אשפה לתוכו בשבת או אסור משום מבטל כלי מהיכנו?
תשובה: אם מיוחד לאשפה אינו מבטלו מהיכנו⁶⁸

(71) שאלה (ט' תמוז תשס"ו) : שקיות שפעמים משתמשים בהם לצורך אשפה, ופעמים לדברים אחרים, האם זה נכלל בעומדת לכך, לענין ביטול כלי מהיכנו בשבת?
תשובה: כמדומה שמותר⁶⁹

(72) שאלה (א' תמוז תשס"ו) : מה ההיתר לקנח את עצמו בנר, שהרי לכאורה הוי מבטל כלי מהיכנו?
תשובה: עומד לכך⁷⁰

נר חלק

(73) שאלה (ח' אייר תשס"ו) : בס' ש"ח ס"ק ג' המשנה ברורה כתב שנר חלק שעומד לכתובה הוי מוקצה מחמת חסרון כיס, האם זה עדיין נוגע היום שהעולם אינו מקפיד על דף אחד?
תשובה: גם היום⁷¹

(67) וכן עיין בצל החכמה (חלק ג' ס' קכ"ה) שכתב "מותר לישראל הנמצא במקום חול לצלצל אל עכו"ם הנמצא אז במקום שהוא שבת", וכן פסק בבאר משה (חלק ו' קו"ע ס' מ"ט), קנין תורה (חלק א' ס' ס"ב אות ה'), אור לציון (חלק א' ס' י"ד ד"ה ומל), עמק התשובה (חלק א' ס' ל"א, חלק ג' ס' י"א), וישב משה (חלק א' ס' קי"ט), שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"א אות כ"ו), ר"ע יוסף זצ"ל (ילקוט יוסף ס' ש"ז, עמ' רמ"ה סוף ד"ה כו), אבל עיין שרגא המאיר (חלק ב' ס' ס"ה) שכתב "במוצש"ק אם במקום הפאבריק הוא עוד יום, עוד שבת, אסור שם לעשות ולהניח לעכו"ם לעשות מלאכה בהפאבריק, אעפ"י שבמקום שדר הבעה"ב הישראל כבר מאוחר בלילה וכבר מוצאי שבת, דכיון דבמקום הפאבריק הוא עוד שבת הוי כמו שהישראל אמר בחול לעכו"ם לעשות מלאכה בשבת", ועיין בחלקת יעקב (אוי"ח ס' פ"ה אות י"א, ואוי"ח ס' פ"ז) שסבר שרק עובר אם הוי שבת של שניהם, וע"ע בענין זה בדובב מישרים (חלק ג' ס' פ"ג), מקראי קודש (פסח חלק א' סוף ס' נ"ה), רמ"א פריינד זצ"ל (בהסכמה לספר וישב משה), תאריך ישראל (ס' ו' הע' כ"ט), תחומין (חלק ז' עמ' תפ"א הע' ע"ח), מנחת שמואל (חלק ב' עמ' קע"ה), משאת שבת (עמ' ש"ב סעיף י"י).

(68) ודלא כס' נר חיים (עמ' קצ"א אות צ"ב), שמביא בשם ר' חיים שליט"א שאלה: "האם מותר בשבת לשפוך לאשפה ריקה קליפות מוקצה, או דילמא הוי מבטל כלי מהיכנו". תשובה: "אם ירוקנו את הפח בשבת מותר, ואם לאו לכא' אסור", ועיין בבמשנה ברורה שמשמע (ס' ש"ה סוף ס"ק ס"ט) כמו שכתב כאן, וכן עיין רש"י זצ"ל (שולחן שלמה ס' ש"י הע' ז', שמירת שבת כהלכתה פרק כ"ב הע' מ"ז, מאור השבת חלק ב' עמ' תקל"ז) שכתב "דמותר לשים שקית בפח האשפה בשבת, ואין זה חשיב מבטל כלי מהיכנו כיון שהשקית מיועדת לכך", וכן סבר האגרות משה (דברי חכמים או"ח אות ש"ד), רח"פ שיינברג זצ"ל (שם), ר' אלישיב זצ"ל (שבועות יצחק חלק א' עמ' רל"ג, אשרי האיש ח"ב פרק י"ז סעי' נ"ב, סעי' נ"ג, סעי' נ"ז), ר"ע יוסף זצ"ל (ילקוט יוסף שבת חלק ב' עמ' תפ"א), אבל עיין ר"י קמניצקי זצ"ל (דברי חכמים או"ח אות ש"ד) שסבר "שנקרא מבטל כלי מהיכנו ועל כן העצה היא ליתן מעט זבל בשקית בע"ש ועי"ז הוי כבר בטל מלפני שבת", וכן עיין מגילת ספר (ס' מ"ג אות ט'), וחוט שני (חלק ג' עמ' קע"ג) [ועיין בסוף מכתב (מרי' נסים קרליץ שליט"א)].

(69) וכן עיין רש"י זצ"ל (הליכות שלמה פסח פרק ט' ס"ק ק"ט), וע"ע מאור השבת חלק ב' עמ' תקל"ז, שמירת שבת כהלכתה בתיקונים פרק ט' הע' י"א) שסבר "אם כלי זה שנוטל בו מים אחרונים מיועד לכך, לא מיקרי ביטול כלי מהיכנו, דכיון שזהו אופן תשמישו הרי מוכן ועומד הוא", וכן סבר ר' אלישיב זצ"ל (בקובץ לב ים שבת עמ' פ"ט אמנם עיין במאור השבת ח"ד ס' ט"ו הע' כ"ו ד"ה וכן הורה, אשרי האיש ח"ב פרק י"ז סעי' נ"ב), והשמירת שבת (שם בקובץ לב ים), וע"ע בענין זה בשפת אמת (דף מ"ב: ד"ה ואם), ובארחות שבת (פרק י"ט סעי' שכ"ז, הע' תפ"ד).

(70) עיין בסוף מכתב מרי' נסים קרליץ שליט"א

(71) וכן עיין אגרות משה (לתורה והוראה חוברת ב' עמ' 17, ובאגרות משה או"ח חלק ד' ס' ע"ב) שכתב "דשפיר מקרי אותן הניירות מוקצה מחמת חסרון כיס כמו שכתבו הפוסקים, דלא מצינו בר דעת שמאבד ניירות שיכול לכתוב עליהם", וכן פסק באר משה (קובץ אור השבת חלק א' עמ' י"ז), אז נדברו (חלק י"א ס' כ"א על מ"ב ס"ק ג'), ברית עולם מוקצה מחמת חסרון כיס אות י"ג, מגילת ספר (ס' מ"ו אות ט"ז), אבל רש"י זצ"ל (שולחן שלמה ס' ש"ח ס"ק ד', מאור השבת חלק א' עמ' תצ"ח, שלמי יהודה פרק י"ב הערה י"ג) שסבר "נייר יחיד אינו מוקצה כיון דבזמנינו אין מקפידים מלנגב את הידים או שאר לכלוך בנייר העומד לכתובה", וכן פסק ר' אלישיב זצ"ל (שלמי יהודה פרק י"ב הע' י"ג, ועיין שבועות יצחק מוקצה עמ' פ"ד), שבט הלוי (חלק ט' ס' ע"ח), ועיין בשמירת שבת כהלכתה (פרק כ' אות ה') שכתב "כלי שמלאכתו לאיסור הוא החפץ המשמש לעשיית מלאכה אסורה, כגון העט לכתוב בו והמספריים לגזור בהם, או החפץ שבו נעשית המלאכה האסורה, כגון הנייר לכתוב עליו", וע"ע בענין זה בחלקת יעקב (אוי"ח ס' קט"ו), אור לציון (חלק ב' פרק כ"ו סוף הערה ב'), ילקוט יוסף (שבת חלק ב' עמ' תס"ה), קובץ אור ישראל (חלק י"ג עמ' מ"ח אות ב', ובחלק ט"ז עמ' ר"ז).

מדריך טלפונים

74) שאלה (כ"ח אייר תשס"ו) : האם מותר לחפש כתובת בספר טלפונים, משום דהוי כלי שמלאכתו לאיסור ומותר לצורך גופו, או הוי נכלל בשטרי הדיוטות ואסור?
תשובה: **אם הוא פקו"נ מותר**⁷²

צורך גופו, אם יש כלי היתר בחדר אחר

75) שאלה (ד' סיון תשס"ו) : במשנה ברורה ס' ש"ח ס"ק י"ב אומר שרק יכול לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו אם אין שם כלי היתר, מה אם יש כלי היתר בחדר אחר, האם צריך לטרוח אחריו?
תשובה: **אולי**⁷³

מאורר

76) שאלה (כ"ח אייר תשס"ו) : האם מותר לאדם לטלטל מאורר כדי שהרוח לא ינשב עליו, מטעם שזה הוי בגדר צריך מקומו?
תשובה: **אולי הוא מוקצה מחמת חסרון כיס וצ"ע**⁷⁴

מלאכתו לאיסור שאין לו תשיש היתר

77) שאלה (כ"ד אייר תשס"ו) : בנוגע כלי שמלאכתו לאיסור שאין לו תשיש היתר אסור לטלטל אפילו לצורך גופו ומקומו, וראיתי בשם החזו"א⁷⁵ שהגדר של תשיש היתר הוא תלוי בעיני בני אדם, אם כן מה דין היום של פטיש שאם לקח זה לפתוח בו אגוזים הוי משונה בעיני בני אדם?
תשובה: **כמדומה שאינו משונה כלל**

כלי שמלאכתו לאיסור שנשבר בשבת

78) שאלה (י"ג אייר תשס"ו) : כלי שמלאכתו לאיסור שנשבר בשבת ועכשיו רק יכול להשתמש באופן היתר, האם יכול לטלטל אפילו מחמה לצל?
תשובה: **כבר הוקצה בין השמשות**⁷⁶

72) ועיין בחוט שני (חלק ג' עמ' פ"ב) שכתב "כיון דעיקר שמו הוא "מדריך טלפונים" וזהו עיקר השימוש בו הרי הוא ככלי שמלאכתו לאיסור שאסור לטלטלו אלא לצורך גופו כגון שנצרך לדעת כתובת או לצורך מקומו", [ועיין בסוף מכתב מר' נסים קרליץ שליט"א, ועיין באיל משולש על שטרי הדיוטות פרק ב' הערה ל"ו, ובהסכמה לספר שלמי יהונתן], וכן סבר אגרות משה (בספר טלטולי שבת פרק ט' הערה 13), ור' אלישיב זצ"ל (שבות יצחק על מוקצה עמ' י"ח, שלמי יהודה פרק י"ב הע' ס'), ועיין באר משה (קובץ עם התורה מהדורא ב' חוברת א' עמ' י') שכתב "ועוד נראה לי שהטעלעפאן-בוך בכלל אינו כלי שמלאכה, המלאכה איסור הוא לצלצל על הטעלעפאן ולזה אין להטעלעפאן-בוך שייכות כלל וכלל לא", וכן סבר המגילת ספר (ס' מ"ו אות י'), ובקונטרס שמירת שבת כהלכתה פרק כ' אות י"א, ועי"ש אות י"ב, ועיין ס' ע"ז אות א' למה מותר לחפש כתובת ואינו אסור משום שטרי הדיוטות, ועי"ע בענין זה רש"א זצ"ל (מאור השבת חלק ב' עמ' תק"ס, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כ' הערה מ"ג ובתיקונים שם), אז נדברו (בשלמי יהודה פרק י"ב הערה ס'), רבבות ויובלות (חלק ב' ס' שלי"ב)

73) ועיין ספר ידיעות השבת (אות א') שכתב בשם הרב "אם היא טרחא גדולה מסתבר שמותר", וכן עיין אגרות משה (או"ח חלק ה' ס' כ"א ס"ק י"ב, טלטולי שבת אות ה') שכתב "ורק אם נמצא בקירוב מקום בלי טורח רב, יש לו לשמש בכלי היתר ולא בכלי שמלאכת לאיסור. ומסתבר דאם אין לו כלי היתר, אף שיכול לשאול אצל אחר מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור", וכן סבר חשב האפוד (חלק ג' סוף ס' פ'), שואלין ודורשין (חלק ד' ס' י"ג), אבל עיין בקצות השולחן (ס' ק"ח ס"ק י') שכתב בדעת המשנה ברורה "והנה לפי"ז אפילו אם בכלי ההיתר יצטרך לטרוח בשימוש ובכלי האיסור לא יטרח כ"כ ג"כ צריך להשתמש רק בכלי ההיתר", ועיין ברב צבי ובר שליט"א (שלמי יהונתן חלק א' עמ' צ'), חלק ג' עמ' קנ"ט) שסבר "שבדאי יש לטרוח ומי"מ אין צריך לשאול את שכינו אם יש לו כלי היתר שאין חובה להטריד השני לשם דין זה", וכן עיין תשובה 45 מר' נבנצל שליט"א, ועיין מכתב (ג' אות ב') מהרבבות אפרים, ועי"ע שלמי יהונתן (חלק א' עמ' צ'), חלק ג' עמ' כ"ה, ובחלק ג' עמ' קנ"ט)

74) וכן עיין משנה הלכות (חלק י"א ס' רפ"ב) שכתב "אין אני מן המתירין להניע המאורר מכמה טעמים", אבל עיין שמירת שבת כהלכתה (פרק י"ג אות ל"ה) שכתב "מותר לשנות את כיוונו של המאורר, וכל לטלטלו לצורך גופו של האדם או מקומו של המאורר", וכן עיין להורות נתן (חלק י' ס' ל"ו), ארחות שבת (חלק ב' פרק י"ט אות ו', ואות כ"ה)

75) עיין תשובות וכתבים ממרן חזו"א (ס' ס"ט), ובשלמי יהונתן (מוקצה חלק ג' פרק ג' אות י"ח)

76) וכן עיין אליה רבה (ס' ש"ח ס"ק י"ד) שכתב "כלים המוקצים מחמת חסרון כיס אף דהשברים אינן מוקצין אסור אפילו לצורך גופו ומקומו כיון דאתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולה יומא והוא הדין כלי שמלאכתו לאיסור והשברים מלאכתו להיתר אין לטלטלו רק לצורך גופו ומקומו", וכן עיין מקור חיים (ס' ש"ח על מגן אברהם ס"ק י"ט), אבל עיין אז נדברו (חלק ט' ס' כ"א) שכתב "ולפי האומר פשטות הבה"ל [ס' ש"ח סעיף ו' ד"ה כגון] דמותר גם בנשבר בשבת וגם בכלי שמלאכתו לאיסור והמיקל בזה בודאי יש לו על מי לסמך, והמחמיר תע"ב, ויש לטלטל כלאחר יד", ועי"ע בענין זה בפרי מגדים (ס' ש"ח משי"ז ס"ק ט"ז), נר ישראל (ס' ל"ח חלק ב' ס"ק כ"ט), שפת אמת (ריש דף קכ"ז ע"ב), ר' אלישיב זצ"ל (הערות שבת דף קכ"ג ע"א)

גליל ניר

(79) שאלה (כ"ב סיון תשס"ו) : האם גליל ניר לבית הכסא הוא מוקצה?
תשובה: לא⁷⁷

כלי חד פעמי

(80) שאלה (ג' אלול תשס"ו) : אם זורק כלי חד פעמי באשפה ערב שבת, האם הוא מוקצה בשבת כמו חתיכת חרס (ס' ש"ח סעיף ז'), או נחשב כלי שלם ואינו נעשה מוקצה בזריקתו?
תשובה: יתכן⁷⁸

שקית חלב

(81) שאלה (ד' סיון תשס"ו) : שקית חלב שנותרה בשבת, האם היא מוקצה?
תשובה: אם א"א כלל להשתמש בה יתכן⁷⁹

מכסה של צינור הניקוז

(82) שאלה (ד' סיון תשס"ו) : המחבר בס' ש"ח סעיף י' כתב "כסוי בור ודות אין נטלים אלא אם כן יש להם בית אחיזה", האם נכלל בזה מכסה של צינור הניקוז ברצפת הבית שאין להם בית אחיזה, או יכול לטלטל אותם על פי מה שכתב המשנה ברורה (בס' שי"ג ס"ק כ"ח) שדבר שמשתמש בו תמיד לפתיחה ולסגירה ליכא בו איסור של מחזי כבונה?
תשובה: כמדומה שמתירין⁸⁰

נפלו כפתורים

(83) שאלה (כ"ח אייר תשס"ו) : בגד שנפלו ממנו כל הכפתורים, האם מותר לטלטלו מכיון שיכול ללוש, או הוא דומה לס' ש"ח סעיף ט"ז כירה שנשמטה אחת מירכותיה?
תשובה: בודאי מותר⁸¹

(77) וכן עיין עם מקדשי שביעי (חלק ב' עמ' קפ"ד אות מ') מה שכתב בשם הרב וכן עיין בחוט שני (חלק ג' עמ' נ"ח) שכתב "גלילי נייר טואלט, כל זמן שיש אפשרות להשתמש בו בלא חיתוך, ודאי אינו מוקצה, וגם באופן שמותר לקורעו משום כבוד הבריות", וכן כתב בארוחות שבת (חלק ב' פרק י"ט אות קכ"ו), אבל ר' אלישיב זצ"ל (שלמי יהודה פרק י' הערה ל', אשרי האיש ח"ב פרק י"ז סעי' פ"ה, פרק ל"א סעי' ט') סבר שהיו מוקצה מחמת גופו, וכן קצות השבת (לוח, ערך נייר טואלט בגליל), ולוח המוקצה (ערך טישו גליל, ערך נייר טואלט גליל, שלמי יהונתן ח"ג פרק ה' סעי' ג').

(78) עיין ר' אלישיב זצ"ל (שבות יצחק עמ' נ"ו) שסבר "דאם זרק מבעו"י כלי חד פעמי או בקבוק פלאסטיק וכיו"ב, לאחר השימוש בהם, בטל מהם שם כלי, דכיון דהדרך לזרוקם לאשפה לאחר השימוש בהם, לא שייך לומר בזה בטלה דעתו", וכן פסק בחוט שני (חלק ג' עמ' ק"ו), מגילת ספר (ס' מ"ז ס"ק ד'), ארוחות שבת (חלק ב' פרק י"ט הערה רי"ג), שלמי יהונתן (חלק ג' פרק ה' אות צ"א, ובס' ל"ז), ויאמר אברהם (מוקצה ס' ש"ח סעיף ז' אות ה'), אבל עיין רח"פ שיינברג זצ"ל (בסוף ספר שלמי יהודה ס' ז', וס' ל"ד אות ט') שכתב "הזריקה לאשפה הוא לא מחמת גריעת ההשתמשות אלא מחמת ריבוי הכלים שאין צריך להם וכמו בזמנינו שאין משתמשים בשברי כלים לא מחמת גריעת הכלים אלא מטעם שאין צורך בהם ואם היה שום צורך בהם היה משתמש בהם דשפיר ראויים להשתמשות, אז שפיר חשובים כלים אפילו אם מסתמא זורקם לאשפה", ובענין אם זרק בשבת עיין בספר דולה ומשקה (עמ' קס"ב) שכתב בשם הרב ש"אינו מוקצה", וכן סבר החוט שני (חלק ג' עמ' ק"ו, וע"ש עמ' קע"ג), אבל רש"י זצ"ל (שולחן שלמה ס' ש"ח ס"ק ל"ז) כתב "כמדומני שאף עניים ממש אין מוציאים מהאשפה כוס חד פעמי, ונעשה שפיר מוקצה גם אם זרקו בשבת", וכן פסק ר' אלישיב זצ"ל (שלמי יהונתן חלק ג' פרק ה' הערה ע"א), ויאמר אברהם (סעיף ז' אות ה'), וע"ש בענין זה בארוחות שבת (חלק ב' פרק י"ט אות קס"ב), קול התורה (חלק ג' עמ' קצ"ט).

(79) וכן עיין רש"י זצ"ל (מאור השבת חלק א' עמ' תקכ"ב, חלק ב' עמ' תקס"ג, תיקונים ומילואים לשמירת שבת כהלכתה פרק ט' הערה י"א, שולחן שלמה ס' ש"ח ס"ק כ"ח ובהערה נ') שכתב "לאחר שעומד לאשפה שפיר נעשה מוקצה", וכן דעת רי"י פ"ש זצ"ל (מאור השבת חלק ב' עמ' תקס"ד בהערה צ"ט), וכן ר' אלישיב זצ"ל (הל' שבת בשבת פרק כ' הע' ע"ד, אשרי האיש ח"ב פרק י"ז סעי' פ"ח, סעי' צ', "אם הם שקיות שאין רגילין כלל להשתמש בהם, כגון שקיות קרועות שקרען בשבת בשינוי שהוציא תכולתן, או עטיפות ממתקים כעטיפות שלגונים סוכריות שקיות חלב וכדומה, הוי מוקצה"), וכעין זה עיין חוט שני (חלק ג' עמ' ק"ה) שכתב "עטיפות של סוכריות, כל זמן שמשמש לעטיפת הסוכריה אין הוא מוקצה, אך כאשר כבר אינו משמש כעטיפה, אם אין לזה שימוש אחר הרי זה מוקצה", ועיין הערה לפני זה בשם רח"פ "הזריקה לאשפה הוא לא מחמת גריעת ההשתמשות אלא מחמת ריבוי הכלים", ואולי לפי זה ה"ה כאן, וע"ש בענין זה בארוחות שבת (חלק ב' פרק י"ט אות קס"א, והערה רי"א).

(80) וכן עיין ר"ע אויערבך שליט"א (בנין שבת מלאכת בונה פרק ב' סעיף ו' ד"ה אמנם) שסבר "אם רגילין בכל פעם כששופכים הבית להסיר הכסוי ולשפוך שם המים, שרי להסיר הכסוי אפי' בלא בית אחיזה דלא אמרין בכה"ג דנראה כבונה", וכן עיין שלמי ניסן (על פרק הבונה עמ' ש"ג), ומכתב (בסוף מר' נסים קרליץ שליט"א, וע"ש בענין זה בויאמר אברהם (שו"ת חלק ב' ס' ז'))

(81) וכן עיין במגילת ספר (ס' מ"ז אות ב') שכתב "אם קשה ללבוש אותה כראוי לכאורה יש לאסור את טלטול החלוצה שמא יתפור בה את הכפתור דמאי שנא מכירה שנשמטו ירכותיה, ולדינא נראה להחזיר עפ"י מה שכתב ה"י"י בס"ק י"ד דדווקא שנשמט הירך אסרו אבל שנשבר הירך מותר לטלטל את הכירה דזה לא חיישינן שיבוא לעשות ירך אחר, וגם בכפתור שנשר היות וצריך לתפור אותו וזה מעשה גדול לכן אין לחוש לכך ובכה"ג לא גזרו", וע"ש בענין זה ברש"י זצ"ל (שולחן שלמה ס' ש"ח ס"ק ל"ב אות ב'), שלמי יהודה (פרק ד' סעיף ב', והע' ה'), ארוחות שבת (חלק ב' פרק י"ט הערה ר"כ)

מאכל בהמה

(84) שאלה (כ"ו סיון תשס"ו) : המחבר בס' ש"ח סעיף כ"ט אמר "אם יש לו מאותן מין חיה או עוף מותר לטלטל מאכל הראוי לאותו המין" אפילו אם אינם מצויים, האם דין זה דוקא כאשר דרך להאכילה בזה? תשובה: **אם יכול להאכילה**⁸²

צואת אדם

(85) שאלה (א' תמוז תשס"ו) : בס' ש"ח במגן אברהם ס"ק נ"ט כתב שבשעת הדחק יכול לסמך על גירסתו בגמ' שמותר לטלטל צואת אדם משום דחזיא לכלבים, האם זה גם היתר היום? תשובה: **אולי**⁸³

"גרף של רעי" בבית הכנסת

(86) שאלה (כ"ו סיון תשס"ו) : אם יש "גרף של רעי" בבית הכנסת, האם מותר להוציאו, או שהיתר הוא דוקא במקום דירתו? תשובה: **מותר**⁸⁴

(87) שאלה (ד' תמוז תשס"ו) : הרב כתב לי שיש היתר של גרף של רעי בבית הכנסת אע"פ שאינו דר שם, אבל המשנה בסוף עירובין (ק"ד ע"ב) אמר "שרץ שנמצא במקדש כהן מוציאו", והראשונים מסביר הטעם שאין שבות במקדש, ובמאירי הקשה אפילו אם יש שבות עדיין יש היתר של גרף, ומתיר שאין היתר של גרף משום אין מקום דירתו, אם כן מה החילוק בין מקום המקדש ובבית הכנסת? תשובה: **שם במקום שאין מסתובבים הכהנים**⁸⁵

בעלי חיים

(88) שאלה (ג' אלול תשס"ו) : בעלי חיים המשמש כשעשוע כגון כלב או עוף, האם מותר לטלטלו בשבת? תשובה: **לא**⁸⁶

בסיס

(89) שאלה (כ"ב סיון תשס"ו) : אם מניח דף ניר ריק בתוך ספר לפני שבת, האם הספר נעשה בסיס? תשובה: **לא**⁸⁷

-
- (82) אבל עיין ר"צ ובר שליט"א (שלמי יהונתן מוקצה חלק א' עמ' רמ"ב) שסבר "שאם יש לו תרנגולת בבית, אך אינו מאכילה פירורי לחם אלא מאכל מיוחד שנעשה לתרנגולין, חשיבי הפירורים מוקצה גם לאותו האיש ואין לו מעלה במה שיש בביתו תרנגולת", ועיין ר' אלישיב זצ"ל (שלמי יהודה פרק ז' הע' ב') שסבר "שאם יש לשכנו בעלי חיים, גם נקרא מצוי לענין מוקצה"
- (83) ועיין באמרי דוד (ס' ש"ח על המגן אברהם ס"ק נ"ט) שכתב "נראה דזה אינו שייך בזמנינו, דחזינן דכלבים שלנו אין אוכלים צואת אדם, ובעל כרחך לומר דנשתנה טבעם, ועוד דלא שכיח בנינו כלבים אצל יהודים"
- (84) ועיין בדורו יקרא עמ' תקי"א ס"ק ט"ו אות א', וכן תולדות שמואל (ח"ג מצוה ל"ב ס' צ"ט אות ו' ערך טינוף), "אם מונח במבוי במקום דריסת ב"א ג"כ מותר לסלקו לצדדים. מ"א שם ועיין בשו"ת תשורת ש"י מהדו"ק ס' תקפ"ג מצדד שלא התירו לטלטל רק בבית שדר שם ומה"ט מצדד שאם נמצא עכבר מת או צואה בבית הכנסת אסור להוציאן בשבת רק יכפה עליו את הכלי ולענין דהא הוא כנגד השו"ע והמג"א אלו וצ"ע שלא העיר בכל זאת ד', וכן ר' אלישיב זצ"ל (דורו יקרא עמ' תקי"א ס"ק ט"ו אות א', אשרי האיש ח"ב פרק נ"ז סעי' רכ"א), "וכגון בבית הכנסת או בבהמדי"ר", אבל עיין במנחת פתים (הוספות לאו"ח ס' ש"ח סעיף ל"ד) שכתב "דדוקא בחצר דהוי דירה לענין מזוזה אבל כשנמצא בבית הכנסת דלאו דירה הוא אסור להוציאו כיון דלאו דירה מיקרי", ועי' בענין זה במגילת ספר (שבת ס' נ"ב אות ז')
- (85) עיין בענין זה בתוס' ר"ד (עירובין דף ק"ד ע"ב ד"ה שרץ), פסקי ר"ד (עירובין דף ק"ד ע"ב ד"ה מתני'), מאירי (עירובין דף ק"ד ע"ב במשנה), משנה למלך (הלכות ביאת המקדש פ"ג הלכה כ' סוף ד"ה ומ"ש), באר שבע (תמיד פרק ה' ד"ה ועל), תפארת ישראל (תמיד פרק ה' משנה ה' בועז אות ג')
- (86) וכן עיין בצל החכמה (חלק ה' ס' ל"ג, ס' ל"ד) שכתב "ראוי לאסור בשבת גם טלטולם של צפרים המנגנים והמיוחדים למשחק", וכן עיין באר משה (חלק ב' ס' כ"ח), יביע אומר (חלק ה' או"ח ס' כ"ו), ר' נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא על ס' ש"ח סעיף ל"ט), ארחות שבת (חלק ב' פרק י"ט אות קכ"ד), ועיין באגרות משה (או"ח ה' ס' כ"ב אות כ"א) שכתב "כל בעלי חיים הו"ל מוקצה, אפי' באותן שהתינוקות משחקין בהן - אלא אי"כ הם מיוחדים לשעשועים (פעטס)" [ועיין בספר טלטולי שבת (בתשובות מר' משה אות כ"ד, ובפרק ז' הע' ו') שהיו מקור של התשובה שלא כתב היתר זה וצ"ע, ועיין דברות משה (ס' ל"ג ענף ד' ד"ה ומכיון), ובשו"ת דברי חכמים אות שכו"ן], ועיין רשז"א זצ"ל (שולחן שלמה ס' ש"ח ס"ק ע"ד אות ד', ועיין שם שבת כהלכתה פרק י"ח הערה ס"ב, ועליו לא יבול חלק א' עמ' ק"נ, ועמ' של"ד) שכתב "צפרים וכדומה או כלבים שאנשים, אלה שמבלים זמנם להבל ולריק, רגילים לשחק בהם, כיון שתשימשם הוא לטלטל ממקום למקום שפיר שרי, ואין זה מוקצה", ועי' (בהערה פ"ז, ובעליו לא יבול שם עמ' של"ה) שכתב "אולי יש מין מוקצה הנקרא בע"ח כמו שיש מוקצה הנקרא "אש" שאסור בשבת", ועי' בענין זה במהרי"ח או"ח (סוף ס' פ"א, וס' פ"ב), פחד יצחק (ערך בהמה), חוט שני (חלק ג' עמ' קמ"ג-קמ"ד)
- (87) עיין אגרות משה (או"ח חלק ד' ס' ע"ב ד"ה ולכן, קובץ לתורה והוראה חוברת ב' עמ' י"ז) "צריך להזהר שלא ליתן ניירות המיוחדות לכתיבה בין דפי הספרים קודם השבת אף באופן דליכא איסור על הנחתן שם משום דהכינן לכתוב עליהן באורים בספר דשפיר מקרי אותן הניירות מוקצה מחמת חסרון כיס", "וכיון שנותנים ניירות בספר שיהא מוכנין לכתוב עליהם הוו הנחתן שם בספר באופן שיתישבו שם בטוב כמ"כ המגן אברהם שם ונעשה הספר בסיס לדבר אסור", ועיין בקובץ לתורה והוראה (שם) שמוסיף שם "אמנם אם אירע ניירות בספרו בשבת מותר לטלטלו דלא היה דעתו שישארו שם בשבת דמוקצה הן אעפ"י ששכחן שם אח"כ שפיר מקרי שוכח ובפרט בדאיכא שם ניירות אחרות כתובות בדברי תורה דאז הוי הספר ג"כ בסיס לדבר היתר, אבל צריך לנער הספר שיפלו הניירות כמו בשכח אבן על פי החבית או מעות על ככר כמשנה (שבת דף קמ"ב ע"ב) ס"פ נוטל והובא בשו"ע או"ח שם"

גדר של מניח

(90) שאלה (כ"ה חשון תשס"ז): אם מניח דבר מוקצה על דלת מקרר ביום שני, ובשעת מניח אין דעתו ליטלו משם לפני שבת, האם זה נקרא מניח או שוכח לענין בסיס? תשובה: **מניח**⁸⁸

מיגו דאיתקצאי

(91) שאלה (ב' אב תשס"ו): בענין מיגו דאיתקצאי, האם הדבר צריך להיות שם כל בין השמשות או רק חלק מבין השמשות? תשובה: **הפמ"ג**⁸⁹ **הקשה סתירה בזה**⁹⁰

טלטול מת

(92) שאלה (ט"ו תמוז תשס"ו): הגמ' והמחבר בס' שי"א מביא היתר בטלטול מת ע"י ככר ותינוק, ולמה צריך זה בכלל לכאורה יש היתר של גרף של רעי, (כמו שכתב הביאור הלכה ס' תקכ"ו סע' י' בשם המאירי⁹¹)? תשובה: **אי"ז נקרא גרף של רעי**⁹²

טלטול מן הצד

(93) שאלה (ב' אב תשס"ו): ראיתי בספר טעמא דקרא בחלק של הנהגות החזו"א אות י"ב, שיכול להוריד בשבת הפירורין והפסולות מהשולחן ע"י נייר או דבר אחר, וק"ק לי מהחזו"א (ס' מ"ז אות י"ד) שחולק על הט"ז שמתיר לגרר מוקצה בסכין, משום זה נקרא טלטול מן הצד לצורך איסור, ולכאורה ה"ה כאן? תשובה: **כאן מיירי בדבר שמותר להוריד משום גרף ומ"מ המנהג ע"י דבר אחר**⁹³

כבוד הבריות (ס' שי"ב)

נייר בבית הכסא

(94) שאלה (י' סיון תשס"ו): אם אדם נמצא בבית הכסא ויש רק שם גליל ניר שאינו חתוך, האם מותר לקרוע בדרך שינוי משום כבוד הבריות? תשובה: **אסור**⁹⁴

(88) וכן עיין תשובה 49 מר' נבנצל שליט"א

(89) באשל אברהם (סוף סי' רע"ט, ובס' שי"ח סי"ק סי"ו), פתיחה ליו"ט (חלק ב' פרק א' אות ד', ואות ה'), ועיין בראש יוסף (שבת דף מ"ג ע"ב) ובענין השאלה עיין במשנה ברורה (סי' ש"ט סי"ק י"ט) שכתב "היינו כל זמן בין השמשות", וכן עיין שו"ע הרב (סי' ש"ח סעיף ע"ח, סי' ש"י סעיף ז'), נזר ישראל (סי' י' חלק ג' סעיף ט"ז), בן איש חי (שנה ב' פרשת ויגש אות ז'), הר צבי (או"ח חלק א' סי' קנ"א אות ג'), שערים מצויינים בהלכה (סי' פ"ט סי"ק א'), מנחת שלמה (קמא סי' י' אות ד'), ר' נבנצל שליט"א (ביצחק נקרא סי' ש"ח סי"ק קמ"ח), שמירת שבת כהלכתה (פרק כ' אות נ"ג), אבל עיין באגרות משה (או"ח חלק סי' כ"ב אות ל"ג, ספר טלטולי שבת תשובה אות ל"ג, ועיין שו"ת דברי חכמים או"ח אות ש"א) שכתב "אם היה מוקצה אפילו זמן מועט, בין בתחילת ביה"ש בין בסוף בין השמשות, אז הו"ל מוקצה, ולא בעינן שיהיה מוקצה משך כל ביה"ש", וכן סבר החוט שני (חלק ג' עמ' קס"ב)

(91) וז"ל המאירי (ביצה דף ו' ע"א ד"ה יש מי) "יש מי שאומר שלא נאמר היתר זה אלא בבן קיימא אבל נפל ודאי או ספק נפל בתוך שלשים אין כאן כבוד הבריות ואסור אף בשני אף על ידי עממין ואין אני מודה כן אלא בנפל ודאי ואף בזה מותר לטלטלו ולהוציאו משם כדין גרף של רעי שמותר לטלטלו ולהוציאו כמו שיתבאר"

(92) עיין מנורה הטהורה (קני המנורה סי' ש"א סי"ק ח', וסי"ק י')

(93) וכעין זה כתב בארחות רבינו (חלק א' עמ' קמ"א אות קס"ד) "ממן החזו"א זצוק"ל הורה שיוצאו את הקליפות והפרורי לחם הדקים מהשלחן בשבת עם מטלית ואמר אף שגרף של רעי מותר להסיר עם היד מ"מ כך המנהג להוריד עם מטלית, ומצאתי בעוד מקום אצלי שהטעם כדי שיהא טלטול מוקצה כלאחר יד וכן הגר"צ ובר שליט"א (מוריה טבת תשנ"ב גליון ר"ז, סוף עמ' פ"ח), "הנה ספר ארחות רבינו מביא שמרן החזו"א ... שני טעמים ... והנראה שכו"ז טעם אחד ... שאע"פ שהחזו"א סבר שהקליפין חשיבי גרף של רעי חשש להורידם על מטלית לחוש לרשבי"א (דף קמג). שכל שיכול לעשות כלאחר יד אסור לטלטל בידיו. אלא שיש להעיר, דהלא דעת החזו"א סימן מ"ז סק"ד שאסור לטלטל מוקצה ע"י סכין משום שעיקר הטלטול בשביל המוקצה ... וחלק על הט"ז ... ונראה החזו"א חשש לחומרא לסברת הט"ז שחשיב טלטול כלאחר יד ולכן הצריך לטלטל ע"י מטלית", אבל עיין בשבות יצחק (מוקצה עמ' ק"י) שכתב "מיהו לענין מעשה יעו"י בספר טעמא דקרא להגר"ח קניבסקי שליט"א שכי' הוראת החזו"א בזה וז"ל אין להוריד בשבת הפירורין והפסולות מהשלחן בידים, ולא בכלי המיוחד לכך, רק ע"י נייר או דבר אחר ע"כ, והוסיף שם הגר"ח שכדומה שאמר החזו"א שנוהגים כהט"ז שהובא במשנ"ב הנ"ל, וגם בביתו של החזו"א נהגו כהט"ז, כן אמר לי הגר"ח שליט"א, ועי' חוט שני (ח"ג עמ' קכ"ז ד"ה הסרת, שער הציון סי"ק ט'), "הסרת שיירי האוכלין והפסולת מן השלחן לאחר הסעודה, המנהג להסיר ע"י מטלית ולא בידים, ואפשר דהכא אף לדעת החזו"א האוסר לטלטל מוקצה ע"י דבר אחר ודלא כהמ"ב, מ"מ אפשר דהכא הוא רק דרך קינוח השלחן ואינו כטלטול מוקצה כמ"ש לקמן, והוא כמו נייעור, ולמעשה כיון שיש עוד צדדים להקל דהוי גרף של רעי שמותר להוציאו, וכן אפשר שאינו מוקצה כלל, על כן למעשה יש להקל [ומטו משמיה דהחזו"א שהקפיד להסיר את הפסולת ע"י מטלית וכדו' ולא בידים וכנ"ל, אבל לא בכלי המיוחד לכך]", ועיין באגרות משה (חלק ה' סי' כ"ב אות י"ג, בספר טלטולי שבת תשובה אות מ') שכתב כעין זה וז"ל "במקום שיכול לגרור ע"י סכין ולא יצטרך להגיע להיתר טלטול דגרף של רעי, מוטב שיגררו ע"י סכין", אבל עיין רשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' ש"ח סי"ק ס"ט) שכתב "דאינו חייב לטלטל מן הצד או בגופו והיינו משום דחשיב כהיתר ולא כדחיו"ל, וכעין זה עיין תהלה לדוד (סי' ש"ח סי"ק מ'), וע"ע בענין זה בארחות שבת (חלק ב' פרק י"ט הערה תקכ"ט)

(94) וכן עיין באור לציון (חלק ב' פרק מ' אות ו', ובהערה) שכתב "ואף שמצינו בשו"ע סימן ש"ב סעיף א' שהתירו איסור מוקצה משום כבוד הבריות,

אהל (ס' שט"ו)

מחיצת בית הכנסת

95) שאלה (כ"ב חשון תשס"ז): המחבר (בס' שט"ו סעיף א') כתב שאסור לעשות מחיצה בשבת אם המחיצה נעשית להתיר, האם נכלל בדין מחיצה מתרת, מחיצה בין נשים לאנשים בבית הכנסת בזמן תפילה?
תשובה: עי' מ"ב ס' שט"ו ס"ק ה'⁹⁵

מחיצה שעומדת מלפני שבת

96) שאלה (כ"ה חשון תשס"ז): אם יש מחיצה שכבר עומדת מערב שבת (כמו מחיצה על גלגלים) האם מותר בשבת להעבירו למקום שישימש למחיצה מתרת?
תשובה: אין ראוי⁹⁶

צידה (ס' שט"ז)

דבורים

97) שאלה (י"ג כסלו תשס"ו): המחבר בסימן שט"ז סעיף ז' אומר שמותר לצד נחש שלא ישכנו, והביאור הלכה בסעיף ח' (ד"ה או) מסביר דוקא נחש "שנשיכתן קשה מאד", האם דבורים נכללים בגדר זה, ויכולים לצוד דבורים בשבת?
תשובה: אסור⁹⁷

- ולכן התירו לטלטל אבנים לקנח, מ"מ אין ראיה מכאן להתיר לקרוע נייר כלאחר יד, אף שהוא איסור מדרבנן בלבד, ולהתיר בזה משום כבוד הבריות, שיש לומר שדוקא במוקצה התירו משום כבוד הבריות, אבל מלאכה דרבנן שיש לה עיקר מן התורה לא התירו, אבל עיין יסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות חלק א' ריש עמ' ר"ו) שכתב "דהיכי דאין לו נייר אחר דעיי' שינוי מותר לקרוע בפרט בנייר המנוקב שבקל יתפרד", וכן סבר ר' אלישיב זצ"ל (ארחות שבת חלק א' פרק י"א הערה ל"ג), צ"ץ אליעזר (חלק י"א סוף סי' ל'), חוט שני (חלק א' עמ' קמ"ב), שמירת שבת כהלכתה (פרק כ"ג סעיף ט"ז), יבקש תורה (סוף סי' ל"ד), ר' נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא סי' שכ"ב ס"ק י"ח), ועיין בחלקת יעקב (אור"ח סי' קס"ד) שכתב "מותר נמי לקרוע פיסת נייר מהעגול לקינוח, כיון שקריעת נייר אינו רק כמתקן כלי, איסור דרבנן, ומפני כבוד הבריות דנ"י, די"ל דזה הוי כמו גנאי גדול, דאף איסור תורה בשב ודא"ת דוחה, מכל שכן שבות דרבנן, דהוי כמתקן כלי", וכתב עוד "ומהנכון, שישפוך מים על הנייר שיתלחח הנייר במקום שרוצה לקרוע, שלא במדה, והקריעה יעשה ברגלו או במרפקו, עי' שבת צ"ב א' והוי כלאחר יד, והוי שבות דשבות וגם מלאכה שאינצ"ל, ובכה"ג ודאי דמותר משום כבוד הבריות וכאמור שזה בכלל גנאי גדול וכנ"ל", ועי' בענין זה באז נדברו (חלק א' סי' ע"ט אות ק"ט, חלק ו' סי' כ"ד אות א', ברית עולם אמירה לנכרי סי' ג' סעיף ט"ו), משנה הלכות (חלק ו' סי' פ"ד, חלק י"א סי' ש"ט), אבני ישפה (חלק א' סי' ע"ז), שבט הקהתי (חלק ג' סי' קכ"ט), מלכים אמניך (פרק ד' אות ד'), שרגא המאיר (חלק ג' סי' קי"ח קוני' תורת חסד ה' שבת אות י"ב), מגילת ספר (קוני' שמירת שבת כהלכתה פרק כ"ג אות ז'), ועיין בעם מקדשי שביעי (חלק ב' עמ' קפ"ד אות מ') מה שכתב בשם הרב שנותן עצה "לא יקרע וישתמש בו בלי לחתוך", וכעין זה עיין חוט שני (חלק א' עמ' קמ"ב ד"ה אם) שכתב "אין לו במה לקנח בשבת, מותר לקנח בסליל של נייר ארוך ואח"כ להשליכו באסלה, ואם יקרע עיי' שטיפת המים אין בזה משום קורע מה שנמשך הנייר במים", וכן עיין מאור השבת (חלק ג' סוף עמ' תקכ"ו)
- 95) וז"ל שם "לצניעות בעלמא, כגון להפסיק בין אנשים לנשים כששומעין הדרשה", ולכאורה כוונת הרב שאין חילוק בין תפלה לדרשה, וכן כתב הרב ברבעון קרית ספר (אדר תש"ע עמ' א') "אין שום חילוק בין תפילה לדרשה דשניהם לצניעות", ועיין רש"י זצ"ל (ועלהו לא יבול חלק א' עמ' רפ"ג אות ט') שכתב "מותר כיון שזה רק לצניעות", וכן סבר אז נדברו (חלק י"ג סי' ט'), משנה הלכות (חלק ט"ו סי' קי"ב), אם אני חומה (חידושים משתעשעות סי' כ"א אות ב'), ארחות שבת (חלק א' פרק ט' הקדמה קודם אות ל"ח, אות ל"ט, הערה נ"ו), נפש הרב (עמ' ק"ע), אבל עיין קיצור הלכות שבת (סי' ל"ז הע' 36) שכתב "שאפשר שבשעת תפילה נחשב למחיצה מתרת", וכן הגר"י קמינצקי זצ"ל (דברי חכמים אות שמ"ג, "שמעתי בשם הגר"י... שמחיצה בין עזרת גברים לעזרת נשים הוה מחיצה מתרת בשבת"), ובאבני ישפה (ח"ה סי' ס"ג ענף ד'), "ומסתבר שנקרא מחיצה המתרת ואסור בשבת", ועי' בענין זה בחקי חיים (חלק ג' אור"ח סי' מ"ד אות ב'), ר' נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא סי' שט"ו ס"ק ה'), קנה בשם (קובץ אור ישראל חלק נ"ו עמ' כ"ה)
- 96) וכן עיין רש"י זצ"ל (שולחן שלמה סי' שט"ו אות ג') שכתב "וחושבני שגם מחיצה שלמה, אין להעביר אותה כמו שהיא למקום אחר להיותה שם מחיצה המתרת", ובשמירת שבת (פרק כ"ד דפ"ח סעי' ל"ז), אבל עיין יבקש תורה (שבת סוף סי' י"ט) שכתב "דלהעביר את המחיצה ממקום למקום לאו מידי קעכיב ואינו מחדש מידי אלא רק מתכונתו, שאין בזה איסור עשיית אוהל", ועי' בענין זה בארחות שבת (חלק א' פרק ט' הערה סי')
- 97) וכן עיין ארחות שבת (חלק א' פרק י"ד אות כ"ב, אות ל"ג) שכתב "בעלי חיים שאין נשיכתם קשה כל כך כגון צירעה או דבורה אין היתר לצודם על מנת למנוע מהם להזיק", וכן סבר ר"ש פעלדער שליט"א (קובץ נהוראי תשס"ה עמ' תע"ה הע' ח') משום "אם לא יצער להו גם הם לא יצערוהו ואין כל טעם לעבור על איסור צידה בשביל זה", וכן פשוט השו"ע הרב שכתב "כל שאינו מזיק הגוף אלא שמצער בלבד כגון צרעה וזבוב ויתושין ופרעושין וכיוצא בהן אסור לצדן", וכן סבר בן איש חי (שנה ב' פרשת וארא סעיף י"א), רש"י זצ"ל (שולחן שלמה סי' שט"ז אות י"ח), אבל עיין קיצור הלכות שבת (סי' כ"ח סעיף א') שכתב "וכן בדבורה או צירעה שבאות לעוקצו מותר לכפות כלי עליהו", ועי' (בהערה 7) שמסביר "שהרבה פעמים עוקצים במקומות הגוף שממנו יכול אחר כן לבוא מעקיצתו שם צער גדול, וכגון סמוך לעין או על השפתים", וכן סבר ר' אלישיב זצ"ל (קובץ נהוראי תשס"ה עמ' תע"ה וכשאגיד), ר' דוד זוקער שליט"א (קובץ נהוראי תשס"ה עמ' תע"ה הע' ח'), ר' שמואל פירסט שליט"א (שם), ר' נבנצל שליט"א (ירושלים במועדיה, שבועות עמ' רכ"ח אות ל'), ברכת השבת (סוף סי' שט"ז), ועי' בענין זה ברבבות אפרים (חלק ב' סי' קט"ו אות צ"ז, חלק ה' סי' רנ"ט אות ב')

הריגת בעלי חיים

98) שאלה (כ"ד אלול תשס"ו) : מי שזרק חץ והרג בעלי חיים בשבת, האם חייב גם משום צידה (חוץ מאיסור נטילת נשמה)?
תשובה: אינו צידה⁹⁸

מעשה שבת (ס' שי"ח)

מחלל שבת הדליק האור בחדר מדרגות

99) שאלה (כ' אדר תשס"ו) : אם מחלל שבת מדליק את האור בחדר מדרגות האם מותר לעלות ע"י האור?
תשובה: יכול לעלות כי גם בחשך אפשר לעלות ואינו משתמש באור זה⁹⁹

דינו של מומר

100) שאלה (ה' תשרי תשס"ז) : מומר שמחלל שבת האם יכול להנות ממעשיו מיד אחר שבת או צריך להמתין כדי שיעשו?
תשובה: צריך להמתין¹⁰⁰

עושה מעשה מתוך הרגלו

101) שאלה (ז' סיון תשס"ז) : אם הדליק בשבת אור חשמל מתוך הרגלו האם דינו כשוגג או מתעסק?
תשובה: צ"ע¹⁰¹

עשה איסור מתוך בהלה

102) שאלה (ח' שבט תשס"ט) : מי שעשה איסור מתוך בהלה האם זה נחשב שוגג או אונס?
תשובה: קרוב לאונס¹⁰²

98) וכן עיין בחוט שני (חלק א' עמ' קכ"ב ד"ה כתב) שכתב "צידה הוא דוקא כשתופס את הבע"ח בחייו, ולכן מה שקורין בזמננו 'ציד' שירין חץ על הבעלי חיים וממיתים אותם אין זה בכלל צידה [חוץ מאיסורי נטילת נשמה]", וכן נראה מתוס' (דף קכא : ד"ה כל, "כל המזיקין נהרגין בשבת. אף על גב דתנן במתניתין ועל עקרב שלא יסוד איצטרך לאשמעין דהריגה נמי שרינן דסלקא דעתך דאסירא משום דמפרסמא מילתא טפי מבצידה ומהאי טעמא נמי פליג רב הונא בסמוך ואסר הריגה"). ומפרש הפירות תאנה (סוף דף קכא : "יתד"ה כל המזיקין. דס"ד דאסירא משום דמפרסמא מילתא טפי, מדלא תירצו דעדיף לצוד משום דע"י ההריגה יעבור על ב' מלאכות גם צידה וגם נטילת נשמה, מבואר דהצד בע"ח ע"י שממיתו אינו חייב בכך משום צידה"). וכן לשון הזהב (דף עה. ד"ה ועפ"ז, "השולח דגים מן הים אינו חייב משום צידה אלא משום נטילת נשמה שאין יכול להחיות ... לא הוי צידה דיד"י בכלל צידה דשאר חיות שהוא דבר שחי אח"כ רק ניצוד ועומד ואח"כ הוי ב"י מלאכה דנטילת נשמה ... הגע בעצמך אם הורג דבר שעדיין לא צדו נאמר שיהא חייב גם משום צידה ודאי לא חייב אלא משום נטילת נשמה"), וחמדת ישראל (קוני' נר מצוה למצוה ש"כ אות כ"ח ד"ה ומעתה, עמ' קכ"א, "דל"ש מלאכת צידה אלא אם דבר הניצוד יכול להשאר כמות שהי' ועיד"ז שיצוד אותו מוכרח הוא למות אינו דומה לצידת ח"י וא"י עליו משום צידה"). אבל עיין ראב"י (ס' קצ"ד) שכתב "והא דפריך אילימא ר' יהודה הא מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, היינו משום צידה, שכשנהרגים הרי הם ניצודים, אי נמי אנטילת נשמה פריך ולא אחבורה" ומשמע שחייב משום שניהם, וכן פסק ר' אלישיב זצ"ל (ארחות שבת חלק א' פרק י"ד הערה ג', אשרי האיש ח"ב פרק כ"א סעי' ב', סעי' ג'), ר' דוב שווארצמאן זצ"ל (קובץ נהוראי תש"ס עמ' תע"ח), ר' פסח אליהו פאלק שליט"א (זכור ושמור הלכות יו"ט עמ' 23) וע"ע בענין זה בישורון (חלק ט"ז עמ' תר"ד).

99) וכן כתב במאור השבת (חלק א' עמ' שפ"ח) בשם הרב, וכן פסק ר' אלישיב זצ"ל (מאור השבת שם), ר' י"י פישר זצ"ל (שם), ר"ע יוסף זצ"ל (ילקוט יוסף שבת א' עמ' שלי"ו, ושבת ג' עמ' ס"ב) וע"ש שמוסיף "אך לא ימהר בהליכתו, דבר שלא יכל לעשות אם לא היה שם אור", וכן עיין רש"י זצ"ל (שולחן שלמה ש"יח הערה י"א), אבל עיין ברבנות אפרים (חלק ו' ס' קצ"ד אות ב', ועיין שם ס' רט"ו אות ל"ד) שכתב "ולכאורה אין שום צד היתר ליהנות מאור זה, ועליו לחכות עד שיתכבה האור בחדר המדרגות ואחר כך יעלה", וכן עיין תשובה 53 מר' נבנצל שליט"א, וע"ע בענין זה באור לציון (חלק ב' פרק מ"א ס"ק ה'), ארחות שבת (חלק ג' פרק כ"ה אות ל"ט), חקי חיים (חלק א' ס' נ"א)

100) וכן עיין מנחת יצחק (חלק ט' ס' ל"ט) שכתב "דמומר לעכו"ם דינו כעכו"ם, דדוקא בישראל כשר לא חיישינן שהאחר יצוה לו לעשות, דלא ישמע לו, אבל במומר לעכו"ם, דל"ש בו אין אדם חוטא ולא לו, ובדאי יציית וישמע לחלל שבת אף שלא לו, דינו כעכו"ם", וכן עיין רש"י זצ"ל (מאור השבת חלק א' עמ' שפ"ד, ביצחק יקרא ס"ק ה', ועיין מנחת שלמה חלק ב' ס' ט"ז אות ד'), שבת הלוי (חלק ג' ס' נ"ד אות ב'), ר' אלישיב זצ"ל (מאור השבת חלק א' עמ' שפ"ד, אבל עיין ספר שבת לישראל עמ' ש"ט, מובא בקובץ תשובות חלק ב' ס' כ"א שמשמע שאין צריך להמתין), ר' י"י פישר זצ"ל (מאור השבת שם), ארחות שבת (חלק ג' פרק כ"ה אות ז'), וע"ע בענין זה בפרי מגדים (ס' ש"ח א"א ס"ק כ"ב), צ"ח אלה"ע (חלק י"ג ס' מ"ח אות ב')

101) עיין בקובץ ניצוצי אש (עמ' תתנ"ו אות ט"ז) שכתב בשם הרב וז"ל שם "ישנם המצדדים לומר שהלוחץ על מתג החשמל בשבת ומדליק את האור באופן ספונטני, כגון שנכנס לחדר ועושה כך מתוך הרגל ומבלי משים, הריהו "מתעסק" בעלמא ואינו חייב חטאת" ע"ש, וכן סבר רי"ז גוסטמאן זצ"ל (צהר חלק י"ד עמ' נ"א אות ז'), אבל עיין משנה הלכות (חלק ו' ס' ע"ז) שכתב "כל זמן שנכנסים לחדר מדליקים את החשמל הנה פשוט דכה"ג מקרי שוגג ולא מתעסק", וכן סבר ר' אלישיב זצ"ל (מאור השבת חלק א' עמ' תי"ב, צהר חלק י"ד עמ' נ"ב, "כשיבנה ביהמ"ק יביא חטאת שמינה"), ילקוט יוסף (שבת ג' עמ' נ"א), ארחות שבת (חלק ג' פרק כ"ה אות ה'), נתיבות שלום (שבת ס' כב אות ב'), וכן כתב לי השמירת שבת וז"ל "הדין דנקרא שוגג (עיין בגמ' מעשה עם ר' ישמעאל שהטה הנר ואמר שיביא חטאת לביהמ"ק)", וכן עיין תשובה 55 מר' נבנצל שליט"א, וע"ע בענין זה בנשמת שבת (ס' ש"מ ס' ד'), עלינו לשבח (ויקרא תשובה ד'), קובץ זרע יעקב (חלק כ"ט עמ' ס"ה)

102) עיין ערוך השלחן (יו"ט ס' קפ"ה אות כ"ט) שכתב "ונראה דאף אם מפני הבהלה לא התבונן ופירש באבר חי מ"מ קרבן לא שייך דאינו בגדר שוגג", וכן עיין טהרת ישראל (שם סעיף ל"ב), ותשובה 56 מר' נבנצל שליט"א, וע"ע בענין זה בעלינו לשבח (ויקרא תשובה ל"ז)

מצקת

103) שאלה (ב' אייר תשס"ו) : בס' שי"ח במשנה ברורה ס"ק מ"ה משמע שמצקת יש עליו דין כלי שני אבל בס"ק פ"ז משמע שהוי ככלי ראשון, אם כן מה המסקנה בדין של מצקת?
תשובה: **חיישינן לכלי ראשון**¹⁰³

טרמוס

104) שאלה (כ"ח שבט תשס"ז) : מה הדין על מים בכלי המחזיק חום (כמו טרמוס), כלי ראשון (משום אינו הולך ומתקרר) או כלי שני?
תשובה: **כלי שני**¹⁰⁴

מצקת שיש מעט רוטב

105) שאלה (כ"ב טבת תשס"ז) : האם מותר ליתן מצקת לתוך כלי ראשון אם יש עליו מעט רוטב שכבר נצטנן?
תשובה: **נכון לנגב**¹⁰⁵

בורר (ס' שי"ט)**ניקוי השולחן**

106) שאלה (תשס"ה) : אחר סעודות שבת כשבא לנקות את השולחן, האם זה נקרא תערובות ויש חשש בורר, ואם כן מה העצה לנקות השולחן?
תשובה: **שלא יברור כל מין לחוד**¹⁰⁶

ספרי תורה

107) שאלה (תשס"ה) : ספר תורה שנמצא מעורב בתוך ארון קודש האם מותר להוציאו בשעת הקריאה על מנת לקרוא באותו ספר למפטיר, ומה להוציאו לאחר התפילה לסדרו לקריאה הבא?
תשובה: **בשעת תפילה מותר אבל לא לקריאה הבאה**

- 103) ועיין בנזר חיים (עמ' קפ"ז) שכתב בשם הרב "המ"ב לא כתב בהחלט רק הביא דיעה שזה הוי ככ"ר", ועיין מנחת יצחק (ח"ה ס' קכ"ז אות ג') שכתב "הוי ספיקא דדינא, על כן בספק שבין כלי ראשון לשני החמיר, ובספק שבין כלי שני לשלישי הקיל, והחילוק מובן, וביותר בנדון (שבס"ק מ"ה), שיש מתירין אפילו בכ"ר, ואף שהרמ"א החמיר אפילו בכלי שני, מ"מ בספק כלי שני כלי שלישי, בודאי יש להתיר וזה שיטת המ"ב וק"ל", וכן עיין אז נדברו (חלק ה' ס' נ"ב אות ד'), ותשובה 60 מ'ר' נבנצל שליט"א, ועיין חוט שני (חלק ב' עמ' קע"א, שער הציון ס"ק קנ"ט) שכתב "ומש"כ במ"ב שם ס"ק מ"ה הוא כדי ללמד עליהם זכות עי"ש", ור' אלישיב זצ"ל (שבות יצחק חלק ט' עמ' קל"ה) סבר "דלפי המבואר בתוס' דכלי ראשון תלוי בדפנות מחממות אם הכניס הכף רגע כמימריה ולא הספיקו דופני הכף להתחמם ליס"ב אינה נחשבת ככלי ראשון", ועי"ע בענין זה במשנה הלכות (חלק י"ג ס' כ"ח), מעדני יו"ט (חלק א' ס' נ"ז), מאור השבת (חלק א' עמ' קע"א)
- 104) וכן עיין בדולה המשקה (עמ' קס"ו) בשם הרב, וכן עיין בצל החכמה (חלק ב' ס' ע"ד אות ב') שכתב "נלענ"ד פשוט דדינו ככלי שני, דנהי דבקבוק זה עשוי לשמור חומו של האוכל או המשקה הנותן לתוכו, היינו שלא יתקרב במשך זמן מסויים, אבל ברגע שמריקין המשקין לתוכו בהכרח שהם מתקררים קצת בדופני הכלי בדרך שהם מתקררים בדופני כל כלי אחר", וכן פסק ארץ טובה (גוטנטג חלק א' ס' ז'), ציץ אליעזר (חלק י"א ס' כ"ט אות ג'), ועיין חלק ט"ו ס' ו' אות ג' ד"ה אלא, יביע אומר (חלק א' או"ח ס' י"ד אות ח'), נשמת שבת (חלק ד' ס' י"א), שרגא המאיר (חלק ז' ס' ל"ט), ר' דוד פיינשטיין שליט"א (קונטרס יד דוד עמ' 61), מאור השבת (חלק א' עמ' קע"ב), וכן כתב לי השמירת שבת וז"ל "נתינת מים מכלי ראשון לתוך טרמוס דינו לאחר העירוי ככלי שני", וכן עיין תשובה 61 מ'ר' נבנצל שליט"א, אבל עיין ר' אלישיב זצ"ל (שבות יצחק חלק ט' עמ' ע"ה עמ' קכ"ג) שמשמע שיש חילוק בין כוס (שדינו ככלי שני) וטרמוס (שדינו ככלי ראשון) שתלוי אם מחזיק חום זמן רב, ועיין לב יהודה (צירלסון, ס' מ') שכתב "הנה כל קולת כלי שני מיוסדת על הטעם, שכתבו התוספות בשבת שהוא משום שאין דופנותין חמין, והולך ומתקרר, אם כן כיון שבקבוק הטרמוס נעשה בתחבולה מדעית מיוחדת כזו, שדופנותין לא רק שאינם מתקררים כלל וכלל, אלא שאדברה טבעם להחזיק בתוכם בשלמות את רתיחת המים של כלי ראשון במשך מעל"ע, ממילא הרי חוזר דינו לדין הכלי הראשון, שממנו באו הרוותחין לתוכו", וכן שמעתי מרב ישראל בעלסקי זצ"ל, ועי"ע בענין זה בחקי חיים (חלק ז' או"ח ס' ס'), ועיין חלק ג' או"ח ס' צ"ח אות ב')
- 105) ולכאורה ה"ה לערות מכלי ראשון לכוס שנשאר בו לחלוחית, וכן עיין באר משה (חלק ו' ס' ק"י) שכתב "לענ"ד טוב מאוד לדקדק ולנגב הכוס מכל לחלוחית אפילו ממים שנתבשלו כבר מאחר שכבר נתקרה, קודם שמערים לתוכו מים מכלי ראשון, מאחר דאיכא דעות שבכה"ג שנתקרה לגמרי איכא איסור מה"ת", וכן עיין אגרות משה (או"ח א' סוף ס' צ"ג), נשמת שבת (חלק ד' ס' כ"ח), אבל עיין שבט הלוי (חלק ז' ס' מ"ב אות ב') שכתב "דרכי להקל אחרי הכאת הכוס על היד וכיו"ב שהוציאו עיקר ליחת המים, והנצוצים שנשארו עוד איננו עוד בגדר בישול כלל דלא נתוסף לו כלום בזה ואינו נהנה מן הבישול", וכן סבר המשנה הלכות (חלק ו' ס' ס"ז), ועי"ע בענין זה באז נדברו (חלק ז' ס' ט"ז אות ב'), רי"י פיישר זצ"ל (מאור השבת חלק ב' עמ' תר"ס), מאור השבת (חלק ב' עמ' רע"ז), ודברת בס' (בסוף ס' צ"ז), ותשובה 62 מ'ר' נבנצל שליט"א, ובארחות שבת (חלק א' פרק א' אות כ"ד-כ"ה, אות ס"ז ובהרעה שם)
- 106) וכן עיין חוט שני (חלק ב' עמ' ע"ג) שכתב "גדר תערובות בשולחן שאוכלים עליו ומונחים עליו כלים ואוכלים כגון צלחות כוסות סכו"ם מאכלים ושיירי מאכלים וכדו', אם הם נמצאים סמוכים זה לזה במצב של תערובות היינו שהדברים מפוררים ללא סדר ומורגש כאילו הם מעורבים, וכמו שמצוי לפעמים כשתינוקות סועדים על השולחן ומפוזרים אנה ואנה, הוי תערובות ואסור לברור א"כ בורר אוכל לאלתר", ועי"ש שיש אפשרויות שמותר לסדר השלחן, אבל עיין ר' אלישיב זצ"ל (מאור השבת חלק ד' עמ' תקע"ג בהערה ל"ד) שסבר "מותר לנקות שלחן אחר אכילה, אף שיש שם חפיצים ומיני מאכל על השלחן והם סמוכים אחד לשני, ואין זה נקרא תערובות", ועי"ע בענין זה באבני ישפה (חלק ג' ס' ל"ט)

שמך ע"ג רוטב

108) שאלה (י"ז כסלו תשס"ז) : מה שכתב המשנה ברורה בס' שי"ט ס"ק נ"ה, שאסור לשפוך שמן מן הרוטב משום שהוי פסולת מתוך אוכל, וצ"ב מ"ט לא שרי כמו שקילוף שומים ובצלים בסוף ס' שכ"א שהביאור הלכה מסביר שמותר "דאי אפשר בענין אחר ודרך אכילתו בכך"?
תשובה: זה אין מוכרח לאכל כך¹⁰⁷

זורה (סוף ס' שי"ט)**ניעור מפה עם פירורים**

109) שאלה (ז' שבט תשס"ז) : האם מותר בשבת לנער מפה עם פירורים של לחם בחצר או יש איסור משום מלאכת זורה ע"פ הרמ"א סוף ס' שי"ט?
תשובה: אי"ז זורה¹⁰⁸

ריסוק קרח (ס' שי"כ)**פי בקבוק**

110) שאלה (י"ח סיון תשס"ו) : פי בקבוק של "פפסי" שנסתם בקרח, האם מותר לשבר הקרח על פי מה שכתב המחבר בס' ש"כ סעיף י' "שמתר לשבר הקרח כדי ליטל מים מתחתיו"?
תשובה: מותר

צובע (ס' שי"כ)**אשה בזה"ז לאכול תותים**

111) שאלה (כ"ד שבט תשס"ז) : השער הציון (ס' שי"ג ס"ק ס"ה) כתב שאשה מותרת לאכול תותים אע"פ שהוי פס"ר לצביעת שפתיה, משום שדוקא על פניה דרך לצבוע לנוי ולא על שפתיה, א"כ מה הדין היום שדרך לנשים לצבוע שפתיהן לנוי?
תשובה: צ"ע¹⁰⁹

ליתן יין אדום בתוך לבן בליל הסדר

112) שאלה (כ"ד שבט תשס"ז) : בליל סדר או ליל שבת בקידוש, האם מותר ליתן יין אדום בתוך לבן לצביעתה אדום או אסור משום צובע?
תשובה: אין צביעה באוכלין מדינא¹¹⁰

107) עיין תשובה 64 מר' נבנצל שליט"א

108) וכן משמע בנפס כל חי (ס' י"ב סעיף ז'), ובאשל אברהם (בוטשאטש, ס' שכ"ד סעי' י"א), וכן עיין אז נדברו (חלק ב' ס' מ'), קנין תורה בהלכה (חלק ג' ס' נ"ה) רבבות אפרים (חלק ו' ס' קנ"ג אות י"ח, ועיין ברבבות ויובלות ס' קצ"ד וצ"ע), נטעי גבראל (ערב פסל בשבת תשובה ג'), שמירת שבת כהלכתה (פרק כ"ז אות כ"א) [ושאלתי להשמירת שבת "יראיתי בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק כ"ז אות כ"א) שמותר לנער מפה מן הפירורים שעליה, וק"ק לי מהרמ"א בסוף ס' שי"ט שיש איסור זורה בכה"ג, וכן מפורש בספר מגן אבות במלאכת זורה שכתב 'ובזורק לתרגולים ממקום גבוה יש לחוש להזרת הרוח'". תשובה : "בדבר שאלתך לגבי ניעור מפה מהפירורים דכתוב בש"כ פי' כ"ז דשרי. יש לומר כיון שאינו מתכווין לזורה ואין צורך בזה (דאין תרגולים נחא ליה שיהיה מפורז שכל התרגולים יכולו מזה) ואין להקשות מיורק בפיו בחוץ דהמ"ב פליג שם"], וכן עיין תשובה 65 מר' נבנצל שליט"א, ומכתב (ד' אות ג') מר' אליהו שלזינגר שליט"א, אבל עיין מגן אבות (זורה) שכתב "וכן אין לזרוק לעופות ממקום גבוה לארץ משום זורה", וכן עיין בשבט הקהתי (חלק ג' ס' קל"ו) שכתב "דלהרמ"א אסור אפילו אם הרוח מפזר מפזר פירורין נפרדים יש לאסור לנער המפה עם הפירורים בחצר", וכן פסק מלאכת שבת (זורה אות ד'), כללים (זורה עמ' ל"ח), הלכות שבת בשבת (חלק א' עמ' תרכ"ח) ועיין בנשמת שבת (חלק ד' ס' קפ"ה) שכתב "בפנים בתוך הבית מותר, אבל בחוץ לאויר העולם אסור, והמיקל גם כה"ג יש על מי לסמוך", וע"ע בענין זה במהרש"ם (בדרשותיו לשבת הגדול אות ע"ו, מובא במלאכת שבת שם)

109) וכן עיין בחוט שני (חלק א' עמ' קמ"ח) שכתב "נשים שדרכן לצבוע שפתותיהן, יש לדון האם מותר להם לאכול מאכלים שצובעים את שפתותיהן כיון שאצלם נחשב כדרך צביעה", אבל עיין יביע אומר (חלק ו' אות ס' ל"ז אות ב') שכתב "אכילת פירות הצובעים דהו"ל דבר שאינו מתקיים לא גזרו חכמים כלל", וכתב עוד "הוי צביעה כלאחר יד, שעושה דרך אכילה", ועיין ארחות שבת (חלק א' פרק ט"ו אות ס' ובהערה שם) שכתב "מותר לאכול פירות אף אם הם צובעים את פניו וידיו, משום שאין דרך לצבוע את בשרו באופן זה, ולכן אין זה בגדר צביעה אלא לכלוך בעלמא", ור' אלישיב זצ"ל (אשרי האיש ח"ב פרק כ"ז סעי' ה'), "אכילת מאכל אדום באשה שע"י צבעות שפתותיה, הנה אם תכוון באכילה לצבוע את השפתיים במאכל, יהיה אסור, אבל בזה"ז מסתבר שלא תכוון לזה, דהא לא תתייפה בכך", וע"ע בענין זה בקצות השלחן (ס' קמ"ו בדי השלחן ס"ק י"ט), קובץ אור ישראל (גליון א' עמ' קפ"ב, וגליון ב' עמ' קס"ד), תורת המלאכות (חלק ג' עמ' קס"ג)

110) וכן עיין נטעי גבראל (פסח חלק ב' פרק ע"א אות ה'), אבל עיין רש"א זצ"ל (הליכות שלמה פסח פרק ט' אות ה') שסבר "יכון להמנע מלמזוג בליל פסח יין אדום לתוך יין אחר, או מיץ ענבים, לשם שינוי מראהו", וכן סבר ר' אלישיב זצ"ל (הלכות שבת בשבת חלק א' עמ' תשמ"ט הערה 61), נשמת שבת (חלק ד' ס' רפ"ד), ר' בעלסקי זצ"ל (vol5-3 hallachicly speaking הערה 79), כללים (צובע עמ' שליט), וכן עיין תשובה 71 מר' נבנצל שליט"א, ועיין בבאר משה (חלק ח' ס' כ"ד אות י"ז) שכתב "זוכר אני בבירור גמור שכי"ק אאמו"ר הגאון"צ זצ"ל הי"ד היה נזהר כשהי'

להשתזף בשמש

113) שאלה (כ"ד שבט תשס"ז) : האם מותר להשתזף בשמש (ומתכוין לזה) בשבת, או אסור משום צובע?
תשובה: מותר¹¹¹

טוחן (ס' שכ"א)

פטירות

114) שאלה (ט' כסלו תשס"ז) : האם מותר לחתוך פטריות דק דק בסכין בשבת (ודינו כמו לחתוך בשר, שזה ספק גידולי קרקע והמשנה ברורה ס' שכ"א ס"ק ל"א מצרף את השיטות שסוברים שאין טחינה באוכל)?
תשובה: יתכן¹¹²

שוקולד

115) שאלה (ח' תמוז תשס"ה) : האם יש איסור טוחן על "שוקולד" או שזה נקרא טוחן אחר טוחן?
תשובה: מותר¹¹³

הכנה משבת לחול (ס' שכ"ג)

לקחת דף של זמנים לחג

116) שאלה (ל' ניסן תשס"ז) : אם יש דף של לוח זמנים לחג הפסח בבית הכנסת בשבת לפני החג, האם מותר לקחת אותו הביתה או שזה מעשה הכנה?
תשובה: לכאן' אסור¹¹⁴

אורחים בהזחת כלים

117) שאלה (י"ג אייר תשס"ו) : האם מותר לאורחים להדיח כלים אחר סעודה שלישית קודם מוצ"ש בשביל הכרת הטוב?
תשובה: אם ישתמשו בו היום¹¹⁵

להביא סידור למקומו

118) שאלה (כ"ח אייר תשס"ו) : בנוגע לאיסור הכנה בשבת, האם מותר להביא סידור למקומו קודם מעריב, או לקח מפתח הבית שרק צריך מוצ"ש?
תשובה: יש ליזהר אא"כ ישתמש בו גם לפני השקיעה¹¹⁶

בשבת מערב יין אדום עם יין לבן, ה"י מערה היין לבן בתוך האדום ולא האדום בתוך הלבן ואמר דבאדום לתוך הלבן חושש לדעות המחמירין מפני צובע וע"כ מערה הלבן לתוך האדום שאינו נראה כלל שהלבן נצבע מהאדום, וכן עיין כללים (צובע עמי' שליט), ילקוט יוסף (שבת ג' עמ' שע"ה), אבל עיין נשמת שבת (חלק ד' ס' רפ"ה) שכתב "אף שהבאנו למעלה משם כמה פוסקים שכתבו ליעץ תמיד בשעה שמוזג יין ומשקה שמקודם ישום בכוס המשקה הצבוע ואח"כ יוסיף עליו היין הלבן או המים, נראה לפי ההסבר שכתבנו למעלה דבאמת צובע ממש אין נפק"מ מה שמקדים, ולא מהני עצה זו רק כשבאמת אינו מכון לשם צביעה", וע"ע בענין זה בשבט הלוי (ח"י סי' נ"ו), חשוקי חמד (פסחים דף ק"ח ע"ב), קובץ אור ישראל (חלק ז' עמ' קצ"ה, וחלק ח' עמ' צ"ב, חלק נ"א עמ' פ"א), קובץ זרע יעקב (חלק כ"א עמ' רע"ג) (111) וכן עיין אז נדברו (חלק ב' ס' ל') שכתב "אין שום איסור בשיזוף בשמש בין איש בין אשה שהרי אין הכוונה לצביעה ואין דרך צביעה בכך", וכן עיין עמק הלכה (חלק א' ס' כ"ג), שמירת שבת כהלכתה (פרק י"ח הערה ע'), ר' נסים קרליץ שליט"א (תורת המלאכות חלק ג' עמ' קע"ה), ר' דוד פיינשטיין שליט"א (קונטרס יד דוד עמ' 63), וכן עיין תשובה 72 מר' נבנצל שליט"א, אבל עיין במנחת יצחק (חלק ה' ס' ל"ב אות ב') שכתב בסוף "וא"כ בודאי גם מה דמניח עצמו כנגד השמש ליפות עצמו ג"כ הוי משום כל אלה, ומה דהוא אינו עושה כלום, ל"מ להיתרא, דהרי גם בטובל במקוה, אינו עושה רק מה שהולך לטבול, וכמו כן הכא, מה דמניח עצמי כנגד השמש, זה בעצמי הוי מעשה", וכן סבר החלקת יעקב (אור"ח ס' קני"א), מחזה אליהו (ס' ס"ה אות כ"ד), ור' בעלסקי זצ"ל (vol5-3 hallachiely speaking הערה 47), וע"ע בענין זה ביבקש תורה (חלק ה' ס' י"ב ענף ב')

112) אבל עיין בארחות שבת (חלק א' פרק ה' סוף הע' כ"ז), שכתב "ולכאורה כיון שישנם ראשונים הסוברים דחשיבי גידו"ק, וכלשון הגמ' ברכות הנ"ל [והם תוסי' עירובין כ"ז, ר"ח עירובין כ"ח, רש"י ב"ק נד, ועוד] לכן יש להחמיר בהן כגידו"ק", וע"ע בענין זה בר"ש איידער זצ"ל (ספר הלכות שבת פרק י"ב הערה י"ט, פרק ו' הערה ט"ו, פרק ז' הערה ז', פרק ח' הערה ח') (113) וכן עיין שמירת שבת כהלכתה (פרק ו' סעיף י"א) שכתב "אוכלין שמכניסין אותם מחומר טחון, כגון לחם, מצה וביסקוויטים מותר לחזור ולפוררם בשבת בכלי שאינו מיוחד לכך", וכתב עוד "והוא הדין לגבי שוקולדה", וכן סבר כללים (טוחן עמ' ס"ג, עמ' שכ"ט), הלכות שבת בשבת (פרק י"ב סעיף ח'), ובמנחת איש (פרק ג' סעי' ט"ז, ח"ב ס' ח' ס"ק ל"ג), אבל עיין בארחות שבת (חלק א' פרק ה' אות כ"א, ובהערה מ') שכתב "נראה דבשוקולד הרי זה כבטלה הטחינה הקודמת, שהרי השוקולד ניתן וחוזר והתגבש ואינו דומה לעיסה שנאפתה"

114) וכן עיין תשובה 76 מר' נבנצל שליט"א, אבל השמירת שבת כתב לי "מותר ואין בזה משום הכנה"

115) וכן עיין תשובה 77 מר' נבנצל שליט"א.

116) וכן עיין קנין תורה (חלק ב' ס' קט"ו אות ב' ס"ק ב' ד"ה ולא) שכתב "וכ"ה במחש"ק סוסי" תרפ"ח דלהביא המגילה בש"ק לצורך מוצ"ש יש

(119) שאלה (י' סיון תשס"ו) : האם מותר להביא סידור למקומו קודם מעריב של מוצ"ש, או שזה נקרא הכנה משבת לחול?
תשובה: אין לעשות

למסור כרטיס הזמנה לחתונה

(120) שאלה (י"א חשון תשס"ז) : האם מותר בשבת למסור כרטיס הזמנה לחתונה או שיש בזה איסור של הכנה?
תשובה: אין לעשות כן¹¹⁷

רחיצה בשבת (ס' שכ"ו)

גדר של פושרין

(121) שאלה (כ"ט אדר תשס"ו) : בס' שכ"ו המשנה ברורה ס"ק ז' אומר שרק מותר ללכת למקוה של פושרין, מה השיעור של פושרין?
תשובה: אין יס"ב¹¹⁸

רפואה בשבת (ס' שכ"ח - ש"ל)

גלידי מכה

(122) שאלה (ח' שבט תשס"ו) : המחבר בס' שכ"ח סעיף כ"ב אומר שמעבירין גלידי המכה, וקשה לי למה זה לא הוי בכלל גוזז כמו יבלת, שכתב המשנה ברורה בס' ש"מ ס"ק ו' "יבשה דעומדת להתפרך לבסוף מעצמה, אפילו הכי אסור"?
תשובה: הוא מלאכה שאצ"ל ומשום צערא לא גזרו רבנן¹¹⁹

(123) שאלה (כ"ד אייר תשס"ו) : הרב כתב לי בנוגע ס' שכ"ח סעיף כ"ב שהמחבר אומר שמעבירין גלידי המכה, שלא הוי בכלל גוזז משום "מלאכה שאצ"ל ומשום צערא לא גזרו רבנן", וק"ק לי משום שמקורו של המחבר הוי גמ' בשבת נ"ג ע"ב, והגמ' אומרת במפורש שהוי משום תענוג ולא משום צער, (וכן גירסת המשנה ברורה בס"ק ע"ב דליכא צערא אלא תענוג בעלמא), אם כן מה החילוק שיכול להעביר גלידי מכה ואינו עובר משום גוזז כמו שמצינו ביבלת במשנה ברורה ס' ש"מ ס"ק ו'?
תשובה: אינו צער כזה שיתירו בבהמה אבל יש קצת צער ומפריע

לאסור מטעם הכנה לחול וכן בשבת לעת ערב סידור תפילה לצורך מוצ"ש אם לא דראוי לקרות בו מעט מבעי"י, וכן סבר באר משה (ספר פסקי הלכות עמ' קל"ז), נשמת שבת (חלק ד' ס' ש"פ), אבל עיין בתורת שבת (ס' ש"ח ס"ק ח') שכתב "כיון שמותר לטלטל כתבי קודש שלא לצורך כלל, מכש"כ שמותר לטלטלה לדבר מצוה לקרות בה, וההבאה לבהכ"נ לא מקרי הכנה, דאלת"ה יהיה אסור להביא תפלה לבהכ"נ אם אינו רוצה להתפלל בה רק ויתן לך, או להביא לבהכ"נ ספר שקורין בו ספירת העומר", ועיין מגילת ספר (ס' פ"ז אות ג') שכתב "יש להתיר דהיות ואם לא יטלנו עכשיו יש חשש שלא ימצא אח"כ סידור יש להחשיבו כהצלה מהפסד שומתרי", וכן עיין ילקוט יוסף (שבת חלק ב' עמ' רכ"ו), וע"ע בענין זה באגרות משה (או"ח חלק ד' ס' ע' אות ב').

(117) עיין ר' אלישיב זצ"ל (פסקי הלכות או"ח אות קכ"ד, אשרי האיש ח"ב פרק ל"ד סעי' ט"ו) שסבר "מותר לחלק הזמנות בשבת, כי המקבל נהנה בשעת מעשה ששולחין לו", וכן עיין עליו לשבח (דברים חלק א' תשובה ו'), ורבבות אפרים (ח"ח ס' קפ"ה אות א'), "האם כשיש לו שמחה בימות החול, ורואה אנשים בשבת ויום טוב היכול להזמין אותם שיבואו או לא, ומסתברא דיכול משום דיש בזה שמחה למזמין, וזה לא טירחא או עבודה בשבת או יום טוב", אבל עיין תשובה 78 מר' נבנצל שליט"א שחולק.

(118) עיין ערוך השולחן (או"ח ס' שכ"ו סעיף ג') שכתב "ונלע"ד דכל שנקרא חס בפי העולם אסור", וכן עיין אגרות משה (או"ח ח"ד ס' יע"ד רחיצה אות א') שכתב "אם הוא פחות ממדת החוס שדרך סתם בני"א לרחוץ בחול יש להתיר, ואף אם אחד יכול לסבול יותר חוס אסור דבטלה דעתו", ועיין חוט שני (נדה עמ' רס"ז) שכתב "ונראה דגדר פושרין הוא, דאין בני אדם נהנים מחמימות המים", וכן עיין תשובה 81 מר' נבנצל שליט"א, ועיין בבית עולם (רחיצה בשבת אות י"ד, ועיין אז נדברו (חלק ב' ס' ל"ה) שכתב "ושיעור פושרין היא חמימות מעט מאד עד שהגוף מרגיש קצת קרירות".

(119) עיין קצות השולחן (ס' קל"ו ס"ק כ"ב) שכתב "ונראה דהא דאין בזה איסור תולש לפי שהגלד אע"פ שמדובק בבשר סופו ליפול מאליו", ועיין חוט שני (חלק ב' עמ' ר"ה אות ט') שכתב "הא דמותר להסיר גלידי המכה בשבת היינו משום שאין להם שייכות עם הגוף אלא הם דבר חיצוני על כן אין בהסרתם משום גוזז", וע"ע בענין זה עיין אשל אברהם (בוטשאטש ס' שכ"ח סעי' ל"א, ס' קס"א סעיף ב'), שבת הקהתי (חלק ב' ס' קנ"ו), שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ה הע' ע"ח), ארחות שבת (חלק ב' פרק כ' אות ק"צ, ובהערה שם).

קרח ע"ג מכה

(124) שאלה (ט' כסלו תשס"ז) : האם מותר בזה"ל ליתן קרח ע"ג מכה בשבת?
תשובה: צ"ע¹²⁰

עזר לאשה בשעת הלידה

(125) שאלה (כ"ט אדר תשס"ו) : האם מותר בשבת לטלפן לתומכת לידה בשעת הלידה לסייע לה למעט היסורין והצער?
תשובה: אם זה חשש פקו"נ¹²¹

לפנות האוצר (ס' של"ג)**אם יכול לעשות מערב שבת**

(126) שאלה (ד' חשוון תשס"ז) : במחבר בס' של"ג סעיף א' כתב שמותר לפנות ה' קופות לדבר מצוה, האם עדיין יש היתר באופן שיכול לעשותו מערב שבת?
תשובה: אם יכול ראוי להכין מע"ש¹²²

ט"ו סאה בבת אחת

(127) שאלה (ח' חשוון תשס"ז) : בענין איסור של מפנין בשבת שיש היתר במקום מצוה של ד' וה' קופות, האם צריך לקחת דוקא ד' קופות ד' פעמים, או שיכול לקחת שיעור ד' קופות בפעם אחת?
תשובה: לכאן מותר אפי' ד' בב"א וצ"ע¹²³

האם מצטרף יום ולילה

(128) שאלה (ד' חשוון תשס"ז) : מותר לאדם אחד לפנות ה' קופות בשבת, האם ליל שבת ויום שבת מצטרף לשיעור אחד, או יכול לפנות ה' קופות בלילה ועוד ה' קופות ביום?
תשובה: אם זה מקרה אחר ואורחים חדשים אינו שייך לראשון

(120) עיין באר משה (ח"א ס' ל"ג אות י"ח) שכתב "רופא צוה להניח על הנפוחות בקבוק מלא עם קרח, והתרת מכה מה שכתבתי (לעיל אות י"א) שכל שהרפואה אינו ע"י סמנים כללי, וכן פסק רש"י א"א זצ"ל (שולחן שלמה ס' שכ"ח אות ל"ז), ארחות שבת (חלק ב' פרק כ' אות קצ"ה), ל"ט מלאכות (ריביאט, עמ' 484), אבל עיין קיצור הלכות שבת (ס' מ"ד אות י"ג) שכתב "לפניך (בזמנינו), מי שנגף גופו, וחושש שיעשה שם איזה נפוח, אסור לשפוך על אותו מקום הרבה מים קרים, אף שבעצם נתינת המים נעשית רק רפואה שאין לה שייכות לשחיית סממנים, מכל מקום כיון שאחרים כשניגפים נותנים על אותו מקום סממנים, כבר נכלל בגזירת חז"ל של עסק ברפואות בשבת", ועיין נשמת שבת (חלק ה' ס' שס"ז) שכתב "מיהו כהיום כבר יש תרופה גם על זה, וא"כ שוב יש לאסור אף באופן טבעי, אבל שמעתי משם בעל אז נדברו שליט"א דמ"מ היות שבלא"ה בזמנינו אין הדרך לשחוק סממנים לעשות ממנו רפואות אלא שאמרינן שגזירה ראשונה לא בטלה (דכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו) עכ"פ באותן המיחושים שבימי חז"ל לא היתה תרופה על כך וממילא דלא גזרו עלה אז באופן טבעי, שוב גם היום אין לגזור עליה, והוא סברא נאה", ועי"ע בענין זה בחיי אדם (כלל ס"ט סעיף ה'), משנה ברורה (ס' שכ"ח ס"ק קמ"ד), חוט שני (ח"ד עמ' רכ"ד ד"ה במקום), קובץ זרע יעקב (חלק כ"ו עמ' של"ו)

(121) עיין ר' אלישיב זצ"ל (מלכים אמניך פרק ה' הע' ל"ה) שסבר "כשהמתיחות והפחד של היולדת מוצדק, והיולדת דורשת מפורשות שהבעל וגם המסייעת יסעו עמה, הדעת נוטה להקל לטלפן למסייעת ושטעס ברכב וגם מחוץ ל"ב מילין, אך לכתחילה מצוה לדבר על לב היולדת העבריה שתעשה כאמותינו שבטרים תבא אליהם המיילדת וילדו ע"י תפלה וראויה השבת שתגן", ועיין יד ליוולדת (פרק ד' סעיף ו'), נטעי גבריאל (קובץ אור ישראל חוברת מ"ג עמ' ע"ב, חוברת מ"ד עמ' צ"ח, חוברת מ"ה עמ' קכ"ז), הגר"י ניימאן (קובץ אור ישראל חוברת מ"ג עמ' ע"ט, חוברת מ"ה עמ' קכ"ו), הגר"י ווייס שליט"א (קובץ אור ישראל חוברת מ"ד עמ' צ"ב), ר"י יפה שליט"א (קובץ אור ישראל חוברת מ"ד עמ' צ"ד), והשמירת שבת כתב לי "ובדבר שאלתך לגבי חילול שבת למסייעת בלידה. כל דבר שנעשה לצורך יתובי דעתא של היולדת שרי", ור' יצחק זילברשטיין שליט"א כתב לי "מותר, שהרי היא חולה מסוכנת והדבר מסייע לה. והדבר דומה לנאמר בשו"ע סימן שכ"ח ס"ד : עושין לו כל שרגילים לעשות לו בחול", ועיין תורת היולדת (פרק ז' הערה ד'), ועיין תשובה 85 מר' נבנצל שליט"א

(122) וכן עיין מור וקציעה (ס' של"ג) שכתב "אם היה שהות לפנות מבע"י, לא הותר להתחיל לפנות כלל", ועיין מקור חיים (ס' ש"ח סעי' ב'), שכתב "לא ימתין בכונה בכ"ה על שבת ויפנה אותה מע"ש, ס' חסידים תת"י, ובהגה ס"ס של"ג וכמה דוכתי אסרו טרחא בלי מלאכה ... ואפילו לפנות ספרים מחדר לחדר וכלי בית או מלבושים לארגז או מארגז לארגז", וכן פסק כף החיים (ס' של"ג ס"ק ו'), נשמת שבת (חלק ו' סימן נ' אות ד'), אבל עיין בריטב"א (שבת דף קכ"ו ע"ב) שכתב "והאי דקתני מפנין משמע אפי' שאיפשר לעשות מערב שבת כגון שבאו האורחים והתלמידים [בערב שבת]"

(123) עיין בנשמת שבת (חלק ו' סימן נ"ג) שכתב "ל"ע מי שיש לו הרבה בני בית והוא צריך להרבה בקבוקי סוד"ה במשך השבת אי מותר בליל שבת להוציא מן האוצר חבילה שלימה (באקס"ס בלע"ז) של הרבה בקבוקי סוד"ה, או"י צריך ליטול בנפרד בקבוק בקבוק לפי הצורך (אף שע"כ מרבה בטירחא), ולכאורה היוצא מן הנ"ל לאיסור, אבל כמודמני שהמנהג להקל וצ"ע"

מה נחשב דבר מצוה

(129) שאלה (ט"ו חשון תשס"ז) : המחבר בס' של"ג אומר שמותר לפנות לדבר מצוה, האם נכלל בזה כל מצות כמו סעודת שבת, או דוקא הכנסת אורחים או ביטול בית מדרש?
תשובה: **אולי**¹²⁴

מטה מתקפלת

(130) שאלה (כ"ב חשון תשס"ז) : מטה מתקפלת המאוחסנת במחסן, והוי יותר מט"ו סאה, ויש אורח, האם מותר לקחתה משם בשבת, או אסור משום נכלל במפנה האוצר?
תשובה: **אי"ז מפנה לאוצר**¹²⁵

(131) שאלה (ראש חודש כסלו תשס"ז) : הרב כתב לי שמותר לקחת מטה מתקפלת מן המחסן בשבת ש"א"י"ז מפנה לאוצר", ורצייתי לדעת מה החילוק בין זה לציור שהרמ"א בס' של"ג, שאסור להוריד חביות של יין מעגלה, והמג"א כתב על זה שאפילו לצורך אורחים אסור אם יש יותר מט"ו סאה?
תשובה: **אי"ז יותר מט"ו סאה**

(132) שאלה (ט' כסלו תשס"ז) : הרב כתב לי שמותר לקחת מטה מתקפלת ממחסן בשבת ואין איסור של מפנה האוצר, משום "אי"ז ט"ו סאה", אם יש מטה שהוא ט"ו סאה האם אסור לקחתה משם?
תשובה: **לא ע"ז גזר**

מעמר (ס' של"ה)**נתפזרו חפצים**

(133) שאלה (כ"ב טבת תשס"ז) : המחבר בסוף ס' של"ה כתב נתפזרו לו פירות בחצר" אסור ליתן לתוך סל, האם זה דוקא פירות וירקות, או ה"ה שאר דברים כמו כלים או בגדים?
תשובה: **יתכן דדוקא פירות**¹²⁶

זורע קוצר (ס' של"ו)**לפתוח תריס**

(134) שאלה (ח' חשון תשס"ז) : האם מותר לפתוח תריס כנגד עציץ עם זרעים (בזמן השמש זורחת) על מנת להכניס אויר לתוך הבית?
תשובה: **יתכן שיש מקום להקל**¹²⁷

124) עיין במשנה ברורה (ס' של"ג ס"ק י"י) שכתב "דמפני כבוד השבת הוא בכלל דבר מצוה", ועיין בחזו"א (ס' נ"א ס"ק י"ח ד"ה כתב) שכתב "עונג שבת לא גריעא מאורחין כדאמר שבת קי"ט א' עדיפת לן מינה", אבל עיין מנחת יצחק (חלק ד' ס' פ"ב אות ל"ח) שכתב "י"ל דכבוד אורחים, חשוב כאין לו מה לאכול, אבל בלא אורחים, דוקא כשאין לו מה לאכול"

125) וכן עיין תשובה 87-88 מר' נבנצל שליט"א, והשמירת שבת כתב לי "ובדבר שאלתך במטה מתקפלת במחסן האם יש גזירת אוצר, תשובה לא דלא דמי לאוצר שאין דרך ליטול ונשאר לאורך זמן ולכן אסור. משא"כ כלים השייכים לבית כדוגמת מיטה שנמצאים במחסן", ועיין נשמת שבת (ס' של"ג אות נ"ב), "שאלה - מהו לכמה בני אדם לפנות ביחד כלי או מטה הגדול יותר ממדת ט"ו סאין. תשובה גמורת לפי ערך האנשים דהיינו בכדי שיעור ט"ו סאין לכל אחד ואחד."

126) וכן עיין ארחות שבת (פרק י"ח סוף הע' קכ"ו) שכתב "ומשמע מסתימת הפוסקים שאיסור זה נאמר רק באיסוף פירות, אך אין איסור לאסוף דפים או צעצועים שנתפזרו", וכן פסק איל משולש (מעמר פרק ח' סעיף י"ג, פרק י' סעי' א' אות י', סעי' כ'), וכן עיין תשובה 89 מר' נבנצל שליט"א, ועי"ע בענין זה בחוט שני (חלק ב' עמ' נ"א), פסקי תשובות (ס' של"ה הערה 3) א

127) וכן פסק הר צבי (או"ח ס' קל"ג) שכתב "בני"ד בכה"ג שאינו מתכוין אעפ"י שהוא פסיק רישא יש לצרף בזה מה שכתב באבני נזר (או"ח סימן קצ"ד) דלא מהני פסיק רישא לחשוב גרמא כמעשה", יחזה דעת (חלק ה' ס' כ"ט), וכעין זה עיין שרגא המאיר (חלק ח' ס' י"ב) שכתב "כיון שפתיחת החלון או הדלת אינו דרך זריעה, ולא גזרו רבנן פתיחת החלון בשבת בשאינו מכוין לגידול זרעים", וכן סבר להלכה החוט שני (חלק א' עמ' פ"ח), שערים מצויינים בהלכה (ס' פ' ס"ק כ"ט), ארחות שבת (פרק י"ח אות ל'), קיצור הלכות שבת (ס' ו' אות א'), אבל עיין בשביתת השבת (זורע אות י') שכתב "מי שיש לו עציץ הזורע בחלון אסור לפתוח או לנעול החלון או לפרוס סדין אם יש בזה תועלת להצמחים להגן מן הקור או להסיר המסך כדי שתזרח עליהם השמש או שירדו עליהם גשמים", וכן עיין ברית עולם (זורע ס"ק ז'), ונשמת שבת (חלק ו' ס' רכ"ג), ועי"ע בענין זה במחזה אברהם (חלק א' ס' נ"ב)

אבוקדו קשה

135) שאלה (י"א חשון תשס"ז) : האם מותר בשבת להניח אבוקדו קשה שראוי לאכילה (בשעת הדחק) בתוך החמה ע"מ שיתרכך בחמה?
תשובה: **אם לאכלו בשבת לכאו' מותר**

לטלטל אגרטל פרחים

136) שאלה (י"א חשון תשס"ז) : האם מותר לטלטל בשבת עציץ שיש בתוכו פרחים במים?
תשובה: **שמעתי שהחזו"א ז"ל אסר¹²⁸**

חופר גומא

137) שאלה (ט"ו חשון תשס"ז) : האם חופר גומא בקרקע שאינו ראוי לזריעה, האם עובר בזה איסור דרבנן של חרישה או שזה מותר?
תשובה: **אסור**

גזירת חרישה (ס' של"ז)**מטאטא מיוחד לשבת**

138) שאלה (כ"ה אדר תשס"ז) : לפי שיטת הביאור הלכה בס' של"ז שאם כל העיר מרוצף מותר לכבד הבית, האם יש עדיין חסרון של עובדא דחול וצריך מטאטא מיוחד לשבת?
תשובה: **לא נהגו¹²⁹**

להדיח השיש

139) שאלה (כ"ה אדר תשס"ז) : לפי המחבר בס' של"ז סעיף ג' שאין מדיחין קרקע, האם מותר להדיח את השיש או שזה אסור משום מחובר לקרקע?
תשובה: **אסור¹³⁰**

משחקים בשבת (ס' של"ח, של"ט)**צפצף בפיו**

140) שאלה (י"א אב תשס"ו) : הרמ"א (בס' של"ח סעיף א') כתב שמותר לצפצף בפיו משום דלא עביד מעשה, האם מותר לשים אצבע בפה ולצפצף או שזה נקרא מעשה ואסור?
תשובה: **אולי¹³¹**

128) וכן עיין ר' אלישיב זצ"ל (שלמי יהודה פרק ג' הערה ס"ז) שסבר "שיתכן שבנדנד המים נגרם גידול", וכעין זה עיין בברית עולם (הקוצר סוף אות ט"ז) שכתב "בעצין עם מים שיש בו פרחים הנפתחים צ"ע אם מותר בטלטול דנדנד המים גורם בגידול", אבל עיין באור לציון (חלק ב' פרק כ"ו אות ט') שכתב "אגרטל עם פרחים חיים שאינם יונקים מן הקרקע, אף שיש באגרטל מים, מותר לטלטלם בשבת בכל אופן", וכן פסק שמירת שבת כהלכתה (פרק כ"ו אות כ"ה), ר' צבי ובר שליט"א (לוח המוקצה ערך אגרטל - אם פרחים ומים בהערה), וכן עיין תשובה 92 מר' נבנצל שליט"א, ור' יצחק זילברשטיין שליט"א כתב לי "אגרטל עם פרחים אינו מוקצה ומותר בטלטול. ודוקא בפרחים שכבר נפתחו, אבל אם הפרחים עדיין לא נפתחו, אסור לטלטלם, כמבואר בשו"ע סימן של"ו סעיף י"א", וע"ע בענין זה באגרות משה (ספר טלטולי שבת עמ' 86), רבבות אפרים (חלק א' סי' רנ"ח), נשמת שבת (חלק ו' סי' רמ"ג), אור חדש (סיון תשנ"ג)

129) וכן עיין נשמת שבת (חלק ו' סי' רצ"ג) שכתב "מנהג העולם להקל לכבד במכבדות שמשמשין בו בכל ימות השבוע, ולא מצרכין לייחד מכבדות מיוחדת לשבת, ומנהג ישראל תורה הוא", וכן פסק האגרות משה (ספר הלכות שבת, חורש הערה קט"ו), אבל עיין ר' אלישיב זצ"ל (דרור יקרא עמ' רע"ב, ועמ' של"ה, שלמי יהודה פרק ט' הע' י"ח) שסבר "צריך מטאטא מיוחד לשבת בצורה שונה ממטאטא רגיל, כדי שלא יהא בזה משום עובדין דחול", וכן עיין תשובה 93 מר' נבנצל שליט"א

130) וכן עיין תשובה 94 מר' נבנצל שליט"א, אבל עיין מגילת ספר (ס' י"ג אות ה') שכתב "ובהדחת בית הכסא ודאי נראה שאין זו ההדחה שגזרו עליה כיון שאין זו קרקע ממש ולא שייך לומר על זה דקרקע בקרקע מיחלף", וכן סבר ר' נסים קרליץ שליט"א (ארחות שבת פרק י"ח הע' פ'), שמירת שבת כהלכתה (פרק י"ב סעיף מ'), ועיין פרק כ"ג סעיף ט"ו), וע"ע בענין זה במנחת יצחק (חלק ה' סי' ע"ה אות ב'), ארחות שבת (פרק י"ח הע' פ')

131) עיין בערוך השולחן (ס' של"ח אות ז') שכתב "נ"ל דהפירוש כן הוא דבצפצוף הזה רגילין להשים אצבעו לתוך פיו בין השפתים והשיניים וע"י כן יוצא הקול כצפור וזהו הרבנות דאע"ג דביד אסור כמ"ש הרמב"ם דאסור להכות באצבע וכו' כמ"ש בסעיף א' מ"מ הכא שרי כיון דבידו אינו עושה מעשה שיר ושירתו היא בפיו והיד אינו אלא כדי שהצפצוף בפה יפה לכן מותר", וכן עיין תשובה 95 מר' נבנצל שליט"א, אבל עיין במשנה הלכות (חלק ד' סי' נ"ב) שכתב "הצפצוף בא ע"י נשיקת שפתים זה בזה מ"מ לא מקרי זה מעשה אבל היכי דעביד מעשה ודאי אסור", וכן עיין בנשמת שבת (חלק ו' סי' שס"ב), ועיין בבאר משה (חלק ח' סי' קמ"ב) שכתב "שריקה לעצמה בפה התיר הרמ"א ס' של"ח סי"א ע"ש והגם שאנו נוהגים חומרא לצפצף בפה בשבת"

משחק בכסף מדומה

141) שאלה (ב' אב תשס"ו) : בשבת האם מותר לשחק במשחק שמשחקין בו בכסף מדומה?
תשובה: אין ראוי¹³²

לטפח ברגליו בכלב שנובח

142) שאלה (י"א אב תשס"ו) : בשבת אם יש כלב שמתקרב אליו ונובח האם מותר לספוק כף אל כף או לטפח ברגליו או אסור כמו שכתב המחבר (ס' של"ח סעיף ד'), "גזרה שמא יטול צרור ויזרק להם"?
תשובה: צ"ע¹³³

ילדים לשחק בחול

143) שאלה (י"א חשון תשס"ז) : האם מותר בשבת לילדים לשחק בתוך חול הדק ויבש שהוכן לזה מבעוד יום?
תשובה: אין ראוי¹³⁴

מנעלים של קטנים

144) שאלה (כ"ב אב תשס"ו) : בשבת האם מותר להלביש לקטן מנעלים שיש עליו פעמונים המשמיעים קול כשהולכין עמם?
תשובה: לא¹³⁵

ריקוד בשבת

145) שאלה (כ"ב אב תשס"ו) : המחבר (בס' של"ח סעיף ג') כתב שאסור לרקוד בשבת, האם נכלל בזה הליכה במחול סביב אם שירות ותשבחות?
תשובה: המנהג להקל¹³⁶

גוזז (ס' ש"מ)**קשקשים**

146) שאלה (כ"ב כסלו תשס"ו) : קשקשים יבשים שעל הבשר בין השערות ועדיין מחוברים האם יש איסור גוזז עליהם בשבת?
תשובה: יש ליזהר¹³⁷

132) וכן עיין ביסודי ישרון (מערכת ל"ט מלאכות חלק ב' עמ' 53) שכתב "אינם לפי רוח השבת ולפי רוח התורה", וכעין זה עיין בשמירת שבת כהלכתה (פרק ט"ז אות ל"ב) שכתב "טוב להימנע", וכן עיין בנשמת שבת (חלק ו' ס' תכ"א), ועיין חוט שני (חלק ג' עמ' קמ"ו) שכתב "דאם יש במשחקי ילדים כעין עובדין דחול אין לשחק בהם בשבת, וכן אין לשחק במשחקים שיש בהם ענינים של מקח וממכר", וכן כתב קיצור הלכות השבת (ס' ל"ז סעיף כ"ב אות י"א), וכעין זה כתב לי השבט הקהתי שליט"א וז"ל "אסור דהוי כמקח וממכר ואסור משום מציא חפצך", וכן סבר ר' בעלסקי זצ"ל (halachically speaking vol 3 issue 15) הערה 73, אבל עיין אור לציון (חלק ב' פרק מ"ב הערה ה') שכתב "מותר לבנות לשחק במשחק מונופול בשבת, אף שיש בו כעין שטרות כסף, כיון שאין השטרות אלא למשחק בעלמא, ואינם מוקצה לילדים, ומותר לשחק בהם בשבת", וכן סבר רש"י זצ"ל (שמירת שבת כהלכתה פרק ט"ז הערה פ"ד, שולחן שלמה ס' של"ח הערה ח'), רח"פ שיינברג זצ"ל (לחנינוך בהלכה עמ' 139), ועיין בבאר משה (חלק ו' ס' ק', ועיין שם ס' כ"ו) שכתב "מעות מנייר אין לאסור אבל בכסף מטבעות מדומה יש למחות בידים", ועי"ע בענין זה בתורת שבת (ס' ש"ח ס"ק ס"א), ותשובה 96 מר' נבנצל שליט"א

133) עיין עלינו לשבח (ויקרא תשובה מ') בענין אם יש היתר לזרוק אבן

134) עיין חוט שני (חלק ג' עמ' קמ"ב) שכתב "ארגז חול שייחדוהו למשחק הילדים, נראה דהוי מוקצה כיון שלפעמים מצוי שם משחקים שאסורים לעשותן בחול בשבת, ולכן אין זה שימוש של היתר בשבת", וכן עיין ר' אלישיב זצ"ל (שלמי יהודה פרק ה' הערה י"ט) שסבר "אסור לשחק בו משום עשיית גומות כדאיתא שאסור להוציא ירק מן האדמה ורק אם זה כמו אפר מותר", וכן עיין ר' צבי ובר שליט"א (לוח המוקצה ברשימת משחקים ערך ארגז חול בהערה), מגילת ספר (ס' י"ג אות ח'), אבל עיין באר משה (חלק ו' ס' ל"א) שכתב "שרי לשחוק בחול דק שהזמינו מער"ש לצורך זה שישחקו עמו התינוקות", וכן פסק שבט הלוי (חלק ט' ס' ע"ח), שמירת שבת כהלכתה (פרק ט"ז אות ד'), ר' בעלסקי זצ"ל (Halachically Speaking vol 3 issue 58) הערה 58, ר"ע יוסף זצ"ל (ילקוט יוסף שבת חלק ב' עמ' שס"ו), ארחות שבת (פרק י"ח אות ל"ח)

135) וכן עיין נשמת שבת (חלק ו' ס' שמ"ו), אבל עיין באר משה (חלק ה' ס' פ"ד, וחלק ו' ס' פ"ו) שכתב "שרי דעיקר הכוונה להלביש מנעלים כאלו כדי שהילד ישמע קול הצלצול שהוא קול של מה בכך לגבי גדולי", וכן סבר רש"י זצ"ל (מבקשי תורה גליון י"ד עמ' קמ"ז, ס' קל"ט), ילקוט יוסף (שבת חלק ה' עמ' ע"ו)

136) וכן עיין יחיה דעת (חלק ב' בהערה סוף ס' נ"ח) שכתב "נראה שהליכה במחול סביב עם שירות ותשבחות, אין זה בכלל ריקוד שאסורו חז"ל, שהרי מבואר בירושלמי (בניצה פרק ה' הלכה ב'), שהרקידה שאסורו חז"ל הוא באופן שעוקר רגלו אחת ומניח אחת", וכן סבר דבר יהושע (חלק ב' ס' מ"ב אות ד'), נשמת שבת (חלק ו' ס' ת"ס), אבל עיין תשובה 97 מר' נבנצל שליט"א, ועי"ע בענין זה בתורת שבת (ס' שלי"ט ס"ק ב'), אבני ישפה (חלק ב' ס' ל"ח)

137) וכן עיין בשמירת שבת כהלכתה (פרק י"ד סעיף מ"ג, ועיין אהל שרה חלק ב' פרק ד' סעיף י"א אות ד') שכתב "יזהר לא להוריד קשקשים כאלה שעדיין מחוברים לגוף האדם", וכן עיין חוט שני (חלק ב' עמ' ר"ה) [עיין בספר תורת המלאכות גוזז ס"ק כ"ג * ד"ה אמנם, שמביא בשם ר' נסים קרליץ להתיר וצ"ע], כללים (גוזז עמ' נ"ב אות ד'), אבל עיין בנשמת שבת (חלק ז' ס' כ"ח) שכתב "עצם הסרת הקשקשים שהוא עור שנתייבש

חינוך (ס' שמ"ג)

שביתת בנו עד איזה גיל

147) שאלה (ט"ו אלול תשס"ו) : עד איזה גיל יש דין שביתת בנו בשבת?
תשובה: עד גיל בר מצוה¹³⁸

כהן מעוברת בזמן הזה

148) שאלה (י"א תשרי תשס"ח) : במשנה ברורה (ס' שמ"ג ס"ק ג') כתב שאשת כהן מעוברת מותרת ליכנס באהל המת משום ס"ס, היום שאפשר לברר בקל (ע"י אולטרסאונד) האם צריך לברר?
תשובה: א"צ¹³⁹

149) שאלה (כ"ח חשוון תשס"ח) : הרב כתב לי שאשת כהן מעוברת "אינו צריך" לבדוק באולטרסאונד לברר אם הוא זכר, אם כבר עשו אולטרסאונד, האם חייבים לשאול הרופא אם העובר זכר?
תשובה: אין חייב¹⁴⁰

לומר לקטן לעשות פסיק רישא

150) שאלה (כ"ט תשרי תשס"ח) : האם מותר לומר לקטן לעשות מלאכה ע"י פסיק רישא בשבת?
תשובה: מלאכה דארייתא לא יאמר¹⁴¹

נראה דאין בזה משום איסור מלאכת גוזז או עוקר דבר מגידולו, דהרי כבר נתייבשו לגמרי ופסק חיותיה וכתלושין ועומדין הן, וע"ע בענין זה באגורה באהלך (חלק א' ס' נ"ח אות ב'), שיעורי שבט הלוי (נדה עמ' שלי"ג), אמנם עיין נשמת שבת (סי' ש"מ אות כ"ח ד"ה ועצם), שכתב "ועצם הסרת הקשקשים שהוא עור שנתייבש נראה דאין בזה משום איסור מלאכת גוזז או עוקר דבר מגידולו, דהרי כבר נתייבשו לגמרי ופסק חיותיה וכתלושין ועומדין הן (שאין הדרך כלל להסיר קשקשים שלא נתייבשו עדיין לגמרי), אלא שעדיין יש לדון ...".

138) וכן עיין בשאלת רב (חלק ב' פרק כ"ג אות י"ב) בשם הרב, וכן עיין תשובה 99 מר' נבנצל שליט"א, וע"ע בענין זה במקור חיים (קיצור הלכות ס' רס"ג סעיף י"ז), תשובות והנהגות (חלק ג' ס' פ"ב, חלק ד' ס' קי"ח ד"ה ודע).

139) וכן עיין חוט שני (שבת ח"א עמ' רי"ד) שכתב "ונראה דבזמנינו שאפשר לברר ע"י צילום אם העובר זכר או נקבה אין מחוייבים לברר זאת ומותר ליכנס באהל המת ושפיר חשיב ספק ספיקא, (ועיין בשו"ת נו"ב ותי' רע"א הובאו בפתחי תשובה [יו"ד ס' קי"י ס"ק ל"ה] דאם אחר הבירור לא יתברר אלא ספק אחד והספק השני אי אפשר לברר בזה אין צריך לברר", וכן עיין משנה הלכות (חלק ט"ז ס' קי"ד, עמ' שלי"ח, ועיין חלק י"א ס' שיי"ד), שבט הלוי (חלק ו' ס' קע"ה אות א', ועיין חלק ב' ס' ר"ה), שבט הקהתי (חלק א' ס' שיי"ז), ר' אליהו שלזינגר שליט"א (קובץ בית הלל חלק כ"ז עמ' מ"ו) [ועיין מכתב ו' אות א' מהרב שלזינגר שליט"א], ר"י זילברשטיין שליט"א (תורת היולדת פרק נ"ז הע' ב', קדושת השבת חשמל בשבת עמ' י"ח ד"ה ועפ"י) [ושאלתי להרב זילברשטיין שליט"א "שאלה : "ראיתי בספר תורת היולדת (פרק נ"ז הערה ב') בענין אשת כהן שאינה חייבת לבדק באולטרסאונד כדי לדעת שהעובר זכר, האם ה"ה אם כבר לקח אולטרסאונד אין צריך לשאול הרופא אם העובר זכר, או זה ספק שאפשר לברר בקל וצריך לברר". תשובה : "אם כבר עשו את האולטרסאונד יש לשאול את הרופא אם זה זכר כי בקל ניתן לברר", וכן עיין ועיין מכתב (ג' ענף ב') מהאבני ישפה, אבל עיין ר' אלישיב זצ"ל (מוריה שנה כ"א גליון ה' עמ' צ"ג) שכתב "שפשוט שראוי שאשת כהן תברר ע"י אולטרא-סאונד, כשקרבו ימיה ללדת, אם מעוברת בזכר או בנקיבה לפני שנכנסת לאוהל המת, ואם מתברר שעוברת זכר, להעדיף להיכנס ללדת בבית חולים איפה ששומרים על דיני טומאת כהן", וכן עיין שמירת שבת (שם), וע"ע בענין זה באבן ישראל (ח"ח ס' ע"ז), רז"נ גולדברג שליט"א (עטרת שלמה ח"ג עמ' ל"ג, עמ' ל"ט אות י"ב), שכתב "שכל שבדעתה ליבדק אלא נמנעת מכך כדי שתוכל ליכנס לילד שם זה אסור, אבל בשאין בדעתה ליבדק נראה שיש להקל בשעת הדחק כל שיש צורך גדול לילד שם, שאינה חייבת ליבדק, שיש לדמותו לכל ביטול ברוב שאין חייב לילך ולבדוק במעבדה לדעת ולהכיר האיסור, זולת אם בקל ניתן לדעת כמו לשפוך מים קרים בתבשיל שנפל בו חלב ויש ששים", רש"י כהן שליט"א (עטרת שלמה ח"ג עמ' רל"ט אות ד'), תפילה למשה (ח"ג ס' ל"ט), רבבות אפרים (ח"ח ס' נ"ג), אסיא (קובץ ס"א עמ' פ"ב), ותשובה 102 מר' נבנצל שליט"א.

140) וכן עיין שבט הלוי (חלק ו' ס' קע"ה אות א', ועיין חלק ב' ס' ר"ה), אבל עיין חוט שני (שבת ח"א עמ' רי"ד) שכתב "ואמנם אם כבר האשה יודעת שהעובר זכר, אסור ליכנס באהל המת", וכן עיין משנה הלכות (חלק ט"ז ס' קי"ד, עמ' שלי"ח, ועיין חלק י"א ס' שיי"ד), שבט הקהתי (חלק א' ס' שיי"ז), ועיין הערה לפני זה.

141) עיין רח"פ שיינברג זצ"ל (עם התורה מהדורא ב' חוברת י"ב עמ' רמ"ד) שכתב "ולדינא נלע"ד דמדמפורש בתוס' ביומא ועוד דפ"ר חייב בתורת מתכין ודכן מסתבר, לכן מדיש קטנים שאין בהם הכרת וכוונת תוצאות צדדיות מפעולותיהם, לכאורה יש מקום לסמוך להקל להגיד אליהם במפורש לעשות פעולות שכרוכות בהם מלאכות דארייתא בפסיק רישא, כשיש פעולה הכוללת שתי תוצאות, והאחת היתר גמור, והשנייה איסור מלאכה דארייתא, והקטן עסוק לדעתו בההיתר ואיננו יודע או מכין להאסורה כלל", וע"ע בענין זה במלכים אמנך (פ"א סוף הע' י'), נשמת שבת (חלק ו' ס' רע"ב, חינוך לישראל פרק ה' סעיף י"ז), קובץ קול התורה (חלק ס"ד עמ' קצ"ו), ועיין תשובה 103 מר' נבנצל שליט"א.

הג' הרב אביגדר נבנצל שליט"א

הנהגות ערב שבת

טעימה בערב שבת

(1) שאלה (כ' אדר תשס"ו) : בנוגע ערב שבת בס' ר"נ המשנה ברורה (ס"ק ב') כתב שמצוה לטעום מכל תבשיל בערב שבת ורציתי לדעת הגדרים בזה, אם זה נוגע בזמן הזה, ואם מתארח אצל אחרים האם עדיין יש חיוב?

תשובה: המצוה לטעום היא על מי שבידו להחליט אם צריך להוסיף מלח, או שמן, או סכר וכיו"ב, כדי להטעים התבשיל לשבת¹⁴⁸

מכונת כביסה ערב שבת

(2) שאלה (י"ח תמוז תשס"ו) : האם מותר להפעיל מכונת כביסה ערב שבת שתפעל גם אחרי כניסת שבת, ע"פ הרמ"א (בס' רנ"ב סעיף ה') "כי הכל יודעים שדרך להעמידו מאתמול"?

תשובה: רק אם אינה מרעישה, אין זה דומה לשעון¹⁴⁹

שהיה חזרה הטמנה (ס' רנ"ג-רנ"ט)

חנניה ורבנן

(3) שאלה (כ' אדר תשס"ו) : יש מחלוקת בנוגע לאיסור שהיה בין חנניה ורבנן, ויש מחלוקת בהפוסקים מה הפסק, מה הוי הלכה למעשה?

תשובה: ע"פ המחבר לספרדים, והרמ"א לאשכנזים. אבל טוב שגם אשכנזים יחמירו כהמחבר¹⁵⁰

פלטת חשמלית

(4) שאלה (כ' אדר תשס"ו) : פלטה חשמלית בנוגע לאיסור שהיה וחזרה האם צריך גרופה וקטומה?

תשובה: צריך¹⁵¹

תנאי חזרה

(5) שאלה (כ"ד אייר תשס"ו) : אחד מתנאי חזרה בס' רנ"ג הוי שצריך עודה בידו, האם יכול (לכתחילה) לשים על השולחן ורק אוחז בידו?

תשובה: אולי דוקא אם מרכז הכובד של הכלי מחוץ לשולחן¹⁵²

(148) עיין תשובה 1 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

(149) עיין תשובה 3 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

(150) וכעין זה עיין ביאור הלכה (ס' א' ד"ה נהגו), ועיין במשנה ברורה (סוף ס' רנ"ט), כף החיים (ס"ק כ"ג), אור לציון (חלק ב' פרק י"ז הערה ה'), חזון איש (ס' ל"ז ס"ק ג')

(151) וכן סבר חזון איש (אורחות רבינו חלק א' עמ' ק"ב, תשובות והנהגות חלק א' ס' ר"ז אות ו'), ר' אלישיב זצ"ל (שבות יצחק עמ' צ"ו, מאור השבת חלק ב' עמ' רפ"ט, אוצרות שבת עמ' ת"ד), חוט שני (חלק ב' עמ' קי"ד), אבל עיין הר צבי (אור"ח א' ס' קל"ו) שכתב "יש לצדד להיתרא, משום דבתנור חשמלי (אם אין אפשרות להגדיל או להקטין את כוח החום) לא שייך כלל חתו"י, וכן סבר רש"ז א' זצ"ל (שמירת שבת כהלכתה פרק א' הערה ע"א), ועיין יחווה דעת (חלק ב' ס' מ"ה) שכתב "תבשיל צונן שנתבשל כל צרכו מערב שבת, והיה מונח במקרר, מותר לחממו בשבת על פלאטה חשמלית של שבת, אפילו חום שהיד סולדת בו", ועיין אגרות משה (אור"ח ד' ס' ע"ד בישול אות ל"ה) שכתב "אם א"א להתבשל שם אז מותר להעמיד קדרה חמה אם אין שם אלא מדה אחת להחום ואם יש שתי מדות אסור", ועיין בענין זה בבאר משה (חלק ו' קו"ע ס' ב', חלק ז' קו"ע ס' ד'), שבת הלוי (אוצרות שבת עמ' ק'), אור לציון (חלק ב' פרק י"ז סוף הערה א'), תשובות והנהגות (חלק א' ס' ר"ז אות ו'), אורחות שבת (חלק א' פרק ב' אות י"ג), ישכיל עבדי (חלק ה' ס' ל"ד, חלק ו' ס' ט"ו)

(152) וכן עיין ר' אלישיב זצ"ל (שבות יצחק שהיה עמ' פרק י"ד), וכן פסק ארחות שבת (פרק ב' אות מ"ה), ועיין אגרות משה (אור"ח ד' ס' ע"ד בישול אות ל"ג) שסבר שמותר אפילו אם הניח בקרקע אם עדיין, אבל עיין מהר"ם שיק (אור"ח ס' קי"ז) שסבר שאסור אם הניח ע"ג קרקע אפילו אוחז בידו, וכן פסק מקור חיים (קיצור הלכות סעיף ב' ד"ה ועודה),

לסמוך על שיטת הר"ן

(6) שאלה (ב' אייר תשס"ז) : אם אדם לקח קדירה מעל האש בשבת ואין דעתו להחזיר והניח, נזכר שצריך למחר (והוי צורך גדול) האם מותר להחזיר, ולסמוך על שיטת הר"ן שרק נקרא חזרה אם מסיר הקדירה מערב שבת (ומדבר אם התנור גרוף וקטום והתבשיל מבושל כל צרכו ועדיין חם)?

תשובה: כמדומני שאסור

ניר אלומניום

(7) שאלה (י"ד אייר תשס"ו) : אם מכסה דבר גוש עם ניר אלומניום ונותן ע"ג קדירה שעל האש, האם זה נקרא הטמנה בדבר המוסיף הבל?

תשובה: יתכן שכן¹⁵³

הדלקת נרות וקבלת שבת (ס' רס"ג)**שכח להדליק ויש חשמל**

(8) שאלה (ב' אייר תשס"ו) : אשה ששכחה להדליק נרות שבת אבל יש חשמל דלוק בבית האם קנסינן לה?

תשובה: כן¹⁵⁴

בחורים ששכח להדליק

(9) שאלה (ט' שבט תשס"ז) : בחורים שדרים בדירה ואחד מהם מדליק נרות בכל שבת, אם שכח, האם צריך להוסיף נר משום קנס?

תשובה: לכאורה כן¹⁵⁵

שכח נרות יו"ט

(10) שאלה (י"ד אייר תשס"ו) : אם אשה שכחה להדליק לגמרי נרות יו"ט, האם קנסינן לה לגבי שבת?

תשובה: אולי לא¹⁵⁶

שכח ביו"ט עד מתי יכולה להדליק

(11) שאלה (י"ד אייר תשס"ו) : אם אשה שכחה להדליק נרות יו"ט עד מתי יכולה להדליק, עד הבוקר או רק עד אחר הסעודה?

תשובה: נלע"ד שיוכלו להנאת מאורם

וע"ע בענין זה בתורת שבת (ס' רנ"ג ס"ק י"ג)

(153) וכן עיין אגרות משה (או"ח חלק ד' ס' ע"ד הטמנה אות ג') שכתב "ולכורכם בניר אלומניום נמי הוי הטמנה", אבל ר' אלישיב זצ"ל (שבות יצחק שהיה עמי רנ"ז, מאור השבת חלק א' עמ' פ"ד) סבר שהוי מותר משום הוי כחד כלי, (אפילו אם הנייר הוי אורך וקפלו כמה פעמים מותר רק אם נותן עוד נייר יש לאסור) וכן פסק רמ"א פריינד זצ"ל (מרא דשמעתתא אות פ"ד), רי"י פישר זצ"ל (מאור השבת חלק א' עמ' פ"ד), שבט הלוי (אוצרות שבת פרק ב' הערה קפ"א), מחזה אליהו (ס' ל"ב), ורש"ז"א זצ"ל (במאור השבת חלק א' עמ' תצ"ד) אומר "מותר רק אם כוונה היא בכדי למנוע התפוררות, ולא לשמור החום", ועיין בחקי חיים (חלק א' ס' מ"ב אות ב') שכתב "נראה דמותר דאין זה בפ"ע אלא שהוא בטל לגבי הקיגל כמו חותלות", וע"ע בענין זה במנחת יצחק (חלק ח' ס' י"ז), להורות נתן (חלק ז' ס' י"ב), חוט שני (חלק ב' עמ' קמ"א), תשובות והנהגות (חלק א' ס' רי"ג), נתיבות אדם (ס' ח')

(154) עיין תשובה 10 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

(155) וכן עיין שבט הקהתי (חלק ה' ס' רס"ו) שכתב "אם הבחור לא היה אונס אלא ששכח חייב להוסיף עוד נר", ועיין ר' אלישיב זצ"ל (שבות יצחק חלק ח' פרק א' הערה י"ח) "דוקא נשים נהגו בקנס זו ולא אנשים"

(156) עיין בספר ירושלים במועדיה על שבועות מהרב (עמ' קצ"ג) "ייתכן שקנסו שתדליק נר נוסף רק ביו"ט, ואולי רק באותו יו"ט" וצ"ע, צריך מר"מ

תנאי לילך לכותל

(12) שאלה (י"ד אייר תשס"ו) : המשנה ברורה ס' רס"ג ס"ק מ"ד כתב "ואין להתנות כי אם לצורך" האם ללכת להתפלל בכותל נקרא צורך?

תשובה: אדמו"ר זללה"ה פסק שאין זה צורך¹⁵⁷

תנאי בשהחיינו

(13) שאלה (כ' סיון תשס"ו) : האם אשה שהדליקה נרות יו"ט ומברכת שהחיינו יכולה לעשות תנאי שאינה מקבלת יו"ט?

תשובה: לא¹⁵⁸

אם אשה נגרר אחר הבעל

(14) שאלה (ב' אלול תשס"ז) : בימי הקיץ כשהבעל מקבל שבת מבעוד יום, האם אשתו גם כן אסורה במלאכה?

תשובה: כן¹⁵⁹

קידוש (ס' רע"א-רע"ג)**ממה להתחיל**

(15) שאלה (י"ז אלול תשס"ז) : בקידוש בליל שבת האם צריך להקפיד לומר "וירא אלקים", או יכול להתחיל מ"ויהי ערב"?

תשובה: יכול, וכך המנהג¹⁶⁰

אמירת ויכולו בעל פה

(16) שאלה (י"ז חשוון תשס"ז) : האם יש ענין לומר ויכולו בקידוש מתוך הכתב?

תשובה: אולי¹⁶¹

קידוש במקום סעודה

(17) שאלה (ג' סיון תשס"ח) : אם עושה קידוש אבל אינו אוכל מיד, והניח שם זקן או חולה ויצא לחוץ האם מהני לענין קידוש במקום סעודה?

תשובה: לא¹⁶²

(157) עיין יו"ט שני כהלכתו (סוף עמ' שס"ז), ועיין תשובה 66 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

(158) עיין תשובה 15 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

(159) עיין תשובה 17 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

(160) עיין תשובה 23 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

(161) ועיין ר' חיים קניבסקי שליט"א (שאלת רב עמ' ש"כ) שכתב "המנהג להקל", וכן עיין שבט הקהתי (חלק ד' ס' כ"ט אות ב'), מנחת אשר (שמות

ס' ס"ב אות ו'), אבל עיין שמירת שבת כהלכתה (פרק מ"ז אות ל"א) שכתב "וראוי שיאמר 'ויכולו' מתוך סידור, ועיין מבקשי תורה (חלק ל"ח עמ'

י"ג) שכן נהג ר' אלישיב שליט"א, ועיין ר' דוד פיינשטיין שליט"א (ודברת בס' ז') שאמר "דנראה דהעולם סומכים על המקילין בזה, ולכן במקום

הצורך א"צ להחמיר בזה, אבל מצד הסברה כל דמוציא חבירו בקידוש טוב לקרוא זה מספר שלא יבא לטעות אם לא דרגיל בזה"

(162) ועיין בענין זה בתשובות והנהגות (חלק ה' ס' ע"ד שמהני), שו"ת ר' יוסף מסלוצק (ס' ז') בשם הגר"ח מוולוז'ין

שמא יטה (ס' ער"ה)**קטן להיות שומר**

18) שאלה (ב' אלול תשס"ז) : באו"ח ס' ער"ה סעיף ג' כתב אם אמר למי שהוא תן דעתך עלי שלא אטה מתר, האם גם קטן מועיל זה?

תשובה: לא¹⁶³

נר שהדליק א"י (ס' רע"ו)**הכל חולים אצל החום**

19) שאלה (י"ח אלול תשס"ו) : בס' רע"ו סעיף ה' המחבר אומר "שהכל חולים אצל הקור", האם ה"ה שהכל חולים אצל החום?

תשובה: בחום כבד מאוד¹⁶⁴

גרם כבוי (ס' רע"ז)**פסיק רישא וגרמא**

20) שאלה (י"ח אלול תשס"ו) : ר' שלמה זלמן במנחת שלמה¹⁶⁵ בס' י' כתב שפסיק רישא במקום גרמא הוי מותר לכתחילה, וק"ק מס' רנ"ט סעיף ז' שאסור לסתום פי התנור משום מכבה הגחלים, ולכאורה זה גרמא ופסיק רישא ועדיין אסור?

תשובה: אין זה גרמא

(ס' ר"פ)**אכילת שום בערב שבת**

21) שאלה (ב' אייר תשס"ו) : בס' ר"פ במשנה ברורה בס"ק א' אומר שמצוה לאכול שום בערב שבת, האם יש חיוב לאכל כזית כמו כל התורה שאומר אין אכילה פחות מכזית, ואם לאו האם יוצא באבקת שום?

תשובה: לכאורה צריך לברר איזו כמות שום, או אבקת שום, משפיעה על הגוף¹⁶⁶

קריאת התורה (ס' רפ"ב)**הנהגת העולה באמירת "חזק חזק"**

22) שאלה (ב' אלול תשס"ז) : אחד שעולה לתורה בסיום אחד מהספרים, האם יאמר "חזק חזק", או הוי הפסק עברו בין הקריאה לברכה?

תשובה: אולי עדיף שיאמר אחר הברכה¹⁶⁷

163) עיין תשובה 31 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

164) עיין תשובה 32 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

165) חלק א'

166) עיין תשובה 35 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

167) עיין תשובה 37 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

שנים מקרא (ס' רפ"ה)

מי שאינו מבין תרגום

(23) שאלה (כ"ב טבת תשס"ט) : מי שאינו מבין תרגום והבין רש"י, האם יותר טוב לקרא שנים מקרא עם התרגום או רש"י?

תשובה: זה וזה לכתחילה¹⁶⁸

שמו"ת של שבת אחר יו"ט שחל בשבת

(24) שאלה (ב' אייר תשס"ו) : מתי יכול להתחיל לקרות שמו"ת של פרשת שמיני (שבת אחר פסח) משבת לפני פסח או משבת חול המועד?

תשובה: משבת פרשת צו במנחה¹⁶⁹

שמו"ת של פרשת בראשית

(25) שאלה (כ"ח תשרי תשס"ח) : ממתי יכול להתחיל שמו"ת של פרשת בראשית, בבוקר של שמחת תורה או שצריך להמתין עד אחרי ששומע קריאת חתן בראשית?

תשובה : אחרי שהמנינים התחילו לקרא בראשית¹⁷⁰

עסוק בשנים מקרא

(26) שאלה (כ"ו שבט תשס"ז) : אם אדם קורא שנים מקרא ואחד תרגום, האם יש עליו דין של עסוק במצוה?

תשובה: כמו כל תלמוד תורה¹⁷¹

בקשה בשבת (ס' רפ"ה)

תפלת השל"ה

(27) שאלה (ט' סיון תשס"ו) : האם מותר לומר תפלת השל"ה בערב ר"ח סיון שחל בשבת או הוי בקשה ואסור לומר בשבת?

תשובה: איני יודע, וראיתי שיש שאמרו אותה ביום כפור קטן מוקדם

קידוש בבוקר (ס' רפ"ט)

קידוש קודם מוסף

(28) שאלה (י"ד אייר תשס"ו) : אם אדם מקדש בשבת ביום קודם מוסף, האם צריך לחזור ולעשות קידוש עוד פעם אחר מוסף?

תשובה: אדמו"ר זללה"ה הורה שלא¹⁷²

168) עיין תשובה 38 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם
169) עיין תשובה 40 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם
170) עיין תשובה 41 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם
171) עיין תשובה 42 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

172) וכן עיין רש"י זצ"ל (שמירת שבת כהלכתה פרק נ"ב סוף הערה ס"ב) שאמר "דהנהגה הוא שאין חוזרין ומקדישין", ועיין ברכי יוסף (ס' רפ"ו ס"ק ז') שכתב "ואם ירצה יקדש ויאכל כזית פת או פירות קודם מוסף ואחר מוסף יחזור ויקדש ונפיק אליבא דכ"ע", וכן עיין יביע אומר (חלק ה' או"ח סי' כ"ב אות ד'), וע"ע בענין זה בשדי חמד (מערכת ר"ה סי' ב' ס"ק ל"א ד"ה ושמעת), כף החיים (סי' רפ"ט סוף ס"ק ט"ו)

אכילה לפני קידוש לנשים

(29) שאלה (ט' סיון תשס"ו) : בשבת בבוקר ממתי חל חיוב קידוש לנשים?

תשובה: לאשה שאינה נוהגת להתפלל מעה"ש, לנוהגת להתפלל מאחר שחרית¹⁷³

מאה ברכות בשבת (ס' ר"צ)**המקבל שבת לפני שקיעה**

(30) שאלה (ר"ח ניסן תשס"ו) : אם מקבל שבת לפני שקיעה בנוגע החשבון של מאה ברכות לאיזה יום שייכים הברכות של שמו"ע וק"ש, ומה אם מברך ברכת המזון בסעודה שלישית אחר צאה"כ?

תשובה: לדעת אדמו"ר זללה"ה נ' דהכל הולך לפי זמן אמירת הברכות¹⁷⁴, ולא זכיתי להבין שטתו¹⁷⁵

שלוש סעודות (ס' רצ"א)**ב' סעודות בלילה**

(31) שאלה (י"ח תמוז תשס"ו) : אם יודע שביום שבת לא יוכל לקיים ג' סעודות, האם יוצא אם יאכל ג' סעודות בלילה, ורק יקדש ביום?

תשובה: כן¹⁷⁶

כסוי החלות בשלוש סעודות

(32) שאלה (י"ג סיון תשס"ז) : האם צריך לכסות הלחם משנה בסעודה שלישית?

תשובה: כן¹⁷⁷

הוצאה (ס' שי"א)**אפודה קשור על כתפיו**

(33) שאלה (שבט תשס"ו) : בנוגע לס' ש"א במקום בלי עירוב האם יכול לצאת באפודה קשור על כתפיו או על מתניו?

תשובה: לענ"ד אין זה דרך מלבוש, ולכן אסור במקום שאין עירוב¹⁷⁸

גרטל ופלטת ליישור שיניים

(34) שאלה (י"ב אדר תשס"ו) : האם יכול לצאת בשבת במקום שאין עירוב, בגרטל לצורך תפילה, ומה אם פלטת ליישור שיניים?

תשובה: מותר¹⁷⁹

173) עיין תשובה 44 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם
 174) עיין במנחת שלמה (חלק ב' ס' ד' אות כ"ז) שכתב "וברמה" של סעודה שלישית בשבת, אם מברך לאחר צאה"כ מסתבר דשייכי ללילה, ולעומת זה המתפלל ערבית - מבעוד יום - בערב שבת וגם עושה קידוש וכו' נמנות ברכות אלו לחשבון ברכות היום, ולא הלילה, הואיל ועדיין יום הוא לענין טבילה מטומאה, וכן פסק בצל החכמה (חלק ד' ס' קנ"ה אות י"ב ואות י"ד), תשובות והנהגות (חלק ד' ס' ס')
 175) וכן עיין הרב (ביצחק יקרא ס' מ"ו סע' ג') שפסק שנכלל בשבת, וכן פסק שבט הלוי (חלק ה' ס' כ"ג), ועי"ע בענין זה בשרגא המאיר (חלק ה' ס' מ"ג אות ה'), ר' חיים קניבסקי שליט"א (הליכות חיים חלק ב' פרק ז' אות ל"ט, שאלת רב חלק ב' פרק כ"ו אות ט"ז-י"ט, מילי מעלייתא אות נ"ו)
 176) עיין תשובה 46 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם
 177) עיין תשובה 47 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם
 178) עיין תשובה 59 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם
 179) בענין פלטר לישר שיניים עיין תשובה 60 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

מוך דחוק

(35) שאלה (י"ח תמוז תשס"ו) : האם אשה יכולה לצאת במקום שאין עירוב במוך דחוק בשביל הפסק טהרה?

תשובה: כן¹⁸⁰

שעון יד

(36) שאלה (י"ח תמוז תשס"ו) : מה היא מסקנת ר' שלמה זלמן זצ"ל בענין לבישת שעון יד במקום שאין עירוב בשבת?

תשובה: מותר

בגד המחזיר אור

(37) שאלה (י"ח תמוז תשס"ו) : האם מותר לצאת במקום שאין עירוב בבגד המחזיר אור להגן מפני הרכב?

תשובה: נלענ"ד דאם רגילים לצאת בבגד זה-מותר¹⁸¹

מלבן (ס' ש"ב)**נוזל ניקוי**

(38) שאלה (י"ח טבת תשס"ז) : אם יש כתם ע"ג עור, האם מותר לשרותו בשבת בתוך נוזל ניקוי על מנת להסיר את הכתם, או יש איסור של מלבן?

תשובה: יש כאן איסור מלבן¹⁸²

שטרי הדיוטות (ס' ש"ז)**לקרא תפריט סעודה**

(39) שאלה (ד' אדר תשס"ו) : האם מותר לקרא תפריט סעודה בפה ולציין למלצר איזה מנות הוא מזמין?

תשובה: נלענ"ד שיקרא בעינים, ויכול גם להתייעץ באשתו וכיו"ב מה להזמין, ויאמר למלצר בהפה מה מזמין¹⁸³

לעין בתפריט בלי קריאה בפה

(40) שאלה (ד' אדר תשס"ו) : האם מותר לעין בתפריט בלי קריאה בפה משום שזה נחשב צורך הגוף?

תשובה: נלענ"ד שכן

(180) עיין תשובה 63 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

(181) וכן עיין אבני ישפה (חלק ה' ס' נ"ג ענף ד') שכתב "כיון שיש בזה ענין של סכנה ודאי שיש לסמוך על המנהג שהיום לובשים תכשיטים, עיי' סי' ש"ג סעי' י"ח כמה טעמים בזה, ובפרט הפס הזה שאינו דבר של יופי שרוצים להוריד ולהראות ולכן שפיר יכולים ללבוש איזה פס שזורח בחושך ולצאת בו בשבת", וכן פסק רש"א זצ"ל (שבת בית עמ' 147 בהערה 31, ריביאט עמ' 1398, הערה 488), להורות נתן (חלק ח' ס' י"ח), רבבות אפרים (חלק ו' ס' ר"ג), אבל עיין ר' אלישיב זצ"ל (אבני ישפה חלק ה' ס' נ"ג ענף ד') שסבר "אסור שאינו בגד ולא תכשיט אלא סימן בעלמא שיכירו אנשים היכן שהוא נמצא", וכן פסק ר' יחזקאל ראטה (צהר חלק י"ד עמ' קס"ז)

(182) וכן עיין משנה הלכות (חלק ט"ו ס' ק"ב ד"ה אלא) שכתב "ודאי זה הוא כבוסו לכ"ע שהרי זה הוא דרך כיבוס מה לי שפשוף בידים עד שסוחט הטיט והלכלוך ומה לי ששופך מיני חומר ששורפין הלכלוך בבגד ומוציאין הלכלוך, הרי זה כיבוס גמור", ועי' בענין זה בארחות שבת (עמ' תקנ"ח אות ג')

(183) עיין תשובה 67 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

להסתכל בקטלוג תמונות

(41) שאלה (ד' אדר תשס"ו) : האם מותר להסתכל בתמונות בקטלוג פרסומת אם אין בדעת לקנותו ?

תשובה: **נלע"ד לא**¹⁸⁴

אמירה לנכרי (ס' ש"ז)**לומר לגוי לעשות גרמא**

(42) שאלה (י"ג סיון תשס"ז) : האם מותר בשבת לומר לגוי לעשות מלאכה ע"י גרמא?

תשובה: **רק לצורך מצוה**

מוקצה (ס' ש"ח - שי"ב)**תמונה יקרה**

(43) שאלה (כ"ו שבט תשס"ז) : תמונה מאוד יקרה שעדיין לא תלויה על הקיר, ואינו מיחד לה מקום, האם אסור לטלטלה בשבת משום חסרון כיס?

תשובה: **אם אינו מקפיד, מותר**

מלאכתו לאיסור לצורך מקומו

(44) שאלה (כ"ד אייר תשס"ו) : במשנה ברורה בס' ש"ח ס"ק י"ב אומר שרק יכול לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אם אין שם כלי היתר, האם חומרא זה הוא רק אם מטלטל לצורך גופו או גם לצורך מקומו (אם יש מקום אחר לישיב, צריך לישיב שם)?

תשובה: **יתכן דצריך להחמיר**¹⁸⁵

צורך גופו, אם יש כלי היתר בחדר אחר

(45) שאלה (כ"ד אייר תשס"ו) : לפי המשנה ברורה הנ"ל אם יש כלי היתר בחדר אחר האם צריך לטרוח אחריו? והאם צריך לילך לשכנים?

תשובה: **נלענ"ד דלחדר אחר צריך לטרוח, אבל לשאול משכנים לא**¹⁸⁶

אין בו תשמיש היתר

(46) שאלה (כ"ד אייר תשס"ו) : ראיתי בספר שלמי יהודה (עמ' י"ט) בשם ר' שלמה זלמן בנוגע לכלי שמלאכתו לאיסור שאין בו תשמיש היתר כלל שצריך להחמיר שאין לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו, ורציתי לדעת מה הגדר בזה שלכאורה כל כלי יש תשמיש היתר שיכול לשים על דפים שלא יתפזרו?

תשובה: **יש דברים שאין רגילים לשימם על דפים שלא יעופו**

(184) עיין תשובה 68 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

(185) עיין שבט הלוי (חלק א' ס' קכ"ז אות ט') שכתב "הא דמותר בלצורך גופו ומקומו דוקא שא"א לעשות תשמיש זה בכלי היתר ממש אבל אם אפשר לעשות כזה בכלי היתר גם לצורך הנ"ל אסור", אז נדברו (חלק ח' ס' ס"ד, חלק י"א ס' כ"א מ"ב ס"ק י"ב), מחזה אליהו (ס' ס' ד"ה וכל), חוט שני (חלק ג' עמ' קי"ז ד"ה והנה), ארחות שבת (חלק ב'), עיין מר"מ

(186) עיין תשובה 75 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

מכסה של ניאגרה

(47) שאלה (ט' סיון תשס"ו) : מכסה הנתון בבית הכסא על גבי בית הקיבול של המים (ניאגרה) האם מותר להרימו ולהחזירו, או אסור משום דומה לכסוי בור ודות בס' ש"ח סעיף י'?

תשובה: **לכאורה ניכר שהוא מכסה, ומותר**¹⁸⁷

טיטול

(48) שאלה (כ' סיון תשס"ו) : ראיתי בשם רשז"א (שמירת שבת פרק כ"ב הערה צ"ט) שאבן ביד תינוק הוי כאילו נושא את האבן בידו מפני שאין זה שינוי ורגילין בכך, ולא שרי אלא אם יש לתינוק געגועין על אביו, אם כן מה ההיתר להרים ילד שיש לו צואה בתוך הטיטול שלו, שהרי ודאי רגילין בכך?

תשובה: **מדין גרף של רעי, שאינו אוסר את הדרך הרגיל**

גדר של מניח

(49) שאלה (כ' סיון תשס"ו) : אם מניח דבר מוקצה על דלת מקרר ביום שני, ובשעה שמניח אין דעתו ליטלו משם לפני השבת, האם זה נקרא מניח או שוכח לענין בסיס?

תשובה: **מניח**¹⁸⁸

בונה (ס' שי"ג)**מושב בית הכסא**

(50) שאלה (כ' סיון תשס"ו) : מושב בית הכסא שנשבר האם מותר להניחו במקומו בשבת?

תשובה: **אם אין חשש שיתקן מותר**¹⁸⁹

צידה (ס' שט"ז)**דג שהשריץ דגיגים בשבת**

(51) שאלה (ט"ז שבט תשס"ז) : דג שהשריץ דגיגים בשבת ודרכו לטרפם, האם מותר להוציא הדג החי לספל אחר משום צער בעלי חיים של הדגיגים?

תשובה: **נ' דמותר להוציאו עם מים**¹⁹⁰

מעשה שבת (ס' שי"ח)**קשיא על ההיתר של ספק פלוגתא במעשה שבת**

(52) שאלה (כ"ח טבת תשס"ז) : המשנה ברורה בס' שי"ח ס"ק ע"ד אומר שאם מערה מכלי ראשון מבשל כדי קליפה ואסור אפילו בדיעבד, וק"ק לי למה אין זה מותר כמו כל ספק פלוגתא בענין מעשה שבת?

תשובה: **גם לענ"ד קשה, ואולי גם המשנ"ב התקשה בכך**¹⁹¹

(187) וכן כתב ויאמר אברהם (חלק ב' סי' ז'), ועיין שמירת שבת (שלמי ניסן פרק הבונה עמ' ש"י בהערה 75) שסבר "דפשוט דאסור לפותחו בשבת", וכן עיין שלמי ניסן (שם עמ' ש"ט), ועיין בעמק התשובה (חלק ח' סי' כ"א) שכתב "לענ"ד נידון זה דומה למה שמבואר בס' שי"ח סעי' י' לדין כלים המחוברים, דאין צריך שיהא להם בית אחיזה והוא פשוט" (188) עיין תשובה 90 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם (189) וכן עיין חוט שני (חלק ב' עמ' רנ"ב ד"ה מושב) שכתב "נראה שמותר להניחו במקומו ולהסירו ממקומו" [ועיין מכתב ב' אות א' מר' נסים קרליץ שליט"א], וכן סבר שמירת שבת (שלמי ניסן סעי' ל"ז), אבל עיין שלמי ניסן (שם) שחולק וסבר שאסור (190) עיין התשובה בסוף ספר נפש כל חיי (191) עיין במשנה ברורה (סי' שי"ח ס"ק ב')

מחלל שבת הדליק האור בחדר מדרגות

(53) שאלה (כ' אדר תשס"ו) : אם מחלל שבת הדליק האור בחדר מדרגות האם מותר לעלות ע"י האור?

תשובה: לא¹⁹²

מה נכלל במקום צורך

(54) שאלה (כ' אדר תשס"ו) : המשנה ברורה בס' שי"ח ס"ק ז' אומר שבמקום צורך יכול לסמוך על שיטת הגר"א שבשוגג מותר מיד, האם "טשאלנט" נקרא צורך, ומה אם יש עוד מאכלים האם זה עדיין נקרא צורך?

תשובה: תלוי עד כמה ישבע מיתר המאכלים¹⁹³

עושה מעשה מתוך הרגלו

(55) שאלה (ב' אייר תשס"ז) : אם הדליק בשבת אור חשמל מתוך הרגלו האם דינו כשוגג או מתעסק?

תשובה: לענ"ד כשוגג¹⁹⁴

עושה מעשה מתוך בהלה

(56) שאלה (ח' שבט תשס"ט) : מי שעשה איסור מתוך בהלה האם זה נחשב שוגג או אונס?

תשובה: שוגג¹⁹⁵

בישול (ס' שי"ח)

דוד שמש

(57) שאלה (כ' אדר תשס"ו) : מים שהוחמו בדוד שמש האם זה נקרא חמה או תולדות חמה?

תשובה: תולדות חמה¹⁹⁶

לפתוח הברז בדוד שמש ומים קרים באים לתוכו

(58) שאלה (כ' אדר תשס"ו) : אם בשעת פתיחת הברז, המים הקרים מתערבים עם המים החמים בתוך הדוד שמש, האם מותר לפתוח את הברז בשבת?

תשובה: אם לא יגיעו ליד סולדת¹⁹⁷

¹⁹² עיין תשובה 99 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

¹⁹³ עיין מאור השבת (חלק א' עמ' ש"מ)

¹⁹⁴ עיין תשובה 101 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

¹⁹⁵ עיין תשובה 102 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

¹⁹⁶ (וכן עיין חוט שני (חלק ב' עמ' קס"ב) שכתב "דכל שאינו מתחמם ע"י השמש עצמה וצריך אמצעי נוסף כדי לחמם מיקרי תולדות חמה ואסור", וכן פסק מנחת יצחק (חלק ד' ס' מ"ד), ר' אלישיב (שבות יצחק חלק ו' עמ' פ"ט), ברית עולם (אופה סעיף י"ג, אז נדברו חלק א' ס' ל"ד), מגילת ספר (ס' ג' אות י"א), אבל עיין הר צבי (ציץ אליעזר חלק ח' ס' י"ד אות א') שסבר "בפשיטות דהו"ל כחמי חמה", וכן פסק ציץ אליעזר (חלק ז' ס' י"ט), אור לציון (חלק ב' פרק ל' בהערה ב'), יסודי ישרון (חלק א' עמ' 139), קנין תורה (חלק ג' ס' כ"ב)

¹⁹⁷ (עיין הר צבי (אוי"ח א' ס' קפ"ח) שכתב "העולה מכל הנ"ל, שבנ"ד לא הוי אלא גרמא, ונהי שגרמא אסורה עכ"פ מדרבנן מ"מ בצירוף הדבר שני"ד הוי בישול בתולדות חמה שאין אסור אלא מדרבנן, א"כ הו"ל תרי דרבנן ובתרי דרבנן בודאי יש להתיר באינו מתכוין בפסיק רישא", וכן פסק יביע אומר (חלק ד' או"ח ס' ל"ד), אור לציון (חלק ב' פרק ל' בהערה ב'), יסודי ישרון (חלק א' עמ' 139), ר' ח"ז גרוסברג (נועם י"ג עמ' ר"צ), אבל עיין שבט הלוי (חלק א' ס' צ"ד) שכתב "...", ר' אלישיב שליט"א (מאור שבת חלק א' עמ' רצ"ז, שבות יצחק עמ' צ"א, חשוקי חמד עמ' ר"ל), ברית עולם (אופה ס' ט"ו, אז נדברו חלק א' ס' ל"ד), ארחות שבת (פרק א' אות ק"ב), קנין תורה (חלק ג' ס' כ"ב), ועיין רשז"א (מאור שבת חלק א' עמ' ת"צ) שסבר "...", ועיין ציץ אליעזר (תשובה נדפס במאור שבת חלק א' עמ' תקנ"ה), וע"ע בענין זה שמירת שבת כהלכתה (מהדורה קמא פרק א' סעיף כ"ט ובהערה שם, ועיין המבדורה של עכשיו פרק א' סעיף מ"ה, וע' בהערה קכ"ז שחזור), מנחת יצחק (חלק ד' ס' מ"ד)

טיגון בשמן עמוק

(59) שאלה (כ"ח טבת תשס"ז) : טיגון משהו בשמן עמוק האם דינו כצלי או בישול לענין בישול אחר בישול?

תשובה: **כבישול**¹⁹⁸

מצקת

(60) שאלה (י"ד אייר תשס"ו) : בס' שי"ח במשנה ברורה ס"ק מ"ה משמע שמצקת יש עליו דין כלי שני אבל בס"ק פ"ז משמע שהוי ככלי ראשון, מה המסקנא בזה להלכה?

תשובה: **זה דין כלי שני רק במקום שיש עוד צירופים להקל**¹⁹⁹

טרמוס

(61) שאלה (י"ח טבת תשס"ז) : אם נותן מים מכלי ראשון לכלי שמחזיק חום (כמו טרמוס) האם דינו ככלי ראשון או כלי שני?

תשובה: **ככלי שני**²⁰⁰

מצקת עם מעט רוטב

(62) שאלה (כ"ח טבת תשס"ז) : האם מותר לשים מצקת לתוך כלי ראשון אם יש עליו מעט רוטב שכבר נצטנן לגמרי?

תשובה: **כמדומני מדינא מותר ויש מחמירים**²⁰¹

בורר (ס' שי"ט)**סילוק**

(63) שאלה (י"ז כסלו תשס"ז) : המשנה ברורה בס' שי"ט ס"ק ט"ו ובבאור הלכה שם כתב היתר בבורר של סילוק, האם זה דוקא אם מונח עליו אוכל או אפילו אם יש עליו פסולת גמור?

תשובה: **לענ"ד אסור**

שמן ע"ג הרוטב

(64) שאלה (י"ז כסלו תשס"ז) : במשנה ברורה בס' שי"ט ס"ק נ"ה, כתב שאסור לשפוך שמן מן הרוטב משום שהוי פסולת מתוך אוכל, וצ"ב מ"ט לא שרי כמו שקילוף פירות וירקות מותר משום דאי אפשר בענין אחר ודרך אכילתו בכך?

תשובה: **קליפה היא חלק מהפרי, משא"כ השמן**²⁰²

(198) וכן עיין רש"א זצ"ל (מאור השבת חלק ב' עמ' תקי"ט, שמירת שבת כהלכתה פרק א' הערה קפ"א) שסבר "ר' אלישיב זצ"ל (מאור השבת חלק ב' עמ' פ"ד) רי"י פישר זצ"ל (שם), חשב האפוד (חלק א' ס' קל"ה), ר' יעקב לנדא זצ"ל (מאור השבת חלק ב' עמ' פ"ח), תשובות והנהגות (חלק א' ס' ר"ז) אזהרות בישול אות ו', שמירת שבת כהלכתה (פרק א' אות ס"א, ועיין אות נ"ט), נשמת שבת (חלק ד' ס' כ"ה), אבל שבט הלוי (חלק ז' ס' י"ב אות ד') שכתב "אנו מחמירים דיש בישול אחר אפיה, והה"ד אחרי טיגון בלי בישול גמור", וכן עיין אבני ישפה (חלק ג' ס' ל"ח ענף ג'), ועי"ע בענין זה בפרי מגדים (ס' שייח מ"ז ס"ק ז'), קצות השלחן (ס' קכ"ד בבדי השלחן ס"ק נ"ד), אז נדברו (חלק י"א ס' כ"ט אות א'), ועיין ברית עולם אופה אות מ"ח), מאור השבת (חלק ב' ס' ח' הערה ו', ובעמ' תקי"ט בהערה), ארחות שבת (פרק א' הערה ס')

(199) עיין תשובה 103 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

(200) עיין תשובה 104 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

(201) עיין תשובה 105 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

(202) עיין תשובה 108 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

זורה (סוף ס' שי"ט)**ניעור מפה עם פירורים**

(65) שאלה (ט' שבט תשס"ז): האם מותר בשבת לנער מפה עם פירורים של לחם בחצר או שיש בזה איסור משום מלאכת זורה ע"פ הרמ"א סוף ס' שי"ט?

תשובה: אם אינו מכוון לפזר אותם אין כאן זורה²⁰³

(66) שאלה (ט"ז שבט תשס"ז): הרב כתב לי שמותר לנער מפה עם פירורים של לחם "אם אינו מתכוין לפזר אותם", וק"ק לי שהרמ"א בסוף ס' שי"ט משמע שאסור אפילו אם אינו מתכוין (לגבי רוק) וכן משמע מהמשנה ברורה ס"ק ס"ז?

תשובה: ברוק הוא מעוניין בפזורו

סחיטה (ס' שי"כ)**למעוך תפוז בקליפתה**

(67) שאלה (ג' סיון תשס"ח): בשבת האם מותר למעוך תפוז בקליפתה ואחר כך לתחוב בו קשית ולמצוץ את המיץ מתוכו?

תשובה: לא²⁰⁴

מוליד ונולד (ס' שי"כ)**פיזור מלח על גבי קרח**

(68) שאלה (ט' סיון תשס"ו): האם מותר לפזר מלח על גבי קרח בשבת?

תשובה: לכאורה מותר²⁰⁵

עשיית קרח

(69) שאלה (ט' סיון תשס"ו): האם מותר לעשות קרח בשבת?

תשובה: לכאורה מותר²⁰⁶

(203) עיין תשובה 109 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

(204) וכן עיין ארחות שבת (חלק א' פרק ד' אות כ"ה), הלכות שבת בשבת (חלק א' פרק י"א אות כ"ה)

(205) עיין שערים מצויינים בהלכה (ס' פ"ח ס"ק ה') שכתב שמותר במקום צורך, וכן פסק יסודי ישרון (עמ' 366), מחזה אליהו (ס' ס"ז, וס"ח), נשמת שבת (חלק ד' ס' רמ"ו), ועיין באר משה (חלק א' ס' כ"ח) שכתב "השבתי שיש להקל עפ"י עיקר הדין, רק מחמת מרי"ע ימנע מזה אם לא שא"א לצאת ולבא על מדרגות הבית בלא"ה", ועיין ר' חיים קניבסקי שליט"א (הנותן שלג אות כ' ואות ע"ב) שנחשב ריסוק בידים ואסור

(206) וכן עיין אגרות משה (ספר הלכות שבת דש הערה שלי"ג, מפני הרב עמ' צ"ו אות ו') שסבר "דלתת מים בתוך מקרר חשמלי בשבת שיעשה קרח אינו רואה מקום לאסור, ובפרט במקום צורך כגון במקום אורחים יש להתיר", וכן פסק ר' שמחה זליג מברסקי זצ"ל (הפרדס סיון תרצ"ד ס' י"ד), מהרש"ג (חלק ב' ס' ק"ג), בצל החכמה (חלק ב' ס' כ"ה), יחזה דעת (חלק א' ס' ל'), אור לציון (חלק ב' פרק ל"ב אות ג'), באר משה (חלק ב' ס' כ"ה), קנין תורה (חלק ב' ס' ק"ח), מים ההלכה (חלק א' ס' ג'), ועיין רש"א זצ"ל (שולחן שלמה ס' ש"כ ס"ק כ"ב) סבר מותר במקום הצורך, וכן עיין שערים מצויינים בהלכה (ס' פ' ס"ק י"ח), צ"ץ אליעזר (חלק ו' ס' ל"ד), משנה הלכות (חלק ד' ס' מ"ח), שבט הלוי (חלק ג' ס' נ"ה), ועיין חלק ז' ס' צ"ב), נשמת שבת (חלק ד' ס' רנ"א), דברי שלום (חלק ג' ס' ק"ה), לפי הרמ"א, אבל עיין דובב מישרים (חלק א' ס' נ"ה) שסבר שאסור משום נולד, וכן סבר ר' חיים קניבסקי (הנותן שלג תשובה ס"ג, ועיין בנזר חיים עמ' קצ"ג), ועיין קהלת יעקב (כתבי קה"י חדשים שבת ס' נ"ב) שסבר שאסור משום מוליד, וכן סבר ר"א קוטלר זצ"ל (מפני הרב עמ' צ"ו אות ו'), ועיין לב חיים (חלק ב' סוף ס' קצ"ב) שיש איסור בונה, וכן סבר ר' אלישיב זצ"ל (הלכות שבת בשבת עמ' תרס"ד הערה 59), מפני הרב (עמ' צ"ו אות ו'), וכן עיין להורות נתן (חלק א' ס' י"ז-י"ט) שאוסר מכמה טעמים, ועיין ר' נסים קרליץ שליט"א (ארחות שבת פרק ד' הערה פ"ט) שסבר "להקל בזה בשבת אך לא ביו"ט, דסובר דיש להחמיר ולדון את קוביות הקרח כנולד, אך נולד אינו אסור אלא ביו"ט ולא בשבת, ובשבת האיסור הוא רק לעשות מעשה של מוליד"

קצפת

70) שאלה (י"ח תמוז תשס"ו) : האם יכול להשתמש בשבת במכשיר העשוי להזרקת קצפת או קרם, ובזמן שהוא בתוך המיכל הוא נוזלי ובשעה שיוצא לאויר הוא נקרש, ויש ד' טעמים להחמיר א' מוליד ב' נולד ג' בונה (משום דדומה למגבן ד) כותב (משום עומד לצאת בצורה מיוחדת)?

תשובה: נ' דאם הי' ראוי לשתי' או לאכילה גם קודם לכן אין כאן מוליד ונולד, אם אינו מתקשה אינו קרוי בונה, אם אינו עשה צורה מיוחדת אין כאן כותב²⁰⁷

צובע (ס' ש"כ)

ליתן יין אדום בתוך לבן בליל הסדר

71) שאלה (כ"ו שבט תשס"ז) : בליל סדר או ליל שבת בקידוש, האם מותר ליתן יין אדום בתוך לבן לצביעתה אדום או שאסור משום צובע?

תשובה: בליל שבת מותר. בליל סדר, אם מקפיד על הצבע, אסור.²⁰⁸

להשתזף בשמש

72) שאלה (כ"ו שבט תשס"ז) : האם מותר להשתזף בשמש (ומתכוין לזה) בשבת, או אסור משום צובע?

תשובה: מותר²⁰⁹

מעבד (ס' שכ"א)

למלוח טשאלנ"ט

73) שאלה (ד' טבת תשס"ז) : המחבר (בס' שכ"א סעיף ו') כתב "אין למלח ביחד הרבה פולים ועדשים שנתבשלו בקליפתן", אם כן האם מותר למלוח טשאלנ"ט בשבת?

תשובה: כן כשאנינו חם, דלא שייך כאן לא בשול ולא מחזי כמעבד²¹⁰

207) וכן סבר ר' דוד פיינשטיין שליט"א (קונטרס יד דוד עמ' 69), ארחות שבת (פרק ט"ו אות כ"ח, ושם בהערה מ"ה), [ושאלתי להרב רובין שליט"א ראיתי בארחות שבת (עמ' תמ"ג) שיכול להשתמש במכשיר להזרקת קצף או קרם אף אם הקרם הנתון בתוך המיכל הוא נוזלי ובשעה שיוצא לאויר הוא נקרש ובהערה שם מדמה למלחלוקת בעשיית קרח, ולכאורה יש ג' טעמים לאסור א' לכאורה אינו דומה לעשיית קרח, משום עשיית קרח הוי בגדר נולד משום אינו עושה מעשה בידים ורק הוי גרמא, אבל בצירוף הנה עושה מעשה ממש ואם כן הוי בגדר מוליד, וזה אסור לכו"ע כמו ריסוק קרח בידים? תשובה : "גם כאן החומר משתנה מעצמא ברגע שמגיע לאויר העולם, ודו"ק" ב) אפילו אם תמצא לומר שהוי נולד, עדיין יש צד לאסור יותר מקרח, משום אחד מהטעמים להקל שם הוי משום הקרח רק מתקיים ע"י המקרה, אבל כאן הוי מתקיים בעצמו ואם כן הוי בגדר נולד? תשובה : "אינו מספיק לחלק בסברא זו" ג) לכאורה יש עוד טעם לאסור משום בונה, משום הוי דומה למה שכתב הרמב"ם (פרק ז' הלכה ו') "שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשו גוף אחד הרי זה דומה לבנין", וכן פסק המ"ב (בס' ש"י"ט ס"ק ס"ג)? תשובה : "הכא לא מקבץ חלקים אלא זהו שינוי בתכונת החומר", אבל עיין מחזה אליהו (קובץ אור השבת חלק ט"ז עמ' ל"א) שסבר שאסור, וכן סבר באר משה (שבת במטבח עמ' 169 הערה 4), משנה הלכות (שם), עמק התשובה (שם), ר"ש פעלדר שליט"א (שם), מאור השבת (חלק ג' סי' י"ג אות ס'), ר"י בעלסקי (פסקי הלכות אות 50), והשמירת שבת כתב לי "בעניין שאלתך בעניין שימוש במכשיר העשוי להזרקת, יש לאוסרו מטעם בונה (מדברנן)", ור' יצחק זילברשטיין כתב לי "לכאורה איסור מגבן אין כאן, דעיקר פעולת המגבן היא משום קיבוץ החלקים והדבקתם זה לזה דהוי כבונה, וכמו כן הכא הוא לא פועל כלל ליצירת גבינה כבמגבן אלא רק מוציא את הקצפת והיא מתקשה מאליה, אין כאן מעשה גיבון, ומשום נולד נראה דלא שייך לאסור, דנעשה הדבר מאיליו ואינו עושה מעשה בידים, יעויין שו"ע סימן ס"ט ובמשנ"ב ס"ק ל"ד, (ונוכל ללמוד דין זה מכ"ש מדין הקפאת המים לקרח, שרבים מהאחרונים הקילו (ועויין בשו"ע פ"י ס"ד) ואף לאמאן דאסור יתכן שכאן מותר, דרק מוציא הקרם לאויר העולם, ועוד דנוזל זה עומד לכך, דכל מהותו ותכליתו לשמש כקצפת ואולי לא חשיב נולד) ולגבי כותב יעויין בספר ארחות שבת פרק ט"ו סעיף כ"ח דכתב לאסור כשהצורה מיוחדת ומורכבת, אך אם נותן בצורה אקראית מותר, ויעויין שם עוד בהערה מ"ד, ומ"ה, אולם כל זה נראה מעיקר הדין, ולמעשה יש להמנע משימוש במכשיר זה בשבת"

208) עיין תשובה 112 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

209) עיין תשובה 113 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

210) והשמירת שבת כתב לי "ולגבי מליחת טשואלנט-חמין בשבת שרי דעושה לאכילה מיידית בצלחתו, ואינו נחשב להרבה דאסרו בעדשים משום מלאכת מעבד"

74) שאלה (י"ח טבת תשס"ז) : הרב כתב לי שמותר למלוח טשאלנ"ט בשבת ואינו מיחזי כמעבד, מה החילוק בין זה למה שכתב המחבר "אין למלח הרבה פולים ועדשים שנתבשלו בקליפתן", (ס' שכ"א סעיף ו')?

תשובה: זה כבר מבשל, ונלענ"ד דאין רגילים לעבד טשאלנ"ט

הכנה משבת לחול (ס' שכ"ג)

להסתכל בלוח של זמני חול

75) שאלה (י"ב אדר תשס"ו) : האם יש איסור של הכנה להסתכל בלוח של זמני חול בשבת?

תשובה: מותר²¹¹

ליקח דף של לוח זמנים לחג

76) שאלה (ב' אייר תשס"ז) : אם יש דף עם הזמנים לחג הפסח בבית הכנסת בשבת לפני החג, האם מותר לקח הדף לבית בשבת, או זה מעשה הכנה?

תשובה: אני חושש שזו הכנה²¹²

אורחים לעשות הכרת הטוב

77) שאלה (י"ד אייר תשס"ו) : האם מותר לאורחים להדיח כלים אחר סעודה שלישית אבל קודם מוצ"ש בשביל הכרת הטוב, ואין זה נקרא הכנה?

תשובה: לא, איני רואה סבה להתיר²¹³

למסור כרטיס הזמנה לחתונה

78) שאלה (י"ז חשון תשס"ז) : האם מותר בשבת למסור כרטיס הזמנה לחתונה או יש בזה איסור משום הכנה?

תשובה: רק אם יש ענין למקבל לקרא בשבת את ההזמנה²¹⁴

קשיא על יסוד של רשז"א בענין הכנה בשבת

79) שאלה: ראיתי במנחת שלמה (חלק ב' ס' ל"ה אות י"ב) יסוד גדול מר' שלמה זלמן בענין הכנה בשבת שכל "שרגילים לעשותם בלי לחשוב על הצורך" לא מקרי הכנה, ומשום כך מותר לקחת משקפים או שעון בשבת לצורך מוצ"ש, וק"ק מהט"ז בס' ש"ח ס"ק ב' שכתב שמותר לטלטל סכין אם ישתמש בו ביום ובמחצית השקל (שם סוף ס"ק ח') כתב על זה שאם הוא לצורך מוצ"ש ה"ז נחשב שלא לצורך כלל והוי מוקצה, וכן פסק הבן איש חי (שנה ב' פרשת מקץ אות א'), וכן הוי פשטות הסוגיא, ואם כן ה"ה שעון או משקפיים יאסור לטלטלם לצורך מוצ"ש משום דהוי טלטול שלא לצורך כלל והוי מוקצה?

תשובה: איני יודע

211) עיין ארחות שבת (חלק ב')

212) עיין תשובה 116 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

213) עיין תשובה 117 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

214) עיין תשובה 120 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

בהמה בשבת (ס' שכ"ה)**לאמן כלב**

(80) שאלה (ט' סיון תשס"ו) : האם מותר לאמן כלב שיצא בשבת ויכניס חפצים מבחוץ?

תשובה: לענ"ד רק במקום שגם האדם רשאי להכניסם²¹⁵

רחיצה בשבת ויו"ט (ס' שכ"ו)**גדר של פושרין**

(81) שאלה (כ' אדר תשס"ו) : בס' שכ"ו המשנה ברורה ס"ק ז' אומר שמותר ללכך למקוה של פושרין, מה הגדר של פושרין?

תשובה: בלי הצער של קרים ובלי הנאה של חמין²¹⁶

שוה לכל נפש

(82) שאלה (ר"ח ניסן תשס"ו) : בס' תקי"א במשנה ברורה ס"ק י' כתב דרחיצת כל גופו הוא דבר שאין שוה לכל נפש, האם זה עדיין הלכה למעשה, או היום שיש מקלחת הוי נחשב דבר ששוה לכל נפש?

תשובה: אדמו"ר זללה"ה הסתפק בזה

רפואה בשבת (ס' שכ"ח - ש"ל)**נפסק ממנו כח גברות, כדור תרופה לזה**

(83) שאלה (ה' טבת תשס"ח) : מי שנפסק ממנו כח גברות אנשים, האם מותר לקחת כדור תרופה לזה בשבת?

תשובה : לכאורה לא²¹⁷

צרכי קטן

(84) שאלה (ב' אייר תשס"ו) : קטן בן שנתיים שהאור בחדר שלו דלוק בשבת, האם מותר לומר לגוי לסגור את האור שהילד יוכל לישן שם, דקטן נחשב כחולה שאין בו סכנה?

תשובה: כן, ואם אין גוי יסגרו ישראל בשנוי, לדעת החזו"א²¹⁸ ילד קטן לגבי דברים שרגיל בהם חשיב כחולה שיש בו סכנה

עזר לאשה בשעת הלידה

(85) שאלה (ר"ח ניסן תשס"ו) : האם מותר בשבת לטלפן לתומכת לידה בשעת הלידה לסייע לה למעט היסורין והצער?

תשובה: לא, רק למעט הסכנה²¹⁹

(216) עיין תשובה 121 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

(217) וכן עיין ר' אלישיב זצ"ל (רפואת ישראל פרק ז' סוף הערה 7) שסבר "אסור ליקחת כדור בשבת בשביל זה", אבל השבט הלוי (שם) שסבר "בכדורים מותר, היות שעכ"פ עושה מצוה בזה" [ועיין שבט הלוי חלק ח' סי' רפ"ז אות ב', שסבר שעל ידי זריקה אסור], ועי"ע בענין זה במנחת יצחק (חלק א' סי' ק"ח), ציץ אליעזר (חלק ח' סי' ט"ו פרק ט"ו ס"ק י"ד), משנה הלכות (חלק י"א סי' קצ"ב), רב יואל קטן שליט"א (אסיא עג-עד, עמ' 27-31) (218) סי' נ"ט ס"ק ד'

(219) עיין תשובה 125 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

(86) שאלה (ב' אייר תשס"ו) : הרב כתב לי שאסור בשבת לטלפן לתומכת לידה בשעת הלידה לסייע לה למעט היסורין והצער, ורוצה לדעת למה לא הוי בכלל ההתיר של ס' ש"ל של יתובי דעתה?

תשובה: וכי כל דבר שהאשה תרצה נתיר משום יתובי דעתה? התירו רק דברים הנצרכים

לפנות האוצר (ס' של"ג)

מטה מתקפלת

(87) שאלה (ה' כסלו תשס"ז) : אם יש מטה מתקפלת במחסן בשבת, והוי יותר מט"ו סאה, ויש אורח, האם מותר לקחתה משם בשבת, או אסור משום שנכלל במפנה את האוצר?

תשובה: מותר²²⁰

(88) שאלה (י"ז כסלו תשס"ז) : הרב כתב לי שמותר לקחת מטה מתקפלת ממחסן בשבת אפילו אם הוי יותר מט"ו סאה ואינו אסור משום מפנה לאוצר, מה החילוק בין זה לציור של הרמ"א בסוף ס' של"ג שאסור להוריד יין מעגלה ואם לכבוד אורחים מותר, ובמגן אברהם שם מסביר דוקא אם הוא פחות מט"ו סאה?

תשובה: זה אוצר, ומטה היא חפץ בודד

מעמר (ס' של"ה)

נתפזרו חפצים

(89) שאלה (י"ח טבת תשס"ז) : המחבר בסוף ס' של"ה כתב "נתפזרו לו פירות בחצר", אסור ליתן לתוך הסל, האם זה דוקא פירות וירקות או אפילו שאר דברים כמו כלים או בגדים?

תשובה: נ' דכלים ובגדים מותר, דאין כאן חשש שיכבשם לגוף אחד, וגם לא עובדין דחול²²¹

זורע קוצר (ס' של"ו)

כיוור

(90) שאלה (ה' כסלו תשס"ז) : המנתק כיוור מע"ג הקיר בשבת האם עובר על איסור קוצר מן התורה?

תשובה: כן

שרשים שיצאו מבצל

(91) שאלה (ה' כסלו תשס"ז) : האם מותר בשבת לחתוך שרשים שיצאו מבצל או גזר תלושים?

תשובה: לאכילה כן, אבל לא בשביל לגדל²²²

לטלטל פרחים במים

(92) שאלה (י"ז חשוון תשס"ז) : האם מותר לטלטל בשבת אגרטל שיש בתוכו פרחים במים?

תשובה: כן²²³

(220) עיין תשובה 130-132 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

(221) עיין תשובה 133 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

(222) וכן עיין בכללים (קוצר עמי רפ"ט)

(223) עיין תשובה 136 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

גזירת חרישה (ס' של"ז)**מטאטא מיוחד לשבת**

93) שאלה (כ"ה אדר תשס"ז) : לפי הבאור הלכה ס' של"ז שאם כל העיר מרוצף מותר לכבד הבית, האם יש עדיין חסרון של עובדא דחול וצריך מטאטא מיוחד לשבת?

תשובה: לכאורה כן²²⁴

להדיח השיש

94) שאלה (כ"ה אדר תשס"ז) : לפי המחבר בס' של"ז סעיף ג' שאין מדיחין הקרקע, האם מותר להדיח את השיש, שזה מחובר לקרקע?

תשובה: מקפידים שלא להדיח²²⁵

משחקים בשבת (ס' של"ח, של"ט)**צפצף בפיו**

95) שאלה (כ"ח תמוז תשס"ו) : הרמ"א בס' של"ח סעיף א' כתב שמותר לצפצף בפיו משום דלא עביד מעשה, האם מותר לשים אצבע בפהולצפצף או שזה נקרא מעשה ואסור?

תשובה: מותר²²⁶, על פי קבלה יש נמנעים גם בחול

משחק בכסף מדומה

96) שאלה (כ"ח תמוז תשס"ו) : האם מותר לשחק במשחק שמשחקין בו בכסף מדומה?

תשובה: מדינא נ' דמותר, בבית אאמו"ר זללה"ה היו נמנעים מזה²²⁷

ריקוד בשבת

97) שאלה (כ"ח תמוז תשס"ו) : המחבר בס' של"ט סעיף ג' כתב שאסור לרקוד בשבת, האם נכלל בזה הליכה במחול סביב עם שרות ותשבחות?

תשובה: לענ"ד כן, אבל כמדומני אדמו"ר זללה"ה הי' מקיל בזה²²⁸

תופר (ס' ש"מ)**כפתור שנתרפה**

98) שאלה (י"א אדר תשס"ז) : בס' ש"מ סעיף ו' כתב "חוט של תפירה שנפתח אסור למתחו משום תופר", האם ה"ה שאסור למחת חוט של כפתור שנתרפה?

תשובה: כן

²²⁴) עיין תשובה 138 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

²²⁵) עיין תשובה 139 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

²²⁶) עיין תשובה 140 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

²²⁷) עיין תשובה 141 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

²²⁸) עיין תשובה 145 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

חינוך (ס' שמ"ג)

שביתת בנו עד איזה גיל

99) שאלה (י"ח אלול תשס"ו) : עד איזה גיל יש דין שביתת בנו בשבת?

תשובה: עד שיתחייב במצות²²⁹

שביתת בנו אם אינה שבת בשבילו

100) שאלה (י"ח אלול תשס"ו) : אם הבן בחו"ל ואינו שבת בשבילו, והאב בארץ ישראל וכבר שבת, האם הבן יכול לעשות מלאכה בשביל האב?

תשובה: כן²³⁰

אם כבר קיבל שבת

101) שאלה (י"ח אלול תשס"ו) : אם האב מקבל שבת והבן לא קיבל שבת עדיין האם האב יכול לומר לבן לעשות מלאכה?

תשובה: כן²³¹

כהן מעוברת בזמן הזה

102) שאלה (ה' תשרי תשס"ח) : במשנה ברורה (ס' שמ"ג ס"ק ג') כתב שאשת כהן מעוברת מותרת ליכנס באהל המת משום ס"ס, היום שאפשר לברר בקל (ע"י אולטרסאונד) האם צריך לברר?

תשובה: רק כשעלולה ללדת שם²³²

לומר לקטן לעשות פסיק רישא בשבת

103) שאלה (כ"ח תשרי תשס"ח) : האם מותר לומר לקטן לעשות פסיק רישא בשבת?

תשובה : יתכן שאם אין הקטן מודע לכך מותר וצ"ע²³³

לפני עור

לטלפון חו"ל במוצאי שבת

104) שאלה (י"ז אלול תשס"ז) : יהודי שנמצא בארץ ישראל במוצאי שבת האם מותר לו לטלפן לחברה בחוץ לארץ שיש הרבה אנשים עובדים שם (ועדיין שבת שם) משום שיש ספק אם האדם שמדבר עמו יהודי, ואם כן עבר לפני עור, ולכאורה זה הוי ספק קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה?

תשובה: נלענ"ד שאסור²³⁴

229) עיין תשובה 147 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

230) עיין ויהי בנסוע (הישן עמ' רס"ט)

231) עיין מקור חיים (קיצור הלכות ס' רס"ג סעיף י"ז) שכתב "מיד שקיבל שבת קאי בלא יעשה כל מלאכה אתה ובנך", אבל עיין שבט הלוי (חלק ו' ס' ל"ח אות ג', חלק ז' ס' ל"ה אות ג', וס' ק"ד אות ד' ד"ה ע"כ) שכתב "האיסור בזה מה שהם עושים מלאכה בשבת, ואם אצלם כבר יום חול א"כ אין עושין מלאכה, ומה מהני מה שהוא לרצוננו, וכן סבר ר' אלישיב זצ"ל (אמירה לנכרי פרק ה' הע' כ"ו) וע"ע בענין זה בתשובות והנהגות (חלק א' ס' רל"ד ד"ה נראה, חלק ג' ס' פ"ב, חלק ד' ס' קי"ח ד"ה אלא), עלינו לשבח (דברים חלק א' עמ' תר"ד), שבות יצחק (חלק ח' סוף פרק י"ט)

232) עיין תשובה 148 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

233) עיין תשובה 150 מר' חיים קניבסקי שליט"א ובהערה שם

234) (וכן כתב לי ר' יצחק זילברשטיין שליט"א "אסור לטלפון לחו"ל כשספק אולי יהודי יענה", והשמירת שבת כתב לי "בדבר יהודי הנמצא בארץ ומתקשר במוצ"ש לאמריקה (שם עדיין שבת), מותר להתקשר לחו"ל אם גוי משיב לטלפון, ואין לחוש שמא יהודי יענה ויעבור על לפני עור משום דהוי עיר שרובא גויים וכל דפריש מרובא פריש (כמובן, דאיירי בעסק וכד' השיך לגוי

הג' הרב נסים קרליץ שליט"א

הנהגות ערב שבת

שאלה: האם מותר להפעיל מכונת כביסה בערב שבת מבעוד יום שתפעל גם אחרי כניסת שבת, ע"פ הרמ"א (בס' רנ"ב סעיף ה') "כי הכל יודעים שדרכן להעמידו מאתמול"?
תשובה: השימוש הרגיל במכונת כביסה המו שמכונים מאתמול, וכן הוא דרכו, ולא השימוש וההכנה בש"ק, ועל כן חושדים השומעים שהמכונה עובדת והופעלה בשבת, ועל כן אסור לעשות כן

בענין הדלקת נרות (ס' רס"ג)

תנאי להתפלל בכותל

שאלה: המשנה ברורה בס' רס"ג ס"ק מ"ד כתב "ואין להתנות כי אם לצורך" האם ללכת להתפלל לכותל נקרא צורך?
תשובה: מי שמרגיש בזה צורך, מיקרי צורך לענין זה

שכח ביו"ט עד מתי יכול להדליק

שאלה: אם אשה שכחה להדליק נרות ביו"ט עד מתי יכולה להדליק, עד אחרי הסעודה או אפילו עד הבוקר?
תשובה: אפשר להדליק כל זמן שנמצאים בבית ומשתמשים לאור הנר

שנים מקרא (ס' רפ"ה)

שמו"ת של שבת חול המועד

שאלה: ממתי יכול להתחיל שמו"ת מהפרשה אחרי יו"ט שחל בשבת?
תשובה: כל השבוע אפשר לקרוא שמו"ת, דכיון דבשבת קורין של שבת, אפשר לקרוא כל השבוע קודם לכן שמו"ת ואין היו"ט מפריע לזה

הוצאה (ס' שי"א)

עדשות מגע

שאלה: ראיתי בחוט שני חלק ד' (עמ' קכ"ד) שאסור לצאת בעדשות מגע במקום שאין עירוב משום שהם חוצצין בטבילה, אבל לכאורה יש להתיר על פי מה שכתב במשנה ברורה בס' ש"ג ס"ק ג' שדברים שהם עיקר מלבושים לא חיישין להכי דאין דרכה לילך בלעדם ובודאי תלבשם אחר הטבילה?
תשובה: אם הוא אדם שצריך עדשות כאלו שבלעדם אינו יכול ללכת, אה"נ דמותר

מוקצה

מדריך טלפונים

שאלה: ראיתי בחוט שני חלק ג' (עמ' פ"ב) שמדריך טלפונים הוא דינו כשטרי הדיוטות ואם כן הוא כלי שמלאכתו לאיסור ויכול לטלטלה רק לצורך גופו ומקומו, ונכתב שם שיכול לטלטלה לצורך גופו כגון שנצרך לדעת כתובת, אבל אם הם בגדר שטרי הדיוטות לכאורה זה אסור (וכן מביא בספר איל משולש על שטרי הדיוטות פרק ב' הערה ל"ו בשם הרב שאסור לעיין בספר טלפונים לדעת כתובת)?
תשובה: אם זה כלי אזי מפני החלק שאין לו דין שטרי הדיוטות מותר לטלטל לצורך גופו ומקומו.

מכסה של צינור הניקוז

שאלה: ראיתי בחוט שני חלק ג' (עמ' קט"ז) שכסוי בורות בתוך הבית לכסות מקום הביוב דינם ככסוי בור ודות ואסור אא"כ יש בו בית אחיזה, ואולי יש להתיר על פי המשנה ברורה בס' שי"ג ס"ק כ"ח, שדבר שמשתמשין בו תמיד לפתיחה ולסגירה ליכא בו איסור של מחזי כבונה?
תשובה: אם אין הדרך להשתמש בהם תדיר לפתוח ולסגור אסור. ואם הדרך לפתוח ולסגור תדיר מותר

גרף של רעי

שאלה: אם יש "גרף של רעי" על השולחן, האם מותר לטלטל פח האשפה להשולחן כדי להכניס את הגרף להפח?

תשובה: עיין חוט שני ח' ג' עמ' קע"ג אות ט', מ"מ הגרף של רעי הוא מוקצה, ואם הפח הוא מוקצה אין לטלטלו אף כדי להסיר גרף של רעי אחר

שאלה: ראיתי בחוט שני חלק ג' (עמ' קל"ח) "גרף של רעי שנמצא במטבח ובני הבית לא אוכלים שם אין היתר להוציא משם בשבת", ולמה זה לא דומה למבוי שהמגן אברהם וכל הפוסקים אחריו מתירים?
תשובה: אם מסתובבים שם גם לשאר צרכים, לא לאכילה, גם מותר

מבטל כלי מהיכנו

שאלה: ראיתי בחוט שני חלק ג' (עמ' קע"ג) "פח אשפה ריק, אין להניח בו בשבת מתחילה אשפה" משום שזה מבטל כלי מהיכנו, ומשמע שאין היתר של מיוחד לכך, אם כן מה ההיתר לקנח את עצמו עם נייר הרי לכאורה הוי מבטל כלי מהיכנו?
תשובה: נייר לא מקרי כלי

שאלה: הרב כתב לי "שבשבת מותר לקנח בנייר, ואין נקרא מבטל כלי מהיכנו, משום נייר לא מקרי כלי", וק"ק לי משום השער הציון (בס' שי"ג ס"ק ל"ז) כתב שיש "לא פלוג", ואפילו אם אין כלי עדיין יש דין של מבטל כלי מהיכנו, וכן בחוט שני (חלק ג' עמ' קע"ג אות ו') הרב מציין לשער הציון הזה?
תשובה: מבטל כלי מהיכנו זה בדבר שמשתמשים בו ונשאר כלי ששוב משתמשים בו, אבל שימוש של כילוי אין זה שימוש של כלי ואין בו משום מבטל כלי מהיכנו

טלטול מן הצד

שאלה: אם יש דבר מוקצה ודבר חשוב במגירה ערב שבת (והמגירה אינו נעשה בסיס), האם צריך להסיר המוקצה מבעוד יום שלא לגרום טלטול מן הצד?
תשובה: אם צריך בשבת לפתוח אזי צריך להוציא את המוקצה הנהגות ערב שבת

שאלה: האם מותר להפעיל מכונת כביסה בערב שבת מבעוד יום שתפעל גם אחרי כניסת שבת, ע"פ הרמ"א (בס' רנ"ב סעיף ה') "כי הכל יודעים שדרך להעמידו מאתמול"?
תשובה: השימוש הרגיל במכונת כביסה המו שמכינים מאתמול, וכן הוא דרכו, ולא השימוש וההכנה בש"ק, ועל כן חושדים השומעים שהמכונה עובדת והופעלה בשבת, ועל כן אסור לעשות כן

בענין הדלקת נרות (ס' רס"ג)**תנאי להתפלל בכותל**

שאלה: המשנה ברורה בס' רס"ג ס"ק מ"ד כתב "ואין להתנות כי אם לצורך" האם ללכת להתפלל לכותל נקרא צורך?
תשובה: מי שמרגיש בזה צורך, מיקרי צורך לענין זה

שכח ביו"ט עד מתי יכול להדליק

שאלה: אם אשה שכחה להדליק נרות ביו"ט עד מתי יכולה להדליק, עד אחרי הסעודה או אפילו עד הבוקר?
תשובה: אפשר להדליק כל זמן שנמצאים בבית ומשתמשים לאור הנר

שנים מקרא (ס' רפ"ה)**שמו"ת של שבת חול המועד**

שאלה: ממתי יכול להתחיל שמו"ת מהפרשה אחרי יו"ט שחל בשבת?
תשובה: כל השבוע אפשר לקרוא שמו"ת, דכיון דבשבת קורין של שבת, אפשר לקרוא כל השבוע קודם
 לכן שמו"ת ואין היו"ט מפריע לזה

הוצאה (ס' שי"א)**עדשות מגע**

שאלה: ראיתי בחוט שני חלק ד' (עמ' קכ"ד) שאסור לצאת בעדשות מגע במקום שאין עירוב משום שהם חוצצין בטבילה, אבל לכאורה יש להתיר על פי מה שכתב במשנה ברורה בס' ש"ג ס"ק ג' שדברים שהם עיקר מלבושים לא חיישינן להכי דאין דרכה לילך בלעדם ובודאי תלבשם אחר הטבילה?
תשובה: אם הוא אדם שצריך עדשות כאלו שבלעדם אינו יכול ללכת, אה"נ דמותר

מוקצה**מדריך טלפונים**

שאלה: ראיתי בחוט שני חלק ג' (עמ' פ"ב) שמדריך טלפונים הוא דינו כשטרי הדיוטות ואם כן הוא כלי שמלאכתו לאיסור ויכול לטלטלה רק לצורך גופו ומקומו, ונכתב שם שיכול לטלטלה לצורך גופו כגון שנצרך לדעת כתובת, אבל אם הם בגדר שטרי הדיוטות לכאורה זה אסור (וכן מביא בספר איל משולש על שטרי הדיוטות פרק ב' הערה ל"ו בשם הרב שאסור לעיין בספר טלפונים לדעת כתובת)?
תשובה: אם זה כלי אזי מפני החלק שאין לו דין שטרי הדיוטות מותר לטלטל לצורך גופו ומקומו.

מכסה של צינור הניקוז

שאלה: ראיתי בחוט שני חלק ג' (עמ' קט"ז) שכסוי בורות בתוך הבית לכסות מקום הביוב דינם ככסוי בור ודו"א אסור אא"כ יש בו בית אחיזה, ואולי יש להתיר על פי המשנה ברורה בס' שי"ג ס"ק כ"ח, שדבר שמשתמשין בו תמיד לפתיחה ולסגירה ליכא בו איסור של מחזי כבונה?
תשובה: אם אין הדרך להשתמש בהם תדיר לפתוח ולסגור אסור. ואם הדרך לפתוח ולסגור תדיר מותר

גרף של רעי

שאלה: אם יש "גרף של רעי" על השולחן, האם מותר לטלטל פה האשפה להשולחן כדי להכניס את הגרף להפח?

תשובה: עיין חוט שני ח' ג עמ' קע"ג אות ט', מ"מ הגרף של רעי הוא מוקצה, ואם הפח הוא מוקצה אין לטלטלו אף כדי להסיר גרף של רעי אחר

שאלה: ראיתי בחוט שני חלק ג' (עמ' קל"ח) "גרף של רעי שנמצא במטבח ובני הבית לא אוכלים שם אין היתר להוציא משם בשבת", ולמה זה לא דומה למבוי שהמגן אברהם וכל הפוסקים אחריו מתירים?
תשובה: אם מסתובבים שם גם לשאר צרכים, לא לאכילה, גם מותר

מבטל כלי מהיכנו

שאלה: ראיתי בחוט שני חלק ג' (עמ' קע"ג) "פח אשפה ריק, אין להניח בו בשבת מתחילה אשפה" משום שזה מבטל כלי מהיכנו, ומשמע שאין היתר של מיוחד לכך, אם כן מה ההיתר לקנח את עצמו עם נייר הרי לכאורה הוי מבטל כלי מהיכנו?
תשובה: נייר לא מקרי כלי

שאלה: הרב כתב לי "שבשבת מותר לקנח בנייר, ואין נקרא מבטל כלי מהיכנו, משום נייר לא מקרי כלי", וק"ק לי משום השער הציון (בס' שי"ג ס"ק ל"ז) כתב שיש "לא פלוג", ואפילו אם אין כלי עדיין יש דין של מבטל כלי מהיכנו, וכן בחוט שני (חלק ג' עמ' קע"ג אות ו') הרב מציין לשער הציון הזה?
תשובה: מבטל כלי מהיכנו זה בדבר שמשתמשים בו ונשאר כלי ששוב משתמשים בו, אבל שימוש של כילוי אין זה שימוש של כלי ואין בו משום מבטל כלי מהיכנו

טלטול מן הצד

שאלה: אם יש דבר מוקצה ודבר חשוב במגירה ערב שבת (והמגירה אינו נעשה בסיס), האם צריך להסיר המוקצה מבעוד יום שלא לגרום טלטול מן הצד?
תשובה: אם צריך בשבת לפתוח אזי צריך להוציא את המוקצה

הארת אהרן

הלכות שבת

סיכום של המחבר ורמ"א

משנה ברורה וביאור הלכה

~~~~

בתוספת טבלאות לסדר ההלכה

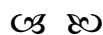
אהרן יהודה בן א"א הרב זלמן ראובן שליט"א גינזברג

כסלו תשע"ח

הקדמה

סיכומים אלו הם פרי עמלי ממה שלמדתי בחבורת מורי ורבי הרה"ג ישראל שטילרמן שליט"א בישיבת מיר ירושלים. הדברים נכתבו לסכם דברי המחבר והרמ"א יחד עם המשנה ברורה, ביאור הלכה, ושער הציון. [ויש שקיצרנו היריעה מחמת חוסר הפנאי]

תועלת דברים אלו היו לי לחזרת הנלמד, וכדברי המהרש"א הידועים לבאר מאמרם ז"ל "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו – יש לפרש כי עיקר ושנעשה בו רושם הוא הלימוד הבא מכתובת יד אשר על כן נקראו החכמים סופרים". ואולי יהיו לתועלת לאלו שלמדו הסוגיות, לחזור בדרך יעילה על עקרי הדברים.

תודתי נתונה למו"ר שליט"א העומד בראש חבורתינו, ומדריכנו במסילות ההלכה לעלות במדרגות התורה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. ועומד בפנינו כדמות ודוגמא לשאוף אליה.

עוד זאת רצוני להודות בזה לרב אליהו טייטלבוים שליט"א שלמד עמי יחד בחברותא בליבון ההלכות. רק בזכותו הגעתי לבהירות שעלתה ביד. יברכו ה' בכל מילי דמיטב לשבת בבית ה' כל ימי חייו.

אחרון אחרון חביב אזכיר בזאת תודתי לנוות ביתי האשה הצדקנית והצנועה חנה איידל שתחי', העומדת לימיני ומעודדת אותי בכל עת ומוסרת נפשה כדי שאשב באהלה של תורה. כל מה שזכיתי לעלות במעלות התורה הרי הוא מחמתה. עליה בודאי צודקים דברי רבי עקיבא "שלי ושלכם שלה היא". יה"ר שנזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות מתוך נחת והרחבה לאורך ימים ושנים.

ארי גינזברג

הפורמט שבו נכתבו הדברים שונה מהסיכומים הקודמים של הלכות נדה ואיסור והיתר. הנה מפתח הסימנים כדי להבין את רצף ההלכה:

- ❖ - סימן זה עם כיתוב מודגש לאחריו, הוא שיטת השו"ע (אא"כ כתוב אחרת)
- ❖ - סימן זה עם כיתוב רגיל, הוא שיטת הרמ"א
- - סימן זה הוא דברי המשנה ברורה (בדרך כלל)
- - סימן זה הוא דברי הביאור הלכה או שער הציון

כל הזכויות שמורות

תשע"ח

acaginsberg@gmail.com

תוכן הענינים

הלכות חזרה ונתינה לכתחילה

1.....טבלה - סימן רנ"ג

הלכות מוקצה

2.....סימן ש"ח

9.....סימן ש"ט - דיני בסיס

10.....סימן ש"י

12.....סימן ש"א - דיני מת, ושאר טלטול מן הצד

14.....ביטול כלי מהיכנו

15.....סימן רע"ט - דיני טלטול נר

12.....סימן ש"א - דיני מת, ושאר טלטול מן הצד

מלאכת בונה

16.....סימן ש"ג

18.....סימן ש"ד - בנין בכלים

20.....סימן שט"ו - איסור אוהל

מלאכת קושר

23.....סימן ש"ז

מלאכת בורר

25.....סימן ש"ט

הלכות סחיטה

29.....סימן ש"כ

הלכות ליבון

32.....סימן ש"ב

מלאכת טוחן

34.....סימן שכ"א סעיף ז'-י"ב

הלכות אמירה לעכו"ם

36.....סימן שכ"ה ועוד

37.....טבלה - אמירה

38.....טבלה - הנאה

הלכות רפואה

40.....סימן שכ"ח

45.....סימן ש"ל - הלכות יולדת

מלאכת כותב, מוחק, רושם

46.....סימן ש"מ סעיף ג', ד', ה'

מלאכת צובע

48.....סימן ש"ג, סימן ש"כ

מלאכת קורע

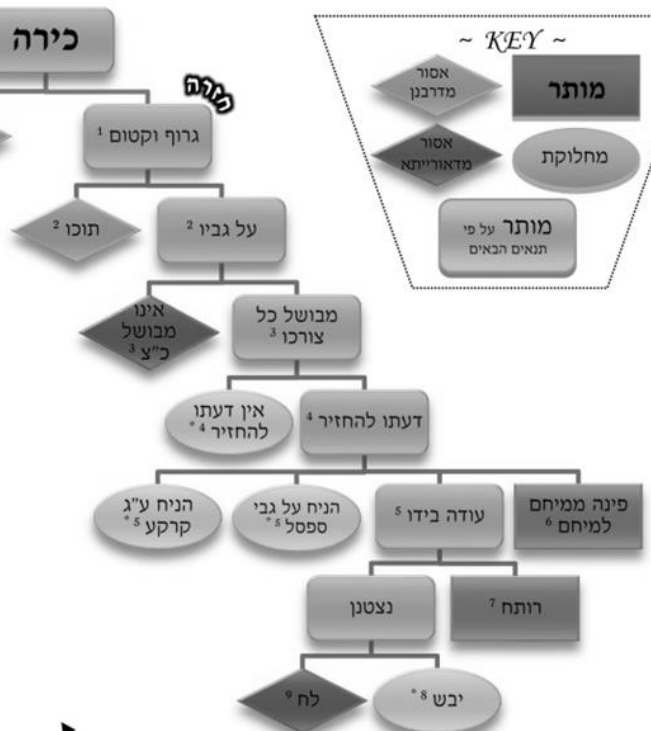
49.....סימן ש"מ סעיף י"ג, י"ד

הלכות חזרה ונתינה לכתחילה – סימן רנ"ג סעיף ב', ג', ה'

חזרה – נתינה לכתחילה

בדיעבד – בשוגג

בכל מקרה שעבר בשוגג בענין של ביטול, מותר באכילה מיד (חוץ מדבר לח שאף פעם הגיע למאכל ב"ד). עיין במשנה ברורה (סי' ש"ח ס"ק ב' וג')

* לפי המחמירים בציוורים אלו, עדיין שייך היתר ע"י הפסק קדירה, עיין למעלה

¹¹ עיין בשו"ע ש"ח ז', שהביא מח' אם מותר להניח לח חם ע"ג קדירה שנמצא על האש (רק דבר לח שהיו חם מותר, שאין בעיה של ביטול). ובסעיף ח' הביא אותו מח' גבי יבש (אפי' קר), אלא ששם הכריע המחבר שמותר. ועיין במג"א שם (כ"ו) שמתחילה ביאר בדעת המחבר למה לא הכריע להיתר בסעיף ז', וז"ל "דוקא צלי [יבש] מותר ליתנו לכתחילה על גבי קדירה, דעדיף מכירה גרופה, אבל מבושל [לח] אסור ליתנו על גבי קדירה דעדיף מכירה, אפי' הוא חם שאין בו משום ביטול, דגזרין שמה יתן עליו כשהוא קר, ואין מותר אלא חזרה, וכן צ"ל לדברי רבינו ירוחם". מבואר עכ"פ לפי רבינו ירוחם שלח חם אסור בהפסק קדירה משום גזירה חס אטו קר.

אבל סיים המג"א, "ומ"מ יש להקל דמשמע במגיד משנה דכיון דהקדירה מפסקת, עדיף מכירה גרופה, ושרי ליתן עליה לכתחילה תבשיל חם" (וכמו שכתב המחבר ברנ"ג ה', "לפי שאין דרך ביטול בכך" [ושם מייירי רק ביבש, שמייירי כשנצטנן]). וביאר השע"צ (פ"ג) שזהו דעת המחבר לפי מסקנת המג"א.

¹² דין זה תלוי במח' בין הפמ"ג ובין המחצית השקל לתרץ סתירה בין ס"ג וס"ה, ויוצא מזה מחלוקת לגבי קדירה ריקנית אם מותר לתת עליו לכתחילה. בסעיף ה' כתב שמותר לשום פאנדיש אפי' לכתחילה הואיל והקדירה מפסקת, אבל בסעיף ג' כתב שאע"ג שהקדירה מפסקת, אינו מותר אלא בחזרה? סעיף ג': "המשכים וכו' וראה שהקדירה תבשילו וירא פנ יקדיח יותר, ויכול להסיר ולהניח קדירה ישנה ריקנית על פי הכירה ואז ישם הקדירה שהתבשיל בתוכה על גבי קדירה ריקנית, ויזהר שלא ישם קדירתו על גבי קרקע, ושתהיה רותחת". סעיף ה': "מותר לתת על פי קדירה חמין בשבת תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו כגון פאנדיש וכו' לחממן לקטומו לפי שאין דרך הביטול אלא חזרה. והוא אסור להניחו על גבי כירה אפילו גרופה וקטומה ולכן לא נחשב כלל כעומד ע"ג כירה הפמ"ג למד שבס"ה מייירי בקדירה מלאה ולכן לא נחשב כלל כעומד ע"ג כירה ומותר לתת לכתחילה. אבל בס"ג, שהקדירה ריקנית ועומדת רק לסתום חום הכירה, נעשית ע"י זה רק כשאר כירה גו"ק, דאסור בנתינה לכתחילה. וכן למד הבה"ל (ד"ה ויזהר).

אבל המחצית השקל ביאר ע"פ המג"א הנ"ל (ש"ח כ"ו), שדוקא יבש מותר בנתינה לכתחילה, ולא לח אפי' חם. לכן ס"ג מייירי בדבר לח, ולכן מותר רק בחזרה, אפי' הוא חם. (ומכיוון שזהו בדעת המחבר, מבואר לפי המח"ש ששיטת המחבר כר"ו, ודלא כביאר השע"צ דלעיל) ונמצא לפי שבהיתר הפסק קדירה, אין חילוק אם הוא ריקנית או לאו.

¹³ יש לעיין בשיטת הפמ"ג, שלא התיר נתינה לכתחילה על גבי קדירה ריקנית: האם איסור זה רק כשהקדירה ריקנית עומד על גבי אש מגולה, אבל אם היא כירה גו"ק אז קדירה ריקנית מהני, שאינו נחשב כמייחזיז כמבשלו השש"כ (ח"ג הערה ק"ב) התיר כשהקדירה ריקנית מונחת על אש גו"ק או פלאטה, מטעם הנ"ל, שרק אסר הפמ"ג כשהיה על אש מגולה, שרק אז הקדירה ריקנית נחשבת לעשותו רק גו"ק ולא יותר. אבל אם האש כבר מכוסה ומסתרה הקדירה ריקנית הוא כדי לשנות מדרך הביטול, אז מותר לתת עליה לכתחילה (שוב, רק אם אין בעיות של ביטול). אבל הגריש"א סובר שגם כשהוא גו"ק, עדיין אסור לפי הפמ"ג לשים עליו לכתחילה, ורק מותר בחזרה.

- נמצא לכונ"ע גבי הפסק קדירה: אם דאינו גו"ק, לא התיר הפמ"ג אלא בחזרה, אבל אם הוא גו"ק, אז יש מח' הפוסקים בדעת הפמ"ג.

¹ שו"ע רנ"ג ב', "כירה שהיא גו"ק וכו' אפי' בשבת מותר להחזירה."

² שם, "ודוקא על גבה אבל לתוכה אסור."

³ רמ"א שם, "ודוקא שהתבשיל מבושל כל צורכו ואז מותר להחזיר אפילו לכירה אחרת, אבל אם לא נתבשל כל צרכו אסור אפילו לאותו כירה." ויש להעיר שיש שיטות שסוברים שכל שהגיע למאכל בן דרוסא, שוב אין שייך לו איסור ביטול (עיין ש"ח ד')

⁴ כתב הרמ"א שצריך דעתו להחזיר, וכתב המג"א (כ"א) דהמחבר השמיט זה דס"ל דאפילו אין דעתו להחזיר מותר. ועיין במ"ב (כ"ו) ובה"ל (ד"ה ודעתו) שכתבו דיש שמקילין אפילו כשאין דעתו להחזיר אם לא הניח ע"ג קרקע ולכן יש להקל בשעת הצורך. (וגם כ' הרמ"א שנוהגין להקל כשיטת הר"ן שסובר שבשבת, לא צריכים התנאים של דעתו להחזיר ועודה בידו.

⁵ כתב הרמ"א שם שצריך להיות עודה בידו. אבל כתב המחבר שמותר כל זמן שלא הניחה ע"ג קרקע. וצריך להבין את שיטת הרמ"א. ביאר המג"א שהמחבר סובר שאסור רק כשהניחה ע"ג קרקע, אבל אם הניחה ע"ג ספסל או מטה או שפינה ממין למיחם, מותר. אבל הרמ"א סובר שכל הני אסור, דהוי כמושב בשבת לכתחילה. אבל כתב הלבנוש שהרמ"א אינו חולק, שג"י המחבר הוא "שלא הניח..." ולכן הא דכתב הרמ"א לפני זה "ועודה בידו", אינו אלא בא לפרש, ועיין בה"ל (ד"ה ודעתו) שמביא כמה ראשונים שכתבו שאפילו כשהניח ע"ג קרקע, אם דעתו להחזיר, מותר להחזיר, ולכן יש להקל בעת הצורך. (וגם יש שיטת הר"ן שהבאנו לעיל)

בה"ל ס"ב (ודעתו)	עודה בידו	הניח על ספסל	הניח על הקרקע
דעתו להחזיר	"בעת הצורך"	"בעת הצורך"	"אפשר"
אין דעתו להחזיר	"בעת הצורך"	?	

⁶ שער הציון (מז), "פשוט דיש לסמוך על המקילין"

⁷ שו"ע שם, "והיא רותחת".

⁸ עיין רמ"א רנ"ג ה', "ובלבד שלא נצטנן לגמרי", וכתב המג"א (ל"ו) "ואפילו בדבר שאין בו מרק דלית ביה משום ביטול אסור אם נצטנן, דה"ל כמניח לכירה לכתחילה בשבת דלא התירו אלא בחזרה", ומבואר דיבש שנצטנן אסור בחזרה. וע' בה"ל (ד"ה ובלבד) שדייק מביאור הגר"א שכתב "ובלבד כנ"ל", שהרמ"א מייירי באותו חיוב שאיירי בה מקודם דהיינו דבר לח, ולכן האיסור שבו אנו מייירי הוא משום ביטול גמור דאורייתא וא"כ אין להחמיר בדבר יבש שנצטנן. וכתב שג"כ משמע בד"מ.

⁹ שו"ע רנ"ג ה', "מותר לתת ע"פ קדירת חמין בשבת תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו כגון פאנדיש וכו' ויציאה בהן לחממן לפי שאין דרך ביטול בכך." וביאר המג"א (ל"ג) "דכיון שאין בו רוטב, אין בו ביטול". ועיין בהערה 11 לגבי דבר לח.

¹⁰ זהו ביטול דאורייתא דפסקין דיש ביטול אחר ביטול דבר לח אם נצטנן לגמרי (רמ"א ש"ח ט"ו). (וגם על זה, יש ראשונים שאין ביטול אחר ביטול אפי' בלח)

סימן ש"ח

הקדמה

❖ 4 טעמים שגזרו חז"ל איסור מוקצה:

- (1) שלא לבטל "למען ינוח"
- (2) שלא לבוא לידי מלאכה
- (3) בשביל שביתה ניכרת
- (4) גדר להוצאה

סעיף א' – מוקצה מתחת הסרון פיס

❖ אסור לטלטל מוקצה מחמת חסרון כס, אפי' לגופו ומקומו, כיון שמקפידים:

- (1) לא לעשות בהם תשמיש אחר, או
- (2) שלא יתלכך (לא יפגום ולא יתקלקל)

➤ ולכן מקצה אותם מדעתו
▪ (ומייחד להו מקום)

➤ אבל למי שאינו מקפיד, אינו מוקצה לדידה

❖ **רמ"א:** סכין של סופרים, אפי' תחוב בנדן עם שאר סכינים, אסור לטלטל...

➤ ...הסכין, אבל הנדן עם כולם מותר, דהוי בסיס לאיסור והיתר, א"כ הסכין יותר חשוב מהשאר (ס' ש"י)

➤ וכן מותר לנער הסכין מהנדן (ש"י)

❖ **רמ"א:** וכן כלים המיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם

➤ אבל אם אינו מקפיד שלא יתקלקלו, אף שנתנם באוצר, מותר

סעיף ב'

❖ לא נתבטל שם 'כלי' מחמת גדלו וכבדו, ומותר לטלטלו

➤ אפי' משוי של כמה בני אדם

➤ וה"ה אבן גדול מיוחד לתשמיש

➤ ואפי' כלי שאינו רגיל לטלטל בימי חול, לא נחשב קביעת מקום והקצאה מלטלטה

➤ א"כ אינו מזיזה כדי שלא תפסד ותקלקל

סעיף ג' – כלי שמלאכתו לאיסור

❖ כלי שמלאכתו לאיסור...

▪ ואפי' אסורו הוא רק מדרבנן

➤ ואפי' כשרק רוב מלאכתו לאיסור

▪ אבל דוקא כשעיקרה הוא רק למלאכת איסור, ורק לפעמים משתמשים להיתר,

▪ אבל אם דרך הכלי לשניהם (אין עיקר) ורק שמשמש יותר לאיסור, מנלן דמוקצה דעת, וצ"ע

❖ ...מותר לטלטל רק לצורך גופו ומקומו

➤ לצורך גופו היינו רק כשאין כלי היתר להשתמש במקומו

▪ נלמד ממקלות (קכד:)

❖ **ומותר אז להניח באיזה מקום שירצה**

➤ דכיון שהוא בידו בהיתר, מותר לטלטלה יותר

➤ **מג"א:** וכן אם שכח ונטלה, מותר לטלטלה יותר, אע"פ שהנטילה היה באיסור

אחרונים: אבל זהו רק בכלי שמלאכתו לאיסור, ולא מוקצה מחמת גופו שנטלה בטעות

/ **גר"א:** חולק על מג"א, שאין היתר אלא כשהתחיל ברשות

➤ טלטול בגופו, מותר אפי' לצורך דבר המוקצה, דלא מיקרי טלטול כלל, ולכן מותר לדחוף מוקצה ברגלו שלא יבוא להפסד

❖ **אבל לטלטלו מחמה לצל (שלא ישבר או יגנב), אסור**

➤ אבל אם חושב עליו גם לתשמיש, מותר לטלטל, אפי' עיקר כוונתו מחמה לצל

➤ אבל הכל מותר ע"י גוי

❖ **רמ"א:** מותר ליגע במוקצה בלי לנדנדו

➤ **סי' ש"י:** **מג"א:** אסור ליגע כשהנגיעה לצורך המוקצה, כגון לכפות כלי לשמרה / **גר"א:** נגיעה תמיד מותר כשלא מזיזו

❖ **רמ"א:** וגם מותר ליקח דבר היתר המונח על דבר המוקצה

➤ אפי' כשהמוקצה תלוי, ומתנדנד ע"י לקיחת דבר היתר, מותר, דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר (עיין סי' ש"א)

❖ **רמ"א:** וכן מותר לטלטל ע"י ניפוח (דהוי כלאחר יד, ולא מיקרי טלטול, כמו טלטול בגופו, שמותר אפי' לצורך דבר המוקצה)

סעיף ד' – כלי שמלאכתו להיתר

❖ כלי שמלאכתו להיתר, מותר אפי' מחמה לצל (לצורך הכלי)...

➤ וכן כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר (בשוי)

➤ וקדירה שמלאכתה לבישול, הוי כלי שמלאכתו לאיסור, אלא אם יש בתוכו אוכל, דאז הקדירה בטל לאוכל, ואוכל מותר אפי' שלא לצורך כלל...

▪ ואף כשפינוה, מותר לסלק לחוץ, דהוי גרף של רעי

- אבל של חרס אסור בידו, דהיינו אינו מצוי. אבל ברגלו תמיד מותר, דטלטול בגופו מותר (שי"א ח')

סעיף ז' – פעמן הנ"ל, ומוקצה מהמת מופו

- ❖ הנ"ל מותר אפי' כשאין כלי לכסות מצוי
- ❖ ואם זרקת לאשפה לפני שבת, אסור בטלטול, שבטל מהיות כלי

- אע"פ שעדיין ראוי למלאכתו הראשונה, וראי' מסעיף י"ב גבי שיירי מחצלאות

- ❖ רמ"א: וכשזרקת, אפי' כשחזי לעני, מוקצה, כיון שהוקצוהו הבעלים

- אבל כל זמן שזרק לאשפה בשבת עצמו, מותר, ואינו מוקצה, שבבין השמשות היה על השבר תורת כלי

- והמוצא באשפה אינו יודע מתי נזרקה, אפשר להקל

- וכשמוצא ברחוב, בודאי יש להקל: (1) שמא נזרקה בשבת, (2) שמא לא נזרקה בכלל, אלא ששבר שם

זרק לפני שבת	זרק בשבת
נשבר לפני שבת	דוקא בראוי למלאכה
נשבר בשבת	אפי' כשאין ראוי ??
N/A	

- ❖ וכל הנ"ל דוקא בשברי כלים, אבל דבר בלי שייכות לכלי, כגון צורות, הוי מוקצה מחמת גופו, אפי' אם ראוי להיות כיסוי וכדו'

- אא"כ עשה מעשה קודם שבת להוכיח שעומד לשימוש, או או ייחדנה לעולם לשימוש (סעי' כ"ב)

- פתילה: דינו ככלי שמלאכתו לאיסור. אבל שברי פתילה הוי כאבן

- וכן נר, כל שעדיין ראוייה להדלקה, הוי כלי שמלאכתו לאיסור / ויש מחמירים בנר, שהוי מוקצה מחמת גופו, שלא חזי לתשמיש, ואינו כלי

- ❖ רמ"א: כל שאינו כלי, אסור בטלטול אפי' לצורך גופו, וכ"ש מקומו

סעיף ח' – דלתות הפלים שנתפרק

- ❖ כל כלי הניטל, דלתו שנתפרק מותר בטלטול, בין שנתפרק בחול או בשבת

- לא מיבעיא בשבת, שמותר, דמוכן ע"ג אביהן, אלא אפי' בחול, דאכתי כלי הוא, שראוי להתחבר עם הכלי

- אבל דלתות הבית וחלון תמיד אסור, בין שנתפרק בחול או שבת, שלא הוכנו לטלטול

- מג"א: כלי מוקצה שנשבר, עדיין מוקצה, משום מיגו דאתקצאי

❖ אבל אסור שלא לצורך כלל

- ואם יצרטרך לאותו היום, מותר לטלטלו שיהא מוכן לו בשעתו

❖ וכתבי הקודש ואוכל מותר אפי' שלא לצורך כלל

- וכן כוסות וקערות וסכ"ם שע"ג השלחן, דתדירין בתשמיש, ולא גזרו מוקצה עליהם כלל, כאוכל. / ויש מחמירין בכלים אלו

❖ רמ"א: תפילין יש לטלטל רק לצורך

- דהיינו אפי' מחמה לצל (לצורך הכלי), / אבל המג"א וט"ז מחמירין, דתפילין הוי מלאכתו לאיסור, ומותר רק לגו"מ

- ובשעת הדחק יש להקל כרמ"א

❖ ושובר הוי כלי שמלאכתו לאיסור

- ולולב אינו כלי, ולכן אסור אפי' לצורך גופו ומקומו

סעיף ה' – פפר או תינוק

- ❖ יש מתירים לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אפי' מחמה לצל, על ידי ככר או תינוק

- לאו דוקא ככר, אלא כל חפץ

- וזהו דעת הרא"ש, אבל הרבה ראשונים ואחרונים חולקים, דלא התירו אלא למת בלבד

- וכל זה דוקא אם מניחים עליו דבר שאינו מיוחד לו. אבל דבר המיוחד כגון שום במדוכה, המדוכה בטל לשום, וכן תבשיל בקדירה, ומותר בטלטול כמו אוכל

סעיף ו' – שפרי פלים

- ❖ כל כלי שנשבר, מותר לטלטל שבריו, ובלבד שהוי ראוי לשום מלאכה

- אפי' כלי שמלאכתו לאיסור

- ועכשיו יש לשבר זה דין כלי שמלאכתו להיתר. וכשאין ראוי, הוי מוקצה מחמת גופו

- ואפי' נשבר בשבת, אינו נולד

- ולמ"ד שנולד אסור, צריך שיהא ראוי למלאכתו הראשונה. אבל לרוב ראשונים, כל שראוי לשום מלאכה, לאו נולד הוא

- שברי כלים בעצם הוי מוקצה מחמת גופו, אלא כיון שבאו מכלי ועדיין ראוי להיות כלי, לא בטיל שם כלי, משא"כ צורות וכדו' בסעיף הבא

- ❖ רמ"א: במקום שיכולים להזיק, מותר לסלקם

סעיף ט' – דלתות הפלים

❖ דלתות הכלים מותר ליטלם מכלי שלו...

➤ שאין בנין וסתירה בכלים

❖ ...אבל אסור להחזירם, גזירה שמא יתקע

➤ שמא יתקע ביתד או מסמר בחוזק,

ויחייב משום מכה בפטיש, או אפי'

בונה, שבתקיעות הוי מעשה אומן

❖ ושל לול אסור אפי' ליטול, שמחובר לקרקע ושייך בונה וסותר

➤ תוספת שבת: מיירי בלול שבנה מחובר,

דאל"ה, הוי ככלי המחובר בטיט, עיין

סע' י'

/ פמ"ג: סע' י' הוי כיסוי בעלמא, כאן יש צירים,

ולכן אפי' חיבורו אח"כ, ואפי' יש בית אחיזה,

אסור

סעיף י' – כיסוי בור ודות

❖ כיסוי בור ודות הוי מוקצה אא"כ יש לו בית

אחיזה, שרק אז מוכח דהוי כלי

❖ וכן כיסוי חביות הקבורות בקרקע לגמרי,

צריכין בית אחיזה

➤ גזרו רבנן אטו כיסוי בור ודות

❖ כיסוי כלים המחוברים בטיט, מותר ליטול

אפי' אם אין בית אחיזה

➤ מיירי שמחובר בטיט מלמטה

➤ ואע"ג דבעלמא מחובר לקרקע הוי

כקרקע, הכא הכיסוי אינו מחובר בציר,

והכלי מגולה מלמעלה, לא מיחזי

כבונה

❖ וכל היתר של כיסוי כלי, היינו רק אם הכינה

לכיסוי או שהשתמש בו כבר

➤ וכן אם ייחדו בערב שבת לכיסוי

➤ שבכל זה, הוסר שם מוקצה ממנו

סעיף י"א – מהט

❖ מותר לטלטל מחט שלימה ליטול קוץ

➤ ככל כלי שמלאכתו לאיסור, ומותר

למקומה, או לגופה ליטול קוץ, או

ליקב מורסא להוציא הליחה

■ ולא חיישינן דלמא חביל, דהוי

מלשצאל"ג וגם מקלקל הוא,

ובמקום צער לא גזרו

/ וי"א שאפי' אם יוציא דם, מותר מטעמי הנ"ל

➤ וכן מותר לתחוב מלבושים לחברן בעת

הדחק?????

❖ נטל חדה או חור, אסור

➤ שאז בטל שם כלי, שדרך לזרקה

➤ אבל במקום שיכול להזיק, מותר

➤ ואם ייחדה ביום לאיזה תשמיש, מותר

כדין כלי שמלאכתו להיתר

❖ חדשה שלא נקבה עדיין, מותר

➤ דזמנין דנמלך להשתמש בלי חור, והוי כלי כמות שהיא

סעיף י"ב – שיירי מחצלאות

❖ שיירי מחצלאות מותר לטלטל, דחזי לכסות טינופא

➤ אפי' אין בהם ג' על ג', ואפי' מחמה

לצל מותר

➤ בין שנפרדו בשבת או לפני

■ ואפי' למאן דאסר נולד, מותר דהוי

מעין מלאכה הראשונה

❖ ואם זרקה לאשפה לפני שבת, אסור

➤ דבטלה מהיות כלי

➤ ומחצלת שלימה שזרקה לפני שבת,

מותר, דבטלה דעתו אצל כל אדם

סעיף י"ג – שיירי מטלניות

❖ שיירי מטלניות מותר רק כשהם ג' על ג'

אצבעות

➤ שיש קצת חשיבות, דחזי לעניים

➤ אבל לעשירים, צריכים להיות ג' על ג'

טפחים

❖ / וי"א מותר אפי' בפחות מג' על ג' אצבעות

➤ דחזי לקנח בו מידי, והוי כשיירי

מחצלאות (סעיף י"ב)

❖ ובלבד שלא יהיו טליתות של מצוה

➤ שאדם בודל מתשמיש מגונה

סעיף י"ד – מנעל על הדפוס

❖ מנעל חדש מותר לשמט מדפוס דהוי

מאלכתו לאיסור, שנחשב כצורך מקומו

➤ מנעל חדש לרבותא, דאע"פ שמהודק

לדפוס וצריך לטלטל הדפוס בידיים,

מותר, דהוי צורך מקומו, דהיינו המנעל

שהדפוס מונח בו

➤ לפ"ז, כן מותר לשמוט הדפוס מתוך

המענל, בין שהוא רפוי או חזק /

והא"ר לא התיר כשרפוי, שלמה יטלטל

הדפוס

סעיף ט"ו – סנדל שנפסקה הרצועה

❖ סנדל שנפסקה רצועה פנימית, מותר

בטלטול, שעדיין שם תורת כלי עליה

❖ נספקה חיצונית, בטל שם כלי, ואסור

➤ ואם הוא גנאי להניחו שם, מותר משום

כבוד הבריות

➤ דוקא סנדלים שלהם, אבל שלנו עדיין

חזי ללבישה, ומותר לטלטל

סעיף ט"ז – ספסל שנשמט הגלגל

❖ חלוק שתחבו בו קנה לייבשו בער"ש, מותר להסיר מעל הקנה בשבת

➤ דוקא כשייבש קצת לפני שבת, דאל"כ החלוק הוי מוקצה משום מגו דאתקצאי

➤ וצ"ל שאינו מזיז הקנה בכלל, שהקנה אינו כלי, ובסעי' י"ד התיר רק כשיש תורת כלי על הדפוס (למה אינו מותר אפי' כשזז, דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר?)

❖ אבל אסור ליקח הקנה מתוכו, שהקנה אינו כלי

➤ ואף אם נשתמש לכך מבעוד יום, אינו נעשה כלי, דלא היה דרכם לייחד קנים להכי

➤ ולדידן שדרכינו לייחד קנים להכי, שרי בהכי

❖ כירה שנשמטה רגלה, אסור בטלטול

➤ גזירה שמא יתקע הרגל בחוזק

❖ רמ"א: וכן ספסל, ואסור להניחה על ספסל אחרת ולישב עליה, אפי' נשברה מבעוד יום...

➤ מטעם הנ"ל, גזירה שמא יתקע ודוקא כששייך ליתקע, אבל כשנשבר וצריך לעשות רגל חדש, לזה לא חיישינן, ומותר לטלטל

➤ וכן כשהוי בלי רגל, שוב אין חשש

❖ ...א"כ ישב עליה לפני שבת

➤ דכיון שישב עליה ככה פעם אחת, שוב לא יתקע

➤ ועיין בס"י ש"ג לענין להדק ברפוי

סעיף י"ז – לפנים

❖ לבנים שנשארו, מותר בטלטול, שחזי לשבת עליהם

➤ שיש תורת כלי עליהם כיון שעומד לזה עכשיו (כמו נסרים ועורות בסעי' כ"ה וכ"ו)

➤ ומותר אפי' מחמה לצל, שדינו כמלאכתו להיתר

➤ ומשמע דאין צריך מחשבה לזה / ויש מחמירין בזה

➤ אם נשברו, כל שראוי למידי, הוי כשברי כלים (עי' סעי' ו' וז')

❖ ואם סדרן זה על זה, גלי שהוקצו לבנין ואסורים

➤ אפי' לגופו ומקומו, שאין להם תורת כלי, אלא כאבנים, ולא מהני מחשבה לזה, עיין סעי' כ"ב

סעיף י"ח – קוץ

❖ קוץ המונח ברה"ר, וחושש שיזיק, מותר לטלטל פחות פחות מד' אמות. ובכרמלית מותר לטלטל להדיא. שבהזיקא דרבים לא גזרו שבות

➤ ריב"ש: קוץ גדול אסור לטלטל, שבקל יכול ליהרהר. וטלטול מן הצד מותר גם בזה

➤ מג"א: מותר לסלק רק אם לא היה שייך בערב שבת / א"ר: מותר לסלק אפי' מונח שם בערב שבת

➤ הא דסעי' ו' מותר לסלק שברי זכוכית בבית, אע"ג דלא מצוי רבים? שם רק איסור מוקצה, כאן הוי טלטול בכרמלית ופחות מד' ברה"ר, דחמור טפי

סעיף י"ט – סולם

❖ סולם של עליה אסור בטלטול

➤ ושל הבית מותר, אפי' אם הוא גדול

סעיף כ' – יתחד פלים – חריות של דקל

❖ חריות של דקל שקצצם לשריפה, אסור בטלטול

➤ אבל מותר לישב עליהם אם אינו מזיזם

➤ מג"א: ואפי' אם מזיזם בישיבתו, מותר, דהוי טלטול מן הצד. מאירי: במקום שאין צריך, ראוי לפרוש (למה אינו טלטול בגופו?)

❖ ישב עליהן מבעו"י, מותר לישב בשבת

➤ אף בלא חשב, דבישיבתו גילה דעתו דלישיבה קיימי, ושוב אין עליו שם מוקצה

❖ וכ"ש אם קשרן לישב עליהן, או חשב עליהן מבעו"י

➤ שבדאי במעשה או מחשבה, הוסר מעליו שם מוקצה

➤ א"ר: מחשבה לא מהני אא"כ חשב לישב עליהם בשבת

סעיף כ"א – יתחד פלים – אבנים

❖ אבל מחשבה לא מהני בנדבך של אבנים, אא"כ למדום (סדרם)

➤ דמחשבה מהני לחריות, דאיכא דקיימי לישיבה, ולכן מהני מחשבה דשיבה מוציאו ממחשבה דשריפה. אבל אבנים ליכא דקאי לישיבה ולכן מהני רק מעשה מבעו"י להוכיח

➤ ולכן עצים שלנו דלא קיימי לישיבה, גם הם צריכים מעשה

❖ רמ"א: דין אבנים כדין חריות (לעיל)

סעיף ל'

❖ גרעיני תמרים, במקום שמאכילים לבהמה, מותר לטלטל

➤ ובמקום שאין מאכילים לבהמה, אסור בטלטול, אע"ג דחזי לבהמה

■ בה"ל: החמירו בתמרים כיון שחזי לבהמה רק ע"י הדחק

■ וגריעיני תפוח ואגס מותר, שחזי אפי' למאכל אדם

❖ אדם חשוב יש להחמיר לטלטל בשינוי

➤ כיון דלא חזי לבהמה אלא בדחק, וגם שיש מקומות שלא מאכילים

➤ שינוי: כגון לזורקו בלשונו, או לטלטל אגב פת

סעיף ל"א

❖ בשר חי אפי' אינו מלוח, מותר לטלטל, משום דחזי לאומצא

➤ (1) מפני שחזי, שיש שכוססין

(2) ט"ז: משום כל שראוי מותר

➤ (1) מג"א: רק מין רך שחזי לכוס (2) ט"ז, גר"א: אפי' בשר בהמה...

■ טעם הט"ז: כל שראוי מותר, טעם הגר"א: כן הוי חזי

■ לכן בדחק יש לסמוך עליהם

❖ וכן בשר מסריח, דחזי לכלבים

סעיף ל"ב

❖ דג מלוח מותר בטלטול

➤ וה"ה דג מעושן

❖ ואינו מלוח אסור, שאינו ראוי

➤ (1) מג"א: אינו ראוי לאדם (עד מוצ"ש) ולכן אסור, שמקצה דעת

(2) ט"ז: אסור, שאינו ראוי אף לכלבים, שכל שראוי אף דאינו חזי, מותר

➤ נ"מ: שומן צונן: ראוי לכלבים, אבל אינו עומד לאדם

סעיף ל"ד – גרף של רעי

❖ כל דבר מטונף, כגון רעי קיא וצואה, בין של אדם או תרנגול: בחצר שדר, מותר להוציא, אפי' בידים

➤ דגרף של רעי מותר אפי' בידים

➤ שדר, היינו מקום דריסת הרגל...

❖ חצר שאינו דר, אסור.

➤ כגון אחורי הבית או באשפה שבחצר, שאינו מקום דריסה.

➤ ואם אין מקום בגרף או עביט, משום כבוד הבריות מותר להוציאו להריקו, ולהחזירו

➤ מג"א חולק על הרמ"א, דאבן חמור מחירות, ובעינן דוקא ייחוד לעולם, כבסע' כ"ב

סעיף כ"ב – ייחוד פלים

❖ לא מהני מחשבה לאבן או בקעת (כדי לסגור חבית או דלת) אא"כ ייחודה לעולם.

❖ י"א דצריך ייחוד לעולם רק אם אינו אורחיה בהכי, אבל באורחיה, מהני ייחוד לשבת זו

❖ / י"א לא שנא, ולעולם צריך לעולם

❖ / י"א צריך מעשה של תיקון מבעו"י

סעיף כ"ז – מאכל בחמה

(1) עצמות וקליפים הראוים לבהמה, ופרורין פחות מכזית, מותר להעביר מעל שלחן (אם בהמה נמצא!! כ"ט!!)

➤ אפי' נתפרקו מהבשר בשבת

(2) אבל אם אינם ראויים לבהמה (ה"ה עצמות קשים בלי בשר), אסור בטלטול, וצריך לנער מעל הטבלא

➤ מותר בניעור כיון שאינו מטלטל בידים, והוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר (מקום שלחן??)

➤ וה"ה ע"י דבר אחר, כגון לגרר בסכין

➤ ואם נתקבצו הרבה עד שהוי מאוס, מותר אפי' בידים, משום גרף של רעי

➤ מג"א: למה מותר בניעור – הא הוי בסיס?

(a) דעתו לסלק בשבת (כר"ת בסי' ש"ט ד')

(b) יש גם אוכל – והוי בסיס לאיסור והיתר

(c) יש דין שכח, כיון שאינו חושש אם יפול

(d) בע"מ: אין עשית בסיס בשבת

(3) ואם יש פת על שלחן, מותר לטלטל הטבלא, שהם בטלים אגב הפת

➤ אפשר מותר לשים פת לכתחילה אם קשה הניעור

(4) וכשצריך מקום השלחן, מותר להגביה

סעיף כ"ט

❖ הא דראוי למאכל בהמה מותר, היינו בהמה המצוי. ואם אינו מצוי, רק מותר אם נמצא אותו מין.

➤ ולפ"ז, עצמות מותר בשביל כלבים, שמצויים, אפי' אין לו

- ❖ ואם ירא שתינוק יתלכלך, יכסה בכלי
  - דלא תימא שאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל

סעיף ל"ה

- ❖ **אע"פ שמותר להוציא הגרף, אסור להחזיר אלא אם נתן בו מים**
  - אע"ג דהוי כלי, הוי מוקצה כיון דמאס הרבה
  - ורק במים מותר, שמטלטלו אגב המים
  - ורק אם ראוי לשתיית בהמה, דאל"כ אף המים הוי גרף
  - ולמחבר משמע אפי' אם לא יצריך, מותר להחזיר במים / ויש מחמירין, **א"ר**: לא יכניסנו שלא לצורך
  - **מג"א**: בעודו בידו מותר להחזיר אפי' בלא מים, ופמ"ג מפקפק

סעיף ל"ו

- ❖ **אין עושין גרף של רעי לכתחילה, להביא דבר שעתיד למאס ובסוף יוציאנו כשימאס.**
  - ואפי' כשיש הפסד, אסור לעשות גרף לכתחילה.
- ❖ **ואם עבר ועשאו, מותר להוציאו**

סעיף ל"ז

- ❖ **במקום פסידא, מותר להכניס מטתו אצל גרף, לקבוע ישיבתו, כדי להוציאו**
  - או שיכניס שלחנו ויאכל שם
  - אבל ישיבה בעלמא לא מהני
  - (כאן מותר להביא עצמו אל הגרף בפסידא, ולעיל אסור לעשות הגרף אפי' בפסידא)

סעיף ל"ט – טלטול בעלי חיים

- ❖ **אסור לטלטל בהמה חיה ועוף**
  - אפי' אם יפסיד, שאפרוח ישבר
  - דהוי מוקצה כאבנים, דלא חזו
  - כל זה אפי' בלי חשש צידה
- ❖ **אבל מותר לכפות סל שיעלו עליו**
  - ואינו ביטול כלי מהכינו, כיון שיכול להפריחם בכל שעה
- ❖ **אבל בעודם עליו, אסור לטלטלו**
  - ואם היו שם בבין השמשות, אז אפי' ירדו אסור, מגו דאתקצאי

סעיף מ'

- ❖ **מדדין בחצר בהמה חיה ועוף בצוארם אם צריכים לזה, ובלבד שלא יגביהם בעקירת רגליהם.**
  - צריכים לזה: משום צער בעלי חיים, דאל"כ: כל מוקצה – כשם שאין מטלטלין כולו, כך אין מטלטלין מקצתו (עיין שי"א ז')
  - אבל אסור ברה"ר, גזירה שמא יגביהם וחייב חטאת. שלא אמרי' "חי נושא את עצמו" בבהמה
  - ובכרמלית: **טור** מחמיר, ב"י מיקל
  - ומ"מ עגלים גדולים מותר שם.
- ❖ **אבל תרנגולות אין מדדין, שמגבהת עצמה.**
  - **אבל דוחים בידים כדי שתכנס.**
  - נחשב צורך אפי' למנעית הפסד

סעיף מ"א

- ❖ **האשה מדדה בנה אפי' ברה"ר**
  - אם תגביהנו פטורה, דחי נושא את עצמו, ולכן לא גזרו ברה"ר, דהוי גזירה לגזירה
- ❖ **ובלבד שלא תגרהו**
  - דהוי כמו שנושאו, וא"כ אפי' בכרמלית אסור / ויש מקילין
  - אבל בכתפה לכו"ע אסור, וטעות בעולם. וטוב מלהגיד להם, שלא ישמעו, ומוטב שיהיו שוגגין
  - ובכיס עליו, חייב, שאינו צריך לו.
  - אבל בגדים טפלים ואין חייב לזה
  - וקטן שאינו יכול לילך, חייב כשנושאו, אבל מותר ע"י גוי, שאין מצוי אצלנו רה"ר

סעיף מ"ב

- ❖ **מותר ליגע מוקצה, ובלבד שלא מנענע אפי' במקצת**

סעיף מ"ג

- ❖ **מותר לנפח מוקצה**

סעיף מ"ה

- ❖ **אסור לשחוק בכדור**
  - שאין שם כלי עליו, והוי כאבן
- ❖ **/ רמ"א: ויש מתירין, וכן נוהגין**
  - אינו מוקצה כיון שעשוי לכך ומיוחד לזה בתמידות
  - אבל אסור ברה"ר או כרמלית בשבת, חשש אתי לאתויי חוץ מד"א. ומותר ביו"ט לפ"ז

➤ והיתר רק לא ע"ג קרקע, שאסור בקרקע משום אשווי גומות. ומ"מ אין למחות בנשים וקטנים, שמוטב שיהיו שוגגין

סעיף מ"ו

❖ **זרע התולעים אסור בטלטול, ועוד, שתחת אציליו הוא מוליד בחמו**
➤ אע"ג שאין מכון למוליד, הוי פ"ר

סעיף מ"ז

❖ **יש אוסרים לטלטל בגד שעטנז**
➤ אסור ללבשו ולכן הוי מוקצה
➤ **יש"ש:** מותר לגופו ומקומו, כיון שחזי למידי / **מ"ב:** אפי' לצורך גופו ומקומו אסור, **כאגודה**
➤ וזה העיקר, ולכן אסור לטלטל משכונות של גוי
❖ **ויש מתירין** / שמ"מ תורת כלי עליו.

סעיף מ"ח

❖ **מותר לטלטל מניפה להבריה זבובים**
➤ כמו כל כלי שמלאכתו לאיסור, שמותר לצורך גופו (ומקומו)

סעיף מ"ט

❖ **מותר לטלטל מכבדות (מטאטה)**
➤ למחבר הוי כלי שמלאכתו להיתר, שמותר לכבד מרוצף
➤ אבל לרמ"א שמרוצף אסור, הוי מלאכתו לאיסור

סעיף נ'

❖ **רשב"א:** מותר לטלטל **טלסקופ** וספרי חכמה. ולרמב"ם יש להסתפק

➤ לרמב"ם, אסור ללמוד ספרי חכמה בשבת, ולהביט **בטלסקופ**, ולכן אפשר שהוא הדין בטלטול
➤ **גר"א:** אפי' לרמב"ם מותר לטלטל

סעיף נ"א

❖ **שעון חול או שעון שמש:**
מחבר: יש להסתפק אם מותר בטלטול **רמ"א:** והמנהג לאסור בטלטול
➤ שמדידה אסור, וכלי שמלאכתו לאיסור הוי. אבל מותר לטלטל לגופו ומקומו (רק מדידה של מצוה מותר)
➤ ושעון כיס מותר, אבל שעון קיר או גדול אסור אם לא למקומו

סעיף נ"ב

❖ **מוקצה לעשירים הוי מוקצה, ואפי' לעניים אסור בטלטול**
➤ דבר גרוע בעיניהם שמקצה אותם מדעתם, כגון שיירי מטלניות פחות מג' טפחים
➤ ואזלינן בתר מי הבעלים
➤ והא דמתירין כשהם ג' אצבעות, היינו כשהם של עניים, ואז מותר אפי' לעשיר...
➤ **ט"ז:** אבל מותר לעשיר רק אם גר עם העני, אבל עשיר דעלמא אסור לטלטל, שאינו ראוי לו.
➤ והא דמוקצה לבעל הבית מוקצה לכל, היינו מחמת גריעותא, אבל אם אינו ראוי מחמת איסור, כגון שנדר מככר, לא נעשה מוקצה כיון שמותר לאחרים, ואף הוא מותר לטלטל. אבל מוקצה כשאסר על כל העולם.

סימן ש"ט – דיני בסיס

סעיף א'

- ❖ **נוטל בנו ואבן בידו, אם יש לו געגועין**
  - בחצר, שאין הוצאה ורק טלטול.
  - שברה"ר יש הוצאה באבן
  - נפל האבן, אסור להגביה בעצמו
- ❖ **רק התירו אבן, אבל לא דינר**
  - חשש יגביה אם יפול
- ❖ **בדינר, רש"י: אפי' לאחוז בידו אסור, רמב"ן: אסור רק לישא התינוק**
  - ב"ח כרש"י, א"ר כרמב"ן כשיש געגועין

סעיף ב'

- ❖ **כלכלה סתומה באבן, מותר לטלטל**
- ❖ **וכן דלעת עם אבן קשור יפה,**
  - שבלי זה, הדלעת יהיה בסיס לאיסור
- ❖ **סעיף ג' – בסיס לאיסור והיתר**
- ❖ **כלכלה עם פרות ואבן: צריך לנער...**
- ❖ **אבל מותר בטלטול: (1) כשיש פסידא, (2) כשצריך למקומו**
  - תמיד צריך ניעור קודם!
  - כשא"א בניעור, מותר בטלטול, דהוי בסיס לאיסור והיתר, והיתר יותר חשוב
  - וכשמוותר בטלטול, מותר למקום שירצה

סעיף ד' – דין שכח

- ❖ **שכח אבן על חבית, או מעות על הכר: חייב לנער, אבל כשא"א, (או שצריך למקומו – ס"ה) מותר לטלטל**
  - שרק במניח, נעשה בסיס ואסור בכל אופן, שהבסיס עצמו מוקצה
  - וכל היתר ניעור, היינו כשצריך להיתר, אבל לפסידת המוקצה, אסור בניעור, אלא אם: (1) עיקר הטלטול הוי להיתר, (2) מטלטל בגופו.
  - מותר ללמוד בשטנדר שיש מעות, שאינו פ"ר שינענע בלמודו
  - שע"צ: מיירי שניעור המעות אינו הפסד, שבהפסד, מותר אפי' אם הוי פ"ר

- והיתר טלטול כשכח, צ"ע אם מותר עד מקום שירצה
- ❖ **רש"י: ואם הניח ע"ד שישאר לכניסת שבת, אסור אפי' בניעור**
  - נעשה בסיס, ואפי' ניטל המוקצה
  - הניח בחול בלי דעת שישאר בשבת, ואפי' הניח בערב שבת, ושכח, הוי כשוכח. שצריך דעת (תה"ד: ערב שבת כמניח)
  - דרך אקראי:
  - ט"ז: כמניח / מג"א: כשכח
  - מ"ב: במקום הצורך יש להקל
  - לכן מפה:
  - לפי מג"א, כשגוי מסיר הנרות, המפה מותר, שמפה אינו בסיס לנרות, אלא השלחן
  - לפי הט"ז: המפה הוי בסיס:
  - פמ"ג: רק במקום המנורה / לבושי שרד: כל המפה
  - שע"צ: במפה, בודאי יש להקל, שנרות לא להניח על המפה, אלא להאיר השלחן.
- ❖ **ר"ת: אם דעתו ליטול בשבת, מותר לנער**
  - **חצי בסיס: רע"א:** אין זה כשוכח גמור, שכאן מותר רק בניעור, ולא בטלטול
  - ודוקא מותר לנער כשחשב בהדיא לסלקו, או כשדרכו לסלק
  - **שע"צ:** כגון הטמנת קדירה, שאינו בסיס לגיזי צמר
  - במקום פסידא יש להקל כר"ת
  - וקינה, אסור משום הביצים, אפי' אם לא ידע שיהיה ביצה, שדרכו בכך, והוי כמניח
- ❖ **אין אדם אוסר של חברו שלא מדעתו**
  - אבל לטובת חברו, ומסתמא ניחא לו, נעשה בסיס
  - אבל דעתו לסלק לפני יציאת שבת, סומכים על ר"ת (א"צ פסידא)

סעיף ה'

- ❖ **הצורך לנער, היינו כשצריך לגוף החבית וכו', אבל למקומם, אם לא מספיק בניעור, מותר אפי' בטלטול**

סימן ש"י

סעיף א'

❖ מותר לטלטל עץ שתולין בו דגים, שמוקצה מחמת מיאוס מותר, כר"ש

- פמ"ג מסתפק אם מותר אפי' מחמה לצל: רמב"ם: מותר רק לגופו ומקומו / בע"מ, ר"ן: אפי' מחמה לצל

סעיף ב'

❖ אוכל הראוי לאכילה, אינה מוקצה
➤ ואפי' אוכל לסחורה מותר, שדעתו לאכלם כשירצה

❖ ורק מוקצה בתרתי:

(1 דחיה בידיים, 2 לא חזו

➤ לכן חטה שלא השריש וביצה תחת תרנוגלת מותר, שחזי, אע"פ שדחה בידיים

➤ ואם השרישו, חייב משום עוקר דבר מגידולו

❖ לכן גרוגרות וצמוקים שמניחים ליבש, מסריח לפני מתיבש, ומסיח דעת, ואיכא התרתי

➤ דוקא אלו, ששאר פרות חזי לפני שמתבש

❖ רמ"א: י"א אין שייך הכנה בגוי, ולכן אפי' גרוגרות וצמוקים שלהם מותר

➤ בית מאיר הקשה שהא לא חזי בכלל, והוי כאבן?

➤ לכן ביאר הגר"ז שהרמ"א מיירי בחזו ולא חזו, דמהני הזמנה, כסעיף ה', ולכן גוי אינו מקצה דעתו מזה אפי' אי לא הזמין

▪ לפ"ז, ג"כ נר של גוי שכבה, מותר, שלא הקצה דעתו

▪ תלוי במחשבה, אינו מוקצה
➤ אבל לא חזו בכלל, הזמנה לא מהני, ואפי' של גוי מוקצה

סעיף ג'

❖ כל שהיה ראוי בין השמשות, ונתקלקל וחזר ונתקן, חוזר להתירו.

➤ כגון שירד גשם על הצמוקים, ואינו ראוי, ושוב נתיבש.

➤ הטעם, שאין מוקצה לחצי שבת

➤ [אזמל שמל בו בשבת:

ט"ז: חסרון כיס, ודלא כמקילין מטעם אין מוקצה לחצי שבת, שבה"ש היה חסרון כיס, ולאחר שימוש חוזר לאיסורו.

ולכן יצניעו בחדר שמל שם.

מג"א: מסכים לדינא, אך מחמיר שבעודו בידו, להעביר למקום שרוצה.

א"ר: ואם הוא פורע, יקבל אחר מידו, ויוליכנו למקום המשתמר. בדעבד אם הניח וחושש לגניבה, מותר לטלטל]

סעיף ד'

❖ גרוגרות וצמוקים שנתיבשו קודם בה"ש, מותרים, אע"פ שלא ידע

➤ שמסיח דעת רק עד שנתיבשו

סעיף ה'

❖ גרוגרות וצמוקים שחזו ולא חזו, אי אזמנה, נפיק ממוקצה, ואי לא לא.

❖ אבל הזמינם כשאינו ראוי, מוקצה, שהזמנה באינו ראוי לאו מילתא

➤ כאבנים ועפר, והזמנה לא מהני

➤ פוסקים: אמרי' מגו דאתקצאי רק דברים שגמרו בידי שמים, שאינו בשליטתך ולכן מקצה דעת. אבל גמרו בידי אדם לא מסיח דעת כיון שבידו, וכשיהיה ראוי, יהיה מותר.

סעיף ו'

❖ דבר שאסור בטלטול, אסור לתת כלי תחתיו כדי שיפול לתוכו, משום ביטול כלי מהיכנו

❖ אבל מותר לכפות כלי עליו, ובלבד שלא יגע בו

➤ ודלא כר' יצחק

➤ האם מותר ליגע במוקצה? ט"ז, מג"א: לא לצורך המוקצה. מ"ב: כן, ובלבד שלא יתנדנד, אבל ביצה מתנדנד (כגר"א, מובא בסי' ש"ח ס"ק י"ז)

סעיף ז'

❖ מטה שיש עליה מעות, או שהיה בבין השמשות, אסור לטלטלה, משום מיגו דאתקצאי

➤ בהניח, ששכח אינו בסיס ומותר לנער המעות, והמטה מותר

➤ דין בסיס כדין המוקצה שעליו

▪ "שיש עליה" – משמע שלא היו עליו בבה"ש, כגון שהניח קטן או גוי. ומותר לנער, שאין בסיס לחצי שבת.

❖ אבל אם אין ולא היה, מותר לטלטל, אפי' יחדה למעות והיו מבעוד יום, כיון שסילקן קודם בין השמשות...

❖ / רמ"א (ר"ת): יש אוסרין ביחדה לכך, אע"פ שסילק מבעוד יום. וכן נוהגין.

➤ מג"א: שמסתמא מקפיד מלהניח דברים אחרים, והוי כחסרון כיס, ואסור אפי' לצורך גופו ומקומו...

❖ **רמ"א: מיהו לצורך גופו ומקומו מותר**

➤ **מג"א:** קשה, הא הוי כחסרון כיס?

א"ר: רק בצורך זה מותר לגו"מ, שכים מיוחד למעות למעשה אינו מקפיד מלהניח דברים אחרים, ולכן אינו כחסרון כיס

➤ **מ"מ,** אם לא הניח מעות לעולם, רק ייחד לכך, מותר לגמרי, שהזמנה לאו מילתא היא

❖ **רמ"א: ולכן אסור לטלטל ארנק אע"פ שאין בו מעות, אא"כ עשה מעשה לסקל מן היחוד**

➤ דמעשה זו מבטל המעשה דיחוד

❖ **רמ"א (ב"י): כיס תלוי התפור בבגד בלי מעות, מותר ללבושו בשבת, שהכיס בטל לבגד**

➤ ולכן מותר אפי' לצאת לרה"ר, ואינו הוצאה

❖ **רמ"א: אבל אם שכח בו מעות, עדיין מותר לטלטל, שהבגד אינו בסיס למעות כנ"ל, אבל אסור ללבושו שמא יצא**

➤ בכיס של מכנסים, לאו דוקא שכח, שאפי' הניח מעות והכיס הוי בסיס, הבגד אינו בסיס

➤ **רמב"ם:** מ"מ עדיף לנער בין שכח בין הניח

➤ ומ"מ אסור לטפל בכיס, אפי' אחר הסרת המעות, שהיה בסיס, ומיגו דאתקצאי

➤ כל זה רק בכיס התלוי שרק פיה תפור לבגד, כמו של מכסים.

אבל בכיס של חולצה, הבגד הוי בסיס לכיס ומעות שבו, במניח.

דין של:	החולצה	המכנסים (תלוי)
שכח	צריך ניעור (אינו בסיס)	רמב"ם צריך ניעור (אינו בסיס)
מניח	X בסיס	במניח, הכיס עצמו נעשה בסיס, ואסור לטפל בו אפי' לאחר הסרת המעות

➤ **מג"א:** כל הנ"ל בכיס התלוי, היינו רק כשפיה תפור לבגד, ומגירה שאינו יוצא מהשידה.

אבל כיס התלוי שרק קשור לבגד, ומגירה שאינו מחובר, הוי כלי בפני עצמו, ואינו בטל, ויהיו בסיס במניח, וצריך ניעור בשכח (כמו חולצה). אך אם יש בתוכם רק פרוטות, בטלים לבגד ושידה.

➤ ואולי רק כשמיוחד למעות, אבל מגירה לשאר דברים, אפי' כשיש מעות, השידה מותר, שהוי בסיס לאיסור (מעות) והיתר (מגירה)

סעיף ח'

❖ **כיס לדבר אסור ומותר, מותר בטלטול, אם: (1) ההיתר יותר חשוב, (2) וא"א בניעור, כגון שיהיה הפסד או שצריך למקומו**

➤ כששניהם שוין, אסור

➤ ואזלינן בתר חשיבות שלו, ולא של כל העולם

❖ **ואם צריך רק לבסיס, צריך לנער**

❖ **רמ"א: וזה רק כשהיו שם מבעוד יום, אבל אם רק האיסור היה, לא מהני לשים היתר בשבת**

➤ שכבר היה מגו דאתקצאי

➤ אבל אם הונח האיסור בשבת, אין מוקצה לחצי שבת, ולא הוי בסיס

-
-
-
-
-
-

סימן שי"א – דיני מת, ושאר טלטול מן הצד

סעיף א'

❖ **מת שירא מדליקה: (1) ככר או תינוק...**

- הטעם שלא ניכר טלטול מוקצה
- וה"ה כל חפץ המותר.

❖ **(2) מהפכו במטה, דהוי טלטול מן הצד,**

- ואע"ג שהוא לצורך המוקצה, הקילו בדליקה כיון שהוא בהול
- ומטה אחר סלוק המת: חי בה"ש: מותר, שאינו בסיס. **מת ככר:**
- **רא"ש** אוסר / **בע"מ** מתיר, אלא אם דעתו שיהיה שם כל השבת

❖ **(3) טלטול גמור.**

- והצריכו כל זה, שקל קל עדיף
- היתר רק למת משום בזיון המת

❖ **"וכל זה באותו רשות"**

- להרבה אחרונים, אפי' לרשות אחרת, ומח' בס"ב אם צריך ככר...
- י"א גם דעת המחבר, וככר דוקא באותו רשות, כרמב"ן בסעיף ב'

❖ **מת המוטל בחמה: רק ככר או... ובלי זה, אסור לטלטל. ורק באותו רשות.**

- עדיין לא הסריח, לכן אין היתר לרשות אחרת
- אבל לרמ"א בס"ב, גם מותר לרשות אחרת

- אבל צריך ככר או תינוק

- אין להפכו במטה, שהוי טלטול מן הצד לצורך המת, ואין היתר דליקה. ואם צריך למקומו, מותר, שאז הוי לצורך דבר המותר.

❖ **ס"ו: בלי ככר, זה מביא מטתו...**

- למה צריך מטה, ולא רק מחצלת? שלא יהא ניכר כ"כ שעושה למת

סעיף ב'

❖ **מת שהסריח: מותר להוציא לכרמלית**

- שכבוד הבריות דוחה מוקצה

❖ **אבל אם הם יכולים לצאת, צא ממנו**

- שעיקר היתר שמתבזים ממנו

❖ **רמ"א: אפי' קרוב להסריח**

- לכן א"צ לצאת, שמותר להצילו

❖ **רא"ש: היתירו לכרמלית רק בככר וכו'**

- שאין עצה להציל מהוצאה, אבל לגבי המוקצה, אפשר לתקוני

❖ **/ רמב"ן: מוטב בלי ככר, למעט הוצאה**

- **א"ר:** כרא"ש, אבל כשאין ככר עדיין מותר, שאינו לעיכובא

❖ **רמב"ן: אף מותר לרה"ר ע"י תינוק**

- שחי נושא את עצמו, ואין דאו', ורק הוי משאצל"ג ובמת לא גזרו
- אבל לרא"ש, רק היתירו לכרמלית כיון שאין עיקרו דאורייתא
- ושוב, **א"ר** וט"ז **כרא"ש**, ובפרט שי"א משצל"ג דאו'.

❖ **רמ"א: מותר ע"י גוי, כמו ככר ותינוק**

- אבל לא לרה"ר, כיון שאינו מותר ע"י ככר או תינוק לרוב.
- **א"ר:** מיקל אף לרה"ר, שסומך בהיתר הרמב"ן לגוי

❖ **רמ"א: ואסור בשביל כהנים, (אבל מותר ע"י גוי)**

- שאינו לצורך המת
- אפי' להפכו במטה מותר, כיון שהוי לצורך מותר, דהיינו מקומו
- וכל היתר רק כשקרובים רוצים

❖ **רמ"א: ונוהגים לצורך מצוה**

- דהוי שבות דשבות במקום מצוה
- צורך גדול גם חשוב כמצוה, וזה הטעם שמותר ע"י גוי לכהנים.

סעיף ג' – ד'

❖ **הצריכו ככר או תינוק רק למת ערום**

- **מג"א:** רק תכריכין בטל, שנשאר.

סעיף ח'

❖ **טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, מותר**

❖ **לכן צנון קצת מגולה שלא השריש, נוטלו אע"פ שמיז עפר**

- דאי אינו מגולה, ע"כ מזיז עפר בידים, ואסור
- ולתחוב במחט, יש מקילין / ויש אוסרין, דנראה כעושה גומא
- ורק מותר בשדה, שבבית אסור שמא ישוה גומות.

- אבל בקרן זוית בבית, מותר אפי' אם אינו מגולה בכלל, שאז ייחד העפר, ואינו מוקצה בכלל

❖ **רמ"א: ואפי' הניחו בערב שבת להיות שם כל השבת, מותר, שאין בסיס באוכלין**

- דהיינו, הצנון אינו בסיס לעפר כיון שאינו משמש לעפר, אדרבה

- **הט"ז** חולק, שאינו בסיס רק אם הניחה על מנת ליטלה

❖ **וטלטול בגופו, מותר אפי' לצורך דבר האסור**

❖ **לכן קש להסקה ע"ג המטה, מנענע בגופו**

➤ שהניח הקש בסתמא, ורק אח"כ חשב עליו, מהני להזמנה

סעיף ט'

❖ פרות טמון בקש או תבן, מותר לתחוב מחט

➤ משום טלטול מן הצד לצורך דבר המותר. ואינו נראה כעושה גומא, שמירי בקש או תבן.

➤ סתם קש שלנו אינו מוקצה, שאינו להסקה אלא לשכיבה או מאכל בהמה, ומותר אפי' בידו

❖ ואם הניח מבעוד יום כר, מותר אפי' בידו, שהרי הכינו לשכב עליו

➤ ואינו צריך אפי' לחשוב עליו, שמהני מעשיו

❖ רמ"א: וכן אם חשב לשכב עליו

ביטול כלי מהיכנו

רס"ה ג'

❖ אין נותנין כלי תחת נר לקבל שמן, משום ביטול כלי מהיכנו

- טעמים: (1) דמי למלאכה, (2) בונה, (3) סותר, (4) עושהו מוקצה
- ומבטלו מטלטלו או משימוש
  - ואם נתן, צריך לסלקו
  - ואפי' כלי שמלאכתו לאיסור אסור להניח, שאוסרו לגמרי
- ואם כבר היה הרבה שמן לפני שבת, עדיין אסור, שדבר שיש לו מתירין אינו בטל
- אבל מותר אם יש היתר בכלי
- גם מותר להניחו תחת השלחן, ולסלק השלחן, משום: (1) אין ביטול בידים, (2) אינו מתכוין
- אם נפל שמן מבעו"י, כבר נאסר
- אבל מותר בנר של שעוה, שאפשר לנערו מיד כשיפול. משא"כ של שמן, שלא ינער משום הפסד.
- וגם תחת פחם אסור, שא"א לנערו מיד

❖ ומותר ליתנו מבעוד יום

❖ רמ"א: אסור לגעת בנר תלוי, פן יתנדנד ויטה

- וחייב משום מבעיר או מכבה, ולכן לא חיישינן בנר של שעוה
- או"ז: אפי' בשעוה יש הטיה, ואפשר להתיר, שכאן אינו מתכוין להטיה
- רק אסור אם יש חשש יטה, שמירי שיש עליו דבר היתר, וזהו מה שמטלטל, דמות. אבל ליגע בנר עצמה אפי' אינו דלוק, אוסר שמא יתנדנד
- או"ז: אפי' בנר עצמה, מיקרי טלטול מן הצד

רס"ו ט'

❖ בהמה טעונה: נוטל כלים הניטלין. ושאינן ניטלין: (1) מתיר החבלים ונופלים. (2) אם ישברו, מניח כרים, ושומטן לארץ לאט

- שאז הוי ביטול לשעה בהפס"מ.
- (3) אבל אם הוי רק הפסד מועט, אסור, וצריך שיפול וישברו
- ואינו בסיס: (א) אין בסיס בשבת, (ב) דעתו להסיר בשבת (ר"ת)

❖ (4) אם הם גדולות, שא"א לשמטן, פורקן בנחת, משום דהוי צער ב"ח.

➤ מג"א: פריקה בנחת עדיף מביטול כל היום. אבל כשא"א, מותר לבטל כל היום בהפס"מ / מ"ב: מסיק דקשה להקל בכל היום

❖ סיכום: (1) מיד מותר, (2) לשעה בהפס"מ, (3) כל היום: מג"א בהפס"מ (כשא"א בנחת), מ"ב אסור

רע"ז ה'

❖ מותר לכפות קערה על נר להציל הקיר

- כלי ניטל אפי' לצורך דבר שאינו ניטל, דלא כר' יצחק
- ט"ז: לכן מותר לכפות לתשמיש
- יזהר להניח אויר כדי שלא יכבה
- ורק חרס, שמתכת מבעיר, אא"כ יהיה סכנת נפשות
- ונר של חלב, יש ליזהר מהניצוק

ש"ה י"ט

❖ בהמה שנפלה לאמת המים, מפרנס

❖ אבל אם א"א, מביא כרים משום צער בעלי חיים, אע"פ שמבטל כלי.

➤ ה"ה כל דבר, אבל כרים לרבותא, שאע"פ שביטול לכל היום (רטוב), מותר משום צער ב"ח דאורייתא, וביטול כלי מדרבנן

(בבהמה טעון היה אסור לבטל כל היום, כיון שהיה אפשר להתיר וישברו)

➤ אבל אסור להעלותה בידים, אע"ג דהוי צער ב"ח, שאין לדמות גזירות / א"י: מותר אם א"א בכרים.

➤ ולכו"ע עדיף בגוי מבכרים

➤ מג"א: למה מותר באפרוחים בלי צער בעלי חיים? (1) שם הוי מיד, שיכול להפריחן, כאן לא. (2) כאן מבטל ממש, שרטובים, שם לא.

של"ה ד'

❖ יין שזב, אסור לשים כלי משום ביטול.

➤ יכול לשים מים בכלי, שיבטל היין טיפה טיפה, ואינו מבטל כלי

❖ מה יעשה? מביא מטתו, יש היתר גרף במקום דירתו, וישים כלי

➤ ואע"ג דאין עושין גרף לכתחילה, מותר לעשות זה כשיש פסידא (כמו בש"ח ל"ז)

❖ וכשיתמלא, לא יביא אחר ומטבלו, אלא יזרוק שוב לגיגית

- מג"א: עדיף להביא כלי ולשים מעל הראשון, ולבטלו, יותר מטלטול מוקצה
- דטלטול מוקצה גרוע מבטול כלי

סימן רע"ט – דיני נר בשבת

סעיף א'

❖ נר שהדליקו, אע"פ שכבה, אסור לטלטל

➤ אפי' אם כבה, שהוי מוקצה מחמת איסור, שנר שמן ופתילה הוי בסיס לשלהבת שהיה מוקצה, ומגו דאתקצאי...

❖ וכן מותר השמן אסור להסתפק ממנו ולטלטלו

➤ ג' טעמים של איסור טלטול:

(1) בבה"ש היה דלוק ואסור בטלטול, ומיגו דאתקצאי...

(2) המסתפק בנר של שמן חייב משום מכבה, ולכן מגו מלהסתפק, אפי' לאחר שכבה. ולכן ממילא אסור בטלטול, כיון שאינו ראוי לכלום

▪ לפ"ז, נר שעוה שכבה ביו"ט, מותר לטלטל

(3) בה"ל: הוקצה למצותו בעת שהיה דולק, ולכן מיגו על הקצאה זו

▪ לפ"ז, גם נר שעוה ביו"ט אסור אחר שכבה

סעיף ב'

❖ הנר אסור אפי' לגופו ומקומו. / יש שמתיר, ולא נראין

➤ אינו ככלי שמלאכתו לאיסור, שכל הנר נעשה בסיס לשלהבת בבין השמשות, ומיגו דאתקצאי...

▪ לפי סה"ת ור"ת, אינו בסיס כשמסירו, ודעתו היה כן. א"כ, נר ג"כ, כיון שמכבה בזמן, למה עדיין הוי בסיס אחר שכבה?

ג' תיורצים:

(1) שם מותר רק משום שהיה דעת לסלק, ולכן לא נעשה בסיס. כאן אין דעת לסלק

(2) שם מותר, דאי בעי, מנערו בבה"ש, אבל כאן צריך לו משום נר שבת

(3) בנר של שמן א"א לנער משום כבוי ולכן נעשה בסיס

❖ רמ"א: י"א שאסטניס שמאוס לו, מותר להוציאו, דהוי גרף בשבילו. והמיקל' לא הפסיד.

➤ ב"ח, מג"א: אפי' אינו אסטניס, מותר אם מאוס לו. ומשמע מב"ח, דוקא נר חרס או עץ, שמאוס ודאי. / דרך חיים: להחמיר כרמ"א (דוקא אסטניס)

➤ ההיתר להוציאו רק כשמונח במקום ישיבתו

סעיף ג'

❖ יש שמתיר לטלטל נר כשנתן עליו לחם מבעוד יום

➤ שאז הנר הוי בסיס לאיסור (שמן) והיתר.

➤ ורק כשהיתר יותר חשוב

❖ / ואין לסמוך עליו

➤ שהמנורה עשוי לשלהבת, ולכן תמיד טפל ובסיס לשלהבת, ולא ללחם

סעיף ד'

❖ אם התנה בערב שבת לטלטל הנר כשיכבה, מותר

➤ מהני תנאי רק בנר, כיון שעשוי לכבות, אבל שאר בסיס לא מהני תנאי בסילוק האיסור מן הבסיס

❖ / רמ"א: י"א לא מהני תנאי, וכן נוהגין

❖ ונוהגין לטלטלו ע"י גוי, ואינו אמירה לנכרי, כיון שהמנהג כן הוי כאילו התנה מתחילה

➤ מותר אפי' מחמה לצל

➤ מותר, בצירוף למחבר שתנאי מהני

➤ נר יארציט שכבה, שדעתו שידלק כל היום, א"א לומר כאילו התנה, ואסור אפי' בעכו"ם.

אבל דוקא מחמה לצל, אבל עדיין מותר לגופו ומקומו ע"י גוי

סעיף ה'

❖ נר שהדליקו בשבת לחולה (בסכנה), ונתרפא, מותר לטלטל אם כבה

➤ מותר, שאין מוקצה לחצי שבת, דדוקא כשאתקצי בבין השמשות

➤ ואפי' הדליק בערב שבת, מותר, כיון בבה"ש היה מותר לטלטל בשביל החולה

➤ והיתר רק לגופו ומקומו, דלא עדיף משאר שמלאכתו לאיסור

❖ וכן מותר בהדליק בשבת בשוגג וכבה

➤ אפי' במזיד (לא איירי ברשע)

➤ והכל מטעם הנ"ל

סעיף ו'

❖ נר דמאוס, מותר, שמוקצה מחמת מאוס מותר

➤ הואיל וכלי הוא, שחזי לכסות מנא (רק אז מחמת מאוס מותר)

➤ ומותר רק לגופו ומקומו, כמו שאר כלי שמלאכתו לאיסור

▪ ולרמב"ם, אפי' אם מלאכתו להיתר. ובע"מ חולק. (ש"י)

▪ א"ר: ודוקא אם נשתמש פעם אחת, דאי לא, הוי מלאכתו להיתר, שהזמנה לאו מילתא היא

סעיף א'

❖ פקק מותר לסתמו, אפי' אינו קשור, ובלבד שיחשוב עליו מערב שבת

- אם הוא קשור, אפי' מחשבה לא צריך
- כיון שדרכו לפתוח ולסגור תמיד, הוי מוסיף על אוהל עראי, ומותר.
- אבל אם פותחים רק לעתים רחוקות, אסור דמיחזי כמוסיף.
- ולהתיר ציור זו, צריך קשור ותלוי (עיין סעיף ג')
- גר"א: המחבר כרש"י, שבעיה בפקק הוא מיחזי כבונה, אבל לר"ר, לא שייך בנין בפקק, אלא טלטול מוקצה. ולכן כשהוי כלי כבר, אין צריך שום מחשבה
- ואם נתשמש בו כבר פעם אחת, אפי' מחשבה לא צריך, שיש עליו תורת כלי
- וכל זה רק בדבר שדרכו לבטלו שם (בחלון), אבל אין דרכו לבטלו, כגון בגד, מותר אפי' בלי מחשבה

❖ קנה גם אין צריך קשר, אבל גם לא סגי במחשבה, אלא תריך תיקון (שדמי לנגר): רש"י: שיהא ראוי להפוך זיתים. ר"ת: כל מעשה מהני לתקון

- כל התיקון היינו שיהיה כלי, ולא בתורת בנין
- אלא דרש"י צריך ראוי לדבר אחר, ולר"ת מספיק שיהא ראוי לזה
- ולעת הצורך יש להקל כר"ת

❖ נגר, דהוי יתד שתוחבין באסקופה, דומה טפי לבנין, וצריך להיות קשור כדי לנעלו

- הבעיה היא שנראה כשאר יתדות שנועץ בכותל, דיש בהם בנין, ולכן צריכים קשור

❖ ואם יש גלוסטרא, שדומה לכלי, סגי 1) בחבל דק, 2) קשור לבריה ולא לדלת, 3) אינו תלוי באויר.

- לט"ז ולגר"א, הקשירה בחבל דק הוא לעיכובא, וה"ר מיקל בצורך
- ולרש"י מותר בלי קשירה כשיש גלוסטרא
- וכל הנ"ל היינו בגלוסטרא ממילא, אבל העושה ביד, מותר בלא קשירה, דמוכיח במעשיו שהוי כלי, ומותר אפי' בנקמז. גר"א: לטור אין חילוק
- וכשהנגר מחובר לדלת, מותר לכו"ע בלי קשירה
- החשש בבבריה הוא שאינו מינכר שהוא לנעילה

❖ ואם אין גלוסטרא: A) אש כשקשור לדלת, סגי 1-בחבל דק, 2-ומונח בארץ. B) או אם קשור בחבל עב, סגי 1-כשקשור לבריה, 2-ומונח בארץ

- בלי גלוסטרא, צריך היכר יותר

סעיף ב'

❖ כל הנ"ל בנגר, הוא באסקופה. אבל אם נוקב גם בארץ, זהו נקמז, ובנין, ואסור

- אבל עשה בית יד, מותר אפי' בנקמז, אפי' אינו קשור, דהוי יותר מגלוסטרא דממילא.
- גר"א: אבל לרש"י וטור, אין היתר בנקמז אפי' בעשיית יד
- 1) ואם עשו חור בקרקע בתחילה, ואינו מוסיף בנקב בקרקע, מותר. ובזה ניחא היתר כשיש חורים בדלת.
- 2) ועוד, דעושה טבעת הוי כבית יד, דמותר אפי' כשאינו קשור, ואפי' אם נפחתה בקרקע
- ואפי' לגר"א דמחמיר לרש"י וטור, יש להקל בזה כשיש צירוף של טעם הראשון (עשו חור כבר)
- גר"א: לר"ף, אפשר להקל אפי' בגלוסטרא דממילא אפי' כשנקמז.

סעיף ג'

❖ A) פתח שיאן נכנסים בה תדיר (אחורי הבתים), ועשה לו דלת או כעין דלת:

- ומחזי כבונה ע"י נעילתו, אלא אם:

❖ היה ציר, והא קשור (ונגדר), מותר

- מותר כיון שניכר, אע"ג שנגרר

❖ וכשאין ציר, צריך להיות גבוה

- שכשפותחין, לא נגרר, לפחות טפה
- ולנשמת אדם, אפי' קשר לא צריך, וכולם חולקים

❖ B) אבל פתח שנכנסים בה תדיר, מותר כשקשור אפי' בנגר, ואפי' כשאין ציר

- שהכל יודעין שעשויה לדלת, ואינו מיחזי כבונה
- המחבר משמע דעכ"פ קשור בעינן / אבל מהרמ"א בסעיף ד' משמע דאפי' אינו קשור, מותר כשיש אסקופה. מ"ב: ולכן יש להקל

סעיף ד'

- ❖ דלת [שנכנסין בה תדיר] שאינו קשור, ו... 1: מלוח אחד, או 2: שאין אסקופה תחתונה, אסור לנעלו אפי' אם יש ציר
  - להרמב"ם, צריך תרתי לריעותא. ויש לסמוך על שיטתו להקל
  - ואם היא קשורה, מותר, אע"פ שנגרר, כיון שאין נכנסין תמיד (כמו סוף ס"ג במ"ב שם).
- ❖ אבל מקרשים הרבה, מותר בלי קשירה אם יש אסקופה או חקיקה למעלה ולמטה
  - וכשהצריכו קשירה בדלת רגילה בס"ב, היה כשלא נכנסין בה תמיד
  - חקיקה נחשבת כאסקופה

סעיף ה'

- ❖ (A) שידה שיצא ציר התחתון לגמרי, אסור להחזירה, שמא יתקע
  - בחוזק ביתדות, ויהיה מכה בפטיש
- ❖ ואם יצא מקצת התחתון, מותר, כיון שהעליון נשאר, והוא קל להחזירה
- ❖ (B) אבל כשעליון יצא אפי' במקצת, אסור להחזירו

סעיף ו'

מ"ב	דרכו ליתקע	דרכו ליהדק	דרכו לריפוי
תקע			
הדוק			
רפוי		מהר"ם	טור

- מח' אם הוא מכה בפטיש או בונה לכתחילה, חושש למהר"ם, אלא אם הוא צורך שבת
- כוסות שלנו: ט"ז: רבנן, מ"א: דא'. נ"מ לעשותו רפוי לטור
- אבל כיסוי כלים מותר כשעושים לפתחן תמיד
- לא גזרו על טלטול אלא מנורה של פרקים, כיון שדרכם להתפרק
  - גדר דרפוי: כל בנ' אינו מקפיד אם יתנענע בחור. סמ"ג: רק אסור כשצריך גבורה ואומנות

סעיף ז'

- ❖ קורה שנשברה, מותר לסומכה בארוכות המטה, דהוי כלי. לא שתעלה, אלא שלא תרד
  - דמבטל כלי מהיכנו
  - מג"א: ועץ בעלמא, אפי' מוכן אסור, דנראה כבונה / א"ר: מתיר, כיון שעושה רק שלא תרד יותר.
  - שע"צ: נוטה לאסור, כמג"א
  - וכשאין תחבו בחוזק, מותר

סעיף ח'

- ❖ ספסל שנשמט רגלו, אסור להחזירו
  - אפי' לעשותו רפוי, גזירה שמא יתקע
- ❖ ולהניחו על ספסל אחר, יש מחמירים
  - ולפי שיטה זו, אסור אפי' בטלטול

סעיף ט'

- ❖ התוקע עץ בעץ, אסור משום תולדה דבונה
  - בין בבנין ובין בכלי
  - וכן התוקע עץ בתוך הקרדום
  - וכן המפרק עץ תקוע, חייב משום סותר, ודוקא אסור מדאורי' כשהוא ע"מ לתקן

סעיף י'

- ❖ יכול לזרות תבן על חצר שנתקלקל, בשינוי, ואינו מוסיף על הבנין. אבל ביד, אסור.
  - מותר כיון שאינו מבטלו שם, שחזי למאכל בהמה. אבל לזרות דבר שמבטלו שם אסור, משום אשוויי גומות.
  - ודוקא אסור כשכוונתו לתקן החצר.
  - וביד אסור, משום דהוי עובדא דחול. ולכן מותר על ידי גוי בצורך הרבה, כמו כל שבות דשבות

סעיף א'

- ❖ יש בנין גמורה בכלים, חוץ במוסתקי
- ❖ שגם הוי כלי קטנה
  - דאל"ה, הוי אוהל, דשייך בו בנין וסתירה כל דהו
- ❖ ולכן מותר לשבר מוסתקי, בלי כוונה לפתח נאה, דאז הוי מכה בפטיש
  - ט"ז: נקב קטן, שאין להכניס ולהוציא, אסור מדרבנן. נקב גדול, דהוי להכניס ולהוציא, אסור מדאורי, אפי' במוסתקי
- ❖ אבל חבית שלם אסור לשברה, ואפי' נקב בעלמא
  - משום סתירה דרבנן (שאין על מנת לבנות)
  - גר"א: אין סתירה בכלים אפי' שלמה, אלא כשעושה כלי ע"י זה, דאז הוי מכה בפטיש.
  - שלם אסור אפי' נקב בעלמא, אע"ג דהוי ב' לטיבותא: 1. אין שובר החבית. 2. אינו פתח נאה (משום גזירה שמא יתכוין)
  - רמב"ם: נקב להכניס ולהוציא, הוי מכה בפטיש דאורי, וגזרו על כל נקב.
  - מג"א: אפי' לול אינו מחובר (כלי) דאורי, שהחיוב הוא מכה בפטיש
- ❖ ואפי' להרחיב נקב, אסור (כשמתכוין), ומותר להוציא סכין בחבית, כיון שאין מתכוין להוסיף
- ❖ חולק, דאסור משום פ"ר, ורק מותר כשהוציא ביום
  - והמחבר מסכים בסכין בכותל, וגם חבית יותר ממ', דהוי קודח (בונה), ולא רק מכה בפטיש
  - רוב פוסקים סוברים שפ"ר בדרבנן אסור, אבל יש להתיר סכין אפי' מכותל מכמה טעמים
  - אבל מנהג העולם לאסור. וט"ז: אין להקל נגד השו"ע ורמ"א (גבי כותל)
  - בחבית, יש להקל בצורך גדול, כמחבר.
  - ומספסל מותר, דאין סתירה בכלים, ובחבית הוי מכה בפטיש עכ"פ מדרבנן

סעיף ב'

- ❖ נקב שנסתם: למטה מדשמרים אסור לפתחו, שהוי סתימה מעלייתא, ונקב חדש. למעלה מותר

סעיף ג'

- ❖ למעלה מן השמרים, מותר אפי' במקדח
  - ובלבד שלא יוסיף על הנקב

- ❖ ויש חולקים, שרק בכלי חרס, אבל עץ מהדק יפה, ואסור
  - שאר פוסקים מתירים / פמ"ג מחמיר / גר"ז: צורך גדול

סעיף ה'

- ❖ מותר להכניס קנה חלול, אבל לא הדס, דנראה כעושה מרזב, אבל קנה אין עושה בו שום מעשה
  - ❖ יש מתירים בהדס כשקטם כבר הרבה.
  - קנה- אסור לתקוע ביתדות, דהוי גמר מלאכה
  - ואפי' אם הקנה עצמה מוחסר תיקון, מותר
  - מח' מחבר/רמ"א הוא אמוראי, ונ"מ כשקטם
  - טור: ב' או ג' מספיק. ב"ח: צריך הרבה

סעיף ו'

- ❖ מותר להתיז ראש החבית, דלאו לפתח מכיון
  - היינו במוסתקי, דבשלמה הוי סתירה גמורה
  - "לאו לפתח", אלא להרחיב מוצא שפתיה
  - ולהתיז מגופה, מותר אפי' בשלמה, דאינו חיבור
  - ודוקא משום אורחים
- ❖ אבל לנקבה בצדה, אפי' במגופה אסור, דודאי הוי פתח לחבית
- ❖ אבל נקב במגופה למעלה, מותר, דלאו מכיון לפתח, שאין זה דרך לעשות פתח
  - דבצדה, אי לאו לפתח, היה לו לפתוח המגופה, אבל למעלה אין דרכו, שמא יפול עפר
  - והיתר זו אפי' בשלמה, כיון שאין חיבור
  - מג"א: נקב להכניס ולהוציא למעלה במגופה, אסור מדרבנן

סעיף ז'

- ❖ חותמות שבכלים (קשירה), מותר לחתוך ולהתיר הקשר או הקליעות
  - דלאו קשר של קיימא, שעשוי להתיר תמיד
  - ולחתוך מותר, דמיירי בכלים, וזה אינו סתירה גמורה
- ❖ אבל פותחת של עץ אסור לשבר, דזהו סתירה גמורה, ששייך בכלים
- ❖ ולכן אסור להסיר צירים

- והרמב"ם חולק ואוסר אפי' כשאין יוצא היין, דהוי כבונה
- ואיסור בנין/מתקן הוי רק בתוך החור, ואיסור ממרח הוי אפי' על גב החור
- והאיסור לסתום הוי רק בדבר שאין דרכו לסתום בו, אבל בדרכו, מותר לכו"ע (כעין ברז)
- ❖ ואין להתיר לסתום בהערמה שאינו מכויין, אלא אם הוא תלמיד חכם
- מג"א: אין דין ת"ח האידנא, אבל בזה אין להחמיר. ויש חולקין.

סעיף י"ב

- ❖ סכין התחוב בכותל, אסור להוציאו
- דהוא פס"ר שירחיב הנקב, וחייב משום 'קודח' (בונה) כל דהו
- ובכותל לבנים, מותר בין הלבנים, דאינו פס"ר שירחיב
- ❖ ואם דצה ושלפה מבעוד יום, מותר
- להוציאו, וגם לחזור ולתחבו. אבל אם לא עשה מבעו"י, אסור, דשוב הוה פס"ר
- נלמד מלשון שמואל: "דצה ושלפה ודצה"
- ואפי' החולקים על המחבר ומתירים מדינא להוציאו אפי' בכותל (עי' ס"א), היינו דווקא להוציאו, דאז הנקב בא ממילא, אבל מודים דאסור להכניסו מעיקרא, שאז ממש עושה הנקב בידים
- ולשיטת הרמ"א, הנ"ל, צריך 'דצה ושלפה ודצה' להתירו (ולא רק דצה ושלפה),
- ❖ אבל תחוב בדבר תלוש (ספסל), מותר
- עי' סעיף א', דרמ"א חולק בחבית (ועין מ"ב שם).

- וכן להחזיר דלת עם צירה, דהוי בנין (גמור)
- ❖ ויש מתירים בצירים
- לא דמי לפותחת, שאין שובר דבר, וסתירה גרועה היא
- ❖ ויש מתירים אפי' בפותחת של עץ, ומחבר חולק, אבל יש להתיר ע"י גוי
- שרש"י סובר אין בנין בכלים בכלל
- וי"א דוקא בהפסד מרובה או לצורך מצוה
- וכל זה בשבירת פותחת, אבל לפתוח בסכין, מותר, אפי' דלת של בית
- והרמב"ם חולק על הטור גבי להתיר הקליעות, וגמ' ד"מפקיע" היינו לקרוע החבל

סעיף ח'

- ❖ חותלות (כלים) של תמרים שקשור בחבל, מותר לסתור ולחתוך ולהתיר, אפי' בסכין, ואפי' גוף החותלות, דכולהו הוי רק כקליפה דאגוז
- החידוש הוא הסיפא, שאפי' הכלי עצמו, דאינו כלי גמור (מוסקי?), שאינו אלא להתבשל התמרים
- ומח' רבמ"ם וטור ג"כ כאן

סעיף ט'

- ❖ מותר לחתוך קשרי השפוד
- דפסיקת החוט בדבר תלוש, מותר

סעיף י'

- ❖ חותמות שבקרע (קשירה), מותר להתיר, כיון שעומד להתיר
- ❖ אבל אינו מפקיע וחותר, דהוי סתירה
- דכיון שבקרע, יש בו בנין וסתירה
- ❖ אבל דוקא כשעשוי לא להסירו בשבת, אבל אם אינו עשוי לקיים כלל, מותר להפקיע
- ❖ כמו תנור, דאין סתירה כשאינו לקיים
- ואם אף במוצ"ש לא יסיר, אז אסור אפי' להתיר בשבת, דהוי קצת קשר של קיימא.

סעיף י"א

- ❖ אסור לסתום בדבר עב שממרח, אבל בלי זה מותר כיון שאין היין יוצא
- ❖ שכשיוצא היין, אסור
- דאז מיחזי כמתקן

סעיף א' - מחיצות

❖ **אסור לעשות אוהל, אפי' עראי**

- דאוהל קבוע חייב משום תולדה דבונה, וגזרו באוהל עראי אטו קבע

❖ **ודוקא גג אסור**

- אפי' כשאין לו מחיצות, כגון מחצלת על ד' קונדסין להגן

❖ **אבל מחיצות בלא גג, מותר...**

- דעיקר אוהל הוא הגג, ולכן גזרו בעראי אטו קבע, משא"כ מחיצות עראי לחוד אינם כאוהל כלל

❖ **כגון מחיצה לצניעות בעלמא**

- כגון להפסיק בין אנשים ונשים בשעת דרשה

❖ **ולכן מותר לתלות וילון לפני הפתח, אע"פ שקבוע שם**

- ואפי' שתלוי לתמיד, חשיב עראי כיון שנע ונד ברוח מצויה, וגם אינו מעכב לעוברי דרכים

- אפי' לחברו גם למטה וצדדים, שאינו זז, הוי קבע ואסור משום בנין

❖ **וכן פרוכת לפני ארון קודש, מותר**

- פשוט כיון שיש דלת לארון קודש / יש מקילין אפי' כשאין דלת, וכמו וילון הפתח

- מותר לתלות סדין המצויר לנוי, ואפי' קבע שם שאינו נד, שאינו עשוי למחיצה בכלל

❖ **וכן מותר לעשות מחיצה לפני החמה או צנה או נר שלא יכבה**

- כל היתרים אלו רק במחיצת עראי

- הא מביצה ל"ב. מותר לצדד אבנים לבית הכסא רק משום כבוד הבריות, ומשמע דמחיצות אפי' בלא גג אסור? (1) אבנים שאני, דדרך בנין קבע הוא. ולפ"ז, כל היתרים הנ"ל, רק בוילון וכדו'. (2) דוקא מחיצה להפסיק מותרת, אבל אבנים לישב, חמיר טפי, והוי גזרית אצטבא

❖ **...א"כ הוי מחיצה המתרת, שאסור, כגון לסוכה או לטלטול**

- דאז חשיב הך מחיצה כבנין

- יש מח' אם חוטין מהני לגבי מחיצה המתרת (ס"ק ל"ט)

❖ **ולכן אסור לעשות מחיצה לפני אור הנר או ספרים בשביל תשמיש (וצרכו)**

- דהוי מחיצה המתרת

- מג"א: האיסור בשבת דוקא כשעושה מחיצה גבוה י' טפחים וקשור למטה והנר גבוה ונראית, שאז נחשב כרשות אחרת והוי מחיצה המתרת, (בחול מהני אז להאפיל בטלית) (כשאינו קשור למטה, אינו מחיצה, כנ"ל)

- אבל כשהמחיצה מכסה כל הנר, שאז אין צריך י' טפחים כיון שהנר מכוסה, א"כ ההיתר לאו משום מחיצה אלא כיסוי (אפי' כשלמעשה גבוה י'), ומותר בשבת.

- וכן לענין ספרים, שיש דין כיסוי ולא מחיצה, ומותר לעשותו בשבת

- וכשהיתר משום כיסוי, אז בין קשור למטה בין לא, מותר, כיון שהיתר אינו משום מחיצה

- אלא שבספרים צריך עוד כיסוי, שיהיה כלי בתוך כלי

- / יש מחמירים, שסו"ס הוי מחיצה המתרת, ואסור לעשות בשבת

- מ"ב: אבל יש להקל בשעת הדחק

❖ **...אם לא שהיה מבעו"י טפח, שאז מותר להוסיף**

- דהיינו דלת מקפלת שנשאר פתוח טפח לפני שבת. אבל אם היה מקופל, אע"פ שיגלגולו טפח, לא מהני, שלא נעשה בשביל מחיצה

- הב"י הבין שהטפח למעלה, והקשו שאין זה מחיצה בלי עשרה, רק מן הצד מהני טפח, ולמעשה רוב פוסקים התירו בטפח בכל אופן

- ובמקום שיצרו תקפו, מותר לצרף המג"א עם הט"ז שסובר שאינו מחיצה המתרת כיון שיש לו עצה אחרת להסתיר הנר, כגון ע"י כלי, ולעשות מחיצה גבוה י', אפי' כשאור הנר נראה למעלה

סעיף ב' – תוספת אוהל עראי

- ❖ מותר להוסיף על העצים כשיש ברחבן טפח (לפחות באחד מהן), או אין ביניהן ג"ט (ג"כ כנ"ל – מדין לבד), דהוי תוספת אוהל עראי
  - ה"ה בעריסת תינוק להגן מזבובים
- ❖ ולכל מחצלת פרוסה טפח, מותר לפרוס שאר המחצלת בשבת
  - ואם אין טפח, אסור. אפי' שאין מחיצות, שאוהל לצל או להגן חייב אפי' בלי מחיצות
- ❖ הכריכה אינו נכלל להיות הטפח
  - היינו שיטת הריטב"א, נגד רש"י
  - ט"ז: אפ"ה חוששין לרש"י לחומרא, שיש איסור אוהל לשים דבר כרוך טפח על דבר ששייך בו אוהל, והטעם, שדוקא אם כרכה, אז אינו מיחזי כמשייר לאוהל, אבל ליתנה מחדש דבר כרוך טפח, כן מיחזי כאוהל
    - ????

סעיף ג' – אוהל/מטה/שלחן

- לענין אוהל עראי, גג בלא מחיצות מותר אפ"כ הוי להגן
- לא אסרו בכלל אפ"כ עשאו כסדר
- הרשב"א סובר, וכ"פ המחבר בס"ז, שאינו חייב אפ"כ גם צריך לאויר תחתיו
- ❖ מטה ושלחן מותרים כשיש להם רק רגלים, ולא דפים כמו דפני תיבה
- ❖ מטה מותרת בשימת הקרשים באויר, ואח"כ הרגלים תחתיהם
  - ואפי' ברגלים תחילה, מותר אם היו מונחים כבר בזה המקום

ש"ע	4 דפנות	2 דפנות	אין דפנות
אוהל	* [X]	* [X]	* [X]
מטה	* [X] ^	* [X] ^	* [X] ^
שלחן	* [X] ^	* [X] ^	* [X] ^

* מלמעלה למטה מותר (אם הוא משונה)
 ^ מותר אם היה מחיצות כבר
 * אסור אם הוי תקע, או שדרכם להיות תקע
 + יש מתירים, שמסתמא אין צריך לאויר תחתיו, אבל בודאי נכון להחמיר
 - במטה אפי' כשאין דפנות, כיון שמשמש גם לאויר למטה, הבה"ל פסק להחמיר כשיטת הרשב"א אפ"כ הוי שעת הדחק

סעיף ה' – כסא טרסקל

- ❖ כסא מפרקים שמתקפלת, מותר לפתחו לכתחילה
  - דעביד וקאי מבעוד יום
  - ומהאי טעמא, גם מותר להעמיד החופה ולסלקה
    - מטות שלנו שמוטה על צדה, מותר לנטותה לישבה על רגליה
    - מטות המקופלות:

סעיף ו' – תפנית

- ❖ אסור לסדר חביות אחת ע"ג שתיים, אפ"כ יניח העליון תחילה, שלא כדרכו
  - אסור, דהוי כגג על בג' מחיצות, ואסור כשצריך לאויר מתחת, גם כאן צריך אויר שלא יתעפשו (כמו מטה בסעיף ג')

סעיף ז' – ספרים

- ❖ מותר להניח ספר מכאן וכאן ואחד על גביהן (כמו שלחן בסעיף ג')
  - ט"ז: היינו דוקא כשצריך ללמוד משניהם, או שהיו מונח שם כבר, דאל"כ, הוי בזיון לתחתון אפי' כשרוצה להגביה וללמוד מהעליון
  - / מג"א, חיי אדם: מותר בכל אופן וזה הטעם שמותר לפרוס מפה על שלחן וקצותיו תלויות אפי' לארץ, ואין בו משום אוהל:
    - (1) כיון שאין צריך לאויר מתחת השלחן.
    - (2) ועוד, שאין חלל בין מפה לשלחן ולכן אינו שייך לאוהל, וא"כ מותר גם היוצא ממנו
  - (למה לא כ' שאינו מחיצות כיון שנע ונד, ולכן אין שייך לאוהל)

סעיף ח' – י"א – אוהל משופע / גג טפח

- ❖ כל אוהל, אפי' אין טפח, ואין בפחות משלשה לגגו שיפוע ברוחב טפח, הוי אוהל עראי, ואסור
  - וכן אם משולשלת מעל המטה טפח, שאז הט
  - אם עשאו לקבע, עדיין נחשב עראי, והוי רק דרבנן, כיון שאין בגגו טפח

סעיף י"ג – פסוק פלג

❖ אין לשטוח בגד על חבית לכסותו, דהוי אוהל.
אלא יניח קצת ממנה מגולה

➤ כל כלי מותר לכסותו כיון שישיי מחיצות
כבר עשויות, ואינו ואע"ג דמותר להחזיר
קדירה ע"ג כירה אע"ג שסותם פי הכירה
כיון שהמחיצות כבר עשויות לפני שבת,
ואינו נעשה להיות אוהל/להגן (עיין
סעיף ג'), שאני הכא שהחבית רחבה מדי
וכן כל כלי או תיבה שרחבה מדי, אסור
לכסותו משום אוהל, אם אינו קבוע
בצירים

❖ ואיסור זו רק כשיש רווח טפח בין הכיסוי ובין
האוכל/מטה הכלי

פחות מטפח / טפח למטה מג'		עושה טפח בגגו (תוך שלשה טפחים)	דאו" = דרבנן = מותר =
 (חוטין =)		 (חוטין =)	קבע
רמב"ם	רש"י	 (חוטין = עדיין (!,)	עראי
* (ל"ס) = חוטין			
* אא"כ כבר מתוקנת לכך			

סעיף א' – דיני קשירה

❖ **רי"ף, רמב"ם, מחבר:**

- (1) קשר של קיימא ומעשה אומן, **חייב**.
- (2) של קיימא ואינו מעשה אומן, מעשה אומן ואינו של קיימא **פטור**.
- (3) קשר שאינו של קיימא ואינו מעשה אומן, **מותר**. (רי"ף)

❖ **רש"י, רא"ש, רמ"א:**

- (1) קשר עשוי לעולם, **חייב**.
- (2) קשר עשוי לזמן, **פטור**.
- (3) - י"א יותר מיום. י"א יותר משבעה. פחות מזה, **מותר**, שאינו קיים בכלל.

■ קשר של קיימא היינו אפי' אם לא מיהדק, ואינו של קיימא היינו אפי' עשה בחוזק

■ ה"ט"ז סובר שהכל תלוי בדעת הקושר, ולא בעצם הקשירה / הבה"ל חולק, דכשדרך העולם לעשות בקבע, לא אזלינן בתר מחשבת הקושר

❖ **לצורך מצוה, מותר לקשור אם אינו של קיימא.**

➤ אבל רק כשא"א בענין אחר של היתר (מעשה הדיוט או עניבה)

❖ **רמ"א: דין התרה כמו הקשירה**

➤ אם מותר להתירו, ואינו יכול, מותר לנתקו לצורך, אבל לא בפני עם הארץ

❖ **רמ"א: י"א ליזהר מב' קשרים זה על זה, דאין בקיאות בקשר אומן, וכן נוהגין.**

➤ דכיון דלר"ף, אומן אסור אפי' לבו ביום, לכן כיון שזהו הדק, הוי חשש אומן, ואסור.

❖ **רמ"א: קשר אחד בראש החוט, הוי כב' קשרים**

➤ דמתהדק, ומקרי של אומן.

❖ **רמ"א: אבל בצער מותר, דהוי רק דרבנן, ובצער לא גזרו.**

סעיף ב' – רצועות סנדל

❖ **נשמת רצועה מסנדל, מותר להחזירו, ובלבד שלא קשור**

- אסור לקשור ראש החוט שלא יוציא, דאז הוי קשר של קיימא
- וההיתר הוי דוקא באותה רצועה, אבל חדשה מקרי מתקן מנא
- מנעל חדש אסור דהוי מתקן מנא

➤ אבנט מותר במכנסיים חדשים, שאינו מבטל התם, ועשוי להכניס ולהוציא תדיר

❖ **רמ"א: דוקא בלא טרח [מ"ב: שהנקב רחב], שבטורח חיישין שמא יקשור**

➤ / האחרונים חולקים, שאפי' ברחב אסור במקום שרגילים לקשור, ואפי' צר מותר כשאין רגיל לקשור

סעיף ג' –

❖ **מתירין קשר של כובס, שאינו קשר של קיימא**

➤ שאינו עשוי להתקיים רק עד שיחזור הביתה / יש מחמירין אא"כ עשוי להתיר באותו יום

❖ **אבל אין פותח מחדש, דהוי מתקן מנא**

➤ וחייב משום מכה בפטיש

❖ **רמ"א: ואפי' כבר נפתח, אסור אם קשר או תפר האומן כתחילתו**

➤ והגדר לזה אם קשרו כ"כ טוב שא"א להתירו אא"כ יחתכו

➤ **ים של שלמה???**

❖ **רמ"א: ולכן אסור לחתוך זוג מנעלים התפורים יחד, אפי' בתפירה שאינה של קיימא, דבתפירה אין חילוק בין של קיימא ובין אינה של קיימא**

➤ שזה חשיב קורע ע"מ לתקן (וקשה, דמשמע מהרמ"א ["ולכן"] שמירי באיסור של תיקון מנא?)

➤ כל קשר אינו לתמידות, ואפי' חזק, יש להקל ע"י גוי לקשור ולהתיר כשיש צורך הרבה, דאז הוי שבות דשבות במקום הצורך

סעיף ד' – חבל / אבנט

❖ **קושרין דלי במשיחה ואבנט...**

➤ שהם חשובים ולא מבטל לדלי, ולכן הוי קשר שאינו של קיימא

❖ **אבל לא בחבל**

➤ דאינו חשוב ודרכו לבטלו שם והוי של קיימא

➤ ואפי' חבל דרגדי אסור, אע"פ שחשוב, אטו חבל דעלמא

➤ חבל אסור אפי' כשיחשוב שיהיה רק לשעה

- היתר זו דוקא אם כשעשוי להתיר בו ביום, אבל לזמן כגון בלולב, אסור לעשות הקשר למטה
- ומותר לעשות ב' עניבות זה על גב זה

סעיף נ' –

- ❖ **קושרין קשר בפני הפרה שלא יצא, אפי' בב' ראשי הפתח, ולא חיישינן שיתיר אחד ויניח השני**
- אלא יתיר שתי הראשין, ולכן שתיהם אינם קשר של קיימא

סעיף ז' –

- ❖ **כג**
- כל קשר שלפעמים נמלך ומבטלו שם לעולם, אע"פ שתחילת עשייתו לא היתה ע"מ להניח שם, אסור מדרבנן.

- ודלא כט"ז שהבאנו לעיל, שמחשבה לא מהני בקשר שדרכו להיות קיים
- ובעיבה תמיד מותר, כבסע' ה'
- ❖ **ואפי' בחבל, אסור רק בדלי קבוע לבור, אבל דליים שלנו שאינם קבועים, אינם קשר של קיימא**
- דליים שלנו נשארים יותר מיום אחד, "ולכן מזה סעד גדול להקל במקום הצורך, דאפי' יותר מיום אחד אל מקרי של קיימא עדיין", עיין סעיף א' (י"א יותר מ...")

סעיף ה' – עניבה

- ❖ **עניבה מותר, דלאו קשר הוא**
- אפי' מהדקו יפה, ואפי' כשדעתו שיתקיים תמיד
- ❖ **רמ"א: ואפי' אם עשה קשר אחת למטה, נוהגין בו היתר**

הלכות בורר

הקדמה

❖ חייב אפי' כשיש אחד מתוך השלש:

- (1) בכלי - גמ'
- (2) לאחר זמן - גמ'
- (3) פסולת מתוך האוכל - גמ'

❖ ומותר רק בכל הג':

- (1) ביד (2) מיד (3) אוכל מתוך הפסולת
- שבהני ג' ביחד, אינו דרך ברירה, אלא דרך אכילה היא

סעיף א' - בידו / בפלי (ולאחר)

❖ הבורר אוכל מתוך פסולת, או מין ממין אחר:

- (1) חייב בנפה וכברה, (2) פטור בקנון ותמחוי,
- (3) ומותר בידו כדי לאכול לאתר.

➤ נפה וכברה חייב שזהו דרך ברירתו, ואפי' לאתר

- בכלי, אפי' ב' מיני אוכלים חייב, לא משנה איזה מין נשאר למעלה ואפי' כשדעתו לאכול שניהם, ואפי' לאתר, דלמעשה בירר בכלי (פמ"ג מסתפק, ולא נהירא)

➤ קנון ותמחוי פטור, דהוי בורר כלאחר יד

- ואפי' חצי שיעור אסור, אטו חצי שיעור של נפה וכברה

➤ בלי כל הג' לטיבותא, חייב (ס"ד)

- בדיעבד, אם בירר בשוגג: פמ"ג: אסור משום מעשה שבת / גר"א: בשוגג מותר.

- משמע ממחבר דלא כתוס' הסובר שכשפסולת מרובה על האוכל, צריך ליטול הפסולת

❖ רמ"א: לאתר היינו לסעודה שמסב בה מיד.

- / יש שחולק, שצריך לאתר ממש / אבל אין להחמיר

➤ ואפי' ימשיך הסעודה כמה שעות

- (1) אם כוונתו שישתייר, חייב.
- (2) אם ממילא נשתייר, מותר.
- (3) אם בירר לסעודתו ואח"כ נמלך, אינו חייב, דקדמה מעשה למחשבה, אבל אין לעשות (פמ"ג). וצריך ראוי לזה [שע"צ]

❖ רמ"א: ואפי' אחרים אוכלים עמו.

➤ אפי' אינו אוכל עמהם

❖ רמ"א: לכן מותר לבורר חסה מן העלין המעופשין, כל שצריך באותה סעודה.

➤ ודוקא כזה דהוי אוכל מהפסולת, ולא להיפך, לקחת המעופשין

- ודוקא בעלים מפורדים, אבל חזרת עם עלים בחוץ, מסיר המעופשים,

דהוי כמסיר קליפה לאכול התוך, ואינו בורר אלא תיקון אוכל

➤ ואפי' אם אינם פסולת ממש, שנאכל ע"י הדחק, עדיין אסור מדרבנן, דמחזי כבורר פסולת מן האוכל [אינו חייב, דהוי מין א']

סעיף ב' - לאתר / להניח

❖ הבורר אוכל מתוך הפסולת, בידו, להניחו, חייב.

➤ רוב בורר הוי בשביל לאחר זמן, ולכן אפי' בידו חייב, שזה הדרך.

➤ ובכלי או פסולת מאוכל חייב אפי' לאתר, דניכר דהוי לברירה

➤ הש"ג החמיר לבורר הכל בע"ש, והמחמיר תע"ב. אבל אין למחות במקילין, שיש להם על מה לסמוך

סעיף ג' - תערובות

❖ שני מיני אוכלין מעורבין, בורר אחד ומניח (השני כדי) לאכול לאתר

➤ אותו שרוצה לאכול עתה, חשיב אוכל, והשני חשיב פסולת, וצריך ליטול דוקא המין שרוצה לאכול

- י"א בדעת הרמב"ם ומחבר שבשני מיני אוכלים, מותר ליטול ולהניח, ולאכול המין הנשאר (עדיין דרך אכילה הוא), שרק אסור להניח כשנשאר פסולת ממש.

☞ אבל למעשה, אין לזוז מדברי התה"ד והרמ"א.

- פמ"ג מסתפק כשבירר מין אחד מחבירו, ודעתו להניח שניהם (דהיינו: מין), האם שייך ברירה?

ומרמב"ם משמע שמלאכת בורר הוא מין אחד מחבירו ועכשיו כ"א בפני עצמו (דהיינו שחייב למיין). אלא שכשדעתו לאכול, זהו דרך אכילה ומותר. לכן כ"ש שחייב כששניהם לאחר זמן.

Q: משמע מסינון החלמון שמותר לבורר ב' מיני אוכלין כששניהם לאחר זמן, ואפי' בכלי? A: התם אינם לאכילה לעולם, ולא מתקן שום דבר, ורק אסור בב' אוכלים, שאז מתקן שניהם בשביל לאחר זמן.

- למה חייב לבורר, הא הוי משאצל"ג, כמו הוצאת מת? ת: אינו משאצל"ג, שחייב משום תיקון האוכל, וע"י הסרת הפסולת יש תיקון. ק: אז למה חייב בב' מיני אוכלים? ת: מתיפה ע"י ברירת חבירו, וחייב בהניח.

מהרי"א (רמב"ן): מיקל / מהריט"ץ
(רא"ש): מחמיר

(3) מחוברים ביחד:
מהרש"ל: מיקל

❖ להלכה:

A. 1 = אסור

B. 1+2 = "אפשר שלא נוכל למחות"

C. 1+3 = "לא נוכל למחות"

D. 1+2+3 = "בודאי לא נוכל למחות"

❖ עצות:

- (1) לאכול הבשר מהעצם, ולהשליך העצם מידו
- (2) לחתוך העצם יחד עם קצת בשר
- (3) ימצוץ בפיו את העצם מעט, ואז להשליכו, שאז אין לו שם פסולת
- (4) עצמות רכות מותר לקלף, אפי' לאחר זמן, שאין להם שם פסולת
כשהפסולת מרובה על האוכל:

❖ ראשונים

- תוס': בורר הפסולת (שבחול הדרך לברור האוכל, הפחות בטירחא)
- רמב"ם: בורר האוכל (כמו תמיד)
- רש"י: אסור לברור, שהכל מוקצה
- (מועתק מסעיף א'): משמע ממחבר דלא כתוס' הסובר שכשפסולת מרובה על האוכל, צריך ליטול הפסולת

❖ רמ"א: ואפי' האוכל מרובה ויותר טירחא, אפ"ה לא יטול הפסולת, אפי' לאלתר

- ר"ל, דביו"ט בכה"ג צריך לברור הפסולת, משום שמחת יו"ט למעט בטירחא, אבל בשבת, דרך ברירה הוא, ותמיד נוטל רק אוכל

סעיף ה' – תורמוסין

❖ הבורר תורמוסין מפסולת שלהם, חייב, דהוי כפסולת מתוך האוכל

- שהתורמוס מר מאד, וחשיב פסולת כלפי הפסולת

סעיף ו' – דש (מפרק)

❖ המחייב בדש הוא הפירוק, המחייב בבורר הוא ברירת התערובת (ואפי' אם יש פירוק, זה לא המחייב).

❖ כמה חילוקים בין דש לבורר:

- (1) לאלתר: בדש, אין היתר לאלתר
- (2) בגידולי קרקע: אין דישה אלא בגידולי קרקע, בורר שייך בכל דבר
- (3) ב' מיני אוכלים: אינו שייך דש בזה

▪ אבל סילוק מין שלמעלה, מותר בצירוף של 3: 1) אינו תעורבת, ואת"ל שמעורב... 2) אינו חושב אודותו (מתעסק – כצידת נחש), ואת"ל שנחש הוי משאצל"ג ומותר משום צער, לכן הכא יהא אצל"ג, שאינו מתיפה... 3) כל מין ניכר, וצידד התה"ד שאין בורר בניכר. ☞ לכן אין להחמיר בדבר.

❖ ואם בירר לאחר זמן, כגון שחרית לבין הערביים, חייב.

▪ מג"א: בב' מיני אוכלים, מותר לברור לסעודה הבאה, אפי' זמן מופלג, דעדיין 'לאלתר' הוא. / בה"ל: חולק, לעשות רק סמוך, שמירי באיסור דאורייתא

❖ רמ"א: שני מיני דגים נחשב ב' מינים

- ואפי' שהחתיכות גדולות וניכרות, כיון שלמעשה הוי בתערובת

❖ רמ"א (תה"ד): אבל מין אחד, אפי' גדולות מהקטנות, אינו בורר

- אלא אם קצת מהם אינם טובות כמו האחרות, כמו עלים המעופשין, שאז אסור מדרבנן, כנ"ל

▪ מג"א: ומחבץ ומשמר אינו דרבנן אלא דאורייתא, אע"פ שנאכל ע"י הדחק, שהם לח, ומין אחד שיש לח, חייב!

- / והט"ז מחמיר אפי' במין אחד, ויטול רק מה שצריך עכשיו, או יקח סתם מן הבא לידו, להניח

☞ אבל רוב הפוסקים הסכימו לרמ"א (תה"ד)

- הפמ"ג מסתפק אם תפוחים חמוצים ומתוקים הוי מין אחד
- בשר צלי ומבושל נחשב ב' מינים
- שייך ברירה בכל דבר כשהם ב' מינים, כיון כלים ובגדים

❖ רמ"א: ואפי' ב' מינים ובורר משניהם ביחד הגדולות מקטנות או להיפך, מותר, כיון שאינו בורר מין אחד מחבירו

סעיף ד' – פסולת מתוך אוכל

❖ פסולת מתוך אוכל, חייב

▪ תוס' מתיר כשהוי לאלתר / אבל ר"ר מחמיר, ע"י למטה בה"ל בענין פסולת מתוך האוכל:

❖ ראשונים ואחרונים:

- (1) לאלתר: תוס': מיקל / ר"ר: מחמיר
- (2) בשעת אכילה ממש (בידו):

סעיף י' – דהגות של סימן

❖ ר"ן: יין או מים צלולים, מותר לסנן במשמרת (רמ"א: אע"פ שיש קסמין דקין, הואיל וראוי לשתות בלאו הכי).

➤ מותר, דבלאו הכי משתתי לרוב בני אדם (כר"ן) / יש מחמירין דוקא אם כולם (ב"ח)

▪ ואיסטניס, דלא משתתי הכי, אפשר דהוי בורר לדידיה

❖ (וכל משקין שעכור קצת מותר רק בסודר...) אבל מים, אפי' צלולין לגמרי, אסור בסודר משום ליבון

➤ טעם האיסור של מים:

(1) טור: דשריתו הוא כבוסו

(2) מג"א וגר"א: שמא יסחוט, ואז יהיה ליבון. ושרייתו אינו כבוסו כיון שאין לכלוך.

• ולפי (2), שאר משקין מותר כיון שאין חשש שיסחוט, שאין הגבד מתכבס מלכלוכו, וכ"ש מריחו וחזותו, ע"י הסחיטה

• אבל משמרת מותר כיון שעשוי לכך, ולא יבוא לסחיטה

➤ אבל סודר שמוכן לכך, מותר במים (לפי הטור, כ"ש למג"א וגר"א)

➤ ט"ז: דוקא יין אדום מותר, אבל לבן אסור כמו מים / א"ר: אין חילוק, והכל מותר

❖ עכורים אסור לסננם אפי' בסודר

➤ היינו עכור לגמרי (לא משתתי כלל)

• שעכור קצת מותר בסודר, כיון שאין דרך לסנן בו

☞ אבל טוב להחמיר, כרמב"ם (למטה)

➤ וכל כלי המיוחד, דינו כמשמרת (כנ"ל, ולכן סודר מים מותר בסודר המיוחד)

❖ רמב"ם: משמרת תמיד אסור, וסודר מותר רק לצלולין

➤ הטעם, משום עובדא דחול

➤ והלכה כדעה ראשונה

▪ ומשמע שמים צלולין מותר בסודר, והטעם, דלא אמרי' שריותו זהו כבוסו כשאינו מתכוין לכביסה, ואין חשש שיסחוט, דמיירי בסודר המחיוחד לכך

▪ ויין מותר אפי' בסודר שאינו מיוחד לכך, ולכן פסק המחבר סתם, אפי' אינו מיוחד

❖ רמב"ם: אבל עכורין קצת, אסור אפי' בסודר

➤ בזה, טוב לחוש לשיטת הרמב"ם

❖ יין מגתו, כ"ז שתוסס, מותר בסודר

❖ מותר למלול בשבת רק ע"י שינוי מעט בראשי

אצבעותיו (רמ"א: ואע"פ שמפרק האוכל מהשבליים, מותר כיון שהוי כלאחר יד [דש] לאכול מיד [בורר])

➤ מלילה בידו, בלי שינוי, אסור, שנראה כדש (אלא בראשי אצבעותיו)

▪ וי"א דמלילה אסור מדאו' - ועדיין מותר ע"י שינוי

➤ וצ"ע על העולם נוהגין בלי שינוי. וצ"ל שרק בלחין, שאז אינו מפרק אלא מפריד אוכל מאוכל

➤ אבל קטניות יבשין אסור בלא שינוי, אף שדעתו לאכלו מיד...

▪ שבמפרק, אין היתר של לאלתר כמו שיש בבורר

▪ והא דכ' רמ"א 'לאכול מיד', היינו משום בורר

❖ / רמ"א: ויש מחמירין (שי' רמ"א כדעה א)

➤ שרק מותר לרכך ע"י שינוי, אבל לפרק אסור אפי' בשינוי, שעדיין נראה כדש

➤ אבל אם כבר נתפרק, מותר לקלוק, שאין זה מפרק אלא בורר, ולכן ובלבד שהוי לאלתר (אבל מותר ליטול הפסולת, עיין שכ"א י"ט, משום המהרש"ל או המאמר מרדכי)

➤ ולרכך תפוח קשה, אפשר דמותר בלי שינוי

❖ ולכן אסור לפרק אגוזים מקליפתן, וטוב להחמיר כיון שאפשר לאכלן בלא פירוק

סעיף ח' – שטיפת פה וירקות

❖ אין שורין כרשינין, או שפין אותן ביד, כדי להסיר פסולת

➤ ה"ה כל אוכל ופסולת מעורבין, אסור לתנם במים

❖ אבל נותן בכברה אע"פ שנופל הפסולת

➤ שאינו מתכוין לכך

▪ משמע מרש"י דבפ"ר אסור

סעיף ט' – משמרת

❖ אסור ליתן שמרים במשמרת שתלויה כבר

➤ דהיינו כדי שיזוב יין מהשמרים, וחייב משום בורר או מרקד

▪ אבל מותר לעשותו בע"ש כדי שיזוב בשבת עצמה

❖ אבל מותר לתן שמרים מערב שבת, כדי ליתן עליהם מים בשבת, כדי שיחזרו צלולים

➤ זה אינו בורר, שאין במים דבר שצריך לברר מהם

- אז כל היינות עכורין, ושותין בשמריהן, ומשתתי הכי, ולכן כצלול דמי
- בסודר, היינו לרמב"ם, שלפי הר"ן מותר אפי' במשמרת
- ❖ **סעיף י"א-י"ב – היתר של סודר**
- ❖ בסודר, צריך לזהר שלא יעשה גומא, משום שינוי
- מיירי בעכור קצת, דצלול שמותר במשמרת, אין צריך שינוי בסודר
- והשינוי משום עובדא דחול
- ❖ **וכשסודר מותר, כפיפה מצרית מותר**
- גם זה מותר, שאינו עובדא דחול
- ❖ **ולא יגביה הכפיפה טפח, משום שינוי**

עכור לגמרי	עכור קצת		צלולין		
	מים	שאר משקין	מים	שאר משקין	
אסור הוי בורר, דאף אחד משתתי הכי	אסור (1) שריתו זה כבוסו (2) שמא יסחוט	מותר שאיין דרך לסנן בו	אסור (1) שריתו זה כבוסו (2) שמא יסחוט מותר , אין חששות הנ"ל	מותר (כ"ש מעכור קצת) (ולא יבוא לסחיטה, שלא מתכבס מסחיטה)	סודר (הוי שינוי, ויותר טוב ממשמרת, אבל יש בעיה של ליבון) סודר המיוחד (לפתר בעיה של ליבון)
	מותר , אין חששות הנ"ל		מותר (1) ?? בה"ל (2) עשוי לכך	מותר רוב משתתי (ב"ח: כולם) אפשר דאסור לאיסטגיס	משמרת
		אסור			

זיתים וענבים		תותים ורמונים		שאר פירות	
האם מותר? לסחטן?	משקין שיצאו מעצמן	האם מותר? לסחטן?	משקין שיצאו מעצמן	האם מותר? לסחטן?	משקין שיצאו מעצמן
רש"י	[X]	[X]	לאכילה [X] (דלא ניחא במה שזבו, ואין סיבה לגזירה)	[X]	רק למתק, לא למשקין - דאז אחשביה
רי"ף, מחבר (מ"ב)	סחיטה דאורייתא [X]	גזירה, כיון שיש שסוחטין למשקין (אף שסתם לאכילה)	למשקין או סתם [X], משום גזירה	מותר [X]	א"כ [X] יש מקום שדרכן לסחוט, ואז...

סעיף א'

- ❖ (1) **זיתים וענבים: אסור לסחטן.**
  - והסוחטן חייב משום מפרק (דש)
  - ו**אם יצאו מעצמן, אסור.**
  - גזירה שיבוא לסחוטו לכתחילה
- ❖ (2) **תותים ורמונים: אסור לסחטן.**
  - אע"פ שסתמן לאוכל, כיון שיש שסוחטן, גזרו אטו זיתים וענבים
  - ו**אם יצאו מעצמן, כשעמדו לאכילה, מותר.**
  - דלא ניחא במה שזבו
  - כשעמדו למשקין, אסור.**
  - ואפי' עמדו סתם, אסור
- ❖ (3) **שאר פרות: מותר לסחטן**
  - עומדין לאכילה, ואין שם משקין על מה שיוצא, והוי כמפריד אוכל מאוכל
  - ואפי' חשב בסחיטה למשקה, בטלה דעתו ומותר
    - אף דרש"י התיר רק למתק ולא למשקין, אין להמחיר...
    - חוץ במקום שנוהגין כרש"י, שאז אין להקל
    - ואפי' במקום שמחמיר, רק למשקה, אבל כשסוחטין בכלי לטבול בו, מותר לכו"ע
    - אבל זיתים וענבים אסור אף באופן זה
- ❖ **רמ"א: ובמקום שנהגו לסחוט איזה פרי למשקה, דינו כתותים ורמונים**
- ❖ **אבל כשסוחטין לרפואה אין לחוש**
  - משמע שבקומות אחרים, מותר.
  - / **מג"א** חולק, שמנהג במקום אחד אסור לכל העולם.
  - אבל רק בענין שאם היה לכל העולם פרות כאלו, היו סוחטין שבלאו הכי, בטלה דעתו.

- ואגסים אסור לסחטן, מטעם הנ"ל, וכן תפוחים...
- שרק פרות שאין דרכן לסחטן בשום מקום, מותר לסחטן למשקה
- ❖ **רמ"א: ומותר למצוץ בפיו אפי' ענבים**
  - דאין דרך סחיטה בפיו, ולא גזרו
  - ואסור לינוק מבהמה, שאינו שינוי גמור
  - ענבים, פי' שאפי' בדאו' מותר
- ❖ **ויש אוסרין / ויש אוסרין**
  - אפי' בדרבנן, כמו תותים ורמונים. והטעם, דלא גרע מיניקה מבהמה, דהוי שינוי ואעפ"כ גזרו
  - **א"ר:** בזיתים וענבים, נכון להחמיר, ולא בשאר דברים.
  - ואפי' בזיתים וענבים, רק להחמיר בדרך יניקה, שאינו נותן לתוך פיו למצוץ. אבל כשמוצץ מתוך הפיו וזורק החרצנים, לכו"ע דרך מאכל הוא.

סעיף ד' – לתוך הפה

- ❖ **מותר לסחוט ענבים לתוך קדירה עם תשביל כדי לתקן אוכל, דכאוכל דמי**
  - שאינו מפרק בזיתים וענבים אלא כשסוחט למשקה, שמפריד משקה מן האוכל
  - אבל זה אינו דרך פריקתו, והוי כמפריד אוכל מאוכל, ומותר
  - ואע"ג דר"ח חולק על דין זה (ס"ז), רוב חולקים. אבל המחמיר תבוא עליו ברכה.
- ❖ **אבל אם אין בה תשביל, אסור**
  - אסור אפי' אם דעתו לתנו אח"כ לתוך תשביל (ואולי אפי' חייב)
  - וכן חייב כשסוחט לתוך כלי שיש בו משקה (פשוט)

סעיף ה' – פתור (שאינו ראוי לאכילה)

❖ **י"א שכן מותר לסחוט בוסר לתוך אוכל / ור"ת**

אוסר (אינו ראוי לאכול)

- אינו אסור משום מפרק, אלא משום בורר
- ואפי' כשאוכל בוסר, בטלה דעתו
- וכיון דהוי אוכל מתוך הפסולת, האם יש היתר לאלתר:
- ט"ז: כן, כמו כל בורר
- מג"א: לא, שמותר בבורר שאין דרך ברירה באוכל מתוך פסולת (מיד), אבל זהו דרך ברירתו, שא"א בענין אחר
- נכון להחמיר כמג"א, אבל אין למחות כשראוי לאכילה בשעת הדחק

סעיף ו' – לימונים

❖ **מותר לסחוט לימונים**

- אפי' לתוך משקה, כיון שאין דרכו לסחוט למשקה אלא לטבול בו, ולכן דינו כשאר פירות שמותר אפי' כשסוחט למשקה
- ואפי' כשהדרך לסחוט למים עם סוכר לשתות, נהגו להקל משום: (4) דאסרו לסחוט למשקה רק כשהוי בלא תערובת משקה אחר, (2) אסור רק כשסוחטו לבד ואח"כ מערבין, ולא כשסוחט לתוך משקה אחר ליתן לו טעם
- אבל אסור בזה"ז, שסוחטים לחביות לבד לערב אח"כ למשקה, ודמי לתותים ורמונים
- ולכן צריך לסחוט על הסוכר לבד, שאז נחשב כאוכל מאוכל, וכ"ש שמותר לתוך התבשיל

סעיף ז' – פפשים ושלוקות

❖ **סחיטת כבשים ושלוקות: לגופן מותר**

- סוחט המשקה שצף עליו והנבלע בו כדי לתקן גופם לאכילה, וזה אינו בכלל מלאכת מפרק, אפי' אם המים אינו הולך לאיבוד
- אבל זיתים וענבים אסור כיון שרוב סוחטין בשביל מימיהן
- ❖ **אבל למימיהן אסור, אא"כ הוי לתוך קערה של תבשיל**
- מותר לתבשיל, שלא גרע מענבים דמותר (בסעיף ד')
- אבל אסור לתוך משקין, וכנ"ל
- ואע"ג דשאר פירות מותר אפי' למימיו (ס"א), שאני התם שאין שם משקה עליהן, אבל הכא היה שם משקה קודם שנבלע לתוך הירק
- אבל אינו חייב, שחייב רק בזיתים וענבים

❖ **ר"ח אוסר למימיו אפי' לתוך תבשיל (חולק על סעיף ד')**

- חולק בב' דברים: (4) יש חיוב חטאת בכבשים ושלוקות למימיו, (2) כשצריך למימיו, לעולם חייב אפי' כשסוחט לאוכל (ס"ד)
- ואע"ג דכל הפוסקים חולקים, הביא המחבר שיטתו להורות שהמחמיר תע"ב, וכנ"ל בס"ד
- והא דחולקים עליו, היינו ב2 (היתר לסחוט לתוך תבשיל), אבל הרבה כוונתיה גבי החיוב חטאת (4), כר' יוחנן.
- אבל הר"ח מודה לסעיף א', ששאר פירות מותר לסחוט אפי' למימיו, ורק אסור בכבשים, ש... (1) דרכו לסחוט, או ש... (2) יש שם משקה על מה שבלוע בתוכו

סעיף ח' – דג לציר

❖ **הסוחט דג לצירו, דינו ככבשים ושלוקות**

- היינו בציר שנבלע ממשקה דעלמא, שציר היוצא מגופו הוי כשאר פירות, דמותר למימיו

סעיף ט"ו – פריסת פתח – השש לפזן

❖ **אסור לפרוס סודר על חבית ודולים עליו, שמא יסחוט**

- האיסור הוא משום ליבון
- ❖ **אבל מותר לפרוס בגד העשוי לכך**
- שאין שמא יסחוט כיון שעשוי לכך ולכן אינו מקפיד כשירטוב

סעיף ט"ז – הידחק פני התפנית

❖ **אסור להדק מטלית בפי החבית, משום סחיטה**

- מיירי כשהוא לח כבר, ולכן אסור אפי' בסודר העשוי לכך, כיון שעושה סחיטה של ליבון
- ואפי' למ"ד שליבון שייך רק במים, עדיין אסור משום סחיטה דמפרק, כמו זיתים וענבים, שהמשקה נסחט לתוך הפח, ואע"פ דאינו מתכוון, הוי פ"ר

סעיף י"ז – ספוג

❖ **אין מקנחין בספוג [רטוב] אא"כ יש לו בית אחיזה**

- בלי בית אחיזה, בודאי יסחוט
- רש"י, רמב"ם: מותר כשיש בית אחיזה אפשר לקנח בלי סחיטה
- ראב"ד: עדיין א"א בלי לסחוט, אבל מותר מ"מ, שבבית אחיזה הוי כצלוחית מלאה מים שמריק ממנה המים

- (5) ולכן טוב להניגם שלא יהא לך תחתיו
- כדי שילך לאיבוד, כדעה ראשונה
  - אבל גם צריך ברזא ארוכה, כסברא שניה, שיהיה תרתי לטיבותא
- ודע, דכל הסעיף הוי רק בין ושאר משקין, שהסחיטה הוא משום מפרק ולא ליבון. אבל במים, שסחיטתו הוא משום ליבון, חייב בכל אופנים
- בה"ל
- ט"ז: יין לבן דומה למים לענין ליבון, ולכן המחבר מיידי רק באדום, ומשום מפרק
- משקה שנשפך על מפה, ורוצה לגרו בכף או סכין לנקות המפה, יזהר שלא יגרם בכך כדי שלא יסחוט, ורק יסיר מה שצף מעל
- וכ"ש אם מים נשפך, בודאי יזהר מאד, דסחיטתו הוא מלבן.
- הסוחט שער או עור, פטור אבל אסור, ולכן יזהר שלא יסחוט שערו לנגבם

- ובספוג יבש, יש מחמירים משום לא פלוג, אבל צ"ע

סעיף י"ח – מסופרייטא דמאיתא

❖ לסתום חבית בצדה עם בגד:

- (1) יש שמתיר אע"פ שבודאי יסחוט, אם אין כלי תחתיה, דאז לא ניחא ליה
- בלי כלי, הולך לאיבוד, ולכן לא ניחא ליה במה שסוחט
- (2) חלקו עליו, דפ"ר דלא ניחא ליה עדיין אסור
- אסור מדרבנן. והיינו רק לענין שבת, שצריך מלאכת מחשבת. אבל בשאר איסורים, הוי דאור.
- (3) העולם נוהגים היתר בדבר
- אפי' יותר מדעה ראשונה (ערוך), שמקילין אפי' בכלי תחתיה
- (4) יש ללמד זכות, שכיון דהוי ברזא ארוכה, הוי כספוג שיש לו בית אחיזה, אבל יש לגמגם בזה...
- דספוג בבית אחיזה הוי רק קינוח בעלמא, משא"כ כאן שמהדקין בחוזק, ובודאי יש סחיטה

זיתים וענבים		תותים ורמונים		שאר פירות	
האם מותר לסחטן?	משקין שיצאו מעצמן	האם מותר לסחטן?	משקין שיצאו מעצמן	האם מותר לסחטן?	משקין שיצאו מעצמן
רש"י	✗ גזירה שמא יסחוט (ואפי' לאכילה, שרובן לסחיטה וניחא במשקין שזבו, ושמה ימלך לסחיטה)	✗ גזירה, כיון שיש שסוחטין למשקין (אף שסתם לאכילה)	☑ לאכילה (דלא ניחא במה שזבו, ואין סיבה לגזירה)	☑ רק למתק, לא למשקין - דאז אחשביה	☑ מותר
				☑ אפי"כ יש מקום שדרכן לסחוט, ואז...	
רי"ף, מחבר (מ"ב)	✗ סחיטה דאורייתא		✗ למשקין או סתם ✗, משום גזירה		

הלכות ליבון – סימן ש"ב

➤ וחייב רק כעשאו ליפות הבגד

סעיף ג' – קפול פגד

- ❖ **מותר לקפל בגדים בשבת בכל התנאים:**
  - (1) **לאותו יום** – (הכנה) לכן טלית אסור, שאינו מלבשו עד שבת הבאה
  - (2) **באדם אחד** – דבשנים, מתפשטים הקמטים יותר, ונראה כמתקן מנא. ואם מקפל על הספסל, דינו כשנים
  - (3) **חדשים שלא נתכבסו** – שקשה ואין ממחר לקמוט, ולכן הקיפול אינו נראה כמתקן מנא
  - (4) **לכנים** – דבצבועים, הקפול מתקן יותר
  - (5) **אין לו להחליף** – ואפי' אם אינו יפה כזה, לא התירו לקפל
- וביו"ט שחל בערב שבת, מותר לקפל טלית, בעירוב תבשילין. ורע"א התיר אפי' בלי, אם היא סמוכה לשבת
- ❖ **י"א דלקלף שלא כסדרו, מותר בכל ענין, ונראין דבריו**
  - שאין לקפול זה שום קיום, ואין שום תיקון, ולכן אינו צריך שום מהתנאים דלעיל, ואפי' אין דעתו ללבשו בו ביום

???

- מ"מ ודאי עדיף להחמיר לא לקפל בכלל
- אין מציעין מטה משבת למוצ"ש, אלא אם הוא דבר מגונה ובזיון לשבת, דאז מיקרי צורך שבת

סעיף ד' – מפש

➤ ה

סעיף ה' – שפשף פגד לאחר פגיסה

- ❖ **חלוק אחר כביסה מותר לשפשף לרכך**
  - אבל אסור לגלגל בכלי או לעשות קמטים על ידי כלי
- ❖ **אבל סודר אסור לשפשף, מפני שמתכוין לצחצחו והוי כמלבן**
  - אסור בין לשפשף בפנים או בחוץ
  - אינו מכין רק לרככו כמו בחלוק
  - ואם מכין בחלוק לצחצח, בודאי אסור כמו סודר
- ❖ **רמ"א: כובעים ושאר בגדי פשתן דינם כסודר**
  - החמירו בפשתן כיון שהם קשין אחר רחיצתו, ולכן רכוכו הוי לבון
  - אבל מ"מ חלוק של פשתן מותר, כיון שהוא של תחתון, מסתמא אינו מכין אלא לרככו

סעיף א' – ניעור טל, מעפר, ועפר מפגד

- ❖ **חייב בניעור טל בבגד שהוא: (1) חדשה (2) שחורה (3) ומקפיד, שהוי מכבס**
  - חדשה, שלא נשתמש הרבה
  - שחורה, ולא חיורי וסמקי
  - והטעם בשתייהם, דמנכר היפוי על ידי הניעור
  - ומקפיד, דאז חשיבא הניעור כמו כיבוס. אבל אם אין דרכו להקפיד, וללבשו בלא ניעור, מותר אפי' לכתחילה
- **א"ר: ה"ה בשלג.**
  - בה"ל:** אם לא נמס, מותר לנער, כמו נוצות. אבל לא בחזק, שאם יש שנמס, יסחוט מה שבלוע
  - ובכל הנ"ל, העיקר מחייב הוא שמקפיד עליו ואז הוי כיבוס. ובחדש ושחורה מסתמא הוא מקפיד.
  - ובשן, תמיד מותר בניעור אפי' אם הוא מקפיד.
- ❖ **רמ"א: וכ"ש שאסור לנער בגד שנשר במים או גשם, אם הוי חדש ומקפיד**
  - ובזה לא צריך שחורה לחייבו כמו בטל, ששם מועט, ומקפיד רק בשחור. אבל כאן המים מרובין ומקפיד מ"מ, ויחייב משום ליבון
  - אבל לחייבו צריך חדש, שמקפיד בהרבה מים, שמתקצר ע"י המים
  - ואפי' בבגד ישן צריך ליזהר לא לנערו בחוזק, שאז הוי סחיטה (עד כאן דיברנו על כיבוס)
- ❖ **רמ"א: י"א שאסור לנער בגד עם אבק כשהוא מקפיד, וטוב לחוש לזה**
  - זהו דעת רש"י
  - **א"ר:** מדינא יש איסור, כרש"י
  - אבל יש להקל ע"י גוי, לסמוך אדעה ראשונה (שאין איסור בעפר), ובפרט ששייך לכבוד הבריות לפעמים
- ❖ **רמ"א: אבל מותר להסיר נוצות מהבגד**
  - שאינם תחובין בתוכו כמו מים ועפר, ולכן מותר אפי' בחדש ומקפיד
  - חולג

סעיף ב' – עפולת

- ❖ **הלוקט יכולת על הבגד: אם מקפיד, חייב משום מכה בפטיש. אבל כשהסיר דרך עסק, פטור**
  - מיירי בכל דבר הנשאר על הבגד מהאריגה

- ❖ **אבל לא בחוץ, דדמי למלבן**
  - שמתפה הבגד ע"י זה
  - אינו מלבן ממש, שאינו נותן מים
- ❖ **ומותר לגרר בצפורן.**
- ❖ **י"מ דה"מ בלח, אבל יבש אסור משום טוחן.**

סעיף ח' – טיט על ממעלו
ה

הקדמה המ"ב לסעיף ט' וי':

- ❖ **מלבן הוי אב מלאכה**
  - כיבוס בגדים הוא תולדה דמלבן
  - סחיטה גם חייב, דהוי צרכי כיבוס
- ❖ **כיבוס שייך גם בעור, אבל חייב רק בשפשוף (כיבוס גמור)**
- ❖ **בענין שרייתן זהו כיבוס:**
- ❖ **1) י"א (רמ"א ט') דוקא כשהגבד מלוכלך, שאז השרייה מעביר הלכלוך.**

סעיף ט' – פהינתה מאם על פגד (וממעל)

- ❖ **מנעל: מותר לשכשך במים, אבל לא לשפשפו (כיבוס)**
- ❖ **בגד: אסור אפי' לשכשך, דזהו כיבוס, אלא מקנחו בסמרטוט בקל, שמא יסחוט**

- **מג"א:** מנהג העולם לכסכס (לשפשף) בגדי פשתן בידים
- **א"ר:** תמה על המנהג!?
- נראה דשומעין למנהג רק בחלוק, כיון שהוא של תחתון, כנ"ל במ"ב
- **משבולי הלקט** משמע דסודר רק אסור אם הוא של פשתן, אבל אינו משמע ממחבר ורמ"א.

סעיף י' – טיט על רגלו

- ❖ **טיט על רגלו או מנעלו, מקנחו בכותל, אבל לא בקרקע שמא ישוה גומות**

- **לגבי מנעל:** מנעל בכותל מותר, ולא דמי לסעיף ח', ששם אסור בגב של סכין וכדו' משום ממחק, וכותל אין הכרח שיהיה ממחק
- **ט"ז:** לפ"ז, אסור לגרד בחוד של ברזל לפני בהכ"נ, דדומה לגב הסכין.
- **מג"א:** מחמיר אפי' בברזל עב ולא חוד, דלא גרע מגב הסכין. אלא יקנח בכותל, קורה או מדרגה
- **מ"ב:** אך אם מקנח בנחת, אין להמחיר לחשש ממחק, ובפרט בטיט לח
- **הב"ח** החמיר בכותל משום ממחק, אבל **המאירי** חילק בין טיט לח ויבש, שיבש שייך ממחק, שגורר קשה
- **להלכה:** לח מותר, ואפי' ביבש, אין למחות במיקל, אך יש ליזהר מטעם טוחן, כבסעיף ז'
- **פמ"ג:** אפי' יבש על דגלו מותר בכותל משום צערא דגופא

❖ **יש שאוסר אפי' בכותל**

- בכותל של אבנים, דמחזי כבונה

❖ **רמ"א:** יש שמתיר שניהם

- בכותל, אינו נראה כבונה. ובקרקע, אין חשש שישוה גומא
- ולהלכה, כ' **הט"ז** להקל במידי דרבנן, וי"א שנכון להחמיר בשניהם, ולכן בכותל בודאי מותר, כמחבר ורו"ר.

- ❖ **וכן מותר להסיר עם חתיכת חרס שאינו מוקצה**

סעיף ז' – טיט על פגדו

- ❖ **טיט על בגדו, משפשף מבפנים, שאינו מיחזי כמלבן**

- אין חילוק בדיון זה בסוג הבד
- בפנים, היינו שמשפשף נגד מקום הטיט
- והא דאסור בסעיף ה' לשפשף סודר, אפי' בפנים, היינו שכיון לצחצחו, משא"כ כאן שרוצה רק להסיר הטיט

סעיף ז' – שינוי

❖ **מותר** לדון פלפלין בקתא של סכין ובקערה, אפי' הרבה ביחד

➤ קתא של סכין מותר, דהוי שינוי גמור (אבן-עזר-קתא).

➤ ועדיין צריך בקערה, שבמכתשת **אסור** משום עובדא דחול

➤ ובמכתשת כדרכו (בלי קתא של סכין) הוי טוחן **דאורייתא**

➤ ודוקא בקתא דסכין שייך היתר, אבל לחתוך דק דק, חייב **מדאורייתא**

■ **המג"א** כתב "עין סעיף י"ב", לדמותו לירק, ולכן אפשר להקל כשכוונתו לאכלו לאלתר, כמו התם

❖ כתב **הט"ז**: אין לשים פלפל בבגד ולכתוש, דמוליד ריחא / **מהרש"ל**: מותר, שאינו מכין לזה (גם ט"ז?)

סעיף ח' – מלח

❖ אין כותתין מלח במדוך של עץ (**דאו'**)

➤ שמיוחד לדיכה, וכ"ש של אבן

➤ ואפי' לאלתר לא מהני, כיון שמיוחדים לדיכה (עי' בה"ל י"ב)

❖ **אבל מרסק ביד של סכין**

➤ דהוי שינוי גמור, כנ"ל

➤ וכנ"ל, לחתוך דק דק **אסור מדאו'**

➤ וכנ"ל, דוקא בקערה וכדו', שבמכתשת אסור משום עובדא דחול

❖ **רמ"א**: דוקא מלח הגס, אבל מלח דק שנתבשל לפתיתו, **מותר** לחתוך בסכין, כמו שחותך פת.

➤ אפי' דק דק, דאין טוחן אחר טוחן

➤ אבל במכתשת **אסור**, כנ"ל משום עובדא דחול

סעיף ט' – גידולי קרקע

❖ **מותר** לחתוך בשר מבושל או צלי דק דק בסכין

➤ דאין טחינה אלא בגידולי קרקע

➤ ואפי' אם בהמה נחשב גידולי קרקע, מותר, בצירוף לשיטות שאין טוחן באוכלין

➤ צלי- אפי' למי שא"א לו ללועסו, דאזלינן בתר רובא דעלמא

❖ **רמ"א**: אבל בשר חי לעופות **חייב**, שהואיל שא"א לאכלו בלא חיתוך, "משוי ליה אוכל"

➤ שיש סוברים שהא דאין טוחן באוכלין, היינו באינו צדיק, שיכול לאכלו כמו שהוא, משא"כ חי, שהחיתוך משוי אוכל, והוי טוחן

➤ ואסור רק להניח, אבל שיאכלו מיד, לכו"ע **מותר**, כדלקמן סעי' י"ב

סעיף י' – כלי מיוחד

❖ **אסור לגרור גבינה ברי"ב-אייזין**

➤ רי"ב אייזין הוי כלי מיוחד, ולכן **אסור** מדרבנן משום עובדא דחול

■ ולכן אפי' לאלתר אסור

➤ אבל **מותר** לחתכו דק דק, כיון שאינו גידולי קרקע

➤ ואפי' גבינה מאד קשה, מותר, כיון ששם אוכל עליה

➤ דבר שאינו רוצה לאכלו, **אסור** ללועס לשחקו (דרבנן, דהוי שינוי)

סעיף י"א

❖ מותר להשקות התלוש כדי שלא יכמוש

סעיף י"ב – טוחן באוכלים – לאלתר

❖ **המחתך הירק דק דק, חייב**

➤ משום שיש טחינה באוכלין

➤ **בה"ל**: בחתיכות גדולות אין חיוב, אלא שיש ליזהר, ולכן יש לעשות חתיכות גדולות קצת וגם סמוך.

❖ **רמ"א**: גם אסור לחתוך גרוגרות וחרובים לפני זקנים

➤ שאינן יכולין ללועסו בלי דק דק

➤ ולא אזלינן בתר רוב כלעיל בבשר, שמיידי כאן בגידולי קרקע, דחמור

■ **מג"א**: משמע שמותר למי שיכול ללועסו כך.

/ **בה"ל**: לעולם באוכלין דהוי

גידולי קרקע, שייך טוחן, ונקט

'זקנים' מאורחא דמילתא שהם צריכים חיתוך

❖ **רמ"א**: **מותר** לפרר לחם לתרנגולים, שכבר נטחן, ואין טוחן אחר טוחן

➤ אפי' לאחר זמן

➤ ולפ"ז, תפוז"א **אסור** אא"כ הוי סמוך

➤ ומ"מ, טוב ונכון ליזהר שלא יחתוך דק דק אלא חתיכות גדולות קצת

- מ"מ הנוהגין לחתוך בצלים וצנון דק דק, אין למחות בידם, שיש על מה לסמוך
- והחותך בצל וצנון שעה לפני, קרוב לחטאת, ואסור באכילה
- בה"ל: כל היתר הנ"ל, רק בסכין, אבל בכלי המיוחד אסור
- ואולי אסור בסכין גדול
- המפרר עץ או צרור לאבקה, או משפשף מתכת, חייב
- המחתך עץ לגדולים, אבל מכווין למדה מסויים, חייב משום מחתך

- ואפי' בסכין מותר, ורק אסור בכלי המיוחד (עובדא דחול), כמו גבינה ברי"ב-אייזין
- ❖ רמ"א: כל הנ"ל לאיסור הוי כשחותך ומניח, אבל לאכלו מיד, מותר
- אפי' דק דק מותר מיד
- וגם יכול לחתוך לאחרים למיד
- הטעם, שאין שייך טוּחַן בדרך אכילה, וגם מיד נחשב דרך אכילה
- אבל יש מפקפקין על היתר זו
- ב"י: אפי' מיד, יש ליזהר לחתוך חתיכות גדולות קצת.
- מג"א: נכון להתנהג כמו הב"י

סימן שכ"ה

סעיף ד'

- ❖ גוי שאפה פת לעצמו, י"א אסור
  - ב' טעמים: (1) שמא הוא נולד או מוקצה, (2) שמא יאמר לאינו יהודי לבשל ואע"ג דמותר בנר וכדו', החמירו באוכל, דלהוט
- ❖ / וי"א מותר. ויש להקל בשעת הדחק או מצוה
  - ואם יש ספק אם נאפה קצת מבעו"י, יש להקל, הואיל ויש מתירין לכתח"י

סעיף ה'

- ❖ גוי שלקט וצד לעצמו, אסור, אפי' בספק שעשה לפני שבת
  - גם זה משום מוקצה
  - ואפי' ספק, שספק מוקצה אסור, דהוי דבר שיש לו מתירין
- ❖ אבל במוצ"ש מותר מיד
  - שגזרו בכדי שיעשו רק כשעשה בשביל היהודי

סעיף ו'

- ❖ אם לקט וצד בשביל ישראל, אסור
  - והוא הדין בכל מלאכות דאו' שעשה בשביל ישראל
  - ואפי' אם עשה מעצמו בלי צווי
- ❖ וכן כשעשה לשתייהם, אסור
  - כגון מחצה ומחצה, או שידוע לישראל אף שיש רוב גוים
- ❖ וצריך להמתין בכדי שיעשו
  - ב' טעמים: (1) שלא יהנה ממלאכה הנעשית לישראל בשבת, (2) שלא יאמר לגוי להכין לו למוצ"ש
  - אפי' לישראל אחר צריך להמתין, כיון שלמעשה עשה דאו' בשביל יהודי
  - ומחשבינן גם שיעור הילוך לעשות המלאכה

סעיף ז'

- ❖ ספק אם עשה דאו', אסור בשבת...
  - אסור מספק אפי' דהוי מלתא דרבנן שספיקו לקולא, כיון דהוי דבר שיש לו מתירין
  - ובב' ספיקות ביחד (תלש בשבת? ליהודי?), אסור בשבת (שספק מוכן אסור, כנ"ל), אבל מותר במוצ"ש מיד, משום ס"ס
- ❖ י"א בכדי שיעשו / י"א במוצ"ש מיד
  - י"א מיד, שלא אסרו מספק.
  - ומח' אחרונים אם יש להקל

סעיף ח'

- ❖ הביא מחוץ לתחום (דרבנן): לעצמו מותר
- ❖ ומותר לאחרים בו ביום!!
  - דכל דרבנן אסור רק ליהודי שנעשה בשבילו
- ❖ לישראל שנעשה בשבילו, אסור בכדי שיעשו / ויש מקילים במוצ"ש מיד
  - המקילים סוברים שבדרבנן אין להחמיר בכדי שיעשו, אבל לדינא יש להחמיר
  - וכן אסור לבני ביתו, ואורחים שלו
- ❖ רמ"א: י"א שלילה אינו בחשבון של בכדי שיעשו
  - דוקא כשהובא מחוץ לתחום
  - אבל יש להקל בזה (למעשה יש מתירים אפי' במוצ"ש מיד)
  - ואפי' באיסור דאו' שהובא מחוץ לתחום, יש להקל לצורך

סעיף ט'

- ❖ ספק אם הגיע מחוץ לתחום, אסור
  - דהוי דשיל"מ, כנ"ל
  - אבל אפי' למחמירים הנ"ל בסעיף ח', מותר לערב מיד, כיון דהוי רק ספק בדרבנן

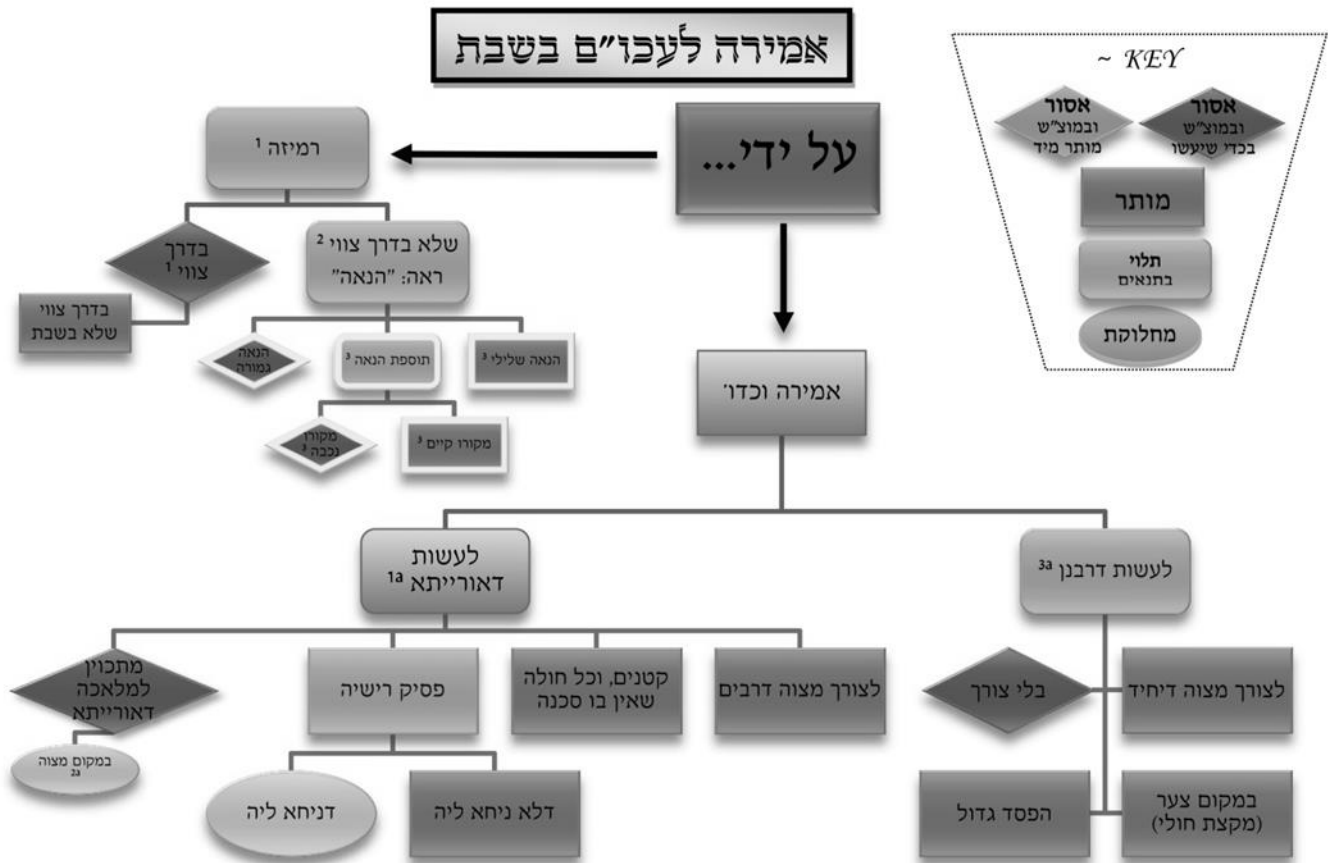
סעיף י'

- ❖ מילא הגוי לבהמתו מרה"ר לרה"י, מותר לישראל לשנות לבהמתו, אם אינו מכירו, שאז אין חשש שירבה

סימן רמ"ד

סעיף א'

- ❖ בקבלנות (קצץ), מותר כשעשה בשבת כיון שאדעתא דנפשיה עביד
  - דאסור אם קובע לעשותו בשבת (רמ"ז א')
- ❖ ודוקא מלאכת צנעא, אבל בפרהסיא יש מראית עין
  - הכל תלוי אם ידוע שעושה לישראל
  - ואפי' אם קצת יודעים, מותר. אבל מחובר תמיד אסור (למטה), שסתם מחובר שם בעליו עליו...
- ❖ לכן במחובר אסור לו לעשות בשבת. רמ"א: ואפי' כשדר בלי יהודים, אסור משום בני ביתו וארחו יחשדו לו
  - ואע"ג דשדה דרכו באריסות, כשיראו שנוטל כל הרוח, יחשבו שהוא שכיר יום (מראית עין)
  - ואפי'
- ❖ אבל מלאכה חוץ לתחום מותר.

^{1a} שו"ע ש"ז ב', "...שכל מה שהוא אסור לעשותו בשבת, אסור לומר לאינו יהודי לעשותו, ואפי' לומר לו קודם השבת לעשותו בשבת אסור". וביאר המ"ב (ח') שהיינו דברים האסורים מצד הדין, אבל דבר שאינו אלא מנהג וחומרא בעלמא, מותר לומר לאינו יהודי לעשותו.

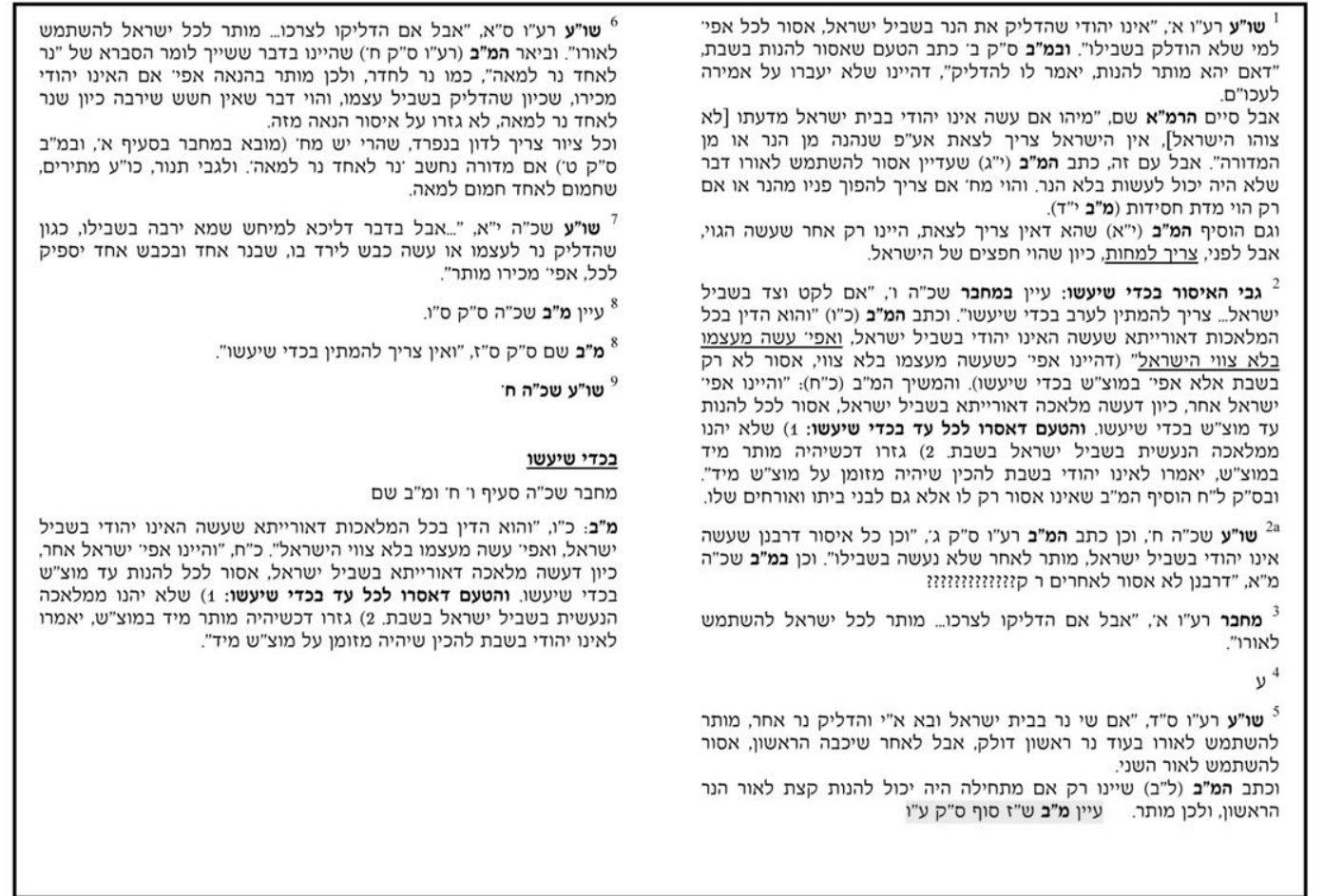
^{2a} שיטת בעל העיטור (הובא ברמ"א רע"ו ב') הוא שאמירה לעכו"ם מותר במקום מצוה, אפי' במלאכה דאורייתא. וע"ז כתב הרמ"א, "ואין מוחה בידם [מ"ב: מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין], ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול, דהא רוב הפוסקים חולקים על סברא זו". והביא המ"ב (כ"ד) שהש"ל החמיר אפי' לצורך גדול. ועיין בהערה הבאה מה שכתב המ"ב.

^{3a} שו"ע ש"ז ה', "דבר שאינו מלאכה ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לאינו יהודי לעשותו בשבת והוא שיהיה מקצת חולי או יהיה צריך לדבר צורך הרבה או מפני מצוה". [וכתב המ"ב על זה (ס"ק י"ט), "אבל דבר שאיסורו מן התורה, אסור ע"י אינו יהודי אפי' לדבר מצוה..."].

¹ רמ"א ש"ז כ"ב, "כל דבר שאסור לומר לאינו יהודי לעשותו בשבת, אסור לרמוז לו לעשותו, ומ"ב ס"ק ע"ו, "דגם זה הוא בכלל אמירה לאינו יהודי, כיון שעל ידי רמיזתו עושה בשבת". היינו שאסור לרמוז אפי' בלי מילים, והמשיך המ"ב, "והוא הדין שאסור לומר לו בשבת איזה דבר שיבין מתוך כך שיעשה מלאכה, ועל כן אסור לומר לאינו יהודי שיקנה חטמו כדי שיבין שיסיר הפחם שבראש הנר". מכאן מוכיחים שאסור לדבר ברמיזה (אם הוא בדרך צווי). וגם יש שמבארים שאסור להזכיר המלאכה אפי' בלי צווי, ואפשר שיש ראי' מ"כל המכבה אינו מפסיד", שמותר רק משום הטעם שבהול, ולא משום רמיזה אע"פ שאינו בלשון צווי. אלא ע"כ הוא משום הזכרת המלאכה.

² המשך המ"ב הנ"ל, "...אך כשאומר הרמיזה לאינו יהודי שלא בלשון צווי, כגון שאומר "הנר אינו מאיר יפה" או "איני יכול לקרות לאור הנר הזה שיש בו פחם", ושומע האינו יהודי ומתקנו, שרי, דאין זה בכלל אמירה". מבואר מכאן שאין איסור של אמירה. (ועי' במ"ב ס"ק י', שגם מותר לרמוז שלא בשבת, בצווי, בשביל שבת הבאה). ולגבי איסור הנאה, ראה הערה הבאה.

³ עיין במ"ב הנ"ל, ומה שהמשיך שם, "...ואין לאסור מטעם שנהנה ממלאכה שעשה האינו יהודי בשבילו, דאין זה הנאה כל כך, דגם מקודם היה יכול על פי הדחק לקרות לאורו". ומבואר שמותר להנות ברמיזה שלא בדרך צווי רק בציור של תוספת הנאה שמקורו עדיין קיים, ולכאורה גם בציור שאין בכלל הנאה, דהיינו בהנאה שלילי.

---

* אין מראית עין בה' אופנים הבאים:

- (1) 'נתפרסם' שהיו שכירות או אריסות,
- (2) ה'דרך' הוא באריסות או בשכירות,
- (3) 'אין שמו עליו' (שכרו מגוי (או קנה מגוי כשלא ישב בה מעולם) והשכירו לגוי),
- (4) ב'בית דירה' (שלו- כשאין באים לשם מחצר אחר, או בחצר אחר- אפי' משאר חצירות – להט"ז),
- (5) בשביל הרבים (לפי המג"א, ולמעשה בקבלן בצירוף ד'נתפרסם'),

** עבר והשכירו במקום איסור: רמ"א: מח. מ"ב: עבר על דין, אסור. עבר על מ"ע, מותר.

*** ואם מנהג כל העיר בקבולת – יש להקל בשדה במקום 'הפסד', וצ"ע בבית. ויש להקל אפי' בבית, כשכולם יודעים (נתפרסם) אם הוא בשביל הרבים.

הלכות רפואה – סי' שכ"ח

סעיף ב'

- ❖ חולה שיש בו סכנה, מצוה לחלל שבת, והזריז ה"ז משובח, והשואל ה"ז שופך דמים
  - מצוה דכתיב "וחי בהם"
  - גם הנשאל ה"ז מגונה

סעיף ג'

- ❖ כל מכה של חלל, מהשיניים ולפנים, מחללין שבת
  - דוקא מחמת מכה ולא מיחוש
  - וכשכאיב טובא ומסופק, ואין שם רופא, מותר לחלל
- ❖ **רמ"א:** החושש בשיניו ומצטער להוציאו, אומר לאינו יהודי להוציאו
  - היינו דמצטער כל כך שחלה כל גופו
  - והא דפותח פיו לגוי, מסייע אין בו ממש / ט"ז: מחמיר
  - וישראל אסור, שמוציא דם והוי דאורי, ומותר רק ברפואה ידועה והוצאת שן אינו ידועה, ומה שהתיר המחבר בשיניים, היינו ע"י סם

סעיף ד' – "טוב ויפה לו"

- ❖ מכה של חלל אינה צריכה אומד, ועושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול.
  - היינו לבשל מאכלים ורפואות (טוב ויפה לו)
  - עושין אע"פ שאין סכנה במניעתו, כיון (1) שהחולי יש בו סכנה, (2) ויש צורך קצת, (3) ורגילין לעשות לו בחול
  - / והרבה חולקין, שמותר רק אם יש סכנה במניעתו, ולכן יש להחמיר באיסור של תורה
    - לפי המחמירים, יש להתיר: (1) באיסור דרבנן, (2) דאורי בצורך הרבה, (3) דאורי אם יתחזקו אבריו
- ❖ אבל כשמכירים באותו חולי שלא יתגבר אם ימתין, אסור לחלל, אע"פ שהוי מכה של חלל
  - וכ"ש כשהחולה או הרופא אומרים שאין צריך

סעיף ה'

- ❖ מכה שאינה של חלל, אין מחללין עד שישאל החולה או בקי
  - או עד דהוי ספק סכנה, שמותר אפי' אומרים שמא יכבד ויסתכן

סעיף ט'

- ❖ החושש בעיניו באופן משמעותי, מחללין שבת
  - ואע"ג לסכנת אבר אין מחללין דאורי, עין שאני, שתלוי בליבא

סעיף י'

- ❖ כל שרופאים אומרים שהוא סכנה, אפי' על הבשר בחוץ, מחללין
- ❖ חד רופא אומר שצריך וחד אומר שלא, מחללין
  - דוקא כששניהם שוים, אבל אחד גדול בחכמה, אזלינן אחריו לקולא ולחומרא
  - חולה אומר שצריך תרופה פלוני ורופא אומר לא, שומעין לחולה ("לב יודע מרת נפשו"), אא"כ הרופא אומר שתזיקהו
- ❖ י"א שלא צריך מומחה, דכולנו מומחין קצת, וספק נפשות להקל
  - אבל דוקא שמכיר החולי
  - וגם אינו נאמן להכחיש הרופא אפי' להקל
- ❖ **רמ"א:** י"א דוקא ישראלים מומחין קצת
- ❖ **רמ"א:** מי שרוצים לאנסו לעבור עבירה, אין מחללין להיצילו מהעבירה

סעיף י"א

- ❖ חולה שיש בו סכנה שצריך טיפול ח' ימים, מתחילין מיד אפי' בשבת
  - שרק ממתינים אם יגרע מצבו (כמו בסעיף ד')

סעיף י"ב

- ❖ משתדלים לא לחלל ע"י גוים, נשים וקטנים. אלא ישראל גדול ובר דעת.
  - טעם לקטנים וגוים: זימנין דליתניהו ואתי לאהודרי בתרייהו, ויסתכן
  - טעם לנשים: שמא יחמירו ויתעצלו, או שמא יקילו במקום אחר
  - אי ליכא אנשים, בודאי יש להציל ע"י נשים
- ❖ **רמ"א:** אם אפשר בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי, עושין שינוי
  - שקל קל תחילה
  - ואם ע"י השינוי מתאחר הדבר מעט, והחולי אינו בהול, עדיף בשינוי, שכשיש שינוי, אינו אלא איסור דרבנן.
- ❖ **רמ"א:** וכן ע"י גוי בלא איחור כלל. וכן נוהגים, אבל לא בחשש שיתעצל הגוי
  - **הט"ז** חולק, שישראל יותר זריז, והרי זה משובח!

- ולכאורה המ"ב סובר שלכתחילה עדיף בגוי, כרמ"א (רע"ט סק"ב ועוד)

סעיף י"ג

❖ זריז ה"ז משובח אפי' אם מתקן עמו דבר אחר

- כיון שאינו מכוון לזה
- / י"א שמותר אפי' אם מכוון לזה
- ומ"מ לכו"ע אסור אם מרבה בפעולתו בשביל זה

סעיף י"ד

❖ חולה שיש בו סכנה צריך בשר, שוחטים לו ולא מאכילים לו נבילה. אבל אם צריך עכשיו ויש רק נבילה, מאכילים לו הנבילה.

- יש כמה טעמים:
- (1) י"א ששבת הותרה אצל פיקוח נפש.
- ולפי זה, אפי' איסור דרבנן אין מאכילים לו במקום שאפשר לשחוט
- (2) הרבה סוברים דהוי רק דחווה, והטעם הוא שמא יהיה קץ בנבילה ולא יאכל, ויסתכן.
- ולפי זה, אם אומר שאינו קץ, צ"ע אם מותר לשחוט. ולקטן בודאי מאכילים לו הנבילה ואין שוחטים
- (3) עובר על כל כזית מנבילה, וחמיר מאיסור שבת.
- ולפי זה, בודאי להאכילו איסור דרבנן עדיף מלשחוט

- מרדכי: אם צריך להרתיח יין, עדיף בגוי.
- ומ"מ, המקל להחם בחולה שאין בו סכנה להחם בעצמו, אין למחות, שיש על מי לסמוך (הט"ז דלעיל)

סעיף ט"ו

- ❖ רצו עשרה וכל אחד (תלשו ו...) הביא גרוגרת (מרה"ר), כולם פטורים ויש להם שחר, אפי' הבריא מהראשונה
- היינו שכל אחד חשב שהוא יקדים, ואפי' שהבריא לפני שחזרו תשע
- ❖ צריך ב' גרוגרות, עדיף לירות ג' מעוקץ יותר מב' מב' עוקצים. אבל ב' וג' בעוקץ, יורות ב' (רמ"א: אבל לא אם יבהול לדקדק)
- שעדיף למעט בחילול, אבל רבוי בשעירותא שלא לצורך, אסור

סעיף י"ז – חולה שאין בו סכנה

❖ חולה שאין בו סכנה, וסכנת אבר, אומרים רק לגוי לעשות דאורייתא

- היינו שחלה כל גופו או נפל למשכב
- ודוקא כשצריך לזה בשבת. ובסכנה אסור להמתין!
- וגוי מותר אפי' לצרכיו אם צריך להם ("טוב ויפה לו"?????)

(1) **וישראל מותר בדרבנן, אפי' כשאין סכנת אבר**

- דבמקום חולי לא גזרו על איסורי דרבנן
- חיי אדם: כל איסור דרבנן שישראל מותר לעשות לחולה שאין בו סכנה, מותר אפי' כשאפשר בגוי
- ואם אינו חולה בכל גופו אלא מקצת, איסור דרבנן אינו מותר אלא ע"י גוי מטעם שבות שבות במקום צער (ולא במיחוש בעלמא)

(2) **וישראל אסור בדרבנן, אבל בסכנת אבר מותר בדרבנן**

- אבל כשא"א ע"י גוי, מודים לדעה ג', שמותר לישראל בשינוי

(3) **וישראל מותר בדרבנן בשינוי, ובסכנת אבר אפי' בלא שינוי**

- חיי אדם: כשאי אפשר בשינוי, מותר בלא שינוי (הובא סעיף ל"ב)

(4) **וישראל מותר רק כשאין סמך למלאכה דאורייתא (אפי' בסכנת אבר)**

- סמך לדאורייתא כגון לכחול העין

❖ **רמ"א: סתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי**

❖ **רמ"א: כשעושה אינו יהודי, מותר לסייעו קצת, דמסייע אין בו ממש**

- משמע אפי' כשהגוי עושה מלאכה דאורייתא

- ו"אין בו ממש" רק היכא שבלאו הכי מתעבדא (כנ"ל ס"ג)

סעיף י"ח

❖ **חולה שיש בו סכנה, ונצטנן, מותר לישראל לעשות מדורה**

- ואם אפשר על ידי אינו יהודי, יעשה
- שהרמב"ם מחמיר בדין זה
- או משום הרמ"א בסעיף י"ב, שתמיד עדיף בגוי (בדאו')

- ולא חיישינן לשחיקת סממנין, שאינו בהול אחר שנתרפאה

סעיף כ"ה

- ❖ **רטיה שנפלה על הקרקע, לא יחזירנה. אבל מותר אפי' לכתחילה ע"י גוי**
  - לא יחזירנה גזירה שמא ימרח להחליק הגומות, ויביא לדאורייתא (זהו האיסור אפי' נתינה, בלי למרח, של דבר שיש בו ממחק מדרבנן)
  - אבל גזירת סממנין כיון שהיה שם מאתמול
- ❖ **אבל מותר להחזיר ע"י גוי(האיסור היה גזירה חשש שימרח)**
  - אבל רק במקצת חולי, שמיחוש בעלמא אסור בגוי
- ❖ **רמ"א: ומותר לגוי לעשות רטיה על מכה לכתחילה**
  - זה הוי רק כשחלה כל גופו, שרטיה חדשה יש בו ממרח דהוי דאורייתא, וגוי מותר בדאו' רק בחולה שאין בו סכנה
- ❖ **רמ"א: וישראל אסור באפר מקלה (איסור דרבנן)**
  - אא"כ עושה בשינוי, כנ"ל סי"ז [רפואה צריך שינוי!!]

סעיף כ"ח – מצטער הרבה

- ❖ **המפס מורסא להוציא הליחה, מותר (לעשות פה, חייב)**
  - מותר משום תרי דרבנן במקום צער: (1) מלשאצל"ג (2) ביד (שינוי)
  - ואפי' אם ממילא יצא דם, שאותו דם עם הליחה אין בו משום חבורה
  - ואפי' למ"ד מלשאצל"ג חייב, מותר כיון שלא יבוא לגמר מלאכה הוצאת הליחה, ולא יהיה מכה בפטיש
  - אבל טוב לעשות אינו יהודי (עיין חוט שני)
  - וכן מותר ליטול קוץ מטעם הנ"ל (ובלבד שלא יוציא דם)

סעיף ל'

- ❖ **נשמטה פרק ידו או רגלו, לא ישפשנה בצונן, שזהו רפואתו, אלא רוחץ כדרכו**
  - עיין לקמן סעיף מ"ז

סעיף ל"א – מצטער הרבה

- ❖ **צפורן וציצין שפירשו: (1) רובן, (2) כלפי מעלה, (3) ומצערן, מותר להסירן ביד, ופטור**

סעיף י"ט

- ❖ **חולה שאין בו סכנה מותר בבישולי עכו"ם**
  - ואע"ג דשאר איסורי דרבנן אסור לחולה שאין בו סכנה לאכול, שאני זה שאין איסורו מחמת עצמו
  - ומברך עליו, דבהיתרא קאכיל
  - אבל במוצ"ש אסור אפי' לחולה עצמו, שעכשיו אפשר לבשל לו
  - ויש מח' אם כלים של בישול עכו"ם צריכים הכשר, והמיקל לא הפסיד

סעיף כ'

- ❖ **אין נותנין יין לתוך העין**
  - דכל מילי לרפואה, גזרו רבנן משום שחיקת סממנים
- ❖ **אבל מותר ליתן על גביו אם אינו פותח וסוגר העין**
  - דאינו מוכחא דלרפואה, דנראה כרחיצה (דרך בריאים)
  - והאידנא אסור, שאין דרך לרחוץ ביין
  - ובפתחיתו אסור, דמוכחא מילתא דלרפואה קעביד
- ❖ **ורוק תפל אסור אפי' על גביו, דמוכחא מילתא דלרפואה קעביד**

סעיף כ"א

- ❖ **שורה קילורין מערב שבת ונותן בשבת, שנראה כרוחץ (אינו מוכחא לרפואה), ולא חיישינן לשחיקת סממנין, דאיכא היכרא מערב שבת**
  - דוקא צלול נראה כרוחץ
  - וצריך היכרא של ערב שבת, בשבילו, כיון שלמעשה הוי פעולת רפואה, ולא דרך בריאים

סעיף כ"ב

- ❖ **מעבירין גלדי המכה וסכין בשמן**
  - דאינו מוכחא דלרפואה שבזמנא דרך בריאים לסוך
- ❖ **אבל אין נותנין עם שמן וחמין ביחד**
  - שאז מוכח דלרפואה קעביד
- ❖ **אבל נותנין חוץ למכה כדי שיורד לתוכה**
  - שאז שוב אינו מוכחא דלרפואה

סעיף כ"ג, כ"ד, כ"ז – שמירה

- ❖ **נותן בגדים או עלה על מכה רק לשמירה, ולא אם מרפאו**
- ❖ **נותן רטיה על מכה שנתרפאה, שאינו אלא כמשמרה**

י"א דמותר כיון שהולך לאיבוד
(הא כתב "לתוך פי התינוק"), צ"ע
י"א משום דהוי סכנה אם לא יניק
(ולכן מותר אע"ג דצריכה לגופה)

❖ **רמ"א:** אבל אסור להתיז על מי שנשף רוח
רעה, שאין לו סכנה

➤ אא"א יש לה צער, דאז הוי תרי דרבנן
במקום צער: (1) משאצל"ג, (2) שינוי,
לפרק בידה (דרכ הדרך לתינוק לינוק)
(צ"ע למה הוי משאצל"ג)

סעיף ל"ו

❖ אין לועסין מצטיכי או שפין סם בשיניים
לרפואה

❖ אבל מותר אם עשאו משום ריח הפה
➤ דמפני ריח לא מקרי רפואה

סעיף ל"ז – מאכל בריאים / תרופה

❖ כל מאכל בריאים מותר אפי' מי שיש
מיחוש, אפי' אם מוכחא מילתא דלרפואה
הוא

➤ מותר אפי' כשמוכחא מילתא,
שלמעשה אוכל הוא

❖ דבר שאינו מאכל בריאים: למי שיש מיחוש,
תמיד אסור, אפי' שלא לרפואה (אלא לרעב
וצמאון). אבל לבריא מותר

➤ אסור תמיד, כיון שחולה הוא ולמעשה
זה רפואתו, יאמרו שלרפואה הוא
עושה

■ חכמה

➤ **מג"א:** הא דמותר לבריא, היינו
לאכילה. אבל לחזק מזגו, אסור!

❖ **רמ"א:** וכן מותר לחולה שאין בו סכנה (דבר
שאינו מאכל בריאים)

➤ והא רפואה הוי איסור דרבנן, ולכן
מותר לחולה שאין בו סכנה רק ע"י
שינוי? הכא מותר בלא שינוי, שלמעשה
מותר לבריא ורק גזרו למי שיש לו
מיחוש. לכן לחולה לא גזרו בכלל

סעיף ל"ח

❖ מותר לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה
חיה כדי להנעים הקול

➤ דלאו לרפואה הוא (ולכן אין גזירה
שחיקת סממנים)

בכלי. לא פירשו רובן (או בכלל), ביד פטור
ובכלי חייב (גוזז)

➤ מותר דהוי תרי דרבנן במקום צער: (1)
פרש רובן כתלוש דמי, (2) ביד

❖ יש מח' מה נחשב כלפי מעלה

➤ ולכן למעשה צריך להחמיר לשניהם

סעיף ל"ב

❖ החושש בשינוי, אסור לגמוע חומץ ולפלוט

➤ אסור לגמוע, ואפי' לשהות ואז לבלוע,
דמוכחא מילתא דלרפואה הוא
➤ וגם אסור בין שרף. אבל בצער גדול,
אפשר לסמוך, לשהות ואז לבלוע
➤ וכל דבר רפואה, אסור, אא"כ חלה כל
גופו, דאז מותר ע"י שינוי (סי"ז)
➤ וכל דרבנן בחולה, כתב החיי אדם
שכשא"א בשינוי, מותר בלא שינוי

❖ אבל מותר לבלוע או לטבל כדרכו

➤ [דאינו מוכחא דלרפואה, דהוי דרך
בריאים]

❖ החושש בגרונו, לא יערערנו בשמן

➤ יש אוסרים אפי' לפלוט או לשהות
ולבלוע

➤ יש מתירין לשהות אם יבלע בסוף

❖ אבל מותר לבלוע השמן מיד

➤ ויש אוסרים אפי' בזה (לבלוע מיד)
➤ **מג"א:** הכל תלוי לפי המקום והזמן,
דאם הוי דרך בריאים, מותר

סעיף ל"ג

❖ גונח מותר לינוק מבהמה, שבמקום צער לא
גזרו רבנן

➤ אע"ג דחליבת בהמה הוי מפרק
מדאורייתא (תולדה דדש), יניקה
כלאחר יש הוי שינוי, ולכן בצער לא
גזרו

➤ ואע"ג דבכל חולה שאין בו סכנה,
התירו דאו רק ע"י גוי, הכא דא"א בגוי,
התירו לו ע"י שינוי

➤ [י"א לינוק מבהמה הוי דרבנן, ולכן
כלאחר יד מותר דהוי תרי דרבנן
במקום צער]

❖ ואם יש לו רק צער של צמאון, אסור
לעשותו בשבת

סעיף ל"ה

❖ מותר לאשה לקלח מהחלב כדי שיאחוז
התינוק הדד ויניק

➤ מותר רק לקלח לתוך פי התינוק

■ י"א דמותר, דלחלוב מאשה בלי
תינוק הוי מפרק כלאחר יד, צ"ע

סעיף ל"ט

❖ אין עושין אפיקטויזין (להקיא) אפי' בחול משום הפסד אוכלים. אבל במצטער מותר אפי' בסם, ובשבת רק ביד

- בשבת אסור בסם משום דדמי לרפואה
- [ביד מותר שלמעשה אינו רפואה]

סעיף מ"א

❖ מי שנשתכר, מותר לסוכו בשמן

- דאין זה רפואה
- ומותר לשאוף טאבא"ק להפיג השכרות, דלא מוכחא דלרפואה קעביד, דהוי דרך בריאים
- ט"ז: אסור לשום אפר להפיג השכרות, כיון שהוי רפואה לדבר אחרת. וכנראה שהוא סובר שהוי מראית עין. וקשה, דהא הוא ברי?

סעיף מ"ב

❖ אין מתעמלין בכח כדי שיזיע

- שהיא בכלל רפואה (זהו שיטת הרמב"ם)

■ רש"י סובר שהתעמלות בכח אסור משום עובדא דחול, וכן פסק המחבר בשכ"ז ב', אבל להלכה נקטינן כרמב"ם

- ואפי' אם הוא חולה שאין בו סכנה, עדיין אינו מותר אלא ע"י שינוי [רפואה צריך שינוי!!!]

➤ ולמה אינו מותר, הא אין שייכות לסממנין? משום שייך סממנין להזיע, ולכן חיישינן שיעשה לעצמו רפואה אחרת

- ושפשוף ליגיעי כח לבטל עייפות, מסתפק הש"ג. אבל לפי המג"א, כל רפואה דהוי לחזק מזגו אסור (אלא אם מיירי במאכל בריאים)

סעיף מ"ג

❖ יש כמה חולים שמותר לרפאותם כיון שלא שייך לרפואתם שחיקת סממנים, ויש להם צער

- בעצם עדיין אסור משום עובדא דחול, אבל במקום צער לא גזרו

סעיף מ"ד

❖ רוחצין לרפואה בכנרת וכדו' שדרך לרחוץ, דלאו מוכחא מילתא דלרפואה קעביד. אבל לא במקומות שאין הדרך אם שוהה שם, דבלי זה גם לאו מוכחא דלרפואה, שנראה כמיקר.

- דדרך בריאים הוא. אך כל זמן שאין הדרך לרחוץ, אסור אם שוהה

סעיף מ"ז

❖ עצם שיצא ממקומו, מחזירין אותו

- / מג"א חולק, שמותר רק אם נשבר, ולא כשיצא ממקומו, כמו שאסור לשפשף (סעיף ל'). מ"מ יש להקל ע"י גוי / שלחן עצי שטים מתיר אם יצא ממקומו לגמרי, כיון דהוי סכנת אבר. וסעיף ל' לא יצא לגמרי
- גם המג"א יסכים שאם הוי סכנת אבר, שאז מותר

סעיף מ"ח

❖ אסור לשום בגד על מכה של דם, שהדם יצבע אותו

- ואע"ג דמקלקל, מ"מ אסור
- ובמקום הדחק יש להקל כיון שהוא דרך לכלוך

סעיף א'

- ❖ עושין הכל ליולדת, שהיא חולה שיש בו סכנה
  - ראוי להכין הכל לפני שבת
- ❖ ועדיף בשינוי
  - ואפי' למ"ד (שכ"ח) שא"צ שינוי, שאני הכא שיוולדת טבעי ולכן החמירו
  - וכמובן שאם השינוי יעכב, אז מצוה בלא שינוי
- ❖ מדליקין לה נר (אפי' היא סומא)
  - דלא מיתבא דעתה להיות בחושך
  - אפי' כשהיא אינה מבקשת
  - / י"א רק כשמילדת אומרת שצריכה

סעיף ב'

- ❖ אין מילדין כותית בשבת, אפי' כשאינן בו חילול
  - בחול מילדין רק לאיבה, אבל בשבת, אומר דמחללין רק לשומרי שבת
  - וכשיש איבה גם בשבת, מותר אם אין חילול (ואולי מותר בדרבנן)

סעיף ג'

- ❖ נקראת "יולדת": (1) על המשבר, או (2) דם יורד, או (3) אינה כח ללכת
  - אבל דבר שא"א להמתין, עושים לפני (כמו לקרוא למילדת)

סעיף ד'

- ❖ 1-3: מחללין, אפי' אומרת "אינה צריכה"
  - שחברה אומרת שהיא צריכה, ואין כאן רופא
  - אבל כשרופה גם אומר שאינה צריכה, אז שומעין להם
- ❖ 4-7: סתמא מחללין אא"כ אומרת "אינה צריכה"
  - וכשאומרת "אינה צריכה", אבל הרופא אמר שצריכה, מחללין
  - וכשאומרת "אינה צריכה", וחברה אמרה שצריכה, אין מחללין
  - וכשאומרת "צריכה", ומאה רופא נגדה, מחללין, ("לב יודע מרת נפשו")
  - ומח' אם חשבינן מעת לעת, ולכן ביו"כ בודאי יש להקל לאכול, משום ספק נפשות, ובשבת גם, אם לא נזדמן גוי
- ❖ 8-30: היא כחולה שאין בו סכנה
  - ומותר לומר לגוי לעשות אפי' דאור

סעיף ו'

- ❖ עושין מדורה ליולדת כל שלשים
  - דיש סכנה כל ל' יום בצנה, ולכן כשא"א ע"י גוי, ישראל עושה
  - / י"א דחיה אחר 7 כבר בגדר חולה שאין בו סכנה לענין מדורה
  - וחולה רגיל: בסכנה מותר בישראל כשא"א בגוי. אין סכנה: מותר בגוי

סעיף ח'

- ❖ ...אשה יכולה להוציא בידה החלב המצער אותה
  - רק לאיבוד, שאז מותר דהוי תרי דרבנן במקום צער:
  - (1) משאצל"ג, (2) שינוי במפרק (שהולך לאיבוד)

סעיף ג' - מוחק

❖ המוחק (טשטוש) דיו או שעה, אם יש במקומו לכתוב ב' אותיות, חייב

- שיסוד של מחיקה: שחושב לכתוב במקום זה.
- וכ"ש המוחק אותיות ממש (ולא רק טשטוש). וכל הנ"ל שלא במקום האותיות, אבל...
- המוחק דיו מעל אות, הוי מוחק ע"מ לכתוב, וחייב ב' ואסור בא'
  - ובאמצע ספר, חייב אפי' במחיקת אות אחת.
  - ואם המחיקה לבד הוא התיקון, כגון בשטר חוב, חייב, דחייב במוחק ע"מ לתקן.
  - כשנפל שעה על האותיות של ס"ת, חייב ד' בהסרתו: (1) מחיקה ע"מ לתקן. (2) ממחק. (3) מתקן מנא. (4) מוקצה

❖ רמ"א: אסור לשבר עוגה שיש עליה אותיות, אע"פ שאינו מכין רק לאכילה

- ויש מחמירין אפי' בצירים
- ואע"ג שאינו ע"מ לכתוב, ואינו מתכוין, עדיין פ"ר, ואסור מדרבנן
- הדג"מ מיקל בזה, ויש לסמוך עליו כששובר בפיו, ולא בידו
- האיסור רק כשכותב על העוגה מדבר אחר, אבל כשהכתיבה היא העוגה, מותר, שאינו נחשב כתיבה
- וכן יש למחוק אותיות ממי פרות
- ספר באותיות בראשי הדפים, הלבוש אוסר, והרמ"א מתיר כיון דעשוי לנעול ולפתוח תמיד, כדלת
- וכן המנהג, אבל מ"מ נכון להחמיר כשיש ספר אחר

סעיף ד' - כותב

❖ יש לזהר מלכתוב באצבעו במשקין...

- אע"ג דמדאו' צריך כתב מתקיים, אפ"ה אסור מדרבנן אפי' בכתב שאינו מתקיים
  - לא קיום לעולם, אלא קצת, כדי מלאכת מחשבת, כמו בעפרון
- ואפי' אם כתב על דבר שאינו מתקיים הכתב עליו, ע"מ דבר שאינו מתקיים, אסור מדרבנן

❖ וכן באפר

- ששרט באצבעו באפר נגוב, וכן בחול, וכן בזכוכית בימי הקר
- מתוספתא: חייב לרשום אותיות בדבר קרוש, כמו דם וחלב
- ❖ רמ"א: אבל מותר לרשום אותיות באויר
  - לרמז לחבירו, ואינו כמאמן ידו
  - גם מותר לראות אומנות באקראי, אע"ג שלומד ממנו, אבל לילך דוקא אסור משום "ממצוא חפצך"
  - וכן מותר כשמוליך אצבעו על דף נגוב, שאין רשומו ניכר כלל

לענין כמה ציורים של כותב, ואם הם דאורייתא או דרבנן, ראה מ"ב ס"ק כ"ב, וגם בטבלה בעמוד הבא

סעיף ה' - רושם

❖ מותר לרשום בצפורן על הספר, שאין זה דבר המתקיים

- ההיתר הוא: (1) רק בקו, ולא אות. (2) רק על קלף קשה, ולא על נייר רך, כיון שהוא מתקיים. (3) רק ביד, אבל בכלי העושה רשימה עמוקה, אסור, כיון שניכר ומתקיים
  - יש שאוסרין, אבל ההיתר הוא משום ב' דרבנן: (1) רושם בעלמא (חכמים), (2) ואינו מתקיים

<u>דאורייתא</u> (חיוב חטאת)	<u>דרבנן</u>
(1) כותב עם דבר המתקיים	כותב עם דבר שאינו מתקיים
(2) כותב על דבר המתקיים	כותב על דבר שאינו מתקיים
(3) כותב שתי אותיות (אפי' אינו תיבה, ואפי' אותו אות, ואפי' שדעתו היה לכתוב יותר) - אות אחת שהשלים הספר (דאהנו מעשיו טובא)	<u>אין חטאת</u> <u>אות אחת</u> (1) אפי' גדולה כב' אותיות (2) אפי' סמוכה לכתב מלפני שבת (3) אפי' ניקד לסימן כגון מ'
כל שנהגין זה עם זה, ואין מחוסר מעשה בקריבתן כגון: (1) ב' דפי פינקס שנהגין (2) שני כתלי זוית (3) אות אחד בשפת נייר ואות שני במדינה ובנייר אחרת	כל שאין נהגין זה עם זה, שמחוסר בו מעשה כגון: (1) אות בארץ ואות בקורה (2) ב' דפי בפינקס שאין נהגין
חילק אות לשתיים (כגון ח' לשתי ז')	נתכוין לכתוב ח', וכתב ב' "ז"
- קטן או חזק קולמוס, וגדול או חזק יד הקטן. - להיפך והגדול מסייעו	גדול או חזק בקולמוס, וקטן או חזק יד הגדול
כותב ע"מ לקלקל העור (שחיבו על הכתב, ולא מקום הכתב)	המוחק ע"מ לקלקל
הכותב על בשרו (אע"פ שחמימות הבשר מעברת הכתב)	המשרט על בשרו (שאין דרך כתיבה בכך)
הקורע כתב מעור (תוספתא אוסר)	הרושם כתב מעור (תוספתא מחייב)
דיו על גבי סיקרא: חייב שתיים: משום כותב - דהוי כתב יותר הגון, ומשום מוחק - משום התחתון	- דיו על גבי דיו (דלא אהנו מידי) - סיקרא ע"ג דיו (מקלקל הוא)
- השולט בשתי ידיו בשוה - איטר בשמאלו	ביד שמאל, בגב ידו, ברגלו, בפיו ומרפקו (שאין דרך כתיבה בכך)
- רושם רשמים וציורים בכותל (תולדת כותב) - המוחק רשום כדי לתקן (תולדת מוחק)	
לחבר אותיות לפרכת להסיר אותיות מהפרכת	
בכל כתב, ובכל לשון	

סימן ש"ג סעיף כ"ה – איפור

- ❖ משום צובע, אסור לאשה לעשות:
  - (1) סרק על פניה. (2) לכחול עיניה. (3) לטוח בצק על פניה להאדים בשרה
- אסור מדרבנן משום צובע, דאין צביעה מדאורייתא על עור האדם
- ורק באשה, כיון שדרכה בכך
- שעה"צ: ומותרת לאכול תותים הצובעים, שהצביעה לשפתיה, ואין דרכה לצבעם (דלא כהיום!)

סימן ש"ב סעיף י"ט – צביעה באוכלין

- ❖ מותר ליתן כרכום לתבשיל (וליתן פתו ביין), שאין צביעה באוכלין
- ג' דרגות לענין צביעה באוכלין:
  - (1) כונתו רק לטעם, ולא לצבע, מותר
  - (2) כונתו גם לטעם וגם לצבע, פמ"ג: מסתברא דאין להחמיר, אבל נשמת אדם: נכון למנוע מזה. (3) כוונתו לצבוע כדי למכור, אסור

סימן ש"ב סעיף כ' – צביעה דרך לכלוך

- ❖ האוכל תותים ורמונים, צריך ליזהר לא לגעת בבגדיו או במפה משום צובע
- אסור מדרבנן, דהוי פסיק רישא דלא ניחא ליה
- ואע"ג דמקלקל הוא (פ"ר באיסור דרבנן עדיין אסור)
- וליכא למיחש אם צובע פניו וידיו, שאין צביעה אלא בדבר שדרכו לצבוע
- בבגד אדום יותר גרוע, שמתקן הבגד ע"י האדום של התותים
- יש מקילים בכל זה כיון שהוא דרך לכלוך, ויש לסמוך עליהם היכא דא"א ליזהר
- צבע שאינו מתקיים כלל אינו אסור אלא מדרבנן
- העושה עין צבע: רמב"ם מחייב / ראב"ד סובר שאינו חייב עד שצובע בהצבע דבר אחר

סעיף י"ג

❖ אין שוברין חרס ואין קורעין נייר (כדי להניח עליהם), מפני שהוא כמתקן כלי

■ ולמה אינו חייב משום קורע?

(1) גר"ז: רק בב' גופים, ולא גוף אחד כמו נייר ועור. (ירושלמי מבואר ששייך קריעה בעור)

(2) קורע הוא רק באמצע וצריך לב' הצדדים, ולא כשזורק א'.

(3) לרש"י: קורע הוא רק כשאינו רואה התיקון מיד.

➤ קריעת אגרת הוא אסור, ומותר בגוי רק בצורך גדול. ועדיף לרמז.

■ אגרת: פר"ח: דאז, שהיו ע"מ לתקן. ולכן אסור אפי' ע"י גוי.

חכ"צ: אסור, דהוי משאצל"ג. וקשה, למה אצל"ג, הא צריך לקרוא האגרת?

■ מעטפה: בודאי הוא מקלקל, ורק אסור מדרבנן.

■ למסקנא: בשניהם, יש להקל בצורך גדול בגוי, ועדיף לרמז.

סעיף י"ד

❖ מדבק ניירות הוא תולדת תופר, וחייב.

➤ וחייב רק: (1) כשמדבק לקיום, ולא שנפל שעה או דבק. (2) כשמדבק בכוונה, ולא כשקרא ממילא.

➤ נדבקו במקום אותיות, אסור לפרק משום מוחק.

➤ ולקרוע מחדש דפין שלא נחתכו, חייב משום מכה בפטיש.

❖ וכן המפרק ניירות ואינו מכיון לקלקול בלבד, חייב.

➤ שכל ע"מ לתקן, חייב. ואם מכיון רק לקלקול, פטור.

מראי מקומות תשע"ו - תשע"ז

חורף תשע"ו

פרק הבונה, האורג, שמונה שרצים, ואלו קשרים, כל כתבי [דף קב: - דף קכא.], ועוד

א] ל"ט מלאכות - טוחן, גוזז, מנפץ, צובע, טווה, מיסך, עושה ב' בתי נירין, אורג, פוצע, קושר, מתיר, תופר, קורע, צד, שוחט, מפשיט, משרטט, מעבד, מחתך, כותב, מוחק, בונה, סותר, מכבה.

ב] מלאכת מחשבת - מתקיים, אינו מתכוין ופסיק רישא, שינוי, קלקול, מלאכה שאצל"ג, מתעסק.

ג] שאר דברים - גרמא, הכנסת שבת, הדלקת נרות, תפילת שבת, קידוש, חשמל, שיעורים, שמו"ת, ועוד.

ד] סימנים - סי' רמ"ב, סי' רמ"ט - סי' רנ"א, סי' ר"ס - סי' רס"ז, סי' רס"ז - סי' רע"א, סי' רפ"ה, סי' ש"ג (סעי' כ"ה), סי' ש"ג - סי' ש"ד, סי' שט"ז, סי' ש"ז, סי' ש"כ (סעי' י"ט - סעי' כ'), סי' שכ"א (סעי' ב' - סעי' י"ב), סי' שכ"ב (ס"ק י"ח), סי' של"ד, סי' ש"מ (סעי' א' - סעי' ח', סעי' י"ג - סעי' י"ד), מ"ב סוף סי' שמ"ד.

מלאכת בונה - שו"ע (סי' ש"ג - סי' ש"ד).

א. יום א', ה' חשון - שבת (דף קב: - דף קג.).

1. "כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת" - ריטב"א, גר"א (שנות אליהו), שעה"צ (סי' ש"ג ס"ק ס"ח), [שביתת השבת (מעשה חושב פרק א' ד"ה והמ"מ)].

2. שמות של בנין.

א) בנין קבע - ביצה (דף לב:).

ב) בנין לשעה - ירושלמי כאן (הו"ד בריטב"א, רשב"א, מאירי), חת"ס (או"ח סי' ע"ב).

ג) בנין עראי - ביצה (דף לב:).

ד) בנין שאינו עשוי לקיום כלל - שו"ע (סוף סי' רנ"ט).

ה) שאינו מתקיים מצד עצמו [קיום] - שעה"צ (סי' ש"ג ס"ק ס"ח), רשב"א בתוך בה"ל (סי' ש"מ סעי' ד' ד"ה במשקין).

יום ב', ו' חשון [פר' לך לך] - סי' רמ"ב: להזהר בכבוד שבת.

ב. יום ד', ח' חשון - שבת (משנה דף קמו.), רש"י, תוס' (שם).

1. בנין בכלים - תוס' (דף קב: ד"ה האי, דף עד: ד"ה חביתא, דף קמו. ד"ה שובר, עירובין דף לד: ד"ה ואמאי), ר"ן על הרי"ף, רשב"א (דף קב: דף קמו.), טשו"ע (סי' ש"ד ריש סעי' א'), ונו"כ (שם), גר"א (שם ד"ה כגון), מ"ב (ס"ק א' - ס"ק ח'), אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ד', ענף ה', ענף י' ד"ה ולשבור), ארחות שבת (עמ' רע"ז).

2. דף צה., מגבן משום בונה - תוס' (שם סוף ד"ה והרודה), רמב"ם (הל' יו"ט פ"א הל' ב'), מג"א (סי' ש"מ ס"ק י"ז), מ"ב (סי' תרל"ז ס"ק א', שעה"צ ס"ק ד').

ג. יום א', י"ב חשון - שבת (משנה דף קמו. - משנה דף קמו:), תוס' (ד"ה מתיר), שבת (סוף דף מח.), תוס' (שם ד"ה וכי מה), טשו"ע (סי' ש"ד סעי' א' - סעי' ז'), חזו"א (סי' נ"א ס"ק י"א), אג"מ (או"ח ח"א סי' ע"ח).

יום ב', י"ג חשון [פר' וירא] - סי' רמ"ט: דינים השייכים לערב שבת.

ד. יום ד', ט"ו חשון - טשו"ע (סי' ש"ד סעי' ח' - סעי' י"ב), אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ט'), ט"ז (ס"ק ב').

ה. יום א', י"ט חשון - גמרא (דף קכו.), עירובין (משנה דף קא. עם הגמרא, משנה דף קא: - דף קב. 'שלח', משנה דף קב: מחזירין ציר, עם הגמרא), טשו"ע (סי' ש"ג סעי' א' - סעי' ד').

יום ב', כ' חשון [פר' חיי שרה] - סי' רנ"ג: הכנת סעודת שבת.

ו. יום ד', כ"ב חשון - שבת (דף מז., "לוי בר שמואל אשכחינהו ... מתני"), טשו"ע (סי' ש"ג סעי' ה' - סעי' ו'), שו"ע (סי' רע"ט סעי' ז'), גר"ן (סי' ש"ג סעי' כ"א), חזו"א (סי' נ' ס"ק י', עי' ס"ק ט' ד"ה והנה), [ארחות שבת (עמ' רס"ה)].

ז. יום א', כ"ו חשון - טשו"ע (סי' ש"ג סעי' ז' - סעי' י'), שו"ע (סי' של"ו סעי' ט').

יום ב', כ"ז חשון [פר' תולדות] - סי' רנ"א: מלאכה ערב שבת [וגם לענין תספורת].

ח. יום ד', כ"ט חשון: חשמל - חזו"א (או"ח סי' נ' ס"ק ט', סי' ל"ח ס"ק ב'), הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' י"ז), [אנציקלופדיה תלמודית (חלק י"ח), שבות יצחק (ח"ו פרק י"ז), ארחות שבת (ח"ג פרק כ"ו)].

ט. יום א', ג' כסלו - חזרה.

יום ב', ד' כסלו [פר' ויצא] - מבית: בעיון: סי' ש"ג - סי' ש"ד. בקיאות: סי' רמ"ב, סי' רמ"ט - סי' רנ"א.

י. יום ד', ו' כסלו: **אינו מתכוין, פס"ר** - שבת (דף קג, משנה ראשונה עם הגמרא), ראשונים (תוס' שם [מהרש"א שם, עם קרבן נתנאל פרק א' אות ד'], והרא"ש פרק י"ד סי' ט'), כסף משנה (פרק א' הל' ז', "מ"כ"), כתובות (דף ו, תד"ה האי), שבת (דף מא, תוס' ד"ה מיחם), גליון רע"א (דף לא:).

1. הלכה - מחבר (סי' של"ז סעי' א'), מחבר (סי' ש"כ סעי' י"ח).
2. חקירה - קובץ שיעורים (כתובות אות י"ח) - כמה נ"מ.
(א) מחלוקת תוס' והערוד.
- (ב) ספק פסיק רישא לשעבר - בה"ל (סי' שט"ז סעי' ג' ד"ה ולכן).
- (ג) קרוב לפסיק רישא - ריטב"א (כתובות דף ה: ד"ה הלכה), בה"ל (סי' רע"ז סעי' א' ד"ה שמא).
- (ד) פסיק רישא בעכו"ם - מ"ב (סי' רע"ז ס"ק ט"ו).

יא. יום א', י' כסלו - כללים.

1. פס"ר דניחא ליה בחד דרבנן - מג"א (סי' שי"ד ס"ק ה').
  2. פס"ר דניחא ליה בחד דרבנן, בשאר איסורים - דעת תורה (סי' שי"ד ס"א ד"ה ועתוש').
  3. דלא ניחא ליה בחד דרבנן - מ"ב (סי' שי"ד ס"ק י"א).
  4. דלא ניחא ליה בתרי דרבנן - מ"ב (סי' שט"ז ס"ק ט"ו, שעה"צ שם), שעה"צ (סי' של"ז ס"ק ב', ס"ק י', סי' ש"מ ס"ק כ"ב).
  5. פס"ר דלא ניחא ליה במקום מצוה - רא"ש, תוס' כתובות, מ"ב (סי' תרמ"ו ס"ק ח').
  6. פס"ר דלא ניחא ליה במקום צער - מ"ב (סי' שט"ז ס"ק ה', דרבנן).
  7. דלא ניחא ליה בדרבנן במקום הצורך - שעה"צ (סי' שכ"א ס"ק ס"ח).
  8. דלא איכפת ליה - בה"ל (סי' ש"כ סעי' י"ח ד"ה דלא).
  9. דלא ניחא ליה מצד איסור שבת, אם זה לא ניחא - מנחת שלמה (ח"א סי' צ"א אות ט').
- יום ב', י"א כסלו [פר' וישלח] - סי' ר"ס: הכנסת שבת.

יב. יום ד', י"ג כסלו: **כותב ומוחק** - משנה (דף קג, עד סוף הפרק), רא"ש (פרק ז' סי' ט').

1. חצי שיעור גבי כתיבה - בה"ל (סי' ש"מ סעי' א' ד"ה על), ערה"ש (סי' רמ"ב סעי' ל"ה).
2. כלאחר יד, הנפעל או הפועל - אגלי טל (פתיחה ס"ק ג').
(א) יד שמאל - כתיבה, מחיקה, הוצאה, שחיטה, רושם, שאר מלאכות. עי' מ"ב (סי' ש"מ סוף ס"ק כ"ב).
3. כל לשון - מ"ב (סי' ש"ו ס"ק מ"ז, בה"ל שם), עי' שדי חמד (מערכת כ"ף כלל קי"א).

יג. יום א', י"ז כסלו - שו"ת הרמ"א (סי' קי"ט), משו"ע (סעי' ג'), דגול מרבבה (על מג"א ס"ק ו'), ארחות שבת (ח"א עמ' תקס"ה).
יום ב', י"ח כסלו [פר' וישב] - סי' רס"א: זמנים [גם לענין הדלקת נרות חנוכה].

יד. יום ד', כ' כסלו - משו"ע (סעי' ד'), ח"א (הל' נט"י כלל מ' אות ח', נשמת אדם שם).

טו. יום א', כ"ד כסלו - משו"ע (סעי' ה'), מ"ב (ס"ק כ"ב אות ח'), אג"מ (או"ח ח"א סי' קל"ה).

1. מלאכת שירטוט - גמרא (דף עה: "והמולחו..."), רמב"ם (פרק י"א הל' י"ז), מ"ב (סי' ש"מ סוף ס"ק כ"ב, ע"ש בשעה"צ), ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' כ"ו).
יום ב', כ"ה כסלו [פר' מקץ] - סי' רס"ב: כבוד שבת.

טז. יום ד', כ"ז כסלו: **ציבע** - משנה (דף צד:), משו"ע (סי' ש"כ סעי' י"ט, סעי' כ'), משו"ע (סי' ש"ג סעי' כ"ה), שעה"צ (סי' שי"ח ס"ק ס"ד, ס"ק ס"ה), קהלות יעקב (סי' מ').

יז. יום א', א' טבת - חזרה.

יום ב', ב' טבת [פר' ויגש] - **מבחן**: בעיניו: דשא"מ ופס"ר, סי' ש"מ סעי' ג' - סעי' ה', סי' ש"ג סעי' כ"ה, סי' ש"כ סעי' י"ט, סעי' כ'.
בקיאות: סי' ר"ס - סי' רס"ב.

יח. יום ד', ד' טבת: **שש מלאכות של אריגה** - פרק האורג עד הגמרא דף קה: מ"ב (סוף סי' שד"מ), ערה"ש (סי' ש"מ סעי' ט'-י"ז), ס' תורת המלאכות.

1. **מנפץ**: פאה נכרית - קיצור הל' שבת (סי' י"ח הע' י"ג).
2. **טוה**: פותל חבלים - ערה"ש (ריש סי' שי"ז).
3. **מיסך**.
4. **עושה שתי בתי נירין**: חצי שיעור - מגן אבות (על המנ"ח).
5. **אורג**: קולע נימין - מ"ב (סי' ש"ג ס"ק פ"ב, ס"ק פ"ג).
6. **פוצע**: צמר גפן - ששכ"ה (פרק ל"ה סעי' י"ט [דפוח"ח, סעי' כ']).

יט. יום א', ח' טבת: קלקול - עד דף קו. "וכל המקלקלין", ארחות שבת (פרק ל', עמ' רס"ג).

1. מה נחשב קלקול, חסרון של תיקון או קלקול ממש - רש"י (גיטין דף יט. ד"ה מקלקל, ד"ה מוחק), תוס' (שם ד"ה מוחק), נתיבות שלום (סי' ל"א).

2. קורע ע"מ לתפור - ח"א (כלל כ"ט סעי' א'), בה"ל (סי' ש"מ סעי' י"ד ד"ה ולא).

3. [בשעת יציאת נשמה, נשים, קטנים - מחבר (י"ד סי' ש"מ סעי' ה'), ט"ז (ס"ק ב'). בל תשחית - עץ השדה (סי' י"ב הע' ה')].
יום ב', ט' טבת [פר' ויחי] - בן סטדא (שבת דף קד:), חסרונות הש"ס (שם), תוס', גליון הש"ס, ליל ניטל.

כ. יום ד', י"א טבת: קורע - טשו"ע (סי' ש"מ סעי' י"ג, סעי' י"ד).

1. פשט בהתוספתא הו"ד במ"ב (סי' שי"ד ס"ק כ"ה): אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ו'), חזו"א (סי' נ"א אות י"ג), שביתת השבת (מעשה חושב פרק ג').

2. פרי חדש (י"ד סי' קי"ח סוף אות י"ח), יעב"ץ (ח"ב סי' ק"מ), שע"ת (סי' ש"ז ס"ק ה'), מ"ב (סי' ש"ז ס"ק נ"ו, שעה"צ ס"ק ס"ז), חזו"א (סי' ס"א ס"ק ב').

כא. יום א', ט"ו טבת: כל המקרים שנוגע למלאכת קורע - ששכ"ה (פרק ט'), חוט שני (ח"א), ארחות שבת (פרק י"א עמ' שמ"ט, פרק י"ב), שבת בית (ארטסקרול, ח"א פרק ז'), תורת המלאכות (ח"ד), בנין שבת (ח"ב) ...
יום ב', ט"ז טבת [פר' שמות] - סי' רפ"ה: שנים מקרא ואחד תרגום.

כב. יום ד', י"ח טבת: תופר - גמרא (סוף דף עד:), קרבן נתנאל (פרק ז' אות ב'), טשו"ע (סי' ש"מ סעי' ו', סעי' ז'), טשו"ע (סי' שי"ז סעי' ג'), אג"מ (או"ח ח"ב סי' פ"ד), ארחות שבת (פרק י"א).

כג. יום א', כ"ב טבת: מחתך - גמרא (דף עד: דף עה:), רמב"ם (פרק י"א הל' ז'), מ"ב (סי' שכ"ב ס"ק י"ב, ס"ק י"ח), ארחות שבת (פרק י"א, עמ' ש"ס).
יום ב', כ"ג טבת [פר' וארא] - סי' רס"ג (סעי' א' - סעי' ט'): הדלקת נרות.

כד. יום ד', כ"ה טבת: משאצל"ג - גמרא (דף קו.), תוס' (שם), תוס' (דף צד. ד"ה רבי), רמב"ן, ובעל המאור, דף קו.

כה. יום א', כ"ט טבת: משאצל"ג - לעיל, ארחות שבת (פרק ל', עמ' רנ"ה).
יום ב', א' שבט [פר' בא] - סי' רס"ג (סעי' י' - סעי' י"ז): הדלקת נרות.

כו. יום ד', ג' שבט: מתעסק - גמרא (דף עב:), תוס' (ד"ה נתכוין), רע"א (ח"א סי' ח'), קובץ שיעורים (ח"ב סי' כ"ג אות ג', [אות ט"ז]), ארחות שבת (פרק ל', עמ' רנ"ט), [תוס' ד"ה הניחא, פנ"י שם].

כז. יום א', ז' שבט - חזרה.

יום ב', ח' שבט [פר' בשלח] - מבחר: בעיון: סי' ש"מ סעי' ו' - סעי' ז', סעי' י"ג - סעי' י"ד, סי' שי"ז סעי' ג', מ"ב סי' שכ"ב ס"ק י"ח, סוף סי' שמ"ד, בקיאות: סי' רס"ג, סי' רפ"ה.

כח. יום ד', י' שבט: צידה - משנה (דף קו. עד המשנה דף קו:), טשו"ע (סי' שט"ז סעי' א' - סעי' ד'), [ספק פסיק רישא לשעבר, פס"ר דלא ניחא, תרי דרבנן] - תורת המלאכות (חלק ה').

כט. יום א', י"ד שבט: צידה - גמרא (עד סוף הפרק), טשו"ע (סי' שט"ז סעי' ה' - סעי' ז').
יום ב', ט"ו שבט [פר' יתרו] - סי' רס"ד: הפתילה והשמן.

ל. יום ד', י"ז שבט: צידה - רשב"א, ר"ן, שלטי גבורים (דף לח. אות ג'), מנחות (דף סד.), שעה"צ (ס"ק ל"ג), בה"ל (סעי' ז' ד"ה הצד), בית הלוי (שמות ד"ה וירא).

לא. יום א', כ"א שבט: צידה - גמרא (עד דף קז: ושאר שקצים), טשו"ע (סי' שט"ז סעי' ח', סעי' י"ב).
יום ב', כ"ב שבט [פר' משפטים] - סי' רס"ז: התפילה בערב שבת.

לב. יום ד', כ"ד שבט: שוחט - גמרא (עד אמר שמואל השולה), גמרא (דף יב.), גמרא (דף קכא: א"ר יהושע ...), תוס' (שם), טשו"ע (סעי' ט' - סעי' י', י"א).

לג. יום א', כ"ח שבט: גוזז - גמרא (עד המשנה דף קח.), ראשונים (בסוגי' השולה דג), משנה (דף צד:), תוס' (שם), טשו"ע (סי' ש"מ סעי' א' - סעי' ב'), טשו"ע (סי' ש"ג סעי' כ"ז), טשו"ע (סי' שכ"ח סעי' ל"א).
יום ב', כ"ט שבט [פר' תרומה] - סי' רס"ח: הטועה בתפילת שבת.

לד. יום ד', א' אדר א': **מלח** - **משנה** (דף קח. [עד דף קיא.]), **תוס'** (שם), **גמרא** (דף עה.; והמולחו), **תוס'** (שם), **משו"ע** (סי' שכ"א סעי' ב' - סעי' ו'), **משו"ע** (סי' שכ"ז סעי' ד').

לה. יום א', ה' אדר א' - חזרה.

יום ב', ו' אדר א' [פר' תצוה] - **מבחן**: **בעיון**: סי' ש"ג סעי' כ"ז, סי' שט"ז, סי' שכ"א סעי' ב' - סעי' ו', סי' שכ"ח סעי' ל"א, סי' ש"מ סעי' א' - סעי' ב': **בקיאות**: סי' רס"ד, סי' רס"ז - סי' רס"ח.

לו. יום ד', ח' אדר א': **קושר** - **גמרא** (דף עד.; "הקושר"), **תוס'** (דף עג. ד"ה הקושר), **גמרא** (דף קיא. - קיב. עד "רבי ירמיה"), **רי"ף**, **רא"ש**, **שלטי גבורים** (דף מא. אות ג'), **משו"ע** (סי' שי"ז סעי' א'), **מ"ב** (ס"ק ל"ד, "כל קשר ... אודות זה").

לז. יום א', י"ב אדר א': **קושר** - **גמרא** (דף מח.), **תוס'** (שם ד"ה הא), **משו"ע** (סי' ש"מ סעי' ח'), **משו"ע** (סי' שי"ז סעי' ב', סעי' ג'), **ארחות שבת** (עמ' רפ"ט - עמ' רצ"ד).
יום ב', י"ג אדר א' [פר' כי תשא] - סי' רס"ט, סי' ע"ה.

לח. יום ד', ט"ו אדר א': **קושר** - **גמרא** (סוף דף קיב. - קיג. עד משנה ב'), **משו"ע** (סי' שי"ז סעי' ד' - סעי' ז').

לט. יום א', י"ט אדר א': **טוחן** [טוחן באוכלים, טוחן אחר טוחן, לאכלו מיד] - **גמרא** (סוף הפרק, בקניבת ירק), **תוס'** (שם ד"ה אלא), **גמרא** (שבת דף עד.; "אמר רב פפא"), **תוס'** (שם ד"ה האי), **רא"ש** (שם סי' ה'), **רמב"ם** (פרק ז' הל' ה', פרק כ"א הל' י"ח), **משו"ע** (סי' שכ"א סעי' י"ב).
יום ב', כ' אדר א' [פר' ויקהל] - סי' רע"א (סעי' א' - סעי' ט'): קידוש.

מ. יום ד', כ"ב אדר א': **טוחן** [גדולי קרקע, שינוי, כלי מיוחד] - **גמרא** (דף קמא.), **תרה"ד** (ח"א סי' נ"ו), **משו"ע** (שכ"א סעי' ז' - י"א).

מא. יום א', כ"ו אדר א': **טוחן** [ריסוק] - **חזו"א** (סי' נ"ז ד"ה נמצינו, ד"ה ואמנם), **אג"מ** (או"ח ח"ד סי' ע"ד אות ב').
יום ב', כ"ז אדר א' [פר' פקודי] - סי' רע"א (סעי' י' - סעי' י"ז): קידוש.

מב. יום ד', כ"ט אדר א': **מוליד ריח** - **ביצה** (משנה דף כב. - דף כג. ועושין), **רמ"א** (סי' תקי"א סעי' ד'), **נ"ב** (שם), **מ"ב** (סי' שכ"א ס"ק כ"ה), סי' שכ"ב ס"ק י"ח, סי' תרנ"ח ס"ק ז', סי' קכ"ח ס"ק כ"ג), **ארחות שבת** (פרק כ"א סעי' ל"ז - סעי' מ"ד).

מג. יום א', ג' אדר ב' - חזרה.

יום ב', ד' אדר ב' [פר' ויקרא] - **מבחן**: **בעיון**: סי' שי"ז, סי' שכ"א סעי' ז' - סעי' י"ב, רמ"א סי' תקי"א סעי' ד': **בקיאות**: סי' רס"ט - סי' רע"א.

מד. יום ד', ו' אדר ב': **דליקה** - **משנה** (דף קיז. ... א"ר חסדא), **תוס'** (דף קטו. ד"ה כל), **משו"ע** (סי' של"ד סעי' א' - סעי' ה').

מה. יום א', י' אדר ב': **דליקה** - **משנה** (דף קכ. מצילין, עם הגמרא), **משו"ע** (סי' של"ד סעי' ו' - סעי' י"א).

1. **מפשיט** - **משנה** (דף קטז.; עם הגמרא), **מ"ב** (סי' שכ"ז סוף ס"ק ט"ז) [תורת המלאכות (חלק ז')].
יום ב', י"א אדר ב' [פר' צו] - **פורים שחל ערב שבת** (סי' תרצ"ה סעי' ב'. וחזרה על סי' רמ"ט סעי' ד', סי' רע"א סעי' ד', ועוד).

מו. יום ד', י"ג אדר ב' **דליקה** - **משנה** (דף קטו., עד המשנה דף קטז.): **משו"ע** (סי' של"ד סעי' י"ב - סעי' כ"א).

מז. יום א', י"ז אדר ב': **גרמא** - **משנה** (דף קכ. ר' - דף קכא.), **ב"ק** (דף ס., "ת"ר"), **רא"ש** (שם סי' י"א), **ר"ח** (דף קכ.), **מרדכי** (סי' שצ"ט), **משו"ע** (סי' של"ד סעי' כ"ב - סעי' כ"ד), **משו"ע** (סי' רע"ז), **משנה** (דף מז. נותנין, עם הגמרא), **משו"ע** (סי' רס"ה סעי' א', סעי' ד'), **ביצה** (דף כב., **תוס'** שם ד"ה והמסתפק, **רא"ש** שם סי' י"ז), **מ"ב** (סי' תקי"ד על סעי' ג'), **שעה"צ** (סי' שט"ז ס"ק י"ג, סי' תקי"ד ס"ק ל"א, עי' בה"ל סי' רנ"ב סעי' ה' ד"ה להשמעת), [שבות יצחק (ח"ו פרק י"ב - פרק ט"ז), **ארחות שבת** (ח"ג פרק כ"ט)].
יום ב', י"ח אדר ב' [פר' שמיני] - סי' רע"ז (סעי' א' - סעי' ג'): חזרה על כללים של אינו מתכוין.

מח. יום ד', כ' אדר ב' - לעיל.

מט. יום א', כ"ד אדר ב': **תשובה** - **משנה** (דף קכא. נכרי, עם הגמרא), **משו"ע** (סי' של"ד סעי' כ"ה עד הסוף).

נ. יום ה', כ"ח אדר ב' - **מבחן על מ"ב** (כל מה שלומד בחורף זמן).

1. **בעיון** [מ"ב, בה"ל, שעה"צ]: סי' רס"ה (סעי' א', סעי' ד'), סי' רע"ז, סי' ש"ג (סעי' כ"ה - סעי' כ"ז), סי' שי"ג - סי' שי"ד, סי' שט"ז, סי' שי"ז, סי' ש"כ (סעי' י"ט - סעי' כ'), סי' שכ"א (סעי' ב'), סי' שכ"ב (ס"ק י"ח), סי' של"ד, סי' ש"מ (סעי' א' - סעי' ח', סעי' י"ג - סעי' י"ד), מ"ב סוף סי' שמ"ד.

2. **בקיאות** [מ"ב]: סי' רמ"ב, סי' רמ"ט - סי' רנ"א, סי' ר"ס - סי' רס"ד, סי' רס"ז - סי' רע"א, סי' רפ"ה.

קריץ תשע"ו

הלכות מוקצה

א. **סוגיות** - פרק כל הכלים (דף קכב: - קכו:), פרק נוטל (דף קמא: - קמג:), סוף פרק כירה (דף מב: - מז:), [גמ' (דף פא., "זונין על" - עד דף פב. משנה), גמ' (דף קכח., "ולא את הלופ" - עד משנה ב' דף קכח:)].
ב. **סימנים** - סי' רע"ט, סי' ש"ח, סי' ש"ט, סי' ש"י, סי' ש"יא, סי' ש"יב.

פרק כל הכלים (דף קכב: - קכו:).

א. יום ד', ד' אייר: **דלתות הכלים** - גמ' (פרק כל הכלים, עד סוף דף קכב:), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' ח', סעי' ט').
הקדמה - ב"י (הקדמה לסי' ש"ח), מ"ב (הקדמה לסי' ש"ח), שעה"צ (סי' ש"ט סקכ"ד, "ובפרט דמוקצה דבר של דבריהם ושומעין להקל").

ב. יום א', ז' אייר: **חסרון כיס** - גמ' (עד דף קכב: ת"ר), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' א', סעי' ב', סעי' י"א).
יום ב', ח' אייר [פר' בהר] - סי' ער"ב (סעי' א' - סעי' ז'): איזה יין מקדשים.

ג. יום ד', י' אייר: **כלי שמלאכתו לאיסור** - גמ' (עד דף קכד: משנה), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' ג'), שעה"צ (סי' ק"ג), גמ' (סוף פרק תולין, תני חדא ...), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' י"ד), גמ' (סוף דף קמ. אמר רב חסדא), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' ט"ז, עד "כירה").

ד. יום א', י"ד אייר: **כלי שמלאכתו להיתר** - תוס' (ד"ה מקצוע), ר"ן (דף מח.), שלטי הגבורים (דף מח. אות א'), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' ד').
יום ב', ט"ו אייר [פר' בחוקותי] - סי' ער"ב (סעי' ח' - סעי' י').

ה. יום ד', י"ז אייר: **כלי שמלאכתו לאיסור שאין בו שימוש היתר** [קטגוריה ב', category two] - גמ' (עד "אמר רב נחמן"), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' ו'), גמ' (סוף דף לה: "א"ר יוסי"), תוס' (שם ד"ה והתניא, ד"ה הא), מ"ב (סי' ק"ל"ד "פתילה נקראת". שעה"צ סי' רע"ט ס"ק ד'), תהלה לדוד (סי' רס"ו ס"ק ח', סי' ש"ח ס"ק י' ד"ה כתב עד ד"ה ובגוף).

ו. יום א', כ"א אייר: **מוקצה מחמת גופו**, שברי כלים - גמ' (עד המשנה דף קכה.), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' ז', סעי' י"ב, סעי' י"ג, סעי' ט"ו, סעי' י"ז), גמ' (דף קלח: "דחניא כירה"), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' ט"ז, "כירה ...").
יום ב', כ"ב אייר [פר' במדבר] - סי' רע"ג (סעי' א' - סעי' ד'): קידוש במקום סעודה.

ז. יום ד', כ"ד אייר: **יחוד כלים**, נגיעה במוקצה - גמ' (עד דף קכה: "פקק"), גמ' (דף נ. "תנא רבה ... נימא כתנאי"), תוס' (שם ד"ה ורב, ד"ה ואם), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' י"ז, סעי' כ' - כ"ו, סעי' ל"ח).

ח. יום א', כ"ח אייר: **כיסוי כלים וקרקע** - גמ' (עד סוף הפרק), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' י', סעי' י"ח, סעי' י"ט).
יום ב', כ"ט אייר [פר' נשא] - סי' רע"ג (סעי' ה' - סעי' ז'): שינוי מקום.

ט. יום ד', ב' סיון: **כבוד הבריות** - גמ' (דף פא., "זונין על" - עד דף פב. משנה), תוס' (ד"ה ואם, ד"ה אמר, ד"ה מהו), טשו"ע (סי' ש"יב).

שבועות (יום ב', ז' סיון [פר' בהעלותך]): **חזרה** - גמרא (פרק כל הכלים), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' א' - סעי' כ"ו, סי' ש"יב).

י. יום ג', ח' סיון - **מבחר בענין**: סי' ש"ח סעי' א' - סעי' כ"ו, סי' ש"יב. **בקיאות**: סי' ער"ב - סי' רע"ג.

פרק נוטל (דף קמא: - קמג:).

יא. יום א', י"ג סיון: **ריש בסיס** - גמ' (דף קמא: - דף קמב: משנה), טשו"ע (סי' ש"ט סעי' א' - סעי' ג').
1. **טלטול בעלי חיים** - גמ' (דף קכח: "תרגולת ... אמר אביי"), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' מ', סעי' מ"א).
יום ב', י"ד חשון [פר' שלח] - סי' רע"ד: בציעת הפת.

יב. יום ד', ט"ז סיון: **בסיס** - גמ' (עד "א"ר אושעיא"), משנה (דף מט.), גמ' (סוף דף נא., "טמן וכיסה ... רבי יהודה"), תוס' (שם ד"ה או), תוס' (דף קכג. ד"ה האי), טשו"ע (סי' ש"ט סעי' ד', סעי' ה').

יג. יום א', כ' סיון: **בשר חי** - גמ' (עד המשנה דף קמג.), גמ' (סוף דף קכח., איתמר ... עד המשנה), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' ל"א, סעי' ל"ב, סעי' ל"ג).

1. **אגודה**, מוקצה שנמצא בידו - ב"י (סוף סי' ש"ט ד"ה מצאתי), ב"ח (סי' ש"ח ס"ק י"ט), רמ"א (סוף סי' רס"ו), גר"א (שם), מ"ב (סי' רס"ו ס"ק ל"ה, בה"ל שם, סי' ש"ח ס"ק י"ג, סי' ש"ט ס"ק י"ב, בה"ל שם ד"ה יכול, סי' ש"י ס"ק ט"ו, סי' תק"ו ס"ק כ"ט).
יום ב', כ"א חשון [פר' קרח] - סי' ער"ה: דברים האסורים לעשות לאור הנר בשבת.

יד. יום ד', כ"ג סיון: **גרף של רעי - גמ'** (עד סוף הפרק), **תוס'** (שם ד"ה שמואל), **ביצה** (דף כא:; "אמר ליה אביי ... מרימר"), **ביצה** (דף לו: ונותנין), **תוס'** (שם ד"ה תיתי, דף ב. ד"ה ובית), **טשו"ע** (סי' ש"ח סעי' כ"ז, סעי' ל', סעי' ל"ו, סעי' ל"ז), **שו"ע** (סי' של"ח סעי' ח'), **בה"ל** (שם).
(פעם הבא: יותר טוב להחליף הסדר של הסעיפים).

טו. יום א', כ"ז סיון: גרף של רעי, **מאכל בהמה - משנה** (סוף דף קכא. - דף קכא: ועל עקרב), **גמ'** (דף קכח, "ולא את הלוח ... חבילי סיאה"), **טשו"ע** (סי' ש"ח סעי' כ"ח, סעי' כ"ט, סעי' ל"ד, סעי' ל"ה).
יום ב', כ"ח חשוון [פר' חוקת] - סי' ר"פ, סי' רפ"א: תשמיש המיטה בשבת.

סוף **פרק כירה** (דף מב: - מז:).
יב. יום ד', ל' סיון: **ביטול כלי מהיכנו - משנה** (דף מב: עד דף מג. א"ר יצחק), **טשו"ע** (סי' רס"ה סעי' ג', סעי' ד' ... אבל לא יתן), **משנה** (ריש דף קכח: ... תרנגולת), **טשו"ע** (סי' ש"ה סעי' י"ט), **גמ'** (דף קנד:; "הגיע ... אביי"), **טשו"ע** (סי' רס"ו סעי' ט'), **טשו"ע** (סי' של"ה סעי' ד'), **בה"ל** (שם).

יג. יום א', ד' תמוז: גמר ביטול כלי מהיכנו, **אין כלי ניטול - גמ'** (עד דף מג: איתמר), **טשו"ע** (סי' רע"ז סעי' ה'), **טשו"ע** (סי' ש"י סעי' ו'), **בעל המאור** (דף סו:).
יום ב', ה' תמוז [פר' בלק] - סי' רפ"ב: קריאת התורה והמפטיר בשבת.

יד. יום ד', ז' תמוז: **כבוד המת - גמ'** (עד המשנה דף מד:), **גמ'** (דף צד:; "ההוא שכבא ... שבתורה"), **משנה** (סוף דף קנא:), **טשו"ע** (סי' שי"א סעי' א' - סעי' ז'), **טשו"ע** (סי' ש"ח סעי' ה').

טו. יום א', י"א תמוז - חזרה.
יום ב', י"ב תמוז [פר' פינחס] - **מבחר: בעיון**: סי' רס"ה סעי' ג' - סעי' ד', סי' רס"ו סעי' ט', סי' רע"ז סעי' ה', סי' ש"ה סעי' י"ט, סי' ש"ח סעי' ה', סעי' כ"ז - סעי' מ"ד, סי' ש"ט, סי' ש"י סעי' ו', סי' שי"א סעי' א' - סעי' ז', סי' של"ה סעי' ד', סי' של"ח סעי' ח': **בקיאות**: סי' רע"ד, סי' רע"ה, סי' ר"פ - סי' רפ"ב.

טז. יום ד', י"ד תמוז: **טלטול מן הצד, טלטול בגופו, נפיחה - משנה** (דף קמא. עד אמר רב יהודה), **תוס'** (דף מג: ד"ה דכ"ע), **רא"ש** (פרק ג' סי' י"ט), **ר"ן** (דף כ:), **טשו"ע** (סי' שי"א סעי' ח' - סעי' ט'), **מ"ב** (סי' רע"ו ס"ק ל"א), **רמ"א** (סי' ש"ח סוף סעי' ג' [מחבר סעי' מ"ג], **רע"א** (שם), **שעה"צ** (סי' של"ז ס"ק ז').

יז. יום א', י"ח תמוז: **טלטול נר**, מוקצה מחמת מיאוס - **גמ'** (עד סוף דף מד:), **תוס'** (ד"ה שבנר), **טשו"ע** (סי' רע"ט סעי' א' - סעי' ו').
1. **מיגו דאיתקצאי - גמ'** (דף מד:), **מ"ב** (סי' ש"ט ס"ק י"ט, סי' ש"י ס"ק ט"ז), **מ"ב** (סי' שי"ח ס"ק ח').
יום ב', י"ט תמוז [פר' מטות] - סי' רפ"ג, סי' רפ"ד: דיני הפטרה.

יח. יום ד', כ"א תמוז: **מוכני - תוס'** (ד"ה מטה, ד"ה יש), **טשו"ע** (סי' ש"י סעי' ז'), **נשמת אדם** (כלל ס"ז ס"ק ד').

יט. יום א', כ"ה תמוז - **גמ'** (דף מה: - מה:), **טשו"ע** (סי' ש"י עד סעי' ה').
1. **בעלי חיים - תוס'** (דף מה: ד"ה הכא), **טשו"ע** (סי' ש"ח סעי' ל"ט, סעי' מ"ה), **מ"ב** (סי' ש"ה ס"ק ס"ב), **בה"ל** (סי' ש"ב סעי' י"א ד"ה מקנחה).
2. **קינה של תרנגולת - תוס'** (דף מה: ד"ה דאית), **מ"ב** (סי' ש"ט סוף ס"ק י"ח, שעה"צ ס"ק כ"ו).
יום ב', כ"ו תמוז [פר' מסעי] - סי' רפ"ו, סי' רפ"ז: תפילת מוסף.

כ. יום ד', כ"ח תמוז - **גמ'** (דף מו. - דף מז:), **תוס'** (ד"ה והא, ד"ה מי (ב')).
1. **מוקצה של שלהבת - חזו"א** (סי' מ"א ס"ק ט"ז), **אג"מ** (או"ח ח"ה סי' כ"ג), **מ"ב** הוצאת עוז והדר (סי' רע"ט הע' ו').
2. **מוקצה לעשירים**, קביעת מקום - **טשו"ע** (סוף סי' ש"ח, [סעי' מ"ו - סעי' נ'] סעי' נ"א - סעי' נ"ב), **חזו"א** (סי' מ"ג ס"ק י"ז).

כא. יום א', ג' אב: **בסיס - גמ'** (דף מז:), **טשו"ע** (סוף סי' ש"י), **מ"ב** (סי' רע"ז ס"ק י"ח).
יום ב', ד' אב [פר' דברים]: **מוקצה למצוה - גמ'** (שבת דף כב, סוכה דף ט.), **מ"ב** (סי' כ"א, סי' תרל"ח), **עי' רמ"א** (סי' ער"ה סעי' י"ב).

כב. יום ה', ח' אב - **מבחר: בעיון**: סי' רע"ט, סי' ש"ח סעי' מ"ה - סעי' נ"ב, סי' ש"י, סי' שי"א סעי' ח' - סעי' ט'. **בקיאות**: רמ"א סי' ער"ה סעי' י"ב, סי' רפ"ג - סי' רפ"ד, סי' רפ"ו - סי' רפ"ז.

אלול תשע"ו

זורר, בורר, ומרקד

א. יום ד', ד' אלול: **בורר** - ריש המשנה (דף עג.), גמרא (סוף דף עג: - ריש דף עד:), תוס' (שם), רא"ש (שם סי' ד'), טשו"ע (סי' שי"ט סעי' א').

1. חצי שעור - ריטב"א (דף עד. ד"ה בורר), בה"ל (סי' ש"מ סעי' א' ד"ה על).

ב. יום א', ח' אלול - תרה"ד (סי' נ"ז), טשו"ע (סי' שי"ט סעי' ב' - סעי' ג').
יום ב', ט' אלול [פר' כי תצא] - סי' רפ"ח: תענית בשבת.

ג. יום ד', י"א אלול - ביצה (דף יד:; משנה וגמ'), טשו"ע (סי' שי"ט סעי' ד' - סעי' ה').

ד. יום א', ט"ו אלול - שבת (דף קכח.), ביצה (סוף דף יב:; סוף דף יג:), טשו"ע (סי' שי"ט סעי' ו'-ז').
יום ב', ט"ז אלול [פר' כי תבא] - סי' רפ"ט: סעודת שחרית.

ה. יום ד', י"ח אלול - משנה (דף קמ.), טשו"ע (סי' שי"ט סעי' ח'), אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ה), פסקי תשובות (אות י', דפו"ח אות ל"א).
1. **משמר** - משנה (דף קלז:), גמרא (דף קלח., "ואין נותנין ... ואוכל מלמטה"), מתחיל המראי מקומות לקמן.

ו. יום א', כ"ב אלול - גמרא (משנה דף קלט:; עד ריש דף קמ.), טשו"ע (סי' שי"ט סעי' ט' - סעי' י"ג).
יום ב', כ"ג אלול [פר' נצבים] - סי' ר"צ: מאה ברכות.

ז. יום ד', כ"ה אלול - טשו"ע (סי' שי"ט סעי' י"ד - סעי' ט"ז), אג"מ (או"ח ח"ד סי' ע"ד בורר אות א'), עי' בה"ל (סעי' ג' ד"ה היו).

ח. יום ד', ג' תשרי תשע"ז: **זורה** - טשו"ע (סי' שי"ט סעי' י"ז), רמ"א (סי' שכ"א סעי' י"ט).

ט. יום א', ז' תשרי - חזרה.
יום ב', ח' תשרי - **מבחן על מ"ב** [הל' מוקצה: עם בה"ל ושעה"צ] סי' ער"ב - סי' רע"ד, סי' ר"פ - סי' רפ"ד, סי' ר"צ, סי' ש"ח - סי' שי"ב. **בענין**: סי' שי"ט, רמ"א סי' שכ"א סעי' י"ט.

יום ה', ב' חשוון: **בורר ביו"ט** [השלמת אלול זמן] - טשו"ע (סי' תק"י סעי' א' - סעי' ה'), טשו"ע (סי' תק"ו סעי' ב'), בה"ל (סי' תק"ד ד"ה משום).

חרוף תשע"ז

הלכות רפואה, אמירה לנכרי, סחיטה, ליבון, מעמר, ממחק, לש

הלכות רפואה: חולה בשבת.

א. **סוגיות** - יומא (דף פג: דף פה:), שבת (דף נג:; דף קח: דף קיא., דף קכח: דף קכט:; דף קמז: דף קמח.), ע"ז (סוף דף כז: סוף דף כח:).

ב. **סימנים** - סי' רע"ח, סי' שכ"ז, סי' שכ"ח, סי' שכ"ט, סי' ש"ל.

א. יום א', ה' חשוון: **פיקוח נפש** - יומא (משנה דף פג., גמ' דף פד: - פה: משנה), רי"ף (שבת דף מ.), טשו"ע (סי' שכ"ט).
יום ב', ו' חשוון [פר' לך לך] - סי' של"ו: (סעי' א' - סעי' ח'): זורע, קוצר.

ב. יום ד', ח' חשוון: **יולדת** - שבת (דף קכח: משנה אין - דף קכט. "סימן", דף קכט: וקושרין), טשו"ע (סי' ש"ל).

ג. יום א', י"ב חשוון: **חולה שיש בו סכנה** - ע"ז (סוף דף כז: - דף כח. מאי סימניה, דף כח: מעלין אזנים - סוף הדף "אמר רב יהודה"), רי"ף (שבת סוף דף לט:), ר"ן (שם ד"ה מכה), רא"ש (שבת פרק י"ד, סעי' ה'-ו'), טשו"ע (סי' שכ"ח סעי' ב', ג', ד', ה', ו', י"ח).
יום ב', י"ג חשוון [פר' וירא] - סי' של"ו: (סעי' י' - סעי' י"ג): זורע, קוצר.

ד. יום ד', ט"ו חשוון - טשו"ע (סי' שכ"ח סעי' ז', ח', ט', י', י"א, **י"ב**, **י"ג**, **י"ד**, **ט"ו**, **ט"ז**), טשו"ע (סי' רע"ח).

ה. יום א', י"ט חשוון: **סכנת אבר, חולה שאין בו סכנה** - ר"ן (דף לט: ד"ה עין, ריש דף סא.), טשו"ע (סי' שכ"ח סעי' י"ז), ש"ך (יו"ד סי' קנ"ז ס"ק ג'), שעה"צ (סי' תצ"ו ס"ק ט'), ששכ"ה (פרק ל"ג הע' י"ז * [דפו"ח, הע' י"ח]).
יום ב', כ' חשוון [פר' חיי שרה] - סי' של"א: מילה בשבת.

ו. יום ד', כ"ב חשוון: **רפואה בשבת** [מקצת חולי, מיחש בעלמא] - **שבת** (דף נג: ת"ש עד השני נקודות, דף קח: כי אתא - דף קט: דף קיא. משנה וגמרא שם), **טש"ע** (סי' שכ"ח סעי' א', סעי' י"ט - כ"ז, סי' שכ"ז סעי' א', עי' סי' ש"ז סעי' ה').

ז. יום א', כ"ו חשוון: **מצטער הרבה** - **טש"ע** (סי' שכ"ח סעי' כ"ח - סעי' ל"ו).
יום ב', כ"ז חשוון [פר' תולדות] - סי' של"ב: לילד בהמה בשבת.

ח. יום ד', כ"ט חשוון: **תרופה, מאכל בריאים** - **שבת** (משנה דף קט: גמ' דף קי. כל), **טש"ע** (סי' שכ"ח סעי' ל"ז, ל"ח, מ', מ"א, מ"ג, מ"ד, מ"ה, מ"ו), **מ"ב** (ס"ק ק"ב).

ט. יום א', ד' כסלו: **התעמלות** - **שבת** (משנה דף קמז, דף קמז: ת"ר סכין עד סוף הפרק), **טש"ע** (סי' שכ"ח סעי' ל', ל"ט, מ"ב, מ"ז, מ"ח, מ"ט), **טש"ע** (סי' שכ"ז סעי' ב' - ג').
יום ב', ה' כסלו [פר' ויצא] - סי' של"ג: לפנות אוצר.

י. יום ד', ז' כסלו: **ממחק** - **גמרא** (דף עה: "והממחקו"), **תוס'** (שם), **משנה** (דף קמו, גמרא דף קמו: "ואם ... מישחה שרי"), **טש"ע** (סי' ש"ב סעי' ח', סי' ש"ד סעי' י"א, סי' שכ"ח סעי' כ"ה, סעי' כ"ו), **רמ"א** (סוף סי' שכ"א), **בה"ל** (שם ד"ה במאכל, ד"ה תע"ב), **מ"ב** (סי' שט"ז על סעי' י"א), **ארחות שבת** (פרק י"ז סעי' י"ז - סעי' ל"א).

יא. יום א', י"א כסלו: חזרה.
יום ב', י"ב כסלו [פר' וישלח] - **מבחן: בעיון**: סי' רע"ח, סי' שכ"ז - סי' ש"ל, ממחק. **בקיאות**: סי' של"א - סי' של"ג, סי' של"ו.

הלכות אמירה לנכרי:

א. **סוגיות** - **שבת** (דף יט, דף קכב, דף קנא), **עירובין** (דף סז: - דף סח), **ביצה** (סוף דף כד:), **מ"ק** (ריש דף יב), **ע"ז** (דף כא: - כב).
ב. **סימנים** - סי' רמ"ג, סי' רמ"ד, סי' רמ"ה, סי' רמ"ו (סעי' א' - סעי' ב'), סי' רמ"ז, סי' רנ"ב (סוף סעי' א' - סעי' ד'), סי' רס"ג (סעי' י"ז), סי' שכ"ה.

יב. יום ד', י"ד כסלו - **ע"ז** (דף כא: - דף כב), **תוס'** (ד"ה אריסא), **רא"ש** (סי' כ"ה), **טש"ע** (סי' רמ"ג), **ערה"ש** (סי' רמ"ג סעי' ד').

יג. יום א', י"ח כסלו - **מ"ק** (ריש דף יב), **טש"ע** (סי' רמ"ד סעי' א' - סעי' ד'), **אג"מ** (או"ח ח"ג סי' ל"ה).
יום ב', י"ט כסלו [פר' וישב] - סי' שמ"א, סי' שמ"ב: בין השמשות (עי' סי' רס"א סעי' ד', וסי' ש"ז סעי' כ"ב).

יד. יום ד', כ"א כסלו - **טש"ע** (סי' רמ"ד סעי' ה' - סעי' ו').
1. שכירות ושאלת כלים לעכו"ם - **שבת** (דף יט, "ת"ר לא ... ת"ר"), **תוס'** (ד"ה לא), **טש"ע** (סי' רמ"ו סעי' א' - סעי' ב').

טו. יום א', כ"ה כסלו: **שילוח אגרת** - **שבת** (דף יט, "ת"ר אין משלחין ... ת"ר"), **תוס'** (ד"ה אלא), **טש"ע** (סי' רמ"ז), **טש"ע** (סי' רנ"ב סעי' ב' - סעי' ג').
יום ב', כ"ו כסלו [פר' מקץ] - סי' רמ"ח: מפליגין בספינה.

טז. יום ד', כ"ח כסלו: הנאה ממלאכת נכרי שעשה לעצמו - **שבת** (ריש דף יט), **תוס'** (ד"ה נותנין), **רא"ש** (ביצה פרק ג' סי' י"ז, "כתב בה"ג ..."), **טש"ע** (סי' רנ"ב סעי' ד'), **טש"ע** (סי' שכ"ה סעי' א' - סעי' ה').

יז. יום א', ג' טבת - **ביצה** (דף כד: "אמר רב פפא ... אמר רבה"), **מ"ב** (הקדמה לס' תקט"ו), **טש"ע** (סי' שכ"ה סעי' ו' - סעי' ט').
יום ב', ד' טבת [פר' ויגש] - סי' רנ"ב (סעי' ה' - סעי' ז'): השמעת קול.

יח. יום ד', ו' טבת - **שבת** (דף קכב, משנה עד סוף הפרק), **תוס'** (ד"ה משקה), **שבת** (דף קנא, "מתני' ... מתני'"), **תוס'** (ד"ה נכרי, ד"ה אא"כ), **טש"ע** (סי' שכ"ה סעי' י' - ט"ז).

יט. יום א', י' טבת - **תוס'** (דף קכב, ד"ה ואם), **עירובין** (דף סז: "ההוא ינוקא ... א"ל רבה. דף סח, "ההוא ינוקא ... ההוא ינוקא"), **גיטין** (דף ח: "והקונה שדה ... ת"ר"), **תוס'** (שם ד"ה אע"ג), **ר"ן** (שבת סוף דף נה: "ואשכחן ... ונכרי"), **טש"ע** (סי' רע"ו סעי' א' - סעי' ב'), **מ"ב** (סי' ש"ו סעי' י"א, סי' שכ"ו סעי' י"ג, סי' של"א סעי' ו'), **ארחות שבת** (פרק כ"ג סעי' מ"א - מ"ג, סעי' מ"ח, עמ' תפ"ו - סעי' ע"ח).

יום ב', י"א טבת [פר' ויחי] - סי' שמ"ג: חינוך (עי' סי' של"ד סעי' כ"ה).

כ. יום ד', י"ג טבת - **טש"ע** (סי' רע"ו סעי' ג' - סעי' ה'), **ארחות שבת** (פרק כ"ג סעי' י"ב - סעי' י"ד, סעי' כ"ג).

כא. יום א', י"ז טבת: **שבות דשבות** - טש"ע (סי' ש"ז סעי' ב' - סעי' ה'), ארחות שבת (עמ' תפ"א - סעי' ע"ה, עמ' תפ"ט - סעי' ק"ב).
יום ב', י"ח טבת [פר' שמות] - סי' רפ"ה: שניים מקרא ואחד תרגום.

כב. יום ד', כ' טבת: **רמיזה** - טש"ע (סי' ש"ז סעי' י"ט - סעי' כ"ב), ארחות שבת (עמ' תכ"ח - סעי' כ"ח).

כג. יום א', כ"ד טבת: **אמירה לישראל** - מ"ב (סי' תרכ"ד ס"ק ט"ז), מ"ב (סי' שי"ח ס"ק ב'), טש"ע (סימן רס"ג סעי' י"ז), יו"ט שני בהלכותו (פרק י"ד סעי' ב' - סעי' ה').

כד. יום ד', כ"ז טבת: חזרה - קיצור הל' אמירה לנכרי.

כה. יום א', ב' שבט - **מבחן בעיון**: סי' רמ"ג - סי' רמ"ד, סי' רמ"ו סעי' א' - סעי' ב', סי' רמ"ז, סי' רנ"ב סעי' ב' - סעי' ד', סי' רס"ג סעי' י"ז, סי' רע"ו, סי' ש"ז סעי' ב' - סעי' ה', סעי' י"ט - סעי' כ"ב, סי' שכ"ה. **בקיאות**: סי' רמ"ח, סי' רנ"ב סעי' ה' - סעי' ז', סי' שמ"א - סי' שמ"ג.

יום ב', ג' שבט [פר' בא] - סי' רצ"א: שלש סעודות.

כו. יום ד', ה' שבט - **סחיטה** (מפרק): חולב - גמרא (דף קמג:-קמה:), תוס' (ד"ה ה"נ, ד"ה חולב, ד"ה כבשים, ד"ה ורבי) [מתחיל טש"ע (סי' ש"כ סעי' א'-ח)], ילדים בהלכה (ארטסקרול, פרק י"ח).

כז. יום א', ט' שבט - טש"ע (סי' ש"כ סעי' א' - סעי' ח'), רא"ש (פרק כ"ב אות ד', "גופא").
יום ב', י' שבט [פר' בשלח] - סי' רצ"ב, סי' רצ"ג, סי' שכ"ד (סעי' י"א): שבת שירה.

כח. יום ד', י"ב שבט - טש"ע (סי' ש"כ סעי' ט"ו - סעי' י"ז).

כט. יום א', ט"ז שבט, **בייבי וויפס** - טש"ע (סי' ש"כ סעי' י"ח), ילדים בהלכה (ארטסקרול, עמ' קי"א, קונ' ביאורים שם עמ' ר"ה - עמ' ר"ח), מנחת שבת (לייפער).
יום ב', י"ז שבט [פר' יתרו] - סי' רצ"ד, סי' רצ"ה: הבדלה.

ל. יום ד', י"ט שבט: **ליבון** - גמרא (ריש דף קמז), טש"ע (סי' ש"ב סעי' א' - סעי' ב').

לא. יום א', כ"ג שבט: **לקפל בגדים** [והכנה] - משנה (דף קיג, עם הגמרא), טש"ע (סעי' ג'), גמרא (דף קיח. "קערות שאכל ..."), טש"ע (סי' שכ"ג סעי' ו'), מ"ב (סי' רצ"ז ס"ק ד', סי' תרס"ז ס"ק ה' ושעה"צ סי' תק"ג ס"ק ב'), ארחות שבת (סוף פרק כ"ב).
יום ב', כ"ד שבט [פר' משפטים] - סי' רצ"ו: הבדלה על היין.

לב. יום ד', כ"ו שבט: **הכנה** - לעיל, ומתחיל המראי מקומות לקמן.

לג. יום א', ל' שבט - גמרא (סוף דף קמ, דף קמא. - ריש דף קמא:), טש"ע (סי' ש"ב סעי' ד' - סעי' ח').
יום ב', א' אדר [פר' תרומה] - סי' רצ"ז, סי' רצ"ח: בשמים ונר הבדלה.

לד. יום ד', ג' אדר - זבחים (דף צד-צד:), תוס' (דף קיא:), רי"ף, רא"ש, סוף פרק תולין, טש"ע (סי' ש"ב סעי' ט'-י"ב).

לה. יום א', ז' אדר: **סחיטה של מלבן** - תוס' (כתובות דף ו.), תוס' (סוף דף קיא), רא"ש (יומא פרק ח' סי' ד'), טש"ע (סי' שי"ט סעי' י'), סי' ש"כ סעי' י"ח).
יום ב', ח' אדר [פר' ויקהל-פקודי] - סי' רצ"ט: קודם שיבדיל.

לו. יום ה', י' אדר [לבני כרכים: יום א', י"ד אדר] - **מבחן בעיון**: סי' ש"ב, סי' שכ"ב. **בקיאות**: סי' רצ"א - סי' רצ"ט.

לז. יום ד', י"ז אדר: **מעמר** - גמרא (דף עג: "והמעמר"), גמרא (דף קמג:), טש"ע (סי' של"ה [בעיקר, סעי' ה'], סי' ש"מ סעי' ט', סעי' י'), ארחות שבת (סוף פרק י"ח, עמ' תק"ז), איל משולש (מעמר).

לח. יום א', כ"א אדר: **לש** - גמרא (דף יח. "מאן תנא", סוף דף קנה:-דף קנו, דף קמ. "איתמר ... מיסתכן"), טש"ע (סי' שכ"א סעי' י"ד - סעי' ט"ז), טש"ע (סי' שכ"ד סעי' ג'), טש"ע (סי' ש"מ סעי' י"ב), [טש"ע (סי' שכ"א סעי' י"ז - סעי' י"ח)].

לט. יום ד', כ"ד אדר - לעיל.

מ. יום ב', כ"ט אדר - **מבחן**:

בעיון: סי' רמ"ג - סי' רמ"ד, סי' רמ"ו סעי' א' - סעי' ב', סי' רמ"ז, סי' רע"ו, סי' רע"ח, סי' ש"ב, סי' ש"ז סעי' ב' - סעי' ה', סעי' י"ט - סעי' כ"ב, סי' ש"כ, סוף סי' שכ"א, סי' שכ"ה, סי' שכ"ז - סי' ש"ל, סי' ש"מ סעי' ט', סעי' י'.
בקיאות: סי' רמ"ח, סי' רנ"ב סעי' ה' - סעי' ז', סי' רצ"א - סי' רצ"ח, סי' של"א - סי' של"ג, סי' של"ו, סי' שמ"א - סי' שמ"ד.

קייץ תשע"ז

פרק כירה (דף לו: - דף מב:), פרק במה טומנין (דף מז: - דף נא:)

א [ל"ט מלאכות - בישול.

ב] **שאר דברים** - שהיה, חזרה, הטמנה, רחיצה, מוליד נולד.

ג] **סימנים** - סי' רנ"ג, סי' רנ"ד, סי' רנ"ה, סי' רנ"ו, סי' רנ"ז, סי' רנ"ח, סי' רנ"ט, סי' שי"ח, סי' ש"כ סעי' ט' - סעי' י"ד.

הגרח"ק שליט"א (קובץ ניצוצי אש, עמ' תתס"ד אות נ"ט) - "סיפר הגר"ח שליט"א, שבילדותו שאל את פי מרן **החזו"א** זצוק"ל: 'מהו הפרק הכי קשה בש"ס'. וענה לו החזו"א: 'פרק כירה'".

ריש **פרק כירה** (דף לו: - דף לח:).

א. יום א', ד' אייר: **שהייה** - **גמרא** (דף לו: - דף לח: משנה "אין"), **גמרא** (דף יח:), "והשתא דאמר מר גזירה ... והשתא", **ותוס' (שם)**, **תוס'** (ד"ה לא, ד"ה לעולם, ד"ה מהו, ד"ה תא, ד"ה אמר, ד"ה מהו, ד"ה שכח, ד"ה הא, ד"ה עבר, ד"ה תנור), **רי"ף** (דף טז.), **רא"ש** (פרק ג' סי' א'), **טשו"ע** (סי' רנ"ג סעי' א').
יום ב', ה' אייר [פר' אח"מ-קדושים] - סי' ש': מלוה מלכה.

ב. יום ד', ז' אייר - לעיל.

ג. יום א', י"א אייר - לעיל.

יום ב', י"ב אייר [פר' אמור] סי' ש"א (סעי' א' - סעי' ו'): מעשות דרכיך.

ד. יום ד', י"ד אייר: **חזרה** - **גמרא** (סוף דף לח. ... משנה), **תוס'** (שם, ודף לו: ד"ה וב"ה), **רא"ש** (פרק ג' סי' ב'), **רי"ן** (דף טו: ד"ה בית, דף יז:), **טשו"ע** (סי' רנ"ג סעי' ב').

ה. יום א', י"ח אייר - לעיל, **טשו"ע** (סי' רנ"ג סעי' ד').

יום ב', י"ט אייר [פר' בהר-בחוקות] - סי' ש"ו (סעי' ד'): שכר שבת.

ו. יום ד', כ"א אייר - **טשו"ע** (סי' רנ"ג סעי' ג', סעי' ה').

ז. יום א', כ"ה אייר - **גמרא** (דף יח: מאן ... ב"ש אומרים"), **תוס'** (ד"ה האי, ד"ה התם), **משנה** (דף יט: ... ומאחיזין"), **טשו"ע** (סי' רנ"ד).

יום ב', כ"ו אייר [פר' במדבר] - סי' ש"ו (סעי' ה' - סעי' ו'): שכר מצוה, חפצי שמים, מתנה.

ח. יום ד', כ"ח אייר - לעיל.

ט. יום א', ג' סיון - **גמרא** (דף כ.), "ובגבולין" ... עד סוף הפרק), **גמרא** (דף לה:), "ת"ר שש"), **טשו"ע** (סי' רנ"ה, סי' רנ"ו).
יום ב', ד' סיון [פר' נשא] - סי' ש"ו (סעי' ז - סעי' י'): מדידה, הרהור בעסקיו.

י. יום ד', ו' סיון: שבועות - חזרה.

יא. יום א', י' סיון - **מבחן**.

בעיון: סי' רנ"ג - סי' רנ"ו.

בקיאות: סי' ש', סי' ש"א (סעי' א' - סעי' ו'), סי' ש"ו (סעי' ד' - סעי' י').

יום ב', י"א סיון [פר' בהעלותך] - סי' ש"ו (סעי' א' - סעי' ג', סי' ש"ז סעי' ט' - סעי' י'): ממצוא חפצך.

פרק במה טומנין (דף מז: - דף נא:).

יב. יום ד', י"ג סיון: **הטמנה** - **גמרא** (סוף דף לד.), **משניות** (פרק ד', במה טומנין), **גמרא** (דף נא.), **תוס'** (סוף דף מז:), **טשו"ע** (סי' רנ"ז סעי' א' - סעי' ז').

יג. יום א', י"ז סיון - גמרא (סוף דף מז:), תוס' (ריש דף מח:), רא"ש (פרק ד' סי' ב'), טשו"ע (סי' רנ"ז סעי' ח').

1. קראקפאט (crockpot) - שו"ע (סי' רנ"ג סוף סעי' א'), ארחות שבת (ח"א בירור הלכה סי' ב'), אוצרות השבת (עמ' תקי"ד - עמ' תקכ"ב).

יום ב', י"ח סיון [פר' שלח] - סי' ש"ז (סעי' א', סעי' ו' - סעי' ח'): דבר דבר.

יד. יום ד', כ' סיון - גמרא (סוף פרק ד'), טשו"ע (סי' רנ"ח), בה"ל (סי' רנ"ז סעי' ו'), גמרא (דף מח. "ולא בתבן", סוף דף מט:), סוף דף נ:), טשו"ע (סי' רנ"ט סעי' א' - סעי' ו').

טו. יום א', כ"ד סיון - טשו"ע (סי' רנ"ט סעי' ז').

יום ב', כ"ה סיון [פר' קרח] - סי' ש"ז (סעי' י"א): שאלה והלווה בשבת.

טז. יום ד', כ"ז סיון: קנס שבת - כתובות (דף לד:), תוס' (שם), טשו"ע (סי' שי"ח סעי' א').

יז. יום א', א' תמוז: מלאכה לחולה - חולין (ריש דף טו: - עד המשנה), ר"ן (שבת סוף דף יז:), טשו"ע (סי' שי"ח סעי' ב').
יום ב', ב' תמוז [פר' חוקת] - סי' ש"ז (סעי' י"ב - סעי' י"ד) שטרי הדיוטות א.

פרק כירה (דף לח: - דף מב:).

יח. יום ד', ד' תמוז: בישול - סוגיות (משנה סוף דף לח: - ריש דף לט:), דף מ: ת"ר מביא - ריש דף מא:), סוף דף מא:), דף מב. ת"ר - דף מב: משנה, דף קמה: משנה, גמרא שם "הדיח מאי", תוס' (ד"ה דף לט. כל, דף מ: ד"ה ושמע), טשו"ע (סי' שי"ח סעי' ג'), ומתחיל המראי מקומות לקמן.

יט. יום א', ח' תמוז - רא"ש (פרק ג' סי' י', סי' י"א), טשו"ע (סי' שי"ח סעי' ד').
יום ב', ט' תמוז [פר' בלק] - סי' ש"ז (סעי' י"ב - סעי' י"ז): שטרי הדיוטות ב'.

כ. יום ד', י"א תמוז - טשו"ע (סי' שי"ח סעי' ה' - סעי' ח').

כא. יום א', ט"ו תמוז - גמרא (סוף דף מב. - דף מב: משנה), תוס' (ד"ה אבל, ד"ה והיינו), רא"ש (פרק ג' סי' י"ז), טשו"ע (סי' שי"ח סעי' ט' - סעי' י').

יום ב', ט"ז תמוז [פר' פינחס] - סי' שכ"ב (סעי' ו'): הגרלה.

כב. יום ד', י"ח תמוז - גמרא (סוף דף מא. - דף מב: משנה), תוס' (ד"ה נותן, ד"ה אבל, ד"ה שאני), טשו"ע (סי' שי"ח סעי' י"א-ט"ו, סעי' י"ז).

כג. יום א', כ"ב תמוז - לעיל.

יום ב', כ"ג תמוז [פר' מטוס-מסעי] - סי' שכ"ג (סעי' א' - ה'): קנין צרכי שבת (מדה משקל ומנין).

כד. יום ד', כ"ה תמוז: מולד - גמרא (סוף פרק ד'), טשו"ע (סי' ש"כ סעי' ט' - סעי' י"ד).

כה. יום א', כ"ט תמוז: נולד - ר"ן (סוף דף כג:), טשו"ע (סי' שי"ח סעי' ט"ז), טשו"ע (סי' שכ"ו סעי' י').
יום ב', א' דברים [פר' דברים] - סי' שכ"ו: רחיצה בשבת.

כו. יום ד', ג' אב: הגסה - טשו"ע (סי' שי"ח סעי' י"ח - סעי' י"ט).

כז. יום א', ז' אב - חזרה.

כח. יום ב', ח' אב - מבחן.

בעיון: סי' רנ"ז - סי' רנ"ט, סי' שי"ח, סי' ש"כ (סעי' ט' - סעי' י"ד).
בקראות: סי' ש"ז, סי' שכ"ב, סי' שכ"ג (סעי' א' - ה'), סי' שכ"ו.

"וכן במלאכת דש, ולישה, ומלבן, ובשאר אבות מלאכות, ומי שלא למד יוכל בנקל להכשל בהן, שנמצא בכל אחד כמה פרטי הלכות שנוגע באיסור דאורייתא. ובפרט בענין בשול ושהיה והטמנה הוא הלכתא רבתי מאד בהרבה חלוקי דינים הנוגע למעשה" - מ"ב (הקדמה למ"ב ח"ג)

אלול תשע"ז

- א. יום א', ה' אלול: **אהל** - גמרא (דף קלז: - דף קלח: "אידך" [עד המשנה]), תוס' (דף קכה: ד"ה הכל), טשו"ע (סי' שט"ו סעי' א').
יום ב', ו' אלול [פר' כי תצא]: ממצוא חפצך - סי' ש"ו (סעי' א' - סעי' ג', סי' ש"ז סעי' ט' - סעי' י').
- ב. יום ד', ח' אלול: אהל - עירובין (דף קב.), ביצה (דף לב:-לג.), תוס' (שם), טשו"ע (סי' שט"ו סעי' ב' - סעי' ז').
- ג. יום א', י"ב אלול: אהל - טשו"ע (סי' שט"ו סעי' ח'-י"א), נב"ת (או"ח סי' ל'), חת"ס (או"ח סי' ע"ב), חזו"א (סי' נ"ב אות ו'), אג"מ (או"ח ח"ד סי' ק"ה סוף אות ג').
- ד. יום ד', ט"ו אלול: אהל - גמרא (סוף דף קלט:), טשו"ע (סי' שט"ו סעי' י"ב - סעי' י"ג).
- ה. יום א', י"ט אלול: אהל - טשו"ע (סי' ש"א סעי' מ' - סעי' מ"א), ט"ז (סי' שט"ו ס"ק ח').
- ו. יום ד', כ"ב אלול: **גזירת חרישה** - גמרא (ריש דף קנא:; דף צה. "תנו רבנן"), תוס' (דף צה. ד"ה והאידנא), טשו"ע (סי' של"ז, סי' של"ח סעי' ה'), ארחות שבת (פרק י"ח סעי' ל"ב - סעי' נ"ג).
- ז. יום א', כ"ו אלול: השמעת קול: **השמעת קול** - עירובין (דף קד. "עולא", עד ריש דף קד:), טשו"ע (סי' של"ח סעי' א' - סעי' ו'), ארחות שבת (פרק כ"א סעי' י"ח - סעי' כ"ז).
- ח. יום א', ד' תשרי תשע"ח: **מטפחין מספקין ומרקדין בשבת** - שבת (דף קמח: תנן), ביצה (משנה דף לו: - ריש דף לז.), תוס' (ביצה דף ל. ד"ה תנן), טשו"ע (סי' של"ט סעי' א' - סעי' ג'), ארחות שבת (פרק כ"א סעי' כ"ח - סעי' ל"ו).
- ט. יום ד', ז' תשרי תשע"ח: **גזירת חז"ל** - שבת (דף קמח:; וכן ערב פסח), טשו"ע (סי' של"ט סעי' ד' - סעי' ז'), ארחות שבת (פרק כ"ב סעי' נ"א - סעי' נ"ט).
- י. יום ה' ח' תשרי - **מבחו**.
- בעיון:** סי' שט"ו, סי' ש"א סעי' מ' - סעי' מ"א.
- בקיאות:** סי' רנ"ג - סי' רנ"ט, סי' ש', סי' ש"א (סעי' א' - סעי' ו'), סי' ש"ו (סעי' א' - סעי' י'), סי' ש"ז, סי' שי"ח, סי' ש"כ (סעי' ט' - סעי' י"ד), סי' שכ"ב, סי' שכ"ג (סעי' א' - ה'), סי' שכ"ו, סי' של"ז - סי' של"ט.

שנת תש"ע - תשע"ב

חורף תש"ע

פרק הבונה, האורג, שמונה שרצים, ואלו קשרים [דף קב: - דף קטו].

[א] ל"ט מלאכות - טוחן, גוזז, מנפץ, צובע, טווה, מיסך, עושה ב' בתי נירין, אורג, פוצע, קושר, מתיר, תופר, קורע, צד, משרטט, מעבד, מחתך, כותב, מוחק, בונה, סותר.

[ב] מלאכת מחשבת - אינו מתכוין ופס"ר, שינוי, קלקול, מלאכה שאצל"ג, מתעסק.

[ג] שאר דברים - חשמל, שמו"ת, וכבדתו, מעשות דרכך, עובדין דחול.

[ד] סימנים - סימן רס"ב, סימן רפ"ה, סימן ש"א (סעי' א' - סעי' ג'), סימן שי"ג, סימן שי"ד, סימן שט"ז, סימן שי"ז, סימן ש"כ (סעי' כ' - סעי' כ"א), סימן שכ"א (סעי' ב' - סעי' י"ב), סימן של"ז (סעי' א'), סימן ש"מ (סעי' א' - סעי' ח', סעי' י"ג - סעי' י"ד).

מלאכת בונה - שו"ע (סימן שי"ג - סימן שי"ד).

מר"מ א' (יום ד', ג' חשוון) - שבת (דף קב: - דף קג).

1. כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת - ריטב"א, גר"א (שנות אליהו), שעה"צ (סי' ש"ג ס"ק ס"ח), [שביתת השבת (מעשה חושב פרק א' ד"ה והמ"מ)].

2. שמות של בנין.

א) בנין קבע - ביצה (דף לב:).

ב) בנין לשעה - ירושלמי כאן (הו"ד בריטב"א, רשב"א, מאירי), חת"ס (או"ח סי' ע"ב).

ג) בנין עראי - ביצה (דף לב:).

ד) בנין שאינו עשוי לקיום כלל - שו"ע (סוף סי' רנ"ט).

ה) שאינו מתקיים מצד עצמו [קיום] - שעה"צ (סי' ש"ג ס"ק ס"ח), רשב"א בתוך בה"ל (סי' ש"מ סעי' ד' ד"ה במשקין).

מר"מ ב' (יום א', ז' חשוון) - שבת (משנה דף קמו), רש"י, תוס' (שם).

3. בנין בכלים - תוס' (דף קב: ד"ה האי, דף עד: ד"ה חביתא, דף קמו. ד"ה שופר, [עירובין דף לד: ד"ה ואמאי]), ר"ן על הרי"ף, רשב"א (דף קב: דף קמו), טשו"ע (סי' שי"ד ריש סעי' א'), ונו"כ (שם), גר"א (שם ד"ה שאינה), מ"ב (ס"ק א' - ס"ק ז'), אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ד', ענף ה'), ארחות שבת (עמ' רע"ז).

4. דף צה, מגבן משום בונה - תוס' (שם סוף ד"ה והרודה), רמב"ם (הל' יו"ט פ"א הל' ב'), מ"ב (סי' תרל"ז ס"ק א', שעה"צ ס"ק ד').

מר"מ ג' (יום ד', י' חשוון) - שבת (משנה דף קמו. - משנה דף קמו:), תוס' (ד"ה מתיר), שבת (סוף דף מח:), תוס' (שם ד"ה וכו'), טשו"ע (סי' שי"ד סעי' א' - סעי' ז'), חזו"א (סי' נ"א ס"ק י"א).

מר"מ ד' (יום א', י"ד חשוון) - טשו"ע (סי' שי"ד סעי' ח' - סעי' י"ב), אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ט').

מר"מ ה' (יום ד', י"ז חשוון) - גמרא (דף קכו), עירובין (משנה דף קא. עם הגמרא, משנה דף קא: - דף קב. 'שלח', משנה דף קב: מחזירין ציר, עם הגמרא), טשו"ע (סי' שי"ג סעי' א' - סעי' ה').

מר"מ ו' (יום א', כ"א חשוון) - שבת (משנה דף מז, "לוי בר שמואל אשכחינהו ... מתני"), שו"ע (סי' שי"ג סעי' ו', סי' רע"ט סעי' ז'), נו"כ (שם), גר"ז (סי' שי"ג סעי' כ"א), חזו"א (סי' נ' ס"ק י', עי' ס"ק ט' ד"ה והנה), [ארחות שבת (עמ' רס"ה)].

מר"מ ז' (יום ד', כ"ד חשוון) - שו"ע (סי' שי"ג סעי' ז' - סעי' י'), שו"ע (סי' של"ו סעי' ט').

מר"מ ח' (יום א', כ"ח חשוון), חשמל - חזו"א (או"ח סי' נ' ס"ק ט', סי' ל"ח ס"ק ב'), מנחת שלמה (ח"ב סי' י"ז), [אנציקלופדיה תלמודית (חלק י"ח), שבות יצחק (ח"ו פרק י"ז), ארחות שבת (ח"ג פרק כ"ו)].

מר"מ ט' (יום ד', א' כסליו), אינו מתכוין, פס"ר - שבת (דף קג), ראשונים (והרא"ש פרק י"ד סי' ט'), כתובות (דף ו, תד"ה האי), שבת (דף מא:), תוס' (ד"ה מיחם).

הלכה - מחבר (סי' של"ז סעי' א'), מחבר (סי' ש"כ סעי' י"ח).

חקירה - קובץ שיעורים (כתובות אות י"ח) - כמה נ"מ.

1. מחלוקת תוס' והערות.

2. ספק פסיק רישא לשעבר - בה"ל (סי' שט"ז סעי' ג' ד"ה ולכן).

3. קרוב לפסיק רישא - ריטב"א (כתובות דף ה: ד"ה הלכה), בה"ל (סי' רע"ז סעי' א' ד"ה שמא).

4. פסיק רישא לגוי - מ"ב (סי' רע"ז ס"ק ט"ו).

מר"מ י' (יום א', ה' כסליו) - כללים

1. פס"ר דניחא ליה בחד דרבנן - מג"א (סי' שי"ד ס"ק ה').

2. פס"ר דניחא ליה בחד דרבנן, בשאר איסורים - דעת תורה (סי' שי"ד ס"א ד"ה ועתושי).

3. לא דניחא ליה בחד דרבנן – מ"ב (סי' שי"ד ס"ק י"א).

4. לא דניחא ליה בתרי דרבנן – מ"ב (סי' שט"ז ס"ק ט"ו, שעה"צ שם), שעה"צ (סי' של"ז ס"ק ב', ס"ק י').

5. פס"ר דלא ניהא ליה במקום מצוה – רא"ש, תוס' כתובות, מ"ב (סי' תרמ"ו ס"ק ח').

6. פס"ר דלא ניהא ליה במקום צער – מ"ב (סי' שט"ז ס"ק ה', דרבנן).

7. לא ניהא ליה בדרבנן במקום הצורך – שעה"צ (סי' שכ"א ס"ק ס"ח).

8. לא איכפת ליה – בה"ל (סי' ש"כ סעי' י"ח ד"ה דלא).

9. לא ניהא ליה מצד איסור שבת, אם זה לא ניהא – מנחת שלמה (ח"א סי' צ"א אות ט').

מר"מ י"א (יום ד', ח' כסליו), כותב, מוחק – משנה (דף קג., עד סוף הפרק), רא"ש (פרק ז' סי' ט').

(א) חצי שיעור גבי כתיבה – בה"ל (סי' ש"מ סעי' א' ד"ה על, מ"ב ס"ק כ"ב), ערה"ש (סי' רמ"ב סעי' ל"ה).

(ב) כלאחר יד, הנפעל או הפועל – אגלי טל (פתיחה ס"ק ג').

1. יד שמאל – כתיבה, מחיקה, הוצאה, שחיטה, רושם, שאר מלאכות. עי' מ"ב (סי' ש"מ סוף ס"ק כ"ב).

(ג) כל לשון – מ"ב (סי' ש"ו ס"ק מ"ז, בה"ל שם), עי' שדי חמד (מערכת כ"ף כלל קי"א).

(ד) בן סטא – חסרונות הש"ס, תוס', גליון הש"ס.

מר"מ י"ב (יום א', י"ב כסליו) – שו"ת הרמ"א (סי' קי"ט), טשו"ע (סעי' ג'), דגול מרבבה (על מג"א ס"ק ו'), ארחות שבת (עמ' תקס"ה).

מר"מ י"ג (יום ד', ט"ו כסליו) – טשו"ע (סעי' ד'), ח"א (הל' נט"י כלל מ' אות ח', נשמת אדם שם).

מר"מ י"ד (יום א', י"ט כסליו) – טשו"ע (סעי' ה'), מ"ב (ס"ק כ"ב אות ח'), אג"מ (או"ח ח"א סי' קל"ה).

(א) מלאכת שירטוט – גמרא (דף עה:, "והמולחו..."), רמב"ם (פרק י"א הל' י"ז), מ"ב (סי' ש"מ סוף ס"ק כ"ב, ע"ש בשעה"צ),

ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' כ"ו).

מר"מ ט"ו (יום ד', כ"ב כסליו), צובע – משנה (דף צד:), טשו"ע (סי' ש"כ סעי' י"ט, סעי' כ'), טשו"ע (סי' ש"ג סעי' כ"ה), שעה"צ (סי'

שי"ח ס"ק ס"ד, ס"ק ס"ה), קהלות יעקב (סי' מ').

מר"מ ט"ז (יום א', כ"ו כסליו), שש מלאכות של אריגה – פרק האורג עד הגמרא דף קה:, מ"ב (סוף סי' שמ"ד), ערה"ש (סי' ש"מ סעי' ט'-י"ז), ס' תורת המלאכות.

1. מנפץ – פאה נכרית – קיצור הל' שבת (סי' י"ח הע' י"ג).

2. טוה – פותל חבלים – או"ש (שבת פרק י' הל' ח').

3. מיסך –

4. עושה שתי בתי נירין – חצי שיעור – מגן אבות (על המנ"ח).

5. אורג – קולע נימין – מ"ב (סי' ש"ג ס"ק פ"ב).

6. פוצע – צמר גפן – ששכ"ה (פרק ל"ה סעי' י"ט).

מר"מ י"ז (יום ד', כ"ט כסליו), קלקול – עד דף קו. "וכל המקלקליו", ארחות שבת. (פרק ל', עמ' רס"ג).

(א) מה נחשב קלקול, חסרון של תיקון או קלקול ממש – רש"י (גיטין דף יט. ד"ה מקלקל, ד"ה מוחק), תוס' (שם ד"ה מוחק), נתיבות שלום (סי' ל"א).

(ב) קורע ע"מ לתפור, דבלא"ה הו"ל מקלקל, או חפצה דמלאכה – ח"א (כלל כ"ט סעי' א'), בה"ל (סי' ש"מ סעי' י"ד ד"ה ולא).

(ג) [בשעת יציאת נשמה, נשים, קטנים – מחבר (יו"ד סי' ש"מ סעי' ה'), ט"ז (ס"ק ב'). בל תשחית – עץ השדה (סי' י"ב הע' ה')].

מר"מ י"ח (יום א', ג' טבת), קורע – טשו"ע (סי' ש"מ סעי' י"ג, סעי' י"ד).

(א) פשט בתוספתא, הו"ד במ"ב (סי' שי"ד ס"ק כ"ה), אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ו'), חזו"א (סי' נ"א אות י"ג), שביתת השבת (מעשה חושב פרק ג').

(ב) פרי חדש (יו"ד סי' קי"ח סוף אות י"ח), יעב"ץ (ח"ב סי' ק"מ), שע"ת (סי' ש"ז), מ"ב (סי' ש"ז ס"ק נ"ו, שעה"צ ס"ק ס"ז), חזו"א (סי' ס"א ס"ק ב').

מר"מ י"ט (יום ד', ו' טבת), כל המקריים שנוגע למלאכת קורע – ששכ"ה (פרק ט'), חוט שני (ח"א), ארחות שבת (פרק י"א עמ' שמ"ט, פרק י"ב), שבת בית (ארטסקרול, ח"א), ל"ט מלאכת (ריביאט), תורת המלאכות (ח"ד), בנין שבת (ח"ב) ...

מר"מ כ' (יום א', צום י' בטבת), תופר – גמרא (סוף דף עד:), קרבן נתנאל (פרק ז' אות נ'), טשו"ע (סי' ש"מ סעי' ו', סעי' ז'), שו"ע (סי' שי"ז סעי' ג'), אג"מ (או"ח ח"ב סי' פ"ד), ארחות שבת (פרק י"א).

מר"מ כ"א (יום ד', י"ג טבת), מחתך – גמרא (דף עד:, דף עה:), רמב"ם (פרק י"א הל' ז'), מ"ב (סי' שכ"ב ס"ק י"ח), ארחות שבת (פרק י"א, עמ' ש"ס).

מר"מ כ"ב (יום א', י"ז טבת), שמו"ת – גמרא (ברכות סוף דף ח.), טשו"ע (סי' רפ"ה).

מר"מ כ"ג (יום ד', כ' טבת), משאצל"ג – גמרא (דף קו.), תוס' (שם), תוס' (דף צד. ד"ה רבי), רמב"ן, ובעל המאור, דף קו.

מר"מ כ"ד (יום א', כ"ד טבת), משאצל"ג – לעיל, ארחות שבת (פרק ל', עמ' רנ"ה).

מר"מ כ"ה (יום ד', כ"ז טבת), מתעסק – גמרא (דף עב:), תוס' (ד"ה נתכוין), רע"א (ח"א סי' ח'), קובץ שיעורים (ח"ב סי' כ"ג אות ג', [אות ט"ז]), ארחות שבת (פרק ל', עמ' רס"א), [תוס' ד"ה הניחא, פנ"י שם].

מר"מ כ"ו (יום א', ב' שבט), ציידה – משנה (דף קו. עד המשנה דף קו:), שו"ע (סי' שט"ז סעי' א' - סעי' ד'), [ספק פסיק רישא לשעבר, פס"ר דלא ניחא, תרי דרבנן] – תורת המלאכות (חלק ה').

מר"מ כ"ז (יום ד', ה' שבט), ציידה – גמרא (עד סוף הפרק), שו"ע (סי' שט"ז סעי' ה' - סעי' ז').

מר"מ כ"ח (יום א', ט' שבט), ציידה – רשב"א, ר"ן, שלטי גבורים (דף לח. אות ג'), מנחות (דף סד.), שעה"צ (ס"ק ל"ג), בה"ל (סעי' ז' ד"ה הצד), בית הלוי (שמות ד"ה וירא).

מר"מ כ"ט (יום ד', י"ב שבט), ציידה – גמרא (עד דף קז: ושאר שקצים), שו"ע (סי' שט"ז סעי' ח', סעי' י"ב).

מר"מ ל' (יום א', ט"ז שבט), ציידה – גמרא (עד אמר שמואל השולה), גמרא (דף יב.), גמרא (דף קכא: א"ר יהושע ...), תוס' (שם), שו"ע (סעי' ט' - סעי' י', י"א).

מר"מ ל"א (יום ד', י"ט שבט), גוזז – גמרא (עד המשנה דף קח.), ראשונים (בסוגי' השולה דג), משנה (דף צד:), תוס' (שם), שו"ע (סי' ש"מ סעי' א'-ב').

מר"מ ל"ב (יום א', כ"ג שבט), מי מלח – משנה (דף קח. [עד דף קיא.]), שו"ע (סי' שכ"א סעיף ב').

מר"מ ל"ג (יום ד', כ"ו שבט), מליחה – שו"ע (סי' שכ"א סעי' ג' - סעי' ו').

מר"מ ל"ד (יום א', ל' שבט), קושר – גמרא (דף קיא: - קיב. עד "רבי ירמיה"), רי"ף, רא"ש, שלטי גבורים (דף מא. אות ג'), טשו"ע (סימן שי"ז סעי' א'), מ"ב (ס"ק ל"ד, "כל קשר ... אודות זה").

מר"מ ל"ה (יום ד', ג' אדר) – גמרא (דף מח.), תוס' (שם ד"ה הא), טשו"ע (סי' ש"מ סעי' ח'), טשו"ע (סימן שי"ז סעי' ב', סעי' ג'), ארחות שבת (עמ' רפ"ט - עמ' רצ"ד).

מר"מ ל"ו (יום א', ז' אדר) – גמרא (סוף דף קיב: - קיג. עד משנה ב'), טשו"ע (סימן שי"ז סעיף ד' - סעיף ז').

מר"מ ל"ז (יום ד', י' אדר) – השלמת מלאכת קושר.

מר"מ ל"ח (יום א', י"ד אדר), וכבדתו – גמרא (עד דף קיד.), טשו"ע (סימן רס"ב [בעיקר סעי' ב']).

מר"מ ל"ט (יום ד', י"ז אדר), מעשות דרכיך – טשו"ע (סי' ש"א סעי' א'-ג').

מר"מ מ' (יום א', כ"א אדר), טוחן [טוחן באוכלים, טוחן אחר טוחן, לאכלו מיד] – גמרא (עד סוף הפרק), גמרא (שבת דף עד:), "אמר רב פפא", תוספות (שם ד"ה האי), רא"ש (שם סי' ה'), רמב"ם (פרק ז' הל' ה', פרק כ"א הל' י"ח), טשו"ע (סימן שכ"א סעי' י"ב).

מר"מ מ"א (יום ד', כ"ד אדר) [גדולי קרקע, שינוי, כלי מיוחד] – גמרא (דף קמא.), תרה"ד (ח"א סי' נ"ו), טשו"ע (שכ"א סעי' ז'- י"א).

מר"מ מ"ב (יום א', כ"ח אדר) [ריסוק] – חזו"א (סי' נ"ז ד"ה נמצינו, ד"ה ואמנם), אג"מ (או"ח ח"ד סי' ע"ד אות ב').

קיצ תש"ע

הלכות מוקצה

פרק כל הכלים (דף קכב: - קכו:).

מר"מ א' (יום א', ד' אייר), שברי כלים – גמ' (פרק כל הכלים, עד סוף דף קכב:), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' ח', סעי' ט'), ב"י (הקדמה לסי' ש"ח), מ"ב (הקדמה לסי' ש"ח), שעה"צ (סי' ש"ט ס"ק כ"ד, "ובפרט דמוקצה דבר של דבריהם ושומעין להקל").

מר"מ ב' (יום ד', ז' אייר), חסרון כיס – גמ' (עד דף קכג: ת"ר), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' א', סעי' ב', סעי' י"א).

מר"מ ג' (יום א', י"א אייר), כלי שמלאכתו לאיסור – גמ' (עד דף קכד:), משנה, טשו"ע (סי' ש"ח סעי' ג'), שעה"צ (ס"ק י"ג), גמ' (סוף פרק תולין, תני חדא ...), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' י"ד), גמ' (סוף דף קמ. אמר רב חסדא), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' ט"ז, עד "כירה").

מר"מ ד' (יום ד', י"ד אייר), כלי שמלאכתו להיתר – תוס' (ד"ה מקצוע), ר"ן (דף מח.), שלטי הגבורים (דף מח. אות א'), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' ד').

מר"מ ה' (יום א', י"ח אייר), כלי שמלאכתו לאיסור שאין בו שימוש היתר [קטגוריה ב', category two] – גמ' (עד "אמר רב נחמן"), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' ו'), גמ' (סוף דף לה: "א"ר יוסי"), תוס' (שם ד"ה והתניא, ד"ה הא), מ"ב (ס"ק ל"ד "פתילה נקראת". שעה"צ סי' רע"ט ס"ק ד'), תהלה לדוד (סי' רס"ו ס"ק ח', סי' ש"ח ס"ק י' ד"ה כתב עד ד"ה ובגוף).

מר"מ ו' (יום ד', כ"א אייר), מוקצה מחמת גופו, שברי כלים – גמ' (עד המשנה דף קכה), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' ז', סעי' י"ב, סעי' י"ג, סעי' ט"ו, סעי' י"ז), גמ' (דף קלח: "דתניא כירה"), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' ט"ז, "כירה ...").

מר"מ ז' (יום א', כ"ה אייר), יחוד כלים, נגיעה במוקצה – גמ' (עד דף קכה: "פקק"), גמ' (דף נ. "תנא רבה ..."), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' כ' - כ"ד, סעי' ל"ח).

מר"מ ח' (יום ד', כ"ח אייר), כיסוי כלים וקרקע – גמ' (עד סוף הפרק), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' י').

מר"מ ט' (יום א', ג' סיון), כבוד הבריות – גמ' (דף פא., "זונין על" - עד דף פב. משנה), תוס' (ד"ה ואם, ד"ה אמר, ד"ה מהו), טשו"ע (סימן שי"ב).

שבועות (יום ד', ו' סיון), חזרה – גמרא (פרק כל הכלים), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' א' - סעי' כ"ו, [סעי' י"ח, סעי' י"ט, סעי' כ"ה, סעי' כ"ו]).

(יום א', י' סיון) - מבחן

פרק נוטל (דף קמא: - קמג.).

מר"מ י' (יום ג', י"ג סיון), **ריש בסיס** – גמ' (דף קמא: - דף קמב: משנה), טשו"ע (סימן ש"ט סעי' א' - סעי' ג').
טלטול בעלי חיים – גמ' (דף קכח: "תרנגולת ... אמר אביי"), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' מ', סעי' מ"א).

מר"מ י"א (יום א', י"ז סיון), **בסיס** – גמ' (עד "א"ר אושעיא"), משנה (דף מט.), גמ' (סוף דף נא., "טמן וכיסה ... רבי יהודה"), תוס' (שם, ד"ה או), תוס' (דף קכג. ד"ה הא), טשו"ע (סי' ש"ט סעי' ד', סעי' ה').

מר"מ י"ב (יום ד', כ' סיון), **בשר חי** – גמ' (עד המשנה דף קמג.), גמ' (סוף דף קכח., איתמר ... עד המשנה), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' ל"א, סעי' ל"ב, סעי' ל"ג).

אגודה, מוקצה שנמצא בידו - ב"י (סוף סי' ש"ט ד"ה מצאתי), ב"ח (סי' ש"ח ס"ק י"ט), רמ"א (סוף סי' רס"ו), גר"א (שם), מ"ב (סי' רס"ו ס"ק ל"ה, בה"ל שם, סי' ש"ח ס"ק י"ג, סי' ש"ט ס"ק י"ב, בה"ל שם ד"ה יכול, סי' ש"י ס"ק ט"ו, סי' תק"ו ס"ק כ"ט).

מר"מ י"ג (יום א', כ"ד סיון), **גרף של רעי** – גמ' (עד סוף הפרק), ביצה (דף כא: "מזמנין ... מרימר"), ביצה (דף לו: ונותנין), תוס' (שם ד"ה תיתי), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' כ"ז, סעי' ל', סעי' ל"ו, סעי' ל"ז), שו"ע (סי' של"ח סעי' ח'), בה"ל (שם).

מר"מ י"ד (יום ד', כ"ז סיון), גרף של רעי, **מאכל בהמה** – משנה (סוף דף קכא. - דף קכא: ועל עקרב), גמ' (דף קכח., "ולא את הלוח ... חבילי סיאה"), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' כ"ח, סעי' כ"ט, סעי' ל"ד, סעי' ל"ה).

סוף **פרק כירה** (דף מב: - מז:).

מר"מ ט"ו (יום א', א' תמוז), **ביטול כלי מהיכנו** – משנה (דף מב: עד דף מג. א"ר יצחק), טשו"ע (סימן רס"ה סעי' ג', סעי' ד'), משנה (ריש דף קכח: ... תרנגולת), טשו"ע (סי' ש"ה סעי' י"ט), גמ' (דף קנד: "הגיע ... אביי"), טשו"ע (סי' רס"ו סעי' ט'), טשו"ע (סי' של"ה סעי' ד'), בה"ל (שם).

מר"מ ט"ז (יום ד', ד' תמוז), גמר ביטול כלי מהיכנו, **אין כלי ניטול** – גמ' (עד דף מג: איתמר), טשו"ע (סימן רע"ז סעי' ה'), טשו"ע (סימן ש"י סעי' ו').

מר"מ י"ז (יום א', ח' תמוז), **כבוד המת** – גמ' (עד המשנה דף מד.), גמ' (דף צד: "ההוא שכבא ... שבתורה"), משנה (סוף דף קנא.), טשו"ע (סי' ש"א סעי' א' - סעי' ז'), טשו"ע (סי' ש"ח סעי' ה').

מר"מ י"ח (יום ד', י"א תמוז), **טלטול מן הצד, טלטול בגופו**, נפיחה – משנה (דף קמא. עד אמר רב יהודה), תוס' (דף מג: ד"ה דכ"ע), טשו"ע (סימן ש"א סעי' ח' - סעי' ט'), מ"ב (סי' רע"ו ס"ק ל"א), רמ"א (סי' ש"ח סוף סעי' ג' [מחבר סעי' מ"ג], רע"א שם).

מר"מ י"ט (יום א', ט"ו תמוז), **טלטול נר**, מוקצה מחמת מיאוס – גמ' (עד סוף דף מד.), תוס' (ד"ה שבנר), טשו"ע (סי' רע"ט סעי' א' - סעי' ו').

מר"מ כ' (יום ד', י"ח תמוז), **מיגו דאיתקצאי** – גמ' (דף מד:), מ"ב (סי' ש"ט ס"ק י"ט), מ"ב (סי' ש"ח ס"ק ח').

מר"מ כ"א (יום א', כ"ב תמוז), מוכני – תוס' (ד"ה מטה), טשו"ע (סימן ש"י סעיף ז'), נשמת אדם (כלל ס"ז ס"ק ד').

מר"מ כ"ב (יום ד', כ"ה תמוז), **מוקצה למצוה** – גמ' (דף מה. – מה: "ומי אמר ר"י"), גמ' (שבת דף כב., סוכה דף ט.), מ"ב (סי' כ"א, סי' תרל"ח), רמ"א (סי' ער"ה סעי' י"ב).

מר"מ כ"ג (יום א', כ"ט תמוז) – גמ' (דף מה:), טשו"ע (סימן ש"י עד סעי' ה').
בעלי חיים – טשו"ע (סי' ש"ח סעי' ל"ט, סעי' מ"ה), מ"ב (סי' ש"ה ס"ק ס"ב), בה"ל (סי' ש"ב סעי' י"א ד"ה מקנחה).
קינה של תרנגולת – מ"ב (סי' ש"ט סוף ס"ק י"ח, שעה"צ ס"ק כ"ו), תוס' (ד"ה הכא).

מר"מ כ"ד (יום ד', ג' אב) – גַּמ' (דף מז. - דף מז.), תוס' (ד"ה והא, ד"ה מי (ב')).
מוקצה של שלהבת – חזו"א (סי' מ"א ס"ק ט"ז), אג"מ (או"ח ח"ה סי' כ"ג), מ"ב הוצאת עוז והדר (סי' רע"ט הע' ו').
מוקצה לעשירים, קביעת מקום – טשו"ע (סוף סי' ש"ח), [סעי' מ"ו - סעי' נ"א - סעי' נ"ב], חזו"א (סי' מ"ג ס"ק י"ז).

מר"מ כ"ה (יום א', ז' אב), **בסיס** – גמ' (דף מז.), משו"ע (סוף סי' ש"י).

[illegible]

אלול תש"ע

הלכות רפואה בשבת

א] סוגיות - יומא (דף פג:-דף פה:), שבת (דף נג:, דף קח:-דף קיא., דף קכח:- דף קכט:, דף קמז.-דף קמח.), ע"ז (סוף דף כז:-סוף דף כח:).

ב] סימנים - סימן רע"ה, סימן שכ"ז, סימן שכ"ח, סימן שכ"ט, סימן ש"ל.

מר"מ א' (יום א', ה' אלול), פיקות נפש – יומא (משנה דף פג., גמ' דף פד: - פה: משנה), רי"ף (שבת דף מ.), טש"ע (סי' שכ"ט).

מר"מ ב' (יום ה', ט' אלול), **יולדת** – **שבת** (דף קכח: משנה אין - דף קכט. סימן, דף קכט: וקושרין), **טשו"ע** (סי' ש"ל).

מר"מ ג' (יום א', י"ב אלול), **חולה שיש בו סכנה** – ע"ז (סוף דף כז: - דף כח. מאי סימניה, דף כח: מעלין אזנים - סוף הדף), רי"ף (שבת סוף דף לט:), רא"ש (שבת פרק י"ד, סעי' ה'-ו'), טש"ע (סי' שכ"ח סעי' ב', ג', ד', ה', ו', ז', ח', ט', י', י"א).

מר"מ ד' (יום ד', ט"ו אלול) – טשז"ע (סי' שכ"ח סעי' **י"ב, י"ג, י"ד, ט"ו, ט"ז, י"ח**), טשז"ע (סי' רע"ח).

מר"מ ה' (יום א', י"ט אלול), **סכנת אבר, חולה שאין בו סכנה** – ר"ן (דף לט: ד"ה עין, ריש דף סא.), טשו"ע (סי' שכ"ח סעי' י"ז), ש"ך (יו"ד סי' קנ"ז ס"ק ג'), שעה"צ (סי' תצ"ו ס"ק ט'), ששכ"ה (פרק ל"ג הע' י"ז*) [דפוח"ת, הע' י"ח].

מר"מ ו' (יום ד', כ"ג אלול), **רפואה בשבת** [מקצת חולי, מיחש בעלמא] – שבת (דף נג: אי הכי, דף קח: כי אתא - דף קט:; דף קיא. משנה וגמרא שם), טשור"ע (סי' שכ"ח סעי' א', סעי' י"ט - כ"ז, סי' שכ"ז סעי' א', עי' סי' ש"ז סעי' ה').

מר"מ ז' (יום א', כ"ו אלול), **מצטער הרבה** – טישו"ע (סי' שכ"ח סעי' כ"ח - סעי' ל"ו).

מר"מ ח' (יום א', ד' תשרי תשע"א), **תרופה, מאכל בריאים** – שבת (משנה דף קט:, גמ' דף קי. כל), טשור"ע (סי' שכ"ח סעי' ל"ז, ל"ח, מ', מ"א, מ"ג, מ"ד, מ"ה, מ"ו), מ"ב (ס"ק ק"ב).

מר"מ ט' (יום ד', ז' תשרי), **התעמלות** – שבת (משנה דף קמז., דף קמז: ת"ר סכין עד סוף הפרק), טשור"ע (סי' שכ"ז סעי' ב' - ג'), טשור"ע (סי' שכ"ח, סעי' ל', ל"ט, מ"ב, מ"ז, מ"ח, מ"ט).

חורף תשע"א

פרק כל כתבי, תולין, מפנין, חבית, ועוד [דף עד., דף קטו. - דף קכב., דף קכו: - קכט:; דף קלז: - דף קמא:; דף קמג: - קמח.].

א [ל"ט מלאכות - מעמר, דש, בורר, זורה, מרקד, לש, מלבן, מפשיט, אהל (בונה), מפשיט, כיבוי.
ב [שאר דברים - גרמא, הדלקת נרות, והכינו, חינוך, טירחא, מאה ברכות, מלוה מלכה, מנחה, מעריב, סעודת שחרית, עובדין דחול, עונג שבת, שלש סעודות, תפילה ליל שבת, תשובה, תקנת עזרא.
ג [סימנים - סימן רמ"ב, סימן ר"נ, סימן רס"ג, סימן רס"ד, סימן רס"ה, סימן רס"ח, סימן רע"ד, סימן רע"ז, סימן ר"פ, סימן רפ"ט, סימן ר"צ, סימן רצ"א, סימן רצ"ב, סימן רצ"ג, סימן ש', סימן ש"ב, סימן שט"ו, סימן שי"ט, סימן ש"כ, סימן שכ"א (סעי' י"ד-י"ט), סימן של"ג, סימן של"ד, סי' של"ה, סימן שמ"ג.

פרק כל כתבי.

מר"מ א' (יום ד', ה' חשוון), דליקה - משנה (דף קיז: ... א"ר חסדא), תוס' (דף קטו. ד"ה כל), טשו"ע (סי' של"ד סעי' א' - סעי' ה').

מר"מ ב' (יום א', ט' חשוון) - משנה (דף קכ. מצילין, עם הגמרא), טשו"ע (סי' של"ד סעי' ו' - סעי' י"א).
מפשיט - משנה (דף קטז:; עם הגמרא), מ"ב (סי' שכ"ז סוף ס"ק ט"ז) [תורת המלאכות (חלק ז')].

מר"מ ג' (יום ד', י"ב חשוון) - משנה (דף קטו., עד המשנה דף קטז:), טשו"ע (סי' של"ד סעי' י"ב - סעי' כ"א).

מר"מ ד' (יום א', ט"ז חשוון), גרמא - משנה (דף קכ. ר' - דף קכא.), ב"ק (דף ס.), רא"ש (שם סי' י"א), ר"ח (דף קכ:), מרדכי (סי' שצ"ט), טשו"ע (סי' של"ד סעי' כ"ב - סעי' כ"ד), טשו"ע (סי' רע"ז), משנה (דף מז: נותנין, עם הגמרא), טשו"ע (סי' רס"ה סעי' א', סעי' ד'), ביצה (דף כב., תוס' שם ד"ה והמסתפק, רא"ש שם סי' י"ז), מ"ב (סי' תקי"ד על סעי' ג'), שעה"צ (סי' שט"ז סוף ס"ק י"ג, סי' תקי"ד סוף ס"ק ל"א, עי' בה"ל סי' רנ"ב סעי' ה' ד"ה להשמעת), [שבות יצחק (ח"ו פרק י"ב - פרק ט"ז), ארחות שבת (ח"ג פרק כ"ט)].

מר"מ ה' (יום ד', י"ט חשוון) - לעיל.

מר"מ ו' (יום א', כ"ג חשוון), תשובה - משנה (דף קכא. נכרי, עם הגמרא), טשו"ע (סימן של"ד סעי' כ"ה עד הסוף).

מר"מ ז' (יום ד', כ"ו חשוון), חינוך - תוס' (דף קכא. ד"ה שמע), יבמות (סוף דף קיד.), טשו"ע (סי' שמ"ג), שעה"צ (סי' של"ד סוף ס"ק נ"ד), בה"ל (סי' שכ"ה סעי' י' ד"ה אינו), [ארחות שבת (ח"ג פרק כ"ד)].

מר"מ ח' (יום א', ל' חשוון), והכינו - גמרא (דף קיז: א"ר חסדא ... כיצד, דף קיט. ר' אבהו ... ריש דף קיט:), טשו"ע (סי' ר"נ).

מר"מ ט' (יום ה', ד' כסליו), עונג שבת - גמרא (דף קיז: כיצד ... דף קיט. ר' חנינא), ב"ק (דף פב., עשרה תקנות), טשו"ע (סי' רמ"ב, סי' ר"ס, סי' ר"פ).

מר"מ י' (יום א', ז' כסליו), פת בשבת - גמרא (דף קיז: כיצד ... דף קיט. ר' אבהו), טשו"ע (סי' רע"ד).

מר"מ י"א (יום ד', י' כסליו), ליל שבת - גמרא (דף קיט:; עד ואמר ר' חנינא), ברכות (דף כא. ואמר), טשו"ע (סימן רס"ח).

מר"מ י"ב (יום א', י"ד כסליו), סעודת שחרית, מאה ברכות - טשו"ע (סי' רפ"ט, סי' ר"צ).

מר"מ י"ג (יום ד', י"ז כסליו), סעודה שלישית - טשו"ע (סי' רצ"א).

מר"מ י"ד (יום א', כ"א כסליו), מנחה, מעריב - טשו"ע (סי' רצ"ב, סי' רצ"ג).

מר"מ ט"ו (יום ד', כ"ד כסליו), מלוה מלכה - גמרא (דף קיט: עד המשנה דף קכ.), טשו"ע (סי' ש').

פרק מפנין (דף קכו: - קכט:).

מר"מ ט"ז (יום א', כ"ח כסליו), לפנות אוצר - גמרא (עד דף קכח.), טשו"ע (סי' של"ג).
עובדין דחול - תפרי (ריש כלכלת שבת ד"ה אמנם), אג"מ (או"ח ח"ד סי' ע"ב טוחן אות ד').

מר"מ י"ז (יום ד', א' טבת) - גמרא (עד סוף הפרק), טשו"ע (סי' של"ב) [הקזת דם, אכל ועמד, שומר פתאים, ועוד].

פרק תולין (דף קלז: - דף קמא:).

מר"מ י"ח (יום א', ה' טבת), אהל - גמרא (דף קלז: - דף קלח: "איידך" [עד המשנה]), תוס' (דף קכה: ד"ה הכל), טשו"ע (סי' שט"ו סעי' א').

מר"מ י"ט (יום ד', ח' טבת) - עירובין (דף קב.), ביצה (דף לב: - לג.), תוס' (שם), טשו"ע (סי' שט"ו סעי' ב' - ז').

מר"מ כ' (יום א', י"ב טבת) - טשו"ע (סי' שט"ו סעי' ח'-י"א), נב"ת (או"ח סי' ל'), חת"ס (או"ח סי' ע"ב), חזו"א (סי' נ"ב אות ו'), אג"מ (או"ח ח"ד סי' ק"ה סוף אות ג').

מר"מ כ"א (יום ד', ט"ו טבת) - גמרא (סוף דף קלט:), טשו"ע (סי' שט"ו סעי' י"ב-י"ג).

מר"מ כ"ב (יום א', י"ט טבת) - טשו"ע (סימן ש"א סעי' מ'-מ"א), ט"ז (סי' שט"ו ס"ק ח').

מר"מ כ"ג (יום ד', כ"ב טבת) - חזרה.

מר"מ כ"ד (יום א', כ"ו טבת), בורר - גמרא (דף עד.), תוס' (שם), רא"ש (שם סי' ד'), טשו"ע (סי' שי"ט סעי' א').
חצי שעור - ריטב"א (דף עד. ד"ה בורר), בה"ל (סי' ש"מ סעי' א' ד"ה על).

מר"מ כ"ה (יום ד', כ"ט טבת) - תרה"ד (סי' נ"ז), טשו"ע (סי' שי"ט סעי' ב'-ג').

מר"מ כ"ו (יום א', ד' שבט) - ביצה (דף יד.; משנה וגמ'), טשו"ע (סי' שי"ט סעי' ד'-ה').

מר"מ כ"ז (יום ד', ז' שבט) - שבת (דף קכח.), ביצה (סוף דף יב:), טשו"ע (סי' שי"ט סעי' ו'-ז').

מר"מ כ"ח (יום א', י"א שבט) - משנה (דף קמ., גמרא), טשו"ע (סי' שי"ט סעי' ח'), אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ה), פסקי תשובות (אות י'), טשו"ע (סי' שכ"א סעי' י"ח).

מר"מ כ"ט (יום ד', י"ד שבט), משמר - גמרא (משנה דף קלט: עד סוף העמ'), טשו"ע (סי' שי"ט סעיף ט' - סעי' י"ג).

מר"מ ל' (יום א', י"ח שבט) - טשו"ע (סי' שי"ט סעי' י"ד - סעי' ט"ז), אג"מ (או"ח ח"ד סי' ע"ד בורר אות א'), עי' בה"ל (סעי' ג' ד"ה היו).

מר"מ ל"א (יום ד', כ"א שבט), זורה - טשו"ע (סי' שי"ט סעי' י"ז), רמ"א (סי' שכ"א סעי' י"ט).

מר"מ ל"ב (יום א', כ"ה שבט) לש - גמרא (דף קמ., סוף דף קנה:-דף קנו., דף יח.), טשו"ע (סי' שכ"א סעי' י"ד-ט"ז), טשו"ע (סי' שכ"ד סעי' ג'), טשו"ע (סי' ש"מ סעי' י"ב), טשו"ע (סי' שכ"א סעי' י"ז-י"ח).

מר"מ ל"ג (יום ד', כ"ח שבט) - לעיל.

מר"מ ל"ד (יום א', ב' אדר א') - חזרה, על מלאכת בורר ולש [עם מבחן, בל"נ].

פרק חבית (דף קמג: - דף קמח.).

מר"מ ל"ה (יום ד', ה' אדר א'), מעמר - גמרא (דף עג: "והמעמר"), גמרא (דף קמג:), טשו"ע (סי' של"ה [בעיקר, סעי' ה'], סי' ש"מ סעי' ט', סעי' י'), ארחות שבת (סוף פרק י"ח, עמ' תק"ז), איל משולש (מעמר).

מר"מ ל"ו (יום א', ט' אדר א'), סחיטה (מפרק) - גמרא (דף קמג:-קמה:), תוס' (ד"ה ה"נ, ד"ה חולב, ד"ה כבשים, ד"ה ורבי) [מתחיל טשו"ע (סי' ש"כ סעיף א'-ח')].

מר"מ ל"ז (יום ד', י"ב אדר א') - טשו"ע (סי' ש"כ סעיף א' - סעיף ח').

מר"מ ל"ח (יום א', ט"ז אדר א') - טשו"ע (סי' ש"כ סעיף ט"ו - סעיף י"ז).

מר"מ ל"ט (יום ד', י"ט אדר א'), בייבי וויפס - טשו"ע (סי' ש"כ סעיף י"ח), מנחת שבת (לייפער).

מר"מ מ' (יום א', כ"ג אדר א'), ליבון - גמרא (ריש דף קמז.), טשו"ע (סי' ש"ב סעיף א' - סעיף ב').

מר"מ מ"א (יום ד', כ"ו אדר א'), הכנה - משנה (דף קיג., עם הגמרא), טשו"ע (סעי' ג'), גמרא (דף קיח. "קערות שאכל ..."), טשו"ע (סי' שכ"ג סעי' ו'), מ"ב (סי' ר"צ ס"ק ד', סי' תרס"ז ס"ק ה' ושעה"צ סי' תק"ג ס"ק ב'), ארחות שבת (סוף פרק כ"ב).

מר"מ מ"ב (יום א', ל' אדר א') - לעיל, ומתחיל המראי מקומות לקמן.

מר"מ מ"ג (יום ד', ג' אדר ב') - גמרא (סוף דף קמ., דף קמא. - ריש דף קמא:), טשו"ע (סי' ש"ב סעי' ד' - סעי' ח').

מר"מ מ"ד (יום א', ז' אדר ב') - זבחים (דף צד.-צד:), תוס' (דף קיא:), רי"ף, רא"ש, סוף פרק תולין, טשו"ע (סי' ש"ב סעי' ט'-י"ב).

מר"מ מ"ה (יום ד', י"ב אדר א'), סחיטה של מלבן - תוס' (כתובות דף ו.), תוס' (סוף דף קיא.), טשו"ע (סי' שי"ט סעי' י'), סי' ש"כ סעי' י"ח).

מר"מ מ"ו (יום א', י"ד אדר ב') - יין בפורים, מבחן [מעמר, דש, מלבן].

מר"מ מ"ז (יום ד', י"ז אדר ב'), הדלקת נרות - גמרא (דף כג:; "אמר רבא ... ושלא יאחר"), גמרא (דף כה:; "רבי ... חכמים"), תוס' (ד"ה הדלקת, ד"ה חובה), טשו"ע (סי' רס"ג סעי' א'-ה').

מר"מ מ"ח (יום א', כ"א אדר ב') - טשו"ע (סי' רס"ג סעי' ו'-י).

מר"מ מ"ט (יום ד', כ"ד אדר ב') טשו"ע (סי' רס"ג סעי' י"א-ט"ז).

מר"מ נ' (יום א', כ"ח אדר ב') - טשו"ע (סי' רס"ד).

קייץ תשע"א

פרק כירה (דף לו: - דף מב:), פרק במה טומנין (דף מז: - דף נא:)

א] ל"ט מלאכות - בישול.

ב] שאר דברים - שהיה, חזרה, הטמנה, רחיצה, מוליד נולד.

ג] סימנים - סימן רנ"ג, סימן רנ"ד, סימן רנ"ה, סימן רנ"ו, סימן רנ"ז, סימן רנ"ח, סימן רנ"ט, סימן שי"ח, סי' ש"כ סעי' ט' - סעי' י"ד, סימן שכ"ו.

ריש פרק כירה (דף לו: - דף לח:).

מר"מ א' (יום א', ד' אייר), שהיה - גמרא (דף לו: - דף לח: משנה "אין"), גמרא (דף יח:; "והשתא דאמר מר גזירה ... והשתא", ותוס' שם), תוס' (ד"ה לא, ד"ה לעולם, ד"ה מהו, ד"ה תא, ד"ה אמר, ד"ה מהו, ד"ה שכח, ד"ה הא, ד"ה עבר, ד"ה תנור), רי"ף (דף טז:), רא"ש (פרק ג' סי' א'), טשו"ע (סי' רנ"ג סעי' א').

מר"מ ב' (יום ד', ז' אייר) - לעיל.

מר"מ ג' (יום א', י"א אייר) - לעיל.

מר"מ ד' (יום ד', י"ד אייר), חזרה - גמרא (סוף דף לח. ... משנה), תוס' (שם, ודף לו: ד"ה וב"ה), רא"ש (פרק ג' סי' ב'), ר"ן (דף טו: ד"ה בית, דף יז:), טשו"ע (סי' רנ"ג סעי' ב').

מר"מ ה' (יום א', י"ח אייר) - לעיל, טשו"ע (סי' רנ"ג סעי' ד').

מר"מ ו' (יום ד', כ"א אייר) - טשו"ע (סי' רנ"ג סעי' ג', סעי' ה').

מר"מ ז' (יום א', כ"ה אייר) - גמרא (דף יח: מאן ... ב"ש אומרים"), תוס' (ד"ה האי, ד"ה התם), משנה (דף יט: ... ומאחיזין"), טשו"ע (סי' רנ"ד).

מר"מ ח' (יום ד', כ"ח אייר) - לעיל.

מר"מ ט' (יום א', ג' סיון) - גמרא (דף כ:; "ובגבולין" ... עד סוף הפרק), גמרא (דף לה:; "ת"ר שש"), טשו"ע (סי' רנ"ה, סי' רנ"ו).

מר"מ י' (יום ד', ו' סיון), שבועות - חזרה, בל"נ מבחן (סי' רנ"ג - סי' רנ"ו).

פרק במה טומנין (דף מז: - דף נא:).

מר"מ י"א (יום א', י' סיון), הטמנה - גמרא (סוף דף לד:), משניות (פרק ד', במה טומנין), גמרא (דף נא:), תוס' (סוף דף מז:), טשו"ע (סי' רנ"ז סעיף א' - סעיף ז').

מר"מ י"ב (יום ד', י"ג סיון) - לעיל.

מר"מ י"ג (יום א', י"ז סיון) - גמרא (סוף דף מז:), תוס' (ריש דף מח:), רא"ש (פרק ד' סי' ב'), טשו"ע (סי' רנ"ז סעיף ח').
קראקפאט (crockpot) - שו"ע (סי' רנ"ג סוף סעי' א'), ארחות שבת (ח"א בירור הלכה סי' ב'), אוצרות השבת (עמ' תקי"ד - עמ' תקכ"ב).

מר"מ י"ד (יום ד', כ' סיון) - גמרא (סוף פרק ד'), טשו"ע (סי' רנ"ח), בה"ל (סי' רנ"ז סעי' ו'), גמרא (דף מח. "ולא בתבן", סוף דף מט:; סוף דף נ:), טשו"ע (סי' רנ"ט סעי' א' - סעי' ו').

מר"מ ט"ו (יום א', כ"ד סיון) - טשו"ע (סי' רנ"ט סעי' ז').

מר"מ ט"ז (יום ד', כ"ז סיון), קנס שבת - כתובות (דף לד:), תוס' (שם), טשו"ע (סי' שי"ח סעי' א').

מר"מ י"ז (יום א', א' תמוז), מלאכה לחולה - חולין (ריש דף טו: - משנה), ר"ן (סוף דף יז:), טשו"ע (סי' שי"ח סעי' ב').

פרק כירה (דף לח: - דף מב:).

מר"מ י"ח (יום ד', ד' תמוז), **בישול** - **סוגיות** (משנה סוף דף לח: - ריש דף לט:; דף מ: ת"ר מביא - ריש דף מא., סוף דף מא., דף מב. ת"ר - דף מב: משנה, דף קמה: משנה, גמרא שם "הדיח מאי"), **תוס'** (ד"ה כל, ד"ה ושמע), **טשו"ע** (סי' שי"ח סעי' ג'), ומתחיל המראי מקומות לקמן.

מר"מ י"ט (יום א', ח' תמוז) - **רא"ש** (סי' י', סי' י"א), **טשו"ע** (סי' שי"ח סעי' ד').

מר"מ כ' (יום ד', י"א תמוז) - **טשו"ע** (סי' שי"ח סעי' ה' - סעי' ח').

מר"מ כ"א (יום א', ט"ו תמוז) - **גמרא** (סוף דף מב. - דף מב: משנה), **תוס'** (ד"ה אבל, ד"ה והיינו), **רא"ש** (פרק ג' סי' י"ז), **טשו"ע** (סי' שי"ח סעי' ט' - סעי' י').

מר"מ כ"ב (יום ד', י"ח תמוז) - **גמרא** (סוף דף מא. - דף מב: משנה), **תוס'** (ד"ה נותן, ד"ה אבל, ד"ה שאני), **טשו"ע** (סי' שי"ח סעי' י"א-ט"ו, סעי' י"ז).

מר"מ כ"ג (יום א', כ"ב תמוז) - לעיל.

מר"מ כ"ד (יום ד', כ"ה תמוז), **מולד ונולד** - **גמרא** (סוף פרק ד'), **ר"ן** (סוף דף כג:), **טשו"ע** (סי' שי"ח סעי' ט"ז), **טשו"ע** (סי' ש"כ סעי' ט' - סעי' י"ד).

מר"מ כ"ה (יום א', כ"ט תמוז), **הגסה** - **טשו"ע** (סי' שי"ח סעי' י"ח - סעי' י"ט).

מר"מ כ"ו (יום ד', ג' אב), **רחיצה בשבת** - **גמרא** (דף לט: - מ: ת"ר מביא", דף קמז. משנה עם התחלת הגמרא), **טשו"ע** (סי' שכ"ו).

מר"מ כ"ז (יום א', ז' אב) - לעיל.

אלול תשע"א**אמירה לעכו"ם**

א] **סוגיות** - **שבת** (דף יט., דף קכב., דף קנא.), **עירובין** (דף סז: - דף סח.), **ביצה** (סוף דף כד:), **מ"ק** (ריש דף יב.), **ע"ז** (דף כא: - דף כב.).

ב] **סימנים** - סימן רמ"ג, סימן רמ"ד, סימן רמ"ה, סימן רמ"ו (סעי' א' - סעי' ב'), סימן רמ"ז, סימן רנ"ב (סוף סעי' א' - סעי' ד'), סימן רס"ג (סעי' י"ז), סימן שכ"ה.

מר"מ א' (יום א', ה' אלול) - **ע"ז** (דף כא: - דף כב.), **תוס'** (ד"ה אריסא), **רא"ש** (סי' כ"ה), **טשו"ע** (סימן רמ"ג), **ערה"ש** (סי' רמ"ג סעי' ד').

מר"מ ב' (יום ד', ח' אלול) - **מ"ק** (ריש דף יב.), **טשו"ע** (סי' רמ"ד סעי' א' - סעי' ד'), **אג"מ** (או"ח ח"ג סי' ל"ה).

מר"מ ג' (יום א', י"ב אלול) - **טשו"ע** (סי' רמ"ד סעי' ה' - סעי' ו').

שכירות ושאלת כלים לעכו"ם - **שבת** (דף יט., "ת"ר לא ... ת"ר"), **תוס'** (ד"ה לא), **טשו"ע** (סי' רמ"ו סעי' א' - סעי' ב').

מר"מ ד' (יום ד', ט"ו אלול), שילוח אגרת - **שבת** (דף יט., "ת"ר אין משלחין ... ת"ר"), **תוס'** (ד"ה אלא), **טשו"ע** (סימן רמ"ז), **טשו"ע** (סי' רנ"ב סעי' ב' - סעי' ד').

מר"מ ה' (יום א', י"ט אלול) - **שבת** (ריש דף יט.), **תוס'** (ד"ה נותנין), **רא"ש** (ביצה פרק ג' סי' י"ז, "כתב בה"ג ..."), **טשו"ע** (סי' שכ"ה סעי' א' - סעי' ה').

מר"מ ו' (יום ה', כ"ד אלול) - **ביצה** (דף כד:; "אמר רב פפא ... אמר רבה"), **מ"ב** (הקדמה לסי' תקט"ו), **טשו"ע** (סי' שכ"ה סעי' ו' - סעי' ט').

מר"מ ז' (יום א', ד' תשרי תשע"ב) - **שבת** (דף קכב., משנה עד סוף הפרק), **תוס'** (ד"ה משקה), **שבת** (דף קנא., "מתני' ... מתני'"), **תוס'** (ד"ה נכרי, ד"ה אא"כ), **טשו"ע** (סי' שכ"ה סעי' י' - ט"ז).

מר"מ ח' (יום ד', ז' תשרי), **אמירה לישראל** - **מ"ב** (סי' תרכ"ד ס"ק ט"ז), **טשו"ע** (סימן רס"ג סעי' י"ז), **יו"ט שני כהלכתו** (פרק י"ד סעי' ב' - סעיף ה').

חורף תשע"ב

[א] **סימנים** - סימן רמ"ח, סימן רנ"ב (סעי' ה' - סעי' ו'), סימן רס"ט, סימן ע"ר, סימן רע"א, סימן רע"ב, סימן רע"ג, סימן רע"ו, סימן רצ"ד, סימן רצ"ה, סימן רצ"ו, סימן רצ"ט, סימן ש"ו, סימן ש"ז, סימן שכ"ב (סעי' ו'), סימן שכ"ג (סעי' א' - סעי' ה'), סימן של"ו, סימן של"ז, סימן של"ח, סימן של"ט, סימן שמ"ב.

[ב] **מלאכות** - זורע, חורש, קוצר, ממחק.

[ג] **דרבנן** - גזירת חורש, גזירת כותב, גזירת מכה בפטיש, שטרי הדיוטות, ממצוא חפצך, דבר דבור, גורל, שכר שבת, מתנה בשבת, מדידה, השמעת קול, בין השמשות, מוליד ריח.

[ד] **שאר ענינים** - סיום אמירה לנכרי, קידוש, הבדלה.

מר"מ א' (יום ד', ה' חשון), **אמירה לנכרי** - **שבת** (דף קכב, משנה עד סוף הפרק), **תוס'** (ד"ה ואם), **עירובין** (דף סז), "ההוא ינוקא ... אל רבה". דף סח, "ההוא ינוקא ... ההוא ינוקא", **גיטין** (דף ח, "והקונה שדה ... ת"ר"), **תוס'** (שם ד"ה אע"ג), **ר"ן** (שבת סוף דף נה, "ואשכחן ... ונכרי"), **טש"ע** (סי' רע"ו סעי' א' - סעי' ב'), **מ"ב** (סי' ש"ו סעי' י"א, סי' שכ"ו סעי' י"ג, סי' של"א סעי' ו'), **ארחות שבת** (פרק כ"ג סעי' מ"א - סעי' מ"ג, סעי' מ"ח, עמ' תפ"ו - סעי' ע"ח).

מר"מ ב' (יום א', ט' חשון) - **טש"ע** (סי' רע"ו סעי' ג' - סעי' ה'), **ארחות שבת** (פרק כ"ג סעי' י"ב - סעי' י"ד, סעי' כ"ג).

מר"מ ג' (יום ד', י"ב חשון), שבות דשבות - **טש"ע** (סי' ש"ז סעי' ב' - סעי' ה'), **ארחות שבת** (עמ' תפ"א - סעי' ע"ה, עמ' תפ"ט - סעי' ק"ב).

מר"מ ד' (יום א', ט"ז חשון), רמיזה - **טש"ע** (סי' ש"ז סעי' י"ט - סעי' כ"ב), **ארחות שבת** (עמ' תכ"ח - סעי' כ"ח).

מר"מ ה' (יום ד', י"ט חשון), [סיכום על אמירה לנכרי] מפליגין בספינה - **שבת** (דף יט, ת"ר אין מפליגין), **תוס'** (שם ד"ה אין), **רא"ש** (שם סי' ל"ח), **טש"ע** (סי' רמ"ח), **ארחות שבת** (ח"ב עמ' רמ"ח - סעי' ע"א).

מר"מ ו' (יום א', כ"ג חשון) - לעיל, ומתחיל המראי מקומות לקמן.

מר"מ ז' (יום ד', כ"ו חשון) השמעת קול - **שבת** (דף יח, ת"ר ... מאן, סוף דף יט, "ושוין ... שמן"), **תוס'** (שם ד"ה ולימא, ד"ה והשתא, ד"ה רבי), **טש"ע** (סי' רנ"ב סעי' ה', סעי' ז').

מר"מ ח' (יום א', א' כסליו), **קידוש** - **פסחים** (דף ק; "אותם ... סבור"), **תוס'** (שם ד"ה ידי קידוש, ד"ה אף), **טש"ע** (סי' רס"ט, סי' ע"ר), **פסחים** (דף קו, ת"ר"), **טש"ע** (סי' רס"ז, סי' רע"א סעי' א').

מר"מ ט' (יום ה', ה' כסליו) - **פסחים** (סוף דף ק, "אמר רב יהודה ... תני", סוף דף קב, "תנו ... ולא"), **טש"ע** (סי' רע"א סעי' ב' - סעי' ו').

מר"מ י' (יום א', ח' כסליו) - **טש"ע** (סי' רע"א סעי' ז' - סעי' י"א), **מ"ב** (סי' קפ"ג סעי' א' - סעי' ה').

מר"מ י"א (יום ד', י"א כסליו) - **פסחים** (סוף דף קו, "אמר רב ... אמר רב הונא", סוף דף קז, ת"ר ... סמוך"), **תוס'** (שם ד"ה אם), **טש"ע** (סי' רע"א סעי' י"ב - סעי' י"ג).

מר"מ י"ב (יום א', ט"ו כסליו) - **טש"ע** (סי' רע"א סעי' י"ד - סעי' י"ז).

מר"מ י"ג (יום ד', י"ח כסליו) - **ב"ב** (סוף דף צז, "אמר רב ... קנקנים"), **תוס'** (שם ד"ה חמר), **טש"ע** (סי' ער"ב סעי' א' - סעי' ד').

מר"מ י"ד (יום א', כ"ב כסליו) - **תוס'** (ב"ב דף צז, ד"ה אילימא), **פסחים** (דף קז, "בעא מיניה ... לוי"), **טש"ע** (סי' ער"ב סעי' ה' - סעי' י').

מר"מ ט"ו (יום ד', כ"ה כסליו), קידוש במקום סעודה - **פסחים** (סוף דף ק - סוף דף קב), **תוס'** (שם ד"ה ידי קידוש, ד"ה אבל), **טש"ע** (סי' רע"ג סעי' א' - סעי' ד').

מר"מ ט"ז (יום א', כ"ט כסליו) - **טש"ע** (סי' רע"ג סעי' ה' - סעי' ז'), **תוס'** (פסחים דף קא, ד"ה אבל), **טש"ע** (סי' קע"ח סעי' א' - סעי' ב').

מר"מ י"ז (יום ה', ג' טבת), שינוי מקום - **טש"ע** (סי' קע"ח).

פרק שואל (דף קמח - דף קנג) - **גזירת כתיבה**.

מר"מ י"ח (יום א', ו' טבת), שאלה והלווה - **שבת** (דף קמח - ריש דף קמח), **תוס'** (שם ד"ה שואל), **טש"ע** (סי' ש"ז סעי' י"א), **ארחות שבת** (פרק כ"ב סעי' מ"ב - סעי' מ"ג), מתחיל המראי מקומות לקמן.

מר"מ י"ט (יום ד', ט' טבת), מדה משקל ומנין - ביצה (משנה דף כט. - מעשה, משנה דף כט: עם גמרא), טשו"ע (סי' שכ"ג סעי' א' - סעי' ה'), ארחות שבת (פרק כ"ב סעי' ל"ו - סעי' מ"א).

מר"מ כ' (יום א', י"ג טבת) - שבת (דף קמח: תנן), ביצה (משנה דף לו: ריש דף לז.), תוס' (ביצה דף ל. ד"ה תנן), טשו"ע (סי' של"ט סעי' א' - סעי' ג'), ארחות שבת (פרק כ"א סעי' כ"ח - סעי' ל"ו).

מר"מ כ"א (יום ד', ט"ז טבת) - שבת (דף קמח: וכן ערב פסח), טשו"ע (סי' של"ט סעי' ד' - סעי' ז'), ארחות שבת (פרק כ"ב סעי' נ"א - סעי' נ"ט).

מר"מ כ"ב (יום א', כ' טבת), שטרי הדייטות - שבת (משנה דף קמח: - סוף דף קמט.), תוס' (דף קטז: ד"ה וכ"ש), טשו"ע (סי' ש"ז סעי' י"ב - סעי' י"ח), ארחות שבת (ח"ב עמ' שפ"ד - סעי' קנ"ד).

מר"מ כ"ג (יום ד', כ"ג טבת) - לעיל.

מר"מ כ"ד (יום א', כ"ז טבת), גורל - שבת (סוף דף קמט. [עד דף קנ.]), טשו"ע (סי' שכ"ב סעי' ו'), ארחות שבת (ח"ב עמ' שפ"א).

מר"מ כ"ה (יום ד', א' שבט), ממצוא חפצך - שבת (משנה דף קנ. - משנה דף קנא.), תוס' (שם ד"ה ודיבור, ד"ה ואין, ד"ה אין), עירובין (סוף דף לח:), טשו"ע (סי' ש"ו סעי' א' - סעי' ג', סי' ש"ז סעי' ט' - סעי' י'), ארחות שבת (פרק כ"ב סעי' א' - סעי' י').

מר"מ כ"ו (יום א', ה' שבט), שכר שבת, מתנה בשבת, מדידה - רא"ש (פרק כ"ג סי' ח'), טשו"ע (סי' ש"ו סעי' ד' - סעי' ח'), ארחות שבת (פרק כ"ב סעי' מ"ד - סעי' נ', עמ' שס"ז, עמ' שפ"ב).

מר"מ כ"ז (יום ד', ח' שבט) - טשו"ע (סוף סי' ש"ו [בלי סעי' י"א]).

מר"מ כ"ח (יום א', י"ב שבט), דבר דבר - גמרא (סוף דף קיג. "וכבדתו ... בשלמא"), תוס' (שם ד"ה שלא), טשו"ע (סי' ש"ז סעי' א', סעי' ו' - סעי' י'), ארחות שבת (פרק כ"ב סעי' י"א - סעי' כ"ב).

מר"מ כ"ט (יום ד', ט"ו שבט), הבדלה - שבת (דף קנ: אבל מחשיכין), ברכות (משנה דף לג., גמרא "רבי עקיבא"), טשו"ע (סי' רצ"ד, רצ"ה).

מר"מ ל' (יום א', י"ט שבט), יין - פסחים (ריש דף קז. עד בעא מיניה), טשו"ע (סי' רצ"ו), ששכ"ה (פרק ס').

מר"מ ל"א (יום ד', כ"ב שבט) - פסחים (דף קה. "סבור ... אמיא"), תוס' (שם ד"ה והנ"מ, ד"ה לא), טשו"ע (סי' רצ"ט סעי' א' - ה'), ששכ"ה (פרק נ"ט סעי' י' - סעי' כ"ג).

מר"מ ל"ב (יום א', כ"ו שבט) - פסחים (דף קו. "אמרי"), טשו"ע (סי' רצ"ט סעי' ו' - י'), ששכ"ה (פרק נ"ט סעי' א' - סעי' ט').

מר"מ ל"ג (יום ד', כ"ט שבט) גזירת חרישה - גמרא (ריש דף קנא: דף צה. "תנו רבנן"), תוס' (דף צה. ד"ה והאידנא), טשו"ע (סי' של"ז, סי' של"ח סעי' ה'), ארחות שבת (פרק י"ח סעי' ל"ב - סעי' נ"ג).

מר"מ ל"ד (יום א', ג' אדר) - לעיל.

מר"מ ל"ה (יום ד', ו' אדר), השמעת קול - עירובין (דף קד. "עולא", עד ריש דף קד:), טשו"ע (סי' של"ח סעי' א' - סעי' ו'), ארחות שבת (פרק כ"א סעי' י"ח - סעי' כ"ז).

מר"מ ל"ו (יום א', י' אדר), קוצר - עירובין (דף ק. איתמר - דף ק:), טשו"ע (סי' של"ו סעי' א' - סעי' ב').

מר"מ ל"ז (יום ד', י"ג אדר), זורע - מו"ק (דף ב:; "אתמר ... איתביה"), משנה (דף צה.), כתובות (דף ס., נחום), טשו"ע (סי' של"ו סעי' ג' - סעי' י"א), ארחות שבת (ריש פרק י"ח).

מר"מ ל"ח (יום א', י"ז אדר) - גמרא (דף קנד: "אביי" עד המשנה), טשו"ע (סי' של"ו סעי' י"ב - סעי' י"ג), ארחות שבת (פרק י"ח סעי' ס"ו - סעי' ע"ז).

מר"מ ל"ט (יום ד', כ' אדר), בין השמשות - עירובין (דף לב:; משנה וגמרא), טשו"ע (סי' שמ"ב, סי' רס"א סעי' ד', מחבר סי' ש"ז סעי' כ"ב), ארחות שבת (פרק כ"ז סעי' ט', סעי' כ"ו - סעי' ל"ט).

מר"מ מ' (יום א', כ"ד אדר), מוליד ריח - ביצה (משנה דף כב: - דף כג. ועושין), רמ"א (סי' תקי"א סעי' ד'), נו"כ (שם), מ"ב (סי' שכ"א ס"ק כ"ה, סי' שכ"ב ס"ק י"ח, סי' תרנ"ח ס"ק ז', סי' קכ"ח ס"ק כ"ג), ארחות שבת (פרק כ"א סעי' ל"ז - סעי' מ"ד).

מר"מ מ"א (יום ה', כ"ח אדר), ממחק - גמרא (דף עה: "אמר"), תוס' (שם), משנה (דף קמו., גמרא דף קמו: "מישחא"), טשו"ע (סי' שי"ד סעי' י"א, סי' ש"ב סעי' ח', סי' שכ"ח סעי' כ"ה), רמ"א (סוף סי' שכ"א), בה"ל (שם ד"ה במאכל, ד"ה תע"ב), ארחות שבת (פרק י"ז סעי' י"ז - סעי' ל"א).

שבת

אלול תשס"ה - אדר תשס"ז

מראי מקומות – א.

(א) אם שיעורים למד ממשכן – ריטב"א, שיטה לר"ן, רש"י (דף עה: ד"ה כתב), אגלי טל (סי' נ"ד אות ט', אות י').

חצי שיעור – רשב"ם (ב"ב דף נה: סוף ד"ה ספק), רש"י (דף עד: ד"ה וכו').

(ב) "כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת", מה הפשט – ריטב"א, גר"א (שנות אליהו), שעה"צ (סי' ש"ג ס"ק ס"ח), [שביתת השבת (מעשה חושב פרק א' ד"ה והמ"מ)].

(ג) שמות של בנין.

1. בנין קבע – ביצה (דף לב:).
2. בנין לשעה – ירושלמי כאן (הו"ד בריטב"א, רשב"א, מאירי), חת"ס (או"ח סי' ע"ב).
3. בנין עראי – ביצה (דף לב:).
4. בנין שאינו עשוי לקיום כלל – שו"ע (סי' ש"ד סעי' י', סוף סי' רנ"ט).

5. שאינו מתקיים מצד עצמו – שעה"צ (סי' ש"ג ס"ק ס"ח), רשב"א בתוך בה"ל (סי' ש"מ סעי' ד' ד"ה במשקין

מראי מקומות – ב.

(א) בנין בכלים.

1. תוס' (דף קב: ד"ה האי, דף עד: ד"ה חביתא, דף קמו: ד"ה שופר, [עירובין דף לד: ד"ה ואמאי]).
2. רשב"א (דף קב: דף קמו:).
3. ר"ן על הריף (דף קב: דף קמו:).
4. טור ושו"ע (סי' ש"ד ריש סעי' א', סוף סעי' ז'), ונו"כ (שם).
5. גר"א (סי' ש"ד על סעי' א' ד"ה שאינה).
6. מ"ב (סי' ש"ד ס"ק א' - ס"ק ז', ס"ק ל"ו - ס"ק ל"ז).
7. אג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ה').
8. ארחות שבת (עמ' רע"ז).

(ב) דף צה, מגבן משום בונה.

1. בונה בית או סוכה ביו"ט – תוס' (דף צה: סוף ד"ה והרודה), רמב"ם (הל' יו"ט פ"א הל' ב'), מ"ב (סי' תרל"ז ס"ק א', ע"ש בשעה"צ ס"ק ד').
2. אם מותר לסתור גבינה בשבת.
3. קשה: אין בנין בכלים – רשב"א, מאירי, ריטב"א. עי' רי"ף.

מראי מקומות – ג.

(א) סוגיע דף מז. "לוי בר שמואל אשכחינהו ...".

1. שו"ע (סי' ש"ג סעי' ו').
2. כל הנו"כ (שם. ב"י, ט"ז, מג"א, מ"ב, ועוד).
3. גר"ז (סי' רנ"ט ס"ז, וסי' ש"ג סעי' כ"א, וסי' ש"ד ס"ק ט').
4. חזו"א (סי' נ' ס"ק ט').
5. ארחות שבת (עמ' רס"ה).

מראי מקומות – ד.

(א) חשמל – חזו"א (או"ח סי' נ' ס"ק ט', סי' ל"ח ס"ק ב'), מנחת שלמה (ח"ב סי' י"ז), אנציקלופדיה תלמודית (חלק י"ח), שבות יצחק (ח"ו פרק י"ז).

(ב) תיקון בקרקע

1. קשקשין – כתובות (דף ס:), שו"ע (סי' של"ו סעי' ט').
2. לפזר עפר או מלח ע"ג קרקע – עירובין (דף קד:), שו"ע (סי' ש"ג סעי' י'), נו"כ (שם), ששכ"ה (פרק כ"ג הי"ז, פרק כ"ה ה"ט).
3. נטילת גבשושית – שבת (דף עג:), מג"א (סי' רמ"ד ס"ק ח'), ח"א (כלל מ' סעי' א', ונשמת אדם שם).
- ג) מנורה של פרקים – שבת (דף מה:), תוס', שאר ראשונים, שו"ע (סי' רע"ט סעי' ז').
- ד) העושה נקב בלול – ראשונים קב: רמב"ם (פ"י הל' י"ד פכ"ג הל' א'), כס"מ, לח"מ, פ"א קדמון ממזרים, מג"א (ש"ד ס"ק ג'), פמ"ג, מחה"ש, מ"ב (ס"ק ח').
- ה) שו"ע (סי' ש"ג סעי' ט'), נו"כ (שם).

מראי מקומות – ה.

סוגיות

1. דף קג, ראשונים.
2. סוף דף קיא, ראשונים.
3. כתובות דף ו, ראשונים.
4. שבת דף מא: תוס' ד"ה מיחם.
- חקירה – קובץ שיעורים (כתובות אות י"ח) – נ"מ.
  1. מחלוקת תוס' והערך.
  2. פסיק רישא לשעבר – עי' בה"ל סי' שט"ז ס"ג ד"ה ולכן.
  3. קרוב לפסיק רישא – ריטב"א (כתובות ה: ד"ה הלכה), בה"ל סי' רע"ז סעי' א' ד"ה שמא.
  4. פסיק רישא לגוי – מ"ב סי' רע"ז ס"ק ט"ו.

הלכה

1. דבר שאין מתכוין – מחבר סי' של"ז סעי' א'.
2. פסיק רישא דניחא ליה – אם דאורייתא או דרבנן.
3. לא ניהא ליה – מחבר סי' ש"כ סעי' י"ח.
4. דניחא ליה בחד דרבנן – מג"א סי' ש"ד ס"ק ה'.
5. לא דניחא ליה בחד דרבנן – מ"ב סי' ש"ד ס"ק י"א.
6. לא דניחא בתרי דרבנן – מ"ב סי' שט"ז ס"ק ט"ו ושעה"צ שם, שעה"צ סי' של"ז ס"ק ב'.

מראי מקומות – ו.

כללים

1. פס"ר דניחא ליה בחד דרבנן – מג"א סי' ש"ד ס"ק ה'.
2. פס"ר דניחא ליה בחד דרבנן, בשאר איסורים – דעת תורה סי' ש"ד ס"א ד"ה ועתוש'.
3. לא דניחא ליה בחד דרבנן – מ"ב סי' ש"ד ס"ק י"א.
4. לא דניחא ליה בתרי דרבנן – מ"ב סי' שט"ז ס"ק ט"ו ושעה"צ שם, שעה"צ סי' של"ז ס"ק ב'.
5. פס"ר דלא ניהא ליה במקום מצוה – רא"ש, תוס' כתובות, מ"ב סי' תרמ"ו ס"ק ח'.
6. פס"ר דלא ניהא ליה במקום צער – מ"ב סי' שט"ז ס"ק ה' (דרבנן).

חורף זמן**מראי מקומות – א'**

פרק האורג עד הגמרא דף קה:

שש מלאכות – מ"ב (סוף חלק ג'), **ערה"ש** (סי' ש"מ סעי' ט'-י"ז).

1. **מנפץ – פאה נכריות – קיצור הל' שבת** (סי' י"ח הע' י"ג).
2. **טוה – פותל חבלים – או"ש** (שבת פרק י' הל' ח').
3. **מיסך –**
4. **עושה שתי בתי נירין – חצי שיעור – מגן אבות** (במנ"ח).
5. **אורג – קולע נימין – מ"ב** (סי' ש"ג ס"ק פ"ב).
6. **פוצע – צמר גפן – ששכ"ה** (פרק ל"ה סעי' י"ט).

מראי מקומות – ב'

(א) עד דף קו. "וכל המקלקלין".

- (ב) **מה נחשב קלקול, חסרון של תיקון או קלקול ממש** – עי' **תוס' ורש"י** גיטין (דף יט.), ס' נתיבות שלום (סי' ל"א).
- (ג) קורע ע"מ לתפור, דבלא"ה הו"ל מקלקל, או חפצה דמלאכה – **בה"ל** (סי' ש"מ סעי' י"ד ד"ה ולא).
- (ד) **בשעת יציאת נשמה**, נשים, קטנים – **מחבר** (יו"ד סי' ש"מ סעי' ה'), **ט"ז** (ס"ק ב').

מראי מקומות – ג'

1. **קורע** – סי' ש"מ סעי' י"ג וסעי' י"ד, **וכל הנו"כ**.
2. מה הפשט בתוספתא (פרק י"ז הל' ט'), והו"ד **במ"ב** (סי' שי"ד ס"ק כ"ה) – **אג"מ** (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ו'), **חזו"א** (סי' נ"א אות י"ג).
3. **פרי חדש** (יו"ד סי' קי"ח), עי' **בה"ל** (ד"ה הנייר).

מראי מקומות – ד'

1. **כל המקרים** שנוגע למלאכת קורע.
2. **ששכ"ה, חוט שני** (ח"א), ארחות שבת (פרק י"א, פרק י"ב), **שבת בית** (ארטסקרול, ח"א), **ל"ט מלאכת** (ריביאט), **ילקוט יוסף, תורת המלאכות** (ח"ד), **בנין שבת** (ח"ב) ....

מראי מקומות – ה'

1. סוגיא דף קו.
2. תוס' דף צד. ד"ה
3. רמב"ן ובעל המאור דף קו.

מראי מקומות – ו'

1. משאצ"ל.

מראי מקומות – ז'

1. עד המשנה דף קו:
2. סי' שט"ז סעי' א' – סעי' ד'.
3. ספק פסיק רישא לשעבר.
4. פס"ר דלא ניהא, תרי דרבנן.

מראי מקומות – ח'

1. עד סוף הפרק.
2. פשט במשנה.
3. סי' שט"ז סעי' ה' – סעי' ז'.
4. מגיד משנה (שבת פרק י"ב הל' ב').

7. לא ניהא ליה מצד איסור שבת, אם זה לא ניהא – מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות ט'.
8. לא ניהא ליה בדרבנן במקום הצורך – **שעה"צ** סי' שכ"א ס"ק ס"ח.
9. לא איכפת ליה – **בה"ל** סי' ש"כ סעי' י"ח ד"ה דלא.

מראי מקומות – ז'

- דף קג. – עד דף קד: הגמ' – ראשונים.
- (א) **כלאחר יד**, הנפעל או הפועל – אגלי טל (פתיחה ס"ק ג').
1. יד שמאל – כתיבה, מחיקה, הוצאה, שחיטה, רושם, שאר מלאכות. עי' **מ"ב** (סי' ש"מ סוף ס"ק כ"ב).
- (ב) **כל לשון – מ"ב** (סי' ש"ו ס"ק מ"ז, בה"ל שם), עי' שדי חמד (מערכת כ"ף כלל קי"א).
- (ג) **חצי שיעור** גבי כתיבה – **בה"ל** (סי' ש"מ סעי' א' ד"ה על, **מ"ב** ס"ק כ"ב), **ערה"ש** (סי' רמ"ב סעי' ל"ה).
- (ד) **רושם באויר** – **תרה"ד** (סי' ס"ג), **מג"א** (סי' ש"מ ס"ק ח'), **רמ"א** (שם).
- (ה) **א"א** (רש"י דף קג. ד"ה בין) – רש"ש, **בה"ל** (סי' ש"מ סעי' ד' ד"ה במשקין).
- (ו) **רושם** – רמב"ם, **בה"ל** (סי' ש"מ סעי' ה' ד"ה מותר), **מחבר** (סי' ש"מ סעי' ה').

מראי מקומות – ח'

- (א) **גמרא** דף קד; עד "א"ר אמר".
- (ב) **בן סטדא** – חסרונות הש"ס, תוס', גליון הש"ס.
- (ג) **מוחק אותיות, או מוחק טשטוש** – **רא"ש** (פרק ז' סי' ט').
- (ד) **מוחק ע"מ לכתוב או אף ע"מ לתקן** – **פמ"ג** (סי' ש"מ א"א ס"ק ז'), **בה"ל** (שם ריש סעי' ג'), **דגול מרובה** (סי' ש"מ על מג"א ס"ק ו').
- (ה) **אם מותר למוחק דיו וכדומה מגופו בשבת** – **ח"א** (כלל מ' אות ח' ובנשמת אדם שם), **אשל אברהם** (סי' ש"מ בצד השו"ע), **דעת תורה** (סי' ש"מ ס"ג), **הגרשז"א** זצ"ל (בששכ"ה פרק י"ד הע' ע"ט, מנחת שלמה ח"ב סי' י'), **הגרשז"א** זצ"ל (בשבות יצחק ח"א עמ' מ"ז).

מראי מקומות – ט'

- (א) **גמרא (עד סוף הפרק), שו"ע** (סי' ש"מ סעי' ג' – סעי' ה'), עם **כל הנו"כ**.
- (ב) **רמ"א** (סעי' ג'), **ט"ז** (שם), **מג"א** (שם), **מ"ב** (שם), **ש"פ** (שם).
- (ג) **שו"ת רמ"א** (סי' קי"ט), ארחות שבת (עמ' תקס"ה).
- (ד) **מג"א** (ס"ק י', משמע ...), **מ"ב** (ס"ק כ"ב אות ח'), **אג"מ** (או"ח חלק א' סי' קל"ה).

מראי מקומות – י'**שירטוט**

- (א) **גמרא** דף עה: "והמולחו ...". **רש"י** (שם, ד"ה ועייל), **רש"ש** (שם).
- (ב) **רמב"ם** (פרק י"א הל' י"ז), **מ"ב** (סי' ש"מ סוף ס"ק כ"ב, ע"ש בשעה"צ).
- (ג) אם יש מחיקה על שירטוט – **גור אריה** (דף עה: סוף ד"ה וזה).
- (ד) אם יש שריטוט באוכלים – **ששכ"ה** (פרק י"א סעי' ט"ו והע' מ"ז), ארחות שבת (פרק ט"ו סעי' כ"ו).

מראי מקומות – ט'

1. רשב"א, ר"ן, שלטי גבורים.
2. מנחות דף סד.
3. שעה"צ ס"ק ל"ג.
4. בה"ל סעי' ז' ד"ה הצד.
5. בית הלוי (שמות ד"ה וירא).

מראי מקומות – י'

1. עד דף קז: ושאר שקצים.
2. ס' שט"ז סעי' ח', סעי' י"ב.

מראי מקומות – י"א

1. עד אמר שמואל השולה דג.
2. דף קכא: א"ר יהושע ...
3. סעי' ט - סעי' י' (י"א).
4. כינים בזמנינו.

מראי מקומות – י"ב

1. עד המשנה דף קח.
2. ראשונים, בסוגי השולה דג.
3. משנה דף צד:
4. סימן ש"מ סעי' א'-ב'.

מראי מקומות – י"ג

1. מי מלח.
2. סימן שכ"א סעיף ב'.

מראי מקומות – י"ד

1. מליחה.
2. סימן שכ"א סעיף ג' – סעיף ו'.

מראי מקומות – ט"ו-י"זפקו"נ

1. גמרא עד קט. ת"ר (ט' שורות מסוף).
2. רי"ף דף לט. – דף מ: ת"ר.
3. רא"ש סעי' ה'-ו'.
4. יומא דף פד: - פה:
5. ס' שכ"ח סעי' ב', ג', ד', ה', ו', ז, ח, ט,
- י, יא, י"ב, י"ג, י"ד, ט"ו, טז, יח.
6. [ס' ש"ל – דף קכח: משנה - דף קכט. עד אמר רב חייא].

מראי מקומות – י"חסכנת אבר

1. ס' שכ"ט.
2. ס' שכ"ח סעיף י"ז.
3. ר"ן (דף לט: ד"ה ומהא).
4. ש"ך (י"ד ס' קנ"ז ס"ק ג').

מראי מקומות – י"טחולה שא"ב סכנה

1. סימן שכ"ח סעיף י"ז.
2. שינוי דאורייתא – ששכ"ה פרק ל"ג הע' י"ז*.
3. שעה"צ סימן תצ"ו ס"ק ט'.
4. קטן חולה שא"ב סכנה, עד איזה שנה.
5. ר"ן (ריש דף סא.).

מראי מקומות – כ'מקצת חולי/מיחש בעלמא

1. גמרא עד סוף הפרק.
2. ס' שכ"ח סעי' כ' עד סעיף ל"ז.

מראי מקומות – כ"אתרופה

1. ס' שכ"ח סעי' ל"ז עד סוף הסימן.
2. מ"ב ס' שכ"ח ס"ק ק"ב.

מראי מקומות – כ"ב

1. סימן שכ"ז.
2. סימן רע"ח.
3. צער גדול.

מראי מקומות – כ"ג

1. דף קיא: - קיב. (עד "רבי ירמיה").
2. רי"ף, רא"ש, שלטי גבורים.
3. בית יוסף.
4. סימן שי"ז סעי' א'.
5. מ"ב ס"ק ל"ד ("כל קשר ... אודות זה").

מראי מקומות – כ"ד

1. סימן שי"ז סעי' ב', סעי' ג' (ולא תופר).

מראי מקומות – כ"ה

1. סוף דף קיב: - קיג. (משנה ב').
2. סימן שי"ז סעיף ד' - סעיף ז'.

מראי מקומות – כ"ומסיים קושרמראי מקומות – כ"ז

1. עד סוף דף קיד.
2. סימן ש"ב סעי' ג'.
3. וכבדתו – סימם רס"ב סעי' ב'.

מראי מקומות – כ"ח

1. מעשיות דרכיך – ס' ש"א סעי' א'-ג' (פסיעה גסה – שמירת הגוף והנפש).
2. ממצוא חפצך – ס' ש"ו סעי' א', סעי' ו'.
3. דבר דבר – רש"י, תוס', ס' ש"ז סעיף א', סעי' ז'-ח'.
גמרא דף קנ. קנ:

מראי מקומות – כ"ט

1. עד סוף הפרק.
2. טוחן
א. שבת (דף עד:): – "אמר רב פפא".
ב. תוספות (שם ד"ה האי).
ג. רא"ש (שם ס' ה').
ד. רמב"ם (פ"ז הל' ה', פרק כ"א הל' י"ח).
ה. שו"ע סימן שכ"א סעי' י"ב. (ג') סוגיות - טוחן באוכלים, טוחן אחר טוחן, לאכלו מיד).

מראי מקומות – ל'

1. דף קמא.
2. סימן שכ"א סעיף ז'- י"א (ג' סוגיות – גדולי קרקע, שינוי, כלי מיוחד).

מראי מקומות – ל"א

1. שיעור של דק דק.
2. ריסוק – חזו"א (ס' נ"ז ד"ה נמצינו וד"ה ואמנם), אג"מ (או"ח חלק ד' ס' ע"ד אות ב').
3. השלמות הענין.

מראי מקומות – ל"ב

- א. עד המשנה דף קטז: ועד בכלל.
- ב. רא"ש, ר"ן, ראשונים.
- ג. ס' של"ד סעי' י"ב - סעי' כ"א.

מראי מקומות – ל"ג

- א. תוס' קטז: ד"ה וכ"ש.
- ב. ס' ש"ז סעי' ט"ז.

מראי מקומות – ל"ד

- א. דף קמט.
- ב. ס' ש"ז סעי' י"ב – סעי' י"ח.

מראי מקומות – ל"ה

- א. עד דף קיז: משנה.

מראי מקומות – ל"ו

- א. עד דף קיז: א"ר חסדא.
- ב. ס' של"ד סעי' א' - סעי' ה'.

מראי מקומות – ל"ז

- א. עד כיצד ...
ב. סימן ר"נ.

מראי מקומות – ל"ח

- א. עד דף קיח. ת"ר.
ב. תקנת עזרא (ב"ק דף פב.).
ג. סימן רמ"ב.
ד. סימן רע"ד.

מראי מקומות – ל"ט

- א. גמרא.
ב. סימן רפ"ט – סימן ר"צ.

מראי מקומות – מ'

- א. עד דף קיט: ואמר ר' חנינא
ב. סימן רצ"א.

מראי מקומות – מ"א

- א. עד המשנה דף קכ.
ב. סימן ש'.

קנין זמןפרק כל הכלים דף קכב: - קכו:מראי מקומות – א', שברי כלים.

1. עד סוף דף קכב:
2. סי' ש"ח סעי' ח', סעי' ט'.
3. חזו"א סי' נ' ס"ק י'.

מראי מקומות – ב', חסרון כיס.

1. עד דף קכג: ת"ר.
2. סי' ש"ח סעי' י"א.
3. סי' ש"ח סעי' א', סעי' ב'.

מראי מקומות – ג', כלי מלאכתו

- לאיסור.
1. עד דף קכד: משנה.
2. סי' ש"ח סעי' ג'.
3. שעה"צ ס"ק י"ג.
4. סוף פרק תולין, תני חדא ...
5. סי' ש"ח סעי' י"ד.
6. סוף דף קמ. אמר רב חסדא
7. סי' ש"ח סעי' ט"ז, עד "כירה".

מראי מקומות – ד', כלי מלאכתו

- להיתר.
1. סי' ש"ח סעי' ד'.

מראי מקומות – ה'.

1. עד "אמר רב נחמן".
2. סי' ש"ח סעי' ו'.
3. סוף דף לה: "לפי שאין מטלטלין".

4. תוס' ד"ה והתניא, ד"ה הא.
5. מ"ב ס"ק ל"ד "פתילה נקראת".
6. תהלה לדוד סי' רס"ו ס"ק ח', סי' ש"ח ס"ק י' ד"ה כתב עד ד"ה ובגוף.

מראי מקומות – ו'.

1. עד המשנה.
2. סי' ש"ח סעי' ז', י"ב, י"ג, ט"ו, י"ז.
3. דף קלח: "דתניא כירה".
4. סי' ש"ח סעי' ט"ז, "כירה ...".

מראי מקומות – ז'.

1. עד קכה: "פקק".
2. דף נ. "תנא רבה ...".
3. סי' ש"ח סעי' כ' – כ"ד, ל"ח.

מראי מקומות – ח'.

1. עד סוף הפרק.
2. סי' ש"ח סעי' י'.

מראי מקומות – ט'.

1. דף פא.
2. סימן שי"ב.

פרק נוטל דף קמא: - קמג.מראי מקומות – י'

1. דף קמא: - דף קמב: משנה.
2. סימן ש"ט סעי' א', ב', ג'.
3. דף קכח: "תרנגולת ... אמר אביי".
4. סי' ש"ח סעי' מ', סעי' מ"א.

מראי מקומות – י"א.

1. עד "מעות".
2. סי' ש"ט סעי' ד', סעי' ה'.

מראי מקומות – י"ב.

1. עד המשנה דף קמג.
2. סוף דף קכח.
3. סי' ש"ח סעי' ל"א, ל"ב, ל"ג.
4. אגודה - ב"י (סוף סי' ש"ט), ב"ח (סי' ש"ח סעי' י"ט), רמ"א (סוף סי' רס"ו).

מראי מקומות – י"ג, גרף של ראי.

1. עד סוף הפרק.
2. סי' ש"ח סעי' כ"ז, ל', ל"ו, ל"ז.

מראי מקומות – י"ד, גרף של ראי.

1. דף קכא. משנה - דף קכא:
2. דף קכח.
3. סי' ש"ח סעי' כ"ח, כ"ט, ל"ד, ל"ה.

סוף פרק כירה דף מב: - מז:מראי מקומות – ט"ו, ביטול כלי

- מהיכנו.
1. עד דף מג. א"ר יצחק.
2. סימן רס"ה סעי' ג', ד'.
3. דף קכח:
4. סי' ש"ה סעי' י"ט.
5. דף קנד:
6. סי' רס"ו סעי' ט'.

מראי מקומות – ט"ז.

1. גמר ביטול כלי מהיכנו.
2. גמרו בידי אדם.
3. סימן ש"י סעי' ו'.

מראי מקומות – י"ז.

1. עד המשנה דף מד..
2. אין כלי ניטול.
3. סימן שי"א, עד סעי' ז'.

מראי מקומות – י"ח, טלטול מן הצד.

1. סימן שי"א סעי' ז'.
2. משנה קמא.
3. סימן שי"א סעי' ח', סעי' ט'.

מראי מקומות – י"ט, תנאי, מוקצה

- למיאוס.
1. עד סוף דף מד..
2. סי' רע"ט סעי' א' – סעי' ו'.

מראי מקומות – כ'.

1. דף מד:
2. מיגו דאיתקצאי.

מראי מקומות – כ"א

1. סימן ש"י סעיף ז'.
2. עי' מ"ב סי' רע"ט ס"ק י'.
3. נשמת אדם (כלל ס"ז ס"ק ד').

מראי מקומות – כ"ב, מוקצה למצוה.

1. דף מה. - מה: "ומי אמר ר"י".
2. שבת דף כג, סוכה דף ט.
3. סי' כ"א, סי' תרל"ח.

מראי מקומות – כ"ג.

1. דף מה:
2. סימן ש"י עד סעי' ז'.
3. קינא של תרניגול.
4. תוס' דף מה: ד"ה הכא.
5. מחבר סי' ש"ח סעי' ל"ט, סעי' מ"ה.

מראי מקומות – כ"ד.

1. דף מז. – ריש דף מז.
2. מוקצה של שלהבת.
3. סוף סי' ש"ח.

מראי מקומות – כ"ה.

1. דף מז.
2. סוף סי' ש"י.

אלול זמןמראי מקומות – א', ב' (גרם כבוי).

1. דף קכ. – דף קכא.
2. סימן של"ד סעי' כ"ב – סעי' כ"ד.
3. סימן רע"ז.
4. ב"ק דף ס., רא"ש (שם), ר"ח (כאן).
5. דף מז:
6. סימן רס"ה סעי' ד'.
7. שבות יצחק (ח"ו פרק י"ב – פרק ט"ז).

מראי מקומות – ג'.

1. דף קכא.
2. סימן של"ד סעי' כ"ה עד הסוף.
3. גמר גרם כיבוי.
4. התחלה של חיוב חינוך.

מראי מקומות – ד'.

1. סימן שמ"ג.

מראי מקומות – ה'.

1. דף קכא. – קכב.
2. סי' ש"ח סעיף ל"ד – צואת קטן.
3. סי' שט"ז סעי' ט' – סעי' י'.

מראי מקומות – ו'.אמירה לעכו"ם.

1. עד סוף הפרק.
2. מ"ב סימן רמ"ג ס"ק ה'.
3. ערה"ש סי' רמ"ג ס"ק ד'.
4. ביצה דף כד: – דף כה.
5. מ"ב בהקדמה לסימן תקט"ו.
6. מ"ב סימן תרכ"ד ס"ק ט"ז.

מראי מקומות – ז'.

1. סימן רע"ו סעי' א', ומחבר סעי' ב'.
2. סימן שכ"ה סעי' ד' עד הסוף.
3. סימן שכ"ו סעי' י"ג.

מראי מקומות – ח'.

1. סימן רע"ו רמ"א סעיף ב' עד הסוף.
2. סי' ש"ז סעי' ב' – סעי' ה', סעי' כ"ב.
3. סימן שט"ו סעיף י"א.

חורף זמןפרק מפנין דף קכו: – קכט:מראי מקומות – א'.

1. עד דף קכח.
2. סימן של"ג.
3. [עובדין דחול – אג"מ (או"ח חלק ד' סי' ע"ב טוחן אות ד'), תפ"י (ריש כלכלת שבת ד"ה אמנם)].
4. [הכנסת אורחים – אהבת חסד חלק ג' פרק א'-ב'].
5. [חזו"א סי' מ"ז ס"ק י"ג].

מראי מקומות – ב'.

1. עד דף קכח: במשנה.
2. חזרה על סי' ש"ח סעי' ל"א-ל"ב.
3. [סי' ש"ח סעי' כ"ח-כ"ט].

מראי מקומות – ג'.

1. עד "מילדין את האשה".
2. סימן של"ב.
3. [סי' ש"ח סעי' ל"ט-מ"א].

מראי מקומות – ד'.

1. עד סוף הפרק.
2. חזרה על סימן ש"ל.
3. [סימן שכ"ח סעי' י"ז].
4. [שומר פתאים ה'].

פרק תולין דף קלז: – דף קמא:אהלמראי מקומות – ה'.

1. דף קלז: – דף קל"ט: משנה.
2. דף קכח.
3. סימן שט"ו סעיף א'.

מראי מקומות – ו'.

1. עירובין דף קב.
2. סימן שט"ו סעיף ב'-ז'.
3. ביצה דף לב:–לג.

מראי מקומות – ז'.

1. סימן שט"ו סעיף ח'-י"א.
2. נוב"י (תנינא סי' ל"ג), חת"ס (או"ח סי' ע"א).
3. חזו"א (סי' נ"ב אות ו'), אג"מ (או"ח חלק ד' סי' ק"ה סוף אות ג').

מראי מקומות – ח'.

1. סוף דף קלט:.
2. סימן שט"ו סעיף י"ב-י"ג.

מראי מקומות – ט'.

1. סימן ש"א סעי' מ'-מ"א.
2. חזרה.

מראי מקומות – י'.מקצת בורר

1. עד סוף דף קלט:.
2. סימן שי"ט סעיף ט'-ט"ו.
3. סדר ב', ג"כ בורר.

מראי מקומות – י"א.

1. משנה דף קמ.
2. סימן שי"ט סעיף ח'.
3. אג"מ (או"ח חלק א' סי' קכ"ה).
4. פסקי תשובות אות י'.
5. סימן שי"ט סעיף י"ד.
6. אג"מ (או"ח ח"ד סי' ע"ד בורר אות א').
7. סימן שי"ט סעיף ט"ז.

מראי מקומות – י"ב.

1. סי' שי"ט סעיף ט"ו, עי' בה"ל סעי' ג'.
2. סי' שי"ט סעיף י"ז.
3. רמ"א סי' שכ"א סעי' י"ט.
4. מקלף.

מראי מקומות – (שבועה) י"ג-י"ד.לש

1. דף קמ.
2. סוף דף קנה:–דף קנו.
3. דף יח.
4. סימן שכ"א סעי' י"ד-ט"ז.
5. [סימן שכ"א סעי' י"ז-י"ח].
6. סי' שכ"ד סעי' ג'.

מראי מקומות – ט"ו.ליבון

1. עד סוף פרק תולין.
2. סי' ש"ב סעי' ד' – סעי' ח'.

מראי מקומות – ט"ז.

1. זבחים דף צד:–צד:
2. תוס' דף קיא:
3. רי"ף, רא"ש, סוף פרק תולין.
4. סי' ש"ב סעי' ט' – סעי' י"ב.

מראי מקומות – י"ז.

1. סחיטה של מלבן.
2. תוס' כתובות דף ו'.
3. תוס' סוף דף קיא.
4. סימן שי"ט סעיף י'.
5. סימן ש"כ סעיף י"ח.

מראי מקומות – י"ח.

1. ריש דף קמז.
2. סימן ש"ב סעיף א' - סעיף ב'.

מראי מקומות – י"ט.

1. חזרה על סימן ש"ב.

פרק חבית דף קמג: - דף קמח.מראי מקומות – כ'.מעמר

1. דף קמג:
2. סי' של"ה.
3. סי' ש"מ סעי' ט'.
4. איל משולש, מעמר.

מראי מקומות – כ"א.סחיטה (מפרק)

1. פרק חבית דף קמג: - קמח:.
2. חולב.
3. [מתחיל, סימן ש"כ סעיף א'-ח'].

מראי מקומות – כ"ב.

1. סימן ש"כ סעיף א' - סעיף ח'.

מראי מקומות – כ"ג.

1. סימן ש"כ סעיף ט"ו - סעיף י"ז.

מראי מקומות – כ"ד.

1. סימן ש"כ סעיף י"ח.
2. בייבי וויפס.
3. [חזרה סי' ש"כ].

מראי מקומות – כ"ה.מחתך

1. גמרא דף עד:, דף עה:
2. רמב"ם (פרק י"א הל' ז').
3. מ"ב (סי' שכ"ב ס"ק י"ח).

מראי מקומות – כ"ו.פתיחת כלים

1. דף קמה: - דף קמו: משנה.
2. סימן שי"ד סעי' א'.
3. סימן שי"ד סעי' ז', סעי' ח'.

מראי מקומות – כ"ז.

1. סימן שי"ד סעי' ב' - ו'.

מראי מקומות – כ"ח.

1. דף קנה: [משנה עד סוף העמוד].
2. סימן שכ"ד סעי' ט' - סעי' י"א.
3. [סימן שכ"ד סעי' ב' - סעי' ט"ו].
4. ט"ו בשבט.

מראי מקומות – כ"ט.

1. פתיחת כלים
2. חזו"א (סי' נ"א אות י"א).
3. ועוד.

מראי מקומות – ל'.

1. סוף פרק חבית.
2. חזרה סי' שכ"ח סעי' ל', ל"ט, מ"ב, מ"ז.

פרק שואל דף קמח. - דף קנג.מראי מקומות – ל"א.

1. פרק שואל דף קמח. - קמח: במשנה.
2. ביצה דף כט.
3. סימן שכ"ג סעי' א'-ה'.
4. סימן ש"ז סעי' י"א.

מראי מקומות – ל"ב.

1. עד סוף דף קמט.
2. חזרה סי' ש"ז סעי' י"ב-ט"ז.

מראי מקומות – ל"ג.

1. עד דף קנ.
2. סימן שכ"ב סעיף ו'.

מראי מקומות – ל"ד.

1. משנה דף קנ. - דף קנא.
2. סי' ש"ז סעי' א', סעי' ו' - סעי' ח'.

מראי מקומות – ל"ה.

1. סי' ש"ז סעי' ט' - סעי' י'.
2. סי' ש"ו סעי' א' - סעי' ג'.

מראי מקומות – ל"ו.

2. סי' ש"ו סעי' ד' - סעי' ח'.

מראי מקומות – ל"ז.

1. סוף סי' ש"ו.

מראי מקומות – ל"ח.

1. עד סוף הפרק, דף קנג.
2. חזרה סי' שכ"ה סעי' י"ד-ט"ז.

מראי מקומות – ל"ט.גזירת חרישה

1. דף קנא:
2. דף צה.
3. סימן של"ז סעי' ב'-ד'.
4. סימן של"ח סעיף ה'.
5. סימן של"ג סעי' א'.

פרק מי שהחשיך דף קנג. - קנז.מראי מקומות – מ'.

1. עד סוף דף קנג:
2. סימן רס"ו סעי' א' - סעי' ח'.

מראי מקומות – מ"א.

1. עד דף קנה.
2. סוף סי' רס"ו.

מראי מקומות – מ"ב.

1. עד סוף המסכת.

הגרשז"א זצ"ל (מוריה חרל"ח טבת תשנ"ו עמ' ע"ט) – "לשאלתי האם אפשר לסמוך על כל הפסקים בספר 'שמירת שבת כהלכתה', השיב לי מרן שאכן אפשר לסמוך על כל הספר".